Cim 8406

Nie pożycza się
do domu.

Redyguje Alex.
Ludwik Tłoski.

Biblioteka Jagiellońska
stdr0001080

CIMELIA 8406

XXIX, b. 27

ARISTOTELIS
POLITICORVM
LIBRI OCTO

EX

Dion. LAMBINI & P. VICTORII
interpretationib. puriſs.
Græcolatini

THEOD. ZVINGERI *Argumentis atq;* SCHOLIIS,
TABVLIS *quinetiam in tres priores Libros illuſtrati:* VICTORII *Commentarijs perpetuis declarati.*

PYTHAGOREORVM ueterum FRAGMENTA
Politica, à Io. SPONDANO conuerſa
& emendata.

INDEX *Rerum & Verborum pleniſs.*

BIBLIOTHECA
VNIV. IAGELL.
CRACOVIENSIS.

Cum gratia & priuilegio Cæſ. Maieſt. ad decennium.

BASILEAE
EVSEBII EPISCOPII OPERA
AC IMPENSA.
CIↃ IↃ XXCII.

Cim. 8406

H. AC V.

ALEXANDRI DVCIS
MAGNANIMI
EX
CLARISS. IAGELLONVM
FAM. ORIVNDI
SLVCENSIVM ET COPELIENSIVM
DYNASTAE

Theodorus Zuingerus Bas.

HASCE
ARISTOTELEAE REIP.
ANALYSES
DD

VENTO ET
REMIGIO.

Illustriss. Principi

ALEXANDRO

Duci Slucensi &

Copeliensi

THEODORVS ZVINGERVS

ET ΠΡΑΤΤΕΙΝ.

NOTVM est Hippocrateum illud, Princeps ALEXANDER sereniſsime, ad omnes quarumuis diſciplinarum profeſſores ex æquo pertinens, Σοφίλω ἐς τέχνλω μετάγειν oportere. Quam quidem methodum à diuino Sene acceptam, Plato mirificis laudibus extulit, eandemq; Ariſtoteles in diexodico ſcribendi genere non tam præceptis (quorum maxima & præſtantiſsima pars temporũ iniuria perijt) quàm exemplis illuſtrauit & ampliauit. Quantus uir iſte in tota fuerit encyclopædia, ut ſcripta illius omnia, quæ non niſi ab imperitis contemnuntur, ſatis oſtendunt: ſic cumprimis decem illi, quos de Morum philoſophia ad Nicomachum ſcripſit, quoſque ijſdem ſubiecit, Politicorum libri, euidentiſsimè cõuincunt. Nam cùm in cæteris philoſophiæ partibus ſecundùm Næuianum illum Neoptolemum paucis ſit philoſophandum: in hac una, quæ ad ſui quemq; cognitionem ducit, & multum & frequenter philoſophandum eſſe, non modò ſummorum uirorum & legiſlatorũ auctoritas, ſed & ratio ipſa, quam illi ceu normã ſecuti ſunt, perſuadere poteſt. Et de Ethicis quidem Nicomachijs ſuperiore uere ſub illuſtri tuo nomine euulgatis, ea, quæ tunc ex uſu uidebantur, diſſeruimus. Nũc uerò cùm Earino labori Oporinum ſuum (ut Epigrammatographi uocibus utar) fidei noſtræ liberandæ cauſa iungere decreuerimus: de Politicis ipſis, hoc eſt, de octo libris, quos de optimo ciuitatis ſtatu, uti Victorius interpretatus eſt, ſiue de Reip. benè adminiſtrandæ ratione, uti Lambino placuit, ſiue de Republica, ut Græcę uocis generalẽ ſignificationẽ retineamus, Ariſtoteles ſcripſit, quędã Initiorũ loco præmittemus.

Quæ librorum iſtorum cum Ethicis cognatio ſit, in Prolegomenis Nicomachijs docuimus: & uniuerſim quidem mores ho

minis in communi uita uicturi libris Ethicorum describi: eiusdem, ut in certa uita practica, ciuili nimirum & domestica, uersaturus est, in Politicis & Oeconomicis explicari ostendimus. Itaque secundùm didascalici ordinis legem Ethica tanquam generalia, Politica & Oeconomica tanquam specialia uitæ practicæ theoremata statui debent. Iam cùm nullus hominum sit, ne illis quidem exceptis, qui contemplationis studio meliorē sibi cum Maria partem desumsere, quin præter communem illam κοσμοπολιτείαν Socraticā priuatim uel ciuitatis uel domus alicuius pars existat: ad omnes in uniuersum, sed potissimùm ad eos, qui domi forisúe alijs imperaturi sunt, cognitionē horū pertinere, manifestum est. Etsi enim ex Bianteo illo πόλις ἄνδρα διδάξαι τε καὶ δεῖξαι possit: at quod & Aristoteles in decimo Ethicorū, & ante illum Plato in suis dialogis docuit, sapiētiæ ciuilis doctorem νομοθετικὸν esse oportet, hoc est talem, qui ex rectæ rationis præscripto leges alijs ponere possit, quas omnes obseruent, qui optimi sunt auctoritate sua tueantur, prudentia moderentur & interpretentur: adeoq; uniuersalem cognitionem eius quod rectum & honestū est, particulari cognitioni, quæ circumstātias personarum, locorum, temporum obseruat, fenestram aperire debere. Cuius idea cùm hisce libris describatur, admiratione'ne an insectatione maiore digna sit illorum oscitantia, qui fontibus iuris perennibus neglectis, riuulos cōsectantur, & tum demum se pulcrè suo perfunctos munere esse putāt, quando legum centones memoriter consarcinare, & mancipiorum more nomina tantùm dominorum recitare norint, sapientię eorundem in philosophorum scriptis cōceptæ atq; traditæ penitus ignari, iudicētilli, quibus meliore luto finxit præcordia Titan. Hosce igitur libros cùm priuato studio ante multos annos, D. Thomæ Aquinatis & Donati Acciaioli, barbaris quidē, sed eruditis & luculentis cōmentarijs, elegantioribus uerò Io. Genesij Sepuluedæ Cordubensis adiutus, nō tam rerū quàm methodi causa aggressus essem: subinde, Academicæ professionis occasione, ne in uniuersali tantùm morum theoria studiosos exercerem, ad Politicos libros, typicis aduersarijs adolescentiæ nostræ inuitatus, perpetuis Tabulis explicandos accessi: eo consilio, ut his ipsis Platonicos quoq; dialogos, quotquot uel Ethica uel Politica præcepta continerent, pro uirili mea analysi logica euolutos adiungerem: ad Oeconomica deinceps Aristotelea, etsi fœdè admodum & alienis infercita & proprijs mutilata essent, ex Xenophontis Oeconomico illustranda

ſtranda cõferrem, & hunc ueluti colophonem philoſophiæ morum imponerem. Cæterùm conatum huncce noſtrum Medicinæ docendæ munus, ut inuito, ſic ſeriò reluctanti, ab ijs tamen, qui auctoritate ſua etiam cogere poterant, impoſitũ, non interturbauit tantùm, uerumetiã ſpem nobis omnem, niſi Deo ſecus uideatur, morum philoſophiæ ulterius perſequendæ præcidit. Ergo quando in diuerſo ſtudiorum genere nõ agendo tantùm, ſed & docendo, quandiu ſummo illi & uitæ & ingeniorũ moderatori uidebitur, deinceps exercebimur: neq; ijs, quibus methodicę analyſes noſtræ hactenus placuere, pro uoto & expectatione ipſorũ plenè ſatisfacere poſſumus: ut ſaltem anteactæ noſtræ diligentię ſpecimen exhiberemus, Scholia & Tabulas noſtras in tres priores libros Ariſtotelis de Republica, mutilũ licet, at multo interim labore editum fœtum (niſi quis fortè abortiuum appellare malit) methodi Ariſtoteleæ ſtudioſis communicare uoluimus: quorum luce excitati ſaltem ſi nõn eruditi alij, maiore dexteritate uel ſuppleant manca, uel etiam meliora ſubſtituant: maximè quando & Petri Victorij Itali, & Ludouici Regis, ſed gallicè ſcripti extant commẽtarij: quorum laboribus cogitationes noſtras plurimum auctas confirmatasq; fuiſſe, ingenuè & libenter fateor. Capita trium primorum librorum cum Argumentis nõ nouandi libidine, ſed ex methodi præſcripto immutauimus: reliquorum intacta permiſimus. Interea ne ſummo Scriptori iniuriam faceremus, Græcum eiuſdem cõtextum integrum ſeruauimus: hinc P. Victorij uerſione fida, illinc luculenta Dionyſij Lambini interpretatione ſtipatam. Victorij commentarios perpetuos diuerſo, quàm in Florentina editione, modo, certè pro inſtituti noſtri ratione magis cõmodo, ſingulis capitibus ſubiecimus. Fragmenta quædam Pythagoreorũ uetuſtiſſima ad Politicam philoſophiam facientia ex Stobæi ſpicilegijs depromta, ſub finem addidimus: quod prius in Ethicis quoq; pari ratione feceramus, ut Ariſtoteleæ philoſophiæ fontes agnoſcerentur, & cõſenſus iſte ſummorũ uirorũ philoſophiæ morum certitudini ſimul & maieſtati atteſtaretur. Vtinam uerò duo poſtremi libri è decem, ad optimæ Reip. Ariſtoteleæ perfectã inſtitutionem pertinentes, qui magna cum ſtudiorũ iactura iam tum Laertij ætate uel perierant, uel tanquam diuerſi ab octo πολιτικῆς ἀκροάσεως libris (quos nunc præ manibus habemus) ſeorſim legebantur, tandẽ aliquãdo è tenebris eruantur. Niſi forte ſingulari Dei Opt. Max. cõſilio premuntur, ut ne in ſcriptis hominũ id quæramus, quod

ex ſolis diuinitùs traditis literis peti poteſt atq; debet. In tanta enim rerum humanarum cõfuſione & inconſtantia, cùm nõ minus obſcuritatis in cognitione, quàm improbitatis in actione, multũ licet & diuinis & humanis legibus repugnantibus, ineſſe deprehendatur: ut ab uno profecta ad unum tandem referantur omnia, & ſub Chriſto θεοανθρώπῳ (cui etiã ex naturæ inſtinctu, ab ipſomet Ariſtotele, dum Pythagoreis myſterijs ſua ſcripta latenter condit, obſeruato, propterea quòd per diuinitatẽ homo maximus & optimus eſt, imperium debetur) unum fiat ſub uno paſtore ouile: hoc ipſum qui boni ſunt & pij in præſens optabunt, qui felices, ſuo tempore experientur. Nos uerò, qui in ferrea iſta ſecula uoluntate ſupremi Numinis incidimus, Aegyptia hæcce ſpolia eidem Creatori & Seruatori noſtro conſecrata in conſpectum publicum proferamus: & quãdo in hac nos ſtatione excubare uoluit, uoluntatem ſaltem rei iuuandæ literariæ nobis adfuiſſe teſtemur. Tu interim, Magnanime Princeps ALEXANDER, ad priores illos Ethicos labores hoc ueluti auctarium, meæ certè erga te deuotæ obſeruantiæ monimentum, placido uultu excipe: rectæq; adminiſtrandæ Reip. præcepta ex diuinis primùm, ſubinde etiam ex naturæ fontibus Ariſtoteleis petita, illuſtribus exemplis, bene uertente Numine (in cuius manu & ingenia & corda ſunt regum) animare perge: ut te tanquam patriæ patrem ſubditi amẽt atq; colant: tanquam belli fulmen hoſtes uenerentur atq; metuant: cæteri omnes, quos uel uirtute tua tibi deuinxiſti, uel gratia cõciliaſti (inter quos nobiliſſ. Io. Dzierzecius, regius Secretarius, aulę tuæ prępfectus, non poſtremum locum ſibi uendicat) te cum Homerico Agamemnone ἠΰντε μέγαντε in ore atq; pectore nunquam intermoritura memoria ferant & circumferant.

Vale, PRINCEPS cordatiſſime. Baſileæ Cal. Auguſti, anno Salutis CIↃ IↃ XXCII.

PETRVS VICTORIVS
LECTORI.

PRISCI illi mortales, qui ſtudio tenebantur honeſtarum artium, deditiq; erant cognitioni rerum ignoratarum à multitudine, ſedulò incumbebant in ortus & occaſus ſiderum uidendos, eorundémque motus ac magnitudines contemplandas, resq; itidem ſuperas diligenter inueſtigandas. Quos cùm admirarẽtur rudes illi homines, non deerant tamen tunc quoq; nõnulli, qui tantam curam poni in rebus partim obſcuris, partim incertis, non magnopere probarent: præſertim cùm ipſorũ non pauci abuterentur ſcientia illarum rerum, callideq; imponerent ſtultitiæ antiquorũ ingeniorum. quare ſtudium hoc non multum in ſe dignitatis habebat. Succeſſit his Socrates, qui primus à quibuſdam dictus eſt philoſophiam euocaſſe è cælo, & in urbibus domibusq; collocaſſe: qui ſanè dubitari nõ poteſt, quin hoc, adhibita multa cura, præſtiterit. omne namq; tempus, quo uixit, in moribus emendandis, uiaq; uirtutis monſtranda conſumpſit. An dux uerò princepsq; huius optimi conſilij fuerit, uidendum eſt: cùm exploratum ſit, Pythagoram, qui ætate ipſum anteiuit, non paruam partem ſuarum curarum huc deriuaſſe, ingeniaq; ac uitam hominum ætatis ſuæ ſtudioſe perpoliſſe: etſi non ſpreuit ſtudia mathematica, ſed potius illa ornauit, melioráque ſua diligentia atque ingenij diuinitate reddidit, cùm Socrates ab ipſis abhorruerit, & tantum illorum ſolùm attingendum iudicarit, quantum uſibus uitæ neceſſarium eſt. Fluxerunt autem è diſciplina Samij huius ſapientis multi clari & illuſtres uiri, ciuitatibusq; ſuis ualde utiles: & ut Archytas Tarentinus, Timæus Locrus, plurimiq; alij: ita quoque Lyſis ille, & ipſe Tarentinus, qui Epaminondam Thebanum, ſummum imperatorem erudiuit, útque tantam rerum à ſe geſtarum gloriam adipiſceretur, monitis ſuis effecit. Multis alijs argumentis comprobari poſſet Pythagoræ diſciplina. Sed cui ignotum eſt, ſtuduiſſe illum magnopere, ut mores hominum uitamq; purgaret, etſi occulta uia in diſciplina illa ſua tradenda uſus eſt? Sed ad Socratem reuertamur, qui magno doctorum hominum conſenſu, plurimum profuiſſe huic parti ſapientiæ fertur. Ex eius autem multiplicibus uariiſque ſermonibus prodiêre diuerſæ doctorum uirorum familiæ: in primis uerò optima ipſius inſtituta, præceptáque uitæ noſtræ excolendæ accommodata, monimentis literarum mandarunt fideliter atque eleganter Plato, Xenophon, Aeſchines, cuncti Athenienſes, qui Aeſchines poſtea Socraticus eſt appellatus: eius autem ſcripta, iniuria temporum nobis erepta ſunt. Sequutus iudicium ſui doctoris Plato, magna ex parte manſit in illo ſtudio, quod uiderat ipſi ualde probari, ſermonesq; ſuos elegantes referſit præceptis, aptis uitæ limandæ, & à uitijs ſceleribusq; uindicandæ. Xenophon Socratis uitam monitaq;, quibus errata multorum caſtigabat, ueramq; uiam uirtutis oſtendebat, perpetuis monimentis, ijſdemq; plenis uenuſtatis mandauit: multaq; alia ſcripſit, quæ meritò laudata ſunt, fructuſq; magnos tulerunt hominibus, occupatis in rebus gerendis. qui tamen non ſemper otium amauit, nec uitam tranquillam ita amplexatus eſt, ut ab ea diuelli non poſſet, ſed in aciem deſcendit, & in bello difficili honeſtè uerſatus eſt, ſummumq; dignitatis locum in eo obtinuit. in quo res admirabilis ipſius conſilio & auctoritate geſta eſt: manum enim Græcorum, quæ ſequuta fuerat Cyrum iuniorem, conatum eripere Perſarum regnum Artoxerxi fratri, ſaluam incolumemq; è medio illius regni in loca propinqua mari, tutaq; reduxit. Cyrus namq; uitam amiſerat, partamq; iam uictoriam uirtute earum copiarum ſua temeritate corruperat. Quod Xenophõtis factum addidit animum Alexandro Macedoni, ut regnum illud, uetus & opulentum, inuaderet, non magno cum peditum equitumq; numero. Quare, qui diligenter cogitabũt, ac uerum fateri uolent, facile intelligent, temptatum eſſe atq; euerſum imperium barbarorum prudentia & ſtudio duorum doctorum & diſertorum uirorum. Nõ multo enim antea Iſocrates Philippo eius patri ſuaſerat, ut, compoſitis diſcordijs Græcarum rerumpublicarum, auxilijsq; ipſarum cum ſuis ueteranis copijs coniunctis, in Aſiam tranſiret, belloq; perſequeretur inimiciſſimam nationem, imminentem ſemper capiti & libertati Græcorum. quod cùm moliri perſuaſus eſſet, pararetq; res, ad tantum bellum neceſſarias, interfectus à Pauſania, filio gerendum reliquit. Sed hoc nunc omiſſo (quod tamen hinc alienum nullam in partem fuit, cùm loquamur de fructu, qui capitur ex ingenijs eruditorum & ſapientium uirorum, ad rempublicam gubernandam, beneq; ac beatè uiuendum) Plato quoq;, ex eadem diſciplina profectus, attigit & ipſe rempublicam, in Siciliamq; nauigauit, conſilio ac uoluntate potentiſſimi regis, ſed iniuſti, corrigendi, atq; ita opem illi telluri hominibusq; ferendi. Dionyſium igitur iuniorem, adoleſcentem adhuc, perpolire, & ad uirtutem capeſſendam inflammare

conatus est: cernebantur enim in natura moribusq; ipsius igniculi non parui uirtutis, etsi pater ipsos extinguere maturè studuerat, qui spiritus etiam suorum, atq; animi magnitudinem suspectā habebat. Cùm autem initio se facilem ille optimo & doctissimo uiro præbuisset, cœptusq; esset excoli in studijs Geometriæ, ita ut tota regia pulueris illius eruditi plena foret: inde tamen, artificijs eorū, qui in sua potestate iuuenem habere uolebant, extrusus est, & in uinum crapulamq; coniectus: qui prætereà timentes, ne aliquando ille resipiscceret, splendoreq; uirtutis oculis ipsius obiecto, unde dispersserat, rediret, sibi auctorem dignitatis amoliendum inde, exturbandumq; censuerunt. Sed tertium etiam fertur eodem Plato accessisse, ut Dionem (quem ualde diligebat) Dionysio reconciliaret. quod etiam consilium ipsius, etsi periculi & ipsum non expers, pietatis tamen plenum fuit. quare ad eundem scopulum iterum uir probus offendit: uixq; inde precibus & auctoritate Pythagoreorum, uicinam terram incolentium, cùm custodiretur in horto, liberatus est: antea namq;, cùm eò nauigasset, ut insulam uiseret, & fauces Aetnæ, à Græcis crateras uocatos, in conuiuiumq; à Dionysio patre uocatus esset, liberè nimis illic locutus, penè interfectus ab eo fuit, certè malè acceptus, & ut tanquam mancipium uenderetur, inimico homini traditus. Nauigationem igitur illam, sæpè repetitam, odiosis uocibus maleuoli incesserunt, quasi Plato à mensis illis Syracusanis eò traheretur. nam uox quoq; Molonis, magni dicendi magistri, literis tradita est, qui dixit, mirum neminem uideri debere, si Dionysius Corinthi, sed si Plato Syracusis. de Dionysio autem filio iactari uocem illam solitam, notum est. Quin etiam Diogenes, qui libenter omnibus maledicebat, eandem ipsi prælatam peregrinationem obiecit, tanquam susceptā foret desiderio sumptuosarum illarum cœnarū. Cùm igitur, cuius causa uenerat, non impetrasset, Athenas reuersus est. Cur autem Plato domi non accessisset ad rempublicam, cùm factus ad eam esset, patriæq; ægrotanti non subuenisset: ipse diligenter docuit, seq; omni illa culpa liberauit. Intelligebat enim se ab iniquis accusari, quòd cùm uideri uellet non alienus esse à rebus gerendis, ibi potissimum ingenium suum optimum, prudentiamq; nō exerceret, ubi commodè poterat, atq; etiam debebat, præsertim cùm in alienam longinquamq; tellurem, ut id obtineret, nauigasset. Causam uerò, quæ fuerit ipsi non attingendæ Atheniensium sui itemporis reipublicæ, exposuit ille in longiore epistola, quam misit ad Dionis propinquos: quam causam, acceptam inde, cōmemorauit M. Cicero satis illustri loco. Eandem quoq; sibi fuisse indicauit C. Crispus remouendi se à republica. Non induxit etiam in animum Plato efficere, quod Arcades Thebaniq; rogauerant, cùm communi animo copijsq; post pugnam Leuctricam conderent urbem, à magnitudine Megalopolin uocatā. petierant enim ab eo, ut leges illi populo scriberet: sciebat enim ipsos æqualitatem non amare. Cùm igitur non uideret, quomodo aliter posset gentem aliquam optimis moribus legibusq; erudire, cuius rei efficiendæ desiderio magno incensus erat: conuertit totam mentem ac cogitationes suas ad ciuitatem fingendam, animoq; fabricandam: unde, si aliquando illa reciperetur, abessent mala cuncta & sollicitudines, quæ cōtinenter urunt humanum genus, nec suauitatis aliquid puræq; uoluptatis in uita gustare patiuntur: eademq; expleta foret ueris bonis, fructibusq; uitæ iucundis atq; integris. Veritus tamen, ne tantam nouitatem rerum, mutationemq; institutorum facile mortales ferrent, alteram extruxit, quæ propius accederet ad cōsuetudinem reliquarum ciuitatum: eadem tamen accommodata foret ad uitam beatam pariendam, atq; hominibus adportandam. Nam prior illa uidebatur cœlestibus potius naturis, q̄ mortalibus ingenijs conuenire. Extiterunt alij quoq; sapientes uiri, qui ætate duos hos, claros admodum Athenienses, philosophosq; antecesserūt: qui cupiditate laudis commoti, uel potiùs prodesse ciuibus studentes, in eandem curam incubuerūt. in quibus primum locum tenuêre Lycurgus Lacedæmonius, & Solon Athenien sis: qui ambo & remp. condiderunt, & leges ipsis ualde utiles scripserunt. Exorti sunt duo alij temporibus illis in eo studio ualde laudati, Zaleucus & Charondas, ambo Pythagoræ auditores: quorum prior Locris, qui sedes habebant in Italia, alter autem Catanæis ciuibus suis leges scripsit: quarum legum uestigia quædam parua restant. celebratus enim fuit stylus Charondæ: aperteq; et eleganter, quæ iussit aut uetuit, complexus est, in odium adducens improba facta, amoremq; excitās in pectoribus nostris mirificum uirtutis ac dignitatis. Horum omnium scrpita sententiasq;, profectus è disciplina Platonis, cùm & ipse de optimo ciuitatis statu scribere uellet, ciuitatemq; constituere beatam, & omnibus bonis expletam, proposuit sibi uidenda diligenterq; consideranda Aristoteles, ut quidquid boni maliq; in eis foret, cognosceret, & ne nos falleret, laboraret. In primis autem doctoris sui documenta iudiciaq; de hac re sedulò ponderauit, ac quid de ipsis sentiret, liberè aperuit. in quo uisus est non paucis & antiquitus, & inferioribus etiam temporibus, nimis acerbus in opinionibus illius refellendis, & tanquam exagitandis: neq;, ut gratum piumq; discipulum decet, erga ducem suum auctoremq; sapientiæ se præbuisse: cùm uiuente etiam illo, non solùm mortuo, cœperit homini aduersari, ac studiosè conuellere sententias ipsius. Quod cùm ad aures Platonis peruenisset, amara

uoce

uoce fertur ingratum animũ auditoris sui accusasse: simulq; morsus ipsius leues, simili usus, contempsisse. Etsi enim Plato moderatus uir erat, atq; exemplar quoddam probitatis: poterat tamen, cùm rectum esse iudicabat, acutis uocibus contumaciam aliquorum retundere. qua licẽtia loquendi sempr usus fuit erga Sophistas sui temporis, qui inanem falsamq; doctrinam tradebant adolescẽtibus cupidis perdiscendi. Vnde Gorgias ille Leontinus, princeps eius generis hominum, cùm uideret se à Platone hoc pacto irrisum, præsens præsenti respondit: Habet etiam ætas nostra suum Archilochum. Illud profectò stomachum multis mouit, doctis grauibusq; uiris, quòd tanto studio Aristoteles conatus est ideas illas frangere ac labefactare, nec ullam unquam occasionem omisit criminãdi ipsas, uel potius scrutatus est omnia, ut ansam aliquam arriperet eis maledicendi. Plutarchus certè, grauissimus scriptor (ut omittamus nunc ea, quæ idem obiecit ueteribus physicis, propriaq; sunt alterius philosophiæ) defendit multa hîc dicta contra leges Lycurgi, institutaq; Lacedæmoniorum: quam rempr. cuncti, qui aliquid literis mandarũt de republica constituenda, ciuitateq; bonis moribus informanda, sibi proposuerunt imitandam, tanquam specimen quoddam uirtutis, ac perfectum undiq; opus atq; absolutum. Ii autem fuêre, ut testatus est idem, Plato, Diogenes, & Xenon: qui laudantur, cùm literis ac uerbis remp. condiderint: Lycurgus autem nõ literas & orationem, sed remp. re factaq; in lucem extulit, quam nemo unquam imitaretur. Sparta enim longam illam suam uitam tutata est, diuq; à se omne periculum impetumq; hostium reiecit, non muris defensa, non fossis aut aggeribus, non fluminibus aut mari, situq; denique locorum, ut Aegyptus (quæ tellus Nilo, tanquam munimento quodam stabili, utebatur. quod de nonnullis alijs urbibus uerè dici posset, quæ salutem suam ac diuturnitatem his rebus acceptam referre deberent) sed optima disciplina, & animi fortitudine, uitaq; remota ab omni luxuria & mollitia. Quare uideretur meritò ab omnibus commendandus, & in cœlum summis laudibus ferendus, magister atq; auctor huius sanctißimæ uitæ, atq; optimæ institutionis: quemadmodũ ille, adhuc uiuens, à Pythia appellatus est, dignusq; habitus, qui potius Deus, quàm homo uocaretur. Qui enim tanti beneficij mortalibus auctor est, prodestq; studio suo ac cura, non solùm sui temporis hominibus, uerum etiam posteris: is certè in numero deorum est collocandus, & omni laude honoreq; cumulandus. Existimatus autem est dictusq; Lycurgus multa sumpsisse è rep. Cretensium, indeq; in suam transtulisse, cùm in ea insula diu peregrinatus esset: etsi propter uetustatem non omnino certa sunt cuncta, quæ de ipso feruntur. nam ætas etiam, qua uixit, explorata non est, cùm signa quædam secuti, usiq; argumentis leuioribus, nonnulla boni auctores de illa memoriæ prodiderint. Non habemus itidem aliquid compertum de illo, qui constituit rempub. Carthaginiensium: hæ namque tres respublicæ, præter cæteras, in his libris celebrantur, & bonis moribus institutisq; ornatæ fuisse dicuntur. Nam de Carthaginiensium republica, quæ libera erat, & in quà potestatem suam multitudo habebat, non potest dubitari: declarat enim hoc imperium magnum ab ipsa partum, diuq; armis ac uirtute retentum. cùm uastæ regionis, in qua condita erat, magnam partem occuparit: & illam etiam, quæ contrà sita est, amplam itidem, bellicosamq;, armis subegerit, diuq; in ipsa dominata sit: sed insulas quoq; in medio positas suæ ditionis fecit: cum Siculisq; tyrannis, opulentis & fortibus, uaria belli fortuna diu pugnauit: illiusq; opimæ insulæ, atque omnibus copijs refertæ, dimidium in prouinciam redegit. nam de periculo magno, quod subijt Italia, ne in potestatem eius ueniret, Hannibale duce, dicere opus non est, cùm antea etiam contra Romanum imperium bellum gesserit, incommodaq; ingentia ipsi importarit. Fuit autem opinio doctorum uirorum, & in bello quoque magna cum laude uersatorum, si bellatum fuisset inter duas has potentißimas respublicas, cùm ambæ uigerent, nec ipsarum altera non parum iam suarum uirium ac roboris amisisset: futurum fuisse, ut Carthaginiensium resp. uictrix extitisset, ac fortuna belli aliter decidisset. Contrà enim usu uenit, ut cùm illa iam senectute imbecillior facta esset, floreret autẽ Romana & disciplina militari & scientia uirtuteq; ducum plurimorum, bellum inter ipsas exortum sit. quare mirandum non est, si resistere altera diutius non potuit tantæ constantiæ, adeoq; firmis hostibus ac ualidis: putariq; facile potest, quidquid prosperè gessit in secundo Punico bello (multa autem illa ac magna extitere) factum fuisse singulari uirtute ac consilio prudentis sui ac uafri imperatoris. Dum autem de ualde laudatis opulentisq; rebusp. loquor, & quanta fuerit uirtus magnitudoq; animi Carthaginiensium disputo, quamq; latum imperium habuerint: uenit mihi in mentem considerare, quanta sit imbecillitas rerum humanarum, cùm gens illa multis antea seculis deleta sit, ac nomen penè ipsius extinctum, ut ne linguæ quidem uestigium ullum appareat: ac quidquid de ipsis memoriæ proditum est, id omne ab hostibus aduersarijsq; laudis ac gloriæ ipsorum narratum sit. Idem autem declarat, & ante oculos omnium ponit, qui hæc scire curarint, fatum ueterum incolarum horum locorum, in quibus nos uiuimus, ac priscorum illorum Etruscorum: qui cùm & ipsi olim floruerint, armisq; ac uirtute bellica magnã Italiæ partẽ domuerint, conditis illic urbibus, appellatoq;

pellatoq; à se utroq; mari, & ipsi tamen interîêre, opibusq; uicinæ Romanorum gentis, cum qua diu dimicarunt, uicti tandem ac profligati sunt. Altera uerò ipsorum disciplina, præsensioq; rerum futurarum, in quam toto pectore incumbebant, ita longo tempore probata est, ut mos Romanorum fuerit mittere huc liberos ad artem eam perdiscendam, à qua ipsi nunquam abhorruerunt, quámque sibi semper magnopere utilem in administranda republica inuenerũt: ydem tamen, ut dictum est, longo tempore, multisq; prælijs, domitam gentem hanc sedibus suis eiecerunt, in urbesq;, ab Etruscis ædificatas, colonos suos miserunt, qui huc & nouos mores, & nouam linguam tulerunt. nam illorum ipsorum sermo, ut Carthaginiensium, penitus extinctus est: cùm tamen restent monimenta quædam ipsius, è lapidibus aut ære, in ueteribus oppidis Etruscorum, ut Populonÿ, Volaterris, Arretÿ, Iguuÿ, qua in urbe publicè custodiuntur tabulæ plures aheneæ magnæ, in quibus Etruscæ literæ incisæ sunt, quæ tamen legi non possunt, nec sensus inde ullus elici. Quis autem scit, an huius quoque gentis mores institutaq; literis prodiderit Aristoteles? cùm feratur omnium ferè ciuitatum, non Græciæ solùm, sed etiam Barbariæ respublicas disciplinámque scripsisse. Nam, ut notum est, longo temporis spatio antecessit potestas magna Etruscorum imperium Romanorum: dignáque natio hæc prorsus fuit, cuius mores institutaq; notarentur, cùm in XII. firmos populos distincta uetus Etruria foret, quibus inter se multis in rebus conueniret, communibusq; concilÿs uterentur: ut antiquitùs Achæi uocati, qui & ipsi è plurib. Peloponnesi ciuitatibus coagmentati erant: & infestioribus temporibus Heluetÿ, fortissima gens, & in militari disciplina omni laude dignissima. Tyrrheni autem non ignoti erant Græcis. Non meminit uerò in his libris, quos habemus, noster auctor, ut opinor, morum reipublicæq; Romanorum: quia non bene cognita perceptaq; instituta ipsorum ei erant. nam, quin nomen ad aures eius peruenisset, uerisimile non est. quòd si diutius uixisset, breui potuisset omnia perspecta habere, admonitus à Græcis hominibus, qui extremum Italiæ, Græciam magnam incolebant: cœperunt enim tunc magis cum rebus Græcorum immisceri, ita ut sæpè cum illis pugnarint: qui cùm pares Romanis in bello non essent, Pyrrhum regẽ accersierint, ipsiusq; consilio & auxilijs usi sint ad libertatem suam legesq; contra ipsos tuendas. Quæsitum autem est non sine causa à disertis & Græcis & Latinis scriptoribus, si Alexãder ille magnus, deuicta Asia, regnoq; Persarum extincto, arma in Italiam conuertisset, quæ fortuna futura fuerit Romanorum, exitusq; tanti belli: ferebatur enim ille hoc animo uersare, superato prius, suaq; ditionis facto Pœnorum imperio. nam matrem eorum Tyrum, unde in Africam uenerãt, multo antea expugnarat. Qui igitur post illum uixit Aristoteles, aliquid audire debuit de uirtute bellica Romanorum, & nõ paruo iam ipsorum in hac tellure imperio. Nam non fefellisse ipsum, Romam à Gallis captam, memoriæ proditum est: notum enim omnibus, quàm diligentes fuerint semper Græci in huiuscemodi rebus tradendis, suiq; generis hominibus significandis. Plena autem erat Italia tunc Græcarum ciuitatũ, in oraq; eius, nõ ualde remota à Roma, plures cõditæ erant eius nationis urbes: ut Palæpolis, Neapolis, aliæq;. Illud enim probabile non est, quod T. Liuius inquit in superiore quæstione tractãda, refellendaq; uanitate quorundam leuium Græcorum, qui contra nomen Romanum gloriæ Macedonum fauebant: se arbitrari, ne fama quidem notum illis Alexandrum fuisse. nimis enim rudes agrestesq; facit eius ætatis Romanos, quos ornare uult, si putat nomen factaq; inuicti regis, & qui uniuersam Asiam Indiæq; magnam partem uictorijs lustrauerat, ipsis inaudita fuisse: uideturq; uim ac celeritatẽ famæ, quam tamen illo loco appellat, ignorasse. Sed dixit hoc, ut opinor, iactationẽ eorum simili genere uanitatis confutare uolens. Alexander certè, Epiri rex, auunculus Magni, in Italiam cum classe uenit, fœdusq; cum Romanis fecit, eadẽ illa ætate, qua è sorore ipsius ortus, Alexander alter, in alio tractu orbis bellum gerebat. Cùm etiam multorũ, si non omnium, meminerit Aristoteles, qui ante ipsum literis aliquid mandarunt, de optimo statu ciuitatis: miratus quandoq; sum nõ sine causa, ut opinor, cur Xenophontis mentio hic nulla sit, qui Cyri uitam scripsit, perfectũ & absolutum opus meritò habitum & à Græcis, qui existimare de his rebus poterant, & à Romanis, grauib. & sapientibus uiris, qui fatentur se ipsum manib. contriuisse, indeq; præcepta multa, ad rem gerendam apta, & ad rem publicam administrandam accommodata hausisse. Etsi enim regem instruit, exemplarq; quoddam summæ probitatis ac uirtutis fingit: non uidebatur tamen ea de causa omittendũ, cùm regnũ (præsertim quale illic describitur) uacuum ab omni labe, refertumq; maxima uirtute, non solùm respublica sit, uerum etiã optima & perfectissima respublica. de quo noster auctor & dux nõ uidetur dubitare: primas enim illi defert omniũ gentium rectionũ. Nam Plato creditur non magnopere opus illud celebrasse, quia æmulus foret laudis ac gloriæ Xenophontis, intercederentq; inter ipsos causæ nõ nullæ simultatis, uel potius obscuræ quædam contentiones de ingenij doctrinæq; nobilitate, quales in pectoribus etiam clarorum & doctorum uirorũ nonnullæ sæpè exoriri consuerũt. Adiungitur huic, quòd nominatim Xenophon duas respublicas scripsit, unam Lacedæmoniorũ, alteram Athenienſiũ: nisi ali-

niſi aliquis putet, priorem harum laudationem potius quàm politiam illius ciuitatis uocandam: poſteriorem autem ſuæ uituperationem. Potuit tamen hoc præſtitiſſe in duobus, qui deſiderantur, niſi fallor, extremis huius Operis libris, in quibus ueriſimile eſt, niſi à ſemetipſo inſtitutiſq; ſuis diſceſſit, Ariſtotelem iudicium ſuum patefeciſſe, ac quid uerum eſſe putarit de tot tantisq; quæſtionibus, quas propoſuerat, oſtendiſſe: regnúmne inquam huiuſcemodi eſſe exiſtimarit, ſed integrum, & ſi non omnino legibus frenatum, ſaltem perpolitum & ornatũ, de quo illic copioſe diſputarit. Quia autem nonnihil huc uſq; uagatus ſum, placet iam propius accedere ad propriam huius Operis quæſtionem: paucisq; de eo diſputare, quod magis præſentis temporis eſt, meritoq; à me requiri poterat. Cùm enim philoſophiæ illius, quæ in rebus agendis uerſatur, tres partes ſint: ſiue enim in ſingulis hominibus excolendis, bonisq; moribus ornandis, tota occupatur: ſiue in re familiari rectè ordineq; diſpenſanda: ſiue in uniuerſa ciuitate regenda: unde cunctæ nomen adeptæ ſunt: nullam harum partium non à ſe diligenter purgatam reliquit Ariſtoteles. Non ſemel autem aggreſſus eſt de moribus ſcribere: perſpicitur enim ter auctorem hanc curam ſuſcepiſſe: cùm tamen libri de ipſis ad Nicomachum filium miſſi, qui integri ad nos peruenerunt, ut meliore fato uſi ſunt, ita etiam exiſtimentur eſſe exquiſitiores. neque enim arbitror, quod ſuſpicatus eſt M. Tullius, uerum eſſe, probariq; ullo pacto debere, illos à Nicomacho ipſo ſcriptos, non à patre ad eum miſſos: qui tamen non hoc primus prodidit, ſed à Græcis quibuſdam accepit, qui id literis mandarant. in quo autem illi decepti ſint, nullum negotium eſt cognoſcere. Scripſit etiam præter hos, alios eiuſdem tituli libros, ſimiles magnopere Nicomachÿs, quos ad Eudemum Cypriũ, ſodalem ſuum, ad quem etiam alia ingenÿ ſui monimenta, propria alius philoſophiæ, miſit: cùm uehementer hominem diligeret, ut doctum uirum, in ſcholaq; Platonis diu ſecum uerſatum. ÿ autem manci admodum & mutilati ad nos peruenerunt: nec tamen ita quoque reliquiæ ipſorum ſunt contemnendæ. quidam enim loci uberius illic, quàm in ſuperioribus tractantur. Sunt etiam in manibus duo alÿ de Moribus libri: minimè autem & ipſi integri, ſed minoribus multo uulneribus confecti: quorum index eſt ἠθικὰ μεγάλα: nec tamen puto, plures eos unquam fuiſſe, qui & ipſi & ſtylum & diſciplinam Ariſtoteleam redolent, etſi non cuncta, quæ præcipiunt, argumentis ſtatim firmant, ut philoſophi huius mos eſt. non apparet etiam, cur Magni uocati ſint. Extitêre autem plures hac ætate, docti uiri, qui crediderunt falſo hos, ut ſuperiores quoque, Ariſtotelis putatos. At ſi ueteres Græci interpretes de hoc nunquam dubitarunt, qui cùm uixerint illo tempore, quo nondum tanta clades inuaſerat in bonos auctores, & uitam omnem conſumpſerint in declarandis, & penitus explorandis ſcriptis huius philoſophi: mirarer eos in re propria ſtudÿ ipſorum tantopere deceptos fuiſſe. nam in alÿs quæſtionibus, de quibus diſſerunt initio ſuorum commentariorum, ipſos accuratè ſolitos uidere, ueráne auctoris eſſent ſcripta, quæ ſuſcepiſſent declaranda, exploratum eſt. Domeſticam etiam diſciplinam, οἰκονομικῶν nomine ſignificatam, accuratè tradidit. ſed hi libri ualde aduerſa fortuna uſi ſunt: initium namq; ipſorum tantùm conſeruatum eſt: multa enim, quæ accreuerunt poſt principiũ primi libri, partemq; ipſius, quæ terminatur his uerbis, ἕτω δὴ σὺ, ἕτοιμον ὂν, ἀ ζητεῖτε, nullo conſilio eò adportata fuerunt. nihil enim faciunt ad rationem, qua priuatæ domus regendæ ſint, tradendam: documenta namq; ſunt quædam ad pecuniam parandam, uiæq;, quibus reſpublicæ regesq; in anguſtiis ſuis rebus ſumptus belli ſuſtinuerunt. Sed etiam opinio eſt, inferioribus temporibus ætateq; noſtræ uicina, incommodum hoc auctum eſſe, amiſſa parte aliorum οἰκονομικῶν, quam in Latinum ſermonem uerterat Leonardus Arretinus: intelligo autem, quod expreſſerat his uerbis, Probam mulierem. Priuatas autem domos cùm inſtituiſſet Ariſtoteles, tempus uenire intelligens abſoluendi huius præclari muneris, quod initio ſibi propoſuerat, toto animo incubuit in optimam rempublicam informandam. quorum ſcriptorum ordinem, & quid ipſis acciderit, minimè nunc exponam, cùm hi ipſi ſint, de quibus multa ſæpe quæſiuimus: & infrà etiam hic de iniuria, quam à tempore acceperunt, queſti ſimus. Non defuerunt etiam poſt Ariſtotelem, qui eandem operam ſuſciperent, ac de republica diligenter ſcriberent: ut ÿ, quos ſuprà memoraui, atque alÿ docti uiri, ſed in repub. regenda minimè uerſati. Poſt quos omnes M. Cicero in eandem curam omnibus animi uiribus incubuit, ſexq; libros confecit, qui ipſius ætate uigebant, & in magno apud omnes honore meritò erant: cùm præter magnum ingenium hominis & ſingularem, ut in homine Romano, doctrinam, reipubl. adminiſtrandæ ſe totum dediſſet, atque in ea res maximas geſſiſſet. Qui libri etiam iniquitate calamitoſorum temporum, quæ poſtea ſequuta ſunt, interiêre, è manibusq; nobis magno cum damno noſtro creptiſuêre. Quantam autem iacturam fecerit Latinus ſermo interitu illorum, intelligitur è particula, quæ fortuitò conſeruata eſt, qua nihil grauius, nihil eruditius, nihil, quod magis perſonæ honeſtæ atque illuſtri, quæ ſermonem illum habuit, conueniret, excogitari potuit. Monimenta igitur duo optimorum ingeniorum, quæ plu-

rimum

rimum mortalibus modis multis profuissent, malè accepta sunt à tempore: & siue tota consumpta, siue non parua sui parte, & fortasse meliore, mutilata. Etsi enim, quæ restiterunt præstantis nostri omnium bonarum artium magistri, elapsa superiores atroces casus, impetumq; totius Barbariæ in maximè excultas orbis partes, & feraces omnium uirtutum, utilia sunt, maximosq; fructus ferunt: maiores tamen & uberiores inde expectari poterant. Nam, quamuis mancos & decurtatos, nobis caros reliquos hos libros esse debere declarat, quòd multæ uigiliæ doctorum hominum in ipsis explicandis consumptæ sunt: in primis autem D. Thomæ, non minus magnitudine ingenij, cognitioneque rerum naturalium ac diuinarum, quàm sanctitate uitæ admirandi: qui cùm seculo illo, pleno insciticæ ac tenebrarum, natus esset, præstitit in eo munere obeundo, quod à nemine tunc expectandum erat, cùm Græcus sermo in Italia penitus ignoraretur, omnisq; polita & elegans doctrina in profundo demersa foret. Neque enim poetæ eius linguæ legebantur, & Latini etiam à paucis gustati erant: memoria quoque uetus & historia cunctos fallebat, scriptaq; itidem Platonis, eruditorúmque ipsius interpretum, in Latinum sermonem uersa non erant, ut quoquo modo legi possent: sine quorum accurata lectione parum progredi uidetur aliquis in eo studio potuisse. id quod inde etiam cognoscitur, quia cùm multi rerum scriptores deleti sint, necessariò aliqui loci in his libris obscuri sunt, & magnis tenebris inuoluti: exemplaq;, breuiter hic posita, non uidentur posse explanari. Ipse autem & temporis beneficio, cuius, cùm longum fuerit, naturæ est, ut plurima occulere & caligine implere, ita etiam quædam gignere atque aperire, quod à uetere poeta uerè dictum est (cura enim & opera multorum, summa laude dignorum uirorum, humaniora studia ualde illustrata sunt, & subtiliora etiam non parum ornata, pulsa ab ijs magna illa barbaria, quæ ipsa inquinauerat, & omnem splendorem ipsorum obscurauerat) & ut à tempore adiutus, ita etiam assiduo studio ac diligentia in hac re posita, conatus sum aliquid lucis huic eximio operi adferre. Quod si, ut optaui, ac studui, aliqua parte obtinui, gaudebo, & me compotem uoti mei factum esse existimabo. Adplicaui autem animum omni uita mea ad eos potissimum scriptores adiuuandos, in illisq; pro uiribus illustrandis plurimum studij ac diligentiæ adhibui, qui maximè uidebantur opera alicuius accurati hominis, & magni ipsorum amatoris, egere: ijdemq; maximos fructus, exculti ac perpoliti, ferrent. Satis autem notum arbitror, ante operam curamq;, quam de illis suscepi, Aristotelis libros de Arte dicendi propter obscuritatem solitos arcere bona ingenia ab ipsorum lectione, præsertimq; tertium ipsorum librum paucos antea ausos attingere, qui quasi per caliginem elegantem illam doctrinam uariamq; uidebant: nec tamen se consequi atque inde haurire posse sperabant, cùm ualde maculosus foret: in primis autem exempla uirtutum illarum dicendi, ab auctore illic posita, unde petita essent, ignorarentur, & ob breuitatem obscura, eademq; magnis mendis operta forent. Idem etiam à me dici posset de erudito & eleganti libello Demetrij Phalerei, cuius non modò doctrina, sed etiam nomen auctoris nesciebatur. Cùm enim prius ipsum, purgatum & multis partibus auctum, imprimendum curassem, non defuerunt, qui mihi obstreperent, & nullo modo uellent esse Demetrij illius, dulcis oratoris ac peripatetici philosophi, partum, eiusdemq; in rebus gerendis, republicaq; gubernanda, diu magna cum laude uersati: donec certo testimonio auctoritateq; magni doctoris confutati sunt, quem locum mihi indicauit Gulielmus Sirletus cardinalis, optimus ac doctissimus uir: prius enim coniecturis tantùm usus fueram. Non possum idem affirmare de labore, quem suscepi in explanando libro, qui unus è tribus Aristotelis de Studio poetarum reliquus est: nactus enim ille fuerat ante me unum & alterum, qui in eam curam toto pectore incubuerant: nec tamen puto operam meam in eodem & corrigendo & declarando positam, inutilem & iniucundam studiosis ipsius extitisse. Contigit autem quiddam simile in hoc onere, quod modò deposui, & illo uetere, quod, quo potui, studiosè tuli. Vt enim, cùm opus illud ipsum integrum non foret, adiutum ualde fuisset, si conseruati essent tres, quos idem scripserat de Poetis: ita hoc de Optima republica, si plurimæ illæ respublicæ, cum institutis ipsarum, quas monimentis mandarat Aristoteles, in manibus essent. Vt enim M. Cicero in libro, quem scripsit copiosum ac uarium, de Claris oratoribus, multa præcepta de arte complexus est: ita uerisimile est, diligentem scriptorem, studiosumq; ualde docendi, inclusisse in libros de Poetis multa, quæ pertinerent ad artem poetarum tradendam, & in commentarijs de Rebus publicis, quæ ualerent, uirtutibus ac uitijs ipsarum indicatis, ad optimam rempublicam informandam. Sed malè nobiscum undique actum est, perdidimusq; non pauca, quæ remedij plurimum attulissent ad uulnera accepta, ut fieri poterat, sananda. Sed quid opus est nunc hoc ulcus tangere, quasi non multa alia amissa sint, quæ non possumus sine dolore magno recordari: cùm potius, si qualia superiora tempora fuerint, reminisci uoluerimus, quantaq; insciticia eorum seculorum, admirari debeamus hæc ipsa, quæ in manibus sunt, monimenta optimorum ingeniorum restitisse: casusq; il-

susq; illos graues ac pericula, instantia ipsis, euasisse: cùm exploratum sit, non pauca opera magnorum scriptorum ad unum exemplar olim redacta fuisse: quòd si extinctum esset (multis autem modis, faciléque hoc contingere poterat) statim cognitione illarum rerum orbati fuissemus. Quòd si ratio excudendi libros, arsq; hæc, mirificè utilis uitæ, inuenta non fuisset, profectò breui hoc contigisset. Sed Deus Opt. Max. huic malo medicinam fecit, qui mentem dedit mortali homini, ut, quod à se solo expectari poterat, uoluntate ipsius opéque, ab humano ingenio excogitaretur. Ita autem paruo labore salus data est multis ueteribus auctoribus, factumq;, ut paruo sumptu & opera, quod à Romano imperatore adhibita multa cura & studio in uita retinendo sui generis graui scriptore obtineri non potuit, à tenui opifice impetraretur: statimq; auctores omnes per uniuersam terram, quæ clausas non habet aures auditionibus documentisq; doctorum uirorum, disseminarentur. Magna igitur laude digni sunt principes uiri, qui reliquias antiquorum scriptorum, sparsas, & morti propinquas, collegerunt: & non minus, qui ipsas diuulgandas, & formis imprimendas studuerũt. Quæ utraque laus diu uiguit in familia Principum nostrorum, & quasi priuata propriáque ipsius est. Spero autem eam propediem, Francisci nostri, magni ducis studio, ualde auctum iri: satisq; certa indicia huius rei uideo. Veritas quoque non patitur, ut reticeam egregiam uoluntatem atque operam, inferioribus temporibus in hac re positam à Francisco primo Gallorum rege: qui, ut erat omnibus in rebus magno animo, ac uerè regio præditus, procliuisq; in humanum genus iuuandum, rectáque studia summa ope augenda, curauit, ut quidquid antiquorum ingenij monimentorum restaret in afflicta Græcia, ad se mitteretur. Cui beneficio magno addidit alterum, & ipsum ualde utile ad hanc ipsam honestam artem ornandam. Studuit enim, magnis præmijs propositis, ut lepidæ admodum formæ literarum & Græcarum & Latinarum fingerentur: in quo etiam felix fuit. ita enim pulchræ atque politæ fabricatæ fuêre, ut non uideantur ab humano ingenio uenustiores & exquisitiores ullo pacto conformari posse: libríque ipsis excusi non inuitent tantùm, sed etiam aliquo modo rapiant ad se legendos. Nec tamen negarim ab eodem hoc cœlesti munere mali etiam aliquid prodire potuisse, nisi uia ipsi obstructa fuisset: quod magno consilio, sapientérque à nostris factum est. Sed quæso, quæ res tam utilis uitæ hominum inuenitur, omnibúsque sui partibus ita perfecta, unde multum incommodi non proficiscatur, uitio ac prauitate animi eorum, qui ipsa abutuntur? nónne hoc passim usu uenire declaratum est à nostro doctore, & certis argumentis comprobatum? Qui autem contrà cogitaret aliquid ac moliretur, is imitaretur Lycurgum illum, Dryantis filium, stultum planè hominem ac dementem: qui cùm uidisset multos, qui largius potauerant, séque uino obruerant, ebrios factos, statim uites excîdit, matrésque mitissimi liquoris obtruncauit: cùm debuisset potius, ut sine damno suauitas, quæ inde fluit, gustaretur, fontes propius admouere, furentémque deum, ut Plato inquit, sobrio Deo coercere. Non puto autem me alieno loco meminisse incommodi, quod ab incuria hominum accipiunt monimenta ueterum scriptorum: cùm intelligi possit, me nulla alia re tantopere adiutum in tollendis mendis, partibúsque quibusdam instaurandis horum librorum, & cùm olim ipsos emendare studui, & nunc, cùm eosdem declarationibus meis explicare conatus sum, quàm à uetere illa trálatione. Quoscunque enim calamo exaratos codices indagare potui, cunctos deteriores mendosioresq; inueni, quàm fuerit exemplar, quo illa usa est. Quare planè cognoui contaminari cotidie libros magis: & ut hac uia nisus sum iuuare hoc opus ac perpolire, ita nullum laborem fugi, ut quantum ualerem, præstarem, quod in me recepi. Quòd si doctrina & usus rerum impar fuit tanto oneri sustinendo, studium certè & diligentia in hoc meo labore meritò desiderari non potest: fides in primis magna fuit. Quare ignosci mihi arbitror oportere, si non absolui perficiq; penitus, quod optaui.

IN POLITICOS LIBROS PROLEGOMENA.

PRIVSQVAM ad Politicorum enarrationẽ accedamus: generalia q̃dam prius discutiamus, tum quo ad

Inscriptionẽ libri, quæ cõtinet &

Efficientem. ARISTOTELIS sunt omnium confessione. Cùm etiam Laertius inter Aristotelea numeret Politicæ auscultationis octo, Politicorum duos, de Republica duos, de Platonis legibus tres, de Platonis republica duos, Oeconomicum unum, Respublicas urbium CLIIX.

POLITICORVM. An æmulatione quadã Platonicorũ Politicorũ, an potiꝰ rei ipsiꝰ naturam secutus hũc illis titulũ indidit? Politica ergo, quoniã scientiam Politicam, instituẽdæ scilicet & regendæ reip. continẽt. Sciẽtia autem ista politica cùm præceptis simul & exemplis absoluatur: respectu

Theoriæ Præceptorum uniuersaliũ, q̃ Philosophi otiosè in Scholis tradunt, dupliciter sumitur: partim

Communiter pro tota Philosophia practica, tum principia tũ principiata cõprehendente, à specie scilicet principiatorum nobiliore ad totum genus appellatione ducta. Sic lib. 1. Ethicorum cap. 1. summi boni humani considerationem Politicæ scientiæ propriã esse ait, quòd idem sit reipsa & uni & multis bonum, licet splẽdore & excellentia differat. Vti enim urbs omnes domos cõplectitur: ita Politia omnes œconomias, & Politicæ scientia omnes practicæ Philosophiæ partes.

Propriè, pro philosophiæ practicæ parte nobilissima. Sic hoc loco Politica sumuntur.

Praxeos Exemplorum singulariũ, quæ homines Politici propriè dicti in Senatu, in Foro, in Concione (siue quid agendum sit inuestigent consultando, siue idipsum præcipiant leges ferendo: siue id quod factum est examinent iudicando) negotiosè exercent: nulla est alia, quàm Prudentia, quam Aristot. lib. 6. Ethic. cap. 7. ἐπιτάττειν πολιτικὸν uocat: uti etiam lib. 10. cap. ult. νομοθετικὴν πολιτικῆς ἀναγκαίως & partem facit.

Effectũ: quatenus in scribũtur

LIBRI OCTO. Cùm ex methodica analysi magnã adhuc partem institutionis reipub. Aristoteleæ, quam septimo & octauo libro persequi cœpit, deesse constet, quæ fortasis uix uno aut altero libro explicari potuit: in eam sententiam uenio, uel Politicos hosce libros ab Aristot. non fuisse absolutos, uel certè parte sui postrema mutilatos esse. Quòd si coniecturę locus esse potest, hi fortasis sunt octo illi Auscultationis Politicæ libri, à Laertio indicati, quibus reliqui duo Politici cõiungi debuere, quum temporum iniuria hominumque insciția à corpore reliquo auulsi essent. adeoq; ut Ethicorum, sic Politicorum quoq; in posterum decem libri numerandi forent. Hanc iacturam Cyriacus Strozza Florentinus uti sarciret, duos libros suos octo Aristoteleis præclaro sanè conatu græcos adiecit.

Librum ipsum. Vide Aa.

Aa. In quo perpẽdenda

- *Per se.* Sic de Ciuitatis Materia & Forma, de eiusdem institutione scilicet & constitutione disputat. Subinde uarias Rerumpubl. species describit, bonas atque malas: Accidentia earundem quoad Ortum, Conseruationem, Interitum, deducit: Legum quinetiam ferendarum omni generi Rerump. sed optimę præsertim, rationem explicat.
- *Materia* siue Res ipsa, quæ docetur, tum
  - *Respectu* aliorum librorum eiusdem argumenti, quib. Politici libri cohærent: uidelicet
    - *Ethicorum.* Sic Politicos libros Ethicis immediatè subiungi debere, non temporis sed dignitatis ratione, ex epilogo Ethicorum intelligi potest. Posteaquam enim illic longa Resolutione ostendit, philosophiæ practicæ doctrinam tunc demum perfectam fore, si uniuersali theoriæ principiorum in Ethicis traditæ, particularis theoria principiatorum, uitæ scilicet Politicæ & Oeconomicæ, adiungeretur: tandem infert, λέγωμεν ἂν ἀρξάμενοι, πρῶτον περὶ πολιτείας scilicet. Vt hac ratione etiam quo ad ipsam λέξιν Politica statim Ethicis coniungenda uideantur.
    - *Oeconomicorum.* Sic Oeconomica Politicis dignitate multo inferiora, imperfectiora scilicet, & proinde posterius tradenda uidentur, quæ alioqui tempore priora erant, & Politicorum quædam rudimenta statui poterant.
- *Forma* siue Modus. Contextus Politicorum totus diuiditur in
  - *Procœmium*, quo institutum suum proponit, & de Ciuitate deinceps & Rep. disputandum esse docet.
  - *Tractationem.* Ordine didascalico Politica declaraturus, à Principijs ad Principiata, à Causis ad Effecta, à magis uniuersalibus ad minus uniuersalia descendere debuit. Iam quia ordo didascalicus apud Logicos triplex est: uti in tota philosophia practica Resolutiuo ordine usus est, Ethica à fine exordiendo, à summo scilicet bono, & ex eiusdem boni speciebus materialibus, alterius priuati & œconomici, alterius publici & politici, doctrinam Politicam & Oeconomicã subiungendo: ita hîc in Politicis ordinis Compositiui normam sequitur, à causis internis ad effecta progrediendo. Etsi autem principia Politicæ scientiæ, uti etiam Oeconomicæ, ea ipsa sunt quæ in Ethicis pertractauit, generatim considerata: tamen in specie, ratione scilicet materiæ, cui applicantur, differunt. Quemadmodum enim philosophus de generalibus naturæ principijs, de Materia prima, de Forma, de Natura, de Motu, Loco, Tempore, in libris Auscultationis physicæ disputat, in reliquis principiatorum libris eadem omnia supponens, de proximis & proprijs cuiq; entium generi causis agit: ita Ethica theoremata de Beatitudine, de Virtutibus & Vitijs, de Amicitia & Voluptate, communia sunt Politicorum & Oeconomicorum principia: propria uerò sua sunt singulorum, Politicorum Politica, Oeconomicorum Oeconomica principia, tanquam materiæ & formæ & fines quidam secundi. Itaque de beatitudine beati hominis, & uirtute uiri boni non uniuersim, sed de Beatitudine ciuili, de Virtute boni ciuis, de Amicitia ciuili agit Politicus: uti Oeconomicus de domestica Beatitudine, Virtute, Amicitia: quæ etsi in genere eædem sunt, in specie tamen propter diuersitatem subiecti differunt. Vide Bb.

Bb. Politicæ igitur doctrinæ

- *Principia* interna explicat (suppositis externis, Fine scilicet & Efficiente in ipso proœmio) uidelicet
  - *Materiam*, eas societates, ex quibus ciuitas constituitur. LIBER PRIMVS.
  - *Formam*, Constitutionem Reip. partim
    - Ἀποφατικῶς, non ueram ab alijs assignatam confutando. LIBER II.
    - Καταφατικῶς, ueram docendo, usque ad cap. XIV. in quo de Regno disputare incipit. LIBER III.
- *Principiata*, à principijs suis orta, sunt ipsemet Politiæ, quatenus sub artem cadunt, quam lib. 6. Ethicorum φρόνησιν πολιτικὴν appellat. Vt ergo φρονήσεως duæ sunt species, σύρετικὴ σύνεσις, & κριτικὴ γνώμη: (quarũ hæc ad πρᾶξιν siue χρῆσιν, illa ad θεωρίαν atque γνῶσιν facere uidetur: quãdoquidẽ ex lib. 1. cap. 11. constitit, considerationẽ politicam aliam cognitioni potissimum, aliã usui magis inseruire) ita quoq; scientia siue ars politica consistet partim in
  - Κρίσει, in Politijs, qualescunq; tandẽ sint illę, q̃ uel reipsa subsistũt, uel imaginatione tantùm comprehẽduntur, cognoscendis & dijudicandis (quæ Theoria Politica otiosa esse uidetur, si cũ posteriore conferatur) tum quoad illarum
    - *Naturam*, nõ generalẽ (quã in Principijs supius explicauit) sed singularũ specierũ propriã. cõsideratur itaq;
      - *Per se*, Quot sint.
      - *Respectu* ciuiũ, quibus conferunt. Cùm alia sit cõstitutio Rei pub.
        - *Cõmunißima*, quæ maiori parti hominũ conuenire queat, etsi non sit optima.
        - *Minus* cõmunis, nõ maiori parti, sed certæ alicui societati hominum cõueniens.

        } LIB. IV.
      - *Accidentia*, Motum scilicet, qui in tempore & loco fit. Cùm ergo Resp. sit ueluti animal quoddã, quod in tempore nascitur, uiuit & interit (nã ut Nondũ erat, oritur: ut Est, sic uel conseruatur, uel corrumpi incipit) considerare oportebit uitæ illius
        - *Principiũ*, Ortũ, & ueluti Natiuitatẽ, ut Esse incipit.
        - *Medium* statũ, ut Est, Augetur & Cõseruatur.
        - *Finem*, ueluti Mortem & Interitum, quatenus Corrumpitur.

        } LIB. V.
  - Εὑρέσει, in inueniendis & præcipiendis ijs quæ ad Politiæ cuiuscunq; & incrementum & conseruationẽ facere possunt: & uicissim in ijs, quę ad decrementũ & interitũ eiusdẽ pertinent, prohibendis & arcẽdis. quæ Praxis politica negotiosa esse uidetur, eamq́; Arist. in epilogo Ethicorũ Νομοθεσίαν appellat. Artis ergo politicæ est legibus & institutis instruere posse Politias tum
    - *Imperfectas* quasuis, & ab idea optimæ magis minúsue deficientes. LIB. VI.
    - *Perfectißimã* & optimam ueluti ideã reliquarum. Proinde Platonica æmulatione de optima Reipub. constitutione & institutione edisserit libris sequẽtibus. Vide Cc.

Cc.

Quoniã uerò insignem cladem passi uidẽtur, & meliore sui parte mutilati esse libri isti, cùm quantum coniectura methodica colligi potest, duo postremi pierint: ex ijs quæ ab Arist. ꝓpositafuêre, damnũ quod passi sunt inuestigemus, & ex Hippocratis medico præcepto membri affecti lęsionem comparatione membri sani æstimem⁹. De optima igitur Repub. ex sententia sua cõstituenda Arist. agit per

- Ὑποτύπωσιν primò rudem. Etenim βέλτιστος (quẽ Resp. optima propositum habet)
  - *Causas* enarrat quatuor: Materiam quidem, τὰ ἐντὸς & ἐξωτερικὰ ἀγαθὰ: Formam, τὸ ποσὸν καὶ τὰς ὑπεροχάς: Efficientem, Ciuem: Finem, Beatitudinem. CAP. I.
  - *Species* siue differentias deducit: cùm alius ποιητικὸς sit, alius φιλόσοφος ἢ διωρητικὸς. Πότερον δὲ τὴν εὐδαιμονίαν. CAP. II.
  - Ex qua, de Ciuibus scilicet, quoad Numerum & Habitum animi. Hi enim sunt, quorum respectu ciuitas & potens & magna esse dicitur. ἐπεὶ δὲ διῳρεῖμέσθαι τὰ νῦν ἠρημένα. CAP. III.
  - *Materia*, tũ
    - *Particulari*, oportuno ad auxilia & necessaria importanda exportandaq;. παραπλησίως δὲ καὶ τὰ περὶ τῆς χώρας ἴσχ. CAP. IV.
    - *In* qua, de Regionis nimirum quantitate, qualitate, loci figura & situ tum
    - *Vniuersali*, nẽpe sub quo climate posita esse debeat ciuitas, ad ingeniorum corporumq; temperiem accõmodatissimo. περὶ ἣν τὸ ποιητικὸν πλῆθος. CAP. V.
  - *Forma*, de Cõmunione scilicet, quam
    - Γνῶσιν seu Theoriam. De optimæ Reipublicæ
    - Ἀναγραφὴν exactiorẽ: quã partiri uidetur eodem modo quo χρηματιστικὴν cõsideratione lib. I. partitus fuerat: alteram scilicet magis accommodatam ad
      - *Proponit*. ἐπεὶ δ' ὥσπερ τῶν κατὰ φύσιν συνιστώτων. CAP. VI.
      - *Explicat*, quo ad cõmunionis
        - *Materiam*, hoc est, ea quæ ciuitati necessaria sunt, sex numero: Alimenta scilicet, Vtensilia uaria, Arma, Pecunia, Sacra, & Iudicia siue Magistratus. ἐπισκεπτέον δὲ καὶ πόσα ταῦτ' ἐστὶν, ὧν ἄνευ. CAP. VII.
        - *Formam* siue modum cõmunicandi, secundũ quem & Ciues & Resp. distinguitur tum
          - *Ratione* deducit. διωρισμένων δὲ τούτων, λοιπὸν ἐπισκέψασθαι, CAP. IIX.
          - *Auctoritate* cõfirmat. ἔοικε δὲ ὁ νῦν λόγος. CAP. IX.
    - Χρῆσιν siue πρᾶξιν uitæ politicæ quotidianæ. Vide in seq. signum A.

LIB. VII.

A. Optimæ Reipublicæ constitutio requirit tũ

- *Externa* quædam, quæ scil. extra Ciues ipsos subsistunt, & propterea ad τύχλω potius quàm ad προαίρεσιν referuntur, nimirum Communio eiusdem
  - Agri. ὅτι μὲν ὖν δεῖ τὴν χώραν εἶναι. CAP. X.
  - Ciuitatis. Cuius διόσιν explicat
    - Naturalem. τὴν δὲ πόλιν ὅτι μὲν δεῖ λοιπὴν εἶναι. CAP. XI.
    - Artificialem. πορὶ δ' τόπων τ ὀρυμνῶν. CAP. XII.
- *Interna*, hoc est ea quæ ipsis ciuibus secundũ corpus & animũ insunt, & propterea ad προαίρεσιν potius quàm ad τύχλω referuntur: Virtꝰ in genere. Quæ cùm tribus adminiculis comparetur, Natura, Arte & Exercitatione: eum qui optimã Remp. informare uolet, in id incumbere oportet, ut Ciues ad Virtutis acquisitionem simul & exercitationem legibꝰ suis traducat. Ergo
  - *Proponit*, ex Fine ciuitatis, qui Beatitudo est practica politica, deducta. πορὶ δὲ τῆ πολιτείας. CAP. XIII.
  - *Principia*
    - *Declarat.* Videlicet
      - Qui sint instituẽdi: Ciues nimirum, à prima infantia per omnes ætatis gradus. ἐπεὶ δὲ πᾶσα πολιτικὴ. CAP. XIV.
      - Quid: Virtutẽ nimirũ. Quam in
        - *Genere* deducit. ἐπεὶ δὲ πολίτε ἡχὲ ἄρχοντ☉. CAP. XV.
        - *Specie* accommodat. ἐπεὶ δὲ τὸ αὐτὸ τέλ☉ εἶναι φάνεται τὴ λοιπῆ τῆ ἰδίᾳ. CAP. XVI.
      - Quomodo: ἴδεα primùm, deinde λογισμῷ. πῶς δὲ ηχὲ διὰ τίνων ἔσται, τοῦτο δὴ θεωρητέον. CAP. XVII.
    - *Principia* ex superioribus fontibus deducta, duũ esse uidẽturgenerũ. Nimirum, ut ciues Optimi
      - Nõ sunt, Nascantur optimi, quantùm id fieri potest. ἔπορ ὖν ἀπ' ἀρχῆς τὸν νομοθέτην ὁρᾶν δεῖ. CAP. XIIX.
      - *Primaria*, Liberorum scilicet hominum, tum
        - *Maximum* ut scilicet quando
          - *Fiãt* recta institutione ad uirtutẽ: quę in genere eadem est, at in specie ꝓ personarum diuersitate uariat. In ciuitate igitur ratio habenda personarum aliarũ
            - *Sunt* conformẽtur ad uirtutẽ partim præceptorũ institutione, partim exẽplorum designatiõe per omnes ætatum gradus. Agit proinde de institutione
              - *Infantũ*, usq; ad annũ septimũ. CAP. XIX.
              - Puerorũ usq; ad XIV, hinc Adolescentium usque ad XXI. Vide sig. B.
              - *Iuuenum* bellis maximè aptorũ, robore, nõ cõsilio, à 21. usq; ad 35. annũ, quo primùm illos ad cõiugium admittit.
              - *Virorũ* à 35. usque ad 50. ueluti mediorũ inter iuuenes & senes, & ꝓpterea ad pacis atque belli munia accõmodatorũ, tũ robore, tũ consilio.
              - *Senũ* à 50. deinceps, qui cõsilio Reip. ꝓdesse possunt.
        - *Feminarum*, quę secundum Platonem dimidiam partem hominum liberorum cõstituunt: & propterea Arist. Lycurgum reprehendit, quòd nullam mulierũ, uel certè paruã admodũ curam habuisset.
      - *Secundaria*, ꝓpter liberos ipsos, Seruorũ. Quòd si Plato in sua Rep. seruorũ quoq; rationẽ haberi uoluit, propter dominos: neq; hanc considerationem à se Arist. alienam putauerit.
      - *Facti*, Imperando & Parendo munia ciuilia omnia tum pace tum bello rectè obeãt. Hîc ergo de forma Imperij optimæ Reip. de Magistratuum speciebus, electione, administratione, depositione.

LIB. VII.

De his uidetur Arist. reliqs duob9 libris IX scilicet & X uel egisse, si interciderunt, uel acturus fuisse, si quidem diuturnior uitæ usus illi contigisset.

PROLEGOMENA.

B. De Puerorũ igitur institutione agit,

- An sit suscipienda, tanquam seminarij Reipublicæ. Affirmatiuè.
- A' quibus obiri debeat: Vtrum priuata tantùm, an publica cura esse debeat.

} CAP. I.

- Genere. τίς δ' ἐστὶν ἡ παιδεία. CAP. II.
- Qualis sit: tũ in
  - Specie, de uulgata puerorũ Grẹcorum institutione. Quam ipsam
    - Proponit, & quatuor puerorum liberalia facit exercitia. CAP. III. quorũ alia uidentur institutæ causa
      - Necessitatis ad
        - Animi cultũ. γράμματα. Quorũ ambitu Mathematicæ disciplinæ cum reliqua philosophia comprehendi posse uidentur.
        - Corporis robur & sanitatẽ. γυμναστικὴν.
      - Voluptatis: ut quãdo tot sunt uoluptatum illecebræ, honestis assuescentes, ab inhonestis abstineant. Honestæ autem sunt & hominis maximè propriæ quoad
        - Visum, Pictura.
        - Auditum, Musica.
    - Examinat. Quæstiones affert & decidit uarias de institutione
      - Gymnastica. πῶς μὲν οὖν καὶ μάλιστα. CAP. IV.
      - Musica, respectu
        - Finis, de illius usu
          - Negatiuè. πρὸς ἃ μισοῦσι. CAP. V.
          - Affirmatiuè tũ
            - Iucundo. ἀλλ' ἴσως περὶ μὲν τούτων. CAP. VI.
            - Vtili. ὁ μὲν ἀλλὰ χρηστέον. CAP. VII.
        - Efficiẽtis
          - Principis. Vtrum ipsi ciues canere debeant, an alios canẽtes audire. πότερον δὲ δεῖ μανθάνειν. CAP. IIX.
          - Instrumentalis. πρὸς δὲ τὴν ἐπιτιμήσεως. CAP. IX.
        - Materiæ & Formæ. σκεπτέον δ' ἔτι πρός τι τὰς ἁρμονίας. CAP. X.
      - Picturæ: An, quantum, quatenus, cur conueniat.
      - Grammatica. Solæ'ne literæ (uernaculæ, externæ'ue) an philosophia quoq; & utrum hæc tota, an mathematica potissimùm (unde etiam nomẽ habuit olim, quòd hac primùm erudirentur) an ethica quoq; & physica pueris addiscenda: præsertim quoniam in Ethicorum primo puerũ minimè idoneum philosophiæ morum auditorem esse pronunciauit.

} Hæc & his similia omnia duobus reliquis libris, q periere, IX. scilicet & X. Arist. fuisse complexum, probabile est.

} LIBER IIX.

Plato de Republica

LIB. V.

Ἐαν μὴ ἢ οἱ φιλόσοφοι βασιλεύωσιν ἐν ταῖς πόλεσιν, ἢ οἱ βασιλεῖς τε νῦν λεγόμενοι καὶ δυνάσται φιλοσοφήσωσι γνησίως τε καὶ ἱκανῶς, καὶ ταὐτὸν εἰς ταυτὸν ξυμπέσῃ δύναμίς τε πολιτικὴ καὶ φιλοσοφία, τῶν δὲ νῦν πορευομένων χωρὶς ἑφ' ἑκάτερον αἱ πολλαὶ φύσεις ἐξ ἀνάγκης ἀποκλεισθῶσιν· οὐκ ἔστι κακῶν παῦλα ταῖς πόλεσιν, οὐδὲ μὰν τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει.

NISI philoſophi in ciuitatibus ſummam auctoritatem poteſtatémque obtineant, uel hi qui nunc reges & optimates dicuntur, & rerum ſummam obtinent, germana & cumulata quadam ratione philoſophentur, ac in idem concurrant ciuilis illa potentia & philoſophia, ipſarúmque, quæ nunc in uarias partes abeunt, inuicem ſeiunctæ atq; ſeparatæ naturæ neceſſario quodam uinculo in unum coaleſcant: nulla erit malorum in ciuitatibus quies, neq; etiam generi humano unquam, mea quidem ſententia.

ARISTOTELIS
DE REPVBLICA
LIBER I.

Dispositio Libri Primi.

- **Proœmium** *præmittit, in quo Materiam & Formam huiusce instituti sui Politici declarat.* CAP. I.
- **Genere** *proponit, & urbem ex uicis, uicum ex domibus constare, diuisiuo instrumento docet.* CAP. II.
- **Præmittens.** CAP. III.
  - **Ex** *Prolegomenis cõstitit, ordine Compositiuo, à causis Internis ordiendo, ad Effectus descẽdẽdũ esse. Libro igitur hoc Primo &*
    - **Tractatio-** *nem aggreditur. Cum internorũ Principiorum appellatione Materiã & Formã cõprehendamus: Materia autẽ eorũ, quæ oriuntur, tẽpore prior sit, quàm forma: Cuitatis pfectò Materia, ipsa uidelicet Societas domestica, prius erit explicanda. De illa igitur disputationem in*
      - **Spe-** *cie instituit: earum societatum, ex quibus domus ueluti componitur, specialem enarrationem*
        - **Indi-** *uidui, ἔνεκα σωτηρίας, inter Dominum & Seruũ: Δεσποτικὴ, Herilis. In qua ratio habenda est &*
          - **Perso** *narũ, quæ inter se conuersantur, Domini scilicet & Serui, tum*
            - **Materialiter.** *Qui serui personã cognorit, simul etiã domini personam norit. De Seruo igitur & Seruitute in*
              - **Genere,** *quòd detur.* CAP. IV.
              - **Specie,** *methodo ꝓblematica: nimirũ de Seruitute*
                - **Naturali.** CAP. V.
                - **Legitima.** CAPVT VI.
            - **Formaliter,** *quo ad scientiam utriusque.* CAP. VII.
          - **Rerũ** *propter quas ad uitam quotidianã necessarias inter se conuersantur. Res familiaris ingenere dicitur. De cuius acquisitione agit tum quo ad*
            - **Γνῶσιν** *siue Theoriã. Quæstio proponitur: Vtrum Quæstuaria ad œconomiã pertineat. Quæstionis ergo*
              - **Subiectum,** *cum multiplex sit, prius distinguit: et Quæstuariæ speciẽ aliã facit*
                - **Naturalem.** CAP. VIII.
                - **Artificialẽ.** CAPVT IX.
              - **Prædicatum,** *uerè nécne subiecto insit, & quatenus, & cui,* CAP. X. *ostendit.*
            - **Χρῆσιν** *siue Praxin.* CAP. XI.
        - **Materiã atque Finem uariũ. Alia namq; instituitur causa conseruationis**
        - **Speciei,** *εἶδεσι γενέσεως, duplex illa quidem: altera*
          - **Primaria,** *Γαμικὴ, Coniugalis, inter Maritũ & Vxorem.*
          - **Secundaria,** *inter Parentes atque Liberos.* *Πατρικὴ, Patria.*
          - **De** *quibus agit* CAP. XII.

  Perſequens. *Societates œconomicæ considerantur & secundùm*

- **Formam,** *secundùm habitum scilicet Virtutis œconomicæ. De his tractat* CAPVT XIII.

CAPVT I.

Proœmium Politicum, de Subiecto & Modo doctrinæ Politicæ.

PETRI VICTORII *interpretatio.*

QVia [1] omnem ciuitatẽ uidemus communionem quandam esse, & [2] omnẽ communionem boni alicuius causa constitutam (eius [3] enim quod uidetur bonum esse gratia omnes omnia agunt) perspicum [4] est omnes bonum aliquod propositũ habere: maximè [5] autem, & quod est præstantissimum omnium, quæ cunctarum præstantissima est, atque omnes alias continet. hæc [6] autem est, quæ uocatur ciuitas, & communio ciuilis. Quicumque [7] igitur putant eũdem esse idoneum hominem ad ciuitatem, regnum, domũ administrandam, & seruos regendum, non rectè dicũt. Multitudine [8] enim & paucitate arbitrantur inter se discrepare, & non specie unumquemque horum: ceu si paucorũ rector sit, erum: si autem plurium, patrem familiâs: si uerò adhuc plurium, ciuitati aut regno gubernando aptum: tanquam nihil inter se discrepent magna domus & parua ciuitas. & [9] ciuitati & regno regẽdo facti homines: quando sanè ipse præfuerit, regius: quando autem, ut sunt rationes disciplinę huiuscemodi, mutatis uicibus, modò imperat, modò paret, ciuilis. Hæc [10] autem non sunt uera. Planum [11] autẽ erit quod dicitur, spectãtibus hoc ex ratione uiaq;, quæ incœpta est. Quemadmodum [12] enim in alijs compositum usq; ad incõposita necesse est diuidere (hę namq; [13] minimę partes sunt totius) sic & [14] ciuitatem, ex quibus iuncta est, attendentes, uidebimus [15] & de his magis, quid discrepant inter se, & [16] si quid proprium artis contingit capere in singulis explorandis, quæ dicta sunt.

ΕΠΕΙΔΗ [1] πᾶσαν πόλιν ὁρῶμεν κοινωνίαν τινὰ οὖσαν, καὶ [2] πᾶσαν κοινωνίαν ἀγαθοῦ τινος ἕνεκεν συνεστηκυῖαν· (τὸ [3] γὰρ εἶναι δοκοῦντ' ἀγαθὸν χάριν πάντα πράττουσι πάντες) [4] δῆλον ὡς πᾶσαι μὲν ἀγαθοῦ τινος ἐφίενται· [5] μάλιστα δὲ καὶ τοῦ κυριωτάτου πάντων, ἡ πασῶν κυριωτάτη, καὶ πάσας περιέχουσα τὰς ἄλλας· [6] αὕτη δ' ἐστὶν ἡ καλουμένη πόλις, καὶ ἡ κοινωνία ἡ πολιτική. [7] ὅσοι μὲν οὖν οἴονται πολιτικὸν, καὶ βασιλικὸν, καὶ οἰκονομικὸν, καὶ δεσποτικὸν εἶναι τὸν αὐτὸν, οὐ καλῶς λέγουσι. [8] πολλῷ γὰρ ἐν ὀλιγοστῷ νομίζουσι διαφέρειν, ἀλλ' οὐκ εἴδει, τούτων ἕκαστον· οἷον ἂν μὲν ὀλίγων, δεσπότου· ἂν δὲ πλειόνων, οἰκονόμου· ἂν δ' ἔτι πλειόνων, πολιτικὸν, ἢ βασιλικόν· ὡς οὐδὲν διαφέρουσαν μεγάλῃ οἰκίαν, ἢ μικρὰν πόλιν· [9] καὶ πολιτικὸν δὲ, καὶ βασιλικὸν, ὅταν μὲν αὐτὸς ἐφεστήκῃ, βασιλικόν· ὅταν δὲ κατὰ λόγους τῆς ἐπιστήμης τοιαύτης, καὶ μέρος ἄρχων ἐξ ἀρχόμενου, πολιτικόν. [10] ταῦτα δ' οὐκ ἔστιν ἀληθῆ. [11] δῆλον δ' ἔσται τὸ λεγόμενον ἐπισκοποῦσι κατὰ τὴν ὑφηγημένην μέθοδον. [12] ὥσπερ γὰρ ἐν τοῖς ἄλλοις, τὸ σύνθετον μέχρι τῶν ἀσυνθέτων ἀνάγκη διαιρεῖν (· [13] ταῦτα γὰρ ἐλάχιστα μόρια τοῦ παντὸς) οὕτω [14] καὶ πόλιν, ἐξ ὧν σύγκειται, σκοποῦντες, ὀψόμεθα [15] καὶ περὶ τούτων μᾶλλον, τί τε διαφέρουσιν ἀλλήλων, καὶ [16] εἴ τι τεχνικὸν ἐνδέχεται λαβεῖν περὶ ἕκαστον τῶν ῥηθέντων.

DION. LAMBINI uersio.

QVandoquidem [1] uidemus, omnem ciuitatẽ, societatẽ quandam esse, omnémq; [2] societatem, boni alicuius gratia coiri (eius [3] enim, quod boni speciem præse fert, causa agunt omnes omnia) apparet [4] omneis quidem societates, bonum aliquod, uelut scopum, petere, ac destinare: eam [5] uerò, quæ est omnium maximè princeps ac domina, quæq; cæteras continet, id sibi bonum propositum habere, quod sit omnium summum ac præstantissimum. Hæc [6] autem est ea, quæ ciuitas appellatur, & societas ciuilis. Ii [7] igitur omnes, qui existimant, politicum, id est, uirum ad ciuitatem moderandam idoneum: & hominem ad regalem potestatẽ aptũ, quẽ basilicũ Græci nominãt: & eum, qui rei familiaris tuendæ facultate sit præditus, quẽ œconomicũ: & eum, qui seruis imperare sciat, quẽ despoticũ: eundẽ esse, minus rectè dicunt. Putant [8] enim tnũquemq; horum multitudine & paucitate, nõ genere, aut specie differre: uerbi gratia, si paucis præesse atque imperare possit, esse despoticum, hoc est, ad herile imperium idoneum natura: si pluribus, œconomicum: si aliquanto pluribus, uel politicum, id est, ad ciuitatem moderandam aptum: uel basilicum, hoc est, ad regalem potestatem idoneum: quasi uerò nihil interfit inter magnam domũ, & paruam ciuitatẽ: & cum [9] ipse quidem solus ciuitati præest, ad regalem potestatem idoneũ: ubi uerò ex rationibus talis scientiæ uicißim imperat, ac pâret, politicum. Sed [10] hæc nõ sunt uera. atq; [11] id quod à nobis dicitur, ys planum fiet, qui hoc spectabũt ex ea institutione, ac docẽdæ ratione, quã nos antea secuti, atq; ingreßi sumus. Quemadmodũ [12] enim in alijs reb. cõpositũ usq; ad simplicia & cõpositionis expertia diuidere necesse est (hæ [13] n. sunt particulæ totius minimæ) sic [14] & ,si, quib. ex partib. cõstet ciuitas, uideamus [15], eadem opera & quid hæc inter se differant, cognoscemus, & [16] fierine possit, ut quippiã, quod sub artẽ cadat, in unoquoq; eorum, quæ dicta sunt sumamus, intelligemus.

PETRI VICTORII COMMENTARIVS.

Quia) Fructum, quem capiemus ex hac scriptione, dignitatemque eiusdem ostendit subitò Aristoteles: docens ciuitatem, de qua omnis sermo hic ipsi futurus est, propositum habere bonum, ueriſsimum omnium bonorum, idq; maximo opere expetendum. concludit autem hoc plana certaq; ratione: utitur enim tanquam instrumento quodam ad hoc construendum apto, ciuitatem omnem esse communionem societatemq; quandam. quod quia planum est, satisque sua sponte apertum, inquit, ὁρῶμεν, id est aspicimus, & quasi oculis cernimus, ut loqui consueuit de huiuscemodi rebus: ita enim quoque argumentatus est & in primo de moribus ad Nicomachum, & multis alijs locis. inquit enim, de ratione regẽdæ ciuitatis illic agẽs, ὁρῶμεν γὰρ καὶ τὰς σὺμπροτίθεσθαι δοκοῦντας τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ πάντας. Statim añt adiungit, omnem societatem boni alicuius causa primo conflatam fuisse. Sed, nequis falleretur, putaretq; hoc falsum esse (constat enim societates non paucas studere prauis rebus) magis aperit sensum animi sui, affirmans cunctos mortales quæcumque agunt, agere ut adipiscantur, quod speciem saltem boni continet, si non est certum atque exploratum bonũ. Quod uerò

uerò inquit, ὅλλον ὡς πάσας, & quę ſequuntur, eſt redditio illius ἐπεισλῆ, ſtatim initio poſiti, indeq́ue aptum eſt. Si namq; illa ſtant, quorum prius, ut oſtendi, ſatis apertum eſt: alterum autem, & ſi ipſum quoque non ualde obſcurum erat, tamen ab eo breuiter illuſtratum fuit: non poteſt dubitari, quin hoc uerum ſit: omnes inquam communiones bonũ aliquod expetere, atque eò ſuas omnes cogitationes, factaq́ue dirigere: præter cæteras autem in hoc incumbere, & ut optimum omnium conſectari eam, quæ omnium optima eſt, & continet incluſasq́ue in ſe habet, cæteras communiones: illo enim maximè ſignificatur ſtudium ipſius uehemens in perſequendo, quod quærit, ut non ſolùm ciuilis ſocietas maius & honeſtius bonum expetat, ſed etiam maiore ardore ad ipſum feratur. Addit autem hanc eſſe, quæ uocatur ciuitas, & ut ipſe explanans, quod inuolutum eſt in nomine ciuitatis, adiungit, communio ciuilis.

Quicumque.) Refellit errorem quorundam, qui arbitrabantur, quos appellat, non diſcrepare inter ſe ſpecie ac natura, ſed tantùm quòd imperium haberent aut anguſtius aut latius, id eſt aut paucioribus aut pluribus præciperent. ij autem ſunt, quos uocat ciuiles, aut regios, aut factos ad domum regendam, aut ſeruos in officio retinendos. Exiſtimabant igitur illi unum & eundem hominem poſſe rectè has perſonas ſuſtinere: uariari autem aliquo modo illum, cum mutaretur numerus ipſorum, qui ei parerent. ſi namque paucos regeret, herus uocaretur: ſi uerò plures, diſpenſator domus & pater familias: quòd ſi præterea plures, uocaretur ciuilis aut regius: conuenit enim in multitudine ambobus his: ambo namque uniuerſam ciuitatem ac gentem regunt. Addit autem eoſdem illos ita ſenſiſſe, quia exiſtimarent amplam domum & puſillam ciuitatem nulla in re inter ſe diſcrepare: numerus enim idem, ſiue non ualde diſcrepans in ambabus exiſtit. Intelligit autem Socratem, & eos qui auctoritatem eius ſententiamq́; ſequebantur: nec poteſt dubitari, quin hoc uerum ſit. nam in ſermone Platonis, qui πολιτικὸς inſcribitur, hæc ipſa uerba leguntur: ita enim facit, quem inducit illic, hoſpitem loquentem, cum è Socrate iuniore quæreret, quid ſentiret de hac re: πόπερον οὖν τὸν πολιτικὸν καὶ βασιλέα καὶ δεσπότην καὶ ἐπ οἰκονόμον θήσομεν ὡς ἓν πάντα ταῦτα τεθεσπεῤῥευόντες, ἢ τοσαῦτας τέχνας αὖτις εἶναι φήσομεν, ὅστ᾽ περ ὀνόματα ἐῤῥέθη; Sed etiam idem declarat Xenophon in 3. libro τῶν ἀπομνημονευμάτων, apud quẽ Socrates, cum docuiſſet ſimiles inter ſe multis in rebus eſſe œconomicum & ducem belli, refellens Nicomachidem, qui aliter de hoc exiſtimabat, ad extremum inquit: Noli contemnere Nicomachide uiros peritos domorum adminiſtrandarũ: cura enim, ſtudiumq́; rerum domeſticarum in numero tantum diſcrepat à cura rerum publicarum, cæteris in rebus pares ſunt. Adiungit autem Ariſtoteles, eoſdem exiſtimaſſe, quemadmodum grandem domum & paruam ciuitatem nulla in re inter ſe diſcrepare arbitrabantur: ita etiam rectores eos ciuitatis, quorum alter ciuilis, alter uerò regius appellatur, diuerſos non eſſe. Hoc autem quoque expreſſum eſt ex illo Platonis loco, quem modò indicaui: ita enim illic loquitur idem ille hoſpes: uerba autem ipſius ponam, eadem penè, quæ doctoris noſtri, grandiore tantum ſtilo: τί δὲ μεγάλης οἰκήσεως, ἢ σμικρᾶς αὖ πόλεως ὄγκῳ, μῶν δὴ πρὸς ἀρχὴν διοίσειεν; Cui reſpondet Socrates, quem dixi, nullo pacto.

Quando.) Hæc adhuc auctoris uerba ſunt, explanantis iudicium illorum, totamq́ue rem magis aperientis. Quando-quidem, inquit ipſe, ille uniuerſam remp. regebat, nec umquam imperium deponebat, regium uocabant: quando uerò, ut ratio eſt diſciplinæ huiuſce, mutatis temporibus nunc imperium habet: nunc uerò paret, & eſt dicto audiens publicam perſonam ſuſtinenti, ciuilem appellabãt. Quod appellat λόγους τῆς ἐπιστήμης τοιαύτης, arbitror hic ualere, λόγους præcepta & documenta ciuilis facultatis, quam tradit, quemadmodum ſanè locutus eſt Plutarchus in Solone. narrat enim fuiſſe tempus, quo ciuitas Athienſium magnis diſcordijs ſeditionibusq́; agitabatur, diſſentientibus inter ſe ualde locupletibus ac pauperibus: quæ ambæ nationes uarijs de cauſis delegerant Solonem his malis ſedandis. fidebant enim ipſi diuites, ut mediocres fortunas habenti: pauperes autem, ut probo uiro addit etiam, extitiſſe quoſdã, qui ſuaderent Soloni, ut fortius remp. capeſſeret, & tanquam ipſi in manus traderent tyrannidem. quod conſilium non fugiebant quoq; medij & interiecti inter illos ciues, quia uidebant medicinam, quæ proficiſceretur à ratione & lege, operoſam & arduam futuram: quare non timebant committere totam remp iuſtiſſimo & prudentiſſimo uiro. Verba grauis ſcriptoris, quæ huc faciunt, ſunt hæc: πλὴν τοῦτο λόγῳ καὶ νόμῳ μεταδοθὲν ἐργώδη καὶ χαλεπὸν ἔσαν.

Hæc autem.) Incipit nunc aduerſari rationi ipſorum. Vt autem facilius probet, eos deceptos fuiſſe, orditur longè diſputationem ſuam. peccaſſe igitur illos, ac deceptos eſſe, planum ſatis, apertumq́ue futurum dicit illis, qui rem ſubtiliter animaduerterint, ſequentes uiam ueram certamq́; harum rerum indagandarum. λεγόμενον, quod inquit, puto ipſum oſtendere uoluiſſe id ipſum quod dicit, id eſt quæ illi aiebant non eſſe uera. Eodem pacto uidetur locutus Plato in Lyſide, cuius hæc uerba ſunt: ὑφηγεῖται ἡμῖν τὸ νῦν λεγόμενον.

Quemadmodum enim in alijs.) Oſtendit, ſi rationem eam, quam in cæteris ſuis ſcriptis cuſtodit, & quam Plato in primis amauit, διαιρετικὴν μέθοδον appellatam, hic quoque ſeruarit, errorem illorum cognitum iri, planumq́; magis futurum, quantopere perſonæ inter ſe diſcrepent, quas eaſdem eſſe, & nulla penè re inter ſe diſſimiles exiſtimabant. ea autẽ eſt, omne quod iunctum eſt diuidere: nec ſemel tãtum aut iterum hoc moliri, ſed in ea ratione permanere, donec ad ea diuidendo peruentum ſit, quæ iuncta concretaq́; amplius non ſunt, ſed ſimplicia. Exempli cauſa, ille exquiſitè intelliget, quid nauigium ſit, qui cognorit carinam, puppim, proram, malum, antennam, uela, gubernaculum, ſi ponamus has res eſſe ſimplices: eodem pacto animal, qui ſeorſum partes corporis ipſius, mẽbraq́; perſpexerit, uel potius elementa unde illæ compoſitę ſunt. Cauſam autem ſtatim affert, cur illic ſiſtere oporteat. Illæ namq; inquit, ſunt minimæ partes totius: quæ autem minima ſunt, diuidi amplius, minoraq́; fieri non poſſunt. Non multo etiam infrà idẽ repetit, utiturq́; ſententia hac, tanquam ſolo quodã ac fundamento eius quod oſtendere uult. hæc uerò uerba ſunt ipſius: ἐπεὶ δ᾽ οὐ τοῖς ἐλαχίστοις πρῶτον ἑκάστου ζητητέον. Inquit igitur, Si eodem pacto ciuitatem in partes eas, ex quibus compoſita eſt, diuiſerimus, ſingulaſq́ue ipſas accuratè attenderimus: uidere intelligereq́; poterimus, quid de his ſentiendum ſit: & ſanè, quid diſcrepent hi inter ſe: nec non etiã perſpiciemus, ſi quid nobis licet, adhibito ſtudio, ab arte profectum in ſingulis his tractandis, quæ dicta ſunt, accipere, ad eaq́ue explicanda ratione & arte accedere.

ZVINGERI SCHOLIA.

ὅλλον ὡς πάσας.) Πόλεις nimirum (eſt enim ſyllogiſmus integer) non autem κοινωνίας, alioqui tautologiam committeret n. 2. & 4. Niſi quis has propoſitiones differre putet: Omnis communio cauſa boni alicuius conſtituta eſt: &, Omnis communio ad bonum aliquod tendit. Verba quidem diuerſa, res tamẽ eadem. Sed obſcuriorem locum fecit duorum ſyllogiſmorum connexio, per coniunctiones μὲν & δὲ.

ὅταν μὲν αὐτὸς ἐφεστήκει.) Cùm ipſe pro arbitrio præeſt, mero & abſoluto imperio, nõ quid leges iubeant, ſed quid ipſe uelit, ſpectans.

ὑφηγημένῳ μεθόδου.) Priſtinam differendi rationem Sepulueda interpretatur, ad libros Ethicorũ animum aduertẽs. Cæterùm cùm nihil planè ſimile habeat Politicorum deductio cum Ethicis (hoc uno excepto, quòd utriuſq; proœmiũ à Fine orditur) rectius Strebeus, Doctrinam quæ uiam monſtrat, conuertit. Ergo cùm Ariſt. proponat, ſe de ciuitate & ciuitatis rectoribus diſputaturum: ordinem conſequenter adnectit, non ut in Ethicis à Fine, à Beatitudinis ſcilicet theoria eſſe ordiendum, ſed à Materia, ex qua conſtituitur ciuitas. Hæc autem materia cùm Domus ſit, de domo agendum erit ei, qui ciuitatem ex domibus conſtantem explicare uolet. At quia domus etiam ipſa compoſitum quid eſt ex uarijs partibus diſſimilaribus, ea propter & materialiter & formaliter partes quælibet conſiderandæ erunt, eo ſolo ſcopo, ut Materia ciuitatis ſubiecta (ordinis compoſitiui principium atq; baſis) quam ſua forma conſequitur, rectè intelligatur. Methodũ proinde hîc intelligit Ordinẽ Cõpoſitiuũ propriè dictũ, eũq́; magis naturalem quàm artificioſum, ad rei naturã uti eſt cognoſcendam eximiè cõferentem: cùm Reſolutiuus ecõtrà, magis artificioſus quàm naturalis, rem potiùs uti fit & oritur quàm uti eſt inſinuet. Ordinem certè omnem à principijs ad principiata deſcendere, principia uerò cauſas eſſe, in confeſſo eſt. Itaque ad Confuſorum Diſtinctionem Ordo conducit: uti Methodus ad Ignotorum per notiora Declarationem. De quâ re in Logicis ex profeſſo. Cùm ergo ſcientia Politica docenda eſſet per ſuas cauſas, cauſæ autem aliæ Internæ eſſent, aliæ Externæ: ab Internis ordiendum eſſe ait, à Materia ſcilicet, eo quòd ciuitas ex uarijs partibus componatur: quarum partium deductio tum alijs inſtrumentis, tum præſertim Di-

uisione instituenda sit. Proinde quòd hîc διαιρέσεως meminit, idipsum de Methodo propriè dicta intelligẽdum est, quæ in Materia ciuitatis, quæ in Compositiuo ordine primum locum obtinet, explicanda utitur: quemadmodum in Ethicis ad explicandum Finem, qui in Resolutiuo ordine primus erat, instrumento definitiuo usus fuit. Hæc eò, ne qui ob ordinis & methodi ignorantiam in Ethicis definitiuum ordinem constituerat, in his quoq; simili paralogismo diuisiuum ordinem quæreret.

τῶν τε γὰρ ἐλάχιστα μόρια τὰ παντὸς.) Quælibet scientia sua habet principia in eo genere prima, & propterea simplicia, & pro compositis habenda: quæ ipsa in alio fortassis genere disciplinæ minimè simplicia forent. Sic V.G. urbs ex uicis, uici ex domibus, domus ex Domino & Seruo, Marito, Vxore, Patre & Liberis constat. Hæ personæ in Politica doctrina sunt simplices, & principiorum societatis locum tenent, cùm ultra illas nulla practicæ societatis uestigia sese offerant. At quòd iam seruus ex corpore & animo constat, hæc iam non Politica uel Oeconomica, sed Physica principia fuerint, in hoc philosophiæ genere exoterica.

πόλις ἐξ ὧν σύγκειται.) Ex domibus scilicet: domus uerò ex personis uarijs. Quæ consideratio etsi Oeconomicæ propria est: illic tamen per se instituitur, domesticæ beatitudinis explicandæ & constituendæ ergo: hîc uerò propter aliud, nimirum ad Politicæ beatitudinis fundamenta cognoscẽda. Nam si de ijsdem rebus, ut de uoluptate, in septimo primùm, deinde in decimo libro Ethicorum, item de Beatitudine primo libro, subinde etiam decimo disputare licuit, diuerso utrobiq; consilio: multo magis de Domo in his libris propter urbem, quam constituit, in Oeconomicis propter seipsam, uerba facere licebit: constante ubiq; ordinis methodiq; lege.

PROOEMIVM Politicis libris præmittit, ut sequentis doctrinæ et Subiectũ & Modus, hoc est, Materia & Forma in uniuersum cognoscatur. Proinde & ad docilitatẽ pertinet, & propter rei tractandæ præstantiã & ambiguitatem facit quoq; ad Attentionem. Proponit igitur Politicæ disciplinæ

- **Res**, ut est πόλις & πολιτεία, Ciuitas & Respublica. Vide seq. signum A.
  - **Materiã** subiectam, hoc est, ea omnia de quibus tractat. Quæ quidem diuiduntur partim in
    - **Personas**, in eos scilicet, qui in hanc politicam societatem coeũt: inter quos cùm alij præesse, alij subesse conspiciantur, adeoq; respectu mutuo dicantur, nominibus interim diuersis ij qui præsunt significentur, nempe homines Politici, Basilici, Oeconomici, & Despotici: quæstio magna oritur, basim totius doctrinæ huius concernens, Vtrũ hominis Ciuilis & Regij, Patrisfamiliâs item & Domini, natura & ratio sit
      - **Eadem**, sicuti Plato in Politico uoluit. N. 7. Ille enim differentiam harum uocum nõ essentialem, sed accidẽtalem tantùm statuebat, sumtam partim ab acciden tibus
        - **Materiæ**, nempe ab eorum quib. præesse nt numero. Nam si in domo primùm paucis præesset, Dominum: si pluribus, Patremfamiliâs: si in urbe adhuc plaribus, uel Politicum uel Regẽ appellari. N. 8.
        - **Formę**, nẽpe si præesset pro arbitrio suo, absolutè et semper, Regem: sin uerò nõ ipse, sed leges præessent, pro quarum arbitrio nunc imperaret, nũc pareret, Politicum uocari. N. 9.
      - **Diuersa**, quemadmodum Arist. contra Platonem demonstraturus est. N. 10.
    - **Formam** siue Ordinẽ. Viam atque Methodum, quæ rei, non ut est, sed quatenus docetur, animæ existit, ὑφηγημένῳ μέθοδον appellat, non præcedentem (qua in Ethicis sit usus, Resolutiuum scilicet ordinem, arte magis quàm natura constantem) sed introducentem, & rei naturam commonstrantem, ordinem scilicet Compositiuum, maximè maturalem. N. 11. Declarat semetipsum ratione tali:
      - **Quæcunq;** composita sunt, in suas partes materiales incompositas diuidere oportet. N. 12. Ratio:
        - **Nullum** compositum rectè intelligi uel explicari potest, nisi partium etiã minimarum explicatio & intelligentia habeatur. Sic etiam infrà cap. 3. n. 6.
        - **At** incomposita & simplices partes sunt minimæ. N. 13. Incompositas autem & simplices in suo quaq; genere intelligimus ipsa principia, ex quibus res componuntur: etsi hæ ipsæ alio considerandi modo compositæ esse possunt, & in alias magis simplices resolui.
        - **Ergo** compositi intelligentia & explicatio ex incompositis pendebit.
      - **At** Ciuitas est compositum quid.
      - **Ergo** ciuitatem in partes materiales incompositas diuidere oportet, & politicæ huius doctrinæ, ordine compositiuo tradendæ, ueluti basim constituere. N. 14. Vt & ea quæ sunt
        - **Dubia**, quomodo scilicet præcepti ciuilis & domesticæ rei administratores inter se differant, explicentur. N. 15.
        - **Certa**, uera, & huius artis seu scientiæ propria præcepta reliqua omnia intelligantur. Num. 16.

A.

Quæ cùm ex ſuis cauſis cõſtet, Ariſt. compendiosè admodũ ſolus finis demonſtratione omnes cauſas complectitur: ſimul etiam ut Ethicorum librorum proœmij quandam ſpeciem hîc exprimat: maximè uerò ut cùm ex Reſolutiui ordinis præſcripto Principiorum doctrinam à Fine ſit exorſus, Principiata, hoc eſt, ſpecies uitæ practicæ, ab eodem fine deſumenda fuiſſe inſinuet: adeoq; bonum in genere omni ſocietati, perfectiſſimum uerò perfectiſſimæ, Politicæ ſcilicet, proprium eſſe oſtendat. Ciuitatis igitur & Ciuilis ſocietatis Finem in

Genere ſtabilit, Bonum eſſe, argumento à genere generaliſſimo ducto, in quo Politica cũ Oeconomica ſocietate cõuenit:

Omnis cõmunio bonum quoddam affectat. N. 2. Ratio:

Omnes homines omnia boni cauſa ſuſcipiunt & agũt, quod uel reuera bonum eſt, uel ſaltem ipſis bonum eſſe uidetur. N. 3. Subeſt hic tacita anthypophora.

Quotquot autem in uitæ communitatem aliquam conueniunt, homines ſunt.

Ergo etiam qui in unam ſocietatem coeunt, boni cauſa uel ueri uel apparentis coibunt.

At omnis ciuitas eſt communio quædam. N. 1.

Ergo omnis ciuitas bonum quoddam affectabit. N. 4.

Specie deducit, Quale ſit bonũ, à genere. ſ. ſumto argumento, quo ipſo Politica ſocietas ab Oeconomica differt:

Communio præſtantiſſima & communiſſima bonum præſtantiſſimum, hoc eſt communiſſimum affectabit. N. 5.

At Ciuitas ea eſt. N. 6. Conſule proœmium Ethicorum: ſimul etiam ea quæ ſeq. cap. dicẽtur: cùm Ciuitas inſtituta ſit, ut homines omnium rerum ad uitam neceſſariarum, quo ad animũ, corpus & fortunas, copia honeſtè affluant.

Ergo.

CAPVT II.

Ciuitatis Materiam, ipſam ſcilicet Societatem domeſticam, generatim proponit.

SI[1] igitur aliquis ab initio res, cùm naſcuntur, aſpiceret, quemadmodũ in alijs, ita & in his pulcerrimè ſpectaret. Neceſſe[2] iam eſt primùm copulare eos, qui ſeiuncti eſſe nõ poſſunt, ceu feminam & marẽ procreandi cauſa: atq; hoc non cõſilio ac uoluntate, ſed quemadmodum & in alijs animantib. & ſtirpibus natura datum eſt appetere, quale ipſum eſt, tale relinquere alterũ. Imperiũ[3] autem habens naturæ ui, & obtẽperans, propter ſalutem. Quod enim ualet ratione prouidere, imperãs eſt natura, & dominãs natura: quod autem ualet corpore hæc præſtare, obtemperans eſt, & natura ſeruũ. Quare Hero & ſeruo idẽ prodeſt. Natura[4] igitur diſtincta eſt femina & ſeruus. Nihil[5] enim natura facit tale, quale fabri ærarij gladium Delphicũ aptè ad uſus paupertũ: ſed unum ad unum. Sic[6] enim optimè perficeretur unũquodq; inſtrumentũ, ſi non pluribus rebus, ſed uni tantũ ſerui ret. Apud[7] barbaros aũt femina & ſeruus eundẽ ordinẽ habent. Cauſa[8] huius eſt, quòd natura imperans nõ habet, ſed[9] ſocietas ipſorũ eſt ancillæ & ſerui. Quapp̃ter[10] aiũt poetę, Grẽcos in Barbaros imperiũ habere, rectũ eſſe: tanquã idẽ natura ſit, barbarũ eſſe & ſeruũ. Ex[11] his igitur duab. ſocietatibus cõſtat dom[9] prima: &[12] rectè Heſ. dixit,

Domũ quidẽ primùm, uxorẽq;, et bouẽ aratorẽ.

Πρῶτόν γε οἶκον καὶ γυναῖκα καὶ βοῦν ἀροτῆρα.

Πρῶτόν γε οἶκον καὶ γυναῖκα καὶ βοῦν ἀροτῆρα.

Ἐπὶ δὴ ἐξ ἀρχῆς τὰ πράγματα φυόμενα ἐλέψῃ ἐν, ὥσπερ ἐν τοῖς ἄλλοις, ἐν τούτοις, κάλλιστ' ἂν οὕτω θεωρήσειεν.[2] ἀνάγκη δὴ πρῶτον συνδυάζεσθαι τοὺς οὐκ ἄνευ ἀλλήλων μὴ δυναμένους εἶναι· οἷον θῆλυ καὶ ἄρρεν τῆς γενέσεως ἕνεκεν· καὶ οὐκ ἐξ προαιρέσεως, ἀλλ' ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ζώοις καὶ φυτοῖς φυσικὸν τὸ ἐφίεσθαι, οἷον αὐτὸ, τοιοῦτον καταλιπεῖν ἕτερον. ἄρχον[3] ἢ φύσει καὶ ἀρχόμενον, διὰ τὴν σωτηρίαν. τὸ μὲν γὰρ δυνάμενον τῇ διανοίᾳ προορᾶν, ἄρχον φύσει, καὶ δεσπόζον φύσει· τὸ δὲ δυνάμενον τῷ σώματι τοῦτο ποιεῖν, ἀρχόμενον, καὶ φύσει δοῦλον· διὸ δεσποτὴς καὶ δοῦλος τὸ αὐτὸ συμφέρει. 4 φύσει μὲν οὖν διώρισται τὸ θῆλυ, καὶ τὸ δοῦλον.[5] οὐδὲν γὰρ ἡ φύσις ποιεῖ τοιοῦτον, οἷον χαλκοτύποι τὴν δελφικὴν μάχαιραν πενιχρῶς· ἀλλ' ἐν πρὸς ἕν.[6] οὕτω γὰρ ἂν ἀποτελοῖτο κάλλιστα τῶν ὀργάνων ἕκαστον, μὴ πολλοῖς ἔργοις, ἀλλ' ἑνὶ δουλεῦον.[7] ἐν δὲ τοῖς βαρβάροις τὸ θῆλυ καὶ δοῦλον τὴν αὐτὴν ἔχει τάξιν.[8] αἴτιον δ', ὅτι τὸ φύσει ἄρχον οὐκ ἔχουσιν,[9] ἀλλὰ γὰρ ἡ κοινωνία αὐτῶν, δούλης καὶ δούλου.[10] διό φασιν οἱ ποιηταὶ, Βαρβάρων δ' Ἕλληνας ἄρχειν εἰκός· ὡς ταὐτὸ φύσει βάρβαρον καὶ δοῦλον ὄν;[11] ἐκ μὲν οὖν τούτων τὴ δύο κοινωνιῶν, οἰκία πρώτη.[12] καὶ ὀρθῶς Ησιόδος εἶπε ποιήσας·

Οἶκον μὲν πρώτιστα, γυναῖκά τε, βοῦν τ' ἀροτῆρα.

ITaque[1] ſi quis à principio res orientes ac naſcentes inſpexerit, quẽadmodum in alys, ſic & in his hoc modo optimè rei ueritatem perſpexerit. Neceſſe[2] igitur eſt primùm eos coniungi & copulari, quorum alter ſine altero eſſe non poteſt, ut marem & fœminam procreationis cauſa. atque hoc non ex conſilio proficiſcitur: ſed, quemadmodum & in alys animantibus & ſtirpibus, naturale eſt, tale alterum, quale ipſum ſit, cupere relinquere. Copulantur[3] autem etiã natura id, quod imperat, & id quod imperio páret, propter ſalutem. Nam quod mentis agitatione prouidere poteſt, imperandi ius habet natura, & dominatur natura: quod autem poteſt corpore imperata facere, id imperio alterius parêre & ſeruire debet natura. Quapropter domino & ſeruo idem expedit. Fœmina[4] igitur & ſeruus diſtincta ſunt natura. Nihil[5] enim tale efficit natura, quale fabri ferrarij, gladium Delphicum, parcè, tenuiter, & anguſtè: ſed ſingula ad ſingulos uſus. Sic[6] enim abſolutiſſimum & perfectiſſimum fuerit unumquodq; inſtrumẽtum, ſi non multis operibus, ſed uni aſſeruiat. Apud[7] barbaros autem fœmina & ſeruus eodem ſunt ordine & loco. Cuius[8] rei cauſa eſt, quòd non habent quod imperet natura, ſed[9] eorum ſocietas ex ſeruo & ancilla conſtat. Quocirca[10] par eſſe aiunt poetæ, Barbaris Græcos imperare: proinde quaſi idem ſint barbarus ac ſeruus, natura. Ex[11] his igitur duabus ſocietatibus prima domus conſtituitur: rectè[12] Heſiodus ſcripſit,

Eſto domus primùm, & mulier tibi, bos & arator.

Bos enim pro ſeruo pauperib. eſt. [13] Cõmunio igitur, quæ natura ad totũ diem cõſtituta eſt, domus eſt: [14] quos Charondas uocat ὁμοσιπύους, Epimenides autem Cres, ὁμοκάπους. Quæ [15] autẽ è plurib. domibus cõflata eſt cõmunio prima, nõ ſanè ob uſum diurnum, pagus eſt. Maximè [16] autem ex natura uidetur pagus colonia domus eſſe: quos [17] uocant nonnulli ὁμογάλακτας, natosq; & natorũ natos. Quapropter [18] & initio à regibus gubernabantur ciuitates, & nũc etiã gentes: conueniebant [19] enim qui regio imperio aſſueti forẽt. In [20] omni enim domo regnat, qui maximus natu eſt. Quare [21] & coloniæ propter cognationem. Et [22] hoc eſt, quod dicit Homerus:

Singuli autem ſua ex libidine regunt
Liberos & uxores.

diſſeminati enim erant: & ſic antiquitùs habitabant. Et [23] deos hanc ob cauſam cuncti aiunt regem habere, quia [24] & ipſi, hi quidem uſque ad noſtra tempora, hi autem antiquitùs à rege gubernabantur. Quemadmodum [25] enim & formas ſuæ ſimiles fingunt homines, ita etiam uitas deorum. Et [26] pluribus autem pagis cõmunio perfecta, ciuitas eſt: quę iam omnis ubertatis, ut ita loquar, extremum nacta eſt: nata ſanè uiuendi cauſa, exiſtens tamen bene uiuendi. Quare [27] omnis ciuitas natura eſt, ſi [28] quidem etiam primæ communiones. Finis [29] enim hæc illarum: natura [30] autem finis eſt. Quale [31] enim unumquodque eſt generatione abſoluta, talẽ affirmamus eſſe naturam uniuſcuiuſq;: quemadmodum hominis, equi, domus. Adhuc [32] autem cuius cauſa & finis, optimum. Vbertas [33] enim finis, & [34] optimum. Ex [35] his igitur perſpicuum eſt, naturam ciuitatẽ eſſe, atque [36] hominem natura ciuile animal eſſe: nec [37] non eum, qui uiuit longè à ciuitate propter naturam, & non propter caſum aliquem, ſiue improbum eſſe, ſiue meliorem, quàm homo ſit: quemadmodum [38] qui ab Homero uexatus cõtumelia eſt,

Sine tribulibus, ſine legibus, ſine Veſta laribusq; familiaribus.

Simul enim & natura talis, & belli cupidus, ueluti ſine iugo, ſocioque, ut contingit in auibus. Quare [39] autem homo ciuile animal ſit, omni ape & omni gregali animante magis, apertum

ὁ δὲ βὸς αὐτ᾽ οἰκέτης τοῖς πένησίν ἐστιν. ἡ [13] μὲν οὖν εἰς πᾶσαν ἡμέραν συνεσηκυῖα κοινωνία κατὰ φύσιν, οἶκός ἐστιν· [14] οὓς Χαρώνδας μὲν καλεῖ ὁμοσιπύους, Ἐπιμενίδης δὲ ὁ κρὴς ὁμοκάπους. [15] ἡ δ᾽ ἐκ πλειόνων οἰκιῶν κοινωνία πρώτη χρήσεως ἕνεκεν μὴ ἐφημέρου, κώμη. [16] μάλιστα δ᾽ κατὰ φύσιν ἔοικεν ἡ κώμη ἀποικία οἰκίας εἶναι· οὓς [17] καλοῦσί τινες ὁμογάλακτας, παῖδάς τε καὶ παίδων παῖδας. [18] διὸ καὶ τὸ πρῶτον ἐβασιλεύοντο αἱ πόλεις, καὶ νῦν ἔτι τὰ ἔθνη· [19] ἐκ βασιλευομένων γὰρ συνῆλθον. [20] πᾶσα γὰρ οἰκία βασιλεύεται ὑπὸ τοῦ πρεσβυτάτου. [21] ὥσπερ καὶ αἱ ἀποικίαι διὰ τὴν συγγένειαν. [22] καὶ τοῦτ᾽ ἔστιν ὃ λέγει Ὁμηρος,

——θεμιστεύει δὲ ἕκαστος
Παίδων ἠδ᾽ ἀλόχων.

σποράδες γὰρ· οὕτω τὸ ἀρχαῖον ᾤκουν. [23] καὶ τοὺς θεοὺς ὑπολαμβάνουσί τινες διὰ τοῦτο πάντες φασὶ βασιλεύεσθαι, [24] ὅτι καὶ αὐτοὶ, οἱ μὲν ἔτι καὶ νῦν, οἱ δὲ τὸ ἀρχαῖον ἐβασιλεύοντο. [25] ὥσπερ δὲ καὶ τὰ εἴδη ἑαυτοῖς ἀφομοιοῦσιν οἱ ἄνθρωποι, οὕτω καὶ τὸν βίον τῶν θεῶν. [26] Ἡ δὲ ἐκ πλειόνων κωμῶν κοινωνία τέλειος, πόλις, ἤδη πάσης ἔχουσα πέρας τῆς αὐταρκείας, ὡς ἔπος εἰπεῖν· γινομένη μὲν οὖν τοῦ ζῆν ἕνεκεν, οὖσα δὲ τοῦ εὖ ζῆν. [27] διὸ πᾶσα πόλις φύσει ἐστίν, [28] εἴπερ καὶ αἱ πρῶται κοινωνίαι· [29] τέλος γὰρ αὕτη ἐκείνων· [30] ἡ γὰρ φύσις, τέλος ἐστίν. [31] οἷον γὰρ ἕκαστόν ἐστι, τῆς γενέσεως τελεσθείσης, ταύτην φαμὲν τὴν φύσιν εἶναι ἑκάστου, ὥσπερ ἀνθρώπου, ἵππου, οἰκίας. [32] ἔτι τὸ οὗ ἕνεκα καὶ τὸ τέλος, βέλτιστον· [33] ἡ δ᾽ αὐτάρκεια, τέλος, [34] καὶ βέλτιστον. [35] ἐκ τούτων οὖν φανερὸν, ὅτι τῶν φύσει ἡ πόλις ἐστὶ, [36] καὶ ὅτι ἄνθρωπος φύσει πολιτικὸν ζῷον, [37] καὶ ὁ ἄπολις διὰ φύσιν, καὶ οὐ διὰ τύχην, ἤτοι φαῦλός ἐστιν, ἢ κρείττων ἢ ἄνθρωπος· [38] ὥσπερ καὶ ὁ ὑφ᾽ Ὁμήρου λοιδορηθείς,

Ἀφρήτωρ, ἀθέμιστος, ἀνέστιος.

ἅμα γὰρ φύσει τοιοῦτος, καὶ πολέμου ἐπιθυμητὴς, ἀτεχνῶς ἄζυξ, ὥσπερ ἐν πεττευτοῖς. [39] διότι δὲ πολιτικὸν ὁ ἄνθρωπος ζῷον, πάσης μελίττης καὶ παντὸς ἀγελαίου ζῴου μᾶλλον

Bos enim pauperibus pro ſeruo eſt. Societas [13] igitur in omneis uitæ dies conſtituta, naturæ conueniens & conſentanea, domus eſt: cuius [14] ſocietatis participes & conſortes, ὁμοσιπύους Charondas appellat (id eſt, ex eodem panario, ſeu ex eadem apotheca uictum ſumenteis: nos conuictores appellemus) Epimenides autem Crẽtenſis, ὁμοκάπους, (id eſt, uno & communi foco ſeu fumo utenteis: dicamus, ſi placet, contuberna leis.) Societas [15] autem prima ex pluribus domibus conflata, non diurni uſus gratia, uicus eſt, ſeu uicinitas. Maximè [16] uerò uidetur eſſe naturæ conſentanea uicinitas, ueluti quædam domus colonia, quos [17] nonnulli collactaneos appellant, & filios, & filiorum filios. Itaque [18] & principio ciuitates ſub regũ imperio erant, & nunc etiam gentes, quia [19] ex iis, qui ſub regno uiuebant, cõuenerũt. Omnis [20] enim domus, eius, qui ætate antecedit, regno ſubiecta eſt. ergo [21] et coloniæ .i. familiæ plures, quæ ab una domo fluxerunt, propter cognationẽ. Atq; [22] hoc illud eſt, qd̃ ait Hom.

——iura autem uxoribus unus
Quiſq; dat, & natis.

Nam hoc modo fuſi per agros & diſperſi primis illis temporibus uitam colebant. Atq; [23] iccirco omnes aiunt, deos ſub regno ætatẽ agere: quia partim [24] ipſi quoq; etiã nunc, partim primis illis & priſcis tẽporibus ſub regibus erant. Quemadmodũ [25] enim formas, ita & uiuendi genera deorũ, ſibi ſimilia faciunt homines. Perfecta [26] aũt ſocietas, ex pluribus uicis conflata, ciuitas eſt, quæ ad ſummũ iam, ut ita dicã, omnis copiæ, bonis omnibus cumulatæ, nihilq; præterea requirentis, culmen peruaſit: oriens quidẽ uiuendi cauſa, conſtãs aũt bene uiuẽdi gratia. Quapropter [27] ciuitas omnis natura cõſtat, ſiquidẽ [28] & primæ ſocietates cõſtant natura. Finis [29] enim illarũ hæc eſt. At [30] natura finis eſt. Quale [31] enim quidq; eſt ortu eius abſoluto atq; perfecto, hanc cuiuſq; naturam eſſe dicimus, ut hominis, equi, domus. Præterea [32] id cuius gratia res fit, & cuiuſq; rei finis, optimum quiddã eſt. At [33] copia ipſa ſuis opibus pollens & contenta, & nihil extra ſe deſiderans, finis eſt, & [34] optimum. Ex [35] his igitur perſpicuum eſt, ciuitatem in iis rebus, quæ natura conſtant, eſſe numerandã: & [36] hominem, ciuile animal eſſe natura: & [37] eum, qui naturæ impulſu, nõ fortunæ culpa, ciuitatis ſit expers, aut eſſe improbum, aut homine meliorẽ: ut [38] is, in quẽ ab Homero hoc maledictũ cõiectũ eſt,

Cui neq; curia, nec lex eſt, neq; Veſta, Lares q;.

Non enim poteſt quiſquã talis eſſe, quin uno eodẽq; tẽpore ſit & belli cupidus, utpote qui nullũ iugũ ferre uelit, quẽadmodũ cõtingit in quibuſdã uolatilib. [39] Hominẽ aũt eſſe animal ciuile magis, quàm quãuis apẽ, & quoduis animal cõgregabile

pertũ est. Nihil[40] enim, ut censemus, natura facit frustra. Orationis[41] enim tantũ homo ex omni genere animantiũ particeps est. Vox[42] igitur tristis rei ac iucundæ nota est. Quare[43] cæteris quoq; animantib. data est. Hucusq; enim natura ipsarũ peruenit, ut sentiant qd̃ molestum est ac iucundum, & hęc significent sibijpsis. Oratio[44] aũt inuenta est ad declarandũ, quod prodest & obest. Quare[45] etiã iustum & iniustum. Hoc[46] enim aduersum cęteras animantes hominũ propriũ est, solum ipsum boni & mali, iusti & iniusti, & aliorũ sensum habere. Cõmunio[47] aũt horũ parit domũ & ciuitatem. Et[48] prius quidẽ natura ciuitas est, quã domus, & unusquisq; nostrũ. Totũ[49] .n. prius necesse est esse, quã partẽ. Interẽto[50] enim toto, non erit neq; pes, neq; manus, nisi æquiuocè. Quẽadmodũ[51] si quis manũ dicit lapideam: [52]mortua.n.erit talis. Cũcta[53] aũt officio & potestate definita sunt. Quare[54] cũ huiuscemodi amplius nõ sunt, nõ dici possunt eadẽ esse, sed idẽ tantũ nomẽ habere. Ciuitatẽ[55] igitur natura constare, & prius esse, q̃ unusquisq; sit, perspicuũ est. Si[56] namq; unusquisq; mortalis, seiunctus à cęteris, satis sibi nõ est, similiter atq; aliæ partes se habebit ad totũ. Qui[57] uerò nõ ualet societatẽ colere, siue nihil indiget socijs, quia satis in ipso sit, nulla pars est ciuitatis. Quare[58] uel bellua est, uel deus. Natura[59] igitur in omnibus propensio est ad huiuscemodi communionem. Qui[60] aũt primus constituit ipsam, maximorum bonorũ causa fuit. Quemadmodũ[61] enim perfectũ optimum omniũ animalium homo est: sic[62] secretũ à lege ac iustitia, pessimum omniũ. Molesta[63] .n. maximè iniustitia est, quę arma habet. Homo[64] aũt armis munitus nascitur, prudentia & uirtute, quib. ad contraria resuti licet maximè. Quare[65] sceleratũ & ferũ maximè est sine uirtute, & ad uenerẽ uẽtrẽq; deterrimũ. Iustitia[66] aũt accõmodata est ciuitati. Ius[67] .n. ciuilis societatis ordo est. Ius[68] aũt, iusti existimatio.

λον, δῆλον. ἀφ' ἧς[40] γὰρ, ὥς φαμεν, μάτην ἡ Φύσις ποιεῖ. λόγον[41] δ' μόνον ἄνθρωπος ἔχει τ̃ ζώων. ἡ[42] μὲν οὖν φωνὴ τ̃ ἡδέος καὶ λυπηροῦ ἐστι σημεῖον· διὸ[43] καὶ τοῖς ἄλλοις ὑπάρχει ζώοις. μέχρι γὰρ τούτου ἡ Φύσις αὐτῶν ἐλήλυθεν, ὥστε αἰσθάνεσθαι τοῦ λυπηροῦ καὶ ἡδέος, καὶ ταῦτα σημαίνειν ἀλλήλοις. ὁ[44] δὲ λόγος ἐπὶ τὸ δηλοῦν ἐστὶ τὸ συμφέρον καὶ τὸ βλαβερόν· ὥστε[45] καὶ τὸ δίκαιον, καὶ τὸ ἄδικον. τοῦτο[46] γὰρ πρὸς τὰ ἄλλα ζῶα τοῖς ἀνθρώποις ἴδιον, τὸ μόνον ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ, & δικαίου καὶ ἀδίκου, & τ̃ ἄλλων αἰσθησιν ἔχειν. ἡ[47] δὲ τούτων κοινωνία ποιεῖ οἰκίαν καὶ πόλιν. καὶ[48] πρότερον δὴ τῇ Φύσει πόλις ἢ οἰκία, & ἕκαστος ἡμῶν ἐστί. τὸ[49] γὰρ ὅλον πρότερον ἀναγκαῖον εἶναι τὰ μέρη· ἀναιρουμένου[50] γὰρ τοῦ ὅλου, οὐκ ἔσται πούς, ἐὰν μὴ ὁμωνύμως· ὥσπερ[51] εἴ τις λέγει τὸν λιθίνου· διαφθαρεῖσα[52] γὰρ ἔσται τοιαύτη. πάντα[53] δὲ τῷ ἔργῳ ὁρίζεται, καὶ τῇ δυνάμει. ὥστε[54] μηκέτι τοιαῦτα ὄντα, οὐ λεκτέον τὰ αὐτὰ εἶναι, ἀλλ' ὁμώνυμα. ὅτι[55] μὲν οὖν ἡ πόλις Φύσει πρότερον ἢ ἕκαστος, δῆλον. εἰ[56] γὰρ μὴ αὐτάρκης ἕκαστος χωρισθεὶς, ὁμοίως τοῖς ἄλλοις μέρεσιν ἕξει πρὸς τὸ ὅλον. ὁ[57] δὲ μὴ δυνάμενος κοινωνεῖν, ἢ μηθὲν δεόμενος δι' αὐτάρκειαν, οὐθὲν μέρος πόλεως. ὥστε[58] ἢ θηρίον, ἢ θεός. Φύσει[59] μὲν οὖν ἡ ὁρμὴ ἐν πᾶσιν ἐπὶ τὴν τοιαύτην κοινωνίαν. ὁ δὲ[60] πρῶτος συστήσας, μεγίστων ἀγαθῶν αἴτιος. ὥσπερ[61] γὰρ τελεωθὲν βέλτιστον τ̃ ζώων ἄνθρωπός ἐστιν· οὕτω[62] & χωρισθὲν νόμου & δίκης, χείριστον πάντων. [63]χαλεπωτάτη γὰρ ἀδικία ἔχουσι ὅπλα. ὁ δ'[64] ἄνθρωπος ὅπλα ἔχων φύεται φρονήσεως καὶ ἀρετῆς, οἷς ἐπὶ ταὐαντία ἐστὶ χρῆσθαι μάλιστα. διὸ[65] ἀνοσιώτατον καὶ ἀγριώτατον αὐθ ἀρετ, & πρὸς ἀφροδίσια καὶ ἐδωδὴν χειρίστον. ἡ δ'[66] δικαιοσύνη, πολιτικόν. ἡ[67] γὰρ δίκη πολιτικῆς κοινωνίας τάξις ἐστίν· ἡ[68] δὲ δίκη δικαίου κρίσις.

bile, perspicuũ est. Nihil[40] enim frustra facit natura, ut dicimus. Homini[41] aũt soli ex animantib. sermo tributus est. Vox[42] igitur iucundi & molesti signum est. Quapropter[43] etiã alys animantib. suppetit. Nã huc usq; progressa est earũ natura, ut molestũ & iucundũ sentiant, & inter se hæc significẽt. Sermo[44] aũt ad id quod prodest, & id quod nocet, declarandũ, ualet. Ergo[45] etiam ad id quod iustum, atq; ad id quod iniustum est. Hoc[46] enim præter cæteras animãteus hominis est propriũ, ui solus boni & mali, iusti & iniusti, & aliorũ similium sensum habeat. At[47] horum societas & cõmunio domum facit & ciuitatem. Prius[48] igitur est ciuitas, quàm domus, & unusquisq; nostrùm. Totum[49] enim parte prius esse necesse est. Nam[50] si homo, qui totum quiddam est, intereat, neq; pes, neque manus erit, nisi ex cõmunione nominis, non rationis. quemadmodum[51] si quis manum lapideam, manum esse dicat: corrupta[52] enim manus, talis erit. Omnia[53] autem opere definita ac distincta sunt, & potestate. Quare[54] posteaquam talia esse desierunt, non iam sunt re aut forma éadem dicenda, sed homonyma, id est, nominis cõmunitate tantũ similia. Ciuitatem[55] igitur singulis hominibus esse priorem, perspicuum est. Si[56] enim singuli separati & seiuncti, nõ sunt instructi copia per se suis bonis cumulata, & nihil præterea requirente: similiter atq; aliæ partes à suo toto separatæ, ad ciuitatem, quæ est totum, erũt affecti. Qui[57] autem nõ potest res suas cõmunicare, aut societatem contrahere cum alys, aut qui non eget cõmunicatione, propterea quod ipse suis pollet opibus, suisque bonis contentus est, nihil præterea desiderans, nulla pars ciuitatis est. Itaq;[58] aut fera, aut Deus est. Omnes[59] igitur ad hanc societatem omni animi impetu feruntur natura. Qui[60] autem primus eam instituit, maximorum bonorum auctor & causa fuit. Quemadmodũ[61] enim homo suis omnib. numeris absolutus, animal est animaliũ optimũ: ita[62] à lege & iure semotus ac seiunctus, omnium deterrimum. Sæuissima[63] enim & asperrima iniustitia est armis instructa. At[64] homo armis instructus nascitur, prudentia & uirtute: quibus ad res contrarias maximè uti licet. Quapropter[65] sceleratissimũ & immanissimum animal est sine uirtute, & ad res uenereas cibũq; profligatissimum. Iustitia[66] uerò, ciuilis res est. Nam[67] iudicium, societatis ciuilis ordo est. Ius[68] aũt disceptatio, iudicium est.

COMMENTARIVS ET SCHOLIA.

Si igitur.) Si quis, inquit, statim ab initio rès has aspicere potuisset, quemadmodum oriuntur, idem hic contingeret, quod in alijs usu uenit: sed quia hoc non potest facilè obtineri, ponamus nobis ipsa ante oculos, contemplemurq; animo. Non debet autem dubitari, quin hęc pulcerrima & uerissima ratio sit ipsarum intelligendarum: cernimus enim ità planè & ortum & auctum earum. quare incumbamus in hanc rem, & originem harum rerum uideamus. Idem au-

tem uidetur Plato dixisse: atque hoc (ut opinor) ab ipso acceptum est: hæc enim ipsius uerba sunt è 2. libro de Republica: ἐκ γιγνομένων πόλιν θεασώμεθα λόγῳ, καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτῆς ἰδοιμεν καὶ γιγνομένην καὶ τὴν ἀδικίαν. id est, si proposuissemus nobis ante oculos, & ratione uidissemus ciuitatis ortum, & iustitiam ipsius & iniustitiam simul ortam aspexissemus. Quod autem hic inquit, ὥσπερ ἐν τοῖς ἄλλοις, ostendere uolens sequi has naturam ordinemq; cęterarum rerum, nec ab illis ullam in partem dissentire (quare quod passim uidemus in illis fieri, estq; nobis exploratum, ualet propter similitudinem ad has res declarandas) quod igitur hic inquit, Vt cæteris in rebus, suprà quoque usurpauit, cum de diuisione loqueretur, quam persequendam affirmat usque ad ea quæ iuncta non sunt, nec possunt amplius secari.

Necesse.) Vt constituatur ciuitas, initiumq; ipsius ducatur à prima eius origine, necesse inquit esse, quod ad personas pertinet, ex quibus constat, ut primùm copuletur mas & femina: neque tamẽ ipse primo expressit hos ipsos, sed quasi descripsit: ait enim, eos qui seiuncti diremptiq; manere, statumq; suum tueri nequeunt. ambæ namq; hæ personæ seorsum positæ, inchoatæ imperfectæq; sunt, nec possunt munus suum, & cui rei à natura factæ sunt, obire. statim autem aperuit quid intelligeret, maremq; ac feminam appellauit: simulq; monstrauit, quibus rebus seruiret hęc coniunctio harum contrariarum naturarum, generationi inquam, quæ tamen primùm non administraretur ab illis uoluntate ac consilio, sed ui naturæ fieret, & more cæterarum animantium ac stirpium etiam, quæ manifesto natura ad id faciendum impelluntur. Habent enim hoc homines commune cum beluis & cum omnibus, quæ oriuntur è terra. est enim in ipsis innatus appetitus gignendi tale, quale ipsa sunt, atque ita tuentur statum suum; cum aliter nullo pacto perpetuò manere queant. Quod autem existit in illis quod imperet, & quod pareat (nisi uerum ordinem aliquis mutare uelit) id quoq; à natura factum est, & communis ipsorum salutis causa institutum. Quod namq;, inquit, ratione potest prouidere, quod boni maliq; futurum est, ualetq; consilio: illud factum est ad imperandum, naturaq; dominatur. Quod autem factum est ad illa corpore administranda, parere debet, ac natura seruum est. Quod suprà inquit, θῆλυ καὶ ἄῤῥεν, feminam inquam & marem conficere primam copulam, in primo de ortu animantium, distinguere hos uolens, ita uim utriusque expressit: marem enim inquit esse animal, quod in alio gignit: feminam autẽ quod in seipso: nec tamen sine opera, interuentuq; uiri. Quod itidem infrà dixit, naturale desiderium esse in his omnibus rebus, quæ participes animi sunt, relinquere post se tale, quale ipsa sunt. Idem etiam affirmauit in 2. libro de Animo ijsdem penè uerbis. quo ipso in loco subtiliter inquit, οὐ τοῖς ζῶσιν: & nõ, οὐ τοῖς ζῴοις: ut enim hic docet, hic à natura insitus appetitus non existit tantum in animalibus, uerum etiam in stirpibus, & ijs omnibus quæ oriuntur è terra, ut stirpes appetere, flagrareq; desiderio alicuius rei dici possunt: quæ omnia, quemadmodum ζῶσα rectè uocari non possunt, ita uerè dicuntur ζῶντα, id est uiuentia: uiuunt enim & ipsa, sed aliter atque animantes.

Quare ero.) Elicitur sanè hoc ex ijs quæ suprà tradita sunt: putauit tamen non alienum esse hoc admonere, ut aperiendo, quod non omnibus eodem pacto uidebatur, sententiam suam inciperet testari. inquit igitur, Quod prodest sero, prodesse etiam seruo: contraq;. neque enim manet herus sine seruo, neque seruus sine hero: damnoq; aliquid acciperet herus, si interiret seruus, neque enim haberet, qui ipsi ministraret: seruusq;, si amitteret herum, cum ipse non queat ui sua res sibi accommodatas curare, incommodum & ipse acciperet. Loquitur autem de ijs hominibus, qui natura serui sunt, non de illis, quales intelligit initio fabulæ cuiusdam seruus Aristophaneus. ipsi namque sapientiores sunt eris: & quamuis eos admoneant, doceantque quid facto opus esset, quia tamen eorum optima consilia despiciuntur, unà cum illis plectuntur.

Natura.) Ex his quæ tradita iam sunt, elici dicit, distinctam esse feminam à seruo, si quis naturam sequatur: longè enim aliud munus est mulieris ac serui, ut ostendit: etsi inueniuntur, qui mulieres loco seruorum habent, consiliaq; ipsarum infirmiora sunt. mulier namq; unà cum uiro procreationi filiorum facta est: seruus uerò ad parendum ministrandumq; natus. Videtur autem hoc addidisse, ne quis putaret feminas propter imbecillitatem consilij non discrepare à seruis natura, quos docuit nihil penitus ualere consilio, spectatis præsertim moribus barbarorum. Causam autem afferens eius quod dixit, inquit, naturam non solere suis in operibus huiuscemodi aliquid facere, quale faciunt fabri ferrarij: illi namq; fabricant gladium, uocatum Delphicum, accommodatum tenuitati pauperculorum: uno enim sumtu parant sibi aliquo modo plura instrumenta: quorum imaginem & usum habẽt in uno illo & eodem. Cum autem ostendisset, quod fugit natura, alienumq; ab ipsa est: aperit uim institutumq; eius, affirmans illam moliri solitam singulis rebus singula quasi instrumenta: redditq; statim rationem consilij ipsius, laudatq; illud, dicens: Sic enim effici fabricariq; pulcerrimè poterit unumquodq; instrumentum, si non multis operibus, ijsq; diuersis, sed uni seruiat: nihilq; in eo existet, quod impediat usum eius rei, cui paratum est, ut in alteris illis necessariò contingit. Videmus enim hoc passim usu uenire in his instrumentis, quæ hodie quoque fabricantur ad imaginem gladij illius Delphici. Cum uerò tradiderit hic Aristoteles, naturam rerum abhorrere ab hoc more: & tamen exploratum sit, membra quædam corporis humani, ut cæterarum etiam animantium, non unum tantum munus obire, atque id facere propriè, suaque ex ui: pertinaret hoc meritò quempiam, nisi uideremus quomodo scrupulus hic euelleretur: præsertim cum auctor ipse in 3. libro de Partibus animalium contrarium testetur, affirmetq; naturam morem hunc habere, ut membris, factis ad certum usum, abutatur ad alias res, & plures sanè, ut cõtingere docet in elephãti proboscide, & humana lingua, qua gustamus sapores, & orationem fingimus: id quod non uno loco affirmat, sed pluribus eodem libro. Videtur igitur, ne summum doctorem aduersari sibi dicamus, ita accipi sententia hæc debere: hocq; negasse auctorem naturam efficêre, cum scilicet contingit usum tractatumq; unius molestiæ multum impedimentiq; afferre alteri operi. Quod cum minimè euenit, diuersisq; temporibus illa administrantur, nihil obesse: nonnullaq; huiuscemodi membra in amantibus esse intelliguntur. & non lingua tãtum, sed aliæ etiam, in quibus sunt partes corporis aptæ generationi animantium, & in feminis, & in maribus.

Apud barbaros.) Respondet hoc ei, quod dixit, natura dissentire muliebre genus à uirili: docet enim, in quibusdam gentibus, id est apud Barbaros, moribusq; ipsorum, rem aliter se habere: apud illos namq; feminam & seruum eiusdem ordinis esse: placet enim τάξιν, quo auctor usus est, ordinem appellare, ut Virgilius fecisse uidetur, cum cecinit:

——*si omnes uno ordine habetis Achiuos.*

Causam autem apertè affert huius rei, affirmatq; id usu uenire apud ipsos, quia carent eo, quod factum est ad imperandum. cum igitur illic non inueniatur ingenium tale, necesse est copulam societatẽm que ipsorum constare ex ancilla ac seruo; ita enim uir seruus est, ut mulier. Idem autem de instituto hoc Barbarorum protulit Plato in 7. libro de Legibus. Affirmauit enim Thracas, & multas alias gentes uti opera mulierum in seruilib. officijs, contrà, ac Græci facerent, id est in colendis agris & pecore pascendo & cæteris huiuscemodi uilibus ministerijs. Aristoteles tamen utitur testimonio poetarum, tradens hoc sensu illos dixisse, decere, rectumq; esse Græcos imperium habere in Barbaros. Euripidis autem uerba hæc sunt ex Iphigenia in Aulide. Addit autem, illos quoque putasse, intelligiq; id ex huiuscemodi ipsorum uocibus, idem natura esse Barbarum, ac seruum. Vocare uerò solitos Græcos Barbaros populos omnes, qui alio, atque ipsi, sermone uterentur, notum est: ut Macedonas etiam & Romanos, cum sine metu poterant, ita uocarent. Atq; id, quia ut linguam aliam, ita etiam mores & instituta haberent: neque enim excolebant ingeniũ Barbari honestis artibus ac disciplinis.

Ex his igitur.) Concludit è duabus, quas exposuit, societatibus constare domum, quam initium esse indicat condendæ ciuitatis: illæ uerò sunt uir & uxor, atque erus & seruus. ostendit autem idẽ de hac re sensisse Hesiodum, interpretaturque subtiliter præceptum ipsius. Prior enim communio illic aperta est, posterior egebat declaratione. Docet igitur, cùm poẽta ille appellauit bouem, intellexisse ipsum seruum: bos namq; (ut affirmat) uice serui est apud pauperes: operis enim rustici socius est, minuitq; ualde ministeria & labores coloni.

Communio igitur.) Rursus colligit, quod item ducitur ex ijs quæ iam tradidit, communionem natura constãtem, promptaq; ac parata habentem cuncta, quæ opportuna sunt usibus unius diei, ut nihil illic desiderari possit, quod ualeat ad bene uiuendum paruo illo spacio temporis, domum esse: adiungitq;, uarijs nominibus participes huius communionis, quique in eadem domo uiuunt, appellatos primùm fuisse ab illis doctis uiris, qui hæc curarent. Charondam enim Catanæum, qui scripsit leges, uocasse illos tradit ὁμοσιπύους: quia cuncti panem, quo aluntur, sumunt ex eadem arca, σιπύα enim, quo uerbo utitur,

tur, cum idem prorsus ostendere uellet Aristophanes in fabula, cui Diuitiæ nomen dederunt, est huiuscemodi capsa. Epimenidem uerò Creten narrat eosdem uocasse, ὁμοκάπους, eodem sensu. κάπη namq; est, unde alimur, cibus. Quare ueteres Grammatici putarũt κάπηλες, qui sunt Latinis caupones, ab eo nomine ductos esse, quòd uendãt, quę nobis alẽdis necessaria sunt. Arbitror autem hanc ueram esse lectionem: nec enim me fallit, inueniri libros, in quibus scriptum sit, ὁμοκάπνους: cuius nunctæ uocis posterior pars fumum ualet. uetus etiam illa tralatio hanc uocem exprimit. quare D. quoq; Thomas ipsam sequitur, ut qui meliorem non uidisset. Multas autem uoces Græci sic fungebant. Vt enim ὁμοσπόνδους & ὁμοκάπους, & quam infrà ponit auctor, ὁμοτράπεζους, ita ὁμοθέτους, & ὁμολέκτους quosdam uocabant. Priore duarum uocum harum utitur Polybius in v. libro, ubi loquitur de beneficijs magnis, quibus affecerant in grauissimis eorum malis Arcades Messenios: cõmemorat enim, eos recepisse ipsos, eiectos sedibus patrijs, suas in domos, & ciuitate etiam donasse. posteriore uerò tragici, cum appellant Amphitryonem σύλεκτον Iouis, quia ambo usi essent eodem cubili. Alcmenam enim uxorẽ eius amauerat Iupiter, & ex ipsa Herculem susceperat.

Quę autem è pluribus.) Adiungit communionem, constantem è pluribus domibus, primam quidem illam uocari pagum. Primam uerò inquit eruditè: ciuitas enim quoque est communio, coagmentata è pluribus domibus: uerùm non est illa prima. Primùm enim multarum domorum, propinquo in loco ædificatarum, concursus gignit pagum: deinde ciuitatem, si ita multæ ipsæ fuerint, ut ex illis plures pagi conficiãtur. Addit autem descriptioni pagi, in quo etiam ille distinguitur à domo, non proposita eum habere commoda tantùm, fructumq́ue unius diei, quod spectatur in domo: sed plurium. In pago namque sunt opifices uariarum artium, & si non tot, nec ita periti, ut in urbibus.

Maximè autem ex natura.) Naturalem ortum pagi demonstrat, qui est tanquam coloni plures ex una domo profecti, cùm scilicet parentis alicuius plures filij, in una eademq́; domo commodè non uiuentes, propria sibi domicilia ædificant. Ita enim paulatim, crescente numero domorum gignitur pagus. Nec tamen omnem pagum talem esse affirmat. Vsu namque uenire potest, & sanè contingit aliquando, ut è uarijs locis homines, non conjuncti inter se sanguine, ueniant in eãdem sedem: atque illic domicilia sibi construant, tot numero iam, ut pagum ex ipsis conficiant. Verum autem esse, quod dicit, confirmat primùm uocibus quibusdam: non deerant enim, qui huiuscemodi cœtum hominum uocarent nominibus, quæ hoc declarant, id est ὁμοτράπους, quasi fratres, qui eodem lacte alti forent: ut alij nonnulli, in quibus etiam Homerus fuit, qui appellarunt ipsos πᾶδας, & παίδων πᾶδας. Versum autem summi poetæ, quo ita locutus est, expressit Virgilius, cum cecinit, posteros significare uolens,

Et nati natorum, & qui nascentur ab illis.

Idem ferè, quod hic noster doctor, memoriæ prodidit M. Cicero in 1. libro de Officijs, cum de his societatibus præciperet; extremum certè hóc expressit, dicens: Sequuntur fratrum coniunctiones, pòst consobrinorum, sobrinorumq́;, qui cùm unã domo iam capi non possint, in alias domos, tanquam in colonias, exeunt.

Quapropter & initio.) Idem confirmat signo quodam & nota non contemnenda huius rei. Illam enim causam esse dicit, cur olim ciuitates libenter regibus parẽrent, uniusq́; imperium atq; auctoritatem sequerentur, & sua quoque ætate nationes, id est populi Barbari: prodierant enim, cum in eas dem sedes se contulerunt, ex locis, qui in potestate unius erant, id est, è domibus. Mos enim est, ut omnis domus regatur à seniore, qui tanquam personam regis sustinet. Inde uerò profectum est, ut coloniæ quoque propter cognationem, ab uno scilicet regerentur. Planum autem est uocare ipsum colonias pagos, ea de causa, quam exposuit.

Et hoc est quod dicit Homerus.) Vtitur etiam auctoritate summi poetæ, qui idem ostẽdit, priscos scilicet, ut ipsis commodum erat, solitos regere suam familiam: etsi loquitur illic de Cyclopibus, quos narrat institutum habuisse tale, ut singuli suos liberos & uxores gubernarent ut uolebant. Statim autem affert causam huius rei, indicans hoc euenisse, quia sparsas domos & disseminatas habebant. Quem morem fuisse illius temporis adiungit, ut scilicet sedes & domicilia haberent, non paruo spacio loci seiuncta inter se. Plutarchus quoq; in Theseo, cum idem de ueteribus incolis agri Attici commemoraret, eodem uerbo, quo hic Aristoteles, usus est. Illi enim, antequam ipsos Theseus in idem oppidum, astuq́; perduxisset, in uarijs distantibusq́ue inter se locis eius telluris domicilia habebant. Quod tetigit etiam Cicero in 2. libro de Legibus. Sed etiam Plato in 3. de Legibus citat hoc testimonium poetæ, cui conuenit cum iudicio Aristotelis: existimat enim ille quoque genus hoc regendæ ciuitatis, siue familiæ alicuius, à cunctis uocari δωματέων. Nec non hunc nostrum in X. de Moribus ad Nicomachum attigisse eundem Homeri locum, notum est: ubi queritur in multis ciuitatibus negligi publicam disciplinam, uel potius ipsam eò inductam nunquam fuisse, uiuereq́; illic omnes, ut uoluntas ipsis fert, more Cyclopum.

Et deos hanc ob causam.) Tangit etiam aliam rationem, quæ declarat idem, priscis scilicet temporibus solitos mortales in potestate regum esse. Illa autem est consensus omnium gentium, quæ arbitrantur deos regem habere, cæteroq́ue regi ab uno: id namque nulla alia de causa usu uenire censet, nisi quia ipsi illi homines tunc eo genere reip. utebantur: instituta enim sua ad deos transferebant. Vtitur autem partitione, affirmans partim hominum usque ad sua tempora morem illum seruasse: partim uerò, quibus id postea non placuerat, antiquitùs & ipsos ita regi solitos, cuiusmodi erant Græci. Quod autem tradit, uerisimile reddere uolens, homines scilicet consuetudinem uiuendi suam ad deos comportasse: testatur hoc ipsos alia in re feciſſe. Humanam enim formam ijs tribuerunt: quare credi debere, quemadmodum in hoc deos sibi similes fecerunt; ita etiam uitas eorundem suæ similes finxisse. Idem autem, quod hic tradit de more hominum, qui humanam speciem tribuerunt dijs, retulit in 2. τῶν μεταφυσικῶν.

E pluribus autem pagis.) Transit ad tertiam communionem, cui efficiendæ inseruiunt superiores duæ: quamq́ue constare dicit è pluribus pagis, atque absolutam perfectamq́ue uocat: illam uerò ciuitatem esse inquit. Addit autem, ei magis explanandæ ornandæq́ue aptum, communionem hanc continere in se terminum, ultimumq́; bonorum illorum, quæ uitam explent, ipsiq́ue cumulandæ requiruntur. Veritus tamen ne plus dixerit, quàm ueritas patiatur (multa namque requiruntur, ut ipsis contenta penitus sit uita humana) tanquam se corrigit, ut ita dicam, adiungens. Pergens autem eam magis laudare, bonaq́ue ipsius aperire, inquit illam sanè ortam conditamq́ue primo fuisse uiuendi causa, sed esse bene beateq́ue uiuendi. Hoc (ut opinor) significans, homines, qui primò urbem condidere, proposuisse sibi inde commoda multa & utilitates: inueniſſe tamen in ipsa uitam tranquillam, ac refertam multo pluribus bonis, quàm sperassent, si modò ipsis rectè uti scirent. De primo statim urbis ortu idem dixit Plato in 2. de Optima rep. impulisse scilicet mortales, ut unà uiuerẽt: quia nemo tantum bonorum in se haberet, ut contentus ipsis esse posset.

Quare omnis ciuitas.) Elicit è superiore disputatione ciuitatem constare natura. Quod tamen, ut planius intelligatur, confirmat magis, uel potius, unde deducatur, declarat: atque id duobus argumentis, quorum prius tale est: Cùm ea, ex quibus constat ciuitas, natura constent, ut demonstratum est: illa autem sunt domus ac pagus: perspicitur, quod inde cõformatum est, natura & ipsum constare. Totum enim respondet partibus. Adiungit autem naturam esse finem, & id, quò cætera referuntur. quod etiam leuiter probat, & communi iudicio sententiaq́ue. Quale enim, inquit, est unum quodq;, cùm iam perfectum & absolutum est, non adhuc inchoatum (id enim ualet, non perfecta iam & ad summum perducta generatione ipsius) hanc dicimus naturam esse illius, quodcunq; ipsum sit. Inquit autem, exempli loco, ceu hominis, equi, domus. Quis enim non uidet, minimè naturam esse hominis, quæ ille gerit, infans adhuc, uel puer. Hac enim ætate semper existimauit Aristoteles ipsum parum discrepare à belua. Eadem ratio est equuli & domus inchoatæ: neque enim inde capi adhuc possunt commoda, fructusq́ue, qui à domo requiruntur. Exemplis autem declarauit, hoc usu uenire in omni natura, id est & participe rationis, qualis homo est, & ciuidem experte, cuiusmodi est equus: & sensu etiam carente, inanimoq́;, quod domui contingit. Quod ad uerbum pertinet πλεοστάσης, eodem pacto locutus est Plato in 5. libro de Rep. ubi docet, oportere pueros in castra ducere, ut in illa tenera ætate spectent, ac discant, quæ geri debent ab ipsis, cùm iam grandiores & firmiores facti fuerint.

Adhuc autem cuius causa.) Posterior ratio, qua idem confirmat. Inquit igitur: Illud, cuius obtinendi causa cuncta, quæ antecedunt, fiunt, quod uno & proprio nomine uocatur finis (id enim ualere arbitror, quod adiunxit, Et finis) est optimum. Quibus autem contentus esse possis, tenere iam (quod inuenitur in ciuitate: dictum enim est, ipsam esse talem, id est omnia continere, quæ prosunt ad bene beateq́; uiuendum) est finis: nec tantùm finis est, uerumetiam optimum. Quid enim reperiri potest, quod meliorem illum reddat, qui abundat omnibus rebus, aptis ad eum ornandum atq; explendum?

Ex his igitur perſpicuum eſt.) Colligit, quæ proximè conſtituit: inquit enim, perſpicuum eſſe ui explicatorum argumentorum, ciuitatem natura conſtare, non arte & ſtudio, & hanc primam originem eius eſſe: & hominem itidem natura duce animal eſſe, ad ciuitatem colendam aptum. Quibus addit, certum ſanè è ſuperiore diſputatione: indeq; aliquo modo ductum, hominem eum, qui remotus eſt à ciuitate, natura ſcilicet ac uoluntate, non caſu aliquo & inuitus, ſiue peſsimum eſſe, ac nequiſsimum: ſiue meliorem, quàm conditio humana ferat. qui enim fugiunt cœtus hominum, ut facilius res naturales aut cœleſtes contemplentur, cùm ad meliorem partem uergant, ex hominibus, quaſi dij fiunt. Quod ἄπολιν uocat auctor talem hominem, Diogenes ille Cynicus, cùm ſibi tragicas execrationes contigiſſe diceret, ipſaſq; enumeraret, primùm ſe aiebat carere ciuitate, eodem uerbo utens, cui adiungebat multa, quæ & ipſa incommoda reliqua, quæ premunt ualde mortales, ſignificarent. Ariſtoteles ipſe, quod facit ad eum oſtendendum, qui, cuipæ affinis, & illi quidem graui, ſeiungit ſe à reliquis mortalibus: docet ſecum facere poëtam, qui uerbis, quæ adducit, talem hominem notauit, & infamia aſperſit. ſumta autem illa ſunt è 9 libro Iliadis, edita illic à Neſtore, inſimulante obſcurè auctores ſimultatis eius quæ penè euertit fortunas Græcorum. initio autem ſuæ orationis uſus eſt hac ſententia, qua declarauit, quot malorum origo foret, qui ciuile bellum excitaret. Indicaui autem, olim expreſsiſſe hunc locum M. Ciceronem initio 13. ſuæ orationis, in M. Antonium, cum diceret contra pacem, nec tamen uideri uellet amare bellum, & domeſticis diſcordijs lætari. quare primùm accuſauit naturam hominis talem, & diligèter ipſam deſcripſit. Addit autem, tanquam declarationem Homericæ ſententiæ, eum qui natura talis eſt, neceſſariò eſſe belli, malorumq; omnium, quæ inde proficiſcuntur, cupidum, ceu uitantem ſemper ſocios, ac ſine comite ullo uiuere uolentem. quod uſu uenire etiam in auibus perſpicitur: quæ namq; ſolitariæ ſunt, ſæuæ magna ex parte ſunt, interituq; cæteris mortalibus. Euripides ἀζυγὲς λέκτρων & γάμων mulieres appellans, uirgines & innuptas ſignificauit.

Quare autem homo ciuile animal ſit.) Planum eſſe dicit, ac nullo negotio intelligi, hominem eſſe animal, ciuitati & cœtui hominum colendo factum: uincereq; ipſum in hoc & apes & cæteras animantes, quæ gregatim uiuunt. Quod autem id aperit, & oſtendit, eſſe dicit hoc, quòd nihil fruſtra molitur natura, & quod non alicui fini inſeruiat. uidemus autè hominem ſolum orationis compotem eſſe: nullum uerò fructum hoc ipſi ferret, ſi ſeiunctus ab hominibus uiueret. oratione enim & facultate loquendi notos alijs facimus ſenſus animi noſtri. Quod ſignificauit, apes, & præterea nõnullas alias animantes habere in ſe aliquid, quod uitam ciuilem referat, etſi ipſas ſuperari in eo ab hominibus affirmat, præterquam quòd ipſe idem de apibus prædicauit: ubi in hiſtoria animantium naturam earum, omni admiratione dignam, celebrat. M. quoque Varro in libro de uillaticis paſtionibus, ornans ſummo ſtudio eas, propius adhuc ipſas accedere ad talem uitam colendam inquit. Eiuſdem autem ordinis cùm faciat hic Ariſtoteles & uolucres & quadrupedes nonnullas, quę congregantur cum apibus; plus tamen tribuit in hoc Latinus ſcriptor apibus, atq; id uerè, ut apparet, & ut ipſe accuratè docet. Quod uerò facit ad uerba, quæ hic uſurpantur ἀγελαῖον ζῶον, quod dixit hic noſter, uidetur Cicero ſignificaſſe: cùm in 2. de Finibus inquit, Congregatione aliæ cœtum quodam modo ciuitatis imitantur. ſed non hoc tantùm, uerum etiam expreſsit, ut potuit, πολιτικὰ.

Vox igitur triſtis rei.) Occurrit ei, quod aliquis dicere potuiſſet, uocem eandem uim habere, quam habet oratio, cuius participes ſunt beluæ, poſſeq; idem præſtare. Tradit igitur, refellens id, uocem, notam indiciumq; eſſe doloris ac uoluptatis, quam ſentiunt animantes, quæ ipſam edunt: unde non in homine ſolum, uerum etiam in cæteris animantibus exiſtit. Naturam namq; beluarum terminum eum habere affirmat ſuæ progreſsionis: nec participem ullius dotis eſſe, quæ meliorem ipſam, perfectioremq; reddat: tantumq; ſentire, quod moleſtum, & quod iucũdum eſt: nec ſentire tantùm, uerum etiam alijs ſignificare. neque enim eandem uocem edunt quadrupedes & aues, cum rem aliquam lætam, & cum triſtem nactæ ſunt: ſed longè aliam. quare audientes aues certam quandam uocem auem ſui generis edere, fugiunt: aliam uerò, indicemq; uoluptatis, eò conuolant. Nec tamen me fugit, uideri aliter ſentire philoſophũ de hoc in 9. libro Hiſtoriæ animalium, ubi naturam coruorum exponit, quod uſu uenerit in agro Attico & Peloponeſi regionibus commemorantem, ut quodam tempore auis hæc deſeruerit penitus loca illa, uniuerſaq; ſe contulerit ad Theſſaliæ urbem Pharſalum, in qua Mediæ hoſpites occiſi fuerant, tanquam ſenſum habeat ſuarum ſignificationum: ita enim uertit locum Plinius. Nec tamẽ arbitror diſſentire Ariſtotelem illic ab eo, quod hic tradit, & quod doctrinæ ipſius magis congruit: ſed tantum narraſſe, quod audiuerat. præter quam quod non omnino dicit coruos ſenſum habere ſuarum ſignificationum, ſed tantum αἴσθησίν τινα τῆς παρ' ἀλλήλων δηλώσεως, id eſt ſenſum aliquem, tenuẽ inquam & exilem. Valet etiam multum collatio duorum horum inter ſe locorum ad uetèrem meam opinionem confirmandã de ueritate lectionis eius loci, declarandumq; δηλώσεως illic legi debere, non ἐδηδώσεως, ut eſt in excuſis, quia hic auctor eandem rem tãgens, uſus eſt eadem uoce. ſed quia plenius diſſerui de hac quæſtione in 37. libri cap. 2. mea rum Var. lect. non ero nunc longior. Oratio autem, hic inquit, data eſt homini, ut oſtendat id, quod prodeſſe & obeſſe ualet. unde ſequitur, ut eiuſdem ope ſignificemus, & quod iuſtum, & quod iniquum eſt. ſequitur autem atque inde aptum eſt, quia iuſtitia in hoc manet, ut ſinguli homines bona & mala obtineant, quibus digni ſunt: & ille iuſtè facit, qui hoc diligenter ſeruat.

Hoc enim aduerſum cæteras animantes.) Affert cauſam eius, quod dixerat. ea autem eſt: habere hoc proprium hominem, cuiuſque cæteræ animantes participes minimè ſunt, quòd ſolus bonum & malum ſentit, & ut hoc, ita etiam iuſtum & iniuſtum. & alia uerò, quod hic addidit, intellexit honeſtum & turpe, cæteraq; huiuſcemodi, quæ orationis oſtenduntur. Communionem autem harum rerum gignere inquit domum & ciuitatem: ut enim horum commodorum & maximarum utilitatum participes fierent mortales, primò domos ædificarunt, deinde urbes condiderunt, atque illic, tuti ab omni iniuria, uiuere uoluerunt. Animaduertendum quomodo uerum ſit, quod inquit, ſolum hominem ſentire bonum ac malum, atque alijs hominibus monſtrare, cum ſuprà dixerit beluas uoce indicare ſe lætari, aut dolere: uoluptas enim bonũ eſt, dolor autem malum. An ex uerbis ipſis poteſt elici diſſolutio huius quæſtionis? Dixit enim uocem quadrupedum & auium notam & indicium eſſe harum rerum: non enim eam uocem tunc illæ edunt, ut cæteræ ſui generis animantes malum caueant, in quod ipſæ inciderunt, aut inuitant ipſas ad eaſdem uoluptates percipiendas: ſed natura duce ſuorum contrariorum affectuum diuerſis tẽporibus ea ſigna dant: hæc enim notio eſt uerbi σημαίνειν: homines autem oratione declarant, aperiuntq; (hoc enim ualet uerbum, quo uſus eſt, δηλῶν) quod prodeſt & obeſt: atque ita, tota re patefacta, docent quid facere illos oporteat. Vt autem auctor, transferens hic uerbum, inquit boni atque mali, nec non iuſti & iniuſti αἴσθησιν ἔχειν (neq; enim hæ res ſenſibus percipiuntur) ita M. Cicero in 2. Philippica dixit, libidinoſos, auaros, facinoroſos ueræ laudis guſtatum non habere, unum pro cæteris omnibus ſenſum ponens.

Communio autem horum parit domum.) Deſiderium bonorum, quæ modò narrauit, excitaſſe primùm homines affirmat, ut domos & urbes ædificarent, unaq; illic uiuerent: neque enim ſeiuncti & in remotis locis degentes, frui poterant ipſis: quomodo enim diſperſi præſidio ſibi fuiſſent ad mala uitanda, & commoda multa uitæ obtinenda? eodẽq; pacto expertes penitus fuiſſent iuſtitiæ: nec multas alias uirtutes coluiſſent, quæ ſunt propria bona mortalium. Appellat autem extremas duas coniunctiones: pagumq;, qui medius inter ipſas eſt, relinquit.

Et prius quidem natura ciuitas eſt.) Cognoſci poſſe inquit ex his, quæ tradita ſunt, ciuitatem prius eſſe, quàm domus, & quàm ſinguli mortales ſint, non ſimpliciter tamen, ſed natura. Cum enim demonſtratum ſit, & domum, & hominem partes ciuitatis eſſe, & finem eum habere, eodem tempore declaratum eſt ipſam illo modo præcedere. Et ſi autẽ hoc è ſuperioribus poteſt elici, ipſe tamen laboris leuandi cauſa id explanat: dicens totum prius neceſſario eſſe ſua parte: ciuitas autem eſt totum. Quod etiam ita ſe habere confirmat hoc pacto: extincto enim toto homine, non manebit neque pes, neque manus. Quod ſi quis cõtendat, membra illa, partesq; adhuc reſtare, quia ita in mortuo etiam homine ipſa uulgo uocantur: oſtendit nomen tantum ea retinere: uim autem, naturamq; amiſiſſe: ſimiliq; hoc confirmat: poſſet enim inquit aliquis manum uocare è lapide formatam, quæ tamen manus non eſſe perſpicitur: neque enim fungitur munere manus. manus uerò hominis mortui talis profectò eſt. Addit autem ipſe ut hoc probet, cũctas res

offi-

officio suo ac potestate, quam habent, definiri. quare nullo modo oportere neque uerum esse, ipsas, cum munus id obire nequeant, easdem existimare, & eodem nomine appellare. Cum uerò id fit, intelligendum est, eas nomen tantum commune habere, naturam autem longè aliam. Documentum uerò, & quasi norma quædam, qua hic utitur ad declarandum priorem esse ciuitatem, quàm domum, nota est: non enim, ut interempto animali partes corporis ipsius statim intereunt, ita ipsis extinctis animal ipsum moritur. Videmus enim animantes multas uiuere, orbatas aliquibus membris, ceu homines sine manibus ac pedibus.

Ciuitatem igitur natura constare.) Repetit paucis, ut solet, quod proximè præstitit. Planum enim factum esse dicit, ciuitatem & natura constare, & priorem esse, quàm singuli ciues sint, qui illic uiuunt: nec tamen non adhuc exponit, quod magis aperit posterius hoc, id est simile, quo usus est, hic conuenire. Inquit igitur: Si namq; singuli homines, seiuncti à cæteris, nõ possunt bene uiuere, carentq; rebus non paucis ad beatè uiuendum necessarijs, non suntq; demum αὐτάρκεις: perspicitur ipsos eodem pacto se habere ad totum, ut se habent partes, quas declaratum est separatas ac mortuas, propriè uocari partes nõ posse, & inutiles prorsus esse. Idem igitur in ipso usu uenit.

Qui uerò non ualet societatem colere.) Videbat optimus magister duo genera hominum inueniri, quæ contrarijs modis ualdè discrepant ab ingenio reliquorum mortalium, soliq; uiuere malunt, & fugiunt huiuscemodi cœtus: qui tamen non multi sunt, si diligenter attendimus. Illorum alteri sunt ita feri & agrestes, ut nullo modo ualeant cum cæteris hominibus communiter uersari: alteri autem necesse non habent ciuitates colere, quia cuncta in se posita habent, quibus meritò cõtenti esse possint. quid uerò de his sentire nos oporteat, & quo numero eos habere, significat. Affirmat igitur hos, etsi etiam in ciuitatibus degunt, nullam tamen partem ipsarũ haberi debere. Quare sequitur, ut talis homo aut belua sit, aut deus. Vter uerò eorum belua sit, & uter deus, apparet. Prior namq; ille, si posset ferre communionem, egeret in primis consuetudine cæterorum hominum, & asperitatem illam suam eijceret, meliorq; fieret: posterior uerò non abhorret natura à suo genere, sed contentus suis bonis, quæ maxima sunt, non curat cum cæteris mortalibus uiuere. unde non potest aliquid capere, quod magis perfectum ipsum reddat.

Natura igitur in omnibus propensio est.) Cum probarit iam, quod aliquam in partem uideri potuit cuipiam confirmatione egere, concludit ex ijs quæ constituit, naturam manere in omnibus hominibus impetum quendam appetitionemq; naturalẽ ad huiuscemodi societatem: statimq; commẽdat eum, qui primus origo causaq; fuit huius communionis, id est qui condidit ciuitatem, dispersosq; prius mortales, ac uitam beluarum sequentes impulit, ut simul uiuerent, & huiuscemodi cœtus frequentarent. Etsi enim homo natura factus erat ad hanc societatem persequendã, egebat tamen duce & auctore aliquo, qui, quod in animo inchoatum habebat, perficeret. Illum igitur, qui hoc præstitit, maximorum bonorum causam fuisse affirmat: cuius iudicij sui rationem reddit, dicens: Eodem pacto quemadmodum animal hoc, quod uocatur homo, perfectũ, optimum est omnium animalium, sic seiunctum remotumq; à lege ac iustitia, id est deprauatum, extinctis seminibus illis naturalium bonorum, quæ in se habebat, pessimum est omnium. Vt autem mortalem eum, qui exuisset naturale bonum, ostenderet uincere cæteras animantes prauitate facultateq; nocendi, affirmat maximè molestam esse iniustitiam, armis instructam. Quæ uerò arma intelligat, statim ostendit, & quomodo mortalis aliquis ipsis ornatus esse ualeat: à natura uerò eum illa habere, nasciq; ipsis munitum, tradit: sunt enim ipsa prudentia & uirtus, quæ tamen natura homini non præbuit, ut ipsis ad perniciem aliorum uteretur, sed ut ope ipsorum & sibi & cæteris prodesset: uerior enim magisq; propriùs hic est usus eorum: qui tamen mala consuetudine corruptus, ipsis abutitur. Quod uerò inquit, ostendere uolens homines naturæ impulsu ferri ad hanc communionem, in ipsisq; esse huius rei ὁρμὴν, putari non sine causa posset Cicero idẽ significare uoluisse, cum Cælium defendens, ita de Catilina locutus est: Neque unquam ex illo delendi huius imperij tam sceleratus impetus, & quæ sequuntur. Sed fortasse Cicero illic intellexit eo uerbo maiorem conatum, cum ualeat ὁρμὴ tantum appetitio, ut idem uidetur alijs in locis hoc uerbum Græcum expressisse. Quod uerò hic noster narrat de homine auerso à legibus, idem penè Plato affirmat in 7. de Legibus de puero, qui custode caret. quare existimat oportere eum frenare, multis q; tanquam uinculis coercere, non etiam ualde diuersis uerbis utens.

Quare sceleratum & ferum.) Cognosci ostendit ex ijs quæ tradita sunt, talem hominem esse maximè sceleratum, & alienissimum ab omni humano cultu, quem penitus exuit: contrarium autem ipsi, id est, qui iustitiam colat, factum esse ad ciuitatem frequentandam. Etsi autem hæc non magno negotio intelligi poterant ex ijs, quæ iam exposuerat, tamen aperire ipsa & explanare uoluit, ut maius in odium uitam illam, à ratione uacuam adduceret: & eos ad iustitiam colendam, quæ est origo huius summi boni, inflammaret. Adiungit etiam, quem fingit & ponit nobis ante oculos, ut cognitis eius uitijs, toto pectore ipsum fugiamus, totum deditum esse uentri, & obscenas uoluptates ardenter persequi. Vt autem ipsum uituperauit, ita iustitiam laudat: hancq; uirtutem accomodatam esse ciuitatibus dicit: cuius suæ sententiæ subtiliter rationem subducit, dicens δικάω, unde uocata est δικαιοσύνη, quæ iustitia est, esse ordinem ciuilis communionis. Id est ostẽdere, quo pacto, qui in eadem ciuitate uiuunt, tueri societatem illam debeant: eademq; res est existimatio rei iustæ, atque iniustæ. Docet etiam quomodo distinguere possimus iustum ab iniusto. Ijsdem autem penè uerbis, quibus hic auctor notauit turpem hominem, ueneriq; ac uentris mancipium esse dixit, usus est Plato in 9. libro de Rep. cum partem illã animi describeret, in qua uigent cupiditates. Præterea, ut hic noster definiuit dicam, ita etiam in V. libro de Moribus ad Nicomachum.

Εἰ οὖν τις ἐξ ὑποθέσεως.) Qui materiam rei cuiusq; explicare uult, ortum eiusdem inspicere debet. A materia enim per formam suam exornata res quælibet suum esse sumit. Proinde ciuitatis quoq; Materiam primam, hoc est, eas societates, ex quibus constituitur, cùm prius nulla esset, considerare debemus.

χρήσεως ἕνεκεν ἐφημέρου.) Necessitatis quotidianæ causa domesticæ societates omnes susceptæ sunt. Latini iccirco Necessarios uidentur appellasse cognatos & affines, in quos necessaria officia conferrentur, & uicissim ab ijsdem expectarentur, teste Festo.

συνοδυάζουσι.) Societas prima & simplicissima, si numerum spectes, inter duos existit. ὁμιλίαν lib. 4. Ethicor. cap. 12. n. 1. interpretatur λόγων καὶ πραγμάτων κοινωνίαν, & lib. 9. c. 9. n. 85. τὸ συζῆν, conuictum hominum uocat, κοινωνεῖν λόγου καὶ διανοίας, non autem conuictum pecudum, οὐ τῷ αὐτῷ νέμεσθαι. Hunc locum Cic. 1. de Offic. magna ex parte expressit.

ὧν ἡ πρωτουργὸς.) Appetitus coniunctionis uenereæ, naturalis penitus est, generationis causa insitus, communis homini cum brutis, quatenus animal est. Vti etiam Ira, & Gaudium, & Odium naturales sunt affectus, & homini cum brutis communes. Qui tamen ipsi, quando à ratione diriguntur & refrænantur, humanitatẽ quandam, ut ita loquar, induunt. Sic etiam in Ethicis lib. 3. c. 13. & lib. 7. c. 6. alimẽti & ueneris cupiditatem aliam communem omnibus, aliam suo cuiq; animalium generi propriam statuit. Huc facit diuinum illud, Relinquet homo parentes suos, & adhærebit uxori suæ, non de corrupta, sed de naturà hominis integra pronunciatum. Relinquet conuersationem domus paternæ, & nouam cum uxore familiam instituet, ad generis humani propagationem in uicos & urbes: non interim obedientiam quam parentibus debet abijciet (quod corruptæ naturæ proprium est) cùm uti domus ab uno patrefamiliàs, ita uicus à maximo natu gubernari debeat.

φυσικὸν τὸ ἐφίεσθαι.) Eapropter lib. 8. Ethicor. cap. 14. n. 48. amicitiam inter uirum & uxorem naturalem esse dicit, omnibus etiam animalibus communem. Menander item:

οἰκεῖον ὅπως δοῦλον ἐστίν, ὦ λαχής, ἐὰν σιωπᾷ τις, ὡς αὐτῆς τε καὶ γυνή.

Apud Rom. sacramẽto ignis & aquæ, nuptiarum fœdera sanciri, Lactantius lib. 2. de Orig. n. 20. affirmat, quòd in calore & humore generationis principia consistant. Vnde quis colligat, cœlibatum præter naturam humanam esse, uti etiam solitariam uitam, infra n. 57. Et proinde eum, qui ad cõiugium corporis quocunq; uitio ineptus est, imperfectum esse: qui uerò aptus est, & libidinis æstu agitur, neq; tamen nuptias legitimas data opportunitate amplectitur, uel deteriorem esse uel præstantiorem homine. Præstãtiorem quidem, si potioris uitæ uel theoricæ, uel politicæ studio, œconomicæ huic societati uacare nequeat: deteriorem uerò, si propter quascunq; tandem alias tranquillitatis, quietis, opulentiæ, amicitiæue causas priuatas, societatem publicam, quantum in se est, prodet, ciuem sibi similem post se relinquere negligens. Sed & illud hic notandum, coniugium ab Arist. φύσεως causa tantùm concedi. Nimirum ad primigeniæ naturæ penetralia respexit. Coadiutorium simile Adamo Deus addidit Euam, sobolis perpetuandæ causa.

sa. Posteaquam uerò illa credulo marito peccati ansam præbuit, non modò primo illi fini, propter quem creata erat: dolor pœnæ loco adiunctus est, sed & quæ uiro alioqui par erat, uiri imperio subiecta fuit: ut quæ libertate sua contra Deum usa, marito malè agendi causam dederat: seruitute sua imposterum, liberali tamen illa, nec penitus seruili, ex Dei præscripto usa, marito rectè agendi occasionem daret: cùm quantum marito de domestica cura, propter uxoris uicariæ ministerium decedit, tantundem uerè uirilibus studijs tam theoricis quàm practicis secundùm uirtutem accedere debeat. Ergo post lapsum non tantùm ἡδυσμάτων, sed & σωτηρίας causa uir muliebri coadiutorio, & uicissim mulier uirili opus habere cepit. Itaq; nõ tam barbari (de quibus paulò pòst) quàm cordati quiq; uxoribus uti lecti socijs libertatem concedere debent: eandem tamen, tanquam uitæ famulis & administris, certis limitibus circumscribere (quandoquidem τὸ βελτιωτικὸν mulieri inesse quidem, uerùm ἄκυρον, infrà c. ult. n. 33. affirmat. adeoq; illarũ opera in munijs seruilibus honestioribus, uti cuiusmodi sunt lanam facere, cõquere, pinsere, dispensare. Et sanè hac in parte Germani immeritò à Gallis & Italis reprehenduntur, uel priscorum Romanorum exemplo.

ἄρχον φύσει.) Iuris igitur gentium (in quo secundùm naturam omnes ratione præditi consentire debent) dominium & seruitus erit, ut Prudentior imperet minus prudenti. Econtrà ut potẽtior minùs potẽti imperet, id iuris est Naturalis, homini cum belluis, corporis potius quàm animi robore nitentibus, communis. Etsi enim in hoc omnes gentes consentiunt, non tamen iccirco iuris erit gentium: cùm non ratione, sed belluina imperandi cupidine ducti homines, corporis uiribus & armorum potentia ad parendum suæ uoluntati eos cogant, quibus rationis imperio ipsi potius subesse deberent. Dominium proinde & seruitutem diuersimodè nunc ad Ius naturale, nunc ad Ius gentium referri posse, constat.

Τωὐτὸ συμφέρει.) Quoniam mutuas sibijnuicem præstant operas seruus atq; dominus, hic imperando, ille parendo, eapropter idem conducit utrisq;, nimirum coniunctio mutua, per quam seruo dominus prospicit prudenter, & uicissim domino seruus ministrat fortiter. Sic etiam infrà c. 6. n. 39. Nam iuxta Euripidem, ῥᾴμὴ δεῖ ἀνθρὸς πολλάκις πάντ' βλαβεῖν.

Τῷ δελφικῷ μαχαίρᾳ.) Gladius Delphicus, & uictimarum mactationi & noxiorum supplicio inseruiens: talis quoque Vlyssis in Odyssea, quo & in bellis utebatur contra hostes, & ad ratem conficiendam.

Τὸ θῆλυ καὶ τὸ δοῦλον πλὴν αὐτῷ ἔχει πάξιν.) Homo seruit homini, minor maiori, excellentior minus excellenti. Excellentia autem ista & magnitudo consideratur uel quo ad animum, uel quoad corpus. Quoad animum quidem, naturæ ductu (uti sutrà n. 3.) prudens imperare debet stultiori. Et sic de Iure gentium ratione recta utentium erit Dominium atq; seruitus. Quo ad corpus uerò, robustior & potentior imperat debiliori & imbecilliori. Et sic de Iure Naturali, hominibus cum reliquis animalibus communi, erit dominium atque seruitus. Ergo quo ad animum inter Barbaras gentes, rationis rectæ usu destitutas, dominium atque seruitus nulla est naturalis, quæ scilicet homini secundùm eam naturam, qua homo est, & qua à brutis differt, conueniat (quod nos Ius gentium propriè uocamus) cùm omnes exæquo sint stupidi, neq; ullus dignus, propter prudentiam, qui cæteris imperet. At quoad corporis robur, sic dominium datur atque seruitus, primò inter ipsosmet, cùm Mas imperet Feminæ extra contubernij usum, tanquam robustior imbecilliori (nam secundùm Bionem μορφὰ γυναικείοις πέλει καλὸν, αἰτίες δ' ἀλκά. Sic hodie Turcæ & Moscouitæ ut seruis utuntur mulieribus, nulla illis ferè libertate concessa, uel intra domum, nedum extra) deinde erga hostes, quibus iure belli imperant, uictores scilicet uictis: quod dominium & seruitut em nos Iuris naturalis esse dicimus, hoc est, homini secundùm naturã nõ propriã, sed illi cum belluis communem, conueniẽtis. Apud Barbaros ergo libertas maximè communis est, cùm non sit, qui alijs ratione recta præesse queat. Quòd si seruitus quædam oritur, illa œconomicè quidem sexus causa primùm inter marem & feminam locũ habet: politicè uerò inter uictores atque uictos. Vt proinde seruis utantur partim apud se natis feminis, partim mancipijs aliunde adductis: ijsq; imperent non secundùm naturæ humanæ institutum, sed uiolenter. Si qui uerò sunt uel fuerunt olim Barbari γυναικοκρατούμενοι, ij uel imbecillitatis uel libidinis causa mulieribus, quibus alioqui cæteri imperant, parere didicerunt. Naturæ ductum & institutum primum Arist. secutus, Feminam Mari non parere, sed unà cum illo sobolem procreare debere pronunciat. Idipsum sacræ docent literæ: Mulierem quòd prima peccasset, & simul ad peccandum induxisset maritum, seruam factam fuisse mariti, ut cũ maritus foris in sudore uultus sui uictum comparet, ipsa domi cum dolore liberos pariat, & cum labore œconomiæ præsit. Sic apud Euripidem Electra:

Δεῖ δή με καὶ κέλσαν εἰς ὅσον θύνω μόχθῳ ξυναφιξέσθαν ὡς ῥᾷον φέρῃς,
Σωὶ συμπονοῦσαν σοὶ πόνους. hoc est, onus una ferre & in partem iuuare: ut fiat coadiutorium simile. Item pòst:
——τὰν δόμοις δ' ἡμᾶς χρεὼν Ἐξω τρέπεσθαι· εἰσορᾶν δ' ἐξῆν
Θήρας θηλὺ καὶ ταῦδρ εὐφρόνειν καλῶς.

Idem imitatus Horatius de uitæ rusticæ laudibus:

——*pudica mulier in partem iuuet*
Domum, atque dulces liberos. Item:
Et horna dulci uina promens dolio *Dapes inemtas apparet.*

διὸ φασὶν οἱ ποιηταὶ.) Sic Iphigenia Aulidensis apud Euripidem:

Βαρβάρων δ' ἐν Ἕλλασ εἰκὸς ἄρχειν, ἀλλ' ἐ βαρβάρους,
Μᾶτερ, ἐν Ἕλλασι. Τὸ μὲν γὰρ δοῦλον, οἱδ' ἐλεύθεροι.

Ipse quinetiam Arist. Græcos popularitèr in hac esse sententia, infrà cap. 6. n. 22. asserere uidetur.

ἡσίοδος.) Primo ἔργων, Oeconomiam rusticam docens, hæc habet:

οἶκον μὲν πρώτιστα, γυναῖκά τε βῶν τ' ἀροτῆρα,
ἁμητοῖ δ' ἐ γαμιστὸν, ἥτις κ' βωσὶν ἕποιτο.

Domum primò parare iubet (locum ipsum œconomiæ futuræ: Ponendaq; domo quærẽda est area primùm, iuxta Lyricum) deinde Vxorem: post Bouem, & quæ curam bouis habeat Seruam innuptam. Itaq; non idem planè, quod hîc Arist. innuit, præcipere uidetur Hesiodus, quasi domus prima ex coniugali & herili societate consistat: nisi quis uersum primum à reliquo corpore auulsum tanquam aphorismum consideret, & præceptum crasso rustico datum, ad œconomicã philosophiam subtiliorem accommodet.

ἡ μὲν ἐν εἰς πᾶσιν ἡμέρην.) Hoc est, uti in seq. loquitur. χρήσεως ἕνεκεν ἐφημέρου. Domus enim propter primã & simplicissimam necessitatem paucorum instituta est. Quibus per propagationem sobolis in maiorem numerum excrescentibus, pluribus opus est: quorum cùm in domo una copiam habere nequeant, αὐταρχείαν in pagana primùm, mox etiam in urbana societate quærunt. De qua Arist. lib. 8. Ethicor. c. 11. n. 39. hunc locum ueluti interpretans, ἐ γὰ τὸ παιδίοις συμφέρον & ἡ πολιτικὴ ἐφίεται, ἀλλ' εἰς ἅπαντα τὸν βίον. Ergo μὴ ἐφήμερον χρείαν intelligit perpetuam, cùm Respub. sit ueluti æternum quoddam animal.

χαρώνδας.) Legislator Thuriorum in Italia, hoc ipso quòd legem, quam tulerat, ne quis armatus in cõcionem ueniret, suo ipsemet sanguine sanciuerit, celeberrimus.

ἐπιμενίδης. Epimenides Cretensis, sapientiæ nomine illustris, cùm ciuitatem Athenienſium ara Ignotorum Deorum erecta à pestilentia liberarit, & Soloni in condendis legibus adiutor fuerit.

ὁμοσιπύους.) σιπύη arca est panaria, penus. Vnde ὁμοσιπύοι, quasi cõpenuarij. An ἀπὸ τῦ πυῦ, à coloſtro seu lacte in caseum coagulato, primo antiquorum cibo? qua sanè de causa etiam ὁμογάλακτες, à cõmunis lactis cibo, dici possent (de quibus paulo pòst, sed diuersa appellationis ratione) item ὁμοσιτοι, eodem uictu semper utentes. Quibus sese extrinsecus adiungunt παροσιτοι. Iidem quinetiam ὁμόκαποι, cõmuni præsepe utentes: & quod de Hercule & Telamone Theocritus in Hyla pronũciat,

Οἱ μιαν ἄμφω ἐτέτυκτο ἀεὶ δαῖτα τράπεζαν. Non sine ratione quoq; dici possent ὁμεσίποι, ab eodem lecto & contubernio: ὁμόκαπνοι, ab eodem fumo, hoc est, uictu: quorum prius illud attestatur coniugali, posterius herili societati, ex quibus domus prima constat: siquidem desiderium naturale animalibus insitũ est σίτου καὶ εὐνῆς, cibi lectiq;, ut lib. 3. c. 13. Ethicor. ex Homero docet, quorum causa & ipsa inter se, & homines inter se conuersantur. Hinc adeò prisca nomina, φρατρίας, ἀπὸ τῦ φρεάτων, à puteis communibus: πάγων, ἀπὸ τῶν πηγῶν, à fontibus: πύργων quinetiam, siue Burgorum, à cõmunitate πυρὸς, quem Barbara uoce sic appellari Plato testatur, imprudẽs licet antiquitatem Germanorũ linguæ, quib. expressiore sono Fürignis est, commendans. Ipsa κώμη uel ἀπὸ τῦ κέειν, ab urendo, à communi igne (sic uulgò etiamnum à focorum numero urbium & corum magnitudinem colligunt) uel ἀπὸ τῦ κοιμᾶν, à contubernio & communi cubiculo.

ὁμογά-

ὁμογάλακτες.) Eodem lacte nutriti, à teneris, dum adhuc unius & eiusdem patris uel aui imperio reguntur. Posteaquam uerò iam adoleuêre, uti domos alias, ita quoq; aliam uictus rationem quærunt in eodem saltem uico, quãdo in eadem non licet domo: & tamen ob memoriam primæ conuersationis suæ etiam tunc ὁμογάλακτες dicuntur, quòd non ita pridem fuerint, etiamsi non sint amplius.

πᾶσα γὰρ οἰκία βασιλεύεται.) Sic etiam cap. 7. n. 5. μᾶλλον γὰρ πᾶς ὁ οἶκος. Qui maior est, prudentia & auctoritate instructior, præest in domo, in pago itidem. Germani uoce saltem à Romanis mutuata etiamnũ præfectum paganum Meyer appellant, qui horum colonis Francogallis *Mere* dicitur.

Διὰ τὴν συγγένειαν.) Propter affinitatẽ scilicet maiorem. Latet enim in his uerbis argumenti à minore ad maius ducti uis. Si urbs propter domum (à qua tamen longè remotior est, quàm uicus) regio imperio administratur: multomagis uicus, qui ex domibus immediatè constat. Hunc locum penè ad uerbum Cic. initio 3. de Legibus expressit.

ὅμοῦ.) Locus est Odyss. 1. de Cyclopibus:

Τοῖσιν δ' οὔτ' ἀγορὴ βουληφόροι, οὔτε θέμιστες,
ἀλλ' οἵ γ' ὑψηλῶν ὀρέων νάουσι κάρηνα
ἐν σπέεσι γλαφυροῖσι· θέμιστεύει δὲ ἕκαστος
παίδων, ἠδ' ἀλόχων, οὐδ' ἀλλήλων ἀλέγουσι.

Ex quibus uerbis liquet, Domesticam tantùm, nullam uerò Paganam societatem inter Cyclopes fuisse, cùm sparsim positas domos in spelũcis haberẽt, nõ uicatim collectas. Eapropter hæc auctoritas Homerica nõ ad uicũ, sed ad domũ pertinet.

καὶ τὸν θεὸν δέ.) Iouem regem atq; patrem hominumq; deũmq; uno ore ueteres dixêre, à quo reliqui Dij tam maiorum quàm minorũ gentium dependerent. Itaq; lib. 8. Ethicorum cap. 12. ex Homero Iouem patrem appellat, quòd regio imperio, paterno illo, non tyrannico, præsit. Vti etiam infrà cap. 12. n. 19.

ὑφ' ὁμήρου λοιδορηθέντες.) Sub Nestoris persona Iliados 1.

ἀφρήτωρ, ἀθέμιστος, ἀνέστιός ἐστιν ἑκεῖνος,
ὃς πολέμου ἔραται ἐπιδημίου ὀκρυόεντος.

ἅμα γὰρ φύσει.) Synchysis est: τοιοῦτος γὰρ ἅμα καὶ πολ. ἐπὶ φύσει. Sin uerò legas, ὁ μὲν γὰρ φύσει τοιοῦτος, longè explicatior erit sententia.

ὥστε περ ἄζυξ.) Videtur poetæ cuiusdam uersus subesse. Participium ὤν post nomẽ ἄζυξ, Victorius sustulit. Iugi socialis impatiens, adeoq; belli, quo societas humana tam politica quàm œconomica maximè destruitur, cupidus.

ὥστερ ὀρνέων πετεινοῖς.) Græci ὀρνέα aues rapaces uocant, aquilas, uultures, accipitres, quòd oua in solitudine excudant, tanto ferociores, quo magis solitariæ.

λόγον δὲ μόνον ἄνθρωπος.) Cic. hunc locum 1. de Legib. expressit.

πρότερον δὲ φύσει πόλις ἢ οἰκία.) Dignitate scilicet & perfectione & instituto naturæ. Alioqui tempore & necessitate prior, magisq; necessaria domus est, teste Arist. lib. 8. Ethicorum, cap. 14. n. 50.

τὸ γὰρ ὅλον πρότερον.) Perfectum prius est imperfecto natura. lib. 1. de Cœlo. Nam quod ortu posterius, natura prius est. lib. 8. Physico & primo Metaphysico.

πάντα δὲ τῷ ἔργῳ.) Res quælibet eatenus est, quatenus uiuit: uiuit autem, quatenus munere suo fungitur. Sic lib. 9. Ethicor. cap. 7. n. 18. ἐσμὲν δὲ ἐνεργείᾳ· τῷ ζῆν γὰρ καὶ πρᾶττειν. ἐνεργείᾳ δὴ ὁ ποιήσας τὸ ἔργον ἐστί πως· ἐστὶ γὰρ ἐνεργὸς δὴ τὸ ἔργον, διὸπερ καὶ τὸ εἶναι. Et eiusdem libri cap. 9. n. 53. τὸ δὲ ζῆν ὁρίζονται τοῖς ζώοις δυνάμει αἰσθήσεως· ἀνθρώποις δὲ αἰσθήσεως καὶ νοήσεως. ἡ δὲ δύναμις ἐπὶ τὴν ἐνέργειαν ἀνάγεται. τὸ δὲ κύριον ἐν τῇ ἐνεργείᾳ. ἔοικε δὴ τὸ ζῆν εἶναι κυρίως τὸ αἰσθάνεσθαι ἢ νοεῖν.

μηκέτι τοιαῦτα ὄντα.) Nempe quo ad ἔργον, siue ἐνέργειαν, & δύναμιν agendi.

ἃ λεκτέον τὰ αὐτὰ εἶναι.) Quoad essentiam & naturam suam, à qua functio & facultas tanquam riuuli à fonte promanant.

ὁ δὲ μὴ δυνάμενος.) Quid si legamus, εἰ δὲ μή; ut respõdeat præcedẽti membro εἰ γὰρ μή. Cõiecturæ rationẽ pete ex Tabulis.

ὁμοίως τοῖς ἄλλοις.) ὁμωνύμως scilicet. ut paulò antè dictum.

ὁ πρῶτος συστήσας) Siue Saturnus ille est Maronis lib. 8. Aeneid. siue Orpheus & Amphion Horatio, alicubi etiam Mercurius: Ciceroni primo de Oratore Eloquentia. Apud diuersos certè diuersi ciuilis societatis inuentores & constitutores fuere.

οἷς ἐπὶ τὰναντία ἐστὶ χρῆσθαι.) Prudentia & uirtute ethica abuti homo potest, nimirum ad iniustitiam. Sed tunc abusiuè tantùm Prudentia & Virtus dicetur, non propriè. Sic Prudentem sæpè eum qui Callidus est uocamus, & Fortem eum qui Audax est, & Magnanimum eum qui Ambitiosus est, prout scilicet quædam uitia sub uirtutum specie sese uenditare consueuerunt, propter actiones similes, licet habitus sint dissimillimi. Aut certè φρόνησιν & ἀρετὴν hîc intelligit φυσικὴν, ingenij nimirum acumen, & morum promtitudinem natiuam, quorum utrunq; tam ethicę uirtutis quàm uitij ethici basis esse potest. uti lib. 6. Ethicor. cap. ult. docuit.

διὸ αὐστηρότερον.) Eadem habet lib. 7. Ethicor. c. 7. circa finem. Sed quam illic ἀρχὴν, hîc ὕλην uocat.

εὖ δὲ ἀρετῆς.) Virtutem propriè ἠθικὴν intelligit, quam Iustitia uniuersim complectitur. Vir iustus idem bonus est: & bonus uicissim iustus: respectu tantùm differunt, erga se, & erga alios. Homo igitur improbus uirtute caret propriè dicta. at ille idem uirtutem habet, impropriè dictam, qua tamen abutitur.

ἡ δὲ δικαιοσύνη πολιτικὴν.) Lib. 5. Ethicor. cap. 10. Ius simpliciter & Ius Politicum unum idemq; facit, & iustitiam totam ἀλλότριον ἀγαθὸν esse dicit. Item lib. 8. Ethic. cap. 11. Ius & Amicitiam ad eadem pertinere, & in ijsdem uersari ait, cùm in omni societate ius & amicitia reperiatur.

φύσει τῶν δικαίων κρίσις.) Sic etiam 5. Ethicorum, ἡ γὰρ φύσει κρίσις τῶν δικαίων καὶ ἁπλῶς.

QVANDOQVIDEM cõstitit ex Proœmio, à Materia ciuitatis esse ordiendum, quæ basis sit futura ordinis Compositiui: Materia autem ea est, ex qua unaquæque res suum ortum sumit: certè ea, ex quibus ciuitas consurgit, consideranda erunt, ut eiusdem cognitio certa habeatur. Num. 1. Iam quia in confesso est, ciuitatem esse Communitatem & societatem quandam: genus ipsum diuisiua methodo tantisper deducendum erit, donec ad eam speciem, quam quærimus, deueniamus. Coniunctio hominum, natura sua societatis studiosorum, propter mutuas operas & auxilia (χρήσεως ἕνεκα) alia est

- Prima & simplicior, χρήσεως ἕνεκεν ἐφημέρου, causa usus quotidiani tantùm necessaria, ut sine qua homo uiuere nequeat, uel quo ad individuum, uel quo ad speciem suam. Vide seq. signum A.
- Secunda & composita ex pluribus domibus, χρήσεως ἕνεκεν μὴ ἐφημέρου, præter quotidianum usum uitæ sustentandæ homini insuper ad bene uiuendum necessaria, ut & ipse quo ad individuum ad uirtutem instituatur, & quo ad speciem ij quos post se relinquet liberi recta educatione in uiros euadãt optimos. Vide in sequẽtibus signum B.

Proponit. Coniunctio (συνδυασμὸς) hominis cum homine, oritur à Vitæ desiderio, ut seipsum & in individuo & in specie conseruet. Lib. 8. Ethicorũ c. 14. n. 53. homines cohabitare primùm inquit causa τῆς γενέσεως, deinde causa τῆς χρείας τῶν ἀπὸ τὸν βίον. Sic quoq; hoc loco secundùm Philosophi mentem societas alia instituitur caussa

Γενέσεως, siue τεκνοποιΐας, ut quandoquidem immortalis in individuo esse nequit, saltem sui similis procreatione speciem suam perpetuet. Procreatio autem cùm Maris & Feminæ opera perficiatur, idcirco à Natura potius quàm à Consilio primam hanc coniunctionem, ad speciei conseruationem introductam, dependere, uel reliquorum animantium exemplo intelligere licet. N. 2. Hanc societatem γαμικὴν, cùm finem suam procreationis est consecuta, comitatur altera, πατρικὴ scilicet, quæ est inter Parentes & Liberos: sed quia non prima est, idcirco omittitur, seu potius subintelligitur.

Σωτηρίας, siue τῶν ἀπὸ τὸν βίον ἐπιτηδείων χάριν, ut uitam hanc mortalem uictu & amictu & cæteris ad eam necessarijs, quantũ eius fieri potest, proroget. Cùm igitur corporis ministerio, animi uerò imperio quilibet homo ad uitam hanc degendam instructus esse debeat: cæterùm non ex æquo à natura singuli hæc dona obtinuerint, sed alij Corpore, alij animo magis excellere uideantur: quod singulis est denegatum, id collatis in unum per societatem operis alterutri ab altero contingere poterit. Proinde cùm Animo Principatus debeatur in actione dirigenda, Corpori uerò Seruitium ad eadem exequenda: quicunq; animi perspicacia & quid in præsens agendum sit uidere, & quid in futurum prospicere potest, illius est Dominari secundum naturam. Quicunq; uerò corpore tantùm agere potest, & mandata animi exequi, illius est Seruire. Hinc̃q; adeò prima societas inter Dominum & Seruum existit, utriq; ad conseruationẽ sui à natura, indiuidui humani conseruationem quærente, indita. N. 3.

Principia

Distinctionem natiuã, ratiocinatione tali, inter omnes homines recta ratione & educatione utentes:

Diuersos fines habentia diuersis quoq; instrumentis Natura instruere & efficere solet. Ratio:

Id quod melius est, Natura semper spectat & agit, cùm ex æquo sit potens, sapiens atq; beneuola.

At instrumentum unum uni tantùm usui quàm multis inseruire, melius est. N. 6.

Ergo instrumentum unum uni tantùm usui, diuersa diuersis usibus Natura destinat & accommodat: non autem ut Ars propter suam impotentiam & indigentiam unum pluribus usibus, sicuti gladium Delphicum ars fabrilis. N. 5.

At coniunctio Maris & Feminæ, item Domini & Serui, diuersos habent fines.

Ergo etiam diuersis illas organis Natura absoluit.

Cõfirmat, & naturales esse, et quidem naturâ distinctas, ostendit, propter personarum, Domini scilicet & Maris, Serui itẽ & Feminæ natiuam & essentialem discrepãtiã, etsi interdũ accidentalẽ habeant cõuenientiam. N. 4. Explicat personarum istarum

A. Hæc DOMVS dicitur. Cuius ipsius

Confusionem accidentalem, ob Naturæ errorem, uel Institutionis defectũ inter Barbaros, apud quos Femina & Seruus unũ tãtũ ordinẽ cõstituũt, h. e. cõiungũtur simul Mas & Femina, tũ γνήσιος, tũ σωτηρίας causa, qñquidẽ mares feminis pro seruis utũtur. N. 7. Quod ipsum

Ratione ostendit:

Inter quos nulla naturalis distinctio est dominij & seruitutis (nimirum ut prudentior imperet, robustior pareat) quandoquidem animo & corpore pares sunt, inter eos unica tãtùm est naturalis coniunctio, maris scilicet & fœminæ.

At inter Barbaros nulla est naturalis distinctio dominij & seruitutis secundùm prudentiam et robur, cùm omnes ex æquo stupidi sint, & uiribus corporis tantùm, non animi, nitantur. N. 8.

Ergo inter Barbaros unica tantùm est naturalis coniunctio maris & fœminæ, quorũ uterq; propter stupiditatem seruili natura præditus est, & dignus qui alijs pareat. Et tamen quia sexus uirilis robustior est muliebri, eapropter feminis pro seruis utuntur, ut ita mas fœminæ tanquam domi nus seruæ imperet. N. 9.

Auctoritate Poetarum confirmat, Græcos natura liberos, Barbaros natura seruos esse perhibentium, & proinde iure Græcos Barbaris imperare. N. 10.

Natu-ram explicat: tum

Materialem. Ex his duabus societatibus, altera coniugali, altera herili, Domus primùm cõstituitur. N. 11. Quod Hesiodi auctoritate in ἔργοις comprobat. N. 12. Nam societas Patria, natis iam ex coniugio liberis, Coniugalis societatis ueluti corollarium esse uidetur: ut, licet & ipsa secundùm naturæ sit institutum, tempore tamen sit posterior. Tacita proinde uidetur subesse anthypophora.

Finalem. Sic definitione uidetur cõplecti: quòd scilicet Domus sit prima naturalis societas, causa quotidianæ necessitatis & perpetuæ (quantum in hoc genere natura mortalis permittit) instituta. N. 13. Auctoritate comprobat Charondæ Thurij legislatoris, qui à necessitate communis uictus & coaguli ὁμοσιπύους appellat: Epimenidis item Cretensis, qui ab eiusdem mensæ tanquam præsepis usu herum atq; seruũ ὁμοκάπους uocat. N. 14.

B. Con-

Proponit. Vicus est societas prima (quo ad Formam) ex pluribus domibus constituta (quo ad Materiam) causa usus non quotidiani (quo ad Finem) N. 15.

Materia, hoc est, ijs ex quibus constat, quos ὁμογάλακτας uocant, Filios nimirum & Nepotes, eodem lacte materno nutritos, qui cum maximè simul uiuere cupiãt propter affinitatem naturæ, tamen propter multitudinẽ in alias atq; alias domos, ipsius naturæ instinctu (ut in apibus & auibus uidere licet) migrare cogũtur, easq; maximè cõtiguas, ut si mutua opera egeãt, præsto esse queãt. N. 17.

Si urbes primùm regio imperio sunt usæ, propterea quòd ex domibus regio imperio assuetis mediatè (nimirum per uicos ipsos) constitutæ fuerunt: multo magis uici, qui ex domibus immediatè constituuntur.

Prior, cæterũ Imperfectior, si cum perfectiore conferatur, Κώμη scilicet, Vicus, siue Pagus, siue Curia, non quatenus locum, sed communitatem in loco significat, Eã

Declarat. Colonia quædã domestica uidetur esse, non tam hominũ uoluntate, quàm ipsius naturæ necessitate. N. 16. Quod quidem ostendit partim ex

Forma seu constitutionẽ et administratione pagana, quã domesticæ similẽ esse ex administratione urbana demõstrat. Quẽadmodũ enim Vicus ex domibus, Ciuitas ex uicis cõstat: ita administratio Vrbana Paganã, Pagana Domesticam imitatur. Ratiocinatio talis est, à minori ad maius ducta:

Ratione talis

Quæ administratio ijs, qui in primas urbes conuenerunt, familiaris fuit, ea primas urbes usas fuisse, rationi consentaneum est.

At regia administratio ijs, qui in primas urbes cõuenêre, familiaris fuit. N. 19. Deducit:

Domestici cuiuscunq; domus ab eo, qui maximus est natu, regio imperio administrari consueuerunt. N. 20. Itaq; in seq. Oeconomiam uocat regnum domesticum: & lib. 8. Ethicorum, cap. 12. & 13. Regem patrẽ populi, uicißim Patrẽ regẽ familiæ appellat.

At qui in primas urbes conuenêre, domestici fuêre uariarum domorum.

Ergo qui in primas urbes conuenêre, regio imperio assueuêre.

Ergo regia administratione primas urbes usas esse, rationi consentaneum est. Num. 18.

Sed urbes primum regio sunt usæ imperio. Quod ipsum demonstrat &

Auctoritate, uidelicet Regiũ imperium primum fuisse & in

Oeconomijs. Homerus de Cyclopibus in Odyssea canit, quemlibet pro arbitrio uxori & liberis suis imperare: speciem quandam primæ hominum uitæ, rudis & agrestis exprimens, quando sparsim adhuc uiuebant, necdum in uicos commigrare cœperãt. Posterius enim ipsa docuit necessitas, ut qui ex una domo in plures fuerant dispersi, rursus in unam uicinitam eiusdem uicij cõgregarentur. Num. 22.

Politijs, quandoquidem omnes homines in eo consentiunt, quòd Deos à Ioue uno atque summo & dependere & regi credunt. Huius communis opinionis rationem affert:

Qua Reipub. forma & primi homines sunt usi, & pleræque gentes etiamnum utuntur, eandem inter Deos quoque ab illis constitui uerisimile est. Rationẽ similitudine complectitur. Quemadmodum enim homines Dijs incorporeis formas corporeas à suis mutuatas corporibus affingere uidemus: ita quoque mores ijsdem & Oeconomicos & Politicos à suis mutuatos moribus eosdem affinxisse probabile est. Num. 25.

Atqui regia Rep. & primi homines sunt usi, & plerique etiam nunc utuntur. N. 24.

Ergo regiã Remp. inter Deos quoq; constitutam fuisse uerisimile est. N. 23.

Ergo multo magis uici, tanquam domorum coloniæ, propter maiorem affinitatem cum domo, regio imperio utentur. N. 21.

B. Conjunctio multarum domorum alia est

Posterior & quidem perfectior, πόλις, à multitudine dicta, Ciuitas, ut domorum, sic domesticorum, domos inhabitantium diuersas, multitudinem in certos uicos diductam significans. Vide signum B.

C. Ciuilis igitur societatis ὡς ἐν τύπῳ

Causas & Essentiam definitione proponit. Ciuitas est perfecta consociatio plurium uicorum, omni rerum necessariarum copia ferè instructa, tum uiuendi, tum bene uiuendi causa suscepta. Num. 26. Quatuor causarum congerie definitio constat. Quandoquidem

- Materia ex qua, sunt uici plures.
- Forma est Consociatio perfecta.
- Efficiens, & quidem Instrumentalis, est ipsa αὐτάρκεια, Copia rerum ad uitam necessariarum. Pluribus eget ciuitas, quàm domus, & propterea minus αὐτάρκης: at pluribus etiam abundat, & quibus caret, facilius acquirit, & propterea maximè αὐτάρκης.
- Finis est, ut & singuli ciues & omnes simul &
  - Sint atque uiuant.
  - Bene sint & bene uiuant, secundùm illud quod ipsis commune bonum esse uidetur, Beatitudo scilicet Politica.

Efficientis, hoc est, Hominis, in quem cadit. Vide signum C.

Accidentia exponit tũ respectu

Finis. Ciuilis societatis finis est publicum bonum. Proinde accidens illius est tertium, quòd Optima iure appellatur. Quod ipsum demonstratum ab

Adiuncto desiderio:

- Ad quam societatem omnes naturæ instinctu feruntur, illam optimam esse consentaneum est. Nam cùm quisq; suum bonum appetat, illud quod omnes appetunt, communissimum, atq; adeò optimum esse uidebitur.
- Ad ciuilem uerò societatem omnes naturæ instinctu feruntur. N. 59.
- Ergo ciuilis societas optima est.

Effectu. Bonũ enim cùm minimè inuidũ sit, suam bonitatem aliis quoque impertitur. Ratiocinatio talis est:

Si inter omnia humana ius optimum est: ea profectò societas, quæ iuris est magistra, optima erit censenda.

At illud est. Cõparatiuè ex cognatis ostẽdit:

Quæcunq; societas iuris est magistra, omnium est optima censenda. tali ratione:

Quemadmodum homo perfectus, qui rectam rationẽ per omnia sequitur, iustissimus quoq; est, & per consequens optimus. N. 61.

Ita uicissim homo imperfectus, qui nõ rationis, sed cupiditatis imperio regitur, iniustissimus est, & per consequens pessimus. N. 62. Probat:

- Improbitas armata est pernicioſissima. N. 63.
- At improbitas si in hominem cadat, armata est. Deducit. Homo enim arma ad agendum à natura consecutus est, Rationem & Appetitum: illam regit Prudentia, hunc moderatur Virtus moralis. Quibus armis & iustè & iniustè homo potest uti erga alium. N. 64.
- Ergo improbitas, si in hominem cadat, est pernicioſissima. Num. 65. Et ut lib. 7. Ethicorum, cap. 7. sub finẽ, multo pernicioſior, quàm quæ in bruta cadit, etsi minus sit horribilis.

Ergo illa societas, quæ iurĩs est magistra, omniũ erit optima cẽſenda.

At politica societas iuris est magistra, & ipsa Iustitia uirtus est maximè politica, quæ in conuersatione ciuili & exercetur & discitur. N. 66. Deducit:

Ius consistit in τάξει & κρίσει, hoc est, in ijs quæ

- Agenda sunt, secundùm rectam rationem præscribendis. Quæ τάξις est & νομοθετία Politicæ societatis. N. 67.
- Acta sunt iudicandis. Quæ κρίσις est iusti & iniusti. N. 68.

At Politica societas maximè requirit τάξιν atque κρίσιν, à quibus fouetur, & quas ipsa uicissim fouet.

Ergo Politica societas maximè requirit & exercet ipsum ius: & proinde etiam uel exemplis uel præceptis illius & discipula & magistra esse uidetur.

Ergo politica societas omnium est optima, & primus inuentor eius maximi boni mortalium generi auctor fuit. N. 60.

C. Acci-

Si res quæq; tum maximè esse dicitur, cùm finẽ suũ assequitur: certè Naturæ appellatio ipsi Fini maximè conuenire uidebitur.

Atqui illud esse, quotidiana docet experientia, tum in rebus quæ à natura producuntur (ut in homine, quoniam eum demum secundùm naturam perfectum hominem dicimus, qui per ætatem munia homini conuenientia obire potest & exercere) tum in ijs quæ ab arte fiunt (sic ea demum domus naturalem perfectionem dicitur adepta, quæ omnibus suis partibus ab architecto absoluta, iam incolitur.) N.31.

Ergo etiam Naturæ appellatio ipsi Fini maximè conueniet: adeoq; naturâ prior & dignior erit Finis, cùm ad eum omnia opera referat. N.30.

Finis magis secundùm naturã est, quã ea quæ ad Finem tendunt. Ratio:

Si primæ societates sunt secundùm naturam, multo magis societas ciuilis. N. 28. Consequẽtiam deducit:

At ciuitas finis est, ad quem uici atq; domus referuntur. N.29.

Ergo ciuitas magis secũdùm naturã erit, quã uici atq; domus.

At illud est. Hoc ipsum enim paulo antè demonstratũ est, domesticas societates, Herilem scilicet & Coniugalem, secundùm naturam esse: euidentius uerò in seq. confirmabitur.

Ergo & hoc erit. N.27.

Materia, hoc est, societatibus, ex quibus cõstat, à minori ad maius:

Id quod natura spectat, maximè est naturale.

Id quod optimum est, natura in societate ciuili spectat.

Finis est optimum. N.32.

Αὐταρκεια est finis, propter quem ciuitas instituitur. N. 33. Eo siquidem nomine in urbes ex uicis atque domibus commigrare uidentur, ut qui minus commodè suas domos sparsim habitabant, neque etiam in pagis omnia ad uiuendum & bene uiuendum necessaria habere poterãt, collatis in unũ operis & opibus domorum atque uicorum uariorum, unum ueluti politicum animal constituant: in quo & anima insit, institutio uidelicet & ordo Reipublicæ, & corpus è diuersis partibus tanquam instrumentis ad uarium usum facientibus constet; cùm sint qui Cerebri, qui Cordis, qui Hepatis uices subeãt, Consulendo, Defendendo, Alendo, secundùm Platonis diuisionem: Oculorũ item, & Aurium, & Manuum, & Pedũ, ut Speculatores, Exploratores, Artifices, Viatores: adde quinetiam Excrementorum, ut Vespillones, Purgatores uiarum, Tonsores, Balneatores: sunt & Pilorum quædam symbola in ijs qui præter ornatum nullum alium usum uidentur habere.

Ergo αὐταρκεια est optimum. N 34.

At αὐταρκειαν natura spectat. Deducit:

At αὐταρκεια est optimũ. Probat:

Ergo αὐταρκειαν natura in societate ciuili spectat.

Ergo αὐταρκεια maximè naturalis erit: & si nõ ab ipsamet natura introducatur, saltẽ ab arte naturæ æmula & medica introducenda erit. Vti infrà cap. 9. μεταβλητικῶ κλίνῃ naturali famulari scribit.

Efficiente instrumentali, ab Abundantia nimirum rerum ad uitam necessariarum, ratiocinatione tali:

Quòd naturæ conueniat. N. 34. duobus argumentis: altero ab

Cui naturæ conueniat. Vide signum D.

C. Accidentia ciuilis societatis respectu Hominis, in quem cadit, enarrat tũ

Absolutè, esse scilicet maximè Naturalẽ. Nu. 35. Ostendit enim tum

Comparatè, Priorem, hoc est digniorem & perfectiorem esse. Vide seq. sig. E.

Per se pronunciat. Homo natura sua animal est politicum, hoc est, ciuilis societatis & conuersationis ãmans. N. 36.

ὅτι. Quòd homini potißimũ conueniat, tum

Affirmat. Ἄπολις enim & à societate politica alienus uoluntate & natura, non necessitate & instituto (φύσει, ἢ τύχῃ. Nam qui in insulas deportatur, aut metu tyrannidis in solitudinem abit, necessitate non uoluntate solitarius euadit) naturæ humanæ limites excedere, & uel ad diuinam uel ad belluinam naturam accedere uidetur. N. 37. Vti etiam infrà num. 57.

A contrario

Confirmat Homeri auctoritate, Iliados nono, ubi Nestor eum, qui bello intestino delectetur, alienum à tribu, domo, & iure esse dicit. Nam qui dißidium intestinum amat, societatem odit tum domesticam tum politicam, & ἄφυξ est, iugi impatiens, belliq; cupidus, quo societates humanæ omnes destruuntur: belluinæ uerò, solo robore & potentia nitentes, fouentur & propagantur. N. 38.

Homo solus inter omnia animalia Orationem à natura obtinuit. N. 41. Qua mentis suæ conceptus intellectuales aurium sensui subijcere potest.

Si à natura, non frustra, sed propter finem aliquem. Ratio: Nihil enim natura facit frustra, cùm à mente sapientißima dirigatur. N. 40.

D. Humanæ naturæ Ciuilem societatem propriam esse ostendit κατὰ τὸ

Διότι: Cur conueniat homini magis, quàm ulli animalium generi uel maximè gregali. N. 39. Resolutione utitur, cuius basim ab adiuncto sumit:

Finis autem orationis humanæ est significatio boni & mali, utilis & inutilis, iusti & iniusti. Propositionem hanc explicat partim

Diuisione. Cùm homo sit animal, animo & corpore constans: conuersatio autem animalium non magis sit corporum quàm animorum: animi autem sensa per se conspici ab alio & alteri communicari nequeãt, nisi per medium sonum: ut Animi uis duplex est, concupiscibilis & rationalis: ita quoq; sono duplice natura instruxit animalia: altero quidem ad exprimendũ sensa animæ

Concupiscibilis, uoluptate & dolore omnia metientis, quam φωνὴν, Vocem propriè uocamus, & alibi λόγον ἄναρθρον. N. 42. Quam ipsam brutis quoq; natura dedit, ut quando id quod iucundum & triste est sentiunt, uocem quoq; habeant, qua ad ea ipsa exprimenda in mutuo consortio utantur. N. 43.

Rationalis, utili & inutili, siue bono & malo, omnia in conuersatione quotidiana dijudicantis, quẽ Græci λόγον, & cum additione etiam ἔναρθρον, quoniam τὸ λόγος seu Rationis interpres est, Latini Orationem, quasi oris rationem, hoc est, rationem quandam ore expressam, & proinde sensibilem, appellãt. N. 44. Et hæc soli homini præ omnibus animalibus conuenit.

Syllogismo: nimirũ quòd

Si orationis propria est significatio generis, multo magis speciei nobilißimæ sub genere contentæ.

Iusti & iniusti significatio finis sit orationis:

At orationis propria est significatio boni atq; mali, siue utilis & inutilis, quæ genera sunt sub se complectentia iustum & iniustum, temperans & intemperans, castum & incestum, & similia alia.

Ergo etiam orationis propria erit significatio speciei, iusti scilicet & iniusti. N. 45.

Significatio ista hominis sit propria:

Cui conuenit rei sensatio, eidem quoq; rei sensu perceptæ significatio.

At homini soli conuenit rei bonæ & malæ, iustæ & iniustæ, utilis & inutilis sensatio. N. 46.

Ergo etiam soli homini conuenit eiusdem rei, sensu perceptæ, significatio.

At boni & mali, utilis & inutilis, iusti & iniusti communitas, domesticæ primò, deinde etiam ciuilis societatis studiosos facit. N. 47. Sic lib. 5. Ethicorum cap. 8. χρέαν, hoc est, uel indigentiam rerum societatis occasionem, uel usum rerum societatis conseruatorem esse docuit.

Ergo homo solus inter omnia animalia domesticæ primùm, deinde etiam ciuilis societatis studiosus est, instrumento orationis, quo illa opus habet, instructus.

Quo *sublato, uel quo non sublato, sed seiuncto tantùm, alterum non est amplius, præterquam æquiuocè, illud prius est natura.*

Totũ *prius est suis partibus.* N. 49. Exemplo *à partibus corporis sumto demonstrat:*

Oeconomica *aut etiam Pagana, in hunc modum:*

E. Ciuitatis *secundum accidens est* Dignitas, *cùm & Naturæ perfectione, & Existimatione hominum prior sit, licet Tempore & ortu sit posterior. Priorem & perfectiorem ciuilem uitam esse ostendit uitatum*

Solitaria, *quãdo quis solus uiuit, etiã extra domesticã societatem. Ratiocinatio talis est:*

Similitudine illustrat:

Quemadmodũ *lapidea manus, æquiuocè tantũ manus esse dicitur.* N. 51.

Ita *quoq; manus carnea à toto corpore auulsa æquiuocè tantùm manus dicenda, quia mortua manus (διαφθαρεῖσα) lapideæ similis est (τοιαύτη) mortua scilicet & sensus expers.* N. 52.

At *sublato toto corpore, uel certè non sublato, sed seiuncto tantùm (ut si pars aliqua amputetur) pars nõ est amplius, præterquã æquiuocè.* Num. 50. Id quod & Ratione confirmat:

Quæ non habent eandem naturam, non nisi æquiuocè eadem dici possunt. ὁμώνυμα *siquidem dicuntur, quæ nomine solo conueniunt, cùm ratio nominis sit longè diuersa.*

At *pars uel à toto auulsa uel toti mortuo & corrupto adhærẽs, nõ habet eandẽ naturã quã prius, cũ toti hæreret, & uita cõmuni cũ toto frueretur. Ad ꝓbationis intelligentiã supponẽdũ est, Res cõsideratas ratione uitæ & essentiæ, τὰ αὐτὰ uel μὴ αὐτὰ dici: ratione uerò functionis, per quã interius latens uita exterius cognoscitur, τοιαῦτα uel μὴ τοιαῦτα. adeoq; cùm functiones uitam sequantur et illustrent, ea quæ τοιαῦτα sunt. i. quæ functionib. sunt similia, esse τὰ αὐτὰ, h. e. eadẽ & eandẽ naturã habẽtia esse dicẽda. Sic proinde ratiocinatur:*

Quæ *non sunt amplius talia, nõ sunt eadem, hoc est, non sunt eandem naturam habere dicenda, præterquàm æquiuoce. N. 54. A' contrario docet:*

Quorum *actio & agendi potentia eadem, illa eandem naturã habere, & eadem esse dicuntur. Omnia enim quæ sunt & uiuũt, per uitæ functiones, quas uel actu obeunt, uel saltem potentia obire possunt, esse & uiuere cognoscuntur.* N. 53.

At *quæ Talia sunt, illorum actio & agendi potentia eadem est.*

Ergo *quæ Talia sunt, illa naturam eandem habere & eadem esse dicentur.*

At *pars à toto auulsa, uel certè toti etiamnùm adhærens, sed mortuo & corrupto, non amplius talis qualis prius est.*

Ergo *pars à toto auulsa, uel toti mortuo adhærẽs, non est eadem, nec eandem naturam habere dicenda est.*

Ergo *pars à toti auulsa, uel toto mortuo adhærens, non nisi æquiuocè eadem cum seipsa toti uiuenti adhærente dicenda erit.*

Ergo *sublato toto corpore, uel certè parte à toto sublata, pars non est amplius, præterquàm æquiuocè tantùm.*

At *Ciuitas totum est, Domus sunt partes.*

Ergo *Ciuitas prior est Domo.* N. 48. *Et propter easdem quoq; causas Vico siue Pago.*

Si *solitaria uita ciuili præstat, uel præstabit quatenus αὐτάρκης est, uel quatenus est μὴ αὐτάρκης.*

Atqui non ita.

μὴ αὐτάρκης, *aliorum quoq; opis indigus existens. Demonstrat:*

Pars *à toto separata æquiuocè tantùm esse & uiuere dicenda. Vt præced. n. 50. docuit.*

At *qui rerum ad uitam necessariarum indigus conuersatione hominum relicta solitarius uiuit, est pars à toto separata.* N. 56.

Ergo *qui indigens aliorum solitarius tamen uiuit, æquiuocè tantùm esse & uiuere dicendus.*

αὐτάρκης. Ab *humana natura degenerans, non propriè homo dici debet, cùm reipsa uel homine maior sit, & Deus quidam, uel homine inferior, & Bestia quædam.*

Qui *uerò abundans omnibus ad uitã necessarijs, solus tñ uiuit (uel coactus, μὴ ἀναγκάζεσθαι, cũ careat opportunitate conuersandi: uel sponte, μὴ ἀνέμενος, cùm ipse sibiipsi per omnia sufficiat, nec opus habeat alijs) ab humana natura degenerat. Probari potest:*

Quicunq; *humanæ naturæ ductum sequitur, pars ciuitatis est, hoc est, inter ciues actu uersatur, aut saltem uersari cupit.*

At *qui omnibus abundans ad uitam necessarijs solus tamen uiuit, uel necessitate coactus, uel uoluntate inductus, non est pars ciuitatis.* N. 57.

Ergo *omnibus abundans, solus tamen uiuens, naturæ humanæ ductum non sequitur.*

Ergo *omnibus abundans & solitarius tamen uiuens, non propriè homo dici debet, sed uel Deus quidam, uel Bestia.* N. 58.

Ergo *solitaria uita ciuili neutiquam præstabit: sed econtrà ciuilis uita priuatæ & solitariæ antecellet.* N. 55.

CAPVT III.

Societatis domesticæ specialem enarrationem instituit.

QVia[1] autẽ apertum est, ex quibus partibus ciuitas cõstituta est: necesse[2] est de ratione regendæ domus prius dicere. Omnis[3] enim ciuitas è domibus constat. Disciplinæ[4] autẽ huius partes sunt, ex quibus rursus domus constituta est. Domus[5] autem perfecta cõstat è seruis hominibus & liberis. Quia[6] autem in minimis primùm singulæ res inquirendæ sunt: primæ[7] autem & minimæ partes domus sunt, erus & seruus, & uir & uxor, & pater & filij: de[8] tribus utiq; ijs considerandum esset, quid unũquodq; horũ, & quale oporteret esse. Hæc[9] autem sunt erilis &[10] nuptialis (sine nomine nãque est uxoris & uiri copula) & [11] tertia procreatrix liberorum: etenim hæc non nominata est proprio nomine. Sint[12] igitur hæ tres, quas diximus. Est[13] autem quædam pars, quæ uidetur his quidẽ esse ratio domus regendæ: his aũt maxima pars ipsius. Quomodo autem se res habet, uidendum est. Loquor autem de ea, quę uocatur pecuniaria. Primùm[14] autem de ero ac seruo dicamus: ut[15] & ea quæ ad necessarium usum pertinent, uideamus: & [16] si quid ad intelligendum de ipsis capere melius ualemus, quàm ea sint, quæ nunc opinionibus hominum tenentur. His[17] namq; uidetur scientia quædam esse facultas eri: &[18] eadem esse ratio domestica & erilis, & ciuilis & regia, ut diximus in principio. His[19] uerò præter naturam esse dominari. Lege[20] nãque hunc quidem seruum esse, hunc aũt liberum: natura aũt nihil differre. Quapropter[21] neq; iustum. Violentũ[22] enim. Quia[23] igitur res familiaris pars domus est, & facultas[24] ipsius parandæ pars erit domesticæ disciplinæ. Sine[25] namque rebus necessarijs non potest neq; uiui, neq; rectè uiui.

ΕΠΕΙ[1] δὲ φανερὸν, ἐξ ὧν μορίων ἡ πόλις συνέστηκεν, ἀνάγκη[2] πρῶτον οἰκονομίας εἰπεῖν πρότερον. πᾶσα[3] γὰρ πόλις ἐξ οἰκιῶν σύγκειται. οἰκίας[4] δὲ μέρη, ἐξ ὧν αὖθις οἰκία συνίσταται. οἰκία[5] δὲ τέλειος, ἐκ δούλων & ἐλευθέρων. ἐπεὶ[6] δὲ καὶ ἐν τοῖς ἐλαχίστοις πρῶτον ἕκαστον ζητητέον· πρῶται[7] δὲ καὶ ἐλάχισται μέρη οἰκίας, δεσπότης καὶ δοῦλος, & πόσις καὶ ἄλοχος, καὶ πατὴρ καὶ τέκνα· περὶ[8] τριῶν τούτων σκεπτέον αὐ εἴη, τὶ ἕκαστον, καὶ ποῖον δεῖ εἶναι. τοῦτα[9] δ' ἐστὶ δεσποτικὴ, καὶ[10] γαμικὴ (ἀνώνυμον γὰρ ἡ γυναικὸς καὶ ἀνδρὸς σύζευξις) καὶ[11] τρίτον ἡ τεκνοποιητικὴ· καὶ γὰρ αὕτη οὐκ ὠνόμασται ἰδίῳ ὀνόματι. ἔστωσαν[12] δ' αὗται τρεῖς, ἃς εἴπομεν. ἔστι[13] δέ τι μέρος, ὃ δοκεῖ τοῖς μὲν εἶναι οἰκονομία, τοῖς δὲ μέγιστον μέρος αὐτῆς· ὅπως δ' ἔχει, θεωρητέον· λέγω δὲ περὶ τῆς καλουμένης χρηματιστικῆς. πρῶτον[14] δὲ περὶ δούλου εἴπωμεν· ἵνα[15] τά τε πρὸς τὴν ἀναγκαίαν χρείαν ἴδωμεν, [16] κἂν εἴ τι πρὸς τὸ εὐδέναι περὶ αὐτῶν δυνώμεθα λαβεῖν βέλτιον τῶν νῦν ὑπολαμβανομένων. τοῖς[17] μὲν γὰρ δοκεῖ ἐπιστήμη τις εἶναι ἡ δεσποτεία, καὶ[18] ἡ αὐτὴ οἰκονομία καὶ δεσποτεία, καὶ πολιτικὴ καὶ βασιλικὴ, καθάπερ εἴπομεν ἀρχόμενοι. τοῖς[19] δὲ παρὰ φύσιν τὸ δεσπόζειν. νόμῳ[20] γάρ, τὸν μὲν δοῦλον εἶναι, τὸν δὲ ἐλεύθερον· φύσει δ' οὐθὲν διαφέρειν. διόπερ[21] οὐδὲ δίκαιον· βίαιον[22] γάρ. ἐπεὶ[23] οὖν ἡ κτῆσις μέρος τῆς οἰκίας ἐστὶ, καὶ[24] ἡ κτητικὴ μέρος τῆς οἰκονομίας· ἄνευ[25] γὰρ τῶν ἀναγκαίων ἀδύνατον καὶ ζῆν, καὶ εὖ ζῆν.

Quando[1] autem perspicuũ est quibus ex partibus constet ciuitas, necessariò[2] de domo prius dicendum est. Omnis[3] enim ciuitas ex domibus & familijs componitur. Domus[4] porrò partes sunt, ex quibus domus constituitur. At[5] domus perfecta atq; integra, ex seruis & liberis constat. Quoniam[6] autem primum quidq; in unaquaq; re explicanda uel in minimis quærendum est, ab ijsq; initium ducendum: primæ[7] autem & minimæ domus partes sunt dominus & seruus, uir & uxor, pater & liberi: de[8] his tribus, quid & quale unumquidq; esse debeat, considerandum uideatur. Sunt[9] autem hæc, herilis ratio, seu disciplina seruis præcipiendi atq; imperandi: & [10] nuptialis (nomine enim uacat uxoris & uiri coniugatio) & [11] ea, quæ ad imperium patris in liberos à se procreatos pertinet: nam neq; huic propriũ nomen impositum est. Atque[12] hæ tres rationes sunto, quas diximus. Est[13] porrò quædam præterea pars, quæ uidetur alijs quidem rei familiaris administratio, alijs uerò pars eius maxima. Quomodo autem res se habeat, posterius erit cognoscendum. Dico autem de ea, quæ appellatur rei nummariæ parandæ, seu pecuniæ quærendæ ratio, quæ à Græcis chrematistica nominatur. Sed[14] primùm de domino & seruo dicamus: ut & [15] quæ ad necessarium usum pertinent, uideamus; & [16] si quid ad ea cognoscenda melius consequi possimus, quàm quæ nunc in communi hominum existimatione atq; opinione uersantur, experiamur. Quibusdam[17] enim scientia quædam uidetur esse domini imperium, seu herilis potestas: eademq;[18] domus administrandæ ratio, & herilis potestas, & ciuilis, & regia, quemadmodum initiò diximus. Alijs[19] præter naturam esse in alterum dominari. Lege[20] enim alium esse seruum, alium liberum: natura autem nihil interesse. Quocirca[21] neq; iustum esse, quia[22] sit violentum. Quoniam[23] igitur rerum siue partarum & quæsitarum, siue[24] etiam relictarum possessio, pars domus est: ergo & ratio rei quærendæ, rationis rei familiaris administrandæ pars est. Nam[25] sine rebus ad uictum necessarijs neq; uiuere, neq; bene uiuere fas est.

COMMENTARIVS ET SCHOLIA.

Quia autem apertum.) Accedit nunc propius ad tradendam disciplinam, qua regatur ciuitas: subtiliusq; disputare incipit de rep. initium ipsius ducens à rebus, quæ planæ notæq; esse possunt ex his, quæ suprà explicata sunt: utiturq; ipsis, tanquam solo quodam ac fundamento eius, quod ostendere nunc uult. inquit igitur: Quia planum factũ est, sapientisque nunc apertum, ex quibus partibus ciuitas coagmentata sit: necesse est differere prius de ratione administrandæ domus. hæc enim est redditio illius ἐπωδῆς. Non possumus autem facere, quin de disciplina domestica prius agamus: quia ciuitas omnis constat è domibus, quæ domus, ut declaratum est, sunt partes ciuitatis. Huius uerò disciplinæ partes ac membra sunt, ex quibus rursus domus constat. Rursus inquit, quia iam docuerat ex quibus partibus ciuitas cõposita

posita foret. Secunda igitur hæc est, quam tradit compositio. domus autem absoluta, & finẽ suum nacta illa est, in qua liberi homines ac serui sunt: eget enim domum regens ac gubernans ministris, qui efficiant ac persequantur, quæ ipse sua prudentia ac consilio uidet.

Quia autem in minimis.) Hic quoque, ut paulo antè fecerat, orditur à re certa & explorata: utiturque ipsa tanquã principio quodam firmo ac solido eius quod modò quasi ædificare uult. Inquit igitur: Quia uera ratio eius inquirendi, quodcunque id sit, quod è pluribus iunctum ac concretum est, requirit ut à minimis partibus ipsius initium eius inuestigandi ducatur (ita enim planius apertiusque uis ipsius omnis percipietur, si à minutis partibus & quasi elemẽtis ipsius incipietur.) primæ autem ac minimæ partes huius rei, quam sedulò conquirimus, id est domus, sunt erus & seruus, & uir & uxor, nec non pater & filij: debemus de his tribus copulis cogitationem suscipere, ac subtiliter, quid singulæ ipsæ sint, qualesque esse debeant, ponderare. Quod autem hic admonet, uel potius ipso, ut certo & explorato utitur, opus esse uidere uim & naturam compositarum rerum, spectatis prius partibus, quæ ipsas componunt, minimis, idem non longe à principio huius libri præceperat. quare si fortè ipsum è simplicibus concretum sit, usque ad ea diuidendo perueniendum esse significauit, nec antea ullo modo quiescendum.

Hæc autem sunt.) Hæc autem, inquit, sunt erilis copula, & quam uocare licet nuptialem: carere enim nomine dicit in Græco sermone coniunctionem uxoris ac uiri. tertiam autem esse. inquit, eam, quæ liberorum creatrix est. Cum uerò nomen hoc consuetudinis non esset (non enim habebat ipsa quoque suum ac proprium nomen) ostẽdit se rei docendæ causa id finxisse. Quomodo autem affirmet carere nomine in Græco sermone copulam uiri & uxoris, uidendũ est: nihil enim tam notum, quàm uocari ipsam γάμον, quæ uox usitata est, uetusq; in ea lingua. Libet autẽ exponere, quid mihi in mentem uenerit: uereor enim, ne dixerit hanc carere nomine, quia, quod primæ superiori contigit, ut à meliore parte uocata sit, ipsi non contingat. uocata namque illa est ab ero δεσποινὴ, nõ autem à uiro hæc ἀνδρικὴ, sed à communi uinculo ac nomine uiri & uxoris. Quod quemadmodum in secũda hac, ita etiam in tertia usu uenire potuit: ipsa enim à communi munere, & cui inuenta fuit coniunctio illa, appellata est, id est à studio liberorum procreãdorum. Est autem concessum artem nouam, scientiamque tradentibus, rerum earum docendarum causa, quæ ignotæ sunt multitudini, ideoq; fine nomine, comminisci aliquid, quod seruiat illi præceptioni.

Est autem quædam pars.) Præter tris iam expositas, restare dicit partem quandam, de qua non omnes, qui hæc curant, eodem pacto sentiũt. cùm igitur de ipsa sint uariæ opiniones, oportere se affirmat ueritatem huius rei subtiliter indagare. Illa autem est, quæ Græco nomine χρηματιστικὴ uocatur, quia tota uersatur in pecunia, cæterisq; rebus domui necessarijs parandis. Inueniebantur igitur, qui putarent ipsam unam & eandem esse cum οἰκονομίᾳ, nullaque re à ratione gubernandæ domus discrepare. ij autem, ut apparet, arbitrabantur hoc unum officium esse patris familiâs, quærere & tueri rem familiarem. Erant etiam, qui ipsam non totam sanè eam disciplinam referre, sed maximam partem ipsius existimarent: in primis enim hi patri familiâs incumbendum in pecuniam cogendam rebantur. Sed tamen ante quam ad hanc quæstionem aggrediatur, ostendit se de ero & seruo uelle disserere, ut cuncta examinentur, quæ ad necessarios usus pertinent: quorum hic unus manifesto est: altera causa, quæ ipsum impulit, ut hoc prius quæreret, est, ut narrat, quia uidere uolebat, si quid studio suo ac cura possit melius inueniri, quod faciat ad intelligẽtiam ipsorum, quàm ea sint, quæ ad id temporis alijs in mentem uenerant; & apta ualde huic rei præstandæ, falso putabantur.

His namq; uidetur.) Tradit extare duas sententias de hac re: quarum prior erat, quam attigit initio huius libri, ut ipse quoque nunc testatur. auctor autem ipsius, ut illic à me demonstratum est, fuerat Socrates: putabat enim ille omnes has rationes regendarum rectè multarum rerum scientiam esse, totasq; manere in cognitione & præceptis, quę ex una ad aliam artem traducerentur. quare qui sciret seruum regere, eundem etiam mutata materia, posse domum ac ciuitatem & regnum gubernare. Posterior uerò hæc erat: reperiebantur enim qui putabant, erile imperium naturæ aduersari. cuius suæ opinionis ita rationem reddebant: dicebant enim lege atque instituto hominum fieri, ut hic seruus esset, hic uerò liber: natura autem inter se non discrepare personas has, quæ postea diuersæ conditionis factæ forent: quare non esse id iustũ, cũ à ui profectũ sit, quæ adhibetur illis qui infirmiores sunt, unde cogantur seruire.

Quia igitur res.) Ostendit quid sentire debeamus de ratione dominandi & seruitute ipsa sine ullo errore: primumq; aggreditur ad seruitutem explicandam. Cùm autem utatur ad id explanandum, quod uult, quibusdam aut planè certis aut egentibus paruo adminiculo ad ueritatem suæ sententiæ demonstrandam, initium ducit huius explicationis, ut consueuit, à particula ἐπεὶ: cuius tamen ἀποδόσις ac redditio est ualdè propinqua, nec tamen ita aperta, ut solet, neque illis uocibus expressa. Inquit igitur nunc: Quia res familiaris, & quod aliquis possidet (hoc enim ualet hoc loco κτῆσις) est pars domus: & ars eius quærendi est pars disciplinæ domesticæ, quæ uocatur οἰκονομία: quam igitur rationem habere inquit possessionem bonorum ad domum, eandem tradit habere uiam artemq; quærendi ipsam ad disciplinam domesticam: atque ita claudit, quod probare uoluit, connectitq; inter se. Probat autem statim quod initio posuit, rem familiarem partem esse domus: sine rebus enim, inquit, ad uitam necessarijs non possumus neque uiuere, neque bene uiuere: non solum enim uita beata, quam quærimus, non obtinetur absque illis: sed etiam uita ipsa, qualiscunque ea sit.

Τεκνοποιητικὴ.) Hæc infrà cap. 12. n 3. uocatur πατρικὴ, à digniore parte huius societatis, à patre scilicet, facta denominatione: quemadmodum etiam δεσποτικὴ altera illa à domino tãquam parte excellentiore. Cæterùm τεκνοποιητικὴν intelligimus (uti etiam lib 8. Ethicor. c. 14. n. 53.) non quatenus liberorum suscipiendorum causa suscipitur (sic enim eadem esset cum γαμικῇ, quam cap. 2. n. 2. ἡδυπαθείας causa institutam dixit) sed quatenus liberorum iam susceptorum curam habet. Curam enim natura homini indidit primùm sui ipsius, quam per Herilem societatem maximè ampliat: deinde speciei, tum per Generationem eorum, quæ non erant (cuius ergò societas Coniugalis suscipitur) tum per eorũ quæ generata sunt Educationem, quam Patria societas profitetur.

καὶ δεσπότης τῆς οἰκίας.) Appellatione domini etiam dominam, & serui seruam cõplectimur. Apud Romanos dominus & domina uocabula erant, quibus uir & uxor testandi coniugij causa utebantur, quasi in communionem rei familiaris, in qua seruus principatum obtinet, cõueniissent. Dominus enim à domo, idemq; serui dominus. Ergo ut maritus & uxor per se causa procreationis consociantur: ita ijsdem propter rei familiaris communionem accidit dominium.

POSTEAQVAM *Materiam urbis, Domum esse, superiori cap. per diuisionẽ ostendit: at neq; domus ipsa simplex sit, sed ex plurib. societatib. cõposita: ut materia politicæ disputationis rectè intelligatur, singillatim de societatis domesticæ partib. agendũ erit, tanquã de Materia ciuitatis remota (quemadmodum rerum naturalium remota materia sunt ipsa Elementa) cùm materia proxima sint ipsi ciues, qui tamen necessariò partes domus prius extitêre. Tractatio igitur de Domo*

- Quòd sit *susci*pienda, sic de*mon*strat:
  - Si *ciuitas tanquam totum ex partibus componitur, illorum profectò accurata consideratio propter ipsum totum erit instituenda.*
  - Sed *ciuitas uti totum ex partibus cõponitur.* N. 1. Declarat. *Componitur enim ex domibus.* N. 3.
  - Ergo *ciuitatis partium, Domorum scilicet, propter urbem accurata consideratio erit instituenda.* N. 2. Vt hinc colligamus *per anthypophoram, de Domo hîc propter urbẽ, in Oeconomicis uerò per se tractari.*
- Quæ *sit susci*pienda docet. Vide signum A.

A. Quæ.

Quæ sunt domus partes, eædem quoq; ciuitatis partes in uniuersum erunt.

Ex quib. personis domus constat, illæ sunt partes domus dicendæ. N. 4.

Genere qui dẽ, respectu Libertatis et Seruitutis, quæ in omnibus reperiũtur, cæterùm in alijs expressius, in alijs obscurius. Sic ciuitatem constare ex Liberis & Seruis probat:

At Liberi et Serui sunt domus partes. Deducit:

At ex liberis & seruis domus perfecta constat. N. 5. Cæterùm non eodem modo consideratis. Liberorum est imperare & præesse, seruorum parere & subesse. Parendi igitur necessitas aliqua uel nulla, inter alios est

Simplex & absoluta, propter ius quod alter in alterũ habet, uel quo ad

Animum. Sic Dominus liber natura, & imperio dignus: Seruus natura dignus qui pareat.

Corpus. Sic Pater nil debet filio, & eatenus liber: at Filius cùm patri ortum suum debeat, ei seruire, hoc est, parere debet.

Mixta, cùm ijdem uicißim & ut liberi præsint, & ut serui pareant. Sic Maritus Vxori in plerisq; imperat, in quibusdam paret.

Ergo liberi & serui domus partes sunt dicendi.

Ergo Liberi quoq;, & Serui in uniuersum ciuitatis partes erunt.

Partium. Ciuitas uelut totũ ex partib. constat. Partes autem ciuilis societatis considerari possunt ex eorum, qui in unam ciuitatem ex uarijs domibus coeunt, coniunctionis ratione, in

Specie uerò respectu Iuris & imperij & Obsequij & officij uarij, propter personarum & rerum diuersitate. In œconomia enim, cuius naturam etiam imitatur atque seruat politia, ratio habenda partiũ (quas in primo Oecon. ab initio duas facit, ἀνθρώπους & κτῆσιν: inter Homines autem Liberis, inter Res uerò domesticas Alimẽto primas tribuit:) ratio inquam habenda &

Personarũ, quæ consociantur, & triplicẽ societatem constituũt, singillatim explicandam. N. 12. Ratiocinatio talis est:

Domorum tres minimæ & primæ partes sunt, Dominus & Seruus, Maritus & Vxor, Pater & Liberi. N. 7.

At cognitio perfecta domus in cognitione minimarum partium posita est. Deducit:

Totum tum denique rectè cognoscitur, quando primæ & minimæ illius partes cognoscuntur. N. 6. Sic etiam suprà cap. 1. n. 13.

At domus est totum.

Ergo domus non nisi partibus minimis cognitis rectè cognoscetur.

Ergo cognitio perfecta domus in cognitione Domini & Serui, Mariti & Vxoris, Patris & Filij sita erit. N. 8. Declarat. Horum namq; officia ut sunt naturæ distincta, ita quoq; tres societates constituunt, pertinentes uel ad

γένεσιν. Alia quidem

δωτηρίαν, Δεσποτικὴν, Herilis, inter Dominum & Seruũ. N. 9.

Prior, Γαμικὴ nouo nomine dicenda, Cõiugalis, inter Marẽ & Fœminã. N. 10.

Posterior, Τεκνοποιητικὴ, Patria, inter Parentem & Liberos, nouo item nomine expressa. Nu. 11. Alibi uocat παιδοποιικὴν.

Rerum, quarum causa consociantur, ad uitæ usum necessariarum, quas ἀπὸ τῆς χρήσεως Græci χρήματα uocant, eademq; ἀπὸ τῆς κτήσεως κτήματα. κτῆσις autem cùm prior sit χρήσει, licet dignitate posterior: iccirco ratio comparandi res istas κτητικὴ propriè dicitur, & propter ipsum usum (cùm secundùm Isocratem κτήματα sint facienda χρήματα) χρηματιστικὴ: nisi fortasse à communi mensura, à pecunia scilicet, quæ æquivalentia res omnes complectitur, appellationem traxit. Hanc igitur cùm alij totius œconomiæ basim statuant, alij non postremam partem, diligenter examinanda erit, ut quæ & qualis sit cognoscatur. N. 13.

Ordinis. Vide in seq. signum B.

A. Quænam de domo suscipienda sit tractatio, exponit quo ad

Materiam uariam, tũ respectu

Formam, Virtutem scilicet. De qua CAP. XIII.

B. Cùm

B.

Cùm *quatuor partes œconomicæ disciplinæ constituerit, Herilem, Coniugalem, Patriã, & Pecuniariã administrationẽ: quæ priore loco, quæ posteriore sint explicandæ, dubitatur. Naturæ igitur ordinem Arist. sequitur, ut prior sit & simplicior cura indiuidui, quàm speciei. Ergo de administratione conferẽte ad cõseruationem*

- **Indiuidui** *primùm se acturũ pronũciat, quæ posita est tũ in*
  - **Personarũ** *societate, Domini scilicet & Serui. De δεσποτάᾳ igitur siue Herili societate agendum erit, tanquam de basi reliquarum societatum. N. 14. (à* CAP. IV. *usque ad* CAP. IIX.*) tũ propter*
    - **Actionem**, *ut quæ sit illius utilitas in uita quotidiana perspiciamus. N. 15.*
      - **Cognitionẽ**, *ut dubitationes magnorum uirorum de hac ortas explicemus, & quid uerè de ea sit sentiendum, utrum sub Philosophi practici considerationem uenire debeat, intelligamus. Nu. 16. Quandoquidem alij societatem hanc aiunt esse*
        - **Secundùm** *naturã (Plato nimirũ) & quia natura constet, iccirco τῆς δεσποτάας siue Dominationis scientiam &*
          - **Quòd** *detur pronunciant. N. 17.*
          - **Quæ** *sit explicant, nimirum Oeconomicam, eandem planè cum Politica & Basilica, accidentaliter tantum differentem, sicuti in Proœmio attigimus ex sententia Platonis. N. 18.*
        - **Præter** *naturam. N. 19. & propterea scientiam illius non debere à Practico philosopho tradi (etsi illam confutandi causa cognitam & perspectam habere debeat, quemadmodum Medicus ipsa uenena) sic deducunt:*
          - **Iniusti** *scientiam Politicus tradere non debet, quoniam uirtuti, & per consequens beatitudini, contraria esset.*
          - **At Dominari alijs & Seruire alijs iniustũ est.** *Ratione tali:*
            - **Quod** *uiolentum est, iniustũ est.*
            - **At Dominari alijs & Seruire alteri uiolentum est.** *Nu. 22.*
              - **Quod** *est præter naturam, uiolentum est.*
              - **At** *Dominari alijs & Seruire alteri, est præter naturam hominis, lege tãtùm & consuetudine introductum, ut potentiori seruiat inferior, cũ alioqui nõ minus hic quàm ille natura sua sit libertatis studiosus. N. 20.*
              - **Ergo** *Dominari & Seruire uiolentum est.*
            - **Ergo** *Dominari & Seruire iniustum est. N. 21.*
          - **Ergo** *Dominationis & Seruitutis scientiam Politicus tradere non debet.*
    - **Rerum** *communitate & abundantia. Et iccirco de κτητικῇ seu χρηματιστικῇ, quæ δεσποτικῷ comitari uidetur, secundo loco esse agendum (à* CAP. IIX. *usq; ad* CAP. XII.*) tali argumentatione docet, ex coniugatis:*
      - **Si** *κτῆσις est pars domus, κτητικὴ quoq; pars erit œconomiæ.*
      - **Sed** *κτῆσις est pars domus. N. 23. Demõstrat:*
        - **Sine** *quibus domus siue domestica societas esse nequit, ea sunt partes domus.*
        - **At** *sine necessarijs rebus, quæ scilicet ad uictum & amictum pertinent, domestica societas esse nequit. N. 25.*
        - **Ergo** *res necessariæ (τὰ ἀναγκαῖα κτήματα uel κτήσεις dictæ, quia possidentur propter usum necessarium) sunt partes domus.*
      - **Ergo** *etiam κτητικὴ pars erit œconomiæ. N. 24.*
  - **Speciei**, *posterius esse agendum (*CAP. XII.*) subintelligitur. Conseruatur species per generationem. Generant autem Mas & Fœmina, & fœtum sibi similem producunt. Duplex proinde hic respectus, nimirum generantium*
    - **Inter** *se, Maris uidelicet atq; Fœminæ, prout inter illos datur Coniugalis administratio rerum communium.*
    - **Respectu** *fœtus, Parentum scilicet & Filiorum, prout inter illos datur Patria administratio rerum communium.*

CA-

CAPVT IV.

De Herili societate domestica primò agit, & de Seruo & Seruitute generatim disputat.

QVemadmodũ [1] autẽ artibus definitis necesse esset adesse sua propriaq; instrumenta, si debet perfici opus: sic [2] etiam illi, qui domum regit. Instrumentorum [3] autem hæc quidem sunt inanima, hæc autem animalia: ceu [4] gubernatori clauus quidem inanime, qui [5] uerò manet in prora, animale. Minister [6] enim uim habet instrumenti in artibus. Sic [7] & res possessa instrumentũ est ad uitam: & [8] res familiaris multitudo instrumentorum est: & [9] seruus unum eorum quę possidẽtur, animi particeps: & [10] tanquam instrumentum ante instrumenta omnis minister. Si [11] namq; potuisset unumquodq; instrumentum, quod mandatũ esset accipiens, uel ipsum præsentiens, perficere suum opus, ceu [12] Dædali aiũt uel [13] Vulcani tripodas, quos poeta cecinit spõte sua diuinũ subijsse certamẽ: sic [12] radij ipsi suo munere fũgerẽtur in telas texẽda, & plectra fides pulsarẽt: nihil [15] opus fuisset neque architectis ministris, neq; eris seruis. Vocata [16] igitur instrumenta efficientia instrumenta sunt: mancipium autem agendi. Ab [17] radio enim aliud quippiam gignitur præter usum ipsius: à [18] ueste aut lecto usus tantum. Adhuc [19] autem quia discrepat factio specie & actio, & indigent ambæ instrumentis, necesse [20] est & hæc eodẽ pacto inter se discrepare. Vita [21] autem actio, non factio est. Quare [22] & seruus minister eorum, quæ faciunt ad actionem. Res [23] autem possessa dicitur, quemadmodũ & pars. Pars [24] enim nõ solùm alius est pars, sed & omnino alius. Eodem [25] autẽ pacto & quod possidetur. Quare [26] erus quidẽ serui erus solùm: illius enim non est. Seruus [27] autem, non solùm eri seruus est, sed & omnino illius. Quæ [28] igitur natura serui, & quæ potestas, ex his apertũ est. Qui [29] enim nõ suijpsius natura est, sed alius, homo aũt, hic natura seruus est. Alius [30] aũt est homo, quicunq; mancipiũ fuerit, idẽq; homo. Mancipiũ [31] autem, instrumentum actiuum & seiunctum.

ΟΣΠΕΡ [1] δὲ ἐν τοῖς ὡρισμένοις τέχναις ἀναγκαῖον ἂν εἴη ὑπάρχειν τὰ οἰκεῖα ὄργανα, εἰ μέλλει ἀποτελεσθήσεσθαι τὸ ἔργον, οὕτω [2] καὶ τῇ οἰκονομικῶν. τῶν [3] δὲ ὀργάνων, τὰ μὲν ἄψυχα, τὰ δὲ ἔμψυχα· οἷον [4] τῷ κυβερνήτῃ, ὁ μὲν οἴαξ ἄψυχον, ὁ δὲ [5] πρωρεὺς ἔμψυχον. ὁ γὰρ [6] ὑπηρέτης ἐν ὀργάνῳ εἴδει τοῖς τέχναις ἐστίν. οὕτω [7] καὶ τὸ κτῆμα ὄργανον πρὸς ζωὴν ἐστι· καὶ ἡ [8] κτῆσις, πλῆθος ὀργάνων ἐστί· καὶ [9] ὁ δοῦλος κτῆμά τι ἔμψυχον· καὶ [10] ὥσπερ ὄργανον πρὸ ὀργάνων, πᾶς ὁ ὑπηρέτης. εἰ [11] γὰρ ἠδύνατο ἕκαστον τῶν ὀργάνων κελευσθὲν, ἢ προαισθανόμενον ἀποτελεῖν τὸ αὑτοῦ ἔργον, ὥσπερ [12] τὰ Δαιδάλου φασὶν, ἢ [13] τοὺς τοῦ Ηφαίστου τρίποδας, οὓς φησιν ὁ ποιητὴς αὐτομάτους θεῖον δύεσθαι ἀγῶνα· οὕτως [14] εἰ αἱ κερκίδες ἐκέρκιζον αὐταὶ, καὶ τὰ πλῆκτρα ἐκιθάριζον· [15] οὐδὲν ἂν δεῖ οὔτε τοῖς ἀρχιτέκτοσιν ὑπηρετῶν, οὔτε τοῖς δεσπόταις δούλων. τὰ [16] μὲν οὖν λεγόμενα ὄργανα, ποιητικὰ ὄργανά ἐστι· τὸ δὲ κτῆμα, πρακτικόν. ἀπὸ [17] μὲν γὰρ τῆς κερκίδος ἕτερόν τι γίνεται παρὰ τὴν χρῆσιν αὐτῆς· ἀπὸ [18] δὲ τῆς ἐσθῆτος, καὶ τῆς κλίνης, ἡ χρῆσις μόνον. ἔτι [19] δὲ, ἐπεὶ διαφέρει ἡ ποίησις εἴδει καὶ ἡ πρᾶξις, καὶ δεῖ [7] ἀμφοτέραις ὀργάνων, ἀνάγκη [20] καὶ ταύτα τὴν αὐτὴν ἔχειν διαφοράν. ὁ [21] μὲν βίος, πρᾶξις ἀ ποίησις ἐστι. διὸ [22] καὶ ὁ δοῦλος ὑπηρέτης τις πρὸς τὴν πρᾶξιν. τὸ [23] δὲ κτῆμα λέγε [7], ὥσπερ καὶ τὸ μόριον. τό, [24] τε γὰρ μόριον, οὐ μόνον ἄλλου ἐστὶ μόριον, ἀλλὰ καὶ ὅλως ἄλλου. ὁμοίως [25] δὲ καὶ τὸ κτῆμα. διὸ [26] ὁ μὲν δεσπότης τοῦ δούλου δεσπότης μόνον, ἐκείνου δ' οὐκ ἔστιν. ὁ [27] δοῦλος, οὐ μόνον δεσπότου δοῦλός ἐστιν, ἀλλὰ καὶ ὅλως ἐκείνου. τίς [28] μὲν οὖν ἡ φύσις τοῦ δούλου, καὶ τίς ἡ δύναμις, ἐκ τούτων δῆλον. ὁ γὰρ [29] μὴ αὑτοῦ φύσει, ἀλλ' ἄλλου, οὗτος φύσει δοῦλός ἐστιν. ἄλλου [30] δ' ἐστὶν ἄνθρωπος, ὃς ἂν κτῆμα ᾖ ἄνθρωπος ὤν. κτῆμα [31] δ' ὄργανον πρακτικὸν καὶ χωριστόν.

QVemadmodum [1] autem in artibus definitis ac terminatis, instrumenta cuique arti accommodata suppetere necesse est, si futurum est ut opus ab artifice absoluatur: ita [2] & rei familiari administrandæ rationi sua præstò debent esse instrumenta. Iam [3] instrumentorum alia sunt inanima, alia animata: uerbi [4] gratia, nauis gubernatori clauus quidem instrumentũ est inanimum, proræ [5] præfectus uerò animatum. Minister [6] enim artibus similitudinem quandam speciemq; gerit instrumenti. Sic [7] & res aliqua parta & quæsita, siue etiam relicta, instrumentum est ad uitam degendam comparatum. Rerum [8] autem partarũ seu relictarum possessio, multitudo instrumentorum est: & [9] seruus, res quædã possessa animata est: & [10] minister omnis ueluti instrumentum est instrumenta antecedens. Nam [11] si, ut ferunt [12] Dædali simulacra, aut [13] Vulcani tripodas, quos ait poeta, Diuinum uel sponte sua certamen inysse: ita & unumquodque instrumentorum uel artificis dominiq; iussu, uel præsentiens domini uoluntatem, & ultro, suum opus posset absoluere: & [14] si rady textoris per se texerent, & plectra citharam pulsarent: non [15] opus esset neq; opificibus operâ ministrorum, neq; dominis seruorum. Instrumẽta [16] igitur quæ appellantur, instrumenta sunt ad efficiendum ualentia: res parta & possessa uerò, ad agendum ualet. Nam [17] à radio aliud quiddam efficitur præter usum eius: ex [18] ueste autẽ & lecto usus duntaxat proficiscitur. Præterea [19] quoniam effectio & actio inter se specie differũt, & utriq; instrumẽtis opus est: necesse [20] etiam est hæc eodẽ modo inter se differre. Vita [21] porrò, actio, non effectio est. Quocirca [22] & seruus, eorum, quæ ad actionem pertinent, minister est. Iam [23] res possessa sic dicitur, ut & pars. Nam [24] & pars nõ solium alterius est pars, sed etiam simpliciter alterius est. Et [25] res possessa similiter. Quapropter [26] dominus serui quidem dominus est tantùm, sed illius non est. Seruus [27] autem non modò domini seruus est, sed etiam absolutè & omnino illius est. Quæ [28] sit igitur serui natura, quæq; uis ac potestas, ex his perspicuũ est. Nam [29] qui nõ est suus natura, sed alterius, et insuper uerò homo est, hic seruus est natura. Alterius [30] porrò homo est, qui cũ homo sit, res possessa est. Iam [31] uerò res possessa, instrumentum est ad agendum accommodatum, & separabile.

COM-

COMMENTARIVS ET SCHOLIA.

Quemadmodum autem.) Quemadmodum, inquit, artibus absolutis iam ac perfectis (hoc enim arbitror ualere, quod inquit ἀφισμένοις, ut distinguat ipsas ab ijs, quæ inchoatæ sunt, ac nondum ita definitæ, ut meritò uocentur artes) necesse est adesse & quasi parata iam esse sua ac propria ipsarum instrumenta, si effici & ad exitum perduci debet opus, quod conficiendum susceperunt: sic etiam huic, quæ & ipsa speciem artis habet, & duci auctoriq; ipsius, quem uocat οἰκονομικὸν. Cum igitur iam probarit simili artiũ patri familiâs necessaria esse instrumẽta, ne quis hoc miretur ac spernat neque enim (uti uidemus ipsum huiusce modi aliquo instrumento, quale est malleus aut serra) affirmat non omnia instrumenta esse eiusdem generis: partim enim eorum sunt inanima, partim autem animalia. Quod declarat exẽplo artis naualis, eiusque qui summum locum in ea tenet, id est gubernatoris. Ipsi enim clauus instrumentum est expers animi: qui autem manet in prora anterioreq; parte nauis, cùm gubernator in puppi sedeat, uoces ipsius mandataq; attendens, instrumentum est animale. Non sine causa uerò hunc uocatum à se instrumentum esse, ostẽdere uolens, in omni arte, quæcunq; illa sit, affirmat ministrum eius locum instrumenti tenere. Concludit igitur, his rebus patefactis, eodem pacto, quod aliquis possidet, esse instrumentum ad uitam aptum: & sanè res familiaris, fortunæq; ipsæ hominis, sunt copia multitudoq; instrumentorum: seruusq; itidem possessio quædam particeps animi, & aliquo modo (ut inquit) instrumentum, quod præstat & antecellit cæteris instrumentis. hoc enim ualet, quod ipse dixit, illũ esse ὄργανον πρὸ ὀργάνων. particula enim πρὸ, hic significat dignitatem, & meliorem locum. Quod perspicitur etiam ex illa uoce peruulgata, ἄλλο πρὸ ἄλλου, δεσπότης πρὸ δεσπότου: ipsa enim traditur inueniri seruum, cuius melior cõditio sit, quàm alius serui: & eodem pacto erum honestiorem alio ero. Cum uerò in omnibus, quos uidi libris, legeretur patrio multitudinis casu τῶν οἰκονομικῶν, emendaui, secutus fidem ueteris tralationis, dandi casu singulari τῷ οἰκονομικῷ: hoc enim mihi magis consu ue nire uidetur & orationis structuræ, & sententiæ auctoris. Præterea initium huius clausulæ in excusis etiã multis sine præpositione ἐν scriptum erat, quam lectionem eadem confirmat. Respondendum igitur fuit illi structuræ uerborum.

Si namq; potuissent.) Hoc ualet ad ostendendum necessarium esse domino seruum, & omni opifici famulum ac ministrum, ut possint commodè obire sua munera: aliter enim uix possent efficere, quod proprium est artis ipsorum, aut maiore cum labore ac iactura temporis. Videmus autem plerunq; ipsos in hoc uti opera puerorum, quibus etiam ea de causa ab eo quòd faciant, opusq; adiuuent, nomen impositum est. Vt igitur hoc planum faciat, conditionem quandam fert, quæ si exitum haberet, & non potius una foret earum rerum, quæ non possunt effici, sine damno ullo carerẽt & eri & opifices suis ministris: illa autem hæc est: Si namq; potuissent singula instrumenta, cùm mandatum accepissent, siue ipsa quod requiritur præsentissent, moliri quod opus illorum est, ut fama est facere solita instrumenta Dædali, illius eximij opificis & architecti: nec nõ Vulcani tripodas, quos Homerus cecinit sponte sua diuino certamini occurrisse: sic etiam radij, textoris instrumenta, ipsi per se telæ texendæ operam nauassent: & plectra sine citharistæ studio citharam pulsassent: nihil tanè opus fuisset neq; architectis ministris, neque eris seruis. Sed hæc res commentitiæ sunt & fictæ à poetis, ut ornent sua scripta, & admirationem gignant: quare non sunt ad usum & uitam tranferenda Locus poetæ notus est in v. Iliadis. Est etiam hic uidendum, quos uocet ministros architectorum. illos ne, qui appellantur à Cicerone fabri in epistola quadam ad M. Varronem, & à Græcis οἰκοδόμοι: siue quasi famulos horum fabrorum, id est qui calcem ipsis ac lapides præbent: unde itidem nostra lingua à manibus ipsis nomen impositum est: sine studio enim & labore ipsorum uix conficeretur domus. Et sanè si architecti tantum formã ædificij describunt, & nunquam adhibent manus operi, ministri ipsorum intelligi debent fabri.

Vocata igitur instrumenta.) Ostendit discrimen, quod uersatur inter ea quæ uulgò uocantur instrumenta, & illa quæ docti homines aliquando docendi causa eodẽ nomine appellant: atq; id duob. argumentis. Primũ eorũ est, uocata instrumẽta esse instrumenta ad moliendum aliquid efficiendumq; facta: partes aũt patrimonij, & omne quod possidetur, esse instrumentũ aptum ad agendum. Quod statim exemplis positis declarat. à radio enim, inquit, quem consuetudo uocat instrumentum, aliud quippiam efficitur præter usum ipsius, id est tela: à uestimento uerò & lectulo usus tantùm. Eadem ratio est equi, domus ipsius, & aliarum omnium huiusce modi rerum. Ita etiam M. Cicero uocauit Senatum, ὄργανον suum, quòd ipso uteretur ad bene gerendam remp. quod sanè opus manibus tangi non poterat, neque oculis apparebat.

Adhuc autem quia.) Alterum argumentum hoc est, quo ostendit discrepare uocata uulgò instrumenta ab illis quæ propter similitudinem ipsorum aliquando appellantur instrumenta, quemadmodum ipse modò fecit, qui dixit seruum esse instrumentum rei familiaris. Inquit igitur, sumens principium ad hoc constituendum à rebus planis. Quia discrepant inter se factio & actio specie (factio enim functio quædam est, quæ molitur aliquid, uimq; suam exercet in materia, extra ipsam posita, qualis ædificatio est, pictoris opus: actio uerò est functio, quæ restat in eo qui molitur, & ad eius uitam refertur. egent autem ambæ functiones hæ instrumentis) necesse est instrumenta ipsarum eodem pacto inter se discrepare, id est & ipsa quoque specie diuersa esse. Adsumit autem uitam hominis esse actionem, non factionem. unde ducitur, seruum esse ministrum eorum, quæ actionis propria sunt, eoq; referuntur, cùm uitæ commodisq; hominis seruiat.

Res autem possessa.) Declarat, quæ ratio sit serui ad erum: utitur autem ad hoc probandum simili. Inquit igitur, rem possessam, ceu uestem, domum, agrum, eandem rationem habere ad dominum, eumq; qui possidet, quam habet pars ad id, cuius est pars. Pars enim, inquit, non solum alîus est pars, uerum etiam omnino simpliciterq; alîus, atque id quod est, inde accipit exempli causa, caput animantis, pesq;, non tantum animantis pars est: sed si hoc etiam non addideris, alîus est, per seq; munus nullum obit. Eadem igitur, inquit, ratio est eius quod possidetur, ceu serui: unum enim & ipse eorum quæ possidemus: neque enim solum alîus seruus est, id est eri, sed simpliciter alîus, quia sua ui se suaque commoda tueri non potest. Concludit autem hoc Aristoteles ratione: nec tantum ostendit elici è superiore hac disputatione, uerum etiam aperit aliter se rem habere in eo quod è regione respondet illi, id est in persona eri, à quo orditur hoc monstrare. Inquit enim: Quare erus serui erus tantum est. Illius autem res non est: manet enim sine illo, statumq; suum tuetur. Contrà autem seruus non solum eri seruus est, sed simpliciter illius. hoc autem est, quod probare uoluit, ut ipse etiam testatur.

Quæ igitur natura serui.) Hæc est conclusio totius rationis: inquit enim, perspicuum esse ex his quæ iam tradita sunt, quæ sit natura serui, atque etiam quæ uis ac potestas ipsius, id est quid expectare ab ea debeamus, & quid ille cura ac studio suo efficere possit. Eodem pacto initio primi libri de Arte poetarum, cũ dixisset se uelle præcipere de arte illa, & de speciebus eius, addidit, ἥντινα δύναμιν ἕκαστον ἔχει: id est, quid præstare possunt singulæ ipsius species. Etsi autem hic ostendit nullo negotio intelligi posse è superiore disputatione, quæ nam potissimum ipsa sint: tamen statim cuncta explanat, ut facere consuenit, hoc pacto: Qui enim non est sui ipsius natura (hoc autem addidit, quia usu uenit aliquando ingenuum hominem amittere libertatem, nec suæ potestatis esse, cum scilicet capitur ab hostibus: is enim quoque eo tempore non est sui iuris, sed instituto quodam hominum, non natura) ille igitur, qui non est sui iuris natura, sed alîus: idem tamen homo, hic est, inquit, natura seruus. Cum autem in hac serui explicatione dixisset seruum esse alîus, uideretur; hoc esse durum, & aliquo modo effici non posse, ut homo natura duce alîus, non sui esset: docet quomodo hoc contingat, his uerbis: Alîus autẽ est homo, qui mãcipium resq; possessa ab aliquo fuerit, cùm homo sit. Cum autem plurium generum sint, quæ possidentur à nobis, κτήματα uocata à Græcis, declarat cuiusmodi ipse κτῆμα sit: aitque, κτῆμα mancipium q; instrumentum aptum esse rebus agendis, & seiunctum à corpore eius, cui seruit. Quibus uerbis aliquo modo definiuit seruum, seruans ea, quæ custodiuntur in omni definitione. κτῆμα enim quòd ipsum esse inquit, usus est hoc tanquam genere: quin enim tale sit, dubitari non potest. sed aliæ multæ sunt partes patrimonij nostri. Instrumenti uerò uim habere seruum remq; ita possessam, quòd inquit, distinxit hoc pacto ipsum à partibus rei familiaris, quibus non utimur tanquam instrumentis. Cum autem homo sit, sequitur ut animale sit, quo nomine separatur ab instrumentis inanimis: nec non etiam à mulis, equis, cæterisq; pecudibus, quæ instrumẽta cum sint, ratione carent. Quòd uerò idem ad agendum aptum esse dixit, remouit ab instrumentis opificum, & ipsis animalibus, quales sunt pueri administratoresq; omnes ipsorum. quæ instrumenta seruiunt factioni. In extremo quod posuit, separatum ipsum esse, distinguit à manibus pedibusq;, quæ & ipsa instrumenta sunt, sed hærent nobis, suntq; partes nostri corporis. unde ab ipso uocantur μόρια ὀργανικὰ.

Καὶ ὁ ἄλλος, κτῆμα πρὸς ψυχον.) Instrumenta hîc diuidit Oeconomica in animata & inanimata. In Oeconomicis seruos a-

lios facit animatos, rationis capaces aut expertes, alios inanimes. Itaq; hîc instrumenti speciem constituit seruum propriè sumtum, hominem scilicet. Illic uerò serui speciem ponit instrumentum inanimatum. Vtrunq; rectè, diuerso diuisionis respectu. Sic Aeschyli Prometheus animalia cicura dare sese hominibus ait αὐτομάλλα κ̓ πόνων ἀνδρήκτορα.

ὥσπερ τὰ Δαιδάλ.) Plato in Menone & Euthyphrone meminit Dædali αὐτομάτων, signorum, quorundam, quæ sua sponte mouerentur, & nisi reuincta cathenis, fugerent: alludēs ad Rhodiorum morem, qui statuis mira arte fabrefactis uincula addere solebant, uti ne fugerent, animatis similes esse innuētes, teste Eustathio Iliad. 6. Fuit autem Athenien sis patria, statuarius & architectus inter priscos maximè insignis. Pausanias in Corinthiacis eius opera rudia neque aspectu decora fuisse, diuinitatem tamen quandam præ se tulisse scribit. At Diodorus lib. 4. in statuis omnes coętaneos longè superasse tradit, ut signa ab eo facta uiuere, aspicere item & moueri uiderentur. Etsi alij Dædalum primum in statuis oculos, manus atq; pedes discriminasse dicant, & hinc famam diuulgatam, quòd uiuentia, hoc est, uiuentibus simillima exhiberet simulacra.

ἡφαίστ. τρίποδας.) Hom. Iliad. VI. fingit Vulcanum XX. tripodes, ad usum mensæ, uel lebetis, uel crateris confeciſſe, qui extra domum starent, & sponte, cùm opus esset, aurearum rotularum beneficio in Deorum cœtum prodirent (θεῖον ἀγῶνα, ubi Deorum inseruituri) rursusq; inde domum redirent, ministerio absoluto. Verba poetæ sunt hæc:

——τρίποδας γὰρ ἐείκοσι πάντας ἔτευχεν
ἑστηκυίας ποτὶ τοῖχον ἐϋστεφέος μεγάροιο·
χρύσεια δὲ σφ' ὑπὸ κύκλα ἑκάστῳ πυθμένι ἦκεν,
ὄφρα οἱ αὐτόματοι θεῖον δύσοντο ἀγῶνα.

ὁ δεῦρο ὑπηρέτης ἴθι τὸν πρᾶξιν.) Quemadmodum unus & idem homo & gubernator est, & paterfamiliâs: sed quatenus gubernator, ita nauim regit mechanicè: quatenus paterfamiliâs, ita domui præest œconomicè. ita quoque unus & idem homo & remex esse potest, & seruus: sed ut remex est, ita ministrat gubernatori: ut seruus est, inseruit domino in ijs quæ ad uitam quotidianam practicam necessaria sunt. Proinde ut in eandem interdum personam & mechanica & œconomica seruitus incidat, diuerso tamen respectu, altera quidem per se, altera per accidens: cùm ei qui per se cōfideratus gubernator est mechanicè, accidat quoq; administratio domestica, & econtrà. Arist. ergo essentialiter seruum, quatenus seruus est, actiuum instrumentum esse perhibet: quem alioqui etiam factiuum instrumentum euadere nil prohibet, si opus faciat uel nauticum, uel rusticum, uel fabrile. Vti etiam artis mechanicæ finis per se est opus: per accidens uerò uictus acquisitio.

ὄργανον πρακτικὸν κ̓ χωριστὸν.) Seruus ergo instrumentū est domini, à domino tamen actu se iunctū, neque illi cohærēs corpore, uti pars suo toti. At infrà cap. ult. n. 59. dicit seruum esse κοινωνὸν ζωῆς, mechanicū uerò artificem seruum quendam seiunctum esse. Illic conuersationem, hîc cohærentiam respicit.

- CVM singularis explicatio societatum, ex quibus domus cōstat, instituī debeat: prima occurrit ea quæ est inter Dominum & Seruum cōmunitas, quam à digniore persona Arist. Δεσποτικὴν, nos Herilem appellamus. Huius igitur societatis
  - Materiam, hoc est, Personas, quæ hanc societatem constituunt atque continent, Dominum scilicet & Seruū, explicare oportet. Cùm autem inter se relationem habeant, & relatorum tum prædicatio tum cognitio sit mutua: licet Dominus imperij dignitate, Seruus tamē ministerij necessitate primas obtinet: adeoq; Seruo rectè cognito, Dominum quoq; facilè cognouerimus. Domini autem appellatione etiam Dominam complectimur: quandoquidem Mari & Feminæ, qui procreationis causa in eandem domum conueniunt, accidit, ut imperent seruis & ancillis. De Seruo igitur & Seruitute (subintelligendo semper & Dominū & Dominationem) agitum in
    - Genere primùm, hoc capite. Societatē herilem usus quotidiani gratia institutā esse in superioribus constitit. Dominus est qui utitur, Seruus est quo utitur, tanquam instrumentū utentis domini. Instrumenta autē cū uaria sint, pro eorū qui instrumētis utūtur instituto & natura: mechanica aūt eximiè cæteris cognoscā tur: iccirco Instrumēta œconomica (inter quæ Seruus principatū obtinet) cōparatione instrumentorū mechanicorū enarrare aggreditur. De œconomicis igitur instrumētis disputans, tum
      - Quòd dentur, simili ostendit:
        - Quemadmodum *mechanici artifices, qui certas solidasq; artes profitentur, habent opportuna instrumenta, quorum ope sua efficiunt opera.* N. 1.
        - Ita *quoq; œconomi instrumētis domesticis ad munia domestica exequenda & perficienda indigent.* N. 2.
      - Quænā sint illa, explicat partim
        - Comparatè, respectu scilicet instrumentorū mechanicorum. Vide in seq. signum A.
        - Per se & absq; comparatione, corollariū inferēs: Serui Naturā (ut est) & Facultatem (ut operatur & ministrat & seruit Domino) ex prædictis perspici, atq; una Resolutione comprehendi posse. N. 28.
          - Seruus est, *qui natura sua homo existens, alterius homo est & esse se dicitur.* N. 29.
          - At *homo alterius est, qui cùm homo sit, ab altero possidetur.* N. 30.
          - Cæterùm *qui ab alio possidetur, instrumentum est actiuum, ab eo à quo possidetur et cui inseruit separatū.* N. 31. Sic etiam infrà cap. 6. n. 41.
          - Ergo Seruus *est instrumentum actiuum domini, & à domino separatum, adeoq; naturæ à domino diuersæ, à domino tamē dependentis.*
    - Specie, de speciebus scilicet Seruitutis (& per consequens etiam Dominij) sumptis ab Efficiente, methodo problematica. CAP. V & VI.
  - Formam persequitur, CAP. VII.

A. Cum

A. Cum mechanicis organis œconomica organa

Conueniunt, nempe quo ad differentias à materia sumtas: quas κατὰ τὸ ὅτι non unius esse generis

Proponit. Instrumenta in uniuersum duorum sunt generum: quædam animata, quædam inanimata. Num. 3.

Declarat itidē per similitudinem:

Quemadmodum Gubernator, qui naui præest, instrumentum habet

Inanimatum, Gubernaculum. N. 4.

Animatum, Remigem. N. 5. Ratio. Minister enim in omnibus artibus instrumenti uicem supplet. N. 6.

Ita quoque œconomi instrumenta considerata in

Genere, Res erunt quælibet ad uitam necessariæ: quæ si perpendantur

Singillatim, unum quodq; per se, κτῆμα dicitur, Res possessa, ad uitam necessaria. N. 7.

Coniunctim, multa simul, κτῆσις uocatur, Res tota familiaris, multitudo quædam instrumentorum œconomicorum. N. 8.

Specie uariant &

Natura. Sunt enim alia

Inanimata inseruientia

Locationi. Vasa in genere, ut Lectus, Olla, Mactra, Cochleare, Mortarium, Lasanum.

Operationi. Arma in genere, ut Vestis, Aratrū, Pistillum, Pala.

Animata uel rationis

Expertia, ut Canis, Equus, Bos.

Capacia, ut Seruus. N. 9.

Dignitate. Seruus enim omnibus alijs instrumentis præstantior est, tum quia animatus (sic enim inanimatis præstat) tum quia rationis eatenus particeps, ut obedire imperāti queat, uti infrà c. seq. n. 40. (sic etiā brutis antecellit) Quod ipsum ex genere probat. Quoniam omnis minister, instrumentum est reliquis omnibus, tam brutis quàm inanimatis, excellentius, cùm illa posßit regere, & ad usum traducere oportunum. N. 10.

Non conuenire, sed differre ostendit tum in

Genere, omnia inter se, tam inanimata quā animata, ex ipso fine:

Quæ diuersos habent fines, etiam ipsa differunt.

At instrumenta mechanica & œconomica fines habēt diuersos: cùm illa præter usum etiam opus certum producant, hæc nihil aliud præter usum spectent. Declarat exemplis. Nempe

Radij textorij finis non est usus solus, sed opus, Tela scilicet, quæ per usum radij texitur. N. 17.

Vestis aut Lecti, quo utitur œconomus, finis est solus usus, nec quid præter illum aliud spectatur. N. 18.

Ergo instrumenta mechanica & œconomica differunt, quòd hæc actiua sunt, illa factiua. Num. 16. Et proinde licet in unum idemq; subiectum incidere posßit utriusque instrumenti consideratio, V. G. si idem homo fabri seruus sit & in officina & in domo: tamen diuersa ratione. Quatenus enim ferrū cudit, sic fabri minister erit: quatenus uerò ad uictum comparandum inseruit, domini seruus appellabitur.

Specie, animatum scilicet seruum œconomicum à mechanicis omnibus alijs: quandoquidem dignitate reliquis instrumentis omnibus antecellit. Vide seq. signum B.

Quemadmodum tradunt

Historiæ ueteres de Dædali operibus. N. 12.

Poetæ de Vulcani tripodibus. N. 13.

Ita quoq; Radij per se texerent, Plectra citharam pulsarēt, Mallei tunderēt. N. 14.

Similitudo est

Antecedens: Si instrumentum quoduis eam haberet naturam, ut uel imperanti dño aut artifici obedire, uel saltem uolēti & cupienti sponte gratificari posset. N. 11. Declarat simili. Nempe

Consequens: Certè neq; artifices ministris, neq; œconomi seruis opes haberent. N. 15.

Assumtum subintelligitur. Atqui illud non est.

Conclusio quoq; subticetur. Ergo neq; hoc erit.

Quòd autem comprobat, cur instrumenta tam uaria requirantur, tali syllogismo hypothetico. Cuius

B. Seruũ omnibus alijs mechanicis organis antecellere ostendit duobus argumentis: altero à Serui

- Fine:
  - Instrumentum πράξεως est diuersum ab instrumẽto ποιήσεως. Probat:
    - Si πρᾶξις & ποίησις differunt, etiam instrumenta eorundem different.
    - Atqui πρᾶξις & ποίησις differunt. N. 19. πρᾶξις enim hominis agentis, ποίησις uerò ipsius operis, quod producitur, perfectionem quærit.
    - Ergo etiam instrumenta ποιητικὰ & πρακτικὰ different. N. 20.
  - Seruus autem est instrumentum πράξεως, non ποιήσεως. Quod sic demonstrat:
    - Vita humana est πρᾶξις, non autem ποίησις. N. 21.
    - At seruus est instrumentum uitæ humanæ.
    - Ergo seruus est instrumentum πράξεως. N. 22.
  - Ergo seruus est diuersus ab instrumentis factiuis.
- Forma prædicationis:
  - Instrumentum mechanicum id quod est, non dicitur esse alterius. Sic Malleus per se est, licet ad usum fabri sit traducendus.
  - At seruus id quod est alterius est & esse dicitur. Deducit:
    - κτῆμα siue instrumentum œconomicum id quod est, alterius est & esse dicitur. Probat:
      - Quemadmodum μόριον dicitur, ita etiam τὸ κτῆμα. N. 23. Vti enim se habet Pars ad totum, ita Res familiaris ad Domum. Domus est pars ciuitatis, uti suprà cap. 2. docuit: & Res familiaris pars est ipsius Domus. Sic etiam infrà cap. 6. n. 39.
      - At μόριον non tantùm dicitur alterius pars, sed in uniuersum id quod est, ab alio habet. N. 24. Vti cap. 2. n. 50. Toto enim sublato, uel saltem à toto separata parte, non nisi æquiuocè tantùm dicitur pars esse.
      - Ergo etiam κτῆμα non tantùm dicitur alterius κτῆμα, sed in uniuersum id quod est alterius est, eius scilicet qui possidet. N. 25.
    - At seruus est κτῆμα.
    - Ergo seruus id quod est, alterius esse dicitur. Explicat. Nãq;
      - Dominus, quatenus dominus, serui est & dicitur esse dominus, cùm sit correlatiuum, ut Logici loquuntur. At quatenus est, non est serui res, à seruo scilicet possessa, neq; à seruo dependet. N. 26.
      - Seruus, & quatenus seruus est, domini seruus est & esse dicitur: & quatenus res est, domini res est, & à domino possidetur. N. 27. Vti etiam Plato in Parmenide docuit.
  - Ergo seruus non est instrumentum mechanicum, sed ab eo differentem habet naturam.

CAPVT V.

De Seruitute naturali disserit.

VTrum[1] aũt est aliquis natura talis, an nõ: &[2] utrũ melius ac iustum alicui seruire, an nõ, sed omnis seruitus contra naturã est, post hæc considerandũ. Non[3] est aũt difficile & ratione uidere, & ex his, quæ[4] fiunt in uita, perdiscere. Imperare[5] .n. & parêre nõ solùm partes necessariorũ sunt, uerũ etiã conducentiũ: statimq;[6] ab ortu quædã inter se discrepant: hæc namq; ad parendum, hæc uerò ad imperandũ facta sunt. speciesq;[7] multæ & imperantium & parẽtiũ: semperq;[8] melius imperiũ est meliorũ parentiũ, ceu hominis, quàm beluæ. Quod[9] enim efficitur à melioribus, melius opus est. Vbi[10] autem hoc quidem imperat, hoc autem paret, existit quoddam horum opus. Quæcunque[11] enim è pluribus constant & fiunt unũ

ΠΟΤΕΡΟΝ[1] δ' ἐστί τις φύσει τοιοῦτος, ἢ οὐ, καὶ[2] πότερον βέλτιον & δίκαιόν τινι δουλεύειν, ἢ οὐ, ἀλλὰ πᾶσα δουλεία παρὰ φύσιν ἐστί, μὴ τοῦτο σκεπτέον. ἐ[3]χάλεπὸν ἦ καὶ τῷ λόγῳ θεωρῆσαι, & [4]ἐκ τῶν γινομένων κ' μαθεῖν. τὸ[5] γὰρ ἄρχειν & ἄρχεσθαι, οὐ μόνον τ' ἀναγκαίων, ἀλλὰ καὶ τῶν συμφερόντων ἐστί. & [6]εὐθὺς ἐκ γενετῆς ἔνια διέφηκε, τὰ μὲν ὅπως τὸ ἄρχεσθαι, τὰ δ' ὅπως τὸ ἄρχειν· καὶ [7]εἴδη πολλὰ καὶ ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων ἐστί. καὶ [8]ἀεὶ βελτίων ἡ ἀρχὴ, ἡ τῶν βελτόνων ἀρχομένων, οἷον ἀνθρώπου, ἢ θηρίου. τὸ [9]γὰρ ἀποτελούμενον ἀπὸ τῶν βελτόνων, βέλτιον ἔργον. [10]ὅπου δὲ τὸ μὲν ἄρχει, τὸ δ' ἄρχεται, ἐστί τι τούτων ἔργον. ὅσα [11]γὰρ ἐκ πλόνων συνέστηκε, & γίνεται ἓν τὶ κοινὸν,

VTrum[1] autẽ sit aliquis talis natura, nécne, & [2] utrúmne præstet & iustum sit alicui seruire, nécne, sed potius omnis seruitus sit præter naturã, posterius erit considerandũ. Veruntamẽ[3] non est difficile etiã ratione hoc contemplari, & [4] ex iis quæ fiũt intelligere. Imperare[5] enim & imperio parêre non solùm ex numero rerum necessariarum sunt, uerùm etiam ex utilium. Et[6] statim ab ortu primo nonnulla inter se distiterunt, alia ut parérent imperio, alia ut imperarent. Tũ[7] plura sunt & imperantiũ, & imperio subiectorũ genera: semperq;[8] id melius imperiũ est, quod obtinetur in res imperio subiectas meliores ac præstantiores: uerbi gratia, melius est imperiũ in hominẽ, quàm in feram. Nã[9] quo unũquodq; opus ex meliorib. absoluitur, eo est melius. Vbi[10] aũt aliud imperat, aliud imperio paret, aliquod horũ opus extat. Quæcunq;[11] enim ex plurib. constant, & unum quiddam commune fiunt,

aliquod cõmunè, siue è continuis, siue ex seiunctis, in cũctis perspicitur quod imperat, & quod paret. Et [12] hoc ex omni natura ineſt in his, quæ sunt sine animo. Etenim [13] in his quæ nó cómunicant uita, est tamen aliquod imperiũ, ceu in cantu. Sed [14] hęc fortasse sunt animad uersionis alienioris. Animal [15] autem primùm cõstitit ex animo & corpore: quorum [16] hoc quidẽ imperans est natura, hoc autem parens. Decet [17] autem attẽdere in integris potius, qd ex natura est, & non in corruptis. Quapropter [18] & homo optimè dispositus & corpore & animó spectandus est, in [19] quo hoc perspicuum est. In prauis [20] enim uel praué se habentibus, uideri posset imperare sę pe corpus animo, quia malè & præter naturam se habet. Licet [21] igitur, quemadmodum dicimus, primùm in animali spectare & erile imperium, & ciuile. Animus [22] enim imperat corpori erili imperio: mẽs [23] autẽ appetitui, ciuili & [24] regio. In [25] quib. manifestũ est ex natura esse conducereq; corpori regi ab animo: & parti, quæ [26] agitatur turbidis motibus, regi à mẽte & parte, quæ rationẽ habet: pariter [27] autem uel contra, detrimentosum omnibus. Rursus [28] in homine & alijs animantibus eodem pacto. Mansueta [29] enim feris meliora natura: his [30] autem omnibus melius regi ab homine: adipiscũtur [31] enim salutem ita. Adhuc [32] autem maris genus ad femineum natura: hoc [33] quidem melius, hoc autem deterius: hoc [34] quidẽ imperans, hoc [35] autẽ parens. Eodem [36] autẽ pacto necesse se habere & in omnib. hominibus. Quicunq; [37] igitur tantum distant, quãtũ animus à corpore, & homo à belua, dispositi sunt hoc modo. At quorũ opus est usus corporis, & hoc est quod ab ipsis optimũ capitur, hi sunt natura serui, quibus optimũ est regi hoc imperio, si quidem & ijs, quę à me dicta sunt. Est [38] enim natura seruus is, qui alĩus esse pót: quare [39] & alĩus est: & [40] q particeps est rationis tantũ, ut sentiat ipsam, sed non habeat. Cæteræ [41] enim animantes, rationẽ nó sentiẽtes, sed affectib. bẽt. Et [42] sanè usus parũ uaria ad ea n. quę ne

κοινὸν, εἴ γε ἐκ συνεχῶν, εἴ τε ἐκ διηρημένων, ἐν ἅπασιν ἐμφαίνεται τὸ ἄρχον, & τὸ ἀρχόμενον. κ̀ [12] ἔστι δὲ ἐκ τῆς ἀπάσης φύσεως ἐνυπάρχει τοῖς ἀψύχοις. κ̀ [13] γὰρ ἐν τοῖς μὴ μετέχουσι ζωῆς, ἐστί τις ἀρχὴ, οἷον ἁρμονίας. ἀλλὰ [14] ταῦτα μὲν ἴσως ἐξωτερικωτέρας ἐστὶ σκέψεως. τὸ [15] δὲ ζῷον πρῶτον συνέστηκεν ἐκ ψυχῆς κ̀ σώματος· ὧν [16] τὸ μὲν ἄρχον ἐστὶ φύσει, τὸ δ' ἀρχόμενον. δεῖ [17] δ' ἐπισκοπεῖν ἐν τοῖς κ̀ φύσιν ἔχουσι μᾶλλον τὸ φύσει, & μὴ ἐν τοῖς διεφθαρμένοις. διὸ [18] & τὸν βέλτιστα διακείμενον & κ̀ σῶμα & κ̀ ψυχὴν ἄνθρωπον θεωρητέον, ἐν [19] ᾧ ἔστι δῆλον. τ̀ [20] γὰρ μοχθηρῶν, & μοχθηρῶς ἐχόντων, δόξειεν ἂν ἄρχειν πολλάκις τὸ σῶμα τ̀ ψυχῆς, διὰ τὸ φαύλως & παρὰ φύσιν ἔχειν. ἔστι [21] δ' ὅν, ὥσπερ λέγομεν, πρῶτον ἐν ζῴῳ θεωρῆσαι & δεσποτικὴν ἀρχὴν, & πολιτικήν. ἡ [22] μὲν γὰρ ψυχὴ τ̀ σώματος ἄρχει, δεσποτικὴν ἀρχήν· ὁ [23] δ' νοῦς τ̀ ὀρέξεως, πολιτικὴν, & [24] βασιλικήν· ἐν [25] οἷς φανερόν ἐστιν, ὅτι κ̀ φύσιν & συμφέρον τὸ ἄρχεσθαι τῷ σώματι ὑπὸ τ̀ ψυχῆς, κ̀ [26] τῷ παθητικῷ μορίῳ ὑπὸ τ̀ νοῦ & & τ̀ μορίου τ̀ λόγον ἔχοντος· τὸ [27] δ' ἐξ ἴσου, ἢ ἀνάπαλιν, βλαβερὸν πᾶσι. πάλιν [28] ἐν ἀνθρώπῳ, & τοῖς ἄλλοις ζῴοις ὡσαύτως. τὰ [29] μὲν γὰρ ἥμερα τ̀ ἀγρίων βελτίω τὴν φύσιν· τούτοις [30] δὲ πᾶσι βέλτιον ἄρχεσθαι ὑπ' ἀνθρώπου· τυγχάνει [31] γὰρ σωτηρίας ἕνεκα. ἔτι [32] δὲ τὸ ἄρρεν πρὸς τὸ θῆλυ φύσει· τὸ [33] μὲν κρεῖττον, τὸ δὲ χεῖρον· & [34] τὸ μὲν ἄρχον, τὸ [35] δὲ ἀρχόμενον. τὸν [36] αὐτὸν δὲ τρόπον ἀναγκαῖον εἶναι & ἐπὶ πάντων ἀνθρώπων. ὅσοι [37] μὲν οὖν τοσοῦτον διεστᾶσιν, ὅσον ψυχὴ σώματος, & ἄνθρωπος θηρίου, διακεῖσθαι ταύτην τ̀ τρόπον. ὅσων δ' ἐστὶν ἔργον ἡ & σώματος χρῆσις, & ἐκ τ̀ τοιούτων ἐστὶ τὰ αὐτὰ βέλτιον, ὅταν μὲν εἰσὶ φύσει δοῦλοι, οἷς βέλτιόν ἐστιν ἄρχεσθαι ταύτην τὴν ἀρχὴν, εἴπερ & τοῖς εἰρημένοις. ἔστι [38] γὰρ φύσει δοῦλος, ὁ δυνάμενος ἄλλου εἶναι· διὸ [39] κ̀ ἄλλου ἐστί. κ̀ [40] ὁ κοινωνῶν λόγου τοσοῦτον, ὅσον αἰσθάνεσθαι, ἀλλὰ μὴ ἔχειν. τὰ [41] γὰρ ἄλλα ζῷα οὐ λόγῳ αἰσθανόμενα, ἀλλὰ παθήμασιν ὑπηρετεῖ. & [42] ἡ χρεία ἡ πρὸς τἀναγκαῖα τῷ σώ

unt, siue ex continuis, siue ex disiunctis, in eis omnibus elucet atq; appáret id, quod imperat, & id, quod imperio subiectum est. Atq; [12] hoc ex omni natura in animatis ineſt maximè. nam [13] etiam in ys, quæ sunt uitæ expertia, aliquod imperium est: uerbi gratia, in concentibus, seu harmonys. Sed [14] hæc fortasse minus sunt huius quæstionis propria, atque aliquanto alieniora, & extra rem. Animal [15] autem primum ex animo & corpore constat: quorum [16] alter imperium gerit natura, alteri imperio páret. Oportet [17] autem in ijs, quæ naturæ conueniunt & congruunt, spectare naturæ uim, non in corruptis ac deprauatis. Quare [18] contemplari debemus hominem & animo & corpore optimè affectum: in quo [19] hoc apparet. Nam [20] uitiosorum & uitiosè affectorum sæpenumerò uideatur corpus animo præesse atque imperare, propterea quod malè & præter naturam affecti sunt. Licet [21] igitur, quemadmodum dicimus, in animali primùm cernere & herile imperium, & ciuile. Animus [22] enim in corpus imperium herile obtinet: mens [23] autem in appetitum, ciuile & [24] regium. In [25] quibus perspicuum est, consentaneum esse naturæ, atque expedire & corpori, animo seruire: & [26] ei animi particulæ, quæ ad motus suscipiendos ualet, mentis, eiúsque particulæ, quæ ratione prædita est, imperio parére: iuris [27] æqualitatem autem, aut contrarium eius, quod diximus, omnibus esse detrimentosum. Rursum [28] in homine, & in alys animantibus similiter se res habet. Cicures [29] enim bestiæ, feris sunt meliores natura. His [30] autem omnibus melius est hominis imperio subiectas esse: ita [31] enim salutem adipiscuntur. Præterea [32] mas cum femina comparatus, [33] melior est, hæc autem deterior: & [34] ille quidem imperare, hæc [35] autem imperio parére debet. Eodem [36] modo se res habeat etiam in omnibus hominib. necesse est. Quicũq; [37] igitur tãto cæteris hominibus sunt inferiores ac deteriores, quãto animus corpori, & homo feræ præstat (tales autem sunt ij, quorum opus in usu corporis positũ est, quorumq; hoc unum est, quod ab eis optimũ proficisci potest) hi sunt serui natura, quib. melius est huic imperio parére: si quidẽ & ijs, quæ suprà dicta sunt. Natura [38] enim seruus est is, qui alterius esse potest: ideoq; [39] & alterius est: & [40] qui eo usq; rationis est particeps, quo ad eam sentiat quidem ille, sed non habeat. Nam [41] alia animalia cùm rationem non sentiant, affectibus inseruiunt. Et [42] uerò seruorũ & animantium mutarum usus parum admodum inter se differt. ab utrisq; enim, à seruis, & à

ceſſaria ſunt corpori, adminiculum capitur ab utriſque: à ſeruis inquam, & à manſuetis animantibus. Vult[43] igitur natura corpora quoque diſcrepantia facere liberorum hominum & ſeruorum: hæc[44] quidē firma ualidaq; ad uſum neceſſarium: hæc[45] aūt recta, & nullo modo apta ad huiuſcemodi munerib. fungēdum, ſed accōmodata ad uitam ciuilem. Hæc[46] autem diſtinguitur in militarē uſum & propriū[47] pacis. Contingit[48] tamē ſæpe & cōtrariū: hos quidē corpora liberorum habere, hos aūt animos. Nā[49] hoc certè planū eſt, ut ſi tantū corpore ſolū diſcreparēt, quantū deorū imagines: oēs dicerēt eos, qui uincūtur ab ipſis in hoc, dignos eſſe, qui his ſeruirēt. Si[50] aūt in corpore hoc uerū eſt, multo iuſti[9] in animo hoc definitū eſſe. Sed[51] nō eodē pacto facile eſt animi pulcritudinē & corporis uidere. Eſſe[52] igitur natura quoſdā, hos quidē liberos, hos uerò ſeruos, apertū eſt: quib. prodeſt ſeruire, & iuſtum eſt.

μαι βοήθεια γίνεται παρ' ἀμφοῖν, παρά τε τῶν δούλων, καὶ παρὰ τῶν ἡμέρων ζώων. βούλεται[43] μὲν οὖν ἡ φύσις καὶ τὰ σώματα διαφέροντα ποιεῖν τὰ τῶν ἐλευθέρων, καὶ τῶν δούλων· τὰ[44] μὲν ἰσχυρὰ, πρὸς τὴν ἀναγκαίαν χρῆσιν· τὰ[45] δ' ὀρθὰ, καὶ ἄχρηστα πρὸς τὰς τοιαύτας ἐργασίας, ἀλλὰ χρήσιμα πρὸς πολιτικὴν βίον. ἔστος[46] δὴ καὶ γίνεται διῃρημένος εἴς τε τὴν πολεμικὴν χρείαν, καὶ[47] τὴν εἰρηνικήν. συμβαίνει[48] δὴ πολλάκις καὶ τἀναντίον, τοὺς μὲν τὰ σώματα ἔχειν ἐλευθέρων, τοὺς δὲ τὰς ψυχάς. ἐπεὶ[49] δέ γε φανερὸν, ὡς εἰ τοσοῦτον γένοιντο διάφοροι τὸ σῶμα μόνον, ὅσον αἱ τῶν θεῶν εἰκόνες, τοὺς ὑπολειπομένους πάντες φαῖεν ἂν ἀξίους εἶναι τούτοις δουλεύειν. εἰ[50] δ' ὄντι τῷ σώματος ἔστ' ἀληθὲς, πολὺ δικαιότερον ὄντι τῇ ψυχῇ ἔστω διωρίσθαι. ἀλλ'[51] οὐχ ὁμοίως ῥᾴδιον ἰδεῖν τό, τε τῆς ψυχῆς κάλλος, καὶ τὸ τοῦ σώματος. ὅτι[52] μὲν τοίνυν εἰσὶ φύσει τινὲς, οἱ μὲν ἐλεύθεροι, οἱ δὲ δοῦλοι, φανερὸν, οἷς καὶ συμφέρει τὸ δουλεύειν, καὶ δίκαιόν ἐστιν.

bestys cicuribus, adres necessarias adiumenta corpore afferuntur. Vult[43] *igitur natura quidem etiam corpora liberorum & seruorum dissimilia effice re: hæc*[44] *quidem ad usum necessariū ualida, illa*[45] *autem erecta, & ad taleis operas inutilia, sed ad uitam ciuilē utilia atq; opportuna: atque*[46] *hæc etiam diuisa est in usum pacis &*[47] *belli. Accidit*[48] *autem sæpenumero etiam contrarium, nempe alios quidem corpora, alios autem animos habere liberorum. Nam*[49] *hoc quidem in promtu est, si qui nascantur tanto alys corpore excellentiores, quanto simulacris hominum antecellunt deorum imagines: reliquos ab omnibus dignos pronunciatum iri, qui his seruiant.*[50] *Quòd si in corpore hoc uerum est, multo iustius est hoc in animo definitum esse. Sed*[51] *non æquè facile est, animi pulcritudinem, atque corporis cernere. Esse*[52] *igitur nonnullos alios liberos, alios seruos natura, perspicuum est: quibus expediat, quósque iustum sit seruire.*

COMMENTARIVS ET SCHOLIA.

Vtrum autem est.) Cùm & naturam & uim ſerui explanaſſet, intelligens aliquos à ſe diſſentire, qui non arbitrarentur inueniri homines natura tales, qui commoda ſua & ſalutem tueri ſine præſidio alius non poſſent: quærere de hoc, & ſubtiliter diſputare inſtituit, cui quæſtioni alteram adnexit, quæ quaſi eodem tempore aliquem ſollicitaret. Eſt autē ſecunda hæc, Vtrum prodeſſe homini poſsit ſeruire alicui, & ita ſtatum ſuum meliorem reddere: ſimulq; iuſtum id ſit, ſiue contrà, quia (ut inquit) omnis ſeruitus exiſtimanda ſit naturæ aduerſari. Hæc igitur ſunt, de quibus nunc ſedulò quærere aggreditur.

Non est autem difficile.) Affirmat non eſſe arduum ambos hos nodos diſſoluere, demonſtrareq; inueniri aliquem hominem, qui ſit natura ſeruus, cuiq; conducat eſſe in poteſtate alius. Quod duobus modis cognoſci poſsit: & argumentis enim, accurataq; de his rebus diſputatione id uidere licere, & idem etiam perdiſcere ex his quæ in uita fiunt, cotidieq; uſu ueniunt. Primùm autem priorem quæſtionem attingit, ipſamq; explicat diligenti animaduerſione illorum quæ fiunt. Tradit enim, imperium habere, & pati ſibi imperari, non ſolùm manere, ubi neceſsitas exiſtit, ac uis adhibetur: uerum etiam parêre aliquando bono alicui eſſe, & conditionem illius iuuare: cùm quædam ſtatim à primo ortu ita diſtincta ſint, ut alterum eorum imperium perpeti debeat, alterum uerò exercere. addit autem, plura genera inueniri, & eorū qui imperant, & eorum qui parent. Quod ſatis planum eſt: aliter enim præcipit uir uxori, aliter erus ſeruo, aliter magiſtratus priuatis. Cui adiungit poſtremum eorum, quæ ſumit ad id, quod uult, probandum: ſemper melius imperium eſſe, ubi qui parent meliores ſunt. Quod etiam exemplo declarauit: honeſtius enim eſt imperium habere in hominem, quàm in beluam. Quod uidit etiam miles Terentianus, cùm repreſsit Stratonem elephātarchum, qui ſibi moleſtus erat. Quin autem hoc faciat ad poſteriorem quæſtionem, non eſt dubitandum. ipſe quoque Ariſtoteles hoc confirmat, dicens, quod conficitur à melioribus, qui in ipſum toto animo incumbant, melius opus eſſe. Quòd autē operis muneriſq; mentionem fecit, docet, ubi eſt qui imperet, & qui tunc pareat ipſi: illic etiam neceſſariò exiſtere opus aliquod, quod ex conſenſu ipſorum ſtudioq; naſcatur.

Quæcunq; enim è pluribus.) Incœpit iā, quod uolebat demonſtrare argumētis & ſubtili diſputatione. Tradit enim, quæcunque è pluribus partibus conſtant, itaque coniuncta inter ſe ſunt, ut ex ipſis unum fiat, idq; commune, quemadmodum homo conſtat ex animo & corpore (ſiue, inquit, ipſæ illæ partes continentes ſunt, ut contingit in corpore hominis, quod conſtituunt membra, quæ ſibi hærent: ſiue ſeiunctæ, partibus non concretis, ut fieri uidemus in ciuitate, quæ conſtat è ciuibus diſtinctis, cohorte militum, turma equitum, grege ouium, armentoq;, nec non choro, cuius etiam perſonæ ſunt ſeparatę) in omnibus his perſpicitur, & quod imperat, & quod paret. Quod adiūgit, Ex omni natura ductū, ſpectari etiam in rebus animi expertibus: in ipſis enim quoque, quæ uitæ ſunt expertes, exiſtere quiddam uult, quod imperij inſtar eſt, ceu inquit, in harmonia, uocumq; concentu. Nam illic etiam uox exiſtit, quæ dux eſt, & quaſi regit alias uoces: ad ipſam enim reliquæ referuntur. Cùm autem in excuſis omnibus legatur, τοῖς ἐμψύχοις, exiſtimo legi debere τοῖς ἀψύχοις: cuius ueræ lectionis ueſtigia adhuc apparent in uetere tralatione. Sed D. etiam Thomas ipſam probat. Nam qui diligenter ponderabit, quæ ſequuntur, non magno negotio intelliget ipſam ueram eſſe. Verba quoque hæc, μὴ μετέχεσι ζωῆς, ſunt aliquo modo declaratio illius ſuprà poſiti, ἀψύχοις. Facile oſtendi potuit, id uſu uenire in animantibus: non tam pronum autem eſt hoc facere in his, quæ ſunt animi expertia. In quibus tamen cenſet hoc etiam locum habere, cùm commune ſit uniuerſæ naturæ, & non ſolùm eius quæ prædita eſt ſenſu.

Animal autem primum.) Cum multis modis probet, quod propoſuit, uerum eſſe, primùm oſtēdit id ita prorſus ſe habere in prima animantis compoſitione, quæ cùm conſtet è duabus rebus, ex animo, inquam, & corpore, imperium naturæ ordine eſt animi, ſeruitium corporis. Potiſsimum autem hoc perſpicitur in homine ipſo, de quo diſſerit: quia tamen contingit in aliquibus mortalibus rem aliter ſe habere, ne quis putaret hoc quicquam ualere ad temptandam hanc rationem, docet id attendi non debere: peccareq; illos, qui, quod natura uiq; ipſius fit, quærunt in ijs, quæ à natura ſe remouerunt, malaq; conſuetudine aut aliquo uitio deprauati ſunt: quin potius proponendum ſibi eſſe in ea cōquiſitione hominē abſolutum ac perfectū, & cuius animus corpuſq; ab omni labe uacuū ſit, in quo fieri, qđ dictū eſt, apparebit. Nā in corruptis hominibus contaminatiſq; uideri poſſet ſæpenumero corpus animo imperare, & quò ipſi placeret, ipſum ducere ac raptare. Quod non aliunde contingit, niſi quia illic improbè & præter naturā omnia fiunt.

Licet

Licet igitur, quemadmodum dicimus.) Cum iam probasset animum in corpus naturale iustumq; imperium habere, simulq; aliquo modo indicasset, cuiusmodi imperium illud foret (id enim significat, quod addidit, Vt dicimus: erile enim esse uult) quale exercent domini in seruos (nam animus corpori imperat, ut erus seruo: & eodem loco ipsum habet) adiũgit nunc, in eodem homine posse spectari aliud genus imperij, quod in ciuitatibus exercetur, ubi omnes liberi sunt, qui participes ipsius sunt, & tamen parent & ipsi magistratibus: imperium enim esse tale affirmat mentis in appetitionem partemq; animi, in qua uigent desideria contra naturam. Cum autem hoc affirmasset, recordatus suæ posterioris quæstionis, qua oportere etiam uidere significarat, an præstaret quibusdam hominibus seruire potius alijs, quàm suæ potestatis esse: tangit quiddam, quod ad nodum illum explicandum facit. Inquit enim, planum esse, natura fieri, atque expedire corpori, imperium accipere ab animo, & ipsi dicto audiẽti esse. & eodem pacto parti animi, in qua uigent libidines, regi ipsam à mente, & ab animi parte, in qua regnat ratio. Cùm uerò mutatur in his uicissim imperiũ, & nunc in hoc est, nunc in illo, siue cõtrà quod parêre debet imperat, id est detrimẽto sum ambobus: nec tantũ qd iniustum imperium sustinet, uerũ etiam quod improbè exultat ac dominatur, cùm obtẽperare deberet, inde deterius fit.

Rursus in homine.) Idem usu uenire docet in uarijs naturis animantium, quæ scilicet discrepant inter se feritate & mãsuetudine: cunctis tamen illis in hoc conuenit, quòd sunt rationis expertes. Cùm enim mansuetæ beluæ natura meliores sint feris, ut oues, equi, boues, lupis, ursis, leonibus, mansuetis omnibus præstat regi ab hominibus. Quod uerũ esse docet. Ita namque, inquit, adipiscuntur commoda multa, ac salutem deniq;, cùm homines obijciant ipsis copiam pabuli, quam aliter certis anni temporibus non obtinerent, inuenerintq; remedia multorum morborum, qui ipsas temptant. Meliores uerò appellat mansuetas, quia seruiunt utilitatibus hominum, & uersantur in muneribus honestioribus, ut in agris colendis, & in bello.

Adhuc autem maris genus.) Ostendit idem intelligi posse in alia dissimilitudine generum, quæ uocatur sexus, id est spectatis maribus ac feminis. Cùm enim mares ui naturæ meliores sint feminis (Naturã enim addidit, quia inueniuntur aliquando feminæ nonnullæ prudentiores quibusdam uiris: sed hoc est præter naturam) ipsi imperium habent régũt que ipsas, eæ uerò obtemperant. Cum igitur perspiciatur esse specimen quoddam imperij in his omnibus, quæ exposuit, demonstratumq; sit esse ex natura, ut quædam imperent, quædam uerò pareant: nec tantùm hæc ordine fieri, uerum etiam prodesse deterioribus imbecillioribusq; seruire, potius quàm imperium occupare: existimare debemus idem necessariò euenire in hominum genere, ut scilicet qui meliores sunt, imperent deterioribus: quod imperium & naturale & iustum haberi debet.

Quicunq; igitur tantum distant.) Cùm similibus multis probarit in omnibus ferè rebus, quæ aliquo modo pares putantur, inueniri discriminis aliquid, & tale deniq;, ut alteræ ipsarum dignæ uideantur, quæ cæteris imperent: alterę uerò, quæ imperium accipiant: inquit nunc, ut ad exitum perducat argumentationem, Illi igitur homines, in quorum natura tantum interuallum positum est, quantum esse docuimus in rebus, quarum exemplo usi sumus, tales & ipsi sunt, id est, eodem sanè modo affecti sunt, digniq; planè esse intelliguntur, qui superioribus seruiãt. Vt autem magis eos declaret, & quasi manum ad ipsos intendat, inquit: Intelligo, inquam, illos, quorum opus omne ac ministerium est usus corporis: & si omnia facias, nihil melius inde duces. Hi, inquam, sunt serui natura. Pergit autem exponere, quæ faciũt ad iudicium suum confirmandum, addẽs, Quibus melius est regi hoc genere imperij, quã liberis ac sui iuris esse (quod scilicet imperium exercent eri in seruos) si uerè demonstratum est, rem ita se habere in his quæ iam tradita sunt, dẽ quo dubitare non possumus.

Est enim natura seruus.) Cùm uideret, non paucos extare, qui à se in hoc dissentirent, studet quantum potest rem aperire & monstrare, quales illi sunt, quos intelligit. Inquit igitur, duobus adhuc quasi signis ipsos indicans. Est enim natura seruus, qui ita natus est, ut possit seruitutem pati, ac dominum perpetuum habere. ut sanè, inquit, habet: perspicitur enim, huiuscemodi homines ac nationes hoc genere imperij delectari, aut saltem patienter nimis acerbum hoc iugum ferre. Etsi autem ὁ Ἀνωνύμου inquit, id est qui uim eam & potestatem in se habet, ut ualeat alius esse: non tamen intelligere debemus putareq; seruos esse natura, qui mercedem premiumúe aliquod secuti, regibus & fortunatis hominibus seruiunt (quamuis hi quoque aliquo modo libertatem amittant) uoluntate enim & consilio id faciunt: Alterum signum est, quod cùm ille rationis particeps sit, tantum rationis accepit, ut sentiat ipsam, nõ tamen in se positam habeat. Ne quis autem diceret, ipsum fingere beluam, non hominem: docet quid discriminis sit inter ipsum hũc ac beluam, hoc pacto: Nam cæteræ animantes, excepto homine, etsi & ipsæ seruiunt utilitatibus hominis, non tamen rationem in eo attendunt, uerùm motus animorum suorum sequuntur. recordantes enim se cibum inde accipere, & in uita sua tuenda ab eo iuuari, coerceriq; plagis, si aliter faciant, sunt præstò usibus ipsius.

Et sanè usus parum uariatur.) Hoc quoque ualet ad ostendendum huiuscemodi hominem, id est seruum natura, accedere magnopere ad similitudinem beluæ alicuius, id est mansuetæ, & quæ seruit usibus uitę. nam opera ipsius utimur in ijsdem ferè rebus. Quod declarat, dicens: Vtilitas enim capitur ab ambobus ad res corpori nostro necessarias. Neq; enim talis seruus consilio nos iuuat, aut fructum aliquem fert animo: sed tantum corpori ministerio suo auxiliatur. Vt autem hic, ita quoque infrà hoc ipso in libro cœpit hoc uerbum βοήθεια, cùm dixit, feras quoque animãtes multas, si non omnes, hominum causa creatas esse: uescimur enim carnibus ipsarum, & inde etiam alias utilitates capimus.

Vult igitur.) Confirmat sententiam suam instituto naturæ. tradit enim ipsam etiam, ut illi differunt inter se dotibus animi, quod & ipsum ab ea profectum est: ita etiam studere, ut corporibus liberi & serui homines dissimiles inter se sint, cùm faciat corpora seruorum ualida ac robusta, ut pares illi sint muneribus necessarijs obeundis, id est laboribus magnis ferendis, & oneribus sustinendis: contrà autem corpora liberorum recta, & quæ minimè idonea sint ad opera illa seruilia exercenda, apta tamen eadem ad ciuilem uitam colendam. Quod initio huius partis inquit, naturam uelle, est sermo familiaris Atticorum, & quem multis locis usurpauit philosophus. ualet autem, dat operam, & perspicitur in ea esse uis quædam, quæ incumbit in hanc curam. Neque enim propriè illa uult. Ingenuorum corpora quòd ὀρθὰ debere esse inquit, eodem uerbo usus est Xenophon in 2. libro ἀπομνημονευμάτων, ubi de mulierum fallacijs loquitur, fucataq; pulcritudine. Inquit enim, ipsas, quod ad figuram attinet, uelle uideri ὀρθοπρεπεῖς, id est magis rectas, quàm ipsarum natura sit. Sed Latinus etiam, purissimi sermonis poeta, eodem pacto uerbo suo, quod huic respondet, usus est. Inquit enim, cum partes formosæ feminæ exponeret, quæ tamen destituræ illo, quod in primis pulcritudo requirit, solæ formosam eam non reddunt, *Quintia formosa est multis, mihi candida, longa, Recta est.*—— huiuscemodi autem corpus non conuenire mancipio alicui, beluę declarant, quarum destinatarum operibus illis corpus in terrã pronum est.

Hæc autem.) Adiungit uitam eam, quam dixit hominum, diuidi in munera belli, & in studia pacis. Cum enim res publica nunc quieta sit, nunc uerò bello prematur, utriq; tempori seruire debet ciuis, ipsi utilis. Neque enim aliũde expectanda sunt auxilia ad hostes pellendos, & impetum eorum coercendum Qui autem consilio ipsam pacis temporibus iuuare possunt, & cætera munera ciuium sustinere: ijdem etiam arma ferendo, nec ullos periculorum casus fugiẽdo, præstò ipsi erunt.

Contingit tamen.) Cùm conatum naturæ ostendisset, quæ uellet distinguere corpora liberorum à corporibus mancipiorum: fatetur nunc non semper eam obtinere, quod cupit. sępe namq; contrarium contingere in his rebus, ut serui scilicet natura corpora habeant liberorum hominum: liberi autem animos seruorum. Quod fortasse cum stomacho quodam ab auctore pronunciatum fuit, qui uidebat, atque id non sine dolore, multos mortales tales esse, neque studij aliquid ponere, ut animos excolerent, & cura meliores redderent. Nam natura ipsa, quæ semper integras absolutasque res omnes efficere nititur, rarò non obtinet finem suum: pauciq; admodum temporibus perspicitur esse aliquid maioris uitij in ipsius operibus, atque id semper aliena culpa. id quod uidetur accuratus in primis scriptor ostendere uoluisse, cùm dicit, hoc συμβαίνειν id est euenire. Exempla multorum, qui, cùm nõ solum liberi fuerint, uerum etiã summos gradus honoris sustinuêre, seruile ingenium habuerunt, non possunt esse clàm.

Nam hoc certè planum est.) Finis hic auctoris est ostendere, qui præstent magno interuallo cæteris mortalibus dotibus

animi, dignos esse qui reliquis imperent. Docet autem hoc etiam aliquo modo uerum esse in corporis bonis, formâque ipsa. Cùm enim inueniantur aliqui pulcriores alijs, quos sanè suspicimus & admiramur, si existerent adhuc qui tãtum antecellerent ipsis, quantum imagines deorum præstant formosis etiam hominibus: profectò cuncti mortales forent huius opinionis, & dicerent inferiores dignos esse, qui pulcerrimis seruirent. Quod confirmat testimonio non poetarum solum, uerum etiam aliorum scriptorum, qui narrant priscos illos solitos creare reges, qui specie corporis aut uiribus uincerent reliquos mortales. Id quod in 4. horum librorum auctor hic quoq; noster commemorat. Nam quod de simulacris deorum locutus est, fuêre huius iudicij semper ferè cuncti, ut cùm humanam formam tribuant dijs immortalibus, putent tamen eam elegantiorem multo, perfectioremq; esse. Vnde apud Homerum Troiani proceres, cùm laudarent eximiam speciem Helenæ, affirmarunt, ipsam esse similem facie dijs immortalibus.

Si autem in corpore.) Quòd si, inquit, in corpore hoc ita se habet, multo iustius est hoc seruare in animo, ut illi scilicet, qui longo interuallo præstant cæteris in animi ipsius dotibus, rerum potiantur, præcipiantq; illis, quorum consilium imbecillius est. Quin autem hoc argumentum sit à minore, non est dubitãdum. Si nãq; regnare existit, ubi minus expectari poterat, debet magis inueniri, ubi magis manere debebat. Quod autem impedimenti aliquid afferat huic optimo instituto, declarat. Difficultas enim intelligendi pulcritudinem animi hoc incommodum parit: neque enim ita procliue est cognoscere, qui præstet alijs in animi bonis, ut in corporis specie, quæ oculis perspicitur. Post sententiam hanc concludit totam superiorem disputationem, in qua duo quæsita erant. Inueniri enim hoc discrimen inter homines demonstratum esse affirmat, ut quidam eorum sint natura liberi, quidam uerò eodem pacto serui, quibus expediat dominum habere: quod quemadmodum ipsis utile sit, ita etiam iustum. Neque enim qui cogunt ipsos sibi seruire, improbè faciunt.

Εἰσὶ γὰρ ἐν πολλοῖς καὶ ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων.) Si materialiter considerentur res inter quas datur seruitus & dominium, cùm uariæ sint, etiam dominium erit uarium: sin formaliter, formæ itidem parendi & imperandi erunt diuersæ. Sic aliter pater liberis, nobilis plebeijs, maior natu iunioribus, dominus seruis, potentior debilioribus, sapiens stultis: aliter princeps sorte electus subditis, uti Plato 3. de Legibus docet. Senecę illud notum est, Omne sub regno grauiore regnũ est. Quod Philemon in Thebanis per inductionem illustrauit.

Ἐμοῦ γὰρ ἐστὶ κύριον μὲν εἰς ἅπας,
Τῶν δὲ καὶ σοῦ μυρίων τ' ἄλλων νόμος,
ἑτέρων τύραννον, τῶν τυραννούντων φόβος·
Δοῦλοι βασιλέων εἰσὶν, ὁ βασιλεὺς θεῶν,
ὁ Θεὸς ἀνάγκης. πάντα δ', ἀν σκοπῇς ὅλως,
Ἑτέρων πέφυκεν, ἡ πόνων δὲ μείζονα,
Τούτοις ἀνάγκη τοῦτ' ἀεὶ δουλεύειν ἀεί.

ἐξωτερικωτέρας ἐστὶ σκέψεως.) Ad Musicam pertinet harmoniæ consideratio. Ergo Musica Politicæ philosophię respectu Exoterica dicitur. Si Exoterica, ergo Exotericum non opponitur Acroamatico, quoad rationum acumen atq; pondus, uti quidã uolunt. De qua re uide Scholia nostra in tertium caput primi Ethicorum.

διὸ καὶ τὸν βέλτιστον Δημόκριτον.) Qualem Stoici sapientem illum suum esse uolebant, nunquam priuatum, semper cum imperio, regem regum, solum poetam, solum dialecticum, solum pulcrum, solum diuitem, teste Cic. in Lucullo, & Strabone lib. 1. Geographiæ. Sed huic cõmento philosophico nos Christianum corollarium addamus. Cùm secundum Philosophum brutis homo, hominib. reliquis is, qui omnium perfectissimus est, imperare debeat: Christo omnia & cœlestia & terrestria meritò colla subdere, non tantùm diuinitatis, sed & absolutissimæ humanitatis nomine: quandoquidem ille solus & unus est, ὁ βέλτιστος Δημόκριτος καὶ κατὰ σῶμα καὶ κατὰ ψυχὴν, idea proinde perfectissimæ humanitatis. Admirabilis locus est apud Suetonium in Cæsare, ubi ex Sibyllinis affert carmen tunc temporis uulgatum, Romanos saluos esse nõ posse, nisi eum qui reuera rex esset pro rege colerent. Nimirum ad Christum propediem nasciturum hoc oraculum pertinebat: quod cùm ad Cæsarem suum adulatores referrent, eumque Lupercalibus per iocum, quod serio non audebãt, regem salutarent, cõspirationi Cassij & Bruti occasionem dedêre.

τῶν μοχθηρῶν.) Qui improbitatis habitum iam contraxerunt.

ἢ μοχθηρῶς ἐχόντων.) Qui improbis similes sunt, quo ad actiones, non quo ad habitũ, incontinentes scilicet, quos ἀκρατεῖς lib. 7. c. 11. Ethicorum uocat, & non quidem insanos, insanis tamen similes esse alibi dicit.

ὁ δὲ νοῦς τῆς ὀρέξεως.) Plato lib. 4. 8. & 9. de Repub. Rempublicam homini comparat, & Reip. partes partibus animæ componit. In Phædone animæ imperium in corpus præclarè tribuit.

ἄρχειν φύσει καὶ αὐθρώπου.) Ergo homo natura rex & dominus est uniuersi, non tyrannus, quandoquidem bonum non tam suũ, quàm alienum curat, & expedit ipsis creaturis, hominis imperio subesse, ad suiipsius conseruationem. eapropter cadente homine, ad tuendum colendumq; paradisum creato, tota semel natura cecidisse: & uicissim restituto per Christum opt. max. homine, restituta uidetur: eodem quinetiã cũ Deo coniuncto, ipsa quoq; finem suũ assequetur. Propterea omnẽ creaturã suspirare, & liberationẽ sui, per hominis restitutionẽ in censorio die expectare, D. Paulus intonat. Ad ipsos usq; fontes humanæ dignitatis & excellentiæ solius naturæ instructus lumine pertigit Arist. etsi causam ignorarit, cur hoc tãto principatu homo prærer naturæ institutum exciderit, ignorarit etiam (quandoquidem natura nihil facit frustra) quo modo & per quem recuperarit eundem, sacra scilicet reuelatione destitutus.

τὸ ἄρρεν πῶς τὸ θῆλυ.) Sic Iphigenia Aulidensis apud Euripidem:

Εἰς γ' ἀνὴρ κρείσσων γυναικῶν μυρίων ὁρᾶν φάος.

ὅσοι μὲν οὖν τοσοῦτον διεσχῆσιν.) Victorius sic legit, ὅσοι μὲν οὖν τοσοῦτον διεσχῆσιν, ὅσον ψυχὴ σώματος, καὶ ἄνθρωπος θηρίου (Δημόκριτος ἢ τοῦτον τὸν τρόπον, ὅσων ἐστὶν ἔργον, ἢ τὰ σώματος χρῆσις, καὶ τοῦτ' ἐστ' ἀπ' αὐτῶν βέλτιστον) οὗτοι μέν εἰσι φύσει δοῦλοι, οἷς βέλτιον ἐστὶν ἄρχεσθαι τοιούτῳ τινὶ ἀρχικῷ, ἅπερ καὶ τοῖς εἰρημένοις. Subinde asteriscum lacunam notare uidetur, eo quòd eorum qui serui sint, tantùm meminerit Philosophus: eos uerò qui imperare debeant, silentio prætereat: cùm tamen etiam hos uerbo saltem uno attingendos fuisse, ex propositione prima, ὅσοι μὲν οὖν τοσοῦτον διεσχῆσιν, colligi queat. Et rectè ille quidem. Sed si uulgatã retineamus lectionem, ratiocinatio erit aptior, & quam partem is deesse putat, nos citra iniuriam contextus facilè subintelligere poterimus.

ὅσον αὐθ' αὑτοῦ, ἀλλὰ μὴ ἔχειν.) αὐθ' αὑτοῦ λόγος, ἀλλὰ μὴ ἔχειν. Sic etiam lib. 1. Ethic. cap. ult. rationis compotem propriè λόγον ἔχειν asserit, impropriè uerò partem rationis expertem, quæ tamẽ rationis imperio obedire queat, uti patri filius obedit. Propterea infrà c. 13. n. 64. uirtutis seruilis seruo auctorem uult esse dominum.

τὰ σώματα Δημόφερόντα ποιεῖν.) Proinde Socrates pulcris corporib. pulcras animas ex naturæ rectè agentis instituto inesse debere affirmabat. Et ab Homero Achilles omnium Græcorũ pulcerrimus simul & fortissimus perhibetur. Idẽ de Hectore:

——ὃ γὰρ ἐῴκει
ἀνδρός γε θνητοῦ πάις ἔμμεναι, ἀλλὰ θεοῖο.

τὰ δ' ὀρθά.) Procera & erecta corpora sunt heroica, ut cœlum, è quo demissas habent animas, & quò aliquando redituri sunt, intueri possint. Pronaq; cum spectent animalia cętera terram, inquit Naso, Os homini sublime dedit, cœlumq; uidere Iussit, & erectos ad sydera tollere uultus.

πολεμικοῦ χρέων.) Adsit ergo firmitas lacertorum ingenua, non seruilis. Plut. An seni sit admin. Resp. scribit, rhetores Athenienses Charetem quendam hominem robustis. summæ rerum præficere uoluisse. Timotheum uerò, Non, per deos, dixisse, sed hic talis imperatori uero, ea quæ ante & à tergo sunt prospicienti, sarcinas gestare idoneus erit.

τὰ σώματ' ἔχειν ἐλευθέρων.) Sic apud Homernm Nereus Græcorum omniũ pulcerrimus erat, Paris Troianorum: uterq; imbellis. Itaq; probri loco ei obijcitur forma, δύσπαρι, εἶδος ἄριστε.

Δημόφοροι τὸ σῶμα μόνον.) Quarto & septimo Politico Arist. Aethiopes & Indos ex forma corporis regesdeligere solere auctor est. Nota est Herodoti historia de Macrobiorum Aethiopum rege, qui arcu primùm intento, deinde laxato coram legatis Cambysis, suo illos regi renunciare iussit, tunc Aethiopibus bellum inferrent, cùm arcus tales Persæ populariter tendere possent. Thalestridis item seu Minitheæ Hyrcanæ Curtius & Trogus meminêre, quæ cupiditate prolis heroicæ suscipiendæ ad Alexandrum Magnum longis itineribus contendit. Saulus certè Iudæorum rex Agago Amalechitarum principi solius formæ ergò pepercit. & Maximinus Imp. cùm filium consortem imperij fecisset, id eo quoq; consilio à se factum Romanis scripsit, ut nunquam se pulcriorem Imperatorem habuisse gloriari possent.

φύσει πνεῦ οἱ μὲν δοῦλοι.) Non tantùm inter priuatos homines, sed etiam inter gentes. Quod suprà cap. 2. de Græcis & Barbaris dixerat, id Hip. lib. de Aere, aquis & locis, de Asiaticis & Europæis demonstrat.

POSTEA

POSTEA quam constitit in genere de Materia societatis primæ domesticæ, Seruum domini instrumentum esse, inter omnia reliqua præceps, propterea quòd animatum est, et insuper rationis particeps: subinde species erunt considerandæ, utrũ una tantùm, an plures Seruitutis sint species. Eas igitur ex ipso Efficiẽte deducere uidetur uia problematica. Quæstionem namq; discutiendam suscipit, Vtrũ seruitus lege tantùm cõstet, h. e. utrum unũ tãtùm genus sit Seruitutis, id s. quod naturale est, an præterea etiam alterum, quod sit legitimum. De speciebus igitur Seruitutis inter sapientissimos uiros diu multũ & uariè agitatam quæstionem Philosophus

Aggreditur, utriusq; partẽ quæstionis cõprobando: quandã s. Seruitutẽ & Dominationem esse

Propo-nit tũ re-spectu

Materiæ subiectæ. Quæritur de Cognatis: nẽpe de Cõcreto, siue de Persõnis, utrũ Seruus aliquis naturæ sit. N. 1. et de Abstracto, siue de Re atq; Iure, utrũ Seruitus aliqua iusta sit et secũdũ naturã, nécne. N. 2.

Formæ. Quæstio licet magna sit, non tamen explicatu difficilis, si quis in ea declaranda adhibeat &

Rationis iudicium, τοῦ λόγου θεωρίαν. N. 3. & Sensuum testimonium, τῶν γιγνομένων ἱστορίαν, exẽplorum, scilicet uitæ quotidianæ fidem. N. 4.

Natu-ralẽ. Hominũ enim alios natura liberos, alios seruos fecit: quorum his quidem & expedit & conuenit ut obediãt, illis uerò ut imperent. Quemadmodũ ex fine huius ca. Nu: 52. colligere licet. Deductio autem bipartita esse uidetur, cùm de Domino et Seruo duo demõstret: alterũ,

Quòd secundùm naturam sit humanam, talí ratiocinatione à genere ad speciem ducta:

Quod secundũ naturã inest omnib. entibus naturalibus, illud etiam secundùm naturã homini merit.

Genere. Vide signum A.

Specie, secundùm naturam speciẽrũ uniuersi præcipuæ sunt duæ, nempe Entia alia.

Inanimata. In his Dominium & Seruitutem dari ostendi posset, nisi hæc ab instituto nostro nimis remota essent (nam ad animatorum seruitutem demonstrandam exempla inanimatorum fortasse nõ magni momenti forent) & exoterica, hoc est, ex alio philosophiæ genere petenda, nimirum ex Physico uel Mathematico (Musico scilicet) si de Sonis, uel Numeris, uel Coloribus, uel Odoribus, uel Saporibus sit agendum. N. 14. Vti paulo antè n. præcedenti.

Animata partim

Vegetantia. In his Seruitutis & Dominij uestigia sunt, sed obscuriora (ut in arboribus feris & mansuetis: inter feras, Cedrus et Quercus excellit) proinde omittuntur.

Animalia, in quibus euidentior et certior est Dominij et Seruitutis notio: Siue illa cõsiderẽtur

Seorsim, quoduis scilicet animalium genus per se. Vide B.

Cõiunctim inter se, nẽpe Homo cum reliquis animalibus, inter quæ principatũ obtinere uidetur. Nu. 28. Deductio talis est:

Quicquid animalibus inter se conuenit secundùm animum & secundùm corpus, id maximè est secundùm naturam animalium.

At parere et imperare cõuenit animalib. inter se secundùm animum & secũdùm corpus. Inter Animalia diuersi generis imperium & seruitutem dari ostẽdit tũ respectu

Animi quo ad Mores, tali ratiocinatione:

Meliora & perfectiora imperare debẽt deteriorib. & imperfectiorib. Ratio. Nã hac obediẽtia ea quæ deteriora sunt, in uita conseruantur. N. 31.

At in genere cicurã sunt meliora feris. N. 29. In specie Homo omnib. alijs etiã cicurib. antecellit.

Ergo etiã in genere cicura debent imperare feris. In specie Homo meritò omnib. alijs imperare debet. N. 30. Quoniã hac ratione animalium uita atq; salus cõseruabitur.

Fera debẽt parere cicuribus, & cicura feris secundũ naturã imperare. Ratio:

At animalium alia fera, alia cicura sunt.

Ergo animaliũ alia alijs secundùm naturam parere debent & imperare.

Corporis, quo ad Sexũ. N. 32. Melior et præstãtior sexus deteriori et debiliori debet imperare. At Mas natura melior et præstãtior est quã femina. N. 33. Ergo Mas natura sua Feminæ debet imperare. N. 34. Nõ tũ herili, sed cõiugali imperio. Ho. n. nomine s. c. 2. n. 7. Barbaros reprehendit, q. feminis loco seruorũ uterẽtur.

Ergo parere & imperare maximè est secundùm naturam animalium.

Ergo etiam homini secundùm naturam inerit. N. 35.

Quomodo secundũ naturã sit humanam. Nã cùm constiterit ex præced. Hominẽ reliquorum omnium animalium dominum esse debere: quâ ratione fit ut homo alteri homini æquè libero imperare ausit? Hoc igitur fieri ostẽdit propter differentiã & Animorũ & Corporũ. Vide in seq. fig. C.

Legitimam, & eatenus non secundùm naturam. CAP. VI.

A. Secundùm naturam uniuersalem & animali cum omnibus alijs entibus communem, dominium & seruitutem competere, sic ostendit

Quod necessarium & utile est, id est secundùm naturam. Natura enim id quod bonum est in omnibus spectat atque sequitur.

Sed Imperiũ & Seruitus inter entia naturalia, et necessaria est & utilis. N. 5. Quod quidem tũ in

Genere affirmat. N. 6.

Specie declarat. num. 7.

Per se sunt, quo ad essentiam suam, Diuersæ & Multiplices, pro uaria entium naturâ, uel per se, uel respectu mutuo consideratorum, & uel secundùm genera, uel secundùm species inter se comparatorum. Atq; ut entium officia sunt diuersa, ita quoque parendi & imperandi diuersitas insignis. N. 7. Sic in cœlo Primum mobile, inter Planetas Sol, inter Elementa Ignis, inter Lapides Carbunculus, inter Metalla Aurum, inter Stirpes Cedrus, inter Pisces Delphinus, inter Feras Leo, inter Aues Aquila, inter Homines Græcus, secundùm Poetas (uti suprà cap. 2. n. 10.) principatũ obtinet. Rursus Cœlestia in Elementa, Elementa in Mixta omnis generis, Homo in Animalia imperium exercet: inter ipsos quinetiam homines est, qui alijs imperet, nõ uno, sed uario imperandi genere, pro personarum diuersitate: aliter rex subditis, aliter pater liberis, aliter architectus operis.

Ostendit: Species enim imperij & seruitutis in rebus uniuersi &

Respectu mutuo, perfectione & dignitate sunt Dißimiles, cùm semper in meliori genere entium melior & perfectior sit dominatio, quàm in deteriore. Sic præstantius est imperium hominis in homines, quàm leonis in bruta, quia homines sunt brutis perfectiores. N. 8.

Qui melior est, deteriori imperare debet.

In communi opere is qui præstantius opus facit, imperat utilius opus facienti. Ratio:

At qui opus facit melius, est eatenus melior. Num. 9. Opus enim externum est internæ uirtutis argumentum.

Ergo qui opus facit melius, opus facienti utilius imperabit. Ea propter artium quasdam architectonicas & χρωμένας, quasdam πρὸς ταυτὰ χρωμένας fecit lib. 1. Ethicorũ cap. 1. n. 7. & seq.

Vbi locus est dominio & seruituti, ibi melior imperat deteriori. Probatur:

At ubi est dominium & seruitus, ibi commune quoddam opus subesse necesse est. N. 10.

Ergo ubi est dominium & seruitus, ibi præstantior opere imperat deteriori.

Dissimiles, aliæ alijs perfectiores:

At in natura rerum locus est dominio & seruituti.

Ergo in natura rerum melior imperat deteriori.

Διότι: Cur scilicet Imperij et Seruitutis in rebus uniuersi species sint

Quando plura ad unius & eiusdem constitutionem concurrunt, siue coniuncta sint (ut in homine anima & corpus, in corpore caput & reliquæ partes) siue disiuncta (ut homo, pisces, auis, fera, quæ unum genus animalis uelluti totum quoddam constituunt) inter ea manifestè imperium & seruitus locum habere conspicitur. N. 11.

Diuersæ, tali syllogismo:

At in singulis ferè entium uniuersi speciebus plura ad unius & eiusdem constitutionem concurrere uidentur.

Ergo in singulis ferè uniuersi speciebus imperium & seruitus locum habebit. Illustrat exemplis à minori:

Si in inanimatis species quædã seruitutis et dominij sese exerit, multo magis in animalibus.

Sed illud esse exemplis demonstrat. Sic nãque inter Sonos, quorum concentus harmoniam efficit, Acutæ uoces Grauibus imperare uidentur, Graues uerò Acutis inseruire. N. 13. Sic inter Colores Albus & Niger de principatu reliquorum certãt: inter Sapores dulcis primatum sibi uendicat.

Ergo etiam hoc erit. N. 12.

Ergo imperium & seruitus inter entia naturalia secundùm naturam existit.

B. Ratiocinatio talis subest:

Si dominium & seruitus animali conuenit secundùm partes principes ex quibus constat, certe illi secundùm naturam inerit. Notum est enim ex Physicis, Naturam de Materia & Forma ex æquo dici.

Atqui dominiũ & seruitus animali conuenit secundùm partes principes ex quibus constat. Probat:

Quod animali secundùm corpus & animam conuenit, id illi secundùm partes ex quib. constat conuenire dicendum. N. 15.

At dominiũ & seruitus, siue parere & imperare, animali secũdùm corpus & animam conuenit: cùm corporis quidẽ sit parere, animæ uerò imperare. N. 16. Demõstrat, argumẽto à specie nobilißima ad totum genus ducto:

Quod in animalium genere homini tanquam speciei nobiliß. secundùm corpus & animam conuenit, id toti generi naturaliter secundùm animam & corpus conuenire dicendum. Natura enim reliquas species tanquam rudimenta quædam ad speciem nobiliß. semper dirigere uidetur.

Cæterùm dominium & seruitus in animaliũ genere homini tanquã speciei nobilißimæ secundũ corpus & animam conuenit. Per antiby pophorã declarat, propositionis huius ueritatẽ in homine,

Perfecto tantũ locũ habere, in quo secũdùm naturam res ita se habere, & animo corpus parere conspicitur. N. 19. Tali syllogismo:

Quod humanæ speciei secũdùm naturã conuenit, id in homine maximè secundùm naturam se habente, hoc est, & quo ad animum, & quo ad corpus perfectißimo, spectare oportet. N. 17.

At dominium & seruitus secundùm naturam humanæ speciei conuenit.

Ergo dominium & seruitutem in homine perfectißimo spectare oportet. N. 18.

Imperfecto non habere locum, in quo præter naturam corpus animo imperat. N. 20.

Ergo dominium & seruitutem toti animalium generi naturaliter secundùm corpus & animum conuenire dicendum.

Ergo dominium & seruitus animali secundùm partes, ex quibus constat, conueniet. Corollario illustrat: Dominium inquam tum herile tũ ciuile. N. 21. Etenim si conferantur partes hominis

Heterogeneæ, nimirum animus & corpus inter se, Herile imperiũ emerget, cùm corpus absolutè & animi esse & ab animo dependere dicatur. N. 22.

Homogeneæ, uidelicet animi partes inter se, Ratio nimirũ cum Appetitu, sic locus erit dominio in ijs, quæ sunt

Bona, Politico: ut quãdo Appetitus ueluti seruus aliquid ad corporis sustentationem necessarium persequitur, Ratio domina eidem moderatè assentiatur, atq; ita per uices & imperet & pareat. N. 23.

Mala, Regio, ita ut nunquam Ratio appetitui assentiatur, sed absoluto imperio frænа illi injciat. N. 24.

Ergo dominium & seruitus animali secundùm naturam inerit. Quod ipsum declarat sigillatim: respectu nimirum

Animi & corporis. Sic secundùm naturam Corpus Animo seruiet ἀεσποτικῶς. N. 25.

Animi partiũ. Etenim quando

Secundùm naturæ institutum Ratio Appetitui imperat πολιτικῶς, tunc animal rectè se habet, uiuit, & conseruatur. N. 26.

Contra naturã Appetitus Rationi imperat, tunc animal ad interitum properat. N. 27. Siue iam imperium Rationi eripiatur ab Appetitu

Non penitus, sed ex parte tantùm, & ueluti adæquetur; ἴσον, quasi ἀμφοτερικῶς. Quod in Incõtinentibus & Mollibus uidere est, in quibus pugna est inter Rationem & Appetitum, donec tandem Appetitus superet.

Penitus, ut in Improbis, quorum uitiositas iam callum obduxit, ut Rationem mancipij instar Cupiditas uinctam absq; ulla renitentia trahat τυραννικῶς. Quod Arist. uocat ἀνάπαλιν, quãdo scilicet fertur equis auriga nihil planè renitens.

C.

Quomodo inter homines secundùm naturam, quoad Animum & quo ad Corpus, existat Dominiũ et Seruitus, declarat: eos scilicet qui Animo excellunt, minus excellentibus imperare: & qui Corporis forma atq; robore antecellunt, turpioribus & debilioribus præferri solere. Vsus istud imperandi & parendi duplex singillatim explicat. Dominium & Seruitus naturalis in hominis animo & corpore eluceſcit notis quibuſdã seu characteribus uel

Perfectè in corpore simul et animo, quando animi qualitatẽ qualitas quoque corporis æmulatur, & liberali animo liberalis quoq; forma à natura rectè agẽte tributur. Notæ igitur Dominij & Seruitutis naturalis elucescunt, quo ad

Animum, per ingenij perſpicaciam & tarditatem naturalem. Quod quidem oſtendit tali ſyllogiſmo:

Inter quos ea est distantia, quæ est inter Corpus & Animũ, inter Belluam et Hominem: ijs naturaliter Dominium & Seruitus inest. Nu. 36. Declarat. Nimirũ ijs qui pollent uiribus

Corporis tãtùm, Ratione interim destituuntur, Seruitus secũdùm naturã conuenit. Ex causis ostendit:

Seruus natura is est, cui seruilis naturæ conditiones adsunt (qui & κτῆμα & χρῆσις alterius est) secundùm

Materiam: Qui alterius est totus, & alterius κτῆμα est, ab alio possidetur, et propterea alieni iuris est. N. 38. Sed quia obijcere quis posset, At non oẽs serui alterius sunt: ideo circo respondet, At oẽs naturaliter seruos ea esse conditione, ut alterius esse possint. Et proinde potentia illa seruilis cum actu seruili naturaliter non pugnat. Ratiocinatio talis est:

Qui potest esse alterius secundùm naturam, is etiam alterius est. Natura enim cùm nihil faciat frustra, potentiam hanc naturalem rebus indidit, ut ad actum aliquem reducatur.

At seruus potest esse alterius. Nam ut ipse propter stupiditatem alteri præesse, & alterum sui iuris facere nequit: ita uicissim propter hanc ipsam idoneus redditur, quẽ alteri subsit, & alterius iuris fiat.

Ergo seruus etiam est alterius. Numero 39.

Efficientẽ Instrumentalem: quiscilicet quo ad

Animum, Ratione quidẽ præditus est, sed imbecilli, ut non per se quid agendum sit uidere, sed tamen imperium alterius audire & intelligere queat. Num. 40. Quo ipso differt Seruus homo à serua bellua. Namq; Domini imperio obedit

Brutum, non ratione inductum, sed sensu iucundo pabuli pellectũ, uel sensu tristi uerberum coactum. N. 41.

Homo ratione inductus, q. meliori uel maiori parere & æquũ sit & utile, non domino tantum, sed & seruo.

Corpus, Robore præditus est ad usus heriles idoneo. Ferè enim natura quantum animi ui detrahit, tantum corporis robori addit.

Formam: Qui seruire, hoc est, Domino utilis esse potest, in ijs quæ ad uitam necessaria sunt. Corollario illustrat. Hac ipsa conditione ferè conuenit seruus Homo cum Brutis seruis, cùm uterq; ad quotidianæ uitæ necessitatem conferat, sed seruus tanto illustrius, reliquorum ueluti præfectus existens. uti cap. præced. docuit. N. 42.

At ei, qui corporis tantũ robore pollet absq; ratione, qua alijs præesse queat, seruilis naturæ conditiones insunt: nimirum quòd & Alterius est, & Ratione ad parendum tantùm præditus, & ad Ministerium aptus est.

Ergo qui corporis tantùm robore absq; ratione pollet, seruus est naturâ. Num. 37.

Animi, licet corporis uiribus non excellant, Imperium & Dominium secundùm naturam conuenit. Ex præcedentibus subintelligitur.

At inter homines quosdam ea est distantia, quæ est inter Corpus & Animum, inter Hominem item & Belluam.

Ergo inter homines naturaliter Dominium & Seruitus inest.

Corpus, per Formæ dignitatẽ, & motus atq; sensus alacritatem. Natura enim cùm animo ueluti domino corpus tanquam seruum conformare studeat, corpora dominorum liberalia, seruorum seruilia efficere consueuit. N. 43. Proinde corpora

Seruilia, ut ad opus faciendum idonea sint, & labores, frigora & æstus ferre queant, robore tũ actuo, tum passiuo instruit. N. 44.

Libera, cùm nõ ad opus faciendũ, sed ad ciuilis societatis munia capessenda pertineant, procera & erecta facit. N. 45. Quorum usus sit, omni reip. tẽpore, uidelicet & tempore

Belli. Nu. 46. Ergo in libero homine ut non requiratur robur seruile, at certè tñ robur militare.

Pacis. N. 47.

Imperfectè, in alterutro tantùm, quando scilicet corporis qualitas animi qualitatẽ non imitatur. Vide seq. sign. D.

D. Præter *naturæ institutum interdum quo ad animi & corporis libertatem & seruitutem aberratio quædam cõtingit, ita quidẽ ut ijdẽ altera parte ad imperandum, altera ad seruiendum nati uideantur. Hãc igitur aberrationem*

- **Natura** *ueluti mõstrum inuehit (Num. 48.) tum in*
  - Vno *homine, quando quis prædituis forma corporis*
    - Seruili, *animo interim est maximè liberali & ingenuo: ut Aesopus, Socrates, Epictetus.*
    - Liberali, *animo est seruili, abiecto atq; stupido: ut Nireus apud Homerum, & Paris.*
  - Pluribus *hominibus & gentibus integris, ut alijs quidem libertas insit quo ad*
    - Corpora, *cùm specie sint liberali & decora, animo interim seruili.*
    - Animos, *cùm ingenij acumine & perspicacia ualeant, at specie corporis sint abiectissima.*
- **Ratio** *explicat & ueluti corrigit, ei principatum tribuẽs, quod dignius est. Nam quando naturalis libertatis & seruitutis notæ in animo & corpore inter se pugnant, nec animi qualitas corporis qualitati consentit, tunc animi maiorem quàm corporis rationem habendam esse, & propterea eum qui ingenio est liberali, etsi corpore seruili, secundùm naturam imperare debere, rationi consentaneũ est. Libertatem namq; seu pulcritudinem animi libertate & pulcritudine corporis*
  - **Reipsa** *quidẽ multo præstantiorem esse sic ostendit:*
    - Si *excellentia formæ & staturæ corporeæ dignos imperio facit, multo magis excellentia animi. Num. 50. Quandoquidẽ animus corpore multis modis præstat.*
    - Sed *excellentia formæ & staturæ corporeæ heroica, qualem in Deorum statuis artifices exprimere student, imperio dignos facit. N. 49.*
    - Ergo *multo magis excellentia animi imperio dignos faciet.*
  - Cognitione *uerò multo difficiliorem & operosiorem esse affirmat. Nu. 51. Eoq; fit, inter Barbaros præsertim, ut à specie potius externa quàm ab interna uirtute magistratus deligant.*

CAPVT VI.

De Seruitute legitima disputat.

EOs[1] aũt, qui contraria his aiũt, aliquo modo rectè dicere, nõ est arduũ uidere. duob.[2]. n. modis dicitur seruire, & seruus. Est[3]. n. quidã lege seruus, & seruiens. lex[4] nãq; cõsensus quidã est, & pactũ, in quo bello uicta uictorũ esse affirmãt. Hoc[5] aũt ius multi legũ periti tanquã oratorẽ accusant, repugnare q; legib. aiũt: tanquã malũ & nõ ferẽdũ sit, si eius qui uim adhibere potest, atq; opib. pstat, seruũ erit & in potestate ipsius positũ, qđ uim perpessũ est. Et his[6] quidẽ ita uidetur, his uerò illo modo, è numero quoq; sapientiũ. Causa[7] aũt huius controuersiæ, & quod facit ut rationes hę uarientur, est,[8] quòd aliquo modo uirtus, cùm ornata est copijs, & uim adhibere pót maximè: &[9] semper quod superat, secũ habet exuperantiã alicui[9] boni: ut[10] uideri possit nõ sine uirtute esse uiolentia. Sed[11] de iusto tãtũ restare cõtrouersiã: ob[12] hoc. n. his quidẽ beneuolẽtia uidetur esse iustũ, his[13] aũt ipsum hoc iustũ, superiorẽ imperiũ habere. Nã[14] dissentientib. inter se his rationib. neq; firmũ aliquid, neq; aptũ ad persuadẽdũ habẽt alterę rationes, qđ nõ decet, qđ uirtute melius est, regere ac dominari. Omnino[15] aũt pendẽtes quidã, ut putant, ab aliquo iure (lex[16]. n. est iustum quoddã) seruien-

ΟΤΙ[1] μὲν οὖν οἱ τἀναντία φάσκοντες τρόπον τινὰ λέγουσιν ὀρθῶς, οὐ χαλεπὸν ἰδεῖν. διχῶς [2]γὰρ λέγε[3]ται τὸ δοῦλεύειν, καὶ ὁ δοῦλος. ἔστι [3]γάρ τις καὶ νόμον δοῦλος, καὶ δοῦλων. ὁ [4]γὰρ νόμος ὁμολογία τίς ἐστιν, ἐν ᾧ τὰ κατὰ πόλεμον κρατεῖσθαι τῶν κρατούντων εἶναι φασί.[5] τοῦτο δ' ἴσως τὸ δίκαιον πολλοὶ τῶν ἐν τοῖς νόμοις, ὥσπερ ῥήτορα, κρίνουσι παρανόμων· ὡς δεινὸν εἰ τῷ βιάσασθαι δυναμένῳ, καὶ κατὰ δύναμιν κρείττονος, ἔσται δοῦλον καὶ ἀρχόμενον τοῦ βιασθέντος. καὶ [6]τοῖς μὲν, οὕτω δοκεῖ· τοῖς δ' ἐκείνως, καὶ τῶν σοφῶν. ἄτοπον [7]δὲ τοῦτο τῆς ἀμφισβητήσεως, καὶ ὃ ποιεῖ τοὺς λόγους ἐπαλλάττειν, ὅτι [8]τρόπον τινὰ ἀρετὴ, τυγχάνουσι χορηγίας, καὶ βιάζεσθαι δύναται μάλιστα· καὶ [9]ἔστιν ἀεὶ τὸ κρατοῦν ἐν ὑπεροχῇ ἀγαθῶ τινος. ὥστε [10]δοκεῖν μὴ ἄνευ ἀρετῆς εἶναι τὸ βίαιον, ἀλλὰ [11]περὶ τοῦ δικαίου μόνον εἶναι τὴν ἀμφισβήτησιν. [12]Διὰ γὰρ τοῦτο, τοῖς μὲν, εὔνοια δοκεῖ τὸ δίκαιον εἶναι· τοῖς [13]δ' αὐτὸ τοῦτο δίκαιον, τὸ τὴν κρείττονα ἄρχειν. ἐπεὶ [14]διαφόντων γε χωρὶς τούτων τῶν λόγων, οὔτ' ἰσχυρὸν ἐξ ἔχει, οὔτε πιθανὸν ἄτεροι λόγοι, ὡς ἀ δεῖ τὸ βέλτιον κατ' ἀρετὴν ἄρχειν καὶ δεσπόζειν. ὅλως [15]δ' ἀντεχόμενοι τινὲς, ὡς οἴονται, δικαίου τινὸς (ὁ [16]γὰρ νόμος δι-

EOs[1] autem, qui contrà dicunt, quodammodo rectè dicere, non est difficile uidere. Duobus[2] enim modis dicuntur seruire, & seruus. Est[3] enim aliquis lege seruus, & homo seruiens. Lex[4] enim pactum conuentum quoddam est, qua lege bello capta, eorum, qui uicerunt, ea que ceperunt, esse dicunt. Hoc[5] igitur ius multi ex ys, qui in legibus uersantur, tanquam rhetorem, uocant in iudicium & crimen rogationis contra leges latæ: quasi graue sit, minimèque ferendum, si ei, quod uim afferre possit, quódque uiribus antecellat, seruum & subiectum erit id, cui uis allata fuerit. Atque[6] his quidem ita uidetur, illis aliter, & ex numero quidem sapientum. Huius[7] autem controuersiæ causa, & quod facit rationes uariare, est,[8] quia cùm quodammodo uirtus commeatu instructa, & adiumentis freta, uim afferre maximè possit: tum id,[9] quod uictoria potitur, bono aliquo semper antecellit: quo[10] fit, ut non sine uirtute uis esse, sed[11] de iure tantum ambigi uideatur. Propterea[12] enim alijs ius uidetur esse[13] bonarum legum constitutio: alijs hoc ipsum ius esse, ut, qui uiribus sit superior, ac potentior, is præsit atque imperet. Nam[14] dissidentibus & pugnantibus inter se his rationibus, neque firmum quicquam, neque probabile habent alteræ rationes, quin oporteat, id quod uirtute præstat, dominari atque imperare. In[15] summa autem nonnulli iure quodam, ut arbitrantur, nitentes (lex[16] enim ius quoddam est)

dam, ut arbitrantur, nitentes (lex[16] enim ius quoddam est)

seruitutem [17] impositam bello statuunt iustam. Simulq; [18] nō aiunt: principium [19] enim bello rum usu uenire potest, ut nō sit iust um: & [20] hominem indignū qui seruiat, nullo pacto diceret aliquis seruum esse. Si [21] autem non, cōtinget nobilissimos habitos seruos esse, & è seruis ortos, si usu uenerit, ut capti bello uenundati fuerint. Quapropter [22] ipsos nolunt dicere seruos, sed barbaros: & [23] sanè quā do hoc dixerint, nihil aliud quęrunt, quàm seruum natura, quod ab initio diximus. Necesse [24] enim est quosdam cōfiteri esse seruos, hos quidem, ubicūque fuerint, seruos: hos autem nullibi. Eodem [25] autē pacto & de nobilitate. Ipsos [26] enim nō solùm suis in sedibus nobiles, uerùm ubiq; arbitrantur: Barbaros [27] autem domi tantùm: tanquam [28] sit hoc quidem simpliciter nobile & liberum, hoc [29] aūt non simpliciter: quemadmodum [30] & Helena Theodectis inquit:

Diuinis ab ambobus parentib. radicibus, quis
Vtiq; auderet appellare ancillam?

Quādo [31] aūt hoc dixerint, nulla alia re, nisi uirtute ac uitio definiunt seruū & liberū, & nobiles & ignobiles. Postulāt [32] .n. ut quēadmodū ex homine homine, & è belua nasci uidemus beluam: ita ex bonis bonū. Natura [33] aūt uult quidē hoc efficere sæpe: nō tamē ualet. Continere [34] igitur in se rationē quandam hanc controuersiam: & nō esse hos quidē natura seruos, hos autem liberos, planū est: nec [35] nō in quibusdam hoc esse definitum: quorum cōducit, huic quidem seruire, huic uerò dominari: & [36] iustum est atq; decet hoc quidem parêre, hoc autem imperare, eo genere imperij, quo à natura facti sunt, ut utantur. Quare [37] & dominari ipsis licet: peccare [38] aūt in hoc detrimentosum est ambobus. Idē [39] enim cōducit parti ac toto, & [40] corpori atq; animo: seruus [41] autem pars quædam est domini, tāquā [42] animalis pars corporis, seiūcta aūt pars. Quare [43] & utilitas est quædam cōmunis, & amicitia seruo & ero inter se, his inquā, quibus à natura status hic tributus fuerit: quibus [44] autem non hoc modo, sed lege & ui adhibita, contrarium usu uenit.

καὶ ὀν τι)τλὼ [17] κῆ᾽ πόλεμον δικαίαν πρᾶξαι δικαίαν. ἅμα [18] δ᾽ ὃ φασὶ τλώ τε [19] γὰρ ἀρχὴν ἐνδέχεται μὴ δικαίαν εἶναι τῶν πολέμων· καὶ [20] τὸν ἀνάξιον δεδόλωσθαι, ἐδαμῶς ἂν φαίη τις δοῦλον εἶναι. εἰ [21] δὲ μὴ, συμβήσεται τοὺς εὐγενεστάτους εἶναι δοκοῦντας, δούλους εἶναι, καὶ ἐκ δούλων, ἐὰν συμβῇ πραθῆναι ληφθέντας. διόπερ [22] αὐτοὺς οὐ βούλονται λέγειν δούλους, ἀλλὰ τοὺς βαρβάρους. καίτοι [23] ὅταν τοῦτο λέγωσιν, οὐδὲν ἄλλο ζητοῦσιν, ἢ τὸ φύσει δοῦλον, ὅπερ ἐξ ἀρχῆς εἴπομεν. ἀνάγκη [24] γὰρ εἶναί τινας φύσει, τοὺς μὲν πανταχοῦ δούλους, τοὺς δ᾽, οὐδαμοῦ. τὸν [25] αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ περὶ εὐγενείας. αὐτοὺς [26] μὲν γὰρ οὐ μόνον παρ᾽ αὑτοῖς εὐγενεῖς, ἀλλὰ πανταχοῦ νομίζεσθαι· τοὺς [27] δὲ βαρβάρους οἴκοι μόνον· ὡς [28] ὄν τι τὸ μὲν ἁπλῶς εὐγενὲς καὶ ἐλεύθερον, τὸ δ᾽ [29] οὐχ ἁπλῶς, ὥσπερ [30] καὶ ἡ Θεοδέκτου ἑλένη φησί·

Θείων δ᾽ ἀπ᾽ ἀμφοῖν ἐκγόνοιν ῥιζωμάτων,
Τίς ἂν προσειπεῖν ἀξιώσειε λάτριν;

ὅταν [31] δ᾽ οὗτο λέγωσιν, οὐδενὶ, ἀλλ᾽ ἢ ἀρετῇ καὶ κακίᾳ, διορίζουσι τὸ δοῦλον καὶ ἐλεύθερον, καὶ τοὺς εὐγενεῖς καὶ τοὺς δυσγενεῖς· ἀξιοῦσι [32] γὰρ ὥσπερ ἐξ ἀνθρώπου ἄνθρωπον, καὶ ἐκ θηρίων γίνεσθαι θηρίον· οὕτω καὶ ἐξ ἀγαθῶν, ἀγαθόν. ἡ δὲ [33] φύσις βούλεται μὲν τοῦτο ποιεῖν πολλάκις, οὐ μέντοι δύναται. ὅτι μὲν [34] οὖν ἔχει τινὰ λόγον ἡ ἀμφισβήτησις, καὶ οὐκ εἰσὶν οἱ μὲν φύσει δοῦλοι, οἱ δ᾽ ἐλεύθεροι, δῆλον· καὶ [35] ὅτι ἔνιοι διώρισαι τὸ τοιοῦτον, ὧν συμφέρει τῷ μὲν τὸ δουλεύειν, τῷ δὲ τὸ δεσπόζειν· καὶ [36] δίκαιον, καὶ δεῖ, τὸ μὲν ἄρχεσθαι, τὸ δ᾽ ἄρχειν, ὧν πέφυκασιν ἀρχὴν ἄρχειν, ὥστε [37] καὶ δεσπόζειν. τὸ [38] δὲ κακῶς, ἀσυμφόρως ἐστὶν ἀμφοῖν. τὸ [39] γὰρ αὐτὸ συμφέρει τῷ μέρει τῷ ὅλῳ, καὶ [40] σώματι καὶ ψυχῇ. ὁ δ᾽ [41] δοῦλος μέρος τοῦ δεσπότου, οἷον [42] ἔμψυχόν τι τοῦ σώματος, κεχωρισμένον δὲ μέρος. διὸ [43] τὸ συμφέρον ἐστί τι, καὶ φιλία δούλῳ τῷ δεσπότῃ πρὸς ἀλλήλους, τοῖς φύσει τούτων ἠξιωμένοις. τοῖς [44] δὲ μὴ τοῦτον τὸν τρόπον, ἀλλὰ κατὰ νόμον καὶ βιασθεῖσι, τἀναντίον.

seruitutem [17] bellicam statuunt esse iustam: sed [18] simpliciter & absolutè iustam esse negant. Nam [19] primùm contingere potest, ut principium bellorum non sit iustum: deinde [20] indignum qui seruiat, nemo ullo modo dixerit esse seruum. Alioqui [21] eueniet, ut, qui honestißimo & clarißimo loco nati existimentur, serui sint, & ex seruis nati, si fortè acciderit, ut capti uenierint. Quapropter [22] nō eos dicere seruos uolūt, sed barbaros. Atqui [23] cùm hoc dicunt, nihil aliud quærunt, quàm natura seruū: qua de re nobis initio sermo institutus est. Necesse [24] enim est fateri aliquos esse alios ubique locorū seruos, alios nusquam. Eodem [25] autem modo & de nobilitate sentiendum. Eos [26] enim non solùm domi nobiles, sed ubique gentium claros arbitrātur: Barbaros uerò [27] domi tantùm: proinde quasi [28] aliquid sit simpliciter nobile & liberum, aliud [29] non simpliciter: quemadmodum [30] ait & Theodectæ Helena:

Diuina ab utraque stirpe prognatam, quis hanc
Seruam uocare non iniquum censeat?

Cùm [31] autem hoc dicunt, nulla alia re, quàm uirtute & uitio seruum & liberum, nobileis q;, & ignobileis definiunt. Par [32] enim esse censent, ut ex homine homo, & ex feris fera nascitur, sic ex bonis bonum nasci. Natura [33] autem uult illa quidem hoc facere: sed sæpenumero non potest. Huius [34] igitur controuersiæ rationem esse aliquam, utrum sint aly natura seruy, aly liberi, nécne, ex ys, quæ suprà explicata sunt, intelligere licet. Ne [35] hoc quidem obscurum est, hoc in quibusdā esse definitum ac distinctum: quorum huic quidem expedit seruire, illi autem imperare: & [36] iustum est, atque oportet hunc imperio alterius parére, illum imperium obtinere, id imperium scilicet, quod utriusque naturæ conuenit: ergo [37] & dominari. Malè [38] autem imperare (id est, non eiusce modi imperium, ad quod uterque sit aptus natura, exercere) est utrique inutiliter imperare. Idem [39] enim expedit parti & toti, idémque [40] corpori & animo. At [41] seruus, pars quædam domini est, ueluti [42] animata quædam corporis, sed tamen separata pars. Quare [43] etiam utilitas quædam & amicitia seruo & domino inter ipsos intercedit, ijs, quibus hæc contigerunt natura. Iis [44] autem, qui non ita dominantur & seruiunt, sed lege & ui coacti, contraria.

COM-

COMMENTARIVS ET SCHOLIA.

Eos autem qui contraria.) Cum iudicium suum confirmarit, ac quid nos sentire de hoc oporteat, ostenderit, fatetur eos etiam, qui dissentiunt à se, non tota uia errare. Nam aliquo modo acceptam, non simpliciter tamen, opinionem quoque eorum ueram esse, quod non magno negotio intelligi possit. Docet igitur seruum duobus modis dici, & eodem pacto seruire, cùm sit quidam seruus lege atque instituto hominum: quo pacto etiam aliquis dicitur seruire. Declarat autem cuiusmodi sit lex, quam intelligit. Est enim, inquit, lex consensus quidam gentium, qua lege tradunt, quæ uicta bello ac superata fuerint, fieri eorum qui uicerunt. Quod ius intellexit M. Antonius, cùm in epistola ad Octauianum & Hirtium accusauit illos his uerbis: Massilienſibus iure belli adempta, reddituros uos pollicemini. Valet enim illic, iure belli, iustè: sed tamen genere illo æquitatis, quod exponit hic Aristoteles, quoque utuntur uictores in uictos & subactos.

Hoc autem ius.) Inquit, iustum hoc quod expressum est, non omnibus probari, nec deesse qui ipsum criminentur, & affine magnæ culpæ uelint esse: & eos quidem peritos homines, ac diu uersatos in legibus interpretandis. Dicunt enim acerbū esse, & nullo modo ferendum, ut qui subigere potest, & opibus tantum melior est, seruum habeat, & dicto sibi audientem eum, cui uim attulerit. Addit autem auctor, Et sanè de hac re his hominibus ita uidetur, alijs uerò aliter: nec tantum è numero idiotarum, uerum etiam doctorum uirorum. Cùm quibusdam magnopere displicere hoc genus iuris significare uellet, qui non cessarent ipsum reprehendere & accusare, locutus est eleganter & ex consuetudine Athenienſium, in quorum moribus & institutis erat, ut qui plebiscitum scripsisset, quod repugnaret ueteri alicui legi eius reipublicæ, eo nomine uocaretur in iudicium: oratores autem erant, quibus hoc periculum creabatur: illi namq; in ea libera ciuitate, & in qua populus summam potestatem habebat, remp. administrabant. appellabant autem hoc γράφεσθαι παρανόμων, id est intendi illis litem, quòd falsum ac repugnans legibus plebiscitum scripsissent: ut Aeschines Ctesiphontem accusauit, qui plebiscito decreuerat, ornādum esse Demosthenem, qui muros ciuitatis sua pecunia instaurarat. id autem legibus non licebat, quia nondum reddiderat rationem administratæ reip. Demosthenes etiam in ea oratione, qua defendit auctorem illius beneficij sibi dati, inquit: ἐὰν γράφωνται παράνομα, παρανόμων γραφόμενον. Vt autem oratores, qui id ausi essent, ita nunc politus doctor iustum hoc in iudicium uocari solitum dicit.

Causa autem huius.) Aperit, quæ sit causa huius controuersiæ, & quid faciat ut inter se dissentiant, non soū cæteri, uerū etiā acuti & sapiētes uiri. Hi enim sunt, qui cum subtiliter de rebus disputēt, sequentes tamen diuersa argumēta, aliter atq; aliter de hoc existimant. Illa autem est, quia aliquo modo uirtus, cùm est nacta copiam rerum ad id accommodatarum, & quasi instrumentorum, id est, cùm simplex non est, nec spoliata rebus, quæ conatus ipsius adiuuant, ut alia facile præstare potest, ita etiam uim adhibere. Et si attendemus, inueniemus semper quod uincit ac superat aliquid, hoc obtinere: quia præstat ipsi possessione alicuius boni, ut uideri possit non omnino carere uirtute uis illa. ἀρετὴν uerò ualere hic puto calliditatem, ut cœpit quoq; hoc nomen suprà, cum inquit, ὁ ἀνθρωπος ὅπλα ἔχων φύεται φρονήσει καὶ ἀρετῇ. Επαλλάττειν dicūtur res quæ quasi statū suum facile mutant, & ita similes inter se sunt, ut ipsarum una altera uideri sæpe possit: quemadmodum ipse etiam cœpit hoc uerbum in 4. horum librorum, ubi de duobus generibus tyrannidis differit, quæ similes sunt regno. Quod inquit, τρόπον τινὰ, ut crebrò loqui solet, ualet, non exquisitè nec perfectè, sed quasi crasso quodam modo. Neque enim uirtutis propriū est uim alicui afferre, atque ipsum cogere: neque absolutam etiam uirtutem intelligit. Latini quoq; quidam scriptores, hoc ut puto exprimentes, & ipsi aliquo modo dixerunt. Notio huius nominis χορηγία, multis locis ita ab eo usurpati (est enim uerbum translatum) satis nota hodie, ac perspecta est.

Sed de iusto tantum.) Quo demto restat tantum scrupulus, iustum ne id sit: hac enim de causa, inquit, sunt qui putent, beneuolentiam tantum & amorem erga eos, qui reguntur, esse iustum: nec aliter posse dici imperium iustum, nisi seruiat commodis & utilitatibus eorum, qui parent. Alij autem arbitrantur hoc ipsum æquum ac iustum esse, meliorem, inquam, firmioremque regnare. Nam nisi dirimatur hæc lis, contrariæq; ambæ rationes stabunt, nihil uirium neque roboris habebit: & quod quicquam ad persuadendum ualeat oppositā huic ratio, quòd scilicet non oporteret uirtute præstantes, melius, id est ualidius imperare & dominari inter inferiores. Non intelligit autem, cum ἀρετὴν uocarit, ne hic quoque ueram uirtutem, sed speciem tantum ipsius, ut suprà. Nam Proclus in politiam affirmat hanc uocem esse ὁμώνυμον, usurpariq; sæpe solitam de rebus uacuis ab animo, cum dicatur quoque uirtus uasis, & aliarum huiuscemodi rerum. Dicit igitur opus esse nos omnia facere, ut constituamus superiorem rationem. Nisi enim hoc obtinuerimus, non poterimus non concedere, eos qui meliores sunt hoc genere uirtutis, id est calliditores, non habere iustum imperium in eos, quos subegerunt. Qui existimabant beneuolentiam iustum esse, id quod dixi, significare uolebant. Neque enim me latet extitisse, qui aliter hoc acceperint. De quo genere imperij, ut de contrario etiam, quid sui iudicij foret, docuit Mitio Terentianus: Et errat longè mea quidem sententia, qui imperium credat grauius esse aut stabilius ui, quod fiat, quàm illud, quod amicitia adiungitur. Διαφώντων quod inquit, de rationibus contrarijs argumentisq; loquens, usus est uerbo translato, à ueris hominum contentionibus, quo propriè usus est optimus poeta, cum de iurgijs Agamemnonis Achillisq; inter se loqueretur.

Omnino autem pendentes quidam.) Docet, quo argumento utantur, qui aiunt, impositam bello seruitutem iustam esse: defenduntq; ius illud, quod totum in ui fundatum est. Inquit igitur: Et, ut plenius de hoc loquar, nonnulli sunt, qui apprehenso quodam iusto, ipsoq; primum utentes, tanquam solo, ac fundamento suæ rationis, uolunt seruitutem profectam ex bello, esse iustam: qui tamen pòst, re tota diligentius cogitata, non omnino manent in sententia. Erat autem firmamentum ipsorum, quòd seruitus illa lege quadam constabat. Quadam uerò, inquit, quemadmodum etiam eodem animo, ut illi putant, quia lex illa non est omnibus partibus uera: & tamen, ut non perpetuò propriè q; omnis lex uocari potest iustum, ita sine errore ullo dicitur iustum quoddam, quia in ea re aut tempore probatur, & recepta est.

Simulq; non aiunt.) Ostendit eosdem illos quasi dissentire à semetipsis, & mutare sententiam, quia uident fieri posse, ut quod iustum esse uoluerint, non sit semper iustum: contingit enim principium eorum bellorum minimè iustum esse. quod autem ab initio malo proficiscitur, malum & ipsum uideri necesse esse. Vnum igitur hoc est eorum, quæ faciunt ut illi negent, quod antea affirmabant, incertoq; animo de hoc sint: alterum autem, quòd uirum, indignum seruitute, nullo pacto aliquis concederet seruum esse. Quod si hoc non tenemus, inquit, cogemur fateri, eos qui ab omnibus existimantur esse nobilissimi homines, seruos esse, atque ex seruis natos: quod adhuc humilius ac sordidius est, si contigerit eos (quod sæpe fit) bello captos uenundari. Perspicitur auctorem ueteris tralationis in exemplari, unde expressit, scriptum hic habuisse ὅλως pro ἁπλῶς: neque tamen ipse in libris, quos calamo exaratos multos uidi, aliter atque in excusis scriptum offendi. Quare opinor unam hanc esse uarietatum illarum lectionis, quæ antiquitùs hæserunt monimentis auctorum: & sanè idoneus sensus elicitur ex utraque scriptura. Notaui præterea Aristotelem alibi, ut nunc legitur, &, ut ego accepi, locutum: ut in primo libro de Arte dicendi, ubi inquit, ἅμα δὲ καὶ οἱ ἄνθρωποι πᾶσὶ τὸ ἀληθὲς πεφύκασιν ἱκανῶς. Quod si alicui magis placet ὅλως, non est obscurum quomodo capi debeat: significaret enim, quemadmodum assentiuntur, seruitutem bello importatam esse iustam, ita non omnino id asseuerant: quia fieri potest, ut iniustè id bellum susceptum sit.

Quapropter.) Quare inquit ne cogantur hoc concedere assentiriq; tam importunæ sententiæ, non inducunt in animum dicere hos seruos, qui scilicet summo loco nati, iniquitate fortunæ uenditi fuerint, & ero alicui pecunia addicti, sed barbaros tantùm, quibus idem contigerit. Vnde elicit, eos secum aliquo modo facere, cùm tamen id non putarent. si enim inquit accurate attendimus, uidebimus eos, cum hoc dicunt, quærere & omne studium suum ponere in indagando homine, qui sit natura seruus, non instituto mortalium ac lege: quem nos quoque uerum esse seruum arbitramur, ut suprà ostendimus.

Necesse enim est.) Qui enim, inquit, uerè sentire uolent de his rebus, neque errori ulli affines esse, cogentur affimare inueniri quosdam, qui omnibus in terris ac fortunis sint serui: & non solum cùm in potestatem alienam uenerint. Contrà autem alios, qui nullis in locis, quique, cùm ab hostibus etiam tenentur, liberi sunt.

Eodem autem pacto & de nobilitate.) Adiūgit, eodem pacto illos sentire de nobilitate: ipsos enim, id est uerè nobiles dignosq; qui tales habeantur, non solum apud suos & collatos cum alijs, qui in ijsdem terris uiuunt, nobiles esse uolunt, sed ubique: barbaros autem contrà domi solum. Nam cum uenerunt in alias terras, in quib. sunt homines uerè liberi, collati cum ipsis,

non possunt amplius liberi existimari, tanquam sit, inquit, nobile duorum generum: quorum quidem unum simpliciter nobile est, alterum uerò non simpliciter. Cuius sententiæ, inquit, fuit Helena Theodectis. Theodectes enim, Phaselites patria, unusque è sodalibus Aristotelis, scripsit etiam fabulas tragicas. Apud ipsum igitur Helena de se (ut suspicari licet) loquens, inquit (sunt autem, quos citat, duo senarij) Cuius autem ab utrisq; parentibus existant diuinæ radices, quis auderet appellare hanc seruam? Videtur enim de se, ut de alia muliere locuta. Et sanè ita nata Helena, & cœlesti stirpe oriunda erat. Trãslato autem uerbo usus, uocauit radices principia amborum suorum parentum. Vt enim radices arborum origines, ita ipsi natorum: quas etiam appellauit infrequentiore uocabulo, & magis proprio poetarum, quàm solutæ orationis, neutro genere ῥιζώματα. Hac etiam uoce principia rerum naturalium, elemẽtaq; uocata significauit Empedocles. Plures enim ipsius uersus leguntur apud Plutarchum, quorum initium hoc est: πέσσαρα τῶν πάντων ῥιζώματα πρῶτον ἄκουε.

Quando autem hoc dixerint.) Quid illi, quos significat, dicerent, commemorauit. Docet autem nunc, quod ijdem non expressérant, quis exquisitior sensus foret uerborum eorum. Vtebantur enim, minimè intelligentes illi quidem, quasi norma quadam distinguendæ seruitutis ac libertatis hominum; & ut harum, ita etiam nobilitatis atque ignobilitatis, uirtute ac uitio: quomodoq; hoc facerent, declarat. Verum enim esse censent, idq; sibi concedi debere arbitrantur, ut quemadmodum uidemus ex homine nasci hominem, & è belua beluam, ita etiam è probis parentibus probos liberos. Aperit autem statim errorem animi eorum, & in quo deciperentur, ostendit. Non enim, inquit, dubiũ est, quin natura hoc uelit studeatq; facere, quod etiam sæpe obtinet: non tamen semper hoc præstare ualet. Quæstio autem hæc omni tempore multum agitata est. Visum enim est semper admirabile, è moderatis & sapientibus parentibus nasci filios nequissimos, & imbecilli admodum consilij. Id quod etiam ab ijs, qui ueterem memoriam literis prodiderunt, exemplis multis positis notatum est. Nam comici quoque Græci testantur, hoc usu uenisse liberis Hippocratis, summi medici, qui omnium stultissimi extitêre, ac passim irrisi & despicatui habiti sunt. Accommodatum exemplum est huic rei docẽdæ illud Ciceronis è Philippica XI. facetè sanè dictum: Vidi etiam P. Decij auctionem, clari uiri, qui maiorum suorum exempla persequens, pro alieno se ære deuouit. Qui autem hoc quoque sæpe numero contingere affirmauit, magni ingenij poeta noster & penè diuini Dantes, dixit hoc fieri uoluntate & consilio Dei: qui ita ostendere uoluit, ut alia cuncta, ita etiam hoc ipsum bonum nos à se expectare & accipere debere.

Continere igitur in se rationem.) Profligata iam quæstione hac, totaq; re declarata, repetit paucis, quod fecit controuersiã hanc: opinionemq;, quæ aduersaretur iudicio auctoris sui, non esse inanem, sed habere in se quiddam, quod dignum inquisitione sit: existereq;, aliquos, qui non sunt natura serui, neque hi liberi planum & apertum esse. Et præterea in certis quibusdam definitum hoc esse ac distinctum, ita ut huic prosit seruire, huic uerò imperium habere, ac dominari. nec tantum hoc utile sit ipsis, uerum etiam idem iustum: deceatq; prorsus alterum in potestate aliena esse, alterum uerò imperium exercere, illud scilicet genus imperij, cui tractando nati sunt. Quare possunt etiam & debent ut domini se gerere, quod durius imperium est: quod si perperam administraretur, ambob. obesset: seruus namq;, ut seruus, regi debet, nec prodesset illi indulgentius haberi: corrumperetur enim. quare erus etiam ex illa indulgẽtia malum acciperet. Subtiliter autem hoc probat, ac uerum esse docet: uideri enim hoc posset alicui nouum, deprauari seruum, si ut liber homo tractetur.

Idem enim conducit partu.) Sumit, ut hoc probet, quod prodest omni in re parti ipsius, idem etiã prodesse totî. quod uerum quoque esse uult in corpore, & animo. Seruum autem statim esse docet partem quandam eri; quia sine ipso uix posset ille statum suum tueri. Partem autem quandam corporis, quæ animum seorsum habeat. Partem uerò non eo pacto, quo passim uocamus membra animantis, id est caput, manus, pedes, partes corporis: sed partem seiunctam, distinctamq; à corpore. κεχωρισμένον μέρος ipse uocat, quemadmodum suprà inquit eundem seruum esse instrumentum, quod separari potest. Quod autem adiungit, Id quod parti conducit, prodesse etiam toti, nec posse utilitatem ipsorũ seiunctam esse: defensum est copiosa oratione, illustribusq; exemplis à Demosthene in causa Ctesiphontis, ubi argumentatus est proditores libertatis, qui accepta pecunia utilitatibus Macedonum seruiebant, non solum remp. euertere, sed suas etiam, priuatasq; fortunas: quia cùm resp. damnum accipit, priuata etiam simul labefactatur, & funditus interit.

Quare & utilitas est.) Ducit tanquam corollarium ex his, quę proximè docuit: indeq; hoc uerum esse intelligi affirmat, inueniri quiddam, quod simul ambobus prosit in copula serui atque eri, & quemadmodum communem utilitatem, ita etiam amicitiam inter ipsos manere. Ne tamen in hoc error ullus existat, cuiusmodi seruos & dominos intelligat, significat illos, inquam, qui tales natura sunt: nam in illis, qui non hoc pacto serui sunt, sed lege quadam & ui adhibita, nullum amorem erga dominos inueniri posse concedit, sed contrà odium & inimicitias, & eas quidem atroces & implacabiles. Quod etiam Plato in 6. lib. de Legibus testatus est, qui dixit seruos & dominos nullo pacto fieri amicos posse. Vocauit autem illic seruos, qui ita uulgò appellantur.

ὁ γὰρ νόμος.) Ius gentium, tacito consensu receptum, uictori in uictos omnia licere. Quid enim aliud (inquiunt Galli ad Romanos, dum gladium quoq; auro rependi uolunt) quàm uæ uictis? Alexander uicto Dario, regiam intrans, Descendamus, ait, in balneum Darij. Tum quidam ex comitibus, Quin potius Alexandri, cùm uictorem & corpora & fortunæ uictorũ sequantur. Sic diripientib. Sardes Persis, Crœsus ad Cyrum, cur immoto uultu sua diripientes spectare posset, rogantem: Neq; uerò mea, sed tua, uictor Cyre, diripiunt, respondit. Proinde octauo Pædiæ Cyrus bello parta, iure gentium possideri affirmat. Quod ipsum Plato lib. 3. & 4. de Legib. ex Pindaro cõfirmat, Potẽtiores debilioribus imperare iustum esse: & primo de Repub. Thrasymachus id iustum esse ait, quod potentiori sit utile. Item in Gorgia, sub persona Calliclis, Pindari auctoritate legem reginam dicit esse mortalium & immortalium, quæ manu armata & uiolenta ius suum exequatur. Sic Herculẽ Geryonis uicti boues, nullo alio quã uictoriæ iure, suos effecisse. Hinc formula illa apud Romanos, quã natalib. restitui dicebantur liberti, qui beneficio Principis ingenuitatis ius ac dignitatem adipiscebantur, quasi serui nũquam fuissent. Natalia enim ius libertatis sunt, quod natura principio generi humano æqualiter tribuit, ut alter alterius ne parêret imperio, secundum Martianum l. 2. de natal. restit. Hotomannus com. Verb. iuris.

ὥσπερ ῥήτορα γράφοντα παρανόμων.) παρανόμων γραφὴ actio est, quæ rhetori forensi intẽtatur de lege perperã & contra leges alias uel lata uel interpretata. cùm παρανόμως γράφειν sit contra leges aliquid proferre. An hîc fortasse ad Rhetoris historiam (Aeschynis ne?) suo tempore Athenien. notam alludit? Ergo quemadmodum rhetores accusantur propter legem contra leges latam: ita hi qui seruitutem bellicam legitimam esse uolunt, ut quam maximè ius gentiũ allegent; tamen quia ius istud iuri naturæ uidetur contrarium esse, tanquam legis iniustæ patroni accusari possunt.

κὴ τῶν σοφῶν.) Eapropter opinionum harum à tantis uiris ortarum, ratio meritò habenda. Nam non quasuis, sed tantùm τὰς μάλιστα ἐπιπολαζούσας, ἢ δοκούσας ἔχειν τινὰ λόγον, examinandas esse, lib. 1. Ethic. cap. 2. n. 17 affirmauit.

χορηγίας.) Externorum bonorum copijs instructa. Eam uocem lib. 1. Ethicorum cap. 9. n. 38. explicauimus.

ἄτεροι λόγοι.) Rationes scilicet eorum, qui seruitutem lege quidem & iure gentium constare uolunt, sed iniustã esse.

ἀντεχόμενοί τινες.) Qui contrà sentiunt, & seruitutem non iure tantùm gentium, sed & naturali constare, & per consequens iustam esse perhibent, nituntur ὅλως & uniuersim probare omnem seruitutem bellicam iustã esse: ὅλως δὲ οὐ φασὶ, at uniuersim non probant, sed speciatim tantùm, quandam scilicet iustam esse: cùm alias è diuerso iniustas esse, & ratio & experientia testentur.

κὴ τὸν ἀνάξιον δηλεύειν.) Hinc illa apud Euripidem, in Menalippe primùm:

δῆλον γὰρ ἐσθλὸν τἄνομ' ὀ λαμφθέρει, πολλοὶ δ' ἀμένους εἰσὶ τῶν ἐλευθέρων.

Item in Phryxo:

πολλοῖσι δηλοις τἄνομ' αἰσχρὸν. ἡ δὲ φρὴν τῶν ἐχὶ δηλων ἐς ἐλευθερωτέρα.

Similiter in Ione:

σὺ γὰρ τοῖσι δηλοισιν αἰσχύλα φέρει τἄνομα· τὰ δ' ἄλλα πάντα τῶν ἐλευθέρων ἐσθλὰ κακῶν δηλος, ὁστις ἐσθλὸς ἦ.

Et in Helena sic seruus de seipso:

ἐγὼ μὲν ἀ λὶν καὶ πέφυχ' ὅμως λάτρις, σὺ τοῖσι χρυσαόροισιν ἡγεμὼν μέν·

δῆλοι.

ἀλλ' οἱ μὲν φύσει, τὸν νόμῳ δοῦλον, ἔχων ἐλεύθερον
οὐδὲν κωλύοντα χρῆσθαι, τοὺς φρένας τ' ἔχειν κακάς, τὸν νοῦν κρεῖσσον γὸ τοὐμοῦ, ἢ σμυοῖν κακοῖν
ἄλλων τ' ἀκύρειν δοῦλον ὄντα τῶν πέλας.

ἃ δὲ μὴ.) Nos asserimus, indignum seruitute, seruum neutiquam esse appellandum Quod si quis negat, & putat uel indignum seruitute, iure tamen belli in seruitutem abripi, & seruum fieri posse: ille idem fateri cogetur, ingenuos & optimos interdum seruos fieri. At hoc contra popularem omnium Græcorum opinionem est, se semper & ubiq; liberos, Barbaros econtrà semper & ubiq; seruos esse perhibentium. Plato in Politico testatur, opinione plebeia hominum genus in Græcos tantùm & Barbaros diuidi.

ἢ οὐκ ἀξίων.) οὐκ præpositio causam seruitutis instrumentalem significat, ut sit sensus, Eueniet interdum ingenuos seruos fieri, uel ab ipsis seruis, nimirum aut à Barbaris naturâ seruis uictos (sic frequenter Græci à Persis & Scythis) aut à pprijs seruis subiugatos (ut à Primaco Chij, ab Ilotis Spartani, ab Euno Syro Siculi, à Spartaco gladiatore Romani) uel etiam uictos ab ingenuis, & uenundatos alijs etiam Barbaris (ut quando Alexander Magnus Thebanorũ XXX. millia, Romani Tarentinorum totidem, sub hasta uẽdidêre) Sic Herod. loquitur, οὐκ πεπρωμένως ὡς δεδουλ., à Prexaspide proditum: sic Aristophanes, οὐκ χειρὸς ἀπώλετο, manu interijt.

τὸς βαρβάρους οἴκοι μόνον.) Barbari domi tantùm liberi sunt, cum mãcipijs, iure belli seruis factis, collati: foris uerò seruis, cum Græcis naturâ liberis collati. Meminit Herodotus lib. 4. Scytharum uxores maritis absentibus cum seruis cõsueuisse: seruos armata manu dominis occurrisse: dominos, ne per desperationem seruorum robur animarent cum illis pugnare noluisse, sed flagris, seruitutis propriæ conscientia, ad officium redire compulisse. Ergo Scytharum ibi alij ingenui erant, alij serui.

ἔστω γὰρ ἐξ ἀγαθῶν ἀγαθὸν.) Nascuntur fortes fortib. & bonis, inquit ille. Propterea Plato sibijpsi gratulabatur, quòd homo, non bellua: quòd Græcus, non Barbarus: quòd Athenienſis, non Bœotus natus esset.

ἡ δὲ φύσις βέλτιστ.) Quod in annonæ prouentu uidemus, inquit Aristoteles lib. 2 Rhetor. ut ferè alternet fœcunditas & sterilitas, natura sibimetipsi otium & quietem imponente: illud idem in ingenijs cõtingere, & iuxta prouerbiũ ferè ἀνδρῶν ἡρώων τέκνα πήματα esse. Degenerare enim ingenia εὐφυῆ in μανικὰ, ut Alcibiadis & Dionysij posteros: ἔνιοι μὲν econtrà in νωθρὰ, ut Socratis liberos. Id quod in Problematis latius explicat. Quam ob causam Epaminondas nuptijs abstinuisse fertur, ne filios se deteriores procrearet. Anacharsis certè Scytha multis Græcis melior fuit, & Andromache Hectoris licet barbara morum suauitate Pyrrhum ita sibi conciliauit, ut Hermionem uel ipsius Helenæ filiã ipsi præponere non dubitaret.

τὸ δὲ κακῶς.) Voce κακῶς id exprimere, uidetur, quod est contra naturam: at quod contra naturam est, id malum est, cùm natura semper id quod optimum est consectetur.

διὸ καὶ συμφέρον ἐστὶ π.) Malè ergo Thrasymachus in primo de Repub. apud Platonem id iustum esse ait, quod potentiori utile est, domino scilicet, excluso seruo. In naturali enim seruitute & dominio tam seruo expedit subesse, quàm domino præesse. Maryandini certè, quòd ob ingenij debilitatem ipsi seipsos regere nõ possent, Heracleotis sese sponte subiecerunt, ea lege, uti necessaria sibi à dominis præberentur, neque extra regionem Heracleotarum uenundarentur, teste Posidonio Stoico apud Athen. lib. 6. c. 7.

Si seruire & seruus iure duobus dicitur modis, iure scilicet naturali & legitimo: non erit absonum, Seruitutem quoq; aliam naturalem, aliam non naturalem, sed hominum tantùm uoluntate introductam, statuere.

CVM præcedẽti c. 6. stẽderit, Seruitutẽ et Libertatẽ secũdũ naturã tũ cõmunẽ tũ propriã inter homines dari: nũc utrũ seruitus & libertas quædã præter naturã detur, lege tantùm & consuetudine hominũ constans, ut bello victus, quoniam uiribus inferior, seruiat victori tanquã potẽtiori. Quæstionẽ igitur

- Explicat, opiniones aliorum de seruitute bellica
  - Proponẽs. In contrarias nãq; sentẽtias homines docti & sapientes diducũtur. Nu. 6. Quandoquidem alij eam iure dari
    - Affirmant, per distinctionem duplicis. N. 1.
      - Atqui *seruire & seruus iure duobus dicitur modis* N. 2. Videlicet iure uel
        - Naturali, *ut qui corpore tantùm excellit, ei, qui animo excellit, pareat.*
        - Legitimo, *ut qui uiribus corporis et potẽtia armorũ uictor est, uictis imperet.* N. 3. Rationalis:
          - Quod *lege constat communi apud omnes gentes, id ius esse uidetur. ius uidelicet gentium dictum.*
          - Atqui *seruitus bellica lege constat communi omnibus gentibus. Quandoquidem legem uocamus consensum omniũ gentiũ, etsi non scriptam, usu tamen tam inde ab omni antiquitate confirmatam.* N. 4.
          - Ergo *seruitus bellica Iuris gentium erit.*
      - Ergo *seruitus quoq; duplex erit, naturalis & non naturalis.*
    - Negant, *quòd grauis & uiolenta sit futura seruitus ista, si robustiori & potentiori melior & sapientior seruire præter uoluntatem & naturæ institutum cogatur.* N. 5. *Quandoquidem cap. 3, n. 21. & 22. omne uiolentum iniustum esse affirmauit.*
  - Examinat. Vide *seq. signum* A.
- Concludit, tôtã .s. disputationem de seruitute suprà c. quinto propositam: & per anacephalæosin repetit paucis ea de quibus uerba fecerat. Ex ijs namq;, quæ duobus capitibus hactenus sunt explicata, constare ait, Dominationem & Seruitutem aliam esse
  - Secũdùm naturã: ita ut quidã sint natura serui, nunquã liberi: alij natura liberi, nunquam serui. N. 34. Et hanc ipsam &
    - Vtilem *esse ijs, inter quos est: cùm is qui robore pollet, ratione tanquam duce egeat: & uicissim is qui ratione præstat, robore tanquam ministro indigeat: adeoq; neuter sine altero uitam uel recte instituere uel commodè tueri queat.* N. 35.
    - Iustam *esse iure naturali, ut seruus seruiat, liber imperet, ostendit:*
      - Imperare deteriori, & Parére præstantiori, *iustum est.* N. 36.
      - At Dominari *est imperare: Seruire est parére.*
      - Ergo Dominari & Seruire *iustum est.* Num. 37.
  - Præter naturã: & per consequens malam, quoniam ab instituto naturæ, quæ semper id quod optimum est in quoq; genere spectat, alienam. Vide *seq. signum* C.

A. Dissidij enim huiusce affert

Causam. N. 7. Quoniam hi qui de seruitute bellica tam contraria opinantur,

Consentiunt uidqem de Facto, quando alios uirtute uictores euadere, alios uerò ignauia & imbecillitate uinci & subiugari, quotidiana docet experientia. Vt talis subsit ratiocinatio:

Si uirtus, opibus & copijs instructa, maximè potest cogere alios uirtute & opibus minus instructos: uim certè bellicam, quam uictores uictis afferũt, non sine uirtute esse interdum, fatendum erit.

Sed illud est. Nu. 8. Probari potest:

Quod bonitate excellit, ea quæ minus excellentia sunt superat, & si renitantur, etiam cogere potest, N. 9.

At uirtus opibus instructa bonitate excellit, & inter omnia humana principatum obtinet.

Ergo uirtus opibus instructa & superare omnes, & si repugnent, cogere potest.

Ergo & hoc erit. N. 10.

Dissentiunt uerò de Iure facti. N. 11. Propter hoc, quòd de Iure dissentiunt, & alij aliter ius definiunt, diuersitas quoq; opinionum oritur, ut alij bellicam seruitutem (quam etiã uirtute, non potẽtia tantùm superior, imponit ijs qui uirtute & robore inferiores sunt) iustam, alij iniustam esse perhibeant. Nam qui Ius esse uolunt

Liberum tantùm, & cui uolẽtes se subijciũt homines (Δίκαιον ἑκούσιον, Ius uoluntatis. N. 12) illi seruitutem bellicam iniustam esse ex prædicta suppositione sic probant:

Si seruitus bellica esset iusta, sponte & uolentes illam subirent homines. Quandoquidem Ius est naturale: at quod naturale non est, uiolentum est coactum.

Atqui non hoc. Nemo enim uolens & sponte uincitur, & seruit alteri.

Ergo neq; illud.

Coactum quoq;, & cui uel inuiti se subijciant (Δίκαιον βίᾳ, Ius necessitatis, secundùm quam uictus paret uictori, ἐκὼν ἀέκοντί γε θυμῷ, metu grauioris mali ad parendum coactus. N. 13.) illi ex contraria suppositione contrarium inferunt:

Debiliorem & minorem potentiori & maiori seruire iustum est, seu uolentem, seu inuitũ & coactum. Nam meliori quacunq; ratione, uel quo ad corpus uel quo ad animum, alterum deteriorem in eodem genere seruire, naturale est: & nisi sponte id faciat, etiam cogendus esse uidetur.

At uictus uictore debilior est & minor.

Ergo uictum uictori seruire iustum erit.

Solutionem & compositionem, quæ tota in distinctione consistit: Seruitutẽ scilicet bellicam, quæ lege siue iure gentium constat (siquidem is qui uictor est, dignus sit etiam natura qui imperet alijs, propter sapientiam & uirtutem) iustam esse, quia naturalis sit. Sin uerò econtrà uictor indignus sit qui imperet alijs, propter stoliditatem & improbitatem: legitimam quidem hanc seruitutem uideri, iure gentium recepto (quod commune omnibus hominibus ius est, non secundùm humanam, sed secundùm belluinam naturam, qua participant) attamen quia non sit secundùm hominis ratione rectè utentis naturam, iniustã & indignam & non naturalem esse. Ergo eorum opinionem, qui Seruitutem & Dominationem bellica uictoria comparatam uolunt esse penitus & uniuersim

Iniustam, nec firmis nec ueri similibus argumẽtis niti, affirmat: cùm planè sit rationi & naturæ consentaneum, ut uirtute excellentior imperet & dominetur minus excellentibus. Nu. 14. Vt talis subsit argumentatio:

Si interdum bello uictor iure imperat uictis, mentiuntur qui seruitutem bellicam penitus iniustam esse clamant.

Sed antecedens esse sic ostendi potest:

Virtute excellentior imperat & dominatur iure minus excellentib. Quandoquidẽ præced. cap. demonstratum est, inter eos qui tantum à se inuicẽ distant, quantum animus à corpore, & homo à bestia, iustam dari seruitutem & dominationem.

At interdum fit, ut qui bello uincit alios, sit uirtute excellentior. V. G. quãdo Græci Barbaros, quãdo Iudæi Palæstinos uincunt.

Ergo interdum bello uictor iure imperat & dominatur uictis.

Ergo etiam consequens erit.

Iustam, uniuersaliter quidem falsam esse, sed particulariter ueram demonstrat. Vide in seq. signum B.

B. Etenim seruitutem bellicam iustam

μὴ ὄλως esse. (N. 18.) sed tantùm cùm & respectu efficiẽtis uictor animo non minus quã corpore præstat uicto: & respectu finis, honestã ob causam uicit: & respectu modi, honestè uicit: iniustam uerò, quandò uictor armis & robore superior uicto, eundem rursus uirtute uel

ὄλως esse, argumento tali probare nituntur, quod tamẽ particulariter tantùm concludit:

Quod lege constat, uniuersim iustum est. Num. 16.

At seruitus bellica lege constat. N. 15.

Ergo seruitus bellica uniuersim iusta est, & de iure gentium. Numero 17.

Atqui uitium est in propositione. Iustum enim propriè id est, quod recta ratione & honestate nititur. Ergo non quæuis lex, sed ea tantùm quæ à prudentibus atq; bonis lata est, iuris appellatione dignanda erit: quæ à stultis & improbis, æquiuocè tantùm lex erit. Proinde Seruitus quoq; bellica lege constans uel recta (quando melior uirtute imperat deteriori) uel peruersa (quando potentior, licet stultior, imperat debiliori) illo quidem modo iusta erit propriè, hoc iniusta: non autem uniuersaliter iusta. Ea propter non uniuersim quamuis seruitutem bellicam, sed eam tãtùm, quam uirtute superior inferiori imponit, iustam esse conuincunt.

Antecellit quidem, cæterùm ipsius belli occasionẽ & finem iniustum habuit. Sic deducit:

Cuius rei occasio iniusta est, illa iusta dici non debet.

Sed cuiusdam uictoriæ bellicæ occasio iniusta est & inhonesta. N. 19.

Ergo uictoria illa respectu causæ iusta non erit: & per consequens neq; uictor imperabit iustè, neq; uictus iustè seruiet.

Non antecellit (ut quamuis iniustã belli occasionẽ habuerit, in seruitutem tamen abripiat uir nequior & uilior meliorẽ & præstãtiorem) ostendit. Et sic seruitus non respectu causæ, sed per se iniusta erit appellanda. Syllogismus talis est:

Si indignus seruitute (propter uirtutem) bello tamen captus, iure belli seruus est dicendus: continget aliquando natura ingenuos, nobilissimos & optimos homines, seruos abiectissimorum & pessimorũ fieri, siue ab ijs captos, siue captos ab alijs & ijs uenditos. N. 21.

Atqui natura ingenui, optimi & nobilissimi, siue capti ab improbis, siue uenundati improbis, serui tñ idcirco nõ dicũtur fieri. Quod ipsũ opinione demonstrat Græcorũ, libertatẽ & ingenuitatẽ suæ gẽti, seruitutẽ uerò Barbaris natur. cõuenire asserẽtiũ. Cuius quidẽ opinionis rè

Communi & popularis. Quam

Proponit. Iccirco Græci non se, sed Barbaros seruos appellare solent, quantumuis bello à Barbaris subigantur. N. 22.

Explicat. Seruos esse Barbaros, se uerò liberos, naturæ beneficio Græci arbitrãtur. Num. 23. Et proinde duas species statuunt &

Seruorũ: alios semper & ubique, alios nunquã & nusquã seruos esse. N. 24. Etenim Græci putant

Barbaros semper & ubiq; seruos esse, & Seruitutem hanc simpliciter dici.

Græcos nũquã & nusquã seruos esse. Quòd si aliquando uel ipsi bello ab alijs capti uenundentur, uel à Barbaris in seruitutem abripiantur, seruitutem hanc nõ simpliciter, sed secundùm quid tantũ appellari debere.

Liberorũ: alios semper & ubique, alios nũquã & nusquã. N. 25. Siquidẽ ex naturæ instituto

Græcos semper & ubiq; liberos esse, etsi Barbaris seruiant. N. 26. Et hanc Libertatẽ seu ingenuitatẽ dici simpliciter. N. 28.

Barbaros nec semper nec ubiq; liberos esse, sed domi tantũ suæ cũ ignobilioribus cõparatos: qui alioqui cũ Græcis comparati semper sint serui censendi. N. 27. Quòd si potentia & armis sese in libertatem asserant, hanc Libertatem non simpliciter dici. N. 29.

Priuata Theodectis Tragici, qui Helenam introducit de ingenuitate natalium gloriantem, quam fortuna bellica obscurare forsitan, at extinguere & in seruitutem commutare nequeat. N. 30.

Proponit. In hanc sententiam uenêre, propter excellentiã animorum, quæ populariter Græcis adsit: cùm econtrà animorum abiectio Barbaris natura insit. N. 31.

Corrigit. Nãque uniuersaliter Græcos Barbaris meliores

Esse arbitrantur, tali similitudine inducti. Numero 32.

Quemadmodũ ex homine homo, ex bellua nascitur bellua. Ita quoq; ex natura bonis & liberis, boni & liberi: ex seruis natura, serui natura.

Non esse, sed quosdam deteriores, propter naturæ nõ tã errorẽ, quã repugnantis materiæ conditionẽ, ipsa docet experientia. N. 33. Et propterea insaniũt, qui hoc solo, quòd è liberis sunt nati, se liberos esse putant: e diuerso aũt seruos, eo quòd seruiant, se deteriores putãt. Multi proinde Græci liberi conditione, non natura: multi uicissim Barbari serui conditione, natura liberi, & imperio digni.

Ergo indignus seruitute (propter uirtutem, siue Græcus sit ille, siue Barbarus) licet bello captus, iure tamen belli seruus non est dicendus, præterquam per accidens. N. 20.

C. Seruitus *præter naturam est, quando ij, qui natura serui sunt, quacunque tandem occasione ingenuis & liberis natura imperãt. Quã ipsam*

- Inutilẽ & Domino et Seruo esse
  - Per se pronunciat. N. 38. Tali ratiocinatione:
    - Naturalis *seruitus et dominatio (quando scilicet præstantior uirtute inferiori imperat) utrique tam seruo quàm domino confert, & propter mutuum cõmodum mutua quoq; beneuolẽtia eos iungit, cùm suum quisq; bonum ab altero proueniens amet. Syllogismo comprobat:*
      - Toti *id conducit, quod & parti.* N. 39. V.G. *quod corpori prodest uel animo, id etiam toti homini ex animo & corpore constanti prodesse dicendum.* N. 40.
      - At *seruus est ueluti pars quædam.* N. 41. *Icone illustrat. Vti uariæ sunt humani corporis partes, quæ animo inseruiunt: ita seruus uidetur etiam animata quædam & corporea pars, domino tãquam animæ inseruiens. Hoc unum interest, quòd pars corporis cum reliquo corpore (ut uita cõmuni per animam infusa fruatur) semper iuncta est: at seruus à domino separatus est, licet cũ illo in eadem uersetur societate.* N. 42. *Sic etiam suprà cap. 4. n. 23. & 31. Et infrà c. 13. n. 59.* κοινωνὸν ζωῆς *appellat.*
      - Ergo *quod seruo conducit, etiã domino cõducere debet. & econtrà. Sic aurigæ conducit equos habere, quibus uehatur: equis conducit habere aurigam, à quo alantur atq; regantur.*
    - Ãt *deteriorem meliori imperare (V. G. quando uel iure belli ingenuus uictori barbaro, uel iure politico philosophus uenundatus plebeio alicui seruire cogitur) non est secundùm naturam.*
    - Ergo *neq; seruo neq; domino conferet, neq; beneuolentiam fouebit mutuam. Serui enim sapientis ministerio dominus stultus abutetur: & uicissim domini stulti imperium seruus sapiens ferre & exequi cogetur: & similis erit œconomia illa homini, in quo cupiditas rectam rationem uinctam post se trahit.*
  - Respectu *naturalis dominij ueluti per corollariũ colligit: Seruitutem uidelicet*
    - Naturalem *dominum seruo, & seruum domino mutua beneuolentia cõiungere, mutuæ utilitatis causa.* N. 43.
    - Legitimam, *& ui belli introductã, beneuolentia mutua carere, cùm mutua non subsit utilitas, sed uictor tantùm suũ quærat cõmodum.* N. 44.
- Iniustam *esse, quoniã uiolenta est, & contra naturã, ex prædictis facile est intelligere: ut licet lege & iure gentiũ uideatur introducta, non tamen illo, quod gentibus secundùm naturam propriam inest, sed quod illis cum bellua est commune, inter quas uiribus potentior dominatur, ut in grege taurus.*

CAPVT VII.

De Domini & Serui Forma, quo ad Scientiam utriusque, agit.

PLanum[1] autem est ex his, non esse idem dominatum & potestatem ciuilem: neque[2] omnia inter se imperia, quemadmodum nonnulli aiunt. Hoc[3] enim, imperium est liberorum natura: hoc uerò seruorum. Et[4] domus administratio, imperium est unius. Regitur[5] enim ab uno omnis domus: ciuilis[6] autem, liberorum & parium imperium. Erus[7] igitur non uocatur ex scientia, sed quia talis est: eodem[8] autem pacto & seruus & liber. Scientia[9] autem esset & erilis & seruilis. Seruilis[10] quidem, qualem Syracusis ille tradebat: illic enim acceptâ quidam mercede docebat pueros circularia ministeria. Esset[11] autem latior perceptio harum rerum, ceu ars dapes coquendi, & alia huiusce modi genera ministrationis. Sunt[12] enim alia alijs, hæc quidem honestiora opera, hæc autem magis necessaria: & [13] ut fertur prouerbio, *Seruus ante seruum, erus ante erum.*

ΣΚΑΝΕΠΟΝ[1] δὲ ⸂ἐκ τού⸃των, ὅτι ἡ τοιαύτη ἐστὶ δεσποτεία, ⸂πολιτικὴ· ἐξ⸃[2] πᾶσαι ἀλλήλαις αἱ ἀρχαὶ, ὥσπερ τινές φασιν. ἡ [3]μὲν γὰρ, ἐλευθέρων φύσει· ἡ δ', δούλων ἐστίν· ⸂[4] ἡ μὲν οἰκονομικὴ, μοναρχία· μοναρχεῖται[5] γὰρ πᾶς οἶκος· ἡ δὲ[6] πολιτικὴ, ἐλευθέρων καὶ ἴσων ἀρχή. ὁ[7] μὲν οὖν δεσπότης οὐ λέγεται κατ' ἐπιστήμην, ἀλλὰ τῷ τοιόσδε εἶναι. ὁμοίως[8] δ' ἔχει καὶ ὁ δοῦλος καὶ ὁ ἐλεύθερος. ἐπιστήμη[9] δ' ἂν εἴη καὶ δεσποτικὴ καὶ δουλική. δουλικὴ[10] μὲν, οἵαν περ ὁ ἐν Συρακούσαις ἐπαίδευεν. ἐκεῖ γὰρ λαμβάνων τις μισθὸν, ἐδίδασκε τὰ ἐγκύκλια διακονήματα τοὺς παῖδας. εἴη[11] δ' ἂν καὶ ἐπὶ πλεῖον τῶν τοιούτων μάθησις, οἷον ὀψοποιικὴ, καὶ τἆλλα τὰ τοιαῦτα γένη τῆς διακονίας. ἔστι[12] γὰρ ἕτερα ἑτέρων, τὰ μὲν ἐντιμότερα ἔργα, τὰ δ' ἀναγκαιότερα· καὶ[13] κατὰ τὴν παροιμίαν, δοῦλος πρὸ δούλου, δεσπότης πρὸ δεσπότου.

PErspicuum[1] est autem etiam ex his, non idem esse dominium, seu herile imperium, atq; ciuilem principatum: neq;[2] omnia imperia inter se esse paria, aut eadem, quemadmodum aiũt quidam. Ciuilis[3] enim principatus, est liberorum natura: herile imperiũ uerò, seruorum. Et[4] domesticum quidem imperium, monarchia, id est, unius principatus est: domus[5] enim omnis unius imperio regitur: ciuilis[6] principatus autem, liberorum & æqualium imperium est. Dominus[7] igitur non appellatur ex eo, quòd scientiam habeat, sed quòd talis sit: itemq;[8] seruus & liber. Scientia[9] tamen aliqua esse possit & herilis, & seruilis. Seruilis[10] quidem, qualis ea, quã ludimagister ille, qui Syracusis cõmorabatur, tradebat. Illic enim quidam mercede accepta pueros usitata & uulgaria ministeria docebat. Possit[11] aũt etiã latius manare talium ministeriorum disciplina: ut ea quæ ad opsonia coquenda atq; apparanda pertinet, & cætera huiusmodi ministery genera. Sunt[12] enim munera alia alijs honoratiora, alia magis necessaria, & (ut[13] est in prouerbio)

Dominus domino, seruusq; præferendus est Seruo.

Tales

Cunctæ[14] igitur huiuſcemodi ſeruiles ſciẽtiæ ſunt: erilis[15] autem ſcientia eſt, quæ utitur ſeruis. Erus[16] enim non conſtat poſſeſſu ſeruorum, ſed uſu ſeruorum. Scientia[17] autẽ hæc nihil amplum plenúmúe honoris habet. Quæ[18] namq; ſeruũ ſcire oportet facere, illum hæc opus eſt ſcire præcipere. Quare[19] quibus licet ipſis non conflictari tenuibus his curis, procurator ſuſcipit hoc munus. Ipſi autem nauant operã reipublicæ, ſiue doctrinis ſe dedunt. Ratio[20] autem quærendi rem diuerſa eſt ab ambobus his;[21] ceu iuſta: quæ eſt bellica quędã uel uenatoria. De[22] ſeruo igitur & ero definitũ ſit hoc pacto.

αἱ[14] μὲν οὖ τοιαῦται πᾶσαι δουλικαὶ ἐπιστῆμαί εἰσι. δεσποτικὴ[15] δ' ἐπιστήμη ἐστὶν ἡ χρησικὴ δούλων. ὁ γὰρ[16] δεσπότης οὐκ ἐν τῷ κτᾶσθαι τοὺς δούλους, ἀλλ' ἐν τῷ χρῆσθαι δούλοις. ἔστι[17] δ' αὕτη ἡ ἐπιστήμη οὐδὲν μέγα ἔχουσα, οὐδ' σεμνόν. ἃ[18] γὰρ τὸν δοῦλον ἐπίστασθαι δεῖ ποιεῖν, ἐκεῖνον δεῖ ταῦτα ἐπίστασθαι ἐπιτάττειν. διὸ[19] ὅσοις ἐξουσία, μὴ αὐτοὺς κακοπαθεῖν, ἐπιτροπὸν λαμβάνει τοιοῦτον τὸν τυχόντα· αὐτοὶ δὲ πολιτεύονται, ἢ φιλοσοφοῦσιν. ἡ[20] γὰρ κτητικὴ ἑτέρα ἀμφοτέρων τούτων, οἷον [21] ἡ δικαία, πολεμική τις οὖσα, ἢ θηρευτική. ὡδὶ[22] μὲν οὖν δοῦλος καὶ δεσπότης τοῦτον διωρίσθω τὸν τρόπον.

Tales[14] *igitur ſunt omnes ſcientiæ ſeruiles. Herilis*[15] *autem, ſeu domino conueniens ſcientia eſt, quæ ad uſum ſeruorum pertinet. Dominus*[16] *enim non in poſſeßione, ſed in uſu ſeruorum cernitur. Hæc*[17] *porrò ſcientia nihil habet magnum, nihil amplum. Nam*[18] *quæ ſeruum ſcire facere oportet, hæc illum ſcire præcipere conuenit. Quapropter*[19] *quibus licet hæc moleſtia ſolutis & ua cuis eſſe, apud eos curator rei domeſticæ hus parteis agit, atq; hoc onus gerit: ipſi autem domini remp. adminiſtrant, aut philoſophantur. Ars*[20] *porrò rei quærendæ ab utraq; harum differt, ut* [21] *quæ ſit ueluti quædam ars rei militaris iuſta, aut ars uenandi. De*[22] *ſeruo igitur & domino hoc modo explicatum ſit.*

COMMENTARIVS ET SCHOLIA.

Planum autem eſt ex his.) Redit iterum ad opinionem illam refellendam, quam ſtatim initio huius libri propoſuit: & cõtra quam illic ſedulò diſputauit. Cum enim haberet egregium auctorem (à Socrate namq; orta erat, & omni ipſius familiæ probabatur) erat penitus extirpanda. Inquit igitur planum eſſe ex his etiam, quæ modò explicata ſunt, ut ſcilicet ex argumentis iam antea prolatis, non eſſe idem rationem regendi ſeruos, & rationem adminiſtrandæ reipublicæ: & eodem pacto non haberi debere eaſdem cæteras omnes rectiones & quaſi imperia, ut nonnulli affirmant. Quo autem nouo argumento idem cognoſceretur, oſtendit hoc pacto: altera enim earum liberorum hominum eſt, altera uero ſeruorum. Diſſimilitudo igitur magna perſonarum, quæ reguntur, & quaſi materia diuerſa, uariat imperia: diſcrepant enim inter ſe natura ac ſpecie. Præterea, inquit (hoc autem facit ad alia imperia diſtinguenda) nõ eadem eſt ratio gubernandæ domus, & totius ciuitatis, quæ adminiſtratio πολιτικὴ uocatur. Illa namque ſingulare imperium eſt: omnis enim, ut tradit & apparet, domus regitur ab uno uiro, qui ſemper imperium in eandem familiam habet. Politica autem eſt imperium liberorum & æqualium. Quare cùm pares inter ſe ſint, mutatis uicibus nunc parent, nunc imperant. Oeconomiam autem imperium unius eſſe dixit, & ſi contingit aliquãdo plures in eadem domo poteſtatem habere, ut cùm mortuo patre familiãs filij exequuntur munus illius, numero plures. Quod tamen imperium, diſſectum in plures, non diuturnum eſt: diuiſo enim patrimonio ſinguli partes ſuas tuentur. Præterea uideri poteſt plerunq; maiorem eorum natu, perſonam curamq́; patris ſuſcipere. Nam quod uxor etiam, uiuo coniuge, partem domeſticarum curarum ſuſtinet, hoc non ualet quicquã ad ſententiam philoſophi euertendam: ipſa namq; in poteſtate uiri eſt, & concedente illo uolenteq́; liberat ipſum certis quibuſdã curis, quæ ſanè propriæ ipſius ſunt, nec eripi illi ſine iniuria poſſunt.

Erus igitur non uocatur.) Hoc illud eſt, quod aperit errorem Socraticorum. Vt igitur, inquit, intelligi potuit, dominus non dicitur, qui rationem didicit utendi ſeruis: ſed qui natura talis eſt, ut rectè poſsit ipſos regere, & ex operis eorum ueros fructus capere. Eodem etiam pacto, inquit ſeruus eſt huiuſcemodi aliquis, qui propter imbecillitatem conſilij nequit utilitates ſuas tueri, ſed factus eſt à natura, ut dicto audiens melioribus ſit, cuiuſq́; corpus ſeruilibus officijs obeundis accommodatum eſt. Adiungit autem, eandem rationem eſſe liberi natura hominis: ut enim quidam ſerui natura ſunt, ita alij contrarij illis, liberi.

Scientia autem eſſet & erilis.) Concedit inueniri poſſe ſcientiam, quæ tradat, quod ſit officium eri: & eodem pacto doceat, quæ ſint partes ſerui: neq; tamen uult, contra eoſdem illos, intelligentiam exquiſitam etiam harum rerum, uim eam habere, ut efficiat hos eros, illos uerò ſeruos; quia, ut docuit, in alio poſita foret uis & natura eri, ut etiam ſerui. Nam cognitiones has exiſtere declarat, quod narrat Syracuſis uſu ueniſſe: illic enim fuit, qui mercede accepta pueros doceret miniſteria, quæ propria ſeruorum eſſent, ac ſolerent in perſonam eorum cadere certis temporibus. Adiungit, perceptionem eam rationemq́; tradendi illam artem poſſe adhuc dilatari, ac magis magiſq́; fundi: quia ut illa munia & miniſteria, quæ dixit, poſſunt doceri: ita etiam coqui ars, ratioq́; rectè epulas condiendi, atq; alia eodem pacto huiuſcemodi multa genera ſeruiliorum officiorum. Quæ tamen opera non eſſe dicit omnia eiuſdem ordinis: cùm ſint eorum quædam honeſtiora, quędam uerò ſordidiora, & quæ neceſſarijs uſib. inſeruiant. Quod peruulgata uoce & multitudini probata, ita ſe habere confirmat: erat enim prouerbiũ apud Græcos, quo ferebatur, extare ſeruum ſeruo honeſtiorẽ, & eodem pacto erũ, qui dignitate uincat alium erum.

Cunctæ igitur huiuſcemodi.) Tradit artes illas, quas enumerauit, pareſq́; ipſis alias, humiles eſſe, cõuenireq́; ſeruis: ſtatimq́; docet cuiuſmodi ſit, quæ propria eri diſciplina eſt, indeq́; appellatur. Eam igitur eſſe uult, quæ ſcit uti ſeruis. Nam uerius nominandum erum exiſtimat eum, qui rectè utitur ſeruis, quàm qui multos ſeruos parauit: eadem ratione, qua diuitem potius eſſe uult illum, qui utitur pecunia, cæteriſq́; partib. patrimonij, quàm qui abundat re familiari ſine uſu ullo ipſius. Quod alijs in libris affirmauit contra iudicium multorum. Quare eundem errorem nunc eripere quibuſdam uult, qui itidem putabant falſo eri uim notionemq́; manere in poſſeſsione copiaq́ue ſeruorum.

Scientia autem hæc nihil amplum.) Vim huius ſcientiæ aperit, affirmatq́; nullam partem amplitudinis, dignitatiſq́; ipſam in ſe continere: cuius ſtatim ſuæ ſententiæ rationem reddit. quæ enim, inquit, adminiſtrare facereq́; ſeruum oportet, eadem opus eſt erum ſcire præcipere ac mandare. Seruilia autem officia tenuia eſſe abiectaq́; nemo non nouit. Quare cognitio ipſorum præceptioq́; non poteſt in ſe habere dignitatis aliquid.

Quare quibus licet.) Hæc altera ratio eſt, qua idem conſtituit. Corollarij autem modo edita eſt. Argumentatur igitur aliquo modo à ſigno & fortunatorum hominum inſtituto, qui cùm facultatem nacti ſunt liberandi ſe his moleſtijs, nolunt huiuſcemodi curis implicari: eligunt q́; procuratorem diſpenſatoremq́; domus, qui hoc onus ſuſcipiat. Ipſi autem, inquit, ut honeſtiorib. rebus & libero homine dignioribus, nauant operam reipublicæ, ſiue incumbunt toto animo in ſtudia ſapientiæ. Perſpicitur autem ipſum his uerbis duo genera uitæ ſignificare: quarum altera πρακτικὸς, altera θεωρητικὸς βίος appellatur. Nam quod in munerib. ſeruilibus non obeundis ſolum, uerum etiam cogitandis nolle occupari dicens diuites, inquit κακοπαθεῖν, declarauit hoc uerbo quàm parum conuenirent perſonæ ipſorum illæ curæ: ac non ſine cauſa fugere locupletes cognitionẽ tam tenuium munerum ſignificauit. Quòd uerò, quem ipſe uocauit ἐπίτροπον, procuratorem dixi, ſecutus ſum Ciceronẽ, qui in 12. Philippica uocauit Calenum procuratorem: Fuſius enim Romæ curabat negotia M. Antonij abſentis, honeſtiora tamẽ. In extremo etiam primi libri ἠθικῶν μεγάλων meminit Ariſtoteles huius procuratoris, qui in domo diuitum diſpenſaret totã domum, patremq́; familiãs liberaret his curis, cùm prudentiam, huius procuratoris inſtar eſſe doceret: ſapientiam autem, ſimilitudinem habere uellet patris familiæ, cui ſeruiret prudentia.

Ratio

Ratio autem quærendi rem.) Quæ sit illa, cuius iam meminerat, docet, id est quam uocauit κτητικὴν. Quia cognitio hæc tota occupata est in quærendo, augendaq; re familiari. Primùm igitur dicit ipsam diuersam esse ab ambabus illis, quas nominauit. intelligit autem uocatas à se δηλικὴν & δεσποτικὴν, id est eam, quam scire opus est seruum, & quæ instruit ipsum: quemadmodum etiam quæ ornat eum: neq; tamen rationem omnem quærēdi eiusdem generis esse uult, cum & iniustè ac iustè possit imperium & patrimonium parari & amplificari. Rationem autem ueram æquamq; esse uult iustum bellum: hoc enim intellexit, cum inquit, πολεμικὴ πῆ: neq; enim omne bellum tale est, sed certum tantum quoddam. Et præterea inquit uenatio, ratioq; captandi feras: nam piratæ, qui uenantur homines, remoti sunt à iustitia: nec potest ullo pacto eorum studium probari. Concludit autem, ut solet, his explicitis, repetitq; quid nuper fecerit.

Οἷον ὡς ὁ ἐν συμποσίοις.) Historiam qui potest proferat. Catonem certè maiorem Plutarchus testatur, ipsummet suos uernas in literis erudijsse, & P. Crassũ, cũ maximos ex seruis mechanicos fructus caperet, in ijs artib. seruos curasse instituẽdos.

ἐγκύκλια ἀφωνήματα.) Ministeria seruilia uulgata, & passim in domibus necessaria, ut pinsendi, molendi, onera gestandi, uerrendi, purgandi, comendi, fricandi. Lib. 2. Polit. c. 5. n. 14. ἀφωνίας ἐγκυκλίους uocat opera seruilia quotidiana, quib. frequẽtissimè & indigemus & utimur. Atheneus lib. 9. c. 5. & 6. coquinariæ inuentorem primum Sicyone fuisse scribit, qui discipulos in tota erudierit encyclopædia coquinaria.

ἔστι δ' αὖ καὶ ἐπὶ πλεῖον.) Varia sunt officiorum genera quæ à seruis fiunt, fieriq; debent (quòd liberi maioribus & nobilioribus occupari queant) alia quidem œconomica, ἐγκύκλια fortasis paulò ante dicta, quòd per omnes ferè domos communia essent, siue ad domini, siue ad familiæ reliquæ, siue etiam ad rei familiaris salutem commoditatemũe facerent: alia uerò exotérica, ut ita dicam, hoc est, quæ seruis conueniunt, non ut instrumenta sunt œconomi ad domesticos usus, sed ut instrumenta sunt artificis ad artis cuiuscunq; alterius exercitationem, cui artifici accidit, ut simul sit œconomus, & seruis domesticis abutatur. ἐγκυκλίων rursus alia magis, alia minus sunt liberalia. Sic cibos parare, pinsere, comere, dispensare, uestes custodire in balneis, libros deferre (quorum utrosq; à capsis uocasse uidentur capsarios) honorifica erant. Molere econtrà, fricare, purgare, sordes efferre, tergere, gestare onera, ligna findere, arearíorum & focariorum & mediastinorum officia erant. Itaq; puer Lacon, è tecto se præcipitem dedit, dum uitam amittere, quàm abiectissimo lasani ministerio ingenuitatem suã fœdare maluit. Porrò harum rursus operarum aliæ usui sunt domino ipso opere quod faciunt, ut coquus cibo, pistor pane: aliæ sola opera, ut quæ tergunt, quæ disponunt, quæ portant: quarum has fortasse ἀφωνικὰς appellare quis posset, quandoquidem infrà c. 13. n. 4. utranq; uocem seruilibus officijs tribuit. Exotericorum eadem uidetur esse ratio, quòd aliæ sint liberaliores operæ, amanuensium scilicet, pædagogorum, medicorum, pictorum, musicorum, ipsorum quinetiam militum (quod Parthis familiare fuit olim, ut quo quisq; locupletior esset, eo plures seruos equites regi in militiã exhiberet) aliæ sordidiores & mechanicæ, textorum, fornicariorum, qui calcarijs præsunt, fabrorum, rusticorum.

δήλῳ ὡς δῆλος, δεσπότης ὡς δεσπότης.) Prouerbialis senarius est, ingenijs potissimũ & seruos inter se differre, & dominos. Sed Aristoteles ad operas insuper seruiles transtulit.

ἃ χρὴ τὸν δῆλον.) Sic passim Hesiodus in ἔργοις dominum seruis imperare iubet, quæ facto opus sunt. δάκνυε δὲ δμῳήσι. item, δμωσὶ δ' ἐπιτρωύειν.

διὸ ὅσοις ἐξουσία.) Quibus per facultates licet, curam rei domesticæ curatoribus suis deleganti, ipsi interim nõ otiosi uiuunt: sed quantum illis otij datur à seruilibus istis & libero homine indignis occupationibus, id totum animi exercitijs tam practicis quàm theoricis impendunt. Quòd si otio abutantur ad uoluptatem, seruis uel abiectissimis deteriores essent. Eo consilio Spartani ex instituto Lycurgi ab omni opificio, ab ipsa quinetiam agricultura uel inprimis necessaria & maximè liberali abstinebant, uti ne à politicis & bellicis exercitijs auellerentur. Interrogatus Alexandridas Leontis F. cur agriculturam Ilotis permitterent? Quoniam, inquit, maiorem curam nostri quã agrorum habemus, iccirco Ilotas comparauimus. Plutarchus in Lacon.

πολεμικὴ πῆ ἔστι καὶ θηρευτική.) An ad Platonis Sophistam alludit, ubi κτητικὴ diuiditur in θηρευτικὴν & ἀλλακτικήν. Ἀλλακτικὴ in δωρητικὴν & ἀγοραστικήν, ἀγοραστικὴ in αὐτοπωλικὴν & μεταβλητικήν. Hęc in καπηλικὴν & ἐμπορικὴν. Quorũ in seq. etiã usus erit. Θηρευτικὴν ille idem aliam facit πλωτῶν, aliam πλωτῶν, aliam πεζῶν: & horũ rursus uel ἀγρίων, uel ἡμέρων, Hominũ scilicet: qui capiantur uel βίᾳ, cuiusmodi est ληστρικὴ & πολεμικὴ & τυραννικὴ: uel πειρατικὴ, ipsa Platonica, in uarias species subdiuisa. Ita quoque 7. de Legibus θήραν diuidit in πλωτῶν, ὑδάτων, & πεζῶν: hanc rursus partim θηρίων, partim ἀνθρώπων: horum rursus uel κατὰ πόλεμον, στρατόπεδον & λησῶν, uel κατὰ φιλίαν. Κτητικὴ iustam hîc partiri uidetur in Πολεμικὴν, quo ad homines, & θηρευτικὴν quo ad feras. Ita quoque seq. cap. n. 54. πολεμικὴν speciẽ facit κτητικῆς. κτητικὴ enim respectu materiæ subiectæ diuidi in eam quæ acquirit res inanimes uel animatas, & in alterã quæ acquirit animalia, θηρευτικὴ in genere dicta, duũm itidem generum, nempe uel nomine generis appellata, uel hominum, πολεμικὴ propriè dicta.

EXPLICATA *materia tum in genere tum secũdùm species: ad Formam societatis Herilis inter Dominum & Seruum descendit, Externã scilicet illã, in Imperando & Parendo positã. Nam de Interna, externæ huius ueluti matrice & directrice, de Virtute scilicet, quæ Forma est omnibus practicis societatibus cõmunis, infrà cap. 13. post omniũ specierum materialium enarrationẽ aget. Proinde hoc cap. Societatis Herilis*

- **Formam** *enarrat: ut cùm inter se communicent melior & deterior, quomodo et qua ratione id fiat, cõstet. Neq; enim idẽ ab utroq; alteri præstari põt (quippe cùm sint inæquales) sed diuersum. Comparatiuè igitur Formam hanc expedit, considerando illam*
  - **Latius**, *respectu Politiæ, conferendo nimirum Herilem cum Regia & Politica administratione: præsertim cùm Plato (sicuti cap. 1. proposuit) eandem esse asseueret. Vide in seq. signum A.*
  - **Arctius**, *respectu solius œconomiæ. Ostendit ergo Dominum & Seruum inter se communicare, sed formis distinctos tũ*
    - **Internis** *et essentialibus & natiuis, ipsius Naturæ dono, nullo scitiæ acquisitæ respectu: quod quidã alij asserebant. Namq;*
      - **Dominus** *dicitur dominus, non quòd sciat dominari, sed quòd sit dominus serui à natura constitutus propter ingenij acumen & perspicaciam. N. 7. Potest enim aliquis scire dominari, tamen cùm actu non habeat cui imperet, non erit dominus.*
      - **Seruus** *dicitur seruus, non quòd sciat seruire, sed quòd à natura ad seruiendum meliori & sapientiori sit conformatus. N. 8. Potest enim aliquis scire quomodo seruiendum sit, qui tamen propter hanc scientiam non est seruus, nisi actu quoque seruiat.*
    - **Externis** *& accidentalibus, & Artis beneficio, quæ naturæ et pedissequa & obstetrix et imitatrix est, acquisitis. Vide sig. B.*
- **Tractationem** *concludit. De Seruo & Domino hactenus tractatum esse, quatenus tertiam personarum œconomicarum differentiam constituunt. N. 22. Nam de ijsdem, respectu imperij & societatis mutuæ, utì etiam de reliquarum personarum œconomicarum societatibus, ratione Formæ infrà cap. 13. disputabit.*

A. Diuersam igitur ab illis formam esse Herilis societatis, imperium & seruitutẽ dissimilem,

Demonstrat:

Propo nit in

Specie. Ex præcedentibus liquere ait, Herilem & Ciuilem societatem & administrationem (inter dominum & seruum, inter magistratum & subditos) diuersam esse. N. 1.

Genere. Liquere item, Imperandi non unam (ut Plato) sed uarias esse species, non materialiter tantùm, sed & formaliter (cùm forma ex materiæ educatur potentia) differentes. N. 2.

Quæ materia & forma differunt, penitus differre sunt dicenda.

Atqui imperium herile, & politicum, & regium, materia & forma differũt. Declarat quo ad

Formam. Nam imperium

Materiam. Herile enim imperium in seruos natura exercetur: politicum uerò & regium in liberos natura. Num. 3.

Herile est monarchia quædam œconomica semper durans. Semper enim seruus seruire, nunquam imperare debet. Sic conuenire uidetur Herile imperium cum Regio formaliter: sed materialiter differt, cùm Dominus seruis imperet, Rex liberis: item fine, cũ Rex ad subditorum salutem omnia referat (hoc ipso diuersus à tyranno) Dominus uerò primariò suæ utilitati consulat, & seruo tanquam re uel instrumento suo pro libito utatur. Probat tali ratione:

Si omnis domus unius imperio regitur, etiam domini imperiũ in seruos erit monarchia quædã.

Atqui illud est. N. 5. Id quod sup. c. 2. n. 20. diserte pronunciauerat, omnem domum ab eo, qui uel dignitate uel ætate maximus esset, regio imperio administrari. Etsi non eadem sit formæ regiæ administrationis, alia scilicet inter maritum & uxorem, ad Aristocratiam declinans: alia inter patrem & liberos: alia inter dominum & seruum, Tyrannidi propior existens.

Ergo etiam herile imperium erit monarchia quædam. N. 4.

Politicum est multorum, cum uicissitudine parendi & imperandi. N. 6.

Ergo Imperium herile & politicum & regium penitus differunt.

B. Ars humana animad uertens dominum & seruum secundùm internã essentiam ab ipsa natura diuersos esse factos, opera illorũ informare, & naturæ cuiusq; adaptare studet: & proinde scientiã aliam seruilẽ aliam herilẽ inuenit. N. 9. Scientiam igitur

Herilem conuenientem domino & seruo conuenientem

Seruilẽ

Dari, exemplo Syracusani cuiusdam docet. N. 10. Vt talis ratiocinatio subsit:

Quod doceri potest, eius scientiam esse oportet.

At seruile officiũ doceri posse, Syracusani illius seruilium officiorum magistri auctoritate probatur, qui pueros etiam ingenuos (non uernas tantùm) docebat seruilia ministeria, non quidem ut ea exercerent ipsimet (præterquã necessitate urgẽte propter seruorũ inopiã) sed ut seruos in ijs exercere posset.

Ergo seruilis officij scientia quoq; erit.

Quæ sit ostendit, Διακονικὴ s. nempe ut domini qualibuscunq; usibus ad uitã necessarijs inseruire queat. Artes proinde Διακονικαὶ siue seruiles in genere dictæ (infrà c. 13. n. 4. etiam ὀργανικὰς uocat. An hoc, quatenus opere tanquam instrumento, illud quatenus opera sola hero cõmodãt?) respectu

Quantitatis seu Numeri, Multæ sunt & uariæ, cum longè lateq; pateat necessitas uitæ quotidianæ, cuius ministrũ esse constitit in superioribus seruum: adeò ut & ad coquinariam, & furnariam, & textoriam, & stabulariam, & mẽdicam operam sese extendant. N. 11.

Qualitatis seu Dignitatis, Dissimiles sunt, aliæ alijs præstantiores, ut etiam opera alia alijs utiliora. N. 12. Quod uulgati senarij auctoritate comprobat. N. 13.

Χρηστικὸν esse asserit, b. e. in eo positam, ut serui opera in ijs, quæ ad uitã sunt necessaria, uti queat. N. 15. Ars igitur herilis

Quòd sit χρηστικὸν, non αὐτὸ πτητικὸν, profitetur. N. 16. Seruus enim cùm sit domini κτῆμα, nõ primũ ab hero comparandus, sed ab eo possidendus est. Quatenus uerò nondum habetur, sed acquiritur, ita non tam domino, quàm uel mercatori, uel uenatori, uel militi subijcitur.

Qualis sit, nec operosa scilicet nec difficilis, neq; etiã multæ dignitatis, facilè ostendi potest. N. 17. Duobus argumentis. Altero à

Subiecto:

Scientia imperandi res & operas uiles, non est magni momenti & dignitatis.

At scientia herilis est scientia imperandi (ἐπιστακτικὸν) res uiles, quarum faciendarum scientiam seruus habet ποιητικὸν. N. 18.

Ergo scientia herilis non est magni momenti uel dignitatis.

Efficiente:

Si scientia herilis imperandi seruis esset alicuius momenti & dignitatis, nunquam uiri magni eam curatoribus permitterẽt, ipsi scientias alias digniores consectarentur.

Sed nunc uiri magni & locupletes, qui possunt, ne molestiam hãc ignobilis imperij subire cogantur, curatoribus hanc scientiã seruilis imperij committunt, ipsi uel ad philosophiam uel ad Remp. accedunt. N. 19.

Ergo scientia herilis leuis momenti & dignitatis existit.

ποιητικὸν esse negat, q̃quidem ποιητικὸν, hoc est, scientia comparandi res tã inanimatas quàm animatas, à scientia imperãdi seruis, & à scientia parẽdi dominis, & ratione subiecti, & ratione formæ diuersa est. Quod quidẽ tum in

Genere profitetur. N. 20.

Specie, per distinctionẽ cõfirmat, in seq. fusius explicãdum. Acquisitio enim cùm sit uel

Iniusta, ut per latrociniũ furtũ, abigeatũ, proditionẽ, prostitutionẽ, quoniã inhonesta, ne digna quidem erit, cuius hìc ratio habeatur.

Iusta siue Bellica, qua iusto bello potentior & sapientior Barbaros seruos acquirit: siue Venatoria, qua modò feras omnis generis, modò res etiã inanimes ad usum uitæ necessarias cõparat: hæc licet ab hoc genere philosophiæ non sit aliena, tñ cũ eorũ sit quæ nondum possidentur, sed cõparantur & acquiruntur primũ: siue ab ipsomet dño, siue à seruis iussu dñi obeatur, ad scientiã tñ neq; dñi neq; serui referenda erit, licet in utrũuis cadere possit, quemadmodũ etiam quæuis alia mechanica cognitio & operatio. N. 21.

CA-

CAPVT IIX.

De Quæstuaria acturus, primam eius speciem, quæ Naturalis est, explanat.

OMnino[1] autem de omni possessu bonorũ & ratione pecuniaria uideamus, instituto[2] nobis modo: quoniã[3] sanè & seruus est rei familiaris quædam pars. Primùm[4] igitur quæreret aliquis, utrũ pecuniaria ratio eadem sit cũ disciplina domestica, uel[5] pars quædã ipsius, uel[6] administratrix. Et si[7] quidẽ est administratrix, utrum sit, ut ars, quæ fabricat radios, est artis textorum, uel ut ars æraria illi, quæ signa ex ære cõficit: non[8] enim eodẽ pacto ministrant, uerũ hæc quidẽ instrumenta præbet, hęc[9] uerò materiam. Intelligo[10] aũt materiam, stratũ, ex quo aliquod cõficitur opus: ceu textori lanam: fictori, æs. Non[11] esse igitur eandẽ disciplinã domesticã cũ ratione pecuniaria, perspicuũ est: huius[12] enim officiũ est, parare: huius uerò,[13] uti. Quæ[14] namq; erit, quę usura sit his quę domi sunt, prẽter disciplinã domesticã? Vtrũ[15] aũt pars ipsius est aliqua, uel alia species, habet in se controuersiã. Si[16] nãq; munus est eius, qui quærendæ rei incũbit, uidere unde pecunię & reliquæ res familiaris paretur: res[17] aũt familiaris multas amplexa est partes, ac diuitiæ: quare[18] primũ quæritur, utrũ agricultura pars aliqua sit pecuniarię artis, siue aliud quippiã genus: &[19] in uniuersum cura, quæ ponitur in rebus, unde familia alatur, & omnis domus possessio. Atqui[20] species quidẽ multæ cibariorũ. Quare[21] & uitæ multæ, & cęterarũ animantiũ, & hominũ sunt: non[22] enim sine cibo licet uiuere. Quapropter[23] differentiæ alimentorũ uitas reddiderũt diuersas animantiũ. Beluarũ[24] enim hæ quidẽ gregatim, hæ uerò dispersè uiuunt, utro[25] modo prodest ipsis ad uictũ parandũ: quia hæ quidẽ uescũtur animantibus, hæ aũt fructibus telluris: hæ uerò è numero ipsarũ omni genere ciborũ utũtur. Quare[26] ad facilitatẽ & sumtionẽ horũ natura uitas earũ discreuit. Quia aũt[27] nõ idẽ unicuiq; natura iucũdũ est, sed alia alijs, &[28] ipsarũ etiã, q̃ uescuntur animantibus, & ijs quæ fructib. aluntur uitę dissentiũt inter se. Et[29] eodẽ pacto hominũ. Multũ. n. discre-

ΚΑΘΟΛΟΥ[1] δὲ περὶ πάσης κτήσεως ἐστὶ χρηματιστικῆς θεωρήσωμεν τί[2] ὑφηγημένον τρόπον· ἐπεί περ[3] ἐστὶ ὁ δοῦλος τῆς κτήσεως μέρος τι ἴδιον. πρῶτον[4] μὲν οὖν ἀπορήσειεν ἄν τις, πότερον ἡ χρηματιστικὴ ἡ αὐτὴ τῇ οἰκονομικῇ ἐστὶν, ἢ[5] μέρος τι, ἢ[6] ὑπηρετική. ἔστι[7] δὲ ὑπηρετικὴ, πότερον ὡς ἡ κερκιδοποιητικὴ τῇ ὑφαντικῇ, ἢ ὡς ἡ χαλκουργικὴ τῇ ἀνδριαντοποιίᾳ· ἔστι[8] γὰρ οὐσαύτως ὑπηρετοῦσιν· ἀλλ' ἡ μὲν ὄργανα παρέχει, ἡ δὲ[9] τὴν ὕλην. λέγω[10] δὲ ὕλην, τὸ ὑποκείμενον, ἐξ οὗ τί ἀποτελεῖται ἔργον. οἷον, ὑφαντῇ μὲν, ἔρια· ἀνδριαντοποιῷ δὲ, χαλκόν. ὅτι[11] μὲν οὖν οὐχ ἡ αὐτὴ οἰκονομικὴ τῇ χρηματιστικῇ, δῆλον. τῆς[12] μὲν γὰρ, τὸ πορίσασθαι· τῆς[13] δὲ, τὸ χρήσασθαι· τίς[14] γὰρ ἔσται ἡ χρησομένη τοῖς κτήμασι τὴν οἰκίαν, παρὰ τὴν οἰκονομικήν; πότερον[15] δὲ μέρος αὐτῆς ἐστί τι, ἢ ἕτερον εἶδος, ἔχει ἀμφισβήτησιν. εἰ[16] γάρ ἐστι τὸ χρηματιστικοῦ θεωρῆσαι πόθεν χρήματα καὶ κτῆσις ἔσται ἡ[17] δὲ κτῆσις πολλὰ περιέληφε μέρη, καὶ ὁ πλοῦτος· ὥστε[18] πρῶτον ἡ γεωργικὴ πότερον μέρος τι τῆς χρηματιστικῆς, ἢ ἕτερον τι γένος· καὶ[19] καθόλου ἡ περὶ τὴν τροφὴν ἐπιμέλεια καὶ κτῆσις. ἀλλὰ[20] μὴν εἴδη γε πολλὰ τροφῆς. διὸ[21] καὶ βίοι πολλοὶ, τῶν ζώων τε καὶ τῶν ἀνθρώπων εἰσίν. οὐδὲ[22] γὰρ οἷόν τε ζῆν ἄνευ τροφῆς. ὥστε[23] αἱ διαφοραὶ τῆς τροφῆς τοὺς βίους πεποιήκασι διαφέροντας τῶν ζώων. τῶν[24] τε γὰρ θηρίων, τὰ μὲν ἀγελαῖα, τὰ δὲ σποραδικά ἐστιν, ὁπότερος[25] συμφέρει πρὸς τὴν τροφὴν αὐτοῖς· διὰ τὸ τὰ μὲν ζωοφάγα, τὰ δὲ καρποφάγα, τὰ δὲ παμφάγα αὐτῶν εἶναι. ὥστε[26] πρὸς τὰς ῥᾳστώνας καὶ τὴν αἵρεσιν τὴν τούτων, ἡ φύσις τοὺς βίους αὐτῶν διώρισεν. ἐπεὶ[27] δὲ οὐ ταὐτὸ ἑκάστῳ ἡδὺ κατὰ φύσιν, ἀλλὰ ἕτερα ἑτέροις· καὶ[28] αὐτῶν τῶν ζωοφάγων καὶ τῶν καρποφάγων οἱ βίοι πρὸς ἄλληλα διεστᾶσιν. ὁμοίως[29] δὲ τὸ τῶν ἀνθρώπων. πολλοῖς γὰρ

VNiuersè[1] autem de omni rei familiaris possessione, reiq; nummariæ quærendæ ratione, quemadmodum[2] instituimus, uideamus: quandoquidem[3] etiam seruum rerum partarũ possessionis partem quandam esse diximus. Primum[4] igitur dubitauerit aliquis, utrùm ratio pecuniæ quærẽdæ eadem sit, atq; rei familiaris tuẽdæ ratio, an[5] pars aliqua, an[6] eius administra: & si[7] administra, utrùm ut ars conficiendorum radiorum, textoriæ, seu textrinæ, an ut ars æraria, statuariæ: non[8] enim eodem modo asseruiunt ac ministrant: sed illa quidem arti textoriæ instrumenta præbet, hæc[9] statuariæ materiam. materiam[10] autem appello, rem subiectam, unde opus aliquod efficitur atque absoluitur: ut est textori quidem lanam, statuarum autem fictori, æs. Non[11] esse igitur idem, rationẽ tuendæ rei familiaris, atq; artem pecuniæ quærendæ, hinc licet intelligere. huius[12] enim est suppeditare, illius[13] uti. Quæ[14] enim alia erit ars, quæ usuræ sit rebus domesticis, præter rationem tuendæ rei familiaris? Sed[15] utrum pars eius sit, an alia forma, seu species, controuersia est. Nam[16] si est eius, qui ad pecuniam quærendam aptus sit, unde pecunia, & prædia, rerumq; partarum & quæsitarum possessio suppetat, prouidere: rerum[17] autem partarum possessio & diuitiæ multas parteis complectuntur: ergo[18] quærendum est primùm, utrum agricultura, & [19] uniuersè utrum curatio in uictu parando occupata, & rerum quærendarum studium, pars aliqua sit rationis tuendæ rei familiaris, an alia quædam species. Atqui[20] multa sunt uictus seu alimẽti genera. Quapropter[21] etiam multæ sunt uitæ colendæ rationes & in multis animantibus, & in hominibus: sine[22] alimento enim & pabulo uiui nõ potest. Itaque[23] alimenti uictúsque differentiæ, uitæ colendæ rationes in animantibus effecerunt dissimileis ac diuersas. Bestiarum[24] enim aliæ gregatim, aliæ sparsim & uagè uiuunt, utrocunque[25] modo eis ad pastum expedit: propterea quòd earum aliæ animantibus, aliæ fructibus, aliæ omni pabuli genere uescuntur. Itaque[26] ad facilitatem commoditatemque uictus, & harum rerum electionem, earum uitæ genera natura distinxit. Quoniam[27] autem non est idem cuique iucundum natura, sed alia alys: etiam[28] bestiarum tum earum, quæ animantibus uescuntur, tum earum, quæ fructibus, uiuendi genera inter se distant: itémque[29] hominum. Multis enim rebus

discrepant horũ uitæ. Pigerrimi [30] igitur pastoritiam uitã colunt: cibus [31] enim è mitib. animantibus sine labore adest ipsis in otio degentibus. Cùm [32] autem necesse sit pecudib. mutare pascua, & ipsi coguntur comitari ipsis, tãquam uiuentem agriculturam colentes. Hi [33] autem è uenatione uiuunt: & uenatione alij alia. ceu [34] hi quidẽ prædas hominum agendo: hi [35] autem è piscatu, qui sunt qui lacus, & stagna, & fluuios, uel mare huiusce modi accolũt: hi [36] aũt ab auibus uictum ducũt, & [37] feris animantibus. Plurimi [38] autem mortales è tellure uiuunt, & mitibus fructibus. Vitę [39] igitur tot fermè sunt, quæcũque suã, è seq; natã culturã habent: & nõ per cõmutationem & cauponariã uictũ parãt, pastoritia, rustica, piratica, piscatoria uenatoria. Qui [40] uerò miscent, ex his iucũdè uiuũt, explentes prẽterea uitã, quę penuria maximè laborabat, qua parte deficit, ut cõtenta suis bonis sit: ceu [41] hi quidem simul pastoritiam & prædatoriã: hi [42] uerò rusticã & uenatoriã: similiter [43] aũt in alijs uitis, ut usus utiq; coegerit, hoc modo se gerunt. Huiusce modi [44] igitur copia ab ipsa perspicitur natura data cũctis, quẽ admodũ statim à prima origine, ita & perfectis. Etenim [45] initio ab ortu ipso hæ quidẽ animãtes simul pariũt tantũ alimentũ, ut satis sit, donec potuerit ipsum, quod genitũ est, parare sibi cibũ: ceu [46] quæcũq; uermes gignũt, uel oua. Quæcũq; [47] aũt animal pariunt, alimentũ habent in se positũ, quod seruiat natis, usq; ad tẽpus aliqđ, naturã uocãti lactis. Quapropter [48] similiter planũ, putare nos debere quæ oriũtur è terra animaliũ causa esse, & [49] cæteras animantes hominum gratia. Mansuetæ [50] enim, & propter usum, & propter cibũ. Feras [51] autem etsi non omnes, plurimas tamen, cibi & aliorũ adminiculorum inde capiẽdorũ causa, ut & uestis, & alia instrumenta cõficiantur ex ipsis. Si [52] igitur natura nihil neq; imperfectũ neq; frustra facit, necesse est hominũ causa cũcta ipsa fecisse naturã. Quapropter [53] & ars bellica natura facta aliquo modo erit ad rem quærendam. Studiũ [54] enim uenatorũ pars ipsius

Διαφέρουσιν οἱ τούτων βίοι. οἱ [30] μὲν οὖν ἀργότατοι, νομάδες εἰσὶν· ἡ [31] γὰρ ἀπὸ τῶν ἡμέρων τροφὴ ζώων, ἄνευ πόνου γίνεται σχολάζουσιν. ἀναγκαίου [32] δ' ὄντος μεταβάλλειν τοῖς κτήνεσι διὰ τὰς νομάς, καὶ αὐτοὶ ἀναγκάζονται συνακολουθεῖν, ὥσπερ γεωργίαν ζώων γεωργοῦντες. οἱ [33] δὲ ἀπὸ θήρας ζῶσιν· τῶν θήρας ἕτεροι ἑτέρας. οἷον, [34] οἱ μὲν ἀπὸ λῃστείας· οἱ [35] δ' ἀφ' ἁλιείας, ὅσοι λίμνας, καὶ ἕλη, καὶ ποταμοὺς ἢ θάλατταν τοιαύτην οἰκοῦσιν· οἱ [36] δ' ἀπ' ὀρνίθων, ἢ [37] θηρίων ἀγρίων. τὸ [38] δὲ πλεῖστον γένος τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τῆς γῆς ζῇ καὶ τῶν ἡμέρων καρπῶν. οἱ [39] μὲν οὖν βίοι τοσοῦτοί σχεδόν εἰσιν, ὅσοι γε αὐτόφυτον ἔχουσι τὴν ἐργασίαν, καὶ μὴ δι' ἀλλαγῆς καὶ καπηλείας περίεστι τὴν τροφήν· νομαδικὸς, γεωργικὸς, λῃστρικὸς, ἁλιευτικὸς, θηρευτικός. οἱ [40] δὲ μιγνύντες ἐκ τούτων ἡδέως ζῶσι, πορισάμενοι τὸν ἐνδεέστατον βίον, ἢ τυγχάνει ἐλλείπων πρὸς τὸ αὐτάρκης εἶναι. οἷον [41] οἱ μὲν νομαδικὸν ἅμα καὶ λῃστρικόν· οἱ δὲ [42] γεωργικὸν καὶ θηρευτικόν. ὁμοίως [43] δὲ καὶ περὶ τὰς ἄλλας, ὡς ἂν ἡ χρεία συναναγκάζῃ, τρόπον τινὰ διάγουσιν. ἡ [44] μὲν οὖν τοιαύτη κλῆσις ἐκ τοῦ αὐτὴ φαίνεται τῆς φύσεως διδομένη πᾶσιν, ὥσπερ καὶ τῶν πρώτων ἡμέραν ἐστὶν, ἔτι καὶ τελειωθεῖσι. καὶ [45] γὰρ καὶ τῶν ἐξ ἀρχῆς ἡμέραν ἐστὶ τὰ μὲν συνεκτίκτει τὸ ζώων τοσοῦτον τροφὴν, ὡς ἱκανὸν εἶναι, μέχρις οὗ δύναται αὐτὸ αὑτῷ πορίζειν τὸ γιγνηθέν· οἷον, ὅσα [46] σκωληκοτοκεῖ, ἢ ᾠοτοκεῖ. ὅσα [47] δὲ ζωοτοκεῖ, τοῖς γιγνομένοις ἔχει τροφὴν ἐν αὐτοῖς μέχρι τινὸς, τὸ τὸ καλούμενον γάλακτος φύσιν. ὥστε [48] ὁμοίως δῆλον ὅτι καὶ γιγνομένοις οἰητέον, πάντα φυτὰ τῶν ζώων ἕνεκεν εἶναι, καὶ [49] τὰ ἄλλα ζῷα τῶν ἀνθρώπων χάριν· τὰ [50] μὲν ἡμερα, καὶ διὰ τὴν χρῆσιν, καὶ διὰ τὴν τροφήν. τὸ [51] δ' ἄγριον, εἰ μὴ πάντα, ἀλλὰ τά γε πλεῖστα, τὴν τροφῆς καὶ ἄλλης βοηθείας ἕνεκεν, ἵνα καὶ αἱ ἐσθῆτες, καὶ ἄλλα ὄργανα γίνηται ἐξ αὐτῶν. εἰ [52] δὲν ἡ φύσις μηδὲν μήτε ἀτελὲς ποιεῖ, μήτε μάτην, ἀναγκαῖον τῶν ἀνθρώπων ἕνεκεν αὐτὰ πάντα πεποιηκέναι τὴν φύσιν. διὸ [53] καὶ ἡ πολεμικὴ φύσει κτητική πως ἔσται. ἡ [54] γὰρ θηρευτικὴ μέρος

rebus differunt horum uitæ genera. Omnium [30] autem pigerrimi ac desidiosissimi sunt pecuarij, quos Græci nomadas appellant. Victus [31] enim ab animãtibus cicuribus sine labore eis cõtingit, & cessantibus. Cùm [32] porrò necesse sit pecoribus locũ mutare propter pascua, ipsi quoq; una sequi coguntur, uelut uiuæ agriculturæ operam dãtes. Alij [33] ex uenatione uiuunt: sed alij ex alia, exempli gratia, hi [34] ex latrocinio, illi [35] ex piscatu, quicunq; lacus, & paludes, & fluuios, aut mare piscationi opportunum accolunt: alij [36] ex aucupio, aut præda [37] ferarum bestiarum. Plerique [38] autem homines è terra uiuũt, & ex fructibus mansuetis. Viuendi [39] igitur genera, quæ quidem opera naturæ consistent, & non permutatione aut cauponatione uictum suppeditent, hæc fere sunt: pecuarium, in agro colendo occupatum, in latrocinando positum, piscatorium, uenaticum. Nonnulli [40] porrò hæc inter se miscentes iucundè uiuunt, ut quæq; uita egentissima est, ita eam, qua parte ei aliqua desunt, supplẽtes, ut sint ipsi omnibus copijs cumulati ac referti, nihilq; præterea desiderent: uerbi gratia, hi [41] pecuariam uitam cum latrocinio coniungunt, illi [42] agriculturam cum uenatione: itemq; [43] alia uitæ genera, quemadmodum usus flagitauerit, tractant ac persequuntur. Talis [44] igitur rerum parandarum ratio ab ipsa natura uidetur omnibus tribui, ut statim ab ortu primo, sic & iam adultis ac perfectis. Etenim [45] principiò & ab ipsa origine prima aliæ quidem animantes tantum uictum una cũ fœtu pariunt, ut satis esse possit ad alendum id, quod natum est, donec ipsum sibi suppeditare alimentum possit: exempli gratia, [46] quæcunq; uermes aut oua pariunt. Quæcunq; [47] uerò animal edunt, ea genitis alimentum in seipsis continent usq; ad aliquod tempus, eius, quod lac appellatur, naturam. Itaq; [48] similiter atq; fœtum recentium ac tenerorum gratia aliquid à natura comparatum est, unde alantur: existimarẽ oportet scilicet etiam animalium causa stirpeis ac plantas esse natas, & [49] hominum gratia cætera animalia: mansueta [50] quidem tum propter usum, tum propter uictum: fera [51] autem & agrestia, si non omnia, at certè plurima, uictus, & cæteri subsidy atque adiumenti causa, ut & uestitus, & alia instrumenta ex ijs comparentur. Si igitur [52] natura nihil neq; imperfectum, neq; frustra facit, necesse est ea omnia hominum causa fecisse naturam. Quapropter [53] etiam scientia rei militaris, ars erit quodammodo ad quærendum ac parandum apposita naturæ. Venatoria [54] enim, pars eius est, qua utendum

ipsius est, quo decet uti aduersum feras, & [55] hominũ genus: qui homines cùm à natura facti sint ad parendum, recusant: tanquam [56] natura iustũ hoc bellum sit. Vna [57] igitur species rationis, quæ rem quærit, ut natura fert, disciplinæ domesticæ pars est: quam opus est aut iam adesse, aut parare ipsam: dareq; operam ut sit, earũ scilicet rerũ quæ conduntur seruanturq; ad uitã necessariarum, & quæ ualeant ad cõmunionẽ ciuitatis & domus. Et [58] uidẽtur sanè ueræ diuitiæ ex his cõstare. Possidere [59] nãq; tantũ bonorũ, quod satis sit ad bene uiuendũ, non est infinitũ, ut [60] Solõ ait, q cecinit:

Diuitiarum nullus terminus apertus fixus est mortalibus.

Fixus [61] est .n. quẽadmodũ cæterarũ artiũ. nullũ [62] enim instrumentũ infinitũ est ullius artis, neq; numero, neq; magnitudine. Diuitiæ [63] aũt instrumentorũ multitudo sunt, & reip. & domui accõmodatorũ. Esse [64] igitur quandã rationẽ quærẽdi rẽ naturalem, & regentib. domũ ac rempub. administrantibus, & quam ob causam, perspicuum est.

αὐτῆς, ἢ δεῖ χρῆσθαι πρός τε τὰ θηρία, καὶ [55] τῶν ἀνθρώπων, ὅσοι πεφυκότες ἄρχεσθαι, μὴ θέλουσιν· ὡς [56] φύσει δίκαιον τοῦτον ὄντα τὸν πόλεμον. ἓν [57] μὲν οὖν εἶδος κτητικῆς κατὰ φύσιν τῆς οἰκονομικῆς μέρος ἐστίν. ὁ δεῖ ἤτοι ὑπάρχειν, ἢ πορίζειν αὐτόν, ὅπως ὑπάρχῃ, ὧν ἐστὶ θησαυρισμὸς χρημάτων πρὸς ζωὴν ἀναγκαίων, καὶ χρησίμων εἰς κοινωνίαν πόλεως ἢ οἰκίας. καὶ [58] ἔοικεν ὁ γ' ἀληθινὸς πλοῦτος ἐκ τούτων εἶναι. ἡ [59] γὰρ τοιαύτης κτήσεως αὐτάρκεια πρὸς ἀγαθὴν ζωὴν, οὐκ ἄπειρος ἐστὶν, ὥσπερ [60] Σόλων φησὶ ποιήσας·

Πλούτου δ' ἀθέσφατον οὐκ ἔστι τέρμα πεφασμένον ἀνδράσι κεῖται·

κεῖται [61] γάρ, ὥσπερ καὶ ταῖς ἄλλαις τέχναις. οὐδεν [62] γὰρ ὄργανον ἄπειρον εὐδαιμονίας ἐστὶ τέχνης, οὔτε πλήθει, οὔτε μεγέθει. ὁ [63] δὲ πλοῦτος, ὀργάνων πλῆθός ἐστιν οἰκονομικῶν καὶ πολιτικῶν. ὅτι [64] μὲν τοίνυν ἐστί τις κτητικὴ κατὰ φύσιν τοῖς οἰκονόμοις καὶ τοῖς πολιτικοῖς, καὶ δι' ἣν αἰτίαν, δῆλον.

tendum est & in feras, & [55] in eos homines, quid ad parendum imperio natura facti, parere nolunt: tanquam [56] hoc bellum iustum sit natura. Vna [57] igitur species artis ad quærendum comparatæ, quæ naturæ congruat, rationis tuendæ rei familiaris pars est: cui quidem aut suppetere oportet res necessarias, aut ipsam suppeditare, ut eæ pecuniæ suppetant ac præsto sint, quæ recondi ac reponi solent, tanquam ad uitam degendam necessariæ, & ad communionem ciuitatis aut domus utiles. Et [58] uerò ex his ueræ diuitiæ uidentur cõstare. Talis [59] enim rerum partarum & quæsitarũ copia bonis omnibus cumulata, nihilq; præterea desiderans, ad bene uiuendum non est infinita, quemadmodum [60] ait Solon hoc uersu:

Nulla homini finis certa hæret diuitiarum.

Hæret [61] enim diuitys certus aliquis finis, quemadmodum & alys artibus. Nullum [62] enim cuiusquam artis instrumẽtum, neq; multitudine infinitum est, neq; magnitudine immensum. Diuitiæ [63] aũt instrumentorum domesticorum & ciuilium sunt multitudo. Esse [64] igitur genus aliquod artis quærẽdi naturæ cõgruentis, & ijs qui rei domesticæ tuendæ rationẽ tractant, & ys, qui rem p. administrant, & propter quam causam, ex superioribus intelligere licet.

COMMENTARIVS ET SCHOLIA.

Omnino autem de omni.) Cùm præcepisset quid nos sentire oporteat de ero ac seruo, qui seruus est unum quoddam eorum, quæ possidentur à nobis, parsq; fortunarum nostrarum: uenisse tempus intelligit, differendi communiter de omni possessione, rationeq; querendi pecuniam ac res utiles domui, quod facturum se ostendit ea uia ac modo, quo incepit, ac putat his reb. explicandis aptum.

Primùm igitur quæreret aliquis.) Cùm multa sint, quæ dubium aliquem & incertum redderent, quid potissimum in his rebus sequi debeat, ac uerum putare; primùm, inquit, hæreret animo secum quispiam, utrum ratio cogendæ pecuniæ eadem omnino sit, atq; œconomica, & disciplina illa, quæ uniuersam domum regit, siue pars quædam ipsius, siue neq; omnino eadem, neque pars aliqua ipsius, uerùm administratrix quædam ac famula, sedulo procurans quæ illam ornant atq; instruunt. Hæc igitur prima quæstio est, quæ sollicitaret quempiam. Nam dubitari non potest, quin posterior hęc ad priorem faciat. Videmus enim patrem familiâs egere pecunia & alijs rebus, ad uitam familiæ necessarijs, sine quib. non posset ullo pacto personam suam tueri. Discrepare autem magnopere inter se, partem esse alicuius artis, & seruire ipsi, prębereq;, quibus illa utatur, apparet: nec tamen non ipse hoc statim diligenter docet.

Et si quidem est administratrix.) Hæc est secunda quæstio, quæ apta est è prima: si enim, inquit, statuamus artem quærẽdi pecuniam administratricem esse œconomicæ, non tamen statim omnem scrupulum ex animo nostro eiecimus: restat enim adhuc, quod nos premit: neq; enim omnis ars, quæ alij arti inseruit, præbetq; ipsi aliquid ad opus illius efficiendum necessarium, idem ministrat: quædam enim porrigit ipsi instrumenta, quædam autem materiam suppeditat, ut auctor accuratè docet: antequam enim quid illæ præbeant ostendat, artes nonnullas huius generis appellat. Inquit enim, quæri præterea posse, utrum ministret ipsi, ut quæ fabricat radios ars ministrat arti, quæ telas texit, siue ut quæ molitur æs, ministrat arti, quæ simulacra deorum aut hominum ex ære facit: neq; enim ambæ hæ eodem pacto administrant: uerùm, inquit, ipsarum altera instrumenta, altera uerò materiam præbet. Cum autem ὕλην nominasset, quia huius nominis uariæ notiones sunt, quid accipi uelit, significauit. Inquit enim se ὕλην uocare statum, & quasi segetem, sine qua opus nullum effici potest. id quod etiam exẽplis declarauit, ceu inquit textori uellera, opifici uerò, qualis Polycletus fuit, æs. Nõ uocãtur aũt eodẽ nomine à Græcis, qui ex ære signa cõficiunt, & qui è lapide: quo enim uocabulo hîc utitur, passim appellãtur qui ex ære fuso simulacra fingũt.

Non esse igitur eandem.) Propositis quæstionib. pluribus, incumbit nũc in ipsas dissoluendas: hæc autem solutio est primæ. Dicit enim non esse ullo pacto unam eandemq; œconomicam cum ratione quærendæ pecuniæ, quæ χρηματιστικὴ uocatur. Id quod nullo negotio intelligitur: quia alterius officium est parare, quæ ad bene uiuendum necessaria sunt: alterius uerò, œconomiæ inquam, uti illis. Quòd si quis inquit non concederet proprium esse disciplinæ domesticæ rebus partis uti, non posset adferre, cuius id facere proprium sit: neque enim alia ulla est præter ipsam. Initio librorum de Morib. ad Nicomachum dixit Aristoteles, quod uidetur huic loco aduersari, finem œconomiæ esse diuitias. Quòd si hoc uerum foret, non esset alia ab ea, quæ χρηματιστικὴ uocatur. Sed loquitur illic ex opinione multitudinis. Cùm autem hîc tradat, munus esse œconomicæ uti reb. quæsitis, cognoscere possumus, non satis commodè expressisse M. Ciceronem indicem libelli Xenophontis, quem in suum sermonem uertit (οἰκονομικὸς autem uocatur) inscribit enim ipsum de tuenda re familiari, cùm disciplina illa magis occupata sit in utenda re familiari, rectèq; dispensanda, quàm in tuenda.

Vtrum autem pars ipsius est aliqua.) Cùm planum factum sit non esse omnino eadem œconomicam & rationem parandæ rei familiaris, uidendum an fortè hæc, quæ curam omnem suam ponit in quærendis rebus uitæ necessarijs, sit pars œconomicę, siue alia quædam ars, quæ per se maneat, distinctaq; sit ab œconomica. Nam partes seiunctæ non sunt à toto, neq; speciem aliquam solæ constituunt ac naturam: hoc enim arbitror hic ualere εἶδος, quemadmodum etiam ipse cepit hoc nomen in 3. libro de Arte dicendi, ubi accusat magistros quosdam eius artis, qui noua nomina imponebant rebus, quæ forent eædem, aut parum omnino inter se dissimiles. dixit enim non esse cunctandum, cùm aliquis εἶδος, id est formam aliquam ostendit, remq; affert, quæ discrepat à cæteris, nomen illi imponere, sin, id facere inane est ac nugatorium.

Si namq;

Si namq; munus est eius.)Ostendit quæstionem hanc inanem non esse,meritoq; sollicitare,cùm ex ipsa nascantur nouæ difficultates,quæ non parum perturbant. Inquit igitur,si namq; officium est eius, qui det operam pecuniæ cogendæ, uidere unde illa proficiscatur,& ut illa,ita etiam reliqua res familiaris,& possessio(ut uerbum,quo ipse utitur,exprimam)Res autem familiaris multas cõtinet partes,& diuitiæ amplitudoq; patrimonij.Quare, inquit,primùm oportebit uidere, res rustica utrum pars aliqua sit rationis eius,quæ studet pecunię parandæ,siue diuersum quoddam genus:nec tantum hoc cogemur uidere,sed altiore adhuc principio sumto,an studium,quod adhibetur in uictu quærendo,demumq; possessio,idem sit.

Atqui species quidem multæ cibariorum.) Atqui,inquit,si ars,quæ adhibetur ad alimenta paranda(ut artẽ ipsam uocem:ipse enim ἐπιμέλειαν uocauit,quomodo appellare solet studia quædam nonnullarum rerum conficiendarum,quę non sunt ita integra atque absoluta, ut artes propriè uocari possint)si,inquam, ars hæc uidenda est, an eadem sit cum ea, quæ incumbit in pecuniam parandam,subitò exorietur multitudo scrupulorum:sunt enim plures species alimenti: quare uitæ quoque multæ erunt & beluarum & hominum.Nam quin sedulò sit uidendum alimentum ac cibus, non est dubitandum: neq; enim sine cibo uitam tuentur animantes.Dissimilitudines igitur ciborum,quibus aluntur,uitas efficiunt dissimiles ac uarias.

Beluarum enim hæ quidem gregatim.)Ostendit uerum esse quod dixit, uarias animantes uarijs cibis uesci. Incipit autem à beluis:idem etiam infrà usu uenire docet in hominibus.Inquit igitur,beluarum hæ quidem gregatim uiuunt:hæ uerò disperse:sequentia singula genera commoda suæ uitæ:ut enim facilius inueniant cibos,id faciũt. Sunt enim animantes, quæ uescũtur carne,ut aquilæ,accipitres,& quadrupedes nonnullæ: sunt aliæ, quarum cibi sunt semina, fructusq; terræ: nec desunt etiam,quæ uno genere cibi contentę non sunt,sed omnibus uescuntur. Quare inquit,natura distinxit illarum uitas:tribuitq; singulis rationem eam,qua commodè copioseq; uiuant,& sumant non magno labore,quibus pascantur.Nam aquilę,si gregatim uolarent,longè uiserentur,quare aues,quibus aluntur,se abderent : nunc autem solæ,ideoq; non conspectæ,inopinãtes illas capiunt:neq; etiam inuenirent simul tantos ipsarum greges,ut possent ipsis uesci.

Quia autem non idem.)Alio etiã pacto docet distingui uitas animantiũ:non solùm enim diuersam uitã colere, quæ longè aliis cibis aluntur,ut quæ uescuntur cæde animantium,ab illis,quarum cibus sunt semina:uerum etiam,quæ seminibus aluntur,& quæ carne uescuntur,discrepare inter se in uita colenda,quia non idem semen,neq; eadem caro iucunda est omnibus. Nam quin cunctæ sequantur in hac re uoluptatem,amentq; ea,quæ ipsam pariunt, non est dubitandum. Vsus autem est solo & quasi fundamento huius argumenti, Quod est iucundum uni animanti,non esse sępe iucundum alijs:neque enim eadẽ suauitas est seminum omnium ac pomorum:neque etiam idem sapor est alius carnis:neq; eodem pacto gratus est alijs animantibus,quamuis illis conueniat inter se in genere illo cibi:id est siue semen,siue caro sit cibus communis.

Et eodem pacto hominum.)Declarat uarietatem ciborũ,quib.uescuntur,uariare etiã uitas hominũ, ac ualde distinguere:quin uerò ipsæ diuersæ inter se sint, dubitari nõ posse.Inquit igitur,hoc probãs:Qui maximè ignaui sunt,pastores sunt:& eius generis pastores,qui non semper in ijsdẽ saltib.manent,sed longinqua loca petunt.nã cibus quẽ capiunt ex animantib. mãsuetis,quas pascunt,id est ouibus,capris,uaccis,facultatem ipsis dat,ut otiũ amplexentur. Quòd enim sedes mutant,molestięq; tunc aliquid suscipiunt, id faciunt coacti: cum enim pecora necesse habeant loca mutare nouaque prata syluasque quærere, ueteribus, in quib. diu steterunt,iam absumtis & ipsis necessitas imponitur comitandi illis.Aliter enim unde greges alerentur non haberent.Vnde elegans scriptor inquit,uita illorum sibi ante oculos proposita, ipsos quasi agriculturam colere uiuentem,ut qui dixit poëtam esse picturam loquentem.Agri namque ipsi expertes animi atque omnis muneris uitæ,non mutant sedes:studium uerò illud uitaq; armentariorum continenter mouetur.Simile uerò inter ipsos esse apparet,quia eodem pacto & agricolæ & pastores ex suis illis studijs uitam ducunt.

Hi autem è uenatione uiuunt.)Sunt etiam inquit, qui è uenatu uiuunt, artemque eam habent, qua captent animantes. Non intelligit autem quem propriè nos uenatum appellamus:sed hoc nomine amplectitur rationem omnem capiendi animantes, quibuscunq; in locis uiuant, & cuiuscunque generis illæ sint, cùm prædam etiam,quæ agitur ex hominib.intelligat & aucupium & piscatum.Primos igitur nominat prædones,& qui uitam colunt uenãdis hominibus, rebusque ita necessarijs uictui parandis. Secundos piscatores, qui uicini uiuunt uel lacubus, uel stagnis, uel fluuijs, uel mari,quod piscium fertile sit.neque enim omne mare piscib. abundat. Addit autem inueniri certos quosdam mortales,quorum uita sit aucupium: & alios nonnullos,qui feras captando inde uitam ducant, qui est proprius ueruque uenatus.Hos autem intellexit Virgilius, cùm uitam priscorum Latinorum fecit Numanum magnificè prædicare; qui tamen exercendi corpora studio id facerent,non quia uitam illam sequerentur.

Plurimi autem mortales.)Cùm de uarijs rationib. uiuendi differuisset certorum hominum,nunc de cibo maioris partis mortalium loquitur,quem capi affirmat è terra,& fructib.ipsius mitibus,id est frugibus & pomis, quę ferunt arbores mansuetæ.Quare fructus ipsarum mites uocat, ut separet ab agrestibus. Nam in syluis inueniri etiam agrestia poma planum est,quib. Lucretius narrat uesci solitos ueteres illos mortales,nondum arte inuenta colendæ telluris.

Vitæ igitur tot fermè sunt.)Expositis iam compluribus rationibus uiuendi, admonet has esse fermè uitas, quæ coluntur à uarijs generibus hominum.Simplices se tamen intelligere uitas testatur & non iunctas è duobus generibus,quales sunt illæ,quas infrà enumerat.Cùm autem simplices ostendere uellet,inquit,quæ res necessarias uictui parant statim ex illo ipso studio , & non nanciscuntur ipsas commutatione, & quasi cauponaria exercenda.Ἐργασίαν ualere studium in aliqua re positum,& quasi artem quandam,apertum est:quemadmodum infrà hoc ipso in libro rursus eandem uocem cepit, & pluribus alijs locis.αὐτόφυτον autem , quod addidit huic nomini, significauit quæ pariat ipsa ui sua, sineq; alius auxilio,quod alat.Quinque autem potissimum sunt hæ uitæ,ut narrat,id est pastorum, agricolarum, prædonũ, piscatorum,aucupum.

Qui uerò miscent.)Ostendit inueniri alia genera hominum,quę una harum uita contenta non sint,sed liberalius copiosiusq; uiuere uolentia,iungant duas aliquas ex his. Superiores namq; illæ tenuiores uitæ sunt ac remotæ à uoluptate: quare miscentes duas,ita comparant quod desiderabatur ad bene iucundeq; uiuendum: redduntq; mãcam anteà illam,plenam & uberem.Neq; enim suauitatem habere possunt ijdem semper cibi,Quomodo autem homines miscere uitas,confundereq; soliti sint, docet.Nam quod facit ad copulandam uenatorum uitam cum uita pastorum(quam tamen rationem auctor non tetigit)hoc etiam fieri posse ac debere admonuit Virgilius,cùm de pecore pascẽdo præcipiens,ceci nit: *Sæpe etiam cursu timidos agitabis onagros, Et canibus leporem,canibus uenabere damas.*
& ut hanc,ita aucupum cum uita agricolarum,cùm in agricolis instruendis inquit:

Tunc grubus pedicas & retia ponere cerui,& quæ sequuntur. Quod autem facit ad communionem duorum studiorum uel plurium, & dolo captandas feras, de quo posteriore hoc exemplo egit poeta, memoriæ proditum est Aristeum, quem pastorem Virgilius appellat, cùm tamen ipsum studiosum fuisse mirificumq; amatorem apum tradat, primùm excogitasse foueas & laqueos,quibus lupi atque ursi caperentur.Pluribus igitur ille artibus instructus erat: atq; illis quidem eorum generum, quæ ab Aristotele hic commemorantur. Pastorum uerò uitam non esse omnino seiunctam à studio latronum, quod philosophus uoluit, aliquo modo indicauit idem poëta, cùm studium uitamq; pastoralem quadam in re similem esse dixit militari. Addidit autem Aristoteles eodem pacto inueniri alios,qui cæteras uitas ita ornẽt, adiungentes quod ad eas explendas desiderabatur.

Huiuscemodi igitur copia.)Tradit facultatem ac copiam rerum uitæ necessariarũ,de qua disseruit,à natura prębitam esse animantibus,id quod nullo negotio intelligatur.Hoc enim ualet,quod inquit,φαίνεται,id est perspicitur illa,& tenetur huiuscemodi esse.Cùm sint autem duo tempora,quib.hoc quæri possit,ambobus profectò temporibus, id est & cum primùm nascuntur,& cùm iam absolutæ illæ perfectæq; sunt (magis autem constare uidetur hoc ita se habere in primo statim ipsarum ortu)adiungit tamen in reliqua etiam uita idem illo modo fieri.Verùm ne scrupulus aliquis restet in animo alicuius,totam rem diligenter exponit.Cùm autem sint rationes uariæ nascendarum animantium, quod facit ad primum ipsarum ortum, sunt quæ pariant unà cum fœtu alimenti tantum, quantum satis sit alẽdo animali usq; ad tempus,quo ipsum ualeat sibi uictum parare,quod procreatum est:ut fieri uidemus,inquit,in his animantibus,quæ aut uermes,aut oua pariunt. Nam fœtorum uermium pars absumitur in reliqua, unde animans conflatur, parte alenda, donec absoluta illa sit. Quod usu uenit in ouis quoq;,quæ aues edunt.Cùm enim pullus ex albo nascatur,uitellus cibus ipsius est. Idem autem prorsus significare uo-

lens, unum tamen uerbum mutauit. quam enim prius appellauit γένεσιν πρώτην, postea uocauit γένεσιν ἐξ ἀρχῆς.

Quæcunq; autem animal pariunt.) Vt in uermibus & ijs quæ ouà pariunt iam hoc usu uenire ostenderat, ita nunc in animantibus, quæ animal gignunt, idem contingere demonstrat. Nam habent ipsa cibum in se ipsis positum, unde partes eorum alantur. In semetipsis autem, inquit, ut distinguat à fœtib. uermium, qui cibum habent secum coniunctum, non in matrum corpore collocatum. Quem autem cibum intelligat, monstrare uolens, inquit se intelligere lac: neq; tamen γάλα appellauit, sed γάλακτος φύσιν. quemadmodum in libris de Ortu animantium, cùm semen, unde nascuntur animãtes, significaret, non σπέρμα dixit, sed σπέρματος φύσιν: atq; id non uno tantum loco. & eodem (ut arbitror) pacto in primo libro de Morib. ad Nicomachum inquit, φύσιν ψυχῆς.

Quapropter similiter planum.) Cum igitur planè cognouerimus naturam prouidisse uitæ salutiq; animantium statim in primo earum ortu, ita non debemus putare ipsam deseruisse illas integras ac perfectas, neq; cibum ipsis parasse. Eodem enim pacto exploratum est naturam prouidam ac liberalem fuisse erga iam adultas, & ad summum perductas. Cũcta igitur, quæ oriũtur è terra, & fructus eorum existimare debemus animalium causa procreata esse. Animalium autem dicens, non intellexit tantùm eo nomine beluas, sed homines etiam: uescuntur enim ipsi quoque frugibus ac pomis: nec tamen solis illis uitam ducunt, uerùm, ut statim affirmat, animantibus. Quare hominum causa uult cæteras animantes genitas esse, cùm ipsarum ferè nulla sit, ex qua non utilitatem aliquam capiant. Quod uerum esse docet, diuisis illis in mansuetas & feras. Cicures enim, inquit, creatas esse hominum causa apparet, & propter usum, & propter cibum. Nam equis, asellis, mulis utimur: ouibus autem, suibus, capris uescimur: cùm sint etiam quædam ipsarum, quæ & usus & carnes nobis suppeditent, cuiusmodi sunt boues.

Feras autem etsi non omnes.) Idem usuuenire docet in syluestrib. animalibus. ipsa enim quoq;, si non omnia, plurima tamen sunt à natura creata propter nostram utilitatem. homines namq; uescuntur ipsis, & capiũt etiam inde alia commoda. Nam carnib. luporum, ursorum, leonum, uulpium non aluntur, ut leporum, aprorum, ceruorum: sed aut pellibus eorum contra frigus se muniunt, aut instrumenta quædam ad usus uitæ necessarios ex eorum ossib. dentibusq; conficiunt. Βοηθειαν quod inquit, intellexit illa omnia, quę afferunt nobis aliquid aptum ad bene uiuendum: sollertia enim hominis è cunctis penè rebus aliquid boni emolumentiq; capit. Hoc autem ipso uerbo suprà quoque usus fuit, cùm idem ostendere uellet: sed etiam in alijs locis horum librorum.

Sitigitur natura.) Orditur conclusionem, declaratis iam multis, quæ faciunt eò. Vtitur autem quasi solo ac fundamento ipsius sententia peruulgata, quæ probatur ualde doctis, Naturam nihil moliri, quod fine suo careat, imperfectumq; semper sit: quemadmodum nihil etiam eandem facere uidemus frustra ac temerè. Cui statim adiungit quod sequitur, inde necesse esse illam mortalium causa cuncta feciſſe. Aliter enim destitutum his quæ monstrauit, hoc præclarum animal fine suo careret, & illa fine causa genita forent, neq; enim haberent, cui seruirent.

Quapropter & ars bellica.) Ducit hoc è superioribus, modoq; declaratis, quasi corollariũ. inde enim cognosci posse, inquit, bellicam disciplinam, si, ut natura instituit, ueraq; ratio docet, aliquis ipsam exerceat, aliquo modo uim habere quærendi augendiq; patrimonium, ac uiam quandam esse comparandi res utiles uitæ. Nam uenandi ars, captandiq; feras, pars est ipsius: qua, scilicet bellica arte, decet uti (contrà ac multi faciunt, qui iniusta sæpe bella gerunt) contra sylueſtres animantes, & homines illos tantùm, qui cùm facti sint à natura ut pareant, detrectant iugum. hoc autem, inquit, quia bellum hoc natura iustum est.

Vna igitur species rationis.) Concludit iam, quod cœperat, unam scilicet rationem quærendi rem, illam inquam, quæ naturam sequitur, esse partem disciplinæ domesticæ. Quam artem comparandi, uel potius rem familiarem studio huius artis partã, oportet, ut inquit, iam præparatam esse, possideriq;: aut sedulò in illam comparandam nos incumbere, dareq; operam ne meritò desiderari possit. Significat autem se intelligere iustam copiam earum rerum quæ conduntur seruanturq; ad uitam necessariarum, non frumenti, uini, olei solùm (sine his namque uitam producere nequiremus) uerum etiam, ut adiungit, ad alios usus accommodatarum & publicos & priuatos. inde enim quoque & resp. fructus capit, & priuata omnis domus instruitur. Nam quin subleuari aliquando publicam egestatem priuatorum pecunijs opus sit, dubium non est: nec sanè sine illis resp commodè administraretur.

Et uidentur sanè ueræ diuitiæ.) Ostendit ueras diuitias constare ex his rebus, unde uitam ducimus, & nonnullis alijs, quæ cæteris usibus domesticis publicisq; idoneæ sunt. Quare non ueram esse sententiam Solonis clamat, qui affirmarit in elegia quadam sua, diuitias nullum terminum habere. Tantum enim, inquit, possidere harum rerum, quantum satis sit ad bene beateq; uiuendum, non est infinitum, ut ille cẽsuit, qui dixit nullum terminum diuitiarum fixum esse. fixus enim profectò est, inquit, immotusq; manet, cum diuitiæ sint instar iustrumenti. nullum autem instrumentum reperiatur ullius artis, quod infinitum sit. Cùm autem infinitum esse aliquid duob. modis dicatur, numero scilicet, ac magnitudine: neutro illorum infinitas uerè appellari posse diuitias tradit, quia & numerus ipsarum definitus est, & corpus. Cùm uerò diuitias affirmasset instrumentũ esse, cuiusmodi illæ instrumentum sint, docet. inquit enim, ipsas esse multitudinem quandam instrumentorum idoneorum & domui regendæ, & reip. administrandæ. Cùm enim diues abundet uestimentis, pecunia, seruis, auxilio horum quasi instrumentorum, quib. instructus est, potest & domum & ciuitatem utiliter gubernare. Versus hexameter Solonis adductus quoque est à Plutarcho in libello περὶ φιλοπλουτίας, extrema sui parte, quod ad uerba pertinet, uariatus: nam pro αὐδράσι κεῖται legitur illic αὐθρώποισι. Sed Stobæus, ut uidetur, totam elegiam, in qua erat, posuit; ubi sententias collegit de iustitia, à doctis uiris editas. Cùm auctor noster, quæ suprà expositа sunt explicasset, ostendit quid proxima disputatione effecerit, summámque eorum declarat.

Κατὰ τὸν ὑφηγημένον τρόπον.) Diuersa est hęc formula, ab ea qua cap. 1. usus est, κατὰ τὸν ὑφηγημένον μεθοδον. Cõfer loci utriusque Tabulas.

ἆρ' ἡ αὐτὴ οἰκονομικὴ τῇ χρηματιστικῇ.) Alludit ad etymon. χρηματιστικὴ ποιεῖ, οἰκονομικὴ uerò χρῆται. χρηματιστικὴν autem hîc in genere sumit pro Arte quæstuaria, acquirente ea quæ ad uitam sunt quomodolibet necessaria. Cuius species ea, quæ in Alimentis immediatè occupatur, maximè naturalis est, χρήματα ἐκ γῆς ἢ θηρῶν ἢ ἁλιείας, uti infrà n. 58. quam non χρηματιστικὴν absolutè, sed κτητικὴν tantũ honestiore uocabulo, toto hoc capite, appellare dignatur. at c. 10. n. 19. etiã χρηματιστικὴν absolutè, & c. 11. n. 18. χρηματιστικὴν οἰκειοπάτην nuncupat. Altera species non naturalis, sed artificialis est, quam cap. seq. enarrat, & n. 1. ab ipso subiecto χρηματιστικὴν propriè (cum priore scilicet illa collatam) uocari solere & debere asserit, eò quòd non in ijs, quæ ad uitam sunt necessaria, sed in non necessarijs comparandis occupetur, quibus tanquam medijs instrumẽtis ea quę sunt necessaria acquirat, quibus alioqui carere cogeretur. Eãdem uerò respectu formæ siue modi comparandi μεταβλητικὴν appellat: duumq; facit genera, alteram naturali proximam, quoniam natiuæ indigentiæ supplementum procurat, & propterea cap. seq. n. 23. χρηματιστικὴ esse negatur (neq; enim contra naturæ institutum est, sed ortu tantùm non naturalis, uiu uerò naturalis, & naturæ amica euadit: neq; circa χρήματα propriè dicta, circa pecuniam scilicet occupatur) & μεταβλητικὴ eximiè dicitur c. 9. n. 15. & φύσει talis n. 5. eademq; rursus χρηματιστικῆς species n. 32. & n. 86. ἀναγκαία χρηματιστικὴ uocatur. Altera species illi opposita est μὴ ἀναγκαία n. 85. dicta, & ἢ φύσει n. 5. & 16. & absolutè χρηματιστικὴ, ad differentiam reliquarum duarum n. 35 propriè uerò καπηλικὴ: cuius species facit alterã Numulariam ὁλοσχερικὴν cap. 10. n. 25. alterã Operariam cap. 9. n. 75. Ex his igitur constare potest, quàm uariè Aristot. χρηματιστικῆς uoce utatur, nunc generatim pro κτητικῇ quauis, nunc speciatim pro specie qualibet: & impropriè quidem uel pro Naturali, uel pro μεταβλητικῇ, propriè uerò pro ipsa καπηλικῇ.

τὰ μὲν ἀγελαῖα.) Animalium differentiæ uariæ: sed præcipuæ à tribus fontibus sumuntur: nempe à Partibus corporis, ab Actionibus, & à Passionibus seu Affectibus. Actiones uoco tum animales, Incessum, & quamuis Loci mutationem, Sensum, Spirationem, Vocem, Victus parandi solertiam: tum uitales, Mores: tum naturales, Appetitum alimenti, Coitum, Partum. Passiones uerò, ortum, incrementum, sexum, ætatem, uitam, uigiliam, somnum, ualetudinem, habitationem, usum & utilitatem. De quibus breuiter & ingeniosè Edoardus Vottenus lib. 2. de Diff anim. Hoc loco attingit Arist. differentias à cibi appetitu & moribus petitas. Quæ pabulo eodem simul utendi facultatem habent, ipsius naturæ ductu gregatim uiuunt: neq; inter se, nisi ubi illud defecit, pugnant. At quæ eodem loco pabulum pluribus sufficiens habere nequeunt, sparsim uiuere coguntur.

Illius

Illius ferè generis sunt πεζοφάγα, quæ fructu terræ uiuunt qualicunque,tam fera quàm cicura,utpote radice, herba, folio,fronde, semine,fructu,pomis scilicet,pyris,nucib.glandibus: sic cornigera animalia,& quib.dentes non sunt serrati,omnia fruge herbaq; uescuntur,excepta sue,quæ radices maximè expetit.Huius uerò sunt ζωοφάγα,siue ὠμοφάγα,& σαρκοφάγα, quæ carne uescuntur: inter pisces mollia omnia,ut sepiæ,polypi:inter aues,quib.aduncæ sunt ungues,quæ potu iccirco facilè carent,itē aliæ,quæ uermiculos & muscas captant:inter terrestres deniq; uiuipara syluestria,dentib.serrata,ut leo, lupus. Animalia cortice intecta omniuora sunt,cùm & lapillos & limum & algam deuorent.Sic cancri fluuiatiles,lacerti & serpentes,& inter quadrupedes ursus,omniuora sunt,cùm & carnem,& herbam & fructum edant.

ὁμοίως δὲ τὸ τῶν ἀνθρώπων.)subintellige,ἡδονῇ κατὰ φύσιν, ἀ τοιοῦτόν ἐστιν.

Νομάδες εἰσὶν.)Vide Hip. de Scythis Nomadibus lib.de Aere,aquis & locis. Pandæorum Indorum pecuariorum meminit Herodotus:Troglodytarum Aethiopum,Numidarum,Curetum item uetustissimorum Diodorus.

γεωργίαν ζῶσαν.)Pecuarij pecus sequuntur, quemadmodum agricolæ boues,aratores: hoc interest,quòd agricola sequitur boues colentes agrum inanimem, fructus inde percipiendi causa: at pastor sequitur armenta colentis semetipsa per pabulū, ueluti agrum animatum,ex quo fructus ad se redeat. Elegāte igitur metaphora pecuariorum agrum pecus uocat: uti uicissim agricolarum pecus ager dici posset. Nam ut hi ex agro,sic illi ex pecore alimentum, lac uidelicet quomodolibet paratū, sumunt: serò enim ad animalium cædes escæ causa se conuertere.Post diluuium certè primùm Deus hominib.alimenti loco etiam carnes concesit:ante diluuium simpliciore & frugaliore uictu,frugib.è terra natis, & fructu qui ex uiuis perciperetur animalibus,contenti fuêre.

ἀπὸ θήρας.)Hìc quoque πολεμικῶ,uti paulò post n.54.speciem facit θηρευτικῆς. quatenus scilicet θῆρες ἡμέροις ζώοις,hoc est animalia fera, quæ parere recusant, cicurib. imperium non detrectantib.opponuntur. Plato in Sophista & de Legib. septimo θηρευτικῶ in species uarias distinxit.

ἀπὸ λησείας.)Primus in sacris Nimrodus Babylonius,uenator fortis(hominum scilicet)coram Domino fuisse dicitur. Attestatur quoque ex Trogo Iustinus, & Herodotus consentit, Ninum Assyrium & Sesostrim Aegyptium imperij propagandi causa bellum finitimis intulisse. Et pulcrè pirata, Alexandro Magno piraticæ scelus sibi exprobranti,eandem sese artē unica nauicula mari exercere respondit,quam ille in continenti numerosissimo exercitu.

ἀφ' ἁλιείας.)Vt Ichthyophagi Aethiopes,quorum Diodorus 3. lib.mentionem facit.Item Septentrionalium magna pars.

ἀπ' ὀρνίθων.)Struthophagi apud Strabonem lib.16.

θηλέων ἀγρίων.)Vt Thyssagetę & Ircæi Scythæ apud Herod.lib.4.Troglodytæ itē Aethiopes , Lucani,Molossi,& antiquissimi quiq; populi,cùm terra nondum exculta,syluis horreret,& ferarum copiam maximam suppeditaret.

οἷον οἱ μὲν νομαδικὸν ἅμα καὶ λησρικὸν.)Vt Heluetij nostri,domi pastores,foris milites,utinam ne mercenarij Cares.

οἱ δὲ γεωργικὸν καὶ θηρευτικόν.)Sic nobiles Germani Principum feudis quasi fideicommissis diuites,ex agricultura, quam per subditos ceu seruos exercent, quæstum faciunt annuum:ipsi interim uenationi, non uoluptatis tantùm, sed & necessitatis causa indulgent:& huic assueti,semel scilicet efferaris animis, ad uenationem quoque ἡμέρων ζώων conuertuntur: hoc uitæ genus, etiam absq; philosophia,sibi à maioribus ueluti per manus traditum,maximè naturale esse dictitantes , quòd minorem maiori parêre consentaneum sit,se autem primos hominum esse credant.

σκωληκοτοκεῖ ἢ ᾠοτοκεῖ.) Animalium generatio, uti & plantarum, ex semine fit, sed uel occulto (quod primigenium Varro appellat & insensibile)uel manifesto & sensibili. Occultum semen sponte naturæ latet in ijs quæ ex putredine ortū habent tum terræ & stirpium , ut insecta complura : tum roris frondibus infidentis, ut erucæ: tum limi , ut ferè testacea, & mures Niliaci:tum animalium & eorum quæ excrementis eorundem innascuntur, ut lumbrici , pediculi. Manifestum uerò semen ex cognati generis animalium mare atq; femina ueluti in commune depromitur, ad speciei conseruationem,suiq; similis animalis productionem . Animalia igitur seminis per coitum quomodolibet immissi & concepti beneficio animal edunt, alia quidem Perfectum,& uel immediatè , quæ ex semine concepto statim animal intra se effingūt,ut canis,lupus: uel mediatè, quæ ex semine concepto prius ouum , deinde ex ouo animal intra se conformatum excludunt. alia uerò Imperfectum,cùm potentia non actu animal sit, ut quæ ouum edunt,ex quo animal generari debeat: Ouum,inquam, uel actu uel potentia. Quæ ouum actu pariunt,uel pariunt ouū perfectum, & nullo incremento externo indigens, è quo per solam incubationem animal excudi queat,ut ferè Aues. uel pariunt imperfectum, & incrementi externi indigens, ut Pisces tam molles quàm crustati.Sed quæ Ouum potentia pariunt,Vermem edunt, qui in ouum conuersus, tertia tandem mutatione, animalis eius,à quo semen prodijt,formam suscipit.Sic insecta primò uermiculum pariunt: qui temporis progressu speciem accipit oui , in chrysalidem siue aureliam mutatus:ex eo postea animal nascitur.In primo igitur ortu statim naturam animalib.de alimento prospexisse ait. Nam quæ animalia eduntur perfecta,ea à parente tantisper cibo uel congenito matri, lacte scilicet,in ijs quæ ubera habent,uel extrinsecus petito,in ijs quæ mammis carent,aluntur,donec suopte marte alimētum acquirere queant. Quæ uerò animalia eduntur imperfecta,ex ouo scilicet uel actu(quæ ᾠοτοκῆντα uocat)uel potentia,ex uerme nimirum(σκωληκοτοκοῦντα)ijs alimētum natura non è matre,sed è seipsis petendum adiunxit. Nāq; ex oui albumine tanquam semine pullus nascitur,luteo alitur. Vti lib.6.de Animal.hist.c 3. & 2.de Gen.anim.1. Ex aureliæ itidē,quæ oui instar est,parte altera ueluti ex semine prodit papilio , parte altera nutritur & alitur.uti 3.de Gen.anim.circa finem. in quo quidem genere,uermis tendit in ouum.Cæterùm in ipsis quoq; uermibus hanc seminalis & alimentaris materiæ differētiam animaduertere licet: quandoquidem pars inferior maior inter initia fit, oculi & caput postea augentur:in ouis econtrà oculi primùm in capite grandes apparent,reliquæ partes sensim conformantur.

τὰ φυτὰ τῶν ζώων ἕνεκεν.)Sunt proinde animalium differentiæ à uictu etiam petitę,ὑλοφάγα,χορτοφάγα,πολυφάγα,κρεοφάγα apud Hip.2.de Diæta.

Ἀλλὰ τοῦ χρῆσιν.)Animalia in hominis usum cedunt,uel tanquam alimenta,uel tanquam instrumenta. Alimenti usum præbent tum ipsamet sua carne,pinguedine,sanguine:tum ea quæ ab illis excluduntur,lac,ouum,mel. Instrumenti rursus uices subeunt animalia & uel animati serui,quæ operā suam arando,uehendo,trahendo,ducendo,triturando locant,ut equi,boues:uel inanimati,quæ coria,pilos,testas,ossa,cornua,ungulas,membranas suas ad uestitum,ad fabricam, & alias uitæ commoditates tanquam materiam conferunt.Proinde animalia hoc loco homini commodare ait,uel τροφῆς,uel χρήσεως,uel ἄλλης βοηθείας causa.

μήτε ἀτελὲς ποιεῖ.)Quoniam ad certum finem refert omnia.Perfectum ergò id,quod suum τέλος habet: ἀτελὲς, quod finem non assequitur.Suprà quoq; c.2.n.40.eandem protulit sententiam.

αὐταγκαῖον τῶν ἀνθρώπων ἕνεκεν.)Suprà c.5.n. 30.hominem dominum omnis creaturæ constituit: hîc omnem creaturam homini seruam esse profitetur,& alimenti & ministerij causa.utrunq; scilicet cum sacris literis consentiens: ut uel hinc deprehendere liceat,rectam rationem à natura insitam cum sacra auctoritate non pugnare. Naturâ autem hunc ordinem creaturis inesse affirmauit paulò ante,& idipsum infrà cap.10.n.16.repetijt:adeoq; à natura,non ab arte,omnia ad uitam necessaria homini œconomo suppeditari debere pronunciauit, eum hominis statum intuens,in quo ante lapsum fuerat, quem etiam Poëtæ degustasse uidentur,apud quos aurei seculi hominib sponte sua tellus fruges donabat inemptas: reliquis ętatib.parcius & deterius.τὸ ὅτι ergo & Philosophi & Poëtæ animaduerterunt,qui uictus olim ex naturæ,quæ Dei ministra est,instituto esse debuerit.Causam uerò inobedientiæ naturæ,cur spinas illa & tribulos cultori suo rependat, quæ alioqui sponte sua inhabitatori suo omnia ad uictum necessaria proferre debebat , sacrarum tantùm literarum reuelatione constat.Posteaquā enim Adamus,qui Deo seruire debebat,Diabolo seruire cœpit:ut libertatem propriam amisit,ita imperium quoq; in creaturas,quæ non nisi coactæ obediunt.Proinde qui ad colendum tuendumq; citra laborem atq; sudorem paradisum, omnia uberrimè proferentem,creatus erat(cui omnium arborum fructus,præter unam, in esum ἀκινῆ & ἀνιδρωτὶ concessi erant)per peccatum à statu integritatis suæ deiectus,in sudore uultus sui panem suum quærere cepit,terra interim improbo suo cultori malignè respondente.Variæ igitur artes mechanicæ,& ut Theognis ait,

παντοίαις κεκάρπηται ἐν ἀνθρώποισιν ἔασι, παντοίαι τ' ἀρεταὶ, καὶ βιοτῆ παλάμαι,

ex uaria Indigentia ortum suum habuêre:cùm multis indigēs, multa quoq; comparare opus habeat. Exercitia hominis extra peccatum in contemplatione ueri & actione boni theorica & practica fuissent, homine libero digna, animiq; propria. Post peccatum uerò homini seruo exercitia sordida & seruilia conueniunt, corporis potius ministerijs, quàm animi impe-

rijs obeunda. Per quod quisq; peccat, per idem punitur. Ergo qui plus corporis uoluptati cibum uetitum gustando, quàm animi uirtuti diuinis præceptis parendo, tribuerat: dignus fuit, qui & Corpore laboris seruilis iugum subiret, & Rationis imperio in appetitum neglecto, imperio quoque in reliquas creaturas exueretur: etsi uestigia quædam per Dei misericordiam ob Messiæ promissi memoriam & libertatis pristinæ & imperij in creaturas remanserint. E paradiso pulsi, alimentis à natura productis, arte interim agriculturæ & pastoritiæ obstetricante, primi homines uti cepêre, frugibus scilicet è uegetantibus & animalibus sine sanguine petitis. Post diluuium tandem animalia omnis generis in usum alimenti cõcessa fuêre Noacho & posteris, debilitatis per inundationem terræ frugibus: tum uerò etiam quod calorem natiuum confirmaret uinum primùm repertũ: & uenatione ferarum cõcessa, uenatoria quoq; hominum simul introducta est, adeoq; Nimrodus Babylonius prædatoriam primùm exercuisse traditur, Venator potens coram Domino. Cum sacris igitur hæc non pugnant, sed fontes naturæ referant, auctoritati diuinę uicinos. Victum homini natura debet, ex Dei creatoris liberalitate paterna. Hactenus simplicissima & liberalissima & saluberrima & laboris expers κλητικὴ fuisset. Posteaquam uerò ille naturæ suæ leges in Deo colẽdo transgressus est, laboriosa, insalubris, illiberalis atq; multiplex facta est: ut in sudore uultus sui panem suum edere cogatur tanquam seruus, qui dominio & libertate sua rectè uti noluit: ut uarijs artium præsidijs opus habeat ad creaturas subigendas & domandas, cui alioqui naturæ solius ductu omnes sponte paruissent. Κτῆσις ergo rerum ad uitam necessariarum non Homini, cuius causa omnia sunt creata, sed Naturæ creanti conuenit, quæ homini hactenus prospexit, ut uictus inquirẽdi labore subleuatus, omne suum studium ad uirtutis exercitium conferret, per quod finem suum, beatitudinem scilicet practicam, & per consequens theoricam, assequeretur. At Χρῆσις homini per se conuenit. Per accidens uerò, propter Naturæ, homini improbo seruire dedignantis, defectum, κτῆσις etiam homini conuenit, non tanquam Oeconomico domino, uerè scilicet libero, quo ad animum: sed tanquam seruo Oeconomico, qui animi libertate per peccatum amissa, intermissis uirtutum nobilis. exercitijs, seruilis notæ labores in subigendis creaturis etiam quoad corpus subire cogitur. Quòd si uerò quis uel diuino uel humano beneficio necessarijs omnib. abundat, quanto plura præter meritum suum consecutus est, quantoq; propius ad αὐταρκείαν solis pijs ex naturæ instituto debitam accedit: tanto quoq; in exercenda uirtute & contemplãda ueritate plus studij ponere debet: ut otium quod à seruili labore habet, conuertat in negocium libero homine dignum, neque eo ad inertiam & improbitatem abutatur.

ἡ γὰρ ζητητικὴ.) Consule Scholia cap. VII. sub finem.

ὃ δεῖ ἢ τοι.) ὃ μέρος ἢ τοι ὑπάρχειν δεῖ (uel κτητικὸν ipsam adesse, hoc est, bonis iam antè partis instructam domum esse oportet) ἢ αὐτὸν ποιεῖν δεῖ, aut ipsam Oeconomicam comparare & acquirere oportebit copiam rerum ad uitam necessariarum: hoc est, patrem familiâs rationem comparandi & acquirendi famulis & ministris uel domesticis, uel publicis, artificibus scilicet mechanicis (quos cap. ultimo peculiarem seruitutem habere ait: Platonem in hoc imitatus, qui illos seruos publicos, sed sui iuris tamen facit) suadere oportet. Malim legere, ὃν δεῖ ἢ ὑπάρχειν, ἢ, &c. ut rationem afferat, cur pars sit Oeconomicæ quæstuaria ista: nimirum quia χρημάτων ad uitam necessariorum usus quando adsunt ad œconomum pertinet, absque controuersia: quando non adsunt, acquisitio eorundem œconomi est, quoad cognitionem scilicet, ut sciat qua ratione commodissimè & expeditissimè instituatur, & hoc ipsum suos quoq; seruos doceat: quo ad exercitationẽ non item, ut ipsemet eam obeat, uti infrà cap. 10. docebit.

ὥσπερ σόλων.) In Elegiarum fragmentis, quæ supersunt. Etsi hæc eadem gnome in Theognide quoque extat.

οὐκ ἄπειρος ἐών.) Ita quoq; Epicurus, diuitias, quib. natura contenta est, & parabiles & terminatas esse dicebat: inaniũ autem cupiditatum nec modum ullum nec finem inueniri posse. Socrates apud Plut. com. de Securitate animi, cùm quidam Athenarum urbem sumtuosam esse criminaretur, quòd uinum Chium, purpura, mel, aliaq; huiusce modi ad uitã non necessaria, magno uænirent: prehensum hominem duxit ad ea loca, ubi res ad uitam necessariæ paruo ære comparari poterant: & contraria inductione docuit illum ciuitati assignare id quod hominũ luxuriosorum proprium reuera esset. Diuitiæ profectò instrumenta sunt usus quotidiani. Non igitur infinitæ, sed necessitate usus circũscriptæ. Necessitas aũt usus alia uera, uictus, & amictus, & tegumenti & operis, ex ipsius naturæ instinctu, quæ hominem nudum creauit, ut multorũ indigens, in assidua eorundem acquisitione occupatus, non otiaretur. Alia non uera, præter naturæ instinctum, sola habendi libidine introducta, & proinde indigna, quæ hîc consideretur. Ergo usui necessario inseruiunt diuitiæ, uel præsenti uel futuro. Præsenti rursus uel suo, uel alieno. Suo, cùm natura paucis indigeat, uictum & uestitum habens, cum Crœso de felicitate certare poterit. Alieno autem, uel liberorum, uel amicorum. Liberis patrẽ de alimentis prospicere debere, donec ad eam perueniant ætatẽ, ut institutionis paternę præsidio ipsi sibimetipsis ea cõparare queãt, natura argumento brutorum docet, & lex illa Solonis confirmat, filium ab alendo patre sene liberans, si nullam honestam artem ab illo edoctus esset. At ubi iam adoleuerunt, non magis à patre alimenta petere debent, quàm bruta lac à suis matrib. Amicorũ quinetiã usui diuitiæ inseruire debẽt, siue illi priuato, siue publico nexu nobis sint deuincti, eoq; rursus uel profano uel religioso, ut ferè pauperes. Qui tamen usus neq; ipse infinitus est, sed modulo facultatum cuiusq; circumscriptus, ut ex ijs quæ superabundant, detur eleemosyna. Beatius certè est dare quàm accipere: & quò quis plura habet, eo plura dare cogetur: quo plus gratiæ habet atque gloriæ, tanto plus quoque habiturus est molestiæ. Iam uerò in futuram quoq; necessitatem diuitiæ comparari possunt atq; debent, uel suam, uel suorum: utrumq; sanè ea moderatione, ut ne sollicitus in crastinum fuisse uideâre. Prouidentiam non prohibet Christus, sed curam & sollicitudinem. Illa moderata est, & mortalitatis suæ suorumq; memor, dum de uictu cogitat, pietatis interim & uirtutis studia minimè negligit. Hæc uerò & immoderata est, & mortalitatis immemor, quo minus uiæ superest, tanto plus quærit uiatici, uirtutem deniq; & pietatem post numos ponit. Ergo sic uictus curam habeat paterfamiliâs, ut quotidianum illum & diurnum, non æternum fore sciat, in usum incertum tum suum, tum suorum, aliorum ue, ex æquo scilicet mortalium: eiq; sic studeat, ut animi interim exercitia minimè negligat. Quòd si easdem ipsas opes alijs quoq; relinquere uolet, seu filijs, seu amicis, necessitatis quidem ergò licebit, si adhuc dum pueri sint, ut liberaliter educentur: si paupertate pressi, uti sustententur: licebit quinetiam honoris & amoris monumenta quædam legare, sed exilia illa, ueluti dona. Grandes uerò opes uel filijs adultis uel amicis relinquere, siquidem probi sint superuacaneum est (cùm ipsi sibijpsis de alimentis prospicere queant atq; debeant, propter eã quæ de pane in sudore uultus sui comparando prolata est communis mulctæ formulam) sin improbi, etiam impium, cùm ijs non nisi ad suam aliorumq; perniciem sint abusuri. Et hæc quidem sic fieri decebat: hacq; adeò αὐτάρκειαν constante, Respub. secundum omnes sui partes beata foret. Quòd si uerò alicui uel honestis rationibus per Dei benedictionem partæ (ut Abrahamo & Iacobo) uel legitimè relictæ adsint diuitiæ (quas ipsas abijcere prodigi & stulti, non exercere uerò sordidi esset & impij) respectu quidem suijpsius oraculare illud teneat, Affluentibus diuitijs nolite cor apponere: respectu uerò aliorum, cùm nunquàm desint pauperes & alienæ opis indigi, fontes opulentiæ suæ diuinitus conciliatæ reserare, & per Mammona iniquum amicos iustos sibi comparare, fluxisq; diuitijs thesauros æternitatis fœnerari meminerit: ut quantũ otij à seruili acquisitione uictus cõcessum sibi uidet, illud omne in uerè ingenua & liberalia uirtutis & pietatis exercitia conferat. Quotquot uerò quacunque tandem de causa nec partas nec relictas habent opes, confidant interim, neque Naturam matrem neque Deum patrem sibi defuturum, cùm qui cõmuni nobilis. siderum & influxu uegetantur, & conspectu fruuntur, locum quoq; sibi tanquam Dei in terræ uicarijs aliquem, in quo & uiuere & benè uiuere queant, reliquum fore, certò persuadeant.

κτητικὴ κατὰ φύσιν.) Admiremur lucis naturalis radios, ad ipsam usq; primi status humani ante peccatũ αὐτάρκειαν penetrantes. Homo rerum omnium dominus, qui iccirco animalib. omnibus nomina imposuerat, capere tantùm nõ renitentia nec fugientia omnia ad uictum necessaria debebat, non multo labore & sudore illa persequi, cùm spõte sua ad nutus illius omnia sese composuissent, si ipse eius, quod à Deo acceperat, mundani imperij ordinem sua inobedientia non perturbasset. At post lapsum, non tam capere, quàm multo sudore & labore acquirere, uenari, & cicurare, & præparare inuita & renitentia iubetur. Ergo captio simplex uolentium est, secundùm naturam hominis primigeniã: nolentium uerò est secundùm naturam accidentalem, peccato labefactatã. Nam cùm terra malignè præbeat fruges, & animalia non nisi coacta sub iugum ueniant, ob maledictionis diuinæ interdictum: partim ad commutationem (id quod seq. cap. docebit) partim ad uarias artes, pro supplenda naturæ indigentia, animum adijcere fuit coactus.

Po-

POSTEA QVAM personas Domini & Serui, primã societatem domesticam, cuius finis σωτηρία est, cõstituentes, explicauit: ad Rerũ, quæ σωτηρίας huiusce ueluti instrumenta sunt, et quarũ usus atq; fructus causa societas ista instituitur, enarrationem descendit. Quarum cura & administratio cùm ad œconomiam etiã ipsa pertinere uideatur: sicuti œconomia respectu Domini dicebatur δεσποτεία, respectu Serui δουλεία: ita respectu rerũ usus χρηματιστικὴ, quasi usuaria, respectu acquisitionis κτητικὴ seu Quæstuaria uideretur appellanda. Hanc igitur Oeconomiæ uel partem uel famulam,

Proponit tum

Quòd deinceps de Re familiari à domino possessa (cuius ambitu seruus quoq; uti κτῆμα comprehenditur) & de Arte res istas comparandi, quam χρηματιστικὴν & κτητικὴν uocant, agendum sit. N. 1.

Quomodo de illa sit agendum, modo uideliceteodem, quem in præcedenti enarratione serui obseruauimus. N. 2. (qua ipsa formula etiã præcedens caput concluſit) Vt talis subsit argumentatio:

Qua uia in explicanda serui natura, eadem quoq; in explicãda natura rei familiaris utendum. Ratio:

Quæ ratio est unius partis, eadem est totius rei familiaris explicandæ.

Atqui seruus est pars & ueluti species rei familiaris tanquam totius. N. 3.

Ergo quæ serui, eadem totius rei familiaris naturæ explicandæ, ratio inseruiet.

At in explicanda serui natura & Rationis theoria & Sensuum historia ceu duobus cruribus innixi sumus. Vti suprà cap. 5. n 3. & 4. proposuerat. Infrà cap. 11. n. 43. & 44. τῶν καθόλε θεωρίαν, καὶ τῶν σπεράδην λεγομένων καὶ γινομένων συλλογὴν requirit.

Ergo in explicanda etiam rei familiaris natura ijsdem innitemur.

Eiusdẽ uel

Generatim, planè eædem, & nomine tantùm differentes. N. 4.

Speciatim, nimirum ut œconomica totius & generis, κτητικὴ speciei & partis rationem habeat. N. 5.

Propo nit. Dubitari potest utrũ ars κτητικὴ & œconomica sint naturæ

Diuersæ, mutuas operas sibi inuicẽ præstantes, œconomica quidem conseruando & utẽdo, κτητικὴ uerò res ad uitã necessarias cõparando: ut cùm res conseruare & ad usum reuocare præstantius sit, quàm cõparare, κτητικὴ œconomiæ famula & ministra esse uideatur. Dubitatur ergo in

Genere, an sit ὑπηρετικὴ. N. 6.

Specie, quomodo sit ὑπηρετικὴ, per cõparationẽ mechanicarũ artiũ, quarum aliæ alijs diuersimodè inseruiunt. N. 7. Nimirum an œconomiæ inseruiat uel

Instrumentum oportunum & necessarium subministrãdo: ut sicuti ars fabrilis textoriæ arti radium & temonem & scapham suppeditat, ita χρηματιστικὴ pecunias & diuitias œconomicæ. Num. 8.

Materiam producendo, ex qua opus œconomicũ fiat: ut sicuti metallaria statuariæ æs subministrat, ita κτητικὴ alimenta & uestimenta ipsi œconomicæ. Nu. 9. Explicat semetipsum quid p materiã intelligat. N. 10.

Theoriã, γνῶσιν, Cognitionem iũ generis, tũ specierũ, ueluti materiæ. Problematica igitur uia utitur, & de κτητικῇ seu χρηματιστικῇ in genere dicta quæstionem

Aggreditur, materialiter primùm, subindeformaliter eam enarrando: siue, ut ipsemet cap. 11. statim ab initio docet, cõsiderando ea quæ pertinẽt ad illius

Explanat. Oeconomicam artẽ & artẽ Quæstuariã eandem

Generatim considerata non esse, manifestum esse ait. N. 11. tali syllogismo:

At Oeconomicæ & Quæstuariæ operationes sunt diuersæ: nẽpe

Quarum artium operationes sunt diuersæ, etiam ipsas diuersas esse consentaneum est.

Quæstuariæ κτῆσιν πόρος, siue acquisitio. N. 12. Vnde κτητικὴ propriè dicitur χρηματιστικὴ uel ὁ non ἀπὸ τῆς χρήσεως (sic enim œconomica esset) sed ἀπὸ τῶν χρημάτων, ab ipsis rebus quæ usus causa acquiri debent.

Oeconomicæ, χρῆσις, usurpatio. N. 13. Nullam enim aliam esse artem, præter œconomicam, quæ rebus uti queat, inductione facile colligi posset. N. 14. Nã quòd politica rebus utitur, hoc facit ea ratione, quoniam uti ex domibus urbs, ita ex œconomijs multis in unum collectis politia conflatur.

Ergo œconomicam & quæstuariam etiam ipsas inter se diuersas esse, rationi consentaneum est.

Speciatim considerata esse & non esse: hoc est, Quæstuariæ certam speciem, certa ratione consideratam, œconomiæ partem esse: certa alia ratione non partẽ, sed famulam atq; ministram esse: reliquas species quomodolibet consideratas ab œconomo esse alienas, ostendet. Vide in seq sign. A.

Praxim, πρᾶξιν, χρῆσιν, Vsum siue Modum exercendæ & constituendæ, tanquam Formæ.

CAP. XI.

Si χρηματιστικὴ una foret atq; simplex, facilè explicari posset, utrum œconomiæ pars esset an non.

Causã talem:

Cæterũ una & simplex nõ est. Deducitur:

Si subiectum χρηματιστικῆς est uarium, ipsa quoq; erit uaria. Artium enim differentiæ etiam à materia subiecta sumuntur.

At subiectũ χρηματιστικῆς est uarium. Demõstrat:

Χρήματα, & in uniuersum κτῆσις, res scilicet familiaris, quæ possidetur, uaria est, & πλῆθος (qui nihil est aliud quàm copia quædam œconomicarum rerum) multiplex existit. N. 17. κτῆσις & χρήματα non re, sed respectu tantùm differunt: ut acquiruntur, κτήματα, ut ad usum reuocantur, uel saltem reuocari debent, χρήματα nũcupata. Eapropter pecunia, quia inter omnes res quæ in usum ueniunt, & frequentissimi & commodissimi usus existit, nomen generis sibi eximiè uendicauit.

At χρηματιστικῆς subiectum sunt χρήματα & κτήματα. N. 16.

Ergo χρηματιστικῆς subiectum est uarium.

Ergo etiam χρηματιστικὴ uaria erit.

Ergo non est facilè explicare, utrum χρηματιστικὴ pars an ministra tantùm sit œconomiæ. N. 15.

A. Ad huius rei demonmonstrationem affert dubitationis prædictæ

Solutionẽ, in specierum diuersarum enarratione, & diuersa earundem consideratione, quatenꝰ scilicet uel cognoscuntur uel exercentur, consistentẽ: quã secundùm λέξιν cum præced. cõiũgit. Cũ subiectum quæstionis, χρηματιστικὴ scilicet, nõ sit unius generis, prius erit explicandũ: deinceps autem uidendum, an prædicatũ uerè de subiecto enuntietur. Quæstuariæ itaque artis species duas

Quæ sint, explicat: alteram uidelicet ortu suo

Naturalem, ex instituto naturæ pendentem (etsi eadem quis abuti, & isto abusu nõ naturalẽ reddere potest) quæ absq; ulla exceptiõe œconomiæ pars est, & propter hanc ipsam quoque politiæ (quatenꝰ scilicet cognoscitur, nõ autẽ exercetur, uti cap. 10.) N. 64. Hanc infrà ca. 11. n. 18. οἰκειοτάτω uocat (siue propter χρῆσιν maximè οἰκεῖαν, propter usum rei natiuum, cuius c. 9. n. 10. meminit: siue propterea quòd naturæ ipsius instinctu maximè domui cõueniat) eamq;

Proponit problematicè. Naturalis quæstuaria omnia ea quæ animaliũ natura exigit, & propter quæ necessariò uidentur consociari, comparat & acquirit. Ipsa enim indigentia, ut lib. 5. Ethic. c. 8. n. 18. societatem fouet humanã.

Indigent autem

Prima, & quidem Alimentis. De his ergo quæri potest in

Specie, utrũ V. G. Agricultura, ad uictũ maximè necessaria, & notissima, et innocẽtissima sit, quæ stuariæ œconomicæ species, an potius mechanica ars dicenda. Num 18.

Genere, utrũ tota quanta est Victus comparãdi ratio ad χρηματιστικὴν œconomicã pertineat. Num. 19.

Secundariò autem alijs quibusuis rebus, πρὸς ἄλλων βοήθειαν conferentibus, nimirum ad uestimenta, ædificia, instrumenta, arma, uasa. Subintelligitur. Nam paulopòst n. 52. ex animalibus alijs quidem alimentũ, ex alijs etiam alia quædam uitæ præsidia naturaliter peti affirmat.

Explicat, κτητικὴν, s. in alimenti cõquisitione naturali occupatã. Idipsum autẽ de altera etiã specie quæ in naturali conquisitione rerũ quarũuis aliarũ ad uitã necessariarũ uersatur, subintelligi debere, ex ijs quæ infrà n. 52. affert, colligi potest. Alimentarem itaq; χρηματιστικὴν respectu

Subiecti, uariã esse docet, eiusq; species materialiter inter se differre. Vide signum B.

Efficientis, Naturalẽ esse ostendit. Vide sign. C.

Formæ, ex ipsius naturæ instituto partem esse Oeconomicæ & Politicæ profitetur. Conuenire enim œconomo & politico, ut res ad uictũ eorũ, qui in eadem sunt familia aut urbe, necessarias, uel iã actu possideat, uel si nõ possidet, rationẽ tñ eas comparandi perspectã habeat atq; cognitã. N. 57. Quod hîc προίζεσθαι uocat: nõ ut ipsemet, quatenus œconomus, cõparet, sed ut cõparãdi methodũ calleat. Hac enim distinctione cap. 10. œconomicam χρηματιστικὴν à non œconomica seu ministrante separat: & cognitionẽ quidẽ acquisitionis rerum necessariarum patrifamiliãs conuenire, in qua seruos etiam exercere queat: exercitationẽ uerò ab eius dignitate esse alienã: etsi possit id quod alijs præcipit ipsemet obire, nõ tanquam œconomus, sed tanquam artifex quæstuarius œconomo ministrans.

Finis. Vide in seq. signum D.

Artificialem, non naturæ, sed artis opus: quæ cùm plures & ipsa complectatur species, non secundum omnes œconomiæ quadrat, cùm ea & uti & abuti liceat. Cap. IX.

Quomodo & quatenus œconomiæ conueniant, ex præcedenti specierum enarratione ueluti colligit. Cap. X.

Si animalium uita, cui sustentandæ πτῆσις inseruit, uaria est: etiam ipsa χρηματιστικὴ seu κτητικὴ uaria erit.

- Generatim, propter alimenti diuersitatem, in hunc modum:
  - Quorum alimẽtum uarium, eorundem quoq; uita uaria. Ratio:
    - Id sine quo uita non potest sustentari, uitam ipsam uariam reddere potest.
    - At sine alimento uita nequit sustentari. N. 22.
    - Ergo. N. 23.
  - At animalium alimentum uarium. N. 21.
  - Ergo animalium quoq; uita uaria. N. 20.
- sed illud esse docet tum
- speciatim in
- Brutis. Bellua rum uitam uariam esse ostendit κατὰ τὸ
  - ὅτι:
    - Quorum uictus diuersus, diuersa quoq; est uita.
    - At animalium uictus diuersus. N. 25.
    - Ergo etiam diuersa animalium uita. N. 24.
  - διότι:
    - Facilitas & appetitio alimenti non est eadem. N. 27.
    - At uita animalium facilitate & appetitione alimenti determinatur. N. 26.
    - Ergo neq; uita animalium erit eadem. N. 28.
- B. Alimẽtaris χρηματιστικῆς speciem materialiter inter se differre sic ostendit:
  - Homini bus. Quorũ itidem uitã propter uictus diuersitatem uariã esse diuisione occulta deducit. N. 29. Ratio comparandi uictus humani naturalis alia est
    - Animalia uel
      - Absq; labore, cùm cicura animalia causa pabuli hominis curam libenter admittãt βίος νομαδικὸς. N. 30. Etenim Nomades Scythæ, uel quiuis alij, Hamaxobij & Galactophagi, suis armentis propter uictum, quem ex illis percipiunt, addicti,
        - Fructum ex ijs nõ repugnantibus absq; labore otiosi percipiunt. N. 31.
        - Pabulum ijs subministrant natiuum, quod terra quotannis profert: eiusq; gratia locum pascuorum sæpius mutare coguntur, curribus insidentes, & pecora sequentes. N. 32.
      - Cum labore, circa animalia uel non cicura, uel cicura quidem, sed repugnantia. βίος θηρευτικὸς, uniuersim dictus, non unius generis. Nu. 33. Alij namq; uenantur
        - Homines, uel ipsosmet, uel illorum opes. Et βίῳ dicitur λῃστικὸς, infrà etiam πολεμικὸς, quoniam hostili animo atq; manu obitur. N. 34.
        - Bellua uel
          - Aquatiles, ἐνύγρους, in stagnis, lacubus, fluminibus degentes. βίος ἁλιευτικὸς. N. 35.
          - Nõ aquatiles, βίῳ θηρευτικὸς in specie, siue persequatur
            - Aereas Volucres. N. 36.
            - Terrestres Feras. N. 37.
    - Animata uegetantia, quæ è terra nascuntur sponte sua (arte interim obstetricante) & uel tota, uel secundùm partes, utputa radice, caule, cortice, folio, frõde, flore, semine, fructu, ad alimoniam humanã faciunt. βίος γεωργικὸς, amplitudine & utilitate omnium aliorum princeps. N. 38.
  - Simplex, αὐτόφυτος ἐργασία, solertia natiua, absq; commutatione & cauponatione, quinq; generum, Pastoralis, Rustica, Prædatoria, Piscatoria, Venatoria. N. 39. Species hasce ex materia deducit. Alia namq; uersatur circa
  - Mixta ex simplicibus, si quando propter loci quem incolũt uel copiam uel indigentiam diuersa genera uitæ amplectantur homines. N. 40. Proinde reperiuntur, qui populariter dediti sunt simul &
    - Pastoritiæ & Prædatoriæ. N. 41.
    - Rusticæ & Venatoriæ. Num. 42.
    - Quibusuis alijs uitæ generibus pro uictus necessitate. Num. 43.

Ergo etiam χρηματιστικὴ erit uaria.

Rei naturalis acquisitio naturalis est.

Quicquid animali & in ortu & in tota reliqua uita conuenit, id maximè naturale censeri debet.

Alimẽtum uerò est res naturalis. Demonstrat:

Atqui alimenti appetitus atq; usus à primo statim ortu & deinceps animali conuenit. Nu. 44. Deducit. Et enim quando animalia

Nondum sunt, sed oriuntur, neq; sibi ipsis adhuc propter imbecillitatem de alimento prouidere possunt, natura illis de alimento prospicit duobus modis: uel alimentum

Fœtui largiendo, quo absq; parentum ope tantisper alatur, donec suapte sponte aliunde comparare queat. N. 45. In Vermiparis & Ouiparis animalibus rem ita se habere ait: quandoquidem ex una parte materiæ animal generatur, ex alia alitur. Num. 46.

Matri suppeditando, lac nimirum. Quod in perfectis animalibus sensus ostendit. N. 47.

Sunt iam, & ea sagacitate & robore prædita, ut alimentum sibi conueniens cõparare queãt: ipsius naturæ prouidentia & instinctu, uti entium sic alimentorum quoq; ordines & successiones dantur. Siquidem

Stirpes in usum ueniunt animalium. N. 48.

Animalia reliqua hominis usibus commodant. N. 49. Namq; hominibus reliqua animalia, homini uerò præstantißimo reliquos minus præstantes natura subiici, supra c. 5. n. 28. docuit, illustrat per distributionem. Homini enim commodauit animalia

Cicura, alia ministerij, ut equi & asini ad uehendum, gestandum: alia alimẽti, ut capræ, oues: alia utriusque gratia, ut boues. N. 50.

Fera, alimenti potius & uestimẽti, & instrumẽti, quã ministerij causſa. N. 51.

Ergo alimenti appetitus & usus maximè naturalis erit.

Ergo etiam alimenti acquisitio maximè erit naturalis.

C. Victus cõparandi ratione à Natura tanquã efficiẽte dependere, ostendit tum in Genere, tali ratiocinatione:

Si ratio acquirendi prædatoria naturalis est, multo magis reliquæ species κτητικῆς naturales erunt.

Specie, comparatione prædictorum uitæ generũ inter se. Quasi sic ratiocinetur à minori:

At κτητικὴ prædatoria naturalis est. Quod in

Genere demõstrat, tali ratiocinatione:

Si natura omnia propter hominem fecit, profectò nisi sponte pareant, cogenda erunt.

Atqui illud esse, sic probat:

Si natura nihil facit frustra, propter hominem certè omnium perfectiß. fecerit omnia. N. 52.

At natura nil facit frustra.

Ergo.

Cogere eos qui parere debẽt ad parendũ si sponte nolint, à natura non est alienum. Deducit:

Ergo si non sponte pareant, cogenda erunt.

Sed prædatoria ea est, quæ sponte parêre nolentes cogit.

Ergo prædatoria à naturæ instituto non est aliena.

Specie confirmat, exemplo acquisitionis bellicæ, πολεμικῆς, quæ species est prædatoriæ:

Θηρευτικὴ iusta & naturalis species est κτητικῆς naturalis, quæ exercetur uel erga

Feras. N. 54.

Homines ad seruiendum natos, seruire tamen nolentes. N. 55.

At πολεμικὴ quædam est θηρευτικὴ iusta & naturalis. N. 56. per distinctionem scilicet. Nam ut bellum quod suscipitur contra eos qui parêre digni

Sunt, iustum est: ita quoq; iusta uictoria, & quæ uictoriam consequitur prædatoria. Victorẽ namq; ut corpus, sic quoq; res uicti, tanquam seruui, consequitur.

Non sunt, iniustum est, ita quoq; iniusta uictoria, & quæ uictoriam consequitur prædatoria.

Ergo πολεμικὴ quædam species est κτητικῆς naturalis. N. 53.

Ergo multo magis reliquæ species κτητικῆς naturales erunt.

D. Re-

D.

Respectu Finis, κτητικὸν seu χρηματιστικὸν naturalem ad usum penitùs accõmodatam esse, ut κτήματα scilicet fiant χρήματα, & per consequẽs Diuitias hoc modo partas uerè diuitias appellandas, sic ostendit:

Diuitiæ ueræ non sunt infinitæ, sed certum quendam modum habent atque finem, ipsum scilicet usum domesticum atque ciuilem, propter quem comparantur. Argumento probat ab artibus mechanicis (cum quibus cap. 4. œconomicam comparauerat) petito, Num. 61. In hunc modum:

Nullum cuiuscunque artis uel scientiæ instrumentum uel numero uel magnitudine infinitum est, sed certo suo fine circumscriptum. N. 62.

At opulentia nihil est aliud quàm multitudo instrumentorum, ad uitam quotidianam tum œconomicã tum politicam conferentium. N. 63.

Ergo opulentia non est uel numero uel magnitudine indefinita, sed circumscripta.

Iam uerò naturalis κτητικῆς, de qua hactenus uerba fecimus, diuitiæ non sunt infinitæ, sed ad domesticam & ciuilem copiam moderatam, necessariam illam, non superfluam, respiciunt. N. 59. Arepugnãti. Neque enim de hisce loquitur Solon, quando nullum opulentiæ terminum mortalibus esse scripsit: sed de ea specie, de qua sequenti capite agemus. N. 60.

Ergo naturalis κτητικῆς diuitiæ uerè diuitiarum nomen merentur. N. 58.

CAPVT IX.

Secundam Quæstuariæ speciem, quæ Artificialis est, explicat.

Est[1] autem genus aliud rationis quærendi, quã maximè uocant: & dignũ sanè est ipsum uocare pecuniariã, per[2] quam nullum uidetur extremũ esse diuitiarum & quærendi rẽ: quam[3] ut unam & eandem, atque eã quæ dicta est, multi arbitrantur, propter uicinitatẽ. Est[4] autem neq; eadem, quę tradita, neque ualde remota ab illa. Est[5] autẽ ipsarum hæc quidem natura, hæc uerò non natura: sed potius perusum quendam & artem existit. Sumamus[6] autem initium de ipsa differendi hinc. Singularum[7] enim rerũ, quas possidemus, duplex est usus. Ambo[8] autem per se quidem, sed[9] non eodem pacto per se: uerùm[10] hic quidem usus propriusque, hic[11] uerò nõ proprius eius rei: ceu[12] calcei, cum induitur, & cum commutatur. ambo namque hi calcei sunt usus. Etenim[13] qui permutat cum eo, qui eget calceo, pro numo aut esca, utitur calceo, qua calceus est, sed nõ suo neq; proprio usu: nõ enim permutationis causa inuentus est. Eodem[14] autem pacto se res habet de alijs rebus, quas possidemus. Cunctas[15] enim licet permutare: quæ permutatio orta primùm est ab eo, quod natura sit: quia partim rerum uitæ accõmodatarũ plus homines habent, partim minus. Quo[16] perspicuũ etiam est, nõ cõstare natura pecuniarię genus cauponariũ.

Ἔστι[1] δὲ γένος ἄλλο κλητικῆς, ὃν μάλιστα καλοῦσι· καὶ δίκαιον αὐτὸ καλεῖν, χρηματιστικὸν· δι'[2] ὃν ἐδὲν φαίνεται πέρας εἶναι πλούτου καὶ κλήσεως. ὃν[3] ὡς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν τῇ λεχθείσῃ πολλοὶ νομίζουσι διὰ τὴν γειτνίασιν. ἔστι[4] δ' οὔτε ἡ αὐτὴ τῇ εἰρημένῃ, οὔτε πόρρω ἐκείνης. (ἔστι[5] δ' ἡ μὲν φύσει, ἡδ' οὐ φύσει αὐτῶν, ἀλλὰ δι' ἐμπειρίας τινὸς καὶ τέχνης γίνεται μᾶλλον) λάβωμεν[6] δὲ περὶ αὐτῆς τὴν ἀρχὴν ἐντεῦθεν. ἑκάστου[7] γὰρ κτήματος διττὴ ἡ χρῆσις ἐστίν. ἀμφότεραι[8] δὲ, καθ' αὐτὸ μέν, ἀλλ'[9] οὐχ ὁμοίως καθ' αὐτό· ἀλλ'[10] ἡ μὲν οἰκεία, ἡδ'[11] οὐκ οἰκεία τοῦ πράγματος. οἷον[12] ὑποδήματος, ἥτε ὑπόδεσις καὶ ἡ μεταβλητική· ἀμφότεραι γὰρ ὑποδήματος χρήσεις. καὶ[13] γὰρ ὁ ἀλλασσόμενος τῷ δεομένῳ ὑποδήματος, ἀντὶ νομίσματος ἢ τροφῆς, χρῆται τῷ ὑποδήματι, ᾗ ὑπόδημα, ἀλλ' οὐ τὴν οἰκείαν χρῆσιν· οὐ γὰρ ἀλλαγῆς ἕνεκεν γέγονε. τὸν[14] αὐτὸν δὲ τρόπον ἔχει καὶ περὶ τῶν ἄλλων κτημάτων. ἔστι[15] γὰρ ἡ μεταβλητικὴ πάντων· ἀρξαμένη τὸ μὲν πρῶτον ἐκ τῆς κατὰ φύσιν, τῷ τὰ μὲν πλείω, τὰ δ' ἐλάττω τῶν ἱκανῶν ἔχειν τοὺς ἀνθρώπους. ἣ[16] δὲ δῆλον, ὅτι οὐκ ἔστι φύσει χρηματιστικῆς ἡ καπηλική.

Est[1] autẽ genus aliud artis quærendi, quam appellant maximè & meritissimò artem pecuniæ quærendæ, propter[2] quam nullus uidetur diuitiarum & rerum quæsitarum finis esse: quam[3] unam & eandem esse, atque eam, quæ à nobis modò dicta est, multi existimant, propter similitudinem ac uicinitatem. Sed[4] neque eadem est atque ea, quam diximus, neque longo ab illa distat interuallo. (Constat[5] autem earum altera natura, altera non natura, sed usu quodã potius & arte tractatur, atque exercetur.) Atque[6] hinc de ea disputandi exordium sumamus. Vniuscuiusque[7] rei, quæ paratur ac possidetur, duplex usus est. Vterque[8] autem per se quidem est, uerùm[9] non similiter per se: sed[10] alter rei accommodatus, ac proprius: alter[11] alienus, neque proprius: uerbi gratia, calceum[12] induere, & calceum permutare. Vtroque enim modo calceo uti licet. Nam[13] etiam qui calceũ numo aut uictu permutat cũ eo, qui eget calceo: utitur ille quidẽ calceo, qua ratione calceus est: sed non ex usu proprio. Nõ .n. permutationis causa factus calceus est. Idẽq;[14] de alijs rebus, quæ parãtur, ac possidentur, sentiendũ. Nam[15] permutandi ratio omnibus in rebus locum habet: eáque primùm quidem duxit initium ex eo, quod est naturæ consentaneum, quia hominum aliarum rerum maiorem, aliarum minorem copiam, quàm satis esset, habebant. Ex[16] quo licet intelligere, cauponariã, seu mercaturã sordidam, quã profitentur, atq; exercenty, qui ab alijs emunt, quod pluris reuendant, non esse partem artis pecuniæ quærendæ naturalis.

nam

quantũ[17] enim satis erat ipsis, necesse fuisset permutationem facere. In prima[18] aũt cõmunione, hoc autem est domus, planum est nullum esse munus ipsius, sed[19] cùm iam amplior cõmunio est. Hi nãq;[20] eorũdem omniũ participes erãt: qui[21] uerò disiuncti sunt, multis prętera & alijs, quę ut opus uenerat, necesse erat sibi mutuo alijs acceptis tradere: quẽadmodũ[22] adhuc multę faciunt barbararũ gentiũ in permutatione: ipsas enim res utiles uitæ inter se cõmutant, nec ultra quicquã, ceu uinũ pro frumẽto dantes & accipientes, & singulas alias huiuscemodi res. Huiuscemodi[23] igitur ratio permutandi, neque præter naturam est, neq; pecuniariæ species ulla: ad[24] supplementum enim eorũ, quæ natura requirũtur, ne familia egeat, inuẽta est. Veruntamẽ[25] ex hac prodijt illa ratione. Cũ[26] enim longinquius cõmodũ, qđ hinc capitur, factũ esset, importãdis rebus, quib. egebant, & exportandis, quib. abundabãt, necessariò usus numi cõparatus est. Non[27] enim facilè cõportãtur aliò cunctæ res, quæ sunt naturæ uitæ necessariæ. Quapropter[28] ad permutatiões huiuscemodi quiddã pepigerunt inter se dare & accipere. Quod[29] cũ ipsum unũ esset eorum quę utilia sunt, continebat in se usum facilẽ ad uitã, cuiusmodi est ferrum & argentum, & si quid huiuscemodi est aliud. Primũ[30] quidẽ simpliciter definitum magnitudine & pondere: postremùm[31] autem nota impressa, ut liberet ipsos cura mensurandi. Nota enim posita est quantitatis indicium. Profecto[32] igitur iam numo è necessaria permutatione, altera species pecuniariæ extitit, cauponaria. Primũ[33] quidẽ simpliciter fortasse orta: deinde[34] propter usum iam artificiosius, unde & quomodo mutatum plurimum gigneret lucrũ. Quapropter[35] uidetur pecuniaria maximè circa numum uersari: &[36] munus ipsius esse posse uidere, unde erit multitudo pecuniæ: cùm[37] sit effectrix diuitiarũ & pecuniæ. Etenim[38] diuitias sępe uolunt esse numorũ multitudinẽ, quia[39] circa hos est pecuniaria & cauponaria. Quandoq;[40] autẽ cõtrà numus uidetur esse nugæ,

ὅσον[17] γὰρ ἱκανὸν αὐτοῖς, ἀναγκαῖον ἦν ποιεῖσθαι τὴν ἀλλαγήν. ἐν[18] μὲν οὖν τῇ πρώτῃ κοινωνίᾳ, ἔστι δ' ἐστὶν οἰκία, φανερὸν ὅτι οὐδέν ἐστιν ἔργον αὕτη, ἀλλ'[19] ἤδη πλείονος τῆς κοινωνίας οὔσης. οἱ[20] μὲν γὰρ τῶν αὐτῶν ἐκοινώνουν πάντων, οἱ[21] δὲ κεχωρισμένοι πολλῶν πάλιν ἑτέρων, ὧν ἔδει τὰς δεήσεις ἀναγκαῖον ποιεῖσθαι τὰς μεταδόσεις. καθάπερ[22] ἔτι πολλὰ ποιεῖ καὶ τῶν βαρβαρικῶν ἐθνῶν ἡ τὴν ἀλλαγήν. αὐτὰ γὰρ τὰ χρήσιμα πρὸς αὐτὰ καταλλάττονται, οὐκ ἐπὶ πλέον δ' οὐθέν· οἷον οἶνον πρός σῖτον διδόντες, καὶ λαμβάνοντες καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων ἕκαστον. ἡ[23] μὲν οὖν τοιαύτη μεταβλητικὴ, οὔτε παρὰ φύσιν, οὔτε χρηματιστικῆς ἐστιν εἶδος οὐδέν. εἰς[24] ἀναπλήρωσιν γὰρ τῆς κατὰ φύσιν αὐταρκείας ἦν. ἐκ[25] μέν τοι ταύτης ἐγίνετο ἐκείνη, κατὰ λόγον. ξενικωτέρας[26] γὰρ γινομένης τῆς βοηθείας τῷ εἰσάγεσθαι, ὧν ἐνδεεῖς, καὶ ἐκπέμπειν, ὧν ἐπλεόναζον· ἐξ ἀνάγκης ἦν νόμισματος ἐμπορία θητὸς χρῆσις. ἐν[27] γὰρ δυσάγκαλον ἕκαστον τῶν κατὰ φύσιν ἀναγκαίων. διὸ[28] πρὸς τὰς ἀλλαγὰς τοιοῦτόν τι συνέθεντο πρὸς σφᾶς αὐτοὺς διδόναι, καὶ λαμβάνειν· ὃ[29] τῶν χρησίμων αὐτὸ ὄν, εἶχε τὴν χρείαν εὐμεταχείριστον πρὸς τὸ ζῆν· οἷον ὁ σίδηρος, ἢ ἄργυρος, καὶ εἴ τι τοιοῦτον ἕτερον· τὸ[30] μὲν πρῶτον ἁπλῶς ὡρισθὲν μεγέθει καὶ σταθμῷ· τὸ δὲ[31] τέλος τιθὸν, καὶ χαρακτῆρα ἐπιβάλλοντες, ἵνα ἀπολύσῃ τὴν μετρήσεως αὐτούς· ὁ γὰρ χαρακτὴρ ἐτέθη τοῦ ποσοῦ σημεῖον. πορισθέντος[32] δὴ νομίσματος ἐκ τῆς ἀναγκαίας ἀλλαγῆς, θάτερον εἶδος τῆς χρηματιστικῆς ἐγίνετο τὸ καπηλικόν· τὸ[33] μὲν πρῶτον ἁπλῶς ἴσως γινόμενον· εἶτα[34] δ' ἐμπειρίας, ἤδη τεχνικώτερον, πόθεν καὶ πῶς μεταβαλλόμενον, κερδαλεώτερον ποιήσει κέρδος. διὸ[35] δοκεῖ ἡ χρηματιστικὴ μάλιστα περὶ τὸ νόμισμα εἶναι· καὶ[36] ἔργον αὐτῆς τὸ δυνάσθαι θεωρῆσαι πόθεν ἔσται πλῆθος χρημάτων· ποιητικὴ[37] γὰρ εἶναι τοῦ πλούτου καὶ χρημάτων.[38] καὶ γὰρ τὸν πλοῦτον πολλάκις τιθέασι νομίσματος πλῆθος, διὰ[39] τὸ περὶ τοῦτ' εἶναι τὴν χρηματιστικὴν καὶ τὴν καπηλικήν. ὅτε[40] δὲ πάλιν λῆρος εἶναι δοκεῖ τὸ νόμισμα, καὶ νόμος

nam[17] *quo ad eis satis esset, eatenus rerum commutationem necessariò facerent. In*[18] *prima igitur societate, hoc est in domo, perspicuum est, commutatione non opus esse, sed*[19] *tum demùm, cùm iam maior societas est: inter*[20] *illos enim eorundem omnium erat communio: hi*[21] *autem à multis semoti ac seiuncti, rursus etiam alia communia inter se habebant, quæ pro cuiusq; egestatibus necesse erat inter se impertiri. quemadmodum*[22] *etiã nunc multæ faciunt barbaræ nationes: ipsa enim utilia cum utilibus cõmutant, nihil amplius: ut uinum pro frumento dantes, & accipientes: & unumquidquid aliud tale. Talis*[23] *igitur permutandi ratio neq; auersa à natura est, neque ulla est artis pecuniæ quærendæ species: ad*[24] *supplendam enim copiam suis opibus instructam & cumulatam, naturæ consentaneã, ualebat. Ex*[25] *hac tamen nata illa est conuenienter rationi. Cùm*[26] *enim subsidium illud fieret magis ac magis externum ac longinquum, partim supportandis ijs, quibus egebant, partim exportandis, quibus abundabant: necessariò numi usus comparatus est. Non*[27] *enim facilis est ad portandum unaquæque earum rerum, quæ sunt necessaria natura. Quapropter*[28] *ad res contrahendas tale quiddam de communi sententia constituerunt inter se dare & accipere, quod*[29] *cùm esset è numero rerum utilium, usum haberet tractabilem ac facilem ad uitam degendam: quale est ferrum, & argentum, & si quid tale aliud est: primò*[30] *quidem simpliciter magnitudine & pondere definitum: ad*[31] *extremum uerò etiam ab ijs nota signatum, ut labore metiendi ac ponderandi defungerentur. Nota enim impressa est ad quantum significandum. Numo*[32] *igitur ex necessaria permutatione comparato ac suppeditato, alia species artis pecuniæ quærendæ orta est, mercatura cauponaria: quæ*[33] *initio quidem fortasse simpliciter factitabatur: postea*[34] *uerò propter usum & peritiam, callidius iam atque artificiosius, cùm quæreret unde & quomodo permutando plurimum lucri faceret. Quocirca*[35] *uidetur ars pecuniæ quærendæ maximè in numo uersari, &*[36] *eius esse munus, unde maxima uis pecuniæ suppetat, uidere ac dispicere posse. Existimatur*[37] *enim diuitiarum & pecuniarum causa efficiens esse. Diuitias*[38] *enim sæpenumero statuunt numorum multitudinem, propterea*[39] *quòd ars pecuniæ quærendæ, & mercatura cauponaria in hac re uersentur. Interdum*[40] *uerò contrà nugatorium quiddam uidetur esse numus, &*

gæ, & opinio penitùs, natura autem nihil: quia [41] mutato animo eorũ qui ipso utuntur, nullius æstimationis est, neq; utilis ad quampiam rem necessariã. Et [42] sæpe continget, ut diues numorũ aliquis egeat necessario alimento. Atqui [43] absurdũ est huiuscemodi quiddã esse diuitias, quo cum aliquis abundet, fame perit: quemadmodum [44] Midam illum fabulantur, cui propter inexplebile optatum cuncta, quæ apponebantur, aurea fiebant. Quare [45] quærunt aliud quippiam, diuitias & rationem domus instruendæ, rectè quærentes. Est [46] enim alia ratio parandi rem, & aliæ diuitiæ, quę sunt ex natura: & [47] hæc quidẽ propria domus ornãdæ: cauponaria [48] uerò effectrix pecuniarum modis omnibus, sed per cõmutationẽ pecuniarũ. Et [49] uidetur circa numum hæc esse: numus [50] enim est elemẽtum & terminus permutationis. Et [51] infinitæ iã hæ diuitiæ, quæ ab hac ratione quærendi proficiscuntur. Quẽadmodum [52] enim medicorum ars curandi ægrotos in infinitũ est, & singulę [53] artes sui finis in infinitum: quã [54] maximè enim possunt illud efficere uolunt: eorum [55] uerò, quæ referuntur ad finẽ, non in infinitum: finis [56] enim extremũ est omnibus: sic [57] & huius rationis quærendi non est finis ipsius extremũ: finis [58] .n. sunt huiuscemodi diuitiæ & pecuniarum comparatio. Eius [59] uerò, quæ seruit usibus domus, & non pecuniæ cogendæ, extremum est: non [60] enim est hoc domesticæ rationis munus. Quare [61] hac quidem apparet necesse esse omnium diuitiarũ existere extremum: in [62] his autem quæ fiũt, uidemus usu uenire contrariũ. Cuncti [63] enim sine termino ullo augent numum, qui incumbunt pecunię cogendę. Causa [64] autem huius est propinquitas ipsarũ. Immutatur [65] enim usus, qui eiusdẽ est utriusq; pecuniarię. Eiusdem [66] enim usus est possessio ipsa. Veruntamen [67] nõ eodem modo, sed huius finis, alius autem auctio. Quare [68] uidetur quibusdã hoc esse domesticę rationis munus: & [69] manẽt in hoc, uel tueri putãtes oportere uel augere numi uĩ sine extremo ullo. Causa [70] aũt huiꝰ animi ipsorũ est, qdꝫ [71] studiũ adhibẽt in uiuẽdo, & non

μῶ παντάπασι, φύσει δ' οὐθέν· ὅτι [41] μεταθεμένων τε τ χρωμένων οὐθενὸς ἄξιον, οὔτε χρήσιμον πρὸς οὐδὲν τῶν ἀναγκαίων ἐστί. ℂ [42] νομίσματος πλουτῶν πολλάκις ἀπορήσει τ ἀναγκαίας τροφῆς. καί [43] τοι ἄτοπον τοιοῦτον εἶναι πλοῦτον, οὗ ὑπερῶν, λιμῷ ἀπολεῖται. καθάπερ [44] καὶ τὸν μίδαν ἐκεῖνον μυθολογοῦσι, διὰ τὴν ἀπληστίαν τ ὑπ' αὐτοῦ γινομένων τ παρατιθεμένων χρυσῶν. διὸ [45] ζητοῦσιν ἕτερόν τι τὸν πλοῦτον ℂ τὴν χρηματιστικὴν, ὀρθῶς ζητοῦντες. ἔστι [46] γὰρ ἑτέρα ἡ χρηματιστικὴ, ℂ ὁ πλοῦτος, ὁ κατ' φύσιν. ἡ [47] αὕτη μὲν οἰκονομικὴ· ἡ δὲ [48] καπηλικὴ ποιητικὴ χρημάτων, ἀ πάντως, ἀλλ' ἡ διὰ χρημάτων μεταβολῆς. ℂ [49] δοκεῖ περὶ τὸ νόμισμα αὕτη εἶναι. τὸ [50] γὰρ νόμισμα στοιχεῖον ℂ πέρας τ ἀλλαγῆς ἐστι. ℂ [51] ἄπειρος δὴ ὅρος ὁ πλοῦτος ὁ ἀπὸ ταύτης τῆς χρηματιστικῆς. ὥσπερ [52] γὰρ ἡ ἰατρικὴ τοῦ ὑγιάναι εἰς ἄπειρόν ἐστι, καὶ [53] ἑκάστη τ τεχνῶν τοῦ τέλους εἰς ἄπειρον. ὅτι [54] μάλιστα γὰρ ἐκεῖνο βούλονται ποιεῖν. τ [55] δὲ πρὸς τὸ τέλος, οὐκ εἰς ἄπειρον. πέρας [56] γὰρ τὸ τέλος πάσαις· ὅτω [57] ℂ ταύτης τ χρηματιστικῆς οὐκ ἔστι τοῦ τέλους πέρας· [58] τέλος δ' ὁ τοιοῦτος πλοῦτος, ℂ χρημάτων κτῆσις. τῆς [59] δ' οἰκονομικῆς, ἀ χρηματιστικῆς, ἐστὶ πέρας. ἀ γὰρ [60] τοῦτο τῆς οἰκονομικῆς ἔργον. διὸ [61] τῇ μὲν φαίνεται ἀναγκαῖον εἶναι πάντος πλούτου πέρας. ὅπι [62] δὲ τ γινομένων ὁρῶμεν συμβαῖνον τἀναντίον. πάντες [63] γὰρ εἰς ἄπειρον αὔξουσιν οἱ χρηματιζόμενοι τὸ νόμισμα. αἴτιον [64] δὲ τὸ συγγενὲς αὐτῶν. ἐπαλλάττει [65] γὰρ ἡ χρῆσις οὗ αὐτοῦ ἕστι ἑκατέρα τῆς χρηματιστικῆς. τῆς [66] γὰρ αὐτῆς ἐστι χρήσεως κτῆσις· ἀλλ' [67] οὐ κατὰ ταυτὸν, ἀλλὰ τῆς μὲν ἕτερον τέλος, τῆς δ' ἡ αὔξησις. ὥστε [68] δοκεῖ πισι τοῦτ' εἶναι τῆς οἰκονομικῆς ἔργον· καὶ [69] διατελοῦσιν, ἢ σώζειν οἰόμενοι δεῖν, ἢ αὔξειν τιὼ τοῦ νομίσματος οὐσίαν εἰς ἄπειρον. αἴτιον [70] δὲ τούτης τῆς διαθέσεως τὸ σπουδάζειν [71] περὶ τὸ ζῆν, ἀλλὰ μὴ τὸ εὖ ζῆν.

mus, & lege prorsus constare, nullus autem natura: quia [41] ubi qui eo utuntur, eum immutarunt, nihili est, neque ad ullam rem necessariam parandam est utilis. & [42] sæpe euenire potest, ut is, qui numis circumfluit, rebus ad uictum necessarijs egeat. Atqui [43] absurdum est taleis esse diuitias, quibus qui abundat, fame periturus est: quemadmodum [44] & Midam illum fabulantur, cùm omnia, quæ ei apponebantur, propter optatum inexplebile, aurea fierent. Quocirca [45] alias quærunt diuitias, aliámque pecuniæ quærendæ rationem: & meritò quærunt. Alia [46] enim pecuniæ quærendæ ratio est, aliæque diuitiæ: nempe naturæ congruentes & consentaneæ. Atque [47] hæc quidem ad rationem rei familiaris tuendæ pertinet: illa [48] autem cauponaria est, quæ pecuniæ effectrix est, non omni modo, sed pecuniæ permutatione: & [49] uidetur hæc in numo uersari. Numus [50] enim elementum & extremum est permutationis. Infinitæ [51] igitur sunt hæ diuitiæ, quæ ab hac pecuniæ quærendæ ratione proficiscuntur. Quemadmodum [52] enim medicina sanandi cupida est usque in infinitum: & [53] unaquæque ars finem suum expetit in immensum: quàm [54] maximè enim illum consequi & efficere uult. Ea [55] autem, quæ ad finem pertinent, non persequitur infinitè. Omnibus [56] enim artibus, finis est extremum. Ita [57] & huius rationis pecuniæ quærendæ finis nullum habet extremum. Eius [58] autem rationis finis sunt tales diuitiæ, & pecuniarum possessio. Rationis [59] autem tuendæ rei familiaris, non rationis pecuniæ quærendæ, aliquod est extremum. Non [60] enim est hoc rationis tuendæ rei familiaris munus, rem augere. Quapropter [61] huic quidem necessarius uidetur esse omnium diuitiarum terminus. Sed [62] in ijs quæ in uita quotidiana fiunt, contrarium uideo usuenire. Omnes [63] enim ij, qui pecuniæ quærendæ student, numum augent infinitè. Causa [64] autem huius rei est, earum inter se propinquitas & similitudo. Alternat [65] enim eiusdem rei usus, cùm sit utriusque rationis ad pecuniam quærendam pertinentis. Ad [66] eundem enim usum pertinet rerum partarum possessio, uerùm [67] non eodem modo: sed huius quidem alius finis est, illius autem amplificatio. Itaque [68] uidetur quibusdam hoc esse rationis tuendæ rei familiaris munus: & [69] in hac sententia perseuerant, aut seruare, aut augere infinitè rem numariam oportere. Causa [70] autem huius affectionis est, quòd [71] uiuendi studio ducantur, non bene uiuen-

& nõ in bene uiuendo. [72] Cùm sit igitur in infinitum porrecta hęc cupiditas ipsorũ, cupiũt etiã infinita efficiẽtia ipsius. Quicunq; [73] aũt & bene uiuere sibi ꝓponũt, quod ad corporis uoluptates facit quærũt. Quare [74] quia & hoc in possessu bonorũ uidetur existere, omnis [75] cura ab his ponitur in quęrenda pecunia. Et [76] altera species pecuniariæ propter hoc in usum uenit. Cùm [77] enim frui posse uoluptatib. maneat in exuperãtia, eã quæ est effectrix exuperantiæ, aptæ uoluptatibus decerpendis, quęrunt. & [78] si per pecuniariam nõ potuerint ipsam cõparare, per aliã causam enitũtur, singulis [79] facultatibus utẽtes minimè ex natura. Fortitudinis [80] enim nõ est gignere pecuniã, sed audentiã: neq; [81] imperatoriæ facultatis, & [82] artis medicorũ: sed [81] huius uictoriã, huius [82] uerò corporis sanitatẽ. Hi [83] uerò cunctas reddũt pecuniarias, tãquam finis hic eorũ sit: ad [84] finem aũt omnia opus sit referri. De [85] pecuniaria igitur non necessaria, & quę sit, & quã ob causam egemus ipsa, dictum est: nécnon [86] de necessaria, quod [87] alia est ab ea, œconomica autem è natura, quæ occupatur circa alimentum, non [88] quemadmodum hęc infinita, sed habens terminum.

ζλῶ. ἐις [72] ἄπειρον οὡ ἐκείνης ἡ ἐπιθυμίας οὔσης, καὶ τ ποιητικῶν ἀπείρων ἐπιθυμᾶσιν. ὅσοι [73] δὲ & τ ζλῶ ἐπιβάλλονται, τὸ πρὸς τὰς ἀπολαύσεις τὰς σωματικὰς ζητᾶσιν. ὥς' [74] ἐπεὶ καὶ τοῦτ' ἐν τῇ κλήσει φάνεται ὑπάρχειν, πᾶσα [75] ἡ ἀφορμὴ πρὸς τὸν χρηματισμόν ἐστι. καὶ [76] τὸ ἕτερον εἶδος τῆς χρηματιστικῆς ἀφ' τοῦτ' ἐλήλυθεν. ἐν [77] ὑπερβολῇ γὰρ οὔσης τ ἀπολαύσεως, τὴν τ ἀπολαυστικῆς ὑπερβολῆς ποιητικὴν ζητᾶσι· κἂν [78] μὴ ἀφ' τῆς χρηματιστικῆς δύνωνται πορίζειν, ἀλλ' ἄλλης αἰτίας ἕνεκα πειρῶν', ἑκάστη [79] χρώμενοι τ ἀλογίστως ἔχ' Φύσιν. ἀνδρείας [80] γὰρ οὐ χρήματα ποιεῖν ἐστιν, ἀλλὰ θάρρος· ὐδὲ [81] στρατηγικῆς, καὶ [82] ἰατρικῆς· ἀλλὰ [83] τῆς μὲν νίκην, τ [82] δ' ὑγίειαν. οἱ [83] δὲ πάσας ταύτας χρηματιστικὰς, ὡς τοῦτο τέλος ὄν· πρὸς [84] δὲ τὸ τέλος ἅπαντα δέον ἁπαντᾶν. πρῶτ [85] μὲν οὖν τῆς τε μὴ ἀναγκαίας χρηματιστικῆς, καὶ τὶς, & δι' αἰτίαν τινὰ ἐν χρείᾳ ἐσμὲν αὐτῆς, εἴρηται. καὶ [86] πρῶτ τ ἀναγκαίας, ὅτι [87] ἑτέρα μὲν αὐτῆς· οἰκονομικὴ δὲ κατὰ Φύσιν, ἡ περὶ τὴν τροφήν· [88] οὐχ ὥσπερ αὐτὴ ἄπειρος, ἀλλὰ ἔχουσι ὅρον.

di. Cùm [72] sit igitur infinita cupiditas illa, fit ut etiam efficientia uitæ uoluptariæ infinita concupiscant. Quicunque [73] autem etiam ad bene uiuendum curam suam conferunt, quærunt undè suas cupiditates explere, & uoluptatibus corporis perfrui possint. Itaque [74] quoniam hoc in rerum partarum possessione inesse uidetur, omnis [75] eorum opera, atque adeò tota ætas in pecunia quærenda consumitur: & [76] propter hanc causam altera pecuniæ quærendæ ratio introducta est. Nam [77] cùm fruẽdæ uoluptatis nullus sit modus, rationem, quæ efficiat immoderationem uoluptatum fruendarum, conquirunt. Quod [78] si per artem pecuniæ quærendæ comparare non possint, alia experiuntur uia, unaquaque [79] facultate ad quæstum abutentes. Fortitudinis [80] enim est non pecuniam conficere, sed fiduciam gignere: neque [81] artis imperatoriæ, aut [82] medicinæ: sed [81] illius quidem uictoriam, huius [82] autem bonam ualetudinem seu sanitatem efficere. Homines [83] autem has omneis uirtutes ac facultates faciũt pecuniæ quærendæ rationes, proinde ac si hic sit finis: ad [84] finem autem omnia referri oporteat. De [85] ratione igitur pecuniæ quærendæ tum non necessaria, quæ sit, & quam ob causam eam requiramus: tum [86] necessaria (hanc [87] quidem esse ab ea diuersam: eam autem, quæ ad rem familiarem tuendam pertinet, quæq; in rebus ad uictum necessariis parandis occupata est, esse naturæ consentaneam, neq; [88] ut illam, esse interminatam atq; infinitam, sed finitã ac terminatam) dictum est.

COMMENTARIVS ET SCHOLIA.

Est autem genus aliud.) Docet aliud genus extare artis illius ac studij, quod consumitur in quærendo, quam artem primùm tradit uocari maximè à pecunia cogenda χρηματιστικὴν. Hoc autem nomen ipse quoq; fatetur ei conuenire, ac rectum esse, ita illam appellari. Quòd si quis ipsam spectet, cõcedit uerũ esse, quod de illa dixit sapiens ille uir. Neque etenim uidetur, si quis ita capiat diuitias, terminus ullus extremumq; esse ipsarum, & rationis itidem, quæ incumbit toto animo in rem quærendam. Vnde etiam natus sit error eorum, qui ipsam finem nullum habere putarent, aperit. erat autem ille, quia duorum generum esse nõ uiderant, nec poterant distinguere posteriorem hanc à priore: atq; id, quia sunt inter se uicinæ.

Est autem ipsarum.) Quid sui iudicij sit de ipsis expromit, incipitq; ipsas distinguere: esse enim nullo modo uult hanc eãdem, quæ illa, nec tamen ualde remotam putat. Constare igitur alteram illarum, id est superiorem, naturâ uult: alteram autem, inferiorem inquam, non naturâ, sed ab usu potius quodam & arte proficisci. Quia autem nondum ordine exquisiteq; aliquid præceperat, subtilius de ipsis disputare aggreditur.

Singularum enim rerum.) Singularum rerũ quas possidemus, quæq; sunt partes patrimonij, duplex est, inquit, usus. quidem sanè usus ambo sunt propter se: nec tamen uno eodemq; pacto propter se. Verùm alter eorum est suus propriusq; eius rei: alter uerò nullo modo proprius. Quod autem generatim ita se habere dixit, uerũ esse docet, sumto uno quopiam eorum quæ possidentur à nobis, id est calceo. Poterat autem idem docere, sumto exempli loco, frumento, uino, oleo, & alijs. Inquit igitur: Calcei unus usus est, quia ipsum induimus, præstamusq; ne pedes doleãt: alter autem, quia commutamus cum aliquo, si abundamus ipsis. Egemus autem aut uestę, aut frumento, aut alia re, apud quem copia sit aliqua eius, penuria autem calceorum. quod passim uidemus facere sutores. Nam hic quoq; usus calcei est propter se, & ut calcei. nisi enim calceus fuisset, non ut acciperet calceum ille qui emit, pecuniam aut frumentum dedisset: egebat enim calceo. Nec tamen hic est uerus usus ipsius: neq; enim primò inuentus est consutusq; calceus, ut commutaretur, uerùm ne pedes tereremus ambulando, sentiremusq; inde dolorem.

Cunctas enim licet per.) Quod ostendit usu uenire in calceis, quo exemplo usus fuit: idem contingere affirmat in cæteris rebus, quia nulla est, quæ commutari cum alia non possit. Differit igitur de commutatione hac, primumq; ortum ipsam habere testatur à natura. Contingit enim sæpe hunc alicuius rei, uitæ accommodatæ, plus habere, quàm opus ipsi sit ad familiam ornandã: alium autẽ quẽlibet illa egere. facile igitur potest his conuenire, ut inter se cõmutent.

Quo perspicuum etiam est.) Hoc ualet ad declarandum non esse nobis datam à natura commutationem, qua utũtur caupones, lanij, cetarij, cæteri omnes, qui huiuscemodi artes colunt: neque enim illi student parare tantum frumenti, uestimentorum, si cum his rebus commutarent uinum, oleum, salsamenta, aut reliquarum rerum, quantum satis sit uitæ suæ familiæq; alendæ, ut superiores illi, quos dixit: sed sequuntur quęstum. Vnde hoc est tanquam corollarium. Possumus enim perspicere hoc uerum esse ex illa præceptione. qui enim naturam in hoc sequitur, rebus quibus abundat traditis, tantum parat earum rerum, quibus caret, quantum uitæ suæ suorumq; necesse sit.

In pri-

In prima autem communione.)Indicat ubi utilis est & commodi multum affert hæc commutatio,& ubi etiam locum non habet. Nam in prima communione, quam esse tradit eorum qui in eadem domo uiuunt (nulla enim extat simplicior magisq; coniunctarum personarum societas)ipsam exerceri non posse tradit.cuncta enim illic in patris familiæ potestate sunt,qui non patitur unum quempiam eorum quos regit egere,alium uerò abundare. Aperuit autem, ut arbitror, quam intelligeret primam communionem, ne quis acciperet priscam illam, cum primùm homines simul uiuere cœperunt, qui antea seiuncti distantibusq; in locis disseminati forent. cùm igitur è domo ipsam eiecisset, diligéterq; causam suæ sententiæ attulisset,inquit,eam usurpari,ubi amplior pluriumq; rerum communicatio sit,id est in his qui magis inter se distincti sunt,quiq; possident multa,quibus alij careant:cùm tamen ipsi uincantur ab illis copia quarũ dam rerum.inter hos igitur affirmat necessariò exerceri hanc commutationem.Hoc autem declarare ostendit institutum multarum barbararum nationũ, quibus adhuc sua ætate id familiare foret.Nam apud Homerum, cuius tempore Græci quoque hoc seruabant,crebra testimonia sunt huius commutationis. & iurisconsulti etiã citatis illis de hoc differuerunt,ut Paulus libro 18.Pandectarum. Sallustius quoq; de bello Iugurthino narrat, Mauros hunc morem custodire: quod faciunt etiam nostra ætate nationes nonnullæ Septentrioni proximæ,& aliæ quoq; ad ortum solis expositæ.Sed his relictis,inquit Aristoteles gentes non paucas barbaras,quæ uiuente ipso hunc morem habebant,commutare inter se solitas res tantũ utiles uitæ,prętereaq; nihil:quæ etiã significet,Vtilia uitæ dicens,accuratè exponit.

Huiusce modi igitur ratio permutandi.)Qualis habenda sit hæc commutandi ratio declarat. Primùm autem præter naturã ipsam non esse affirmat:neque speciem ullam existimari debere artis eius,quæ incumbit toto animo pecuniæ cogendæ.quod constituit,dicens ipsam inuentam,ut expleret usus uitæ necessarios,faceretq; ne aliquid nobis huiusce modi deesset.Natura enim,quemadmodum creat animal,ita tueri studet,pabulaq; ipsi parat. Hæc igitur manifestò perspicitur adiuuare conatum naturæ:quare nullo modo iudicari debet aliena ab ipsa esse,repugnareq; illi.

Veruntamen ex hac prodijt.) Vt superiorem rationem commutandi non esse partem docuit eius artis, quæ cogendæ pecuniæ sine termino ullo incumbit:ita nunc adiungit hanc posteriorem inde ortam esse,quod consentaneum fuit,meritoq; expectari poterat.Hoc enim ualet,quod auctor inquit,κατὰ λόγον,non,ut quidam interpres accepit,qui putauit hoc philosophum addidisse,quòd uellet ostendere ipsam à ratione inuentam, non à natura profectam fuisse. Eodem autem pacto locutus est in primo libro de Ortu animantium,ubi differit de positura uterorum,in qua,quæ contraria sunt inter se,ratione ita collocata fuisse affirmat,nec habere aliquid alienum ab ipsa.Rationem igitur reddens cur illa hinc ortum duxerit,ait: Cùm enim è longinquis terris petere sæpe nos oporteret,quibus egebamus(nam & comportare aliundè res nobis necessarias consueuimus;& quibus abundamus, ad eosdem exportare)necessariò inuētus est fructus magnus commodumq; , quod capitur è nummo pecuniaq; omni. quod probat dicens: Non enim singulæ res,quæ uitæ accommodatæ sunt,facile ex his in alia ualde remota loca comportantur:hoc enim molestiæ plenum foret,atq; impedimenta magna in se contineret.Si namq; exerceri commutatio hæc debuisset inter eos tantùm, qui in ijsdem aut ualde uicinis locis degunt,non tam requisitus nummus fuisset.Minore namq; negotio,qui commutare uellent,ea quib.abundabant,ferre in fora his muneribus destinata potuissent.

Quapropter ad permutationes huiusce modi.) Quare,inquit,utilitatem horum commerciorum retinere uolentes, & difficultatem illam inde pellere,hanc rationem excogitarunt,ualde aptam huic consilio:nec tamen id effici poterat sine consensu quodam ac pacto.unde,inquit de hominib.illis,συνέθεντο,id est pepigerunt inter se,ad commutationes has celebrandas dare & accipere quiddam,quod sanè unum foret eorum quæ usum aliquem in se habẽt,& possunt facile deferri ad alios. Quæ nam autem potissimum illa forent ostendens; appellauit ferrum, argentum, & siquid,inquit,his par simileq; est.significat autem æs,aurum,cæsiterum.Nam quòd hæc ipsa,quæ pro reb.illis secum ferebant,non inania neque prorsus spoliata fructu esse inquit, notum est ex ijs materijs confici instrumenta & agro colendo apta, & multis alijs usib.uitæ.quare non poterat despici & repudiari: ut factum fuisset,si res penitus inutiles dedissent.& tamen certis temporibus,ut in urbe obsessa,cùm penuria esset,non nummorum solum,uerum etiam omnis materiæ,uri de conflantur, usurpatæ sunt ad tempus res pro nummis nullius pretij: quas tamen postea qui, liberata ciuitate illo malo,monstrassent,iustam mercedem capiebant suæ operę,reip. prębitę.Quod uerò inquit,πῶ ἐστὶν ἀποδόσθαι καὶ ἀπέμπειν, notum est ciuitatem omnem concedere,ut quædam quæ in ipsorum agro copiosè nascuntur,exportentur:alia uerò, quib.egent.studere ut importentur,de quib.Plutarchus egit in uita Solonis, instituta uetterum Athenienſium exponens.Sed etiam Plato in 2.libro de Rep.nam quòd ἀλλαγῶν noster meminit,quib.commodè administrandis inuentã pecuniam dicit,idem quoque antea ab eodem politissimo scriptore,eodem uerbo usurpato, prolatum fuerat. ita enim locutus est:ἀγορὰ δὲ ἡμῖν καὶ νόμισμα,ξύμβολον τῆς ἀλλαγῆς ἕνεκα γενήσεται ὦν τάττε.

Primùm quidem simpliciter definitum.)Hoc quoque non statim ut inuentum est,exquisitè tractatum fuit,ut contingit in omnibus rebus nouis(habuit enim in se aliquid molestiæ)postea uerò melior ratio excogitata est,ut accuratè narrat:inquit enim primò simpliciter ipsum, siue ferrum foret,siue æs, siue alia quæpiam materia,definitum fuisse magnitudine ac pondere, id est solitos illos ueteres magnitudinem spectare,siue pondus earum massarum.quod cùm fieret, mensura eadem requirebatur.deinde post tempora aliqua ipsos notam impressisse,quæ liberaret eos labore mensurandi.nota enim imposita finem illum habuit, eratq; indicium quantitatis. Paulus loco illo; quem suprà monstraui, & ipse hoc testatus est, cuius hæc uerba sunt:Eaq; materia, forma publica percussa, usum dominiumque non tam ex substantia præbet, quàm ex quantitate. Quod ad uerba facit,Plato quoque in 9.libro de Legibus σημεῖον ἐπιβάλλειν,inquit.

Profecto igitur iam nummo.)Vnde fluxerit alia ratio cogendæ pecuniæ docet, quam mensarij exercent. inquit igitur: Cum iã inuentus esset nummus(qui sanè prodijt, ut patefactum est,ex necessaria permutatione)alterum extitit genus pecuniæ faciẽdæ, illud inquam, quod cauponarium uocatur.quod & ipsum simpliciter forsasse primo administratum fuit ab aliquibus, quib.ea res,nihil tale sibi proponentibus,fructum tulit. Vsu uenire enim potuit,ut aliqui pecuniam secum ferrent,ad res aliquas emendas, in ea loca,in quib.propter penuriam ipsius,ea maioris pretij foret:quo animaduerso, periculoq; ipsius sæpe facto,iam sollertius,maioreq; artificio res tractari cœpit: unde scilicet & quo pacto immutata pecunia, maximum quæstum faceret. Qui namq; in hanc artem incumbunt,quærunt sedulò,qua in urbe carior illa sit,ut eo è locis,magis ipsa abundantibus,mittant.& hæc est ars studiumq; ipsorum,unde magnos quæstus faciunt. Quod μεταβαλλόμενον inquit, nomisma intelligens,infrà quoque dixit eodem sensu,ἀλλὰ δι᾽ χρημάτων μεταβολῆς.

Quapropter uidetur pecuniaria.)Vnde orta sit opinio multorum ostendit, qui uolunt curam & artem faciendi rem præcipuè uersari debere in pecunia cogenda.Attẽdunt enim illi,ut docet,institutum eorum,quos dixit magnos quæstus facere ex pecunia,ex alio in alium locum comportanda. Quare existimant hoc solum illi faciendum, officiumque eius artis esse, uim eã & potestatem habere, qua uideant,unde paretur copia pecuniæ:quia illa effectrix conciliatrixque sit peculij ac diuitiarum.

Etenim diuitias sæpe uolunt.)Duas extare sententias ostendit;& eas quidem ualde inter se discrepantes, de nomismate ac pecunia:quibus diligenter expositis,quid uerius sit,magisque probari debeat,declarabit. Primùm igitur narrat sæpe homines arbitrari diuitias nihil esse,nisi numerum magnum copiamq; pecuniæ:quia uident artem inde appellatam , nec non cauponariam,in pecunia cogenda totas occupatas esse.à studio igitur illarum artium profecti,ita existimant de pecunia.

Quandoque autem contrà nummus.)Eosdem mortales aliquando commemorat longè aliter sentire de nũmis ac pecunia omni,quibus iocus penitus ac meræ nugæ putentur nummi,opinioneq; demum ipsos atque instituto constare,natura uerò nihil esse.Cuius rei rationes duas ducebant: quarum prior hæc est, quòd mutato consilio eorum qui ipsis utuntur, nullius æstimationis foret,neque fructum ullum commodumq; afferret uitæ:esse autem in manu illorum, qui nummis honorem tribuissent,eisdem ipsum eripere.Si diligenter autem attendimus,hic quasi ludere uoluit philosophus. uidet enim νόμισμα uocasse Græcos pecuniam,quia eius opinionis fuerant, & quasi pepigerant inter se materiam eam nota publica signatam, talis æstimationis esse. quare inquit, ipsam re uera nihil esse,nec quicquam ualere suâ ui ad uitam iuuandam:sed totam constare opinione,moribusq; tantùm & institutis hominum uigere. Acutè igitur dixit pecuniam esse penitus νόμου, à quo νόμισμα uocatum sit,hæc enim ratio est eius nominis. Nam quin ueteres illi νόμον aliquando uocarint opinionem,non est dubitandum;& sanè ita accepit hoc nomen Democritus,dicens,νόμῳ ψυχρὸν,νόμῳ θερμὸν.quemadmodum etiam M. Cicero uertẽs sen

tentiam ipſius in Academicis ad M.Varronem,oſtendit,Opinionibus & inſtitutis omnia teneri,nihil ueritati relinqui.

Et ſæpe continget ut dines.)Hoc alterum argumentum eſt,quo demonſtratur diuitias ueras non conſtare pecunia: naſceretur enim inde incommodum magnum,reſq; penitus ridicula,ut ſcilicet qui dines foret,pecuniaq; abundaret,egeret rebus ad uſum neceſſarijs,fameq; demum interiret. Citat autem teſtem huius rei fabulam peruulgatã de Mida rege Phrygiæ,qui propter inexplebilem cupiditatem auri,exitium ſibi parauit,cum Iouem rogaſſet, ut omnia quæ tangeret,aurum fierent. eſca igitur omnis,quam ori admouebat,aurum fiebat,cum impetraſſet, quod ſtultè petierat. Dantes etiam noſter hanc fabulam attigit,& acutè errorem Midæ exagitauit. Quod autem auctor inquit,cum inſatiabilem cupiditatem oſtenderet,& quæ expleri non poſſet,Διὰ πλυσωνησίαν τῆς εὐχῆς: eodem pacto locutus eſt Plato in 9.libro de Legibus. hæc enim ipſius uerba ſunt: τῶν χρημάτων τῆς ἀπλήστου καὶ ἀπείρου κτήσεως.

Quare quærunt.)Aperit nunc,quæ ſint ueræ diuitiæ,explosis iam ſuperioribus ſententijs:ita autem ait:Quare homines errore hoc cognito, perſpectoq; uitio harum inanium diuitiarum, cùm rem cogere uolũt, quærũt aliud quippiã, quod uerius diuitiæ uocetur:atq; alij incumbũt χρηματιστικῇ. Laudat autẽ eos,& bene ſentire affirmat,cùm ſit alia profectò ratio rei quærendæ,& aliæ ueriores diuitiæ,quæ ſunt illæ, quæ naturam ſequuntur. Hanc autem rationem augendi patrimonium patri familiâs conuenire dicit,propriamq; eſſe ipſius curæ. ſuperiorem uerò, quam cauponariam uocat,cogere pecuniam,& in eo ſtudio totam occupari:neque id etiam moliri quauis ratione,ſed commutatione tantum pecuniæ.

Et uidetur.)Docet unde orta ſit illa praua opinio,quæ tenuit animos multorum,ut ſcilicet hæc ratio potiſsimum circa pecuniam uerſetur.Inquit autem id factum eſſe,quia nummus eſt elementum & extremum permutationis. ſignificant hæc uerba(niſi fallor)nummum eſſe initium ac fundamentum huius rationis,quia ſine nummis ipſa adminiſtrari non poteſt:eundemq; eſſe terminum atq; ultimum,quia contenta illa eſt, cùm coaceruat nũmos,nec aliud ſibi proponit:in ea namque nummus parit nummum.

Et infinitæ iam.) Cùm docuiſſet iam genus alterũ χρηματιστικῆς opinionibus ac pactis conſtare,& quod illud foret,mõſtraſſet:nunc tradit diuitias,quæſitas ab ipſa,infinitas eſſe,atq; extremo carere. Hoc autem ualet quoq; ad Solonem à culpa uindicandum,qui perſpicitur has diuitias intellexiſſe. neque enim credendum erat ſapientem uirum omnino deceptum,& nullam partem ueri attigiſſe. Quomodo igitur ſententia ipſius probari poſsit,declarat,dicens:Et infinitæ ſanè ſunt diuitiæ,quæ ab hac ratione quærendi rem parantur. Probat autem,quod uult, ſimilitudine aliarum artium,in quibus idem uſu uenire certum eſt: eſt enim hæc quoque ratio cogendæ pecuniæ ars quædam. In medicorum uerò arte hoc ita ſe habere,explanat.Quemadmodum enim, inquit, medendi ars tenetur ſtudio curãdi morbos ſine extremo ullo(neq; enim contenta eſt uſq; ad terminum aliquem certum medicinam facere ægrotis, atq; id cùm præſtiterit,officio ſe functam putare)ſed ſemper ſtudet ulterius progredi,cumulumq; addere illi bonæ ualetudini.Quod etiam in cæteris artib.contingit,cùm ſingulæ finis ſui ſint appetentes ſine termino: quam maximè enim poſſunt, inquit,illud efficere uolunt ac ſtudent.Non poterat igitur omnino reprehendi eximius pictor Protogenes,qui manum de tabula auferre neſciebat.Si peccabat enim,ut feciſſe inſimulatus eſt,peccabat in eo,quod laudem aliquam in ſe cõtinet,integrioraque & abſolutoria opera ſua efficere conabatur. Non tamen ipſas hoc eodem pacto ſe gerere adiungit in his rebus parandis quæ ſeruiunt finibus: ipſarum enim eſt menſura quædam & modus. Quod uerum eſſe in ſuperiore arte intelligere licet.neque enim medici aut inediam imperant ægrotare metuenti,aut medicamentum ægroto iam dant ſine terminõ:ſed modum ac menſuram iuſtam in his ſequuntur.Quod autem inquit,finem eſſe omnibus artibus terminum atque extremum,ualet,ipſas,cùm compararunt ea,quæ finem adiuuant ac moliuntur,ſatis ſibi eſſe putare. Idem igitur contingere dicit in ratione hac cogendi pecuniam: neque enim terminum ullum inueniri finis atque eius, quod ſibi propoſuit:finis autem ipſius ſunt, ut inquit,tales diuitiæ, & infinita poſſeſsio aceruuſque pecuniarum.

Eius uerò,quæ ſeruit.)Non idem uſu uenire docet in diſciplina domeſtica, quod in ratione pecuniæ cogendæ, aliena ab ipſa. Oeconomicæ namq; terminus eſt in paranda pecunia: neq; enim officium ipſius eſſe dicit cogere pecuniam, omneque ſuum ſtudium in hoc ponere: ſed rectè ordineq; domum regere ac gubernare. Quantum igitur pecuniæ ſatis eſt huic rei præſtandæ,tantum ipſa ſtudet comparare.

Quare hac quidem apparet.)Scrupulum,qui exoritur ex his,quæ modò explicuit,indicat:atq; ipſum euellit ex animo eorum,quos ſollicitabat. Eſt autem ille:quia,quod ratione concluſit,ac uerum eſſe docuit, non cuſtoditur à patribus familiâs:quare mores & inſtituta hominum intelligũtur repugnare ueritati huius rei, quod fieri nõ uideretur debere. inquit igitur:Quare ſi ita rem attendimus,id eſt ſi argumentis ducimur, perſpicitur neceſſ. eſſe omnium diuitiarum termiuum aliquem reperiri. Cùm autem oculos conuertimus ad ea, quæ geruntur, uidemus contrarium uſu uenire. cuncti enim,qui rem quærunt,terminum nullum in ea quærenda habent,ſtudentq; quantum poſſunt,coaceruare nũmos. Επὶ τῶν γινομένων, quod inquit ualet ad conſuetudinem hominũ factaq;,ut locutus eſt ante a hoc ipſo in libro, cùm cœpit docere inueniri aliquos,quibus conducit in poteſtate aliorum eſſe. Appellantur autem hic χρηματιζόμενοι(ut arbitror)omnes, qui quacunque ratione incumbunt,pecuniæ quærendæ: ut in illis etiam intelligantur patresfamiliæ, qui ſua ueraq; ratione ſtudent ipſam parare:quomodo etiam hoc uerbum cepit infrà.

Cauſa autem huius eſt.)Oſtendit unde uulgò naſcatur,ut patres quoque familiæ non ſint cõtenti tantum pecuniæ paraſſe, quantum ipſis neceſſe ſit ad domum inſtruendam,uerum etiam ipſi plus quàm oporteat eius quærant. Cauſam autem huius erroris ipſorum eſſe dicit, uicinitatem harum diuerſarum rationum pecuniæ quærendæ: cùm enim propinquæ ſint,immutatur uſus ipſarum, id eſt imprudẽter ſæpe capitur alter pro altero.hoc enim ualet(niſi fallor)ἐπαλλάττεται χρῆσις.Mirum autem uideri non debere,ſi hoc contingit, Ariſtoteles declarat : quia utriuſq; rationis ille idẽ eſt ſcilicet uſus ac fructus quæſtus enim patris familiæ & nummularij,id eſt pecunia ambabus rationibus parta,ijſdẽ rebus inſeruit,poſſuntq; parari & emi ipſa eædem res.Nam quod addit,τῆς γὰρ κτήσεως ἐστὶ χρήσεως κτῆσις, hunc(ut opinor) habet ſenſum:Quidquid parium eſt poſsideturq; ambabus illis rationibus in ſe habere eaſdem utilitates, præbereque eoſdem fructus.

Veruntamen non eodem.) Cùm ſimilitudinem harum rationum oſtendiſſet, nunc quid diſcriminis inter ipſas uerſetur, docet:nec tamen noui aliquid affert,ſed quod ſuprà dixerat,confirmat.Non enim,inquit,eodem pacto illę ſe gerunt. nam huius quidem,id eſt rationis pecuniariæ,quæ propria eſt œconomicæ, longè alius finis eſt: huius uerò amplificatio,& iam partæ pecuniæ noua ſemper aliqua acceſsio.

Quare uidetur quibuſdam.)Hoc pertinet adhuc ad ſimilitudinem ipſarum:redit enim eò, affirmatq; nonnullos inueniri,qui diſtinguere ipſas neſcientes, uidenteſq; eoſdem fructus capi è pecunia diuerſis his quaſi artibus quæſita, falſo putant hoc eſſe œconomicæ munus,patriſq; familiæ officium:cogere,inquam,ſemper pecuniam,nec terminum ullum huic ſtudio tuendi ipſam augendiue conſtituere. Τῷ τὸ νομίσματος εἶναι quod inquit,puto ipſum intellexiſſe patrimonium,quod manet in nummis pecuniaq;.Cùm enim ſint plures partes rei familiaris, una illarũ eſt hæc ipſa, cui(ut dicit)tuendæ & amplificandæ toto pectore incumbunt mẽſarij, quos intelligit: nam quin εἶναι in alijs multis ualeat patrimonium omne,non eſt dubium.

Cauſa autem huius.)Fontes plures aperit huius erroris ac prauæ conſuetudinis, quòd patres ſcilicet familiarum ſine termino ullo incumbant in pecuniam, nec ceſſent eam ſtudioſè cogere. Cauſam igitur eſſe dicit talis ipſorum animi, quòd ſtudium omne ſuum ponunt in uiuendo,& non in bene uiuendo.Cùm autem cupiditas illa porrigatur in infinitum(uellent enim perpetuò uiuere)cupiunt etiam eodem pacto ac ſine termino ea,quæ ſint efficientia huius ſine carentis uitæ:& hæc prima res eſt,quæ ipſos in errorem rapit,ſitis inquam illa ſtulta perpetuæ uitæ.

Quicunque autem.)Hæc altera res eſt,quæ ipſos non ſinit uidere,quid ſui officij ſit,ſuadetq; illis quærere pecuniam infinitam.inquit igitur:Quibuſcunque autem in mentem uenit bene uiuere(nam priores illi uiuere tantùm optabant) cauſa lapſionis eſt,quia poſitum putant bene uiuere in explendis corporis uoluptatibus.Quare cùm hanc uitam appareat pendere totam è copia patrimonij,eoſq; ſolos poſſe traducere uitam in continentibus corporis uoluptatibus,

qui

qui ualde diuites sunt: Omne, inquit, studium ponitur ab illis in pecunia coaceruanda: inueniri autem multos, qui bene uiuere solùm eos putent, qui fruuntur magnis corporis uoluptatibus, ac longè aliter capiant bene uiuere, quàm docti ac sapientes uiri, apertum est.

Et altera species.) Quia sunt multi mortales, qui se dediderunt uitę refertæ uoluptatibus, ut docuit: hîc animi ipsorum status uiam patefecit alteri rationi parandæ pecuniæ, quæ caret extremo. Quomodo autem hoc factum sit, docet. Cũ enim, inquit, non possint facile frui his uoluptatibus, nisi qui abundant patrimonio: sectantur rationem illam cogendæ pecuniæ, quæ conficit copiam & exuperantiã rei familiaris, quæ ubertas auxilio ipsis sit ad se totos explendos omni suauitate.

Et si per pecuniariam.) Nulli rei parcere docet hos, qui tam ualde cupidi sint huius uoluptuariæ uitæ: sed omnia depraũare, & ad longè alios usus conuertere, quàm quib. inuenta illa sint. Inquit igitur: Quòd si ope huius pecuniariæ non ualuerint sibi parare hanc copiam, alio pacto studeant ipsius participes fieri, singulisq; facultatibus, quib. præditi fuerint, abutentes illis; conantur idem obtinere, & ita ad amplas diuitias peruenire. Vtitur autem exemplo certarum quarundam personarum, id est fortium uirorum, ducum militarium & medicorum. Idem autem in multis alijs usu uenire nullo negotio intelligitur. Sunt igitur nonnulli fortes uiri, nec singuli tantum mortales, sed populi ac nationes, quæ operam suam præbent in bello fortunatis hominib. ac regibus mercede accepta: & eodem pacto duces & imperatores, sed etiam medici: qui cuncti suis illis facultatib. utuntur præter ipsarum naturam. Neque enim, ut testatur, fortitudinis proprium est gignere pecuniam: sed eos, qui præditi ipsa sunt, audentiores reddere ad omnes casus periculorum: & eodem pacto imperatoris facultatis párere uictoriam, & artis medicorum morbo ægrotos liberare. Cùm exemplo igitur exercituum ducum probarit extare, qui abutantur artibus, quas didicerunt, ac studijs, conuertantq; ipsa ad quęstum: perspicere hinc licet morem quoq; uerum illorum fuisse, ut inferioris ętatis, huiuscemodi illustres personas ac ualde peritas bellicæ facultatis, ornare pecunia, ut dignitatem suam facilius tuerentur. Declarat hoc etiam, quod memoriæ proditum est de Arato Sicyonio, cui singulis annis definitam certamq; pecuniam (σωτηξιν, rem commemorans Plutarchus, appellat) mittebat, & illam quidem grandem, Ptolemæus Aegypti rex: quam summam auri, ut illum ad suas partes traduceret, conciliaretque Achæos (quorum penè perpetuus prætor erat) Lacedæmonijs; Cleomenes rex Spartiatarum non solùm ipsi custodire, uerum etiam duplicare pollicitus est. Eam autem liberalitatẽ florentissimi imperatoris cùm Aratus repudiasset, siue inuidia, siue timore commotus, consilium cepit inimicum libertati Græcorum, & quod multa præclara ipsius facta corrupit. Quod ad medicum facit, idem à Platone dictum est in primo libro de Republica. cuius politissimi scriptoris uerba hic ponã: ὁμολογητεον γὰρ ὁ ἀκριβὴς ἰατρὸς, σωμάτων εἶναι ἄρχων, ἀλλ' ὰ χρηματιστὴς. Adiungit autem post hunc locum summus doctor (cum stomacho, ut uidetur, & contemptu illorum) Hi uerò cũctas has faciunt famulas pecuniæ, & opera præstantissimarum artium abutuntur in pecunia paranda, tan quam hic finis ipsarum sit (quod perspicitur falsum esse) ad finem autem oporteret omnia referre, & uni illi, cæteris relictis, occurrere.

De pecuniaria igitur.) Repetit breui, quod proximè fecit. Testatur enim se disseruisse de pecuniaria ratione, nõ necessaria uitæ: & monstrasse, quæ sit: quòd si etiam usui nobis ipsa aliquando esse possit, qua de causa id contingat. Eodem pacto testatur se disputasse de illa uia quærendæ pecuniæ, quæ necessaria est, demonstrasseq; ipsam diuersam esse à superiore, accommodatam autem domesticæ disciplinæ, & propriam ipsius, quæ occupatur in alimentis parandis, quę nõ est, ut illa, infinita, sed extremum terminumq; habet.

ἐστὶ δ' ἡ μὲν φύσει.) Hæc ad duas species χρηματιστικῆς μεταβλητικῆς refero: non autem ad Naturalem, de qua præced. cap. & Artificalem, de qua hoc cap. quandoquidem etiam infrà n. 15. & 47. disertè μεταβλητικὴν ὀυκ τὰ κατὰ φύσιν & κατὰ φύσιν esse ait, & n. 86. χρηματιστικὴν ἀναγκαίων ab Oeconomica ea, quæ ex naturæ primo instituto τῶν τροφῶν occupatur, & Naturalis eximiè dicitur, diuersam facit. Quinetiam n 34. μεταβλητικὴν καπηλικὴν primùm simplicem extitisse, mox uerò ἐμπειρίαν quandam τεχνικωτέραν redditam asserit. Quod ipsum cap. X. n. 21. confirmat, τὴν ἀπὸ τέχνης μεταβλητικὴν duplicẽ statuens, alteram Oeconomicam & naturali proximam, alteram καπηλικὴν naturæ contrariam, non tantùm ortu, sed & usu suo. Est enim illud tenendum, Arist. ternas κτητικὰς seu χρηματιστικὰς species ratione ortus sui deducere uoluisse, unam quidem Naturalem, reliquas duas Artificiales: quarum tamen altera μεταβλητικὴ ad naturalem propius accedit, altera longinquius ab ea recedit, καπηλικὴ nimirum. Cùm ergo naturam sequi rectum sit, quæstum honestissimum eũ statuisse, qui ex naturæ sit instituto: minus honestum, qui sit præter naturæ institutum: alium quidem magis, alium uerò minus. Maiorem itaque partem hominum, qui naturæ conuenienter uiuunt, Naturali uictu contentos esse. Qui uerò necessitatem naturæ suis accendunt cupiditatib. naturali uictu relicto & fastidito, Commutationem primùm introduxisse, subinde etiam Numulariam. In quib. uiuendi generibus cùm multis modis peccare liceat, iccirco maiorem partem hominum in his uersantium, uafram, astutam, dolosam, iniustam reddi: neq; id iniuria, cùm honestatis atq; iuris fontẽ, Naturam scilicet, relinquant. Et hæc quidem Arist. sententia esse uidetur, naturæ primigenios fontes consectantis. Interim uerò si mores hominum intueare, qui tanquam rerũ omnium, ipsius quinetiam naturæ domini, rebus uel præter naturã se habentibus rectè uti, & uicissim rebus secundùm naturam abuti possunt: sæpe conspicies κτητικὴν naturalem per se innocentẽ, hominum improbitate corrũpi, & uicissim καπηλικὴν, per se parum probatam, hominũ probitate corrigi, & ueluti ex uipera antidotum confici. Ex ijs certè qui agriculturæ sunt dediti multos extremè auaros in quæstu maximè pios & naturali reperias, quando quidem necessitatis naturalis orbitas excedunt. Ediuersò qui uel numulariam exercent, uel ex opera etiam sua lucrum captant, si nec fœnus nec stipendium immodicum exigant, neq; luxum uel thesauros, sed necessitatem quotidianam suam suorumq; moderatè spectent (ut quando Isocrates rhetor stipem à discipulis accipit, necessitatem corporis animi liberalitate superiorem esse non fictis testatus lacrymis) rebus quidem præter naturę institutum utentur, non tamen cõtra honestatis legem, neq; etiam contra naturam ipsam, cuius ut æmula, sic ministra quoq; & medica sepenumerò ars rectaq; ratio esse solet. Nam si dominus seruo suo secundùm naturam uti potest atq; debet, quandocunque eundem alteri utẽdum concedet, uoluntatis potius quàm naturæ instituto, ut non secundùm naturam, neque tamen contra naturam faciet. Idem herus & ipse ex seruo fructum percipere, & fructus ex eodem percipiendi potestatem alteri facere suo iure potest. Porrò pecunia seruus quidam est inanimis, qui etsi neque opus facit, neq; operam ullam confert, neq; atteritur uel deperit, præsentia tamen sua alteri occasionem lucri præbet, quo is carere cogeretur, pecunia illa destitutus. Vti ergo non refert quoad phoretrum, equo quis generoso uehatur, annon, modò eò rectè uehatur: neq; quantum equo decedat consideratur, sed opera ipsa equi diurna perpenditur: similis quoque ratio est pecuniæ, quæ danti & accipienti maximè oportunum ad lucrum faciẽdum organum præbet. Etsi uerò nihil ei decedit, & propterea iniustus esse reditus è pecunia uidetur: tamen hoc ipsum excellentiæ potius ipsius (non natiuæ, sed aduentitiæ, ex consensu hominum ortæ) acceptum referri debet, quàm ut τόκον planè contra naturam uideri faciat. Vti enim pecuniæ usus lege introductus per accidens tantùm contra naturam est, si cum fraude fiat: ita quoq; pecuniæ fructus bona fide institutus, absq; πλεονεξίᾳ, etsi à naturæ consilio alienus est, non tamen ab artis honestæ ingenio abhorrere uidetur. Qui seruos posset habere immortales, ipse interim mortalis, fructum ex eorum locatione percipiens suis usibus oportunum, minimè peccaret. Cur peccat igitur, qui numo, ad eosdem usus, necessitatis suæ sustẽtandæ, non luxus aut auaritiæ explendæ causa, utitur? At seruus agit, & operam præstat conductori, pecunia nullam, inquies. Nullam ne uerò? An nescis usum rerum duplicem esse, Actiuum & Passiuum? Domus locata nihil agit, sed patitur tantum, quando domino permittente inhabitatur. Nauis conducta locat, nihil ipsa agit, conductoris operam mirè exercet. Et in uniuersum ex instrumentis ea, quæ Arma dicuntur, actiuè: quæ Vasa, passiuè tantùm inseruire uidentur. Rursus obijcies: At & domus & nauis ipso usu atteritur, huiusq; damni causa fructus iure exigitur. Cęterùm non propter attritionem, sed propter ipsum usum, precium dependitur. Nam si solius damni præstandi causa dependeretur, nauis profectò dominus nullum unquam quæstum inde faceret: tantum impendens, uel impensurus. quãtum accepisset. Sin uerò præter sumtus etiam lucri causa nauim locare potest, ità ut in uno eodemq; naulo & damni quod nauis atterendo patitur, & præterea lucri ad uitam degendam necessarij (quandoquidem ex hoc quæstu locatori uiuendum est) ratio habeatur: cur non in pecunia quoque elocata, neglecto damno (quoniam atteri & corrumpi nequit: loquor autem de ijs reditib. qui certam immobilium rerum hypo-

thecam habent) ſolius lucri, quod ex pecuniæ uſu redit ad alterum, ratio haberetur: ut qui pecunia aliena inſtructus, quæſtū ex ea facit duplicem uel triplicem, ex ſocietatis uiciſsim iure partem fructus ei, cuius beneficio pecuniæ commoditatem habuit, afferat, ſibi ſuam pro opera ſeruet. Vt enim indignum foret conductorem pro labore, quem in exercēda pecunia aliena præſtat, nihil fructus referre: ita non minus indignum, cùm pecunia aliena inſtructus conductor fructum percipiat ex opera ſua maximum, nihil interim fructus ad pecuniæ dominum redire. Quandoquidem in alijs etiam ſocietatibus, qui parē uel ſortem uel operam cōferunt, par quoque lucrum auferunt: qui imparem, impares quoq; ſunt quo ad lucrum. Eſt qui operā tantùm, eſt qui pecuniā tantùm, eſt qui utrunq;: eſt qui dimidium, eſt qui tertiam uel quartam. Ergo etiam in ſocietate numularia, cùm alius operam, alius pecuniam conferat: fructum uterq; ferat uel parem uel imparem, pro ratione quæſtus, qui operam & pecuniam conſequi ſolet. Vt igitur optandum eſſet, more aurei ſeculi hominum ſponte prognatis frugibus αὐτάρκεις eſſe: ita ſi hoc non detur à natura, defectum naturæ per commutationem ſupplere, non erit abſurdum. Iam ſi neq; commutatio commodè fieri queat, propterea quòd res ad importandum uel exportandum ineptæ ſunt: pecuniariam χρηματιστικὴν ſequi non erit per ſe malum, nimirum ut uel res uel opera cum pecunia commutetur: uel ſi neq; res neq; opera adſit, adſit uerò pecunia, pecuniæ ſors cum fructu honeſto commutetur.

κτήματος δὲ τίνα ἡ χρῆσις ἐστίν.) Κτῆμα dicitur reſpectu eius qui poſsidet, poſsidet autem ut utatur. Vtitur uel per ſe, ad neceſsitatem, uel per accidens, præter naturā. Priore modo rurſus uel propriè, propter finem à natura uel arte primaria inſtitutum, uti calceo ad induendum, frumento ad comedendum: uel impropriè, propter finem à natura uel arte ſecundariò tantùm conceſſum, & proindè non contra naturam: ut calceo uel frumento ad commutationem. Per accidens uerò, quando præter neceſsitatem re utitur uel ad primarium, uel ad ſecundarium uſum. Iam ſi Res per ſe & abſolutè conſideretur, ut eſt ſcilicet, non autem ut poſsidetur, ſic finis illius eſt uſus, ſiue ille ſit contra naturam, ſiue non ſit. Eapropter diſertè dicit, κτήματος, id eſt rei poſſeſſæ per ſe uſum eſſe duplicem. Rei enim ut eſt, non autem uti poſsidetur, uſus eſt ſimplex.

καὶ γὰρ ὁ ἀλλαττόμενος.) Vide lib. 5. Ethicorum cap. 8.

ἡ γὰρ ἀλλαγὴς ἕνεκεν γέγονε.) Ars ipſa non facit opus mechanicum, ut cōmutetur cum alio opere uel naturali uel artificiali: ſed facit opus propter ipſummet opus, ut eo homines utantur. Artifex autem facit opus per ſe quidem propter operis uſum natiuum: per accidens uerò propter commutationem uel donationem.

ἔστι γὰρ ἡ μεσιτικὴ.) Itaq; loco Ethicorum paulo antè citato ſocietatis humanæ conciliatricem eſſe ait χρείαν, Neceſsitatē, eiuſdemq; & iudicem & uindicem eſſe Pecuniam. Commutatio igitur prima ex eo quod ſecundùm naturam eſt, ortum ducit, nimirum ex Indigentia naturali: quæ non per ſe, ſed per accidens tantùm naturalis eſt, hoc eſt, non eſt à natura ſocietatis humanæ aliena, ſed illi accidit: uerùm quia mala, iccirco arte emendanda. Pari ratione Morbum dicimus contra naturam eſſe hominis, quo ad effectum, quoniā corrumpit: at quo ad ortū ſiue cauſam, non eſſe præter naturam corporis humani morbo affici, ipſa docet experientia.

ἡ καπηλικὴ.) Intelligit eam μεταλλακτικὴν, quæ non res quib. abundat, pro rebus quibus indiget: ſed pro pecunia, non utendi, ſed poſsidendi cauſa commutat. Cuius ſpecies præcipuæ, quoniam uel rem, uel operam, uel pecuniam cum pecunia commutat. Illa ἐμπορία, hæc τοκισμὸς & ὀβολοστατικὴ, media μισθαρνία infrà cap. XI. uocatur. Ἐμπορία rurſus cùm pro mercium uarietate multiplex ſit, tum ea abiectiſsima & ſordidiſsima, quæ hoſpitalitatem, homini liberali & ingenuo maximè cōuenientem, proſtituit, cauponaria ſcilicet, καπηλικὴ, ἀπὸ τῆς κάπης, à præſepi, & à πηλῶ, à uino dicta, cùm & iumentis & hominibus alimenta mercede præſtet, & in minuto quæſtu erga peregrinos magnas improbè agendi occaſiones habeat: tanto etiam magis infamis, quòd ueteres hoſpitalitatem erga peregrinos exercebant gratuitam, neq; pandocheorum erat uſus: quod ex ſacris & Leuitæ, & Abrahami & Lothi exemplo patet. Poſt uerò improbitate peregrinorum, aut etiam frequentia, ex liberali facta eſt ſordida hoſpitalitas: ipſiq; hoſpites uel aduenarum conuerſatione uel cupiditate habendi fraudulenti facti ſunt & perfidi, ut multi κάπηλον, ὡς τὸν πηλὸν κακῶσοντα, quòd uinum adulteret, dictum uelint. Ex hac igitur tam infami & ſordida mercaturæ ſpecie totum genus commutatoriæ quæſtuoſæ nomen ſuum traxit.

βαρβαρικῶν ἐθνῶν.) Commutatio rerum prima fuit, antequam numus inuentus eſſet. Reperto numo, commutationi ſucceſsit emptio & uenditio. Ergo quotquot gentes cultiores fuēre, numi uſum propter ſui commodicatem ſtatim ſunt amplexæ, & inter eas etiam Græci, qui temporibus belli Troiani commutatione etiamnum utebantur, teſte Homero Iliad. 2. At gentes minus excultæ, Barbarorum nimirum populi aliquot, numi uel rationem uel commoditatem ignorantes, commutatione adhuc utuntur: ut etiamnum hodie Tartari, & Peruuiani quidam.

ἡ τοῦ νομίσματος.) Vide Platonem 5. de Legib.

οἷον σιδήρου καὶ ἀργύρου.) Vide Scholia cap. 8. lib. 5. Ethicor. An iccirco fortaſsis μέταλλα nomen obtinuēre, non tā quòd ἄλλα μετ' ἄλλο erueretur, quàm quòd ad μεταλλαγὴν maximè oportuna eſſent? quia diu durāt, quia rara ſunt, quia ad uitæ uaria organa materiam ſuppeditant ualde oportunam. Primùm ergo metallo non ſignato utebantur, illudq; appendebant ſtatera priſci illi (etſi uel inuento numo, χρηματιστικῆς fontem metuens Lycurgus, Spartanos ſuos ferro tantùm infecto uti uoluit) Subinde ſignum ſiue notam impreſſerunt, ruditati & imperitiæ & incommoditati ſimul medentes. Quæ nota ſicubi ſuſpecta eſt, ad priſtinum morem appenſionis examinari conſueuit. Saturnus primus Latio æs naui ſignatum intulit. Seruius rex Romæ æs pecore inſigniuit, unde nomen Pecuniæ, Phidon Aegineta argento notam impreſsit, an bouis fortaſſe. unde illud, βοῦς ἐπὶ γλώττῃ. Sed multo antiquior uſus pecuniæ ex ſacris colligitur. Ioſephus XXX argenteis uenditur Iſmaelitis, & Abrahamus CCC ſiclis redimit locum ſepulturæ ab Hebronitis.

τὸ μὲν πρῶτον ἁπλῶς.) Commutatio pecuniaria ſimplex primùm fuit, ſiue rem uitæ uſibus neceſſariam, ſiue numum rerum neceſſariarum ſponſorem pecunia compararet: utrobiq; neceſsitati tantùm naturæ mederi, non autem luxui uel auaritiæ obſtetricari uolens. Et hactenus Numularia & Mercatura etſi non naturalis, ſed merè artificialis exiſtit, non tamen contra naturam erit & honeſtatem. Deinceps uerò improba cupiditate habendi & prodigendi ex ſimplice facta eſt admodum uaria, iniqua & doloſa.

ἔπειτ' ἐμπειρίας.) Sic etiam paulo antè n. 5. ἡ δὲ ἐκ φύσεως, ἀλλὰ δι' ἐμπειρίας τινὸς ἢ τέχνης γίνεσθαι μᾶλλον.

καθάπερ ἡ τοῦ Μίδου.) Regem Phrygiæ, auriculis aſininis celebrem, ſed uoto omnia quæ tangeret in aurum conuertendi celebriorem. Quo potitus, alio uoto, uti priore illo liberaretur, opus habuit. Nota eſt ex Ouidio fabula.

σοιχεῖον δὲ πέφυκε.) χρηματιστικὴ propriè dicta, cuius finis, numi eſt accumulatio, duūm eſt generum. Altera Numularia, quę numo elocatur, tanquam στοιχείῳ, hoc eſt, organo & inſtrumento, numi acquirendi utitur. Altera Operaria, quæ opera qualicūq; uel animi uel corporis, arte conſtante, uel artis experte, quæſtum facit pecuniarium. Huc auari medici, rhetores, theologi, iurecōſulti, cerdones, meretrices, uelpillones. Vtraq; numum habet πέρας: ſed prior illa eodem tāquam στοιχείῳ utitur, poſterior non item, cùm loco numi utatur opera.

ἐπαλλάττει γὰρ ἡ χρῆσις.) Sepulueda legit, ἑκατέρας, & ſic cōſtruit: ἡ γὰρ χρῆσις ἑκατέρας τῆς χρηματιστικῆς τὸ αὐτὸ ἔσται ἐπαλλάττει. Sed ἑκατέρᾳ retinet Victorius, ut ſit ſenſus: Vtus .n. eiuſdē rei (pecuniæ ſcilicet) cùm ſit duplex, moderatus & immoderatus: uterq; aūt ad χρηματιστικὴν pertineat (ſed alter ad naturalē, alter ad præternaturalē) occaſionem dat huic permutationi, ut ſcilicet naturali quæſtuaria pleriq; præter naturalem amplectantur. Senſus idem: ſed tamen Sepulueda lectio planior eſt & facilior.

τῆς οἰκονομικῆς, ἢ χρηματιστικῆς.) Hìc Oeconomicam negat eſſe χρηματιστικὴν (ſubintellige eximiè ſumtā pro καπηλικῇ ὀβολοστατικῇ.) At ſuprà n. 46. etiam οἰκονομικὴν χρηματιστικῆς ſpeciem fecit: nimirum diuerſo ſignificatu, communiore, & minus communi, hæ difficultates ſunt explicandæ.

διὸ τῇ μὲν φαίνεται.) Ex ratione prædicta patet, Opulentiæ terminum neceſſariò dari. quænam illa? Quòd eorum quæ ad finem tendunt, terminum dari dixerit, tanquam inſtrumentorum: finis uerò terminum eſſe negarit, tanquam boni in infinitū extendendi. Atqui opulentia ex eorum genere eſt, quæ inſtrumenta & præſidia uitæ exiſtunt Ergo terminus opulentiæ neceſſariò dabitur.

ἑκάστη τῶν δυνάμεων.) δυνάμεις uocat in uniuerſum omnes facultates humanas, ſiue corporis ſint tantùm, ut operæ geſtandi, ducendi, uehendi, currendi, purgandi, fodiendi: ſiue animi, tum mechanicæ, eæq; uel liberales, medendi, ſcribendi, pingendi: uel illiberales, cerdonum, fullonum, & ſimiles: tum practicæ, militum, lictorum, & quorumuis aliorum officiorum: tum theoricæ quolibet.

ὅπι ἐπέχει αὐτῆς.) Per parentheſin hæc lego. Ratio ex Tabulis petatur,

ARTI-

ARTIFICIALEM χρηματιστικὴν nunc aggreditur, arte & industria humana potius quàm natura introductam. Nam cùm natura alijs abundet, alijs careat: ex hac abundantia & indigentia commenti sunt homines cõmutationem rerũ, abundantia exportando, deficiẽtia importando. Quam quidẽ χρηματιστικὴν siue κτητικὴν μεταβλητικὴν in genere appellat, eãq; præcedenti illi, quã αὐτόφυτον ἐργασίαν appellauit, opponit, ὡς ἐργασίαν μὴ αὐτόφυτον, & τέχνην potius quàm φύσει constantẽ. Quã tñ ipsa rursus si nõ ex instituto, saltẽ ex uoto naturæ quis uti potest, ad naturæ, ſ. defectus supplendos: potest etiã abuti, ad cupiditatẽ habẽdi explendã. Si rectè ea utatur, erit quidẽ artificialis tãtũ, nõ naturalis, neq; tñ contra naturã. Si nõ rectè, et nõ naturalis erit (quia artificialis) & cõtra naturã simul. Vti uicißim prior illa, quæ Naturalis est ex instituto naturæ, improbitate tñ hominũ in Nõ naturalẽ cõuerti põt, ſi quis nõ naturæ necessitati, sed cupiditati suæ inexplebili in alimẽtis cõquirendis cõsulat. Μεταβλητικὴ igitur

Propo nit primũ quo ad

Nomen. Hæc præ superiore illa, maximè χρηματιστικῆς nomen meretur, eo quòd rei familiari augendæ maiorem quàm illa operam dat. N. 1. Ex quo loco intelligi potest (uti quoque exſeq.) χρηματιστικὴν ſumtam in

Genere, eandem esse cum κτητικῇ, quatenus χρήματα eadem sunt et κτήματα, ſolo reſpectu χρήσεως & κτήσεως differũt.

Specie, κτητικὴ significare

Communiter, uti hoc loco, totam μεταβλητικὴν: quoniam uti Naturalis uictũ tantùm & amictum curat, ita hæc circa χρήματα & κτήματα quæuis acquirenda occupari uidetur.

Non naturalem, & uel

Propriè μεταβλητικῆς speciem maximè lucroſam, καπηλικὴν, ut infrà n. 35. & huius rursus ſpeciem maximè infamem βδελυκτικὴν, uti cap. ſeq. n. 25.

Rem. Huius meritò diuitiæ infinitæ uidentur, quoniam illarum in infinitum accumulandarum deſiderio atq; ſtudio ducitur. N. 2. Proinde uti ſuperioris illius diuitiæ naturales & exiguis terminis circũſcriptæ erant: ita huius diuitiæ præter naturã cupiditati inexplebili campum aperiunt immẽſum.

Reſpectũ prioris illius, quã Naturalẽ uocauimus. Etenim

Alij, affinitate naturæ decepti, unam & eandem utriuſq; facultatem esse arbitrantur: & per cõſequens, cùm priorem illam œconomicam ſtatuerimus, hanc quoq; ad œconomum pertinere cenſent. N. 3.

Nos uerò affines quidem, neque multum diſtantes, differentes tamen esse pronunciamus. N. 4.

Si cuiuſcunq; rei poſſeſſæ duplex eſt uſus, χρηματιστικὴ quoq; duplex erit, ut quæ naturam ſui ſubiecti, τῶν χρημάτων (ſilicet) imitetur. χρήματα autem ἀπὸ τῆς χρήσεως nomen habent, quòd non ut poſſideantur, ſed ut ad uſum reuocentur, & ab arte et à natura ſint data.

Propoſitum primum

Per ſe, quæ nam ſpecies illius ad Naturalẽ prædictã propius accedat. Eſt enim duplex, altera φύσει nititur, quã do ars naturalis indigẽtiæ famula eſt: altera μὴ φύσει, quando ars non indigẽtiæ, ſed cupiditatis humanæ indigentiæ famulatur atque medetur. N. 5. Cõmutatio enim rerum ad uitã conferentium, ortum ſumſit alia ex indigentia

Naturali (quã iccirco ἀναγκαίαν uocat) ut cùm alijs alia adeſſent, alia deeſſent, cõmutatione abundantium cum deficiẽtibus mutuæ utrinq; neceßitati ſuccurreretur. Eſtq; adeò hæc ipſa naturalis indigẽtiæ uelut medica, & naturalis quæſtuariæ uicaria. χρηματιστικὴ μεταβλητικὴ nomine generis appelletur, ſicuti Nu. 15. colligit. Quam ipſam à natura non abhorrere, eiſi nõ ſit penitùs ſecũdùm naturam, tali oſtẽdit principio. N. 6.

Atqui illud eſſe

Affirmat. N. 7. Vſus rei cuiuſq; quatenus poßidetur, duo ſunt (ut aũt Res eſt, ſic uſus illius uniecus tantũ exiſtit) et partim

Conuenient, quoniam rei per ſe competunt, non per accidens. N. 8.

Differũt, quoniã nõ eodẽmodo per ſe competunt. Nu. 9. Namq; uſus alius eſt rei

Proprius, ipſius naturæ inſtinctu. N. 10.

Improprius, non quidem naturæ inſtinctu, ſed artis commento, neq; tamen contra naturam rei. N. 11.

Con firmat exemplis

Per ſe ſunt duo, nempe Calceatio & Commutatio. N. 12.

Calcei. Etenim calcei uſus

Propriè eſt Calceatio: impropriè eſt Commutatio, cùm loco pecuniæ coſtor utatur alimenti indigus, calceum dans pro pane, qui calceus natura ſua non eſt factus ad commutandum, ſed ad calceandum. N. 13.

Quarumuis aliarum rerum. N. 14.

Ergo χρηματιστικὴ quoque duplex erit, utraq; rei conueniens per ſe, ut eſt, & homini inſeruit, ſed alio modo

Propriè, & ſecundũ naturã, quãdo rẽ cõparat, puta carnem, frumentum, uinum, gladiũ, modium, propter eum uſum, quem uel natura uel ars primariò cõcernit: illa propter alimentum, hæc propter ſecandũ uel mẽſurãdũ.

Impropriè, non quidem ſecundùm naturam, neq; tamẽ cõtra naturã: qñ carnẽ, frumentũ, uinum comparat, ut per cõmutationem pro carne lanam, pro uino ligna, pro frumento calceum, quibus indiget, accipiat.

Nõ naturali, ſed uoluntaria ſiue arbitraria, μὴ ἀναγκαίαν, cùm ijs rebus ſe carere nollent, quibus tamen facilè ſecundũ naturã carere poterãt. Hæc καπηλικὴ propriè dicitur, eãq; præter naturã penitus eſſe ſic oſtendit:

Μεταβλητικὴ naturalis tantùm, quantum opus eſt, cõmutando acquirere ſatagit. N. 17. Imitatur enim hac in parte χρηματιστικὴν naturalẽ propriè dictã, de qua ſuperiore cap.

At καπηλικὴ plus quàm ſit opus per cõmutationem acquirere ſtudet.

Ergo καπηλικὴ non eſt μεταβλητικὴ naturalis. N. 16.

Explicat. Enarrationem μεταβλητικῆς

Perſequitur. Vide A a.

A a.

Μεταβλητικὴς *ſpecierum enarrationem perſequitur, ut eidem ſeq. cap. quæſtionis uniuerſalis explicationem adnectat, Quænam inter haſce ſpecies œconomiæ conueniat. Μεταβλητικὴ ergo ea eſt, quæ res acquirit ad uſum uitæ neceſſarias, uel natura uel arte conſtantes, non capiendo, ſed commutando. Quoniam igitur commutatio non à natura, ſed ab arte humana excogitata eſt & introducta: propterea uti prior illa Naturalis, ità hæc Artificialis dici meretur. Quæ tamen ipſa rurſus uel cum natura rerum*

Non *pugnat, quin potius miniſtra & uicaria & ueluti medica eſt naturalis abundantiæ & indigentiæ: quãdoquidem abundãtia exportando, & deficiẽtia importando, per mutuæ cõmutationis cõmercium, naturæ inſtitutũ promouet, ampliat & illuſtrat. Vti enim medicus luxata mẽbra reponens, uel pharmaco bilẽ expurgãs, opus quidẽ facit nõ naturale, ſed artificiale, naturæ tamen amicũ: ita quoq; cõmutans res quibus abundat, cum ijs quibus eget, naturæ defectui arte ſua mederi uidetur, nõ quidem ſecundùm naturã, neq; tamen præter naturã.* Μεταβλητικὴ *Rerũ inter ſe dicitur. Cui quidẽ explicat*

Materiam, *inter quos .ſ. locũ habeat: nimirum non inter eos qui eandẽ domũ, ſed qui eundem pagum uel urbẽ inhabitant. Vt uel hinc colligi queat, minus œconomicam eſſe, quàm prior illa: cũ domus ſine commutatione eſſe queat, at ſine uictu eſſe nequeat. Syllogiſmus talis eſt:*

Quę *ſocietas pluribus rebus indiget, & pluribus uiciſſim abũdat, in illa commutationi locus eſt.*

At ſocietas pagana, maximè uerò politica, talis eſt, minimè omnium domeſtica. Declarat. Nam qui uiuunt

Coniunctim, *in eadem domo (ὁμοκάποι & ὁμοσιπύοι, uti ſup. c. 2. docuerat) quoniã numero pauci, omnium rerum ex æquo fiunt participes, paucis abundantes, paucorum indigentes. Num. 20.*

Separatim, *in pagos aut urbes diducti, quoniã numero plures, maiori copia rerum opus habent: quam ſi natura loci non ſubminiſtret (uti præced. cap. n. 33. Nomades propter paſcua locũ mutare ſcribit) uel aliunde petenda erit per Captură: uel ſi id non liceat, per Commutationem & Mercaturam. N. 21. Exemplo declarat Barbaricarum gentium, neceſſitatis quotidianæ cauſa rerum commutationes exercentium. N. 22.*

Ergo *locus cõmutationi in ſocietate* — **Domeſtica** *non datur. N. 18.* / **Politica** *datur. N. 19.*

Formam. *Etſi politica ſit potius quàm œconomica, neq; ex inſtituto naturæ, uti prior illa, nõ tamen eſt contra naturam: & proinde etſi* χρηματιστικὴ *communiter appelletur, non tamen ſpecies erit* χρηματιστικῆς *propriè ſumtæ,* καπηλικῆς *ſcilicet, quam contra naturam penitus eſſe infrà patebit. N. 23. Sic deducit:*

Quod *ad naturæ indigentiam ſupplendam confert, non eſt contra naturam.*

At *cõmutatio rerum prædicta ad ſupplendam naturæ indigentiã ab arte excogitata eſt. N. 24.*

Ergo *commutatio rerum non eſt contra naturam.*

Pugnat, *lege tantùm & inſtituto hominum introducta, uti Numus, res uiliſſima, & quæ quis per ſe non eget, meliori & excellentiori per commutationem æquiualeat.* Μεταβλητικὴ *Rerum & Pecuniæ inter ſe. quæ propriè & eximiè* χρηματιστικὴ *dicitur: quum* χρήματα *Græci pecuniã* κατ' ἐξοχὴν *uocent, qua ultrò citrõq; data uel accepta, cõmutatio iſta nititur. Et uerò ſpeciali etiam nomine* καπηλικὴ *uocatur, à ſordidiſſima mercaturæ ſpecie, cauponaria ſcilicet, ad totum genus translata appellatione. Diſputat ergo de huius*

Ortu, *& ex indigentia rerũ commutandarum introductam oſtendit. Nu. 25. Tali ratiocinatione:*

Sed illud eſſe probat tali Reſolutione:

Si *Numus ex indigentia rerum commutandarum ortum ſuum ſumſit,* χρηματιστικὴ *quoq; pecuniaria,* καπηλικὴ *dicta, ex rerum* μεταβλητικῆ *prædicta ortum ſuum habuerit.*

Ars *naturali indigentiæ etiam peregrinorum ſubuenire uolens, commutationem rerum inuenit.*

Commutatio *cõmoditatem exportandi & importandi requirebat.*

Commoditas *cùm rebus per ſe natura non adeſſet, arte ſupplenda fuit. N. 27.*

Ars *uoluntate & conſenſu hominum rem cõmutationi idoneam, quam ultrò citrõq; dare & accipere uellent, commenta eſt. N. 28.*

Res *iſta cõmutationi idonea, ex eorũ genere, quæ* χρήσιμα *ſunt, h. e. multis uſibus inſeruire poſſunt (hoc ipſo enim dignitas & exiſtimatio illius augetur) facilis importatu & exportatu (alioqui rerũ cõmutandarũ, ad importandum & exportandum minus cõmodarum, uicaria eſſe non potuiſſet) metallũ eſt, ferrũ, plumbũ, æs, argentũ, aurũ. N. 29.*

Metallum *primùm rude magnitudine & pondere ſuo æſtimabatur. N. 30. Nam quo quidq; in minori quantitate plus haberet ponderis, eò precioſius eſſe putabatur. Hinc plumbo, & auro, & argento ſua accreuit dignitas.*

Æſtimatio *porrò magnitudinis & ponderis, ad laborem aſſiduæ appenſionis euitandum, charactere ſiue ſigno impreſſo exprimebatur. N. 31.*

At *ſigni impreſſio Numum ſeu pecuniam propriè dictam produxit.*

Ergo *ab arte naturali peregrinorum indigentiæ ſubuenire uolente Numus ſuum habuit ortum. N. 26.*

Ergo *& hoc erit. N. 32. Corollario illuſtrat.* Χρηματιστικῆς *proinde altera ſpecies eximia, proprio nomine* καπηλικὴ *dicta,*

Rudis *primùm fuit & ſimplex, ſimplici rerum commutandarum commoditati inſeruiens, commutationis uicaria, & ueluti proxeneta. N. 33.*

Exactior *ſenſim, progreſſu temporis, propter hominum auaritiam atq; uafritiem effecta eſt, et cõmutationis rerũ uicariatu non contenta, principatũ ipſamet affectare, & numum non propter res, ſed propter ipſummet cõquirere cœpit, uariosq; accumulãdi modos excogitare. N. 34.*

Eſſentia. *Vide in ſequentibus ſignum* B b.

- **Bb. De** κτητικῆς **natura & essentia agit ex sententia**
  - **Aliorum. Hanc enim** χρηματιστικῆς **speciem** κατ' ἐξοχὴν **dictam, matrem opulentiæ & diuitiarum alij esse**
    - **Affirmãt. Opinionis huiusce** τὸ
      - ἴστι. **Asserunt enim** χρηματιστικῆς **huius**
        - **Materiam** *subiectam esse Numum per se: res uerò alias per accidens, nimirum ut ex illarũ uenditione pecunia acquiratur. N. 35.*
        - **Formam** *in pecuniarum accumulatione positam esse. N. 36.*
      - διότι, **quo ad**
        - **Formam:**
          - πλοῦτος **est** πλῆθος χρημάτων. *Argumentum à notatione sumtum uidetur: etsi alij* πλοῦτον ἀπὸ τοῦ πλεῖν, *quòd nauigationibus mercatorum potißimum nitatur, deductum uolunt.*
          - At χρηματιστικὴ **ista facit** πλοῦτον. N. 37.
          - Ergo χρηματιστικὴ *sectatur* πλῆθος χρημάτων.
        - **Materiã, demonstratione reciproca:**
          - πλοῦτος **est** πλῆθος χρημάτων, *Pecunia multa. N. 38. Probat*
            - πλῆθος χρημάτων χρηματιστικῇ *subijcitur. Num. 39.*
            - At πλοῦτος χρηματιστικῇ *subijcitur.*
            - Ergo πλοῦτος **est** πλῆθος χρημάτων.
          - At χρηματιστικὴ *uersatur circa* πλοῦτον.
          - Ergo χρηματιστικὴ *uersatur circa pecuniam multam.*
    - **Negant, tali argumẽto:**
      - Si πλῆθος χρημάτων *non est* πλοῦτος, *neq;* χρηματιστικὴ *propriè dicta in augenda pecunia occupabitur.*
      - At πλῆθος χρημάτων *non est* πλοῦτος. N. 40. *Duobus argumentis: altero sumto à ueræ opulentiæ*
        - **Materia:**
          - Id *quod per se ad uitam non est necessarium, uel saltem minus quàm cibus necessarium, id sua copia ueram & naturalem opulentiam constituere non est dicendum.*
          - At *Numus per se non est tantæ necessitatis, neque tanti precij. Ostendit ex adiuncto: Nam mutata hominum uoluntate amittit æstimationem suam. Num. 41.*
          - Ergo *Numus sua copia ueram & naturalem opulentiam constituere non est dicendus.*
        - **Forma:** *qñquidem* χρήματα ἀπὸ χρήσεως **nomẽ habent.**
          - Quod *hominem sustẽtare nequit, sed fame interdum perire finit, ueram & naturalem opulentiam non constituit. N. 43.*
          - At *pecuniæ multitudo, per se hominem sustentare nequit, sæpe etiam fame perire finit. N. 42. Exemplo sit Midas rex Phrygiæ. N. 44.*
          - Ergo *pecuniæ multitudo, ueram & naturalem opulentiam minimè constituit.*
      - Ergo *neq;* χρηματιστικὴ *propriè dicta in augenda pecunia occupari dicẽda est, sed in alia quadam opulentia quàm in pecuniaria.*
  - **Sua. Posteriores isti, qui opulentiam ueram à pecuniaria diuersam esse aiunt, & propterea** χρηματιστικὴν **œconomico conuenientem inquirunt à** καπηλικῇ **diuersam, non malè sentiunt. Neq; tamen etiam aly penitus malè. Sed illi id quod fieri oportebat, hi id quod fieri uident, considerant. N. 45. Vide seq. signum** Cc.

Cc. Ex distinctione Diuitiarum, χρηματιστικῆς circa diuitias occupatæ deducenda erũt genera. Opulentiæ igitur matrem & effectricem χρηματιστικὴν duplicem

Proponit aliam

Non *contra naturam, ueras & natiuas diuitias, ad hominis uitam sustentandam per uictum & amictum conferentes, commutatione rerum, quibus abundat, cum ijs quibus caret, comparantem, adeoq; naturæ defectum arte cõpensantem.* N. 46. *κατὰ φύσιν esse pronunciat (paulo antè n. 5. etiam φύσει esse dixerat) non quòd à natura proueniat, sed quia naturæ uicaria sit. Et proinde si cum priore illa cap. præced. proposita conferatur, illa φυσικὴ, hæc nõ φυσικὴ dici meretur: si cum posteriore, μεταβλητικὴ ἴσθ' κατὰ φύσιν, καπηλικὴ uerò παρὰ φύσιν uocari iure poterit. Eãdem quinetiam ab œconomo non esse alienam asserit, cognitione sua, non autem exercitatione.* N. 47. *Quod ipsum infrà c. 10. ostendet. Causa huius est, quoniam ad œconomicæ finem, qui beatitudo est, confert: quandoquidem inter uirtutis χορηγίαν etiam diuitiæ connumerantur.*

Præter *naturalem, & mercatore potius siue fœneratore seu caupone, quàm œconomo dignam, quæ καπηλικὴ iccircò dicitur, & nomine generis usurpato etiam χρηματιστικὴ, seq. cap. etiam ὀβολοστατικὴ, quatenus pecunia quæstum facit pecuniarium.* N. 48. *Hæc œconomo penitus indigna est, non exercitatione tantùm, sed etiam cognitione, cùm uirtutis exercitium (in quo beatitudinis œconomicæ præcipuum momentum consistit) neq; spectet, neq; promoueat, sed impediat potius.*

Declarat, tum

Materiam, *uersatur circa rem non natura sua, sed instituto tãtùm hominum talem, circa Numum uidelicet.* N. 49. *Quod tali syllogismo deducit:*

Numus *res est per se incerta, instabilis, mutabilis, ignobilis.*
At *καπηλικὴ uersatur circa numum, & tãquam subiectum seu instrumentum (στοιχεῖον) & tanquam scopum seu effectum (πέρας)* N. 50. *Numo enim numum fœneratur.*
Ergo *καπηλικὴ uersatur circa rem incertam, instabilem, mutabilem, ignobilem.*

Absolutè & singillatim Opulentiæ eiusdem

Nõ *ueræ, sed illiberalis & sordidæ & infinitæ materiæ est καπηλικὴ & ipsa sordida, & solo quæstu nobilis. καπηλικὴ enim quo ad*

Formam, *nullum planè terminũ suæ acquisitionis nouit, sed in infinitum cupit augere diuitias.* Nu. 51. *Quod ipsum similitudine deducit:*

Quemadmodum Medicus *sua opera in infinitum producere & exercere cupit.* N. 52. *Protasis talis syllogismo confirmatur:*

Omnis *ars opera sua in infinitum producere cupit. Etenim*

Finis *artium excurrit in infinitum.* Nu. 53. *Ratio:*

Quòd *maximè cupiunt & assequi uolunt, eius consequendi studium est infinitum*

Atqui *finem maximè cupiunt atq; uolunt assequi, tanquam optimum in suo quemq; genere.* N. 54.

Ergo *finis consequẽdi studium est infinitũ tũ respectu*

Qualitatis *& perfectionis. Sic ars quælibet opera, quæ facit, excellẽtissima cupit facere.*
Quantitatis *atq; numeri. Sic ars quælibet opera optima in infinitum multiplicare uellet.*

Ea *quæ ad finem pertinẽt (uerbi gratia Materia & Instrumẽta) in artib. singulis finita sunt.* N. 55. *Ratio: Ipso enim fine circũscribuntur atq; terminãtur.* N. 56.

At Medicina *est ars.*

Ergo Medicina *opera sua in infinitum producere cupit tum secundùm*

Qualitatẽ. *Sanitatẽ ergo firmissimã & perpetuã, immortalitatemq; ipsam, si fieri posset, homini tribuere uolet.*
Quantitatem. *Infinitos igitur mortales sanitati restituere, & in sanitate conseruare cupiet.*

Ita *quoq; χρηματιστικὴ καπηλικὴ opera sua, diuitias nimirum, in infinitum augere studet. Deductio talis est:*

Finis *χρηματιστικῶς est infinitus.* N. 57.
At *opulentia pecuniaria finis est χρηματιστικῶς καπηλικῶς.* N. 58.
Ergo *opulentia pecuniaria est infinita.*

Veræ, liberalis & finitæ, mater est *οἰκονομικὴ ingenua, & patrefamiliâs digna. Deducit:*

Si *œconomicæ finis non est opulentia possidendi, sed commoditas & necessitas utendi, fruendi: certè χρηματιστικὴ œconomica non erit infinita.*
Sed *illud est.* N. 60.
Ergo *& hoc erit.* N. 59.

Comparatè. *Vide in sequentibus signum* D d.

Colligit: aliam

μὴ ἀναγκαίαν, infinitam, ex luxu uel auaritia hominum natam. N. 85.

ἀναγκαίαν, ex necessitatis naturalis defectu ortam. N. 86. *Quæ quidem differt & à*

Naturali *œconomica, circa uictum & amictum immediatè uersante (de qua cap. præced. egimus) cùm ipsa mediatè tantùm per commutationem rerum circa ea uersetur.* N. 87.

Pecuniaria *infinita, non circa uictum, sed circa numos tantùm occupata.* N. 88.

Dd. **Cùm duplicem opulentiam, & duplicem conquirendarum opum rationem esse docuerit: nunc eas inter se comparat: et tum quid fieri debeat, tũ quid fiat, exponit. Rationem namque acquirendi**

Priorem, quæ cum natura non pugnat, œconomo conuenire, eaq; contentos esse debere homines pronunciat, ut certæ & finitæ diuitiæ per μεταβλητικὴν cõparentur, quæ ad uictum & amictũ necessarium satis esse queant. N. 61. Nam cùm opulentia non sit finis, sed ad finem tendat, ad Necessitatem scilicet, tanquam instrumentum: nullum autẽ instrumentum infinitum sit, sed finitum: eandem profectò finitã oportebit esse secundũ uerã & naturalem χρηματιστικὴν.

Posteriorẽ, quæ cum natura pugnat, luxu hominum introductã, eorundemq; inexplebili cupiditate adauctã & ampliatã, priori illi lõgè ante poni, adeoq; omnes mortales uno sensu ad pecunias immodicè accumulandas ferri, quotidiana constare experientia asserit. Nu. 62. Etenim quotquot rei familiaris curã habent, aut habere uolunt, alij quidem diuitijs & pecuniarum multitudini student

Reipsa, illique operam dãt absque modo et fine. Ostẽdit τὸ ὅτι, Pecunias enim accumulãtibus Cresçit amor numi, quantũ ipsa pecunia cresçit. N. 63.

τὸ διότι, cur scilicet œconomi, dum diuitias naturales & finitas captant, in ἀπεριληπτὸν immodicam & infinitam incidãt. Causa est, quoniam species sunt sub eodẽ genere contentæ, affines inter se. N. 64. Deductio talis est:

Quorum habituum actiones in genere conueniunt, in specie differunt, facilè inter se commutãtur, & altera in alteram degenerat.

At χρηματιστικὴς prioris & posterioris actiones ita se habent. N. 65. Etenim

Conueniunt genere, quoniam commutatione diuitias acquirere satagunt, comparant (κτῆσις) opulentiæ causa (τῆς αὐτῆς χρήσεως) Numero 66.

Specie differunt, quòd prior opulentiã non per se, sed propter usum alium, propter necessitatẽ scilicet, affectat: posterior uerò non usus, sed possessionis ergò, ut augeat tantùm, non ut ad necessitatem utatur. N. 67.

Ergo χρηματιστικὴ prior in posteriorem facilè transire & degenerare potest: ita quidem ut non desint, qui hoc œconomi officium esse putent, diuitias quàm possit maximas accumulare. Numero 68.

Opinione, cumq; in hac œconomiæ partem præcipuam sitam esse arbitrẽtur, alijs quoq; auctores sunt, ut pecunias immodicè cumulẽt. τὸ ὅτι. Putant œconomi officium esse, uel quas non habeat acquirere, uel quas iam habeat, augere & conseruare in infinitum oportere. N. 69.

τὸ διότι, causam tã peruersæ opinionis affert. N. 70. Hominum igitur mentes, ut in accumulandis opibus tantoperè desudent, peruertit tum cupiditas & amor immodicus

Vitæ, cùm uiuere pòtius quàm bene uiuere desiderent. Sic ferè auari homines opes accumulant, neq; ijs tamen frui audent, semper ne quid deficiat metuentes: adeoq; senes quo minus uiæ superest, tanto plus quærunt uiatici. Ratio talis:

Quæcunq; ad uitæ sustentationem faciunt, homines immodicè appetunt. Demonstrat:

Qui uitæ desiderio immodicè tenentur, etiam ea quæ ad uitam faciunt, supra modum appetit. N. 72.

At plerique homines uitæ desiderio tenentur immodicè. Imò uerò omnes homines perpetuò uiuere desiderãt, & immortalitatẽ consequi. etsi ignorent quænam uera sit uita, & quõ comparetur. ut etiam beatitudinis & gloriæ desideriũ omnibus à natura est insitum. Num. 71.

Ergo etiam ea quæ ad uitã faciũt, immodicè appetunt: etsi ignorẽt quænam sint.

At πλοῦτος & pecunia ad uitæ sustentationem facere uidetur, non quidem immediatè, sed mediatè, cùm sit ueluti conciliator in præsens rerum necessariarum, & sponsor etiam in futurum. uti lib. 5. Ethic. cap. 8. docuit.

Ergo πλοῦτον plerique homines immodicè appetunt & infinitè.

Voluptatis. Vide in sequentibus signum Ee.

Ee.

Voluptatis *causa etiam auari redduntur homines, quoniã non tantùm uiuere, sed & bene uiuere cupiunt: at bene uiuere in sola uoluptate consistere putant: uoluptatis autem conciliatrices & ueluti proxenetas esse uident diuitias. Sic certè homines ἄσωτοι, luxus & luxuriæ causa prodigi, consumtis tandem facultatibus, in auaritiam, tanquam prodigalitatis et intemperantiæ suæ nutricem futuram, delabuntur, Quod Neronis & Caligulæ & similium aliorum exempla docent. Ostendit ergo, Diuitijs propter uoluptatem supra modum studere homines, & χρηματιστικὴν καπηλικὴν exercere tum.*

Impropriè *dictam, quæ scilicet non ex pecunia, sed ex opificio uel opera quauis alia sordidum quæstum pecuniarium captat, præter necessitatem uitæ. Quam iccirco quis operariam dicere posset, siquidem numus illi nõ τοιχᾶον, sed πέρας tantùm est. Hanc ergo ostendit et*

Vicariam *esse Numulariæ. N. 76.*

Præter *naturam esse talis deductione:*

Propriè *dictã, βαλαυσικὴν scilicet siue Numulariã, quæ circa χρήματα tota occupatur, & ex pecunia quæstum pecuniariũ facit fœnerando: cui numus & τοιχᾶον est et πέρας, & instrumentum & effectus, suprà n. 50. Demonstratio talis est:*

Voluptuaria *uita pecunijs maximè fouetur atq; promouetur. N. 74.*

At *qui bene uiuere student, uoluptuariam uitam sequuntur. Num. 73. Quãdoquidem potiorem aliam uoluptatem ignorant corporea. Quod de Tyrannis lib. 10. Ethicorum cap. 6. n. 25. dixerat.*

Ergo *qui bene uiuere student, pecuniæ maximè inhiant. N. 75.*

Qui *diuitias quærunt, si non ratione omnium compendiosissima, Numularia scilicet, id impetrare queant, uicaria eius, Operaria nimirum, diuitiarum ergò utuntur.*

At *omnes qui uoluptatis studio tenentur immodico, diuitias quærunt. Probat:*

Diuitiæ *uoluptatis ministræ sunt & cõciliatrices.*

At *uoluptatis studiosi quærunt ea, quæ uoluptatem conciliare & augere possunt, N. 77.*

Ergo *uoluptatis studiosi diuitias quærũt.*

Ergo *quotquot uoluptati student, si Numularia nequeant, Operaria, quæ illius uicaria est, diuitiarum ergô utuntur. N. 78.*

Qui *non ad proprium finem quoslibet habitus referunt, præter naturam illis utuntur. Ratio in genere. Omnis enim habitus ad finem proprium referri debet. N. 84.*

Præter *naturam esse tali deductione:*

At qui *artes quæstus pecuniarij causa exercent, non ad finem propriũ ipsos habitus referunt. Demonstrat:*

Pecunia *nõ est finis proprius habituum. Exẽplis illustrat habitus tum*

Practici, *utputa*

Fortitudinis, *cuius finis non est pecunia, sed animi constantia in prosperis simul & aduersis. N. 80.*

Prudentiæ *bellicæ, quæ finem suum per se & propriè in uictoria, non in pecunia quærit, præterquã per accidens. N. 82.*

Mechanici. *Sic artis Medicæ finis est sanitas, non pecunia. N. 81.*

Cæterùm *qui artes exercent quaslibet causa quæstus, finem illarum constituunt pecuniam. Num. 83.*

Ergo *finem non constituunt proprium.*

Ergo *qui artes quaslibet tam liberales quàm sordidas & seruiles causa quæstus exercent, præter naturam illis utuntur. N. 79.*

CAPVT X.

Vtrum Quæstuaria ad œconomiam pertineat, elucidat.

PErſpicuũ[1] aũt eſt & illud, de quo initio dubitatũ eſt, utrum eius, qui domũ regit, & eius, qui incumbit reipublicæ, ſit ratio cogẽdæ pecuniæ: [2] an non, ſed opus eſt paratum eſſe. Quemadmodũ[3] enim homines non efficit facultas ciuilis, ſed [4] cùm acceperit à natura, utitur ipſis: ſic[5] & alimentum naturam oportet tradere, tellurẽ, uel mare, uel aliud quippiam: ex[6] his aũt, ut decet, hęc diſpẽſare conuenit, qui regit domũ. Non[7] enim eſt artis textoris lanas efficere, ſed[8] uti ipſis, &[9] cognoſcere, quæ bona & idonea, & quæ mala & inutilis. Etenim[10], quæreret aliquis, cur ratio cogendę pecuniæ pars ſit curæ familiaris, medicina autẽ non ſit pars: & tamen[11] oportet ualere eos, qui domi ſunt, non minus atque uiuere, uel aliud quippiam eorum, quæ neceſſaria ſint. Quia[12] aũt eſt quidem quomodo patriſfamiliâs & principis ciuitatis munus eſt uidere de ualetudine: eſt[13] aũt quomodo non eſt, ſed medici. eodẽ pacto & de pecunia: eſt[14] enĩ quomodo patriſfamiliâs, [15] eſt autem quomodo minimè, ſed eius quæ inſeruit ipſi. Maximè[16] autẽ, quemadmodum dictum eſt prius, oportet naturâ hoc adeſſe. Naturæ[17] namque officium eſt, quo alatur ei, quo procreatum eſt, præbere. Omni[18] enim ex quo naſcitur, alimentũ eſt, quod reſtat. Quare[19] ſecundùm naturã, quæ domũ inſtruit, omnibus eſt è fructibus telluris & animantibus. [20] Cùm autem duplex ipſa ſit, ut diximus:[21] & hæc quidẽ cauponaria, hæc autem propria rei familiaris: &[22] cùm hæc quidẽ neceſſaria ſit & laudata, cõmutatiua[23] autẽ iure uituperetur (non[24] enim ortum habet à natura, ſed è ſemet ipſis quæſtum faciunt) meritiſsimò[25] fœneratoria ars odio habetur, quia[26] ab ipſo numo fit quæſtus, & non ſeruit, cui primo inuentus eſt. permutationis[27] enim gratia extitit: fœnus[28] autem ipſum copioſiorem facit. Vnde[29] & nomen hoc nactum eſt: ſimilia[30] enim quæ pariuntur ſunt gignentibus ipſa.

ΠΑΟΝ[1] δὲ καὶ τὸ ἀποροῦμενον ἐξ ἀρχῆς, πότερον ἔστιν οἰκονομικῆς καὶ πολιτικῆς ἐστὶν ἡ χρηματιστικὴ· ἢ[2] οὔ, ἀλλὰ δεῖ ταῦτο μὲν ὑπάρχειν. ὥσπερ[3] γὰρ καὶ ἀνθρώπους ὁ ποιεῖ ἡ πολιτικὴ, ἀλλὰ[4] λαβόντα παρὰ τῆς φύσεως, χρῆται αὐτοῖς· οὕτω[5] καὶ τροφὴν τὴν φύσιν δεῖ παραδοῦναι, γῆν, ἢ θάλατταν, ἢ ἄλλό τι· ἐκ[6] δὲ τούτων ὡς δεῖ ταῦτα διαθεῖναι προσήκει τὸν οἰκονόμον. ὁ[7] γὰρ τῆς ὑφαντικῆς ἔργα ποιῆσαι, ἀλλὰ[8] χρήσασθαι αὐτοῖς, καὶ[9] γνῶναι δὲ, τὸ ποῖον χρηστὸν καὶ πονηρὸν, ἢ φαῦλον καὶ ἀνεπιτήδειον. καὶ[10] γὰρ ἀπορήσειεν ἄν τις, διὰ τί ἡ μὲν χρηματιστικὴ, μόριον τῆς οἰκονομίας· ἡ δ' ἰατρικὴ, ὁ μόριον· καίτοι[11] δεῖ ὑγιαίνειν τοὺς κατὰ τὴν οἰκίαν, ὥσπερ ζῆν, ἢ ἄλλό τι τῶν ἀναγκαίων. ἐπεὶ δ' [12] ἔστι μὲν ὡς ὁ οἰκονόμος καὶ ὁ ἄρχων περὶ τῆς ὑγιείας ἰδεῖν, ἔστι[13] δ' ὡς ὁ, ἀλλὰ τοῦ ἰατροῦ· οὕτω καὶ περὶ τὴν χρημάτων, ἔστι[14] μὲν ὡς τοῦ οἰκονόμου, ἔστι[15] δ' ὡς οὐ, ἀλλὰ τῆς ὑπηρετικῆς. μάλιστα[16] δὲ, καθάπερ εἴρηται πρότερον, δεῖ φύσει τοῦτο ὑπάρχειν. φύσεως[17] γὰρ ἔργον, τροφὴν τῷ γενηθέντι παρέχειν. παντὶ[18] γὰρ ἐξ οὗ γίνεται τροφὴ τὸ λειπόμενον ἐστί. διὸ[19] κατὰ φύσιν ἐστὶν ἡ χρηματιστικὴ πᾶσιν, ἀπὸ τῶν καρπῶν, καὶ τῶν ζώων. διττῆς[20] δ' οὔσης αὐτῆς, ὥσπερ εἴπομεν·[21] τοῦ μὲν καπηλικῆς, τῆς δ' οἰκονομικῆς· καὶ[22] ταύτης μὲν ἀναγκαίας καὶ ἐπαινουμένης, τῆς δὲ[23] μεταβλητικῆς, ψεγομένης δικαίως (οὐ[24] γὰρ κατὰ φύσιν, ἀλλ' ἀπ' ἀλλήλων ἐστὶν) εὐλογώτατα[25] μισεῖται ἡ ὀβολοστατικὴ, διὰ τὸ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ[26] νομίσματος εἶναι τὴν κῆσιν, καὶ οὐκ ἐφ' ὅπερ ἐπορίσθη. μεταβολῆς[27] γὰρ ἐγένετο χάριν· ὁ δὲ[28] τόκος αὐτὸ ποιεῖ πλέον. ὅθεν[29] καὶ τοὔνομα τοῦτ' ἔλαβεν. ὅμοια[30] γὰρ τὰ τικτόμενα τοῖς γεννῶσιν αὐτά ἐστιν.

PErſpicuum[1] autem eſt etiam illud, de quo initio quærebatur, utrum ars pecuniæ quærendæ ſit hominis ad rem familiarem adminiſtrandam apti, & uiri reipub. adminiſtrandæ periti,[2] nécne: ſed hoc oporteat ſuppetere ac præſto eſſe. Quemadmodum[3] enim homines non procreat ſcientia reip. adminiſtrandæ, ſed[4] ys à naturâ acceptis utitur: ita[5] & victum natura ſubminiſtret oportet, nempe terra, aut mare, aut aliud quippiam: quomodo[6] autem hæc ſint procuranda & tractanda, ad parteis eius, qui rem domeſticam adminiſtrat ac procurat, pertinet. Non[7] eſt enim artis textoriæ lanam facere, ſed[8] ea uti, &[9] præterea qualis ſit bona & apta, qualisue mala atq; inepta, cognoſcere ac iudicare. Etenim[10] dubitare poſsit aliquis, quamobrem ars pecuniæ quærendæ quidem rei domeſticæ adminiſtrationis particula ſit, medicina autem non ſit. Atqui[11] bene ualere oportet eos, qui domi ſunt: quemadmodum uiuere, & aliud quippiam neceſſarium. Quoniam[12] autem aliquo modo eſt eius, qui rem domeſticam adminiſtrat, & eius, qui ciuitati præeſt, etiam bonæ ualetudinis ſuorum curam habere, aliquo modo[13] non eſt, ſed medici: ſic[14] & uidere, ut pecunia ſuppetat, aliqua ratione eſt eius, qui rem familiarem tuetur atque adminiſtrat, aliqua[15] ratione non eſt, ſed artis miniſtræ & ſubſeruientis. Maximè[16] autem, quemadmodum antè dictum eſt, eam præſtò eſſe oportet naturâ. Naturæ[17] enim munus eſt, uictum ei, quod procreatum eſt, præbere. Omni[18] enim eius, unde oritur, reliquum, uictus eſt. Quare[19] ea pecuniæ quærendæ ratio, naturæ conſentanea omnibus eſt, quæ eſt à fructibus & animalibus. [20] Cùm ſit autem ea duplex, quemadmodum diximus,[21] & altera quidẽ ſit cauponaria, altera ad rem familiarem tuendam pertinens:[22] & hæc quidem neceſſaria ſit, & laudetur: illa autem,[23] quæ in permutatione numi conſiſtit, merito uituperetur (non[24] enim naturæ conſentanea eſt, ſed in ea alter ab altero lucrum aucupatur) optima[25] ratione omnib. in odio eſt ratio fœneratrix, quod[26] ab ipſo numo quæſtus fiat, & nõ ad quam rem paratus eſt uſurpetur. Permutationis[27] enim gratia natus eſt: fœnus[28] autem eum auget, & multiplicat. unde[29] etiam apud Græcos hoc nomẽ reperit. (τόκος enim à pariẽdo, quod illi dicunt τίκτειν, manauit: & apud Latinos fœnus à fœtu.) [30] Similia enim ſunt ea, quæ pariũtur, ys quæ gignũt &

pſa. Fœnus[31] autem eſt, cùm paratur numo numus. Quare[32] omnium quęſtuum hic eſt maximè prętęr naturam.

ἐστιν. ὁ[31] δὲ τόκος γίνεται νόμισμα νομίσματος. ὥστε[32] μάλιστα παρὰ φύσιν οὗτός τῶν χρηματισμῶν ἐστιν.

procreant. In fœnore[31] autem, pecunia pecuniæ partus ac fœtus eſt. Quapropter[32] maximè omnium quærendæ pecuniæ rationum abhorret hæc à natura.

COMMENTARIVS ET SCHOLIA.

Perſpicuum autem eſt.) Quæſiuerat ſuprà, utrum pars foret diſciplinę domeſticæ illa ratio, quæ χρηματιστικὴ uocatur: officiúm que patris familiâs eſſet quærere pecuniam, ſiue pecuniaria ars adminiſtratrix ipſius & famula foret: cuius χρηματιστικῆς ſcilicet partes eſſent ſuppeditare ei, quod ſtudio ſuo peperiſſet. Nunc tradit totum hoc, quod nos eo tempore premebat, perſpicuum eſſe. Quomodo autem hoc planum ſit, exponet: antè tamen quæſtionem illam huc reuocat. inquit enim, dubium fuiſſe, utrum proprium munus patris familiâs atq; ciuis, qui uerſetur in rep. foret, incumbere in eã curam, ſtudioſeq; cogere pecuniam, ſiue non, ſed oporteat totum hoc paratum eſſe. Quod quemadmodum accipi debeat, ſimili illuſtrat. inquit enim, Vt eadem ratione, qua ratio adminiſtrandæ reip. non parit etiam homines, ſed illis acceptis à natura, utitur: ſic etiam oporter naturam cibaria præbere illis, ut loquitur, terram, ſiue mare, ſiue aliud quippiam. Terram cùm dicat, intelligitur fructus terræ: mare uerò, quia cùm Græci iu urbib. condendis ſecuti eſſent mare, piſcib. multum utebãtur. Plato quoq; in 8. libro de Legib. tradit, Græcam nationem magna ex parte cibum capere ex ijſdem duob. elementis. Nam quod noſter addidit, Vel aliud quippiam: uidetur ſignificaſſe aues. quo enim alio ueſci poſſunt homines præter ea, quæ ſumunt è terra & aquis, niſi auibus, è quib. ſuauiores epulæ menſam inſtruunt? Vnde fortaſſe appellauit terram & mare, quia inde capitur maior copia humanorum ciborum, & magis neceſſariorum: non expreſsit autem quæ uolant, quia illis facilius caret hominum genus. Putaret etiam aliquis non ſine cauſa auctorem ea innuiſſe, quibus Anacharſis ille Scythes in epiſtola ad Hannonem, ſe uitam ducere ſolitum narrauit, dixit enim, Lacte, caſeo, carne ueſcor. Quod uerò hic ὀβολοστατικὴν dixit, cùm ὀβελίαν, & de quo controuerſia eſſet, oſtendere uellet: eodem pacto infrà in hoc ipſo libro inquit, ζητέμενον pro ζήτησις, nam quin notio huius & illius partici pij eadem ſit, dubitari non poteſt,

Ex his autem.) Cùm oſtenderit, quod officium patris familiâs non ſit: nunc aperit quid meritò ab eo expectari debeat. Affirmat igitur oportere eum reb. acceptis, unde monſtrauit, rectè uti ipſis, ſeduloq; procurare commoda familiæ, quam regit. Quod autem inquit, οὐκ τέκτων, ualet (ut opinor) è tellure ac mari, quemadmodum etiam Plato locutus eſt, qui inquit, οὐ γῆς ἢ θαλάττης, uel artib. ac ſtudijs, quæ illa ipſa ei tradant. Verum autem quod præcipit eſſe, declarat exemplo artis notæ Neque enim, inquit, curæ debet eſſe textori gignere lanam: ſed officium ipſius eſt uti ipſa, ſcireq; quæ utilis & idonea eſt: & quæ contrà inutilis, minimeq; apta telæ texendæ.

Etenim quæreret aliquis.) Non eſt hæc noua quæſtio, ut nonnulli putarent: ſed quod nunc addit, eſt quaſi ſimile quoddam, accommodatum ad confirmandum, non eſſe rationem quærendæ pecuniæ alteram partem œconomicæ. Si namq; cogeremur fateri, χρηματιστικὴν hanc eſſe partem ipſius: negare non poſſemus, quin ars, quę morbos curat, foret & ipſa pars œconomicę. opus eſt enim, ut inquit, familiam ualere non minus, atque eandem uiuere. Abſurdum autem hoc eſt, nemoq; unquam dixit proprium uerumq; munus eſſe patris familiâs mederi domeſticis ægrotis. Cùm autem dixiſſet, Vt uiuere familiam: addidit, Vel aliud quippiam, quod neceſſariũ ſit. non deſunt enim alia quoque, quæ ſanè mirificè conueniunt familiæ, uel potius neceſſaria ipſi ſunt: ut tecta habere, quibus & frigus & æſtum uitet: & ueſtimenta, quæ tamen à patre familiâs effici non debẽt: nec iure optimo, ut opera ipſius fiant, poſtularentur.

Quia autem eſt quidem.) Oſtendit exemplo huius ſimilis, quomodo patris familiæ munus dici poſsit pecuniam parare: eodem ſcilicet modo, quo ipſius principiſq; ciuitatis officium eſt ſaluti ſuorum ualetudiniq; prouidere. Requiritur namq; meritò ab ipſis, ut hoc pacto ipſam tueantur ac pariant. id eſt, ut domum urbemq; mundam ac purgatam habent, dentq; operã ne ueſcatur cibis inutilibus, ſed ſalubribus: ſi medici non ſint, aliunde ipſos propoſitis præmijs euocent, alijq; non paucis huinſcemodi rebus ipſi conſulant. Vt enim hoc pacto decet ipſos ualetudinem curare, ita non ſunt partes huius aut illius ad lectulos ægrotorum accedere, inediamq; ipſis imperare, ſiue aluum purgare. hoc enim officium eſt medici. Simili modo, inquit, oportere ſe ipſum gerere in pecunia ipſa, nam ita opus eſt ipſum uidere: illo uerò minimè, cùm hoc proprium munus ſit artis illius, quæ famula eſt adminiſtratrixq; œconomicæ.

Maximè autem.) Tangit rurſus, quod antea dixerat, in primis oportere, ut hoc ipſum à natura prouiſum paratumq; ſit: cùm ipſius officium ſit, cibum ſuppeditare, unde ali poſsit illud, quod procreauit. Quod uerum eſſe, ſolereq; ipſam ſeruare, declarat. Neq; enim unde aliquid gignitur, totum abſumitur in eo conformando: nam reſtat ſemper aliquid, quod imbecillũ adhuc ipſum tenerumq; tueatur ac nutriat: id quod ipſe ſuprà in animantibus, quæ oua pariunt aut uermes, ita ſe habere docuit. Idem autem uſu uenire in hominibus beluisq; dubium non eſt. nam quod reliqui eſt materiæ, unde gignuntur aluntúrque in uentre matrum, uertitur in lac, quo uiuunt, cum ex utero prodiêre. & hoc eſt, quod uocauit λειπόμενον. Addit autem, quod elicitur è ſuperiore diſputatione: Quapropter ratio pecuniæ comparandæ, quæ naturam imitatur, omnibus hominibus eſt in fructib. terræ, & corpore animantum, quibus illi ueſcuntur.

Cùm autem duplex.) Propoſitum hic aliquo modo uidetur eſſe auctoris in odium adducere fœneratores, demonſtrareque ſtudium illud peſsimum eſſe, in primisq; à natura alienum: nec tamen non oſtendit ſimul, quæ ratio rei quærendæ honeſta ſit ac meritò probetur. Ita igitur argumentatur, ab initioq; ipſius ducit totam hanc rationem: Cùm autem ipſa, χρηματιστικὴ ſcilicet, ſit duplex (quod etiam ſupra à ſe declaratum fuiſſe teſtatur) & ipſarum altera cauponis propria ſit, altera uerò patris familiâs, & eius, qui domum diſciplina ſua regit: cumq; hæc neceſſaria ſit & laudetur, illa uerò, quæ tota poſita eſt in commutatione, iure optimo uituperetur. cuius ſui iudicij, ante quam rationem abſoluat, reddit rationem dicens: Nõ enim ſequitur naturam, neque finem ſibi propoſuit comparare, quæ uitæ neceſſaria ſunt, contentaúe illis eſt. uerùm, inquit, res, quę ipſa parantur, ſe mutuò gignunt: ut exempli cauſa, uini magna uis copiam frumenti parat, ſiue olei, ſiue ueſtimẽtorum. quæ res poſtea ita partæ, rurſus commutantur, nouamq; ubertatem aliarum rerum pariunt, unde ſemper patrimonium maius fiat: ita enim diuitiæ conficiuntur, quibus incumbitur. Hoc igitur arbitror ualere, quod inquit, ἀλλ' ἀπ' ἀλλήλων. Concluditur autẽ ratio omnis uerbis, quæ ſtatim ſequũtur: Optima ratione iuſtiſsimaq; de cauſa odio habetur fœneratoria. cuius etiam ſuæ ſententiæ cauſam attulit: quia, inquit, quod illa parit, naſcitur à nummo ipſo. Quare non ſeruit ille, nummus ſcilicet, ei rei, cui inuentus eſt, ortus enim eſt, uſurpariq; primùm cœptus. ut artem commutandi res utiles uitæ adiuuaret. ita autem fœnus nummorũ copiam parit. Ὀβολοστατικὴ uocata eſt ab ab obolostatis: ita enim olim fœneratores appellabãt, ut Ariſtophanes comicus νεφέλαις. Veteres autem quidam grammatici hanc rationem huius iuncti nominis attulerunt, dixerunq; uocatos ita fœneratores, quia moris eſſet in lancibus collocare obolos nummoſq;: expendebant enim antiquitùs pecunias, non numerabant. Nam quod τωλέον hic, inquit ſummus doctor, cùm ſine fine nomiſma ſemper augeri fœnore ſignificaret: idem facetiſsimus comicus, quid eſſet τόκος demonſtrans, hoc ipſum nomen iterauit.

Vnde & nomen huc.) Vnde fœnus à Græcis τόκος uocatum ſit docet, ac de ratione huius nominis differit: ualet enim hoc ad confirmandum iudicium ipſius, qui dixit ita nummum párere nummum. Omnibus enim, inquit, in rebus, quæ gignũtur, ſimilia ſunt illis, unde gignuntur: fœnus autem eſt, cùm è nummo naſcitur nummus. Quare addit, Præter cæteras omnes rationes, quæ non ualde naturam ſequuntur, hæc maximè aliena à natura eſt.

ἀλλὰ δεῖ τοῦτο μὲν ὑπάρχειν.) Si μὲν aduerſatiuã retineamus aut ſequẽtia omnia, ὥσπερ γὰρ, uſq; ad, οὐκ δὲ τέκτων, parẽtheſi includẽda erũt: aut certè quid aliud ſubintelligendũ erit. ſin uerò pro μὲν legamus μόνον, explicatior erit ratiocinatio. Opes ad uitam ſuſtentandã neceſſarias œconomo adeſſe oportet, in quibus condendis, diſponendis, & ad uſum promendis induſtriam ſuam exerceat. Si non adſint, œconomi non erit officium illas comparare: ſed tantùm rationes comparandi nouiſſe. Hoc ipſum cap. 8. n. 58. per diſiunctionem expreſsit: κληδικὴν κατὰ φύσιν, quæ œconomiæ pars eſt, δεῖ ἢ τοι ὑπάρχειν, ἢ πορίζειν (ratio-

nẽq;

nes comparandi dictare, non actu comparare) αὐτὸν (τὸν οἰκονομικὸν) ὅπως ἂν ἄρχῃ. Sic Hesiodus passim in Ἔργοις patremfamilias nõ ipsum operi manus admouere, sed rationem, qua opes per agriculturam & mercaturam acquirantur, callere, & familiis præcepta agendorum suo tempore dare iubet. Vti equiso & ephippiarius & calcarius faber equestri disciplinæ inseruiũt: ita χρηματιστικὴ ipsi œconomicæ, tanquam architectonicæ. Quò sanè respiciens Sallustius, cùm rationem uitæ consilijq; sui redderet, Neq; uerò agrum colendo aut uenãdo seruilibus officijs ætatẽ se egisse scribit: cùm cæteri scriptores agriculturam & uenatoriam uel ipsis regibus dignas laudare consueuerint.

οὐ δὲ τούτων.) Synchysis hîc est, τὸν δὲ οἰκονόμον οὐ τούτων (οὐ γῆς & βαλάττης subintellige λαβόντα) ταῦτα (ad uictum scilicet necessaria) παρασκευάζειν ὡς δεῖ φυτεύσαι. Duo siquidem Oeconomicæ χρήσεως munia sunt, ea quæ acceperit condere: & quæ condita sunt, suo tempore promere. Quorum hoc prioris finis est. Conditura autem in Dispositione & Locatione apta potissimùm consistit, sicut in Oeconomico docet Xenophon.

παντὶ γὰρ ἐξ οὗ.) Synchysis est uocũ, παντὶ γὰρ τὸ λειπόμενον ἐξ οὗ γίνεται τροφὴ ἐστί. Ex seminalis materiæ parte altera oritur, ex reliqua parte nutritur animal. In uiuiparis ex semine proprie dicto concipitur fœtus: ex sanguinis parte affluente ad uterum, & massæ conformationis sese immiscente, embryo nascitur & augetur: reliqua pars prouidentia naturæ tẽpore partus in mãmas regurgitans in lac conuertitur.

Διὰ τέχνης δὲ ἡ μεταβλητική.) Hoc membrum, quod in textu Aristoteleo desiderabatur, methodi coniectura supplendũ putaui: & ne quis audaciam nostram accusare posset, lineis inclusi. Ratio supplementi est, quoniam anacephalæosin instituit specierũ χρηματιστικῆς. Naturalis ergo, quam cap. 8. explicauit, non est duplex (quod alioqui uelle uideretur, si hæc absq; supplemẽto legantur) sed Artificialis altera, quam cap. 9. duplicem facit, nempe uel Naturæ deficientis uicariam, uel Luxuriæ ministram: hanc καπηλικὴν, illam nomine generis μεταβλητικὴν dictã. Porrò quæ adijcit, sic intelligenda: καὶ ταύτης μὲν (τῆς μεταβλητικῆς propriè dictæ, nomine generis ad speciem translato, cap. præced. n. 15.) ἀναγκαίας καὶ ἐπαινουμένης, (cùm εἰς ἀναπλήρωσιν τῆς κατὰ φύσιν αὐταρκείας inuenta sit ab arte, uti præced. cap. n. 24. docuit) τῆς δὲ καπηλικῆς (quæ altera species est μεταβλητικῆς, non ἀναπλήρωσιν ἐνδείας, sed αὔξησιν tantùm ἐσίας quærens. uti cap. præced. n. 67. Omnes legunt, τῆς δὲ μεταβλητικῆς: sed errore manifesto. Vox fortassè μεταβλητικὴ in margine ad explicandum præcedens relatiuum τούτης adiecta primùm ab aliquo, subinde in græcum contextũ à librario importunè translata fuit) ψεγομένης δικαίως (non absolutè & per se uituperatur, uti neq; cõmutatio absolutè laudatur: sed hæc, quatenus naturalis indigentiæ terminos non transcendit: illa uerò, quatenus transcendit. Alioqui potest quis in Naturali χρηματιστικῆ, quæ ortu suo naturalis est, peccare per auaritiam: potest etiam μεταβλητικῆ uicissim ad auaritiam abuti: potest denique καπηλικῆ per se parum laudata ad necessitatem naturalem tantùm uti) ἐκ γὰρ κατὰ φύσιν (καπηλικὴ ortu suo non est naturalis, sed purè & merè artificialis: usu tamen recto naturæ potest ministra fieri. At si usus peruersus accedat, planè cõtra naturam euadit, & ortu scilicet & usu suo) ἀλλ' ἀπ' ἀλλήλων ἐστί. (Opponit inter se τὸ κατὰ φύσιν, & τὸ ἀπ' ἀλλήλων, quod Διὰ τέχνης εἶναι cap. 9. n. 5. dixerat. Non naturales, sed arte tantùm & instituto hominum introductas diuitias consectatur, pecuniam scilicet: & lucrum ex alio quærit ἀπ' αὐτοῦ τοῦ νομίσματος. An fortassè legendum, ἀλλ' ἀπ' ἀναγκῆς ἐστι, non à naturæ necessitate, sed à commutatione pendet. uel ἀπὸ πλεονάσεως ἐστὶ, hoc est à cupiditate immoderata pẽdet. uti præced. cap. n. 77. docuit.)

ὁ δὲ τόκος.) Sic Aristophanes ὦ νεφέλαις:

τοῦτο δ' ἔσθ' ὁ τόκος τὶ ἡδύτερον;
πόθ' ἅμ' ὁρᾷ ἡ κατὰ μῆνα καὶ κατ' ἡμέραν
πλέον πλέον τ' ἀργύριον ἀεὶ γιγνεται παρρέοντος τοῦ χρόνου.

Cuius interpres τὸ δάνειον uidetur ipsam sortem uocare, τὸ ἀρχαῖον alioqui dictũ: τόκον uerò, id quod pro sorte penditur. Iam si usura ad sortem applicetur, & semper crescẽdo sortem, ne unquam exoluatur, ueluti mergat (uti Liuius loquitur) ἀνατοκισμὸς appellatur. Latinis Fœneratoria, Græcis δανεισμὸς, pecuniæ usu pecuniam acquirens. Quæ quidem si respectu eius, qui pecunia ab altero accepta utitur, cum illius lucro fiat, siue absq; hypotheca, siue cum hypotheca: item si respectu eius, qui pecuniam dat alteri, non pecuniæ accumulandæ, sed uitæ sustentandæ causa suscipiatur: ut quàm maximè nõ naturalis sit suo ortu, suo tamen usu neq; cõtra naturam, neq; contra bonos mores esse uidebitur. At quando fœnus uel respectu accipientis sine lucro illius est, uel respectu dantis nulla necessitate, sed accumulandi tantùm libidine fit: non tantùm ortu suo non naturalis, sed abusu insuper suo παρὰ φύσιν, contra naturam & contra bonos mores erit fœneratoria, & odio hominũ dignissima.

ὄθεν καὶ τὠνομα.) D. Ambrosius etymon ab adiuncto dolore amplificat: τόκους, inquiens, Græci appellarunt usuras, eò quòd dolore partus animæ debitoris excruciare uideantur. Veniunt Calendæ, parit sors centesimam: creuit centesima, petitur, nec soluitur, applicatur ad sortem. Itaq; non iam centesima incipit esse, sed summa, hoc est, non fœnoris centesima, sed fœnus centesimæ. Fœnus Latinis, quasi Fœtus numi. Festus naturalem terræ prouentum à ueteribus Fœnus appellatum prodidit.

ὁμοίως γὰρ τὰ τίκτόμενα.) Vel actu, ut quę animalia fœtum uiuentem edunt, equus, homo, uacca: uel potentia, ut quę ouũ prius pariunt, è quo excluditur auis, similis speciei.

- POST *specierum* κτητικῆς *seu* χρηματιστικῆς *enarrationẽ, ad quæstionis, quam suprà c. 3. attigerat, solutionem sese conuertit: adeoq; ea quæ hactenus de speciebus singillatim dixit, ueluti per anacephalæosin ad problematis explicationem confert. Quæstionem igitur superius proposita*
  - Repetit: *nimirum* Dubitatum *fuisse, utrũ* χρηματιστικὴ, *quæ circa res œconomicas uersaretur, œconomi (& per cõsequens politici) propria*
    - Esset, *& cum œconomia planè eadem.* N. 1.
    - Non *esset, sed ipsam œconomiam præcederet, materiam illi suppeditando, Diuitias scilicet, tanquam organa uitæ quotidiana. Vt proinde œconomiæ munus esse uideatur, siquidem diuitiæ per* χρηματιστικὴν *iam partæ adsint, illas ad usum domesticum reuocare: si non adsint, eas per* χρηματιστικὴν *œconomicæ eatenus inseruientem comparare.* N. 2.
  - Deducit: *& per* χρηματιστικὴν *œconomicæ*
    - Non *conuenire penitus, ex aliorũ, uti uidetur, opinione, probatum ab*
      - Effectu, *in hunc modum*
        - χρηματιστικῆς *munus est, res ad uictum & amictum inprimis, deinde & ad alios usus quotidianos necessarias comparare.*
        - Atqui *œconomicæ munus non est res necessarias comparare, sed ijs uti.* Χρῆσις *enim œconomi est;* κτῆσις *ab alijs obitur artibus. Vide in seq. signum* A.
        - Ergo *œconomica non erit* χρηματιστικὴ.
      - Pari. Nu. 10.
        - Si χρηματιστικῆς *pars est œconomiæ, etiam Medicina eiusdem pars erit. Ratio. Neq; enim minus necessaria est familiæ sanitas (quam conseruat & recuperat medicina) quàm alimẽtum (quod* χρηματιστικὴ *suppeditat.)* N. 11.
        - At *Medicinam nemo unquam œconomiæ partem fecit.*
        - Ergo *neq;* χρηματιστικὴ.
    - Conuenire *aliquatenus, & aliquã, non omnẽ, nec omnimodo, ex sua sententia ostẽdit. Vide sig.* B.

A. Similitudine ostendit gemina: altera sumta ab arte

Politica:

Sicuti politica scientia erga homines se habet, ita se habet œconomica erga res ad uictum necessarias.

Atqui politica
- Non facit primùm homines. N.3.
- Sed à natura productis utitur, regendo illos & instituendo. N.4.

Ergo etiam œconomica
- Non facit primùm res ad uictum necessarias, inter quas alimenta naturæ ductu principatum obtinent. N.5.
- Sed rebus à natura productis ad usum familiæ utitur, eaq; domi sic uti par est disponit. Num.6.

Mechanica:

Quomodo mechanici artifices circa instrumenta & materiam suam uersantur, ita quoq; œconomus circa instrumenta œconomica. Instrumenta enim dari œconomica, suprà cap.4. demonstrauit, & c.8.n.4. mechanicis famulantes artes duûm fecit generum: alias quæ materiam, alias quæ instrumenta subministrarent.

At mechanici artifices (Textoris exẽplum sit instar omnium, quo etiam lib.7. Polit. cap.4. utitur)
- Non faciunt neq; instrumenta neq; materiam (neq; enim textor radium fabricat, uel lanam generat) N.7. Quòd si interdum faber ferrarius sibiipsi malleum fabricat, hoc per accidens tantùm, non per se. Ipsius enim est malleo uti ad cudendum uel gladium uel malleum.
- Sed satis habent materiam & instrumenta oportuna tum
  - Ad usum reuocare operando. N.8.
  - Cognoscere, ut quæ & qualia esse debeant, ijs, qui hæc procurant, indicare queant. N.9.

Ergo etiam œconomi non facient primùm res necessarias ad uictum, sed factis & productis uel à natura uel ab artibus alijs utentur.

B. Ergo χρηματιστικὴν in

Genere, (non quouis modo, sed certa quadam ratione (nimirũ non ratione exercitationis, sed ratione cognitionis) œconomicã esse, & ad œconomiã pertinere, similitudinis ultimæ paulo antè adductæ explicatione ostendit, & ueluti elenchũ infert:

Quemadmodum œconomo & politico cura sanitatis ciuium & familiæ
- Conuenit, nimirum ut eam præsentem probi alimenti subministratione & moderatorum laborum institutione ex Gymnasticæ præscripto conseruet: absentem uerò medici intraductione reuocet. N.12.
- Non conuenit, ut ipsemet gymnastes sit & medicus: et licet artẽ calleat, non tamen ut œconomus, sed ut gymnastes & medicus eandem in sua familia profitebitur. N.13. Sic Cato suorum uernarum liberos literas docebat, non ut dominus, sed ut grammaticus.

Ita quoq; œconomo χρηματιστικὴ

Conuenit, ut de alimentis & alijs rebus necessarijs, uel à natura uel ab arte ad usum uitæ productis producendisue, suæ familiæ prospicere, & qua ratione cõmodissimè & honestissimè acquiri possint, uidere queat. N.14. Nam si procurationem œconomicam propter negotia potiora sup. c.7. nu. 19. ab hominibus liberis & opulentis, suis præfectis atq; seruis committi solere asseruit, non ut otio interim ipsi indulgerent, sed uel theoricæ uel politicæ uitæ operam darent: multo minus ipsa acquisitio, utpote operosior, œconomo politicóue conueniet. Et hactenus χρηματιστικὴ quoad sui cognitionem, est œconomica (hoc est, ab œconomo bono, eodemq; uiro bono non aliena) prouidere scilicet, ut honesta ratione & uictus & reliqua ad usum uitæ moderatum necessaria, ex præscripto earum artium, quarum hæc professio propria est, uel sponte marte, uel alieno ministerio comparentur. Scire igitur, quomodo aratro manus admouere, in uenationem progredi, pecora curare, calceum ad uenationem parare, numos elocare, operam mercede addicere deceat, ab œconomo non erit alienum, quòd hac ratiõe honesta uictus & amictus cõparetur. Naturalis proinde χρηματιστικῆς cõsideratio inprimis ad œconomũ pertinet: deinde Artificialis, duûm generum, tũ quæ naturalis necessitatis præsentis uicaria est μεταλλαντικὴ, tũ quæ futuræ necessitatis subsidiaria est καπηλικὴ, dũmodo sit moderata, à luxu & auaritia seiuncta. At inhonesta ratione qualicunq; comparare res necessarias, ut ab exercitatione boni uiri, sic à cognitione œconomi alienum est. Aliena proinde ab illo cognitio χρηματιστικῆς naturalium rerum immodicæ, ἀλλαντικῆς item omnigenæ, tum Mercatoriæ tum Nummulariæ tum Operariæ, quatenus iniusto & immoderato quæstui student.

Non conuenit, ut ipsemet sese operi accingatur, sordido præsertim & libero homine indigno, cũ id per seruos & præfectos curare queat, ipse interim rebus melioribus & utilioribus occupabitur: quod de quibusdam dominis opulentis supra cap.7.n.19. affirmarat. Et hactenus χρηματιστικὴ, quo ad suam exercitationem, non est œconomica (hoc est, non conuenit œconomo, quatenus œconomus, sed quatenus artifex est quiuis alius, cuius opus ad œconomiam confert, quemadmodum ad eandem confert opus naturæ absq; adiumento artis) sed est ὑπηρετικὴ tantùm, ministra seu famula œconomicæ. Num. 15. Sic ergo famulatur œconomiæ exercitatio honesta & moderatæ κτητικῆς. Inhonestæ uerò χρηματιστικῆς exercitatio, siue captione rerum naturalium, siue commutatione mercatoria, nummularia, operariáue fiat, ab œconomia est aliena: cùm matronæ pudicæ ministerium impudicæ ancillæ minimè acceptum siet.

Specie, non quamuis, sed certam illius speciem, ratione cognitionis, ad œconomicam pertinere, diuisione repetita uidetur demonstrare. Vide in seq. signum C.

C. Κτητικὴ

Exercitationem, χρηματιστικῆς naturalis propria est.

Rei maximè naturalis & ad uitam œconomicam necessariæ — Κτῆσις quoad Cognitionem — pertinet ad œconomum. — Χρῆσις

Naturalis, quæ ex fructibus terræ, & ab animalibus (à natura quidem productis, arte tamẽ promotis, auctis & ampliatis) ea quæ ad uictũ & amictum & instrumentum quotidianum facere possunt, secundùm naturæ præscriptum Capit: uti c. 8. n. 44. diximus: simplicissima proinde, & frugalissima, & innocentissima, Naturæ matris liberalissimæ dona manu grata suscipiens. N. 16. Qua tamen ipsa abutuntur & Agricolæ & Milites & Pastores auari, non in subiecto, sed in forma acquisitionis peccantes.

Syllogismus subesse uidetur talis:

At alimentum res est maximè naturalis, & ad uitam necessaria. Deducit:

Id cuius præcipuam curam habet natura, maximè naturale & summè necessarium esse uidetur.

Nunc uerò alimenti præcipuam curam habet natura. N. 17. Confirmat. Nam ex parte una seminalis materiæ generatur, ex altera nutritur fœtus. N. 18. De qua re suprà cap. 8. n. 45. egit.

Ergo alimentum res maximè naturalis est & necessaria.

Ergo alimenti — Κτῆσις, si spectes — Exercitationem, χρηματιστικῆς naturalis propria est. N. 19. Baq; hactenus œconomicæ famulatur, materiã œconomicam illi subministrando. Idem quod suprà c. 8. n. 9. quæsiuerat.

Χρῆσις — Cognitionem — œconomo inprimis conuenit.

C. Κτητικὴ igitur seu χρηματιστικὴ alia est

Necessaria est, & necessitatis naturalis ueluti medica, ortu quidem suo non naturalis, fine tamen & usu naturæ amica, aut saltem non contraria, laude iccirco digna, & œconomi propria, ut non minus quàm prior illa œconomica dicimereatur, quoad Cognitionem scilicet, non autem quoad Exercitationem. N. 22. Eam Arist. μεταβλητικὴν κατ' ἐξοχὴν uocauit præced. cap. quando quidem rem qua abundat, cum re qua caret & indiget, commutat. Ad quam ipsam Mercatura quoq; & Numularia & Operaria referri potest atq; debet, quando neq; immoderatum quæstum consectantur, neq; alio quàm necessitatis quotidianæ supplendæ nomine suscipiuntur. Quemadmodum enim κτητικὴ Naturali improbus abuti potest, ita his uicissim Non naturalibus rectè potest uti uir probus.

Artificialis, quæ rebus uel natura uel arte comparatis atq; captis, præter naturæ illarum institutum ad rei cuiusuis alterius acquisitionem commutãdo Vtitur: Μεταβλητικὴ dicta in genere. N. 20. Vti etiam cap. præced. n. 15. Cuius usus moderatus œconomicæ famulatur, organum siue instrumentum œconomicum œconomo uero subministrando, Pecuniam, scilicet, uel Rem aliquam aliam, commutationi aptam: sicut suprà cap. 8. n. 8. quæsiuerat. Immoderatus uerò instrumentum præbet uel auaritiæ possidenti, uel prodigalitati utenti: cùm ferè malè parta malè dilabantur. Hanc duplicem esse constitit in præced. N. 21. Altera siquidem

Non necessaria est, καπηλικὴ dicta, nõ necessitatis naturalis, sed luxus & auaritiæ ministra atq; nutrix. Quæ quidem in

Quod contra naturã est, id uituperio & odio dignum est.

At καπηλικὴ contra naturam est, non tantùm ortu suo (quod cõmune habet cum priore μεταβλητικῇ) sed & suo fine, quæstum immodicum ex alijs quomodocunq; affectans. N. 24.

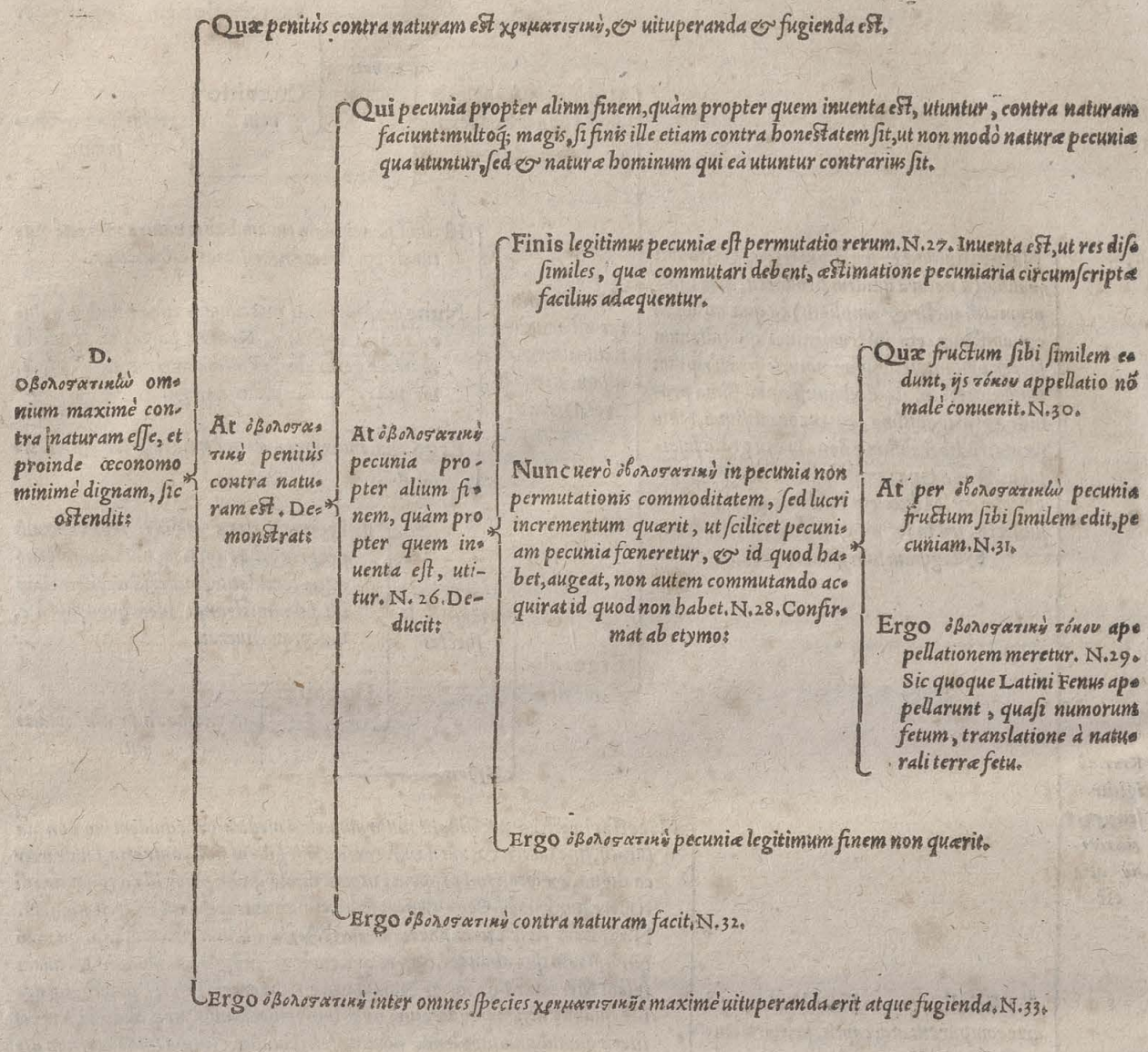
Ergo καπηλικὴ uituperio & odio digna est.

Genere, digna est uituperio. N. 23. Et per cõsequens indigna, quæ ab œconomo uel cognoscatur, nedum exerceatur. Porrò uituperij rationem addit:

Specie considerata, aliam alia speciem habet uituperabiliorem, & œconomo indigniorem. Etsi enim in immodico quæstu conueniunt, differunt tamen rursus ipso modo. Pecuniæ enim accumulandæ student alij media

Opera qualicunq;, ex qua stipem sordidam & illiberalem & immodicam petunt. Καπηλικὴ Operaria appelletur, opera sua ad iuuandos alios instituta ad quæstum proprium abutens. Tamẽ quia otiosa non est, sed opus facit, minus reprehẽdenda, quàm fœneratoria. Hanc seq. cap. μισθαρνίαν appellat.

Pecunia, δολοστατικὴ, Numularia, Fœneratoria. Vide in seq. signum D.

CAPVT XI.

Quæstuariæ Theoria explicata, de ijs quæ ad Praxin eiusdem faciunt disputat.

QVia[1] aũt, quę faciunt ad cognitionem, definiuimus satis: quæ ad usum pertinent, opus est percurrere. Cuncta[2] autem huiuscemodi contemplationẽ habent libero homine dignam, usum[3] uerò necessarium. Sunt[4] autem pecuniariæ partes utiles, pecorum peritum esse, qualia[5] maximos fructus ferunt, &[6] ubi, &[7] quomodo: ceu[8] equorum possessio qualis, uel boum, uel ouiũ: eodem pacto & reliquarum animantium. Oportet[9] enim nosse quę horum inter se collatorum sint maximè fructuosa, &[10] qualia qualibus in locis: alia[11] namq; in alijs regionibus uigent. Deinde[12] de agricultura: &hæc[13] iam nuda, &[14] arboribus consita.

ΕΠΕΙ[1] δὲ πρὸς τὴν γνῶσιν διωρίκαμεν ἱκανῶς, τὰ πρὸς τὴν χρῆσιν δεῖ διελθεῖν. πάντα[2] δὲ τὰ τοιαῦτα, τὴν μὲν θεωρίαν ἐλεύθερον ἔχει, τὴν δ'[3] ἐμπειρίαν ἀναγκαίαν. ἔστι[4] δὲ χρηματιστικῆς μέρη χρήσιμα, τὸ περὶ τὰ κτήματα ἔμπειρον εἶναι, ποῖα[5] λυσιτελέστατα, καὶ[6] πᾶ, καὶ[7] πῶς· οἷον[8] ἵππων κτῆσις ποία τις, ἢ βοῶν, ἢ προβάτων· ὁμοίως δὲ καὶ τῶν λοιπῶν ζώων. δεῖ[9] γὰρ ἔμπειρον εἶναι πρὸς ἄλληλά τε τούτων τίνα λυσιτελέστατα, καὶ ποῖα[10] ἐν ποίοις τόποις· ἄλλα[11] γὰρ ἐν ἄλλαις οὐθαδεῖ χώραις. εἶτα[12] περὶ γεωργίας· ἔστ'[13] αὐτὴς ἤδη ψιλῆς τε καὶ[14] πεφυτευμένης.

QVoniam[1] autem, quæ ad cognitionem pertinent, satis explicauimus ac distinximus: quæ ad usum referuntur, persequi nos oportet. Omnia[2] porrò hæc huiusmodi, cognitionem quidem & contemplationẽ habent liberalem, usum[3] uerò atq; experientiam necessariam. Sunt igitur[4] rationis pecuniæ quærendæ partes utiles hæ, primùm usu atque experientia didicisse, quales[5] res possessæ, sint utilissimæ atque opportunissimæ, & [6] ubi, & [7] quomodo: uerbi gratia, [8] equorum, aut boum, aut pecorum qualis sit possessio, itémque aliorum animalium. Oportet[9] enim usu didicisse, & quænam horum inter se comparata, sint utilissima, & [10] qualia qualibus in locis: aliorum [11] enim alijs in locis ubertas & prosperitas est. Deinde[12] de agricultura cognouisse, eaq; [13] tum nuda, tum consita:

nec &

nec [15] non de mellificio, & [16] alijs animantibus, degentibus in aquis, uel [17] uolucribus, è quibus licet capere aliquid adminiculi. Maximè [18] igitur propriæ pecuniariæ hæ sunt partes, & primæ quidem. Commutatiuæ [19] uerò maximum est mercatura. Atque [20] huius partes sunt tres, naucleria, [21] oneraria, [22] parastasis [23]. Differunt [24] autem harum partium aliæ ab alijs: quia hæ tutiores sunt, hæ uerò maiorem fructum afferunt. Secundum [25] aũt fœnus. Tertium [26] aũt mercenaria. Huius [27] autẽ una est, quæ mercedẽ capit, colendo sordidas artes: altera [28] uerò, quæ ex operibus uacuis ab arte & corpore solo administratis. Tertia [29] aũt species pecuniarię in medio sita est huius & primæ. Habet [30] enim in se & eius, quæ natura constat, quandam partem, & illius, quæ in permutationibus uersatur: quæcunq; [31] è tellure, & è rebus, quæ è tellure nascũtur, infructuosis quidẽ, ueruntamen utilibus: ceu [32] quæ materiẽ cædit, & omnis [33] ars, quæ fodit aliquid è terra. Hæc [34] aũt multa iam cõplexa est genera. Multæ [35] namq; species sunt eorũ, quæ è uiscerib. terræ eruuntur. De [36] unaquaque autem harum in uniuersum quidem dictum est & nũc: singulas [37] autem exquisitè tradere prodesset quidem ad eas artes exercendas, ostentationem tamen præ se ferret diutius in his commorari. Sunt [38] autem maximè artificioseę tractationes earum, in quibus minimam potestatem habet fortuna: sordidissimæ [39] autem, in quarum usu corpora maximè deprauãtur. Maximè [40] autem seruiles, ubi corporis plurimę functiones: ignobilissimę [41] uerò, ubi minimum requiritur uirtutis. Quia [42] autem sunt nõnullis prodita literis de his (ceu Chareti Pario, & Appollodoro Lemnio de cultu agrorũ, & nudorum, & arboribus consitorum: eodẽ aũt pacto & alijs de alijs rebus) hęc quidẽ ex eorũ monimẽtis uideãtur ab eo, cui curę sunt. Adhuc [43] aũt, quę dicta sunt sparsè, opus est colligere, quorũ ope nacti sunt quidam, qđ expetiuêre, incũbentes in rem quęrendã. Cũcta [44] nãq; hęc utilia sunt in precio habẽtib. pecuniariã: ceu [45] illud Thaletis Milesij (hoc [46] n. inuentũ quoddã est

καὶ [15] μελιτουργίας, καὶ τῶν [16] ἄλλων ζώων τῶν πλωτῶν, ἢ [17] πτηνῶν, ἀφ' ὅσων ἐστὶ τυγχάνειν βοηθείας. τ [18] μὲν δὴ οἰκειοτάτης χρηματιστικῆς, τοῦτα μόρια καὶ πρῶτα· τῆς δὲ [19] μεταβλητικῆς, μέγιστον μὲν ἐμπορία ἐστὶ [20] τούτης μέρη τρία, [21] ναυκληρία, [22] φορτηγία, [23] παραστασις· διαφέρει [24] δὲ τούτων ἕτερα ἑτέρων, ἵν' τὰ μὲν ἀσφαλέστερα εἶναι, τὰ δὲ πλέιω πορίζειν τὴν ὠφελειαν. δεύτερον [25] δὲ, τοκισμὸς. τρίτον [26] δὲ μισθαρνία· τούτης [27] δὲ ἡ μὲν τῶν βαναύσων τεχνῶν, ἡ δὲ [28] τῶν ἀτέχνων, καὶ τῷ σώματι μόνῳ χρησίμων. τρίτον [29] δὲ εἶδος χρηματιστικῆς μεταξὺ τούτης καὶ τῆς πρώτης. ἔχει [30] γὰρ καὶ τ κατὰ φύσιν τι μέρος, καὶ τῆς μεταβλητικῆς· ὅσαι [31] ἀπὸ γῆς, καὶ τῶν ἀπὸ γῆς γινομένων, ἀκάρπων μὲν, χρησίμων δὲ· οἷον [32] ὑλοτομία τε, καὶ πᾶσαι [33] μεταλλευτική. αὕτη [34] δὲ πολλὰ ἤδη περιείληφε γένη. πολλαὶ [35] γὰρ εἴδη τῶν ἐκ γῆς μεταλλευομένων ἐστί. περὶ [36] ἑκάστης δὲ τούτων, καθόλου μὲν εἴρηται καὶ νυῦ· τὸ δὲ κατὰ [37] μέρος ἀκριβολογεῖσθαι, χρήσιμον μὲν πρὸς τὰς ἐργασίας, φορτικὸν δὲ τὸ ἐνδιατρίβειν. εἰσὶ [38] δὲ τεχνικώτατα μὲν τῶν ἐργασιῶν, ὅπου ἐλάχιστον τῆς τύχης· βαναυσότατα [39] δὲ, ἐν αἷς τὰ σώματα λωβῶνται μάλιστα· δουλικώτατα [40] δὲ, ὅπου τῷ σώματος πλεῖσαι χρήσεις· ἀγεννέστατα [41] δὲ, ὅπου ἐλάχιστον προσδεῖ ἀρετῆς. ἔστι [42] δ' ἐστὶν οἷσις γεγραμμένα πρὸς τούτων (οἷον χάρητι δὴ τῷ παρίῳ, καὶ ἀπολλοδώρῳ τῷ λημνίῳ περὶ γεωργίας, καὶ ψιλῆς, καὶ πεφυτευμένης· ὁμοίως δὲ καὶ ἄλλοις περὶ ἄλλων) τοῦτα μὲν ἐκ τούτων θεωρείτω, ὅτῳ ἐπιμελές. ἔτι [43] δὲ καὶ τὰ λεγόμενα σποράδην, δεῖ ὧν ἐπιτετυχήκασιν ἔνιοι χρηματιζόμενοι, δεῖ συλλέγειν. πάντα [44] γὰρ ὠφέλιμα τοῦτ' ἐστὶ τοῖς τιμῶσι τὴν χρηματιστικήν. οἷον [45] καὶ τὸ θάλεω τοῦ μιλησίου (τοῦτο [46] γὰρ ἐστὶ

& [15] de apum curandarum, aliarúmque [16] animantium aut aquatilium, aut [17] uolatilium, ex quibus aliquid opis aut adiumenti consequi licet, ratione. Artis [18] igitur pecuniæ quærendæ, nobis coniunctißimæ, maximéque propriæ, hæ sunt primæ partes, primáque primordia. Eius [19] autem pecuniæ quærendæ rationis, quæ in permutatione posita est, pars prima & maxima, est mercatura. Atq; [20] huius partes sunt tres, una [21] quæ fit nauibus: altera, [22] quæ plaustris aut iumentis: tertia, [23] quæ sine labore aut periculo uecturæ, ysdem in locis, ubi merx nata est, factitatur, quam παράστασιν uocant Græci. Differunt [24] autem hæ inter se, quòd aliæ sint tutiores, minusq; periculosæ, aliæ maiorem fructum ferant. Secũda [25] pecuniæ quærendæ rationis pars, est fœneratio: tertia, [26] operæ locatio, siue opera mercenaria. Huius [27] autem duæ sunt partes, altera artium sordidarum, atq; illiberalium: altera [28] earum, quæ sunt artis expertes, & corpore duntaxat utiles sunt: Tertia [29] autem rationis pecuniæ quærendæ species, inter hanc & primam interiecta est. Habet [30] enim & partẽ aliquam eius, quæ consentanea naturæ est, & eius, quæ permutatione constat. Eam [31] dico, quæ pecuniam è terra, atque ex ys, quæ terra nata sunt, quærit, fructu carentibus quidem illis, sed tamen utilibus: qualis [32] est syluæ siue materiæ excisio, & [33] ars omnis, quæ ad metallorum effossionem pertinet. Hæc [34] autem multa iam complectitur genera. Multæ [35] enim sunt eorum, quæ è terra effodiuntur, rerum formæ, multæq; species. De [36] unaquaq; porrò harum, dictum quidem est uniuersè etiã nunc: subtiliter [37] autem, & tenuiter singulas partes persequendo de ys disputare, utile illud quidem est ad operas & effectiones, sed in eis immorari, ineptum ac putidum. Sunt [38] autem ea operæ artificiosissimæ, in quibus minimum fortunæ relictum est loci. Sordidissimæ [39] uerò, in quibus corpora maximè deformantur & corrumpuntur. Seruilissimæ [40] porrò, in quibus corporum plurimus est usus. Ignobilissimæ [41] denique, in quibus minimum præterea uirtutis requiritur. Quoniam [42] autem his de rebus à nonnullis scriptum est, ut à Charetide Pario, & ab Apollodoro Lemnio de agricultura tum nuda, tum consita ac uestita, itẽq; ab alijs de alijs: hæc quidem ex his cognoscat, cui ea scire curæ est. præterea [43] uerò etiam quæ dispersè dicuntur, quib. aliqui pecuniæ quærendæ studẽtes, rem suã bene & ex sententia gesserunt, ea colligere oportet. hæc [44] enim omnia ys utilia sunt, qui studiũ pecuniæ quærendæ magnificiũt. Cuiusmodi [45] est etiã illud Thaletis Milesy (nam [46] hoc inuentum quoddã acutum

est aptũ ad cõficiẽdã pecuniã: sed illi adnectunt propter opinionem sapiẽtiæ: est aũt quiddam uniuersale) Cùm [47] enim obijcerent ipsi, pauperi homini, studium sapientiæ tanquam inutile: aiunt eum cognita futura ubertate olearum scientia siderũ, adhuc hyeme, cùm facultatem nactus esset pusillæ pecuniæ, arrabonas dedisse omniũ torcullariorum, quæ forent Mileti & in Chio, conductis illis exiguo pretio, quia nullus augeret mercedem. Postquam autem tempus uenit, cùm multi simul quærerent, subitò locantem quomodo uoluit, magna pecunia coacta, demonstrasse, procliue esse philosophis ditescere, si uellent: uerùm longè aliud esse, cui studerent. Thales igitur fertur hoc pacto specimẽ dedisse sapiẽtiæ. Est [48] aũt, ut diximus, uniuersalis hęc uia quærendi rem, si quis ualuerit potestatẽ consequi, ut solus aliquid uendat. Quare [49] ciuitatum etiam ipsarum quædã hanc rationẽ sequuntur, cùm egent pecuniã: monopolium enim rerũ uendendarum instituunt. In [50] Sicilia autem quidam, depositа apud eum pecunia, coemit omne ferrum ex officinis: postea cùm è mercatibus mercatores uenissent, uẽdebat solus, non ualde aucto pretio: & tamẽ è quinquaginta talentis recepit centum. Hoc igitur cùm Dionysius audisset, pecuniam sanè passus est exportare: non tamen uoluit amplius Syracusis manere, ut inuenientem uias pecuniæ rebus suis detrimentosas. Quod [51] uidit igitur Thales, & hoc idem est. Ambo enim sibi callido consilio, ut solis ipsis liceret uendere, potestatem compararunt. Prodest [52] autem cognosse hæc etiam ijs, qui uersantur in republica. Multis [53] enim ciuitatibus opus est pecunia, & huiuscemodi uijs ipsius faciendæ, quemadmodum domui: magis autem. Quare [54] nonnulli eorum qui dant operam reipublicę, curant tantum hęc.

ἐστὶ καπανόημά τι χρηματιστικὸν· ἀλλ' ἐκείνῳ μὲν ὀνείδιζόντων [47] διὰ τὴν σοφίαν ὡς ἀχρήστου τυγχάνει δὲ καθόλου τι ὂν γνωριζόντων [47] διὰ αὐτῶ διὰ τὴν πενίαν, ὡς ἀνωφελοῦς τ φιλοσοφίας οὔσης, καταγνόντα φασιν αὐτὸν ἐλαιῶν φορὰν ἐσομένην ἐκ τ ἀστρολογίας· ἔτι χειμῶνος ὄντος, ὑποθησάντα χρημάτων ὀλίγων, ἀρραβῶνας διαδοῦναι τῶν ἐλαιουργίων, τῶν τ ἐν μιλήτῳ καὶ χίῳ πάντων, ὀλίγου μισθωσάμενον, ἅτ' ἄλλου οὐδενὸς ἐπιβάλλοντος. ἐπειδὴ δ' ὁ καιρὸς ἦκε, πολλῶν ζητουμένων ἅμα καὶ ἐξαίφνης, ἐκμισθῶσαι ὃν τρόπον ἠθέλετο, πολλὰ χρήματα συλλέξαντος, ἐπιδεῖξαί, ὅτι ῥᾴδιον ἐστὶ πλουτεῖν τοῖς φιλοσόφοις, ἂν βέλωνται, ἀλλ' οὐ τοῦτ' ἐστὶ περὶ ὃ σπουδάζουσι. θαλῆς μὲν οὖν λέγεται τοῦτον τὸν τρόπον ἐπιδείξαι πάντως τ σοφίας. ἔστι [48] δ', ὥσπερ εἴπομεν, καθόλου τοιοῦτον χρημάτισικὸν, ἐάν τις δύνηται μονοπωλίαν αὐτῷ κατασκευάζειν. διὸ [49] καὶ τῶν πόλεων ἔνιαι τοῦτον ποιοῦνται τὸν πόρον, ὅταν ἀπορῶσι χρημάτων· μονοπωλίαν γὰρ τ ὠνίων ποιοῦσιν. ἐν [50] σικελίᾳ δέ τις τεθέντος παρ' αὐτῷ νομίσματος συνεπρίατο πάντα τὸν σίδηρον ἐκ τῶν σιδηρείων. μετὰ δὲ ταῦτα ὡς ἀφίκοντο ἐκ τῶν ἐμπορίων οἱ ἔμποροι, ἐπώλει μόνος, οὐ πολλῷ πλείους ὑπερβολῇ τῆς τιμῆς, ἀλλ' ὅμως ἐπὶ τοῖς πεντήκοντα ταλάντοις ἐπέλαβεν ἑκατόν. τοῦτον μὲν οὖν ὁ διονύσιος αἰθόμενος, τὰ μὲν χρήματα ἐκέλευσεν ἐκκομίσασθαι μὴ μέντοι γ' ἔτι μένειν ἐν συρακούσαις, ὡς πόρους εὑρίσκοντα τοῖς αὑτοῦ πράγμασιν ἀσυμφόρους. τὸ [51] μέν τοι ὅραμα θαλέω, ἐξ οὗπερ, τοιοῦτόν ἐστιν. ἀμφότεροι γὰρ ἑαυτοῖς ἐτέχνασαν πλοῦτον μονοπωλίαν. χρήσιμον [52] δὲ γνωρίζειν ταῦτα καὶ τοῖς πολιτικοῖς. πολλαῖς [53] γὰρ πόλεσι δεῖ χρηματισμοῦ καὶ τοιούτων πόρων, ὥσπερ οἰκίᾳ· μᾶλλον δὲ. διόπερ [54] τινὲς καὶ πολιτεύονται τῶν πολιτευομένων ταῦτα μόνον.

est ad pecuniã parandã accõmodatũ. quanquam illi quidem id propter sapientiam attribuunt: ueruntamẽ aliquid est uniuersè fortasse præceptum.) Cùm [47] enim ei paupertatem uitio uerterent atque exprobrarent, tanquam sapientiæ studium inutile sit: aiunt eum, cùm ex astrologia intellexisset olearum ubertatem fore, hyeme nondum exacta, paucorum numorum copia instructum, omnia olei conficiendi loca & quæ Mileti, & quæ in Chio essent, datis arrhabonibus paruo conduxisse, quippe cùm licitator nullus, qui mercedem augeret, exstitisset. Vbi autem tempus uenit, cùm multa simul & subitò quærerentur, illis suo arbitratu, & quanti uellet, elocatis & traditis, multis pecunijs coactis, ostendisse, facilè esse philosophis, si uelint, ditescere: sed hoc non esse, in quod studium suum conferunt. Thales igitur hoc modo dicitur sapientiæ suæ specimen edidisse. Est [48] autem, quemadmodum diximus, uniuersè hoc tale genus ad pecuniam faciendam accommodatum, si quis possit sibi uni singularem uendendi facultatem conciliare. Quare [49] & nonnullæ ciuitates hanc sibi uiam ad pecuniam parandã, cùm eius indigent, muniunt. Assequuntur enim, ut singularem rerum uenalium uendendarum facultatem solæ habeant. In [50] Sicilia autem quidam numis apud eum conditis ac positis ferrũ omne ex ferrarijs officinis conuerrit & coemit. Postea ubi ex mercatibus conuenerunt mercatores, ferrum omne solus uendebat, non ita immoderatè aucto precio: uerumtamen talentis quinquaginta expensis, centum lucrifecit. Quod cùm audisset Dionysius, pecuniæ quidem secum exportandæ ei potestatẽ fecit, uerùm Syracusis eum amplius manere uetuit, tanquam qui uias pecuniæ faciendæ reperisset suis rebus ac rationibus inutileis. Thaleti [51] tamẽ, & huic, de quo proximè locuti sumus, idem propositum fuit, quod intuerentur ac spectarent. Vterq; enim callidè excogitauit & machinatus est, quo pacto solus uendendi potestatem haberet. Vtile [52] autem est hæc cognoscere ciuitatum rectoribus. Multis [53] enim ciuitatibus opus est pecuniæ faciendæ ratione, & talibus rei numariæ facultatibus, quemadmodum & domui: atque adeò magis. Quapropter [54] nonnulli ex ijs, qui ciuitates regunt ac moderantur, hæc duntaxat in rep. administranda prouident, ac procurant.

COMMENTARIVS ET SCHOLIA.

Quia autem quæ faciunt.) Sibi cùm iam uisus esset cuncta explicasse, quæ ad intelligentiam harum rerum accuratamq; doctrinam pertinebant: restaret autem usus, quem nunc tradere instituit: uoluit hoc significare, ut consilium suum seriemque huius libri aperiret. Admonet igitur, subtilem animaduersionem harum rerum ingenuo profectò uiro dignam esse, nec posse ullo pacto ab ipso ut tenuem minutamq; despici (quis enim nescit, multos graues & honestos uiros sedulò de ipsis præcepisse) usum uerò tractationemq; ipsarum non ita liberalem uideri, sed tamen omitti non debere, propter fructũ, qui inde capitur:

ditur:est enim necessaria.Ita autem appellare consueuit,quæ non satis honesta sua sponte sunt,neque dignitatem in se ullam habent:sed tamen,quia uitæ nostræ prosunt,sunt cognoscenda.Hoc igitur ualere arbitror, quod inquit, superiora habere in se θεωρίαν ἐλεύθερον.non ut interpres accepit,expeditam & facilem.Est autem exploratum, usus quarundam rationum, unde magni quæstus fiunt,esse illiberales ac sordidos.Similitudinem uerò non paruam habet,quod hic inquit Philosophus de cõtemplatione harum rerum,& de tractatione atque usu, cum eo, quod de Partibus animalium dixit in extremo primi libri. uidere namq; illa quoque animo & artificium naturæ contemplari homini cupido,scientiæ adfert mirificas suauitates:spectare autem oculis,iniucundum ac sæpe molestum est.Quare adhibita multa cura,locũ eum purgauit,hortatusq; est ad molestiam illam deuorandam,ne priuemur subtili cognitione partium etiam nostri corporis.omittit tamen hic exquisitam rationem curandi pecoris,cùm ualde à proposito sibi fine abhorreret.

Sunt autem pecuniariæ.)Docet nunc,quæ partes rationis incumbentis pecuniæ,& illius quidem honestæ,magnos fructus ferant:& cùm plures sint,distinguit ipsas.Primùm igitur tradit,multum prodesse peritũ esse pecoris (κτήμασι hic uocauit pecora uarij generis,ut ex ijs,quæ sequuntur,perspicitur:sed etiam in 1.libro de Arte dicendi, cùm idem ostenderet, appellauit βοσκήμασι)cognoscęq;, cuius generis pecora sint maximè quæstuosa, & quibus potissimum in locis, & quomodo habita & curata:ceu,inquit,equorum studium cuiusmodi sit,uel boum,uel ouium:eodem pacto,inquit,& aliarum animantium, exẽpli causa mulorum, asinorum, caprarum:de quibus omnibus sedulò M.Varro in 2.de Re rustica disputauit.Repetit autem,si quis inde magnos fructus capere uelit,oportere ipsum ualde peritum eorum esse:primumque quasi conferre ipsa inter se,uidereq; ex equorúmne gregibus siue armentis boum maiores utilitates capiantur,& qualia potissimum in his aut in illis locis. Nam etsi fructus, qui capitur è gregibus equorum,maior est, quàm qui è uaccis:posset tamen fieri,ut locus magis idoneus sit pascendis bubus,quàm equis. hoc igitur significauit,cùm inquit: Alia nãque pecora uigent in alijs locis ac saltibus, quare uberiores fructus ita inde proficiscuntur.

Deinde agricultura.)Alteram partem attingit χρηματιστικῆς, quæ manet in cognitione rerum rusticarum. Partitur autem statim agros,qui coluntur,in nudos,& in arboribus consitos. Terram igitur πεφυτευμένην uocat, in qua sint arbores fructuosæ.φυτὰ enim nunc sunt ipsi stirpes hæ,& non omnia,quæ oriuntur è terra,ut sæpe ualet hoc nomen:in illis namque frumentum & reliquæ fruges sunt,sine quibus non constat agricultura.Demosthenes quoque ita accepit hoc nomẽ aduersus Leptinem.sed alterũ etiam eodem loco usurpauit: nam sequitur illic,ἑκατὸν δὲ ψιλῆς:addit autẽ huic studio terram colendi alios quæstus,qui aliquo modo ipsi comitantur. Quare M. Varro ipsos coniunxit, & appellat eos uillaticas pastiones:quod fecerunt etiam cæteri,qui de studio agricolarum scripserunt.Cùm autem hic noster appellet μελιττοτροφίας,præcepisse quoque illum diligenter de apibus notum est, è quibus etiam non contemnendę utilitates capiuntur. Maiores tamen illæ inde capiebantur antiquis temporibus, quibus maior usus erat mellis: nondum enim inuentum erat, quod ei multum dignitatis eripuit. Monstrat etiam hic,unde aliæ quoque utilitates ducantur, quod & ijdem illi fecerunt:id est,si quis piscinas habeat,aut aues pascat,unde etiam aliquid emolumenti capiat ad usus domesticos.hoc enim ualet,quod inquit, τυγχάνειν βοηθείας. Quam uerò hic ipse appellauit βοηθειαν, eandẽ Plato in XI.libro de Legibus,ἐπικειρίαν.hæc enim ipsius uerba sunt:τοῦτο γὰρ πάντα δημόσιον πᾶσιν ἐπικειρίαν τοῖς χρείαις ἐξόδου ποιεῖν.

Maximè igitur propriæ.)Partes rationis pecuniarię,maximè proprias patris familiàs esse dicit,concludens quod iam præcepit;& illas quidem primas,quas adhuc docuit.Eius uerò,quæ manet in permutatione,maximũ,id est in primis quæstuosum esse inquit,mercaturã:cuius mercaturæ partes sint numero tres. Vocat autẽ ipsas his nominibus,ναυκληρίαν, φορτηγίαν,παρόστασιν,in quibus omnibus aliquid scrupuli manet. Nisi namque hoc obstaret, diuisio tota parteśq; ipsius satis commodè perciperentur. Videtur enim uocasse ναυκληρίαν,mercaturã,quæ nauibus exercetur,cùm mercator mari in hanc urbem,aliamúe,siue emporium,impositas in nauim merces suas mittit:quia in eo genere quærendi rem,qui nauim regit,rectamq; consilio suo tenet,necessarius est.Altera pars est,quæ tellure idem facit,mulis siue uehiculis utens:oneraq; que uendat,ita ex alio in alium locum mittens.unde nomen ipsi φορτηγίας impositum est.Nec tamen me fallit,φορτία,id est onera quoque uocata,quæ mari mitterentur. unde certæ naues à Græcis φορτηγὰ πλοῖα,& à Latinis onerariæ appellatæ sunt. Quare non sine causa miraretur aliquis,quomodo hoc nomen oneris inde, ubi tam frequẽs usitatumq; est,auctor aliò comportarit,& commune ambarum rationum,alteri addixerit.In tertio genere mercaturæ maior adhuc difficultas est,quæ profectò & ipsa nascitur à nomine.Cùm enim παρόστασιν uocet,existimarunt interpretes ostendi illo nomine mercaturam,quam colit aliquis sedem non mutans,uerũ eodem loco manens, emptis mercibus conuectis aliunde,ipsasq; aucto postea pretio uẽdens, non tamen minutatim; tunc enim nomen mercatoris amitteret, aliusq; siue artifex siue caupo fieret. Est autem in hac uoce molestum, quod cùm iuncta illa sit, prior ipsius pars præpositioq; deprauare sæpe solet uim notionemq; consequentis.Nam quin στάσις sola statum mansionemq; ualeat,dubitari non potest. Quod dixi,uerum esse perspicitur:παραπρεσβεία enim est uitiosa legatio.Idem etiam contingere in παραβάτης,παρεξῆν,παρακύειν,& infinitis alijs,apertũ est.Quare non sine causa,ut arbitror,ueritus sum,ne planè statum hic ualeat hæc uox: neque etiam omisi quærere, an alibi hoc sensu usurpatam inuenirem. Neque enim hic ullo pacto significat παράστασις idem, quod sæpe apud Atticos oratores, ut testatur etiam Harpocration, qui affirmat ualere hoc nomen certam pecuniam drachmamq;,quæ deponebatur ab illis,qui priuatam aliquam litem in foro inciperent.Nam quod Aristoteles ipso utitur in V. quoque horum librorum,omne aliud potius illic significat,quàm mansionem in ea ipsa sede,qua aliquis uiuit. Est autem locus,ubi docet,quod remedium adhiberi debeat, ut in malis,cùm aliquis sine modo creuit in ciuitate amicorum copia & diuitiarum.Maluisset enim prius lege obstrui uiam huic incõmodo,ne irrumperet in rempublicam.Verba eius sunt:ἀ δὲ μὴ,δικαιοδημητικὰς ποιεῖσθαι τὰς παραστάσεις αὐτῶν,quam sententiam magni iudicij uir, & singularis linguarum cognitionis Budæus expresit & declarauit hoc pacto: Alioquin quoquo modo ciuitate procul summouere:significans,ut opinor,simile quiddam ὀστρακισμῷ,& relegationis.Cuius opinionem probo,nisi quòd arbitror idem posse fieri sine aperto dedecore,ut specie quadam honoris & publicæ curæ,in lõginquas terras amandentur:ut M. Brutum post cædem Cæsaris aduersarij mittere in Asiam uoluerunt ad frumentũ emendum.Quare M.Cicero,qui laudi ipsius fauebat, hoc stomachatur, & penè hominem accusat, qui tam humile onus imponi sibi passus esset.Xenophon in libello,quo remp. Laconũ,qualis foret exponit,uel potius ipsam tollit summis laudibus, cùm traderet gentem eam non solitam quærere pecuniam studio ullo arteúe(ut mos est aliarum ciuitatum)in illis appellandis non facit ναυκληρίαν partem speciemúe ἐμπορίας,sed diuersam ab ea.inquit enim,οἱ μὲν γὰρ ἄλλης πόλεσι πάντες χρηματίζονται,ὅσοι ἀλύουσιν· ὁ μὲν γὰρ γεωργῶν,ὁ δὲ ναυκληρῶν,ὁ δὲ ἐμπορεύεται.In extremo discriminis hoc uersari inter ipsas Aristoteles commemorat;quòd hæc quidem minus periculi in se habeant, hæc uerò maiorem fructum ferant.

Secundum autem fœnus.)Secundam uiam cogendæ pecuniæ,ratione illa,quam μεταβλητικὴν uocat,esse dicit fœnus.Quærendum autem puto, cur non primam hanc fecerit:nam si quæstum attendimus, uidentur hinc capi ampliores. Vnde uidemus non paucos,qui se mercaturis rem quærere uideri uolunt,paulatim delabi ad hanc:nisi fortasse incœpit non à fructuosiore,sed ab honestiore.

Tertium autem mercenaria.)Tertiam uult esse,quam μισθαρνίαν uocat, id est cum aliquis mercedem capit sui alicuius operis:exercetur autem hæc labore corporis. Partitur uerò ipsam in eam, quæ arte in eo quæstu faciendo utitur, & arte una quapiam illarum,quæ βάναυσοι à Græcis uocatæ sunt,quasi fabriles & humiles:& illam alteram μισθαρνίαν,quæ magis adhuc tenuis uilisq; est,& artificij ferè omnis industrięq; expers:cuiusmodi sunt operarij in agro colendo,& multi,qui in foro sedent,præstò semper omnibus,qui data mercede opera ipsorum uti uelint.

Tertia autem species.)Cùm partes iam exposuisset μεταβλητικῆς,& numerum ipsarum, uimq; omnem ac rationem explicasset:redit ad eam,quæ caput est omnium rationum,quærendæ pecuniæ:ipsiusque tertium quoddã genus monstrat, quod medium est & interiectum inter duo illa superiora genera: quorum alterum manet in fructu pecoris,& cultu agrorum,alterum uerò est quod μεταβλητικὴ modò uocatum est.Quare percipitur,auctorem ueteris illius tralationis, exemplar deprauatum secutum,qui reddidit,Quarta autem species.Illum autem quidam sine causa secuti sunt, parũ profectò uidentes,uero ordine summi doctoris relicto.Tertium igitur genus rationis,quæ conficit pecuniam, posi-

tum

tum esse dicit inter hanc,quam modò explicuit,μεταβλητικὴν q; uocauit,& primam illam.Statim autem causam attulit, cur in medio harum ipsam collocarit.continet enim, inquit,illa in se non nihil eius, quæ natura constat:& illius etiã, quæ in permutatione tota sita est.Esse uerò dicit huiuscemodi, quæcunq; à tellure capiuntur, & illis, quæ oriuntur è terra, quæ sanè sua ui infructuosa sint,possint tamen aliquem nobis usum ferre.Exemplo autem uno posito,quę intelligeret,significauit. inquit enim: Ceu quæ syluas cædit, & quæcunque fodiuntur è terra. In cunctis autem calamo exaratis libris legi,ὑλοτομίαν:quam uocem etiam expresit uetus tralatio. Dtamen Thomas perspicitur aliam lectionem sequi,quam nescio unde eruerit:nec tamen ipsam despicio.hæc enim uerba sunt apud ipsum:Quæ scilicet acquirit lucrum per incisionem lapidum.Quare apparet,qui ita uertit,legisse λατομίαν. Et sanè,si cogitamus quæ sequũtur, hanc scripturam,ut opinor,probabimus.Cùm enim dicat auctor,τῇ πᾶσι μεταλλευτικῇ:existimari facilè potest prius partem ipsius appellasse.Syluæ aũt cęduæ non sunt ullo pacto pars eius artis,quę aliquid eruit è uisceribus terrę:& tamẽ exemplum syluarum cæsarum,& ipsum hic accommodatum foret. materia namq; illa est sanè sine fructu:neque enim uescuntur ipsa animantes,& tamen præbet nobis multas utilitates.

Hæc autem multa.)De arte illa hìc manifesto loquitur,quæ,ut inde eruat metalla nunc uocata,terram fodit:ipsiusque multa genera esse tradit.Cùm multa etiam sint,quæ eruuntur è terra:nam præter aurum,argẽtum,æs,ferrum,eruitur etiam & nitrum,& sulphur,& alia non pauca.Ars igitur,quæ effodit hanc materiam, diuersa est ab illa, quæ aliam materiam fodiendo scrutatur.non enim eadem est ratio conquirendi infra terram diuersas materias. Cùm dicat autem hanc in plura genera iam dissectam esse,suspicor significare uoluisse sua ætate, uicinisq; ipsi temporibus,eam ual de auctam esse studio & industria quorundam mortalium,qui in ipsas toto animo incubuerint.

De unaquaq; autem.)Ne quis sibi uitio daret, quòd non accuratè singulas illas rationes nunc exposuisset, docet se id ratione feciſse.Quemadmodum enim ualuisset multum ad eas artes tractandas,exquisitè omnia persequi:ita sibi plurimùm studij ponere in ipsis subtiliter explicandis, futurum fuisse inuidiosum narrat, & quod ostentationem quandam scientię illarum rerum oleret.Satis igitur se officio suo feciſse,quòd in uniuersum de ipsis disseruerit.ἐργασίας autem hic artes eas & ministeria,ut suprà quoque fecit,appellauit.

Sunt autem maximè.)Cum studiorum,quæ ponuntur in artibus uarijs tractandis, magna dissimilitudo sit(quædam enim ipsorum honestiora sunt, quædam uerò humiliora, & alia itidem alijs culpis affinia)declarat singula cuiusmodi sint.Inquit igitur,ex omni genere munerum, quæ similitudinem aliquam habẽt artium(ἐργασίαν autem ipsæ ab eo appellantur,quia opus aliquod illis conficitur)plenissimæ artificij sunt, in quibus minimam potestatem fortuna habet. casus enim arti aduersatur,& aliquando euentum ipsius conatumq; deprauat.Maximè autem sordidas esse inquit,illas, in quarum usu corpora opificum detrimenti multum accipiunt, ac deteriorá fiunt.Huiuscemodi uerò artes quasdam esse exploratum est,ut quæ cyathos è uitro poculaq; conficit: cùm enim conuersi semper in flammam ignemque stent,oculi artificum inde læduntur.Huiuscemodi quoque esse arbitror, quas qui exercent,necessariò sedent,ut sutorum est ars.ita enim corpora ipsorum inhabilia redduntur,aut parum certè idonea ad rem militarem,ob desidiam illam.Vbi autem loquitur de incommodo,quod accipiunt opifices ab usu sordidarum harum artium:Plato utitur ijsdẽ uerbis,ut in 6.de Republica,quo loco tradit non minus ipsis corrumpi animos, quàm corpora eorundem.De his autẽ accuratius pleniusq; disserit in 8.horum librorum,nõ longe à principio.Tertium genus esse uult artium (si artes ipsę uocandæ sunt)maximè seruiles,ac proprias mancipiorum,quas esse dicit illas,in quibus tractandis crebri sunt frequẽtesq; usus corporis.Si namq; consilio uiribusq; animi multum illæ uterentur,ipsis colendis minimè serui homines adhiberentur,qui non multum his rebus ualent.Postremum genus,quas maximè ignobiles uocat,esse dicit earum, quæ minimè egẽt uirtute,id est industria & artificio. Plato quoque in 11 libro de Legibus, cum dissimilitudinem artium, quod ad splendorem ipsarum aut obscuritatem facit,ostenderet:distinxit illas duabus tantùm notis.has enim uocauit εὐσχημονεστέρας,quasi honestiores:alteras uerò ἀσχημονεστέρας,id est turpiores & sordium pleniores.

Quia autem sunt.)Cùm significarit non sui officij esse diligenter explicare quasdam artes:uideat tamẽ præcepta ipsarum non parum accõmodata esse rei quærendæ: docet unde illa petantur,initiumq; ducit à studio rerum rusticarum. quod suprà quoq; cæteris antepositurat.Ostendit igitur,quorũ libros adeũdos cẽseat ab his, quib.hæc curæ sunt:Charetem Pariũ,& Apollodorũ Lemniũ scripsisse de cultura agrorũ. Et sic cùm duo quasi genera ipsius sint,quorũ prius è frumentario agro segetibusq; fructus capit,posterius uerò ex arboribus consito: utramq; rationem ab illis traditam esse dicit,& alios etiam non multos testatur multa literis mandasse de alijs rebus,quæ eidem consilio seruirent. Exẽpli causa de re pecuniaria,de uillaticis pastionibus,quorum etiam scripta ualde utilia esse possent.Non est autem dubium, quin qui diligenter agrum colit, magnos inde fructus semper capturus sit:in primis autem rei suæ cõsulet, qui hocin studio noui aliquid inuenerit:& aut frugem aliquam,olusũe,aut stirpem utilem uitæ gratamq; aliunde cõportarit:siue meliorem uiam cotidianarum colendarum excogitarit.Cognoui enim,qui hac industria usi,ualde fortunas suas auxerint.nihil enim est feracius tellure,si quis eam tractare sciat.

Adhuc autem,quæ.)Non solùm quæ prodita iam sunt plenè monimentis literarum, prodesse inquit:uerũ etiam rationes quasdam sparsas colligi oportere affirmat,quibus nonnulli patrimonium auxerunt,aut etiã publicæ pecuniæ proiuiderunt. Hi namque hoc tempore hoc excogitarunt,aptum ad hunc finem:alij uero alio aliud, quæ cuncta documenta feruntur,& in ore multorum sunt.erudient igitur hæc quoque non parum.

Ceu illud Thaletis.) Duo exempla ponit, quib.declaret quod tradit,utilem ualdè esse cognitionem uariarum rationũ, quib.nonnulli breui magnas pecunias confecerunt.prius est Thaletis Milesij,posterius incerti hominis.Thaletis callidum consilium quale fuerit,exponit accuratè.Quod facit quoq; Laertius in uita ipsius. Sed etiam M.Cicero idẽ narrat in primo libro de Diuinatione:qui tamen in hoc dissentit à nostro auctore,ne dicam ipsum peccare in eo exponẽdo. commemorat enim Thalem omnem oleam, antequam florere cœpisset,in agro Milesio coemisse:cùm Aristoteles uelit ipsum non omnem oleam emisse,sed cũcta torcularia conduxisse(appellat enim ἐλαιουργεῖα, quæ sine dubitatione sunt ea,quæ dixi)non potuit autem Thales,cùm pauper foret,parua pecunia, quam nactus erat,omnem oleam emere:uerisimiliusq; est ipsum feciſse,quod noster narrat, multis de causis consilio eidem aptum.Vidit quoq; dissentire in huius rei narratione inter se Græcum & Latinum auctorem Io. Genesius: existimauitq; & ipse uerius, quod factum fuit,tradere summum philosophum, cùm scientia siderum præsensisset ubertatem olearum futuram. Non poterant autem oleas stringere agricolæ,nisi ab eo usum torcularium emissent. Locatis igitur illis,qua pecunia uoluit,repẽtè magnam uim nummorum coegit.Quod autem noster doctor inquit,hoc fuisse repertum unum quoddam è multis, aptum ad rem quærendam,quod tamen homines tribuerent Thaleti propter magnam laudem sapientiæ: non uidetur omnino aduersari commmuni opinioni de hac re, sed ualere, multa etiam ab alijs huiuscemodi excogitata esse, sed tamen hoc se illius libentius prædicaro,propter dignitatem hominis.Omnis enim ratio, qua aliquis efficiat ut res, magnopere utilis uitæ,in sua tantum manu sit,ab eoq; peti necessariò debeat,huiuscemodi est,& eandẽ uim habet.

Est autem,ut diximus.)Hæc est tanquam declaratio uerborum illorum,quæ modò ipse quoque interpretari uolui,positorum ante narrationem facti Thaletis. Addit autem,ciuitates etiam nonnullas hoc uidentes,cùm pecunia egerẽt, hac uia usas fuisse ad sumtus necessarios sustinendos,instituisseq; μονοπώλια:hoc enim iũcto è duobus nominibus uerbo Græci appellant,cùm res aliqua in urbe lege non potest nisi ab uno uendi.Sed hoc,quod fiebat in duris tantùm terum illorum rebus,& magnis ærarij angustijs,auaritia temporum inferiorum cotidianum factum est, & usurpatur passim,non ad inopiam publicam propulsandam,sed ad uectigalia cupidè augenda.

In Sicilia autem.)Posterius hoc exemplum est.Non omnino autem testatur hoc Siculum hominem feciſse,sed tantùm dicit in ea insula hoc à quopiam,cuius nomen non ponit,excogitatum fuisse. Nam uidetur etiam ostendere, ipsum in suo astuto consilio explicando non sua pecunia usum,sed aliena, & apud eum depositа.Quod simile est superiori illi, cùm narrauit Thaletem nactum pusillam pecuniam, citò facileq; magnam illam feciſse. Valet autem hoc non parum ad demonstrandum,licere etiam pauperibus,si huiuscemodi aliquid inuenerint, breui ad magnas diuitias peruenire. Hic enim quoque paruo interuallo,ac sine incommodo etiam magnõ cæterorum,præstitit quod uoluit.

Hoc

Hoc igitur cùm Dionysius.)Narrat quid consilij ceperit de ipso Dionysius, iniustus ille rex eius tellu ris: qui cùm hoc ad aures ipsius peruenisset, non sanè eripuit homini pecuniam, eo modo partam: sed tamen nõ passus est ipsum amplius illic manere: iusit enim cum sua pecunia inde abire. Cuius suæ uoluntatis interdictiq; causam hãc attulit: quia inueniret rationes pecuniæ faciendæ rebus suis inutiles, ac detrimentosas. Quomodo autem hoc impediret rationes Dionysij est uidendum. Neque enim arbitror uerum esse, quod quidam excogitarunt, id factum ipsi displicuisse, quia tyranni nõ libenter audiunt ciues magnopere patrimonium augere (non enim illum ita infinitam pecuniam coegisse tradi tum est) sed potius, quia Dionysius uijs illis uti uolebat pecuniæ quærendæ, & instituere illic uectigal.

Quod uidit igitur Thales.)Docet, quod uidit acutè Thales, & hoc Siculi consilium, unũ idemq; esse: quamuis diuersa uideri possint illis, qui ipsi parum uideant. Neque enim spectandum, quánam in re exercuerint malitiam suam: sed rationem ipsam attendendam, quæ profectò eadem est. Ambo namque operam astutè dederunt, & ad exitum perduxerũt, quod ipsis in mentem uenit, ut soli scilicet uenderent quod uolebãt: quę certa est uia citò fortunas & priuatas & publicas augendi. Videtur autem repugnare quod inquit, pretium ferri parum auctum fuisse, & pecuniam duplicatam. non enim usu uenire hoc potest, nisi mercis, quæ uenditur. dimidio pretium crescat. Quare, ut opinor, ita locus accipi debet, ut ille, qui ferrum emit, non statim totam pecuniam dissoluerit, plenumq; pretium ingentis illius copiæ ferri, quam emit (neque enim hoc efficipotuit quinquaginta solùm talentis, quæ habebat) sed tempus sibi sumpserit integræ summæ dissoluendæ. Potuit autem hoc tutò præstare, perspecto magno quæstu, quem astuto illo consilio facturus erat. fidem autem suam liberauit pecunia, quam primùm, uendita parte ferri, inde capiebat. Non est autem dubium, quin is quoque emere dicatur, qui non præsentem omnem pecuniam uenditori numerat. Quod inquit auctor, ἐπίχυσιν, ualde aptum uerbum est ad callidum fuisse consilium ipsorum ostendendum: unde etiam Pithias Terentiana inquit: *Parmenonis tam scio esse hanc technam, quàm me uiuere.* Demosthenes quoque multis locis τέχνας uocauit astuta consilia & plena doli: qui tamen, ut magis rem aperiret, addidit tanquam declarationem, καὶ πανουργίας.

Prodest autem cognosse.)Non solùm, inquit, prodest patri familiãs hæc scire, ut domesticis usibus seruiat: uerum etiam ijs, qui in rep. uersantur. multis enim, inquit, ciuitatibus opus est ratione aliqua, non minus atq; priuatis domibus, qua ualeant sub sistere publicis sumtib. & huiusce modi quasi uijs cogendi pecunias: πόρους enim ipsas Græci uocabant. Addit autem, maiore adhuc necessitate ciuitates premi cogiq; cognoscere rationes has: quia scilicet duris temporibus aliquando conflictantur, cogunturq; alere exercitum, ut leges suas & fines tueantur. Nam Demosthenẽ exclamare, opus esse pecunia, nec fine ipsa rẽp. administrari ullo pacto posse, notum est: qui etiam de uia illa cogendæ pecuniæ sæpe disputat, ac nouos etiam inauditosq; πόρους à se excogitatos ostendit. Quare non est uerum, quod nonnulli affirmant, solitos creari magistratus, qui huic rei prouiderent: hæc enim cura erat priuatorum. Neq; hoc Aristoteles tradit, ubi hic dicit, nonnullos è numero eorũ, qui reip. dant operam, in hanc curam toto animo incumbere, & nullam aliam reip. partem attingere.

ἐπεὶ δὲ τὰ αὐτὰ τῶν γνῶσιν.)Vti theoria omnis suam habet γνῶσιν, suamq; πρᾶξιν, ita quoq; praxis & γνῶσιν & praxim suã habet. Quod ex hoc loco satis intelligi potest. Quæ disputata sunt hactenus de χρηματιστικῆς speciebus, quòd ad Oeconomiam pertineant quadam ratione, alia non pertineant: ea omnia potius ad eruditionem faciunt philosophicam, quàm ad exercitationẽ œconomicã, ut scilicet quis doctus potius quã bonus œconomus euadat. Adijcienda ergo ea quoq;, quę ad χρῆσιν pertinent, hoc est, ad ipsum usum: quorum cognitione quis bonus atq; prudens œconomus fiat, exercitatione uerò diues. Cic. lib. 3. de Oratore & ratione & exemplis euincit, omnes artes aliter ab ijs tractari, qui eas ad usum trãsferunt: aliter ab ijs, qui ipsarum tractatu delectati, nihil aliud in tota uita sunt acturi.

ναυκληρία, φορτηγία, παραφυσις.)Differentiæ à loco sumtæ. Simile quid apud Rom. quibus Mercatores dicebantur, qui cùm Romæ domicilium haberent, interdum tamen exportandarum uel importandarũ mercium causa in prouincias ad aliquod tempus excurrebant. quod tempus ut longissimum, Sabinus definit esse non plus annuum. Negociatores uerò ciues Romani erant, sed in prouincijs sedem fortunarum suarum constituerant, sic ut rarò in urbem, nec ferè nisi censendi causa redirent: quales erant Aratores, Pecuarij, Argentarij, Publicani. Hæc Hotomannus com. Verborum iuris.

μισθαρνία.)Qui opus mercede faciunt, siue theoricum, siue practicum, siue mechanicum illud sit. Sic Isocrates stipem à discipulis lacrymans accipit. Sic mechanici artifices ἀπὸ τῶν κέρδους Cerdones dicti, à lucro ex arte sordida. Latini mercedem artiũ liberalium Honorarium appellauêre, quasi quod artis potius honestandæ causa daretur, quàm mercedis pro opera persoluendæ ergò. Vnde Vlpiani illud: Preciũ operæ artis est uelamentum, hoc est uelat & abscondit artẽ, facitq; ut nulla ipsius ratio habeatur, quasi prostitutæ causa lucri. Chrysippus apud Plut. in Stoicorum pugnis tria quæstus genera sapienti potissimùm congruentia proponit, ex regno, ex amicis, tertium præterea ex docendo.

τρίτον δὲ ἐδίδου χρηματιστικῆς.)Victorius τέταρτον legit, deceptus fortasse n. 26. uerbis, τρίτον δὲ μισθαρνία. Cæterùm methodus ipsa de Tertia specie hìc agere Arist. non de Quarta conuincit. Neq; enim μεταβλητικῆς quartam speciem hìc assignat, sed χρηματιστικῆς in uniuersum consideratæ duab. speciebus simplicib. hanc tertiam ueluti ex utraq; mixtam adiungit, eamq; mediã facit, μεταξὺ τούτης (τῆς μεταβλητικῆς scilicet in genere sumtæ) καὶ τῆς πρώτης (quã paulo antè χρηματιστικὴν οἰκειοπάτων appellauit.)

ἀκάρπων μὲν.)Non tantùm circa ἄκαρπα, ὡσὰν ἄλλων βοηθειῶν tamen χρήσιμα, uersatur hæc species χρηματιστικῆς composita, sed & circa τὰ ἔγκαρπα, hoc est, circa ea quæ fructus causa, quem nutriendo præstant, expetuntur, quatenus scilicet prius, quã in usum ueniant, præparationem artificialem requirunt.

βαναυσότερα.)ἀπὸ τῶν βαύνων, à furnis & fornacibus. Artes quę fornacibus & caminis egent, circa quãcunq; uersentur materiam, corpora deformando sordidæ esse uidentur. Itaq; Vulcanus illic apud Homerũ Iliad. 6. ex officina ueniens, priusquam Thetidẽ admitteret,

ἀπόγγω δ' ἀμφὶ πρόσωπα καὶ ἄμφω χεῖρ' ἀπομόρξιν, αὐχένα τε στιβαρὸν καὶ στήθεα λαχνήεντα.

ἀγελικώτατον.)Iccirco Varro maiora opera rustica, in quib. plurimùm corpora atteruntur, ut sunt fœnisecia atque messes, mercenarijs deleganda suadet, ut seruis interim tuis parcas.

χαρήτιδι.)Charetidis & Apollodori scripta de Agricultura non extant: sed Hesiodi, Catonis, Varronis, Maronis, Columellæ, Palladij, & aliorum. Apollodori meminit Varro lib. 1. c. 1. de Re rustica: Charetidis uel Charetis (ut alij legunt) non item, sed Chæreæ & Chæreste Athenien sium.

τῶν ἐλαιουργῶν.)Cic. primo de Diuin. Thaletem oleam omnem coẽmisse dicit, quòd ubertatem insignem futuram prouideret. At hoc monopolium non parua pecunia opus habuisset. Plin. lib. 18. c. 28. Democritum præuidentem olei inopiam, oleas omnes emisse scribit. Sed Artstoteli uetustiori magis credendum: cùm etiam ratio adstipuletur, parua pecunia officinas olearias conduci potuisse, quarum cùm in magno oleæ prouentu insignis usus foret, Thales ex earum locatione quæstum fecerit maximum. Quod ipsum Laertius confirmat ex Hieronymo Rhodio, ἐλαιουργίαν Thaletem μισθώσασθαι, hoc est, cõduxisse, non autem ὠνήσασθαι, emisse, scribens. Hæc rectè Sepulueda animaduertit.

ἐν Μιλήτῳ.)Vrbe Cariæ, & metropoli Ioniæ. Cui uicina est altera Cariæ urbs, Chios dicta, diuersa à Chio insula & urbe ipsius insulæ cognomine. Nam præter hasce totidem alias urbes sub eodem nomine Stephanus cõmemorat: unam in Cherroneso, alteram in Eubœa.

ἐκ τῶν ἐμπορείων.)Cùm ex emporijs, ubi se ferrum reperturos pro more putarant, inanes redijssent, & Syracusanum illum Syracusis ferrum habere intellexissent.

πολλαῖς γὰρ πόλεσι.)Quemadmodum ex com. Oeconomicarum dispensationum falsò atributum Aristoteli, aut saltem (si illius est) libro primo Oeconomicorum ineptè affixum, colligere licet.

DE χρηματιστικῆς generali & speciali γνώσει hactenus. Nũc ad χρῆσιν, in ἐμπειρίᾳ & πράξει positã, trãsitũ parat: qua scilicet methodo œconomus de reb. necessarijs familiæ prospicere debeat. N. 1. Hãcce igitur methodum

- Proponit œconomo cõuenire: quoniam respectu
  - Theorię seu cognitionis Præceptorum, libero homine (qualem nos œconomum esse supponimus) digna sit. N. 2.
  - Praxeos seu exercitationis Exemplorum, ad uitam sustentandam planè sit necessaria. N. 3.
- Declarat. Vide in seq. signum A.

A. Metho dũ practicam χρηματι στικῆς declarat tum quo ad

Materia atq; Forma. χρηματιστικῆς ergo siue κτητικῆς cognitio, œconomo conueniens, exercitatio uerò eidem famulans,

Materiã subiectam, uidelicet quo ad χρηματιστικῆς siue κτητικῆς species: quarũ aliæ sumuntur à

Rudis quidem & uniuersalis hîc locũ habere potest. (N.36.) nimirũ ut alia species illius cõstituatur

Simplex. Vide in seq. signum B.

Compositæ ex prædictis, inter Naturalem & Artificialem media. Nu. 29. Cuius quidem

Formam ex prædictis simplicibus ueluti mixtam uideri ait, cùm quadam sui parte naturalis Captio, quadam uerò artificialis Commutatio esse uideatur. N. 30. Capit enim ea quæ uel naturæ solius ope uel artis insuper obstetricatione producta fuêre, ut ijs utatur. Cæterùm quoniam ita uti capta fuêre, ad usum sunt inepta, artem insuper adhibet, & ueluti in aliam formam transmutat.

Materiam subiectam exempli causa declarat. Versatur circa ea quæ uel è terra nascuntur, ut stirpes: uel è terra aluntur, ut animalia: item circa ea quæ à terra natis uel nutritis sumũtur (quod de terra ille, tu etiã de aquis intellige) ut sunt ligna, cortices, pili, cornua, coria, & similia: ut ea omnia artis beneficio usibus humanis accommodet: siue pertineant ad

Vsus quosuis alios, quàm alimenti: quã suprà c. 8. n. 52. ἄλλῳ βοηθείαν appellauit, ad uestimẽtorum & instrumentorum confectionẽ: hîc uerò ἀναφαίμην (ut quæ παρὸν alimẽto humano ac cõmodũ non habẽt. sup. c. 8. n. 39. maiorẽ partẽ hominum uel terra uel fructibus è terra culta petitis nutriri affirmauit) χρήσιμα ἢ (alijs usib. cõducentia) N. 31. Exẽplis declarat eorũ quæ extra alimẽti usum nascũtur

Supra terram, Arbores scilicet ligniferæ (nam glãdiferæ & pomiferæ inter Alimentarias referẽdæ sunt) quarũ Captio artis insuper Præparationẽ postulat, ut defrõdentur, ut dissecẽtur (quæ ὑλοτομία dicitur propriè) uel serra uel securi: ut reponãtur & exiccentur, ad usus fabriles uel coquinarios: aut etiã ut ignis subsidio in carbones exurantur. N. 32.

Intra terrã metalla. Huc ergo tota pertinet ars Metallica. N. 33. Totam dico: quoniã metallorũ ut genera sunt uaria, N. 35. sic uariæ etiam sunt artes. N. 34.

Alimenta. Subintelligitur. Nam si artificialis præparatio & ueluti immutatio rerũ ad alios usus quã alimẽti conferentiũ, mediæ κτητικῆς propria est (quarũ alioqui Captionẽ κτητικῆς naturalis partẽ esse, ex c. 8. n. 52. colligi potest) pari profectò ratione artificialis etiã præparatio & ueluti immutatio rerũ, ad alimoniã humanã conferentiũ, eiusdem mediæ κτητικῆς pars erit: qualis est Coquinaria & Pistoria tota.

Exacta singularum specierum, praxi quidem œconomicæ mirè conducit, sed philosophicæ theoriæ non usq; adeò conuenire uidetur. N. 37.

Efficiente. χρηματιστικὴ considerata respectu efficiẽtis instrumẽtalis multas alias species habet, quarum aliæ alijs nobiliores, & libero homine digniores existũt, quas compendiosè enarrat, eo consilio, ut norit œconomus, ab arte potius quã à natura pendére, & rursus liberalem potius quàm sordidam artem sectari eligat. (Nam quæ sumuntur ab odio hominum, ut quòd exosa est ars fœneratorum, publicanorum, lictorum, carnificum: quæ à quæstu magno uel paruo, honesto uel inhonesto: quæ ab opere aut necessario, V. G. medicorum, coquorum, pistorum: aut uoluptuario, ut est ars fartorum, dulciariorum, myropolarum, histrionum: ex alijs fontibus sunt petitæ: adeoq; diuerso considerationis modo & sub has ipsas reuocari possunt, & hæ ipsæ rursus ad illas.) Diu multumq; dubitatum, utrũ Ars Fortunam requireret: quòd hæc externo, illa interno uideretur principio niti. Tandem Agathon senarium illum in 6. Ethicorum cap. 4. citatum protulit, τέχνη τύχῃ ἠγάπησε, καὶ τύχη τέχνην. Ergo & in artibus Quæstuarijs, siue primi, siue secundi, siue tertij sint generis, ratio habenda est &

Fortunæ. Nã quædã artes sunt, in quibus fortunæ locus est

Exiguus aut nullus, arti contrà multus. Quæ proinde τεχνικώτατα dicuntur, ut est ars pictoria, statuaria. Numero 38.

Multus, arti minimus. Quæ proinde de τυχικῇ dici possunt. Vt est ars nautica, uenatorum expositalud. brio.

Artis, quæ animi imperio magis minusq; nititur, suumq; munus absoluit. Vide in seq. sig. D.

Efficientem, à quibus sit petenda atq; discenda. Vide in seq. signum E.

B. Simplex & uniuersalis χρηματιστικῆς alia est

B. Sim-

- **Propria** (οἰκειοτάτη) & **Naturalis** (quã c.8.n.40. αὐτέφυτον δρυμοίαν uocauit) N.18. Cuius quidem munus generaliter χρήσιμον (hoc est ad usum accommodatum) est, τὸ πλημάτων ἐμπειρον ἄνδρα, earũ rerum, quæ domi adsunt, uel absunt, peritum esse, utrum œconomia ijs carere possit uel nequeat: si possit carere, non esse capienda: si nequeat, capienda esse. In specie uerò partes huius (μέρη χρήσιμα, præcepta singularia ad usum facientia) uariæ sunt. Et hæc quidẽ acquisitio est Captio seu captura simplex rerum ad uitã necessariarum: inter quas alimenta principatum tenent, siue naturæ solius opera, siue artis etiam obstetricatione producta sint. Quæ ipsa sicuti ex naturæ instituto & ortu suo prima est & simplicissima, & proinde Naturalis κατ' ἐξοχὴν dicitur: ita per accidẽs, ex hominum abusu, degenerare, & contra naturam pugnare potest: quod in ijs apparet, qui uel agrum uel pascua colunt, non necessitatis naturalis, sed auaritiæ causa: adeoq; honestissimum uictus comparandi genus improbitate sua dehonestant & infamant. Huius ergo methodum
  - Declarat exemplo χρηματιστικῆς
    - Propo nit, tum respectu
      - Materiæ, comprehendentis & Locata, ex quibus necessaria ad uitã captat. Scire igitur oportet πoῖα, quæ magis quæ minus utilia sint in omni uitæ genere, quæ genera cap. 8. recensuit, N.5.
      - Loca, Regiones ipsas. Ergo cùm alia alijs regionibus felicius prouentant, naturam regionis perspectam habere oportet. πῆ. Num. 6.
      - Formæ, πῶς, Quomodo. N.7.
    - Pasto ralis. Ratio habenda
      - Mate riæ, tum
        - Locato rũ, Animalium scilicet
          - Simpliciter, cuiusq; generis: utpota uel Equorum, uel Boum, uel Ouium. N.8.
          - Comparatè inter se, quæ magis quæ minus utilia. N.9.
        - Loci. Quo loco quælibet habenda. N.10. Ratio. Alia enim alijs locis felicius proueniunt. N.11.
      - Formæ, in λήψει & φυλακῇ uersantis.
    - Rusti cæ. Nu. 12. In qua respectu
      - Materiæ, alia est ratio terræ, quæ cultum annuum
        - Non requirit, siue
          - Nuda sit, ut sunt Prata, Pascua. ψιλή. Num. 13.
          - Vestita arboribus, ut Syluæ, tum materiariæ, tũ glandiferæ: illæ propter ligna, hæ propter fructum expetitæ.
        - Requirit, φυτευομένη N.14. Quales sunt
          - Horti.
          - Agri.
          - Vineæ.
      - Formæ, quomodo quæq; rectissimè excolantur, sciendum.
    - Vena toriæ Animalium
      - Insectorum. Num. 15.
      - Integrorum, cuicunq; usui uel cibario, uel instrumentario inseruientium. Videlicet
        - Terrestrium, Venatio.
        - Aquatilium, Piscatio. N.16.
        - Volatilium, Aucupium. N.17.

B. Simplex & uniuersi generis χρηματιστικὴ alia est

Minus propria (ὕστερον οἰκεῖαι, uti c.9.n.11.) **Artificialis** (διὰ τέχνης ἢ ἐμπειρίας τινὸς) Non naturalis, ἐ φύσει, uti c.9.n.5. neq; enim αὐτέφυτος est, uti prior illa, cũ nõ à natura, sed à ratione naturalẽ defectũ supplere cupiente introducta sit: neq; tñ cõtra naturã, quãdocunq; necessitatis naturalis fines nõ egreditur: & propterea c.9.n.47. κατὰ φύσιν, non tñ φύσει, esse dicitur. Hanc quæstuariã cap. præced. μεταβλητικῷ generali nomine appellauit, quia acquisitio ista nõ Captione rerũ, sed captarũ rerũ Cõmutatione nititur (posset etiã Συναλλακτικὴ dici, qñquidẽ συνάλλαγμα siue contractus apertus inter dantẽ & accipientẽ intercedit) eiusq; species assignauit duas: unã quæ cõmutãdo rẽ qua egeret acquireret, quã nomine generis μεταβλητικῷ uocauit: alterã quæ cõmutãdo nõ rẽ, sed pecuniã, ad res emptione cõparandas accõmodatã, acquireret: idq; rursus uel media pecunia, uel media opera. Quæ species oẽs etsi in eo consentiũt, q. sunt Non naturales, & q. sunt Artificiales: tñ aliæ alijs magis, aliæ minus. Non naturales ergo ortu suo, quia nõ à natura, sed ab arte sunt inuẽtæ: neq; tñ cõtra naturã, si usum spectes legitimũ, qñ ad naturalẽ necessitatẽ (cui natura per se nõ prouidit) artis beneficio subleuandã adhibentur. Quando uerò pecuniæ tantũ & opũ cumulandarũ causa, tũ planè cõtra naturam fiũt, utpote neq; ortu neq; usu naturales amplius, licet arte & ingenio excellant. Μεταβλητικὴ igitur χρηματιστικὴ ea est, quæ p cõmutationẽ res, quib. indiget, acquirit, dãdo quid, et aliud uicissim accipiẽdo: duũ itidẽ generũ: cũ Cõmutatio alia sit

- Absoluta, per quam ultrò citroq; lucrum fit rei diuersæ. Vide in sequentib. signum C.
- Conditionata, per quã non tã commutatio quã trãslatio rei fit à proprietario in aliũ, ut is ea re uel
  - Nõ utatur, sed cõseruet tantũ. Talis contractus est
    - DEPOSITI.
    - FIDEICOMISSI.
  - Vtatur, neq; fructus siue lucrum aliquod ad eũ qui dedit redeat, sed restituatur tamẽ eidem uel idem
    - Numero. COMODATVM.
    - Specie. MVTVVM.

- Res aliqua, quæ alter abundat, alter egetiquæ uel per se talis sit, naturæ scilicet artisue opus: uel opinione tãtũ & instituto hominum, ut Numus. Datur ergo res illa per commutationẽ alteri uel
  - Possidenda in solidum, ut ipse uicissim uel
    - Reddat
      - Rem aliam. COMMVTATIO propriè.
        - Pecuniam: qui contractus respectu eius quirem
          - Dat, et pecuniã recipit, VENDITIO dicitur.
          - Accipit, & loco eius pecuniã refundit, uocatur EMPTIO,
      - Non reddat, DONATIO.
  - Vtenda tantùm & fruẽda absque proprietatis iure, ut ex illo usufructu accipientis, uicissim ad proprietarium, rei datæ dominum, redeat lucrum aliquod: siue id quod datur utendũ fruendumq; à proprietario (qui eo uel non eget, uel uti non potest) alteri tanquam usufructuario (qui re eget, eaq; uti potest atq; uult) sit uel
    - Res, propter cuius usu fructũ uel rẽ uel pecuniã refundat. Cõtractus iste respectu
      - Dantis LOCATIO dicitur.
      - Accipientis uocatur CONDVCTIO.
    - Pecunia. Qui contractus Τοκισμὸς & ἀνατοκισμὸς eximiè dicitur, Fenus. Pecuniæ enim siue sortis
      - Proprietarius pro elocatione fructum percipit certum & constitutum, τόκον dictũ, usuram scilicet.
      - Vsufructuarius pro conductione sibi utili fructum reddit certum & constitutum, uel pecuniam uel quid aliud, usuræ nomine.

    ΤΟΚΙΣΜΟΣ Arist. dicitur in genere. N. 25. Etsi enim Fenus propriè uidetur designare: uidetur tamen eadem quoq; ratione esse Locationis & Cõductionis. Vtrobique enim res quæ datur, in usufructum datur: & pro illo res alia rependitur.
- Opera, quam alter alteri indigenti præstat, mercedis causa. ΜΙΣΘΑΡΝΙΑ, siue MERCENARIA acquisitio. Nu. 26. Differt tũ ratione eius quod
  - Datur alteri, Opera scilicet: quoniam uel est artis
    - Particeps, Mechanica scilicet. N. 27.
    - Expers, solius corporis ministerio nitens, sine arte: Num. 28.
  - Recipitur pro opera tanquam merces: nempe uel
    - Res quæpiam inseruiens aut
      - Vsui à natura uel arte introducto. Sic inseruit
        - Frumentum nutritioni.
        - Pannus, defensioni.
      - Commutationi, ut Pecunia.
    - Opera. Sic medicus medetur uinitori, hic uicissim medici uineam colit.

C. Siue iã instrumentum acquisitionis sit

- Essentiales, rationem materiæ. Aut enim cõmutat res partas opera
  - Sua, à se captas factásue. Qui αὐτοπόλης dicitur. Sic rusticus frumentum, sutor calceum permutat.
  - Aliena, sui tamen iuris quomodolibet factas. Quas quidem si à primo illarum auctore atq; domino per commutationẽ qualemcunq;
    - Acceperit, ab αὐτοπόλη scilicet, tum propriè ἀπήλης dicitur. item προπόλης & προπράτωρ, ementis ab artificibus, id quod uendat indigentibus. Etsi hæ ipsæ uoces etiam proxenetam significant.
    - Non acceperit, sed à ἀπήλῳ siue προπόλῃ, uocatur propriè παλιγπάπηλος & ἀνάπρατος.

ΕΜΠΟΡΙΑ in genere uidetur ab Arist. appellari. Nu. 19. MERCATVRÆ differentiæ aliæ

Accidentales tum ratione
- Loci. Sic triplicem facit mercaturam. N. 20. Commutatio enim rerum instituitur uel
  - Longinqua. Quam 2. de Rep. Plato ἐμπορίαν proprie ἀπὸ τῆς ἐμπορεύεσθαι, à peregrinãdo uocasse uidetur. Abundantia exportãtur in lõginquas regiones, & defi cientia uicißim importãtur uel
    - Mari. Ναυκλαρία. N. 21.
    - Terra. Φορτηγία. N. 22.
  - Propinqua. παράσασις, quando ea est regionis cõmoditas, ut abundantia in eodem loco distrahi, deficientia comparari queant. N. 23.
- Effectus, lucri scilicet magnitudine & securitate. N. 24. Aliarũ nãq; lucrũ quo ad
  - Quãtitatem, maius est, ut ferè Nauticæ.
  - Qualitatẽ, securius est, ut Terrestris mercaturæ.

D. Respe

- D. Respectu proinde
  - Corporis *famulantis, quatenus in opere per artificem quemcunq; edẽdo corpus*
    - Patitur
      - Plurimum, *ars dicitur βαναυσοτάτη*, Sordidissima. N.39. Quales ferè sunt, quæ circa ignem assiduè uersantes, corpora fuligine & cineribus defœdant, aut etiam calore assiduo torrent, & uaporibus pernicios is sanitati incommodant: ut Metallicæ pleræq;, item Figulina, & Carbonaria, & Calcearia: item Sutoria.
      - Minimum, *ars ἡ βαναυσος*, Elegans, Non sordida. Qualis est Sarctorum, Vestiariorum, Lignifabrorum
    - Agit, *ea ars quæ χρήσιν σώματος, hoc est, laborem corporis requirit*
      - Multum, *ἀνελευθεριωτάτη*, Seruilis iure appellatur: ut Fossio, Trituratio. N. 40. Serui enim proprium esse corpus ualidum, ad labores heri iussu subeũdos, suprà cap. 5. n. 44. docuit.
      - Paruum, *ἐλευθεριωτάτη*, Liberalis & Ingenua.
  - Animi *imperãtis, qui habitu certo mechanicò instructus operatur (quem habitum uniuersali præceptionũ serie constantẽ hoc loco ἀρετὴν uocat) quæcunq; ars intelligentiæ habitum requirit*
    - Multum, *maximè nobilis, & γενναῖαι dici debet.* Vt est Pictoria, Statuaria, & similes, mathematicarũ artium ueluti coloniæ quædam è schola in uitam deductæ quotidianam.
    - Paucum, *sunt ἀγοραιόταται, maximè uiles & ignobiles.* N. 41. Vt est ars Fossorum, Baiulorum, Cæmentariorum.

- E. Methodi *χρηματιστικὴς Efficientes uoco eos ipsos à quibus disci potest. Proinde respectu horum & Præceptio & Ostensio requiritur, tũ in quæstuaria*
  - Oeconomica *primariò. Hanc non præceptorum tantùm uniuersali cognitione, sed & exemplorũ particulari historia constare*
    - Demonstrat *tali syllogismo:*
      - Quæcunq; *ad χρηματιστικὴν facere possunt, ab œconomo sciri debent, ut ijs pro re nata uel ipse uti, uel alijs suggerere queat.*
      - At & Præceptorum ab alijs traditorum, & Exemplorum ab alijs designatorum cognitio ad *χρηματιστικὴν* confert. N. 44. Quod cap. 5. nu. 3. & 4. *καὶ τῷ λόγῳ διωρῆσαι, καὶ ἐκ τῶν γινομένων καταμαθεῖν* dixit: hîc *διωρίσατο τῶν καθόλα γεγραμμένων, & τῶν σποράδην λεγομένων (καὶ γινομένων) συλλογὴν uocat.*
      - Ergo œconomus cognitionem habere debet et
        - Theoriæ *seu* Præceptorum *ad res comparandas utilium, siue illa* Rustica *sint, siue* Venatoria, *siue* Mercatoria, *siuæ* Fœneratoria. De quibus aliqui iam scripserunt. N. 42.
        - Historiæ *siue* Exemplorum *eorum qui bona ratione rem familiarem auxerunt.* N. 43.
    - Confirmat *exemplo Thaletis Milesij.* N. 45. Per *ἐπαφόρδωσιν* quandam: ut tacitè innuat fortasse, neq; primum neq; solum fuisse qui illud designarit: quandoquidem Plinius Democrito simile quid tribuit. Factum nãq; illius priuatũ *χρηματιστὴν* memoratur: quod licet cõmune sit etiam multis alijs quæstuarijs, illi tñ, propter sapientiæ opinionẽ illustri, eximiè tribuitur. Ex eo certè, ut reliquorũ exẽpla deessent, præceptũ uniuersale, non œconomiæ tantùm, sed politiæ etiam conferens, dari posset. N. 46. Ergo
      - Exemplum *χρηματιστικὸς* per monopolium à Thalete institutæ recenset, cùm in maxime Oleæ prouẽtu, quẽ ex astrologia præuiderat, pauca pecunia officinas omnes olearias conduxisset, easq; post quanto uellet precio elocaret. N. 47.
      - Præceptũ monopolij uniuersale hinc duci posse &
        - Affirmat. N. 48.
        - Comprobat *exemplis etiam alijs ueluti per inductionem.* Sic namque &
          - Ciuitates *quarumuis rerum monopolia in ærarij angustijs instituere consueuerũt.* Num. 49.
          - Syracusanus *quidã ferri monopolio maximũ fecit lucrum:* Num. 50. Diuerso licet loco, & in diuerso etiam subiecto, idẽ tamen quod Thales, secutus consiliũ. N. 51.
  - Politica *secundariò.* Politia enim non præceptis tantùm, sed etiam exemplis *χρηματιστικὸς* indiget. N. 52. Ratio. Vti enim domus paucis, ita ciuitas multis indiget pecunijs, tum pace, tum præsertim bello, cuius ueluti neruum pecuniam esse dicunt. Nu. 53. Signo confirmat. Hinc & adeò putant aliqui hanc primariam hominis politici curam esse debere (quemadmodum & œconomi suprà cap. 9. n. 68.) ut fiscum publicum reddat opulentissimum. Nu. 54. Alij e diuerso ciuitatis salutem in eo positam putant, ut de patrimonijs priuatorum rectè constituatur. uti l. b. 2. cap. 7. num. 6.

- Causas singillatim deducere operæ preciũ erit. Ergo κτήσεως seu χρηματιστικῆς
  - COROLLARII loco paucis ea quæ à Philosopho hactenus de χρηματιστικῇ dicta sunt repetamus & explicemus. Κτήματα Græcis dicuntur Opes, quæ possidentur: χρήματα, quæ ad usum reuocãtur: iuxta Isocrateũ illud, κτήματα δεῖ χρήματα ποιεῖσθαι. Ars proinde, quæ in opũ acquisitione & usu uersatur, κτητικὴ & χρηματιστικὴ uocatur, Quæstuaria, nõ tam à quæstu, quàm à quærendo. Cuius quidẽ
  - Forma est Acquisitio rei uel
    - Absolutè, quãdo id quod acquiritur, nõ χρήσεα tantùm, sed & κτήσεα, proprium fit acquirentis, & uel
      - Absq; contractu: ut ea quæ per Venationem, per Agriculturam, per Pastoritiam comparantur, ipsa natura ducente, & artem humanam imitante.
      - Cum cõtractu inter acquirentem & rei acquisitæ dominũ. Dominus enim rei rem ab altero acquiri sinit, uel
        - Volens, talionem expectans rei uel
          - Eiusdẽ
            - Specie, ut in Mutuo.
            - Numero, ut in Cõmodato.
          - Diuersæ
            - Natura: ut in Commutatione rerum.
            - Institutio hominum, Pecuniæ scilicet: ut in Emptione & Venditione.
        - Nolens: ut in Præda bellica.
    - Conditionaliter, qñ id quod acquiritur, χρήσεα tantùm, non autem κτήσεα, fit acquirentis. Rei igitur possessio proprietarij est, usus uerò usufructuarij: siue iam ex re illa petat
      - Operã tantùm uel
        - Actiuam. Sic alienus
          - Seruus opus facit mercede.
          - Equus uehit.
        - Passiuã. Conducitur ergo
          - Domus, ut inhabitetur.
          - Vestis, ut tegat.
          - Liber, ut legatur.
      - Fructum aliquem: utputa ex
        - Animatis. Sic ex Agro, Vinea, Horto.
        - Animalibus. ut ex Gregibus & Armentis.
  - Efficiens. Vide in sequentibus signum a a.
  - Finis. Acquisitio rerum fit uel propter ipsarũ
    - Vsum (qui finis proprius est) & hũc rursus uel
      - Necessarium. Qui finis maximè secundùm naturam rei est, & œconomo probo neutiquam indignus, cùm ad uirtutis χορηγίαν in bonis externis positam conferat. Acquisitio per se œconomi non est, sed usurpatio rei acquisitæ. Oeconomi enim in uita practica eæ operationes sunt propriæ, quæ secundùm uirtutem fiunt. At acquisitio rerum est absq; uirtute ethica: non itẽm usurpatio.
      - Non necessarium. Qui finis præter rei naturam est, & acquirentis solum appetitum sequitur: improbo tantùm œconomo conueniens, uitiositatis fomes uel ipsamet, uel saltem in posteris.
    - Possessionem tantùm. Qui finis improprius est, & œconomo penitus indignus, quoniam uirtuti (per quam ad beatitudinem peruenitur) aduersatur.
  - Species. Vide in sequentibus signum b b.

- Efficiens alius
  - Princeps, Qui acquirit, & A quo acquirit, siue considerentur
    - Per se. Acquirit ergo uel
      - Faciens aliquid quod uel
        - Non erat. Sic sutor consuit calceum.
        - Erat, sed non tale erat. Sic coquus cibum præparat, fullo uestem.
      - Non faciēs neq; præparans, sed capiens ab alio
        - Absq; mutuo. Captio simplex uenatoris, aucupis.
        - Cùm mutuo, uel rei, uel operæ, uel pecuniæ. Cōmutatio.
    - Respectu lucri mutui. Aut enim lucrum reciprocum & æquale
      - Est. Nam Dans id quo abundat, lucratur accipiendo id quo caret: & uicißim Accipiens id quo carebat, & Dans id quod habebat, lucratur. Quod & in commutatione rerum, & in uenditione rerum, & in pecuniæ usura, & in locatione operæ locum habet.
      - Non est: quando scilicet alter tantum lucratur, alter uel nihil uel parum. Vt in commutatione & uenditione & operæ locatione fraudulenta, ut in pecuniæ usura immodica.
  - Agendo, & uel
    - Capiendo, tale quale est.
    - Faciendo, hoc est præparando, & in meliorem formam ueluti commutando.
  - Instrumentalis, Per quod acquirit. Acquirit id quod non habet uel
  - Commutando id quo abundat cum eo quo caret: siue iam illud quod commutando acquirit, sit tale
    - Per se, natura uel arte cōstans. Commutationem ergo instituit uel
      - αὐτοίχου. Dat enim
        - Rem pro re, sed diuersimodè. Rem scilicet
          - Naturalē pro re
            - Naturali: ut Frumentum pro Vino.
            - Artificiali: ut Pānem pro Caleceo.
          - Artificialē pro re
            - Naturali: ut Vestem pro Boue.
            - Artificiali: ut Malleum pro Serra.
        - Operam pro opera: ut Medicationem pro Agricolatione.
      - ἀαύτοιχου. Dat enim uel
        - Rem pro opera: ut Alimenta pro Labore diurno.
        - Operam pro re: ut Laborem pro Cibo.
    - Per accidens, uoluntate scilicet & instituto hominū, Pecunia nimirum. Sic rursus commutatio uel erit
      - αὔτοιχος, Pecuniæ pro pecunia. Et uel commutatio
        - Simplex. ἀργυρᾶ μοιβὴ &. Collybus dicta.
        - Conditionata, cum sorte & usura. Fœnus, Τόκος.
      - ἄτοιχος, Pecuniæ cum
        - Opera. Locatio & Conductio operæ.
        - Re qualicunque. Emptio & Venditio.

- **Ortus** (*qui à Natura & Arte dependet*) *tres ab Arist. statuuntur: inter quas prima omnium maximè optanda: secunda ex indigẽtia primæ nata est: tertia ad secundæ incommoditatem subleuandam inuenta est. Inter has quædam ortus sui principiũ debet ipsi*
  - **Naturæ.** *Natura enim de alimento potißimum, sed & de quibusuis alijs rebus ad uitam necessarijs, animalibus omnibus, & homini inprimis, propter quem reliqua omnia creata esse, ex præcedentib. constitit, liberalißimè prosp exit. Naturalis proinde & οἰκειοτάτη χρηματιστικὴ, αὐτάρκειαν τῶν κατὰ φύσιν solam spectat. Captio simplex rerum necessariarum.*
  - **Arti**, *q̃quidẽ ars naturæ defectũ per commutationẽ supplere conatur. Hæc χρηματιστικῆς nomẽ magis quàm prior illa meretur. A forma autem acquirendi Μεταβλητικὴ in genere dicitur, quoniam medio aliquo, ueluti instrumento, id, cuius defectu laborat, comparat. Estq; rursus ex ipso fine alia*
    - **Primaria**, *& Naturalis indigentiæ medica: quæ κτήματα cum κτήμασι commutat, hoc est, res quibus abundat, cum ijs quibus eget. Μεταβλητικὴ dicitur, nomine generis ad speciem non naturalem quidem (uti superior illa) naturali tamen ualde affinem, translato, ἐκ τῆς ἁπλήρωσιν τῆς κατὰ φύσιν αὐταρκείας. Proinde etiam ἀλλαγὴ ἀναγκαία, & χρηματιστικὴ ἀναγκαία nuncupatur.*
    - **Secundaria**, *non ob indigentiæ naturalis supplementum, sed ob cõmutationis artificialis commodum inuenta, numo tanquam instrumento utens. Quæ eximiè & absolutè χρηματιστικὴ uocatur, quando quidem intercedunt χρήματα, Pecunia siue Numus: propriè uerò καπηλικὴ dicitur, multò quàm priores illæ abiectior, multo tamen ingeniosior: siue acquirat*
      - **Pecuniam**, *Fœnerando.* *ὀβολοστατικὴ*, *Fœneratoria.* — *Abiectißima omniũ.*
      - **Rem**, *Emendo.* — *Mercatoria.*
      - **Operam**, *Conducendo operas.* — *Operaria, Mercenaria, Stipendiaria minus abiecta.*
      - **Re** *Pecuniã, Vendendo.*
      - **Opera** *Pecuniam, Locando operam mercenariam.* — *pẽdiaria, minus abiecta.*

bb. Species χρηματιστικῆς rationis sui

- **Naturalis**, *omnium erit honestißima, quia innocẽtißima, quæ cum ipsa natura matre rẽ habeat.*
- **Artificialis**
  - **Laudabilis**, *cùm & finem habeat honestũ, Necessitatẽ scilicet natiuã: & Formã seu Modũ qualẽcunque honestũ, absq; iniuria & damno aliorũ. Huius species duas tantũ facit Arist. κατ' ἐξοχὴν, Naturalẽ scilicet, & illius uicariã Commutatoriã: quoniã pleriq; mortales honestè uictũ quærẽtes, alterutro horũ generũ utãtur: etsi nihil prohibeat, in reliquis etiã generibus honestæ acquisitiõis exẽpla, pauciora tñ illa, et minus illustria, et minus etiã tuta, reperiri: uti uicißim sunt, qui uel laudatis ab illo speciebus abuti queant. Hisce igitur terminis circumscripta acquisitio*
  - **Secundaria**
    - **Primaria**, *Commutatoria scilicet, secundi erit generis.*
    - **Mercenaria**, *tertium merebitur locum. Sic Isocrates à discipulis stipem accipiens, necessitatem egestatis ueris lacrymis deplorare solebat, quòd ex liberali professione quæstum non quidem illiberalem, homine tamen philosopho indignum, facere cogeretur.*
    - **Mercatoria**, *quartum.*
    - **Fœneratoria**, *quintum & infimum locum tuebitur.*

Vsus, *pro hominũ moribus uariãtis, duæ sũt. Nam cùm mores alij honesti sint, alij turpes: χρηματιστικὴ quoque alia erit*

- **Vituperabilis**, *cùm & Finis eius inhonestus sit (nimirum uel χρῆσις uitiosa, usus improbus rerum, luxus & uoluptatis minimè necessariæ ergô comparatarum: uel κτῆσις rerum otiosa, opes non utendi studio, sed posidendi tantùm libidine accumulans) & Forma seu Modus qualiscunq; sit iniustus, cum iniuria uel fraudulenta uel uiolenta coniunctus. Cuius itidem species κατ' ἐξοχὴν facit tres, Mercenariam, Fœneratoriam, & Mercatoriam: quòd scilicet pleriq; mortales inhonestè uictum quæritantes uno horum generum utantur. Etsi enim nihil prohibet improbos homines Naturali quoque & Commutatoria interdum abuti ad quæstum inhonestum, exempla tamen & minus frequentia sunt & minus exosa. Quemadmodum uicißim sunt, qui speciebus hisce per se illaudatis laudabiliter interdum utantur. Inhonesta proinde acquisitio datur alia*
- **Artificialis tum**
  - **Naturalis**, *auarorum Agricolarũ, Militum, Pastorum.*
  - **Secundaria**
    - **Primaria**, *Commutatoriã. Qualis fuit inter Diomedem & Glaucum.*
    - **Mercenaria**, *utputà Dñorum defraudãtiũ merita stipe operarios: et uicißim Mercenariorum, opus negligenter facientium.*
    - **Mercatoria**, *eorũ qui merces uitiosas dolo malo emptoribus obtrudunt: quiue monetam adulterinam expendunt.*
    - **Fœneratoria** *omnium abiectißima & odiosißima, quia pernicioßima.*

CA-

CAPVT XII.

De reliquis duabus societatibus domesticis, Coniugali & Patria, agit.

QVia[1] aũt tres partes sunt disciplinæ domesticæ: una[2] quidem erilis, de qua dictũ est prius: altera[3] autem paterna: tertia[4] uerò nuptialis. Etenim[5] uxori præest & liberis, ut liberis quidem ambobus: non[6] eodem tamen genere imperij, sed[7] uxori quidem ciuiliter, filijs[8] autem regiè. Mas[9] enim quàm femina naturâ magis aptum ad regendum, nisi aliquid extiterit præter naturã: &[10] senior ac perfectum iuniore & imperfecto. In[11] alijs igitur ciuilibus imperijs plurimis mutatur quod regit, & qd̃ paret. Par[12] etenim & æqualis natura ciuium esse debet, & nihil inter se discrepare. Veruntamen[13] quando hæc quidem regit, hæc autem obtemperat, studet discriminis aliquid existere & figuris, & oratione, & honoribus: quemadmodum[14] Amasis exposuit fabellam de pelui. Mas[15] autem semper ad feminam hoc modo se habet. Imperium[16] autem filiorum, regium est. Quod[17] enim procreauit, & amicitia imperãs est & senectute: quæ[18] sanè species est imperij regij. Quare[19] rectè Homerus Iouem appellauit, his uerbis,

-pater hominum & deorum:

regem horum omnium. Natura[20] enim regem discrepare decet: genere autem eundem esse. Quod[21] sanè in se habet senior erga iuniorem & qui procreauit erga natum ex se.

ΕΠΕΙ[1] δὲ τρία μέρη τῆς οἰκονομικῆς ἐστὶν· ἓν[2] μὲν δεσποτικὴ, περὶ ἧς εἴρηται πρότερον· ἓν[3] δὲ πατρικὴ· τρίτον[4] δὲ γαμική. καὶ[5] γὰρ γυναικὸς ἄρχειν καὶ τέκνων, ὡς ἐλευθέρων μὲν ἀμφοῖν· ἀλλ' οὐ τὸν[6] αὐτὸν δὲ τρόπον τῆς ἀρχῆς, ἀλλὰ[7] γυναικὸς μὲν, πολιτικῶς· τέκνων[8] δὲ, βασιλικῶς. τὸ τε[9] γὰρ ἄρρεν φύσει τοῦ θήλεος ἡγεμονικώτερον, εἰ μή πως συνέστηκε παρὰ φύσιν· καὶ τὸ[10] πρεσβύτερον καὶ τέλειον τοῦ νεωτέρου καὶ ἀτελοῦς. ἐν[11] μὲν οὖν ταῖς πολιτικαῖς ἀρχαῖς ταῖς πλείσταις μεταβάλλει τὸ ἄρχον καὶ τὸ ἀρχόμενον. ἐξ ἴσου[12] γὰρ εἶναι βούλεται τὸν φύσιν, καὶ διαφέρειν μηδέν. ὅμως δὲ[13] ὅταν τὸ μὲν ἄρχῃ, τὸ δὲ ἄρχηται, ζητεῖ διαφορὰν εἶναι καὶ σχήμασι, καὶ λόγοις καὶ τιμαῖς· ὥσπερ καὶ[14] Ἄμασις εἶπε τὸν περὶ τοῦ ποδανιπτῆρος λόγον. τὸ δ'[15] ἄρρεν ἀεὶ πρὸς τὸ θῆλυ τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον. ἡ δὲ[16] τῶν τέκνων ἀρχὴ, βασιλική. τὸ[17] γὰρ γεννῆσαν καὶ κατὰ φιλίαν ἄρχον, καὶ κατὰ πρεσβείαν ἐστὶν, ὅπερ ἐστὶ βασιλικῆς[18] εἶδος ἀρχῆς. διὸ[19] καλῶς Ὁμήρου τὸν Δία προσηγόρευσεν, εἰπών,

-πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε,

τὸν βασιλέα τούτων ἁπάντων. φύσει[20] γὰρ τὸν βασιλέα διαφέρειν μὲν δεῖ, τῷ γένει δ' εἶναι τὸν αὐτὸν· ὅπερ[21] πέπονθε τὸ πρεσβύτερον πρὸς τὸ νεώτερον, καὶ ὁ γεννήσας πρὸς τὸ τέκνον.

QVoniam[1] autem treis parteis rationis tuendæ rei familiaris esse diximus: unam,[2] rationem herilem, seu ad imperium domini in seruos pertinentem, de qua antea dictum est: alteram,[3] patriam, quæ spectat ad auctoritatem patris in liberos: tertiam,[4] nuptialem, quæ refertur ad principatum uiri in uxorem. Etenim[5] uir in uxorem, & in filios imperium habet: atque in utrosque sanè ut in personas liberas. uerùm[6] non eodem genere imperij: sed[7] in uxorẽ quidem ciuiliter, in[8] filios uerò, regiè. Nã[9] & mas ad principatum obtinendum aptior est, quàm fœmina, natura: nisi fortè ita comparatus est, ut à natura desciuerit. &[10] natu grandior, & iam adultus, atque ætate corroborata, quàm iunior & adolescens ætate immatura. In[11] ciuilibus igitur magistratibus mutatur atque alternat id, quod imperat, & quod imperio páret. Ciuis[12] enim æqualis debet esse natura, nihilq; differre. Veruntamen[13] cùm aliud imperat, aliud imperio páret, postulant, ut inter se differant & uestitu, & sermonibus, & honoribus: quẽadmodum is,[14] quem habuit Amasis de uase, in quo lauabantur pedes, sermo declarat. At[15] mas ad feminam semper hoc modo se habet. Imperium[16] autem in liberos est regium. Nam[17] quod procreauit, tum amoris abundantia, tum temporis antiquitate, debet imperare: quod[18] est regij imperij genus. Quocirca[19] præclarè Homerus Iouem hoc nomine appellauit, his uerbis:

-hominum pater atq; deorum:

qui horum omnium rex est. Regem[20] enim natura quidem differre oportet, sed genere eundem esse, quod[21] accidit grandiori natu cum eo, qui iunior sit, cõparato: & ei, qui procreauit, cũ filio.

COMMENTARIVS ET SCHOLIA.

Quia autem tres partes.) Propositum hic est auctoris, postquam disseruit de prima copula, quæ est eri ac serui (cui adtexit accuratam disputationem de re familiari & ratione quærendi pecuniam) præcipere de reliquis duabus copulis, id est de illa quam πατρικὴν nunc uocat: ac tertia, quam semper γαμικὴν appellauit. Primùm autem explanat rationem patris in regenda familia, & quod sit uerum ipsius officium tradit. Cùm igitur initio huius disputationis ponat particulã ἐπὲ, cui semper respondet aliquid, quod ab ipsa aptum fit: redditio illius, & (ut Græci loquuntur) ἀπόδοσις, φανερὸν τοίνυν ὅτι, &c. est multo magis remota ab ipsa, quam ferè soleat: plerunq; enim illa uicina est. Quæ autem in medio sita sunt, certa semper planaq́ue esse consuerunt: aut pusilla saltem egere confirmatione. Sed ueniamus iam ad singulas sententias explicandas. inquit igitur: Quia sunt tres partes disciplinæ domesticæ, id est tria imperij genera, quæ appellat, ut suprà quoque fecit: sed unum illorũ, id est medium aliter atq; illic. A meliorib. igitur personis duo prima nunc ostendit: tertium autem à cõmunione ac uinculo, quod γάμος uocatur. Statim autem causam affert, cur distinxerit copulam patris ac liberorum à copula uiri & uxoris. docet enim, illa imperia diuersa esse. Etsi namq; pater familiâs iustum imperium habet in uxorem ac liberos, non tamen eodẽ pacto longè alias has personas (quanquam ambas liberas) regit. Verùm, inquit, uxorem, ut in rep. clauum tenere consuerunt, & more eorum, quibus à parib. potestas illa data est: liberos autẽ regia absolutaq́ue potestate. Quòd uerò ambo hæc imperia iusta sint, ordineq́; tractentur, docet: Natura enim uirilis, inquit, quod ad prius pertinet, magis nata est ad imperandũ, quàm muliebris, nisi aliquid fiat præter naturam. Nam contingit aliquando certas quasdam feminas certis quibusdam uiris prudentiores esse: quod tamen infrequens est, &, ut narrat, aduersatur naturæ huius. Et rei eodem pacto, quod est grandioris ætatis ac iam perfectum, melius esse iuniore atque imperfecto solet.

In alijs igitur ciuilibus.) Declarat se uerè dixisse, uirum in uxorẽ imperium habere eius generis, cuius sunt imperia magistratusq́; in rebus publicis: in quibus, ut narrat, cunctæ ferè personæ mutantur. Quæ namq; prius imperium habebat, paret: contraq́;, quæ priuata erat, imperium accipit. In pluribus autem hoc usu uenire illic inquit, qui in liberis etiam ciuitatibus sunt

magiſtratus quidam perpetui,& quos,qui ſemel nactus eſt,nũquam deponit:ut Lacedæmone reges, Venetijs,quem Ducem appellant.Cauſam autem affert huius inſtituti,affirmatq́; hoc illic cuſtodiri,quia in illis rebus publicis æquales natura perſonæ requiruntur,& nulla re inter ſe diſcrepantes.Quod confirmat etiam uox eius,qui dixit,πολιότης ἰσότης:& tamen inquit, rectè inſtitutum eſt, ut eo tempore,quo aliqui magiſtratus gerunt,differant à priuatis(ueſtibus,reliquaq́; omni ſpecie,ut oratione etiam(tuentur enim quoque grauitatem oratione,ac præcipiunt cùm res poſtulat,minãturq́;)& honoribus,quibus etiam afficiantur, cultuq́; priuatorũ.Quod uoluiſſe ſignificare oſtendit Amaſin regẽ Aegyptiorũ,cùm populo fabellam illam de pelui recitauit.narrauit aũt hoc Herodotus in Euterpe:& ſanè tota res ita geſta eſt. Aegyptij regem hunc ſuum primò deſpiciebant, in nulloq́ue magno honore habebãt: quia antequam ad gradum eum dignitatis peruenisſet,unus è multitudine erat,& domus minimè illuſtris.In officio poſtea ipſos Amaſis tenuit calliditate ſua, nõ beneuolentiæ ullo genere.Habebat hic in plurimis alijs eximijs bonis peluim auream,in qua & ipſe & cæteri conuiuæ pedes lauabant. Hoc igitur uas cùm fregiſſet,ſimulacrum dei ex ea materia faciundum curauit:quod collocatum in urbe apto loco,Aegyptij magnopere uenerabantur.Id cùm Amaſis accepiſſet,uocatos illos ad ſe,admonuit quid feciſſet:dixitq́; ex uaſe ſimulacrũ illud confectum eſſe, in quod prius & uomere & meiere Aegyptij ſoliti eſſent, in eodemq́; pedes abluere, & tamen tunc colerent.Idem igitur ſibi,quod illi pelui,contingere debere.ſi namq́; prius humilis homo erat,tunc ſe regem eorum eſſe,decereq́; ut & honore iuſto & cultu ſe afficerent. Simile eſt huic illud Horatianum, cùm ſalax hortorum cuſtos ita de ſe in Satyra loquitur: *Olim truncus eram ficulnus,inutile lignum,*
Cùm faber incertus ſcamnum faceretúe Priapum, Maluit eſſe deum.—— Adiungit autem auctor, eodem pacto ſe habere marem ad feminam. Cùm enim quaſi materia ſit eadẽ,maior tamen eſt dignitas uiri, quàm uxoris.ἐξ ἴσου, quod inquit,ualet æqualiter: & ita etiam ipſe locutus eſt in 2. libro de Arte dicendi,cùm quos uellet accipi ſimiles pareſque oſtenderet.inquit enim ad extremum,ὁλως τὸς ἐξ ἴσου.ſed etiam Demoſthenes.

Imperium autem filiorum.)Facit hoc ad oſtendendam ſimilitudinem paterni imperij ad regiam poteſtatem. ita autẽ argumentatur,duabus de cauſis,ſatis apertis,hoc fieri docens.Quod enim creauit,ſiue amore erga liberos,ſiue ętate,dignum eſt quod ipſis imperet: quę quidem eſt,inquit,forma regij imperij.nam tuentur ueri reges,& omnibus commodis afficiunt eos,qui ipſis parent, & ſapientia ijſdem antecedunt. Quia autem ſeniores iuſtum imperium habent in minores natu,quod à parentibus abeſſe non poteſt: ideo noſtra ætate illo nomine dominos uocare conſuerũt, quod ab Hiſpanorum ſermone profectum eſt.Vnde intelligere licet,gentem hanc in alijs ſuis magnis laudibus,etiam ætatem grauem ſemper(ut decet) ueneratam eſſe. Auctor autem ſententiam ſuam confirmat teſtimonio ſummi poëtæ, qui ita Iouem appellauit:putauitq́; ſe hoc pacto naturam ipſius exprimere,Pater hominum ac deorum:quia ſcilicet ipſe regnaret inter hos cunctos.Addit uerò Ariſtoteles,oportere ſanè ut rex antecellat natura,id eſt probitate & cõſilio ijs,inter quos regnat:ſit tamen genere,id eſt ſpecie ac natione idem.Quæ ambo,inquit,ſunt in ſeniore,ſi conferatur cum iuniore:& ille,qui procreauit,ſi cum ex eo natis filijſque:uincit enim prudentia & ætate, & eiuſdem ſanguinis ſtirpiſque eſt.

ἀλλὰ γυναικὸς μὲν πολιτικῶς.) Vide cap.8.& 12.libri octaui Ethicorũ de Virtutum & imperiorũ domeſticorũ uarietate.

ἐὰ μὴ τῷ σωίσηκεν παρὰ φύσιν.)Vt apud Amazonas,tam Europeas,quàm Aſiaticas & Africanas.De quib.apud Diodorum. Aegyptios Herodotus domi muliebria agere, mulieres foris uirorum ſubirè munia ſcribit.In hoc deniq; ordine omnes ſunt γυναικοκρατέμενοι,contra naturæ inſtitutum uxoribus ſubiecti,contra Dei opt.max.præſcriptum,cuius famula eſt natura:Et eris ſubiecta uiro tuo omnibus uitæ diebus.

Διαφορὰν εἶναι τῷ σχήματι.)Sic apud Romanos Senatorium inſigne erat latus clauus: Cõſulare, Faſces: Auguſtarum ignis qui præferebatur:Regum,Diadema. Tituli quinetiam accedebant,Conſul,Dictator,Tribunus,& honorificæ cõpellationes. Comitabantur quinetiam peculiaria honorum genera,aſſurrectiones, capitis apertiones, deductiones, occurſus,ſalutationes,ſtatuæ,arcus,inſcriptiones,& ſimilia.

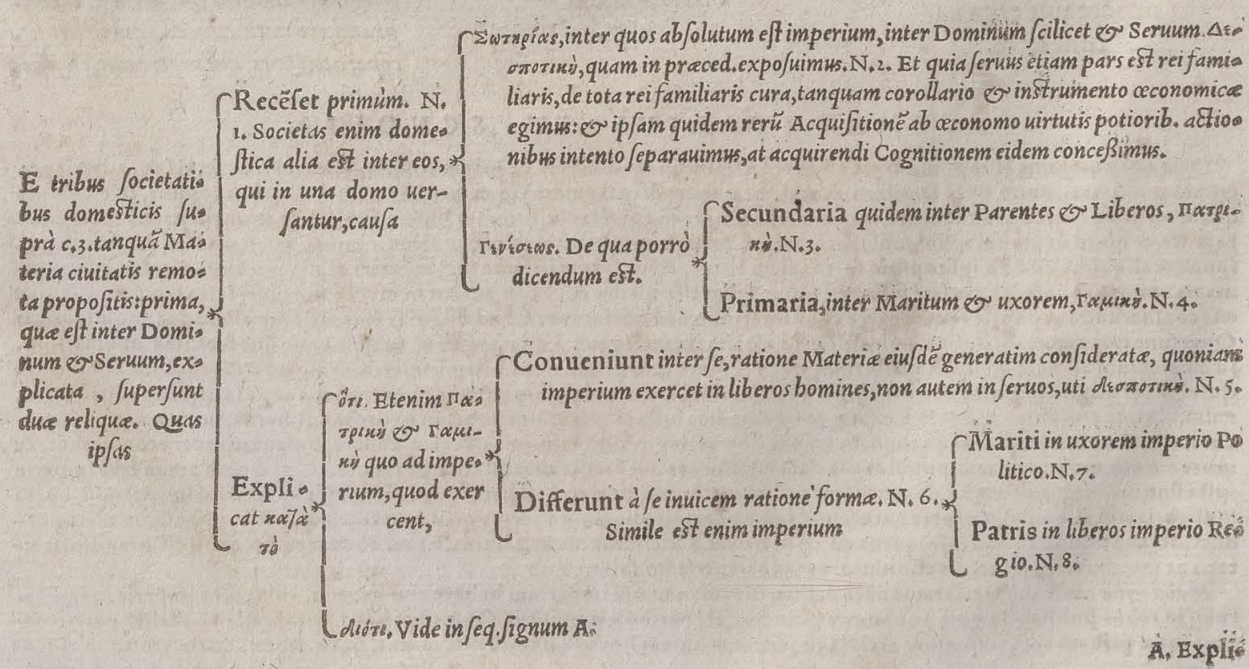
τῷ ἄμασιν.)Herodotus in Euterpe ſcribit,Amaſim,interfecto Aprie rege,populi arbitrio ad regnũ euectum,auctoritatis conciliandæ cauſa tale quid commentum. Labrum aureum, è quo pedes conuiuis lauabantur, in ſimulacrum Dei conformauit. Cui cùm Aegyptij honores exhiberent diuinos, coacta concione,ſtatuam ex labro factam docuit, cui tanquam Deo in præſens iuſta perſoluerent,eodem prius ad pudendos etiam uſus deſtinato.Simile quid ſibi contigiſſe.E priuato ſeſe uoluntate eorum ad regnum peruenisſe. Itaq; non tam ob priuatæ uitæ memoriam ſe ab illis contemnendum,quàm ob præſentis dignitatis maieſtatem colendum fore.

διὸ καλῶς ὅμηρος.)Paſsim apud Homerum πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶντε Iupiter appellatur, & Græcis ζεὺς & ζῆν, quòd uitæ ſit auctor omnibus.Sic in ſacris,Deus uiuens,& Viuo ego,inquit Dominus. Aratus præclarè, ab Apoſtolo etiã ueritatis ergò citatus: ἐκ διὸς ἀρχώμεσθα· τὸν ἀδέκαστ' ἄνδρες ἐῶμεν

ἄῤῥητον. μεξαίτε διὸς πᾶσαι μὲν ἀγυιαὶ, πᾶσαι τ' ἀνθρώπων ἀγορὴ, καὶ πᾶσα θάλασσα,
καὶ τε διὸς πάντη μὲν ἐπαφείσκουσιν ἅπαντες, τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν.

Deus ergo genitor omnium,etiam ſecundùm poëtas profanos, inſpirauit homini animam uiuentem, creauit Adamũ ſecundum imaginem & ſimilitudinem ſuam:non formaliter tantùm,ad Theoriam ueri,& Praxin boni, ſed etiã materialiter anima & corpore dotauit illum,eiuſdem generis,qualem aliquando Meſsiás benedictus aſſumturus erat.Iure igitur Chriſto filio æternus pater imperium in populos,iure eidem iudicium conceſsit:cùm ueritate & uirtute ſecundùm diuinitatem omnibus antecellat,quibus ſecundùm humanitatem,ſolo peccato excepto, ſimilem ſeſe fecit.

φύσει γὰρ τὸν βασιλέα.)Id quod lib.3.Politicorum docebit.

A. Explic

Quî ad imperandum eſt aptior, ipſius naturæ ductu minus præſtanti debet imperare.

Conueniant, tali ratiocinatione: — At ad imperandum aptior eſt: Mas quàm Femina in genere: niſi fortè aberratio quædam naturæ contingat, ut ſcilicet femina mare prudentior generetur. N. 9.

Pater quàm Liberi, propter ætatem & perfectionem. N. 10.

Ergo Mas & Pater imperare debent, Fœmina uerò & Liberi debent parêre.

A. Explicat τὸ διότι, cur inter ſe quo ad imperiũ partim

Differãt: cur ſcilicet imperium

Politicum imperium parendi & imperandi uiciſſitudinẽ habet. Num. 11. Quod ipſum

Probare uidetur, tali ratiocinatione:

Qui ex æquo digni ſunt imperio, electionis uiciſſitudine ad imperiũ alterius ſunt admittendi, quando ſemel omnes admitti nequeunt. Alioqui iniuriæ daretur locus, alijs ſemper imperantibus, alijs æquè dignis ſemper parentibus.

At oẽs ciues, Politiæ propriè dictæ ſeu Democratiæ membra, ex æquo ſunt digni imperio. Demonſtrat:

Qui natura pares ſunt, ex æquo ſunt imperio digni.

At Democratiæ ciues ſunt natura pares, uel ſaltem eſſe uidentur. N. 12.

Ergo.

Ergo ciues Politiæ ſeu Democratiæ electionis uiciſſitudine ad imperium alternis admittendi ſunt: ea quidem ratione, ut licet pares inter ſe ſint, tamen electionis iure diſpares redditi, & habitu & geſtu & ſermone ſe magiſtratui ſubditos eſſe fateantur. N. 13.

Illuſtrat exemplo Amaſis:

Quod Amaſis de regia dignitate ſibi ab Aegyptijs delata protulit. N. 14.

Idipſum de ijs quoq;, qui in Politia ad magiſtratus admittuntur, intelligi debet.

At inter maritum & uxorem datur imperij uiciſſitudo. N. 15.

Ergo inter maritum & uxorem eſt politici imperij ſpecies.

Πατρικὸν ſit Politicum, à Forma ſumto argumento:

Πατρικὸν ſit Regiũ. Nu. 16. Partim

Ratione, ab efficientis ſeu imperãtis natura:

Regij imperij ſpecies eſt perfectiſſima, quando is qui imperat, tum naturæ præſtantia ſubditos longè ſuperat, tum beneuolentia illis coniunctiſſimus eſt. N. 18.

At Pater & natura præſtat Liberis, & beneuolentia illis coniunctiſſimus eſt. Num. 17.

Ergo inter Patrem & Liberos regij imperij ſpecies datur.

Auctoritate eius quod inter Deos eſſe creditur imperij:

Si Deorum pater etiam Rex eorundem eſt, multo magis inter homines pater regi ſimilis erit. Ratio: quoniam homo Deos maximè imitari debet: uel certè quia homines id quod in ſuo genere optimum & perfectiſſimum eſſe cenſent, dijs quoq; tribuere conſueuerunt. Id quod cap. 2. n. 23. diſertè docuit. Et Plato id diuinum eſſe putat, quod homini cùm ipſe ſecum ipſe & cũ alijs conſentit' maximè proprium eſſe uidetur.

Atqui Deorum Pater eorundem Rex eſt. τὸ

ὅτι, Homeri auctoritate ſtabilit. N. 19.

διότι ſubiungit:

Qui genere idẽ, natura tamẽ excellẽtior, Rex uidetur aliorum ab ipſa natura cõſtitutus. N. 20.

Atqui Pater genere idem cum liberis, natura tamen excellentior atq; prior eſt, tum quia illos genuit, tum quia ætate & prudentia longo uſu parta antecellit. N. 21.

Ergo Pater uidetur ab ipſa natura Rex liberorũ conſtitutus eſſe.

Ergo etiam inter homines Pater erit Regi ſimilis.

CA.

CAPVT XIII.

Forma Societatum domesticarum, Virtus scilicet œconomica, declaratur.

PErspicuũ[1] igitur, maius studiũ poni debere à disciplina domestica in hominib. excolendis, quàm in rerum inanimarũ conquisitione: &[2] in uirtute horum, quàm rerum possessarũ, quas uocamus diuitias: &[3] liberorum hominũ magis quã seruorum. Primùm[4] igitur de seruis ambigat aliquis, utrũ[5] sit uirtus aliqua serui præter instrumẽtales & administratrices alia, maiore honore digna, q̃ hæ: ceu tẽperantia, & fortitudo, & iustitia, & quispiã aliorũ huiuscemodi habituũ: siue[6] nõ est ulla, pręter ministeria corporis. Vtrinq;[7] .n. cõtinet in se dubitationẽ. Si[8] qua .n. est, quid discrepabũt à liberis? si[9] nõ est, cũ sint homines & participes rationis, absurdũ hoc. Fermè[10] autẽ eadẽ quæstio est & de muliere & de puero, utrũ & horũ sint uirtutes: & requiritur mulierẽ esse temperantẽ, & fortẽ, & iustã: &[11] puer itidem intẽperãs sit ac tẽperans, an nõ. Et[12] in uniuersum iam hoc est animaduertendũ de eo, qui paret naturâ, & de eo, qui imperat, utrum eadẽ uirtus sit, uel diuersa. Si[13] nãq; decet ambos participes esse perfectę uirtutis, cur hũc qui dẽ opus sit imperare, hũc uerò perpetuò parêre? Neq;[14] .n. dici potest, ut maioris & minoris ratione inter se discrepẽt. Parére[15] .n. & imperare differũt inter se specie: magis[16] aũt & minus, nihil. Si[17] aũt hũc quidẽ oportet, hũc uerò minimè, dignũ admiratione est. Si[18] nãq; q̃ imperat, nõ erit tẽperãs neq; iustus, quomodo rectè imperabit? [19] in tẽperans[20] enim & formidolosus nihil efficiet eorum, quę ipsum decent. Perspicuũ[21] igitur necesse esse, ambos participes uirtutis esse: huic[9][22] aũt existere discrimina, quemadmodũ[23] & eorum, quæ natura parent: &[24] hoc statim circa animum incœptum est. In[25] hac enim est natura quiddã quod imperat, quiddã uerò quod paret. Quorũ[26] diuersam affirmamus esse uirtutem: ceu eius, quod rationem in se habet: & eius, q̃ expers est rationis. Planum[27] igitur eodem pacto se rem habere in alijs. Quapropter natura plura

ΠΑΝΕΡΟ'Ν[1] τοίνυν ὅτι πλείων ἡ σπουδὴ τῆς οἰκονομίας περὶ τοὺς ἀνθρώπους, ἢ περὶ τὴν τῶν ἀψύχων κτῆσιν· καὶ[2] περὶ τὴν ἀρετὴν τούτων, ἢ περὶ τῆς κτήσεως, ὃν καλοῦμεν πλοῦτον· καὶ[3] τῶν ἐλευθέρων μᾶλλον, ἢ δούλων. πρῶτον[4] μὲν οὖν περὶ δούλων ἀπορήσειεν ἄν τις, πότερον[5] ἐστὶν ἀρετή τις δούλου παρὰ τὰς ὀργανικὰς καὶ διακονικὰς ἄλλη τιμιωτέρα τούτων· οἷον, σωφροσύνη καὶ ἀνδρεία, καὶ δικαιοσύνη, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων ἕξεων· ἢ[6] οὐκ ἔστιν ἐδεμία παρὰ τὰς σωματικὰς ὑπηρεσίας; ἔχει[7] γὰρ ἀπορίαν ἀμφοτέρως. ἔτι[8] γάρ ἐστι, τί διοίσουσι τῶν ἐλευθέρων; εἴτε[9] μὴ ἔστιν, ὄντων ἀνθρώπων καὶ λόγου κοινωνούντων, ἄτοπον. σχεδὸν[10] δὲ ταὐτόν ἐστι τὸ ζητούμενον καὶ περὶ γυναικὸς καὶ παιδός, πότερα καὶ τούτων εἰσὶν ἀρεταὶ, καὶ δεῖ τὴν γυναῖκα εἶναι σώφρονα καὶ ἀνδρείαν καὶ δικαίαν· καὶ παῖς[11] ἐστὶ καὶ ἀκόλαστος καὶ σώφρων, ἢ οὔ. καθόλου[12] δὴ δεῖ τοῦτ' ἔστιν ἐπισκεπτέον περὶ ἀρχομένου φύσει καὶ ἄρχοντος, πότερον ἡ αὐτὴ ἀρετὴ, ἢ ἑτέρα. εἰ μὲν[13] γὰρ δεῖ ἀμφοτέρους μετέχειν καλοκἀγαθίας, διὰ τί τὸν μὲν ἄρχειν δεῖ αὐτὸν τὴν ἀρχικὴν καθάπαξ; ὡδὲ[14] γὰρ τῷ μᾶλλον καὶ ἧττον οἷόν τι διαφέρειν. τὸ[15] μὲν γὰρ ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι εἴδει διαφέρει· τὸ δὲ[16] μᾶλλον καὶ ἧττον, οὐδέν. εἰ[17] δὴ τὸν μὲν δεῖ, τὸν δὲ μή, θαυμαστόν. εἴτε[18] γὰρ ὁ ἄρχων μὴ ἔσται σώφρων καὶ δίκαιος, πῶς ἄρξει καλῶς; εἴθ'[19] ὁ ἀρχόμενος, πῶς ἀρχθήσεται καλῶς; ἀκόλαστος ὢν[20] γὰρ καὶ δειλὸς, οὐδὲν ποιήσει τῶν προσηκόντων. φανερὸν[21] τοίνυν ὅτι ἀνάγκη μὲν μετέχειν ἀμφοτέρους ἀρετῆς, ταύτης[22] δ' εἶναι διαφορὰς· ὥσπερ[23] καὶ τῶν φύσει ἀρχομένων. καὶ[24] τοῦτο δοκεῖ ὑφηγήσασθαι περὶ τὴν ψυχήν· ἐν[25] ταύτῃ γάρ ἐστι φύσει, τὸ μὲν ἄρχον, τὸ δὲ ἀρχόμενον· οἷς[26] ἑτέραν φαμὲν εἶναι ἀρετὴν, οἷον τοῦ λόγου ἔχοντος, καὶ τοῦ ἀλόγου. δῆλον[27] τοίνυν, ὅτι τὸν αὐτὸν τρόπον ἔχει καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. ὥστε φύσει τὰ

PErspicuum[1] igitur est, domus administrationem plus studij ponere, maioremq; diligentiam adhibere debere in hominibus, quàm in inanimorum possessione: &[2] in horum uirtute, quàm in possessionis, quas diuitias appellamus: &[3] in liberis, quã in seruis. Primùm[4] igitur de seruis dubitare possit aliquis, sitne[5] serui uirtus aliqua alia præter eas, quæ ad instrumenta, & quæ ad ministeria pertinent, his honoratior: uerbi gratia, temperantia, & fortitudo, & iustitia, & aliquis ex alijs talibus habitibus. an[6] uerò nulla sit, præter ministeria ad corpus pertinentia. Dubitationem[7] porrò habet, utrumcunque dixeris. Nam[8] siue est, quid à liberis different? siue[9] non est, cùm sint homines, & rationis participes, dictu absurdum est. Propemodum[10] autem idem est, quod quæritur in uxore & filio, utrum etiam horum sint uirtutes, & oporteatne uxorem esse tẽperantem, & fortẽ, & iustã: &[11] utrũ puer sit intemperãs, & tẽperans, nécne. Et[12] uniuersè igitur hoc est considerandũ de eo, qui páret imperio naturâ, & eo, qui præest atq; imperat, utrum sit eadem utriusq; uirtus, an alia. Nam[13] si utriumq; oportet præstantis probitatis esse participem, quamobrem oporteat modis omnibus & perpetuò hunc præesse, illum imperio subiectum esse? Neq;[14] enim fieri potest, ut eo inter se differant, quòd magis & minus probitatis sint participes. Parêre[15] imperio enim, & imperare, specie differunt: magis[16] & minus autem nihil specie differunt. Quòd si[17] alterũ quidem probitatis esse participem oportet, alterum non oportet: dictu mirum. Nã[18] siue is, qui debet imperare, non erit temperans & iustus, quomodo bene imperabit? siue[19] qui imperio subiectus esse debet, non erit, quomodo imperio bene parebit? Cùm[20] sit enim intemperans & nequam, nihil faciet eorum, quæ facere conuenit. Perspicuum[21] igitur est, necessariò utrumque uirtutis participem esse debere: sed[22] eius esse quasdam differentias: quemadmodum[23] y, qui præsunt naturæ, & subiecti sunt imperio naturæ, inter se differunt. Atq;[24] hoc statim in anima promtũ atq; explicatum est. In[25] ea enim alterum est, quod præsit naturæ: alterum, quod imperio subiectum sit. quorum[26] uirtutes dispares inter se ac dissimiles esse dicimus, uidelicet eius, quod rationis est compos: & eius, quod rationis expers est. Licet[27] igitur intelligere ita rem se habere etiã in alys. Quare complura im-

plura quę imperãt, & quæ parẽt. Alio [28] enim modo liber imperat ſeruo, & alio [29] mas feminæ, & alio [30] uir puero: & [31] omnib. inſunt partes animi, uerùm inſunt diuerſo modo. Seruus [32] enim omnino nõ habet partẽ, qua cõſultatur: femina [33] aũt habet ſanè, ſed minimè ratã: puer [34] uerò habet quidẽ, ſed imperfectã. Eodem [35] igitur pacto neceſſe eſt ſe habere & circa uirtutes morales: exiſtimandũ [36] oportere quidem participes earum omnes eſſe, ſed [37] non eodem modo, ſed [38] quantum unicuiq; ſatis eſt ad ſuum opus. Quare [39] imperium habentem perfectam habere oportet uirtutem moralem. Opus [40] namque ſimpliciter eſt architecti: ratio [41] aũt eſt architectus: aliorũ [42] uerò unũquodq;, quantũ contingit ipſi. Quapropter [43] perſpicuũ eſt, uirtutẽ moralem eſſe eorum omnium, qui dicti ſunt: & [44] non eandem temperantiam mulieris ac uiri, neque fortitudinem atque iuſtitiam, quemadmodũ arbitrabatur Socrates: uerùm [45] hęc quidẽ fortitudo apta imperando, hæc [46] uerò miniſtrando: eodem [47] pacto ſe res habet & circa alias. Planum [48] autem hoc & ſingillatim magis conſiderantibus. Qui [49] enim uniuersè loquunt, decipiũt ſemetipſos, ceu bene ſe habere animũ uirtutem eſſe, uel rectè agere, uel aliquid huiuſcemodi. Multo [50] enim melius dicũt, qui uirtutes enumerãt, ut Gorgias, quã qui ſic definiunt. Quare [51] oportet, quẽad modum poeta de muliere dixit, ſic exiſtimare de omnibus:

–mulieri decus ſilentium affert,

ſed uirum non amplius hoc ornat. Quia [52] aũt puer eſt imperfectus, planũ huius quidẽ etiã uirtutẽ nõ eſſe ipſius ad ſemetipſum, ſed ad finem, & eum qui ducit: & [53] ſimiliter ſerui ad erum. Poſuimus [54] autem ad res neceſſarias utilem eſſe ſeruum. Quare [55] apertũm eſt, ipſum egere puſilla uirtute, & tali ſolùm, ut neque propter intemperantiam, neque propter timiditatem deficiat ab operibus ſuis. Ambigeret [56] autem aliquis, ſi quod modò dictum eſt, uerum eſt, nunquid & opifices oportebit uirtutem habere. Sæpe [57] namquè propter intemperantiam deficiunt ab ope-

τὰ πλείω ἄρχοντα καὶ ἀρχόμενα. ἄλλον [28] γὰρ τρόπον τὸ ἐλεύθερον τοῦ δούλου ἄρχει, καὶ [29] τὸ ἄρρεν τοῦ θήλεος, καὶ [30] ἀνὴρ παιδός· καὶ [31] πᾶσιν ὑπάρχει μέν, τὰ μόρια τῆς ψυχῆς, ἀλλ' ὑπάρχει διαφερόντως. ὁ μὲν [32] γὰρ δοῦλος ὅλως οὐκ ἔχει τὸ βουλευτικόν· τὸ δὲ θῆλυ [33] ἔχει μέν, ἀλλ' ἄκυρον· ὁ [34] δὲ παῖς, ἔχει μέν, ἀλλ' ἀτελές. ὁμοίως [35] τοίνυν ἀναγκαῖον ἔχειν καὶ περὶ τὰς ἠθικὰς ἀρετάς· ὑπολητέον [36] δεῖν μὲν μετέχειν πάντας, ἀλλ' [37] οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἀλλ' [38] ὅσον ἑκάστῳ πρὸς τὸ αὐτοῦ ἔργον. διὸ [39] τὸν μὲν ἄρχοντα τελέαν ἔχειν δεῖ τὴν ἠθικὴν ἀρετήν (τὸ [40] γὰρ ἔργον ἐστὶν ἁπλῶς τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ· ὁ δὲ [41] λόγος ἀρχιτεκτων) τῶν [42] δ' ἄλλων ἕκαστον ὅσον ἐνδέχεται αὐτοῖς. ὥστε [43] φανερὸν, ὅτι ἔστιν ἠθικὴ ἀρετὴ τῶν εἰρημένων πάντων, καὶ [44] ἐχ ἡ αὐτὴ σωφροσύνη γυναικὸς καὶ ἀνδρός· οὐδ' ἀνδρεία καὶ δικαιοσύνη, καθάπερ ᾤετο Σωκράτης· ἀλλ' [45] ἡ μὲν ἀρχικὴ ἀνδρεία, ἡ [46] δ' ὑπηρετικὴ ὁμοίως [47] δ' ἔχει καὶ περὶ τὰς ἄλλας. δῆλον [48] δὲ τοῦτο καὶ κατὰ μέρος· μᾶλλον ἐπισκοποῦσι. καθόλου [49] γὰρ οἱ λέγοντες ἐξαπατῶσιν ἑαυτούς, ὅτι τὸ δεῖ ἔχειν τὴν ψυχὴν ἀρετὴν, ἢ τὸ ὀρθοπαθεῖν, ἢ τι τῶν τοιούτων. πολὺ [50] γὰρ ἄμεινον λέγουσιν οἱ ἐξαριθμοῦντες τὰς ἀρετὰς, ὥσπερ Γοργίας, τῶν οὕτως ὁριζομένων. διὸ [51] δεῖ, ὥσπερ ὁ ποιητὴς εἴρηκε περὶ γυναικὸς, οὕτω νομίζειν ἔχειν περὶ πάντων·

—γυναικὶ κόσμον ἡ σιγὴ φέρει.

ἀλλ' ἀνδρὶ οὐκ ἔτι τοῦτο. ἐπεὶ [52] δ' ὁ παῖς ἀτελὴς, δῆλον ὅτι τούτου μὲν καὶ ἡ ἀρετὴ οὐκ αὐτοῦ πρὸς αὐτόν ἐστιν, ἀλλὰ πρὸς τὸ τέλος, καὶ τὸν ἡγούμενον. ὁμοίως [53] δὲ καὶ δοῦλος πρὸς δεσπότην· ἔθημεν [54] δὲ πρὸς τἀναγκαῖα χρήσιμον εἶναι τὸν δοῦλον. ὥστε [55] δῆλον ὅτι καὶ ἀρετῆς δεῖται μικρᾶς καὶ τοσαύτης, ὅπως μήτε δι' ἀκολασίαν, μήτε διὰ δειλίαν ἐλλείψῃ τῶν ἔργων. ἀπορήσειε [56] δ' ἄν τις, τὸ νῦν εἰρημένον εἰ ἀληθὲς, ἆρα καὶ τοὺς τεχνίτας δεήσει ἔχειν ἀρετήν. πολλάκις [57] γὰρ δι' ἀκολασίαν, ἐλλείπουσι

ra imperant natura, & imperio parent. Alio [28] enim modo liber ſeruo præeſt, & [29] mas feminæ, & [30] uir puero. & [31] in omnibus inſunt animi particulæ: ſed diſſimili modo inſunt. Seruus [32] enim omnino & uniuersè non habet conſultandi facultatem: femina [33] habet illa quidem, ſed irritam & imbecillam: puer [34] habet ille quidem, ſed imperfectam. Similiter [35] igitur & in uirtutibus moralibus rem ſe habere neceſſe eſt: atque [36] exiſtimandum eſt, omneis quidem earum participeis eſſe oportere, uerùm [37] nõ eodem modo, ſed [38] quantum quiſque poſtulat ad munus ſuum obeundum. Quapropter [39] eum quidem, qui præeſſe debet, uirtute morali perfecta præditum eſſe oportete (ius [40] enim munere fungitur ſimpliciter & abſolutè, qui alijs præcipit ac præſcribit quod faciant: ratio [41] autem præcipiendi & præſcribendi ius obtinet) aliorum [42] uerò unumquemque tanta, quanta in eos cadit, quantaq; ad eos peruenire poteſt. Itaq; [43] perſpicuum eſt, ad eos omneis, qui à nobis dicti ſunt, uirtutẽ moralem pertinere: neque [44] eandem mulieris & uiri eſſe temperantiam, neq; fortitudinem, neque iuſtitiam, quemadmodum putabat Socrates: ſed [45] hanc quidem eſſe ad imperandum accommodatam, illam [46] ad parendum ac miniſtrandum. Similiter [47] porrò ſe res habet & in alijs. Hoc [48] autem ijs erit in promtu & patebit, qui ſingillatim potius, & in partibus rem conſiderabũt. Nam [49] qui uniuersè dicunt, uirtutem eſſe bonum animi habitum, aut rectam rationem, aut aliquid tale, ij ſe ipſi fallunt. Multi [50] enim, qui uirtutes enumerant, quemadmodum Gorgias, melius dicunt, quàm qui hoc modo definiunt. Quapropter [51] exiſtimare oportet, quemadmodum de muliere dixit poeta, item rem ſe habere de omnibus:

–affert decus omni feminæ ſilentiũ:

ſed non iam hoc idem uiro conuenit. Quoniam [52] autem puer imperfectus eſt, huius uirtus ſcilicet non in ipſo ad ipſum relata cernitur, ſed ad perfectũ, ſeu adultum, & eum, qui ei præfectus & cuſtos appoſitus eſt: itemq; [53] uirtus ſerui ad dominum refertur. Poſuimus [54] autem, ſeruum ad res neceſſarias eſſe utilem. Ex [55] quo intelligere licet, ei exiguâ uirtute opus eſſe: nimirum tanta, quanta fretus neq; propter intemperantiam, neque propter ignauiam munus ſibi à domino aſſignatum defugiat, aut minùs cumulatè expleat. Dubitare [56] autem poſsit aliquis, ſi id, quod à nobis eſt dictum, uerũ eſt, utrum etiam artifices uirtute præditos eſſe oporteat, nécne. Sæpenumero [57] enim propter intemperantiam minus accuratè

operib. suis. An[58] plurimũ hoc interest? Seruus[59] namq; socius est uitę: hic[60] autem remotior, &[61] tantum cadit in illum uirtutis, quantum seruitutis. artifex enim tenuis definitã quandam habet seruitutem. Et seruus[62] quidem natura constat, sutor[63] autem nullus, neque aliorum quispiam opificum. Perspicuum[64] igitur huiuscemodi uirtutis oportere causam esse seruo erum: non eum, qui teneat erilem rationem erudiendi seruũ in operibus suis. Quare[65] non rectè dicunt, qui ratione seruos spoliant, & affirmant utendum esse cum illis tantùm quasi edictis. monere[66] namque oportet magis seruos, quàm filios. Verùm[67] de his definitum sit hoc modo. De[68] uiro autẽ & uxore & filijs & patre, uirtuteq́; singulorũ ipsorũ, & cõsuetudine officioq́; inter ipsos, qd rectè & nõ rectè fiat: & quomodo oportet qd̃ bene se habet seq, qd̃ malè, fugere, in his, quæ faciunt ad rationem regẽdarum ciuitatum: necesse est percurrere. Quia[69] enim domus quidẽ omnis pars est ciuitatis, hæc[70] autem domus: uirtutem[71] autem partis ad uirtutem totius opus est respicere: necesse[72] est ad remp. respicientes erudire & filios & feminas: si[73] quidem interest aliquid, ut ciuitas studiosa sit, & filios studiosos esse & feminas. Necesse[74] autem est interesse: feminæ[75] namq; dimidia pars liberorum sunt: è[76] filijs autem participes fiunt reipublicæ. Quare[77] quia de his quidem definitum est, de cæteris autem in alijs dicendum est: dimissis, ut[78] finem nactis, præsentibus disputationibus, alio[79] principio sumpto, dicamus: &[80] primùm considerẽmus de his, qui de optima repub. quid sentirent, enuntiarunt.

πρὸσι τῶν ἔργων. ἢ[58] Διαφέρει τὸ πλεῖσους; ὁ[59] μὲν γὰρ δοῦλος κοινωνὸς ζωῆς· ὁ δὲ[60] πορρώτερον, καὶ[61] τοσοῦτον ἐπιβάλλει ἀρετῆ, ὅσον περ καὶ δουλείας. ὁ γὰρ βαναυσικὸς τεχνίτης, ἀφωρισμένῳ τινὰ ἔχει δουλείαν. καὶ ὁ[62] μὲν δοῦλος τῶν φύσει· σκυτοτόμος[63] δ' ἆρ' ἐστὶν, ἢ τῶν ἄλλων τεχνιτῶν. Φανερὸν[64] τοίνυν ὅτι τῆς τοιαύτης ἀρετῆς ἄρχον εἶναι δεῖ τῷ δούλῳ τὸν δεσπότην, ἀλλ' οὐ τὴν διδασκαλικὴν ἔχοντα τῶν ἔργων δεσποτικήν. διὸ[65] λέγουσιν ὀ καλῶς οἱ λόγοι τὰς δούλας ἀποστερῶντες, καὶ φάσκοντες δεσπόζειν χρῆσθαι μόνον. νουθετητέον[66] γὰρ μᾶλλον τὰς δούλας, ἢ τὰς παῖδας. ἀλλὰ[67] περὶ μὲν τούτων διωρίσθω τὸν τρόπον τοῦτον. περὶ[68] δ' ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς καὶ τέκνων καὶ πατρὸς, τῆς τε περὶ ἕκαστον αὐτῶν ἀρετῆς, καὶ τῆς πρὸς σφᾶς αὐτὰς ὁμιλίας, τί τὸ καλῶς ἢ μὴ καλῶς ἐστι καὶ πῶς δεῖ· τὸ μὲν εὖ διώκειν, τὸ δ' ἢ κακῶς φεύγειν, ἐν τοῖς περὶ τὰς πολιτείας ἀναγκαῖον διελθεῖν. ἐπεὶ[69] γὰρ οἰκία μὲν πᾶσα μέρος πόλεως, ταῦτα[70] δ' οἰκίας τ'[71] δὲ τῶ μέρους πρὸς τὸ τοῦ ὅλου δεῖ βλέπειν ἀρετὴν· ἀναγκαῖον[72] πρὸς τὴν πολιτείαν βλέποντας, παιδεύειν καὶ τὰς παῖδας, καὶ τὰς γυναῖκας· εἴπερ τι[73] διαφέρει πρὸς τὸ τὴν πόλιν εἶναι σπουδαίαν, καὶ τὰς παῖδας εἶναι σπουδαίους, καὶ τὰς γυναῖκας σπουδαίας. ἀναγκαῖον[74] δὴ διαφέρειν. αἱ[75] μὲν γὰρ γυναῖκες ἥμισυ μέρος τῶν ἐλευθέρων· ἐκ[76] δὲ τῶν παίδων οἱ κοινωνοὶ γίνονται τῆ πολιτείας. ὥς[77] ἐπεὶ περὶ μὲν τούτων διώρισται, περὶ δὲ τῶν λοιπῶν ἐν ἄλλοις λεκτέον· ἀφέντες[78] ὡς τέλος ἔχοντας τοὺς νῦν λόγους, ἄλλην ἀρχὴν[79] ποιησάμενοι, λέγωμεν. καὶ[80] πρῶτον σκεψώμεθα περὶ τῶν ἀποφηναμένων περὶ τῆς πολιτείας τῆς ἀρίστης.

rate munus suum explent. An[58] *plurimum inter hos interest? nam*[59] *seruus quidem uitæ socius est: ille*[60] *autem distat longius, & tantum ad eum uirtutis attinet, quantum & seruitutis. Nam*[61] *sordidus & illiberalis artifex definitam & terminatam quandam seruit seruitutem. Tum*[62] *seruus ex eorum numero est, quæ natura constant. At*[63] *nullus sutor, neq; quisquam alius artifex, natura est artifex. Perspicuum*[64] *igitur est, talis uirtutis effectorem & causam seruo dominum esse oportere: non quenquam, qui habeat scientiam quandam herilem, ad docenda munera seruilia accommodatam. Quapropter*[65] *non rectè dicunt, qui seruos ratione spoliant, & domini præceptum sequi, nihil præterea, fatentur. Monendi*[66] *enim sunt serui, multo magis, quàm filij. Sed*[67] *hæc quidẽ hoc modo distincta atque explicata sint. De*[68] *uxore atem, & uiro, de liberis, & patre, & cuiusque eorum uirtute, & quo modo alter cum altero uersari & congredi debeat: quid pulcrè, quid non pulcrè fiat: & quo pacto uirtutem quidem persequi atq; expetere, uitium autem fugere atq; aspernari oporteat, in eis, quæ ad rerumpub. formas pertinent, necesse erit disputare atque explicare. Quoniam*[69] *enim domus quidem omnis, pars ciuitatis est: hæ*[70] *autem domus partes: partis*[71] *autem uirtutem ad totius uirtutem intueri oportet: necesse*[72] *est magistratus ad ciuitatis statum intuentes, pueros & mulieres erudire: siquidem*[73] *aliquid refert ad id, ut ciuitas bona & bene morata sit, tum pueros bonos esse, tum mulieres bonas. At*[74] *necessariò refert. Nam*[75] *mulieres quidem hominum liberorum pars dimidia sunt. Ex*[76] *pueris uerò participes & socij fiunt reip. & ciuitatis administrationis. Quare*[77] *quoniam de his quidem explicatum ac distinctum est, de reliquis autem in alijs libris dicendum est: omissa*[78] *hac disputatione, tanquam absoluta, atque ad finem perducta, aliud*[79] *dicendi initium faciamus: &*[80] *primùm eorum, qui aliquid de optimo reip. administrandæ genere dixerunt aut tradiderunt, sententiam uideamus.*

COMMENTARIVS ET SCHOLIA.

Perspicuum igitur.) Hæc, nisi fallor, quod suprà etiam admonui, ἀνταπόδοσις redditioq́; est illius ἐπὲ, initio positi. Perspicuum igitur esse inquit, ex omni hac disputatione (qua confirmatum est, quanti momenti hæ res sint, & quàm magnos fructus ferant, si ordine fiant, & rectè administrarentur) maiorem diligentiam patrem familiâs adhibere debere, magisq́; id requiri ab ipsius disciplina, in hominibus parandis, quàm in rebus expertibus animi quærendis: & in uirtute perfectioneq́; personarum, quàm in copia patrimonij, quas diuitias uocamus: nec non in uirtute quoque ingenuorũ, quos regit, quàm in seruorum In uxore igitur ducenda, unde liberi procreandi sunt, præcipere uidetur ipsum plurimum curæ ponere debere; & in liberis etiam, quos postea inde suscepit, instituendis, & seruis etiam in officio retinendis. Nam horum quoque disciplina contemnenda non est: & si res non poscit tantum studij, quantum cura liberarum personarum, ut tradit Proditum est memoriæ, M. Crassum illum diuitem, plurimum diligentiæ adhibere solitũ in erudiendis maucipijs, existimasseq́; semper eri officium hoc maximè postulare: quia, quod suprà quoque à nostro auctore dictum est, serui forent instrumenta animalia domesticæ disciplinæ, arbitrabatur enim cætera domi opera seruorũ admi-

administrari oportere, seruos autem studio eri regi ac gubernari debere. quod iudicium ipsius laudatum est à doctis uiris.

Primùm igitur de seruis.) Cum affirmarit patrem familiâs plus studij ponere debere in his, quos regit, animi participibus, ut studiosi sint, quàm in reliquorum bonorum conquisitione, ut perfecta ipsa quoque sint: primùm quærit de prima ipsorum copula, qua coniungitur erus & seruus: dubitareq; posse aliquem ostendit, an serui uirtus aliqua existat præter illas, quibus utitur, tanquam instrumentum quoddã, & quæ ministerijs ipsius exequendis necessariæ sunt: quæ scilicet uirtus honestior sit his, & honoris plenior: cuiusmodi sunt, inquit, temperantia, fortitudo, iustitia, cæteriq; habitus animorum, qui homines ornant, & absolutos reddũt: siue nulla sit, præter illa ipsius, quæ corpore membrisq; administrantur, munera. Repetit autem, hærere animo posse non sine causa quempiam, utrum horum uerũ sit, esseq; quod in utramque partem defendi possit? Si enim, inquit, in seruis quoque manent hæ uirtutes, quæ propriæ uidentur esse liberorum, & illorum quidem non multorum, qua in re discrepabunt à liberis hominibus; cùm tamen magnopere ipsos inter se dissentire exploratum sit. Quòd si nullum uestigium apparet in pectoribus seruorum habituũ horum, hoc quoque durum uidetur atque absurdum, cùm & ipsi homines sint, & rationis participes. Cur enim donauit natura ipsos ratione, si ipsis ea fructum nullum fert? & quid illa in ipsis iners ignauaq; facit? Apud Terentium patronus cùm Sosia liberto loquens, ostendit se nõ mediocres uirtutes in illo, cùm seruus esset, semper cognosse sitas: quare, relictis proprijs mancipiorum muneribus, in illis se opera ipsius uti uelle tunc affirmat.

Fermè autem eadem.) Eandem quæstionem, quæ dubios tenet de ero ac seruo, oriri fermè affirmat in reliquis duobus generibus imperij domestici: id est, utrum oporteat uxorem & filios participes uirtutũ esse, siue minimè illæ quidem requirantur in ijs. Hoc autem magis explanat, dicens: id est, Si necesse est uxorem & temperantem, & fortem, & iustam esse: & eodem pacto in filijs, si qui à patre regitur, & intemperans & temperans esse possit: siue id in eum nullo pacto cadat, necdũ est in potestate patris, ut sit illi dicto semper audiẽs, reqrãtur, quæ in moribus sitæ sunt, uirtutes.

Et in uniuersum.) Cum cœpisset ab imperio, quod habet erus in seruum, & deinde egisset de illo, quod exercet uir in uxorem, ac pater in liberos: quæsisset q;, an qui parent, & ipsi uirtutibus instructi esse debeãt: nunc cõmuniter, in uniuersumq; animaduertendum idem esse dicit in omni genere eorum, qui imperant, & eorum, qui natura parẽt ipsis: an sit, inquã, omnino uirtus eadem in ambobus, siue diuersa. Exponit autem, quod hanc aut illam contrariam sentẽtiam ornat ac firmat, primùm autem iudicium illorum, qui arbitrabãtur in eo etiam, qui obtemperat, requiri uirtutes. Si enim, inquit, utrosque instructos esse decet omnibus uirtutibus, quæ requiruntur in perfecto & absoluto uiro: cur potissimum hunc oporteat imperium habere, alterum uerò ab initio parêre, & postquam semel cœpit imperio parêre, semper dicto audientẽ esse? Quid autem καλοκἀγαθία sit, quo iuncto nomine hic utitur, ut in 4. etiã libro de Moribus ad Nicomachum, ubi de magnitudine animi loquitur, docuit ipse accuratè in 2. ἠθικῶν μεγάλων: quo loco tradit cõuenire ipsum homini, qui habeat perfectam & absolutam uirtutem. Appellat autem hunc uirum τελέως σπουδαῖον: ut Xenophon quoq; in libello, quo laudauit Agesilaũ, dixit illum fuisse uirum τελέως ἀγαθὸν.

Neq; enim dici potest.) Docet nihil ualere ad demonstrandum, ambos hos uirtutis esse participes, dicere, cùm appareat ipsos inter se discrepare, distingui, quia eorum alter maiorem uirtutem in se continet, alter uerò minorem. Quæ namq;, inquit, ita dissentiunt, ut ipsorum alterum semper pareat, alterum uerò semper imperet, specie differunt: in quibus autem discrimen tã tùm conspicitur quantitatis, non discrepant specie. Homines enim nonnulli magni sunt, alij uerò parui: nec tamen hi minus homines, quàm illi sunt. Imperium uerò quod dicimus perpetuum habere, & alicuius imperio semper obtẽperare, sunt res, quæ specie diuersæ sunt.

Si autem hunc.) Si autem contrà, inquit, affirmaretur in altero uirtutem requiri, in altero uerò non requiri, hoc quoq; admi ratione dignum est. ambob. enim in officio retinendis illa necessaria est: ut docet, initium ducens ab honestiore persona. Nisi enim, inquit, qui imperat temperans erit ac iustus, quomodo suo proprioq; munere fungetur? Exemplum ad ostendendum quæ incommoda nascantur ab intemperante, deditoq; libidinibus exercitus duce, satis accommodatum est, quòd Cerialis in Germania penè amisit exercitum classemq; ob stuprum. Vt enim liberè noctu frueretur hoc suo amore, iusserat uigiles silere, ne quietem eius turbarent. Quare, ut Tacitus narrat, intermisso signo ac uocibus, in somnum lapsi, subitum aduentum hostium non senserunt, nec significare alijs potuerunt. Non minus idoneum ad idem demonstrandum est, quod apud Xenophontem legitur in V. libro de rebus Græcorum. Alcetas enim Laco, præfectus Orei, ceperat tres triremes Thebanorum in magna eius urbis fame obsessæ à suis, onustas frumento, cum CCC. hominibus, ipsosq; in arcem oppidi cõiecerat, in qua & ipse degebat. Cùm autem unà cum captiuis eò uenisset, pulcer admodum puer eius urbis, descendit cum eo captus repentè specie ipsius Alcetas ex arce, totusq; in amore erat. Quod cùm uidissent captiui illi, spreta tãta incuria præfecti, arcem occuparunt, ciuitasq; statim à Lacedæmonijs ad Thebanos defecit. Contraq; quantos fructus ferat continentia, factum P. Scipionis ostendit: qui cùm esset natura pronus ad muliebres amores, imperator tamen in Hispania post magnam uictoriam, adducta sibi à militibus captiua uirgine eximiæ formæ, laudata benignitate eorum, remisit eam parentibus. quo facto concilia uit sibi animos eius nationis. Eodem pacto auctor inquit: Quomodo rectè parêre poterit sine uirtute, qui in aliena potestate est, & magistratui obtemperare debet? Si namq;, addit, intemperans est aut formidolosus, nihil ordine administrabit eorũ, quæ ipsi mandata sunt: impedient enim hæc animi uitia. Hoc uerum esse, si confirmatione ulla res egeret (ut relictis ducibus ad tenues personas descendamus) declarat Demea Terentianus, qui insimulat seruum his uerbis: In ipsa turba atque in peccato maximo, Quod uix sedatum satis est, potasti scelus Quasi re bene gesta.

Perspicuum igitur necesse est.) Hæc dissolutio quæstionis huius est, quæ apta est è superiore disputatione. inquit enim, Perspicuum esse his de causis, quæ allatæ sunt, oportere ut ambæ hæ personæ, dissimiles inter se, uirtutis participes sint: cuius tamẽ uirtutis discrimina quædam extent. quemadmodum demonstratum est inueniri in his, qui natura parent, seruique ita sunt. Hoc autem, id est specimen huius imperij ac seruitij, ostendit in prima statim naturæ nostræ conformatione, animoque inueniri, in ipso namq; existere quiddam, quod naturæ instituto imperat: & aliud, quod eodem pacto obtemperat: ceu inquit, eius, in quo ratio existit: & eius, quod uacuum à ratione est: quorum longè aliam uirtutem esse dicimus, ceu partis in se habẽtis uirtutem, & partis, quæ sine ipsa est. Esse uerò diuersa genera uirtutis in illis planum est, & subtiliter copioseq; declaratũ in libris de Moribus. A' meliore parte proficiscuntur prudentia, sapiẽtia, sollertia: à deteriore, & in qua motus turbidi uigẽt, temperantia, fortitudo, atque aliæ.

Planè igitur eodem pacto.) Cùm cognitum sit, inquit, in animo nostro plura inueniri genera imperantium & parentium: exẽplum ipsius secuti, intelligere debemus eodem pacto idem usu uenire cæteris in rebus. Erunt igitur natura plura & diuersa inter se, quæ imperant, & quæ parent. Nam, inquit, alio modo quod liberum est, seruo imperat: & alio modo mares feminis, & itidem uiri pueris. Etsi enim in omnibus his partes animi sunt, sunt tamen illic aliter atque aliter. Hoc autem statim exemplis positis declarat, atque ita se habere docet. Primùm autem in parte, quæ domicilium est rationis: ipsius enim proprium est deliberare. Seruus enim, inquit, omnino funditusq; expers est partis eius animi, quæ consultat: femina habet sanè illã, sed minimè ratam ac firmam: puer uerò & ipse habet, uerùm inchoatam & imperfectam. Carere autem dicit seruum ui illa facultateq; animi, quæ consilia capit de rebus dubijs: quia non potest deliberare de suo statu, cùm in manu eri sit. irritum enim foret omne ipsius studium, quod adhiberet in hac re. Hoc autem uidit quoque apud Aristophanem seruus, qui magnopere queritur de hac iniqua conditione: Si namque, inquit, fortè seruus in deliberatione aliqua optimum consilium dederit ero, repudiaueritq; id ille stultitia sua: necesse est seruum plecti participemq; esse incommodorum, quæ inde proficiscuntur. Sed non loquitur illic Comicus de his seruis, quos intelligit hic philosophus. neque enim hoc potest in his usu uenire, ut uincat seruus iudicio ac prudentia dominum. In mulieribus quòd uult ἄκυρον esse, quod deliberat: non significat ipsas carere ingenio & acie mentis: nam acutæ sunt, ac uerum sæpe uident: sed impediunt consilium mulierum motus animorũ, quibus ualde obnoxiæ sunt. Vnde nos uulgò dicere solemus, quod subitò feminis in mentem uenit, egregium consilium esse: cum uerò tempus cogitandi nactæ fuerint, uariari ipsum. Nam aut ira, aut amore, aut odio, aut propria utilitate à uero abducuntur. Latini boni auctores hoc, quod noster notat in feminis, imbecillum & infirmum consilium uocare consueuerunt.

Eodem igitur pacto.) Quod in uirtutibus, quæ rationis sunt, usu uenire docuit: idem nunc in illis, quæ in reliquis duabus ani

mi partibus manent,& à moribus nomen adeptæ sunt, contingere testatur. Putare namque debemus, omnes hos partiũpes earum esse,id est & seruum,& feminam,& puerum,ut contrarias his honestiores personas,uerùm non eodem pacto. quantũ enim satis est singulis ad munus suum obeundum, tantum ipsis datũ est. Quare,inquit,qui regit ac gubernat(tres autem in domibus hos esse uoluit,id est erum,uirum,patrem)absolutam perfectamq; morum uirtutem habere debet. Cuius rei causam esse dicit,quòd simpliciter opus omne dicitur esse,atque ita uerè appellatur,architecti. Etsi enim fabri quoque in ædificanda domo studium ponunt,plurimumq; illic laborant:tamen ædificium simpliciter ab eo nuncupatur,qui formam ædificij dedit. Ratio autem,addit, architectus est, quæ docet quid facto opus sit: similitudinem enim illa habet architecti. Alij autem,inquit,tantum ipsius tenent,quantum ad ministeria ipsorum implenda,muneraq; obeunda necesse est.

Quapropter perspicuum est.)Hæc est conclusio totius superioris rationis,qua plana duo facta dicit. Primum eorum est,uirtutem morum in omnibus his locum habere:alterum uerò, non omnino eandem illam in cunctis spectari. Non enim eandem temperantiam esse uult uxoris ac uiri:& eodem pacto non eandem fortitudinem, neque iustitiam. Insimulat autem Socratem,qui de hoc aliter existimauit,& unam eandemq; penitus uirtutem contrariarum harum personarum esse iudicauit. Adiungit etiam,quod discrimen ipsius ostendit,hanc fortitudinem talem esse, qualis requiritur in uiro in subeundis periculis: hanc autem contrà,qualis necessaria est in uxore inueniri,ne metu iniecto abducatur ab officio:quod quemadmodũ in hac, ita etiam in reliquis uirtutibus eodẽ pacto se habere perspicitur. Quod igitur statim initio huius libri,& alibi fecit, hic quoque tangit:peccasse Socratem,qui hæc omnia existimarit discrepare inter se,numero tantùm, non specie quoque ac natura. Quod enim in imperijs ipsis ac potestatrbus,idem etiam usu uenire in uirtutibus eorum arbitrabatur, ut essent penitus eædem,mutatis etiam personis.

Planum autem hoc.)Quod in uniuersum iam docuit uerum esse, non eandem scilicet uirtutem esse superiorum diuersarum personarum: affirmat nunc perspicuum magis fore,si quis attenderit singulas uirtutes. Ostendit autem erratum eorum, qui generatim tantùm uirtutes animaduerterint: dicitq; illos decipere semetipsos, cùm uiam eam ineant, quæ non potest ipsos ducere ad plenam scientiam huius rei,nec facere ut integros inde fructus capiant. In 2. quoque libro de Moribus ad Nicomachum tradidit,ueriores esse de rebus,ad uitam & facta hominum pertinentibus, disputationes singulares,maioremq; fructum ferre:cùm quæ in uniuersum eduntur,sint inaniores. Quare optimum censuit uidere,an illæ communes conueniant rebus,quæ fiunt:quod si non contingat, dimittantur. Ponit autem ueteres duas definitiones uirtutis, quarum una est,Animum bene se habere. Cùm enim uiget,uacuusq; est ab omni labe,tũc perspicitur uirtutis compos esse. Altera,Ipsum illum animum rectè cuncta gerere addit autem,Vel huiusce modi aliquid:circũferebantur enim aliæ quoque nonnullæ definitiones uirtutis, ut è Platonis Menone cognoscimus. Inquit enim in eo ille, unde sermo uocatus est: Videtur mihi,Socrates,uirtus esse,ut poeta inquit, gaudere honestis rebus, & potestatem earum efficiendarum habere:nec non uirtus est,facultatem habere cõparandi bona iustè. Sed etiam Plutarchus in libello, quo docuit quomodo instructum adolescentem oporteret accedere ad lectionem poetarum,plurium meminit:& Alexander quoque in quæstionum libro. Sed ad auctorem nostrum redeamus, qui, explosо iam horum errore, affirmat multo melius de hoc sentire,qui enumerant uirtutes. quod facit, ut inquit, Gorgias apud Platonem. cùm enim quæsitum ex eo sophista foret,quid uirtus esset, nõ expressa ui naturaq; ipsius:plures uirtutes enumerauit,ut temperantiam, fortitudinẽ, iustitiã. quare meritò illic reprehensus & irrisus est. Vt autem rationem eorum,quos non probat, Aristoteles parum ualere inutilemq; esse significaret:testatur uinci eam ab hac ipsa,licet contempta & repudiata. Nam quod magis hãc probat,id facit,quia ita quoque cognitæ uirtutes possunt aliquantum prodesse,cùm quæ gerunt homines in uita sint singulares & ipsæ res. Addidit autem,confirmans iudiciũ suum testimonio clari poetæ:Quod ille de una muliebri uirtute dixit, oportere nos ad cunctas transferre,ac uerum esse putare:is autem fuit Sophocles, qui in Aiace suo ita induxit Tecmessam accusantem,suadentemq; illi,ut taceret:Silentium ualde ornat feminas. Quare, inquit Aristoteles, ut mulieris non paruum decus silentium est:ita nõ congruit uiro. Eodem igitur pacto, ut in hoc uidimus,ita existimare debemus,non eandem penitus uirtutem esse horum diuersorum generum.

Quia autem puer.)Transit ad reliquas duas copulas,in quibus idem usuuenire,quod in superiore, ostendit: ut scilicet non eadem uirtus sit utriusque,sed maior perfectioris:quare deceat ipsum moderari inferiori. inquit igitur:Quia autem puer est imperfectus(nam suprà quoque dixit,consilium ipsius imperfectum esse)apertum est non debere uirtutem ipsius ad illum ipsum referri(forte enim & ipsa imperfecta)uerùm ad finem,& quod principatum in eo obtinet, id est uirum integrum iam & absolutum,ad quem tãquam ad finem refertur. Nam quod, ἡγεμόνον, addidit:accipio,qui instituit ipsum:qui profectò aut pater erit aut custos,qui seruat ipsum, regitq;,quicunque ille sit. Eodem autem pacto,inquit,& serui scilicet uirtutem ad erum referre debemus. nam suprà statuimus,ualere seruum ad ea,quæ necessaria uitæ sunt administranda,& his sanè rebus efficiendis idoneum esse. Quare,inquit,planum est eum egere parua uirtute,& tanta deniq;,ne propter intemperantiam aut timorem abducatur à proprijs ipsius muneribus. & libido enim & metus,uitia, quæ ualde hærent personis seruorum, nisi coercita sint, ualde impedirent officia mancipiorum. τέλεον autem hic probaui,non τέλειον, ut in libris calamo exaratis scriptum offendi. quam etiam lectionẽ expressit uetus translatio,& agnoscit D. Thomas.

Ambigeret autem aliquis.)Hæc alia quæstio est,apta è superiore,ut ipse quoq; testatur. Cùm enim statuisset,egere seruum uirtute,quærit statim,an qui similes & ipsi seruis sunt, opifices humiles(sunt enim illi præstò semper uoluntati eorum,qui industria ipsorum egent in aliqua re fabricanda,si precium dederint) participes uirtutis esse debeãt. Statim autem adfert,quod uidetur ostendere, non minus atque in seruis,in ijs opificibus requiri uirtutem: Sepe numero enim,inquit,propter incontinentiam,& quia inde abducuntur libidinibus,non perficiunt opera,quæ efficiẽda susceperunt. Citò autem dissoluit hunc nodum,atque id duobus argumentis, quæ dissimilitudinem harum personarum declarant:unde elicitur,non idem requiri in artifice hoc,quod in seruo. Primum eorum est,quòd seruus est socius nostræ uitæ, nec unquam à nobis seiungitur: opifex uerò remotior,tãtumq; cadit in illum uirtutis,quantum seruitutis. Faber enim,inquit,huiusce modi que omnis,opifex, qui manibus opus facit, certam quandam definitamq; seruitutem in se capit. Donec enim absoluerit opus,quod,mercede accepta,se facturum spopondit,tanquam seruus illius est: illico autem ut perfecit,seruitute liberatur. Quod autem addidit,Et seruus quidem:alterum argumentum est,quo itidẽ demonstrat dissimilitudinem harum personarum. Seruus enim,inquit, natura seruus est:talisq; demum, qualis à nobis notatus est. Sutor autem,inquit,nullus,neque alius quispiam huius generis artifex, natura seruus est, sed iudicio tantùm ac uoluntate:cogente enim tenuitate patrimonij, se aliquo modo spoliauit libertate.

Perspicuum igitur huiusce modi.)Euulso scrupulo illo, qui molestus aliquibus erat,redit ad superiorem disputationẽ:indéque satis planum esse affirmat,huius uirtutis,quæ requiritur in seruo,auctorem ipsi esse debere præceptoremq; erũ, qui erudiet ipsum,monstrabitq; quomodo continens esse queat,ac minimè timidus aut mendax. Atque hoc ipsum faciet non solùm monendo, uerum etiam uerberando atque indulgendo,si peccarit aliqua in re, aut rectè fecerit: non qui profiteatur eam scientiam,ac se posse tradere affirmet rationem, quæ instruit seruum, ac docet quomodo ille rectè possit obire seruilia munera:in hac enim occupatũ erum esse oportet, non in illis tenuibus sordidisq; ministerijs.

Quare non rectè dicunt.)Hoc quoque elicitur è superiore disputatione,& est tanquam corollarium. Cùm enim iam docuisset, opus esse studio eri fieri seruum meliorem,decereq; erum ipsum diligentiam in hoc adhibere:docet falsò putasse nonnullos in seruis rationis uestigium nullum esse. Necesse autem habuit explodere hunc eorum errorem. si enim uerum id fuisset,stultè ipse præcepisset seruos esse uirtute imbuendos. Aiebant autem illi, oportere uti quasi edictis quibusdam in seruos & imperijs durioribus,neque unquam causam afferre suorum mandatorum. Contrà autem noster existimat,atque hoc asseueranter prædicat, non solùm oportere seruos monere: sed magis etiam ipsos, quàm pueros,monere atque erudire. Cùm autem ualde accuset eos, qui tam malè de seruis sentiebant, & cum illis perinde ac cum beluis agi debere à dominis arbitrabantur:intelligit Atheniensem hospitem,qui apud Platonem in 6. de Legibus hoc oportere fieri affirmat. Cùm enim illic copiosè disputatum esset de ratione regendi eos, quorum opera ciuitates uterentur in agris colendis,multaq; in utramq; partem dicta forent:ad extremũ ille hoc protulit,existimans magno

magnopere peccare cunctos, qui seruis indulgerent, molliterq; eos tractarent. Declarat autem præter sententiam locum hunc significasse nostrum auctorem, quia eadem uerba ab utroque usurpata fuêre. Platonis enim hæc sunt: ἢ μὴ νυθετοῦντας ὡς ἐλευθέρους, ὑρύπλεσθαι ποιεῖν τὸν δὲ οἰκέτην ἀφόρητον χρὴ χεῖρον ἐπίταξιν πᾶσιν εἶναι. Vellem autem, ut Aristoteles auctor nobis est, ut maius studium ponamus in corrigendis oratione seruis, quàm pueris: ita (ut plerunq; facit) causam sui iudicij attulisset. Non enim hoc facile probatur omnibus: maiores enim profectò utilitates capiuntur è filijs bene institutis, quàm è seruis, uerbis documentisq; castigatis: eodemq; pacto incommoda ex ijsdem deprauatis. Præcipit autem hoc absolutè: neque ætatem puerorum, neque certum genus erratorum, quæ oporteat emendare, definit. Quòd si spectasset solùm commoda, quæ pater familiâs ipse capit ex ambobus illis, disciplina expolitis: non est dubium, quin corpori eius, & similibus ministerijs utilior sit opera serui, qui omnibus horis præstò ero esse debet, quàm filij, qui muneribus his non est destinatus. Non est autem fortasse alienum ita accipere, quia suprà, cùm ostenderet nõ esse tam necessariam in opifice temperantiam, quàm in seruo, dixit id contingere, quia seruus est coniunctus cum ero, & quasi particeps uitæ ipsius, opifex uerò remotior: & eodem pacto inferius remouit personam quasi publici doctoris à seruo instruendo, ac propriam eam curam esse uoluit eri, quia ille inde alienus.

De uiro autem.) Cùm satis sibi uisus esset disseruisse de copula eri ac serui: trãseundumq; sibi uideret ad reliquas duas, si commodè id fieri posset: intelligeret autem tempus non adhuc ueniisse illarum aptè explicandarum: docere hoc uoluit, nequis sibi uitio uerteret, quòd id nõ fecisset. Ita igitur agit, fateturq; eam disputationem necessariam esse, & cũ res tulerit, se illam expositurũ. De uiro igitur, inquit, & uxore, nec non de filijs & patre, quæ scilicet in singulis his uirtus requiratur, & de officijs ipsorum inter se, quid rectè, aut non rectè factum existimari debeat, quomodoq; cuncti hi omnibus in rebus laudem persequi debeant, fugere autem culpam, in his, quæ ad status ciuitatum tradendos pertinent, est uidendum. Cognoscebat igitur, quæ suæ partes forent optimus magister: & hoc se intelligere, cognitum alijs esse uoluit.

Quia enim domus.) Incipit nunc ostendere, hunc locum accommodatum non esse his præceptis tradendis, ponitque tãquam certa quædam, unde id percipitur. inquit enim: Quia autem omnis domus est pars ciuitatis: & hæ personæ, quas diximus, sunt partes domus. Sequitur autem & ipsum sumtum, ad idem constituendum. Virtutem aũt partis, perfectionẽq;, opus est referre ad perfectionem totius: aliter enim, quamuis omnes numeros bonitatis haberent, nisi totum adiuuarent, nõ probari possent. Quare inquit (hæc enim est redditio illius, Quia) necesse est ad remp. statumq; illum ciuitatis, oculos mentemq; conuertentes, erudire & liberos & uxores. Quod autem adiungit nunc, non uidetur esse argumentum alterum, sed potius confirmatio cõclusionis: inquit enim, Si refert, momentiq; alicuius est, ad remp. ornandam, studiosamq; reddendam, & pueros & uxores tales esse, id est uirtutis compotes.

Necesse autem est.) Docet nunc, qui aliter sentiret, in magno errore futurum, id est qui putaret posse fieri, ut resp. studiosa sit, quamuis in ea mulieres & pueri minimè studiosi sint, sed uitijs magnis affines. Seorsum autem id ostendit, in mulieribus & in pueris. Primùm enim, inquit, feminæ dimidia pars sunt liberarum personarum: habere autem ipsam nulla disciplina coercitam, remp. contaminaret. Deinde de pueris addit: Pueri uerò, si adhuc non sunt, futuri tamen sunt reip. participes. ex ipsis enim, quasi seminibus quibusdam, ciues oriuntur quare & ipsi debent illi spei instrui atque erudiri.

Quare quia de his.) Tangit paucis, quæ iam absoluerit: indicatq; ea, quę ratione reliquit, quando expositurus sit, cùm scilicet ad locum peruentum fuerit, ubi id rectè ordineq; fiat: & quid item facere nunc uelit, aperit. connectit igitur præterita cum futuris. inquit enim: Quare dimissis nunc superioribus disputationibus, ut finem suum nactis (nam πέλος ἔχειν λόγοι dicuntur, cùm disputatio de illis rebus absoluta est) nouoq; initio sumto, persequamur ea, quæ restant: antè tamen ponderemus diligenter, examinemusq;, quæ à nonnullis dicta sunt de optimo statu reip.

παρὰ τὰς ὀργανικὰς καὶ ἀλφηνικὰς.) Διακονικῆς etiam suprà cap. 7 meminit. Vide locum.

ὃν κεκλῆσθαι πλοῦτον.) πλοῦτον, πλῆθος κτημάτων seu χρημάτων esse, suprà cap. 9. n. 38 docuit.

ὅτι ἔστιν ἠθικὴ ἀρετὴ τῶν εἰρημένων πάντων.) Ethica uirtus communis omnibus in quocunq; genere uitæ practicæ, tam Oeconomico quàm Politico uersantibus, tanquam Forma communis. Expendant hunc locum, qui priuatum & solitarium hominẽ in Ethicis tantùm informari aiunt: cùm nos ex Ordinis præscripto Principia uitæ practicæ illic tradi asseramus.

καθάπερ ᾤετο σωκράτης.) Plato lib. 5 de Rep. & 7. de Legibus eadem studia mariti & uxoris, & per consequens eandem uirtutem facit, nisi quòd munia minus uehementia propter naturæ imbecillitatem mulieri sint tribuenda.

καθόλε γὰρ οἱ λέγοντες.) Plato in Politico, in quo diuisionis præceptum tradit, ἔτι σεμνοτέρᾳ μᾶλλον ἢ μὴ μελεῖν, τόν τε σμικρότερον ἀσθενῆ ἀλυμάζειν ποιῶ τῷ μείζονι, & in uniuersum ὀνόμασι μὴ πταίζειν, non pati, ut nominum diuersitas naturas rerum, specierum aut generum diuellat. Quod præceptum methodicum planè est. Non semper tamen obseruari posse, ipsemet Plato eo loci testatur. Proinde cùm κατ' εἴδη diuisionem assequi nequit, τοῖς κατὰ μέλη & καθ' ὁμοιομὸν amplectitur. A Menone uarias uirtutis definitiones Socrates ἐλεγκτικῶς & πειραστικῶς expiscatur: idq; agit, ut Menonem, Gorgiæ discipulum, uirtutis scientia turgidum, nomina tantùm uirtutum & historicam earundem cognitionem tenere, rei uerò theoriam uniuersalem penitus ignorare ostendat.

οἱ ἐξαελθμεῖντες.) Quod Menon facit ex Gorgiæ instituto, esse scilicet quandam uirtutem uiri, quandam mulieris, & ciuis, & præfecti, & pueri, & adulti.

ὥσπερ ὁ ποιητης.) Sophocles in Aiace mastigophoro. Apud Euripidem in Heraclidis Macaria inquit:

γυναιξὶ γὰρ σιγή τε καὶ τὸ σωφρονεῖν κάλλιστον, ἔσω δ' ἥσυχον μένειν δόμων.

Plautus Rudente ——*tacita bona'st mulier semper quàm loquens.*

ἀφωρισμένῳ τινὰ ἔχει δεκλείαν.) Plato in Politico omnes artes, quæ uel Oeconomiæ uel Politiæ oportuna organa faciunt, ὑπηρέτας tantùm appellat. Suprà cap. 4. n. 31. seruum ὄργανον πρακτικὸν & χωριστὸν esse ait, ut differentiam serui & domini ostẽdat, quæ seruus domini pars est & esse dicitur, cæterùm non coniuncta ut partes totius, sed separata. Separationem ergo illic intelligit Essentiæ, quia corpore suo non cohæret domino, uti pars suo toti. Hîc uerò seruum œconomicum κοινωνὸν ζωῆς esse ait, Mechanicum autem artificem ἀφωρισμένον quẽdam seruum esse, separationem conuersationis denotans, ut proinde loca ista specie tantùm inter se pugnare uideantur.

τῷ δεκλῷ τὸν δεσπότην.) Non præcepto tantùm, sed multo magis exemplo, uti 6. de Legib. Plato docet. ὁ γὰρ τῶν δεκλῶν ἄρχων καὶ πράξεις γιγνόμενός τις ἀμείνους, τότε αὐτοῦ περὶ καὶ δεκλικὰ, παρέρει εἰς ἀρετῆς (δεκλων scilicet) ἔκφυσιν ἱκανώτατος αὖ εἴη.

διὸ λέγουσιν ἀ καλῶς.) Platonem perstringit, loco citato dicentem, καλάζειν γε μὴν οὐ δεκὴ δεκλας ἀεὶ, καὶ μὴ νυθετοῦντας ὡς ἐλευθέρους ὑρύπλεσθαι ποιεῖν. τῷ δὲ οἰκέτῃ ἀφορήτῳ χρὴ χεῖρον ἐπίταξιν πᾶσιν γίγνεσθαι, μὴ πρωτοπαίζοντας μηδαμῇ μιδαμῶς οἰκέτας, μήτ' ἔν θηλέαις, μήτε ἄῤῥεσιν. Atqui Plato non absolutè νυθέτησιν, sed eam tantùm, qua erga liberos uti solemus, seruis eripit: neq; ἐπιτάξει semper, sed χεῖρον, ut plurimùm, erga seruos utendum putat: quandoquidem maior illorum pars χαλεπὸν κτῆμα est.

ἐπεὶ οἰκία μὲν πᾶσα.) Victorius legit, ἐπεὶ γὰρ. Aldus omisso γὰρ, sententiam suspendit: & rectius quidem.

ἀναγκαῖον δὲ πρὸς τοῦτο.) Insero ego, particulã δὴ, Necessarium quinetiam. Nisi enim legamus, καὶ ἀναγκαῖον, uel ἀναγκαῖον δὲ, suspensa erit sententia, & à præcedentibus pendebit, adeoq; duo argumenta sub unam ueluti Myconon congerentur: quæ tamen à se inuicem separanda esse, ipsa docet methodus.

ἥμισυ μέρος τῶν ἐλευθέρων.) Eapropter Plato de Legib. 7. laudat institutum eorum, qui mulieres exercitijs atq; studijs uirorum, remissiorib. tamen, pro naturæ debilitate uacare uolunt: & uicissim reprehendit morem Athenienſium, in umbratilem uitam mulieres relegantium: χεῖρον γὰρ ὀλίγου πᾶσα ἡμίσεια πόλις αὐτὴ διπλασίας ἕπτως ἐσί τε καὶ γίνεται ἐκ τῶν αὐτῶν πλοῦτε καὶ πόνων. Propter hanc studiorum uirilium intermissionem fit, ut ciuitas quæ tota secundùm uirtutẽ conformari poterat, dimidia tantùm sui parte, quoad uiros scilicet, talis existat.

HACTENVS de tribus societatibus, tanquã Materia Oeconomiæ: quæ œconomia ipsius Politiæ Materia est (ne quis hîc materias confundat.) Deinceps uerò de Forma œconomiæ erit agendum. Formam suprà c. 7. initio duplicem cõstituimus: Externam alterã, actionibus duabus communibus omnium specierum comprehensam, Parendi scilicet & Imperandi: alterã Internam, Virtutem scilicet, omnium actionum practicarum, siue œconomicæ siue politicæ sint, matrem. Nam cùm ipsum Imperare sit actio quædam practica maioris in minorem: actio autem omnis ab habitu certo uirtutis practico proueniat: uirtutem in primis requiret practicam: ut quemadmodum in Ethicis forma uitæ beatæ generalis in uirtute in genere uersabatur: ita hîc forma uitæ beatæ particularis, Oeconomicæ scilicet, in uirtute eorum, qui domus partes sunt, reposita esse intelligatur. Oeconomiæ igitur siue Administrationis domesticæ

Formam, *hoc est uirtutem œconomicam, problematicè edisserit. Quæstionem enim*

- **Materiam** *paucis repetit, & quosdam ueluti gradus cõstituit, propter rerum subiectarum diuersitatem. Nam cùm œconomus uersetur circa Res & circa Personas: personæ aũt sint aliæ Liberorum, aliæ Seruorũ: & harũ rursus uel κτῆσις & Acquisitio, uel χρῆσις & Vsus à uirtute per rectam institutionẽ insita proueniens consideretur: excellentior autem consideratio minus excellenti præpõderet, et œconomo dignior sit: idcirco si conferantur inter se*
  - **Res** *& Personæ, certè œconomus magis circa Homines, quibus imperare debet, quàm circa Res, quas poßidere tãtùm & ad usum reuocare debet, uersabitur. N. 1.*
  - **Personæ, consideratæ ipsæ per se**
    - Vsus *sui, œconomicæ scilicet κτήσεως et χρήσεως, sic œconomo maior cura incumbet, de uirtute per rectam institutionem & educationem inserenda, cuius beneficio personis rectè uti queat: quàm de earundem acquisitione, quæ ad opulentiam tantùm facit. Facilè enim est domino seruum, marito uxorem, patri liberos acquirere: at rectè illos instituere, hoc opus hic labor est. N. 2.*
    - Qualitatis, *quatenus liberi sunt uel serui, sic dignior est cura liberorum, filiorum scilicet & uxoris, quã seruorum. N. 3.*
- **Proponit**, *& in utramq; partem exagitat. Vide in seq. signum A.*
  - **Soluit**: *nẽpe de uirtute eorũ qui in eandem œconomiã conueniũt;*
    - **Vniuersim**. *De uirtute scilicet eorum qui domi imperant & parent, utrũ utrosq; uirtute participare oporteat: & si oportet, uirtuténe eadem, an diuersa: solutionem*
      - **Proponit**. *Imperans atq; parens*
        - **Conueniunt** *in genere, quòd uirtutis ethicæ utrunq; participem esse decet. Num. 21.*
        - **Differunt** *in specie, quòd alium alia uirtus decet. N. 22.*
      - **Deducit** *per comparationem imperij & uirtutis œconomicæ: seu potius ab effectu ad causas argumento ducto: quandoquidem uirtus habitus est, à quo rectæ actiones & imperandi & parendi promanant. Vide in seq. signum B.*
    - **Singillatim**. *De uirtute œconomicarũ personarum disserere incipit. Et quidem*
      - **Vniuersim**, *eandem esse omnium, Ethicam nimirum, ex præced. repetit. N. 43.*
      - **Specialiter non esse eandem ostendit. Personis enim diuersis eadem nõ conuenit uirtus, neq; in**
        - **Specie**, *cùm aliam speciem eiusdem uirtutis in uiro, aliã in muliere, aliam in puero, aliam in seruo requiramus, licet omnes illæ sub eodẽ genere coneniant. Et in hoc ipso Socratẽ in Menone Platonis reprehẽdit, omniũ eandem speciem uirtutem esse perhibentẽ. N. 44. Vide Plut. de Virt. mulierũ. Exẽplis declarat. Sic namq;*
          - **Fortitudo**, *eadem licet genere, specie tamẽ differẽs, alia conuenit*
            - **Domino**, Herilis *scilicet, liberalis illa, & in politicæ uita tũ bello tũ pace cõspicua. N. 45.*
            - **Seruo**, Seruilis, *illiberalis, & in corporis ministerijs ad usus heriles occupata. N. 46. Idcirco seruorũ corpora robusta esse debere sup. c. 5. n. 44. affirmauit.*
          - **Temperantia** *alia conueniet uxori, alia seruo. Idem de cæteris esto iudicium. N. 47.*
        - **Genere**, *cùm aliud uirtutis genus alios deceat: quod ex particulari recensione uirtutum, suis personis accommodatarum, deduci potest. N. 48. Vide in seq. signum C.*
  - **Concludit** *tandem. Cùm de uirtutibus œconomicis quibusdam, Seruorũ scilicet, actum sit: de reliquis uerò, Coniugalibus scilicet & Paternis, tanquam partibus Politiæ, deinceps sit agendũ (N. 77.) Politicorum principiorum explicationi quo ad Politiæ*
    - **Materiam**, *finem hîc esse imponendum. N. 78.*
    - **Formam**, *deinceps esse incumbendum, tanquam secundo principio cõmunißimo. N. 79. Iã quia huius ipsius Formæ cõsideratio uaria est, quid alij de optima Repub. senserint, uidendum prius: pòst de illius recta institutione ex propria sententia agendum. N. 80.*

A. Cùm

A.

Cùm *administratio domestica tota in parendo & imperando consistat: hæ autem actiones sint practicæ: actio uerò omnis practica habitu bono practico, quem uirtutem dicunt, niti debeat: quæstio proponitur*

- **Singillatim de personarũ œconomicarum uirtute: uidelicet de uirtute**
  - **Serui.** N.4. *πᾶς τὰ τὸ*
    - Ὅτι. *Vtrum præter διανοητικὸν & ὀργανικὸν corporis ὑπηρεσίαν, quam domino præstat, uirtus quædam alia animi ethica in seruo*
      - **Requiratur**, *sic uti etiam in domino, quatenus uterq; homo est: temperantia scilicet, fortitudo, iustitia.* N.5.
      - **Non** *requiratur, sed satis sit, seruum per omnia domini iussis & uoluntati parére.* N.6.
    - Διότι. *Causas enim dubitãdi utraq; pars problematis habet.* N.7. *Etenim si uirtutem ethicam seruis*
      - **Tribuamus**, *cùm nihilo deteriores sint domino, & proinde indigni qui seruiant, Seruitutem penitùs tollemus, ut lege potius quàm natura constantem.* N.8.
      - **Eripiamus**, *in id absurdi incidemus, quasi natura, quæ nihil frustra facit, seruos frustra & homines fecerit, & ratione dotarit, si illa secundùm uirtutem non uti, neq; ad eandem beatitudinem, ad quam heri, aspirare debeant.* N.9.
  - **Vxoris.** *Cùm nemo dubitet, in uxore non minus quàm in marito uirtutem requiri ethicam: an eadem specie temperantia & iustitia, an diuersa requiratur.* N.10.
  - **Filiorum.** *Eædémne sint filiorum, quæ parentum uirtutes.* N.11.
- **Vniuersim de ijs qui imperant atq; parent. τὸ**
  - Ὅτι. *Vtrum eadem sit uirtus eius qui natura imperat, & qui paret, ethica scilicet, an diuersa.* N.12.
    - **Affirmat.** *oppugnari enim hæc opinio potest demonstratione partim*
      - **Obliqua**, *obiectionem aliorũ tacitam confutando. Obijciunt quidam: Eandem esse uirtutem in utroq;, sed tñ secundùm magis & minus differre. Respondent alij:*
        - **Si** *uirtus imperandi & parendi secũdùm magis tantùm & minus differunt, etiam ipsum imperare & parére different tantùm secundùm magis & minus.*
        - **Atqui** *consequẽs falsum esse sic demonstrat:*
          - *Quæ specie differũt & essentialiter, non secundùm magis & minus tantùm accidentaliter differunt.* N.16.
          - *At imperare & parére specie differunt, cùm illud agere, hoc pati uideatur.* N.15.
          - **Ergo** *etiã imperare & parére nõ tantùm accidentaliter secundùm magis & different.* N.14.
        - **Ergo** *etiam falsum erit antecedens.*
      - **Negat**, *& alteri tantùm, imperanti scilicet, uirtutem tribuit, parenti uerò eripit. Nam opinioni huic talis ratiocinatio opponi potest.* (N.17.)
        - **Qui** *rectè agere nequeunt in uniuersum, nec imperare nec parére poterunt.*
        - *At qui uirtute carent, rectè agere nequeunt. Sic V. G. nec intẽperãs nec timidus rẽ unquã bene gesserint uel publicam uel priuatam.* N.20.
        - **Ergo** *qui uirtute carent, neque rectè poterunt*
          - **Imperare.** N.18. *Quod illi concedunt.*
          - **Parere.** N.19. *Quod illi ñ negant.*
    - **Diuersa tali:**
      - **Si** *uirtus ethica in parente non minus quàm in imperante reperiatur, cùm uterq; ex æquo dignus sit imperio, imperiũ & seruitus rectæ rationi cõtraria foret, & uiolenta contraq; naturã esset.* N.13.
      - **At** *non esse uiolentam, neq; contra naturam, suprà cap. 5. ostendimus.*
      - **Ergo** *neq; uirtus ethica in parente & in imperante ex æquo reperietur.*
    - Διότι. *Dubitationes utramq; assertionem cõsequẽtes affert, tum eã quæ uirtutem ethicam in parente simul & imperante ex æquo dari*

B. Ratiocinatio autẽ talis esse uidetur:

- Si œconomicum imperiũ & seruitus uariat, uariabunt quoq; uirtutes œconomicæ, à quibus imperandi & parendi actiones profluunt.
  - At uarij sunt ordines imperãdi atque parendi secundũ naturã, N.23. τὸ διότι subiungit: cur diuersitas imperiorum sit ingẽs secundũ naturã, tali ratiocinatione:
    - Si in uno genere rerum naturalium imperandi & parendi diuersitas est, etiam in reliquis generibus proportione similis diuersitas dabitur: adeoq; etiam in œconomicis, quorum causa præsens suscepta est disputatio.
      - Atqui in uno genere rerum naturalium, inter Animæ scilicet facultates, differens est ratio parendi & imperandi. N.24. Quod suprà c. 5. n. 21. & seq. docuit. Animæ enim facultates duæ, altera rationis particeps, altera expers,
        - Vt imperio differunt: alterius enim est imperare, alterius parére. N.25.
        - Ita quoq; uirtute differũt, ad suũ quodq; munus obeundũ idonea. N.26. Eapropter li. 1. Ethic. sub finẽ, & li. 2. c. 1. uirtutẽ practicã διανοητικῶν ei parti, quæ rationis est cõpos: ἠθικῶν uerò ei, quæ rationis per se expers est, rationis tñ imperio parere potest, tribuit.
      - Ergo etiam in reliquis generibus diuersitas imperij dabitur: adeoq; uarij erunt ordines eorũ quæ naturaliter imperant & parẽt. N.27. (Quod etiã sup. c. 5. n. 7. docuit, & inductione confirmauit) Et proinde etiã differẽt imperia & seruitutes œconomicæ: nimirum ut diuersa sit dominatio hominis liberi in
        - Seruum, Domini scilicet. N.28.
        - Liberum alium. Vtputa in
          - Mulierẽ Viri. N.29.
          - Filium Patris. N.30.
    - Quando ij qui parére debent essentialiter differunt, imperia quoq; essentialiter differre necesse est. imperant enim secundùm τὸ τῆς ψυχῆς ἡγεμονικὸν: parent alij secundùm τὸ τῆς ψυχῆς ἀνθρικὸν.
      - Nunc uerò in œconomia ij q; parere debẽt, essentialiter differunt: Seruus scilicet, Mulier & Puer. Id quod ratione ostendi potest:
        - Qui partes animæ differentes habent (eas maximè, quib. imperiũ & exercetur & admittitur, Mentem scilicet & Intellectum) essentialiter differre sunt dicendi.
        - At prædictæ personæ œconomicæ ea parte, qua imperium exercetur & admittitur, differunt. N.31. Namque prudentia βουλευτικὴ, quæ quid agendum sit prouidere, & eatenus imperare uel sibi uel etiam alijs potest, aut
          - Nulla penitus inest Seruo, alioqui non esset seruus natura. N.32. Inest tamen prudentia πειτικὴ, quòd domino obedire potest, ὡς ἀλόγως: ἀλλὰ μὴ ἔχων: uti suprà cap. 5. n. 40.
          - Aliquando est: duplici ter rursus, uel
            - Perfecta quidem, cæterùm ob cupiditatis impotentiam ualde infirma, Mulieri scilicet ἄκυρον βουλευτικὸν, quod auctoritate & auxilio uiri dirigendum est & confirmandum. N.33.
            - Imperfecta, Puero, ἀτελὲς, proinde per reliquam institutionem una cum ætate perficienda est. N.34.
        - Ergo etiam prædictæ personæ essentialiter differre sunt dicendæ.
      - Ergo etiam œconomica imperia essentialiter differẽt. Erit proinde ex naturæ instituto imperium aliud,
        - Absolutum, Domini scilicet in seruũ, Iubens & Præcipiẽs.
        - Conditionatũ. Nempe ut uel id quod
          - Infirmũ est cõfirmetur. Mariti in uxorem, Refrænans Impotentiã.
          - Imperfectũ perficiatur. Patris in filium, Instituens Ignorantiam,
  - Ergo etiam uariæ erunt uirtutes eorũ qui in œconomia parẽt & imperant. N. 35. Declarat. Virtutes œconomicæ eorũ qui parent et imperant partim
    - Conueniunt in genere, quòd Ethicæ sunt omnes, in Ethicorum libris omni generi uitæ practicæ communibus traditæ. N.36.
    - Differũt in specie, quoniã non eodem modo omnibus cõueniunt. N. 37. Modum hunc
      - Vniuersim ponit: Quanta scilicet unicuiq; ad opus suum rectè peragendum uirtus requiratur. N.38.
      - Singillatim exponit tũ quo ad uirtutem
        - Imperantis, omnibus numeris perfectam esse oportere. Ratione ergo utatur erga Seruũ Dictatoria, erga Puerum Moderatoria, erga Feminam Suasoria. Difficile est regere Seruum, difficilius Puerum, difficillimum Feminam. Seruis enim insunt motus penitus bruti, sed eo minus noxij. Pueris uehementes propter ætatẽ, sed nõ pertinaces. Mulierib. uehementes propter sexum, & propter caliditatem pertinaces & ineuitabiles. N. 39. Demonstratio Resolutione explicari potest:
          - Imperare rectè op⁹ est perfectũ.
          - Opus perfectũ ab architecto optimo prouenit. N.40.
          - Architectus optimus est recta ratio. N.41.
          - At recta ratio cũ uirtute perfectissima semper est coniuncta (cùm illius sit ueluti genitrix.)
          - Ergo Imperare cum uirtute perfectißima erit coniunctum.
        - Parentis, quam non usqueadeò perfectam esse oportet: magis in Femina, quàm in Puero: minimum in Seruo. N.42.

C. Quam

C. Quam quidem particularem recensionem & respectu

Formæ, cum uniuersali illa confert, & ad actionem practicam & cognitionẽ historicam utiliorem esse asserit, per collationẽ. Nam qui de uirtute

παθόλου disputant, cùm in ipsius essentia per definitionem explicanda non conueniant, mirum non est uarijs illos & contrarijs implicari erroribus, quippe qui relicto sensu in abstractis tantùm uersantur. N. 49.

κατὰ μέρη & agunt, eásq; enumerant crassa Minerua (ut Meno Gorgiæ Leontini sophistæ celeberrimi discipulus apud Platonem in Menone) quas scilicet in aliquibus ipso sensu teste deprehendunt inesse: illi fidelius, quæ quorum sint uirtutes ostendere possunt, non rationis subtilitatem, sed sensuum fidem sequentes. N. 50.

Materiæ, hoc est, quæ uirtutes quibus insint, & quidem differentes, partim

Proponit. Sunt peculiares quædam & propriæ uirtutes, genere à reliquorum uirtutibus differentes. Quandoquidem aliæ conueniunt personis per se, quoniã illas perficiunt & meliores reddunt: & hæ rursus uel communes etiam alijs, ut castitas, fides, integritas (sic uera loqui, modestum esse, conuenit omnibus, & perficit omnes) uel peculiares: sic pudor decet puerũ, taciturnitas mulierem: hisce enim perficiuntur sensim. Aliæ nõ per se, sed propter eos, quibus cum conuersantur, laudabiles sunt, quatenus alijs subijci & parére debent: nec per se perficiunt, & immediatè, sed mediatè tantùm, quia alijs obsequendo honestis actionibus assuescunt, & habitum perfectum contrahũt. Sic uirtus propria

Mulieris, ipsam perficiens per se & exornans, est Taciturnitas, iuxta Poetam: at uiro nullum decus affert. N. 51.

Pueri, extra ipsum, non in ipso, est Obedientia. Nam cùm imperfectus adhuc sit ætate, neq; seipsum propter rationis imbecillitatem & cupiditatum uehementiam regere, per consequens neq; uirtutem exercere queat: uti quoad seipsum uirtute perficiente caret, ita quoad alium uirtutis satis habebit, si possit atq; uelit maiori natu parére. N. 52.

Serui itidem ut pueri est, non ab ea perfici, sed heroi suo obedire, eiusq; commoda quærere. N. 53.

Domini & serui. Quas hoc loco paucis enarrat, quoniam sub œconomiæ potius quàm politiæ considerationem ueniunt. Seruus enim œconomiæ pars est, non item politiæ, præterquam per accidens: Dominus item nõ uti dominus, sed uti ciuis, in Politiam uenit. Tale quid N. 67. innuere uidetur. Vide in seq. signum D.

Explicat. Peculiares uirtutes dantur &

Virtus partium Reipublicæ à consideratione totius Politiæ non est aliena. Ratio. In uniuersum enim cùm pars à toto separata subsistere nequeat, neque etiam cognitio essentiæ & uirtutis eius à totius essentia & uirtute separari debet. N. 71.

Mariti & Vxoris, Patris & Liberorum. Enarrationem uirtutum, quæ reliquis œconomicis personis, Marito scilicet & Vxori, Patri item & Liberis propriæ sunt, in libros Politicorum sequentes reijcit. N. 68. duplici de causſa, tum ratione

Materiæ, quoniam ueluti subiecta sunt Politiæ, in hunc modum:

At Maritus et Vxor, Pater atq; Liberi, partes sunt Reip. Deducit:

Partes domus sunt etiã partes Reipublicæ. Quandoquidẽ ciuitatẽ ex domibus cõstitui iam sæpè diximus. N. 69.

At hæ personæ sunt partes domus. N. 70.

Ergo etiã partes erunt Reipublicæ, sed remotæ: uti Ciues sunt partes proximæ.

Ergo Mariti & Vxoris, Patris atq; Liberorũ uirtus à totius Politiæ consideratione non erit aliena. Quinimò uti Politiæ species sunt uariæ, ita institutio horum in alijs alia erit. Quod lib. 7. horum docebit.

Finis, quoniam uirtus priuatorum ad beatitudinem confert publicam, ratione tali:

Si uxorum & liberorum recta educatio necessariò ad Reip. præclaram institutionẽ facit, ad Politicã, pfectò theoriã ptinebit. N. 73.

Cæterùm necessariò confert. N. 74. Ratio. Namq;

Vxores urbanæ dimidiã partẽ ciuiũ liberorũ constituunt, sine quibus Reip. seminariũ conseruari nequit. N. 75.

Pueri, ut actu nondum sint ciues, erunt tamen aliquando patrum suorum in Repub. successores. N. 76.

Ergo etiam ad Politicam theoriam pertinebit. N. 72

Finem, ut Heri sui negotia expedire queat. Quod ipsum declarat partim

Directè, tali syllogismo:

Opera, quæ corporis potius ministerio, quàm animi imperio fiunt, uirtutem ethicam nõ per se, sed per accidens tantùm requirunt, uti ne opus ipsum uel ob ignauiam & timiditatem deseratur, uel ob libidinem suspendatur, peruertatúrue.

Atqui seruus hero suo seruit, opus faciendo corpore potius quàm animo, in ijs quæ ad uitam quotidianam sunt necessaria. N. 54.

Ergo seruus uirtute ethica non per se, sed per accidens tantùm indiget, ne scilicet opus quod dño facere debet uel timidè deserat, uel libidinosè peruertat. Fortitudine proinde ad animosè & alacriter & constãter agendũ: Temperantia ad sobriè & castè agendum instructus esto: quibus ipsis Fidem suam domino comprobabit, & eatenus Iustus appellabitur, hoc est, Fidus. N. 55.

Proponẽdo:

Si seruus ad opus, quod corpore facit, uirtute indiget: multo magis artifex mechanicus ad artis suæ exercitationem (quæ licet animi imperio, alia magis, alia minus indigeat, corporis tamen ministerio obitur & perficitur) uirtute indigebit. N. 56. Confirmat signo. Sic sæpe artifices uidemus propter intemperantiam ab operibus artis cessare. N. 57.

Atqui uerum antecedens est, secundum te.

Ergo uerum quoq; erit consequens.

Obliquè, quæstionẽ quæ ex præcedenti ratiocinatione fieri poterat tum

Soluendo, & consequentiæ necessitatẽ negando. Nam cũ Seruus & Artifex mechanicus differãt inter se: quod de uno conceditur, de altero nõ erit necessarium cõcedere. N. 58. Differre autem ostendit tum ratione

Effectus utriusq;:

Quorum functiones uitæ quotidianæ societatem requirunt, ij uirtute practica opus habent.

Atqui per se et natura sua (ut scilicet obeantur) conuersationem aliorum functio

Serui Requirit, Domini scilicet cõuersationem, cuius respectu & est & esse dicitur. N. 59. Est enim seruus κτῆμα ἔμψυχον, et proinde ὄργανον πρακτικὸν πρὸς ζωήν, uti suprà cap. 4. docuit. Et c. 6. n. 41. est ueluti pars ipsius domini: ab eo proinde seiunctus, æquiuocè tantùm esse dicitur.

Artificis mechanici Non requirit, aut certè non per se, sed per accidẽs tantùm, quatenus opus, quod facit, aliorum usibus destinatur, quos assequi nequit absq; societate & cõuersatione. Vt proinde uidcatur quidem esse seruus aliorum, opus faciendo uitæ necessarium: non tamen uitæ societate & iure cum ijs, quibus seruit, coniunctus (uti seruus œconomicus domino suo) sed seiũctus, suiq; iuris. N. 61.

Ergo

Seruus uirtute opus habet.

Artifex mechanicus uirtute opus non habet, præterquã quatenus seruit: seruit autem non per se & coniunctus, sed per accidens & seiunctus ab eo cui seruit. N. 60.

Efficientis. Namq;

Seruus natura talis est. N. 62. Vti cap. 5. ostensum est. Et proinde etiam uolens nolens seruire debet.

Artifex arte talis est, non natura. Nu. 63. Et proinde si seruit, sponte seruit, non coactus.

D. Virtutis igitur

Seruilis explicat

Efficientem. Vide signum E.

Herilis, quatenus herus est, ea est summa, ut Bene imperet seruis. Vti suprà cap. 7. n. 15. docuit, scientia illa non est operosa: proinde neq; uirtus à reliquis uiri boni uirtutibus diuersa erit. Nam qui rationis rectæ usu pollet (qua herũ à natura conformatum esse uolumus): ille idem uirtute quoq; omnigena erit instructus. Quod n. 39. in genere dictum, hîc in specie subintelligendum relinquitur.

E. Effi-

Principem. *Cùm suprà cap. 5. n. 40. seruum ratione imbecillâ præditum esse asseruerit, ut non per se quid agendum sit uidere, sed tantùm hero monenti & præcipienti obedire queat: uirtus autem rationis rectæ integritate nitatur: quandoquidem seruus per se nequit, aliena institutione erudiendus erit. Num ergo à domino, an à præceptore aliquo? quemadmodum suprà cap. 7. n. 10. Syracusanum quendam præceptorem seruilium officiorum fecerat. Domino igitur hanc curam conuenire asserit, ei scilicet qui actu dominus est: ut cùm naturæ beneficio ea sit præditus ingenij bonitate, qua seruum rudem erudire, improbum corrigere, & ad nutus suos conformare possit, tum naturæ uoto tum suo commodo hac in parte respondeat. Qui uerò actu non est dominus, ut maximè profiteatur uirtutem seruilem sese doctu-rum, præcepta dabit quidem, sed parùm proficiet, cùm seruus exemplis potius quotidianis sit erudiendus, quàm multis præceptionibus, quas uel nõ intelligat, uel certè propter naturæ improbitatem non sequatur. N. 64. Nam si lib. 1. Ethi-corum cap. 1. sub finem pueros non satis idoneos Ethicæ philosophiæ auditores esse affirmauit, quòd cupiditate magis quàm ratione reganturi quid de seruis statuendum, quibus præced. n. 32. τὸ βουλευτικὸν penitus non adesse, pueris adesse quidem, sed imperfectum esse, asseruit?*

II. Explicat seruilis uirtutis Efficientem

Instrumentalem. *Quoniam constitit Dominum uirtutis præceptorem & auctorem seruo esse debere, nunc de Modo & ueluti Instrumento quæritur. Vtrum scilicet illum sola ἐπιτάξει & iussione eorum quæ fieri debent (sicuti Plato lib. 6. de Legibus uoluit) an νουθετήσει etiam & persuasione, ad uirtutis exercitium traducere oporteat. Et quidem*

Ἐπιτάξιν tantùm, absque ratione & persuasione sufficere, Plato arbitratur? hoc ipso deceptus, quòd seruum rationis penitus expertem, & propterea ad persuadendum ineptum esse supponit, eaq; de causa non aliter quàm bruta (quæ ὁ λόγου ἀκροᾶσθαι μέν, ἀλλὰ παθήμασιν ὑπηρετεῖν, hoc est non ratione persuasa, sed uel pabuli spe uel metu uerberum imperata facere, suprà cap. 5. n. 41 affirmauit) in officio retinendum putat. Neq; enim rationis penitus expers est seruus, sed κοινωνεῖ λόγου τοσούτου, ὅσον αἰσθάνεσθαι, ἀλλὰ μὴ ἔχειν (cap. eodem n. 40.) ut domini imperium audire & intelligere queat, etsi per se quid expediat uidere nequeat. N. 65. Vti ergo natura ei aures dedit ad audiendum, ita etiam mentis eam portionem, ut domini iussa & monita intelligat.

Νουθέτησιν insuper adhibendam esse, ut quod opus est, non tam coacti imperio heri, quàm sponte sua faciant, crebra domini boni & prudentis admonitione & cohortatione & instigatione & exemplo etiam persuasi, ex sua sententia affirmat: imò tanto frequentius seruos quàm pueros honestis sermonibus esse erudiendos, quanto difficilius est in seruis propter rationis imbecillitatem semina uirtutum inserere, quàm eadem à natura iam insita in pueris excitare. N. 66.

FINIS PRIMI LIBRI.

ARISTOTELIS
DE REPVBLICA
LIBER II.

Dispositio Libri Secundi.

- Proponit *primùm explicandas.* CAP. I.
  - MATERIAM τῆς πόλεως, *sequitur* Forma, *ipsa scilicet cõstitutio, quæ in communione ciuiũ inter se mutua cõsistit. De ea igitur agit partim*
    - Obliquè, *quæ non sit uera constitutio ostendẽdo. Aliorum igitur tum superiorum tum suæ ætatis hominum opiniones de Rei pub. optima constitutione*
      - Examinare aggreditur. Diuidit ergo Respub. *ab alijs uel constitutas uel in. stitutas in*
        - Μὴ νυρίας, *quæ actu non dãtur, ὑπό τινων εἰρημένας tantùm, ab aliquib. otiosa contemplatione introductæ & cõfictæ. Quales est Respub.*
          - Platonis, *quæ propter nouitatem et auctoris celebritatẽ in maxima tum tẽporis admiratione erat. Hanc duplicẽ facit Arist. aliam*
            - Primam, *quã in* LIB. XI. *de Rep. Plato ceu ideam proposuerat, et in ea cõmunia esse uolebat oĩa. Impugnat ergo eã Rẽp. tũ respectu*
              - Rerum *Communitatis, uidelicet*
                - Vxorũ & Liberorũ. *Quam cõmunitatẽ duob. modis impugnat, tum*
                  - Argumentum *Platonis euertendo, Communitatem hãc maximè ad unionem ciuitatis facere, Vnionem aũt ad Reip. beatitudinẽ uiam esse asserentis. Oppugnat ergo per*
                    - Εὐταξιν, *ipsum Finem: Vnitatem scilicet minimè ad beatitudinem Ciuitatis conferre.* CAP. II.
                    - Αὐτιπαράταξιν, *ipsum Efficientem: Vt quàm maximè concedatur unitatem facere ad beatitudinem, eam tamen per uxorum & liberorum communionem neutiquã obtineri.* CAP. III.
                  - Conclusionem *ipsam, multis alijs absurdis & δυσχερείαις seu difficultatibus obnoxiam esse ostendendo.* CAP. IV.
                - Patrimoniorum.
                - Personarum *siue Ciuium in certas classes distinctorum: minus rectè scilicet quædam & de Agricolis & de Custodibus dicta esse.* — *De his* CAP. V.
              - Secundam, *quæ etsi nõ optima esset, communissima tamẽ esse posset, quam in lib.* XII. *de Legibus Plato exposuit. Eam* CAP. VI *examinat.*
            - Phaleæ *Chalcedony.* CAP. VII.
            - Hippodami *Milesij architecti & legumlatoris.* CAP. IIX.
        - Κυρίας, *quæ actu reperiuntur. Quales erant tũ temporis celebratissimæ*
          - Lacedæmoniorum. CAP. IX.
          - Cretensium. CAP. X.
          - Carthaginensium. CAP. XI.
          - Athenienſium. CAP. XII.
    - Directè, *quæ sit uera constitutio enarrando.* LIB. III.

CAPVT

CAPVT I.

De Ciuitatis Forma, de ipsa scilicet Constitutione, acturus, aliorum Opiniones de Reip. optima constitutione primùm explicandas proponit.

QVia [1] autẽ statuimus uidere de cõmunione ciuili, quæ optima est omnium, illis, quibus licet uiuere, quã maximè fieri potest, ex sententia: opus [2] est & alias considerare respublicas, quibusq; [3] utuntur quædam ciuitates, quæ bonis legibus ornatæ feruntur: & [4] si quæ aliæ ab aliquib. literis proditæ sunt, quæ putãtur bellè se habere: ut [5] quod rectè se habet aspiciatur, & quod ad usum referri potest: adhuc [6] autem, ne quærere aliquid prẽter ipsas diuersum, uideatur penitùs esse hominum, qui cauillari uelint: sed [7] quia non rectè se habent hæ, quæ nunc sunt, ob hoc putemur proposuisse nobis hanc scriptionem. Initium [8] autem primum sumendum est, quod sanè natura initium est huius animaduersionis. Necesse [9] nãq; est siue oẽs ciues omniũ participes esse, siue [10] nullius: siue [11] quorundã quidem, quorundã autem minimè. Nullius [12] quidẽ esse participes, perspicuũ est non posse fieri. Resp. [13] enim cõmunio quædam est, & [14] primũ necesse est participare loco. Locus [15] enim unus est unius ciuitatis: ciues [16] autem participes unius ciuitatis. Sed [17] utrũ, quorumcũq; contingit participes fieri, omnibus præstat participare ciuitatẽ, quæ debet bene constitui: uel quibusdã sanè quibusdam uerò minimè præstat? Cõtingit [18] enim & liberis, & uxoribus, & bonis cõmunicare ciues inter se: quemadmodũ in Rep. Platonis. illic enim Socrates affirmat oportere cõmunes liberos esse, & uxores, & bona. Hoc [19] autem utrum, ut nũc fit, sic melius se habere, siue [20] secũ dũ legẽ, in ea rep. scriptã?

Ἐπεὶ [1] δὲ προῃρέμεθα θεωρῆσαι περὶ τ κοινωνίας τῆς πολιτικῆς, ἣ κεκτήσηται πάσων, τοῖς δυναμένοις ζῆν ὅτι μάλιστα κατ' εὐχὴν· δεῖ [2] δ' τὰς ἄλλας ἐπισκέψασθαι πολιτείας, αἷς [3] τε χρῶνταί τινες τῶν πόλεων, τῶν εὐνομεῖσθαι λεγομένων· κἂν [4] εἴ τινες ἕτεραι τυγχάνωσιν ὑπό τινων εἰρημέναι, καὶ δοκοῦσαι καλῶς ἔχειν· ἵνα [5] τό, τ' ὀρθῶς ἔχον ὀφθῇ, & τὸ χρήσιμον· ἔτι [6] δὲ τὸ ζητεῖν τι παρ' αὐτὰς ἕτερον, μὴ δοκῇ πάντως εἶναι σοφίζεσθαι βουλομένων· ἀλλὰ [7] διὰ τὸ μὴ καλῶς ἔχειν ταύτας, τὰς νῦν ὑπαρχούσας, διὰ τοῦτο ταύτην ποιούμεθα πραγματείαν τὴν μέθοδον. ἀρχὴ [8] δὲ πρῶτον ποιητέον, ἥπερ πέφυκεν ἀρχὴ ταύτης τῆς σκέψεως. ἀνάγκη [9] γάρ, ἤτοι πάντας πάντων κοινωνεῖν τὰς πολίτας, ἢ [10] μηδενὸς, ἢ [11] τινῶν μὲν, τινῶν δὲ μή. τὸ [12] μὲν οὖν μηδενὸς κοινωνεῖν, φανερὸν ὡς ἀδύνατον. ἡ [13] γὰρ πολιτεία κοινωνία τίς ἐστιν. καὶ [14] πρῶτον ἀνάγκη τοῦ τόπου εἶναι κοινωνεῖν. ὁ μὲν [15] γὰρ τόπος εἷς, ὁ τῆς μιᾶς πόλεως· οἱ δ' [16] πολῖται, κοινωνοὶ τ μιᾶς πόλεως. ἀλλὰ [17] πότερον ὅσων ἐνδέχεται κοινωνῆσαι, πάντων βέλτιον κοινωνεῖν, τὴν μέλλουσαν οἰκήσεσθαι πόλιν καλῶς, ἢ τινῶν μὲν, τινῶν δὲ οὔ, βέλτιον; ἐνδέχεται [18] γὰρ καὶ τέκνων, καὶ γυναικῶν, καὶ κτημάτων κοινωνεῖν τοὺς πολίτας ἀλλήλοις. ὥσπερ ἐν τῇ πολιτείᾳ τοῦ πλάτωνος· ἐκεῖ γὰρ ὁ σωκράτης φησὶ δεῖν κοινὰ τὰ τέκνα, καὶ τὰς γυναῖκας εἶναι, καὶ τὰς κτήσεις. τοῦτο [19] δὴ πότερον, ὡς νῦν, οὕτω βέλτιον ἔχειν, ἢ [20] κατὰ τὸν ἐν τῇ πολιτείᾳ γεγραμμένον νόμον;

Quoniam [1] consilium atq; institutum nostrum est, de societate ciuili considerare, quænam sit omnium optima ijs, qui possunt quam maximè ex sententia uiuere: oportet [2] nos etiam alias reip. administrandæ formas inspicere, & [3] quibus utuntur nonnullæ ciuitates, quæ bene moratæ, bonisq; legibus temperatæ dicuntur, & [4] si quæ forte aliæ, aut ab aliquibus dictæ sint, aut uideãtur esse bonæ: primùm [5] ut & id, quod rectum, & id, quod utile est, sit in promtu, atq; in oculis omnium positum: deinde [6] ut aliquid ab ijs diuersum quærere, non prorsus hominum sapientiam & ingenium suum ostentare uolentium esse uideatur: sed [7] propterea quòd hæ, quæ nunc sunt, minus bonæ ac rectæ sint, iccirco hanc disputationem suscepisse atque instituisse uideamur. Sumendum [8] autem initium est, quod est huius disputationis maximè proprium natura. Necesse [9] igitur est, aut ciueis omneis omnium rerum esse participeis ac socios, aut [10] nullius, aut [11] quorundam esse, quorundam nõ. Atque [12] ut nullius quidem rei inter eos sit cõmunio, fieri non posse in promtu est. Ciuitatis [13] enim, aut reip. administrãdæ ratio, quã politiã Græci nominãt, societas quædã est. Ac [14] primùm sanè necesse est, loci inter eos esse cõmunionẽ. Locus [15] n. unius ciuitatis unus est. At [16] ciues, unius urbis ac ciuitatis participes et socij sunt. Sed [17] utrũ præstãt, quorũcũq; cõmunitas esse potest, ea omnia esse cõmunia in ea ciuitate, quæ sit bonis institutis usura, ciueisq; bonos, ac beatos habitura, an aliqua esse, aliqua non esse, melius est? Fieri [18] enim potest, ut liberi, & uxores, & possessiones sint ciuibus inter ipsos communes, quemadmodum in reipub. administrandæ forma Platonis. Ait enim ibi Socrates, oportere liberos, & uxores, & rei familiaris facultates ac fortunas esse communeis. Hoc [19] igitur utrũ, ut nunc usurpatur, ita esse melius est, an [20] ad legem in libris Platonis de legibus scriptam accommodatè?

COMMENTARIVS ET SCHOLIA.

Quia autem statuimus.) Ostendit se uelle hoc ipso in libro respublicas laudatas examinare, ut cognoscatur, quod in illis rectum est, potestq; ad usus hominum conferri, nec nõ: ut si in hac animaduersione studio suo magno indagarit aliquid, quod pandi: uerùm quia in ipsis aliquid uitij est, quæ res ipsum impulerit, ut susceperit hanc curam, proposueritq; sibi docere hãc modo facere posse, quin errata aliorum monstret; si officio fungi uelit, postquam semel hanc disciplinam tradere in animum nium illis, qui facultatem habent uiuendi quàm maximè fieri potest ex sententia, & ut optarent: oportet nos non solùm exgeret resp. inueniri plures, non solùm quæ in usum hominum ueniissent, ciuitatum putatarum optimis institutis uti: uerum etiam

etiam quæ literis mandatæ forent à diſertis uiris,& ipſæ quoque probarentur (reſpondet autem hoc illi, quod ſuprà dixerat de ciuitatibus,bene inſtitutis exiſtimatis:neque enim reſpublicæ, quæ receptæ forent à ciuitatibus minimè probatis, aut ſcriptæ ab aliquibus,eædemq; mendoſæ iudicatæ, erant attendendæ: nullus enim inde fructus caperetur)cùm inquam hoc dixiſſet,aperuit commoda,quæ inde ducuntur. Nam particulæ illius ἐπὲι,quam initio poſuit,redditio eſt ὅλῃ, & quæ ſequuntur. Ζλῶ κατ' εὐχλώ,ut multis locis ipſe locutus eſt,arbitror ſignificare id,quod oſtendi,id eſt uiuere,ut optaret aliquis,& quaſi precibus uotiſque à dijs immortalibus peteret:quia tanta uis bonorum,tantaq; integritas rerum omnium,non uidetur aliter poſſe obtineri. Cùm igitur aperire uellet ſe de optima omnium,& maximè expetenda rep.præcepturum eſſe,& optima aptiſsimaq; illis,qui uiuere poſſent, ut maximè uolũt & optant,ita locutus eſt. Quare,ſi hoc uerum eſt, non facit huc illa erudita & ſubtilis diſputatio interpretis,qui hinc elicuit,cùm ſint longè alij fines hominum,uarijq;(hi namque finem ponunt uoluptates corporis,alij uerò populares honores,& nonnulli imperij amplitudinem)ex illis finibus aptas eſſe accommodatas ipſis reſpublicas.neque enim nunc quærit aliquid de his finibus,reſpublicæq; ullæ unquam inuentæ ſunt,quæ ita diſtinctæ forent. Χρῶντω quod inquit,idem uerbum hic uſurpauit,quod in primo de Arte dicendi,cùm inſtitutum optimum narraret inueniri,qui tantum laudarent,arbitrarenturq; recipi oportere:alij uero uterentur ipſo,aliterq; rem geri uetarent. inquit enim de poſterioribus his, οἱ δὲ χρῶντω. Quod uerò infrà,cùm dixiſſet τὸ ὀρθῶς ἔχον, addidit χρήσιμον:ſuſpicor ualere,& uſui eſſe poſsit.nam quædam fortaſſe inuenirentur,quæ,quanquam bellè ſe habent,non poſſent tamen ad humanos uſus transferri: quare debeant,ut ipſe cenſet,omitti.

Adhuc autem ne quærere.)Quod ſuprà tradidit,ualuit ad docẽdum,hoc requirere exquiſitam doctrinã de his rebus. Quod uerò nunc adiungit,ad auctorem ipſum purgandum facit,finemq; ſuum optimum eſſe demonſtrandum. Cùm enim intelligat ſe neceſſario multa improbaturum,diſſenſurumq; magnopere eſſe ab illis: uoluit ſibi munire uiam, ne ſine cauſa reprehendatur, ſophiſtaſq; cupidos concertandi imitari uideatur. metuebat autem meritò hanc culpam in ſe, quam in alijs ſemper exagitarat.Reſpublicas,quas hic ὑπαρχούσας uocauit,ſignificat(ut arbitror)utrunq; genus rerump.id eſt & uſurpatas,ab aliquibus ciuitatibus, & literarum monimentis proditas: etſi id nomen magis conuenire uidetur receptis iam:uerius enim hæ ὑπάρχειν dicuntur.

Initium autem primùm.)Cùm neceſſe foret ipſi facere principium aliquod ſuæ diſputationis,oſtendit ſe,ut debebat, initium ducere ipſius uelle à principio proprio naturaliq; huius rei, de qua ſubtiliter quærendum eſt, id eſt reipublicæ. Quare utitur partitione trimembri(in tot enim partes diuiditur) tribuſq; omnino modis tractari poteſt cõmunio ciuium de republica.Neceſſe enim,inquit,eſt,aut omnes ciues eodem tenore participes eſſe omnium rerum,aut nullius:aut diſtinctis illis,quarundam participes eſſe,quarundam uerò minimè.

Nullius quidem eſſe particeps.)Oſtendit ſe,quòd in tria quaſi membra diuiſit rationem communicandi de republica,feciſſe id, ut plenam diuiſionem conficeret:non quia putaret cuncta illa locum hîc habere. ſtatim enim medium membrum hinc eijcit,dicens nullo negotio intelligi poſſe id,quod illo continetur,exitum non habere.Quod tamen ratione confirmat,definita republica, aut ſaltem genere ipſius poſito.neque enim plena definitio hæc eſt.Reſp.enim,inquit, communio quædam eſt. Verum autem hoc eſſe docens,inquit, Vt alię res nunc omittantur,in quib. ciues ſocij inter ſe ſunt,participeſque ipſarũ:negari non poteſt, quin locum communem habeant(hoc enim prorſus neceſſe eſt)nam ſedes una eſt unius ciuitatis: ciues autem participes ſunt unius ciuitatis,communiſque ipſa eſt omnibus.Ciuitatem uerò hic appellat locum,in quo uiuunt,& domicilia habent:neque tamen neceſſe eſt anguſtis omnino terminis ipſos definitos eſſe, aut muro eodem cinctos, cùm inuentæ ſint etiam ciuitates ſine muris: & quorum etiam ciues diſtantia inter ſe domicilia haberent, nec tamen ita diſiuncta, ut non facile unà cogi poſſent ad munera ipſorum propria obeunda.

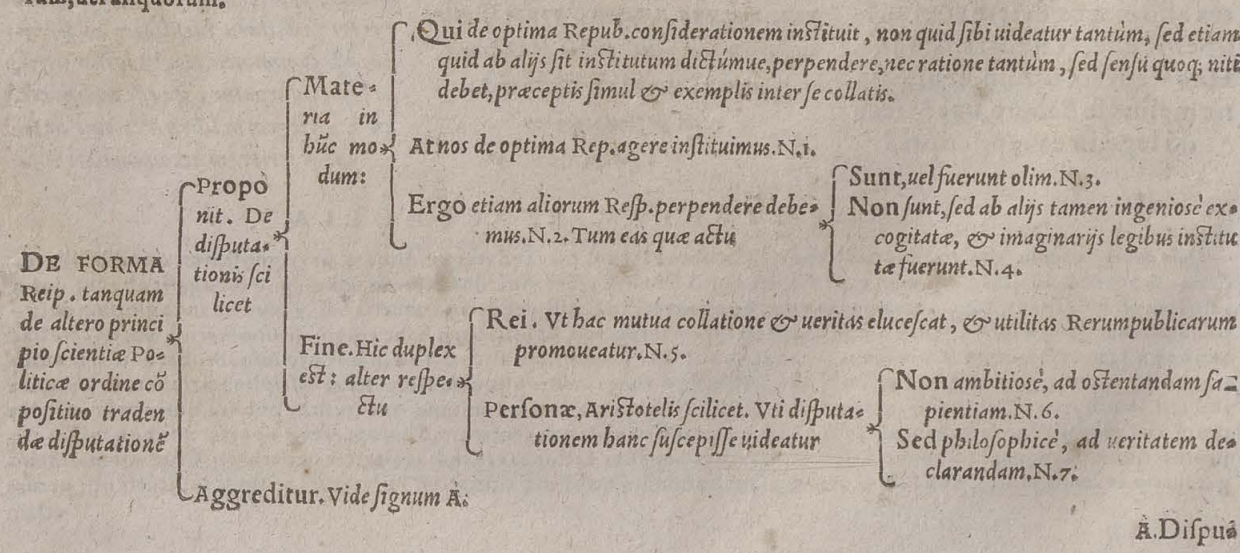
Sed utrum quorumcumque.)Cùm è ſuperiore partitione ſtatim unum,ut ualde alienum,membrum ſuſtuliſſet: utrum duorum reliquorum melius ſit ac magis accommodatum,quærendum dicit;id eſt utrum cunctorum, quæ res patitur ut communia ſint,melius ſit ciues eodem pacto participes eſſe.nam non eſt dubium,quin certa quædam ſua propriaq; habere ipſos neceſſe ſit:cuiuſmodi ſunt partes corporis. Caput enim unius,ut ipſius, ita alius cuiuſlibet eſſe non poteſt: & eodem pacto manus ac pedes.hæc enim uidetur ſignificaſſe,cum inquit: Quorum natura fert, ut communio eſſe poſsit. Alterum uerò membrum exponens,inquit:Vel quorundam ſanè,quorundam uerò minimè. Quæ autem poſt hęc addidit,pertinent ad ſuperius membrum.inquit enim:Nam fieri poſſet,ut ciues communes haberent liberos,communes uxores,communes itidem fortunas ac patrimonia:quemadmodum inquit in Politia Platonis.illic enim Socrates affirmat,hæc omnia communia eſſe debere,& nullum ipſorum cuiuſquam proprium.

Hoc autẽ utrum.)Quod inquit,τὸ ὅλῃ,nõ puto referre uniuerſam rẽp.ſtatũq; ipſius,magna ex parte diuerſum, ſed facere ad cõmunionẽ oſtendendã, q̃ cõmunio duob. modis adminiſtrari poſsit .i.ut uoluit Plato,& ut in ciuitatib.cuſtoditur.Inſipſis enim quoq; tria hæc aliquo modo cõmunia ſunt. nã & uxores & filij ijſdem legibus cõtinentur: & eadẽ diſciplina ipſorum erat in bene inſtitutis ciuitatibus,ſinguliq; ciues,cùm remp.defendunt,non ſuum tantum patrimonium libertatemq; tuentur, uerum etiam reliquorum. quare no n ſine cauſa ita quoque bona ipſorum communia dicerentur. Et ſanè ita ipſe infrà loquitur.quod confirmat ſententiã hanc,ubi accedit ad ea ſingillatim refellenda,quæ à Platone dicta ſunt. inquit enim, uel potius,ut nunc in ciuitatibus,meum dicunt.Meum enim & Ipſum non eodem pacto capiebatur à Platone, ut à multitudine. Valet igitur,hoc quærendum eſſe,utrum præſtet utiliusq; ſit capere communia eſſe omnia,ut nunc uulgò loquimur:ſiue, ut Plato capiebat,qui penitus communia illa ac ſine ullo diſcrimine publica eſſe uolebat.

κατ' εὐχλώ.)Alia eſt ſimpliciter optima Reſpub.ut lib.4.docet,uelut idea reliquarum omnium, quæ fortaſsis nullibi reperitur: alia ſecundum quid,pro præſenti ſcilicet conditione perſonarum,loci,temporis.In illa ciues ipſi Reip.accommodantur,in hac uerò Reip.inſtitutio ipſis ciuibus.Et hoc eſt quod hîc ait,κατ' εὐχλώ, ex uoto & ſententia eorum,qui in unam ciuitatem conuenerunt.

τλὼ μέθοδον.)Doctrinam de optima Reip.inſtitutione.Ab inſtrumento docendi effectus nomen trahit.

ἀρχλὼ δὲ ποιητέον.)Optimam Reip.formam indagaturi,ueluti baſim ſtatuamus genus ipſum,Cõmunitatem ſcilicet.Omnis enim ſocietas eſt communitas.At Reſpub.eſt ſocietas.Ergo etiam communitas.Si communitas,uel omnium, uel nullorum,uel aliquorum.

- A. Disputationẽ de Forma Reipub. aggreditur
  - Proponit *per diuisionem. Formam Reip. optimã inquiri-mus. Ea aũt in genere est communio.* N. 8. *Quæritur ergo, Vtrum ciues eiusdem Reip. res inter se communes*
    - Omnes *uel habere*
      - Debeant. N. 9.
      - Non *debeant.* N. 10.
    - Quasdam *habere, quasdam non habere debeant. Num.* 11.
  - Declarat. *Communionem inter ciues*
    - Vniuersim. *Totius enim disputationis basim, Cõmunitatem scilicet rerum politicam,*
      - Non *dari penitus, falsum esse ostendit tum in*
        - Genere. N. 12.
          - Omnis *communio in aliquibus communicat.*
          - Respublica *omnis est communio.* N. 13.
          - Ergo Resp. *omnis in aliquibus communicare debet.*
        - Specie, *exemplo Loci.* Num. 14.
          - Vrbs *una loco uno communi continetur.* N. 15.
          - At *Ciues unam urbem colunt.* N. 16.
          - Ergo *Ciues uno loco communi continentur. Eaq; propter loco saltem communicant, si nulla re alia.*
      - Dari, *uerum quidem esse asserit, sed omnium ne, an quorundam tantùm communio melior sit, id uerò dubitabile esse.* N. 17. *Exemplo declarat Platonicæ Reipub. (ut ita sensim ad illius opinionem examinandam transitum paret) in qua omnium rerum, tum animatarum, tum inanimatarum, mulierum, liberorum, fortunarum, communitas erat.* N. 18. *Quæ quidem Resp. à Platone conficta, cùm specie optima esse uideatur, & propterea etiam forma cõmunionis niti præstantissima: merito dubitatur, utra cõmunitas politica melior sit, eáne quæ*
        - Vsitato *more bonores tantùm & commoda & onera quædam communia esse sinit: liberos uerò & uxores & fortunas cuiq; proprias esse iubet.* N. 19.
        - Inusitato *more omnia communia esse uult.* N. 20.
  - Singillatim, *Communitatis species uarias enarrãs. Et quidem communionem Reipub. ex sententia*
    - Aliorum *introductã examinat, tum eius quæ*
      - Theorica *imaginatione tantùm excogitata fuit à Platone, Phalea, & Hippodamo. A Cap.* II. *usq; ad Cap.* IX.
      - Historicè, *hoc est reipsa, uel ætate Arist. uel etiã ante illum floruerit: qualis est Lacedæmoniorum, Cretensium, Carthaginensium & Atheniensium. A Cap.* IX. *usq; ad finem libri.*
    - Sua, *toto* LIB. III. *persequitur.*

CAPVT II.

Opinionem Platonis de Reipub. optima constitutione, primam, libris decem de Repub. comprehensam examinat: & Vxorum & Liberorum cõmunitatem, per quam ciuitatis unionem introducere conabatur, per ἔνστασιν impugnat.

COntinet[1] aũt in se molestias & alias multas, esse omnium uxores communes: &[2] propter quam causam affirmat lege institui hoc debere, nõ perspicitur usu uenire è rationibus. Præterea[3] ad finem, quem ait oportere ciuitati adesse, ut nũc quidem dictum est, fieri nõ potest. Quomodo[4] aũt opus est diuidere, nõ est definitũ. Dico[5] aut unam esse omnẽ ciuitatem, quod optimum in primis est. Sumit enĩ hoc solũ ac fundamentũ Socrates. Atq[6]

ΕΧΕΙ[1] δὴ δυσχερείας ἄλλας τε πολλὰς τὸ πάντων εἶναι τὰς γυναῖκας κοινὰς· ἔχ[2] δὲ ὧν αἰτίαν φησὶ δεῖν νενομοθετῆσθαι τὸν τρόπον τοῦτον ὁ σωκράτης, ἃ φάνεται συμβαῖνον ἐκ τῶν λόγων. ἔτι δὲ[3] πρὸς τὸ τέλος, ὃ φησι τῇ πόλει δεῖν ὑπάρχειν, ὡς μὲν εἴρηται νῦν, ἀδύνατον· πῶς[4] δ' ἢ δεῖ διελεῖν, οὐδὲν διώρισται. λέγω[5] δὲ τὸ μίαν εἶναι τὴν πόλιν πᾶσαν, ὡς ἄριστον ὄντι μάλιστα. λαμβάνει γὰρ τοῦτ' ὑποθέσιν ὁ σωκράτης. καί τοι[6] φανε-

Cvm[1] multas autem alias habeat difficultates uxorũ inter omnes ciueis cõmunitas, tum id,[2] propter quod ait oportere Socrates huiusmodi legem esse latam, nõ efficitur neque euenit ex rationibus. Præterea[3] ad eum finem, quem ait ciuitatibus propositum esse oportere, quemadmodum nũc quidem dictum est, hoc institutum nullo modo peruenire potest. Quomodo[4] autem hoc sit distinguendum, quóue modo intelligẽdum, nihil est definitum neq; explicatum. Dico[5] autem, unam esse totam ciuitatem, proinde quasi res sit longè optima. Hoc enim supponit, & à se suppositum sumit Socrates. Atq;[6]

planum est ciuitatẽ progrediẽtẽ & factã magis unã, ne ciuitatẽ quidẽ futurã. Multitudo [7] enim quędã natura est ciuitas: facta [8] aũt magis una, domus quidem è ciuitate, homo aũt è domo erit. Magis [9] enim unã domũ, quàm ciuitas sit, dicerem [9] esse: & unũ hominẽ, quàm domus. Quapropter [10] quãuis potestatẽ aliquis haberet hoc efficiendi, nõ tñ ei efficiendũ esset: interimet [11] enim ciuitatẽ. Nõ [12] solùm aũt è plurib. hominib. est ciuitas, uerumetiã è specie differẽtibus. Nõ [13] .n. cõflatur ciuitas è similib. Aliud [14] .n. est societas in bello, & ciuitas. Hoc [15] nãq; ꝓ deest quãtitate, quãuis idẽ fuerit specie. Auxilij [16] enim ferẽdi causa societas exorta est, quẽadmodũ [17] si pondus magis deprimat. Huiuscemodi [18] enim quodã discrepabit & ciuitas à gente, qñ nõ per pagos fuerint multitudine seiuncti, sed ut Arcãdes. E [19] quib aũt opus est unũ fieri, specie differunt. Quare [20] æquale mutuũ tuetur ciuitates, quẽadmodũ [21] in libris de Moribus dictũ est prius. Quia [22] & in liberis & ęqualib. necesse hoc esse. Simul [23] .n. fieri non potest, ut oẽs imperiũ habeãt: sed uel interposito anno, uelseruato alio ordine aut tẽpore. Et [24] cõtingit iam hoc pacto, ut omnes imperiũ habeãt: quẽadmodũ [25] si mutarentur inter se sutores, & fabri, & nõ ijdẽ semp sutores & fabri essent. Quia [26] autẽ præstat sic se habere, & ea, quæ faciunt ad ciuilẽ cõmunionẽ: planũ est, satius esse eosdem semper imperiũ habere, si fieri potest. In quib. [27] aũt nõ potest (quia [28] cuncti natura æquales sunt) simul [29] aũt iustũ est (siue [30] bonũ siue malũ sit imperium habere) oẽs ipsi [9] participes fieri: in [31] his utiq; imitari, uicissim ęquales cedere pariter illis, qui prius imperarẽt: hi nãq; imperiũ habẽt, hi aũt uicissim parẽt tãquã alij facti. Eodẽ [32] iam modo imperantibus, alij alia imperia gerũt. Perspicuũ [33] igitur ex his, naturã huius rei non pati, ut sic fiat una ciuitas, quemadmodũ quidã dicunt: & [34] quod dictum est ut maximũ bonum in ciuitatibus, ciuitates interimere. Atq [35] bonũ singularũ rerũ cõseruat singulas. Est [36] aũt & alio modo planũ, nõ esse melius eniti ciuitatem unã reddere.

Φανερόν ἐστιν ὡς ποιοῦσι καὶ γινομένη μία μᾶλλον, ὥσθ' πόλις ἔσαι. πλῆθος [7] γάρ τι τὴ φύσιν ἐστὶν ἡ πόλις. γινομένη [8] τε μία μᾶλλον, οἰκία μὲν ἐκ πόλεως, ἄνθρωπος δ' ἐξ οἰκίας ἔσαι. μᾶλλον [9] γὰ μίαν τὴν οἰκίαν τ πόλεως φαίημεν ἂν, ἢ τὸν ἕνα τ οἰκίας. ὥς' [10] εἰ δυνατός τις εἴη τοῦτο δρᾶν, ὰ ποιητέον· ἀναιρήσι [11] γὰ τ πόλιν. ὰ μόνον [12] δ' ἐκ πλειόνων ἀνθρώπων ἐστὶν ἡ πόλις, ἀλλὰ καὶ ἐξ εἴδει διαφερόντων. ὰ [13] γὰ γίνεται πόλις ἐξ ὁμοίων. ἕτερον [14] γὰ συμμαχία καὶ πόλις. τὸ [15] μὲν γὰ τῷ ποσῷ χρήσιμον, κἂν ᾖ τὸ αὐτὸ τῷ εἴδει. βοηθείας [16] γὰ χάριν ἡ συμμαχία πέφυκεν. ὥσπερ [17] ἂν εἰ σταθμὸς πλεῖον ἑλκύσῃ. διοίσι [18] δ' τῷ τοιούτῳ καὶ πόλις ἔθνους, ὅταν μὴ κατ' κώμας ὥσι κεχωρισμένοι τὸ πλῆθος, ἀλλ' οἷον ἀρκάδες. ἐξ [19] ὧν δ' δεῖ ἐν γένεσθαι, εἴδει διαφέρει· διόπερ [20] τὸ ἴσον τὸ ἀντιπεπονθὸς σώζει τὰς πόλεις, ὥσπερ [21] ἐν τοῖς ἠθικοῖς εἴρηται πρότερον. ἐπεὶ [22] δ' ἐν τοῖς ἐλευθέροις καὶ ἴσοις ἀναγκη εἶναι. ἅμα [23] γὰ ἐκ οἷόν τε πάντας ἄρχειν, ἀλλ' ἢ κατ' ἐνιαυτὸν, ἢ κατά τινα ἄλλην τάξιν, ἢ χρόνον. συμβαίνει [24] δὴ τὸν τρόπον τοῦτον, ὥστε πάντας ἄρχειν· ὥσπερ [25] ἂν εἰ μετέβαλλον οἱ σκυτεῖς, καὶ οἱ τέκτονες, καὶ μὴ οἱ αὐτοὶ ἀεὶ σκυτοτόμοι καὶ τέκτονες ἦσαν. ἐπεὶ [26] δὲ βέλτιον ἔχει καὶ τὸ αὐτὸ τ πολιτικὴν κοινωνίαν τ πολιτικὴν, δῆλον ὡς τοὺς αὐτοὺς ἀεὶ βέλτιον ἄρχειν, εἰ δυνατ. ἐν [27] οἷς δ' μὴ δυνατὸν (διὰ [28] τὸ τὴν φύσιν ἴσους εἶναι πάντας) ἅμα [29] δ' δίκαιον (εἴτ' [30] ἀγαθὸν, εἴτε φαῦλον τὸ ἄρχειν, πάντας αὖ μετέχειν) ἐν [31] τούτοις δ' μιμεῖσθαι τὸ ἐν μέρει τοὺς ἴσους εἶκειν ὁμοίως τοῖς ἐξ ἀρχῆς· οἱ μὲν γὰ ἄρχουσιν, οἱ δ' ἄρχονται παρὰ μέρος, ὥσπερ αὖ ἄλλοι γιγνόμενοι. τὸν [32] αὐτὸν δὴ τὸν τρόπον ἀρχόντων ἕτεροι ἑτέρας ἄρχουσιν ἀρχάς. Φανερὸν [33] τοίνυν ἐκ τούτων, ὡς οὔτε πέφυκε μίαν εἶναι τ πόλιν, ὥσπερ λέγουσί τινες. καὶ τὸ [34] λεχθὲν ὡς μέγιστον ἀγαθὸν ἐν ταῖς πόλεσιν, ὅτι τὰς πόλεις ἀναιρεῖ. καί τοι [35] τόγε ἑκάστου ἀγαθὸν σώζει ἕκαστον. ἔστι [36] δὲ καὶ κατ' ἄλλον τρόπον φανερὸν, ὅτι τὸ λίαν ἐνοῦν ζητεῖν τὴν πόλιν, σὐκ ἔστιν ἄμεινον.

perſpicuum est, ciuitatem longius progressam, & magis ac magis unam effectam, ne ciuitatem quidem futuram. Multitudo [7] enim quædam est ciuitas natura. Quòd [8] si magis fiat una: & ex ciuitate domus, & ex domo homo existet. Domũ [9] enim magis unã, quàm ciuitatem: & hominẽ magis unũ, quàm domum, dixerimus. Itaq; [10] quamuis possit aliquis hoc efficere, non est faciendum tamen. Ciuitatem [11] enim tollet, funditusq; delebit. Non [12] enim solùm ex pluribus hominib. constat ciuitas, uerùm etiam ex hominib. specie, id est, ordine & fortuna & instituto uitæ differentibus. Nam [13] non fit ciuitas ex similibus. Aliud [14] .n. est belli societas, aliud ciuitas. illa [15] enim magnitudine & numero utilis est, etiam si specie sit eadem. Auxily [16] enim causa belli societas comparata est natura: quemadmodum [17] si maius pondus plus trahat atq; auferat. Tali [18] autem re differet & ciuitas à gente, ubi unius gentis multitudo non per uicos diuisa erit, sed Arcadum more dispersa. Ex [19] quibus autem rebus unũ fieri oportet, ea res specie inter se differunt. Quapropter [20] æqualitas mutua & reciproca ciuitates tuetur & conseruat incolumes, quemadmodũ [21] in libris de Moribus antea dictũ est. quoniã [22] & in liberis hominibus atq; æqualib. necesse est hoc inesse. Fieri [23] enim nõ potest, ut simul gerãt magistratus, sed aut singuli annuos, aut alio quodã ordine aut tẽpore. Atq; [24] hoc modo euenit, ut omnes reip. præsint, gerantq; magistratum: quemadmodum [25] si sutores & fabri inter se alternarent, & non semper sutores essent, & fabri. Quoniam [26] autem præstat artifices omneis ita esse, ut sunt: in ijs quoq; quæ ad societatem ciuilẽ pertinent, nimirum satius est, eosdem semper præesse, si fieri possit. Apud [27] quos autem hoc fieri non potest (quia [28] omnes sunt æquales natura) simulq; [29] quia iustũ est (siue [30] bonũ siue malum sit reip. præesse, & magistratũ gerere) omneis eius esse participeis: apud [31] eos præstat uicissitudinẽ imitari, ut æquales uicissim cedãt nouis magistratibus, similiter atq; ij, qui initiò præfuerunt, alijs concesserunt. alij enim gerunt magistratum, alij parent uicissim, ueluti alij facti. Ad [32] eundẽ igitur modum eorum, qui reip. præsunt, alij alios magistratus gerunt. Licet [33] igitur ex his intelligere, neq; ciuitatis naturã ferre, ut ita fiat una, quemadmodum dicũt quidam: & [34] id quod ab illis quàm maximũ bonum in ciuitatibus dictum est, ciuitates perdere ac delere. Atqui [35] cuiusq; rei bonũ unãquãq; rẽ cõseruat. Perspicuũ [36] etiã ex aliæ ratiõe est, fundere ciuitatẽ plꝰ nimio unã facere, nõ esse utile.

Domus

Domus

Domus[37] enim abundantior est, quàm unus: ciuitas[38] autẽ, quàm domus. Et[39] uult iam tunc ciuitas esse, quando contigerit cõmunionem multitudinis contentam suis bonis esse. Siquidem[40] igitur magis expetendum est, quod magis cõtentũ suis bonis est: & quod[41] minus unum est, quã quod magis, optabilius erit.

οἰκία[37] μὲν γὰρ αὐταρκέστερον ἐνὸς· πόλις[38] δὲ οἰκίας. ϛ[39] βέλτ) γ' ἤδη τότε εἶναι πόλις, ὅταν αὐτάρκη συμβαίνῃ τὴν κοινωνίαν εἶναι τοῦ πλήθους. εἴπερ[40] οὖν αἱρετώτερον τὸ αὐταρκέστερον, καὶ[41] τὸ ἧττον ἐν τῷ μᾶλλον, αἱρετώτερον.

Domus[37] enim res quædam est suis ipsa copijs magis contenta, quàm homo unus: ciuitas[38] quàm domus. Et[39] uerò uidetur tum demum propriè ciuitas esse, cùm euenit, ut multitudinis societas suis ipsa opibus & copijs cumulata atque contenta uiuat. Si[40] igitur quod suis ipsum opibus magis contentum est, optabilius eo est, quod est minus: ergo[41] & quod minus est unum, eo quod est magis, optabilius est.

COMMENTARIVS ET SCHOLIA.

Continet autem in se.) Hoc initium est copiosæ disputationis contra remp. Platonis. Orditur autem ipsam à communione uxorum, quam uir ille maximè probarat: ipsam autem sequebatur, ut filij quoq; ex illis nati communes essent: quia incertum erat, ex cuius semine procreati forent. Habere igitur, inquit, in se hoc institutum difficultates alias multas, quas non commemorat, si quis uelit id experiri: & non solùm uitia illa & mala, quæ confutabit. quod ualere potest aliquid ad nos inde reuocandos. Primùm autem hoc est, quod in ea reprehendit: secundum uerò, quod inquit, Et præterea causa, propter quam Socrates apud ipsum affirmat, oportere hoc decerni, non perspicitur iusta esse huius moris recipiendi, quantum ex sermonibus illis argumentisq; intelligere licet. Δυσχερέια appellatæ sunt res nonnullæ, quæ impediunt factum aliquod, nec facile sinunt ipsum ad exitum perduci. Vsus est Plato quoque hoc uerbo in 6. libro de Republica, de eadem re loquens: intellexitque ipso molestias ac difficultates, quæ necessariò subeuntur ab eo, qui (ut ipse fecit) communionem mulierum & liberorum in ciuitatem inducere uelit.

Præterea ad finem.) Tertium hoc est, quod in hoc instituto reprehendit. inquit enim, non posse ullo pacto perueniri ad finẽ eum, quem putat utilem admodum ciuitati & summo studio ab ipsa procurãdum, ut ipse rem narrauit, & in illis suis sermonibus exposuit. Nec tamen ipsum ait demonstrasse, quomodo id diuidi explicariq; posset: quod quartũ accusat. Cùm enim uellet uxores esse communes, legemq; ferret magnopere alienam à moribus eius ætatis Græcorum, & quæ ilico intelligitur obstructa esse difficultatibus plurimis: uidebatur debuisse apertè rem tradere. Neque enim satis est communia quædam documenta dare, & illa quidem ardua: quomodo autem exitum ipsa habere possint, singulisq; personis iniungi, non docere.

Dico autem unam.) Hoc (nisi fallor) ualet ad demonstrandum, quem finem ipse supra intellexerit, cùm inquit, rationem, quã tradidit, minimè id efficere. Docet enim, se uelle accipi, quòd ciuitatem uniuersam esse unam, optimum esse dixisset. affirmat enim hoc uti Socratem tanquam solo quodam ac firmamento suæ rationis: in quo postea quasi adstruit ædificatq; cætera, quæ fabricat, noua & inusitata. Euertit igitur primũ hoc Socratis fundamentũ, ut fabricã ipsius omnem tenter, ac labefacter.

Atqui planum est.) Insimulat eundem, quòd dixerit, ciuitati optimum esse, fieri ipsam, quam maximè potest, unam. Docet enim ita potius ciuitatem extinctum, quàm meliorem redditum iri: terminum enim aliquem requirere hunc progressum ad unitatem, nec tam ulterius semper progredi debere, ut sibi ipsi exitium afferat: quod ostendit prorsus futurum, nisi seruetur in eo modus. In qua sententia, quod inquit, καὶ γενομένη μία μᾶλλον: est declaratio eius, quod antecedit, ὡς οἴεσθε. confirmat autẽ id hoc pacto: Ciuitas enim natura multitudo quædã est. Quædã autem, inquit, ut apparet, quia non omnis numerus multitudoq; hominum etiam ipsorum, ne dum aliarum rerum, est ciuitas. Exercitus enim quoq; multitudo mortalium est, nec tamen ciuitas. In primo quoq; οἰκονομικῶν dixit, ciuitatem multitudinem esse domorum, & regionis, & patrimonij: domorũ autem, id est familiarum. Quo etiam in loco indicauit, qui finis foret quantitatis huius ipsius. Addit autẽ, ciuitas facta magis una, domus pro ciuitate reddetur. Quòd si quis etiam ulterius pergat, homo pro domo familiaq; efficietur. nam non est dubium, quin magis unam domum aliquam, quàm ciuitatem dicere debeamus (recedit enim magis à multitudine) & eodẽ pacto hominem, quàm domum. Concludit autem post hæc, si obtineri etiam hoc ipsum posset, nullo modo nos oportere in hãc rem incumbere: interimeremus enim ciuitatem, quam tueri atque ornare uolumus. Significauit autem aliquo modo difficultatem huius rei: uel potius, unũ hoc esse eorũ, quæ effici non possunt declarauit, dicens: Si quis hoc præstare ualeret.

Non solùm autem.) Non solùm è pluribus numero hominibus tradit oportere ciuitatem constare, uerum etiã è disparibus specieq; inter se discrepantibus: atque hoc, ut probet, quod dixit, corrumpere ciuitatem, qui studeant ipsam nimis unam facere. Quod enim unum idemq; est, intelligitur sibi ipsi omnibus partibus respondere: quæ tanta similitudo nullo modo apta est ciuitati constituendæ: contrarium enim potius facit. Demonstrat autem conflari non posse ciuitatem è similibus primùm, hoc pacto: id est, docens longè aliud esse ciuitatem, & communionem consensumq; duarum pluriumúe gentium ad bellum simul gerendum, finesúe suos tuendos: societatem namq; hanc è similibus fieri uidemus. Qui igitur hoc non cogitasset, peccaret, putans, idem usu uenire in una ciuitate, quod contingit in pluribus, quæ iure hoc fœdereq; inter se iunctæ sint. Inquit igitur prodesse hoc, utilitatesq; magnas ferre quantitate sua, & si paria fuerint auxilia. Quod enim duæ, exempli causa, legiones moliri nequeunt, quatuor efficient, & tamen omnes hi pedites erunt: eadem ratio est cæterarum rerum, quę uictoriam adiuuant. Nullam autem, inquit, aliam ob causam coeuntur hę societates, nisi ob pericula depellenda, copiasq;, quibus hoc obtineri possit, augendas. Planius autem facere hoc uolens, utitur simili: Quemadmodum, inquit, onus maius, eiusdem etiã rei, magis lancem deprimit. ita enim locus accipiendus, non ut quidam fecerunt, qui in hoc lapsi sunt: ἕλκειν enim ualet quod dixi, facereq; demum, ut lanx altera deorsum feratur. Animaduertendum uerò, non capere hic summum doctorem, ἅτε ἀδελφίζοντας, ut plerumq; solet. ita enim ferè dicuntur ab ipso homines discrepare ab equis, bubus, asellis, canibus. Longè enim aliæ species sunt animantium harum, atque hominis. Hic autem discrepare dicuntur homines ab hominibus ob alias artes, quas colunt, & quia sors conditioq; uitæ ipsorum diuersa est.

Huiuscemodi enim quodam.) Confirmat quod dixit, noua ratione. Eodem enim pacto, inquit, quo declaratum est discrepare ciuitatem à societate in bello gerendo, discrepabit etiam ciuitas à natione. nam in natione genteq; omni sunt eædem artes conditioneq; hominum, quæ in ciuitate: neque tamen, si quis propriè loquatur, gens una ciuitas uocabitur. Excipio, inquit, cùm ciues ipsius, totaq; illa multitudo, quæ ciuitatẽ conflat, non fuerint per pagos distincti: quod contingit in nonnullis ciuitatibus, & antiquitus fortasse usu ueniebat Athenienſibus, antequam Theseus ipsos in unam urbem compulisset. Vt sunt autem, addidit, nunc Arcades, è quibus distantibus inter se interuallis locorum, domiciliaq; habentibus ualde dijuncta, conficiebatur tamen ciuitas.

E quibus autem opus est.) Tertium hoc est argumentum, quo idem constituit, oportere, inquam, cõflari ciuitatem è dissimilibus. Affirmat autem hoc usu uenire in omnibus rebus compositis, ut scilicet partes ipsarum dissimiles sint, specieq; inter se discrepent: nosq; hoc ita prorsus se habere nullo negotio intelligere possumus. Ex quibus enim, inquit, unum gigni efficiq; debet, oportet illa diuersa esse, ut sunt diuersæ, specieque inter se differentes partes, quæ animal componunt, membraq; ipsius. Hoc autem, ut sua ui planum apertumq;, non probat, sed sumit. Quis enim est, qui nesciat animal concretum esse è carne, ossibus, neruis, sanguine, uenis. Statim autem, cùm uideri alicui posset hoc fons esse origoq; magnorum malorum, minimeq; accommodatum publicæ quieti: cõstare, inquam, ciuitatem è tantopere dissimilibus hominibus: docet inuentum esse remedium ipsius, & quod quietos illos contentosq; reddat. Illud autem esse docet æqualitatem, quæ nascitur à iure illo, quod uocatur ἀντιπεπονθὸς. neque enim hoc tantum ualet talionis pœnam, cùm par supplicium detrimento impositò auctori iniuriæ adfertur: sed etiam, cùm omnia ad æqualitatem rediguntur, ut hoc loco manifestò capi debet. Hoc uerò sapienter excogitatum esse adiungit, ad salutem dandam reipublicæ, liberandamq; ciuitatem omnibus incommodis, quæ aliter illic necessariò orirentur. De hoc autem genere iuris

disputatum esse dicit in libris de Moribus. in V. enim ἠθικῶν, quæ scripsit ad Nicomachum, diligẽter hoc explicuit. Sed etiam in priore illorum de Moribus librorum, qui uocantur ἠθικὰ μεγάλα: quod ipsum etiam feciſſe existimãdum est in illis, quos scripsit ad Eudemum Cyprium, sodalem suum, non solùm doctum uirum ac philosophum, uerum etiam bonum ac fortem militem. Vbicumq; enim diligenter disseruit de iustitia, debuit hoc genus iuris, ortum à Pythagoreis, ac ualde celebratum à poetis, tangere. Sed cùm hi magna ex parte uetustate absumti sint, in alijs ipsorũ partibus locus omnis, in quo præceperat de iustitia, unà cum duobus libris, qui ipsum sequuntur, interijt. Nam qui nunc in excusis illic legitur quartus, suppositus pro amisso à quopiam fuit, qui damnum datum à tempore, ut potuit, resarcire studuit: est enim apertè quintus eorum, quos misit ad Nicomachum filium. Quod declarant non solùm sententiæ penitùs eædem, uerum etiam uerba nunquam immutata. cùm in primis tribus libris sit ualde uariatus ordo earundem rerum tractandarum, & sententiæ ipsæ, non solum uerba (quemadmodum etiam in ijs, quæ restant) extrema eius operis, sed ualde mutilata & corrupta.

Quia & in liberis.) Hoc aptũ est è superiore parte. Affirmat autem αὐτιπεπονθὸς, quod uocatur, requiri, oportereq; omnino esse, ubi sunt liberi homines & æquales. neque enim liberi nati perpetuam seruitutem patiuntur: & in æqualibus non existit, qui tantum uirtute præstet, ut semper imperium habere debeat. Si namque ingenui cuncti forent: nec tamen æquales, quia unus excelleret inter illos mirum in modum, æquo animo reliqui ipsi parêrent: ut fit in regno. Cùm autem simul & liberi & pares sint, in imperio quoque gerendo decet illos pares esse. Simul enim, inquit, nõ possunt omnes imperium habere. necesse enim est, ubi sunt qui imperent, illic sint etiam qui obtemperent. Hoc igitur pacto solùm id administrari potest, si interposito spatio anni unius id fiet: uel ordo aliquis, qui idem efficiat, tempúsque adhibitum fuerit. Quod ad tempus facit, significauit idem in libris de Legibus M. Cicero, cũ tulit hanc legem: Eundem magistratum, nisi interfuerint anni X. nequis capito. Nos etiam in institutis nostris hoc seruamus. Cùm enim leges non patiantur, nisi post certa quædam definitaq; spatia quempiam iterare magistratum, sed planè id uetent: inde nos, à uetando inquam, morem hũc institutumq; appellamus: & qui prohibetur lege magistratum capere, quia ipsum prius gesit, nondum elapso iusto tempore, uetari ipsum dicimus.

Et coniungit tam.) Excogitatam esse dicit utiliter rationem hanc, usuq; uenire ita, ut omnes imperium habeant. Simili autem hoc illustrare uolens, inquit: Quemadmodum si mutentur sutores ac fabri inter se, & non semper ijdem aut sutores, aut fabri sint: sed è sutoribus fabri fiant, & è fabris sutores. Idem enim aliquo modo est, cùm tantopere uariãtur personæ ciuium, ut qui antea imperium habebant, priuati fiant: & qui priuati prius erant, quod opus facto sit illis, potestatem huius rei nacti, præcipiant.

Quia autem præstat.) Ostendit, utens hoc simili: unde etiam hunc fructum capit, si fieri posset, satius futurum fuisse eosdem semper in rep. imperium habere: ita enim propter magnum usum rerum, continuatumq; imperium essent prudẽtiores, magisq; idonei reip. regendæ: quemadmodum uidemus opifices meliores esse, qui diu easdẽ artes exercuerũt, ætatemq; omnem in ipsis contriuerunt. inquit igitur: Quoniam autem uidemus eodem pacto se habere, quæ faciunt ad communionem ciuium, ut res se habet apud opifices, qui non mutant artes, sed dum uiuunt, easdem officinas colunt: exemplo illorum melius foret eosdem semper imperium habere, si obtineri posset. Non esset autem difficile, ubi unus aut pauci tantùm cæteris antecellunt, ut hi digni sint, qui clauum Reip. perpetuò teneant: reliqui autem, quĩ dicto semper audientes illis sint.

In quibus autem non potest.) Vbi autem, inquit, id ab ipsis non impetraretur, quia natura ingenioq; pares inter se sunt: in ijs hoc inuentum est, quod speciem similitudinemque illius habet, ut ipsi cedant obtẽperentq; singillatim illis, qui antea parebant ipsis. Nam in hoc genere hominum hi imperium habent, hi uerò seruiunt, seruatis uicibus: qui aliquo modo alij fiunt mutanturq;, ut suprà de opificibus illis dictum est. Animaduertendum autem auctorem, antequã sententiam absolueret, κατὰ παρένθεσιν, in mediam illam inculcasse nouam sententiam: qua ostendit id quod dicit, præterquam quod unum ex illis est, quæ non possunt effici, ut scilicet ubi personæ pares sunt, ibi non omnes aliquando perueniant ad eosdem honores: esse etiam iustum, ut hoc, quod dicimus imperium habere, degustetur ab omnibus, siue bonum id sit, siue malum. In libera enim ciuitate, & ubi cuncti pares dignitate sunt, decet omnes participes esse omnium rerum, siue iucundæ ipsæ sint siue molestæ. Non sine causa autem de imperio dubium se incertumq; esse mõstrauit. cùm enim in se habeat dignitatem plurimam, non uacuum est etiam à malis non paruis, propter magnos & assiduos labores, quos sustinent, si officio fungi uelint, qui ad ipsum peruenerunt, & pericula etiã, quæ necessariò subeũt. Vnde apud Euripidem rex regum Agamemnon laudat tenuem hominem, qui inglorius sit ad exitum uitæ peruenturus, beatumq; eum prædicat. Non uideatur autem ita durum, ut probari non possit, id commisisse Aristotelem: nam alij etiam optimi auctores hoc aliquando fecerunt. Sed tamen supersedebo nunc exemplis, quia aliàs hoc sedulò feci: nec sanè sensus ullus idoneus aliter ex his uerbis capitur. In ijs, quæ prima sequuntur, post παρένθεσιν, scrupulus est: uetus enim tralatio perspicitur in exẽplari suo habuisse μιμεῖται, non indefinito tempore μιμεῖσθαι: quæ lectio fortasse uerior, certe planior, quasi dicat inuentam esse uiam eius boni obtinendi. si namq; mutatis temporibus imperium & obsequium mutatum fuerit, res belle se habebit, omnésque illic contenti uiuent. Qui peruulgatam lectionem amabit, necesse ut arbitror, habebit repetere è superiore loco βέλτιον, unde aptum sit uerbũ indefiniti temporis μιμεῖσθαι. In extremo autem inquit: Cùm omnes uerò eodem pacto imperium habeant (neque enim ipsorum ullus inde excluditur) alij alios magistratus gerent. quare ita quoque existet in illis differentia. neque enim penitus illis conuenit in imperio: aliæ namq; curæ sunt horum, & aliæ illorum.

Perspicuum igitur ex his.) Hæc est conclusio totius rationis, longæ illius quidem ac uariæ. inquit igitur, planum esse ex his, quæ disputata sunt, naturam huius rei non pati, ut ciuitas ita una sit, ut nonnulli uolunt. Nam aliter ipsam unam esse debere non negaret, id est concordem & unius animi in publico bono tuendo: demumq; usque ad certum aliquẽ terminum. & præterea addit: Perspicuum itidem est illud ipsum, quod ab ijsdem traditur maximum bonum esse ciuitatum, contrà ipsas perdere: quod quàm alienum sit ac remotum ab ea re efficienda, id est interimendo illo, cuius est bonum, apparet: quia quod singulis rebus bono est, ipsas fouet ac seruat, ne dum interimat atque extinguat.

Est autem & alio modo.) Tertium hoc argumentum est, quo probat idem, cuius argumenti, tanquam fundamentam est, oportere ciuitatem contentam esse se ipsa: nec ulla re egere, quæ ad bene uiuendum necessaria sit, inquit igitur: Licet etiam alio modo uidere, conari ciuitatem ualde unam reddere: atque huic rei nimis studere, nõ esse bonum ipsi. melius uerò inquit, significare uolens, magis prodesse ciuitati, si non ita sit una facta, quàm si sit, plusquam natura ipsius ferat, talis reddita. Suæ igitur sententiæ causam affert hoc pacto: Domus enim, inquit, familiaq; magis contenta semetipsa est: magisq; rebus his abundat, quæ requiruntur ad bene uiuendum, quàm unus aliquis illius domus: & eodem pacto ciuitas, quam domus. Addit autem, quod ualet ad id confirmandum, tunc primum incipi uocari ipsam ciuitatem, cum contigerit multitudinem illam, quæ uno in loco consedit, communiaq; multa habet, ita instructam esse, ornatamque rebus ad uitã aptis, ut nihil amplius meritò desideret. Concludit autem his positis: Si igitur magis expetẽdum est, quod magis refertum est omnib. bonis: sequitur, ut quod minus est unum, illo, quod magis unum est, magis expetendum sit. Ζητεῖν, quo usus hic est, uidetur ualere niti ac laborare. in libro quoque de Arte poetarum ipso usus est, cùm ostendere uellet poscere, atque inde expectare. inquit enim: ἃ δὲ πᾶσιν δεῖ ζητεῖν τὴν ἡδονὴν ἀπὸ τῆς τραγῳδίας, ἀλλὰ τὴν οἰκείαν.

ὥσθ' τὸ τέλος.) Scilicet ἀποβλέπωσι. Si finem ipsum consideremus, Vnionem scilicet.

ὡς μὲν ἔφητας νῦν.) An legendum δήφητας, maximè cùm subiungat: πῶς δὲ δεῖ διελεῖν. Si unitatem ipsam cum Platone ciuitatis finem esse statuamus, ei diuisioni reip. in custodes & opifices, & numero & professione uarios, quam Plato proposuit, conuenire neutiquam poterit: neq; enim uniri poterunt. At quę nam alia diuisio uel esse uel fieri debeat, cui unio talis conuenire queat, ab illo non est explicatum.

λέγω δὲ τὸ μίαν.) Plato Dialogo 5. de Repub. ἔχομεν ἔν τι μεῖζον κακὸν πόλεως, ἢ ἐκεῖνο ὃ ἂν αὖτ' ὦμεν σῳζοντες ἢ ποιοῖ πολλὰς αὖτὴ μιᾶς: ἢ μεῖζον ἀγαθὸν τὸ, ὃ ἂν ξυνδῇ τε καὶ ποιοῖ μίαν; οὐκ ἔχομεν. Item αὕτη ἄριστα διοικεῖται, ὅτις γε ἐγγύτατ' ἐνὸς ἀνθρώπου ἔχει.

πολήθους γάρ π.) Ad etymon uidetur alludere, πόλις, quasi πολλῶν ἴις, multorum in unũ collata potentia. Ioco se Plautus Cistellaria:

laria: Verum enim meretrix fortunati est oppidi simillima, Non potest suam rem obtinere sola, sine multis.

ἀλλὰ γὴ ἐξ ἴσου δι᾽ ἀμφερόντων.) Id quod in secundo de Repub. à Platone præclarè ostenditur: propter operum quibus indigemus diuersitatem, quæ non nisi à diuersis artificibus fieri possunt, non numero tantùm, sed professionis etiam specie ciues inter se differre oportere. Non ergo reprehendit Platonem, quasi negarit ciuitatem ex specie differentibus ciuibus necessariò constitui: sed quòd modum uniendi illos præter communitatem uxorũ & liberorũ non tradiderit omnium præstantiss. nimirum per adæquationem, quam n. 19. explicat.

ἕτερον γὰρ συμμαχία καὶ πόλις.) Societas publica uel est sociorũ urbis eiusdẽ, uel nõ eiusdẽ. Eiusdẽ, Ciuilis dicitur. Nõ eiusdẽ, uel inter eos q̃ sũt gẽtis eiusdẽ, & Popularis atq; Gẽtilis appellari põt: siue iã urbes atq; pagos inhabitẽt, siue sparsim regionẽ incolãt. uel qui sunt gẽtis diuersę, & Cõfœderatio nũcupatur. Ciuilis ergo societas necessariò diuersitatẽ ꝓfessionũ operũq; requirit, cùm quotidianæ indigẽtiæ causa in unũ cõueniant. Neq; n. ex solis agricolis, uel solis ꝓmiscuis artib. ciuitas αὐτάρκης esse poterit. Popularis seu gẽtilis societas (quã Latini quoq; ciuitatẽ uocant. Sic cæsar Heluetiorum ciuitatem in quatuor pagos distribuit) multitudinem ab eodem auctore in eadem regione confidẽtem requirit: quibus etsi diuersitas quoq; ꝓcierum accidit, non tamen ea necessaria est ad popularem societatem continendam, cùm uel si professione sint penitus similes, gentiliter inter se socij esse queant: utputa si omnes sint agricolæ, uel pecuarij. Confœderatorum similiter societas, ut & ipsa ex specie differentibus constituatur, non tamen differentia hęc ad confœderationem facit, sed sola numeri pluralitas, hominum communibus animis atq; uirib. Rempub. communẽ, domi atq; foris, pace atq; bello, administrantium. Societas igitur diuersitatem specierum requirens Ciuilis est, cùm aliter ad suam αὐτάρκειαν peruenire nequeat: non requirens uel Naturalis tantùm est, propter regionem eandem, quã incolunt, & Gentilis dicitur. uel est uoluntaria, propter mutuam animorum coniunctionem, certis legibus, tum pace tum bello, uel arithmetica uel geometrica proportione, hoc est, uel ut inter æquales uel ut inter inæquales susceptã atq; confirmatam: συμμαχία proinde dicta, & Confœderatio bellica, inter eos qui sunt gentis uel eiusdem, uel diuersę, aut propulsandi aut lacessendi ergô instituta. Heluetiorum gens olim in quatuor, hodie in XII. pagos distincta est, nec naturali tantùm, sed & uoluntario fœdere iuncta, unde nomẽ tam gloriosum Confœderatorum κατ᾽ ἐξοχὴν traxêre, Eidgnossen sua lingua dicti. Duodecim Hetruriæ urbes olim ad templum Vulturni conuenire solebant, auctore Liuio. Ionum totidem urbes maritimæ aut etiam insulares, ad Panionium comitia sua celebrabant. Aeolum totidem in Peloponeso. Polybius lib. 4. & Plut. in uita Arati. Vt duodenarij mysterium in hisce etiam confœderationibus agnoscere possis. Sueuorum ciuitas omnium maxima, centum pagis, teste Cæsare, constabat. Et hæ quidem inter æquales fuisse uidentur societates: nisi quòd, ut inter plures, necessariò differentia quædam loci atq; ordinis dabatur: sic inter Heluetios hodie primum Tigurini, Basilienses octauum, Abbacellani postremum occupant. Cõfœderatio uerò inter inæquales proportione geometrica constans, uti prior illa arithmetica, si quando urbs potentissima cum minorib. societatem init, ita tamen ut penes ipsam belli pacisq; arbitriũ sit. Sic Athenienses olim Respub. & Spartana cum cæteris Græcis societatem coluêre: Romani similiter plurimos Italiæ populos in ciuitatem recepêre. Hæc ex L. Regio.

οἷον ἀρκάδες.) Ex Polybij lib 4. sparsim habitabãt olim per mõtes & agros, non per urbes neq; pagos distincti (quod etiam de Cyclopib. ab Homero traditũ lib. 1. c. 2. n. 22.) ad cicurandos animos solennia spectacula musica celebrabant. Tandem ex agris in unam Megalopolim traducti fuêre.

ἐν τοῖς ἠθικοῖς.) Lib. 5. Ethicorum Nicomachiorum cap. 8. diserte. Proinde ex hoc loco fortè conuincitur, libros Ethicos Aristotelis esse Nicomacho F. inscriptos: non autem Nicomachi, ut Cicero suspicatus est.

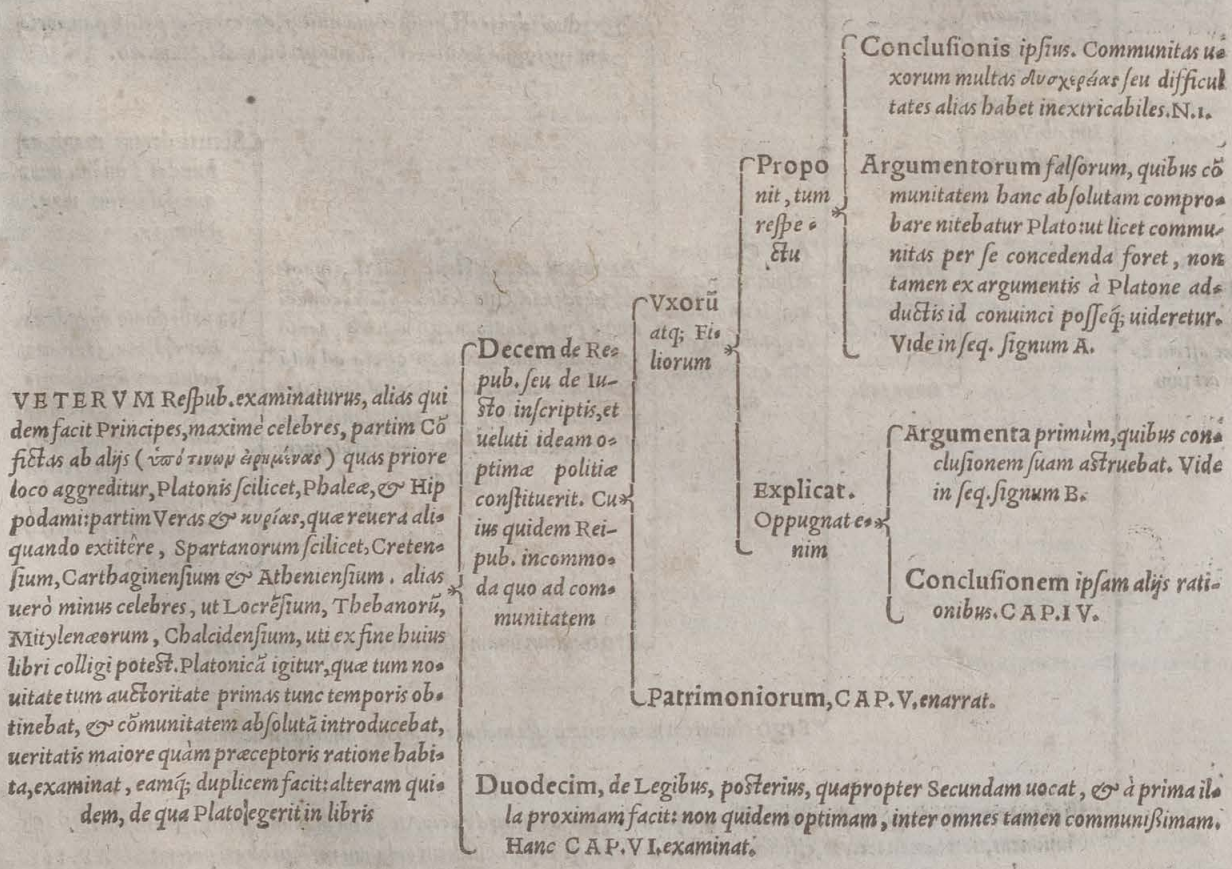
ἐπεὶ καὶ ἐν τοῖς.) Specie differentes in unam ciuitatem conuenire ait, qui tamẽ alia ratione uniantur, nẽpe primùm Rerum omnium adæquatione uel arithmetica uel geometrica: deinde uerò Personarum ut libertate, sic priuilegijs & onerib. communibus ex æquo participantium. Exempli loco subiungit statim, ἅμα γὰρ ἀκὴ οἵονται πάντας ἄρχειν. Particula γὰρ suspicionem inijcit, Lacunam fortè subesse, & sic legendum, οἷον τὸ ἄρχειν. ἅμα γὰρ ἀκὴ &c.

ἐν οἷς δὲ μὴ δυνατὸν.) In quibusdam Repuspub. ijdem semper rerũ potiri possunt, ut in quibus uel unus uel pauci imperant. At in Democratia & Politia propriè dicta non possunt. de quibus nunc loquitur.

Δεῖ δὲ τὸ τῷ φύσιν ἴσους εἶναι.) Cùm natura sint pares, & ex æquo digni imperio: tamen penes omnes simul imperium esse nequeat: quosdam imperare, quosdam parêre per uices erit necesse.

ὥσπερ ἂν ἄλλοι γενόμενοι.) Aequales sunt omnes natura inter se. Attamen ubi magistratum inierint, inæquales conditione redduntur. De qua re lib. 1. c. 12. n. 13. exemplo Amasis regis Aegyptij.

τότε εἶναι πόλις.) Lib. 1. c. 2. χρήσεως μὴ ἐφημέρου causa institutam esse, & πάσης αὐταρκείας πέρας urbem habere docuit.

A. Ergo Platonis
- Ratiocinatio talis fuisse uidetur:
  - Quæ ad unitatem ciuitatis faciũt, pro uiribus sunt procurãda. Ratio:
    - Summum ciuitatis bonum pro uiribus est procurãdum.
    - At unitas est summum ciuitatis bonum.
    - Ergo.
  - At communitas uxorum & liberorum & patrimoniorum ad unitatem ciuitatis maximè facit.
  - Ergo.
- Paralogismũ detegit Arist. utramq; assumtionem falsam esse ostendens, tum
  - Syllogismi principis. Neq; enim quòd efficiens causa unitatis sit communitas uxorum, rationibus firmis & necessarijs à Platone probari. N. 2.
  - Prosyllogismi. Neq; enim unitatem tanquã finem & summum bonum ciuitatis esse posse, sicut ille præsupponebat. N. 5. Vniuntur ea quæ diuisa erant. Ciues igitur huius Reip. diuisi in opifices & custodes, uniri
    - Non possunt uel numero uel specie, etiamsi communia habeant omnia. Et sic ἀδιώκητος erit unio. Num. 3.
    - Possunt, non communione, sed adæquatione rerum & personarum. Quam cùm Plato nõ tradiderit, sed totus in communitate omniũ rerum materiali occupatus fuerit, eatenus ἀόριστος & unio fuerit. N. 4.

B. Falsum ergo à Platone astrui docet tum
- Modo, quem
  - Declarat. Vide in seq. signum C.
  - Cõcludit. Ergo uniendæ ciuitatis modus à Platone
    - Verus non est traditus neq; explicatus. N. 33. Eatenus est ἀδιόριστος eius opinio.
    - Non uerus, sed ἀδιώκητος & traditus est. Corollaria ratione auget:
      - Bonum rem eam, cui bonum est, conseruat. N. 35.
      - At unio Platonica ciuitatẽ, cuius bonum esse debebat, corrumpit. N. 34.
      - Ergo unio ista non erit ciuitatis bonum.
- Finẽ, in prosyllogismi assumptiõe. Neque enim ciuitatis finem esse Vnionẽ, per ἔνστασιν demonstrat, argumentis sumtis partim ab Vnionis publicæ
- Fine, qui αὐτάρκειαν est. Nu. 36. Ratiocinatione tali:
  - Quod optabilius est, id etiam melius est.
  - At Ciuitatem minus unã quã magis unam esse optabilius est. Nu. 41. Probatur:
    - Quod αὐτάρκης est, suaq; copia nititur, & exterius petitis paucioribus eget, quia beatius est, etiam optabilius est. Num. 40.
    - At minus una existens ciuitas, magis est αὐτάρκης. Quo scilicet plures conueniunt, & quanto magis diuersi, tanto magis diuersas operas & opera ad uitã necessaria conferunt. Proinde ciuitates maximæ omnium ferè abundantißimæ esse consueuerunt. Per comparationem illustrat:
      - Sicuti domus magis abundat, quàm unus qui solitarius uiuit. Num. 37.
      - Ita urbs domo abundantior est. Nu. 38. Ratio ueluti anthypophorica. Talem enim ciuitatem habere uolumus, quæ omnium rerum necessariarum copiæ mediocriter sit instructa. N. 39.
    - Ergo minus unam esse ciuitatem optabilius erit.
  - Ergo ciuitatem minus unam esse melius erit: magis unam, erit deterius.
- Efficientem, in syllogismi principis assumtione, ueluti per ἀντιπαράστασιν. Vt quàm maximè demus, finem ciuitatis esse unionem, non tamen iccirco, efficientem illius causam esse communitatem omnium rerũ, probari poterit. CAP. III.

C. Diui-

C. Diuisę in certas classes Reip. uniendi modus non unus est, neque à Platone explicatus. Alius nimirum

Impossibilis cũ à natura ciuitatis penitus sit alienus, ut scilicet ciuitas uel numero uel specie una fiat. Nã neq; una fieri

Numero uel

Poteſt, ratione tali:

Ciuitas *suapte natura est* πλῆθος, *multitudo ciuium.* πόλις, *quasi* πολλῶν ἴς, *multorum in unum collata uis appellata uidetur.* N. 7.

At *si ciuitas una numero fiat, non erit amplius* πλῆθος, *sed uel* Domus una, *uel etiam* Homo unus. N. 8. Ratio: Domus enim magis una est quàm urbs, & Homo unus magis una res quàm Domus. N. 9.

Ergo *si ciuitas una numero fit, non erit amplius ciuitas.* N. 6.

Debet *tali syllogismo:*

Id *quod ciuitatem tollit, etsi posset, non tamen introduci debet.*

At *unio ista ciuitatem tollit.* N. 11. Vt ex ciuitate uel domus, uel unus aliquis fiat.

Ergo *unio ista, etsi posset, neutiquam tamen introduci debet.* N. 10.

Cuiuscunq; *rei partes ex sui natura specie differunt, eæ unum quid specie fieri nequeunt.*

Dissimiles *perpetuò esse, ipsa docet experientia.* N. 13. Et ipsemet Plato in 2. de Repub. apertè demonstrat, *nisi omnis generis opifices in unam & eandem ciuitatem conueniant, finem suo nunquam potituram.*

Atqui *partes urbis ex sui natura specie differunt.* N. 12. Declarat. Partes enim ciuitatis

Species potest ob hanc causam

Similes *nũquam esse possunt, forma ipsa cõuincit, qua differt societas ciuilis à reliquis publicis societatibus. Differũt enim ciues, qui in eiusdẽ ciuitatis unionem uenêre, plures numero (quo ipso cõueniũt cũ cõfœderatis & gẽtilibus) ab ijs qui gentis sunt uel*

Diuersæ, *Confœderati tamen inter se.* Nu. 14. *Confœderati enim dummodo numero differant, satis est, etsi specie non differant. At ciues semper specie differre necesse est, ratione tali:*

Vbi *numerus tantùm, ibi nõ est necessaria specierũ differẽtia.*

Societates, *auxilij mutui & potentiæ causa institutæ, inter eos etiam, qui non specie, sed numero tantùm differũt, esse possunt.*

At *Confœderatio auxilij mutui causa instituitur.* N. 16.

Ergo *Confœderatio inter eos etiam quũ solo numero differunt, esse potest. cùm quàm multi sint qui arma ferre, ijsq; utũ possint, non qui sint, ferè consideretur.*

Ratione *à fine sumta cõprobat:*

Quemadmodum *in appensione rerũ pondus maius præstantius est minore. V. G. cẽtum libræ plumbi libris decem antecellunt, quoniam numero uincunt, specie alioqui eædem.* Nu. 17. *Quinimò ex metallis omnia quæ minore molo plus habent ponderis, pretiosiora censentur, ut aurum.*

Ita *in confœderatione robur atq; multitudo spectari solet, ut eò facilius hostium potentiæ resistant.*

Similitudine *illustrat:*

At *inter*

Ciues, *non numeri solius, sed multo magis specierum ratio habenda est: non quot, sed qui & quales in unum conueniant. Ciuilis enim societatis finis est, non tantùm robur & potentia contra hostes, sed multo magis* αὐτάρκεια, *sufficiens copia omnium rerum ad uitam necessariarum. Vti lib. 1. Polit. c. 2. n. 26.*

Ergo *specierum differentia inter*

Confœderatos *non est necessaria.*

Ciues *est necessaria.*

Eiusdem, *neq; tamen pagos, sed sparsim domos seorsim singuli habitant, ut Arcades olim. Neque enim hi tales specie differre coguntur, cùm V. G. uel agricolæ uel pecuarij omnes esse queant. At ciues eandem ciuitatem incolentes specie necessariò differunt.* N. 18.

Ergo *partes urbis unum quid specie fieri nequeunt.*

Posſibilis, *sed* ἀλλόεισος, *ab illo licet subintellectus, uarijs in locis, non tamen apertè explicatus. Et propterea meritò reprehendendus, qui uera uniendi ratione neglecta, paradoxam illam per uxorũ & patrimoniorum communitatẽ introduxerit. Vide seq. signum* B.

B.
Non *traditam à* Platone *unionem* Reip. *ciuium ſpecie differẽtium enarratum in*

Genere. *Ciues nõ numero tantùm, ſed ſpecie etiam differentes, per certas claſſes diſtincti, in unam ciuitatem conueniunt, & uniri cupiunt, non numero uel ſpecie, ſed adæquatione certa tum*

Rerum. *Res namq; ſpecie differentes diſtributione & correctione iuſta pro merito perſonarũ uniuntur, hoc eſt, adæquãtur proportione uel arithmetica uel geometrica. N.19. In qua quidem adæquatione ciuitatis ſummum bonum conſiſtere, ſic oſtenditur*

Quod *ciuitatem maximè ſeruat, id ſummum eiuſdem bonum cenſeri debet.*

At *τὸ ἴσον ἀντιπεπονθὸς maximè ſeruat. N.20. Quẽadmodum lib.5. Ethic.c.8. docuimus. N.21.*

Ergo *τὸ ἴσον ἀντιπεπονθὸς ſummum erit ciuitatis bonũ.*

Perſonarum, *quæ licet profeßione & ordine differant, communi tamen libertate, communione item onerum atq; honorum pares eſſe cenſentur. N.22.*

Specie. *Cũ multa ſint ciuibus communia, inter eos adæquanda, in omni genere Reip. ſed in Democratia potißimum, Imperium exempli loco proponatur. Cuius cùm non omnes ſimul participes eſſe queant, certa quædam ratio eſt ineunda, ut ſaltem per uices eius fiant participes. N.23. Quam quidẽ uiciſſitudinem*

Explicat *ſimilitudine:*

Quæ *uiciſſitudo eſſet artis ſutoriæ in ciuitate, ſi illa communis eſſe poſſet omnibus, & ſi propter illam in urbem unam coirent, nimirum ut non ſemper ijdem ſutoriam exercerent, ſed per uices alij alijs ſuccederent. N.25.*

Eadem *uiciſſitudo imperij erit in ciuitate, nimirũ ut per uices omnibus commune fiat, quandoquidem propter illud in unam urbem conuenêre. N.24.*

Excuſat *neceßitate, ueluti per anthypophorã. Obiectio enim fieri poterat talis: Sicuti præſtat eoſdẽ ſemper ſutoriam exercere, non autem per uices: ita quoque eoſdem ſemper præſtabit imperare. Reſpondet ergo in hunc modum: Imperij uiciſſitudo*

Reſpectu perſonarũ, *quæ in eandem ciuitatẽ ueniunt, locũ habet. Ratione talis:*

Per *ſe quidem minus eſt bona: quin potius eoſdem ſemper rerum potiri, utilius foret, ſicuti eoſdem ſemper in urbe ſutoriam artem uidemus exercere: cùm quod uel naturæ uel inſtitutioni deeſt, id ipſa ætas longo uſu rerum ſupplere queat. N.26.*

Quando *omnes imperare debent, neq; tamen ſimul omnes imperare poſſunt, in illis imperij æqualitas per uiciſſitudinem eſt inſtituenda.*

At *in Rep. excellenter dicta (in qua omnes pares eſſe ſupponuntur) ciues libertate æquales imperare*

Nõ *omnes poſſunt. N.27. Ratio talis ſubeſt:*

Inter *natura pares quando imperium datur, non omnes qui digni ſunt imperio, eodem potiri poſſunt.*

At *in Rep. imperium datur inter natura pares. N.28.*

Ergo *non omnes imperio potiri poterunt.*

Omnes *debent. Ratio:*

Quibus *imperium natura conuenit, ij etiã imperio potiri debent.*

At *ciuibus libertate æqualibus, ingenio libero nõ ſeruili prædictis, imperiũ natura conuenit. N.29. Per anthypophorã. Siue ipſum imperare quis inter onera, ſiue inter honores publicos cõnumerare uelit, N.30.*

Ergo *etiã ciues imperio potiri debent, uel uolentes uel nolentes.*

Ergo *in Repub. Imperij æqualitas per uiciſſitudinem eſt inſtituenda: tũ ratione*

Temporis, *utputa ſi uel annuo uel menſtruo ſpacio alij alijs in imperio ſuccedant. N.31.*

Magiſtratus, *ſi V.G. commutatio fiat dignitatum, & qui hoc anno ſummum geßit magiſtratum, ſequente anno minore magiſtratu fungatur. N.32.*

CA-

CAPVT III.

Eandem per ἀντιπαράστασιν eneruat.

QVin[1] etiã, neq; si hoc optimũ est, cõmunionẽ esse quã maximè unam, hoc demonstrari apparet ea ratione, si oẽs simul dixerint meum & nõ meũ. Hoc[2] .n. putat Socrates signũ esse, quod ciuitas sit perfectè una. Omnes[3] enĩ, duplex est. Si[4] igitur ut singuli, forsitan magis esset, quod efficere uult Socrates: unusquisq; enim filiũ suũ eundem dicet esse, & uxorẽ eandẽ: & de patrimonio & de singulis casib. humanis eodem pacto. Nunc[5] autẽ sic dicẽt qui cõmunibus utuntur uxorib. & filijs, sed omnes quidem, nõ tamẽ ut unusquisq; ipsorum: similiter autem & patrimonium omnes quidem, non tamen ut unusquisq; ipsorum. Esse[6] igitur captionẽ quandam dicere oẽs, perspicuũ est. Illud[7] enim omnes & ambo & imparia & paria ualet: quia est duplex, & in disputationibus litigiosas facit cõclusiones. Quapropter[8] est illud omnes idem dicere, [9] sic quidem bonũ, sed effici nõ potest: sic autẽ nullo modo aptum ad pariẽdam concordiã. Præter[10] hęc aliud habet incõmodum, quod dicitur. Minimè enim nanciscitur curã, quod est plurimorum cõmune. Suas[11] enim propriasq́ res mortales maximè curant: cõmunes autẽ ipsis cum alijs, minus. Præter[12] alia enim, tanquam alius curaturus sit, parui magis ipsas ducunt. Quemadmodum[13] in domesticis ministerijs usuuenire uidemus. Multi enim famuli aliquando peius ministrant, quã pauci. Nascuntur[14] enim singulis ciuibus mille filij, & hi non tanquam uniuscuiusq; : sed cuiuslibet quilibet similiter est filius. Quapropter[15] oẽs similiter paruã curã gerũt ipsorũ. Adhuc [16] sic singuli meus dicũt bene rẽ gerentẽ, uel malè, quotusquisq; est numero, ceu meus uel illi[9]: hoc modo dicẽs de singulis illis mille, siue quo alio numero ciuitas cõstat. Et hoc ambigẽs. Incertum[17] enim est, cui contigit nasci filium, & natum superstitem esse. Atqui[18] utrum sic præstat meum dicere singulos, idem appellantes, duorum milium uel decem milium : uel [19] potius, ut nunc in ciuitatibus meum dicunt? Hic

ΑΛΛΑ[1] μὴν ἀδ' εἰ ἕν τὸ ἄριστόν ἐστι, τὸ μίαν ὅτι μάλιστ' εἶναι τὴν κοινωνίαν, ἀδὲ τοῦτ' ἀποδείκνυσθαι φαίνεται ἐκ τοῦ λόγου, ἐὰν πάντες ἅμα λέγωσι τὸ ἐμὸν καὶ τὸ μὴ ἐμόν. τοῦτο[2] γὰρ οἴεται ὁ Σωκράτης σημεῖον εἶναι τοῦ τὴν πόλιν τελέως εἶναι μίαν. τὸ[3] γὰρ πάντες, διττόν. εἰ[4] μὲν οὖν ὡς ἕκαστος, τάχ' ἂν εἴη μᾶλλον, ὃ βούλεται ποιεῖν ὁ Σωκράτης· ἕκαστος γὰρ ἂν ἑαυτοῦ φήσει τὸν αὐτὸν, καὶ γυναῖκα δὴ τὴν αὐτὴν, καὶ τῶν οὐσιῶν, καὶ ὡσαύτως ἐκάστων δὴ τῶν συμβαινόντων ὡσαύτως. νῦν[5] δ' ἔχει ἄλλως φήσουσιν οἱ κοινωνοῦντες γυναιξὶ καὶ τοῖς τέκνοις· ἀλλὰ πάντες μὲν, οὐχ ὡς ἕκαστος δ' αὐτῶν. ὁμοίως δὴ καὶ τῶν οὐσιῶν πάντες μὲν, οὐχ ὡς ἕκαστος δ' αὐτῶν. ὅτι[6] μὲν, τοίνυν παραλογισμός τίς ἐστι τὸ λέγειν πάντας φανερόν. τὸ[7] γὰρ πάντες, καὶ ἀμφότερα, καὶ ὥσθ' ἅπαξ καὶ ἄρτια, διὰ τὸ διττὸν, καὶ ἐν τοῖς λόγοις ἐριστικὰς ποιεῖ συλλογισμούς. διὸ[8] ἔστι τὸ πάντας τὸ αὐτὸ λέγειν, ὡσθὲν μὲν καλὸν, ἀλλ' ἀδύνατον· ὡδὶ δ' ἀδύνατον ὁμονοητικόν. ὥσθ'[10] ἕτερα τούτοις ἐπιβάλλω τὸ λεγόμενον. ἥκιστα γὰρ ἀπιμελείας τυγχάνει τὸ πλείστων κοινόν. τὸ[11] γὰρ ἴδιον μάλιστα φροντίζουσι τὸ ἢ κοινῶν, ἧττον, ἢ ὅσον ἑκάστῳ ἀπιβάλλει. ὥσθ'[12] ἕτεροι τοῖς ἄλλοις, ὡς ἑτέρως φροντίζοντος, ὀλιγωροῦσι μᾶλλον. ὥσπερ[13] ἐν ταῖς οἰκετικαῖς διακονίαις οἱ πολλοὶ θεράποντες ἐνίοτε χεῖρον ὑπηρετοῦσι τὰ ἐλάττονα. γίνονται[14] δὲ ἑκάστῳ χίλιοι τῶν πολιτῶν υἱοὶ, καὶ ἔτι, οὐχ ὡς ἕκαστος, ἀλλὰ ὃν τυχόντος ὁ τυχὼν ὁμοίως ἐστὶν υἱός. ὥστε[15] πάντες ὁμοίως ὀλιγωρήσουσιν. ἔτι[16] ὅτως ἕκαστος ἐμὸς λέγει τὸν εὖ πράττοντα τῶν πολιτῶν ἢ κακῶς, ὁπόσος τυγχάνει τὸ ἀριθμὸν ὤν· οἷον, ἐμὸς ἢ ὃν δεῖνα. ὅτον τὸν τρόπον λέγων καθ' ἕκαστον τῶν χιλίων, ἢ ὅσων ἡ πόλις ἐστί. καὶ[17] ὅτο διπτύζων. ἄδηλον γὰρ, ὦ σωθέν γε φύεσθαι τέκνον, καὶ σωθὲν θρέψαι γε μόνον. καί τοι[18] πότερον ἄρα κρεῖττον τὸ ἐμὸν λέγειν ἕκαστον τὸ αὐτὸ μὲν πεντακισχιλίους διχιλίων ἢ μυρίων, ἢ[19] μᾶλλον, ὡς νῦν ἐν ταῖς πόλεσι τὸ ἐμὸν λέγουσιν;

NEque[1] porrò si demus hoc esse optimum, societatem esse quàm maximè unam, hoc ea ratione uidetur demonstrari, si omnes simul dicant meum, & non meum. Hoc[2] enim signum atque argumentum esse putat Socrates, ciuitatem perfectè esse unam. Nam[3] uox Omnes, duobus modis intelligi potest. Si[4] igitur ita accipiatur, ut singuli seu unusquisque, fortasse magis id fuerit, quod uult efficere Socrates. Vnusquisque enim filium suum dicet eundem, & uxorem suam, eandem: & de facultatibus ac fortunis, deq́ ijs quæ hominibus euenire solent, similiter sentiet. Nunc[5] autem non ita dicent, qui communibus uxoribus & liberis utuntur: uerùm omnes quidem dicent, sed non singuli: itemq́ rem familiarem omnes quidem suam esse dicent, sed non unusquisque eorum singulatim. Esse[6] igitur fallacem ratiocinationem in uoce Omnes, apparet. Omnes[7] enim, & utrumq́, & paria & imparia sunt, propterea quod dupliciter dicuntur: & in disputationibus ac sermonibus rationes gignunt litigiosas ac fallaces. Quapropter[8] omnes idem dicere, eandemq́ uocem mittere, uno quidem modo præclarum est, sed non est fas: altero[9] autem modo nihil ualet ad concordiam conciliandam. Præterea[10] aliud malum inest in eo, quod à Socrate dicitur. nam quod plurimorum cõmune est, in eo prò curando minima diligentia adhibetur. Rerum[11] enim propriarum maximam curam habent, communium aut minorem, aut quanta ad quemque attinet. Nam[12] præter alias causas, eo sunt in rebus cõmunibus negligentiores, quòd eas alys curæ esse existiment. quemadmodum[13] euenire solet in ministerijs uernalibus ac seruilibus. Multi enim famuli interdum deterius famulantur ac ministrant, quàm pauciores. Fiũt[14] autẽ unicuiq; ciui mille filij: atque hi non ut cuiusq; filij sunt, sed cuiuslibet quilibet æque filius est. Itaq́[15] omnes similiter liberos negligent. Præterea[16] unusquisque ciuem siue bene rem suam gerentẽ, siue malè gerentẽ, quotuscunq́ numero sit, filium suum esse dicit, uerbi gratia, hic filius meus, aut illius, aut illius est: atq́ hoc modo appellat unumquemque ex mille ciuibus, aut quotquot ciuib. cõstat ciuitas: idq́[17] dubitans & hæsitãs. Obscurũ enim est, cui acciderit, ut procreatus ab eo sit filius: & cùm procreatus est, fuerit seruatus. Atqui[18] utrum melius est ita meũ dicere unũquemq́, idem appellanteis, quod sit unũ de duobus hominũ millibus, aut de decies mille hominib. an[19] potius ut nunc in ciuitatib. meũ dicunt?

Alius

Hic enim filiũ ſuum, hic fratrẽ ſuum appellat eundem: hic patruelẽ, uel ex alia quapiã cognatione, uel à ſanguine, uel per ꝓpinquitatẽ & affinitatem ipſius primũ, uel aliquorũ è ſuis. Præter hęc, alium phratorẽ uel tribulem. Præſtat [20] enim propriũ patruelem eſſe, quàm hoc modo filiũ. Quinetiam [21] ne uitari quidem poteſt, quin aliqui ſuſpicentur ſuos eſſe fratres, & filios, & patres, & matres: è ſimilitudinibus enim, quæ in filijs exiſtunt erga eos, qui procrearunt, neceſſe eſt ducant fidẽ mutuò de ſemetipſis. Quod [22] quidem, aiunt, nonnulli eorũ, qui ambitus telluris literis prodiderũt, uſu uenire. Tradũt enim quibuſdã populis Libyæ ſuperioris communes eſſe uxores: morẽ tamẽ eos habere natos filios partiri ꝓ ſimilitudines. Sũt [23] aũt mulieres nõnullę & aliarũ animantiũ, ceu equę ac uaccę, quę ualde natura pronę ſũt ad filios ſimiles parentibus edendos, quemadmodũ quæ in Pharſalia Iuſta equa uocata eſt.

ὁ μὲν γὰρ υἱὸν αὐτῦ, ὁ δὲ ἀδελφὸν αὐτῦ προσαγορεύει τὸν αὐτὸν· ὁ δ' ἀνεψιὸν, ἢ κατ' ἄλλω τινὰ συγγένειαν, ἢ φρατῆρα, ἢ κατ' οἰκειότητα καὶ κηδείαν αὐτῦ πρῶτον, ἢ τῶν αὐτῦ. πρὸς δὲ τούτοις ἕτερον φράτορα, ἢ φυλέτην. κρεῖττον [20] γὰρ ἴδιον ἀνεψιὸν εἶναι, ἢ τὸν τρόπον τοῦτον υἱόν. οὐ [21] μὴν ἀλλ' ἐδὲ διαφυγεῖν δυνατὸν τὸ μή τινὰς ὑπολαμβάνειν ἑαυτῶν ἀδελφούς τε καὶ παῖδας καὶ πατέρας καὶ μητέρας. κατὰ γὰρ τὰς ὁμοιότητας, αἱ γίνονται τοῖς τέκνοις πρὸς τοὺς γεννήσαντας, ἀναγκαῖον λαμβάνειν πρὸς ἀλλήλους πάσας πίστεις. ὅπερ [22] φασὶ καὶ συμβαίνειν τινές τ' τὰς τῆς γῆς περιόδους περαγματευομένων. εἶναι γάρ ἐνίοις τ' ἄνω Λιβύων κοινὰς τὰς γυναῖκας, τὰ μέν τοι γιγνόμενα τέκνα διαιρεῖσθαι πρὸς τὰς ὁμοιότητας. εἰσὶ [23] δέ τινες καὶ γυναῖκες καὶ τ' ἄλλων ζώων, οἷον ἵπποι, καὶ βόες, αἱ σφόδρα πεφύκασιν ὅμοια ἀποδιδόναι τὰ τέκνα τοῖς γονεῦσιν· ὥσπερ ἡ ἐν Φαρσάλῳ κληθεῖσα δικαία ἵππος.

Alius enim filium ſuum, alius fratrem ſuum, eundem appellat, alius patruelem, ſeu conſobrinum, aut alio quodam cognationis ſeu propinquitatis nomine, uel ex ſanguine, uel ex alia coniunctione & affinitate primùm ſua, deinde ſuorum. Præterea alium curialem aut tribulem. Satius [20] eſt enim aliquem mihi priuum ac proprium conſobrinum eſſe, quàm hoc modo filium. Verùntamen [21] ne hoc quidem effugi poteſt, quin nonnulli exiſtiment ſuos fratres eſſe, & filios, & patres, & matres. Ex ſimilitudinibus enim filiorum cum parentibus neceſſe eſt eis fidem fieri mutuæ cognatiõis ac propinquitatis. Quod [22] etiam fatentur quidam eorum, qui terræ circuitus ſtudiosè tractant, euenire. Eſſe [23] enim quibuſdam ſuperioris Libyæ gentibus communes uxores tradiderunt: filios porrò natos diuidere inter ſe ex formarum ſimilitudinibus. Sunt [24] aũt nonnullæ etiam aliarum animantium feminæ, ut equæ, & uaccæ, quæ ualde ſimiles patribus filios edere ſolent ſuapte natura: quemadmodum equa illa Pharſalica, quæ Iuſta appellata eſt.

COMMENTARIVS ET SCHOLIA.

Quin etiam, neque ſi hoc.) Cùm iam probaſſet, non conducere ciuitati, eſſe illam, ut uolebat Socrates, omnino unam, uerùm potius inde interitum ipſius naſci: pergit oſtendere, ſi foret etiam hoc ipſi optimum omnium & maximè expetendum, non tamen id huiuſcemodi eſſe demonſtrari, id eſt ciuitatem eſſe unam, argumento, quo ad id probandum utebatur. Erat autem ratio ipſius talis: Si cuncti, participes illius communionis, ad aliquid manum intendentes, ſimul dixerint meum, & cõtrà nõ meum. hoc autem, inquit, arbitratur Socrates ſignum eſſe, quòd ciuitas una penitus perfectęq; ſit.

Omnes enim, duplex eſt.) Notam, qua ille utebatur, certam non eſſe oſtendit: captioſamq; demum propoſitionem ipſam, quia uox Cuncti duobus modis capitur: ut ſcilicet cuncti eodem tempore, meum hoc eſt, ſiue non meũ, dicant: & ut diſtincti ſeparatiq;, hoc ſcilicet pacto, ut ſi ad ſingulos illos accedas, quæraſque ex ipſis, concordes in hoc ipſos inuenias: reſpondebunt enim ſinguli idem. Inquit igitur Ariſtoteles, Si ita cepiſſet Socrates Cuncti, ut ualeret Singuli ſeorſum, fortaſſe magis exitum habuiſſet, quod efficere uolebat: ita enim unuſquiſque ipſorum filium ſuum eundem eſſe dicet: & eodem pacto uxorem eandem: quod etiam uſũ ueniet in re familiari, partibuſque ipſius: nec non de ſingulis euentis, quæ cadunt in homines, ſiue illa proſpera ſint, ſiue aduerſa: ſinguli enim eodem tenore aut ſuam illam felicitatẽ aut calamitatem appellabunt. Addit autem noſter: Si quis uerò eos inter roget, qui auctoritatem Socratis ſecuti, communionem illam amarunt, non ſic loquentur: nec reſpondebunt ſeorſum ſinguli, hoc eſt meum, aut non meum, ſed tantùm uniuerſi ſimul. Quod ſeruabunt etiam in fortunis ſuis patrimonioq; demonſtrando: neque enim ſinguli meum aut non meum dicent, ſed cuncti. Quod ſuprà auctor συμβαῖνον πᾶσι appellauit, euenta intelligens, quibus homines & ſecundis & aduerſis expoſiti ſunt, Plato eadem intellexit, cùm inquit in V. libro de Republica, Si fortè contingit ciuem aliquẽ aliquid boni aut mali in ſuis rebus accipere, uniuerſam ciuitatem ſuũ illud aut emolumentum aut detrimentum uocare, & eodem pacto totam unà cum illo aut lætari aut dolere. & ſanè Ariſtoteles locum eum expreſsit.

Eſſe igitur captionem.) Aperit magis uitium Socraticæ rationis, affirmatq; ipſam fallacem eſſe: ac talem denique, quales ſunt illæ, quas ſophiſtæ ſectantur. quod intelligitur, quia cuncti, & ambo, & paria, & imparia ſunt captioſa, propter harum uocũ duplicem notionem, pariuntq; in diſputationibus ſyllogiſmos litigioſos. Duo namq; numeri impares diſtincti rectè impares uocantur, exempli cauſa, quinque & quinq;: ijdẽ tamen iuncti copulatiq; parem numerum efficiunt decem. Quare, inquit, concludens rationem, licet cunctos idem dicere hoc pacto pulcrè, quod tamẽ effici non poteſt: hoc uerò pacto ſumtũ, nihil ualet ad concordiam gignendã, quam in primis ſequebatur Socrates, & illius adipiſcendæ cauſa ſtudebat huic unitati.

Præter hæc aliud habet.) Hoc alterum argumentum eſt, temperans & ipſum ſuperiorem ſententiam Socratis. inquit enim: Ad uitia malaq;, quæ in ſe habet communio uxorum & liberorum (hoc enim intelligit, dicens, τὸ λεγόμενον) additur etiam hoc incommodum: quod enim multorum commune eſt, minimè adipiſcitur curam illam diligentiamq;, quæ ipſi tuendo requiritur. Videmus enim, inquit, homines maximè curare res ſuas ac proprias: communes autem ipſis cum alijs multo minus. Aut ſi, inquit, de illis tamen ſuſcipiunt aliquam curam, tantum illarum curant, quantum ſuas partes poſtulare putant. Nam præter alias cauſas, quæ pariunt in animis ipſorum incuriam hanc, natas omnes à paruo amore, quo præditi ſunt erga illas, ut communes: hoc etiam, inquit, facit ut paruam cogitationem ſuſcipiant de ipſis, quia ſperant alium quempiam ipſas ſedulò curaturum. Quare confidunt ſe ſine damno ipſarum eas negligere poſſe. Sententiam uerò hanc Socratis detrimentum in ſe continere, inquit: quia uitium non erat in argumento, ut in antecedente, neque hoc nomine ipſam accuſat: ſed quia origo erat & cauſa publici damni.

Quemadmodum in domeſticis.) Hoc, quod dixit, declarare uolẽs, utitur ſimili. Vt enim, inquit, uſuuenit in familijs magnis: multi enim aliquando famuli hac de cauſa minus præſtò ſunt temporibus dominorum, quàm pauci, minuſque procurant commoda atque utilitates ipſorum: ſpem enim habent reliquos officio functuros. Simile autem conſtituens, ne quis fortè dicat, Vt erus ille abundat copia famulorum, ita non habere tantum numerum filiorum patrem hunc, in ea Platonis rep. inquit. Naſcuntur autem ſinguli ciuibus mille filij: & hi quidem non ut certi ueriq;, ſed ut quilibet ipſorum filius cuiuſlibet eodem pacto ſit. Quare, inquit, ſequetur, ut omnes eodem pacto paruam gerant curam de illis.

Adhuc ſic ſinguli meus.) Tertium argumentum hoc eſt, quo docet, ciues in ea republica, cùm uocabunt ſingulos pueros filios

liòs ſuos,non hoc ſenſu id prolaturos,ut omnino totoſq; ſuos eſſe arbitrentur: ſed pro ratione numeri illius, quo conſtabit ciuitas. Quare cogitans ſe eſſe,exempli cauſa, unum è mille, talem etiam partem in eo ſe habere exiſtimabit. Sed ipſum hæc dicentem,attendamus. inquit igitur: Præterea ſic unuſquiſque eorum meus dicet eum ciuem, qui bene rem gerat,ſiue malè, quotus nnmero ipſe exiſtet:ceu,inquit, meus dicet hoc(inquam)pacto, appellans ſingillatim unũquemq; ex illis mille, uel è quolibet numero conſtabit ciuitas. Quare perſpicitur iàm,tenuem illum amorem futurum, qui in tot numero diuiſus ſit.

Et hoc ambigens,incertum.)Præter exilẽ amorẽ,cum diſſectus ſit in tot partes,oſtẽdit Ariſtoteles,eum etiã,qui meus dicet, mi nimè aſſeueranter,req; explorata hoc dicturum, ſed incertum animi, hæſitantemq;: cuius ſuæ ambiguitatis plures ac iuſtas cauſas habebit.inquit igitur:Et hoc quidem ambigens dicet.Incertum enim eſt è tot numero uirorum, qui cum eius matre rem habuerant,cui potiſsimum contigit naſci filium,ut ex eius potiſsimum ſemine femina conceperit. Cui difficultati addi tur etiam,quod magis incertum ipſum reddit,timor,ne natus ex ſe mortuus ſit:non pauci enim intereunt, in tenera præſer tim illa ætate. Quare,inquit,uidendum eſt,utrum præſtet ſic meum dicere, unumquemq; eodem nomine appellantes à nu mero duorum milium uel decem milium, è quibus ciuitas conſtat:uel potius, ut nunc in cunctis ciuitatibus meum dicunt. hic enim meus eſt filius dicet:alter de eodem,meus eſt frater loquetur:alius itidem illum patruelem ſuũ uocabit, uel ut re quirit quæpiam alia cognatio,uel ab eodem ſanguine profecta,uel ex propinquitate uel affinitate.quæ quidem ab ipſo incoe pit,uel à quopiam ſuorum. Addit autem Ariſtoteles his alias quoque ciuium coniunctiones, quæ ab inſtitutis quibuſdam ciuilibuſque ordinibus, non à ſocietate ſanguinis proficiſcuntur.Erunt igitur, inquit, qui aliquem eodem pacto uocabunt phratorem,dicentes hic meus phrator eſt,alij uerò eundẽ tribulem. Appellabatur autẽ Athenis phratria, tertia pars tribus, quæ trib. cùm multæ forent,uocabantur φυλαὶ:unde φυλέτης ab illis uocati, qui tribules, id eſt participes eiuſdẽ trib. Romæ dicebantur.Erat igitur maior coniunctio phratorum,quàm tribulium,ut apparet. nam uinculum quoddam hoc fuiſſe,ſolitoſque eos auxilio eſſe ſecum ita copulatis,declarat quod apud Comicos,qui premebantur:opem ab his petebant:ut induxit Ariſtophanes Cleonem Equitibus implorare auxilium ſuorum phratorum.apud Terentium quoque leno,cùm uapularet,implorauit auxilium ſuorum popularium. In extremo concluſioneq; totius argumenti,Ariſtoteles inquit præſtare proprium ita patruelem eſſe,quàm illo modo filium,id eſt maiorem amorem futurum inter patrueles nunc uocatos, quàm inter filium patremq; incertos,ut accipiebat ipſos Plato:maioraq; ab his commoda & officia erga ſuos peruentura.

Quinetiam ne utari.)Plurimum ſtudij poſuit Plato in ſua republica,ne parentes liberos agnoſcerent.Si namq; id factũ fuiſſet,intelligebat prorſus futurum,ut magis illos diligerent,quàm alienos:itaq; conſilium ipſius,finiſq; totus diſturbatus eſſet.Oſtendit igitur Ariſtoteles,exitum hoc non habiturum:neq; enim fieri poſſe, ut penitus extinguantur ſigna illa, quibus aliqui ſuſpicentur aliquos aut fratres ſuos eſſe,aut filios,aut patres,aut matres.Sequentur enim,inquit, ſimilitudines, quas uidemus exiſtere in corporibus filiorum erga parentes,indeque neceſſariò argumentum capient ſuæ ſtirpis.Flagrare autem hoc deſiderium in animis mortalium,ſcrendi ex quibus parentibus procreati ſint,apertum eſt.

Quod quidem aiunt.)Hoc quod dixit locum habere, minimeq; eſſe rationem hanc inanem, declarat exemplo barbarę natio nis,quæ incolebat Africę partes quaſdam,remotas à mari. Cùm enim,inquit,habeant cõmunes uxores,diuidunt tamen poſtea ex ipſis natos filios:utunturq; in diſtinguendis illis his ſimilitudinibus,ut ſumant ſinguli,ſuoſq; prorſus arbitrentur, quos ſibi ſimiles perſpexerint.Hoc uerò facere Garamantas,Mela narrauit: quam ſanè gentem putare poſſumus intellectam fuiſſe ab Ariſtotele,etſi nomen ipſius reticuit. Citat autem teſtes huius hiſtoriæ quoſdam, qui libros conſcripſerant, quaſi de Situ orbis. Cùm enim plures terras perluſtraſſent,id quod illic dignum ſcitu animaduertiſſent, notare,& monimentis prodere conſueuerant,quos libros περιόδους γῆς uocabant.Plures autem cõmemorantur à ueteribus Grammaticis huiuſcemodi libros confeciſſe.

Sunt autem mulieres.)Similitudines has non eſſe contẽnendas, probat alio argumento: cùm inueniantur mulieres nõnullæ,quę ſemper pariant filios,ſimiles parentib.Nam exiſtere etiam quæ minimè hoc ſeruent,& diſſimiles quoq; inter ſe natos gignant,apertum eſt: &, ut mulieres,ita etiam quaſdam feminas in animantibus expertibus rationis, ut equæ ſunt aquaccæ,quæ ſoleant gignere equulos uituloſq; ualde ſimiles patribus,& in quorum corpore eædem notæ appareant. Cùm enim illæ diuerſis temporibus à uarijs initæ forent, ſemper natos ſimiles forma parentibus edebant.Quod in primis,ut commemorat,cuſtodiuit in oppido Theſſaliæ, Pharſalo uocato, equa: quæ ea de cauſa Iuſta appellata fuit,quaſi fideliter ſemper redderet,quod acceperat.

τῶν συμβαινόντων.) Hoc eſt tam bona quã mala fortuita,quæ accidunt.Eadem uoce uſus eſt lib.1.Ethicorum cap. XI. n.61. eaq; comprehendit ἀτυχήματα & εὐτυχήματα quælibet. Sic quoque infrà n. 16. ſemetipſum explicans, τὸν εὖ ἢ κακῶς πράττοντα uocat.

φράτορας ἢ φυλέτας.) δῆμος Athenienſium,quòd communibus legibus συνδεδεμένος eſſet,idemq; λαὸς, quòd à Cecrope primùm per lapides à ſingulis in unum aceruum congeſtis cenſus eſſet, in tribus diuidebatur ſiue curias, quas φυλὰς uocabant:harum quelibet in tres claſſes diſtinguebatur,τριττῦς dictas à numero,& à communium puteorum uſu uetuſta uoce φρατρίας,ἀπὸ τῶν φρεάτων.

τῶν κάτω Λιβύων.) Africã mediterraneã,à mari remotiorem intelligit.In ea Garamantes habitant.Nulli,inquit Pompa Mela,certa uxor eſt. Ex his qui tam confuſo parentum coitu paſsim incertiq; naſcuntur,quos pro ſuis colant formæ ſimilitudine agnoſcunt.Idem de Troglodytis Diodorus lib.3.teſtatur.De Auſibus Herod. lib.4. de Sabæis & Nabathæis Strabo lib.16.De Agathyrſis Scythiæ populis Herod.lib.4. de Maſſagetis idem lib.1.& Strabo lib.11.

ὥσπερ ἡ ἐν Φαρσάλῳ.)Pharſalus Theſſaliæ urbs. Campi Pharſalici equis nobiles. unde Bucephalus quoq; Alexandri ortum habuit.Fortaſſe equa illic fuit, quæ quòd pullos ederet ſimiles admiſſarijs, Iuſtæ cognomen meruit: cùm iuſti ſit,ſuum cuiq; tribuere.

EFFICIENTEM *cauſam Vnitatis à Platone poſitam in proſyllogiſmi aſſumtione examinat, ueluti per antiparaſtaſin. Vt cõcedamus finẽ ciuitatis eſſe unitatẽ,quo cõſecuto ſit beata futura (etſi unitatis modũ Plato nõ uidetur ſatis explicaſſe) unitatis tñ huius effectrix cauſa nõ erit cõmunitas uxorũ & liberorũ, ut ille uoluit.N.1.Platonis opinionem*

Propo nit:

Quando *omnes omnia & habebunt & dicent eſſe communia,tum ciuitas maximè una erit.N.2.Et per conſequens optimè ſe habebit.*

At *propter uxorum communitatem omnes omnia habebunt & dicent communia.Plato lib.5.de Rep.Cuſtodibus Reip.(hoc eſt Militibus & Magiſtratibus:quorum hi conſilio,illi robore ciues reliquos defendunt) communes uxores eſſe uult.Itaque uirgines cùm annum ætatis XX.attigiſſent,ſolenni cerea monia in numerum ſponſarum, uiros XXX. anno inter ſponſos recipi iubet: & cum qua quis uelit (bonum tamen cum bona,fortem cum forti) quocunq; tempore iungi permittit: grauidas publico loco atq; ſumtu alit: filios inde natos pro Reip. liberis haberi, & matribus ereptos publicè educari: ſe inuicem pro fratribus, maiores natu pro parentibus & auis agnoſcere, abſque ullo diſcrimine præcipit:eo nimirum conſilio, ut omnes omnia tam mala quàm bona & agnoſcant pro ſuis,& ſua eſſe dicant,quia Reipublicæ ſint, cuius ipſi ſint partes.*

Ergo *propter uxorum communitatem ciuitas maximè erit una.*

Confutat.*Vide in ſeq.ſignum* B.

A. Communitas uxorum & per consequẽs etiam filiorum causa unionis nõ erit: nec quo ad

Externam significationẽ, quæ uoce fit, (quod tamen Plato uehementer urgebat) si omnes omnia ex æquo dicãt sua esse. Videbat Plato, Meum & Tuũ grauiss. contentionum occasionem ciuibus præbere, tum in foro, tum extra forum. Earum proinde exterminãdarum expeditiss. fore rationem putabat, si non priuati, sed publici commodi respectu singuli Meum & Non meum dicerẽt: dicturos autem, si omnium rerum communitatẽ haberent. Quicquid enim accidisset uel boni uel mali, illud ciues omnes tanquam membra totius Reip. pro suo agnituros, & suum singulos id quod publicum esset dicturos. Arist. ergo, formulã hanc, ut OMNES dicant Meum uel Non meum, amphibolam esse

Proponit Nam

Sicuti πάντες dupliciter dicitur, tum distributiuè, de omnibus singillatim consideratis: tum collectiuè, de singulis uniuersaliter consideratis. N. 3.

Ita quoq; λέγειν πάντας dupliciter intelligetur. Nimirũ uel ut

Distributiuè quilibet dicat, Filiũ suũ, eum qui natus sit Reip. cuius ipse pars est: similiter uxores, & patrimonia, & commoda & incommoda publica omnia, dicat sua, quòd ea ad se tanquam partem Reip. pertinere reuera existimat. Quæ quidem ratio pro stabilienda unitate Platonica maximè esset idonea. Num. 4.

Collectiuè omnes dicant, suum filiũ, eum qui Reip. natus sit, hoc est, omnes simul agnoscant eum uti filium suum publicũ: at singillatim uti proprium & priuatũ, non agnoscant. Quæ ratio ad unitatem stabiliendam parum cõducere poterit. N. 5.

Explicat: altero nimirum significationis modo Reip. Platonicæ non conuenire, altero ad unitatem nõ facere ostẽdens. Ratiocinatio talis est:

Si uox πάντες paralogismum facit, etiam τὸ λέγειν πάντες ambiguum erit. Imitatur enim enũciatio partiũ suarum è quibus cõponitur naturã.

At uox πάντες paralogismum facere potest. Demõstrat:

Æquiuoca paralogismos párere possunt.

At πάντες est uox æquiuoca. Quemadmodũ etiã uox Ἀμφότερα & Περιττὰ atq; Ἄρτια. V. G. sint XII. homines. Hi omnes collectiuè accepti pares sunt, quia duodecim: distributi uerò in quatuor classes, cùm classis quælibet ternos contineat, impares dicẽtur. Diuide rursus XII in sex, pares erunt classis cuiusq; homines. At classem rursus quamuis seca in ternos homines, erunt iidem impares distributiuè, qui collectiuè erant pares. N. 7.

Ergo πάντες paralogismo occasionem dare potest.

Ergo etiã λέγειν πάντες paralogismũ ex ambiguitate faciet. N. 6. Explicat. Proinde custodes omnes suos esse dicere filios & uxores

Distributiuè quidem rectè foret, sed impossibile factu uidetur, ut quos dubitant an ex se sint nati, suos uerè & ex animo esse dicant. Num. 8.

Collectiuè uerò possibile sit, sed ad unitatem parum facere uideatur. Dicent quidẽ omnes, suos esse filios oẽs publicè natos, hoc est Reip. filios esse: at iccirco tamen non maiore eos beneuolentia quàm ex se natos prosequẽtur, quin potius minore, uti mox ostendetur. N. 9.

Internam animorum coniunctionem. Communitatem uxorum atq; filiorum ad animorum coniunctionem mutuam parũ facere, quin potius ob incertitudinem ex se natorũ, & negligentiæ & suspicioso amori locum dari, ostendit. Custodes enim Reip. (quibus uxores & filios communes esse uult Plato) natos ex communi concubitu filios uel

Omnes ex æquo negligent, & minus curabunt, quàm si proprios suos esse scirent. N. 10. Vide in seq. signum B.

Aliquos magis, aliquos minus curabũt, & sic ex suspicione amorũ uel distractioni uel coniunctioni, contrà quã Plato uoluit, occasio subministrabitur. Syllogismo tali:

Omnes ex se natos uel certò uel suspicione quadam magis diligunt, quàm quos ex se non esse natos uel certò sciunt, uel saltẽ suspicãtur.

At in hac Platonica uxorum & liberorum communitate fieri non potest, quin quosdam & ex se natos & ex ijsdem natos esse ex similitudine formæ suspicentur: quorũ illos quidem pro filijs, hos pro fratribus germanis habituri sunt. N. 21. Quod ipsum exemplo ostendit, tum

Publico quorundam populorum Libyæ, quĩ infantibus promiscuè natis ex similitudine formæ patres adiudicant. N. 22.

Priuato. Neq; enim inter homines tantùm, uerũ etiã inter belluas fœtus interdum matribus & patribus similimos nasci quotidiana docet experiẽtia. N. 23.

Ergo in hac communitate uxorum & liberorum nihilominus patres ipsi communes publicos filios alios magis, alios minus diligent: ipsi uicissim filij similes sibi uiros tanquam matres ipsius naturæ instinctu amabunt: tum uerò etiam inter se frater fratrem sibi similem tanquam germanum magis amabit, quàm dissimilem, propter suspicionem ortus eiusdem uel diuersi.

B. Negli-

B. Negligẽt inquam iũ propter

B. Negligẽt inquam tũ propter

- Sõcordiam et negligentiam, quæ multitudini curatorum familiaris esse consueuit, ratione talis:
  - Communia priuatis deterius administrari & curari necesse est. N.11. Demonstrat:
    - Quæ nec assiduè nec diligenter curantur, illa malè curari necesse est.
    - At communia à multis curata, nec assiduè nec diligenter curantur: cùm alius alium ferè respicere soleat. Contrà autem quæ priuatim à singulis curantur, illa maiore studio & diligentia curantur. N.12. Exemplo declarat rei œconomicæ, cùm ferè multitudo seruorum plus confusionis quàm commodi afferre deprehendatur. N.13.
    - Ergo communia à multis curata malè curari necesse est.
  - At liberi custodum in Platonis Rep. communes sunt, ita quidem ut si mille nascantur singulis annis, cuilibet ciui mille nati uideantur, non ex ipsomet, sed ex alio quouis ciue nati. N.14.
  - Ergo liberos in Platonis Rep. malè curari necesse est, ab omnibus ex æquo neglectos, alijs scilicet in alios respicientibus. N.15.
- Suspicionem & incertitudinem ortus, ex se an ex alijs sint nati:
  - Quo maiore amore liberos ipsi parentes prosequuntur, eo maiorem curam in illis alendis & educandis adhibebunt.
  - At in Reip. institutione
    - Platonica, minore amore prosequentur publicos liberos ipsi ciues, quàm si ex se certò natos, & à se semper educatos scirent. Num. 16. Ratio. Incertus est enim primùm an ex se mulier conceperit, multorum promiscuè concubitu usa: deinde utrum qui ex se natus est superuiuat nécne, cùm statim ubi natus est, aliorum curæ educandus permittatur, & si interea moriatur, non ut huius uel illius, sed ut Reip. mortuus habeatur. N.17.
    - Vulgata, maiore amore liberos prosequuntur ipsi parentes, & propter certitudinem ortus, & propter conuersationem assiduam. Quo sanè nomine matres feruentius amare filios patribus, lib. 8. Ethic. cap. 9. n. 34. & cap. 14. n. 16. & lib. 9. cap. 7. n. 42. affirmauit.
  - Ergo in Reip. institutione
    - Platonica publici liberi deterius & negligentius educabuntur. N.18.
    - Vulgata, priuati liberi melius & diligentius educabuntur; tum à patribus, tum à cognatis, tum uerò etiam ab affinibus, quos ipsa sanguinis coniunctio suæ officij admonere poterit magis, quàm alium ciuem uel contribulem, sola publica societate coniunctum. N.19. Corollarium addit. Quinimò præstat hoc modo nepotem esse, quàm illo filium: quoniam propter certitudinem nepotis ex fratre nati, patruus magis curabit nepotem, quàm in Rep. Platonis pater filium, quem suum esse nescit. N.20.

CAPVT IV.

Multa insuper alia incommoda communionem Vxorum & Liberorum sequi, ostendit.

ADhuc[1] autem & huiusce modi difficultates nõ facile erit cauere his, qui hanc constituent cõmunionem: uelut[2] plagas, neces, partim inuoluntarias, partim uolũtarias: & cõcertationes, & cõuitia: quorum nihil fas est cõmitti aduersus patres aut matres, & eos qui nõ sint remoti à cognatione, ut in ualde remotos: sed[3] etiam magis usuuenire necesse est, nescientibus, quàm intelligentibus stirpem suam. Et[4] si fuerint hæ culpæ admissæ intelligentibus: contingit fieri expiationes legibus institutas: nescientibus[5] autem nullas. Absurdum[6] autem est, qui uoluerit esse filios communes, coire tantùm dempsis-

Πῶι[1] δὲ καὶ τὰς τοιαύτας ὑμοχερείας ῥᾴδιον διαλαθεῖν τοὺς τοιούτοις κατασκευάζουσι τὴν κοινωνίαν· οἷον[2] αἰκίας, καὶ φόνους ἀκουσίους, τοὺς ἑκουσίους, καὶ μάχας, καὶ λοιδορίας· ὧν οὐδὲν ὅσιόν ἐστι γίνεσθαι πρὸς πατέρας, καὶ μητέρας, καὶ τοὺς μὴ πόρρω τῆς συγγενείας ὄντας, ὥσπερ πρὸς τοὺς ἀπώτερον· ἀλλὰ[3] καὶ πολὺ συμβαίνειν ἀναγκαῖον ἀγνοούντων, ἢ γνωριζόντων. καὶ[4] γιγνομένων, τῶν μὲν γνωριζόντων ἐνδέχεται τὰς νομιζομένας γίνεσθαι λύσεις· τῶν[5] δὲ μηδεμίαν. ἄτοπον[6] δὲ καὶ τὸ κοινοὺς ποιησαντα τοὺς υἱεῖς, τὸ σωθῆναι μό-

PRætereà[1] etiam huiusmodi incommoda & difficultates non est facile uitare ijs, qui hanc communitatem comparant: uerbi[2] gratia, uerbera contumeliosa, & cædes, alias inuitè admissas, alias sponte, & maledicta: quorum aliquid fieri in patres & matres, & eos qui non longè absunt à cognatione & communione sanguinis, nefarium est, non item in eos qui longius remoti sunt. Quin[3] etiam necesse est huiusmodi facinora esse crebriora apud eos qui inter se ignorant, quàm apud eos qui inter se noti sunt. Et[4] cùm admissa sunt, apud eos quidem, qui inter se noti sunt, natura rerum fert, ut expiationes & satisfactiones usitatæ, legibusq; ac moribus receptæ fiant: apud[5] eos uerò, qui inter se ignoti sunt, nulla.

Absurdum[6] uerò est, etiam qui filios fecit communes, concubitum

dẽpsisse amore incẽnsis: amare aũt nõ ꝓhibuisse, neq; cõsuetudines alias, quas patri cũ filio esse fœdissimũ est, & fratri cum fratre: quia & amare solũ indecorũ est. Absurdũ[7] aũt & hoc, coitũ demere ꝓpter aliã nullã causam, sed qa ualde firma uoluptas inde nascitur: qđ uerò alter eorũ pater uel filius, hi aũt fratres, nihil interesse putare. Videtur[8] aũt magis ꝓdesse, agricolis cõmunes esse uxores & liberos, quã[9] custodibus minus. n. erit amicitia, si fuerĭt cõmunes filij & uxores. Opus[10] est autẽ huiuscemodi esse subiectos imperio, ut obtẽperent, & nõ moliãtur res nouas. Omnino[11] aũt euenire cõtrariũ necesse est ꝓpter huiuscemodi legẽ, eorum, quorum decet rectè latas leges causas esse: & eius, propter quã causam Socrates sic existimat oportere ea, q̃ pertinẽt ad filios & uxores cõstituere. Amicitiã[12] enim esse arbitramur maximũ omniũ bonorũ ciuitatib⁹. ita[13] enim minimè seditionib. cõflictabuntur. Et unã[14] ciuitatẽ esse laudat maximè Socrates: quod[15] & uidetur, & ipse sanè hoc dicit amicitiæ opus esse. Quẽadmodũ[16] in sermonib. amatorijs scimus Aristophanẽ dicere, amãtes quia ualdè diligũt, cupere coalescere ac fieri è duobus, q̃ ambo sunt, unũ. Hic[17] igitur necesse est ambos interimi, uel unũ. In[18] ciuitate autẽ amicitiã necesse est fieri insipidã ac tenuẽ ꝓpter huiuscemodi cõmunionẽ, & minimè dictu ros esse meũ uel filiũ patrẽ, uel patrẽ filiũ. Quẽadmodũ[19] enim pusillũ dulce in multã aquã diffusum tẽperamentũ efficit tale, ut nequeat sensu percipi: sic[20] cõtingit & propinquitatẽ, q̃ inter ipsos est, profectã ab his nominib⁹, eos minimè curaturos esse, ut necesse est, in rep. huiuscemodi, uel patrẽ ut filiorũ, uel filiũ ut patris, uel fratrũ interse. Duo[21]. n. sunt, q̃ faciũt, ut maximè homines de ipsis curã suscipiãt, ꝓpriũ & dilectũ: quorũ[22] neutrũ fieri potest, ut existat in his, qui hęc instituta colũt. Sed[23] etiã de trãsferendis filijs, qui nati fuerint: his quidẽ ex agricolis & opificibus in custodes, his aũt ex his in illos: cõtinet in se molestiæ multum, qũo geri possit: & cognoscere necesse est q̃ dãt & trãsferũt, qb. quos dãt.

ναι μόνον ἀφελεῖν τῶν ἐρώντων· τὸ δ' ἐρᾶν μὴ κωλῦσαι, μηδὲ τὰς χρήσεις τὰς ἄλλας, ἃς πατρὶ πρὸς υἱὸν εἶναι πάντων ἐστὶν ἀπρεπέστατον, καὶ ἀδελφῷ πρὸς ἀδελφὸν· ἐπεὶ καὶ τὸ ἐρᾶν μόνον. ἄτοπον[7] δὲ καὶ τὸ τὴν συνουσίαν ἀφελεῖν, δι' ἄλλ' ἀμὲν αἰτίαν μηδεμίαν· ὡς λίαν ἰσχυρᾶς τῆς ἡδονῆς γινομένης· ὅλη δ' ὁ μὲν πατὴρ, ἢ υἱὸς· οἱ δ' ἀδελφοὶ ἀλλήλων, μηθὲν οἴεσθαι διαφέρειν. ἔοικε[8] δ' μᾶλλον τοῖς γεωργοῖς εἶναι χρήσιμον τὸ κοινὰς εἶναι τὰς γυναῖκας καὶ τοὺς παῖδας, ἢ τοῖς φύλαξιν. ἧττον γὰρ ἔσται φιλία, κοινῶν ὄντων τῶν τέκνων καὶ τῶν γυναικῶν. δεῖ[10] δὲ τοιούτους εἶναι τοὺς ἀρχομένους, ὥστε τὸ πειθαρχεῖν καὶ μὴ νεωτερίζειν. ὅλως[11] δ' συμβαίνειν ἀνάγκη τἀναντίον διὰ τὸν τοιοῦτον νόμον, ὧν ὥρισηκε τοὺς ὀρθῶς κειμένους νόμους αἰτίους γίνεσθαι· καὶ δι' ὃν αἰτίαν ὁ Σωκράτης ἔστως οἴεται δεῖν τὰ περὶ τὰ τέκνα καὶ τὰς γυναῖκας. φιλίαν[12] τε γὰρ οἰόμεθα μέγιστον εἶναι τῶν ἀγαθῶν τῇ πόλεσιν· ἔτω[13] γὰρ ἂν ἥκιστα στασιάζοιεν. καὶ[14] τὸ μίαν εἶναι τὴν πόλιν, ἐπαινεῖ μάλιστ' ὁ Σωκράτης· ὃ[15] καὶ δοκεῖ, καὶ εἶναι φησὶ τοῦ φίλους ἔργον. καθάπερ[16] ἐν τοῖς ἐρωτικοῖς λόγοις ἴσμεν λέγοντα τὸν Ἀριστοφάνη, ὡς τῶν ἐρώντων διὰ τὸ σφόδρα φιλεῖν ἐπιθυμέντων συμφῦναι, καὶ γενέσθαι ἐκ δύο ὄντων ἀμφοτέρους ἕνα. συνταῦθα[17] μὲν δὴ ἀνάγκη ἀμφοτέρους ἐφθάρθαι, ἢ τὸ ἕνα. ἐν ἅπασι[18] τῇ πόλει τὸ φιλίαν ἀναγκαῖον ὕδαρῆ γίνεσθαι διὰ τὸ κοινωνίαν τοιαύτην· καὶ ἥκιστα λέγειν τὸ ἐμὸν ἢ υἱὸν πατέρα, ἢ πατέρα υἱόν. ὥσπερ[19] γὰρ μικρὸν γλυκὺ εἰς πολὺ ὕδωρ μιχθὲν, ἀναίσθητον ποιεῖ τὴν κρᾶσιν· ἔτω[20] συμβαίνει καὶ τὸ οἰκειότητα τὸ πρὸς ἀλλήλους, τὸ ἀπὸ τῶν ὀνομάτων τούτων, διαφθείρειν (ἥκιστα ἀναγκαῖον ὂν) ἐν τῇ πολιτείᾳ τῇ τοιαύτῃ, ἢ πατέρα ὡς υἱῶν, ἢ υἱὸν ὡς πατρὸς, ἢ ὡς ἀδελφοὺς ἀλλήλων. δύο[21] γάρ ἐστιν, ἃ μάλιστα ποιεῖ κήδεσθαι τοὺς ἀνθρώπους καὶ φιλεῖν· τό τε ἴδιον. καὶ τὸ ἀγαπητόν· ὧν[22] ἀδέτερον οἷόν τε ὑπάρχειν τοῖς ἔτω πολιτευομένοις. ἀλλὰ[23] μὴν καὶ πρεῖττόν γε μὴ φέρειν τὰ γινόμενα τέκνα· τὰ μὲν ἐκ τῶν γεωργῶν καὶ τεχνητῶν, εἰς τοὺς φύλακας· τὰ δ' ἐκ τούτων εἰς ἐκείνους· πολλὴν ἔχει παραχλὴν, τίνα ἔσται τρόπον· καὶ γινώσκειν ἀναγκαῖον τοὺς διδόντας καὶ μεταφέροντας τίσι τίνας δίδόασιν.

ἔτι

cubitũ solum amantibus ademisse: neq; amãdi licentiam, & alios usus, alias q̃ consuetudines patri cum filio, fratriq̃ cum fratre & sorore, omnium maximè indecoras, quoniam & amare solum turpissimum est, uetuisse ac prohibuisse. Absurdum[7] illud quoq; concubitũ quidẽ abstulisse nullã aliã ob causam, quã quòd acris & ualida ex re uenerea nascitur uoluptas: utrũ aũt hic sit pater, aut filiꝰ, nécne, utrũ hi fratres inter se, nécne, nihil referre existimasse. Videtur[8] porrò expedire, agricolis potius cõmuneis esse inter ipsos uxores & liberos, quã custodib. Minus ꝰ. n. contrahetur inter eos amicitia, si communes sint liberi & uxores. At[10] taleis oportet esse eos, qui imperio subiecti sunt, ut pareant magistratibus, & ne rebus nouis studeant. Omnino[11] autem necesse est contrarium earum rerum, quarum effectrices conuenit esse leges rectè constitutas, contrariumq̃ eius causæ, propter quam causam Socrates putat oportere ea, quæ ad liberos & uxores pertinent, ita esse edicenda ac statuenda, ex tali lege euenire. Nam[12] & amicitiam, bonorum maximum esse ciuitatibus arbitramur. Sic[13] enim ad seditionem faciendam minimè impellãtur: & [14] ciuitatem esse unam maximè laudat Socrates: quod[15] & uidetur, & ille dicit esse amicitiæ munus. quemadmodum[16] in sermonibus amatorys scimus dicere Aristophanem, amantes, propterea quòd uehementer amant, cupere coagmentari & coalescere, & ambos ex duobus unum effici. Necesse[17] igitur est, hîc quidem uel ambos, uel unum interyisse: in ciuitate[18] uerò amicitiam quasi nimia aqua dilutã esse, propter talem cõmunionem: minimeq̃ dicere aut meum filium, patrem: aut meum patrem, filium. Quemadmodũ[19] enim exiguum dulce ad multam aquam admixtum, temperationem efficit incognitam, & sub sensum non cadentem: sic[20] euenit, ut propter coniunctionem & propinquitatem mutuam ex his nominibus proficiscentem, minimam curam habeat in tali reip. administrandæ forma, aut pater tanquã filiorũ, aut filius tãquã patris, aut fratres tãquã fratrũ: cũ sit hoc tamẽ necessariũ. Duo[21] enim sunt, quæ homines ad curãdũ atq; amãdũ maximè impellunt, propriũ aliquid esse, & unicũ: quorũ[22] neutrũ ys suppetere potest, qui in rep. ita instituta uersantur. Iam[23] uerò de filys, qui nascuntur, alys quidẽ ab agricolis et opificib. ad custodes, alys autem à custodibus ad opifices transferendis, magnam habet confusionem ac perturbationem, quónam modo hoc sit futurum. Tum necesse est eos qui tradunt ac transferunt, quibus quos tradant nõ ignorare.

Pra-

Adhuc[24] autem & quæ olim dicta sunt, magis in his usu uenire necesse est: ueluti plagas, amores, neces. Non[25] enim amplius appellãt fratres, & filios, & patres, & matres, custodes, illi, qui ad alios ciues cõportati sunt: & contrà, qui à custodibus ad alios ciues: ut cauere ualeant, ne huiusce modi aliquid cõmittant propter propinquitatem. De[26] cõmunione igitur circa liberos & uxores, definitum sit hoc modo.

ἔτι[24] δὲ καὶ τὰ πάλαι λεχθέντα μᾶλλον ἔοικε τούτων ἀναγκαῖον συμβαίνειν· οἷον, αἰκίας, ἔρωτας, φόνους. ἃ[25] γὰρ ἔτι προσαγορεύουσιν ἀδελφοὺς, καὶ τέκνα, καὶ πατέρας, καὶ μητέρας, οἵτε εἰς τοὺς ἄλλους πολίτας δοθέντες, τοὺς φύλακας· καὶ πάλιν οἱ παρὰ τοῖς φύλαξιν εἰς τοὺς ἄλλους πολίτας· ὡς δὲ διαβεβαιοῦσθαι τοιούτων τι πράττειν διὰ τὴν συγγένειαν. περὶ[26] μὲν οὖν τοῦ περὶ τὰ τέκνα καὶ τὰς γυναῖκας κοινωνίας, διωρίσθω τοῦτον τὸν τρόπον.

Præterea[24] *quæ iam pridẽ dicta sunt, in his magis eueniant necesse est, nempe inhonesta & contumelioſa uerbera, amores, cædes. Non*[25] *enim amplius fratres, & liberos, & patres, & matres appellant ij, qui alijs ciuibus traditi sunt, puta custodibus: neq; rursus ij, qui apud custodes nati sunt, alijs ciuibus traditi: ut uereantur aut caueant, ne quid tale admittant propter cognationem. De*[26] *liberorum igitur & uxorũ communione, hoc modo distinctum atq; explicatum sit.*

COMMENTARIVS ET SCHOLIA.

Adhuc autem & huiusce modi.) Cùm docuisset, non esse ciuitati maximũ bonum, ut censuerat Socrates, fieri ipsam maximè unam: nec non unitatem illam, quæ utilis foret, non nasci ex communione uxorum ac liberorum indicasset: nũc incumbit in hanc curam, & demonstrat non sine magno labore, qui moliuntur fabricantq; hanc communionem, uiam obstructuros esse multis atrocibus casibus ac sceleribus, quæ aliquo modo necessariò orientur in ea. Primũ autem hoc argumentum ductum est ex illis malis, quæ proficiscuntur ab ira & contumelia, quibus iniurijs homines affines sunt. Appellat autem primùm *αἰκίας*, id est plagas ac manus adlatas. deinde augens crimen, neces, quas partitur in eas, quas non sponte faciunt, & quas sponte intelligentesque quid agant: & ut neces, ita etiam prælia, & conuitia, & maledicta. quorum, inquit, nihil geri committiq; debet erga parentes ac propinquos sanguine, cùm hi omnes, qui se contaminãt his grauibus culpis, nefarij ac scelerati meritò habeantur: solum enim huiusce modi aliquid aliquando moliri in alienos remotosq; concessum est. Adiungit autem, quod magis adhuc ualet ad communionẽ illam causam esse posse multorum malorum significandum, horum incommodorum maiorem partem necesse esse illic usu uenire, nescientibus illis, quos uiolent, propter obscuritatem parentum, quàm cognoscentibus. Declarat hoc uerum esse, casus calamitosi regis Oedipi: qui, cùm ueros parentes ignoraret, quanto magis nefarium scelus ac probrum cauit, tanto magis in ipsa incurrit.

Etsi fuerint hæ.) Hoc etiam temptat, uitiosamq; esse ostendit in ea communione, quæ necessariò illic existit, ignorationem suorum: qua si fortè huiusce modi aliquid impium factum in ciuitate contingat, in qua ciues, è quibus parentibus nati sint intelligant, licet mederi tali malo: medicina autem erit, si legibus institutæ sceleris illius expiationes fient. Neque enim erepta semel uita, patri ullo pacto ipsi reddi poterit: sed manes mortui cerimonijs quibusdam placabuntur. Quod non præstabitur, ubi quisquam læsit obtruncauitq;, quem patrem suum esse ignorabit. id autem usu ueniet in Socratis communione, insciti aq; tanta suorum. Quod hic nullum horum factorum reddere non impurum sceleratumq; auctorem ipsius inquit, Orestes, qui infamis erat ob hanc culpam, ita se purgat apud Euripidẽ, usus & ipse hoc ipso nomine, quo hic utitur auctor. Vt enim se impurum esse fatetur, qui matrem necauit: ita contrà alio nomine purum integrumq;, qui patris mortem ultus sit. Nam quod facit ad *λύσεις*, quas appellauit Aristoteles, turpissimarumq; macularum purgationes, Tyndarus apud eundem poetam exponit, quibus uetereſ Græci uti soliti fuerint cædis piaculis. Inquit igitur, institutum apud illos fuisse, ut abiret ex locis, in quibus hominem interfeciſſet, ne posset uideri ab illis, quorum cognatos necasset, occurrereq;, ipsis in uia: exilioq; demum ac mutatione soli ipsum expiabãt. quibus autem extremum hoc protulit, uerba hæc sunt, *φυγάδα δ' ὠθεῖν*: nam suprà etiam uerbum ipsum usurpauit, quo hic uocat philosophus has dissolutiones cædis. Accũsans enim improbansq; factum Orestis, dixit, si ad dissoluendam expiandámque præteritam cædem semper opus sit noua cæde, terminum nullum hæc improba facta unquam habitura: quam rationem longè persequitur.

Absurdum autem est.) Hoc secundum argumentum est, quod duxit à flagitijs, proprijs libidinis & incontinentiæ, quæ nascuntur in illa communione liberorum inter parentes & filios: quibus etsi uoluit uiam obstruere Socrates, non tamen plenè id fecit: neque, ut uidebatur debuisse, cuncta inde excluſit. inquit igitur: Absurdum etiam est, Socratem, cũ filios suorum ciuium communes fecerit, remouisse tantùm illinc concubitus filiorum cum matribus, flagrantibus amore, & parentum cum filiabus: & non prohibuisse illis teneros hos amores ac delicatos: & quemadmodum amare longè inde non abegisse, ita alia nonnulla munera lasciua, quæ obire parentem erga filium omnium fœdissimum est: & eodem pacto fratrẽ erga fratrẽ. Quin aũt hæc plena sint turpitudinis, non est dubitandũ: quippe cùm amare etiã ipsum sine his, quæ hærent ita ipsi, ut uix inde diuelli possint, sit turpe ac flagitiosum. Videtur autẽ significare osculа impudica, amplexationes, cæteraſque huiusce modi uoluptates, quas *χρήσεις* appellat: quia, ut arbitror, amantes ipsas sibi mutuò tribuunt.

Absurdum autem & hoc.) Non placet etiam Aristoteli causa, propter quam uetuit Socrates inter parentes filioſq; cõcubitus. Fuit autem illa, quia inde exoriretur uoluptas solida aerobusta: hoc autem, quia naturali amori patris erga filiam, & filij erga matrem adiungeretur coitus, qui uim & potestatem non paruam habet uinciendi animos alienorũ etiam. quare tantam & tam uehementem uoluptatem perpeti illi ac tolerare non possent, necessarioq; liquescerent. Videtur autem Socratem non solùm ob hoc interdicere illis coitum debuisse, uerum etiam propter cultum, quem filia patri exhibere debet: inter enim personas has pudorem ac uerecundiam uersari decet. Quod autẽ huc facit, Myrrha apud Ouidium, ut sceleratum suum amorem defenderet atq; honestaret: contrà augeri pietatem his factis, non extingui, affirmauit. Hæc ipsius uerba sunt: In quibus & nato genitrix, & nata parenti Iungitur, & pietas geminato crescit amore.

Videtur autem magis.) Tertium, quod reprehendit in illa communione uxorum ac liberorum, hoc est: quòd cùm potissimũ Socrates uoluisset custodum reip. militumq; uxores esse communes: existimat noster hoc institutum magis conuenire agricolis, quàm custodibus. Hoc autem, quia putabat contrarium inde nasci eius quod ille existimabat, ut ipse apertè testatur. inquit enim: Ita namque minor erit inter ipsos amor fideſque, quàm foret, si certos proprioſq; filios haberẽt. quare minus erunt suspecti periculoſiq; reipublicæ, cùm concordes inter se non sint. Addit autem Aristoteles ipse: Decet autem huiusce modi esse qui parent erga illos, qui imperium in ipsos habent: & remotos demum ab omni cupiditate rerum nouarum, atque astutis consilijs perturbandi rempublicam. Quanta autem pericula impendant reip. ab his, qui colunt agros, si ualde fidere reb. suis cœperint, apertum est: nam Ilotes, ut cætera exempla huius mali omittam, semper occasionem aliquam nacti, insidiati sunt Lacedæmonijs. Quod uerò initio huius argumenti inquit *χρήσιμον εἶναι*: non ualet id, prodesse hoc & commodi aliquid afferre rusticis hominibus: sed accommodatum esse reipublicæ, ut hoc in illos instituatur ac lege firmetur.

Omnino autem euenire.) Quartum hoc est, quod uehementer accusat in communione illa tanta Platonis, ostendens contrarium inde proficiſci eius, quod maximè oportebat, & quod ipse etiam Socrates sperauerat. Quid opus igitur fuit fingere rẽ adeò nouam duramq;, unde nihil boni nasceretur, uel contrarium potius? inquit autem: Ad summam necesse est usu uenire

contrarium eius, quod parere decet leges ex hac lege: nec non contrarium etiam illius ipsius, quod suasit Socrati, ut legem hanc ferret de communione uxorum ac liberorum. Aperiens autem quod obscurè significarat, & quod meritò expectaretur ab optimis legibus, inquit: Arbitramur enim amicitiam maximum omnium bonorum esse, quibus fruuntur ciuitates. opinionem autem hanc suam confirmans, ait: Ita enim minimè illæ seditionibus discordijsque uexabuntur. Socratem etiam ipsum eodem pacto de hoc sentire demonstrans, inquit: Præterea Socrates maximè laudat ciuitatem esse unam, quod sanè uidetur: atq; ille quoque huius iudicij est, affirmatq; prorsus ita se rem habere, amicitiæ opus esse.

Quemadmodum in sermonibus.) Vt ostendat, quomodo Socrates uellet ciuitatem fieri unam, utitur tanquam simili quodam, figmento inquam Aristophanis Platonici in Symposio. Cùm enim de ardore animi loqueretur, quo flagrant amantes in uenerijs uoluptatibus: dixit illos, quia ualde se mutuò diligũt, cupere firmiter connecti, & è duobus, qui antea erant distincti, unum fieri. Cùm uerò Plato usus esset uerbo translato, quod retinet Aristoteles, declarauit tamen ipsum. quæ namq; uerba sequuntur, sunt interpretatio illius, quod antecedit, *συμφωνῶ*, iterum illic usurpati à Platone. ualet autem, amantes cupere & eniti illo tempore, quantum queunt, connecti magis adhuc arctè, quàm faciant: & ita denique, ut diuelli non possint. Quod etiam usu uenire aliquo modo in primo libro de Ortu animantium docuit, cunctis hominibus, dum coeunt. Cùm enim uis eorum & potestas, quæ requiritur in generatione, diuisa sit in mares ac feminas. non ut in ijs, quæ oriuntur è terra, in quibus est coniuncta: dantes operam liberis necessariò copulantur, & unum fiunt è duobus: quod oculis etiam percipi significat. Locus apud Platonem notus est. Lucretius autem, cùm amorem, ut Epicureus, uituperaret, & amatorum multa uitia ante oculos poneret: hunc etiam stultum conatum ipsorum, non tamen omnino alienum à natura, irrisit: ac fortasse Platonis sententiam expressit. inquit enim: Nec penetrare & abire in corpus corpore toto: Nam facere interdum uelle & certare uidentur: Vsque adeò cupidè in ueneris compagibus hærent.

Hic igitur necesse.) Demonstrat incommodum, quod nasceretur ex uoto illo feruentium amatorum, & studio tanto Platonis ciuitatem nimis unam efficiendi. inquit enim: Hic, id est in hoc ualido nexu & *συμφύσει*, necessariò continget utrosq; interire, aut alterum saltem eorum: neq; enim aliter ita misceri poterunt, ut seiungi non ualeant. In ciuitate autem Platonis necesse erit amicitiam esse minutam atque exilem propter hanc communionem: & minimè illic continget, quod uolebat, ut hic meus dicat, siue parer filium, siue filius patrem. Ostendere uerò uolens amicitiam, qualem significaui, uocauit ipsam, trãslato uerbo utens, & eo quidem eleganti, *ὑδαρῆ*, quasi aquosam. uinum enim, quod plus aquæ sapit, quàm uini, ita appellare Græci consuerant. Nos quoque patrio nostro sermone, inde sæpe uerbum transferimus, cùm rem aliquam talem, id est imbecillam indicare uolumus: ut cum dicimus solem, caliginosum intelligentes, annaqquato.

Quemadmodum enim pusillum.) Simili usus est ad rem, quam demonstrarat, illustrandam: id est, ad significãdum, amicitiam inter eos futuram esse tenuem atque insipidam: quod sanè simile ualde hic accommodatum est. inquit igitur: Quemadmodũ enim pusillum dulce (mel intelligens, aliudue quid simile: nos saccharum diceremus) in multam aquam infusum, atque ita cum ipsa mixtum, gignit temperamentum, quod sensu non percipitur: ita contingit propinquitatem coniunctionemq; animorum, quæ nascitur ab his nominibus (intelligens meum, & non meum) esse & ipsam languidam atque minutam, nec magnam curam susceprurum illic (quod uidebatur fieri debuisse) aut patrem ut filiorum, aut filium ut parentum. quod etiam reperietur in animis quasi fratrum, exiliter inter se affectis. Particulam autem *ὡς* his omnibus addidit Aristoteles, quia nõ putabat ipsos ueros tales, sed tantùm speciem quandam & umbram illorum retinere.

Duo enim sunt.) Causam adfert, cur non susceprurus sit pater curam talium filiorum, ut certorum filiorum faceret: contráque. Duo namq; sunt, inquit, quæ maximè impellunt homines, ut aliquid magnopere curent ac foueant. illa autẽ sunt, si proprium ipsorum esse intellexerint, & in quod nihil iuris alius quispiam habeat: & si fuerit idem tale, ut ualde ipsis cordi sit, amoremq́ue suum omnem in ipsum transfuderint. Huiusce modi autem bonum *ἀγαπητὸν* Græci uocant, ut in primo quoque de Arte dicendi ipsum appellauit: neutrum autem horum existere posse, affirmat in hominibus, qui hoc institutũ receperint.

Sed etiam de transferendis.) Hoc quintum est, quod reprehendit in illa communione. Studuerat enim in primis Plato in sua republica, ut ordo custodum ipsius ac principum ciuitatis, firmus atque integer foret. Quare uoluerat, ut, si quis fortè illic natus esset affinis alicui uitio, transferretur ad alios inferiores ordines: contraq;, si in agricolis opificibusue nasceretur quispiam melioris notæ, comportaretur ad custodes. Inquit igitur Aristoteles, hanc translationem filiorum esse molestiæ & confusionis plenam, quomodo tractari debeat: & præterea necessariò cognituros esse ministros huius curæ, quibus hominibus singillatim quos natos tradunt in manus. Quare non habebit exitum consilium Socratis: non facile enim ipsis persuadebitur ut taceant. Primum igitur hoc accusat in translatione natorum, id est difficultatẽ illius rei rectè atque ordine peragẽdæ.

Adhuc autem.) Hoc alterum est, quod ualet ad eandem puerorum rranslationem criminandam. Cuncta enim uitia, quæ suprà demonstrata sunt usuuenire in simplici communione liberorum, erunt hic necessariò maiora: in hac, inquam, translatione liberorum. magis enim adhuc incerti erunt inter se cognati, & minus cauebunt hæc probra ac scelera. Appellat autem eadem mala, quæ suprà. Rationem uerò ipse reddens huius incommodi, inquit: Non enim cùm hoc seruatum fuerit, id est filij ab his ad illos translati, uocabũt fratres, & cæteris cognationis nominibus custodes, ad quos ab agricolis & opificibus trãslati fuerint: scient enim se ex ipsis procreatos non esse. Contraq; filij custodum, translati ad agricolas opificesue, non appellabunt eodem pacto ad quos peruenerint: ut debeant summo studio cauere, ne huiusce modi aliquid moliantur, quod inter sanguine coniunctos committere nefarium est. Animaduertendum autem est, noluisse Platonem, ut perspicere licet, filios statim ut orti essent, & infantes adhuc transferri. quomodo enim in tam tenera ætate cognosci posset, forétne indigni ob uitium magnum illo ordine, siue contrà maioris spei, quàm humiles ordines postularent? præterea non ualuissent tam paruî adhuc, quod traditur à nostro, intelligere se eò aliunde comportatos, non ex hominibus illius loci natos. De hac autẽ transportatione liberorum loquitur in extremo 3. libri de Republica, & in 4. non longe à principio. Arbitratus sum, non temerè hic legi in omnibus & calamo exaratis, & excusis Græcis libris, *τὰ πάλαι λεχθέντα*. quam etiam lectionem confirmat uetus tralatio, quæ reddidit, Antiquè dicta: & si cuncti recentiores interpretes uerterunt Suprà, contraria penitus notione huius aduerbij. nam quin paulo suprà auctor de hac communione differuerit, non est dubitandum. Siue igitur Olim inquit, significans profligatam iam à se & penitus eiectam hanc sententiam esse: Iampridem dicens, quia nihil restabat, quod ad eam cõuincendam requireretur: siue quia multo tempore antea quodam alio loco contra eãdem disputasset, aut certo quodam opere, quo studuisset refellere, quæ non probabat in ea republica, aut parte aliqua alia suorum exotericorum librorum (in his certè differuerat copiosè contra ideas, testante hoc Plutarcho in libello aduersus Coloten, & auctore ipso in 1. de Moribus ad Eudemum) non uisus mihi sum debere hanc quæstiunculam non attingere.

Νομιζομένης γίνεσθαι λύσεις.) Veteres sua habebant expiandarũ cædium sacra, *καθαρμοὺς* dicta. Plato lib. 9. de Legib. alias uoluntarijs, alias non uoluntarijs attribuit. At cùm multum referat, quis à quo sit interfectus, ob personarum confusionem expiandi natiuas leges Plato sustuliſſe, & sophisticas quasdam substituisse uidetur.

τὸ σωθῆναι μόνον ἀφελεῖν.) Lib. 3. de Rep. Socrates natu maiores tanquam patres cum omnib. liberis Reip. cõuersari uult tãquam cum amassijs, sed extra uenerem, rectæ tantùm institutionis causa: *ἔτι δή*, inquit, *ὡς ἔοικε νομοθετήσεις ἐν τῇ οἰκιζομένῃ πόλει, φιλεῖν μὲν τὸ ξυῶναι τὸ ἅπτεσθαι ὥσπερ ἐρῶντα παιδικῶν ἔρως ἐστὶν, τῶν καλῶν κάμειν, ἐὰν πέλτη. πόθεν ἄλλα ἅττα ὁμιλεῖν, ὡσὸς ὄντις ἀποδέχεσθαι, ὅπως μηδέποτε δόξῃ μακρόπορα τούτων ξυγγίνεσθαι. ἐὰ δὲ μὴ, ψόγον ἀμυσίας τὸ ἀπειροκαλίας ὑφέξοντα.*

δεῖ δὲ ποιεῖσθαι ἕνεκα τὸς ἀρχομένους.) Vt subditi in officio contineantur, expedit Confidentiam & Concordiam illorum, quantum eius fieri potest, deprimere & turbare. uti lib. 5. Polit. docebit. Sic Varro de re Rustica seruos eiusdem gentis plures habere prohibet, ne uel gentilitatis occasione conspirent contra dominum.

τὸν ἀριστοφάνη.) Plato in Symposio conuiuas Agathonis diuersos introducit, Amorẽ laudãtes, pro suo quemq; professionis ordine. Aristophani proinde comico poetæ, ueluti scurræ, ridiculũ cõmentũ attribuit, de primis hominib. integris, Deũm imperio postea diuisis in mares & feminas: qui cùm integritatem suam ipsa natura duce iterum affectent, hanc quatenus eius fieri potest per Amorem consequantur, cuius ea sit uis, ut non animis tantùm, sed etiam corporibus & coniungi & connecti & confundi desiderent, unionis pristinæ ueluti per somnium recordati.

τὴν φιλίαν ὑδαρῆ.) Metaphora ab hydromelite. *ὑδαρὴς* uilioris & aqua dilutæ potionis genus esse, Victorius lib. 1. Var. c. 13. docet: & *ὑδαρὲς* id quod aquosum est, translatum ad alias res, tenue & infirmum.

ἥκιστα ἀναγκαῖον ὄν.) Plato enim non patres ipsosmet, sed curatores & moderatores ad hoc munus delectos filiorum curã habere iubet.

τότε ἴδιον τῷ τὸ ἀγαπητόν.) Amat quis uel seipsum, uel alium. Qui seipsum amat, hic τὸ ἴδιον amat, liberos, uxores, fratres, seruos: in quibus etsi nihil insit amabile, tamen quoniam sua sunt, eatenus quoq; illis non propter ipsa, sed propter se bene uelle uidetur. Proinde cap. seq. n. 27. expressè docet, Existimare rem aliquam suam esse, multo plus delectare, quàm si communẽ esse sciat. Qui alios amat, tanquam non suos, is eos amat propter ἀγαπητόν quoddam, ternario comprehensum, Honesti, Vtilis, & Iucundi. Amat ergo eos uel propter ipsos, nimirum propter uirtutem, quæ in illis eluceſcit: uel propter se, nempe propter eam quam ex ipsorum amicitia ad se redituram sperat uel utilitatem uel uoluptatem. Vti lib. 8. Ethicorum c. 2. & 3. docuit Arist. Iam quia Plato communitatem liberorum introducit, neruos ueluti amoris succindit: τὸ ἴδιον primùm, publicos faciens liberos, & eatenus amorẽ paternum debilitans: deinde τὸ ἀγαπητὸν utrunq;, nimirum Voluptatem, quæ ex liberorum educatione percipitur, parentibus eripiens, & curatoribus certis eam permittens: Vtilitatem similiter, auxilij, quod filij ex naturæ præscripto patrib. debent, publicatione ista debilitans.

ARGVMENTIS Platonicis euersis, quibus communitatem uxorum adstruere conabatur: nũc cõclusionem per se impugnat, & multa absurda hanc communitatem sequi ostendit: ne quis obijcere posset, Etsi falsis argumentis usus esset Plato, opinionẽ tamen eius nihilominus ueri similem uideri. N. 1. Reprehendit ergo Platonis Remp. tum quo ad

- Communitatem uxorum & liberorum partim ex
  - Adiunctis
    - Iniurijs, quas bonis legislatoris est uel
      - Prohibere ne fiãt. At Plato uxores & liberos cõmunes faciendo, pulsationes, pugnas, cædes, contumelias omne genus uidetur partim
        - Non amoliri, seu sponte seu ab inuitis factas. Nam cùm multo grauius sit patrem quàm cognatũ, & cognatũ quàm affinẽ, & affinẽ quàm externum aliquẽ pulsare: cùm hæc personarũ distinctio sit sublata, per imprudentiam interdum filius patrem suum uerum pulsabit, aut etiam interficiet: quem si patrem esse sciret, neutiquam attingeret. Cùm autem parricidium grauius sit crimen homicidio: hac personarum confusione maximo scelerи ansa dabitur. N. 2.
        - Promouere magis, propter ignorantiã natiuæ coniunctionis. N. 3.
      - Corrigere iã facta. Cædes perpetrata iudicijs certis expianda est pro grauitate delicti. Si ergo persona agens et patiens
        - Cognoscantur, grauitas delicti quoq; rectè dijudicari poterit. N. 4.
        - Non cognoscantur, ut in Platonis Rep. neq; expiationi locus erit. N. 5. Vt enim quàm maximè omnes natu maiores pro patribus haberi uelit: attamen cùm inter hos unum aliquem certum unusquisq; patrem esse oporteat, quàm huic natura prærogatiuam concessit, ut à filio tangi non debeat, eam legè Platonica amittere non debet. Atq; ut parricidium sit utrunq;, multo tamen grauius, cùm uerus pater occiditur, quàm cùm is qui uoluntate tantùm legislatoris pater est.
    - Amoribus turpissimis, & à naturæ pudore alienis. Absurdum est Platonis commentum tum quo ad uenerei usus
      - Legem. Neq; enim amare patri filiam, nec matri filium, nec fratri sororem, aut quibusuis alijs amatorijs officijs prosequi interdicit, sed solo congressu abstinere iubet. N. 6. Quasi uerò ueneris impotentia in solo coitu sit spectanda.
      - Causam. Parentum & liberorum, item Fratrum inter se commercia non propter turpitudinẽ, sed propter uoluptatis tantùm uehementiam prohibet. N. 7.
  - Effectis. Communitas Vxorum & Liberorum amorẽ non modò communẽ, sed insuper remissiorem facit. Proinde in
    - Specie, ueluti per ἀντιπαράστασιν, ut conuenire demus, nõ tamen omnibus, sed aliquibus tantùm cõuenire potest: neq; rursus Custodibus, ut Plato uoluit, sed Agricolis potius, tali ratione:
      - Inter quos amor debet esse
        - Minor, ijs liberi communes concedi possunt. Ratio. Nam quo magis communes erunt, eo minus à parentibus amabuntur. N. 9. Sicuti cap. præced. n. 11. docuit.
        - Maior, ijs liberi proprij, quos multo feruentius quàm si communes sint amabunt, concedendi erunt.
      - Atqui nunc in Repub.
        - Agricolas discordes esse præstat, ne aliquando contra custodes conspirent. N. 10.
        - Custodes, hoc est, Milites atq; Magistratus, concordes esse præstat, ut hac ratione potentia illis accedat, qua reliquos ciues uel inuitos in officio contineant.
      - Ergo in Rep. cõmunes liberi
        - Agricolis concedi poterunt. Quod tamen Plato negat.
        - Custodibus non erunt concedendi. Quod tamen Plato affirmat.
        - } Num. 8.
    - Genere, ueluti per ὑπόστασιν. Vide in seq. signum A.

Modum communitatis. Filios communes pro cuiusq; indole in diuersos ordines transferri, uel custodum, uel agricolarum, uel opificum, Plato in 3. de Rep. uolebat, & illic educari. Quam translationem Arist. ostendit, respectu eorum qui

- Transferunt, ualdè molestam & turbarum plenam fore. N. 23.
- Transferuntur, magnis malis occasionem daturam. N. 24. Ratio. Nam è custodibus ad opifices delati, non iam amplius custodes pro patribus aut fratribus agnoscent. Itaq; per imprudentiam & parricidia & alias iniurias fieri continget. Quod ab initio cap. huius ce diximus. N. 25.

- A. In genere nullis penitus conuenire posse demonstrat. N.11. Syllogismus talis:
  - Amicitia perfecta ad summũ ciuitatis bonum confert. Quod ipsum ex sententia
    - Sua
      - Pronunciat. N.12.
      - Confirmat, *à contrario*. *Sic enim minimè seditionibus agitabitur, quæ sunt ueluti pestes publicæ.* N.13.
    - Socratis à Platone introducta demõstrat:
      - Quæ *ad unionem ciuitatis faciunt, procuranda sunt.* N.14.
      - At *Amor mutuus ciuium maximè ad unionem facit.* N.15. *Confirmat similitudine amoris uenerei ex Symposio Platonis sub Aristophanis persona iocosè proposita. Amantes siquidem non conuersari tantùm, sed penitus connasci & unum fieri cupiunt.* N.16.
      - Ergo *amor mutuus ciuium maximè procurandus erit.*
  - At Liberorum cõmunitas perfectã non inuehit amicitiam Quod ipsum &
    - Similitudine declarat:
      - Quemadmodum *amantes, si ex Aristophanis uoto connascantur, & unum fiant ex duobus, uel utrunq; uel alterum perire oportet: quo facto, iam amor quoq; cessabit, qui non nisi inter duos ad minimum reipsa diuersos esse potest.* N.17.
      - Ita *quoq; si ciues amorem liberorũ communem faciant, singulorum amorem, qui maximus alioquin esse consueuit, perire necesse est: adeoq; paternus priuatus feruidißimus amor interibit, & publicus multo remißior succedet.* N.18. *Similitudine alia illustrat:*
        - Quemadmodum *paucum mel aquæ immissum copiosæ mulsam facit dilutißimam.* N.19.
        - Ita *pauxillum amoris in Remp. Platonicam immissum (nominum scilicet blanda appellatio, quòd se mutuo tanquam patres & fratres salutant, nullam interea certitudinem consanguinitatis habentes) aut etiam amor patrius uniuscuiusq; in omnes qui nascuntur Reip. filios transfusus, minimè arctam, sed multis suspicionibus ueluti permistam atq; dilutam beneuolentiam efficiet.* N.20.
    - Ratione corroborat:
      - Quod *proprium est unicuiq;, aut quod in alio inest amabile (siue illud honestum sit, siue utile, siue iucundum) illud curam & amorem maximè accendit.* N.21.
      - At *hæc Platonica communitas liberos nec proprios (sed communes) nec amabiles facit, (propter conuersationem educationis ereptam)* N.22.
      - Ergo *curam & amorem minimè accendit.*
  - Ergo *Liberorum communitas ad summum ciuitatis bonum non confert.*

CAPVT V.

Platonicæ Reip. cõmunionem patrimoniorum impugnat: diuisionem quinetiam Ciuium in certas classes.

SEquitur[1] aũt hæc animaduertere de refamiliari, quó nã pacto opus est cõstituere ipsam his, qui debent uersari in optima republica, utrum communem uel non cõmunem esse decet possessionẽ bonorũ. Hoc[2] aũt aliquis seorsum cõsideret ab his, quæ circa liberos & uxores cõstituta iã sunt. Dico[3] aũt, quę pertinẽt ad rẽ familiarẽ: utrũ si fuerint illa separata, quẽadmodũ nũc se habẽt omnib⁹, & possessiões esse prẽstat & usus: ceu[4] prędia seorsum, fruct⁹ uerò in cõmune cõportãtes absumere (quod[5] quidẽ nõnullæ faciũt gentes) uel[6] cõtrà, tellurẽ quidem cõmunem esse, & colere ipsam cõmuniter, fructus aũt diuidere ad proprios usus (ferũtur[7] aũt quidã barbari ita inter se bonis cõmunicare) uel[8] & p̃dia & fruct⁹ cómunes. Si[9] igit diuersi sunt, q agros colũt, alius

ΕΧΟ'ΜΕνον[1] ὴ τάτων ἐσὶν ἐπισκέψαδζ πρὸς τὴ κλήσεως, πίνα τρόπον δεῖ καλὰ σκυάζεσδζ τοῖς μέλλυσι πολιτύεσδαι τὴν ἀρίςην πολιτείαν· πότερον κοινὴν, ἢ μὴ κοινὴν εἶναι τὴν κλῆσιν. ἔςι[2] δ' ἄνπις καὶ χωρὶς σκέψαπαι ἀπὸ τ πρὸς τὰ τέκνα & τὰς γυναῖκας νενομοθεπημένων. λέγω[3] ὴ τὸ πρὸς τ κλῆσιν, πότερον καὶν ἢ ἐκεῖνα χωρὶς, καθ' ὸν νῦν τρόπον ἔχει πᾶσι, τάς τε κλήσεις κοινὰς εἶναι βέλπιον, & τὰς χρήσεις· οἷον[4] τὰ μὲν χήπεδα, χωρὶς· τὰς ὴ καρπὰς εἰς τὸ κοινὸν φέροντας ἀναλίσκειν (ὅπερ[5] ἔνια ποιεῖ τ ἐθνῶν) ὴ[6] τἀναντίον, τ μὲν γῆν κοινὴν εἶναι, & γεωργεῖν κοινῆ· τὰς ὴ καρπὰς διαιρεῖδζ πρὸς τὰς ἰδίας χρήσεις (λέγονται[7] δέ πινες καὶ τὰπον τὸν τρόπον κοινωνεῖν τῶν βαρβάρων) ἢ καὶ τὰ[8] χήπεδα & τὰς καρπὰς κοινάς. ἑτέρων[9] μὲν ἓν ὄντων τ γεωργούντων,

SEquitur[1] deinceps, ut de ciuium bonis ac facultatibus rei familiaris uideamus, quomodo eas constitui oporteat ijs, qui optima reip. administratione usuri sunt, utrum communes, nécne. Possit[2] autem hæc aliquis etiam seorsum ab ijs, quæ sunt de liberis & uxoribus lege Socratis sancita, considerare: ea[3] dico, quæ ad facultates & fortunas pertinent: utrum etiam si propria & separata sint illa de uxoribus & liberis, quemadmodum nunc sunt apud omneis, possessiones & usumfructum communeis esse melius sit, uerbi[4] gratia agros & fundos seorsum possideri, fructus autem in commune collatos consumi (quod[5] nonnullæ nationes faciunt) an[6] contrà, agros quidem esse communeis, & arari communiter, fructus autem diuidi ad proprios cuiusque usus (dicuntur[7] autem nonnulli barbari etiam hoc modo inter se res communicare) an[8] & fundos, & fructus esse communeis. Si[9] igitur alij sint, qui agros colant, alius

alius esset modus, & facilior. Si [10] uerò ipsi sibi ipsis laborãt, quę pertinẽt ad possessiones bonorum, plures adferent difficultates. Et [11] in absumendo enim, & in opere faciẽdo, nisi seruata fuerit ęqualitas, sed extiterit inęqualitas, necesse est expostulationes nasci aduersus eos, qui absumũt uel capiũt multa, paucos aũt labores ferũt, ab illis, q pauciora capiũt, plures aũt labores tolerãt. Omnino [12] autẽ simul uiuere, & humanarũ omniũ rerũ cũ aliquib. participes esse, difficile est: & maximè huiuscemodi. Declarãt [13] hoc eorũ, qui unà peregrinãtur, societates: fermè enim magna pars ipsorum litigant inter se ex rebus quę sunt ante pedes & pusillis cótrouersantes. Adhuc [14] aũt & famulorũ his maximè iram scimur, quib. maximè utimur in ministerijs circularibus. Cómunia [15] igitur esse bona, has cõtinet in se, & alias huiuscemodi molestias. Quo [16] modo aũt nũc res se habet & cõsuetudo, si pterea fuerit ornata moribus & ordine rectarũ legum, nó parũ præstaret. Habebit [17] enim in se bonũ, quod capitur ex ambab⁹ rationibus. Intelligo [18] aũt ex ambabus dicens, ex ea, quę cõmunia bona habet: & ex ea, quę ppria. Decet [19] n. aliquo modo esse cõmunia, omnino aũt propria. Curę [20] nãq; diuisæ nõ gignent expostulationes. Potius [21] enim augescent, singulis tanquam ad suum propriumq; assiduè manentibus. Propter [22] uirtutem autem erit quod refertur ad usum, ut est in prouerbio, communia amicorum. Est [23] autem & nunc hoc modo in quibusdam ciuitatibus adumbratum, ut cognoscatur non esse impossibile: & maximè in bene institutis ciuitatibus, partim horum sunt, partim autem esse possent. Proprium [24] enim singulis patrimonium habentibus, his quidem concedunt, ut utantur amici: his autem ipsi utuntur, ut communibus, ueluti [25] Lacedæmone. Vtũtur enim seruis inuicẽ alienis, ut proprijs: & præterea equis & canibus: & si eguerint uiaticis in agris sua in tellure. Perspicuum [26] igitur est, præstare propria esse bona, usu autem efficere illa communia. Vt [27] autem tales ciues reddantur, hoc proprium munus est legum latoris. Adhuc [28] autem dici nõ potest, quantum ad uoluptatem refert,

ἄλλος ἂν εἴη τρόπος ῥᾴων· αὐτῶν [10] δ' αὐτοῖς ἀμφισβητούντων, τὰ περὶ τὰς κλήσεις πλείστας ἂν παρέχοι δυσκολίας. [11] ἐν γὰρ τῇ ἀπολαύσει καὶ ἐν τοῖς ἔργοις μὴ γινομένων ἴσων, ἀλλ' ἀνίσων, ἀναγκαῖον ἐγκλήματα γίνεσθαι πρὸς τὰς ἀπολαύοντας μὲν ἢ λαμβάνοντας πολλὰ, ὀλίγα δ' ἢ πονοῦντας, τοῖς ἐλάττω μὲν λαμβάνουσι, πλείω δ' ἢ πονοῦσιν. ὅλως [12] δ' ἢ τὸ συζῆν καὶ κοινωνεῖν τῆ ἀνθρωπικῶν πάντων χαλεπὸν, καὶ μάλιστα τῶν τοιούτων. δηλοῦσι [13] δ' αἱ τῶν συναποδήμων κοινωνίαι. σχεδὸν γὰρ οἱ πλείστοι διαφερόμενοι ἐκ τῶν ἐν ποσὶ καὶ ἐκ μικρῶν πρασπίπτοντες ἀλλήλοις. ἔτι [14] δ' ἢ τῶν θεραπόντων τούτοις μάλιστα προσκρούομεν, οἷς πλεῖστα προσχρώμεθα πρὸς τὰς διακονίας τὰς ἐγκυκλίους. τὸ [15] μὲν οὖν κοινὰς εἶναι τὰς κλήσεις, ταύτας τε καὶ ἄλλας τοιαύτας ἔχει δυσχερείας. ὂν [16] δ' νῦν τρόπον ἔχει, καὶ διῳκησμηθὲν ἤθεσι καὶ τάξει νόμων ὀρθῶν, ἂ μικρὸν ἂν διενέγκαι· ἕξει [17] γὰρ τὸ ἐξ ἀμφοτέρων ἀγαθόν. λέγω [18] δ' τὸ ἐξ ἀμφοτέρων τὸ ἐκ τῶν κοινὰς εἶναι τὰς κλήσεις, καὶ τὸ ἐκ τῶν ἰδίας. δεῖ [19] γὰρ πῶς μὲν εἶναι κοινὰς, ὅλως δ' ἰδίας. αἱ [20] μὲν γὰρ ἐπιμέλειαι διῃρημέναι τὰ ἐγκλήματα πρὸς ἀλλήλους ἀ ποιήσουσι· μᾶλλον [21] δ' ἐπιδώσουσιν, ὡς πρὸς ἴδιον ἑκάστου προσφερούντος. δι' [22] ἀρετὴν δ' ἔσται πρὸς τὸ χρῆσθαι κατὰ τὴν παροιμίαν κοινὰ τὰ φίλων. ἔστι [23] δὲ καὶ νῦν τὸν τρόπον τοῦτον ἐν ἐνίαις πόλεσιν οὕτως ὑπογεγραμμένον, ὡς οὐκ ὂν ἀδύνατον· καὶ μάλιστα ἐν ταῖς καλῶς οἰκουμέναις, τὰ μὲν ἐστὶ, τὰ δὲ γένοιτ' ἂν. ἴδιαν [24] γὰρ ἑκάστῳ τὴν κλῆσιν ἔχων, τὰ μὲν χρήσιμα ποιεῖ τοῖς φίλοις, τοῖς δ' χρῆται ὡς κοινοῖς· οἷον [25] καὶ ἐν Λακεδαίμονι, τοῖς τε δούλοις χρῶνται τοῖς ἀλλήλων, ὡς ἰδιοις, ἰδίοις· ἔτι δ' ἵπποις καὶ κυσὶ, κἂν δεηθῶσιν ἐφοδίων ἐν τοῖς ἀγροῖς κατὰ τὴν χώραν. φανερὸν [26] τοίνυν ὅτι βέλτιον εἶναι μὲν ἰδίας τὰς κλήσεις, τῇ δὲ χρήσει ποιεῖν κοινάς· ὅπως [27] δ' γίνωνται τοιοῦτοι; τοῦ νομοθέτου τοῦτ' ἔργον ἴδιόν ἐστιν. ἔτι [28] δ' πρὸς ἡδονὴν ἀ-

lius modus fuerit, isq; facilior atq; expeditior. Sin [10] *ipsi sibi colant, & laborem perferant in ijs, quæ ad agros & cæteras possessiones pertinent, plureis hoc afferat difficultates. Nam* [11] *cùm in fruendo, & in opere faciendo, laboreq; sufferendo non est æqualitas, sed inæqualitas: necesse est criminationes & querelas oriri aduersus eos, qui fruuntur quidem multis, aut percipiũt multa, paruos autem labores capiunt ab ijs, qui pauciora quidem percipiunt, plureis autem labores sufferunt. In* [12] *summa, cùm unà uiuere, & rerum omnium humanarum cõmunionem habere difficile sit, tum maximè talium. idq;* [13] *declarant eorum, qui unà peregrinantur, communitates. propemodum enim plurimi dissidentes de rebus ante pedes positis, & paruis, graueis inter se offensiones atq; inimicitias suscipiunt. Præterea* [14] *uerò in eos famulos maximè offendimur, quorum operis ad ministeria usitata & quotidiana plurimùm utimur. Bonorum* [15] *igitur, quæ à quoque possidẽtur, communicatio & has & alias habet difficultates. Quo* [16] *modo autem nunc uiuitur, hoc si & bonis moribus ornatum, atq; in ordinem adductum, & rectis legibus temperatum fuerit, non paulo præstiterit. Habebit* [17] *enim id, quod ex utroq; proficiscitur, commodi. Commodum* [18] *autem ex utroq; proficiscens dico, & quod ex bonorum communione, & quod ex proprietate oritur. Oportet* [19] *enim bona quodam modo esse communia, simpliciter & uniuersè propria. Curationes* [20] *nim bonorum diuisæ, criminationes & querelas inter eos non gignent: sed* [21] *potius illa amplificabũtur & crescent, unoquoq; tanquam rei propriæ affixo atque incumbente. Propter* [22] *uirtutem uerò ad utendi facultatem, bona, ut est in prouerbio, amicorum erunt communia. Cum* [23] *autem etiam nunc in quibusdam ciuitatibus huiuscemodi consuetudinis informata descriptio est, quæ si hoc non fieri non possit: tum uerò maximè in urbeis celebreis & ciuitates, quæ benè gubernantur, partim huiuscemodi uiuendi consuetudo introducta est, partim introduci possit. Proprio* [24] *enim quisq; & priuato iure bona possidens, partim ea commendat amicis, partim ys utitur, ut communibus: exempli* [25] *gratia etiam Lacedæmone & seruis utitur alter alterius, penè dicam, ut suis: & præterea equis, & canibus, & uiatico, si quis fortè in agris inanis & minùs instructꝰ opprimatur. Perspicuũ* [26] *igitur est, esse cõmodius ac præstabilius, bona quidẽ esse propria, usum autẽ eorum cõmunem. Quomodo* [27] *autem ciues sic animati redds possint, hæ sunt partes latoris legũ. Præterea* [28] *nemo dicendo consequi possit, quantum referat ad uoluptatem, existimare aliquid esse proprie suum. Non* [29] *enim frustrà ipse er-*

refert, existimare propriũ aliqd esse. Nõ[29] enim sine causa singuli mortales amicitia tenẽtur erga semetipsos, sed hoc est naturale. Esse[30] aũt quẽpiã amatorẽ suijpsius, meritò uituperatur. Nõ[31] est aũt hoc diligere semetipsum, sed[32] magis quã oportet diligere: quẽadmodũ[33] amatorẽ pecunię: quia[34] diligũt oẽs, ut ita loquar, singulas huiuscemodi. Quinetiã[35] gratificari & opitulari amicis, uel hospitib⁹, uel sodalib. iucũdissimũ est: qd[36] fit, cũ bona ppria sunt. Hęc[37] aũt amplius nõ cadũt in illos, q̃ ualde unũ faciũt ciuitatẽ. Et[38] prẽter hęc interimũt opera duarũ uirtutũ apertè: tẽperãtiæ[39] quidẽ, quod ptinet ad uxores (est[40]. n. honestũ factũ, abstinere se ab aliena propter tẽperantiã) liberalitatis[41] aũt, quod ptinet ad bona. Neq;[42]. n. perspicietur, qui est liberalis, neq; geret factũ ullũ liberale. In usu[43] enim bonorũ liberalitatis factũ est. Pulcra[44] igitur facie tenus huiuscemodi reip. cõstitutio & humana uideri posset. Qui. n.[45] audit, libẽter recipit, putãs fore amicitiã quandã admirabilẽ omnib. erga oẽs: præsertim[46] cũ accusauerit aliquis mala, q̃ insunt in ciuitatibus, tanquã gignantur, quia nõ sunt cõmunia bona. intelligo autẽ lites, quas sibi intendũt de cõtractibus, & iudicia falsorũ testimoniorũ, & assentationes diuitũ: quorũ[47] nihil existit, quia bona propria, nõ cõmunia sunt: sed ortũ cuncta habent è prauitate hominũ. quia[48] eos, qui cõmunia possidẽt & cõmunicant inter se aliqua re, uidem⁹ multo magis cõtrouersari, quàm eos, qui priuatim bona tenẽt: sed spectamus paucos, qui è cõmunionib. litigent, cũ multis cõferentes, qui propriè bona possidẽt. Adhuc[49] aũt iustũ est nõ solùm dicere quot malis priuabũtur, si cõmunia cũcta habuerint, uerũetiam quot bonis. Perspicit[50] aũt, nõ posse ullo pacto traduci sic uita. Causam[51] aũt fuisse Socrati lapsionis existimãdũ est fundamẽtũ, quo usus est, nõ rectũ decet[52]. n. esse aliquo modo unã & domũ & ciuitatẽ, sed nõ omnino. Est[53]. n. quomodo nõ erit, cũ pgressa fuerit, una: est etiã, qũo erit quidẽ, ppè[54] aũt existẽs ut ciuitas non sit, deterior ciuitas erit. Quẽadmodũ[55] si quis è plurib. uocib. cõcordib.

μύθητον, ὅσον διαφέρει τὸ νομίζειν ἰδιόν τι. μὴ[29] γὰρ ὁ μάτλω τ̃ πρὸς αὐτὸν αὐτὸς ἔχει φιλίαν ἕκαστος· ἀλλ' ἔστι τοῦτο φυσικὸν. τὸ[30] δ' φίλαυτον εἶναι, ψέγε) δικαίως. οὐ[31] ἔστι δ' τοῦτο φιλεῖν ἑαυτὸν, ἀλλὰ[32] τὸ μᾶλλον, ἢ δεῖ φιλεῖν· καθάπερ[33] & τὸν φιλοχρήματον· ἐπεὶ[34] φιλῶσι γε πάντες, ὡς ἐπεῖν, ἕκαστον τ̃ τοιούτων. ἀλλὰ[35] μὴν & τὸ χαρίσασθαι & βοηθῆσαι φίλοις, ἢ ξένοις, ἢ ἑταίροις, ἥδιστον· ὁ[36] γίνεται, τ̃ κλήσεως ἰδίας οὔσης. ταῦτά[37] τε δὴ συμβαίνει τοῖς λίαν ἐν ποιοῖσι τὴν πόλιν. &[38] πρὸς τούτοις ἀναιροῦσιν ἔργα δυοῖν ἀρεταῖν φανερῶς· σωφροσύνης[39] μὲν, τὸ περὶ τὰς γυναῖκας· ἔργον[40] γὰρ καλὸν, ἀλλοτρίας οὔσης ἀπέχεσθαι διὰ σωφροσύνην· ἐλευθεριότητος[41] δ', τὸ περὶ τὰς κλήσεις. οὔτε[42] γὰρ ἔσται φανερὸς ἐλεύθερος ὢν, οὔτε πράξει πρᾶξιν ἐλευθέριον ἀδεμίαν. ἐν τῇ[43] γὰρ χρήσει τ̃ κτημάτων τὸ τ̃ ἐλευθεριότητος ἔργον ἐστίν. εὐπρόσωπος[44] μὲν ἂν ἡ τοιαύτη νομοθεσία, & φιλάνθρωπος εἶναι δόξειεν. ὁ[45] γὰρ ἀκροώμενος ἄσμενος ἀποδέχε), νομίζων ἔσεσθαι φιλίαν τινὰ θαυμασίαν πᾶσι τοῖς ἅπαντας· ἄλλως[46] τε καὶ ὅταν κατηγορῇ τις τῶν νῦν ὑπαρχόντων ἐν τ̃ πολιτείαις κακῶν, ὡς γινομένων διὰ τὸ μὴ κοινὰ εἶναι τ̃ ὄντων. λέγω δ' δίκας τε πρὸς ἀλλήλους περὶ συμβολαίων, & ψευδομαρτυριῶν κρίσεις, καὶ πλουσίων κολακείας. ὧν[47] οὐδὲν γίνεται διὰ τὴν ἀκοινωνησίαν, ἀλλὰ διὰ τ̃ μοχθηρίαν. ἐπεὶ[48] & τὰς κοινὰ κεκτημένας, & κοινωνοῦντας, πολλῷ διαφερομένους μᾶλλον ὁρῶμεν, ἢ τοὺς χωρὶς τὰς οὐσίας ἔχοντας· ἀλλὰ θεωροῦμεν ὀλίγους τ̃ ἐκ τ̃ κοινωνιῶν διαφερομένους πρὸς πολλοὺς συμβάλλοντες τοὺς κεκτημένους ἰδίᾳ τὰς κλήσεις. ἔτι[49] δ' δίκαιον μὴ μόνον λέγειν ὅσων στερήσον) κακῶν κοινωνήσαντες, ἀλλὰ & ὅσων ἀγαθῶν. φαίνε)[50] δ' εἶναι πάμπαν ἀδύνατος ὁ βίος. αἴτιον[51] δ' τῷ Σωκράτει τ̃ παρὰ τοῦτο λέγειν νομίζειν τ̃ ὑπόθεσιν, ἐκ τ̃ ὄντων ὀρθῶς. δεῖ[52] μὲν γὰρ εἶναί πως μίαν & τ̃ οἰκίαν & τ̃ πόλιν, ἀλλ' ἁπάντως. ἔστι[53] μὲν γὰρ ὡς ἐκ ἔσαι προϊοῦσι πόλις ἔστι δ' ὡς ἔσαι μὲν, ἐγγὺς[54] δ' ἔσαι τ̃ μὴ πόλις εἶναι, ἔσαι χείρων πόλις. ὥσπερ[55] κἂν εἴ τις τὴν συμφωνίαν ποιήσειεν ὁ-

ga se amicitiã unusquisq; gerit: sed hoc à natura est insitum. Esse[30] autem sui amantem, quod dicunt Græci φίλαυτον εἶναι, meritò uituperatur. At[31] non est hoc seipsum amare, sed[32] magis, quàm oporteat, amare: quemadmodum[33] pecuniæ esse amantem. Namq;[34] amant ferè omnes unumquidq; talium rerũ. Ve-runtamen[35] munificentiam cõferre in amicos, eisq; opem ferre, aut hospitibus, aut sodalibus, iucundissimum est: quod[36] tum fit, cùm bona propriè à singulis possidentur. Hæc[37] igitur ijs non contingunt, qui ciuitatem nimis unam faciunt. Et[38] præterea duarũ uirtutum munera perspicuè tollunt: quod[39] ad uxores quidem attinet, temperantiæ: honesta[40] enim actio est, ab ea, quæ aliena est, propter temperantiam se abstinere: quod[41] ad fortunas autem, liberalitatis. nam[42] neq; apparebit quis sit liberalis, neq; ullam actionem expromet liberalem. In[43] usu enim bonorũ, quæ possidẽtur, liberalitatis munus situm est. Huius[44] igitur legis rogatio speciosa quidẽ, & humana uideri possit. Nam[45] qui eam audit, libenter & cupidè amplectitur atq; approbat, existimans admirabilem quandam omnibus inter omneis amicitiam futuram: præsertim[46] ubi quis mala, quæ nunc sunt in his reip. administrandæ formis, accuset, quasi ex eo nascantur, quòd nõ sint omnium ciuium facultates communes: dico autem lites & controuersias inter ipsos de rebus contractis, & falsorum testimoniorum iudicia, & diuitum assentationes: quorum[47] nihil fit propterea quòd bonorum non sit communicatio, sed propter improbitatem. Nam[48] etiam eos qui bona communiter possident, atq; inter se cõmunicant, multo magis inter se dissidere uidemus, quàm qui seorsum facultates habent. Sed paucos spectamus ex communicatione bonorum inter se dissidenteis, cum multis propriè rem familiarẽ possidentibus comparantes. Præterea[49] uerum est, non solùm quot malis carituri sint, qui bonorum communionem fecerint: sed etiam quot bonis, exponere. Videtur[50] autem prorsus fieri nõ posse, ut hic uitæ cultus consistat. Causam[51] autem & originem fraudis atq; erroris Socrati fuisse existimare oportet id, quod ab eo suppositum est, quasi uerum ac rectum, cùm aliter sit. Debet[52] enim quadã ex parte & quodammodo una esse & domus, & ciuitas, sed non omni ex parte, neq; omnibus modis. Futurum[53] enim est aliquo modo, ut longius progressa non sit ciuitas: aliquo[54] modo erit illa quidẽ ciuitas, sed cũ parũ ab eo abfuerit, ut nõ sit ciuitas, deterior erit ciuitas: quẽadmodum[55] si quis concentum ex multis uocibus constantem, quam symphoniam uocant

effice-

simul uocẽ,uel[56] ordinem moruũ,rhythmũ uocatũ,unũ incessum.Sed[57] oportet,multitudinẽ existentẽ, ut prius dictũ est, per disciplinã cõmunem & unã facere: eumq;[58] qui debet disciplinã inducere, & existimat pfidio huius fore ciuitatẽ studiosam, absurdũ est huiuscemodi reb.putare se correcturũ, & nõ institutis & studio sapientiæ ac legibus: quemadmodũ[59] quæ pertinẽt ad possessionẽ bonorũ Lacedęmone,& in Creta cœnis publicis legũ scriptor communia reddidit.Decet[60] quoq; hoc nõ ignorare,opus esse,multũ tẽpus & multos annos attẽdere,in quib.nullo modo fefellissent, si hęc bene se habuissẽt. Cũcta[61].n. fermè inuenta sunt: uerũ[62] hęc quidẽ non collecta sunt:his[63] aũt homines nõ utũtur,intelligentes ipsa. Maximè[64] aũt hoc perspicuũ fieret,si qs reb. ipsis uideret huiuscemodi remp.constitutã.Nõ[65] enim ualebit, nisi in partes secãs ipsam & seiungens, efficere ciuitatẽ, quædã in cœnas publicas,quędã in phratrias, quędã in tribꝰ. Quare[66] nihil aliud usũ ueniet legib. definitũ esse, prętер quã ne custodes colãt agros: qđ[67] quidẽ etiá nũc Lacedęmonij efficere aggrediũtur. Sed[68] neq; etiã modus totiꝰ reip. quis erit ijs q sunt participes ipsius.neq; dixit Socrates, neq; pcliue est dicere.Atqui[69] fermè multitudo ciuitatis aliorũ ciuiũ fit multitudo, de[70] quib. nihil definitũ est, utrũ & agricolis cõmunia decet esse peculia,uel singulis propria: adhuc aũt & uxores & filios, pprios uel cõmunes.Si[71] nãq; eodẽ pacto cõmunia omniũ omnia, quid intererit inter hos & custodes? uel[72] quid plus erit perferentib. imperiũ ipsorũ, uel[73] quid edocti tolerant imperiũ,nisi[74] aliquid excogitarint huiuscemodi,quale Cretenses?Illi nãq; alijs ijsdẽ seruis cõcessis, solũ interdicũt ipsis exercitationib. corporis, nec sinũt arma tenere.Si[75] aũt, quemadmodum in alijs ciuitatibus,& apud illos erunt huiuscemodi, quis modus erit communionis? In[76] una enim ciuitate duas esse ciuitates necesse erit,&has inter se subcõtrarias. Facit[77] enim custodes, tanquam præsidij causa illic constitutos:agricolas aũt & opifices & alios, ciues.

μοφωνίαν, ἢ[56] τὸν ῥυθμὸν βάσιμίαν. ἀλλὰ[57] δεῖ πλῆθος ὂν, ὥσπερ εἴρηται πρότερον, διὰ τὴν παιδείαν κοινὸν καὶ μίαν ποιεῖν. ἐπ[58] τὸν γε μέλλοντα παιδείαν εἰσάγειν, καὶ νομίζοντα διὰ ταύτης ἔσεσθαι τὴν πόλιν σπουδαίαν, ἄτοπον τοῖς τοιούτοις οἴεσθαι διορθοῦν· ἀλλὰ μὴ τοῖς ἔθεσι, καὶ τῇ φιλοσοφίᾳ, καὶ τοῖς νόμοις. ὥσπερ[59] τὰ περὶ τὰς κλήσεις ἐν λακεδαίμονι καὶ κρήτῃ τοῖς συσσιτίοις ὁ νομοθέτης ἐκοίνωσε. δεῖ[60] δὲ μηδὲ τοῦτο αὐτὸ ἀγνοεῖν, ὅτι χρὴ πρόσεχειν τῷ πολλῷ χρόνῳ, καὶ τοῖς πολλοῖς ἔτεσιν, ἐν οἷς οὐκ ἂν ἔλαθεν, εἰ ταῦτα καλῶς εἶχε. πάντα[61] γὰρ εὑρεθὸν εὕρηται μὲν, ἀλλὰ[62] τὰ μὲν οὐ συνῆκται, τοῖς δ' [63] ἀχρῶνται γινώσκοντες. μάλιστα[64] δ' ἂν γένοιτο φανερὸν, εἴ τις τοῖς ἔργοις ἴδοι τὴν τοιαύτην πολιτείαν κατασκευαζομένην. ἐπ[65] γὰρ δυνήσεται, μὴ μερίζων αὐτὰ καὶ χωρίζων, ποιῆσαι τὴν πόλιν, τὰ μὲν εἰς συσσίτια, τὰ δὲ εἰς φρατρίας καὶ φυλάς. ὥστε[66] ἄδηλον ἄλλο συμβήσεται νομοθετημένον, πλὴν μὴ γεωργεῖν τὰς φύλακας ὅπερ[67] καὶ νῦν λακεδαιμόνιοι ποιεῖν ἐπιχειροῦσιν. ἐπ[68] μὴν ἀλλ' ἐδὲ ὁ τρόπος τῆς ὅλης πολιτείας τίς ἔσται τοῖς κοινωνοῦσιν, οὔτ' εἴρηκεν ὁ σωκράτης, οὔτε ῥᾴδιον εἰπεῖν. καίτοι[69] γε δοκεῖ τὸ πλῆθος τῆς πόλεως, τὸ τῶν ἄλλων πολιτῶν γίνεσθαι πλῆθος, περὶ[70] ὧν ἐδὲν διώρισται, πότερον καὶ τοῖς γεωργοῖς κοινὰς εἶναι δεῖ τὰς κλήσεις, ἢ καθ' ἕκαστον ἰδίας· ἔλη ἢ καὶ γυναῖκας καὶ παῖδας, ἰδίους ἢ κοινούς. εἰ[71] μὲν γὰρ τὸν αὐτὸν τρόπον κοινὰ πάντα πάντων, τί διοίσουσιν οὗτοι ἐκείνων τῶν φυλάκων; ἢ πῶς[72] πλεῖον τοῖς ὑπομένουσι τὴν ἀρχὴν αὐτῶν· ἢ πῶς[73] μαθόντες ὑπομένουσι τὴν ἀρχὴν, ἐὰν[74] μή τι σοφίζωνται τοιοῦτον, οἷον κρῆτες; ἐκεῖνοι γὰρ τἆλλα πάντα τοῖς δούλοις ἀφέντες, μόνον ἀπειρήκασι τὰ γυμνάσια, καὶ τὴν τῶν ὅπλων κλῆσιν. εἰ[75] δὴ καθάπερ ἐν ταῖς ἄλλαις πόλεσι, καὶ παρ' ἐκείνοις ἔσται τὰ τοιαῦτα, τίς ὁ τρόπος ἔσται τῆς κοινωνίας; ἐν[76] μιᾷ γὰρ πόλει δύο πόλεις ἀναγκαῖον εἶναι· καὶ πάντας ὑπεναντίους ἀλλήλαις. ποιεῖ[77] γὰρ τοὺς μὲν φύλακας, οἷον φρουροὺς· τοὺς δὲ γεωργοὺς, καὶ τοὺς τεχνίτας, καὶ τοὺς ἄλλους, πολίτας.

simul uocẽ, uel[56] *ordinem moruũ, rhythmũ uocatũ, unũ incessum. Sed*[57] *oportet, multitudinẽ existentẽ, ut prius dictũ est, per disciplinã cõmunem & unã facere: eumq;*[58] *qui debet disciplinã inducere, & existimat pfidio huius fore ciuitatẽ studiosam, absurdũ est huiuscemodi reb. putare se correcturũ, & nõ institutis & studio sapientiæ ac legibus: quemadmodũ*[59] *quæ pertinẽt ad possessionẽ bonorũ Lacedęmone, & in Creta cœnis publicis legũ scriptor communia reddidit. Decet*[60] *quoq; hoc nõ ignorare, opus esse, multũ tẽpus & multos annos attẽdere, in quib. nullo modo fefellissent, si hęc bene se habuissẽt. Cũcta*[61] *.n. fermè inuenta sunt: uerũ*[62] *hęc quidẽ non collecta sunt: his*[63] *aũt homines nõ utũtur, intelligentes ipsa. Maximè*[64] *aũt hoc perspicuũ fieret, si qs reb. ipsis uideret huiuscemodi remp. constitutã. Nõ*[65] *enim ualebit, nisi in partes secãs ipsam & seiungens, efficere ciuitatẽ, quædã in cœnas publicas, quędã in phratrias, quędã in tribꝰ. Quare*[66] *nihil aliud usũ ueniet legib. definitũ esse, prętер quã ne custodes colãt agros: qđ*[67] *quidẽ etiá nũc Lacedęmonij efficere aggrediũtur. Sed*[68] *neq; etiã modus totiꝰ reip. quis erit ijs q sunt participes ipsius. neq; dixit Socrates, neq; pcliue est dicere. Atqui*[69] *fermè multitudo ciuitatis aliorũ ciuiũ fit multitudo, de*[70] *quib. nihil definitũ est, utrũ & agricolis cõmunia decet esse peculia, uel singulis propria: adhuc aũt & uxores & filios, pprios uel cõmunes. Si*[71] *nãq; eodẽ pacto cõmunia omniũ omnia, quid intererit inter hos & custodes? uel*[72] *quid plus erit perferentib. imperiũ ipsorũ, uel*[73] *quid edocti tolerant imperiũ, nisi*[74] *aliquid excogitarint huiuscemodi, quale Cretenses? Illi nãq; alijs ijsdẽ seruis cõcessis, solũ interdicũt ipsis exercitationib. corporis, nec sinũt arma tenere. Si*[75] *aũt, quemadmodum in alijs ciuitatibus, & apud illos erunt huiuscemodi, quis modus erit communionis? In*[76] *una enim ciuitate duas esse ciuitates necesse erit, & has inter se subcõtrarias. Facit*[77] *enim custodes, tanquam præsidij causa illic constitutos: agricolas aũt & opifices & alios, ciues.*

uocant Græci, eò redigat, ut sit unius uocis sonus: &[56] *sermonẽ numerosum, ut sit pes unus. Verùm*[57] *oportet ciuitatem, cùm sit multitudo, quemadmodũ antea dictum est, disciplina & institutione communem atq; unam efficere. Et*[58] *uerò eum, qui disciplinam sit introducturus, existimans eius opera atque adiumento ciuitatem bonam futuram, absurdum est sperare se talibus institutis eam corrigere, & meliorem facere posse: & non moribus, & philosophia, & legibus. quemadmodum*[59] *quæ ad fortunas & rem familiarem pertinent, Lacedæmone, & in Creta cõuiuys ac sodalitys scriptor legis communia fecit. Ne*[60] *hoc quidem ignorare oportet, ad longum tempus & ad multos annos, in quibus, si hæc rectè essent statuta, non fuisset obscurum, animum esse attendendum. Omnia*[61] *enim propemodum reperta sunt quidem illa, sed*[62] *alia non sunt in unum collecta: alys,*[63] *cùm ea collegerint & cognouerint, non utuntur. Maximè*[64] *autem tota res in promtu sit, si quis talem reipub. administrandæ formam, re constantẽ & usu receptam cernat. Non*[65] *enim poterit, nisi bona partiatur & separet, aliaq; in sodalitia & conuiuia publica, alia in curias, & tribus diuidat, facere ciuitatem. Itaque*[66] *eueniet, ut nihil aliud lege Socratis sit institutum, nisi ut ne custodes agros colant: quod*[67] *& nunc Lacedæmonij facere conantur. Verumenimuerò*[68] *quis totius reipub. administrandæ modus sit futurus, bona omnia inter se communicantibus, neq; exposuit Socrates, neque facile explicari potest. Atqui*[69] *multitudo ciuitatis, ex ciuium, qui inter se differunt, multitudine conflatur: de*[70] *quibus nihil distinctum neq; decisum est, utrũ etiam agricolis inter ipsos communeis esse facultates oporteat, an singillatim proprias: & præterea, utrum uxores et liberos esse proprios, an communeis. Nam*[71] *si eodem modo communia erũt omnium omnia, quid agricolæ different à custodibus? aut*[72] *quid præmij consequentur qui gerunt magistratum? aut*[73] *qua spe, quóue precio adducti magistratum gerent? nisi*[74] *fortè aliquid tale callide excogitent, quale Cretes. Illi enim cætera eadem seruis concedentes ac permittentes, duntaxat eis exercitationũ usũ & armorũ possessione interdixerunt. Quòd*[75] *si qualia in alijs ciuitatibus, talia etiã apud illos erunt, quis erit cõmunionis modus? In*[76] *una enim ciuitate duas esse ciuitates erit necesse, eásque inter se aliquantum contrarias. Facit*[77] *enim custodes quidem ueluti præsidiarios milites & propugnatores: agricolas autem, & artifices, & alios, ciues.*

Queri-

Crimi-

Querimoniæ[78] aũt, & cauſę forenſes, & quęcũq; alia alijs ciuitatib[9] inquit ineſſe mala, cũcta inerunt & his. Atqui[79] dicit Socrates, non fore ut egeant multis legibus, propter diſciplinã, ueluti urbis & fori curatorib[9], & alijs huiuſcemodi magiſtratibus: cùm[80] tamẽ tribuerit tãtùm diſciplinã cuſtodibus. Adhuc[81] autem facit dominos agrorũ agricolas, ſi uectigal ſoluerint. Atqui[82] multo magis ueriſimile eſt ipſos moleſtos futuros, & ſpiritus plenos, quã ſint apud quoſdam Ilotię, & Peneſtiæ, & ſeruitia. Sed[83] enim ſiue neceſſaria hæc ſunt ſimiliter, ſiue non, nunc quidem nihil definitum eſt: & de ijs, quæ ſtatim ſequuntur hæc, quæ ſit horum reſpublica, quæ diſciplina, & quæ leges. Eſt[84] autẽ neq; inuenire procliue, neq; parui intereſt, quales hi ſint ad tuendã cuſtodum cõmunionem. Quin[85] etiã ſi uxores faciet cõmunes, bona autem propria, quæ domus curam ſuſcipiet? quemadmodum in agris ipſarum uiri. Et[86] ſi bona cõmunia, & agricolarum uxores. Abſurdum[87] autem eſt, & è beluis collationẽ ducẽtes, probare uelle eadem oportere tractare mulieres, q̃ uiri: quibus beluis nihil datum eſt, quod[88] quicquam faciat ad diſciplinam domeſticam. Lubrica[89] autem eſt ratio, qua utitur Socrates in creandis magiſtratibus. Eoſdem[90] enim ſemper facit magiſtratus gerere. Hæc[91] autem cauſa ſeditionis exiſtit etiã apud illos, qui nullius dignitatis ſunt, ne dum apud uiros animi plenos & bellicoſos. Neceſſe[92] autem ipſi eſſe, ijſdem ſemper imperiũ dare, perſpicuũ eſt. Nõ[93] enim nũc quidem his, alio autem tempore alijs, mixtũ eſt in animo immiſſum à Deo aurũ, ſed ſemper ijſdẽ. Inquit. n. his quidẽ ſtatim naſcẽtib. miſcuiſſe aurũ, his aũt argentũ: ęs aũt & ferrũ illis, qui opifices futuri erãt, & agricolę. Adhuc[94] aũt cùm demat uitã beatã cuſtodib. totã oportere ait beatã ciuitatẽ efficere legiſlatorẽ. Fieri[95] aũt non poteſt, ut ciuitas tota beata ſit, niſi plurimi, ſi nõ oẽs partes, aut quidã, uitam beatã nacti ſint. Nõ[96] enim eorũdem eſt beatum eſſe, quorum numero par. Hoc[97]. n.

ἐγκλήματα[78] δὲ, καὶ δίκαι, καὶ ὅσα ἄλλα ταῖς πόλεσιν ὑπάρχειν φησὶ κακὰ, πάνθ' ὑπάρξει καὶ τούτοις. καί[79] τοι λέγει ὁ Σωκράτης, ὡς ὀλίγων δεήσον') νομίμων διὰ τὴν παιδείαν, οἷον ἀγυνομικῶν, καὶ ἀγορανομικῶν, καὶ τῶν ἄλλων τοιούτων, ἀποδιδοὺς[80] μόνον τὴν παιδείαν τοῖς φύλαξιν. ἔτι δὲ[81] κυρίους ποιεῖ τῶν κλημάτων τοὺς γεωργοὺς, ἀποφορὰν φέροντας. ἀλλὰ[82] πολὺ μᾶλλον εἰκὸς εἶναι χαλεποὺς καὶ φρονημάτων πλήρεις, ἢ τοὺς παρ' ἐνίοις εἱλωτείας τε, καὶ πενεστείας, καὶ δουλείας. ἀλλὰ[83] γὰρ εἴτ' ἀναγκαῖα ταῦθ' ὁμοίως, εἴτε μὴ, νῦν γ' ἐξ ἀδήλου διώρισται. καὶ περὶ τῶν ἐχομένων, τίς ἡ τούτων τε πολιτεία, καὶ παιδεία, καὶ νόμοι τίνες. ἔστι[84] δ' οὔθ' εὑρεῖν ῥᾴδιον, οὔτε τὸ διαφέρον μικρὸν, τὸ ποίους τινὰς εἶναι τοὺς μέλλοντας σώζεσθαι τὴν τῶν φυλάκων κοινωνίαν. ἀλλὰ[85] μὴν ἔγε τὰς μὲν γυναῖκας ποιήσει κοινὰς, τὰς δὲ κλήσεις ἰδίας, τὶς οἰκονομήσει, ὥσπερ τὰ δὴ τῶν ἀγρῶν οἱ ἄνδρες αὐτῶν; κἂν[86] εἰ κοιναὶ αἱ κλήσεις, καὶ αἱ τῶν γεωργῶν γυναῖκες. ἄτοπον[87] δὲ καὶ τὸ ἐκ τῶν θηρίων ποιεῖσθαι τὴν παραβολὴν, ὅτι δεῖ τὰ αὐτὰ ἐπιτηδεύειν τοὺς γυναῖκας τοῖς ἀνδράσιν, οἷς[88] οἰκονομίας ἐδὲν μέτεστιν. ἐπισφαλὴς[89] δὲ καὶ τὰς ἄρχοντας, ὡς καθίστησιν ὁ Σωκράτης. ἀεὶ[90] γὰρ ποιεῖ τοὺς αὐτοὺς ἄρχοντας. τοῦτο[91] δὲ στάσεως αἴτιον γίνεται, καὶ παρὰ τοῖς μηδὲν ἀξίωμα κεκτημένοις, ἥπου γε δὴ παρά γε θυμοειδέσι, καὶ πολεμικοῖς ἀνδράσιν. ὅτι δ'[92] ἀναγκαῖον αὐτῷ ποιεῖν τοὺς αὐτοὺς ἄρχοντας, φανερὸν. οὐ[93] γὰρ ὁτὲ μὲν ἄλλοις, ὁτὲ δὲ ἄλλοις μέμικται ταῖς ψυχαῖς ὁ παρὰ τοῦ θεοῦ χρυσὸς, ἀλλ' ἀεὶ τοῖς αὐτοῖς. φησὶ δὲ τοῖς μὲν εὐθὺς γινομένοις μίξαι χρυσὸν, τοῖς δ' ἀργυρον, χαλκὸν δὲ καὶ σίδηρον τοῖς τεχνίταις μέλλουσιν ἔσεσθαι καὶ γεωργοῖς. ἔτι[94] δὲ τὴν εὐδαιμονίαν ἀφαιρούμενος τῶν φυλάκων, ὅλῳ φησὶ δεῖν εὐδαίμονα ποιεῖν τὴν πόλιν τὸν νομοθέτην. ἀδύνατον[95] δὲ εὐδαιμονεῖν ὅλον, μὴ τὰ πλείστων, εἰ μὴ πάντων μερῶν, ἢ τινῶν, ἐχόντων τὴν εὐδαιμονίαν. οὐ[96] γὰρ τῶν αὐτῶν τὸ εὐδαιμονεῖν, ὥσπερ τὸ ἄρτιον. τοῦτο μὲν[97] γὰρ ἐνδέχεται τῷ ὅλῳ ὑπάρ-

Criminationes[78] *autem, & querelæ, & iudicia, ſeu actiones, & quæcunque alia in ciuitatibus hærere mala dicit, ea omnia in his quoque hærebunt. Atqui*[79] *ait idem Socrates, ſuis ciuibus paucis omnino legibus opus futurum propter diſciplinam atque inſtitutionem: uerbi gratia, ædilitijs, & forenſibus, & ad res uenaleis pertinentibus, & alijs talibus: cùm*[80] *diſciplinam tribuat cuſtodibus tantùm. Præterea*[81] *uerò agricolas bonorum & poſſeſſionum ſinit eſſe dominos, dum modo uectigal impoſitum penſitent. At*[82] *multo probabilius eſt, eos aſperos & elatos & ſuperbos fore, quàm apud Lacedæmonios elotęas, apud Theſſalos peneſtęas, & ſimilia apud alios ſeruitia. Sed*[83] *enim utrum ſint hæc æquè neceſſaria, nę ne ſint, nunc quidem nihil ab eo definitum eſt. Tum neq; de cæteris proximis & deinceps ſequentibus, quæ ſit horum reip. adminiſtrandæ ratio, & diſciplina, quæ leges. Neq;*[84] *eſt autem ad inueniendum facile, neq; parum refert, quomodo ſint conformati ad cuſtodum communitatem tuendam & conſeruandam. Iam*[85] *porrò ſi mulieres quidem faciet communeis, poſſeſſiones autem & facultates proprias (etiam*[86] *ſi ſint communes agricolarum poſſeſſiones, atq; uxores) quis rem familiarem adminiſtrabit ac procurabit, quemadmodum rem ruſticam earum uiri adminiſtrant? Abſurdum*[87] *autem etiam eſt, facta cum beſtijs comparatione, probare, eadem ſtudia ſequi, eademq; munera obire mulieres atq; uiros oportere: cùm*[88] *ad beſtias nullum rei domeſticæ ſtudium pertineat. Periculoſa*[89] *porrò eſt etiam magiſtratuum creandorum ratio, quo modo quidem Socrates creat. Perpetuò*[90] *enim uult ab eiſdem obtineri magiſtratus. At*[91] *hinc ſeditionis cauſa oritur etiam apud homines contemtiſſimos, atq; abiectiſſimos: multo magis apud animoſos & bellicoſos uiros. Neceſſe*[92] *autem eſſe, eum perpetuos & ſemper eoſdem facere magiſtratus, perſpicuũ eſt. Non*[93] *enim nunc horum, nunc illorum animis admiſtum eſt aurum illud diuinum: ſed ſemper eorũdem. Ait autem, Deum alijs ſtatim naſcentibus aurum admiſcuiſſe, alijs argentum: æs autem & ferrum ijs, qui futuri ſunt artifices & agricolæ. Præterea*[94] *uerò cùm beatitudinem cuſtodibus adimat, ait latorem legis totam ciuitatem effice re beatam oportere. Atqui*[95] *fieri non poteſt, ut tota ciuitas ſit beata, niſi aut plurimi, aut omnes, aut nonnulli beatitudinem ſint conſecuti. Non*[96] *enim eorundem eſt beata uita, quorum numerus par. Contingere*[97] *enim poteſt, ut totum*

contingit toti ineſſe, partium autem neutræ: beatum [98] uerò eſſe, nullo modo. Atqui [99] ſi cuſtodes non ſunt beati, qui alij erunt? non [100] enim profectò opifices & multitudo ſordidas artes colentium. Reſpub. [101] igitur, de qua Socrates diſſeruit, his dubitationibus, & alijs non minoribus his, obnoxia eſt.

ὑπάρχειν τῶν δὲ μερῶν, μηδετέρῳ τὸ [98] δὲ ὅλῳ μακαριονεῖν, ἀδύνατον. ἀλλὰ [99] μὴν εἰ οἱ φύλακες μὴ ὄλβιοι, τίνες ἕτεροι; οὐ [100] γὰρ δὴ οἵ γε τεχνῖται καὶ τὸ πλῆθος τὸ τῶν βαναύσων. [101] ἡ μὲν οὖν πολιτεία, περὶ ἧς ὁ Σωκράτης εἴρηκε, ταύτας τε τὰς ἀπορίας ἔχει, καὶ τούτων οὐκ ἐλάττους ἑτέρας.

ut totum quidem aliquod, ſit numerus par: neutra uerò eius pars, ſit numerus par: ſed [98] ut totum aliquod ſit beatum, partes autem eius non ſint beatæ, fierì non poteſt. At ſi [99] cuſtodes non erunt beati, qui nam alij erunt? non [100] enim artifices, & opificum illiberalium ac ſordidorum multitudo. Reip. [101] igitur adminiſtrandæ ratio, quam expoſuit Socrates, taleis habet dubitationes, ac difficultates inexplicabileis, & his alijs non pauciores.

COMMENTARIVS ET SCHOLIA.

De communione igitur.) Primùm teſtatur quid proximè fecerit, commemoratq́; à ſe diſputatum eſſe ſatis de communione uxorum ac liberorum: additq́; ordinem inſtitutum poſtulare, ut quærat quę ratio poſsidendi bona, inducenda ſit in remp. ab illis, qui optimum ciuitatis ſtatum fingunt. Statuerat enim Plato fortunas quoq; ciuium communes eſſe oportere. Videndum igitur, dicit, an, ut ille uoluit, communis poſſeſsio bonorum eſſe debeat, ſiue nullo modo communis. Hoc autem oſtendit in quæſtionem quoque ſeorſum uenire poſſe, ac non ſolùm cùm aliquis ſibi propoſuit diligenter examinare legem illam Platonis de communione omnium rerum: id eſt, an qui diſtinctas uxores ac liberos habent, ut nunc omnes (inquit) uiuunt, communes tamen poſſeſsiones bonorum habeãt: nec poſſeſsiones ſolùm, uerum etiam fructus, & quidquid inde capitur. Tribus autem modis hoc adminiſtrari poſſe docet.

Ceu prædia.) Ceu, inquit, agros fundoſq́; ſingulos ciues ſeorſum habere, id eſt ſuos proprioſq́;: fructus tamen eorum eſſe communes: hoc (inquam) pacto, ut domini ipſorum agrorum cultoreſq́; fructus eorum in publicum portent, unaq́ue cum alijs ciuibus ipſos abſumant. quod, inquit, gentes nonnullæ faciunt: intelligit autem barbaras nationes. Siue contrà, inquit, tellurem quidem communem eſſe, communiterq́; ipſos colere: fructus uerò diuidere ſibi ac partiri ſingulos, quantum ſibi ſuiſq́; uſui ſit. Exemplo autem barbarorum quorundam hoc confirmat, ac locum habere poſſe oſtendit, qui ita communiter ſua ætate uiuebant. Tertius autem modus eſt eorum, qui & fundos & fructus ipſorum communes haberent.

Si igitur diuerſi.) Diuidit rationem colendi agros, duobuſq́; modis id confici poſſe oſtendit: quorum alterum faciliorem eſſe affirmat. Agri enim aut à ciuibus participibuſq́; reip. colentur, aut ab alijs quibuſdam. Si alij igitur, inquit, colent ipſos, alia erit ratio, & minus moleſtiæ in ſe continebit: ſi uerò, inquit, illi ipſi fungentur hoc munere, totq́; ac tantos labores ſuſtinebunt, quæ pertinent ad poſſeſsionem bonorum, præbebunt infinitas moleſtias ac difficultates. Quod declarat hoc pacto: in fructibus enim abſumendis, & in operibus faciendis, niſi æqualia omnia ſeruata erunt, ſed inæqualia potius, neceſſe eſt illic naſci querelas. non poterunt enim pati exiſtere aliquos, qui plus abſumant, atque inde domum portent, illi, qui minus capiunt, maiores autem labores in glebis ſubigendis tolerant.

Omnino autem ſimul.) Ponit ante oculos difficultatem huius facti, in uniuerſum oſtendens, quàm ardua res ſit, plenaq́; magnarum moleſtiarum, conuictio, & omnis communio mortalium. Declarat autem hoc primùm exemplo uiatorum, deinde ſimili erorum. inquit igitur: Omnino autem unà cum aliquibus familiariter uiuere, & communicare cum ipſis in omnibus humanis rebus, difficile eſt: in primis autem in hac ipſa, de qua nunc agitur, id eſt in partitione bonorum. Teſtantur hoc, inquit, ac planum faciunt ſuſceptæ communiter aliquorum peregrinationes. uidemus enim maximam partem ipſorum contendere inter ſe acriter, ex omni re, quæ obuiam ipſis facta ſit: & cùm antea ſodales ſorent, quaſi inimicos fieri, cùm alteri apud alteros offendant de puſillis & nullius precij rebus.

Adhuc autem & famulorum.) Præterea, inquit, ex omni numero famulorum illis maximè iraſcimur, quibus ualdè utimur in miniſterijs cotidianis, & quæ crebrò repetuntur, & quia tanquam orbem faciunt, uocata ſunt ἐγκύκλια. Initio autem huius partis, ubi auctor diuidit rationem colendi agros, tetigit etiam D. Thomas, quid moleſtiæ neceſſariò ſubiremus, ſi uteremur agricolis peregrinis: Difficile enim, inquit, foret tot externos homines aliunde accerſire: cuius tamen rei apud auctorem mẽtio nulla: & ſanè non arbitror nos peregrinos illic accipere debere. Præterea addidit, in difficultatibus alterius generis exponendis, non poſſe fieri, ut omnes ciues opus in agro faciant: quia neceſſe eſt aliquos, & eos etiam meliores, ſtudium ſuum ponere in rep. adminiſtranda: quod etiam minimè tetigit Ariſtoteles.

Communia igitur eſſe bona.) Cùm exploſerit communionem bonorũ, &, quibus difficultatibus obnoxium ſit habere prędia communia, oſtendit: conſilium ſuum nunc aperit, & quid oporteat nos in hoc ſequi docet. unde etiam intelligetur, quot bonis nos priuaret communio illa. inquit autem: Communia habere bona has in ſe moleſtias continet, quas commemoraui: & alias etiam nonnullas, quas omiſi. Quare exiſtimandum eſt, curari illa, ut nunc fit, rationi ei ualde præſtare, ſi præſertim uſitata peruulgataq́; ratio moribus expolita atque ornata fuerit: nec non etiam ordine rectarum legum. Ita enim, inquit, habebit in ſe id boni, quod ex ambabus contrarijs rationibus ab alijs capitur. Non omnino autem fidens moribus, qui facilius mutari & corrumpi ſolent, addidit neceſsitatem eius benignitatis impoſitam à legibus.

Intelligo autem ex ambabus.) Interpretatur accuratè quid intellexerit, cùm inquit, Mediam hanc rationem (nam media prorſus erit ab ipſo excogitata, ſi id factum fuerit, quod admonuit) omne bonum in ſe habituram, quod ex ambabus illis non ſolùm diuerſis, uerum etiam contrarijs inter ſe capi poteſt. Dico igitur, inquit, ex ambabus, id eſt, ex inſtituto illo, quod præcipit prædia eſſe communia: & altero, quo ſua ſunt & propria certorum dominorum. Oportet enim, inquit, aliquo modo illa eſſe publica, ſed tamen ſimpliciter propria. Πῶς quod inquit, ſignificauit benignitate dominorum illa aliquo modo fieri cõmunia: quia fructibus eorum prædiorum alieni etiam uterentur: ſimpliciter autẽ & omnino, quia præter fructus aliquos non licebat alijs inde quicquam domum ſuam deriuare: mancipium namq; erat dominorum.

Curæ namq; diuiſæ.) Oſtendit, quæ bona inde naſcantur, ſi prædia fuerint propria ſingulorum ciuiũ. Primùm enim, dicit, ſtudia in ipſis colendis adhibita, curæq́;, quia diſtinctæ erunt, non parient querimonias: quemadmodum facerent, ſi communiter colerentur: & magnæ acceſsiones fient fundis illis: ſinguli enim hætebunt ipſis, ut ſuis proprijſq́;, non communibus cultoribus ipſis cum alijs. Quod autem requiritur, ut redundet aliquid fructuum eorum in alios, & aliquo modo communes ipſi ſint cum ciuibus, proficiſcetur à uirtute liberalitateq́;, quã eò inſeri debere, inſtitutis ac legibus ad hoc aptis, ſignificaui. Docet autem hoc poſſe fieri, nec nouum & inauditum eſſe, teſtimonio prouerbij peruagati, quo admonemur, fortunas amicorũ debere eſſe communes. eius autem meminit quoque Plato & in 4. & in 6. libro de Republica.

Eſt autem & nunc.) Ne exiſtimetur hoc unum eorum eſſe, quæ facilius præcipiuntur, quàm fiant, nec ſanè poſſunt habere exitũ: docet ſua ætate ſimulacra non parua apparere huius liberalitatis in aliquibus ciuitatibus. Quare id, qđ illic quaſi deſcriptum eſt & informatum, oſtendit quomodo melius reddatur, & cura ſtudioq́; perficiatur. Si namq; foret tale, ut perfici non poſſet, non eſſet inchoatum. Vtitur autem nomine, quod oſtendit opus aliquod adumbratum, ut poſtea, maiore ſtudio adhibito, abſoluatur: id autem eſt ὑπογεγραμμένον. Nam pictores etiam prius deſcribunt imaginem, quã pingendam ſuſceperunt: poſtea coloribus augent atque ornant. Præſertim autem, quod dixit, effici poſſe affirmat in bene inſtitutis ciuitatibus, in quibus partim eorum ſunt, partim autem ſtudio induci eò poſſunt.

Proprium enim ſingulis.) Explicat morem harum rerumpublicarum, ad benignitatem procliuium: inſtitutumque optimum hoc laudat. illic enim, inquit, ſinguli ciues, bona propria habentes, copiam quorundam ipſorum faciunt amicis, reliquuntq́; ipſis ea utenda: alijs autem ſuis itidem bonis utuntur, tanquam communibus. Neque enim negarẽt uſum

sum etiam illorum alienis, ipsiq; eodem pacto fruuntur, cùm res poscit, rebus alienis tanquam communibus, & in quibus habeant aliquid iuris: ceu, inquit, Lacedæmone fit (unam enim aliquam earum ciuitatum appellare uoluit) illic enim utũtur seruis passim alienis, ut suis ferè facerent: & ut seruis, ita etiam equis ac canibus in uenatu. Nec tantùm hoc faciunt in his rebus, quæ quales accipiuntur redduntur, & nihilo deteriores usu fiũt: uerum etiam in his, quæ absumuntur, eadem libertate uti consuerunt: ceu si contigerit, ut egeant rebus accommodatis peregrinationi, iter in suis finibus facientes, sumunt ipsas ex agris, uiæ propinquis. Memoriæ proditum est à ueteribus & Græcis & Latinis scriptoribus, hoc quoque seruasse Atheniensem Cimonem, qui fertur sustulisse septa suorum agrorum, ut cuncti & peregrini & ciues liberè sumerent inde, si fortè egerent, poma cæteroscque fructus (ita enim rẽ narrauit Plutarchus) cùm tamen Cicero tradat ipsum hospitalem tantùm erga Laciadas, curiales suos, fuisse, qui instituerit, ac uillicis suis imperauerit, ut omnia præberentur, quicunq; Laciades in uillam suam diuertisset. In Heraclidis autem Pontici monimentis quibusdam legitur, Ephialtem, & ipsum ciuem Atheniensem, potestatem fecisse omnibus, qui uellent, poma decerpendi è suis agris. Hac uerò benignitate, quam fert in cœlum hic Aristoteles, intelligitur Romanos antiquitus inter se usos ex uoce illa legatorum Carthaginiensium, literis mandata à Plinio. cuius uerba hęc sunt: Inuenimus legatos Carthaginiensium dixisse, nullos hominum benignius inter se uiuere, quàm Romanos: eodem enim argento apud omnes cœnitauisse se ipsos. Nec tamen puto hoc eos protulisse, laudandi animo inuisam sibi nationem: sed potius astutè ipsos rudes, & à splendore omni uacuos significare uolentes: cùm tamen id institutum, si uerè expenderetur, maiore ita laude dignum foret. Ἐφόλῳ, nisi fallor, hic ualent non tam pecunias itineri faciẽdo necessarias, & ut loquimur, uiatica, quàm cæteras omnes res illi tempori aptas. Aretinus, cui quoque non uisum est, congruere ullo modo communem notionem ἐφοδίων huic loco (neque enim commodè pecunia sumitur ex agro) uertit Vehicula. Et sanè ipse in hoc quoque iudiciũ hominis non improbarem, si inuenissem aliquando apud ueterem aliquem scriptorem hoc uerbum ita usurpatum.

Perspicuum igitur est.) Hæc est conclusio totius huius rationis: putat enim se & argumentis, quib. usus est, & exemplo quarũdam honèstarum ciuitatum, præsertim autem Spartiatarum, planum fecisse, quod uoluit. Quia tamen quæreret aliquis, quæ uia sit inferendi in animos ciuium hanc benignitatem, persuadendiq; ipsis, ut rebus suis patiantur alienos uti: addit, hoc curæ futurum illis, qui susceperint ornandã optimis moribus ciuitatẽ. Nam non est dubiũ, quin auctor, cùm inquit, ὅπως γίνονται τῶτο, intellexerit homines, non fortunas patrimoniaq; eorũ. hoc enim, præter alia, declarat genus ipsum, quod non cõuenit κτήσεσι: interpretes tamen acceperunt, tanquam si iusserit fortunas moderandas, & hac disciplina imbuendas. Delectatum uerò magnopere fuisse optimum doctorem hoc suo consilio, ac ueram hanc rationem possidendi existimasse, declarat quod in 7. horum librorum idem repetit.

Adhuc autem dici non potest.) Secundum hoc argumentum est, quo constituit iudicium suum: atq; oportere indicat possessiones bonorum proprias esse, non communes. Non facile enim exponi posse dicit, quanti momenti sit ad implẽdos animos hominum uoluptate, putare ipsos aliquod bonum suum ac proprium ipsorum esse. Non enim stultè, nec sine causa singuli diligunt semetipsos: sed est hoc, inquit, infixum hominibus à natura: nec tamen quasi, inquit, inficior meritò illos insimulari, qui appellantur φίλαυτοι: neque hoc repugnat sententiæ meæ, ut uidetur. Differit autem de notione huius iuncti nominis, ac qui uocari soleant passim φιλαύτοι, declarat. Quod autem facit ad amorem erga semetipsum significandum, peruulgata quoque uoce hoc tradebatur: cuius meminit Plato in 5. libro de Legibus, atque eam laudat. Eandem etiã expressit Latinus comicus his uerbis:

Verum illud uerbum est, uulgò quod dici solet, *Omnes sibi malle melius esse, quàm alteri.*

Non est autem hoc.) Docet errare eos, qui putent uocem illam iunctam, quæ meritò uituperatur, sententiæ suæ aduersari, nec uim ipsius rationemq; tenere. Neque enim uocatur φίλαυτος, qui simpliciter, &, ut oportet, se ipsum diligit: sed qui sine modo ullo hoc facit, ac magis quàm res ferat, se suasque res omnes amat. Probat autem hoc uerum esse exemplo alius, similis huic, nominis, id est φιλοχρήματον. Poterat autem idem confirmare alijs multis huiusce modi uocibus, in quarum prima parte nomẽ est, quod ualet cupidũ & amatorẽ esse. Nã eodẽ pacto uocatur aliquis φίλιππος, φιλήδονος, φιλοπάτωρ, φιλομήτωρ (cuncti enim hi ita appellabantur) quia plusquam oporteret, res illas amarent. Docuerat autem ante ipsum Plato hanc uim esse huiusce modi omnium uerborum: in 1. enim libro de Optima rep. ita induxit Socratem loquentem, cùm accusaret Glauconem, qui uidebatur hoc ignorare: ἢ σὲ οἰόμεθα ὁπὸ τὸ φιλόπολον καὶ φιλάργυρον εἶναι ὄνειδος λέγεσθαι πε, καὶ ἐσ. Sed redeamus ad auctorem exemplumq; ipsius: ceu inquit φιλοχρήματον: ita uocatur qui pecuniæ est auidus, & quasi insanit ob amorem illius, non qui bono modo rem familiarem diligit. Declarauit hoc etiam Cicero, qui oraculum hoc editum Lacedæmonijs, ἀ φιλοχρηματία σπάρτην ὀλεῖ, ἄλλο δὲ δοῖεν, uertens, inquit: Spartam nulla alia re, nisi auaritia perituram. Addit Aristoteles, inde cognosci, non ualere hæc uerba, quod falso quidam existimasset: quia cuncti ferè mortales diligunt res illas, cum quarum nominibus iuncta est uox hæc: nec tamen aut φιλοχρήματοι, aut φιλόπολοι, aut cæteris huiusce modi nominibus appellantur.

Quinetiam gratificari.) Hoc tertium argumentum est, quo significat communionem bonorum priuare homines maxima uoluptate, quam capiunt benignè faciendo ijs, quos dignos putant sua liberalitate. inquit igitur: Quin etiam pecunia gratificari & opem ferre amicis, aut hospitibus, aut sodalibus, est res ualde iucunda, & quæ lætitia non paruã eos afficit. Gustatur autem hæc uoluptas & exercetur tam clara uirtus, cùm bona sunt propria, & nullo modo communia: tunc enim nulli inueniũtur, qui egeant. Addit autem in extremo, quo concludit superiorem lõgam disputationem, hæc incommoda cadere in illos, qui nimis studeant unam reddere ciuitatem. Particulam negandi, quæ hic legitur in excusis libris, arbitror melius esse delere: uetus enim tralatio non expressit, neque etiam D. Thomas eam agnoscit. συμβαίνειν autem ita capitur multis locis ab hoc nostro scriptore.

Et præter hæc interimunt.) Præterquam quòd eripiebant facultatem hominibus suis illis institutis gratificandi & opitulandi pecunia aliquibus, ut demonstratum est: affirmat eosdem communione uxorum & bonorum (simul enim argumentatur contra utramque legem) extinguere apertè facta duarum uirtutum, temperantiæ inquam, quod pertinet ad communes uxores (Cùm sit, inquit, pulcrũ factum temperare sibi ab aliena, honestatis causa, & propter illam ipsam uirtutem) liberalitatis autem, quod pertinet ad pecuniam bonaq; itidem communia. Cùm autem uideret fieri posse, ut illic etiam aliquis uoluntate liberalis existeret, libenterque opera uirtutis illius exerceret, nisi impediretur lege Socratis: inquit, ipsum cognitum non iri, esse illius animi: habitus namque animorum intelliguntur factis ipsis. Qui uerò nihil, quod suum propriumq; sit, habet, non potest esse uerè liberalis: nulli præterea illic egebunt. Addit autem, manens in eadem hac uirtute, eum, si talis etiam foret, nullo pacto facturum esse aliquid proprium liberalitatis. Cuius suæ sententiæ causam hanc adfert: in usu enim pecuniæ ac reliquorum bonorum, manet opus liberalitatis, & non in animo solùm prono ad benignitatem. Quare initiò etiam non dixit communionem bonorum & uxorum delere penitus geminas has uirtutes, sed tantùm facta earũ: ἔργα enim quod inquit, perspicitur hoc nomine significare uoluisse πράξεις. Videri posset alicui, nõ debuisse hoc nunc addere auctorem, quod pertinet ad liberalitatem, cùm suprà planè docuisset eripi lege Socratis potestatem hominibus iuuandi amicos & cæteras honestas personas sua pecunia. Sed illic ostendit, priuari mortales uoluptate maxima ac purissima illo consilio: hîc autem probat, inde nasci aliud ingens malum: extinguitur enim opus uirtutis, quod & ipsum iniquum est.

Pulcra igitur facietenus.) Cum sibi iam uisus esset fregisse legem Socratis de communione bonorum atque uxorum: intelligeretq; illam habere amatores non paucos, qui ualde ipsa delectarentur: putarentq; falso refertam esse mirificis quibusdam bonis, ac liberare multis molestijs: fatetur sanè ipsam primo aspectu talem esse, formosamq; admodũ uideri. si quis tamen subtiliter ipsam examinet, affirmat eam lõgè aliam uisum iri. Sed singulas sententias expẽdamus. inquit igitur: Formosa sanè statim uideri posset, & humana hæc lex: qui enim audit, libens lætusq; ipsam recipit, existimans inde profecturam admirabilem quandam inauditamq; amicitiam inter omnes participes eius legis: præsertim autem addit, cùm aliquis cœperit accusare mala, quæ nunc affligunt alias respublicas, tanquã illa nascantur, quia fortunæ ciuium nonsunt communes. exponit etiam quæ sint illa, quæ mala uocauit, & tanquam morbos ciuitatum: dicit que se intelligere lites inter ipsos & controuersias de bonis emptis aut uenditis: & de omnibus huiusce modi contractibus: præterea iudicia de falsis testibus: nec non assentationes diuitum, quibus uti coguntur pauperes, ut ab ipsis extor-

extorqueant aliquid nummorum:quæ tamen omnia tradit,si quis bene existimet,ac uerum fontem horum malorum aspexerit,inuenturum eum proficiscì non à proprietate bonorum,nec quia illa communia non sint, uerum à uitio animorum ac prauitate. Εὐωβόλωπον quod esse dixit communionem bonorum, usus est uerbo ualde apto ad eam rem, quam uolebat,ostendendam,& præterea non minus eleganti.ipsum etiam eodem sensu usurpauit Demosthenes pro Ctesiphonte,cùm eandem artem AEschinis exagitans,qui & ipse finxerat narrationem talem, inquit:ἡ λόγος εὐωβόλωπες ἡ μύθος σωθεὶς,& quæ sequuntur:nec non etiam Herodotus, cuius hæc uerba sunt,ὑπεκρίνοντο κατὰ εὐωβόλωπα. Non mihi temperabo,quin admoneam nostrum etiam politissimum poetam hoc expressisse pari elegantia: atque id quoque,quia similis ualde philosophi sententia ipsius est(loquitur enim de re & ipse fallaci,& quę intus longè alia est atque extrà appareat)inquit igitur: O uita nostra, ch' è si bella in uista. reliqua nota sunt non usus est autem ipse iuncto uerbo:neque enim facilis est ad complicãda uerba noster sermo,ut neque etiam Latinus,unde penè totus fluxit. Quod addidit Aristoteles,facilius decipi posse aliquos in spe falsorum eorum bonorum, quæ sibi pollicentur ex communione illa,cùm quispiam accusauerit longa & accurata oratione mala,quæ nũc uisuntur in ciuitatibus:similis huic locus est ille M.Ciceronis,cùm M.Cœlium defendens,inquit: Tantùm peto, ut si qua est inuidia communis hoc tempore æris alieni,petulantiæ,libidinum iuuentutis,quam uideo esse magnam,ne huic aliena peccata,ne ætatis ac temporum uitia noceant.Plato etiam ipse in V.libro de Rep. non destitit criminari proprietatem bonorum, tãquam originem ac ueram causam horum omnium flagitiorum: qua in re facienda appellauit etiam κολακείας πλησίον, ut hic Aristoteles.Vnde planius perspicitur,significare ipsum Platonem uoluisse,qui arbitratur & clamat hæc esse pusilla mala, si conferantur cum alijs multis,quæ inde manifestò prodeunt.

Quia eos,qui.)Hoc quoque exprompsit ad improbandam communionem bonorum,tanquam interitum litium ac cõtrouersiarum ciuitatibus adlaturam.Docet enim,non magno negotio intelligi posse,rem aliter se habere,si quis attendat,quę fiunt.Quare uidetur ductum argumentum hoc à perspicuitate,id est(ut Græci nostri doctoris interpretes loquuntur)ἀπὸ τῆς ἐνεργείας.inquit igitur:Refellit sententiam ipsius,quod uidemus eos,qui aliquid communiter possident cum aliquibus(exempli causa,fundum non diuisum)& quasi socij sunt illius boni,multo magis inter se controuersari,quàm eos,qui habent separatas ab omnibus suas fortunas. Nec enim nos fallere potest numerus minor litigantium è communionibus,quàm propria bona possidentibus:multo enim sunt plures hi,quàm illi. Habita igitur diligenter ratione numeri ipsius hoc est existimandum.Est tamen,ut uidetur, longè alia communio hæc atque societas in aliquibus bonis, qua utuntur uulgò, ab illa Platonis:hic enim duo illi pluresúe communicantes inter se aliquo bono,partem ipsius suam propriamq; habent,indeq; fructus capiunt:qui nisi rectè diuiduntur,pariunt lites illas. Quare uidendum, quàm firmum hoc argumentum sit ad cõuellendam communionem eam,unde participes nihil domum reuocabant.

Adhuc autem iustum.)Docet extremo hoc argumento,iniustè fecisse Socratem, qui in illa sua communione tradẽda, tantùm commemorarit mala,quibus(ut putabat)liberantur ciues,habentes cuncta communia:reticuerit autem bona,quibus ijdem eodem facto spoliantur.uidebatur enim hoc quoque fideliter exponere debuisse, si prodesse uolebat mortalibus.Quod enim fecit tunc,faciunt,qui rem aliquam uerbis ornare studeant. Tot autem ea tãtaq; sunt,ut planè cognoscatur,non posse ullo pacto uita traduci illa lege.Cicero quoque in 3.libro de Legibus eandem astutiam accusat in contraria re præstanda,id est in uitijs alicuius consilij ostendendis inquit enim:Sed est iniqua in omni re ac cusanda,prætermissis bonis,malorum enumeratio.Contrarium igitur quoque,ut ostendit noster,iniquum est.

Causam autem fuisse.)Cùm ostendisset è communione Socratis oriri tot incommoda: unde factum sit,ut tãtus uir tam topere peccarit,aperit.Monstratus namque fons atque origo aliquorum peccatorum,magnam uim habet ad declarãdum illa esse planè errata.Ex paruo autem sæpè principio,si mendum aliquod in se continuerit,multa & grauia mala proficiscuntur Incumbit igitur nunc in hanc rem,ut funditùs euertat illam nimiam communionem,atq; inquit: Causam autem huius fallaciæ Socrati fuisse putandum est,solum illud ac fundamentum minimè uerum ac rectum,sed contrà falsum. Decet enim,inquit,esse aliquo modo unam & domum omnem & ciuitatem:neq; ego hoc reprehẽdo: uerum tamen non omnino penituq; unam:usu enim ipsi ueniet quandoque, si ulterius ita procedet, ut non sit ciuitas. quod fiet, cùm modum nullum in hoc seruabit. Quandoque autem ciuitas adhuc erit, ac speciem sanè ipsius retinebit,cùm tamen uicina sit superiori,quasi interitui ipsius.Et si ciuitas adhuc erit,erit deterior ciuitas. quod continget, cùm restabit adhuc uarietas aliqua:est enim ciuitas una earum rerum,quæ concretæ sunt è partibus disparibus. Huiusce modi autem omnes possunt sanè corrigi,idq; ipsis modicè factum prodest:contraq;,si quis pergeret in eo consilio,ipsas perdat. In ciuitate igitur opus est existere dissimilitudinem aliquam:nec fine ipsa,quod iam patefactum est,foret ullo pacto ciuitas: conceditur tamen.atque id ipsam ornat ut quantum res patitur,extenuetur.

Quemadmodum si quis.)Redarguere uolens errorem Socratis, & magis aperire, quæ origo ipsi causaque fallaciæ fuisset, similibus duobus usus est,ambobus à scientia musica ductis.Idem enim euenturum esse testatur,si quis magis, quàm opus sit, studeat ciuitatem unam reddere(quæ sanè debet aliquo modo esse una,non tamen re ipsa funditusque una)quod usu ueniret illi,qui in cantu concentum ac uocum dissimilium & contrariarum,tanquam concordiam,ita niteretur æqualem & similem reddere,ut nullum uestigium in illa restaret uarietatis:& pro acuta & graui efficeretur una eademq; uox,atque idẽ omnino sonus.Vt enim oblectet,ac suauitate aures perfundat,necesse est illic manere dissimilitudinem illam, sed correctam & quasi mitigatam.Eadem est ratio posterioris similis,cuius itidem exemplo usus est.Nam in numerosa oratione,quam conficiunt dispares ac uarij inter se pedes,id est mobiles ac tardi(idem enim semper numerus satietatem gigneret)uarietas illa numerorum seruari aliquantum debet,nec penitus extingui, ita ne eundem omnino oratio quasi cursum faciat, & ambitus uerborum insistat eodem pacto:decet sanè ipsos tẽtinere aliquid suæ naturæ,sed castigatum,& quantum res patitur,ad similitudinem & unitatem perductum.Ita mihi uisum est hoc loco accipere rhythmos & basin,ut maneam in eodem uocum simili.In uoce enim quoque, ut acutum & graue existit:ita breuitas & longitudo, quæ propriæ partes sunt motionis. Nam Hermogenes in diuersis illis formis dicendi,quas uocat ideas, tradendis,ubi loquitur de compositione uerborum ipsis accommodata,sæpe hæc nomina usurpauit.Sed etiam Plato infrà in 3.libro de Republica,cùm de harmonia disseruisset,uárijsque illis generibns cantus atque instrumentis musicis,quorum partim eijcit è sua republica,partim in eam recipit:egit quoque de rhythmis & basibus,quo etiam loco enumerat plures pedes, & quæ sit uis & natura ipsorum exponit. præterea in 2. de Legibus,ubi disputat de ijsdem rebus.Nec tamen fugit me,uocatam quoque esse basin à musicis in saltatione & ὀρχήσει, quod uidetur testari Pollux in 2.libro sui Onomastici,loquens de partibus pedum. affirmat enim in alijs notionibus huius nominis apud musicos uocari basin,pedem ponere in rhythmo.Videtur, dixi:neque enim mihi exploratum est, intelligátne illic,pedem dicens,pedem hominis,qui saltet:siue pedes,qui conficiant rhythmos. quemadmodum etiam locutus est Plato in posteriore,quod indicaui, exemplo.inquit enim de numerosa oratione,βαίνειν ἐν ῥυθμῷ:id est(ut opinor)aptam orationẽ facere,& numeris quibusdam uinctam. Vocem uerò hanc ductam esse à βαίνω, constat:& βάσιν appellari omnem itionem ac progressionem:sed tamen ad alias res,quæ similitudinem aliquam habent gressionis,transferebatur. Vbi enim pedes sunt, & quoquo modo illi accepti sunt,illic etiam motus & gressus eodem pacto fit necesse est. Dubitari autem non potest, quin etiam exemplum choreæ hic accommodatum sit:etsi Lucianus in libello περὶ ὀρχήσεως potius ipsam ἔμβασιν, quàm βάσιν appellat.nam rhythmorum illic etiam,ut necesse ipsi erat,mentionem fecit. Chorea enim quoque constat è partibus dissimilibus,sed tamen arte ac studio moderatis,sibiq; respondentibus:ceu sunt,ut ipsos nunc uocant,passus simplices,dupli,semidupli,& aliæ huiusce modi nonnullæ ipsius differentiæ,distinctæ ptæterea inter se uelocitate & tarditate motus.

Sed oportet multitudinem.)Cùm demonstrasset auxilio similium,in quam fraudem rapuisset Platonem infinitum illud studiũ ipsius ciuitatem unam reddendi(extinxit enim ita penitus eam)redit ad rationem suam confirmandam:quæ seruata multitudine ac uarietate,legibus idoneis ac moribus id uerè præstat,id est pellit è ciuitate discordias ac reliqua mala, quæ meritò Socrates metuebat.Sed oportet,inquit,uariam retinentem ciuitatem multitudinemq; in ea custodientem,præsidio disciplinæ communem ipsam atque unam reddere:id est,ita instituere ciues,ut suas propriasq; fortunas communes arbitrentur:atque ita ciuitas concors & unanimis una fiat.Quòd si aliquis putaret,addit Aristoteles,disciplinam probans, ipsaq; uti uo-

lens,illam, quam laudauit Plato,esse accommodatam,ipsamq; in ciuitatem induceret, stultè sentiret ac faceret: omnino enim institutis ad hoc uti oportet ac studio sapientiæ, nec nō moribus. Quod custodiri,inquit,uidemus in his,quæ pertinēt ad rem familiarem fortunasque ciuium & Lacedæmone & in Creta:illic enim mensis publicis, qui legibus munierunt resp. eas;patrimonia aliquo modo publicarunt.ijsdem namq; escis uescebantur diuites,quibus & pauperes.unde uox illa fluxit. In sola Spartana Plutum,deum illum diuitiarum,cæcum spectari:non,quemadmodum multi falso putarent,ubique.

Decet quoq; hoc non ignorare.)Hoc etiam ualet ad insimulandum Socratem,qui initio non uiderit, quod decet sedulò cogitare, qui rem aliquam nouam tradendam suscipit. Neque enim oportet eum ignorare, officium ipsius esse, attendere longum præteritum tempus, & multitudinem annorum:quibus nullo modo fefellissent, si hæc bellè se habuissent. Omnia namque ferè inuenta sunt,& à uarijs ingenijs è tenebris eruta,quæ prius clàm erant:quorum tamen partim non sunt recepta,perspectis statim eorum uitijs:partim autem cognita & usurpata,relicta sunt,nec in ullo usu restant, à melioribus uicta. Quod inquit,cuncta fermè inuenta esse,simile est illi Terentiano:Nihil est dictum,quod non dictum sit prius. Sumtum autem argumentum est ab industria & studio mortalium,sedulò indagandi,quæ profutura sperant uitæ suæ.

Maximè autem hoc perspicuum.)Multa uitia illius reipublicæ,quam finxit Plato,& quàm rudis & inchoata sit,cōmuniter nūc affirmat cognosci posse,si quis ipsam fabricatam uideat:& non oratione tātum, uerum etiam re ipsa coagmentatā aspiciat. Neque enim poterit,qui hoc suscipiet,id ullo pacto moliri,nec formam ciuitatis ei adiungere, nisi in partes secuerit, ac quæ illic confusa sunt,distinxerit. Necesse namque ipsi erit in concœnationes quædam diuidere,alia in phratrias, quas uocabat, quædam uerò in tribus. Quare,inquit,perspicietur nihil aliud illic legibus constitutum esse,nisi hoc tantū, ut custodes reip. liberi sint onere colendi agros. Quod etiam ipsum illic nouum non est, cùm Lacedæmonij etiam nunc id efficere aggrediantur: non enim affirmat id uetus institutum esse illius ciuitatis,sed sua ætate ipsos incubuisse in illam curam.

Sed neq; etiam modus.)Insimulat nunc eundem, partibus ipsius reip.nonnullis iam improbatis, qui non accuratè aperuerit formam totius reipublicæ:neque modum ac rationem,quam sequi debent participes ipsius,docuerit,ut facere debebat:ostēditq; non pauca illic esse incerta & dubia. Vnde perspicitur,multis modis remp.illam esse inchoatam & rudem:adiungitq;, si quis etiam conaretur,postquam ipse id non præstitit,hoc explicare,ualde ipsum laboraturum. Quod est igitur hic κοινωνεῖν,non ualet ullo pacto,nisi fallor,habentibus omnia communia,ut interpres quidam accepit:sed participibus ipsius ac ciuibus denique.Reprehendit enim apertè ipsum,qui non monstrarit modum in uniuersum,quem seruare debebāt, qui in illa communione & rep.uiuebant.inquit autem,cùm iam quid desiderari illic posset indicasset: Atqui fermè multitudo numerusque ciuitatis,aliorum ciuium numerus efficitur, id est magna ex parte numerus reliquorum ciuium præter custodes implet ciuitatem: de quibus tamen exquisitè non præcepit,utrum & agricolis etiam oporteret, ut custodibus, communes esse possessiones bonorum,uel singillatim proprias.Præterea,inquit, nō statuit utrum oporteret uxores & liberos proprios esse,uel communes.

Si namq; eodem pacto.)Incipit hic aperire scrupulos,qui existunt in illa republica,& quàm difficile partes ipsius cohærere inter se possint,ostendit. Trium autem meminit, quæ meritò perturbant quempiam. Primum eorum est, quòd si his quoque omnib.eodem pacto erunt omnia communia,nihil illic extabit discriminis inter ipsos & custodes. Secūdum est,cùm custodes gubernaculum reip.teneant,quomodo compensabitur obsequium agricolarum erga ipsos,& quod commodum capiēt, si in officio manserint paruerintq; ipsis?Tertium est, quomodo instructi ijdem & eruditi non recusabunt imperium eorundem? necesse enim est,ut id ab utili aliqua disciplina accipiant:aliter enim perpeti hoc non possent. Addit autem,Nisi fortasse custodes ipsi aliquid huiuscemodi callidè excogitarint,quale Cretenses.illi namq; cùm seruis suis potestatem aliorū omnium faciant,solùm interdicunt ipsis exercitationib.corporis,nec sinunt domi arma habere. Exposui,quomodo capiendum locum putem, quo quæritur extremum trium horum, quæ negotium facessunt,si legetur:ut in excusis omnib. & scriptis libris,quos uidi,τὶ μαθόντες.Verùm quia indicio ueteris tralationis perspicitur in exemplari, quod illa secuta est, scriptum olim fuisse,prima litera mutata, παθόντες: quid sentiam de hac lectione, testabor: neque enim contemnendam puto.Arbitror igitur,si uera est,hoc auctorem ostendere uoluisse: Si uerò fructum nullum capiunt agricolæ sui obsequij,quomodo inducuntur, ut obtemperent similibus ac paribus? & quid uenit ipsis in mentem,ut hoc æquo animo patiantur, quod est alienū ualde ab ingenijs mortalium?

Si autem,quemadmodum in alijs.) Quòd si,inquit,agricolis & opificibus non erunt illic omnia communia,sed eodem ordine habebuntur, quo in reliquis ciuitatibus haberi soliti sunt, & nulla in re discrepantes sint:nō facile est dicere, quomodo ipsi uersaturi sint in eadem rep. cum custodibus,longè aliam uitæ uiam sequentibus,& quomodo ipsis cōuenire possit. Difficultatem autem huius rei aperit,dicens:In una namq; ciuitate duæ ciuitates necessariò erunt:& quod etiā auget molestiā hanc, inter se nonnihil contrariæ. Quin autem hoc uerum sit, dubitari non potest: esse enim uult Socrates custodes, tanquam defensores reipublicæ:agricolas uerò & opifices & cæteros omnes,ciues.

Querimoniæ autem,& causæ.)Hoc etiam argumento premit Socratem,ostenditq; ipsum falso prędicasse de sua republica,futuram illam uacuam à litibus ac forensibus causis, & alijs nonnullis malis,quæ morbi non parui sunt ciuitatum, ut aiebat. Nam & ipsi omnes inuenientur in his quoque hominibus:& tamen Socrates,ut adiūgit,quod itidem uanum esse noster declarat,non opus fore illic multis legibus ac magistratibus affirmabat: quia disciplina recta mores eorum emendabit, nec sinet peccare. Quos etiam magistratus distinctis suisque nominibus Plato enumerauit,ut inuidiam faceret cæteris rebuspublicis,& quot uitia ipsas laceren t monstraret,cùm ipsis frenandis tot remedia quæsita sint. Socrates tamen,inquit, custodibus solis disciplinam tradidit:cæteras autem ciuitatis partes,& colonos & opifices,nulla disciplina muniuit. In 4.autem libro de Rep.hoc fecit Socrates:ac non sine contemtu quodam,illo inquam in loco,ἢ ἡ τὸ παρέρπειν ἀγοραιονομικὰ ἄττα, ἢ ἀσυνομικά, ἢ ἐλλιμενικὰ, ἢ ὅστε ἄλλα τοιαῦτα.nam alter, quo superiorem sententiam complexus fuit,magnificeq; locutus est de fuga controuersiarum inter ciues ac subito discessu, est in V. eorundem librorum, ubi inquit: Τί δὲ δίκαι ἢ ἐγκλήματα καθ' ἁλλήλους οὐκ οἰχήσεται ἐξ αὐτῶν; & quæ sequuntur.Quod facit ad exiguum numerum legum, quem affirmabat Socrates futurum satis suæ reipublicæ: memoriæ proditum est, paucas quoque leges scripsisse Lycurgum. unde fluxit uox illa Charilai,qui erat sororis Lycurgi filius.Cùm enim quæsitū esset ex eo,cur id fecisset Lycurgus:respondit,Qui uerbis non multis utuntur,paucis egent legibus Laconas autem breuitatem orationis amasse,peruulgatum est.

Adhuc autem facit dominos.)Accusat hoc etiam consilium Socratis,quod itidem pertinet ad colonos.Eos autem ille dominos fecerat agrorum, quos colerent,si tantùm definitam partem fructuum illorum deferrent in publicum.inquit enim, ita ipsos futuros multo asperiores & contumaciores, quàm sint reliquæ nationes agricolarum, quorum operā utebantur diuersi Græci populi in agris suis colendis: unde etiam uarijs nominibus ipsos appellabant. Lacedæmonij erant,qui suos agricolas uocabant Ilotas.Penestæ itidem appellatæ sunt familiæ pauperculorum, quæ & ipsæ operā suam assiduam in hoc præstarent:unde impositum illis fuit nomen. Alij utebantur seruis, quorum nonnulli, ut arbitror,ipsos Περοίκους uocabāt,ut Chij:alij uerò Dmoitas,ut Cretes. Quia omnia hęc genera colonorum periculum sæpè creabant populis,quorum agros colerent,& difficile erat rationem inuenire , qua in officio manerēt: inquit hic Aristoteles,colonos Platonis insolentes ea lege factos, quæ nimis ipsis permittebat, futuros molestiores reipublicæ, quàm sint illi,quos nominat.Quàm sæpè autem solerent Ilotes aduersari Lacedæmonioaum partibus in bello, monimentis Græcorum mandatum est. Sed etiam inferioribus temporibus idem ipsos fecisse, testatur T. Liuius de bello Macedonico,libro 4.qui inquit:Ilotarum deinde quidam(ij sunt iam inde antiquitus castellani,agreste genus)trāsfugere uoluisse insimulati,per omnes uicos sub uerberibus acti necantur.Ἀποφορὰν φέρειν,ualet pensionē & debitā mercedem soluere:usus est hac oratione Plutarchus in Lycurgo.

Sed enim siue necessaria.)Reprehendit Socratem, qui quasi abiecerit omnem curam colonorum, & nedum expolierit hoc magnum membrum ciuitatis, ac quomodo pacatum custodiretur docuerit: ne ostenderit quidem, an necessaria sint ipsis erudiendis præcepta & documenta quædam,ut alijs similibus illa cōuenire certum est. Tradit enim si supervacanea esse ducebat, saltem id significare ipsum debuisse. Eodem etiam pacto se Socratem gessisse commemorat in reliquis rebus,quæ ad eosdem pertinent. Neque enim monstrauit, quæ ipsorum ratio futura esset in ea republica, & quæ disciplina,nec non quæ leges. Neque tamen uerum esse dicit,quod aliquis afferret, studio Platonis culpa liberan

di,illam

di,illam esse inuentu facilem,atque ideo præteritam, aut parui omnino ponderis. Neutrum enim eorum est,ut affirmat: neque enim procliue est,neque parui refert, quales coloni sint hi ad tuendam communionem illam custodum, concordiq; animo cum ipsis uiuendum.

Quinetiam si uxores.)Ostendit,manens adhuc in agricolis,uerũ esse quod dixit,existere illic non pauca,quæ studij multum requirunt,nec debebant ullo pacto omitti sine cura ulla:quia non est procliue inuenire ueram rationem illarum rerum tractandarum. Sunt autem nunc plena magnarum difficultatum, ceu,inquit,si uxores agricolarum uolet esse commmunes,possessiones autem bonorum proprias,quis suscipiet dispensationes domorum?hoc enim officium proprium mulierum.Illæ autem,communes cùm sint, nolent sustinere id onus: nec causam ullam habent huius aut illius domus diligentia sua tuendæ. nam uiri curabunt solùm, quæ fient in agris.Idem etiam incommodum illic nascetur, si eodem pacto & possessiones bonorum,agriq; communes erunt,& agricolarum itidem uxores. Non habebũt enim ita quoque,qui rem domesticam regant:uiri enim ambobus his modis occupati semper essent in rebus rusticis:quare laborabit uehementer res familiaris.

Absurdum autem est.)Cùm Socrates probaret,consilium suum uerum esse,qui suadebat, ut feminæ studium ponerẽt in agris colendis,& armis tractandis ut mares, cæteraq; omnia facerent, quæ faciunt uiri: usus fuit simili beluarum. Inquit igitur noster, alienum esse absurdumq; prorsus,uti ea collatione: putareq;, quod fit illic, locum etiam habere in hominibus.Nam beluis necessaria non est disciplina domestica, nec curam aliquam ipsæ suscipiunt tuendæ rei familiaris,quæ nulla penitus ipsis est,cùm mulieres suo proprioq; hoc munere fungantur.Facit igitur hic diligens doctor, quod faciunt omnes,qui exemplum aliquod collationemq; temptant: docet enim,non esse illud simile,quod Socrates idem omnino esse putabat.Simili autem hoc usus est Plato non longè ab initio V.libri de Rep.

Lubrica autem est ratio.)Reprehendit nunc rationem modumq; quo Socrates in sua rep.creabat magistratus,affirmátque esse parum tutum:semper enim ille eosdem uoluerat imperium habere. Quin autem hoc pertineat ad custodes ipsos principesque reipublicæ,nemo potest dubitare. Vitium uerò huius rei aperiẽs Aristoteles,inquit,id esse causam seditionis apud homines etiam,qui non sunt ullius dignitatis,ne dum apud uiros iracundos & bellicosos: nulli enim mortales æquo animo ferunt se semper priuatos esse,uidere autem alios continenter magistratus gerere.Non tamẽ accipere debemus,uoluisse Socratem eosdem omnino homines continuare magistratus, sed eundem ordinem.

Necesse autem ipsi esse.)Docet uerum esse,quod obijcit Socrati:necesse,inquam,ipsi esse eisdem semper remp.administrãdam dare.neque enim apertè hoc ille dixerat. Eruit igitur ex uerbis Socratis ipsius,hoc profectò eum uideri uoluisse: non enim nunchis,alio autem tempore alijs permixtum est in animis aurum,uerùm semper ijsdem:nec ullam uarietatem res recipit.Quia autem inueniretur,qui nesciret, quid aurum in hac re ualeat, exponit paucis commentum illud Socratis,quod Plato in 3.libro de Rep.narrauit. Affirmat enim,inquit ille,his statim à primo ortu Deum miscuisse aurum,his uerò argentum:æs uerò ferrumq; eundem illis,quos uidebat futuros esse opifices & agricolas, & his artibus exercendis destinauerat.Quibus igitur semel nobilissima materies inserta foret in pectus,semper clauum reip.tenebant. neque enim ijsdem hominibus nunc aurum, postea alia quæpiam materia à Deo tribuebatur:sed qui semel obuim magnã sapiẽtiæ auro ornati fuerant,perpetuò ipsum retinebant.quare hi soli erant idonei ciuitati gubernãdæ.

Adhuc autem, cùm demat uitam.)Insimulat eundem,qui uocabat remp. illam suam beatorum ciuitatem, omneq; studiũ ponere legislatorem uolebat in ciuitate beata efficienda: cùm tamen ille ne principes quidem ciuitatis pateretur beatos esse,manifestoq; spoliaret ipsos uita beata.Quomodo enim beatam uitam ducent, qui carent magna parte eorũ bonorum,quæ conficiunt ipsam?Neq; enim sapientia sola, ut semper existimauit hic noster, præstat id summum omnium bonorum:necessaria enim quoque sunt bona externa.Illi autem nihil, quod suum foret, possidebant, orbatiq; prorsus erant ijs quoque uoluptatibus, quæ capiuntur ex liberis & uxoribus. inquit igitur Aristoteles, id refellens, nullo pacto posse ciuitatem aliquam beatam esse, nisi plurimæ ipsius partes, si non omnes, aut saltem aliquæ, beatæ sint.Quia autem intelligebat, inueniri in aliquibus rebus partes, quæ totum gignant sibi dissimile: docet ciuitatem non esse unam illarum . In numeris enim aliquibus id certè usuuenit,ut impares duo pluresúe numeri parem conficiant:duo enim ternarij numeri senarium conficiunt. quod igitur hic non est in partibus, existit in toto : in ciuitate autem nullo pacto.In extremo uerò addidit,aptum ualde ad Socratem conuincendum:Si custodes principesq; reipublicæ non sunt beati,qui potissimum illic participes tanti boni reperientur? hoc enim eximium bonum conuenit potissimum illis.Si namq; tantùm tales forent opifices ac turba uilis,ideó ne ciuitas ipsa beata diceretur?Quæ uerò nũc à nostro contra sententiam Socratis afferuntur,cognosse Platonem,à quopiam dici posse apertum est.fecit enim initio statim 4.libri hæc omnia ab Adimanto commemorari,metuente ne inueniretur aliquãdo aliquis,qui his argumẽtis uteretur:ostendere uolens,minimè beatos esse custodes, atque id sua culpa,cùm carerent ijs bonis,quæ mortales arbitrantur constituere uitam beatam: esset autem in manu ipsorum positum,si uellent ijs abundare. quod à se illic refutatum,& eleganti simili explosum,repetit etiam in V.libro.

Respublica igitur.)Hæc est superioris totius disputationis clausula:affirmat enim,se,quæ notauit,inuenisse in libris de Republica,apta ualde ad eum,qui legit,perturbandum, ac plena magnarum difficultatum: adiungitq; restare adhuc non pauca simila his,quæ non tetigit.

Τὸ δ' αὖτις κ) χωρίς.)Quod in genere queritur de Communitate patrimoniorum optimæ Reip.illud ipsum in specie queri potest in Platonica etiam Rep.quę filiorum & uxorum communitatem introduxit,utrum in hac quoq; expediat communia esse patrimonia.

ὅπερ ἐνια ποιεῖ τῶν ἐθνῶν.)Spartę ex Lycurgi instituto æqualiter diuisus ager erat inter ciues. Ex fructib. inde perceptis in Syssitia singuli demensum lege constitutum infere bant.

Λακωνικὰς ἐγκυκλίους.)Lib.1.c.7.n.10.ἐγκύκλια λακωνήματα uocat.

κοινὰ τὰ τῶν φίλων.)Amicorum communia omnia, non tam quoad possessionem,quàm quoad usum rerum: inter eos potissimum,qui uirtutis & honestatis causa amicitiam ineunt:aut etiam qui propter utilitatem & uoluptatem amici fiunt, uiri tamen boni sunt, ut occasio illa beneuolentiæ externa propter morum similitudinem altiores agat radices. Vilis amicorum est annona bonis,ubi quid deest: inquit Lyricus.quòd qui bonus est, liberalitatis exercendæ occasionem sibi offerri unicè optabit,oblatam auidè arripiet.

τὰ μὲν χρήσιμα.)Τὰ μὲν, scilicet ἰδια:τοῖς δὲ, scilicet τῶν ἄλλων.

ὅσον λακωφέρει τὸ νομίζειν ἴδιον π.)Idem Plato 3.de Rep.

τὸ φίλων τὸν ἄνω.)Eadem docet Plato lib.5.de Legibus.

φίλους γε πάντες.)Ipsius naturæ instinctu opes propter necessitatem uitę omnes amant,tanquam præsidia uitæ naturalia.ἔκφυτον τῶν τοιούτων, scilicet χρημάτων.

ὲν τῇ χρήσει τῶν χρημάτων.)In usu opum liberalitas spectatur,hoc est,ὲν τῇ πράξει χρημάτων.uti lib.4.Ethicorum cap.1.loquitur. Πράξεις autem aliæ spectantur in κτήσει,in λῆψιν & φυλακὴν subdiuisæ: aliæ in χρήσει,δόσιν & δαπάνην comprehendentis. Cæterùm quia beatius est dare quàm accipere,& splendor maior esse uidetur liberalitatis dantis quàm accipientis, iccirco χρῆσις etiam propriè dicta ipsi κλήσει liberali præponderat. Verè ergo Arist.χρῆσιν tum in genere tum in specie sumtam liberalitati maximè conuenire asserit.

ἢ τὸν ῥυθμὸν βάσιν.)Numerorum duplex subiectum facit,alterum Vocis, alterum Motus. Proportio diuersarum uocum in musica facit Symphoniam,Concentum: proportio motuum in Orchestica seu Saltatoria arte facit ῥυθμὸν.Vti ergo συμφωνία ex uarijs uocib.ita ῥυθμὸς ex uarijs pedib.constat.quorum præcipuus, à quo saltatio ipsa nomen habet, βασις dici uidetur.Ergo qui symphoniam magis unam uolet facere, eam in ὁμοφωνίαν commutabit, v. g.si quatuor diuersis uocibus harmonicè concinentes unum & eundem sonum tantùm canant. Similiter qui rhythmum unire uolet, in unicum pedem siue βάσιν illam commutabit.

τοῖς συσσιτίοις.)Andria Cretensium,Phiditia & Philitia & Syssitia Lacedæmoniorum,comessationes siue epula publica.Horum sæpe meminit Plato in lib.de Rep.Arist,lib.7.Polit.Xenophon in Repub.Spartana,Plut.in uita Lycurgi.

πάντα γὰρ ἀρχὴν εὑρηται μὲν.) Arist. lib. 12. Metaphys. cap. 8. philosophiam sæpius & inuentam & amissam, diuersis temporib. & auctorib. asserit. Idem Plato in Timæo & 3. de Legibus.

ὅπερ ἡ νῦν λακεδαιμονίων.) Lacedæmonij soli disciplinę bellicæ uacabant: opificia omnia ut artes liberis hominib. indignas auersabantur: agrorum cultum mancipijs Ilotis delegabant.

ἢ πεφῦντες.) Sepulueda πεφῦντες legere mauult. At reuera disciplinam hîc intelligere uidetur.

ὑπεναντίας ἀλλήλαις.) Subcontrarias, non penitus contrarias. Quid ita? Nam custodes otiosi imperant, Agricolæ uerò laborioſi parent. Subsunt ergo hi illis, diuersi inter se non tantùm imperio, uerumetiam studio & professione, cùm illi arma tractent, hi agros colant.

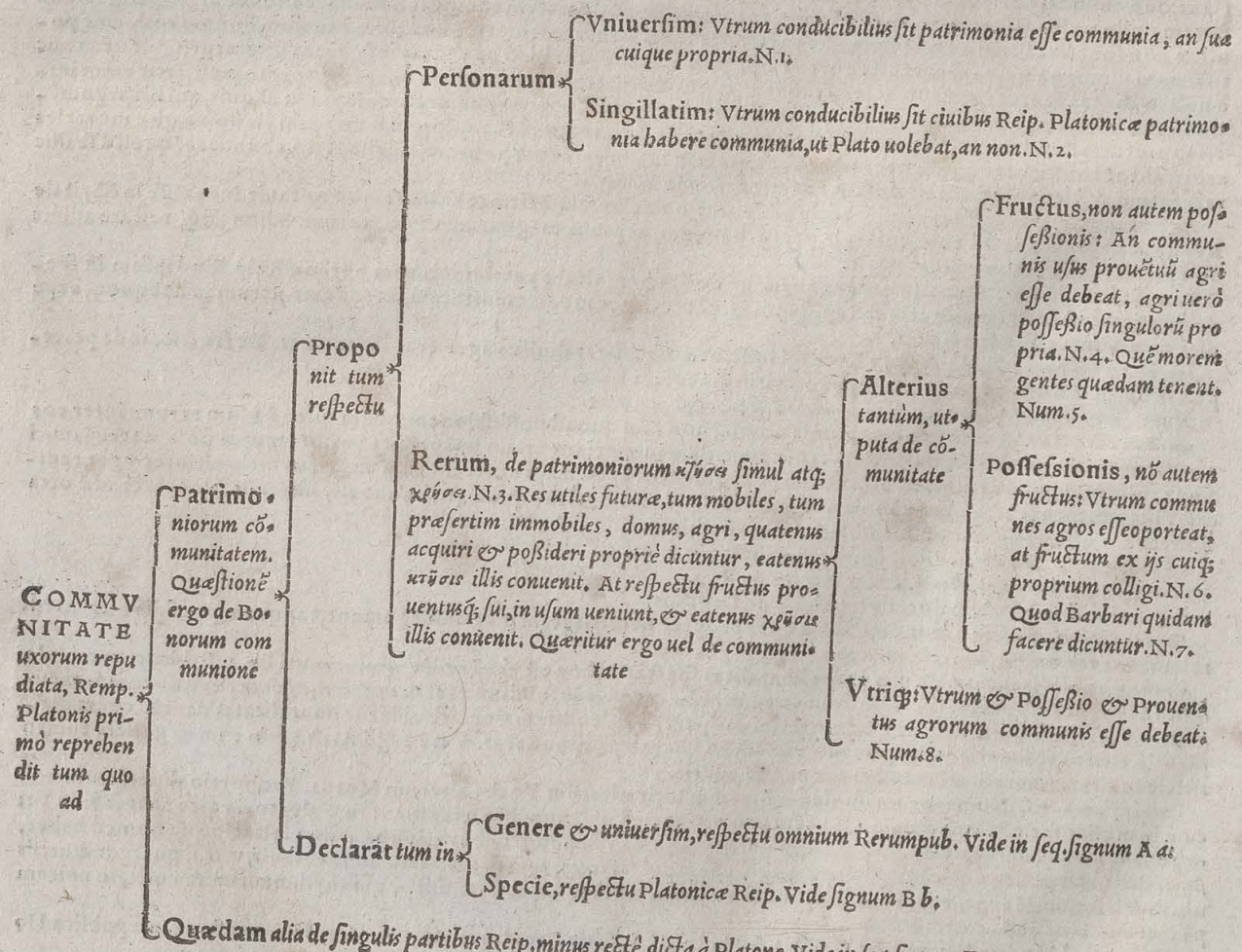
φύλακας οἷον ἄρχοντας.) Plato lib. 3. & 5. de Rep. Custodes appellat principes & rectores ciuitatis, qui non tantùm armis, sed multo magis consilio, tam pace quàm bello ciuitatem defendere queant. Similes ergo illos præsidiarijs militibus non quidem facit, sed tamen facere uidetur: cùm ut præsidiarios milites ipsi ciues suis opibus sustentare coguntur, & propterea rarò illis bene uolunt: ita quoque reliqui ciues φυλάκων & otium & imperium non semper æquo animo uideantur laturi.

εἱλωτείας.) Ilotæ Lacedæmoniorum mancipia. Helos Messeniæ oppidum ad mare. quo potiti Spartani, primos seruos Helotas habuêre. Posteaquam uerò uiginti annis cum Messenijs bellum gessissent, expugnata tãdem arce Ithome Messenios sub iugum misere, & iureiurando adegere, primùm ne unquam à Lacedæmonijs deficerent: deinde ut ex omnib. arationibus dimidiam partem frugum Spartam deportarent: præterea ut cum uxorib. ueste mutata regum & optimatum funera prosequerentur. Mansit idem nomen quod primis illis, ut Helotæ dicerentur, tum Messenij reliqui, tum quiuis alij in posterum bello capti, teste Pausania in Lacon. & Messenicis. Eos cùm inhumanissimè tractarent Spartani, perfidiæ illis auctores fuêre. Nam Sparta terræ motu fœdè disiecta, serui monte Ithome occupato uix decennali bello subigi potuerunt. Diod lib. XI. & Pausanias in Atticis.

Πενεστείας.) Thessalorum serui Penestæ, agros dominorum colentes, à paupertate nomen accepêre. Ab initio tamen Menestas dictas putant, ἀπὸ τῆς κωτμένειν, quoniam Bœoti, qui Arneam incolebant, pacta cum Thessalis seruarint, ijsdemq; se in seruitutem addixerint, ne educerentur è regione, aut perimerentur. Vide Cœlium lib. 25. c. 18. A. L.

ἀεὶ γὰρ ποιεῖ τὰς αὐτὰς ἄρχοντας.) Semel boni semper boni. A naturæ ergo primordijs ad imperandũ destinati, ob ingenij excellentiam, acumen & sapientiam, in Rep. Platonica, præclara educatione & institutione adhibita, ijdem semper permanebunt. Et hos sanè semper rerum potiri, optimũ erit, cùm auream illorum naturam & ars dirigere, & usus & experientia longo tempore firmare possit & ampliare. At uerò natos ex his liberos patribus in imperio succedere non erit necessarium, nisi ijsdem quoq; sic uti patribus aurum in prima generatione admiscuerint Superi. Sin minus, hosce tales ab ingeniorum exploratoribus in alios ciuium ordines transferri uolebat, utputa Opificum uel Agricolarum. Vti uicissim si inter Agricolas ingenio aureo puer natus esset, etiam ad custodes ablegari uolebat. Vti cap. præced. n. 22. ipsemet Arist fassus est. Ergo non simpliciter custodes eosdem semper præesse uoluit, sed si ijdem semper manerẽt, & auream animi excellentiam retinerent. Quod in indiuiduis facile est, in specie nõ item, cùm crebrò ex optimis pessimos, & uicissim ex pessimis optimos nasci quotidiana doceat experientia.

τοῖς μὲν μίξαι χρυσὸν.) Fabula ab Hesiodo accepta, pro metallorũ uarietate ingenia atq; mores in III. de Rep. diuidit Plato: adeoq; aureas & argenteas animas Custodum, æreas atq; ferreas reliquorum ciuium esse uult: & oraculare illud profert, Tunc perituram urbem, cùm æs atq; ferrum eius fuerint Custodes. Et quia aurum diuinitus à natura animis insitum possideant Custodes, iccirco auri humani contemtores esse debere. Ex lapidib. Deucalion homines post diluuium formasse dicitur: Plato hîc è metallis: alibi uegetantem animam Agricolæ, Irascibilẽ Militi assimilat. Horatius à Prometheo insani leonis particulam pectori humano suppositam tradit. Nimirum eò respiciunt omnes, quòd ut metalla inferiora ad unius auri constitutionem tanquam perfectissimi tendunt: sic entium naturalium inferiores gradus, Lapidum primus, Metallorum secũdus, tertius Vegetantium, quartus Animalium, in uno Homine tanquam fine suam acquirant perfectionem. Nam qui omnium dominus erat futurus, eum omnia in se continere si non actu, saltem potestate oportebat.

- A. Patrimoniorum ergo
  - Communitatem incommoda multa secũ inuebere (N.15.) tum in
    - Genere
      - Specie asserit. Siquidem agros colant
        - Serui, minus difficilis minusq; perturbata erit communitas. N. 9.
        - Domini ipsimet, difficilior erit communitatis ratio. N. 10. Nam si labore inæquales, fructuum perceptione æquales sint futuri, dabitur occasio rixis ampliß. N. 11.
      - Affirmat. In uniuersum enim homines inter se conuersari plures numero, præsertim eos, qui ex cõuersatione ea lucrum uel emolumentum quoduis petunt, operosum ualde & difficile est. N. 12.
      - Cõfirmat exẽplo
        - Politico eorum qui unà iter faciunt, inter quos ob leues occasiones magnæ aut saltẽ crebræ offensiones intercidere solent. N. 13.
        - Oeconomico seruorum & dominorum. Ferè enim cum quibus seruis frequenter uersantur, ijs quoq; frequentius irascuntur domini, ob frequentiora delicta. N. 14.
  - Proprietatẽ, quæ apud plerasq; gẽtes usu recepta est, commodiorẽ uideri ait. N. 16. Tum respectu
    - Formam
      - Explicat. Oportet aliquo modo cõmunes, aliquo proprias esse eorũ possessiones. N. 18. Videlicet uti rerum
        - Cura sit cuiusq; propria, Sic. n. erit &
          - Quietior. N. 19.
          - Accuratior. N. 20.
        - Vsufructus sit communis, non necessitate, sed uoluntate contrahentium, per mutuam dationem & acceptionem: cum iuxta prouerbium, Communia sint amicorum omnia, secundùm uirtutem libenter omnia sua impertientium. N. 21.
      - Cõfirmat exẽplis Rerũpub. in
        - Genere, earum præsertim quæ bonis sunt legibus instructæ. N. 22. In illis enim cùm unusquisq; propria possideat, tamen & alienis tanquam communibus utitur permissu aliorum, & sua itidem alijs utenda & fruenda exhibet. Itaq; mutua liberalitate gratitudo mutua excitatur. N. 23.
        - Specie, Spartanæ nimirum, quæ præ cæteris Græciæ politijs optimè uidebantur instituta. Nam & seruis & equis & canibus & cibarijs per agrũ communibus utebantur, licet possessio agrorum sua cuiq; propria esset. N. 24.
      - Concludit. Melius scilicet esse, rerum possessionem esse cuiq; propriam, sed usum communem. N. 25.
    - Efficientem seu magistrum esse debere ait legislatorem. N. 26.
    - Vtilitatis, quam ex rebus, tum ut communes, tum ut propriæ sunt, percipiunt. N. 17. Cuius quidẽ proprietatis
      - Si quis naturæ instinctu seipsum magis quàm alium amat, plus etiam uoluptatis ex possessione propria, quàm communi percipiet.
      - Possessoris, tali syllogismo:
        - Atqui illud est. N. 28. Declarat per distinctionem. Amor enim sui ipsius alius uitiosus est, & non uerus, φιλαυτία propriè dictus: alius uerus, & cum uirtute coniunctus. Quod ipsum à patri deducit:
          - Quemadmodũ τὸ φιλᾶν χρήματα & φιλοχρηματία differũt. N. 32. Etenim
            - φιλοχρηματία cõsiderata secundũ
              - Essentiã suam
                - Accidens, ut uituperabilis est.
                - Non est eadem cum τῷ φιλᾶν χρήματα.
                - Est nimius pecuniæ amor.
            - φιλᾶν χρήματα neque
              - Vituperabile est.
              - Nimiũ est.
              - Quandoquidẽ ut à natura productæ sunt opes in usum hominis, ita earundem quoq; naturale desiderium existit. N. 33.
          - Ita quoq;
            - φιλαυτία, respectu
              - Essentiæ
                - Accidentis, ut uituperabilis est. N. 29.
                - Non est eadem cum τῷ φιλᾶν ἑαυτὸν. N. 30.
                - Est nimius amor sui. N. 31.
            - φιλᾶν ἑαυτὸν nec
              - Vituperabile est.
              - Nimium est.
        - Ergo etiam hoc erit.
      - Aliorũ quib. bene fit:
        - Beneficium in alios conferre, siue amici, siue socij, siue hospites fuerint, iucundissimum est. N. 34.
        - At propria quisq; possidens maximè in alios beneficus esse & poterit & uolet. N. 35.
        - Ergo propria possidere iucundissimum erit.

Bona *nulla habet, nec uoluptatem, nec utilitatem talem, qualem usitata patrimoniorũ diuisio paulò antè explicata. N. 36. Quo ad λέξιν cõnectitur hæc quæstionis specialis enarratio cũ præcedẽte generali.*

Vniuersim, *ex ipso effectu. Cõmunitas enim ista possessionũ*

Mala *habet magna, cùm duarum uirtutum actiones tollat. N. 37. Communitate enim*

Vxorum *labefactatur Temperantia. N. 38. Ratio. Temperantiæ est à pulcris abstinere. At Plato cuiusq; pulcræ commercium permittit. Eaq; ratione licentia data abstinentiam tollit. N. 39.*

Patrimoniorum *liberalitas debilitatur. N. 40. Ratione talis*

Liberalitas *in usu diuitiarum propriarum maximè spectatur. N. 41.*

At *communitate patrimoniorum tollitur diuitiarum propriarum usus. N. 41.*

Ergo *communitate patrimoniorum tollitur liberalitas.*

Bb. Communitatem Platonicam patrimoniorum oppugnat

Proponit. N. 43. Humana esse uidetur, tranquilla atq; pacata,

Per se, *prima specie, πλεονεξίαν omnem è medio tollens, & ciues inter se ueluti fratres deuinciens. N. 44.*

Per accidens, *comparatione aliarum Rerump. in quibus cùm lites & discordiæ pleræq; propter opes priuatas excitari soleant, eædem per communionem patrimoniorum è medio tolli posse uidentur. Num. 45.*

Reliquas *Respub. uarijs litibus circa patrimonia infestari fatetur, non tamen id fieri propter rerum proprietatem, sed propter hominum improbitatem. N. 46.*

Non *esse asserit, argumento eorum qui cõmunia possident. Nam plures rixas ob eorum quæ communia sunt possessionem inter homines dari, quàm ob eorum quæ propria sunt alienationem, ipsa docet experientia. N. 47. Ciuiles certè actiones criminalibus frequentiores sunt apud Iurecoss. quarum illæ ferè ex communi possessione, quã quisq; propriã & sui iuris uult facere, hæ ferè ex proprij alienatione nascuntur. Sic de hæreditate, de societate, de locatione & conductione, de emptione & uenditione frequentes oriuntur cõtrouersiæ. Minus frequentes, de furto, de cæde, de abigeatu.*

Videri *esse affirmat. Nam cùm pauciores sint, qui cõmunia possideant, quàm qui propria: iccirco pauciores etiam propter communẽ possessionem quàm circa possessionẽ propriorũ litigare deprehendentur. N. 48. Neq; tamen iccirco uel communitas concordiæ, uel proprietas discordiæ causa statuenda erit. Sic plures ebrij quàm medici longæui fiunt, quoniam scilicet maior est ebriosorum quàm medicorum numerus: neq; tamen iccirco quis longitudinis uitæ ebrietatẽ, neq; breuitatis uitæ medicinã causam statuerit. Fallacia est igitur in non causa ut causa. Plures rixæ inter ciues aliarũ rerump. oriuntur, quia numero plures propria possident: quàm inter ciues Platonicos, quia pauciores numero sunt, neq; myriadem excedere possunt.*

Huma*na magis atq; pacata. Quod ipsum*

Confu*tat. Et per*

ἀντιπαράστασιν *quidem*

Hanc Rẽpub. Platonicam *magis pacatam & litiũ expertem & tranquillam*

Aliis *afferebantur, tum quòd uideretur esse*

Singil*latim cõfutando ea quæ de hac ipsa & ab*

ἀντιπαράστασιν. *Vt concedamus minoribus rixis & dissensionibus hac ipsa communitate occasionem dari: at uicissim tamen non id solum, quot malis per hanc communitatẽ liberentur, sed multo magis quot bonis per eandem priuentur, cõsiderare oportebit. N. 49. Nam lites fortasse pauciores oriuntur: at uicissim negligentia & desidia maior succedet. Vti etiam præced. cap. communitas liberorum minorem quidem discordiam, sed & maiorem negligentiam circa liberos pariebat.*

Facilis. *Quin potius, inquit Aristoteles, impossibilis est absoluta patrimoniorum communitas, quo ad possessionem simul atq; fructum. N. 50.*

Platone *sunt allata. Vide seq. signum Cc.*

- **Proponit**: adeoq; aliud ciuitati conuenire, aliud non conuenire, asserit. N. 52.
- **Ratiocinationem**, falso nitentem argumẽto: quòd scilicet Ciuitatem unã esse absolutè oporteat. Nu. 51. Vnitatis non unum esse genus
  - **Declarat**. Vnitas enim ciuitati
    - **Non conuenit ea quæ illam uel**
      - **Tollit** omnino. N. 53. Cap. 2. demonstratum fuit, si ciuitas una uel numero uel specie fiet, non amplius ciuitatem esse appellandam.
      - **Non** penitus tollit, deteriorem tamen facit. N. 54. Similitudine declarat: Non secus ac si quis unitatem affectans in
        - Musica, concentum harmonicum multarum uocum ad unum sonum reducat, harmoniam perdet. N. 55.
        - Orchestica, saltationem numerosam ad unum simplicem ingressum redigat, saltationis gratiam omnẽ uitiabit. N. 56.
    - **Conuenit**, ut cùm ciuitas multitudo sit ciuium numero & specie differentium, ea tamen multitudo per Disciplinam cõmunem omnibus & singulis propriam una reddatur. Quã ipsam Plato saltẽ nõ explicauit, & patrimoniorum communitatem asseruit ad unitatem facere: cùm unitas potius morũ bonorũ similitudine foueatur, cui similitudini externa patrimoniorũ communitas famulari debet. Nu. 57. Quæ quidem disciplina duobus ueluti cruribus firmanda est: nimirum &
      - **Ratione** siue Institutione philosophica, legibus mores bonos introducendo, quibus solis externa ista communitas patrimoniorum & regi potest, & inseruire debet. N. 58. Exemplo declarat Spartanorum & Cretensium: quorum legislatores communitatem rerũ non per se, sed propter Syssitia & Andria, hoc est, comessationes publicas, has autem concordiæ confirmandæ gratia (φιλίτια proinde dicta) & frugalitatis exercendæ causa (unde φειδίτια appellata fuêre) introduxerunt. N. 59.
      - **Sensu** siue Experientia uulgari, leges longo tempore otiosè excogitatas negotiosè ad usum traducendo. Nu. 60. Quod quidem in
        - **Genere probati**:
          - Quæcũq; ad mores faciũt, ea primùm ratione inuenta, usu insuper cõfirmanda & approbanda sunt.
          - At præcepta de moribus ratione iam uidentur inuenta esse. N. 61. Cæterùm ad hominum uitam uel
            - Nondũ traducta fuêre. N. 62.
            - Traducta, uerũ quòd minus utilia aut facilia uiderentur, neglecta & repudiata fuêre. N. 63.
          - Ergo præcepta de moribus usu insuper confirmanda & approbanda erunt.
        - **Specie** Platonicæ Reip. accõmodat. Ea namq; si relicta cõtemplatione otiosa ad usum reuocetur, uel nulla erit, uel saltem cæterorũ Resp. melius institutas imitabitur. N. 64. Resolutione hoc ipsum uidetur tali deduci:
          - Si rerum cõmunio Platonica ad usum Reip. sit actu reuocanda, per tribus & societates certas distingui ciues oportebit, bonis cõmunibus in Syssitijs usuros fruituros. N. 65.
          - At si in certas classes distribuãtur, ut puta in custodes & ciues reliquos, cùm illi Reip. curã habere debeant, agrorum cultus illis conuenire non poterit. N. 66.
          - Ab agrorũ uerò cultu custodes liberari, ad Lacedæmoniorũ Rẽp. accedit, quorum agros serui Ilotæ colebant, ipsis ciuib. uel in administrãda domi Repub. uel in re militari foris exercenda occupatis. N. 67.
          - Ergo Platonicæ Reip. cõmunio ad usum reuocata Lacedæmoniorum Reip. similis erit. Atq; ita actum agere Plato uidebitur.

&c. Reprehendit ergo Platonis

- **Methodum** seu potius ordinem docendi:
  - Qui rectè de totius Reipublicæ cõmunitate disputare uolet, is singularum partium rationem habere debet. Ratio. Nã ciuitatis essentia in multitudine ciuiũ specie differentium tanquã partiũ consistit. N. 69.
  - At Plato singularum partium rationem non habuit. Declarat. Nam de communitate tantùm Custodum disputauit. At utrum Agricolis quoq; & patrimoniorum & uxorum communitas permittenda sit, non definiuit. N. 70. Vide in seq. signum D d.
  - Ergo Plato de totius Reipublicæ communitate minus rectè disputauit. N. 68.

Dd. Per anthypophoram explicat. Dicat quis: At facilè est ex cõmunitate custodum communitatẽ reliquarũ specierum quoque deducere. Imò uerò hoc planè difficilè esse probat. Aut enim communitas omniũ Reip. partium statuetur

Similis. Igitur inæqualibus tribuentur æqualia. Aequabuntur enim &

Rustici Custodibus, abiectiß. mi scilicet excellentißimis. N. 71.

Custodes subditis reliquis, præstãtißimi uiliß simis, neq; ullã habebũt prærogatiuam

Ornamentorum & emolumentorum, quæ tamen illis loco mercedis laborũ pro Repub. dies noctesq; susceptorũ deberi uidetur. N. 72.

Studiorum & disciplinæ, qua instructi, aß. duè pro Repub. excubare queant. N. 73. N. si forte Cretensiũ more eadem seruis quæ liberis communia fiant, præter exercitia & armorum usum. N. 74.

Dissimilis, talis scilicet qualis in plerisq; ciuitatib. reperitur. At quænam communitatis ratio erit? N. 75. Quasi dicat: Multo minus inter se concordes erũt Platonici ciues, quàm reliquarum urbium. Ostendit id tum

Directè, ex diuisione huius Reipub.

Diuisa ciuitas, uarijs rixis & contentionib. & seditionibus erit obnoxia.

At Platonica Resp. diuisa est, in duas sibi mutuo ueluti subcontrarias ciuitates. N. 76. Custodes enim ueluti præsidiarij quidam milites censebuntur, armis instructi, ut uel nolentes in officio retinere queant, otioßi interim, & aliorum labore partis fruentes. Reliqui uerò ciues horum ueluti subditi, & in uictu conquirendo serui esse uidebuntur. N. 77.

Ergo Platonica Resp. uarijs rixis & contentionibus & seditionibus obnoxia erit. N. 78.

Obliquè, Platonis responsionem ex 4. de Rep. confutando. Dicat Socrates, ciuitatem licet diuisam concordem fore, propter rectam institutionem qua utitur, neq; multis opus habituram legibus. N. 79. At si hoc, cur solos custodes disciplina instruit, reliquorum ciuium ab his regẽdorum institutionem negligit? N. 80. Nam uel maximè ij rectè erant instituendi, qui institutionis ob naturæ defectum magis sunt indigi, cuiusmodi est plebs ipsa, minimum aureæ & argenteæ naturæ in se habens, ut paulo pòst.

Ee. Præter communitatem uxorum & patrimoniorum in præced. confutatam, sunt quædam alia in ijs libris parum rectè à Platone tradita, aut saltẽ non uti decebat expoßita: quorũ alia pertinent ad

Agricolas. Vide seq. signum Ff.

Principes. Nam neq; horum constitutio à Platone introducta, recta esse uidetur. N. 89. Eam

Proponit, πῶς τὰ τέ

ὅτι. Eosdem semper rerum potiri uult Plato. N. 90.

διότι causam afferens, cur eosdem semper ex Platonis sententia imperare sit necesse. N. 92. Nã in 3. de Rep. (fabulã quãdam ab Hesiodo fortaße in quatuor seculorum descriptione mutuatus (sic à Dijs homines genitos esse tradit, ut qui apti futuri essent ad imperandum, ijs aurum admiscerent: qui uerò ad defendendum, ijs argentum: æs uerò & ferrum futuris opificibus & agricolis. Vt ergo aurum inter omnia metalla perfectiß. in alia transire nequit: ita quibus aurea imperandi natura semel insita est, ijs semper inhærebit, nec in alios transire poterit. N. 93.

Impugnat duobus argumẽtis. Nam eosdem semper rerum potiri, respectu quidem

Subditorum, inuidiæ plenum est, quodq; ad seditionem uel abiectißimos, nedum cordatos & bellicoßos ciues concitare queat. N. 91.

Principum, moleßtiæ & infelicitatis pleniß. mum est. At si principes sunt infelices, quomodo ciuitas tota beata esse poterit? N. 94. Ratiocinatio talis est:

Reip totius beatitudo ex omnium uel certè præcipuarũ partium beatitudine pendet. N. 95. Dißimilitudine oßendit. Neq; enim Beatum esse, ut Parem uel Imparem esse, ijsdem conuenit. N. 96. Declarat. Etenim

Par totus esse potest Numerus, licet partes ex quibus componitur sint dißpares. N. 97.

Beata esse nequit Ciuitas tota, niß partes omnes quoque beatæ sint. N. 98.

At in Rep. Platonis nec omnes nec præcipuæ partes sunt beatæ. Nam neq; poterunt beati appellari

Custodes ipßi, perpetuis curis Reip. distracti & excruciati. N. 99.

Ciues reliqui, opifices et agricolæ, in sordidis officijs occupati. N. 100.

Ergo Respublica Platonis beata non erit.

Patrimonijs *sic statuit Plato, ut eos agrorum dominos faciat, tributi tamen loco prouentum annuum Reipublicæ conferre uelit. N. 81. Quod ipsum reprehendit Aristoteles, quoniam hac ratione insolentiores fient, quàm uel Ilotæ Lacedæmoniorum, uel Penestæ Thessalorum, uel Periæci Cretensium, uel alij aliorum in agris excolendis serui unquam fuerint: ægrè ferentes, quòd non tantùm suo labore, uerumetiam de suis possessionibus alios ignauos & otiosos alere cogantur. Num. 82.*

Moribus, *certa legum institutione informandis, nihil est à Platone definitum. N. 83. Obijciat quis: At facilè esse leges illis præscribere. Quinimò, respõdet, quo stupidiores sunt natura, & minus sibijpsis prospicere possunt, eo accuratiore disciplina complectendi erunt, ut & ipsi in officio contineantur à custodibus, & custodum communitatem minimè turbent. Num. 84.*

Ff. De Agricolarum

Oeconomia *nil certi à Platone constitutum ait. Aut enim uult uxorum studia à uirorum studijs diuersa*

Esse, *uti ferè apud omnes gentes, nimirum ut uiri curent ea quæ sunt extra domum, uxores uerò rem domi familiarem, ipsius naturæ ductu. Quòd si ergo communes statuantur uxores, agri autem*

Proprij, *cultura agri uiris incumbente, uiri œconomiam administrare non poterunt: uxores uerò quia communes, rei familiaris cuiusque propriæ aut nullam aut certè minus accuratam curam habebunt. N. 85.*

Communes, *cùm uiris cura communis agri incumbat ad fruges producendas, quas Reip. tributi loco offerant, eisdem quoque cura rei familiaris incumbet, uxoribus interim otiosè spectantibus, cùm nisi propriæ domus cura illis demandetur, non uideantur illam uel posse uel uelle suscipere. N. 86. Quomodo autem utriq; curæ pares uiri esse poterunt?*

Non *esse, sed eadem planè & extra domum & domi mulierũ, quæ uirorum, officia esse debere, sola quantitate minora & remissiora, propter muliebris corporis mollitiem & debilitatẽ: uti lib. 5. de Repub. similitudine à brutis sumta docet, in quorum genere solius sexus discrimine eadẽ planè & femellæ & maris munia esse uidemus: ut ciconiæ, in nidificando, in incubando & excubando, in alendis pullis, ijsdemq; contra uim externam defendendis. N. 87. Quam similitudinem Aristoteles impugnat hac ratione:*

Oeconomię *institutio ab ijs tantùm, qui œconomiæ participes sunt, petenda est.*

At *bruta œconomiæ non sunt capacia. N. 88. Naturalis quidem œconomiæ uestigia habent luculenta, sed extra rationis usum.*

Ergò *ab ijs non est petenda. Et propterea Platonis similitudo non quadrat.*

CAPVT VI.

Platonis alteram Reipub. constitutionem libris XII. *de Legibus traditam, examinat.*

FErmè[1] autẽ asimiliter res se habet circa leges, quæ posterius scriptæ sunt: quare & de republica, quæ hic est, animaduertere pusilla satius erit. In Rep.[2] enim de paucis admodum statuit Socrates: de[3] uxorum, inquam, & [4] liberorum cõmunione, [5] quomodo se habere oportet, & de [6] possessione bonorum, reip. [7] etiam ordinẽ attigit. Diuidit [8] enim in duas partes multitudinẽ eorũ, qui illic habitant: unam [9] quidem in agricolas, alteram [10] autem in partem, quæ seruit bello: tertiã [11] autem harum, quæ deliberat, & summam potestatem habet in ciuitate. De [12] agricolis autẽ & opificibus, utrũ nullius uel alicuius magistratꝰ participes sunt: & [13] utrum arma oportet domi habere & hos, atque unà cum alijs uersari in bello, uel non: de his nihil definijt Socrates:

ΣΧΕΔΟΝ[1] ὴ παραπλησίως ἔχει περὶ τοὺς νόμους ἔνια, τοὺς ὕστερον γραφέντας. διὸ καὶ περὶ τὴν οὖσαν πολιτείας, διαπισκέψασθαι μικρὰ βέλτιον. καὶ[2] γὰρ ἐν τῇ πολιτείᾳ περὶ ὀλίγων πάμπαν διώρικεν ὁ Σωκράτης, περί τε[3] γυναικῶν, καὶ[4] τέκνων κοινωνίας, πῶς ἔχειν δεῖ, καὶ περὶ[6] κλήσεως, καὶ τὴν[7] πολιτείας τάξιν. διαιρεῖται[8] γὰρ εἰς δύο μέρη τὸ πλῆθος τῶν οἰκούντων· τὸ[9] μὲν, εἰς τοὺς γεωργούς· τὸ[10] δὲ εἰς τὸ στρατιωτικὸν μέρος· τρίτον[11] δ' ὅτι τούτων τὸ βουλόμενον, καὶ κύριον τῆς πόλεως. περὶ[12] δὲ τῶν γεωργῶν καὶ τῶν τεχνιτῶν, πότερον ἀδεμιᾶς ἢ μετέχουσι τινὸς ἀρχῆς, καὶ[13] πότερον ὅπλα δεῖ κεκτῆσθαι καὶ τούτους, καὶ συμπολεμεῖν, ἢ μὴ, περὶ τούτων οὐδὲν διώρικεν ὁ Σωκράτης,

PRopemodum[1] autem similiter se habet legum, quæ posterius scriptæ sunt, descriptio. Quapropter & de reipub. administrandæ forma hîc expressa, pauca considerare præstiterit. Nam[2] in libris de Repub. de paucis omnino decîdit Socrates, nempe [3] de uxorum & [4] liberorum [5] communione, quo modo se res tota habere debeat, & [6] de facultatibus communicandis, & [7] de tota repub. ordinanda. Diuidit[8] autem in duas partes habitatorum multitudinem, alteram [9] agricolarum, alteram [10] propugnatorum: tertiam[11] ex his sumsit, eam, quæ consultat, quæ totius ciuitatis dominatum & potestatem obtinet. De [12] agricolis autem & artificibus, utrum nullius magistratus, an alicuius sint participes: & [13] utrum hos quoque arma gestare, & belli gerendi communiter onus sustinere, nécne, his de rebus nihil distinctè explicauit: sed

ſed[14] mulieres putat oportere unà cũ uiris pugnare, & eadem inſtitui[15] diſciplina, qua cuſtodes: in cæteris aũt alienis inde ſermonib. referſit diſputationẽ: &[16] de diſciplina, qualẽ oportet eſſe cuſtodum. Legũ[17] autẽ maxima pars leges ſunt: pauca[18] autem de rep. dixit: &[19] hanc uolens communiorem facere ciuitatibus, paulatim circumagit rurſus ad alterã rempub. Extra[20] enim communionem uxorum & bonorum, cætera cuncta tribuit ambabus reſpublicis. Etenim[21] diſciplinam eandem: &[22] operibus neceſſarijs ſe abſtinentes uiuere: &[23] de cœnis communibus eodem pacto, præter[24] quàm in hac inquit oportere cœnas publicas etiam mulierũ eſſe: & illam[25] quidem mille arma tenentium, hanc autẽ quinque millium. Eximium[26] igitur habent in ſe quiddam cunctæ Socratis diſputationes, & amplum, & nouitatis ſtudioſum, nec non plenum quæſtionum. Rectè[27] autem omnia, fortaſſe difficile eſt affirmare. Quia[28] & multitudo, quæ nũc dicta eſt, quod ignorare nos minimè oportet, egebit Babylonia tellure, uel quapiam alia, quæ ſit infinita magnitudine, è qua quinque milia otioſorum hominum alantur: & præter hos mulierũ & famulorum alia turba multiplex. Opus[29] ſanè eſt ponere quemquè, ut optat: nihil tamẽ, quod effici nõ poſſit. Traditur[30] autem oportere legislatorem ad duo reſpicientem leges ferre: ad regionẽ, inquam, & homines. Præterea[31] autem rectè habet adiũgere & ad uicinos locos, ſi decet ciuitatem ducere ciuilem uitam. Nõ[32] enim ſolùm neceſſe eſt ipſam uti huiuſcemodi armis ad bellũ, quæ accõmodata ſint ſua in tellure, uerùm etiã uſui ſint ad externos locos. Si[33] autem aliquis non probat huiuſcemodi uitam, neque propriam, neque communem ciuitatis: nihilominus tamen opus eſt formidabiles eſſe hoſtibus, nõ ſolùm cùm inuaſerint in regionẽ, ſed etiam abeũtibus. Et[34] copiã patrimonij uidendum eſt, nũ melius ſit aliter definire, ut ſit magis aperta. Tantam[35] enim, ait, oportere eſſe, ut liceat uiuere temperanter: tanquam

ἀλλὰ[14] τὰς μὲν γυναῖκας οἴεται δεῖν συμπολεμεῖν, & παιδείας μετέχειν τὸν αὐτὸν τοῖς φύλαξι· τὰ[15] δ' ἄλλα τοῖς ἔξωθεν λόγοις πεπλήρωκε τὸν λόγον· καὶ περὶ τῆς[16] παιδείας, ποίαν τινὰ δεῖ γίνεσθαι τῶν φυλάκων. τῶν[17] δ' νόμων τὸ μὲν πλεῖστον μέρος νόμοι τυγχάνουσιν ὄντες· ὀλίγα[18] δ' περὶ τὴν πολιτείας εἴρηκε· & [19]παύτην ἐκλόμενος κοινοτέραν ποιεῖν τὴν πόλεσι, κατὰ μικρὸν περιάγει πάλιν πρὸς τὴν ἑτέραν πολιτείαν. ἔξω[20] γὰρ τῆς γυναικῶν κοινωνίας καὶ τῆς κλήσεως, τὰ ἄλλα ταυτὰ ἀποδίδωσιν ἀμφοτέραις τὴν πολιτείαις. & [21]γὰρ παιδείαν τὴν αὐτὴν, καὶ[22] τὸ τῶν ἔργων τῶν ἀναγκαίων ἀπεχομένους ζῆν· καὶ[23] περὶ συσσιτίων ὡσαύτως· πλὴν[24] ἐν ταύτῃ φησὶ δεῖν εἶναι συσσίτια & γυναικῶν· καὶ[25] τὴν μὲν χιλίων τῶν ὅπλα κεκλημένων, πεντακισχιλίων. τὸ[26] μὲν οὖν πρῶτον ἔχουσι πάντες οἱ τὸν σωκρατικὸν λόγοι, καὶ τὸ κομψὸν, καὶ τὸ καινοτόμον, καὶ τὸ ζητητικὸν καλῶς[27] δεῖ πάντα ἴσως χαλεπόν. ἐπεὶ[28] καὶ τὸ νῦν εἰρημένον πλῆθος δεῖ μὴ λανθάνειν, ὅπι χώρας δεήσει τοῖς τοσούτοις βαβυλωνίας ἤ τινος ἄλλης ἀπεραύτου τὸ πλῆθος, ἐξ ἧς ἀργοὶ πεντακισχίλιοι θρέψονται· καὶ παρὰ τούτους γυναικῶν & θεραπόντων ἕτερος ὄχλος πολλαπλάσιος. δεῖ[29] μὲν οὖν ὑποτίθεσθαι κατ' εὐχὴν· μηδὲν μέντοι ἀδύνατον. λέγεται[30] δὲ ὡς δεῖ τὸν νομοθέτην πρὸς δύο βλέποντα τιθέναι τοὺς νόμους, πρός τε τὴν χώραν, καὶ τοὺς ἀνθρώπους. ἔτι[31] δὲ καλῶς ἔχει προσθεῖναι καὶ πρὸς τοὺς γειτνιῶντας τόπους, εἰ δεῖ τὴν πόλιν ζῆν βίον πολιτικόν. ἀ[32] γὰρ μόνον ἀναγκαῖόν ἐστιν αὐτὴν τοιούτοις χρῆσθαι πρὸς τὸν πόλεμον ὅπλοις, ἃ χρήσιμα καὶ τὴν οἰκείαν χώραν ἐστὶν· ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἔξω τόπους. εἰ[33] δέ τις μὴ τοιοῦτον ἀποδέχεται βίον, μήτε τὸ ἴδιον, μήτε τὸ κοινὸν τῆς πόλεως· ὅμως δὲν ἧττον δεῖ φοβεροὺς εἶναι τοῖς πολεμίοις, μὴ μόνον ἐλθοῦσιν εἰς τὴν χώραν, ἀλλὰ καὶ ἀπελθοῦσι. & [34]τὸ πλῆθος ὃ τῆς κλήσεως ὁρᾶν δεῖ, μή ποτε βέλτιον ἑτέρως διορίσαι, τῷ σαφῶς μᾶλλον. τοσούτους[35] γὰρ εἶναί φησι δεῖν, ὥστε ζῆν σωφρόνως· ὥσ-

ſed[14] mulieres quidem exiſtimat unà cum uiris belli munus ſuſtinere, & eiuſdem atque cuſtodes inſtitutionis participes eſſe oportere: cæteroqui[15] ſermonibus à re alienis diſputationem totam referſit, & [16] qualis debeat eſſe cuſtodum diſciplina, expoſuit. Libri[17] autem de Legibus maxima ex parte leges ſunt: pauca[18] in eis de reip. adminiſtrandæ ratione uerba fecit: atque[19] hanc dum uult communiorem ciuibus efficere, paulatim eam in aliam reip. formam circumagens flectit ac detorquet. Excepto[20] enim quòd uxores, & liberos, & facultates uult eſſe communeis, cætera eadem utrique reipub. adminiſtrandæ formæ attribuit. Namque[21] cùm utrique adſcribat eandem diſciplinam, tum immunitatem neceſſariorum dat munerum, uitámque[22] ab omni operis functione uacuam ac ſolutam. & [23] de conuiuijs ac ſodalitijs eodem modo ſtatuit: niſi[24] quòd in hac ait mulierum quoque ſodalitia eſſe oportere: & [25] in illa quidem mille homines, qui arma gerant, eſſe uult: in hac quinque. Eximium[26] igitur quiddam continent Socratis ſermones, & glorioſum, & magnificum, & nouitatis plenum, & quæſtionibus refertum. Pulcrè[27] autem omnia in eis eſſe tradita ac deſcripta, fortaſſe difficile eſt. Etenim[28] quod ad illam, quæ nunc à me dicta eſt, multitudinem attinet, neminì obſcurum eſſe debet, tot hominibus agro Babylonio, aut aliquo alio immenſo opus futurum, unde quinque millia uirorum otioſorum alantur, & præter hos altera mulierum & famulorum turba multis partibus maior. Oportet[29] igitur optatum quoddam ſupponi, nihil tamen eiuſmodi, quod fieri non poſſit. Dicitur[30] autem ab eo, latorem legis in ſcribendis & ferendis legibus duo ſpectare oportere, locum & homines. Præterea[31] uerò par eſt addere, etiam loca finitima ac uicina, ſi ciuitas ciuilem uitæ cultum retinere debet. Non[32] enim neceſſe ſolùm eſt, eam talibus ad bellum gerendum armis uti, quæ in domeſticis finibus utilia ſint: uerùm etiam quæ in externis locis. Quòd ſi[33] quis talem uitæ rationem neq; priuatam neque publicam & communem ciuitatis probat, nihilo minus tamen formidoloſos & horribileis eſſe oportet hoſtibus, non ſolùm in proprios fineis incurrentibus, ſed etiam poſteaquam diſceſſerunt. Tum[34] multitudinem bonorum, & magnitudinem rei familiaris uidendum eſt num quid melius fuerit aliter definire, hoc eſt, planius atq; apertius. Tantas[35] enim cuiq; rei familiaris facultates ſuppetere dicit oportere, ut frugaliter, & temperanter uiuere queat: prò-

inde

quam[36] si quis dixisset, ut uiuere liceat bene. Hoc[37] enim est magis uniuersale. Præterea[38] licet tẽperanter, miserè aũt uiuere. Melior[39] igitur finis fuisset, tẽperanter & liberaliter. Seorsum[40].n. utrũq;, hoc quidẽ comitabitur ei, quod est delicatè uiuere: hoc aũt illi, quod est laboriosè. Quia[41] soli sunt habit[9] expetẽdi hi in usu rei familiaris: ceu[42] patrimonio leniter uel fortiter nõ licet uti, tẽperãter aũt & liberaliter licet. Quare[43] & usus necesse est circa ipsum esse hos. Absurdũ[44] autem est, bona quantem, quod facit, ad numerum ciuiũ non statuere: sed relinquere procreationẽ liberorum solutam: tanquam[45] ipsa, quod satis sit, adæquatum iri debeat ad eundem numerum per sterilitates, quotquot illi nati fuerint. nam uidetur hoc usũ nunc uenire in ciuitatibus. Opus[46] autem est, hoc non similiter exquisitè se habere in ciuitatibus tunc & nunc. Nũc[47] enim nullus esurit, quia bona in quemlibet numerum diuiduntur. Tunc[48] autem, cùm minimè liceret diuidere, necesse erat, qui restarent sine fundo, nihil habere: siue pauciores numero fuerint, siue plures. Magis[49] autem oportere existimaret aliquis quã bona, definitam esse procreationem liberorum, ut non liceret plures gignere numero quodam. Hunc[50] autem numerum ponere ad casus respicientem, si cõtigerit mori quosdam eorum, qui nati sunt, & [51] ad aliorum sterilitatem. Solutum[52] autem hoc relinquere, quemadmodum in plurimis ciuitatibus: necesse[53] est paupertatis causam existere ciuib. Paupertas aũt inserit in ciuitatem seditionẽ & studiũ fraudandi. Phidõ[54] igitur Corinthius, qui fuit unus è uetustissimis legislatoribꝰ, familias æquales numero putauit opus esse permanere, & multitudinẽ ciuium: etsi primò fundos habebãt inæquales cũcti magnitudine. In[55] legib. aũt his cõtrariũ est. Sed[56] de his quomodo putamus melius esse, dicẽdũ postea. Omissa[57] aũt sunt in his legib. & ea quę pertinẽt ad imperiũ habẽtes, qũo discrepantes erunt ab his, qui parent. Ait[58] enim oportere, ueluti ex alia lana stamen efficitur,

περ[36] αὖ εἴ τις εἶπεν, ὥστε ζῆν δεῖ· τοῦτο[37] γὰρ ἐστι καθόλου μᾶλλον. ἔστι[38] δ' ἐστὶ σωφρόνως μὲν, παλαιπόρως δὲ ζῆν. ἀλλὰ[39] βελτίων ὅρος τὸ σωφρόνως καὶ ἐλευθερίως. χωρὶς[40] γὰρ ἑκάτερον· τὸ μὲν τῷ τρυφᾶν ἀκολουθήσει, τὸ δὲ τῷ ἐπιπόνως. ἐπεὶ[41] μόναι γ' εἰσὶν ἕξεις αἱρεταὶ περὶ τὴν τῆς οὐσίας χρῆσιν αὗται· οἷον[42] οὐσία πρᾴως, ἢ ἀνδρείως χρηστέα, οὕτ' ἔστι· σωφρόνως δὲ καὶ ἐλευθερίως ἐστὶν. ὥστε[43] καὶ τὰς χρήσεις ἀναγκαῖον περὶ αὐτὰ εἶναι ταύτας. ἄτοπον[44] δὲ καὶ τὸ, τὰς κτήσεις ἰσάζοντα, τὸ περὶ τὸ πλῆθος τῶν πολιτῶν μὴ κατασκευάζειν, ἀλλ' ἀφεῖναι τὴν τεκνοποιΐαν ἀόριστον· ὡς[45] ἱκανῶς ἂν ὁμαλισθησομένῃ εἰς τὸ αὐτὸ πλῆθος διὰ τὰς ἀτεκνίας, ὁσωνοῦν γιγνομένων, ὅτι δοκεῖ τοῦτο καὶ νῦν συμβαίνειν περὶ τὰς πόλεις. δεῖ[46] δὲ τοῦτ' ἐχ ὁμοίως ἀκριβῶς ἔχειν περὶ τὰς πόλεις τότε καὶ νῦν. νῦν[47] μὲν γὰρ ἀδεὴς ἀπορεῖ, διὰ τὸ μερίζεσθαι τὰς οὐσίας εἰς ὁποσουοῦν πλῆθος· τότε[48] δὲ ἀδιαιρέτων ὄντων, ἀνάγκη τοὺς παραζύγας μηδὲν ἔχειν, ἑαυτὸ ἐλάττους ὦσι τὸ πλῆθος, ἐάν τε πλείους. μᾶλλον[49] δ' οἴεται ὑπολάβοι τις ἂν ὠφελεῖσθαι τῆς οὐσίας τὴν τεκνοποιΐαν, ὥστε ἀριθμῷ τινος μὴ πλείονα γίγνεσθαι. τοῦτο[50] δὲ τιθέναι τὸ πλῆθος ἀποβλέποντα πρὸς τὰς τύχας, ἂν συμβαίνῃ τελευτᾶν τινας τῶν γεγενημένων, καὶ πρὸς[51] τὴν τῶν ἄλλων ἀτεκνίαν. τὸ δὲ[52] ἀφεῖσθαι καθάπερ ἐν τοῖς πλείοσι πόλεσι, πρόσοδος ἀναγκαῖον αἴτιον γίνεσθαι τοῖς πολίταις. ἡ[53] δὲ πρόσοδος, φασὶν ἐμποιεῖ καὶ κακουργίαν. Φείδων[54] μὲν οὖν ὁ κορίνθιος, ὢν νομοθέτης τῶν ἀρχαιοτάτων, τοὺς οἴκους ἴσους ᾠήθη δεῖν διαμένειν, καὶ τὸ πλῆθος τῶν πολιτῶν· καὶ εἰ τὸ πρῶτον τοὺς κλήρους ἀνίσους εἶχον πάντες κατὰ μέγεθος. ἐν[55] δὲ τοῖς νόμοις τούτοις, τἀναντίον ἐστίν. ἀλλὰ[56] περὶ μὲν τούτων ὡς οἰόμεθα βέλτιον ἂν ἔχειν, λεκτέον ὕστερον. ἐλλέλειπται[57] δὲ τοῖς νόμοις τούτοις, καὶ τὰ περὶ τοὺς ἄρχοντας, ὅπως ἔσονται διαφέροντες τῶν ἀρχομένων. φησὶ[58] γὰρ δεῖν, ὥσπερ ἐξ ἑτέρου τὸ σημόνιον

inde[36] *ac si quis diceret, ut bene uiuere queat. Hoc*[37] *enim magis uniuersum est, & latius patet. Præterea*[38] *uerò licet uiuere frugaliter, & tamen æruminosè & laboriosè. At*[39] *melior erat definitio, ut frugaliter & liberaliter uiuere queat. Vtrumque*[40] *enim separatim positum, alterum quidem luxuriam, alterum laboriosam uitam sequetur. Namque*[41] *hi soli habitus in usu rei familiaris sunt optabiles & expetendi: uerbi gratia, re*[42] *familiari non licet leniter uti, aut fortiter: temperanter uerò & liberaliter licet. Quare*[43] *& hos usus in facultatibus & pecunia uersari necesse est. Absurdum*[44] *porrò est, cùm æquationem bonorum introducat, de ijs, quæ ad ciuium multitudinem pertinent, nihil statuere, sed liberorum procreationi neq; modum constituere, neq; finem certum imponere: proinde*[45] *quasi futurum sit, ut satis exæquetur cum eadem multitudine, quæ initio fuerit, propter orbitates, aut propter liberos non susceptos, quantumuis multi nascantur, quia hoc uidetur etiam nunc in ciuitatibus usuuenire. Sed*[46] *deberet hæc res longè iustioribus & accuratioribus ponderibus in ciuitatibus examinari, seruata lege Socratis, quàm nunc. Nunc*[47] *enim nemo egestate laborat, quia bona multitudine diuisa sunt, quantacunque illa sit. Tunc*[48] *autem cùm diuisa non essent, necesse esset eos, qui præter numerum, & extra ordinem accessissent, nihil habere, siue pauciores essent numero, siue plures. Existimarit*[49] *autẽ aliquis debuisse procreandis liberis certum modum constitui magis, quàm facultatibus, ut ne quis plureis filios procrearet. In hac*[50] *autem multitudine præfinienda, & uarios mortis casus cõsiderandos ac spectandos esse, si qui fortè eorum, qui procreati sunt, moriãtur, &*[51] *aliorum ciuium orbitatis habendam esse rationem. Hoc*[52] *uerò si cuiq; relinquatur liberum ac solutum, paupertatis causam ciuibus afferat necesse est. At*[53] *paupertas seditionem in urbe ingenerat, & maleficium. Itaque*[54] *Phidon Corinthius lator legum cùm primis antiquus, & domos æqualeis permanere oportere existimauit, & multitudinem ciuium: quãuis omnibus ab initio sortitò obtigissent partes bonorum magnitudine inæquales. At*[55] *in his legibus contrarium est. Sed*[56] *his quidem de rebus quónam modo se melius esse habituras arbitremur, posterius erit disserendum. Omissa*[57] *sunt porrò in his legibus & ea, quæ ad magistratus pertinent, quomodo ys, qui sub imperio sint, præstituri sint. Ait*[58] *enim, quemadmodum ex alia lana fit stamen, quàm*

efficitur, quàm trama: sic & imperantem oportere se habere ad parentes. Quia [59] autem uniuersum patrimonium permittit fieri maius usq; ad quincuplum, cur hoc non fieri debeat in tellure aliquo tenus? Decet [60] quoque attendere diuisionem ædium, ne fortè non accommodata sit disciplinæ domesticæ: duas enim ædes singulis tribuit separatas inter se. Difficile [61] autem est duas domos habitare. Vniuersa [62] autem constructio uult esse, neque status multitudinis, neque dominatus paucorum: media autem harum, quàm uocant rempublicam. Ex [63] his enim hominibus constat, qui arma tenent. Si [64] igitur, ut maximè communem ciuitatibus hanc fabricat, quam aliæ ullæ sint, rectè fortasse dixit: si [65] autem ut optimam post primam rempublicam, non rectè. Fortasse [66] enim reperiretur aliquis, qui rempub. Laconum magis laudaret, uel aliam quampiam, magis uergentem ad statum optimorum. Quidam [67] igitur dicunt, oportere optimam remp. ex omnibus rebuspub. temperatam esse. Quapropter [68] Lacedæmoniorum rempub. laudant. Constare [69] namque ipsam hi quidem aiunt è dominatu paucorum, & statu unius, & multitudinis statu: dicentes [70] regiam potestatem esse monarchiam: senum [71] autem ordinem statum paucorum: regi [72] autem à multitudine per imperium ephororum, quia ephori creantur è populo. Hi [73] autem potestatem ephororum tyrannidem referre uolunt: regi [74] autem à multitudine per mensas illas publicas, & reliquam cotidianam uitam. In [75] legibus autem his dictum est oportere optimam rempub. constitutam esse è statu multitudinis & tyrannide: quas [76] uel penitùs nemo unquam concederet esse respublicas, uel pessimas omnium. Melius [77] igitur dicunt, qui plures miscent: respub. enim, quæ conflata est è pluribus, melior est. Deinde [78] neq; habere perspicitur quicquam simile principatus, sed [79] cuncta peculiaria dominatus paucorum, & status multitudinis: magis [80] tamẽ inclinare uult ad paucorum dominatum. Patet [81] autem hoc è crea-

νιον ἐρῖς γίνεται τῆς κρόκης, οὕτω καὶ τὸς ἄρχοντας ἔχειν δεῖ πρὸς τὸς ἀρχομένους. ἐπεὶ [59] δὲ τὼ πᾶσιν οὐσίαν ἐφίησι γίνεσθαι μείζονα μέχρι πεντα πλασίας, διὰ τί τοῦτ' οὐκ ἂν εἴη ὅπῃ τῆς γῆς μέχρι τινὸς; καὶ [60] τὼ τ' οἰκοπέδων ἢ διαίρεσιν δεῖ σκοπεῖν μή πως ἐ συμφέρῃ πρὸς οἰκονομίαν. δύο γὰ οἰκόπεδα ἑκάστῳ ἔνειμε, διελὼν χωρὶς· χαλεπὸν [61] δὲ οἰκίας δύο οἰκεῖν. ἡ [62] δὲ συνταξις ὅλη βούλεται μὲν εἶναι μήτε δημοκρατία, μήτε ὀλιγαρχία· μέση δὲ τούτων, ὧν καλοῦσι πολιτείαν. ἔστι [63] γὰ τῶν ὁπλιτευόντων ἐστὶν. εἰ [64] μὲν οὖν ὡς κοινοτάτην τινὰ τούτων κατασκευάζει τὰς πόλεσι τῶν ἄλλων πολιτείαν, καλῶς εἴρηκεν ἴσως. εἰ δ' [65] ὡς ἀρίστην μετὰ τὼ πρώτην πολιτείαν, οὐ καλῶς. τάχα [66] γὰ τὼ τῶν Λακώνων αἴτις ἐπαινέσειε μᾶλλον, ἢ κἂν ἄλλην τινὰ ἀριστοκρατικωτέραν. ἔνιοι [67] μὲν οὖν λέγουσιν, ὡς δεῖ τὼ ἀρίστην πολιτείαν ἐξ ἁπάντων εἶναι τῶν πολιτειῶν μεμιγμένην. διὸ [68] καὶ τὼ τῶν Λακεδαιμονίων ἐπαινοῦσιν. εἶναι [69] γὰ αὐτὼ οἱ μὲν ἐξ ὀλιγαρχίας, & μοναρχίας, καὶ δημοκρατίας φασὶ· λέγοντες [70] τὼ μὲν βασιλείαν, μοναρχίαν· τὼ δὲ [71] τῶν γερόντων ἀρχὼ, ὀλιγαρχίαν· δημοκρατεῖσθαι [72] δὲ κατὰ τὼ τῶν ἐφόρων ἀρχὼ, διὰ τὸ ἐκ τοῦ δήμου εἶναι τὸς ἐφόρους. οἱ [73] δὲ τὼ μὲν ἐφορείαν εἶναι τυραννίδα· δημοκρατεῖσθαι [74] δὲ, κατά τε τὰ συσσίτια, καὶ τὸν ἄλλον βίον τὸν καθ' ἡμέραν. ἐν [75] δὲ τοῖς νόμοις εἴρηται τούτοις, ὡς δέον συγκεῖσθαι τὼ ἀρίστην πολιτείαν ἐκ δημοκρατίας καὶ τυραννίδος, ἃς [76] ἢ τὸ παράπαν οὐκ αἴτις θείη πολιτείας, ἢ χειρίστας πασῶν. βέλτιον [77] οὖν λέγουσιν οἱ πλείους μιγνύντες. ἡ γὰ ἐκ πλειόνων συγκειμένη πολιτεία βελτίων. ἔοικε [78] οὐδ' ἔχειν φαίνεται μοναρχικὴν οὐδεν, ἀλλ' [79] ὀλιγαρχικὰ καὶ δημοκρατικά. μᾶλλον [80] δὲ ἐγκλίνειν βέλτιον πρὸς τὼ ὀλιγαρχίαν. δῆλον [81] δὲ ἐκ τῆς τῶν ἀρχόν-

subtegmẽ: sic & magistratus, & reipub. præfectos ab ijs, qui imperio subiecti sunt, differre oportere. Quoniam [59] autem rem omnem familiarem amplificari permittit usque ad quincuplum, cur non hoc idem in terra ualeat aliquatenus? Tum [60] uerò uerendum etiam est, ne areæ ædificiorum non satis utiliter aut accommodatè ad rei domesticæ administrationem diuisæ sint. binas enim ædium areas cuique tribuit, seorsum diuisas ac distinctas. At [61] difficile est, in binis ædibus unum habitare. Tota [62] autem reip. descripti o uidetur eò referri, ut neq; sit potestas popularis, quam democratiã appellant Græci, neque paucorum principatus, quem oligarchiam: sed harum media reipub. administrandæ forma, quam politiam nominant, siue remp. siue populi libertatem. Ex [63] his enim constat, qui arma gerunt. Si [64] igitur hanc reip. administrandæ rationem, ut aliarum omnium maximè ciuitatibus communem probat, fortasse rectè dixit: sin [65] ut omniũ optimam secundùm primam, non rectè. Fortasse [66] enim aliquis Laconicam reipub. administrandæ rationem, aut aliquam aliam, in qua magis optimatium principatus uigeat, magis laudarit. Quidam [67] igitur dicunt optimam reipub. administrandæ formam omnibus reip. administrandæ generibus permixtam ac temperatam esse oportere. Iccirco [68] Lacedæmoniorum reipub. administrandæ rationem laudant. Alij [69] enim aiunt, eam ex paucorum potentatu seu oligarchia, & unius dominatu seu monarchia, & populi potestate seu democratia constare. regnum [70] enim esse unius dominatum: senatorum [71] imperium, esse paucorum potestatem: penes [72] populum autem esse potestatem per Ephororum magistratum, propterea quòd Ephori quasi tribuni plebis è plebe sumuntur. Alij [73] autem Ephoriam, hoc est, Ephororum magistratum, quasi tribunatum plebis, aiunt esse tyrannidem: populi [74] potestati autem imperioq; eos subiectos esse per sodalitia, & conuiuia publica, reliquamq; uitam quotidianã. Porrò [75] in libris de legibus scriptum est optimam reipub. administrandæ formam ex populi potestate & tyrannide constare oportere, quas [76] aut omnino nullus reipub. administrandæ formas esse dixerit, aut omnium deterrimas esse pronuntiarit. Dicunt [77] igitur y rectius, qui plureis inter se permiscẽt. Ex plurib. n. tẽperata reip. administrãdæ forma, præstabilior est. Deinde [78] Socratica ista reip. administrandæ forma nihil, quod ad monarchiã seu unius dominatũ pertineat habere, reperitur, sed [79] omnia oligarchiæ, h. e. paucorũ principatus, & democratiæ, h. e. popularis potestatis propria: et [80] tñ ad paucorũ principatũ magis ꝓpẽdere uidetur natura. Qd' [81] ex magistra-

creatione magiſtratuum. E [82] ſuffragijs enim delectis ſorte ipſos creari, commune ſanè eſt amborum ſtatuum. Locupletioribus [83] autem neceſsitatem impoſitam eſſe frequentandi conciones & comitia, uel aliud omne munus obire proprium ciuium, hoc utique peculiare eſt paucorum dominatus: dareque [84] itidem operam, ut plures ex ordine locupletum ſint in magiſtratibus, nec [85] nõ maximos magiſtratus creari è maximis cenſibus. Aptum [86] autem poteſtati paucorum facit delectum ſenatus. Deligunt [87] enim cuncti neceſsitate ſibi impoſita, ſed è primo cenſu: deinde [88] rurſus æquales è ſecundo: deinde [89] è tertijs: niſi quòd non omnibus neceſſe eſt è tertijs uel quartis. E [90] quarta autem claſſe illis ſolis neceſſe eſt, qui primi ſunt, & ſecundi. Deinde [91] ex his parem è ſingulis cenſibus affirmat numerum oportere creare. Erunt [92] igitur plures, qui è maximis cenſibus, & meliores, quia non nulli è popularibus præſentes non aderunt comitijs, neceſsitate [93] ipſis non impoſita. Non [94] oportere igitur è ſtatu multitudinis & unius poteſtate cõſtituere huiuſcemodi rempublicam, ex his perſpicuum eſt, & [95] ex illis, quæ poſtea dicentur, cùm tẽpus uenerit de hac repub. diſceptandi. Continet [96] autem in ſe circa creationem magiſtratuũ quoq; periculi nõ parum. Si enim aliqui coire uolunt, numero etiam mediocri, ſemper creabuntur magiſtratus, quos ipſi uolent. Quæ [97] igitur faciunt ad rempub. informatam in libris de Legibus, ſe habent hoc pacto.

χόντων καταϛάσεως. τὸ [82] μὲν γὰρ ἐξ αἱρετῶν κληρωτοὺς, κοινὸν ἀμφοῖν. τὸ [83] δὲ τοῖς μὲν ὑπερωτέροις ἐπάναγκες ἐκκλησιάζειν εἶναι, καὶ φέρειν ἄρχοντας, ἢ τοι ποιεῖν ἄλλο τῶν πολιτικῶν, τοὺς δ' ἀφεῖσθαι, τοῦτο δ' ὀλιγαρχικὸν· καὶ [84] τὸ πειρᾶσθαι πλείους ἐκ τῶν ὑπόρων εἶναι τοὺς ἄρχοντας· καὶ τὰς [85] μεγίστας ἐκ τῶν μεγίστων τιμημάτων. ὀλιγαρχικὸν [86] δὲ ποιεῖ καὶ τὸ τῆς βουλῆς αἵρεσιν. αἱροῦνται [87] μὲν γὰρ πάντες ἐπάναγκες, ἀλλ' ἐκ τοῦ πρώτου τιμήματος· εἶτα [88] πάλιν ἴσους ἐκ τοῦ δευτέρου· εἶτ' [89] ἐκ τῶν τρίτων, πλὴν οὐ πᾶσιν ἐπάναγκες ἢ τοῖς ἐκ τῶν τρίτων, ἢ τετάρτων· ἐκ [90] δὲ τοῦ τετάρτου, τῶν τεττάρων μόνοις ἐπάναγκες τοῖς πρώτοις καὶ τοῖς δευτέροις. εἶτ' [91] ἐκ τούτων ἴσον ἀφ' ἑκάστου τιμήματος ἀποδεῖξαί φησι δεῖν ἀριθμόν. ἔσονται [92] δὴ πλείους οἱ ἐκ τῶν μεγίστων τιμημάτων, καὶ βελτίους, διὰ τὸ ἐνίους μὴ αἱρεῖσθαι τῶν δημοτικῶν, διὰ τὸ [93] μὴ ἐπάναγκες. ὡς [94] μὲν οὖν ἐκ δημοκρατίας καὶ μοναρχίας δεῖ συνιϛάναι τὴν τοιαύτην πολιτείαν, ἐκ τούτων φανερὸν, καὶ [95] τῶν ὕϛερον ῥηθησομένων, ὅταν ἐπιβάλῃ περὶ τῆς τοιαύτης πολιτείας ἡ σκέψις. ἔχει [96] δὲ καὶ περὶ τὴν αἵρεσιν τῶν ἀρχόντων τὸ ἐξ αἱρετῶν αἱρετοὺς, ἀτοπώτερον. εἰ γάρ τινες συνελθεῖν θέλουσι, καὶ μέτριοι τὸ πλῆθος, αἰεὶ κατὰ τὴν τούτων αἵρεθήσονται βούλησιν. τὰ [97] μὲν οὖν περὶ τὴν πολιτείαν, τὴν ἐν τοῖς νόμοις, τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον.

magiſtratuum conſtituendorum ratione intelligere licet. Nam [82] electionem ad ſortem reuocari, electoſq; ſorti permitti, utriuſque commune eſt. Sed [83] locupletioribus neceſſe eſſe concionibus intereſſe, & magiſtratus renunciare ac declarare, aut aliud aliquod munus ciuile obire, alios eſſe ab his muneribus liberos ac ſolutos, hoc paucorum potentatus proprium eſt. Hoc [84] etiã ad paucorum potentatum pertinet, quòd uult operam dari, ut maior pars eorum, qui ciuitati præſunt, ſumatur ex locupletibus, & ut ijs, quorum [85] cenſus eſt maximus, magiſtratus ampliſsimi mandentur. Facit [86] uerò & ſenatus electionem paucorum principatui conſentaneam. Eligunt [87] enim omnes quidẽ neceſſariò, ſed primùm ex primo cenſu: deinde [88] iterum æqualeis numero ex ſecundo: deinde [89] ex ijs, qui ſunt tertij cenſus: deinde [90] ex claſſe quarti cẽſus: niſi quòd non ijs omnibus, qui ſunt tertij aut quarti cenſus impoſita neceſſitas eſt eligendi, ſed ijs, qui ſunt quarti cenſus, primis tantùm & ſecundis. Deinde [91] ex his parem ex unoquoque cenſu efficere numerum ait oportere. Erunt [92] igitur plures ex maximis cenſibus, & meliores, quia nonnulli ex popularibus non eligant: non eligunt autem, quia [93] nõ ſit eis impoſita neceſſitas eligendi. Talem [94] igitur reip. formam ex populari poteſtate, & unius principatu ſeu monarchia conſtare, non eſſe dicendum: cùm ex his perſpicuum ſit, tum [95] ex ijs, quæ poſterius dicentur, intelligere licebit, ubi de tali reip. adminiſtrandæ forma erit conſiderandi & diſputandi locus. Iam [96] uerò illud, quod ad electionem magiſtratuum pertinet, ubi electos ad aliã electionem reuocat, periculo non uacat. Si [97] qui enim uel mediocri numero coire & cõſpirare uolent, ſemper ex eorũ uoluntate, & pro eorũ arbitratu eligẽtur. Quæ [98] igitur ad reip. adminiſtrandæ rationem in libris de Legibus expoſitã pertinẽt, huiuſmodi ſunt.

COMMENTARIVS ET SCHOLIA.

Fermè autem aſsimiliter.) Quod iudicium fecit de politia Socratis, idem ſe facere oſtendit de libris, quos Legum nomine appellari uoluit, ſcriptos ab ipſo, cùm iam fabricaſſet remp. illam ſuam. Illic enim quoq; multa reperiuntur affinia culpis non paruis, ut arbitratur. neque tamen ſtudet nunc leges eas conuellere: ſed quia in illis quoque libris formam quandã reip deſcripſit, de illa ipſa rep. quærere paucis inſtituit. quod ut faciat, impellit ipſum, ut teſtatur, quia de paucis admodum in ſua prima Rep. ſtatuit Socrates. Quæ uerò ipſa ſint, repetit. de communione, inquam, uxorum ac liberorum, quo pacto tractari debeat: nec non de communione bonorum. nam ſeriem etiam reip. illius illic ab eo explicatam tradit.

Diuidit enim in duas partes.) Commemorat, quę in ſuà rep. definierit Socrates. Primum autem aggreditur, quod facit ad partes ipſius demonſtrandas: narratq;, diuidere ipſum in duas partes multitudinem hominum, qui ipſam incolunt. Vnam enim partem eſſe uult agricolas: alteram autem, quæ munia militum obiret. atque in rebus bellicis ſe utilem pręberet: tertiam uerò conflatam ex his, quæ deliberaret de republica, & clauum ipſius teneret. His partibus expoſitis, uitia ipſarum demonſtrat, & plenè perfecteq; tractatas non eſſe declarat. inquit enim: De agricolis autem & opificibus incertum reliquit, utrum ipſi nullius magiſtratus, an alicuius participes ſint: & utrum hos quoq; oporteat arma domi habere, & unà cum militibus ad bellum proficiſci, ſiue non, nihil Socrates definijt. Mulieres tamen, inquit, putauit oportere uerſari in bello, & apertè dixit unà cum militibus ipſas tueri armis rempublicam, quæ magis alienæ uidẽtur ab his factis, quàm illi: & eaſdem erudiri unà cum cuſtodibus, atq; eiuſdem, cuius illi, diſciplinę participes eſſe: hęc

ſunt,inquit,quæ perſecutus eſt in illis de Rep.libris,propria illius doctrinæ:reliqua ſunt plena diſputationum alienarum,& illuc inculcatarum. Adiungit autem in extremo,diſputaſſe etiam illic Socratem de diſciplina,quam putaret cõ uenire cuſtodibus illius reipublicæ:hoc enim coniungi debet cum ijs,quæ nunc repetit,facientibus ad materiam eorũ librorum indicandam:non cum inferioribus,ut quidam falſo putarunt.

Legum autem maxima pars.)Quod primo νόμων hic inquit,intellexit opus à Platone ſcriptum de Legibus:hic enim index eſt eorum librorum.Narrat igitur,maximam partem eius operis continere in ſe leges,refertumq; ipſum eſſe legibus, quas illic fert Socrates:pauca namq; in ipſis præcepiſſe ipſum de ſtatu eius ciuitatis,quam legibus illis ornarit.Significat enim,rẽp.in ijs libris leuiter informatã,quã remp.uoluiſſet ab eo plenius exquiſitiuſq; deſcribi. Miratur aũt noſter, cùm uoluerit Plato eã rẽpub.cõmuniorẽ eſſe cũ alijs ciuitatib. ac propius accedere ad mores inſtitutaq; ipſarũ, paulatim eũ, quod contrariũ eſt cõſilio ipſius,reuerti ad primã illam rempublicã: circumagit enim ſermones illos eò, ut planè percipiatur, hoc Socratẽ facere.θεάγειν uerò,quod inquit,hoc profectò uálet: ipſum inquam,cùm initio uiſus eſſet aliud facere uelle, quaſi imprudentẽ & abreptũ ſermonibus illis,rẽ deducere,quò non expectabatur: & redire ad alteram rempublicam, alienam ualde ab uſu cõſuetudineq; rerum publicarum,quas colunt reliquæ ciuitates.

Extra enim communionem.)Oſtendit uerum eſſe,quod dixit,migrare paulatim Socratem,dum in libris de Legib. informat nouam rempublicam,ad ueterem illam,& ſuis certis proprijſq; monimentis mandatam.Præter enim,inquit,communionem uxorum ac bonorum, quam non induxerat in poſteriorem rempublicam(in ea namq; & propriæ uxores & patrimonia ſunt)alia cuncta tribuit aſsignatq́ue ambabus rebuſpublicis:eandem enim diſciplinam tradit, & præterea uult hic quoque ciues temperantes ſibi ab operibus neceſſarijs, ideoq́ue humilibus miniſterijs uiuere. Idem etiam dici poteſt de menſis illis publicis, niſi quòd in hac altera republica affirmat, oportere communes quoque eſſe cœnas mulierum: & illam rempub. munitam uult mille numero uiris, qui arma ferant: hanc uerò quinque milibus.Non tamen huius ſecundæ uerum omnino numerum exponere Ariſtoteles curauit:ſunt enim plus apud ipſum quadraginta.

Eximium igitur habent.)Hoc,quod laudat his uerbis in ſermonibus habitis apud Platonem Socratis,non pertinet ad ornatum elegantiamq́; orationis,uerùm ad ſententias,quæ ipſa continentur.quod perſpicitur non ſolùm ex notione uerborum, uerum etiam ex illo, quod aduerſatur.inquit enim: Vt illa omnia concedi poſſunt,ita contrà hoc non uideri uerum,ut cuncta ſcilicet probè dicta ſint.Sed ſingula hæc nomina, quæ ſanè uidentur ornare Platonem, & ſtudium ipſius commendare, ſunt tamen non ſine cauſa ſuſpecta,perpendamus.Περιττὸν primùm uocatur,quidquid eſt eximium, ac præſtat magno interuallo cæteris eiuſdem generis rebus: ut ipſe uocauit θεατὰς, uiros admirabilis ingenij initio problematis illius doctiſsimi digniq́; ſanè,quod hoc nomine decoretur,de atra bile.Κομψὸν itidem ualet grande plenumq́; honoris, & quaſi uenerãdum. Καινοτόμον oſtendit ſtudiũ alicuius,qui non contentus ſit rebus uulgaribus uſitatiſq́;,uerùm ſemper ſtudeat nouare aliquid. Ipſe quoque Plato non ſemel ita cepit hoc iunctum uerbum,ut in 3.de Legibus,cùm inquit:πολλὰ δὲ καὶ νόσοι ἀναγκάζουσι καινοτομεῖν.ipſum exprimere non ſine cauſa uideri poſſet Cicero uoluiſſe,cùm inquit:Nihil habui ſanè,non modò multum,quod putarem nouandum in legibus.Quartum manifeſtò locum non habet in laude uerborum(eſt enim ζητητὸν)quod totũ conſumitur in quærendo & indagando,ac refertum denique eſt ſubtilibus quæſtionibus: quemadmodum ipſe quoque uſus eſt ipſo in 6.libro de Republica,quo loco quædam interdixit ſuis illis ciuibus.Planum igitur iam factum puto,notare hæc omnia Ariſtotelem in ſententijs,non in uerbis ipſis:quæ præterea nunc addit,idem declarant.

Quia & multitudo)Vnum adfert eorũ,quæ uitio affinia illic eſſe putat,& magnificè potius, quàm uerè à Socrate dicta exiſtimat.inquit igitur:Nam numerum hominum, qui expoſitus eſt, cognitum habere debemus egere, cùm tot illi ſint, agris Babylonijs,uel alijs quibuſdam latiſsimis campis,ac penè immenſis, unde tanta uis hominum otioſorũ inertiumq́; alatur, id eſt quinque milia milites: ac præter hos, mulierum etiam & famulorum turba alia multo maior. Addit autẽ in extremo, poſtquam ſatis contempſit irriſitq́; iudicium Socratis(quin enim cum contemtu quodam hæc prolata ſint, dubitandum nõ eſt)concedi ſanè debet omni ſcriptori, ut ponat, quod in mentem ipſi uenit, atque etiam loquatur optata: quæ uerò effici non poſſunt,eidem nullo pacto ſunt permittenda. Plato tamen ipſe,quem nunc coarguere uidetur Ariſtoteles,in V.de Republica,oſtendens falſum eſſe,quod ſibi à nonnullis obijceretur, inquit, perſpici poſſe ſe non complecti legibus ſuis,quæ effici non poſſunt,ac uoti ſimilia forent.uerba hæc ipſius ſunt:σὺν ἄρᾳ ἀδυνάτου γε,ὃ δὴ εὐχαῖς ὅμοια ἐνομοθετήθημ.

Traditur autem oportere.)Oſtendit deſiderari unum in lege, quæ fertur illic à Platone,de militia ordinanda.Cùm enim putarit duo oportere attendi,id eſt ſitum eius regionis,& naturam moreſq́; hominum;qui illic uiuunt: tertium etiam neceſſariũ noſter exiſtimat.quod ſi ad ea adiunctum fuerit,perfectiorem arbitratur partem illam reip. futuram. Eſt autem illud, ut reſpiciantur præterea uicini loci,& ad ipſos quoque accommodetur ea diſciplina.Eſt autẽ huius opinionis,ut addi hoc prorſus debeat ſuperioribus,quemadmodum narrat,ſi reſp.ciuilem uitam uiuere debet, & à moribus aliarum ciuitatum non penitus abhorrere: quæ fines etiam imperij proferre conantur, & coeunt ſocietatem cum uicinis populis, & contrà eoſdem in illorum ipſorum finibus pugnant.quæ cuncta ſignificat, dicens: Non enim ſolùm neceſſe eſt ipſam hoc genere armorum uti in bello, quæ multum ualent in ſua propriaq́; tellure,uerum etiam in externis ſedibus ac locis.

Et captam patrimonij.)Cùm duobus modis ipſum hic inſimulet,non accuſat primum numerum quantitatemq́; rei familiaris, quam ſtatuit uoluitq́; poſsidere ciues in illa ſecunda rep.Plato:neque aliquid uitij in ipſius menſura contineri oſtendit: ſed tantùm reprehendit hominem,quòd non planius apertiuſq́; ipſam demonſtrarit,cùm dixerit, oportere illam tantam eſſe,ut uiuere poſsint temperatè.Inquit igitur,primùm eum melius dicturum fuiſſe,ſi pro Temperatè,dixiſſet Bene. Cuius ſuę ſententiæ ſtatim cauſam affert his uerbis:Hoc enim eſt magis commune magiſq́; in uniuerſum prolatum.incuſat igitur Platonem,qui non definiſſet fortunas,nec menſurã bonorum aperuiſſet,ſed obſcurè locutus foret.Qui enim de aliqua re præcipiunt aliquid generatim,non patefaciunt ueritatem illius facti.Quòd ſi,inquit,probatur Platoni hæc ratio, in uniuerſũm que omnino dicere uolebat:magis adhuc id obtinuiſſet,ſi pro Temperatè, dixiſſet Bene. illud enim unam tantùm uirtutem oſtendit,hoc uerò cunctas.

Præterea licet temperanter.)Hæc eſt altera ratio,qua deſcriptionem ipſius premit,ſignificans aliquem accipere poſſe ipſam aſtutè.ne dicam noſtrum fallaci argumento uſum in ea improbãda.inquit enim:Deinde poſſet fieri,ut aliquis temperatè uiuat,quod laudis non ſit, ſed ab egeſtate proficiſcatur:quia ſi luxurioſe uiuere uellet,non poſſet. Quare addit, melior definitio huius rei eſt temperatè & liberaliter:ita enim contraria uitia hinc excludentur. Quæ ſanè duo ſunt:aduerſatur enim huic bono uita luxuriæ plena atque immoderata:& uita contraria ipſi,miſera & mendica.alterum enim ipſorum repugnabit delicatæ molliq́; uitæ,alterum uerò,id eſt liberaliter,quod adiungendum cenſet,uitæ rei familiaris anguſtijs oppreſſæ.nam inquit:Hi duo habitus ſunt,laude ſcilicet digni,in uſu pecuniarum: neque enim licet nobis uti patrimonio manſuetè aut fortiter:temperatè autem & liberaliter licet. Quare ſequitur:Vſus rei familiaris neceſſariò uerſatur in his duabus rebus. hæc autẽ Platonis ipſius uerba ſunt in V. lib. de Legibus: γῆς μὲν, ὁπόση πόσις, σώφρονας ὄντας, ἱκανὴ τρέφειν· πλέον δ' οὐδὲν δεῖ. Vſus autem aliquo modo eſt hic eadem fallaci concluſione, qua Catullus cùm,ipſum deſpiciens,oſtendit Furium beatum eſſe,plura enumerans, quæ uitam beatam iuuarent, niſi neceſsitatem ſecum ferrent,ſed ſponte ſuſcepta forent:uirtus enim non cogere,neque uim ullo pacto adhibere, ſed allicere ad ſe propter ſpeciem ſuã debet. Vt igitur illa non erat uera beatitudo,ita hęc nullo pacto uera temperantia.

Abſurdum autem eſt.)Reprehendit nunc Platonem,qui cùm æquales fortunas omnium eſſe uoluerit, non terminum etiam aliquem fixerit numero ciuium,ſed reliquerit procreationem liberorum ſolutam,& nullis cancellis ſeptam:tãquam par numerus ciuium ſeruetur,quotquot ſint illi, qui illic naſcantur,quia inueniuntur mulieres etiã ſteriles.Hoc enim oſtendit perſuaſiſſe Platonem,ut nihil moliretur,quod huc faceret:quia uideret hoc uſuuenire in ciuitatibus ſui temporis,ac paſsim fieri.quare idem euenturum ſperabat in ea, quam fingeret. Omnem autem hunc locum perſecutus eſt Plato in 7. libro de Legibus. Quod uerò,cùm loqueretur noſter de numero æquali ciuium,nec magnopere diſcrepanti,inquit,ὁμαλιοδησομένῳ πόλιν: uſus eſt uerbo tranſlato, mirificè apto ad rem ponendam ante oculos. quam tranſlationem laudauit non parum in 3. libro de Arte dicendi,receptam ab Iſocrate in ſuaſione ad Philippum.Ductum autem uerbum eſt ab æqualitate ſuperficiei, quę oculis

cùlis aſpicitur,ad æqualitatem,quæ percipitur animo. Κατασκευάζειν quoque, quod fabricare ualet & conſtituere, ut hîc,ita quoque non multo infrà uſurpatum eſt ab eo,de fabrica,quæ conſilio doctrinaque fit,non manu.

Opus autem eſt.) Incipit nunc fallaciam huius rei aperire, docetq; non idem contingere in noſtris ciuitatibus, quod in illa rep. Platonis uſueniebat: neq; idē malū párere poſſe diſparem numerū ciuiū,& inæqualitatē bonorū hic, quod illic gignebat. Oſtendit igitur,deceptum ipſum in hoc,qui putaret ſimilia, quę ſimilia nō omnino forent. In noſtris enim,inquit, moribus inſtitutiſq; nemo eſurire poteſt,neque penitus ſpoliatus reſtare patrimonio,quia patrimonia fortunæq; patrum diuidūtur in quemlibet numerum multitudinemq; filiorum: exempli cauſa, ſi nati fuerint quatuor liberi,in quatuor partes diuiditur hæreditas: ſi quinque,in quinque: & eodem pacto exiliores aut ampliores fiunt partes pro numero liberorum. Illic autē, cùm bona partiri non liceat,neceſſe eſt eos,qui exierint è numero clerorum,nihil poſſeſſuros, ſiue pauciores illi fuerint, ſiue plures, qui migrauerint ſuperauerintq; numero ſuo numerum fundorum, ſorte acceptorum, è iuſto ſtatutoq; lege numero ciuium. Παρᾴζυγας autem hos uidetur uocaſſe,uſus uerbo tranſlato à beluis,quas iungere mos eſt,ſiue ad iugum ferendum, ſiue ad rhedam: quia hi quoque,tanquam illæ,cùm ſolæ ſunt ac ſine ſocio,munus implere non ualent,nequeunt uacui à funſiue ad rhedam: quia hi quoque,tanquam illæ,cùm ſolæ ſunt ac ſine ſocio,munus implere non ualent,nequeunt uacui à fundo,tueri perſonam ſuam: fundus namq; quaſi ſocius ipſorum eſt,ſine ipſo enim,ut ἄζυγας γάμων à poetis appellatæ ſunt uirgines innuptæ,& aues itidem,quæ ſociam amiſerunt: ut ipſe locutus eſt in primo horum librorum,uocans ἄζυγας homines; qui ſoli uiuunt.

Magis autem oportere.) Adæquarat ſanè Socrates legē ſua bona fortunaſq; ciuium: nec tamen ſuſceperat curam ullam de numero filiorum ſtatuendo. Quare noſter inquit,aliquem inueniri poſſe ſapientem profectò uirum,qui contrà arbitretur,magis egere modo terminoq; aliquo procreationem liberorum, quàm poſſeſsionem bonorum, ne liceret ſcilicet plures certo numero tollere. Et quia non omnino certum erat,quomodo hoc obtineretur: oſtendit ſtatim rationem huius rei efficiendæ. inquit enim: Numerum autem hunc conſtituere oportet,reſpicientem ad caſus humanos, ſi cōtigerit ſcilicet mori quoſpiā, atque eos quidem non paucos ex ijs,qui geniti ſint: nec non ad ſterilitatem aliorum. Quid autem mali naſcatur, ſi neglectū hoc fuerit (ut fieri uidemus in maiore parte ciuitatum) aperit, dicens neceſſe eſſe, ut exiſtat id cauſa paupertatis, quā affirmat inſerere in ciuitatem ſeditionem & fraudem: qui enim non poſſunt,pauperes facti, dignitatem ſuā tueri cum orio, cupidi homines honoris, dant operam rebus nouis,& perturbant quietum ſtatum ciuitatis: alij autem in minutioribus reb. exercent malitiam ſuam,qui multis locis in his libris uocantur ab ipſo κακεργοί, id eſt fraudulēti. Oportere uerò hoc,quod præcipit,nunc aſtringi nunc relaxari,apertum eſt. Memoriæ namque proditum eſt, cùm Athenis ualde imminutus eſſet numerus ciuium, legē latam eſſe, quæ iuberet ſuſcipere liberos è duabus,una ciue, altera amica: hancque cauſam fuiſſe, cur Socrates duas domum duceret.

Phidon igitur Corinthius.) Confirmat iudicium ſuum auctoritate nobilis legum ſcriptoris (is fuit Phidon Corinthius, unus (ut commemorat) uetuſtiſsimorum latorum legum) ipſum enim docet exiſtimaſſe familias æquales oportere in ciuitate permanere. Aequales autem,quod inquit,intellexit pares in bonis,quæ poſsiderent, & copia rei familiaris: & ut domos ipſas fortunaſq;, ita etiam numerum ciuium. Alterum enim horum ſine alteto exiſtit: id eſt, quamuis æqualia patrimonia cuſtodiantur,numerus tamen ciuium diſpar eſſe poteſt: niſi modus aliquis adhibeatur,qui ut fortunas,ita etiam ciues numero pares cuſtodiat. Addit autem hoc ipſum ſtudio ſuo præſtitiſſe, quamuis etiam primò patrimonia inæqualia illic cuncti habuiſſent: quod,inquam,ad magnitudinem ipſorum bonorum pertinet, quæ adæquauit. In Legibus autem Platonis,inquit, contrà fit: neque enim ſeruat parem numerum ciuium,neque æqualitatem bonorum. Animaduertendum autem,idem ualere hoc in loco κλῆρον,qua uoce infrà uſus eſt,quod οἶκον, primum uſurpato ab ipſo nomine: nos patrio noſtro ſermone,cùm quod οἶκον hic ualet,oſtendere uolumus, Latino uerbo utentes,leuiter immutato,uocamus focos. dicimus enim,hoc aut illud oppidum ſiue pagum, fare tanti fuochi. nulla enim domus eſt, quāuis tenuis, in qua ignis non incendatur, ob plurimas utilitates, quas familiæ præbet. Pollicetur tamen ſe Ariſtoteles de his rebus, quid ſuæ ſententiæ ſit, infrà accuratius demonſtraturum.

Omiſſa autem ſunt.) Oſtendit aliud etiam omiſſum à Platone in ſecunda republica, quod pertinet ad magiſtratus creandos. Neque enim planè expoſuit,quid diſcriminis uerſetur inter eos,qui parêre debent,& illos,qui imperium habent. Tantùm enim diſsimiles oportere eſſe, ſimili quodam declarauit: quo tamen ſignificatur etiam & dignitas & humilitas perſonarum, ſed obſcurè. inquit enim,ſeruandum in hoc eſſe,quod uulgò fit in telis texendis. neque enim ex eadem lana fit ſtamen & trama,ſed ex nobiliore trama. Eodem igitur pacto magiſtratus creandos è prudentioribus ciuibus affirmat: & eandem rationē demum in hoc ſeruandam. Verba Platonis ipſius hæc ſunt in v. libro de Legibus: καθάπερ ἂν εἰ μή τινα ξυμφυλῶ, ἢ κῆ πλέγμα ἀλλ' ὁποιῶ, ἆρα οὐκ τῶν αὐτῶν οἷον τ' ἐστὶ τῶν ἐφυφλῶ κῆ τὸν ἡμῶνα ἀπεργάζεσθαι, &c. Quod uerò inquit, ἢ πλέγμα ἢ ἄλλο: significare uoluit id,quod contingit in telā,uſu etiam uenire in alijs nonnullis rebus, quæ & ipſæ aliquo modo texuntur, ut in fiſcella, & corbe. Vnde Virgilius cecinit, inde uerbum tranferens, —— *& tenero fiſcellam texit hibiſco.*

Quia autem uniuerſum patrimonium.) Cùm reliquas omnes rei familiaris partes conceſſerit Plato creſcere uſque ad certum quendam terminum, quærit cur non idem etiam paſſus ſit fieri in agris ipſis: uidebatur enim idem illic quoque ſeruandum eſſe,aut non permittendam amplificationem bonorum,quæ loco mouentur. Animaduertendum uerò hic, aut peccatum eſſe memoriæ auctoris,aut erratum librariorum: neque enim in quincuplum, ſed in quadruplum uoluit Plato poſſe creſcere fortunas illorum ciuium,quas dixit.

Decet quoq; attendere.) Indicat,illud etiam ſpectari diligenter oportere, an uerum ſit utileq; diſciplinæ domeſticæ,quòd tribuit domos diſtinctas ſeparataſq; duas uni familiæ. Arduum enim eſt, inquit Ariſtoteles, duas domos inhabitare,non paruaq; inde incommoda naſcuntur: non enim poſſunt facile cuſtodiri liberi,ſi ſeorſum uiuant, neque reliqua familia in officio retineri: & maiores neceſſariò ſumtus fiunt,diſsipanturq; facilius ac pereunt fortunæ.

Vniuerſa autem conſtructio.) Incipit nunc argumentari contra uniuerſam remp. eandem, oſtendere uolens, in coagmētatione ipſius inueniri quoque peccata non parua: quemadmodum monſtrauit iam, diſciplinam eius multis in rebus meritò reprehendi. Primùm igitur docet,ipſam non eſſe dignam, quæ anteponatur cæteris poſt primam illam, tantopere ab ipſo laudatam rempublicam: quia inuenitur alia melior,quam etiam ſignificat. inquit igitur: Conſtructio ipſius tota, ſi quis accuratè attēdat, uult eſſe neque ſtatus multitudinis, qui δημοκρατία uocatur: neque dominatus paucorum, qui appellatur ὀλιγαρχία: uerùm media quædam reſpublica,& interiecta inter has,uocata à Græcis communi nomine omnium rerumpublicarum τιμοκρατία. Cauſam autem afferens ſui iudicij,inquit: Conſtat enim ex grauis armaturæ militibus. Valet autem hoc ad demonſtrandum,ipſam non eſſe popularem: tenues enim homines ob paupertatem non poſſunt parare genus armorum, corpori muniendo aptum,quæ ὅπλα uocantur.

Si igitur,ut maximè.) Non eſt dubium,quin Plato ſecutus ſit illic hanc rempublicam,ut meliorem cæteris,poſt eam,quam cō formarat prius: ita tamen cum ipſo agit Ariſtoteles,ut uideatur id compertum ſe non habere. hoc autem facit, ut æquior ipſi uideatur,inquit autem: Si igitur talem potiſsimum molitur ac conſtruit,ut maximè communem ciuitatibus ex omni genere rerumpublicarum,probè fortaſſe ſenſit: ſi autem ut optimam poſt primam rempublicam, nullo modo rectè, nec probo conſilium ipſius. fortaſſe enim,inquit,inueniretur,qui non ſine cauſa remp. Laconum magis laudāret,aut aliam quampiam, quę propius accedat ad ſtatum optimorum. Plato certè in v. libro de Legibus tradit,ſi quis ſubtiliter ipſius rationem ſubducat,& periculum eius faciat,cognitum iri illam ciuitatem ſecundo loco conditam,ad exemplar optimum ædificatā fuiſſe.

Quidam igitur dicunt.) Cùm Plato minimè ſimplicem remp. illam fabricaſſet, ſed mixtam iunctamq; è ſtatu multitudinis & tyrannide: quærit noſter,an compoſitio ipſius probari poſsit. Primùm autem opinionem quorundam adfert,qui remp. temperatam oportere eſſe iudicarent: quare laudabant,in qua id manifeſtò factum uideretur,remp. Lacedæmoniorum. Cùm autem conueniret ipſis in hoc, quòd omnes concretam eſſe è tribus ſtatibus reip. affirmarent, non tamen eodem pacto iunctā eam arbitrabantur. duo enim genera horum erant. Partim igitur aiebant,ut auctor noſter narrat,ipſam mixtam eſſe è dominatu paucorum,& poteſtate unius,& ſtatu populari. quod hoc pacto probabant: docebant enim, regnum illic uocatū (duo enim Lacedæmone regum nomen habebant) eſſe referreq; monarchiam,plenumq; imperium unius. Magiſtratum autem ſenum, ea de cauſa uocatum illic γερουσίαν, dominatus paucorum ſpeciem retinere. Dici uerò poſſe ciuitatem à multitudine re-

gi,ſpectato magiſtratu Ephororum, qui crearentur è plebe,& auxilium ipſi ferrẽt,cùm putaret ſe à regibus premi: quod M. Cicero quoque in 3.libro de Legibus commemorauit,addens eodem etiam conſilio Romæ tribunoſpl.eſſe creatos.

Hi autem poteſtatem.)Tangit nunc poſterius membrum diuiſionis,exponitq; argumentum alterorum illorum,& quomodo ipſi quoq; probarent ſententiam ſuam commemorat.Alij igitur, inquit, uolunt magiſtratum ephororum eſſe tyrannidẽ: infinita namq; poteſtas eius erat, audebantq; regibus manus afferre,& in carcerem eoidem conijcere.Intelligit autem locũ Platonis, unde totus hic expreſſus eſt:apud eum enim in 4.libro de Legibus,Megillus Lacedæmonius de ſua rep.ita loquitur,cùm ſe ualde incertum animi de ipſa eſſe oſtenderet.Primùm enim uideri ſibi ait, eam imaginem quãdam tyrannidis eſſe,atque id propter poteſtatem ingentem ephororum,& planè tyrannicam:deinde addidit,quod à noſtro itidem dicitur,de ſimilitudine,quam eadem retinet:ſtatus multitudinis: dici uerò ciuitatem regi à populo, propoſitis ſibi ante oculos cœnis illis communibus,& reliqua omni uita,dura admodum & aſpera,quam coleret ea natio:neque enim diuites illic ſplendidiore ueſtitu utebantur,quàm pauperes, & reliqua omnia ipſorum ſtudia erant ambobus his, contrarijs hominum generibus,communia.

In legibus autem.)Non ſine admiratione quadam,uel potius contemtu hoc prolatum fuit.Cùm enim opiniones quorundam recitaſſet, monimentis proditas ab ipſo,ſatis acutas,& quæ non alienæ ullo pacto exiſtimari poſſunt,inquit: In legibus autem his ipſis(ipſis uerò dicens,declarat uerum eſſe,quod dixi de loco inde ſumto)traditum eſt oportere optimum ſtatum ciuitatis iunctum eſſe è ſtatu multitudinis & tyrannide: quas rationes gubernandarum, ut non uideantur appellandæ reſpublicæ,aut peſsimas omnium rerump.diceret.

Melius igitur dicunt.)Magis probat cõſilium illorum,quorum ſuprà opiniones de hac re expoſuit, quàm Platonis. Ipſi namq; è pluribus concretam eſſe oportere dicebant rempublicam,id eſt è tribus:Plato uerò è duobus,quam optimã rebatur remp.miſcuerat.Cùm autem eos laudaſſet,his uerbis confirmauit iudicium ſuum:Quæ namq; è pluribus cõglutinata eſt reſpublica,melior eſt.Præterea inquit,non perſpicitur in ſe habere reſp hæc Platonis aliquid, quod referat ſtatum unius:ſed tantùm quæ accepta ſit è dominatu paucorum,& ſtatu multitudinis:ac potius,ſi quis diligenter examinet,uergere apparebit ipſam ad dominationem paucorum.

Patet autem hoc.)Verum eſſe,quod poſtremum dixit, perſpici affirmat è creatione magiſtratuum.Decreuit enim Plato, ut ſuffragijs primùm deligerentur,qui publicam perſonam ſuſtinerent: poſteaq; ipſorũ nomina conijcerentur in urnam : qui autem ſorte inde ducebantur,magiſtratum obtinebant.quod commune eſſe amborum reip.ſtatuum tradit:ſuffragium namq; proprium eſt ſtatus paucorum,ſors uerò multitudinis.

Locupletioribus autem.)Cum oſtendiſſet, quod commune illic erat utriuſque reipublicæ, id eſt dominatus paucorum, & ſtatus multitudinis:nunc monſtrat,quæ propria in eadem ſint dominatus paucorum. Sunt autem illa plura. unde intelligitur uerè ipſum cenſuiſſe,remp.eam magis procliuem eſſe ad ſtatum paucorum,quàm ad popularem:unum enim tantum indicauit,quod eò refertur:atq; ipſum etiam nõ purum.inquit igitur:Locupletioribus uerò neceſsitatem imponi frequentandi concionem & magiſtratus creandi,atque alia publica munera obeundi:pauperibus autem neceſsitatem eorum munerum obeundorum impoſitam non eſſe,relinquiq; hoc totum in arbitrio ipſorum, inſtitutum eſt dominationis paucorum. Nec non etiam eiuſdem generis eſt conatus ille, ſtudiumq; magnum, quod poſuit, ut plurimi in magiſtratibus ſint diuites:& præterea maximos magiſtratus creari è maximis cenſibus ac patrimonijs, & ipſum profectò hoc olet.

Aptum autem poteſtati.) Addit ſuperioribus rationem, quam ſequitur Plato creandi ſenatum in altera illa ſua, quam conſtituit illic republica,& ipſam accommodatam eſſe dominatui paucorum:quod uerum eſſe docet,ipſam exponẽs. In 6.autem de Legibus conſilium hoc omne ſuum ille narrauit,non longè ſanè ab initio eius libri:principium uerò ipſius eſt, quod inquit, βελτίω δὲ ἄναγ μὲν τριάκοντα δωδεκάδας. Singulis igitur annis inſtituit,ut crearentur CCCLX.qui deliberarent de republica.Duci autem ipſos uoluit è cunctis ordinibus claſsibuſúe,quæ numero quatuor erãt, ex una quaque earum LXXXX.quare poſtea ex omni numero inde,ut ſtatuit,tribus partibus ſublatis,reſtabat numerus LXXXX. ſenatorum.Modus autem hic,quo deligi debebant:primum enim è maioris cenſus claſſe LXXXX. ſuffragijs ſingularum claſsiũ deligi iubebat,multa propoſita omnibus illis,qui præſentes nõ adfuiſſent. Quòd igitur ſignificat Ariſtoteles, neceſsitatẽ impoſitã fuiſſe cunctis frequentandi hanc partem comitiorum,populare ſanè eſt. Quòd uerò cogebantur ſumere illos è primo tantùm ordine,minimè,ſed contrà accommodatum locupletibus.E ſecunda claſſe deligebãtur eodem pacto pares numero ſuperioribus. E tertia itidem LXXXX.ſed ita, ut neceſſe non eſſet hominibus quartæ claſsis uerſari in comitijs, ſed liceret ipſis,ſi uellent,abeſſe:multarentur autem, qui ſuperiorum claſsium ſuffragium non tuliſſent. Cùm è quarta claſſe ducebantur,omnium quatuor claſsium ſolis primis & ſecundis neceſſe erat ſuffragium ferre:duarum uerò reliquarum ſolis illis, qui uellent,licebat.Addit autem Ariſtoteles:Deinde ex ita delectis, æqualem nnmerum è ſingulis claſsibus oportuiſſe creare ſenatum. nec tamen commemorat plenè rationem ipſam. Primum enim bifariam diuidebantur illi CCCLX.è ſingulis claſsibus electis XLV. reliquiq́ue ita erant CLXXX.qui poſtremum,cùm ſorti committerentur,dimidia ipſorum pars, quæ conſultaret,reſtabat,id eſt LXXXX.ſenatores,remotis inde CCLXX.tribus nouis delectibus:quarta autem integri numeri,totidem ex omnibus claſsibus.Neque etiam exponit Ariſtoteles numerum,qui reſtabat ſenatorum:ſatis enim ipſi fuit declarare,quod ſibi propoſueret: rationem inquam, hanc eſſe aptam uoluntati honeſtiorum ciuium ac locupletiorum. Quod huiuſcemodi eſſe putat,contra iudicium Platonis:nec tamen negari uidetur poſſe, quin quod ad extremum fiebat,populare foret:ſors enim accommodata eſt ſtudio tenuium & obſcurorum ciuium.

Erunt igitur plures.)Cùm expoſuiſſet,breuiter tamen, quia in illuſtri loco poſita erat, rationem Platonis: confirmat iudiciũ ſuum,dicens:Erunt hoc pacto plures è maximis cenſibus,& meliores etiam.hoc uerò, quia continget quoſdam è popularibus præſentes non adeſſe comitijs,neque ſuffragijs ſuis quenquam eligere, cùm nulla ſit ipſis impoſita neceſsitas,metu pœnæ frequentandi comitia. Libenter autem pauperes,cùm poſſunt, liberant ſe huiuſcemodi oneribus : qui pauperes adfuiſſent,ſui generis hominibus fauiſſent.

Non oportere igitur.)Hæc eſt concluſio præteritæ totius rationis: inquit enim, non decere ullo pacto exiſtimare remp. hanc Platonis iunctam eſſe è ſtatu multitudinis & imperio uniusidq; planum eſſe ex his,quę iam dicta ſunt,&ex alijs quoq;,quę poſtea dicenda reſtant:quod fiet,ut narrat,cùm tempus uenerit accuratius hanc remp explicandi.

Continet autem in ſe.)Oſtendit præterea,in ea creatione magiſtratuum,quæ ſuprà indicata eſt, aliud extare ualde lubricum ac periculoſum:id autem eſſe,quod uoluit Plato,ipſos deligi ſuffragijs à ciuibus illis ſolis,qui & ipſi prius eodem pacto delecti forent. Quare noſter inquit(hoc enim malum eſt,quod ſignificat)ſi aliqui coierint,non multi etiam numero(nam quin facilius multo id facturi fuerint plures, ſocij eiuſdem conſilij, non eſt dubitandum)ſed tamen ſi mediocris etiam numerus horum fuerit,ſemper magiſtratus creabuntur illi,quos in animum hi induxerint.Magna enim uis eſt in comitijs ciuium,qui conſenſerint inter ſe in hac re,atq; eiuſdem penitus animi ſint:poterunt enim ſemper cùm in ſententia manſerint, & ſua ſtudia non publicum bonum ſpectarint, deijcere ab honoribus,quos uoluerint, aduerſarios ſibi:& in imperio collocare, qui uiſi ipſis fuerint. Quòd coitiones has auctor oſtendit uerbo συξιῶσιν,in noſtra etiam uetere rep. huiuſcemodi occultæ ciuiũ conſpirationes uocabantur ſectæ.

τῶν δὲ νόμων.)Libri XII. de Legibus magna ex parte in legibus ponendis conſumuntur. Priores quatuor proœmij loco ſeruiunt. Reliquis leges primùm magiſtratib.deinde reliquis ciuib.conuenientes tradit. Intermiſcet autem pro ratione dialogici generis præclaras diſputationes de origine legum & ciuitatum:de muſica,de educatione & diſciplina generis humani:de prouidentia diuina:comparationem Rerump.Cretenſis,Spartanę,Athenienſis,& monarchiæ Perſarum:de ſitu item & potentia ciuitatum:aliaq; his ſimilia.Ergo νόμους potius quàm πολιτείαν ijs in libris explicauit,hoc eſt, præcepta uiuendi breuiſsima tanquam gnomas quaſdam,ut facilius memoria retineri poſſent,tradidit(nihil enim magis ridiculum, teſte Seneca, quàm Lex cum ἀσθενοῦς)at nouam Reip.formam non attigit, cùm leges omni reip. generi oportunas tradere uellet, non optimæ tantùm,ut in lib.de Repub.Sic cap.ultimo huius libri legiſlatores quaſdam leges tantùm tradidiſſe, Reip.uerò conſtitutio-

ſtitutionem non immutaſſe ſcribit: quoſdam alios non leges tãtùm, ſed & Reip. formam innouaſſe, ut Lycurgũ & Solonem.

κρινοτέρων ποιεῖν.) Prior Reſp. ueluti idea reliquarum à Platone in lib. πολιτειῶν propoſita eſt. Poſteriorem uerò lib. 5. de Legib. nõ ut optimam omnium per ſe, ſed reſpectu hominum, qui ea uti poſſent, ueluti communiſsimam omnium, tradere aggreſſus eſt.

τῶν ἔργων τῶν ἀναγκαίων.) Ad uitæ neceſsitatem ſcilicet, ut ſunt opera ruſtica & mechanica quæuis alia.

τὸ μὲν ἓν βέλτιον.) Platonis laus magna, & ea quidem philoſophica. τὸ βέλτιον in bonam partem ſumitur: uti etiam in 2. de Rhet. ἀνδρας βελτίους uocat uiros omnib. alijs antecellentes. lib. 1. Ethicorum cap. 2. Eodem ſignificatu δόξας ἐπιπολάζειν uocat eas, quæ præter auctorum famam aut ſectatorum multitudinem in magna habentur exiſtimatione. καὶ τὸ κομψὸν, ornati ſunt & elegantes, adeò ut uulgò olim circumferretur, ſi Iupiter Atticè locuturus eſſet, non alia quàm Platonis phraſi uſurum. καὶ τὸ καινοτομον, nouitatis affectatores, ut non elegantia tantùm dictionis, ſed & nouitate rerum lectorem trahant. quod in dialogico ſcribendi genere cumprimis requiritur. In quo uſq; adeò Plato excelluit, ut Ariſtotelem ab eo deterruiſſe putetur. καὶ τὸ ζητητικὸν, ueritatis inueſtigationem propoſitam habentes.

σωκράτης λογεῖ.) A Platone perſcripti (qui iccirco iunior Socrates quodam loco appellatur) ſub perſona Socratis. Quamuis lib. de Legibus eum ſub perſona hoſpitis Athenienſis introducat.

βαβυλωνίας.) Babylonia regio latiſs. bonam partem Meſopotamiæ & Aſſyriæ complectens, cuius & Chaldaicarum gentium caput fuit Babylon. Chaldæos certè ob patentiſs. campos aſtrorum obſeruationes multo accuratiores habuiſſe, Plinius auctor eſt.

ἀργοὶ πεντακισχίλιοι.) Quinquies mille & XL. milites otioſi, ἀεργοὶ, ab agri cultu feriati.

εἰ δέ τις μὴ τοιοῦτον ἀποδέχηται βίον.) πολεμικὸν ſcilicet, bellum alijs inferendo.

ὅμως δεῖν ἦπιον δεῖ φοβεῖσθαι εἶναι.) Attamen bellum illatum uel à uicinis uel à peregrinis ſuſtinendo armis opus erit, non regioni tantùm noſtræ, ſed etiam peregrinæ accommodatis. Terrendi armis ſaltem hoſtes, ſi non lædendi. Sic Phocylides:

τὸν ξίφον ἀμφιβάλλε μὴ πρὸς φόνον, ἀλλ' ἐς ἄμυναν.

Arma igitur & loco in quo uiuimus, & hominibus contra quos illis utemur, accommodanda erũt. Huc exempla delectus armorum, in quo prudentia Imperatoris non parum eluceſcit. Heluetij primi confœderati, cùm ab equitatu cataphracto Austriacorum uicinorum premerentur, haſtis longis ipſa neceſſitate edocti magna cum gloria uti cepêre.

τοῦτο γάρ ἐστι καθόλου μᾶλλον.) Si τὸ σωφρονεῖν intelligit Plato, τῷ ζῆν εὖ, latius patet quàm præſenti inſtituto conueniat, cùm uniuerſæ uirtutis actiones complectatur, ipſe uerò actiones temperantiæ propriè dictæ intelligere uelit. σωφροσύνη, Temperantiam propriè ſignificat. abuſiuè etiam Prudentiam, quam conſeruat, uti etymon ipſum indicat, teſte Ariſtot. lib. 6. Ethic. cap. 5. n. 2.

ἀλλὰ βελτίων ὅρος.) Plato mediocrem copiam opum præſupponebat, & certum cẽſum infimum, quem quadruplo augeri permittebat: atq; ita nec miſeros propter inopiam, nec luxurioſos propter copiam ſuos ciues reddebat. Sed Ariſt. diſſimulata certa & conſtituta cenſus ratione, ut liberaliter uiuere queat, putat addendum, hoc eſt, ſine miſeria. Cæterùm quia χρῆσις opum præſupponit κτῆσιν: χρῆσις autem Liberalitatis per ſe eſt, per accidens uerò & Temperantiæ, quatenus opibus temperãter utitur: & Fortitudinis, quatenus eas ad propulſandos hoſtes adhibet: & Magnanimitatis, quatenus ad honores debitos uindicandos utitur: iccirco præſtiterit fortaſſe cenſus terminum definire τῷ ζῆν ἐλευθερίως, ut quis ſic uti homine libero & liberali dignum eſt, qui neq; prodigus neq; auarus exiſtat, uiuere queat, adeoq; opibus mediocribus præſentib. mediocriter utatur, ad corporis aliasúe uitæ neceſsitates. Sed hoc ipſum Plato uoce σωφρόνως expreſsiſſe uidetur, ſecundum rectam rationem uiuendo: cuius directrix eſt prudentia, conſeruatrix uerò temperantia propriè dicta. Plato igitur obſcuritate peccarit. At Ariſt. σωφροσύνη & ἐλευθεριότης ex æquo ſubijcit uſum opum: cùm tamen ex 3. & 4. Ethicorum conſtet, Temperantiam circa uoluptates corporis, Liberalitatem circa πράξεις χρημάτων propriè uerſari. Præterea Temperantiæ effectum ſtatuit τὸ μὴ τρυφᾶν, nõ diffluere luxu: Liberalitatis uerò τὸ μὴ ζῆν σκληρῶς ſeu παλαιπώρως. Atqui opibus neceſſarijs inſtructum eſſe, Paſſio eſt fortuita: ijſdem uerò rectè uti, Actio eſt liberalis per ſe, per accidens uerò temperans. Impropriè igitur liberalitatis uoce uti uidetur.

κτήσεις ἰσάζοντα.) Reſpectu primæ partitionis inter ciues factæ. Nam ſingulis æquam partem dat: ſed eam in quadruplum augeri permittit.

τὰς παροίκους.) Plato milites quinquies mille quadraginta ſtatuit. Quòd ſi pater uni alicui filiorum relinquat bona omnia, reliqui παροίκους, quaſi extra ordinem ac numerum conſtitutum nati, in paupertate uiuere cogentur.

μέχρι πενταπλασίας.) An erratum eſt μνημονικὸν? an potius librariorum, qui τετραπλασίας ſcribere debuerãt? Plato quadrupli augmentum in patrimonijs permittit, & ſic pro ratione cenſus quatuor πημάτων claſſes facit. De quib. paulò pòſt n. 87. & ſeq. Atqui cap. ſeq. n. 11. diſertè rurſus πενταπλασίαν ponit.

ὡς δεῖ τὸν ἄριστον.) Tres bonæ, totidem malæ ſunt Rerump. formæ ſimplices. Simplices bonæ facillimè degenerare conſueuerunt in cõtrarias malas, Regnum in Tyrannidem, Ariſtocratia in Oligarchiam, Politia in Democratiam. Ea propter mixtione ita ſunt attemperandæ, ut omnium bona in ſe cõtineant, & altera alteram in officio cõtineat. Carthaginenſis Reſpub. imitatione Laconicæ reges habebat, Senatum Ariſtocraticum, & plebem Democraticam: Romana Conſules, Senatores, Populum: Veneta Ducem, Decem uirorum & Sapientum Senatum Ariſtocraticũ, tandem Cõſilium magnum ex nobilitatis toto populo.

τὸν τῶν λακεδαιμονίων.) Lacones binos reges habebant perpetuos, qui domi legib. erant ſubditi & Ephororum cenſuræ, foris abſolutè imperabant. Ephori quini ex omni populo deligebantur, magiſtratu annuo, ad quos à regibus prouocare licebat. quos primus Theopompus rex ad licentiam regum refrenandam introduxit: uti Romanis conſulib. Tribuni plebis. Senatores ex optimatibus.

ἢ ὅτι πλειόνων συγκειμένη.) Plato 5. de Legib. & 4. de Rep. item Ariſt. lib. 4. ſeq. meliorem Remp. fore putat, in quam mediocres fortunis ciues coeant potius, quàm ſi uel omnes diuites, uel omnes pauperes.

δημοσιεύεσθαι δὲ καὶ πάντε συσσίτια.) Spartanorum pueri eadem educatione omnes utebantur, eodem cibo, eodem ueſtitu. Viri facti ſimiliter. Duo præterea ſummi magiſtratus in poteſtate erãt populi: cùm Senatores quidem populus eligeret ex optimatibus, Ephoros autem ex ſeipſis. Ephoria tyrannidi ſimilis erat. Oligarchię uerò, quod magiſtratus omnes ſuffragijs non ſorte deſignabantur. Plato 4. de Legib. ingenuè fatetur, ignorare ſe quæ forma Reip. Spartanę potiſsimum conueniat: uſque adeò ex omnibus mixta uidebatur. Quæ cauſa fuit, cur per DCC. floruerit, quandiu Lycurgi leges ratas habuit.

REMPVBLICAM posteriorem, hoc est, posterius à Platone in lib. XII. de Legibus traditã aggreditur. Et quidem eam

Comparat primùm cũ priore illa in lib. de Repub. expositã, & propè similem illi esse asserit. N. 1. Etenim Plato in libris de Republica, si spectes

Materiã, hoc est res de quibus egit, pauca quædã tractat. Nu. 2. Nimirũ de Reipub.

Communitate, N. 5. tum
- Vxorum. N. 3.
- Liberorum. N. 4.
- Patrimoniorum. N. 6.

Diuisione in certos ordines atq; classes. N. 7. Diuidit enim similitudine ab animi facultatibus sumta totam ciuitatem in duas partes. N. 8. Quarum altera similis sit animæ ratiõis

Experitum
- Concupiscibili, Agricolæ scilicet & Opifices, quorum opera ea, quib. ad uitã opus habent oẽs ciues, siue alimenta sint, siue uestimenta, siue medicamenta, siue instrumenta quæuis alia, subministrentur. N. 9.
- Irascibili, Milites nimirum, qui Remp. & contra externas hostium, & contra internas seditiosorum insidias defendant. N. 10.

Compoti, ipsi Principes & Magistratus, qui quid à quibus, quo tempore & ubi sit agendum cõsultare, quæq; acta sunt dijudicare queant. N. 11.

Formã siue modum, de quibusdã agit

Imperfectè nimirum de ciuibus infimi ordinis, de Agricolis & Opificibus. τὸ ἀτελὲς tacitè innuit

ἀτελὲς. Neq; enim explicat utrum hi tales
- Virtute aliqua, an nulla opus habeant. N. 12.
- Armorum potestatem, si quãdo bellum ingruat, habere debeant. N. 13.

τὸ ἀτελὲς tacitè innuit
- Si mulieribus ærmorum usum Plato concesserit, & eisdẽ quoq; cum uiris in militiam, si quando opus sit, egredi permittit. N. 14.
- Opificibus quoq; & agricolis, & quia uiri sunt, & quia labore durata habent corpora, idipsum multo magis concedendum uidebatur.

Superfluè. Quædam enim ad institutum
- Non pertinentia inseruit plurima. N. 15.
- Pertinentia ad nauseam usq; inculcauit, reliquis neglectis. Sic in custodum institutione & disciplina luxuriat admodum. N. 16.

Legibus quo ad
- Materiam in institutione
  - Particulari Ciuium occupatur, & in legibus scribendis, huic uel illi generi inseruientibus, totus est. N. 17.
  - Vniuersali, mancus est, & pauca habet ad perfectæ Reipublicæ constitutionem (ut in lib. de Repub.) uniuersim facientia. N. 18.
- Modum, cùm in animo haberet Reip. formam hanc posteriorem (ut in 5. de Legibus) pleriſq; urbibus accõmodatam instituere, paucis immutatis ad priorem illam, quam non nisi optimis conuenire arbitrabatur, relabitur. N. 19. Etenim excepta communitate rerum omnium, quam secundæ huic Reip. denegat, cætera eadem habet. N. 20. Namq;
  - Eadẽ utrobiq; est
    - Disciplina custodum. N. 21.
    - Agricolarum cultura, otiosè uiuentibus alijs. N. 22.
    - Conuiuiorum ratio. N. 23.
  - Diuersa aliquãtum tũ quòd
    - Mulieribus quoq; Syssitia permittit. N. 24.
    - Militum numerum ampliorem facit. Nã quinq; millia & C D milites esse uult, mysticum quiddã respiciens: at in priore Republica mille tantùm. N. 25.

Examinat. Ergo in
- Genere, omnes in uniuersum Platonis disputationes
- Laudat. N. 26. Sunt enim respectu
  - Efficientis, πρωτεῖοι, excellẽtes, propter auctoris Socratis, omnium mortalium sapientissimi oraculo Delphico iudicati, existimationem.
  - Formæ, κομψοί, elegantissimæ, & omni genere rhetoricorum pigmentorum delibutæ.
  - Materiæ, καινοτόμοι, nouæ, & propter nouitatem gratæ.
  - Finis, ζητητικοί, ueritatis inuestigandæ studium præ se ferentes.
- Reprehendit. Fortassis tamen non omnia ex uoto suo assequitur, neq; studio ueritatis tanto paret euentus per omnia respondet. N. 27.
- Specie examinat ea quæ com. de Legibus sunt posita. Vide in seq. signum A.

Concludit. N. 98.

A. Examinat Platonis dogmata de

Militum *numero, otiosorum, quem usq; ad quinq; millia quadringentos extendit. Tantam enim multitudinem præsidiariorum uix ager Babylonicus, uel quiuis alius etiam amplissimus, cum liberorum & uxorum & seruorum pari multitudine otiosam, & reliquorum sumtu uiuentem, alere queat. N. 28. Per anthypophoram. Obijciat quis: Cæterùm Plato supponit eam agri fertilitatem, quæ tantam copiam alere queat. Respondet Arist. uirum sapientem ea & optare & imaginari debere, quæ fieri possint secundùm rationem. N. 29.*

Patrimoniorum magnitudine, consideratum respectu

Legislatoris consilio. Etenim

Plato *inquit, oportere legislatorem ad duo respicere in condendis legibus: ad locum scilicet qui incolitur, & ad homines qui incolunt. N. 30.*

Aristoteles *præterea addit, uicinorum quoq; locorũ & hominum rationẽ habendam, cum quibus necessariò uersandum est, siue importatio siue exportatio rerũ consideretur. N. 31. Quod ipsum exemplo armorũ, quæ loco in quo, & hominibus cõtra quos in usum ueniũt, accommodari debent, declarat. Arma enim ea adesse oportet, quibus non tam in sua regione (hostibus eam inuadentibus, aut ciuibus inter se intestino bello dissidentibus) quàm extra suam regionem ciues uti queant partim uim*

Propriam *inferendo uel imperij uel ultionis causa: ut ferè solent potentes Respublicæ. N. 32.*

Alienam, *uicinorum peregrinorúmue hostium aut sustinendo, aut propulsando, aut declinando. Velut per anthypophoram. Si quis priorem illam militiam ut iniustam auersetur (quòd nec priuato homini nec Reip. liceat uim alijs inferre, satimq; sit ex Socratis præscripto iniuriam pati quàm facere) attamen armis opus erit ad hostes uel ne inuadant terrendos, uel postquam inuaserint, ut quàm citissimè pedem referant percellendos. Ex naturæ lege uim ui repellere licet: at id sine sanguine etiam hostili præstare, prudentis est Imperatoris. N. 33.*

Vsus. N. 34.

Aristoteles *hoc ipsum*

Plato *enim tantum patrimonij cuiq; ciuium adesse uult, ut σωφρόνως, id est temperanter uiuatur. N. 35.*

Taxat, *ut obscurũ & indefinitũ. Latius enim patet significatio aduerbij σωφρόνως, quã quæ præsenti instituto cõueniat, siue sumatur*

Cõmuniter, *pro eo quod est σὺ φλῶ. N. 36. Sic enim oẽs uirtutũ actiones, quæ non nisi in perfectè beatum, qualis fortasse nullus nec est, nec erit unquam, incidant, complectetur. N. 37.*

Propriè, *pro eo quod est Tẽperanter uiuere. Potest enim quis temperanter uiuere, at simul tamen miserè. At miseriam à ciuibus suis procul remotam esse uolet Plato. N. 38.*

Corrigit. *Magnitudo igitur patrimoniorum ea sit, ut non modò σωφρόνως, sed ἐλευθερίως uiuere queant, Temperanter & Liberaliter. N. 39. Quod ipsum probat duplici argumento. Altero sumto ab*

Adiũctis, *quæ opum uel abundantiam uel tenuitatem consequuntur, à Luxu scilicet & Miseria:*

Quot *sunt opum mala quæ secum inferũt: totidem quoq; erunt remedia.*

At *duo sunt mala. Quoniam uel excessu suo luxum, uel defectu suo miseriam afferunt.*

Ergo *totidem quoq; erunt remedia: nimirum ut luxum amoliatur Temperantia, Miseriam uerò Liberalis copia. N. 40.*

Habitibus circa opes uersantibus:

Quot *sunt habituũ genera circa usum diuitiarũ uersantiũ, totidẽ quoq; erũt utendi rationes siue actiones pecuniariæ.*

At *duo sunt habituum genera. N. 41. Declarat. Circa opes enim uersari dicimus Temperantem, temperanter opibus ad necessitatem uitæ suæ suorumq; utendo: itidem Liberalem, opibus suis benefaciendo alijs. N. 42.*

Ergo *duæ etiam erunt utendi rationes siue actiones pecuniariæ, Temperans altera, altera Liberalis. N. 43.*

Vtentium Ciuium. *Vide in seq. signum* B.

Magistratuum *excellentia, quomodo debeant à subditis differre. N. 57. Similitudine utitur lib. 6. de Legibus. Quemadmodum ex alia lana fit stamen (robustiore scilicet quàm trama, quæ intexitur, & propterea mollior & flexibilior esse debet) ita differre oportet principes à subditis. Cæterùm similitudinem non explicat. N. 58.*

Agrorum *modo. Cùm opes reliquas mobiles ad quintuplum augeri permittat, cur non idipsum in immobilibus quoq; agris fieri sinit? Num. 59.*

Domorum *diuisione. Cuilibet enim ciuium duas aedes assignat. N. 60. At difficile est unam, nedum duas domos rectè cuurare. Num. 61.*

Forma Reip. *mixta. Vide in sequentibus signum* C.

Magistratuum *electione. Magistratus eligi uult sortibus, & rursus ex delectis certos quosdam rerum summæ præfici. N. 96. At si quidam uelint conspirare, facilè suis suffragijs, quos uolent, semper magistratus deligi curabunt. N. 97.*

B.

Plato 5. de Legib. in prima ciuitatis institutione agrorum & opũ æqualem partem singulis dari uult (quam hic Arist. uocat Aequationem bonorum) permittit deinde, ut singuli sortem quam acceperunt æqualem quantum in se est augeant, ad duplum, triplum, uel quadruplum. Hinc classes ciuium facit quatuor, ut ne infimi minus possiderẽt prima illa sorte, nec extremi plus quadruplo, medij essent qui uel duplum uel triplum haberent. Non igitur partitionem per se reprehendit Arist. sed quòd nullã πενιοποιίας rationem habuerit, si multi uel pauci filij nascerentur, contrahenda ne an ampliãda magis sint patrimonia. Num. 44. Per anthypophoram ergo causam neglecti numeri liberorum

Impugnat ista

Proponit. Causa fortè, cur Plato nullam putarit rationem liberorum esse habendam, fuit, quòd propter sterilitatem mulierum & mortes etiam puerorum (sicut quotidiana docet experientia) ferè semper æqualem, aut non multum excedentem ciuium numerum fore existimaret, cui quadrupli incrementum sufficere posset. Num. 45.

Ratione partim per

ἰσότητα. Similem conditionem suæ ciuitatis, qualis est earũ quæ nunc passim habitantur, fore sibi Plato persuadet. Atqui nos multũ differre arbitramur. N. 46. Etenim in

Vulgatis Rebusp. cùm quantacunque sunt patrimonia inter hæredes æqualiter diuidantur, singuli filij suam partem habebunt, neq; ad egestatem planè redigentur. N. 47.

Platonis Rep. cùm non distribuantur paterna bona inter liberos æqualiter, sed in potestate patris sit uni alicui filiorum sua omnia uel amoris uel gratitudinis ergo relinquere: si V. G. primogenito omnia relinquat, necesse erit reliquos, quibus nihil relictum est, pauperes & miseros & propter hoc ipsum rerum nouarum cupidos uiuere. N. 48.

ἀνὰπαράσασιν. Vt quã maximè concedamus similem esse utrobiq; rationem: at nihilominus tamẽ de liberorum procreandorum numero certi quid definiendum erat. τὸ

ὅτι. N. 49. Nimirũ respectu habito tum

Puerorum, qui uel magno numero in lucem editi, non tamen omnes uitales sunt. N. 50.

Mulierum, quæ non omnes ex æquo párere possunt. N. 51.

διότι. Ne scilicet ob copiam liberorũ ciues ipsi ad inopiam, ex inopia ad seditiones & malas artes perueniant. Ratiocinatio talis esse uidetur:

Quod seditionem párere potest, id in omni Rep. sed in Platonica inprimis (ut quæ beatitudinem ciuitatis in unitate repositam habet) summoperè cauendum est.

Nunc uerò indefinita πενιοποιίαι improbitatẽ & seditionem aliquando párere poterit. Quid ita?

Paupertas improbitatem & seditionẽ parit. N. 53.

At multitudo liberorũ indefinita, ut quot quis uelit atq; possit suscipiat, ut in plerisque hodie fit ciuitatibus, familias ad paupertatem redigit. N. 52.

Ergo liberorum multitudo improbitatem & seditionem parit.

Ergo indefinita πενιοποιία præcauenda est.

Auctoritate, quam quidem

Proponit:

Phidon Corinthius legislator uetustissimus putabat, quamuis ab initio bonorum sortes dispares haberent ciues, tamen si domorum numerus idem semper maneret, ciuitatem multitudine opprimi non posse, si externis colonijs deducendis semper exonerarentur, domibus familiarum uetustiss. manentibus. N. 54. Id quod apes facere uidemus.

Plato uerò contrarium statuit: & cùm æquales primùm sortibus patrimoniorum faciat ciues, luxuriæ tamen familiarum resecãdæ nullum affert remedium. N. 55.

Reijcit in seq. examinandam, uter rectius senserit. N. 56. An cap. seq. ubi patrimoniorum communitatem à Phalea Chalcedonio introductam examinat, eamq; alicuius sanè, non magni tamen ad concordiam momenti esse ait, nisi iustitia & potentia contineatur.

C. For-

C.
Formam Reip. *totius mediam inter Democratiã & Oligarchiã constituere uidetur. N. 62. Ratio: Nam ij qui arma tenent, ut numero (quinq; millia, quadringenti) sic uirtute cæteris superiores, cæteros pro arbitrio regẽt: eaq; propter quatenus soli imperant, Oligarchiæ speciem præbebunt, respectu aliorum: quatenus uerò omnes imperant, Democratiæ. N. 63. Hanc igitur Reipublicæ formam: Plato ut optimam introducit*

Respectu *maioris partis hominum, quibus uti esse potest, ut optimam, hoc est, communissimam fore intelligat, fortassis rectè fecerit. N. 64.*

Absolutè, *quasi à prima illa in lib. decem de Repub. tradita secundas mereatur, non rectè fecit. N. 65. Ostendit hoc ipsum*

Comparatè *cũ alijs reb. pub. quæ extãt, tali ratiocinatione:*

Si *Platonis testimonio quædam alia Respub. præterquam in com. de Legibus tradita, optima est, illa, quam in Legibus explicauit, pro optimâ non erit habenda. Nam quod optimum est, unum est in suo genere.*

Nunc *uerò etiam ex Platonis sentẽtia Respub. Spartanâ, aut quæuis alia, quæ magis etiã aristocratica est, optima statui poterit. Argumẽtatio talis est:*

Respub. *optima est, quæ componitur ex*

- **Omnibus** *inter se certa ratione attemperatis, (ut corpus temperatum Medici ex omnium qualitatum proba mixtione constituunt) ex sententia aliorum. N. 67.*
- **Duabus,** *ex Tyrãnide scilicet & Democratia, secundùm Platonem, ut paulò post.*

At *Lacedæmoniorum Respub. cõponitur secũdùm alios quidem ex*

- **Omnibus. N. 69.** *Aiũt enim similitudinẽ habere imperij*
  - **Monarchiæ,** *Reges. N. 70.*
  - **Oligarchiæ,** *Senatũ. N. 71.*
  - **Democratiæ,** *Ephoros. Num. 72.*
- **Duab. uolunt enim**
  - **Ephorum** *magistratum Tyrannidis cum esse. N. 73.*
  - **Vitam** *reliquã ciuilem, quo ad Syssitia & Patrimonia esse Democraticam. N. 74.*

Ergo *Lacedæmoniorum Resp. optima erit tum ex opinione*

- **Aliorum** *N. 68.*
- **Platonis** *uel inuiti.*

Ergo *illa quam com. de Legib. tradidit pro optima non erit habenda, sed illi uel Spartana uel quæuis alia ad Aristocratiam propius accedẽs præferenda. N. 66.*

Per se. *Præsupponit Plato, Remp. ex Democratia & Tyrãnide mixtam esse optimã. Hãc uerò suam, quam in Legib. tradidit, talem esse. Ergo Arist. per*

ἔκθεσιν, *Maiorem Platonici syllogismi euertit:*

- **Respublica** *optima est, quæ ex optimis uel composita uel mixta est.*
- **At** *Respublica Platonica non est ex optimis composita. Componi enim illam uult ex Tyrãnide & Democratia. N. 75. Quas alij uel Politias appellare dedignantur, uel certè omnium pessimas statuunt. N. 76.*
- **Ergo** *Respublica Platonica non est optima, sed quæuis alia aliorum ex pluribus formis mixta. N. 77.*

ἀντιπαράθεσιν, *Platonici syllogismi Minorẽ conuellit. Vt quàm maximè Platoni concedamus, Rempub. ex Democratia & Tyrannide compositam esse optimam: at Platonica tamen lib. de Legibus tradita talis non est, cùm magis ad Oligarchiam inclinet. Quod ipsum*

Proponit. *Forma Reip. Platonicæ in com. de Legibus tradita*

- **Non** *est Monarchica, ulla sui parte. N. 78.*
- **Est** *potius Oligarchica & Democratica. N. 79. Ita tamẽ ut magis ad oligarchiã uergat. N. 80.*

Declarat *ex Magistratus constitutione, à quo tanquam parte præcipua, forma Reipublicæ desumi potest atq; debet. N. 81. Vide sequent. signum D.*

Concludit. Ergo *Rẽpublicã Platonicam Oligarchicam maiori ex parte esse colligi potest tum ex ijs quæ*

- **Dicta** *sunt. N. 94.*
- **Dicentur** *deinceps libro 4. quando Oligarchiæ conditiones ex professo tractabimus. N. 95.*

D. Etc.

D. Etenim
- Commune tam Oligarchiæ quàm Democratiæ est, quòd aliquot per suffragia delecti, sorte rursus ad pauciores redigũtur. Num. 82.
- Propriũ oligarchiæ est, tũ quòd in
  - Genere Diuites
    - Coguntur ad magistratum capessendum, pauperes non item. N. 83. Quo stratagemate eos uti, qui oligarchiam introducere uolunt, infrà lib. 4. docebit.
    - Plures quàm pauperes magistratibus adhibentur. N. 84.
    - Primi & locupletißimi summis magistratibus potiuntur. N. 85.
  - Specie de Senatu præcipitur. Nu. 86. Senatus igitur Platonicam institutionem
    - Propo nit. Ergo delectus
      - Primus à tota concione quotannis fit CCCLX uirorũ, ex quatuor ciuiũ claßibus, ex qualibet classe nonageni: ea tamen lege, ut suffragia ferant
        - Non omnes ciues in deligendis nonaginta uiris claßis
          - Omnes ciues uel inuiti in eligendis nonaginta uiris Claßis tum
            - Primæ. N. 87.
            - Secundę. Nu. 88.
          - Tertiæ. In horum namq; delectu reliquis tribus claßibus necessitatem, at quartæ claßi libertatem suffragij dabat, uellent necne. N. 89.
          - Quartæ. In horum delectu, primis & secundis claßiarijs necessitatem imponebat, tertijs & quartis libertatem suffragandi permittebat. N. 90.
      - Secundus per suffragia prædictarum claßium quatuor fiebat ijsdem legibus, uti prius; ita ut ex CCCLX medietas supereßet, nimirum ex qualibet classe XLV, & in uniuersum CXXC uiri. N. 91.
      - Tertius sortitione fiebat, ita ut ex his CXXC deligerentur XC senatores eius anni futuri.
    - Ergo delectus

Declarat. Hæc necessitas suffragiorum, quæ diuitioribus primæ & secundæ claßis imponitur, & libertas quæ inferioribus claßibus conceditur, manifestè oligarchica est: nimirum ut hac ratione plures locupletes quàm pauperes eligantur. N. 92. Ratio. Nam quia diuites primi & secundi cogentur uel inuiti in tertia & quarta classe suffragari, sibi similes potius quàm dißimiles eligere uolent: at tertij & quarti quia non coguntur, libertate sua interdum uti, & à suffragijs cessare, & diuitum coactæ suffragationis spectatores esse satis habebunt. N. 93.

CAPVT VII.

A Phalea Chalcedonio introductam Reip. constitutionem examinat.

SVnt[1] aũt nonnullæ & aliæ respublicę: hæ quidẽ idiotarum, hæ[2] uerò philosophorum: nec[3] non eorum, qui nauarint operam reipublicæ: cunctę[4] autem constitutis, & quibus in rep. administranda utuntur, propinquiores, quàm sint hæ ambæ. Nemo[5] namq; neq; cõmunionẽ liberorũ neq; uxorũ nouauit, ut neq; publicas cœnas mulierũ: sed[6] à rebus magis necessarijs initium capiũt. Videtur. n. quibusdã, qd̃ ptinet ad rẽ familiarẽ maximũ esse, sta rutũ bene: de[7] hac enim aiũt cũctos seditiões excitare. Quare[8] Phaleas Chalcedonius hoc primo induxit: affirmat nãq;, oportere fortunas ciuium esse ęquales. Hoc[9] aũt efficere, cũ primũ

ΕΙΣΙ[1] δέ τινες πολιτεῖαι ἑ ἄλλαι, αἱ μὲν ἰδιωτ῀, αἱ[2] δ᾽ φιλοσόφων, καὶ[3] πολιτικῶν· πᾶσαι[4] δὲ τῶν καθεστηκυιῶν, καὶ καθ᾽ ἃς πολιτεύονται νῦν, ἐγγύτερόν εἰσι τούτων ἀμφοτέρων. ὁ δὲ δεῖς[5] γὰρ οὔτε τῶν τέκνα κοινότητα, καὶ τὰς γυναῖκας, ἄλλως κεκαινοτόμηκεν· οὔτε τῶν συσσίτια τῶν γυναικῶν· ἀλλ᾽[6] ἀπὸ τῶν ἀναγκαίων ἄρχονται μᾶλλον. ὅλως μὲν γὰρ ἔοικεν, τὸ τῶν τὰς οὐσίας εἶναι μέγιστον πεπόχθαι καλῶς· τῶν[7] γὰρ τούτων πολιτῶν φασι τὰς στάσεις γίνεσθαι. διὸ[8] Φαλέας ὁ Χαλκηδόνιος τοῦτ᾽ εἰσήνεγκε πρῶτος· φησὶ γὰρ δεῖν ἴσας εἶναι τὰς κτήσεις τῶν πολιτῶν. τοῦτο[9] δ᾽ οὐ κατοικιζομένοις μὲν οὐθὲν, οὐ χαλεπὸν

SVnt[1] autem quædam et aliæ reipub. administrandæ formæ, aliæ ab indoctis, aliæ[2] à philosophis, & [3] ciuitatis regendæ peritis inuentæ atque institutæ: quæ[4] omnes propius, quã hæ ambæ Socraticæ, ad eas, quæ nunc constitutæ sunt, & quibus nunc utuntur, accedunt. Nullus[5] enim neque nouum istud de communione liberorum & uxorum, neque alterum de sodalitijs & conuiuijs mulierum commentum reperit, sed[6] à necessarijs ordiuntur potius. Videtur enim quibusdam esse maximum, id quod ad facultates rei familiaris pertinet, in ordinem rectum esse adductum. De[7] his enim seditiones ab omnibus commoueri dicunt. Quapropter[8] Phaleas Chalcedonius hoc induxit primus. Ait enim, ciuium bona æqualia esse oportere. Atque[9] hoc quidem eo statim tempore, quo tempore primùm

conduntur urbes, nõ magni negocij esse putauit: constitutas [10] uerò iam emẽdare, laboriosius: sed tamẽ celerrimè ipsas ad æquari, si institutũ fuerit, ut locupletes dotes dent, non autẽ accipiãt: pauperes aũt nõ dent, sed accipiant. Plato [11] autem, leges scribens, quodam tenus putauit oportere permittere: plus tamen quincuplo minimi peculij nulli ciui licere patrimoniũ habere, quemadmodum dictũ est prius. Opus [12] est autem neque hoc fallere eos, qui sic lege statuunt, quod nunc ipsos fallit: conuenire illis, postquã definiunt patrimonij multitudinem, definire etiam multitudinem liberorum. Si [13] namque ualde superarit numerus liberorum numerum patrimonij, necesse fore legem dissolui: & [14] præter dissolutionem ipsius, malum est multos è diuitibus fieri pauperes. Arduum [15] enim est, non cupidos rerum nouarum esse huiuscemodi homines. Habere [16] igitur uim & potestatẽ quandã ad ciuilem cõmunionẽ patrimonij æqualitatẽ, priscorũ etiã quidã perspiciuntur cognosse: quale [17] etiã lege Solõ cõplexus est: & [18] apud alios est lex, quę uetat possidere tantũ telluris, quãtũ quis uelit. Similiter [19] aũt & patrimoniũ uẽdere leges uetãt: quẽadmodũ [20] apud Locros lex est, q̃ nõ sinit uẽdere, nisi aliquis euidentẽ calamitatẽ ostẽderit sibi contigisse. Adhuc [21] aũt ueteres agellos sorte datos, cõseruare. Hoc [22] aũt dissolutũ Leucade, popularẽ ualdè rẽp. eorũ reddidit. Neq; [23] enim amplius usu ueniebat à definitis cẽsibus in magistratus peruenire. Verũ [24] stat, æqualitatẽ existere patrimonij. hoc autẽ uel ita multũ, ut liceat delitiosè uiuere: uel ualde paucũ, ut necesse sit uiuere exiliter. Planũ [25] igitur est, satis nõ esse, fortunas æquales facere legislatorẽ, uerũ mediũ sibi proponẽdũ est. Prętera [26] si qs mediocrẽ definierit rẽ familiarẽ omnib. nihil ꝑdest: magis .n. opus est cupiditatẽ adæquare, quã rem. Hoc [27] aũt nõ obtinetur, nisi instituti sint à legib. quod satis sit. Sed [28] fortasse dicęret Phaleas, se sanè hæc dicere. Arbitratur enim, duorum horum oportere æqualitatem ciuitatibus adesse,

τὸν ᾠ̓ετο ποιεῖν. τὰς [10] δὴ κατοικισμένας, ἐργωδέστερον μὲν, ὅμως δὲ τάχιστ' ἂν ὁμαλισθῆναι, τῷ τὰς προῖκας τὰς μὲν πλουσίας διδόναι μὲν, λαμβάνειν δὲ μή· τοὺς δ' ἀπόρους, μὴ διδόναι μὲν, λαμβάνειν δέ. πλάτων [11] δὲ τοὺς νόμους γράφων, μέχρι μέν τινος ᾠ̓ετο δεῖν ἐᾶν πλεῖον δὲ τοῦ πενταπλασίαν εἶναι τῆς ἐλαχίστης, μηδενὶ τῶν πολιτῶν ἐξουσίαν εἶναι κτήσασθαι, καθάπερ εἴρηται καὶ πρότερον. δεῖ [12] δὲ μηδὲ τοῦτο λανθάνειν τοὺς οὕτω νομοθετοῦντας, ὃ λανθάνει νῦν, ὅτι τὸ τῆς οὐσίας πάσχοντας πληθος, ποιήσει καὶ τῶν τέκνων τὸ πλῆθος πάσχειν. ἐὰν [13] γὰρ ὑπεραίρῃ τῆς οὐσίας τὸ μέγεθος ὁ τῶν τέκνων ἀριθμὸς, ἀνάγκη τόν γε νόμον λύεσθαι καὶ [14] χωρὶς τῆς λύσεως, φαῦλον τὸ πολλοὺς ἐκ πλουσίων γίνεσθαι πένητας· ἔργον [15] δὲ μὴ νεωτεροποιοὺς εἶναι τοὺς τοιούτους. διότι [16] μὲν οὖν ἔχει τινὰ δύναμιν εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν ἡ τῆς οὐσίας ὁμαλότης, καὶ τῶν πάλαι τινὲς φαίνονται διειλημμένοι· οἷον [17] καὶ σόλων ἐνομοθέτησε. καὶ [18] παρ' ἄλλοις ἐστὶ νόμος, ὃς κωλύει κεκτᾶσθαι γῆν, ὁπόσην ἂν βούληταί τις. ὁμοίως [19] δὲ καὶ τὴν οὐσίαν πωλεῖν οἱ νόμοι κωλύουσιν· ὥσπερ [20] ἐν λοκροῖς νόμος ἐστὶ μὴ πωλεῖν, ἐὰν μὴ φανερὰν ἀτυχίαν δείξῃ συμβεβηκυῖαν. ἔτι [21] δὲ τοὺς παλαιοὺς κλήρους διασώζειν. τοῦτο [22] δὲ λυθὲν ἐν τῇ λευκάδι, δημοτικὴν ἐποίησε λίαν τὴν πολιτείαν αὐτῆς· ὀ [23] γὰρ ἔτι συνέβαινεν ἀπὸ τῶν ὡρισμένων τιμημάτων εἰς τὰς ἀρχὰς βαδίζειν· ἀλλ' [24] ἔστι τὴν ἰσότητα μὲν ὑπάρχειν τῆς οὐσίας, τοιαύτην δ' ἢ λίαν εἶναι πολλὴν, ὥστε τρυφᾶν· ἢ λίαν ὀλίγην, ὥστε ζῆν γλίσχρως. δῆλον [25] οὖν ὡς οὐχ ἱκανὸν τὸ τὰς οὐσίας ἴσας ποιῆσαι τὴν νομοθετοῦντα, ἀλλὰ τοῦ μέσου στοχαστέον. ἔτι [26] δ' εἴ τις καὶ τὴν μετρίαν τάξειε οὐσίαν πᾶσιν, οὐδὲν ὄφελος. μᾶλλον γὰρ δεῖ τὰς ἐπιθυμίας ὁμαλίζειν, ἢ τὰς οὐσίας. τοῦτο [27] δ' οὐκ ἔστι, μὴ παιδευομένοις ἱκανῶς ὑπὸ τῶν νόμων. ἀλλ' [28] ἴσως εἴποι ἂν ὁ Φαλέας, ὅτι ταῦτα τυγχάνει λέγων αὐτός. οἴεται γὰρ δεῖν τοῦτον ἰσότητα δεῖν ὑπάρχειν τοῖς πόλεσι, κλήprimùm urbes conduntur & habitantur, facere non difficile esse existimabat: conditis [10] autem iam urbibus & constitutis ciuitatibus, maioris hoc quidem fore negotij, sed tamen celerrimè facultates ciuium ad æqualitatem redactum iri, si diuites quidẽ filias suas collocantes dent dotes, ipsi uerò uxorem ducentes non accipiant: & contrà, pauperes non dent, accipiant ipsi. Plato [11] uerò cùm leges scriberet, quadamtenus existimabat facultates augere sinere oportere: amplius autem acceptas augere atque amplificare quærendo, quàm ut essent quincuplæ minimarum, nemini ex ciuibus licere, quemadmodum & antea dictum est. Non [12] debent autem hoc ignorare, qui taleis leges ferunt, quod nunc ignoratur, eos, qui facultatum magnitudinem præfiniunt, etiam liberorum numerum præfinire conuenire. Si [13] enim facultatum magnitudinem superet liberorum numerus ac multitudo, primùm lex antiquetur necesse est: deinde [14] præter legis antiquationem, multos ex diuitibus pauperes fieri malum est. Difficile [15] enim est taleis homines res nouas non moliri. Bonorum [16] igitur æqualitatem uim aliquam habere ad societatem ciuilem, nonnulli ex ueteribus uidentur intellexisse: cuiusmodi [17] & Solon legem composuit: & [18] apud alios lex lata est, quæ uetat tantum agri comparare, quantum quisq; uelit. Item [19] rem suam familiarem uendere leges uetãt: quemadmodum [20] apud Locros lex sancita est, ne quis patrimonium suum uendat, nisi manifestam calamitatem sibi ostendat accidisse. Præterea [21] uerò iubet patrimonia hæreditaria antiqua, quæ cuiq; sortitione facta obuenerunt, seruari. Hoc [22] autem Leucade conuulsum ac sublatum, Leucadiorum remp. nimis popularem reddidit. Non [23] enim iam amplius eueniebat, ut ex censibus præfinitis ac descriptis, ad magistratus proueherentur. Sed [24] fieri potest, ut bonorum quidem sit æqualitas: uerùm hæc aut sint nimis multa, ut profusè ac luxuriosè uiuant: aut nimis pauca, ut tenuiter & sordidè. Perspicuum [25] igitur est, non satis esse latorem legis bonã ciuium æquare, sed medium animo esse destinandum. Præterea [26] uerò etiã si quis certas omnibus rei familiaris facultates descripserit ac præfinierit, nihil proficiet. Cupiditates enim exæquãdæ sunt potius, quàm facultates. Hoc [27] autem esse non potest, nisi ciues tantum, quantum satis est, fuerint à legib. eruditi atq; instituti. Sed [28] fortasse dicat Phaleas, hæc à se ipso commemorari ac prouideri. Existimat enim horum duorum ciuitatibus æqualitatem esse oportere, possessio-

rei fa-

nis;

rei familiaris & disciplinæ. At [29] disciplinam, quæ nam erit, opus est aperire: & unam & eandem esse disciplinam, nihil prodest. Licet [30] enim eandem & unam esse disciplinam: uerùm hanc esse talem, è qua euadent procliues ad plus iusto quærendum uel pecuniæ, uel honoris, uel amborum simul. Præterea [31] dissident non solùm propter inæqualitatem bonorum, uerumetiã propter honorum: contrà [32] autem utriq;. Multitudo [33] enim propter inæqualitatem fortunarum: politi [34] autem homines de honoribus inter se discordant, si æquales fuerint. Vnde [35] illud,

In eodem honore bonus & malus miles.

Non [36] solùm autem homines propter res necessarias iniurias faciunt (quarũ [37] medicinã esse putat æqualitatem bonorum, ut non cogantur pallium cuiquam detrahere, ne rigeant aut esuriant) sed etiam ut gaudeant, & non cupiditatibus flagrent. Si [38] namque maiore cupiditate exarserint, quàm ferãt res necessariæ, ut medeantur huic, iniuriam facient. Non [39] igitur propter hanc solùm, sed etiam, si concupierint, ut gaudeant uoluptatibus, quæ uacuæ sunt ab ægritudine. Quæ [40] igitur medicina trium horum? His [41] quidem, res familiaris modica & industria: his [42] autem, temperantia: tertium [43] autem, si aliqui uelint per se gaudere, non deberent quærere medicinam, nisi à studio sapientiæ. Cæteræ [44] namque hominibus egent. Quia [45] maximas iniurias faciunt, ut potiantur exuperantijs rerum, & non propter res necessarias: ceu [46] imponunt libertati, non ne rigeant. Vndè [47] magni honores dantur, non si interfecerit aliquis furem, sed tyrannum. Quare [48] contra paruas iniurias opitulatur tantùm modus reipub. Phaleæ. Præterea [49] multa uult cõstituere, è quibus, quæ faciunt ad semetipsos, administrent publicè bene. Oportet [50] autem & quæ ad uicinos populos, & extra positos omnes. Necesse [51] igitur est, rempub. instructam esse ad robur bellicum: de [52] qua disciplina ille uerbum non fecit. Similiter [53] autem & de possessione

στεως καὶ παιδείας. ἀλλὰ [29] τῷ τε παιδείαν, ἥ τις ἔσται, δεῖ λέγειν· καὶ τὸ μίαν εἶναι ἢ τ' αὐτὴν, ἀδὲν ὄφελος. ἔστι [30] γὰρ τὴν αὐτὴν μὲν εἶναι καὶ μίαν, ἀλλὰ τοιαύτην εἶναι τοιαύτην, ἐξ ἧς ἔσονται προαιρετικοὶ τοῦ πλεονεκτεῖν ἢ χρημάτων, ἢ τιμῆς, ἢ σωαμφοτέρων. ἔτι [31] στασιάζουσιν οὐ μόνον διὰ τὴν ἀνισότητα τῆς κλήσεως, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν τῶν τιμῶν. τοὐναντίον [32] δ' ἔοικεν ἑκάτερον. οἱ μὲν [33] γὰρ πολλοὶ διὰ τὸ ἴσοι τὰς κλήσεις ἄνισον, οἱ δὲ [34] χαλεπαίνουσι, ἴσοι τῶν τιμῶν, ἐὰν ἄνισοι. ὅθεν [35] καὶ

Ἐν δ' ἰῇ τιμῇ ἥ μὲν κακὸς, ἥ δὲ καὶ ἐσθλός.

οὐ [36] μόνον δ' οἱ ἄνθρωποι διὰ τὰ ἀναγκαῖα ἀδικοῦσιν, ὧν [37] ἄκος εἶναι νομίζει τὴν ἰσότητα τῆς οὐσίας, ὥστε μὴ λωποδυτεῖν, διὰ τὸ ῥιγοῦν, ἢ πεινῶν· ἀλλὰ ὅπως χαίρωσι, καὶ μὴ ἐπιθυμῶσιν. ἐὰν [38] γὰρ μείζω ἔχωσιν ἐπιθυμίαν τῶν ἀναγκαίων, διὰ τοῦτο ἀδικήσουσιν. οὐ [39] τοίνυν διὰ ταύτην μόνον, ἀλλὰ καὶ ἂν ἐπιθυμῶσιν, ἵνα χαίρωσι ταῖς ἀνωδύνοις ἡδοναῖς. τί [40] οὖν ἄκος τῶν τριῶν τούτων; τοῖς [41] μὲν οὐσία βραχεῖα καὶ ἐργασία· τοῖς [42] δὲ, σωφροσύνη· τρίτον [43] δ', εἴ τινες βάλοιντο δι' αὐτῶν χαίρειν, οὐκ ἂν ἐπιζητοῖεν, εἰ μὴ περὶ φιλοσοφίας, ἄκος· αἱ [44] γὰρ ἄλλαι, ἀνθρώπων δέονται. ἔτι [45] ἀδικοῦσι γε τὰ μέγιστα διὰ τὰς ὑπερβολὰς, ἀλλ' οὐ διὰ τὰ ἀναγκαῖα. οἷον [46] τυραννοῦσιν, οὐχ ἵνα μὴ ῥιγῶσι· διὸ [47] καὶ αἱ τιμαὶ μεγάλαι αὐ ἀποκτείνῃ τὸν, οὐ κλέπτην, ἀλλὰ τύραννον. ὥστε [48] πρὸς τὰς μικρὰς ἀδικίας βοηθητικὸς μόνον ὁ τρόπος τῆς Φαλέου πολιτείας. ἔτι [49] τὰ πολλὰ βούλεται καταστοχάζειν, ἐξ ὧν τὰ πρὸς αὐτὸς πολιτεύσονται καλῶς. δεῖ [50] δὲ καὶ πρὸς τοὺς γειτνιῶντας, καὶ τοὺς ἔξωθεν πάντας. ἀναγκαῖον [51] ἄρα τὴν πολιτείαν συντετάχθαι πρὸς τὴν πολεμικὴν ἰσχύν, ἧς [52] περὶ οὐδὲν εἴρηκεν. ὁμοίως [53] δὲ καὶ περὶ τῆς

nis & institutionis. Sed [29] primum quæ sit futura institutio, dicendum erat. Deinde [30] nihil prodest unam & eandem esse. Fieri enim potest, ut una quidem & eadem sit: sed hæc sit talis tamen, ut ex ea facilè consilium capiãt appetendi, sibiq; arrogandi uel pecunias, uel honores, uel utraque iusto ampliora. Præterea [31] seditionem solent facere ciues propter inæqualitatem non solùm bonorum, uerumetiam honorũ: sed [32] contrario utrunq; modo. Vulgus [33] enim propter fortunarum & rei familiaris inæqualitatem concitatur: politiores [34] & uenustiores homines de honorib. contendunt & concertant cũ uulgo, si sint æquales. Ex [35] quo & illud,

Fortis & ignauus parili afficiuntur honore.

Non [36] solùm autem propter res ad uictum necessarias homines iniuriam faciunt (cuius remedium esse putat fortunarum æqualitatem, ut ne quem frigore, aut fame coacti, uestitu bonis q; spolient) uerumetiam [37] propter uoluptatem, ac dolorem ex cupiditate manantem: ut & uoluptatibus perfruantur, & doloribus cupiditatum carent, libidinesq; suas expleant. Nam [38] si cupiditatem maiorem habeant, quàm res necessariæ postulent: ut huic cupiditati medeantur, iniuriam facient. Neque [39] propter huius cupiditatis medicinam tantum ad iniuriam inferendam addiscuntur, uerumetiam si concupiscant, ut uoluptates percipiant dolorum experteis. Quódnam [40] igitur horum trium malorum remedium? Illis [41] quidem rem familiarem exiguam habere, & ex labore atque opera quæstum facere: alteris [42] autem temperantia: tertium [43] porrò remedium, si qui per se gaudere uelint, non est quòd aliunde, quàm à philosophia requirant. Nam [44] cæteræ uoluptates sine hominum opera contingere non possunt. Enimuerò [45] maximas iniurias inferunt homines propter cupiditates immoderatas, & non propter res necessarias: uerbi [46] gratia, tyrannidem occupant, populumq; impio dominatu opprimunt, non ut ne algeant, sed ut suas libidines impunè expleant. Iccircò [47] magna præmia proposita sunt non ei, qui furem: sed ei, qui tyrannum occiderit. Quare [48] ad paruas, leueisq; iniurias repellendas ac defendẽdas solùm uim habet reip. administrandæ modus à Phalea inuentus. Præterea [49] multa ex iis, quæ ab eo excogitata & inducta sunt, eò spectant, eoq; referuntur, ut ciues quidem inter se ciuitatem habeant bene constitutam: sed [50] oportebat etiam aduersus finitimos & externos omneis. Nimirum [51] necesse est, omnem reipub. administrandæ formam ita esse descriptam atque ordinatam, ut uiribus & copijs bellicis instructa sit: de [52] quibus ille ne uerbum quidem fecit. Similiter [53] uerò & de

facul-

sione bonorum. Opus[54] est enim non solùm ad ciuiles usus ipsam satis esse, uerumetiam ad pericula externa. Quare[55] neque tantam oportet copiam esse, ut uicini & potentiores eorum cupiditate corripiantur: qui autem possident, ulcisci non ualeant in se irrumpentes: neque[56] adeò exilem, ut pares non sint bello sustinendo, ne æqualium etiam & similiũ. Ille[57] igitur nihil definijt. Decet[58] autem hoc nos minimè ignorare, prodesse copiam bonorum. Fortasse[59] igitur optimus finis est, utile non esse potentioribus, propter exuperantiam bellum inferre: uerùm sic, ut etiam facerent, nisi tantum bonorũ haberent. Ceu[60] Eubulus, cùm Autophradates paratus esset ad oppidum Atarnea obsidendũ, iussit ipsum, cũ cogitarit, quãto temporis interuallo capiet locum, subducere rationem sumptus, quem faciet illo tempore: uelle enim se, si minus etiam acceperit, relinquere statim Atarnea. Quę cùm dixisset, fecit ut Autophradates, uersans animo diligenter rem, sibi temperaret ab obsidione. Est[61] igitur quiddam eorum, quæ conducunt, patrimonia esse æqualia ciuibus, ne inter se discordent: non[62] tamen magnum quippiam, ut ita loquar. Etenim[63] politi homines stomacharentur, ut non digni æqualibus. Quare[64] apparet, ipsos sæpe insidiari, & seditiones facere Adhuc[65] autem improbitas hominum est quiddam inexplebile. Et[66] primùm quidem satis erant duo tantùm oboli: quando autem hoc iam factũ fuerit peculiare, semper egent pluribus, donec ad infinitum uenerint. Extremum[67] enim non habet natura cupiditatis, ad expletionem cuius multi mortales uiuunt. Huiusce modi[68] igitur omniũ initium est, potius quàm patrimonia adæquare, illos,[69] qui sunt probi natura, tales reddere, ut nolint plus iusto habere: improbos[70] autem, ut nõ possint. Hoc[71] autem est, si inferiores extiterint, & nullam[72] iniuriam acceperint. Non[73] bene autem neque æqualitatem bonorum statuit. Quod pertinet enim ad telluris possessionem, solùm adæquat. Constant[74] enim diuitiæ & seruis, & pecore, & pe-

τῆς κλήσεως. δεῖ[54] γὰρ οὐ μόνον πρὸς τὰς πολιτικὰς χρήσεις ἱκανὴν ὑπάρχειν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰς ἔξωθεν κινδύνους. διόπερ[55] οὔτε τοσοῦτον δεῖ πλῆθος ὑπάρχειν, ὧν οἱ πλησίον, καὶ κρείττους, ἐπιθυμήσουσιν· οἱ δὲ ἔχοντες, ἀμύνειν οὐ δυνήσονται τοὺς ἐπιόντας· οὔθ'[56] ὅτως ὀλίγην, ὥστε μὴ δύνασθαι πόλεμον ὑπενεγκεῖν, μὴ δὲ τῶν ἴσων καὶ τῶν ὁμοίων. ἐκεῖνον[57] μὲν οὖν οὐδὲν διώρικε. δεῖ[58] δὲ τοῦτο μὴ λανθάνειν, ὅτι συμφέρει πλῆθος οὐσίας. ἴσως[59] οὖν ἄριστος ὁρος, τὸ μὴ λυσιτελεῖν τοῖς κρείττοσι διὰ τὴν ὑπερβολὴν πολεμεῖν· ἀλλ' ὅτως, ὡς ἂν μὴ ἐχόντων τοσαύτην οὐσίαν. οἷον[60] Εὔβουλος, Αὐτοφραδάτην μέλλοντα ἀταρνέα πολιορκεῖν, ἐκέλευσεν αὐτὸν, σκεψάμενον ἐν ὅσῳ χρόνῳ λήψεται τὸ χωρίον, λογίσασθαι τὸν χρόνον τοῦτον τὴν δαπάνην· ἐβούλετο γὰρ ἔλαττον τούτου λαβὼν ἐκλιπεῖν ἤδη τὴν ἀταρνέα. ταῦτα δ' εἰπὼν, ἐποίησεν τὸν Αὐτοφραδάτην, σώνην γνόμενον, παύσασθαι τῆς πολιορκίας. ἔστι[61] μὲν οὖν τι τῶν συμφερόντων, τὸ τὰς οὐσίας εἶναι ἴσας τοῖς πολίταις, ὡς τὸ μὴ στασιάζειν πρὸς ἀλλήλους. οὐ[62] μὴν μέγ' οὐδὲν, ὡς εἰπεῖν. καὶ[63] γὰρ αὐτοὶ χαλεπαίνοντες ἀγανακτοῖεν ἄν, ὡς οὐκ ἴσων ὄντες ἄξιοι. διὸ[64] καὶ φαίνονται πολλάκις ἐπιτιθέμενοι ἐκ στασιάζοντες. ἔτι[65] δ' ἡ πονηρία τῶν ἀνθρώπων, ἄπληστον. καὶ[66] τὸ πρῶτον μὲν ἱκανὸν διωβόλια μόνον. ὅταν δ' ἤδη τοῦτ' ᾖ πάτριον, ἀεὶ δέονται τοῦ πλείονος, ἕως εἰς ἄπειρον ἐλθωσιν. ἄπειρον[67] γὰρ ἡ τῆς ἐπιθυμίας φύσις· ἧς πρὸς τὴν ἀναπλήρωσιν οἱ πολλοὶ ζῶσιν. τῶν[68] οὖν τοιούτων ἀρχὴ μᾶλλον τοῦ τὰς οὐσίας ὁμαλίζειν, τὸ τοὺς[69] μὲν ἐπιεικεῖς τῇ φύσει, τοιούτους παρασκευάζειν, ὥστε μὴ βούλεσθαι πλεονεκτεῖν· τοὺς[70] δὲ φαύλους, ὥστε μὴ δύνασθαι. τοῦτο[71] δ' ἐστὶν, ἂν ἦσσοι τε ὦσι, καὶ[72] μὴ ἀδικῶνται. ὁ[73] καλῶς δ' ὁδὲ τὴν ἰσότητα τῆς οὐσίας εἴρηκε. πρὸς γὰρ τὴν τῆς γῆς κλῆσιν ἰσάζει μόνον. ἔστι[74] δὲ καὶ δῆλον, ἐκ βοσκημάτων

facultatibus rei familiaris. Non[54] enim satis magnas suppetere oportet ad usus ciuileis tantùm, uerumetiam ad pericula externa. Quapropter[55] neque tanta bonorum copia præstò esse debet, ut ea finitimi quidem & potentiores concupiscant: qui habent autem, ab iniuria incurrentium hostium tueri non possint: neque[56] tantæ angustiæ, ut bellum sustinere non queant, ne à paribus quidem & similibus illatum. Ille[57] igitur de his nihil definiuit. At[58] obscurum esse non debet, quantæ rei familiaris cuiusque ciuium copiæ ciuitati conducant. Fortasis[59] igitur definitio fuerit earum optima, non propter facultatum magnitudinem immensam, & immoderatam, finitimorum potentiorum interesse, bellum his inferre, sed rationes illorum postulare, ut his bellum inferant, etiam si tantas facultates & diuitias non habeant. Quemadmodum[60] Eubulus, cùm Autophradates Atarnea obsidere atque oppugnare cogitaret, suasit ei, ut complexus animo temporis spacium, quod in urbe capienda consumeret, huius temporis sumptus rationem subduceret. minore enim pecunia accepta adductum iri, ut obsidionem Atarnei relinqueret. Hac oratione fecit, ut Autophradates re diligenter & attentè considerata, urbis oppugnandæ finem fecerit, consiliumq; abiecerit. Aliquantum[61] igitur utile est, facultates rei familiaris ciuibus inter ipsos æqualeis esse, ne seditionem inter se faciant: non[62] tamen admodum magna hæc utilitas est, ut id, quod sentio, dicam. Nã[63] politi & uirtute aliqua ornati homines hoc indigne ferant, & querantur, quasi digni sint bonis amplioribus, non æqualibus. Quapropter[64] etiam eos sæpe uidemus in alios ciueis inuadere, & seditionem excitare. Præterea[65] uerò inexplebile quiddam est hominũ improbitas. Ac[66] primùm satis habent duos obolos duntaxat accipere: ubi autem hoc patrium & autum fuerit, semper eo amplius desiderant, donec in immensum progressi fuerint. Infinita[67] enim & immensa est cupiditatis natura: ad quam explendam plerique homines omne studium, atque adeò omneis uitæ rationes conferunt. Talium[68] igitur rerum principium & caput est, eos[69] quidem, qui naturâ modesti & boni sunt, taleis efficere, ut plus iusto habere nolint: malos[70] autẽ & improbos, ut non possint, potius quã bona ciuium exæquare. Non[71] poterũt autem si & gradu sint inferiores, & [72] non afficiantur iniuria. Sed[73] ne hanc quidem bonorum æquationem rectè exposuit. Nam in agrorum possessione duntaxat bona uult æquari. Atqui[74] & in seruis & in pecoribus & in nu-

& pecunia, & multo quoq; apparatu eorũ, quæ ſupellectilis nomine oſtẽduntur. Vel [75] omniũ igitur horũ æqualitas quærenda eſt, aut ſaltẽ ordo quidã moderatus, uel cũcta ſoluta reliquẽda. Apparet [76] aũt è legib. ſcriptis, ipſum cõdere paruã urbẽ: ſi quidẽ opifices cũcti publici erũt, nec quicquã cõpleméti adferẽt ciuitati. At [77] ſi quidẽ opus eſt publicos eſſe, q̃ publica opera conficiunt: oportet, quẽadmodũ Epidamni fit, & quẽadmodũ Diophantus Athenis inſtituit, rẽ ſe habere hocpacto. De [78] rep. igitur Phaleæ fermè ex his uideret aliquis, ſi qd bene dixit, uel non bene.

τῶν πλῆτος, ⸗ νομίσματος, ⸗ κατασκδὴ πολλὴ τ καλωμένων ὅπλων. ἢ [75] πάντων οὖν τάτων ἰσότητα ζητητέον, ἢ τάξιν τινὰ μετρίαν, ἢ πάντα ἐατέον. φάνειε [76] δ' ⸗ ἐκ τῆς νομοθεσίας κατασκδάζων τὴν πόλιν μικράν, εἴ γ' οἱ τεχνῖται πάντες δημόσιοι ἔσονται, ⸗ μὴ πλήρωμά τι παρέξον) τ πόλεως. ἀλλ' [77] εἴπερ δεῖ δημοσίους εἶναι τὰς τὰ κοινὰ ἐργαζομένας, δεῖ καθάπερ ἐν ὅπλδάμνῳ τε κἀν ὡς διόφαντος ποτὲ κατασκδάζειν ἀθήνησι, τοῦτον ἔχειν τ τρόπον. ὧδε [78] μὲν οὖν τ φαλέᾳ πολιτείας ὀχεδὸν ἐκ τούτων ἄν τις θεωρήσειεν, εἴ τι τυγχάνει καλῶς εἰρηκὼς, ἢ μὴ καλῶς.

mis diuitiæ conſiſtunt: ſunt & in multo ſupellectilis, quæ appellatur, apparatu, multóque inſtrumento. Aut [75] horum igitur omnium quærenda æqualitas eſt, aut hæc in aliquem ordinem moderatum redigenda ſunt, aut omnia ſunt prætermittenda. Videtur [76] autem ex legibus à ſe poſitis paruam ciuitatem efficere, ſiquidem opifices omnes erunt ſerui publici, neq; partis ullius, qua expleatur ciuitas, locum obtinebunt. Quòd ſi [77] ſeruos publicos eſſe oportet eos, qui communia artificia exercent, debet hoc ita ſe habere, ut Dyrrachij, & ut aliquando Diophantus Athenis inſtituit. De [78] Phaleæ igitur reipub. adminiſtrandæ ratione, aliquid ue ille rectè dixerit, an ſecus, propemodum quis ex his intelligere queat.

COMMENTARIVS ET SCHOLIA.

Sunt autem nonnullæ) Cùm diſputaſſet contra ambas reſp. Platonis, & quid uitij in ipſis ſit oſtendiſſet: tranſit nunc ad alias nonnullas examinandas. primùm autem Phaleæ Chalcedonij. De cunctis uerò his, cùm prius auctores ipſarum uarios fuiſſe demonſtraſſet (partim enim illorum erant idiotæ, partim docti uiri, partim diu uerſati in republica, magnum uſum ipſius habebant) de cunctis, inquam, his rebus publicis communiter enunciat, ipſas propius accedere ad reſp. eas, non oratione tantùm ædificatas, & quas aliquæ ciuitates receperint, quàm faciant ambæ illæ Platonis. Cuius ſuæ ſententiæ ſtatim cauſam adfert dicens, neminem eorum, neque communionem liberorum, neque uxorum contra conſuetudinem uiuendi eò induxiſſe, neque communes illas cœnas mulierum excogitaſſe, uerùm à rebus magis neceſſarijs initium duxiſſe ſuarum rerump. conſtruendarum. Quod uerò ſuprà idiotas appellauit, intellexit eo nomine non rudes & imperitos rerum homines, ſed qui non haberent animum excultum ſubtilibus artibus, & contrarios demum illis, quos philoſophos uocauit. quemadmodum etiam M. Cicero id nomen cepit pro P. Seſtio, cũ inquit: Poſtquam rem paternam ab idiotarum diuitijs ad philoſophorum regulam perduxit. Sed tamen, quod mirum eſt, uidetur nomine Idiotarum illos quoque appellaſſe, qui nullum uſum haberent reip. adminiſtrandæ, quamuis magni ingenij homines forent: niſi enim tales extitiſſent, non animum adplicaſſent ad reſp. attingendas. Illud etiam, quod addidit, cùm κἀθεσηκυῖαν dixiſſet, ᾗ καθ' ὰς πολιτεύονται νυῦ, eſt quaſi declaratio antecedentis illius nominis.

Videtur enim quibuſdam) Docet uerum eſſe quod dixit, cæteros omnes præter Platonem initium duxiſſe à rebus magis neceſſarijs. Videtur enim, inquit, quibuſdam, quod ad bona ciuium facit, maximum omnium eſſe, ſi probè cõſtituatur. cuius ſui iudicij rationem hanc reddebant: aiebant enim, contrarium huius gignere in ciuitate diſcordias. Videre enim licet, inæqualitatem bonorum fontem & cauſam eſſe ſeditionum. Quare, inquit, Phaleas, patria Chalcedonius, huic malo uiam obſtruere uoluit: primuſque hoc in ſuam, quã finxit, rempublicã, æqualitatẽ fortunarũ importauit.

Affirmat namq; oportere.) Hoc erat quaſi ſolum ac fundamentũ reipublicæ, quam informarat Phaleas. Aiebat enim, in primis operam dandam, ut poſſeſſiones bonorum æquales in ciuitate forent. Hoc autem nullum negotium eſſe, moliri in principio ſtatim urbis condendæ: cùm uerò eo tempore neglectum fuerit, indeq; exciterit in ciuitate inæqualitas magna fortunarum, poſſe difficilius quidem id obtineri: ſed tamen, ſi quis conſilium ſuum ſequatur, celeriter hãc labem correctum iri affirmat, peculiaq; ad æqualitatem peruentura. Ratio ab ipſo excogitata erat, ut diuites dotes filiabus, quas cum tenuioribus lege cogerentur collocare, darent, non tamen ipſi ab uxoribus illius loci atque ordinis acciperent: pauperes autem contrà non darent, ſed acciperent. In mentem hoc etiam uenit Megadoro Plautino, qui indotatam uxorem domum duxerat: de quo conſilio ſuo ſubtiliter diſputat, & multa bona, quæ inde naſcerentur, enumerat. Nec tamen hoc, quod maximum omnium eſt, appellat: niſi aliquis putet, hoc ipſum intellexiſſe, cùm inquit, futuram inde eſſe ciuitatem concordiorem: ſed, cùm acutè argumentetur, & de concordia uitaq; beata ciuitatis agat, nonnullos uerſuum eorum hic ponam.

Nam meo quidem animo ſi idem faciant cæteri
Vt indotatas ducant uxores domum:
Et inuidia nõs minore utamur, quàm utimur,
Et nos minore ſumtu ſimus, quàm ſumus.
Opulentiores pauperiorum filias
Et multò fiat ciuitas concordior,
Et illæ malam rem metuant, quàm metuunt, magis,

Sed Platonem etiam de hoc diſſeruiſſe in 6. libro de Legibus, & in primis id utile exiſtimaſſe publicè ciuitati, ac priuatim ciuibus, notum puto.

Plato autem leges.) Diſſimilitudinem opinionis aperit inter Phaleam & Platonem. Phaleas namq; ſtudebat, quantum poterat, adæquare bona ciuium, quæ in rep. diſparia inueniſſet. Contrà autem Plato lege permittebat, ut quæ prius forent æquales fortunæ, inæquales fierent. Neque tamẽ, ut ſignificat, hoc ſine modo fieri concedebat. uſque enim ad certum terminum, & illum quidem non longinquum, id permittebat. poteſtatem enim faciebat, ut in quincuplum tãtum patrimonium augeretur. de cuius etiam termini uarietate inter id, quod his uerbis traditur, & Platonis ſcripta, ſupra à me diſputatum eſt.

Opus eſt autem.) Inſimulat ſimul cunctos, quibus hoc in conſtituenda rep. placuerat, adæquatio inquam bonorum: & omnes neruos contenderant, ut in ciuitate fortunæ ciuium eſſent æquales. Debuiſſe enim ipſos eodem tempore curare, inquit, ne numerus filiorum nimis creſceret, aut ne illud quidem attingere. Niſi enim hoc fiat, ubi non licet amplificare fortunas, multa illic neceſſariò incõmoda oritura declarat: quæ uidebatur illos fefelliſſe. inquit igitur: Nõ oportet ullo modo clam eſſe hoc illos, qui legibus ſtatuunt tanquam eximium bonum, æqualitatem fortunarum (quod tamen non uidiſſe ipſos apparet (non poſſe inquam, hoc ſine illo rectè inſtitui, quod dictum eſt. Statim autem quid incommodi inde proficiſcatur, docet. Si enim, inquit, ſuperarit magnitudinem patrimonij numerus liberorum, neceſſe eſt legẽ eam abrogari: neque enim pati poterunt patres filios ſuos eſurire. improbabunt igitur eam legem, quæ hoc malum parit: & præterquam quòd lex hæc illic diuturna non erit, eſt affine culpæ, ac periculoſum libertati atque otio, multos in ciuitate eſſe, qui è diuitibus facti ſint pauperes: uix enim coercebuntur, ne remp. perturbent. Rectè autem, non omnes pauperes cupidos eſſe dixit rerum nouarum: ſed illos, qui amiſerint bona, cùm antea diuites forent: aſſueti enim largè & copioſe uiuere, non poſſunt pati tantam uitæ commutationẽ, atque in mediã flammã ſæpe ſe conijciunt.

Habere igitur uim.) Oſtendit, neque Phaleam hunc, neque Platonem, qui maximè probarant æqualitatem bonorum, primos hoc uidiſſe: ſed ueteres quoque nonnullos, doctos uiros, uim aliquam hoc habere ad communionem animorum, concordiamq;, cognoſſe: & inueniri quoque ciuitates nonnullas, in quibus ueſtigia non parua huius documẽti ap-

ti appareant. Neque tamen ipse uidetur tantum huic æqualitati tribuere, quantum illi duo faciebant: inquit enim, solùm ipsam uim aliquam & potestatem habere ad ciuilem societatem tuendam. Cùm autem priscos quosdam dixisset id perspexisse, nominauit Solonem, qui legibus suis id complexus fuerat. Tradit etiam, quod & ipsum specimen est huius rei, apud gentem quandam legem inueniri, quæ uetat tantum agrorum possidere, quantum aliquis cupierit, & sua pecunia emere potuerit. Addidit autem, eodem pacto leges uetare, ne quis patrimonium alienet: quod seruari cõmemorat apud Locros. Neque tamen, quos Locros intelligat, aperit (erant enim tria genera Locrorum) illic enim legem esse, quæ uendere non sinat, nisi aliquis demonstrarit, se non sua culpa, sed fortunæ iniquitate rem amisisse: quæ scilicet calamitas nota omnibus & aperta sit. Ατυχίαν hanc, quæ aliquem oppressisset, intellexit M. Cicero, cùm in M. Antonium, qui contra legem in XIIII. ordinibus sederat, inquit: Quamuis quis fortunæ uitio, non suo decoxisset.

Adhuc autem ueteres.) Præterea inquit, lex iubet partem illam, quam initio sorte ducta acceperis, conseruare. Cùm enim liceret illic reliqua bona alienare, quæ studio atque labore suo sibi aliquis postea cõparasset: nullo pacto permittebat lex, ut uetus agellus diuenderetur. Exemplo autem unius ponit nobis ante oculos, quid mali hoc neglectum in omni ciuitate pariat: narrat enim hoc institutum factum in oppido Leucade, deteriorem multo reddidisse rempublicam. cùm enim prius quoq; populus illic auctoritatem suam haberet, nimis popularis facta est, & ad ualde tenues homines deuoluta. cuius incommodi originem exponit, dicens: Neque enim amplius, ut antea, contingebat, peruenire ad magistratus cives ex definitis censibus: sed cùm ingens numerus ciuium illic foret, qui funditus exuti essent patrimonio, nolebant tamen, quamuis inopes, expertes esse publicorum honorum. quare norma illa, quæ moderatur licẽtiæ populari, sublata erat: qui namq; agellum possident, aut aliquas deniq; fortunas, quietiores ac iustiores esse consuerunt. Non omnino autem certum est, qua in ciuitate tradat hoc legibus cautũ fuisse Aristoteles. Plutarchus sanè in Agide affirmat, hoc quoque Lycurgum legibus suis complexum fuisse, qui uoluerit ut numerus familiarum & huiusce modi clerorum omnino seruaretur. Quod retentum etiam, cùm multis alijs partibus leges illius antiquatæ fuissent, custodiebat adhuc in ciuitate æqualitatem: sed ipsum quoq; spretum, ut docet, euertit penitus illam rempublicam. Κλῆροι autem uocabantur agelli, qui à principio statim aliquibus publicè sorte assignati erant: inde enim nominabantur, quia nominib. ex urna ductis, mos esset eos assignare. κληροῦχοι autem Græcè dicebantur, qui agros illos petebant: ipsos uerò M. Cicero agripetas & agrarios uocauit & alijs locis, & cùm de Neocle, Epicuri patre loqueretur, qui uenerat in Samum, diuisam suis ciuibus ab Athenien sibus.

Verùm stat, æqualitatem.) Ostendit erratum, quod in lege illorum erat, qui tueri bonorum æqualitatem studebant. Neque enim plenè rem utiliterque præceperant: oportebat enim ipsos non solùm æqualitatem bonorum in ciuitatem inducere, uerum etiam quantitatem ipsorum ac iustam mensurã statuere. æqualia namque bona esse possent, eadem tamen alia parte laborare, quia aut nimium aut parum eorum sit. Quid autem mali nascatur ex ubertate & nimia copia bonorum, aut exilitate, docet. Nimis enim multa res familiaris faciet, ut molliter & luxorioſe uiuant: pusilla autẽ & minuta, ut tenuiter: quorum utrumq; uitium in se non paruum habet. Addit autem, concludens rationem hanc: Plànum igitur iam est, non satis esse, illum qui leges scribit, fortunas ciuium adæquare: uerum etiam oportet ipsum medium in ea re persequi, ac uerum ipsarum modum uidere: quod illi non fecerant.

Præterea si quis.) Magis adhuc premit eosdem illos: docet enim, si quod ad bona pertinet, fecerint etiã, quod ipse admonuit, nec aliquid uitij illic restare passi sint, non tamen id satis esse, neque æqualitatem illam posse magnum aliquem fructum ferre. Opus enim erat, magis illos studium ponere in adæquandis & ad iustam mensuram redigendis cupiditatibus hominum, quàm patrimonijs: cuius boni obtinendi nullam aliam rationem esse inquit, nisi bonam disciplinam, importatam à legibus: tantumq; illius haustum à ciuibus, quantum satis sit.

Sed fortasse diceret.) Occurrit ei, quod respondere potuisset Phaleas, ac refellit ipsum. Quis enim non uideat, eum, qui timeret rei familiaris inæqualitatem, reformidaturum etiam esse amplitudinem patrimonij & mendicitatem, ijsque grauibus malis uiã obstructurum? inquit igitur: Sed fortasse diceret, se quoque idem sensisse: arbitrari namq; se duarum rerum æqualitatem oportere in ciuitatibus esse, patrimonij inquam & disciplinæ. Quòd si etiam hoc protulisset, inquit noster, non tamen adhuc functus fuisset officio suo. Debebat enim ipsam illam disciplinam mõstrare, qua ciues imbuendi essent, ut cognosci posset, an uera foret. Nam unam & eandem illam esse, non certum emolumentum in se continet: contingit enim unam & eandem esse, ipsam tamen talem, ut deteriores potius quàm meliores ciues reddat, & auidiores quàm ciuitati utile sit, aut pecuniæ, aut honoris, aut simul utriusque: quia ea uis sit illius institutionis, ut auaros ipsos efficiat & ambitioſos.

Præterea dissident non solùm.) Aperit alterum fontem seditionum, quem non uiderat Phaleas. Putabat enim, cùm dedisset operam, ne exorirentur in ciuitate discordiæ (ut sæpè faciunt) propter inæqualitatem bonorum, se remedium adhibuisse huic malo, ne irrumperet aliquando in ciuitates. Non satis autem hoc esse noster docet: propter enim inæqualitatem honorum contendunt quoque inter se ciues, & ij quidem, unde maiora incommoda timeri debeant, id est principes ciuitatis. inquit igitur Aristoteles, cùm ostendisset duplicem illũ ortũ seditionũ, nõ tamen ijdem homines, sed contraria ingenia, de hac aut illa re concertant inter se. Non enim accipere oportet ὧδε ἐκάτερον, ita ut dixerit de pecunia pugnare simul pauperes & politos homines: & eodem pacto ambo hæc genera de honore. sed contrà, quod declarat auctor. Multitudo enim, inquit, quæ constat è tenuibus hominibus, non æquo animo aspicit diuitum opima patrimonia, cùm ipsa exiles fortunas habeat: quare uellet rem familiarem esse æqualem. Politi autem homines dolent, cùm uident indignos peruenisse ad eosdem gradus dignitatis: non enim iustum putant ualde inæquales æquali loco haberi, indéque nascuntur inter ipsos acres inimicitiæ. Aequalitas igitur molesta est nobilibus: inæqualitas autem pauperibus. Sed æqualitas quoq; aliter atq; aliter accepta, placet cõtrarijs his hominũ generibus. Quod testatur ac uerũ esse docet, qd' memorię mandauit Plutarchus de uoce quadam Solonis. narrat enim, cùm ille in sermone quodam dixisset, Aequalitas bellum nõ parit, idq; peruenisset ad aures totius ciuitatis: conciliasse sibi eum illa uoce animos locupletum & pauperum, cùm diuites metirentur æquale dignitate ac uirtute, pauperes autem mensura & numero: atque ita utriq; æquale se habituros expectarent. Nam illud etiam ab Homerico Achille prolatum, tradit diligens magister habere hunc sensum, cùm haud posse ferri dixit, eosdem honores dari ignauissimo cuiq; militi, qui dantur fortissimis bellatoribus ac principibus Græcarum copiarum. Plato quoque hoc tetigit in 6. libro de Legibus, cùm, exposita ratione creandi senatum, laudans eam, inquit, mediam ipsam esse reip. rectæ ab uno, & illius, quæ est in potestate multitudinis: quarum mediam semper se ferre debet respublica uocata: quia seruî & eri amici inter se esse nequeũt, neque in æqualibus honoribus improbi ac probi constituti. cuius sententiæ cùm causam attulisset, addidit: Propter hæc ambo seditionibus respublicæ refertæ sunt.

Non solùm autem homines.) Hoc quoque ualet ad docendum, peccasse Phaleã, qui existimauit, cùm eiecisset è ciuitate mendicitatem, se eodem tempore inde fugasse cuncta facta improba. Affirmat enim Aristoteles, mortales non solùm impelli ad scelus, ut adipiscantur res uitæ necessarias: uerum etiam, ut uoluptatibus expleantur, & indulgeant libidinibus. Quam sententiam explanat, dicens, putasse falsò illum, medicinam esse illius mali æqualitatem bonorum, cùm ita minimè cogantur eripere alij aut pallium, aut aliam partem patrimonij, ne rigeant aut esuriant: sed restat ut id faciant, ut potiantur suis desiderijs, & sedent sitim illam uoluptatum, quæ ipsos lacerat. Hæc enim, inquit, consuetudo est hominum, qui optimis institutis imbuti non sunt, ut si, quod sæpe contingit, corripuerit ipsos uehementior cupiditas, quæ extingui nequeat tenui illo peculio, & quod seruit tantùm usibus necessarijs, non dubitent, ut medeantur ipsi, iniuriam facere, & alijs, quod illorum est, aut ui aut dolo auferre.

Non igitur propter hanc.) Tradit, non solùm iniuriam facere mortales, ut sedent hunc ardorem, quẽ proximè dixit, id est expleant corporis uoluptates, quæ non possunt comparari sine grandi pecunia, quibusq; satiandis pares non sunt res tantùm uitæ necessariæ: uerum etiam ut fruantur uoluptatibus, uacuis ab ægritudine, si cupiditas illarum (quod sæpe numero fit) incesſit animos aliquorum. Intelligit autem cupiditatem popularis honoris atque inanis gloriæ. Et si enim qui inflammati sunt desiderio ipsius, antequam adipiscantur, quod cupiunt, afficiuntur dolore, nec penitus sincera est uoluptas, quæ inde capitur: tamen quia molestia illa corpus non urit, uocauit hoc loco ipsam, ἄλυπον. Vt autem omittantur uoluptates, quæ capiũ

tur è ſtudijs honeſtarum artium, appellare ſolet uoluptates etiam uacuas à dolore, quæ capiuntur auribus è cantu, & auditione aliqua honeſta, & ex aſpectu formæ alicuius pulcræ, nec non ex odoribus: hîc tamen dubium non eſt, quin etiam, quas dixi, uoluerit eſſe ſine dolore.

Quæ igitur medicina.) Cùm tres cauſas expoſuiſſet, quæ ſtimulant mortales, & ad facinus impellunt: quærit nunc, quod remedium ſingulorum horum fomitum inueniatur. Oportet enim, ut ciuitas uacua ſit ab his periculis, & tranquillo ſtatu fruatur, longè hæc mala pellere, nec pati, ut quies publica ab ipſis labefactetur. Primis igitur, inquit, illis medebitur res familiaris puſilla: natura enim paucis contenta eſt, ſimulq; induſtria & labos, quo ſtudeant, quantum uitæ neceſſe eſt, quærere. hoc enim manifeſtò ualet alterum, quod appellat, ἐργασία. Secundis uerò temperantia uitaq; remota à minimè neceſſarijs uoluptatibus. Tertium medicinæ genus erit, inquit, ſi qui gaudere uelint per ſemet ipſos, uoluptatibuſq; in ſe poſitis, relinquãt curſum popularium honorum, qui obtineri non poſſunt ſine ſtudio atque ope amicorum & cognatorum: & poſtquam etiam multo cum labore parti ſunt, egent quoque opera multorum, rerum earum miniſtrorum, magniſq; periculis expoſiti ſunt. Nam quin inde, cùm res bene geſta eſt, uoluptates & multæ & puræ naſcantur, dubium non eſt. Quòd ſi exemplis res egeret, declarauit id Epaminondas, qui gloriabatur ſuis conſilijs attonſam eſſe gloriam Laconum, iniuſtè Thebis dominantium. Relinquant igitur, inquit, uiam horum honorum, & ad ueriores ſolidioreſq; honores ſe cõferant: nec requirant aliam ullam, niſi à ſtudijs ſapientiæ medicinam. Aliæ enim, inquit, cupiditates, etſi uacuæ ſunt ab ægritudinibus, tamen egent hominibus, nec poſſunt expleri ſine ſtudio operaq; hominum, à ſe remotorum. Quod enim inquit, θέλοντα ἀνθρώπων: reſpondet ex altera parte illi, quod ſuprà dixit, δι' ἑαυτῶν.

Quas maximas iniurias faciunt.) Docet, Phaleam puſillis malis remedium adhibuiſſe, non ut oportebat, maximis, quæ multo magis moleſta ſunt, inquit enim: Nam, ſi diligenter attendemus, inueniemus mortales maximas iniurias facere, quia nimiũ bonorũ ſectantur, ſtudentq; in poſſeſsione ipſorũ præſtare cæteris omnibus: & non, ut obtineãt res uitæ neceſſarias. Quod illuſtri exemplo confirmat: ceu, inquit, inſidiantur nonnulli libertati ciuium, iniuſteq; regnant, non ut frigus à ſe pellant, & huiuſcemodi alijs malis ſe liberent: ſed ut expleantur acerrimis corporis uoluptatibus, quibus diſtrahũtur, & infinitam illam ſitim falſorum honorum & pecuniæ extinguãt. Statim autem adiungit corollarium quoddam, dicens: Quapropter uidemus magnos honores in liberis ciuitatibus tribui illis, qui interfecerint non furem, ſed tyrannum: ſemper enim maiora remedia excogitata ſunt contra maiora mala, tyranniq; ſine tantis opibus ac dignitate uiuere commodè poterant. Impellit autem ſæpe fures, ut clàm furripiant rem alienam egeſtas ac fames: quare mitius hi à legibus puniuntur. Qui autem ſint honores & præmia, quæ Græcæ ciuitates proponerent illis, qui tyrannos necaſſent, & quibus monimentis memoriãipſorum ornarent: expoſuit Cicero pro T. Milone, cùm tyrannicidam eum exiſtimari debere affirmaret. Quapropter, inquit Ariſtoteles, concludens rationem omnem, contra paruas iniurias tantùm opitulandi uim habet modus ordoq; reipublicæ, quã excogitauit Phaleas: contra magnas uerò nullo pacto. contrarium autem huius oportebat.

Præterea multa uult conſtituere.) Hoc ualet ad ſignificandum remp. eiuſdem imperfectam imminutamq; eſſe. Reprehendit enim Phaleam, qui omne ſuum ſtudium poſuerat in emendandis uitijs intrinſecis, multaq; ſtatuerat, auxilio quorum ſperabat poſſe fieri, ut ciues inter ſe rectè uiuerent, communiq́ue animo remp. adminiſtrarent: non autem ſuſceperat ullam curã in tradenda diſciplina, quomodo ſe illi cum uicinis populis gererent, & externa demum omni gente. quod ſanè ipſum omittere non oportebat, præteritumq; ab eo non ſine culpa ipſius erat & damno reipublicæ, quam deſcripſerat. Si namque attenderenda etiam ſunt pericula incommodaq;, quæ nobis ſæpe inſtant à uicinis (ut profectò ſunt) uiaq; ipſis obſtruenda, ne perrũpant in ciuitatem: neceſſe prorſus eſt remp. bene inſtructam eſſe ad militarem uirtutem diſciplinamq; bellicam: de qua ille ne uerbum quidem fecit.

Similiter autem & de poſſeſsione.) Vt inſimularat Phaleam, qui non cogitarat, quomodo ſe ſui ciues gererent cum externis populis, ut muniti ſemper forent contra ipſorum incurſus: ita nunc incuſat ipſum, quòd in bonis & fortunis ciuium moderandis tantùm præceperat, quod ſeruiret domeſticis utilitatibus: & non quæſiuerat, quod ad externos illos referri aliquo modo poſſet. nam menſura etiam debituſq; modus bonorum eſt dirigendus ad illos. ut enim ait, oportet non ſolùm ad domeſticos uſus poſſeſsionem bonorum definitam eſſe: uerum etiam ad pericula, quæ imminent poſſeſſoribus ipſorum extrinſecus, & ab alienis gentibus. Quare perſpicitur (ut narrat) ita ipſam definitam eſſe debere, ut nõ alliciat propter ingentem copiam uicinos & ualidiores populos ad ſe diripiendam. Mira enim exiſtit cupiditas in animis mortalium diuitiarum occupandarum, præſertim cùm uiderint ipſas poſsideri ab his, qui tueri hoc bonum, & armis defendere non ualent, nec reſiſtere deniq; imperui eorum, qui inuadunt auidè in ipſam. Vt autem hac de cauſa periculoſa ualde eſt ubertas amplitudoq; ipſius: ita contrà non oportet rem ita tenuem exilemq; eſſe, ut nequeat ciuitas ſuſtinere bellum, quod ſumtibus eget, nec poteſt ſine magna ui pecuniæ adminiſtrari. Nam multis de cauſis oriuntur bella inter propinquas urbes, nec poſſunt ſibi ciuitates perpetuam pacem & tranquilla tempora polliceri. Cùm autem in ſuperiore ratione tradenda dixiſſet, firmiorum potentiorumq;: hîc, quod reſpondet illi, inquit, ne æqualium quidem ac ſimilium populorum. minores enim menſura quadam ac definitione accuſans Phaleam, qui hoc neglexerat, inquit: Ille uerò nihil, quod ſcilicet huc faceret, definijt. Non debuiſſe autem ipſum omittere, quin de hoc ſubtiliter quæreret, declarat dicens: Eſt autem unum eorum, quæ nullo pacto nobis clam eſſe debent, habere ſcilicet in ſe emolumenti aliquid copiam bonorum. Cùm τοσοῦτον πλῆθος dixiſſet, infrà mutato numero, reſpondens huic, inquit, ὅν: intelligẽs bonorum, quod incluſum fuerat in uerbo illo πλῆθος. nam ſi redire uoluiſſet, quod ſermonis ratio poſtulabat, dixiſſet, ὅσα. Ἑπόντας quod inquit, intelligens (ut oſtendi) qui incurrũt hoſtiliter in fines alienos: ita quoque Demoſthenes locutus eſt de rege Macedonum in 1. Olynthiaca, cùm diceret ſperaſſe illum ſubitò primoq; impetu cuncta ſe ſubacturum. ſed etiam Plato in Timæo, qui ait: κρατήσας μὲν τῶν ἐπιόντων, πᾶσαν ἀνέθηκε. Quos itidem pares omnibus partibus ueteres Græci oſtendere uolebant, duabus his uocibus, ἴσας τοῖς ὁμοίοις appellabant: & ita hoc familiare fuit apud ipſos, ut M. quoque Cicero in epiſtola quadam ad Atticum eodẽ pacto de C. Cæſare principe ciuitatis, locutus ſit.

Fortaſſe igitur optimus finis.) Cùm Phaleas nihil ſtatuerit de menſura bonorum, quaſi, inquit auctor, uideamus nos, an, quod huic rei ſeruiat, inuenire poſsimus. Fortaſſe enim, ait, optimus terminus definitioq; diuitiarum erit, non eſſe operæ precium, ut meliores ualidioreſq; ob exuperantiam illam impellantur facile ad bellum nobis inferendum: ſed quia bella non omnino uitari poſſunt (plures enim cauſæ inſtigant homines ad bellum contra aliquos ſuſcipiendum) alijs de cauſis in diſcrimen hoc ueniamus, ut hoſtes etiam bellaturi aduerſus nos fuerint, quamuis tantam uim ubertatemq; bonorum non poſsideremus.

Ceu Eubulus.) Exemplum ponit mirificè aptum ad rem illuſtrandam. Atarneus autem oppidum erat, in quo regnauit aliquando Hermias eunuchus. Hoc igitur ualde munitum, perſpiciebatur uelle obſidere Euphradates Perſes, ipſum uerò tutabatur tunc Eubulus Athenienſis: qui, ut liberaret ſe malo, callidum conſilium, quod accuratè exponit Ariſtoteles, cepit. Similis autem huic eſt illa quoque aſtuta ratio T. Quinctij, qua remouit animos Græcarum ciuitatũ ab oppugnanda Lacedæmone, quæ tunc à Nabide tyranno oppreſſa erat, cùm prius id facere multis argumentis fruſtra temptaſſet. tota res narrata diligẽter eſt à T. Liuio in xxxiiij libro. Σιώνην uocari hominem, qui tacitus ſecum aliquid cogitat, totoq; animo occupatus eſt in quapiam deliberatione, notum eſt. M. Cicero in epiſtola quadã ad Atticum hac Græca uoce uſus eſt, cùm hoc intelligeret.

Eſt igitur quiddam.) Hoc alterum argumentum eſt, quo idem probat. Concedit igitur, æqualitatem bonorum unum eorum eſſe, quæ proſunt ciuitati, ualentq; aliquid ad extinguendas, uel potius cohibendas diſcordias: non tamen magnum præſidium in hoc eſſe teſtatur: ita enim quoq; hoc graue malum illic exoriri poteſt. Quomodo autem hoc contingat, docet. Non ſine cauſa enim æqualitatem illam non amabunt, uel ſtomachabuntur potius politi homines: neque enim ſe dignos exiſtimant iiſdem præmijs, quibus inferiores ipſis & nulla laude commendati. Rem autem ipſam hoc monſtrare dicit, exemplaq; multa extare ſeditionum inde profectarum: ſæpe enim dicit hos inſidiatos fuiſſe tenuioribus, & tumultus excitaſſe ea de cauſa in ciuitate.

Adhuc autem improbitas.) Hoc tertium argumentum eſt, quo itidem confirmat, ſatis non eſſe ad concordiam tranquillitatemq; reip. tuendam æqualitatem bonorum: ſignificat enim, mortales rebus ad uitam neceſſarijs contentos non

eſſe,

esse, præsertim qui uitio affines sunt, flagrantq; desiderijs prauis: huiuscemodi enim natura, ut accuratè docet, expleri nullo pacto potest. Crescunt enim in animis nostris cupiditates unà cum incremento fortunarum, semperq; libido ipsa plura cupit, donec terminum omnem transeat, ad infinitumq; respe rueniat. Cuius, termino carētis, desiderij cau sam esse dicit naturam ipsam cupiditatis, quæ & infinita est. Multi autem sunt, si non omn es, qui ipsi explendæ operā dant, & in uita nihil aliud curant. Ἄπληστον, quod esse inquit prauitatem hominum, eodem nomine usus est in 3. libro de Moribus ad Nicomachum, cùm appetitionem rerum iucundarum expleri non posse affirmaret. Eodem etiam Demosthenes in oratione aduersus Timotheum, cùm ingenium eius, quem uituperaret, satiari non posse, & turpes quæstus sectari exclamaret.

Huiuscemodi igitur omnium.) Originem solumq; & eorum, quę monstrauit, & aliorum similium ipsis, magis esse posse affirmat, quàm adæquationem bonorum, facere quod admonet, oportuisseq; significat magis Phaleam in hanc curam incumbere. Cùm sint ènim duo genera hominum in ciuitatibus, inter se discrepantia, melioris inquam notæ ac deterioris mortales: officium esse dicit eius, qui remp. instituit curare, ut qui natura proniores sunt ad laudem, tales disciplina reddat, ut non in animum inducant, plus uelle bonorū cæterorumq; commodorum, quàm ratio patiatur: cōtrarij autem & improbiores non possint, incidereq; eorum neruos. Quod cōtinget, inquit, si uiribus inferiores fuerint, nec ullam unquam iniuriam à potentioribus acceperint. Nam iniuriæ inflammant animos infirmiorum etiam ad dolorem suum ulciscendum, indeque nascitur reip. perturbatio. Ἐπιτειχεῖς καὶ φαύλους, quòd appellauit, duo hæc cōtraria hominum genera, quæ plerunq; controuersantur inter se in ciuitatibus: non tam intellexit probos & improbos, quàm honestiores & humiliores. Si namq; primi illi moderati extitissent, non eguissent exquisita disciplina, & contenti fore debitis sibi honoribus & fructibus. φαῦλοι quoque uocantur non omnino praui, sed inertiores ac uiliores. Portius igitur nobiles & obscuros plebeiosq;, ostendere his uerbis uoluit: quemadmodum nos etiam patrio nostro sermone uocamus nobiles claros q;, huomini da bene, itaq; distinguimus ab humilibus ac tenuibus: quod uerbum respondet huic Græco ἐπιτειχεῖς.

Non bene autem.) Hoc quartum est, quod in rep. eiusdem reprehendit. Tradit enim ne illam quidem æqualitatem bonorum, quam tantopere probat, ipsum rectè & ordine tractasse: quippe cùm adæquarit tantùm mensuram agrorum, cùm tamen sint aliæ multæ partes rei familiaris, appellatæ quoque ab Aristotele, quibus ille modum nullum statuit. Affirmat igitur, oportuisse siue omnium horum æqualitatem procurare: aut, si non omnino æqualitatem, certè termi num aliquem utilem illorum quoque uidere, siue cuncta soluta liberaq; relinquere. Immoderatam namq; pecuniam augere animos mortalium, & hortari ad iniuriam faciendam, exploratum est: ac non minus huiuscemodi diuitię periculosæ sunt libertati, quàm quæ in agris, cæterisq; rebus, quæ loco non mouentur.

Apparet autem è legibus.) Nō probat etiam in eadem republica, quòd signum quoddam secutus, uidebat Phaleam par uam ciuitatem condidisse: uoluerat enim opifices cunctos seruos esse publicos: quare non supplet hoc genus numerum ciuium, restabat igitur, ut ordo ciuium pusillus foret. Videmus enim in omni ciuitate opifices plurimos esse, nec paruam partem ipsarum constare ex hoc genere hominum. Cùm autem appareat, minimè institutum hoc Phaleæ propriè, quòd ipse ex hoc genere hominum. Cùm autem appareat, minimè institutum hoc Phaleæ propriè, quòd ipse ex hoc genere hominum quandam mandandi curam operum publicorum publicis seruis: quæ si cubare Aristotelem indicat tamen rationem

res haſce cupiditates, utpote minus frequentes minuſq; noxias & iniurioſas, refrænare & corrigere poteſt: priores uerò illas in pauciſsimis philoſophia refrænat, in pleriſq; legum metus, auctoritate hominum conſtans, & cohibet & punit.

διὸ καὶ τιμαὶ μεγάλαι.) Tyrannicidis præmia olim ampliſs. conſtituta, exemplis Harmodij & Ariſtogitonis conſtat.

ὧν οἱ πλήσιον καὶ χρείττης ἐπιθυμήσωσι.) Hannibali exuli Antiochus Aſiæ rex exercitum auro & argento inſtructiſsimum oſtendebat, & An hos ſatis eſſe exiſtimaret Romanis, interrogauit. Pœnus Romanas uires expertus, Etiam ſi auariſsimi ſint, reſpõdit. Quod ille ad debellandos, hic ad locupletandos Romanos non minus falſo quàm uerò dicterio, tranſtulit.

εὐθέλῳ, αὐτοφραδάτης, ἀπαρνέας.) Atarnea oppidum inter Myſiam & Indiam, quod Autophradates Perſarum dux, cuius ſtratagematum Poliænus & Frontinus non ſemel meminêre, oppugnare ſtudebat. Quiſnam Eubulus iſte fuerit, amicus an hoſtis, incertum: reipſa tamen ſuo ſatisfecit nomini, uno eodemq; conſilio & Autophradatem ab inutili impenſa, & Atarnenſes à graui obſidione liberans. Eubuli demagogi Athenienſis Suidas mentionem facit, qui opib. quas habebat ampliſs. inter ciues partitis, otij & deſidiæ illis auctor fuerit.

ἄπειρος γὰρ ἡ τῆς.) Sic etiam lib. 1. c. 9. n. 72.

οἱ τεχνῖται πάντες δημόσιοι.) Serui communes reliquorũ artifices mechanici conſtituũtur à Phalea. Lib. 1. c. ult. n. 59 & ſeq. artificem à ſeruo differre, & peculiarem quandam ſeruitutem ſeruire oſtẽdit. Artifex enim per ſe opus facit: at opus iſtud ad alterius uſum traducitur. Itaq; per accidens tantùm ſeruit. uti etiam reliqui omnes in ſuo quiq; genere inſeruiunt ſibi mutuo, & quo quiſque maior dignitate, eo ſeruitute auctior. Indignum ergo mechanicos propter accidentalem hanc ſeruitutem è numero ciuium tolli, quos tamen ſeq. cap. n. 30. neceſſariò in urbe locum habere debere affirmat. Lacedæmonij rei militaris ſtudio methanicas artes ut ſordidas contemnebant: Sybaritæ præ luxu & deſidia, ne illorum ſtrepitu ſomnus turbaretur, è ciuitate eijciebant: quas tamen non ſine magno incommodo è uicinia peterè cogebantur. Sed Lacedæmonijs hoc impunè licuit, propter ſcientiæ bellicæ exercitium commune, ut facile opificibus deſtituti, contra uim hoſtilem ſe tueri poſſent. At in Phaleæ repub. cùm opifices locum habeant, non tamen ut ciues, ſed ut ſerui, ſi arma illis permittantur, parum fidi erunt: ſi nõ permittantur, uiribus ciuium multum decedet.

ἐν ἐπιδάμνῳ.) Oppido in ora Macedoniæ, quod Romani euitandi ominis cauſa Dyrrhachium appellarunt.

διόφαντος.) Athenienſes abrogatis regibus Archontes conſtituerunt decennales. Horum quoq; pertæſi, Democratiam inſtituerunt Olymp. 24. cui præeſſent nouem uiri, Archontes & ipſi dicti, nimirum Theſmothetæ ſex, Polemarchus, Archon, & Rex, ita tamen ut à ſolo Archonte eximiè dicto anni nominarentur. Olymp. 96. anno ſecundo Diophantus præfuit, cuius hîc fortaſſe meminit.

- **Proponit.** Quædam Rerumpublicarum conſtitutiones excogitatæ ſunt ab
  - **Idiotis** & *imperitis*. N. 1. *Proinde indignæ, quæ ſub noſtrum examen ueniant. Nam eas tantùm, quæ μάλιστα ἐπιπολάζειν uidẽtur, hoc eſt, uel ueritatis uel auctoritatis nomine excellunt, conſiderandas eſſe opiniones aliorum, lib. 1. Ethicorum cap. 2. docuit.*
  - **Sapientibus** & **uel**
    - Ratione *philoſophica*. N. 2. *An Hippodami intelligit Rempublicam? præſertim cùm ſeq. cap. πρῶτον τῶν μὴ πολιτευομένων de Rep. conſtituenda ingenij quadam curioſitate diſputaſſe dicat.*
    - Vſu *politico*. N. 3. *An hoc ad Phaleæ Rempublicam pertinet?*

- **INTER** Reſp. *excogitatas ab aliis, ad uſum tamen nunquã traductas, duæ ſuperſunt explicandæ, Phaleæ & Hippodami. Harum igitur examen*
  - **Aggreditur tum in**
    - **Genere**, *comparando illas cum Platonicis duabus κατὰ τὸ*
      - ἐγγύς. *Propius ad eas, quibus nunc homines utuntur, accedere uidentur Phaleæ & Hippodami Reſpublica, quàm Platonica. Et proinde facilius ad uſum quàm Platonica reuocari poterunt, & naturæ magis affines iudicandæ erunt. N. 4.*
      - διότι. *Cauſam affert. Etenim*
        - **Non** *nouas leges de communitate liberorum & uxorum, item de conuiuijs mulierum introducunt, uti Plato. N. 5.*
        - **Sed** *à maximè neceſſarijs ordiri uidentur, nimirum ab ipſorum patrimoniorũ recta poſſeßione & diuiſione. Nu. 6. Ratio. Nam cùm pleræq; ſeditiones & diſcordiæ inter ciues propter opes excitari uideantur, eaſdem rectè conſtituere præcipua legislatoris cura erit. N. 7.*
    - **Specie** *Rempublicam propoſitam à*
      - **PHALEA** *Chalcedonio. Huius Rempub. reprehendit tum quo ad*
        - **Patrimoniorum** *æqualitatem. Vide in ſeq. ſign. A.*
        - **Ciuium** *Numerum atq; Diſtributionem. Etenim*
          - **Phaleas** *opifices in numero ciuium non collocat, ſed ſeruos publicos eſſe uult: adeoq; ciuitatẽ ualdè exiguã facit, quæ cõtra externã uim hoſtilem ſeſe minimè defendere queat, cũ ij tãtùm, qui ciues ſunt ingenui, arma tractare debeant, opificibus parum ſit fidendũ tanquam ſeruis. N. 76.*
          - **Ariſt.** *ſi omnino opifices publicos eſſe oporteat, ea lege putat conſtituendos, qua apud Epidamnios olim, & apud Athenienſes, ex Diophanti inſtituto: nimirum ut quamuis ſerui uideantur eſſe publici, quoad opus quod faciunt, pari tamen libertate & iure cum cæteris ciuibus fruantur. N. 77.*
      - **HIPPODAMO** *Mileſio. Cap.* **IIX.**

- A. Patrimoniorũ à Phalea adæquatorũ reprehendit
  - Formam. Eam
    - Proponit
      - Per se. Phaleas primùm patrimonia ciuium & esse & manere æqualia uoluit. Num. 8. Quod quidem in Rep.
        - Nondum constituta facile factu putauit, collatis in unum opibus æquâ sorte diuisis. N. 9.
        - Iam constituta, operosius quidem, non tamen impossibile factu existimauit, si diuites dotes darent, non acciperent: pauperes acciperent, non darent. Hac enim ratione breui tempore ciuium patrimonia nuptiarum beneficio futura æqualia. N. 10.
      - Respectu Platonicæ. Plato in Legibus pares ab initio sortes ciuibus concedit, sed incrementum illarum non prohibet ad quadruplum usq; & ex hoc sanè quatuor classes ciuium facit, primam communis sortis, secundam dupli, tertiam tripli, ultimam quadrupli, ad quintuplum usq; sese extendentis. N. 11.
    - Examinat. Aequalitas ista
      - Respectu personarum uitiosa est: quoniam æqualia & definita esse uult patrimonia, neq; tamen de numero liberorum quicquam definit. N. 12. Demonstrat uitium. Etenim si liberorum procreandorum ciuib. nulla sit certa lex, pluribus liberis procreatis, quàm qui ex patrimonio ali queant, patrimonium uel
        - Augebitur, & sic lex de Aequalitate soluetur. Num. 13.
        - Non augebitur, & lex de Aequalitate seruabitur, dabitur tamẽ occasio malis ijs, qui cùm dd uitijs pares essent cæteris, ob numerosam sobolem, quam naturæ instinctu alere coguntur, ad egestatem sunt redacti. N. 14. Ratio. Vix enim à rebus nouis, ab inuadendis aliorum opibus, inopia pressi abstinebunt. N. 15.
      - Per se, non rectè introducta & cõstituta esse uidetur, ueluti per ἀντιπαράστασιν: Vt quã maximè æqualitas bonorũ ad societatem faciat, non tamen ea quã Phaleas introduxit. Ad hoc declarandũ, Aequalitatem bonorum inter ciues Arist. in
        - Genere, ad ciuilem societatẽ cõferre aliquid, auctoritate ueterum comprobat. Nu. 16. Aequalitatẽ enim patrimoniorũ, quòd ad ciuitatis rectam constitutionem faceret,
          - Instituere conatus est Solon Athenis, non ut omnes essent censu æquales, sed ut in quatuor classes pro magnitudine patrimoniorum distribuerentur. N. 17.
          - Cõseruare legibus certis ciuitates aliquæ studuerunt. Aliæ quidem lege posita de
            - κτήσει, ne quis ultra certum numerum agri uel comparare uel possidere queat. N. 18.
            - ἀναστάσει
              - Prohibendo agrorũ quos singuli possident uenditionem. N. 19. Exẽplo Locrensium, apud quos prædia nemo potest uẽdere, nisi manifestæ calamitatis causa id se facere comprobarit. N. 20.
              - Imperando sortis pristinæ cõseruationem. N. 21. A contrario ostendit, κατὰ τὸ
                - ὅτι. Leucadenses ueteris patrimonij conseruandi cura neglecta, ex oligarchia in democratiam inciderunt. N. 22.
                - διότι. Cùm ueteribus patrimonijs inertia posterorum dilapidatis, familiæ locupletes ad egestatem redigerentur, propter raritatem diuitum oligarchica illa lex (quæ non nisi censu certo instructos ad Rempub. admittebat) soluta est, cũ etiã pauperiores admittere cogerẽtur. N. 23.
        - Specie, qualem Phaleas introducere studuit, impugnat. Vide in seq. signum B.
    - Finem, Concordiam scilicet inter ciues mutuam. Vide in seq. signum D.
    - Subiectum mancum atque mutilum. N. 73. Ratiocinatio talis est:
      - Qui de æqualitate bonorum perfectè agere instituit, omnes diuitiarum species cõplecti debet. Diuitiæ enim in uarias species materiales diuidi possunt. N. 75. Nimirum in bona
        - Immobilia. Vt sunt Domus, Prædia, Agri, Horti, Vineæ, Prata, Syluæ.
        - Mobilia, uel
          - Animata. Vt
            - Serui.
            - Bruta.
          - Inanimata. Nimirum
            - Supellex multiplex.
            - Pecunia.
      - At Phaleas non omnes species complexus est, sed tantùm de bonorum immobilium, agrorum scilicet & possessionum æqualitate egit. N. 74.
      - Ergo Phaleas de æqualitate bonorum perfectè non egit.

B. Impugnat æqualitatem bonorum à Phalea introductam tũ quo ad usum illius

Ciuilem, Domi erga suos. Aequalitatis bonorum à Phalea introductæ imperfectionem ostendit tum respectu

Formæ. Non satis est Aequari bona simpliciter, sed cũ Mediocritate æquari oportet:

Ille satis esse putauit, si Aequalitas absoluta esset patrimoniorum.

Nos uerò cũ Mediocritate iunctam uolumus, tali argumento:

Ea bonorum æqualitas introducenda, quæ neq; luxu ciues corrumpat, neq; inopia miseros faciat.

At æqualitas bonorum

Extrema, uidelicet

Abundans, luxum parit.

Deficiens, miseriam generat ——— N.24.

Media nec luxum nec miseriam facit.

Ergo æqualitas bonorum mediocrium introducenda. N.25.

Efficientis. Non satis est æquari Bona cũ mediocritate, nisi Animus ipse adæquetur. Ostendit hoc

Directè:

Phaleas satis esse putauit ad tranquillitatem publicam, si ciues Bonorum externa æqualitate essent instructi.

Nos uerò inutilem hanc æqualitatem esse putamus, nisi interna æqualitas Animorũ accedat. N.26. Per rectam nimirum institutionẽ & educationẽ. N.27. Et propterea plus studij in rectè instituendis ciuium animis, quàm in adæquãdis extrinsecus patrimonijs Phaleas ponere debuit.

Obliquè, per anthypophoram:

Obijciat Phaleas. Atqui hoc ipsum uolo: disciplinæ simul & opulentiæ æqualitatem in ciuitatem introducere satagens. N.28.

Respondet Aristoteles per ἐπανόρθωσιν. Nõ tantùm dicere oportet Disciplinã æqualem & unã esse oportere: sed insuper ediſſerendum fuit

Quænam illa sit. N. 29.

Qualis sit, bona uidelicet, & ad uirtutem faciens. A contrario. Potest enim una & æqualis esse, sed quæ ad improbitatem tendat. N.30.

Finis. Vide in seq. signum C.

Materiæ subiectæ. Nõ opes tãtùm, sed & honores ad æquari oportebit.

Ille satis credidit ad seditiones euitandas, si æqualitas Opum introduceretur.

At nos Honorum insuper æqualitati studendum arbitramur. Ratio:

Ea, propter quorum inæqualitem seditiones inter ciues excitantur, adæquãda sunt.

Atqui non minus propter honores quàm propter opes excitãtur seditiones. N. 31. Declarat. N.32. Propter inæqualitatem

Opum plebs tumultuari solet. N.33.

Honorum, Nobiles atq; Diuites: qui quo maioribus uiribus & ingenij & fortunarũ instructi erunt, eo grauiores & diuturniores erunt inter eos excitatæ seditiones. N.34. Auctoritate Theognidis confirmat, qui hanc seditionum causam inter cæteras esse pronunciat, si probi & improbi iisdẽ honoribus potirentur. N.35.

Ergo non minus honorum quàm opum adæquatio instituenda.

Bellicum, foris erga hostes. Præced. cap. nu. 36. affirmauit, legislatorem non loci tantùm et personarum, sed & uicinorum rationem habere oportere. Ergo etiã in patrimoniorum constitutione, respub. non tantùm domi tranquilla, sed etiam foris bello turbata, consideranda erit, ut hostium uiribus resistere queat. Nu. 50. Quod quidem fiet partim

Corporis robore & agilitate. Quod studio & meditatione rei bellicæ nititur. Sic igitur argumentatur:

Qui ciuitatem rectè instituere uolet, is nõ pacis tantùm, sed etiam belli tempora considerare, & non minus ad hoc quàm ad illud ciues suos instituere debet. N. 51.

At Phaleas de ciuium institutione ad belli tempora nihil tradidit. N.52. Eò tantùm omnia referens, ut domi inter se tranquillè uiuant ciues. N.49.

Ergo Phaleas ciuitatem non rectè instituit.

Fortunarũ, pecuniæ inprimis, quæ belli neruus est, abundantia. N. 53. At de opibus ad usus bellicos cõferentibus

Phaleas nihil certi statuit, & quidem malè, tali ratiocinatione:

Opum recta consideratio omnib. Reip. tẽporib. accõmodari debet, nõ paci tantũ, uerumetiã bello. N. 54. Declarat. Nimirũ uti opes neq; sua

Amplitudine ad rapinam alliciant gentes pauperes, & auri cupidas. N.55.

Tenuitate ad uim impunè inferendam irritent gentes potentes & imperij cupidas. N.56.

At Phaleas temporibus bellicis opum considerationem non accommodauit. N.57.

Ergo Phaleæ consideratio de opibus recta non est.

Arist. agendũ esse asserit, in

Genere quidem, Opes in belli usus abundare oportere. N.58.

Specie uerò, tantas esse debere, ut neq; magnitudine sua ad bellum inferendũ improbos alliciant, neq; paruitate sua in bello sustinendo & propulsando ciues destituant: Nimirũ ut instructi illis ciues impetũ hostiũ tamdiu sustinere queant, ut hostibus utilius sit illos nõ adoriri, quàm lõga obsidione, & maiore fortunarum damno quàm uictoriæ lucro, in potestatem redigere. N. 59. Quod exemplo Eubuli confirmat. N. 60.

C. Non

C. **Non** tantùm necessariæ, sed & non necessariæ cupiditatis immoderationi adæquatione ista prospiciendũ fuit. Ratione talis:

Boni legislatoris est, omnes iniurias, quantum eius fieri potest, præcidere, & hac ratione concordiam inter ciues stabilire.

At Phaleas suadæquatione bonorum neq; præcidit iniurias omnes, neq; earundem remedia tradidit. Ostendit hoc tum in

Generes narrando differentias

Iniuriarum ex cupiditate ortarum. Iniuriam inferũt homines hominibus, ut ex alieno malo propriæ medeantur cupiditati: quam cupiditatem boni in illis excitat uel

Doloris fuga. ἐπιθυμία μετὰ λύπης (quoniam illam uel præcedit uel comitatur dolor) & quidẽ τῶν ἀναγκαίων, hoc est earum rerum, quæ nõ necessariæ uel reuera

Sunt. Sic famelicus & sitibundus & algens ad abigendũ dolorem famis, sitis, frigoris (si honesta ratione uictum & amictum comparare nequeat) ad inferendam alijs iniuriam uel clàm uel palàm accingitur furando, spoliando, latrocinando. N. 36.

Non sunt, sed opinione tantùm, quoniam ijs se carere non posse opinantur (qualescunq; tandem illæ fuerint) quibus tamen uel omnino uel saltem ex parte carere possent. Ergo persequũtur uoluptates, uti gaudeãt, & ne desiderio illarũ torqueantur. N. 37. Exempli causa. Gulosi quo ad Quantitatem peccant, quando paucis & ijs quidem necessarijs contenti esse nolunt, nec naturæ tantùm, sed & immoderatæ cupiditati satis fieri postulant. Nu. 38. peccant insuper Qualitate, rerum uel penitus nõ necessariarum uel non penitus immoderato desiderio.

Voluptatis studium. ἐπιθυμία ἄνευ λύπης (cùm dolor illam nec animi nec corporis uel præcedat uel comitetur) & quidem τῶν μὴ ἀναγκαίων, rerum nec reuera nec opinione necessariarum: quando etiam ipsimet facilè se ijs carere posse fatentur, præ libidine tamen ijs carere nolint, non quia dolorem ex illarũ absentia percipiant, sed ut præsentia illarum iucunditatem sentiant. N. 39.

Remediorum, quæ iniurijs ex cupiditate ortis medeantur. N. 40. Iniurias ergo ex cupiditate ortas alias coercet

Auctoritas hominum, legislatoris scilicet & magistratus, Imperando, ut qui rationi rectæ à philosophia desumtæ parêre nolunt honestatis amore formidine pœnæ parêre cogantur. N. 44. Eas nimirum, quas excitat doloris fuga (sunt enim multo frequentiores & uehementiores, & propterea arctiore fræno opus habent: ut qui ratione recta, quam leges sequuntur saltem, si non explicant, persuaderi nolunt, potenti auctoritate uel inuiti corrigãtur) doloris fuga, inquam, orti ex absentia rerum necessariarum

Reuera. Lege enim lata de Patrimoniorum moderata copia, & iugi Laborisstudio, ciues ab otio ad negotiũ, à luxu ad frugalitatẽ metu pœnæ traducẽtur: huicq; assueti, paucis contenti erunt, eaq; in suum & familiæ usum propria industria augere poterunt. N. 41.

Opinione tantùm. Lege enim sumtuaria lata de uestibus, de cibo, & similibus, metu pœnæ ciues sensim ad temperantiam traducentur, ut neq; necessaria nimium, neq; non necessaria insolenter appetant. Num. 42.

Ratio philosophica, solius honestatis amore, absq; auctoritate persuadendo: eas nimirum, quas uoluptatis studium excitat, nullo dolore præcedente: quæ cupiditates quanto rariores & remissiores sunt, tanto leuiore fræno indigent, & ratione sola etiam absq; legum armata auctoritate cohiberi possunt. N. 43. Licet nihil prohibeat, has quoq; auctoritate legum coerceri: uti priores illæ ratione etiam philosophica refrænari possunt.

Si iniuriæ maximæ non necessitate, sed immoderata cupiditate opum suscipiuntur, Phaleæ adæquatio non omnibus, sed minoribus tantùm iniurijs compescendis inseruiet.

Specie. Minimarum tantùm iniuriarum occasiones eum sustulisse argumẽto tali comprobat:

At maximæ iniuriæ non propter rerum necessariarum egestatem, sed propter immodicam cupiditatem non necessariarum inferri consueuêre. N. 45. Exemplo Tyrannidis ostendit:

Tyrannis non necessitate, sed immoderata cupiditate suscipitur. N. 46. Neq; enim ut famem uel sitim uel frigus effugiant, sed ut dominentur, & amplis. opibus minimè necessarijs potiantur, tyranni euadunt.

At tyrannis est iniuria maxima, qua nulla maior Reip. inferri posse uidetur. Probat:

Cuius iniuriæ correctori & uindici maxima dantur publicè præmia, illam maximam esse uerisimile est.

Atqui tyrannidis correctoribus & uindicibus præmia dantur maxima. N. 47.

Ergo tyrannis iniuria maxima est.

Ergo iniuria quædam maxima non necessitate, sed libidine infertur.

Ergo Phaleæ adæquatio minoribus tantùm iniurijs inseruiet. N. 48.

Ergo Phaleas hac in parte boni legislatoris officium neglexit.

- Dd. Respectu Finis Aequationẽ bonorum examinat. Ad concordiã ergo ciuitatis, & ne inter ciues seditiones excitentur,
  - Phaleę bonorũ æqualitas conferet
    - Aliquid. N. 61.
    - Parum tantùm. N. 62. Declarat. Nam licet æquentur patrimonia, non tamen iccirco ampliora cupere desinent (non adæquatis scilicet animis recta institutione, uti mox docebit, & suprà n. 26. docuit) tum uiri
      - Probi, indignè ferẽtes uirtuti suæ non maiora tribui, quàm uilissimis etiã & abiectissimis. N. 63. Confirmat. Experientia siquidem docet quotidiana, ob hoc ipsum seditiones crebras oriri. N. 64.
      - Improbi, ob inexplebilẽ habendi cupiditatẽ. Demonstrat:
        - Quibus nihil satis est, ij ne adæquatis quidem bonis quiescent.
        - At improborũ cupiditati nihil satis est. N. 65. Quod ipsum
          - Declarat. Qui primùm re tenuissima contenti erant, auctiores facti, ampliora desiderant. Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit. N. 66.
          - Confirmat ratione. Cupiditas enim ex sui natura indefinita est: quandoquidem in Malorum coniugatione, sub qua Infinitũ quoq; Pythagorei posuêre, collocatur. De qua re lib. 1. Ethic. c. 3. N. 67.
        - Ergo improbi ne adæquatis quidem bonis quiescere poterunt.
  - Aristoteles aliud quid magis conducturũ putat, quod ciues uel sponte uel inuitos in officio contineat, ijsq; ueluti imperet: nimirum Legum rectam institutionem Potentia instructam. N. 68. Ratiocinatione tali:
    - Quando ij qui malefacere
      - Possunt, malefacere nolunt uiri Probi scilicet & potentes. N. 69:
      - Volunt, non possunt malefacere, Improbi scilicet uiribus destituti. Numero 70:

      Tunc concordia publica maximè foouetur.
    - At si legislator
      - Recta institutione ciuitatem ad uirtutis exercitia conformarit: probi licet possint, nolent tamen quenquam non lacessiti lædere, uirtutis solius amore. N. 72.
      - Potentia insuper instructus sit, improbos in officio continebit, ut uel nõ ausint, metu supplicij, uel propter debilitatem non possint lædere. N. 71.
    - Ergo recta Institutio legum Potentia & armis instructa maximè ad concordiam publicam faciet.

CAPVT IIX.

Ab Hippodamo Milesio propositam ideam Reipub. perpendit.

HIppodamus [1] autem Euryphontis filius, Milesius, qui ciuitatum diuisionem inuenit, & Piræum discidit, idemque [2] fuit in reliqua uita exquisitior ob amorem honoris, quo flagrabat, ita ut nonnullis uideretur uiuere curiosius, comæ copia, & ornatu sumtuoso: adhuc autem uestis, tenuis quidem, eiusdem tamen calori tuendo accommodatæ, non hyeme tantùm, uerumetiam æstiuis temporibus: cùm [3] uellet autem circa omnem naturam disertus esse, primus [4] omniũ, qui non attigerant rempublicam, aggressus est aliquid de rep. optima dicere. Constituit [5] autem ciuitatem, quod ad nu-

ΙΠΠΟΔΑΜΟΣ [1] ὁ Εὐρυφῶντος, μιλήσιος, ὃς καὶ τὴν τῶν πόλεων διαίρεσιν, οὗρε, καὶ τὸν Πειραιᾶ κατέτεμε· γρόμνος [2] καὶ περὶ τὸν ἄλλον βίον περιττότερος διὰ φιλοτιμίαν, οὕτως, ὥστε δοκεῖν ἐνίοις ζῆν περιεργότερον, τριχῶν τε πολῇ θέσει, καὶ κόσμῳ πολυτελεῖ· ἔτι δὲ εὐθητος, διὰ τελὲς μὲν, ἀλλὰ ἐπὶ τῷ χειμῶνι μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τοὺς θερινοὺς χρόνους· λόγιος [3] δὲ καὶ περὶ τὴν ὅλην φύσιν εἶναι βουλόμενος· πρῶτος [4] τῶν μὴ πολιτευομένων, ἐπεχείρησέ τι περὶ πολιτείας εἰπεῖν τῆς ἀρίστης. κατεσκεύασε [5] δὲ τὴν πόλιν,

HIppodamus [1] autem Euryphontis filius Milesius, qui & ciuitatum, urbiumque diuisionem reperit, & Piræeum muro ab urbe seiunxit, uir [2] primùm in reliqua uita propter ambitionem aliquanto plus, quàm satis esset, rerum superuacanearum atq; exquisitarum studio deditus, usqueadeo ut nonnullis curiosius & putidius uiuere existimaretur, capillo tum denso ac promisso, tum composito, & sumtuosè ornato: deinde in ueste, cultúq; corporis sumtuoso, cùm ueste uteretur honorifica illa quidem, & magnifica, sed calida & pellibus suffulta, non hyeme solùm, uerumetiam diebus æstiuis & solstitialibus temporibus: hic [3] igitur Hippodamus, cùm alioqui in totius naturæ explicatione eruditus esse uellet, primus [4] eorum, qui rempub. non administrarunt, conatus est aliquid de optima reip. administrandæ forma dicere. Ciuitatem [5] autem ita componebat, ut ex de-

ad numerũ facit decẽ miliũ hominum, in [6] tres aũt partes diuisam. Faciebat .n. unã quidem partẽ opifices, alterã aũt agricolas, tertiã quæ uersaretur in bello, & arma haberet. Diuidebat [7] aũt in tres partes agrũ: hũc quidem sacrũ, alterum autem publicum, hunc uerò priuatũ. Vnde, quæ legibus instituta sunt, dijs facient, sacrum: è quibus, qui destinati sunt bello, alẽtur, publicum: agrũ autem agricolarum proprium. Putabat [8] autem speciẽs legum esse tantùm tres: de quibus enim lites exoriuntur, tria hæc numero esse, contumeliam, damnum, cædẽ. Statuebat [9] autem curiam unam, quę summam potestatem haberet, ad quam omnes referri causas oporteret, quæ non benè iudicatę uiderentur: hanc autem constituxit è quibusdam senibus, suffragio delectis. Iudicia [10] autem in curijs non calculis putabat fieri oportere, sed ferre singulos tabellam, in qua scriberent, si damnarent simpliciter causam: si autem absoluerent simpliciter, inanem: si uerò hoc sanè, hoc uerò minus, id ipsum definirent. Nunc [11] enim non arbitrabatur, bene hoc legibus statutum esse: cogi enim iudices peierare, siue hæc, siue illa iudicantes. Ferebat [12] autẽ legem de his, qui inuenissẽt aliquid, quod prodesset ciuitati, ut honorem consequerentur: & [13] filijs eorum, qui in bello mortui essent, è publico cibaria dari, tãquã hoc ad id tẽporis apud alios lege sãctũ nõ esset. Est [14] aũt & Athenis nũc hęc lex, & in alijs ciuitatib. Magistratus [15] aũt suffragijs delectos à populo esse oẽs: populũ [16] aũt faciebat tres partes ciuitatis. Delectos [17] aũt curã gerere rerũ publicarũ, & earũ, q̃ ad peregrinos & orbos ptinerẽt. Maior [18] igitur pars, & dignior, quæ ponderetur, ordinis Hippodami, hæc sunt. Vocaret [19] autem in cõtrouersiam aliquis primùm diuisionem numeri ciuium. Opifices [20] enim & agricolę, & qui arma habent, cuncti participes sunt reipublicæ: agricolæ [21] quidem arma nõ habentes: opifices aũt neq; agros neq; arma: quare [22] fiũt propemodũ serui eorũ, q̃ arma possidẽt. Participes [23] igitur omniũ honorũ esse impossibile est. Necesse [24] nãque

τῷ πλήθει μὲν μυρίανδρον, εἰς [6] τρία δὲ μέρη διῃρημένῳ. ἐποίει γὰρ ἓν μὲν μέρος, τεχνίτας· ἓν δὲ γεωργούς· τρίτον δὲ τὸ πολεμοῦν, καὶ τὸ ὅπλα ἔχον. διῄρει [7] δὲ εἰς τρία μέρη τὴν χώραν· τὴν μὲν ἱεράν, τὴν δὲ δημοσίαν, τὴν δ' ἰδίαν. ὅθεν μὲν τὰ νομιζόμενα ποιήσουσι πρὸς τοὺς θεούς, ἱερὰν· ἀφ' ὧν δὲ οἱ πολεμοῦντες βιώσονται, κοινήν· τὴν δὲ τῶν γεωργῶν, ἰδίαν. ὤετο [8] δ' εἶδη καὶ τῶν νόμων εἶναι τρία μόνον. περὶ ὧν γὰρ αἱ δίκαι γίνονται, τρία ταῦτ' εἶναι τὸν ἀριθμὸν· ὕβριν, βλάβην, θάνατον. ἐνομοθέτει [9] δὲ καὶ δικαστήριον ἐν τὸ κύριον, εἰς ὃ πάσας ἀνάγεσθαι δεῖν τὰς μὴ καλῶς κεκρίσθαι δοκούσας δίκας· τοῦτο δὲ κατεσκεύαζεν ἐκ τινῶν γερόντων αἱρετῶν. τὰς [10] δὲ κρίσεις ἐν τοῖς δικαστηρίοις, οὐ διὰ ψηφοφορίας ὤετο γίγνεσθαι δεῖν, ἀλλὰ φέρειν ἕκαστον πινάκιον, ἐν ᾧ γράφειν, εἰ καταδικάζοι ἁπλῶς τὴν δίκην· εἰ δ' ἀπολύοι ἁπλῶς, κενόν· εἰ δὲ τὸ μὲν, τὸ δὲ μή, ὅτι διορίζειν. νῦν [11] γὰρ οὐκ ὤετο νενομοθετῆσθαι καλῶς. ἀναγκάζειν γὰρ ὀμνύοντας ἢ τοῦτα ἢ τοῦτα δικάζοντας. ἐτίθει [12] δὲ νόμον περὶ τῶν εὑρισκόντων τι τῇ πόλει συμφέρον, ὅπως τυγχάνωσι τιμῆς· καὶ τοῖς [13] παισὶ τῶν ἐν τῷ πολέμῳ τελευτώντων ἐκ δημοσίᾳ γίνεσθαι τὴν τροφήν· ὡς οὔπω τοῦτο παρ' ἄλλοις νενομοθετημένον. ἔστι [14] δὲ καὶ ἐν Ἀθήναις ὅτος ὁ νόμος νῦν, καὶ ἐν ἑτέραις τῶν πόλεων. τοὺς [15] δ' ἄρχοντας αἱρετοὺς ἐκ τοῦ δήμου εἶναι πάντας· δῆμον [16] δ' ἐποίει τὰ τρία μέρη τῆς πόλεως· τοὺς δ' [17] αἱρεθέντας ἐπιμελεῖσθαι κοινῶν καὶ ξενικῶν, καὶ ὀρφανικῶν. τὰ [18] μὲν οὖν πλεῖστα καὶ τὰ μάλιστα ἀξιόλογα τῆς ἐπισκέψεως ταῦτ' ἐστίν. ἀπορήσειε [19] δ' ἄν τις πρῶτον μὲν τὴν διαίρεσιν τοῦ πλήθους τῶν πολιτῶν. οἵ τε γὰρ [20] τεχνῖται, καὶ οἱ γεωργοί, καὶ οἱ τὰ ὅπλα ἔχοντες, κοινωνοῦσι τῆς πολιτείας πάντες· οἱ μὲν [21] γεωργοὶ οὐκ ἔχοντες ὅπλα· οἱ δὲ τεχνῖται, οὔτε γῆν, οὔτε ὅπλα. ὥστε [22] γίνονται σχεδὸν δοῦλοι τῶν τὰ ὅπλα κεκτημένων. μετέχειν [23] μὲν οὖν πασῶν τῶν τιμῶν ἀδύνατον. ἀνάγκη [24] γὰρ ἐκ

ex decem millibus hominum numerò constaret, in [6] treis uerò parteis esset diuisa. Vnam porrò partem efficiebat ex artificibus, alteram ex agricolis, tertiam ex propugnatoribus & armatis hominibus. Iam [7] uerò agrum treis in parteis secabat, unam sacram, alteram publicam, tertiam priuatam: Eam quidem, unde sacra legitima & consuetudine recepta dijs immortalibus fierent, sacram: eam autem, unde ciuitatis propugnatores aluerent, communem & publicam: eam denique, quæ agricolis esset attributa, propriam ac priuatam. Existimabat [8] autem etiam tria legum genera duntaxat esse oportere. nam quibus de rebus lites intenduntur & iudicia fiunt, eas res numero treis esse, contumeliam, damnum iniuria illatum, mortem. Lege [9] autem sua etiam unum iudicum consessum faciebat, cuius summa esset potestas, & ad quem referri oporteret eas res, quæ minus benè iudicatæ uiderentur. Hunc autem constituebat ex quibusdam senibus selectis. Sententias [10] porrò in foris iudicialibus non per calculos ferri debere existimabat, sed dari unicuique tabellam, in qua scriberet, si planè condemnaret: si absolueret, inanem relinqueret: sin neque damnaret, neque absolueret, aut partim damnaret, partim absolueret, hoc ipsum scriptura declararet. Nunc [11] enim hoc non rectè legibus esse institutum. Cogi enim iudices peierare, cum aut hanc aut illam ferrè sententiam iubentur. Legem [12] autem tulit de ijs, qui aliquid utile ciuitati inuenirent, ut honore ac præmio afficerentur: & [13] ut liberis eorum, qui in bello occubuissent, de publico uictus præberetur: quia scilicet nondum hæc lex apud alios esset lata. Nunc [14] autem & Athenis, & in alijs ciuitatibus posita est. Tum [15] ut magistratus omnes à populo eligerentur. Populum [16] autem faciebat treis illas parteis ciuitatis. Deinde [17] ut qui lecti essent, curam haberent & rerum ciuitatis communium, seu urbanarum: & earum, quæ ad peregrinos, & earum, quæ ad pupillos parentibus orbatos pertinerent. Quæ [18] igitur & maxima ex parte, & commemoratu dignissima, ab Hippodamo de repub. ordinanda exposita sunt, hæc sunt. Vocare [19] autem in dubium possit aliquis, primùm quidem ciuium multitudinis partitionem. Nam [20] & artifices, & agricolæ, & qui arma gerunt, omnes reipub. sunt participes: sed ita [21] ut agricolæ quidem sint inermes, artifices autem & sine armis sint, & sine agris. Quo [22] fit ut propemodum serui sint eorum, qui arma tenent. Quare [23] omniũ honorũ participes esse nõ possũt. Necesse [24] enim est ex

que

que est ex his, qui arma habẽt, cõstitui & belli duces, & ciuiũ custodes, & maximæ auctoritatis, ut ita dicam, magistratus. Cùm [25] autem participes non sint reipublicæ, quomodo fieri potest, ut bene animati sint erga rempublicam? Sed [26] oportet arma tenentes potentiores ambabus partib. esse. Hoc [27] autẽ nõ est facile, nisi multi sint. Si uerò [28] hoc erit, quid opus est cæteros participes esse reipublicæ, & dominos esse comitiorũ? Præterea [29] agricolæ qua in re utiles erunt ciuitati? Opifices [30] nãq; necesse est esse. Omnis [31] enim ciuitas eget opificibus, & [32] possunt uitam tueri præsidio artium suarum. Agricolæ [33] uerò, prębẽtes arma tenentibus, unde alantur, meritò fuissent aliqua pars ciuitatis. Nunc [34] aũt proprios agros habent, & hos priuatim colent. Præterea [35] publicos agros, è quibus milites unde alantur habebũt, si quidẽ ipsi colent, nõ erit diuersum militare genus & agricolarũ: ut [36] esse uult, q leges tulit. Si [37] uerò alij quidã erũt, diuersi ab ijs, qui priuatim agros colunt, & militibus: quarta igitur hæc pars erit ciuitatis, nullius sanè particeps, quinetiam auersa animo à repub. Atqui [38] si aliquis eosdem esse uolet, qui priuatum & qui publicũ agrũ colunt, multitudo [39] satis nõ erit fructuũ, quib. singuli alant duas domos: & [40] cuius causa non ilicò è tellure, & ijsdem agellis, sibiq; alimentũ sument, & militibus præbebunt. Hæc [41] profectò cuncta multã in se continent confusionẽ. Nõ [42] bene quoq; se habet lex de litium existimatione, uelle existimare diuidentẽ iudicẽ, cùm de quo iudiciũ fieri debet simpliciter scriptũ sit, & è iudice arbitrum fieri. Hoc [43] enim in arbitratu & plurib. existimatoribus locũ habet (loquuntur enim simul de existimatione) in [44] curijs aũt nõ licet: sed qđ huic aduersatur, multi legũlatores faciũt, ne iudices ualeãt cõmunicare cõsilia. Deinde [45] quomodo nõ erit confusum iudicium, quãdo debere iudex sanè putarit: non tantũ tamen, quantum qui dicã scripsit? Hic enim x x. minas, iudex uerò existimat x. minas: siue [46] hic quidẽ plus, hic autem

τῶν τὰ ὅπλα ἐχόντων καθίστασθαι καὶ στρατηγὸς, καὶ πολιτοφύλακας, καὶ τὰς κυριωτάτας ἀρχὰς, ὡς εἰπεῖν. μὴ [25] μετέχοντας δὲ τῆς πολιτείας, πῶς οἷόν τε φιλικῶς ἔχειν πρὸς τὴν πολιτείαν; ἀλλὰ [26] δεῖ κρείττους εἶναι τοὺς τὰ ὅπλα γε κεκτημένους ἀμφοτέρων τῶν μερῶν. τοῦτο [27] δ' ἐράδιον, μὴ πολλοὺς ὄντας. εἰ [28] δὲ τοῦτ' ἔσται, τί δεῖ τοὺς ἄλλους μετέχειν τῆς πολιτείας, καὶ κυρίους εἶναι τῆς τῶν ἀρχόντων καταστάσεως; ἔτι [29] οἱ γεωργοὶ τί χρήσιμοι τῇ πόλει; τεχνίτας [30] μὲν γὰρ ἀναγκαῖον εἶναι. πᾶσα [31] γὰρ δεῖται πόλις τεχνιτῶν, καὶ [32] δύανται βιοτεύειν, καθάπερ ἐν ταῖς ἄλλαις πόλεσιν, ἀπὸ τέχνης. οἱ [33] δὴ γεωργοὶ, παρέχοντες μὲν τοῖς τὰ ὅπλα κεκτημένοις τὴν τροφὴν, εὐλόγως ἂν ἔχοιεν τιμῆς τινος τῆς πόλεως μέρος. νῦν δ' [34] ἰδίαν ἔχουσι, καὶ πάντων ἰδίᾳ γεωργήσουσιν. ἔτι [35] δὲ τὴν κοινὴν, ἀφ' ἧς οἱ πολεμοῦντες ἕξουσι τὴν τροφὴν, εἰ μὲν αὐτοὶ γεωργήσουσιν, οὐκ ἂν εἴη τὸ μάχιμον ἕτερον, εἰ δὲ τὸ γεωργοῦν βούλεται [36] ὁ νομοθέτης, εἰσὶ [37] δ' ἕτεροι τινὲς ἔσονται τοῦ τε ἰδίᾳ γεωργούντων καὶ τοῦ μαχίμων. τέταρτον οὖν μόριον ἔσται τοῦτο τῆς πόλεως, ἀδενὸς μετέχον, ἀλλὰ καὶ ἀλλότριον τῆς πολιτείας. ἀλλὰ [38] μὴν εἴτις τὸν αὐτὸν θήσεται, τόν τε τῆς ἰδίαν, καὶ τὸν τὴν κοινὴν γεωργοῦντας· τότε [39] πλῆθος ἄπορον ἔσται τῶν καρπῶν, ἐξ ὧν ἕκαστος συστήσεται δύο οἰκίας. καὶ [40] τίνος ἕνεκεν οὐκ αὐθις ἀπὸ τῆς γῆς καὶ τῶν αὐτῶν κλήρων αὐτοῖς τε τὴν τροφὴν λήψονται, καὶ τοῖς μαχίμοις παρέξουσι. ταῦτα [41] δὴ πάντα πολλὴν ἔχει ταραχήν. ὁ [42] καλῶς δ' ὁδ' ὁ περὶ τῆς κρίσεως ἔχει νόμος, τὸ κρίνειν ἀξιῶν διαιρουμένας τῆς κρίσεως ἁπλῶς γεγραμμένης, καὶ γίνεσθαι τὴν δικαστὴν διαιτητήν· τοῦτο [43] δ' ἐν μὲν τῇ διαίτῃ, καὶ πλείοσιν ἐνδέχεται (κοινολογουμένοις) γὰρ ἀλλήλοις περὶ τῆς κρίσεως) ἐν οἷς [44] τοῖς δικαστηρίοις, οὐκ ἔστιν. ἀλλὰ καὶ τἀναντίον τούτῳ τῶν νομοθετῶν οἱ πολλοὶ παρασκευάζουσιν, ὅπως οἱ δικασταὶ μὴ κοινολογῶνται πρὸς ἀλλήλους. ἔπειτα [45] πῶς οὐκ ἔσται παρακεχωδὸς ἡ κρίσις, ὅταν ὀφείλῃ ὁ μὲν δικαστὴς οὐδὲν, μὴ τοσοῦτον δ', ὅσον ὁ δικαζόμενος. ὁ μὲν γὰρ εἴκοσι μνᾶς, ὁ δὲ δικαστὴς κρίνῃ δέκα μνᾶς· ἢ ὁ [46] μὲν πλέον, ὁδὶ ἔλαττον· ἄλλο δὲ,

est ex ijs, qui arma tenent, creari & imperatores, & ciuium custodes, quos appellant Græci politophylacas, & summos, penè dicam, amplissimos, magistratus. Qui [25] autem reip. non sunt participes, quî fieri potest, ut y beneuolo atque amico in rempub. sint animo? Iam [26] uerò superiores sint uiribus necesse est y, qui arma tenent, utraque parte. Hoc [27] autem non est factu facile, nisi multi sint. At [28] si hoc erit, quid attinet alios rempub. participare, & creandorum magistratuum potestatem habere? Præterea [29] agricolæ qua in re ciuitati sunt utiles? Nam [30] artifices quidem esse necesse est. Omnis [31] enim ciuitas artificibus eget: & [32] possunt ex artificio suo uitam tolerare, quemadmodum in alijs ciuitatibus. Agricolæ [33] uerò, qui ciuibus arma tenentibus victum suppeditant, non immeritò in partibus ciuitatis numerentur. Nunc [34] autem proprios agros habent, & hos priuatim colunt. Præterea, [35] si communeis agros, ex quibus ciuitatis propugnatores victum sument, ipsi milites arabunt, non differat pars ciuitatis militaris ab ea, quæ agris colendis præposita est. At [36] uult lator legis duas dissimileis esse parteis. Quòd [37] si aly quidam erunt præter eos, qui priuatos agros colunt, & ciuitatis propugnatores: quarta rursum hæc erit pars ciuitatis, nullius rei particeps, sed à reipub. statu aliena. Quòd [38] si quis eosdem esse ponet, & qui proprios agros colunt, & qui publicos & communeis: tunc [39] fructuum copia erit angustior, quàm ut ex ys quisque victum duabus familys submini strare possit. Tum [40] quamobrem non statim ex eadem terra, & ex ysdem agris, quis sorte cuique obtigerint, & sibi victum sument, et bellatoribus præbebũt? Hæc [41] igitur omnia magnam habent confusionem. Ne [42] lex quidem, quæ est de sententia à iudice pronuncianda, admodum probanda est: postulare, ut actione simpliciter instituta atque intenta, in iudicando sententiam diuidat, fiatq; ex iudice arbiter. At [43] hoc in arbitrio etiam pluribus de compromisso facto disceptantibus facere licet, & contingere potest: inter se enim de sententia ferenda communicant. In [44] iudicijs uerò non potest: quinetiam multi legum scriptores, contrà atque hic, dant operam, ne iudices inter se communicent. Deinde [45] uerò nónne erit hæc iudicatio turbulenta & confusa, si iudex quidem deberi petitori arbitretur, sed non tantum, quantum petitor sibi deberi dicit? hic enim minas uiginti petit, ille autem decem adiudicat: aut [46] hic quidem plus, ille uerò minus, alius autem quin-

autem minus, alius autẽ quinque, hic uerò quatuor: &[47] hoc profectò modo partientur. Hi [48]autem cuncta damnabunt, hi [49] uerò nihil. Quis [50] igitur modus erit distinguendarum sententiarum? Præterea [51] nemo peierare cogit simpliciter absoluentem uel cõdemnantem, si simpliciter iure dica scripta est. Neq; [52] enim nihil debere, qui absoluit, existimat, sed XX minas. Verùm [53] ille iam peierat, qui damnauit, non existimans debere XX minas. De [54] illo autem, quòd inuentoribus alicuius publicæ utilitatis decet honorem aliquem habere, non tutum legem ferre, sed pulcrum auditu solùm. Continet [55] enim in se criminationes & mutationes, si eueniat, reipub. Cadit [56] aũt in aliam quæstionẽ & animaduersionem diuersam. Dubitant [57] enim quidam, utrũ obsit an prosit ciuitatibus mutare ueteres leges, si extiterit alia melior. Quare [58] non facile est ei, quod dictũ est, continuò assentiri: si quidem mutare nõ conducit. Fieri enim potest, ut aliqui proponant dissolutionẽ legũ uel reip. tanquã cõmune bonũ. Quia [59] aũt mentionẽ huius fecimus, adhuc pauca de ipso differuisse melius erit. Cõtinet .n. in se controuersiã, & [60] uideri posset melius essẽ mutare. In [61] alijs sanè sciẽtijs hoc ꝓfuit, ceu [62] medicorum ars locomota, & [63] gymnastica cõtra uetera instituta: & [64] demũ cunctę artes & facultates. Quare [65] quoniã unã harũ ponere debemus ciuilẽ rationẽ esse, perspicuũ est, eodẽ pacto necesse esse se rẽ habere. Signũ [66] aũt huius extitisse affirmaret aliquis, qd̃ usuuenit rebus ipsis. Priscæ [67] enim leges ualde simplices erant, ac barbarorum ritus referebant. Cũ [68] gladijs enim semper erãt Græci, & uxores alteri ab alteris emebãt. Et cũcta quæ reliqua sunt ubiq; priscorũ institutorum, insulsa sunt admodũ: ueluti [69] Cumis lex est de cę de facta, si numerũ quẽdã testiũ ꝓduxerit accusator in reũ èsuis cognatis, obnoxiũ esse cędi reum. Ad [70] summã oẽs sectãtur, non qd̃ antiquitùs ꝓbatũ fuit, sed qd̃ bonũ est. Verisimileq; [71] est, primos illos, siue è terra nati fuerũt, siue ex aliqua internicione

τωέντε, ὁ δὲ τέτταρας· καὶ [47] τᾶτον δὴ τὸν τρόπον διηλονότι μεριοῦσιν. οἱ δὲ [48] πάντα καταδικάσουσιν, οἱ δὲ [49] οὐδέν. τὶς [50] οὖν ὁ τρόπος ἔσαι τῆς διαλογῆς τῶν ψήφων; ἔτι [51] δὲ οὐδεὶς ἀπορκεῖν ἀναγκάζει τὸν ἁπλῶς ἀποδικάσαντα, ἢ καταδικάσαντα, εἴπερ ἁπλῶς τὸ ἔγκλημα γέγραπται δικαίως. ὁ [52] γὰρ μηδὲν ὀφείλειν ὁ ἀποδικάσας κρίνει, ἀλλὰ τὰς εἴκοσι μνᾶς. ἀλλ' [53] ὀμεῖν ᾗδη ἐπιορκεῖ, ὁ καταδικάσας, μὴ νομίζων ὀφείλειν, τὰς εἴκοσι μνᾶς. περὶ [54] δὲ τοῦ, τοῖς εὑρίσκουσί τι τῇ πόλει συμφέρον, ὡς δεῖ γίνεσθαί τινα τιμὴν, ὀκ ἔστιν ἀσφαλὲς τὸ νομοθετεῖν, ἀλλ' εὐόφθαλμον ἀκοῦσαι μόνον. ἔχει [55] γὰρ συκοφαντίας, καὶ κινήσεις, αὖ τὴ χη, πολιτείας. ἐμπίπτει [56] δ' εἰς ἄλλο πρόβλημα καὶ σκέψιν ἑτέραν. ἀπορῶσι [57] γάρ τινες πότερον βλαβερὸν ἢ συμφέρον τοῖς πόλεσι, τὸ κινεῖν τὰς πατρίους νόμους, αὖ ἢ εἰς ἄλλο βελτίων. διόπερ [58] ὀ ῥᾴδιον τῷ λεχθέντι ταχὺ συγχωρεῖν, εἴπερ μὴ συμφέρει κινεῖν. ἐνδέχεται γὰρ εἰσηγεῖσθαί τινὰς νόμων λύσιν, ἢ πολιτείας, ὡς κοινὸν ἀγαθόν. ἐπεὶ [59] δὲ πεποιήμεθα μνείαν, ἔτι μικρὸν πρεῖ αὐτὸ διαφέλαδαι βέλτιον. ἔχει γὰρ, ὥσπερ εἴπομεν, ἀπορίαν, καὶ [60] δόξειεν ἂν βέλτιον εἶναι τὸ κινεῖν ἴσως. ἐπὶ [61] γοῦν τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν τᾶτο συνέβη ποιῆσαι, οἷον [62] ἰατρικὴ κινηθεῖσα παρὰ τὰ πάτρια, καὶ [63] γυμναστικὴ, καὶ [64] ὅλως αἱ τέχναι πᾶσαι, καὶ αἱ δυνάμεις· ὥς [65] ἐστι μίαν τάτων θετέον καὶ τὴν πολιτικὴν, δηλονότι καὶ περὶ ταύτην ἀναγκαῖον ὁμοίως ἔχειν. σημεῖον [66] δ' ἂν γενέσαι φάη τὶς ἐκ αὐτῶν τῶν ἔργων. τὰς [67] γὰρ ἀρχαίας νόμους λίαν ἀπλοῦς εἶναι καὶ βαρβαρικούς. ἐσπληροφορουῦ [68] τό τε γὰρ οἱ ἕλλησες, καὶ τὰς γυναῖκας ἐωνῶντο παρ' ἀλλήλων. ὅσα τε λοιπὰ τῶν ἀρχαίων ἐστὶ παρὰ νομίμων, δῆθη πάμπαν ἐστὶ· οἷον [69] ἐν κύμῃ περὶ τὰ φονικὰ νόμος ἐστὶ, ἂν πλήθός τι παρέχηται μαρτύρων ὁ δικάζων τὸν φόνον τῶν αὐτὰ συγγενῶν, ἔνοχον εἶναι τῷ φόνῳ τὸν φεύγοντα. ζητᾶσι [70] δὲ ὅλως οὐ τὸ πάτριον, ἀλλὰ τἀγαθὸν πάντες. εἰκὸς [71] τε τὰς πρώτας, εἴτε γηγενεῖς ἦσαν, εἴτ' ἐκ φθορᾶς τινος ἐσώθησαν, ὁμοίους εἶναι καὶ τοὺς

tem quinq;, alius porrò quatuor: atque [47] *hoc scilicet modo sententias diuident. alij que* [48] *omni ex parte contra petitorem sententiam ferent, alij* [49] *nulla ex parte. Quis* [50] *igitur erit modus sententiarum deligendarum ac discernendarum? Præterea* [51] *uerò nemo cogit eum peierare, qui simpliciter absoluerit, aut damnarit, si lis simpliciter, ut debet, fuerit intenta. Non* [52] *enim qui reum absoluit, nihil eum debere iudicat, sed uiginti minas non debere. Verùm* [53] *ille iam peierat, qui non putans reum debere uiginti minas, nihilominus eum damnauit. De* [54] *præmio autem & honore aliquo ijs decernendo, qui aliquid utile ciuitati repererunt, non est tutum legem ferre: sed est auditu plausibile & speciosum tantùm. Habet* [55] *enim calumnias, & reipub. si ita cadat, commutationes & conuersiones. Incurrit* [56] *autem in aliam quæstionem & disputationem. Dubitant* [57] *enim quidam, utrúmne detrimentosum, an utile sit, leges patrias mouere & mutare, si qua sit alia melior. Itaque* [58] *non est facile ei, quod dictum est de præmio ijs decernendo, qui aliquid ex usu ciuitatis inuenerint, assentiri & concedere, si non expedit reipub. quicquam immutare. Euenire autem potest, ut aliqui suadeant uel legum abrogationem, uel reipub. administrandæ formæ commutationem, tanquam commune bonum. Sed* [59] *quoniã in hunc sermonem incidimus, præstiterit etiam pauca hac de re disputare. Habet enim, ut diximus, dubitationem. Et* [60] *uideatur sanè satius esse commutare. In* [61] *alijs enim scientijs hoc profuit: ut* [62] *medicina commutata à patrijs institutis, & ars* [63] *corporum exercendorum, quam gymnasticam Græci appellant, omnes* [64] *denique artes & facultates mutatæ magnas rebus publicis utilitates attulerunt. Quare* [65] *quoniam & ciuilis prudentia in his numeranda est, nimirum de ea quoq; necessariò idem est sentiendum. Argumentum* [66] *eorum, quæ dicimus, ex factis & euentis sumere possit aliquis: Leges* [67] *.n. antiquas ualde simplices esse, & barbaricas. Nam* [68] *& gladios gestare, et uxores alter ab altero emere Græci solebant: reliquaq; antiqua instituta, stolida prorsus & stulta sunt: uerbi* [69] *gratia, lex est Cumis de ijs, quæ ad cædem pertinent; si quis accusator aliquẽ testium numerum produxerit, qui sibi cognati sint, reum cædis pœna teneri. Præterea* [70] *quærunt omnes non quod est patrium, sed quod bonum. Et* [71] *uerisimile est, primos illos homines, siue terræ filij & terrigenæ erant, siue ex calamitate & interitione aliqua salui*

cione salui exiêre, assimiles fuisse quibuslibet hominibus & stultis: quemadmodum sanè fertur de terrigenis. Quapropter[72] absurdum foret manere in eorum decretis. Addi[73] potest his, neque etiam scriptas leges sinere immotas manere, satius esse. Quemadmodum[74] enim in cæteris artibus, ita in ciuili ordine fieri nō potest, ut exquisitè omnia scripta sint. In[75] uniuersum enim scripta esse necesse est. Actiones[76] autem de singularibus rebus sunt. His[77] igitur argumentis planum est, moueri oportere leges, & quas potissimum, & quando. Alio[78] autem modo idem ponderantibus, ui deri posset res multa cautione egere. Quando[79] enim extiterit, quod melius est, paruum: assuescere autem facile leges soluere, malum: perspicuum est, oportere errata quædam legislatorum & magistratuum sinere. Neque[80] enim tantum emolumenti capiet, qui mouerit, quantum detrimenti, assuetus non parêre imperium in se habentibus. Mendax[81] autem est exemplum de artibus. Non[82] enim simile est artem & legem mutare. Lex[83] enim roboris nihil habet, ut ipsi pareatur, præterid quod accipit à consuetudine: hoc[84] uerò non contingit ipsi, nisi spacio longo temporis. Quare[85] facile migrare è legibus, quæ iam sunt, in alias nouas leges, est imbecillam reddere potestatem legis. Adhuc[86] autem, si mutandæ sunt, utrum omnes, & in omni republica, uel minimè? &[87] utrum à quolibet, uel quibusdam? Hæc[88] enim magni interfunt. Quapropter[89] nunc quidem dimittamus hanc animaduersionem: aliorum namque est temporum.

τυχόντας καὶ τὰς ἀνοήτους· ὥσπερ καὶ λέγεται κατὰ τῶν γηγενῶν. ὥστε[72] ἄτοπον μένειν ἐν τοῖς τούτων δόγμασιν. ποῖος[73] δὲ τούτοις, ἂν δὲ τὰς γεγραμμένους ἐᾶν ἀκινήτους βέλτιον. ὥσπερ[74] γὰρ καὶ ποὶ τὰς ἄλλας τέχνας, καὶ τὴν πολιτικὴν τάξιν ἀδύνατον ἀκριβῶς πάντα γραφῆναι. καθόλου[75] γὰρ ἀναγκαῖον γραφῆναι· αἱ δὲ[76] πράξεις περὶ τῶν καθ' ἕκαστόν εἰσιν. ἐκ μὲν[77] οὖν τούτων φανερὸν, ὅτι κινητέοι καὶ τινὲς καὶ ποτὲ τῶν νόμων εἰσίν. ἄλλον[78] δὲ τρόπον ἐπισκοποῦσιν, ὑλαβείας ἂν δόξειεν εἶναι πολλῆς. ὅταν[79] γὰρ ᾖ τὸ μὲν βέλτιον, μικρὸν· τὸ δ' ἐθίζειν ὑχερῶς λύειν τοὺς νόμους, φαῦλον· φανερὸν ὡς ἐατέον ἐνίας ἁμαρτίας καὶ τῶν νομοθετῶν καὶ τῶν ἀρχόντων. οὐ[80] γὰρ τοσοῦτον ὠφελήσεταί κινήσων, ὅσον βλαβήσεται, τοῖς ἄρχουσιν ἀπειθεῖν ἐθιζόμενος. ψεῦδος[81] δὲ καὶ τὸ παράδειγμα τὸ περὶ τῶν τεχνῶν. οὐ[82] γὰρ ὅμοιον κινεῖν τέχνην καὶ νόμον. ὁ[83] γὰρ νόμος ἰσχὺν οὐδεμίαν ἔχει πρὸς τὸ πείθεσθαι, πλὴν παρὰ τὸ ἔθος. τοῦτο[84] δ' οὐ γίνεται, ἐὰν μὴ διὰ χρόνου πολλοῦ. ὥστε[85] τὸ ῥᾳδίως μεταβάλλειν ἐκ τῶν ὑπαρχόντων νόμων εἰς ἑτέρους νόμους καινοὺς, ἀσθενῆ ποιεῖν ἐστὶ τὴν τοῦ νόμου δύναμιν. ἔτι[86] δὲ εἰ καὶ κινητέον, πότερον καὶ πάντες, καὶ ἐν πάσῃ πολιτείᾳ, ἢ οὒ; καὶ[87] πότερον τῷ τυχόντι, ἢ τισί; πῶτα[88] γὰρ ἔχει μεγάλην διαφοράν. διὸ[89] νῦν μὲν ἀφῶμεν τοῦτον τὸν σκέψιν· ἄλλων γάρ ἐστι καιρῶν.

& incolumes euaserant, similes fuisse hominum, qui uulgò casuq; nobis occurrunt, & insipientium ac stultorũ: quẽadmodum de terrigenis dici solet. Quare[72] *absurdum sit in horum decretis permanere. Præterea*[73] *ne leges quidem scriptas relinquere immutabiles atque immotas præstiterit. Quemadmodum*[74] *enim se res habet in alijs artibus, sic & in prudentia ciuili, fieri non posse, ut omnia, quæ ad ordinationem & descriptionem reip. administrãdæ pertinent, subtiliter & perfectè scripta sint. Vniuersè*[75] *enim scripta sint necesse est. At*[76] *actiones in singularibus uersantur. Ex*[77] *his igitur perspicuum est, & aliquas leges esse mutandas, & aliquando mutandas. Contrà*[78] *uerò si alio modo rem, de qua agitur, consideremus, multæ cautionis esse uideatur. Vbi*[79] *enim utilitas quidem, quæ ad mutandas leges adducit, parua est: assuefacere autem ciueis legibus facile mutandis, malum: procul dubio nonnulla peccata & latorum legis, & magistratuum ferenda, atq; intacta relinquenda sunt. Non*[80] *enim tanto erit ei mutasse leges emolumento, quãto assueuisse magistratibus non parere detrimento. Præterea*[81] *fallax & captiosum est illud ab artibus & scientijs exemplum. Non*[82] *enim simile est artem atq; legem commutare. Lex*[83] *enim nullam uim habet ad parendum impellentem, nisi eam quam à more accepit. Hic*[84] *autem non nisi ex temporis longinquitate, annorumq; multitudine nascitur. Itaq;*[85] *à legibus receptis & usitatis, ad alias & nouas leges facile migrare, uim legis infirmare ac debilitare est. Præterea,*[86] *si demus esse mutandas, utrum & omneis, & in omni reipub. administrandæ forma, nécne? &*[87] *utrum à quolibet mutandæ, an à quibusdam, & à quibusnam? Magnum*[88] *enim inter hæc discrimen est. Quapropter*[89] *nunc quidẽ hanc quæstionem omittamus, atq; in aliud tempus magis proprium reseruemus.*

COMMENTARIVS ET SCHOLIA.

Hippodamus autem.) Aggreditur nunc Hippodami remp. perpendere, eodem consilio, quo Phaleæ statum ciuitatis examinauit. Antequam autem attingat ipsam, magni ingenij uirum fuisse Hippodamum hunc ostendit, in suaque ac propria arte non paruam gloriam adeptum: fuit autem architectus: de uita etiam moribusque hominis non pauca narrat: extitisse uerò magnum eius nomen declarat, quòd cuncti, qui λεξικὸν Græcum confecerunt, ueteres Grammatici meminerunt ipsius, & siue ἱπποδάμειον ἀγορὰν quæ foret, siue ἱπποδάμου νέμησιν, admonuerunt: ij uerò sunt Suidas, Harpocration, Hesychius: nisi quòd apud hunc parua uarietas est in nomine patris ipsius: legitur enim in excusis εὐρυδόοντος, pro εὐρυφῶντος. Demosthenes etiã in Timotheum ἱπποδαμείας meminit, ut arbitror, ἀγορᾶς. Sed ad ea, quæ noster commemorauit de ipso, ueniamus. Primùm igitur narrat, eum diuisionem urbium inuenisse: monstrasse inquam (nisi fallor) quomodo uiæ itineraq;, publica distingui formariq; deberent. Deinde tradit, eundem Piræum, portum Athenienſium, incidisse. hæc autem propriæ curę erãt artis ipsius. Cùm de Piræo loquens auctor, quem Hippodamus κατέτεμε, non sitq; omnino planũ, cuiusmodi fuerit hæc sectio: libet adnotare quod ualet ad ostendendam utilitatem huius facti. Est uetus declaratio in locum hunc è x. Iliadis Homeri, ubi ait, ——πολλὰ δ' ἀνὰ στρατὸν εἶσι κέλευθοι: qua traditur locum eum summo consilio poetam fecisse dissectum, ut multis illis uijs celerius è tabernaculis ad opem ferendam nauali à militibus perueniretur. in ipsa quoq; idem hoc uerbum est, sed scholion hîc ponam: δῆλον ἔστιν ἐκ τούτων ἔμπειρον τεχνικῆς· εἰς γὰρ πολλὰς ὁδοὺς τέτμηται τὸ ναύσταθμον, ἵνα ταχέως ἀπὸ τῶν σκηνῶν ἅπαντῶσι πρὸς τὰς βοηθείας. Transit post hæc ad mores hominis, dicitq;, quemadmodum in his rebus uiderat Hippodamus plus quam alij: ita in reliqua uita ipsum discessisse ab institutis reliquorum, conatumq; semper fuisse eximij aliquid in se præter cæteros habere, cùm foret ualde cupidus honoris, adeò ut putaretur à quibusdam uiuere mollius quàm deceret, cùm comam alleret,

leret,& ornatum etiam alium corporis haberet sumtuosum. Præterea in uesteidem ipsum feciſſe ostendit: quæ sanè cùm esset uilis,præ se tamen ferebat luxum,cùm foret calida,id est calori gignendo accommodata:neque hæc tantùm hyeme,sed etiam æstiuis temporibus faceret.Cùm autem his argumentis mollem Hippodamum,tenerumq; fuisse ſignificasset:adiungit, ipsum,cùm uellet omni sua in natura disertus & politus homo uideri,primum omnium, qui in rep. uersati non sunt, ausum esse aliquid de optimo statu ciuitatis præcipere:illorum enim potissimum uidetur hoc munus esse, qui magnum usum reip. habent.Quod significauit etiam M.Cicero, cùm in epistola ad Q.fratem inquit,de sex suis libris de Rep.loquens:Præsertim cùm essem non Heraclides Ponticus,sed consularis,& is,qui in maximis uersatus in rep.rebus essem. Non debet autem contra antiquorum librorum fidem lectio hic uariari,ut nonnulli facere temptarunt,qui pro εὐπελῶς,scribi putant oportere ὀπτελῶς:quasi notio huius uocis repugnet sententiæ auctoris.quod uerum nullo modo est.Vestis enim potest esse talis,ut arguat mollitiam eius,qui ipsa utitur:eadem tamen parui pretij:præterquam quòd nomen etiam ab illis suppositum, non est huic loco ualde aptum. Λόγιος quoque(ita enim profectò legi debet,cùm prius perperam in Aldino exemplari scriptum foret απτε λῶς)ualet homo disertus,& qui usum habeat reipublicæ:non,ut interpres uetus uertit,rationalis:quam uocem D.Thomas ita accepit,cùm ueriorem tralationem non haberet,tanquam ualeret θεωρητικὸς.quod falsum profectò est. Vt autem alia testimonia omittamus, Euripides in Ione fabula inquit: τῶν δ' ἀῶ λογίων, χρωμένων τε τῇ πόλει, εἰς ἀξίωμα βὰς.ostendit enim apertè his uerbis,quos dixi.

Constituit autem ciuitatem.) Cùm de uita & moribus Hippodami accuratè disputasset, ostenditque quod consilium ipsius fuerit, cùm homo remotus à republica,neque etiam philosophiæ deditus, curam suscepisset informandi optimum statum ciuitatis(fuit enim studium,quo ardebat in omnibus honestis artibus laudem aucupandi)incipit nunc de ciuitate ipsius,legibusque disserere.Primùm igitur narrat,eum animo,non manu fabricasse ciuitatem,quæ constaret è decem milium numero ciuium:quam multitudinem hominum diuisisse ipsum adiungit in tres partes,cùm unum illorum ordinem uoluerit esse, opifices:alterum,agricolas:tertium, milites,qui operam suam in bello præberēt, & arma haberent. Admonere hic uolo, Aristotelem in exponēdis institutis Hippodami,uti semper tēpore imperfecto: cùm plura aūt illa sint,perpetuò hoc seruat:nunquam enim perfecto iam utitur:quod non fecit loco ullo in narrandis legibus ac consilijs Phaleæ.non sine causa autem hoc diligentem scriptorem feciſſe existimandum est. Quare uidendum, an fortè auctor inchoatum id opus reliquerit:siue locutus in suis illis documentis tradendis sit cautè,ut esset sibi regressus ad ueniam, tāquam ipsa nondum absoluta à se fuerint. Quam consuetudinem ueterum opificum fuisse,Plinius commemorat:& nos hodie in cunctis eorum operibus,in quibus fabri nomen adscriptum est,seruatum uidemus.

Diuidebat autem in tres partes.) Diuisisse itidem eundem ostendit agrum omnem in tres partes: quarum primam sacram esse uoluit,secundam publicam, reliquam priuatā. Explicans autem magis consilium ipsius,inquit,unde res diuina fieret, sumtusque necessarij in cultu deorum sustineri possent, sacram illam esse statuit:unde alerentur,qui armis defenderent ciuitatē, publicam:quam possiderent agricolæ,priuatam propriamq; illorum.

Putabat autem species.) Iudicium Hippodami exponit,quod ad uaria legum genera pertineret:quarum legum tria oportere esse genera dixerat,cùm existimaret tria tantùm inueniri genera iniuriarū,contumeliam, detrimentum,mortem. Primo illo dignitas alicuius existimatioq; lædītur:secundo damni aliquid infertur patrimonio:tertio interitus aulneraq;, quæ id præstent,imponuntur.quæ significauit etiam extremo illo malo,quod inde nasci potest.

Statuebat autem curiam.) Narrat,eundem legibus suis statuisse,ut curia ædificaretur sua illa in ciuitate,quæ summam potestatem haberet,cùm iudicia ipsius essent rata ac stabilia:ad quam curiam referri iusserat causas,quæ uiderentur non satis rectè iudicatæ esse. Licebat igitur illis omnibus eò confugere,qui se læsos sententijs priorum iudicum arbitrarentur. Confici uerò eandem uoluerat è senibus quibusdam,maiore numero suffragiorum creatis,non sorte ductis,ut legerentur prudentiores,& huic muneri obeundo(quod requirit exquisitum iudicium)aptiores.

Iudicia autem in curijs.) Hoc,quod nunc tradit,non proprium fuit superioris curiæ,cuius officium erat emendare peccata aliarum,sed communē omnium curiarum.Narrat enim,putasse illum oportere,ut existimaretur de causis, sententiæque ferrentur à iudicibus,non suffragijs,uoluntatibus ipsorum signo aliquo demonstratis:sed ferri domo debere ab unoquoque iudicum tabellam, in qua postea scriberet,si omnino simpliciterq; condemnat illam causam reumque : si autem simpliciter absoluit,tabellam uacuam à scripto,nudamq; : si uerò, quod tertium erat, partem illius damnaret, partem absolueret,oportere cēsuerat hoc iudicem definire,notataq; illa scripto suo suam sententiam aperire Quod inquit,ἐν ᾧ προσάφειν, non omnino plena sententia,uidetur aptum esse posterius hoc indefinitum tempus ab illo φέρετο: intelligitur enim uoluisse Hippodamum scribi in ea tabella sensum iudicis.nam quin inde etiam pendeat prius,indefiniti & ipsum temporis,uerbum φέρειν,magis adhuc apertum est.

Nunc enim non arbitrabatur.) Cùm ostendisset auctor, quid boni in illa sua lege putasset esse Hippodamus: nūc commemorat,quid uitij idem esse arbitraretur in communi peruulgataq; aliorū eius rei tractatione. Existimabat enim ille, inquit,si res geratur,ut nunc fit,iudicem cogi peierare,cùm huiusce modi scilicet aliquid contingit, quod non omnino ipsi probetur,aut displiceat: quia siue hoc,siue illud existimat de illo ancipiti facto,peccat,quia non omni ex parte rectum est,aut prauum.

Ferebat autem legem.) Adiungit his,quæ iam propria instituta reip.illius exposuerat,nonnullas alias leges:atq; hoc paucis facit.infrà namque de ipsis accuratius disputabit.Primùm igitur dicit,Hippodamum legē scripsisse,qua iussit præmio affici uniuersos illos,qui inuenissent aliquid,quod prodesse posset ciuitati:deinde narrat,eundem statuisse,ut liberi eorum,qui in bello mortui essent,publicè alerentur: atque hoc sanè,ut nouum,& à se modò repertum. Aristoteles tamen testatur legem eam Athenis sua ætate fuisse:neque Athenis tantùm, uerum etiam in alijs Græciæ ciuitatibus.Posteriori huic legi ualdè similis fuit lex, quam Plutarchus commemorat latam fuisse à Pisistrato tyrāno de alendis publicè illis, qui uulnere accepto in bello,capti aliquo membro forent.quod tamen addit,uoluisse Heraclidem illum Ponticum, prius plebiscito decretum à Solone, cùm Therſippus ita mutilatus debilisque factus esset, imitatum fuisse Pisistratum.

Magistratus autem suffragijs.) Tertiam quādam legem esse illius dicit, ut cuncti magistratus crearentur à populo suffragijs,non sorte:ijq; imperium haberent,qui maiori parti ciuium probati fuissent.Cùm uerò populi mentio facta esset, quem Hippodamus populum appellaret,declarat,atque inquit,populum illi esse, tres partes ciuitatis, quas suprà nominauit. Adiungit etiam,curam,auctoritatemq; magistratuum,quæ apud ipsum foret:uoluisse enim illum ostendit,ut ita delecti curarent & publica ciuitatis facta: & quæ ad hospites peregrinosque homines pertinerent: nec non ad commoda eorum, tutelamq;,qui orbati parentibus forent.Post quæ addit,hæc quæ exposuit, esse maiorem partem eorum, & meliorem, quæ Hippodamus in illa sua rep. ordinanda attuliſſet.ἀξιόλογα enim intellexit, quæ digna forent, ut de illis accuratè, cuiusmodi forent,uiderentur.

Vocaret autem in controuersiam.) Cùm omnem ferè ordinem Hippodamiæ reip.explicuisset,nunc exponit quid in ipsius institutis dubitationis difficultatisq; multum habere uideatur. Initium autem ducit à diuisione, quam Hippodamus fecerat ciuium,sibi non probata.inquit igitur,rationem sui consilij reddens:Opifices enim,& agricolæ,& qui arma habent,participes omnes sunt reipublicæ:qui,præterquam quòd diuersam uitam colunt, inter se quoque distincti sunt, longeq; aliter in alijs rebus habiti. Agricolæ namq; arma non habent, opifices uerò neq; arma habent,neque agros possident. unde sequitur, inquit,ut fermè serui sint eorum,qui arma tenent:spoliati namque armis nequeunt recusare imperium armatorum. Hoc autē continere in se uitium non paruum apparet,partem magnam ciuium in perpetua potestate esse,quasi dominorum.

Participes igitur omnium.) Hoc etiam nō satis probè in ea rep.institutum putat. Nō uidet enim,quomodo quod pertinet ad publicos honores,commodè illic tractari possit.Partitur autem hanc rem,utiturq; dilemmate,inquit autem:Non potest fieri,ut opifices & agricolæ participes sint omnium graduum dignitatis:necesse enim est ex his,qui arma possident, creari duces in bello. Postulat enim cura hæc usum magnum rei militaris,præterquam quòd milites ipsi, uersati diu in ea disciplina, despicerent imperia,& meritò quidem,opificum & agricolarum, & illos etiam, quos uocat iuncto nomine πολιτοφύλακας, quasi custodes defensoresq; ciuium:hic enim quoque magistratus erat,ad quem peruenire tātùm debebant, qui usum armo-

rum haberent. Non recordor, me incidisse unquam apud alium ueterem auctorem in hoc iunctum uerbum. quare non improbo coniecturam Sepuluedæ, qui arbitratur, in sua rep. componenda composuisse etiam hanc uocem opificem, qua ostenderet certum aliquem magistratum, ordinemue in ea. Addit etiam his duobus, alios quoque maximè ratos magistratus ex ijsdem hominibus aliquo modo uideri necesse deligi. Alterum membrum est huius diuisionis: Nisi uerò participes sint reip. publicorumq; honorum, quomodo erunt beneuoli illi statui ciuitatis? à malè autem animatis ciuibus erga rempublicã multa & grauia mala expectari possunt.

Sed oportet arma.) Hoc quoque, quod requiri uidetur & solidum esse in republica, nou uidet quomodo illic locum habeat: ut scilicet qui arma tenent, firmiores sint reliquis ambabus partibus, id est opificibus simul & agricolis. Hoc enim inquit, nõ facile obtineretur, nisi multi sint. Si uerò magnum numerum sui generis cõficiunt, quid opus fuit recipere alios ordines ad remp. administrandam? ex illis namq; solis, cùm tantum numero ualerent, omnia quæ posceret resp. geri poterant. Vsus autem est eadem argumentatione, qua suprà: ubiq; igitur angustiæ. Quod auctor ait, non facile esse, & non, inquit, omnino id effici non posse, ut qui arma habent, in officio teneant opifices & colonos, nisi uincant etiam illos numero: dictum puto, quia quamuis pauciores armati, solent aliquando superare multo plures inermes.

Præterea agricolæ.) Animaduersione dignam putat etiam diuisionem Hippodami, quod pertinet ad agricolas: non uidet enim, si suos agros colant, dominiq; fructuum illorum sint, quanám in re utiles sint ciuitati: quod de opificibus uerè dici non posse affirmat. Neque enim ciuitas ulla sine ipsis manet: qui enim, relictis agris suis, in urbes se conferunt, non parua ex parte id faciunt, ut prompta parataq; omnia habeant, quæ humanæ uitæ accommodata sunt: præterquam quòd illi uitam traducent in Hippodami ciuitate, ut in alijs urbibus faciunt, è suis operibus præsidioq; artium suarum, nec imponent ea de causa aliquid oneris reipublicæ. Quòd si, inquit, ut opifices sua opera faciunt, agricolæ quoque cibaria præberent arma possidentibus, meritò haberentur pars ciuitatis. nunc autem, inquit, & suos agros proprios habent, non publicos, & in suos usus fructus eorum conuertunt. Cogitauit autem (ut opinor) Hippodamus, fructus agrorum, quos colerent sui rustici, tantos futuros, ut non solùm ipsi illis nutrirentur, uerum etiam, quod superesset, opificibus accepto pretio suppeditaret, ut opifices quoque sua opera & militibus & agricolis diuendunt: necesse enim erat uidere, unde opifices alerentur, qui suos agros non habebant.

Præterea publicos agros.) Non satis etiam distinctam esse docet Hippodami diuisionem, quantum ad eos, quorum curæ mandata esset cultura agrorum publicorum. Neque enim facile esse declarat, statuere, qui potissimum in eo opere uersari deberent: scrupulos enim aliquos inueniri in singulis rationibus. ita igitur de hoc agit: Præterea agrum publicum, unde bellatores alentur, si illi ipsi milites colent, non erit diuersa pars ciuitatis, quæ incumbit bello, ab ea, quæ destinata est glebis subigẽdis. Atqui uoluit hoc, qui leges eas scripsit. Quòd si, inquit, diuersi sunt ab illis, qui dãt operam bello, & quorũ munus proprium est colere agros, ac profectò alij proprium quoddam genus conficiunt, eruntq; quarta pars ciuitatis expers honoris, nulliusq; particeps muneris publici, uerum etiam alieno animo à republica: quomodo enim diliget statum eum ciuitatis, qui eijcit ipsam ab omni splendore ac dignitate?

Atqui si aliquis eos lem.) Tertius hic modus est, quo publicus ager colatur, ut scilicet ijdem, qui suos proprioſque agros colunt, colant etiam publicum. Quid autem incommodi nascatur ex hac ratione, ostendit: id autem est, quòd non poterit duabus familijs fructus uitæ necessarios suppeditare studium laborq; singularum rusticarum familiarum in fundo colendo, sue inquam, ac militum: quare frumenti penuria sequetur, & aut ipsi, aut milites esurient. Hic sensus elicitur (nisi fallor) ex recepta lectione: quam sanè non improbo. Nec tamen committere uolo, quin indicem, scripturam calamo exarati libri, in quo pro ἄπορον, est ἄπαρον, præsertim cùm durior mihi uideatur peruulgata illa, si debet intelligi significare πλήθους τῶν κεκτημένων ἄπορον, non esse copiam illam tantam, ut ualeat implere usus duarum domorum. Nec tamen auderem affirmare, hãc esse apertam & planam: necesse enim foret, ut arbitror, si quis hanc tueri uelit, ita capere, ut dixerit auctor, agros illos ualde uberes necessariò futuros & infinitum propè fructum laturos, si poterunt alere duas domos, & ipsis præbere, quæ requiruntur ad uitam colendam beneq; uiuendum: ut ἕξιν ualeat, opus erit ac requireretur. Et quoniam non sine causa suspectus est locus, admonebo etiam κατεργήσει, quod nunc est in excusis recentius, fluxisse è uetere tralatione: nam Aldinum exemplar, & calamo exarati libri, quos uidi, habent γεωργήσει. quæ lectio, etsi non ualde hic quadrat (non enim satis aptè uidetur dictum γεωργεῖν οἰκίαν, nisi fortè significet tãtum agri colere, ut impleat usum domus) tamen uidendum quoque est, an consuetudo fuerit dicere κατεργεῖν οἰκίαν, cùm ualeat ministrare ac suppeditare: planius enim dandi casu prolatum fuisset.

Non bene quoq; se habet.) Non probat etiam consilium Hippodami, quod ad lites causasque forenses existimandas pertinebat. Constituerat enim ille, ut iudices sententias ferrent, diuidentes existimationem iudiciumque suum: cùm tamen causa simpliciter scripta foret. Vnde statim nascebatur, ut iudex personã, quã sustinebat, amitteret, fieretq; pro iudice arbiter. Arbiter enim solet neutrũ illorũ, de quibus controuersia est, probaret: sed, ut loquuntur de hac re ueteres illi, medium ferire. Ostendit autem, quod hic non probat, in arbitrio & pluribus existimatoribus locum habere, cùm mos ipsorum sit, capita conferre, ac simul loqui de existimatione, quam facturi sint. Quod in curijs foriſque receptum non est: quippe cùm inuenti etiam sint legum scriptores non pauci, qui contrà hoc uetuerint, omnemque facultatem eripuerint iudicibus communicandi iudicia, qui uoluerunt, ut singuli quid sentirent, sequerentur, nec ad aliorum sententias se adplicarent: hic autem contrà non discesserat tantùm ab illis, sed penitus contrarium iusserat. Neque tamen puto, quod D. Thomæ uenit in mentem, uerum esse, ut non liceret tantùm ijs, qui de eadem causa existimaturi essent, inter se loqui & conferre aliquid priuato in loco, cùm rectum esse existimaret in curia eosdem communicare consilia. Quinimò potius arbitror, cũ uerba auctoris attendo, ipsum ostendere uoluisse, illos nomothetas præcepisse sedilia ipsorum ita ædificari, ut si uellent capita conferre, non possent, communicareq; opiniones inter se.

Deinde quomodo non erit.) Alterum hoc argumentum est, additum proximo superiori. quare inquit, Deinde. Non uidere igitur se dicit, quomodo existimatio iudiciumque, quod fit de lite aliqua, non sit perturbatum futurum, cùm scilicet iudex censuerit, reum debere sanè pecuniam, sed non tantam, quantam actor petierit. Nam hic petit xx. minas: iudex statuit, illum debere x. tantùm: uel alter plus, alter uerò minus: alius autem quidam quinq;, hic uerò quatuor: & sanè, inquit, hoc pacto in partes secabunt scriptam dicam. Alij autem nonnulli iudices cuncta condemnabunt: inuenientur etiam qui nihil. Quæ igitur ratio, inquit, excogitari poterit, quæ dirimat has tantopere inter se discrepantes sententias? Declarauit igitur, tanta uarietate opinionum exposita, quod initio posuit, futurum iudicium incertum & confusum.

Præterea nemo peierare.) Docet uerum non esse, quod Hippodamus dixerat, qui affirmarat, contingere sæpè in more usitato iudiciorum, ut iudex peieraret, ac cogeretur aliquo modo hoc facere: iurati namque illi sententias ferebant: & hanc sanè causam ipsi fuisse, cur nouam legem scriberet. inquit igitur contrà noster, non putari debere iudicem peierare, qui simpliciter absoluit, aut condemnat causam, si quidem simpliciter causa, uerè tamen iusteq;, scripta est. Neque enim nihil debere existimat, qui absoluit: sed tantùm summam illam pecuniæ non debere, id est xx. minas. Vt autem facilius hoc probet, ostendit, qui uerè iudicari potest in tam grauem culpam incidere. Ille enim, inquit, peierat, qui condemnat reum, cùm minimè existimet ipsum debere xx. illas minas. Animaduertendum autem, quod hic appellat ἐγκλημα, suprà ipsum uocasse κρίσιν, cùm inquit: ἁπλῶς τῆς κρίσεως γεγραμμένης.

De illo autem.) Reprehendit nunc certam Hippodami legem, cuius suprà mentionem fecerat: docẽs, ipsam causam esse posse magnorum in rep. incommodorum, cùm primo aspectu placeat, & ab his, qui non multum uident, existimetur paritura ciuitati mirificas utilitates. Periculosum igitur esse dicit, hanc legem ferre. Est autem, qua proposuerat præmia inuentoribus publici alicuius boni. Duo autem uitia ipsius demonstrat. primum eorum est, quòd affirmat ipsam habere sycophantias, id est hanc legem causam futuram, ut aliqui criminentur morem omnem ueterem institutumq; ciuitatis, ut cùm cõtrarium illius promulgarint, atque ita nouarint aliquid, ui illius legis præmium adipiscantur. Sycophantæ namque propriũ est, indicare uitium aliquod alicuius hominis uel rei. Habebit igitur sycophantias, id est facultatem dabit honoris illius merediſq; cupidis hominibus, ut astutè ualeant multa recta instituta criminari. Addit autem huic malo, non sanè paruo, alterũ

maxi-

maximum omnium: fieri posse etiam, ut aliquis promulget legem, qua mutetur status ciuitatis, quod & ipsum arripiatur à multis cupidis rerum nouarum. Εὐοφθαλμὸν idem ualet hic, quod εὐπρόσωπον: quo iuncto itidem nomine suprà usus est, ubi uniuersam remp. Platonis accusauit, affirmans ipsam aspectu tantùm ipso pulcram esse.

Cadit autem in aliam.) Vt magis aperiat uitium periculumq; eius legis, tradit ipsam incidere in aliam animaduersionem, & quasi partem illius quæstionis esse: est autem ipsa huiuscemodi. Extiterunt enim acuti & docti uiri, qui quæsiuerunt, utrum inutile an detrimentosum ciuitatibus sit, mutare ueteres leges, si aliqua etiam melior profectò lex inuenta fuerit. Quare inquit, non est facile tutumq; statim legi huic locum dare, probareq; quod illa iusserit: si quidem nullo modo utile existimandum est, mutare, & quasi de gradu deijcere ueterem legem. contingere enim posse, inquit, ut aliqui proponant dissolutionẽ antiquationemque ueterum legum ac reip. totius, tanquam commune bonum, & rem futuram magnopere utilem ciuitati. Quare non probandum consilium Hippodami, nec lex illa facile recipienda.

Quia autem mentionem.) Cùm tetigisset nunc quæstionem, non à se primò excogitatã, intelligens ipsam ualde accommodatam esse huic loco, ut cupidus etiam concertandi, uerumq; in omni re inueniendi, statuit de ipsa fusius disputare. In utramq; igitur partem argumentatur, ac primùm instruit ornatq; eum, qui ipsam probaret. quod facit, quatuor argumentis utens. Primum igitur ductum est à similitudine cæterarum artium ac facultatum. docet enim, hoc in illis profuisse, exempli causa inquit, ars medicorum recentior, quæ discesit à ueteribus institutis ac præceptis, exquisitior perfectiorq; facta est: & eodem pacto gymnastica: demumq; omnes artes & facultates ita utiliores redditæ sunt. Quare quia unam harum statuendum est rationem gubernandarum ciuitatum esse, constat ita quoque de ipsa existimari debere. necesse namq; est, eodem pacto ut illæ, & ipsam se habere. Apparet autem argumentum hoc sumtum ab inductione. Quod hic dicitur, studio eorũ, qui mutarunt aliquid in artibus, neque stare penitus uoluerint præceptis ueterum illorum, magnas accessiones factas esse in ipsis: idẽ etiam ab Isocrate affirmatum est in Euagora, cùm id consilio ipsius aptum esset, qui morem sophistarum deserens, suscepe-rat laudandum Euagoram, uiuentem adhuc, non, ut illi faciebant, priscum aliquem mortalem, & quem sæpè, an natus unquam foret, nesciebant. argumentatus autem illic est ab euidentia & re omnibus explorata, cùm id probare uellet.

Signum autem huius extitisse.) Secundum hoc argumentum est, sumtum à posterioribus quare signum ipsum uocat. Indicio enim horum rudium & agrestium institutorum perspicitur, instituta cuncta prisca fuisse plena maximorum erratorum. quare sequitur, ut sint mutandæ leges inutiles. Si quis igitur, inquit, attendat facta illorum, ipsis tanquam nota quadam intelliget hoc prorsus esse faciendum: uidebit enim priscas leges ualde simplices rudesq; fuisse, magisque aptas moribus barbarorum, quàm Græcorum hominum, cùm sæuæ ac duræ forent. Duo autem ipsorum talia instituta commemorat, quorũ prius est, quòd semper cincti gladijs in urbe ambulabant: alterum autem, quòd emebant uxores à parentibus pretio soluto, tanquam ancillarum loco habituri illas, non coniugum. Nam quin duobus signis, non uno, utatur, dubium non est. Quod enim ille dixit, ἐσιδηροφορεῶντο, nullo pacto ualet, quod interpres putauit, ipsos pro pretio, cùm uxores emerent, ferrum ad uendi-torem portare solitos: quia metallis alijs, quæ nunc in usu sunt, pecuniaq; carerẽt. Thucydides namque in procœmio suarum historiarum narrat, Græcos omnes antiquitus arma gestare solitos: quin & ipse in hoc ipsorum more literis prodendo, utitur eodem, quo hic Aristoteles, iuncto uerbo: exponit enim instituta Græcorum antiquorum, quæ barbara fuisse etiam ipse testatur: & sanè uidetur hic philosophi locus ab illo graui ueteris memoriæ auctore totus acceptus. Nam alterius & ipsius ferè instituti, quo parentes filias amatoribus uenderent, non in matrimonium traderent, meminerunt Græci poetę, & maximè tragici, multis locis.

Et cuncta quæ reliqua sunt.) Hoc præterea confirmare docet, nonnullas leges antiquas, quæ reliquæ adhuc sunt apud aliquas gentes, cùm maior pars ipsarum, ut absurdarum nimis atque inutilium, deleta sit. perspiciuntur enim illæ penitus insulsæ fatuæq; esse. Exempli causa, inquit, Cumis lex est de nece adlata cuipiam, si accusator certum quẽdam numerum testiũ produxerit in eum, qui arguitur cædem fecisse, è numero etiam suorum cognatorum, probari satis, affinem esse reum cædi, supplicioq; affici debere. Mirandum autem nõ est, priscos illos ita insulsas iniustasq; leges tulisse, cùm Plutarchus narret Solonẽ quoque, sapientem uirum, & qui meliore multo ætate uixit, nonnullas huiuscemodi scripsisse, ita ut in his, quæ ad matrimonium tuendum uirginum, hæredum paternorum bonorum pertinent, absurdus & ridiculus fuerit: demumq; leges cæteras, quæ ad mulieres referuntur, eiusdem generis tulerit. cùm sanxerit etiam, ut qui adulterum deprehendisset, impunè posset eũ necare: idem tamen, si quis liberam feminam rapuerit, uimq; ei attulerit, multari tantùm centum drachmis uoluerit: qui autem uxorem prostituerit, xx.

Ad summam omnes sectantur.) Hoc quoque mihi uidetur argumentum esse, quod ad idem comprobandum ualeat, ductum à studio & desiderio mortalium, qui consuerunt studiosè quærere, quod sibi bono esse conducereq; arbitrãtur: atque in hãc curam toto animo incumbunt, & non, quod probabatur maioribus eorum, inuestigant ac retinent. A consensu igitur hominum, communiq; iudicio intelligere possumus, quod non est uitæ moribusque nostris accommodatum, prorsus à nobis repudiandum.

Verisimileq; est.) Quartum hoc argumentum esse puto, quo ostẽdit, standum non esse opinionibus & sententijs priscorum: cùm satis cõstet, illos fuisse ualde rudes & imperitos rerum, ut necesse est: usus enim in rep. magnus reddit homines acutos. Illi uerò, inquit, qui noui erant, & tanquam recentes uenerant, uerum uidere in rebus existimandis non poterant. Cùm autẽ primos ipsos uocet, non ita primos intelligit, ut Lucretius, qui secutus auctoritatem sui doctoris, credidit mundum ortum habuisse, & multa cecinit de simplicitate animi illorum hominum, institutisque eorundem ineptis: nam æternum esse mundum, noster existimauit. Primos igitur uocat, qui extitêre post internicionem aliquam hominum, natam in aliqua tellure & loco, ex eluuione magna, siue pestilentia, siue quopiã huiuscemodi sæuo casu, ita ut opus fuerit rursus creare mortales: quòd non defuerant, qui arbitrarentur, atque id monimentis prodidissent, factum ita esse, ut illi è terra nati fuerint. Altera opinio, quam tangit, est, aliquos ex interitu illo conseruatos esse, unde paulatim soboles ampla nata sit, rursusque mundus hominibus repletus. Omnibus igitur his modis necesse est, ut illi rudes admodum fuerint. Quis autem nescit, post incursum barbarum nationum in Italiam, euersumque Romanum imperium, cunctas artes extinctas esse, oportuisseq; ut magnis laboribus hominum, studioq; infinito illæ in lucem reuocarentur, & quasi reuiuiscerent? hoc enim manifestò contigit in arte medicorum, in pictura, in agricultura, in disciplina militari, & cæteris deniq; omnibus. Inquit igitur Aristoteles, antiquos mortales, & primis illis temporibus natos, similes fuisse huiuscemodi hominibus: quales fertur extitisse terra natos, & admodũ tardos & hebetes uiros. quare stultum esset hærere illorum iudicijs ac decretis.

Addi potest his.) Vt cætera instituta priscorum, quæ manent in opinionibus ac moribus, putauit emendatione egere, debereq; corrigi, ita leges scriptas. hoc enim arbitror ualere argumentum hoc, quod quintum est: non ut quidam acceperũt, quia hoc non tam facile posset concedi, cùm leges scribantur à sapientibus uiris. Nullos enim uult illis temporibus fuisse sapientes: prodire enim potuissent ab illis instituta quoque & mores, ut leges scriptæ. multitudo nãque ipsos sequitur semper omnibus in rebus, & admiratur. Docet igitur, non esse cunctandum mutare leges: quia fieri non potest, quin illæ uitij aliquid in se non habeant: quod cuiusmodi sit, aperit. Vt enim, inquit, alijs in artibus, ita quoque in disciplina ciuitatis, constituendaq; republica fieri non potest, ut omnia exquisitè scribantur. Cuius rei causam affert, dicens, necesse esse, ut in uniuersum de illis rebus statuatur, id est communiter aliquid iubeatur aut uetetur: facta autem hominum contrà in certis rebus singularibusque manent. Vsu igitur uenit quandoque, ut quod plerunq; rectum est, aliquando certaque in re mendum in se contineat. His expositis auctor adiungit, intelligi posse superioribus argumentis, leges esse mutandas, uimque illa habere hoc demonstrandi, cui sententiæ addit, planum etiam esse ijsdem rationibus & quæ leges potissimum, & quo tempore antiquandę sint.

Alio autem modo.) Nunc instruit armatq; contrariam partem, & quid dici possit ab illis, qui arbitrantur non oportere leges, quamuis non omnino utiles, abrogare, ostendit. Inquit igitur, uideri meritò rem hanc cautè tractandam, requirereq; antequam id aliquis moliatur, multam curam. Cùm enim commodum, quod inde capitur, pusillum est, ut scilicet nõ ualde meliorem legem promulges: assuefacere autem facile dissoluere leges, malum sit ac uitij plenum: non est dubium, quin æquo animo ferre sinereq; debeamus quædam peccata & legis scriptorum, & principum uirorum. Rationem autem reddit consilij eius, qui hanc partem tuetur. inquit enim: Non tantum enim emolumenti ex ea re populus capiet, si legem sustulerit, quantum detrimenti, assuetus minimè obtemperare, in se imperium habentibus.

Mendax autem est exemplum.)Nihil ualere ad probandum docet argumentum, quo utebantur, qui contrà sentiebant. Dicebant enim, idem usuuenire in hac re, quod cõtingit in artibus. Simile igitur hoc, quod exemplum ipse appellat, refellit ea ratione, qua exempla similitudinesque temptantur: id est, ostendit quod illi simile esse rebantur, non esse simile. quod ita confirmat: Lex enim uim nullam habet roburq; ad homines impellendos, ut sibi pareant, nisi quam acceperit à consuetudine, quæ non conflatur nisi longitudine tẽporis. Quare, inquit, facile transire è legibus, quæ manent, in alias nouas leges, est reddere imbecillam uim omnem auctoritatemq; legum, & infirmare demum ipsas.

Adhuc autem.)Hoc etiam adferri posse ostendit ad coercendam libidinem quorundam legum loco mouẽdarum. Si enim, inquit, concedatur leges antiquari oportere, restant tamen scrupuli nonnulli, & ij quidem non parui: utrum inquam cuncte immutãdæ sint, & in omni genere reipublicæ, siue minimè, & in certis quibusdam tantùm: & utrum hoc facere cuilibet permittendum sit, uel aliquibus solùm personis aut ordini, id est hominibus prudentibus, & qui usu rerum consilioq; multum ualeant. Hæc enim, inquit, omnia uidere, & de ipsis quid uerum sit statuere, est res magni momenti, interestq; multum reip. hoc aut illud probare. Cùm res igitur tam obscura difficilisque sit, omittatur nunc à nobis, & alij tempori magis tantæ quæstioni explicandæ apto reseruetur.

ἱππόδαμος.)Milesius, nõ autem Italicus ille Pythagoræus, cuius Remp. satis bene constitutam fuisse ex Fragmentis, quæ apud Stobæum supersunt, uidere licet.

τὴν τῶν πόλεων διαίρεσιν.)Qua ratione in regiones diuiderentur.

καὶ τῶν πειραϊκὰ κατὰ τέμε.)Piræus portus Athenienſium è tribus celeberrimus, longo muro urbi Periclis opera coniunctus. Quid ergo hoc, quòd Piræum à reliqua urbe seiunxit Hippodamus, ne nautica turba & strepitu & moribus suis reliquæ ciuitati molesta esset? Architectũ autẽ fuisse Hippodamũ ex lib. 7. c. 11. colligere licet, ubi modi ædificãdi Hippodami meminit.

ἐσθῆτι εὐτελεῖ.)Vestis preciosa, pellibus fortasse suffulta. Sepulueda εὐτελεῖς legendum putat.

εἰς τρία δὲ μέρη.)Diuisionem hanc conseruauit Stobæus tit. de Repub. *Φαμὶ δ' ἐγὼ εἰς μοίρας τρεῖς διεσᾶσθαι τὴν σύμπασαν πολιτείαν· καὶ μίαν μὲν εἶναι μοῖραν τῶν ἀναθῶν κυβερνώντων τὰ κοινὰ, δευτέραν δὲ τῶν σιωμένων, τρίτην δ' τῶν ἐκπληρώσει καὶ χρησίμα τῶν αὐαγκαίων. ὀνομάνω δὲ τὸ μὲν πρῶτον ταλῶδος, βελευτικὸν· τὸ δὲ δεύτερον, ἐπίκερον· τὸ δὲ τρίτον, βαύαυσον.* & aliquanto post, *τῶ δὲ βαναύσῳ καὶ βιοπονητικῶ, τὸ μὲν ἐσι γεώπονον, καὶ ὡδὲ τὰν κατεργασίαν τὰς χώρας καταχολέμμον· τὸ δὲ τεχνητικὸν, ὄργανα καὶ ἐπιμαχανήματα τοῖς τῶ βιω πράγμασιν ἐκπορεζόμμον· τὸ δὲ μεταδαλικὸν καὶ ἐμπορικὸν, ὃ τὰ μὲν ἐν τᾷ πόλει ὠθεισιάζοντα ἐπὶ τὰν ξένιαν ἀφίσται, τὰ δὲ ἀπὸ τᾶς ξένας ἐς τὰν πόλιν.*

πινάκιον.)Sic Areopagitæ olim sentẽtias tabellis inscriptas in urnam conijciebant, ne quæ à quo lata esset intelligi posset. Apud Romanos similiter nota condemnationis erat C litera, uel ⊙ græcum: absolutionis A, incertæ sententiæ N L. quasi nõ liqueret. Cicero pro Milone aliam tristem, aliam salutarem appellat. Ex Valerio quinetiam constat, Trib. plebis intrare curiã non licuisse, sed ante ualuas positis subsellijs decreta patrum examinasse, & si quæ approbassent, T literã subscribere solitos.

ὠδὲ τῶν εὐεργετούντων.)Io. Leo lib 8. descriptionis Africæ Babylone (quæ Cayrus hodie dicitur, hanc legem seruari scribit, ut quicunque mechanicum opus aliquod inuenerit, ueste aurea ornatus in pompa ducatur, & à collegis suis stipem accipiat honorariam.

ἐσι δὲ καὶ ὧν ἀθλώσας.)Ex instituto Solonis Polycrates quinetiam Samiorum tyrannus matres eorũ, qui in bello cecidissent, ditioribus alendas tradidit. Alexander Magnus Macedonum demortuorum liberis stipendia parentum adiudicauit, teste Plutarcho.

καὶ ξενικῶν, καὶ ὀρφανικῶν.)Magistratus curent publica primùm, inde priuata, non ciuium singulorum (illorum enim est sua curare) sed uel orphanorum puerorum (qui per ætatem nondum rebus suis prouidere possunt) uel hospitum (qui propter peregrinitatem ciuium reliquorum iniurijs expositi sunt) In sacris certè uiduarum, pupillorum & peregrinorum curam iudicibus seriò commendat Dominus.

ἐν δὲ τοῖς δικαστηρίοις.)In iudicijs forensibus non conferre, sed proferre sententias unumquẽque secundùm iuris scripti formulam oportet. In arbitrarijs uerò non secundùm ius scriptum, sed secundùm ius æqui boni decernere, & propterea sententias inter se conferre licet, more Græciæ. Heluetiorũ is mos est, lite primùm intentata ad arbitros partes reijcere, nec, nisi ab ijs componi nequeat, redire iubere: seu quia magis populare est arbitrio quàm iudicio rem transigi, seu quia τὸ ἐπιεικὲς scripti iuris κατόρθωμα esse. ἢ Δι' ὃ καὶ ὁ νόμος ἐλλείπει, lib. 5. Ethicorum Arist. docuit: ut quo minus explicata habentur iura, eo frequentiore & accuratiore egeant interpretatione. Quam ipsam quoq; ob causam iudices nostri non modò arbitraria iudicia forensib. interponi dedignantur, sed ipsi inter se de ferenda sententia consultant, & si uideatur, aliorum quinetiam consilia seorsim expiscantur.

ἰατρικὴ κινηθεῖσα.)Locus de Medicina noua multum diuersa à ueteri, extat apud Platonem lib. 4. de Rep.

ἐπὶ μίαν τάξιν.)Quinimo κυριωτάτην πασῶν. Vti lib. 1. Ethicorum cap. 1. docuit.

ὁμοίως ἔχειν.)Videlicet, Rempub. quoq; & leges mutationi obnoxias esse. Plato lib. 3. de Legib. & Polybius lib. 6. incrementa Rerumpub. gradatim enarrant.

ἐσιδηροφορεῖντο.)Græci ob assiduas & repentinas nefariorum hominum incursiones & insidias semper armati incedebant. Cuius moris meminit Thucydides lib. 1. & primos Athenienses diuisis in certas curias populis ad mansuetiorẽ magisq; ciuilem uitam traductos fuisse.

πὰς γυναῖκας ἐωνοῦντο.)Quod ex Homero Iliad. α. liquet, ubi commutantur etiam uxores pro alimentis.

τὰς ἀρχαίας νόμους.)Idem Plato in Minoe exemplo funeris ostendit, cui præficæ adiungebantur, quæ plorarent: item sepulturę, quòd domi quisq; suæ suos conderet mortuos.

κύμη.)Cumæ uariæ. Aeolicæ, Ionicæ, Italicæ. Quásnam intelligit?

εἴτε γηγενεῖς.)Disiunctiuè loquitur. Siue è terra nati sint, cùm prius non essent (si cum Platone sentiẽdum est, qui mũdum aliquando cepisse in Timæo asserit. Athenienses se αὐτόχθονας esse gloriabantur, ex semine Vulcani in terram decidente. Cuius rei causa cicadis aureis, quod animal & ipsum γηγενὲς est, capillos ornabãt nobilitatis insigni. Vti idem Plato in Menexeno, & Isocrates in Panegyrico testãtur? An alludit ad Deucalionis & Pyrrhæ fabulam, qui iactis post terga saxis, mortale genus diluuio extinctum repararunt. Additur alterum membrum: Siue ab interitu aliquo incendij aut diluuij seruati (secundùm Arist. qui mundum æternum esse uoluit, lib. 8 Physicorum) ut proinde ij qui calamitates publicas euasere, sublatis cæteris omnibus ipsi primi hominum fuisse posteris uideantur (sic filiæ Lothi à Sodomitano seruatæ incendio uniuersum orbem conflagrasse, se solas cum parente superstites arbitratæ, ad incestam sobolis propagationem animos adiecerunt) seruatos in hunc modum, propter terrorem, quo concussi sunt, animis degenerare, & ut quam maximè semetipsas recolligant, filios tamen sibi multum dissimiles progenerare, & proinde seculum rude & indocile succedere, uirtutis & sapientiæ exercitijs è medio sublatis, propè necessariũ est: quoad reparato rursus hominum genere, artes & disciplinæ omnes, quæ à singulis non poterant, multorum simul studio & industria inueniantur, excolantur, & communicentur.

ὥσπερ γὰρ καὶ ὠδὲ πὰς ἄλλας τέχνας.)Idem Plato in Politico.

καθόλου γὰρ αὐαγκαῖον.)Eaq; propter τὸ ἐπιεικὲς τῶ νομίμω δικαίω κατόρθωμα esse dixit lib. 5. Ethicorum, cap. 14.

εὐλαδέας αὖ δόξειεν εἶναι πολλῆς.)Plato lib. 4. de Repub. mutationem legum facilem reprehendit. Et 7. de Legibus mutationem omnem periculosam esse docet.

καὶ τὸ παράδειγμα τῶν τεχνῶν.)A Platone in Politico & Minoe adductum. Idem repetit lib. 3. c. 12.

ἐὰ μὴ Δι' χρόνε πλῆθος.)Sic consuetudo in naturam transit. Hinc illud in Ethicis, *φημὶ πολυχρόνιον μελέτην ἔμφυτον φίλεκ δὴ.*

ἢ πόσι.)Plato lib. 1. de Legibus ijs tãtùm, qui quadraginta annos excesserint, legum examinandarum potestatẽ facit.

ἄλλων γάρ ἐσι καιρῶν.)Prolixa in utranq; partem de legum mutatione disputatio ad com pertinet Encyclios, de quib. lib. 1. Ethicorum aliquid diximus.

HIPPO-

HIPPODAMI Milesij, Eurypho[n]tis F. Resp[ub]. ex commentitijs superest examinãda. Eam igitur Aristoteles

- Historicè primùm recenset, ueluti per comparationẽ, & conatũ eius magnũ quidem, sed studio potius nouitatis quàm ueritatis niti innuit. Hippodamus enim
  - Vti in cæteris rebus nouitatis sectator fuit, tum in
    - Mechanicis. Namq; Ciuitatum diuisionem inuenit (an quia ciuitates in certas regiones diuisit? an quia domos non sparsim, sed seriatim, ad plateas dirigendas, ædificare docuit?) & Piræum portum Athenienſium à reliqua urbe muro separauit. N. 1.
    - Practicis, morum insolentia, quam corporis ornatu & uestitutu precioso ostẽdebat. N. 2.
    - Theoricis, totius naturæ curiosus indagator & innouator. N. 3.
  - Ita quoq; in rebus Politicis uersatili ingenio excitatus, aliquid nouare aggressus, primus ex eorum numero, qui Remp. nunquam attigerũt, de Reipublicæ optima constitutione commentari aliquid ausus est. N. 4. Præcipua ergo illius statuta, quæ à reliquis differre uidentur, enarrat. N. 18. Videlicet quædam pertinentia ad Reip.
    - Materiam, nimirũ ad
      - Ciues qui incolunt. Horum in
        - Genere multitudinẽ decẽ millibus circumscribit. N. 5.
        - Specie tres facit ordines, Opificum scilicet, Agricolarum, & Militum. N. 6.
      - Regionẽ quam inhabitant. N. 7. Quã diuidit in
        - Sacram, sacrorum sumtibus destinatam.
        - Profanam tum
          - Publicam.
          - Priuatam.
    - Formam respectu Rerum, hoc est, tum eorum quæ
      - Fieri debent uel non debent, de quibus leges ponuntur, trium generum, ut ille putabat, ex subiectæ materiæ diuersitate. Nu. 8. aut enim uersantur circa iniurias, quæ hominem
        - Tollunt, circa Cædes. φόνου &.
        - Nõ tollũt, sed illi tamen uel inferunt
          - Damnum corporis (ut mutilatiões) aut fortunarũ, ut furta, sacrilegia. βλάβη.
          - Ignominiam, contumeliam. ὕβρεις.
      - Facta sunt
        - Genera tria, pro iniuriarum, ut paulo antè, diuersitate: addidit his quartum tribunal, ex delectis senioribus, ad quos causæ omnes, quæ non rectè diiudicatæ uiderentur, referri possent ex prouocatione. N. 9.
        - Malorum quidem Diiudicationem. Ergo cõstituit iudiciorũ Formam in ferendis sententijs. Neq; enim uiua uoce sententias à iudicibus proferri, sed in tabella describi uolebat, trium generum. Nam si simpliciter absolueret, uacuam porrigebat: si simpliciter condemnaret, tabellæ inscribebat: sin partim damnaret, partim absolueret, causam eius rei addebat. N. 10. A contrario incommodo hoc ipsum confirmabat. Nam modum iudiciorum uulgo receptum, simpliciter absoluendi uel condemnandi reos, ad periurium necessariò perducere iudicem putabat, si iuxta allegata & probata, ut uulgò loquuntur, iudicans, altero petente, V. G. centum, altero L. tantùm confitente, simpliciter absoluere uel condemnare oporteat. N. 11.
    - Bonorũ Remunerationem. Statuit ergo leges de præmijs tribuendis
      - Prudentiæ in inuenienda re aliqua ad ciuitatis commodum pertinente. N. 12.
      - Fortitudini eorum, qui in bello pro patria occubuissent, ut filij eorum ex publico alerentur. N. 13. Quod decretum nouum tunc erat. At hodie non Athenis tantùm, sed in plurib. quoq; alijs ciuitatib. seruatur. N. 14.
    - Personarum, Magistratuum uidelicet. De horum
      - Electione. Magistratus omnes à populo eligi uoluit. N. 15. Populum autem intelligit tres illos ordines supradictos. N. 16.
      - Officio, respectu personarum diuerso. N. 17. Nimirum ut ciuibus singulis ea quæ sua sunt curantibus, ipsi tanquã custodes quidem curã habeant tum rerum
        - Communium ciuitatis.
        - Priuatarum, quæ pertineant uel ad
          - Orphanos ciuium, qui propter ætatem sua nondũ curare queũt, Reip. olim membra futuri.
          - Peregrinos, ne à ciuibus per uim dolúmue circumueniantur.

Philosophicè singillatim examinat. Vide in seq. signum A a.

Ciuium ordinibus ab illo positis. Num. 19. Quandoquidem partitio Hippodami turbulenta uidetur esse. Nu. 41. Vide in sequent. signum B b.

Aa. Præcipua capita innouationis Hippodameæ examinat. Et enim dubitari potest & de Iudicijs. Tertiã formam ferendorum suffragiorum reprehẽdit Arist. (qua non simpliciter absoluere uel condẽnare, sed partim absoluere, partim condemnare permittebat Hippodamus: tũ Directè, partim respectu Efficientis, quòd à iudice sit aliena, & arbitri propria. Nu. 42. Declarat. Etenim in iudicio Arbitrario uirorum bonorum, & quidem complurium, quandoquidem ex æquo & bono rem cognoscunt, licet consilia inter se conferre, & sententiam mediam pacis & concordiæ causa amplecti. N. 43. Est enim arbiter medius quodammodo inter utramq; partem, & personas etiam respicit.

Forensi, quandoquidem ex iure scripto, & ex ipsius causæ in utramq; partem agitatione rem cognoscunt, non licet consilia conferre, nec sententiam mediam, sed uoris extremam uoluntatem sequi & iudicare. Vt proinde lege etiam apud quosdam de hoc caueatur, Ne iudices consilia inter se conferant, cùm non Personas, sed Res tantùm & ius cuiusq; spectent. N. 44.

Adiuncti, quòd sit turbulenta admodum futura, ratiocinatione talit

Quo plures magisq; contrariæ erunt iudicum sententiæ, eò turbulentiora erũt iudicia.

Atqui in Hippodamea hac iudiciorum suffragatione & plures & maximè contrariæ sunt iudicum sententiæ. Declarat. Illius namq; permissu iudices sententiã uel

Diuidẽt, partim absoluendo, partim condemnando. N. 47. Diuisio rursus duũm generum. Aut enim sententiam diuident respectu

Partium tantùm. Nimirũ si petente actore xx minas, iudices decem tantùm deberi pronuncient. N. 45.

Ipsorum met iudicum inter se. Vt si petẽte actore xx minas, illas nõ deberi quidem omnes consentiant, sed rursus dissentiãt, quòd alij quinq;, alij quatuor tantùm deberi existimẽt. Num. 46.

Non diuident, sed simpliciter intenta lite uel

Absoluent. N. 48.

Condemnabunt. Num. 49.

Ergo in Hippodamea hac suffragatione turbulentissima erunt iudicia. N. 50.

Obliquè argumento eius respondendo, quo tertiam hanc suffragandi rationem permittebat, ne iudices periuri euaderent:

Qui deo rectè aduocato se rectè & ex animi sententia iudicaturum affirmat, at sciens uolensq; postea contrariu n eius, quod reuera sentit, pronunciat, is periurus iudex euadit. N. 53.

At nunc lite simpliciter xx minarum intentata (quas sibi deberi actor affirmat, reus se debere negat) si iudex uel deberi, uel non deberi pronunciet, contrarium eius quod reuera sentit non pronunciat. Ratio: Neq; enim nihil omnino deberi, sed non deberi xx minas pronunciat. Suspicatur quidem, uel etiam certò scit, decem deberi: tamen quia de iure eorum quæ prolata sunt, nõ autem quæ proferri debuerunt, quæritur, hac sua sententia, quòd xx non debeantur, sibijpsi non erit contrarius, etiamsi actor porrò alteram litem intentare uelit. Nam uiginti non deberi, & decem deberi, non sunt cõtradictoriæ, sed simul ab eodem tempore eodem cogitari possunt, simul tamen pronunciari non debent, ne præter litis contestationem uideatur iudicasse. N. 52.

Ergo lite simpliciter intenta xx minarum, si uel deberi uel non deberi simpliciter iudex pronunciet, periurus non erit. N. 51.

Inuẽtis nouis, & præsertim legibus nouis. Iis qui legem nouã inuenissent præmia constituere impugnat Aristoteles tum in

Specie ab Effectu. Tam periculosum est huiuscemodi morem nouandarum legum lege introducere, & ad innouationem animos ciuium accendere, quàm speciosum esse uidetur auditu. N. 54. Ratio: Nam criminationibus & æmulationibus fenestram patefacit, quando sub prætextu boni publici, aut ambitione aut inuidia moti alij, leges aliorum de gradu deijciendo, ipsi suas substituere uolent: ut hinc proinde orituræ sint seditiones & mutationes Reipublicæ. N. 55.

Genere: quandoquidem hoc placitum pendet ab alio problemate ambiguo, necdum deciso, Vtrum leges à maioribus acceptas expediat mutare. Nu. 56. Cuius quidem problematis ambiguitatem

Accommodat suo instituto:

Si ambiguum est, utrum leges ueteres sint mutandæ: ambiguum etiam erit, utrum præmiũ an pœna ei, qui legem nouam inuenerit, debeatur.

Sed illud est. Dubitatur enim in utramq; partem, utrum leges mouere, an immobiles permanere præstet. N. 57.

Ergo etiam ambiguum erit, utrum præmia mutanti legem sint danda. N. 58.

Declarat. Vide in sequent. signum C c.

Bb. Quod ipsum ostendit

Generatim partim

Directè: quandoquidem Reip. participes facit multũ inter se differentes & Agricolas & Opifices & Milites, N.20. Vt sit talis syllogismus:

Qui honoribus ex æquo non participant, nunquam inter se beneuoli sunt futuri, nec Reip. curam ex æquo habituri. N.25.

At Reipub. Hippodameæ ciues honoribus ex æquo nõ participãt. Demõstrat:

Libertate inæquales, honoribus ex æquo participare nequeunt.

At ciues Hippodamei libertate sunt inæquales. Deducit:

Debiliores potentiorum & armis instructorum ferè serui esse solent, & minori libertate fruuntur.

At in Hippodamea rep. Agricolæ debiles sunt, cùm armorũ facultatem non habeant, etsi agros possideant: Opifices neq; arma neq; agros habent. N.21.

Ergo in Hippodamea rep. Agricolæ & Opifices Militum serui erunt, & minori libertate quàm illi fruentur. N.22.

Ergo ciues Hippodamei honoribus ex æquo non participabunt. N.23. Sed Milites totius Reip. gubernacula tum domi tum foris tenebunt. N.24.

Ergo Hippodamei ciues nunquam inter se beneuoli, neq; Reip. ex æquo studiosi futuri.

Obliquè per anthypophoram. Obiectionem

Proponit. Respõdeat Hippodamus: Non opprimi à militibus & illis seruire uolo reliquos, sed tãtùm uiribus inferiores esse. N.26.

Confutat talt ratione:

Si milites numero uincant reliquos ciues, frustra in Reipub. supplementum reliqui admittentur. Sic in Rep. Spartana cùm ciues omnes arma tractarent, mechanicis in Rep. locum dare non erat necesse.

At si milites potentiores esse debeant agricolis & opificibus in Rep. Hippodamea, non armis tantùm instructi, sed numero quoq; illos uincere debent, uti hostibus externis pares esse queant. N.27.

Ergo si milites potentiores sint in rep Hippodamea, non opus erit ad ciuitatis supplementum, uel agricolis uel opificibus tanquam ciuibus, sed tanquam seruis & appendicibus quibusdam. N.28.

Specià-tim in ordine Agricolarum, quẽ superfluum & inutilem fore putat Arist. in Hippodamea Rep. N.29. Deductio talis est per comparationem:

Opifices Reip. pars necessariò statui debẽt, quorũ & opere & operа ciues fruũtur. N. 30. Ratio. Nam neq;

Ciuitas ipsis carere potest, ob quotidianam uitæ necessitatem, cui non uno certo anni tempore remedium afferri potest (quemadmodum de alimentis certo anni tempore, per messem & autumnum prospici potest) sed singulis ferè horis nunc huius tunc illius mechanici operis usus requiritur. N.31.

Opifices ipsi extra ciuitatem se sustentare possunt: quãdoquidem quo plures eorum opera assiduè utuntur, eò facilius uictum sibi comparant. N.32.

Agricolæ ecõtrà non necessariò ciuitatis pars statui debent (cùm ciuitas operis ipsorum carere queat: etsi illorum operib. carere nequeant, & ipsi etiã ciuitate carere queant, ruri habitantes) siue colant (ex Hippodami diuisione suprà n.7. instituta) agros

Pro-prios, tali ratione:

Si agricolæ cæteris ciuibus de suo alimenta darent, ciuitas illis carere non posset, & per consequens pars ciuitatis essent. N.33.

Nunc uerò ex Hippodami instituto agricolæ de proprijs agris alimẽta cæteris ciuibus nisi precio non dabũt: ut hac ratione nil referat, "agricolas inquilinos habere, aut frumentum à uicinis petere. N. 34.

Ergo ex ipsiusmet Hippodami instituto agricolis ciuitas carere poterit.

Cõmunes. Agros enim cõmunes colẽt uel

Milites ipsimet. Et sic Milites & Agricolæ unum & eũdem ordinem constituent. N.35. Quod tamen est contra mentem Hippodami. N.36.

Alij quidam, & uel rustici

Diuersi à prioribus illis, quos tertium ordinem ciuium constituit. Et sic quartus hic ordo erit ciuitatis, à Reip. tamen administratione alienus. N.37.

Iidem cũ prioribus illis. N.38. At sic oritur rursus duplex difficultas tum respectu

Adiuncti sumtus. Namq; ijdem rustici proprios agros & agros publicos colere ijsdem seruis & una sola familia non poterunt, sed geminare operas cogentur. Pluribus operis plus alimenti, duplici familiæ duplicia alimenta debebũt. Quomodo igitur ager idem hisce omnibus sufficiet? N.39.

Causæ. Quòd si omnino ijsdem rusticis ut proprij sic publici agri cultum putat committendum, quid opus erat ab initio statim agrũ diuidere in publicũ & priuatũ: & nõ potius omnẽ inter agricolas ex æquo diuidere, ita ut ex eo fructuũ perceptoriũ partem unã publicis horreis in usum militum & opificum, partem reliquam, priuatis horreis in usum proprium inferrent? Hæc sanè ratio compẽdiosior minusq; turbulenta extitisset. N.40.

Si reliquæ scientiæ & artes mutationem admittunt pro ratione temporium, locorũ, personarum: politica similiter, omnium scientiarum princeps, cuius pars est νομοθετικὴ, admittet eandem.

Genus totum ipsarũ legum, à pari. N. 60. Tali ratiocinatione:

Atqui reliquæ scientiæ mutationem admittũt, uti Plato in Politico & Minoe docet. Nu. 61. In

Specie quidem

Medicina multum diuersa est ab ea quã primus Aesculapius & filij eius tradidere, quæ chirurgica tota erat, teste Platone lib. de Legib. N. 62.

Gymnastica, quæ cũ primis tẽporibus uel nulla uel rudis admodũ fuerit, posteriore ætate ad cumẽ suæ perfectiõis apud Græcos deuenit. N. 63.

Genere uerò omnes artes & facultates ut incremẽto & decremento, sic uarijs sunt mutationibus obnoxiæ. N. 64.

Ergo etiam Politica tum aliàs tum quoad leges præsertim mutationi erit obnoxia. N. 65.

Si experientia duce ueteres leges ut simplices & barbaricæ sensim mutatæ fuerunt, nil prohibebit eas etiam quæ nondum sunt mutatæ aliquando mutari.

Arqui illud est. Nam ueteres leges Græcæ simplices admodum & barbaricas fuisse, Nu. 67. & propterea mutatione dignas, ostendit exemplo legis tum

Vniuersali. Nam Græcis olim etiã domi armatis incedere, & uxores alterum ab altero emere mos erat. N. 68. Quod ipsum ueteribus quoq; Danis in usu fuisse Saxo testatur.

Particulari Cumensium, quæ cædis reum damnabat, si accusator domesticos testes aliquot è suis cognatis adduxisset. N. 69. Qualis Clagefurtina Carinthiæ: ubi furti accusatus suspenditur, causa examinata inde si innocẽs deprehendatur, honorifice sepelitur.

Ergo etiam eas, quæ nondum sunt mutatæ, mutare licebit.

Leges malæ uel mutari debent penitus, uel in meliores commutari. Ratio. Is enim legis finis est, ut per eam Resp. utilitati prouideatur, non autẽ ut auctoritas à maioribus accepta seruetur. N. 70.

At ueteres leges magna ex parte uel stultiæ uel malæ sunt. Ostenditur

Quales legislatores, tales leges esse solent.

At primos illos homines, siue è terra nati, siue ex interitu aliquo seruati sint. stupidos fuisse, nullo adhuc rerum usu eruditos, probabile est. Num. 71.

Ergo etiam leges eorum tales fuêre.

Ergo ueteres leges pleræq; mutandæ fuerunt. N. 72.

Esse. N. 77. argumentis uarijs. Quorũ alia pertinẽt ad

Experientia N. 66.

Rationes

Vetustissimas. Argumentis duobus, altero ab

Si leges scriptæ omnia accuratè complecterentur & explicarent, nunquam mutandæ forent, uel corrigendæ.

Recentiores. Ratiocinatio talis est:

At non illud. Demonstratio talis

Quarumcunq; artium traditio est uniuersalis, usus uerò particularis, illarum præcepta nunquam ita accuratè tradi possunt, quin exceptioni locus sit.

Atqui legum

Traditio siue latio uniuersalis est. N. 75.

Exercitatio est singularis. N. 76.

Ergo leges nunquam ita accuratè poni poterunt, ut omnia complectantur. N. 74.

Ergo mutandæ erunt aliquando & corrigendæ. N. 73.

Species legum, numerum ad leges

Absolutè quidem ex aliorum sententia. Nu. 59. Leges scilicet uel mutandas

Non esse. N. 78. Vide in seq. signum D d.

Cc. De legum igitur mutatione disputari posse uidetur

Secundùm quid, ex sententia, ut uidetur, Arist. partim scilicet mutandas, partim non mutuandas esse. Quam disputationem

Proponit, à ueritate nõ alienã uideri. N. 88. Si uidelicet cõsideretur respectu

Materiæ, Quando mutandæ sunt, nũ oẽs, num aliquæ tantùm, num in quauis Republica mutari debeant. N. 86.

Efficientis, Num à quouis mutatio illarum proponendæ sit (ait Hippodamo placuit) an sapientiss. tantùm & optimis committenda. N. 87.

Reijcit in aliud tempus atq; locum. N. 89.

Dd. Leges semel positas mutari non debere, uel saltem non facilè mutandas esse, ostẽdi potest partim

- **Directè, ab Aduncto:**
  - Quando *plus mali quàm boni mutatio legis affert, legem non mutare præstat.* N. 79.
  - Atqui *plus mali interdum quàm boni, mutatio legis affert: quando scilicet lex quidem mala tollitur, at reliquarum legum bonarum auctoritas hac occasione conuellitur, ciuibus sensim mutationi legum, quæ sacrosanctæ esse debebant, assuescentibus. Quæ assuetudo nouitatis multorum deinceps malorum fomes esse poterit.* N. 80. *Quod utinam ne in religionis negotio quotidie experiremur.*
  - Ergo *legem malam aliquando non mutare præstabilius est, & ferendam potius tum legumlatoris tum magistratuum errata quædam, quàm studio nouitatis fenestra patefacienda.*
- **Obliquè, generalis syllogismi contrarij suprà n. 61. positi paralogismum ostendendo.** N. 81.
  - *Quorum mutatio diuersa habet effecta & adiuncta, eorundem mutationis eadem ratio esse non potest.*
  - **Atqui** *Artium mutatio & Legum mutatio diuersa habent effecta & adiuncta.* N. 82. *Etenim mutatio*
    - **Legis** *cuiuslibet*
      - **Respectu** *reliquarũ legum, efficit ut illarum quoq; auctoritas conuellatur. Quod sic ostenditur:*
        - *Quæ usu uires acquirunt, & auctoritatem, ea leui de caussa loco mota reliquorum quoq; uires labefactant usu constantium.*
        - **At** *leges usu uires acquirunt.* N. 83. *Apud maiorẽ scilicet uulgi partẽ, quod propter impotẽtiam cupiditatũ non magis ratione, quòd aliquid honestum sit, quàm necessitate, quòd non liceat, moueri, & in officio contineri potest.*
        - **Ergo** *leges semel loco motæ, cæterarum quoq; auctoritatem dubiam facient, earumq; uim debilitabunt.* Numero 85.
      - **Per se adiunctam habet difficultatem. Ratiocinatio uidetur subesse talis:**
        - *Quæ longo tempore radices egere, non facilè euelli possunt.*
        - **At** *lex longo tẽpore radices egit.* N. 84.
        - **Ergo** *lex non facilè mutari potest, nec absq; magno motu. Vnica lex agraria quantas Romæ turbas dedit?*
    - **Artis**
      - **Respectu** *reliquorum eiusdem artis præceptorum, uel non conuellit illa, uel saltem sine magna perturbatione, cùm ratione constet potius quàm usu. Nam usu quidem artis præcepta constituuntur & declarantur, at ratione interim confirmantur, & formam artis acquirunt. Hoc enim differt Artifex ab Empirico.*
      - **Per se non est difficilis,** *utpote quæ rectæ rationis assensum tantùm requirat. Sic alias alijs philosophorum sectis successisse absq; sanguine constat.*
  - **Ergo** *Artium & Legum mutationis non eadem ratio est statuenda.*

CAPVT IX.

Lacedæmoniorum Respub. examinat.

DE[1] rep. autem Lacedæmoniorum & Cretũ, fermè autẽ & de alijs rebus p. duæ sunt animaduersiones: una[2] qdẽ, si quid bene, uel nõ bene cõstitutũ est, ad optimũ ordinẽ referentibus: altera[3] aũt, si quid ad suppositionem & modum aduersatur propositæ sibi ipsis

ΠΕΡΙ[1] μὲν τῆς λακεδαιμονίων πολιτείας, καὶ τῆς κρητικῆς, σχεδὸν ἢ καὶ πρὸς τὰς ἄλλων πολιτειῶν, δύο εἰσὶν αἱ σκέψεις. μία[2] μὲν, εἰ καλῶς, ἢ μὴ καλῶς, πρὸς τὴν ἀρίστην νενομοθετημένην τάξιν. ἑτέρα[3] δ', εἰ πρὸς ὑπόθεσιν καὶ τὸν τρόπον ὑπεναντίως τῇ προκειμένῃ αὐτοῖς

DE[1] Lacedæmoniorum autẽ & Cretum rep. & propemodum de alijs, duo sunt uidenda: quorũ[2] unũ est, sit ne aliquid in eis rectè, an secus, ad optimam reip. administrandæ descriptionem, legibus constitutum: alterum[3] sit ne aliquid, spectato reipub. proposito & modo, ita constitutum, ut repugnet ei reip. administrãdæ formæ, quam sibi propo-

reipublicæ. Opus [4] igitur esse ciuitati, quæ debet regi bene, à necessarijs operibus uacationem adesse, cõsensus omnium est. Quomodo [5] autem hoc contingat, non facilè est adipisci: Thessalorum [6] enim penestia sæpe imposuit Thessalis, & [7] eodem pacto Ilotes Laconibus. Tanquam [8] enim in insidijs manentes, expectant grauem aliquem casum ipsorum. Cretibus [9] autem nihil adhuc tale contigit. Causa [10] autẽ forsitan est, quòd uicinarum ciuitatum, etsi bella gerunt inter se, nulla socia sit deficientibus: quia minimè conducit illis, periœcos & ipsis habentibus. Laconibus [11] autem uicini omnes erant hostes, Argiui, & Messenij, & Arcades. Nam [12] & Thessalis ab initio deficiebant, quia bellum adhuc gerebant cum propinquis Achæis, & Perrhæbis, & Magnetibus. Videtur [13] autem si nihil aliud, ratio certè regendi ipsos ardua esse, quo pacto decet uersari cum illis. Si [14] namque remissius habeantur, contumelioſi fiunt, atq; æquum putant, ut æquali loco cum eris habeãtur: sin [15] autem miserè uiuant, insidiantur, & odio prosequuntur. Planum [16] igitur est, non inuenisse optimũ modum, quibus hoc contingit in Ilotia curanda. Præterea [17] remissio circa mulieres & ad reipub. finem detrimentosa est, & ad uitam beatam ciuitatis. Quemadmodum [18] enim domus pars est uir & uxor: ita [19] propè accedere ciuitatẽ, ut bifariam dissecta sit, in numerum uirorum & mulierum, existimandum est. Quare [20] in quibuscunque rebus pub. uitij in se multum continet, quod ad mulieres facit, dimidium ciuitatis existimandum est incorrectum esse. Quod [21] illic usu uenit. Nam [22] cùm totam ciuitatem legislator duram & patientem operum esse uellet, in uiris instituendis manifestò talis est: in [23] mulieribus uerò multum diligentiæ remisit: uiuunt enim intemperanter in omni genere intemperantiæ, & molliter. Quapropter [24] necesse est in huiuscemodi rep. diuitias in honore esse, præsertim si uiri sint in potestate mulierũ: quemadmodũ [25] est maior pars militariũ & bellicosarũ nationũ, exceptis [26]

τοῖς πολιτείας. ὅτι [4] μὲν οὖν δεῖ τῇ μελλούσῃ καλῶς πολιτεύεσθαι, τὼ τῶν ἀναγκαίων ὑπάρχειν σχολὼ, ὁμολογούμενόν ἐστι· τίνα [5] δὲ τρόπον ὑπάρχειν, ῥᾴδιον λαβεῖν. ἥτε γὰρ [6] Θετταλῶν πενεστία πολλάκις ἐπέθετο τοῖς Θετταλοῖς· ὁμοίως [7] δ' ἔχ τοῖς λάκωσιν οἱ εἵλωτες· ὥσπερ [8] γὰρ ἐφεδρεύοντες τοῖς ἀτυχήμασι ταραττοῦσι. τοῖς [9] δὲ τὰς κρήτας ἐδέν πω τοιοῦτον συμβέβηκεν. αἴτιον [10] δ' ἴσως, τὸ τὰς γειτνιώσας πόλεις, καίπερ πολεμούσας ἀλλήλαις, μὴ ἓν μίαν εἶναι σύμμαχον τοῖς ἀφεστηκόσι, διὰ τὸ μὴ συμφέρειν, ἐπ' αὐτὰς κεκλημέναις τοιούτοις. τοῖς [11] δ' λάκωσιν οἱ γειτνιῶντες ἐχθροὶ πάντες ἦσαν, ἀργεῖοι, ἐ μεσσήνιοι, ἐ ἀρκάδες. ἐπεὶ [12] καὶ τοῖς Θετταλοῖς καταρχὰς ἀφίσαντο, διὰ τὸ πολεμεῖν ἔτι τοῖς περιοίκοις ἀχαιοῖς, ἐ περραιβοῖς, ἐ μάγνησιν. ἔοικε [13] δ' καὶ εἰ μηδὲν ἕτερον, ἀλλὰ τόγε ἐπιμελείας ἐργῶδες εἶναι, τίνα δεῖ τρόπον αὐτοὺς ὁμιλῆσαι τρόπον. ἀνίεμενοί τε [14] γὰρ ὑβρίζουσι, ἐ τὶσων ἀξιοῦσιν ἑαυτοὺς τοῖς κυρίοις· ἐ [15] κακοπαθοῦντες ζῶντες, ἐπιβουλεύουσι, ἐ μισοῦσι. δῆλον [16] οὖν ὡς οὐκ ἐξευρίσκουσι τὸν βέλτιστον τρόπον, οἷς τοῦτο συμβαίνει τοῖς εἰλωτείαν. ἔτι [17] δ' ἡ τοῖς γυναῖκας ἄνεσις, καὶ τοὺς τὼ προαίρεσιν τῆς πολιτείας βλαβερὰ, καὶ τοὺς εὐδαιμονίαν πόλεως. ὥσπερ [18] γὰρ οἰκίας μέρος ἀνὴρ ἡ γυνὴ, δῆλον [19] ὅτι καὶ πόλιν ἐγγὺς τὰ δίχα διῃρῆσθαι δεῖ νομίζειν εἰς τε τὸ τῶν ἀνδρῶν πλῆθος, καὶ τὸ τῶν γυναικῶν. ὡς [20] ὲν ὅσαις πολιτείαις φαύλως ἔχει τὸ τοῖς τὰς γυναῖκας, τὸ ἥμισυ τῆς πόλεως εἶναι δεῖ νομίζειν ἀνομοθέτητον. ὅπερ [21] ὲκεῖ συμβέβηκεν. ὅλως [22] γὰρ τὼ πόλιν ὁ νομοθέτης εἶναι βουλόμενος καρτερικὼ, κατὰ μὲν τὰς ἄνδρας φανερός ἐστι τοιοῦτος ὼν· ἐπὶ [23] δὲ τ' γυναικῶν ἐξημέληκε. ζῶσι γὰρ ἀκολάστως τοὺς ἅπασαν ἀκολασίαν, καὶ τρυφερῶς. ὡς [24] ἀναγκαῖον ὲν τῇ τοιαύτῃ πολιτείᾳ τιμᾶσθαι τὸν πλοῦτον, ἄλλως τε κὰν τυγχάνωσιν γυναικοκρατούμενοι· καθάπερ [25] τὰ πολλὰ τῶν στρατιωτικῶν καὶ πολεμικῶν γενῶν, ἔξω [26]

proposuerunt. Ei [4] *igitur ciuitati, cuius administratio recta sit futura, necessariorum munerũ uacationem esse oportere, cõuenit inter omneis: sed* [5] *quomodo esse oporteat, non est facile intelligere. Nam* [6] *& Thessalorum seruitium, quam illi penesteam nominant, sæpe in Thessalos irruit atque inuasit: itemq;* [7] *Elotes in Lacedæmonios. Nam* [8] *perpetuò ueluti casibus eorum aduersis insidiantes imminent. Cretensibus* [9] *autem nihil dum tale accidit. Causa* [10] *autem huius rei fortasse est, quòd nulla finitimarum ciuitatum, quamuis inter se bellum gerant, præbeat se belli sociam, auxiliúmue ferat seruis in dominos conspirantibus, & à ciuitate deficientibus: ideo quòd non sibi expediat illis auxilium ferre, ut quæ etiam ipsæ populis à se alienis cinctæ sint. Lacedæmonys* [11] *autem finitimi erant inimici atque infesti, Argiui, Messenij, Arcades. Nam* [12] *& à Thessalis initio serui desciuerũt, propterea quòd bellum etiam tum cum accolis Achiuis, Perrhæbis, Magnetibus gerebant. Videtur* [13] *autem etsi nihil aliud, at certè diligentia & cura magni negoty esse, quomodo se aduersus eos gerere oporteat. Nam* [14] *si agatur cum eis liberalius ac dissolutius, libidinosè ac petulanter uiuunt, & cum dominis de dignitate cõtendunt: sin* [15] *tractentur asperius, uiuantq; laboriosè & miserè, in dominos perniciem moliuntur, eosq; oderunt. Ex* [16] *his igitur intelligere licet, eos qui in hæc mala incidunt propter seruitium, quam Elotiam appellant, non reperisse optimam reip. administrandæ formam. Præterea* [17] *uerò remissio & indulgentia in mulieres, & ad consilium, quod ceperunt de sua rep. administranda, & ad beatitudinem ciuitatis, inutilis ac damnosa est. Quemadmodum* [18] *enim domus partes sunt uir & mulier: ita* [19] *scilicet & ciuitatem existimare oportet in duas partes æquales esse diuisam, in uirorum & mulierum multitudinem. Quare* [20] *quibuscunq; in reip. administrandæ formis id, quod ad mulieres pertinet, malè habet, in eis dimidium ciuitatis existimandum est non esse legibus temperatum: quod* [21] *illic euênit. Nam* [22] *cùm totam ciuitatem lator legũ uellet ad tolerandos & perferendos labores esse fortem ac robustã, in uiris quidem perspicuè quod uolebat assecutus est: in* [23] *mulieribus uerò negligentem se præbuit. Viuunt enim intemperãter & luxuriosè, ad omne scilicet intemperantiæ genus solutæ atque effusæ. Itaq;* [24] *necesse est in tali reip. administrandæ forma plurimi fieri diuitias, maximè si uiri sub imperiũ et potestatẽ mulierũ subiũcti sint: quemadmodũ* [25] *multæ militares & bellicosæ nationes, præter* [26]

Celtis,

Celtas,

Celtis, & si qui alij populi palã coluerũt cũ marib. coitũ. Videt[27] aũt. qui primꝰ fabulã finxit, nõ insulsè copulasse Martẽ cũ Venere. Siue[28] enim ad cõsuetudinẽ mariũ siue feminarũ, perspiciũtur esse ꝓni cũcti huiuscemodi Quapropter[29] apud Laconas hoc extitit: multaq;[30] dispẽsabãtur à mulieribus, dũ potiebãtur imperio. Atqui[31] quid interest mulieres imperare, uel eos, qui imperiũ habẽt, pati sibi à mulierib. imperari? idẽ enim cõtingit. Cũ[32] aũt audacia utilis nõ sit ad aliquid cotidianorũ operũ, quòd si alicubi ꝓdest, in bello ꝓfutura uidebatur, maximè detrimentosæ ad has res Laconũ feminæ erant. Declararunt[33] aũt hoc, cũ Thebani incurrerũt cũ suis copijs in eorũ fines: utiles nãq; nulla in re fuerũt (quod in alijs quoq; ciuitatib. usu uenit) tumultũ aũt maiorẽ, quàm hostes attulerũt. Initio[34] aũt uidetur usu ueniisse Laconib. nõ sine causa mulierũ remissio. Extra[35] .n. suã propriãq; tellurẽ ꝓpter expeditiones lõgo tẽpore peregrinabãtur, bellũ gerẽtes cõtra Argiuos, & rursus Arcadas & Messenios. Cũ[36] aũt ociũ nacti erãt, semetipsos prębebãt legislatori, prius eruditos & informatos uita illa militari. Multas[37] .n. cõtinet in se partes uirtutis. Mulieres[38] qdẽ aiũt aggressũ fuisse Lycurgũ ꝓducere ad leges: postquã aũt illæ restiterunt, destitisse. Hę[39] igitur causę sunt eorũ, quę facta sunt. Quapropter[40] huius etiã erroris. Verũ[41] nos nõ hoc attẽdimus, cui decet ignoscere, uel nõ ignoscere: sed[42] de eo, qđ rectè factũ sit uel nõ rectè, solliciti sumus. Quę[43] aũt ad mulieres ꝓtinẽt, cũ se habẽt nõ bene, uidẽtur, ut dictũ prius est, nõ[44] solũ párere qddã, qđ minimè decet remp. ipsamq; in se spectatã inquinare: uerũetiã[45] iuuare aliqd ad amorẽ pecuniarũ inserẽ dũ in ciuitatẽ. Post[46] .n. ea, q̃ modò dicta sunt, accusaret aliqs, q̃ ualẽt ad inęq̃litatẽ bonorũ. His[47] nãq; cõtigit habere ualde amplũ patrimoniũ, his aũt ualde exile. Quapropter[48] ad paucos uenit ager. Hoc[49] aũt & legib. malè cõstitutũ est. Emere[50] .n. uel uendere agrum, uoluit nõ honestum esse, quod sanè rectè statuit. Dilargiri[51] uerò & relinquere, uoluit posse qui uellent.

κελτῶν· ἢ κἂν εἴ τινες ἕτεροι φανερῶς τετιμήκασι τὴν πρὸς τὰς ἄρρενας συνουσίαν. ἔοικε[27] γὰρ ὁ μυθολογήσας πρῶτος, οὐκ ἀλόγως συζεῦξαι τὸν Ἄρη πρὸς τὴν Ἀφροδίτην. ἢ γὰρ[28] πρὸς τὴν τῶν ἀρρένων ὁμιλίαν, ἢ πρὸς τὴν τῶν γυναικῶν, φάνονται κατακεκλιμένοι πάντες οἱ τοιοῦτοι. διὸ[29] παρὰ τοῖς Λάκωσι τοῦθ' ὑπῆρχε, καὶ[30] πολλὰ διῳκεῖτο ὑπὸ τῶν γυναικῶν διὰ τὴν ἀρχῆς αὐτῶν. κἀπὶ[31] τί διαφέρει γυναῖκας ἄρχειν, ἢ τοὺς ἄρχοντας ὑπὸ τῶν γυναικῶν ἄρχεσθαι; ταὐτὸ γὰρ συμβαίνει. χρήσιμος[32] δ' οὐσης τῆς θρασύτητος πρὸς ὀδὲν τῶν ἐγκυκλίων, ἀλλ' εἰ περ, πρὸς τὸν πόλεμον, βλαβερώτατον καὶ πρὸς τοῦθ' αἱ τῶν Λακώνων ἦσαν. ἐδήλωσαν[33] δ' ὅτε τοῖς Θηβαίων ἐμβολῆς. χρήσιμον μὲν γὰρ ὀδὲν ἦσαν, ὥσπερ ἐν ἑτέραις πόλεσι, θόρυβον δ' παρεῖχον πολὺν τῷ πολεμίων. ἐξ[34] ἀρχῆς μὲν δὴ ἔοικε συμβεβηκέναι τοῖς Λάκωσιν· οὐ λόγως ἡ τῶν γυναικῶν ἄνεσις. ἔξω[35] γὰρ τῆς οἰκείας διὰ τὰς στρατείας ἀπεξενοῦντο πολὺν χρόνον, πολεμοῦντες τόν τε πρὸς Ἀργείους πόλεμον, καὶ πάλιν τὸν πρὸς Ἀρκάδας καὶ Μεσσηνίους. σχολάσαντες[36] δ' αὐτὰς μὲν παρεῖχον τῷ νομοθέτῃ προδιαπεπονημένας πρὸς τὸν στρατιωτικὸν βίον, πολλὰ[37] γὰρ ἔχει μέρη τῆς ἀρετῆς. τὰς[38] δ' γυναῖκας φασὶ μὲν ἄγειν ἐπιχειρῆσαι τὸν Λυκοῦργον ἐπὶ τοὺς νόμους· ὡς δ' ἀντέκρουον, ἐάσαι πάλιν. αἰτίαι[39] μὲν οὖν εἰσὶν αἱ τῶν γινομένων. ὥστε[40] δῆλον, ὅτι οὐ ταύτης τῆς ἁμαρτίας. ἀλλ'[41] ἡμεῖς ὃ τοῦτο σκοποῦμεν, τίνι δεῖ συγγνώμην ἔχειν, ἢ μὴ ἔχειν, ἀλλὰ[42] πρὸς τοῦτο ὀρθῶς, ἢ μὴ ὀρθῶς. τὰ[43] δὴ πρὸς τὰς γυναῖκας ἔχουσα μὴ καλῶς, ἔοικεν, ὥσπερ ἐλέχθη οὐ πρότερον, ὃ[44] μόνον ἀπρεπῆ ποιεῖν τὴν πολιτείαν, αὐτὴν καθ' αὑτήν, ἀλλὰ[45] συμβάλλεσθαί τι πρὸς τὴν φιλοχρηματίαν. μὴ[46] γὰρ τὰ νῦν ῥηθέντα, τοῖς πρὸ τοῦ τὴν ἀνωμαλίαν τῆς κλήσεως ἐπιλυμήσατ' ἄν τις. τοῖς[47] μὲν γὰρ αὐτοῖς συμβέβηκε κεκλῆσθαι πολλὴν λίαν ἰσίαν· τοῖς δὲ πάμπαν μικράν. διόπερ[48] εἰς ὀλίγους ἦκεν ἡ χώρα. ἔστι[49] δ' οὐ καλῶς τῶν νόμων τέτακται φαύλως.[50] ὠνεῖσθαι μὲν γὰρ ἢ πωλεῖν τὴν ὑπάρχουσαν, ἐποίησεν οὐ καλὸν. ὀρθῶς ποιήσας. διδόναι[51] δὲ καὶ καταλείπειν ἐξουσίαν ἔδωκε τοῖς βουλομένοις.

Celtas, & si qui aliꝰ palam consuetudinem & concubitum cum masculis comprobarunt. Videtur[27] *enim is, qui primus fabulas composuit, non temerè cum Marte Venerem copulasse & coinnxisse. Aut*[28] *enim ad masculorum congressum, aut ad fœminarum tales homines uidentur esse procliues. Iccirco*[29] *hoc apud Lacedæmonios locum obtinebat, &*[30] *multa in eorum imperio à mulieribus administrabantur. Atqui*[31] *quid interest, utrum mulieres reipub. præsint atque imperent, an reip. præfecti mulierum arbitratu rempub. gerãt? Idem enim utrinque mali proficiscitur. Cum*[32] *autem audacia ad nullam rem quotidianam atque usitatam sit utilis, sed si fortè in bello usui esse posſit, etiam in rebus bellicis maximo damno fuerũt Lacedæmoniorum fœminæ: id q;*[33] *in incursione Thebanorum declararunt. Nã utilitatem quidem nullam attulerunt, quemadmodum in alys ciuitatibus: sed trepidationem & tumultum ciuitati incusserunt maiorem, quàm hostes. Initio*[34] *igitur non immeritò hanc licentiam uidentur Lacedæmony mulieribus permisisse. Nam*[35] *procul à domo propter militiã peregrinabantur, nunc bellum Argiuum, nunc rursus Arcadicum, & Meßeniacum gerentes. Otium*[36] *autem & pacem nacti, seipsos quidem propter uitam militarem latori legis quasi præparatos & flexibileis faciles q; præbebant. Multas*[37] *enim uirtutis parteis continet illa uita. Fœminas*[38] *autem aiunt Lycurgum sub legũ iugum adducere conatum, cùm illæ reclamarent, & contrà niterentur, ab incœpto destitisse. Eorum*[39] *igitur, quæ acciderunt, causam sustinent. Quare*[40] *etiam huius peccati scilicet. Nos*[41] *autem non hoc quærimus, cui sit ignoscendum, cui non: sed*[42] *quid sit rectè, quid secus institutum. Verùm*[43] *ea, quæ ad fœminas pertinent, non bene instituta, uidentur, ut & antea dictum est, ipsa per se non*[44] *solùm remp. dedecorare, & macula quadam aspergere, sed*[45] *ad immoderatum pecuniæ studium aliquod adiuuare. Nam*[46] *secundùm & præter ea quæ dicta sunt, bonorum inæqualitatem quis reprehendere queat. Accidit*[47] *enim, ut eorum alij rẽ familiarem amplißimam posßideant, alij tenuißimam atque angustißimam. Quapropter*[48] *ad paucos redactus est ager Spartanus. Hoc*[49] *autem etiam legibus constitutum est perperam. Fecit*[50] *enim lator legis, ut patrimonium aut suum uendere, aut alienũ emere, haberetur non honestum: atque hoc rectè. Donandi*[51] *autem, & testamento relinquendi potestatem licentiámque permisit, qui uellent. At-*

Atqui

Atqui[52] idem usu uenire & illo modo, & hoc necesse est. Sunt[53] aũt mulierũ totius fermè agri quinq; partium duæ, & [54] quia multæ factæ sunt hæredes paternorũ bonorũ, & [55] quia dotes dant magnas. Atqui [56] præstabat nullam, uel pusillam, siue saltem mediocrem, legibus statutam esse. Nunc [57] autem licet dare feminam hęredem cuicũque uoluerit: & [58] si mortuus fuerit intestatus, quem utiq; reliquerit hæredem, hic, cuicunq; uoluerit, dat. Cum[59] igitur ager ualeat mille & quingentos equites alere, & armatorum milia XXX. ne mille quidem numero erãt. Factum [60] autem est rebus ipsis planum, perperam se habuisse, quæ ad ordinem hunc pertinebant. Vnam [61] enim, plagam ciuitas perpessa non est, sed perijt propter paucitatem hominum. Fertur [62] autẽ ætate priorum regũ donare solitos ciuitate, ita ut non extiterit tũc penuria hominum, & si longa bella gerebant: & [63] affirmant, fuisse aliquãdo Spartiatis etiam decẽ milia. Veruntamẽ [64] siue hęc uera sunt, siue nõ sunt, satius est adæquatione bonorũ abundare hominibus ciuitatẽ. Subcontraria[65] aũt etiã lex est de liberis procreãdis, huius errati correctioni. Volens [66] .n. legislator quamplurimos esse Spartiatas, impellit ciues ad plurimos filios procreandos. Est enim illic lex, eũ qui genuerit tres liberos, mitti non posse in præsidiũ: qui uerò quatuor, immunẽ esse omniũ munerũ. Quare [67] planũ est, si multi nati fuerint, agerq; ita diuisus, necessariò multos futuros pauperes. Quinetiam [68] & quę pertinent ad Ephoriã, culpis affinia sunt. Magistratus [69] enim hic dominus maximarũ rerũ apud ipsos est: creantur aũt è populo cuncti. Quapropter [70] sępe incidũt in hanc curiam homines ualde pauperes, qui ppter egestatem mercede emuntur. Declararũt [71] autem sępe quidem & antea, & modò in Andrijs: corrupti enim quidam pecunia, quãtum in ipsis fuit, totam ciuitatem perdiderũt. Et [72] quia potestas est ualde magna & æqualis tyranni di, assentari ipsi cogebantur etiam reges: ita [73] ut hac etiã parte detrimẽti multũ acciperet respublica.

καί τοι [52] ταυτὸ συμβαίνειν ἀναγκαῖον ἐκείνως τε ἔχει ἔτως. ἔστι [53] δὲ τῆ γυναικῶν σχεδὸν τὰ πάσης χώρας τὰ πέντε μερῶν τὰ δύο, τὰ [54] τ' ἐπικλήρων πολλῶν γινομένων, καὶ [55] διὰ τὸ ποιεῖσθαι διδόναι μεγάλας. καί τοι [56] βέλτιον ἦν μηδεμίαν, ἢ ὀλίγην, ἢ δὲ μετρίαν πεπάχθαι. νυῦν [57] δ' ἔξεστι δοῦναί τε τὴ ἐπικληρον, ὅτῳ ἂν βάλη· καὶν [58] ἀποθάνη, μὴ διαθέμενος, ὃν ἂν καταλίπη κληρονόμον, ὅτῳ ὢ ἂν θέλη δίδωσι. τοιγαρῦν [59] συναμένης τὴ χώρας χιλίους ἱππεῖς τρέφειν καὶ πεντακοσίους, καὶ ὁπλίτας τρισμυρίους, ἐσσὲ χίλιοι τὸ πλῆθος ἦσαν. γέγονε [60] δὲ διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν δῆλον, ὅτι φαύλως αὐτοῖς εἶχε τὰ περὶ τὴν τάξιν ταύτην. μίαν [61] μὲν πληγὴν ἔλαβεν ἡ πόλις, ἀλλ' ἀπώλετο, διὰ τὴν ὀλιγανθρωπίαν. λέγεται [62] δ' ὡς ἔστι μὲν τῶν πρότερον βασιλέων μεταδιδόναι τὴ πολιτείας, ὥστ' ἀναγκαῖον τότε ὀλιγανθρωπίαν πολεμούντων πολλὴν χρόνον, καὶ [63] φασὶν εἶναί ποτε τοῖς σπαρτιάταις καὶ μυρίους. ἀλλ' [64] ἔστ' ἐστὶν ἀληθῆ ταῦτα, εἴτε μὴ, βέλτιον τὸ διὰ τὴ κλήσεως ὠμαλισμένης πλῆθυειν ἀνδρῶν τὴν πόλιν. ἐναντίος [65] δ' ἂν ὁ περὶ τὴ τεκνοποιΐαν νόμος, πρὸς ταύτην τὴ διόρθωσιν. βουλόμενος [66] γὰρ ὁ νομοθέτης ὡς πλείστους εἶναι τοὺς σπαρτιάτας, προάγει τοὺς πολίτας ὅτι πλείστους ποιεῖσθαι παῖδας. ἐστὶ γὰρ αὐτοῖς νόμος, τὸν μὲν γεννήσαντα τρεῖς υἱοὺς ἀφρούρητον εἶναι· τὸν δὲ τέτταρας, ἀτελῆ πάντων. καί τοι [67] φανερὸν, ὅτι πολλῶν γινομένων, τῆς δὲ χώρας ἄτω διηρημένης, ἀναγκαῖον πολλοὺς γίνεσθαι πένητας. ἀλλὰ [68] μὴν δὲ τὰ περὶ τὴ ἐφορείαν ἔχει φαύλως. ἡ γὰρ [69] ἀρχὴ κυρία μὲν αὐτὴ τῆ μεγίστων αὐτοῖς ἐστι, γίνονται δὲ ἐκ τοῦ δήμου πάντες· ὥστε [70] πολλάκις ἐμπίπτουσιν ἄνθρωποι σφόδρα πένητες εἰς τὸ ἀρχεῖον, οἱ διὰ τὴν ἀπορίαν ὤνιοι ἦσαν. ἐδήλωσαν [71] δὲ πολλάκις μὲν καὶ πρότερον, καὶ νυῦν δ' ἐν τοῖς ἀνδρίοις. διαφθαρέντες γὰρ ἀργυρίῳ τινὲς, ὅσον ἐφ' ἑαυτοῖς, ὅλην τὴν πόλιν ἀπώλεσαν. καὶ [72] διὰ τὸ τὴν ἀρχὴν εἶναι λίαν μεγάλην καὶ ἰσοτύραννον, δημαγωγεῖν αὐτὸς ἠναγκάζοντο καὶ οἱ βασιλεῖς· ὥστε [73] καὶ τούτῃ συνεπιβλάπτεσθαι τὴν πολιτείαν. δηλαδὴ

Atqui [52] *idẽ euenire necesse est et hoc, et illo modo. Iã* [53] *uerò ex quinq; totius agri partib. duæ ferè sunt mulierũ, tum* [54] *quia multæ puellæ orbæ fiũt, ad quas omniũ paternorũ bonorũ peruenit hæreditas, tũ* [55] *quia magnæ sunt puellarũ nubentiũ dotes. Atqui* [56] *præstabat uel nullam, uel exiguam, uel mediocrem esse præfinitam. Nunc* [57] *autem & patri filiam paternorum bonorum hæredem futuram, cuilibet in matrimoniũ collocare licet: &* [58] *si pater mortuus sit intestatus, aut non expresserit testamento, cui filiam suam collocari uelit: quẽ hæredẽ reliquerit, hic cui uelit collocat. Itaq;* [59] *cũ possit ager Spartanus mille & quingentos equites, & triginta millia grauioris armaturæ peditum alere, ne mille quidem numero erãt. Re* [60] *autem & euentu planum factũ est, hoc ab eis perperam esse institutũ. Non* [61] *enim una plaga huic ciuitati inflicta est, sed ea funditus interyt propter hominum penuriã. Dicuntur* [62] *aũt superioribus regibus regnum obtinentibus, ius ciuitatis impertiisse peregrinis, ut ne in hominũ penuriam inciderent, diu turnis bellis conflictati: aiuntq;* [63] *quondam Spartæ ciues fuisse uel decies mille. Veruntamen* [64] *siue hæc uera sunt, siue secus, præstat urbem esse frequentem, & refertam ciuium multitudine, per bonorũ æquationẽ. Iam* [65] *uerò lex, quæ ad liberorum procreationem pertinet, huic correctioni aduersatur. Nam* [66] *cùm uellet lator legis quàm plurimos esse Spartiatas, inuitauit atq; allexit ciues ad quàm plurimos liberos procreandos. Est enim lex apud eos, si quis treis filios procrearit, eum uacationem habere præsidij, & custodiæ urbis: si quatuor, ab omnibus publicis muneribus immunem esse. Atqui* [67] *perspicuũ est, si multi nascantur, cùm ager ita sit diuisus, necessariò multos pauperes futuros. At* [68] *porrò etiã ea, quæ ad Ephoriam pertinent, minus bene se habent. Cùm* [69] *enim imperiũ Ephororũ ipsum potestatem habeat rerum maximarũ, Ephori omnes de plebe creantur. Itaq;* [70] *sæpenumero homines ualde pauperes atq; egentes insperatò ad hanc potestatem prouehuntur, qui propter egestatẽ numarij & uenales erãt. Cum* [71] *aũt sæpe antea hoc declararint, tum uerò etiã nuperrimè in uirorũ cõiuijs, quæ Andria appellabãt. Corrupti enim pecunia nõnulli Ephori, quãtũ in eis fuit, totã ciuitatẽ perdiderunt. Et propterea* [72] *quòd hic magistratus erat admodũ magnus, & cũ tyrannide cõparandus, etiã reges eorũ beneuolentiã blanditijs & assentationibus popularib. colligere, atq; aucupari cogebãtur: usq;* [73] *adeò ut hac quoque parte respub. minueretur, detrimentoq; afficeretur.*

Sta-

Stat⁹ ⁷⁴.n. multitudínis è ſtatu optimorũ euadebat. Cõtinet ⁷⁵ igitur rẽp. curia hęc. Quieſcit ⁷⁶ enim populus, qa particeps eſt maximi magiſtratus. Quare ⁷⁷ ſiue legislatoris cõſilio, ſiue fortuitò hoc contigit, cõducit reb. ipſorũ. Opus ⁷⁸ eſt enim, remp. quę cõſeruari debet, cũctas partes ciuitatis uelle ſtare & pmanere eaſdẽ. Reges ⁷⁹ igitur propter ipſorũ honorẽ, ita ſe hñt: honeſti ⁸⁰ uiri ac præſtantes ꝓpter ſenatũ. Præmiũ ⁸¹ enim ordo hic eſt uirtutis. Plebs ⁸² autẽ propter ephoriã. Cõſtituitur ⁸³ enim ex omnib. Sed ⁸⁴ deligi ſanè magiſtratũ hũc ex omnib. decebat, nõ tamen eo modo, quo nũc: eſt.n. ualde puerilis. Præterea ⁸⁵ ſunt principes & auctores magnarũ exiſtimationũ qui liberi homines. Quare ⁸⁶ ſatius fuiſſet, eos exiſtimare nõ ſuum ſenſum ſecutos, ſed è ſcriptis & legibus. Eſt ⁸⁷ aũt uita ephororũ minimè cõgruens uoluntati ciuitatis. Ipſa ⁸⁸ nãq; remiſſa ualde eſt: in ⁸⁹ cæteris uerò potius ſuperat modũ uerſus duritiẽ, ut pares nõ ſint illi tolerandæ, ſed clanculũ legẽ aufugientes, fruãtur corporis uoluptatib. Quæ ⁹⁰ itidẽ pertinent ad ordinẽ ſenũ, nõ bene inſtituta ſunt ipſis. Si ⁹¹ nãq; forent moderati uiri, & ſatis inſtituti ad perfectã uirtutem, fortaſſe ⁹² contenderet aliquis conducere ciuitati. Et ⁹³ ſi, donec uiuunt, in ſua poteſtate ipſos habere magnis de reb. exiſtimationẽ, anceps eſt & in controuerſiã uenit. Eſt ⁹⁴ enim ut corporis, ita quoq; mẽtis ſenectus. Cũ ⁹⁵ uerò ita inſtituti ſint, ut ne legũlator quidẽ ipſe ijs planè fidat, tãquã nõ ꝓbis uiris, minimè ⁹⁶ tutũ eſt. Intelligũtur ⁹⁷.n. donis corrupti fuiſſe, & gratia etiã deliniti multa, q̃ ad rẽp. pertinẽt, cõdonaſſe, qui participes facti ſunt huiꝰ magiſtratus. Quare ⁹⁸ pſtat, ipſos minimè liberos eſſe cura rationẽ reddẽdi ſuorũ factorũ. Nunc ⁹⁹ aũt ſunt. Videri ¹⁰⁰ aũt poſſet magiſtratus ephororũ à cũctis magiſtratib. rationẽ poſcere. Hoc ¹⁰¹ aũt ephorię ualde amplũ donũ datũ eſt: & ¹⁰² in hũc modũ non dicimus reddere oportere ratiões. Pręterea ¹⁰³ delectꝰ quẽ faciũt ſenatorũ, & ab exiſtimatiõe puerilis eſt: & ¹⁰⁴ ipſũ petere, q in eũ gradũ recipiẽdus eſt, non

μοκρατία ⁷⁴ γὰρ ἐξ ἀριστοκρατίας σωέβαινε. σωέχει ⁷⁵ μὲν οὖν τ πολιτείαν τὸ ἀρχεῖον τοῦτο. ἡσυχάζῃ ⁷⁶ γὰρ ὁ δῆμος, διὰ τὸ μετέχειν τ μεγίστης ἀρχῆς. ὥς ⁷⁷ ἔ᾽τε διὰ τ νομοθέτην, ἔτε διὰ τύχην τοῦτο συμπέπωκε, συμφερόντως ἔχει τοῖς πράγμασι. δεῖ ⁷⁸ γὰρ τὴν πολιτείαν, τὴν μέλλουσαν σώζεσθαι, πάντα βούλεσθαι τὰ μέρη τ πόλεως εἶναι & διαμένειν ταυτά. οἱ ⁷⁹ μὲν δὴ βασιλεῖς διὰ τὴν αὐτ τιμὴν, οὕτως ἔχουσιν· οἱ δὲ ⁸⁰ καλοὶ κἀγαθοὶ, διὰ τ γερουσίαν (ἆθλον ⁸¹ γὰρ ἡ ἀρχὴ αὕτη τ ἀρετ ἐστί) ὁ δ᾽ ⁸² δῆμος διὰ τ ἐφορείαν. καθίστανται ⁸³ γὰρ ἐξ ἁπάντων. ἀλλ᾽ ⁸⁴ αἱρετὴν ἔδει τὴν ἀρχὴν εἶναι ταύτην ἐξ ἁπάντων μέν, μὴ τὸν τρόπον δ᾽ τοῦτον, ὃν νῦν. παιδαριώδης γάρ ἐστι λίαν. ἔτι ⁸⁵ δ᾽ καὶ περὶ τοσούτων εἰσὶ μεγάλων κύριοι ὄντες οἱ τυχόντες. διόπερ ⁸⁶ οὐκ αὐτογνώμονας βέλτιον κρίνειν, ἀλλὰ κατὰ τὰ γράμματα & τοὺς νόμους. ἔστι ⁸⁷ δὲ & ἡ δίαιτα τ ἐφόρων οὐχ ὁμολογουμένη τῷ βουλήματι τ πόλεως. αὐτὴ ⁸⁸ μὲν γὰρ ἀνειμένη λίαν ἐστὶν· ἐν ⁸⁹ δ᾽ τοῖς ἄλλοις μᾶλλον ὑπερβάλλει δι᾽ τὸ σκληρόν· ὥστε μὴ δύνασθαι καρτερεῖν, ἀλλὰ λάθρᾳ, τ νόμον ἀποδιδράσκοντας, ἀπολαύειν τ σωματικῶν ἡδονῶν. ἔχει ⁹⁰ δ᾽ οὐ καλῶς τὰ περὶ τ γερόντων ἀρχὴν ὑπὲρ καλῶς αὐτοῖς. ὑπαρχόντων ⁹¹ μὲν γὰρ ὄντων & παιδευμένων ἱκανῶς πρὸς ἀνδραγαθίαν, τάχ᾽ ⁹² ἂν εἴποι τις συμφέρειν τῇ πόλει. καίτοι ⁹³ τό γε διὰ βίου κυρίους εἶναι κρίσεων μεγάλων, ἀμφισβήτησιμον. ἔστι ⁹⁴ γὰρ, ὥσπερ & σώματος, & διανοίας γῆρας. τ ⁹⁵ τρόπον δ᾽ τοῦτον πεπαιδευμένων, ὥστε & τ νομοθέτην αὐτὸν ἀπιστεῖν, ὡς οὐκ ἀγαθοῖς ἀνδράσιν, οὐκ ⁹⁶ ἀσφαλὲς. φαίνονται ⁹⁷ δ᾽ & καταδωροδοκήμενοι, & κατεχαλιζόμενοι πολλὰ τ κοινῶν οἱ κεκοινωνηκότες τ ἀρχῆς ταύτης. διόπερ ⁹⁸ βέλτιον αὐτὰς μὴ ἀνυθύνους εἶναι. νῦν ⁹⁹ δ᾽ εἰσί. δόξειε ¹⁰⁰ δ᾽ ἂν ἡ τ ἐφόρων ἀρχὴ πάσας εὐθύνειν τὰς ἀρχάς. ἔστι ¹⁰¹ δὴ τῇ ἐφορείᾳ μέγαλίαν τὸ δῶρον· & ¹⁰² τὸν τρόπον ἃ τοῦτον λέγομεν δίδοναι δεῖν τὰς εὐθύνας. ἔτι ¹⁰³ δ᾽ καὶ τὴν αἵρεσιν, ὧν ποιεῖν τ γερόντων κατά τε τὴν κρίσιν, ἐστὶ παιδαριώδης· καὶ ¹⁰⁴ τὸ αὐτὸν αἰτεῖσθαι τὸν ἀξιωθησόμενον τῆς ἀρχῆς, οὐκ ὀρθῶς ἔχει. δεῖ

retur'. Populi ⁷⁴ enim potentatus ſeu democratia ex optimatum principatu, hoc eſt, ariſtocratia exſiſtebat. Reipub. ⁷⁵ ſtatum igitur continet hic magiſtratus. Quieſcit ⁷⁶ enim populus, propterea quòd maximi impery eſt particeps. Itaq; ⁷⁷ ſiue latoris legis conſilio, ſiue fortuitò hoc euẽnit, rationibus ciuitatis cõducit. Oportet ⁷⁸ enim eam reipub. adminiſtrandæ formam, quæ ſit ſalua futura, uelle omneis ciuitatis parteis & eſſe & manere eaſdem. Reges ⁷⁹ igitur propter honorem, quo ornati ſunt, ita animis affecti ſunt: honeſti ⁸⁰ autem & boni uiri, propter ſenatoriam dignitatem. Præmium ⁸¹ enim uirtutis hic magiſtratus eſt. Populus ⁸² uerò propter Ephoriam, quaſi tribunatum plebis apud Rom. Ex ⁸³ omnibus enim fiunt Ephori. At ⁸⁴ hunc magiſtratum delectu habito deferri oportebat ex omnibus quidem, ſed nõ quo modo nunc: ual de enim puerilis eſt. Præterea ⁸⁵ rebus maximis iudicandis præſunt, cum ſint homines fortè oblati, & nihil ab alys differentes. Quocirca ⁸⁶ non ſuo arbitratu melius erat eos iudicare, ſed ex præſcripto iuris ſcripti & legum. Tum ⁸⁷ Ephororum uitæ cultus non conſentit cum uoluntate ciuitatis. Is ⁸⁸ enim ualde diſſolutus eſt: in ⁸⁹ alys autem rebus duritie & aſperitate modum ſuperat, ita ut eam tolerare non poſſint, ſed clam à legibus transfugientes corporis uoluptatibus cupidè perfruantur. Iam ⁹⁰ uerò neq; ea, quæ ad ſenatorum magiſtratum pertinent, uidentur benè eſſe eis inſtituta. Nam ⁹¹ ſi ſint uiri boni, & tantum, quãtum ſatis eſt, ad honeſtatem cum probitate cõiunctã præſtantẽq; uirtutẽ eruditi: fortaſſe ⁹² quis eos è re ciuitatis eſſe dixerit. quãquã ⁹³ eos per totã uitã rerum maximarũ iudicandarũ eſſe dominos, ambigi poteſt utrum ſit utile, nécne. Eſt ⁹⁴ enim ſua, ut corporis, ſic & mentis ſenectus. Sed ⁹⁵ cùm ita ſint inſtituti, ut lator ipſe legis eis nõ omnia credat, tanquã nõ bonis uiris, non ⁹⁶ eſt hoc tutum. Reperiũtur ⁹⁷ aũt qui hunc magiſtratũ cõſecuti ſunt, multa ad remp. pertinentia & precy & gratiæ cauſa deſerere ac prodere. Quocirca ⁹⁸ ſatius erat eos non eſſe liberos ac ſolutos iudicio rationum referendarum. Nunc ⁹⁹ autem ſoluti ſunt. Videatur ¹⁰⁰ autem Ephororum poteſtas omneis magiſtratus ad iudicium referendarũ rationũ apud ſe ſubeundũ adigere. Magnum ¹⁰¹ aũt hoc Ephoriæ munus datũ eſt: & ¹⁰² negamus hoc modo referre rationes oportere. Præterea ¹⁰³ uerò cùm delectus ipſo electio ſenatorũ puerilis eſt, tũ ¹⁰⁴ eũ, qui omniũ iudicio dignus magiſtratu futurus eſt, petere magiſtratum, non eſt rectum.

nõ rectè se habet. Oportet[105] .n. & uolẽtẽ & nolentẽ, dignũ illo magistratu, ipsum habere. Nũc [106] aũt idẽ, quod in alijs quoq; reip. munerib. pspicitur legislator facere. Reddens .n. cupidos honoris ciues, ipsis utiẽ ad delectũ senatorũ. Nullus[107] .n. imperiũ peteret, qui nõ cupidꝰ honoris esset. Cũ[108] maxima pars iniustorũ factorũ, q̃ spõte faciũt homines, fermè ꝓficiscatur ab ambitione & auaritia. De[109] regno uerò, si nõ meliꝰ sit, siue melius, in ciuitatibus existere, alio loco differatur. Atqui[110] melius foret, nõ tñ, ut nũc, sed è sua uita singulos reges existimari. Legũlatorẽ[111] aũt ne ipsum quidẽ sperare, se reddere illos posse ꝓbos ac moderatos, pspicuũ est. Nõ[112] fidit .n. illis, ut nõ omnino bonis uiris. Quapropter[113] mittebãt simul legatos, qui inimici forẽt inter se, &[114] saluti esse ciuitati rebãtur dissidere reges. Nõ[115] bene aũt, neq; qđ̃ pertinet ad cœnas illas cõmunes, uocatas phiditia ab eo, qui primꝰ instituit, oia cõstituta sunt. Decebat[116] .n. è publico potiꝰ esse cõuentũ illum, ueluti fit in Creta. Apud[117] Laconas uerò singulos opus est domo ferre: & si ualde pauperes quidã sunt, & hũc sumtũ facere nequeunt. Quapropter[118] usuuenit legislatori cõtrariũ eius, qđ̃ in animo habuit. Vult[119] .n. populare esse institutũ mensarũ harũ cõmuniũ. Ita[120] aũt informatũ minimè populare est: ægrè[121] nãq; participes eius possunt esse ualde pauperes. Finis aũt reip. hic est ipsis, à maiorib. acceptꝰ, qui neqt hoc uectigal ferre, minimè participẽ esse ipsiꝰ. Legẽ[112] aũt de prꝙfectis classis, & alij qdã increpuerũt, rectè increpantes: est[123] .n. causa seditionis. In[124] reges nãq;, qui sunt ꝓpetui duces exercituũ, ꝓfectura classis, fermè alterũ regnũ, cõstituta est. Et[125] hoc etiã pacto legislatoris suppositionẽ increparet aliquis. qđ̃ quidẽ Plato quoq; in Legib. increpuit. Ad[126] partẽ .n. uirtutis uniuersa cõstructio legũ refertur, bellicã .s. Hęc[127] nãq; ualet ad dominãdũ. Salui[128] igiẽ incolumes q̃; fuerũt, dũ bella gessere: peiêre[129] aũt, postquã impiũ adepti sunt: qa nesciebãt otio uti, neq; se exercuerãt i disciplina ulla potiore arte bellica. Hoc[130] aũt erratũ nõ minꝰ,

δὲ[105] ὁ βυλόμενον ὁ μὴ βυλόμενον, ἄρχειν, τ̃ ἄξιον τ̃ ἀρχῆς. νῦν [106] δ', ὅπερ ὁ ϖεῖ τ̃ ἄλλω πολιτείαν, ὁ νομοθέτης φάνε)|ποιῶν. Φιλοτίμως γὰρ κατασκευάζων τὰς πολίτας, τούτοις κέχρη) ϖρὸς τ̃ αἵρεσιν τ̃ γερόντων. ὠδεὶς[107] γὰρ ἂν ἄρχειν αἰτήσαιτο, μὴ φιλόλιμος ὤν. καί τοι [108] τ̃ γ' ἀδικημάτων ἐκσίων τὰ ϖλεῖσα συμβαίνε) ὀχεδὸν διὰ φιλολιμίαν ὁ διὰ φιλοχρηματίαν τοῖς ἀνθρώποις. ϖεῖ[109] δ' ἡ βασιλείας, εἰ μὲν μὴ βέλτιον ἐσὶν ὑϖάρχειν τ̃ πόλεσιν, ἢ βέλτιον, ἄλλος ἔσω λόγος. ἀλλὰ[110] μὴν βέλτιόν γε μὴ καθάϖερ νῦν, ἀλλὰ κ̃ τ αὐ̃ βίον ἕκαστον κρίνεσθαι τ̃ βασιλέων. ὅτι [111] δ' ὁ νομοθέτης ὠδ' αὐτὸς οἰε) δύνασθαι ϖοιεῖν καλὸς κἀγαθὸς, δῆλον. ἀϖισεῖ[112] γὰρ ὡς ἐκ ἔσιν ἱκανῶς ἀγαθοῖς αὐδράσι. διόϖερ[113] ἐξέϖεμϖον συμϖρεσβεύτας τὰς ἐχθρὰς, ὁ [114] σωτηρίαν ἐνόμιζον τ̃ ϖόλει εἶναι τὸ ϖαιδεύειν τὰς βασιλεῖς. οὐ [115] καλῶς δ' ἐχ̃ ϖεῖ τὰ συσσίτια τὰ καλούμενα φιδίτια νϖὸ νομοθέτη ϖαρ' τ̃ κ̃ ϖρώτων. ἐδ̃ [116] γὰρ ἀϖὸ κοινῆ μᾶλλον εἶναι τ̃ σύνοδον· καθάϖερ ἐν κρήτῃ. ϖαρὰ [117] τ̃ τοῖς λάκωσιν ἕκαστον δεῖ ϕέρειν, κ̃ σφόδρα ϖενήτων ὀνίων ὄντων, καὶ ἔσ' τὸ ἀνάλωμα ὑ δυναμένων ϖαϖαναῖν. ὥσ' [118] συμβαίνειν τἐναντίον τῷ νομοθέτῃ τ̃ ϖροαιρέσεως. βέλεται [119] μὲν γὰρ δημοκρατικὸν εἶναι τὸ κατασκεύασμα τ̃ συσσιτίων, γίνεται [120] δ' ἥκισϑα δημοκρατικὸν, ἅτ' νενομοθετημένον. μετέχειν [121] μὲν γὰρ ὑ ῥᾴδιον τοῖς λίαν ϖένησιν. ὅρ@ γὰρ τ̃ πολιτείας ἔτ̃ ἐσιν αὐτοῖς ὁ ϖάτριος, τ̃ μὴ δυνάμενον ἔσ' τὸ τέλος ϕέρειν, μὴ μετέχειν αὐτ̃. τῶ [122] γὰρ ϖεῖ τὰς ναυάρχους νόμω ὁ ἕτεροί τινες ἐϖιτετιμήκασιν, ὀρθῶς ἐϖιτιμῶντες. σάσεως [123] γὰρ γίνε) αἴτιος. ἐϖὶ [124] γὰρ τοῖς βασιλεῦσιν, ἔσι στρατηγοῖς ἀϊδίοις, ἡ ναυαρχία, ὀχεδὸν ἑτέρα βασιλεία, καθέσηκε. ὁ [125] ὠδὶ γ' τῇ ὑϖοθέσει ἔ νομοθέτ ἐϖιλιμήσειν ἄν τις, ὅπερ ὁ ϖλάτων ἐν τοῖς νόμοις ἐϖιτελίμηκε. ϖρὸς [126] γὰρ μέρος ἀρετ̃ ἡ ϖᾶσα σύνταξις τ̃ νόμων ἐσὶ, τ̃ ϖολεμικ̃. αὕτη [127] γὰρ χρησίμη ϖρὸς τὸ κρατεῖν. τοιγαρσν [128] ἐσώζοντο μὲν ϖολεμοῦντες, ἀϖώλλυντο [129] δὲ ἄρξαντες· διὰ τὸ μὴ ἐπίστασθαι σχολάζειν, μὴ δὲ ἠσκηκέναι μηδεμίαν ἄσκησιν ἑτέραν κυριωτέραν τ̃ ϖολεμικ̃ς. τοῦτο [130] δὲ ἁμάρτημα οὐκ ἔλαττον,

Oportet [105] *.n. eum, qui dignus est magistratu, siue uelit, siue nolit, magistratũ gerere. Nũc* [106] *aũt id, qđ̃ et in alia ciuitatis administrãdæ ratione, lator legis hic facere reperitur. Ciueis .n. ambitiosos reddẽs, his utitur in senatorib. eligendis. Nemo* [107] *.n. magistratũ petat, qui nõ sit ambitiosus. Atqui* [108] *earum iniuriarũ, quæ spõte inferũtur, plurimæ aut ꝓpter immoderatũ honoris studiũ, aut propter auaritiã & pecuniæ cupiditatem ab hominibus inferuntur. De* [109] *regno autem utrum non præstet ciuitates regibus parêre, an præstet, alius sanè esto disputandi locus. Verumtamen* [110] *satius fuerit non, quemadmodum nunc fit, sed ex suis factis, & uita, unumquemque regum spectari, regnumq; obtinere. Ne* [111] *ipsum quidẽ latorem legis autem putauisse posse se eos efficere uiros omni uirtute præstãteis, in promtu est. Iis* [112] *.n. diffidit, neq; omnia credit, ut nõ satis bonis uiris. Quapropter* [113] *unà cum rege legatos mittere solebãt eos, qui cum eo inimicitias gererẽt: &* [114] *salutare ciuitati esse existimabant, reges inter se cõmittere, & cõcitare. Ne* [115] *id quidẽ, quod ad sodalitia, seu cõuiuia, quæ Phiditia appellantur, pertinet, ab eo, qui cõstituit primũ, rectè institutum est. Oportebat* [116] *enim sumtu publico potius cõuentum illũ fieri, quẽadmodum in Creta. Apud* [117] *Lacedæmonios autẽ unumquemq; cõferre oportet, etiã si nonnulli ualde pauperes sint, neq; hunc sumtum facere possint. Ita* [118] *cõtrarium euenit latori legis, atq; cõsilium eius est. Vult* [119] *enim cõcœnationum & cõuiuiorum inuẽtum ad formam reip. popularem seu democratiã pertinere. Sed* [120] *fit minimè formæ reip. populari cõsentaneum, ita à latore legis institutũ. Non* [121] *enim facile est ualde pauperib. ea participare. Hic aũt reip. finis & quasi terminus patrius atq; antiquitus cõstitutus est, ut is, qui hoc uectigal pensitare nõ potest, ne sit eius particeps. Iam* [122] *legẽ de nauium præfectis, quos nauarchos appellãt, aly quoq; reprehẽderunt, idq; meritò: seditiones* [123] *.n. causa efficiens exsistit. Classis* [124] *enim præfectura sempiterna regib9, quæ sunt belli duces atq; imperatores, addita, alterũ propemodum regnum euadit. Hoc* [125] *uerò etiã modò proposito lato ris legis reprehẽdat aliquis: quod quidẽ & Plato in libris de Legibus fecit. Tota* [126] *.n. legum descriptio ad unã uirtutis partẽ, artẽ militarẽ, refertur. Hæc* [127] *enim ad potiundum rerũ utilis est. Itaq;* [128] *salui quidẽ erãt bellum gerẽtes, interibãt* [129] *autẽ imperium adepti: quia otiari & quiescere non poterant, neq; ullam aliã artem militari præstabiliorem & dominantiorem exercuerant. Hoc* [130] *autem peccatum non leuius,*

quòd

arbitrãtur[131] enim gigni bona, de quibus homines inter se certãt per uirtutem, potius quàm per uitium: &[132] sanè hoc rectè. Quòd[133] uerò hęc potiora uirtute putãt, nõ rectè. Malè[134] aũt se habẽt, quę ad publicã pecuniã pertinẽt apud Spartiatas. Neq; enim[135] in cõmuni ærario q; ciuitatis est aliquid, cùm tamẽ cogantur magna bella gerere, cõferũt q; tributũ[136] è priuato malè. Quia enim[137] Spartiatarum est maxima pars agri, non inquirũt subtiliter mutuas collationes. Vsu autem uenit legislatori contrarium eius, quod profuisset. Ciuitatem enim reddidit uacuã à pecunia: priuatos autem ipsius cupidos. De[138] repub. igitur Lacedæmoniorum hactenus dictum sit: hæc enim sunt, quę maximè aliquis increparet.

νομίζουσι[131] μὲν γὰρ γίνεσθαι τἀγαθὰ τὰ περὶ μάχην διὰ ἀρετὴν μᾶλλον ἢ κακίας· ὀρθῶς[132] ἔχει τοῦτο μὲν καλῶς. ὅτι[133] μέν τοι τῶν κρείττω τὴν ἀρετὴν ὑπολαμβάνουσιν, ὀ καλῶς. φαύλως[134] δ' ἔχει περὶ τὰ κοινὰ χρήματα τοῖς ἀργυρίου. οὔτε[135] γὰρ ἐν τῷ κοινῷ τῆς πόλεως ἐστὶν ὀδὲν, πολέμους μεγάλους ἀναγκαζομένους πολεμεῖν, εἰσφέρουσι[136] τε κακῶς. Διὰ[137] γὰρ τὸ τῶν ἀργυρίων εἶναι τὴν πλείστην γῆν, ὀκ ἐξετάζουσιν ἀλλήλων τὰς εἰσφοράς. ἀποβέβηκέ τε[137] τἐναντίον τῷ νομοθέτῃ ξυμφέρον τῷ· τὴν μὲν γὰρ πόλιν πεπόιηκεν ἀχρήματον, τοὺς δ' ἰδιώτας φιλοχρημάτους. περὶ[138] μὲν ὖν τῆς λακεδαιμονίων πολιτείας, ὀρθότατον εἰρήσθω. τοῦτα γάρ ἐστιν, ἃ μάλιστ' ἄν τις ὀνειδίσειεν.

quòd[131] *bona, de quibus dimicant homines, uirtute potius, quàm uitio parari putant: atque*[132] *hoc quidem rectè. quòd*[133] *autem hæc uirtute meliora esse ducunt, non rectè. Tum*[134] *ea, quæ ad pecuniam publicam pertinent, perperam sunt apud Lacedæmonios constituta. Nam*[135] *neque ærarium est apud eos, ubi pecunia publica condita seruetur, cùm ciuitas magna bella gerere nẽcesse cogatur, &*[136] *tributum malè conferunt. Nam*[137] *propterea quòd Lacedæmonij latissimos agros possidẽt, quantum quisque tributi conferat, non admodum accurate inter se exquirunt neque explorant: & hoc modo contrariũ euenit latori legis, atq; ciuitati expedit. Ciuitatem enim fecit nudam atque inanem à pecunia: ciues autem & priuatos pecuniæ cupidos atq; auaros. De*[138] *Lacedæmoniorum igitur rep. hactenus dictum sit. Hæc enim sunt, quæ quis maximè reprehendat.*

COMMENTARIVS ET SCHOLIA.

De repub. autem.) Cùm disputasset de respub. nonnullis, fictis à doctis siue ingeniosis uiris, & quod uitij in ipsis foret demonstrasset: nunc eodem pacto proponit sibi examinandas nonnullas, quæ non erant commenticiæ, sed in usu laudatorum populorum positæ, qualis erat resp. Lacedæmoniorum, Cretensium & Carthaginiensium. Viam autem, quã sequi uelit in illis perscrutandis, primùm testatur: duo enim esse docẽt, quæ oportet subtiliter considerare. Prima animaduersio est, uidere si quid rectè uel prauè illic institutum sit, referendo cuncta ad optimum ordinem rationemq; integram regendæ ciuitatis: illa enim erit tanquam norma quædam uera. Altera uerò, attendere, si quid illic constitutum est, quod repugnet & aduersetur aliquo modo proposito, & primo quasi consilio illius reipublicæ hoc enim cultum magnam in se contineret, apertaq; uia ita foret ruinæ illius reipublicæ. Exempli causa, si quis constituere uolẽs; & quasi fabricare rempublicam, quæ regatur ab optimis ciuibus, inserat in eam imperitè aliquid, quod accommodatũ sit statui paucorum, qui pauci, freti opibus suis dominantur in ciuitate: huiuscemodi enim institutum corumperet ac labefactaret statum illum optimum ciuitatis.

Opus igitur esse ciuitati.) Principium ducit huius quæstionis à sententia peruulgata, quæ est, oportere ciuitatem rectè constitutam parata habere, quæ ad uictum necessaria sunt, ut ciues soluti illic curis laboribusq; parandarum rerum, uitæ necessariarum reip. administrandæ incumbant, nec timeant, ne res uictui necessariæ sibi desint: hoc enim manifestò ualent hæc uerba. intelligit autem rationem colendorum agrorum: inde enim sumuntur, quæ alunt homines. Cõsentire uerò omnes de hoc affirmat: nõ tamen, ut hoc ab omnibus probatur, ita facilis & expedita ratio est, qua ipsum obtineatur. Vt autem probet, arduum ac molestum esse id impetrare, commemorat uitia periculaq; in rationibus huius rei existentia, quibus utuntur populi etiam potentes, cùm ordo multitudoq; agricolarum, ut narrat, sæpe Thessalis imposuerit, & periculi multum huic genti creauerit: uocabatur enim natio illa, quia è pauperculis constabat, πενέσται: & coloni ipsi, πενέσται. Addit autem, eodem pacto etiam Ilotes Lacedæmonijs insidiati sæpe sunt: ipsos enim pessimè animatos erga Spartiatas, tanquam in statione manere, expectantes tempus impetum in ipsos faciendi: tempus autẽ erat, cùm calamitas aliqua Lacedæmonios oppressisset. ut, quod ueteres plures memoriæ mandarunt, cùm terræ motus illè magnus Spartam labefactauit: tunc enim Ilotes una cum Messenijs perpetuis hostibus ipsorum, Lacedæmonijs ualdè molesti fuerunt, & delere Spartam conati sunt. Narrat autem Plutarchus in Lycurgo (quod ualet ad cõfirmandum atrox odium, quo incensi forent Lacones aduersus Ilotas) morem fuisse Lacedæmone, ut cùm ephori inirẽt magistratum, primùm indicerent ipsis bellum: Aristotelemq; existimasse potissimum id ipsos instituisse, ut sine scelerẽ interfici possent, tanquam perpetui certiq; hostes Lacedæmoniorum. Est igitur hæc ratio non parum periculosa, ut his exemplis intelligitur. M. Varro cùm exponeret rationem colendorum agrorum, ita locutus est: Omnes agri coluntur hominibus, seruis aut liberis, aut utrisque. Penestæ autem & Ilotes liberi sanè erant, ueruntamen cùm pauperes ualde forent, atque iniquis legibus premerentur, quasi mancipiorum loco habebantur.

Cretibus autem nihil adhuc.) Commemorat, nihil incommodi unquam contigisse Cretẽsibus usq; ad sua tempora à rusticis hominibus, ut narrarat, usuenisse Spartanis & Thessalis. Cuius rei causam esse suspicatur, quòd in ea tellure uicinæ ciuitates, etsi bellum inter se gerunt, non tamen inducunt in animum societatem coire cum agricolis, deficientibus ab illis, quorum agros colunt: soli autem ipsi, etsi malè animati (ut ueri simile est) non audent arma capere contrà quasi dominos. Vnde autem nascatur consensus ille in animis Cretensium, non recipiendi in bello auxilia rusticorum hominum, exponit: causamq; eius esse dicit, quia hoc facere noceret magnopere rebus ipsorum, cùm & ipsi utantur eiusdem condicionis hominibus in agris suis colendis, quos appellabant περιοίκους: idem enim facerent contra ipsos aduersarij: communi igitur bono totius insulæ hoc repugnaret.

Laconibus autem utcim.) Docet nunc, cur non eiusdem animi forent inter se Lacones & uicini populi, nec prouiderent communi utilitati. Originem igitur huius mali esse inquit, quia finitimi omnes Laconum hostili animo contra ipsos præditi erant: longè enim aliud est, inimicum esse, & bellum cum aliquo gerere. hoc enim faciunt aliquando, ira subita commoti, uel regnandi cupiditate incensi (quod de se apud Ennium Pyrrhus prædicauit) qui prius amici erant. Ἐχθροὺς cùm populos illos uocet, significat ipsos flagrare odio, & perpetuas inimicitias gerere cum Laconibus. Ostendere uerò uolens, quæ sint gentes uicinæ illis, & pessimè animatæ contra Laconas: nominat Argiuos, & Messenios, & Arcadas: qui cuncti populi & ipsi incolunt Peloponnesum. De atrocibus autem diuturnisq; inimicitijs inter Lacedæmonios & Messenios, multi ueteres scriptores multa memoriæ prodiderunt. Addit autem, quod ad idem procandum ualet, Thessalos, cùm primùm acceperunt incommoda in bello à suis penestis, id est colonorum suorum familijs, quæ defecerant, bellum adhuc gessisse cum finitimis, Achęis scilicet & Perrhæbis, & Magnetibus. Longinqui enim & remoti sedibus non facile impellunt hoc genus hominum ad defectionem: neque ipsi etiam coniungerent consilia cum distantibus magno interuallo gentibus.

Videtur autem si nihil aliud.) Quòd si nihil periculi, inquit, impenderet reip. ab hoc genere colonorum, relicto hoc malo:

tamen magni consilij res est, requiritq; diligentiam infinitam, quomodo aliquis agere cum ipsis debeat. Duas autem contrarias inter se rationes exponit: quarum una nimis remissa laxaq;, altera uerò nimis dura & aspera. Si igitur, inquit, disciplina mollis & languida fuerit, contumelioſi fiunt, postulantq; improbè, ut omnibus in rebus pares sint dominis: si ualde autem premantur, habeanturq; duriter, non cessant struere insidias ciuitati, & oderunt illam. Nam optimam uiam rationemq;, qua in officio ipsos retinerent, non inuenisse omnes illos, qui inde incommoda acceperunt, planum & apertum est. Si namq; excogitare ipsam potuissent, id factum nullo modo esset. Cùm autem appellet Iliotiam tantùm, quæ natio erat agricolarum, seruientium Lacedæmonijs: intelligit tamen & penestias, & cæteras omnes rationes apud uarias gentes uarijs nominibus appellatas.

Præterea remisso circa mulieres.) Docet, peccatum illic quoque esse circa mulieres, quæ Lacedæmone remissè uiuunt, ac nulla seuera disciplina coercentur. Licentiam autem tantam affirmat nocere proposito finiq; illius reipublicæ, id est consilio Lycurgi, qui duram disciplinam amauit: nec non etiam obesse magnopere uitæ beatæ ciuitatis. Quod uerum esse ostendit, argumentum ducens à simili, hoc pacto: Quemadmodum enim domus pars est uir & uxor, quod iam testatus fuerat in primo horum librorum: ita putare debemus, ciuitatem penè bifariam dissectam esse in uiros ac mulieres. Quare inquit, ciuitates illæ, in quibus natio mulierum correcta non est, sed contrà nimis soluta ac libera, ut meritò possit dici uitio affinis, existimandum est dimidiam partem ciuitatis carere legibus atque institutis probis. Quod autem hic inquit, corrumpi dimida ex parte uitam beatam ciuitatis indulgentia muliebri: idem affirmat in primo libro de Arte dicendi. quo etiam in loco testatur, Lacedæmonijs in primis hoc mali contingere.

Quod illi usuuenit.) Tradit hoc, quod dixit, in ea ciuitate usuueniſſe, ut uacua à legibus, nulloque studio eius, qui instituit ipsam, ornata dici possit dimidia ex parte: affertq; statim causam sui iudicij. inquit enim, Lycurgum, qui leges scripsit ei ciuitati, cùm uniuersam illam duram & patientem operum facere uellet, quod ad uiros pertinebat, egregiè id præstitisse: eundem tamen negligentem admodum extitisse, neque eandem curam adhibuisse in frenanda seueris lebus incontinentia muliebri: uiuunt enim, inquit, illæ intemperanter in omni genere intemperantię & molliter, in teneriſq; studijs & delicijs totæ accupatæ sunt. Accusauit autem Euripides quoque è Pelei persona mores institutaque Laconum, quod ad mulieres pertinet, cùm ille longa & accurata oratione malediceret Menelao. principium illius uituperationis est: Ne si uellet, quidem atque huic uni reistuderet, posse uirginem Lacænam continentem esse, & quæ sequuntur.

Quapropter necesse est.) Ex indulgentia illa oriri necessariò demonstrat alia nõ minora mala, quorum primum est, quod fieri non potest, quin in ea ciuitate, quæ tantopere placere studeat mulieribus, in honore magno sint diuitię: id quod aduersatur recta regione consilio Lycurgi, qui quantum potuit laborauit, ut è Sparta ipsas eijceret. Mulierum autem uita talis sine diuitijs & magna ui auri sufferri non potest: præsertim affirmat, uiros necesse habere quærere pecuniã, qui in potestate mulierum sunt, & dediti ualde ipsis: ut usuuenit, inquit, magnæ parti populorum, militarem uitam colentium & bellicosorum. Excipit autem Celtas, qui remedium huic malo inuenerunt, sed turpe ac facinorosum, peiusque malo ipso: etsi quæ aliæ gentes, inquit, sunt, quæ apertè palamq; puerorum amores sequantur. Quod autem hic de ueteribus moribus Celtarum memoriæ prodidit Aristoteles, idem etiam Athenæus, & copiosius quidem planiusque in XIII. libro cœnarum illarum doctorum uirorum.

Videtur autem, qui primus.) Interpretatur antiquam fabulam acutus doctor, & qui omnia undiq; arripit, quæ faciunt ad sententiam suam confirmandam. Docet igitur, secum facere auctorem ipsius: qui profectò, cùm id finxit, hoc, quod modò ipse dixit, intellexit. Laudat igitur illum, affirmatq; non insulse copulasse Martem cũ Venere: cùm constet, aut puerorum amoribus, aut mulierum deditos esse huiuscemodi omnes populos, qui militarem uitam colunt. Fabellam autem hanc initio sui poematis lepidè eleganterq; Lucretium exposuisse, notum est. Cùm uerò hic auctor oppressos hominesque libidine hac, & qui aliquo modo ea de causa furerent, significare uellet, uocauit ipsos κριπαχώμους: quo nomine usus etiam est in problemate de atra bile, etsi corruptum ipsum illic est in excusis libris. legitur enim in omnibus, κραχύμους pro κριπαχώμους: cuius uocis notio satis nota locum illic non habet. Sententia eius loci est, se tũc differere nolle, cur non omnes melancholici duram cutem haberẽnt: neq; etiam hi, qui nigro colore forent: sed illi tantùm, quibus uitium amplius inualuerit. ita enim expresit locum Gaza, qui exemplar integrum, ut apparet, nactus est. Sed Plato etiam de Phædro uerbum hoc usurpauit.

Quapropter apud Laconas.) Redit ad consilium suum explicandum: docetq;, quod tradidit communiter uerum esse, ex moribus quoque Spartiatarum cognosci posse: id est ipsos, cùm ualde proni sint ad libidinem, in potestate feminarũ esse: & penè paratos semper (quod Thraso ille Terentiauus non recusabat) facere, quod iubent: nec priuatim solùm, uerum etiam publicè. Cùm enim illi quasi regnarent in Græcia, multa gerebantur per mulieres, quæ ad remp. pertinerent. uitium autem & culpam magnã tantæ indulgentiæ, quasi ante oculos ponens noster doctor, inquit: Atqui quid interest, mulieres imperium habere, aut qui imperium habent, seruire mulieribus, facereq;, quod illæ iusserint? idẽ enim incõmodi ex utraq; re oritur. Solitas uerò aliquo modo dominari Lacedæmone mulieres, testatur uox feminæ peregrinæ, quæ his uerbis Gorgonem, Leonidæ uxorem, allocuta est: responsumq; tulit ualde acutum & graue. Cùm enim illa dixisset, Solæ uos Lacænæ imperatis uiris: Solæ enim, inquit Gorgo, parimus uiros.

Cùm autem audacia.) Indulgentia illa magna uirorum reddidit Lacænas feminas, ut necesse est, audaciores: & causa fuit, ut aliorum, ita quoque huius non parui incommodi. Cùm autem intelligatur, audaciam muliebrem nihil ualere ad ullum cotidianorum operum adiuuandum: sperari non sine causa poterat, fructum aliquem latura in bello. si namque ulla in re ipsa locum habet, illic requiritur. Fuisse tamen ipsas maximè molestas, & plurimum reip. obesse solitas, docet illo quoque tempore, quod cognosci, ut inquit, apertè potuit, cùm Thebani incurrerunt in fines Laconum, ipsorum post Leuctricam pugnam duce Epaminonda, & castra non longè ab urbe posuerunt. nulla enim in re tunc utiles fuerunt, quæ ualeret ad periculum illud minuendum, cuiusmodi sunt feminæ in alijs quoque ciuitatibus: tumultum potius ac trepidationem maiorem, quàm facerent hostes, excitauerunt. Quod legitur apud Plutarchum in Agesilao, quem scripsit, uidetur aduersari huic, quod traditur à nostro doctore. Narrat enim, Spartiatidas magno animo tulisse calamitatem illam, &, cùm in urbem uenissent, nomina interfectorum in prælio, matres eorum, quæ filios incolumes inde redeuntes expectabant, tristes & domi mansisse, & foris spectari potuisse: illorum uerò, qui ceciderant in pugna, statim in fana deorum profectas, unaque cum alijs uisas hilares, ut participes laudis liberorum, & quæ honestum interitum eorum sibi quoque gloriæ ducerent: hoc uerò proprium est fortitudinis. Quomodo igitur, ut pauidæ terroriſque plenæ meritò hic insimulantur? Idem autem, quod hic affirmat Aristoteles de Spartanis, memoriæ prodidit T. Liuius in XXVI. libro de mulieribus Romanis: quæ & ipsæ simili tempore, cùm Hannibal, inquam, ad portas esset, fletu & lamentatione omnia impleuerunt: & ne dum opis aliquid attulerint uiris, potius ipsos perturbarunt, & pigriores ad periculum illud propulsandum reddiderunt.

Initio autem uidetur.) Ostendit unde primùm orta sit Lacedæmone licẽtia muliebris, quæ postea creuit in ea rep. mirum in modum, nec potuit legibus ullis coerceri: extitisseq; ipsam dicit ratione, propter diuturnam absentiam uirorum: solæ enim illæ domi relictæ, dominariq; assuetæ, solutè nimis licenterq; uiuebant. uiri namq; longinqui à domo in hostili terra, diu bella gerentes manserunt. Quibus autem temporibus id factum sit narrat, cùm scilicet illi contra Argiuos bellum gesserunt: rursusq;, inquit, cùm contra Arcadas & Messenios.

Cùm autem otium.) Quomodo factum sit docet, ut uiri tam æquo animo passi sint in urbe se regi à legibus, contrà atq; mulieres ipsæ: affirmatq;, eos, cùm domum redierunt, nacti otium à bellis, se facile præbuisse Lycurgo expoliendos & optimis legibus ornandos: quia antea erant assueti imperia perpeti, parereq; superioribus, militari illa uita, in qua uersati diu fuerant. ipsa igitur quasi uiam munierat huic laudi, & dociles eos ad hanc quoque disciplinam reddiderat: de qua uitã tradit habere ipsam multas partes uirtutis, cùm in primis seuerè illic animaduertatur in eos, qui dicto audiẽtes non fuerint superioribus. nam eandem duram esse & alienam à delicijs constat.

Mulieres quidem aiunt.) Famã est, inquit, Lycurgum conatum fuisse frenare licentiam mulierum Spartanarum, facereque, ut ipsæ quoq; legibus obtemperarent: ueruntamen, postquam innenit ipsas repugnantes, & consilio ipsius toto

pectore

pectore aduersantes, destitisse ab eo, quod frustra incœperat. Sciendum autem est, longè aliter de hoc sensisse, & memoriæ mandasse Plutarchum, qui in uita Lycurgi non solùm tradit, ipsum plurimum studij posuisse in mulieribus optimis institutis ornandis, uerum etiam à principio statim huic rei prouidisse, & quæ pertinent ad nuptias procreationesque liberorum, sedulò curasse. Quin etiam Aristotelem appellat, hunc, quem in manibus locum habemus, intelligens: affirmatq́; eum falso hoc monimentis prodidisse. in extremo tantùm eius accusationis legitur, solitos Laconas propter crebra & diuturna bella plus quàm deceret, colere uxores, & dominas ipsas uocare. Initiũ huius loci hoc est: ὁ γὰρ, ὡς ὁ Ἀριστοτέλης φησὶν, ἐπιχειρήσας σωφρονίζειν τὰς γυναῖκας, ἐπαύσατο: & quæ sequuntur. Nam de indulgentia Laconum erga mulieres, & obsequio magno, idem commemorauit in Agide: quo loco etiam tradidit, plus ipsas attingere solitas publicarum rerum, quàm uiri facerent domesticarum, contra morem reliquarum ciuitatum.

Hæ igitur causæ sunt.) Respondet auctor his uerbis ei, quod aliquis dicere potuisset, qui Lycurgum defenderet, illas ipsas mulieres causas fuisse eorum omnium, quæ illic prauè fierent: quare huius etiam peccati Lycurgi culpam eisdem assignari debere. Nam ille uidit uitium huius rei, atque ipsum corrigere uoluit. Inquit igitur noster, se nunc nõ subtiliter quærere, cui potissimum debeat ignosci, aut non ignosci, cùm peccarit: sed tantùm attendere, quod rectè uel non rectè, factum sit. Vt autem ostendat planius uitium eius rei, repetit quæ dicta sunt, ponitq́; ipsa ante oculos. inquit igitur: Ea, quæ ad mulieres pertinent, cùm rectè instituta non sunt, quod suprà quoque tétigimus: uidentur non solùm maculæ aliquid & turpitudinis inurere reipublicæ, quamuis nullum aliud malum inde nasceretur (est enim manifestò indecorum, in fortunata ciuitate mulieres molliter & incontinenter uiuere) uerum etiam non parũ facit hoc ad nimium amorem pecuniæ inserendum in animos ciuium, ipsamque omni ratione cogendam, ut possint scilicet seruire luxui sumptibusq́; mulierum. quam auaritiã eiecerat è ciuitate summo studio Lycurgus: & ne irrumperet eò ullo pacto, uiam ipsi diligenter obstruxerat.

Post enim ea.) Postulare susceptum ordinem affirmat, ut nunc quæratur, an illic quæ ad bona ciuium pertinent, rectè instituta sint: contrà enim ipse existimat, in hoc etiam illic nõ parum peccatum esse. Inquit igitur, posse aliquem accusare in ea rep. inæqualitatem bonorum: usu enim illic uenit, ut quidam possideant rem familiarem ualde grandem, alij autem penitus exilem ac minutam. Quare, inquit, hoc uerum esse, aperire uolens, omnis ipsorum ager ad paucos dominos peruenit. Est autem hoc satis certum signum, quòd æqualitas nulla normaq́; uera seruetur in uniuersa bonorum possessione. Quod initio huius partis posuit γὰρ (qua causa affertur eius, quod iam dictum est) puto factũ esse, quia suprà illic de auaritia dixerat quiddam, quæ uitium est pecuniæ, & illius, qui ardenter ipsam appetit. Non subitò igitur, nec sine causa transiuit ad disputationem hanc.

Hoc autem & legibus.) Originem explicat eius inæqualitatis, quam dixerat, & unde id malum paulatim fluxerit, docet: hoc enim, inquit, malè uitioseque legibus illic ordinatum fuit. Cùm enim Lycurgus, ne hoc fieret, curare uellet, nõ satis firmum remedium adhibuit: sanxit enim, ut nullam in se dignitatem haberet, uel potius dedecori affine foret, emere uel uendere fortunas suas. quod sanè rectè & ordine decreuit: potestatem tamen idem fecit ciuibus, ut uiui patrimonium, quib. uellent, dilargirentur, aut post mortem relinquerent. Non uidit igitur idem incommodum nasci ex utroque facto: nõ minus enim usuuenit, ut aliqui locupletiores, quàm oporteat, fiant posteriore hoc modo, quàm priore. Dissentit autem in hoc quoque Plutarchus à nostro doctore, qui in Agide commemorat, hoc quod Aristoteles tribuit Lycurgo, factum fuisse multo postea pessimo consilio & ualde repugnante à legibus Lycurgi, ab Epitade quodam: qui cùm omnino uellet ulcisci filium, cui ualde infensus erat, & spoliare ipsum patrimonio, promulgauit hanc legem, ut liceret cuilibet & domum & agrum dono dare cui uellet, dum uiueret, & testamento etiam post mortem relinquere. tota res ab ipso plenè exposita est. Cùm uideatur igitur sedulò aduersari Lycurgo, studereq́; cuncta ipsius instituta conuellere: non existimari tamen debet id odio fecisse, sed liberè, quid sentiret de illis (ut mos ipsius est) loqui uoluisse. nam idem Plutarchus, cùm ornasset Lycurgum, multaq́; de ipsius uirtute prædicasset, citauit etiam testẽ Aristotelem: quem fuisse affirmat eiusdem animi, scripsisseq́; eum minores honores, quàm deceret, Lacedæmone nactum esse, etsi maximos illic haberet.

Sunt autem mulierum.) Verum esse docet, quod dixit, non parum mali manasse ex ea lege, quæ plena perfectaque nõ fuit. Signum autem huius rei satis certum ponit ante oculos. Si quis enim, inquit, uniuersum agrum Laconum partiretur, & quinque partes ipsius faceret, duæ fermè possidentur à mulieribus. Vnde autem id incommodum profectum sit, quomodoque feminarum fortunæ tantopere creuerint, ostendit. Hoc enim, inquit, factum est, quia multæ illic hæredes paternorum bonorum extitêre, potissimumque partis illius agri, qui cùm primùm sorte assignatus esset, clerus inde uocabatur. Nam, quo apud Græcos appellantur filiæ patrum hæredes, nomen ab eo clero sorteque conformatum est: nec tamen unam hanc rem causam fuisse huius mali uult, sed alteram etiam indicat, id est morem eius gentis, quæ dotes magnas uirginibus dabat, cùm eas in matrimonium collocaret. Quod institutum accusans, inquit, multo melius Laconas facturos fuisse, si nullas dotes aut exiles minutasque dedissent, aut saltem moderatas. Nunc autem, inquit, hoc non solùm neglecto, uerum etiam alia ratione illo incommodo aucto, pater filiæ, hæredis omnium suorum bonorum, quia nullos uirilis sexus habet, potest eã nuptui dare, cuicunq; ipsi uisum fuerit, ut lege non cogatur pauperi ciui dare. Quod remedium extitisset incommodi, quod inde nasci docet, & quod fieri uoluerat in sua rep. Phaleas: cuiusque instituti ac consuetudinis exemplum est consilium factumque Megadori Plautini, quo suprà usus fui: atque ita nulla huiuscemodi lege impeditus delegerit locupletem generum contra publicam utilitatem: quod uerisimile est ipsum facturum. Ita igitur contingit, ut agellus ipsius ac reliquæ fortunæ perueniant ad eum, qui antea quoque agellum habebat, uel unum, uel plures: ficque redigitur ad paucos ager Laconicus. Quod sequitur autem, siue pars est huius, quod dictum est, siue referri potius debet ad alterum fontem: initiũque huius mali, quod malum iam monstrarat, significans permisisse legislatorem, ut dum uiueret quilibet, cui uellet dilargiri patrimonium posset, & post mortem etiam relinquere. Quod sequitur igitur, Et si aliquis mortuus fuerit intestatus, quem hæredem reliquerit suorum bonorum: tacita, ut loquuntur iurisconsulti, uoluntate, ipsum quoque idem iuris habere in bona sibi relicta, ac posse illa, cui uisum ipsi fuerit dilargiri. Ita arbitror locũ accipiendũ: sed est sine ulla dubitatione cõcisus, atq; ideo obscurus.

Cùm igitur ager.) Confirmat, quod dixit, argumento ducto à signo: monstratque, quid incommodi ex eo prauo instituto natum sit. Cùm enim ager ipsorum alere possit mille & quingentos equites, & grauis armaturæ militum triginta milia, ne mille quidem numero fuerunt, qui arma ferrent: fructus enim agrorum possessorum à mulieribus, omni potius rei seruiebant, quàm militiæ. Conuenit autem Plutarcho cum auctore nostro de paucitate Spartiatarum. In uita namque Agidis, qui optimus adolescens remedium tam graui malo adhibere uoluit, cõmemorat, ipsos non plures septingentis relictos fuisse: è quorum etiam exiguo numero ferè centum essent, qui agrum clerumque possiderent, cæteri autem omnes in urbe, nudati bonis & dignitate forent: eodem autem loco similia narrat de diuitijs & copia rei familiaris feminarum. Rem autem ipsam noster docuisse testatur, factaq́;, quæ extitêre, uitij plena fuisse, quæ ad hunc ordinem institutumque pertinebant: quia ne unã quidem plagam, acceptam in bello, ciuitas illa sustinuit, sed perijt propter paucitatem hominum. Quòd si ipsis abundasset, facile bellum reparasset. intelligit autem Leuctricam pugnam, quam calamitatẽ appellauit Cicero. Romana uerò resp. quæ uim magnam militum habebat, multas & graues plagas paruo tẽporis spatio, ipsi ab Hannibale impositas, tolerauit. In urbe etiam ipsa Spartiatarum exiguum numerum hominum fuisse testatus est Xenophon in libello, quo Lacedæmoniorum remp. scripsit. Vtitur autem eodem uerbo, quo hic Aristoteles in ea re significanda: aucto tamen & ad summum perducto.

Fertur autem ætate priorum.) Commemorat nunc, quomodo mederi paucitati ciuium priſci Spartiatarum reges solerent: traditque, famam esse Lacedæmonios, priorum illorum regum ætate, solitos ciuitatem dare alienigenis, atque ita multitudinem augere: ut paucitate militantium nunquam Sparta laborarit, cùm tamen multa bella tunc gesserint. Hoc ipsum sanè fecit Cleomenes quoque rex, cuius uitam scripsit Plutarchus: quique ab Antigono rege Macedonum magno prælio uictus fuit. nec tamen ille potest hic intelligi, cùm regnarit mortuo iam nostro doctore. Accipiendi igitur sunt ueteres Lacedæmonis reges, ut dixi. Quare inquit, affirmant, fuisse tunc Spartiatas 10. milia ciuium: & tamen, addit, ne subtiliter nunc quæramus, uerúmne hoc, an falsum sit, præstare refertam esse urbem suis ciuibus, crescereque numerum illorum æquatione bonorum, non receptis in eam peregrinis, qui secum nouos mores ferunt, ut necesse sit

ita contaminari rempublicam. Nabis, sæuissimus tyrannus Lacedæmoniorum, apud T. Liuium, cùm esset ei obiectũ, ipsum seruos liberasse, & dominorum bona ipsis diuisisse: ita se purgauit, dixitq; nihil noui & inusitati se fecisse, sed morem institutumque maiorum in hoc secutum.

Subcontraria autem etiam lex.) Ostendit legem Lycurgi, qua ciues impellebat ad sobolem procreationemque liberorum, non esse ueram correctionem huius errati, nec sinere, ut tollatur inæqualitas agrorum. Dum enim remedium adhibere uoluit uni malo, uiam aperuit alteri non minori. Exponit autem studium, quod posuit, ut multitudo illic filiorum gigneretur: & quæ præmia proposuerit illis, qui hoc fecissent. Est enim, inquit, lex Lacedæmone, ut qui tres liberos procrearit, cogi non possit in præsidium aliquò mitti, uacationemque demum militiæ habeat: qui uerò quatuor, sit immunis omnium publicorum munerum. Declarat etiam studium, quod in ea re ponerent, altera lex: cuius meminit Plutarchus in Lysandro. Interrogabantur enim illa & qui nunquam uxorem duxissent, & qui serò duxissent: nec nõ etiam qui culpæ in uxore ducenda affines forent. hi uerò erant, ut interpretatur, qui probis & utilibus reip. ciuibus diuites antepositi essent. primos ἀγαμίους, alteros ὀψιγαμίους, tertios κακογαμίους lex appellabat. Aperit autem malũ, quod inde proficiscitur, nisi prius emendetur uitium, quod irrepserat in ciuitatem propter inæqualitatem bonorum, perperamq; diuisum agrum. id autem est, quod necessariò illic multi erunt pauperes, fructibusq;, quibus alantur, carebunt.

Quinetiam & quæ pertinent.) Proponit sibi nunc uidere, quæ ad magistratus nonnullos reip. Laconum pertinebant: exquiritq; diligenter, quid mali bonique in ipsis sit. Primùm autem, quæ in ephoria (ita enim appellat magistratum ephororum) uitia sint exponit: non enim rectè constitutum ipsum esse affirmat. Reprehendit in illo statim, quod cùm in ea rep. uim magnam potestatemque habeat, & quasi dominetur Lacedæmone: tamen ephori crearentur è plebe. Quare, inquit, sæpe contingit, ut in eum magistratum perueniant homines ualde pauperes, qui propter egestatem pecunia corrumpantur, & quasi emantur. Se uerò, inquit, esse tales, ut muneribus facile labefactari possint, declararunt sæpe numero antea: & nunc quidem, ut loquitur, in Andrijs. historia obscura est, ut ægrè statui possit, quæ uocet hic Andria: factá ne quædam, quæ gesserint cum Andrijs insulanis, in quibus negotijs administrandis ephori contra publicas utilitates mercede corrupti, illis hominibus quædã cõcesserint: quod uerius puto siue cœnas illas publicas, quas acceptas à Cretensibus, antiquitus & illi Andria uocabant, cùm postea easdem, mutato nocabulo, appellarint Phiditia. Addit autem Aristoteles, confirmans iudicium suum, illo tempore, quo de hoc agebatur, quosdam ephoros, mercede accepta, quantum in ipsis fuit, uniuersam ciuitatem perdidisse. Quinque autem numero erant ephori, quod percipitur è loco Plutarchi in uita Cleomenis, qui rex Spartanorum, ut leges Lycurgi euersas in eam ciuitatem reduceret, ephoros omnes, immissis in eos armatis, necauit, uno excepto: qui cùm primus uulneratus esset, pro mortuo est relictus: quatuor enim fuisse narrat, qui interfecti sint. Sed infrà idem hoc ipso in libro apertè testatur Aristoteles.

Et quia potestas est.) Alterum hoc est, quod reprehendit in ephororum magistratu. Dicit enim, cùm magnæ opes illius sint, & potestas non ferenda, æqualisq; penè tyrannidi, reges etiam cogi ipsi assentari, & in omnibus rebus ephoris placere: unde inquit fit, ut ita quoque multum detrimenti accipiat respublica, & è statu optimorum ciuium paulatim delabatur in statum multitudininis. Quod uerò hic noster de ephoris affirmat, idem apud Ciceronem in 3. de Legibus Q. ipsius frater de tribunis plebis prædicat. cuius hæc uerba sunt: Ista potestate nata, grauitas optimatum cecidit, conualuitque ius multitudinis. Facit autem ad declarandum, quod hic tradit auctor de regum more, qui soliti erant ephoris palpari: id quod memoriæ proditum fuit à Xenophonte. narrat enim, institutum fuisse Laconum, ut omnes regi assurgerent, exceptis ephoris, qui suis prijsque sellis non mouebantur.

Continet igitur remp.) Cùm rationem ephororum magistratus creandi accusasset, ipsum nunc ualde utilem fuisse reip. narrat, & quid boni inde natum sit ostendit. Affirmat enim, illum continere eam rempublicam, cùm ipsius membra omnia inter se connectat: quomodoque hoc fiat, aperit his uerbis: Requiescit enim populus, quia particeps est maximi magistratus. quare inquit, siue hoc consilio eius, qui scripsit lege, factum est, siue fortuna cecidit, accommodatum est, prodestq; rebus ipsorum. Docet etiam, ratione sententiæ suæ reddita, cur uerè dixerit magistratum hunc ephororum conseruare remp. Spartiatarum: oportet, dicens, cunctas partes ciuitatis cupere remp. esse saluam stareque, si illa incolumis esse debet, & ab omni periculo uacua. Demonstrat autem, hoc illic usuuenire: reges enim ob honorem, quem adepti in ea sunt, sic profectò erga ipsam animati sunt: honesti autem uiri ac principes ciuitatis propter senatum, cuius ordinis auctoritate decorantur: præmiũ enim, inquit, hic magistratus est uirtutis, daturq; his, qui consilio ualent, ac remp. iuuerunt. populus autem, addit, contentus illic uiuit propter ephoriam. ex uniuerso enim populo creantur ephori, ac tenues quoque homines ad eum honorem perueniunt: habetque præterea multitudo, qui ipsam ab omni iniuria contumeliaq; tueantur.

Sed deligi sanè magistratum.) Intelligitur his uerbis, ephoros non sorte creari solitos, sed deligi: neque ex uno tantùm ordine ciuium, sed ex omnibus, ut necesse non esset è plebe homines duci, qui ad eum magistratum perueniret. ut Romæ tribunum plebis non licebat creare, nisi plebeium. Non reprehendit igitur hæc Aristoteles (rectè enim & ordine instituta erant) sed rationem tantùm non probat, qua deligerentur: cumque eam magnis erroribus affinem esse ostendere uellet, puerilem esse dicit: modum uerò hunc, cuiusmodi foret, tam insulsum, non exponit. Non probat etiam, quòd cùm ephori existimaret de magnis rebus, peruenirentq; aliquando tenues homines & nullius prudentiæ ad eam potestatem, in causis iudicandis liberi forent, ac sequerentur suam sententiam. Non igitur rectè factum putat, tantum cõmittere quibuslibet hominib. uelléque ipsos cogi, legem aliquam aut scripta sapientium sequi, nec posse ab illis ullam in partem discedere. Hi uerò uocantur ὠτοσγώμονες, qui sententiam suam existimationemq; attendunt: hoc enim Græcis ualet γνώμη. Huiusmodi autẽ est apud nos magistratus 8. uirorum: neque enim astrictus est legibus ullis, cùm ornatus est à summo magistratu auctoritate illa plena, quæ patrio nostro sermone uocatur Balia.

Est autem uita ephororum.) Reprehendit etiam hoc in consuetudine illius magistratus. Ephororum enim uictum docet non consentire moribus institutisq; reliquæ ciuitatis, cùm sit remissus ualde: aliorum autem ciuium potius mensuram transeat uersus duritiem, adeoq; in hoc sine modo sit, ut non ualeant Lacones tolerare tantam uitæ asperitatem, sed, clàm legem aufugientes, fruantur, cum possunt, corporis uoluptatibus. Ἐν ἄλλοις, quod inquit, intelligit ciuibus: non ut quidam acceperunt, partibus ipsius uictus, ut in ipso scilicet fuerint incõstantes, nonnullasque partes uitæ habuerint duras, alias uerò molles ac teneras. Quod uerò σκληρὸν δίαιταν Lacedæmoniorum uocat μεταφορικῶς, id est duram: Cicero quoque eodem pacto ipsos duros appellat: Esto enim, inquit, duri & fortes Spartiatæ.

Quæ itidem pertinent.) Examinat nunc eiusdem reip. partem aliam, id est senatum: in cuius ordinis constitutione peccatum esse docet pluribus modis. Primùm igitur inquit, si qui sustinent munus illud, forent moderati uiri atque instructi, quod satis esset, ad uirtutem officiumque probi uiri tuendum: fortasse non sine causa diceret aliquis, rationem illam accommodatam esse utilemque reipublicæ. Vt perspicitur autem ex uerbis, quæ sequuntur, perpetui senatores illi erant, nec mutabantur donec uiuerent: ijdemque de magnis rebus ita statuebant, ut iudicia ipsorum rata essent, nec possent temptari. Magnas autẽ res dicens, intelligit deliberationes de bello & pace, de mittendis legatis, & cæteris huiusmodi rebus. Cùm uerò uisus esset omnino probare illis conditionibus latis, consilium eius, qui illum ordinem constituisset: quasi emendat uocem eam, neque se id penitus exploratum habere ostendit, quia res dubia admodum ancepsq; est, donec uixerint, aliquos dominos esse existimatoresque rerum tanti ponderis. Cuius suæ sententiæ statim rationem reddit, dicens: Est enim, ut corporis, ita quoque animi senectus, partis inquam illius animi, qua utimur in his rebus explorandis, quæque Φρόνησις uocatur. qui igitur prius uerum uidebant, postea uitio grauioris ætatis, imbecillo facto consilio ipsorum, minus rectè ualent id munus obire. Erant autẽ XXVIII. senatores hi, cuius etiam muneris ipsorum rationem hanc reddiderat Aristoteles, ut narrat Plutarchus, sed alijs suis in scriptis. Cùm enim XXX. primùm fuissent, qui societatem inter se coirent reip. constituendæ, auctore eius consilij Lycurgo, duo metu perterriti sunt, nec ad locum destinatum huic forti incœpto se contulerunt. quare illis principibus ciuitatis, qui in fide manserunt, hic gradus honoris datus est: nam ipsos perpetuos senatores fuisse, cùm ephori spatio tantũ unius anni potestatem illam tenerent, narrauit Plutarchus in Agesilao.

Cum uerò ita instituti sint.) Vt significauit, si illa seruata forent, quæ dixit, se fortasse nihil desideraturum fuisse in creatione senatus Laconum, id est si probi & prudentes uiri deligerentur, confectiq; ætate inde remouerentur: ita contrà inquit, cùm ex huius-

huiuſcemodi non ſint, quòd non uno modo apparet, ut docet, nimis periculoſum reip. eſt tãtum committere talibus hominibus. Cùm uerò monſtrare uellet, eos integros non fuiſſe, nec uera diſciplina imbutos, uſus eſt ſignis quibuſdam. Primum eorum eſt, quod intelligi poſſe inquit, ne legiſlatorem quidem ipſum penitus illis fidiſſe, ut qui cognoſceret ipſos non omnino probos eſſe. Addit autem huic ſigno, qui peruenerunt in eum ordinem, quibuſdam etiam temporibus perſpectos fuiſſe, acceptis muneribus, ſiue gratiam aliquorum ſecutos, multas publicas utilitates neglexiſſe: antepoſuiſſeq́; quod minimè uirorum bonorum eſt, proprium quæſtum & gratificationem publicis emolumentis ac ſaluti ciuitatis. Quare concludit, melius eſſe, ut illi non ſint ſoluti cura ſuorum factorum comprobandorum, rationiſq́; reddendæ adminiſtratæ reipublicæ, ut ſanè tunc erant, liberi prorſus & ſoluti ab illa neceſsitate.

Videri autem poſſet.) Dixerat, ordinem ſenatorium cogi non poſſe legibus, ut ſuorum factorum rationem redderet: idem tamen ſciebat, ephoros prouocationẽ habere omnium magiſtratuum. Quare uideri poterat hoc repugnare ſententiæ ipſius: quia, quod perperam à quopiam magiſtratu iudicatum eſt, corrigere magiſtratum ſuperiorem, eſt aliquo modo poſcere ab illo rationem. Se igitur aliter accipere docet magiſtratum rationem reddere ſuorum factorum, cùm ſcilicet ſtatim depoſita publica perſona, ſi improbentur aliqua ab eo geſta, illa, ſi poteſt, rectè & ordine à ſe adminiſtrata eſſe confirmat. In media autem expoſitione huius rei, cogitans quàm pulcrum ſit tantum auctoritatis in ciuitate habere, ut ſit magiſtratus aliquis arbiter ac iudex omnium, quæ illic publicè geruntur (ut Lacedæmone contingebat ephoris) quaſi clamat, hoc amplum eſſe, & eximium profectò donum datum illi magiſtratui. Perſpicitur autem hoc, ipſum non probare, ut libertati periculoſum: ita enim magiſtratus ephororum regnabit in ea ciuitate, & reliqui omnes cauebunt uoluntatem ipſius offendere, cùm aliquando in poteſtate illius futuri ſint.

Præterea delectus.) Docet mõdum, quo creabant Lacedæmone ſenatores, probari non poſſe. Duo autem in comitijs illis reprehendit. primùm rationem, qua diſtinguerent eum, qui probaretur multitudini, & qui contrà ipſi non placerer: illam autẽ puerilem ridiculamq́ue eſſe dicit. Deinde oſtendit, effici ciues eo pacto nimis cupidos honoris. unde naſci non parua incommoda, infrà tradit. Κρίσις autem, quam reprehendit, id eſt exiſtimatio, talis erat, ut accuratè narrat Plutarchus in Lycurgo, & ipſe quoque eodem hoc nomine utens, in ea re appellanda. initium enim eius totius expoſitionis hoc eſt: ἐγίνετο δὲ ἡ κρίσις τοῦ δὲ τὸν τρόπον. ipſam igitur exprimere conabor. Cùm uocata eſſet multitudo, delecti uiri propè claudebantur in quodam domicilio, unde neque oculis uiderent concionem, neque ab ea uiderentur: ſed clamorem tantùm audirent eorum, qui in ipſa uerſarentur. Clamore enim, ut alia, ita quoque hos, qui contenderent inter ſe de hoc honore, exiſtimabant, cùm minimè ſimul omnes, ſed ſeorſum ſinguli ſorte ducti uocarentur, tacitiq́ue per mediam concionem tranſirent. Cùm igitur qui clauſi erant, haberent tabellam, & ſinguli illi in medium prodibant, notabãt clamoris magnitudinem: neque tamen nouerant, cui ille excitaretur: tantùm ſciebant primum hunc eſſe, ſiue ſecundum, ſiue tertium, ſiue alium quempiam ordine, qui in concionem uocatus eſſet. Qui autem plurimo clamore & maximo exceptus eſſet, illum ſenatorem prædicabant, & quæ ſequuntur, pertinentia ad declarandum quantopere eum omnibus modis ornarent, & ſummis laudibus in cœlum ferrent. Appellat igitur puerilem hanc exiſtimationem ſenatorum, ut opinor, quia indicio incerto utebantur. Neque enim ſubtiliter intelligi ita poteſt, qui melior iudicetur: peccare enim contingit multis modis in clamore & tollendo & exiſtimando aliquorum, qui ipſi tacent. Multæ autem conciones Græcorum ſenſum ſuum ſignificabant porrectione manuum, unde uerbum, quo utebãtur in decretis faciendis, conformatum eſt, χειροτονήσαι. M. Cicero pro L. Flacco, cùm morem hunc Græcarum rerump. contẽneret, utrumque uidetur coniunxiſſe inquit enim: Sic ſunt expreſſa iſta, quæ recitantur, pſephiſmata, non ſententijs neque auctoritatibus declarata, nec iureiurãdo conſcripta: ſed porrigenda manu, profundendoq́; clamore multitudinis concitatæ. Puerile igitur eſſe inquit, exiſtimare ita, qui ſint digni ſenatores. Cui uitio creandi ſenatum addit etiam aliud: non enim probat ullo pacto morem, qui tunc erat Lacedæmone, ut ille ipſe peteret eum gradum honoris, qui uolebat eo ornari. Oportere enim, inquit, talem ciuem, & qui dignus habetur eo ordine, & nolentem & uolentem perſonam illam ſuſtinere, & neceſsitatem ipſi imponi, ut inuitus etiam illam recipiat.

Nunc autem idem.) Hoc inſtituiſſe docet Lycurgum, cognoſciq́; illum & ratione mandandi imperij, & omni alia parte reipublicæ, ſtudium adhibuiſſe, ut ſui Lacones cupidi honoris fierent: & tamen utitur poſtea his. in quo peccari magnopere exiſtimat Ariſtoteles, cùm creantur ſenatores, id eſt ex eo genere hominum ambitioſorum, & illos potiſsimum ipſos creat ſenatum. Quod enim inquit, περὶ τὴν αἵρεσιν τῶν γερόντων: non ualet committere ipſis, ut eligant ſenatores, ſed cùm datur opera huic rei, ex illis ardentibus deſiderio illius gradus, ſenatores à multitudine deligi. qui enim non petiſſet, nunquam in illum ordinem cooptatus fuiſſet. Quàm inutile autem ſit & plenum multorum periculorum huiuſcemodi hominibus imperium dare, declarat dicens: Atqui iniuriarum, quas homines ſponte faciunt, bona fermè & magna pars habet duos fontes, id eſt nimiam ſitim aut honoris aut pecuniæ. ambitioſi enim & auari, ut expleant ſua illa acria deſideria, ſe inquinant multis ſceleribus. Idem autem de hac re ſenſiſſe perſpicitur Lucretius, cùm cecinit:

Denique auaritiei & honorum cæca cupido,
Quæ miſeros homines cogunt tranſcendere fines. Iuris, & quæ ſequuntur. Diſſenſerunt autem ab hoc iudicio philoſophi Romani homines, qui morem induxerant petendi magiſtratus, & in ea re plurimum ſtudij atque artis ponebant. Sed etiam Polybius, ubi diſſeruit περὶ μωκρείων, affirmat ipſorum legibus quibuſdam ſtudioſe effectum eſſe, ut in pectora adoleſcentium inſereretur mirificus amor honoris, tanquam hoc ualde profuturum eſſet ciuitati. atque id ſanè ualere coronas, quibus ornabant eos, qui fortiter aliquid feciſſent: & ut has, ita etiam haſtas puras, & laudationes mortuorum.

De regno uerò.) Cùm, quid ſui iudicij foret de ſenatus Laconici creatione, oſtendiſſet: nunc tranſit ad eorundem regnum examinandum. habebant enim Lacones reges duos. Primùm igitur quæri poſſe inquit, cùm exoritur hæc quæſtio, miniméne profit in uniuerſum ciuitatibus regem habere: ſiue conducat. de quo nunc non diſſerit, nodumq́; hunc diſſoluendum relinquit in libro, qui ſequitur. Hic igitur uidere ſtatuit, an ratio Lacedæmoniorum, itáque aſsignata poteſtas illa, utilitatem in ſe habeat, ſiue affinis ſit uitijs quibuſdam. Iudicium igitur ſuum patefaciens, inquit: Si etiã tantum auctoritatis alicui dare putaretur ciuitati accommodatum, non tamen probari poſſet conſilium eorum, qui ex una tantùm, alteráque familia réges ſumebant (præſtaret enim ſingulos reges ponderari ſua ex uita ac factis) quique idoneus tanto muneri obeundo exiſtimatus eſſet, illum potiſsimùm regem creari. Κατὰ τὸν αὐτὸν βίον ualet, ut dixi, perſpecta & diligenter explorata ipſius uita, non ut quidam acceperunt.

Legumlatorem autem.) Valet hoc ad docendum, ſpectari oportere è moribus prudentiaq́; reges: neque tutum eſſe ex eadem ſemper domo ipſos capere, ut moris erat facere Lacedæmone. Neque enim uerum eſt, quod aliquis diceret, diſciplinam regibus adhiberi poſſe talem, ut ipſa imbuti rectè omnino munus ſuum adminiſtraturi ſint. cuius ſententiæ fuerat etiam Lycurgus, ut ſigno Ariſtoteles declarat. Diffidit enim ille (ut apparet) ſe facere poſſe ciues omni uirtute præditos ac perfectos uiros. Si namque hoc ſperaſſet, non mos hic in urbe uiguiſſet, ut cùm opus foret mittere aliquò legatos, deligerentur ſocij illius muneris inimici inter ſe homines. Eodem etiam pacto arbitrabantur ſaluti eſſe ciuitati, diſſentire inter ſe reges ac controuerſari. Nam idem etiam oſtendere uidetur, quod proditum memoriæ eſt à Xenophonte, inſtitutum fuiſſe, ut duo ephori comites regis mitterentur in bellum, qui ſcilicet ipſum ſeruarent. Huic autem inſtituto Laconum ſimilis fuit uox illa Melanthij, qui dixit remp. Athenienſium conſeruari diſcordijs & contrarijs ſtudijs oratorum, quia ita non omnes in idem latus nauis, & quaſi parietem inclinarent: quod ſi factum eſſet, illa euerſa fuiſſet. & cùm Plutarchus, qui ipſam memoriæ prodidit, non ſtatutum in animo ſuo habuerit, ſerióne hoc illo pronuntiarit, an ioco: uideri poteſt, exemplo Spartiatarum, hoc ipſum prorſus uerum putaſſe.

Non bene autem.) Improbat etiam legem, qua cœnæ publicæ, uocatæ phiditia, Lacedæmone inſtitutæ erant, antepónitq́ue illi morem Cretenſium, ipſorum quoque utentium ijſdem cõcœnationibus, ſed, ut narat, aliter, ac meliore ſanè uia. Oportuiſſe enim, inquit, ut auctor harum cœnarum, quicunq; fuit, è publico ſumtus earũ duxiſſet, ut poſſent epulæ illæ celebrari ſine damno priuatorum, ualde pauperum magna ex parte hominum: hoc enim ſeruari oſtẽdit in Creta, unde conuiuia illa Lacedæmonem uenerant.

Apud Laconas uerò.) Docet, apud Lacedæmonios hoc oneri fuiſſe plurimis ciuibus: qui cùm admodum pauperes forent, cogẽbantur tamen domo illuc comportare certis temporibus, quæ lex iuberet. quare inquit, uſuueniebat latori eius legis contrarium eius, quod ſibi propoſuerat. Voluerat enim, ut inſtitutum illud communium cœnarum populare eſſet, gratumq́ue magnopere multitudini. ut autem illic ipſum lege definitum eſt, minimè populare erat: neque enim

enim facile eò perueniunt, participesq́; fiunt earum cœnarum ualde tenues homines. quare sequitur, ut è rep. extur bentur. Definitio enim antiqua terminusque illius reipublicæ est, eum, qui sumptum hunc facere nō potest, participē non esse reipublicæ, excludiq́; è numero ciuium.

Legem autem de præfectis.) Reprehendit etiam legem de præfectis classis creandis, quam alios quoque ante se improbasse ostendit: ac meritò quidem illam, quia causa discordiarum seditionisque erat. Quomodo autem illa mali tantū gignat, aperit: esse namque imperium illud classis quasi oppositum regibus narrat, cùm magna itidem potestas ipsius sit, ac penè par potestati regum. quare fieri non poterat, quin crebra inter ipsos nascerētur semina discordiarum. Vsu autem sæpe uenire, ut similes inter se contendant, notum est. mortales enim, cupidi honoris, quidquid dignitatis auctoritatisque alteri tribuitur, sibi ereptum arbitrantur. Qui hunc locum hactenus declarare uoluerunt, lapsi sunt multis modis, neque cognòrunt quid ualeant uerba hæc, ἐπὶ τοῖς βασιλεῦσι καθέσηκε: falsoque putarunt, mandari solitā esse alteram hanc cūram regendi classem regibus: cùm longè aliud ostendant, ut admonui. Præterea non uiderunt, maculam hic hæsisse: non enim ἀιδῶ, ut erat in excusis, sed ἀιδίοις dandi casu, numero multitudinis, legi debet: referrique ad reges, non ad præfecturam classis. Reges enim Laconum erant perpetui, non nauarchia: quam morem fuisse mutari, intelligere facile potuerunt, quicunque aliquantum uersati sunt in rebus gestis legendis eius reipublicæ. Vestigium huius ueræ lectionis apparet in uetere tralatione. Ita autem perpetuum non erat imperium classis, ut lege cautum esset, propter metum tantæ potestatis, ne quis ipsum in uita iterum caperet. quomodo igitur opes has addidissent regiæ potestati?

Et hoc etiam pacto.) Docet temptari quoque posse quasi solum ac fundamentū Lycurgi in ædificanda illa sua rep. cùm spectarit semper unā solùm uirtutē, id est fortitudinē, & eò retulerit omnia sua consilia in legib. scribendis: cùm tamē uaria tempora requirāt uarias uirtutes. Eiusdem aūt sententiæ ostendit fuisse Platonem, qui etiam ipse prius insimulauit eos, qui leges scripserant Cretensibus & Lacedæmonijs, lapsos in hac re magnopere. Omne namque studium illi posuerant in populis his, quos instruebant, ad militaria munera cum laude tractanda exercendis: nec cogitationem ullam susceperant de reliquis uirtutibus. cùm constet inueniri etiā, quæ uincat ipsam, ac maioris dignitatis sit. Quod uerò consilium fuerit Minois, qui instituit Cretas, commemorauit Strabo. Existimauit enim præstantissimum omniū bonorum esse libertatem, sine qua fortunæ ciuium, bonaq́; sua & propria eorum, qui possident, non sunt: libertatem autem armis ac præsidio egere, nec aliter conseruari posse. Lycurgum etiam putandum est munisse fortitudine pectora Laconum, ut eandem & uitam denique beatam Lacones sui custodirent. Locus, quem intelligit Aristoteles, est in primo eorum librorū, non longè à principio: sed etiam alibi tangit quædam, quæ eodem pertinent.

Hæc namque ualet.) His uerbis aperit peccatum Lycurgi, rationemque reddit iudicij sui. inquit enim: Hæc namque, scilicet uirtus bellica, multum ualet ad imperium sibi comparandum, subigendasq́; propinquas terras. Non oportuisse autem illū ciuibus proponere hanc unam uirtutem, cæteras uerò, utiles accōmodataſq́; paci, negligere, signo declarat. Verum enim, inquit, hoc esse inde intelligitur: quia Lacedæmonij, dum bella gesserunt, salui incolumesque fuēre: periere autem statim, ut imperium armis adepti sunt. Inde autem hoc factum est, quòd nesciebant otio uti, neque se unquam exercuerant in ulla disciplina, meliore arte bellica. Assignari uerò hoc debet scriptori legum illarum, qui huic rei non prouiderat, ut debebat. Confirmat, quod traditur ab auctore, Polybius in primo libro Historiarum, commemorans Lacedæmonios, cùm diu multumque pugnassent de imperio Græcorum cum aduersarijs: postquam adepti sunt, uix spatio XII. annorum firmum ipsum ac sine nouis certaminibus tenuisse. Huc autem facit defensio illa Plutarchi, qui purgat Lycurgum, accusatum iniuste à nonnullis, affirmantibus in legibus ipsius nihil sanè desiderari posse, quod faceret ad fortitudinem: multa autem, quæ ad iustitiam. Cùm enim prius exposuisset multa instituta Lycurgi, honestatis æquitatisque plena, addidit: In his igitur nullum aut iniustitiæ aut auaritiæ uestigium apparet: quibus uitijs non desunt, qui uelint scatere leges Lycurgi.

Hoc autem erratum.) Adiungit, in opinionibus Laconum manere peccatum alterum, non minus proximo superiore peccato. quod & ipsum fluxisse è legibus Lycurgi, putandum est. Existimant enim, inquit, proficisci bona, de quibus inter se homines contendunt, à uirtute potius quàm à uitio, itaque ipsa melius parari: in quo minimè falluntur, iudiciumque eorum uerum est. Non tamen rectè sentiunt, quòd credunt hæc bona præstantiora esse uirtute, magisque expetenda. Πεφιμάχητα ἀγαθὰ hic arbitror uocata cuncta, de quorum possessione pugnant inter se mortales ac digladiantur, non armis solùm, ut alij acceperunt, uerum etiam alijs omnibus modis. ita enim passim ueteres scriptores uerbum hoc accipiunt. Huiusce modi autem sunt honos, imperium, diuitiæ.

Malè autem se habent.) Accusat nunc institutum Lacedæmoniorum, qui non habebant ærarium, nec reditus ullos publicos: cùm tamen colerent artem studiumque, quod requirit magnos sumtus, id est bellum, sæpeque cogerentur diutius in ipso uersari. Cùm autem intelligeret auctor posse huic malo remedium adhiberi, si ciues è priuato in publicum benignè conferrent: docet id quoque illic nō seruari. ægrè namque solitos Laconas publicam egestatem subleuare, nec lege ulla seuera cogi hoc facere. ηκιστα enim quòd ipsos inquit ἐισφέρειν, non tam ualet Laconas malignè hoc facere, quàm non imponi ipsis necessitatem ullam id sedulò gerendi. Cuius rei causa erat (ut narrat) quia omnis ferè ager Laconicus possidebatur à ciuibus. quare indulgebant sibi ipsis, nec subtiliter exquirebant collationes inter se, perscrutabanturq́; ueræne illæ, iustæq́; forent, an contrà. unde eueniebat, ut qui plus conferre in publicum posset, minus conferret. non poterant igitur sustentari bella ullo pacto. Docet uerum esse, quod narrat noster doctor, Archidamus rex ipsorum apud Thucydidem, cùm dissuaderet bellū, quod parabant contra Athenienses: in alijs enim, quibus usus est argumentis, accommodatis ad eos inde reuocandos, inquit: Pecuniam publicam non habemus, neque promptè è priuato conferimus.

Vsu autem uenit.) Ex hoc consilio malo docet contrarium usuueniſſe Lycurgo eius, quod sperabat, quodque utile erat ciuitati. Reddidit enim ciuitatem ipsam pauperem & nudatam penitus pecunia, atque omni auxilio, quod inde certis temporibus expectari meritò poterat: priuatos uerò contra cupidos ipsius atque auaros. Decebat autem omnia potius facere, ut priuati amore pecuniæ non corriperentur, communeq́; ciuitatis ipsa abundaret. Cùm uerò ueniſſe se ad finem huius disputationis intelligeret, concludens ipsam inquit, satis se putare dixisse de rep. Lacedæmoniorum, cùm hæc sint, quæ maximè aliquis in ipsa non probaret.

τὸν τῶν ἀναγκαίων σχολὴν.) Plato & Arist. in eo consentiunt, ciues à mechanicis, quantum eius fieri potest, feriatos esse debere, & rebus melioribus, nimirum uel philosophiæ uel reip. uacare. Quod lib. 1. Polit. cap. 7. n. 19. de Viris opulētis atque bonis priuatim affirmauit, rei domesticæ uel ampliandæ uel tuendæ curam præfectis quibusdam committi, ipsos interim magis seria magisq́; liberalia & homine magis digna tractare.

οἱ εἵλωτες.) De Ilotis Laconum, Penestis Thessalorum, Periœcis Cretensium, in præced. quedam. Serui erant dispari cōditione à reliquorum Græcorum seruis. Neque enim cum dominis suis in urbe uersabantur, sed extra urbem sparsim, nō uicatim, agros colebant, & ex annona certam partem in urbem dominis conuehebant. Hi tum quia bello capti seruirent, uicti uictores odio habebant: tum uerò quòd à dominis inhumaniter tractarentur, sæpius occasione herilium calamitatum cōtra dominos suos insurrexere. Cùm Sparta terræmotu fœdè disiecta esset, Ithomen montem occupauerāt Ilotæ, & uix decimo pòst anno debellari potuere Diod. lib. XI. Pausanias in Atticis.

μηδεμίαν εἶναι σύμμαχον.) Cretensium Periœci nunquam rebellarunt, partim quòd ipsiſmet Cretensibus, si quando inter se bella gerant (insulam enim populosam adeo fuisse cōstat, ut à centum urbibus, quæ habitarentur, ἑκατόμπολις diceretur: sub Minoe certè, qui illorum legislator fuit, totius maris imperio sunt potiti, & Athenas ipsas subiugarunt) non expediat Periœcos hostium sollicitare, ne suis similis perfidiæ occasionem dent: partim quòd neq; Periœcis conducat fidem frangere, nō meliore conditione futuris, si ad hostes transeant, quàm si priores dominos sequantur. At si Cretenses externa aliqua ui tentati fuissent, procul dubio Periœcorum perfidiam & proditionem non minus quàm Thessali & Spartani fuissent experti.

ἀχαιοῖς.) Thessalia Macedonibus finitima. Vicini eidem Achæi, quos Homerus Myrmidones & Hellenes uocat: Perrhæbi item Aetoliæ populi: & Magnesij, quos quidam inter Thessalos numerant, Strabo, Mela, Plinius.

τόγε τῆς ἐπιμελείας ἐργώδες.) Difficile est seruum regere, ut recte agat: difficile prohibere, ne malè agat. & ut 6. de Legib. Plato loquitur, χαλεπὸν τῷ ὄντι κτῆμα, cùm τῷ βελτίστῳ τῆς ψυχῆς μορίῳ penitus careat, & τὸ ἀκρατὲς tantùm habeat, quod ipsum tamen impotentia cupiditatum utplurimum offuscatur, uti lib. 1. 5. ult. n. 32. & c. 5. n. 40. Eius rei causa Spartani sæpius Ilotarum

rum perfidiam experti, multis post Lycurgum annis, ut audaciam illorum coercerent, adolescentib. permittebant noctu cũ armis in obuium quemq; Ilotarum impune grassari, interdiu delitescere. Bello Peloponnesiaco cùm duo millia Ilotarũ pro Repub. rem præclarè gessissent, coronis redimiti per omnia Deorum templa ducti libertate donati fuerunt: sed interea, ne maiores spiritus sumerent, uel publico uel priuato consilio, incertis auctoribus sublati, nuspiam postea comparuere. Ephori quinetiam, suscepto magistratu, Ilotis bellum indicere consueuerant, non quidem apertam, sed clandestinam & nocturnã inuasionem illis minitantes, si uel minimum suspectos sese præberent. Cuius fidei serui essent bello Cimbrico Romani sunt experti, cùm Capuæ Salatius quidam ad XL. M. seruorum contra dominos armauit: bello Sertoriano medio Spartacus gladiator seruis sese ducem præbuit, nec nisi cõsularib. copijs uinci potuit. In Sicilia Eunus Syrus ad CM. seruorum coegit: eademque fama per uniuersam ferè Græciam exciti serui, cùm alibi, tum etiam in Attica metallorum custodib. interemptis, & Sunio occupato, plurimum negocij Romanis exhibuere. Diuersis in locis ad C. myriades perijsse eo motu historię tradunt.

πρὸς τὴν πρόφασιν.) Ad effugiendam scilicet auaritiã. Id quod ex n. 45. infrà intelligi potest, quãdo inquit, συμβαίνειν τι πρὸς τὴν φιλοχρημοσύνην.

πρὸς εὐνομίαν.) Vt rectè & decorè secundùm omnes partes uideatur instituta. Infrà n. 44. exponit, ἀπρέπειαν νὰ ποιεῖν τῆς πολιτείας αὐτὴν καθ' αὑτήν.

ὡς ἐν ὅσαις πολιτείαις.) Idipsum lib. 1. Rhetor. apertè de Repub. Spartanorum pronunciat.

τὸ ἥμισυ τῆς πόλεως.) Vti etiam lib. 1. c. ult. n. 75. ex Platone de Repub. mutuatum.

ἡφαιρεῖτο.) Totus in eo fuit Lycurgus, ut ciuitatem redderet à uoluptatibus temperantem, à laborib. & doloribus inuictam. Diuitiarum studium ex oraculo, ἡ φιλοχρημοσύνη σπάρτην ὄλεσεν, ἄλλο δὲ οὐδέν, planè exterminatum uoluit, & per cõsequens luxum, opulentiæ sobolem, auaritiæ fomitem.

μισεῖσθαι τὸν πλοῦτον.) In quacunque ciuitate luxus regnat, in ea necesse est diuitias magni fieri, & per consequens auaritiam increscere: præsertim si ciues mulieribus insuper dediti sint, nec tantùm per se, quia prodigi, uerumetiam propter mulierum blanditias, quibus nihil denegare possunt, diuitias eeu luxus instrumẽta sint studiosè quæsituri. Ergo ut quam maximè Spartani per se non essent luxui dediti, attamen propter mulierum intemperantiam tales esse uiderentur: præsertim cùm non domi tantùm Spartanæ imperarent maritis, uerum etiam Reip. negotia pro suo nutu per maritos administrarent, quod Plut. in uita Agidis & Cleomenis ostendit. Gorgo Leonidæ regis uxor, cùm peregrina quædam ei obijceret, Quòd præter naturę institutum solæ Lacænæ uiris imperarent: Et iure quidem, inquit, cùm solæ uiros pariamus.

ἔξω κελτῶν.) Celtas Græci Occidentales uniuersim appellarunt, inter eos uerò disertè Gallos Celtas dictos, à Belgis & Aquitanis & Narbonensibus diuersos. Budęus lib. 1. Pandectarum ἔξω κελτῶν, ultra Celtas, interpretatur, infamiam gentis suæ in uicinas deriuans. Athenæus lib. 13. c. 27. Celtas eiusdem criminis accusat. Cæterùm quod in Celtis populariter Græci reprehenderunt, id scriptores ipsi suæ patrocinantes libidini fortasse confinxerunt: cùm nullibi tam frequentia sceleratæ libidinis exempla, quàm apud Græcos extitisse perhibeantur. Iupiter Ganymede Phryge, Laius Chrysippo Pelopis F. rapto, ille Cretensibus, hic Thebanis, pæderastiam suo exemplo intulêre. Quinam hodie inter Christianos hoc nomine male audiant, notum est. Quæ portẽta sub Romanis Impp. fuerint, in naturæ ipsius dedecus, historiæ docent. An igitur uniuersali appellatione Celtarum uel ex occidentalib. eos qui Græciæ sunt proximi intelligit?

ἢ καὶ ἔτ' εἴ τινες ἕτεροι.) Quales fuêre Thraces, auctore Orpheo, summo illo theologo, & si quod de illo narratur uerũ est, summo nebulone, æternisq; digno cruciatibus.

ὁ μυθολογήσας πρῶτος.) Siue Homerus ille fuerit, siue quis alius. Odysseæ θ. decantatur Martis cum Venere adulterium.

πάντες οἱ τοιοῦτοι.) Populariter bellicosæ quæq; gentes amoribus sunt deditæ: ut apud quos τὸ ὀργιλὸν τῆς ψυχῆς dominatur, apud eosdem quoque τὸ ἐπιθυμητικὸν dominari queat, utrunq; scilicet ἄλογον. Singillatim insuper pleriq; bellicosi uiri hac infamia laborarunt. Ninus in Semiramide insaniuit. Pericles in Aspasia. Themistocles uxori inseruiuit, ita ut per iocũ quod puer eius uellet, id tota Græcia uelle diceretur, cùm puer matri, mater Themistocli, Themistocles Athenienſib. Athenienses reliquæ imperarent Græciæ. Iulius Cæsar etiã mollitiei crimine suspectus fuit. Tanto maior laus Alexandri Magni, qui Persides omnes ex ocalis submoueri iussit, & P. Scipionis, qui reguli Hispani formosiss. uxorem intactam seruauit.

τῶν ἐγκυκλίων.) Ad quotidiana pacis negotia muliebris audacia nihil confert. Ad bellica & fortuita fortasis aliquid conferat (præsertim cùm Plato sumto à belluis argumento fœminas nõ minus quàm mares munia bellica subire debere, sed remissiora illa, existimet) & tamen Spartanis parum contulit, quando post Leuctricam cladem, Epaminondas & Pelopidas Thebanorum Bœotarchi uictorem exercitum nemine occurrante Spartam usque duxêre, & ciuitatem (quod nunquam antea contigerat) obsidione cinxêre. Tanta enim fuit senum trepidatio, & mulierum præ timore ueluti lymphatarum per urbẽ discursatio, ut plus negotij fuerit Agesilao regi (alter enim Cleombrotus ad Leuctra ceciderat) in tumultu eo compescẽdo, quàm in hoste sustinendo. At uicissim Lacænæ ueteres bello Messenio uiris promptam in castris operam nauarunt, teste Aeliano: & multo pòst Archidamia regina cum fœminarũ manu, quæ nocturno opere fossa urbem circumdederant, Pyrrhũ Epirotarum regem à patria repulit: quod Plut. in Pyrrhi uita affirmat.

ἡ τῶν γυναικῶν ἄνεσις.) Spartani contra Messenios bello suscepto, iuramento se obstrinxerant, non nisi subacta Messene domum redituros. Cùm uerò obsidio in decẽnium traheretur, ne Sparta propter maritorum absentiam penitus euiraretur, iuuenes aliquot qui post iusiurandum in supplementum uenerant delegerunt, Spartamque remissis promiscuos fœminarum concubitus reparandæ prolis gratia permiserunt. Quod Iustinus ex Trogo refert. Hac igitur ratione primùm licentia data est mulieribus minore cum cura pudoris tuendi. Deinde rei familiaris administratio tota ad illas deuoluta est. Accesit tertium, quòd assiduitate bellorum sublatis maribus, multarum familiarum opes ad mulieres deuolutæ sunt hereditario iure, uti paulo pòst docebit. quibus auctæ, & à plurib. certatim expetitæ, insolentiores euaserunt.

ἀποδῦσαι πάλιν.) Licentiam ueterem mordicus retinentes mulieres Lycurgus in ordinem redigere non potuit. At Plut. in uita Lycurgi Aristoteli hac in parte contradicit: quandoquidem illud impetrarit, ut uirgines corpora & inter se & cum iuuenib. firmarent exercitijs gymnicis honestis, fœtus eò robustiores edituræ, & dolores partus facilius toleraturæ. Nudis quinetiam in festis & sacrificijs solennibus (Dianæ præsertim, quæ Caryis Laconiæ oppido colebatur: unde Caryatides dictæ) choros agere permittebat, & dicteria in spectantes modesta iacere: cantu insuper laudes præclarè de patria meritorum persequi. Nudatem ab omni turpitudine remotam coporum tantùm firmæ habitudinis absq; ullo fuco cognoscendę ergò institutam fuisse, simul etiam ad honestum coniugij desiderium ingenerandum pertinuisse, Plut. testatur. Quod institutum Plato in 5. de Rep. imitatus est.

μετὰ γὰρ τὸν γάμον.) Μετὰ δὲ legendum esse, res ipsa dictat. Neque enim rationem hîc ullam reddit præcedentium: sed conclusioni eorum, quæ de Mulierbri dixerat licentia, nouum caput de Patrimoniorum inæqualitate subnectit. Nisi quis γὰρ putet retinendum, ut nimiam mulierum libertatem etiam Patrimoniorum inæqualitati causam dediſſe innuat. Lycurgus in constituenda Repub. patrimoniorum inæqualitatem sustulit, totumque agrum reliquum in XXX. millia sortium, urbanum in nouem millia diuisit, & cuiq; ciuium unã atribuit. Hactenus ergo pares fuerũt & quo ad possessiones, & quo ad fructus annuos, qui inde percipiebatur: ita ut domum à peregrinatione reuertens, cùm manipulos demessos æqualiter digestos conspiceret, ad comites subridens dixerit, An non hæc messis fratrum esse uidetur, qui hæreditatem inter se sint partiti?

διόπερ εἰς ὀλίγους ἦκεν ἡ χώρα.) Propter inæqualitatem patrimoniorum multi pauperes euadent. Pauperes facti & patrimonijs suis excusi, iniquiore animo erga ditiores affecti erunt, nec pro aris & focis amplius pugnare nolent, cùm ne uestigium quidem agri, quod suum sit, ostendere possint (quod in Tib. Gracchi oratione pro lege Agraria apud Gelliũ extat) Porrò sic affecti uel in patria uiuere non poterunt, pacata præsertim Repub. (nam cùm agris careant, neq; mechanicis interim opificijs locus sit, symbolam suam menstruam in Sysitiorum usum conferre non poterunt, eaq; propter ab ijs arcebuntur) uel ad malas artes conuersi Remp. turbabunt, uel extra patriam migrantes, ut apud exteros multo maiore cum commoditate uel militando uel opificium mechanicum exercendo, minore etiam cum ignominia, quàm apud suos tolerare queant, Rempub. suis membris orbabunt.

ἐκείνως πεπ ἔτως.) Et illo modo, quando scilicet si uendendi & emendi nimia libertas datur: & hoc, quando donandi uel hæreditatem relinquendi licentia permittitur.

πωῦ δὲ ἔξεστι.) Puella locuples orba uel tutoris uel proprio arbitrio cui uult nubit, cui uult bona paterna omnia uel

donat

uel donat uiuens, uel post mortem legat. Is cui dedit uel legauit, de ijs tanquam proprijs & in uita & in morte liberè statuere potest. At conducibilius fuisset uel puellæ non permittere hanc potestatem bona paterna extra familiam in alienos quosuis transferendi: uel saltem ei, cui dedisset legassetúe sua, frænum imponere, ut ijs uiuens tantùm fruere tur, moriens redirēt ad puellæ gentiles. Tale quid innuēre uidetur Arist. Præter id euenit, ut Epitadeus Ephorus indignatione contra filium suscepta legem promulgarit, uti patri liceret quem uellet etiam externum hæredem scribere. Hac proinde ratione factum est, ut sortes illæ patrimoniorū nouem millia, quæ in Spartana urbe erant, ad paucos fuerint translata, partim dotium magnitudine, partim donationum captatione.

ἐπὶ μὲν τῶν ξενηλασιῶν.) Lycurgus ξενηλασίαν, hoc est, peregrinorum expulsionem lege sanxerat, ne illis quolibet tempore Spartæ uersari, neque ciuibus etiam suis quando & quò uellent, peregrinari liceret, ne hospitum cōuersatione mores quoq; similes induerent: siue (quod Thucydides suspicatur) ne politiæ constitutionem peregrini addiscerēt, eámque imitati, bellica fortitudine Spartanis & pares & superiores fierent. Quam ob causam quoque cum ijsdem sæpius dimicare prohibuit, ne disciplinæ illorum militaris æmuli fierēt. Ergo Sparta uiris exhausta per continua bella, posteriores reges legem Lycurgi soluerunt, & peregrinos in ciuitatem susceperunt. De Cleomene, qui Rempub. collapsam restituere uoluit, Plutarchus narrat, quatuor illum millia ex uicinis & alijs in ciuitatem accepisse.

μυείας.) Decem millia. Plutarchus nouem millia ciuium Spartanorū à Lycurgo recensita ait: reliquæ Laconiæ XXX millia: in tot enim sortes totum agrū Laconicum diuisum fuisse. Strabo lib. 8. Spartam olim ὀκατόμπολιν dictam ait, quòd centum urbibus imperaret. at sua ætate uix triginta pagos in tota extare Laconia.

περὶ τὴν ἐφορείαν.) Ephori quinq; è populo creabantur eo more, quo Senatores, penes quos erat summa rerum, ad eosdem quoque prouocatio à regibus & senatoribus dabatur, reges ijsdē assurgebant, ius illi in omnes, uel in ipsos reges uitæ necisq; habebant, nemo in illos. Si quem illi è populo uocassent, concito gradu & propemodum cursu ad eos properabat, testandæ obseruantiæ causa. A Theopompo rege primùm introducti perhibentur, ad refrænandam regum potentiam. Sed quod in Repub. Romana contigit, ut Tribuni ad populi contra iniurias patriciorum defensionem primùm creati, tyrannidem postea plebeiam inuaserint: idem Ephoris, nulli præsertim censuræ & animaduersioni obnoxijs, ut tyranni quidam populares euaserint. Quos cùm Agis rex multo pòst in ordinem redigere, & ueterem Lycurgi disciplinam reuocare uellet, ab ijsdem è medio sublatus est. Secutus eum Cleomenes, uim prior intulit quā pateretur, adeoq; interfectis Ephoris, magistratum Lycurgi legibus contrarium penitus sustulit.

τὴν νῦν δὲ οὐ τοῖς αὐθρίοις.) Locus obscurus, nisi fortè corruptus. An cùm intemperantissimè illi uiuerent in Syssitijs, coram totius ciuitatis oculis, auro insuper corrupti frugalitatem eorundem laxare, & luxui cæterorum libertatem concedere uoluêre? præsertim cùm ciuium aliqui (quod infrà n. 85. testatur) temperantiam exosi, palàm id per leges sibi licere cuperent, quod clàm contra leges designabant. Hac profectò intemperantiæ publicæ permissione Ephori quantum in se fuit Remp. Spartanam, quam Lycurgus Temperantia & Opum contemtu ceu duabus anchoris domi, tertia uerò Disciplina militari foris firmatam uoluit, euerterunt.

τὴν ὀχλικὴν λίαν μεγάλην.) Idipsum Plato lib. 4. de Legibus affirmat.

δημαγωγῶν.) Ipsi reges cogebātur Ephoros non aliter obseruare, quàm in Democratijs tum alijs tū præsertim Athenienſium Rhetores populū colebant. Vnde δημαγωγοὶ dicti, non tam quòd eloquentia sua populū ducerent, quā quòd eiusdem gratia & auctoritate ducerentur. Cæterùm quia Ephori ex populo deligebantur, ut paulo antè monuit, ea propter reges dū Ephoris populari magistratui inseruiūt, ipsimet plebi inseruire uidētur. Simili formula loquēdi utitur infrà cap. 12. n. 14.

εἴτε ἀφ' ὧν τὸν νομοθέτην.) Lib. 5 cap. X. disertè à Theopompo introductos primùm asserit Arist. At hîc dubitat, an à Lycurgo sint constituti. quod Herodotus in Clio affirmat, & Satærus apud Laertium in Chilone. An ergo Legislatoris appellatione non Lycurgum, sed Theopompum intelligit? Xenophō in Repub. Spartana putat à principib. ciuitatis fuisse institutos. Cleomenes rex, qui eos è medio sustulit post Agidem, occupatos reges bello decennali contra Messenios, amicis quibusdam iuris in sua absentia dicundi potestatem permisisse asserit, tanquam ministris & uicarijs suis: quam illi sensim ampliarint, ut ipsis etiam regib. formidabilem & exitialem constituerint.

μὴ τὸν τρόπον δὲ τῶν.) Idem modus eligendi Ephoros & Senatores. De quo pòst.

ὥστε μὴ δικαίαν αἱρετὴν.) Hinc iocus cuiusdam, Spartanos non iniuria periculorum omnium ipsius quinetiam mortis contemtores euadere, uti à uita tam misera sordidaq; quàm citissimè absoluerentur.

ἕνιον δεῖ φέρειν.) Syssitia Lycurgus imitatione Andriorum Cretensium instituerat, conuiuia publica omnium ciuium, locis publicis discumbentium, quindecim plus minus simul, neque licebat domi priuatim cibum sumere, nisi uel tardius à uenatione reuersi essent, uel sacrum familiare fecissent. Pueri etiam hisce conuiuijs intererant, tum ut sobrietatē à patribus discerent, tum ut honestissimorum colloquiorum auscultatores essent. Vnusquisq; de suo singulis mensibus in commune conferebat farinæ medimnum unum, uini choas duas, casei quinq; minas, ficorum semiminas quinque, & aliquantum pecuniæ ad obsonia.

ὡς δὲ μέρος.) Vti Phaleam suprà cap. 7. n. 49. reprehendit, qui leges omnes pacis tantùm temporibus accommodasset: ita econtrà Lycurgum, quòd belli potius quàm pacis artes in suis ciuibus plantarit. Hoc ipsum infrà etiam lib. 7. repetit. Polybius item lib. 6. Plutarchus tamen non ad bellicam uictoriam, sed ad uirtutis exercitium suos ciues Lycurgum componere uoluisse asserit: cæterùm hanc domesticā uirtutis exercitationem ueluti per accidens uictorias fortitudinis bellicæ meritò partas concomitatas esse: quarum dulcedine allecti, sensim à ciuili uirtutis studio ad castrenses uirtutes delapsi, legislatoris institutum sunt frustrati.

ἐσώζοντο μὲν πολεμοῦντες.) Vincere norant, uictoria uti nesciebant, quod illic de Hannibale quidam, sed diuerso respectu. Et Augustus Cæsar cùm audisset, annos natum XXXII. Alexandrum magna orbis parte subacta dubitasse quid deinceps acturus esset, mirabatur, quòd non magis arduum arbitraretur, spacioſum imperium quod teneret componere, quàm nouū adijcere. Plut. in Rom. apopht.

ἄσκησιν ἑτέραν κυριωτέραν.) Nullam potiorem disciplinam bellica didicerant, politicam scilicet & urbanam, quę non in cōparando, sed in conseruando uersatur imperio.

τὴν μὲν γὰρ πόλιν.) Lycurgus auaritiā radicitus euellere cupiens, uti priuata patrimonia inter ciues adæquauerat, ita ne publici fisci exemplum noceret, nullos in ærarium thesauros inferri uoluit. Quod eius consilium Arist. utpote temporibus bellicis minimè salutare reprehendit. quandoquidem crebris & longinquis expeditionibus respub. tandem ad egestatem recidit. Atqui Lycurgus immensam dominandi libidinem nec ciuibus suis inserere uoluit, nec præcauere tamen potuit. Si paucis contenti, sua potius conseruare quàm alienis inhiare uoluissent, agro satis fertili & semetipsos domi alere, & ad uicina bella in Peloponneso conficiēda satis instructi esse poterant. Deinceps uerò imperij propagatio, ut sumtus bellicos maiores requisiuit, ita qui domi non habebant, aliunde petere coacti, peregrinis opibus locum in republica dedêre.

Primus certè Lysander, captis Athenis, prædam cum magna pecuniæ ui Spartam misit. Tunc primùm aurum in urbis ærarium illatum, feneſtram ampliſs. priuatorum auaritiæ patefecit.

POSTEA-

POSTEAQVAM Respub. commentitias examinauit: trāsit ad eas quæ reuera uel olim floruêre, uel etiamnum ætate Arist. florebāt. Quarum examen in

- Genere proponit, duobus comprehensum capitibus. N. 1. Considerari enim illarum institutio potest uel
  - Respectu optimæ Reip. utrum cum illa consentiat, necne. N. 2.
  - Per se, num ipsa secum ipsa pugnet, & contrarias leges, aut à fine suo diuersas proponat. N. 3.
- Speciē perse quitur. Nimirū Rēpub.
  - Personas, quæ Reip. partes uel
    - Non sunt, Serui Ilotæ. De his sub signo I.
    - Sunt tum
      - Mulieres. Vide signum II.
      - Viri. Nimirū
        - Subditi, quibus liberorū procreatio liberrimè est permissa. Vide IIII.
        - Magistratus triplex,
          - Democraticus, EPHORIA. Vide V.
          - Aristocraticus, SENATVS. Vide VI.
          - Monarchicus, REGNŪ De Regum
            - Successione. Vide VII.
            - Potestate. Vide IX.
  - Res uidelicet
    - Opes tum
      - Priuatas. De PATRIMONIORVM inæqualitate, sub signo III.
      - Publicas, ÆRARII. Vide XI.
    - Comessationes publicas SYSSITIORVM. Vide IIX.
  - Genere, TOTIVS Reip. constitutionem bellicam potius quàm politicam. Vide X.
- SPARTANORVM hoc cap. Lacedæmoniorum leges & consuetudines examinatum in
- CRETENSIVM. Cap. X.
- CARTHAGINENSIVM. Cap. XI.
- ATHENIENSIVM. Cap. XII.

I. PRIMVM caput animadeuersionis est de Seruis, quos Ilotas uocabāt, bello captos, ijsq; agri cultum extra urbem demandabāt: ipsi à rustico simul & quouis alio opere mechanico feriati, Respub. tantùm & domi & foris curabant. Arist. ergo huius Spartanorum cōsilij

- Finem approbat ex communi omnium consensu: Iis qui Remp. rectè gerere debent, otium & uacationem à necessarijs quidem, ingenuo tamen homine indignis operibus, tum rusticis tum mechanicis, conuenire. Nu. 4. Propterea etiam lib. 1. cap. 7. n. 19. uiros locupletes domesticam curam præfectis suis demādare solitos aut, ipsos interea uel politiæ uel philosophiæ operam dare.
- Modum siue ea per quæ hūc finem se consequuturos putabant (nimirum si seruos urbe eiectos per agrum distribuissent, imitatione Cretensium & Thessalorum) in dubium reuocat. N. 5. Ratiocinatio talis esse uidetur:
  - In quacunq; Rep. seruitiorū uel rebellio facilis est, uel moderatio difficilis & molesta, illam non bene constitutam esse oportet.
  - Atqui in Rep. Spartana seruitiorū &
    - Rebellio facilis est. Declarat p cōparationē Cretēsiū et Thessalorū, simili cōditiōe seruos publicos agricolas habentiū. Spartanis enim quo ad euentum
      - Similes esse Thessalos ostendit κατὰ τὸ
        - ἴσον. Similes sunt quo ad rebellionem seruorum inter se tum
          - Thessali, contra quos sæpe Penestæ serui insurrexerunt. N. 6.
          - Lacedæmonij, perfidiam seruorum suorum Ilotarum frequenter experti. Num. 7.
        - διότι, cur sint similes. Apud utrosq; enim bellorum externorum occasione perfidiam suam erga dominos serui exercuerunt. N. 8.
      - Dissimiles sunt Cretenses, ueluti per anthypophorā. Vide sig. A.
    - Moderatio difficilis existit & molesta, propter seruilis ingenij uel stultitiam uel improbitatem. N. 13. Etenim si tractentur
      - Blandius & remissus, animos ex domini indulgētia concipiunt, ipsaq; licentia peiores redduntur, & cum metu etiam obedientiam abiciunt. N. 14. Proinde Plato lib. 6. de Leg. unicè cauendum putat, ne cum seruo dominus ludat, ne familiaritate nimia contemptior euadat.
      - Durius & inhumanius, seueritate domini exasperantur & efferantur, & cum metu etiam odium induūt. N. 15.
  - Ergo Rempub. Spartanam hac in parte non bene constitutam esse oportet. N. 16.

A. Dissimilitudinis affert τὸ

- ὅτι. Dissimiles sunt à se inuicem
  - Cretenses, seruorum suorum, quos περιοίκους dicunt (hoc est in urbium circuitu in uillis habitantes, & agrum colentes) perfidiam nunquam experti. N. 9.
  - Thessali & Spartani, perfidiam suorum frequenter experti.
- διότι. Causa cur serui
  - Cretensium non rebellarint, ea est, quòd cùm insulani sint, neq; ab externo hoste multum tententur, si quando inter eos contingat bellum oriri, cùm omnes simili conditione seruos habeant, serui in hostium partes transire nolent, non meliore apud illos quàm apud priores dominos loco futuri. N. 10.
  - Reliquorum rebellarint, ea est, quòd meliore cõditione apud uicinos serui essent: & propterea inuitati ad rebellionem, dominij seueritatis excutiẽdi, & tolerabilioris seruitutis consequendæ spe nõ difficulter ad conspirandum contra dominos inducebantur,
    - Ilotæ quidem Spartanorum, ab Argiuis, Messenijs & Arcadibus, hostibus uicinis. Num. 11.
    - Penestæ Thessalorũ, ab Achæis, Perrhæbeis & Magnetibus. Num. 12.

II. MVLIERVM Laconicarum libertatem nimiam reprehendit tum

- Directè, quòd & legum rectæ institutioni per omnes partes, tanquam Formæ, tum uerò etiam Legislatoris instituto tanquam Fini officiat. N. 17. Vide in seq. signum A.
- Obliquè, causam huius nimiæ libertatis ueluti ex aliorum obiectione impugnãdo. Causam huius licentiæ
  - Historicè affert. Mulieres licentiæ suæ
    - Occasionem à uiris acceperunt. N. 34. Nam cùm militiæ causa uiri abessent, imperium domesticum penes illas erat: quod, domũ reuersi, non modò non coercere, sed partim blandimentis, partim fide & industria uxorum adducti, ut quæ licet absentibus maritis domestica egregiè curassent, ampliare uoluerunt. N. 35.
    - Correctionẽ à legislatore non habuerũt. Etenim Lycurgus
      - Viros uolentes in ordinem redigere potuit, ut à rebus bellicis feriantes legibus se subijci paterentur. Nu. 36. Ratio. Assueti enim disciplinæ militari, quæ multas uirtutis partes complectitur, utputa prudentiæ, fortitudinis, temperantiæ, facilius disciplinam quoque ciuilem admiserunt. N. 37.
      - Mulieres ob ueteris libertatis assuetudinem repugnãtes coercere non potuit. Num. 38.
  - Philosophicè examinat tũ quo ad
    - Effecta. Ob diuturnam absentiam uirorum in bello, rei domesticæ neglectus
      - Vt uictoriarum causa uiris extiterit. Num. 39.
      - Ita intemperantiæ muliebri occasionem dedit. Num. 40.
    - Formam. Nã licentia ista uitiosa planè est, à quibuscunque tandem quacunq; occasione introducta fuerit. Deductio talis est:
      - Instituta & consuetudines inhonestæ sunt fugiendæ. Ratio per contentionem. Examẽ enim illarum
        - Non suscipimus quo ad causas, utrum scilicet ueniæ an misericordia, utrum laude an uituperio absolutè sint dignæ. N. 41.
        - Suscipimus, ut rectè an non rectè se habeant, intelligamus: & has quidem fugiamus, illas uerò sectemur. Num. 42.
      - At Spartanarum mulierum licentia inhonesta est: sicuti ex præced. constitit. N. 43. tum respectu
        - Formæ, quandoquidem σύμμετρον reliquam deformat. N. 44.
        - Finis, cùm legislatoris προαίρεσιν turbet, & pro cõtemtu opum auaritiam inuehat. N. 45.
      - Ergo licentia Spartanarum meritò est reprehendenda.

A. Pu-

Reipublicæ recta constitutio ex omnium partium recta institutione pendet.

In qua ciuitate uirorum tantùm institutio proba est, mulierum non item, illa non rectè est instituta. N. 20. Ratio à toto ad partem:

At ut Viri, ita quoque Mulieres partes ciuitatis sunt. Demonstrat à pari

Quemadmodum enim domus ex Viro & Muliere constat, Num. 18.

Ita quoq; urbs, quam domus constituunt, ex uiris & mulieribus. N. 19. Vti suprà lib. 1. c. 13. n. 69.

Ergo recta Reipublicæ institutio in mulierum non minus quàm uirorum recta institutione consistit.

οὐνομίας & recta legum institutione, quæ omnibus partibus cõmunis esse debet, tali ratiocinatione:

At in Spartana ciuitate uirorum tantùm, non etiã mulierũ recta est institutio. N. 21. Declarat. Lycurgus ad studiũ fortitudinis & tẽperantiæ

Viros quidem egregiè traduxit. N. 22.

Fœminas non traduxit, cùm ob nimiam libertatem & intemperanter & molliter uiuant. N. 23. Voluit quidem (uti paulo post n. 38.) sed non potuit.

Ergo Spartana Respublica non est rectè instituta.

A. Pugnat enim cum

Quicunq; luxuriæ sunt dediti, & mulieribus seruiunt, luxuriæ quoq; duas comites, luxum quidem in prodigendo, auaritiã uerò in comparando complectũtur.

Opum cõtemtores. At opum contemtui infestam esse muliebrem hanc licentiam, sic ostendit:

At Spartani luxuriæ sunt dediti, cuius causa mulieribus omnia concedunt.

Plericq; populi bellicosi etiam mulieribus dediti sunt. Ostendit id auctoritatum

Historicorũ. ex quibus discimus, bellicosos populos mulieribus addictos

Esse plerosque. N. 25.

Non esse eos, qui abominandam pæderastiam sequũtur, naturali uenere neglecta, ut Celtæ. N. 26.

Poetarum. Qui primus cum Venere Martem in adulterio deprehensum finxit, nõ sine ratione id fecit. N. 27. Nam utplurimũ militares homines alterutro horum amorum insanire usus docet. N. 28.

At Spartani etiam bellicosi maximè.

Ergo etiam mulierosi. N. 29.

Ergo Spartanos quoq; ut luxuriæ, sic luxui & luxus proxenetæ auaritiæ studere par est. N. 24.

προαιρέσεως legislatoris Lycurgi, qui totus in eo fuit, ut ciues suos redderet

Iustos. At huic ipsi repugnat mulierbris impotentia:

Vbi mulieres dominantur, ibi multa iniusta fieri necesse est, propter animi muliebris impotentiam.

At apud Laconas dominantur mulieres. N. 30. Per antihypophoram. Negget quis, mulieres Spartæ imperare. Interpretatur ergo seipsum, hoc est, eos imperare, qui mulieribus seruiant. Perinde enim esse, uel mulieres, uel γυναικοκρατουμένους imperare. N. 31.

Ergo apud Spartanos multa iniusta fieri necesse erit.

Fortes & bellicosos, in Repub. foris contra hostes defendenda. Sic fortassè putarit quis libertatem Spartanas mulieres audaciores feciſſe, ut si quando hostes irruerent, munia bellica subire etiam ipsæ possent. At contrarium huius ipsa docuit experientia: nempe quæ procaciſſimæ & audaciſſimæ in pace fuerant rebus secundis, easdem rebus aduersis fuisse mollissimas. N. 32. Nam oppugnantibus Spartam Thebanis, plus ferè negotij Agesilaus rex habuit, in mulierum eiulatibus compescendis & abigendis, ne militum animos suis ploratibus deiicerent, quàm in reprimendis hostibus. Num. 33.

III. PATRIMONIORVM inæqualitatem insuper reprehensione dignam putat. N. 46. Eam

Proponit primùm quoad

Formam. XXX millia in reliqua Laconia, X uel nouem millia ciuium Spartæ urbis recensita, totidē portiones æquales agri obtinuere. Etsi autē ab initio æqualiter diuisa essent à Lycurgo patrimonia: progressu tamen temporis contigit, ut quidam opulentissimi, pleriq; alij pauperrimi euaderēt. N. 47.

Euentum, eum fuisse, ut agri totius possessio ad paucos ciues deuolueretur. N. 48.

Impugnans unius

Propo nens. Ille enim

Sanxit quidem, Turpe esse, si quis patrimonium uel proprium uenderet, uel alienum emeret. N. 50. Vt hac ratione & ad propria cōseruanda & ad aliena non appetenda ciues assuefaceret.

Non sanxit interim quicquam de Donationibus & Hæreditatibus, sed eas liberas permisit. N. 51.

Ratione deducit, Lycurgi cōsilium partim

Gene re, tali ratiocinatiōe:

Si idem mali ex libertate donandi prouenit, quod ex libertate emēdi & uendendi, non minus illam quàm banc lege coercere debebat.

Atqui non minus mali inde prouenire potuit: nimirum ut diuitiæ omnes & ager ipse totus sensim progressu temporis ad paucos peruueniret, adeoq; ciues pleriq; ad egestatem redacti, cùm neq; domi otiosi uiuere possent, nec artē mechanicam exercere auderent, alias sedes quærere cogerentur, ita ut ciuitas desolaretur. N. 52.

Ergo donationis quoq; & hæreditatū licentia legibus coercenda fuit.

Specie, respectu Mulierum, propter quas Resp. in maximam patrimoniorū inæqualitatem incidit, idq; ob liberas dotes et hæreditates. Quas quidem

Reprehendit. Quo ad

Proponit. Ad mulieres ex quinq; agri partibus ferè duæ partes redierūt. N. 53. Partim ob

Hæreditatem, cùm ob assidua bella multis familijs exhaustis ad filias paterna bona omnia peruenerint. Num. 54.

Dotum, quas parentes largiri consueuerunt, magnitudinem. N. 55.

Dotes, Præstabat nullam, aut paruam, aut saltem moderatā dotem dare: ne propter dotis magnitudinem uel mulieres insolescerent, uel mariti auari redderentur, maiorem dotis quàm morum rationem habentes. N. 56.

Hæreditatem, Libertas illarum nimia est et indefinita. Cuius quidē libertatis

For ma ea est, ut liceat

Puellæ orbæ, ad quam omnia paterna bona familiarum deuoluta sunt, ea in quemcunq; uolet uel testamento uel donatione transferre. N. 57.

Donatario seu legatario, ad quem bona puellæ peruenerūt, uel moriendo testamento ea relinquere quibus uolet, uel uiuendo cuicunq; pro libito donare. Num. 58.

Effectus is est, ut propter has indefinitas hæreditatum accretiones & donationes non urbs modò, sed & regio tota propè ad solitudinem sit redacta: cùm quæ XXX olim millia peditum, & equites MD alebat, hodie uix mille alat. N. 59.

Inæqualitas urbē satis populosam ciuibus orbauit, ob legislatoris inconsiderantiā. Nu. 49. Quod quidem tum

Examinat per comparationem Patrimoniorum

Auctoritate confirmat historica, ipsa nimirum experientia, ab Effectu. N. 60. Hanc siquidem inæqualitatem patrimoniorum nullis coercitam legibus secuta est ciuium paucitas tum

Nunc, quando Leuctrica clade ab Thebanis affecta, ob paucitatem ciuium penitus concidit Spartana respub. totius olim Græciæ & frænum & decus. N. 61.

Olim: cui ut moderarētur, peregrinos in ciuitatem recipere, & ciuitate donare sunt coacti. Nu. 62. Etsi Sparta olim admodū populosa esset, ut quæ decem millia ciuium contineret. N. 63.

Æqualitas econtrà urbem uel infrequentem poterit reddere populosam: si id caueatur, ne patrimonia ad paucos superstites deuoluantur, sed uel inter ciues alios, uel si illi desint, inter peregrinos in ciuitatem adscriptos distribuantur. N. 64.

IIII. PROCREATIO Liberorũ. Vt ciuitatem frequentem redderet Lycurgus, & orbitati ex bellorum aſſiduitate orituræ occurreret, ius triũ liberorum introduxit. Quod ipſum tamen non tam ad frequentiam, quàm ad ſolitudinem urbis, etſi non per ſe, per accidens tamen, conferre aſſerit: & propterea correctioni inæqualitatis in ciuitate ciuibus frequentanda, non penitus contrariam, ſed ſubcontrariam eſſe affirmat. N.65. Vti ſit ratiocinatio talis:

- In quacunq; ciuitate ciuium pauperum turba maxima eſt, illa diu uiris florere nequit. nam paupertate preſſi numero plures, uel domi res nouas aggredientur, in fortunis aliorum inuadendis atq; publicandis (unde ſeditiones & interitus Reipublicæ) uel foris alimenta quærere cogentur: & ſic ſuapte ſponte exulabunt.
- At in Spartana Rep. pauperum turbam maximam fieri neceſſe eſt. Deducit:
  - Aequatis patrimonijs, ſi multitudo liberorum accidat, familias ad egeſtatem reduci neceſſe eſt. N.67.
  - At in Spartana Republica æquatis à Lycurgo patrimonijs, multitudo liberorum non tantùm permittitur, uerùm etiam præmijs inuitatur. N.66.
  - Ergo Spartanas familias ad egeſtatem redigi, & pauperum turbam maximam fieri neceſſe eſt.
- Ergo Spartana Reſpublica diu uiris florere non poterit, cùm uel domi res nouas ſinè agitaturi, uel exilio ſolum mutaturi propter egeſtatem. Præterid quòd, uti paulò poſt n. 120. docebit, ſi multi pauperes fiant, qui ſymbolam menſtruam in Syſſitiâ conferre nequeant, à magiſtratu arcebuntur. Itaq; ſoli diuites Reip. præerunt, adeoq; Democratia iſta in Oligarchiam mutabitur.

V. EPHORORVM magiſtratum quoq; reprehenſione dignũ eſſe ait. N. 68. Tum ratione

- Perſonarũ, quibus hic magiſtratus committebatur:
  - Pauperibus ſummos magiſtratus committere periculoſum eſt, ne ob munerum corruptelam ius leges q; prodant patrias.
  - At apud Lacones ſummus Ephoriæ magiſtratus etiam pauperrimis interdum ex plebe demandari poterat. N. 69.
  - Ergo non ſine periculo corruptelæ. N. 70. Exemplo confirmat. Sæpe enim Ephori pauperes in ſumma agendi licentia muneribus corrupti, patrias leges prodiderunt, & quantũ in ipſis fuit patriam euerterunt. N. 71.
- Effectus, ueluti per contentionem. Ephoriam cõſequuntur ſua
  - Incõmoda, Reipub. nimirũ immutatio, tali ratione:
    - Ea per quæ forma Reip. immutatur, Reipublicæ inimica eſſe uidentur.
    - At per Ephoriam forma Reip. immutatur. Nam propter Ephororum nimiam poteſtatem cõgebantur illos reges non minus reuereri, tanquam tyrãnos quoſdam plebeios, quàm in Democratijs ſoleant demagogi dicti ipſum populum. Nu. 72. Eatenus ergo ex Ariſtocratia in Democratiam tranſire uidetur Reſpublica. N. 74.
    - Ergo Ephoria Reipublicæ contraria eſt. N. 73.
  - Commoda, Reipublicæ ſcilicet conſeruatio. Quã
    - Proponit κατὰ τὸ
      - ὅτι. Ephororum magiſtratu Reſp. contineri uidetur. 75.
      - διότι. Plebs enim ſummi huius magiſtratus & ipſa particeps, æquiore fert animõ & regum & ſenatorum imperium. N. 76.
    - Confirmat ratione:
      - Vt Reſp. conſeruetur, omnes partes conſeruationi eius ſtudere oportet. N. 78.
      - Atqui oẽs partes Reip. Spartanæ conſeruationi eiuſ dẽ ſtudẽt, ſiue id caſu, ſiue legislatoris prouidentia contigerit. N. 77. Inductione probat: Amant enim præſentẽ Reipublicæ formam
        - Nobiliſsimi quidem, Reges ſcilicet, propter hæreditariam ſucceſſionem regni. N. 79.
        - Optimi quiq; propter Senatoriam dignitatem. N. 80. Cùm uirtutis præmium hunc magiſtratum eſſe Lycurgus uoluerit. N. 81.
        - Infimi & abiectiſsimi, propter Ephoriæ magiſtratũ ſummũ. N. 82. Eius enim non minus plebs quàm locupletiſsimi particeps erat. N. 83.
      - Ergo Reſpublica Spartana meritò conſeruatur.
- Electionis, ſeu modi eligendi, quem uti nimis puerilem carpit. N. 84.
- Officij & poteſtatis. Rerum grauiſsimarum iudicia Ephoris ſunt commiſſa. N. 85. Et propterea conducibilius foret ſecundùm leges ſcriptas ea decidere, quàm ſecundùm arbitrium hominum plebeiorum interdum. N. 86.
- Morum, qui cum inſtituto ciuitatis pugnant. Lycurgus enim ad temperantiã ciues ſuos cõponere unicè ſtuduit. At Ephori ut erant in aliorũ moribus cenſendis ſeueri, ita in ſuis diſſolutiſsimi. N. 87. Namq;
  - Ephori ſine lege ulla uiuunt etiã in ipſis Syſſitijs. N. 88.
  - Ciues reliqui tam arcta frugalitatis compede ſunt adſtricti, ut quando palàm nõ licet illam excutere, clàm uoluptates lege uetitas ſectentur. N. 89.

VI. SENATVM Lycurgus ex senioribus ob uirtutis prærogatiuã ex toto populo delectis cõstituit, numero 28. quibus duo reges addebantur. In quo tamen ipso quædã animaduersione digna sunt. N. 90. uidelicet Magistratus huiusce

- Perpetua:
  - Si senatores isti uel natura uel recta educatione ad uirtutem perfectè conformati essent (Num. 91.) tunc Reipub.
    - Conferret quidem tales habere iudices & consultores. N. 92.
    - Non conferret tamẽ perpetuo eosdem habere. N. 93. Ratio. Nam ætate decrescente, prudentia quoq; decrescit, & unà cum corpore etiam mens, propter organi sui hebetudinem, deficit. N. 94.
  - At nunc senatores nec natura nec recta educatione ad uirtutem perfectè cõformari posse uel ipsiusmet Lycurgi testimonio patet, ut qui non simpliciter ipsis ambientibus crederet, sed totius populi iudicium de ijs fieri uellet: tum uerò etiam, quasi metuens, ne si aliquando errasse deprehenderentur, totius ordinis auctoritatem in dubium uocarent, eos ἀνοσιώτους esse iuberet. Nu. 95.
  - Eapropter Reip. Senatores tales præficere
    - Conferet quidem aliquandiu, quamdiu scilicet & mente per ætatem constabunt, & probi permanebunt.
    - Non conferet, sed periculosum ualde erit, si uel ob ætatem mente uacillare, uel ob licentiam imperandi malè facere cœperint. N. 96.
- Functio quatenus est
  - Libera ab animaduersione & correctione Senatores enim
    - Ab initio Lycurgus propter dignitatem & uirtutis excellẽtiam ἀνοσιώτους esse uoluit, hoc est, qui à nemine uel castigari uel accusari possent. Quod ipsum reprehẽdit, quòd hac in parte Lex cum Ratione recta pugnet, tali syllogismo:
      - Qui pœnam merentur, non debent esse ἀνοσιώτοι secundùm rectam rationem, licet lege sint, sed ὑπερόσιοι.
      - At Senatores Spartani pœnã interdum merẽtur. Ratio:
        - Peccantes puniendi sunt.
        - At Senatores isti peccãt interdum & per auaritiã in accipiendis muneribus, & per prodigalitatem in largiẽdis præter meritum publicis. Num. 97.
        - Ergo puniendi sunt.
      - Ergo non debent esse ἀνοσιώτοι secundùm rectã rationem. N. 98. Quamuis sint secundùm legem à Lycurgo introductam. N. 99.
    - Posterius Ephororũ censuræ subiecti fuêre, uti etiã Reges ipsimet, quandoquidem ad Ephoros prouocatio ab omni dabatur magistratu. N. 100. Quod ipsum reprehendit tum respectu
      - Ephororum, quibus potestas ista nimis ampla concessa fuit, hominibus scilicet plebeijs interdum, in eos, qui optimi esse debebant. N. 101.
      - Modi. Censura hæc per prouocationẽ fiebat. Nam si quis à Senatoribus prouocasset, Ephori, si uideretur, iudiciũ saltẽ rescindebant, nec ullam aliã pœnã inferebãt Senatorib. qui per perã iudicasset. Atqui hæc nõ est correctio dicenda, nisi muneris malè gesti ratio exigatur. N. 102.
- Electio, respectu eorum qui
  - Eligunt, pueris potius quàm uiris cordatis conuenire uidetur. N. 103.
  - Eliguntur, quandoquidem ipsimet Senatoriam hanc dignitatem petere coguntur, si ea sese dignos iudicent. N. 104. Quod ipsum reprehendit tum ratione
    - Subiecti. Illi eligendi sunt, qui digni sunt hocce magistratu, siue petant, siue non petant. N. 105.
    - Adiunctæ ambitionis:
      - Bonus legislator ambitionem omni studio præcauere & refrænare debet. Ratione tali:
        - Si ambitio & auaritia malorum maximorum causa sunt, bonus legislator non debet eas promouere.
        - Atqui illud est. Nu. 108. Quod ipsum quoq; paulo antèc. 7. n. 31. affirmauit.
        - Ergo bonus legislator illas omni studio præcauere debet.
      - At Lycurgus ambitionem non modò nõ præcauit, & refrænauit, uerùm etiã ciuium animis inseuit. N. 106. Ratio. Nam hoc ipso, quòd eos sponte magistratus petere iußit, ad ambitum illis uiam fecit. Num. 107.
      - Ergo Lycurgus boni legislatoris officio in hac parte non est functus.

VII. REGII magistratus examen in

Genere, utrum Reip. utilius sit à regibus gubernari, an non sit, in seq. libros reijcit. N. 109.

Specie, supposito scilicet eo quòd per se utile sit Reipub. attamen eo modo quo Lycurgus instituit, utile nõ esse, ostendere conatur. Lycurgus enim ex duabus regijs familijs ab Hercule ortum suum trahentibus duos regnare uoluit, & quidem regnum hæreditario iure ad posteros transmittere. Proinde sic argumẽtatur:

Si boni semper ex bonis nascerentur, rectè Lycurgus regnum hæreditarium fecisset.

Nunc uerò nõ semper bonos ex bonis nasci & experientia docet, & ipsemet Lycurgus fatetur. Nu. 111. Deducit:

Si semper ex bonis patribus boni nascerentur filij, non esset quòd Lycurgus suis regibus diffideret, ab Hercule ipso omni uirtute cumulatissimo ortum trahentibus.

At nunc illis diffidit. Probat:

Nisi illis diffideret, nõ adiungeret illis legatos inimicos, ueluti censores & inspectores omnium operum futuros, neq; discordiam inter illos sereret.

At nũc &

Legatos illis in militiam cum summo profecturis imperio adiungit inimicos homines, omnium rerum inspectores & delatores etiam acerrimos futuros, si quando domum reuersi, summa illa potestate se abdicassent. N. 113.

Discordiam inter reges quacunq; ratione excitare, è salute Reip. esse putat, ne inter se conspirent, cõtra Rempublicã. N. 114.

Ergo regibus ipsis diffidit. N. 112.

Ergo non semper ex bonis bonos nasci, ipsemet Lycurgus fatetur.

Ergo non rectè Lycurgus regnum hæreditarium fecit: adeoq; præstitisset, moribus potius & uirtute, quàm genere & nobilitate reges eligere. N. 110.

IIX. SYSSITIA quinetiam seu comessationes publicas tantopere ab alijs laudatas, non per se, sed ratione symbolæ ipsorũ sumptuum reprehendit. Nu. 115. Sumptus enim publicorum conuiuiorum facti ex

Publico, ut in Creta fieri consueuit, magis æquabiles minusq; graues sunt. N. 116.

Priuato apud Spartanos, partim

Graues sunt & intolerabiles ciuium pauperrimis, qui tantum conferre coguntur, quantum diuites, aut arcentur à Repub. N. 117.

Inutiles fiunt Reip. nec id quod legislator uoluit, efficiunt. N. 118. Deducit. Syssitia enim

Democratiæ causa instituit Lycurgus, ut ciues inter se mutuo tanto arctiore uinculo societatis adstringerentur. N. 119.

Oligarchiæ potius instrumenta esse ipsa docet experientia. N. 120. Ratio. Nam cùm lege patria arceatur à magistratu is, qui sumptum menstruum conferre nequit, pauperibus hac ratione exclusis, ciuitas planè oligarchica euadet, solis diuitibus eam gubernantibus. N. 121.

IX. DE REGVM electione suprà. Nunc de eorundem imperio. Domi quidem, præter honores quos illis deferebant, uiuis quidem parcius, mortuis uerò tanquam heroibus amplissimos, Ephororum tamen censuræ erant subiecti. Foris uerò αὐτοκράτωρες erant. Quod quidem externum imperium ampliß, reprehendit κατὰ τὸ

ὅτι. Cùm id ipsum alij quoq; animaduerterint & reprehenderint. N. 122.

Διότι.

Regia potestas multiplex in eadem Rep. seditiones parit.

At in Rep. Spartana regia potestas multiplex est, & sibi inuicem ueluti contraria. Nam

Domi sub Ephororum imperio reges à priuatis ciuibus parùm differunt, & legibus ipsis parère coguntur.

Foris ab omni legum & Ephororũ cẽsura exẽpti, diuersam quodammodo regni speciẽ constituũt, tunc quando exercitui terrestri præsunt, tũ uerò quàm maximè quãdo classi, tyrannica quodammodo potestate præditi. N. 124.

Ergo seditiones oriri necesse est, propter nimiam regum quando foris sunt potentiam: quam uti perpetuam habeant, bella ex bellis serere, etiamsi Reip. maximè cõtrarium sit, non uerebuntur. Iam si reliqui ciues domi repugnent, reges uerò neq; domũ redire, neq; armis depositis legum cẽsuræ se submittere uelint, bello intestino occasio dabitur, nisi ipsi sponte sua in exiliũ abire malint. N. 123.

X. IN uniuersum uerò Rempub. Spartanam reprehendit tum quo ad institutionis

- Modũ imperfectum & diminutum, Platonis imitatione lib. primo de Legibus. N.125.
- Finem, non minori reprehensione dignum. N.130. Opinionẽ ergo Spartanorum partim
  - Laudat. N.132. Nimirum quòd bona externa omnia, propter quæ homines inter se digladiari solent, unius solius uirtutis studio & exercitio comparari censent. N.131.
  - Vituperat, quòd uirtutem propter bona illa externa, propter uictoriam scilicet, hanc propter imperium putant expetendam: cùm sola uirtus per se sit expetenda: cætera omnia per se bona non sint dicenda, nisi ab illa proficiscantur, & ad illam referantur. N.133.

At Lacedæmoniorum Reip. imperfecta est institutio. Probat:

- Imperfecta Reipublicæ institutio ciuitatem conseruare nequit.
- Perfecta institutio ad omne genus uirtutis tendit, tum pace, tum bello.

At Spartana nõ ad omne genus uirtutis, sed ad unam tantùm uirtutis partem, bellicam scilicet, pertinet. Nu. 126. Ratio:

- Quæcunq; uirtutes ad imperij acquisitionem faciunt, eas Lycurgus celebrauit: quòd in imperio publicum bonum consistere putaret. iux ta Homer illud, αἰὲν ἀριστεύειν, καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων.
- At bellicæ uirtutes ad imperiorum acquisitionem faciunt. N.127.
- Ergo bellicas uirtutes Lycurgus meritò celebrauit.

Ergo non est perfecta.

Ergo ciuitas conseruari non potuit. Artibus enim

- Bellicis ad imperij acquisitionem commodis instructi floruerunt. Num.128.
- Vrbanis non instructi, & ad imperij conseruationem pertinentibus, imperium multo sanguine partum nullo negocio amiserunt. Num.129.

XI. COROLLARII denique loco publicæ pecuniæ parum rectè à Lycurgo prospectum asserit. Nu. 134. Cuius quidem affert

- Causam. Resp. Spartana maximè inops est, tum quia neq;
  - Thesauros habent magnos, uetante id Lycurgo, & aurum omne è Sparta exterminante, monetam uerò ferream ita corrumpente, ut à uicinis non tam expeteretur, quàm rideretur. N.135.
  - Tributa & uectigalia habent magna uel à peregrinis, quos non omni tempore in urbem admittunt: uel à ciuibus proprijs, qui cùm agri magnam partem possideant, in mutuas pecuniæ publicæ defraudationes non inquirunt. N.136.
- Effectus. Hinc adeò contrarium eius, quod Lycurgus uolebat, euenit: nimirum ut Respub. (ad cuius tamen commodum putauit omnia referenda) ad egestatem sit redacta, assiduis bellorum sumtibus exhausta: priuati econtrà ciues diuites sint redditi, nihil uel parum contribuendo, à quibus tamen is auaritiam longissimè abesse uoluit. N.137.

CAPVT X.

De Cretensium Repub. disputat.

CRetensiũ[1] uerò resp. propinqua est huic. Habet[2] enim pauca quædã, non peius: maiorẽ autem partẽ minus eleganter. Etenim[3] uidetur & sanè fertur maxima in parte remp. Cretensium imitata resp. Laconum. Maior[4] autem pars priscorum minus correcta est recentioribus. Aiunt[5] enim Lycurgum, quando, relicta tutela Charilai regis, peregrinatus est, tunc plurimum temporis moratum fuisse in Creta propter cognationem. Lyctij[6] nãque coloni Laconum fuerant. Depre-

Πολὶς[1] κρητικὴ πολιτεία, πάρεγγυς μὲν ἐστὶ τούτης· ἔχει[2] δὲ μικρὰ μέν, οὐ χεῖρον· τὸ δὲ πλεῖον ἧττον γλαφυρῶς καὶ[3] γὰρ ἔοικε, καὶ λέγεται δὲ, τὰ πλεῖστα μεμιμῆσθαι τὴν κρητικὴν πολιτείαν ἡ τῶν λακώνων· τὰ[4] δὲ πλεῖστα τῶν ἀρχαίων ἧττον διήρθρωται τῶν νεωτέρων. Φασὶ[5] γὰρ τὸν λυκοῦργον, ὅτε τὴν ἐπιτροπείαν τ' χαρίλαός τ' βασιλέως καταλιπὼν, ἀπεδήμησε, τότε τὸν πλεῖστον διατρίψαι χρόνον ἐκεῖ τ' κρήτην διὰ τ' συγγένειαν. ἄποικοι[6] γὰρ οἱ λύκλιοι τῶν λακώνων ἦσαν.

CRetensium[1] autem reipub. administrandæ ratio ad hãc proximè quidem accedit: sed[2] cùm habeat pauca quædam non deteriora, tum plurima habet minus exculta, minusq; expolita. Videtur[3] enim, & uerò ita dicitur, Lacedæmoniorum resp. plerisque in rebus Cretensem esse æmulata. Plurimæ[4] autem res antiquæ minus sunt suis partibus absolutæ atque articulatæ, quàm recentiores. Aiunt[5] enim Lycurgum, quamdiu relicta Charilai regis tutela peregrinatus est, tamdiu, idq; diutissimè, ad Cretam commoratum esse propter cognationem. Coloni[6] enim erant Lycty à Lacedæmonijs profecti.

Arri-

Deprehenderũt[7] aũt, qui ad eã coloniã uenerũt, ordinẽ legum esse in illis, qui tũc illic habitabãt. Quare[8] & nũc periœci eodẽ pacto ipsis utuntur, tanquã Minos primus ordinẽ legũ cõstruxerit. Insula[9] aũt uidetur ad imperiũ Græcorũ tenendũ nata, pulcreq; sita: ad omne nãq; mare uergit, fermè cunctis Græcis collocatis iuxta mare. Distat.n. hac quidẽ parte, parũ à Peloponneſo, hac uerò ab Asiæ loco circa Triopiũ & Rhodum. Qua de causa imperiũ maris tenuit Minos, & insulas has quidẽ subegit, in his uerò colonos cõstituit. Postremũ aũt, cũ Siciliã suæ ditiõis facere aggressus esset, illic circa Camicũ mortuus[9] est. Proportione[10] aũt respõdet ordo Cretẽsis ad Laconicũ. Colũt[11].n. agros his quidẽ Ilotes, Cretẽsib. uerò periœci: & cœnę[12] publicę apud ambos sunt, antiquitusq;.[13] Lacones suas uocabãt nõ Phiditia, sed Andria, quẽadmodũ[14] Cretẽses: quo satis cõstat ipsas illíc uenisse. Prę terea[15] ordo reip. Ephori[15] nãq; eandẽ potestatẽ hñt, quã in Creta, qui uocãtur Cosmi: nisi[17] q; ephori quíq; sunt numero, cosmi aũt decẽ. Senatores[18] uerò senatorib. æquales, quos nominãt Cretenses cõsiliũ. Regnũ[19] aũt prius quidẽ erat: postea dissoluerũt Cretẽses, iusq;[20] ducẽ di exercitũ in bello cosmi hñt. Cõcionis[21] sanè participes sunt oẽs: nullius[22] tñ ipsa potestatẽ habet, præterquã q; socia adhibetur ad decernẽda, quę uisa fuerint senatorib. & Cosmis. Cœnæ[23] publicæ melius institutæ sunt apud Cretenses, quã apud Laconas. Lacedęmone[24] nãq; singuli p capita cõferũt qd' definitũ: si nõ, lex uetat esse participes reip. ut prius dictũ est. In[25] Creta uerò popularius hoc administratur. Ab omnib. enĩ, qui oriuntur è terra, fructibus, & pecore, & publicis uectigalib. & pensionibus, quas soluunt periœci, pars cõstituta est: hęc quidẽ ad deos & publica munera, hæc uerò publicis his cœnis attributa, ita ut è publico alantur oẽs & mulieres & pueri & uiri. Ad[26] tenuẽ autẽ uictum, ut rem utilem, multa excogitauit legũlator: & [27] ad dijunctionem à mulieribus, ne nimis crescerent numerus liberorũ, induxit consuetudi-

καπέλαβον[7] δ' οἱ ϖερὶς τὴν ἀποικίαν ἐλθόντες, τὴν τάξιν τ̃ νόμων ὑϖῆρχσαν ἐν τοῖς τότε κατοικοῦσι. διὸ[8] καὶ νυῦ οἱ ϖερίοικοι τὸν αὐτὸν τρόπον χρῶνται αὐτοῖς, ὡς καλὰ σκευάσαντος μίνω ϖρώτς τὴν τάξιν τ̃ νόμων. δοκεῖ[9] δ' ἡ νῆσος καὶ ϖερὶς τὴν ἀρχὴν τ̃ ἑλληνικὴν ϖεφυκέναι καὶ κεῖσθαι καλῶς· ϖάσῃ γὰρ ἐπίκειται τῇ θαλάττῃ, ὀχεδὸν τῶν ἑλλήνων ἱδρυμένων ϖερὶ τ̃ θάλασσαν ϖάντων. ἀπέχει γὰρ τῇ μὲν ὀλίγον τ̃ ϖελοϖοννήσς, τῇ δ' τ̃ ἀσίας ϖερὶ τριόϖιον τόϖς ῥόδον. διὸ καὶ τὴν τ̃ θαλάττης ἀρχὴν κατέσχεν ὁ μίνως, καὶ τὰς νήσς τὰς μὲν ἐχειρώσατο, τὰς δ' ᾤκισε. τέλος δὲ ἐπιθέμενος τῇ σικελίᾳ, τὸν βίον ἐτελεύτησεν ἐκεῖ ϖερὶ κάμικον. ἔχει[10] δ' ἀνάλογον ἡ κρητικὴ τάξις ϖρὸς τ̃ λακωνικήν. γεωργοῦσι[11] τε γὰρ τοῖς μὲν εἵλωτες, τοῖς δὲ κρησὶν οἱ ϖερίοικοι· καὶ[12] συσσίτια ϖαρ' ἀμφοτέροις ἐστί, καὶ τὸ γε ἀρχαῖον[13] ἐκάλεν οἱ λάκωνες ϖὲ φιδίτια, ἀλλὰ ἀνδρεῖα, καθάϖερ[14] οἱ κρῆτες. ᾗ κ᾽ δῆλον, ὅτι ἐκεῖθεν ἐλήλυθεν. ἔτι[15] δὲ τ̃ πολιτείας ἡ τάξις. οἱ μὲν[16] γὰρ ἔφοροι, τὴν αὐτ̃ ἔχουσι δύναμιν τοῖς ἐν τῇ κρήτῃ καλουμένοις κόσμοις. ϖλὴν οἱ[17] μὲν ἔφοροι ϖέντε τ̃ ἀριθμὸν· οἱ δὲ κόσμοι δέκα εἰσί. οἱ[18] δὲ γέροντες τοῖς γέρουσιν, οὓς καλοῦσιν οἱ κρῆτες βουλὴν, ἴσοι. βασιλεία[19] δ' ϖότερον μὲν ἦν· εἶτα κατέλυσαν οἱ κρῆτες, καὶ τ̃[20] ἡγεμονίαν οἱ κόσμοι τ̃ κ̃ ϖόλεμον ἔχουσιν. ἐκκλησίας[21] δὲ μετέχουσι ϖάντες. κυρία[22] δ' ὀλενός ἐστιν, ἀλλ' ἢ σωεϖιψηφίσαι τὰ δόξαντα τοῖς γέρουσι καὶ τοῖς κόσμοις. τὰ μὲν[23] οὖν συσσιτίων ἔχει βέλτιον τοῖς κρησὶν, ἢ τοῖς λάκωσιν. ἐν μὲν[24] γὰρ λακεδαίμονι κ̃ κεφαλὴν ἕκας ϖ· εἰσφέρει τὸ τεταγμένον· εἰ δὲ μὴ, μετέχειν νόμ ϖ κωλύει τ̃ πολιτείας, καθάϖερ εἴρηται κ̃ ϖρότερον. ἐν δὲ[25] κρήτῃ κοινωϖικώτερος. ἀϖὸ ϖάντων γὰρ τ̃ γινομένων καρϖῶν τε καὶ βοσκημάτων, καὶ ἐκ τῶν δημοσίων καὶ φόρων ὃς φέρουσιν οἱ ϖερίοικοι, τέτακταί μέρ ϖ· τὸ μὲν ϖρὸς τὰς θεὰς καὶ τὰς κοινὰς λειτουργίας· τὸ δὲ τοῖς συσσιτίοις, ὥστε ἐκ κοινῆ τρέφεσθαι ϖάντας καὶ γυναῖκας, καὶ ϖαῖδας, καὶ ἄνδρας. ϖρὸς[26] δὲ τὴν ὀλιγοστίαν, ὡς ὠφέλιμον, ϖολλὰ ϖεφιλοσόφηκεν ὁ νομοθέτης. κ̃ ϖρὸς[27] τὴν διάζευξιν τ̃ γυναικῶν, ἵ-

Arripuerunt[7] *autem ij, qui in coloniam deducti sunt, leges & instituta, quibus tum Cretæ incolæ utebantur. Quocirca*[8] *etiam nunc qui Cretensibus circumiecti sunt accolæ eodem modo ijs utuntur, quomodo Minos primus legũ ordinem descripsit. Videtur*[9] *autem insula & ad imperium Græciæ facta natura, & pulcrè admodum sita. Omni enim mari propinqua imminet, cùm Græci ferè omnes, oras maritimas incolentes, mare cingant. Abest enim hac parte quidem non longè à Peloponneſo, illa autem ab Asia, & ab illo qui est circum Triopium loco, & Rhodo. Quapropter & maris imperium tenuit Minos, & insulas alias cepit, alias frequentauit. Ad extremũ aũt bello Siciliæ illato, illic ad Camicũ excesſit è uita. Cretẽsis aũt reip. descriptio atq; ordinatio Laconicæ proportione*[10] *quadã respõdet. Agros*[11].*n. colũt his quidẽ Elotes, illis aut Periœci, quos appellãt: &*[12] *concœnationes, seu conuiuia publica fiunt apud utrosque. Ac*[13] *priscis sanè temporibus nominabant illa Lacones nõ Phiditia, sed Andria, quẽadmodum Cretenses: ex*[14] *quo etiam perspicuum est, ab his orta esse. Præterea*[15] *& reipub. administrandæ descriptio. Ephori*[16] *enim eandem Lacedæmone potestatem obtinent, atq; in Creta ij, qui dicuntur Cosmi: nisi*[17] *quòd Ephori numero sunt quinque, Cosmi decem. Senatores*[18] *autem senatoribus, quos Cretes bulam, hoc est, consilium appellant, numero sunt pares. Iam*[19] *uerò regibus antea Cretenses paruerunt: posſea regalem potestatem sustulerunt. Tum*[20] *Cosmi in bello principem locũ imperiumq; obtinent. Concionis*[21] *porrò omnes sunt quidem participes, sed*[22] *penes illam nullius rei gerendæ potestas est, præterquam earum rerum, quæ senatoribus & Cosmis decretæ sunt, suffragio comprobandarum. Veruntamen*[23] *quæ ad conuiuia publica pertinent, melius se habent apud Cretenses, quàm apud Lacones. Lacedæmone*[24] *enim confert quisque per capita id, quod præfinitum ac præscriptũ est. quod si non faciat, uetat lex eum reip. esse participem, quemadmodum & antè dictum est. In*[25] *Creta uerò communius. Nam ex omnibus fructibus, & pecoribus nascentibus, & ex uectigalibus reip. quæ periœci pensitant, pars certa præfinita est, altera ad res diuinas faciendas, & publicorum munerum functiones: altera ad conuiuia publica, ita ut de publico omnes & mulieres & pueri & uiri alantur. Iam*[26] *uerò ad uictus parsimoniam, cibiq; paucitatem, ut rem utilem, &*[27] *ad fœminarum disiunctionem, ne nimis mul-*

suetudinem cum maribus. De [28] qua, si praue, uel non praue, aliud erit considerandi magis opportunum tempus. Melius [29] autem instituta esse, quæ ad cœnas communes pertinẽt, apud Cretenses, quàm apud Laconas, perspicuum est. Quæ [30] autem ad cosmos, deterius adhuc se habent, quàm quæ ad ephoros. Quod [31] enim mali ephororum magistratus habet, inest etiam horum. Fiunt [32] enim quilibet. Quod [33] autem illic conducit ad rempublicam, hic minimè est. Illic [34] enim, quia sumuntur ex omnibus, populus particeps maximi magistratus, stare remp. uult. Hîc [35] autẽ non è cunctis sumunt cosmos, sed è quibusdam familijs: & senatores ex ijs, qui adepti sint magistratum cosmorũ. De [36] quibus ijsdem argumentis uteretur aliquis, quib. usi sumus, differẽtes de ijs, qui Lacedęmone fiũt. Quòd [37] enim nõ cogun tur rationem reddere, & [38] perpetui sunt, superat dignitatẽ ipsorũ: & [39] quòd imperium nõ regunt scriptis addicti, sed sensum iudiciũq; suum sequentes, periculi plenum est. Quiescere [40] aũt populum nõ participem eius, nullum signũ est bene cõstituti eius magistratus. Nulla [41] enim mercede labefactantur cosmi, quemadmodũ ephori, cùm longè remoti sint à corruptoribus, degẽtes in insula. Medicina [42] autem, quam faciunt huic malo, absurda est & minimè ciuilis, sed rationi regulorum accommodata. Sæpe [43] enim eijciunt cosmos globo facto, siue collegarum ipsorum, siue priuatorũ hominum. Licet [44] etiã cosmis, nondũ absoluto tẽpore, repudiare magistratũ. Hæc [45] iam omnia præstat lege fieri, quàm è uoluntate hominum: non enim tuta est norma. Pessimum [46] autem omniũ est perturbatio reipublicæ, cuius duces sunt opulenti, cùm causas dicere noluerint. Quo [47] planum fit, habere ordinem illum quiddã reipublicę, non esse rempublicam, sed potius statum potentiorum. Consueuerunt [48] enim, diuisa plebe & amicis, potestatẽ unius moliri, & discordare pugnareq; inter se. Atqui [49] quid interest inter hoc, & spatio aliquo temporis non esse, quæ ita se gerit, ciuitatem, sed dissolui ciuilem cõmunionẽ?

να μὴ πολυτεχνῶσι τὸ πρὸς τὰς ἀρ
ρενας ποιήσας ὁμιλίαν. πρεῖ [28] ἦς, εἰ
φαύλως, ἢ μὴ φαύλως, ἕτερος ἔσται
ὁ διασκέψασθαι καιρός. ὅτι [29] ὃ τὰ
πρεῖ τὰ συσσίτια βέλτιον τετάκθαι
τοῖς κρησὶν, ἢ τοῖς λάκωσι, φανερόν.
τὰ [30] δ' πρεῖ τὰς κόσμους ἦττον χεῖρον τὸ
ἐφόρων. ὁ μὲν [31] γὰρ ἔχει κακὸν τὸ τῆ
ἐφόρων ἀρχεῖον, ὑπάρχει δὲ τούτων γίνονται [32] γὰρ οἱ τυχόντες. ὅσ
[33] δὲ κεῖ συμφέρει πρὸς τὴν πολιτεί
αν, ἐνταῦθ' οὐκ ἔστιν. ἐκεῖ μὲν [34] γὰρ
διὰ τὸ τὴν αἵρεσιν ἐκ πάντων εἶ
ναι, μετέχων ὁ δῆμος τῆς μεγίστης
ἀρχῆς, βέλτ' μένειν τὴν πολιτείαν.
ἐνταῦθα [35] δ' οὐκ ἐξ ἁπάντων αἱ
ροῦνται τοὺς κόσμους, ἀλλ' ἔκ τινων
γνωρίμων. καὶ τοὺς γέροντας ἐκ τῶν κε
κοσμηκότων. πρεῖ [36] ὢν τοὺς αὐτοὺς
αὖτις εἴποιεν λόγους, δὲ πρεῖ τὸν λα
κεδαίμονι γινομένων. τὸ [37] γὰρ ἀνυ
πεύθυνον, δὲ τὸ διὰ βίου, μεῖζον [38]
ἐστὶ γέρας τῆς ἀξίας αὐτοῖς· καὶ [39] τὸ
μὴ κατὰ γράμματα ἄρχειν, ἀλλ' αὐ
τογνώμονας, δῆλον φαλές. τὸ [40] δ'
ἡσυχάζειν μὴ μετέχοντα τοῦ δήμου,
ἐδὲν σημεῖον ἔχει τεύχθαι καλῶς·
ὥσθ' [41] γὰρ λήμματός τι τοῖς κό
μοις, ὥσπερ τοῖς ἐφόροις, πόρρω γ'
ἀποικοῦσιν ἐν νήσῳ τῆς διαφθερόν
των. λεῖ [42] δὲ ποιοῦντα τὰ ἁμαρτίας
τούτης ἰατρείαν, ἄτοπον καὶ πολι
τικὴν, ἀλλὰ δυνάστου διλικήν. πολλάκις
[43] γὰρ ἐκβάλλουσι συσσίτους τινὲς
τοὺς κόσμους, ἢ τῶν συναρχόντων
αὐτῶν, ἢ τῶν ἰδιωτῶν. ἔξεστι [44] δὲ
καὶ μεταξὺ τοῖς κόσμοις ἀπειπεῖν
τὴν ἀρχήν. τοῦτα [45] δὴ πάντα
βέλτιον γίνεσθαι κατὰ νόμον, ἢ κατὰ
ἀνθρώπων βούλησιν. ἐ γὰρ ἀσφα
λὴς ὁ κανών. πάντων [46] δὲ φαυλό
τατον, τὸ τῆς ἀκοσμίας τῶν δυνατῶν,
λεῖ καθιστᾶσι πολλάκις, ὅταν μὴ δί
κας βούλωνται δοῦναι. ἢ [47] καὶ δῆλον,
ὡς ἔχει τὸ πολιτείας ἡ τάξις,
ἀλλ' ἐ πολιτεία ἐστὶν, ἀλλὰ δυνα
στεία μᾶλλον. εἰώθασι [48] δὲ διαλαμβάνοντες τὸν δῆμον καὶ τοὺς
φίλους, μοναρχίαν ποιεῖν, καὶ στασιάζειν, καὶ μάχεσθαι πρὸς ἀλλή
λους. καί τοι [49] τί διαφέρει τὸ τοι
οῦτον, ἢ διά τινος χρόνου μηκέ
τι πόλιν εἶναι τοῦ τοιαύτου, ἀλλὰ
λύεσθαι τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν;

tos filios pariant, masculorum consuetudine introducta (rectè, [28] an secus, alius erit disputandi locus) multa sapienter & acutè excogitauit lator legis. Ea [29] igitur, quæ ad conuiuia publica pertinent, melius esse descripta atq; ordinata apud Cretẽses, quàm apud Lacedæmonios, perspicuum est. Sed [30] quæ ad Cosmos spectant, ea etiã deterius, quàm quæ ad Ephoros, cõstituta sunt. Nam [31] quod mali inest in Ephororum imperio, hoc inest etiam in horum potestate. Creantur [32] n. homines fortè oblati. Quod [33] autem illic ad reip. statũ utile est, hic non est. Illic [34] enim propterea quòd electio fit ex omnibus, populus, qui imperij maximi fit particeps, remp. manere studet. Hîc [35] autem non ex omnibus eliguntur Cosmi, sed ex quibusdam generibus: senatores ex ijs, qui cosmico munere functi sunt: de [36] quibus eadẽ quis dicere posśit, ac de ijs, qui Lacedæmone creantur. Nam [37] rationum referendarum iudicio non teneri, & [38] per totam uitam gerere magistratũ, maior est honos, quàm pro eorum dignitate: eũq; [39] non ex præscripto iuris scripti imperare, sed suo arbitratu magistratum gerere, periculosum est. Quòd [40] aũt quiescit populus, etiamsi huius magistratus non sit particeps, nullum est argumentum reip. bene ordinatæ. Nam [41] neque ulla Cosmis, ut Ephoris, quæstus faciendi ex magistratu facultas datur, ut qui in insula longè absint ab ijs, qui corrupturi sint. Quam [42] autem adhibent ad hoc erratum corrigendum ac sanandũ medicinam, cùm absurda sit, tum ne ciuilis quidem est, sed potentiæ unius, aut paucorum, hoc est dynastiæ, aut oligarchiæ consentanea. Sæpenumero [43] enim nonnulli aut ex collegis, aut ex priuatis coitione facta eos exturbant. Licet [44] etiam ei ante tempus abdicare se magistratu. Hæc [45] igitur omnia præstat fieri ex lege, quàm ex hominum uoluntate, non est enim tuta hæc regula. Omnium [46] aũt remediorum pessimum est magistratus huius amplissimi uacuitas, totius q; reip. status perturbatio, quam sæpenumero potentes inducunt, cùm iudicium subire aut pœnas dare nolunt. Ex [47] quo intelligere licet, in hac reip. administrãdæ descriptione, aliquid esse ciuilis reip. administrationis, id est politiæ, non tamen esse ciuilem reip. administrationem, sed potius paucorum potentatum, hoc est oligarchiã, seu unius potentiam, id est dynastiam. Consueuerũt [48] autem populum & amicos suos distribuentes ac disponentes, sub unius imperium totam rempub. subiungere, & seditionem excitare, & inter se digladiari ac decertare. At [49] quid refert utrum hoc fiat, an interuallo tẽporis nõ sit amplius ciuitas huiusmodi ciuitas, sed dissoluatur et dirimatur ciuilis societas?

In est

In [50] periculo autem uersatur ciuitas huiusce modi, si extiterint, qui imponere ipsi uoluerint ac possint. Verùm [51] ut dictum est, salutem illi dat locus ac sedes: pellit enim inde externos longinquitas. Quapropter [52] natio pericœcorũ manet Cretensibus, Ilotes uerò deficiunt sæpe: neq; enim externi imperij pars ulla ad eos uenit. Nuper [53] autem bellum externum penetrauit in insulam, quod declarauit imbecillitatem legũ, quæ illic sunt. De [54] hac igitur rep. tot dicta satis sint.

ἔστι [50] δ' ἐπικίνδυνος οὕτως ἔχουσα πόλις τῶν βουλομένων ἐπιτίθεσθαι καὶ δυναμένων. ἀλλὰ [51] καθάπερ εἴρηται, σώζεται διὰ τὸν τόπον· ξενηλασίας γὰρ τὸ πόρρω πεποίηκε. διὸ [52] καὶ τὸ τῶν περιοίκων μένει τοῖς κρησίν· οἱ δ' εἵλωτες ἀφίστανται πολλάκις. οὔτε γὰρ ἐξωτερικῆς ἀρχῆς κοινωνοῦσιν οἱ κρῆτες. νεωστὶ τε [53] πόλεμος ξενικὸς διέβη εἰς τὴν νῆσον, ὃς πεποίηκε φανερὰν τὴν ἀσθένειαν τῶν ἐκεῖ νόμων. περὶ [54] μὲν οὖν ταύτης εἰρήσθω τοσαῦθ' ἡμῖν τῆς πολιτείας.

Est [50] autem tum periculo proxima sic affecta ciuitas, cùm qui uolunt in reip. statum inuadere, ij etiam possunt. Sed [51] quemadmodum dictum est, natura loci eam tuetur & seruat: insulæ enim lõginquitas peregrinos arcet, atq; expellit. Itaq; [52] Pericœci manent in officio apud Cretas: Elotes uerò sæpenumero à Lacedæmonys desciscunt. Nam neq; cũ ullo principatu externo habent cõmercium Cretes: & [53] non ita pridem bellum externum in insulam trauectũ est, quod infirmitatem legum, quæ ibi sunt, patefecit. De [54] hac igitur reipub. administrandæ forma, hactenus à nobis dictum sit.

COMMENTARIVS ET SCHOLIA.

Cretensium uerò respub.) Transit à rep. Laconica, cuius uitia, quæ putabat esse, aperuit, ad remp. Cretensem, quam sibi quoque examinandam proponit, cùm & ipsa non paucos amatores haberet. propter similitudinem autem ipsarum nunc potissimum hanc post illam perscrutatur. Strabo quoque diligenter disseruit de hac insula, qui præterea narrat, ante se, Ephorum illum Cumanum multa de rep. Cretum literis prodidisse. sequitur autem eundem ordinem, quem Aristoteles. Primùm enim de situ positurąq; telluris loquitur, deinde de uita moribusque hominum ipsorum. Sunt autem ferè eadem atque hæc, quæ traduntur hoc loco. Refellit etiam Strabo accuratè illos, qui aiebant uetustiora esse instituta Laconum, quàm Cretum, utentes hoc præcipuè argumento: uidebant enim Lyctios ijsdem legibus uti, quibus Spartiatæ: nec cogitabant, quia ex ea tellure uenerãt, ipsos ueteres mores uitæq; cultum seruasse. Consilium autem quod fuerit eius, qui legibus gentem eam ornauit, primùm exposuit. indicat enim, ipsum sibi libertatem proposuisse, quæ cùm præsidio egeat, nec aliter custodiri possit, ad militare studium compulit, qui insulam eam incolerent. Sed ad auctorem nostrum reuertamur. Primùm igitur testatur, in hac ipsa inueniri pauca quædam, quæ sanè deteriora non sunt. Maiore tamen in parte concedit, Cretensem minus elegãter minusque politè quasi fabricatam esse. Cuius rei rationem reddit: Videri enim, inquit, nec uideri tantùm, sed etiam ferri, Laconum remp. imitatam esse remp. Cretensium, expressamq; ex ipsa maxima ex parte. Quare non est mirãdum, posteriorem hanc exquisitiorem esse: bona enim magnaque pars antiquorum institutorum minus perfecta est recentioribus. Idem autem hoc usuuenire semper, minus considerate minusque uerè, inquit Cicero in primo Academicarum. cuius hæc uerba sunt: Certè enim recentissima quæq; sunt correcta & emendata maximè. Quod autem ad id facit, de quo quæritur: Strabo quoque affirmat, hunc ordinem reip. inuenisse sanè Minoem, perfecisse autem Spartiatas.

Aiunt enim Lycurgum.) Totam rem paucis exponit, quomodo scilicet factum sit, ut ad exemplar Creticæ reipublicæ resp. Laconica ficta conformataque sit: sequitur autem famam ipsam. Vt enim cætera ferè omnia Lycurgi, ita quoque peregrinatio hæc incerta erat: quod testatur Plutarchus initio uitæ quam scripsit ipsius. inquit igitur hic noster: Ferũt enim Lycurgum, cùm peregrinatus est, relicta tutela Charilai, fratris filij (cuius, pueri adhuc, regiam potestatem tutoris nomine administrarat) maiorem partem illius temporis consumpsisse in Creta propter cognationem. Quomodo autem sanguine coniuncti forent, qui in remotis ualde terris uiuerent, docet. Lyctij enim, inquit, coloni erant Laconum. Lyctos uerò eius insulæ oppidum erat. Inuenerunt autem, addit, qui eò coloni missi sunt, ordinem legum ueterem in hominibus, qui tunc illic uiuerent. Cuius suæ opinioni quasi signum quoddam esse putat, quòd rustici homines castellaniq;, quos περοίκους illi uocant, utebantur usque ad eam ætatem eodem pacto ijsdẽ legibus, ut credi possit Minos rex primus ordinem earum legum excogitasse.

Insula autem uidetur.) Digreditur parumper à proposito, laudatq; posituram eius insulæ, quam dicit uideri aliquo modo à natura factam ad imperium totius Græciæ obtinendum, commodeque ac bellè se habere ad eam rem. cuius etiam sententiæ suæ causam affert, dicens: Omni namque mari adiacet, & quasi in medio ipsius collocata est: Græci autem ferè cuncti urbes condiderant iuxta mare, illicq; domicilia habebant. Cinctam uerò undiq; esse terris Græcorum eam insulam testatur, appellatis nonnullis locis, ualde frequentatis ab ea gente. Docet enim, illam parte quadam sui parum distare à Peloponneso, tellure plena nobilium ciuitatum, & quæ tota à uarijs generibus Græcorum incolebatur: alia uerò ab Asia, cuius propinqua mari loca Græci colonijs occuparant. Nominat autem certum oppidum Asiæ, id est Triopium, cui uicina admodum insula illa esset: nec non Rhodum insulam, in qua tria Græcorum oppida erant. Quòd Græcos dixit morem habuisse ædificare ciuitates in locis mari propinquis, idem etiam apud Ciceronem legitur in epistola quadam ad Atticum. quod tamen institutum ipsorum eodem loco significatur minimè probasse Dicæarchum, magnum geographum: sed loquebatur ille tunc de Peloponneso.

Qua de causa imperium.) Quare, inquit, imperium maris occupauit Minos, rex eius insulæ: utitur enim hoc quasi signo quodam eius, quod dixit, Cretam loco positam esse ualde apto ad imperandum Græcis: nec tantùm classibus suis illum regnasse in mari affirmat, uerum etiam partim insularum subegisse, partim autem desertas incultasque quasi condidisse, colonis eò missis, oppidisq; illic ædificatis. Quo in proposito manẽtem, narrat ipsum, cùm Siciliam suæ ditionis facere aggressus esset, illic iuxta Camicum uocatam urbem interijsse: ita enim uidetur legendum, non Caminum, ut prius erat in excusis. unde quidam Aetnam montem, flammas eructantem, significatum illa uoce falso putarunt. Fuit autem Camicus oppidum Siciliæ, in quo, ut ueteres Georgraphi tradunt, regnauit Cocalus, Dædali filius.

Proportione autem respondet.) Multa similia inter se habere Cretum & Laconum remp. docet, respondereq; proportione Cretensem remp. Laconicæ. Incipit autem hoc explanare à ratione, qua utraque gens utebatur in agris suis colẽdis. Vt enim Lacedæmonijs Ilotes erant, ita Cretensibus pericœci (genera hæc erant ambo rusticorum hominum, familiæq; pauperculorum, qui artem hanc haberent) sed etiam concœnationes proprias utriusque populi fuisse, etsi diuersis nominibus illæ uocabantur diuersis his in terris: cùm Andria illa sua publica conuiuia Cretes uocarent, Lacones uerò phiditia. Morem autem hunc communiter cœnandi è Creta in Spartam translatum, probat signo quodam, cùm antiquitus appellarent Lacones quoque sua conuiuia Andria, ut Cretes. hoc enim declarare existimat, ita prorsus se rem habere. unà enim cũ rebus ipsis, quas ostendunt, peruenire in aliena loca nomina consuerunt, quæ postea uarijs de causis aliquando commutantur. Ipse uocat illa συσσίτια, quo nomine passim Græci omnes utuntur in communibus toti alicui multitudini hominum cõuiuijs appellandis. Strabo quoque narrat, nomen Andriorum in Creta perdurasse usque ad sua tempora: Lacedæmone tamen extinctum fuisse.

Præterea ordo reip.) Vt duabus superioribus in rebus paria instituta ambarum gentium esse docuerat, ita nunc cõsentire earundem resp. inter se affirmat in ordine ipso, magistratibusq;, cùm Ephori Lacedæmone eandem auctoritatem habeant, quã in Creta uocati ab ipsis Cosmi, nisi quòd hi uincũt illos numero. quinq; enim sunt ephori, decem uerò cosmi. Sed etiam, inquit, æquales sunt senatores in utraque republica. Cùm autem ab ætate ordo ille Lacedæmone γερουσία uocaretur, ut Romæ quo-

quoque eadem de causa Senatus, quia senes deligerẽtur: in Creta βελλὼ tradit ipsum appellatum, quo nomine uocatur sapiẽtum delectorumq́; cœtus, qui deliberat de republica.

Regnum autem prius.) Ostendit, in quo magistratu dissentirent sua ætate: etsi illum quoque olim, ut cæteros fermè omnes, communem ambobus populis fuisse tradit (quod ualet ad idem probandum) communia inquam, fuisse cuncta his duabus rebus publicis, fluxisseq́; Laconicam è Cretensi. Regiam igitur potestatem uiguisse, ut Lacedæmone, ita quoque in Creta antiquitùs, commemorat: quam tamen dissoluerint postea Cretenses, suspectum nomen illud & opes habentes. Addit autem, cosmos illic duces belli esse, curamque ipsis committi solere regendi exercitum. Quod munus, ut ueri simile est, prius reges appellati habebant. nam Lacedæmone reges personam illam sustinent: quo magistratu sublato, ad cosmos ipsum delatum fuerat.

Concionis sanè participes.) Ostendit, quę ratio uisque concionis sit apud Cretenses: id est, qui sint illic participes illius, nec nõ quæ sit eiusdem potestas atque auctoritas. Cunctos igitur solitos cogi affirmat, cùm uocabatur concio. tantùm tamen illam multitudinem nullius quasi dominam solam esse, tantum ualere, unà cum ipsis, firmare & rata facere, quæ prius uisa forent & senatoribus & cosmis. Qui igitur id instituit, satisfecit multitudini, neminem tenuiorem arcendo ab eo munere: prouiditque simul saluti ciuitatis, cùm potestatem ipsius, quantum potuit, coarctauit. Ἐπιψηφίσαι ualere, quod dixi, apertum est, uel hoc testimonio Aeschinis, qui inquit: ᾧ τοῦτο ὕστερόν τινες τὰ ψηφίσματα ἐπιψηφίζουσιν. cui uerbo, ut à nostro usurpatum est, altera præpositio addita, significat socios eum, qui decernit, secum aliquos habere.

Cœnæ publicæ melius.) Incipit nunc conferre inter se instituta utriusque gentis, initium ducens ab eo, quod suprà secundo loco posuit, id est à mensis illis communibus, quas dicit melius constitutas fuisse apud Cretenses, reddita sui iudicij ratione (quod etiam antea tetigerat) cùm Lacedæmone singuli lege cogerentur, domo ferre, quæ definita forent: neque tamen singulis diebus, sed longioribus temporibus. Quæ uerò illa forent, mensuramque ipsorum, & quot dierum interuallo hoc facere ipsos oporteret, docuit diligenter Plutarchus in Lycurgo. Si quis uerò hoc præstare non posset ob egestatem, aut nollet, quia duritiem illam uictus non amaret, pœna grauis proposita erat: ut enim exibat sponte ab illis cœnis, ita amittebat lege ciuitatem.

In Creta uerò.) Cum uitium Laconicarum cœnarum monstrasset, nunc contrà Cretensium utilitatem exponit, tradens hunc morem magis populariter benigneque illic tractari. Ab omnibus enim, qui oriuntur è terra, fructibus, nec non è pecoris omni genere, & publicis uectigalibus mercedibusque, quas soluunt ipsorum agricolæ, quædam definita pars assignata est publicè duobus muneribus: id est, ipsorum alterum est sumtus ad rem diuinam necessarij, & ad munia publica exercenda (exempli causa, pecuniam legatis decernẽdam, cæteraq́; huiuscemodi) alterum uerò his cœnis. quare, inquit, publicè aluntur cuncti, & feminæ, & pueri & uiri.

Ad tenuem autem uictum.) Tradit, auctorem legum ipsorum multa subtiliter excogitasse, ut ciues paruo cibo contenti forent, existimantem hoc in se utilitates magnas habere: nec tamen quę fuerint illa commemorat. eundemque, ut seiuncti à feminis æquiore animo manerent, ne multitudine liberorum premerentur, consuetudinem puerorum induxisse. De qua lege ipsius, uitiúmne, an utilitatem in se habeat, pollicetur se dicturum, nactum tempus huic quæstioni magis idoneum. Neque tamen putandum est, dubitasse philosophum secum unquam de hoc, rectúmne, an improbum foret, quippe cùm alijs locis ipsum ualde exagitet, nefariamq́; ac beluæ propriam uoluptatem hanc uocet. Sed quamuis tale esset, id est scelus & turpitudinem in se contineret, utiléne consilium sit ciuitati, & possit illi fini accõmodari ita, ut non pariat alia maiora mala: quod certè faceret. Addit autem in extremo huius partis, cùm illud in ancipiti reliquisset: planum tamen à se factũ esse, cui rei nũc incumbebat, cœnas illas publicas melius legibus institutas fuisse apud Cretas, quàm apud Laconas.

Quæ autem ad cosmos.) Vt anteposuerat institutum Cretẽsium conuiuiorum instituto Laconicarum cœnarũ, ita nunc magis probat magistratum ephororum, quàm cosmorum. atque hoc, quia malum, quod est in ephoris, idem etiam hæret cosmis. tenues enim homines, nullaq́; dote commendati perueniebãt in illum. Bonum autẽ, quod est in illis, quodq́; ualet ad rempt. uendam, abest ab his. Iudicium autem suum explanat, dicens: Illic enim, id est Lacedæmone, quia, licet creare ephoros ex omnibus ciuibus, particeps populus maximi magistratus, diligit statum eum ciuitatis: hîc uerò, id est in Creta, non ex omni numero ciuium, sed è certis quibusdam familijs deligunt cosmos: ex illis autem, qui adepti sint hunc magistratum, creant postea senatores. Omni igitur spe priuati uiuunt perueniendi non solùm ad cosmos, uerum etiam in senatum, qui in cæteris familijs orti sunt. quare non possunt non odisse eam rempublicam, à cuius maioribus gradibus honoris excluduntur. Idem, quod hic Aristoteles adiungit de ratione deligendi senatores, ostendens peruenire in illum ordinẽ eos, qui antea cosmi creati sint: exponitur etiam à Strabone in x. libro. nec tamen ipsos uno nomine appellat, ut hic noster, inde conformato: idemq́; addit, Et eos uita moribusque probatos.

De quibus ijsdem argumentis.) Addit autem, si quis magis aperire uellet uitia huius magistratus, id est cosmorum, eadem dici posse de ipsis, quæ iam dicta sunt de ephoris Laconum. quæ paucis repetit his uerbis: Esse namque magistratum hunc liberum omni cura rationem suorum factorum reddendi, eundemq́; perpetuum, superat dignitatem meritaq́; ipsorum: cùm tamen hi non è fæce etiam populi, sed è certis familijs crearentur, uerisimile erat ipsos esse maioris honestatis. Præterea, inquit, quod tertio loco reprehenditur, est: quòd non cogebãtur in causis existimandis leges ullas sequi, sed suam de rebus illis sententiam sequuntur ut ueram, lubricum ac periculosum est.

Quiescere autem populum.) Refellit, quod uidebat obijci posse: Non uideri malè constitutum esse, uitiumque. quod ipse arguit in se habere magistratum cosmorum, quia plebs illic quiescit (quod non faceret, si iniquo animo ferret, se exturbatam à publicis honoribus) nullum igitur hoc signum esse affirmat, quòd ipsa illic in officio sit: non perturbat enim illa remp. quia nulli sunt in insula corruptores, qui pecunia donisq́; labefactẽt multitudinem, molirique res nouas impellant: longè namque siti sunt, in insula uiuẽtes. Λῆμμα ualere pecuniam, & quidquid aliquis in manus capit eo animo, exploratum est: & non solùm propositionem in disputando, quo sensu capitur à magistris dicendi, & dialecticis. unde iuncta sunt uerba διλήμματα, & μονολήμματοι syllogismi. Auctorem ueteris tralationis suo in libro habuisse, Ἀφαιρόντων, perspicitur. quam etiam lectionem secutus est Aretinus, uertens Longe à contendentibus: nec tamen eam ueram puto.

Medicina autem.) Vt aperuit uitium huius magistratus, incommodumq́; quod pareret significauit: ita improbat medicinam, quam facerent huic malo: docetq́; illam esse absurdam, & à legib. alienam, potiusq́; cõuenire iniusto alicui principatui, quam bene constitutæ ciuitati, ut illa à non paucis existimabatur. Remedium autem erat, quòd crebrò inueniebantur aliqui, qui coitione facta, eijcerent cosmos è sedib. suis: siue hi collegæ aliqui ipsorum forent, siue priuati homines, qui coirent. Sed etiam, inquit, licet cosmis abdicare se magistratu, ut inuidiam declinent, nisi fallor, ac periculum, cùm uident sibi huiuscemodi aliquid imminere.

Hæc iam omnia.) Videtur concedere frenandam aliquando impotentiam cosmorum, cùm, abutentes opib. illius magistratus, periculosi esse incipiunt libertati. Mallet tamen id lege fieri, publicoque consilio, quàm uoluntate iudicioque priuatorum: affirmatque, regulam hanc esse prauam, & quæ, ut emendare aliquid aliquando & corrigere possit, ita etiam deprauare multa.

Pessimum autem omnium.) Non omnino arbitror hic ualere ἀκοσμίαν, cùm ciuitas uacua restat ab illo magistratu, ut quidam acceperunt non sanè insulse, cùm de cosmis loquatur, tradatq́; aliquando solitos ipsos exturbari cum impetu ab eo gradu honoris: sed potius perturbationem & confusionem omnium rerum, quam in ciuitate moliuntur potentes uiri, coitione facta, ne causam dicãt. hoc igitur dicit esse pessimum omnium consiliorum. Quare addit, Perspici potest ordinem illum ciuitatem administrandi continere in se quiddam, quod non penitus remotum à rep. sit, speciemq́; aliquam illius habeat, non tamen esse rempublicam. Aeschines contra Ctesiphontem ἀκοσμίαν usurpauit, cùm id, quod docui, ostendere uellet: appellauit enim ἀκοσμίαν oratorũ, ut noster ἀκοσμίαν σωμάτων, cùm illi uerã nullã rationẽ modestiamque in munere suo obeundo seruarent: cui magno malo neq; à legibus neq; à magistratu resisti poterat.

Consuerunt enim.) Exponit morem opulentorum uirorum, qui se illic legibus eripiunt ui tumultuq́; concitato in ciuitate. Affirmat igitur, ipsos solitos multitudine in suas partes tracta, amicisq́; ac clientibus conuocatis, uni alicui dominatum tradere, atq; ita seditionibus & cædibus omnia implere. Quàm importunum autem hoc sit, & ciuitati periculosum,

losum,declarat, addens, Et sanè huiuscemodi aliquid moliri, si quis uerè existimet,intelliget nihil aliud esse, quàm ad spatium quoddam temporis illam dignam non esse, quæ ciuitas uocetur: dissolui namque ita contingit ciuium inter se communionem. Quadrat mirificè huic loco sententia hæc Ciceronis è iij. libro de Legibus: Nihil est enim exitiosius ciuitatibus,nihil tam cõtrarium iuri & legibus,nihil minus ciuile est & humanum, quàm composita & constituta republica,quicquam agi per uim.

In periculo autem uersatur.)Iudicium suum aperit de institutis Cretensium,affirmatq; ciuitatem talem in lubrico uersari,imminereq; ipsi cotidiana pericula ab illis, qui & uires & uoluntatem insidiandi libertati ipsius nacti fuerint. Quia autem aliquem aduersari posse sententiæ suæ uidebat,qui diceret,argumentum esse bonitatis ipsius longum tempus, quo permansisset: docet,aliunde profectam esse diuturnitatem illam,locumq; ac sedem,in qua posita est,ipsi præsidio fuisse. Neque enim facile eò penetrare potuerunt,qui ipsam deprauarent:unde necesse non habuit,ut Sparta, externos homines legibus à se abigere: hoc enim sua ui longinquitas ipsa præstabat.

Quapropter natio periœcorum.)Quæ sedes remota,inquit,causa est etiam,ut natio agricolarum maneat ipsis: cùm contrà Iloles,quib.Lacedæmonij utuntur in agro colendo,sæpè defecerint à Spartanis. Neque enim aut societatem coeunt, aut bellũ Cretenses gerunt cum externo ullo imperio.quare caruit tellus illa sollicitatoribus rusticorum suorum.Non patiebatur autem communis utilitas, ut gens aliqua, insulæ propria,admoueret stimulum agrestibus ad desciscendum.quod malum non reformidassent,qui in alijs terris regnantes,partem tamen aliquam illius insulæ possedissent.exempli causa, Carthaginienses partem aliquam Siciliæ suæ ditionis fecerant,ante quam etiam Romani in eam insulam pedem ponerẽt. huiuscemodi aliquid prius Creticus usu non uenisse tradit.

Nuper autem bellum.)Hanc etiam notam esse satis certam putat reip.illius nõ satis bene constitutæ, quod cùm primũ bellum peregrinum uenit in eam insulam,plagam ipsi grauem imposuit,patefecitq; imbecillitatem earum legum. Si namque illæ firmiores fuissent,fortiter restitissent, nec tam facile profligatæ essent. Quod autem sua ætate illic factum esse testatur Aristoteles,idem etiam M.Cicero pro L.Murena narrat contigisse,cùm primum Romani bellum illi terræ intulerunt. docẽs igitur duritiem illam uictus,fugamq; omnium uoluptatum,non profuisse neque Lacedæmonijs neque Cretẽsibus,de posterioribus his inquit:Quorum alteri uno aduentu nostri exercitus deleti sunt.

πάρεγγυς μέν ἐστι ταύτης.)Plato,Xenophon, Ephorus apud Strabonem lib. X.& pleriq; alij idipsum affirmant. At Polybius lib.6.dissimilem facit,primò quoad patrimonia,quæ Spartæ adæquata fuêre,in Creta uerò libera.deinde Reges hæreditarij,Senatores erant perpetui Lacedæmonijs: Cretensib.econtrà Cosmi annui. Tertiò auaritiæ Cretenses deditissimi erant: Lacedæmonij econtra ex Lycurgi instituto opum contemtores maximi.

λύκειον.)Lycurgus XI.ab Hercule,Eunomi Lacedæmoniorum regis F.minor natu Polydecte fratre, cùm is diem suum obijsset,Charilai posthumi nepotis tutelam cum regno suscepit per octo menses.Mox uitandæ inuidiæ & suspicionis causa, si quid infanti humanitus accidisset,omissa procuratione, in Cretam nauigauit, tamdiu abfuturus, donec hæredem regni Charilaus genuisset.

χαρίλαος.)Plutarchus Charilaum uocat,nomine sumto à populari gaudio,quod magnum fuit,cùm nasceretur.

οἱ λύκλιοι.)Lyctum Cretæ urbem prope Dyctam montem habitantes,à Lacedæmonijs in coloniam ducti.

οἱ περίοικοι.)Vetustissimi Cretæ incolæ Periœci agricolæ,nõ serui,sed uectigales reliquis urbes inhabitantibus,legibus utũtur ijsdem quibus Lyctij coloni,à Spartanis in Cretã deducti. Vt uerisimilius sit, Lyctios à Periœcis leges accepisse, quàm ijsdem suas communicasse.

οἰκεῖα δὲ ἡ νῆσος.)Plin.lib.4.c.6.& Virgilius 2.Georg.laudes Cretæ enarrat.Situs loci ad imperium plurimum potest.Sic Cõstantinopolis Asiæ & Europæ imperio destinata uidetur. Hispania ueluti caput Europæ, ab America coronandum, Africæ ueluti nutricis pabulo reficiendum.Italia ueluti cor.

ὁ Μίνως.)Iouis F.antiquiss.legislator Græcorũ cum Rhadamãtho,teste Platone in dialogo, quẽ ab eius nomine inscripsit.

τὰς νήσους.)Cycladas præsertim,Caribus inde electis,teste Thucydide lib.1.

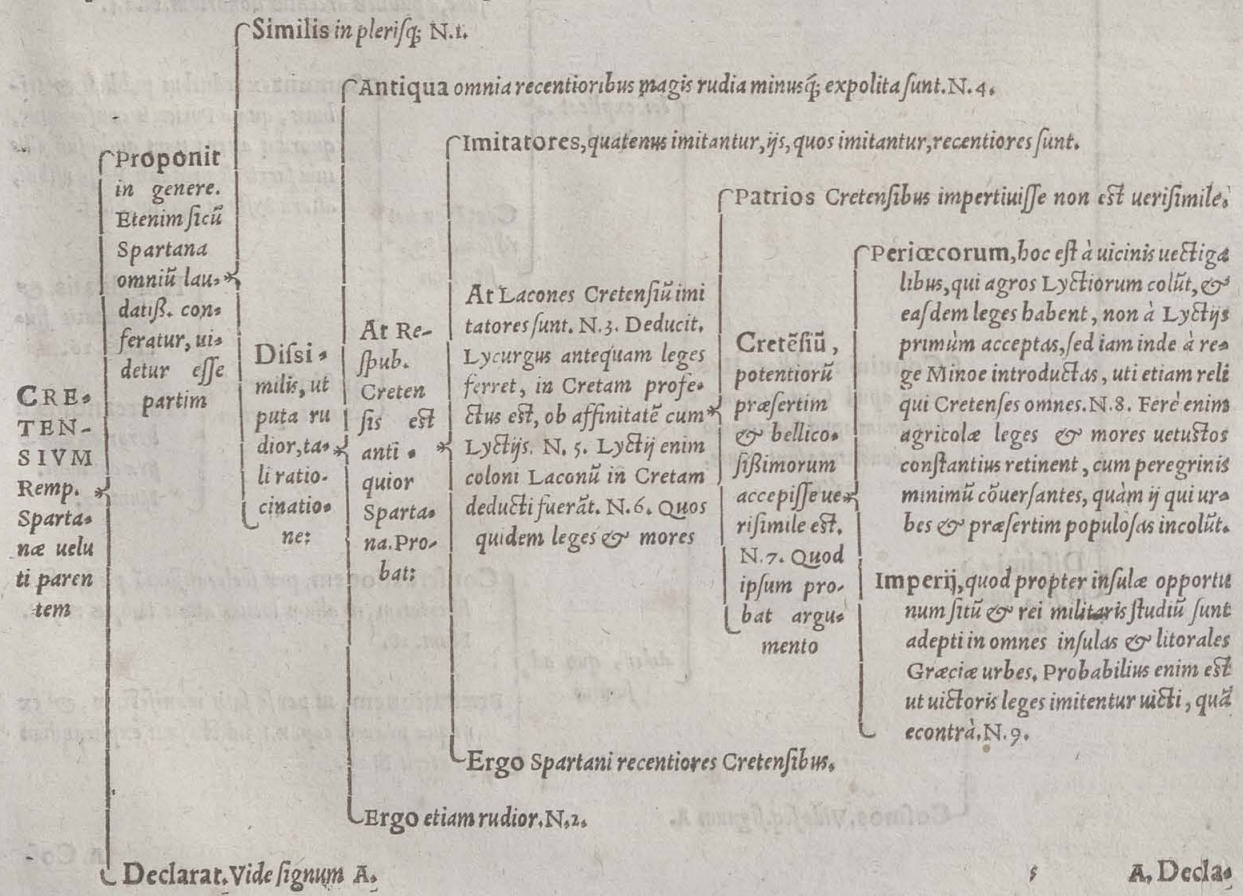
τὸν Κάμικον.)Non Κάμινον.Caminus Siciliæ urbs,in qua Iocastus Dædali F.regnauit.Stephanus & Strabo lib.6.

ἀλλὰ δυναστεία μᾶλλον.)Dynastia est extrema & pessima species Oligarchiæ,de qua lib.4.horũ. Cùm Respub. sit ordo urbẽ incolentiũ,per seditionem aũt ordo omnis tollatur,hæc Cosmorum licentia ueram ἀκρασίαν & Reip. deformitatem afferet.

βέλτιον γίνεσθαι κατὰ νόμον.)De qua re lib.3.Politicorum.

ἐστὶ δ' ἐπικινδυνον.)Tanta seditiones cõcitandi licentia periculũ est ne homines potẽtes & improbi ad tyrannidẽ abutantur.Sicut apud Athenienses Pisistratus Paraliorum dux primùm,contra Pediæos & Diacrios,tyrannidem paulatim inuasit.

νεωστὶ δὲ ὁ πόλεμος.)Vti corpora insalubria sæpe latent,quandiu nulla causa morbifica ex trinsecus infestat:ita Resp.Cretẽsis infirmitatem suam,à mala constitutione pendẽtem,propter situm insulæ,externis hostib.inaccessum,multo tẽpore dissimulare potuit,& crebras licet seditiones concoquere.

A. Decla-

- Seruos. Spartanis Ilotæ, Cretensibus Periœci seruiunt. N. 11.
- Conuiuia publica, utrobiq; eadem. N. 12. nisi quòd à Cretensibus Spartani accepisse uidentur:
  - Vnde nomen, illinc quoq; rem desumtam fuisse probabile est.
  - At è Creta nomen Andriorum Spartani accepêre, priusquam illa Phiditia appellarent. N. 13.
  - Ergo etiam rem. N. 14.
- Similis sit, & proportione respondeat. N. 10. & quo ad
  - Reip. ordinẽ. N. 15. Quatenus diuiditur in
    - Magistratus: tum
      - Democraticũ Ephororum. Sic
        - Conueniunt Ephori Spartanorum cum Cosmis Cretensium secundùm potentiam. N. 16.
        - Differunt numero, Cosmi decem, Ephori quinq; tantùm. N. 17.
      - Aristocraticum Senatum, numero utrobiq; parẽ, quem Cretenses βυλὰν, Consilium uocant. N. 18.
      - Monarchicũ, Regum. Ergo
        - Domi olim regibus utebantur Cretenses, hodie uerò non amplius. N. 19.
        - Foris etiamnum hodie regum munere in bellicis expeditionibus funguntur Cosmi. N. 20.
    - Populum, qui quidem apud
      - Cretenses potestatem
        - Conueniundi in concionem & de rebus deliberandi habet. N. 21.
        - Decernendi non habet, nisi à Cosmis & Senatoribus approbetur. N. 22.
      - Lacedæmonios liberior est paulò.
  - Dissimilis sit, quo ad
    - Conuiuia publica. Hæc enim apud Cretenses mesius quàm apud Lacedæmonios constituta sunt. Num. 23. Τὸ
      - ἐπὶ τὶ explicat. Apud
        - Lacedæmonios enim sumtum menstruũ singuli conferunt de suo in usum publici conuiuij. Qui non possunt, à publicis arcentur honoribus. N. 24.
        - Cretẽses uerò sumtũ Sysitiorum
          - Sumunt ex reditibus publicis & tributis, quæ à Periœcis conferuntur, quorum altera pars quibusuis alijs tum sacris tũ profanis Reip. usibus, altera Sysitijs inseruit. N. 25.
          - Sustinẽt & cõseruant partim
            - Frugalitatis & sobrietatis studio. N. 26.
            - Procreationis liberorum nimiæ præcautione. Num. 27.
      - διότι, quo ad sumtus
        - Conseruationem, per sceleratissimã pæderastiæ libertatem, in alium locum atque tempus reijcit. Num. 28.
        - Præstationem, ut per se satis manifestum, & ex ijs quæ præced. cap. n. 115. dicta sunt, explicandum præterit. N. 29.
    - Cosmos. Vide seq. signum A.

A. Declarat, tum quòd Spartanæ

A. Cosmos deterius institutos esse apud Cretẽses, quàm Ephoros Lacedæmoniorum, affirmat. N. 30. Idq; ipsum probat

A. Cos-

A. **Cosmos** deterius institutos esse apud Cretenses, quàm Ephoros Lacedæmoniorum, affirmat. N. 30. Idq; ipsum probat

- **Directè.** Etenim Cosmi id
  - **Malum** habent, quod & Ephori. N. 31. Nimirum quòd ij qui toti populo uidentur, qualescunq; sint, digni nécne, ad eam dignitatem euehuntur. N. 32.
  - **Bonum** quod Ephori habent, non habet. N. 33. Apud
    - Spartanos enim cùm plebei etiam ad Ephoriam possint admitti, plebs summi huiusce magistratus particeps Reip. præsentem formam amplectitur. N. 34.
    - Cretenses uerò, cùm Cosmi non nisi ex certis familijs nobilitate illustribus eligantur, ipsi quinetiam Senatores non ex quibuslibet ciuibus uirtute præstantibus (ut apud Spartanos) sed ex ijs tantùm qui cosmi aliquando fuerint, sumantur: plebs eam Reip. formam, à qua penitus uidetur exclusa, neutiquam amabit. N. 35. Reprehendenda igitur est dignitas Cosmorum & Senatorum Cretensiũ, uti etiam Ephororum & Senatorum Spartanorum. N. 36. tum quia
      - **Nullam** rationem reddunt gesti magistratus. Num. 37.
      - **Perpetuo** magistratu funguntur, & neq; uel ob corporis uel ob animi debilitatem abdicantur. Num. 38.
      - **Pro** suo, non autem pro legis arbitrio iudicant. Num. 39.
- **Tranquillitate** Reip. Nam cùm rarìs admodum seditionibus agitata fuerit, ex eo probari potest, non malè institutã fuisse. Respondet Aristoteles, nihil hinc probari. N. 40. Ratio. Non enim per se quieta est, sed per accidens, nempe propter situm loci, cùm insulam incolant, neq; qui illos corrumpere muneribus queant, uicini adsint, ut apud Spartanos. N. 41.
- **Obliquè,** contraria argumenta euertendo. Cosmorum magistratũ defendat quis ab adiunctis. Videlicet ab
  - **Animaduersione** et correctione nimiæ potestatis Cosmorum, unde probet quis Remp. Cretensium nõ malè institutam esse. Arist. contrà correctionẽ hãc & ueluti medelã ostendit esse partim
    - **Alienam** à Rep. rectè institutã, ut quæ Dynastiæ potius inter Oligarchicas politias extremæ cõueniat. N. 42. Etenim hæc correctio ex
      - **Voluntate** hominum pendet, cùm &
        - **Quilibet** contra Cosmos cõspirare queãt, siue collegæ ipsorum, siue plebeij. N. 43.
        - **Cosmi** hanc conspirationem & coactionem ad reddendas rationes gesti magistratus abdicatione possint auertere. Num. 44.
      - **Lege** debebat pendere, regula multo certiore, & constantiore, quàm sit uoluntas hominũ, uarijs mutationibus obnoxia. N. 45.
    - **Periculosam**, quæ Remp. funditus euertere queat, si Cosmi nec rationes reddere, nec magistratũ deponere uelint. N. 46. Quod quidem periculum
      - **Directè** explicat indè oriri, quòd nimia potentia Cosmis conceditur. Vnde colligitur obiter, ad Dynastiam potius quàm ad Remp. accedere, cùm uoluntate, non lege regatur. Num. 47. Resp. enim propter hãc Cosmorum ἀνωμίαν & in
        - **Præsens** corrumpetur. Corruptionis
          - **Efficiens** est seditio. In partes enim pertracto populo, Cosmi duces sese præbent suis, & seditionis capita fiunt, ueluti monarchæ quidam. N. 48.
          - **Effectus** est mutatio Reipub. Ob seditionẽ facies Reip. ipsa scilicet ciuitatis forma, in mutua conuersatione secundùm leges posita, mutatur, si non semper, at certè tandiu, quãdiu seditio durat. Quæ quidem mutatio uitiosa est, & præter legislatoris uoluntatẽ. Neq; refert quãto tempore duret: cùm id, quod malũ est, etiãsi uniùs tantùm diei sit, æquè sit malum, atq; id quod unius est anni. N. 49.
        - **Futurum** periclitabitur, ne hac seditionis occasione homines improbi & potentes allecti tyrannidem aliquando inuadant. N. 50.
      - **Obliquè** confirmat per anthypophorã, causam afferens cur periculum istud immutationis Reip. hactenus nõ eruperit, Insulæ scilicet situ, quoniã à continenti procul distat, in medio mari sita, neq; externorũ, nisi classe sint instructi ampliss ima, insidijs exposita. N. 51. Quã causam confirmat duobus signis:
        - **Pericæci** etsi Cretensibus nõ magis sint beneuoli quàm Lacedæmonijs Ilotæ: tamen cùm propter situ ab externo hoste non sollicitentur, maleuolentiam suam maleficio testatam facere nequeunt. N. 52.
        - **Nostra** ætate illatum Cretensibus bellum ab externo hoste, Reip. illorum constitutionem non satis firmam esse ostendit. N. 53.

CAPVT XI.

Carthaginiensium Rempublicam examinat.

REmpub.[1] autem administrare uidentur etiã Carthaginienſes bene: & [2] multa eximiè, ſi cum alijs conferantur: maximè [3] autem quædam ſimilia inſtitutis Laconum. Hæ [4] namque tres reſpub. propinquæ aliquo modo ſunt ſibijpſis, & multũ præſtant reliquis: Cretica inquam, & Laconica, & tertia harum Carthaginienſium: & multa eorum, quæ illic inſtituta ſunt, rectè ſe habent. Signum [5] autem reip. bellè conſtitutæ, quòd cum populus locum in ea habeat, permanet tamen in ordine reipublicę: neq; ſeditio illic ulla exorta eſt, quæ meritò ita uocari poſsit, neque tyrannus extitit. Habet [6] autem ſimilia Laconicæ reipublicæ, cœnas [7] publicas ſodalitatum, phiditijs: centum [8] & quatuor uirorum magiſtratum, ephoris: niſi quòd non deterius. Illi [9] namque è quibuslibet fiunt, hunc [10] autem deligunt magiſtratum more optimatum. Reges [11] autem & ſenatum, proportione reſpondentes regibus & ſenatoribus, qui illic ſunt: & [12] rectius ſanè reges, neque ex eadem familia: neque [13] tamen ipſa qualibet: ſi [14] autem eſt aliqua præſtans inter alias, ex his potius delectu ducere, quàm [15] ætatem ſequentes. Cùm [16] enim in ſua poteſtate habeant res magnas, ſi humiles fuerint, magna detrimenta afferunt, & obfuerunt iam ciuitati Lacedęmoniorum. Plurima [17] igitur, quæ culpantur, quia uera uia migrarunt, communia ſunt omnibus dictis rebuſpublicis. Eorũ [18] uerò quæ ad propoſitum ſtatus optimorum & reipub. uocatæ, partim ad populum uergunt magis, partim autem ad dominatum paucorum. Quòd [19] enim quædam ad populum referuntur, quædam uerò minimè, reges unà cum ſenatoribus in ſua manu habent, ſi cuncti conſenſerint inter ſe: ſi [20] non, & horum etiam populus dominus eſt. Quæ [21] autem conferunt hi, non ſolùm audiendi populo poteſtatem faciunt, quæ uiſa fuerint magiſtratibus, uerùm ſtatuendi ius habent: &

ΠΟΛΙΤΕΥΕΣΘΑΙ [1] δὲ δοκοῦσι καὶ καρχηδόνιοι καλῶς· καὶ [2] πολλὰ βελτίως πρὸς τὰς ἄλλας, μάλιστα [3] δ' ἔνια παραπλησίως τοῖς λάκωσιν. αὗται [4] γὰρ αἱ πολιτεῖαι τρεῖς ἀλλήλαις τὲ σχεδόν πως εἰσὶ, καὶ τῶν ἄλλων πολὺ διαφέρουσιν, ἥ τε κρητικὴ, ἡ δὲ λακωνικὴ, καὶ τρίτη τούτων ἡ καρχηδονίων· καὶ πολλὰ τῶν τεταγμένων ἔχει παρ' αὐτοῖς καλῶς. σημεῖον [5] δὲ πολιτείας σωτεταγμένης, τὸ τὸν δῆμον ἔχουσαν, διαμένειν ἐν τῇ τάξει τῆς πολιτείας· καὶ μήτε στάσιν, ὅτι καὶ ἄξιον εἰπεῖν, γεγῆσθαι, μήτε τύραννον. ἔχει [6] δὲ παραπλήσια τῇ λακωνικῇ πολιτεία· τὰ [7] μὲν συσσίτια τῶν ἑταιρειῶν, τοῖς φιδιτίοις· τὴν [8] δὲ τῶν ἑκατὸν καὶ τετάρων ἀρχὴν, τοῖς ἐφόροις· πλὴν οὐ χεῖρον. οἱ [9] μὲν γὰρ, ἐκ τῶν τυχόντων εἰσὶ· ταύτην [10] δ' αἱροῦνται τὴν ἀρχὴν ἀριστίνδην· τοὺς [11] δὲ βασιλεῖς καὶ τὴν γερουσίαν ἀνάλογον τοῖς ἐκεῖ βασιλεῦσι καὶ γέρουσι. καὶ [12] βέλτιον δὲ τοὺς βασιλεῖς, μήτε κατὰ τὸ αὐτὸ εἶναι γένος· μὴ [13] δὲ τοῦτο τὸ τυχὸν· εἴτε [14] διαφέρον, ἐκ τέκτων ἀρετοὺς μᾶλλον, ἢ [15] καθ' ἡλικίαν. μεγάλων [16] γὰρ κύριοι καθεστῶτες, ἂν ὀλιγωρῶσι, μεγάλα βλάπτουσι· καὶ ἔβλαψαν ἤδη τὴν πόλιν τὴν τῶν λακεδαιμονίων. τὰ μὲν [17] οὖν πολλῶν τῶν ἐπιτιμηθέντων ἂν δὲ τὰς παρεκβάσεις, κοινὰ τυγχάνει πάσας ὄντα ταῖς εἰρημέναις πολιτείαις. τῶν [18] δὲ πρὸς τὴν εὐθηνίαν τῆς ἀριστοκρατίας, καὶ τῆς πολιτείας, τὰ μὲν εἰς δῆμον ἐκκλίνει μᾶλλον, τὰ δ' εἰς ὀλιγαρχίαν. τοῦ [19] μὲν γὰρ, τὰ μὲν πρωτάγειν, τὸ δὲ μὴ πρωτάγειν πρὸς τὸν δῆμον, οἱ βασιλεῖς κύριοι μετὰ τῶν γερόντων, ἂν ὁμογνωμονῶσι πάντες. ἐὰν δὲ [20] μὴ, καὶ τούτων ὁ δῆμος. ἃ δ' [21] ἂν εἰσφέρουσιν οὗτοι, οὐ διακοῦσαι μόνον ἀποδιδόασι τῷ δήμῳ τὰ δόξαντα τοῖς ἄρχουσιν, ἀλλὰ κύριοι κρίνειν εἰσὶ, καὶ [22] τῷ

VIdentur [1] autem etiam Carthaginienſes reipub. adminiſtrandæ ratione uti recta ac præclara, & [2] multis in rebus eximia atque egregia, ſi cum alijs comparetur: in [3] nonnullis autem Lacedæmoniorum reipub. conſimili, & penè gemina. Hæ [4] enim tres reipub. adminiſtrandæ formæ cùm inter ſe quodammodo ſint ſimiles, tum alijs longè præſtant: Cretenſis, inquam, & Laconica, & tertia Carthaginienſis: multaq; eorum, quæ apud Carthaginienſes conſtituta ſunt, præclarè ſe habent. Argumento [5] autem eſt, hanc rempub. bene eſſe deſcriptam, quòd cùm populum habeat rerum compotem, maneat in deſcriptione & ordinatione reipub. neque aut ſeditio unquam in ea coorta ſit, memoratu quidem certè digna, aut tyrannus exſtiterit. Habet [6] autem hæc Laconicæ reipub. ſimilia: primùm [7] ſodalitiorum conuiuia, Phiditys: deinde [8] centum & quatuor uirũm imperium, Ephororum poteſtati: niſi quòd centum & quatuor uirũm imperium poteſtate illa melius eſt. Illi [9] enim ex hominibus caſu & fortè fortuna oblatis conſtãt: hi [10] autem ad hoc imperium eliguntur, ut quiſq; uirtute & dignitate præſtat. Poſtremò [11] reges & ſenatum habet comparatione & proportione quadam Lacedæmoniorum regibus & ſenatui reſpondentes. Et [12] uerò ſatius eſt reges neq; ex eodem perpetuò genere eſſe, neque [13] ex quouis, & [14] fortè fortuna oblato, ſed ex aliquo præſtanti ſumi: neque eos eligi, qui ætate, ſed [15] qui uirtute antecellant. Nam [16] magnarum rerum domini & compotes effecti, ſi ſint contemti atque abiecti, nullúſque precij, magna damna inferunt, & magna iam intulerunt Lacedæmoniorum ciuitati. Plurima [17] igitur eorum, quæ reprehenſa ſunt propter declinationes à recta repub. communia huic fuerunt cum alijs reipub. adminiſtrandæ formis, quas commemorauimus. Eorum [18] autem, quæ optimatium principatum & politiam finem ſibi propoſitum habent, hæc [19] quidem ad populi potentiam, illa uerò ad paucorum dominatum magis declinant. Reges enim cum ſenatoribus poteſtatem habent aliud ad populum deferendi, aliud non deferendi: & ſi omnium una ſit in aliqua re decernenda ſententia, id ratum eſt: ſin [20] minus, etiam penes populum arbitrium & poteſtas eſt. Quæ [21] autem hi afferunt ad populum, non modò renunciant populo, ut audiat quæ fuerint à principibus ciuitatis decreta, uerùm

[22] licet

[22] licet ei, qu
proponũtur,
in alijs rebuſ
Quinqueuir
mini ſunt m
rum rerũ, à ſe
[25] magiſtratu
hos deliger
eſt maximu
longiore te
bere, quàm
exierunt m
pturi ipſum
bent) inſti
dominatus
tus [28] uerò
pere, neq;
ſtatus opti
eſt: & ſi qui
di eſt. Et ca
ſtratib. iudi
lijs, quę adm
fit. Migrat
ordo Carth
dominatum
è quodam ſe
multis. Nõ
tute, ſed et
trãtur opor
giſtratus g
poſsit, ut q
riũ regat &
deligere ſp
minationis
tute autem
hic [34] tertius
quo conſtitu
thaginienſe
tinent. Deli
ſtratus ad h
& in primi
inquã, & di
[36] aũt eſt, er
leges ſcripſi
è ſtatu optir
nim hoc ui
eſt, quæ ſu
ria: ut optim
ſi eſſe, & ni
cogantur, n
perium hab
priuati ſunt
eſt reſpicer
ut ocio lic
eſt, maxim
cio parari,
periũ in be
facit, ut m
diuitijs, qu
[40] ciuitatẽ
[41] autem p
id, quod ſi
habet in ciu
liorum ciui
tem non ſup

[22] licet ei, qui uoluerit, his quæ proponũtur, aduersari: quod [23] in alijs rebuspub. minimè licet. Quinqueuiratus [24] aũt, qui domini sunt multarum & magnarum rerũ, à semetipsis deligi: & [25] magistratum centum uirorũ hos deligere, qui magistratus, est maximus: præterea [26] hos longiore tempore imperiũ habere, quàm alios (nã [27] & cùm exierunt magistratu, & cùm capturi ipsum sunt, imperium habent) institutum est proprium dominatus paucorũ. Magistratus [28] uerò mercedẽ non accipere, neq; [29] sorte duci, propriũ status optimorũ existimãdum est: & si quid aliud huiusce modi est. Et causas omnes à magistratib. iudicari, & nõ alias ab alijs, quẽadmodũ Lacedęmone fit. Migrat [30] è statu optimorũ ordo Carthaginiensium uersus dominatum paucorũ maximè è quodam sensu, qui probatur multis. Nõ [31] enim solùm è uirtute, sed etiam è diuitijs arbitrãtur oportere sumere, qui magistratus gerãt. Quasi [32] fieri nõ possit, ut qui egeat, bene imperiũ regat & quiescat. Si [33] igitur deligere spectatis diuitijs, dominationis paucorum est: è uirtute autem status optimorum: hic [34] tertius quidam ordo erit, quo constituta sunt apud Carthaginienses, quę ad remp. pertinent. Deligunt [35] enim magistratus ad hæc duo respiciẽtes, & in primis maximos, reges inquã, & duces belli. Putandũ [36] aũt est, erratũ fuisse eius, qui leges scripsit, migrationem hãc è statu optimorum. Initio [37] enim hoc uidere, unum eorum est, quæ sunt maximè necessaria: ut optimi uiri ualeant ociosi esse, & nihil indecore agere cogantur, non solùm cùm imperium habẽt, uerumetiam cũ priuati sunt. Si [38] autem opus est respicere etiam ad diuitias, ut ocio liceat uti, flagitiosum est, maximos magistratus precio parari, regnum inquã, & imperiũ in bello. Lex [39] enim hęc facit, ut maior honos habeatur diuitijs, quàm uirtuti, redditq; [40] ciuitatẽ auaram. Quodcũq; [41] autem putarit honore dignũ id, quod summam potestatem habet in ciuitate, necesse est aliorum ciuium opinionẽ comitari his. Vbi [42] autem non supra cætera omnia uirtuti honos habetur,

[22] τῷ βουλομένῳ τοῖς εἰσφερομένοις αὐτειπεῖν ἔξεστι· ὅπερ [23] ἐν ταῖς ἑτέραις πολιτείαις οὐκ ἔστι. τὸ δὲ [24] τὰς πενταρχίας κυρίας οὔσας πολλῶν καὶ μεγάλων, ὑφ' αὐτῶν αἱρετὰς εἶναι· καὶ τὴν τῶν [25] ἑκατὸν ταύτας αἱρεῖσθαι, τὴν μεγίστην ἀρχήν· ἔτι [26] δὲ τούτους πλείονα ἄρχειν χρόνον τῶν ἄλλων (καὶ [27] γὰρ ἐξελθόντες ἄρχουσι καὶ μέλλοντες) ὀλιγαρχικόν. τὸ δ' [28] ἀμίσθους καὶ μὴ [29] κληρωτὰς, ἀριστοκρατικὸν θετέον, καὶ εἴ τι τοιοῦτον ἕτερον· καὶ τὸ τὰς δίκας ὑπὸ τῶν ἀρχείων δικάζεσθαι πάσας· καὶ μὴ ἄλλας ὑπ' ἄλλων, καθάπερ ἐν Λακεδαίμονι. παρεκβαίνει [30] δὲ τὴν ἀριστοκρατίας ἡ τάξις τῶν καρχηδονίων μάλιστα πρὸς τὴν ὀλιγαρχίαν κατά τινα δήμοιαν, ἢ συμβαίνει τοῖς πολλοῖς. οὐ [31] γὰρ μόνον ἀρετὴν δεῖ, ἀλλὰ καὶ πλοῦτον δεῖν οἴονται δεῖν αἱρεῖσθαι τοὺς ἄρχοντας. ἀδύνατον [32] γὰρ τὸν ἀποροῦντα καλῶς ἄρχειν καὶ σχολάζειν. εἴπερ [33] οὖν τὸ μὲν αἱρεῖσθαι πλουτίνδην, ὀλιγαρχικὸν· τὸ δὲ κατ' ἀρετὴν, ἀριστοκρατικὸν· αὖ τη [34] τὶς ἂν εἴη τάξις τρίτη, καθ' ἣν ὥσπερ συντέτακται καὶ τοῖς καρχηδονίοις τὰ πρὸς τὴν πολιτείαν. αἱροῦνται [35] γὰρ εἰς δύο ταῦτα βλέποντες· καὶ μάλιστα τοὺς μεγίστας, τούς τε βασιλεῖς, καὶ τοὺς στρατηγούς. δεῖ [36] γ' νομίζειν ἁμάρτημα νομοθέτου, τὴν παρέκβασιν εἶναι τῆς ἀριστοκρατείας ταύτην. ἐξ [37] ἀρχῆς γὰρ τοῦθ' ὁρᾶν ἐστι τῶν ἀναγκαιοτάτων, ὅπως οἱ βέλτιστοι δύνωνται σχολάζειν, καὶ μηδὲν ἀσχημονεῖν, μὴ μόνον ἄρχοντες, ἀλλὰ μὴ δ' ἰδιωτεύοντες. εἰ δὲ [38] δεῖ βλέπειν καὶ πρὸς εὐπορίαν χάριν σχολῆς, φαῦλον τὸ τὰς μεγίστας ὠνητὰς εἶναι τῶν ἀρχῶν, τήν τε βασιλείαν καὶ τὴν στρατηγίαν. ἔντιμον [39] γὰρ ὁ νόμος οὕτως ποιεῖ τὸν πλοῦτον μᾶλλον τῆς ἀρετῆς, καὶ τὴν [40] πόλιν ὅλην φιλοχρήματον. ὅ, τι [41] δ' ἂν ὑπολάβῃ τίμιον εἶναι τὸ κύριον, ἀνάγκη καὶ τὴν τῶν ἄλλων πολιτῶν δόξαν ἀκολουθεῖν τούτοις. ὅπου [42] δὲ μὴ μάλιστα ἀρετὴ τιμᾶται, τούτων οὐχ οἵόντε εἶναι βεβαίως

[22] etiam cuiuis de populo contra ea, quæ afferuntur, dicere licet: quod [23] non est in alys reipub. administrandæ formis. Quòd [24] autem quinqueuiri, qui sunt multarum magnarumque rerum compotes atque arbitri, & à se ipsi leguntur, & [25] centumuirûm magistratum, qui amplissimus est, eligũt: prætereáque [26] quòd hi diutius gerunt magistratum, quàm cæteri (nam [27] & defuncti magistratu, & antequam ineant magistratum, reip. præsunt) hoc ad potentatum paucorum pertinet. Quòd [28] autem sine mercede, & sine sortitione fiunt, hoc ad optimatium principatum pertinere statuendum est, & si quid tale aliud est. Tum [29] liteis & controuersias omneis ab ys, qui magistratum gerunt, disceptari, non alias ab alijs, quemadmodum Lacedæmone, hoc quoque optimatum principatum attingit. Deflectit [30] autem maximè ab optimatium principatu ad paucorum potentatum Carthaginiensium reipublicæ constitutio ex quadam cogitatione & opinione uulgi. Non [31] enim ex uirtute solum, uerumetiam ex diuitys eligi magistratus putant oportere. Fieri [32] enim non posse arbitrantur, ut is, cui desunt rei familiaris facultates, rectè fungatur magistratu, & otietur. Si [33] igitur magistratus ex diuitys & censis eligi, ad paucorum potentatum pertinet: ex uirtute uerò, ad optimatium principatum: hæc [34] tertia fuerit reipublicæ administrandæ ratio, ac descriptio, quæ Carthaginienses in sua reipub. administranda utuntur. In [35] eligendis enim magistratibus, ysq; maximis, regibus scilicet, & imperatoribus, hæc duo spectant. Hæc [36] igitur ab optimatium principatu declinatio, latoris legis peccato culpáque accidisse existimanda est. Nam [37] statim ab initio hoc in primis uideri debet, ut uiri optimi otiari possint cum aliqua dignitate, aut certè sine specie deformi atque indecora: idq; non solùm publicam personam sustinentes, magistratúmque gerentes, uerumetiam uitam priuatam colentes. Quòd [38] si otij gratia etiam ad facultates & copias rei familiaris attendendus animus est, summos magistratus tamen esse uenales, regnum & imperium bellicum, malum est. Efficit [39] enim hæc lex, ut maiore in precio atque honore sint diuitiæ, quàm uirtus, & [40] ut tota ciuitas immoderato pecuniæ studio sit dedita. Quicquid [41] autem honoratum principes ciuitatis & in repub. dominatum obtinentes existimarint, idem & reliquis ciuibus tale uideatur necesse est. Quia [42] autem in repub. non maximo in honore precióque uirtus est, hæc

betur, hanc esse non potest rẽp. firmè in manu optimorum. Cõsentaneũ [43] aũt est, ut qui emerint, assuescant quęstum facere, quando sumtibus peruenerint ad imperiũ. Absurdum [44] enim est, si pauper cùm sit, idẽ tamen uir probus, inducet in animum quæstui habere rempub. improbior uerò nolet, sumtu in eam rem facto. Quare [45] decet illos, qui potestatem habent exprimendi consuetudinẽ optimorum ciuiũ, ipsos imperiũ habere. Melius [46] aũt fecisset, si abiecisset egestatẽ proborũ legislator, potiusq; consuluisset otio imperantiũ. Culpã [47] aũt in se continere uideri posset & hoc, plures magistratus eundẽ habere: qđ sanè laudẽ inuenit apud Carthaginiẽses. Vnũ [48]. n. opus ab uno optimè cõficitur. Oportet [49] aũt quomodo hoc efficiatur, qui scribit leges uidere, & nõ præcipere, ut idẽ officio fungatur tibicinis ac sutoris. Quapropter, [50] ubi nõ parua est ciuitas, magis ciuile est, plures participes esse magistratuũ, & magis populare: cõmunius q́;, [51] ut diximus, & pulcrius unũquodque cõficitur ab ijsdem, & celerius. Planũ [52] aũt est hoc in reb. bellicis & nauticis. In his enim ambobus per oẽs, ut ita dicam, pertrãsiuit imperandi & parendi officiũ. Cũ [53] aũt resp. uergat ad dominatũ paucorũ, optimè declinãt inuidiã. Nã ditãt sẽper aliquã populi partẽ, præficientes ipsam oppidis suę ditionis: hoc enim medentur, & reddunt stabilẽ remp. Verùm [54] hoc est fortunę opus. Oportet [55] aũt remotos eos esse à seditionib. opera legislatoris. Nũc [56] aũt, si calamitas aliqua extiterit, & multitudo defecerit eorũ, q in ditione ipsorũ sunt, nullũ remediũ est à legibus profectum requietis. De [57] republica igitur Lacedæmoniorum, & Cretensium, & Carthaginiensium, quæ quidem iure bono probatæ sunt, res se habet hoc modo.

ἀριστοκρατικὴν πολιτείαν. ἐθίζεσθαι [43] δ' ἄλογον κερδαίνειν τοὺς ὠνουμένους, ὅταν δαπανήσαντες ἄρχωσιν. ἄτοπον [44] γὰρ, εἰ πένης μὲν ὢν, ἐπιεικὴς δὲ, βουλήσεται κερδαίνειν· φαυλότερος δ' ὢν, οὐ βουλήσεται, δαπανήσας. διὸ [45] δεῖ τοὺς δεδαπανέναι τούτους ἄρχειν. βέλτιον [46] δ', εἰ καὶ πρόσοιτο τὴν ἀπορίαν τῶν ἐπιεικῶν ὁ νομοθέτης, ἀλλὰ ἀρχόντων γε ἐπιμελεῖσθαι τῆς σχολῆς. φαῦλον [47] δ' ἂν δόξειεν εἶναι καὶ τὸ πλείους ἀρχὰς τὸν αὐτὸν ἄρχειν, ὅπερ ἐδοκιμεῖ παρὰ τοῖς καρχηδονίοις. ἓν [48] γὰρ ὑφ' ἑνὸς ἔργον ἄρις ἀποτελεῖται. δεῖ [49] δ' ὅπως γίνηται τοῦθ' ὁρᾶν τὸν νομοθέτην, ἢ μὴ πρόσταττειν τὸν αὐτὸν αὐλεῖν, καὶ σκυτοτομεῖν. ὥσθ', [50] ὅπου μὴ μικρὰ πόλις, πολιτικώτερον πλείονας μετέχειν τῶν ἀρχῶν, καὶ δημοτικώτερον. κοινότερόν [51] τε γὰρ, καθάπερ εἴπομεν, καὶ κάλλιον ἔργον ἀποτελεῖται ὑπὸ τῶν αὐτῶν, καὶ θᾶττον. δῆλον [52] δὲ τοῦτο ἐπὶ τῶν πολεμικῶν, καὶ τῶν ναυτικῶν. ἐν τούτοις γὰρ ἀμφοτέροις μᾶλλον πάντων, ὡς ἔπειν, διελήλυθε τὸ ἄρχειν, καὶ τὸ ἄρχεσθαι. ὀλιγαρχικῆς [53] δ' οὔσης τῆς πολιτείας, ἄρισται ἐπιφύονται, τῷ πλουτεῖν, ἀεί τι τοῦ δήμου μέρος ἐπιπέμποντες διὰ τὰς πόλεις. τοῦτο γὰρ ἰῶνται, καὶ ποιοῦσι μόνιμον τὴν πολιτείαν. ἀλλὰ [54] τοῦτο ἐστὶ τύχης ἔργον. δεῖ [55] δὲ ἀσφαλεστάτους εἶναι διὰ τὸν νομοθέτην. νυῦ [56] δὲ ἂν ἀτυχία γένηταί τις, καὶ τὸ πλῆθος ἀποσχῇ τῶν ἀρχομένων, οὐδέν ἐστι φάρμακον διὰ τῶν νόμων τῆς ἡσυχίας. ἡ δὲ [57] μὲν οὖν τῆς τῶν λακεδαιμονίων πολιτείας, καὶ κρητικῆς, καὶ τῆς καρχηδονίων, ὥσπερ δικαίως δοκιμᾶσι, τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον.

reipub. ad stabilem optimatium principatum nullo modo pertinere potest. Probabile [43] est porrò eos, qui magistratus emerunt, cùm impensam fecerint in magistratum, assuescere quæstum facere. Absurdum [44] enim fuerit, eum qui pauper quidem sit, sed tamen uir bonus, quæstus faciendi uoluntatem habiturum: eum, qui sit improbus, & qui sumtum fecerit, non habiturum. Quapropter [45] oportet, qui optimè præesse reipub. possunt, hos præesse. Præstabat [46] autem, etsi uirorum bonorum facultates & copias rei familiaris deserebat ac prodebat, at certè eum magistratuum otio consulere ac prospicere. Malum [47] autem esse uideatur etiam hoc, eundem plureis magistratus gerere: quod quidem apud Carthaginienseis honorificum & gloriosum est. Nam [48] unum opus ab uno optimè absolui tur. Oportet [49] uerò latorem legis, ut hoc fiat, uidere atque operam dare: non ut idem & tibia canat, & sutoriam faciat, negotium dare. Itaque [50] ubi non est parua ciuitas, ciuilius est plureis esse magistratuum participeis, & magis populare. Nam [51] cùm hoc communius sit, quemadmodum diximus, tum unaquæque res & melius fit à singulis, & citius. Licet [52] autem hoc cernere in rebus bellicis & nauticis. In his enim utrisq; per omneis ferè permanat imperandi ius, & parendi necessitas. Cùm [53] autem eorum reipub. administrandæ ratio ad paucorum potentatum spectet, optimè tamen hoc incommodum effugiunt, eo quòd semper aliqua pars populi dues est, dum aliquos de populo in oppida minora dimittunt. Hac enim re medentur huic malo, & reipub. statum stabiliunt. Sed [54] hoc fortunæ acceptum referendum est. At [55] oportebat eos à seditione munitos ac tutos esse consilio & opera latoris legis, non beneficio fortunæ. Nunc [56] autem si quid aduersi acciderit, & paulo maior numerus ciuium imperio subiectorum defecerit ac discordarit, nullum est in legibus tranquillitatis & quietis retinendæ præsidium. De [57] Lacedæmoniorum igitur reipub. administrandæ forma, & de Cretensi, & Carthaginiensi, quæ quidem meritò ab omnibus probantur, & bona existimatione florent, hæc habui, quæ dicerem.

COMMENTARIVS ET SCHOLIA.

Rempub. autem administrare.) Post Laconicam Creticamq; proponit sibi ponderandam propter similitudinem Carthaginiẽsium rempublicam, quam etiam probari affirmat, continereq; in se non pauca, quæ anteponi debeãt institutis multarum ciuitatum: in primis autem nonnulla assimilia habeat Laconum moribus. cùm tres hæ resp. propinquæ similesq; aliquo modo inter se sint (nam similem esse Laconicam remp. Creticæ, iam ostenderat) eædemq; ualde præstãt cæteris omnibus: multaq;, quæ in ipsis constituta sunt, bene profectò se habẽt. Non peruenerat adhuc ad aures Aristotelis, resp. Romanorum: aut si aliquid de ipsa acceperat (ut uerisimile est) ordinem ipsius legesque non ita cognitas habebat, ut fideliter posset existimare uirtutes uitiaque ipsius. Theophrastus mentionem Romanorum in ijs, quæ restant, huius auctoris, fecit. Remp. igitur, quæ ualde aduersata est imperio ipsorum, nunc explicat. nam uetustiorem ipsam fuisse Romana, memoriæ quoque prodidit Polybius, qui senescentem iam ipsam cum florente uiribus Romana bellum suscepisse affirmauit.

Signum autem reip.) A signo probat, remp. eam bene constitutam fuisse: quia fortasse leges ipsius omnes, ut erant longinquæ

& bar-

& barbarorum, plenè cognitas nõ habebat. Nota autem, qua utitur, est, quòd cùm in ea populus particeps reip. foret, uiréſque haberet, unde turbæ oriri ſolent: illa tamen ſtatum ſuum legeſque ſeruaret, nec ſeditiones ullæ, quæ alicuius momenti forent, aut tyrannus illic exortus eſt.

Habet autem ſimilia.) Cùm generatim dixiſſet remp. Pœnorum ſimilem eſſe reip. Lacedæmoniorum, nunc quæ in his duabus rebuſp. paria ſimiliaq; inter ſe ſint, oſtendit. Primùm igitur narrat, cœnas communes ſodalitatum quarundam, quę Carthagine inſtitutæ erant, ſimiles eſſe phiditijs Lacedæmoniorum. Deinde magiſtratum centum 4. uirorum ſimilem eſſe ephoris: niſi quod intelligi poteſt melius hos, quã ephoros creari. cùm Lacones è quibuſlibet ciuibus, non è delectis ipſos creent: Carthaginienſes autem morem habeant deligere ipſos ex optimis & ſpectatiſsimis.

Reges autem & ſenatum.) Eodem pacto docet, reges Pœnorum & ſenatum reſpondere regibus & ſenatoribus Laconum: etſi magis probat inſtitutum Pœnorum, qui reges ſuos crearent, non ex eodem neceſſariò genere, neque tamé è quolibet. quòd ſi oporteret è certa familia, quæ præſtaret cæteris, eos deligere: non eſſe ſumendos ipſos ex ætate, ut fit, cùm qui antecedunt annis, potiſsimum ad imperium aſſumantur: ſed è uirtute & probitate eligendos. Cauſam autem affert ſuæ ſententiæ: Cùm enim, inquit, magna ipſorum poteſtas ſit in ciuitate, ſi fuerint imbecilli conſilij, neque tantæ perſonæ ſuſtinẽdæ idonei, magna detrimenta reip. iniungerent: ut reges Spartiatarum humiles, id eſt indigni gradu illo honoris, infirmiq; atque tenuis animi, præteritis temporibus illi reip. attulerunt.

Plurima igitur.) Sunt quædam in rebuſp. nonnullis, quæ meritò reprehenduntur: quia non ſeruantur diligenter ea, quæ ab illis, qui primò ipſas condiderunt, conſtituta ſunt. Non debent igitur hæc uitio dari auctoribus earum, cùm ipſorum culpa commiſſa non ſint: ſed propria delicta ſunt eorum, qui migrãt è ueterum inſtitutis. unde παρεκβάσεις huiuſcemodi omnia uocari ſolent. Hęc igitur cuncta, quæ accuſantur illic, communia eſſe dicit tribus his rebus publicis, ueſtigiaq; harum culparum maiore ex parte inueniri in ipſis.

Eorum uerò quæ.) Sunt alia errata in rebuſpublicis, quæ naſcuntur à conditoribus ipſarum. Cùm enim illi ſibi propoſuerint fingere aut ſtatum optimorum uirorum, aut eum, qui communi nomine omnium rerumpublicarum, uocatur politia: quædam imprudentes inſtituunt aliena ab illis rebuſpublicis, & quæ aduerſantur ipſorum propoſito ac fini. Quæ igitur huiuſcemodi erant in rep. Carthaginienſium, non eodem cuncta uergebant: ſed partim, ut tradit, ad ſtatũ multitudinis potius, partim ad dominatum paucorum.

Quòd enim quædam ad populum.) Quænam ſint illa exponit, quæ in ea rep. dilaberentur ad contrarios ſtatus ab eo, quẽ ſibi primò propoſuerat conditor ipſius. inquit igitur: Quòd reges unà cum ſenatoribus ſua in manu haberent certa quædam ad populum referre: alia uerò minimè, ſi conſenſerint: ſin uerò diſcreparint de ipſis eorum iudicia, horum etiam populus dominus fiebat, ac quid ſibi uideretur de illis, decernere poterat. Quæ autem hi, id eſt reges ac ſenatores, populo proponunt, illa nõ ſolùm populus audit, uiſa decretaq; magiſtratibus: uerum etiam exiſtimat de ipſis: iuriſq; multitudinis eſt, aut probare ipſa, aut improbare: poteſtq; prẽterea è numero popularium hominum, qui uoluerit, aduerſari ipſis, ac liberè contradicere. quod addit, in cæteris rebuſp. non conceditur, ut priuatus aliquis ualeat temptare ac labefactare ea, quæ uiſa fuerint, probataque magiſtratibus.

Quinqueuiratus autem.) Vt ſuperius inſtitutum populare eſſe uoluit, ita, quod nunc commemorat, aptum dominatui paucorum docet. inquit enim: Quòd uerò magiſtratus, qui illic conſtat è quinque uiris (à numero enim ciuiũ, qui perſonas eas gerunt, πενταρχίαι uocati ſunt) qui magiſtratus, inquit, in ſua poteſtate multa magnaq; habet, ſemet ipſos eligere, eaſdemq; has pentarchias, magiſtratum quoque ordinemúe cẽtum uirorum deligere (qui ſanè apud ipſos maximus magiſtratus eſt) & præterea hos, quinqueuiratus inquam, longius ſpatium temporis imperium habere, quàm alij ulli magiſtratus, proprium inſtitutum eſt dominatus paucorum. Docuit autem, quomodo uſueniat quod dixit, ut quinqueuiratus illic maius temporis ſpatium imperium habeat: aitq; ipſos deſignatos, & antequam magiſtratum ineant, imperium exercere, & cùm abierint etiam magiſtratu, ipſum retinere.

Magiſtratus uerò mercedem.) Quòd uerò, inquit, nullam mercedem capiunt magiſtratus ſui laboris, quodq; ijdem minimè ſorte creantur: exiſtimandum hoc eſt inſtitutum proprium optimatum. Duorum autem illorum prius, ut magiſtratibus inquam pecunia tribuatur, inſtitutum eſt dominatus paucorum: poſterius uerò ſtatus multitudinis. adiungit auctor, Etſi quid aliud huiuſcemodi eſt (quod ſcilicet ſimile ſit his duobus) & ipſum optimatum ſtatus proprium eſt.

Et cauſas omnes) Præterea, inquit, dominatum paucorum olet, quòd illic certus quidam ordo cauſas omnes iudicat, non diuerſis magiſtratibus diuerſæ cauſæ atributæ ſunt, quemadmodum inquit, fit Lacedæmone. Idem uerò ſeruari ſolitum Athenis, docuit Demoſthenes contra Ariſtocratẽ: ut ſcilicet diuerſę curię, quas δικαστήρια uocat, diuerſas cauſas iudicarent. Non longè autem à principio ſequẽtis libri, idem quod hic de contrario more utriuſque reip. in cauſis iudicandis, commemorat. Tradens uerò nunc, uniuerſas cauſas exiſtimari ab Archijs: uidetur hoc nomine certum quẽdam magiſtratum ordinemúe oſtẽdiſſe. Nã ſi ἐκ τῶν αὐτῶν ἀρχείων legeretur, planior locutio fuiſſet, nomineq; ἀρχείων cuncti magiſtratus accepti eſſent. Sed tamen uetus quoq; tralatio peruulgatam lectionem ſequitur, in qua præterea αὐτῶν expreſſum non eſt. Quod uerò facit ad ἀρχεῖον Carthaginienſium, ordinemq; illum, cuius officium erat de cauſis omnib. ſententias ferre, de ipſo meminit T. Liuius in xxxiij. libro, cuius hæc uerba ſunt: Iudicum ordo Carthagine ea tempeſtate dominabatur, & maximè quòd ijdem perpetui iudices erant: res, fama, uitaq; omnium in illorum poteſtate erat: qui unum eius ordinis, idem omnes aduerſos habebat, nec accuſator ad infeſtos iudices deerat: & quæ ſequuntur. Indicat igitur hic quoque grauis ſcriptor, multis modis ordinem iudicum illic iniuſtum fuiſſe, & magis libidini diuitum accommodatum, quàm ueræ reip. idoneum: atque hoc maximè, quia perpetuum illum eſſe, & exiſtimatorem omnium controuerſiarum ſignificat. quare dominari ſolitum tunc dicit, quod extremum eſt inſtitutorum ab initio prauorum.

Migrat è ſtatu.) Declarat, unde natum ſit, ut reſp. hæc, quæ, ut in poteſtate optimorum foret, inſtituta fuerat, migret pluribus partibus in dominationem paucorum: huiuſq; errati cauſam eſſe originemúe uult, opinionem quandam, quæ uigebat illic in animis multorum. Erat autem hæc, ut homines egeni non poſſent remp. rectè adminiſtrare: nec tutum eſſet illis committere ullo pacto imperium, quia cupidi ſint rerum nouarum. Quare, ut periculum hoc uitarent in magiſtratibus creandis, ſpectabant non ſolùm uirtutem, uerum etiam diuitias: conferebantq; ſe libenter non ſolùm ad optimos uiros, uerum etiam ad locupletes.

Si igitur deligere.) Docet hanc, qua utebantur Carthaginienſes, tertiam quandam rationem eſſe creandorum magiſtratuum, interiectam inter duas illas, id eſt eam, qua ſtatus optimatum & dominatio paucorum utebãtur, participemq; ambarum. Probat autem quod uult hoc pacto: Si creare magiſtratus, ſpectatis diuitijs, proprium eſt dominatus paucorum, uirtute autem ſibi propoſita, proprium optimatum: hæc tertia quædam ratio uiaque erit, qua conſtituta ſunt, quæ pertinent ad comitia Carthaginienſium. deligunt enim illi, qui magiſtratus gerant, his duobus, quæ ſunt expoſita, ſpectatis, in primiſq; maximos magiſtratus, id eſt reges, & belli duces.

Putandum autem eſt.) Oſtendit, errore & prauo conſilio illius, qui primò remp. hanc conſtituit, factum eſſe, ut ipſa cogeretur exire è ſuis finibus, & tranſire ex optima rep. in multo deteriorem. Eſt enim, inquit, hoc unum ex illis, quæ maximè neceſſe eſt initio prouidere, qui remp. aliquam conſtituit, ut optimi ciues ualeant honeſtum otium amare: & nihil ob egeſtatem, quod humile ſit atque indecorum, facere: & hoc non ſolùm, ut ille putauit, cùm imperium habent, uerum etiam cùm priuati ſunt. nam ſine imperio etiam improbi ciues poſſunt reip. non parum nocere.

Si autem opus eſt.) Quòd ſi, inquit, reſpicere opus eſt in mandandis honoribus ad diuitias quoque, non ſolùm ad uirtutem, atque id otij cauſa, quia pauperes imperiũ nacti multa peccant in republica: certè uitioſum eſt illic maximos magiſtratus, reges inquam ac duces belli, publicè uendi, pretioq; parari. Confirmat autem hoc dicens, cauſam eſſe legem hanc, ut in maiore pretio illic pecunia ſit, quàm uirtus: &, ut tota ciuitas auara fiat, flagretq; deſiderio diuitiarum: atque hoc meritò, cùm uideat ſummos magiſtratus parari auro. Quod itidem comprobat, affirmans illud, quod magni æſtimat, qui remp. regit, neceſſariò amari à reliquis ciuibus, ſectantibus iudicium uoluntatemq; ipſius. Addit etiam,

ciuitatẽ illam,quæ nõ primas defert uirtuti,nec ſupra cætera omnia ipſam colit,non poſſe uerè dici firmiterq́; in potẽ ſtare eſſe optimorum:illi enim anteponunt uirtutem cæteris rebus.

Conſentaneum autem eſt.)Adiungit,ex eo prauo inſtituto oriri neceſſariò malum non paruum.Vix enim poſſe fieri dicit,quin ij,qui emerint magiſtratum,conentur inde quæſtum facere,ſtudeantq́ue reſarcire damnum,quod fecerũt rei familiaris in eo ſibi parando.Nam ſi,inquit,pauper,idem tamen uir probus moderatuſq́ue,ſuſpectus eſt, ne quæſtui habeat rempublicam:quanto magis pertimeſcendus eſt,ne id faciat,qui fuerit improbior, etſi diues eſt. neq; enim finis eſt ullus diuitiarum in animis non excultis uirtute, præſertim cùm emerit illam curam, ſumtumq́ue in ea fecerit: ſtultum enim eſt hoc exiſtimare.Quis autem non uideat,ſententiam hanc conſtare ex contrarijs,eſſeq́ue, ut magiſtri dicendi uocant,enthymema:quod argumẽtum ualde firmum eſt,& quaſi perturbat, de graduq́; deijcit aduerſarium.

Quare de cet illos.)Quare ,inquit,oportet, rectumq́; hoc eſt,ſtatum optimorum uirorum adminiſtrare, imperiumq́ue in eo habere,qui uim poteſtatemq́; eius rei habeant:non qui locupletes tantùm ſunt, diuitijsq́; ſolis commendati, ad eum honorem perueniant.

Melius autem feciſſet.)Inſimulat his uerbis conditorem eius reipublicæ,qui in perſonis deligendis,quibus tutò mandarentur magiſtratus,ueram uiam eius rei non uiderat:nec illi malo,quod timebat,remedium utile inuenerat.Melius enim dicit eum facturum fuiſſe,ſi neglecta paupertate proborum uirorum,nec tantopere ipſa reformidata,quantopere fecit,nõ reieciſſet illos à republica,ſed potius diligentiam adhibuiſſet,ut dum illi imperium haberent,otium colerent,nec uellent omnia permiſcere,ut ſi poſſent,egeſtatem illam ſuam à ſe depellerent. Quod inquit, ῥᾴθετο τῶν ἀπόρων, ualet(ut opinor)quod dixi,abijceret,& non attenderet egeſtatem,nec omnino putaret illam impedire officium boni ciuis,ſi coniuncta cum uirtute foret.In hoc autem ſecutus nunc ſum fidem ueteris illius tralationis,quam conſtat legiſſe ἀπόρων,non, ut hodie in excuſis omnibus eſt,εὐπορίαν,quod contrarium ualet. Magis enim mihi conuenire ſententiæ auctoris, rationiq́; Græci ſermonis uidetur hæc lectio,quam etiam D.Thomas recipit,accommodatamq́; huic loco putat.

Culpam autem in ſe continere.)Oſtendit aliud in eadem republica, quod & ipſum uidetur eſſe affine culpæ, unum ſcilicet & eundem ciuem plures magiſtratus gerere:id tamen docet,laudem habere apud Carthaginienſes.Hunc uerò morem probari non poſſe,cõfirmat his uerbis:Vnum autem opus optimè conficitur ab uno mortali,qui ſcilicet totus in eo occupatus ſit, & nullis alijs curis diſtrahatur.Videndum hic eſt,an ſignificet Ariſtoteles,oportere ſingulos ciues,qui imperium habent,curamq́; aliquam publicam ſuſtinent,perpetuò in illo munere uerſari,nec licere ipſis aliam partem reip. attingere: ita enim, ut in opificibus uſuuenit,qui non ex una ſuaq́; arte ad aliam tranſeunt,contingeret eos meliores abſolutioresq́ue eſſe:ſiue eoſdem uno eodemq́ue tempore non debere uarios magiſtratus capere.Nam priore ſenſu,impediret,ne perfecti in illo munere obeundo eſſe poſſent, quia nõ ſemper ſe in ea re tractãda exercerent: in poſteriore potius aduerſaretur exiguitas tẽporis.

Oportet autem quomodo.)Hoc uidetur præcipere, non oportere quempiam ciuem uerſari in pluribus uarijſq́; publicis curis, ſed unum idemq́; ſemper opus urgere:cogereq́; hoc ipſum facere, officium eſt,ut inquit,eius, qui leges ſcribit. Simili autem declarat erratum eius,qui hoc non prouideret.Eſſet enim,inquit,perinde,atque ſi quis unum eundẽq́; uellet tibijs uti,& ſutrinam facere.Qui enim alterum horum, cùm ſint artes ita inter ſe diſsimiles, cõmodè conficit, nõ uidetur ullo pacto poſſe alterum rectè adminiſtrare.Idem igitur uſuuenire putat in publicis reip.muneribus.

Quapropter ubi non parua.)Concludit,in bene inſtituta ciuitate hoc probari non poſſe:excipit tamen puſillas minutaſq́ue ciuitates,in quibus hoc facere quaſi neceſſarium eſt propter exiguum numerum ciuium.Præter has autem affirmat,magis accommodatum eſſe reipublicæ,ut plures ciues participes ſint honorum publicorum,nec non idem magis populare:amare enim coguntur ciues ſtatum illum ciuitatis,à quo ſe uident ornari.Cùm autem rationẽ ſtatim reddat ſui iudicij,inquit:Communius enim & pulcrius unumquodque conficitur,ſi ab ijſdem geratur, qui tractare ipſum longo uſu didicerint: idemq́ue (ut adiungit)celerius perficitur.

Planum autem eſt.)Vt magis illuſtret planumq́; faciat,quod dixit,confugit rurſus ad ſimile,dicitq́ue hoc ita ſe habere intelligi è ſtudio rerum bellicarum & naualium:in quibus ambabus rebus adminiſtrandis imperium peruenit penè ad omnes,ut nemo ferè in ipſis ſit expers imperij:& ut illic certis rebus preſunt cuncti,ita parent alijs ſuperioribus,& dicto ipſis audientes ſunt.Idem igitur,quod ſeruatur militiæ,locum habere & ſeruari uellet domi in adminiſtratione reip.Ariſtoteles.

Cùm autem reſp.)Exponit,quomodo Carthaginienſes declinarent inuidiam & mala,quæ neceſſariò inſtabant ſuæ reipublicæ,cùm uergeret ad dominatum paucorum,nec placere ullo pacto poſſet multitudini. Inquit igitur, ipſos ſolitos præficere ſemper popularem hominem oppidis ijs, quæ in eorum ditione forent:atque ita facultatem ipſis dare, ut cogant pecuniam, locupletioreſq́; domum redeant.Hoc enim,inquit,inſtituto medentur illi,quaſi uulneri,cùm offendãt apud plebem ob dominatum illum ſuum,reddũtq́ue rempublicam ſtabilem ac firmam.Ἰῶνται quod inquit,apparet uerbum eſſe tranſlatum ab arte medicorum. φάρμακον etiam,quod infrà poſitum eſt,ipſi reſpondet.Plutarchus itidem in Solone μεταφορικῶς cepit, cùm exponeret iudicium ſapientis illius uiri de Piſiſtrato. aiebat enim, non facile aliquem inueniri poſſe magis procliuem ad uirtutem,ſiquis ſanaret cupiditatem illam magnam,qua flagrabat,dominandi in libera ciuitate.

Verum hoc eſt.)Non omnino probat morem Carthaginienſium, qui in officio retinebant pauperes ea ratione, qua narrauit,neque tutum ullo pacto eſſe putat,cùm beneficio fortunæ id remedium obtineatur,& in eiuſdem poteſtate ſitum ſit.Oportere igitur cenſet,in ciuitate bene conſtituta,ut tenues ciues alieni ſint à ſeditionibus excitandis,conſilio eius,qui ſcripſit leges,effici.Nunc enim inquit,ſi(ut aliquando contingit)ciuitas rebus aduerſis prematur, defecerintq́;, qui prius ipſi parebant:non reſtat ratio ulla,orta à legibus,qua medicinam faciat tam graui morbo,perſuadeatq́; multitudini, ut quieſcat.nõ deliniti enim præmio illo, ſtatim incipiunt perturbare rempublicam, cui ſua ſponte infenſi ſunt. Proditum eſt memoriæ à Strabone,Rhodios,quorum ciuitas diu uiguit,gloriamq́; ingentem in naualibus rebus conſecuta fuit,habuiſſe plebem amicam:etſi ipſam non patiebantur peruenire ad honores. Quod obtinebant eodem penè ſtudio, quo Carthaginienſes, id eſt omni genere liberalitatis erga ipſam. id autem uberius adhuc faciebant:ſine ipſa namque non potuiſſent magnas illas claſſes ornare.

De repub.igitur.)Concludit his uerbis,quæ facta à ſe ſint non paruo ex tempore:traditq́; ita ſe prorſus illa habere, ut dixit, quæ pertinent ad tres reſpublicas,longinquis in terris conditas: ſimulq́; ornat ipſas teſtimonio ſuo,iureq́; optimo probari affirmat,etſi nonnulla ipſarum inſtituta reprehendit.

Διαμένειν ἐν τῇ τάξει.) Bene cõſtitutæ Reip.domi indicium eſt Concordia:foris uerò Victoria de hoſtibus. Prius illud Ariſtotelis ætate cõſtitit. Poſterius ſeq.temporib.quando per Hiſpaniam, Italiam,Siciliam & Sardiniam uictricia arma circumtulêre, & de orbis imperio cum Romanis certauêre, nec niſi tertio bello Punico euerſa Carthagine edomari potuêre.

τὸ κύριον.)Plato, Tales in Repub.reliquos ciues,quales principes eſſent,aſſerebat.& rectè Claudianus,

Regis ad exemplum totus componitur orbis.

ἓν γὰρ ὑφ' ἑνὸς.)Sic etiam lib.1.c.4.de organis locutus eſt,uni muneri unum inſtrumentum eximiè deberi.

ἀνωμένους δίκαιον ἄρχειν.)Viris bonis τὸ ἀρίστως ἄρχειν ſolis ineſt,& per conſequens etiam τὸ ἄρχειν: cùm is ſecundùm naturam imperio dignus ſit(quod lib.primo ſæpius repetijt)qui poteſt atq; ſcit imperare,ob rectæ rationis excellentiam.Prudentia ergo & uirtus per ſe in magiſtratu requiritur: opulentia per accidens tantùm, uti ne uictus conquirendi cauſa Reip.negocia uel intermittere uel ſuſpendere uel negligere cogatur.

CAR-

CARTHAGINENSIVM Rempublicam in Genere Specie examinandam

Proponit tum

Simpliciter: Benè institutam eorum Rempublicam omnium ore perhiberi. N.1.

Comparatè.
- Singillatim Carthaginẽsiũ Resp. cum Repub. collata
  - Aliorum quorumlibet, ijs excellere in multis uidetur. N.2.
  - Laconum, ei ferè similis existit. N.3.
- Vniuersim, tres istæ Respublicæ, Cretica, Laconica & Carthaginensis, ut inter se similes sunt, sic reliquis omnibus antecellunt. N.4.

Declarat

Simpliciter ex Effectu. Benè constitutam esse ex eo patet, quòd licet plebem magnam habeat, nunquam tamen in ea uel seditionibus uel tyrannidi locus fuerit. N.5.

Cõparatè. In multis cũ Spartana Repub. cõuenit. N.6. tũ quo ad
- Comessationes sodalitatum, Phiditijs similes. N.7.
- Collegium cẽtum quatuor uirorum, Ephoris simile. N.8. Differens tamen, quoniam
  - Ephori ex plebeijs etiam deligi possunt. Num.9.
  - Centum quatuor uiri tantùm ex optimatibus. N.10.
- Regnum & Senatũ. Nu. 11. Etsi rectius hîc quàm illic. τὸ
  - ἐτι. Etenim Carthaginenses, reges
    - Non ex genere eodem habent, ut Spartani. N.12.
    - Sed ex diuerso. eoq; rursus
      - Non quouis. N.13.
      - Sed nobilißimo. In quo genere si plures reperiãtur, regnum datur
        - Secundùm uirtutis prærogatiuam. N.14.
        - Non secundùm ætatem. Num.15.
  - διότι. Reges in summa potestate constituti, si ignaui uel temerarij sint, Remp. sæpè in maxima pericula conijcient. At nunc si regnum sit hæreditarium, ut apud Spartanos, fieri non potest, quin aliquando filij degeneres nascantur, quibus Remp. committere sit periculosum. Et propterea satius erit reges non ex genere, sed ex uirtute deligere, cum Carthaginensibus. N.16.

Proponit. Ergo
- Vniuersim, eadem quæ prædictis duabus Rebuspub. obiecta fuêre, etiam Carthaginensi obijci possunt. N.17.
- Singillatim, cùm ad Aristocratiam & Politiam magna ex parte uideatur referenda, in quibusdam tamen ad Democratiam & Oligarchiam decidit. N.18.

Demonstratum Directè. Declinant enim

Reges & Senatus ad Democratiã. Explicat
- Materiam. Reges enim & Senatus consilia sua ad populum referunt, alia quidem
  - Sponte si uelint, ea scilicet in quibus consentiunt. N.19.
  - Coacti lege, ea nimirum in quibus non consentiunt. N.20.
- Formã siue modum. Ea quæ ad populũ à Senatu uel uolente uel coacto deferuntur, populus non audit tantùm, sed etiam totã causam cognoscendi & iudicandi potestatẽ habet. N.21.
- Efficientem. Cuilibet è plebe intercedere licet, & ijs quæ proposita sunt sese opponere. N.22. Quod in Spartana & Cretensi Rep. non licet. N.23.

Quinqueuiri ad Oligarchiam. Tum quia
- Ipsi seipsos deligunt, si collegarum unus uel plures moriãtur uel absint. N.24.
- Senatum centum quatuor uirorum deligunt. N.25.
- Diutius quàm alij imperant. An quòd etiam magistratus officio uel abdicato uel intermisso nihilominus dignitatis nomẽ retinent, & alijs rursus substitui possunt? N.26.

Magistratus alij ad
- Aristocratiã, quòd
  - Sine mercede & stipendio conferuntur. N.27.
  - Non sortitione, sed suffragijs tantùm eliguntur. N.28.
  - Omnes causas ijdem cognoscunt, iudicant, non alij alias. N.29.
- Oligarchiam, uti plerisq; uidetur. N.30. Vide seq. signum A.

Obliquè, ueluti per anthypophoram, tacitam obiectionem diluens. Dicat quis: ut quàm maximè rationibus ostendere coneris malè cõstitutã esse, at contrariũ docet ipsa Reip. duratio. Respõdet ergo Arist. Oligarchica cũ sit Reip. Carthaginensis constitutio, durabilis tamen est, propterea quòd plebem, cui alioqui oligarchia grauis esse solet, præfecturis delinire solent, & semper aliquos ex plebe foras emittere in prouincias, ditiores domum reuersuros. N.53. Hoc posito sic argumentatur:
- Ciuitas benè constituta non casu, sed consilio & instituto legislatoris cõcordiam fouere, & seditionibus carere debet. Num.55.
- Nunc uerò Carthaginensiũ ciuitas casu fortuito (nimirum quia hac præfecturarũ cõmunicatione ceu bolo obiecto plebs delinita quietẽ agit) non legislatoris consilio, quieta permanet. N.54. Probat ab adiuncto. Neq; enim legislator prouidit, qua ratione seditio compesci posset, si oriretur. Demus enim seditionem oriri, & plebem contra Oligarchas consurgere: hîc necesse erit alterutram partem perire, cùm magistratus nullus medius sit constitutus, qui has duas partes natura inter se contrarias instar uinculi denuò connectat. N.56.

Ergo Carthaginensium ciuitas non est bene instituta.

A. Ad

- Electionem quam ipsam
  - Proponit, κατὰ τὸ
    - ὅτι. Neque enim uirtutis tantùm, sed & opulentiæ in eligendis magistratibus rationem habent. N. 31.
    - διότι. N. 32. Causam afferùt: quoniam impoßibile uideatur, pauperem rectè magistratu fungi. Nam cùm egeat uictu, si illum comparet rationibus
      - Honestis, negligetur interim respublica.
      - Inhonestis, ut corruptela munerum, corrumpetur & perdetur Respub.
  - Examinat, κατὰ τὸ
    - ὅτι. Non purè oligarchicum, sed mixti hoc generis esse ostendit:
      - Si secundùm uirtutem magistratus eligere, ad aristocratiam pertinet, at secundùm diuitias ad oligarchiam, ea quæ secundùm utrumq; eliget, erit mixta. N. 33.
      - At Resp. Carthaginensis secundùm utrumq; eligit. Num. 35.
      - Ergo Respub. Carthaginensis eatenus mixta erit. Num. 34.
    - διότι. Causa cur ciues in conferẽdis magistratibus opulentiæ putent rationem habendam, ui detur referenda in legislatorem, quoniã non prouidendo uirorũ bonorum paupertati, occasionem sensim dederit Aristocratiæ, ut in Oligarchiam decideret. N. 36. Quod quidem
      - Demonstrat. Nam quo ad illud, ne egestate preßi, dũ opibus dant operam, Rempublicã interim
        - Corrumpant, huic malo prouidendum erat, ut illi qui Reip. præsunt, uel nollẽt (tum quia probi, tum quia stipendijs Reip. honestis adiuti) uel etiamsi uellent turpe aliquid causa pecuniæ facere, tamen non possent, propter inspectores & propter pœnas propositas. N. 37.
        - Negligant, otio scilicet destituti: ut hæc causa sit alicuius momenti, propterea tamen non erat nundinatio magistratuum permittenda. Vide in seq. signum B.
      - Concludit. Ergo legislator melius fecisset, si in magistratibus
        - Per se illorum uirtutem perpendisset, & optimos tantùm admisisset ad magistratũ, siue illi diuites, siue pauperes fuissent. N. 45.
        - Per accidens, otio illorum prospexisset, ut possent otiari Reipublicæ, nulla interim illorum opulentiæ ratione habita, ut quæ nihil ad magistratum per se faciat. N. 46.

A. Ad Oligarchiam plerique magistratus inclinãt, tum quo ad

- Administrationem. Oligarchicum enim illud & malum est, quòd uni plures magistratus gerere licet. N. 47. Demonstrat:
  - Vnum opus ab uno rectè fit: plura ab uno malè. N. 48. At legislatoris est de hoc ipso cauere, & ne officia turbẽtur, prouidere. Nu. 49. Et quidem in urbibus
    - Magnis, ubi multitudo est ciuium, præstat singula officia singulis delegare. N. 50. Huius
      - Ratio. Nam coniunctio operarum concordiam & amicitiam ciuium magis fouet: tum uerò etiam diligentius omnia expediuntur. N. 51.
      - Confirmatio à Pari: nimirum à castrensi & nauali disciplina, ubi singuli ferè singulis officijs præfecti, non tantùm numerum augent, uerùm etiam expeditius & efficacius omnia perficiunt, quã si singuli pluribus essent destinati munijs: ita quidem ut omnes ex æquo & imperare aliqua ex parte, & ex alia uicißim parte uideantur parere. N. 52.
    - Paruis, ubi ciuium frequentia non est, nihil prohibet ab uno & eodem diuersa officia rectè administrari.
  - At in Republica Carthaginensi plura officia uni committuntur.
  - Ergo in Rep. Carthaginensi officia publica malè administrari necesse est.

B. Hoc

B.
Hoc ipso enim quòd uiri probi, sed opulẽti, magistratuum comparandorum facultatem habent, uiri probi & pauperes non habent, ad auaritiam, Oligarchiæ matrem, Aristocratiæ inimicam, manu ducuntur tum

- Ciues reliqui, ratione tali:
  - At in Rep. Carthaginensi plus opes quàm uirtus possunt. Deducit:
    - Vbi in magistratibus maior opulentiæ quàm uirtutis ratio habetur, etiam in cæteris ciuibus. N. 41.
    - At hic maior opum quàm uirtutis in magistratibus deferendis ratio habetur, cùm uel optimus excludatur, nisi simul etiam dives fuerit. N. 39.
    - Ergo etiam in Rep. Carthaginensium maior opulentiæ quàm uirtutis in cæteris quoq; ciuibus respectus erit. N. 40.
  - In quacunq; Rep. plus opulentia quàm uirtus potest, illa Aristocratica non est, sed Oligarchica & mala. N. 42.
  - Ergo Carthaginensis Respub. non est Aristocratica, sed Oligarchica.
- Magistratus ipsimet tali ratiocinatione:
  - Qui lucro inhiat, siue dives sit, siue pauper, ad magistrattum non est aptus.
  - At qui magistratum opulentiæ prærogatiua consecutus est, eundem nactus, tum quia sua impendit, tum quia plura cogitur impendere, ut dignitatem tueatur, non uidetur lucrum neglecturus. N. 43. A minori:
    - Si uir probus, sed pauper, ob sumtus quos in dignitate comiter & pro dignitate Reip. conseruanda & exornanda facere cogitur, lucri, quod prius negligebat, studiosus uidetur futurus: multo magis dives (qui lucro iam antè assueuit, & propterea minus probus esse uidetur altero illo paupere) tum propter sumtus, quos in comparanda dignitate fecit, tum propter eos quos in eadem conseruanda etiamnum facit, lucro inhiabit: præter id quòd multo maior est fames diuitis auari, quàm pauperis. N. 44.
    - Atqui illud esse, uel ipsemet Carthaginensium legislator fatetur, qui iccirco pauperem ab magistratu arcet, ne si sumtus facere cogatur, quos non habet, ad lucrum etiam inhonestum animum adiiciat.
    - Ergo multo magis dives ad magistratum euectus, & sumtus magnos faciens, ad lucrum animum adiiciet: cùm ab assuetis multo quis facilius capiatur, quàm ab non assuetis. N. 43. Id quod Plut. com. de Cup. diuitiarum pulcrè docet.
  - Ergo qui magistratum consecutus est opulentiæ prærogatiua, ad magistratum non est aptus.

CAPVT XII.

Athenienſium rempublicam conſiderat.

EOrũ[1] autẽ, qui de rep. aliquid enunciarũt, quidam omniũ penitùs ciuiliũ actionũ expertes fuerunt, ſed priuatam uitã perpetuò duxêre: de[2] quibus, ſi quid memoria dignũ protulerunt, dictum fermè de omnibus. Nonnulli[3] autem leges ſcripſerunt, hi quidẽ ſuis ciuitatibus: hi uerò etiã externis quibuſdã, ipſi uerſati in republica. Et[4] horum partim extiterunt opifices legum tantũ, partim[5] autẽ etiã reipublicæ: ceu[6] & Lycurgus & Solon: hi náq; & leges & rẽp. cõſtituerũt. De[7] rep. igitur Lacedæmoniorũ diſputatũ à nobis eſt. Solonẽ[8] aũt quidã arbitrantur ſcriptorẽ legũ fuiſſe eximiũ, cũ fregerit dominatũ paucorũ, nimis impermixtũ exiſtẽtẽ, & ſeruitute populũ liberarit, popularẽq; ſtatũ cõſtituerit ueterẽ, permixta pulcrè rep. Eſſe[9] enim uolũt conſiliũ Ariopagi accõmodatum dominatui paucorũ: inſtitutũ[10] aũt creandi magiſtratus

ΤΩΝ[1] ἢ ἀποφηναμένων τὶ περὶ πολιτείας, ἔνιοι μὲν ἐκ κοινώνησαν πράξεων πολιτικῶν, ἀδ' ἀντινωοῦν, ἀλλὰ διετέλεσαν ἰδιωτεύοντες τὸν βίον· περὶ[2] ὧν, εἴτι ἀξιόλογον, εἰρῆσθαι σχεδὸν περὶ πάντων. ἔνιοι[3] δὲ νομοθέται γεγόνασιν· οἱ μὲν τῶν οἰκείας πόλεσιν, οἱ δὲ καὶ τῶν ἐθνέων τισὶ, πολιτευθέντες αὐτοί. Ε[4] τούτων, οἱ μὲν νόμων ἐγένοντο δημιουργοὶ μόνον, οἱ δὲ[5] καὶ πολιτείας. οἷον[6] Ε Λυκοῦργος, Ε Σόλων· οὗτοι γὰρ Ε νόμους Ε πολιτείας κατέστησαν. περὶ[7] μὲν οὖν τῆς λακεδαιμονίων εἴρηται. Σόλωνα[8] δ' ἔνιοι μὲν οἴονται νομοθέτην γενέσθαι σπουδαῖον· ὀλιγαρχίαν τε γὰρ καταλῦσαι, καὶ ἄκραν τὴν δοῦναι· καὶ ἐλευθεροῦντα τὸν δῆμον παῦσαι· Ε δημοκρατίαν καταστῆσαι τὴν πάτριον, μίξαντα καλῶς τὴν πολιτείαν. εἶναι[9] γὰρ τῷ μὲν ἐν Ἀρείῳ πάγῳ βουλῇ, ὀλιγαρχικὸν· τὸ δὲ τὰς[10] ἀρχὰς αἱρετὰς, αἱρι-

EOrum[1] autẽ, qui de rep. aliquid pronunciarunt, quidam nullis omnino muneribus ciuilibus functi ſunt, ſed uitam priuatam perpetuò traduxêrunt: de[2] quibus ferè omnibus, ſi quid eſt ſermone dignum, dictum antea à nobis eſt. Quidam[3] uerò latores legis fuerunt, alij ſuis ciuitatibus, alij externis quibuſdam populis, ipſi quoq; in repub. adminiſtranda uerſati. Atq;[4] horum alij quidem legũ auctores fuerunt duntaxat, alij[5] etiam reip. adminiſtrandæ rationem tradiderunt: ut[6] Lycurgus et Solon. Hi enim & leges condiderũt, & reip. adminiſtrandæ formas deſcripſerunt. De[7] Lacedæmoniorũ igitur rep. à nobis dictum eſt. Solonem[8] autem nõnulli quidem latorem legis fuiſſe bonũ putant. Nam & paucorum dominatũ ſuſtuliſſe, qui merus erat, atq; immoderatus: & populũ ſeruientem liberaſſe: & populi libertatem, potentiamq; patriam atq; auitam conſtituiſſe, aptè collocatis atq; inter ſe ordine permiſtis uarijs reip. adminiſtrandæ generibus. Senatũ[9] enim Ariopagiticũ, ad paucorũ principatũ ſeu oligarchiã pertinere: magiſtratus[10] electione creari

tus ſuffragijs, ꝑpriũ optimatũ: eũdẽq; auxiſſe aiũt uires populi, ex omnib. ciuib. foris iudicijsq; cõſtitutis. Solon[12] aũt uidetur illa quidẽ, cũ prius eſsẽt, minimè ſuſtuliſſe, cõſiliũ inquã & delectũ magiſtratuũ: populũ aũt cõſtituiſſe, cũ fecerit, ut oẽs ad cauſas iudicãdas puenirent. Quapropter[13] quidã inſimulãt ipſum. Diſſoluiſſe .n. aiunt alterũ, cũ forũ fecit ex omnibus, in qꝺ fortè peruenirũt. Poſtquã[14] enim hoc uires nactũ eſt, tãquã tyranno, populo gratificantes, remp. in eã, quæ nunc eſt, poteſtatẽ multitudinis perduxêre. Et[15] cõſiliũ Ariopagi Ephialtes cõminuit, & Pericles: foris[16] autẽ iudicijsq; mercedẽ aſsignauit Pericles: &[17] hoc iam pacto ſinguli, qui placere populo ſtudebãt, rem perduxerũt, augendo, in ꝓſentẽ ſtatũ multitudinis. Apparet[18] aũt, uolũtate Solonis hoc factũ nõ fuiſſe, ſed potius caſu. Cũ[19] enim plebs bello Medorum cauſa extitiſſet, ut Athenienſes imperiũ adipiſcerẽtur, in claſſe magnos ſpiritꝰ habere cœpit: nactaq; eſt auctores malos ſuorũ cõſiliorum, aduerſantibus illis bonis ęquisq; uiris. Quia[20] Solõ perſpicitur tribuiſſe populo neceſſariam uim poteſtatẽq;, creare inquã magiſtratus & corrigere. Si[21] .n. nihil quidẽ facultas populo data fuiſſet, ſeruꝰ ꝓfectò & hoſtis extitiſſet. Magiſtratꝰ[22] aũt è nobilib. locupletibusq; cõſtituit oẽs, ex ijs inquã, quorũ cenſus eſſet quĩgẽti medimni: & è Zeugitis, & è tertio cenſu, qui ordo uocatꝰ equeſtris. Quartus è mercenarijs cõſtabat, q nullius magiſtratꝰ particeps erat. Scriptores[23] legũ fuêre, Zaleucus Locris Epizephyrijs, &[24] Charondas Cataneus ſuis ciuibus, & alijs Chalcidicis ciuitatib. Italiæ atq; Siciliæ. Nitũt[25] aũt nõnulli concludere, Onomacritũ primũ extitiſſe ſcriptorẽ legũ eximiũ, q ſe exercuerit in eo ſtudio in Creta, cũ Locrꝰ eſſet: eòq; ſe cõtulerat ob artẽ diuinã di: huiusq; fuiſſe ſodalẽ Thaletẽ: Thaletis aũt auditorẽ Lycurgũ, & Zaleucũ: Zaleuci aũt Charondã. Sed[26] hęc qdẽ dicũt incõſideratius, cũ tẽpus refragetur. Fuit[27] aũt & Philolaus Corinthius, ſcriptor legũ Thebanis. Erat autem Philolaus è genere Bacchiadarũ, qui cùm amore incenſus eſſet Dioclis Olym-

σοκρατικὸν· τὰ[11] ᾗ δικαστήρια, δημοτικόν. ἔοικε[12] ᾗ σόλων ἐκεῖνα μὲν ὑπάρχοντα πρότερον, ἀ καθαλῦσαι, τῷ τε βουλῇ & τῷ τ ἀρχῶν αἱρεσιν· τὸν ᾗ δῆμον καταστῆσαι, τὰ δικαστήρια ποιήσας ἐκ πάντων. διὸ[13] & μέμφονται ἔνιοι αὐτῷ· λῦσαι γὰρ θάτερον, κύριον ποιήσαντα τὸ δικαστήριον πάντων, κληρωτὸν ὄν. ἐπεὶ[14] γὰρ τοῦτ ἴσχυεν, ὥσπερ τυράννῳ τῷ δήμῳ χαριζόμενοι, τῇ πολιτείαν εἰς τὴν νῦν δημοκρατίαν κατέστησαν. & τὸν[15] μὲν ἐν Ἀρείῳ πάγῳ βουλὴν ἐφιάλτης ἐκόλουσε καὶ περικλῆς· τὰ[16] ᾗ δικαστήρια μισθοφόρα κατέστησε περικλῆς. & τοῦτον δὴ τ τρόπον ἕκαστος τ δημαγωγῶν περήγαγεν, αὔξων εἰς τὴν νῦν δημοκρατίαν. φαίνεται[18] δ' ὁ κτ' τὴν σόλωνος γνώμης ἕνεκα τοῦτο περαίρεσιν, ἀλλὰ μᾶλλον ἀπὸ συμπτώματος. τῆς[19] ναυαρχίας γὰρ ἐν τοῖς μηδικοῖς ὁ δῆμος αἴτιος γενόμενος, ἐφρονημάτισε, & δημαγωγὸς ἔλαβε φαύλους, ἀνὶ πολιτῶν τ ἐπιεικῶν. ἐπεὶ[20] σόλων γε ἔοικε τὴν ἀναγκαιοτάτην ἀποδιδόναι τῷ δήμῳ δύναμιν, τὸ τὰς ἀρχὰς αἱρεῖσθαι & εὐθύνειν. μὴ[21] γὰρ τούτου κύριος ὢν ὁ δῆμος, δοῦλον & ἂν ἡγοῖτο πολέμιον. τὰς[22] δ' ἀρχὰς ἐκ τ γνωρίμων & τ ὑπέρων κατέστησε πάσας ἐκ τῶν πεντακοσιομεδίμνων, καὶ ζευγιτῶν, & τρίτου τέλους τ καλουμένης ἱππάδος. τὸ ᾗ τέταρτον θητικὸν, αἷς ἐδεμιᾶς ἀρχῆς μετεῖχον. νομοθέται[23] δ' ἐγένοντο ζάλευκός τε λοκροῖς τοῖς ἐπιζεφυρίοις, καὶ χαρώνδας ὁ καταναῖος τοῖς αὐτῆς πολίταις, & ταῖς ἄλλαις τ χαλκιδικαῖς πόλεσι, τῆς περὶ ἰταλίαν & σικελίαν. πειρῶνται[25] δέ τινες & σωάγην ὡς ὀνομακρίτου μὲν γενόμενον πρῶτον δεινὸν περὶ νομοθεσίαν· γυμνασθῆναι δ' αὐτὸν ἐν κρήτῃ, λοκρὸν ὄντα, & ἐπιδημοῦντα κτ' τέχνην μαντικὴν· τοῦτον ᾗ γενέσθαι φάληπα ἑταῖρον· θάλητος δ' ἀκροατὴν λυκούργου, καὶ ζάλευκον· ζαλεύκου δὲ χαρώνδαν. ἀλλὰ[26] τοῦτα μὲν λέγουσιν ἀσκεπτότερον τῷ χρόνῳ λέγοντες. ἐγένετο[27] δὲ & φιλόλαος ὁ κορίνθιος νομοθέτης θηβαίοις. ἦν δ' ὁ φιλόλαος τὸ μὲν γένος τ βακχιάδων· ἐρασθεὶς ᾗ γενόμενος & διοκλέους τοῦ νικήσαντος

creari, ad optimatiũ imperiũ, ſeu ariſtocratiã: iudicia,[11] eſſe popularia. Videtur[12] aũt Solon illa quidẽ, quæ antè fuerãt, non ſuſtuliſſe, ſenatum & magiſtratuũ electionem: populi uerò libertatẽ de integro conſtituiſſe, rerũ iudicandarũ omnibus ciuibus, ſi ſortiti eſſent, poteſtate facta. Quapropter[13] etiã reprehendunt eũ nõnulli. Alterã enim reip. partem diſſoluiſſe, atq; eneruaſſe, ad iudicium, quod ſorti permittitur, omniũ rerũ auctoritate ac poteſtate delata. Poſteaquã[14] enim hoc ualuit, populo, tanquam tyranno, gratiæ cauſa omnia largientes atque indulgentes, reip. ſtatum in eam, quæ nunc eſt, populi potentiam redegerunt. Et[15] ſenatum quidem Ariopagiticũ Ephialtes & Pericles mutilarunt, ac decurtarunt: iudicia[16] autẽ mercenaria reddidit Pericles. Atq; 17 hoc ſanè modo unuſquiſq; ex blandis populi ductoribus, populi maieſtatẽ augens, ad eum, qui nunc eſt, popularis potentiæ ſtatum promouit, ac prouexit. Videtur[18] aũt hoc non ex conſilio Solonis natũ eſſe, ſed potius caſu euenisſe. Nam 19 quòd populus impery & victoriæ naualis cauſa bello Perſico fuiſſet, maiores ſolito ſpiritus ſumſit, & blandos oratores, quaſi ductores ac magiſtros, cepit improbos ac turbulentos, pro bonis & moderatis adminiſtratoribus. Nam[20] Solon quidẽ maximè neceſſariã populo poteſtatẽ tribuere uidetur magiſtratuũ eligendorum, & rationũ ab eis reposcendarum. Si[21] enim ne huius quidẽ rei poteſtas ſit penes populum, præterquam quòd ſeruus ſit, etiam hoſtis ſit. Magiſtratus[22] aũt omneis ex illuſtrib. & locupletibus ciuibus creauit, nempe ex ijs, qui quingenta medimna quotannis ex agris ſuis perciperent, & ex ijs, qui iugo aſtricti eſſent, qui Zeugitæ dicũtur, & ex equeſtri ordine, qui tertij cenſus & tertiæ claſſis eſt. Quartæ aũt claſſis ciues, mercenary & operarij ſunt, nullius magiſtratus participes. Latores[23] porrò legum fuerunt Zaleucus Locris ad occidentem incolentibus, quos Epizephyrios appellãt Græci: et[24] Charondas Cataneus ſuis ciuibus, & alys Chalcidicis circum Italiam et Siciliam ciuitatibus. Conantur[25] porrò quidam etiam Onomacritum primũ fuiſſe in legibus ſcribendis callidum ac ſollertem multis argumentis collectis demonſtrare: eum autem in Creta exercuiſſe, cùm Locrus eſſet, in eaq; inſula peregrinus cõmoraretur propter diuinandi ſcientiam: huius aũt amicum & ſodalem fuiſſe Thaletem: Thaletis auditorem Lycurgum, & Zaleucũ: Zaleuci Charondam. Sed[26] cũ hæc inconſideratius loquũtur, tũ tẽpora repugnãt. Fuit[27] et Philolaus Corinthius Thebanis legũ auctor. Erat aũt Philolaus ex Bacchiadũ genere: ſed cũ Dioclis ei[9] qui

vicis

Olympionicæ, postquã ille urbẽ reliquit, perosus amorẽ Halcyonæ matris, profectus est Thebas, illicq; ambo mortui sunt: & nũc etiã monstrãt ipsorũ sepulcra, quę mutuò uisuntur, cũ Corinthiorũ agrũ alterum spectet, alterũ uerò minimè. Fabulãtur .n. ipsos sic testaméto cauisse. Dioclẽ propter odiũ illi⁹ affectus uoluisse, ne aspici posset ager Corinthius ex aggere: Philolaũ aũt curasse, ut cernerẽtur. Vixerunt igitur ꝓpter hanc causam apud Thebanos. Scripsit [28] aũt ipsis Philolaus leges, & de alijs quibusdam, & de adoptione filiorũ, quas leges uocant illic thetricas: & [29] hoc est propriè ab illo lege sancitum, ut numerus agellorũ, sorte acceptorum, conseruaretur. Charondæ [30] quidẽ ꝓpriũ nihil est, præter causas de falsis testibus: primus enim accuratè considerauit. Exquisita [31] autẽ scriptione legum elegantior est, quàm sint etiam huius ætatis legum scriptores. Philolai [32] autẽ proprium est patrimoniorũ æqualitas. Platonis [33] autem uxorũ & liberorũ & fortunarum communio, & feminarũ cõmunes cœnæ. Prętera [34] lex de ebrietate, ut ficci sobrijq; præficiantur cõuiuijs: & [35] exercitatione in reb. bellicis, ut meditatione fiãt ambidextri: oportere nãq; nõ hanc sanè utilẽ manũ esse, alterã uerò inutilem. Draconis [36] quidẽ sunt leges: reip. aũt iã cõstitutæ leges scripsit. Propriũ [37] aũt in ipsius legib. nihil est, qd sanè dignũ memoria sit, præter asperitatẽ, ꝓpter pœnę magnitudinẽ. Fuit [38] aũt & Pittacus legũ opifex, sed nõ reipub. Lex [39] aũt ꝓpria ipsius est, ut ebrij, si aliquẽ pulsarint, maiore pœna afficiãtur, quã sobrij. quia [40] enĩ plures ebrij, quã sobrij cõtumelioſi sunt, nõ respexit ad ueniã, quã decet temulẽtis magis dare: uerũ ad id, qd cõducit. Scripsit [41] aũt & Androdamas Rheginus leges Chalcidẽsibus, qui Thraciam incolũt: cuius leges sunt de cęde & uirginib paternorũ bonorũ hęredibus. Sed [42] propriũ nihil ipsi⁹, quod tradamus, habemus. Quę [43] igitur faciũt ad resp. & quæ in usum uenerunt, & quę à quibusdã literis proditæ sunt, satis hoc modo quęsitũ sit.

ὀλυμπιάσιν, ὡς ἐκεῖνος τ̃ πόλιν ἔλιπε, Δ῾ ἁμισήσας τ̃ ἔρωτα τὸν τ̃ς μητρὸς ἀλκυόνης, ἀπῆλθεν εἰς Θήβας, κἀκεῖ τ̃ βίον ἐτελεύτησαν ἀμφότεροι· καὶ νῦν ἔτι δεικνύασι τὰς τάφους αὐτῶν, ἀλλήλοις μὲν οὐκ ὄψιν ὄντας, ὡς ἂν τ̃ τ̃ κορινθίων χώραν τ̃ μὲν εὐόπτως, τ̃ δ' ἀ εὐόπτως. μυθολογ̃σι γὰρ αὐτὸς οὕτω πάσχειν τ̃ παῖδας· τ̃ μὲν διοκλέα, Δ῾ τ̃ ἀπέχθειαν τ̃ πάθους, ὅπως μὴ ἄοπτος ἔσται ἡ κορινθία ἀπὸ τ̃ χώματος τ̃ τ̃ φιλόλαον, ὅπως ἄοπτος. ᾤκησαν μὲν οὖν Δ῾ τ̃το τοιαύτην αἰτίαν παρὰ τοῖς θηβαίοις. νομοθέτης [28] δ' αὐτοῖς ἐγένετο φιλόλαος περί τ̃ ἄλλων τινῶν, καὶ περὶ τ̃ παιδοποιίας· ἃς καλοῦσιν ἐκεῖνοι νόμους θετικούς· [29] ἔστι ἰδίως ὑπ' ἐκείνου νενομοθετημένον, ὅπως ὁ ἀριθμὸς σώζηται τ̃ κλήρων. χαρώνδου [30] δ' ἴδιον μὲν οὐδέν ἐστι, πλὴν αἱ δίκαι τ̃ ψευδομαρτύρων. πρῶτος γὰρ ἐποίησε τ̃ ἐπισκέψιν. τῇ [31] δ' ἀκριβείᾳ τ̃ νόμων ἐστὶ γλαφυρώτερος καὶ τ̃ νῦν νομοθετῶν. φιλολάου [32] δ' ἴδιον ἡ τῶν οὐσιῶν ἀνομάλωσις. πλάτωνος [33] δ' ἥπερ τ̃ γυναικῶν καὶ παίδων καὶ τ̃ οὐσίας κοινότης, καὶ τὰ συσσίτια τῶν γυναικῶν. ἔτι [34] δ' ὁ περὶ τ̃ μέθης νόμος, τὸ τὰς νήφοντας συμποσιάρχειν, καὶ τ̃ ἐν τοῖς πολεμικοῖς [35] ἀσκήσιν, ὅπως ἀμφιδέξιοι γίνωνται κ̃ τὴν μελέτην· ὡς δέον μὴ τὴν μὲν χρήσιμον εἶναι τ̃ χερσίν, τὴν δὲ ἄχρηστον. δράκοντος [36] μὲν νόμοι μέν εἰσι, πολιτεία δ' ὑπερχέσῃ τ̃ς νόμους ἔθηκεν. ἴδιον [37] δ' ἐν τοῖς νόμοις οὐδέν ἐστιν, ὅτι καὶ μνείας ἄξιον, πλὴν ἡ χαλεπότης, Δ῾ τὸ τ̃ ζημίας μέγεθος. ἐγένετο [38] δὲ καὶ πιττακὸς νόμων θημιουργός, ἀλλ' οὐ πολιτείας. νόμος [39] δ' ἴδιος αὐτ̃ τὸ, τ̃ς μεθύοντας, ἂν τυπήσωσι, πλείω ζημίαν ἀποτίνειν τ̃ νηφόντων. Δ῾ [40] γὰρ τὸ πλείους ὑβρίζειν μεθύοντας, ἢ νήφοντας, ἀ περὸς τ̃ συγγνώμην ἀπέβλεψεν, ὅτι δεῖ μεθύσιν ἔχειν μᾶλλον, ἀλλὰ περὸς τὸ συμφέρον. ἐγένετο [41] δὲ καὶ ἀνδροδάμας ῥηγῖνος νομοθέτης χαλκιδεῦσι, τοῖς ἐπὶ θρᾴκης, ἃ περί τε τὰ φονικὰ καὶ τὰς ἐπικλήρους ἐστὶν ἃ μόνα [42] ἀλλὰ ἴδιόν γε οὐδὲν αὐτ̃ λέγειν ἔχοι τις ἄν. τὰ [43] μὲν οὖν περὶ τὰς πολιτείας, τάς τε κυρίας, καὶ τὰς ὑπό τινων εἰρημένας, ἐξω τεθεωρημένα τὸν τρόπον τοῦτον.

uicit Olympia, amator esset: ille aũt insanum matris Alcyonæ amorem asperna tus ac detestatus urbem reliquisset: Thebis unà cum eo profectus est, ibiq; ambo mortui sunt: atq; etiã nunc eorum sepulcra ostendunt, ita posita, ut alterũ quidem ex altero facilè conspici possit: sed Corinthiorum agro alterum sit in conspectu positũ, alterum nõ sit. Fabulãtur enim, eos ita sua sepulcra fieri ac locari iussisse: Dioclem quidem propter odium calamitatis acceptæ, ut ne ex sepulcri aggere ager Corinthius prospici posset: Philolaum ut posset. Habitabant igitur propter talem causam apud Thebanos. Leges [28] autem eis scripsit Philolaus, cũ de quibusdã alijs rebus, tum de procreatione liberorum, quas uocant illi leges posititias, seu, si mihi ita loqui fas est, positiuas. Atq; [29] hoc propriè legibus illis constitutum est, ut bonorum, quæ cuiq; sorte obtigissent, & hæreditatum numerus seruetur. Charondæ [30] aũt nihil proprium est, præter quam falsorũ testimoniorum actiones & iudicia. Primus enim his de rebus accuratè cõsiderauit. Exquisita [31] aũt & subtili legum scribendarum ratione, latorib. legũ ijs, qui hodie sunt, cultior ac politior est. Philolai [32] aũt propria est bonorum & rei familiaris inæqualitas. Platonis [33] uxorum & liberorum & rei familiaris cõmunitas, & publica mulierũ conuiuia. Præterea [34] lex ad ebrietatẽ pertinens, ut sobrij sint conuiuiorum magistri: & [35] lex de exercitatione rerum bellicarũ, ut æquimani fiant meditãdo: quasi oportet utrãq; manũ esse utilẽ, nõ alterã utilẽ, alterã inutilẽ. Draconis [35] autem leges quidem sunt aliquæ, sed ille constitutæ iam reip. leges dedit. Proprium [37] autem in his legibus nihil est, quod quidem cõmemoratione dignum sit, præter sæuitiam & acerbitatem, propter pœnæ magnitudinem. Fuit [38] aũt & Pittacus, legum quidem opifex, sed non reip. administrandæ. Lex [39] autem eius propria est, ut si quem ebrij pulsarint, graniores pœnas dent, quàm si sicci pulsarint. Propterea [40] enim quòd plures temulenti atq; ebrij, petulantes & contumelioſi sint in alterum, quàm sicci & sobrij: non ad ignoscendi rationem spectant, ebrios magis esse ignoscendũ, sed ad utile. Fuit [41] & Androdamas Rheginus lator legum Chalcidẽsibus Thracys, cuius exstant leges de cædibus & de puellis orbis, ad quas uenit omnis paterna hæreditas. Nihil [42] tamen quisquã eius proprium referre possit. Quæ [43] igitur ad reip. administrandæ rationes pertinent, tum eas, quæ hodie seruãtur ratas, tum eas, quæ à quibusdã expositæ & traditæ sunt, hoc modo sint a nobis disputata.

COMMENTARIVS ET SCHOLIA.

Eorum autem qui de repub.)Cũ disputasset de nonnullis rebus publicis,& quid affine culpæ alicui in ipsis inuenisset, aperuisset:nunc de conditorib.uarijs rerump.incipit quærere,quos partitur multis modis.Prima diuisio est:quidam enim ipsorum non attigerunt ullam partem reipublicæ,sed priuatam uitam omni ætatis suæ tempore coluerunt:de quibus,inquit,si quid dignum fuit in eorum monimentis,de quo accuratum sermonem haberemus,disputauimus.Alij autem leges scripserunt, in quibus etiam dissimilitudo aliqua inuenitur.nonnulli enim ipsorum ciuitates,in quibus nati sunt, ornarunt legibus: alij externis etiam gentibus operam suam in eo nauauerunt,qui itidem remp.capesserunt,in ipsaq; uersati sunt.M.Cicero in epistola ad Q.fratrem ponit Heraclidem Ponticum in illis,qui nunquam accessissent ad rempublicam,cùm tamẽ extarent libri ipsius de Optimo statu ciuitatis: quorum etiam pusilla quædam uestigia apparent, si uera illa sunt eius auctoris.

Et horum partim extiterunt.)Altera hæc est diuisio,qua seiungit eos,qui leges tantùm scripserunt reip. antea constitutæ,ab illis,qui & remp.condiderunt, & legibus eandem ornarunt: quales,inquit,extitêre & Lycurgus & Solon.Ambo enim hi auctores fuerunt ueteribus suis ciuitatibus nouarum rerumpublicarum, accommodataq́ ipsis leges scripserunt.

De repub.igitur Lacedæmoniorum.)Cùm meminerit duorum,quorum uterque remp.constituerat, alter Lacedæmoniorum,alter Athenienſium:de priore rep.satis à se dictum affirmat,posteriorem autem aggreditur,de qua adhuc siluerat.Inquit igitur,Solonem quidam putant fuisse legum scriptorem bonum.statim autem exponit,quid illi secuti,tantopere eum probauerint.Laudi igitur ipsi dabant,quòd statum paucorum dissoluisset,qui Athenis antea dominabatur,cùm foret ille purus merusq́ dominatus,nec ullo temperatus instituto,quod oleret aliam remp. probatiorem: eundemq́;,quòd ualde commendabant itidem in ipso,liberasse populum Athenienſem, qui prius seruiebat diuitibus. Tertium beneficium ipsius ponebant, quòd in ea ciuitate multitudinis statum constituisset, ueterem inquam illum germanumq́; eius ciuitatis,non purum sincerumq́;,qualis antea fuerat dominatus,quo oppressi erant, cùm miscuisset remp.illam rectè.Vocauit autem dominationem paucorum ἄκρατον,uerbo translato à rebus liquidis,quæ propriè dicuntur κεκρᾶσθαι,cùm confunduntur, duæúe aut plures ipsarum simul temperantur. M. Cicero appellauit bilem ἄκρατον, quod nomen sumpsit à medicis.nam Hippocrates quoq; ita bilem quandam appellat.quod facit etiam Aristoteles ipse in Problematibus.Sed alijs in locis idem eodem μεταφορικῶς usus est,& Plato quoque.

Esse enim uolunt.)Sui iudicij causas ipsi has afferebant.Dicebant enim,consilium curiamq́; Ariopagi referre statũ paucorum,non diuitum quidem illorum tantùm,sed proborum uirorũ: pauci enim hi quoq; sunt in omni ciuitate. Quòd autem magistratus mandarentur illic delectis hominibus suffragijsq́; non sorte, institutum esse proprium optimatũ: fora autem,in quibus causæ iudicarentur,populare esse.

Solon autem uidetur)Aperit nunc Aristoteles sententiam suam,ac quid ipse existimet de illis rebus,ostendit.inquit igitur:Videtur autem Solon,ea cùm illic inuenisset(prius namque conformata erant)non dissoluisse,consilium inquam Ariopagi & magistratuum delectũm. popularem autem statum condidisse, cùm instituisset, ut qui causas iudicaturi essent,ex omni numero ciuium sumerentur. Arbitratur igitur Solonem non constituisse Ariopagum,dissentiẽs à superioribus illis,ut apparet.Cicero autem in primo de Officijs sequitur ipsos,qui uult à Solone Ariopagum constitutum fuisse.quo loco confert Solonẽ ipsum cum Themistocle,& anteponit ipsi, præcipuè hoc argumento, quòd Solon auctor fuerit huius grauis seueræq́; curiæ,unde tot bona manarint,quæ adiuuerunt omnibus tẽporibus cuncta præclara facta eius ciuitatis. In quibus etiam est, quòd existimatur maxima causa extitisse uictoriæ naualis, qua superati sunt Persæ apud Salaminem,cùm singulis Athenienſibus,qui ascendisset in naues,viij. drachmas de suo dedisset: neq; enim tunc Athenis publica pecunia erat:id quod literis mandarat noster doctor,ut commemorat Plutarchus.

Quapropter quidam insimulant.)Cùm Solon tantopere auxerit uires multitudinis,ut docet, reprehendebatur à nonnullis,qui aiebant ipsum,cùm id fecit, id est,cùm penè dominum omnium rerum constituit forum illud, in quo causæ iudicabantur,dissoluisse alterum ordinem,id est Ariopagum,cuius antea robur erat magnum,& ita sanè magnũ,ut suprà ille non sine causa existimatus ac dictus sit accommodatus dominatui paucorum.Præsertim autem improbabant forum illud, quia sorte ducti,non delecti uiri in ipsum perueniebant. Non poterant enim laudare, tantum potestatis tributum esse hominibus minimè spectaris,uel contrà potius temerè fortuitoq́; coactis. Malum autem quod fluxit ex illo malo consilio aperit,dicens:Postquam enim hoc iudicium uires ualidas habere cœpit,populo,tanquam tyranno alicui,assentantes,& omnia,quæ placere putabant,ipsi concedentes,statum ciuitatis ad eam, quæ nunc uisitur Athenis,democratiam adduxerunt:id est,quæ immoderata esset,ac nullis legibus frenaretur. neq; enim audet ipsam apertè accusare.Cuiusmodi autem illa foret,facile tunc ab omnibus intelligi poterat.

Et consilium Ariopagi)Indicat,qui paulatim ueterem remp.corruperint,seueram ac grauem,ea ratione,qua significatum est:id est,quia nimis morigerati sunt multitudini contra publicum commodum.Primùm igitur ostendit, Ephialtem & Periclem auctoritatem Ariopagi minuisse. Periclem autem solùm mercedem statuisse ijs, qui causam iudicarent. Quo etiam facto forum creuit: pecunia enim illa allecti pauperes, quasi præmio sui laboris, magis amarũt forũ.ita igitur quoq; potestas illius aucta est.Quare, inquit,hoc pacto singuli populares homines dilargientes semper aliquid populo,atque ita uires ipsius augentes,adduxerunt rem ad præsentem, & quæ nunc uiget,democratiam. Vtitur enim ijsdem,quibus suprà,uerbis in ea obscurè notanda.

Apparet autem,uoluntate Solonis.)Cùm in quem locum resp.adducta esset,& quorum maximè culpa, ostẽdisset: purgat nunc Solonem,docetq́; uitio hoc ipsi dari non debere,sed potius casu quodam factum esse.qui sanè casus salutem eo tempore dedit illi ciuitati:idem tamen peperit postea hoc incommodi. Deuictis enim Medis,plebs Attica,cuius uirtute uictoria illa parta fuerat, & imperium in classe mariq́ obtentum,maiores spiritus gerere cœpit, cõtumaciorq́ facta est:cui malo accessit aliud non minus malum. Fuit autem illud, quòd nacta est,quibus fidebat, consultores malos: cùm tamẽ non deessent qui aduersarentur ipsis,probi & moderati uiri,sed frustra.Idem autem,quod Athenis Aristoteles,narrat Plutarchus in Nicia,usuenisse Syracusis post superatas copias Athenienſium,quę longa obsidione afflixerant eam urbem.Sed etiam Plato in primo de Legibus fæpè hoc cõtingere affirmauit, ut populi aliqui post uictorias in bello insolentiores facti,impellentibus ipsos adiniurias uentis ualde secundis, impleuerint suas ciuitates maximis malis.Peccauit autem hic Sepulueda,qui ueram certamq́; lectionẽ loco mouere conatus est,ac pro ναυαρχίας ponere ναυαγίας. Fuit sanè causa plebs Attica uirtute sua uictoriæ illius. inde autem ea magna laus gloriaq́; nata est, ut Athenienses,de quo erat ipsis magna contentio cum Lacedæmonijs,potirentur summo loco in classe sociorũ ducẽda. Vt enim ναυαρχία uocatur in singulis ciuitatibus potestas tradita legibus alicui ducendi classem,ita imperium in naues collectas è pluribus socijs populisq́ue,eodem animo bellum nauale gerentibus. Nam quàm durum & importunum hoc loco sit uerbum pro eo suppositum,apparet:atque ipsemet aliquo modo testatur.

Quia Solon perspicitur.)Nam,si uerum fateri uolumus, inquit Solon, uidetur populo auctoritatem eam in sua illa rep. tribuisse, quæ maximè ipsi necessaria erat, & quam eidem eripere nullo modo poterat. Quæ autem illa sit exponit, magistratus inquam creare,& ab ipsis postea rationem accipere omnium,quæ publicè eo tempore administrarint.Verè autem se dixisse, ostendit, hanc potestatem propriam multitudinis fuisse, his uerbis: Nam si populus in sua manu ne hoc quidem haberet, hostili animo præditus foret aduersus rempublicam.nihil enim ipsi relictum esset, in quo se ostentaret,particepsq́; reip.uideretur.

Magistratus autem è nobilibus.)Hoc quoque ualet ad idem declarandum: nunquam scilicet cogitasse Solonem remp.tradere in manus infimæ multitudinis,quod postea casu atque improbitate popularium oratorum factum fuit.Instituisse namq; ipsum affirmat,ut magistratus omnes crearentur è nobilibus & locupletibus. Diuiserat autẽ ille uniuersos ciues in quatuor ordines,distinctos inter se uarietatè patrimonij:quorum primos,locupletiores inquam, uocauerat Pentacosiomedimnos: alteros uerò,ut ipse hic commemorat,Zeugitas.Tertium censum constitisse inquit ex ijs,qui equos,ad rem militarem idoneos,alerent:unde uocabatur ἱππεῖς. Quartus constabat è pauperibus,& qui operam suam solerent alicui locare,appellatus

ea de

ea de causa ἱππεῖς. Plutarchus, qui & ipse hanc totam rem exponit in Solonis uita, discrepat in medijs duobus: secundum enim honestiorem q; locum dat Equitibus, tertium uerò Zeugitis. totam autem ipsius narrationem huc transferam: nam ipsi quoque conuenit in alijs cum auctore nostro. Docet enim, Solonem remouisse pauperes à magistratibus: eamque occasionē arripit disputandi de censibus Athenien sium. inquit igitur: Cùm uellet Solon cunctos magistratus locupletibus relinquere, reliquam autem remp. miscere, cuius populus particeps non erat: perspexit census ciuium: & eos qui in aridis simul humi dis que fructibus quingentas mensuras facerent, primos fecit, & πεντακοσιομεδίμνους appellauit. Secundos, qui equum alere possent, uel mensuras trecentas facerent, atque hos equestrem censum constituere uoluit: quare ἱππάδα ipsum uocauit. Zeugitæ uocati sunt, qui tertij census erant, quibus mensura erat amborum fructuum simul trecentorum. Cæteri omnes appellabātur θῆτες, quasi operarij, quibus non concessit, ut magistratum ullum caperent: tantùm potestatem illis fecit, ut conciones unà cum cæteris colerent, & causas iudicarent. Demosthenes præterea in oratione in Macartatum recitat legem, in qua cùm eædem classes appellentur, idem ordo fuisse ipsarum ostenditur. tertij enim illic sunt Zygitæ: quartus autem ordo, qui è pauperculis constabat, significatur his uerbis, statim initio legis positis, ἱππικὴν πλᾶν. Narrat enim lex, quid fieri uelit à coguatis, cùm uirginem illius classis, orbam parente, qui genere propinquior est, ducere uxorem recusat: iubet enim eam pecunia iuuari à propinquis, non tamen eadem, cuiuscunque classis illi fuerint, cùm fortunæ ipsorum tam dispares sint. Harpocration quoque in Lexico, cùm explicaret quid ἱππεῖς foret apud oratores, eundem ordinem, quem Plutarchus in censibus ueteribus Athenien sium, ipsi assignat, citās testem Aristotelem in Republica quam scripserat Athenien sium: in qua erat, quòd Solon in quatuor diuiserat census omnem multitudinem Athenien sium, Pentacosiomedimnos, & Hippeas, & Zeugitas, & Thetas. quare uidendum est, an fortè hic memoria auctorem deceperit.

Scriptores legum fuêre.) Meminit nunc plurium simul sapientium uirorum, qui leges scripserant ualde probatas, nec tamen remp. ullam constituerant. in primis autem Zaleucum & Charondam appellat: quarum q; ciuitatum mores legibus suis expolierint, tradit. Zaleucum igitur Locris Epizephyrijs leges scripsisse narrat. Oportuit enim adiungere quibus Locris, cùm ipsorum tria genera in uarijs terris extarent. Epizephyrij appellabantur, qui in magna uocata olim Græcia sedes habebant. Huius Zaleuci mentionem pluribus locis fecit M. Cicero: in epistola uerò quadam ad Atticum significat, Timæum noluisse ullo pacto hunc Locris leges scripsisse, reprehendisse q; omnes illos, qui hoc memoriæ prodiderant: in quibus fuerat etiam Theophrastus. Clemens Alexandrinus commemorat in primo Stromate, Aristotelem in republica quā scripserat Locrorū, narrasse Zaleucum Locrum Locris suis, quas leges scripsit, dicere soli tum, se accepisse à Minerua, ut maiorem auctoritatem illæ adipiscerentur. Charondam etiam post ipsum nominat, qui optimis legibus ornarit Catanæos suos ciues: & alias quoque nonnullas ciuitates Italicas Siculas que, quæ Chalcidensium coloniæ forent. Stephanus, ubi de Catana, patria ipsius loquitur, insignem ipsum fuisse in ijs omnibus, qui leges scripserant, affirmat.

Nituntur autem nonnulli.) Inuentos inquit nonnullos, qui seriem legum scriptorum ita texerent: illos tamen, quia præstare non potuêre quod uoluerunt, ac uerum ordinem illorum ostendere, dicit conatos esse id efficere. aiebant igitur hi, Onomacritum extitisse primum, qui in legibus scribendis plurimum ualuisset: exercuisse uerò se illum aiebant in eo studio, dum in Creta uixit (erat enim genere Locrus) in quam insulam se cōtulerat, cùm uates esset. Aiebant autem ijdem, huius sodalē fuisse Thaletem illum Milesium: Thaletis autem auditorem nominabant Lycurgum & Zaleucum, Zaleuci uerò Charondam. In extremo, refellens opinionem eorum noster, inquit, ipsos ea literis prodidisse, non spectato diligenter ordine temporum, sed inconsideratius, cùm repugnent illa inter se apertè. Quod ad Thaletem facit, Strabo quoque ualde laudat ingenium ipsius, affirmat que illum inuentorem fuisse pæanum, & aliorum cantuum choris accommodatorum: nec non scripsisse etiam leges multas.

Fuit autem & Philolaus.) Adiungit noster nunc, fuisse etiam Philolaum Corinthium scriptorem legum, qui tamen non suis ciuibus, sed Thebanis leges scripserit. Exponit autem, quam occasionem ille nactus sit mutandi sedes, &, relicta sua, clara in primis urbe, in alienam migrandi. Narrat igitur primùm ipsum domi suæ nobilem fuisse, cùm in gente Bacchiadū natus sit, quæ familia Corinthi regnauit: eundem q; amatorem extitisse Dioclis pueri indicat, qui fuit Olympionices, uicit q; certamē illud celeberrimum. Cùm autem Diocles patriā reliquisset propter odium, quo prosequebatur amorem matris suæ Halcyones (neque enim ferre poterat dedecus tantum suæ familiæ) Thebas q; profectus esset, secutus est eò Philolaus delicias suas, amboq; in ea urbe mortui sunt. Addit etiam, usque ad suam ætatem Thebanos, ut qui fauebant his amoribus, illustrare que ipsos omni ratione studebant, hospitibus solitos monstrare ipsorum busta, quæ ita extructa erant, ut se mutuo illa quasi aspicerent: cùm tamen ipsorum alterum, id est Philolai bustum aspiceretur à Corinthia tellure: alterum uerò ita collocatū foret, ut uisere ipsam non posset. Causam uerò huius totius rei Aristoteles accuratè commemorat, tanquam delectatus hac lepida fabella. quodammodo enim ipse quoque narrationem hanc fabellam uocat: similitudinem enim non paruam rei fictæ continet. Ἄποπος, quod auctor inquit, eodem uerbo usus est Sophocles in priore Oedipo: ubi commemorat Iocasta famulum illum, qui unus elapsus fuit è cæde Laij, cùm uidit Oedipum regnare Thebis, se rogasse, ut liceret ipsi in agro uiuere, atque illic pecus pascere, ut oculis aspicere urbem non posset. uerba poetæ sunt: ὡς πλεῖστον εἴη τῆδ' ἄποπτος ἀστέως.

Fabulantur enim ipsos.) Quia erat historia hæc uetus, & poterat oblectare, qui audirent, ideo de ipsa tanquam de fabella loquitur. inquit igitur, ipsos, Philolaum inquam & Dioclem, ita mādasse, & scripto etiā cauisse: Dioclem inquam, qui fuit ille, qui mortuus etiam aspectu patriæ aliquo modo doluisset, propter acerbitatem, qua affectum illum matris prosequebatur, uoluisse ne Corinthius ager spectari posset ab aggere, in quo situs esset: Philolaus autem, qui nihil in ea terra acceperat, unde meritò ipsi irasceretur, studuisse, ut ex eo loco aspiceretur. inquit autem, rediens eò, unde digressus erat: Hæc est causa, cur illi apud Thebanos & uixerunt, & fato functi sunt. In libris, quos uidi, & calamo scriptis, & formis excusis, sine ullo discrimine legitur τάξασθαι γραφῶ. non defuerunt tamen qui legendum putarunt πτῶ pro γραφῶ. quod arbitror accepisse illos è uetere tralatione, in qua est ordinasse sepulturam. non tamen puto non omnino certo argumento repudiandam communē lectionem: quin tamen illa sit planior, dubitandum non est.

Scripsit autem ipsis Philolaus.) Commemorat nunc, quid proprium peculiare que fuerit singulorum legum scriptorum, quorū suprà meminit. Incipit autē ab eo, de quo modò locutus est, Philolao Corinthio: illis q; ipsis Thebanis, apud quos uixit. Affirmat autem, leges scripsisse, & de nonnullis alijs, quæ reticet, & de liberis, lege parandis: quas leges adiungit Thebanos appellasse θετικὰς, id est de filijs adoptandis. Cùm enim uellet Philolaus patrimonium, sorte olim acceptum, custodiri in singulis familijs, atq; ita numerum ipsarum seruari: hoc remedium attulit illis, qui filios procreare non potuissent, ut scilicet alienos sibi adoptarent. Vt enim maneret numerus uetus familiarum, oportebat non solùm cauere, ne plures alerentur in familijs, quàm lex uetaret, uerum etiam ne aliqua ipsarum sine suo proprio que possessore restaret. Νόμοι θετικοὶ uocatæ fuerūt leges illæ ea de causa, quam significaui: θετοὶ enim appellati sunt liberi adoptati, quos etiam ποιητοὺς nominabāt. Hesychius hoc testatur, affirmans θετὸν uocatam esse filiam ποιητὸν: sed etiam Harpocration in Lexico de uocibus usurpatis ab Atticis oratoribus. Plutarchus præterea in Solone, de illo ipso loquens, quem narrat sororis filium sibi adoptasse, ita locutus est: ἀλλὰ καὶ παῖδα θετὸν ἔχει, ποιησάμενος αὐτὸς τὸν τῆς ἀδελφῆς. Quod exemplum declarat, etiam me rectè expressisse indicem earum legum: παιδοποιίαν q; hic minimè ualere procreationem, sed adoptionem liberorum. Peccauit igitur ualde, qui πεπτὰς pro θετὰς, cōiecturam secutus, emendandum putauit: ut illi quoque, qui seruata uetere certa que lectione, non ueram tamen notionem ipsius uiderunt, putaruntque falsò eas ita uocatas, quia erant fundamentum reipublicæ, siue quia ferri sanciri q; deberent.

Charondæ quidem proprium.) Charondæ Catanæi (cuius Cicero quoque meminit in libris de Legibus) & Plato in x. libro de Rep. tradens, eum Italiam & Siciliam legibus suis expoliisse, proprium nihil fuisse affirmat Aristoteles, & quod ab eo primum excogitatum sit, cùm alijs ante ipsum in mentē non uenisset, nisi iudicia de falsis testibus. Primùm enim ipsum tradit diligentem animaduersionem fecisse de hac re. Adiungit autem, eundem, cùm in legibus scribendis, singuli que culpis ponderandis fuerit diligens accuratus que: superasse elegantia suarum legum, non solùm sui temporis scriptores legum, uerum etiam inferioris, politioris & cultioris multò, ætatis. Non sine causa autem suspicaretur aliquis, auctorem hic Platonem uoluisse notare: sed tamen plures illis temporibus leges scripserant, & de rep. præceperant. Exposuit autem Demosthenes in oratione in Aphobum ψοὐδομωρογειῶν, quæ res impellant aliquos, ut in iudicijs falsum testentur. Siue enim, inquit, quæstum sectantur propter egestatem, siue seruiunt uoluntati sodalium suorum. Tertium esse narrat,

quod illos abducit à uero, inimicitiæ, quas gerant cum aduersarijs eorum, quorum causam cum scelere adiuuant. Ἰδιον, quod auctor hic iterum usurpauit, Plutarchus quoque in Solone usus est hoc nomine, cùm legem ipsius nulli alij probatam significaret, sed repugnantem sententiæ iudicioq; cæterorum omnium, qui leges scripserant. Intelligo autem, qua uoluerat, ut exorta seditione in ciuitate unusquisque ciuis se ad alterutram partē applicaret, nec licere ullo pacto ipsi experti esse publici huius magni mali.

Philolai autem proprium.) Aperit magis, quod iam indicarat, reditq; ad Philolaum, cuius legum proprium fuisse affirmat adæquationem fortunarum, id est studium, quod posuit, operamq; in illis adæquandis. Non ualet autē ullo pacto hic ἀνομάλωσις, quod falso interpretes putarunt: quorum quidam reddidit Irregularitas, alij uerò Inæqualitas: significat enim planè contrarium, id est æqualitas. Cepit etiam Aristoteles uerbum, quod hinc conformatum est, eodem pacto in 3. de Arte dicendi: quo loco differit de translationibus illis elegantioribus, quæ proportione constant: in alijsque exemplo unius utitur, cuius similitudinem acutè uiderat Isocrates, ipsamq; rebus, de quibus tunc agebat, accommodauit. Verba nostri doctoris sunt, ᾗ τὸ ἀνωμαλεῖσθαι τὰς πόλεις, ὧν πολὺ διέχουσι, ταυτόν. Quis enim dubitat, quin hic ἀνωμαλεῖσθαι ualeat adæquatas esse, & ut uulgò loquimur, ad planum redactas? Exhibuit uerò mihi quoque olim in declaratione eorum librorum locus hic nonnihil negotij, quod tamen manfit in notione uerbi, non in sententia, ullam in partē, cuius semper ueritatem perspexi. Sed tamen nō multo pòst scrupulus ille mihi euulsus fuit, auxilio maximè loci, quē nunc in manibus habemus: collati enim inter se, caliginem omnem hinc depulerunt. Absurdum namque prorsus foret, existimare ἀνομάλωσιν hic significare inæqualitatē, cùm apertè repugnet ei, quod suprà de consilio & studio Philolai Aristoteles locutus est: præter quàm quòd nihil tam alienum est ab officio eius, qui utilibus legibus ornet ciuitatem, quàm inducere eò inæqualitatem fortunarum. Nomen autem hoc iunctum ἀνομαλωσις, ut fontem aperiam huius erroris, non est compositum è particula α, quæ priuat uocem, cum qua adnexa est, sua notione: sed ex ἀνὰ, quæ minimè hoc præstat.

Platonis autem uxorum.) Quæ Platonis in Legibus, quas scripsit, noua fuerint, & ab eo primùm inuēta, enumerat. Quatuor autem illa sunt: quorum primum est uxorum, & liberorum, & bonorum communio: neque enim ciues eius reip. quicquam horum suum propriumq; habebant. Secundum est institutum ipsius, ut non solùm mares, ut Lacedæmone, uerum etiam feminæ simul cibum caperent. Tertium lex de ebrietate, ut sobrij præfecti conuiuiorum essent. Vltimū est, exercitatio in rebus bellicis, ut meditatione assiduoque studio utantur firmiter ambabus manibus in hoste feriēdo. Quod quasi interpretans Aristoteles (uno enim uerbo iuncto ipsos significarat) inquit: Ne contingat, quod nunc fit, ut una manuum uti possint, altera uerò minimè. In extremo hoc exponendo fuit auctor, quod ad structuram uerborum facit, durior: uidebatur enim uel eodem casu, quo prima duo protulit, dicere debuisse, ᾗ ἢ ἐν τοῖς πολεμικοῖς ἄσκησις: uel, ut tertium cōmemorarat, appellans legem, quæ id uidebat plenè loqui, hoc pacto, ᾗ ἀεὶ τὴν μέθην νομοθ. nunc autem, si inde accusandi hic casus aptus est, nimis concisus fuit.

Draconis quidem sunt leges.) Draconem Athenienſem scripsisse leges tradit, qui tamen remp. non constituit: sed illam ipsam, quæ tunc erat, studio suo ornauit: cuius in legibus nihil proprium hominis, ab ipsoq; relictum à cæteris, excogitatum fuisse affirmat, præter asperitatem illarum, propter magnitudinem pœnæ, qua non magna etiam delicta grauiter puniebat. Vnde non defuerunt, qui cōuenire nomen id ipsi dixerint, cùm referta uiro scripta ipsius forent. Sed alij etiam alijs acutis uocibus tantam acerbitatem legum notarunt. Meminit Draconis Demosthenes & aduersus Leptinem & contra Aristogitonem. Plutarchus autem affirmat, Solonem, cùm incubuit in eam curam, primùm leges huius omnes sustulisse, præter illas, quæ de nece allata cuiquam scriptæ forent: atque id eadem de causa, propter quam hic quoque ipsæ notatæ sunt.

Fuit autem & Pittacus.) Pittacum etiam Mitylenæum eodem pacto leges scripsisse, non remp. fabricasse narrat: cuius propriam quandam legem celebrat, & tota uia dissentientem illam fuisse ostendit à iudicijs de culpa eadem reliquorum legum scriptorum. Erat autem illa, ut temulēti, si quempiam pulsassent, maiore pœna afficerentur, quàm si idem sobrij commisissent. Consilium antem ipsius aperit, & quid maximè mouerit eum, ut aliter quàm cæteri omnes de illa re sentiret, docet. Inquit igitur, Pittacum, cùm uideret multo plures contumelia uexare aliquos ebrios quàm sobrios, non respexisse ad hoc, quòd uidetur ignosci magis debere illis, qui peccant ebrij, quia non sunt suæ potestatis: sed ad communem utilitatem, quæ requirit ut nihil tale committatur, nec dignitas alicuius uioletur. procul igitur uiam obstruere uoluit illis iniurijs. Si namque cœperint homines metu pœnarum illarum uitare ebrietatem, nihil huiuscemodi admittent: causa enim ipsi sibimetipsis sunt, ut peccent propter imprudentiam. Huius legis Pittaci meminit etiam in 2. libro de Arte dicendi, & in 3. de Moribus ad Nicomachum: quamuis in posteriore hoc Pittaci nomen nō posuerit.

Scripsit autem & Androdamas.) Addit in extremo, extitisse etiam Androdamantem quēdam Rheginum, qui leges scripserit: cuius tamen legum peculiare quicquam inauditumque prius fuisse negat. Ipsum uerò leges illas suas scripsisse commemorat Chalcidensibus, qui in Thracia urbem condidissent. Ostendit autem, eum de cæde facta uulneribusque impositis multa scripsisse, & de uirginibus etiam: quæ, cùm unicæ forent, paternorum bonorū hæredes essent: in quibus tamen nihil reperiebatur magnopere discrepans à decretis reliquorum.

Quæ igitur faciunt.) Breui admodum exponit, quæ adhuc fecerit. Commemorat igitur, se putasse hæc sibi dicenda de rebus publicis ratis, id est quæ receptæ sunt à populis aliquibus, & non literis tantùm proditę (cuiusmodi fuerūt Lacedæmoniorum, Cretensium, Pœnorum respublicæ. uocat autem has hac de causa κυρίας: finem enim suum adeptæ, & non quasi irritæ fuerunt) & de his etiam, quæ à doctis siue ingeniosis uiris excogitatæ, & monimentis mandatæ sunt.

Σόλωνα.) Athenienſis Reip. prima administratio sub Regib. fuit, iā inde à Cecrope hereditario iure, per an. 866. quorum quidem XVII. Regum nomen tulerunt, & inter eos ultimus Codrus: XX. uerò, Regis nomine abolito, Archontū perpetuorum, inter quos primus fuit Medon Codri F. ultimus Alcmæon, per an. 586. Subinde magis adhuc imminuta potestas principum, ut non perpetui amplius, sed decennales tantùm crearentur Archontes, per an. LXX. quorū primus Charops, ultimus fuit Eryx. Democratiæ deinceps fundamenta iacta, & nouem Archōtibus annuis à populo delectis Reip. summa commissa, anno tertio Olymp. 24. inter quos erat Rex, Archon (à quo anni nominabantur, unde Eponymi nomen accepit) Polemarchus, & Thesmothetæ sex. Legislator primus Draco, Olymp. 39. Secundus Solon Olymp. 46. anno tertio archon annuus constitutus, ciuitatem, seditione Diacriorum, Pediæorum & Paraliorum grauiter afflictam (cùm illi quidem Democratiam pauperum, Pediæi Oligarchiam diuitum, Paralij mediam Reip. formam sequerentur) lege σεισαχθείας, de ære alieno omni debitoribus remittendo, promulgata pacauit: subinde legib. saluberrimis instruxit, annis fere 27. post Lycurgum, triginta post Draconem. Sigonius.

ἐκεῖνα μὲν ὑπάρχοντα.) Areopagitarum confessus Solone multo antequior, neq; ab eo primùm introductus: ita quoque senatus quadringentorum: quibus ueluti duabus anchoris popularis concio (cui consilia de utilibus, & iudicia de iustis exercenda commiserat) fluctuans alioqui niteretur & consisteret. Pulsis per Clisthenem Pisistratidis ut tribuum auctus fuit numerus, ita quoq; senatus, scilicet ut porrò D. essent senatores, ex singulis tribubus quinquaginta. Nemo inter Areopagitas legebatur, qui nō Archon annuus fuisset. Eapropter Pericles cùm nunquam illi contigisset uel Regem, uel Archontem, uel Thesmothetam, uel Polemarchum esse, ei ordini infestior fuit.

ὥσπερ τῷ τυράννῳ.) Demagogi populo tanquam tyranno adulantur. Ita quoq; suprà cap. 9. Reges Spartanos Ephoris ueluti tyrannis more Demagogorum adulatos dixit.

μισθοφόρα.) Theoricis & iudicialibus pecunijs corruptum à Pericle populum Plut. affirmat, cū cuilibet ciui pauperi certa pecuniola è fisco daretur, qua locum in theatro redimeret. Cleonē primùm tres obolos præmij loco ijs qui cōcioni interessent decreuisse aiunt. Vide Sigonium in Rep. Athenienſi.

ἐν τοῖς μηδικοῖς.) Victa ad Artemisium promontorium Xerxis classe numerosissima, Themistoclis Athenienſis consilio, qui populo auctor fuerat relicta urbe naues conscendendi, imbellem uerò turbam in Salaminem insulam transferendi, uictoria elatus populus, Themistoclis itidem suasu, ad rei maritimæ studium sese totum cōtulit, & præfecturam nauium (quam ναυαρχίαν

χίαν dicunt) ſuſcepit, ut non ſuas tantùm, ſed & ſociorum triremes in bello ducerent, quã hoc loco ναυαρχίαν appellat Ariſt. Proinde Piræo portu urbi iuncto, & nautica turba admiſſa, ut potentiſsimus ſic inſolẽtiſsimus factus eſt rhetorum & demagogorum blandimentis & adulationibus, id unum ſtudentium, ut ad concionem populi totius Reip. gubernacula tranſferrent, Areopago & Senatui quingentorum erepta.

αὐτιπολιτδυομένων τῶν ἐπιεικῶν.) Qualis Cimon fuit, teſte Plut. qui partes ſenatus contra plebis inſolentiam tuebatur.

τὰς δ' ἀρχάς.) Solon ciues ſecundùm patrimonia diuiſit in quatuor claſſes. Prima erat eorum, qui cenſum haberent quingentorum medimnorum, teſte Plut. Secunda Equitum, qui trecentorum. Tertia Zeugitarum, qui ducentorum (quam tamen hîc Ariſt. ſecundo loco cõnumerat) Quarta & extrema erat Opificum & Mercenariorum, quos illi Thetas uocabant (Latini Proletarios & Capite cenſos) qui concionis tantùm ius habebant, ad nullos interim magiſtratus admittebantur.

Ζάλευκος.) De Zaleuco & Charonda Diod. lib. 12. Zaleucus patria Thurius (Thuriorum autem urbs in magna Græcia ex ruinis urbis Sybaritarum à Græcis colonis extructa fuit) Pythagoreus philoſophus, ex Spartanorum & Areopagitarum legib. pleraq; uidetur mutuatus. Charondas uerò, Catanæus patria, Thuriorum fuit legiſlator, Olymp. 84.

Λοκροῖς.) Locri terni connumerantur. Ozoli, Aetolis proximi: Epicnemidij, Leleges olim dicti, per quos Cephiſus amnis defertur: & Epizephyrij, ad Zephyrium extremæ Italiæ promontorium habitantes, teſte Plinio.

Ονομακρίτου.) Huius tanquam uatis ſæpe meminit Pauſanias.

ἀσκεπτότερον τῷ χρόνῳ.) Diuerſis nimirum tẽporibus uixêre. Lycurgus quidem XC. annis ante Olympiadum initium: Thales Mileſius Olymp. XXXV. natus eſt: Charondas Olymp. 84. cuius auditor fuit Zaleucus.

βακχιάδων.) Bacchis Prumnidis F. poſt Aleten per quinq; ætates Corinthi imperauit. Mutata inde Reip. forma, & loco Regum Prytanes ex gente regia Bacchidarum præfecti, quos Cypſelus Eetionis F. oppreſsit, & tyrannidẽ Periandro F. reliquit.

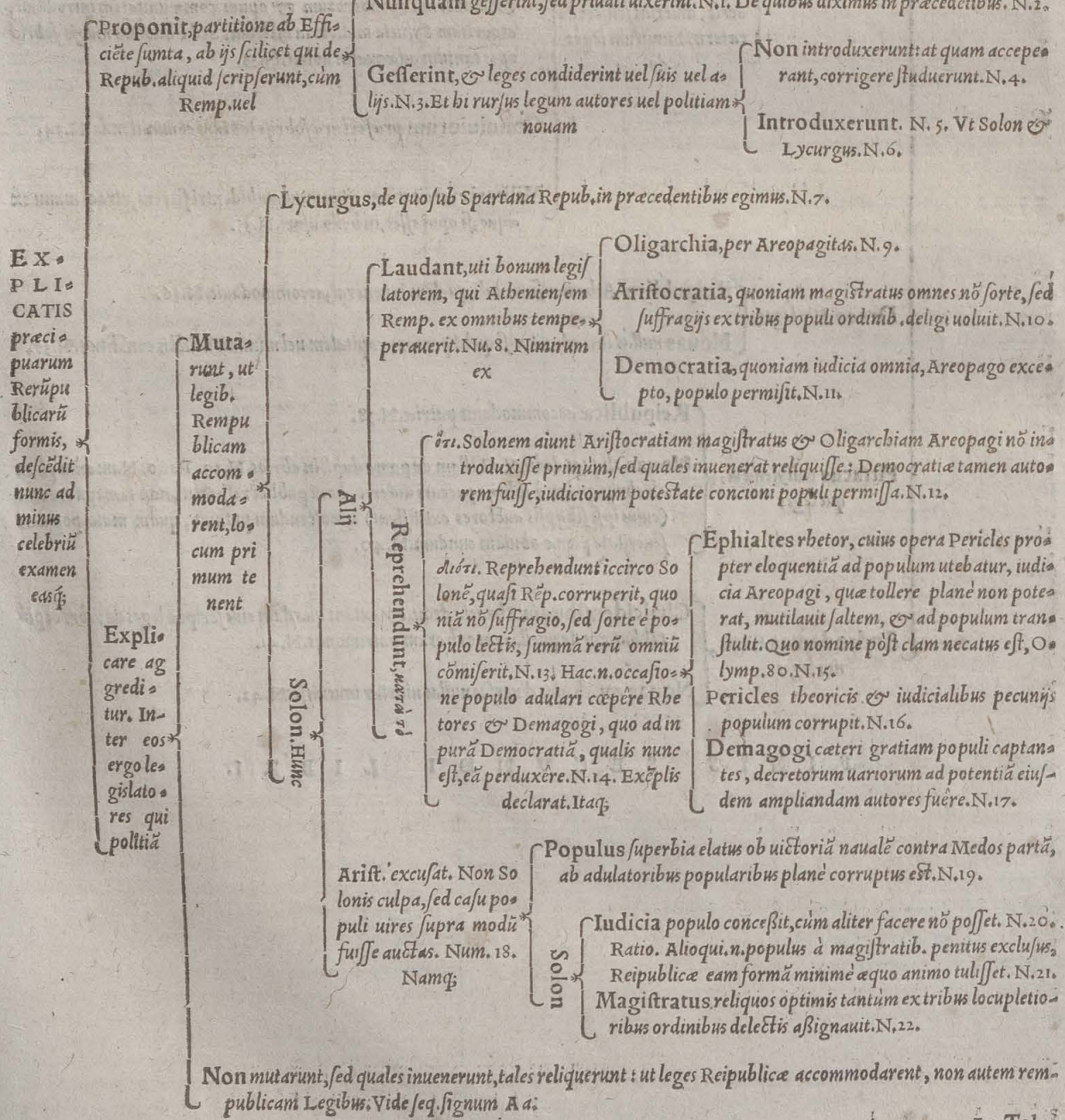
ἰεπικὸς.) hoc eſt, ὡσὲ παιδοποιίας, quoniam ἔσθεσις παῖδος ſignificat adſciſcere ſibi alienum filium, & in familiam ſuam adoptare. Victorius lib. 28. Variarum c. 11.

Πλάτωνος.) Platonis hîc denuò meminit, non per ſe, ſed ut Philolai tantùm adæquatio bonorum Platonis comparatione illuſtretur.

Δράκοντος.) Dracon Olymp. 39. anno quarto archon fuit Athenis, & legiſlator, ſeueritate tanta, ut uel minima delicta capitaliter punienda cenſeret. Cauſam rogatus, Quoniam pœnam maiorem maiorib. delictis debitã nullam haberet. Idcirco Demades leges eius non atramento, ſed ſanguine ſcriptas aiebat. Aeginæ in theatro coniectis in illum à populo honoris ergò ueſtibus ſuffocatum narrant.

Πιττακὸς.) Mitylenæus, unus è ſeptem, Phrynonem ducem Athenienſium reti inuolutum ſingulari certamine occidit. Tyrannidem à ciuibus ſponte delatam, legibus ſanctiſsimis exornauit, eãdemq; decennio pòſt ultrò depoſuit, ὡς χαλεπὸν ἐσθλὸν ἐμμεῖναι, dicens. Obijt ſeptuagenarius Olymp. 52. Laertius.

τὸ τὸς μεθύοντας.) Meminit legis huius etiam lib. 3. Ethicorum cap. 7. etſi cauſam illic paulo diuerſam affert.

A a.

- Tales *ergo fuêre legislatores*
  - Zaleucus Locrensium Epizephyriorum. N.23.
  - Charõdas *Catanæus Siculus. De hoc enarrat*
    - Quibus, *Cataneis suis, & reliquis Chalcidicis, è Chalcide Eubœæ oriundis colonis, per Italiam & Siciliam leges scripsit.* N.24.
    - Quales. *Quo ad legum*
      - Materiam, *nihil peculiare habet, & à reliquis diuersum, præterquàm quòd falsi testimonij iudicium primus instituit.* Num.30.
      - Formam, *accuratius quàm ulli alij leges scripsit, ita ut cum ijs etiam qui hoc tẽpore scripsêre (an Platonem intelligit?) elegantia certare queat.* N.31.
  - Onomacritus, *Locrensium, Locrus & ipse genere, imitatione Cretensiũ, æqualis Thaletis, Lycurgi & Zaleuci secundùm quosdam.* N.25. *Etsi chronologia falsam horum opinionem esse conuincit.* N.26.
  - Philolaus *Corinthius Thebanorum. De hoc*
    - Quis & *qualis fuerit.* N.27.
    - Quales *leges condiderit, diuersas scilicet à cæteris. Nimirum leges de*
      - Procreatione *liberorum, quas διτινὰς appellarunt.* Nu. 28. Ratio. *Nam ne patrimonia decrescerent, & familiæ ad egestatem redigerentur, putauit nõ quot quis uellet, sed quot commodè alere posset, liberos tollendos.* N.29.
      - Bonorum *adæquatione.* N.32. *Platonis collatione, explicat. Plato & mulierum & liberorum & opum communitatem introduxit, atq; etiam Syssitia muliebria instituit. Sed Philolaus magis sobriè opes tantùm adæquatas uoluit.* N.33.
      - Conuiuiorum *præfectura sobrijs tantùm committenda.* N.34.
      - Militari *exercitatione ciuium, ut ambidextri fierent, utraq; manu ex æquo, si opus esset, in bello usuri.* N.35.
  - Draco. *Hic leges*
    - Reipublicæ *Athenienſium tali, qualem inuenerat, accommodauit.* N.36.
    - Nouas *nullas introduxit, nisi quòd pœnam capitalem uel minimis delictis constituit.* N.37.
  - Pittacus *Mitylenæus, qui leges*
    - Reipublicæ *accommodauit patriæ.* N.38.
    - Nouas *aliquas dedit. V. G. illam de pœna dupli in ebrios.* N.39. Ratio. *Nam cùm plura ab ebrijs quàm à sobrijs peccari uideret, boni publici respectu, non tam ignorantiæ (cuius ipsi sibijpsis auctores extitissent) ignoscendum putauit, quàm malo populari seueritate pœnæ obuiam eundum.* N.40.
  - Androdamas *Regius leges*
    - Chalcidenſibus *in Thracia dedit, & extant quædam eius scriptæ leges de rebus capitalibus, & de puellarum orbarum patrimonijs.* N.41.
    - Nouas & *ab alijs diuersas nullas uidetur inuenisse.* N.42.

FINIS SECVNDI LIBRI.

ARISTOTELIS
DE REPVBLICA
LIBER III.

Dispositio Libri Tertij.

ENARRATA *libro primo Materia Politicæ societatis, Societate scilicet Oeconomica: subinde de Formæ cõsiderationẽ aggressus est. Et quidem Formas ab alijs propositas lib. secundo enarrauit: nunc uerò ex sua sententia, cõsiderationẽ Formæ Ciuitatis*

- Proponit. *Politia Ciuitatis forma est, subiectum certum habens.* CAP. I.
- Enarrat: *etsi turbato, ut uidetur, ordine. Nã cap. 13. uidetur statim subsequi debere cap. 18. & in eo capite 18. finis libri imponi, & quarti libri caput 1. poni, mox quatuor capita 14. 15. 16. 17. subnecti: postea caput quod nunc secũdum est in quarto libro. Sed nos eo, quẽ nunc contextus habet, seruato ordine, Arist. agere dicimus de Politiæ*
  - Materia proxima *Formæ, tum*
    - Genere: *nẽpe de*
      - Ciuibus. CAP. II.
      - Ciuitate, *hoc est, ex ciuibus constituta multitudine.* CAPITE III.
    - Specie, *de Speciebus*
      - Ciuiũ. *Cùm Ciues alij sint*
        - Perfecti, *secundùm Habitum uirtutis politicæ.* CAP. IV.
        - Imperfecti, *secundùm quamuis aliam conditionem externam.* CAP. V.
      - Ciuitatis, *quæ à formalibus differentijs, quas cap. 6. aggreditur, sunt desumendæ.*
  - Forma, *tum*
    - Vniuersim. *Quæritur an Forma sit*
      - Vna *& simplex.* CAP. VI.
      - Nõ una, *sed plures & multiplex. Eas igitur plures esse*
        - Explicat. CAP. VII.
        - Confirmat, *et secundùm illarũ*
          - Materiam *subiectam, ipsos scilicet ciues, à quibus nomen accepit Politia.* CAP. IIX.
          - Formam. *Agit ergo de uarietate*
            - Iuris, *ceu formæ Imperij.* CAP. IX.
            - Imperij, *ceu formæ Reipub. qui nam sint qui imperare debeant, in*
              - Genere. CAP. X.
              - Specie, *Homines an Leges.* CAP. XI.
          - Finem, *de Bono. s. publico, quod in Iure imperij positum existimant omnes, ut illo præditus, dignus sit imperio. Id*
            - Inuestigat. CAP. XII.
            - Confirmat. CAP. XIII.
          - Efficientem. CAP. XIIX.
    - Singillatim. *Videlicet de*
      - Regno. *Eius enarrat*
        - Species. CAP. XIV.
        - Accidentia, *an inter bonas Respub. numerari debeat nécne. Dubitatio*
          - Generalis, *de quolibet Regno.* CAP. XV.
          - Specialis, *de Regno pleno dicto. Ex sententia*
            - Aliorũ. CAP. XVI.
            - Sua. CAPITE XVII.
      - Reliquis *Rerumpublicarum tum bonarum tum malarum formis.* LIB. IV. *& seq.*

CAPVT I.

De Forma Ciuitatis, de Politia scilicet, certum subiectum habente, agere instituit.

ILlius,[1] qui de rep. quęrere sibi proposuit, & quæ & qualis unaquæq; ipsarum sit, fermè prima consideratio est, uidere, quid nã est ciuitas. Nunc[2] enim controuersantur, hi quidẽ affirmantes, ciuitatẽ aliquid fecisse: hi[3] uerò nõ ciuitatẽ, sed paucos, qui dominãtur illic, aut tyrannum. Eius[4] autem, qui deditus est reip. & scriptoris legũ, uidemus omnẽ curã operamq; poni in republica. Resp.[5] aũt est ordo quidã urbem habitantiũ. Quia[6] autem ciuitas unum est eorum, quæ iuncta sunt, quemadmodum[7] aliud quippiam totorum quidem, compositorum autẽ è multis partibus: perspicuum[8] est, prius oportere quærere, qui nã sit ciuis. ciuitas[9] enim est multitudo quędã ciuiũ. Quapropter,[10] quẽ oportet appellare ciuẽ, & quis ciuis est, cõsiderandũ est. Sępe[11] enim ciuis in cõtrouersiã uenit: non enim eundẽ fatentur ciuẽ esse. Est[12] enim quidã, qui cũ in statu multitudinis ciuis sit, in dominatu paucorũ sæpe nõ est ciuis. Qui[13] igitur alio quopiã pacto nacti sunt hanc appellationem, cuiusmodi sunt ciuitate donati, dimittendi sunt. Ciuis[14] autẽ, non quia alicubi habitat, ciuis est. Inquilini[15] enim & serui cõmunicant sedibus. Neq;[16] qui participes sunt iuris sic, ut possint & in forum uocari & litigare. Hoc[17] enim licet etiã ijs, qui communicãt ui tesserarum: etenim hæc his quoque concessa sunt. Multis[18] igitur locis neque horum perfectè inquilini participes sunt, sed necesse ipsis est auctorem tribuere. Quare[19] imperfectè aliquo modo participes sunt huiusce modi communionis. Sed[20] sicuti & pueros, qui nondum per ætatem notati sunt, & senes, qui soluti sunt, dicere opus est aliquo modo ciues: non ualde tamen simpliciter, sed cum appendice: hos quidem imperfectos, hos uerò effœtos, aut huiusce modi aliquo addito (nihil enim interest: apertum enim est, quod dicitur. quærimus[21] enim simpliciter ciuem, & nullum huiusce modi mendum continentem, quod

ἸΩ[1] περὶ πολιτείας ἐπισκοπῶντι, καὶ τὶς ἑκάστη, καὶ ποία τις, ὀχεδὸν πρώτη σκέψις περὶ πόλεως, ἰδεῖν τί ποτέ ἐστιν ἡ πόλις. νυῦ[2] γὰρ ἀμφισβητοῦσιν· οἱ μὲν φάσκοντες τὴν πόλιν πεπραχέναι τὴν πρᾶξιν, οἱδ'[3] ἢ τὴν πόλιν, ἀλλὰ τὴν ὀλιγαρχίαν, ἢ τὸν τύραννον. ἔστι[4] δὴ πολιτικὴ, ἡ νομοθετικὴ, πᾶσαν ὁρῶμεν τὴν πραγματείαν ἔσαν περὶ πόλιν. ἡ δὲ[5] πολιτεία τῶν τὴν πόλιν οἰκούντων ἐστὶ τάξις τις. ἐπεὶ[6] δ' ἡ πόλις τῶν συγκειμένων, καθάπερ[7] ἄλλό τι τῶν ὅλων μὲν, συνεστώτων δ' ἐκ πολλῶν μορίων, δῆλον[8] ὅτι πρότερον ὁ πολίτης ζητητέον. ἡ γὰρ[9] πόλις πολιτῶν πλῆθός ἐστιν· ὥστε[10] τίνα χρὴ καλεῖν πολίτην, καὶ τὶς ὁ πολίτης ἐστὶ, σκεπτέον. καὶ[11] γὰρ ὁ πολίτης ἀμφισβητεῖται πολλάκις. οὐ γὰρ τὸν αὐτὸν ὁμολογοῦσι πάντες εἶναι πολίτην. ἔστι[12] γάρ τις ὃς ἐν δημοκρατίᾳ πολίτης ὤν, ἐν ὀλιγαρχίᾳ πολλάκις οὐκ ἔστι πολίτης. τοὺς[13] μὲν οὖν ἄλλως πως τυγχάνοντας τῶν τῆς πολιτείας, οἷον τοὺς ποιητοὺς πολίτας, ἀφετέον. ὁ δὲ[14] πολίτης, οὐ τῷ οἰκεῖν που πολίτης ἐστί· ἔστι[15] γὰρ μέτοικοι καὶ δοῦλοι κοινωνοῦσι τῆς οἰκήσεως. οὐδ'[16] οἱ τῶν δικαίων μετέχοντες οὕτως, ὥστε καὶ δίκην ὑπέχειν, καὶ δικάζεσθαι. τοῦτο[17] γὰρ ὑπάρχει καὶ τοῖς ἀπὸ συμβόλων κοινωνοῦσι· καὶ γὰρ τούτοις ὑπάρχει. πολλαχοῦ[18] μὲν οὖν οὐδὲ τούτων τελέως οἱ μέτοικοι μετέχουσιν, ἀλλ' ἀνάγκη νέμειν προστάτην. διὸ[19] ἀτελῶς πως μετέχουσι τῆς τοιαύτης κοινωνίας. ἀλλὰ[20] καθάπερ καὶ παῖδας τοὺς μήπω δι' ἡλικίαν ἐγγεγραμμένους, καὶ τοὺς γέροντας τοὺς ἀφειμένους, φατέον εἶναι μέν πως πολίτας· οὐχ ἁπλῶς δὲ λίαν, ἀλλὰ προστιθέντας τοὺς μὲν ἀτελεῖς, τοὺς δὲ παρηκμακότας, ἤ τι τοιοῦτον ἕτερον (οὐδὲν γὰρ διαφέρει· δῆλον γὰρ τὸ λεγόμενον· ζητοῦμεν[21] γὰρ τὸν ἁπλῶς πολίτην, καὶ μηδὲν ἔχοντα τοιοῦτον

*EI,[1] qui de reip. administrãdæ ratione, quæ & qualis sit, considerat: primo ferè loco quid nã sit ciuitas, uidendum. Nunc[2] enim ambigunt & in controuersiam uocant, dum alij rem à ciuitate actam ac transactam esse dicunt: alij[3] non à ciuitate, sed à paucis potentibus aut tyranno. Hominis[4] autem regendæ ciuitatis periti (quem politicum Græci nominant) & legũ scriptoris curam atq; operam omnem uidemus in ciuitate cõsumi. Iam uerò[5] reip. seu ciuitatis administrandæ ratio, quã politiã Græci appellant, eorum, qui urbẽ colunt, descriptio atq; ordinatio est. Quoniam[6] autem ciuitas compositum & concretum quiddam est, quemadmodum[7] & aliquod aliud totũ ex multis partibus cõflatum: nimirum[8] quærendum ante de ciue est. ciuitas[9] enim ciuium multitudo quædam est. Quare[10] quis ciuis appellari debeat, & quis sit ciuis, uidendum. Etenim[11] de ciue sæpenumero ambigitur. Non enim conuenit inter omneis, eundem esse ciuem. Est[12] enim aliquis, qui cùm in ciuitate libera, seu reip. administrandæ forma populari, quã democratiã appellant Græci, ciuis sit, in paucorũ principatu, quæ oligarchia ab illis dicitur, sæpenumero non est ciuis. Atq;[13] y quidem, qui aliquo alio modo hãc appellationẽ cõsecuti sunt, ut ciues insituty, aut (ut ita dicã) factity, missi faciendi sunt. Ciuis[14] autem non eo, quòd urbem aliquam incolat, ciuis est. etenim[15] inquilini & serui, habitationis sunt participes. Neq;[16] y, quibuscum iura ita cõmunicata sunt, ut & iudicium accipere necesse habeant, & litem intendere atq; in ius uocare possint, ciues sunt. hoc[17] enim tribuitur etiam ijs, qui tesseris publicè acceptis, & ex publica conuentione inter se iura habent communia, & res contrahunt. His enim hæc quoq; suppetunt. Quin[18] sæpenumero neque inquilini horum omni ex parte sunt participes: sed necesse est eis patronum aliquem dare. Quamobrem[19] imperfectè & quodam modo talis communitatis sunt participes. Verùm[20] quemadmodum pueri, qui nõdum per ætatem in numerum ciuium adscripti sunt, & senes, qui dimissi & absoluti sunt muneribus ciuilibus, dicendi quidem sunt aliquo modo ciues: non admodum tamen simpliciter, & absolutè, sed cũ adiectione, illi quidem imperfecti, hi autẽ effœti et uieti, aut aliquid aliud simile (nihil n. refert, quãdo planũ et apertũ est quod dicim9: quærimus[21] enim eũ, qui sit ciuis simpliciter, et in quẽ nulla

talis

quod correctione egeat) Quia [22] & de notatis ignominia, & [23] de exulibus huiuſcemodi in quæſtionem uenire & diſſolui poſſunt. Ciuis [24] autem ſimpliciter nulla alia re definitur magis, quàm participatione exiſtimationis & magiſtratus. Magiſtratuũ [25] autem hi quidẽ ſunt diſtincti tempore (ita [26] ut nonnullos omnino iterũ non liceat gerere, uel [27] poſt aliqua definita tempora) hic [28] aũt indefinitus eſt, ceu [29] iudex, & q deliberat. Fortaſſe [30] igitur diceret aliquis, ne magiſtratus quidẽ huiuſcemodi eſſe: neq; participes propter hæc eſſe imperij. Atqui [31] ridiculũ eſt eos, qui tãtam uim poteſtatẽq; habent in rep. priuare imperio. Sed [32] interſit nihil: de nomine nãq; eſt cõtrouerſia. Caret [33] enim nomine, quod cõmune eſt iudici, & illi, qui ad deliberationes adhibetur, quo decet utrũq; appellare. Sit igitur diſtinctionis cauſa, indefinitus magiſtratus. Statuimus [34] aũt eſſe ciues ita participãtes. Qui [35] igitur maximè congruit ciuis ad omnes uocatos ciues, fermè huiuſcemodi eſt. Nõ [36] opus eſt autem nobis clam eſſe, rerum, in quibus ſubiecta differunt ſpeciẽ, & ipſorũ hoc quidem primũ eſt, hoc autem ſecundum: hoc uerò, quod ſequitur, uel penitus nihil eſt, quâ talia ſunt, cõmune, uel exiliter. Reſp. [37] aũt uidemus differentes ſpecie inter ſe: & [38] has quidẽ poſteriores, has uerò priores eſſe. In quibus enim errati multũ eſt, & quę recta uia exiẽre, neceſſe eſt poſteriores eſſe uacuis ab erratis. Recta [39] autẽ uia migraſſe quomodo dicim⁹, poſtea perſpicuũ erit. Quapropter [40] & ciuem diuerſum eſſe neceſſe eſt, qui in ſingulis rebuſ pub. exiſtit. Qua [41] de cauſa, qui dictus eſt, in ſtatu multitudinis maximè eſt ciuis: in [42] alijs uerò uſu uenire poteſt, non tamẽ neceſſe eſt. In [43] quibuſdã enim non eſt populus, neq; concionem recipiunt, ſed paucos ad deliberãdũ uocatos & lites iudicant particulatim: ceu [44] Lacedæmone cauſas cõtractuum iudicat è numero ephororũ alius alias: ſenatores aũt de cędefacta: alius fortaſſe magiſtratus alias. Eodem [45] aũt pacto & Carthagine: quidã enim magiſtratus oẽs cauſas exiſtimant. Verun-

τον ἔγκλημα, διορθώσεως δεόμενον. ἐπεὶ [22] καὶ περὶ τῶν ἀτίμων, καὶ [23] φυγάδων, ἐστὶ τὰ τοιαῦτα καὶ ἀπορεῖν καὶ λύειν. πολίτης [24] δ' ἁπλῶς οὐδενὶ τῶν ἄλλων ὁρίζεται μᾶλλον, ἢ τῷ μετέχειν κρίσεως καὶ ἀρχῆς. τῶν [25] δ' ἀρχῶν, αἱ μέν εἰσι διῃρημέναι κατὰ χρόνον (ὡς [26] ἐνίας μὲν ὅλως δὶς τὸν αὐτὸν οὐκ ἔξεστιν ἄρχειν, ἢ [27] ἀπό τινων ὡρισμένων χρόνων) ὁ δ' [28] ἀόριστος, οἷον [29] ὁ δικαστὴς καὶ ἐκκλησιαστής. τάχα [30] μὲν ἂν οὖν φάίη τις, οὐδ' ἄρχοντας εἶναι τὰς τοιούτους· ἀδὲ μετέχειν ἀπὸ τῶτ' ἀρχῆς. καί τοι [31] γελοῖον τὰς κυριωτάτας ἀποστερεῖν ἀρχῆς. ἀλλὰ [32] διαφερέτω μηδέν· ἀλλ' ὀνόματος γὰρ ὁ λόγος. ἀνώνυμον [33] γὰρ τὸ κοινὸν ἅπτι δικαστῇ καὶ ἐκκλησιαστῇ, τί δεῖ τῶτ' ἄμφω καλεῖν. ἔστω δὴ διορισμὸς χάριν, ἀόριστος ἀρχή. τίθεμεν [34] δὴ πολίτας τὰς οὕτω μετέχοντας. ὁ [35] μὲν οὖν μάλιστ' ἂν ἐφαρμόσας πολίτης ἅπτι πάντας τὰς λεγομένους πολίτας, σχεδόν τοιοῦτός ἐστι. δεῖ [36] δὲ μὴ λανθάνειν, ὅτι τῶν πραγμάτων, ἐν οἷς τὰ ὑποκείμενα διαφέρει τῷ εἴδει, καὶ τὸ μὲν αὐτῶν ἐστι πρῶτον, τὸ δὲ δεύτερον· τὸ δ' ἐχόμενον· ἢ τὸ παράπαν. ἀδιάφορον ἔστι, ἢ τοιαῦτα, τὸ κοινόν, ἢ γλίσχρως. τὰς [37] δὲ πολιτείας ὁρῶμεν εἴδη διαφερούσας ἀλλήλων· καὶ [38] τὰς μὲν ὑστέρας, τὰς δὲ πρώτερας οὔσας. τὰς γὰρ ἡμαρτημένας ἢ παρεκβεβηκυίας ἀναγκαῖον ὑστέρας εἶναι τῶν ἀναμαρτήτων. τὰς [39] δὲ παρεκβεβηκυίας πῶς λέγομεν, ὕστερον ἔσται φανερόν. ὥστε [40] καὶ τὸν πολίτην ἕτερον ἀναγκαῖον εἶναι, τὸν καθ' ἑκάστην πολιτείαν. διόπερ [41] ὁ λεχθεὶς, ἐν μὲν δημοκρατίᾳ μάλιστ' ἐστὶ πολίτης. ἐν [42] δὲ ταῖς ἄλλαις, ἐνδέχεται μέν, ἀλλ' οὐκ ἀναγκαῖον. ἐνίαις [43] γὰρ οὐκ ἔστι δῆμος· οὐδ' ἐκκλησίαν νομίζουσιν, ἀλλὰ συγκλήτους· καὶ τὰς δίκας δικάζουσι κατὰ μέρος. οἷον [44] ἐν λακεδαίμονι τὰς τῶν συμβολαίων δικάζει τῶν ἐφόρων ἄλλος ἄλλας· οἱ δὲ γέροντες τὰς φονικάς· ἑτέρα δ' ἴσως ἀρχή τις ἑτέρας. τῶν [45] αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐν καρχηδόνι. πάσας γὰρ ἀρχαί τινες κρίνουσι τὰς δίκας. ἀλλ'

talis reprehenſio ſeu criminatio cadat, quæ correctione egeat) ſic inquilini nõ ſunt abſolutè ciues appellandi. Nam [22] etiã de ijs, qui ignominia notati ſunt, et [23] de exſulibus, talia quædam dubitari poſſũt, et talis quadrat diſſolutio ac reſponſio. Ciuis [24] igitur ſimpliciter nulla alia re definitur magis, quàm quòd ſit iudicatus & magiſtratus particeps. Magiſtratuũ [25] aũt alij quidem tempore ſunt diſtincti, ac diuiſi (itaq; [26] nonnullos bis eidem gerere omnino nõ licet: aut [27] certis, ac præfinitis temporibus licet) alij [28] uero non definiti: exempli [29] gratia, iudex & qui in concione deliberat & conſultat. Fortaſsis [30] autẽ dixerit aliquis, ne magiſtratus quidem eſſe taleis ciueis, neq; propterea imperij participeis eſſe. Atqui [31] ridiculum ſit ijs, qui in ciuitate maximè dominãtur, plurimumq; poſſunt, impertium denegare. Sed [32] ſtatuamus nihil intereſſe: de nomine enim ſit ſermo. Ea [33] enim poteſtas, quæ iudici cum ſuaſore, eóue qui in concione deliberat, cõmunis eſt, nomine uacat, nec ſatis eſt in promtu quo nomine cõmuni hæc duo ciuilia munera ſint appellanda. Eſto igitur, diſtinctionis cauſa, magiſtratus nõ definitus. Eos [34] itaq;, qui ita reip. ſunt participes, ciueis ſtatuimus. Quare [35] ciuis definitio, quæ ad eos omneis, qui ciues appellãtur, maximè quadrare poſsit, talis ferè eſt. Nemini [36] autem obſcurũ eſſe debet, quib. in rebus ſubiecta ſpecie differũt, & eorum aliud eſt primum, aliud ſecũdum, aliud deinceps ſubſequens: earum rerũ aut nihil prorſus eſſe cõmune, qua ratione ſunt tales, aut perquàm tenuiter et anguſtè. At [37] reip. adminiſtrandæ rationes differre inter ſe ſpecie uidemus: & [38] earum alias eſſe priores, alias poſteriores. Eæ enĩ, quæ deprauatæ ſunt, quaq; deflexerunt à recto: rectis minimeq; deprauatis poſteriores ſint neceſſe eſt. Degreſſas [39] autem à recto quomodo dicamus, poſterius planum fiet. Ergo [40] etiam ciuis in quaq; reip. adminiſtrãdæ ratione ſit alius ac diſsimilis neceſſe eſt. Quare [41] is, qui ſuprà à nobis dictus eſt, in ciuitate libera, in qua penes populum poteſtas eſt, maximè ciuis eſt: in [42] alijs uerò euenire poteſt, ut ſit, nõ tamẽ neceſſe eſt. Nonnullæ [43] enim ciuitates neque populum habent, neque concionem uſu receperunt, ſed conuentum ciuium conuocatorum: & liteis controuerſias q; alias alij cognoſcunt ac diſceptant. Vt [44] Lacedæmone liteis de rebus contractis dirimunt & dyudicant Ephororum alij alias: ſenatores autem iudicia de cædibus ac parricidijs exercent: alius porrò aliquis magiſtratus fortaſsis alia. Itémque [45] fit Carthagine. quidam enim magiſtratus rebus omnibus iudicandis præſunt. Sed enim

[46] cor-

Proponit considerandas. Ius in communione ciuili spectatur. Proinde ubi ciuitas, ibi imperiũ. Cùm ergo forma Reip. formã imperij comitetur: imperium aũt iure cõtineatur, qui scilicet quibus imperare debeant: iccirco inquirere oportebit Oligarchiæ & Democratiæ (quarũ specierum appellatione etiam reliquas species intelligimus) tum

ὅρους, terminos & fines, quibus & à se inuicem & à reliquis Rerumpub. formis discernuntur. N. 1. Videtur Imperium intelligere.

Δίκαιον, Ius ipsum, quo iure imperium nititur. N. 2.

ὅτι. Quotquot Respub. tractant,

Omnes quidem Ius quoddam attingunt. N. 3.

Non omnes uerò id quod Ius simpliciter est assequuntur, sed aliquousq; tantùm ad illud prouebuntur. N. 4.

διότι. Ius

Reuera uidetur dici debere & id quod

Aequale est. N. 5. Nam & reuerà ius est, etsi non omnibus, sed aliquibus. N. 6.

Inæquale est. N. 7. Nam & reuera ius est, etsi non omnibus, sed aliquibus. N. 8.

Opinione illorũ simpliciter uel Æquale uel Inæquale esse statuitur, nullo respectu eorum quibus est ius. N. 9. Et quidem malè. Ratione syllogismo adijcit:

Cæcutiunt facilè plerique, in proprijs. N. 12.

At hi tales de proprijs iudicant. N. 11. Nimirum dum quiq; suæ reip. formam optimam esse contendunt, ius etiam quo illa continetur non tantùm secũdùm quid, his moribus, huic loco, huic tempori accommodatum, sed in uniuersum & absolutè & sine ulla conditione, optimum esse affirmant. Itaq; Oligarchæ iure se imperare putant, propter Opulentiæ prærogatiuam: Democratici ob Libertatis communitatem: quasi nihil aliud ad imperandum requiratur.

Ergo cæcutiunt. N. 10.

Explicat κατὰ τὸ

RERVM PVB. species ex Materia paulò antè deductas porrò formaliter, hoc est, respectu Formæ suæ.

Alio rũ, quos omnes Ius aliquod prætẽdere potius quã explicare, Nu. 61. colligit. Opiniones illorum

Confutat. Errant illi, propterea quòd Iuris Æqualitatem uel imperfectè uel confusè sumunt. Etenim considerandæ sunt duo, & Res & Personæ. Res quidem duæ, tum quæ æqualis est, tum quæ inæqualis, Dignitas ipsa, in imperante elucens, propter bonum aliquod uel proprium, ut propter Virtutem & scientiam imperandi: uel alienum, ut propter Opulentiam uel Libertatem. Persona uerò consideratur uel absque uel cum bono quod illi adhæret, siue externo illo, Opulentia scilicet & Libertate, uel interno, nimirum Virtute. Illi ergo errant, quoniam Iuris æqualitatem respectu Personarum uel

Non considerant, sed rerum tantùm æqualitate posita, V. G. libertate uel opulentia æquali, his ipsis deberi putant imperium, licet personæ alio qui ad imperandum sint ineptissimæ. Ergo

Reuera id, quod Ius est, æquale dicitur, respectu Rerum simul & Personarum. τὸ ἴσον, ὃ καὶ οἷς, quando inæqualibus æqualia tribuuntur. Nu. 13. De qua re lib. 2. Ethicorum & lib. 5. abundè diximus. N. 14.

Illi uerò æqualitatem rerum admittunt, personarum negligunt. Nu. 15. Tum propter alias causas, tum præsertim propterea quòd malè de seipsis iudicant, uti paulo antè diximus. Nu. 16. Malè nimirũ, qui propter solam prærogatiuã diuitiarum uel libertatis, imperium sibi deberi existimant: neglecta interim personarũ dignitate, quæ à sola uirtute sumitur.

Considerant quidẽ, at æqualitatem interim Rerum non distinguũt, cùm non unam esse ignorẽt. Etenim

Secundariam tantùm sectãtur, & æquales in uno, per omnia æquales esse arbitrãtur. N. 17. Verbi gratia si

Opulẽtia priuata inæquales sint, inæquales penitus & à Rep. repellendos esse arbitrãtur. N. 18.

Libertate pub. æquales sint, in uniuersum quoq; æquales, etiam quoad imperãdi ius, esse debere putãt. N. 19.

Primariam, quæ in omni repub. bene constituta locum habeat, quæq; à sola uirtute sumitur, ignorant. N. 20.

Iure primùm hoc cap. Et de eo sententiam

Aggreditur declarare. Agit proinde de

Suam subnectit. Vide in seq. signum A.

Imperio, CAP. SEQ.

A. Ius

Qui *ad primarium ciuitatis finem plus conferunt, illi ius imperij in ciuitate merentur.*

A.

Ius *imperandi cõuenit ciuium ijs, qui digni sunt, ut imperent. Digni autem sunt, quatenus participes sunt eius boni, cui principatus debetur. Quod bonũ cùm alijs aliud uideatur, iccirco alij atq; alij imperant: neque ulli sunt, qui non ius se imperandi habere opinentur (uti n.61. concludit) siue uerè, siue falsò. Verè illi, qui uerũ bonum sectantur: falsò, qui nõ uerũ. Quod ipsum syllogistico instrumento uidetur edisserere:*

Sed *communio secundùm uirtutem est primarius finis ciuitatis: Communio reliquorum bonorum secundarius tantùm & accidentalis.* Quod *ipsum ostendit duplicitèr, partim quo ad cõmunionis ciuilis*

Subiecta Bona, *inter quæ* Virtus *primum locum meretur, cui reliqua omnia accidunt & famulantur. Syllogismo utitur:*

Eius *boni, propter quod in unam ciuitatem conueniunt, potißima ratio habeàri debet, tum in instituenda, tum in regenda Repub.*

Atqui *in unam ciuitatem cõueniunt, non tam causa aliorũ bonorum, quàm uirtutis. Cõueniunt inquam*

Nõ *causa boni*

Extrinseci, *Opulentiæ nimirũ. N.21. Sic enim nulla esset melior Respub. quàm Oligarchia. N.22. Nam inæquales opibus, iure quoq; imperandi dißpares erunt: adeoq; & in præsens & in futurum uariæ mutationes dabuntur. N.23.*

Inhærentis *ipsi corpori. Vide in seq. signum B.*

Sed *causa boni inhærentis ipsi animo, Honestatis uidelicet. Vt ratiocinatio uideatur talis sub esse:*

Quam *communionem optimi legislatores propositam habẽt, ea uera est & genuina communio.*

Atqui *uirtutis communionem optimi legißlatores, ad εὐνομίαν omnia referentes, propositam habent. N.36.*

Ergo *uirtutis communio uera & genuina est.*

Ergo *in instituẽda simul & gubernanda Rep. proprièdicta, ratio potissima haberi*

Nõ *debet uel*

Opùm.

Vitæ.

Societatis *bellicæ, & Permutationis atq; usus rerum mutui, ut inter socios & confœderatos.*

Debet *Virtutis, non uerbotenus tãtùm de ea, ut in scholis, disputando, sed uiuis exemplis animando. N.37.* Quam *quidẽ cõmunionem primariam assectatur quoq; accidẽ talis communio tum*

Bellici *auxilij mutui, cùm Ciues inter se sint ueluti socij quidã ęnsdẽ mœnibus cõclusi: uti econtrà Socij & fœderati propriè dicti sunt ueluti ciues quidã diuersis comprehensi mœnibus. N.38.*

Vrbanæ *permutationis & usus rerum omniũ ad uitã necessariarum, in contractibus mutuis, legibus certis instructa, quas Lycophron sophista definiuit esse pacta quædã ciuium inter se, & ueluti sponsores fidei mutuæ (tacitè quodãmodo innuens, Fœdera esse leges sociorũ, & uicißim leges esse fœdera ciuiũ) quib. non tã ad uirtutis habitum ducantur, quàm ab iniuria mutua cohibeãtur. N.39. Veluti per anthypophorã tacitæ obiectioni occurrẽs, qua quis dicere potuisset, Virtutis cõmunionẽ sub cõmunione legũ cõprehendi.*

Formam *siue modum, in eo positum, non tam ut uiuant, quàm ut bene uiuant. Eadem dicit, quæ in præced. sed diuersimodè, confirmandi ergò: cùm quod uerum est, quouis respectu uerum manere debeat. N.40. Vide in seq. signum C.*

Ergo *qui ad communionem secundùm uirtutem plus conferunt, illi imperij ius in ciuitate merẽtur, propterea q; cõditionẽ ad imperiũ requisitã primariã, ex dignitate personæ essentiali desumtã, habent. Nu.58. adeoq; præferendi ijs, qui conditionem secundariã tantùm & accidentalem habent, sumtam uel ab*

Libertate *communi, ut in Democratijs. Nu.59.*

Opulentia, *ut in Oligarchijs. N.60.*

Corollarij proinde loco dicimus, *ciuitatem Iure niti imperij*

Generatim *quamlibet, quomodolibet institutã, ob cuiusq; boni prærogatiuam. Et sic omnes Respub. Ius aliquod habent, sed nõ omnes, id quod absolutè & propriè ius dicitur.*

Specialiter *eam quæ instituta est*

Rectè, *Iure simpliciter & per se tali, cuius basis est Virtus, in Regno, in Aristocratia, in Politia.*

Peruersè, *Iure non simpliciter nec per se, sed ex hominum opinione tali: cuius basis est uel prærogatiua*

Libertatis, *in Democratia.*

Opulentię, *in Oligarchia.*

Potẽtiæ, *ut in Tyrannide.*

Quis igitur est ciuis.)Aperit nunc,quæ sit correctio illa, quam significauit, cùm ait, non magno negotio posse emendari id uitij, quod illic erat. Erit enim ciuis,non qui iam deliberat ac iudicat,sed qui potest legibus ad ea munera obeunda uocari.Inquit autem auctor ipse: Quis igitur est ciuis ex his,quæ iam disputata de ipso sunt, planum est. Cui enim licet participi esse magistratus eius,qui deliberat de republica,& illius itidem,qui existimat iudicatq; causas: hunc dicimus iam ciuem esse huius ipsius reipublicæ. Ciuitatem autem uocamus numerum talium hominum, tantum scilicet, quantus necesse est ad ea præstanda,quibus uita nostra contenta sit,ut simpliciter nunc crassoq; modo hoc definiamus.

οἷον τὰς ποιητὰς πολίτας.)Factos ciues appellat,qui uoluntate & potestate eorũ,qui cogere possunt,ius ciuitatis obtinuere. adeoq; ratione efficiẽtis tantũ ciues sunt appellandi. Sic Athenienſis Reip.forma è tyrãnide in Democratiã denuò mutata, Clisthenes multos seruos & inquilinos ciuitate donauit, qui cùm natura sua ciues esse non possent, aliena saltem uoluntate ciues sunt facti.De quibus infrà cap.2.n.9.non per se,sed per accidens agit:ut ostendat, cõtra aliorum opinionem, ciuẽ non ratione efficientis,sed formæ,ciuem dici debere. Lysias è Thurijs Athenas ueniens,cùm Thrasybulo in C D tyrannide euertenda se socium præstitisset,ciuitate donatus est.Quod plebiscitum quasi cum legibus pugnans quod sine curiæ auctoritate latum esset,impugnauit Archiuus. Ita inductum est populi decretum, atq; iure ciuitatis deiectus,reliquum tempus æquo cum ciuibus iure Athenis egit.Romanorum ciuitas per totum terrarum orbem dispersa fuit: adeoq; ciues dicebãtur,qui nec urbem nec comitia Romæ unquam uidissent.Vide Sigonium. Quid si ποιητὰς πολίτας legamus? cùm Plato 3.& 10.de Repub. de poetis multa disputet,utrum in ciuitatem recipiendi:& recepti pro morum magistris,an pro ciuibus sint habendi.

ἐν ὀλιγαρχίᾳ πολλάκις.)Nimirum in extrema Oligarchia,in qua populo omnis ferendi suffragium & deligendi potestas est ademta. In quadã enim Oligarchię specie populus habet potestatem deligendi magistratus, sed non nisi è magnis censibus: & propterea in hac uidetur idem ciuis esse posse,qui in democratia fuerat.

δίκῃ ὑπέχειν ἢ δικάζειν.)Ius suum persequi(tum agendo tum defendendo coram iudice)& ius suũ obtinere (siue condemnatione siue absolutione iudicis.)

ἢ τοῖς ἀπὸ συμβόλων.)Athenis in Piræeo mercatores peregrini simul & ciues iudicem proprium habebant,& eatenus æquũ ius cum ciuibus nauticæ deditis mercatores habebant exteri.

δοῦλε τᾶτον τὸλεως οἱ μέτοικοι.)Apud Athenienses inquilini non erant iudiciorum participes, neq; suo nomine litem intendere poterant,sed patronum ciuem Athenienſem adhibere cogebantur,qui pro se ageret. Vnde lis ἀπροστασίας, in eos qui patronum nullum haberent.Sigonius.

ἡθ' ἅπερ ἢ τὰς τριάδας.)Ad chorum triplicem Laconum alludit,Puerorum,Senum & Mediorum:quorum illi se futuros ἀλκίμους πολίτας, hi Senes se fuisse,Medij sese esse etiam cum prouocatione affirmabant.

ἐγγεγραμμένους.) In tabulas Lexiarchicas.Sic Catalogum ciuium appellabant Athenis.

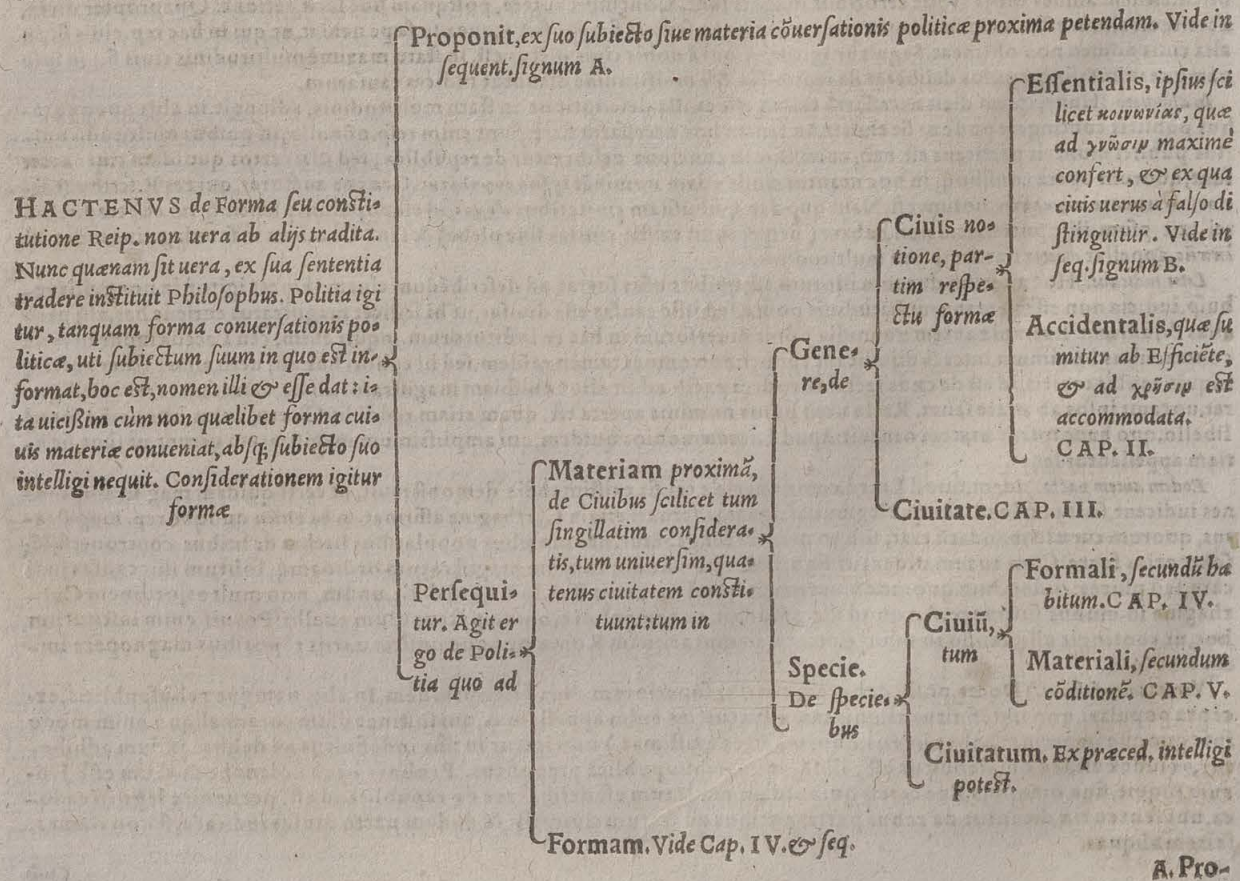
ἀλλὰ ῥᾳθυμήσαντας.)Quos infrà cap.5.n.11.κατ' ἀπόδοσιν πολίτας appellare uidetur.Nõ aliter quàm Plut.com. An seni sit tract. resp.scribit,earum quæ Ephesi sacrantur Dianæ mulierum,quamq; primùm μελισσέρω,id est,futuram sacerdotem, hinc ἰσσέλω, at sacerdotio defunctam πολισσέρω dici scribit.

μετέχειν κρίσεως ἢ ἀρχῆς.)Coniunctiuè cùm munia publica uel iudicij esse uideantur(tũ consultando de agendis, ut de bello,de fœderibus,de magistratuum electione:tũ iudicando de actis,præsertim in deposcenda magistratus gesti ratione,quod εὔθυναν dicitur,& in multis Rebuspub populo permittitur)uel imperij,in exequẽdis & imperãdis ijs quæ uisa sunt.Disiunctiuè alij legunt,ut præoccupet eorum obiectionem,qui κρίσιν sub ἀρχῇ contineri negant.Paulò pòst certè ostendit,ἀρχῆς appellatione munia publica omnia contineri & exprimi.An κρίσιν uocat potestatem ferendi suffragia in deligendis magistratibus,cùm per suffragium iudicium inter competitores feratur?

τὴ δλᾶ τοῦτ' ἄμφω λέγειν.)Genus nullo certo nomine expressum est,quod in quid est,responderi conuenit.

ἀλλ' ἔχει ἢ διορθωσιν.) Ciuis definitio correctione indiget,hoc est,explanatione,cùm ἀρχὴ dupliciter dicatur.Ciuis appellatur,ὁ μετέχων ἀρχῆς tum ὡρισμένης,tum ἀορίστου, in Democratia & Politia,quæ propter communionem omnium maximè merentur nomen Reip. tum ὡρισμένης tantùm,in reliquis Politiarum formis:in quibus quanto parcior est cõmunio munerum publicorum,tanto quoq; minus Reipublicæ nomen merentur. Adeoq; ciuis definitio prædicta illis eximiè & absolutè, his secundum quid tantùm conueniet:& in illis quidem omnes incolæ liberi ciues erunt,in his uerò pauci quidam, reliqui subditi potius quàm ciues appellandi uidebuntur. Hac de causa Democratiam pleriq; amant propter libertatem communem, qua uidentur & ipsi ciuitatis partes esse,& imperio participare.

τότων γὰρ ἡ πᾶσιν.)In reliquis politijs concionis & iudiciorum potestas non indefinita est,sed definita, certis nimirum hominibus,non toti populo communicata.Hoc prius est membrum.Alterum membrum,quod huic respondere debebat(At in Democratia concionis & iudiciorum potestas indefinita est, totiq; populo communis)deficit. Cuius tamen expositionem continent hæc uerba: τότων γὰρ (πολιτῶν scilicet Democraticorum) ἡ πᾶσιν,&c.

A. Pro-

A.

Proximam *dico partim à Loco, qui* Vrbs *est, partim à Personis, à Ciuibus nimirum singulis, qui simul omnes integrum corpus ciuitatis constituunt. Etsi enim libro primo Societatem œconomicam politiæ subiectum esse asseruimus: remotum tamen illud, non proximum, politiæ scilicet & œconomiæ communem uti Semen & Sanguis menstruus corporis humani remotiora sunt principia, proxima uerò Spiritus, Humores, & Solida.* Πολιτείαν *igitur cognosci rectè nequit, nisi &* πόλις *&* πολίτης *cognoscatur, quòd hæc illius subiecta sint. Tum uerò etiam cùm cognatorum eadem sit ratio & consideratio: & ea quæ concreta sunt & sub sensum magis cadunt, eorum quæ abstracta sunt ueluti fontes existant: quemadmodum in Ethicis habitus uirtutum, V. G. prudentiã aut temperantiã, tanquam obscuriores, ipsius prudentis aut temperantis natura tanquam notiore declarauit: ita hîc Politiam tanquam abstractam formam, per formas* πόλεως *&* πολίτου *ueluti concretas & notiores, illustrare instituit. Ad cognoscendam ergo formam Reip. quam* Πολιτείαν *appellant, requiritur cognitio tum*

- πόλεως, *totius Ciuitatis, quæ tãquam corpus à politia animatur & informatur, & nomen accipit. Syllogismus talis est:*
  - **Qui de Politia agere uolunt,** πόλεως *cognitionem habere debent.* N. 1. *Duplici de causa. Altera*
    - Per *accidens, quia dubium est quid uocetur propriè* πόλις. *Nã cùm sæpe contingat rerumpub. formas mutari, V. G. tyranni dem aut oligarchiam in democratiam abire: fit etiam ut acta publica superioris Reip. in dubium ueniant, siue fœdera sint, siue iudicia, siue decreta & legestalijs quidem ea seruanda*
      - Asserentibus, *q à ciuitate acta sint, licet ciuitas illa nunc formã suam mutarit.* Num. 2.
      - Negãtibus, *quòd à ciuitate non sint acta, sed à Tyrãno aut Oligarchis, quorũ imperio ciuitas tenebatur.* N. 3.
    - Per *se: tum respectu*
      - Efficientis, *hoc est, cognoscentis & excolentis, quonium Politici & Legislatores circa ciuitatem tanquam circa subiectum uersantur.* N. 4.
      - Formæ, *ipsius scilicet politiæ, quæ nihil aliud esse uidetur, quàm ordo quidam eorum, qui eandem ciuitatem inuolunt, quorum alij parent, alij imperant.* N. 5. *De qua re lib. 4. cap. 1.*
  - **Atqui** *nos de Politia agere instituimus.*
  - **Ergo.**
- πολίτης, *hoc est, Ciuis, cùm è ciuibus ciuitas, tanquam è partibus totum constituatur. De ciue agendum esse ostendit,*
  - Per *se, quoniã ad ciuitatis essentiam pertinet. Syllogismi hypothetici*
    - **Propositio:**
      - *Si ciuitas ex ciuibus componitur.* Num. 6. *Vti quodlibet aliud* ὅλον, *hoc est, uniuersalis collectio, ex multis singularibus sensui notis, per sensum cõmunem conflatur.* Num. 7.
      - De *ciuibus profectò prius agendum erit, quàm in ciuitatis notitiã peruenire queamus.* N. 8. *Quandoquidem totum cognosci nequit, nisi partes cognoscantur, ex quib. constat.*
    - **Assumtio.** *At ciuitas compositum est, nec quid aliud, materialiter consideratа, quàm ciuium multitudo quædam, certis nimirum legibus certoq; ordine tanquam forma sua colligata.* N. 9.
    - **Conclusio.** *Ergo de Ciue prius erit agendum, quis sit reuera, & cui hæc appellatio conueniat.* N. 10.
  - Per *accidens, quoniam de Ciue dubitatur multoties.* N. 11. *Verbi gratia, qui in Democratia ciuis est, quantumuis pauper & ignobilis, in Oligarchia pro ciue non habetur, cùm non nisi diuitibus Resp. committatur.* N. 12.

B.

Ciuis *forma essentialis in nonnullis eorũ, quæ ciuitatis sunt, cõsistit. Ex hac igitur communione alius ciuis dicitur*

Impropriè, *nimirum qui nomine, non re: neq; actu, sed potestate tantùm ciuis est: siue qui ius ciuitatis habet quidem, usumfructum tamen non habet.* πολῖται, *facti ciues, hoc est, quibus ius datum est ciuitatis, etsi ciues non sint. N.13. Sic ciuitas Romana per uniuersum orbem terrarum patebat, etsi nullam haberent imperij communionem.*

Propriè, *qui actu ciuis est, & re & nomine. Nimirum qui eiusdem ciuitatis cõmunione fruitur. Communio uerò ista nõ uniusmodi est: & propterea etiã alia ad ciuis notionem per se facit, alia per accidens tãtùm. Est enim alia communio ueluti materialis, eiusdẽ* πόλεως *seu urbis, tanquam loci, cuius & aura & affluentia & aspectu & habitatione fruuntur, iuuantur, defenduntur. alia ueluti formalis eiusdem* πολιτείας: *hæcq; rursus uel passiua, qua participes sunt commodorũ publicorũ,* τῶν δικαίων μετέχοντες, *in quos ius habet magistratus, ita ut* δίκην ὑπέχειν, *hoc est ab alio apud iudicem conueniri,* κρὶ δικάζεσθαι, *& ius ab alio obtinere possint: tum actiua, qua participes sunt imperij in alios. Ciuilis igitur cõmunio alia*

Materiali *eiusdem loci. Ratione talis:*

- **Ciuis** *ueri conditio est, quæ ipsi soli conuenit.*
- **At** *locum eundem inhabitare, non conuenit solis ciuibus, sed & seruis & peregrinis. N.15.*
- **Ergo.** *N.14.*

Non *sunt simpliciter dicẽdi. Nimirũ quatenus communicãt communione ueluti*

Formali *eiusdem iuris in iudicijs obtinendi & persequendi: nimirum qui eiusdem iudicis cognitioni subijciuntur. Syllogismi*

Propositio. *Si iudiciorum communio ciues facit, eueniet ut pro ciuibus habeãtur qui ciues nõ sunt, nimirũ tum*

- **Peregrini** *& mercatores, cùm iudiciorum cõmunione fruantur, præsertim apud Athenienses, qui in Piræeo dijudicandis mercatorum litibus propriũ constituerant magistratum. Num.17.*
- **Inquilini,** *qui imperfectam saltem iudiciorum communionẽ non habẽt Athenis, cùm ipsi in iudicio causam suã agere non nisi per* προστάτου *& patronum, ciuẽ scilicet aliquem Atheniensem, possint. N.18.*

Assumptio. *Atqui nemo est, qui pro ciuibus habeat Mercatores peregrinos, uel Inquilinos.*

Conclusio. *Ergo iudiciorum communio non facit ciues. N.16.*

Commu *nis cũ alijs, etiam qui ciues nõ sunt. Et secundùm hanc qui communicãt, ciues*

Sunt *secundũ quid dicendi, ciues nimirum imperfecti. Nu. 19. Id quod explanat similitudine:*

- **Pueri** *Ciues imperfecti,* ἀτελεῖς.
- **Senes** *uerò Ciues defuncti suo munere emeriti,* παγκρατιάζοντες *& ἀφαιρέσεως, qui missionem obtinuêre.*

Quemadmodum *ciues secundũ quid appellantur, quibus deest conditio ætatis, ut licet loci cõmunione fruãtur, tñ uel pueri adhuc sunt, uel omnino decrepiti. N.19. Proinde ciues appellantur nõ simpliciter, sed cũ additione* κατὰ πρόθεσιν, *siue* κατ' ὑπόθεσιν *(ut infrà cap. 5. n. 11.) N.20. Et quidem*

Ita *quoq; secũdùm quid ciues appellantur, non autem simpliciter, illi quibus deest conditio ueri ciuis, licet conditione uel una uel duabus alijs fruantur. Quandoquidem hîc simpliciter & absolutè & propriè appellatum ciuem inquirimus, neque eum pro ciue agnoscimus, qui exceptione aliqua repelli queat. N.21. Repelli autem possunt tum*

Prędicti, *nimirũ tum*

- **Inquilini** *& serui, quandoquidem loci tantùm communione cũ ueris ciuibus fruuntur.*
- **Peregrini** *& Mercatores, cũ iudiciorũ tãtũ cõmunionẽ habeãt cũ ciuib. ueris.*

Quibus *alijs nimirũ qui habent cõmunionem*

- **Loci** *& iudiciorũ, nõ aũt honorũ: ut Infames & censoria uirgula notati. N.22.*
- **Iudiciorũ,** *nõ aũt loci, ut qui sponte exulant. N.23.*

Non *communis cum alijs, præterquam cum ciuibus. Vide in seq. signum C.*

C. Com-

C. **Communionem rerum solis ciuibus conuenientem, quæ ipsa formalem rationem ciuis constituit, Aristoteles**

Proponit atq; *stabilit, omnibus ciuiuscunq; ciuitatis ciuibus conuenientem.* N. 35. *Vide in seq. signum* D.

Declarat: *Ciuis pars est ciuitatis. Ciuitas autem à forma reip. suũ esse & nomen habet. Cùm ergo uariæ sint Rerump. formæ, an omnibus illis definitio ciuis præcedens cõueniat, uidendum. Ostendit ergo definitionem prædictã ciui cuilibet*

Simpliciter *non conuenire, sed alteri magis, alteri minus, tali syllogismo:*

Nunc *uerò τῇ πολίτῃ subiecta specie differũt. Demonstrat:*

Quorum subiecta sic specie differunt, ut aliud sit primum, aliud secundum, aliud tertium: his aut nihil omnino, quatenus talia sunt, aut uix aliquid commune assignari potest, tanquam forma communis, in qua conueniant. Num. 36.

Si politiæ specie differunt, etiam πολίτης, qui politiarum membrum est, specie differet.

At illud est. Num. 37. *Nimirum aliæ priores sunt, integræ & incorruptæ scilicet: aliæ posteriores, corruptæ nimirum, quæ à prioribus illis deciderunt.* N. 38 (*De quibus in seq. agemus libris*) N. 39.

Ergo & hoc erit, ut alius ciuis perfectus sit, qui particeps est imperij: alius imperfectus, qui non est particeps. Num. 40.

Ergo *τῇ πολίτῃ quoq; uel nulla communis notio erit, uel difficulter admodum assignari poterit. Adeoq; prædicta ciuis definitio ciuibus in*

Democratia maximè conueniet, & omnes pro perfectis ciuibus habebuntur. N. 41.

Reliquis *Rebusp. nec semper nec omnibus conueniet, sed alij perfecti, alij imperfecti ciues reuera censebũtur: etsi omnes ex æquo nomen ciuis habeant.* N. 42. *Sic* V. G. *apud quosdam nec populus est, nec concio: sed Senatores & delecti quidam causas cognoscunt atq; iudicant.* N. 43.
Quod exemplo declarat

Lacedæmoniorũ. N. 44.

Carthaginẽsium. N. 45.

Secundùm *quid conuenire, nimirum correctione adhibita.* N. 46. *Videlicet ut ciuis is dicatur, qui ἀρχῶν est, & ἀρχει, & ἀρχῆς μετέχει: uel actiuè, πολιτεύων, non imperando tantùm (quòd omnes fatentur) uerumetiam deliberando de agendis, & iudicando de actis, quæ toti populo conuenire uidentur: uel passiuè, ὁ πολιτευόμενος, & eatenus subditus potius quàm ciuis. Sic etiam pars animæ bruta dicitur λόγου μετέχειν, quoniam rationi obedit, uti primo Ethicorũ ultimo. Et quidem ἀρχῆς huius participatio locũ habet*

ἀορίστως quidem in Democratia, in qua uel omnes, uel certè quidam ex omnibus delecti, potestatem habent consultandi & iudicandi, adeoq; omnes, uel saltem pleræq; partes ciuitatis, ciuium appellationem sortiuntur, cùm πολιτεύοντες sint, non tantùm πολιτευόμενοι. Num. 48.

ὡρισμένως uerò in reliquis rerumpub. formis, in quibus non omnes, uel ex omnibus delecti, sed certi quidam, qui cum magistratu sunt, tum deliberandi tum iudicandi potestatem habẽt. Adeoq; nõ omnes, nec plerique, sed pauci admodum Ciuium appellationem merentur: reliqui non tam ciues quàm subditi dici merentur, cùm interna hac & essentiali communione ἀρχῶν destituantur, & externa tãtùm uel loci uel iuris communione perfruantur. πολιτευόμενοι tantùm, ὐ πολιτεύοντες. N. 47.

Colligit: *Nimirum*

Ciuem dici, in quaque ciuitate, cui deliberandi & iudicandi pro more eius ciuitatis facultas adest. N. 49.

Ciuitatem esse hominum talium (quales ea Reipub. forma requirit) multitudinem, eorum rerum, quæ ad uitam degendam pertinent, copia instructam. N. 50.

Ciuis eò definitur, quo ipse à reliquis omnibus distinguitur.

D. Ratiocinatio talis est:

At nullo alio quàm communione iudiciorum & magistratuum à reliquis omnibus distinguitur. Quod ipsum

Proponit. N.24. Quemadmodũ in humano corpore pars ea dicitur, quæ hæret toti, & uita cõmuni cum toto fruitur: quarũ ipsarũ rursus partium, aliæ principes sunt, aliæ non principes. Ita quoq; ciuitatis, tanquã totius, pars est ciuis quilibet, qui & in ciuitate est, & uita ciuili fruitur. Ciuilis autem uita spectatur in cõmunione eorum munerum, quæ ciuitatis propria sunt: nimirum uel κρίσεως, uel ἀρχαὶ. Hisce enim duabus uocibus politicam communionem uniuersim complecti uidetur: nimirum ut ciuis is sit, qui potestatem habeat in ijs, quæ ad rempublicam quomodolibet pertinent, uel

Theoricã, quã κρίσιν generaliter uidetur appellare, Potestatẽ nimirũ secundũ rectã rationẽ internam cognoscendi & decernẽdi de ijs quæ uel

Fieri debẽt, in Concione, in Senatu.

Facta sunt, in Iudicijs, in Foro.

Practicam, Agendi scilicet, uel per se exequendo, uel alijs imperando, externa etiam ui cogendo, si sit opus, ubicunque, quomodocunque. Quam ἀρχὴν appellat, ipsi κρίσει oppositam, à quocunque tandem administretur. Nam sic etiam Iudex ἄρχων est, quatenus uel exequitur uel exequi imperat.

Directè

Declarat. Disiunctiuè locutus erat, κρίσεως ἢ ἀρχῆς, ut accõmodaret se aliorũ opinioni. Nunc innuit, satis fuisse dicere, Ciuẽ esse, qui particeps sit ἀρχῆς. ἀρχὴν autem generatim sumi, pro quolibet munere principali seu κυρίῳ, quo quis præsit alijs cognoscendo agendóue. Vtrumq; horum intellectui conuenit, sed illud per se (quatenus cognoscit uel agẽda, & Cõsultatio dicitur, τὸ κύριον βουλευτικόν: uel acta, & Iudicatio appellatur, τὸ κύριον κριτικὸν) hoc uerò respectu appetitus quem moderatur, uetãdo iubendóue: τὸ κύριον ἄρχον, & ἀρχὴ per excellentiam dicitur. Cæterùm hac diuisione essentiali in alium locũ reseruata, obiter tantũ ἀρχῆς diuisionẽ accidentalẽ à tẽpore sumtã, generalẽ tñ, affert. N.25. Nimirum ciues esse qui participent ἀρχῆς uel

ἀφωρισμένην, quæ certo sit tempore definita, nec omnibus ciuibus, sed certis tantùm aliquibus concedatur. V.G. ut magistratum hunc gerat ciuis uel

Semel tantùm per totam uitã. Num.26.

Sæpius, interpolatis temporibus. Numer.27.

ἀορίστῳ, quæ nullo certo tempore sit definita, sed per totam uitam duret, & omnibus ciuibus conueniat. Num.28. Cuiusmodi ἀρχὴ uidetur esse eorum, qui in rep. Democratica potestatem habent consultandi & iudicandi communem cum tota concione populi. N.29.

Obliquè per anthypophorã illustrat. Obiectionem

Proponit. Obijciat quis, eos qui in Democratia concionum & iudiciorum potestatem habent, non esse ἄρχοντας, hoc est, non imperare, sed consultare tantùm & iudicare, & propterea neque ἀρχόντων nomine uulgo comprehendi. Num.30.

Soluit per

ἔνστασιν. Atqui ridiculum est, ciuitatis parti κυριωτάτῃ, hoc est, maximè principi (à qua scilicet in reliqua rei p. membra & motus & sensus & uita & imperij potestas defluit) τὸ ἄρχειν adesse negare, & per consequens ἐκ τῶν ἀρχῶν siue Magistratuum numero eximere. Num.31. (Vt etiam infrà cap. 11. n. 33. ἀρχαιρεσίαν & σὐδὼλω maxima munera esse docet) Quin potius ut κυριωτάτη est, ita etiam ἀρχῆς nomine maximè digna. Reliquæ ut minus κυρίαι, ita minus etiam ἀρχαὶ dicendæ: etsi propter imperij euidentiam, hæ ipsæ uulgo ἀρχῆς nomen eximiè obtinuerint.

ἀντιπαράστασιν. Atqui

Nos concedamus illis, ἄρχοντας εἶναι, & ἀρχῆς (ὡρισμένης scilicet) μετέχειν, unum & idem esse: de nomine tantùm lis sit. N.32.

Illi uicißim nobis hoc concedant, cùm nomen generale, quo Cõcionator & Iudex comprehendãtur, nullum sit, ut distinctioris doctrinæ causa ἀρχὼ ἀόριστον appellare liceat, quã tumuis uulgò ἄρχοντες nõ appellẽtur. N.33.

Ergo Ciuis communione ἀρχῆς, hoc est iudiciorum & magistratuum, definitur. N.34.

CAPVT

CAPVT II.

De Politiæ materia proxima generatim agit, de Ciuibus scilicet.

DEfiniunt[1] aũt ad usum ciuem, qui ex ambobus parentibus ciuibus natus est, & non ex altero tantùm, ceu patre uel matre. Hi[2] uerò hoc etiam ulterius quærunt, ceu ad auos duos, uel tres, uel plures. Sic[3] igitur definientibus ciuiliter & celeriter, quidam in controuersiam uocant tertium uel quartum, quomodo erit ciuis. Gorgias[4] igitur Leontinus, partim fortasse ambigens, partim ironia utens, dixit quèadmodum[5] mortaria essent, quæ à fabris mortariorum facta essent: sic[6] & Larissæos, qui ab opificibus Larisseorũ facti forẽt. esse enim quosdam opifices Larissæorum. Est[7] autem simplex. si namq; participabant reip. dicta definitione, erant utiq; ciues. Etenim[8] fieri non potest, ut conueniat illud ex patre ciue siue matre ad eos, qui primi urbem habitarunt, uel condiderunt. Sed[9] forsitan illi magis scrupulum in se continẽt, quicunq; participarũt mutato statu ciuitatis: quale[10] gesit Athenis Clisthenes post exactos tyrannos: multos enim coniecit in tribus hospites & seruos, urbis inquilinos. Quæstio[11] autẽ aduersus hos est, nõ quis ciuis est, sed utrum iniustè uel iustè facti sint. Atqui[12] & huic dubitationi illa prẽterea adiũgi potest, nunquid, si aliquis non iustè ciuis factus est, non sit habẽdus ciuis: tanquam[13] idem ualeat iniustus & falsus ciuis. Quia[14] autem uidemus quosdam imperium gerentes iniustè, quos imperium sanè habere dicemus, sed non iustè: ciuis[15] autem imperio quodam definitus est (qui[16] namq; cõmunicat huiusce modi imperio, ciuis est, ut diximus) est[17] apertum, ciues esse habendos & hos.

ΟΡΙΖΟΝΤΑΙ[1] δή τινες τὸν πολίτην, τὸν ἐξ ἀμφοτέρων πολιτῶν, καὶ μὴ θατέρου μόνον, οἷον πατρὸς ἢ μητρός. οἱ[2] δὲ καὶ τοῦτ' ἤδη πολέον ζητοῦσιν, οἷον ἤδη πάππους δύο, ἢ τρεῖς, ἢ πλείους. οὕτω[3] δὴ ὁριζομένων πολιτικῶς καὶ ταχέως, ἀποροῦσί τινες τὸν τρίτον ἐκεῖνον, ἢ τέταρτον, πῶς ἔσται πολίτης. Γοργίας[4] μὲν οὖν ὁ Λεοντῖνος, τὰ μὲν ἴσως ἀπορῶν, τὰ δ' εἰρωνευόμενος, ἔφη καθάπερ[5] ὅλμους εἶναι τοὺς ὑπὸ τῶν ὁλμοποιῶν πεποιημένους. οὕτω καὶ λαρισσαίους τοὺς ὑπὸ τῶν δημιουργῶν πεποιημένους. εἶναι γὰρ τινας λαρισσοποιούς. ἔστι[7] δ' ἁπλοῦν. εἰ γὰρ μετεῖχον κατὰ τὸν ῥηθέντα ὁρισμὸν τῆς πολιτείας, ἦσαν ἂν πολῖται. καὶ[8] γὰρ οὐδὲ δυνατὸν ἐφαρμόσαι τὸ ἐκ πολίτου, ἢ ἐκ πολίτιδος, ἐπὶ τῶν πρώτων οἰκησάντων ἢ κτισάντων. ἀλλ' ἴσως ἐκεῖνοι μᾶλλον ἔχουσιν ἀπορίαν, ὅσοι μετέσχον, μεταβολῆς γενομένης πολιτείας· οἷον[10] Ἀθήνησιν ἐποίησε Κλεισθένης μετὰ τὴν τῶν τυράννων ἐκβολήν· πολλοὺς γὰρ ἐφυλέτευσε ξένους καὶ δούλους μετοίκους. τὸ[11] δ' ἀμφισβήτημα πρὸς τούτους ἐστίν, οὐ τίς πολίτης, ἀλλὰ πότερον ἀδίκως, ἢ δικαίως. καί τοι[12] τούτῳ τις ἔτι προσαπορήσειεν, ἆρ' εἰ μὴ δικαίως πολίτης, ὁ πολίτης· ὡς[13] τῷ δυναμένου τοῦ ἀδίκως εἶναι ψεύδους. ἐπεὶ[14] δ' ὁρῶμεν ἄρχοντάς τινας ἀδίκως, οὓς ἄρχειν μὲν φήσομεν, ἀλλ' οὐ δικαίως· ὁ[15] πολίτης ἀρχῇ τινι διωρισμένος ἐστίν (ὁ[16] δὲ κοινωνῶν τῆς τοιᾶσδε ἀρχῆς, πολίτης ἐστίν, ὡς ἔφαμεν) δῆλον[17] ὅτι πολίτας μὲν εἶναι φατέον καὶ τούτους.

DEfiniunt[1] autem quidam ciuem consuetudinem spectantes, qui ex utroque parente ciue natus est, non ex altero tantùm, ut ex patre aut matre. Alij[2] autem etiam hoc longius requirunt ac repetunt, uerbi gratia, ad auos duos, aut treis, aut plureis progredientes. Cùm[3] igitur ciues sic definiuntur ciuili more, & pingui Minerua, dubitant nonnulli de tertio illo, aut quarto, quomodo ciuis futurus sit. Gorgias[4] igitur Leontinus, partim fortasse dubitanter, partim dissimulanter loquens, dicebat:[5] quemadmodum mortaria sunt, quæ à mortariorum opificibus effecta sunt: sic[6] & Larissæos eos esse, qui à Larissæorum effectoribus procreati sunt. esse enim aliquos Larissæorum effectores, & quasi opifices. Sed[7] hoc est pingue & simplex. Si enim participes erant reipublicæ: ex eâ definitione, quam exposuimus, ciues essent: sin minus, non essent ciues. Nam[8] ne fieri quidem potest, ut natum esse ex ciui patre, aut ex ciui matre, ad eos, qui primi urbem habitarunt, aut condiderunt, accommodetur. Sed[9] fortasse magis de his dubitari potest, qui reipublicæ fuerunt participes, reipub. statu immutato: cuiusmodi[10] est id, quod fecit Clisthenes post tyrannos exactos. Multos enim peregrinos & seruos & inquilinos in tribus transtulit. Controuersia[11] autem, quæ de his est, non est quis sit ciuis, sed utrum sic factus ciuis, iustè an iniustè sit ciuis. Atqui[12] de hoc quoque præterea dubitauerit aliquis, utrùmne qui iustè non est ciuis, non sit ciuis: quasi[13] idem ualeant iniustum ac falsum. Quoniam[14] autem uidemus, nonnullos etiam iniustè magistratum aut imperium gerere, quos magistratum quidem gerere fatebimur, sed non iustè: ciuis[15] autem imperio quodam definitus est (nam[16] qui talis imperij particeps est, ciuis est, ut diximus) in[17] promptu est etiam hos dicendos quidem esse ciues.

COMMENTARIVS ET SCHOLIA.

Definiunt autem.) Adfert aliam definitionem, quam conformatam fuisse narrat ab illis, qui nõ subtiliter huius rei ueritatem indagarent, sed contenti forent ea, quæ ciuilibus usibus seruiret. Accommodata igitur hæc est ad usum, præstatq; satis, quod requiritur ab ipsa. Statuebant igitur hi ciuem esse, qui natus foret ex ambobus parentibus ciuibus, id est ex patre matreque, & non solùm ex altero horum. Sed alios extitisse ait, qui in angustiorem adhuc gyrum ipsos compellerent, putarentque oportere, ut non parentes tantùm ciues fuissent, sed prætereà superiores duo, siue tres, ac plures adhuc. Secundus igitur gradus, tertiusque (ut erat opinio horum) requirebatur ciuium, ut nati ex ipsis uerè appellari possent ciues. Similitudinis aliquid habet definitio hæc ciuium cum illa Ciceronis gentilium, quam posuit in Topicis suis: Quorum maiorum enim, inquit, nemo seruitutem seruiuit. Nec dispar etiam est locus ille Euripidis Alcestide, cùm fecit Pheretem patrem, ita conuicijs Admeti respondentem, dicere: ita illum secum agere incesserequ; se maledictis, tanquam si res ipsi foret cum Lydo aliquo aut Phryge, quos ære sibi parasset: debere potius ipsum recordari, se Thessalum esse, è Thessaloq; patre natum, & omnibus denique partibus liberum & ingenuum, ideoq; indignum contumelia uerborum.

Sic igitur definientibus.)Quid nonnulli attulerint contra definitionem ciuis, quam modò expoſuit, uſuiq́ue inuentam fuiſſe dixit,commemorat. ipſam tamen prius confectam dicit πολιτικῶς, quod ualet idem atque illud, quod ſuprà poſuit πρὸς χρῆσιν,id eſt auctores ipſius ſpectaſſe tantùm uulgarem uſum,cui ſeruiebant. Addidit etiã,quod par eſt priori illi,παχέως: quo itidem ſignificauit, eos non accuratè in illam rem incubuiſſe, ſed celeriter nimis ſtatuiſſe, quid ciuis foret. Aiebant igitur,qui eam improbabant,cupere ſibi oſtendi,quomodo tertius ille ſiue quartus, quem in definitione ponebant,ciuis eſſe poſſet. Vt enim ipſe quoque ex definitione ipſorum ciuis eſſet, oportebat, ut patrem auumq́; ſaltem ciuem habuiſſet: quare ita res in infinitum proficiſcebatur. Verè igitur dicta eſt illa definitio parum conſideratè confecta.

Gorgias autem Leontinus.)Quid ſenſerit de ciue ſophiſtes hic magnus,indicat:de quo tamen nõ ſecum omnino ſtatuit, ſerióne agens ita locutus fuerit,ſiue ludens,ut mos ipſius erat. Cùm enim Gorgias docere uellet, quis ciuis habẽdus foret,inquit:eum profectò ciuem eſſe, qui ciuis factus eſſet ab ijs, qui quacumq; ratione poteſtatem eius rei nacti erant. Inueniri enim profectò quoſdam, qui ciuium ſtructores fabriq́; forent, non minus atque opifices quidam ſunt uaſorũ nonnullorum , & eius, quod appellauit, ὅλμια à Græcis uocati, mortarij à Latinis. Eodem enim pacto extare quoſdam,qui eſſent λαρισσοποιοί:in eo enim Theſſaliæ oppido id quæſitum ex ipſo fuerat. quare uideri uocandos Lariſſæos ciues, qui ab ijs opificibus Lariſſæorum quaſi fabricati forent. Admonere igitur arbitror ipſum uoluiſſe, qui ex eo hoc quæſiuerunt,ne nimis illi anxiè inueſtigarent, qui nam eſſent ueri Lariſſæi, ſtareq́; debere ipſos inſtitutis moribuſq́ue illius temporis,ſine ſubtili eius nominis perſcrutatione.

Eſt autem ſimplex.)Non eſt dictum hoc contra Gorgiæ uocem, ſed accuſat his uerbis definitionem ciuis, quam ſuprà tradidit,nonnullos excogitaſſe ad uſum: ipſam etiam illic carpſit, & celeriter conformatam eſſe inquit. Addit igitur nunc ſuperiori reprehenſioni eius,prolatum id fuiſſe ſimpliciter & ſine acumine ullo. Nam ſi participes ſunt reipublicæ,ea ratione,qua ipſe oſtendit,non eſt dubium,quin ciues ſint:quamuis etiam parentes auumq́ue ciues non habuerint. Vt autem hoc pacto confirmat deſcriptionem ſuam, ita occaſionem huius rei nactus, docet eam, quam non probat,omnibus quadrare non poſſe. Natos enim illos eſſe è patribus matribuſq́; ciuibus, nõ cadit ullo pacto in eos, qui primi urbem aliquam incoluerunt,ſiue ipſam condiderunt. κτίσμα urbis , uocati ſunt conditores ipſius : exempli cauſa, Theſeus Athenarum,Romulus Romæ:quos etiam οἰκιστὰς inueni aliquando uocatos.

Sed forſitan illi magis.)Cùm exploſerit definitionem ciuis,qua utebantur nonnulli,ueriore prius adlata, mõſtraueritque,quibus illa nullo modo congruit,quod ſimilitudinem quandã quæſtionis habet:adiungit extare aliud,quod magis adhuc dubium habere aliquem ac perturbare poſſet, Appellari ne debeant ciues, qui mutato ſtatu ciuitatis recepti ſunt in eam,legeq́ue facti ciues?Exemplum autem huiuſcemodi ciuium poſuit,ut magis rem illuſtraret,ualde clarum ea ætate:ceu,inquit,Athenis factum eſt, cùm exactis Piſiſtrati filijs, fractaq́ue magno animo ipſorum tyrannide, Cliſthenes in eam ciuitatem aſcripſit, tribubuſq́; aſsignauit multos peregrinos inquilinoſq́; eius urbis, & ſeruos etiam, ut numerum ciuiũ augeret. Meminit huius clari ciuis Plutarchus in Pericle: qui præterea narrat, ipſum & leges ſcripſiſſe,& remp.cõſtituiſſe,optimè temperatam ad concordiam ciuium & ſalutem urbis. Sed etiam in Cimone, quo loco narrat ipſum reuertentem Athenas, iniquo animo tuliſſe ſe abſente nudatam fuiſſe ab aduerſarijs omni penè dignitate curiam Ariopagi:cumq́ue ſtuderet iudicia cauſaſq́ue ad eam reuocare,ariſtocratiamq́ue illuc inducere, qualis olim à Cliſthene conſtituta fuerat,ab ijſdem popularibus hominibus impeditum fuiſſe,qui clamoribus ipſum exagitarunt,& multitudinem etiam contra ipſum exacuerunt.

Quæſtio autem aduerſus.)Inquit nunc, ſi quis contra hos ciues agere uelit,adferreq́;, quod ad eos improbandos exturbandoſq́; è ciuitate ualeat,non ita quæſtionẽ ipſam inſtituere debere,uidereq́;,quis dignus ſit nomine ciuis:ſed quærere,utrum iniuſtè an iuſtè donati ciuitate ſint. Sunt enim profectò ciues, quoniam facti ſunt ab ijs, qui poteſtatem eius rei tunc conſecuti fuerant. Reſtat igitur uidere, an poteſtas hæc ſit ipſis iure tradita, ſiue illi ipſam improbè uſurparint.

Atqui & huic dubitationi.)Oſtendit,poſtremq́ue huic quæſtioni alteram etiam hanc adnecti poſſe,Num ille,qui non iuſtè ciuis creatus eſt,ciuis habendus non ſit:tanquam idem omnino ualeat,iniuſtè factus ciuis,& falſus ciuis,id eſt qui nomine tenus ciuis ſit,uerè autem nullo pacto.

πρὸς τὸ χρῆσιν.)Vti prior illa πρὸς γνῶσιν theoricam,ita hæc πρὸς χρῆσιν practicam. Sic etiam lib.1.c. XI. de Quæſtuaria πρὸς τὸ γνῶσιν ſatis actum eſſe dicit:de eadem porrò πρὸς τὸ χρῆσιν agẽdum eſſe. & infrà cap.8.n.2. præclarè hoc ipſum confirmat,non tam τῆς πράξεως χρῆσιν, quàm τῆς θεωρίας ἀληθειαν ſpectandam eſſe. Nimirum in omnibus artib.talia quẽdam reperiuntur:alia ad cognitionem,alia ad actionem magis pertinentia:quorum illa quidem ueluti regulæ ſequẽtium,hæc ueluti exempla præcedentium cenſeri poſſunt atq; debent. Hip.certè com.de Flatibus ea quæ in medica arte φλαῦρα ſunt, quæ uilia uulgò uidentur & inutilia(Methodi ſcilicet cognitionem,ex ſuis principijs deductam) difficilia eſſe,nec niſi à ueris medicis cognoſci poſſe aſſerit:quæ uerò ἀτρεκέα iudicantur,hoc eſt magna,multoq́; ſtudio digna,ea facilia eſſe,quæq́; etiam plebeij uſu & conſuetudine ſibi familiaria facere queant.

τὸν ἐξ ἀμφοτέρων πολιτῶν.)Sic Pericles Athenis legem tulerat,ut ne quis pro ciue haberetur,qui non utroque parente ciue natus eſſet. Qua lege filium,qui legitimis peſtilentia abſumtis unicus ſupererat, generis ſui futurum columen, à ciuitatis iure imprudens repulit.

ὅτῳ γὰρ λαρισσαίῳς.)Non tollit,ſed implicat magis quæſtionem:& uidetur aliquid dicere,ſed reuera nihil dicit. Perinde ac ſiquis Medicos aut Coquos eſſe diceret, qui à Medicorum aut Coquorum fabris fiunt. Nam ut quam maximè Efficientis etiam ſit ratio habenda, non tamen ab Efficiente definitio rei petenda eſt.

ἔστι δ' ἁπλοῦν.)Simplex eſt id quod quæritur,nec difficile ſolutu:facilis proinde reſponſio,quam ex præced.afferemus. Vt ſit idem quod ſeq.cap.n.9. dicit ὁ πολλὼ, uel ὀλίγῳ ἔχον ἀπορίαν. Cui opponitur τὸ μᾶλλον ἔχον ἀπορίαν. Sepulueda ad Gorgiam refert,plebeiam hanc eius ſolutionem eſſe.

κλισθένης.)Vetus Athenienſium Reſpub.regia fuit,ſub Regib. XVII.& Archontibus perpetuis primùm,deinde decennalibus. Succeſſit Democratia duũm generum. Prior quidem ciuium opulentorum, à Theſeo rege primùm inſtituta,ſed à ſucceſſoribꝰ regib.antiquata:quam populus,diuturni & luxuriоſi Medontidarũ imperij perteſus,in memoriã uſumq́; reuocauit,Draco uerò Olymp.39.legib. & magiſtratib. firmauit:cumq́; ſeditione ciuili in oligarchiam recidiſſet (à Cylone enim occupata arce , cùm obſidio in lõgum protraheretur, nouẽ Archontibus ſumma rei poteſtas fuit commiſſa)Solonis legibus reſtituta eſt. Paucis pòſt annis,cùm Piſiſtratus tyrannidem inuaſiſſet,cæſo filio eius Hipparcho,Hippiam fratrem,qui ei ſucceſſerat,Spartanorum armis adiutus Cliſthenes Alcmæonides expulit , & Democratiæ iura ampliauit. Poſterior proinde Democratia à Cliſthene conſtituta eſt: qui cùm propter ſuperiorum temporũ calamitatem uiris exhauſtam urbem eſſe animaduerteret,& peregrinos & inquilinos & ſeruos ciuitate donauit. Secutæ inde res Medicæ. Quibus cùm populi Athenienſis uirtus maximè enituiſſet, ſpiritus maiores concepit, & uel Themiſtoclis & Ariſtidis indulgẽtia,uel Periclis blanditia,uel demagogorum reliquorũ adulatione, totius ferè Reip. iura in ſuam pertraxit poteſtatem,contra Solonis inſtitutum. Similiter Platæenſes euerſa à Thebanis patria cùm Athenas profugiſſent, in ciuitatem ita adſcripti ſunt, ut in tribus populoſq́; conjecti ſint. teſte Diodoro & Demoſthene contra Neæram:Hyperides poſt cladem Chæronenſem rogationem contra leges tulerat,ut incolis ciuitas daretur, ſerui manumitterentur,ſacra,liberi & coniuges in Piræeo deponerentur. Abſolutus tamen eſt,quòd tenebras ſibi Macedonum arma offudiſſe diceret.

Plut.in eius uita.

ESSEN-

ESSENTIALEM Ciuis notionem à Forma desumtam explicauit. Nunc de Accidentali agit, quàm ab Efficiente uulgò deducunt, & in χρήσει politica populariter sequuntur, cùm eos qui uel nati uel facti sunt ciues, pro ciuibus legitimis habeant. Vt ergo prior illa ad γνῶσιν seu theoriam, ita posterior hæc ad χρῆσιν & πρᾶξιν magis uidetur accommodata. Ciuem proinde eum esse definiunt, qui uel

- Natus sit. Quã quidem opinionem
  - Examinat, et nisi præced. capite allata notio accedat, inanem esse ostendit. Etenim dubitationem ex eo natam
    - Proponit. Pro Ciue uulgò eum habent, qui natus sit è ciuibus, tum
      - Primis, Parentibus nimirum, patre & matre ciue. N. 1.
      - Remotioribus: cuius nimirum aui, proaui, abaui, ciues fuerint. N. 2.
    - Affert. Vt quàm maximè opinionem prædictam admittamus, Ciues nimirum eos esse, qui ex ciuibus nati sint: At cùm necessariò ad primos aliquos generis auctores sit deueniendum, qui ex ciuibus non sunt nati, qua ratione illi ciues fuerunt? N. 3.
    - Soluit, ut per antithesin inter se conferens & solutionem
      - Gorgiæ Leontini, quæ in specie uidetur nodum soluere, reuera tamen non soluit, sed magis implicat, pro more Sophistarum, non ueritatis docendæ, sed auctoritatis conseruandæ acquirendæue studio, ne quid ignorasse uideantur, uel ironicè uel ambiguè respondentium. N. 4.
        - Quemadmodum mortariã sunt, quæ fiunt à mortariorũ artificibus. N. 5.
        - Ita quoq; ciues sunt, qui à ciuiũ artificibus sunt facti. Esse enim quosdã artifices ciuium in quaq; rep. V. G. Lariſſæorum in Thessalia, Atheniensium Athenis. N. 6. Nimirum eos, penes quos potestas est in ciuitatem quosuis uel pro libidine, uel secundùm leges cooptandi.
      - Suam, simplicẽ illam & ueram, non fucatã. Nimirum cõditionem ciuis
        - Essentialem eam esse, quam præced. capite proposuimus, sumtam à cõmunione ἀρχῶν. Qua qui
          - Fruuntur, siue primi fuerint, è ciuibus prioribus non nati, siue posteriores, è ciuibus nati, illi etiam ciues erunt. N. 7.
          - Non fruuntur, siue è ciuibus nati, siue non, pro ciuibus neutiquã sunt habendi.
        - Accidentalem, ab ipsis sumtã natalibus. Qua qui
          - Fruuntur, ciues non erunt, nisi ἀρχῆς quoq; sint participes.
          - Non fruuntur, ciues tamen erunt, si ἀρχῆς quoq; fuerint participes: ut primi ciues, à ciuibus prioribus non nati. Num. 8.
  - Factus sit ab ijs, qui potestatem habent ciuitate donandi eos qui non erant ciues. Atq; ut de eo dubiũ non est, quin hi tales permanente eadem Reip. forma uerè sint & habeantur ciues: ita si quando Reip. forma mutetur, an pro ciuibus sint habendi, qui in mutatione ista ciuitate donantur, dubitationem habet. N. 9. Exempli causa, quando Clisthenes Hippia tyranno ejecto rẽp. Athenienſium priſtinæ suæ democratiæ restituit, & multos peregrinos ciues, seruos uerò in[illegible]nos fecit. N. 10.
    - Proponit. Quando de his quæritur, non, Vtrum ciues sint, quæritur (esse enim ciues, res ipsa dictat) sed utrũ ciues sint
      - Iustè, an iniustè. Numero 11.
      - Verè, an falsò. Num. 12. Quãdoquidem quod iustũ est, etiã uerum: quod iniustũ, falsum esse uidetur. N. 13.
    - Soluit, tali syllogismo:
      - Ad generalem ἀρχῆς formã iustitia uel iniustitia nihil facit, sed ad specialem tantùm. A cognato ostendit. Sic uulgò ἀρχοντας uocant tam improbos, quàm probos. N. 14.
      - At πολίτης particeps est ἀρχῆς. N. 15. Nimirum cui tale imperium, quale huic Reip. conuenit, communicatur. N. 16.
      - Ergo ad πολίτου formam, iustitia uel iniustitia nil facit: sed uerus ciuis dicendus est, qui ciuis actu est, etsi iniustè factus. N. 17.

CAPVT III.

Alteram Politiæ materiam proximam, Ciuitatem scilicet, generatim explicat.

IVstè uèrò, uel non iustè facti sint, ptinet ad superiorẽ controuersiã. Ambigũt n. quidã, qñ ciuitas aliquid gesit, & qñ minimè ciuitas: ceu [2] qñ è dominatu paucorũ uel tyrãnide extiterit status multitudinis. Tũc [3]. n. neq; cõtractus quidã dissoluere uolũt: tanquã nõ ciuitas, sed tyrannus pecuniã acceperit: neq; alia multa huiusce modi seruare. tanquã [4] resp. nõnullæ ui potestateq; cõstent, & nõ publicã utilitatẽ propositã habeãt. Si [5] quidẽ igitur & stat [9] populares quidã ita administrãt eodẽ hoc modo, similiter ciuitatis huius dicendũ est esse huiusce reip. actiones, & [6] q̃ à dominatu paucorũ, & quæ à tyrãnide. Videtur [7] aũt sua ꝓpriaq; oratio esse huius dubitationis, quomodo nã decet dicere ciuitatẽ esse eãdẽ, uel nõ eandẽ, sed diuersam. Leuissima [8] igitur inuestigatio dubitationis est circa locũ & homines. Cõtingit. n. dijungi locũ & homines: & hos qdẽ hũc, alios uerò aliũ locũ inhabitare. Hanc [9] igitur mitiorẽ esse dubitationẽ ponendũ est: cùm enim ciuitas multis modis dicatur, est aliquo modo copia huiusce quæstionis. Eodẽ aũt pacto ijsdẽ hominib. locũ incolẽtibus, quãdo cõuenit putare unã esse ciuitatẽ. Nullo [10]. n. pacto mœnibus: liceret [11] nãq; Peloponẽso murũ circumiacere. Huiusce modi [12] autem fortasse est & Babylon, & omnis, quæ circũscriptionẽ magis habet gẽtis, quã urbis: qua aiunt capta iam tertiũ diem, nõ sensisse partẽ quãdam ciuitatis. Verùm [13] de hac dubitatione in aliud tẽpus magis opportunum utilis erit cõsideratio. De magnitudine enĩ ciuitatis, & quantitas, & utrum una gens uel plures cõducant, opus est minimè ignota esse homini ciuili. Sed [14] ijsdẽ eũdẽ locũ habitãtibus, utrũ donec extiterit genus idẽ habitantium, eandẽ esse dicendũ sit ciuitatẽ, etsi semper hi quidẽ intereunt, hi aũt nascuntur: quemadmodum [15] & fluuios consueuimus eosdẽ dicere, & fontes eosdẽ, etsi semper hæc quidẽ aqua scaturiat, hæc autem

ΠΕΡΙ [1] μὲν οὖν τοῦ δικαίως, ἢ μὴ δικαίως, συμπέπτει πρὸς τὴν εἰρημένην πρότερον ἀμφισβήτησιν. ἀποροῦσι γάρ τινες πότ' ἡ πόλις ἔπραξε, καὶ πότε οὐκ ἡ πόλις· οἷον [2] ὅταν ἐξ ὀλιγαρχίας, ἢ τυραννίδος, μήτε δημοκρατία. τότε [3] γὰρ οὔτε τὰ συμβόλαια ἔνιοι βέλονται διαλύειν, ὡς οὐ τῆς πόλεως, ἀλλὰ τοῦ τυράννου λαβόντος, οὔτ' ἄλλα πολλὰ τῶν τοιούτων· ὡς [4] ἐνίας τῶν πολιτειῶν τῷ κρατεῖν οὔσας, ἀλλὰ οὐ διὰ τὸ κοινῇ συμφέρον. εἴπερ [5] ἔν γε δημοκρατοῦνταί τινες κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον, ὁμοίως τῆς πόλεως φατέον εἶναι ταύτης τὰς τῆς πολιτείας ταύτης πράξεις. καὶ [6] τὰς ἐκ τῆς ὀλιγαρχίας, καὶ τῆς τυραννίδος. ἔοικε [7] δὲ οἰκεία ὁ λόγος εἶναι τῆς διαπορίας ταύτης, ὥστε πρὸς λέγειν τὴν πόλιν εἶναι τὴν αὐτήν, ἢ μὴ τὴν αὐτήν, ἀλλ' ἑτέραν. ἡ [8] μὲν οὖν εὐπολυπραγμοσύνη τῆς διαπορίας ζήτησις περὶ τὸν τόπον καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἐστίν. ἐνδέχεται δὲ διαζευχθῆναι τὸν τόπον καὶ τοὺς ἀνθρώπους, καὶ τοὺς μὲν ἕτερον, τοὺς δὲ ἕτερον οἰκῆσαι τόπον. τούτων [9] μὲν οὖν πρότερον θετέον τὴν διαπορίαν. πολλαχῶς δὲ τῆς πόλεως λεγομένης, ἔστι μὲν ὡς ἀδύνατον τοιαύτης ζητήσεως. ὁμοίως δὲ καὶ τῶν τὸν αὐτὸν τόπον κατοικούντων ἀνθρώπων, πότε δεῖ νομίζειν μίαν εἶναι τὴν πόλιν. ἀ [10] γὰρ δὴ τοῖς τείχεσιν. εἷς [11] γὰρ ἂν Πελοποννήσῳ περιβαλεῖν ἓν τεῖχος. τοιαύτη [12] δ' ἴσως ἐστὶ καὶ Βαβυλών, καὶ πᾶσα, ἥτις ἔχει περίβολον μᾶλλον ἔθνους ἢ πόλεως· ἧς γε φασὶν ἁλωκυίας τρίτην ἡμέραν οὐκ ἀφεστάναί τι μέρος τῆς πόλεως. ἀλλὰ [13] περὶ μὲν ταύτης τῆς διαπορίας εἰς ἄλλον καιρὸν χρήσιμος ἡ σκέψις. περὶ δὲ μεγέθους τῆς πόλεως, τό τε πόσον, καὶ πότερον ἕν, ἢ πλείω συμφέρει, δεῖ μὴ λανθάνειν τὸν πολιτικόν. ἀλλὰ [14] τῶν αὐτῶν κατοικούντων τὸν αὐτὸν τόπον, πότερον ἕως ἂν ᾖ τὸ γένος τοῦτο τῶν κατοικούντων, τὴν αὐτὴν εἶναι φατέον πόλιν, καὶ περ ἀεὶ τῶν μὲν φθειρομένων, τῶν δὲ γινομένων· ὥσπερ [15] καὶ ποταμοὺς εἰώθαμεν λέγειν τοὺς αὐτούς, καὶ κρήνας τὰς αὐτάς· καίπερ ἀεὶ τοῦ μὲν ἐπι-

IVstè [1] autem ciues sint, nécne, ad cõtrouersiam antè à nobis expositam pertinet. Dubitant enim quidam, quando ciuitas aliquid egisse dicẽda sit, quãdo non ciuitas: uerbi [2] gratia, cum ex paucorum imperio, aut tyrannide, populi potestas exstiterit. Tunc [3] enim neq; ea, quæ cõuenerunt, quæq; in obligationẽ deducta sunt, dissoluere uolunt, quasi non ciuitas, sed tyrannus pecuniam acceperit: neq; multa alia huiusmodi pacta conuenta seruare. proinde [4] quasi nonnulla reipub. administrandæ genera eo, quòd uel unus uel pauci plus ualeant uiribus, non utilitate cõmuni, consistent. Quòd [5] si etiam nonnulli homines sub imperio & potestate populi hoc modo ciuiliter uiuunt, huius q̃ ciuitatis & reip. eæ sunt actiões, quas populus obtinet: ergo [6] et huius ciuitatis ac reip. quæ ex paucorum imperio & tyrannide ciuitas libera facta est, dicendum est eas esse actiones, quæ à paucorum imperio & tyrannidẽ contractæ sunt. Videtur [7] autem sermo, in quem nũc incidimus, ad hanc dubitationẽ accõmodatus esse, quónam modo eadem ciuitas sit dicenda, aut non eadem, sed alia. Huius [8] igitur dubitationis ea, quæ maximè in prõtu posita est, quæstio in loco & in hominibus consistit. Euenire enim potest, ut locus & homines dijungantur, & hi quidem alium, illi autem alium locum incolant. Hæc [9] igitur dubitatio lenior, & mitior statuenda est. Nam cùm ciuitas multis modis dicatur, ad explicãdum facilis quodammodo talis quæstio est: similiter autem & hominum eundem locum incolentium, quando unam esse ciuitatem existimare oporteat. Non [10] enim muris cõmunibus definienda una ciuitas est. Liceat [11] enim Peloponneso murum unum circumdare. Talis [12] autẽ fortasse est Babylon, omnisq; quæ gentis potius, quàm urbis aut ciuitatis circumscriptione continetur: qua tertium iam diem capta, partem quandam urbis non sensisse dicunt. Verùm [13] de hac quidem dubitatione utilius erit disputationem ad aliud tempus reseruari. Nã de magnitudine ciuitatis, quãta debeat esse, & utrum gentem unam, an plureis esse expediat, hominem politicum ignorare non oportet. Sed [14] ysdem hominibus in eodem loco habitantibus, utrum quãdiu sit idem genus hominum in urbe habitantiũ, eadẽ ciuitas dicenda est, etiã alijs intereuntibus, alijs nascẽtibus: quèadmodũ [15] & fluuios eosdẽ dicere solem[9], et fonteis eosdẽ, quãuis alia semper aqua suboriatur, alia

autem effluat. uel[16] homines dicendum esse eosdem propter huiusce modi causam, ciuitatē autem diuersam? Si[17] quidem enim est cōmunio quædam ciuitas (est[18] nāq; cōmunio ciuiū) cùm[19] ciuitas diuersa redditur specie, respublicaq; uariatur, necessariū[20] esse utiq; uideretur & ciuitatē esse non eandē. Quemadmodū[21] & chorū, quandoq; quidē comicū, quādoq; aūt tragicū, diuersum esse dicimus, iisdē sępe hominib. existētib. Eodē[22] aūt pacto & omnē aliā cōmunionē & cōpositionē diuersam, si species diuersa fuerit cōpositionis: ceu[23] harmoniā, iisdē sonis existentibus, diuersam esse diceremus, qñ fuerit Doria, & qñ Phrygia. Si[24] iā res se habet hoc modo, perspicuum est maximè dicēdū ciuitatem esse unā, ad rēp. respiciētes: nomine[25] aūt uocare diuerso uel eodē licet & ijsdē habitantib. ipsam, & ualde diuersis hominib. Si[26] aūt iustū est dissoluere, uel non dissoluere, qñ in aliā rēp. mutata fuerit, alia oratio est.

γινομένης νάματος, ἢ δὴ ὑποξιόντος. ἢ[16] τοὺς μὲν ἀνθρώπους φατέον εἶναι τοὺς αὐτοὺς ἀφ' ἑτοιαύτης αἰτίας· τὴν δὲ πόλιν ἑτέραν; εἴπερ[17] γάρ ἐστι κοινωνία τις ἡ πόλις (ἔστι[18] δὲ κοινωνία πολιτῶν) πολιτείας[19] γιγνομένης ἑτέρας τῷ εἴδει, καὶ διαφερούσης τὴν πολιτείας, ἀναγκαῖον[20] εἶναι δόξειεν ἂν καὶ τὴν πόλιν εἶναι μὴ τὴν αὐτήν. ὥσπερ[21] γε καὶ χορὸν, ὁτὲ μὲν κωμικὸν, ὁτὲ δὲ τραγικὸν, ἕτερον εἶναι φαμὲν, τὸν αὐτὸν πολλάκις ἀνθρώπων ὄντων. ὁμοίως[22] δὲ καὶ πᾶσαν ἄλλην κοινωνίαν καὶ σύνθεσιν ἑτέραν, ἂν εἶδος ἕτερον ᾖ τῆς συνθέσεως· οἷον[23] ἁρμονίαν τὴν αὐτὴν φθόγγων ἑτέραν εἶναι λέγομεν ἂν, ὁτὲ μὲν ἡ δώριος, ὁτὲ δὲ φρύγιος. εἰ[24] δὴ ταῦτ' ἔχει τὸν τρόπον, φανερὸν ὅτι μάλιστα λεκτέον τὴν αὐτὴν πόλιν εἶναι τὴν πολιτείαν βλέποντας· ὄνομα[25] δὲ καλεῖν ἕτερον, ἢ τὸν αὐτὸν, ἔξεστι καὶ τοῖς αὐτοῖς κατοικοῦσιν αὐτὴν, καὶ πάμπαν ἑτέρων ἀνθρώπων. εἰ[26] δὲ δίκαιον διαλύειν, ἢ μὴ διαλύειν, ὅταν εἰς ἑτέραν μεταβάλλῃ πολιτείαν ἡ πόλις, λόγος ἕτερος.

alia diffugiat atque effluat? an[16] *homines quidē ijdem esse dicēdi sunt propter talem causam, ciuitas autem alia? Nā*[17] *si ciuitas societas quædā est, &*[18] *ciuium societas: ubi*[19] *ciuitatis administrandæ ratio specie fit dispar ac dissimilis, & differt ciuibus, necesse*[20] *esse uideatur etiam ciuitatem non esse eandem. Quemadmodum*[21] *chorū, qui nūc comicus, nunc tragicus est, alium esse dicimus, cùm sæpenumero ydem homines sint. Similiter*[22] *autem & aliā omnem societatem, aliam dicere debemus, si compositionis species sit alia: ueluti*[23] *harmoniam dissimilem esse dicimus ysdem sonis, si aliàs sit Doria, aliàs Phrygia. Si*[24] *igitur hoc modo se res habet, perspicuum est eandem ciuitatem maxime esse dicendam, spectata ciuitatis administrandæ ratione: nomine*[25] *autem uel alio, uel eodem licere eam appellare, & ysdem in ea habitantibus hominibus, & prorsus alijs. Sit'ne*[26] *autem iustum, nēcne id, quod ex conuentione debetur, dissoluere, obligationiq; cōtractæ satisfacere, cùm in aliam reipublicæ administrandæ formam ciuitas traducta sit, non est huius loci disputare.*

COMMENTARIVS ET SCHOLIA.

Quia autem uidemus.) Dissoluit hunc nodum, argumentum ducens à simili: Quia enim, inquit, uidemus nonnullos magistratum imperiumq; iniustè adeptos esse, quos tamen imperium habere dicemus, sed non iustè partum: ciuis autē definitus est descriptusq; à nobis genere quodam imperij (ut statim ipse declarat, si quis fortè non percepisset id, aut oblitus esset. ait enim: Qui namque particeps est huiusce modi magistratus siue ordinis, ciuis est, id est qui peruenit lege in eum locum, ubi deliberatur de republica, & causas iudicat, ciuis est) non est dubium, quin huiusce modi etiam ciues appellare debeamus. Nā quod facit, inquit, ad illud, iniusténe an iustè creati sint: hoc pars est quæstionis eius, quā suprà tetigimus, copulatumque est cum ipsa.

Ambigunt enim quidam.) Explicat quæstionem, quam initio huius libri posuit: &, quod non fecit tunc, scrupulū hunc euellit. Exoritur enim controuersia hæc, quòd quidam uolunt, ciuitatem aliquid gessisse: alij recusant, quando è dominatu paucorum, siue tyrannide, resp. redit in potestatem multitudinis. Tunc enim reperiuntur nōnulli, qui neque pecuniam debitam soluere uolunt, tanquam non ciuitas acceperit, sed tyrannus: neque alia huiusce modi pacta seruare, quasi extent respublicæ, quæ totæ fundatæ sint in potestate quacunque ratione parta, opibusque, non in communi bono. Illustre exemplum est huius rei apud Demosthenem aduersus Leptinem, non longè à principio eius orationis: quo loco probat orator, non esse uiolandam fidem. Narrat igitur, xxx. uocatos tyrannos mutuatos fuisse pecuniam à Lacedæmonijs contrà Athenienses illos, qui Piræum oppidum occuparant: quam cùm postea rebus compositis receptaq; republica repeterent, missis oratoribus Athenas, inuenirenturque, qui æquum censerent reddere illos, qui accepissent, quorumque utilitatibus seruisset, id est, eos, qui in urbe tunc erant, atque illic dominabantur: alijs contrà censentibus illam soluendam esse ab omnibus ciuibus, futurumque id argumentum uerè reconciliatorum animorum, & unius corporis ciuitatis: populum statuisse se quoque conferre participemq; esse illius sumtus, ne fides ullam in partem laboraret.

Si quidem igitur.) Dissoluit his uerbis quæstionē hanc. inquit enim: Si inueniuntur, qui eodem pacto tueantur statum multitudinis, freti inquam uiribus, propositumq; cunctis in rebus habeant proprium bonum, non commune totius ciuitatis, quorum tamen facta plebiscitaque publica esse putantur: ita quoq; sentire debemus de his, quæ gesta sunt à tyranno diuitibusq; in ciuitate dominantibus, ut scilicet facta etiam ipsorum publica sint existimanda (sunt namque similes inter se hi tres status ciuitatis) alia tamen ratio esset ueræ ac legitimæ democratiæ, ut elicitur ex hoc loco.

Videtur autem sua.) Docet, quomodo aptè magis aliquis hanc quæstionem poneret, & quæ certior ratio sit huius scrupuli euellendi. Accommodata igitur uerba ipsi tractandæ esse inquit, uidere quomodo deceat ciuitatem eandem dicere, aut non eandem, uerùm aliam. Statim enim ut cognitum hoc fuerit, perspectum etiam erit, ciuitas ne aliquid fecerit, siue non fecerit: & quæ recusat pacta superiora & conuenta seruare, possit ne id rectè iusteq; facere.

Leuissima igitur inuestigatio.) Cùm pluribus modis ueritas huius rei inuestigari possit (ut ostendet) uiam declarādi, non esse ciuitatem eandem à mutatione loci, separationeq; hominum, dicit esse ualde tenuem, & quæ superficie tenus ipsam tangat. Neque enim, ut significat, multum in hac positum est. contingit enim, inquit, ut locus distinctus sit, hominesque eodem pacto separati, ita ut hi hanc, alij uerò aliam sedem habeant, & tamen ciuitas eadem sit. quare addit statuendum est, dubitationem de hac re esse mitiorem. utitur enim nomine translato à moribus, cui Latinum hoc respondet. Significare autem uult, non esse molestum hunc scrupulum, nec posse pungere quempiam magnopere. Adiungit etiam, non debere aliquem mirari, si copia existit huius quæstionis, cùm multis modis ciuitas dicatur: inde enim exoritur ubertas hæc.

Eodem autem pacto.) Vt distinctionem loci affirmauit, non semper distinguere, aliamque reddere ciuitatem: ita contrà docet, usuenire aliquando, ut in eadem sede sint duæ ciuitates, cùm homines collocati propinquis ualde locis, utantur diuersis legibus. Quare, ut de illo, ita etiam de hoc quæri posse inquit, quando huiusce modi hominum cœtus coagmentatioque una eademque dici debeat, & quando nullo pacto eadem. Neque enim in parietibus ciuitatis tanta uis est, ut qui cincti sint ijsdem muris, unius prorsus ciuitatis ciues existimandi sint. Exemplo autem hoc confirmare uolens, utitur admodum plano, & ita denique claro, ut euellat omnem scrupulum ex animo eius, qui de hoc ambigeret. Liceret enim, inquit, uniuersam Peloponnesum uno muro complecti: nec tamē diceret aliquis, incolas eius unam ciuitatem colere, cùm constaret eo tempo-

re in ea terra plures, & ualde etiam inter se disimiles respublicas ciuitatesque esse, ut Spartam, Argos, Messenem, Megalopolin, alias. Non tamen putandum est hoc auctorem protulisse, tanquam pronum, & quod effici aliquo modo posset: sed cùm locum cogitaret amplum eundemque refertum pluribus rebus publicis, in mentem ipsi hanc, consilio suo ualde accommodæ tam, tellurem uenisse. Athenienses quoque idem attulerunt, cùm errorem Peloponnesiorum redarguere uellent, qui sperabant se, spreta salute reliquorum Græcorum, tutos ab incursu Persarum futuros, si aditum ipsis clausissent, ne pedibus ad se penetrare possent, ideoque Isthmum munirent. Significarunt enim, illis, ira commoti, ne si murum etiam uniuersæ Peloponneso circumduxissent, eos inde saluos futuros, cùm nauibus eò facile peruenirent, nec classem barbaris defuturam: se namque à cæteris destitutos, necessariò ipsos cum omnibus suis opibus adiuturos. Hoc memoriæ prodidit Lysias in oratione, qua laudauit Athenienses, interfectos in prælio. uerbis autem ijsdem, quibus noster in hoc usus est: inquit enim, ἐπὶ πᾶσιν πελοπόννησον τεῖχος ἐβάλλειν.

Huiusce modi autem fortasse.) Ne uideretur attulisse rem nimis absurdam, qui tantæ magnitudinis urbem finxisset, ostendit similem huic aliquo modo extitisse Babylonem: & ut hanc, ita etiam omnem, quæ descriptionem terminosque habeat, quæ magis comueniant genti alicui, quàm ciuitati. Cùm autem amplitudinem eius urbis demonstrare uellet, immensumque spatium: suæ sententiæ confirmandæ causa, utitur signo ualde illustri, ad rem ante oculos constituendam. non deesse enim dicit, qui affirment, post tertium diem, quàm Babylon ab hostibus capta fuit, extitisse partem eius urbis, quæ id factum esse minimè sensisset.

Verùm de hac dubitatione.) Cùm sermo incidisset de magnitudine urbis, intelligeretque hanc quæstionem non esse alienam ab officio eius, qui de optima rep. disputat: non tamen hunc locum accommodatum esse illi explicandæ, id aperire uoluit. Docet igitur, se in aliud tempus reijcere hanc disputationem: quod cùm uenerit, se in hanc curam incubiturum. Nam & numerus ciuium est uidendus: & utrum omnes unius generis esse, an plurium, cõducat reipublicæ, nullo modo fallere debere politicum hominem, affirmat, & qui optimis institutis ciuitatem informet.

Sed ijsdem eundem locum.) Vt, quam modò exposuit, quæstionem non conuenire huic loco indicauit: ita hanc, quam nũc adfert, propriam huius temporis existimat, uidere scilicet, ijsdem moralibus eandem urbem incolentibus, utrum eandem ciuitatem deceat semper appellare, donec permanserit eadem natio. Respondet autẽ hæc è regione illi: in ipsa enim quærebatur de distantia locorum, & uarietate gentium: in hac autem ponit locum eundem esse, & idem etiam genus hominum. Vt autẽ doceat, non sine causa uocari ciuitatem eandem longo spatio temporis, quamuis qui ciuitatem eam prius conficiebant, interierint, noui autem ex illis nati sint: utitur similibus. Eodẽ enim pacto id fieri testatur, quo mos est appellare fluuium eũdem, & fontem eundem, cùm permanserint, nec penitus exaruerint: quamuis semper pars illius quæ fluit aquæ ueniat, pars autem abeat.

Vel homines.) Dissoluit hunc nodum, docẽs posse sanè ea de causa, quæ dicta est, homines illos uocari eosdem, quia filij semper succedunt parentibus, atque ita genus idem seruatur: non tamen ciuitatem eandem, sed diuersam. Quod uerum esse, primùm ratione probat: deinde similibus. Argumentum autem hoc est: Quia ciuitas est communio quædam (est namque communio ciuium, qui utuntur ijsdem legibus) cùm resp. alia specie efficitur, discrepatque ita à superiore illa, ut discrepat status multitudinis à dominatu paucorum: uidetur necesse ciuitatem nullo modo eandem esse.

Quemadmodum & chorum.) Vtitur ad idem confirmandum similibus, inductioneque probat quod dixit uerum esse: uariari inquam ciuitatem, totamque mutari, cùm uariatur ratio regendi ipsam. inquit igitur, in ciuitate idem usuenire, quod passim fieri uidemus in gregibus cantorum, choriscque musicis. Cùm enim è comico choro fit chorus tragicus, alium ipsum esse affirmamus, quamuis tæpè cantores ipsi, partes eius chori, ijdem sint. Adiungit autem, Quod fit in hac communione, ut aliam ipsam esse diuersamque dicamus, cùm cõtingit, quod inquit: idem nos etiam seruare solere in cæteris cõmunionibus & coagmentationibus, si species compositionis uariata est. Vt tamen rem magis explanet, nominat unam illarum: Ceu, dicens, harmoniam non dubitaremus diuersam uocare, etsi soni uocesque eædem sunt, quando illa nunc Doria, nunc Phrygia fuerit.

Si iam res.) Cùm igitur res ita se habeat, ut demonstratum est, in omni coagmentatione (pluribus enim ipsius partibus exploratis, licet in uniuersum concludere) dubium non est, quin eandem ciuitatem dicere debeamus, respicientes ad statum ipsius, formamque reipublicæ. Diuerso autem nomine aut eodem licet ipsam uocare, & cùm qui illic uiuunt, ijdem omnino sunt, & cùm etiam longè alij homines fuerint: plus enim ad hoc ualet forma ratioque; ipsam regendi, quàm materies ipsa.

Si autem iustum.) Quod facit, inquit, ad explicandum superiorem nodum, &, quod iustum sit eo tempore gerere, ostendendum, oporteátne, inquã, pacta seruare, siue possimus honestè id recusare, immutato statu ciuitatis: quid de ea re sentiamus, alio tempore, magis huic quæstioni profligandæ apto, significabimus. Quod autem inquit, λόγος ἕτερος: ualet, hæc res est distincta ab hac nonnihil, quam in manibus nunc habemus. seorsum igitur de ipsa statuendum nobis est. Ita autem plurimis locis loquitur. In libro, qui antecedit hunc, cùm quasi idem ostendere uellet, inquit: ἕτερος ἔστω τὸ ἀφοσιέψασθαι καιρός.

τότε γὰρ ἔπεισε τὰ συμβόλαια.) Demosthenes aduersus Leptinem probans non esse uiolandam fidem, narrat XXX. tyrannos Athenienſium mutuatos fuisse pecuniam à Lacedæmonijs contra Athenienses illos, qui Piræum oppidum occuparant: quam cùm postea rebus compositis receptaque rep. repeterent, missis oratorib. Athenas: inuenirenturque; qui æquum censerent reddere illos qui accepissent, quorumque; utilitatib. seruissent, id est eos qui in urbe tunc erant, atque illic dominabantur: aliis cõtrà censentib. illam soluendam esse ab omnibus ciuibus, futurumque id argumentum uerè reconciliatorum animorum, & unius corporis ciuitatis: populum statuisse se quoque conferre, participemque esse illius sumtus, ne fides ullam in partem laboraret. Similiter Plut. com. de Pythiæ oraculis narrat, euersa Cypselidarum tyrannide Corinthios auream statuam Pisis & thesaurum Delphis à Cypselo positum urbi suæ inscribere uoluisse. Quod Delphi illis concessere, at Delios id negantes, ab Isthmiorum ludis semouerunt.

ἕπερ ἔν τῇ δημοκρατουμένῃ πόλει.) Cùm democratiæ quædam eodẽ modo administrentur, quo oligarchiæ & tyrannides (nimirum quòd non à toto populo, sed à certis quibusdam è populo delectis, sed nulla alia quàm libertatis prærogatiua, publica consilia & iudicia & imperia committuntur) ut hîc acta publica, licet à certis tantùm hominibus suscepta perfectaque;, totius ciuitatis democraticæ acta dicuntur: ita uicissim acta ab oligarchico & tyrannico magistratu, totius ciuitatis oligarchicæ & tyrannicæ acta dicentur, quandoquidem à capite totum reliquum corpus ueluti animatur: & proinde quales in Rep. principes, tales reliqui ciues: & si quid delirant reges, plectuntur Achiui. Victorius illud τὸν αὐτὸν τρόπον interpretatur, si qui in Democratia eodem pacto, quo alij in Oligarchia & Tyrannide, remp. administrent, uiribus nimirum, ut qui propositũ cunctis in rebus habeant, proprium non commune totius ciuitatis bonum: nihilominus tamen facta plebiscitaque istorum publica esse putantur: pari ratione etiam acta oligarchica & tyrannica publica censeri debent.

ἐνιστέχετο γὰρ Ἀφρικάνῳ.) Censorinus apud Appianum in Lybico auctoritate senatus Romani suadens Carthaginensibus, ut relicta urbe, quæ euertenda erat, locum alium à mari XXC. stadijs distantem caperent: Carthaginem nihilominus mã suram dicebat, quòd uiri, non locus, ciuitatem facerent. Alio sensu ——*Veios habitante Camillo Illic Roma fuit*, ut poëta inquit: & Pompeius Italia cedens, Romam in Græciam migrare fecit.

ἐπὶ πᾶσιν πελοπόννησον.) Peloponesus uarias urbes complectitur, & quidem clarissimas, Argiuorum, Spartanorum, Messeniorum, Arcadum: quas ut quis quam maximè muro uno complectatur, non iccirco tamen urbem unam efficiat. Quod ipsum Peloponnesijs Athenienses obiecisse Lysias in epitaphio Athenienſium memoriæ prodidit, Isthmum contra irruptionem Persarum munientibus: illos, ne si murum etiam uniuersæ Peloponneso circumducerent, saluos inde futuros, cùm nauibus eò facilè Barbari peruenire possent: se namq; à cæteris destitutos necessariò ipsos cum omnibus suis opibus adiuturos.

βαβυλὼν.) Chaldæorum metropolis, sexaginta passuum millia suo ambitu complexa, muris ducẽtos pedes altis, quinquagenos latis, in singulos pedes ternis digitis mensura ampliore quàm Romana, auctore Plinio lib. 6. c. 26. quam Euphrates interfluit. Herod. lib. 1 Diodorus lib. 2. Iustinus lib. 1. Q. Curtius lib. 5. Strabo lib. 6.

ὥσπερ ἐφ' ἡμῶν ποτε μὲν.) Sicut Argo nauis Corinthi, & Paralus Athenis seruabatur, ad perpetuam rei memoriam, tabulis subinde nouis loco earum, quæ uetustate aut quauis alia calamitate perijssent, substitutis: ita Reip. nauis eadem, ciuibus licet diuersis numero succedentibus,

DE CI-

130

DE CIVITATE itidē quæstiones duas

Enarrat. Alteram de Ciuitatis

Materia, nimirum de Principibus & Subditis, utrum ciuitas dicatur respectu utrorumq; , an respectu tantùm principum: adeoq; an quælibet πολιτέαι πόλεως nomen mereatur. Quæstioni de Ciuibus, ueri sint & legitimi, nécne: affinis est quæstio de Ciuitate, quænam sit πόλις uerè appellanda, & quænam acta publica sint ueræ πόλεως acta dicenda, quæ non sint. N. 1. Verbi gratia, Quando Oligarchia aut Tyrannis in Democratiam mutatur (N. 2.) sunt qui prioris politiæ acta, pacta, conuenta, πόλεως acta esse

Negant, utpote non ab ipsa ciuitate (neq; enim à ciuibus liberis suiq; iuris) sed uel à Tyranno, uel ab Oligarchis acta. N. 3. Tacitè igitur innuunt, πολιτέαν quidē priorem illam fuisse, certam nimirum Reip. formam, sed πόλιν non fuisse: quandoquidem nō omnium partium, sed eorum tantùm, qui cum imperio essent, ratio haberetur. Adeoq; in uniuersum asserere uidentur, πολιτέαν aliam referri ad bonum commune τῆς πόλεως, καὶ τῶν πολιτῶν, non magistratus tātùm, uerumetiam subditorum, Democratiam nimirum, & huic nomen πόλεως conuenire: aliam non ad commune bonum τῆς πόλεως καὶ τῶν πολιτῶν, sed magistratuum tantùm, ut in Tyrannide & Oligarchia, & huic nomen πόλεως non conuenire. N. 4.

Affirmant, & quidē rectius, quòd Politia et πόλις necessariò sese inuicem consequantur: licet in alijs omnium, in alijs quarundam partiū utilitati cōsulatur. Quo ipso malas respub. à bonis differre in seq. docebit: & per consequens etiam, alias bonas & perfectas, alias malas & imperfectas πόλεις esse elici potest: uti suprà quoq; πολίτευμα perfectum in bona, imperfectum in mala rep. dari docuerat. Ostendit per contentionem:

Quemadmodum Democraticæ Politiæ acta totius πόλεως acta sunt atq; dicuntur, etsi à certis magistratibus democraticis, siue definitis, siue non definitis, utputa à Concione populi, sint acta. N. 5. Vti enim Politia omnium ciuium est, sed à parte principe, à magistratu scilicet, denominatur, suasq; differentias suscipit: ita quoq; πόλις ut quam maximè omnium ciuiū respectu dicatur, maximè tamen eorum, qui cum imperio sunt: ut quæ à magistratu sunt facta, puta à Consule uel Prætore, pro totius Ciuitatis actis habeantur.

Ita quoq; Oligarchicæ aut Tyrannicæ politiæ acta totius πόλεως acta sunt dicenda, utpote à magistratibus tyrannicis uel oligarchicis gesta. Num. 6.

Forma, per quam ut esse, ita quoq; uel eadem uel diuersa esse dicitur. Quæstio superiori illi affinis, ad formam ciuitatis intelligendam plurimum facit: Quomodo scilicet ciuitas uel una uel diuersa sit & appelletur, hoc est, Quænam sit forma πόλεως, per quam esse & una esse dicitur. N. 7. πόλις hominum multitudo est eundem locum inhabitantium. Vide seq. signum A.

Conclu-dit tum

Posteriorem, πόλεως nimirū formam esse ipsam πολιτέαν, ordinem uidelicet certum inter eos qui imperant atq; parent: & proinde ciuitatem unam uel diuersam

Esse atq; dici respectu politiæ eiusdem, tāquam formæ. N. 24.

Non esse dicique respectu

Hominum, incolarum scilicet, siue specie siue etiam numero eorundem: cùm fieri possit, ut ijsdem etiam manentibus incolis, πόλις tamen diuersa fiat, mutata politiæ forma. N. 25.

Loci, cùm si uel in alium locum transferatur urbs, uel in eodem loco etiam in duas pluréue partes separetur, non tamen iccirco diuersa sit dicenda: uti neq; si plures urbes uno comprehenduntur loco, iccirco una ciuitas dicēda, nisi forma eadem adsit.

Priorem, πόλιν scilicet ueluti materiam subiectam esse Politiæ, & propterea quicquid in Politia quacunq; factum est, uel à tota illa, (ut in Democratia) uel à parte eius principe: id à πόλει factum dici: quemadmodum id quod Ratio facit, totus Homo fecisse dicitur. Et sic principi quæstioni satisfactum esse, ex præcedi consat. Sed quæ huic annexa est quæstio, Vtrum mutata rep. ciuitatis prioris acta à posteriore ciuitate uel retineri tanquam iusta, uel iniusta rescindi debeant, ea alio loco atq; tempore explicanda erit. N. 26.

A. Vide

A. Videatur ergo Ciuitas uel respectu

Loci eiusdē ab ijsdem hominib. inhabitati una esse: diuersa uerò, qñ cum loco etiā homines mutātur. Quæ quidē cōsideratio ἐπιπολαιοτέρα est, uulgaris & plebeia, ueluti superficialis, ad profundā formæ intelligentiā neutiquam penetrans: cùm eadē manēte ciuitate, eadēq; politia, urbs saltē mutari, de loco in locum transferri, muro quinetiam medio diuidi queat. N. 8. Eius proinde solutionem

Proponit facilem esse ei, qui distinctionē uocum πόλεως & πολιτῶν norit, cùm utraq; multiuaria dicatur. Πόλις enim materialiter quidem & locum ipsum & ciues locum inhabitantes significat: formaliter uerò formam constitutionis, ipsam scilicet πολιτείαν. Πολῖται itidē uel materialiter, pro hominib. eiusdem generis & eandem urbem incolentibus sumuntur: uel formaliter, pro ijs, qui ut non eundem locum incolant, nec eiusdem sint generis, eiusdem tamen societatis leges habent. N. 9.

Affert. Nimirū ciuitatē unā ratione loci

Per se non dici, quia mœnibus sit cincta. Nu. 10. Namq; hac ratione fore, ut interdum pro ciuitate una

Non habeatur, quæ tamen sit ciuitas: nimirum quando uel urbs de loco in locum transfertur, ciuibus ijsdem & eadem politia manentibus: uel urbs medio muro uel flumine ducto in duas partes diuiditur. Ex prædictis intelligi potest.

Habeatur, quæ ciuitas non sit. Namq; mœnibus

Cingi posset tota Peloponnesus, uarios populos uariasq; urbes in se continens, quam tamen iccirco nemo pro una ciuitate haberet. N. 11.

Cincta est Babylon, tantæ amplitudinis, ut Regio potius quàm Ciuitas dici mereatur, cùm inter incolas communio talis esse nequeat, qualis inter ciues requiritur. N. 12.

Per accidens dici, quatenus scilicet ciuitati huic formam Reip. certam habenti accidit, ut certam quoque loci magnitudinem & circumscriptionem habeat: cùm non eadem loci magnitudo omnibus conueniat. Cuius rei cognitio ad Politicum imprimis pertinet, & propterea alibi copiosius & explicatius tradenda. N. 13.

Hominum locum eundem incolentium una uel diuersa esse. Quæ profundior est & difficilior & philosophis conuenientior inuestigatio: nimirum An πόλις sit una & eadem propter incolas eosdem identitate uel

Materiali, nimirum quia speciei sint eiusdem, licet individuis differant, aliis atq; aliis semper succedentibus: cùm ratione perpetuæ successionis Respub. æternum esse animal uideatur. N. 14. Similitudine confirmatur. Quemadmodum etiā fluuius idem dicitur, & Fons idem, quoniam eundem alueum eadem aqua, non numero sed specie, occupat. Num. 15. At ex hac materiali identitate non uideretur fluuius idem, nisi formalis identitas, continuatio scilicet & perpetuatio eiusdem fluxus, adesset.

Formali, nō quia sint eiusdem speciei & sanguinis, sed quia eandem Reip. formam habent. Et hinc propriè identitas uel diuersitas πόλεως sumēda est. N. 16. Quod ipsum &

Ratione per Resolutionem deducit:

πόλις est societas quædam ciuitatem eandem incolentium. N. 17.

Societas autem non quorumuis incolarum, non seruorum, non peregrinorum, sed πολιτῶν. N. 18.

πολῖται autem dicuntur respectu eiusdem πολιτείας.

At πολιτεία est species

Eadem, quando in aliam formam non mutatur, licet homines specie differāt.

Diuersa, qñ in aliam formā mutatur, licet homines sint specie ijdem. V. G. Athenienses ortu. N. 19.

Ergo etiam πόλις dicitur specie

Eadem, quandiu in aliam speciem πολιτείας non fuerit mutata.

Diuersa, quando in aliam speciem mutata fuerit. N. 20.

Similitudine illustratur societatis tum

Theatricæ Musicæ:

Quemadmodū chorus comicus uel tragicus dicitur non respectu materiæ, hoc est, personarum ex quibus constat (cùm ijdē histriones utrumuis horū subire interdū possint) sed respectu formæ. N. 21.

Ita quoq; πόλις eadem, respectu formæ, nō autem respectu hominum.

Cuiusuis alterius, in qua non tantùm ij ex quibus componitur, uerumetiā modus cōpositionis consideratur. N. 22. V. G. Harmonia diuersa dicitur, non propter sonos diuersos, sed propter modum diuersum, Dorium scilicet, uel Phrygium. N. 23.

CAPVT

CAPVT IV.

De Ciuibus in ſpecie agit, & primùm de Perfectis ciuibus.

SEquitur[1] autẽ ea, quæ nũc dicta ſunt, conſiderare, uirum eandem eſſe uirtutem uiri probi & ciuis ſtudioſi ponendum ſit, uel non eandẽ. Atqui[2] ſi hoc decet in quæſtionem uenire, primùm conſideranda eſt craſſo modo ciuis uirtus. Quẽadmodum[3] igitur nauta unus quidam eſt eorum, qui communicant: ſic & ciuem dicimus. Nautarum[4] aũt, etſi diſſimiles ſunt facultate (hic enim remex eſt, hic aũt gubernator, hic uerò prorita, alius huiuſcemodi quopiam nomine diſtinctus) manifeſtum maximè exquiſitam ſingulorũ rationẽ, propriã eſſe uirtutis: ueruntamen[5] & cõmunis quędam quadrabit cunctis. Salus[6] enim nauigationis officiũ eſt ipſorũ omniũ. Huius[7] enim deſiderio ſinguli nautæ tenentur. Eodẽ[8] igitur pacto & ciuiũ, etſi diſſimiles ſunt, ſalus cõmunionis officium eſt. Reſpub.[9] enim cõmunio eſt. Quare[10] neceſſe eſt uirtutem ciuis ad rẽp. referri. Si[11] igitur ſunt plures reip. ſpecies, apertũ eſt nõ contingere, ut ſtudioſi ciuis una uirtus ſit, perfecta inquã illa. Bonũ aũt uirũ affirmamus, eſſe ſecundùm uirtutẽ perfectam. Vſu[12] igitur uenire poſſe, ut qui ciuis ſtudioſus ſit, non habeat uirtutem, per quã uir ſtudioſus eſt, perſpicuũ eſt. Nec[13] tamen non alio modo licet, dubitandi more, eandẽ rationẽ percurrere de optima repub. Si[14] enim fieri nõ poteſt, ut ex omnibus ſtudioſis exiſtẽtibus, ſit ciuitas: opus[15] autem eſt ſingulos, qđ ipſorum munus eſt, rectè obire: hoc[16] uerò à uirtute: quia[17] fieri non poteſt, ut ſimiles ſint omnes ciues, non[18] eſſet utiq; una uirtus ciuis ac uiri boni. Virtutẽ[19] enim ſtudioſi ciuis oportet omnibus adeſſe (ſic[20] enim optimã neceſſe eſt eſſe ciuitatem) quę[21] uerò eſt uiri boni, impoſsibile, niſi[22] cunctos neceſſe ſit bonos eſſe, qui in ſtudioſa ciuitate ſunt ciues. Prętereà[23] quia è diſſimilibus conſtat ciuitas: quemadmodum[24] animal ſtatim ex animo & corpore, & [25] anim⁹ è ratione & appetitu, & [26] domus è uiro & uxore, &

Ὧν[1] δ' ἤδη εἰρημένων ἐχόμενόν ἐστιν ἐπισκέψασθαι πότερον τὴν αὐτὴν ἀρετὴν ἀνδρὸς ἀγαθοῦ, καὶ πολίτου σπουδαίου, θετέον, ἢ μὴ τὴν αὐτήν. ἀλλὰ[2] μὴν εἴγε τοῦτο τυχεῖν δεῖ ζητήσεως, τὸ δὲ πολίτου τύπῳ τινὶ πρῶτον ληπτέον. ὥσπερ[3] δὴν ὁ ναυτῶν εἷς τις τῶν κοινωνῶν ἐστιν, ἕτω καὶ τὸν πολίτην φαμὲν. τῶν[4] δὲ ναυτῶν, καίπερ ἀνομοίων ὄντων τὴν δύναμιν (ὁ μὲν γὰρ ἔστιν ἐρέτης, ὁ δὲ κυβερνήτης, ὁ δὲ πρωρεύς, ὁ δ' ἄλλην τιν' ἔχων τοιαύτην ἐπωνυμίαν) δῆλον ὡς ὁ μὲν ἀκριβέστατος ἑκάστου λόγος, ἴδιος ἔσται τῆς ἀρετῆς· ὅμως[5] δὲ καὶ κοινός τις ἐφαρμόσει πᾶσιν. ἡ[6] γὰρ σωτηρία τῆς ναυτιλίας ἔργον ἐστὶν αὐτῶν πάντων. τοῦτο[7] γὰρ ἕκαστος ὀρέγεται τῶν ναυτῶν. ὁμοίως[8] τοίνυν καὶ τῶν πολιτῶν, καίπερ ἀνομοίων ὄντων, ἡ σωτηρία τῆς κοινωνίας ἔργον ἐστί. κοινωνία[9] δ' ἐστὶν ἡ πολιτεία. διὸ[10] τὴν ἀρετὴν ἀναγκαῖον εἶναι τοῦ πολίτου πρὸς τὴν πολιτείαν. εἴπερ[11] οὖν ἔστι πλείω πολιτείας εἴδη, δῆλον, ὡς οὐκ ἐνδέχεται σπουδαίου πολίτου μίαν ἀρετὴν εἶναι, τὴν τελείαν· τὸν δ' ἀγαθὸν ἄνδρα φαμὲν εἶναι κατ' ἀρετὴν τελείαν. ὅτι[12] μὲν οὖν ἐνδέχεται πολίτην ὄντα σπουδαῖον, μὴ κεκτῆσθαι τὴν ἀρετήν, καθ' ἣν σπουδαῖος ἀνήρ, φανερόν. ἐνίοτε μὲν[13] γὰρ καὶ κατ' ἄλλον τρόπον ἐστὶ διαπορουῦσιν, ἐπελθεῖν τὸν αὐτὸν λόγον περὶ τῆς ἀρίστης πολιτείας. εἰ[14] γὰρ ἀδύνατον ἐξ ἁπάντων σπουδαίων ὄντων εἶναι πόλιν· δεῖ[15] δὴ ἕκαστον τὸ καθ' αὑτὸν ἔργον εὖ ποιεῖν· τοῦτο[16] δὲ ἀπ' ἀρετῆς· ἐπεὶ δὴ[17] ἀδύνατον ὁμοίους εἶναι πάντας τοὺς πολίτας, οὐκ[18] ἂν εἴη μία ἀρετὴ πολίτου καὶ ἀνδρὸς ἀγαθοῦ. τοῦ[19] μὲν γὰρ τοῦ σπουδαίου πολίτου, δεῖ πᾶσιν ὑπάρχειν (ἕτω[20] γὰρ ἀρίστην ἀναγκαῖον εἶναι τὸ πόλιν) τοῦ[21] δ' ἀνδρὸς τοῦ ἀγαθοῦ, ἀδύνατον, εἰ[22] μὴ πάντας ἀναγκαῖον ἀγαθοὺς εἶναι τοὺς ἐν τῇ σπουδαίᾳ πόλει πολίτας. ἔτι[23] ἐπεὶ ἐξ ἀνομοίων ἡ πόλις· ὥσπερ[24] ζῷον δεῖ ὃν ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, καὶ[25] ψυχὴ ἐκ λόγου καὶ ὀρέξεως, καὶ[26] οἰκία ἐξ ἀνδρὸς καὶ γυναικός, καὶ

Is[1] porrò, quæ nunc expoſita ſunt, proximũ eſt, ut uideamus, utrũ eandem eſſe uirtutem uiri boni & boni ciuis ſtatuere debeamus, nécne. Verùm[2] enim uerò ſi hoc anquirendum eſt, uiri boni uirtus primùm rudi quadam imagine informata cognoſcenda eſt. Quemadmodum[3] igitur nauta, unus quidam eſt ex ſocijs nauigationis: ſic & ciuem ex ijs, qui ciuilis adminiſtrationis ſunt participes, unum eſſe dicimus. Quamuis[4] autẽ nautæ ſint inter ſe ui & facultate diſſimiles (alius enim eſt remex, alius gubernator, alius proræ præfectus, alius tali aliquo quaſi cognomine appellatus) perſpicuum tamen eſt uniuscuiuſq; eorum ſubtiliſſimam ac perfectiſſimam definitionem, uirtutis cuiuſque propriam futuram: ſimiliter[5] autem & communem aliquam ad omneis aptè quadraturam. Nam[6] ſalus nauigij, eorum omnium cõmune munus eſt. Hanc[7] enim, tanquam finem, nautarũ unuſquiſq; expetit. Sic[8] igitur & ciuiũ cuiuſq;, quamuis ſint inter ſe diſſimiles, ſocietatis & communitatis ſalus, munus eſt. Societas[9] autem eſt, ciuitatis ſeu reip. adminiſtrandæ forma & ratio, quam politiam Græci nominant. Quocirca[10] uirtus ciuis ad ciuitatis adminiſtrandæ formam referatur neceſſe eſt. Si[11] igitur plura ſunt ciuitatis ſeu reipub. adminiſtrationis genera, nimirum fieri nõ poteſt, ut boni ciuis uirtus ſit una perfecta. At uirum bonum dicimus, uirtute perfecta eum metientes. Euenire[12] igitur poſſe, ut, qui ſit bonus ciuis, eam uirtutem non ſit conſecutus, ex qua uir bonus appellatur, ex his intelligere licet. Veruntamen[13] etiam alio modo eandem rationem pertractare & perſequi licet de optima reipub. adminiſtrandæ forma dubitantibus. Si[14] enim fieri nõ poteſt, ut ex omnib. bonis uiris conſtet ciuitas: ſuo[15] autem quemq; munere probè fungi oportet: hoc[16] autem à uirtute proficiſcitur: quandoquidem[17] nefas eſt ciueis omneis inter ſe eſſe ſimileis, una[18] boni ciuis & boni uiri uirtus eſſe non poſſit. Nam[19] boni quidem ciuis uirtus in omnibus ineſſe debet: ſic[20] enim ciuitas neceſſariò futura eſt optima. Boni[21] uiri autem uirtus in omnibus ineſſe nequeat, niſi[22] neceſſe eſt omneis uiros bonos eſſe, qui ſunt in bona ciuitate ciues. Præterea[23] quoniam ex diſſimilibus conſtat ciuitas: quemadmodum, uerbi[24] gratia, animans ex animo & corpore, animus[25] humanus ex ratione & appetitione, domus[26] ex uiro & uxore, rei

re, &[27] patrimonium ex ero & ſeruo: eodē[28] modo & ciuitas ex omnibus ſq; his, & pręter hęc ex alijs diſsimilibus cōſtat formis: neceſſe[29] eſt non unam eſſe ciuium omnium uirtutem: quemadmodum[30] neque ſaltantium, in uertice manentis, & prope ipſum exiſtentis. Non[31] eſſe igitur ſimpliciter eandem, ex his patet. Sed[32] nunquid alicuius erit eadem uirtus ciuis q; ſtudioſi & uiri ſtudioſi? Dicimus[33] iam imperiū habētem ſtudioſum, bonū eſſe & prudentē. Qui[34] nauat autē operā reip. neceſſariò eſſe prudentē. Et[35] diſciplinam ſtatim quidā diuerſam eſſe dicunt imperium habentis: quemadmodum[36] ſanè perſpiciuntur regū filij inſtitui equeſtri & bellica arte. &[37] Euripides ait:

Noli mihi ſpecioſa, ſed quæ ciuitati accommodata ſunt:

tanquā ſit certa quędā imperiū habētis diſciplina. Si[38] aūt eadē eſt uirtus principis boni, & uiri boni: ciuis[39] aūt eſt & ille, qui paret: nō[40] eadem ſimpliciter uirtus eſſe poterit ciuis & uiri: cuiuſdā[41] tñ ciuis. Nō[42] .n. eadē principis & ciuis. Et[43] fortaſſe hac de cauſa Iaſon inquit Eſurire ſe quando nō regnaret, tanquā neſciret priuatus eſſe. Atqui[44] laudatur poſſe imperare, & imperio parēre: &[45] ciuis uirtus eſſe ſpectati, poſſe imperare, & imperio parēre rectè. Si[46] igitur boni uiri uirtutē ponimus eſſe in imperādo: ciuis[47] autē in utroq; : non[48] eſſe poſſunt ambo laude digna eodem pacto. Quia[48] igitur aliquando uidetur ambo, & non eadē, oportere, qui habet imperiū, perdiſcere, & qui imperio paret: ciuem aūt ambo ſcire & participē eſſe amborū: hinc utiq; uidere poterit aliquis. Eſt[49] .n. imperium erile (in[50] hoc autem, quod pertinet ad ea, quæ neceſſaria dicuntur, noſſe facere, eum, qui imperium habet, neceſſe non eſt: ſed[51] potius uti ipſis) alterum[52] uerò ſeruile eſt. Voco autem alterum, poſſe etiam adminiſtrare propria famulorum opera. Serui[53] autem ſpecies plures dicimus. Opera enim ipſorū plura ſunt. Quorum[54] partem unam tenent chernetes. Hi autem ſunt, ut nomen oſtendit, qui manibus uictum quæritant; in[55] quibus utilis artifex

ἀρὸς καὶ γυναικὸς, καὶ[27] κτῆσις ἐκ δεσπότου ⟨ δάλου· τὸ[28] αὐτὸ τρόπον ⟨ πόλις ἐξ ἁπάντων τε τούτων, καὶ πρὸς τούτοις ἐξ ἄλλων ἀνομοίων συνέστηκεν εἰδῶν· ἀνάγκη[29] μὴ μίαν εἶναι τὴν τῶν πολιτῶν πάντων ἀρετήν· ὥσπερ[30] δὲ τῶν χορευτῶν κορυφαίου καὶ παραστάτου. διότι[31] μὲν τοίνυν ἁπλῶς οὐχ ἡ αὐτὴ, φανερὸν ἐκ τούτων. ἀλλ'[32] ἆρα ἔστι τινὸς ἡ αὐτὴ ἀρετὴ πολίτου τε σπουδαίου, ⟨ ἀνδρὸς σπουδαίου; φαμὲν[33] δὴ τὸν ἄρχοντα τὸν σπουδαῖον ἀγαθὸν εἶναι ⟨ φρόνιμον· τὸν[34] δὲ πολιτικὸν, ἀναγκαῖον εἶναι φρόνιμον. καὶ[35] τὴν παιδείαν δ' ἤδη ἑτέραν εἶναι λέγουσί τινες τοῦ ἄρχοντος· ὥσπερ[36] καὶ φαίνονται οἱ τῶν βασιλέων υἱεῖς ἱππικὴν καὶ πολεμικὴν παιδεύομενοι· καὶ[37] Εὐριπίδης φησὶ·

Μή μοι τὰ κόμψ', ἀλλ' ὧν πόλει δεῖ·

ὡς δοκοῦσί τινα ἄρχοντα παιδείαν. εἰ[38] δὴ ἡ αὐτὴ ἀρετὴ ἄρχοντός τε ἀγαθοῦ, ⟨ ἀνδρὸς ἀγαθοῦ· πολίτης[39] δ' ἐστὶ ⟨ ὁ ἀρχόμενος· οὐχ[40] ἡ αὐτὴ ἁπλῶς ἂν εἴη πολίτου ⟨ ἀνδρός· τινὸς[41] μέν τοι πολίτου ἐστὶ[42] δὴ ἡ αὐτὴ ἄρχοντος ⟨ πολίτου. καὶ[43] Διὰ ταῦτ' ἴσως ἰάσων ἔφη πεινῶν, ὅτε μὴ τυραννοῖ, ὡς οὐκ ἐπιστάμενος ἰδιώτης εἶναι. ἀλλὰ[44] μὴν ἐπαινεῖταί γε τὸ δυνάσθαι ἄρχειν ⟨ ἄρχεσθαι· ⟨ πολίτου[45] δοκίμου ἡ ἀρετὴ εἶναι τὸ δύνασθαι ⟨ ἄρχειν ⟨ ἄρχεσθαι· καλῶς. εἰ οὖν[46] τὴν μὲν τοῦ ἀγαθοῦ ἀνδρὸς τίθεμεν ἀρχικὴν· τὴν[47] δὲ πολίτου ἄμφω, οὐκ[48] ἂν εἴη ἄμφω ἔπαινετὰ ὁμοίως. ἐπεὶ[48] δ' ἔν ποτε δοκεῖ ἀμφοτέρα, καὶ ὁ αὐτὸς, δεῖν τὸν ἄρχοντα μανθάνειν καὶ τὸν ἀρχόμενον· τὸν δὲ πολίτην ἀμφοτέρᾳ δεῖσθαι καὶ μετέχειν ἀμφοῖν, τοιοῦτόν ἐστιν ἂν κατίδοι τις. ἔστι[49] γὰρ ἀρχὴ δεσποτικὴ (ταύτην[50] δὲ τὴν περὶ ταναγκαῖα λέγομεν, ἃ ποιεῖν ἐπίσασθαι τὸν ἄρχοντ' οὐκ ἀναγκαῖον, ἀλλὰ[51] χρῆσθαι μᾶλλον) θάτερον[52] δὲ καὶ ἀνδραποδώδες. λέγω δὲ θάτερον, τὸ δυνάσθαι καὶ ὑπηρετεῖν τὰς διακονικὰς πράξεις. δέλου[53] δ' ἔστι πλείω λέγομεν. αἱ γὰρ ἐργασίαι πλείους· ὧν[54] ἓν μέρος κατέχουσιν οἱ χερνῆτες· οὗτοι δ' εἰσὶν, ὥσπερ σημαίνει ⟨ τοὔνομα αὐτοὺς, οἱ ζῶντες ἀπὸ τῶν χειρῶν· ἐν[55] οἷς ὁ βάναυσος

re: rei[27] familiaris poſſeßio ex domino & ſeruo: eodem[28] autem modo & ciuitas tum ex his omnibus, tum præterea ex alijs diſsimilibus rerum generibus concreta eſt: neceſſe[29] eſt non unam eſſe omnium ciuium uirtutem. quemadmodum[30] neq; ex chori ſaltatoribus, præſultoris, & eius ſaltatoris, qui ei eſt proximus, eſt una. Boni[31] uiri igitur, & boni ciuis uirtutem nō eße eandem, ex his cognoſcere licet. Sed[32] utrúmne alicuius boni ciuis & boni uiri eadem uirtus erit, nécne? Dicimus[33] utiq; bonū prætorem, bonum q; magiſtratum, eſſe uirum bonum & prudentem. Virū[34] autem ciuitatis regendæ facultate præditum, neceſſe eſt eſſe prudentem. Tum[35] quidam dicunt eius, qui ciuitati præeſt, inſtitutionem ab inſtitutione priuatorum diuerſam eſſe oportere: quemadmodum[36] regum filij arte equeſtri & militari eruditi cernūtur: &[37] Euripides

Ne mi iſta glorioſa, ſed quæ ciuitas
Deſiderat.

Proinde quaſi aliqua ſit eius, qui præeſt, diſciplina. Si[38] igitur boni principis ſeu magiſtratus, & boni uiri uirtus eadē eſt: is[39] etiā aūt, qui páret imperio, ciuis eſt: nō[40] eade ſimpliciter & abſolutè fuerit ciuis & uiri uirtus, ſed[41] tamen alicuius ciuis. Nō[42] enim eade eſt eius, qui ciuitati præeſt, & ciuis. Atq;[43] iccirco fortaſſe Iaſon ſe dicebat eſurire, quòd non regnaret, tanquā priuatus eſſe neſciens. Veruntamen[44] laudatur ſanè poſſe & imperare & imperio parēre: tum[45] probi & ſpectati ciuis eſt poße & imperio benè præeße & imperio rectè parēre. Si[46] igitur boni quidē uiri uirtutē ad imperandum aptā eße ponimus, boni[47] ciuis autem ad imperandum, & parendum: non[48] fuerit utrumq; ſimiliter laudabile.[48] Quoniā igitur interdum utrumq; horum uidetur, nempe & nō eadem eum, qui præeſt: eumq;, qui páret imperio, diſcere oportere, & ciuem utrunq; ſcire oportere, tum præeße, tū imperio parēre, atq; utriuſq; participem eſſe debere, hæc ex ijs, quæ iam dicentur, intelligere licet. Eſt[49] enim imperium aliquod domini proprium, quod ſuprà herile appellauimus (hoc[50] dico, quod uerſatur in ijs, quæ neceßaria dicuntur: quæ ſcire facere eum, qui ciuitati præeſt, neceße non eſt, ſed[51] uti potius) altera[52] res uerò etiā mancipys conuenit: dico[53] autē rē alteram, operas præſtare ſeruileis, & officiorum humilium adminiſtrum eße poße. Seruorum autem genera plura eße dicimus: operæ enim ſunt plures. Vnum[54] genus eſt eorum, qui operary & opifices dicuntur à Latinis, à Græcis chernetes: hi aūt ſunt, quemadmodum & nomen ſignificat, qui manibus uitā tolerant, quibus q; uictū manus ſuppeditātur[55] quib. eſt illi-

beralis

tifex est. Quapropter [56] apud nonnullos antiquitùs participes nõ erant opifices magistratuum, antequã postremus populus existeret. Opera [57] igitur eorum, qui sic parent, non decet bonum, neq; ciuilem uirũ, neq; ciuem bonum discere, nisi [58] aliquando sui proprijq; usus causa. Ita [59] enim non amplius contingit fieri, hunc quidẽ dominum, hunc autem seruũ. Sed [60] est quoddã imperiũ, quo imperat paribus genere & liberis. Hoc enim dicimus esse ciuile imperiũ: quod [61] oportet, qui ipsum habet, parendo discere: ceu [62] curas præfecti equorum, præfecto equitum parẽdo: munus ducis obire, duci exercitus parendo, & centurioni parendo, & præfecto in insidijs positorum militum. Quare [63] fertur hoc rectè, non posse quempiã bene imperare, qui nõ imperio paruerit. Horum [64] autẽ uirtus quidem diuersa. Oportet [65] autem ciuem bonum scire & posse, & parêre & imperare: & hęc [66] uirtus est ciuis, imperiũ liberorum scire in utranq; partem: & [67] uiri iam boni est utrunq;. Etsi [68] diuersum genus est temperantiæ ac iustitiæ utilis imperio. Etenim [69] subiecti imperio, liberi autem, planum est nõ posse unam boni uiri uirtutem esse, ceu iustitiã: sed species habentem, per quas imperabit & parebit. Quemadmodũ [70] uiri & uxoris diuersa est temperantia & fortitudo. Videretur [71] enim esse timidus uir, si sic fortis esset, ut femina fortis: & [72] mulier loquax, si sic modesta esset, ut uir probus. Nam [73] rei familiaris cura diuersa est uiri & uxoris. Huius [74] enim quærere, huius [75] autem tueri officium est. Prudẽtia [76] aũt sola imperiũ habẽtis ppria uirtus est. Cæteras [77] .n. uidetur necesse cõmunes & eorũ qui parẽt, & eorũ q imperant, esse. Eius [78] autẽ qui paret, non est utiq; uirtus prudẽtia, sed [79] opinio uera. Est .n. qui paret, tanquam faber tibiarum: imperans autem, tibicen, qui utitur. Vtrum [80] igitur eadẽ uirtus uiri boni & ciuis studiosi sit, uel diuersa: & [81] quomodo eadem, & quomodo diuersa sit, manifestum ex his.

ναυσ@ τεχνίτης ἐστί. διὸ [56] παρ' ἐνίοις ἃ μετεῖχον οἱ δημιοργοὶ τὸ παλαιὸν ἀρχῶν, πρὶν δῆμον γενέσθαι τὸν ἕκατον. τὰ [57] μὲν δὴ ἔργα τῶν ἀρχομένων ἅτως, ἃ δεῖ τὸν ἀγαθὸν, οὐδὲ τὸν πολιτικὸν, ἢ δὲ τὸν πολίτην τὸν ἀγαθὸν μανθάνειν· εἰ [58] μή ποτε χρείας χάριν αὐτῷ τοῖς αὐτόν. οὐ [59] γὰρ ἔτι συμβάινει γίνεσθαι, τὸν μὲν δεσπότην, τὸν δὲ δοῦλον· ἀλλ' [60] ἔστι τις ἀρχὴ, καθ' ἣν ἄρχει τῶν ὁμοίων τῷ γένει, καὶ τῶν ἐλευθέρων. ταύτην γὰρ λέγομεν εἶναι τὴν πολιτικὴν ἀρχήν· ἣν [61] δεῖ τὸν ἄρχοντα ἀρχόμενον μαθεῖν· οἷον [62] ἱππαρχεῖν ἱππαρχηθέντα, στρατηγῆσαι στρατηγηθέντα, καὶ ταξιαρχήσαντα, καὶ λοχαγήσαντα. διὸ [63] λέγεται καὶ τοῦτο καλῶς, ὡς οὐκ ἔστιν ἂν ἄρξαι, μὴ ἀρχθέντα. τούτων [64] δὲ ἀρετὴ μὲν ἑτέρα. δεῖ [65] δὲ τὸν πολίτην τὸν ἀγαθὸν ἐπίστασθαι καὶ δύνασθαι, καὶ ἄρχεσθαι, καὶ ἄρχειν· καὶ [66] αὕτη ἀρετὴ πολίτου, τὸ τὴν τῶν ἐλευθέρων ἀρχὴν ἐπίστασθαι ἀμφοτέρας· καὶ [67] ἀνδρὸς δὴ ἀγαθοῦ ἄμφω. καὶ [68] εἰ ἕτερον εἶδος σωφροσύνης καὶ δικαιοσύνης ἀρχικῆς. καὶ [69] γὰρ ἀρχομένου μὲν, ἐλευθέρου δὲ, δῆλον ὅτι οὐ μία ἂν εἴη τοῦ ἀγαθοῦ ἀρετὴ, οἷον δικαιοσύνη, ἀλλ' εἴδη ἔχουσα, καθ' ἃ ἄρξει καὶ ἄρξεται. ὥσπερ [70] ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς ἑτέρα σωφροσύνη καὶ ἀνδρεία. δόξαι [71] γὰρ ἂν εἶναι δειλὸς ἀνὴρ, εἰ οὕτως ἀνδρεῖος εἴη, ὥσπερ γυνὴ ἀνδρεία· καὶ [72] γυνὴ λάλος, εἰ οὕτω κοσμία εἴη, ὥσπερ ὁ ἀνὴρ ὁ ἀγαθός. ἐπεὶ [73] καὶ οἰκονομία ἑτέρα ἀνδρὸς καὶ γυναικός· τοῦ [74] μὲν γὰρ κτᾶσθαι, τῆς [75] δὲ φυλάττειν, ἔργον ἐστίν. ἡ δὲ [76] φρόνησις ἄρχοντος ἴδιος ἀρετὴ μόνη. τὰς [77] γὰρ ἄλλας ἔοικεν ἀναγκαῖον εἶναι κοινὰς καὶ τῶν ἀρχομένων καὶ τῶν ἀρχόντων. ἀρχομένου [78] δέ γε οὐκ ἔστιν ἀρετὴ φρόνησις, ἀλλὰ [79] δόξα ἀληθής. ὥσπερ αὐλοποιὸς γὰρ ὁ ἀρχόμενος· ὁ δ' ἄρχων αὐλητής, ὁ χρώμενος. πότερον [80] μὲν οὖν ἡ αὐτὴ ἀρετὴ ἀνδρὸς ἀγαθοῦ, καὶ πολίτου παντελοῦς, ἢ ἑτέρα· καὶ [81] πῶς ἡ αὐτὴ, καὶ πῶς ἑτέρα, φανερὸν ἐκ τούτων.

tifex est. Quapropter [56] *apud nonnullos antiquitùs participes nõ erant opifices magistratuũ, antequã postremus populus existeret. Opera* [57] *igitur eorum, qui sic parent, non decet bonum, neq; ciuilem uirũ, neq; ciuem bonum discere, nisi* [58] *aliquando sui proprijq; usus causa. Ita* [59] *enim non amplius contingit fieri, hunc quidẽ dominum, hunc autem seruũ. Sed* [60] *est quoddã imperiũ, quo imperat paribus genere & liberis. Hoc enim dicimus esse ciuile imperiũ: quod* [61] *oportet, qui ipsum habet, parendo discere: ceu* [62] *curas præfecti equorum, præfecto equitum parẽdo: munus ducis obire, duci exercitus parendo, & centurioni parendo, & præfecto in insidijs positorum militum. Quare* [63] *fertur hoc rectè, non posse quempiã bene imperare, qui nõ imperio paruerit. Horum* [64] *autẽ uirtus quidem diuersa. Oportet* [65] *autem ciuem bonum scire & posse, & parêre & imperare: & hęc* [66] *uirtus est ciuis, imperiũ liberorum scire in utranq; partem: &* [67] *uiri iam boni est utrunq;. Etsi* [68] *diuersum genus est temperantiæ ac iustitiæ utilis imperio. Etenim* [69] *subiecti imperio, liberi autem, planum est nõ posse unam boni uiri uirtutem esse, ceu iustitiã: sed species habentem, per quas imperabit & parebit. Quemadmodũ* [70] *uiri & uxoris diuersa est temperantia & fortitudo. Videretur* [71] *enim esse timidus uir, si sic fortis esset, ut femina fortis: &* [72] *mulier loquax, si sic modesta esset, ut uir probus. Nam* [73] *rei familiaris cura diuersa est uiri & uxoris. Huius* [74] *enim quærere, huius* [75] *autem tueri officium est. Prudẽtia* [76] *aũt sola imperiũ habẽtis ppria uirtus est. Cæteras* [77] *.n. uidetur necesse cõmunes & eorũ qui parẽt, & eorũ q imperant, esse. Eius* [78] *autẽ qui paret, non est utiq; uirtus prudẽtia, sed* [79] *opinio uera. Est .n. qui paret, tanquam faber tibiarum: imperans autem, tibicen, qui utitur. Vtrum* [80] *igitur eadẽ uirtus uiri boni & ciuis studiosi sit, uel diuersa: &* [81] *quomodo eadem, & quomodo diuersa sit, manifestum ex his.*

beralis & sordidus artifex. Quocirca [56] *apud quosdã priscis illis temporibus magistratuũ non erant participes opifices, antequam democratia extrema & deterrima exstitisset. Opera* [57] *igitur et munera talium ciuium imperio subiunctorum neq; uirum bonum, neq; hominẽ ad regendam ciuitatem idoneum, neq; bonum ciuem discere oportet, nisi* [58] *fortè sua ipsius causa, & ut aliquando sibi ipse utatur. Non* [59] *enim iam inter dominum & seruum intereßet, neq; alius dominus, alius seruus esset. Verum* [60] *aliud est imperium, quod qui obtinet, similibus genere & liberis hominibus imperat. Hoc enim ciuile imperium esse dicimus: quod* [61] *oportet eum, qui ciuitati præest, parendo imperio didicisse: uerbi* [62] *gratia, equitatui præesse debet, posteaquam magistro seu præfecto equitum paruerit: & dux exercitus esse, postquam miles imperatorem secutus sit: & postquam tribuno militum paruerit, & manipularis miles fuerit, tribunus militũ & manipuli ductor esse. Quapropter* [63] *dicitur hoc quoq; præclarè, non posse quenquam bene imperare, qui non paruerit. Horum* [64] *autẽ uirtus quidem diuersa est. Sed* [65] *oportet bonũ ciuẽ & scire & posse tum imperio parêre, tum imperare: &* [66] *hæc ciuis uirtus est, imperium liberorum scire in utranq; partem. Tum* [67] *uiri boni est utrumque: quamuis* [68] *specie differat temperantia & iustitia eius, qui præest, propria, à temperantia & iustitia eius, qui páret imperio. Eius* [69] *enim, qui sub imperio est, & idem liber, in promtu est non posse esse unam uiri boni uirtutem: uerbi gratia, iustitiam: sed eam duas formas habere, ex quibus imperabit, & imperio parebit. Quemadmodum* [70] *uiri & mulieris diuersa temperantia & fortitudo est. Vir* [71] *enim ignauus esse uideatur, si sit ita fortis, ut mulierem fortem eße decet: &* [72] *mulier loquax, si sit ita temperans & modestia, ut uir is, qui bonus est. Nã* [73] *& administratio rei familiaris alia est uiri, alia uxoris. Illius* [74] *enim munus est quærere, huius* [75] *custodire. Prudentia* [76] *autem, eius, qui præest, sola uirtus propria est. Alias* [77] *enim, ut appâret, necesse est esse communes & imperio subiectorum, & imperantiũ. Eius* [78] *autem, qui sub imperio est, uirtus non est prudentia, sed opinio uera. Nam qui est sub imperio, est* [79] *tãquam tibiarum opifex: qui præest autem, tanquam tibicen, qui tibijs utitur. Vtrum* [80] *igitur eadem sit uirtus boni uiri & boni ciuis, an alia & diuersa, et* [81] *quomodo sit eadẽ, & quomodo diuersa, ex his cognoscere licet.*

COMMENTARIVS ET SCHOLIA.

Sequitur autem ea.)Cùm oſtendiſſet quid ſit ciuis, de quo diſſeruit: nunc quærit, ſit ne eadem uirtus probi uiri & boni ciuis laudeque digni, ſiue alia hunc uirtus, alia uerò illum informet. hoc enim ut inueſtigetur, affirmat ſuſceptum ordinem ſcribẽdi requirere. Inquit igitur, Si, de quo ſubtiliter quæratur, hoc dignum eſt (ut ſanè ipſi uidetur) primùm oportet tenere uirtutem ciuis, ſaltem craſſo quodam modo: quod cùm factum fuerit, incumbemus toto animo in illos, abſolutos ambos in ſuo ſtudio, diſtinguendos. Τυχεῖν ζητήσεως ualet, quod oſtendi: id eſt, ſi materia digna eſt, in quam ingenij neruos contendamus, & non eſt penitus ſcrupulus inanis, quique moleſtus eſſe non poſſit.

Quemadmodum igitur.)Vt melius ponat ante oculos eorum, qui legunt, ueritatem huius quęſtionis, faciliusq; ipſos erudiat, utitur ſimili: cùm autem, quod illic uſuuenit, oſtenderit: idem etiam contingere in hac ipſa re declarabit. inquit igitur: Quẽadmodum nauta unus quidam eſt eorum hominum, qui communiter tractant aliquid, ſocioſque habẽt eius muneris, quod adminiſtrat: ita etiam ciuis. Quid autem in nautis ipſis fiat primùm, ſignificat: docetque, quamuis non omnes unius ſint generis, ſed diſtincti uarietate officiorum, tamen cadere in ipſos unam eandemque definitionem, cùm ea ratione, qua nautę dicti ſunt, attenduntur, quæ communis eſt uniuerſis illis, ut cunctorum ipſorum communis cura eſt ſalus nauis, & ut illa rectum curſum conficiat. Singuli enim, inquit, nautę deſiderio hoc flagrant, & ut id fiat, toto pectore laborant. nam ſuam proprianque ſingulorum definitionem, & illam quidem maximè exquiſitam eſſe, quæ aperit uim facultatemque ipſorum. Propriam

cis non esse utriusque uirtutem eandem,planum factum est,inquit,nostra disputatione.

Sed nunquid alicuius.)Ostendit ea ratione,qua solet,id est inquirendo,moreque de ueritate huius quæstionis solliciti, inueniri quempiam,in quo eadem uirtus reperiatur, quæ existit in probo uiro, quiq; simul uocari possit & probus homo & bonus ciuis.utitur autem ad hoc probandum sententia hac,omnibus probata.inquit enim: Nos sumus huius iudicij,ut uelimus omnino eum,qui imperium habet,si bonus est laudeq; dignus,in eo munere obeundo & probũ uirum esse & prudentem.Probum,quòd inquit,intelligit eum præditum uirtutibus morum. Alteram autem propositionem huic adiungit,necesse esse,ut qui uersatur in republica,prudens sit:aliter enim non poterit laudem ullam consequi in eo studio,neque præstare quod debet.prudens igitur, id est peritus earum rerum, & qui rectè existimare de illis ualeat.

Et disciplinam statim.)Valet hoc ad probandum,non esse omnino eãdem uirtutem probi uiri & boni ciuis.Vtitur autem sententia quorundam,qui affirmabant disciplinam longè aliam esse debere priuati hominis, & eius, qui imperiũ habeat,à principioque institutionis aliter ipsos informari debere.Hoc enim significare arbitror,quod inquit,εὐθὺς, id est ilicò.Confirmat autem hoc præter consensum eorum,quos indicauit,more & instituto regum,qui curãt, ut sui liberi discant regere equos,& omnem illam artem teneant,& bellicam etiam disciplinam:quæ consuetudo eorum nota est omnibus,& ante oculos posita.

Et Euripides au.)Adiungit duabus rationibus, quibus idem probarat,auctoritatem sapientis poëtæ. Euripides enim in fabula quadam sua,quæ uetustate perijt,induxerat(ut existimare licet)principem uirum,qui reprehendebat quempiam,tradentem sibi præcepta quædam,quæ sanè forent eximia & cognitu pulcra,sed nullam in partem apta accommodataque gubernandæ ciuitati. Quare iubet eum ipsis supersedere,& exponere illa,unde fructum aliquem caperet ciuitas:ipsis namq; personã suã egere. Declarat autem sententiam hanc eius tragici philosophus, aperitque eum illis uerbis docere uoluisse, certam quandam esse propriamque ipsius disciplinam principis uiri, & qui imperium in aliquos habet.

Si autem eadem est uirtus.)Hoc nouum est argumentum, quo idem probat,non esse inquam eandem uirtutem boni ciuis & probi uiri.Vtitur autem eo,quod iam demonstratum est illo modo se habere:esse scilicet eãdem uirtutem principis boni & uiri probi. Cui propositioni adiungit hanc,ciuem etiam esse,qui paret,& non solùm qui imperat.Sequitur igitur,ut simpliciter non sit eadem uirtus ciuis & uiri:sed tantùm certi cuiusdam ciuis,id est eius, qui imperiũ habet.concludens autem hoc ipse,inquit:Non enim eadem est,uirtus scilicet,principis ac ciuis.

Et fortasse hac de causa.)Declarat uocem peruulgatam Iasonis apud tragicum,ut suspicari licet, qui Iason dixit, se non posse ferre desiderium principatus,sed ardenter cupere dominari. Arbitratur igitur Aristoteles, hãc uocem uim hãc habere,ostendereq;,non potuisse illum priuatam uitam colere,neque didicisse disciplinam propriam priuatorum hominum.Significaui olim alio loco me putare uocem hanc expressam fuisse à duobus Latinis historicis,Suetonio inquã ac Tacito,narrantibus uersu hoc Græco increpuisse Tiberium imp. Agrippinam. quorum alter ita uertit illam: Ideo Iædi,quia non regnaret. Vera notio Græcorum uerborum est: Esurire, quando non dominaretur. propriè namque πεινᾶν hoc ualet. quemadmodum sanè ipse quoque cepit hoc uerbum in 2. horum librorum,cùm cõtra Phaleam disputaret. Sed tamen ab eo poëta trãslatum ad aliud fuit,ualuitq; quod dixi,desiderio confici. Non insulse putaret etiam aliquis editam ipsam fuisse ab Iasone Thessalo, uiro claro & prestanti: cuius alia quoq; uox in ore eruditorũ est, cùm fuerit uir cupidus gloriæ,atque in animo habuerit,præseq; palàm tulerit,inferre bellum regi Persarum,conariq; spoliare illum tam opulento regno:ut narrat Isocrates in libro,quo Philippum Macedonem hortatur ad facinus hoc forte ac plenum laudis suscipiendum.Multa de cõsilijs ipsius & auctoritate,quam haberet apud Græcos,memoriæ prodidit Xenophon in vj libro de rebus Græcorum.Ipse autem ille Iason, quicunque fuit, confessus est se parem non esse huic acriori cupiditati ferendæ.

Atqui laudatur posse imperare.)Hoc positum est,aptum(ut uidetur)ad temptandam superiorem sententiam:quod tamen infrà refellit.inquit enim: Atqui laudi datur,uim eam & potestatem quempiam in se habere,ut ualeat imperare & parêre: & ciuis spectati uirtus nulla alia est,nisi posse & imperare & parêre rectè. quare inquit, Si statuimus probi uiri uirtutem factam esse ad imperandum tantùm,ciuis autem ad utrumque:planum est,non esse ambo hæc eodẽ pacto laudanda,sed maiorem laudem conuenire ciui,quàm uiro bono,qui particeps est utriusque.

Quia igitur aliquando.)Soluit nodum,quem molestum esse dixerat,primumque ostendit, uideri aliquando ambo discere oportere eum,qui imperat,& eum,qui paret,non tamen eadem:statimque adiungit,Ciuem uerò utraque scire decet:& participem esse utriusque muneris,ex ijs,quę sequuntur,affirmat posse cognosci.quibus rebus exponendis statim operam dat. Primùm autem docet ,quando minimè opus sit utrumque tenere eum, qui imperium habet, sed altero illorum contentus esse debeat.Cùm igitur primò dixit,quod certum solidumque esse mõstrauit(hoc enim declarat particula ἐπεὶ,quam initio posuit)quia quibusdam temporibus siue rebus,uidetur tenere ambo oportere imperantem & parentem:intellexit separatim,ut alter eorum hoc,alter uerò alterum nouerit.Vbi infrà de ciue loquitur, libri calamo exarati,pro ἀμφότερον habent ἀμφότερον:quam lectionem confirmat uetus tralatio.

Est enim imperium.)Aperit quod sit imperium illud,quod obscurè significarat:dicitq; extare genus quoddam imperij, erile uocatum,quod exercet erus in seruos. In quo genere imperij minimè necesse est cognita penitus habere erum, quæ præcipit seruis:sed potius requiritur, ut ipsis,administratis ab illis,uti sciat,& ad suas utilitates transferre: cùm alterum,id est facere illa,ut ipsemet infrà interpretatur,sit humile nimis ac mancipij proprium. Valet autẽ illic δεῖσθαι,uim & potestatem eam in se habere,ut sciat illa tractare.Nam quod inquit,ὑπηρετεῖν:ostendit,hoc uerbo se nõ reprehendere,cùm honestus uir huiuscemodi aliquid attingit sui commodi causa(quod etiam infrà planius significat) sed tantùm,cùm seruit utilitatibus aliorum.Antisthenes namque memoratur,cùm quidam ipsum miraretur,suis manibus per medium forum salsamentum ferre: dixisse,Mihi fero.Quæ autem ministeria sint,quæ intelligit,nemo ignorare potest.

Serui autem species.)Cùm seruorum meminerit,quorum ministerijs operibusque utuntur eri:existimauit, rectum esse explicare,quot genera illorum sint.inquit igitur.Seruorum multa genera esse.quod constituit à multitudine uarietateq; operum ipsorum,quæ manifestò plura sunt.Ipsorum autem,seruorum scilicet, partem quandam esse dicit illos, qui Græco sermone uocãtur χερνῆτες: qui autem hi sint,accuratè docet.Sed ex nomine etiam ipso facile cuiusmodi forent,cognosci testatur. χερνῆτες enim esse inquit,uniuersos illos,qui manu sibi uictum quærunt:in ipsis autẽ esse,significat tenuem etiam illum ac minutum opificem,qui ab ijsdem appellatur βαύαυσος: cui nomen hoc impositum est, quia exercet artem, cuius tractatione corpus deterius fit.Quod ad nominis rationem facit,χερνὴτις uocata est mulier, quæ manibus νήθει, id est net: qua uoce usus fuit poëta xij.Iliadis in collatione hac, Αλλ' ἔχον ὥστε πάλαιστι γυνὴ χερνὴτις ἀλήτης. inde autem χερνῆτες uocati sunt,quos significaui.

Quapropter apud nonnullos.)Hoc corollarij loco admonuit: quod tamen ualet ad declarandam tenuitatem horum opificum.inquit igitur:Quare,quia scilicet erant humiles admodum & sordidi, in nonnullis ciuitatibus, in quibus etiam potestatem populus haberet,sed correctam legibus,opifices antiquitùs non perueniebant ad honores, neque participes erant magistratuum ullorum.irrepserunt autem,ut narrat,ad curas publicas,cùm exortus est multitudinis status postremus.nam ueteres etiam democratiæ reijciebant & ipsæ illos à gubernaculis ciuitatis.

Opera igitur eorum.)Liberat his omnibus curis, qui imperium habeat in ciuitate: nec uult cogi eum hæc discere, quæ sunt opera propria mancipiorum.& ut imperium habentem,ita etiam ciuem omnem. bonum quoque & laude dignũ non patitur in tenuibus illis seruilibusq; officijs occupari: excipit tamen, si quando ipse sui commodi uoluptatisque causa huiuscemodi aliquid molitur. Qui enim animi causa gerit,utilitatibusue suis seruiens, non putatur facere quippiam indignum persona sua.Nam fortunati etiam homines & magni quidam reges memoriæ proditi sunt incubuisse in huiuscemodi quædam opera,& in illis fabricandis proprijs opificibus illorum non cessisse.In primis autem à ueteribus celebratur industria singularis,artificiumq; in hac re Demetrij regis, qui ea de causa Poliorcetes uocatus est i-

pſe namque machinas bellicas fabricabat & magnitudine & forma admirabiles,quæ hoſtibus etiam, quemadmodum metum meritò ingentem inijciebant,ita etiam ob pulcritudinem elegantiamque operis ſimul uoluptatem. Cuius etiam conſilium laudatur,qui cùm à curis proprijs regum aliquantum diſcederet,non tempus terebat in ſtudijs leuioribus,& penitus remotis à perſona tali(ut alij non pauci opulenti uiri & magni reges, cùm otium nacti erant, feciſſe, literis proditi ſunt)ſed ſimul ſe oblectabat,& in rebus, quæ fructum ipſi aliquādo ferre poſſent in bello, ingeniū exercebat. Addit autem in extremo, Si deberet, qui regit, hæc diſcere, futurum eſſe, ut diſtingui non poſsit ſeruus ab ero.

Sed eſt quoddam imperium.)Vt iam docuit,non oportere ſcire regnantem in ſuperiore illo genere imperij,quæ parentium propria munera ſunt:ita contrà nunc oſtendit,inueniri quoddam imperij genus, in quo nequit, qui regit, rectè imperium exercere,niſi prius ipſe paruerit. Eſſe autē ipſum, inquit, quo aliquis imperat paribus genere & ingenuis hominibus,non ſeruis.Ponit autem exempla quædam huius imperij,appellatque præfectum equitum,ducem exercitus,centurionem,& qui milites in inſidijs poſitos regat:oſtenditque præfectum equitum non poſſe illius ſui muneris peritum fieri,niſi antea ipſe unus aliquis eorum equitum fuerit,qui obtemperarent alicui præfecto: quæ ratio ſit etiam reliquorum.

Quare fertur hoc rectè.)Confirmat iudicium ſuum peruulgata uoce,quam laudat:ea autem eſt,Non poſſe quempiā bene imperare, niſi illius ipſius generis prius imperia perpeſſus fuerit. Idem autē protulit Plato in 6. libro de Legibus, uſus exemplo poſtremi imperij.Neque enim,inquit,euaderet unquam dominus ullius pretij,qui nō antea ſeruiſſet.& M. Cicero in 3.itidem de Legibus,qui inquit:Nam & qui bene imperat,paruerit aliquando neceſſe eſt: & qui modeſtè paret,uidetur qui aliquando imperet dignus eſſe.Cùm conſenſu ueterum ſcriptorum feratur Ageſilaus, rex Spartiatarum, præter cæteros omnes,qui in ea ciuitate regnarunt,comis & humanus erga illos, qui imperio ipſius parérent, extitiſſe,putauit Plutarchus,atque hoc memoriæ prodidit, id factum fuiſſe, quia non rudis neque imperitus parendi ad imperium uenerat.Neque enim exiſtimabatur ad gradum eum honoris peruenturus, neque ad eam ſpem inſtitutus erat: habebat enim ante ſe,quibus hoc legibus magis conuenire uideretur. Addit autem noſter, quod huc facit: Horum autem uirtus eſt alia, eius inquam, qui bene imperat, & eius, qui bene paret: neque enim una eademque uirtus utrumque ornat.

Oportet autem ciuem.)Non poſſe uocari bonum ciuem,qui alterum tātùm eorum teneat,affirmat:ſed neceſſe eſſe, ut utrumque didicerit,id eſt imperare & parêre:nec didicerit tantùm, uerum etiam ui & poteſtate præditus ſit illorum efficiendorū, cùm res tulerit. Addit autem hanc eſſe uirtutem ciuis: ſatiſque laudari eum, qui dicatur gemina hac poteſtate præditus eſſe, ut ſcilicet in hoc genere imperij, quo aliquis ingenuis liberiſque hominibus imperat,ualeat & imperium exercere, & dicto audiens eſſe imperanti: & ut ciuis,ita etiam officium eſſe inquit probi uiri,rectè in utroque uerſari.

Etſi diuerſum genus.)Etſi alia eſt,inquit,diuerſaq; ſpecies temperantiæ ac iuſtitiæ,quæ conuenit imperium habēti,propriáque eſt perſonæ illius. Etenim addit,quin alia ſit eius,qui paret,idemque liber eſt,dubitandum non eſt.Patet enim, non unā eſſe uirtutem, cùm bonus ſit,exempli cauſa iuſtitia, uerùm diſtincta formis, cùm altera formarum illarum inſtruit illum ad imperandum,altera ad parendum. Quod autem contingit in hac,idem etiam uſuuenit in cæteris uirtutibus.Initio ſuperioris partis diſſentiunt ſcripti libri ab excuſis:habent enim illi,ᾧ ἐὰς ἑτερον.quod admoniſſe uolui,quia eſt obſcurior aditus eius ſententiæ.Si uerò ſequeremur hoc,oporteret extrinſecus ſumere,quæ perficiant ſententiam.

Videretur enim eſſe timidus.)Probat hoc ſimili,ſumitque ad id conſtituendum muliebre genus,cuius uirtutes planius intelliguntur diſcrepare à uirtutibus uirilis generis. Vt igitur genus diuerſum uariat uirtutes, ita diuerſam conditionem hominū fortunamq; affirmat ipſas diſtinguere atque immutare. Primùm igitur docet,longè aliam fortitudinem eſſe, quæ expectatur à uiro,& quæ congruit mulieri.inquit enim,uir exiſtimaretur eſſe timidus,ſi fortis foret,ut mulier,quæ meritò fortis uocaretur:& eodem pacto mulier uideretur loquax,ſi foret ita moderata in ſermone, ut uir,qui laude dignus foret, modumque ſeruaret in ea re.magis enim decet temperantem eſſe feminam in loquendo, quàm uirum: & quod laudi daretur uiro, uitio affine foret in muliere. Ἀαλῶ autem legi debet,pro ἄλλως.quod corruptum erat.Sepulueda quoq; uidit hoc,ſubtiliter prorſus ac uerè.Κόσμιον adoleſcentem uocari,qui modeſtus ſit,moderateq; ſe gerit in omni re,apertum eſt.huiuſcemodi enim facta ornant ipſum.Silentium uerò magis requiri in muliere,quàm in uiro,omnes nouerunt.unde etiam apud optimum tragicum ſententiæ loco dicitur,ſilentium ornamentum laudemq; adportare feminis.

Nam rei familiaris cura.)Confirmat idem alio ſimili. Vt enim modum alium eſſe docuit factorum honeſtorum in utroque genere,uirili uidelicet ac muliebri,& earum omnium rerum, quæ laudi tribuuntur: ita quoque domeſticarum curarum rationiſque eius,quæ pertinet ad rem familiarem augendam aut ſeruandam.Nam in ipſa quoq; diſtincta officia ſunt,cùm uiri proprium munus ſit rem quærere,mulieris uerò ipſam tueri.

Prudentia autem ſola.)Non idem uſuuenire docet in prudentia ipſa, quod contingit in uirtutibus, quæ mores expoliunt, ut communis illa ſit eius qui imperat,& eius qui paret.Affirmat enim,prudentiam propriam eſſe imperium habētis, cùm morales communes ſint ambabus illis contrarijs perſonis:nec poſsit ullo pacto,aut qui imperat,aut qui paret,penitus ipſis carere.Remouet igitur illam ab eo,qui dicto audiens eſſe debet,cùm tota uerſetur in regendo & gubernando: ac pro prudentia affirmat eum oportere præditum eſſe uera opinione,qua inſtructus commodè poterit munus ſuum obire. Oſtendet namque uera opinio, oportere eum obtemperare magiſtratui: & rationem etiam docebit ſingularum rerum, quæ mandatæ ipſi fuerint,adminiſtrandarum. Coniunxit Plato initio 2.libri de Legibus ambas has eximias animi dotes: quas nedum à pueris teneri putet, affirmat eum fortunatum eſſe,cui contigerit,ut ſenex ipſas adipiſcatur:nec tamen non primum gradum dignitatis & ipſe dat prudentiæ.Locum autem eum Platonis expreſsit M. Cicero in V. de Finibus,cuius hæc uerba ſunt: Præclarè enim Plato beatum, cui etiam in ſenectute contigerit, ut ſapientiam ueraſque opiniones aſſequi poſsit.uertit igitur φρόνησιν ſapientiam,quæ tamen longè aliæ uirtutes ſunt:& εὐτυχὲς beatum,cùm uerbum Græcum oſtēdat,hoc eſſe quaſi fortunę donum.beatum enim philoſophi appellant εὐδαίμων.

Eſt enim qui paret.)Simili,quod dixit,illuſtrat,oſtenditque eum,qui paret,eſſe tanquam fabrum quendam tibiarum. contrà autem imperantem referre tibicinem ipſum,qui utitur tibijs. Tibicen namque mandat opifici tibiarum,quemadmodum uelit ſibi tibias fabricari,cùm ſit muſicus,& ſciat,quomodo illæ confectæ,ſuauem ſonum reddant:opifex uerò nouit quę præcepit tibicen moliri,cùm peritus ſit ſuæ artis,atque inſtrumenta illa rectè conficere didicerit.Vocabuntur autem iuncto nomine fabri tibiarum αὐλοποιοὶ, quemadmodum ſuprà ipſe appellauit ὁλμοποιὲς,qui opifices eſſent uaſis illius, quod dicebatur ὅλμος,proprij culinæ.Proditum memorię eſt,Iſocratis patrem,tenuem hominē,ſeruos multos habuiſſe αὐλοποιὲς:ex quorum artificio atque opere familiam alebat,tantoſq; inde fructus capiebat,ut potuerit mercedem ſoluere doctoribus,qui filium erudirent,facereque,ut ille ad tātam ingenij gloriam peruenireti.Verus profectò pater, ac ſumma eo nomine laude dignus,qui contra uires patrimonij præſtitit,quod non pauci fortunati uiri ſæpè negligunt,ſumtus ullos facere in liberis honeſtis artibus inſtruendis.

Virum igitur eadem.)Hæc breuis eſt repetitio eorum,quæ modò explicuit.Inquit enim,è ſuperiore diſputatione planum factum eſſe,utrùm eadem ſit uirtus probi uiri & boni ciuis,de quo quærebatur, an diuerſa: & quia illa non omnino eadem erat,neque penitus diuerſa,commemorat à ſe demonſtratum eſſe,quomodo eadem ſit,nec non quo pacto diuerſa.

ἕξεσιν.) Communiter ἕξις pro quouis habitu perficiēte opus ſuum ſumitur.Operis boni bonus habitus, mali malus eſt habitus:uterq; tamen in ſuo genere perfectus,quoad opus quod inde prouenit.

εὐθὺς.)A primo ſtatim ortu & educatione.

οἱ τῶν βασιλέων υἱεῖς.)Quod Plato in Alcibiade teſtatur de Perſarum regibus,& Diodorus lib 1.c 6.de Regib.Aegyptiorum.

ἱππικὸν ἢ πολιτικὸν.) Alij legunt, ἢ πολεμικὸν: ſed illud rectius, cùm utrunque tempus Reip. ſuam peculiarem uirtutem requirat.

εὐριπίδης.)In fabula quadam inducit principem uirum,reprehendentem quendam ſibi tradentem præcepta quædam,præclara quidem,ſed ad imperandum nihil conferentia.

ἰάσων.)An Theſſalus ille,magni uir animi, ut ante Philippum quoq; Macedonem de inferendo regi Perſarum bello cogitarec.

ret. Ediuerso Lacedæmonij, cùm parêre tantùm legibus (quæ disciplina fortitudinis primùm politicæ, inde bellicæ magistra fuit: hanc uerò consecuta est uictoria, uictoriam imperij propagatio) non autem imperare: multo sanguine partum imperiũ retinere minimè potuêre. Id quod lib. 2. in Spartanæ Reip. examine docuimus.

πολίτᾳ δοκίμως.) Videtur planè, δοκεῖ μὲν ἡ ὄρεξις εἶναι, legendum.

οἱ χερνῆτες.) Qui manibus opus faciunt, handtwercksleut. χερνῆτις propriè mulier, quæ manibus νήθει, id est, net.

οἱ δημιοεργοί.) In uetustis rebusp. opifices non erant participes ὀχῶν eximiè dictarum, hoc est potestatis cũ dignitate & auctoritate iunctæ: sed tantùm concionis ius habebant. Quod ipsum tamen ueluti basin esse ἀρχῆς πολιτικῆς cap. 2. ostẽsum est. An in genere ne concionis quidem ius opificib. olim communicatum fuisse innuit, sed tacitè in repub. Athenienſi: pòst uerò nimia licentia non tantùm ad concionem admissos fuisse, uerumetiam ad iudicia & senatum penetrasse. Herod lib. 2. mechanicos apud Thraces, Scythas, Persas & Lydos in summo esse contemtu testatur. Spartani similiter & Corinthij, inprimis uerò Sybaritæ. Stoicorum princeps Zeno templa non esse ædificanda censebat, quòd opifices omnes βαύαυσοι essent, & sordida hac arte profanari potius quàm commendari sacra. Plut. de Stoicorum pugnis.

ὃ γὰρ ἔτι συμβαίνει.) Quando quis non alteri, lucri causa, sed sibi ipsi, causa necesitatis, operam præstat mechanicam, licet per se sordida sit, excusatur necesitate naturæ. Sic quoque sudorem abstergere, capillos pectere, lenam detrahere, calceos inducere fuerat uile, sed in proprio corpore necessarium. Tritum est, Neminem à proprijs sordibus infici. & Zeno cùm quod è foro obsonium mercatus, ferret, Nempe mihijpsi respondit. Et Demetrius Poliorcetes ipsemet machinas bellicas & magnitudine & forma admirabiles conficiebat.

οὐκ ἔστιν οὗ ἄρξῃ μὴ ἀρχθέντα.) Sic etiam Plato 6. de Legibus, & Cic. 3. de Legib. & rectè à Plut. annotatum scribit Victorius, Agesilaum Spartanorum regem maximè comem & humanum fuisse erga ciues, quòd non imperitus parendi ad imperium peruenisset.

ἐν ὅτῳ κοσμία ἕξη.) Mulierem decet silentium: uirum licet modestum, non item: ut lib. 1. c. ult. n. 51. Ergo garrula dicetur, si imitetur uiri boni in serendis sermonibus modestiam. σωφροσύνης uox hîc non propriè temperantiam, sed popularitatem significat.

δόξα ἀληθής.) Practica illa, non theorica. Lib. 6. Ethicorum Prudentiam non esse δόξαν ostendit. Videtur ergo hîc loqui ex opinione populari. Nam alioqui hæc ipsa, de qua hîc agit, persuasio, Prudentiæ πολιτικῆς species esse uidetur.

HACTENVS *in genere de Ciuibus et de Ciuitate: deinceps de Ciuibus in specie agit. Et primùm de Ciue perfecto secundùm habitum perfectum uirtutis, à quo perfecta actio politica, in imperando & parendo posita, prouenit. Quæstionem de uirtute boni ciuis*

- **Proponit** *tum quo ad*
  - **Materiam,** *De qua re deinceps sit agendum, nimirum Vtrum eadem sit uirtus Viri boni & Ciuis boni. Num. 1.*
  - **Modum:** *Terminorũ scilicet declarationem præmittendam esse. Ex libris Ethicorum constat, quænam sit uiri boni uirtus. At quænam sit boni ciuis uirtus, non item. Voces proinde problematis obscuræ prius explicandæ sunt, quàm ad quæstionis decisionem ueniamus. N. 2.*
- **Declarat. Quæstionem**
  - **Secundariam,** *de Boni ciuis uirtute, quænã sit, tali syllogismo decidit:*
    - **At** *ciuis uirtus ad salutem ciuilis societatis refert omnia. Simili declarat. Num. 3.*
      - **Quemadmodũ** *nautarum ut nomina, sic officia sunt diuersa, utputa gubernatoris, remigis, proræ præfecti, præfecti anchoris, uelis, rudẽtibus, armamẽtis: & quidem ratio*
        - **Communis** *omnium, illis omnibus exæquo cõueniens, est uirtus communis omnium, cuius actio est opus commune omnium. N. 5. Syllogismo declarat:*
          - **Id,** *ad quod omnes nautæ omnia referunt, omniũ est opus commune, quod à uirtute omnibus communi regitur & gubernatur.*
          - **At** *ad salutem nauis omnes, qui in naui sunt, referũt omnia. Num. 7.*
          - **Ergo** *salus nauis omnium est commune opus, à communi omnib. uirtute pendẽs. N. 6.*
        - **Propria** *singulorum, singulis eximiè conueniens, est uirtus cuiusq; propria, qua excellenter differt à reliquis omnibus, hic gubernaculum regendo, ille remos ducendo, tertius anchoras figendo. N. 4.*
      - **Ita** *quoque Ciuium*
        - **Singulorum** *officia sunt dissimilia, & quædã cuiusq; propria.*
        - **Omnium** *sunt quædam communia & similia officia in genere, nimirum salus ciuilis societatis, in eo sita, ut imperare & obedire norint, uti paulo pòst docebitur. N. 8.*
    - **Ergo** *ciuis uirtus ad πολιτείαν refert omnia. N. 10.*
  - **Primariam,** *Vtrum eadem sit cum uirtute boni uiri uirtus boni ciuis, deducit (uti ex collectione n. 81. intelligi potest) partim ex sententia*
    - **Aliorum.** *Vide in sequent. signum Aa.*
    - **Sua.** *Vide in sequentibus signum Cc.*
- **Concludit:** *Hactenus scilicet actum esse ex sententia*
  - **Aliorum,** *Vtrum eadem sit uirtus uiri boni, & boni ciuis. Num. 80.*
  - **Sua,** *Quomodo eadem & quomodo diuersa uiri boni & ciuis boni uirtus sit. N. 81.*

Aa.

Quæritur de uirtute uiri boni & boni ciuis, utrũ eadem sit uel

Simpliciter & uniuersim, nimirum Vt non in uniuersum uir bonus & bonus ciuis idem sint. Nõ esse eãdem uiri boni & boni ciuis uirtutem ostẽdit: tũ ab ipsius ciuitatis

Forma, nimirum à Politia in

Genere, qualiscũq; sit:
- Si plura Politiæ sunt genera, non eadem esse potest uiri boni & ciuis boni in quaq; politia uirtus. N.11.
- At illud esse, paulo pòst ostendetur.
- Ergo & hoc erit. N.12.

Specie, à Politia scilicet optima, cuius ciuem non est necesse uirtute instructissimum esse:

Connexi
- Antecedens bifurcatum. Si ciues optimæ reip.
  - Omnes boni ciues esse debẽt & possunt. Probatur:
    - Non omnes uiri boni esse debent, neq; possunt. N.14.
    - Opus proprium à uirtute propria, secundùm quam bonus quis esse dicitur. N.16.
    - At Ciuis habet opus proprium, quatenus ciuis est. N.15.
    - Ergo Ciuis uirtutem habet propriã, secũdùm quam bonus esse dicitur.
- Consequens. Virtus profectò eadem non erit Viri boni & Ciuis boni in Repub. quantumuis optima.

Assumtum itidem bifurcatũ. Atqui ciues omnes in optima rep.
- Viros bonos esse, & ethica uirtute similes, impossibile est. N.17.
- Ciues bonos esse, et necessariũ est & possibile.

Cõclusio. Ergo uirtus eadem non erit uiri boni & boni ciuis uel in optima rep. N.18. Declarat. Sed uirtus boni
- Ciuis omnibus ciuibus necessariò inerit. N.19. Ratio à contrario. Nam nisi insit omnibus, Respub. nõ erit optima. Quã tamen nos & dari arbitramur, & tãquam ideam reliquarum constituimus. N.20.
- Viri omnibus ciuibus neq; necessariò inerit, neq; inesse poterit. N.21. Rationem ex præced. repetit. Nam uel in optima rep. ciues omnes uirtute ethica instructissimos esse, impossibile est. N.22.

Materia, nimirum à ciuibus, quoniã dissimiles sunt:

Dissimilium eadem uirtus esse nequit.

At Ciues cuiuscunq; Reip. dissimiles sunt. N.23. Similitudine declarat:
- Quemadmodũ in reliquis compositis, ea ex quibus componũtur, dissimilia sunt. V. G. in composito
  - Naturali, ut in
    - Animali, Corpus diuersum ab Anima, N.24.
    - Homine, Ratio diuersa ab Appetitu. N.25.
  - Voluntario, ut in societate œconomica
    - Coniugali, Vir ab Vxore differt. N.26.
    - Herili, Dominus à Seruo diuersus est. N.27.

Ita quoq; in composita societate ciuili, quæ non tantùm ex prædictis (ex uiris nimirum & mulieribus, quã dimidiam partẽ ciuitatis Plato statuit: ex liberis itẽ & seruis, uerumetiã ex multis alijs cõponitur (puta ex magistratib. subditis, nobilibus, plebeijs, militibus, opificibus) diuersitatem dari manifestum est. N.28.

Ergo ciuium uirtus eadem esse nequit. N.29. Illustrat simili. Quemadmodũ in choro eodem diuersus est chori dux ab adstite. N.30.

Secundũ quid, uidelicet An quidam ciuis bonus & uir bonus idẽ sint. Quæritur, Vtrũ certæ alicuius Reip. ciuis, nimirũ optimæ, ea dẽ uirtute præditus sit cũ uiro bono. N. 32. Quæstionis huius

Occasio ex diuersis opinionib. aliorũ nata. Quã doquidem alij arbitrantur uirtutem boni principis

Eandem esse cum uirtute uiri boni. Sic uulgò dicunt
- Principem, qui rectè imperat, & bonum uirum & prudẽtem esse. N.33.
- Politicum uirum, qui Reip. curam habet, prudentem esse debere: & per consequens uirum bonum, cùm prudentia sine uirtute esse nequeat. N.34.

Diuersam esse à uirtute boni ciuis: quandoquidẽ institutionẽ principis ab institutione ciuis priuati diuersam esse uident, & per consequens etiam uirtutem, cuius addiscendæ ergò instituuntur. Num. 35. Quod ipsum
- Exemplo probãt regiorum puerorum, qui in arte militari & ciuili instituũtur: ut illa quidem in bello, hac uerò in pace Rẽp. gerere possint. N.36.
- Auctoritate Euripidis confirmant, apud quem principis institutionẽ ad solum usum imperandi accommodatam quidam requirit. N.37.

Decisio, ex aliorum itidem sententia. Vide in seq. signum B b.

Bb. Ex alio rum sententia ostẽdit, Viri boni uirtutem cũ uirtute boni ciuis eandem nõ esse tum respon-

Quæ diuersis subiectis conueniunt, eadem non sunt.

Subiecti. In hūc modum syllogismo princeps formetur:

At boni uiri uirtus bono ciui

Non conuenit simpliciter, hoc est, omni, ut idē sit uir bonus & ciuis bonus in uniuersum. Syllogismi hypothetici

Sumtum habet

Antecedēs bifurcatum: Si

Eadē est boni principis et boni uiri uirtus. N. 38.

Ciuis appellatione non tantùm princeps, sed & subditus comprehenditur. N. 39.

Consequens: Profectò eadem non erit uiri boni & boni ciuis uirtus. Consequētiæ necessitas sic ostendi posset:

Quod uni speciei conuenit, non statim toti generi conuenire debet.

At boni uiri uirtus uni speciei ciuium, magistratui scilicet, conuenit.

Ergo non statim toti generi, omnibus scilicet ciuibus, etiam subditis, conuenire dicenda.

Assumtum: Atqui uerum est antecedens. Nempe quòd

Eadem sit boni principis & boni uiri uirtus. Quandoquidē princeps exemplar uitæ subditis esse debet.

Ciuis appellatione & princeps & subditus comprehendatur.

Illatum: Ergo etiam consequens erit uerum: Eandem scilicet non esse uiri boni & boni ciuis uirtutem simpliciter & uniuersim. N. 40.

Conuenit secūdùm quid, hoc est, alicui bono ciui, principi nimirum, ratiocinatione ex præced. deducta:

Si non eadem est uirtus principis cum uirtute ciuis, neq; boni uiri uirtus eadem erit cum uirtute boni ciuis, sed tantùm cum uirtute alicuius boni ciuis, principis nimirum.

At nō est eadem uirtus principis cum uirtute ciuis. Quod ex præced. patet. N. 42. Confirmat exemplo Iasonis (an Pheræus ille est, Thessalorum tyrannus?) qui fame se confici dicebat, quòd non regnaret: quoniam uirtutem priuati ciuis, ueluti animam uitæ priuatæ, ignoraret. N. 43.

Ergo neq; boni uiri uirtus eadem erit cum uirtute boni ciuis in genere: sed tantùm cum uirtute cuiusdam boni ciuis, nimirū principis. N. 41.

Ergo boni uiri uirtus & boni ciuis uirtus non est eadem.

Bb. Ex aliorum sententia ostēdit, Viri boni uirtutem cū uirtute boni ciuis eandem nō esse tum respectu

Virtutes, quæ non similiter laudantur, non sunt eædem.

Adiectæ laudis. Esto talis syllogismus princeps:

At uirtus boni uiri & boni ciuis non similiter laudantur. Probatur syllogismo hypothetico: Cuius

Sumtum, tale est:

Si uirtus boni

Viri est ἀρχικὴ, hoc est tota posita in eo, ut præsit tum aliis, tum uerò sibiipsi secūdùm rectam rationem. N. 46.

Ciuis est ἀρχικὴ simul & παιδαρχικὴ, ut & imperare possit, quando & quibus oportet, & uicissim parēre. Num. 47.

Certè uirtus boni uiri & boni ciuis non æquali laude digna erit. N. 48. Sed altera magis, quæ scilicet difficilior aut illustrior erit, altera minus.

Assumtum sic se habet: Atqui uirtus boni

Viri est ἀρχικὴ. Quod & ratio docet (si ἀρχὴ generatim sumas pro imperio in alios, multo magis in partē suiipsius inferiorem, in qua affectus resident) & auctoritas aliorum, suprà n. 38. proposita.

Ciuis est ἀρχικὴ simul & παιδαρχικὴ. Demonstrat:

Actiones ciuis laudabiles à uirtute ciuis proueniunt.

At & imperare & imperio, parēre posse actiones sunt ciuis laudabiles. N. 44.

Ergo imperare & imperio parēre nosse, à uirtute ciuis proueniunt. N. 45.

Illatum: Ergo uirtus uiri & boni ciuis non est æquali laude digna.

Ergo uirtus boni uiri & boni ciuis non est eadem.

Genere. Virtutem principis, qua præest subditis, tanquam seruis publicis, nõ ponimus uel in operum seruilium

Sciẽtia, ut sciat quomodo illa facere oporteat. Nam sciẽtia hæc ποιήσεως principi uiro

Per se non cõuenit, quatẽnus princeps: neque enim præest illis ut seruis, hõc uel illud opus facientibus, sed ut ciuib. N. 50.

Per accidens cõuenit, quatenus scilicet homo est, et operib. hisce indiget. Nã ad hoc, ut hisce commodè & oportunè utatur, sciẽtia eorundem faciendorũ aliquid conferet. N. 51.

Exercitio & διακονίας, siue ὑπηρεσίας, cùm hæc planè illiberalis sit, & ingenuo ciuenedum principe uiro, indigna. N. 52.

Seruos, & δεσποτικὴν ἀρχὴν dicitur. N. 49. Hanc ergo ἀρχὼ non eam esse, cuius uirtutẽ hîc inquirimus, ostendit tum in

Exercitationem, eorum quos χειρωνακτας, hoc est, manuũ opera uictitantes appellant, propriam, seruilem esse. Nu. 54. Sub his autem comprehendit etiam Artifices quoslibet mechanicos, etsi ex arte uictum non quærant: cùm non professione & affectu, sed fine tantùm accidentali, lucro scilicet, differant à prioribus. N. 55. Illiberales autem omnes esse mechanicas hoc signo ostendit, quòd in uetustis quibusdam rebusp. licet Democraticis opifices ad magistratus non admittebantur, nec quilibet δῆμος Remp. constituebat, sed liberalis tantùm exercitij hominum. Postea uerò etiam abiectiss. & sordidiss, exercitijs dediti, δῆμος nomine comprehensi, infimam & abiectiss. Democratiæ speciem constituerunt. N. 56.

Specie, respectu singulorum operum seruilium, quæ uaria sunt, à quibus etiam seruorum differentiæ sumuntur. N. 53. Exempli causa speciem unam adducit mechanicorum operũ, & ostendit illorum

Per se non conuenire, cùm iccirco non sit futurus melior. N. 57.

Per accidens cõuenire, usus sui causa, nõ ut bonus euadat, sed ut reb. ad uitã necessarijs rectius prospiciat. N. 58. Neq; enim sordida est ars, qua quis suæ necessitatis causa sibi, sed quæ quæstus nomine alijs inseruit. Cùm ergo hîc idẽ sit & agens & patiens, ut quã maximè seruilia opera faciat, tamen quia non alijs sed sibijpsi ea facit (neq; enim ut seruus alterius domini facit, sed idẽ est qui seruit, & cui seruit, eademq; est serui & domini persona, licet respectus diuersus) pro illiberali & seruili cognitio ista haberi non debet. Nu. 59. Sic lib. 1. Polit. c. x χρηματιστικὴν γνῶσιν uiro politico χρήσεως causa concessit.

Cognitionem & uiro bono et uiro politico et ciui bono

C c.

Cùm hactenus aliorum placita sequendo cõstiterit, uirtutem principis & subditi esse diuersam, illius imperare, huius parẽre: & tamen uideatur utrunq; utriusq; cognitionõ habere debere (uti post n. 63.) constiterit quoq; ad ciuem bonum utrunq; pertinere: ueritas horum deinceps ex nostra sententia explicanda erit. N. 48. Quandoquidẽ igitur is qui præest, primas in Repub. obtinet, & primarius ciuis est (uti is qui paret secundarius: hunc ἄρχόμενον, illum ἄρχοντα πολίτην cap. seq. n. 20. appellat) quænam sit & ἀρχὴ & ἀρετὴ illius uidendum, ut de altero illo constet, quomodo scilicet uirtus boni principis cũ uirtute ciuis boni, & subditi boni, adeoq; in uniuersum boni uiri, cõueniat. Cùm igitur Ἀρχων ἀπὸ τῆς ἀρχῆς nomen habeat: ἀρχὴ autẽ actio sit, ab habitu prouenies, quẽ uirtutem appellãt: consideranda erit politica

ἀρχὴ. Imperium in subditos exercetur uel tã quam in

Liberos, eiusdem generis & conditionis. Et πολιτικὴν ἀρχὴν dicitur, de qua nos hîc loquimur, eiusq; uirtutem inquirimus. N. 60. Quam ipsam

Explicat. Ἀρχων ἀρχὼ hanc ἀρχόμενος, Parẽdo alieno imperio discet Imperare alijs. N. 61. V. G. si eques præfecto equitatus obedire rectè didicerit, ipse etiam aliquando equitatui præesse poterit: miles qui λοχαγοῖς, qui ταξιάρχοις, qui χιλιάρχοις, qui μυριάρχοις parẽre didicerit, ipse etiam aliquando imperator bonus erit. N. 62.

Confirmat uulgato prouerbio: Benè nunquam imperabit, qui alieno imperio non fuerit subiectus. N. 63.

ἀρετὴν, utrũ cũ uiri boni uirtute eadẽ, an diuersa sit: & quomodo eadẽ sit, uel diuersa. Vide seq. sig. D d.

Absque comparatione uiri boni, respectu scilicet personarum, quæ uel imperant subditis, uel parent magistratui, duum est genus: altera principum, altera subditorum. N. 64.

Genere considerata

Comparatione uiri boni, sic cum uirtute illius in

Genere quidem conuenit, tali ratiocinatione:

Viri boni uirtus in eo posita est, ut rectè imperet, & rectè pareat, cùm in eo totus sit, ut rationi appetitum subijciat, & parêre cogat.

Ciuis itidem boni uirtus in eo sita est, ut rectè imperet & rectè pareat. Ostendit:

Quæ functiones sunt boni ciuis, in ijs uirtus illius posita est.

At functiones ciuis sunt imperare & imperio parêre. N. 65.

Ergo in ijsdẽ uirtus illius sita est. Num. 66.

Ergo ciuis boni uirtus, est uiri boni uirtus.

Specie uerò discrepat, ut alia sit V. G. species iustitiæ & temperantiæ principis, alia uiri boni: illa certam speciem, hæc totum genus complectitur. Num. 68.

Dd. Virtus πολιτικὴ in

Specie, pro ciuium diuersitate uariat. Quid ipsum &

Iustitiæ, per similitudinem:

Quemadmodum in Oeconomico imperio alia est

Temperãtia & Fortitudo uiri quàm mulieris. N. 70. Etenim quoad

Fortitudinem, Vir timidus iudicabitur, si ita sit fortis ut mulier. N. 71. Mulier ecõtrà audax, si uirilem fortitudinem exprimat.

Temperantiam, Mulier intẽperãtis linguæ iudicabitur, si sermone tã sit libera, quã uir bonus. N. 72.

Prudentia œconomica uiri quàm mulieris. N. 73. Nimirum prudentia spectatur

Viri in acquirendo. N. 74.

Mulieris in conseruando. N. 75.

Ita quoq; in imperio politico alia atq; alia est Iustitia hominum liberorum, qui legibus subijciuntur, & imperãdi & parendi uicissitudinem habent. Nam licet omnes legibus pareant, alia tamen ratio est uel unius & eiusdem interdum quatenus alijs imperat, alia quatenus alijs paret. Num. 69.

Demonstrat exemplis Politicæ

Prudẽtię. Requiritur enim in

Magistratu Prudentia tum in deliberando de agendis, tum in iudicando de actis. N. 76. Vti etiam & homini, ut homo est, propriè conuenit Ratiocinari. Reliquæ functiones ita homini cum reliquis animalibus communes sunt, uti reliquæ uirtutes magistratui etiam cum subditis cõmunes esse uidentur. N. 77.

Subdito, non prudentia (eximiè dicta, opinione populari) sed prudentiæ tantùm assensio (& tamen ea ipsa quoq; prudentiæ species, κριτικὴς illius, non ὑφηγητικῆς. id quod 6. Ethicorum docuit) quam δόξαν ἀληθῆ uocat, ut ueram opinionem habeat de ijs quæ à magistratu decreta & iudicata sunt, ea nimirum & prudenter & iustè decreta & iudicata esse. N. 78. Hac enim persuasione ad obediendum promptissimus redetur. Sic in homine ea pars animæ, quæ affectibus obnoxia est, rationi rectæ parêre tantùm debet, & eatenus λόγον ἔχειν dicitur, nõ quia agit, sed quia patitur. Vti primo Ethicorum cap. ult.

Illustrat similitudine. N. 79.

Quemadmodum tibiarum fabro sua ars est, in tibijs, ex tibicinis præscripto, conficiendis, quibus ille utatur: tibicini item sua, præscribendo, quales tibias esse oporteat, & ad usum reuocando.

Ita quoq; sua est prudentia & fides subdito, sese ad nutum magistratus obedientẽ præstare, sibiq; persuadere, illum non nisi iusta & salutaria imperare posse: sua quinetiã prudentia est magistratui, non nisi iusta & salutaria imperare, nec obedientia subditorum abuti.

CAPVT

CAPVT V.

Qui Ciues imperfecti sint, ostendit.

RESTAT[1] aũt adhuc circa ciuẽ dubitatio quędã: uerè[2].n. utrũ ciuis est, cui licet participi esse imperij, an[3] humiles etiam artifices ciues esse ponẽdũ sit? Si[4] igitur & hos ciues esse ponendũ, quib. nõ licet ꝑuenire ad magistratus: fieri nõ potest, ut omnis ciuis huiuscemodi uirt[9] sit. hic enim ciuis est. Si[5] aũt nullus huiuscemodi hominũ ciuis est, in qua parte ponendus unusquisq; ? Neq; [6].n. inquilinus, neq; [7] hospes. An[8] ꝑ hãc rationẽ nullũ dicemus euenire absurdũ? Neq; [9].n. serui eorum qcquã, q̃ dicta sunt, neq; liberti. Hoc[10].n. uerũ est, nõ cũctos habẽdos ciues, sine qb. nõ utiq; esset ciuitas. Quia[11] neq; pueri eodẽ pacto ciues atq; uiri: sed hi quidẽ simpliciter, hi aũt ex suppositione: ciues.n. sunt, sed imꝑfecti. Priscis[12] quidẽ tẽporib. apud quosdã opifices erant serui siue peregrini: quę causa est, ut[13] multi etiã nunc tales sint. Optima[14] aũt ciuitas nõ faciet humilẽ artificẽ ciuẽ. Si[15] aũt etiã hic ciuis, ꝑfectò ciuis uirtutẽ, quã tradidimus, dicẽdũ non oĩs: neq; [16] liberi solũ, sed cunctorũ, qui sunt soluti ab operib. necessarijs. E numero[17] aũt necessariorũ operum, q uni ministrant huiuscemodi, serui sunt: cõmunes[18] uerò, humiles artifices & operarij. Hinc[19] aũt perspicuũ erit, si paulũ pręterea cõsiderauim[9], quomodo se habet de ipsis: ipsum.n. cũ apparuit, planũ facit, qd dictum est. Quia[20] enim plures sunt respub. & species ciuis, necesse est plures esse, & maximè ciuis illius, qui paret. Quapropter[21] in quadã rep. humilẽ artificẽ necesse est & operariũ ciues esse. in[22] quibusdã uerò impossibile: ceu, si qua est, quã uocãt aristocraticã, & in qua ex uirtute dãtur honores, & è dignitate personarum. Nõ[23] enim usu uenire potest, ut quæ uirtutis sunt colat, qui uitam traducit in uilibus ministerijs, sordidusq; artifex est, atq; operarius. In[24] dominatib aũt paucorum operarium sanè nõ contingit esse ciuem (à[25] censibus enim magnis fiunt participationes magistratuum) artificem[26] aũt sordidum contingit: dite-

ΠΕΡΙ[1] δὲ τοῦ πολίτου ἔτι λείπεταί τις τῶν ἀπορουμένων· ὡς[2] ἀληθῶς γὰρ, πότερον πολίτης ἐστὶν, ὃν κοινωνεῖν ἔξεστιν ἀρχῆς, ἢ[3] καὶ τοὺς βαναύσους πολίτας θετέον; εἰ[4] μὲν οὖν καὶ τούτους θετέον, οἷς μὴ μέτεστιν ἀρχῶν, οὐκ οἷόν τε πάντας εἶναι πολίτας τὸν τοιοῦτον ἀρετὴν. ἔστω[5] γὰρ πολίτης. εἰ δὴ μηδεὶς τῶν τοιούτων πολίτης, ἐν τίνι μέρει θετέος ἕκαστος; οὐδὲ[6] γὰρ μέτοικος, οὐδὲ[7] ξένος. ἢ διά[8] γε τοῦτον τὸν λόγον, οὐδὲν φήσομεν συμβαίνειν ἄτοπον; οὐ[9] γὰρ οἱ δοῦλοι τῶν εἰρημένων οὐδέν, οὐδ' οἱ ἀπελεύθεροι. τοῦτο[10] γὰρ ἀληθὲς, ὡς οὐ πάντας θετέον πολίτας, ὧν οὐκ ἂν εἴη πόλις. ἐπεὶ[11] οὐδ' οἱ παῖδες ὡσαύτως πολῖταί καὶ οἱ ἄνδρες· ἀλλ' οἱ μὲν ἁπλῶς. οἱ δ' ἐξ ὑποθέσεως· πολῖται μὲν γάρ εἰσιν, ἀλλ' ἀτελεῖς. ἐν[12] μὲν οὖν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις παρ' ἐνίοις ὅλως δοῦλον τὸ βάναυσον ἢ ξενικόν. ὅθεν περ[13] οἱ πολλοὶ τοιοῦτοι καὶ νῦν. ἡ[14] δὲ βελτίστη πόλις οὐ ποιήσει βάναυσον πολίτην. εἰ δὲ[15] καὶ ἔστι πολίτης, ἀλλὰ πολίτου ἀρετὴν, ὃν εἴπομεν, λεκτέον οὐ πάντως· οὐδ'[16] ἐλευθέρου μόνον, ἀλλ' ὅσοι τῶν ἔργων εἰσὶν ἀφειμένοι τῶν ἀναγκαίων. τὸν[17] δ' ἀναγκαίων, οἱ μὲν ἑνὶ λειτουργοῦντες τοιαῦτα, δοῦλοι· οἱ[18] δὲ κοινῇ, βάναυσοι καὶ θῆτες φανερὸν[19] δὲ ἐντεῦθεν, μικρὸν ἐπισκεψαμένοις, πῶς ἔχει τοῖς αὐτῶν· αὐτὸ γὰρ φανὲν τὸ λεχθὲν ποιεῖ δῆλον. ἐπεὶ[20] γὰρ πολίτου εἰσὶν αἱ πολιτεῖαι, καὶ εἴδη πολίτου ἀναγκαῖον εἶναι πολέων, καὶ μάλιστα τοῦ ἀρχομένου πολίτου. ὥστ'[21] ἐν μὲν τινὶ πολιτείᾳ τὸν βάναυσον ἀναγκαῖον εἶναι, καὶ τὸν θῆτα, πολίτας· ἔν[22] τισι δ' ἀδύνατον· οἷον, εἴ τις ἐστὶν, οὓς καλοῦσιν ἀριστοκρατικοὺς, καὶ ἐν ᾗ κατ' ἀρετὴν αἱ τιμαὶ δίδονται, καὶ κατ' ἀξίαν. ὃ[23] γὰρ οἷόν τ' ἀποτελεῖσθαι τοῦ τῆς ἀρετῆς, ζῶντα βίον βάναυσον, ἢ θητικόν. ἐν[24] δὲ ταῖς ὀλιγαρχίαις, θῆτα μὲν οὐκ ἐνδέχεται εἶναι πολίτην (ἀπὸ[25] τιμημάτων γὰρ μακρῶν αἱ μεθέξεις τῶν ἀρχῶν) βάναυσον[26] δ' ἐνδέχεται· πολυ-

SED[1] quod ad ciuem attinet, dubitatio quædam reliqua est, utrum[2] reuera ciuis sit, qui magistratum capere potest, an[3] etiam ij, qui artes illiberales & sordidas exercent, ciues numerandi sint. Si[4] igitur etiam ij, qui honorum non sunt participes, ciues numerandi sunt, fieri non potest, ut omnium ciuiũ talis sit uirtus. hic enim ciuis est. Sin[5] horum nullus ciuis est: quo in loco, quoq; in numero quisq; locãdus est? Neque[6] enim inquilinus, neq; [7] peregrinus est. An[8] propter hanc rationẽ nihil inde absurdi effici dicemus? Nam[9] neq; serui, neque liberti quicquam eorum, quæ diximus, sunt. Hoc[10] enim uerum est, non omneis in numero ciuium esse habendos, sine quibus ciuitas non facilè esse posśit. Nam[11] ne pueri quidẽ eodem modo sunt ciues, atq; uiri: sed hi quidem simpliciter, illi autem ex conditione & cum adiectione. Sunt enim ciues quidem illi, sed imperfecti. Priscis[12] igitur temporibus apud nonnullos, opifices illiberales ac sordidi aut peregrini aut serui erant. quocirca[13] etiã nunc plebs talis est. Optima[14] autem ciuitas non faciet artificem illiberalem ac sordidum ciuem. Quòd[15] si etiam hic ciuis est, attamen uirtus ea, quam commemorauimus, dicenda est esse non cuiuslibet ciuis: nec[16] liberi tantùm, sed eorum, qui ab operibus necessarijs uacui ac soluti sunt. Eorum[17] autem, qui operibus & muneribus necessarijs funguntur, ij qui uni fungũtur, serui sunt: qui[18] multis, & populo, sordidi, ac mercenarij. Perspicuum[19] autem nobis erit ex eo, quod iam dicemus, si paulo diligentius consideremus, quomodo ea sese habeãt. hoc ipsum enim in promtu positum, id, quod à nobis dictum est, declarat. Quoniam[20] enim plures sunt reip. administrandæ formæ, etiam ciuis genera sint plura necesse est, & maximè eius ciuis, qui imperio páret. Itaque[21] in aliqua reip. administrandæ forma artificem illiberalem, & mercenarium, ciueis esse necesse est: in[22] aliquibus non potest fieri ut sint. exempli gratia, si qua est, quam aristocraticam appellant Græci, Latini in qua optimates principatum obtinent, & in qua ex uirtute & dignitate honores deferuntur. Non[23] enim fieri potest, ut is, qui uitam colit illiberalem ac sordidam, uitamq; mercenariam, in ea, quæ sunt uirtutis, studiũ conferat. In[24] paucorum potentatibus autem, ut quidẽ mercenarius sit ciuis, cõtingere nõ potest (nã[25] ex magno et amplo censu, magistratus imperiaq; obtinentur) ut[26] aũt artifex illiberalis, potest: ple-

diteſcunt[27] enim multi artifices. Thebis[28] autem lex erat, qui ſe ſpatio decem annorum non abſtinuiſſet à foro rerum uenalium, non participare magiſtratu. In[29] multis autem rebuſpub. trahit pręterea ad ſe peregrinorũ lex. Qui[30] enim è femina ciue natus eſt, in quibuſdã ſtatibus, qui reguntur à multitudine, ciuis eſt. Eodem[31] autem modo ſe habent, quæ pertinẽt ad ſpurios apud multos. Veruntamẽ[32] quia propter penuriam uerorum ciuium faciũt ciues etiam tales (ob paucitatẽ enim hominum ſic utuntur legibus) poſtquam[33] nacti ſunt copiam turbæ huius, paulatim reijcunt primùm ortos è ſeruo & ſerua: deinde[34] eos, qui è feminis: poſtremò[35] tantùm ciues faciunt, qui ex ambobus ipſis. Plures[36] igitur eſſe ſpecies ciuis, perſpicitur ex his: nécnõ[37] dici maximè ciuem eum, qui particeps eſt honorũ, quemadmodum[38] & Homerus cecinit:

Tanquam inhoneſtum quempiam erronemq́.

Veluti[39] n. inquilinꝰ eſt, qui nõ particeps eſt honorum. Sed[40] ubi huiuſcemodi omne occultatum eſt, fallacię cauſa eorum, qui illic habitant, factum eſt. Vtrum[41] igitur diuerſam uel eãdem ponendum eſt, per quam uir bonus eſt, & ciuis ſtudioſus, patet ex his, quę dicta ſunt: cuiuſdam[42] quidem ciuitatis eundem, cuiuſdam autem diuerſum: & illum[43] nõ omnem, ſed ciuilem, & penes quẽ ſumma poteſtas ſit, ſiue poſsit eſſe, uel ſolum, uel cum alijs, curæ reipublicæ.

πωλητῶσι[27] γὰρ ἱκανοὶ πολλοὶ τῶν τεχνιτῶν. ἐν[28] Θήβαις δὲ νόμος ἦν τὸν δέκα ἐτῶν μὴ ἀπεχημένον τῆς ἀγορᾶς, μὴ μετέχειν ἀρχῆς. ἐν[29] πολλαῖς δὲ πολιτείαις ὠφελεῖται καὶ τῶν ξένων ὁ νόμος. ὁ[30] γὰρ ἐκ πολίτιδος, ἔν τισι δημοκρατίαις πολίτης ἐστί. τὸν[31] αὐτὸν δὲ τρόπον ἔχει καὶ τὰ περὶ τοὺς νόθους παρὰ πολλοῖς. ἀ[32] μὲν ἀλλ' ἐπεὶ δι' ἔνδειαν τῶν γνησίων πολιτῶν ποιοῦνται πολίτας τοὺς τοιούτους. Διὰ γὰρ ὀλιγανθρωπίαν οὕτω χρῶνται τοῖς νόμοις· δυπροωθοῦντες[33] δι' ὄχλου, κατὰ μικρὸν παραιροῦνται τοὺς ἐκ δούλης πρῶτον, ἢ δι' ἄλλης· εἶτα[34] τοὺς ἀπὸ γυναικῶν· τέλος[35] δὲ μόνον τοὺς ἐξ ἀμφοῖν αὐτῶν πολίτας ποιοῦσιν. ὅτι[36] μὲν οὖν εἴδη πολλὰ πολίτου, φανερὸν ἐκ τούτων· καὶ[37] ὅτι λέγεται μάλιστα πολίτης ὁ μετέχων τῶν τιμῶν, ὥσπερ[38] καὶ Ὅμηρος ἐποίησεν·

——ὡσεί τιν' ἀτίμητον μετανάστην.

ὥσπερ[39] μέτοικος γάρ ἐστιν, ὁ τῶν τιμῶν μὴ μετέχων. ἀλλ'[40] ὅπου τὸ τοιοῦτον ὑπεκκεκρυμμένον ἐστὶν, ἀπάτης χάριν τῶν συνοικούντων ἐστίν. πότερον[41] μὲν οὖν ἑτέραν, ἢ τὴν αὐτὴν θετέον, καθ' ἣν ἀνὴρ ἀγαθός ἐστι, καὶ πολίτης σπουδαῖος, δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων· ὅτι[42] τινὸς μὲν πόλεως, ὁ αὐτὸς, τινὸς δ' ἕτερος· καὶ κἂν[43] οὐ πᾶς, ἀλλ' ὁ πολιτικὸς καὶ κύριος, ἢ δυνάμενος εἶναι κύριος, ἢ καθ' αὑτὸν, ἢ μετ' ἄλλων, τῆς τῶν κοινῶν ἐπιμελείας.

pleriq́[27] *enim artifices ſunt locupletes. Thebis*[28] *autem lex erat, ne, qui nõ decem annos perpetuos ſine ulla intermiſſione mercaturam in foro & taberna facere deſyſſet, magiſtratũ capere poſſet. In*[29] *multis autem reip. adminiſtrãdæ generibus lex etiã peregrinos ad ciuitatem allicit atq́ inuitat. Nam*[30] *qui ex matre ciue natus eſt, in nonnullis ciuitatibus, in quibus populus principatum obtinet, ciuis eſt: eademq́*[31] *apud multos ſpuriorum, & eorum, qui ex iuſtis nuptijs procreati non ſunt, ratio eſt. Veruntamẽ*[32] *quoniam ciuiũ germanorũ penuria coacti taleis homines ciueis efficiunt (nam propter hominum paucitatem talibus legibus utuntur) ubi*[33] *primùm turba abundare cœperunt, paulatim de ciuitate circumcidunt atq́ amputãt primùm eos, qui ex ſeruo, aut ancilla: deinde*[34] *eos, qui ex feminis, non etiam è uiris ciuib. nati ſunt: atq́*[35] *ad extremũ eos dũtaxat, qui ex utroq́ parente ciue orti ſunt, ciueis faciunt. Cum*[36] *plura igitur ciuis eſſe genera ex his intelligere licet, tum*[37] *etiam hoc, eum maximè dici ciuem, qui honorum eſt particeps, quemadmodum*[38] *& Homerus Achillem loquentem fecit:*

Tanti ab eo factus, quanti aduena honoribus expers.

Eſt[39] *enim tanquam inquilinus atque aduena, qui honorum particeps nõ eſt. Verùm*[40] *ubi hoc tale occultum atq́ obſcurum eſt, id fit eorum, qui unà habitant, fallendorum gratia. Vtrum*[41] *igitur alia, an eadem uirtus ſit habenda, ex qua uir bonus et bonus ciuis eſt, ex ijs, quæ dicta ſunt, perſpicuum eſt: &*[42] *alicuius ciuitatis eundem eſſe bonum ciuem & bonum uirum: alicuius alium ac diuerſum: illumq́*[43] *non omnem, ſed eum, qui ciuitatis adminiſtrãdæ ſcientiam habeat, & penes quem reip. adminiſtrandæ ſit poteſtas, aut poſſit eſſe poteſtas, aut ſolum ac per ſe, aut cum alijs.*

COMMENTARIVS ET SCHOLIA.

Reſtat autem adhuc.) Repetit unum eorum, de quibus uidebatur iam ſtatuiſſe, ſubtiliuſq́ quærit, an id ratum prorſus eſſe debeat. Hoc autem eſt, utrum ciuis ſolus habendus ſit, qui particeps ſit imperij, magiſtratumq́; capere poſsit: an opifices etiã tenues ſordidiq́, non recepti ad publicos honores, collocandi ſint in numero ciuium. Aperit autem, quid impedire uideatur, ne aut hoc aut illud planè tenere poſsimus: ſunt enim quæ aduerſentur utrique ſententiæ.

Si igitur & hos ciues.) Primùm oſtendit quid incommodi ſequatur, ſi uelimus illos etiam, quibus non licet peruenire ad magiſtratus, humiles nimis minutoſq́, ciues eſſe. neque enim omnis ciuis erit uirtus, quam modò docuimus. hi namque ciues erunt, nec tamen imperij participes ſunt. Vnde præterea perſpicimus, loco poſitam eſſe hanc quæſtionem, conuenireq́; ipſam huic tempori. ſi namque hoc probaretur, falſa eſſet illa ſuperior deſcriptio. Quòd ſi, inquit, neminem horum opificum uolumus eſſe ciuem, premet nos difficultas alia, quid potiſsimum illis faciendum ſit, & in qua parte ipſi collocandi: nominat autem nonnullos, qui ſanè & ipſi in urbe uiſuntur, nec ciues ſunt, quos ſanè diuerſos eſſe conſtat, id eſt inquilinos ac peregrinos hominès. Inquilini enim, cùm domicilia ſibi pararint ad certum ſpatium temporis, illic uiuunt: peregrini autem minore interuallo in aliena urbe degunt: opifices uerò ſæpe illic nati ſunt, ac ſtatuerunt traducere uitam in ea ſede ac loco, cũctáſque fortunas ſuas illic collocatas habent.

An per hanc rationem.) Diſſoluit facile nodum, qui uidebatur moleſtus. Erat autem ille, in qua parte ciuitatis enumerandi forent opifices minuti, ſi nollemus eos eſſe ciues. inquit igitur, An reſpondebimus, nihil incommodi oriri ex hac ratione: cõtingereq́ue non in his ſolùm, uerum etiam in alijs nonnullis generibus hominum, ut prorſus ciues non ſint, profint tamen ſuis miniſterijs ciuitati, ac neceſſarij ipſi ſint. quare idem uſuuenire in tenuibus his artificibus dicemus. appellat uerò ſeruos & libertos. Adfert autem, quod quaſi ſolum ac fundamẽtum eſt huius rationis: ac profectò, ut tradit, uerum ac certum: Non omnes exiſtimandos ciues, ſine quibus ciuitas manere, & ſtatum ſuum tueri non poteſt.

Quia neque pueri.) Adfert, quod iudicium ſuum comprobat. Qui namque magis propinqui ſunt naturæ ciuium, nec tamen adhuc ſunt ciues: intelligit autem ac nominat pueros. ſunt enim poteſtate ciues, ac futurum prorſus tẽpus eſt, cùm perfecti

ciues erunt: non tamen eodem pacto ciues sunt, ut uiri. Ostendit autem, quid discriminis uersetur inter ipsos: dicitque alteros illorum, id est uiros, simpliciter esse ciues. Hi namque sunt ueri ciues, qui possunt seruire reipublicæ, ac munera ciuis obire: alteros uerò cum conditione hac, cùm ad ætatem iustam peruenerint. Sunt enim illi inquit ciues, sed imperfecti: ut uerè igitur id prolatum de ipsis sit, necessaria est hæc appendix.

Priscis quidem temporibus.) Quod ualet ad opinionem ipsius confirmandam, qui dixit, opifices non esse habendos ciues: narrat priscis temporibus apud nonnullas gentes id genus hominum, quod scilicet sordidas artes coleret, cõstitisse è seruis aut externis hominibus, ac mancipia solita esse opera illa conficere. Romæ quoque has ferè artes tractabat idem genus mortalium, cùm ipsi aut in agro colendo, aut in militaribus studijs occupati forent. Addidit autem noster, quod quasi signũ est uetustigium quoddam ueteris illius consuetudinis.

Optima autem ciuitas.) Nouerat Aristoteles in genere quodam reipublicæ, id est illa, quæ regitur ab infima multitudine, hos etiam minutos opifices locum ciuis obtinere. Quare inquit, explicans superiorem quæstionem, optima ciuitas, id est status reipublicæ, qui meritò probetur, nunquam inducet in animum facere artifices sordidos ciues. Quòd si inquit hos etiam cõcedimus esse ciues, tunc oportebit mutare superiorem descriptionem boni ciuis, dicereq; non eam esse, quã ostendimus, uirtutẽ cunctorũ ciuium: neque liberorum tantùm, sed eorũ solùm qui sunt soluti operibus necessarijs uitæ ac uilibus. Necessaria enim illa uocata sunt, quia ipsis carere non possumus sine magno incõmodo: neque enim alia ullo bono cõmẽdantur.

E numero autem.) Diuidit hoc genus hominum, qui occupantur in necessarijs uitæ nostræ ministerijs, ostenditque quosdam ipsorum uocari seruos: hosque esse, qui uni ministrant, & operam suam nauant, id est ero. quosdam autem, qui non uni, sed publicè seruiebant, opifices atque operarios. Distincti autem hi erant: opifices enim seruiebant his aliquo modo, qui operibus ipsorum eguissent, accepta mercede sui laboris: scientia enim artium illarum in rebus illis conficiendis utebantur. Thetes & operarij labore potius corporis explebant eorum desideria, & ad tempus definitum studium suum illis locabant. Plutarchus in Solone, cùm de ordinibus, in quos diuiserat sapiens ille ciuitatem, loqueretur: meminit etiam horum operariorum, quos & ipse θῆτας appellat. habebant enim hi quoque suum locum ordinemque in ea republica. inquit igitur, Solone in illa sua rep. noluisse, ut hi magistratum ullum gererent: sed tantùm permisisse ipsis, ut in concionibus cogerentur, & causas iudicarent, solaque hæc duo ciuium munera obirent.

Hinc autem perspicuum.) Pollicetur se omnem hinc caliginem discussurum, ueritatemque huius quæstionis cognitum iri, si aliquantum studij positum fuerit in re hac subtilius consideranda. Ipsum enim (addit, docens quomodo tam facile hoc obtineatur) planum factum, perspicuum reddit apertũq;, quod modò dictum est. id est, si id, quod nunc non omnino clarum est, illustratum fuerit, lucem adferet huic rei, patefacietq; totum id, quod in se obscuritatis nonnihil continet.

Quia enim plures.) Hinc ducit initium aperiendi eius, quod dixit. Vtitur autem sententia certa, tanquam solo ac fundamento suæ probationis. inquit enim: Quia sunt plures respublicæ, quæ scilicet specie discrepant inter se (ciuem autem referri ad remp. eam, cuius est ciuis, apertum est) necesse est, ut sint etiam plures species ciuis, præsertimque ciuis illius, qui paret magistratibus, non autem imperium ipse exercet. Is namque in dissimilibus rebusp. longè aliter se habet ad imperium habentem: cùm cõtrà, qui imperant, in omni ciuitatis genere fungantur illo munere. Quare, inquit, sequitur, ut in quadam rep. humilis etiam artifex sit ciuis, cùm liber sit (hæc autem resp. est, quæ in manu est multitudinis) & quemadmodum hîc, sordidam artẽ exercens, ita etiam qui mercẽde accepta singulis diebus operam suam alicui locat, & labore corporis ipsi seruit. nam is quoque, quamuis tenuis admodum, liber est.

In quibusdam uerò impossibile.) In quibusdam rebusp. affirmat hoc usuuenire non posse, ut scilicet opifex minutus aut operarius, ciuis locum obtineat: in primis autem in ea, quæ regitur ab optimis uiris, indeque uocata est, si alicubi, inquit, illa existit. Intelligebat enim, non paucas magis appellari honesto hoc nomine, quàm uerè sint tales, cùm pauci illi, qui iniustè dominantur in aliqua ciuitate, se passim optimates uocent. Quasi autem declarare uolens, qualis esse deberet, addit: Et in qua rep. honores publici tribuuntur hominibus spectatæ uirtutis, & ex ipsorum animi dotibus honestisque factis. Causam autem attulit, cur non possent peruenire ad honorrs in ea rep. illi, quos inde remouit. Non enim, inquit, licet incumbere in studia uirtutis hominibus, qui uitam talem colunt: impediunt enim artes illæ, quæ requirunt, ut assidui sint in suis tabernis, aut occupentur toto pectore in tenuibus ministerijs, in quibus esse ipsos uolunt, qui eorum operam conduxerint, præbita mercede.

In dominatibus autem.) In dominatibus paucorum ostendit, non omnino eodem pacto se rem habere. Cùm enim in diuitum potestate sint, non est dubium quin in illis mercenarij homines non perueniant ad honores: ex minutis enim illis mercedibus nequeunt ita augere patrimonium, ut census illos amplos conficiant. Dantur autem in eo genere reip. magistratus diuitibus: sed tamen alteri illi, qui deijciuntur è statu optimatum, ut expertes uirtutis, penetrare possunt in hunc statum, ac sæpe recipiuntur, id est opifices sordidi. Diuitias enim, inquit, magnas multi adipiscuntur, sedulò exercentes has artes.

Thebis autem lex erat.) Quod facit ad confirmandum, quod modò dixit, ostendit Thebis fuisse legẽ, quæ uetabat participẽ esse magistratus illum, qui non se abstinuisset à foro rerum uenalium spatio decem annorum. Hoc autem iterauit in 6. horũ librorum: neq; tamen illic nominauit forum hoc, aut definitum tempus significauit: sed inquit, Thebanis hanc ipsam legem fuisse, ut qui non sibi temperasset à ministerijs sordidis, non posset ciuis creari. earum autem potissimum locus ille erat. Auctor ueteris tralationis in suo libro hîc pro ἀρχῆς, habuit ἀρετῆς: reddidit enim Virtutis, mẽdose prorsus (nisi fallor) quod tamen admonere uolui, quia D. quoque Thomas hanc lectionem sequitur: quã tamen, ut qui intelligebat nullo modo ipsam huic loco conuenire, quasi corrigit: inquit enim, uirtute scilicet principatiua.

In multis autem rebusp.) Contrà docet, quamuis bene institutæ ciuitates depellant à gubernaculis opifices sordidos & peregrinos: tamen inueniri non paucas, in quib. lex recipit, & quasi ad se paulatim trahit peregrinum hominem. quomodo autem hoc fiat, docet. Concedunt enim, inquit, leges illic, & instituta ciuitatis, ut qui natus sit è femina ciue, sit ciuis, ut scilicet filius sequatur matrem, non patrem. Et hoc sanè est, quod significare uoluit disertus doctor (ut arbitror) illo uerbo ἀναπεφέλκεται, cuius notio est, trahit & quasi rapit ad se. est enim usurpatũ hîc ipsum agẽdi significatu, ut cepit ipsum quoque Homerus, sine altera præpositione tamen, ubi fecit Vlyssem, instruentem filium ad necem procorum patrandam, dicere: αὐτὸς γὰρ ἐφέλκεται ἄνδρα σίδηρος: nec nõ Euripides in fabula, cuius index est Troades: quo loco induxit Andromacham loquentem cum Hecuba, honestaque sua facta exponentem. Cùm autem, ut his quoq; duobus exemplis patuit, requirat hoc uerbum accusandi casum, in excusis uerò & calamo exaratis scriptũ sit patrio casu multitudinis, τῶν ξένων (quã lectionem quoque confirmat uetus tralatio) arbitror intelligendum potius, quàm hic scribendum τινας, ut sit loquendi proprius Atticorum modus, quemadmodum nos etiam sæpe patrio sermone loquimur. Fuisse autem ciuitates, quæ hoc legib. permitterent, in potestate multitudinis collocatas, tradit. Hos autem, qui è matre tantùm ciue nati forent, pati ciuium munera obire: erat aliquo modo aditum patefacere peregrinis, ut ipsi quoq; paulatim eò inreperent.

Eodem autem modo se habent.) Vt ostendit seruari in quibusdã ciuitatibus, quæ reguntur à multitudine, ut qui ortus est è matre ciue, patre uerò peregrino, sit ciuis: ita idem custodiri apud multos populos inquit, de nothis & spurijs, ut ipsi quoque in numerum ciuium recipiantur. Addit autem, fontem aperiens harum legum & quasi macularum, quæ inrepunt aliquando in ciuitates, uerùm: quia ob penuriam uerorum integrorumq;, ciuium huiuscemodi homines, & ita denique natos, patiũtur esse ciues. Originem autem huius erroris & quasi flagitij magis adhuc demonstrans, addidit, Propter paucitatem enim hominum utuntur his legibus. statimq; absoluit, quod incœperat: Cùm illi populi, hoc quasi remedio quodam usi, obtinuerunt eam copiam hominum, quam optabant, ciuitasque repleta est, paulatim incipiunt primùm eximere è numero ciuium eos, qui nati sunt ex seruo patre, siue ancilla matre: deinde qui è mulieribus ciuibus orti sint, cùm parentes alteros peregrinos habuerint: tandem autem ad extremumque, inquit, eos solùm reliquunt, uoluntque esse ciues, qui ex ambobus parentibus ciuibus nati sint, cæteris omnibus inde exturbatis. Themistocles, clarissimus in primis ciuis, memoriæ proditus est à Plutarcho hoc nomine laborasse: patrem enim habuit ciuem Atheniẽsem, matrem autem ancillam, aut certè peregrinam. Cùm autem mos esset Athenis, ut nomina talium ciuium in gymnasio extra urbem, quod uocabatur Cynosarges, notarentur: cupies

ille

ille hanc maculam eluere, ducta ſecum manu nobilium adoleſcentium nomina eorum omnium deleuit, quo facto non potè rant amplius diſtingui ingenui à ſpurijs adulteriniſque. Erat autem dicatum Herculi Cynoſarges, quia inter deos Hercules quaſi nothus erat, cùm ex patre immortali, mortali uerò matre natus eſſet. Idem etiam narrat in extremo uitæ Periclis, hunc, ſummum Athenis uirum, legē tuliſſe, ut ſoli ciues Athenienſes forent, qui ex ambobus parentibus Athenienſibus nati eſſent: quam tamen legem poſtea ipſe, cùm ueros filios amiſiſſet, peſtilētia mortuos, reſtaretq; ipſi ſolus ex ancilla ortus, migrauit, concedente hoc ipſi populo, apud quem multum gratia ualebat, ut eum in phratoras ex more eius reip. induceret.

Plures igitur eſſe ſpecies.) Repetit, ut ſolet, quod modò fecit. inquit enim, Ex ijs, quæ dicta ſunt, perſpicuum eſſe, inueniri plures ſpecies ciuis: nec non maximè ciuem uocari debere illum, qui particeps eſt publicorum honorum. cuius etiam iudicij oſtendit fuiſſe Homerum, qui fecit Achillem, cùm quereretur de graui iniuria, quam acceperat ab Agamemnone, dicere ſe tractatum fuiſſe ab eo, tanquam ἀτίμητον quēdam, id eſt hominem expertem omnis publici honoris ac dignitatis: quod ille, cupidus in primis gloriæ, ferre nullo pacto poterat. Addit autē auctor, ciuitatibus illis, in quibus hæc quaſi certa norma ciuis occultata eſt, id factum fuiſſe aſtutè ac conſilio decipiendi tenues homines, qui illic uiuunt: ut ipſi quoque, quamuis reiecti à gubernaculis ciuitatis, ſe putarent eſſe ciues, cōtentique illic uiuerent: quod non facerent, ſi, ut uident ſe exturbari ab omni parte imperij, intelligerent etiam ſe non eſſe ciues. Verba quæ ſequuntur, Tanquam enim inquilinus eſt, qui non eſt particeps honoris: confirmant (ut arbitror) regulam illam, quam monſtrauit, ueram eſſe: eſſeq; ceu peregrinum hominem, qui tamen illic domicilium habeat, omnem illum, qui uiuit in aliqua ciuitate, nec licet ei peruenire in republica, quæ illic eſt, ad ullam dignitatem. Verba poetæ, quæ hic citantur, planius ſuprà collocarētur, quo loco etiam poſita ipſa uidetur habuiſſe exemplar ueteris tralationis: niſi aliquis putet, ipſa potius ſignificata fuiſſe ab auctore, quàm huc comportata, cùm ſint ualde nota: quæ tamen poſtea, cùm aliquis in margine collocarit, à librarijs huc inculcata fuerint, nec ſatis illa quidem aptè.

Vtrum igitur diuerſam.) Concludit quæſtionem hanc omnem, repetens breui quæ fecit. Inquit igitur, planum iam factū eſſe ſuperiore diſputatione, de quo prius erat controuerſia magna, utrum diuerſam, ſiue eandem ſtatuendum ſit uirtutem ſcilicet eſſe, per quam uir probus eſt & ciuis bonus. Eſt enim cuiuſdam ciuitatis profectò idem, uir ſcilicet probus & utilis reip. ciuis: cuiuſdam uerò longè alius. Addit autem illius etiam ipſius ciuitatis, cuius idem ciuis recta ueraque laude ornatur, nō omnem tamen talem eſſe, ſed tantùm eum, qui incumbit in rempublicam, & adeptus eſt imperium, aut peruenire aliquando poteſt ad curam adminiſtrationem q; rerumpublicarum, ſiue ſolus, ſiue ſocios aliquos habens collegaſq; eius muneris.

ἀελὲ γὰρ μέτοικος.) Inquilinus, ab incolendo: etſi ius ciuitatis nō habeat. Lyſias orator Athenis ciuitate donatus, inde rurſus eadem ſpoliatus, æquo nihilominus iure cum ciuibus reliquis uixit: uti cap. 1. ex Plut. notauimus.

ἐξ ὑποθέσεως.) Lib. huius cap. 1. ὁ κατὰ θέσιν πολίτης appellauit.

βάναυσοι καὶ θῆτες.) Quorum in Rep. à Solone conſtituta Athenis, Plut. in eius uita mentionem facit, ſecundùm cenſum diuiſa in quatuor claſſes.

ἐντεῦθεν μικρὸν ἐπισκεψαμένοις.) Ex ijs quæ nunc ſubnectemus paulò diligētius conſideratis, conſtabit, utrū mechanici pro ciuibus ſint habendi: nimirum ſi uirtutem ciuis, in parendo & imperando poſitam, aſſidua exercitatione comparandam aſſequi queant.

τὸ ἀρχομένης πολίτου.) Duæ ſpecies ciuis ſimplices, ἄρχων, & ἀρχόμενος. Tertia mixta, ὁ ἄρχων ſimul & ἀρχόμενος.

ἐν ἡμῖν οὐδεὶς.) Quod ipſum etiam libro ſexto horum repetit.

ὁ γὰρ ἐν πολίτευμα.) Quod Germani dicunt, Es ſchlecht der bōſeren hand noch.

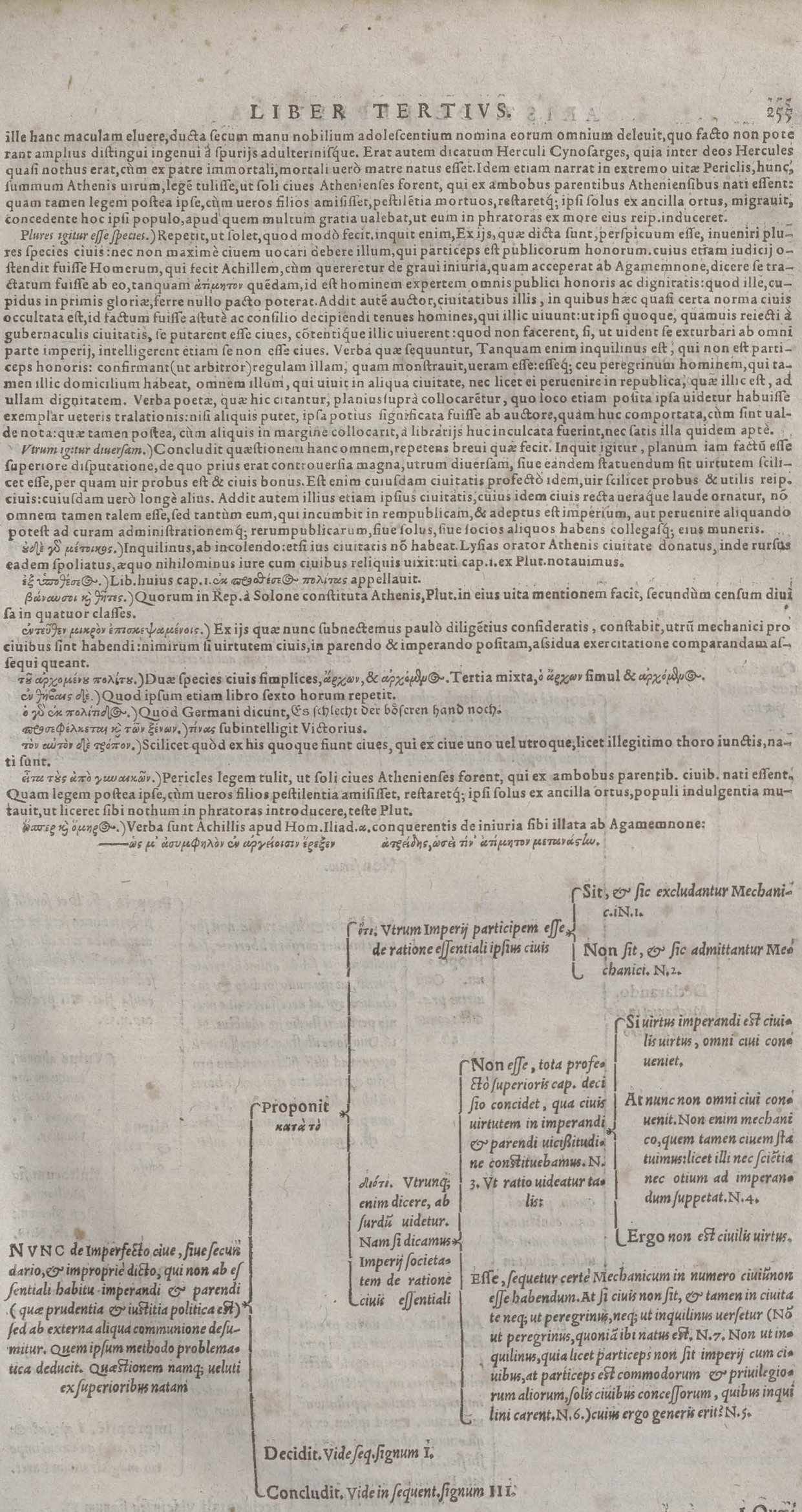
ὥσθ' ἑλκεται καὶ τῶν ξένων.) πάνας ſubintelligit Victorius.

τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον.) Scilicet quòd ex his quoque fiunt ciues, qui ex ciue uno uel utroque, licet illegitimo thoro iunctis, nati ſunt.

εἶτα τὸς ἀπὸ γυναικῶν.) Pericles legem tulit, ut ſoli ciues Athenienſes forent, qui ex ambobus parentib. ciuib. nati eſſent. Quam legem poſtea ipſe, cùm ueros filios peſtilentia amiſiſſet, reſtaretq; ipſi ſolus ex ancilla ortus, populi indulgentia mutauit, ut liceret ſibi nothum in phratoras introducere, teſte Plut.

ὥπερ καὶ Ὅμηρος.) Verba ſunt Achillis apud Hom. Iliad. α. conquerentis de iniuria ſibi illata ab Agamemnone:

——ὡς μ' ἀσυμφήλον ἐν ἀργείοισιν ἔρεξεν ἀτρείδης, ὡσεὶ τιν' ἀτίμητον μετανάστην.

I. Quæstionem decidit partim

Respondendo argumentis aliorum prædictis, quòd nihil absurdi contingat, ex alterutra assertione. Nu. 8. Mechanici enim pro ciuibus haberi

Nequeunt absolutè, cùm sint serui quidam publici, per similitudinem:

Quemadmodum serui non sunt ciues, nec inquilini, nec peregrini, nihilominus tamen incolæ sunt eiusdem urbis. N. 9. Per Anthypophoram. Neque enim eos ciues esse admittimus (ut quidam fortasse contendunt) sine quibus ciuitas esse, & quibus carere potest. N. 10.

Ita quoq; mechanicis opificibus ceu seruis quibusdam publicis (secundùm Platonem) ciuitas carere nequit, & incolæ saltem sunt ciuitatum, ciues tamen non sunt, nec inquilini, nec peregrini, in certo genere Reip. ut in Aristocratia & Oligarchia.

Possunt secundùm quid, per comparationẽ similiter:

Quemadmodum pueri aliter sunt ciues quàm ipsi uiri: hi quidem absolutè & perfecti, hi uerò secundùm quid & ἐξ ὑποθέσεως, uel certè (ut suprà cap. 1. n. 20.) ἐν προθέσεως, nimirum imperfecti. N. 11.

Ita quoq; Mechanici aliter sunt ciues, quàm reliqui: hi nimirum quia imperij etiam sunt participes, illi uerò quòd licet Imperij expertes sint, in Aristocratia & Oligarchia, liberi tamen sunt, & reliquis commodis & incommodis participant.

Proprie nõ sunt habendi, cùm uirtus ciuis præced. cap. allata illis non conueniat, uti neque definitio cap. primo proposita. Id quod exemplis ostendit duobus, altero

Generali, Priscarum rerumpub. in quibus mechanica exercitia seruis tantùm, aut liberis quidem, sed peregrinis committebantur, quasi ciues ea minimè dicerent. N. 12. Confirmat suæ quoque ætatis exemplis. Nam in plerisque politijs mechanici etiamnum hodie uel serui sunt, uel peregrini, ingenio saltem si non conditione seruili. Etsi in quibusdam alijs, ut in Athenienſe repub. pro ciuibus habeantur. N. 13.

Speciali optimæ constitutæ Reip. quæ nunquam in ciuium numerum acceperit mechanicos. N. 14.

Declarando. Mechanici in ciuium numero

Impropriè sunt habẽdi. Et tũc uirtus ciuis, quam præced. cap. constituimus, nõ omni ciui, sed alicui tantùm conueniet. N. 15. Quod ipsum

Propo nit. Ciuis uirtus prædicta conuenit

Non seruo.

Sed libero: & huic rursus non fortuita tantùm corporis libertate, sed multo magis solida animi libertate fruenti, ut qui nullo sordido & mechanico & ad necessaria uitæ munia pertinẽti studio sit addictus. N. 16. Diuisione illustrat. Necessariorũ operum ad uitã sustentandam professio & tractatio etsi per se hominis liberi dignitate inferior est, tamen propter indigẽtiam necessaria est. Quando ergo obitur causa

Propria, sic licet sordidæ sit, non tamen seruilis & mechanica erit cẽsenda, cùm non lucri uoluntarij sed naturalis necessitatis causa fiat. Vti præced. cap. n. 58.

Aliena & uel causa

Vnius alicuius, tanquam domini, Seruilis penitus est. Num. 17.

Multorum, sic Mechanica & Mercenaria est, N. 18.

Ampliat. Ciuis uirtus prædicta nõ cuiuslibet ciuis est, sed perfecti tantùm & propriè dicti: cùm alij ciues imperfecti sint, et impropriè ciuium appellationẽ mereantur. Quod ipsum ex ijs quæ nunc subijciemus manifestũ fiet. N. 19. Ciuis pro diuersitate Reipublicæ uariat, & quidem uarietate uel

Essentiali. Ciuis præcipuum munus esse constituimus Imperare. Proinde ciuis dicetur & erit

Propriè, ὁ ἄρχων, quem infrà. n. 37. μάλιστα πολίτην appellat, quoniam uitæ ciuilis in imperando positæ particeps est, siue solus, siue cum alijs, pro uarietate Reip. uarium.

Impropriè, ὁ ἀρχόμενος (uti n. 21.) quatenus imperio magistratuum Paret.

Accidentali. Vide in seq. signum II.

II. Acci-

- Liberalem, *libero homine & ciue dignam. Liberi ciuis ſtudia duûm generum. Alia per ſe homini, ut homo eſt, conueniunt, Virtutis ſcilicet exercitia omnigenæ, ſed practicæ in primis: cùm propter uirtutem homo ſit creatus. Alia per accidẽs. Nam ut improborum audacia coerceatur, ſtudia militaria liberis hominibus concedunt, prioribus illis tanto inferiora, quanto irascibilis animæ facultas à rationali uincitur.*
- Illiberalẽ & quæſtuariam uel *πανταπολῶ; cùm uel ex opera quæstum faciãt paruum & diurnum, ut θῆτες, Mercenarij: uel ex opere, ut Mechanici reliqui. Qui quidẽ in alia Rep. pro ciuibus*
  - Non habentur. Vtin
    - Habentur. N. 21. *ut in Democratia.*
    - Ariſtocratia, *nec mechanici nec mercenarij ciues esse possunt.* N. 22. Ratio. *Nam cùm non nisi optimi imperent: at tales euadãt uirtutis assiduæ exercitio: exercitatio autem uirtutis assidua in eos qui mechanicis occupantur, cadere nequeat: iure à magistratibus mechanicis arcentur: & per consequens neq; pro ciuibus ueris sunt habendi.* N. 23.
      - Oligarchia ciues esse
        - Nequeunt Mercenarij. N. 24. Ratio. N. 25.
        - Possunt Mechanici facti diuites. Num. 26. Quandoquidem ad maximas interdum opes perueniunt. N. 27.
  - *μεταβλητικῶ exercent, ut Mercatores; qui Thebis à magistratibus arcebantur, in alijs rebusp. admittebantur.* N. 28.
- Professione. Aut enim artem exercent
  - Genere. *Sic ciues uariant ex genere. Nã uel nati sunt ex parentibus quo ad*
    - Libertatem uel
      - Seruis.
      - Libertis, & *Libertinis.*
      - Liberis.
    - Societatem
      - Domesticam uel iunctis thoro
        - Legitimo.
        - Illegitimo, *Nothi.* N. 31.
      - Ciuilẽ *peregrinis aut ciuibus.* N. 29. parente
        - Vtroq;
          - Peregrino.
          - Ciue.
        - Altero *tantùm, (quos Hybridas uocant) utputa uel*
          - Matre *ciue, patre peregrino. Sic in quibusdam Democratijs.* N. 30.
          - Patre *ciue, matre peregrina.*
  - *ἐπὶ affert. Species ciuium pro uarietate Reip. uariant, cùm alij in alijs politijs pro ciuibus habeantur.* N. 20. *Sumuntur autem partim à*
    - II. Accidentalium differentiarum τὸ *Αἰόν i subiungit: Nimirum non essentiales, sed accidentales tantùm esse differentias hasce ciuium. Nam prædictos tales, utputa mechanicos, libertinos, nothos, matre sola ciue natos, in magna incolarum*
      - Paucitate, *ad frequẽtandam urbem incolis, in ciuitatem accipere consueuerũt. Nam cùm legitimis ciuibus (γνησίοις) quales ea Reipub. forma requirit, destituantur: quales possunt assumunt, μὴ γνησίους.* N. 32.
      - Frequentia, *ut sensim à colluuie hac ciuitas liberetur, blanda quadam ratione eijciunt, legem promulgando, uti pro ciuibus tantùm habeantur quo ad*
        - Professionem, *qui liberalibus tantùm exercitijs sunt dediti. Vti Thebis excludebantur mercatores. Sic suprà n.* 28.
        - Ortum, *qui nati sint ex parentibus utriſq;*
          - Liberis. *Sic excluduntur Serui, & Liberti.* N. 33.
          - Legitimo *thoro iunctis. Sic excluduntur Spurij.* N. 34.
          - Ciuibus. N. 35.

III. Cõcludit dissertationem de ciuium
- Speciebus. Varias scilicet ciuium pro uarietate Rerump. species esse. N. 36. Et quidem Ciuẽ dici
  - Primariò eum, qui imperij particeps est. Nu. 37. Vti in corpore humano pars princeps est, à qua in reliquas partes motus, sensus, uita, alimonia influit. Quod ipsum cõfirmat à contrario, auctoritate Homeri Iliados υ. ubi μετανάστην ἀτίμητον uocat, inquilinum inhonoratum, utpote ab honoribus & magistratibus excluſum. N. 38.
  - Secundariò eum, qui licet ciuitatis incola sit, & pro ciue habeatur, reuerà tamen ciuis non est, sed inquilinus potius, cùm in imperij societatem non admittatur, licet cæteris omnibus commodis & priuilegijs utatur fruaturq;. N. 39. Per Anthypophoram illustrat. Obijciat quis: At in Oligarchijs & Aristocratijs hi ipsi nõ minus primarij ciues, quàm priores illi censentur, adeoq; distinguunt ciues in subditos & magistratus, quòd horum sit imperare, illorum parêre tantùm. Respondet, hoc non ex rei natura prouenire, sed dolo tantùm fieri eorum qui rerum potiuntur, ut hac ciuis appellatione ceu larua incolas in officio contineant, & ad præsentem Reip. statum æquo animo ferendum inducant: cùm alioqui si reuera scirent se ciues non esse, propterea quia imperij participes non sunt, ad res nouas animum uiderentur adhibituri. N. 40.
- Virtute: partim eandem, partim diuersam esse uirtutem uiri boni & ciuis boni. N. 41. tum respectu
  - Ciuitatis. N. 42. Etenim in Reip. constitutione
    - Bona, ciuis bonus semper uir bonus est.
    - Mala, ciuis bonus, non semper necessariò uir bonus est, sed malus etiam esse potest.
  - Ciuis. Virtus ciuis intelligitur nõ ἀρχομένου, sed ἄρχοντος, siue iam unus & solus, siue cum alijs, Reip. curam habeat principalem. N. 43.

CAPVT VI.

De Forma Reipub. quæritur, an una sit & simplex.

QVia[1] autem hæc explicata sunt, quod sequitur considerandum est, utrum unam ponendum est rempub. esse, uel plures: & si[2] plures,[3] quæ, & [4]quot; & [5]discrimina quæ sunt ipsarum. Est[6] autem respub. ordo ciuitatis, cæterorumque magistratuum, & maximè illius, qui summam potestatem habet. Vbique[7] enim summam potestatem habet in ciuitate pars, quæ[8] regit ipsam, quæ sanè est respub. ipsa. Dico[9] autem, ceu in rebusp. popularibus populus summã potestatem habet: pauci autem contrà in dominatibus paucorum. Affirmamus[10] autem & rempub. diuersam esse horum. Eodem[11] autem hoc pacto loquemur & de alijs. Supponendum[12] autem primùm est, cuius rei gratia constituta fuit ciuitas, &[13] imperij species quot, quod facit ad hominẽ & cõmunionẽ uitæ. Dictũ est igitur[14] iam prius primis disputationibus, in quibus de ratione rei domesticæ explicatum est, & erili imperio, hominem esse natura animal ciuile. Qua[15] de causa homines, non egentes etiam mutuo præsidio, non minus appetũt simul uiuere. Nec[16] tamen non communis quoque utilitas cogit, quanta pars cadit in unumquemque bene uiuen-

ΕΠΕΙ[1] δὲ πῶτα διώρισται, τὸ μετὰ τοῦτα σκεπτέον· πότερον μίαν θετέον πολιτείαν, ἢ πλείους· καὶ[2] εἰ πλείους,[3] τίνες, καὶ[4] πόσαι, καὶ[5] διαφοραὶ τίνες αὐτῶν εἰσιν. ἔστι[6] δ' ἡ πολιτεία πόλεως τάξις, τῶν τε ἄλλων ἀρχῶν, καὶ μάλιστα τῆς κυρίας πάντων. κύριον[7] μὲν γὰρ πανταχοῦ τὸ πολίτευμα τῆς πόλεως. πολίτευμα[8] δ' ἐστὶν ἡ πολιτεία. λέγω[9] δ' οἷον ἐν μὲν ταῖς δημοκρατικαῖς, κύριος ὁ δῆμος· οἱ δ' ὀλίγοι τοὐναντίον ἐν ταῖς ὀλιγαρχίαις. φαμὲν[10] δὲ καὶ πολιτείαν ἑτέραν εἶναι τούτων τὴν[11] αὐτὸν δὲ τοῦτον ἐροῦμεν λόγον καὶ περὶ τῶν ἄλλων. ὑποθετέον[12] δὲ πρῶτον τίνος χάριν συνέστηκε πόλις· καὶ[13] τῆς ἀρχῆς εἴδη πόσα, τῆς περὶ ἄνθρωπον καὶ τὴν κοινωνίαν τῆς ζωῆς. εἰρηται[14] δὴ καὶ κατὰ τοὺς πρώτους λόγους, ἐν οἷς περὶ οἰκονομίας διωρίσθη καὶ δεσποτείας, ὅτι φύσει μὲν ἐστὶν ἄνθρωπος ζῷον πολιτικόν. διὸ[15] καὶ μηδὲν δεόμενοι τῆς παρ' ἀλλήλων βοηθείας, οὐκ ἔλαττον ὀρέγονται τοῦ συζῆν. οὐ[16] μὴν ἀλλὰ καὶ τὸ κοινῇ συμφέρον συνάγει, καθ' ὅσον ἅπτεται μέρος ἑκάστῳ

QVoniam[1] autem hæc distinctè explicata sunt, deinceps uidendum est, utrum una ciuitatis administrandæ forma statuenda sit, an plures: & si[2] plures,[3] quæ, et[4] quàm multæ, & [5]quæ sint earum differentiæ. Est[6] autem reipub. administrandæ forma, quam Græci politiam nominant, ordinatio ac descriptio cùm aliorum ciuitatis imperiorũ, tum eius maximè, quod potestatem atq; auctoritatem in ciuitate habet omnium maximam. Administratio[7] enim & gubernatio ciuitatis ubiq; potestatem atque auctoritatẽ obtinet. Ciuitatis[8] autem administrandæ forma, quam politiam diximus à Græcis appellari, est administratio seu gubernatio ciuitatis: uerbi[9] gratia in quã, in ciuitatibus liberis, & in quibus populus rerum potitur, populus auctoritatem & dominatum obtinet: pauci contrà in ijs reip. administrandæ formis, in quibus penes paucos potestas est, quas oligarchias appellant Græci. Dicimus[10] autem etiam horum reipub. administrandæ formam, aliam esse ac diuersam. Atque[11] hoc idem & de alijs dicemus. Supponendum[12] autem primùm est, cuius rei gratia cõstiterit ciuitas, et quot[13] sint imperij genera ad hominẽ & ad uitæ societatem pertinentis. Dictum[14] igitur est etiam primo libro, in quo de ratione tuẽdæ rei familiaris & herili imperio explicauimus, hominem animal quidem esse ad ciuilem uitæ cultum aptum natura: quo[15] fit, ut, etiamsi mutuo auxilio non egeant, nihilominus societatem & communitatem uitæ appetant. Veruntamẽ[16] cõmunis utilitas eos cõgregat & in unũ cõducit, quantũ pro sua quisq; parte ad honestè uiuendi facultatem

uiuendi. Maximè[17] igitur hic est finis, & cõmuniter omnib. & priuatim. Conueniũt[18] etiã uiuendi causa ipsius: fortasse[19] enim ineſt aliqua pars honesti. & tuetur ciuilẽ cõmunionẽ, ut uiuant ipsum solũ, nisi inciderint uiuendo in res admodũ duras ac molestas. Perspicuũ[20] aũt est, tolerare multos mortales graues ęrumnas ꝓpter cupiditatẽ uitæ, tanquã insit in ipsa prosperitas quædã, & dulcedo naturalis. Atqui[21] & imperij modos dictos diuidere facile est: in[22] exotericis nãq; sermonib. sępe de ipsis disseruimus. Erile[23] .n. imperiũ, etsi uerè natura seruo & natura domino eadẽ est utilitas, tñ[24] nihilomin⁹ regit ad id, qd ero conducit, curat[25] aũt serui utile ex accidenti. neq;[26] enim fieri potest, ut intereunte seruo, conseruetur imperium illud. Liberorum[27] autem imperiũ & uxoris & totius domus, quod appellamus domesticũ, siue eorum, qui parent, gratia constat, siue cuiusdam communis ambobus. Per[28] se quidem eorum, qui parent: quemadmodum[29] uidemus & alias artes se habere, ceu medicorum artẽ, & quæ adolescentes exercet: ex[30] accidenti autem ipsorum quoque essent. Nihil[31] enim uetat, quin exercendi magister sit unus & ipse aliquando eorum, qui exercentur, ueluti[32] gubernator unus est semper nautarũ. Magister[33] igitur exercitiorum uel gubernator ante oculos habet bonum eorum, qui ipsi parent. Quando[34] autem unus & ipse horum fuerit, ex accidenti particeps fit salutis, quæ inde nascitur: hic enim nauta fit, hic uerò unus eorum, qui exercentur, cùm tamen magister eius studij sit. Quare[35] & ciuilia imperia, quando respub. per ęqualitatem & similitudinem ciuium cõstituta fuerit, uicissim postulant regere: prius[36] quidẽ, ut natura ferebat, postulantes pro parte quempiã munus id obire, & uisere suũ bonum, quemadmodũ prius ipse, cùm magistratum gereret, animo prouidebat utilitatem eius. Nunc[37] autem propter utilitates, quæ publicis ex rebus, & eas quæ capiuntur è magistratu, uolunt continenter magistratum gerere. Veluti,[38] si contingeret perpetuò imperium habentibus

ἑκάστῳ τῷ ζῆν καλῶς. μάλιστα[17] μὲν δὴ τοῦτ' ἐστὶ τέλος, καὶ κοινῇ πᾶσι, καὶ χωρίς. συνέρχονται[18] δὲ καὶ τοῦ ζῆν ἕνεκεν αὐτοί. ἴσως[19] γὰρ ἔνεστί τι τοῦ καλοῦ μόριον· καὶ συνέχουσι τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, καὶ κατὰ τὸ ζῆν αὐτὸ μόνον, ἂν μὴ τοῖς χαλεποῖς κατὰ τὸν βίον ὑπερβάλλῃ λίαν. δῆλον[20] δ' ὡς καρτεροῦσι πολλοὶ κακοπάθειαν οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, γλιχόμενοι τοῦ ζῆν· ὡς ἐνέσης τινὸς εὐημερίας ἐν αὐτῷ, καὶ γλυκύτητος φυσικῆς. ἀλλὰ[21] μὴν καὶ τῆς ἀρχῆς τὰς λεγομένους τρόπους ῥᾴδιον διελεῖν. καὶ[22] γὰρ ἐν τοῖς ἐξωτερικοῖς λόγοις διαιρούμεθα περὶ αὐτῶν πολλάκις. ἡ[23] μὲν γὰρ δεσποτεία, καίπερ ὄντος καθ' ἀλήθειαν τῷ τε φύσει διαφέροντος, καὶ τῷ φύσει δεσπότῃ, ταὐτὰ συμφέροντος, ὅμως[24] ἄρχει πρὸς τὸ τοῦ δεσπότου συμφέρον ἀδὲν ἧττον· πρὸς[25] γὰρ τὸ τοῦ δούλου, κατὰ συμβεβηκός. ἀ[26] γὰρ ἐνδέχεται τὴν φθειρομένην τοῦ δούλου σῴζεσθαι τὴν δεσποτείαν. ἡ[27] γὰρ τέκνων ἀρχὴ καὶ γυναικὸς καὶ τῆς οἰκίας πάσης, ἣν δὴ καλοῦμεν οἰκονομικήν, ἤτοι τοῦ ἀρχομένων χάριν ἐστὶν, ἢ κοινοῦ τινος ἀμφοῖν· καθ' αὑτὸ[28] μὲν τοῦ ἀρχομένων, ὥσπερ[29] ὁρῶμεν καὶ τὰς ἄλλας τέχνας· οἷον ἰατρικὴν, καὶ γυμναστικήν· κατὰ συμβεβηκὸς[30] δέ, κἂν αὐτῶν εἶεν. οὐδὲν[31] γὰρ κωλύει τὸν παιδοτρίβην ἕνα τῶν γυμναζομένων ἐνίοτ' εἶναι καὶ αὐτόν· ὥσπερ ὁ[32] κυβερνήτης εἷς ἐστὶν ἀεὶ τῶν ναυτῶν. ὁ μὲν[33] οὖν παιδοτρίβης ἢ κυβερνήτης σκοπεῖ τὸ τῶν ἀρχομένων ἀγαθόν. ὅταν[34] δὲ τούτων εἷς γένηται καὶ αὐτὸς, κατὰ συμβεβηκὸς μετέχει τῆς ἀσφαλείας. ὁ μὲν γὰρ ναυτικὸς, ὁ δὲ τῶν γυμναζομένων εἷς γίνεται, παιδοτριβὴς ὤν. διὸ[35] καὶ τὰς πολιτικὰς ἀρχὰς, ὅταν ᾖ κατ' ἰσότητα τῶν πολιτῶν σύνεσιν καὶ καθ' ὁμοιότητα, κατὰ μέρος ἀξιοῦσιν ἄρχειν· πρότερον[36] μὲν, ᾗ πέφυκεν, ἀξιοῦντες ἐν μέρει λειτουργεῖν καὶ σκοπεῖν τινα πάλιν τὸ αὑτῷ ἀγαθόν· ὥσπερ πρότερον αὐτὸς ἄρχων ἐσκόπει τὸ ἐκείνου συμφέρον. νῦν[37] δὲ διὰ τὰς ὠφελείας, τὰς ἀπὸ τῶν κοινῶν, καὶ τὰς ἐκ τῆς ἀρχῆς, βούλονται συνεχῶς ἄρχειν. οἷον,[38] εἰ συνέβαινεν

tatem cõferre potest. Hic[17] igitur maximè propositus finis est & cõmuniter omnibus, & propriè singulis. Cõueniũt[18] aũt etiam eius ipsius rei causa, ut uiuant. Fortasse[19] enim in eo ineſt aliqua honesti particula: et ciuilem societatem continent atq; conseruant etiam in uiuendo tantùm, nisi res aduersæ ac perpessu asperæ in uita ualde modum superent. Perspicuum[20] enim est plerosq; homines uiuendi cupiditate captos, multas ærumnas, graueisq; calamitates toleranter ferre, quasi quædam in eo prosperitas et dulcedo naturalis insit. Iam[21] uerò impery modos, qui dicũtur esse plures, partitè ac distinctè explicare facile est. Nam[22] etiam in ijs libris, quos populariter scribere solemus, quiq; uersantur in manibus externorum, sæpenumero ys de rebus dilucidè ac definitè disseruimus. Domini[23] enim imperiũ, quamuis reuera natura seruo, & natura domino idem expediat: nihilominus[24] tamen in imperando domini utilitatem spectat per se, serui[25] autẽ ex euentu. fieri[26] enim non potest, ut seruo intereunte imperium domini sit saluum. Imperium[27] aũt in liberos & in uxorem & in omnem domum, quod appellamus œconomicum, id est rei familiaris administrationis proprium: aut eorum, quibus imperatur, gratia est, aut cõmunem quandam utrorumq; utilitatem spectat. Per[28] per se quidem eorũ, qui parent imperio: quemadmodum[29] & alias artes uidemus, uerbi gratia artem medendi, & artem corporum exercendorum: ex[30] euentu uerò etiã eorum, qui imperant, fuerit. Nihil[31] enim obstat, quo minus is, qui puerorum corpora exercet, unus sit interdum etiã ipse ex ys, qui exercentur: quemadmodũ[32] nauis gubernator semper unus est è numero nautarum. Pædotriba[33] igitur, qui puerorum corpora exercet aut gubernator, eorum, qui imperio parent, bonum intuetur. Cùm[34] autẽ unus ex horum numero est etiam ipse, salutis & tutæ nauigationis ex euentu est particeps. hic enim nauta est: ille autem eorum, qui exercentur, fit unus, cũ sit puericis exercẽdis præfectus, seu pædotriba. Quapropter[35] & ciuilia imperia, cùm ciuitas iuxta æqualitatem & similitudinem ciuiũ cõstituta est, æquũ esse putant se uicissim magistratũ gerere, olim[36] quidẽ (quo modo natura cõparatum est) æquum esse existimantes se pro sua uirili parte munus publicum obire, ac sustinere, & cõtrà aliquẽ alium ipsius bonum procurare, quemadmodum ipse antea magistratum gerens, illius utilitati consulebat. Nunc[37] autem propter emolumenta, quæ ex rep. & imperio proficiscũtur, perpetuò uolunt magistratũ gerere. Quod[38] genus, si euenirent, ut, qui

bentibus ualere, cùm infirmo corpore forent: etenim sic fortassé sectarentur magistratus. Perspicuũ[39] igitur, omnes respublicas, quæ cómune bonum propositũ habẽt, has quidẽ rectas esse secundũ simpliciter iustum: quæcunq; [40] uerò suũ tãtũ propriumq́;, cunctæ uitiosæ sunt, & migrationes exitusq́; è rectis reb. publicis. Se [41] gerũt enim, ut domini in seruos: ciuitas [42] autẽ cómunio est hominum liberorum.

ὑγιαίνειν ἀεὶ τοῖς ἄρχουσι, νοσοκεροῖς οὖσι· ἢ δὲ αὖ οὕτως ἴσως ἐδίωκον τὰς ἀρχάς. Φανερὸν[39] τοίνυν, ὡς ὅσαι μὲν πολιτεῖαι τὸ κοινῇ συμφέρον σκοποῦσιν, αὗται μὲν ὀρθαὶ τυγχάνουσιν οὖσαι κατὰ τὸ ἁπλῶς δίκαιον· ὅσαι[40] δὲ σφέτερον μόνον τῶν ἀρχόντων, ἡμαρτημέναι πᾶσαι, καὶ παρεκβάσεις τῶν ὀρθῶν πολιτειῶν· δεσποτικαὶ[41] γάρ· ἡ δὲ[42] πόλις κοινωνία τῶν ἐλευθέρων ἐστί.

magistratũ gerunt, semper benè ualerent, cùm essent infirma ualetudine: tũ enim fortasse meritò imperia & magistratus consectarentur. Perspicuũ[39] igitur est, quæcunq; reip. administrandæ formæ communem utilitatem spectant, eas rectas esse, & ei iuri, quod simpliciter ius est, consentaneas: quæcunq; [40] uerò eorum, qui reip. præsunt, dũtaxat utilitati cõsulunt, omneis esse depraua tas, & à rectis ciuitatis administrãdæ formis detortas. Sunt [41] enim dominorum in seruos imperys similes. At [42] ciuitas, liberorum societas est.

COMMENTARIVS.

Quia autem hæc explicata.) Cùm often disset, quis uerè habendus sit ciuis, cuius rei scientia necessaria erat ad planè intelligendum, quid sit ciuitas statusq́;que, quo illa regitur, quod sequebatur: aperit se subtiliter indagare uelle, utrum unam remp. esse rationemq́; regendi ciuitatem, an plures existimandum sit. Quòd si plures esse cognitæ fuerint, quænám ipsæ sint, & quot numero, & quæ demum discrimina ipsarum.

Est autem respub.) Cùm docere uellet, sit ne una tantùm siue plures respublicæ, cæteraq́; quæ proposuit, primùm oportuit declarare, quid sit respublica: quare definit ipsam, affirmatq́;que remp. esse ordinem ciuitatis, & quasi formam quandam descriptionemq́; magistratuum sanè omnium, sed in primis summi illius, cuius auctoritate resp. regitur. Constituens uerò, quod postremum posuit, inquit: Est enim politeuma ubique quasi dominus ac princeps. Politeuma autem (nisi fallor) uocat partẽ illam ciuium, quæ in sua manu potestateq́;que remp. habet. Non enim est dubium, quin hæc, quamuis sæpè uincatur numero, aliquo modo ciuitas sit, quia uincit cæteros opibus & iure illius administrandæ, ut uult. Vtitur autem hoc tanquam medio quodam adminiculoq́;que ad probandũ, quod firmare uolebat: Quare politeuma, inquit, est politia ipsa, id est respublica: hoc enim nomen proprium erat huius rei.

Dico autem ceu in rebusp.) Quia uidebatur sibi fuisse obscurior, magis aperire statuit, quod intelligit. Relictis igitur uerbis illis, rem ipsam explanat atq; ait: Quod dico, significareq́; uolo, hoc est: in rebus publicis popularibus dominus est, summámque potestatẽ habet populus ac multitudo, pauci contrà in statibus ciuitatis, uocatis à Græcis oligarchijs, quas Latini Dominationes paucorum appellant. Dicimus igitur, inquit, remp. horum diuersam esse, quia scilicet politeuma diuersum est, moduſq́;que gubernandi ciuitatem. In una namque harum rerump. populi uoluntas rata est, in altera uerò diuitũ principũmque ciuitatis. Addidit autem summus doctor ad extremum, breuior esse uolens: Idem autem dicemus de reliquis statibus ciuitatis. in aristocratia enim statuq́; optimorum, optimi illi uiri, qui sanè pauci & ipsi sunt, summam potestatem habebunt.

Supponendum autem primùm est.) Cùm consilium ipsius sit distinguere uaria genera rerumpublicarum, duo primùm præuertenda putat: quorum prius est uidere, cuius potissimũ rei gratia ciuitas condita primũ fuit. posterius uerò, quot sunt imperij genera, quæ cadant in hominem & communionem uitæ. Ciuitas enim est communio quędam hominum, qui decreuerunt unà uiuere, ijsdemq́;que locis posita domicilia habent.

Dictum iam prius.) Quod nunc uidere statuit, testatur à se indicatum quoque fuisse in primi libri parte illa, qua disseruit de domestica disciplina & erili imperio: illic enim admonuit, hominem naturæ ui animal esse ad ciuilem societatẽ aptum. Quare, inquit, nullam etiam in partem mortales egentes mutuis adminiculis, nihilominus incensi sunt desiderio simul uiuendi. Non est igitur uerum, quod quidam falsò putarent, utilitatem solùm in eandem sedem ipsos è uarijs locis traxisse.

Nec tamen non communis.) Adiungit nunc, se non negare, quin hoc etiam, communis inquam utilitas fructusq́;que magni uitæ, qui capiuntur inde, multum ad hoc ualuerit. Nam hoc quoque cogit ipsos, quantum scilicet pertinet ad singulos huius rei, quam uocamus bene uiuere: cuncti enim pro suis partibus ipsum adiuuant, etsi non æquali mensura, cùm dispares sint. Concludit igitur, hunc esse maximè finem, id est bene uiuere fruiq́; illis commodis, quæ secum portat cõmunio hæc uitæ. finem autem ipsum esse & communiter omnibus, & seorsum singulis.

Conueniunt etiam uiuendi causa.) Non tamen hoc solum, quod ostendit iam, hortari dicit homines ad hos cœtus colẽdos: uerum etiam impelli ipsos, ut, relictis solis locis, confluant ad unam eandemq́;que sedem, desiderio simpliciter uitę: conuentus enim ille magnus uaria ad hoc ipsis suppeditat auxilia, liberatq́; multis periculis ac malis, à quibus facile opprimerentur, si in remotis locis uiuerẽt. Vitam enim ipsam, destitutam etiam multis commoditatibus, testatur non esse contemnendam, quia in ea existat aliqua particula honesti. Non errare autem, ut arbitror, dicit eos etiam, qui hunc finem habent, studentq́;que tueri simpliciter uitam: quia in ipsa naturæ ipsius ui inest pars aliqua honestatis, quæ ad rectè facta nos impellit: & quæ, si puram integramq́; nobis seruare liceret, non parùm uitam beatam iuuaret, cùm tamẽ nostra plerunque culpa lumen hoc naturæ extinguatur. Fortasse autem, inquit: non quia quin hoc uerum foret ambigeret, sed cautè uoluit loqui, ut de re obscura, & quæ aduersarios haberet. Quare, inquit, quemadmodum à primo se conferunt libenter ad hos cœtus: ita etiam tuentur ciuilem communionem, uitæ tantùm ipsius causa, nudatæ quoq; illis bonis, quæ sæpè ipsam condiunt: nisi, inquit, illa inciderit in res admodum graues atq; odiosas.

Perspicuum autem est.) Non posse dubitari de hoc, inquit, si attendatur, quæ homines tolerant in uita: argumẽtatur enim à signo. Nollent autem perpeti tot miserias, conflictariq́;que tam grauibus malis (morbis inquam, ac doloribus corporis acerrimis, & mendicitate quoque) nisi compensarent illa incommoda fructu aliquo ac suauitate, quam capiunt è uita, quæ dulcedo proficiscatur à natura, ortumq́; illum habeat. Rectè autem inquit, ac necessariò, Multi mortales. nonnulli nãq;, ut se liberent his malis, manus sibi afferunt, ut cecinit etiã Latinus poëta, ipsos his uerbis insimulans,

——*quam uellent æthere in alto* *Nunc & paupertem & duros perferre labores.*

De cupiditate autem uiuendi, innata in hominibus à natura, disseruit etiam copiosè M. Cicero in v. libro de Finibus.

Atqui & imperij modos.) Tradit, ut proximarum quæstionum exitus inuenti sunt, ita etiam minimè arduum esse diuidere modos, qui feruntur uarij esse imperij: atque hoc, quia, ut narrat, quid existimari de ipsis debeat, disputatum sæpè ab ipso fuerat in sermonibus, qui ab ipso uocati fuêre ἐξωτερικοί. Crebri namque & non contemnendi, si non omnino accurati, sermones de illis rebus tollebant omnem difficultatem: & tamen repetit hic paucis distinctionem illam. Primùm autem commemorat, quot genera sint imperij in rebus domesticis disciplinaq́;que hac ipsa: deinde in his, quæ sunt propria ciuitatis. Locus autem hic postulasset, ut quid sentirẽ de exotericis sermonibus, aperirem: hîc enim exprompsit Sepulueda opinionem suam de hoc Aristoteleo scriptorum genere, quorũ sæpè cunctis suis in operib. auctor mentionem fecit, præsertim cùm esset penè noua, ac ualde abhorreret à sententia ueterum illorum, & Græcorũ & Latinorum scriptorum, qui melius de hac re existimare poterant: & tamen nacta esset quosdam huius ætatis, quibus non displicuisset. Liberarunt autem me hoc labore duo docti & ingenioſi uiri, qui sedulò hunc errorem explosę runt: quorum prior Carolus Sigonius, homo πολυχρόνιος, paucis hoc fecit (satis tamen Sepuluedæ conuincendo in libro, quem scripsit de Dialogo) posterior autem Octauianus Ferrarius, edito erudito libello contra eandẽ sententiã, ube-

uberius hoc præstitit, citatis testimonijs antiquorum Aristotelis interpretum, & aliorum etiam auctorum, quæ aduersantur illi falsæ opinioni. Qui igitur plenè totam quæstionem explicatam nosse uoluerit, libellum huius adibit. Ego sanè nunquam putaui, quod proditum est memoriæ de hoc à M. Cicerone in v. libro de Finibus, esse repudiandum: cũ & ipse doctus esset, & domi plures doctos homines Græcos haberet, quos consulebat, cum scrupulus aliquis huiusce modi in animo ipsius insederat, sitque hoc unum eorum, quæ ad historiam pertinent, non ad reconditam alicuius obscuræ rei scientiam: atque id in primis, quia eo tempore hæc ipsa populariter scripta philosophi monimenta extabãt, quę postea, si non omnia, magna tamen ex parte uetustate consumta sunt. Distincta autem illa fuisse ab acroamaticis & syntagmaticis (ita enim grauiora & limatiora sua scripta appellabat) genere scribendi, & non materiarum rerúmque uarietate, satis apertũ est: quippe cùm & de summo bono, & de animo, & de ideis in exotericis disputarit, sed argumentis leuioribus, & ad persuadendum accommodatis, non exquisitis & proprijs demonstrationis. Sed hæc & alia, quæ hoc constituunt, ab eis, quos indicaui, comprobata sunt.

Erile enim imperium.) Cùm duo sint imperij genera in disciplina domestica, eri scilicet ac patris familiâs ipsius: primùm erile imperium cuiusmodi sit explicat, aitque ipsum propositam habere utilitatem eri, & quod ipsi prodest sedulò curare: etsi satis apparet, si quis ueritatem spectet, separari non posse utilitatem serui ab utilitate eri, si ambo tales natura sint, non more atque instituto, ut in alio genere seruorum ac dominorum usuuenit, in quo apertè contrarium aliquando contingit: & tamen, inquit, quasi spreta ui naturæ, hoc, quod dixi, efficitur, in cõsuetudineq; est. Ad serui nãque bonum tractatur hoc imperium ex accidenti, quia mortuo seruo, ratio nulla existit, quin simul intereat imperiũ illud. ipsius igitur tuendi causa procuratur salus serui.

Liberorum autem imperium.) Ostendit nũc propositum alterius imperij, quo regitur domus, quodq; in potestate est patris familiæ: affirmatq; ipsum spectare bonum, siue eorum tantùm, qui obtemperant illi imperio, siue unà cum ipsis cõmodum etiam eius, qui ipsum illud habet. quare commune id bonum appellat. Magis autem aperiens, quod dixerat, & quomodo pater familiâs prouideret bono eorum, quos regit, simulq; suo, declarans, inquit: Propter se, in primisq; ipsum uidere toto animo bonum eorum, qui in potestate sunt illius imperij: ex accidẽti autem suum quoque. Hoc enim intelligere debemus, ut ratio ipsa perfecta sit. quod sanè hic non addidit auctor ipse, sed cognosci uoluit exemplis aliarum artium, quæ ponit.

Quemadmodum uidemus.) Cùm uidemus dicat, significat se uti ad constituendum, quod uult, rebus apertis, & quæ quasi cernantur oculis. Appellat igitur artem medicorum & gymnasticam, quæ finem habebãt iuuare eos, qui se in potestatem disciplinamque eorum committebant: sed tamen contingebat magistros ipsarum, dum alios ornarent, se quoq; aliquando meliores reddere. Quod planius perspicitur in illis, qui artem adolescentibus tradebãt, in magno usu ueterum illorum, exercendi corpora, ut aptiores forent ad militarem disciplinã. unde ipse, relicto altero, hoc explicat, dicens: Nihil enim uetat, quin præfectus huius artis, uocatus pædotribes, sit & ipse unus aliquando eorum, qui exercentur. Sed medicus quoque, non cùm unum aliquem curat, sed dum remedia quædam morborum docet regiones totas uastantium, se quoque, uiuentem illic, unà cum cæteris malo liberat: ceu Hippocrates in magna pestilentia multos populos seruauit, & Empedocles physicus dictus est, cùm montis conuallem, quæ pestilentem austrum in campos immittebat, pellibus obstruxisset, morbum grauem regione auertisse, salutemq; Agrigentinis suis dedisse. Addidit autem aliam artem superioribus duabus, quæ idẽ explanaret, potissimum autem lucem afferret illi, quod usuuenire aliquando in pueris exercendis affirmarat: quemadmodum, inquit, gubernator non aliquando, ut hæc, sed semper est unus nautarum, quos studio suo facit saluos in portum uehi.

Magister igitur exercituorum.) Concludit, quod dixerat, in hisque duobus posterioribus exemplis planè id usuuenire ostendit: usus tamen uidetur fuisse tertio, quia non tam commodè id, quod uoluerat, in primo declarare poterat. Medici nãque curant certos quosdam ægrotos, illisque sua arte salutem dare nituntur. Prefectus igitur, inquit, puerorum illorum, siue gubernator, propositum habet bonum eorum, quos regit. Quotiescunque uerò (quod semper tamen usuuenit in gubernatore: neque enim potest extra nauem positus clauum tenere moderariq; naui) horum is & ipse fuerit, ex accidenti particeps fit communis salutis. Nam, ut adiungit, tunc nauta fit: alter uerò unus eorum, qui exercentur, & tamen est simul magister eius ludi.

Quare & ciuilia imperia.) Declarat exemplo quarundam artium, domesticum imperium ante oculos habere in primis bonũ eorum, qui parent ipsi. Idem igitur docet seruari in magistratibus, si non in omni genere reipublicæ, in ijs saltem, in quibus par similisque inuenitur dignitas omnium ciuium, ut scilicet mutatis uicibus aliqui eos sustineant, ac non semper ijdem illo quasi onere premantur. Cùm autem ἡφὶ' ἰσότητα πολιτῶν καὶ ὁμοιότητα dicat, non est dubium, quin statum eum ciuitatis ostendat, qui est in manu multitudinis. In ipso namque solùm ciues omnes, quod pertinet ad ius potestatemque in ciuitate, æquales inter se sunt. Tulit autem summis laudibus in cœlum æqualitatem hanc Euripides in Phœnissis ex persona Iocastę, increpantis Eteoclem filium, qui cupiditate regnandi flagrabat, & bona huius æqualitatis exposuit. Sententia uerò hæc cũ uehementer Plutarcho probaretur, meminit ipsius in x. cap. I. libri συμποσιακῶν, dicens anum Euripideam laudare ἰσότητα, quæ ciuitatem cum ciuitatibus firmo uinculo nectit, & socios cum socijs: nec non in libello de Fratrum amore inter se. Morem autem hunc ductum significat ex antiqua consuetudine, cùm planè oneri erant sine fructu ullo curæ publicæ. inquit enim: Primùm quidem, quemadmodum natura huius rei ferebat (neque enim ijdem continenter pro alijs laborare debent) postulare soliti erant, ut aliqui, se solutis illo munere, pro se, seruirent reipublicæ, & procurarent suum commodum, quemadmodum ipsi antea, dum personam illam substinebant, bonum eorum fideliter uiderant, & pro uiribus administrarant. Tãgit autem aliquo modo hic auctor morem, qui custoditur in castris à uigilibus: ipsum autẽ descripsit Latinus poëta his uerbis, ubi de Niso loquitur, rem magni animi propriam aggrediente:

——*Vigiles simul excitat, illi Succedunt, seruantq; uices statione relicta.*

Nunc autem propter.) Ne quis id uerum non putet, quia consequentibus temporibus res longè aliter se habebat, causam aperit tantæ immutationis. inquit igitur: Hac ætate propter utilitates, quæ capiuntur ex administratione rerumpublicarum, cõtrà homines cupere studereque continenter magistratus gerere, nec fugere laborem eum. quod consilium illorum simili illustrat, hoc pacto: Ceu enim, inquit, si datum esset imperium habentibus, ut perpetuò ualerent, cùm ualetudinarij forent: tunc enim ut morbo se liberarent, æquo animo paterentur se laboribus illis implicari: compensarent enim ipsos cum fructu, quem caperent è corporis sanitate. Attilius Regulus memoriæ proditus est rogasse senatũ, ut sibi successorem mitteret, gerenti bellum in Africa, quia acceperat uillicum non diligenter agros suos tueri. quæstui namque non habebat rempublicam, ut illi duo auari & iniusti homines, quos narrauit Plutarchus, cùm ascenderent in sellam, imperium adepti, solitos uocare ipsam auream messem: quia caperent fructus eosdem inde, & maiores etiam, quàm cæteri, cùm messis tempus uenit, capiunt ex agris suis.

Perspicuum igitur, omnes respub.) Multis modis docuit, in liberis ciuitatibus magistratus propositum habere bonum commodumque eorum, quos regunt. Concludit igitur totam hanc rationem, atque affirmat hoc prorsus solidum esse debere, & respublicas, quæ seruant hoc, iustas rectasque esse eo genere iustitiæ, quod simpliciter tale est. Nam facta quędam contraria his, aliquo modo & ipsa iusta uocari possunt, quia administrata sunt ex institutis proprijs illius ciuitatis ac loci. Quæcunq; autem, addit, spectant solum suum propriumque bonum eorum, qui in ipsis dominantur, uitiosæ sunt, corruptelæ uerarum rerumpublicarum. Ita autem illas uocari posse docet, affirmans ipsas addictas utilitatibus dominorum. utuntur enim, qui imperium illic habent, cæteris ciuibus, ut erus seruis: suum namque tantùm commodum & illi attendunt. Quare in extremo rationis, inquit, ciuitas uerò est communio liberorum, & non ut illa altera ex parte seruorum.

HACTẽ

- HACTENVS de Materia Politiæ. Nunc de ipsa Forma disputationem
  - Aggreditur. Ergo Disputationis
    - Proponit. Vtrum Politiæ forma sit
      - Vna. N. 1.
      - Plures. Nu. 2. Et tunc rursus quo ad
        - Essentiam, Quæ sit. N. 3.
        - Accidentia:
          - Quot, Numero. N. 4.
          - Quales, Habitu. N. 5.
    - Subiectum, ipsam scilicet Politiam, definit. Definitionẽ
      - Proponit, esse nimirum τάξιν πόλεως, potissimum eius partis, quæ cum imperio est. Num. 6.
      - Confirmat, tum in
        - Genere, tali syllogismo à coniugatis, uel ab effectu:
          - Πολίτευμα, id est, administratio Reip. est penes partem principem, quæ imperat. Num. 7.
          - At πολιτέα est ipsum πολίτευμα. N. 8. Vt etiam seq. cap. n. 5. Resp. nihil est aliud quàm Ciuitatis administratio: illa respectu formæ & constitutionis, hæc respectu effectus, nomen sortitur.
          - Ergo πολιτέα est penes partem principem: & propterea ab illa definienda.
        - Specie, exemplo
          - Democratiæ & Oligarchiæ, quarum illa à πολιτεύματι πολλῶν, hæc ab ὀλίγων nomen habet, non numero tantùm, sed & natura differentium. Siquidem δῆμος communem libertatem spectat, diuitias negligit: ὀλίγοι contrà. N. 9. Et proinde etiam Politiæ forma alia est populi, alia paucorum. N. 10.
          - Reliquarum Rerump. pari ratione. N. 11.
    - Prædicatum porrò examinat, nimirũ de quæsito
      - Si fines & effectus Rerump. differunt, etiam ipsa inter se different.
      - Sed differunt fines & effectus. Quod ipsum
        - Proponit inquirendũ, ceu hypothesin seq. decisionis. Quæritur de Ciuitatis
          - Fine, cuius causa sit instituta. Num. 12.
          - Effectu, nimirum de Imperio, quot formæ eius sint inter homines, quatenus inter sẽ conuersantur. N. 13.
        - Declarat. Vide seq. signum I.
      - Ergo etiã Politiæ inter se differunt respectu Finis & Effectus. Alijs siquidem proposita est utilitas
        - Publica omnium, ἀρχομένων inprimis, deinde etiam τῶν ἀρχόντων, quatenus etiam ipsi sunt Reip. pars, & si nõ alijs, saltẽ legibus subijciuntur, καὶ ἀρχοντες. Et hic finis est Bonæ Reip. siue unius siue multorum siue optimorum imperio regatur, iure simpliciter dicto utẽtis, omnibus hominibus ex æquo prospicientis. N. 39.
        - Priuata quorundam, τῶν ἀρχόντων scilicet, et per accidens tãtùm τῶν ἀρχομένων, quatenus nõ nisi ex fortunatis subditis quæstum facere possunt. Et hic finis est Malæ Reip. & à prioris illius perfectione decidẽtis. N. 40. Rationem affert:
          - Ciuitas est communio hominum liberorum, qui imperij participes sunt. N. 42.
          - At in malis rebusp̃ublicis non est communio liberorum ciuium: sed δεσποτικῶς sunt, cùm qui rerum potiuntur, non secus atq; domini è seruis, ita ipsi ex subditis suum quærant commodum. Numero 41.
          - Ergo malæ respublicæ ciuitatis nomen non merentur.
    - Priore, Vna species sit, an plures. Videtur princeps ratiocinatio talis esse:
    - Secundo, cùm plures esse constet, Quænam, & Quot, & Quales sint formæ. CAP. VII.

I. Quoad

- I. Quo ad
  - Finē. Eum nāque geminum
    - Proponit. Ex ijs quæ lib. 1. c. 1. disputata sunt, constitit, hominem ad conuersationem ferri partim
      - Natura, adeoq; animal politicum quoq; natura esse, φύσει τῶ συζῆν, hoc est, solius conuictus nomine. N. 14. Argumentum huius est, quòd nulla licet necessitate urgente, nullaq; utilitate, tamen cõuersari cupiunt & συζῆν. N. 15.
      - Consilio, φύσει τῶ ζῆν, καὶ τῶ συμφέροντος, propter uitæ commoditatem & mutuum auxilium. N. 16.
    - Declarat. Ciuilis societatis finis
      - Primarius est utilitas publica omnium, & singulorum priuata, in unius Reip. cuius partes sunt, utilitate comprehensa. N. 17. Vtilitatis huius ratio diuersa formas quoq; Reip. facit diuersas.
      - Secundarius est ipse conuictus, à quo minus manifestè differentes Reip. formæ desumuntur. N. 18. Conuictus autem finis est, quoniã in ipso inest quædam uel
        - Honestas, propter quam conuersari unà cupiunt, & colloquiorum & operum communitate uirtutis gustum aliquem capere, nisi extremis malis & calamitatibus diuellantur. N. 19.
        - Iucunditas. Videtur ratiocinatio talis subesse:
          - Si uiuere iucundum est, etiam conuiuere & conuersari: quandoquidem conuersando maximè sentiunt se uiuere. Vti lib. 9. Ethic. c. 9. n. 6. & seq.
          - At illud esse, argumento hominum intelligitur grauissimis malis oppressorum, quorum plerique; miserè uiuere, quàm mori cupiunt. N. 20.
          - Ergo etiam hoc.
  - Effectũ, qui in parẽdo & imperando spectatur, & ab efficientibus respectu finis designatur. Ergo de Imperio
    - Alibi, & quidẽ sæpius, in Exotericis actum inquit. N. 22. Et propterea facilè esse species eius recensere. N. 21.
    - Nunc paucis agendũ erit, per comparationẽ imperij œconomici, qd ueluti basim politici lib. 1. cõstituimus:
      - Quemadmodũ in Oeconomico imperio, etsi utilitas omnium, tum imperantium tum parentium, spectatur, tamen utilitatis diuersus respectus differentes quoq; formas imperij œconomici facit. Declaratur. Vtilitas enim eorũ, qui unà conuersantur, eluceſcit
        - Obscurius quidem in imperio Herili, inter Dominum & Seruum natura. Namque
          - Finis reuera unus & idem est, Vtilitas utriusq;, Domini & Serui. N. 23. Vtilitas scilicet naturalis: ut quemadmodum Corpus animo ministrat, Animus corpori imperat, ad unius & eiusdem hominis salutem: ita Dominus seruo imperet, Seruus domino pareat, ad societatis domesticæ conseruationem.
          - Effectus, pro conditione personarum, à reliquis imperij œconomici speciebus uariat. Nam cùm dispares sint conditione, liber alter, alter Seruus, iccirco in imperãdo Herus utilitatem respicit
            - Per se, suam propriam. N. 24.
            - Per accidens, etiã Serui. N. 25. Nimirum propter seipsum, quum sine seruo dominus esse nequeat. N. 26.
        - Manifestius uerò in imperio Patrio & Coniugali, in quo cũ personæ omnes sint liberæ, omnia referũtur ad salutem potius τῶν ἀρχομένων, quàm τοῦ ἄρχοντος, aut saltem utrorumq;. N. 27. Quod ipsum similitudine
          - Declarat: Proponit. Etenim referuntur omnia
            - Per se ad salutem τῶν ἀρχομένων. Nu. 28. Quemadmodum etiam aliæ artes, V. G. Medicina & Gymnastica, causa salutis publicæ sunt inuentæ. N. 29.
            - Per accidens, ad salutẽ τῶν ἀρχόντων. N. 30. Quemadmodum interdum etiam ipsemet Gymnastes exercetur. N. 31. & Gubernator etiam ipse nauigat uehitur. N. 32.
          - Quẽadmodum Gymnasta aut Gubernator utilitatem spectat
            - Per se aliorũ, qui exercentur aut uehuntur. Num. 33.
            - Per accidens suam, quatenus unà exercetur aut uehitur. N. 34.
          - Ita quoq; Pater & Maritus spectant salutem domesticorum per se: & per accidẽs etiam suam, quatenus ipsi quoq; sunt domestici, & partes principes domus.
      - Ita quoq; in politico imperio utilitas spectatur omnium, sed diuersimodè, & hîc etiam Imperij formæ differunt. Vide seq. signum 11.

II. Et quidem in alijs publicum bonum omnium consideratur

- Verè, in bonis scilicet Rebuspublicis, tum ijs, in quibus præsunt propter uirtutis
  - Ἀριστότητα Vnus rex, aut pauci Optimates. Namq; hi tales cùm uirtute & sapientia præstent reliquis ciuibus, eos tanquam filios suos complectuntur: & cùm de reliquis uitæ commodis illis prospiciant, tum uerò quam maximè, ut ad uirtutem conformentur. Quod unum & præcipuũ bonum publicum censeri debet.
  - Ἰσότητα Multi ciues, libertate pares. Sic in Politijs ad publicum bonũ omnia referri, in confesso est. N. 35. Epanorthosi utitur:
    - Olim quidem, cùm nondum ambitio & auaritia ciuitates inuasisset, non tam ambiebantur, quàm obtrudebantur magistratus, ut cogerentur publicam curam suscipere aliorum partitis uicibus, quorum prius curam alij suo tempore locoq; gessissent. N. 36.
    - Nunc uerò ambitione & auaritia urgente, propter utilitatẽ, quam ex magistratu captant, magistratu neutiquam cedere cupiunt. Nu. 37. Simili illustrat:
      - Quemadmodum si magistratus sanitatem corpori afferrent, eos cupidissimè amplecterentur. N. 38.
      - Ita quoque cùm diuitias afferant, eos summo studio persequuntur, & conseruare nituntur.
- Non uerè, in malis Rebuspublicis, in quibus ij, qui rerum potiuntur, ad suam utilitatem referunt omnia per se: per accidens tantùm ad salutem etiam reliquorum, qui nominetenus tantùm ciues sunt.

CAPVT VII.

Reipub. formam multiplicem esse declarat.

EXplicatis[1] aũt his, sequit̃ resp. cõsiderare, quot numero, &[2] quæ sunt: &[3] primũ rectas ipsarum. Labes[4] enim & migrationes ex ipsis erunt apertæ, cùm hæ fuerint explicatæ. Quia[5] autem respub. quidẽ & arbitriũ urbis idẽ significat: arbitriũ[6] autem urbis est, quod dominatur in ciuitate: necesse[7] autem est dominari uel unũ, uel paucos, uel multos: quando[8] unus, uel pauci, uel multi, ut communis utilitas postulat, imperium gesserint, has[9] quidem rectas esse respub. necesse est: quæ[10] autem ad suum propriumq; uel unius, uel paucorum, uel multitudinis commodum se conferunt, has[11] labes migrationesq;. Siue[12] enim minimè ciues uocãdi sunt, qui participant, siue oportet ipsos esse participes utilitatum. Vocare[13] autem consueuimus statuũ, qui reguntur ab uno, spectantem ad commune bonum, Regnum: paucorum[14] autem statum, plurium tamẽ uno, Optimatum potestatem, uel[15] quia optimi uiri imperãt, uel[16] quia spectant ad id, quod optimum est ciuitati & communicantibus ipsa: quando[17] autem multitudo ciuitatem rexerit, ad commune bonum conuersa, uocatur communi nomine omnium rerumpublicarum, Respublica. Euenit[18] autem hoc ratione: unum[19] enim antecellere uirtute uel paucos contingit. Plu-

ΔΙΩΡΙΣΜΕΝΩΝ[1] δ' τότων, ἐχόμενόν ἐστι τὰς πολιτείας διαπσκέψασθαι, πόσαι τὸν ἀριθμὸν, καὶ[2] τίνες εἰσὶ· καὶ[3] πρῶτον τὰς ὀρθὰς αὐτῶν. καὶ[4] γὰρ αἱ παρεκβάσεις ἔσονται φανεραὶ, τότων διωρισθεισῶν. ἐπεὶ[5] δὲ πολιτεία μὲν καὶ πολίτευμα σημαίνει πωτ̀· πολίτευμα δὲ[6] ἐστὶ τὸ κύριον τῶν πόλεων· ἀνάγκη[7] δ' εἶναι κύριον ἢ ἕνα, ἢ ὀλίγους, ἢ τοὺς πολλούς· ὅταν[8] μὲν ὁ εἷς, ἢ οἱ ὀλίγοι, ἢ οἱ πολλοὶ, πρὸς τὸ κοινὸν συμφέρον ἄρχωσι, ταύτας[9] μὲν ὀρθὰς ἀναγκαῖον εἶναι τὰς πολιτείας· τὰς[10] δὲ πρὸς τὸ ἴδιον, ἢ τοῦ ἑνὸς, ἢ τῶν ὀλίγων, ἢ τοῦ πλήθους,[11] παρεκβάσεις. ἢ[12] γὰρ οὐ πολίτας φατέον εἶναι τοὺς μετέχοντας, ἢ δεῖ κοινωνεῖν τοῦ συμφέροντος. καλεῖν[13] δ' εἰώθαμεν τῶν μὲν μοναρχιῶν, τὴν πρὸς τὸ κοινὸν ἀποβλέπουσαν συμφέρον, βασιλείαν· τὴν[14] δὲ τῶν ὀλίγων μὲν, πλειόνων δ' ἑνὸς, ἀριστοκρατίαν· ἢ[15] διὰ τὸ τοὺς ἀρίστους ἄρχειν, ἢ[16] διὰ τὸ πρὸς τὸ ἄριστον τῇ πόλει, καὶ τοῖς κοινωνοῦσιν αὐτῆς· ὅταν[17] δὲ τὸ πλῆθος πρὸς τὸ κοινὸν πολιτεύηται συμφέρον, καλεῖται τὸ κοινὸν ὄνομα πάντων τῶν πολιτειῶν, πολιτεία. συμβαίνει[18] δ' εὐλόγως. ἕνα[19] μὲν γὰρ διαφέρειν κατ' ἀρετὴν, ἢ ὀλίγους, ἐνδέχεται·

His[1] autem distinctis atq; explicatis, consequens est, ut ciuitatis administrandæ formas consideremus, quot sint numero, &[2] quæ sint: &[3] primùm rectus uideamus. His[4] enim explicatis, eæ, quæ à rectis deflexerunt, erunt in promtu. Quoniam[5] autem ciuitatis administrandæ forma, & ciuitatis administrandæ ratio idem significant: ciuitatis[6] autem administrandæ ratio est id, quod in ciuitatibus dominatur, summamq; auctoritatem obtinet: necesse[7] est autem dominatum atque auctoritatem obtinere aut unum, aut paucos, aut multos: ubi[8] quidem aut unus, aut pauci, aut multi, spectantes utilitatem communem, ciuitati præsunt, has[9] ciuitatis administrandæ formas, rectas esse necesse est: ubi[10] uerò uel unius, uel paucorum, uel multitudinis utilitas spectatur, deflexiões[11] ac degressiones à rectis. Nam[12] aut ciues dicendi non sunt, qui sunt unius ciuitatis participes, aut utilitatis inter eos debet esse communitas. Consueuimus[13] autem appellare unius principatum, eum, qui utilitati communi consulit, Regnum: potestatem[14] autem paucorum uirtute præditorum quidem, sed plurium uno, Aristocratiam, hoc est optimatium potentatum (uel[15] quia optimi uiri reip. præsunt, uel[16] quia ita præsunt, ut omnia ad id, quod est ciuitati, ijsq;, quibuscum ea communicatur, utile, referant) ubi[17] uerò multitudo ciuitatis administrationem ad communem utilitatem confert, communi omnium ciuitatis administrandæ formarum nomine appellatur. Hoc[18] autem probabili ratione euenit. Nam[19] ut unus aut plures uirtute excellant, fieri potest. Plu-

reis

Plures [20] autem iam arduum exquisitos esse in omni uirtute, sed [21] maximè in bellica: hęc enim in multitudine existit. Quare [22] in hac rep. summam potestatem propugnatores habent, participesque [23] ipsius sunt, qui arma tenent. Depraua-tiones [24] autem dictarũ sunt, tyrannis quidem, regni: dominatio [25] paucorum, potestatis optimorum: status [26] populi, reipublicæ. Tyrānis [27] enim est principatus unius, spectans ad id, quod conducit ipsi, qui solus dominatur: dominatio [28] paucorum, ad diuitum: status [29] populi ad pauperum utilitatem referuntur: ad [30] id autem, quod publicè prodest, nullus ipsorum.

πλείους [20]· ἀλλ' ἤδη χαλεπὸν ἠκριβῶσθαι πρὸς πᾶσαν ἀρετὴν, ἀλλα [21] μάλιστα τὴν πολεμικήν· αὕτη γὰρ ἐν πλήθει γίγνεται. διόπερ [22] κατὰ ταύτην τὴν πολιτείαν κυριώτατον τὸ στρατεύεσθαι, καὶ [23] μετέχουσιν αὐτῆς οἱ κεκτημένοι τὰ ὅπλα. παρεκβάσεις [24] δὲ τῶν εἰρημένων, τυραννὶς μὲν βασιλείας, ὀλιγαρχία [25] δὲ ἀριστοκρατίας, δημοκρατία [26] δὲ πολιτείας. ἡ μὲν [27] γὰρ τυραννίς ἐστι μοναρχία πρὸς τὸ συμφέρον τὸ τοῦ μοναρχοῦντος· ἡ δὲ [28] ὀλιγαρχία, πρὸς τὸ τῶν εὐπόρων· ἡ δὲ [29] δημοκρατία πρὸς τὸ συμφέρον τὸ τῶν ἀπόρων· πρὸς [30] δὲ τὸ τῶ κοινῶ λυσιτελοῦν, οὐδεὶς μία αὐτῶν.

reis [20] uerò subtiliter ac perfectè omni uirtute instructos esse, difficile est: sed [21] si qua, maximè bellica ualent. hæc enim in multitudine ingeneratur. Quocirca [22] in hac reip. administrandæ forma, maximè dominatur, maximamq; potestatē obtinet ea pars ciuitatis, quæ pro reliquis ciuibus propugnat: maximeq; [23] eius sunt participes, qui arma tenent. Degressiones [24] autē ab ys, quæ dictæ sunt, reip. administrandæ formis, sunt, tyrannis quidem à regno: paucorū [25] autem potentium imperium, ab optimatiū potestate: populi [26] uerò potestas, à politia. Tyrannis [27] enim monarchia est seu unius imperiū ad eius, qui solus imperat, utilitatem spectans: paucorū [28] principatus, ad commoda diuitū: populi [29] potestas, ad egentiū reip. utilitate. [30] aūt nulla earū habet sibi propositam.

COMMENTARIVS ET SCHOLIA.

Explicatis autem his.) Cùm separasset resp. iustas ab iniustis, & quomodo cognoscerentur, docuisset: nunc, poscente hoc ordine susceptæ scriptionis, distinguere uult iustas inter se (neque enim unum tantùm genus est reip. talis) & eodem pacto iniustas. Inquit igitur, oportere uidere resp. quot numero existant, & quæ illæ sint: primumq; subtiliter animaduertere integras rectasque: deinde uitiosas scilicet, & quæ recta uia migrarint. Cuius etiam consilij sui rationem reddit: inquit enim, depraua tas cognitum iri paruo negotio, integris patefactis.

Quia autem resp.) Propositum hic auctoris est, distinguere respublicas. Primùm igitur ostendit, quid sequi attendereque opus sit in illis separandis: deinde incumbit in ipsas distinguendas. Vtitur igitur hoc quasi fundamento quodam, idem ualere rempublicam, uocatam à Græcis πολιτείαν: & quod ijdem appellant neutro genere πολίτευμα. quo uocabulo suprà usus fuit. Neque tamen arbitror, omnino idem significare utramque uocem. non enim oportuisset in eadem penitus re ostendenda uariare nomen, sed notionem alterius uocis aptam puto esse ex altera, & eodem referri. Visus autem est suprà πολίτευμα dicere, id quod in sua manu ac potestate remp. habet, ipsamque regit, siue ut æquum censet, siue ut ipsi commodum fructuosumq; est: cùm ordinem potius, quo illa regitur, ujdeatur alterum significare. Sed uerba philosophi uidemus. inquit enim, Quia politia & politeuma idem significant. cui propositioni alteram hanc adnectit, Politeuma autem est, quod summam potestatem habet in ciuitate, cuiusq; decreta rata sunt. Quod uerò sequitur, Necesse autem est, & quæ sequuntur: explicatio est posterioris huius sententiæ. Docet enim, discrepare magnopere numero, quod dixerat ciuitatem gubernare, cùm & unus is esse possit, & pauci, nec non etiam multi. Quod autem adiungit post hanc, tanquam declarationem, Quādo unus ille, aut pauci, aut multi, & quæ sequuntur: est redditio illius, quod initio posuit, ἐπεὶ, id est, quia, ut ipse semper uerto. Neque enim, quod antè protulit, ἀνάγκη δ' εἶναι, est, ut monstraui, redditio: etsi sæpe noster hic doctor, cùm infert aliquid, quod ualeat è superioribus, proximeque positis sententijs, eo modo reddere ipsis illud & quasi assignare consueuit: hic tamen aliter se res habet. Redditio enim hæc prorsus est illa, Quando unus ille, aut pauci, aut multi spectauerint commune bonum in regenda ciuitate, omnesq; suos neruos in eo contenderint: necesse est has resp. rectas esse. contrà autem, quæ referunt consilia sua omnia ad utilitatem, siue unius illius, qui regit, siue paucorum, siue multorum, si pauci multiúe illi sint, labes uitiaque erunt rectarum illarum. Quod confirmat, uerumq; esse docet hac sententia: Aut enim, inquit, nō dicēdi sunt cives, qui illic uiuūt, parsque ità sunt ciuitatis: aut oportet ipsos participes esse publicæ utilitatis, quod illic non contingit. Μετέχουσι ipsos uocauit, non quia perueniat aliquid ad ipsos communis boni (hoc enim apertè auctor non uult) sed quia participes sint sedis tātùm ac loci. supplementum namque sunt ciuitatis, parentq; hominibus, qui in illis ipsis ciuitatibus iniustè dominantur.

Vocare autem consueuimus.) Quibus nominibus appellentur, quas ostendit, respublicæ, significat. Primùm autē integras, deinde depraua tas ponit. Cùm igitur sint duo status singulorum uirorum contrarij inter se, illum, qui spectat commune bonum, dicit uocari solitum regnum: statum autem paucorum, plurium tamen uno (nam quomodo uocetur unius imperium, iam docuerat) inquit, appellari aristocratiam. Cuius nominis rationes duas adfert, siue (ut ait) quia illic imperium gerunt optimi uiri: siue, quia ijdem ante oculos semper habent, quod optimū est, ac maximè prodest ciuitati, & illis, qui participes ipsius sunt. Quando autem, qui tertius est ciuitatis status ipsi utilis, multitudo ciuitatem regit, propositum & ipsa habēs, quod cōducit publicè, uocatur Resp. hæc communi nomine omnium rerumpublicarum, Græco uerbo πολιτείαν.

Euenit autem hoc ratione.) Quod inquit de nominibus, quibus appellantur hi tres status reipublicæ, ut duobus primis suum propriumque nomen impositum sit, tertio autem nullum, sed uocetur ipse communi nomine: ratione factum dicit, atq; cōsentaneum esse. Vnum enim aliquem uirtute præstare cæteris, & paucos quoque, usuuenit: plures uerò iam arduum est inueniri, qui absoluti perfectique sint in omni genere uirtutis, si tamen extent multi, qui plenam exquisitamque habeāt unam aliquam uirtutem, illa maximè erit uirtus bellica. Hæc enim exoritur, uigetq; in multitudine, totaque aliqua gēte. exempli causa, Lacones floruerunt hac gloria, totaque ea natio instructa egregiè erat ad militarem fortitudinem. Elicit autem, tanquam corollarium, ex ueritate huius sententiæ, quod ualet ad ipsam quoque confirmandam: Quapropter in hac rep. summam auctoritatem habet genus illud hominum, cui commissa est cura defendendæ libertatis atq; imperij, participesque ipsius sunt, qui gestant arma.

Deprauationes autem dictarum sunt.) Distinguit nunc resp. uitiosas, & quibus nominibus uocentur hę ipsę deprauationes integrarum, docet. Inquit igitur tyrannidem esse labem corruptelamq; regni: qui enim reges migrant è suis finibus, deprauanturque, fiunt tyranni. statum autem paucorum, diuitum scilicet, fieri è statu optimorum, itidem corrupto: & popularem ex eo, qui uocatur politia. Confirmat autem, tres hos status iniustos esse, & negligere commune bonum: cùm iam, quibus illi nominibus uocarentur, ostendisset. Tyrannidem enim tradit esse statum unius, qui in dominatione illa sua exercenda attendat tantùm utilitatem suam propriamque: statum autem paucorum dicit respicere diuitum, qui illic dominātur, bonum: statum uerò populi curare solùm, quod prodest egenis: ad publicam uerò utilitatē, in extremo inquit, nullum trium horum statuum respicere.

ἐπὶ πρὸς ἕνεκα τούτων.) Scilicet τὸ δήμου καὶ τῶν ὀλίγων.

ἴσως γὰρ ἔνεστι τι καὶ καλὸν μόριον.) In ipsa uita honesti quædam pars inest, eademq; in conuictu hominū maximè eluceſcit. Proinde societatem politicam ut nulla alia de causa, saltem propter ipsam uitam, quæ honestate perfusa uidetur, tue-

tur: nec nisi grauissimis malis coacti societatem ciuilem relinquunt. Naturę lumine edoctus Arist. uitę humanę finem esse honestatem subolfecit, in solius uirtutis exercitio positam. Antè illum Pythagorei hominem in hac uita tanquam in statione positum à summo illo imperatore Deo, non iniussu illius eam deserere, sed in functione suâ persistere debere. Quid aliud sacra? Nempe quia uitæ huius functiones in futuræ uitæ gloriam tendunt, iccirco D. Paulus, qui cupiebat dissolui & esse cum Christo, persecutionem tamen imminentem fugit. Quòd si uirtus æterna est, etiam præmium eius, gloriam scilicet, æternam esse, necesse erit.

κὴ συνέχεσι.) Scilicet οἱ ἄνθρωποι. An legendum κὴ συνέχοντι τὴν πολ. χθιν. κὴ κ. τὸ ζῆν ἀν. μ.

ὡς ἀνάπης τινὸς εὐημερίας.) Tanquam inter multas tempestates & miserias solius uitæ fruitio serenitatis cuiusdam speciem præ se ferre uideatur. Sic seruus Menelai apud Eurip. in Oreste, παντάχῃ ζῆν ἡδὺ μᾶλλον, ἢ θανεῖν, τοῖς σώφροσιν.

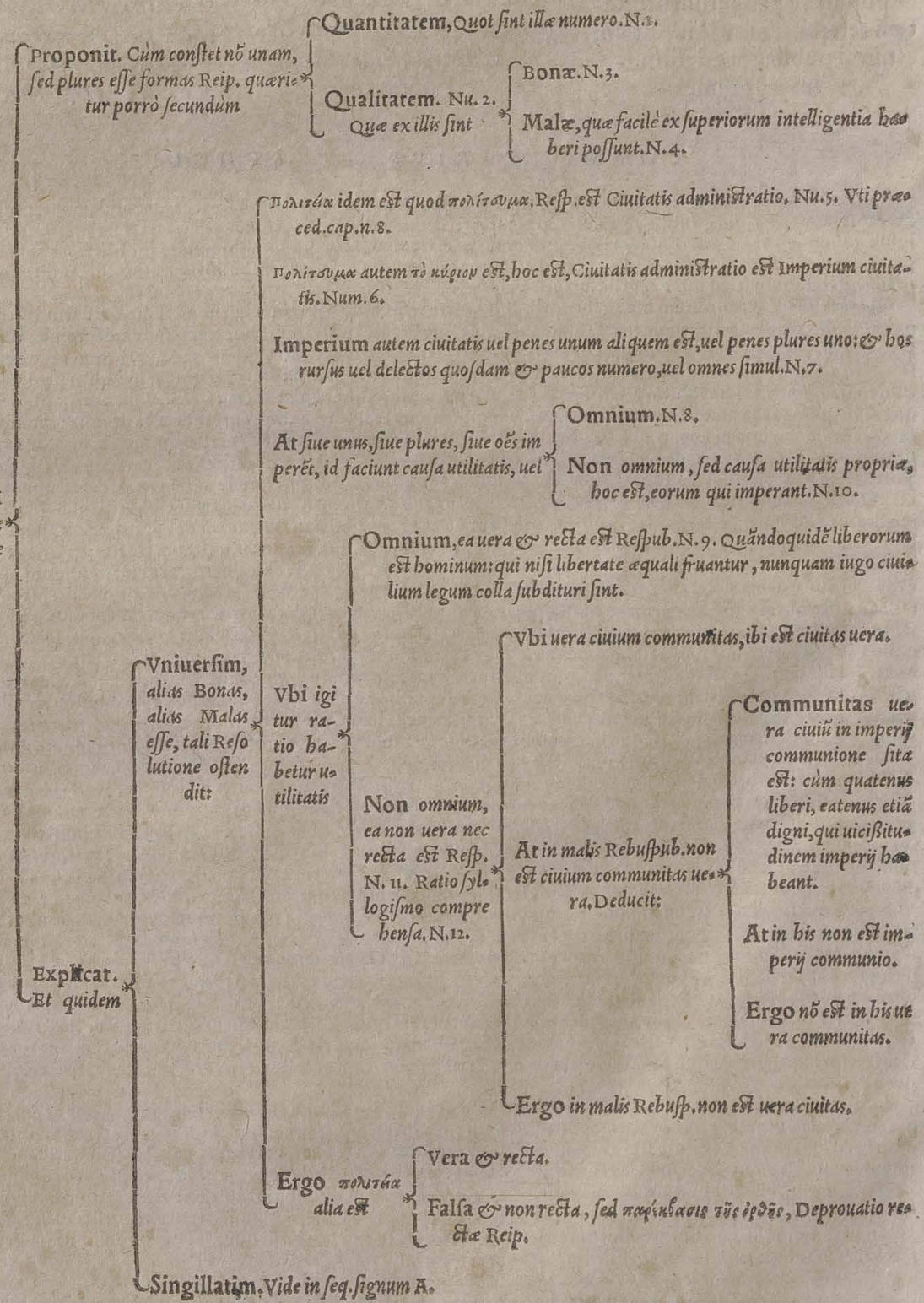
Et Electra apud eundem — πᾶσι φίλη ψυχὴ βροτοῖς.
Et Phryx seruus ibidem — πᾶς ἀνὴρ, κἂν σθένῳ ἢ πις, ἥδεται τὸ φῶς ὁρῶν.
Item Iphigenia Aulidensis — τὸ φῶς τοῦτ' ἀνθρώποισιν ἡδίστον βλέπειν.
Et Pheres Alcestide — ——τὸ σὸν ζῆν σμικρὸν, ἀλλ' ὅμως γλυκύ. Item: φίλον τὸ φέγγος τοῦτο τῆν γῆν, φίλον.

ἐν τοῖς ἐξωτερικοῖς.) Quod addit πολλάκις, suspicionem auget uel in uarijs libris, extra hosce libros Politicos, de imperij speciebus actum esse: uel certè in com. Exotericis non semel, sed sæpius, licet tumultuariè.

οἷον ἰατρικὸν.) Medicinam Hip. lib. de Flatibus utilem & iucundam ægris, tædiosam & damnosam ipsis medicis esse asserit. nimirum quia ars est, non tam habentis, quàm fruentis causa inuenta.

τὸν παιδοτρίβην ἕνα τῶν γυμναζομένων.) Qualis fuit Herodicus Selymbrianus Hip. præceptor, qui propter corporis ualetudinem primus Gymnasticæ operam dedit, eiusdemq; artem alijs quoq; à Medicina auulsam tradidit.

νυνὶ δὲ Δημοσθένης τὰς ὠφελίας.) Itaque apud Plut. Rhetores duo ad Rempub. tanquam ad auream messem sese mutuo cohortabantur.

A. Sin-

- A. Singil latim formas Rerũp. diuersas
  - Rectæ. In quibus publici boni causa (quod non nisi uirtute cõtineri & obtineri potest) præest
    - Plures uno, & uel
      - Pauci. Aristocratia. N.14. Quæ nomen habuit uel ab
        - Efficiente, Quia uirtute excellentissimi imperant. N.15.
        - Fine, Quia ad bonum præstantissimum, uirtutem scilicet, referunt omnia. N.16.
      - Multi, siue omnes ciues. Quæ nomen generis sibi uendicat, ut πολιτέια eximiè dicatur. Nu.17. Ratio:
        - Species Reip. excellentissima & difficillima, nomen etiam generis sibi propter excellentiam iure uendicat.
        - At popularis Resp. bona, est omnium excellẽtissima & difficilima. Namq; uirtute excellere
          - Plures simul
            - Vnum aliquem, aut etiam paucos aliquos, possibile est. N.19.
            - Aliqua, nimirum Bellica fortitudine, possibile est. N.21. Hæc namq; Virtus Politiæ ciuibus communis esse potest. Et proinde politiam saltem ab hac denominãt, quando à perfecta uirtute nequeũt. Quod ostendit ex
              - Effectu. Iccirco Politiæ huius exercitium perpetuũ est, Bellica tractare. Numero 22.
              - Efficiẽte, id est, à ciuibus qui ius habent armorũ, & eorũdem exercitia. N.23.
          - Omnigena, impossibile est. N.20.
        - Ergo popularis Resp. bona nomen generis sibi iure uendicat, ut πολιτέια dicatur excellenter. N.18.
    - Peruersæ: τὰ ἐκτρεπόμενα
      - ἄνευ. In his enim non ciuium omnium commodo, sed suo proprio student illi qui præsunt uel
        - Vnus, Τυραννὶς, Deprauatio regni. N.24.
        - Plures ciuiũ, & rursus uel
          - Pauci Diuites, Oligarchia. N.25. Nomẽ habet ab adiuncto, quoniam pauciores ferè semper sunt diuites pauperibus. Etsi nihil prohibeat Remp. imaginari, in qua opulenti plures pauciores pauperibus imperent: cæterùm quæ diu constare nõ posse uideatur, non secus ac si plures sint domini quàm serui.
          - Plerique, Pauperes, Democratia, ἀπὸ τοῦ δήμου nomen habens, ὡς δεδεμένου, communis libertatis uinculo ueluti colligato populo. N.26.
      - μετὰ
        - Mala politia est, in qua non omnium, sed unius tantùm partis ratio habetur. Vt malum uiscus illud in corpore, quod sibi tantùm, non alijs consultum cupit.
        - At prædictæ Resp. bonum quærunt
          - Non publicum. N.30.
          - Sed priuatum: nimirũ
            - Tyrannus suum. N.27.
            - Oligarchæ suum. N.28.
            - Democratici suum. N.29.
        - Ergo sunt malæ Respublicæ.
  - Efficit Formæ Rerũp. aliæ
- Confirmat, problematicè examinando Rerumpub. tum
  - Materiam subiectam, ipsos scilicet Ciues, à quibus Politia nomen habet, à parte scilicet Principe. CAP. IIX.
  - Formam, Ius scilicet quo continentur, quale sit. CAP. IX.
  - Finem. CAP. XIV.

CAPVT IIX.

Ex subiecta materia, hoc est, ex Ciuibus, formam Reip. uariare ostendit.

OPortet[1] aũt paulo lõgiore oratione dicere, quæ singulæ sint hæ respublicæ: habet enim hoc qualdã difficultates. Illius[2] autẽ, qui in unaquaque ratione philosophatur, & non solũ respicit ad id, quod geritur, partes sunt, non despicere, neq; aliquid relinquere, sed aperire ueritatem de una quaq; re. Est[3] aũt tyrannis quidẽ principatus, ut dictũ est, erilis, & qui frangit cõmunionem ciuilẽ: dominatio[4] autẽ paucorũ, quando in manu sua rẽp. habuerint locupletes: populi[5] uerò status contrà, quando qui non possident copiã bonorũ, sed pauperes. Prima[6] autẽ quęstio contra definitionem est: si[7] enim forẽt plures, ijdemq; locupletes, qui in sua manu ciuitatẽ haberent: status uerò populi est, quando multitudo dominatur. eodem[8] autẽ pacto contrà, si cubi contigerit pauperes quidẽ pauciores esse diuitibus: cũ autẽ potẽtiores sint, in sua manu rẽpub. habere: ubi autẽ pauci numero dominantur, statũ paucorũ esse aiunt: nõ[9] utiq; rectè definitum esse uidebitur de reb. publicis. Quinetiã[10] si quis cõpositа paucitate cum copia patrimonij, multitudine aũt cũ egestate, sic appellauerit respublicas: dominatũ paucorũ, in qua magistratus obtinent diuites, qui pauci numero sint: statũ autẽ populi, in qua pauperes, qui sunt numero multi: alia[11] dubitatio exoritur. quas enim dicemus modò appellatas respublicas, illã inquam, in qua plures diuites, & alterã, in qua pauciores pauperes, utriq; aũt summã potestatẽ in sua rep. habẽtes, si quidẽ nulla alia resp. præter dictas est? Videtur[12] igitur ratio planũ facere, paucos uel multos esse, qui summã potestatẽ habeant, accidens esse: unũ horũ, dominatuum paucorum: alterũ autẽ statuũ populi: quia locupletes pauci, pauperes autem multi ubique sunt. Qua[13] etiam de causa non contingit, quæ dictæ sunt, causas esse cur differant, quo

Ἔστι[1] δὲ μικρῷ μᾶλλον μακροτέρων εἰπεῖν τὰς ἑκάστης τούτων τῶν πολιτειῶν ἐστί. καὶ γὰρ ἔχει τινὰς ἀπορίας. τῷ[2] δὲ περὶ ἑκάστην μέθοδον φιλοσοφοῦντι, καὶ μὴ μόνον ἀποβλέποντι πρὸς τὸ πρᾶξαι, οἰκεῖόν ἐστι τὸ μὴ παροράν, μηδέ τι καταλείπειν, ἀλλὰ δηλοῦν τὴν περὶ ἕκαστον ἀλήθειαν. ἔστι[3] δὲ τυραννὶς μὲν, μοναρχία, καθάπερ εἴρηται, δεσποτικὴ τῆς πολιτικῆς κοινωνίας· ὀλιγαρχία[4] δ' ὅταν ὧσι κύριοι τῆς πολιτείας, οἱ τὰς οὐσίας ἔχοντες· δημοκρατία[5] δὲ τἀναντίον, ὅταν οἱ μὴ κεκτημένοι πληθὼ οὐσίας, ἀλλ' ἄποροι. πρώτη[6] δ' ἀπορία πρὸς τὸν διορισμόν ἐστιν. εἰ[7] γὰρ εἶεν οἱ πλείους, ὄντες εὔποροι, κύριοι τῆς πόλεως· δημοκρατία δ' ἐστὶν, ὅταν ἡ κύριον τὸ πλῆθος· ὁμοίως[8] δὲ πάλιν, κἂν ἔτι συμβαίνῃ τοὺς ἀπόρους ἐλάττους μὲν εἶναι τῶν εὐπόρων, κρείττους δ' ὄντας, κυρίους εἶναι τῆς πολιτείας· ὅπου δ' ὀλίγον κύριον πλῆθος ὀλιγαρχίαν εἶναι φασὶν· οὐκ ἂν[9] καλῶς δόξειεν διωρίσθαι περὶ τῶν πολιτειῶν. ἀλλὰ[10] μὴν, κἄν τις συνθεὶς τῇ μὲν ὑπερβολὴ τοῦ ὀλιγότητα, τῇ δ' ἀπορίᾳ τὸ πλῆθος, οὕτω προσαγορεύοι τὰς πολιτείας· ὀλιγαρχίαν μὲν ἐν ᾗ τὰς ἀρχὰς ἔχουσιν οἱ εὔποροι, ὀλίγοι τὸ πλῆθος ὄντες· δημοκρατίαν δὲ, ἐν ᾗ οἱ ἄποροι, πολλοὶ τὸ πλῆθος ὄντες· ἄλλως[11] ἀπορίαν ἔχει. τίνας γὰρ ἐροῦμεν τὰς ἄρτι λεχθείσας πολιτείας, τοῦτ', ἐν ᾗ πλείους εὔποροι, καὶ ἐν ᾗ ἐλάττους οἱ ἄποροι, κύριοι δ' ἑκάτεροι τῶν πολιτειῶν, εἴπερ μὴ δεῖ μίαν ἄλλην πολιτείαν παρὰ τὰς εἰρημένας εἶναι; ἔοικε[12] τοίνυν ὁ λόγος ποιεῖν δῆλον, ὅτι τὸ μὲν ὀλίγους ἢ πολλοὺς εἶναι κυρίους, συμβεβηκός ἐστι, τὸ μὲν ταῖς ὀλιγαρχίαις, τὸ δὲ ταῖς δημοκρατίαις, διὰ τὸ τοὺς μὲν εὐπόρους ὀλίγους, πολλοὺς δ' εἶναι τοὺς ἀπόρους πανταχοῦ. διὸ[13] καὶ οὐ συμβαίνει τὰς ῥηθείσας αἰτίας γίνεσθαι διαφο-

IAm[1] uerò oportet paulo pluribus uerbis, quæ sit unaquæq; harum rei-pub. formarum exponere. habet enim hæc res difficultates quasdam ad explicandum difficiles et atq; obscuras. Ei[2] autem, qui in unaquaq; institutione philosophatur, neq; ad agendum solùm curas & cogitationes suas confert, conuenit acriter & non negligenter rem, de qua agitur, intueri, neq; quicquã prætermittere, sed aperire ac patefacere in quaq; re ueritatem. Est[3] igitur tyrannis quidem imperiũ unius herile, quẽadmodum dictum est, in societatem ciuilem. Paucorum[4] imperium autem seu oligarchia est, cùm ij, quorum res familiaris ampla & præclara est, auctoritatem & dominatum obtinent in rep. Populi[5] potestas contrà, quæ democratia à Græcis appellatur, cùm ij, quibus non ampla neq; lauta, sed angusta & tenuis est res familiaris, remp. administrant. Prima[6] autẽ difficultas ac dubitatio ad superiorem distinctionem pertinens, est[7] hæc, quòd si plures, qui sunt locupletes, dominatum in ciuitate obtineant: populi autem potestas sit, ubi multitudo dominatum in ciuitate obtinet: similiter[8] uerò si fortè etiam cõtrà alibi eueniat, ut inopes atq; egentes numero sint locupletibus pauciores, & tamen cum uiribus præstent, dominatum in ciuitatis administratione obtineant: ubi autem exigua multitudo dominatum obtinet, paucorum esse imperiũ dicant: nõ[9] rectè uideantur reip. administrandæ formæ esse definitæ, neq; distinctè explicatæ. At[10] porrò si quis etiã copulata quidem cum abundantia rei familiaris hominũ paucitate, cum angustijs autem & inopia bonorum exterorum, ciuium multitudine, ita nomina reip. administrandæ formis imponat, ea oligarchiam seu paucorum imperium quidem appellet in ea ciuitate, in qua imperia gerunt pauci numero locupletes: democratiam autem, seu populi potestatem, qua in ciuitate egentes atque inopes numero multi reip. administrandæ præsunt: aliam[11] hæc res difficultatem propè inexplicabilem habet. Quæ enim dicemus eas, quæ modo à nobis cõmemoratæ sunt, reip. administrandæ formas, eam dico, in qua plures sunt locupletes, & eam, in qua egentes pauciores, auctoritatem autẽ & dominatũ in ciuitatũ administrationib. obtinent, si quidẽ nulla alia est reip. administrandæ forma præter eas, quas diximus? Videtur[12] igitur ratio planũ facere ac declarare paucos aut multos auctoritatem & dominatũ in ciuitate obtinere, hoc esse euentũ

partim paucorũ imperijs, seu oligarchijs, partim populi potestatibus, seu democratijs, propterea quòd locupletes quidem & copiosi pauci, egẽtes aũt et tenues, multi sunt ubiq; gentiũ. Quare[13] *neq; ex his efficitur, ut sint illæ, quæ dictæ sunt, diuersitatis*

causæ

quo[14] aũt differũt inter ſe ſtatꝰ populi & dominatus paucorũ, ſunt paupertas & diuitiæ. Et[15] neceſſe quidem eſt, ubicũq; imperiũ nacti fuerint ope diuitiarum, ſiue pauciores ſiue plures ſint, eſſe hunc dominatũ paucorũ: ubi[16] autem imperiũ habẽt pauperes, ſtatũ populi. Verũ[17] cõtingit, ut diximus, hos quidẽ paucos eſſe, hos uerò multos. pauci nãq; ad diuitias pueniũt: libertatis uerò participes ſunt oẽs: ꝓpter quas cauſas controuerſantur inter ſe utriq; de ſummo loco in ciuitate.

ρὰς, ᾧ[14] δὲ διαφέρουσιν ἥτε δημοκρατία, καὶ ἡ ὀλιγαρχία ἀλλήλων, πενία καὶ πλοῦτός ἐστι. καὶ[15] ἀναγκαῖον μὲν ὅπου ἂν ἄρχωσι διὰ πλοῦτον, εἴτ' ἐλάττους, εἴτε πλείους, εἶναι ταύτην ὀλιγαρχίαν· ὅπου[16] δ' οἱ ἄποροι, δημοκρατίαν. ἀλλὰ[17] συμβαίνει, καθάπερ εἴπομεν, τὰς μὲν ὀλίγους εἶναι, τὰς δὲ πολλὰς· ὑπάρχουσι μὲν γὰρ ὀλίγοι, τῆς δ' ἐλευθερίας μετέχουσι πάντες· διὰ δὲ αἰτίας ἀμφισβητοῦσιν ἀμφότεροι τῶν πολιτειῶν.

cauſæ: ſed ea[14] *res, quib. rebus popularis poteſtas & paucorum imperiũ inter ſe differunt, ſint paupertas & diuitiæ. Ac*[15] *neceſſe quidem eſt, ubi magiſtratus gerunt propter diuitias, ſiue ſint pauciores, ſiue plures, hoc eſſe paucorum imperium ſeu oligarchiam: ubi*[16] *uerò egentes, populi poteſtatem ſeu democratiã. Sed*[17] *euenit interdum, quẽadmodum diximus, ut illi quidem ſint pauci, hi uerò multi. Abundant enim rei familiaris copijs & facultatibus pauci: libertatis autem ſunt participes omnes: propter quas cauſas litigãt utrique de repub. adminiſtranda.*

COMMENTARIVS ET SCHOLIA.

Oportet autem paulò longiore.) Videbat accuratus doctor, in his, quæ modò tradita ſunt, reſtare nonnulla, quæ adhuc explicanda forent, quia ſcrupulos quoſdam in ſe continerent. Ipſos igitur euellere ſtudet, oſtenditque ſe, ſi rectè munus ſuum obire uelit, aliter facere non poſſe. Repetit igitur quę dixit, atque inquit, conſilium ſuum primùm exponẽs, oportere longiore oratione declarare, quæ potiſsimum ſint ſingulæ reſpublicæ. Intelligit autem deprauatas, quas enumerarat, ea de cauſa, qua dictum eſt: ſtatimque ſignificat ſe, quod aggreditur nunc, ſi is eſſe uelit, qui debet, omittere nullo pacto poſſe. Eſſe namque docet officium eius, qui ſuſceperit aliquid ratione tractandum in una quaque uia atque arte: & non ſolùm curet, quod ſeruit uſibus hominum, paſsimque in illis rebus fit: nihil eorum negligenter attendere, neque omittere, quæ illic recondita ſunt, ſed aperire ueritatem omnem earum rerum, fallentem cęteros, atque inde diſcutere quidquid eſt caliginis.

Eſt autem tyrannis.) Incipit ab iniuſta poteſtate unius, quæ tyrannis uocatur, ipſamque eſſe dicit, quod ſuprà etiam ſignificatat, ſtatum unius, qui ad ſe unum rapit, adhibita ui illis, quod commune ciuium omnium eſſe debuit, frangitq; ac diſsipat ſocietatem illam. Statum autem paucorũ, cùm in ſua manu remp. habuerint, qui ampla patrimonia poſsident: Populi ſtatum contrà, cùm in ipſa dominantur, qui non habent opimas fortunas, ſed egeni ſunt ac tenues homines. Οὐσίαν ἔχειν, ut locutus eſt auctor, uerè dici poſſunt locupletes, quaſi exilis res familiaris ac minuta nõ digna ſit, quæ patrimonij nomine appelletur.

Prima autem quæſtio.) Cùm plura hic ſint, quæ meritò perturbarent quempiam: prima quæſtio, inquit, exoritur aduerſus deſcriptionem & quaſi normam, qua uſi ſumus in his ſtatibus ciuitatum diſtinguendis. Si namque, inquit, plures forent, ijdemque locupletes, qui remp. omnem in ſua manu haberent, hic ſtatus uideretur uocandus populi. Democratia namque eſt, ubi multitudo dominatur. Eodem pacto, inquit, quod aduerſatur huic, ſicubi cõtingit egenos pauciores numero eſſe, quàm locupletes, eoſdem tamen, quia meliores, id eſt firmiores ſunt, in ſua poteſtate remp. habere, quid ſentiendum de hoc ſtatu eſt? Vbi enim numerus minor ſummam poteſtatem adeptus eſt, dominatum paucorũ eſſe aiunt. Quare, inquit, uideri poſſet non ſatis rectè de rebuſp. ſuprà à nobis præceptum eſſe, nec uera exquiſitaque diſtinctio ipſarum inuenta.

Quinetiam, ſi quis compoſita.) Oſtẽdit, quod aliquis excogitare potuiſſet, ut uitaret hunc ſcopulum, inane eſſe, nec roboris aliquid in ſe habere. Id autem erat, ſi fortè aliquis coniuncta cum ubertate patrimonij paucitate hominum, & cum exilitate multitudine eorundem, ſic appellaret reſpublicas, dominatum quidem paucorum, ſtatũ ciuitatis, in quo magiſtratus habent locupletes, qui pauci numero ſunt: popularem autem eſſe uelit ſtatum, in quo egeni, numero multi exiſtentes. Declarat igitur, ne ſic quidem hãc rationem ſtabilem & uacuam à moleſtia futuram. Exurget enim ſtatim alia quæſtio, quas uocaturi ſimus reſp. nuper expoſitas: id eſt, eam, in qua plures locupletes ſunt, & in qua pauciores egeni, utriq; aũt tanquã domini ſuarũ rerump. ſi quidem nullam aliam remp. eſſe uolumus, præter ſuprà traditas.

Videtur autem ratio.) Quid commodi tamen capiatur ex ratione, quam in mentem alicui uenire poſſe ſignificauit, etſi illa reiecta confutataque eſt, docet. Inquit enim, ipſam aperire, quod dicitur, paucos uel multos in ciuitate regnare, eſſe quiddam, quod euenit rebuſpublicis, & non ſitum eſt certum ac proprium in natura ipſarum, alterum eorum dominatibus paucorum, alterum uerò populi ſtatibus, quia locupletes pauci, multi autem fiunt pauperes ubique. Quare, inquit, non locum habet, illas, quæ adlatæ ſunt, eſſe ueras cauſas diſtinguendi uariandiq; reſp. eas, id eſt numerum paruum magnumq; ciuium: ſed quo diſcrepant inter ſe, eſſe paupertatem & diuitias.

Et neceſſe quidem eſt.) Quod iam traditum erat, magis explanat, manetque in iudicio ſuo de hac re confirmando. inquit enim, rem augens: Neceſſeque eſt relicto numero ciuium, nec quicquam facere ad hanc rem exiſtimato, ubicunq; qui imperium habent id adepti ſunt præſidio diuitiarum, ſiue pauciores ipſi, ſiue plures fuerint, eſſe ſtatum illum dominatum paucorum: ubi autem egeni in ſua manu remp. habent, ſtatum populi. Verùm, inquit, ut oſtendimus, contingit hos paucos eſſe, alteros uerò multos. pauci enim (ut repetit) peruenium ad magnas diuitias: cuncti uerò, liberi ſunt. Addit autem in extremo, quaſi corollarium quoddam, affirmans, diuerſa, quæ in ipſis bona exiſtunt, augere illorum animos, hortarique ut controuerſentur inter ſe de ſummo gradu ciuitatis. Hi namque freti amplitudine patrimonij, illi uerò numero, quo facile locupletes uincunt, putant ſe oportere clauum ciuitatis tenere.

ὁ λόγος δηλοῖ.) Prædicta dubitatio conuincere & declarare uidetur, paucitatem & multitudinem accidentia tantùm eſſe Oligarchiæ & Democratiæ, quæ ſine ſiniuria ab illis ſeparari queant.

τὰς ῥηθείσας αἰτίας.) Cùm accidentia tantùm ſint, iccirco non efficitur ut uel paucorum pauperum dominatus non ſit Democratia, uel multorum diuitum dominatus non ſit Oligarchia: ſed ad ſpecies prędictas referri debent, accidẽtaliter tantùm differentes.

δι' ἃς αἰτίας.) Scilicet διὰ πλοῦτον καὶ ἐλευθερίαν, contendunt de primatu urbis.

εὐπορῆσι μὲν γὰρ ὀλίγοι.) Quòd ſi rurſus ex his ipſis paucis numero quidam ad egeſtatem redigantur, ut imperij nihilòminus ob nobilitatem & antiquam opulentiam participes ſint, reuera tamen arceri poſſent, niſi quòd collegarum reliquorum opibus ueluti occultantur, ut à potiori parte fiat denominatio. Non ſecus atque inter multos pauperes in Democratia dantur aliqui etiam diuites: ſed qui non propter diuitias, ſed propter libertatem, quam cum pauperibus communem habent, ad Rempub. admittantur.

Proponit:

Qui accuratam singulorum inquisitionem instituit, non tantùm ea quæ ad usum (πρὸς τὸ πρᾶττειν) commodant, ἀποβλέπειν & perspecta habere debet: sed etiam φιλοσοφεῖν oportet, hoc est, ea quæ ad cognitionem (πρὸς γνῶσιν) faciunt, perpendere. N.2. Sic quoq; lib.1. Polit. cap.11. n.1. & hoc lib. c.2. loquitur, πρὸς τὴν χρῆσιν quædam, quædam πρὸς τὴν γνῶσιν accommodata tantùm esse. & infrà c.12. λόγους alios κατὰ φιλοσοφίαν tum Ethicam tum Politicam constituit, alios πρὸς χρῆσιν seu πρᾶξιν accommodatos esse ait.

At nos Politiarum methodum accuratam hisce libris instituimus.

Ergo non tantùm ea, quæ ad usum uulgarem faciunt, sed multo magis quæ ad philosophicam inquisitionem ueritatis commodant, inquirere debemus. Neq; tantùm scire sat est, quæ & quales sint Respub. sed etiam ueritas illarum, quòd tales sint, inquirenda & examinanda uenit, præsertim cùm quædam subsint dubia. N.1.

SPECIES Rerũpub. prædictas examinat, secũdũ Materiam primùm, quam illis subiecimus: deinde secũdùm Finem, ad quẽ dirigunt ur, secũdùm Bonum scilicet publicum. Et examen quidem

Aggreditur de differentia scilicet Rerumpub.

Materiali, quæ sumitur à quantitate et à qualitate eorum qui imperãt & qui parent, tanquã à Subiecto. Problema

Proponitur. Differentiæ politiarum deprauatarum sumuntur à Quantitate eorum qui imperant, siue unus sit, & Tyrannis dicitur. Nu.3. siue plures. Si plures, de Qualitate illorũ quæritur, nimirum de Opulentia et Libertate. Nam si Diuites sint, Oligarchia uocatur. Num.4. si Pauperes, Libertate tamen pares, Democratia. N.5. Dubitatio gemina est: ex his Quæstio

Prior Diuisio nẽ propositam respicit. Num.6.

Cùm dari possit

Democratia, in qua populus imperet, & is quidem locuples. N.7.

Oligarchia, in qua pauci imperent pauperes, potentia interim uincant multitudinem reliquorum opulentorum. N.8.

Malè certè uidebimur Rerump. formas secundùm Opulentiam & Paupertatem definiuisse: Democratiam quidem in qua multi pauperes, Oligarchiam uerò in qua pauci diuites rerum potiantur. N.9.

Posterior Solutionem prioris dubitationis cõcernit, et dubitationem ueluti ampliat:

Vt quam maximè respondeatur, paucitatem conuenire Oligarchiæ diuitum, multitudinem Democratiæ pauperum: uerùm non per se, sed per accidens tantùm. N.10.

Nihilominus tamen dubitatio manet. Nam cùm tres tantùm species deprauatarum Rerump. constituerimus, & Oligarchiam quidem paucorum diuitum, Democratiã uerò multorũ pauperũ constituerimus: detur interim imperiũ & multorũ diuitum in paucos pauperes, & paucorũ pauperũ in multos diuites: aut species non enarrauimus omnes: aut malè Oligarchiã diuitibus, Democratiã pauperib. aßignauimus: rectius facturi, si Oligarchiã à paucitate, Democratiã à multitudine per se definiuissemus, quib. paupertas & opulentia accidentaliter tantùm inhæreant. N.11.

Declaratur. Nẽpe in Oligarchia & Democratia ratio habetur

Per accidens Paucitatis & Multitudinis: quandoquidem accidit, ut semper & ubiq; ferè pauperes plures sint quàm diuites. N.12. Et propterea licet detur Respub. talis, in qua diuites numero plures sunt, & uicißim in qua pauperes numero pauciores: non tamen iccirco harum occasione prædictas Rerump. species conuellere, aut nouas introducere oportet: cùm accidẽtaliter tãtùm differant ab illis, per se conueniãt. N.13.

Per se Diuitiarum & Libertatis, quarum prærogatiuæ imperium debetur, ut non natura, saltẽ uoluntate & instituto eorũ, qui in eandem societatẽ ciuilẽ conuenere. N.14.

Cõcluditur. Rerumpub. igitur prædictarũ formæ

Per se sumuntur ab Opulentia & Paupertate: nimirũ ubi imperãt

Diuites, siue pauci numero, ut plerunque, siue multi, quod raro accidit, ea dicatur Oligarchia. Num.15.

Pauperes, solius libertatis communione fruentes, siue pauci, quod raro, siue multi, ut plerunq;, ea dicatur Democratia. N.16.

Per accidens appellationem sumunt à Paucitate & Multitudine, quarum hæc utplurimum Paupertatis, illa utplurimum Opulẽtiæ assecla est: adeoq; ab eo quod frequentius fieri conspicitur, denominatio fit, ut Diuitum imperium Oligarchia dicatur, Pauperum Democratia: quòd licet etiam in hac reperiantur diuites, in illa etiam pauperes, à maiore tamen parte reliquorum ueluti obscurentur. N.17.

Formali, quæ sumitur ab eo quod Ciuitatem continet & distinguit ab alijs, à Iure scilicet, quod & Aliquorum est, & de Aliquibus rebus est communibus: ut quo quæq; meliore nituntur iure, eo meliores sunt censendæ. Ius autem melius, quo communius. CAP. IX. & seq.

Finali. CAP. XIV.

CAPVT

CAPVT IX.

Ex diuersitate Iuris ceu formæ imperij Respub. uariare ostendit.

SVmere [1] aũt primũ oportet, quos terminos dicunt dominat[9] paucorũ, & status populi: & [2] qđ iustũ est accómodatũ dominatui paucorũ, & quod statui populi. Cuncti [3] náq; attingũt iustũ quoddã: sed [4] quodã tenus procedũt, & aiũt non omne, quod propriè iustũ est. Ceu [5] uidetur æquale iustũ esse: est [6] etenim, sed non omnib. uetũ æqualibus: & [7] inæquale uidetur iustũ esse: est [8] etenim, uerum nõ omnibus, sed inęqualibus. Hi [9] uerò hoc demunt, quibus inquã, & [10] existimãt malè. causa [11] aũt est, qđ iudiciũ fit ab ipsis de semetipsis. Fermè [12] aũt plurimi mali existimatores sũt de suis proprijs q́; reb. Quare [13] quoniã iustũ est quibusdã: & diuisum est eodẽ pacto in rebus, & quibus, quẽadmodũ [14] dictũ est prius in libris de Morib. rei [15] quidẽ ęqualitatẽ concedunt: controuersantur aũt de æqualitate, quibus: in [16] primis aũt ob illud, qđ modò dictũ est, quia homines existimãt malè de rebus suis: deinde [17] aũt & quia dicũt utriq; quodã tenus iustũ quoddã, arbitrantur iustũ dicere simpliciter. Hi [18] namq;, si in quopiã inęquales extiterint, ueluti diuitijs, penitùs se putant inæquales: hi [19] uerò, si in quopiam æquales, ueluti libertate, penitùs æquales. Quod [20] aũt firmissimum est, nõ dicũt. Si [21] nãq; rei familiaris gratia cómunicarũt, primũq; se in eandem sedẽ cótulerũt: tantũ participãt ciuitate, quãtũ re familiari. Quare [22] ratio eorũ, q dominari uolunt, firma esset: nõ [23] enim iustũ est ęqualiter participare cẽtũ minis, qui unã cótulerit, atq; ille, qui reliquũ omne: neq; ueteris summę sortis q́;, neq; eorũ quę accreuerint. Si [24] aũt neq; uiuẽdi solùm causa, sed potius bene uiuendi (ita [25] enim seruorum & aliarum animãtium esset ciuitas: nunc [26] aũt non est, quia [27] nõ participes sunt uitæ beatę, neq; uiuendi, ut uolunt) neq; [28] societatis bellicæ causa coierũt, ne ab ullo iniuriã accipiãt: neq; [29] propter permutationes & usum mutuũ. etenim [30] Tyrrheni & Carthaginienses & cuncti, quib. tesseræ sunt inter se, quasi

ΑΠΙΤΕΟΝ [1] δὲ πρῶτον τίνας ὅρους λέγουσι τῆς ὀλιγαρχίας καὶ δημοκρατίας· καὶ [2] τί τὸ δίκαιον, τό τε ὀλιγαρχικὸν, καὶ δημοκρατικόν. πάντες [3] γὰρ ἅπτονταί δικαίου τινός· ἀλλὰ [4] μέχρι τινὸς προέρχονται, καὶ λέγουσιν οὐ πᾶν τὸ κυρίως δίκαιον. οἷον [5] δοκεῖ τὸ ἴσον δίκαιον εἶναι· καὶ [6] γὰρ ἔστιν, ἀλλ' οὐ πᾶσιν, ἀλλὰ τοῖς ἴσοις. Ϛ [7] τὸ ἄνισον δοκεῖ δίκαιον εἶναι· καὶ [8] γάρ ἐστιν, ἀλλ' οὐ πᾶσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀνίσοις. οἱ [9] δ' ὅτι ἀφαιροῦσι, τὸ οἷς, κρίνουσι [10] κακῶς. τὸ [11] δ' αἴτιον, ὅτι περὶ αὐτῶν ἡ κρίσις. σχεδὸν [12] δ' οἱ πολῖται φαῦλοι κριταὶ περὶ τὰ οἰκεῖα. ὥς [13] ἐπεὶ τὸ δίκαιον τισὶ, Ϛ διῄρηται τὸν αὐτὸν τρόπον, ὅτί τε τῶν πραγμάτων, Ϛ οἷς (καθάπερ [14] εἴρηται) πρότερον ἐν τοῖς ἠθικοῖς) τὸ [15] μὲν ἴσον πράγματος ἰσότητα ὁμολογοῦσι· τὸν δὲ οἷς, ἀμφισβητοῦσι· μάλιστα [16] μὲν διὰ τὸ λεχθὲν ἄρτι, διότι κρίνουσι περὶ αὑτοὺς κακῶς· ἔπειτα [17] ὅ καὶ διὰ τὸ λέγειν μέχρι τινὸς ἑκατέρους δίκαιόν τι, νομίζουσι δίκαιον λέγειν ἁπλῶς. οἱ [18] μὲν γὰρ, ἂν κατά τι ἄνισοι ὦσιν, οἷον χρήμασιν, ὅλως οἴονται ἀνίσους εἶναι· οἱ δ' [19] ἂν κατά τι ἴσοι, οἷον ἐλευθερία, ὅλως ἴσους. τὸ [20] δὲ κυριώτατον οὐ λέγουσιν. εἰ [21] μὲν γὰρ τῶν κτημάτων χάριν ἐκοινώνησαν Ϛ συνῆλθον, τοσοῦτον μετέχουσι τῆς πόλεως, ὅσον περ καὶ τῆς κτήσεως. ὥστ' [22] ὁ τῶν ὀλιγαρχικῶν λόγος δόξειεν ἂν ἰσχύειν. οὐ [23] γὰρ εἶναι δίκαιον, ἴσον μετέχειν τῶν ἑκατὸν μνῶν, τὸν εἰσενέγκαντα μίαν μνᾶν, τῷ δόντι τὸ λοιπὸν πᾶν· οὔτε τῶν ἐξαρχῆς, οὔτε τῶν ἐπιγινομένων. εἰ [24] δὲ μή τε τοῦ ζῆν μόνον ἕνεκεν, ἀλλὰ μᾶλλον τοῦ εὖ ζῆν (καὶ [25] γὰρ ἂν δοῦλων, καὶ τῶν ἄλλων ζώων, οὐκ ἂν εἴη πόλις· νῦν [26] δ' οὐκ ἔστι διὰ [27] τὸ μὴ μετέχειν εὐδαιμονίας) μὴ δὲ τοῦ ζῆν κατὰ συμμαχίας ἕνεκεν, ὅπως μηδενὸς ἀδικῶνται· μήτε [29] διὰ τὰς ἀλλαγὰς, καὶ τὴν χρῆσιν τὴν πρὸς ἀλλήλους καὶ [30] γὰρ ἂν τυρρηνοὶ, καὶ καρχηδόνιοι, καὶ πάντες, οἷς ἐστὶ σύμβολα πρὸς ἀλλήλους, ὡς μισθῶν

INtelligendum [1] autem est primùm quos fineis et quasi terminos oligarchiæ seu paucorum impery, & democratiæ seu populi potestatis constituant, & [2] quod sit ius oligarchiæ, & democratiæ proprium. Omnes [3] enim ius aliquod attingunt: sed [4] aliquatenus progrediuntur, dicuntq́; non omne, quod propriè ius est. Verbi [5] gratia, ius uidetur esse quod æquale est: & [6] est planè, uerùm non omnibus, sed æqualibus. Tũ [7] inæquale ius uidetur esse, ut [8] est: uerùm non omnibus, sed inæqualibus. Hi [9] autem hoc detrahunt, nempe quibus, & ita [10] malè iudicant, cuius [11] rei hæc causa est, quia de seipsis iudicant. Ferè [12] autem plurimi de rebus suis ac domesticis mali sunt iudices. Quare [13] quoniam iustum, aliquibus est iustum, eademq́ distinctio adhibẽda est in rebus, atq; in personis, quemadmodum [14] antea à nobis dictum est in libris de Moribus: rei [15] quidem æqualitatem concedunt, personarum uerò in controuersiã uocant: maximè [16] quidem propter id, quod paulo antè dictũ est, quia eas res, quæ ad se pertinent, malè iudicant: secundo [17] loco uerò etiã propterea quòd cùm utriq; dicant quadamtenus ius aliquod, existimant se ius dicere simpliciter. Hi [18] enim si aliqua re sint inæquales, uerbi gratia pecunia, putãt se omnino esse inæquales: illi [19] uerò si quare sint æquales, ueluti libertate, se prorsus esse æquales. Sed [20] ius, quod principẽ locum obtinet, prætermittũt. Si [21] enim bonorum & facultatum gratia societatem coierunt, & in unum conuenerunt, tam sunt participes ciuitatis, quãtum & facultatum rei familiaris habent. Itaq; [22] eorum, qui paucorum imperio fauent, ratio ualere uideatur. non [23] enim iustum esse, æquam partem ferre centum minarum eum, qui unam mìnam attulit, atq; eum, qui reliquum omne contulit, neq; eorum, quæ in societatem initiò collata sunt, neq; eorum, quæ postea acceßerunt, & lucri facta sunt. Sin [24] non solùm uiuendi gratia conuenerunt, sed potius benè uiuendi (esset [25] enim seruorum, & aliarum animantium ciuitas: nunc [26] autem non est, quia [27] non sunt beatitudinis, neq; uitæ ex consilio degendæ participes) neq; [28] belli societatis causa, ut ne a quoquam iniustè læderentur: neque ut res inter se contraherent & cõmutarent: neq; [29] ut mutua consuetudine atq; opera uterẽtur (nam [30] Tusci & Carthaginenses & omnes, quibus sunt tesseræ rerum inter se contrahendarum,

quasi unius ciuitatis ciues fuissent. Sũt[31] igitur ipsis pacta de reb. q̃ importari possũt, & tesserę, ne se iniuria afficiãt, & [32] fœdera de societate in bello. Sed[33] neq; magistratus cõmunes omnib. cõstituti sup his, sed diuersi apud utrosq;. Neq;[34] ut sint quales oportet, alteri de alteris laborãt, suscipiũtúe de hoc cogitationẽ ullã: neq;[35] ut null⁹ iniustus sit eorũ, q ijsdẽ pactis tenẽtur, uitioq; ulli affinis sit: sed tãtũ, ne ulla in re sibi mutuo iniuriã faciãt. De[36] uirtute aũt & uitio ciuili quęrũt, quicũq; curã gerũt, ut ciuitas bonis legib. ornetur. Quare[37] perspicuũ est, nõ oportere uirtutẽ exaío dimittere illã, q̃ uerè ciuitas appelleẽ, nõ uerbo tenus. Aliter[38] .n. hęc cõmunio fit bellica societas cęterorũ omniũ, loco tãtũ discrepãs à socijs longè sitis. Et lex[39] pactũ est, ut ait Lycophron sophistes, q̃ spõsor est inter ipsos rerũ iustarũ: nõ tñ tãtarũ uiriũ, ut ualeat ciues bonos ac iustos efficere. Ita[40] uerò se rẽ habere patet. Si nãq;[41] aliquis loca in unũ cogat, ut se tangant muris, Megarensiũ & Corinthiorũ, tamen nõ erit una ciuitas: neq; etiam si cõnubijs inter se iungantur: & si hæc una est cõmunionũ, quæ sunt propriæ ciuitatũ. Eodẽ[42] pacto neq; si aliqui habitarent seorsum quidẽ, non tñ tantũ seiuncti loco forẽt, ut nõ possẽt inter se cõmunicare: sed si essent ipsis leges, ne in permutationib. inter ipsos aliquæ iniuriæ nascerentur: ceu, si hic q̃dẽ faber esset, hic uerò agricola: hic sutor, hic aũt aliud quippiã huiusce modi, & numero forẽt decẽ milia: nõ tñ cõueniret ipsis in alia quapiã re p̃ter has, ceu pmutatione & societate in bello, ne sic quidẽ esset ciuitas. Qua[43] nã potiss. de causa? non .n. iam, qa nõ ꝓpè sit cõmunio: si[44] nãq; in eandẽ sedẽ se cõferrent, qui ita cõmunicant inter se, uterentur tamẽ singuli propria domo, tanquã ciuitate: & sibi ipsis, ueluti si socij bellorũ essent, auxiliũ ferrẽt cõtra iniurias inferẽtes solũ: neq; sic esse uideretur ciuitas accuratè uidẽtib. si quidẽ eodẽ pacto uersarẽtur inter se, postquã coijssent, ac faciebãt, cũ seorsum uiuebãt. Perspicuũ[45] igitur nõ esse ciuitatẽ cõmunionem loci: neq; consensum, ne se iniurijs afficiant: neq; cõstare permutationis gratia:

ἀὴ πολῖται πόλεως ἦσαν. εἰσὶ[31] γὰρ αὐτοῖς συνθῆκαι περὶ τ εἰσαγωγίμων, καὶ σύμβολα περὶ ⸗ μὴ ἀδικεῖν, καὶ[32] γραφαὶ περὶ συμμαχίας. ἀλλ'[33] οὔτ' ἀρχαὶ πᾶσιν ἐπὶ τούτοις κοιναὶ καθεστᾶσιν, ἀλλ' ἕτεραι παρ' ἑκατέροις. οὔτε[34] ⸗ ποιάς τινας εἶναι δεῖ, φροντίζουσιν ἕτεροι τὰς ἑτέρας· ἀλλ'[35] ὅπως μηδεὶς ἀδικῆς ἔσται τ ὑπὸ τὰς συνθήκας, μὴ ⸗ μοχθηρίαν· ἀλλὰ μόνον, ὅπως μηδὲν ἀδικήσωσιν ἀλλήλους. περὶ[36] δ' ἀρετ ⸗ κακίας πολιτικῆς ἅπα σκοποῦσιν, ὅσοι φροντίζουσιν εὐνομίας. ἦ[37] ⸗ φανερὸν, ὅτι δεῖ περὶ ἀρετ ἐπιμελὲς εἶναι τῇ γ' ὡς ἀληθῶς ὀνομαζομένῃ πόλει, μὴ λόγῳ χάριν. γίνε)[38] γὰρ ἡ κοινωνία συμμαχία τ ἄλλων, τόπῳ διαφέρουσα μόνον τ ἄπωθεν συμμάχων· καὶ[39] ὁ νόμ⸗ συνθήκη, καὶ καθάπερ ἔφη Λυκόφρων ὁ σοφιστὴς, ἐγγυητὴς ἀλλήλοις τ δικαίων· ἀλλ' ἐχ οἵους ποιεῖν ἀγαθοὺς καὶ δικαίους τοὺς πολίτας. ὅτι[40] ⸗ ἔστιν ἔχει τὸν τρόπον, φανερόν. εἰ[41] γάρ τις καὶ συνάγοι τοὺς τόπους εἰς ἕν, ὥστε ἅπτεσθαι τὴν μεγαρέων πόλιν καὶ κορινθίων τοῖς τείχεσιν, ὅμως ἡ μία πόλις· ἀλλ' εἰ ποτὲ ἀλλήλους ἐπιγαμίας ποιήσαιντο, καί τοι ἔστι τ ἰδίων τοῖς πόλεσι κοινωνημάτων ἐστίν. ὁμοίως[42] δ' ἂν εἴ τινες οἰκοῖεν χωρὶς μὲν, μὴ μέντοι τοσοῦτον ἄπωθεν, ὥστε μὴ κοινωνεῖν, ἀλλ' εἰ ἦσαν αὐτοῖς νόμοι, τὸ μὴ σφᾶς αὐτοὺς ἀδικεῖν περὶ τὰς μεταδόσεις· οἷον εἰ ὁ μὲν εἴη τέκτων, ὁ δὲ γεωργὸς, ὁ δὲ σκυτοτόμ⸗, ὁ δ' ἄλλό τι τοιοῦτον· ⸗ τὸ πλῆθος εἴεν μυρίοι· μὴ μέντοι κοινωνοῖεν ἄλλου μηδενὸς ἢ τ τοιούτων, οἷον ἀλλαγῆς ⸗ συμμαχίας, ἀδ' ἔτι πᾶ πόλις. Διὰ[43] τίνα δή ποτ' αἰτίαν; ἐὰ δὲ δὴ διὰ τὸ μὴ σωέγγυς τ κοινωνίας. εἰ[44] δὲ ⸗ συνέλθοιεν ἔτ' κοινωνοῦντες, ἕκας⸗ μέν τι χρῷτο τῇ ἰδίᾳ οἰκίᾳ, ὥσπερ πόλει, καὶ σφίσιν αὐτοῖς, ὡς ἐπιμαχίας οὔσης, βοηθοῦντες ἐπὶ τοὺς ἀδικοῦντας μόνον· ἐὰ δ' ἔτως αὖ εἶναι δόξειε πόλις τοῖς ἀκριβῶς θεωροῦσιν, εἴπερ ὁμοίως ὁμιλοῖεν συνελθόντες ⸗ χωρίς. φανερὸν[45] τοίνυν ὅτι ἡ πόλις οὐκ ἔστι κοινωνία τόπου, ⸗ ⸗ μὴ ἀδικεῖν σφᾶς αὐτοὺς, ⸗ τῆς μεταδόσεως χάριν·

essent tanquam uniꝰ ciuitatis ciues. Sunt[31] *enim eis pacta conuenta de rebus importandis, sunt & tesseræ iudiciales de non inferenda inter se iniuria, & fœdera*[32] *in tabulas publicas relata de belli societate. Verum*[33] *neq; magistratus iccirco creati sunt omnibus inter ipsos communes, sed alij apud utrosque: neq;*[34] *quales alteros esse oporteat, alteri laborant, neq;*[35] *ut nequis eorum, qui communibus pactis & fœderibus continentur, iniustus sit, & ne ullo uitio sit affectus, solliciti sunt: sed hoc tantùm eis curæ est, ut ne alteris ab alteris iniuria inferatur. Atqui*[36] *de uirtutè & uitio ciuium diligenter cogitãt, qui sibi uigilandum atq; elaborandum esse putant, ut ciuitas bonis legibus temperetur & gubernetur. Ex*[37] *quo etiã intelligere licet, ciuitatem eam, quæ reuera nominetur ciuitas, & non ita dicatur uerbo tenus, uirtutis curam habere debere. Alioquì*[38] *ciuium societas, fit belli gerendi societas, ab alijs socijs longè distantibus, loco tantùm differens. Tum*[39] *lex, fœdus est, &, quemadmodum dixit Lycophro sophista, sponsor eis inter ipsos iura seruatum iri: sed non potest ciueis efficere uiros bonos & iustos. Ita*[40] *autem rem se habere perspicuum est. Si*[41] *quis enim loca inter se disiuncta ac remota etiam in unum contrahat & conducat, ut urbs Megarensium urbem Corinthiorũ mœnibus tangat: non erit tamen una ciuitas, ne si connuby quidẽ iura inter se pepigerint. Atqui hæc est una ex numero earum communicationum, quæ ciuitatum sunt propriæ. Similiter*[42] *uerò neq; si qui seorsum quidem habitarent, non tamen ita longè, ut inter se non cõmunicarent, sed si essent eis leges, ne inter se iniuria afficerent in rerũ permutationibus, & communicationibus: uerbi gratia, si alius quidem esset faber, alius agricola, alius sutor, alius aliud quippiam tale, numero autem essent decies mille: non tamen quicquam aliud inter se commune haberent præter permutationem & belli societatem: ne sic quidem esset una ciuitas. Cur*[43] *tandem? Non enim propterea quòd non sit propinquitas & cõiunctio communionis, nam*[44] *etiam si unum in locum conuenirent ita communicantes, & aduersus eos, à quibus iniuria lacesserentur, auxilio alter alterum iuuarent tantùm, tanquã belli societate & fœdere coniuncti: unusquisq; tamẽ domo sua, tanquã ciuitate, uteretur: ne sic quidem ciuitas esse, acriter et acutè intuentibus, uideatur, si quidẽ similiter una inter se cõmunicarẽt & cõgrederẽtur cõgregatiq; disparati. Perspicuũ*[45] *igitur est, ciuitatẽ nõ esse loci cõmunionẽ, neq; ut sint tuti ab externa & mutua iniuria, neq; ut sit ĩter eos officiorũ et operarũ mutuatio, eo esse cõparatã:*

sed

sed [46] hæc quidem necesse est esse, si quidem futura est ciuitas: non [47] tamen existentibus etiam his omnibus, adhuc ciuitas. Sed [48] bene uiuendi communio, & domib. & familijs, uitæ perfectę gratia, & suis rebus contentæ. Non [49] erit tamen hoc, nisi eundem & unum habitarint locum, & usi fuerint connubijs. Qua [50] de causa affiniũ conuentus extiterunt in urbibus, & phratriæ, & sacrificia, & oblectationes simul uiuẽdi causa. Huiusce modi [51] aũt omne amicitiæ opus. Electio [52] autem simul uiuendi, amicitia est. Finis [53] igitur ciuitatis est bene uiuere: hæc [54] uerò finis gratia. Ciuitas [55] autem est familiarum & uicorum cõmunio uitæ perfectæ, & se ipsa contentæ. Hoc [56] autem est, ut affirmamus, uiuere beatè & honestè. Honestarum [57] igitur actionũ gratia statuendum est constare ciuilem communionem, & non uiuendi simul. Quare [58] quicunq; plurimum conferũt in huiusce modi cõmunionem, his magis ciuitatis participatio est, quàm [59] illis, qui cùm libertate & genere æquales sint, uel maiores, ciuili uerò uirtute inæquales sũt: siue [60] cũ superent diuitijs, uincũtur uirtute. Omnes [61] igitur, qui ex rebus p. cõtrouersantur, partem aliquam uirtutis dicere ex ijs, quæ diximus, perspicuum est.

ἀλλὰ [46] τοῦτα μὲν ἀναγκαῖον ὑπάρχειν, εἴπερ ἔσται πόλις· ὁ [47] μὴν οὐδ' ὑπαρχόντων τούτων ἁπάντων, ἤδη πόλις. ἀλλ' [48] ἡ τοῦ εὖ ζῆν κοινωνία, καὶ τῆ οἰκίαις, & τοῖς γένεσι, ζωῆς τελείας χάριν, & αὐτάρκους. ὃν [49] ἔσται μέν τοι τοῦτο μὴ τὸν αὐτὸν καὶ ἕνα κατοικούντων τόπον, καὶ χρωμένων ἐπιγαμίαις. διὸ [50] κηδεῖαί τ' ἐγένοντο κατὰ τὰς πόλεις, καὶ φρατρίαι, καὶ θυσίαι, καὶ διαγωγαὶ τῶν συζῆν. τὸ δὲ [51] τοιοῦτον φιλίας ἔργον. ἡ [52] γὰρ τοῦ συζῆν προαίρεσις, φιλία. τέλος [53] μὲν οὖν πόλεως τὸ εὖ ζῆν· ταῦτα [54] δὲ τῶν τέλους χάριν. πόλις [55] δὲ ἡ γενῶν καὶ κωμῶν κοινωνία, ζωῆς τελείας & αὐτάρκους. τοῦτο [56] δ' ἐστὶν, ὡς φαμὲν, τὸ ζῆν εὐδαιμόνως καὶ καλῶς. τῶν [57] καλῶν ἄρα πράξεων χάριν θετέον εἶναι τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, ἀλλ' οὐ τοῦ συζῆν. διόπερ [58] ὅσοι συμβάλλονται πλεῖστον εἰς τὴν τοιαύτην κοινωνίαν, τούτοις τῆς πόλεως μέτεστι πλεῖστον, ἢ [59] τοῖς κατὰ μὲν ἐλευθερίαν καὶ γένος ἴσοις, ἢ μείζοσι, κατὰ δὲ τὴν πολιτικὴν ἀρετὴν ἀνίσοις· ἢ [60] τοῖς κατὰ πλοῦτον ὑπερέχουσι, κατ' ἀρετὴν δ' ὑπερεχομένοις. ὅτι [61] μὲν οὖν πάντες οἱ περὶ τῶν πολιτειῶν ἀμφισβητοῦντες, μέρος τι τοῦ δικαίου λέγουσι, φανερὸν ἐκ τῶν εἰρημένων.

sed [46] hæc quidem præstò sint necesse est, si quidem ciuitas futura est: non [47] tamen etiamsi hæc omnia præstò sint, iam ciuitas est. Sed [48] ea demum societas, ciuitas est, quæ bene uiuendi, & tum domibus seu familys, tum generibus seu gentibus, uitæ perfectæ & omnibus bonis cumulatæ atq; expletæ, suisq; rebus per se contentæ gratia, comparata est. Non [49] est autem hoc futurum, nisi unum & eundem locum incolant, & connubijs utantur. Quapropter [50] & affinitates in ciuitatibus institutæ sunt, & curialium sodalitates & sacrificia, & unà uiuendi consuetudines & congressiones. Hoc [51] autem tale, amicitiæ opus ac munus est. Concilium [52] enim una uiuendi, amicitia est. Finis [53] igitur ciuitatis est, bene uiuere. hæc [54] autem finis gratia sunt. Ciuitas [55] porrò, uitæ generum & uicorum perfecta & bonis omnibus necessarijs expleta atque instructa, neque ullorum subsidiorum externorum indigentis, communio est. Hoc [56] autem est, ut dicimus, beatè & bene uiuere. Statuendum [57] igitur est societatem ciuilem, actionum honestarum, non unà uiuendi causa, esse comparatam. Quocirca [58] quicunq; in talem societatem plurimũ conferunt, hi plus ciuitatis participant, quàm qui [59] in libertate quidẽ & genere sunt pares, aut maiores, uirtute uerò ciuili impares: aut [60] qui diuitijs quidẽ sunt superiores, uirtute uerò inferiores. Omnes [61] igitur eos, qui de reipub. administrandæ formis inter se ambigunt & litigant, partem aliquam iuris exponere, ex ijs, quæ dicta sunt, perspicuum est.

COMMENTARIVS ET SCHOLIA.

Sumere autem primùm oportet.) Cùm ostendisset, quibus rebus distinguuntur inter se status populi & paucorũ, dixisset q; illas esse diuitias atque egestatem: inquit nunc, oportere omni studio in hac re adhibito, antequam aliud inquiratur, capesse re, quos terminos esse multi uolunt dominatus paucorum & status multitudinis: & quod sit iustum, quo utuntur hæ diuersæ reſpublicæ, quodq; accommodatum est finibus ipsorum. Neque enim putandum est, hos status penitus remotos esse ab omni specie iuris. Cuncti enim mortales, quamuis sæpe non uideantur, in suis factis attingũt iustum quoddam, sed non longius in eo progrediuntur, nec perueniunt ad cubile ipsius, potiusq; manent in primo aditu. Quare dicunt, non plenum integrumq; iustum, & quod propriè ita uocandum foret, sed inchoatum.

Ceu uidetur æquale.) Aperit, quod obscurius dixerat, & tanquam exemplis positis, rem declarat. indicat enim, quæ imperfecta iusta sequerentur opifices fabriq; eorum statuum. Inquit igitur: Ceu uidetur in tribuẽdis honoribus premijsq; quod æquale est, idem iustum esse. Et sanè inquit, ita est, uerùm non omnibus hominibus, sed tantùm illis, qui paros inter se equalesq; sunt. Et eodem pacto, addit, quod inæquale est, uidetur & ipsum iustũ esse: quemadmodum profectò est, etsi non omnibus, uerùm inæqualibus tantùm. Hi autem, inquit diligens doctor, hoc demunt, id est Quibus, quod illic necessarium est, & sine quo mendum in se continet definitio illa: personæ namque sunt diligenter uidẽdæ, quas complectitur iustum ipsum, meritaq; earum, quare addit, Existimant malè: relinquunt enim id, in quo ueritas huius iudicij tota manet, & sine quo nihil statui potest rectè de ipso.

Causa autem est.) Cur tantopere decipiantur homines in iudicio de hac re faciendo, demonstrat, aperitq; fontem huius erroris. inquit enim: Causa autem est huius, scilicet praui iudicij, quia existimant de semetipsis ac proprijs rebus. Ferè autem cuncti mortales mali sunt existimatores rerum suarum, amorq;e, quo ipsas prosequuntur, magnus, rapit ipsos in errorem, nec finit uerum uidere. Idem de uitio huius rei protulit elegans poeta his uerbis:

Nimirum idem omnes fallimur, neque est quisquam — Quem non in aliqua re uidere Suffenum
Posſu: suus cuiq; attributus est error.

Idémque prorsus ualet ille sui ipsius amor, à M. Cicerone etiam Græco uerbo significatus. Non tamen omnes labi in existimandis suis rebus affirmat philosophus, ut Latini hi scriptores, sed fermè plurimos. excipit enim sapientes, qui prudentia utuntur, nec pluris æstimant suas res, quàm æstimandæ sint.

Quare quoniam iustum est.) Ducit è superiore disputatione, oportere in iusto seruando, personas uidere, dignitatemq; ipsarum. quod qui non faciunt aliqua de causa, non possunt iustè aliquid administrare: ut illi faciebant, quos redarguit. Cũ autem exquisitius de hoc diseruisset in v. libro de Moribus ad Nicomachũ, indicat locum, ut qui uoluerit, possit inde plenius omnia haurire. Docuit enim, non minus manere iustum in personis ipsis, earumq; dignitate custodienda, quàm in re metiẽda. Ostendit igitur quosdam, & eos maximè, quos refellit, æqualitatem rerum eandem concedere: nec inter se de illa controuersari, de altera autem acerrimè litigare. metiuntur enim ipsam diuersis rebus. In primis autem hoc facere ipsos dicit ea de causa, quam narrauit: quam causam, etsi paulo antea monstrata erat, tamen repetit: quia, dicens, ea, quæ in ipsis existũt, præ-

Deinde

Deinde autem, & quia.)Hæc altera causa est peccati eorum. Quia enim, inquit, utrique adferunt usque ad aliquid iustũ quid dam, arbitrantur se dicere iustum simpliciter, & cui nihil adiungi debeat, ut sit plenum absolutumque: in quo ualde fallun tur, uel potius aduersarios decipere student. Quomodo autem hoc fiat, exponit. Alteri enim eorum, inquit, si fuerint inæqua les, id est meliores certa quadam in re, ceu inquit in re familiari, omnino putant cunctisque in rebus se inæquales esse ac supe riores. hi autem contrà, si aliqua in re fuerint æquales paresque alteris illis, ceu in libertate (sunt enim ipsi quoque liberi) o mnino se pares aduersarijs putant. omittunt autem, inquit, quod in primis ad hoc cognoscendum multum ualet. Neque e nim qui sunt dissimiles in aliqua re, aut similes, præterquàm in illis rebus: tales uerè uocari possunt, ut Aethiopes, qui albos tantùm dentes habent, unde ea parte corporis albi uerè dicuntur, non dicerentur esse albi simpliciter. Auctores igitur status paucorum, quia superabant pauperes in copia patrimonij, se ipsos uincere putabant etiam in reliquis bonis. quare se potis simum in ciuitate debere dominari existimabant. Populares autem, qui liberi homines erant, ut diuites, in hocque ipsis pa res: & ipsi quoque se dignos esse, qui imperium haberent, arbitrabantur.

Si namq; rei familiaris.)Declarat seorsum ambos illos, contrarios inter se, falli, nec uero iusto niti. Primùm autem refellit lo cupletes, ostendens quando illi uerum dicturi fuissent. Quod cùm minimè sit, conditioque ipsa uana, perspicitur eos iniustè sibi ascisce gubernaculum ciuitatis. inquit igitur: Si finis eorum fuissent diuitiæ, qui amauerunt hãc communionem, & re lictis proprijs sedibus, se contulerunt in unum eundemque locum, quia sperarent se ita facilius pecuniam cogere posse, & a dipisci quod cuperent: sanè tantum oporteret eos capere transferreque ad se publicorum bonorum, quantum contulerunt eò suarum fortunarum. Quare, inquit, ita ius locupletum, qui dominari uolunt, argumentumque, quo utuntur, ualidum fo ret. Docet autem, hoc uerum esse simili, sumto à priuatis rationibus societatibusque hominum. Si namque collatæ sunt in u num locum prius pecuniæ quædam (exempli causa) minæ centum, debentq; postea distribui: non æquum est, ut æqualem par tem capiebat ipsarum, quia antea contulit minam solùm unam, atque ille, qui reliquum eò comportarit primæ illius pecu niæ: eodemque pacto eius, quæ accreuit. idem enim in hac, quod in capite, seruari debet.

Si autem neque uiuendi.)Probat, non esse ueros fines ciuitatum illos, quos aliqui falso esse putassent: quia similitudinem quã dam ipsorum haberent, pluribus finibus appellatis, ijsdemque statim reiectis. ex hac autem diligenti finium animaduersio ne enitebit iustum simpliciter, quod quærebat. Primùm autem ostendit, non esse uerum finem cœtus illius hominum, qui cõ didit ciuitatem simpliciter uiuere: sed addi oportere, quod absoluat illud ac perficiat bene. deinde singillatim reliquos ex cludit. inquit igitur: Si autem resp. constituta non est uiuendi tantùm causa, sed bene beateque uiuendi. Confirmat autem statim quod dixit, ostendens quid incommodi nasceretur, si uerum illud foret: esset enim illo modo ciuitas quoque cœtus seruorum & beluarum. Serui enim quoque simul uiuunt, & expertes rationis animantes. Hoc autem, inquit, recipi non de bet, quia non cadit in seruos uita beata. neque enim uiuunt delectu rerum habito, & ut uolunt, cùm sint in aliena potestate: beluæ autem careant ratione, sine qua hoc administrari non potest.

Neque societatis bellicæ.)Cùm habeat hoc quoque in se umbram quandam unius ciuitatis, reijcit ipsum. Gentes enim, quæ fo dere hoc astrictæ inter se sunt, societatemq; coierunt belli gerendi, putari possent partes unius ciuitatis, &, ut inquit, ad com munem salutem defendendam, pugnandumque contra hostes: ita etiam, quæ coniunctæ ita inter se sunt commutandarum rerum causa, & aliorum mutuorum usuum. Vt autem suprà fecit, ita hic quoque admonet, quàm absurda res concedenda fo ret, si hoc probaretur. Tyrrheni enim, inquit, & Carthaginienses, qui magno mari inter se dissecti sunt, & cuncti demum, qui bus notæ tesseræque sunt, quæ testantur amicitiam eorum populorum, ut unius ciuitatis ciues existimari deberent.

Sunt igitur ipsis pacta.)Docet, non pauca communia fuisse his distantibus populis, quæ decipere aliquos potuissent, & in er rorem eum, quem monstrauit, trahere. Hoc autem, quia sedes è regione positas haberent, & artem nauticam ambo exercent. Sunt igitur, inquit, ipsis pacta de mercibus importandis in suas terras, notæque, ne sibi iniuriæ aliquid mutuo faciant: & eo dem pacto addit monimenta quædam scriptaque de communi animo bello administrando, mutuaq; salute tuenda.

Sed neque magistratus.)Docet, non sequi adhuc ex rebus illis, coniunctioneque tanta, ut una ciuitas uocari possit Carthagi niensium & Tyrrhenorum: neque cæterorum etiam eodem pacto cõiunctorum populorum. Enumerat enim præterea, quæ requiruntur in aliquibus, ut ciuitas eorum una meritò habeatur: quę cuncta desiderantur in ipsis, inquit igitur primùm, Sed neque magistratus communes sunt his omnibus, additi superioribus quasi uinculis & pignoribus: sed longè alij. Qui nam que ius dicunt apud hos (exempli causa) Tyrrhenos, causasque iudicant, genere diuersi sunt ab illis, qui eodẽ munere fungũ tur apud Carthaginienses.

Neque ut sint, quales oportet.) Hoc alterum est duorum illorum, quibus utitur ad refellendum id, quod uidebatur comitari expositis suprà coniunctionibus remotorum populorum, quasi ipsa uim haberent unius ciuitatis efficiendæ. inquit igitur: Neque etiam curam ullam suscipiunt hi aut illi, ut quales esse oportet, bonisq; moribus præditi alteri sint: neque laborãt, ne aliquis ipsorum iniustus sit, qui fœderibus ijsdem tenentur, uitioue ulli alij affinis: sed tantùm solliciti sunt de hoc, ca uentque diligenter, ne iniustitiæ genus aliquod exerceat inter se. Vt autem se gerant aduersus alios, sua interesse non arbitrantur.

De uirtute autem.)Vt solutos esse omni illa cura docuit socios tantùm belli gerendi, ita contrà testatur toto animo co gitare de uirtute ac uitio, si non omni, de illo certè, quod uersatur inter ciues, qui ciuitatem instituunt. Dant enim o peram, ut ciues uirtutem colant, eijciuntque à pectoribus ipsorum omnem similitudinem uitij. Vnde inquit (addit e nim hoc tanquam corollarium quoddam) perspicuum nobis esse potest, oportere ciuitati, re uera ita, non uerbo tan tùm appellatæ, curæ esse uirtutem. à similitudine autem societatis amicitiæq;, quæ existit inter alienas gẽtes hoc pro bat. Fit enim, inquit, coniunctio hæc societasq; præter id, quod dictum est, cæterarum omnium rerum. quæ communio loco tantùm discrepat à sociorum communione. Illi namque non solùm ijsdem muris non cinguntur, sed magno in teruallo locorum dijuncti sunt. Nam quòd socij belli pactis fœderibusque astricti sunt, lex in ciuitatibus idem præstat, quod in societatibus pactum ac conuentum. Cõfirmat autem hoc testimonio Lycophronis sophistæ. ille namq; prius hoc dixerat. Vidit enim acutè similitudinem harum rerum, id est pacti ac legis. Quod autem addit, in ciuitatibus legẽ uadem esse rerum iustarum, & quasi fidem suam interponere, quòd illa seruabuntur: ab Aristotele ipso excogitatum puto. Qui tamen uas, ut liberat ciues hoc metu: ita non reddit ut lex, ipsos probos ac iustos. Lycophronis huius memi nit etiam noster doctor in 3. libro de Arte dicendi: quo loco præcipit de frigore, quod nascitur è uerbis inuerecundè iunctis, & in libro Sophisticorum elenchorum.

Ita uerò se rem habere.)Declarat alio pacto, nõ esse distantiã loci causam, ne habeatur una ciuitas ea, quæ dicta est: quia, si tollatur illa (quod si re ipsa præstare non possumus, tamen fingere nobis licet) non erit adhuc ipsa una. Addit autem superioribus nouam quãdam coniunctionem, quæ & ipsa multùm ualet ad copulandos animos hominum, & à ciuita te qualibet abesse non potest. ita autem agit: Si namque aliquis in unum locos etiam illos distantes cogat, ita ut (exẽ pli causa) Megarensium urbs Corinthiorum urbem muris attingat: non tamen una è duabus ciuitas erit, neque etiã si inter se iura connubij exercere ualeant, mutuisque nuptijs copulari. Etsi hoc unum, inquit, est eorum uinculorum, quibus ciues unius urbis inter se connexi sunt.

Eodem pacto neq; si.)A contrario idem probat. Vt enim coniunxerat spatio loci ualde separata, ita nunc relinquit ipsa, ut sunt remota sanè inter se loco: non tamen ita magno illo quidem, ut non facile se conuenire possint ciues utriusque: docetq;, si hi leges haberent, quæ uetarent ipsos ultrò citroque sibi iniurias inferre in communicandis rebus: ceu si ipsorum aliquis faber foret, alius agricola, alius uerò sutor, siue quampiam aliam artem colens, utilẽ cœtui illi: præ tereaque tot numero forent, ut ex ipsis commodè ciuitas conficeretur, neque tamen conuenirent ipsis alia ulla in re præter has, id est commutationem operum suarum artium, & fœdus ad communem salutem tuendam, bellumque iti dem administrandum: neque etiam ui earum copularum ciuitas hæc una meritò uocaretur. Desunt enim adhuc, quæ multo plus ualent ad hoc efficiendum, ac sine quibus ciuitas non manet.

Quanám potißimum de causa.)Videndum igitur, inquit, quid impediat, ne adhuc una uocari debeat. Nam quædam, quæ profectò non sinerent, si inde abessent, illam unam esse, illic reperiuntur. Cùm enim, inquit, necesse sit ciues sæpè con gredi,

gredi, communicareque inter se multarum rerum, si hoc non obtinerent sine molestia propter distãtiam sedium, hoc sine dubio multum aduersaretur: communio enim monstrata est debere esse propinqua. Hoc autem declarãs inquit: Quia si uiuerent in ijsdem locis, domiciliaque continentia haberent, qui inter se ita communicant, uterentur tamen singuli sua domo, tanquam ciuitate, institutaque & quasi leges proprias sequerentur, tantùm sibi præsidio forent contra insidiatores, atque incommodi quippiam ipsis importantes, ut facerent si fœdere tenerentur: neque etiam sic existimãda foret una ciuitas, si quis subtiliter contemplaretur. Testatur hoc, uerúmque esse ostendit: quia sic uiuunt congressi, in ijsdemque sedibus collocati, ut uiuerent seiuncti. Quod dixit, se intelligere aliquos, qui mutuò sibi solùm contra hostes auxilio forent: exclusit eos, qui præterea opem sibi ferrent ad animum ornandum, & contra uitia muniendum. quod beneficium capitur à ueris ciuibus, institutisq; optimis.

Perspicuum igitur non esse.) Concludit rationem omnem, planum factum esse dicens, communionem eorum, quæ dixit (sunt autem illa tria) satis non esse ad constituendam ciuitatem: etsi enim sine ipsis ciuitas non manet. tamen illa sola eam coagmentant. unum enim hoc est eorum, quorum consecutio non conuertitur, ut parum uidentes falsò putarent. sunt autem illa multa, & in magnos errores sæpè multos trahunt. Secundum trium horum, quæ sanè iuuant societatem hanc, non tamen implent, esse hic inquit, ut tuti sint, qui ijsdem in locis uiuunt. ab iniurijs, quas sibi aliter ultrò citroque inferrent. suprà uerò ita ipsos magis uacuos esse dixit à periculis, quæ impenderent ab externis hostibus. Qualis autem communio eximium hoc bonum pariat, exponit consequenter.

Sed bene uiuendi communio.) Verùm, inquit, communio bene uiuendi, cuius communionis partes sunt domus ac familiæ, est, quæ constituit ciuitatem: cuius communionis finis est uita perfecta, & instructa rebus omnibus, quæ efficere ipsam ualent. Domibus cùm inquit, uidetur sanè domicilia ipsa intellexisse, sine quibus urbs condi non potest: addens uerò Familijs, accessit propius ad ueram materiam ostendendam. non enim cadit in parietes ac tecta, quæ prius appellarat, bene uiuere: qui namque illa habitant, fruuntur hac uita, non res animi expertes.

Non erit tamen hoc.) Non posse gustare hoc bonum docet, qui carent illis rebus, quas solas id gignere negauit. Vnum enim eundemque locum requiri affirmat, ut ciuitas constituatur, ac præterea ut, qui illic uiuũt, copulati inter se sint affinitatibus, iunganturq; matrimonijs ac societate sanguinis.

Qua de causa.) Hoc est quasi corollarium, ualet tamen idem ad firmandum, quod dixerat, In ciuitate necessariam esse communionem uitæ. Docet igitur, multa, quæ in bene moratis ciuitatibus instituta sunt, hunc finem habere, id est coniunctionem: primumque appellat, quas κηδείας nominat. Intelligit autem morem uocandi ad epulas cognatos & affines in nuptijs: quem morem hunc finem habere testatur. Deinde conuentus alios ciuium, quibus & ipsis commune quiddam erat, solitis sæpè congredi simul reip. causa. φρατρίας autem uocabantur. Sequuntur apud auctorem duo alia tempora, quibus ciues simul coguntur: cùm scilicet rem diuinam faciunt, aut certa quædam loca frequentant animi causa, seque honestè oblectandi. Quæ cuncta, inquit, inuenta olim fuisse huius rei causa, id est ut simul ciues uiuerent. quod sanè opus esse adiungit amicitiæ, cùm amicitia nihil aliud sit, nisi uoluntas simul uiuendi: quod, dum obtinent, perfundit ipsos summo solidoque gaudio.

Finis igitur ciuitatis.) Ostendit, qui sit uerus finis ciuitatis, contra sententiam imperitorum, affirmatq; cõditas fuisse urbes, optimisq; legibus ornatas, bene uiuendi causa. illa autem, quæ modò exposuit, inuenta fuisse dicit, ut facilius finis hic obtineretur: partes namque omnia sunt uitæ beatæ, adiuuantque ipsam magnopere. Cùm autem indicasset, quæ ualent non parum ad bene uiuendum in hoc cœtu hominum: aperuit etiam, ex qua quasi materia ciuitas coagmentata sit, & propter quem finem, quæ ipsam componunt, simul iuncta. Ciuitas enim est, inquit, familiarum & pagorum communio, qui in unum locum confluxêre relictis ueteribus sedibus, ut ita adipiscerentur uitam perfectam & refertam rebus ad bene uidendum necessarijs. Hoc autem, inquit, est, ut nos omnino uolumus, uiuere beatè atque honestè. Concludit autem post hæc, uel potius cognosci ex his assueerat, certoque teneri, honestorum factorum causa conflatam fuisse hanc communionem, & non simpliciter simul uiuendi. Hoc etiam significant uerba illa M. Ciceronis, quibus increpat Cn. Magnum & C. Cæsarem, antequam discordare inter se cœpissent: queriturque non habere ipsos finem eum, quem oportebat, cùm principes forent ciuitatis: Neutri σκοπὸς est ille, ut nos beati simus.

Quare quicunq; plurimum.) Elicit ex hac accurata disputatione (est enim corollarium, quod ualet multum ad coarguẽdos illos, qui freti alijs bonis, se potissimũ putant in ciuitate debere dominari) ostenditque, qui digni sint hoc gradu honoris, quique iure optimo hoc postulent. inquit enim: Quare qui magis iuuant hanc communionem, plusque quasi domo de suoque comportant ad eam instruendam: hi meritò maiorem partem bonorum ipsius ad se transferunt, uincuntque eos, qui pares ipsis sunt in libertate tantùm, aut generis claritate, siue etiam maiores: contrà autem in ciuili uirtute sunt inæquales ac minores, atque etiam præstare debent illis, qui superant ipsos diuitijs: superantur autem in uirtute propria ciuium, quibus cõmittenda sit ciuitas, gubernaculumque ipsius in manus tradendum. Quos autem notet, apertum est. intelligit enim statum multitudinis, & dominatum paucorum. Post hoc editum, testatur, quid à se modò factũ sit: affirmatq;, planũ esse posse unicuique, cæteros omnes, qui controuersantur de summo loco ciuitatis, præter eos, quos monstrauit, attingere tantùm partem aliquam iusti: plenũ autẽ uerumque iustũ nullo pacto. intelligit uerò populares homines & locupletes.

ὅρος.) Reip. terminus, quo & ipsa coercetur, & ab alijs distinguitur, Imperium est, siue imperandi forma. Sic Laco rogatus, quis Spartanorũ imperij terminus esset, Quò lanceæ cuspis pertingere nequit, respondit. nimirũ quia Resp. ea tota bellica erat.

κὴ λέγουσιν ἁ πᾶν.) An legendum ἁ πάντες: ut respondeat præcedenti πάντες.

ἶσον τὸ δίκαιον.) δίκαιον, ὡς δίχα ὄν, lib. 5. Ethicorum, & Latinis similiter Aequum, quasi Aequale.

κὴ γὰ αὖ δῆλόν.) Seruorum urbs in Africa est, ut scribit Ephorus: & alia Sacrorum seruorum, in quibus unus est ingenuus. Soficrates in Creta quoque δηλόπολιν ponit. Philippus in Thracia πονηρόπολιν condidit, introductis eò ijs, qui ob improbitatem quamcunq; malè audirent, ad bis mille, Theopompo auctore. Suidas.

ζῶν κατὰ προαίρεσιν.) Subintellige ἀρετῆς. Non sui, sed alieni iuris est seruus natura, uti lib. 1. Polit. Arist. ostendit. Proinde cùm sibi ob rationis defectum consulere nequeat, totus à domino pendeat oportet. Quòd si uerò per uim in libertatem se asserat, perturbatio certè hæc erit iuris naturalis.

τυρρηνοὶ κὴ καρχηδόνιοι.) Rei nauticæ propter loci situm & Thusci in Italia & Carthaginenses in Africa addicti, quamuis Mediterraneo mari inter se diuisi.

γίνεται γὰ ἡ κοινωνία συμμαχία τῶν ἄλλων.) Malim legere, συμμαχία ἀλλήλων: uti pòst, νόμος ἐγγυητὴς ἀλλήλοις.

λυκόφρων ὁ σοφιστὴς.) Huius meminit quoq; lib. 3. de Rhetorica, ubi de ψυχροῖς agit. Vt Νόμος σωθήκη πολιτῶν, ita uicissim Συνθήκη νόμος συμμάχων appellari potest.

τὴν μεγαρέων πόλιν κὴ κορινθίων.) Megara in Attica littorali, Corinthus in Isthmo Peloponnesiaco sita.

ἡ γὰρ τὸ ζῆν προαίρεσις.) Eapropter lib. 9. Ethicorum. c. 9. & 12. conuersationem in amicitia maximè requiri ostendit, quoniam conuiuendo se maximè uiuere intelligunt.

ζωῆς τελείας.) τελεία ζωὴ quo ad Virtutem animi, κατ' ἀρετὴν, quo ad reliqua bona tum Corporis tum Fortunæ. Lib. 1. Ethicorum Beatitudinem ἐν βίῳ τελείῳ ponit, sed diuerso intellectu.

ἐκ τῶν τοιούτων κοινωνιῶν.) τῶν καλῶν πράξεων scilicet.

Proponit *considerandas. Ius in communione ciuili spectatur. Proinde ubi ciuitas, ibi imperiũ. Cùm ergo forma Reip. formã imperij comitetur: imperium aũt iure cõtineatur, qui scilicet quibus imperare debeant: iccirco inquirere oportebit* Oligarchiæ & Democratiæ *(quarũ specierum appellatione etiam reliquas species intelligimus) tum*

- ὅρους, *terminos & fines, quibus & à se inuicem & à reliquis Rerumpub. formis discernuntur. N. 1. Videtur Imperium intelligere.*
- δίκαιον, *Ius ipsum, quo iure imperium nititur. N. 2.*

RERVM PVB. *species ex Materia paulo antè deductas porrò formaliter, hoc est, respectu Formæ suæ.*

- ὅτι. *Quotquot Respub. tractant,*
  - Omnes *quidem Ius quoddam attingunt. N. 3.*
  - Non *omnes uerò id quod Ius simpliciter est assequuntur, sed aliquousq; tantùm ad illud prouehuntur. N. 4.*
- Explicat καὶ τὸ διότι. *Ius*
  - Reuera *uidetur dici debere & id quod*
    - Aequale *est. N. 5. Nam & reuerà ius est, etsi non omnibus, sed aliquibus. N. 6.*
    - Inæquale *est. N. 7. Nam & reuera ius est, etsi non omnibus, sed aliquibus. N. 8.*
  - Opinione *illorũ simpliciter uel Æquale uel Inæquale esse statuitur, nullo respectu eorum quibus est ius. N. 9. Et quidem malè. Rationẽ syllogismo adijcitt*
    - Cæcutiunt *facilè plerique in proprijs. N. 11.*
    - At *hi tales de proprijs iudicant. N. 11. Nimirum dum quiq; suæ reip. formam optimam esse contendunt, ius etiam quo illa continetur non tantùm secũdùm quid, hîs moribus, huic loco, huic tempori accommodatum, sed in uniuersum & absolutè & sine ulla conditione, optimum esse affirmant. Itaq; Oligarchæ iure se imperare putant, propter Opulentiæ prærogatiuam: Democratici ob Libertatis communitatem: quasi nihil aliud ad imperandum requiratur.*
    - Ergo *cæcutiunt. N. 10.*

Alio rũ, *quos omnes Ius aliquod prætẽdere potius quàm explicare, Nu. 61. colligit. Opiniones illorum*

- Confutat. *Errant illi, propterea quòd Iuris Aequalitatem uel imperfectè uel confusè sumunt. Etenim considerandæ sunt duo, & Res & Personæ. Res quidem duæ, tum quæ æqualis est, tum quæ inæqualis, Dignitas ipsa, in imperante elucens, propter bonum aliquod uel proprium, ut propter Virtutem & scientiam imperandi: uel alienum, ut propter Opulentiam uel Libertatem. Persona uerò consideratur uel absque uel cum bono quod illi adhæret, siue externo illo, Opulentia scilicet & Libertate, uel interno, nimirum Virtute. Illi ergo errant, quoniam Iuris æqualitatem respectu Personarum uel*
  - Non *considerant, sed rerum tantùm æqualitate posita, V. G. libertate uel opulentia æquali, his ipsis deberi putant imperium, licet personæ alioqui ad imperandum sint ineptissimæ. Ergo*
    - Reuera *id, quod Ius est, æquale dicitur, respectu Rerum simul & Personarum. τὸ ἴσον, ὃ κατὰ οἷς, quando inæqualibus æqualia tribuuntur. Nu. 13. De qua re lib. 2. Ethicorum & lib. 5. abundè diximus. N. 14.*
    - Illi *uerò æqualitatem rerum admittunt, personarum negligunt. Nu. 15. Tum propter alias causas, tum præsertim propterea quòd malè de seipsis iudicant, uti paulo antè diximus. Nu. 16. Malè nimirũ, qui propter solam prærogatiuã diuitiarum uel libertatis, imperium sibi deberi existimant: neglecta interim personarũ dignitate, quæ à sola uirtute sumitur.*
  - Confiderant *quidẽ, at æqualitatem interim Rerum non distinguũt, cùm non unam esse ignorẽt. Etenim*
    - Secundariam *tantùm sectãtur, & æquales in uno, per omnia æquales esse arbitrãtur. N. 17. Verbi gratia si*
      - Opulẽtia *priuata inæquales sint, inæquales penitus & à Rep. repellendos esse arbitrãtur. N. 18.*
      - Libertate *pub. æquales sint, in uniuersum quoq; æquales, etiam quoad imperãdi ius, esse debere putãt. N. 19.*
    - Primariam, *quæ in omni repub. bene constituta locum habeat, quæq; à sola uirtute sumitur, ignorant. N. 20.*

Iure *primùm hoc cap. Et de eo sententiam*

Aggreditur *declarare. Agit proinde de*

Suam *subnectit. Vide in seq. signum A.*

Imperio, CAP. SEQ.

A. Ius

Qui *ad primarium ciuitatis finem plus conferunt, illi ius imperij in ciuitate merentur.*

A.

Ius *imperandi cõuenit ciuium ijs, qui digni sunt, ut imperent. Digni autem sunt, quatenus participes sunt eius boni, cui principatus debetur. Quod bonũ cùm alijs aliud uideatur, iccirco alij atq; alij imperant: neque ulli sunt, qui non ius se imperandi habere opinentur (uti n.61. concludit) siue uerè, siue falsò. Verè illi, qui uerũ bonum sectantur: falsò, qui nõ uerũ. Quod ipsum syllogistico instrumento uidetur edisserere:*

Sed *communio secundùm uirtutem est primarius finis ciuitatis: Communio reliquorum bonorum secundarius tantùm & accidentalis.*
Quod ipsum ostendit dupliciter, partim quo ad cõmunionis ciuilis

Subiecta *Bona, inter quæ Virtus primum locum meretur, cui reliqua omnia accidunt & famulantur. Syllogismo utitur:*

Eius *boni, propter quod in unam ciuitatem conueniunt, potißima ratio habeari debet, tum in instituenda, tum in regenda Repub.*

Atqui *in unam ciuitatem cõueniunt, non tam causa aliorũ bonorum, quàm uirtutis. Cõueniunt inquam*

Nõ causa boni
- **Extrinseci,** *Opulentiæ nimirũ. N.21. Sic enim nulla esset melior Respub. quàm Oligarchia. N.22. Nam inæquales opibus, iure quoq; imperandi dispares erunt: adeoq; & in præsens & in futurum uariæ mutationes dabuntur. N.23.*
- **Inhærentis** *ipsi corpori. Vide in seq. signum* B.

Sed *causa boni inhærentis ipsi animo, Honestatis uidelicet. Vt ratiocinatio uideatur talis sub esse:*
- **Quam** *communionem optimi legislatores propositam habẽt, ea uera est & genuina communio.*
- **Atqui** *uirtutis communionem optimi legislatores, ad αὐτοφάρ omnia referentes, propositam habent. N.36.*
- **Ergo** *uirtutis communio uera & genuina est.*

Ergo *in instituẽda simul & gubernanda Rep. proprie dicta, ratio potissima haberi*

Nõ debet uel
- **Opum.**
- **Vitæ.**
- **Societatis** *bellicæ, & Permutationis atq; usus rerum mutui, ut inter socios & confœderatos.*

Debet *Virtutis, non uerbotenus tãtùm de ea, ut in scholis, disputando, sed uiuis exemplis animando. N.37. Quam quidẽ cõmunionem primariam assectatur quoq; accidẽtalis communio tum*
- **Bellici** *auxilij mutui, cùm Ciues inter se sint ueluti socij quidã ijsdẽ mœnibus cõclusi: uti econtrà Socij & fœderati propriè dicti sunt ueluti ciues quidã diuersis comprehensi mœnibus. N.38.*
- **Vrbanæ** *permutationis & usus rerum omniũ ad uitã necessariarum, in contractibus mutuis, legibus certis instructa, quas Lycophron sophista definiuit esse pacta quædã ciuium inter se, & ueluti sponsores fidei mutuæ (tacitè quodãmodo innuens, Fœdera esse leges sociorũ, & uicißim leges esse fœdera ciuiũ) quib. non tã ad uirtutis habitum ducantur, quàm ab iniuria mutua cohibeãtur. N.39. Veluti per anthypophorã tacitæ obiectioni occurrẽs, qua quis dicere potuisset, Virtutis cõmunionẽ sub cõmunione legũ cõprehendi.*

Formam *siue modum, in eo positum, non tam ut uiuant, quàm ut bene uiuant. Eadem dicit, quæ in præced. sed diuersimodè, confirmandi ergò: cùm quod uerum est, quouis respectu uerum manere debeat. N.40. Vide in seq. signum* C.

Ergo *qui ad communionem secundùm uirtutem plus conferunt, illi imperij ius in ciuitate merẽtur, propterea q; cõditionẽ ad imperiũ requisitã primariã, ex dignitate personæ essentiali desumtã, habent. Nu.58. adeoq; præferendi ijs, qui conditionem secundariã tantùm & accidentalem habent, sumtam uel ab*

- **Libertate** *communi, ut in Democratijs. Nu. 59.*
- **Opulentia,** *ut in Oligarchijs. N.60.*

Corollarij proinde loco dicimus, *ciuitatem iurè niti imperij*

Generatim *quamlibet, quomodolibet institutã, ob cuiusq; boni prærogatiuam. Et sic omnes Respub. Ius aliquod habent, sed nõ omnes, id quod absolutè & propriè ius dicitur.*

Specialiter eam quæ instituta est
- **Rectè,** *Iure simpliciter & per se tali, cuius basis est Virtus, in Regno, in Aristocratia, in Politia.*
- **Peruersè,** *Iure non simpliciter nec per se, sed ex hominum opinione tali: cuius basis est uel prærogatiua*
  - **Libertatis,** *in Democratia.*
  - **Opulentię,** *in Oligarchia.*
  - **Potẽtiæ,** *ut in Tyrannide.*

A B. Non

B. Nõ conueniunt in eandem ciuitatem causa
- Vitæ, sed potius bonæ uitæ. N. 24. Ratio:
  - Si causa uitæ, etiam seruorum ciuitas daretur. N. 25.
  - At seruorum ciuitas non datur. N. 26. Ratio. Neq; enim beatitudinis in libertate uiuendi secundùm uirtutẽ positæ participes esse serui possunt. serui scilicet naturâ, nõ cõditione tantũ. N. 27.
  - Ergo non causa uitæ.
- Bonę uitæ, relatæ ad corporis commoda et adiumenta, tum bello, tum pace. Ratiocinatio talis:
  - Si in ciuitatem unam conuenirent causa societatis bellicæ contra externorũ iniurias, uel etiã causa societatis ciuilis, propter permutationem & usum rerum mutuũ: & Tyrrhenorũ, & Carthaginensiũ, & quorũuis aliorum inter se confœderatorum una esset ciuitas Nu. 30. Deducit. Habent enim hi tales inter se communes leges & tempore
    - Pacis, de rebus quæ importari & exportari possunt: item de controuersijs obortis dirimendis. N. 31.
    - Belli, de tributis, de auxilijs. Num. 32.
  - Atqui confœderatorũ inter se ciuitas una dici non potest. Ostendit tũ respectu
    - Imperij: quoniam magistratus diuersos habent. N. 33.
    - Institutionis mutuæ, quã uel
      - Negligunt, neq; curam habent confœderatorum, sed sinunt illos pro libito uiuere. N. 34.
      - Non negligunt quidem, non tamen ad uirtutis habitum internum referunt, ut ne iniusti sint: sed ad actiones tantùm externas, ne iniuria se mutuo afficiant. N. 35.
  - Ergo ciuitatis communio non est sita in societate uel
    - Bellica, mutui auxilij causa, ad externorum iniurias propulsandas. N. 28.
    - Ciuili, ad commoditatem permutationis & usus rerum ad uitam necessariarum. N. 29.

Cuius potißimum causa ciuilis societas instituta est, illud pro primario ciuitatis fine haberi debet.

Si causa τὸ συζῆν tantùm ciuilis societas institueretur, inter eos, qui cõmunitate loci & fortunarum fruuntur, ciuitas daretur.

At nõ hoc. Neq; enim ciuitas inter eos est, qui fruũtur cõmunitate
- Loci eiusdem. V. G. ut quàm maximè Corinthiorũ & Megarensiũ urbes ita cõiungantur, ut se mutuò mœnijs contingant, hacq; loci uicinitate usi, non secus atq; si ijsdem comprehenderentur mœnibus matrimonia inter se contrahant (quod uel maximè ad unitatem ciuitatis facere uidetur) nemo tamen has pro una ciuitate habuerit. N. 41.
- Legum & pactorum eorundem tum pacis tũ belli tempore, siue habitent
  - Seorsim & sparsim (uti Cyclopes olim) neq; ijsdẽ mœnibus includantur: ita tamen inter se uicini, ut facilè ad mutua auxilia & commercia conuenire queant. N. 42. Obiectioni tacitè occurrit. Ciuitas hæc talis dici nõ meretur, non quia nõ loci cõmunione fruantur, quandoquidem non ea est distantia loci, quin commodè pro usu sibijnuicẽ adesse queãt. N. 43. sed propter quid aliud.
  - Simul & coniunctim: nisi quid aliud accedat, quod differentem faciat societatem ciuilem à domestica, eaq; excellentiorem. N. 44.

Atqui ciuilis societas causa τοῦ συζῆν non est instituta. Ostendit:
- Ergo non causa τοῦ συζῆν ciuilis societas instituta est, ut conuictu isto & contra externas iniurias tuti sint, & internis commodis perfruantur. N. 45. Corrigit. τὸ συζῆν finis accidentalis est, non autem essentialis. Quod inde patet, quoniam si conuictus talis
  - Non adsit, ciuitas consistere nequit. N. 46.
  - Adsit, ciuitas tamen non iccirco erit, nisi concurrat etiã τὸ εὖ ζῆν. N. 47.
- Atqui ciuilis societas causa τοῦ εὖ ζῆν est instituta: adeoq; & domus singulæ & gentes familiarum integræ in unam ciuitatẽ conueniunt, uitæ perfectæ & omni bonorũ copia instructæ causa. N. 48. τὸ εὖ ζῆν ergo, hoc est, & loci & coniugij & commodorum aliorum communione frui
  - Efficiens est instrumentalis τοῦ εὖ ζῆν. N. 49. Probat à signo. Ideo circo in ciuitate & loca & conuenius tum sacri tum profani instituti fuêre, ut sacrificiorum, nuptiarum, conciliorum occasione, non tantùm conuiuerent, sed & bene uiuerent. N. 50.
  - Effectus est τῆς φιλίας, Amicitiæ mutuæ. Nu. 51. A definitione. Quandoquidem Amicitia nihil esse uidetur aliud, quàm Institutum conuiuendi. N. 52.

C. Ratiocinationem

Deducit prolixè syllogismo tali:

Ergo Ciuitatis finis primarius
- Est τὸ εὖ ζῆν. N. 53.
- Non est (sed secundarius, causa primarij illius) τὸ συζῆν. N. 54.

Colligit breuiter per Resolutionem:
- Ciuitas est communio familiarum & pagorum, uitæ perfectæ & omnibus reb. necessarijs instructæ causa. N. 55.
- Vita perfecta est uita beata. N. 56.
- Beata aũt uita propter uirtutis habitũ minimè otiosum, sed per actiones honestas et laudabiles eluescentẽ. N. 57.
- Ergo ciuitas est propter uirtutis actiones, non autem propter conuictum. N. 58.

CAPVT

CAPVT X.

De uarietate Imperij, ceu formæ Reip. in genere agit, Quinam imperare debeant.

DVbitaret[1] autem aliquis quid ſummam poteſtatẽ in ciuitate habere debet: ſiue enim multitudinem, ſiue diuites, ſiue probos uiros, ſiue unũ optimum omnium, ſiue tyrannum. Sed[2] hæc omnia continere in ſe difficultatem apertum eſt. Quid[3] enim ſi pauperes, quia plures ſunt, diuiſerint ſibi bona diuitum, hoc non iniuſtum eſt: uiſum[4] enim eſt ſummam poteſtatem habenti iuſtè. Quid[5] igitur decet dicere poſtremam iniuſtitiam? Rurſus[6] omnibus ſumptis, ſi plures pauciorũ bona ſibi diuiſerint, perſpicuũ eſt ipſos perdere ciuitatem. Atqui[7] uirtus nõ perdit, quod ipſam habet: neque[8] iuſtum naturam eam habet, ut perdat ciuitatẽ. Quare[9] planum eſt non poſſe legem hanc iuſtam eſſe. Præterea[10] quæcunque tyrannus egerit, neceſſe erit cuncta iuſta eſſe: uim[11] enim affert melior exiſtens, quemadmodũ & multitudo diuitibus. Nunquid[12] igitur pauciores iuſtum eſt imperium habere & diuites? Si[13] igitur & illi hæc eadẽ fecerint, & diripuerint, & bona multitudini abſtulerint, hoc eſt iuſtum? & alterum utique. Hæc[14] igitur omnia eſſe praua & minimè iuſta, perſpicuum eſt. Sed[15] probos decet imperium habere, & ipſorum arbitrij cuncta eſſe. Neceſſe[16] igitur erit cæteros omnes ignominia notatos eſſe, quippe cùm minimè honorẽtur: honores[17] enim dicimus eſſe magiſtratus. Iiſdem[18] autem ſemper imperium habentibus, neceſſe eſt alios uacuos eſſe ab honoribus. Sed[19] unum maximè ſtudioſum imperium habere melius. Atqui[20] hoc ꝓpius accedit ad dominatũ paucorum: expertes[21] enim honoris plures erunt. Sed[22] fortaſſe dicat quiſpiam, dominum omnino eſſe hominem, & non legem, uitioſum eſſe, cuius animo hærent turbidi motus, qui cadunt in ipſum. Si[23] igitur lex extiterit, accommodata tamen illa paucorum dominatui, ſiue ſtatui multitudinis, quid intererit de his, quæ in dubium uenerunt? contingent enim eodem pacto, quæ dicta ſunt.

ἔχει[1] δ' ἀπορίαν τὶ δεῖ τὸ κύριον εἶναι τῆς πόλεως· ἢ γάρ τοι τὸ πλῆθος, ἢ τοὺς πλουσίους, ἢ τοὺς ἐπιεικεῖς, ἢ τὸν βέλτιστον ἕνα πάντων, ἢ τύραννον. ἀλλὰ[2] ταῦτα πάντα ἔχειν φαίνεται δυσκολίαν. τὶ[3] γὰρ, ἂν οἱ πένητες, διὰ τὸ πλείους εἶναι, διανέμωνται τὰ τῶν πλουσίων, τοῦτ' ἆρ' ἄδικόν ἐστιν· ἔδοξε[4] γὰρ νὴ Δία τῷ κυρίῳ δικαίως. τὶν[5] οὖν ἀδικίαν τις χρὴ λέγειν τὴν ἐσχάτην; πάλιν[6] τε, πάντων ληφθέντων, οἱ πλείους τὰ τῶν ἐλαττόνων ἂν διανέμωνται, φανερὸν ὅτι φθείρουσι τὴν πόλιν. ἀλλὰ[7] μὴν, οὐχ ἥ γ' ἀρετὴ φθείρει τὸ ἔχον αὐτήν· οὐδὲ[8] τὸ δίκαιον πόλεως φθαρτικόν. ὥστε[9] δῆλον, ὅτι καὶ τὸν νόμον τοῦτον οὐχ οἷόντ' εἶναι δίκαιον. ἔτι[10] καὶ τὰς πράξεις, ὅσας ὁ τύραννος ἔπραξεν, ἀναγκαῖον εἶναι πάσας δικαίας. βιάζεται[11] γὰρ, ὢν κρείττων, ὥσπερ καὶ τὸ πλῆθος τοὺς πλουσίους. ἀλλ'[12] ἆρα τοὺς ἐλάττους δίκαιον ἄρχειν καὶ τοὺς πλουσίους; ἂν[13] οὖν κἀκεῖνοι ταὐτὰ ποιῶσι, καὶ διαρπάζωσι, καὶ τὰ κλήματα ἀφαιρῶνται τοῦ πλήθους, τοῦτ' ἐστὶ δίκαιον; καὶ θάτερον ἄρα. ταῦτα[14] μὲν τοίνυν ὅτι πάντα φαῦλα, καὶ ἃ δίκαια, φανερόν. ἀλλὰ[15] τοὺς ἐπιεικεῖς ἄρχειν δεῖ, καὶ κυρίους εἶναι πάντων. ἑνὶ δὲ μόνῳ[16] ἀνάγκη τοὺς ἄλλους ἀτίμους εἶναι πάντας, μὴ τιμωμένους ταῖς πολιτικαῖς ἀρχαῖς. τιμὰς[17] γὰρ λέγομεν εἶναι τὰς ἀρχάς. ἀρχόντων[18] δ' ἀεὶ τῶν αὐτῶν, ἀναγκαῖον εἶναι τοὺς ἄλλους ἀτίμους. ἀλλ'[19] ἕνα τὸν ἀπονεμόμενον ἄρχειν βέλτιον. ἀλλ'[20] ἔστι τοῦτο ὀλιγαρχικώτερον· οἱ[21] γὰρ ἄτιμοι πλείους. ἀλλ'[22] ἴσως φαίη τις ἂν τὸ κύριον ὅλως ἄνθρωπον εἶναι, ἀλλὰ μὴ νόμον, φαῦλον, ἔχοντά γε τὰ συμβαίνοντα πάθη τοῖς τῆς ψυχῆς. ἂν[23] οὖν ᾖ νόμος μὲν, ὀλιγαρχικὸς δὲ ἢ δημοκρατικὸς, τὶ διοίσει τοῖς ἠπορημένοις; συμβήσεται γὰρ ὁμοίως τὰ λεχθέντα πρότερον.

IN hoc[1] autem dubitatio eſt, quid oporteat dominationem ac ſummã auctoritatem in ciuitate obtinere. nam aut multitudinem aut diuiteis, aut uiros bonos & æquos, aut unum omnium optimum, aut tyrannum. At[2] hæc omnia uidentur habere difficultatem. Quid[3] enim ſi pauperes, propterea quòd ſint plures, bona diuitum inter ſe diſtribuant? nónne hoc ſit iuſtum? Decretum[4] eſt enim ſcilicet ab ea ciuitatis parte, quæ auctoritatem & dominatum in ciuitate obtinet, iuſtè hoc fieri. Quo[5] igitur nomine extrema iniuria appellanda eſt? Rurſus[6] ſi ex omnibus ciuibus plures bona paucorum inter ſe partiti fuerint, perſpicuum eſt, eos labefactare ac perdere ciuitatem. Atqui[7] neque uirtus ei rei, in qua ea eſt, interitum afferre ſolet: neque[8] ius, perdendæ aut exſtinguendæ ciuitatis uim habet. Quare[9] intelligere licet etiam hanc legem iuſtam eſſe non poſſe. Præterea[10] res omneis, quæ à tyranno actæ ſunt, neceſſe eſt iniuſtas eſſe. Nam cùm ſit potentior ac ualentior uiribus, uim[11] affert reipub. quemadmodum multitudo diuitibus. Vtrum[12] igitur pauciores & diuiteis præeſſe atque imperare iuſtum eſt? Si[13] igitur hæc eadem faciant, & bona ciuium diripiant, & facultates multitudinis auferãt, hóccine eſt iuſtum? At ſi hoc iuſtum eſt, ergo & alterum. Hæc[14] igitur omnia eſſe mala, & non iuſta, in promtu eſt. At[15] uiros bonos oportet præeſſe, & omnium rerum dominos eſſe atq; arbitros. Ergo[16] aly omnes honoris expertes & ignominia notati ſint neceſſe eſt, cum ciuilibus magiſtratibus non ornentur. honores[17] enim dicimus eſſe magiſtratus. Vbi[18] autem ydem ſemper gerunt magiſtratus, & reipub. præſunt, alios honoris experteis & ignominia notatos eſſe neceſſe eſt. At[19] unum uirtute præſtantiſſimum reipub. præeſſe atque imperare melius eſt. At[20] hoc etiã magis ad paucorum imperium ſeu oligarchiam pertinet. Honoris[21] enim expertes ſunt plures. Verum[22] dixerit fortaſſe quiſpiam, omnino hominem dominatum in repub. obtinere, qui quidem eos affectus habeat, qui in hominis animum cadunt, & non legem, malum eſſe. At[23] ſi lex quidem ſit, ſed lex ad imperium paucorum aut ad populi potentiam accommodata, quod ad eá attinet, de quibus dubitatum eſt, quid intereret? Nam quæ antè dicta ſunt, ſimiliter euenient.

COMMENTARIVS ET SCHOLIA.

Dubitaret autem aliquis.) Cùm ostendisset diuersas esse respublicas, quia longè aliæ rationes sunt regendi ciuitatẽ, docuissetque, qui finis sit ipsius: nunc quærit, quam potissimum ciuitatis partem deceat imperium habere, undeque maiora bona expectari meritò possint, minoraque mala ac pericula impendeant. Partitur autem primùm ipsas, incipitq; à maiore numero clauum ciuitatis tenentium. inquit enim: Siue enim multitudinem oportet summã in ciuitate potestatem habere, siue locupletes, siue probos uiros, siue unum quempiam optimum omnium, siue pessimum ac tyrannum. Addit autem, cùm ita exposuisset rationes huius rei omnes, nullam harum satis tutam esse. Quid enim, inquit, si pauperes, cùm uincant numero uiribusque, diuiserint sibi fortunas locupletum (inhiant enim semper eorum bonis) hoc non poterit dici iniustum: uisum enim ita est parti ciuitatis, cuius imperium receptum probatumque est. contrà autem, si uerè cogitamus, quæ potest maior esse iniustitia, quàm spoliari aliquos suis bonis per uim? ἐχάτιστον autem ἀδικίαν uocauit postremum genus ipsius, & quod cætera omnia improba iniustaque facta superat: ut Plato, cùm accusauit simulatam probitatem. inquit enim & ipse, ἐχάτιστον ἀδικίαν esse, uideri optimum esse, & minimè esse, uel contrà potius.

Rursus omnibus sumtis.) Incommodum aliud, quod instet ciuitati ab eadem republica, ostendit, non omnino dissimile superiori. Vt tamen illic intellexit pauperes & diuites, ita hic inquit, plures ac pauciores, quicunque illi sint, qui diuersos hos numeros constituunt. Rursus enim inquit, in eodem statu examinando, omnibusque ciuibus simul sumtis, si plures pauciorum bona sibi diuiserint, non est dubium, quin ciuitatem perimant. Quod malum proficisci non potest à uirtute: neque enim uirtus unquam interimit, quod præditum ipsa est, sed tuetur atque ornat: neque id, quod iustum est, perdit ciuitatem. unde, inquit, patet, legem hanc formamq; reip. nullo modo iustam esse.

Præterea quæcunq; tyrãnus.) Tranfit à statu multitudinis ad iniustũ dominatum unius, relictis in medio statibus paucorum: atque hoc, quia par similisque est illis corruptis inuadentibusque in fortunas innocentiũ: hoc enim faciunt quoque tyranni. Si igitur, inquit, concedemus omne, quod fit ab ijs, qui potestatem nacti sunt in ciuitate, rectum esse: sequetur, omnia facta tyrannorum iusta esse. Nam etsi uim adfert, dominatur tamen in ciuitate, summamque illic potestatem habet eadem ratione, qua & multitudo ipsa diuitibus uim adhibet, nacta potestatem, in suaque manu remp. habens.

Nunquid igitur pauciores.) Cùm ostenderit etiam pericula, quæ non sine causa timentur, si in manus unius iniusti sæuique hominis resp. uenerit: aperit, quid incommodi nascatur ex dominatu paucorum, & eorundem diuitum. inquit autem, cùm id proposuisset: Si igitur & illi fecerint eadem, prædasque è ciuitate egerint, atque eripuerint bona multitudini (neque enim expletur unquam sitis pecuniæ) hoc iustum habendum erit? quæ namque gerunt illi, quorum in arbitrio ciuitas est, recta uidentur: & alterum igitur, quod uitio affine demonstratum est, esse iustum, existimari debebit. Addit autem post hoc, quod concludit totam rationem: Hæc uerò improba esse & minimè iusta, apertum est.

Sed probos decet.) Venit ad eos, qui profectò digni uidebantur, qui remp. regerent, cùm probi & moderati uiri sint: docetque ex ipsorum quoque statu nasci ciuitati mali non parum. Si namque soli uniuersam remp. in sua manu habuerint, continget cæteros ciues (si ita appellari poterũt) uacuos esse ab honoribus, & quasi ignominia notatos, cùm honor nullus perueniat unquam ad eos à magistratibus, unde reiecti sunt. honores namque dicimus esse magistratus. Cùm autem perpetuò illic imperium ijdem gerant, necesse est reliquos orbatos illo uiuere. Erunt igitur malè animati erga rempublicam, & cupidi semper rerum nouarum: non facile enim homines honesti eripi sibi debitos honores patiuntur. non est igitur iustus, firmusque status, qui tanta iniuria ipsos afficit.

Sed unum maximè.) Restabat uidere, si hominibus omnino permittenda est cura reipublicæ, an præstaret unum optimũ omnium deligere, atque ipsi imperium dare. Inquit igitur, hoc iniquius adhuc fore, quia uitium, quod existit in dominatu paucorum, ita augetur. Plures namque, cùm unus tantùm uniuersam ciuitatem regit, à gubernaculo deijciuntur, quàm cùm pauci. Quare periculum est eorundem malorum, quæ imminent dominatui paucorum, & periculum quidem maius: creuit enim numerus insidiatorum.

Sed fortasse dicat.) Cùm disseruisset de rationibus cunctis, quibus consuetudo est homines ciuitatem gubernare, ac quæ pericula ciuibus inde instent, exposuisset, unde non sine causa suspectæ nobis illæ esse debent: addit, In mentem alicui fortasse uenire posse, remp. committere legi, non homini, cùm homo nunquam solutum liberumque animum habeat motionibus, quæ peruertunt iudicium ipsius, siue propter amorem aut odium non sinunt eum, quod uerum esse sentit, statuere: à quibus omnibus malis uacua est lex. Occurrit igitur huic quoque rationi, ut cæteris fecit, docetque, si lex accommodata fuerit uoluntati diuitum aut utilitatibus multitudinis, eadem inde mala proficisci, quæ nascuntur ab illis ipsis statibus ciuitatis, de quib. ueri inueniendi causa disputatum est. quare ita quoque nihil nobis exploratum est, quid consilij capere debeamus. Est locus apud Plutarchum in Solone, in quo breui indicantur bonum malumq;, quod capi potest & à lege & ab homine potestate prædito. Cùm enim Athenis discordia magna exorta foret inter diuites & pauperes, uniuersaque ciuitas uexaretur seditionibus, putarent autem nonnulli mederi posse huic malo leges aliquas utiles accommodatasque ipsi sedando: ostendit accuratus scriptor, non defuisse medios quosdam inter illos, qui censerent, melius esse uniuersam remp. committere sapienti uiro, ipsiq; potissimum Soloni, cuius uirtutem fidemque perspectam habebãt: ipsum enim summam potestatem nactum, citò posse remedium adhibere tam grauibus malis: cùm uidereut mutationem morum, quæ fit ratione ac lege, operosam atque arduam esse, ciuitatem autem eam egere medicina prompta ac parata. Quare Romani ciues, cùm huiusce modi aliquid incommodi reip. imminebat, creabant dictatorem. Addere igitur placuit ac monstrare alterum uitium, quod legibus hæret. Συμβαίνοντι πάθη uidetur auctor uocasse, quæ cadunt in hominem, ac uix inde abesse possunt.

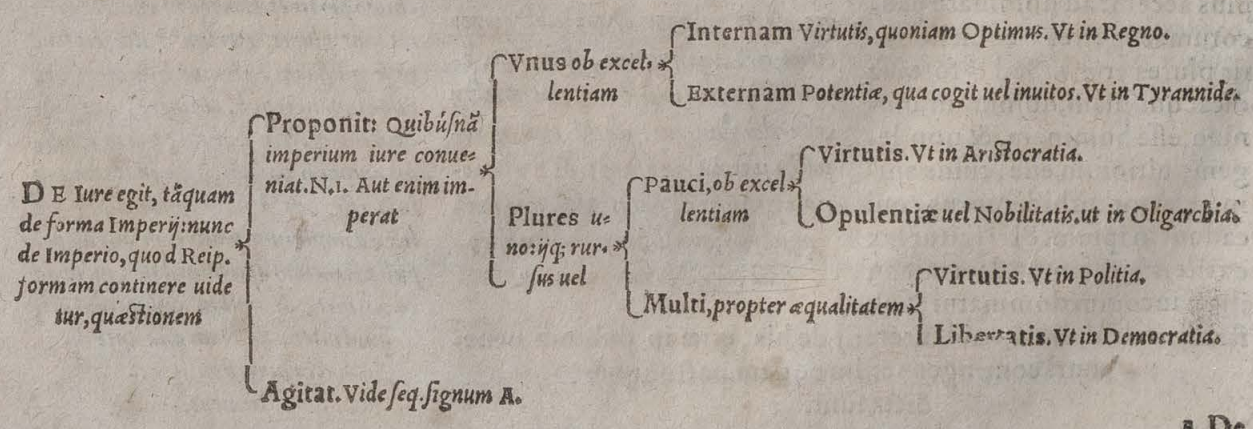
τῷ κυρίῳ δικαίως.) Parti principi, quæ ius imperandi sibi iure conuenire, pro more eius Reip. arbitratur.

τιμὰς γὰρ λέγομεν ἐναι.) Sic cap. 5. præced. ex Homero ἀπίμητον μετιναστὴν uocauit, qui imperij non est particeps.

ὀλιγαρχικώτερον.) Nam si Oligarchia dicitur, quando pauci imperant, uidetur Tyrannis extrema & infima species & ueluti indiuidua oligarchiæ esse.

ἀλλὰ μὴ νόμον.) Sic 5. Ethicorum cap. X. οὐκ ἐῶμεν ἄρχειν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὸν λόγον, ὅτι ἐαυτῷ τοῦτο ποιεῖ, καὶ γίνεται τύραννος.

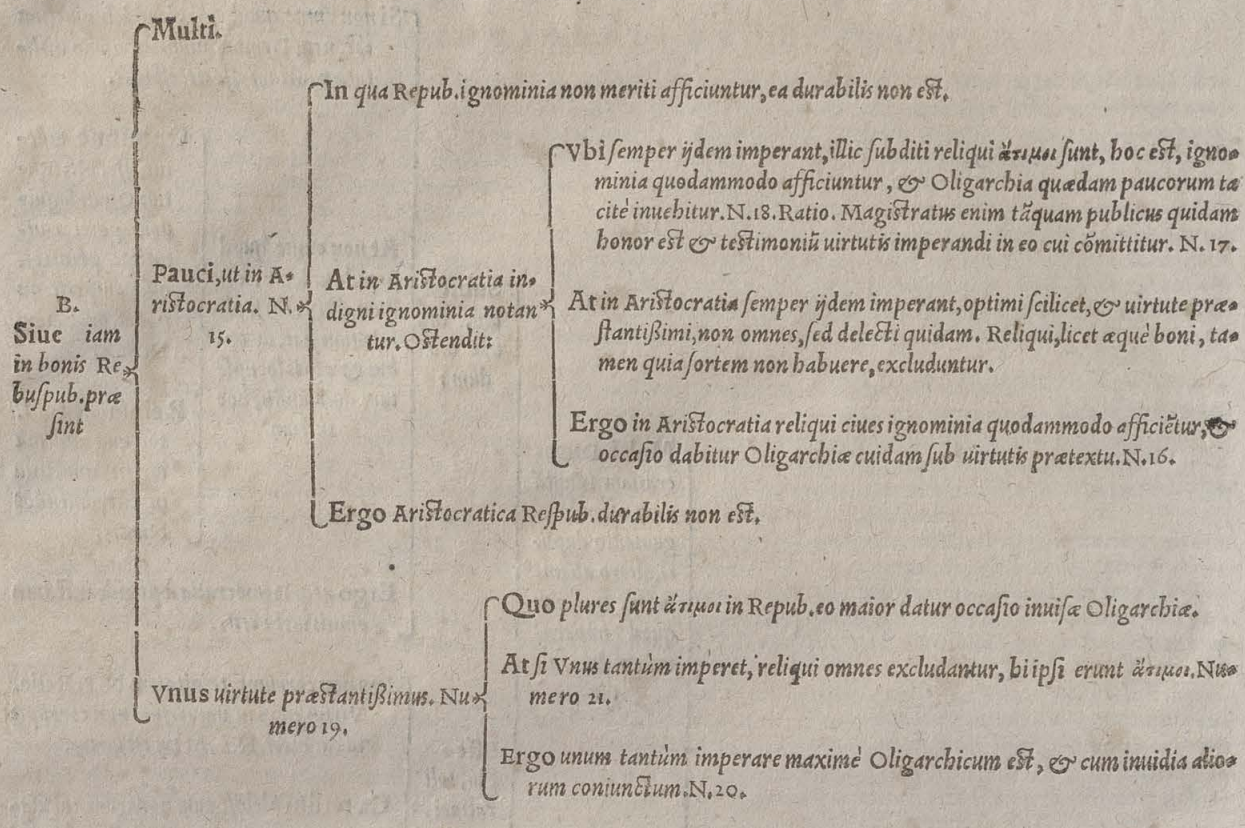
νόμος δημοκρατικὸς.) Quemadmodũ Athenis Ostracismo & apud Syracusanos Petalismo in exiliũ decennale pellebantur ob uirtutis excellentiam populo suspecti. Sic Ephesij Hermodorum philosophum expulere, ne quis inter ipsos frugi esset.

A. De

A. De Imperio quæstionem agitat

- Vniuersim, cùm singulæ Rerumpub. formæ habeãt, quod illarum imperio obijci queat (N.2.) siue illud sit penes
  - Multi. Democratiam iniustã dari ostendit argumento duplici, altero ab imperij, siue eius quod imperatur & decernitur
    - Subiecto, in hũc modum:
      - At non omne quod populo uidetur, iustum est. V. G. si plebiscitum fiat, de opibus & agris locupletum diuidendis, hoc iustum
        - Opinione uidetur esse. N.3. Ratio: Quandoquidem parti ciuitatis principi, quæ imperij ius habet, probatur. Num.4.
        - Reipsa non est. Nã quæ alia maior sit iniustitia in distribuendo? Num.5.
      - Si non omne quod populo uidetur iustum est, neq; Democratiam à populo institutam iustam esse necesse est.
      - Ergo neq; Democratia à populo instituta omnis iusta erit.
    - Effectu, tali ratiocinatiõe:
      - Ius non corrumpit ciuitatem. N. 8. Ratio: Virtus enim in uniuersum non corrũpit id cui inest. N. 7. At Ius est uirtus.
      - Cæterùm plebiscitum nouarum tabularum, de diuidendis agris & opibus prĩuatorum, corrumpit ciuitatem. N. 6.
      - Ergo plebiscitum istud nõ est iustũ. N. 9.
  - Malarũ; ius illas imperij opinione potius quàm reuera prætendere. N.14. siue præsint
    - Vnus Tyrannus.
      - At quod tyranno uidetur iustum
        - Reipsa non est.
        - Opinione est. N.10. Ratio per similitudinẽ. Quemadmodum enim in Rep. populari ius multitudine metiuntur: ita in Tyrannide potentia. N.11.
      - Si quod tyranno uidetur, iustum per se non est, neq; tyrannicum imperium iustum erit.
      - Ergo neq; imperium tyrannicum per se iustum erit.
    - Pauci Oligarchæ. N. 12.
      - Si oligarcharum decreta publica, V. G. de expilandis ciuibus, iusta quis esse contendat, iusta quoq; fuerint pari de causa Democratiæ plebiscita. N.13.
      - At non hæc per se, sed opinione tantùm, iusta esse, modò ostendimus.
      - Ergo neq; illa.
  - Homines. Per inductionem ostẽdit tum Rerumpublicarum
  - Bonarum. Vide seq. signum B.
- Leges. Legibus ergo imperium
  - Deberi, uniuersim aliquis pronunciarit: quoniam nullo cupiditatis impetu à rectæ rationis semel posito præscripto auertantur. N.22.
  - Non deberi, sic quis inferat ab adiũcto:
    - Si eadem incommoda in legum imperio accidant oligarchico aut democratico, quæ in hominum imperio paucorum aut multorum: non potior erit ratio, cur leges quàm cur homines imperare debeant. N.23.
    - Atqui eadem incommoda sequuntur Oligarchiam & Democratiã, siue ab hominibus oligarchis aut à populo, siue à legibus gubernetur oligarchicis aut popularibus. Sic V.H. par est iniuria, siue per legem agrariam Tiberij Gracchi publicentur prædia, siue leges agrariæ à legislatore ponãtur, ut quicunq; Reip. nomen dederit, bona sua in publicum conferat.
    - Ergo non potior ratio, cur leges quàm cur homines imperare debeant.
- Singillatim, quo ad species ipsas. CAP. XI.

CAPVT XI.

De Imperij uarietate in ſpecie, Hominibúsne, an Legibus magis conueniat.

DE[1] alijs igitur ſit alia diſputatio. Quod[2] aũt dictũ eſt, oportere potius, ut multitudo ſummã poteſtatẽ habeat, quã optimi uiri, pauci tñ: uideret ſolui, & quãdã habere dubitationẽ: fortaſſe aũt & ueritatẽ. Multo[3] nãq;, quorũ unuſquiſq; minimè ſtudioſus uir eſt, tñ cõtingit, cũ coierint, eſſe meliores illis: nõ tñ ut ſinguli, uerũ ut ſimul uniuerſi. nõ[4] aliter atq; cœnæ collatę ſtudio pluriũ, ſuauiores ſunt illis, q̃ uni ſumtu ſtructæ fuerint. Cũ[5] .n. multi ſint, unũquẽq; eorũ uſuuenit habere in ſe particulã uirtutis & prudẽtię, &[6] fieri, poſtquã cõuenerũt in unũ locũ, tanquã unũ hominẽ numero, q̃ habeat multos pedes, & multas manus, multos q̃; itidẽ ſenſus, eodẽ[7] pacto & circa mores & cõſiliũ. Quapter[8] exiſtimãt melius multi & opera muſicę & poetarũ: alij[9] .n. aliã quandã partẽ: cũcti autẽ cũcta. Sed[10] hoc diſcrepãt ſtudioſi uiri à ſingulis multitudinis: ueluti[11] ſanè à nõ formoſis formoſos aiunt, & picta artificio à ueris, q̃d in unũ coacta ſũt, q̃ erãt diſſeminata ſeorſum. nã[12] cũ ſeparata erãt, pulcrior ẽpicto habere hũc quidẽ oculũ, aliũ uerò aliam partem contingit. Si[13] igit in omni populo & in omni mul-

ΕΡΙ[1] μὲν οὖ τῶν ἄλλων, ἔσω τὶς ἑτέρῳ λόγῳ. ὅτι[2] δὲ δεῖ νύμον εἶναι μᾶλλον τὸ πλῆθος, ἢ τοὺς ἀρίστους μὲν, ὀλίγους δὲ, δόξειεν ἂν λύεσθαι καί τιν' ἔχειν ἀπορίαν, τάχα δὲ καὶν ἀληθείαν. τοὺς[3] μὲν γὰρ πολλοὺς, ὧν ἕκαστός ἐστιν οὐ σπουδαῖος ἀνὴρ, ὅμως ἐνδέχεται συνελθόντας εἶναι βελτίους ἐκείνων, ἀλλ' οὐχ ὡς ἕκαστον, ἀλλ' ὡς σύμπαντας. οἷον ἐκ τὰ συμφορητὰ δεῖπνα, τῶν ἐκ μιᾶς δαπάνης χορηγηθέντων. πολλῶν[5] γὰρ ὄντων, ἕκαστον μόριον ἔχειν ἀρετῆς καὶ φρονήσεως, καὶ[6] γίνεσθαι συνελθόντας, ὥσπερ ἕνα ἄνθρωπον τὸ πλῆθος, πολύπους δεῖ, καὶ πολύχειρ, καὶ πολλὰς ἔχοντα αἰσθήσεις, οὕτω[7] καὶ περὶ τὰ ἤθη καὶ τὴν διάνοιαν. διὸ[8] κρίνουσιν ἄμεινον οἱ πολλοὶ καὶ τὰ τῆς μουσικῆς ἔργα, καὶ τὰ τῶν ποιητῶν. ἄλλοι[9] γὰρ ἄλλο τι μόριον· πάντα γ' ἢ σώντες. ἀλλὰ[10] τούτῳ διαφέρουσιν οἱ σπουδαῖοι τῶν ἀνδρῶν ἑκάστου τῶν πολλῶν, ὥσπερ[11] τοὺς μὴ καλῶν τοὺς καλοὺς φασὶ, καὶ τὰ γεγραμμένα διὰ τέχνης τῶν ἀληθινῶν, τῷ συνῆχθαι τὰ διεσπαρμένα χωρὶς εἰς ἓν· ἐπεὶ[12] κεχωρισμένων γε κάλλιον ἔχειν ἔστιν ἢ γεγραμμένα, τοῦδι μὲν τὸ ὀφθαλμὸν, ἑτέρῳ δέ τινος ἕτερον μόριον. εἰ μὲν[13] οὖν ἐστὶ πάντα δῆμον

DE[1] alys igitur eſto aliquis alius ſermo. Multitudinẽ[2] aũt dominatum atque auctoritatem debere obtinere potius, quàm optimateis quidem illos, ſed tamen paucos, uideatur eſſe expeditum ac ſolutum: & nonnullam habere dubitationem, fortaſſe uerò etiam ueritatem. Fieri[3] enim poteſt, ut multi, quorum unuſquiſq; uir nõ bonus eſt, tamen congregati & congreſſi, paucis illis ſint meliores, non ut ſinguli, ſed ut uniuerſi: quemadmodũ[4] cœnæ, in quas ſinguli ſymbolam contulerunt, ijs, quarum ſumtus ab uno ſuppeditatus eſt, ſunt copioſiores & lautiores. nã[5] cum ſunt multi, ſuam quemq; uirtutis & prudentiæ[6] partem habere, eosq; congregatos, & multitudinem illam fieri tanquam unum hominem multorum pedum, & multarum manuum, & multis ſenſibus inſtructum, itemq;[7] multis moribus & cogitationibus præditum. Quapropter[8] de muſicorum & poetarum operibus melius iudicat multitudo: aly[9] enim de alia aliqua particula, omnes autẽ de omnibus. Verum[10] hoc antecellunt uiri boni & uirtute præſtantes unicuiq; de multis, quemadmodum[11] pulcros à non pulcris differre dicunt, & picta ex arte pingendi à ueris: eo quòd diſperſa, et ſeparatim poſita, in unum conducta & collecta ſint. nam[12] cùm ſeparati & ſeiuncti ſunt, huius quidem oculum eſſe pulcriorem, illius autem alius aliam partem. Vtrum[13] igitur in omni populo atque in om-

multitudine contingit hoc esse discrimen multorum aduersus paucos studiosos, incertum est. Fortasse[14] potius perspicuũ est in nõnullis hoc fieri non posse. Eadẽ[15] enim ratio cõgrueret etiã in beluis. quid[16] enim profectò discrepãt quidã mortales à beluis, ut ita loquar? Verũ[17] de aliqua multitudine nihil uetat, quod dictũ est, uerũ esse. Quapropter[18] & prius expositã dubitationẽ solueret aliquis ope horũ, &[19] eam quæ ipsũ hæret: quas res decet in potestate esse liberorum hominum & multitudinis ciuiũ. Huiuscemodi[20] aũt sunt, quicunq; neq; diuites sunt, neq; dignitatẽ ullã uirtutis hñt. Participes[21] nãq; ipsos esse maximorũ magistratuũ nõ est tutũ: ob[22] iniustitiã enim & ob[23] stultitiã in aliquib. iniustè se gererent: in alijs aũt ipsi labe rẽtur. Nõ[24] partẽ aũt dare, neq; participes ipsos fieri, pauorem adfert. Quando[25] enim experres honoris multi & pauperes extiterint, hostiũ necesse hãc urbẽ plenã esse. Restat[26] iam, ut ipsi participes sint deliberandi & iudicandi. Quapropter[27] & Solon & nonnulli aliorum legislatorũ statuunt ipsos super comitijs, & munere rationũ accipiendarũ ab ijs, qui partem aliquã reip. attigerint, magistratus[28] aũt gerere solos nõ sinũt. Cuncti[29]. n. cũ conuenere, tantũ hñt sensus, ut satis sit: & permixti cũ meliorib. prosunt ciuitatibus (ueluti[30] cib9 nõ purus unà cũ puro, omnẽ reddit utiliorẽ pauco) seorsum[31] aũt unusquisq; eorũ imperfectus est in existimãdo. Habet[32] autẽ ordo hic reip. dubitationẽ. primam[33] quidem, quòd uideretur eiusdẽ esse existimare, quis rectè curauit, cuius & curare & reddere ægrotantẽ solutũ à morbo, qui tũc eũ premebat: hic aũt est medicus. similiter[34] aũt se hoc habet in cęteris studijs & artibus. Quẽadmodũ[35] igit decet, medicũ rationẽ reddere apud medicos, ita & alios ap'd similes. Medic9[36] aũt est, &[37] opifex, & iter cęteros quasi architectus, &[38] tertius, q est peritus in arte. Sũt[39]. n. nõnulli tales in cũctis, ut ita loquar, artibus. Tribuimus[40] autem existimare nihilo minus peritis, quàm scientibus. Deinde[41] & in delectu eodem modo uideretur se res habere.

κὴ πᾶι πᾶν πλῆθος ἐνδέχε9 ταύτῳ εἶναι τὴν διαφορὰν τῶν πολλῶν πρὸς τοὺς ὀλίγους ἀρετὴν, ἄδηλον. ἴσως[14] δὲ νὴ Δία δῆλον, ὅτι πᾶι ἔνιων ἀδύνατον. ὁ γὰρ[15] αὐτὸς καὶ ἐπὶ τῶν θηρίων ἁρμόσαι λόγος. καί τι[16] τὴ διαφέρουσιν ἔνιοι τῶν θηρίων, ὡς ἔπος εἰπεῖν; ἀλλὰ[17] πᾶί τι πλῆθος οὐδὲν εἶναι κωλύει τὸ λεχθὲν ἀληθές. διὸ[18] καὶ τὴν πρότερον εἰρημένην διαπορίαν λύσειεν ἂν τις ἀφ' τούτων, καὶ[19] τὴν ἐχομένην αὐτῆς, τίνων δεῖ κυρίους εἶναι τοὺς ἐλευθέρους, καὶ τὸ πλῆθος τ πολιτῶν. τοιοῦτοι[20] δ' εἰσὶν, ὅσοι μήτε ἀξίωμα ἔχουσιν ἀρετ9 μηδέν. τὸ[21] μὲν γὰρ μετέχειν αὐτοὺς τ ἀρχῶν τ μεγίστων, οὐκ ἀσφαλές. ἀφ' τε[22] γὰρ ἀδικίαν, καὶ[23] δι' ἀφροσύνην, τὰ μὲν ἀδικεῖν ἂν, τὰ δ' ἁμαρτάνειν αὐτούς. τὸ[24] δὲ μὴ μεταδιδόναι, μὴ δὲ μετέχειν, φοβερόν. ὅταν[25] γὰρ ἄτιμοι πολλοὶ καὶ πένητες ὦσὶ τῶν ἀρχῶν, πολεμίων ἀναγκαῖον εἶναι πλήρη τὴν πόλιν τούτων. λείπεται[26] δὴ τὸ βουλεύεσθαι καὶ κρίνειν, μετέχειν αὐτούς. διόπερ[27] καὶ Σόλων καὶ τῶν ἄλλων τινὲς νομοθετῶν, τάττουσιν ὅπί τε τὰς ἀρχαιρεσίας, καὶ τὰς εὐθύνας τῶν ἀρχόντων· ἄρχειν[28] δὲ κατὰ μόνας οὐκ ἐῶσι. πάντες[29] μὲν γὰρ ἔχουσι συνελθόντες ἱκανὴν αἴσθησιν, καὶ μιγνύμενοι τοῖς βελτίοσι, τὰς πόλεις ὠφελοῦσι· καθάπερ[30] μὴ καθαρὰ τροφὴ μιγεῖσα τῆς καθαρᾶς τὴν πᾶσαν ποιεῖ χρησιμωτέραν τῆς ὀλίγης· χωρὶς[31] δ' ἕκαστος ὢν ἀτελὴς πρὸς τὸ κρίνειν ἐστίν. ἔχει[32] δ' ἡ τάξις αὕτη τῆς πολιτείας διαπορίαν. πρώτην[33] μὲν, ὅτι δόξειεν ἂν τὸ αὐτὸ εἶναι τὸ κρίναι τὰς ὀρθῶς ἰατρεύσεις, ἅπερ καὶ τὸ ἰατρεῦσαι, καὶ ποιῆσαι ὑγιᾶ τὸν κάμνοντα τῆς νόσου τῆς παρούσης· οὕτω δ' ἐστὶν ἰατρὸς· ὁμοίως[34] δ' ἔχει καὶ πρὸς τὰς ἄλλας ἐμπειρίας τ τέχνας. ὥσπερ[35] οὖν ἰατρὸν δεῖ δι δόναι τὰς ἀθώους ἐν ἰατροῖς, οὕτω καὶ τὰς ἄλλας ἐν τοῖς ὁμοίοις· ἰατρὸς[36] δ' ὅ τε δημιουργὸς, τ[37] ὁ ἀρχιτέκτων, τ[38] τρίτος, ὁ πεπαιδευμένος πρός τι τὴν τέχνην. εἰσὶ[39] γάρ τινες τοιοῦτοι πρὸς πάσας, ὡς εἰπεῖν, τὰς τέχνας· ἀποδίδομεν[40] δὲ τὸ κρίνειν οὐδὲν ἧττον τοῖς πεπαιδευμένοις, ἢ τοῖς εἰδόσιν. ἔπειτα[41] τ περὶ τ αἵρεσιν τ αὐτ ἂν δόξειεν ἔχειν τρόπον.

in omni multitudine posſit euenire hæc differentia multorum à paucis uirtute præditis, obſcurum eſt. Fortaſſe[14] *uerò mehercule apparet, in nonnullis locum habere non poſſe. Eadem*[15] *enim etiam in feris ratio conueniret. Atqui*[16] *nõne uidemus quoſdam homines nihil penè dicam à feris differre? Veruntamen*[17] *in aliqua multitudine nihil obſtat quin id, quod dictum eſt, uerũ ſit. Quocirca*[18] *& eam, quæ antea expoſita eſt, dubitationem, &*[19] *eam, quæ eſt huic proxima, quarum rerum penes liberos & multitudinem ciuium (tales*[20] *autem ſunt, quicunque neque diuites ſunt, neq; ullam uirtutis dignitatem atq; amplitudinem habent) arbitrium ac poteſtatem eſſe oporteat, poſsit quis his rationibus diſſoluere atq; expedire. Eos*[21] *enim imperia obtinere maxima, non eſt tutum (namque eos & propter*[22] *iniuſtitiam, &*[23] *propter imprudentiam partim iniuriam facturos, partim peccaturos) Nullos*[24] *autem eis mandare magiſtratus, neque eos ullius eſſe participes, horribile ac formidoloſum eſt. Cùm*[25] *enim multi honoris expertes et pauperes ſunt, plena hoſtium ſit cuncta neceſſe eſt. Reliquum*[26] *eſt igitur ut conſultandi & iudicandi ſint participes. Quocirca*[27] *& Solon & nonnulli aly latores legum eos comitys magiſtratuum creandorum, & rationibus ab ys, qui geſſerunt magiſtratus, repetendis præficiunt. gerere*[28] *autem magiſtratum per ſe & ſolos non ſinunt. Omnes enim*[29] *collecti & congregati ſatis multum ſenſum habent, & permixti cum melioribus, proſunt ciuitatibus: quemadmodũ*[30] *uictus non purus cum puro coniunctus omnem efficit utiliorẽ pauco. unuſquiſq;*[31]*. n. ſeorſum in iudicando imperfectus & mancus eſt. Sunt aũt*[32] *in hac reip. adminiſtrandæ ordinatione dubitationes duæ: quarũ*[33] *hæc prima eſt, quòd uideatur eſſe eiuſdem quis rectè medicatus ſit, iudicare, cuius & mederi, ægrumq; ſanare, ac morbo præſente liberare. Hic autem medicus eſt. Atq;*[34] *hoc ſimiliter etiam in alys facultatibus longo uſu partis atq; artibus locum habet. Quemadmodum*[35] *igitur medicus apud medicos iudicium rationum referendarum ſubire debet: ſic & aly artifices apud ſimileis. Medicus*[36] *autem eſt & is, qui alio præſcribente medicinam facit, &*[37] *is, qui docet ac præſcribit quomodo medicina ſit facienda, &*[38] *tertius, qui à puero experiendo artem didicit. Sunt*[39] *enim tales quidam in omnibus, penè dicam, artibus. Tribuimus*[40] *autem iudicandi auctoritatẽ nihilominus uſu peritis, quàm ſcientibus. Præterea*[41] *& in eligendo eodem modo ſe res habere uideatur.*

Deligere[42] namq; rectè munus eſt eorum, qui ſciunt: ceu[43] geometram, eorum qui periti ſunt geometrię: & gubernatorē, eorum, qui norunt, quæ ſunt propria illius artis. Etſi[44] enim de quibuſdam operibus & artib. cōmunicant nonnulli idiotæ: ſed non magis, quàm ſcientes. Quare[45] ui huius rationis non oportere ſummam poteſtatem dare multitudini aut comitiorum aut rationum accipiendarum. Sed[46] forſitan non omnia hæc bene dicuntur, & propter ueterem rationem, niſi multitudo fuerit admodū rudis & abiecta (erit[47] enim unuſquiſque deterior exiſtimator, quàm qui ſciunt: cuncti autem ſimul congreſsiq;, aut meliores aut non deteriores) &[48] quia de nōnullis, neq; ſolus, qui fecit, neq; optimè exiſtimaret, quorū ſcilicet opera intelligūt, etiam, qui artē non didicerunt: ceu[49] domum nō ſolùm eius eſt cognoſcere, qui fabricauit, ſed & melius, qui utitur ipſa exiſtimabit, utitur autem paterfamiliâs: & [50] clauum gubernator, quàm faber: & [51] epulum conuiua, ſed non coquus. Hanc[52] igitur dubitationem putaret fortaſſe ali quis ſic ſatis ſoluere. Alia[53] aūt eſt, quæ ſequitur hanc. Videtur[54] enim abſurdū, maiorum rerū auctores & quaſi dominos eſſe tenues homines, quàm honeſtos. Rationum[55] autem cognoſcendarum ius & comitia, ſunt maximum, quas[56] in quibuſdam rebuſpublicis, ut dictū eſt, permittunt plebi. Concio[57] enim in ſua manu habet hæc omnia. Atqui concionis participes ſunt, & deliberant, & iudicant, à paruis cenſibus, & quali bet ætate: quæſtores[58] autem fiunt, & exercitus ducūt & maximos magiſtratus gerūt à magnis. Eodem[59] iam pacto aliquis ſolueret & hanc dubitationem. Fortaſſe[60] enim ſe habent & hæc rectè. Non[61] enim iudex, neque, qui in ſenatum uenit aut in concionem, magiſtratus eſt: ſed forum & ſenatus & populus. Vnuſquiſque[62] autem eorum, qui dicti ſunt, pars eſt horum. Voco autem partem ſenatorem, & humilem etiam illum conſultorem, nec non iudicem. Quare[63] iure bono in ſua manu habet multitudo res maiores.

καὶ [42] γὰρ τὸ ἐλέσθαι ὀρθῶς τῶν εἰδότων ἔργον ἐστίν· οἷον [43] γεωμέτρην τὸν γεωμετρικῶν· καὶ κυβερνήτην, τῶν κυβερνητικῶν. εἰ γὰρ [44] καὶ ἔστι ἐνίων ἔργων καὶ τεχνῶν μετέχουσι καὶ τῶν ἰδιωτῶν τινες, ἀλλ' οὐ τι τῶν εἰδότων γε μᾶλλον. ὥστε [45] κατὰ μὲν τοῦτον τὸν λόγον οὐκ ἂν εἴη τὸ πλῆθος ποιητέον κύριον, οὔτε τῶν ἀρχαιρεσιῶν, οὔτε τῶν δίκης. ἀλλ' [46] ἴσως οὐ πάντα πῶς λέγεται καλῶς, διά τε τὸν πάλαι λόγον, ἂν ᾖ τὸ πλῆθος μὴ λίαν ἀνδραποδῶδες (ἔσται [47] γὰρ ἕκαστος μὲν χείρων κριτὴς τῶν εἰδότων· ἅπαντες δὲ συνελθόντες, ἢ βελτίους, ἢ οὐ χείρους (καὶ [48] ὅτι ἔστι ἐνίων, οὔτε μόνον ὁ ποιήσας αὐτὸ ἄριστ' ἂν κρίνειεν, ὅσων τὰ ἔργα γιγνώσκουσι καὶ οἱ μὴ ἔχοντες τὴν τέχνην. οἷον [49] οἰκίαν, οὐ μόνον ἐστὶ γνῶναι τοῦ ποιήσαντος, ἀλλὰ καὶ βέλτιον ὁ χρώμενος· αὐτὴ κρινεῖ χρήσται δ' ὁ οἰκονόμος· καὶ [50] πηδάλιον κυβερνήτης τέκτονος· καὶ [51] θοίνην, ὁ μαγειρικὸς, ἀλλ' οὐχ ὁ μάγειρος. ταύτην [52] μὲν οὖν τὴν ἀπορίαν τάχα δέξειέ τις ἂν οὕτω λύειν ἱκανῶς. ἄλλη [53] δ' ἐστὶν ἐχομένη ταύτης. δοκεῖ [54] γὰρ ἄτοπον εἶναι, τὸ μειζόνων εἶναι κυρίους τοὺς φαύλους τῶν σπουδαίων. ἆρ' δ' [55] ἔστι

E[64] multis enim constat populus & curia & forum. Et[65] census utiq; maior horum omniũ, quàm eorum, qui singillatim uel cum paucis magnos magistratus gerunt. Hęc[66] igitur definita sint hoc modo. Prima[67] aũt quæ dicta est dubitatio, nihil aliud tantopere planũ facit, quàm oportere leges dominas esse, si sunt rectè latæ: qui[68] magistratũ aũt gerit, siue unus siue plures fuerint, statuere posse de his, de quibus leges nequeunt exquisitè aliquid præcipere, quia non facilè est in uniuersum de omnibus explanare. Quales[69] uerò esse oportet rectè scriptas leges, nondum planum est, sed adhuc manet, de quo iam diu dubitatum est: sed[70] enim non secus atque respublicas necesse est leges uel malas uel bonas esse, uel iustas uel iniustas. Præterquam[71] hoc apertum est, oportere leges accommodari rebus publicis. Atqui[72] si hoc est, planum est ad rectas respublicas latas necessariò iustas esse: quæ autem ad uitiosas, non iustas.

ἐκ[64] γὰρ πολλῶν ὁ δῆμος, καὶ ἡ βουλὴ, καὶ τὸ δικαστήριον. καὶ[65] τὸ τίμημα δὲ πλεῖον τὸ πάντων τούτων, ἢ τὸ τῶν καθ' ἕνα, καὶ κατ' ὀλίγους, μεγάλας ἀρχὰς ἐχόντων. ταῦτα[66] μὲν οὖν διωρίσθω τοῦτον τὸν τρόπον. ἡ[67] δὲ πρώτη λεχθεῖσα ἀπορία ποιεῖ φανερὸν ἀδὲν οὕτως ἕτερον, ὡς ὅτι δεῖ τοὺς νόμους εἶναι κυρίους, κειμένους ὀρθῶς· τὸ[68] δ' ἄρχοντα δὲ αὖτε εἷς αὖτε πλείους ὦσι, πότερ' τούτων εἶναι κυρίους, πότερ' ὅσων ἐξαδωματοῦσιν οἱ νόμοι λέγειν ἀκριβῶς, ἀφ' τὸ μὴ ῥᾴδιον εἶναι καθόλου διηλῶσαι πᾶσι παντῶν. ὁποίους[69] μέν τοι τινας εἶναι δεῖ τοὺς ὀρθῶς κειμένους νόμους, ἀδέν πω δῆλον, ἀλλ' ἔτι μένει τὸ πάλαι ἀπορηθέν· ἀλλὰ[70] γὰρ ὁμοίως ταῖς πολιτείαις, ἀνάγκη καὶ τοὺς νόμους φαύλους ἢ σπουδαίους εἶναι. καὶ δικαίους ἢ ἀδίκους. πολλοῦ[71] τοῦτό γε φανερόν, ὅτι δεῖ πρὸς τὰς πολιτείας κεῖσθαι τοὺς νόμους. ἀλλὰ[72] μὴν εἰ τοῦτο, δῆλον ὅτι τοὺς μὲν κατὰ τὰς ὀρθὰς πολιτείας, ἀναγκαῖον εἶναι δικαίους· τοὺς δὲ παρεκβεβηκυίας, οὐ δικαίους.

Ex[64] multis enim constat populus & senatus & iudicium seu iudicum consessus. Et[65] uerò census horum omnium amplior est, quàm eorũ, qui uel uiritim uel cum paucis collegis maximos magistratus gerunt. Hæc[66] igitur hoc modo distincta atq; explicata sint. Ea[67] aũt quæ primo loco exposita dubitatio est, declarat nihil aliud ita ratum & firmum esse oportere, ut leges rectas ac salutares: penes[68] eum autem, qui præest reip. siue sit unus siue plures, ijs de rebus statuendi arbitrium & potestatem esse, de quibus leges cumulatè atq; accuratè loqui non possunt, propterea quòd non sit facilè uniuersè omnia apertè persequi & complecti. Qualeis[69] porrò esse oporteat leges malas aut rectas & utiles, nondum planum factum est: sed[70] etiam nunc manet id, quod suprà multo antè dubitatum est. Enimuerò necesse est leges malas aut bonas esse, & iustas aut iniustas, similiter atque reipub. administrandæ formas. Veruntamen[71] hoc certè perspicuum est, leges accommodatè ad reip. administrandæ formam positas esse oportere. At[72] si hoc uerum est, non est obscurum, eas quidem leges, quæ sunt reip. formis rectis consentaneæ, necessariò esse iustas: eas autem, quæ depravatis ac peruersis conueniunt, non iustas.

Ex iustis ad uitiosas, non iustas.

COMMENTARIVS ET SCHOLIA.

De alijs igitur.) Ostendit se nunc, relictis cæteris quæstionibus, quæ modò tactæ sunt, in aliud; tempus reiectis, uelle subtilius uidere, præstétne imperium habere multitudinem, an paucos, optimos etiam illos quidem uiros. Et primùm confirmat, anteponendum esse statum multitudinis, hoc argumento: Oportere autem multitudinem potius summam potestatem in rep. habere, quàm optimos uiros, eosdem tamen paucos, uideri posset hoc pacto: & opinionem sanè hanc dignam esse animaduersione intelligi, nec subitò ut inanem ac falsam explodendam esse, cùm fortasse ueritati affinis sit: quæ autem solida putabatur de potestate optimorum, temptari possit.

Multos namque, quorum.) Adfert argumenta, quibus probat, præstare multitudinem imperium habere quàm paucos, studiosos etiam uiros: & quia hoc parum quibusdam ueri simile est, quomodo fiat, ostendit. Inquit igitur de multis, quorum singuli sanè minimè studiosi sunt, tamen usuuenire posse, ut collecti simul meliores sint studiosis, non sanè singillatim collati cum ipsis, seorsumque spectati, sed unà cũcti quasi coaceruati. Vt autem quod significare uolebat, magis aperiret, simili usus fuit: affirmauitque idem in hac re usuuenire, quod contingit in cœnis, quas Græci συμφορητὰ δεῖπνα uocabant: quia conuiuæ cuncti domo escam aliquam portabant ad struendas illas mensas accommodatam. Animaduersum enim erat, eas esse lautiores suauioresque cœnis unius impensa studioq; paratis. quod fit, quia cuncti student, cùm in una tantùm re opera ipsis ponenda sit, eximiam illam & exquisitam inuenire. Nam singulis etiam mos est mandare, ut ferant, quod præcipuum illi habere, optimumq; intelligunt.

Cùm enim multi.) Relicto simili, quod quia cotidianum erat, crebroque spectatum, non oportuit comprobare: redit ad sententiam suam explicandam, atque inquit: Cùm enim illi multi sint, eodem pacto necesse est unumquemque eorum particulam quampiam uirtutis ac prudentiæ in se habere: cùm uerò coiêre, ex omnibus ipsis fit quasi unus homo multorum pedũ, ac multarum manuum, idemque præditus multis sensibus. Rursus enim, rei magis declarandæ causa, simile aliud huc adfert, quo expositio addit: Quod igitur in partibus corporis membrisq; contingere quasi cernimus, ut mirum in modum concretum ex tanta multitudine ipsorum augeatur: idem cogitare debemus usuuenire in moribus ac ratione, nec non uirtutibus, quæ in ipsis existunt, ut ipsæ quoque proportione crescant. Sed non tam facile auctum animi complecti mente possumus, ut ponamus nobis ante oculos amplificationem corporis. Quis enim est, qui hunc locum legens, nõ sibi ante pedes habere uideatur, & luminibus aspicere ingentem hunc hominem, & quasi Geryonem alterum? Nam quod facit ad duo nomina iuncta, quibus usus est, quorum prius ualet multorum pedum, posterius multarum manuum, eodem pacto Horatius, plurimũ à iudicio nostri doctoris dissentiens, populum uocauit beluam multorum capitum: expresit enim manifestò πολυκέφαλον. Infrà etiam hoc ipso in libro eodem pacto locutus est, ubi itidem rem incredibilem comprobat, meliorem aliquando & diuitiorem multitudinem esse quàm paucos. addidit enim muniens eam sententiam: ἀχ' ὡς κεφάλας, ἀλλ' ὡς ἀγρόας.

Quapropter existimant.) Adfert aliud, quod & ipsum non parum ualet ad iudicium ipsius confirmandum, sæpeq; cognitum erat uerum esse. Eandem enim causam esse inquit, cur multi melius, quàm pauci existiment de cantibus, poematibus, intelligantq; uirtutes ac uitia eorum, qui uersantur in illis studijs. Nam comœdia qualis sit, laudíne affinis, an culpæ, cognoscent facilius spectatores, quàm unus aliquis, quamuis doctus & ingeniosus uir. Eadem ratio est cæterorũ poematum & cantuũ etiam musicorum. Causam autem hanc ipsam quæ sit, repetit dicens: Diuersi enim diuersa in ipsis uident, & ea maximè, quæ aut didicêre, aut naturæ ui cognoscunt: ut cùm singuli non ualeant cuncta uidere, simul omnes & quasi coagmentatos concretosq; nihil eorum fallat, quod ad laudem aut uituperationem earum rerum pertineat.

Sed hoc discrepant.) Monstrat discrimen, quod est inter studiosos uiros, qui scilicet posita in semetipsis habent ea, quæ reddunt ipsos tales, & non aliunde quasi corrogant: & inter illum qui factus est studiosus è multis, aliquo modo simul coactis. Idem enim discrimen esse inquit, quod existit inter eos, qui formosi non sunt, & illos, qui formosi sunt. καλὰς enim cùm ipsos uocarit, intellexit manifestò pulcros formososq;: non bonos, ut uetus tralatio reddidit. Non contentus autem hoc simili,

quod

quod ualde rem illustrat, alterum addidit, mutans genus, & ab hominibus transiens ad opera, ut uidetur, artis pictorum, & naturæ ipsius. Quæ namq; adhibita multa cura, ab eximijs opificibus penicillo expressa sunt, perfectiora sunt & absolutiora, quàm uera, à naturaque fabricata. Quomodo autem id factum sit, declarat. inquit enim, ideo illa uincere, quia collectæ sunt, in unumque locum comportatæ, quæ dispersæ erant dotes, in pluraque corpora disseminatæ. Nam prius, inquit, cùm adhuc illa quasi bona dissipata erant, contingebat hunc hominem pulcriorem habere, quàm pictus ille habeat, oculum: aliũ autem quempiam, aliam partem corporis: uerùm solam illam, non reliquas etiam omnes. Ad hoc uerò declarandum, multum ualere narrationem illam Ciceronis de consilio Zeuxidis pictoris in proœmio secundi libri de Inuentione, notum est.

Si igitur in omni populo.) Cùm iudicium suum exposuisset, ac quid de hac re sentiat contra opinionem multorum, narrasset, oportere inquam potius committere remp. multitudini, quàm paucis, sapientibus etiã uiris, quia ueriora sint iudicia ipsius, quàm paucorum: quærit, an hoc perpetuum sit, ac sine ullo discrimine ita de quauis multitudine affirmari debeat. uideri nãque hoc parum uerisimile, quia sunt populi quidam ualde agrestes & tardi admodum ingenij: de quibus sanè ostendit nobis potius contrarium planum & apertum esse, ut ipsorum consilia penitus repudianda sint: quippe cùm inueniantur, qui non ualde dissimiles sint beluis. Paulatim enim res eò deduceretur, si tantum omni multitudini tribuẽdum nobis esset, ut huiuscemodi etiam genus hominum probaremus, uel potius expertibus rationis animantibus totos nos traderemus. Vt autem id planè falsum est, meliorem inquam esse paucis sapientibus tam stolidam turbam, ita quin uerum esse possit de certa quadam multitudine, dubium non est, quæ scilicet politior sit, & aliquem usum rerum habeat. huius enim partes singulas, aut saltem plures, posse de suo tantum conferre in commune arbitratur, ut ex omnibus illis existat, quod quasi perfectum absolutumque sit. Populorum quorundam stultorum, & talium, quales describit hic philosophus, meminit Strabo pluribus locis.

Quapropter & prius.) Ope huius diuisionis multitudinis docet explicari nodum, quem suprà monstrauit: nec solum illã quæstionem dissolui, uerum etiam hærentem ipsi: quarum, inquam, rerum oportet in ciuitate quasi dominos esse liberos homines & multitudinem ciuium. Testatur autem, quos intelligat, cùm dixit liberos. Huiuscemodi enim, inquit, sunt uniuersi illi, qui neque locupletes sunt, neque existimationis ullius, quæ proficiscatur à uirtute. Nam hũc scrupulum molestum esse, atque oportere ex animo eijci, declarant pericula, quæ ab hoc hominum genere impendent, nisi aliquo modo concilietur reipublicæ.

Participes namque ipsos.) Primùm significat participes ipsos esse maximorum magistratuum, minimè tutũ esse, quia inde nascerentur detrimenta magna: atque id duabus de causis, & quia meritò timere in ipsis possumus iniustitiam, & ut hanc, ita etiam stultitiam. Nam solent, inquit, aliquando iniustè se gerere, aliquando autem labi & errare propter inscitiam rerũ. Cõtrà autem, inquit, si non tradimus illis partem aliquam reipublicæ, nec patimur eos peruenire ad ullos honores: faciemus rẽ periculi plenam. Quando enim, inquit, extiterint in ciuitate multi, deiecti ab omni gradu honoris, & tanquam ignominia notati: necesse est ciuitatem hanc plenam esse hostium, ac domesticorum quidem hostium, qui magis adhuc quã externi nocere reip. consuerunt.

Restat iam, ut ipsi.) Hæc est media quædam uia inter extremas illas duas: quarum una erat participes eos facere maximorũ magistratuum, altera uerò penitus eos depellere ab omni cura publica. Concludit enim rationem, atque inquit: Restat igitur, ut participes sint deliberandi atque iudicandi, in ijsque solis duobus muneribus nauent operam reipublicæ.

Quapropter & Solon.) Constituit iudicium suum auctoritate ueterum legum scriptorum, remediũq;, quod attulit duorum illorum malorum, uerum esse ostendit. inquit enim: Et hæc est causa, cur & Solon & alij nonnulli, qui optimis institutis ciuitates ornarunt, uocant ipsos ad comitia & ad rationes accipiendas ab ijs, qui aliquã partem reip. attigerunt: non sinunt autem eos solos imperium habere. nam de Solonis hoc animo ac lege in 2. horum librorum disputatum est, idemque de illo memoriæ prodidit in ipsius uita Plutarchus.

Cuncti enim cùm conuenêre.) Quid secutus ipse sit in hoc, atq; illi, declarat: repetitque, quod suprà iam dixerat, Omnes eos cùm coierunt, habere tantum sensus intelligentiæque in se, ut satis esse possint illis rebus gerendis, mixtosque ipsos cum melioribus, iuuare studio suo ciuitates. quod non præstarent soli pauci illi sapientes. Vsus autem est simili ad hanc rem, parum probatam aliquibus, confirmandam: ita enim attulit ipsi multum lucis. inquit igitur: Quemadmodum uidemus cibum non purum, omneque id, quo alimur, minimè sincerum, iunctum cum puro sinceroq;, totum efficere aptius ad nos alendos, utiliusq; esse corpori: quod minimè præstaret alimentum pusillum, quamuis purum: tale enim profectò foret, si sumendum tantùm esset, quod purum undiq; integrumq; est. Vt autem (hoc enim adiungit) tãtum hoc bonum capitur ex idiotis popularibusque hominibus, quasi confusis cum sapientibus: ita contrà singuli ipsi non sunt pares optimis iudicijs de rebus faciendis. Cibum autem purum dicẽs, intellexit escas boni succi: ut impurũ contrà, qui cõstat ex ijs, quæ sunt mali succi: quæ autem hæ aut illæ sint, non multos fallit, docentq; hoc medici. Quem admodum uerò hic, ita quoque in primo libro de Ortu animantium, ubi de materia seminis animalium differit, appellauit κφλεγὸν τροφὴν. quo etiam in loco meminit & utilis cibi & inutilis, ἄχρηστον & χρησίμου τροφὴν ipsos appellans, definitque utrumq;, inutilem esse: affirmãs illum, unde nihil amplius, quod naturam iuuet, capitur, sed cùm multum illius sumtum est, maxime ipsa lædi tur: utilem autem huic contrarium. quod admonere uolui, quia hic χρησιμοπέρων τροφὴν nominauit.

Habet autem ordo.) Quamuis laudarit magnopere hunc ordinem reipublicæ, tamen fatetur inueniri in eo quædam, quæ incertum aliquem meritò habeant, an omnino probari debeant, ualereque uideantur ad eum infirmandũ. Sunt autem illa duo potissimum: quorum prius est (differit enim de hoc, similibus utens, ut reddat rem clariorem) Videri eiusdem hominis esse, existimare quis rectè egrotum curauit, cuius est ipsum curare, & liberare illo ipso morbo, qui tũc eum premebat: is autem profectò est medicus. Idem etiam usuuenire affirmat in alijs similitudinibus artium, & artibus etiam exquisitis perfectisque, ut scilicet non queant de culpis admissis in illis, siue de rectè & ordine factis existimare, nisi periti & magistri ipsarum.

Quemadmodum igitur decet.) Valet hoc ad infirmandam posteriorem curam, quam Solon tribuebat multitudini. Volebat enim, ut ad ipsam partemue eius redderent rationem suorum factorũ, qui remp. administrarant. ostẽdit igitur ipsam præstare id non posse. Vt enim, inquit, nemo inueniretur, qui probaret morem hũc, si uideret medicum rationem reddere suarum curationum apud imperitos eius artis, sed putaret à medicis ipsius consilia & facta existimari oportere: ita de reliquis opificibus & magistris sentiendum est, sumendos inquam esse iudices singularum artium peritos ipsarum. Vsus autem est ad id, quod custodiri debet in omnibus artibus declarãdum, potissimum medicis: quia magis apparet ac uerum esse perspicitur, quod ostendere uoluit, in ipsorum arte, quàm in reliquorum. Quis enim, nisi medicus imbutusq; præceptis eorum, posset de uera aut falsa ratione medendi subtiliter disputare? Cùm autem pluribus modis medicus dicatur, qui ualeant fungi hoc munere, rectè testatur. Ait igitur tria genera ipsorum esse, primũq; appellat, quem uocat δημιεργὸν, id est opificem. Intelligit autem, qui accedit ad ægrotos, scientiæq; addidit assiduũ usum: nõ ut quidam acceperunt, qui non didicit artem, sed quæ ab alijs ad morbum leuandum excogitata fuerint, ipsique mandata efficit. est enim is minister & operarius quidam, non auctor. Secundum uocat architectonicum, qui est ille, qui artem tenet, nec tamen curat ægrotos, lectulos eorum frequentãs: sed admonet minores medicos, qui ipsum consulũt, qua ratione in hoc aut in illo morbo curando uti debeant. Tertium esse dicit (nisi fallor) qui nec ipsos curat, nec præcepta accuratè cognouit, rationemq; totã artis: sed tantùm quasi tinctus est illa scientia, & usu quodã ipsius, crebrisq; animaduersionibus morborum aliquã speciẽ retinet medici. Affirmat autem, inueniri quosdam tales in omnibus fere artib. qui scilicet, cùm minimè ipsas exquisitè cognorint, similitudinem tamen quandã retinent perfectorũ artificum magistrorumq; ipsarum: quare possunt de operibus earum artium & ipsi non malè existimare. Multis autem locis significauit noster doctor, hos, quos semper πεπαιδευμένους uocauit, ualere hoc commodè facere, ut in primo de Moribus ad Nicomachum, non longè à principio: & in proœmio librorum de Partibus animãtium: quo in loco plenius adhuc de absoluta scientia & pædia hac differuit, tradens inueniri quempiam, qui in singulis scientijs talis sit, id est πεπαιδευμέν-

μένως: & alium, qui eodem pacto instructus sit generatim in omnibus. Quare, ut illic de una, ita hîc de cunctis existimator non malus erit, sustinebitq; personam illam aptè. Facit (ut opinor) ad sententiam meam adiuuandam de primis illis medicis locus hic Ciceronis ex epistola quadam ad M. Varronem: Non deesse, si quis adhibere uolet, non modò ut architectos, uerum etiam ut fabros ad ædificandam rempublicam, & potius libenter occurrere. appellauit enim fabros τέκτονας & δημιουργούς: qui tamen in ea arte fabri uocantur, non sunt eius artis ignari, etsi plenè rationem eius non cognouerunt, ut auctores & principes ipsorum. unde etiam in nostro sermone nomẽ adepti sunt, id est, à muris struẽdis. Addit in extremo huius partis Aristoteles, opinionem fuisse Græcorum, ut tertium etiam hoc genus medicorum, non minus atque ueri medici, & qui artem didicissent, posset existimari.

Deinde & in delectu.) Hoc adlatum est ad temptandam priorem illam. Commiserat enim idem plebi creationem magistratuum: nititur igitur hæc ratio ostendere, idoneam ipsam non esse huic muneri obeundo. Idem autem usuuenire testatur in hac, quod declaratum est contingere in ea, quæ dicta est. Videtur enim, eligere rectè, officium esse eius, qui leuiter saltem norit intelligatq; res illas, quibus administrandis præficit aliquos. Quomodo enim eligere potest personas idoneas alicui publico muneri, qui uim naturamque illius penitus ignorat? quales plerunque sunt humiles tenuesq; homines, qui ipsas nunquam attigerunt. Exemplo autem duarum hoc illustrauit. Si namque, inquit, opus est deligere geometren, efficere hoc munus est eorum, qui aliquantum periti sint geometriæ: itidemq; gubernatorem, eorum, qui aliquantum cognorint curas & officia gubernatorum. γεωμετρικῶν enim dicens, & κυβερνητικῶν, significat homines personasq; earum rerũ peritas, non officia geometrarum & gubernatorum propria: quemadmodum interpretes nonnulli acceperunt, qui falso putarunt contrarium ostendere uoluisse auctorem, atque ita locum expressere: Sicut geometra iudicat rectè de geometricis, & gubernator de gubernatiuis. Sed ut exemplo coner hoc illustrare, Thucydides memoriæ prodidit, se in sæuum illum morbum incidisse, qui Athenis *Vastauitq; uias, exhausit ciuibus urbem:* multosq; uidisse atroci hac peste correptos. quare potuit egregiè notas eius morbi, uimque omnem describere, & aliquo modo ponere ante oculos eorum, qui legunt. quare si opus fuisset medicum talem deligere, curaque hæc ipsi mandata fuisset, non malè hoc præstitisset: erat enim in illo cum suo magno malo πεπαιδευμένως. Geometren igitur, inquit, periti rerum, quæ sunt propriæ eius scientiæ: gubernatorem autẽ periti rerum pertinentium ad nauem regendam, possunt bene deligere, si fortè uidendum esset, quis potissimum sumendus foret magister suæ artis. Cùm autem intelligeret, quarundam artium operumque earundem existimatores esse non omnino malos, rudes quoque ipsarum, ut artis musicæ & artis poetarum, nec non aliarum nonnullarum, atque etiam hoc ipse suprà dixisset: ostẽdit hoc non aduersari sententiæ suæ. concedit enim, eos intelligere aliquid de illis, sed tamen negat ipsos plusquam magistros earum meliusque intelligere. unde sequitur, tutius esse conferre se in hoc ad auctores ducesque artium illarum.

Quare si huius rationis.) Hæc est conclusio totius huius rationis, quæ contra consilium Solonis excogitata est. Cùm enim ille duabus in rebus admisisset multitudinem ad remp. regendam, duobus argumentis refellere studet auctoritatem eius, docereque ipsam non esse idoneam ad munera illa exequenda: quorum argumentorum utrunque partem suam improbare redargereque conatur.

Sed forsitan non omnia.) Nunc sapientis uiri, suamq; simul sententiam confirmat accuratus magister, dissoluitque nodum, qui molestus erat. Inquit enim, illa non esse, ut uidentur, cuncta uera: utiturque ad ea conuincenda duobus argumẽtis: quorum prius uetus est, supraque ab ipso usurpatum, alterum autem nouum. Vetus est, ut ipse quoque testatur, singulos sanè tenues homines idiotasque, collatos cum peritis, deteriores esse existimatores: eosdem tamen simul uniuersosque, aut meliores, aut certè non deteriores esse. Excipit autem, quod suprà quoque fecit, plebem illam, quæ agrestis admodum est, totaque constat ex hominibus mancipiorum similibus. ipsi namque, coacti etiam, parum aut nihil sapiunt: quare nulla cura publica rectè ipsis committitur.

Et quia de nonnullis.) Alterum hoc argumentum est, quo probatur non esse uerum, quod sumtum fuerat ab aduersario: melius posse existimare opera, qui perceperunt artes, unde fluxerũt, quàm ignaros earum. Dicit enim, hoc aliter se habere in operibus quarundam artium, in illis inquam, quæ non solùm cognoscit, qui fabricatus est: uerum etiam, qui utitur ipsis, acceptis ab opifice. de his enim non solùm affirmat existimare posse, qui fecit, neq; optimè omnium: uerum etiam cui ornando instruendoque illa fabricata sunt. Exempla autem ponens harum artium, inquit, ceu domum utilitatemq; ipsius ac uitium non solùm nouit, qui fecit, uerum etiam & melius quidem, qui utitur habitatque in ipsa, de illa existimare posset: is autem est pater familiâs. Eodem pacto, inquit, gubernaculum melius cognoscit gubernator, quàm faber materiarius: & epulũ conuiua, quàm coquus. singulas enim ille dapes coquere & condire didicit: conuiuiũ uerò totum recténe structum sit, melius uidet, qui uescitur illis, atque accumbit. Eadem ratio est multarum huiuscemodi artium, uel omnium potius. nam frenum etiam idonetúmne sit, melius iudicat eques, quàm faber. Addit autem in extremo, cùm inductione quod uolebat comprobasset: arbitrari posse aliquem, hunc scrupulum eiectum esse ita, ut odiosus amplius esse nequeat, restare tamen aliũ statim, ostendit his uerbis.

Alia autem est.) Aptus est, inquit, ab hoc alius scrupulus. Videtur enim ratione carere, in ciuitate maiorum rerum principes auctoresque esse homines nequam, quàm moderatos ac probos. Sunt autem profectò maximæ curæ, accipere rationes rerum gestarum ab his omnibus, qui reip. aliquam partem attigerunt, & creare magistratus: quæ commissæ sunt, ut traditum est, in quibusdam ciuitatibus multitudini. Concio enim, quæ magna ex parte constat è tenuibus hominibus, in sua manu habet hæc omnia: humiles enim ciues & deliberant de republica, & iudices sunt causarum: neque obstant exiles fortunæ, aut ætas etiam pusilla. Contrà autem quæstores creari non possunt, neque prætores, qui magnos census adepti non sunt: ut etiam minimè alios magistratus gerere. Anacharsis quoque ille Scythes eiusdem animi fuit: qui cùm Athenis uidisset morem hunc concionum, dixit se magnopere mirari consilium Græcorum, apud quos de publicis rebus uerba facerent sapientes, existimarent autem postea de ijsdem stulti & imperiti φαύλους quos hic uocauit, non intellexit, ut opinor, prauos affinesque magnis uitijs: sed homines tantùm abiectos ac sordidos. Neque enim plebeij cuncti homines sunt uitijs operti, sed tantum nulla eximia laude commendati. Contrarios quoque his, quos appellauit ἐπιεικεῖς, non capere debemus omnino probos & moderatos uiros, sed nobiles potius, & honestos.

Eodem iam pacto.) Dissolui posse affirmat quæstionem hanc eodem pacto, quo superior dissoluta est. Dicendum enim est, nõ singulos populares homines fungi his muneribus, quę requirunt prudentiam non paruam: sed cœtum coagmentationemq; ipsorum, à quo cœtu non abest hæc uirtus. Quare uerè hoc pronuntiatum de illo instituto est, quod multitudinem præficit illis curis. non enim, inquit, iudex est, qui illic dominatur, id est unus aliquis è multitudine: neq; senator, neque unus itidem eorum, qui coguntur in concione: sed uniuersus ordo coagmentatioque, quam suprà demonstratum est totam tantum habere uirium sapientiæq;, ut par sit illis rebus rectè tractandis. ipsi enim seiuncti pars tantùm sunt, & ipsa quidem pusilla, horũ ordinum. Aperire etiam uoluit, quid appellaret partem: docuitque, se intelligere tres illos, separatos à socijs eius muneris, qui suprà nominati sunt: conclusitque statim, iure optimo in suo arbitrio populum habere maiores illas res.

Et census utiq; maior.) Quòd si spectetur etiam census, inquit, quem in rebus publicis putant attendendum esse: ita quoq; maior census erit pauperum, non singulorum scilicet illorum, sed multorum simul coactorum, uel omnium potius, quàm sit cẽsus diuitum, si singillatim ipsos sumas, uel paucos etiam simul, qui magnos magistratus capiunt. Congruit autẽ aliquo modo huic loco illud Hesiodium, qui dixit: Si paruum paruo admoueris, crebroque hoc feceris, magnus breui aceruus efficietur. Coagmentatæ enim fortunæ, quamuis exiles per se, plurimorum pauperum, uincunt ampla patrimonia locupletũ. Dixit in extremo, existimari debere satis hæc, quæ prius inuoluta erant, definita & explorata esse.

Prima autem, quæ dicta est.) Redit ad primam illam quæstionem examinandam, declaratque, quid potissimum ipsa planum faciat, & quid adhuc anceps ambiguumque relinquat. Intelligit autem, qua quæsitum est, utrum præstet hominem imperiũ habere, an legem in primis spectari? Inquit igitur, illam, cùm lucis aliquid afferat etiam nonnullis alijs rebus, in primis aperire, leges oportere in ciuitate dominari: leges autem iustas sanctasq;, ut uitetur telum illud, quod suprà ad oppugnandam hanc sententiam coniectum est. Nam uocantur etiam leges illæ, quæ inutiles sunt ac tyrannicæ. Qui autem magistratum gerit, siue unus ille sit, siue plures: harum tantùm rerum dominum auctoremque esse, de quibus leges exquisitè aliquid statuere nulla

nulla ratione ualent: quod non commissum est uitio suo proprioque earum legum (ipsas enim rectas esse traditum est) sed communi omnium. Cùm enim ipsæ in uniuersum semper omne præcipiant aut uetent, quod iubent: uix fieri potest, ut singulas partes eorum factorum ita attingant, ut non aliquando culpæ alicui affines sint, nisi corrigantur à prudenti uiro, & ad æquitatem redigantur.

Quales uerò esse oportet.) Ostendit nunc, quod in his dubium obscurumque restat: esse autem dicit hoc, quod patefactum adhuc non est, quales deceat esse leges, quæ meritò rectæ iustæque uocẽtur, manetque fatetur ueterem scrupulum. Nam, quin illæ sequantur respublicas, ad quas tuendas ornandasque scriptæ sunt, non dubitandum affirmat: ut scilicet si resp. probę iustæque sunt, & leges etiam probæ ac iustæ sint: si contrà iniquę illæ, & leges etiam iniquę. Tantum esse iam planum affirmat, oportere accommodari ad remp. leges, quæ ipsi seruiant, adiuuentque finem eius reipublicæ. aliter enim leges propriæ ipsarum haberi non possent, euerterentque potius ipsas, quàm stabilirent. Quod cùm certum solidumque sit, perspicuum esse dicit, necesse esse, ut leges rectarum rerump. iustæ sint: deprauatarum autem, minimè iustæ.

δόξειεν ἂν λύεσθαι.) Videtur solui, & ratione quadam negari posse: quadam uicissim alia uerum esse, & affirmari posse.

ἀλλ' ὡς σύμπαντας.) Sic etiam intellectum humanum in tota specie humana perfectũ esse, qui in singulis imperfectus sit, Auerroes censuit.

τὰ συμφορητὰ δεῖπνα.) Cœnæ collatæ, quando singuli conuiuæ domo escam aliquam portant: non pecuniæ symbolã, sed ferculorum.

τὰ τῆς μουσικῆς ἔργα.) Multitudo musicos modos rectius quàm singuli, iudicat. Sic quoque pictas tabellas. Eapropter Apelles tabulam uulgò spectandam proposuit, ut singulorum in sua cuiusq; arte iudicium audiret, ipse post tabulam latitans. Ediuerso Timotheus citharœdus, cùm canenti discipulo applausisset theatrum, uehementer incanduit, Mihi, inquiens, cane & Musis.

τῷ σωμήκει τὰ διεσπαρμένα.) In singulis inest pulcri aliquid. Sic Homero Iuno λευκώλενος & βοῶπις, Minerua γλαυκῶπις, Thetis ἀργυρόπεζα, Venus χρυσέη, Græcæ ἑλικώπιδες, Troianæ βαθύκολποι dicuntur.

τὰ γεγραμμένα ἀφὼ τέχνης.) Nota est Zeuxidis diligentia, qui in depingenda Helena Crotoniatarum uirgines pulcerrimas nudas inspicere uoluit, ut quod in singulis pulcrum inesset, in suam transferret. Cic lib. 2. de Inuentione.

ὁ Σόλων.) Solonis consilium lib. 2. ubi de Rep. Athenienſium egit, exposuit.

ἡ μὴ καθαρὰ τροφή.) Lib. 1. de Ortu anim. diuidit alimẽtum in τροφὴν χρησίμων & ἄχρηστον: quorũ illa καθαρὰ, pars maximè ad alendum faciens, hæc μὴ καθαρὰ, per accidens tantùm priori illi addita. Vide Hip. lib. de Alimento.

ὥσπερ ἔν ἰατρῷ.) Theophrastus Paracelsus cùm ægre ferret à iudicibus plebeijs arti suę precium statui, in maledicta erumpens, è curia primùm, mox ex urbe Basilea excesit.

δημιουργός.) Veluti popularis medicus, qui non contemplatur, sed operatur, & in ipsa (quod uulgò dicunt) praxi uersatur, & populo medetur. Hip χειρώνακτα uidetur appellare.

ὁ πεπαιδευμένος.) Qui usum artis habet uel actiuè uel passiuè. Sic etiam lib. 1. Ethic. c. 1. de arte & scientia quauis iudicare τὸ πεπαιδευμένον esse dixit, eius qui usum & experientiam artis habet. Vulgò medicum passiuum uocant. Sic Thucydides pestilentia correptus, eius descriptionem luculentissimam edere potuit, non minus quàm uel doctissimus medicus, quoad τὸ ὄπ.

τὸν πάλαι λόγον.) Ob paulo ante n. 27. & 28. allatas rationes.

τῷ ὀψοποιῷ ὁ μαγειρικός.) Eapropter secundum Martialem —*coquus domini debet habere gulam.*

ἐν ὀλιγαρχικαῖς πολιτείαις.) Præsertim in Athenienſe. Quocirca Alcibiades patriæ iudicio sese committere nolebat, nõ magis quàm matri: ne per ignorantiam pro candido atrum subijceret calculum. Et Anacharsis Scytha mirabatur Athenienſium morem, in quorum concionibus de re publica uerba facerent sapientes, iudicarent uerò deteriores multo plebeij homines.

ἀπὸ μικρῶν τιμημάτων.) Solonem ciuitatem in quatuor classes pro diuersitate census diuisisse, concionis uerò ius etiã tenuissimos habuisse, ex Plut. & ex lib. 2. notum est.

τυχόντες ἡλικίας.) Ciuium Athenienſium liberi se pro ciuibus gerere non poterant, nisi pueri primùm nomina apud curiales professi essent anno ætatis XV. quæ δοκιμασία dicebatur, tertia die Apaturiorum obiri solita. deinde apud populares, anno ætatis XIIX. quo ex pueris in ephebos, atque adeò in uiros adscribebantur. Sigonius de rep. Athen. lib. 2.

- IN *specie quæstionem de iure imperij agitat, siue imperent*
  - Homines, *tum in*
    - Reliquis Rerumpub. *formis. Quarum disquisitionem in aliud tempus locumq; reijcit.* N. 1.
    - Democratia *& Aristocratia inter se collatis. Vide in seq. signum* A.
  - Leges. Ex *ijs quæ prius cap.* X. *dubitata sunt (nimirũ quòd hominem non oporteat imperare: rursus uerò, quòd neq; legem, si mala sit, sed ab homine corrigi) illud in*
    - Genere *manifestum est de Imperio: nimirum in ciuitate imperium*
      - Primariò *penes leges esse debere.* N. 67.
      - Secundariò *penes Magistratum, siue is unus siue plures sint, in legibus defendis & interpretãdis: cum propterea quòd uniuersim scriptæ sunt, de omnibus singularibus diserte sancire nequeant.* N. 68.
    - Specie *obscurum est, Qualis lex imperare debeat.* N. 69. Dubitationem
      - Auget. *Qualis Respub, talis lex. At Respub. aliæ bonæ, aliæ malæ. Ergo etiam leges. Quænam ergo imperare debent?* N. 70.
      - Soluit:
        - Ea *lex in quaque Repub. imperare debet, quæ ei Reip. formæ accommodata est.* Num. 71.
        - Nunc *uerò bona & iusta lex bonæ, iniusta atq; mala malæ Reip. accommodata est.*
        - Ergo *in bona Rep. bonæ, in mala peruersæ leges imperarint.* N. 72.

A. Sic

Dubitatur in utrãque partẽ: & partim negari, partim affirmari posse uidetur. N. 2. Et quidẽ pro iure imperij

Democraticorum huiuscemodi à similitudine argumentum afferri queat:

Quemadmodum conuiuia ex multorum contributione instituta, & opipara & magnifica magis sunt, quàm unius uel liberalißimi sumtu atq; cura instituta. N. 4. Ratio: Nam dum singuli unum ferculum curant parandum, illud optimum & suauißimum esse uolunt.

Ita quoq; imperium democraticum, multorum mediocriũ consilijs iudicijsq; in unũ collatis, præstãtius esse uidetur imperio paucorum bonorum. N. 3. Etsi enim singuli è multis, uirtute omnigena non præstant, præstant tamen in singulis singuli: adeoq; in medium conferunt quilibet aliquam uirtutis particulam. N. 5. Similitudine declarat:

Quemadmodum enim multitudo populi unum animal esse uidetur, multis manibus multisq; pedibus præditum, multis oculis uidens, auribusq; audiens. N. 6.

Ita quoq; multa habere capita atq; corda, adeoq; in inueniẽdo & iudicãdo, multiplici discursu præstare uidetur. N. 7. Signo cõfirmat, & noua ueluti similitudine:

Opera musica & poetica, & uerò pictorum & statuariorum, rectius iudicant multi, quàm unus aliquis, uel pauci. N. 8. Ratio, Nã dum singuli unam partem, quam intelligunt, iudicant distributiuè, omnes simul ipsum totum collectiuè iudicant. Num. 9.

Et per consequens etiam opera & instituta politica.

Aristocraticorum uicißim similitudo afferri potest talis:

Quemadmodum pulcri homines nõ pulcris, & imagines fictæ ueris, multo sunt præstantiores, eo quòd uel à natura uel ab arte, naturæ æmula, ea quæ in singulis excellunt, in unum conferuntur. N. 11. Ipsa namq; experientia docet, singulis partibus corporis suũ inesse decus: & quo plures partes rectè commensuratæ in unum conferuntur, eo pulcriorem reddunt imaginem. N. 12.

Ita quoq; in unum corpus multitudinis popularis collatæ multorum uirtutes, corpus Reip. multo præstãtius cõstituere uidentur, quàm paucorũ quidã, licet uideãtur optimi. N. 10.

A. Sic utrũ homines Democraticos an Aristocraticos præstet imperare,

Incertum est, utrum uniuersim prædictæ similitudines in omni multitudine & in omnẽ optimatum cœtu ueræ sint an falsæ. N. 13.

Decidatur, per distinctionẽ (Nu. 66.) Quæstionẽ propositam diuidit, & utrãq; eius partem ex specierũ distinctione declarari posse asserit: uidelicet quæstionem

Primariam: Quinam imperare debeant, Populus an Optimates. N. 18. Etenim

Certum est in specie consideratis Rebuspub. fieri non posse ut prædictæ similitudines ratæ habeantur. N. 14. Etenim si populus natura sua sit

Stupidus & improbus, similitudo conuiuiorum collatitiorum admittenda non erit, nec multitudinis cõsilia & iudicia præstantiora erunt. Id quod contraria similitudine docet:

Si multitudo improborum & stolidorum in unũ collata præstantior esset Optimatibus paucis: sequeretur quoq;, bruta in unum collata, præstantiora esse homine. N. 15. Reperiuntur enim homines quidã parum à brutis differentes. N. 16.

Atqui non hoc.

Ergo nec illud.

Ingeniosus, & ab honestate non penitus auersus, similitudo prædicta aliquid persuadebit. N. 17.

Secundariam: si populo concedatur imperium, In quibus rebus concedendum sit, utrum scilicet omniũ, an quorundam tantùm? N. 19. Populum autem intelligimus non quãlibet multitudinẽ, sed multitudinem hominum libertate æqualium, nec opulẽtia interim, nec uirtute excellentium. N. 20. Nam si opulentia, Oligarchia esset: si uirtute, Aristocratia: ex ijs quæ c. 8. disputata fuêre. Distinctione utitur ἀρχῶν. Ex cap. primo huius libri, Magistratus alij sunt

Summi, quos ὡρισμένας ἀρχὰς appellauit, cum potestate & dignitate manifesta, certis limitibus circumscripta, definitos. Hosce populo

Committere, minimè uidetur tutũ, cùm uirtutibus ad imperandum requisitis, prudentia scilicet & iustitia, destituãtur. N. 21. Ne uel propter

Improbitatem potestate amplißima ad iniurias alijs inferendas (quod est ἀδικεῖν) abutantur. Num. 22.

Ignorantiam & stultitiam aberrent. Quod est ἁμαρτάνειν. N. 23.

Non committere, periculosum est. N. 24. Non per se, sed per accidens, propter seditionis periculum. Nam hac ipsa exclusione ab honoribus publicis ueluti ignominiosa, ad res nouas animum adijcient, & seditiones concitabunt. N. 25.

Mediocres, quos ἀρχὰς ἀορίστους uocauit, nec tempore nec potestate aliqua definita & peculiari, sed communi tantùm instructos. Talis est magistratus concionis popularis, cuius munus in eligendis magistratibus ijsdemq; cõsendis, eximiè spectatur. N. 26. Vide seq sig. B.

B. Populo igitur concionis & censuræ magistratũ potestatem

Dandam esse, &

Auctoritate patet prudentium, Solonis puta, & legislatorum quorundam aliorum, qui populo curam

Communem electionis magistratuum, & rationum ab ijs exigendarum, commisere. N. 27.

Peculiarem certi alicuius officij, singillatim administrandi, non commisere. N. 28.

Ratione persimilitudinem confirmatur:

Quemadmodum enim alimenti, quo utimur, pars alia ad alendum utilis est, sed mole ualde exigua (quã καθαρὰν hîc uocat) alia uerò inutilis, quæ in fæces abit, mole multo maior: quæ ipsæ ad nutritionem non per se, sed per accidens tantùm facit, cùm nec sine inutili pars utilis rectè concoqui possit & retineri, nec sine utili inutilis alicuius usus siet. N. 30.

Ita quoque in populi multitudine

Omnes simul, boni malis permixti, Reip. totius administrationem multo rectius obeunt, quàm si optimi tantùm selecti essent. Nam ij, qui uirtute præstant, suffragijs reliquorum ad capessendos magistratus promouentur: & hi uicißim prudentia illorum reguntur. N. 29.

Singuli seorsim considerati ad consultandum & iudicandum inepti sunt. N. 31.

Non esse dandam, duobus argumentis uidetur effici posse. N. 32. Quæ proponuntur ex aliorum sententia, & statim soluuntur. Duo hîc consideranda: Populus & Potestas. Vtrouis respectu non uidetur ius electionis & censuræ concioni permittendum. Non respectu

Populi, quoniam rudis est & imperitus, adde etiam maiori ex parte improbus. Vide in seq. fig. C.

Proponitur: Potestatem magistratus eligẽdi & iudicandi populo cõmittendam nõ uideri. Nu. 53. Syllogismus talis est:

Iudicia rerum grauiß. imperitis committere ineptum est. N. 54.

Atqui οὐδών, hoc est magistratus censura, et ἀρχαιρεσία, hoc est, magistratus electio,

Res sunt maximi momẽti, & à quibus uel sincerè obitis salus, uel negligenter iniustéue tractatis, interitus Reip. impendet. N. 55.

Imperitis in Democratia tũ quauis. alia tũ præsertim Athenien sium, populari concioni permitti tur. Nu. 56. Etenim

Concio populi ius habet eligẽdi magistratus, & eiusdẽ gesti rationes deposcẽdi. N. 57. Constat aũt populi cõcio, cõsilijs & iudicijs publicis adhiberi solita, ex pauperrimis quoq; & iuuenibus, qui ex ephebis primùm excesserè (τῆς τυχόσης ἡλικίας, cuiuscũq; ætatis, dũmodo XIIX excesserint annũ, ut Athenis) quorũ hi propter ætatis imprudentiam non possunt, illi propter paupertatẽ munerib. inescati interdũ rectè iudicare nolũt. N. 58.

Magistratus reliqui, & quidẽ amplissimi, cuiusmodi est Quæstura, Præfectura bellica, Trierarchia, & similes, opulẽtis tantùm cõmittuntur. N. 59.

Ergo οὐδὼν & ius eligẽdi magistratus imperitis malè committitur.

Potestatis, quoniã magni momenti est, Respectu potestatis quæstio

Soluitur per distinctionẽ potestatis. Nume. 60. Quam

Proponit. Magistratus considerari potest uel ut

Totus. Sic non unus aliquis iudicum, uel concionantiũ, uel senatorum, sed totus iudicum cõsessus, Tribunalis appellationem meretur: consessus senatorum, Senatus: turba uerò populi, Concionis. N. 61.

Pars. Sic singuli iudices & senatores & concionãtes pars sunt magistratus, non autem ipsi magistratus appellationem absolutè merentur. N. 62.

Accõmodat suo instituto:

Multos magnis imperare nõ est præter rationem. Videtur similitudine ostẽdere:

Quemadmodum opes multorum quantumuis pauperum in unum collatæ maiores sunt quàm uel regis unius, uel paucorum oligarcharum. Num. 65. Quod etiam in præced. docuerat.

Ita quoq; prudentia in consulendo & iustitia in iudicando multorum simul uidetur præstare uirtutibus singulorum, ijsq; imperare debere.

Atqui & Concio & Senatus & Tribunal ex multis constant. Num. 64.

Ergo meritò multi simul reliquis magistratibus quantumuis magnis imperare debent. N. 63.

C. Dubi-

Si medicus & quiuis alius artifex ab ijs tantùm, qui artis cognitionem habent, iudicari potest atq; debet: gesti quoq; magistratus ratio apud eos tantùm, qui magistratus gerendi cognitionem habent, danda erit.

Correctionẽ & censurã, tali ratiocinatione:

Atqui medicus, ut & quiuis alius artifex, ab ijs tantùm, qui artis cognitionem habent, iudicari potest atq; debet. N. 35. Demonstrat:

Qui artem cognoscit, idem quoq; de ea iudicare debet. Id quod uerũ est & in

- Medicina, cuius artifex est medicus. N. 33.
- Arte et exercitio quouis alio. N. 34.

Atqui artem

Medicã cognoscit tum sciẽs, tum experiens. Medici proinde nomen meretur & ille qui artis

Præcepta nouit. ὁ ἐπιστὰς τῶν τέχνῶν, qui sciẽtiã artis habet: siue iam artem, quam nouit,

- Non exerceat. ὁ ἀρχιτέκτων νικὰς. N. 37.
- Exerceat. ὁ ἀπὸ μισθοῦ. Numero 36.

Exempla uel suo uel aliorum marte hausit, & ex ijs Peritiam artis sibi comparauit. ὁ πεπαιδευμένος περὶ τῶν τέχνῶν. Num. 38.

Quamuis aliam cognoscit & sciens & experiens. Tales enim in omnibus dantur disciplinis. N. 39.

Ergo etiam de arte iudicare debet atq; potest tum sciens, tum experiens: quì licet τῶν ἄλλων cognitionem non habeat, habet tamen τῶν ὅτι. N. 40.

Ergo etiam magistratus gesti ratio apud eos tantùm, qui eiusdem gerendi cognitionem habent, deponenda erit.

Si rectè eligere scientis est, magistratuum electio populo imperãdi ignaro nõ erit committenda.

Electionẽ, eodem rationis modo. Nu. 41.

Atqui rectè eligere scientis est. N. 42. Idipsum

Declarat simili. Sic committitur munus eligendi (N. 43.)

- Geometræ illis solis, qui geometriæ periti sunt.
- Gubernatoris ijs, qui artis sunt periti nauticæ.

Confirmat per anthypophoram. Etsi enim artes & opera quædam obeuntur quoq; ab ijs, qui nullam habent cognitionem artis, ex solo scilicet usu: multo tamen rectius & securius ab ijs, qui cognitionẽ artium & operũ habent. N. 44.

Ergo magistratuum electio non rectè populo committitur. N. 45.

C. Dubitatio

Soluitur (N. 52.) partim per

ἔνστασιν. Supponunt illi, multitudinem hominum non tam liberorum quàm seruorum, quando penitus stupidam & improbam esse uolunt. Nos ediuerso, tum auctoritate Solonis, tum similitudine alimentorum paulo antè n. 27. allata, Multitudinem hominum liberorum, ingenio mediocri præditorum, illis opponimus. N. 46. Ratio. Horum namq; singuli per se considerati ut impares sint ad cognitionem & dijudicationem eorum quæ ad magistratus faciunt: at in unum collecti, pares erunt. N. 47.

Ἀντιπαράστασιν. Vt quàm maximè demus illis, Multitudinem imperitam esse, qualem ipsi uolunt: non tamẽ iccirco magistratuum reliquorum uel electio uel censura illis eripienda est. Per similitudinem:

Quemadmodum operum quorundam iudicium non tam artifici, qui opus facit, quàm exotero alicui, qui opere utitur, conuenit. Nu. 48. Sic uerbi gratia

- Domus rectè nécne ædificata sit, non tam ab architecto, quàm ab œconomo, qui illã inhabitaturus est, dignoscitur. N. 49.
- Gubernaculũ bene an malè sit factum, nõ magis faber quàm gubernator intelligit. N. 50.
- Ferculũ recte nécne conditum sit, non tam coqui, quàm cõuiuatoris est iudicare. N. 51.

Ita quoq; gesti magistratus iudicium, non tam ei qui magistratui præfuit, quàm ei qui magistratui subditus fuit, conuenit: illi quidem à priori, huic à posteriori, ab effectu scilicet & euentu.

CAPVT XII.

Ex ipso Fine, formas Reip. uariare ostensurus, Bonum publicum primò inuestigat.

QVia[1] aũt in cũctis sciẽtijs & artib. finis est bonũ: maximũ[2] uerò, & maximè in ea quę lõgè præstat omnib. hæc[3] aũt est ciuilis facultas: est[4] aũt ciuile bonũ, qd̃ iustũ est: hoc[5] uerò, qd̃ publicè, ꝑ deſt: uidetur[6] aũt omnib. ęquale quoddã iustũ esse, & [7] quodã tenus assentiũtur disputationib. habitis de philosophia, in quib. definitum est de reb. quę ꝑtinẽt ad mores: quid .n. & quib. iustũ, & oportere ęqualib. ęquale esse aiũt: qualiũ [8] aũt ęqualitas, & qualiũ inęqualitas, opus est minimè nos fallere: cõtinet .n. hoc in se controuersiã, & studiũ ueri cognoscẽdi ꝑ priũ ciuiũ. Fortasse[9] .n. affirmaret aliqs, ꝑ oĩs boni excellẽtia oportere inęqualiter distribui magistratus, si reliquis omnib. in reb. nihil inter se discreparẽt, sed similes forẽt: discrepãtib.[10] .n. diuersum esse iustũ, & qd̃ ipsis ꝑ dignitate. Atq; [11] si hoc uerũ, erit & per colorẽ, & per magnitudinẽ, & ꝑ quodlibet aliud è genere bonorũ, accessio quędã ciuiliũ iustorũ ijs, qui antecellũt. An[12] hęc est apta uanitas? planũ[13] aũt est in alijs sciẽtijs & facultatib. Tibicinũ[14] nãq; pariũ in arte, nõ decet dare prẽstantiã tibiarũ nobiliorib. nihilo .n. melius utũtur ipsis: oportet aũt ei, qui opere excellit, dare etiã instrumẽtorũ excellentiã. Si[15] aũt nondũ planũ est, quod dicitur, adhuc magis nobis ipsum producentib. perspicuum erit. Si enim foret aliquis, excellẽs sanè arte tibiarum, ualde aũt inferior nobilitate uel pulcritudine: etsi unũquodq; eorum maius bonũ est arte tibiarũ (intelligo aũt nobilitatem & pulcritudinẽ) & proportione maiore interuallo superent artem tibiarum, quàm ille arte tibiarum, tamen huic dare oportet excellentiores tibias. Oportet[16] enim ad opus conducere excellentiam & diuitiarum & nobilitatis: conducunt autem nihil. Adhuc[17] ratione hac omne bonũ cũ omni bono conferre liceret. Si[18] nãque magis quædam magnitudo, & omnino magnitudo in contentionem ueniret cum diuitijs, & cum libertate. Quare[19] si hic plus excellit uirtute,

Ἐπεὶ[1] δ' ἐν πάσαις μὲν ταῖς ἐπιστήμαις καὶ τέχναις ἀγαθὸν τὸ τέλος· μέγιστον[2] δ', καὶ μάλιστα, ἐν τῇ κυριωτάτῃ πασῶν· αὕτη[3] δ' ἐστὶν ἡ πολιτικὴ δύναμις· ἔστι[4] δὲ πολιτικὸν ἀγαθὸν τὸ δίκαιον· τοῦτο[5] δ' ἔστι τὸ κοινῇ συμφέρον· δοκεῖ[6] δὲ πᾶσιν ἴσόν τι τὸ δίκαιον εἶναι· καὶ[7] μέχρι γέ τινος ὁμολογοῦσι τοῖς κατὰ φιλοσοφίαν λόγοις, ἐν οἷς διώρισται περὶ τῶν ἠθικῶν· τὶ γάρ, ἐστὶ τὸ δίκαιον (καὶ δεῖν τοῖς ἴσοις ἴσον εἶναι φασὶ) ποίων[8] δ' ἰσότης ἐστὶ, καὶ ποίων ἀνισότης, δεῖ μὴ λανθάνειν. ἔχει γὰρ τοῦτ' ἀπορίαν καὶ φιλοσοφίαν πολιτικήν. ἴσως[9] γὰρ ἂν φάίη τις κατὰ πάντας ὑπεροχὴν ἀγαθοῦ δεῖν ἀνίσως νενεμῆσθαι τὰς ἀρχάς, εἰ πάντα τὰ λοιπὰ μηδὲν διαφέροιεν, ἀλλ' ὅμοιοι τυγχάνοιεν ὄντες. τοῖς[10] γὰρ διαφέρουσιν ἕτερον εἶναι τὸ δίκαιον, καὶ τὸ κατ' ἀξίαν. ἀλλὰ[11] μὴν εἰ ταῦτ' ἀληθὲς, ἔσται καὶ χρῶμα, καὶ παντὸς μεγέθους, καὶ καθ' ὁτιοῦν τῶν ἀγαθῶν, πλεονεξία τις τῶν πολιτικῶν δικαίων τοῖς ὑπερέχουσιν. ἢ[12] ταῦτ' ἐστὶν ἀδύνατον τὸ πόλαιον τὸ ψεῦδος; φανερὸν[13] δ' ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν καὶ δυνάμεων. τῶν[14] γὰρ ὁμοίων αὐλητῶν τὴν τέχνην, οὐ δοτέον πλεονεξίαν τῶν αὐλῶν τοῖς εὐγενεστέροις· οὐδὲν γὰρ αὐλήσουσι βέλτιον. δεῖ γὰρ τῷ κατὰ τὸ ἔργον ὑπερέχοντι διδόναι καὶ τῶν ὀργάνων τὰ ὑπερέχοντα. εἰ[15] δὲ μή πω δῆλον τὸ λεγόμενον, ἔτι μᾶλλον αὐτὸ προαγαγοῦσιν ἔσται φανερόν. εἰ γάρ εἴη τις ὑπερέχων μὲν κατὰ τὴν αὐλητικὴν, πολὺ δ' ἐλλείπων κατ' εὐγένειαν, ἢ κάλλος, εἰ μεῖζον ἑκάτερον ἐκείνων ἀγαθόν ἐστι τὸ αὐλητικῆς (λέγω δὴ τὸ εὐγένειαν, καὶ τὸ κάλλος) καὶ τὴν αὐλητικὴν ἀναλογίαν ὑπερέχοι πλέον τὸ αὐλητικῆς, ἢ ἐκεῖνος κατὰ τὴν αὐλητικὴν, ὅμως τούτῳ δοτέον τὰς διαφορὰς τῶν αὐλῶν. δεῖ[16] γὰρ εἰς τὸ ἔργον συμβάλλεσθαι τὴν ὑπεροχὴν καὶ τὸ πλῆθος, καὶ τὸ εὐγενείας· συμβάλλονται δ' οὐδὲν. ἔτι[17] καὶ γένος τὸν λόγον πᾶν ἀγαθὸν πρὸς πᾶν ἂν εἴη συμβλητόν. εἰ[18] γὰρ μᾶλλον τὸ τὶ μέγεθος, καὶ ὅλως ἂν τὸ μέγεθος ἐναμιλλον εἴη καὶ πρὸς πλοῦτον, καὶ πρὸς ἐλευθερίαν. ὥς[19] εἰ πλεῖον ὀδὶ διαφέρει καθ' ἀρετὴν, μέγεθος, ἢ ὀδὶ καθ' ἀρετὴν,

QVoniam[1] autẽ in omnibus quidem scientys atque artibus, finis bonum est: maximum[2] autem bonum & maximè est in ea, cuius est omnium maximus dominatus maximáque auctoritas: hæc[3] autem est ciuilis facultas: ius[4] porrò, est bonum ciuile: hoc[5] autem est, quod communiter omnibus expedit: omnibus[6] autem ius uidetur esse æquale quiddam: & [7] aliquatenus consentiunt & cõgruunt sermonibus philosophicis, in quibus de ys, quæ ad mores pertinent, distinctè atq; explicatè disputatum est: (nã & quid ius, & quibus sit ius, & æqualib. æquale esse oportere, ostendunt) qualium[8] rerum sit æqualitas, qualiumq; inæqualitas non est ignorandũ. Inest aũt in hoc dubitatio et philosophia ciuilis. Fortasse[9] enim dixerit aliquis ex omnis boni præstantia magistratus & imperia tribui inæqualiter oportere, si cæteris reb. omnib. nihil inter se differãt, sed sint forte fortuna similes. ys[10] .n. qui inter se differũt, et ius et id, qd̃ ex dignitate est, diuersum ac dißimile esse. At[11] si hoc uerũ est, ergo & ex coloris præstantia, et ex proceritatis et ex qualiscũq; boni y, qui reb. illis præstabũt, plus iurisũ ciuiliũ obtinere debebũt. Aut[12] hoc perspicuè falsum est: appáret[13] autem in alys scientys & facultatibus. Nam[14] ex tibicinibus, qui sint inter se arte pares ac similes, non sunt nobiliorib. dandæ plures tibiæ aut meliores: nihilo enim melius tibia canent. Oportet autem ei, qui opus efficit melius, quiq; opere antecellit, etiam instrumentorum præstantiã largiri. Quòd[15] si nondum satis planum est quod dicitur: ab ijs, qui id uolent longius producere, facilè intelligetur. Si quis enim exsistat, qui arte quidem tibia canendi excellat, nobilitate autem & splendore generis aut pulcritudine sit inferior, etiamsi unumquodq; bonorum illorum maius bonum sit, quam ars tibia canendi (dico autem nobilitatem & pulcritudinem) & quamuis illa arti tibia canendi proportione præstent plus, quàm ille arte tibiæ canendi cæteris antecellit: huic tamen dandæ sunt tibiæ præstantiores. Oportet[16] enim ad opus cõferre & ualere præstantiam & diuitiarum & nobilitatis atq; generis: at nihil conferunt. Præterea[17] hac ratione omne bonum cum omni bono comparari posset. Nam[18] si magis est tale, qd̃ aliqua magnitudine tale est, quã illud, qd̃ alys reb. præstat, ergo et omnino magnitudo cõtendat cũ diuitys & cũ libertate. Quare[19] si hic plus excellit uirtute,

& magnitudine præstat plus quàm ille uirtute, &

& plus omnino superat magnitudo uirtutẽ, possent omnia inter se conferri. Tanta enim magnitudo si maior est, quàm tanta, tanta nõ est dubiũ quin æqualis futura. Quia autem hoc fieri nõ potest, planũ est, quòd in reb. ad ciuitatem ptinentib. nõ sine causa nõ controuersantur de magistratibus. Si enim hi quidẽ tardi, hi uerò celeres: nihilo plus oportet hac de causa hos quidem plus, hos uerò minus habere: sed in gymnicis certaminib. horũ præstantia honorẽ adipiscitur: uerũ ex quib. ciuitas constat, de his necesse est uenire in controuersiã. Quare meritò cõtendunt de honore nobiles, & liberi, & diuites. Oportet enim liberos esse, & censum ferentes. Non enim constaret ciuitas è pauperibus omnibus: quemadmodum neque è seruis. Atqui si opus est his, planum est opus etiam esse iustitia & bellica uirtute: neq; enim sine his ciuitas habitari potest: nisi quòd sine prioribus constare ciuitas non potest: sine his autem, habitari bene.

καὶ πολὺ ὑπερέχει ὅλως ἀρετῆς μέγεθος, εἴη ἂν συμβλητὰ πάντα. τοσοῦδε γὰρ μέγεθος, εἰ κρεῖττον τοσῷδε τοσοῦδε δῆλον, ὡς ἴσον. ἐπεὶ δὲ τοῦτ' ἀδύνατον, δῆλον ὡς καὶ ἐπὶ τῶν πολιτικῶν οὐ λόγως ἀπὸ κατὰ πάσων ἀνισότητα ἀμφισβητοῦσι τῶν ἀρχῶν· εἰ γὰρ οἱ μὲν βραδεῖς, οἱ δὲ ταχεῖς, οὐδὲν μᾶλλον διὰ τοῦτο δεῖ τοὺς μὲν πολὺ, τοὺς δ' ἔλαττον ἔχειν· ἀλλ' ἐν τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσιν ἡ τούτων διαφορὰ λαμβάνει τὴν τιμήν· ἀλλ' ἐξ ὧν πόλις συνέστηκεν, ἐν τούτοις ἀναγκαῖον εἶναι τὴν ἀμφισβήτησιν. διόπερ οὐλόγως ἀντιποιοῦνται τῆς τιμῆς οἱ εὐγενεῖς, καὶ ἐλεύθεροι, καὶ πλούσιοι. δεῖ γὰρ ἐλευθέρους τ' εἶναι καὶ τίμημα φέροντας. οὐ γὰρ ἂν εἴη πόλις ἐξ ἁπόρων παντῶν, ὥσπερ οὐδὲ ἐκ δούλων. ἀλλὰ μὴν εἰ δεῖ τούτων, δῆλον ὅτι καὶ δικαιοσύνης, καὶ τῆς πολεμικῆς ἀρετῆς. οὐδὲ γὰρ ἄνευ τούτων οἰκεῖσθαι πόλιν δυνατὸν πλὴν οὐ τὸ αὐτὸ ἀδύνατον εἶναι πόλιν ἄνευ τῶν προτέρων, ἀδύνατον εἶναι πόλιν ἄνευ τούτων, οἰκεῖσθαι καλῶς.

& si omnino uirtuti magnitudo antecellit, omnia inter se cõparari possint. Si enim tanta magnitudo, tanta magnitudine maior est, licet intelligere tantam æqualem fore. Quoniam autem hoc fieri non potest, perspicuum est, homines etiam in rebus ciuilibus probabili ratione non ex omni inæqualitate & præstantia de magistratibus & imperijs contendere. Nam si alij quidẽ tardi sint, alij celeres: nihilo plus oportet iccirco hos quidem plus habere, illos uerò minus: sed in certaminibus quidem gymnicis huic præstantiæ tribuitur honos & præmium: quibus rebus uerò constat ciuitas, his de rebus controuersiam esse necesse est. Quapropter probabilẽ causam habent nobiles, & liberi, & diuites, quamobrem honorem sibi arrogent. Oportet enim in ciuitate esse homines liberos & locupleteis, qui pro censu tributum conferant. Non enim ex omnibus egentibus constare posit ciuitas, quemadmodum neque ex seruis. At porrò si his opus est ciuitati: & iustitia scilicet, & bellica uirtute opus est: nam nec sine his urbs habitari, & frequentari potest. ueruntamen sine prioribus quidem illis, non potest consistere ciuitas: sine his uerò pulcrè frequẽtari & præclarè regi non potest.

COMMENTARIVS ET SCHOLIA.

Quia autem in cunctis.) Cùm ostendisset, quem imperium habere decet in ciuitate: nunc aperire cõtendit, cuius potissimum boni ui ac commendatione id obtinere ipsum oporteat. Nam sunt plura, quibus certi quidam homines præstãt cæteris: eorum tamen non pauca tanti ponderis non sunt, ut debeant tanto præmio compensari. Orditur autẽ à longinquo hoc declarare, utiturque quibusdam, quasi fundamentis eius, quod probare uult. Cùm igitur particulam ἐπεὶ initio posuisset, quã sequuntur plerunque sententiæ satis planæ: redditio ipsius est, ποιων δ' ισότης ἐστι, & omnis hęc clausula. inquit igitur: Quia in omnibus scientijs & artibus finis est bonus (ἐπιστημῶν, id est sciẽtias hic uocans illas quoque, quæ propriè ita non uocarentur, sed tamen sunt γνώσεις & intelligentiæ rerum, uitæ utilium. Nam quæ tradunt præcepta rerum malarum aut inanium, siue non sunt dignę, quæ appellentur artes, siue inanes & nugatoriæ artes uocantur: ueras autem artes, quod hic repetit, propositum habere bonum aliquod, statim initio primi libri de Moribus ad Nicomachum testatus est.) Sequitur hic: Maximus uerò finis, & præcipuè talis, est in illa arte, quę quasi regina est reliquarum artium. Est autem hæc, inquit, ciuilis facultas. imperiũ namque habet in cæteras omnes, retinetque, quas probat in ciuitate, contraq; alias inutiles inde reijcit. Monstrauit præterea, quod putari debet ciuitatis bonum, esseque ipsum dixit, quod iustum est: nec cessauit etiam explicare, quod iustum intelligeret. Est enim iustum, inquit, quod non uni alicui aut paucis prodest: sed communiter ciuitati, omnibusque ipsius reip. participibus. Cùm autem quæ adhuc sumpsit comprobasset, uideretque de extremo hoc litigare inter se uehementer mortales: statuit hoc quoque consequenter explanare.

Videtur autem omnibus.) Primùm exponit, in quo omnibus conueniret: esseque affirmat, quod cõcedebant sine ulla cõtrouersia, iustum esse æquale quoddam: ipsosque laudat, ostendens eos in hoc consentire disputationibus suis, habitis de moribus, pergereque secum usque ad terminum quendam, eadem quasi uia. Dicebant enim, ut ipse, & quid esset, & in quos caderet: nec non aiebant, æqualibus personis æquale tribui debere. Addit autem statim, quid desiderari adhuc poterat, ut perfectæ illæ forent in opinionibus eorum. Neque enim docuerant, quarum rerum æqualitatem spectari oporteat, & quarum inæqualitas negligenda est. Quod clam nobis esse nullo pacto debet, ut inquit, cũ sit obscurum, & in errorem aliquando trahat: sitq; demum hæc quæstio propria eius, qui de republica & optimo statu ciuitatis subtiliter differat.

Fortasse enim affirmaret.) Ostendit, non posse omitti diligentem huius rei inuestigationem, ut uitentur incõmoda, quæ ex ignoratione eius nascerentur. Quis enim scit, inquit, an inueniatur aliquis, qui putet assignari debere imperia ac gradus honoris illis, qui uicerint cæteros quorumlibet bonorum exuperãtia, tenuium etiam ac minutorum: si fortè illi reliquis in rebus nihilo deteriores sint, sed similes penitus ipsis. Exponit autem, quo freti argumento, hoc asseuerarent. Solum enim ac fundamentum eorum erat, illis, qui antecellunt, eximiumque aliquod in se habẽt, iustum esse diuersum: & si quis tueri uelit dignitatem, quod ratum semper haberi debet, longè aliud ipsos requirere.

Atqui si hoc uerum.) Hoc positum est ad euertendum fundamentum eorum. Aperit enim incommodum, quod inde exoriretur, ponitque ante oculos uanitatem eius sententiæ. Si namque, inquit, hoc uerum foret, non possent nõ tribui maiores honores in ciuitate præmiaque illis, qui antecellerẽt cæteris colore corporis suauiore, aut magnitudine, aut quolibet alio huiuscemodi bono, quamuis exili ac nullius sanè ponderis ad gradus publicos meritò adipiscendos. Appellat autem hic eadem ferè bona philosophus, quæ M. Cicero in v. Tusculana: qui tamen ex opinionibus Stoicorum ipsa bona non uocari debere, aiebat: Hæc, quæ sunt minima, tamen bona dicantur necesse est, candiduli dentes, uenusti oculi, color suauis, & quæ sequuntur. Prisci tamen illi homines, ut memoriæ proditum est, tanta stultia tenebãtur, ut reges eligerent commendatione horum leuissimorum bonorum: summam enim potestatem dabant formosissimo omnium, aut ualidissimo. Neque enim bona animi, multo digniora quàm corporis, planè adhuc intelligebãt.

An hæc est aperta.) Hæc dissolutio est propinqui nodi. Nullum autem negotium esse, inquit, refellere, quod modò contrà

dictum est. apparet enim id falsum esse, umbramque tantùm tenuem habet ueritatis. Ita uerò se rem habere perspicitur exemplo aliarum scientiarum & facultatum: una tamen ipse tantùm utitur ad hoc declarandum: licet autem in reliquis idem eodem modo probare. Si fuerint enim, inquit, duo pluresue tibicines, similes ita inter se, quod ad scientiam artis pertinet, ut discrimen nullum inter ipsos cernatur: quorum tamen unus nobilior sit, siue plures: nullo modo præbere oportet meliores tibias nobilioribus genere tibicinibus: nihilo enim melius uersabuntur ea de causa in sua arte. Decet enim illi, qui præstat suo in munere fungendo, tribuere instrumentorum eius artis præstantiam. Intelligitur autem facile, extremum hoc complecti cunctas artes, quas proposuit, non tibicinis tantùm, respondereque aliquo modo uerbis, quibus initio huius rationis usus est.

Si autem nondum.) Studet quantum potest, quod incœperat, constituere, ut ualde aptum consilio suo comprobando. explanat igitur magis eandem rationem. Si enim, inquit, nondum planum est, quod ostendere uolo: erit illud profectò clarius, si diutius manebimus in explicatione ipsius. Si enim, inquit, existat aliquis, qui sanè antecellat scientia usuque artis, ualde tamè inferior sit genere aut specie corporis (& si, inquit, utrumq; horum maius bonum existimandum, quàm ars tibicinis. narrat autem, antequam rationem concludat, ne quis error hic nascatur, se intelligere nobilitatem & pulcritudinem, quæ bona esti am proportione magis præstent tibicinis arti, quàm ille præstet æmulis in arte ipsa. hoc enim quoque addidit, quòd putari potuisset aliquid ualere ad eum instruendum, quamuis falso) tamen non est dubitandum, quin dare oporteat huic nobilio res tibias. Concludēs autem totam rationem, inquit: Alia ratio esset, si exuperantia fortunarum & nobilitatis prodesset usui tibiarum, iuuaretq; opus proprium eius artis. certum autem nunc est, ipsas non ornare neque expolire eam artem.

Adhuc ratione hac.) Alterum hoc argumentum est, quod constituit, cui probando sumtū est, ostendens incommodū, quod è contrario nasceretur. inquit enim: Quare si probaretur hęc ratio, sequeretur omne bonum cum omni bono conferri posse. quod concedi non debet. Conferuntur enim inter se tantùm, quæ unius generis partes sunt: quæ uerò sub diuersis generib. collocata sunt, rectè non possunt inter se conferri. Probat autem hoc, uerumque esse ostendit, à partibus certis quarundam rerum ad totas illas argumentum ducens, hoc pacto: Si enim, inquit, magnitudo corporis quædam, id est certa & definita, conferri posset cum diuitijs & libertate: & omnino simpliciterque magnitudo, sublato termino illo mensuraque, cum ijsdē illis rebus rectè conferrentur. Quare, inquit, si magis hic præstat magnitudine corporis, quàm hic faciat, præstetque uirtute, & eodem pacto, si omnino magis magnitudo præstat uirtuti: sequatur necesse est, ut omnia inter se rectè conferantur. quod aduersatur ueritati certæq; huius rei scientiæ. Concludit autem id hoc pacto: Si namque tanta corporis magnitudo uincit tantam uirtutē, dempto inde illo quod superat, quod restat æquale esse perspicitur. Conferuntur igitur ita inter se bona, quę sunt diuersorum generum.

Quia autem hoc fieri.) Euertit nunc, quod inde sequi docuit: ostenditque planè falsum esse, unumque eorum, quæ effici non possunt. Vnde perspicitur, rationem, ex qua ipsum prodit, inanem esse: nec oportere ullo pacto attendi in honoribus publicis mandandis omnium rerum exuperantiam, sed earum tantùm, quæ ciuitati fructum ferunt, dignæq; sunt illa compēsatione. Inquit igitur: Quia autem hoc locum hîc habere non potest, apertum est in rebus etiam pertinentibus ad statum ciuitatis, meritò ciues non solere inter se controuersari de imperio gradibusq; publicis, prolata in medium qualibet inęqualitate: ut qui scilicet meliores sint in quibusdam rebus, etiam tenuibus, postulent sibi dari honores ac magistratus. exemplum autē posuit huius erroris satis clarum. Vt si forte, inquit, hi tardi in cursu fuerint, hi uerò celeres: neque enim commendatione huius corporis boni, de cet hos quidem plus, alios uerò, destitutos ipso, minus obtinere. Vt autem honorem non esse ullū affirmat his rebus in mandandis imperijs: ita, rei magis illustrandæ causa, monstrat locum, ubi attenduntur hæ dissimilitudines. In certaminibus enim illis Græciæ, inquit, harum rerum præstantiam solitam esse adipisci honorem, quia ope horum corporis bonorum superabant aduersarios, & palmam domum reportabant: contrà autem necesse est in ciuitate contendere de honoribus, fretos ijs bonis, ex quibus ipsa constat: ostendereq; se in illis uincere, qui contrà stant, pugnantque de possessione ipsorum. Diligenter autem attendendæ sunt res & quasi instrumenta, quæ ualēt ad aliqua studia ornanda, cùm in ipsis ponderandis aliquando nonnulli propter similitudinem decipiantur. Commemorauit enim Plutarchus, cùm quidam laudarent procerum hominem, & brachia longa habentem, tanquam à natura factum pugilem: irrisisse ipsos Hippomachum aliptam, dicentem id uerum futurum fuisse, si coronam ex alto loco demere, capitiq; suo imponere opus esset. significare enim uoluit, in alijs dotibus corporis laudem eam manere.

Quare meritò contendunt.) Cùm ostendisset, quarum rerum exuperantia nihil ualet ad honores in ciuitate obtinendos: nunc contrà aperit, quæ præsidio non paruo sint ad eosdem adipiscendos. Declarat autem hoc, ponens ante oculos, quæ fiunt. est enim tanquam corollarium. nam inquit: Quapropter non sine causa poscunt honores in ciuitate, contēduntq; inter se de illis, nobiles uiri, & liberi, & locupletes. ij namque omnes instructi sunt ornatique rebus, non idoneis tantùm, uerum etiam necessarijs ad ciuitatem constituendam, eandemq; conseruandam. quod ipse affirmat his uerbis: Opus enim est in ciuitate liberos homines esse, & qui è priuato suo in publicum conferant. Cuius etiā rei causam attulit, à contrario argumentans: Neque enim, inquit, ciuitas constare potest è cunctis pauperibus (eget enim illa pecunia in primis ad bellicos sumtus sustinendos) sed etiam ad dignitatem suam tuendam. Nullo modo autem egenos esse aptos, si cuncti sint tales, ad ciuitatem componendam docuit: ostendens idem incommodi inde nasci posse, si fiat, quod nasceretur, si quis è seruis hominibus ciuitatem constitueret. est tamen magis apertum, è mancipijs nō posse illam constare. Non sine causa, ut opinor, quæreret aliquis, quomodo uerum sit, quod affirmat Aristoteles, nō posse cōdi ciuitatem ex omnibus pauperibus, cùm planum sit Spartam amasse paupertatem, diuitijsque, adhibita multa cura ac studio, aditum obstruxisse: quæ tamen florentissima fuit ciuitas, & longo temporis spatio statum suum conseruauit. Nam, quod perspicitur, auctorem improbasse priuatam tenuitatem, ea de causa, quia incidunt aliquando tempora, quibus necesse sit remp. iuuari pecunia priuatorum: hoc auxilij genus nō potuisse Spartiatarum remp. expectare à suis ciuibus, exploratum est, qui uix tantum peculij habebant, ut se ipsos alerent, &, quod lex iubebat, in communes illas mensas comportarent, quamuis tenui admodum uictu, uel misero potius uterentur. Quare cogebantur, cū longo aliquo bello premerentur, pecuniam tanquam emendicare à regibus Persarum, præfectisque ipsorum. & Agesilaus quoque rex extrema senectute cum copijs in AEgyptum nauigauit, ut regem illum bello iuuaret: non quia socius foret, sed ut inde pecuniam auferret. Est igitur uerum, diuitias priuatas quoque ualde utiles esse ciuitatibus. An uerò maneant sine ipsis, uidetur dubitari non posse, exemplo huius optimè constitutæ, & meritò ab omnibus laudatę rèipublicæ: quæ dum, legibus Lycurgi obtemperans, eas à se fugauit, bene beateque uixit: perijt autem, cùm diuitiæ in urbem irrepserunt. cùm tamen Lacedæmone quoque discrimen aliquod existeret inter patrimonia ciuium illorum (neque enim cuncti uno eodemq; tenore pauperes erant) tradideritq; iam Aristoteles ipsos conferre solitos aliquid in publicum, sed exiliter ac malè, exemit ipsos fortasse è numero omnino pauperum. Quomodo uerò tam tenues minutæque fortunæ consortes haberi non debeant paupertatis, in contrariumque locum atque ordinem transeant, uidendum est.

Atqui si opus est.) Nunc addit tertium quoddam genus hominum, quod non minus necessariū esse affirmat: sed alia tamen de causa necessarium, ut accuratè ostendit. inquit igitur: Atqui, si opus est his, ut manifestò est, perspicuum est opus etiam esse iustitia & bellica uirtute: sine namque hominibus, qui præditi sint his animi dotibus, non potest constitui ciuitas. Quid uerò discriminis sit inter hos & priores illos, exponit. Illos namque omnino necessarios esse inquit, nec posse ullo pacto sine ipsis manere ciuitatem, quamuis non bene institutam: sine his uerò non posse in ipsa bene beateque uiui.

τοῖς κατὰ φιλοσοφίαν λόγοις.) ἠθικοὶς scilicet. Paulo pòst φιλοσοφίας πολιτικῆς meminit. Philosophiam appellat contemplationem subtilem eorum quæ ad γνῶσιν potius quàm ad χρῆσιν faciunt practicam. Hæc respectu materiæ uel principiorum est uniuersalium in Ethicis tradita: uel principiatorum, in Politicis & Oeconomicis tradenda. Sic suprà cap. 8. τὸ περὶ ἑκάστου μέθοδον φιλοσοφεῖν opposuit τῷ ἀποδλέπειν πρὸς τὴν πρᾶξιν. Vt proinde λόγους duplices constituere possimus, alios philosophicos, alios practicos: hos ad usum, illos ad ueritatem facientes.

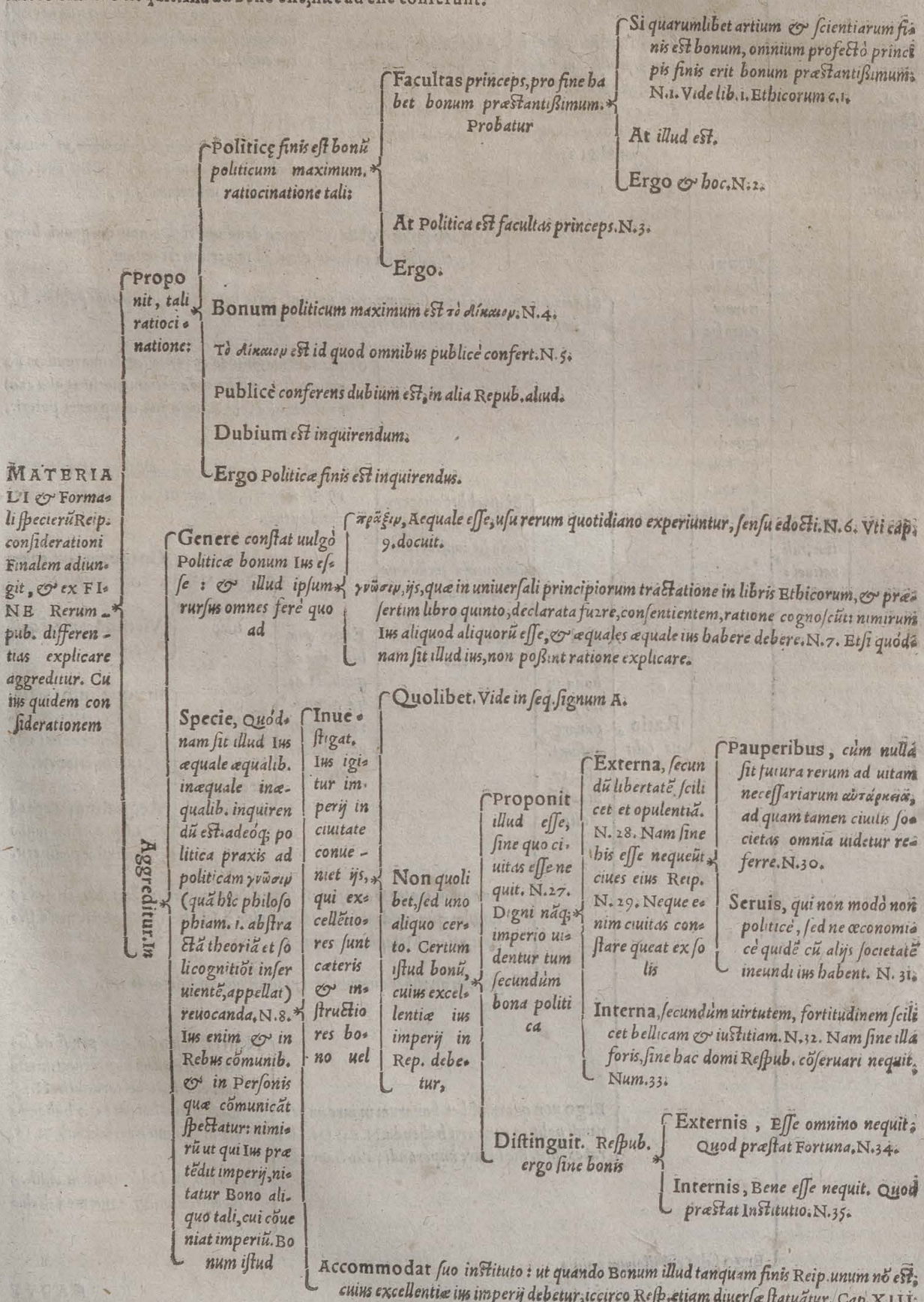
ἐπιπόλαιον ψεῦδος.) Superficiei ueluti innatans mendacium, quod facile cognosci & redargui queat, non autem in profundo demersum.

ἀλλ' ἐν τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσιν.) In gymnicis certaminibus, qui celeritate præstãt in stadio, qui robore in palæstra coronantur, nimirum quia eius boni excellentiam habent, cui corona debetur. Sin uerò cuiuslibet alterius, non coronanda. Hippomachus aliptes laudantibus quibusdam procerum hominem, & brachia longa habentem, tanquam à natura factum pugilem, Nimirum, inquit, si coronam in sublimi loco positam suo sit capiti impositurus. Et Iphicrates, Chabrian quendam, corpore procerum & robustum, ducem legendum affirmantibus, Quin potius impedimenta hic & stragulas gestet Imperatori: Imperator uerò is sit, qui prudentia & arte bellica cæteris præstet omnibus.

πόλις ἐξ ἁπάντων πάντων.) Quibus scilicet necessaria ad uictum desint. Aliud enim est necessarijs carere, & hæc uera est Egestas: aliud superfluis, & hæc Tenuitas est & Frugalitas: qua instructi Spartani, remp. optimam & florentissimam habuere, cùm auri & argenti possessionem simul & usum Lycurgus penitus exterminasset.

ἀθλίαν οἰκήσουσιν.) Ex solis natura seruis ciuitas constare nequit, cùm inepti sint ad imperandum, nec nisi regente & imperante alio parere sciant. Quòd si quando serui in unam ciuitatem coëunt, ut in πονηροπόλει Thraciæ, à Philippo Macrà liberi & imperio digni erant, licet conditione serui essent. præter id quòd sæpe etiam improba ingenia ad frugem uel periculis edomita uel usu edocta peruenire possunt. id quod Romæ urbis seminarium, ex asylo sceleratorum ortũ, satis indicat.

οἰκεῖσθαι πόλιν.) Sine uirtute neq; domus neq; urbs οἰκεῖσθαι, rectè administrari poterit: sine libertate & opulẽtia subsistere omnino nequit. Illa ad bene esse, hæc ad esse conferunt.

MATERIALI & Formali specierũ Reip. considerationi Finalem adiungit, & ex FINE Rerum pub. differentias explicare aggreditur. Cuius quidem considerationem Aggreditur. In

A. Disputatur in utramq; partem: tum

Affirmatiuè. Dicat fortasse aliquis, Cuiuslibet boni excellentiæ deberi excellentiam imperandi, tali ratiocinatione:

Inæquales ius quoq; & dignitatem imperij inæqualem habere debent. N. 10.

At cuiuscunq; boni diuersitas inæquales facit.

Ergo ob cuiuscunq; boni diuersitatem ius quoq; & dignitas imperij uariabit: nimirum ut inæquales hoc ipso, licet in cæteris æquales, inæquales quoq; sint imperio & dignitate. N. 9.

Negatiuè, tali ratiocinatione:

Si uera est prædicta opinio, certè etiam minimorum bonorum, ut boni coloris, proceritatis, sanitatis, roboris, celeritatis, in conferendo imperio ratio erit habenda. N. 11.

Atqui horũ bonorum ratio haberi nec debet nec potest. Quod quidem demonstrat, tũ

Similitudine, qua superficiarium mendacium, nec profundas radices & extirpatu difficiles habens, redargui potest. N. 12.

Quemadmodum in scientijs & facultatibus alijs se res habet, ita etiã in Politica.

At in reliquis facultatibus præmia excellentiæ dantur nõ cuilibet, sed artis tantùm excellentiæ. N. 13. In specie una

Proponit. Sic tibicinibus diuersis dantur tibiæ diuersæ pro cuiusq; habitu: non ut excellunt nobilitate uel robore, sed ut arte tibijs canendi. N. 14.

Declarat κατὰ τὸ

ὅτι. N. 15.

διότι. Dantur enim tibiæ, ut canat, non ut ijs nobilitatem exerceat uel robur. N. 16.

Ergo etiam in Politia ius imperij dandum est illi, non qui quouis bono excellit, sed qui eo bono, quod ad imperium est aptum.

Ratione tali:

Si non quæuis bona inter se comparari possunt, certè neq; in iure imperandi politico bonorum quorumuis ratio haberi potest uel debet.

Si quælibet quorumuis bonorum magnitudo sit consideranda, omnia secũdùm naturam inter se ad comparandum apta forent. N. 21. Deducit:

Sed nõ quæuis bona inter se cõparari possunt. Nu. 17. Sic ostẽdit:

Si quædam magnitudo & excellentia quorundam bonorum sit consideranda, etiam quælibet alia cum qualibet alia, ex natura sua comparari poterit. Num. 18.

At quædam magnitudo & excellentia, V. G. proceritatis corporis, uel sanitatis, ut illi uolunt, consideranda uenit.

Ergo quælibet alia cũ qualibet alia comparari poterit. Declarat, tum

Quæ. Nẽpe magnitudo

Corporis aut opum cum uirtute. N. 19.

Virtutis cum reliquis. N. 20.

Quomodo. Nu. 22. Nimirum ut comparatio fiat &

Inæqualium. Si tanta proceritas corporis, tanta animi uirtute inferior est.

Æqualium. Ergo tãta proceritas tantæ uirtuti æqualis erit.

At non omnia inter se comparari secundùm naturam possunt. Nu. 23. Sed ea tantùm, quæ eiusdem sunt naturæ, ut lib. 7. Physic. quæq; genere non differunt, uti 10. Metaphysicorum.

Ergo non quælibet quorumlibet magnitudo consideranda erit.

Ergo non quorumlibet bonorum in iure imperandi politico ratio erit habenda. N. 24. Declarat exẽplis. Sic in iure imperandi ratio habenda

Non est bonorum, quæ per se ad societatem ciuilem non faciunt, nimirum celeritatis uel tarditatis. N. 25. Quin potius horum ratio habenda est in Gymnicis certaminib. N. 26.

Est eorum, quæ ad societatem ciuilem faciunt. Num. 27. Quæ mox declarabuntur.

Ergo falsa est illorum opinio.

CAPVT

CAPVT XIII.

Ex Boni publici diuersitate Respub. uariare demonstrat.

VT[1] ciuitas igitur maneat, uideretur uel cũcta uel q̃dã horũ rectè cõtrouersari: ad[2] bene aũt uiuendũ disciplina & uirt[9] maximè iure bono cõtrouersarẽtur, quẽ admodũ[3] etiam dictũ est pri[9]. Quia[4] aũt neq; omniũ rerũ ęqualitatẽ habere oportet illos, q æquales sunt tantùm in uno quopiã: neq; inæqualitatem, qui inęquales sunt in uno, necesse[5] est cunctas huiusce modi respub. deprauationes esse. Dictum[6] igitur est & prius, controuersari aliquo modo iure omnes: simpliciter aũt nõ oẽs iure. Diuites[7] quidem, qđ plus regionis ipsi possidẽt: regio[8] aũt est cõmunis: p̃terea[9] qđ in cõtractib. magis plerũq; fidi. Liberi[10] aũt & nobiles, ut ppinqui inter se. Ciues[11].n. magis, q magis sunt generosi, quã minimè generosi: nobilitas[12] aũt apud cũctos domi honorata. p̃terea[13] q, meliores uerisimile est creari è meliorib. nobilitas[14].n. est uirt[9] generis. Eodẽ[15] iã pacto dicemus iure uirtutẽ quoq; cõtrouersari. aptã[16].n. cõmunioni uirtutẽ iustitiã esse affirmam[9], cui oẽs necesse est comitari alias. Atq[17] & plures cũ pauciorib. Sũt[18].n. potẽtiores & locupletiores & meliores, ut simul sumtis pluribus aduersus pauciores. Nunquid[19] igitur, si cuncti forent in una ciuitate, dico autem, ceu boni uiri & diuites & nobiles, itemq; alia quędam multitudo ciuilis, utrum controuersia exoriretur, quos decet imperiũ habere, siue nulla existeret? In[20] singulis igitur rebusp. quas diximus controuersia uacat iudiciũ, quos decet imperiũ habere. Discrepãt[21].n. inter se hominib. sũmã in ipsis potestatẽ habẽtib. ceu[22] hęc q̃dẽ eo constat, q, à diuitib: hęc[23] aũt, qđ à studiosis uiris regatur: &[24] eodem pacto singulæ alię. Sed[25] tñ uidem[9], qñ eo dẽ tẽpore hęc fuerint, qũo distinguẽdũ sit. Si[26] iã numero forẽt pauci admodũ, q hñt imperiũ, qũo oportet distĩguere? an[27] qui dicti sunt pauci, ad op[9] oportet referre, si ualẽt administrare ciuitatẽ? uel[28] tot numero sunt, ut cõstet ciuitas ex ipsis? Est[29] aũt dubitatio q̃dam aduersus oẽs, qui cõtrouersantur de ciuilib. honorib. uideri[30].n. possẽt nihil iustũ dicere, qui postulãt se imperare cõmẽdatiõe diuitiarũ: eodẽq; pacto, qui ob claritatẽ generis. Manifestũ[31].n. q, si qs un[9] diuitior

Πρὸς[1] μὲν δὴ τὸ πόλιν εἶναι, δόξειεν ἂν ἢ πάντα, ἢ ἔνιά γε τάτων, ὀρθῶς ἀμφισβητεῖν. πρὸς[2] μέν τοι ζωὴν ἀγαθὴν ἡ παιδεία καὶ ἡ ἀρετὴ μάλιστα δικαίως ἂν ἀμφισβητήσαιεν, καθάπερ[3] εἴρηται καὶ πρότερον. ἐπεὶ[4] δ' οὔτε πάντων ἴσον ἔχειν δεῖ τὰς ἴσας ἔντι μόνον ὄντας· οὔτε ἄνισον τὰς ἀνίσους καθ' ἓν· ἀνάγκη[5] πάσας εἶναι τὰς τοιαύτας πολιτείας παρεκβάσεις. εἴρηται[6] μὲν δὴ καὶ πρότερον, ὅτι ἀμφισβητοῦσι πρόπον τινὰ δικαίως πάντες· ἀπλῶς δ' οὐ πάντες δικαίως. οἱ[7] μὲν πλούσιοι μέν, ὅτι πλεῖον μέρος τῆς χώρας αὐτοῖς· ἢ[8] ὃ χώρα κοινόν· ἔτι[9] πρὸς τὰ συμβόλαια πιστοὶ μᾶλλον, ὡς ὁπλοπλέον. οἱ[10] δ' ἐλεύθεροι καὶ εὐγενεῖς, ὡς ἐγγὺς ἀλλήλων. πολῖται[11] γὰρ μᾶλλον οἱ γνησιώτεροι τῶν ἀγνώτων· ἡ δ'[12] εὐγένεια παρ' ἑκάστοις οἰκεῖον τίμιον. ἔτι[13] διότι βελτίους εἰκὸς τοὺς ἐκ βελτιόνων. εὐγένεια[14] γάρ ἐστιν ἀρετὴ γένους. ὁμοίως[15] δὴ φήσομεν δικαίως καὶ τῆς ἀρετῆς ἀμφισβητεῖν. κοινωνικὸν[16] γὰρ ἀρετῆς εἶναί φαμεν τὴν δικαιοσύνην. ἢ πάσας ἀναγκαῖον ἀκολουθεῖν τὰς ἄλλας. ἀλλὰ[17] μὴν καὶ οἱ πλείους πρὸς τοὺς ἐλάττους· καὶ[18] γὰρ κρείττους, καὶ πλουσιώτεροι, καὶ βελτίους εἰσὶν, ὡς λαμβανομένων τῶν πλόνων πρὸς τοὺς ἐλάττους. ἆρ'[19] ἂν εἰ πάντες εἶεν ἐν μιᾷ πόλει (λέγω δ' οἷον οἵτ' ἀγαθοὶ, καὶ οἱ πλούσιοι, καὶ δ' ὑγρεῖς, ἔτι ἢ πλῆθος ἄλλό τι πολιτικὸν) πότερον ἀμφισβήτησις ἔσται, τίνας ἀρχὴν δεῖ, ἢ οὐκ ἔσται; καθ'[20] ἑκάστην μὲν δὴ πολιτείαν τὰ εἰρημένων, ἀναμφισβήτητος ἡ κρίσις, τίνας ἀρχὴν δεῖ. τοῖς[21] γὰρ κυρίοις διαφέρουσιν ἀλλήλων. οἷον[22] ἡ μὲν τῷ πλούσιον· ἡ δ'[23] τῷ πολὺ τῶν δαίων ἀνδρῶν εἶναι· καὶ[24] τἄλλων ἑκάστη τὸν αὐτὸν τρόπον. ἀλλ'[25] ὅμως σκοπῶμεν, ὅταν δὲι τὸν αὐτὸν τοῦτ' ἀπάρχη χρόνον, πῶς διορισέον. εἰ[26] δὴ τὸ ἀριθμὸν εἶεν ὀλίγοι πάμπαν οἱ τὰρετὴ ἔχοντες, τίνα δεῖ διελεῖν τὸν τρόπον; ἢ[27] τὸ ὀλίγοι πρὸς τὸ ἔργον δεῖ σκοπεῖν, εἰ δυνατοὶ διοικεῖν τὴν πόλιν· ἢ[28] τοσοῦτοι τὸ πλῆθος, ὥστ' εἶναι πόλιν ἐξ αὐτῶν; ἔστι[29] δ' ἀπορία τις πρὸς ἅπαντας τοὺς ἀμφισβητοῦντας περὶ τῶν πολιτικῶν τιμῶν. δόξαιεν[30] γὰρ οὐδὲν λέγειν δίκαιον, οἱ μὲν τὸν πλοῦτον ἀξιοῦντες ἄρχειν· ὁμοίως δὲ καὶ οἱ κατὰ γένος. δῆλον[31] γὰρ ὡς εἴ τις πάλιν εἰς

Ad[1] hoc igitur, ut sit ciuitas, aut hæc omnia aut nõnulla certè ex his meritò ambigere & contendere uideantur: ad[2] uitã honestã uerò doctrina & uirtus iustissimè litigarint, quẽ admodũ[3] & antea dictũ est. Quoniã[4] aũt neq; omniũ rerum æqualem partẽ ferre debẽt, qui sunt una quadã re tantùm æquales, neq; inæqualẽ, qui sunt una re inæquales: necesse[5] est taleis omneis reip. administrãdæ formas à rectis deflectere ac deerrare. Dictum[6] aũt est etiã antea, omneis quodãmodo iure ambigere: simpliciter uerò & absolutè nõ omneis iure. Diuites[7] quidẽ, quia agri terræq; plus eis suppetit: at[8] ager communis est: præterea[9] in reb. cõtrahendis magnã partem sunt fideliores. Liberos[10] aũt & nobileis, ut inter se finitimos. Magis[11] enim ciues sunt generosi, quàm humili genere & obscuro loco nati. nobilitas[12] aũt apud singulas nationes domi est honorata. præterea[13] quia uerisimile est, eos, qui ex meliorib. nati sunt, esse meliores: nobilitas[14].n. generis uirtus est. Similiter[15] igitur dicemus etiã uirtutẽ iure ambigere. uirtutem[16] enim dicimus ad omne genus societatis accõmodatã atq; utilẽ esse iustitiam, quam necessariò cæteræ subsequuntur. Quin[17] & plures cũ pauciorib. nõ immeritò contendant. Nã[18] etiã potentiores & diuitiores & meliores sunt, si plures ita sumãtur, ut cũ pauciorib. cõferãtur. Vtrũ[19] igitur si isti oẽs essent in una ciuitate, boni inquã, & diuites, & nobiles, & præterea alia multitudo ciuilis, cõtrouersia aliqua inter hos et multitudinẽ futura est, quos reip. præesse oporteat, nécne? In[20] unaquaq; igitur earũ reip. administrãdæ formarũ, quæ antè dictæ sunt, in cõtrouersum iudiciũ est, quos reip. præesse oporteat. Illarũ[21] enim inter se differentia, ex eorũ, qui dominationẽ et auctoritatem in ciuitate obtinẽt, differẽtia nascitur: uerbi[22] gratia, alia quòd penes diuites summa sit potestas, alia[23] quòd penes uiros bonos, & uirtute præstãteis: idẽq;[24] de unaquaq; aliarũ sentiendũ. Verũtamẽ[25] uideamus, cũ uno eodẽq; tẽpore hæc præstò sunt, quomodo sint definienda. Si[26] igitur q, qui uirtute præditi sunt, pauci sint omnino numero, quæ nã distinctio adhibẽda, quæue ratio incũda est? an[27] paucitas ex opere spectãda est. possintne hi administrare ciuitatẽ? an[28] tot numero esse debẽt, ut ex his possit cõstare ciuitas? Dubitatio[29] aũt quædã est in omnib. qui de ciuilib. honoribus ambigũt. Videantur[30] enim nullam iustam causam afferre, qui se propter diuitias imperare postulant: itemq; qui propter genus. Appãret[31] enim, si quis rursus unus

omnib.eſt, eodẽ iure hunc unũ imperiũ habere in oẽs oportebit:eodẽ[32] pacto,& q prẽſtat nobilitate eos, qui cõtrouerſant, freti eo qd liberis parentib.nati ſunt.Idẽ[33] aũt hoc fortaſſe cõtinget & in ſtatib.optimorũ de uirtute.Si[34] enim aliquis unus uir melior eſſet cẽteris, qui ſunt in ea repub. ſtudioſis exiſtẽtib. hũc dominari oportet eodẽ genere iuris.Sequeretur,[35] ſi multitudinẽ oportet ſummã poteſtatẽ habere, quia potentiores ſunt paucis: & ſi unus, uel plures ſanè uno, pauciores tñ multis, potẽtiores forent alijs: hos oporteret potius ſummã poteſtatẽ habere, quã multitudinẽ. Cũcta[36] iam hęc uidẽtur planũ facere, nullũ horũ finiũ rectũ eſſe, per quẽ poſtulant ipſi quidẽ imperiũ habere, cẽteros autem oẽs ſibi parêre. Etenim[37] & aduerſus eos, qui ob uirtutem poſtulant ſe principes eſſe reipub. atq; eodẽ pacto illos, qui ob diuitias, poſſent dicere multi rationẽ quãdã iuſtã. Nihil[38] enim uetat, quin aliquando multitudo ſit melior, quã pauci, & locupletior: nõ tamẽ ut ſinguli, ſed ut toti ſimul. Quapropter[39] & aduerſus quæſtionẽ, qua quærũt, quãq; ponunt nõnulli, licet hoc modo occurrere. Dubitant[40] enim quidã, utrũ legislator, quelit ferre leges rectiſsimas, debeat referre ſe ad id, quod cõducit meliorib⁹, ſiue quod pluribus, quãdo cõtigerit, quod dictum eſt. Rectũ[41] aũt ſumendũ eſt æqualiter. Aequaliter[42] aũt rectũ ad totius ciuitatis utilitatẽ, & ad cõmune ciuiũ. Ciuis[43] aũt cõmuniter quidem eſt, qui particeps eſt imperãdi & parẽdi: in[44] ſingulis aũt rebuſp. diuerſus: ad[45] optimã uerò, q uim & poteſtatẽ eã habet atq; id eligit, ut pareat alieno imperio, & imperet ad uitam, ex uirtute. Si[46] aũt eſt unus quidã tantũ prẽſtãs exuperãtia uirtutis: uel plures quidẽ uno, nõ tot tamen, ut ualeãt ex ſe cõplere ciuitatẽ, ita ut cõferri nõ poſsit cæterorum omniũ uirtus, neq; facultas ciuilis, cũ illorũ, ſi plures ſunt: ſi uerò unus, cũ illius ſolũ: nõ amplius[47] ponere oportet hos partẽ ciuitatis. Iniuriã[48] enim accipient æqualibus digni habiti, cùm tantum inæquales ſint uirtute & ciuili facultate. Tanquã[49] enim Deum inter homines ueri-

πλεσιώτερος ἁπάντων ἐστὶ, δῆλον ὅτι κ᾽ τὸ αὐτὸ δίκαιον ᾖ τὸν ἄρχειν τ᾽ ἕνα ἁπάντων δεήσ. ὁμοίως[32] δ᾽ ἐ τ᾽ εὐγενείαν διαφέρονται, τ᾽ ἀμφισβητούντων δι᾽ ἐλευθερίαν. ταυτὸ[33] δ᾽ ἴσως συμβήσε᾽ κ᾽ ᾗ τὰς ἀριστοκρατίας ἧπι τ᾽ ἀρετ. εἰ[34] γάρ τις εἷς ἀμείνων ἀνὴρ εἴη τ᾽ ἄλλων, τ᾽ ἐν τῷ πολιτεύματι πεπαιδαιωμένων ὄντων, ᾖ τὸν εἶναι δεῖ κύριον κ᾽ ταυτὸ δίκαιον. ὡσαύτ[35] εἰ κ᾽ τὸ πλῆθος εἶναι μᾶλλον δεῖ κύριον, διότι κρείττονες εἰσὶ τ᾽ ὀλίγων· κἂν εἷς, ἢ πλείους μὲν ἑνὸς, ἐλάττους δὲ τ᾽ πολλῶν, κρείττους ὥσι τ᾽ ἄλλων, τούτους αὖ δέοι κυρίους εἶναι μᾶλλον, ἢ τὸ πλῆθος. πάντα[36] δὴ ταῦτ᾽ ἔοικε φανερὸν ποιεῖν, ὅτι τούτων τ᾽ ὅρων ἀδεὶς ὀρθός ἐστι, καθ᾽ ὃν ἀξιοῦσιν αὐτοὶ μὲν ἄρχειν, τοὺς δ᾽ ἄλλους ὑπομένειν σφῶν ἄρχεσθαι πάντας. καὶ[37] μὴν δὴ ἔ πρὸς τοὺς καλ᾽ ἀρετὴν ἀξιοῦντας κυρίους εἶναι ᾖ πολιτεύματος, ὁμοίως ᾖ ἔ τοὺς κ᾽ πλοῦτον, ἔχοιεν ἂν λέγειν τὰ πλήθη λόγον τινὰ δίκαιον. ἀδεὲς[38] γὰρ κωλύσῃ ποτὲ τὸ πλῆθος εἶναι βέλτιον τ᾽ ὀλίγων, καὶ πλεσιώτερον· ἀχ᾽ ὡς καθ᾽ ἕκαστον, ἀλλ᾽ ὡς ἀθρόους. διὸ[39] ἔ πρὸς τ᾽ ἀπορίαν, ᾗ ζητοῦσι, ἔ προσβάλλουσί τινες, ἐνδέχε᾽ ᾖ τὸν τ᾽ τρόπον ἀπαντᾶν. ἀποροῦσι[40] γάρ τινες πότερον τῷ νομοθέτῃ νομοθετητέον, βελομένῳ τίθεσθαι τὰς ὀρθοτάτας νόμους, πρὸς τὸ τῶν βελτιόνων συμφέρον, ἢ πρὸς τὸ τ᾽ πλειόνων, ὅταν συμβαίνῃ τὸ λεχθέν. τὸ[41] δ᾽ ὀρθὸν λημπέον ἴσως· τὸ[42] δ᾽ ἴσως ὀρθὸν πρὸς τὸ τ᾽ πόλεως ὅλης συμφέρον, ἔ πρὸς τὸ κοινὸν τὸ τ᾽ πολιτ. πολίτης[43] δ᾽ ᾗ κοινῇ μὲν ὁ μετέχων τοῦ ἄρχειν ἔ ἄρχεσθαι ἐστι· καθ᾽[44] ἑκάστην δ᾽ ἤδη πολιτείαν ἕτερος· πρὸς[45] δ᾽ τ᾽ ἀρίστην ὁ δυνάμενος ἔ προαιρούμενος ἄρχεσθαι ἔ ἄρχειν πρὸς τ᾽ βίον, τ᾽ κατ᾽ ἀρετ᾽. εἰ[46] δέ τις ἐστὶν εἷς τοσοῦτον διαφέρων κατ᾽ ἀρετὴν ὑπερβολὴν, ἢ πλείους μὲν ἑνὸς, μὴ μέντοι δυνατοὶ πλήρωμα παρέχεσθαι πόλεως· ὥστε μὴ συμβλητὸν εἶναι τ᾽ τοῦ ἄλλων ἀρετὴ πάντων, μὴ ᾖ τ᾽ δυνάμιν αὐτοῦ τ᾽ πολιτικὴν πρὸς τ᾽ ἐκείνων, εἰ πλείους· εἰ δ᾽ εἷς, τ᾽ ἐκείνου μόνον· ἀκέτι[47] δητέον τούτους μέρος πόλεως. ἀδικήσον᾽ ᾖ[48] γὰρ ἀξιούμενοι τ᾽ ἴσων, αὐτοὶ τοσοῦτον κατ᾽ ἀρετὴν ὄντες, καὶ τὴν πολιτικὴν δύναμιν. ὥσπερ[49] γὰρ θεὸν ἐν ἀνθρώποις εἰ-

nus cæteris omnib. diuitior ſit, propter eandem rationem ſcilicet fore; ut unus in omneis imperiũ habeat: ſimiliter q[32] ſi quis generis nobilitate excellat, ijs imperet, qui propter libertatem de imperio ambigunt. Hoc[33] idem autem fortaſſe eueniet etiã in ea reip. adminiſtrandæ forma, in qua optimi uiri rerum potiuntur, quæ ariſtocratia dicitur, ſi quis uirtute ciuibus alijs antecellat. Nã[34] ſi quis unus aliorum omnium, qui in adminiſtratione reipub. boni ſunt, ſit optimus, penes hunc eſſe arbitrium & poteſtatem oportet eodem iure. Ergo[35] ſi etiam penes multitudinem ſummam poteſtatem eſſe oportet, propterea quòd multi plus poßint, quàm pauci: conſequens eſt, ut, ſi unus, aut plures quidem uno, ſed pauciores multis, plus poßint, quàm alij: penes hos potius, quàm penes multitudinem, ſummam poteſtatem eſſe oporteat. Hæc[36] igitur omnia uidentur planum facere, horum finium & quaſi terminorum nullum eſſe rectum, ex quo ij ſe quidem reipub. præeſſe & imperare, alios autem omneis ſuo imperio ſubiectos eſſe poſtulant. Nã[37] ad eos, qui uirtutis nomine poſtulent ſe in repub. adminiſtranda dominatum atq; auctoritatem obtinere, ſimiliter & ad eos, qui ob diuitias, poßit plebs & multitudo rationem quandam iuſtam opponere. Nihil[38] enim obſtat, quo minus interdum multitudo paucis & melior ſit, & locupletior, non ut ſinguli, ſed ut conferti & uniuerſi. Quocirca[39] etiam ad dubitationem & quæſtionem, quã proponunt quidam, licet hoc modo reſpondendo occurrere. Dubitant[40] enim nonnulli, utrum ſcriptor legis, qui leges optimas ferre uelit, in legibus ſcribendis utilitatem meliorum, an plurium intueri debeat, cùm id, quod dictũ eſt, euenit. Rectum[41] autem fortaſſe ſumendum eſt. Fortaſſe[42] uerò id rectũ eſt, quod ad totius ciuitatis utilitatem, & ad rem omniũ ciuium cõmunem & publicam pertinet. Ciuis[43] porrò eſt cõmuniter quidem is, qui imperandi & parendi eſt particeps: in[44] unaquaq; autem rep. diſsimilis ac diuerſus eſt: in[45] optima uerò is, qui poteſtatẽ habet, & conſiliũ cepit parendi & imperandi, propoſita ſibi uita ex uirtute degenda. Si[46] quis aũt unus, aut plures quidẽ uno, nõ tamen ita multi, ut iuſtam ciuitatis magnitudinẽ explere poßint, tãtopere alijs antecellant præſtantia atq; exſuperãtia uirtutis, ut aliorum omniũ neq; uirtus, neq; potentia ciuilis, ſi ſint plures, cũ illorũ uirtute & potentia ſit cõparanda: ſin unus, cum illius tantùm: non[47] iam hi ſunt in partibus ciuitatis numerandi. iniuria[48] enim afficientur, ſi æqualia mereri iudicabuntur, & non ampliora, qui tantopere ſint uirtute & potentia ciuili inæquales ac ſuperiores. Probabile[49] enim eſt, eum, qui talis ſit,

uerisimile est talem esse. Vnde [50] planum fit, necesse esse leges ferri in æqualibus & genere & potestate. Contra [51] uerò tales non est lex. Ipsi [52] namque sunt lex. Risum [53] enim de se excitaret, qui experiretur lege ipsos illigare: dicerent [54] enim fortasse eadem illa, quæ Antisthenes ait leones dixisse, cùm in concione uerba facerent lepores, postularentq́; ut omnes æquũ rerũ haberẽt. Quare [55] ostracismum statuerũt ciuitates, quæ à multitudine regũtur, ob huiuscemodi causam. Hæ [56] nãq; uidentur maximè omniũ sequi æqualitatẽ. Quare eos, qui uidentur plurimum antistare potestate propter diuitias, uel multitudinem amicorũ, aut alias quasdam huiuscemodi opes, notabant, & è ciuitate eijciebant ad certa quædam tempora. Fertur [57] aũt & Argonautas Herculem reliquisse ob huiuscemodi causam: neq; [58] enim uelle ipsum remis agere nauim unà cũ alijs, ut qui antistaret multũ nautis. Quare [59] eos, qui uituperãt tyrannidẽ, & cõsiliũ, qd̃ dedit Periãder Thrasybulo, nõ simpliciter putandũ est rectè increpare. Aiunt [60] .n. Periandrũ nihil sanè dixisse præconi, misso ad se, de cõsilio, quo iuuari uolebat: dementẽ aũt eminẽtes spicas, ad æquasse segetẽ: unde nesciente præcone causam facti, nũciante autem, quod factũ uiderat, intellexisse Thrasybulum oportere uiros, qui cæteris antistant, interimere. Hoc [61] .n. nõ solũ tyrãnis prodest, neq; tyrãni soli faciunt: sed eodẽ pacto se habet & in dominatib paucorũ, & in statib. multitudinis. Ostracismus [62] .n. eandẽ uim habet aliquo modo, quam habet conterere illos, qui antecellunt, & in exilium mittere. Idem [63] autem in ciuitates & gentes faciunt, qui rerum potiuntur: ueluti [64] Athenienses in Samios, & Chios, & Lesbios. Statim enim ut firmiter imperium adepti sunt, contriuerunt ipsos contra pacta. Rex [65] autem Persarum Medos & Babylonios, & aliorum, qui magnos spiritus gerebãt, quia antea imperium obtinuerant, sæpe labefactauit. Quæstio [66] autem est de omnibus rebuspublicis, etiam rectis. Quæ [67] namque

κὸς εἶναι τὸν τοιοῦτον. ὅθεν [50] δῆλον, ὅτι ἐστὶ τὴ νομοθεσίαν ἀναγκαῖον εἶναι περὶ τὰς ἴσας ἐν τῷ γένει ἐν τῇ δυνάμει. κατὰ [51] δὲ τῶν τοιούτων, οὐκ ἔστι νόμος. αὐτοὶ [52] γάρ εἰσι νόμος. καὶ [53] γὰρ γελοῖος ἂν εἴη νομοθετεῖν τις πειρώμενος κατ' αὐτῶν· λέγοιεν [54] γὰρ ἂν ἴσως, ἅπερ ἀντισθένης ἔφη τοὺς λέοντας δημηγοροῦντων τῶν δασυπόδων, καὶ τὸ ἴσον ἀξιούντων πάντας ἔχειν. διὸ [55] ἐν τίθενται τὸν ὀστρακισμὸν αἱ δημοκρατούμεναι πόλεις, διὰ τὴν τοιαύτην αἰτίαν. αὗται [56] γὰρ δοκοῦσι διώκειν τὴν ἰσότητα μάλιστα πάντων. ὥστε τοὺς δοκοῦντας ὑπερέχειν δυνάμει διὰ πλοῦτόν, ἢ πολυφιλίαν, ἢ τινὰ ἄλλην πολιτικὴν ἰσχύν, ὠστράκιζον, καὶ μεθίστασαν ἐκ τῆς πόλεως χρόνους ὡρισμένους. μυθολογεῖται [57] δὲ καὶ τοὺς ἀργοναύτας τὸν ἡρακλέα καταλιπεῖν διὰ τοιαύτην αἰτίαν. ἀ [58] γὰρ ἐθέλειν αὐτὸν ἄγειν τὴν ἀργὼ μὴ τῶν ἄλλων, ὡς ὑπερβάλλοντα πολὺ τῶν πλωτήρων. διὸ [59] ἐν τοὺς ψέγοντας τὴν τυραννίδα, καὶ τὴν περιάνδρου βουλὴν συμβουλίαν, ἐκ ἁπλῶς οἰητέον ὀρθῶς ἐπιτιμᾶν. φασὶ [60] γὰρ τὸν περίανδρον εἰπεῖν μὲν ἐδὲν πρὸς τὸν πεμφθέντα κήρυκα, περὶ τὴ συμβουλίας· ἀφαιρεῖν δὲ τοὺς ὑπερέχοντας τ ἀσχύων, ὁμαλοῦσαι τὴν ἄρουραν· ὅθεν ἀγνοοῦντ μὲν τὸν κήρυκος γινομένην τ αἰτίαν, ἀπαγγείλαντος δ τὸ συμπεσὸν, συνοῆσαι τ θρασύβουλον, ὅτι δεῖ τοὺς ὑπερέχοντας ἄνδρας ἀναιρεῖν. ἔτο [61] γὰρ ἀ μόνον συμφέρει τοῖς τυράννοις, ἀδὲ μόνον οἱ τύραννοι ποιοῦσιν· ἀλλ' ὁμοίως ἔχει ἐπὶ τὰς ὀλιγαρχίας, καὶ τὰς δημοκρατίας. ὁ [62] γὰρ ὀστρακισμὸς τ αὐτ ἔχει δυνάμιν τρόπον τινὰ, τῶ κωλύειν τοὺς ὑπερέχοντας, καὶ φυγαδεύειν. τὸ [63] δ' αὐτὸ καὶ ἐπὶ τὰς πόλεις καὶ τὰ ἔθνη ποιοῦσιν οἱ κύριοι τ δυνάμεως· οἷον [64] ἀθηναῖοι μὲν ἐπὶ σαμίους, καὶ χίους, καὶ λεσβίους. ἐπεὶ γὰρ τάχιστα ἐγκρατῶς ἔσχον τὴν ἀρχὴν, ἐταπείνωσαν αὐτοὺς παρὰ τὰς συνθήκας. ὁ [65] δὲ περσῶν βασιλεὺς μήδους καὶ βαβυλωνίους, καὶ τ ἄλλων τοὺς πεφρονηματισμένους, διὰ τὸ ἁπάντ ποτ' ἐπ' ἀρχῆς, ἐπέκοπτε πολλάκις. τὸ [66] δ' πρόβλημα καθόλ ἐπὶ πάσας ἐστὶ τὰς πολιτείας, καὶ τὰς ὀρθάς. αἱ [67] μὲν γὰρ παρεκ-

sit, Deũ quendã esse inter homines. Ex [50] *quo intelligere licet, & totam rationem legum ferendarũ ad æquales & genere & potentia referri ac pertinere. In* [51] *talem autem uiros legem nõ esse. Ipsi* [52] *enim sunt lex. Etenim* [53] *ridiculus sit, qui conetur in eos leges ferre. dicerent* [54] *enim fortasse, quod Antisthenes ait leones dixisse, orationem in concione habentibus leporibus, & ut omnes æqualia obtinerent postulantibus. Quapropter* [55] *& decernunt ostracismum, id est exsulium decennale per testam, sine ignominia, eæ ciuitates, in quibus populus rerum potitur, propter huiusmodi causam. Hæ* [56] *enim maximè omnium æqualitatem persequi uidentur. Itaq; qui uidebantur potentia excellere propter diuitias, aut amicorum multitudinem, aut alias aliquas uireis ciuileis, eos exsulio decennali per testæ iactum è patria pellebant, & ad definitum tempus è ciuitate summouebant. Fabulantur* [57] *autem etiam Argonautas Herculem propter talem causam reliquisse, noluisse* [58] *enim Argo nauim eum cum alijs uehere, ut longo interuallo cæteros nectores superantem. Quocirca* [59] *& ij, qui tyrannidem consilium q́, quod dedit Periander Thrasybulo, uituperant, non sunt existimandi simpliciter id rectè reprehendere. Aiunt* [60] *enim Periandrum nihil illum quidem ei nuncio, qui missus fuerat, de eo, quod consuleretur, respondisse: sed spicas eminenteis demendo, segetem adæquasse. ex quo cùm eius quidem, quod ab illo fieret, causam nuncius ignoraret, id autem, quod accidisset, renunciasset: intellexisse Thrasybulum, uiros egregios & præstanteis de medio esse tollendos. Hoc* [61] *enim non solùm tyrannis expedit, neq; hoc tyranni tantùm faciunt, sed similis etiam in oligarchys & democratys ratio locum habet. Nam* [62] *ciuium per testam è ciuitate pellendorum ratio (ostracismum appellant Græci) idem ualet quodam modo atq; incidere ac decurtare pẽnas uiris præstantibus, eosq́; solum uertere iubere. Idem* [63] *autem faciunt etiam in ciuitatibus & gentibus ij, penes quos summa est potestas. exempli* [64] *gratia, Athenienses in Samijs & Chijs & Lesbijs. Nam ubi primùm imperij compotes fuerunt, præter conuentiones, eos humileis reddiderunt ac depresserunt. Iam* [65] *rex Persarum Medis & Babylonijs, & nonnullis alijs, ijs qui maiores spiritus gerebant, eo quòd aliquando imperium obtinuissent, sæpenumero uireis imminuit atq; amputauit. Quæstio* [66] *autem à nobis posita uniuersè ad omneis reipublicæ administrandæ formas, etiam rectas, pertinet. Nam* [67] *eæ sanè,*

quæ

deprauatæ ſunt, ad proprias utilitates uerſæ, hoc gerunt: nec [68] tamen non in illis, quę commune bonum ſpectant, hoc eodē modo fit. Planū [69] aũt hoc eſt & in alijs artibus & ſcientijs: neq; [70] enim pictor fineret animal habere pedē excedentē iuſtam menſurā, neq; etiā ſi pulcritudine præſtaret: neq; [71] faber nauālis puppim, uel quampiam aliarū partiū nauis: neq; [72] iam magiſter chori maius & pulcrius omni choro canentē fineret in choro manere. Quapropter [73] ob hāc cauſam nihil uetat principibus cōuenire cū ciuitatibus, ſi ob ſuū propriū q; imperium, quod utile eſt ciuitatibus, hoc faciunt. Quare [74] in exuperantijs, de quibus conſenſerunt, habet iuſtum quoddam ciuile ratio de oſtraciſmo. Melius [75] igitur fuiſſet. ab initio legislatorem ſic conſtituiſſe rempublicam, ut non eguiſſet huiuſcemodi curatione: ſecunda [76] autem nauigatio, ſi accidat, eniti, huiuſcemodi aliqua correctione corrigere. Qđ [77] non fiebat in ciuitatibus. nō enim ſpectabant ad ſuæ propriæq; reip. utilitatem: uerùm ſeditiosè utebātur oſtraciſmis. In [78] deprauatis igitur rebuſp. priuatim hoc prodeſſe, & iuſtū eſſe apertū eſt. Fortaſſe [79] autem non eſſe ſimpliciter iuſtum, & hoc apertum eſt. Sed [80] in optima rep. multa de hoc quæſtio eſt, non de exuperantia aliorū bonorū: ceu uiribus corporis, diuitijs, multitudine amicorū: ſed ſi quis præſtans uirtute fuerit, quid illo faciendum eſt? Non [81] enim uideretur rectum eſſe, eijcere ex oppido, & iubere ſolum mutare huiuſcemodi uirum. Sed [82] etiam minimè imperium in ipſum exercere. Simile [83] namque foret, ac ſi Ioui imperare poſtularent, partientes imperia. Reſtat [84] igitur, quod uidetur, natos eſſe omnes ad ad parendum tali uiro libenter, ita [85] ut reges perpetui ſint tales in ciuitatibus.

παρεκβεβηκυῖαι πρὸς τὸ ἴδιον ἀποσκοποῦσαι, τοῦτο δρῶσιν· οὐ [68] μὴν ἀλλὰ πρὸς τὰς τὸ κοινὸν ἀγαθὸν ἐπισκοπούσας τὸν αὐτὸν ἔχει τρόπον. δῆλον [69] δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν. οὔτε [70] γὰρ γραφεὺς ἐάσειεν ἂν τὸν ὑπερβάλλοντα πόδα τῆς συμμετρίας ἔχειν τὸ ζῷον, οὐδ' εἰ διαφέροι τὸ κάλλος· οὔτε [71] ναυπηγὸς πρύμναν, ἢ τῶν ἄλλων τι μορίων τῶν τῆς νεώς· ἀδὲ [72] δὴ χοροδιδάσκαλος τὸν μεῖζον ἢ κάλλιον τοῦ παντὸς χοροῦ φθεγγόμενον ἐάσει συγχορεύειν. ὥσε [73] διὰ ταῦτο μὲν οὐδὲν κωλύει τοὺς μονάρχας συμφωνεῖν τοῖς πόλεσιν, εἰ τῆς οἰκείας ἀρχῆς, ὠφελίμως τοῖς πόλεσιν οὔσης, τοῦτο δρῶσι. διὸ [74] κατὰ τὰς ὁμολογουμένας ὑπεροχὰς ἔχει τὸ δίκαιον πολιτικὸν ὁ λόγος, ὁ περὶ τὸν ὀστρακισμόν. βέλτιον [75] μὲν οὖν τὸν νομοθέτην ἐξ ἀρχῆς οὕτω συστῆσαι τὴν πολιτείαν, ὥσε μὴ δεῖσθαι τοιαύτης ἰατρείας· δεύτερος [76] δ' ὁ πλοῦς, ἂν συμβῇ, περαιοῦσθαι τοιούτῳ τινὶ διορθώματι διορθοῦντα. ὅπερ [77] οὐκ ἐγίνετο πρὸς τὰς πόλεις· οὐ γὰρ ἔβλεπον πρὸς τὸ τῆς πολιτείας καὶ οἰκείας συμφέρον, ἀλλὰ στασιαστικῶς ἐχρῶντο τοῖς ὀστρακισμοῖς. ἐν [78] μὲν οὖν ταῖς παρεκβεβηκυίαις πολιτείαις, ὅτι μὲν ἰδίᾳ συμφέρει, καὶ δίκαιόν ἐστι, φανερὸν· ἴσως [79] δ' ἔστι καὶ ὅτι οὐχ ἁπλῶς δίκαιον, καὶ τοῦτο φανερόν. ἀλλ' [80] ἐπὶ τῆς ἀρίστης πολιτείας ἔχει πολλὴν ἀπορίαν, εἰ κατὰ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν τὴν ὑπεροχὴν οἷον ἰσχὺς καὶ πλούτου, καὶ πολυφιλίας· ἀλλὰ φύσις γένηται διαφέρων κατὰ ἀρετὴν, τίς χρὴ ποιεῖν; οὐ [81] γὰρ δὴ φαῖεν ἂν δεῖν ἐκβάλλειν, καὶ μεθιστάναι τοιοῦτον. ἀλλὰ [82] μὴν οὐδ' ἄρχειν γε τοῦτον προσήκει. παραπλήσιον [83] γὰρ κἂν εἰ τοῦ διὸς ἄρχειν ἀξιοῖεν, μερίζοντες τὰς ἀρχάς. λείπεται [84] τοίνυν, ὅπερ ἔοικε, πεφυκέναι πείθεσθαι τῷ τοιούτῳ πάντας ἀσμένους, ὥσε [85] βασιλείας εἶναι τοὺς τοιούτους ἀϊδίους ἐν ταῖς πόλεσιν.

deprauatæ ſunt, ad proprias utilitates uerſæ, hoc gerunt: nec [68] *tamen non in illis, quę commune bonum ſpectant, hoc eodē modo fit. Planū* [69] *aũt hoc eſt & in alijs artibus & ſcientijs: neq;* [70] *enim pictor fineret animal habere pedē excedentē iuſtam menſurā, neq; etiā ſi pulcritudine præſtaret: neq;* [71] *faber nauālis puppim, uel quampiam aliarū partiū nauis: neq;* [72] *iam magiſter chori maius & pulcrius omni choro canentē fineret in choro manere. Quapropter* [73] *ob hāc cauſam nihil uetat principibus cōuenire cū ciuitatibus, ſi ob ſuū propriū q; imperium, quod utile eſt ciuitatibus, hoc faciunt. Quare* [74] *in exuperantijs, de quibus conſenſerunt, habet iuſtum quoddam ciuile ratio de oſtraciſmo. Melius* [75] *igitur fuiſſet. ab initio legislatorem ſic conſtituiſſe rempublicam, ut non eguiſſet huiuſcemodi curatione: ſecunda* [76] *autem nauigatio, ſi accidat, eniti, huiuſcemodi aliqua correctione corrigere. Qđ* [77] *non fiebat in ciuitatibus. nō enim ſpectabant ad ſuæ propriæq; reip. utilitatem: uerùm ſeditiosè utebātur oſtraciſmis. In* [78] *deprauatis igitur rebuſp. priuatim hoc prodeſſe, & iuſtū eſſe apertū eſt. Fortaſſe* [79] *autem non eſſe ſimpliciter iuſtum, & hoc apertum eſt. Sed* [80] *in optima rep. multa de hoc quæſtio eſt, non de exuperantia aliorū bonorū: ceu uiribus corporis, diuitijs, multitudine amicorū: ſed ſi quis præſtans uirtute fuerit, quid illo faciendum eſt? Non* [81] *enim uideretur rectum eſſe, eijcere ex oppido, & iubere ſolum mutare huiuſcemodi uirum. Sed* [82] *etiam minimè imperium in ipſum exercere. Simile* [83] *namque foret, ac ſi Ioui imperare poſtularent, partientes imperia. Reſtat* [84] *igitur, quod uidetur, natos eſſe omnes ad ad parendum tali uiro libenter, ita* [85] *ut reges perpetui ſint tales in ciuitatibus.*

quæ à rectis deflexerunt ac deerrārūt, utilitatem priuatam ſpectantes hoc agunt: ueruntamen [68] *in ys, quæ utilitatem reip. intuentur, eodem modo ſe res habet. Licet* [69] *autem hoc intelligere etiam in alijs artibus ac ſcientijs. nam* [70] *neq; pictor animalis pedem eſſe maiorem ſinat, quàm partium inter ſe commenſus & conuenientia poſtulat, ne ſi pulcritudine quidem excellat: neque* [71] *nauium opifex puppim, aliámue nauis partem reliquis iuſto maiorem eſſe patiatur: neque* [72] *chori magiſter eum, qui uocis ſonum maiorem & meliorē, quàm chorus uniuerſus edat, in chorū recipiat, & cum eo ſaltare & cantare ſinat. Itaque* [73] *nihil obſtat, quo minus principes ſoli imperātes, quos monarchos appellant Græci, hac quidem de cauſa, cum ciuitatibus concordent & concinant, ſi, cùm proprium eorum imperium ciuitatibus utile ſit, hoc faciāt. Quocirca* [74] *in excellentijs incontrouerſis, & de quibus inter omnes conuenit, ciuile quoddam ius habet oſtraciſmi ratio. Præſtat* [75] *igitur latorem quidem legis ſtatim ab initio, reip. adminiſtrandæ formam ita concinnare, ut nō egeat tali remedio: ſin* [76] *fortè euenerit, ſecunda nauigatio eſt, tali quadam medicina adhibita ſanare conari. Quod* [77] *in ciuitatibus non fiebat. nō enim ſuæ reipub. adminiſtrandæ formæ utilitatem ſpectabant, ſed ſeditiosè oſtraciſmis utebantur. In* [78] *reip. igitur adminiſtrandæ formis, quæ à rectis deflexerunt, hoc priuatim expedire & iuſtum eſſe, perſpicuum eſt. Fortaſſe* [79] *uerò etiam non ſimpliciter eſſe iuſtum, ne hoc quidem obſcurum eſt. Sed* [80] *in optima reipub. adminiſtrandæ forma multam habet dubitationem ad explicandum difficilem, non ſi ſit in aliquo aliorum bonorū excellētia (uerbi gratia, uirium, & diuitiarum, & amicorum multitudinis) ſed ſi quis exſtiterit, qui uirtute alys præſtet, quid ſit opus facto. Non enim* [81] *iam dixerint talem uirum eſſe exigendum, atq; è patria exterminandum: neque* [82] *uerò tali uiro imperandum. Simile* [83] *enim fuerit, atq; ſi imperia partientes ſe Ioui imperare poſtularent. Reliquum* [84] *igitur eſt (quod uidetur ita comparatū eſſe natura) ut omnes huic ultrò pareant, ac libenter: &* [85] *quidem ita, ut tales uiri in ciuitatibus ſint perpetui reges.*

COMMENTARIVS ET SCHOLIA.

Vt ciuitas igitur.) Hæc eſt concluſio totius rationis. inquit enim: Vt ciuitas igitur ſit, uideri poſſunt hæc omnia requiri, aut ſaltem aliqua ipſorum. Sine diuitijs namque & libertate nullo modo manet ciuitas, ut docuit: ac fortaſſe etiam ſine diſciplina & uirtute, quam dixit. Iure igitur optimo hæc omnia contendere inter ſe dicit de hoc præclaro bono. Vt bene autem beateq; illic uiuatur, in primis efficere inquit inſtitutionem optimam ac uirtutem, præcipueq; ipſas iuſtā cauſam habere ſibi aſciſcendi hanc laudem, ut à ſe traditum prius eſſe affirmat.

Quia autem neq;.) Quærit, oporteátne mandari magiſtratus illis, qui uicerint cæteros in poſſeſſione & copia alicuius eorum bonorum, quæ appellauit. Vtitur autem quaſi ſolo ac fundamendo eius, quod probare uult, propoſitione ſatis certa,

tis certa,& quæ è ſuperiore diſputatione cõtrarioq; ipſius elicitur.illa autem eſt:Non debere æquales una tantùm in re æqualitatem omnium bonorum obtinere:quemadmodum etiam qui inæquales impareſque fuerint una itidẽ in re ſolùm,inequaliter in omnib diſtribuendis tractari Reddit io uerò huius,uel harum planarum ſententiarum eſt,quod adiungit,Neceſſe eſſe,ut omnes huiuſcemodi reſp.ſint uitioſæ, & quaſi labes deprauationeſque uerarum rerumpublicarum. Tangens igitur,quæ iam demonſtrauit,inquit,à ſe ſuprà dictum eſſe,cunctos,qui ſuperant cæteros uberta te harum rerum,aliquo modo iuſtè poſtulare imperium, fretoſque exuperantia ſua contendere cum illis, qui putant ſe meliores,anteponendoſque & ipſos magis ornatos, quàm ipſi ſint,alio bono:ſed tamen non omnino ſimpliciterq; iuſtè id poſtulare:quia res ea,qua antecellunt aduerſarijs , nõ talis eſt,ut debeat tanto honore compenſari. Orditur autem à locupletibus ſtatuq; paucorum,qui ipſis placet.

Diuites quidem,quòd.)Quæ res animos addant diuitibus ad gubernaculum reip.flagitandnm,exponit. Duæ autem illæ ſunt,quarum prior eſt, quòd maiorem partem agrorum ipſi poſsident: pauperes autem, aut nullam aut puſillam admodum. ager autem ipſe,inquit,& regio, publica res eſt:ius enim in eam totam reſp.habet, etſi poſtea diuiſa fuit, ciuibuſque aſsignata. Altera eſt, quia ſeruant magis, quæ pepigerunt,fideleſq; ſunt in contractibus plerunque.neque enim egeſtas impellit ipſos ad fraudem:quæ cauſa ſæpè eſt,ut ipſam uiolent fidemq; fallãt egeni. nõ enim intellexit, eos fideliores eſſe ciuitati,ut quidam acceperunt.Plerunque autem,inquit,quia inueniuntur aliquando illius loci atque ordinis homines,qui fraudulenti ſint,quia ſitis pecuniæ non facile expletur.

Liberi autem & nobiles.)Liberi autem homines & nobiles contendunt de honoribus publicis,coniunctis animis & cõſilijs.arbitrantur enim ingenui omnes,ſe non ualde inferiores eſſe nobilibus,quamuis non tantam generis claritatẽ habeant:putantque cunctos,qui liberi ſint,poſſe nõ ſine cauſa haberi nobiles , quia libertas ſit uera norma huius rei. Quæ ſequuntur,poſita ſunt,ad oſtendẽdum nobiles uideri dignos imperio.Magis enim,inquit,ciues ſunt generoſiores, quàm ſpoliati hoc bono & ignobiles. Nobilitas autẽ omnibus in terris exiſtimata eſt res præclara,& quæ ornet magnopere participes ipſius.Altera ratio eſt.nam duobus etiam hi argumentis utebantur ad cauſam ſuam finemque adiuuandum.Meliores enim,aiebant,naſcuntur è melioribus:nobilitas enim nihil aliud eſt, quàm uirtus alicuius generis & familiæ.Quare cùm uirtutis huius compotes ſint,meliores profectò exiſtimandi ſunt,quàm uacui ab illa.

Eodem iam pacto.)Docet, eodem pacto iure optimo uirtutem controuerſari de ſummo loco in ciuitate. Argumento autem tali utitur.ſumit enim unam uirtutem,quam iuſtam cauſam habere dicit petẽdi imperium, cùm ſit ualde prona ad uniuerſam ciuitatem iuuandam,communionemq; ciuium tuendam:illa autem eſt iuſtitia. Addit autem, ubi eſt hæc una, integra tamen abſolutaque, illic neceſſariò exiſtere cæteras uirtutes: quia ipſarum hæc natura eſt, ut ſibi mutuo comitentur.

Atqui & plures.)Oſtendit,plures quoque habere,quod dicant aduerſus pauciores,ut declarent ſibi potius conuenire publicos honores.Plures autem dicens,intelligit multitudinem ac pauperes. Paucioribus autem ſignificantur diuites & ſtudioſi,ut perſpicitur ijs,quæ ſequuntur.inquit igitur,Plures,quamuis conſtent è pauperibus,hæc adferre aduerſus pauciores:dicereque ſe eſſe & firmiores & diuitiores & meliores,non ſingulos tamen cum illis collatos, ſed uniuerſos ſimul ſumtos.ita enim uerè fortaſſe de ſe hoc prædicabunt. Nam de primo dubium non eſt: ſunt enim plures pauciori bus ualidiores.Eodem pacto coaceruatis fortunis magnæ multitudinis,quamuis prius exiles illæ forent,uincunt patrimonia opima diuitum paucorum.Eadem eſt ratio uirtutis ipſius.

Nunquid igitur,ſi.)Monſtrat alium nodum,qui moleſtus foret,niſi ſolueretur:atque hoc facit,liberans nos ea cura.inquit igitur:Quid conſilij à nobis capiendum eſſet,ſi fortè cuncti hi exiſterent in una eademque ciuitate?Appellat autẽ illos, quorum diſsimilitudine uariæ reſp. conſtitui ſolent,id eſt probos ſtudioſoſque uiros,& locupletes,& nobiles,nec non multitudinem hominum,idoneam ad ciuitatem colendam, & non omnino agreſtem incultamque moribus (talem enim ſignificare ipſum arbitror, uocantem eam ἀπόλιδα πολιτικὴν) utrum,inquam,cùm hoc continget, ambigemus animo, quos potiſsimum horum imperium habere uelimus,ſiue ſtatutum hoc habebimus?Nã,inquit,in ſingulis illis rebuſpublicis,quas expoſuimus, fieri non poteſt,ut controuerſia de hoc ulla exoriatur. Cuius rei rationem reddit:oſtẽdit enim,hæc genera hominum diſcrepare inter ſe rebus magni omnino ponderis ad remp. informandam: & quibus qui prædiți ſunt,non ſine cauſa ſibi imperiũ aſciſcunt.Explicat autem,quales ipſe ſint:duabus deſcriptis,id eſt ſtatu paucorum & ſtatu optimorum uirorum,eandẽ quoque rationem reliquarum eſſe dicit.Cùm igitur exiſtimari de hoc facile poſsit,reſtare dicit ſcrupulum non paruum, quando hæc cuncta exiſtunt eodem tempore,quid potiſsimum probare debeamus.

Si tam numero forent.)Vt communiter de omnibus quæri poſſe docuerat,ita ſeorſum ab alijs de prædițis uirtute, ſi fortè illi ualde pauci ſint.dubium enim eſſe inquit,quid ſtatui de ipſis oporteat.Putaret enim aliquis,non tam numerum ſpectari debere,paucitatemque ipſorum,quàm opus,quod effecturi ſint,ſi fortè illi muneri obeundo,quamuis pauci,pares ſint(ex fine enim ipſo cuncta exiſtimanda uideri)officium uerò horum eſſe regere adminiſtrareq; rempublicã:ſiue addit, tot eos eſſe neceſſe ſit,ut ex ipſis ciuitas conſtare poſsit.

Eſt autem dubitatio.)Relicta quæſtione hac, propria certorum, id eſt proborum uirorum, redit ad ſuperiorem, quæ plures partes complectitur:adfertq;, quod ſingulas temptare & labefactare uidetur: oſtendens non iuſtam cauſam habere petendi ſummum gradum in ciuitate,fretos illis rebus.Initium autem ſumit à locupletibus,uiderique, inquit,nihil uerum iuſtúmque dicere,qui propter diuitias putent ſe oportere imperium habere,& etiam,qui genere freti,adſciſcũt ſibi publicos honores:commune namque id eſt cum his.Eſt autem,quod adfert,huiuſmodi:Si namque,inquit,ex omni numero locupletũ extiterit aliquis, qui unus uincat cæteros copia eius boni:perſpicuum eſſe dicit,ſi cuſtodiatur idem ius, ipſum in reliquos imperium habiturum.Eodem etiam pacto addit,ſe res habebit de illo,qui cùm præſtet cæteris claritate generis,& ipſis quoque nobilibus,poſtulantibuſq; ſibi decerni imperium ea de cauſa:illis enim omnibus reiectis,hunc ſolùm oportebit ſummũ locum in ciuitate obtinere.

Idem autem hoc fortaſſe.)Idem uſuenturum dicit in ſtatu optimorum de uirtute.Cùm enim gubernaculum ciuitatis obtinuerint commendatione uirtutis, ſi quis in illis exiſtat melior, uirtuteque inſtructior cæteris, participibus & ipſis imperij, quia ſunt probi uiri(neque enim omnes æquales pareſque in hoc quoq; bono eſſe poſſunt)hunc oportet regnare in illis: niſi euertatur ius,quod ipſos omnes prius ornauerat imperio. frangetur igitur ſtatim ſtatus ille tantopere laudatus. Fortaſſe autem initio dixit,quia minus ueriſimile erat hoc in eo ſtatu euenturum, ut exturbarentur ab imperio ſtudioſi uiri, ſuperati paruo interuallo eius laudis ab uno ſociorum.

Sequeretur ſi multitudinem.)Docet,eodem pacto infirmari diſsipariq; poſſe ſtatum multitudinis.Cùm enim uirium roboríſque commendatione populus peruenerit ad imperium(hoc namque iuſtũ eſt ipſius.dicunt enim multi,ſe firmiores eſſe paucis)ſi unus uel plures etiam uno, pauciores tamen multis, firmiores ualidioreſque fuerint alijs omnibus,hos ipſos oportebit in ſua manu potius remp.habere,quàm multitudinem. uincunt enim multitudinem in eo bono, quod bonum perduxit ipſam ad publicos honores.

Cuncta iam hæc.)Quid potiſsimum lucis exoriatur ex tanta hac caligine oſtendit, dicens cuncta hæc, quæ modò expoſita ſunt,referta quæſtionibus non paruis,uideri planum facere,nullum eorum terminorum, quibus nimis fidentes aliqui petũt imperium,exiſtimantque oportere cæteros ſibi parêre,ſolidum ac firmum eſſe. Nam & aduerſus eos, qui, cùm uirtute præſtent,putant ſibi conuenire ſummum locum in ciuitate:& aduerſus itidem illos,qui opinantur diuitias ſibi uiam munire ad principatum,habent quòd dicant multi populareſque,ſanè iuſtum atque æquum: illa enim duo bona plentora copioſioráque in ſe eſſe.Nihil enim,inquit,prohibet,multitudinem aliquando aliquam reperiri & meliorem paucis & diuitioré.Quomodo autem hoc accipi uelit,ne quis error in hoc exiſtat,exponit. Non enim ſe intelligere ait, ſi ſinguli hi cum ſingulis illis conferantur(hoc enim pacto dubium non eſſe,quin multi à probis ſtudioſiſque uincantur.aliter enim trãſiſſent è ſtatu multitudinis ad ſtatum optimorum & paucorum, factique forent uni aliqui illorum)ſed ſi ambo coaceruati fuerint,globumq; ſui generis hominum fecerint,ratione illa,quæ ſuprà diligenter expoſita eſt. Quare mihi uidetur philoſophus reuerti ad iudicium ſuperius ſuum,ornareque hic quoque rempublicam,quæ in manu eſt multitudinis.

Quapropter & aduerſus.)Cùm uſus argumento ſuo proprioque,oſtendiſſet,præſtare multitudinem, qualem docuit, impe-

rium habere, quàm unum uel paucos: inde adiungit intelligi posse (quod quibusdã obscurum erat, quare hoc, ut anceps incertumque alijs proponebant) erat autem id: Cùm duo quasi membra sint omnis ciuitatis contraria inter se, magnopereque aduersa, cuius potissimum ipsorum utilitatem in scribendis legibus oporteret spectare, qui eam curam suscepisset, ornareq; optimis institutis ciuitatem uellet: neque enim facile posse eodem pacto ambobus prouidere. Sunt autem illa, meliores ciues, & altera ex parte multitudo. inquit autem, Cùm contigerit, quod dictum est: intelligens ijs uerbis, multitudinem illam non esse omnino agrestem & imperitam.

Rectum autem sumendum est.) Cùm in legibus illis laudandis uocasset ipsas ὀρθοτέρας νόμους, id est maximè rectas, existimauit oportere ostendi, quomodo uellet accipi rectum: dixitque, rectum id esse omni in re, quod æqualiter se haberet. Rectum autem æqualiter in legibus esse, quod totius ciuitatis utilitatem spectaret, communeque, ut inquit, ciuium eorum foret. Vt fecerat autem in recto uidendo: ita etiam, ne quis scrupulus restet, aperire uoluit, cùm eos quoque appellasset, quis habendus sit ciuis. itaque ipsum describit. primùm autem eum, qui communiter in omni genere reipublicæ eo nomine dignus sit: deinde proprium cuiusque, in primis autem optimæ. inquit igitur: Ciuis communiter est, qui nunc imperat, nunc paret magistratibus, contrariasq; has personas unus diuersis temporibus sustinet. Nõ tamen ijdem omnino homines in omni rep. ciues. nã qui in statu multitudinis ornatur eo nomine, eijcitur sæpe è cœtu ciuium in dominatu paucorum. In optima autem, inquit, rep. ciuis est, qui & potest & uult regi ac regere, ante oculos semper habens uitam ex uirtute. uis enim potestasque requiritur in illo & uoluntas, ita scilicet ut præ ipsa posthabeat cæteras res. Cùm autem commune omnium ciuium sit (ut ostendit) & imperium habere, & obtemperare imperium habenti: huius proprium esse inquit, in illis rebus gerendis omnia referre ad uirtutem.

Si autem est unus.) Exponit, quod aduersari uidetur illi, quod iam probarat, & quasi ratum esse uoluerat: docetque quomodo id possit repelli, ne euertat rationem, quam ueram putat. Est autem ipsum huiuscemodi: Si fortè existat aliquis in ciuitate, qui unus tanto antecellat cæteris omnibus uirtutis magnitudine atque exuperantia, siue plures sanè uno, nec tamen tot, ut è sui generis hominibus componant ciuitatem, ut uirtus reliquorum omnium non possit conferri cum unius illius, aut paucorum eorum uirtute, nec par ullo modo sit illi, quia uincatur facile ab ipsa (& quod de uirtute dictum est, idem etiã de ui potestateque inter ciues uerè dicatur) non debemus, inquit, existimare hunc, uel paucos hos esse partem ciuitatis, statuiq; oportere aliquid de ipsis ut de ciuibus, quia superant captum ciuium.

Iniuriam enim accipient.) Ratio hæc est, qua probat, quos monstrauit non esse habendos ciues: acciperent enim, inquit, iniuriam compensati æquali præmio, quo cæteri, qui inæquales ipsis sunt, cùm præstent tantopere illis uirtute ac ui potestateq; ciuili. exploratum autem est, seruari debere in rep. æqualitatem, ac, si aliter fiat, inde nasci discordias, paulatimque interitum ipsius. Aperire autem magis uolens, quo loco ordineque unus hic uel pauci habendi sint, adiungit: Talem uirum instar Dei esse debere in ciuitate, cùm in ipso prorsus uirtus sit, quæ superet captum humanum, & propè accedat ad naturam diuinam, quare heros meritò uocari debet.

Vnde planum fit.) Est hoc apertè corollarium. Vnde enim, inquit, planum nobis est illius studium, qui suscepit ciuitatem ornandam optimis legibus, uersari debere in instituendis paribus & genere, & ui, ac potestate: nullamq; esse oportere legẽ, quæ conetur hos, quos indicauit, cœlestes uiros erudire, & in officio retinere. ipsi namque consilio sapientiaque sua lex potius normaq; uiuendi uera cæteris erunt, quàm debeant corrigi & emendari ab aliquo.

Risum enim de se excitaret.) Errorem magnum animi, uel stultitiam potius, ostendere uolens eius, qui frenare legibus conetur huiuscemodi uiros, ac uiam ipsis uirtutis monstrare, cùm tanto meliores ipso sapientioresq; sint: tradit futurum prorsus, ut risum omnibus moueat, qui audient. Nam risu explodi debere conatum huius declarat fabella, quæ ab Antisthene, ut opinor, eo, qui Socratem audiuit, aliquando edita est. Etsi enim ille in sermonibus Socratis patientiam & duritiam in primis amauit, erat tamen seuerè facetus: primisque temporibus ætatis suæ arti dicendi operam dedit, Gorgiam doctorem nactus: in quo etiam studio non parum ualuit. Ad errorem autem redarguendum illorum, qui se longè melioribus pares stultè existimant, ficta est. Dixit igitur in cœtu uariarum animantium uerba feciſſe aliquando lepores: & cùm de præmijs honoribusque ipsarum ageretur, postulasse ipsos, ut omnes sine ullo discrimine par æqualeq; haberent. quam uocem ipsorum narrauit, contemnentes eam, leones refellisse. Malè autem factum est, quòd respõsum generosæ beluæ, uetustate amissis multis ueterũ rerum scriptoribus, perijt: acutum enim lepidumq; fuerit necesse est.

Quare ostracismum statuerunt.) Est quoque hoc, ut superius, corollarium. admonet enim, hanc originem habuisse genus illud exilij, quod in usu fuit ciuitatum, quæ reguntur à populo, uocaturque ostracismus. Cùm enim, inquit, hæ resp. in primis sectentur amentéque æqualitatem, si quis in ciuitate existit, qui uincat reliquos ciues longo interuallo auctoritate atque opibus, quæ opes potestasque nascatur à diuitijs aut multitudine amicorum, aut alia quapiam re, quæ ualde augeat uires ipsius in ciuitate: solent huc confugere, eijciuntq; ipsum ex oppido ac finibus ad certum spatium temporis, ita nimis magnas & periculosas libertati opes ipsius conterentes, uel inuidiæ potius, concitatæ contra tantam gloriam ipsorũ in animis multorum, parentes. Neque enim pœna hæc erat, qua animaduerterent in improbos, & flagitijs coopertos ciues. Significare autem idem uoluit M. Cicero, cùm in v. Tusculana narrauit, insimulasse Heraclitum Ephesium ciues suos: qui cùm optimum uirum Hermodorum ciuitate expellerent, addiderunt tantæ iniuriæ uerba, quæ hoc declararent. sed etiam Cicero ipse postea inquit: An hoc non ita fit omni in populo? nónne omnem exuperantiam uirtutis oderunt?

Fertur autem & Argonautas.) Adiunxit his argumentis testimonium etiam poëtarum, qui fabulis suis hoc expressêrunt. intelligit autem eos, qui scripserunt Ἀργοναυτικά. Cùm enim Hercules unà cum delectis illis iuuenibus ascendisset in nauim Argo, sociumque se fecisset eius nauigationis, relictus est ab ipsis in cursu, ob stimulum inuidiæ: uincebat enim longo interuallo uirtutem reliquorum, quamuis fortissimorum uirorum. Cuius rei signum est, quòd recusabat (ut ipsi faciebant) remis impellere nauim. Apollonius Rhodius, qui post Aristotelem floruit, idem in primo ἀργοναυτικῶν commemorauit.

Quare eos, qui uituperant.) Hæc quasi digressio quædam est. Nactus enim occasionem, docet eos, qui uituperabant tyrannidẽ generatim, consiliumque sæuum & iniustum, quod Periander dedit Thrasybulo, non omnino rectè criminari. antequam tamen exponat, in quo lapsi sint, obscurum illud consilium, quale fuerit, totamque historiam narrat. Simile autem huic fuit cõsilium L. Tarquinij, quod & ipse absenti Sex. filio dedit, cùm per occultum nuntium indicasset patri fortunas Gabinorum in sua manu esse, quærereque quid se facere tunc uellet. sed ipsa etiam accuratè commemorata est à T. Liuio. Materia tantũ, quam callidè delecerunt ambo hi uafri uiri, diuersa est, & fortasse etiam instrumentum. Tarquinius enim baculo, Thrasybulus unguib. usus uidetur. Nam Latinus scriptor L. Tarquinium dixit uelut deliberabũdum in hortũ ædium transisse sequente nuntio filij, ibiq; inambulantem tacitum summa papauerum capita decussisse: cùm Aristoteles tradat, Periandrum eminentiores spicas in agro sustulisse, atque ita segetem adæquasse. Herodotus, qui diligenter superiorem historiam commemorauit, in libro, cuius index est Terpsicore, tradit, Periandrum, Cypseli filium, tyrannum Corinthiorum fuisse, qui misit nuntium ad Thrasybulum, iniustè regnãtem Mileti: quæsisseq; ex eo, quomodo tueri posset fortunas, relictas ipsi à patre. Quare puto hoc unum esse peccatorum illorum, quæ Græci uocant ἁμαρτήματα μνημονικά.

Hoc enim non solùm.) Qui obijciebant hoc tyrannidi, uituperabantque consilium Thrasybuli, uerè id facientes (sæuum enim admodum & iniquum erat) peccabant in hoc tantùm, quòd proprium illud factum iniustorum regum esse rebantur. In hoc igitur eos reprehendit noster doctor, causamque adfert suæ improbationis: peculiare quoque id esse docens dominatus paucorum, nec non status multitudinis. Nam si subtiliter animaduertatur, ostracismi, inquit, eadem uis & ratio est, quia conterit extenuatque uires ualde potentium ciuium, qui scilicet gloria & auctoritate uigent, expellitque ipsos è ciuitate, quamuis innocentes: ut illi callidi reges celsiores spicas & papauera eodem consilio deijciebant, idem geri debere in ciuibus florẽtioribus opibus & dignitate, significantes. κηλύειν autem, non κωλύειν, ut prius legebatur, uidetur scribendum esse. nam Plutarchus quoque in Alcibiade, quo loco de ostracismo diligenter loquitur, utitur hoc uerbo. Est autem mirificè aptum illi rei significandæ, cui efficiendæ inuẽtus erat ostracismus: id est, comminuendæ & frangendæ auctoritati grandiorique potestati. nam, quod simile est, Herodotus quoque eodem uerbo ostendit, inquit enim: Φιλέει γὰρ ὁ θεὸς τὰ ὑπερέχοντα πάντα κηλύειν. Sed idem etiam, cùm uafrum hoc documentum Thrasybuli exponeret, iterum eo usus est. Possem alijs quoque exemplis uti, quæ hoc planè demonstrant.

Idem

Idem autem in ciuitates.)Probat idem exemplis & populorum & regum opulentorum.primùm autẽ Athenienſium, quos teſtatur ita ſe geſsiſſe erga ſocios belli, qui cõmiſerant ſe fidei ipſorum, paſsiq; fuerant eos præfectos eſſe communi claſsi. appellat autem Samios,& Chios,& Lesbios,inſulares homines. Poſtquam enim, ut inquit, imperium ſuum firmarunt, uideruntque uires ſuas ualde auctas, ſtatim eos attriuerunt, & ferocitatem eorum repreſſerunt, contra pacta & fœdus inter eos ictum.

Rex autem Perſarum.)Ponit exemplum nunc & regis & barbari, cùm exemplo reip.Græcæ uſus foret:idemq; ſeruaſſe affirmat regem Perſarum in conterendis animis opibuſq; gentium,quas ſubegerat, id eſt Medorum ac Babyloniorum,populorum bellicoſorum,& qui magnos ſpiritus gerebant,quia ipſi prius regnarant:& ut harum duarum gentium,ita quoque aliarum, quas intelligerent eſſe ferociores.fregerunt enim ipſas, & non ſemel tantùm, ſed ſæpè ſpiritus earum comminuerunt. Ἐπικόπλειν ualet frangere & labefactare,non diſsipare,& in alias terras mittere.Vtitur autem tribus uerbis ualde accommodatis ad eandem penè rem oſtendendam,id eſt κολάσειν,παπεινοῦν,& ἐπικόπλειν: quemadmodum etiã M.Cicero his reſpõdentibus in eadem omnino re ſignificanda.inquit enim,Viriatum intelligens in ij.de Officijs,Quem C.Lælius fregit; & comminuit,ferocitatemq; eius ita repreſsit,ut facile bellum reliquis traderet.Quod uerò ad ἐπικόπλειν facit,eodem uerbo,mutata tantùm præpoſitione, uſus eſt Plutarchus in Pelopidis uita, optimum hunc & fortiſsimum Thebanũ uirum dicens conſilio ſuo ac uirtute diſſoluiſſe atq; fregiſſe uincula Lacedæmoniorum principatus in Græcia.

Quæſtio autem in unuerſum.)Adiungit,hoc eſſe quaſi documentum quoddam commune,& præceptum accommodatum cunctis ſtatib.ciuitatis,& illis etiam,qui recti ſunt ac probantur,ut ſcilicet attenuent ſpiritus uireſq; populorum,qui parent ipſis,ne occaſionem aliquam illi nacti detrectent imperium. Qui enim ſemel regnarunt, non facile demittunt animos,nec obliuiſcuntur breui ueteris conditionis. Cùm uerò conuenire in hoc dixerit rebuſp.deprauatis cum integris,utitur diuiſione:neque enim idem ambas ſequi in hoc affirmat. Corruptæ namque,ut cætera omnia, ita hoc quoque gerunt ob ſuas utilitates,id eſt illorum ipſorum,qui in ipſis dominantur:rectæ uerò commune bonum totius ciuitatis,ad quod ſemper oculos directos habent. Vt autem exemplis pluribus infrà declarat,non uidetur conuenire, ut in ciuitate bene conſtituta unus aliquis exiſtat,qui magnopere uincat cæteros omnes excellentia alicuius boni:nedum enim illud ornet communionem eam,potius,cùm eximium ſit,ſuperetq; ualde reliqua,ipſam obſcurat ac deprauat.Requirit enim ratio naturaq; rerumpublicarum,ut quantum fieri poteſt,membra ipſius æqualia ſint:oditq; libertas demum exuperantiam omnem,ac non ſine cauſa ſuſpectam habet.Quis autem non uidet,hoc P. quoque Scipioni malo fuiſſe, cauſamque extitiſſe, ut illi periculum iudicij crearetur? quare diſceſsit ex urbe, reliquamque uitam in obſcuro uixit.

Planum autem hoc eſt.)Probat idem ſimilibus artium ac ſcientiarum. Vtitur autem inductione,dicens, ita quoq; ſe gerere bonos pictores,& fabros nauales, & doctores gregis cantorum:quare & reliquos artifices idem ſeruare intelligere poſſumus. Neque enim pictor pateretur, cùm hominem pingeret, aliamúe animantem, ſi fortè penicillo feciſſet pedem eius minimè reſpondentem reliquis partibus, illum loco manere, ſed deleret, quamuis etiam formoſior eſſet, meritoq; non collatus cum ipſis laudaretur. Neque etiam faber naualis ſineret in ædificanda naui manere puppim,aliamúe partem nauis,ualde excedentem reliquas.Eodemque pacto chori magiſter non ferret in illo grege, quem erudit,uerſari puerum,maiorem melioremque ſonum uocis edentem, quàm reliquus omnis grex. Cũcti enim hi uident,ut reliqui etiam opifices, nocere operi finiique ſuo quidquid diſcedit longo interuallo à meſura rationeque ſuſcepti operis.

Quapropter ob hanc cauſam.)Hæc eſt concluſio totius rationis.Vt enim,inquit, hoc faciunt opifices, ornandi ſui operis cauſa,ut auferant inde,ſi fortè illic aliquid maiorem in modum elegantius formoſiuſque extiterit: ita uſuuenire poteſt,ut principibus uiris,& qui ſoli dominantur in ciuitate,conueniat in hoc cum ciuitatibus rebuſq; publicis, ſi quod faciunt,faciant ſanè ob ſuum propriumque imperium,quod tamen procuret commune bonum,nec alienum ſit ab utilitatibus totius ciuitatis.Ipſi igitur quoque,cùm talem uirum eijciunt ex oppido,ut conſulant & ſuę ſaluti & totius ciuitatis,reprehendi non poterunt.

Quare in exuperantijs.)Hoc apertè corollarium eſt.redit autem ad ſuperiorem quæſtionem.Cùm enim iniquum admodum uideretur,uirum eximium ac præſtantis uirtutis depellere è ciuitate:oſtendit nunc,aliter de illo exiſtimari poſſe, ſi ſpectetur non commune ius,ſimpliciterque tale, ſed certum quoddam,& pars ſanè ipſius.æquum enim quoque ac iuſtum eſt,tueri rempublicam & ſtatum eum ciuitatis:qui cùm non ipſi ſolùm, qui regit, accommodatus ſit, uerumetiam uniuerſæ ciuitati,aliter non ſeruaretur. ſuſpecta enim eſt illi non ſine cauſa tam excellens uirtus. Huic igitur rei inuentus eſt oſtracismus:quare omnino damnandus non eſt.

Melius igitur fuiſſet.)Intelligens Ariſtoteles hoc non omnino probari poſſe,fatetur,ſi res non cogat,huc deſcendendum non eſſe. iniuriam enim fieri illi uiro,cui aliquo modo probitas fraudi eſt:neque enim ullla in re peccauit. Præſtitiſſet igitur, inquit,hoc ſtatim à principio prouidere:debuitq; qui ciuitatem inſtituit,ſtatim obſtruere uiam huic malo:nec pati, ut aliquis illic ita creſceret opibus & auctoritate,ut longo interuallo antecelleret omnibus alijs.Lex autem utilis,& quæ modum imponeret diuitijs,ut cæteris rebus,unde naſcitur tanta poteſtas,hoc facile præſtitiſſet.Sed poſtquam hoc initiò factum nõ eſt, huicque tanquam alicui morbo medicina facienda eſt:huc confugere oportet,utique remedio,duro ſanè & aſpero,ſed tamẽ neceſſario,ne tota funditùs ciuitas pereat. Vſus autem hic eſt uoce tranſlata, accommodauitque uerbum proprium morbi corporis malo,uitioq; ciuitatis. Sed cùm adhuc curationem intelligeret, aditumque ad eam, appellans ipſam poſteriorem nauigationem, reſpexit ad peruagatam uocem.Prouerbium enim hoc ualde notum eſt,ſumtũ à nauicularijs: qui cùm ſecũdo uento portum tenere non poſſunt,remis utuntur:uel inde reiecti,& in uicinum locum tempeſtate delati, rurſus ſe committunt uentis,& rectiorem curſum conficere conantur.

Quod non fiebat.)Non rectè uſas ciuitates hoc remedio teſtatur. ambobus igitur temporibus peccatum eſt. Quod uerò ad poſterius hoc facit,cùm oſtraciſmi lex iuberet ad certum tempus eijcere è ciuitate eos, qui præſtarent multum cæteris diuitijs & copia amicorum,periculoſique forent ob tantas opes libertati:illis relictis,expellebant aduerſarios,qui timebãt,crearique ſibi hoc periculum uidebant:ut factum eſt Athenis,cùm principes ciuitatis coitione facta,duce huius conſilij Alcibiade,uerterunt hoc malum in caput Hyperboli,improbiſsimi ciuis,& qui nihil tale expectabat.nullus enim antea nequam homo aut obſcurus hac pœna affectus fuerat. Quare de hoc etiam comici in theatro queſti ſunt,quibus mos tunc erat huiuſcemodi praua facta notare. Totam rem narrat Plutarchus in Alcibiade,quo loco de oſtraciſmo diligenter diſſerit. Nam quod hic noſter inquit,non commune bonum,ut debebat,mala conſuetudine ſolitum procurari, ſed rem hanc φαπαφικῶς plerunque tractatam eſſe:idem etiam illic commemorat eruditus ſcriptor,qui inquit,partes illas(tres autẽ erant)quæ inter ſe pugnabant,auctore Alcibiade, inter ſe conſenſiſſe ad exturbandum tũrpiſsimum illum hominem.

In deprauatis igitur rebuſp.)Quærit,quid conſilij de huiuſcemodi ciue capiẽdum ſit in optimo ſtatu ciuitatis,qui ſcilicet antecellat cæteris plurimum uirtute ac conſilio.Nam in rebuſpublicis uitioſis non eſſe dubium,inquit,quin ille,qui præſtat tãtum uirib.corporis,diuitijs,copia amicorum,ſit inde eijciẽdus. Quod prodeſſe affirmat priuatim illis ſtatib.ciuitatis, ut etiam illic æquum ſit(non tamen ſimpliciter æquum)quod & ipſum ſatis planum eſſe arbitratur.Omnis igitur ſcrupulus,atque is quidem moleſtus,eſt in optimo ſtatu,de illo,qui declaratûs eſt.Addit autem,quod aperit difficultatem huius deliberationis.Neque enim facile aliquis inueniretur, qui putaret, oportere talem uirum extrudere è ciuitate, & in alias terras amandare. Quare meritò increpuit Heraclitus Epheſius ciues ſuos,& morte multandos eſſe exiſtimauit, qui optimum ciuem ac principem ciuitatis expulerunt:ac uerba etiam,quæ declararent,ſe eiuſdem animi futuros in omnes tales,addiderunt. ita enim locuti ſunt:Nemo de nobis unus excellat:ſin quis extiterit,alio in loco,& apud alios ſit. extremũ uerò hoc egregiè exprimit,quod eſt apud noſtrum.

Sed etiam minimè.)Adiungit,quod in mentem alicui uenire poſſet,qui parum ſaperet:id tamen ſubitò explodit,ut nimis ſtultum.inquit enim:Atqui neque poſtulandum ab eo eſt, ut pareat & ſit dicto audiens magiſtratui. Simili autem hoc refellit, ualde illuſtri. Eſſet enim aſsimile,ait,ac ſi dij ipſi,diuidẽtes ſibi imperia,uellent ſe in Iouem, omnium optimum ac maximũ, imperium habere,nemo enim eſt,qui neſciat illum ipſum fungi hoc munere debere: Ἀρχὴν δεῖν, quod inquit,uidetur oſtende-

re perpetuum imperium ipsos in Iouem habere studuisse: non quod uariaretur, ita ut nunc ille parêret ipsis, nunc præciperet, suumque ac proprium ius ad spatium temporis obtineret (ut interpretes acceperunt) quod adhuc magis absurdum & iniquum est.

Restat igitur, quod.) Restat igitur, inquit, postquam is neque eijci è ciuitate debet, neque deteriorum imperia pati, ut cæteri omnes ita facti natura sint, & in animum inducant ipsi parêre, regemque perpetuum habere uelint: atque id libenter faciant, nec ulllo pacto cum ipso contendant de dignitate. uel si plures tales fuerint, eiusdem animi sint erga omnes, colantque demũ ipsos ac uenerentur, tanquam deos. eximia namque uirtus ipsorum, cùm tantopere præstet uirtuti cæterorum ciuium, hoc meritò postulat.

ὡς ἐν τοῖς συμβολαίοις.) In contractibus priuatis fidem constantius seruare uidentur diuites quàm pauperes, cùm propter opulentiam minus occasionis ad defraudandũ habere uideãtur. Etsi cum Arist. lib. 3. c. 11. n. 30. & seq. in examinanda Rep. Carthaginensium, qui non tantùm ἀριστίνδην, sed & πλουτίνδην magistratus eligebant, rariorem licet, at multo interim maiorẽ esse opulentorum auaritiam, ostendimus.

ὡς ἐγγὺς ὄντες.) Liberi nobilibus pares esse uidentur, hoc solo differentes, quòd liberi propria tantùm, nobiles insuper etiam auita libertate nituntur. Iccirco liberi se nobilibus non multum deteriores esse opinantur. Sic Victorius. Mihi ad exercitia illiberalia atque sordida respexisse uidetur. Liberos scilicet & nobiles simili ferè ratione ad se trahere ius imperij, quoniam nullam seruilem artem exercent.

ἡ δὲ εὐγένεια.) Alterum hoc argumentum est. Legendum fortè, ἢ τ' εὐγένεια.

πολὺ δ' ἄλλο πολιτικόν.) Multitudo quædam alia politica, hoc est non penitus agrestis & ad uirtutem rudis.

τοῖς γὰρ κυρίοις.) Repub. iam cõstituta imperant ij, quibus imperium conuenit. Vt ergo huius lib. cap. 2. n. 4. ex Gorgiæ sententia Ciues eos esse dixit, qui à ciuium magistris fierent: ita hîc in quaq; repub. ad magistratus euehuntur, ij qui conditionem ad magistratuum requisitam obtinent.

ἢ τοσοῦτοι τὸ πλῆθος.) Itidem Plato in sua Rep. Custodum reip. suæ certum numerum esse uoluit, armis & potentia instructorum, qui uel reluctantes in officio continere possent.

τὴν δικαίαν μὲν τὴν πολιτικήν.) Prudentiam administrandæ Reip. intelligit.

ὥσπερ γὰρ θεὸν.) Optimus omnium, imperio dignissimus, cùm ueluti Deus quidam inter homines esse uideatur. Hinc illud in sacris, Ego dixi uos dij estis: non tam ad potestatis amplitudinem quam habent, sed ad uirtutis excellentiam, cui potestas illa debetur, referendum uidetur. Lib. 1. c. 5. n. 18. hominem optimum dignum imperio reliquorum affirmauerat. Eundem hoc loco ueluti Deum inter homines. Natura igitur licet ignoranti Aristoteli Christum θεάνθρωπον uelut per transennam ostendit.

αὐτοῖς γὰρ ἔσται νόμος.) Itaque rogatus quidã, Quid eximij præ cæteris haberent philosophi? Vt quantumuis nullis positis legibus, inquit, æquabiliter nihilominus & sanctè sint uicturi. Pari ratione etiam Rex supra legem uulgò esse dicitur, quoniam ipse sibijpsi atq; alijs legis loco esse debet.

Ἀντισθένης.) Socraticus philosophus, pòst etiam Gorgiæ Leontini discipulus, fortassis irridens Athenienſium concionatores, ore pugnacis. pedibus fugacissimos.

πρὸς τὴν ὀστρακισμόν.) Athenienses tyrannidis præcauendæ causa ciuem quemcunq; ob gloriam, uel diuitias, uel potentiam ciuitati suspectum, decennali exilio afficiebant. Sic Aristidem ob iustitiam, Themistoclem ob nominis gloriam. Nomen ἀπὸ τῶν ὀστράκων, à testulis & fragmentis fictilium, quibus nomen eius, quem exterminatum uolebant, inscribebant. Similis apud Syracusanos Petalismus, quòd πετάλοις inscriberent rei nomen. Ephesij Hermodorum ciuem suum ob solius uirtutis & eruditionis excellentiam eiecerunt, Ne quis inter eos bonus esset. Cic. in 5. Tuscul. & Strabo.

Ἀργοναῦται.) Apollonius Rhodius lib. 1. Argonaut. commeminit.

Περιάνδρᾳ.) Erratum μνημονικῷ. Neque enim Periandrum Corinthium Thrasybulus Milesiorũ tyrãnus, sed hunc ille consuluit. Herod. in Terpsichore. Hoc factum Thrasybuli, baculo èminentiores spicas in agro decutientis, segetemq; adequantis, imitatus uidetur Tarquinius Superbus Rom. rex, quando summa papauerum capita unguibus decerpẽs, filium Sextum de tollendis è medio Gabinorum principibus clàm admonuit. Liuio teste.

Ἀθηναῖοι πρὸς Σαμίους.) Athenienses post Medicam uictoriam insulanos Græcos fœdere sibi perpetuo iunxere, ita ut solennibus sacris sibi & Chijs fausta precarentur omnia. Posteaquã uerò maris imperio sensim sunt potiti, contra pacta socios iugo suo subdidere.

τοὺς πεφρονηματισμένους.) Tyrannis enim, teste Platone, μεγάλα φρονήματα perpetuò suspecta sunt, ob studium natiuum libertatis.

ὅπερ οὖν ἐγίνετο πρὸς τοὺς πολίτας.) Ostraciſmo adæquandæ inæqualitatis causa instituto ad plectẽdos inimicos abuti cœpere Athenienses. Itaque cùm Hyperbolus homo abiectissimus, sed plebi acceptissimus, de Nicia uel Alcibiade, qui in Rep. maximè excellebant, consilia agitaret: utriusq; factionis consensu præter omniũ expectationem eiectus est. Cuius rei indignitatem pertæsus populus, ostracismum ueluti prostitutum penitus antiquauit.

τοῦ Διὸς.) Alludit fortè ad consprationem Deorum, Neptuni scilicet, Iunonis, & Mineruæ, de qua Iliad. α.

βασιλέας διοτρεφεῖς.) Similiter Stoici Sapiẽtem suum perpetuum regem & dictatorem, etiam si priuatus uiueret, esse debere censebant, & ex eorum schola Horatius hæc affert:

Ad summam sapiens uno minor est Ioue, fortis, Pulcer, honoratus, diues, rex denig; regum.

Dixiumus paulo antè, Arist. lib. 1. eum qui inter omnes homines uirtute & sapientia antecelleret, reliquorum regem esse debere pronunciasset: eiusdem interim naturæ atq; generis cum ijs quibus imperat, Hominem scilicet. Hic uerò eundem ipsum semper imperare debere, adeoque immortalem esse asserit. Ergo Deum. Vtraque natura Messiæ nostro benedicto conuenit: cuius regnum æternum esse, ut sacræ literę nos docent, ita naturę interpres Arist. ueluti per somnium uidit, etsi somnij huius sui interpretem spiritum sanctum non habuit.

FINEM Reipub. *bonum esse, in æqualitate iusta positum, sed & quod'nam illud bonum esset (nimirum quod uel ad Esse uel ad Bene esse Reipub. conferret) præced. cap. docuit. Nunc ad institutum suum hæc ipsa accommodat, & ex Boni huiusce diuersitate diuersas etiam Rerumpub. species tanquam effectus, & Imperij formas, pendere ostendit. Bono enim politico quocunq;, quod scilicet ad imperandum faciat, instructi, inter se de imperio certant, & quilibet iure optimo se imperium tenere arbitrantur. Confirmat τὸ*

ὅτι, *Quòd certẽt, tali ratiocinatione:*

- Quibus *bonum, sine quo Respub. uel esse uel bene esse nequit, adest, illi de iure imperij certant.*
- At *sine*
  - Prædictis *omnibus, Diuitijs scilicet, Robore bellico, Libertate, Respub. esse nequit. N. 1.*
  - Virtute *Respub. Bene esse nequit. Num. 2, Quod præced. cap. ostendimus, antea etiam cap. 4. ubi de ciue uero egimus. N. 3.*
- Ergo *de iure imperij certant, quibus prædicta omnia uel uirtus adest.*

διότι, *Vide in seq. signum* I.

I, Cur

I. Cur certent, ostēdit, partim in

Generatim:

Quibus omnia ea bona, quæ uel ad esse uel ad bene esse Reip. conferunt,

Adsunt, illi de iure imperij certare possunt.

Non adsunt, illi de iure certare nō poßūt. N. 4. nāq; fuerit, si is Indignū qui uno tātum bono est

Aequalis, V. G. diuitijs, uelit ius imperij, quod omnium bonorum æqualitatem requirit, habere.

Inæqualis, V. G. diuitijs, uirtute interim & libertate æqualis, ab imperio arceatur.

At non omnis Reip. ciuibus omnia illa bona adsunt.

Ergo non omnis Reip. ciues de iure imperij meritò cōtendunt. Sed Reip.

Bonæ ciues meritò, propter æqualitatem uirtutis.

Malæ immeritò, cùm sint tantùm παραβάσεις priorum, & uirtutis uel nullā uel saltem exigua ratione habita, plus tribuant libertati, aut potentiæ, aut diuitijs. N. 5.

Aliorum partim

Specie. Propterea diximus suprà cap. 9. n. 3. omnes ius aliquod imperij prætēdere, sed ius simpliciter non omnes. Nu. 6. Ergo causas, cur ius imperij prætendāt, ex sententia

Singil latim exponit: Imperiū sibi deberi contendunt

Diuites, tum quia

Agri multum occupāt. N. 7. Ager enim publicum bonum esse uidetur, à priuatis licet possessum. N. 8. At qui plus habet boni publici, illi etiam ius imperij uidetur conuenire.

Fide meliore uidentur præditi, & minus promti ad fallendum lucri causa, quàm pauperes. N. 9.

Liberi & Nobiles, inter se uelut affines, cùm bono utriq; œconomico nitantur, neq; sordidis artibus sint dediti. N. 10. Videntur enim ciuium appellatione digniores esse

Liberi, propter libertatem, cùm nulli domino subijciantur.

Nobiles propter genus. Videntur namq;

Magis ciues esse, quoniam ex ciuibus prioribus nati sunt, & proinde ciuitatis ius ueluti natiuum obtinent. N. 11.

Honoratiores esse, propter splēdorem. Num. 12.

Meliores, quia ex melioribus nati. N. 13. Vidētur enim Nobilitas uirtus quædam generis esse. N. 14.

Virtute præstantes, tali ratiōe:

Bonum quod commune est omnibus, id maximè sectandum in Politia, eiq; ius imperij conuenire uidetur.

At Virtus est bonum maximè commune. Iustitiam namq;, sui ambitu reliquas complectentē, bonū esse ἀλλότριον, lib. 5. Ethicorū docuimus. N. 16.

Ergo Virtuti maximè debetur ius imperij. N. 15.

Multi præ paucis. N. 17. Ratio. Nam collati omnes cum paucis, qui singillatim nec corpore robustiores, nec meliores animo, nec ditiores erant, omnes simul illis sunt & robustiores & meliores & ditiores. N. 18. Vti etiam cap. 11. n. 65.

Cōparatè ampliat. Quādoquidē in ciuitate reperiūtur ciues uarij, bonis prædictis instructi, uirtute puta, diuitijs, nobilitate, libertate, & multitudine: hîc iam dubitari potest, qui imperare debeant. N. 19. Et quidem Republica

Iam constituta, non uidetur esse obscurū. N. 20. Nam qui imperio præsunt, quandoquidē illud sibi iure conuenire putant, neminem alium admittunt, nisi eo bono instructum, cui imperium in eo Reip. genere debetur. N. 21. Sic V. G. imperium tribuunt in

Oligarchia excellentiæ Diuitiarum. N. 22.

Aristocratia præstātiæ Virtutis. N. 23.

Reliquis ad eundē modum. N. 24.

Nondum cōstituta, sed constituenda, dubium esse uidetur. N. 25. Exempli gratia, ut quàm maximè uirtus inter reliqua bona principatum sibi uendicet: tamen utrum paucis numero optimatibus Respub. permittenda sit, dubitatur. N. 26. An scilicet paucitas ista examinanda sit

Formaliter, scilicet utrum pauci isti numero, eā tamen uirtute sint præditi, qua possint regere & defendere ciuitatem. Num. 27.

Materialiter, nimirum an pauciores quidem numero sint cæteris collati: at numero interim tot, ut ciuitas ex illis constitui queat, etsi reliqua multitudo nō adsit: possintq; adeò uel soli Remp. defendere cōtra hostes, abundare quinetiā rebus necessarijs ad uitā. Ciuitatis enim finem diximus esse αὐτάρκειαν. N. 28.

Sua examinat, Iure nè-ne prætendant. Vide seq. signum II.

Si propter rationes paulò antè allatas ius imperij singulis prædictarum Rerumpub. uerè conueniret, ipsis solis conueniret, non etiam alijs, nedum ipsis ereptum alijs communicaretur.

II. Ex sua sententia

Confutat primò prædictorũ omnium, ius imperij generali ratione prætendentium, argumenta. N. 29. Ratiocinatione tali

Atqui per rationes allatas nec solis ipsis conuenit, nec semper conuenit, quinimò etiam eripitur ipsis, & datur alijs. Per inductionem ostenditur. Nam cùm Paucorum & Multorũ imperium in præcedentibus inter se contulerimus, & utrumq; rationibus probabilibus nitatur: at certè tamen rationes quibus adstruitur imperium

Vnius. Iusenim imperij

Oligarchicum tuentur, propter excellentiã Opum aut Generis nobilitatẽ. N. 30. Ergo pari ratione, & fortasse etiam meliore, si unus aliquis excellat

Opulentia, imperium sibi in omnes reliquos uendicabit eodẽ iure, quo pauci in multos. N. 31.

Nobilitate, ob huius ipsius prærogatiuam dignus erit, qui reliquis sola libertate æqualibus imperet. N. 32.

Aristocraticum, in Virtutis excellentia ponunt. Nu. 33. Atqui si iustum est paucos uirtute præstantissimos reliquis imperare: iustum quoq; erit unum aliquem uirtute excellentissimum reliquis omnibus anteponi, & sic aristocratico iure Regnum stabilietur. N. 34.

Pauco rum, nõ magis huic patrocinatur, quã imperio

Multorum. N. 37. Nam cùm nihil prohibeat, populi multitudinem simul consideratam & uirtute instructiorem & opulentiorem esse, quàm optimates uel oligarchas paucos: eodem ipso argumento populare ad se trahet ius imperij, quo illi. N. 38.

Multorum, siue Democraticum illud, siue Politicum eximiè dictum, propterea quòd potentior sit populus totus, siue diuitias, siue robur & fortitudinẽ, siue uirtutem spectes, quàm uel tyrannus, uel oligarchæ, uel optimates: non magis Populari Reip. quàm Tyrannidi & Oligarchiæ patrocinantur. Nimirum si unus aliquis, uel pauci aliqui, potentiores sint ad continendos in officio subditos, & ad hostium uim propulsandam, quàm tota multitudo populi simul consideratæ certè digniores erunt, qui imperent. N. 35.

Ergo rationes prædictæ ad ius imperij adstruendum parum sunt firmæ. N. 36.

Ex sua sententia

Proponit: Legislator in ferendis legibus rectissimis optimorúmne commodum, an commodum plurium spectare debet? Quando contigit id, quod dictum est suprà n. 52. nimirum ut in ciuitate sint & multi & diuites & boni, &c. N. 40.

Posteriorem

Exponit. Vide in seq. signum III.

Decidit postea, quinam meritò ius imperij prætendant: ij scilicet, qui eo bono nituntur, quod ad Reipublicæ illius formam naturaliter confert. Problematica methodo utitur. Nam affinem quæstionẽ aliã affert: ex cuius decisione etiã prioris illius decisio patebit. Occasione prædictarum rationum, quibus uidetur imperium omnib probabiliter conuenire, noua quæstio oritur: Vtrum legislator leges suas debeat omnib. accõmodare, an optimis tantùm in suo quibusq; Reip. genere: ut in Oligarchia optimis. i. ditissimis: in Aristocratia uirtute præstãtissimis: in Democratia libertate instructissimis, & sui maximè iuris, nemini seruientib. nõ ergo mechanicis, qui ueluti serui quidã sunt publici. N. 39. Quæstionem igitur

Priorẽ ex posterioris solutione decidit. Imperiũ igitur in Reb. pub.

Malis ijs iure cõuenit, qui bono eo, cuius in ea Rep. ratio habetur potissima, excellunt præ cæteris. Nam quia magistratus ciuitatis potior pars est, iccirco quod magistratui cõfert priuatim, quantumuis reliquis, qui ciuium nomen habent, non conferat, illud

Secundùm quid iustũ esse uidetur, nimirũ ex pacto et instituto huius Reip. N. 78.

Simpliciter & secundùm naturã iustũ non est. N. 79.

Bonis iure conuenit ijs, qui uirtute præstãtissimi sunt. N. 80. Eos namq; cæteris imperare

Secundũ quid non uidetur iustũ esse, & propterea per ostracismum expelli consueuerunt. Id quod ex præced. intelligi potest.

Simpliciter & secundũ naturã iustissimum esse, sic ostendit:

Atqui neq; debent

Si uiri optimi neq; eiici debent neq; subijci, relinquitur ut in ciuitate reliquis imperent.

Eiici è ciuitate bene constituta, cuius & ornamenta & fulcimenta sunt, cùm nihil mali, multũ boni quotidie ciuibus inferant. N. 81.

Subijci cæteris. N. 82. Non minus enim hoc absurdum foret inter homines, quàm inter Deos Iouem in ordinem redigere, & Democratiam introducere uelle. N. 83.

Ergo optimi in ciuitate reliquis imperare debent. N. 84. Adeoq; perpetui quidam reges erunt. N. 85.

III. Legesigitur ostendit secundùm

III. Le-

III. Leges igitur ostendit secundùm

Consuetudinẽ poni ijs, qui cuiusq; Reip. partes & membra sunt. Hac Resolutione:

- Lex recta si poni debet, debet esse æqualis. n. 41. Iustum enim est æquum.
- Aequalis inquam, toti ciuitati & communitati ciuium. N. 42.
- Ciuiũ cõmunitas in Specie pro Reipub. forma uariat. Nam ciuis in Rep.
  - Vniuersum eorum est, qui participes sunt imperij, parendo & imperando. N. 43.
  - Alia alius est. N. 44.
  - Optima optimus est, ad uirtutem referens omnia, tum uoluntate tum opere. N. 45.
- Ergo lex Recta si poni debet, ponenda erit in Specie, pro forma Reip. alijs atque alijs. Proinde accommodanda erit
  - Genere, ciuibus, qui participes sunt imperij.
  - Præter naturam in malis Rebuspub. uel Diuitibus uel Pauperibus uel Tyranno.
  - Secundùm naturam, Bonis in bonis Rebusp. & quidem optimis, & ad illorum commodum referenda omnia: ut quantumuis ipsi legibus nõ opus habeant (uti paulo pòst dicetur) at leges tamen ponantur alijs in commodum optimorum.
- Leges ciuiles ponuntur ijs, qui sunt ciuitatis partes.
- Materia subiecta, hoc est, ab ijs quibus ponuntur: At Optimi
  - Non sunt ciuitatis partes, uel uti Materiales. Probatur:
    - Partes ciuitatis æquales sunt inter se, quatenus partes sunt.
    - At optimi non sunt æquales reliquis ciuibus. N. 46. Ostenditur:
      - Si optimi reliquis ciuib. æquales essent, eadem quæ reliquis etiam illis tribuenda forent.
      - At non sunt tribuenda illis eadem: quin potius tanto maiora, quanto ipsi maiores & præstantiores sunt alijs. Numero 48.
      - Ergo optimi non sunt æquales reliquis ciuibus.
    - Ergo neq; partes ciuitatis esse poterunt. N. 47.
  - Sunt ciuitatis Anima & ueluti Forma: & tãquam Dij quidam inter homines. N. 49. Vti lex est anima Reip. At ipsi sunt legis instar.
- Ergo optimis leges non ponuntur.
- Naturam poni ijs tantùm, qui legum institutione opus habẽt, non autem qui sunt optimi. Optimis uiris leges non poni, ostenditur tribus argumẽtis: sumtis partim à
  - Causis, nimirum à Legum
    - Fine, propter quẽ ponuntur, nimirũ ut meliores reddantur ciues. Argumentum
      - Deducit:
        - Lex, tãquam præceptum publicum rectè uiuendi, ijs tantùm, qui genere & facultate uitæ æquales sunt, hoc est per se rectè uiuere uel nesciunt uel nolunt, poni debet. N. 50.
        - At optimi genere & facultate uitæ reliquis sunt dissimiles. Genere quidem, tanquam heroica natura præditi, & qui animas ueluti aureas & argenteas habent, uti Plato quodam loco asserit: facultate uerò, quoniã sciunt atq; uolunt rectè uiuere, licet nullis positis legibus, cùm ipsi naturæ suæ bonitate tanquam lege utantur, & uita eorundem alijs legis loco esse debeat. N. 52.
        - Ergo optimis Lex non est ponenda. N. 51.
      - Illustrat similitudine:
        - Quemadmodum Antisthenes Socraticus in apologo introduxit lepores, in cœtu animalium concionantes, præmiorum atq; honorum adæquationem suadere, fortè etiam leoninam monarchiam accusare: Leones è contrà illorum imprudentiam & imbellitiam risu excepisse, qui sese animosissimis & robustissimis conferre & adæquare nõ erubescerent, & lege communi maximè dissimiles bestias subijcere studerent. N. 54.
        - Ita ridiculi quoq; erunt, qui optimos, quos cæteri tanquam legem obseruare debent & imitari, ijsdem legibus quib. cæteros adstringere uolent. N. 53.
  - Adiuncto: Quoniam pro more à quibusdam recepto optimi è ciuitate pelli consueuerũt. Vt sit talis ratiocinatio:
    - Si optimi ijsdem legibus uti & secũdùm illas uiuere possent, ex urbibus profectò non pellerentur.
    - Atqui pelluntur ex urbibus. Vide seq. signum IV.
    - Ergo legibus ijsdem uti nec possunt nec debent.

IV. Morem hunc
- Declarat, tum in
  - Specie, κατὰ τὸ ὅτι. Nam & in Politia
    - Multorum Democratica, qualis Athenienſium fuit, introductus eſt Oſtraciſmus. N. 55. Ratio. Vt non modò opulentia uel amicitia, ſed & uirtute excellẽtiores, & propterea reliquis diſſimiles, decennali exilio multatos, cæteris rurſus adæquarẽt. N. 56.
    - Paucorum Ariſtocratica, tale quid contingere, exemplo Argonautarum intelligi poteſt, qui Herculem in medio curſu expoſuerunt. Num. 57. Ratio. Propter ſolam ſcilicet uirtutis excellentiam: qua confiſus, remos cum reliquis ducere renuebat. N. 58.
    - Vnius, Tyrannica, ſimile quid deprehendi, Thraſybuli Mileſiorum tyranni exemplo patet. N. 59. Declarat. N. 60.
  - Genere κατὰ τὸ διότι. Pelluntur, ut hoc ueluti onere Reſp. tum Tyrannica tum Oligarchica tum Democratica leuetur, & tranquillitas publica in æqualitate poſita conſeruetur. N. 61. Confirmat. Hoc namq; conſilio
    - Ciues ſinguli uirtute & potentia præſtantes in Democratijs per Oſtraciſmum pelluntur: in Tyrannide uel aperta uel occulta ui è medio tolluntur, & ex Thraſybuli præſcripto ueluti mutilantur. Num. 62.
    - Gentes & urbes integræ à potentioribus opprimuntur. N. 63. Sic namque &
      - Athenienſes, quantumuis Democratiam profiterentur, Græcos inſulares, Chios, Samios, Lesbios, cum quibus ſocietatem contra Perſas inierant, poſteaquam maris imperio ſunt potiti, contra pacta in ordinem redegerunt, & ſibi ſubiecerunt. N. 64.
      - Rex Perſarum, Medos & Babylonios ueteris imperij recordatione magnos ſpiritus præ ſe ferentes, ſæpe multumq; afflixit & depreſſit. Num. 65.

Examinat, iuſtus ſit nécne. De more iſto, quo excellentiores cæteris, uel eijciuntur, uel opprimuntur, in quouis genere Reip. quæri poteſt, iuſtus ſit, nécne. Nu. 66. Moris proinde iſtius
- Finem ab æquitate nõ uideri alienum, ſic oſtendit:
  - Quicquid ad bonũ politicũ confert, id iuſtum eſſe uidetur, in quocunq; genere Reip.
  - At uirorũ magnorum uel expulſio uel oppreſſio non minus à Tyrannis, quàm Democratijs, boni politici cauſa ſuſcipitur. Nu. 73. Nam qui rerum potiuntur in rebuſpub.
    - Malis, è medio tollunt uiros optimos, propter bonum non publicum omnium ciuium, ſed ſuum priuatum. N. 67.
    - Bonis, eijciunt interdum per oſtraciſmum uiros præſtantes, propter bonum publicum omnium, ne occaſione huius excellentiæ tyrannidem inuadant. N. 68. Exemplo artificum reliquorum confirmat, qui animad uertunt nocere operi finiq; ſuo, quidquid longo interuallo diſcedit à menſura rationeq; ſuſceptа. N. 69. Sic neq;
      - Pictor pateretur pedẽ uel pulcerrimè pictũ proportione interim reliquo corpori non reſpondentem, loco manere, ſed deleret illum. N. 70.
      - Faber nauium ſineret puppim uel proram, reliquas partes magnitudine excedentem, manere. N. 71.
      - Chori magiſter ferret in grege puerorum quos inſtituit, unum aliquem maiorẽ melioremq; uocis ſonum edentẽ cæteris. N. 72.
  - Ergo uirorum magnorum & excellentium uel expulſio uel oppreſſio in quocunq; genere Reip. iuſta eſſe uidetur. N. 74.
- Vſum
  - Rectum indicat. Oſtraciſmi inſtitutio
    - Per ſe non eſt laudanda: cùm legislatoris boni potius fuerit prouidere, ne qua inæqualitas tanta contingeret: aut ſi contingeret, ne Reip. nocere poſſet. N. 75. Sic in arte medica laudatiſſima eſt προφυλακὴ, ne quis in morbum incidat: & in arte nautica primum uotũ eſt uento ſecundo uti.
    - Per accidens eſt laudanda: ut quando inæqualitas iſta contingit, remedium ei adhibeatur per oſtraciſmum. N. 76. Sic in arte medica minoris laudis eſt διαγαία, non minoris tamen neceſſitatis: & in arte nautica ſecunda, hoc eſt, ſecundo loco expetenda nauigatio, remis nauem impellere poſſe, quando uentus ſecundus deficit.
  - Peruerſum reprehendit. In Republica enim Athenienſium eò res eſt deducta, ut oſtraciſmo non amplius ad inæqualitatem corrigendam, ſed ad inimicitiam exercendam abutantur. Num. 77.

CAPVT

CAPVT XIV.

Reipublicæ regiæ ſpecies enarrat.

FOrtaſſe[1] autem poſt expoſitas rationes bellè habet aliò tranſire, & conſiderare de regno. Affirmamus[2] enim rectarum rerumpub. & hãc unam eſſe. Conſiderandum[3] autem eſt, utrum conducat ciuitati & regioni, in qua debet bene uiui, regẽ habere, uel non, ſed alia quæpiam reſp. illic magis accõmodata ſit: ſiue[4] cuidam quidem cõducit, cuidam autem non conducit. Oportet[5] autem primùm diſtinguere, utrum unum genus eſt ipſius, ſiue plures habet in ſe differentias. Facilè[6] autem eſt hoc perdiſcere, continere ipſum plura genera: & modum imperij non eſſe unũ omniũ. Quod[7] enim eſt in Laconum republica, regnũ eſſe uidetur maximè legibus aſtrictum: non[8] ſunt autem omnia arbitrij ipſius: ſed[9] cùm in agrum exierit, dux eſt eorũ, quæ pertinent ad bellum: amplius[10] autem, quę ad deos referuntur, permiſſa ſunt regibus. Hoc[11] igitur regnum eſt, tanquam ducis belli plena poteſtas & perpetua. Non[12] enim necandi poteſtatem habet, niſi in quodam regno: quemadmodum[13] ętate priſcorum, cùm ad pugnam milites exierunt, reſq; gerebatur. Indicat[14] autem Homerus. Agamemnon enim malè audiẽs in concionibus, æquo animo ferebat: productis uerò in aciem, poteſtatem habebat necandi. dicit igitur:

Quemcunq; ego ſeiunctum à pugna cõperero,
Non poterit aufugere canes neq; aues: Apud me namq; mors eſt.

Vna[15] igitur hæc eſt ſpecies regni, facultas ducendi exercitum, manẽte uita. Horum[16] autem regnorum, hæc quidem ſunt certæ familiæ, hæc[17] uerò ſuffragijs delecta. Præter[18] hoc autem alia principatus ſpecies, qualia ſunt regna apud quoſdam barbaros: habent[19] autem hæc cuncta poteſtatem aſsimilem tyrannicæ: ſunt[20] tamen legitima & accepta à maioribus. Quia[21] enim magis ſeruiles ſunt gentes natura, barbari quidem Græcis, qui autẽ Aſiam incolunt his, qui in Europa, tolerant erile imperium nihil ſtomachantes. Tyrannica[22] igitur ob

ΙΣΩΣ[1] δὲ καλῶς ἔχει μὴ τὰς εἰρημένας λόγους μεταβῶσι καὶ σκέψασθαι περὶ βασιλείας. φαμὲν[2] γὰρ τὴν ὀρθῶν πολιτειῶν μίαν εἶναι ταύτην. σκεπτέον[3] δὲ πότερον συμφέρει τῇ μελλούσῃ καλῶς οἰκήσεσθαι πόλει, καὶ χώρᾳ, βασιλεύεσθαι, ἢ οὔ, ἀλλ' ἄλλη τις πολιτεία μᾶλλον· ἢ[4] ποσὶ μὲν συμφέρει, ποσὶ δ' οὐ συμφέρει. δεῖ[5] δὲ πρῶτον διελέσθαι, πότερον ἓν τὸ γένος ἐστὶν αὐτῆς, ἢ πλείους ἔχει διαφοράς. ῥᾴδιον[6] δὴ τοῦτό γε καταμαθεῖν, ὅτι πλείω τε γένη πέφυκεν, καὶ τῆς ἀρχῆς ὁ τρόπος ἐστὶν οὐχ εἷς πασῶν. ἡ[7] γὰρ ἐν τῇ λακωνικῇ πολιτείᾳ, δοκεῖ μὲν εἶναι βασιλεία μάλιστα τῶν κατὰ νόμον· οὐκ[8] ἔστι δὲ κυρία πάντων, ἀλλ' ὅταν[9] ἐξέλθῃ τὸν χώραν, ἡγεμών ἐστι τῶν πρὸς τὸν πόλεμον· ἔτι[10] δὲ τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς ἀποδέδοται τοῖς βασιλεῦσιν. αὕτη[11] μὲν οὖν ἡ βασιλεία, οἷον στρατηγία τις αὐτοκράτωρ, καὶ ἀίδιος ἐστί. κλεῖναι[12] γὰρ οὐ κύριος, εἰ μὴ ἔν τινι βασιλείᾳ· καθάπερ[13] ὅτι τῶν ἀρχαίων ἐν ταῖς πολεμικαῖς ἐξόδοις ἐν χειρὸς νόμῳ. δηλοῖ[14] δ' ὅμηρος. ὁ γὰρ ἀγαμέμνων κακῶς μὲν ἀκούων ἠνείχετο ἐν ταῖς ἐκκλησίαις· ἐξελθόντων δὲ, καὶ κλεῖναι κύριος ἦν. λέγει γάρ·

Ὅμ δέκ' ἐγὼν ἀπάνευθε μάχης· —ὃ οἱ
Ἄριστον ἐσσεται φυγέειν κύνας, ἠδ' οἰωνούς,
Πὰρ γὰρ ἐμοί θανάτοιο.

ἓν[15] μὲν οὖν τοῦτ' εἶδος βασιλείας, στρατηγία διὰ βίου. τούτων[16] δ' αἱ μὲν κατὰ γένος εἰσὶν, αἱρεταί[17]. παρὰ[18] ταύτην δ' ἄλλο μοναρχίας εἶδος, οἵαι παρ' ἐνίοις εἰσὶ βασιλεῖαι τῶν βαρβάρων· ἔχουσι[19] δ' αὗται τὴν δύναμιν πᾶσαι παραπλησίαν τυραννικῇ· εἰσὶ[20] δ' ὅμως κατὰ νόμον καὶ πατρικαί. διὰ[21] γὰρ τὸ δουλικώτερα εἶναι τὰ ἔθνη φύσει, οἱ μὲν βάρβαροι τῶν ἑλλήνων, οἱ δὲ πρὸς τὴν ἀσίαν τῶν πρὸς τὴν ἑῴαν, ἀνέχονται τὸ δεσποτικὸν ἄρχειν, ἀόκνως φερόντες. τυραννικαὶ[22] μὲν οὖν, διὰ τὸ τοιοῦτο

Fortaſſe[1] autem his expoſitis aliò tranſire, & de regno conſiderare uerum eſt. Hanc[2] enim reip. adminiſtrandæ formam in rectis numerandã eſſe dicimus. Videndum[3] autem eſt, utrum expediat & ciuitati & regioni, in qua futurum eſt ut omnes bene & beatè uiuant, regis imperio parêre, an alia aliqua potius reip. adminiſtrandæ forma uti: an[4] aliquibus regali imperio parêre conducat, aliquib. non conducat. Sed[5] primùm diuiſio ac diſtinctio regnorum facienda eſt, uidendumq; utrum eorum genus unũ ſit, an plura genera diuerſa. Facilè[6] igitur hoc quidẽ eſt intelligere, cõplura eſſe regnorũ genera, neq; omnium imperij modum eſſe unum. Reip.[7] enim adminiſtrandæ forma, qua utuntur Lacedæmonij, uidetur illa quidem eſſe regnum maximè regnorum eorum, quæ legitima ſunt: uerum[8] penes regem nõ eſt ſumma rerum omnium poteſtas: ſed[9] ubi extra fines Lacedæmonios prodierit, dux & princeps eſt eorum, quæ ad bellum pertinent: propterea[10] res diuinæ regibus mandatæ ſunt. Hoc[11] igitur regnum, inſtar eſt imperij militaris, eius, quod obtinent belli duces ſumma poteſtate præditi, eiusq; perpetui. Necis[12] enim poteſtatem non habet, niſi in quodam regno: quẽadmodum[13] apud antiquos in bellicis expeditionibus, lege ea, quæ eſt in manibus & armis poſita. Quod[14] declarat Homerus. Agamemnon. n. maledicta & contumelias uerborum patienter audiebat in concionibus: extra concionem autem etiam necandi poteſtatem liberam atq; integram habebat. ſic enim ait:

Quem longè à pugna ad naueis diſcedere cernam,
Non tamen ille ideo uolucreis fugiſſe, canesq;
Se putet. *& alibi:*
Mortis me penes arbitrium eſt, & ſumma poteſtas.

Hoc[15] igitur unum regni genus eſt, imperium belli per totam uitam. Atq;[16] horum alia ſunt hæreditaria, & quaſi gentilia: alia[17] optiuaq; & populorum arbitrio ac ſuffragio mandari ſolita. Aliud[18] eſt præter hoc monarchiæ genus, cuiuſmodi regna ſunt apud nonnullos barbaros. habent[19] autem hæc omnia uim & poteſtatem tyrannico imperio perſimilem ac finitimam: uerùntamen[20] legi ſunt conſentanea & paterna. Nam[21] propterea quòd & barbari moribus ſunt ſeruilioribus, quàm Græci, & Aſiani, quàm Europæi, herile imperium perferunt, neque hoc ulla ex parte ægrè ferunt. Sunt[22] igitur hæc regna, tyrannica,

pro-

ob hæc ſunt: tuta [23] autem, quia profecta ſunt à maioribus, legibusq; conſtant. Et [24] cuſtodia, regia eſt, & non tyrannica, eadē de cauſa. Ciues [25] enim tuentur armis reges: tyrannos [26] uerò externi. Hi [27] namq; ex legibus imperant, ac uolētibus: hi [28] uerò inuitis. Quapropter [29] hi quidē à ciuibus, hi [30] autem contra ciues cuſtodiam habent. Duæ [31] igitur ſpecies hæ ſunt principatus. Alia [32] quidē, quæ in uſu erat priſcorū Græcorū, quos uocant Aeſymnetas. Eſt [33] autem hæc, ut ſimpliciter loquar, tyrānis ſponte ſuſcepta: diſcrepans [34] uerò à barbarica, non quia lege non conſtet, ſed duntaxat, quia nō accepta eſt à maiorib. Hoc [35] autem imperiū quidam retinebant donec uiuerent: hi uerò ad definita quædā tēpora uel facta: ceu [36] delegerūt quodam tempore Mitylenæi Pittacum aduerſus exules: quorum principes erant Antimenides & Alcæus poeta. Indicat autē Alcęus, creaſſe ipſos tyrannum Pittacū, in quadā cātilenarum ſcoliarum: increpat enim, quòd exitioſum patriæ Pittacum tyrannum conſtituerūt ciuitatis ira percitæ, & quæ graui dæmone agebatur, ualde probantes conſiliū frequentes q̄; Hęc [37] igitur imperia ſunt ac fuerunt, quia tyrannica erāt, erilia: quia [38] autē ſuffragijs delata, & ſpōte facientibus, regia. Quarta [39] autē ſpecies monarchiæ regiæ ſunt, quæ temporibus heroum ſponte deferebātur, & propriæ generis illius lege fiebāt. Quia [40] enim primi contulerant beneficia in multitudinem, uel artes tradēdo, uel bello, uel quia ſparſos coegiſſent, uel quia ſedes agros q̄; ipſis cōparaſſent, creabātur reges, à uolentibus: quæ regna fiebant patria apud eos, qui acciperent ipſa à parentibus. In ſua [41] aūt poteſtate habebāt belli tēporib. imperiū & rē diuinā, exceptis ſacris illis, quę propria forēt ſacerdotū: & præter hæc cauſas iudicabant. Hoc [42] aūt faciebāt, hi quidē iure iurando ſuſcepto, hi [43] uerò iniurati: iuſiurandū aūt erat ſceptri ſublatio. Hi [44] igitur priſcis temporibus & in urbe & in agro & extra fines continenter regnabant. Poſtea [45] autem partim ipſis remittentibus regibus, partim uerò turba populis q̄; ipſis

τοιῶτόν ἐισιν· ἀσφαλεῖς [23] ὔ, Δι᾽ τὸ πάτριαι, Ꞓ κτ᾽ νόμον εἶναι. Ꞓ [24] ἡ φυλακὴ ἡ βασιλικὴ, Ꞓ ὐ τυραννικὴ, Δι᾽ τὼ αὐτὼ αἰτίαν. οἱ [25] γὰ πολῖται φυλάτθσιν ὅπλοις τὲς βασιλεῖς· τὲς [26] δε τυράννες ξενικόν. οἱ [27] μὲν γὰ κτ᾽ νόμον, Ꞓ ἑκόντων· οἱδ᾽ [28] ἀκόντων ἄρχθσιν. ὥσθ᾽ [29] οἱ μὲν παρὰ τ̄ πολιτῶν, οἱσὶ [30] ὅπὶ τὲς πολίτας ἔχθσι τὼ φυλακώ. δύο [31] μὲν ὖν εἴδη τῶν μοναρχίας, ἕτερον [32] δέ, ὅπερ ὼ ἐν τοῖς ἀρχαίοις ἕλλησιν, ὲς καλῦσιν αἰσυμνήτας. ἔστι [33] δε τᾶθ᾽, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, αἱρετὴ τυραννὶς· Δι᾽φέρθσα [34] δὲ τ̄ βαρβαρικῆς, ὐ τῷ μὴ κτ᾽ νόμον, ἀλλὰ τῷ μὴ πάτριον Ꞓ εἶναι μόνον. ἦρχον [35] δὲ οἱ μὲν Δι᾽ βίθ τὼ ἀρχὼ τῶτῶν· οἱ ὔ μέχρι τινῶν ὡρισμένων χρόνων, ἢ πράξεων. οἷον [36] εἵλοντό ποτε μιτυλλωαῖοι πιτακὸν πρὸς τὲς φυγάδας, ὧν προειστήκεσαν ἀντιμενίδης Ꞓ ἀλκαῖ Ꞓ ὁ ποιητής. δηλοῖ δ᾽ ἀλκαῖος, ὅτι τύραννον εἵλοντο τ̄ πιτακὸν, ἔν τινι τ̄ σκολιῶν μελῶν. ὅπιτιμᾶ γὰ, ὅτι τὸν κακοπάτριδα πιτακὸν πόλεως τᾶς ἀχόλω κὴ βαρυδαίμον Ꞓ ἐσώσαντο τύραννον, μέγ᾽ ἐπαινέοντες ἀολλέες. αὖτη [37] μὲν ὖν εἰσί τε Ꞓ ἦσαν, Δι᾽ μὲν τὸ τυραννικὴ εἶναι, δεσποτικὴ· Δι᾽ [38] δὲ τὸ αἱρεταὶ, κὴ ἑκόντων, βασιλικαί. τέταρτον [39] δ᾽ εἶδ Ꞓ μοναρχίας βασιλικῆς, αἳ κατὰ τὲς ἡρωϊκοὺς χρόνους ἑκουσίαί τε Ꞓ πάτριαι, γιγνόμεναι κατὰ νόμον. Δι᾽ [40] γὰ τὸ τὲς πρώτους γενέσθαι Ꞓ πλήθους εὐεργέτας κατὰ τέχνας, ἢ πόλεμον, ἢ Δι᾽ τὸ συναγαγεῖν, ἢ πρόσωχώραν, ἐγίγνοντο βασιλεῖς ἑκόντων, Ꞓ τοῖς παραλαμβάνουσι πάτριοι. κύριοι [41] δὲ ἦσαν τῆς τε κατὰ πόλεμον ἡγεμονίας, κὴ τῶν θυσιῶν, ὅσαι μὴ ἱεραλικαὶ κὴ πρὸς τούτοις τὰς δίκας ἔκρινον. τοῦτο [42] δ᾽ ἐποίουν, οἱ μὲν ὀκ ὀμνύοντες, οἱ δ᾽ [43] ὀμνύοντες. ὁ δ᾽ ὅρκ Ꞓ ὦν τ̄ σκήπτρου ἐπανάτασις. οἱ [44] μὲν ὖν ὅπὶ τῶν ἀρχαίων χρόνων, κὴ τὰ κατὰ πόλιν, κὴ τὰ ἔνδημα, κὴ τὰ ὑπερόρια, συνεχῶς ἦρχον. ὕστερον [45] δὲ, τὰ μὲν αὐτῶν παρειμένων τῶν βασιλέων, τὰ δὲ τῶν ὄχλων παραιρουμένων· ἐν

propter talem cauſam: & [23] tamen ſtabilia ac tuta: tum quia ſunt patria atq; auita, tum quia legitima. Et [24] uerò cuſtodia, regia eſt, non tyrannica, propter eandem cauſam. Reges [25] enim ſepti & ſtipati ſunt armis ciuium, tyranni [26] externorum. Illi [27] enim ex lege, & hominibus ſponte parentibus: hi [28] præter legem & inuitis imperāt, Itaque [29] illi quidem à ciuibus acceptam, hi [30] autē in ciueis comparatam habent corporis cuſtodiam. Duo [31] igitur ſunt hæc monarchiarū genera. Aliud [32] porrò eſt, 3 quod apud priſcos Græcos uigebat, quos Aeſymnetas appellant. Eſt [33] autē hoc monarchiæ genus planè tyrannidi optima, ſeu ſuffragio & conſenſu populi delata: qua [34] à barbarica tyrannide differt, non eo quòd non ſit legi conſentanea: ſed eo tantùm, quòd non ſit auita, neque patria. Hoc [35] autem imperium obtinebant alij per omnem uitam, alij uſq; ad præfinita tempora, & ad certas res gerendas: uerbi [36] gratia, optarunt ac legerunt quondam Mitylenæi Pittacum aduerſus exſules, quorum duces erāt Antimenides & Alcæus poeta. Declarat autem Alcæus in quodā obliquo carmine (ſcolion Græci nominant) Pittacum à Mitylenæis tyrannum eſſe ſumtum. eis enim uitio uertit, quòd Pittacum in humili & miſera patria natum, lentæ & infelicis ciuitatis tyrannum crearint, cōgregati eum laudibus in cœlum ferentes. Hæ [37] igitur monarchiæ & ſunt & erant, propterea quia ſunt tyrannicæ, heriles, & dominorum propriæ: ſed [38] quia ſunt optiuæ, populiq; ſuffragio deferuntur, & quia in uolentarios uſurpantur, regales. Quartū [39] autem genus monarchiæ regalis complectitur illas, quæ temporibus heroicis floruerunt, quibus populi ſponte ſua parebant, quæq; erant auitæ, & patriæ, & legitimæ. Quia [40] enim primi de multitudine bene meriti fuiſſent uel tradēdis artibus, uel bellis gerēdis, aut quia diſperſos cōgregaſſet, aut quia ſolum agrumq; præbuiſſent, reges à uolentarijs creabantur, regnūque, quod obtinuerant, ſuis liberis ac poſteris tradebant. Erat [41] autem penes eos & imperij bellici, & ſacrificiorū, quæ modò ad ſacerdotum parteis non pertinebant, arbitrium ac poteſtas: tū præterea cōtrouerſias diſceptabant. Hoc [42] autem faciebant alij iurati, alij [43] iniurati. Iuſiurandum porrò erat ſceptri ſublatio. Reges [44] igitur, qui priſcis temporibus fuerūt, & res urbanas et eas, quæ agri finibus cōtinebantur, & eas, quæ extra fineis imperij patebant, perpetuò moderabantur, atq; adminiſtrabant. Poſterius [45] autem partim earum ſponte ſua dimittentibus regibus, partim plebe detrahente, in alijs quidem

ipſis auferẽtibus: in alijs ciuitatibus ſacrificia duntaxat relicta ſunt regibus. ubi aũt maneret, quod regni nomine uocari poſſet, extra fines tantũ rerum bellicarũ imperiũ habebãt. Regni [46] igit̃ ſpecies ſunt hę, quatuor numero: unũ [47] quidẽ, qđ heroum tẽporib. in uſu erat, hoc autem erat ſponte ſanè ſumentium, definitis tamen quibuſdã rebus: dux enim in bello erat & iudex rex, in ſuaq; manu habebat, quę ad deos pertinerẽt. Secundum [48] aũt, barbarorum regnum: hoc aũt eſt imperium erile proprium eius familiæ, legibus conſtans. Tertium [49] autem, quam ęſymnetiã appellãt: hoc aũt eſt tyrannis ſponte ſuſcepta. Quartũ [50] uerò horũ eſt Laconicũ. hoc aũt eſt, ut ſimpliciter loquar, ius ducendi exercitũ, acceptũ à maiorib. & perpetuũ. Hæc [51] igitur regna hoc pacto diſcrepant inter ſe. Quinta [52] aũt ſpecies regni, quando omnium auctor fuerit unus exiſtens (quemadmodũ unaquęq; gens, & unaquæq; ciuitas rerũ communium) ordinatum [53] ad imaginem diſciplinæ domeſticę. Quemadmodum [54] enim ratio domus regendæ regnum quoddam eſt domus: ſic [55] regnum ciuitatis & gentis unius uel plurium domeſtica adminiſtratio eſt.

ἐν μὲν ταῖς ἄλλαις πόλεσι θυσίαι κατελείφθησαν τοῖς βασιλεῦσι μόνον. ὅπου δ' ἄξιον εἰπεῖν εἶναι βασιλείαν, ἐν τοῖς ὑπερορίοις τ̃ πολεμικῶν τ̃ ἡγεμονίαν μόνον εἶχον. βασιλείας [46] μὲν οὖν εἴδη ταῦτα, τέτταρα τ̃ ἀριθμόν. μία [47] μὲν ἡ περὶ τοὺς ἡρωϊκοὺς χρόνους· αὕτη δ' ἦν ἑκόντων μέν, ἀλλὰ πᾶσι δ' ὡρισμένοις. στρατηγὸς γὰρ ἦν καὶ δικαστὴς ὁ βασιλεύς, καὶ τ̃ πρὸς τοὺς θεοὺς κύριος. δευτέρα [48] δ', ἡ βαρβαρική· αὕτη δ' ἐστὶν ἐκ γένους ἀρχὴ δεσποτικὴ κατὰ νόμον. τρίτη [49] δ', ἣν αἰσυμνητείαν προσαγορεύουσιν· αὕτη δ' ἐστὶν αἱρετὴ τυραννίς. τετάρτη [50] δὲ ἡ λακωνικὴ τούτων· αὕτη δ' ἐστίν, ὡς εἰπεῖν ἁπλῶς, στρατηγία κατὰ γένος διὰ βίου. αὗται [51] μὲν οὖν τὸν τρόπον διαφέρουσιν ἀλλήλων. πέμπτον [52] δ' εἶδος βασιλείας, ὅταν ἡ πάντων κύριος εἷς ὢν (ὥσπερ ἔθνος καὶ πόλις ἑκάστη τ̃ κοινῶν) τεταγμένη [53] κατὰ τὴν οἰκονομικήν. ὥσπερ [54] γὰρ ἡ οἰκονομικὴ βασιλεία τῆς οἰκίας ἐστίν· οὕτως [55] ἡ βασιλεία πόλεως, καὶ ἔθνους ἑνός, ἢ πλείονος, οἰκονομία.

dẽ ciuitatibus ſacrificia duntaxat regibus relicta ſunt: in eis uero, in quibus merito regnum appellari poterat, extra regni fines rei militaris duntaxat principatũ obtinebant. Regni [46] igitur hæc ſunt genera, quatuor numero: unum [47] quod uigut heroicis temporibus. hoc autem in eos quidem ualebat, qui ſponte ſua imperio parebant: ſed ad res certas ac præfinitas. Rex enim erat imperator, & iudex, & rerum diuinarum dominus atq; arbiter. Secundum [48] barbaricum: hoc autem, gentile imperium eſt, herile, legitimum. Tertium [49] quod æſymnetiam nominant: hoc autem eſt tyrannis, in optione & ſuffragatione populi poſita. Quartum [50] eſt Laconicum. hoc autem eſt, ut ſimpliciter & paucis uerbis dicam, imperium militare perpetuum. Hæc [51] igitur hoc modo inter ſe differunt. Quintum [52] autem regni genus eſt, cùm penes unum omnium rerũ eſt poteſtas (quemadmodum unaquæq; gens, & unaquæq; ciuitas, reip. cõpos & domina eſt) quod [53] regnum rei familiaris adminiſtrandæ rationem deſcriptione & ordine imitetur. Quemadmodum [54] enim rei familiaris tuendæ procuratio, regnum quoddam domus eſt: ſic [55] regnum, ciuitatis & gẽtis unius aut plurium tuendarum atq; adminiſtrandarum ratio eſt.

COMMENTARIVS ET SCHOLIA.

Fortaſſe autem poſt.) Cùm intelligeret ſe diuiſiſſe reſp. in partes ſuas primores, atque oſtendiſſe, quot genera ipſarum forent: uideret autem ſuſceptam ſcriptionem requirere, ut alia, non bene adhuc cognita, explicarentur: inquit, uideri rectum eſſe poſt præteritas diſputationes, iam abſolutas, nouam materiam ordiri, & de regno quærere. Cuius ſui iudicij cauſam affert, quòd regnum una ſit rerump. rectarũ. debuit igitur maturè perpendi Omnis autem de illo quæſtio erit, utrum conducat ciuitati ac nationi, in qua uiui debeat bene ac beatè, genus hoc reipublicæ, id eſt regi ab uno: ſiue contrà nullo modo profit, aliaq́ue reſp. magis ipſi accommodetur, quæ ſcilicet ſit in poteſtate multitudinis, ſiue regatur à paucis: ſiue media quædam uia, interiectaq́; inter has, tenenda ſit, ut ſcilicet cuidam populo gentiq́; regnum utilitatem adportet, contrà autem alij potius obſit.

Oportet autem primùm.) Antequam ea, quæ propoſuit, ſubtiliter exquirantur, inquit, oportere ſtatuere, utrum unum tantùm genus regni extet, an plura, quæ nata ſint ex uarietate ipſius. pluribus enim modis, ac ualde inter ſe diuerſis, poſſent uni alicui imperium habere. Statim igitur incumbit in hanc curam, nullumq́ue negotium eſſe inquit cognoſcere, plura eſſe genera regni: nec unum eundemq́ue modum eſſe, quo cuncti, qui reges uocãtur, imperium capeſſunt. Eſt autem hoc quaſi poſitum ante oculos, aſpiciunturq́; facile rationes, non diuerſæ tantùm, uerum etiam contrariæ, quibus aliqui in regnando utuntur. hoc enim ſignificare uoluit, cùm inquit, facile hoc eſſe intelligere.

Quod enim eſt in Laconum.) Incipit à regno, quod in primis legibus coercitum fuit, differere de regno. Ipſum autẽ erat in Repub. Lacedæmoniorũ: duo enim illic creabantur, qui hoc nomine uocarẽtur. Quale autem ipſum foret, paucis explicat. Primùm igitur tradit, in ea ciuitate regnum non poſſe de omnibus rebus ſua ex ſententia ſtatuere: tantùm (ut exponit) reges illi, cùm ex urbe exierant, auctores principeſq́; erant eorum, quæ pertinebãt ad bellum, ducebántque exercitum. Addit etiam alterum, quod ſtudio curaq́ue ipſorum commiſſum erat, id eſt cultus deorum, quæq́ue eò facerent. Xenophon in Republica, quam ſcripſit Lacedæmoniorum, cùm multa egregia inſtituta eius gentis, quę in exercitu haberent, ordinemq́ue eorum expoſuiſſet, oſtendiſſetq́ue ſolitum regem ſingulis, qui ſe adiſſent, ad eos ipſos mittere, quorum curæ negotia ea commiſſa forẽt: addidit, cùm ita cuncta illic gererẽtur, nihil aliud regi reſtitiſſe, niſi ut tanquam ſacerdos foret in his, quæ ad eos pertinerent: dux autem in his, quæ ad homines. Cùm igitur ambæ partes hæ forent in bello regis fortiſsimæ nationis, perſpicitur Archidamum, legatum Aetolorum apud T. Liuium in cõcilio, quod datum fuerat in Achaia legatis Antiochi & Aetolorum, improbè inſimulaſſe T. Quinctium, dixiſſeq́ue ipſum in eo bello, quo Philippus rex antea uictus erat, nullo unquam Imperatoris officio functum eſſe, auſpicantem immolantemq́ue, & uota nuncupantem, ſacrificuli uatis modo uiſum à ſe ſemper illum, cùm ipſe corpus ſuum pro eo telis hoſtium obijceret. non minus enim uictoria paritur pietate erga deos, quàm manibus atque armis Imperatorũ.

Hoc igitur regnum.) Ex inſtitutis ipſius, legibuſq́;, quibus creatum fuerat, cognoſci poſſe inquit, regnum Lacedæmoniorum fuiſſe poteſtatem ſimilem poteſtati ducum, quam obtinent in bello: eorundem tamen nõ ſimpliciter ducum, ſed imperatorum, & qui plenam illic poteſtatem habeãt, nec expectare cogantur reip. illius, cuius copias ducunt, ſiue regis mandata. neque enim omnes, qui ducunt exercitum, ſunt αὐτοκράτορες, deliberantq́ue ipſi de ſumma rerum. Præterea inquit, perpetua hæc poteſtas ipſius eſt copijs urbe eductis. cùm in rebuſp. ſoliti ſint eligi imperatores ad illud ipſum bellum, quod inſtat geriturũ, adminiſtrandum: quo finito, finis etiam terminuſq́ue imponitur illi ipſi eius auctoritati. Ita uerò accipi debere hic ἀίδιον, præter quàm quòd ſatis apertum eſt, perſpicitur etiã: quia infrà, ubi idem intelligit, inquit, διὰ βίου. Quod hic in excuſis legitur αὐτοκρατόρων, patrio caſu multitudinis, ueritus quandoque ſum, ne ſit mẽdoſum: legíque debere putaui αὐτοκράτωρ, deleta extrema ſyllaba, ſonoq́ue uocis mutato: etſi ſermo hic eſt de duobus imperatoribus (duo namque erãt reges Spartiatarum) & illo modo reſtitutum nomen ἐπίθετον eſſet antecedentis uocis, quod declarat, ut extremum huius ſententiæ

tiæ ἰδιότης, cuiusmodi sit φρατηρία hæc, docetque esse absolutam. Adiuuat nonnihil suspicionem hanc uetus tralatio, in qua est Imperialis: facilius enim erat & uerius, si αὐτοκρατόρων in suo libro habuisset, uertere, Imperatorum.

Non enim necaudi.) Videndum accuratè, cui respondeat hoc: ego sanè arbitror ei, quod inquit, ipsum hunc regem esse, quasi ducem quendam belli, & nõ habere absolutam potestatem (quod si foret, licuisset illi semper animaduertere in eos, qui peccasset: reges namque sunt uitæ necisque domini) Non minus autem est obscurum, & forasse maculosum, quod sequitur, ἐὰν μὴ ἐν τινι βασιλείᾳ. Non enim significat certum quoddam regni genus, ut uerba uidentur ostendere: sed potius definitum tempus aut locum, id est cùm in castris uersatur. cùm enim in urbe est, & tranquillis temporibus, non permittitur ipsi, ut sumat supplicium de ciuibus indemnatis. Declarare autem id uolens, tangit morem ueterum Grecorum. Priscis namque temporibus uita & mors parentium erat solùm in manu regum illorum, cùm exissent è castris ad rem gerendam, & cùm pugna commissa erat. Neque enim res patitur tunc, ut maturè legibusque de culpa militis delictoque consilium capiatur (silent enim, ut ille inquit, leges inter arma) sed necesse est subitò, ne maius inde incõmodum nascatur, statuere de ipso. Hoc igitur ualet, quod addit, ἐν χειρὸς νόμῳ. Quæ sententia formaq; loquendi usurpata fuit crebrò à Græcis historicis, ut alibi, positis exemplis multis, docui. Nollem autem doctum interpretem horum librorum locum hunc integrum & nulla correctione egentem, emendare aggressum, præsertim leuem admodum coniecturam secutum. Vetus enim ille interpres lapsus in hoc fuit, quia non diligenter uersatus fuerat in scriptis ueterum Græci sermonis auctorum: iunxit enim duas uoces imperitè, quæ seiunctæ apud auctorem sunt: & ego sanè semper plus tribui fidei ipsius, quàm doctrinæ.

Indicat autem Homerus.) Cùm uerum esse, quod dixerat, probare uellet, nec ulli rerum tam priscarum scriptores extarẽt: confugit ad auctoritatem Homeri, in cuius poesi, non notata tantùm, uerum etiam expicta erant instituta cuncta moresq; suorũ temporum. Inquit igitur, declarare hoc poetam eum, apud quem Agamemnon, rex regũ, cùm in castris, quando uocata concione deliberabatur de republica, malè audiret, æquo animo ferebat, conuicijsque ac maledictis non ita commouebatur, ut minaretur mali aliquid aduersarijs: cùm autem prodierant in aciem, poterat legibus necare militem, qui flagitij aliquid admisisset in re militari. Ponit autem uerba ipsius, quib. usus est, cũ in officio retinere uellet hos in medio ardore pugnæ, dicens: Quemcunque nactus ero remotum à loco, ubi prælium commissum est, interficiam, insepultumque relinquam, quia in manu auctoritateque mea est mors. Ἐξελθόντων, quod inquit, ualet uti dixi, cùm copiæ eductæ forent è castris, ad manusque res uenisset: quemadmodum ferè suprà locutus est de regno Laconum, quorum regum potestas domi lõgè minor esset, cùm autem ex urbe exissent, munere fungebantur imperatorum, copiasque ducebant, donec bellum confectum esset. Inquit igitur illic quoque, ὅταν ἐξέλθῃ τὴν χώραν: in quib. tamen uerbis scrupulus inest. neque enim omnino apparet, ostenderéne uoluerit auctor, regem eum statim ducem belli fieri, ut exijt ex urbe, siue cùm è finib. agri Laconici cum copijs exierit: atque hoc, quia durior est structura uerborum. Quòd si mutato casu nominis τῆς χώρας dixisset, siue ante accusandi casum, qui est, prepositionem ἐς, collocasset, sententia plana & aperta fuisset. Vetus autem illa tralatio non sanè dilucide, sed fideliter tamen, ut solet, locum uertit, in qua legitur, Sed quando exierit regionem. Ipse suprà in sententia horum uerborum exprimenda, quam uerio rem duxi, duarum harum notionem secutus sum. Post superiora uerba concludit, monstratum iam esse genus regni: quod etiam cuiusmodi sit, breui repetit, utiturque uerbis, quæ aperiunt illud ipsum ac declarant: nec desinit ostendere, duo genera huius regni esse, quorum alterum acceptum est à maioribus: alterum nouum, cùm gens aliqua deligit sibi huiuscemodi reges.

Præter hoc autem.) Præter monstratum patefactumque regnum, quod μοναρχίαν nunc uocat, quia ab uno regitur: inquit, extare aliud genus singularis regni. Imagine autem ipsum declarat, taleque se intelligere docet, qualia sunt regna apud barbaras quasdam gentes. Cuiusmodi uerò illa ipsa sint, pluribus exponit. Affirmat enim, cuncta habere potestatem parem potestati tyrannorum: quæ, si leges spectes, nulla est: si consuetudinem licentiamque ipsorum, plena. Quamuis autem assimilem esse dixerit uim ipsarum, quid tamen discriminis inter has rationes regendi remp. uersetur, ostendit. Reges namque barbarorum legibus creati sunt: & ut acceperunt regnandi ius à parentibus, ita ipsum liberis relinquunt.

Quia enim magis.) Vnde fiat docet, ut barbari tolerent huiuscemodi regna, quæ iniqua sunt, & Græcis hominib. ualde odiosa. Inquit igitur, hoc inde nasci, quia gentes nationesque (ita enim ferè appellabant populos barbaros) magis factæ sunt ad seruitutem, faciliusque, naturæ quadam ui, ferebant iniustum durumque imperium, quàm Græci: ideo multa apud ipsas huiuscemodi regna inueniri. Cùm uerò commune hoc esse dixisset omnium barbarorum, partimque ipsorum Asiam incolerẽt, partim autem Europam: proniores tamen esse dicit ad seruitutem eos, qui ad ortum solis uergerent, quàm illi forent, qui expositi ad occasum Aquilonemque sunt: sunt enim illi mitiores, hi cõtrà ferociores. Hippocrates in libro de Aere, aquis & locis, narrat, homines, qui Asiam incolunt, esse timidiores, minusq; rebus bellicis idoneos, quàm sint ij, qui sedes habent in Europa. Quod proficisci putat à natura eius cœli: sed etiam à moribus institutisque earum regionum, in quibus reges duriter dominabantur. Quare populi studia militaria fugiebãt, in quibus pericula & labores in ipsos caderẽt: utilitates uerò & præmia propria regum eorum erant. Cùm uerò barbaros ipsos uocet, notum est, Græcos hoc nomine appellare solitos reliquos omnes populos, ut feros & incultos. quare primùm etiam Romanos ita notabant, & passim barbaros nominabant. Quod autem facit ad instituta eorum temporum moresque, mutata est ratio non parum in gẽtibus, quæ Europæ multas partes incolunt. Plures namque hodie respublicæ, & bene constitutæ, apud ipsos reperiuntur, ut in Germania, naturaque ualde ipsi abhorrent à seruitute: cùm Asiaticorum ingenium idem permanserit, humileq; admodum ac seruile sit.

Tyrannica igitur.) Iudicium suum aperit de huiuscemodi regnis, affirmatque ipsa propè accedere ad tyrannidem ea de causa, quæ dicta est: id est, quia exercent imperium in eos, quib. dominantur, ut eri in seruos, aut saltem eius similitudinem quandã retinent. quod tamen inde remotum est, existit in his regnis. Vacua namque à periculis & insidiatorib. ipsa sunt: quia sunt, ut inquit, natura & moribus institutisque creata. assuescunt enim homines parêre illis, quos longo temporis spatio in imperio uiderint.

Et custodia.) Confirmat idem signo. Neque enim alia de causa fieri dicit, ut hi principes utãtur ijsdem corporis custodibus, quibus utuntur reges, & non quibus tyranni: nisi quia non detrectant illa imperia, qui ipsis parent, cùm sint uetera acceptáque à maioribus, constitutaque demum uolũtate eorum populorum. Docuit autem, ne quem fortè hoc falleret, quid interesset inter custodes uitæ regum & tyrannnorum. ciues enim, inquit, tuentur reges: externi uerò, mercedeque conducti, tyrannos. Sed etiam, unde hæc dissimilitudo morum nascatur, significare uoluit, reditque eodem, dicens: Reges enim legibus delecti sunt, imperiumque habent in eos, qui sponte uolentesque se subiecerunt potestati ipsorum: tyranni cõtrà inuitos sibi parêre cogunt. Quapropter, inquit, concludens sententiam hanc, hi à ciuibus accipiũt defensores sui capitis, id est reges: illi uerò utuntur illis armis spiculatoribusque contra ciues, ut minore periculo ipsis uim adhibeant. Cicero igitur, cũ pro M. Marcello inquit: Quare omnes te, qui hæc salua esse uolumus, & hortamur & obsecramus, ut uitæ, ut saluti tuæ consulas: omnésque tibi, quoniam subesse aliquid putas, quod cauendum sit, non modò excubias & custodias, sed etiam laterum nostrorum oppositus & corporũ pollicemur. ut de uero legitimoque principe ciuitatis locutus est. In extremo hic auctor inquit, colligens, quæ explicata modò forent: Sunt igitur hæc, quæ monstrata iam sunt, duæ species singularis imperij.

Alia quidem, quæ.) Genus aliud monarchiæ, id est tertium, esse dicit, quod in usu fuit apud ueteres illos Græcos. Intelligere autem se indicat eos, quos ipsi uocabant αἰσυμνήτας, à quo nomine cõformatum est uerbum αἰσυμνᾶν, usurpatũ ab Euripide in Medea, ubi loquitur de Iasone, qui duxerat uxorem Creontis filiam, regnantis Corinthi. Esse autem commemorat hoc regnum, ut simpliciter, & non exquisitè nunc loquatur, tyrannidem sponte ac uolẽtibus ciuibus creatam. Cùm autem suprà de regno barbarorum, quod & ipsum refert tyrannidem, disputasset: in quo dissentiat hoc ab illo, declarat: conueniebat enim ambob. in hoc quoque, ut essent ambo hæc quasi regna, more legibusque constituta. Non enim hoc, de quo nunc præcipit, regnum, est à maiorib. acceptum: sed postulantibus certis temporibus creatum. hoc enim tantùm discrimen inter ipsa est, ut testatur.

Hoc autem imperium.) Duobus modis conditionibusq; hos creari solitos affirmat. hi quidem, ut donec manerent in uita, potestatem illam tantam retinerent: hi uerò ad certa quædam temporis spatia, siue non definito tempore, donec aliquid confectum & ad exitum perductum esset, cui absoluendo tempus nullum certum erat. Exempli causa, aut bellum confectum, aut hostium urbs expugnata, aut seditio intestinumúe aliquod malum sedatum, ut Romæ dictatores

creare

ereare moris erat: qui sanè reddebant speciem hanc imperij. uarijs enim de causis huc confugere consuerant, ac semper coacti, necessitateque sibi aliqua maiore imposita, præsertim inferioribus temporibus, metuentes id malũ, in quod postremum inciderunt, ne scilicet aliquando inueniretur aliquis, qui se illa potestate spoliare nollet. Ipse, cùm exemplum huius dominatus poneret, usus est illo, cùm Mitylenæi delegerunt imperatorem Pittacum, unum è septem uocatis Sapientibus, aduersus exules suos, qui armis redire in patriam conabantur, ipsiusque fidei uniuersam remp. commiserunt. Narrat etiam, qui fuerint principes exulum illorum, appellatque Antimenidem & Alcæum, lyricum poetã. Fuit autem Alcæi frater Antimenides, quem laudauit etiam carmine quodam suo Alcæus, ut commemorat Strabo, duobus locis huius ipsius rei, quam tangit hic Aristoteles, & horum uirorum mentionem faciens. Adiungit etiam idẽ, Pittacum, cùm tanta illa sua potestate usus esset aduersus iniustos principes ciuitatis, fractis illis compositaque republica, suas leges ciuibus reddidisse.

Indicat autem Alcæus.) Testimonio Alcæi utitur, probare uolens uerum esse, quod dixerat, creatum fuisse monarchã Pittacum à suis ciuibus aduersus exules: ponitque uerba, quibus ciuitati ille maledixerat, & stultitiam Mitylenæorũ exagitarat, qui hoc irati sibi suisque, læto animo fecerant. quòd si libertatem caram habuissent, nunquam cõmisissent. In quadam autem sua cantilena ipsum ea effudisse significat, quam uocat σκολιὸν: certa enim quædam μέλη uocabãtur ita. Et quamuis plerunque solum hoc nomen ἐπίθετον usurparetur, intelligebatur tamen μέλος. nã hic libri omnes scripti, quos uidi, habent σκολιῶν μελῶν: quam etiam lectionem sequitur uetus tralatio. Καταπάτειδα uidetur uocasse Pittacum Alcæus, quia putabat illum exitium ac pestem futurum patriæ, quam appellat ἄχολον, ut opinor, quia plus quàm oporteret, ipsis succenseret. eandem etiam βαρυδαίμονα dicit, quia infenso sibi dæmone ageretur. Quod uerò poeta adiungit, notans dementiam ciuium, qui alacres plenique spei crearant tyrannum Pittacum, inquit, μεγ' ἐπαινέοντες: sermo est elegans, & mirificè aptus ad errorem animi eorum demonstrandum. unde lepidè accommodauit illum suæ sententiæ simili Plutarchus in libello, quem uocauit ἐρωτικὸν, auctoremque eius citauit, cùm ostenderet cupidinem magno cõsensu omnium & poetarum, & legum scriptorum, & philosophorum etiam, ascriptum fuisse in numerum deorum Nã uocibus, quę antecedunt has poetæ, expresit doctissimus scriptor, quod sequitur easdem apud Alcæum, id est ἀολλέες: ualet enim conferti ac constipati. quod igitur Alcæus dixerat de hominibus, Plutarchus tribuit uocibus ipsorũ. Quid etiam sentiret de tertio hoc genere regni, patefecit Aristoteles in exttemo. inquit igitur, ipsa & fuisse antea, & tunc quoque esse, cùm tyrannica forent, paria imperio erorum in seruos: cum uerò eadem sponte sumerẽtur, referre hac parte uera regna.

Quarta autem species.) Quartum genus singularis imperij, quod similitudinem habet regiæ potestatis, à qua etiam nomen accepit, esse dicit regna illa, quæ fuerunt heroum temporibus. Illi enim ipsi, qui propter eximiam uirtutem heroes uocati sunt, reges appellabantur. Vnde Agamemnon, qui dux fuit Græcarum copiarum in bello Troiano, quæ copiæ seorsum suos quosdam proprioque reges habebãt, rex regum dictus est. Cuiusmodi autem fuerint illa regna, ostendit. inquit enim, primos earum familiarum à uolentibus sponteque facientibus reges creatos, quam dignitatem postea posteris reliquerunt. quare πάτρια illa regna uocata fuêre, quia à maioribus patribusq; accepta sunt. Ortum etiam horum regnorum monstrat, & quæ res impulerint populos, ut tantam potestatem in se dederint certis hominibus, declarat: beneficiaque in ipsos collata uim hanc habuisse testatur, quæ beneficia uaria & diuersorum generum fuerint, magna tamen cuncta. Aut enim, inquit, tradiderunt ipsis artes quasdam, utiles uitæ: nam inuentores artium antiquitus in numerum deorum referri solitos, notum est. aut in bello nauarunt ipsis operam, è periculisque magnis eripuerunt: aut quia dispersos illos coegerunt, & in unam quasi sedem redegerunt, ut de Theseo memoriæ proditũ est. de quo hæc sunt uerba Ciceronis: Vt uestri Attici, prius quã Theseus eos demigrare ex agris, & in astu, quod appellatur, omneis se cõferre iusit. Vltimum genus ponit eorum, qui nouas sedes ipsis pepererunt. Aeneam autẽ ambobus ijs posterioribus modis beneficium dedisse Troianis, qui secuti eum sunt, nemo ignorat. nam de priore ita ipse locutus est apud Virgilium:

——Atque hic ingentem comitum affluxisse nouorum Inuenio, admirans numerum.

Et initio etiam sequentis libri: *Contrahimusq; uiros.* Omnes igitur hos ijs de causis nomẽ regis adeptos affirmat, quos delegerunt illi ipsi & honestarunt, qui tantopere ab ipsis adiuti sint: posteri eorum, nullis sæpè suis meritis, eundem gradum honoris retinuerunt, acceptum à maioribus.

In sua autem potestate.) Exponit nunc, quæ foret auctoritas ipsorum. neque enim omnium suarum rerum potestatem his antiquis regibus populi permittebant. Primùm igitur narrat, eos suo iure solitos exercitum ducere, cùm bellum erat, atque etiam in sua manu habuisse rem diuinam, cùm immolare hostias oporteret, exceptis illis sacris, quæ propria essent sacerdotum. Tertiam curam eorundem fuisse adiungit, quòd causas iudicabant. qua in re ostendit, non omnes eodem pacto se gerere solitos (utitur enim diuisione) partimque illorum affirmat, cùm sententiam ferrẽt, non iurare solitos: partim uerò antea iurare. Iusiurandum etiam ipsorum cuiusmodi foret, significauit: neque consuesse eos id uerbis concipere docet, sed tantùm solitos sceptrum baculumque regium tollere. Quod ipse appellauit θυσίας ἱερατικὰς, intelligens certas quasdam, quæ requirerent personas sacerdotum, ut ritus illi sacraque ordine fierent, indicauit nomen, quo uulgò uocarentur, unde hoc conformatum est in 7. horum librorum, ἱερατεύειν que esse inquit.

Hi igitur priscis.) Ostendit quomodo regnum hoc amplum priscorum temporum, cuius meminit, contractum sit atq; extenuatum. Veteres namque illi reges potestatem perpetuam habebant & in rebus urbanis & in his, quæ intra fines gererentur, atque etiam in his, quæ extra terminos regionis fierẽt. Inquit igitur, id factum esse partim remittentibus multum illius suæ potestatis regib. ipsis, suaque sponte se ipsa spoliantibus, partim autem dementibus aliquid inde popularibus hominibus ac plebe: in quo paulatim tantum res processerit, ut in alijs ciuitatibus relictæ sint tantùm regibus curæ rei diuinæ faciendæ: quare non uidebantur illic posse uocari amplius reges. ubi autem restaret adhuc species aliqua regum, nec penitus potestas eorum omnis extincta foret: habebant, inquit, solùm illi, cùm bellum extra fines gerebatur, summam potestatem in exercitu, fungebanturque officio ducum. Theopompum Laconum regem æquo animo tulisse, ut potestas ipsius nouo magistratu ephororum creato extenuaretur, notum est: & quid uxori respondent, increpanti ipsum, quòd liberis relicturus esset regnum, minus quàm à maioribus accepisset. Contrà autem Messenij & Argiui, prodente idem hoc memoriæ Plutarcho in Lycurgo, reges suos sustulerunt: quia pati nolebant, ut auctoritas ipsorum minueretur, accommodareturque aliqua parte uoluntati popularium. Δῆμον uocauit hic auctor facta negotiaque, quæ gererentur in agris pagisque, proprijs eius ciuitatis, atque intra terminos demum imperij. Quare cùm hoc nomen iunctum sit cũ δήμῳ, non intellexit populũ urbanum, sed quos Attici uocabant δήμους, id est pagos & oppida: cuiusmodi erant Sunium, Phalerus, multaq; alia castella.

Regni igitur species.) Repetit paucis quatuor genera regni, quæ iam exposuerat, ut addat quintum, uerum atque absolutum regnum. Vnum igitur eorum fuisse dicit, quod in usu erat heroum temporibus: initium enim ducit ab ultimo, quod suprà posuerat: quale etiam ipsum fuerit declarat. inquit enim, hoc regnum fuisse à uolentibus sponteque facientibus institutum, cui tamen administrando conditiones quædam latæ fuerant: erat enim hic rex dux bellicarum copiarum, & præterea iudex causarum, necnon in sua manu habebat ea, quæ pertinerent ad cultum deorum.

Secundum autem.) Mutat ordinem. Barbarorum enim regnum suprà in medio Laconici & regni ueteris Græcorum, quod αἰσυμνητεία, uocabatur, collocauit: hunc autem ante hoc ipsum illud exponit, quale etiam sit aperit. Principatũ igitur ipsum esse dicit, qui maneat in eadem familia, imitetur autem erile imperium: quare durus & asper erat, moribus uerò institutisque eorum accommodatus.

Tertium autem.) Tertium regni genus esse dicit, quod uocare solent prisco nomine αἰσυμνητείαν, regnum usurpatum antiquitus à Græcis. Quod sane tale erat, quale illud, quod inferioribus temporibus tyrannis uocatum est: nisi quòd antiqui illi mortales huiuscemodi reges ipsi sibi deligebant: cùm tyranni, inuitis ijs, in quos iniustum suum imperium exercent, dominentur.

Quartum uerò horum.) Quartum genus esse inquit, quod Lacedæmone uiguit. Primo autem loco suprà positum hoc ab ipso fuit, non erat autem monarchia: duo namque à Laconibus reges creabantur. Vim potestatemque ipsius exprimere uolens Aristoteles, inquit, ipsum esse ius ducendi exercitus proprium unius familiæ, uel duarum potius in ea ciuitate: ipsum autem perpetuum. Quib. quatuor rationibus regnādi expositis, adiūgit se illas tradidisse, & discrimina, quæ ipsorum forent, demonstrasse.

Quinta autem species.) Adiungit superioribus quatuor quintam speciem regni, quam esse dicit, quando fuerit omniū rerum, quæ fiunt illic, dominus, qui unus numero sit. Quemadmodum, inquit, uidemus singulas gentes & singulas ciuitates communium suarumque rerum dominas esse, possēque de illis, ut ipsis uisum fuerit, consilium capere. cum igitur eadem potestas in unum translata est, appellatur illud regnum. Docuit etiam, quomodo regnum hoc constitutū sit, & ad cuius rei imaginem conformatum: tradit enim, referre ipsum rationem eam, qua regitur domus. Quemadmodum enim, inquit, disciplina illa est quoddam regnum domus: ita contrà regnum est disciplina potestasque eadem in unam quampiam ciuitatem aut gentem, siue plures. nam inueniuntur reges, qui non in unā tantùm, sed in plures nationes imperium habent. unde etiam oratores & poetæ ab una harum ad alteram transferre nomina propter similitudinem consuerunt.

ἔν πνι βασιλεάχ.) In certa regni parte, hoc est, certo loco & tempore, nimirum tempore belli, quando in castris est.

δηλοῖ δ' ὅμηρος.) Iliados β. Agamemnon conuitia patienter sustinet, neque ulciscitur, tanquam priuatorum unus legibus subiectus. At in acie tanquam sui iuris in alios animaduertendi potestatem habens, minatur inobedientibus.

τῶν βαρβάρων.) Quale regnum Persarum sub Cyro, legibus directum, quod ex Cyri institutione apud Xenophontem patet. Sed & Cambyses cùm sororis nuptijs inhiaret, num quæ lex apud Persas hoc permitteret, quæsiuit.

Δῆμος γὰρ τὸ δηλικώτερον.) Locum Hip. rectè Victorius allegat ex Romanis historijs. Notum est, Galatas, mortuo Deiotaro, offerentibus libertatem Romanis, eā respuisse, quòd absque rege uiuere nescirent. Alij legunt, Δῆμος γ. τ. δηλικώτερος ἔναγ τὰ ἤθη φύσει βάρ. ἐλ. Sed rectius Victorius. Quando enim Græci terrarum ueluti orbem in duas nationes distinguebant (quòd ferè omnes ob quamcunq; excellētiam superbientes populi facere consueuerunt) Nam qui numero pauci erant, morū interim honestate & eruditione cicurati, & ueluti in orbis meditullio, hinc inde ab Europę, Asię & Africæ terminis coartati, reliquos omnes populos uno Barbarorum nomine efferebant, eos deniq; generali uoce ἔθνη appellabant. An hanc ipsam ob causam sacræ literæ, propter ueri Dei cultū Iudęis eximiè dictis, populos reliquos omnes uno ἐθνῶν, hoc est, Gentium & Gentilium nomine comprehensos, opponunt?

τὰς δὲ τυράννους ξενικόν.) Ergo Arist. iudice pleriq; summorum principum Tyranni fuerint.

Αἰσυμνῆται.) An ὡς ἄδικα νοοῦντες, qui iusta cogitent agantque: an ὡς ἄδικα ὑμνοῦντες, qui aliorū iustitiam & præconijs & præmijs afficiant? Apud Romanos Dictatoris summa erat & sine prouocatione, uitæ necisq; ac rerum omnium potestas, tyrannidi similis, suffragio populi ad politicum bellicumúe negotium aliquod conficiēdum instituta ad tempus. Qua tamen perpetua L. Corn. Sylla primùm, inde C. Iul. Cæsar usi sunt, seu potius abusi.

Πιττακὸν.) Pittaco uni è septem Mitylenęi intestinis bellis agitati, dictaturam perpetuam concessere: quam tamē ille decennio pòst constituta iam Rep. ciuib. integram restituit.

Σκολιῶν.) Μελέων scilicet. Carminis genus, in conuiuijs solitum cantari. Vide Plut. in Conuiualib.

Ἀλκαῖον.) Lyricus uetustissimus. Frater eius Antimenides.

ἐν τῶν θυσιῶν.) Sic apud Athenienses quantumuis mutato regno in Democratiam, Rex tamen, qui nomen suum inter nouem Archontes retinebat, Mysteria, & Lenæa, ludos itē à Lampade dictos, Promethea scilicet, Panathenæa & Hephestia, sacra item patria procurabat, & sacerdotibus omnibus ius dicebat. Eius itidem uxor sacris quibusdā arcanis ex regia repub. conseruatis operam dedit. Sic apud Rom. expulsis regib. mansit tamen in collegio pontificū & nomen & munus Regis sacrificuli: quando sacra quædam erant, quæ non nisi à Rege obiri poterant.

τὸ δ' ἐποίουν.) Sacra nimirum & profana tractabant reges.

σκῆπτρον ἐπανάτασις.) Sceptrum regiæ maiestatis symbolum: cui in Hieroglyphicis oculus impositus, Deum uniuersi rectorem denotat. An ergo sceptro in sublime elato iurabant, ut tacitè indicarent, ad Dei imitationem sese Reip. præfuturos?

αὐτῶν παυσάντων τῶν βασιλέων.) Theopompus Spartanorum rex ad coercendam regum licentiam Ephororum magistratū primus introduxit. Reprehensus ab uxore, quòd liberis debiliorem potentiam relicturus esset: Enimuerò, ait, sed stabiliorē.

- De Rebus pub. hactenus, secundùm causas allatis earundem differentijs. Nunc de ijs singillatim. Disputationem ergo de Regno
  - Proponit. Quæstionis
    - Materiam proponit
      - Cõfusè τὸ ὅτι. De Regno agendum. N. 1.
      - διότι. Nam species est bonæ Reip. N. 2. At nos species nunc persequi uolumus.
      - Distinctè. Cùm constet Regnum esse (τὸ ἁπλοῦν) relicta quæstione simplice, composita est tractanda. Nimirum an Regnum in
        - Genere, Melius sit quauis alia Reip. forma. N. 3.
        - Specie, respectu Personarum, alijs magis, alijs minus conferat. N. 4.
    - Formam seu modum, quo explicari debet, delineat. Cùm uariæ sint Regni species, eæ priùs deducendæ erūt. Quibus explicatis, tum tandem bonum an malum, simpliciter uel secundùm quid sit, facilè cognoscetur. N. 5.
  - Explicat. Regni
    - Species primùm inuestigat. Regnū bonæ est Reip, species, cui cùm bonum uerè publicum & ad omnes pertinens propositum sit, iccirco uolentes lubentes uni parent. Quo ipso differt à Tyrannide, priuatū tyranni bonū spectante, & inuitis per uim imperāte. Regnū uirtute nititur, quia bonū: si uirtute, certè recta ratione. Recta hæc ratio uel in ipsomet Rege uel extra regem in legibus posita est. Ex hoc fonte regnum multiplex deduci posse uidetur, cùm non eodē modò secundū rationē rectā unus imperet. N. 6. Videtur proinde Arist. Regnum aliud statuere κατὰ
      - Νόμον, quando secundùm leges & consuetudines positas ius imperij exercetur ab uno in omnes reliquos. Forma huius Regni est ipse Νόμος, quòd Lex est supra Regem, hoc est, regi præscribit agenda. Vide seq. sign. A.
      - Βούλησιν, quando non secundùm leges, sed secundùm uoluntatem suam imperat, quæ tamen uoluntas sit legis instar. Hæc dicitur seq. cap. Regnum plenum, παμβασιλέα. Cuius
        - Materia. Rex dominus est omnium rerum, quemadmodum uidemus gentem quamlibet & ciuitatem quamlibet suarum rerum dominam esse. N. 51.
        - Forma est, quòd est κατὰ βούλησιν, et quòd Rex est supra legem, non uoluntate bruta, sed rationali præditus. Itaq; simile est imperium istud imperio Oeconomico. Numero 52.
          - Quemadmodū enim Oeconomia est Regnū quoddam domesticum. N. 53.
          - Ita Regnū plenū est Oeconomia quædā cū uilis. N. 54.

Accidens, seu qualitatem, Bonum an malum sit, enarrat. CAP. XV.

A. Dis-

A.

Differt *rursus ex Materia subiecta, hoc est, ijs rebus in quibus imperant: nam uel omnium rerum potestatem lex permittit regi: & regnum Indefinitum dicitur. uel quarundam tantùm, & dicitur Definitũ. Vtrãque speciem duplicem facit ratione Tẽporis: alteram Recentem, alterã Vetustã: seu potius praesupposita diuisione Essentiali à Materia petita, eandem accommodat Accidentali à Tempore. N. 6. adeóque species Regni*

- **Deducit, quatuor numero: quarum aliae**
  - **Olim** *floruêre, totidem numero. Alterã uidelicet*
    - **Graecorum Aesymnetarum. Nu. 32. De hoc in**
      - **Genere, tum**
        - *Per se. Esse Tyrannidem sponte à ciuibus susceptam. N. 33.*
        - *Respectu regni Barbarici: Ab eo differre non forma (utrunq; enim legitimum est) sed efficiente, quoniam nõ est hæreditarium. N. 34.*
      - **Specie. Species eius**
        - *Recenset, à tempore petitas. Nam uel perpetuum erat regnum, durante uita: uel certo annorum numero circumscriptum. N. 35. Vtrunq; exemplo Pittaci ostendit: quem cùm Mitylenæi tyrannum perpetuum elegissent, ipse constituta Rep. post decennium sponte abdicauit. N. 36.*
        - **Declarat.** *Vt acciden taliter differant, conueniunt tamen essentialiter, tum respectu*
          - *Materiæ & Formæ, quoniam Tyrannidi similes: iccirco Herile imperium exercere uidentur. N. 37.*
          - *Efficientis, quoniam uel electione & uoluntate subditorum suscipiuntur: iccirco Regno sunt similes, & Patrum imperium exercere uidentur. N. 38.*
    - **Heroum. Quartũ hoc est regnum Heroicum, legitimum, electione et successione nitens. Nu. 39. Quod quidem**
      - **Genere, respectu**
        - **Efficiẽtis. Nu. 40. Nãppter praeclara in Rẽpub. merita**
          - *Primi omnium Reges dicti, quandoquidem nulla illis par gratia referri poterat, honoris id obtinuere, ut consensu omnium in reges eligerentur, & tanquam Dij quidam hominibus praeessent.*
          - *Posteri eorundem successionem hæreditariam regni habuêre, quòd ex bonis natos etiam ipsos bonos esse spes foret.*
        - **Materię. N. 41. Potestatẽ habebãt amplß. tum**
          - **Bello.**
          - **Pace, curã**
            - *Sacrorum quorundã publicorũ, quae extra sacerdotũ ministeriũ erant.*
            - *Iudiciorum quorũdam.*
      - **Declarat tum in**
        - **Specie. Heroici regni species duae. Vel enim praerãt regno**
          - **Non** *iurati. N. 42.*
          - **Iurati.** *Iuramenti autem modus erat, Sceptri sublatio. N. 43.*
      - **Cõfert cum posterioribus temporibus:**
        - *Olim res omnes politicae, tum in urbe, tum in agro, tum peregrè, à regibus transigebantur. N. 44.*
        - *Posterius uerò, potestas regum ualde imminuta fuit: siue improbitate illorum, siue populi libidine: (45.) ita quidẽ ut alibi regibus relicta sit uel sola*
          - **Bellica** *praefectura.*
          - **Sacrorum** *cura.*
  - **Colligit. Nu. 46. inter se differentes, Nu. 51. Quatuor scilicet: nempe**
    - **Heroicum. N. 47. Respectu**
      - **Efficientis.** *Sponte à subditis ob merita eligebantur.*
      - **Materiæ.** *Regum imperium nõ indefinitum, sed definitũ erat.*
    - **Barbaricum. N. 48. Respectu**
      - **Efficientis.** *Homines seruili natura regem sibi delegêre perpetuum, unde regnum hæreditarium factum.*
      - **Formæ.** *Herile imperium esse uidetur, secundùm legem tantùm.*
    - **Graecanicum, Aesymnetia dictum. Num. 49. Respectu**
      - **Efficientis.** *Sponte demandata à uolentibus.*
      - **Materiæ.** *Potestate amplißima, & planè tyrannica.*
    - **Laconicum. N. 50. Respectu**
      - **Efficientis.** *Hæreditarium est.*
      - **Materiæ.** *Præfectura belli perpetua est.*

- B. Altera *scilicet*
  - **Definita**, *ordine prima, apud Spartanos. Regnum Laconicum dicitur. Quod & maximè secundùm Leges esse uidetur.N.7. & Definitū, quandoquidem non omnium rerum potestas penes reges est.* Nu. 8. *Hoc igitur regnum in*
    - **Genere**, *quasi præfecturam quandam perpetuam esse concludit.N.15. Deducit. Nam Regia ista potestas Laconica*
      - **Non** *est absoluta, neq; rerum omnium est arbitra, sed quorundam tantùm.Nam*
        - **Foris** *quidem belli dux est.* Num.9.
        - **Domi** *uerò sacrorum curam habet.*N.10.
      - **Est** *conditionata, & ueluti præfectura quædam belli plena & perpetua.* Num. 11. *Quod ipsum*
        - **Declarat.** *Nam ut uel maximè belli dux sit, non tamen potestatem habet necandi absolutam, sed conditionatam tantùm, hoc est, certo loco & tempore definitam, ueluti in quodam regno, hoc est, certa regni parte.*N.12.
        - **Confirmat** *exemplo ueterum Græcorum: apud quos reges, belli duces, non habebant ius uitæ necisq; in milites extra aciem (in concione uerbi gratia militum) sed in acie tantùm, ubi res non patitur multum deliberare.*N.13. *Quod Homeri auctoritate, Agamemnoni suo definitam hãc potestatẽ tribuentis, ostendit.*N.14.
    - **Specie** *duum facit genera. Aut enim Regnum istud nititur*
      - **Propagatione** *atq; genere, ut sit hæreditarium.* Num.16.
      - **Electione** *& uoluntate subditorum.*N.17.
  - **Indefinita**, *ordine secunda, apud Barbaros. Barbaricum proinde dictum.*N.18. *Explicat κατὰ τὸ*
    - *εἶδος.* **Regnum Barbaricum** *cum quo ad*
      - **Materiam** *conuenit cum Tyrannide, quoniam potestatem habet amplissimam.*N.19.
      - **Formam**, *differt à Tyrannide, quoniam legitimum est & patrium, hoc est, à maioribus acceptum & hæreditarium & ueluti naturale.* N.20.
    - *εἶδος.* **Tyrannidi**
      - **Simile** *est quo ad potestatem.*N.22. *Ratio. Barbari enim Asiam incolentes cùm ingenio sint seruili præditi, facilè ferunt regium imperium, neq; ad libertatem adspirant, quemadmodum Europæi.*N.21.
      - **Dissimile** *est, quoniam securum est & tutum, partim*
        - **Voluntate** *subditorum, propter legem & consuetudinem, quoniam huic imperio assueuerunt.*N.23.
        - **Necessitate**, *propter custodiam satellitum, qua nititur, regiam illam, non tyrannicam.* N.24. *Declarat per cõtentionem. Satellites enim*
          - **Regum** *Barbaricorũ sunt ipsimet subditi.* Nu. 25. *Ratio:*
            - **Qui** *uolentibus imperant, & legitimè, ab illis etiam amantur & defenduntur.*
            - **At** *hi uolentibus et legitimè imperant.*N.27.
            - **Ergo** *ab illis etiam amãtur & defenduntur.*N.29.
          - **Tyranno** *rũ sunt peregrini.* N. 26. *Ratio cõtraria:*
            - **Qui** *nolentibus & iniustè imperant, illi externam requirunt custodiam contra subditos, quibus æquè sunt infensi & exosi.*
            - **At** *Tyranni nolentibus & iniustè.*N.28.
            - **Ergo.**N.30.

CAPVT

CAPVT XV.

Vtrum Regnum uniuersim inter bonas Reip. formas connumerari debeat.

FErmè[1] iam duæ sunt, ut ita loquar, species regni, de quib. cõsiderandũ est: hoc scilicet, & Laconicũ. Cęterorũ[2] .n. multa in medio horũ sita sunt: pauciora .n. in manu sua habẽt, quã plenũ regnũ: plura autem, quã Laconicũ. Quapropter[3] animaduersio fermè de duobus est: una[4] quidẽ, utrũ ciuitatib. conducit, ducem in ipsis esse perpetuũ: & hunc uelè genere certo, uelè qualibet parte: siue nõ cõducit. una[5] aũt, utrum unum cõducit in sua manu omnia habere, uel non conducit. De[6] huiusce modi igitur potestate aliquid præterea uidere, legũ magis uim formamq; habet, quàm reipub. In[7] omnibus enim rebusp. usu uenit hoc fieri. Quapropter[8] omittatur primũ: reliquus[9] autẽ modus regni reip. forma est. Quare[10] de hoc opus est uidere, & dubitationes, quę ipsi hęrent, percurrere. Initium[11] autẽ inuestigationis est hoc, utrum magis conducit ab optimo uiro gubernari, uel ab optimis legibus. Videtur[12] aũt illis, qui existimant conducere regẽ habere, quod in uniuersum est leges duntaxat dicere: nihil autem præcipere, quod faciat ad ea, quæ contingunt. Quapropter[13] in quacunq; arte ad monimenta literarum imperare, stultum esse dicunt. Et[14] in Aegypto post quartum diem licet mouere medicis: quod si prius gesserint, ipsorum periculo. Planum[15] igitur est nõ esse eã, quæ literis ac legibus constat, optimam remp. hac de causa. Atqui[16] illam etiam opus est uniuersalem rationẽ ineſſe ijs, qui imperium habent. Satius[17] autem est, cui non adest omnino quicquam turbulentum, quàm cui natura insitũ est. Legi[18] igitur hoc nõ ineſt: animũ[19] aũt homi nis omnem necesse est hoc habere. Sed[20] fortasse diceret aliquis, propter hoc ipsum deliberaturum de singularibus rebus pulcrius. Oportere[21] igitur scriptorẽ legum ipsum esse, perspicuum est: &[22] latas esse leges, uerũ[23] non ratas, qua parte recta uia migrant (nam[24] de cęteris oportet ratas esse) Quæcunq;[25] autem fieri non potest, ut lex

ΣΧΕΔΟΝ[1] δὴ δύο ἐστὶν, ὡς εἰπεῖν, εἴδη βασιλείας, περὶ ὧν σκεπτέον· αὕτη τε, καὶ ἡ λακωνική. τῶν[2] γὰρ ἄλλων αἱ πολλαὶ μεταξὺ τούτων εἰσὶν· ἐλαττόνων μὲν γὰρ κύριοι τὸ παμβασιλείας, πλειόνων δ' εἰσὶ τὸ λακωνικῆς. ὥστε[3] τὸ σκέμμα σχεδὸν περὶ δυοῖν ἐστὶν· ἓν[4] μὲν πότερον συμφέρει τοῖς πόλεσι στρατηγὸν ἀΐδιον εἶναι, καὶ ἕνα, ἢ κατὰ γένος, ἢ κατὰ μέρος, ἢ οὐ συμφέρει. ἓν[5] δὲ, πότερον ἕνα συμφέρει κύριον εἶναι πάντων, ἢ οὔ συμφέρει. τὸ[6] μὲν οὖν περὶ τοιαύτης στρατηγίας σκοπεῖν, νόμων ἔχει μᾶλλον εἶδος, ἢ πολιτείας. ἐν[7] ἁπάσαις γὰρ ἐνδέχεται γίγνεσθαι τοῦτο τοῖς πολιτείαις. ὥστ'[8] ἀφείσθω τὼ πρώτω. ὁ δὲ[9] λοιπὸς τρόπος τῆς βασιλείας, εἶδός ἐστιν. ὥστε[10] περὶ τούτου δεῖ θεωρῆσαι, καὶ τὰς ἀπορίας διαπραμεῖν, τὰς ἐνούσας. ἀρχὴ[11] δ' ἐστὶ τῆς ζητήσεως αὕτη, πότερον συμφέρει μᾶλλον ὑπὸ τοῦ ἀρίστου ἀνδρὸς ἄρχεσθαι, ἢ ὑπὸ τῶν ἀρίστων νόμων. δοκεῖ[12] δὴ τοῖς νομίζουσι συμφέρειν βασιλεύεσθαι, τὸ καθόλου μόνον οἱ νόμοι λέγειν, ἀλλ' ὰ περὶ τὰ συμπίπτοντα διαπράττειν. ὥστ'[13] ἐν ὁπιαοῦν τέχνῃ τὸ κατ' γράμματα ἄρχειν, ἠλίθιον. καὶ[14] ἐν αἰγύπτῳ μὴ τὸ τεταρταῖον κινεῖν ἔξεστι τοῖς ἰατροῖς· ἐὰν δὲ πρότερον, ἀπὸ τῷ αὐτῷ κινδυνεύω. φανερὸν[15] τοίνυν ὡς οὐκ ἔστιν ἡ κατ' γράμματα καὶ νόμους ἀρίστη πολιτεία, διὰ τὼ αὐτὼ αἰτίαν. ἀλλὰ[16] μὴν κἀκεῖνον δεῖ ὑπάρχειν τὸν λόγον τὸ καθόλου τοῖς ἄρχουσι. κρεῖττον[17] δ', ᾧ μὴ πρόσεστι τὸ παθητικὸν ὅλως, ἢ ᾧ συμφυὲς. τῷ[18] μὲν οὖν νόμῳ τοῦτο οὐχ ὑπάρχει· ψυχὴ[19] δ' ἀνθρωπίνου ἀνάγκη τοῦτ' ἔχειν πᾶσαν. ἀλλ'[20] ἴσως ἂν φαίη τις ὡς ἀντὶ τούτου βελτίω ἔσεσθαι περὶ τῶν καθέκαστα κάλλιον. ὅτι[21] μὲν τοίνυν ἀνάγκη, νομοθέτην αὐτὸν εἶναι, δῆλον· καὶ[22] κεῖσθαι νόμους, ἀλλὰ[23] μὴ κυρίους, ἢ παρεκβαίνουσιν· ἐᾶσαι[24] δεῖ τῶν γ' ἄλλων εἶναι δεῖ κυρίους. ὅσα[25] δὲ μὴ δυνατὸν τὸν νόμον κρίνειν, ἢ ὅλως

DVo[1] autem ferè sunt regni genera, ut dicam quod sentio, de quibus considerandum sit: hoc, & Laconicum. Alia[2] enim si non omnia, at certè multa inter hæc sunt interiecta. Nam uel pauciorum rerum penes reges est potestas, quàm in regno integro, & suis omnibus numeris absoluto: aut plurium, quàm in Laconico. Quare[3] in duobus propemodum omnis quæstio posita est: quorum[4] unum est, utrum expediat ciuitatibus imperatorem, seu belli ducem esse perpetuum: & hunc utrum ex stirpe & genere, an ex omnib. pro suæ cuiusq; dignitate ac uirtute: an non expediat. Alterum,[5] utrum utile sit penes unum rerum omnium esse potestatem, nécne. De[6] tali igitur belli imperio cõsiderare, ad legũ rationẽ potius, quàm ad aliquam reip. administrandæ formam pertinet. In[7] omnibus enim reip. administrandæ formis hoc fieri potest. Quare[8] in præsens hoc omittamus. Alter[9] autem reliquus regni modus, reip. administrandæ genus est. Itaq;[10] de hoc considerandum est, & dubitationes ad explicandum difficiles, quæ in eo insunt, percurrẽdæ ac pertractãdæ sunt. Caput[11] autem & principium quæstionis est hoc, utrum utilius sit ab uno optimo uiro ciuitatem seu gentem gubernari, an ab optimis legibus. Qui[12] arbitrantur ciuitatib. expedire à rege gubernari, ij existimant legem uniuersè tantùm de rebus loqui, & non accõmodatè ad ea, quæ eueniunt, iubere. Itaq;[13] in quauis arte ex ijs, quæ scripta sunt, imperare, stultum esse. Et[14] in Aegypto post diem quartum mouere licet medicis: quòd si ante id tempus medicinam facere conentur, suo periculo faciunt. Perspicuũ[15] igitur est, non esse illam optimam reip. administrandæ formã, quæ literas & leges sequitur, propter eandem causam: ueruntamen[16] etiam uniuersa illa ratio ijs, qui ciuitates moderantur, suppetere debet. Melius[17] autem est id, in quo nulli insunt animorum motus atq; affectus, quàm id, cũ quo unà nati sunt. At[18] lex quidem omni affectu uacat: animus[19] autem humanus omnis necessariò perturbationibus concitatur. Sed[20] fortasse dixerit aliquis, uirum bonum pro eo, quòd affectibus non careat, de rebus singularib. melius consultaturum, quàm leges. Necesse[21] igitur esse, eũ latorem legum esse, & leges esse scriptas, in promtu est, nõ[23] tamẽ ratas, qua ex parte à recto aberrãt ac deflectũt (nã[24] qd' ad alia attinet, in eis oportet esse ratas ac stabiles) In[25] ys igitur reb. nõ debẽt esse ratæ, quas

ut lex existimet, uel omnino uel benè, utrũ unum optimũ uirum decet imperiò suo definire, uel omnes? Etenim [26] nunc lites iudicant & deliberant de republica, & existimant simul coacti. Hæ [27] autem existimationes sunt omnes de rebus singularibus. Singillatim [28] igitur collatus unusquisq; fortasse deterior. Verùm [29] ciuitas constat è multis: quẽadmodũ epulũ cõportatum à multis, lautius est uno & simplici. Hac [30] de causa melius existimat turba de multis, quã faciat unus, quicunq; ille sit. Amplius [31] magis incorruptum est multũ, quemadmodũ [32] aqua copiosior, sic [33] & multitudo paucis incorruptior est. Vno [34] autẽ ab ira oppresso, siue quopiam huiuscemodi alio motu, necesse est existimationẽ corruptam esse. Illic [35] autẽ arduum est, simul omnes iratos esse, & peccare. Stet [36] autem, multitudinem esse liberos homines, nihil præter legem gerentes, nisi in illis rebus, ubi necesse est ipsam deficere. Si [37] autẽ iam hoc facilè non est in multis, uerùm si plures forẽt probi & uiri & ciues, utrũ unus incorruptior, qui imperiũ habet, uel potius plures quidẽ numero, probi autẽ omnes: an [38] dubitãdum non est, quin plures? Verũ [39] hi quidem disident inter se, unus autẽ expers est discordiarũ. Verũ [40] ad hoc opponendũ est fortasse, ipsos esse studiosos animo, non minus atq; unus ille. Si [41] iam imperiũ pluriũ, omniũ aũt proborũ uirorũ, ponendũ est statũ optimorũ esse, uni [9] aũt regnũ: magis expetendus foret ciuitatib. status optimorũ quã regnũ, & cũ potestate, & sine potestate, si licuerit nanciscì plures similes. Et [42] hãc ob causam fortasse regum potestati se tradebant prius, quia rarum erat inuenire uiros multum uirtute præstantes, præsertim tũc, cùm paruas urbes habitarent. Præterea [43] beneficio impellebantur ad constituẽdos reges: qd' [44] est officiũ ꝓborũ uirorũ. Postquã [45] aũt cõtigit nasci multos similes uirtute, nõ amplius tolerabãt, sed q̃rebant cõmune quoddã, rẽpub. q̃; constituerũt. Postquã [46] aũt deteriores facti, q̃stui rẽp. habuerũt, hinc cõsentaneũ est aliq̃n exortos dominat9 paucorũ. Pepererũt [47] .n. honorẽ diuitijs. Ex [48] his

ἢ ὅλως, ἢ εὖ, πότερον ἕνα τ' ἄμεινον δεῖ ἄρχειν, ἢ πάντας; ἐπ [26] νῦν μὲν συνιόντες δικάζουσι, καὶ βουλεύονται, καὶ κρίνουσιν. αὗται [27] δ' αἱ κρίσεις εἰσὶ πάσαι περὶ τῶν καθ' ἕκαστον. καθ' [28] ἕνα μὲν ἕν συμβαλλόμενον ὁστισοῦν ἴσως χείρων. ἀλλ' [29] ἔστιν ἡ πόλις ἐκ πολλῶν· ὥσπερ ἑστίασις συμφορητὸς, καλλίων μιᾶς καὶ ἀπλῆς. διὸ [30] τοῦτο καὶ κρίνει ἄμεινον ὄχλος πολλὰ, ἢ εἷς ὁστισοῦν. ἔτι [31] μᾶλλον ἀδιάφθορον τὸ πολὺ, καθάπερ [32] ὕδωρ τὸ πλεῖον, ἔστω [33] καὶ τὸ πλῆθος τῶν ὀλίγων ἀδιαφθορώτερον. τοῦ [34] δ' ἑνὸς ὅταν ὀργῆς κρατηθέντος, ἢ τινὸς ἑτέρου πάθους τοιούτου, ἀναγκαῖον διεφθάρθαι τὴν κρίσιν. ἐκεῖ [35] δ' ἔργον ἅμα πάντας ὀργισθῆναι, καὶ ἁμαρτεῖν. ἔστω [36] δὲ τὸ πλῆθος οἱ ἐλεύθεροι, μηδὲν παρὰ τὸν νόμον πράττοντες, ἀλλ' ἢ περὶ ὧν ἐνδέχεται αὐτὸν. εἰ [37] δὴ ἔστι μὴ ῥᾴδιον ἐν πολλοῖς, ἀλλ' εἰ πλείους εἶεν ἀγαθοὶ καὶ ἄνδρες καὶ πολῖται, πότερον ὁ εἷς ἀδιαφθορώτερος ἄρχων, ἢ μᾶλλον οἱ πλείους μὲν τὸν ἀριθμὸν, ἀγαθοὶ ὦσι πάντες; ἢ [38] δῆλον, ὡς οἱ πλείους; ἀλλ' [39] οἱ μὲν στασιάζουσιν· ὁ δ' εἷς ἀστασίαστος. ἀλλὰ [40] πρὸς τοῦτ' ἀντιθετέον ἴσως, ὅτι παραδοῖεν τῷ ψυχῷ, ὥσπερ καὶ κεῖνος ὁ εἷς. εἰ [41] δὴ τὰ μὲν τῶν πλειόνων ἀρχῷ, ἀγαθῶν δ' ἀνδρῶν πάντων, ἀριστοκρατίαν θετέον· τῷ δὲ τὸ ἑνὸς, βασιλείαν· ἀρετώτερον ἂν εἴη τοῖς πόλεσιν ἀριστοκρατία βασιλείας, καὶ μὴ δυνάμεως, καὶ χωρὶς δυνάμεως οὔσης τὰ ἀρχῆς, ἂν ᾖ λαβεῖν πλείους ὁμοίους. καὶ [42] διὰ τοῦτ' ἴσως ἐβασιλεύοντο πρότερον, ὅτι σπάνιον ἦν εὑρεῖν ἄνδρας πολὺ διαφέροντας κατ' ἀρετὴν· ἄλλως τε καὶ τότε, μικρὰς οἰκουμένας πόλεις. ἔτι [43] δ' ἀπ' εὐεργεσίας καθίστασαν τοὺς βασιλεῖς, ὅπερ [44] ἐστὶν ἔργον τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν. ἐπεὶ [45] δὲ συνέβαινε γίγνεσθαι πολλοὺς ὁμοίους πρὸς ἀρετὴν, οὐκ ἔτι ἀνεκτὸν, ἀλλ' ἐζήτουν κοινόν τι, καὶ πολιτείαν καθίσταντο. ἐπεὶ [46] δὲ χείρους γιγνόμενοι ἐχρηματίζοντο ἀπὸ τῶν κοινῶν, ἐντεῦθεν πόθεν εὔλογον γενέσθαι τὰς ὀλιγαρχίας. ἔνιοι [47] γὰρ ἐπίστευον τὸν πλοῦτον. οὐκ [48] δὲ

tæ, quas lex nõ potest dyudicare ac decidere aut omnino, aut bene. Sed utrum unũ uirum optimũ, an omneis, aut multos, imperare oportet? Nam [26] etiã nũc in unũ coacti & congregati disceptãt, & consultant, & iudicant. Omnia [27] autem hæc iudicia, sunt de rebus singulãrib. Vnusquisq; [28] igitur per se, quisquis fuerit, si cum multis comparetur, fortasse deterior est. At [29] ciuitas ex multis constat, eoq; pluris est: quemadmodum conuiuij apparatus multiplex, & in quem multi symbolam contulerunt, elegãtior ac splendidior est, quàm unus, & simplex. Iccirco [30] multa melius iudicat hominum cœtus, quàm unus, quisquis sit. Præterea [31] tutior ac munitior est à periculo corruptionis, multitudo: & [32] quemadmodum uberior aqua minus facilè corrũpi potest, sic [33] & multitudo paucitate incorruptior est. Iam [34] uerò uno ab ira aut ab aliqua alia tali animi perturbatione superato atq; occupato, iudicium corruptum sit necesse est. Illic [35] autem magni negoty est, omneis iratos esse, & peccare. Fingamus [36] autem esse multitudinem ciuium liberorum, qui nihil agant præter legem, nisi quibus de rebus ei aliquid deesse necesse est. Quòd [37] si hoc non est facilè reperire in multis: attamẽ si plures sint boni & uiri, & ciues, utrum unus, ideq; princeps, & reip. moderator, incorruptior atq; integrior est: an potius plures quidem numero, boni autem omnes? An [38] perspicuè plures? At [39] hi quidem dissident, & discordant inter se: unus autem dissidere non potest. Verùm [40] huic rei fortasse opponendum est, uiros bonos, & eos, quorũ animus integer ac sanus est, esse instar unius illius. Si [41] igitur plurium quidẽ imperium, eorumq; omnium bonorum uirorum, optimatium potestatem seu aristocratiam esse statuere oportet: unius aũt uiri boni, regnum: optabilius quiddam sit ciuitatibus aristocratia, seu optimatium potestas, quàm regnum, siue cum potestate, siue sine potestate sit imperium. si plureis item uiros bonos sors mere liceat: atq; [42] iccirco fortasse sub regibus antea uiuebant, quia rarò reperire licebat uiros plures longè cæteris uirtute præstanteis, præsertim cùm etiã tunc in paruis urbibus habitarẽt. Præterea [43] uerò ob beneficentiam reges creabant: quod [44] uirorum bonorum opus ac munus est. Posteaquam [45] uerò multi uirtute similes exsistere cœperũt, ferre iam regũ dominatum non potuerunt, sed cõmune quiddam quæsiuerũt, & reip. administrandæ formã instituerunt. Vbi [46] aũt deteriores effecti quæstũ è rep. facere cœperunt, hinc probabile est esse nata paucorum imperia. Fecit [47] enim ea res, ut diuitiæ esset in precio & honore. Ex [48] his autem

his aũt primùm in tyrannidas trãsiuerunt: è[49] tyrãnidis autẽ in ſtatũ multitudinis. Semper[50] enim ad pauciores perducentes, cũ ſibi à turpibus quæſtib. nõ tẽperarent, multitudinẽ robuſtiorem reddiderũt, ita ut imposuerit illis, extiterintq; ſtat⁹ populares. Poſtquã[51] aũt maiores eſſe ciuitates contigit, fortaſſe neque facile eſt amplius remp. aliã, prẽter popularẽ, fieri. Si[52] aũt iam aliquis ſtatuerit, optimũ eſſe ciuitatib. regem habere, quomodo ſe habebunt, quę faciunt ad filios, utrũ & ſobolem oportet regnare? At[53] natis illis, quales contigit aliquando naſci, detrimentoſum eſt. At[54] non tradet pater, cùm hoc in manu ipſius ſit, liberis. Verùm[55] de hoc non pronũ eſt ipſi fidem habere, maioris q; uirtutis eſt, quàm natura humana ferat. Controuerſum[56] aũt eſt & de poteſtate, utrũ decet eũ, qui regnatur⁹ eſt, uires aliquas prope ſe habere, quib. uim adhibere poſſit nolẽtib. parẽre: uel quomodo op⁹ eſt imperiũ adminiſtrare. Si[57] nãq; legibus etiam aliquis ſummũ locum in ciuitate teneat, nihil gerẽs ſua uoluntate contra legem, tamẽ neceſſe eſt ipſi adeſſe uires aliquas, quib. tuebitur leges. Fortaſſe[58] igitur, q̃ pertinẽt ad huiuſcemodi regẽ, nõ eſt difficile definiſſe Oportet[59] n. ipſum ſanè uires habere: eſſe aũt tãtas uires, ut ſingulis, & uno, & ſimul plurib. ſuperior ſit: inferior aũt multitudine. Quẽadmodum[60] priſci cuſtodias dabãt, q̃ cõſtituerẽt quempiã ciuitatis, ut illi uocabãt, æſymneté uel tyrãnũ: &[61] Dionyſio quidã, q̃ petebat cuſtodes, ſuadebat Syracuſanis tot dare cuſtodes.

τάτων, πρῶτον εἰς τυραννίδας μετέβαλλον· ἐκ[49] δὲ τῶν τυραννίδων εἰς δημοκρατίαν. ἀεὶ[50] γὰρ εἰς ἐλάττους ἄγοντες διὰ ἀμχροκέρδειαν, ἰσχυρότερον τὸ πλῆθος κατέστησαν, ὥστ' ἐπιθέσθαι, καὶ γρέαται δημοκρατίας. ἐπεὶ[51] δὲ μείζους εἶναι συμβέβηκε τὰς πόλεις, ἴσως ῥᾴδιον ἔτι γίγνεσθαι πολιτείαν ἑτέραν παρὰ δημοκρατίαν. εἰ[52] δέ τις ἄριστον θείη τὸ βασιλεύεσθαι τὰς πόλεσι, πῶς ἕξει τὰ περὶ τὰ τέκνων· πότερον καὶ τὸ γένος δεῖ βασιλεύειν; ἀλλὰ[53] γιγνομένων ὁποίων τινὲς ἔτυχον, βλαβερόν. ἀλλ'[54] ὁ παραδώσει, κύριος ὢν, τοῖς τέκνοις. ἀλλ'[55] οὐκ ἔλαττον ῥᾴδιον πιστεῦσαι. χαλεπὸν γὰρ, καὶ μείζονος ἀρετῆς, ἢ κατ' ἀνθρωπίνην φύσιν. ἔχει[56] δ' ἀπορίαν καὶ περὶ τὴν δυνάμεως, πότερον ἔχειν δεῖ τὸν μέλλοντα βασιλεύειν ἰσχυὰ τινὰ περὶ αὐτὸν, ἢ δυνήσεται βιάζεσθαι τὸν μὴ βουλόμενον πειθαρχεῖν· ἢ πῶς ἐνδέχεται τὰ ἀρχικὰ διοικεῖν. εἰ[57] γὰρ καὶ κατὰ νόμον εἴη κύριος, μηδὲν πράττων κατὰ τὴν αὑτοῦ βούλησιν παρὰ τὸν νόμον, ὅμως ἀναγκαῖον ὑπάρχειν αὐτῷ δυνάμιν, ἢ φυλάξει τοὺς νόμους. τάχα[58] μὲν οὖν τὰ περὶ τὸν βασιλέα τὸν τοιοῦτον, ῥᾴδιον διορίσαι. δεῖ[59] γὰρ αὐτὸν μὲν ἔχειν ἰσχυὸν εἶναι δὲ τοσούτῳ τῷ ἰσχυῷ, ὥστε ἑκάστου μὲν καὶ ἑνὸς καὶ συμπολειόνων κρείττω, τοῦ δὲ πλήθους ἥττω. καθάπερ[60] οἵτ' ἀρχαῖοι τοὺς φυλακὰς ἐδίδοσαν, ὅτε καθιστᾶεν τινὰ τῆς πόλεως, ὃν ἐκάλουν, αἰσυμνήτην, ἢ τύραννον· καὶ[61] Διονυσίῳ τὸς, ὅτ' ἤτει τοὺς φύλακας, σωφρόνως ἔδοσαν τοῖς συρρακουσίοις δίδοναι τοσούτους τοὺς φύλακας.

autem in tyrannidas primùm migrauerunt: ex[49] *tyrannidibus uerò in democratiam, ſeu populi poteſtatem. Nam*[50] *cùm propter turpis lucri ſtudiũ remp. ſemper ad pauciores redigerent, multitudinem robuſtiorem ac ualidiorẽ reddiderunt, ita ut ea in tyrannum inuaſerit, impetumq; fecerit, populiq; poteſtates ſeu democratiæ natæ ſint. Poſteaquã*[51] *autem accidit, ut ciuitates amplificatæ atq; auctæ ſint: fortaſſe ne facilè quidem eſt aliam exiſtere reip. adminiſtrandæ formam, quàm populi potentiam. Si*[52] *quis autem ciuitatibus optimum eſſe ſtatuat à regibus gubernari, quid fiet eorum filijs? an etiam genus ac ſobolem regnare oportet? Atqui*[53] *ſi naſcentur filij patri diſſimiles ac degeneres, perniciоſum eſt eos regnare. At*[54] *nõ relinquet rex talem filios regni ſucceſſores, cùm ſit in eius poteſtate poſitum hoc facere. At*[55] *hoc non iam facilè eſt ei credere. Difficile enim eſt, & maioris uirtutis, quàm capere poſſit humana natura. Ineſt*[56] *autem etiã in hoc dubitatio ad explicandum difficilis, quod ad potentiam regiam attinet, utrum eum, qui regnaturus eſt, aliqua ui ſuccinctum ac ſeptum eſſe oporteat, qua poterit imperium reſpuentibus & obtemperare recuſantibus uim afferre: aut quomodo ei imperium adminiſtrare liceat. Nam*[57] *etiam ſi penes eũ ſumma ſit poteſtas ex lege, nihilq; ſua uoluntate aut libidine præter legem agat, potentia tamẽ, qua leges cuſtodiat & ſacroſanctas conſeruet, ei ſuppetat neceſſe eſt. Fortaſſe*[58] *igitur, quòd ad talem regem attinet, non eſt difficile hãc quæſtionem definire. Oportet*[59] *enim ei uim quidem præſtò eſſe, ſed talẽ uim, ut ualidior ſit quàm ſinguli, & unus & complures: imbecillior quàm uniuerſa multitudo. qualeis*[60] *antiqui cuſtodias tribuebant, ubi quem ciuitatis æſymnetam, quemadmodũ appellabãt, aut tyrannũ creaſſent. Et quidã Syracuſanus, ut*[61] *Dionyſio cuſtodes petenti, taleis cuſtodes darent, ſuadebat.*

COMMENTARIVS ET SCHOLIA.

Fermè iam duæ.) Minuit numerum horum, quæ monſtrauit, regnorum, & è quinque ad duo redigit. Retinet enim primum atque ultimum ipſorum, id eſt, regnũ Laconum, ut plenum atq; abſolutum, media autem dimittit: de quibus extremis duobus accuratè uidendum eſſe inquit, cùm interiecta inter ipſa debere omitti putet, quia intelliguntur ex illis, nec magnopere diſcrepant inter ſe. Sunt enim, inquit, tria illa minora, quàm plenum regnum, paucioraq; in ſua manu poteſtateq; habẽt, ampliora autem quàm Spartiatarum regnum. Quare, inquit, omnis fermè quæſtio de duobus his erit, in hiſq; potiſſimum ſubtiliter ponderandis occupati eſſe debemus. unum enim eorum erit, quod ad primum illud regnum facit, utrum conducat ciuitatibus habere ipſas ducem exercitus perpetuum: qui etiamſi recipiatur, ſiue neceſſariò ex una ſemper familia ſumi debeat, ſiue ex qualibet, ut ex hac nunc, alio tempore ex alia deligatur: uel hoc nullo pacto accommodatum ſit publicæ utilitati, creare inquam ducem, qui donec ſuperſtes ſit, munere illo fungatur. Altera, inquit, quæſtio eſt diligenter animaduertenda, utrum conducat unum ſua in poteſtate cuncta habere, ut rata ipſius decreta ſint, uel minimè conducat.

De huiuſcemodi igitur.) Cùm oſtendiſſet reges Laconũ eſſe duces perpetuos belli, officiumq; ipſorum eſſe potius ducere exercitum, quàm ſuo conſilio ciuitatem omni tempore regere (quare nunc uocat regnum hoc στρατηγίαν) addit, de huiuſcemodi regno, ſiue στρατηγίᾳ potius, uelle aliquid præterea uidere, formam potius in ſe habere legum, quàm reipublicæ: id eſt, pertinere magis ad eum, qui de legibus quærat, quàm qui de optimo ſtatu ciuitatis diſſerat. Rationem autem hanc ſuæ ſententiæ reddit: In omnibus namque rebuſp. contingit hoc fieri, ut creetur illic aliquis, qui, donec manet in uita, exercitũ ducat. Quare, inquit, omittatur hæc quæſtio nunc. quaſi ſignificans uenturum tempus, cùm & ipſe de omni huiuſcemodi re ſubtiliter diſputabit: ut fecerat antè Plato, qui poſt remp. conſtitutam, optimam omniũ (ut putabat) ſcripſit de legibus. Qui reſtat autem, inquit, regni modus eſt ſiue ſpecies reipublicæ. quare non eſt ut ſuperior ille poſthabendus, ſed contrà opus eſt de ipſo diligenter nunc uidere, & quæcunque illic dubia incertaq; ſunt tangere.

Initium autem inueſtigationis.) Cùm docuiſſet modò duorum illorum regnorum, quæ animaduertenda putat, alterius ipſorũ quæſtionem non eſſe huius temporis, oportereq; incumbere toto animo nunc in reliquam, quæ eſt de pleno & abſoluto

regnò:inquit,Principium huius accuratæ inquisitionis esse, & quasi solum ac fundamentum ipsius,uidere, utrum conducat magis ab optimo uiro regi,an ab optimis legibus,& unde maiora commoda expectari possint.

Videtur autem illis.) Primùm confirmat,prodesse magis ciuitatibus gubernari ab optimo uiro:quibusque argumentis uterentur,qui hoc defendebant,exponit.Aiebant igitur,inquit,hoc quasi uitium quoddam hærere legibus,quòd ipsæ in uniuersum solùm omnia præcipiunt aut uetant,& non accedunt ad ea,quæ singillatim in rebus fiunt,& contra communia illa quasi mandata, qualia nonnulla aliquando eueniunt. & hanc causam esse affirmabant, cur in quibuscunque artibus præcepta semper ipsarum,& quod literis proditum est, seruant magistri opificesq; ipsarum, nec putant licere sibi discedere ab illis ne latum quidem unguem,stultum negotium id habetur,& consilium erroris plenum.

Et in Aegypto.) Certam nunc & definitam artem tangit,à communi ipsarum recedens: & institutum etiam certæ nationis, id est Aegyptiorum,commemorans. Cùm enim illic lex uetaret, medicos in curandis ægrotis uti iudicio opinionibusque suis,cogerenturque custodire præcepta artis,proposita ipsis pœna,si ea spreuissent:post tamen spatium certum temporis licebat ipsis mutare, quod censuissent minus aptum ad præsentem morbum leuandum,suoque demum consilio aliquid permittere ijsdem concedebatur aduersus perpetuas illas leges & in uniuersum scriptas.ita puto locum hunc esse accipiendum. κινεῖν enim ualet hic immutare & quasi corrigere aliquid atq; emendare. Neque enim me fallit,interpretes aliter de hoc sensisse. Præterea suspicari licet,auctorem ueteris tralationis suo in libro ὑπομνήματος habuisse, siue in notione receptæ uocis deceptum fuisse: tertium enim diem, non quartum nominat:quam etiam lectionem sequitur D. Thomas. Vt autem de sententia accuratius disputem,uidebat Aristoteles,cùm dixisset,putari in singulis artibus insulsum esse, exercere illas ex præceptis,monimentis ab auctoribus mandatis, aduersari sibi morem Aegyptiorum, qui non sinerent medicos suos in curandis ægrotis audere aliquid contra scripta ueterum : fatetur hoc sanè uerum esse primis illis diebus:eosdē tamen adiungit,cùm uiderint rationem,notatam literis,nō prodesse,potestatem facere medicis,ut inde tutò discedāt, & quid sibi uisum sit,sequātur:quod ante definitum tempus illud committere non poterant,nisi suo periculo, si quid incommodi natum foret ex sua illa opinione uiaque medendi,repugnante ueteri quasi normæ.cogebantur enim tāquam apud iudices rationem reddere suæ illius nouæ curationis.In extremo autem inquit, concludens totam rationem,perspicuum iam esse posse,ea de causa,quæ allata est,non esse illam,quæ se penitus addixit scriptis ac legibus, optimam rempublicam.

Atqui illam etiam opus est.) Non eam uim habere ad refellendum, quod ipse probat, argumentum superius ostendit: id est,dicere in uniuersum tantùm omnia iubere aut uetare leges , & nunquā accedere ad singulare aliquod factum: quia rex etiam,& qui solus imperat,ipso utitur. Non enim uacuus omnino ab illo ipse quoque esse potest: neq; enim haberet,quò dirigeret sua consilia. Cùm uerò sine illo nihil commodè administretur,satius est ipsum esse,ubi penitus turbidi motus nulli sunt.huiuscemodi autem est lex.Nam in animos hominum facile ipsi irrepunt,sedemque suam illic habent:animi enim partes,ubi uigent,unà cum homine nascuntur,nec seiunctæ unquam ab ipso esse possunt.

Sed fortasse diceret.) Videt summus doctor, non omnino hoc firmum esse ad labefactanda iudicia unius. Etsi enim negari non potest, quin animus hominis corripiatur aliquando libidine & ira & cæteris perturbationibus, quæ non sinūt ipsum rectè existimare:tamen idem habet in se bonum,quo compensetur hoc malum.Ipsum autem est,quòd melius iudicabit de singularibus rebus:quod lex efficere nulla ratione ualet.Quare præstat adhuc rectiusque est, hominem in ciuitate gubernare,non omnia legi committere.

Oportere igitur scriptorem.) Quid putet statuendum esse de omnibus his rebus,ostendit.Primùm igitur affirmat,dubitari non posse,quin oporteat ipsum regem scriptorem aliquo modo legū esse,atque ubi regnat, scriptas esse leges:quæ tamen leges non omnino firmæ ratæque sunt. Quod perspicitur uerum esse,quia inueniuntur,qui ipsas negligunt ac peruertunt. intelligit autem iniustos reges ac tyrannos. De cæteris uerò omnibus,inquit, decet leges statuere,quid facto opus sit:totosque se conferre oportet ad imperia ipsarum. Verùm quia sunt quædam,quæ non rectè ualent leges existimare,quia omnino sunt præter captum ipsarum:aut si aliquo modo possunt,saltem non rectè ordineq; possunt:omnis quæstio de his ipsis est,utrum opus sit unum quempiam,optimum ac sapientissimum uirum,de ipsis statuere,siue uniuersos ciues ac multitudinem ipsam.

Etenim nunc lites.) Constituit posterius membrum,præstareque docet,ut de ijs,quæ leges existimare non ualent, potius multitudo,quàm unus aliquis statuat. Probat autem id à moribus institutisque ciuitatum. Cùm enim, inquit, lis causaque iudicanda est,non unus aliquis hoc facit,sed multi,consessusque ac coagmentatio plurium. Eadem ratio,cū deliberatur de republica,aut demum de omni re studiose existimatur. Quæ cunctæ,inquit, existimationes sunt de rebus singularibus,quas iam docuimus,lege ac scripto definiri non posse.

Singillatim igitur.) Redit ad iudicium suum, quod fecit multo suprà de multitudine præclarum: idemque hic repetit, cùm simili etiam utatur eodem,quo illic usus fuit,rei illustrandæ causa.Inquit igitur,fortasse uerum esse,quod qui cōtrà sentiunt,affirmant,singulos populares homines, & ex omni quoque numero ipsorum sumtos meliores, si conferantur cum paucis illis,esse deteriores,minusque idoneos ad remp.administrandam. Sed in hoc ipsos errare, qui non cogitent ciuitatem constare è pluribus,& quasi corpus quoddam esse coagmentatum è multis membris, è quibus omnibus membris naturisque ipsorum existit quoddam iudicium acre ac perspicax, quodque eximiè ualeat existimare propter uarietatem illam ingeniorum,intelligentiamque plurimarum artium de omnibus rebus.Nō dicit autem ciuitatem pulcriorem esse, quæ constat ex multis,quàm quæ ex paucis,ut quidam putarunt:neque de pulcritudine ciuitatis differit:sed tantùm fieri non posse ullo pacto putat,ut ciuitas ex unis pauciscque constet.Simile autem est:Quemadmodū etiam mensæ,refertæ dapibus à singulis conuiuis domo allatis,consuerunt esse lautiores, quàm quæ unius opera ac studio instructæ sunt.Non enim intelligit ne hic quoque pauperem mensam,& in quam unæ tantùm epulæ appositæ sint:neque enim dubium est,quin hæc minus pulcra minusque ornata sit,quàm illa,quam multæ uariæque dapes struxerunt. συμφορητὸν igitur ἔρανον uocat,ut suprà συμφορητὰ δεῖπνα appellauit, epulum,non cui parando unus aliquis delectus sit,uerùm cura conuiuarum omnium structū.Sed hoc relicto,dissentit ualde M.Cicero à iudicio nostri doctoris,cuius hæc uerba sunt in v. Tusculana:An quicquam stultius,quàm quos singulos,sicut operarios barbarosque contemnas,eos aliquid putare esse uniuersos?Non cogitauit autem ille,quod uidit acie ingenij sui Aristoteles,ex temperamento illo tanto dissimilium naturarū conflari quiddam absolutum aliquo modo ac perfectum. Nam singulos humiles homines ac tabernarios, posse non sine causa contemni,nec esse comparandos cum diuitibus ac nobilibus,quamuis etiam minimè probatis,& ipse confessus est. Sed Socrates quoq; ipse malè sensit de multitudine iudicijsque plebis,qui fertur aduersatus sedulò fuisse opinioni eorum,qui putabant multum ei tribuendum esse:similique ipsos confutauit,dicens ita existimare par esse,atque si quis nummum unum aliquem despiciens,aceruum ex illis compositū probaret. Et hæc est causa,inquit auctor,quòd melius ueriusq; multitudo turbaque ipsa multa existimat,quàm unus aliquis,quicunque ille sit, prudens etiam & grauis. Idem autem hoc suprà ostenderat,nominaratque scripta poetarum ac musicos cantus, quorum omnium uitia ac uirtutes melius intelligit populus, quàm peritus unus & illis artibus imbutus.

Amplius magis incorruptum.) Aliud hoc argumentum est,quo idem comparat.Inquit enim,in omni re quidquid est multum copiosumque,incorruptius esse, minoreque labore se ab omni labe tueri. hoc autem unius certæ rei exemplo constituit, id est aquæ. Quis enim non intelligit,facilius turbari atque inquinari aquam,quæ in pusillo uase est,quàm quæ in amplo?Eadem ratione ingentem numerum mortalium integriorem esse inquit, quàm exiguum.quod non contingit(ut addit)in uno: qui si fortè oppressus fuerit ira siue alia perturbatione,fieri non potest,quin iudicium,quod fiet à tali animo, peruersum sit. Hoc autem non contingit,ut inquit,illic,id est in multitudine ac populo.Magnum enim negotium est omnes simul,siue maiorem partem ipsorum,ira corripi, ac postea ea de causa labi ac peccare in iudicijs faciendis: quia animus ualde commotus non potest uerum uidere:aut si uideat,inde auocatur motibus,qui ipsum distrahūt.Hoc,quod testatur noster doctor,M.Cicero etiam usuuenire cognouit.pro M. enim Marcello ita locutus est, cùm uerba faceret de iudicijs, quæ, Cæsare iam mortuo,à posteris de ipso fierì debebant:Et quidem haud scio,an incorruptius,quàm nos:nam & sine amore,& sine cupiditate, & rursus sine odio & sine inuidia iudicabunt.

Stet

Stet autem, multitudinem.) Docet, cuiusmodi multitudinem intelligat. Neq; enim hoc uerum foret in omni multitudine: sed in illa tantùm, quæ constat ex liberis hominibus, & non è mancipijs, neque ad seruitutem natis. Vt autem excipit seruilia ingenia, ita etiam eos, qui nullis parêre legibus assueti sint. quod fecit etiam suprà, ubi primum iudicium hoc suum, discrepans à sententia opinioneque multorum, indicauit. Vult enim populum, cui tradit habenas reipublicæ, talem esse, ut non putet sibi quicquam licere contra leges statuere, nisi in illis tantùm rebus, de quibus nihil leges existimare possunt: id est, quæ fiunt singillatim, & certos quosdam casus attingunt.

Si autem iam hoc.) Quòd si, inquit, hoc, quod proponimus & quasi postulamus, non est facile obtinere. quia est arduum inuenire multitudinem, qualem descripsimus, id est, quæ tota constet ex hominibus ingenuis, & quæ in animum induxerit nihil committere contra leges: si tamen, addit, plures tales existant, & huius sanè animi (eadem enim quæstio exoritur) si, inquã, plures in ciuitate existant, qui ijdem & probi uiri sint & boni ciues: quid consilij de ipsis capiendum est, utrum gubernaculum tradendum uni alicui ex illis, qui cognitus fuerit esse magis alienus ab omni periculo, ut corrumpi possit: an potius pluribus numero, qui & ipsi probi sint? Statim autem soluit hunc nodum, & inquit, de hoc hærere animo non debere. planum enim esse, plures eligendos, & huic curæ præponendos.

Verùm hi quidem.) Videbat acutus magister contrà adferri aliquid posse, quod uideretur aduersari suæ sententiæ: quare ipsum prius tollere uoluit. inquit igitur: Verũ, dicet aliquis, hi plures (ut fit) discordabunt inter se uehementer, seditionibusq; agentur: unus autem ille, quem probo, uacuus omnino erit ab hoc malo, nec habebit à quo seditione facta dissentiat. Cùm negare non posset hoc uerum esse (neque enim in uno existit seditio) inquit, responderi posse, illos etiam ipsos probos uiros esse, atque ita fingi à nobis, non minus atque ipse suum esse statuet. Qui autem tales sunt, non grauiter pugnare inter se solent. nam sine uirtute perfecta ille etiam unus animo distraheretur in contrarias uoluntates.

Si iam imperium.) Concludit totam rationem, affirmatq; anteponendum esse statum optimorum regno imperioq; unius. Si enim, inquit, imperium plurium, cunctorum tamen proborum uirorum, statuimus esse aristocratiam, id est statum eum, quem dixi (nam sine conditione hac uerum hoc non foret) unius autem imperium uolumus esse regnum: magis expetendus erit ciuitatibus status optimorum, quàm regnum. Addit autem, Siue ambo hęc imperia sint armis præsidioque munita, siue uacua penitus ab ipsis, & tantùm iustitia atque optimis institutis ornata & defensa. Intelligens autem, quàm arduum sit numerum aliquem hominum inueniri, quibus omnibus conueniat inter se, ut probi sint: in extremo etiam hoc addere uoluit, dicens, Si tamen nanciscì, adhibitaque in hoc multa cura, inuenire plures, qui assimiles inter se sint, possumus, quibusq; omnibus conueniat in probitate & amore uirtutis.

Et hanc ob causam.) Hoc manifestò corollarium est. Elicit enim è propinqua sententia, qua dixit, arduum esse plures inuenire pares, politos uiros ac summis uirtutibus præditos: hac fortasse de causa solitos esse ueteres illos Græcos creare reges, totosque se potestati unius committere. Neque enim plures, qui probarentur ipsis, inueniebant, quique ijs animi corporisque dotibus ornati forent, quas amarent. Cui etiam difficultati ac paucitati proborum uirorum, alteram hanc additam fuisse commemorat, quòd eo tempore oppida parua condebantur. Quare maiore adhuc labore in paruo numero mortalium plures eximij uiri inueniebantur, uel potius illic existebant. hoc enim apertè ualet hæc uerba: auget enim omnibus, quibus potest, modis difficultatem huiusce rei præstandæ: nec inquit hoc ipsos fecisse, quia pusillis ciuitatibus regendis uni satis forent: sed addit etiam eos antiquitus regibus gubernaculũ reip. tradere consuesse ob magna beneficia ab ipsis accepta. quod & ipsum confirmat ipsius sententiam. Est enim, inquit, hoc proprium proborum uirorum, iuuare scilicet mortales: neque enim hoc faciunt, nisi insignis uirtutis uiri. Erat igitur honos hic præmium ac compensatio quædam commodorum, quæ inde accepissent. Quòd si plures extitissent, qui eodem pacto ipsis ualde profuissent: pluribus, ut uerisimile est, eundem gradũ honoris tribuissent. quare status optimorum, non regnum, constitutus fuisset.

Postquam autem contigit.) Cùm monstrasset originem regni, pergit ostendere fontes aliorum statuum ciuitatis: quomodóque ex uno in alium migrent, declarat. His autem uerbis significat, quæ causa pepererit statum optimorũ. Cùm enim, inquit, usuueniisset, ut plures inuenirentur similes in uirtute ipsa studioque dignitatis, non amplius unius imperium regnumque tolerabant (pares enim cùm essent, pari honore se dignos existimabant) cùm tamen non posset ciuitas regi sine imperio, diligentia in hoc adhibita, inuenerunt commune quiddam, quod curam hanc susciperet, ipsiq; illi, qui præstabant cæteris studio bonarum artium, gubernaculum ciuitatis ceperunt: atque ita alterum genus reip. constitutum est.

Postquam autem deteriores.) Tertius qui fuerit olim status ciuitatis, ostendit, & unde natus sit dominatus paucorum. Postquam enim, inquit, illi, qui ciuitatem (commendatione uirtutis) gubernabant, deteriores facti, quæstui habuerunt rempublicam: hinc (ut uerisimile est) exortus est paucorum dominatus. Pepererunt enim diuitijs honorem, quæ antea iacebant, cùm adhuc suam dignitatem uirtus tueretur, fretique ipsis se potissimum debere clauum ciuitatis tenere putarunt. Huiusce modi quiddam, cùm de moribus antiquorum illorum hominum caneret Lucretius, inquit, cùm enim primùm eos creare solitos esse reges dixisset, qui aut specie corporis aut uiribus cæteris anteirent, addidit:

Posterius res inuenta est, aurumq; repertum, Quod facile & ualidis & pulcris dempsit honorem.

Ex his autem primùm.) Qui status ciuitatis extiterit, dissoluto dominatu paucorum, docet. Primùm igitur commemorat, trã situm factum esse ad unum iniustum principem. Cùm enim, cœptis in pretio haberi diuitijs, copia ipsarũ freti, pauci illi dominati essent: qui è numero ipsorum longo interuallo possessione ipsarum cæteris præstitissent, imperium sibi uendicabat, séque potissimum eadẽ de causa dominari debere arbitrabatur. Primũ igitur, ut narrat, res ita ad iniusta hæc regna peruenit.

E tyrannidis autem.) Ex iniustis autem regnis, quæ tyrannides inferioribus temporibus uocatæ sunt, narrat ad multitudinis statum rem peruenisse. Cùm enim sæua tyranni & auara facta ferre non posset populus, auctus ualde: fracta potestate ipsius, nulli suam libertatem committens, ipse dominari uolebat. ita igitur ortus est status multitudinis.

Semper enim ad pauciores.) Hæc communis ratio est, qua ostendit, quomodo in duos contrarios status mutaretur dominatus paucorum, id est primùm in tyrannidem, deinde ex illa transiret in statum multitudinis. ab eodem enim errore, siue potius uitio, nascebatur utrunque malum. Cùm igitur, ut declaratum est, ui operaque diuitiarum, pauci, præstantes cæteris ubertate bonorum, sibi potestatem illam comparassent, semper minuebatur numerus ipsorum: quia qui diuitiores facti erãt, eijciebant è suo ordine minus diuites: & tamen adhuc manebat status paucorum, sed angustior, atque ea de causa iniustior atque odiosior. Cùm uerò multum in hoc instituto peccatum esset, è paucis admodum fiebat unus: cuius itidem cùm auaritiam sæuitiamque ferre non posset multitudo, ualida robustaq; facta (quia qui expellebantur ab illis statibus, se ad eam applicabant) exacto illo siue necato, ipsa regebat ciuitatem, atque ita constituebatur à populo status appellatus.

Postquam autem maiores.) Quod nunc adiungit, nascitur sanè ex eo, quod proximè dixit, populum firmiorem factum, recusare imperium & paucorum & unius iniusti domini. incipit enim tunc fidere uiribus suis. Sed aliquo modo etiam respondet, quod suprà inquit: ideo priscos Græcos probasse reges, quia eo tempore ciuitates erant pusillæ. Postquam igitur, addit, maiora oppida condi cœperunt, non est fortasse facile in illis alias resp. institui, quã populares. Cùm enim populus in ipsis amplus sit, cognitis suis uiribus, detrectat non solùm iugum seruitutis, sed omne (suo excepto) alienum imperium putat: se dignum enim esse censet, qui imperet. Moris huius ueterum illorum Græcorum, qui pusilla oppida condebant (quæ tamen nomine πόλεων appellabant) meminit etiam Strabo: indeque Creta ἑκατόμπολις uocata est, quia centũ huius generis urbes in ea insula erant. Neque tamen negat sapiens scriptor, in huiusce modi etiam ciuitatibus, in quibus populus numerosus, ideoque firmus sit, aliquando existere tyrannidas, aut alia quædam reip. genera: sed tantùm magnum negotium esse inquit, id illic cõtingere. Nam multitudo etiam ualida, oppressa bello, aut aliqua maiore necessitate coacta, manus dat, sibique imponi patitur unum aliquem aut paucos, qui illic dominentur: ut contigit Athenienſibus, uictis à Lacedæmonijs, fameq; domitis: quorum populus, præterquam quòd copiosus erat, assuetus fuerat dominari.

Si autem iam aliquis.) Exponit nunc difficultates quasdam & pericula, quę comitantur regna, nec possunt longè inde abesse. Sunt autem potissimum duæ: quarum prior est, quid consilij capiendum sit de liberis regis, rege extincto. Si igitur, inquit, existat aliquis, cui placeat regnum, existimetq; conducere ciuitatibus regi ab uno sapientissimo & optimo uiro: restat tamen scrupulus, quid faciẽdum sit stirpe ipsius, oporteatne & filium mortuo patre prorsus regnare, succedereq; patri in ampla illa fortuna, qualis qualis ille natura ac moribus sit. Quod statim auctor improbat, in contrariumque adfert: additque, si hoc reci-

recipiatur, magna incommoda populis inde euentura: refellitq́; itidem, quod ab eo, qui defenderet regnum, dici posset, patrem minimè traditurum esse summam illam potestatem filio, si imbecilli consilij aut praui ingenij esse senserit: in manu nãque ipsius hoc situm esse. fatetur Aristoteles, hoc uerum remedium futurum fuisse, si locum ipsum habiturum putaremus: sed difficile esse credere, cùm sit res ardua, & requirat uirtutem maiorem, quàm ferat natura captusq́ hominum. Parentes enim diligunt filios, tanquam semet ipsos, putantq́; se in ipsis aliquo modo uicturos. Quomodo igitur sperari potest, parentes tãto bono liberos orbaturos, aliorumq́ emolumenta suis anteposituros? Etsi enim patriæ salutem utilitatemq́ue magis quã nostram propriamq́ue colere debemus, & hoc nos facere leges iubent: pauci tamen reperiuntur, quibus hoc persuadeatur. Significat autem uirtutem illam eximiam, quam heroum peculiarem esse putant, indeq́; ipsam appellant.

Controuersum autem est.) Altera hæc quæstio est. Restare enim adhuc scrupulum inquit, de potestate regis, cùm imperium accipit, utrum opus sit ipsum uires aliquas copiasq́ue habere paratas, quæ præstò semper sibi sint, cùm cogere uelit in officioq́; retinere, qui dicto audientes ei non sint, parereq́ue recusent iusto ipsius imperio ac iudicijs aliqua de re contra ipsos factis. Vel si hoc, addit, ei minimè concedatur, qua ratione possit administrare dispensareq́ue curas illas, & tueri personã regis. Adiungit autem, ut constituat quæstionem hanc, doceatq́ue oportere omnino huiusce modi aliquid uidere. Etsi enim exercet potestatem illam ex legibus, nihil gerens, suæ uoluntati uel libidini potius obsecutus, quod aduersetur legibus: necesse tamen est, inquit, adesse illi uires, quibus leges custodiat, nec sinat ipsas ab improbis audacibusq́; conculcari.

Fortasse igitur.) Soluit nodum hunc, atque inquit, non esse fortasse rem operosam uidere, quid facto de hoc opus sit in huiusce modi rege, id est legibus creato ac iusto. Non esse enim dubium, quin opus sit ipsum copias aliquas prope se habere: illas uerò tantas, ut sanè meliores firmioresq́; sint uiribus cuiusuis ciuis, si aliquando contentione opus sit: nec unius tantùm, uerum etiam plurium, si consenserint illi inter se ad detrectandum imperium: non tamen ita ualidas, ut superent robore suo multitudinem uiresq́ue uniuersæ ciuitatis. ita namque facile ex iusto rege iniustus fieret, imponeretq́ue libertati: nedum ipsam, ut debet conseruaret. auidum namque est dominandi humanum ingenium. Planum autem est, seruari hoc in liberis ciuitatibus. intelligit enim, & quos certi magistratus ministros habent sui iuris, ut ualeant inuitos etiam in iudicium trahere: & uniuersa ciuitas plures adhuc numero, qui die nocteq́ue lustrantes urbẽ, caueant, ne quid seditiose sceleratèque fiat: quod militiæ genus habetur nunc parum honestum.

Quemadmodum prisci.) Cùm modum horum militum præsidijq́ue ostendere uellet, qui ornent personam regis, uel potius leges fulciant: inquit, oportere eos, quibus hæc cura imposita est, imitari ueteres illos Græcos, moremq́ue ipsorum custodire. Cùm enim darent custodes corporis illis, quos uocabant αἰσυμνήτας uel tyrannos, certum definitumq́; numerum ipsorum eis concedebant: tantumq́ue demum, ut possent uitam suam tueri, & improbos fontesq́ue coercere, non tamen uniuersæ ciuitati uim adhibere. Cùm tradat, quem significat non æsymnetam solùm solitum uocari, sed etiam tyrannum: planũ est hic auctorem capere hanc uocem, ut uetus illa ætas capiebat. neque enim tunc malè audiebat hoc nomen, neque iniustum regẽ ostendebat. Quod uerum esse intelligitur exemplis multis auctoritateq́ue tragicorum poetarum, qui passim ita utuntur hac uoce. Quare ego semper putaui, indicem optimæ fabulæ Sophoclis hoc declarare, uocatumq́ue esse Oedipum tyrannum: ut distinguerẽtur hæc fabula ab altera, in qua idem, exutus regno electusq́ue è finibus, inducitur, uocaturq́ue Coloneus, cùm in hac adhuc regnaret. Hunc uerò calamitosum uirum fuisse iustum in primis ac studiosum publicæ salutis, constat. In rebus etiã illis agendis, & multis locis à personis, quæ diligebant hominem, laudabant, Oedipus tyrannus uocatus est. Adiũgit auctor, inferioribus temporibus, cùm Syracusani deliberarent de dandis custodibus corporis Dionysio petenti, essentq́ue iam prompti ad hoc liberè faciendum: extitisse illic quendam prudentem uirum, qui postquam reuocare nõ potuit ciues ab hoc proposito, admonuit illos, ut saltem tot darent, quot satis forent ad salutem ipsius ab insidiatoribus (ut aiebat) defendendã, non ad leges ac libertatem opprimendam. quod optimũ consiliũ cùm secuti non essent, dederunt citò pœnas suæ stultitiæ.

Νόμων ἔχει μᾶλλον ἀσκῶν, ἢ πολιτείας.) Pertinet potius ad institutionem Reip. quàm ad formam Reip. Plato libros de Repub. & de Legib. scripsit. In illis optimam Reip. speciem delineat, in his leges cuiuis Reip. accõmodat. Cùm ergo præfectura belli ca non tantùm in regno Laconico, sed in quauis alia rep. detur, quæstio de ea non solius regni Laconici, sed omnium specierum Reip. communis est.

ἐν Αἰγύπτῳ.) Aegyptij medicinę studiosissimi, sic ut singulorum ferè morborum singuli essent medici: ea interim methodi à maioribus traditæ & acceptæ obseruantia, ut non nisi ex præscripto intra quartum diem mederentur. Eo elapso, permittebatur ingenio & experientiæ indulgere. Lambinus & alij intra quatriduũ nihil mouere licuisse Aegyptijs medicis interpretantur. Vetus interpres triduum habet. An idem institutũ fuit Thessali Tralliani, qui primus Diatriton inuexit, hoc est, triduanam inediam febricitantibus indixit? De quo Gal. multis locis.

Νομοθετῆσαι αὐτὸν ἄνευ.) Sic etiam lib. X. Ethicorum, Philosophiæ morum doctorem νομοθετικὸν esse debere demõstrauit, hoc est talem, qui leges ponere possit, si nullæ sint: sin uerò sint, easdem interpretari & corrigere.

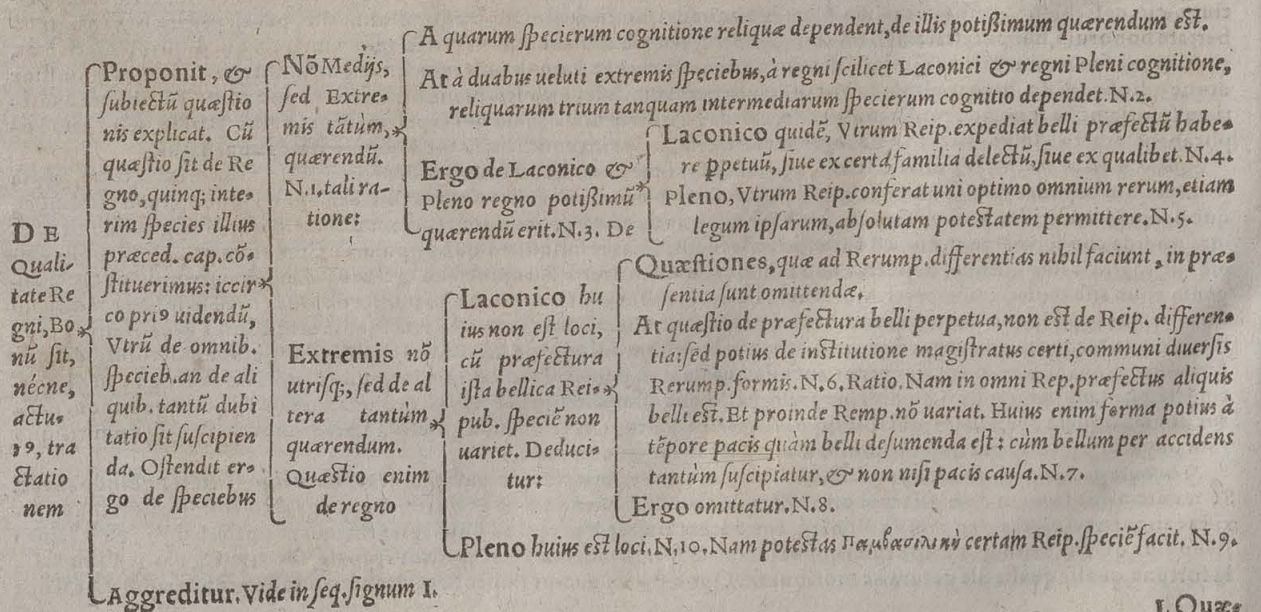
μικρὰς οἰκείως πόλεις.) Quãtulę ciuitates ueterum fuerint ex eo colligas, quòd Creta insula ἑκατόμπολις dicta est, centum urbes comprehendens.

ἀπ' εὐσεβείας.) Prisci bene de se meritos honorib. diuinis afficiebant, uiuos tanquam Deos quosdam mortali carne uestitos pro regibus agnoscendo: mortuos uerò tanquam mortalitate exutos in Deorum numerum adlegendo.

ἐπὶ δὲ χείρους μεταβάλλοι.) Ij, qui Reip. præerant in Politia, ultima è bonis Rebusp. cùm degenerare inciperent à maiorum uirtute, diuitiarum & nobilitatis maiorem quàm uirtutis rationem habere cœperũt. Itaque prima extitit Oligarchia, inter tres malas Reip. formas.

μείζονος ἀρετῆς.) Heroicæ nimirum, tot species complectentis, quot sunt Humanæ uirtutum species.

Διονυσίῳ.) Quo astu Dionysius maior tyrànidem Syracusanorum occuparit, uide apud Diod. lib. 13. & Poliænum lib. 5. Imitatus certè Pisistrati exemplum, datis custodib. quos & quot ipse uoluit, ad inuadendam usus est tyrannidem.

I. Quæ-

I. Quæstiones de Παμβασιλείᾳ duplices facere uidentur: alias Generales, quæscilicet de quauis alia Regni specie etiam agitari possint. De regno quæritur tũ Respectu reliquarum formarũ Reip. An Regem expediat optimũ imperare, an uerò
- Optima Reip. forma est, in qua non uniuersalis tantũ institutionis, sed & particularis singulorũ habetur ratio. Similitudine probatur:
  - Quemadmodum artiũ perfectio non magis in uniuersalium præceptorum cognitione, quàm singularium operum aggressione, cõsistit. Declaratur in
    - Genere. Nam in qualibet arte secundùm præcepta posita tantiũ rẽ agere, nec oblata occasione uel minimum ab ijs discedere uelle, stultum est & periculosum. N. 13.
    - Specie. In arte medica apud Aegyptios, à præscripta & recepta & à maioribus tradita medendi forma, ueluti à lege, in singulis morbis ante quartum diem recedere non licebat. At nisi interea morbus uel tolleretur, uel mitigaretur, lege neglecta, suo quemq; ingenio & experientiæ uti permittebatur. N. 14.
  - Ita quoq; Reip. perfectio nõ magis in Legis uniuersalis præceptione, quàm in Regis particulari declaratione posita uidetur, cùm non semper legem sequi liceat, sed sæpe ius summum, summa sit iniuria.
- At ubi imperat
  - Lex, uniuersalis tantùm institutio est, nec particulares casus exprimi & decidi & præcaueri possunt. N. 12.
  - Rex, cùm recta eius ratio legis sit instar, particulariũ omniũ circũstantiæ obseruari & examinari consueuerũt.
- Ergo Reip. forma
  - Optima est, ubi Rex imperat, tãquam lex animata.
  - Minus bona, ubi lex scripta, quantũuis optima. N. 15.

Aliorum. Alij præferunt Legem. Tum quia
- Prior & dignior est Rege:
  - Si sine lege, quamuis uniuersali, rex non potest imperare, certè princeps est lex.
  - At rex nõ põt sine lege uniuersali uel imperare, siue scripta illa in tabulis, siue in cordib. N. 16. Vti seq. c. n. 34.
  - Ergo lex princeps potius est quàm rex.
- Sincera magis et minus corrupta:
  - Imperium sine affectibus melius est. N. 17.
  - Imperat uerò
    - Lex sine affectu. N. 18.
    - Rex cum affectu. N. 19.
  - Ergo imperium Legis quàm Regis melius.

Leges optimas. N. 11. Ex sentẽtia
- Homines bonos & cordatos. Vide in seq. signum II.

Sua, Regẽ unà cum lege imperare debere pronũciat. Et quidem
- Supponit: Regem hoc habere eximium præ lege, quòd particularia obseruare & dijudicare potest. N. 20.
- Deducit. Respectu
  - Vniuersaliũ, Lex ueluti magistra est Regis, tum
    - Interna, non scripta, recta scilicet ratio, ueluti λόγος ἐνδιάθετος, qua instructus, Νομοθετικὸς uerè est, hoc est, talis, ut quamuis nullæ essent positæ leges, ipse tamen leges ponere posset. N. 21.
    - Externa, & scripta, ueluti λόγος προφορικὸς, à maioribus posita, tradita, accepta. Num. 22.
  - Particulariũ, Rex est Legis ipsius partim
    - Corrector & Interpres, quatenus propter uniuersalitatẽ suam iniusta est, & seruari non debet. Num. 23.
    - Custos et defensor, quatenus iusta est & seruari debet. N. 24.

Per se. Vide in seq. signum IV.

Speciales, Vide CAP. sequens.

II. Quod

- **Totius**, omnium ciuiũ, hoc est An Regnũ Politiæ propriè dictæ præstet. N. 25. Dubitationis
  - **Occasio.** Nam Politia multo magis secundùm naturam esse uidetur, tum respectu
    - **Personarum**, quandoquidem in unum naturæ instinctu coeunt, ut libertate æquales, mutuis consilijs & auxilijs firmentur. N. 26.
    - **Rerum**, in quibus uersantur & contrahunt. Nam singularia facilius à multis quàm ab uno & sentiri & intelligi posse uidentur: cùm ut numero sunt uaria, ita sensu multiplici opus habeãt, multis auribus, oculis, linguis, manibus, pedibus. Sensuum certè fides penes multos maior quàm penes unum. N. 27.
  - **Decisio.** Præsupponimus multitudinem hominum liberorum, secundùm leges rectas uiuentiũ, neq; ab ijs discedentiũ, nisi quatenus propter uniuersalitatẽ suã delinquũt. N. 36. Videturq; tacitè Platonis sententiam, quòd Politia præstet Regno, laudare, ex instituto naturæ, quæ omnes homines ex æquo uidetur libertate donare. Etsi per accidẽs, uel quia non possunt ob defectũ naturæ, uel quia nolunt propter improbitatẽ uoluntatis, Vnus aliquis eos & cogere & dirigere debet. Ratiocinatio talis est:
    - **Imperium** *prudentia & iustitia maximè nititur.*
      - **At** *multitudo hominum liberorũ & legib. subiectorum instructa est maximè & prudentia & iustitia. Etenim ciues comparati cum rege optimo,*
        - **Singillatim** *quidem deteriores sunt.* N. 28.
        - **Cõiunctim** *uerò & simul præstãt*
          - **Prudẽtia.** Quod
            - **Explicat** *simili* Cõuiuiorum. N. 29. Quo etiam cap. 11. n. 4. *usus fuit.*
            - **Confirmat** *exemplo* Iudiciorum. N. 30.
          - **Iustitia & fide**, cũ minus impetu cupiditatũ subigi & corrumpi queant. N. 31. Qd
            - **Explicat.** Nam
              - **Illustrat simili:**
                - **Vti** *aqua multa ab externo aere minus putrescit: sic lacus, sic mare.* N. 32.
                - **Ita** *ciuium multitudo simul.* N. 33.
              - **Atqui** *numero*
                - **Illi** *rectius imperãt & iudicãt, qui minus affectuum impotentiæ subiguntur, & à uero abducuntur.*
                - **Vnus** *facilè affectu iræ uel odij subigitur.* Num. 34.
                - **Multi** *difficulter.* N. 35.
              - **Ergo** *rectius plures quã unus iudicãt, minusq; corrũpi possũt.*
      - **Ergo** *imperium potius multitudini quàm uni conuenit.*
  - **Ratione** *disputat: Vtrũ præstet Regno Imperium populi*
    - **Quæritur.** N. 37.
    - **Non** *totius, sed paucorũ tantùm, eorundemq; optimorum. Quæritur ergo, An præstet Regnũ Aristocratiæ. Præstétne Regem an Optimates imperare*
      - **Deciditur:** *Aristocratiam nimirum & Regnum si conferantur essentialiter, præstare plures optimos, quã unum optimum imperare.* Nu. 38. *Quod ipsum tum*
        - **Obliquè** *adstruit per anthypophoram:*
          - **Obijciat** *quis: At si plures uno, inter se dissentient.* N. 39.
          - **Respondet.** *At si boni sint, & uirtute præstantes, licet multi, neutiquã tamen dissentient.* N. 40.
        - **Directè** *probat:*
          - *Si melius est à multis bonis quàm ab uno bono remp. gubernari, Aristocratia profectò Regno præstabit. siue armis imperium tueatur, siue solis legibus.* N. 41.
          - **Atqui** *illud est. Quandoquidem multo difficilius multi quàm unus (uti n. 31.) corrumpuntur, & multo melius custodiunt multi boni quàm unus bonus.*
          - **Ergo** *& hoc.*
  - **Exemplis** *confirmat. Vide in seq. signum* III.

II. Quod ipsum &

III. Natura imperium Politicum & Aristocraticũ præferri Regno: Regnum uerò conditione tãtùm, quando scilicet multi ad uirtutem non sunt ita conformati: exemplis ostendit Rerumpub. quomodo sibijnuicem succesſerint, tum

IV. Vtdemus, Regnum esse optimum, collatum cum cæteris Rerumpub. formis: at quæstio oritur de Regni conseruatione tum in

III. **Natura** *imperium* Politicum *& Aristocraticũ præferri Regno: Regnum uerò conditione tãtum, quando scilicet multi ad uirtutem non sunt ita conformati: exemplis ostendit Rerumpub. quomodo sibijnuicem succesſerint, tum*

- **Bonarũ**, *quæ ortu naturæ priores fuêre. Inter has enim*
  - **Prior** *fuit Monarchia, nõ per ſe, ſed per accidẽs: nimirũ partim propter*
    - **Paucitatem** *bonorum uirorum. Nam cùm primi illi homines rudes & agreſtes eſſent, & facilius eſſet unum quàm multos reperire probos, præſertim in ciuitatibus paruis, iccirco unum Regem elegêre. N. 42.*
    - **Gratitudinem** *pro acceptis beneficijs. N. 43. Quod ipſum uiri boni eſt proprium. N. 44. Gratitudinis proinde ergô benefactores ſuos reges ſuos eſſe uoluêre.*
  - **Posterior** *fuit Aristocratia & Politia. Nam poſteaquam homines legum cultu & ſocietatis mutuæ præſidio cicurari cœpêre, tunc extitit*
    - **Aristocratia** *primum, inter paucos uirtute præſtantes.*
    - **Politia** *ſubinde, quando frequente iam ciuitate & legum aſſuetudine erudita, magnæ cœpit eſſe uirorum proborum ſeges. N. 45.*
- **Malarũ**, *quæ ueluti παρεκβάσεις & errores et defectus ſunt bonarum παρὰ τὸ*
  - *ἐτι. Si ſeriem ortus ſpectemus, uidetur fuiſſe*
    - **Prima** *Oligarchia, cùm ij quibus, imperium cauſa uirtutis, ſiue unus ſiue pauci forent, commiſſum fuerat, neglecto bono publico, priuatum commodum quærere cœperunt. N. 46. Tunc enim primùm opulentia, per ſe alioqui indigna, cuius in deferendo imperio ratio habeatur, auctoritatem acquiſiuit: ita ut & propter opulentiam magiſtratus eligerentur, & propter lucrum appeterentur: adeoq; modo utrouis ἔντιμος fieret πλάστος. N. 47.*
    - **Posterior**, *tũ*
      - **Tyrannis**, *omnibus alioqui exoſa, cùm unus aliquis oligarchas tantum ſuperaret, quãtum illi reliquos. N. 48.*
      - **Democratia** *conſequenter. N. 49.*
  - *Διότι. Oligarchiam Tyrannis, Tyrãnidem excepit Democratia, partim propter*
    - **Improbitatem** *principum, etiam in paruis Rebuſpub. Nam cùm ob opum prærogatiuam oligarchæ primùm rerũ eſſent potiti: ſubinde qui inter eos opulẽtia excelluit, id ſibi iuris in collegas, quod collegis in ſubditos, eſſe debere putauit, itaq; tyrannidem inuaſit. Tyrannus rurſus, cùm id unicè ſtuderet, ne quis ſe potentior eſſet, néue etiam à pluribus in unum collatis opibus uinceretur: quantum opulentiæ ciuium detraxit, tantum odio ſui adiunxit, adeoq; ijs, quos ſpoliarat, ad plebem ſe aggregandi occaſionem dedit. Quorum acceſſione plebs animata, & tanquã duces nacta, contra tyrannum inſurgens, ex Tyrannide Democratiam conſtituit. N. 50.*
    - **Neceſsitatem** *naturalem in magnis & populoſis Rebuſpub. Nam poſtquam maiora condi oppida cœpêre, cùm populus in ijs multus eſſet, cognitis ſuis uiribus detrectauit Oligarchiam, multoq; magis Tyrannidem, cùm ſibi ex æquo imperium deberi putaret propter libertatem & potentiam. Num. 51.*

IV. **Vt demus, Regnum eſſe optimum, collatum cum cæteris Rerumpub. formis: at quæſtio oritur de Regni conſeruatione tum in**

- **Posterum** *per generis ſucceſsionem: Vtrum ſcilicet hæreditarium eſſe & filij patribus ſuccedere debeant. Num. 52. Quod ipſum*
  - **Affirmatiuè** *ſubintelligit. Cùm boni è bonis uideantur naſci, uidetur etiã penes bonorum ſtirpem regnum eſſe debere.*
  - **Negatiuè impugnatum**
    - **Directè**. *Si mali ſint poſteri, profectò imperio erunt indigni. N. 53.*
    - **Obliquè**, *per anthypophorã. Obiectionem*
      - **Proponit**. *Dicat quis: At nõ relinquet pater filio regnum, niſi dignus ſit. N. 54.*
      - **Soluit**. *Imò uerò pater eſt, & indulgentia naturali præditus. Ergo ſi non relinquat filijs niſi dignis, profectò heroica natura præditus erit, nõ humana. Num. 55. Quotuſquiſq; uerò talis reperitur?*
- **Presens**, *per potentiã: Vtrũ regi potentia adeſſe debeat ſatellitum & præſidiariorum. N. 56. Solutionem ex ſententia*
  - **Aliorum** *affert. Vt quàm maximè bonus rex ſit, & ſecũdùm leges peragat omnia, nihilominus potentia indiget, ut cogere poſsit nolentes, & leges cuſtodire. N. 57.*
  - **Sua** *facilẽ eſſe ait. N. 58. Idq;*
    - **Proponit**, *quanta eſſe debeat potentia: nimirum quæ ſingulorum uiribus ſit maior, omnium minor. N. 59.*
    - **Declarat** *exẽplis*
      - **Græcorum** *ueterum, qui Aeſymnetis delectis cuſtodes adhibebant corporis è populo delectos, contra uim apertam & occultam improborum, cùm domi tum foris. N. 60.*
      - **Syracuſanorum**, *quibus malè ceſſit neglecta quantitas præſidiariorum. N. 61.*

CAPVT XVI.

Vtrum Regnum plenum dictum inter bonas Respub. connumerari debeat, ex aliorum sententia dubitat.

DE[1] rege aũt, qui sua ex uoluntate omnia gerat, sermo nũc sequitur, & cõsiderare oportet. Rex[2] enim, qui lege dictus est, nõ est species (ut diximus) reipublicæ. In[3] omnib. enim locũ habet dux belli perpetuus: ceu in statu multitudinis, & optimorum, &[4] multi creãt unũ, cuius in manu sit dispensatio ciuitatis: huiusce modi enim magistratus quidã est & Epidamni, & Opunte, aliqua tamen parte minor. De[5] pleno autem uocato regno (hoc aũt est, quo cuncta regit sua uoluntate rex) uidetur[6] quibusdã, ne naturæ quidem consentire, unum in sua potestate habere omnes ciues, ubi constitit è similib. ciuitas. Similibus[7] enim natura idem iustum necesse est, & eandem dignitatem secundùm naturã esse. Quapropter[8] si æquale habere alimentũ inæquales, aut uestem, detrimento sum est corporibus: sic[9] se habet & qd̃ pertinet ad honores. Simili[10] igitur modo & inæquale æquales. Quare[11] nihil magis impetiũ habere, quã imperio parêre iustum est. Et[12] per uicissitudinẽ igitur eodẽ pacto. Hoc[13] aũt est iam lex. Ordo[14] enim lex. Legẽ[15] igitur imperium habere magis expetendũ est, quã unũ quempiã ciuiũ. Eadẽ[16] aũt hac ratione, si aliquos imperare melius est, hos cõstituere oportet custodes legũ, & earundẽ ministros. Necesse[17] nãq; est magistratus quosdã esse, sed nõ unũ hũc esse affirmãt iustũ, qñ oẽs similes inter se sunt. Atq; [18] q̃cũq; lex nõ uidet posse definire, neq; homo posset cognoscere: uerũ [19] lex, q̃ sedulò erudijt, mãdat reliqua iustissima sentẽtia existimare & administrare magistratus. Prętereà[20] cõcedit, ut corrigat qdqd uisum fuerit, periculũ eius faciẽtib. melius esse, quã iã statuta. Qui[21] igit mentẽ iubet imperare, uidet iubere imperare Deũ atq; leges: qui[22] uerò iubet hominẽ, adiungit & beluã. Cupiditas[23] .n. huiusce modi quiddã est: excandescentia eos q imperiũ hñt, distorquet, & optimos etiã uiros. Quare[24] lex est sine appetitione mẽs. Exemplũ[25] aũt artiũ uidetur esse mendax: mederi inquã ęgrotis è præ-

ΕΠΙ[1] δὲ βασιλέως, τοῦ κατ' αὐτὸ βέλησιν πάντα πράττοντος, ὅ, τε λόγος ἐφέηκε νυῦ, καὶ ποιητέον τὸ σκέψιν. ὁ μὲν[2] γὰρ κατὰ νόμον λεγόμενος βασιλεὺς, οὐκ ἔστιν εἶδος (καθάπερ ἔπομεν) πολιτείας. ἐν[3] πάσαις γὰρ ὑπάρχειν ἐνδέχεται στρατηγίαν ἀΐδιον· οἷον ἐν δημοκρατίᾳ, καὶ ἀριστοκρατίᾳ, καὶ[4] πολλοὶ ποιοῦσιν ἕνα κύριον τῆς διοικήσεως. τοιαύτη γὰρ ἀρχὴ τίς ἐστι καὶ ὠδεὶ ἐπίδαμνον, καὶ ὠδεὶ ὀπουντίων τι μέρος ἔλαττον. ὠδεὶ[5] δὲ τὴν παμβασιλείας καλουμένης, αὕτη δ' ἐστὶ, καθ' ὃν ἄρχει πάντων κατ' αὐτὸν ἑαυτοῦ βέλησιν ὁ βασιλεύς. οἱ μὲν[6] δέ τισιν ὧδε κατὰ φύσιν εἶναι τὸ κύριον ἕνα πάντων εἶναι τῶν πολιτῶν, ὅπερ συνέβη καὶ ἐξ ὁμοίων ἡ πόλις. τοῖς[7] γὰρ ὁμοίοις φύσει τὸ αὐτὸ δίκαιον ἀναγκαῖον, καὶ τὸ αὐτῷ ἀξίαν κατὰ φύσιν εἶναι. ὥσθ'[8] ὅπερ καὶ τὸ ἴσῳ ἔχειν τὰς αἴσας τροφῷ, ἢ ἐσθῆτι, βλαβερὸν τοῖς σώμασιν, οὕτως[9] ἔχει καὶ τὸ ὠδεὶ τὰς τιμάς. ὁμοίως[10] τοίνυν καὶ τὸ ἄνισον τοῖς ἴσοις. διόπερ[11] οὐδὲν μᾶλλον ἄρχειν ἢ ἄρχεσθαι δίκαιον. καὶ[12] τὸ κατὰ μέρος τοίνυν ὡσαύτως. ἔστω[13] δὴ ἤδη νόμος. ἡ[14] γὰρ τάξις νόμος. τὸν[15] ἄρα νόμον ἄρχειν αἱρετώτερον μᾶλλον, ἢ τῶν πολιτῶν ἕνα τινά. κατὰ[16] τοῦτον δὴ λόγον ἔστιν, κἂν εἴ τινας ἄρχειν βέλτιον, τούτους καταστατέον νομοφύλακας, καὶ ὑπηρέτας τοῖς νόμοις. ἀναγκαῖον[17] γὰρ εἶναι τινὰς ἀρχὰς, ἀλλ' ἐχ' ἕνα εἶναί φασι δίκαιον, ὁμοίων γε ὄντων πάντων. ἀλλὰ[18] μὴν ὅσα γε μὴ δοκεῖ δυνατὸν διορίζειν ὁ νόμος, οὐδ' ἄνθρωπος ἂν δύναιτο γνωρίζειν. ἀλλ'[19] ἐπιτηδεύσας παιδεύσας ὁ νόμος ἐφίησι τὰ λοιπὰ τῇ δικαιοτάτῃ γνώμῃ κρίνειν, καὶ διοικεῖν τοὺς ἄρχοντας. ἔτι[20] δ' ἐπανορθοῦσθαι δίδωσιν, ὅ, τι ἂν δόξῃ πειρωμένοις ἄμεινον εἶναι τῶν κειμένων. ὁ[21] μὲν οὖν τὸν νοῦν κελεύων ἄρχειν, δοκεῖ κελεύειν ἄρχειν τὸν θεὸν καὶ τοὺς νόμους. ὁ δ'[22] ἄνθρωπον κελεύων, προστίθησι καὶ θηρίον. ἡ[23] τε γὰρ ἐπιθυμία τοιοῦτον· καὶ ὁ θυμὸς ἄρχοντας διαστρέφει καὶ τοὺς ἀρίστους ἄνδρας. διόπερ[24] ἄνευ ὀρέξεως νοῦς ὁ νόμος ἐστί. τὸ[25] δὴ τῶν τεχνῶν εἶναι δοκεῖ παράδειγμα ψεῦδος, οἷον τὸν κατὰ

CVm[1] autem de eo rege, qui omnia suo nutu atq; arbitratu gerit, sermo nũc sit institutus, tum hac de re uidendum est. Nam[2] qui rex ex lege appellatur, is non efficit, ut diximus, regni speciem. In[3] omnibus enim ciuitatibus contingere potest, ut sit imperium belli perpetuum, ueluti in democratia, seu populi potestate, & aristocratia, id est optimatiũ potentia: & [4] multi unius totius reip. administrãdæ ac moderandæ potestatẽ deferunt. Tale enim quoddam imperium est etiam Dyrrachij, et uerò Opunte, aliqua ex parte angustius. Verùm[5] de eo regno, quod suis omnibus partibus absolutum & integrum appellatur (hoc autẽ est, ex quo rex omnia suo arbitratu moderatur) dicendum est. Videtur[6] autem non esse naturæ consentaneum, ut unus omnium ciuium sit dominus, ubi ex similibus constat ciuitas. Iis[7] enim, qui sunt similes natura, idem ius eandemq; dignitatem esse necesse est natura. Quare[8] si, quẽadmodum uictum & cultum æqualem hominibus inæqualib. tribui, lædit corpora, ita[9] & de honorib. existimandũ est. Similiter[10] igitur & æqualibus inæqualeis tribui, pernicioſum est. Quocirca[11] nihilo magis eos imperare, quàm imperio parêre iustũ est. Vicissim[12] igitur imperare, similiter & parêre iustũ est. Hoc[13] autem iam lex est. Ordinis[14] enim descriptio lex est. Legem[15] igitur imperare optabilius est, quàm unũ aliquem ciuem. Hac[16] porrò eadem ratione etiamsi aliquos imperare præstet, hi tamen faciendi sunt legum custodes ac ministri. Magistratus[17] enim esse aliquos necesse est: sed hunc unum esse, iustum esse negant, cùm præsertim sint omnes similes. Iam[18] uerò quæcunq; nõ uidetur posse lex definire, ea ne homo quidem cognoscere queat: sed[19] posteaquã lex accuratè & studiosè homines erudijt, reliqua tradit ac mandat magistratibus sententia ac mente iustissima iudicanda atq; administranda. Præterea[20] uerò & quicquid hominib. periculum faciẽtibus, melius, quàm leges scriptæ, uisum fuerit, corrigere permittit. Qui[21] igitur mentem præesse atq; imperare iubet, is Deũ & leges imperare uidetur iubere: qui[22] uerò hominẽ iubet, addit & feram. Nã[23] cùm sit huiusmodi cupiditas, tum iracundia magistratus depranat, & optimũ quemq; uirum. Quo circa[24] lex, mens est appetitione uacãs. Exemplum[25] porrò ab artibus sumtũ, falsum uidetur esse, ægros curare ex præceptis et libris, qui de arte medendi

scripti

ceptis, literis ꝓditis, uitioſum eſſe. Quinimò[26] magis expetẽ-dũ eſt & habẽtibus artem. hi[27] nãq; amicitia impulſi, nihil prę ter rationẽ faciũt, ſed mercedẽ capiũt, cũ ægrotos curauerint. Qui[28] autẽ in ciuilib. imperijs uerſantur, multa, obſecuti odio & gratiæ, gerere cõſueruntNã[29] & medicos, cũ ſuſpicati fuerint perſuaſos illos ab inimicis ægroti perdere propter lucrũ, tũc poſcerẽt potius curationẽ è monimentis. Quinetiã[30] inducũt ad ſemetipſos medici, cũ ægrotant, alios medicos, & magiſtri corporis exercitiorũ alios eius generis magiſtros, tanquã nõ ualeant exiſtimare, qđ uerũ eſt, quia exiſtimãt de ſuis proprijs q; reb. cõmoto animo. Quapropter[31] apertũ eſt, qui iuſtũ inueſtigãt, inueſtigare[32] medium: lex[33] .n. mediũ eſt. Prętera[34] ualidiores, & de ualidiorib. reb. ſunt leges, q̃ morib. cõſtãt, quã q̃ ſcriptis. Quapꝓpter[35] homo ipſe imperans tutior, quã q è monimẽtis literarũ, ſed nõ illis qui legib. more cõſtãtib. Atqui[36] neq; procliue eſt unũ multa oculis perluſtrare. Opus[37] igitur erit plures eſſe, q ab ipſo pręficiantur imperijs. Quapropter[38] quid intereſt, hoc ab initio ſtatim fieri, quã unũ conſtituere hoc modo? Prętera[39] qđ prius etiã dictũ eſt, ſi quidẽ uir ſtudioſus, qa melior eſt, dignus eſt, q imperet: uno aũt duo ꝓbi uiri meliores. hoc[40] .n. eſt illud,

Simul duo euntes,

& [41] uotum Agamemnonis,

Tales decem mihi conſultores.

Sũt[42] aũt & nũc de nõnullis rebus magiſtratus, tãquã domini exiſtimãdi, quẽadmodũ iudex, de[43] quib. lex nõ ualet definire, ut q̃ nõ optimè imperaret atq; exiſtimaret. Quia[44] de qb. ſtatuere ualet, nemo ambigit de his. Verũ[45] qa hęc qdẽ licet cõplecti legibus, hęc aũt nõ licet: hęc ſunt, q̃ faciũt, ut dubitemus, & q̃ramus, utrũ magis expetendũ eſt, optimã legẽ imperiũ habere, uel optimũ uirũ. Illa[46] nãq;, de quib. deliberãt, lege cõplecti, unũ eorũ eſt, quę nõ poſſũt effici. Nõ[47] igit huic aduerſantur, qđ neceſſariũ nõ ſit, hominẽ eſſe, q exiſtimatur ſit de huiuſcemodi reb. uerũ[48] cõtrouerſia eſt, qđ uolũt, nõ unum ſolũ, ſed multos. Exiſtimat[49] .n. unuſquiſq;, q cũ imperio eſt bene inſtitutus à lege. Abſurdũ[50] aũt eſſe for

χράμματα ἰατρεύεσθαι, φαῦλον. ἀλλὰ[26] κὴ αἱρετώτερον χρῆσθαι τοῖς ἔχουσι τὰς τέχνας. ὁ[27] μὲν γὰρ ἀνδρὶ διὰ φιλίαν παρὰ τὸν λόγον ποιῶν, ἀλλ' ἄρνυται τὸν μισθὸν, τοὺς κάμνοντας ὑγιάσαντες. οἱ[28] δ' ἐν τῇ πολιτικῇ ἀρχῇ, πολλὰ πρὸς ἐπήρειαν καὶ χάριν εἰώθασι πράττειν. ἐπεὶ[29] καὶ τοὺς ἰατροὺς, ὅταν ὑποπτεύωσι πεπεισθέντας τοῖς ἐχθροῖς διαφθείρειν διὰ κέρδος, τότε τιὼ ἐκ τῶν γραμμάτων θεραπείαν ζητήσειν ἂν μᾶλλον. ἀλλὰ[30] μὴν εἰσί γε καὶ αὐτοὶ οἱ ἰατροὶ κάμνοντες ἄλλους ἰατροὺς, καὶ οἱ παιδοτρίβαι γυμναζόμενοι παιδοτρίβας, ὡς οὐ δυνάμενοι κρίνειν τὸ ἀληθὲς, διὰ τὸ κρίνειν περί τε οἰκείων καὶ ἐν πάθει ὄντες. ὥστε[31] δῆλον, ὅτι τὸ δίκαιον ζητοῦντες, τὸ[32] μέσον ζητοῦσιν. ὁ[33] γὰρ νόμος τὸ μέσον. ἔτι[34] κυριώτεροι, καὶ περὶ κυριωτέρων, τῶν καθ' ἕκαστα γραμμάτων νόμων, οἱ κατὰ τὰ ἔθη εἰσὶν. ὥστε[35] τὸ καθ' ἕκαστα ἄνθρωπος ἄρχων ἀσφαλέστερος, ἀλλ' οὐ τῶν καθ' ἕκαστα τὸ ἔθος. ἀλλὰ[36] μὴν ἅδηλόν γε ῥᾴδιον ἐφορᾶν πολλὰ τὸν ἕνα. δεήσει[37] ἄρα πολλοὺς εἶναι τοὺς ὑπ' αὐτοῦ καθιστα-μένους ἄρχοντας. ὥστε[38] τί διαφέρει ἅπαξ ἐξ ἀρχῆς οὕτως ὑπάρχειν, ἢ τὸ ἕνα καταστῆσαι ἅπαξ τὸν τρόπον; ἔτι[39] ὁ μὲν βέλτιον εἰρημένον ἐστὶν, εἴπερ ὁ ἀνὴρ ὁ σπουδαῖος, διότι βελτίων, ἄρχειν δίκαιος· ἅμα δ' ἑνὸς οἱ δύο ἀγαθοὶ βελτίους. ἅπαν[40] γάρ ἐστι τὸ,

Σώ τε δύ' ἐρχομένω.

καὶ[41] ἡ βουλὴ τοῦ ἀγαμέμνονος·

Τοιοῦτοί μοι δέκα μοι συμφράδμονες.

εἰσὶ[42] δὲ καὶ νῦν παρ' ἐνίοις αἱ ἀρχαὶ κύριαι κρίνειν, ὥσπερ ὁ δικαστὴς, παρὰ[43] ὧν ὁ νόμος ἀδυνατεῖ διορίζειν, ὡς οὐκ ἂν ἄριστα ὁ νόμος ἄρξειε καὶ κρίνειεν. ἐπεὶ[44] παρ' ὧν ἀδυνατὸς, οὐδεὶς ἀμφισβητεῖ παρὰ τούτων. ἀλλ'[45] ἐπειδὴ τὰ μὲν ἐνδέχεται βουλεύσασθαι τοῖς νόμοις· τὰ δὲ ἀδύνατα· ταῦτ' ἐστὶν, ἃ ποιεῖ διαπορεῖν καὶ ζητεῖν, πότερον τὸν ἄριστον νόμον ἄρχειν αἱρετώτερον, ἢ τὸν ἄνδρα τὸν ἄριστον. παρὰ[46] ὧν γὰρ βουλεύονται νομοθετῆσαι, τῶν ἀδυνάτων ἐστὶν, οὐ τοίνυν[47] ἅπαν γ' ἀντιλέγουσιν, ὡς οὐκ ἀναγκαῖον ἄνθρωπον εἶναι τὸ κρίνοντα περὶ τοιούτων· ἀλλ'[48] ὅτι οὐχ ἕνα μόνον, ἀλλὰ πολλούς. κρίνῃ[49] δὲ ἕκαστος ἄρχων πεπαιδευμένος ὑπὸ νόμου καλῶς. ἄτοπον[50] δ' ἴσως αὖ

ſunt, nihil iuuare, atque adeò nocere. Quin[26] *contrà optabilius eſt artifices & doctos adhibere, eorumq; cõſilio & opera uti. Hi*[27] *enim nihil, quod à ratione abhorreat, propter amicitiã faciunt, ſed ægris ſanis factis mercedẽ accipiũt. Atqui*[28] *qui ad magiſtratus ciuileis prouecti ſunt, multa per contumeliã et gratiam agere ſolent. Nam*[29] *& cùm medicos ſuſpicantur ab inimicis inductos non ſalutem, ſed interitum afferre propter quæſtum: tum ex præceptis artis et libris curari maluerint, quàm ex medici libidine. Atqui*[30] *medici cùm ægrotant ipſi, alios medicos arceſſunt; atq; adhibent: & puerorum exercendorum magiſtri cùm ipſi exercentur, alios exercendi magiſtros adhibent: quaſi uerũ iudicare atq; examinare nõ poſſint, tum quia de ſua re iudicant, tum quia perturbati iudicant. Itaq;*[31] *perſpicuum eſt, eos, qui ius quærunt,*[32] *mediũ quærere. lex*[33] *enim medium eſt. Præterea*[34] *maiorem auctoritatem habent, & ſunt de rebus maioris ponderis leges in morib. poſitæ, quàm leges ſcriptæ. Quare*[35] *homo, qui reipub. præeſt, minus ille quidem labitur ac fallitur, quàm leges ſcriptæ: ſed non quàm leges morib. comparatæ, & confirmatæ. Iam*[36] *uerò ne facilè quidem eſt unum multa cernere. Plures*[37] *igitur magiſtratus ab eo conſtitui oportebit. Quare*[38] *quid intereſt utrum hoc ſtatim ab initio ſuppetat, an unus hoc modo plureis alios rebus agendis præficiat? Præterea*[39] *ſi uir bonus, qđ & antea dictũ eſt, quia alys melior eſt, dignus eſt qui imperet: uno uiro bono, duo uiri boni ſunt meliores. Hoc*[40] *enim eſt, quod ait Diomedes apud Hom.*

Namq; duo cùm unà carpunt iter:

Et[41] *quod optat Agamemnon apud eundem:*

O ſi conſiliũm ſocij bis quinq; mihi eſſent Tales.

Sunt[42] *autem etiam nũc magiſtratus, penes quos eſt arbitriũ & poteſtas iudicandi, quemadmodum penes iudicẽ, ijs de*[43] *rebus, quas lex nõ poteſt complecti, neq; definire: quia lex optimè imperare & iudicare nequeat. Nam*[44] *quas res lex definire poteſt, de his nemo ambigit, quin eius plurimũ ualere debeat auctoritas. Sed*[45] *quoniam alia quidem legib. cõprehendi poſſunt, alia non poſſunt: hæc ſunt, quæ dubitationẽ & quæſtionem afferunt, utrum præſtabilius ſit legem optimam, an uirum optimum imperare. Nam*[46] *quibus de reb. conſultant homines, de ijs reb. lex ferri non poteſt. Nemo*[47] *igitur cauſam dicit, quin neceſſe ſit hominẽ eſſe, qui de talibus rebus iudicet: uerùm*[48] *unum ſolum eſſe nolunt, ſed multos. Bene*[49] *.n. quiſq; magiſtratus iudicat, à lege eruditus. Sed*[50] *abſurdum fortaſſe uideatur,*

tasse uideretur, si melius uideat aliquis duob. oculis, & duabus aurib. existimãs, & agens duobus pedib. ac manib. quã multi multis. nã[51] nũc quoq; principes cõparant sibi oculos multos, & aures & manus & pedes: qui diligũt. n. principatũ eũ & ipsos, faciũt consortes imperij. Nõ[52] igitur amici existẽtes, nõ se gerẽt è uolũtate illius, qui solus imperat. Si[53] aũt amici & illius & principatus. Amicus[54] aũt ęqualis est & similis. Quare[55] si hos putat oportere imperiũ habere ęquales & similes imperiũ habere putat eodem pacto. Quæ[56] igitur adferunt, qui disserunt contra regnum, hæc fermè sunt.

εἶναι δόξειεν, εἰ βέλτιον ἴδοι τὶς δυοῖν ὄμμασι, καὶ δυσὶν ἀκοαῖς κρείττων, καὶ πεζῇ δυσὶ ποσὶ καὶ χερσὶν, ἢ πολλοὶ πολλοῖς. ἐπεὶ[51] καὶ νυῦ ὀφθαλμὸς πολλὰς οἱ μόναρχοι ποιῶσι αὐτῶν, καὶ ὦτα, καὶ χεῖρας, καὶ πόδας. τὰς δὲ τῇ ἀρχῇ καὶ αὐτὰ φίλας ποιοῦντες συνάρχας. μὴ[52] φίλοι μὲν οὖν ὄντες οὐ ποιήσουσι κατὰ τὴν τῶ μονάρχου αἵρεσιν· εἰσὶ δὲ[53] φίλοι καὶ κοινὰ καὶ τὰ ἀρχῆς. ὅτε[54] φίλῳ ἴσῳ ἐστὶν ὅμοιος. ὥς δ'[55] εἰ τούτους οἴεται δεῖν ἄρχειν, τὰς ἴσας καὶ ὁμοίας ἄρχειν οἵεται δεῖν ὁμοίως. ἃ[56] μὲν οὖν οἱ ἀμφισβητοῦντες πρὸς τὴν βασιλείαν λέγουσι, σχεδόν ταῦτ' ἐστίν.

quenquam duobus oculis acutius uidere, & duabus auribus acrius audire iudicantem, & melius agere duobus pedibus, duabusq; manibus nitentẽ, quã multos multis. Nam[51] etiam nunc principes, qui soli imperant, quos monarchos appellant Græci, dant operam ut multos habeant oculos, & multas aureis, & multas manus, & multos pedes. Nam qui eorũ imperio & ijs sunt amici, hos impery collegas faciunt. Si[52] igitur amici non sint, non erunt eorum facta monarchi cõsilio consentanea: si[53] amici, erũt & eius imperio amici. Amicus[54] autẽ par & similis est. Quare[55] si hos imperare putat oportere, pares & similes similiter imperare putat oportere. Quæ[56] igitur quidam ab alijs dissentientes contra regnum disputant, hæc ferè sunt.

COMMENTARIVS ET SCHOLIA.

De rege autem.) Differit nunc de regno pleno & absoluto, probarine debeat, cùm inueniantur, qui ipsum criminentur, præsertim ubi sunt plures pares uirtute ac sapientia. Primùm autem aperit, quod regnum intelligat, repetitóque, quod suprà dixit de rege frenato legibus, quique instar est perpetui ducis belli. inquit enim: De rege, qui omnia gerat & administret suo cõsilio, nunc sermo est, locus enim hic poscit, ut de eo subtiliter quæramus. Qui namque dicitur rex, legibus addictus non est, quem modò inuestigamus: non est enim ille certa quædam forma reipublicæ, cùm in pluribus ac uarijs rebusp. locum habeat. in qua namquenon potest legibus creari dux perpetuus exercitus? Appellat autẽ duas ualde inter se discrepantes respublicas, & probat uerum esse, quod dicit, id est statum multitudinis & statum optimorum ciuium: affirmatóque inueniri multos populos, qui creent unum aliquem, qui auctoritate sua omnia dispenset ac regat: quale imperium magistratumque narrat extitisse tunc in duabus Græcis ciuitatibus, id est Dyrrhachij, & Opunte, magnæ Græciæ oppido: ubi tamen sit aliqua parte minus regnum illud, nec tam amplum, ut Lacedæmone, si loquitur de ambobus: uel potius, si Opuntem tantùm intelligit, in quo oppido sit angustius, quàm Dyrrhachij. Notum autem est oppidum, quod ueteres Græci uocabant Epidamnũ, postea appellatum fuisse Dyrrhachium.

De pleno autem.) Ostendit, se uelle nunc, relicto superiore illo, de absoluto regno differere, cùm uideat non omnes de ipso eodem pacto sentire, sed contrarias potius de regno hoc opiniones extare. Primùm autẽ declarat, quale intelligat, cùm παμβασιλείαν uocet: statimque exponit quid adferãt, quibus ipsum non placet. Inquit igitur, absolutum regnum se appellare illud, in quo unus aliquis statuit de omnibus rebus, suam uoluntatem secutus, nec legem ullam habet, à qua nõ possit dissentire. Opus uerò esse de hoc regno quærere significat, dicens: Videtur nonnullis alienum esse à natura, minimeq; conuenire, unum quasi dominum esse omnium ciuium, ubi scilicet constet è similibus ciuitas, cæterique omnes pares sunt ipsi alijs in rebus. Confirmabant autem hoc pacto iudicium suum, aiebantq;: Illis namque, qui similes inter se sunt natura, non contra id quod decet tales redditi, ad æqualitatemque redacti, necesse est tribuatur idem ius, eademque dignitas ex natura. probabant autem idem, uerumque esse ostendebant simili satis aperto, & quod ante oculos uersatur: à contrario autem ordiebantur. Si enim, dicebant, æqualem cibum sumtum, æqualemque uestem inæqualibus hominibus impositam, obesse corporibus ipsorum uidemus: idem in honoribus usuuenire existimandum est. Concludit autem statim, dicens: Eodem igitur pacto inæquale æquales lædit. hoc autem contingit, ubi uni imperium tribuitur: cæteri autem omnes, pares illi, parêre coguntur.

Quare nihil magis.) Studet acutis rationibus peruenire, quò uult: id est, demonstrare, melius esse legem imperare, quàm unũ aliquem hominem. Primùm igitur ex ijs, quæ dicta sunt, elicit, eum, quem indicauit, non magis oportere imperium habere, quàm imperio subijci atque obtemperare, cùm sit par atque æqualis. Cui sententiæ adiungit, eodem pacto existimari de hoc debere, si mutatis uicibus id fiat, ijdemque nunc imperent, alio uerò tempore pareant. Quod postquam protulit, nasciqúe è superioribus demonstrauit, affirmat hoc ipsum, si bene quale sit ponderetur, cognitum iri facile legem esse. De quo tamen ne aliquis dubitet, explicat ipsum, dicitq; ordinem seruatum legem esse. Ordine autem rem geri administrarique, cùm seruãtur diligenter uices, & qui antea imperabant, postea parent suis legitimisque temporibus, apertum est. Concludit igitur, expetendum esse legem potius imperare, quàm unum quempiam ciuem.

Eadem autem hac ratione.) Ex eadem, explicata iam, argumentatione intelligi posse docet, si aliquos, plures inquam, numero, nec tamen multos, imperium habere præstat: oportere hos creare custodes legum, & quasi ministros quosdam ipsarum, non qui liberè nimis ac solutè, quod ipsis in mentẽ uenerit, ratum semper esse uelint, ac tanquam legem seruari. Adiungit autem, non esse dubium, quin in ciuitate oporteat esse magistratus: quorum tamen ea cura sit, quæ significata est, adhibeantq; diligentiam, ut legibus sua auctoritas conseruetur. Vt autem hoc illi, quib. non probabatur regnum, concedebant: ita minimè debere illum esse unum affirmabant, secuti iudicium hoc, quod nullam in se partem iustitiæ contineret, unum solũ imperium habere, ubi cæteri omnes pares forent.

Atqui quæcunque lex.) Resistebant aduersarij hoc pacto huic sententiæ auctoris (est enim hæc ἔνστασις) dicebantque utilitatis nihil hoc factum in se habere: quia, quæ non uidetur posse definire, appositeque præcipere lex, homo etiam, quicunq; ille sit, uidere explicareque non poterit. Refellit autem sibi repugnantem opinionem hanc Aristoteles, dicens legem, quæ instituit ciues, erudiuitque illos studiose, quæcunque cognoscit se subtiliter definire non posse, cuncta permittere magistratibus, mandareque sedulitati ac iudicio ipsorum, ut ea existiment, secuti iustissimam mentem, gerantque, ut excultum à se ingeniũ admonet. Dicebant uerò Græci huiusce modi iudicia, cùm quis existimabat de aliquo facto, non ex præcepto legis alicuius, sed meliorem sui partem consulens, iustissima uel optima mẽte tractata. Vt enim hic δικαιοτάτη, Aristoteles, & præterea Demosthenes in oratione aduersus Bœotum περὶ ὀνόματος prope finem: ita in 2. de Arte dicendi, ἀκέστη γνώμη inquit, ubi non longè ab extremo de ueriſimili differit: docetque errare etiam in eo magnopere iudices, qui non putent se damnare posse reum, nisi necessariò demonstratum sit, ipsum esse culpæ, cuius arguitur, affinem.

Præterea concedit.) Adfert aliud bonum, quod in se habet lex: quare hoc etiam nomine ipsam anteponendam homini ostendit. Si namque usu & periculo sæpè facto eius rei, quam iubet aut uetat, perspicitur lex uitio alicui affinis, potest corrigi: solere autem hoc fieri apertum est, ut qui leges scribunt, huius emendationis potestatem dent hominibus, qui lege ea tenentur: etsi hoc cautè admodum fieri præcipiunt, ne leges etiam utiles & sine labe ulla facile temptentur.

Qui igitur mentem.) Apparet in libro, quem uetus tralatio expressit, scriptum fuisse νοῦν non, ut nunc legitur in calamo exaratis & excusis omnibus, uno excepto, νόμον. quam lectionem, perspicitur etiam secutum fuisse D. Thomam: ipsam igitur, ut ueriorem, sequar. Qui igitur, inquit, mentem iubet imperare, ac potissimum ipsam, quid opus facto sit, arbitratur ostendere, quod

quod quis non uellet: regi ac gubernari ciuitatem à ratione pura ſolutaq́ omni turbido motu, aliquo modo, & qua una ratione id impetrari poteſt, iubet imperare Deum & leges. Deus enim eſt perfecta & abſoluta ratio, ſeiuncta ab omni affectu, cùm ſine corpore ſit, in quo uigent appetitiones. Idemq́ue iubet tenere gubernaculum reip. leges: ipſæ enim quoque tales ſunt, nec aliquid admixtum habent, quod inquinet deprauetq́; iudicium ipſarum. Cùm igitur non uideatur poſſe obtineri, ut mortalis aliquis ſtatuat de rebus humanis ſine amore atque odio, exiſtimetq́ue facta improba & recta, ſolutus penitus ab his reliquiſq́ue turbidis animi motibus, oportet confugere ad leges. Addit autē, quod reſpōdet ei, quod expreſsi: Qui uerò hominem iubet imperium habere, cùm homo ſit iunctus ex animo & corpore, id eſt non ſit ſincera & liquida ratio, ſed unà cum ipſa ſedes irarum in animo & cupiditatum habeat: qui inquam iubet mixtum ita confuſumq́ue animum imperare, adiungit homini, adnectitq́ue ipſi beluam. nam partes illæ animi referunt beluam, propriæq́ue ipſius ſunt. Neque tamen opus eſt ſæuas beſtias intelligere. Ἤθιον enim ſignificat omnem animantem uacuam à ratione, manſuetam etiam: ut bouem, equum, aſellum, ipſorum namque animi appetitionib. parent. Adiungit autem in extremo, ſimile confirmans: Cupiditas enim eſt tale quiddam, id eſt inſtar beluæ, & quorum animos inuaſit, reddit illos quaſi beluas. ita enim ſe gerūt, ut facerent, ſi prorſus ſine ratione forent.

Et excandeſcentia eos.) Seorſum à cæteris animi motibus oſtendit, quanta uis ſit iracundiæ in corrumpendis iudicijs hominum, & quàm periculoſum ſit, qui remp. regit, indulgere animo ac furori: cùm (ut affirmat) excandeſcentia peruertat ipſos, & quaſi diſtorqueat: nec ſolùm imbecilli conſilij homines, uerum etiam optimos uiros. Vt autem hic Ἀφαιρέσεων inquit, appoſitè ſanè, ad uim iracundiæ demonſtrandam, ſed tamen μεταφορικῶς: ita in primo libro de Arte dicendi, ubi itidem loquitur de ijs, qui iudicium facturi ſunt de aliqua re, quos minimè oporteret, motus hos excitando in animis ipſorum, depraua re. Concluſit autem, cùm hoc dixit, totam rationem hoc pacto: Quare ſine appetitione mens eſt lex uocata. Quod igitur ab homine accipere non poſſumus (animus enim ipſius integer non eſt, ſed appetitionibus contaminatur) id nobis profectò lex dilargietur.

Exemplum autem artium.) Diſſoluit nunc argumentum ex ſimili, quod ſuprà allatum fuerat, ad oſtendendum præſtare hominem imperium habere, quàm leges. Dictum enim fuit, in omnibus artibus ſequi ſemper præcepta ueterum, inſulſum eſſe, & affine magnis erroribus. Ptimùm igitur docet, non naſci ex ea re incommoda, quæ narrata ſunt: deinde ſimilia hæc inter ſe non eſſe, declarat. inquit igitur: Simile artium uidetur eſſe falſum, nec ullam uim habere ad probandum illud, cui conſtituendo excogitatum eſt. Exemplum enim uocat, quod propriè ita appellari non potuit, cùm uetus factum non ſit aſsimile recenti, & quod in manibus eſt: ſed tantùm, quod par ſimileq́ue eſſe exiſtimatur. Eſt autem illud, ut commemorat (in certa enim arte manet) eſſe parum ſapiens curare ægrotum, ſequendo ſemper præcepta eius artis, nec putare ſibi licere aliquando diſcedere ab illis. Refellens autem hanc opinionem, inquit: Quinimmò magis expetendum eſt, ac prudentius, uti medicis, qui artem didicerint. cuius ſui iudicij rationem hanc reddit: Hi namque nihil faciunt amore impediti contra rationem præceptáque artis, cùm ipſa cognita habeant, ſeruentq́ue diligenter. ſed addit, Capiunt mercedem ſuæ operæ, cùm morbum depulerint è corpore ægroti: quare funguntur officio boni medici, nec præmio carent ſui laboris. Contrà autem, inquit, qui uerſantur in republica, magiſtratuſq́ue gerunt, multa facere conſuerunt, ut incommodent inimicis, & gratificētur amicis. Vnde perſpicitur, hæc non eſſe ſimilia, ſed magnopere inter ſe diſcrepare. ἄρνυται μισθὸν ualet, capiunt mercedem: in qua uoce expoſimenda lapſa eſt uetus tralatio, cauſaq́; fuit multis errandi. ita enim reddidit, tanquam ſi legeretur, ἀρνῦνται. Genetius tamen, Græci ſermonis bene peritus, ueram notionem huius uerbi uidit. Plato quoq; in 1. libro de Rep. inquit: φαμὲν δή γε τὸν μισθὸν ἀρνυμένους ὠφελεῖσθαι τὸς δημιεργούς. Sed etiam alijs in locis peccauit eadem rudis tralatio in interpretāda uoce hac ἐπωιδεια, ſecumq́ue traxit alios in eundem errorem: quem itidem ſcopulum uitauit uir ille laude dignus. Quid autem proprie ſit ἐπωιδεια, docuit auctor ipſe in 2. de Arte dicendi: ſpeciem enim unam è tribus contumeliæ eſſe ſignificauit.

Nam & medicos.) Confirmat hoc, quod dixit. Teſtimonij autem loco adducit morem hominum ſui temporis, qui cùm metuebant, ne medicus, accepta mercede ab inimicis ægroti, quem ſeruare deberet, perderet: ſtudioſi ſalutis ipſius, cogebant eū adhibere curationem literis notatam, nec ſinebant medicum in ea re ſequi iudicium ſuum, relicta ratione. certiorem enim tutioremq́ue hanc uiam arbitrabantur. Quod igitur ab illis eo tempore fit, cuſtodire ſemper atque in omni arte, non alienū putat Ariſtoteles.

Quinetiam inducunt ad.) Probat idem conſuetudine medicorum. Illos namque commemorat, cùm in morbum inciderint, nō ſequi iudicium ſuum in ſemetipſis curandis, etſi artem omnem ſanandorum morborum didicerunt: ſed adhibere alios medicos, eorumq́ue curæ ſe totos committere. Quam rationem adiungit ſequi ſolere & pædotribas, id eſt qui tradebant pueris artem exercendorū corporum. ipſi enim quoque cùm exercebantur, nequid peccarent in eo ſtudio, adhibebant alios pædotribas, ijſq́ue utebantur tanquam magiſtris, ut qui uidebant ſe non poſſe, quod rectum uitioſumúe foret, tunc exiſtimare: iudicium enim facturi erant de ſemetipſis, commotis perturbatiſq́ue quod cum contingit, impedit uera iudicia. Eſt autem hoc commune huic ac ſuperiori ſimili. Εν πάθει eſſe aliquos dicit Ariſtoteles: & ita ſanè multis locis locutus eſt, cùm aut timent, aut amant, aut inuident, aut alio quopiam huiuſcemodi motu oppreſsi ſunt.

Quapropter apertum eſt.) Hæc eſt concluſio totius rationis, non horum tantùm, quæ modò dicta ſunt. inquit enim: Quapropter planum factum eſt his omnibus argumentis, uniuerſos eos, qui uerum in aliqua re ac iuſtum quærunt, medium quærere, ſummoq́; ſtudio indagare quiddam quod ſolutum ſit, & ab omni motu uacuum, id quod in ſemetipſis non reperiūt. hoc enim medium uocat. In rebus autem ad ſtatum reip. pertinentibus, medium eſt lex. quò rem perducere uolebat: id autem ut commodè faceret, appellauit ea media. Nam & medicus, qui ualet, & pædotribes, qui exercet alios, media ſunt ac perſonæ, quæ ſubtiliter probeque exiſtimare poſſunt, quod in illis artibus uacuum ſit ab omni labe ac uitio, in alijs animaduerſum.

Præterea ualidiores.) Cùm duo ſint genera legum (quædam enim proditæ ſunt literis, aliæ uerò conſtant moribus. ita autem uocat æternas & quaſi à natura latas) ſumens leges, quæ morib. ac uetere conſuetudine conſtant, firmiores eſſe, ac de rebus firmioribus ualidioribuſq́; iubere aliquid aut uetare, quàm leges ſcriptas: adiungit cōcedi magis poſſe, ut homo imperium habeat in leges ſcriptas, quàm in nullis monimentis mandatas. Quæ namque minus ratæ ſunt, & de tenuioribus rebus aliquid ſtatuunt, minore periculo temptantur ac conuelluntur: contrà autem contrariæ his, id eſt quæ & ſolidæ ipſæ ſunt & de grauioribus rebus agunt, cuiuſmodi ſunt naturales: magis enim peccarent, qui has attingerent, maioraq́; inde incommoda naſcerentur. Quapropter hoc etiam argumento docet, anteponendas leges iudicijs hominum.

Atqui neque proclive eſt.) Alterum hoc argumentum eſt, quo conſtituit, non oportere unum ſolum imperium habere, ubi multi ſunt pares uirtute ac conſilio. inquit igitur: Eſſe arduum unum hominem cuncta, quæ in ciuitate fiunt, ſubtiliter uidere, & quaſi ex alto loco ipſa oculis perluſtrare. Vbi igitur imperium uni mandabitur, ut nihil ipſum horum fallat, neceſſe ille habebit plures comparare, qui ſubſidio ſibi ueniant, parte in ſe recepta curarum earum. Quare adiungit Ariſtoteles, cur hoc ſtatim à principio factum non eſt, commiſſumq́ue imperium pluribus? Non enim uideo, quid utilitatis in ſe habeat unū creare, cùm intelligatur, eum ſine ſocijs eius muneris pluribus, rectè adminiſtrare id opus non poſſe. Non eſt igitur melius tantùm imperium plurium, quàm unius, ſed etiam aliquo modo neceſſarium. Ἐφοδεῖν, quo uſus hic eſt, ualere, quod oſtendi, ſi opus eſſet confirmari à me multis teſtimoniis optimorum auctorum, facile poſſet. τὸπον uerò τὸν τόπον inquit, ut ille cogatur in conſilium adhibere aliquos, quorum opera utatur, cùm ſolus par non ſit illi muneri obeundo.

Præterea, quod prius.) Tertium hoc augumentum eſt, quo probat præſtare imperium habere plures, quàm unum. Si enim, inquit, quod prius etiam traditum eſt, uir particeps uirtutis, eo nomine ſolùm, quod ſtudioſus eſt, dignus eſt, qui imperiū habeat: non eſt autem dubium, quin duo tales meliores ſint uno: duorum igitur imperium melius erit, quàm unius. quare eodem pacto plurium. Quod tamen ipſe non adiunxit, quia planum erat, atque inde naſcebatur. Confirmauit autem, quod addidit, duos probos uiros meliores uno eſſe, duobus teſtimonijs Homeri: apud quem Diomedes, cùm impoſitum ipſi onus eſſet explorandi conſilia hoſtium, petijt ſocium illius muneris, affirmans, ſi duo communi animo iter illud ſuſceperint, facile ipſos ex omni periculo ſaluos incolumeſq́ue exituros. Alterum eſt uotum Agamemnonis. ille enim optauit, ut decem haberet, qui ſibi adeſſent in conſilijs capiendis, ſimiles Neſtori: nec uno, ut apparet, contentus erat. Quia autem hæ ſententiæ ualde probabantur, in oreq́ue omnium erant, ideo ambabus uſus eſt M. Cicero, priore in epiſtola quadam ad M. Varronem, poſitis illic uerbis Græcis poetæ: poſteriore in libello de Senectute, expoſitis illis ac declaratis.

Sunt autem & nunc.) Cùm optimum esse putet, leges imperium habere: concedit tamen non de omnibus ab ipsis rectè existimari posse, quia sunt non pauca, quæ leges uidere accuratè nequeunt. Quod confirmare quoque ostendit ætatis suę consuetudinem, cùm moribus institutum fuerit, ut magistratus de certis quibusdam rebus existimarent, iureque id facerent. inquit autem, hoc illustrare uolens, Quemadmodum uidemus facere iudices uocatos, qui in foro de litibus priuatisq; causis sententias ferunt, omnemque hunc ordinem. Absoluens autem superiorem sententiã, inquit: De quibus lex nulla ratione ualet definire aliquid ac præscribere: quoniam, si uellet lex de illis exquisitè aliquid præcipere, non commodè id præstare posset, neq; uera ratione. addit autem: Nam de quibus lex statuere ualet, nemo dubitat, quin ea ipsi relinquenda sint: ab omni enim motu animi illa uacua est, neque ira aut cupiditate ulla impeditur, quæ perturbationes deprauant iudicia mortalium.

Verùm quia hæc.) Vnde nascatur hæc quæstio & controuersia magna ostendit, cùm iam affirmasset, omnes eodem pacto sentire de ijs, quæ lege definiri possunt, stare inquam oportere ipsa. addit igitur nunc: Verùm quia res humanæ huiuscemodi sunt, ut quædam ipsarum legibus comprehendantur, quędam uerò minimè (sunt enim ita minutæ, à naturaque communium illarum tantopere discedentes, ut prorsus fugiant eandem descriptionem) hæ sunt, quę injciunt scrupulum in animos hominum, faciuntque, ut non facile statuere ualeamus, utrum optimam legem optabilius sit remp. regere, siue uirum optimum. Nam credere posse homines legibus complecti ea, de quibus consultant inter se, stultum negotium est, & profectò unũ eorum, quæ fieri nequeunt.

Non igitur huic.) Aperit magis, in quo manet omnis difficultas. Non enim, inquit, repugnant, quin hominem esse oporteat, qui existimet de ijs rebus, de quibus lex statuere nihil potest: sed omnis controuersia est, utrum unum esse prę stet, qui hoc officio fungatur, an plures: contendunt enim, multos illos esse debere. Adiungit autem auctor, rectè hoc ipsos administraturos, quia lex antea ipsos erudijt, reddiditque tales ut commodè personam hanc sustinere ualeant. nam sine institutione optima difficile est credere plures in ciuitate inueniri, qui delicta legum emendare possint, paresque huic muneri explendo sint.

Absurdum autem esse.) Quartum hoc argumentum est contra statum unius, ductum à simili. Primùm autem docet in simili ipso, quid incommodi nasceretur, si illo modo sentiremus, erroreque tanto teneremur: planè enim stultitiam illam uocandã fuisse affirmat. Idem igitur euenturum in re ipsa, de qua sermo est, significat: ea autem aperit illustratque quod probare uult. Alienum fortasse insulsumque uideretur, si melius aliquis aspiciat duobus oculis, existimetque iridem exquisitius de sonis duabus auribus: nec non peragat, quæ agenda sunt, duobus pedibus, & duabus manibus citius absolutiusque, quàm multi multis faciant. Eiusdem autem animi esse demonstrat principes uiros ac regulos, qui ea ratione, qua possunt, comparant sibi multitudinem horum sensuum ac membrorum corporis. Cùm enim à natura ipsis ornati non sint, facultate, quam habẽt, opibusque, ea sibi comparant. Quomodo autem hoc obtineant, ponit ante oculos. narrat enim, ipsos solere sibi adiungere studiose, quos putant & principatus illius, & sui cupidos & fautores esse, & quasi facere ipsos socios sui principatus. Itaque augent numerum eorum, quasi corporis membrorum, quibus uti debent & ad tuendum statum illum, quem possident, ac uitam, & ad fortunas suas amplificandas. nam possent hæc separari (ut docet) inuenirenturq; facile, qui amarent statũ illum ciuitatis, alium tamen quempiam in eo collocatum mallent: ut contrà olim de M. Bruto & C. Cassio ueteres quidam opinabantur, qui Brutum uocarent μισοτύραννον, Cassium uerò μισοκαίσαρα. Cùm autem in appellandis duabus primis corporis partibus uoces hic mutauerit, quarum tamen eadem notio est, quæque primæ oleant phrasin poeticam: non est alienum, ut arbitror, putare è poeta quopiam ipsas haustas ab auctore fuisse, qui huiuscemodi aliquid ediderit, siue propriæ prouerbij illæ extiterint, quæ prouerbia numeris sæpe continebantur: cùm autem infrà eadem membra significarit, consuetudinis uerba usurpasse: pro ὄμμασιν enim & ἀκοαῖς, ὀφθαλμὸς & ὦτα posuisse. Nos certè patrio nostro sermone, cùm idem significare uolumus, dicimus cerni quodlibet melius quatuor oculis, quàm duobus. uti aut em huiuscemodi uocibus, probatis multitudini, non est noua neque infirma ratio aliquid constituendi. Præterea cùm legatur hic, τῇ ὀρχῇ τῷ αὐτὲ φίλῳ: uariatis casibus, & numero etiam non respondente ijs, quæ sequuntur, arbitrarique posset aliquis pro αὐτὲ, αὐτοῖς legi debere: testari uolui in omnibus, quos uidi libris, eodem pacto legi. Sed etiam uetus illa fidelis tralatio exprimit eundem casum & numerum. Nã, quod ad numerum facit, transeuntem à multis ad unum: existimo, singulos principes uiros hoc custodire, ostendere uoluisse Aristotelem, ut adhibito summo studio concilient sibi, quos putant ad tuendum statum illum suũ utiles & idoneos futuros.

Non igitur amici.) Ostendit quid incommodi nasceretur, si ab illo non sumerentur socij, quales ostendit, id est bene animati erga principatum, quem gerit: & illum etiam ipsum, qui regit eum. Dicit igitur, ipsos nihil facturos eorum, quæ uult princeps ille, neque obtemperaturos utilitatibus ipsius: contrà autem si amici extiterint, diligantq; & illum & eius etiam regnũ. Cùm igitur amicos illos utriusque esse oportere declarasset, adiunxit quod, ut posset ratione concludere quod uolebat, requirebatur. Amicus autem est æqualis & similis: quod satis apertum est, & multis communibus uocibus confirmatum. statimque concludit, dicẽs: Quare si hos arbitratur oportere unà secum regnare, illos inquã, quos sibi socios elegit, participesq; principatus, æquales & similes arbitratur eodem pacto oportere regnare. sunt enim illi necessariò tales: neq; enim inter inæquales ac dispares amicitia existere coagmentariq; potest. In extremo huius (ut solet) testatur quid fecerit: narrat enim, se commemorasse, quæ contra regnum à quibusdam excogitata sunt.

τῶι ἐπιδάμνου.) Oppidum in ora Macedoniæ, Dyrrhachium postea appellatum. Sic etiam Opus Locrorum Epicnemidiorum ciuitas. Vtrobique libera Respub. belli præfectum habebat perpetuum, etsi non ea instructum potentia, qua Lacedæmoniorum reges.

τὸ ἴσον ἔχειν ἐδύνατο.) Apud Xenophontem Cyrus puer uapulat, quòd puerorum iudex constitutus, grandi puero uestem habenti paruam, adiudicasset uestem magnam, quam puer paruus habebat: quòd putaret æqualibus personis æquales res conuenire.

τὸν ἄρχοντα νόμον ἄρχειν ἀρετώτερον.) Archidamus Zeuxidami F. quærenti, quis Spartæ præesset? Leges, inquit, & iuxta leges magistratns. Plut. in Apophthegmatis. Pittacus Crœso percontanti, quod nam esset maximum imperium? Ποικίλα ξύλα, respondit, Varij ligni, hoc est, tabularum, in quibus leges describuntur.

ἀλλ' ἐπίηδες.) Videntur hæc transposita esse: uti ex numerorum serie colligi potest.

ὁμοκλᾶ κελεύειν ἄρχειν τὸν θεὸν.) Hæc Platonis sententia, lib. 7. de Legib. ὅσων αὖ πόλεων μὴ θεὸς, ἀλλά τις ἄρχῃ θνητὸς, οὐκ ἔστι κακῶν αὐτοῖς ἀδελφὸν πόνων ἀνάφυξις.

ἐπανορθώσαντο.) Apud Thurios Charondæ leges in tanta ueneratione fuere, ut qui in illis aliquid nouandum censeret, non nisi laqueo collum innexus in concionem prodiret, quo si non persuasisset, præfocaretur. Itaq; multis seculis uix tres leges mutatæ fuere. Diodorus lib. 12.

τῶν οὐκ ἀπὸ τῶν γραμμάτων.) An hæc causa est, cur medicamentorum præparatio, sensim à medicis ad pharmacopœos trãslata fuerit? Formulas profectò medicas uulgò Receptas uocant, quasi pro recepto more scriptas, & ab alijs quoque approbatas: quarum ueluti testimonijs medicus operam suam tueri possit.

ἀφ' τὸ κρίνειν τοῖς οἰκείοις.) Quemq; in proprijs cæcutire, suprà c. 9. n. 10.

σιὼπε δὴν' ἐρχομένω.) Diomedes Iliados η. missus ad exploranda Troianorum consilia, sociũ sibi adiungi petit Vlyssem, affirmans & rectius & securius duorum quàm solius opera id munus effici posse:

σιὼπε δὴν' ἐρχομένω κέν τε σοὶ ὃ τὰ φρονέοντε — ὅππως κέρδιον ἐν μοιῶσι δὴν' εἴπερ τε νοήσῃ,
ἀλλά τε οἱ βροτῶν τε νόος, λεπτὴ δέ τε μῆτις.

εὐχὴ ἀγαμέμνονος.) Iliad. β. optat sibi decem Nestoras dari Agamemnon: quorum consilijs instructus, breui tempore se Troia potiturum confidit. Sic Darius tot Zopyros, quot essent grana mali punici.

οἱ μόναρχοι.) Tyranni amicos sibi similes legunt, non uoluntate, sed necessitate coacti, cùm per se alioqui omnium sint hostes (uti lib. 8. Ethicorum c. 8.) Amicos inquam partim iucundos (uti lib. x. c. 6.) partim utiles, cùm neque centoculi sint, ut Argus, nec centimani & centipedes, ut Titanes olim. Nimirum quo plures habent uoluntatis suæ ministros, eo citius & expeditius conficiunt omnia: neq; Dionysius maior ex alia se re magis quòd imperaret deprehendere dicebat, quàm si quàm celerrimè ea, quæ uellet, consequeretur. Sic longas manus reges habere dicuntur.

φίλος ἴσος.) Quod lib. 8. Ethicorum c. 6. demonstrauit.

SPECIA-

SPECIALES quæstiones de Regni scilicet specieb.

Proponit. De Regno κατὰ

Νόμον, eiusq; specie prima, regno scilicet Laconico, non est disputandum (ut etiam præced. cap.) quandoquidem ex eo non pendet Reip. diuersitas. Vt sit talis ratiocinatio:

De ea tantùm regni specie quærendum, quæ Reip. diuersitatem arguit.

At Laconicum regnum non arguit Reip. diuersitatem. N. 2.

Si præfectura ista bellica uariaret Remp. non accideret diuersis Reip. speciebus.

At nunc accidit diuersis. Nam præfectum unum faciunt alij

In specie, Belli tantùm. N. 3.

In genere, quouis tẽpore Reip. tum pace tũ bello, ut Epidamnij & Opuntij Locri. N. 4.

Ergo non uariat Rempub.

Ergo de Laconico non est agendum. N. 1.

Βέλτιον est agendum. N. 5.

Honestius, & iustius, & naturæ conuenientius. Vide in seq. signum A.

Legum latarum interpretatio

Vtilius esse ipsis etiam politicis leges quàm homines imperare, obliquè ostendit. Argumentum enim à simili Artium & præsertim Medicinæ supra c. 15. n. 13. allatum, quòd non semper legẽ & præceptum, sed experientiâ & usum potius sequi præstet, confutatur. Falsitatem

Proponit ita

Ἐνσασιν: Penitus falsum est, quod aiunt, Secundùm legem & receptam methodum mederi, interdum malum esse. N. 25.

Ἀντιπαράστασιν. Vt demus malum esse interdum legem sequi: uicissim tamen ipsis artificibus interdum præstabilius & optabilius est secundùm præcepta & leges quàm secundùm uoluntatem agere. Et proinde etiam ipsis politicis. N. 26.

Declarat, tum quo ad

Ἐνσασιν. Similitudo claudicat: quoniã similia facit, quæ dissimilia sunt. ut proinde de dissimilibus, de Medicis s. et Politicis, nõ possit pronunciari idẽ, Nimirũ si Medicis licet discedere à præceptis, licere etiã Politicis. Nãq;

Artifices, tũ quiuis alij, tũ præsertim Medici, nõ odio aut gratia adducti, sed mercede operã suam locant, & quo meliorem præstiterint, eo plus lucri inde sperant. N. 27.

Politici, non tam lucri spem habẽt, si bene rẽ gerant, quã odio & gratiæ plurimũ tribuũt in gerẽda re p. N. 28.

Si Medicis cõducibilius est præcepta potius & leges medicas quàm suum iudicium sequi: profectò etiam Politicis conducibilius erit.

Atqui Medicis cõducibilius est leges quã opiniones suas sequi. Tũ in

Alijs. Malunt enim secundùm receptas formulas mederi, quã suo iudicio aliquid nouare, qñ in suspicionẽ ueniunt, ne fortè ab inimicis corrupti, pro medicamento salubri uenenũ offerãt. N. 29.

Seipsis. Nã qñ ægrotant ipsi, nõ sibijpsis fidunt, sed aliorũ medicorũ opem implorãt, suo ipsi iudicio, ob timorẽ mortis uel doloris impatiẽtiam, uel cupiditatis impotentiã præoccupato, in propijs diffidentes, & alienũ iudicium, rectâ ratione, legibus & præceptis comprehensa, absq; ullo affectuum impedimento, suffultum, præferentes. N. 30.

ἀντιπαράστασιν. Vt demus similitudinem à Medicis ad Politicos ductam ualere: at sic uicissim argumentamur:

Ergo etiã Politicis cõducibilibus erit leges sequi. Confirmat corollario gemino: altero quidem in

Genere. Legem esse Medium, et propterea Ius, & iccirco quæri in Politia, tali ratione:

Lex est medium, ad quod ueluti ad centrũ omnia referuntur, cùm unicuiq; id quod suũ est, & propterea æquale est, tribuere studeat. N. 33.

Politici mediũ quærũt. Ostẽdit:

Qui ius quærũt, ij medium quærũt.

Politici ius quærunt. N. 31.

Ergo politici mediũ quærũt. N. 32.

Ergo Politici legẽ quærunt, nõ hominem.

Specie. Legem esse duplicem, alterã scriptam & legitimam, alteram non scriptam, & naturalem: quarũ hæc multo cõstantior & certior & obseruatu dignior est, quàm illa. N. 34. Ergo ut concedamus legi certæ scriptæ; quæ aliter atq; aliter se habere & uariare potest, præponendũ esse iudicium principis boni & sapientis: ac legi naturali nõ erit præponendum, quæ æternæ est ueritatis. N. 35.

Enarratiuum de ratiocinatione ex sententia

Aliorum. Id quod excollectione n. 56. intelligi potest. Alij nãque præferunt Regno huic pleno imperium

Plurium bonorum uirorum. Vide in seq. signum B.

Eius est imperare, cui conuenit imperium secundùm naturam.

Si inæquales æqualia habere iustum est, etiam æquales habere inæqualia.

Quemadmodum inæqualia corpora nec alimenta nec uestimenta paria habere possunt uel debent. N. 8.

Atqui inæquales æqualia habere iniustum est. Similitudine confirmat:

Ita quoq; ornamentis publicis tũ alijs tum præsertim imperij æqualiter participare nõ decet ciues uirtute inæquales. N. 9.

Inæqualia non debentur æqualibus.

Ergo etiam æquales habere inæqualia. N. 10.

At imperare & parêre sunt inæqualia.

Ergo non debentur æqualibus.

Imperiũ tantùm in dispares haberi potest. Ostendit:

Sẽper, cùm nõ sit secundùm naturam. N. 6.

Atqui inter æquales imperium non conuenit uni alicui secundũ naturam. Demonstratur:

Natura similes, ut ius, ita dignitatem habent eandem. Num. 7.

At hi non sunt dispares, sed pares. Probatur:

At hi natura similes. Præsupponimus enim ciues ingenio liberali, non seruili præditos.

Ergo idem ius & dignitatem.

Ergo unus in alios æquales non habere debet imperium.

Homi nem unum nõ decet, neq;

Ergo inter æquales non magis imperare quàm parêre decet hominem unum aliquem. Num. 11.

Quod ordine fit, lege fit. N. 14.

At imperium per uices, ordine fit.

Ergo lege fit. N. 13.

Non semper, sed per uices. N. 12. At si hoc, non Hominem, sed legem imperaturam ostendit:

Legem decet, tanquam Rationem quandam æternam, Dei propaginem. N. 15.

Vnius, sic imperare

A. Nam si respiciamus imperiũ

Affirmat: Necessarios scilicet esse tales quosdam νομοφύλακας, custodes & ministros legum. N. 17.

Quæ ratio simplex & pura nequit distinguere, multo minus ab appetitu turbato discernentur.

Lex est ratio pura & libera ab omnibus affectibus. N. 24. Est enim secundùm νῦν, & Dei quædam imago illustriß. N. 21. ex Platone.

Atqui

Homo licet optimus, habet in se quid belluinum & à ratione alienum. Num. 22. Talis est enim cupiditas. Num. 23.

Ergo

Lex multo melius discernet quã homo.

Homo multo minus quã lex discernet.

Obijciat quis: Non necessarios esse custodes, sed sola lege contentos esse posse, quòd quæ lex nequeat, neq; homo posse uideatur discernere. Nu. 18. Probatur, licet transpositis numeris:

Cõfirmat per anthypophorã. Nãque

Plurium uno, sic eadem ratio esse uidetur, cur non imperare debeãt, scilicet quia æquales cæteris: sed si imperare debẽt, non κατὰ βέλτιον, sed κατὰ νόμον tantùm imperabunt: & sic custodes et interpretes legũ tãtùm erunt. N. 16. Quod quidem ex aliorum sententia

Respondet: Atqui lex ipsamet custodes & interpretes hosce flagitat & eligi iubet, ijsdémque committit &

Iudicium obscurorum. Num. 19.

Correctionem inæqualium. N. 20.

B. Vnius

B. Vnius imperio præferẽdum esse imperiũ plurium bonorum (nimirum uel ut in Aristocratia uel ut in Politia) ex sententia aliorum

proqua quia

Distinguit, quo ad quæstionis

B. Vnius imperio præferẽdum esse imperiũ plurium bonorum (nimirum uel ut in Aristocratia uel ut in Politia) ex sententia aliorum

Distinguit, quo ad quæstionis

Probatium quia

Conuenientius. Tum

Facilius: Si plures facilius uno uidere & iudicare possunt uidenda & iudicanda, certè imperio uel plures statim ab initio sunt præficiendi ueluti optimates: uel uni alicui regi adiungendi erunt ueluti socij consiliorum & iudiciorum plures. Idem enim est.

Atqui illud est. Nam
- Vnus non facile potest omnia uidere & audire. N. 36.
- Plures melius possunt.

Ergo & hoc erit. N. 37. Nam quæ ratio est, ut in regia Repub. iam constituta plures uni adsint ueluti consultores: eadem ratio est, cur Rep. nondum constituta pluribus potius quàm uni imperium committatur. Num. 38.

Rationi

Si uir optimus, eo ipso quia uirtute excellit, reliquis imperare debet (ut in præced. diximus) multo maiori ratione duo, cùm uno meliores sint (si non singillatim, saltẽ collectum, quod præced. cap. n. 29. de tota multitudine dixerat, omnes simul & ditiores & meliores & sapientiores esse uno aliquo uel optimo) imperio erũt præficiẽdi: multo magis tres, & quatuor, & quinq; & decẽ, &c. N. 39.

Atqui illud in præced. asseruimus.

Ergo.

Auctoritatem

Poetica
- Diomedis apud Homerũ Iliad. 10. speculatũ abeũtis, & sociũ sibi dari cupiẽtis. N. 40.
- Agamemnonis, Iliad. 2. pro uno Nestore decem sibi dari optantis. N. 41.

Politica. Quandoquidem in quibusdam Reb. pub. datur iudicandi potestas
- Pluribus, certum magistratum gerentibus, ut apud alios uni tantùm iudici. Num. 42.
- De ijs rebus, quas lex uniuersaliter posita definire & discernere nequit, & iccirco non uidetur bene imperare & iudicare. N. 43. Per epanorthosin. Nam in quibus clarè loquitur, de ijs ut nulla est dubitatio, ita neq; iudicium uel unius uel plurium requiritur. N. 44.

Subiectum. Cùm quædam legibus comprehendi possint, quædam non possint: ut de illis dubitatio nulla oritur, quin præstet legem imperare: ita de his dubitatio oritur, præstetne legem an hominem optimum præesse. Num. 45. Quando quidem subiectum tale est, de quo lex dari nequeat. N. 46.

Efficientem. Vt non dubitatur, Vtrum homo debeat præesse in ijs quæ lege nequeunt determinari. N. 47. ita dubitatur, an debeat præesse unus an plures. N. 48. Nam arbitrantur alij rectius esse ut imperet

Vnus aliquis: Frustra enim per plura, quod per pauciora: cùm non minus rectè unus iudicaturus uideatur, quàm plures: si quidẽ quã plures habuere sapiẽtiæ scholã, Institutionẽ scilicet secũdùm leges, eam ipsam quoq; unus quilibet illorum habuit. N. 49.

Plures uno, quoniã diligentius omnia iudicare & cognoscere poterit. Idque tum

Similitudine:
- Quemadmodum multi oculi plura uidẽt duobus, & quatuor aures duabus rectius audiunt, & multæ manus robustiores sunt, & multi pedes celeriores. N. 50.
- Ita etiam in politia plures rectius uno consulent & iudicabunt.

Exemplo tyrannorũ, Num. 51.

Si tyranni, qui tamen unicè de monarchia solliciti sunt, necessitate ipsa coacti, ut plures oculos & aures & manus habeant, amicis certos magistratus tribuunt, eosq; ueluti socios imperij faciunt: tacitè profectò fatentur, nõ tam unum quàm plures similes inter se imperare debere. N. 55. Ratio. Amicus enim quatenus amicus æqualis est & similis. N. 54. ἰσότης γὰρ ὁ φιλότης.

Atqui tyranni amicos magistratibus præficiunt. Etenim cũ cogantur præficere alios magistratibus (neq; enim soli omnibus uel cognoscendis uel agendis sufficiunt) si præficiant
- Non amicos, nõ habebunt ad nutũ paratos. N. 52.
- Amicos, habebunt ad nutum paratos. Nam si amici sint tyranno, etiam tyrannidi erunt amici, neque quicquam contrà molientur. Num. 53.

Ergo etiam tyrannorum tacita confessione pluribus potius similibus quàm uni imperium conuenit.

CAPVT

CAPVT XVII.

Ex sua sententia de Regno pleno inter bonas Respub. connumerando quæstionem decidit.

SEd[1] fortasse hęc in quibusdã se habent hoc pacto: in quibusdã aũt non sic. Est[2] enim quoddã genus hominũ natura factũ ad erũ recipiendũ, aliud[3] ad regẽ, aliud itidẽ ciuile: ac iustũ, & utile. Tyrannicũ[4] aũt nõ est secundũ naturã, neq; ulla rerũp. quæ sunt deprauationes. Hæc[5] enim fiunt præter naturam. Sed[6] ex ijs, quæ dicta sunt, apertum est, ubi sunt similes & æquales, neq; utile, neq; iustum esse, unum in sua potestate habere oẽs: neq;[7] si leges nullæ sint, sed sit ipse tanquã lex: neq;[8] si sint: neq;[9] bonus bonis, neque[10] non bonis nõ bonus, neque[11] si melior uirtute fuerit, nisi[12] aliquo modo. Quis[13] aũt modus, dicendũ est: dictum[14] autẽ est aliquo modo iam & prius. Primùm[15] autem definiẽdum, quod sit genus hominũ regno, quod optimatibus, quod reip. aptum. Regalis[16] igitur est huiusce modi multitudo, cui à natura datũ est ferre familiã, præstantẽ uirtute, ad ciuilẽ potestatem. Idonea[17] optimatib. multitudo est, cui à natura datũ est, ut ferat multitudinem, quæ patitur se regi liberorum hominũ imperio, ab ijs, qui propter uirtutem digni sunt, qui regãt, ad ciuile imperiũ. Ciuile[18] autem genus multitudo, in qua natura datum est, ut gignatur multitudo bellica, quę possit regi & regere secundũ legem: quæ lex p dignitate tribuat egenis magistratus. Quando[19] igitur uel familiam totã, uel aliorũ etiam contigerit unũ quempiã nasci præstantẽ uirtute tantũ, ut superet illius uirtus uirtutẽ aliorũ omniũ: tunc æquũ est familiam esse hãc regiã, & in suo arbitrio cũcta habere, & regẽ unũ hunc. Quẽadmodũ[20] .n. dictũ est prius, nõ solũ sic se res habet eo iure, qđ afferre cõsuerũt, qui respub. constituêre, & aptas potestati optimorũ, & in quib. domi nent pauci, rursus q; populares (cũcti[21] .n. exuperãtiã attẽdendã cẽsent, uerũ exuperantiã nõ eandẽ) sed[22] custodito illo, qđ prius dictum est (neq;[23] enim decet necare, neque in exilium agere, neq; ad certũ tempus exigere huiusce modi uirum, neque

Ἀλλ'[1] ἴσως ταῦτ' ἔστι μέν τισιν ἔχει τὸν τρόπον τοῦτον· ἔστι δέ τισιν, οὐχ οὕτως. ἔστι[2] γάρ τι φύσει δεσποτικόν, καθ'[3] ὃ βασιλικὸν, καὶ ἄλλο βασιλικόν, καὶ ἄλλο πολιτικὸν, καὶ δίκαιον, καὶ συμφέρον. τυραννικὸν[4] δ' οὐκ ἔστι κατὰ φύσιν, οὐδὲ τῶν ἄλλων πολιτειῶν, ὅσαι παρεκβάσεις εἰσί. ταῦτα[5] γὰρ γίνεται παρὰ φύσιν. ἀλλ'[6] ἐκ τῶν εἰρημένων γε φανερὸν, ὡς ἐν μὲν τοῖς ὁμοίοις καὶ ἴσοις, οὔτε συμφέρον ἐστὶν, οὔτε δίκαιον ἕνα κύριον εἶναι πάντων· οὔτε[7] μὴ νόμων ὄντων, ἀλλ' αὐτὸν ὡς νόμον ὄντα· οὔτε[8] νόμων ὄντων· οὔτε[9] ἀγαθὸν ἀγαθῶν, οὔτε[10] μὴ ἀγαθῶν μὴ ἀγαθὸν, οὐδ'[11] ἂν κατ' ἀρετὴν ἀμείνων ᾖ, εἰ[12] μὴ τρόπον τινά. τίς[13] δ' ὁ τρόπος, λεκτέον· εἰρηται[14] δὲ πῶς ἤδη καὶ πρότερον. πρῶτον[15] μὲν διορισθέον τί τὸ βασιλικὸν, καὶ τί τὸ ἀριστοκρατικὸν, καὶ τί τὸ πολιτικόν. βασιλικὸν[16] μὲν οὖν τὸ τοιοῦτον ἐστὶ πλῆθος, ὃ πέφυκε φέρειν γένος ὑπερέχον κατ' ἀρετὴν πρὸς ἡγεμονίαν πολιτικήν. ἀριστοκρατικὸν[17] δὲ πλῆθος, ὃ πέφυκε φέρειν πλῆθος, ἄρχεσθαι δυνάμενον ἐπὶ τῶν ἐλευθέρων ἀρχὴν, ὑπὸ τῶν κατ' ἀρετὴν ἡγεμονικῶν, πρὸς πολιτικὴν ἀρχήν. πολιτικὸν[18] δὲ πλῆθος, ἐν ᾧ πέφυκε ἐγγίνεσθαι πλῆθος πολεμικὸν, δυνάμενον ἄρχεσθαι καὶ ἄρχειν κατὰ νόμον, τὸν κατ' ἀξίαν διανέμοντα τοῖς ἐπίροις τὰς ἀρχάς. ὅταν[19] οὖν ἢ γένος ὅλον, ἢ καὶ τῶν ἄλλων ἕνα τινὰ, συμβῇ διαφέροντα γένεσθαι κατ' ἀρετὴν τοσοῦτον, ὥστ' ὑπερέχειν τὴν ἐκείνου τῆς τῶν ἄλλων πάντων, τότε δίκαιον τὸ γένος εἶναι τὸ βασιλικὸν, καὶ κύριον πάντων, καὶ βασιλέα τὸν ἕνα τοῦτον. καθάπερ[20] δὲ εἴρηται πρότερον, ἐ μόνον οὕτως ἔχει πρὸς τὸ δίκαιον, ὃ πεφύκασιν εἰώθασιν οἱ τὰς πολιτείας καθιστάντες, οἵ τε τὰς ἀριστοκρατικὰς, καὶ οἱ τὰς ὀλιγαρχικὰς, καὶ πάλιν οἱ τὰς δημοκρατικὰς (πάντες[21] γὰρ καθ' ὑπεροχὴν ἀξιοῦσιν, ἀλλ' ὑπεροχὴν οὐ τὴν αὐτὴν) ἀλλὰ[22] κατὰ τὸ πρότερον λεχθέν (οὔτε[23] γὰρ κτείνειν, ἢ φυγαδεύειν, οὐδ' ὁσιάζειν δήπου τὸν τοιοῦτον πρέπον ἐστὶν, οὔτ'

SEd[1] fortasse hæc in nõnullis uera sunt, in alijs non item. Est[2] enim aliquod genus hominum ad imperium herile ferendum aptum natura, aliud[3] ad regium, aliudq; ad ciuilem societatẽ: & cuiq; horum aliud est ius, aliudq; utile. Tyrannicum[4] autem non est naturæ consentaneum, neq; ulla aliarum reip. administrandæ formarum, quæ à recto deflexerunt. Hæc[5] enim fiunt præter naturam. Verùm[6] ex ijs, quæ dicta sunt, perspicuum est, inter similes & æquales neq; utile esse neq; iustum, penes unum esse omnium aliorum potestatem, neq;[7] si non sint leges, sed ipse sit tanquam lex, neque[8] si sint leges: neque[9] penes unũ uirum bonum bonorum, neque[10] penes unum non bonum non bonorum, neq;[11] si uirtute cæteris præstet, nisi[12] certo quodã modo. Quis[13] autem sit hic modus, exponẽdum est: quanquam[14] dictum est quodammodo iam à nobis etiam antea. Sed[15] definiendum est primùm quid sit, aptum esse ad imperium regium, quid ad aristocraticum, quid ad ciuile. Apta[16] igitur est ad imperium regium subeundũ multitudo huiusmodi, quæ sic est comparata natura, ut genus ferre possit uirtute præstans ad ciuilem principatum. Multitudo[17] autem est aristocratica, id est ad optimatium potestatem ferendam apta, ea, quæ gubernari potest imperio liberali ab ijs, qui uirtute principatum obtinent, ad ciuile imperium sua consilia referentes. Ciuilis[18] autẽ multitudo est, in qua solet esse natura etiam una multitudo militaris et bellica, quæ potest parêre atq; imperare ex lege, pro dignitate & meritis imperia & magistratus diuitibus deferente. Cũ[19] igitur acciderit, ut aut genus totum aut etiam aliorum aliquis unus exoriatur ita cæteris uirtute præstans, ut illius uirtus aliorum omnium uirtuti antecellat, tũc iustum est hoc genus esse regium, & in omneis potestatem obtinere, & hunc unum regem esse. Quemadmodum[20] enim antea dictum est, non modò sic se res habet ex ratione iuris eius, quod proponere solent ij, qui respublicas instituunt, tum qui aristocraticas, tum qui oligarchicas, & rursum qui democraticas (omnes[21] enim pro ratione præstantiæ honores & magistratus censent esse deferendos: non tamen præstantiam eandem omnes existimant, sed alij aliam) sed[22] ex eo iure, quod antè dictum est (nam[23] neq; talem uirũ interficere, neq; in exsilium pellere, neq; ad decennũ è ciuitate exire iubere: neque

[24] ab

24 ab eo postulare, ut uicissim pareat. Neq; 25 .n. natura patit, ut pars superior sit toto. Illi 26 aũt, q cõtinet in se huiuscemodi exuperantiã, hoc usui uenit. Quapropter 27 restat solũ, ut huiuscemodi uiro obtemperetur: summãq; potestatẽ ille habeat in ciuitate, nõ mutatis uicib. uerũ simpliciter. De 28 regno igit, quot discrimina ipsius sunt, & utrũ minimè cõducit ciuitatib. siue cõducit, & quib. & quomodo, definitũ sit hoc modo.

24 ἀξιουῦ ἄρχεσθαι κατὰ μέρος. οὐ 25 γὰρ πέφυκε τὸ μέρος ὑπερέχειν τοῦ παντὸς. τῷ 26 δὲ τηλικαύτῃ ὑπερβολὴ ἔχοντι ξυμβέβηκεν. ὥστε 27 λείπεται μόνον τὸ πείθεσθαι τῷ τοιούτῳ, καὶ κύριον εἶναι μὴ κατὰ μέρος τοῦτον, ἀλλ' ἁπλῶς. περὶ 28 μὲν οὖν βασιλείας, τίνας ἔχει διαφορὰς, καὶ πότερον ἀ συμφέρει τοῖς πόλεσιν, ἢ συμφέρει, καὶ τίσι, καὶ πῶς, διωρίσθω τὸν τρόπον τοῦτον.

que ut uicißim imperio pareat postulare decet scilicet. Non 25 enim natura cõparatum est, ut pars totum superet. At 26 ei, cuius tanta præstantia est, hoc cõtigit. Quare 27 reliquum est tantum, ut tali ciui cæteri pareant, & penes hunc sit arbitrium rerum omnium ac potestas, non pro uirili parte aut uicißim, sed simpliciter. De 28 regno igitur, quot sint eius differentiæ, & utrum condiceat ciuitatibus, nécne, & quibus conducat, & quo modo, ita sit à nobis definitum atque explicatum.

COMMENTARIVS ET SCHOLIA.

Sed fortasse hæc.) Quid sui iudicij sit de superiore controuersia, nunc exponit, atq; inquit: Quę modò exprompta fuerant, apta ad ostendendum, naturæ aduersari, unum aliquem imperium habere in pares: in aliquibus fortasse mortalibus uera esse, in quibus sanè illo modo se res habet, in alijs uerò discrepare. Vt igitur hoc probet, docet, materiam, de qua agitur, esse disparem, ingeniaq; ac naturas hominum ualde inter se dissimilia, indeque uarietatem tantam nasci. Est enim, inquit, genus quoddam mortalium, factum ad dominum & quasi erum sustinendum: aliud autem legitimo unius imperio ac regno recipiendo idoneum: & aliud etiam natura tale, ut illic facile constitui possit respublica, & iusta & utilitatibus eorum hominum accommodata. Ne autem credat aliquis, eodem pacto inueniri naturas hominum, quæ probent tyrannidem, iniustaque ac uiolenta imperia: præcipit hoc, affirmatque repugnare id potius naturæ, quàm ipsi accommodatum esse: & ubi hæc imperia deprauata radices egerunt, illuc esse importata præter naturã, cùm tota in ui fundata sint, siue ob priuatas quasdam suas utilitates à quibusdam tolerentur. Erile genus hominum & quasi stratum, quod suprà appellauit, arbitror distinctum esse à tyrannico: quia nationes quædam barbaræ, ut docuit, legibus sibi stultè eligunt creantque huiuscemodi reges, qui habent ipsas postea penè loco mancipiorum.

Sed ex ijs, quæ dicta.) Vt autem certis quibusdam generibus naturisque mortalium accommodata illa imperia esse dixit: ita contrà eadem locum habere negat in similibus ac paribus. Quod ita esse cognoscitur, ut inquit, ex ijs, quæ iam dicta sunt. neque enim apud ipsas utile esse aut iustum affirmat, ut unus dominetur omnibus, in suaq; manu reliquos habeat. quod tamen cùm pluribus modis usurpari posset, atque ijs etiam ualde inter se dissimilibus, omnes illos reijcit. Siue enim, inquit, nullæ leges illic attenduntur, uerùm ille ipse qui dominatur, uoluntasque eius lex sit, siue leges illic existant. Quia autem discrimina etiam inter mores ipsorum inueniri possent, adiũgit: Quamuis ille ipse, qui imperium habet, probus uir sit: eodemque pacto, qui parent ei: siue contrà non probus in minimè probos potestatem illã suam exerceat. Neque enim uitæ morumque similitudo eam uim habet, ut similes inter se tantopere distinguat: cùm potius ipsos eiusdem conditionis reddat, & eodem loco dignos. Addit quoque, Quamuis ille, qui regnet, præstet etiã uirtute, meliorque sit cæteris: nam hunc quoque reijcit à gubernaculis, neque dignum putat, qui habeat imperium in cos, etsi collatus cum singulis illis seorsum uincit cunctos. Vnum tantùm modum esse putat, quo hic iure possit imperare, quem excipit, si uirtus, inquam, unius ipsius superat uirtutem reliquorum omnium simul sumtorum. Ipse autem modum, quem intelligat hîc, non aperit: pollicetur tamen se monstraturum. etsi ille etiam cognosci possit ex ijs, quæ iam dicta sunt.

Primùm autem definiendum.) Antequam modum, quem obscurè significauit, ostẽdat: inquit, oportere explicari, quæ sint genera illa hominum, quæ appellauit, dixitque, natura facta esse ad imperia illa sustinenda. Tria autem nominat (neque enim plura erant, quæ imperia illa libenter paterentur) id est gentem, quæ à rege cuperet gubernari, & quæ amaret statum optimorum uirorum, nec non quæ idonea materia foret status eius, qui communi nomine à Grẹcis omniũ rerumpublicarum Politia uocatur.

Regalis igitur est.) Incipit ab eo genere hominum, quod primum appellauit, eodemque ordine reliqua duo persequitur. Inquit enim, aptum esse regio imperio recipiendo populum talem, & hac indole præditum, ut natura factum sit ad perpetiendam familiam uirtute antecellentem, ut illa princeps in rep. sit, omniaque suo consilio regat. Isocrates in libro, quem scripsit ad Philippum Macedonum regem, laudat è maioribus ipsius illum, qui primus constituit sibi regnum in ea tellure, multumque uidisse affirmat. Cùm enim cupidus regij honoris foret, cognoscereturque se dignum, qui solus in gentem aliquam summam potestatem haberet: delegit sibi prudenter locum illum, ubi regnaret: intelligens barbarum omnem populum delectari regno, nec posse aliter statum suum tueri: Græcos autem abhorrere toto animo à seruitute (genere autem Argiuus erat, regumque Macedonum familia ex ea ciuitate ortum ducebat) Erat igitur, ut ostendit ille quoque, genus πλῆθος ἡ; Macedonum βασιλεύτον, Argiuorum autem Græcorumq; omniũ πολιτικόν: conuenitque Isocrati cum hoc nostro doctore.

Idonea optimatibus multitudo.) Populum accommodatum statui optimorum, inquit esse, qui ingenium tale à natura habet, ut regi contentus sit imperio illo, quod conuenit liberis hominibus, à uiris uirtute instructis factisque ad ciuile imperium administrandum. Cùm autem in omnibus, quos uidi, libris & scriptis & excusis, legatur sine ullo discrimine, πλῆθος, ὃ πέφυκε φέρειν πλῆθος, ἄρχεσθαι, & quæ sequuntur: arbitror, quatuor uerbà, quæ interiecta sunt inter prius πλῆθος & ἄρχεσθαι, deleri debere, quia sententiam nullam in partem adiuuant (sine ipsis namque illa perfecta est) sed etiam perturbant structuram orationis. Absolutam uerò ipsam esse declarat: quia cùm tria sint, quę requirantur in euoluẽda ui trium horum stratorum, absque his uerbis cuncta satis apertè monstrantur, id est qui sint, qui parent, contentique sunt illis statibus: eodemque pacto, qui clauum ipsorum teneant: nec non, qui sint fines eorundem, quomodoque se gerere in persona illa sua tuenda principes harum rerump. debeant. Adiuuat etiam suspicionem meam, quòd si hic ipsa manerent, ἄρχεσθαι δεωάμενον, quod sequitur, nullo pacto conueniret proximo superiori πλῆθος: optimates enim semper imperium habent, nec cadit in ipsos ullo pacto obsequium: præterquam quòd non satis commodè ipsi multitudinis nomine uidentur posse notari, cùm pauci sint, præsertim utente auctore eodem nomine paulo suprà in ostendendo uniuerso populo. durum autem foret referre hæc uerba ad prius πλῆθος. Aretinus præterea, qui ita totum locum uertit, Optimatibus uerò congruens est multitudo, quæ nata sit ad ferendam gubernationem eorum, qui sunt secundum uirtutem primarij: perspicitur exiitimasse aliquid hic superesse. uidetur tamen ille potius quod sequitur, omisisse, aut certè, quod uerum putaret, spretis uestigijs perturbatis auctoris, huc cõportasse. posteriõris sine dubio πλῆθος apud eum mentio nulla. Lapsum igitur puto librarium, qui dum scriberet, cùm iam uerbum suprà quoque positum exp̃resisset, temerè uertit oculum ad prius illud πλῆθος, atque ita scripsit quæ sequebantur, antequam errorem agnosceret. Sententia uerò ipsa, si accuratè attendatur, facile probabit hoc uerum esse. nam πλῆθος ἄρχεσθαι δεωάμενον, ualet idem, quod ὃ πέφυκε φέρειν. Sine illis igitur, quæ declarant, quæ sit multitudo populusque aristocraticus, omnia hic plana sunt.

Ciuile autem genus.) Multitudinem hominum, populumque accommodatum politiæ, inquit esse illum, in quo populo natura exoriri solet multitudo bellica, quę uim in se & potestatem habeat & parendi & imperandi, seruata lege: quę,

ut dignitas requirit, tribuit pauperibus magistratus & imperia. Militarem autem oportere esse, existimat populum hunc, ut leges libertatemque suis armis tueatur. Publici autem honores imperiaque illic assignabuntur, ut dignitas postulat, cùm probitas & reliquæ animi dotes attendentur. neque enim, quæ nascitur ab amplitudine patrimonij, illic spectatur, ubi eosdem gradus adipiscuntur tenues homines, quos locupletes. In hoc enim statu ciuitatis, ut in eo, qui regitur à multitudine, arbitror magistratus dari pauperibus: ita tamen, ut qui amplum patrimonium habent, inde nō depellantur: quippe cùm in illo quoque, in quo maius habet ius populus, ijdem perueniant ad publicos honores. Hoc autem adnotandum putaui, quia Sepulueda interpretatur, Diuitibus: tanquam in exemplari sit εὐπόροις, nō ἀπόροις. ego tamen in omnibus quos uidi libris & excusis & scriptis, offendi constanter ἀπόροις. Cùm autem tantopere interpres ille uariet sententiam, uoluissem ipsum huius mutationis causam attulisse suis in Scholijs, quod non fecit. Vt tamen ab instituto meo non recedam, fideliterque quod inueni exponam: testor, in uetere quoque illa tralatione legi Opulentis. quod puto ab errato librarij fluxisse, qui propter similitudinem Græcarum uocum, contrarias has fortunas hominum ostendentium, peccarit. Iudicium meum confirmat auctoritas D. Thomæ, apud quem est Tenuioribus.

Quando igitur uel familiam.) Seruat, quod pollicitus est. Significauit enim, cùm ostenderit, quæ multitudo & quasi materia segesque propria sit trium illorum statuum ciuitatis, se de claraturum, quando rectum & utile ciuitati fit, unum aliquem clauum reip. tenere. quare nunc, expositis iam illis, hoc facit, inquit enim: Quando igitur uel familiam totā, uel unum etiam quempiam ex alijs familijs, contigerit uirtute antecellere cæteris omnibus maiorem in modum, tantumque denique præstare ipsis, ut uirtus illius, siue familia ipsa sit, siue singularis homo, superet uirtutem cæterorum omnium: tunc iustum est, ut familia hæc tota regia fit, ex ipsaque sola creentur reges, eodemq; pacto uirum illum solū regem esse, & in eius manu potestatemq; uniuersam remp. collocari.

Quemadmodum enim dictum.) Confirmat, quod modò narrauit, non tamen nouis aliquibus argumentis, sed antea à se, ut commemorat, expositis. ambobus enim, quibus nunc quoque utitur, prius hoc ipsum comprobarat. inquit igitur: Vt enim à me prius dictum est, non tantùm hoc uerum esse putare debemus, si respicimus iustum illud, quod proferre solent, & quò consilia cogitationesque suas referunt, qui resp. constituunt, neque unum tantùm genus ipsarum, sed omnes, id est & illas, quæ sunt in potestate optimatum, & illas in quibus diuites dominantur: eodemque pacto, qui constituunt populares respublicas. omnibus enim his in hoc conuenit, existimantque tradēdam esse remp. in manus eorum qui excellunt præstantque cæteris, cùm sit honos hic compensatio præmiumque eius boni. Cùm autem ostendisset, in quo ipsis conuenit inter se: indicat, in quo ijdem dissentiant. neque enim possunt idem omnino probare, cùm longè aliarum rerump. auctores fabrique sint. inquit igitur: Non tamen eandem exuperantiam promunt, uerùm diuersam. Partim enim ipsorum putant dandum gubernaculum his, qui uirtute præstant: partim autem illis, qui uincūt cæteros amplitudine patrimonij: alij censent committendam remp. esse omnibus, qui liberi sint, ut inde tantùm eijciant seruos homines, & alienæ, non suæ potestatis.

Sed custodito illo.) Hoc alterum est, quod declarat, eum, quem monstrauit, oportere solum remp. gubernare: quid enim aliud eo faciendum est? non enim decet tanta uirtute præditum necare aut eijcere è ciuitate, ita ut perpetuò in alieno solo uiuat, aut saltem ad certum spatium temporis ipsum inde exturbare. quorum duorum malorum prius exilium, alterum ostracismus uocabatur. æquum enim esset ac ualde iniquum, eodem ordine habere optimum ciuem, quo pessimum ac seditiosum. Adiungit etiam, non conuenire ullo pacto, ut uir talis, cùm prius imperarit, mutata persona pareat: neque debere hoc ab illo, ut æquum, postulari. quæ ratio est atque lex reliquorum ciuium. Valet autem quod dixi, hoc, quod ipse inquit, ἄρχεσθαι κατὰ μέρος. Causam autem affert, cur hoc postulatum æquum non sit. Neque enim, ait, natura patitur, ut pars superet totum. quod profectò contingeret, si hic deterioribus obtemperaret, cùm tanto interuallo ipsos uincat. est enim ille, si conferatur cum ipsis, quasi totum, illi uerò pars.

Quapropter restat solùm.) Omnibus igitur, inquit, alijs consilijs, quæ caperentur de huiuscemodi uiro, ut iniquis & inutilibus repudiatis: restat solum, ut omnes in animum inducant ipsi parēre, sinantque eum in suo arbitrio habere imperium: non tamen, cùm tempus eius rei uenit tātùm (ut fit in rebus publicis) sed simpliciter ac semper, ut nulla lege aut mensura temporis astringatur. Cùm autem iam peruenisset ad exitum huius quæstionis, cunctaque diligenter explicasset: repetit paucis, quæ fecerit, commemoratque se de regno disputasse, docuisseque, quot discrimina ipsius sint: itidemque utrum minimè conducat ciuitatibus à rege gubernari, siue conducat: nec non etiam quibus hominibus, qualique natura præditis prosit aut obsit, aut etiam quomodo administratum.

ἐπεὶ γάρ ἡ φύσει.) Natura omnes bonum desiderant. Ergo etiam Resp. bonas, trium generum, pro uarietate ingeniorum. Nam quod in plantis uidere est, quasdam cultum omnem respuere, quasdam flagitare: & in brutis, quorum alia homini uel sponte uel facile subijciuntur, alia uel nunquam cicurantur, uel summa cum difficultate: id multo magis & aperrius in hominibus. Itaque c. 14. n. 21. Asianos natura ad seruitutis iugum ferendum aptos, Europæos econtrà libertatis studiosos esse asseruit. Vt proinde hi ad Politiam, illi ad Regnum ab ipsa natura uideantur esse conformati. Galatæ testamento Deiotari Romanis relicti, & ab ijs libertate donati, se sine rege uiuere nec posse nec uelle responderunt.

τότε δίκαιον ἡ τὸ γένος.) Regia familia esto optima, ex qua si opus sit omnium optimus & præstantiss. in regem eligi possit. De qua etiam cap. 13. n. 50. obiter. Sic in Africæ quadam parte Io. Leo Afer tradit, regios pueros omnes in arce editissima educari: rege mortuo, optimum ex ijs succedere. Et uerò etiam hîc Christiani regni fontes ex ipsa natura recta (quæ auctori Deo subancillatur) scaturientes, admiremur. Optimum omnium hominum reliquis præesse debere, in præced. constitit. Hîc etiam familiæ regiæ successionem perpetuam esse debere innuit. Ergo qui Christo regi similes se præstabūt, sedebunt aliquando iudicātes XII. Israelis tribus: & hæc gens sancta, regali sacerdotio instructa.

RATIONES, quæ contra Regnum allatæ sunt, Arist. in

- Genere *admittit: in quibusdā scilicet regnū tolerari nō debere, in quibusdam debere.* N. 1. *Quod ipsum ex ipso efficiente, ad imperandum & parendum ducente, à Natura scilicet, sumitur. Imperium namq; aliud secundùm naturam institutum*
  - Est, *quale in bonis Rebuspub. reperitur. Etenim bonæ Resp.*
    - Conueniunt *respectu Efficientis. Cùm sint quidam naturâ facti ad parendum, alij ad imperandum.* N. 2. *Vti lib. primo docuit.*
    - Differunt. *ratione Formæ & Finis, cùm singulæ Ius & Bonum publicum peculiare habeant.* N. 3. *Sic ergo Imperium aliud*
      - Regium.
      - Aristocraticum. *Subintelligitur.*
      - Politicum.
  - Non *est, quale in malis Rebuspub. perspicitur.* N. 4. *Ratio. Nam quod fit contra institutum naturæ, non est secundùm naturam.* Num. 5. *At hæc sunt contra institutū naturæ, nimirum ut deteriores melioribus imperent. Neq; enim imperandi ius libertate aut opulentia aut potentia nititur, sed iustitia & prudentia.*
- Specie. *Vide seq. signum* A.

A. Decla-

- A. In *ſpecie declarat, apud quos Regno locus dari*
  - Non *debeat: nimirum inter eos qui penitùs ſunt pares. Inter hos enim*
    - Abſolutè *non eſt iuſtũ ut unus imperet (ſed uel pauci optimi, uel omnes per uices)* N.6. *Si ue iam reſpectu*
      - Legum, *leges*
        - Non *habeant, & Rex imperet ſecundùm uoluntatẽ.* N.7.
        - Habeant, *& Rex imperet ſecundùm legem.* N.8.
      - Perſonarum *habitus, imperet*
        - Bonus *bonis, uel uirtute*
          - Æqualis. N.9.
          - Superior. N.11.
        - Malis *malus.* N.10.
    - Secundùm *quid iuſtum eſſe, modo quodam regni certo.* N. 12. *De quo et*
      - Dictum *eſt.* N.14. *Nimirum κατὰ νόμον, uti cap.14. tanquam præfectura rerum bellicarum.*
      - Dicetur *nunc paucis.* N.13.
  - Debet, *nimirum apud eos, qui à natura apti nati ſunt ferre regem, & inter quos uel unus aliquis uirtute eſt excellens, uel una familia reliquis omnibus antecellit. Hic modus regni eſt, de quo nunc ſe dicturũ paucis inſinuat. Conditiones enim duæ requiruntur. Altera reſpectu*
    - Subditorum. *Non quælibet multitudo populi regem ferre poteſt.* N. 15. *Eſt enim πλῆθός quoddam patiens imperij*
      - Vnius, *nobilitate generis & uirtute bellica excellentis.* N.16. *Et hæc Regia eſt multitudo.*
      - Plurium, *uel*
        - Paucorum, *κατ' ἀρετὴν. Et Ariſtocratica eſt multitudo, quæ politica uirtute præſtantiſſimis collum ſubdere non detrectat.* N.17.
        - Omnium, *κατ' ἀρετὴν πολεμικὴν, & multitudo eſt Politica, uirtute bellica præſtans, imperare & parẽre per uices aſſueta, legum arbitrio, etiam pauperrimis magiſtratus pro merito tribuentium.* N.18.
    - Principis: *nimirum ut uel unus aliquis uirtute maximè excellat, & iccirco imperio dignus ſit, uel etiam inter omnes familias una aliqua meritis & uirtute antecellat reliquis familijs, ex qua præ cæteris reges ſint petendi.* N. 19. *Quod ipſum ratione conſtat tum*
      - Communi *omnibus Rebuſpub. allato etiam ſup. c.13. n.53. nimirũ quia pro forma Reip. iuſtũ eſſe uidetur, in regia quidẽ unum, in ariſtocratia optimos, in alijs alios imperare.* N.20. *Ratio. Imperant enim in quaq; Rep. illi qui excellunt. Excellunt autem in alia alij.* N.21.
      - Propria, *eo dẽ cap. allata et confirmata.* N. 22. *Videtur talis ratiocinatio necti:*
        - Si *uir optimus nec expelli è ciuitate, nec illic manens alijs ſubijci debet, relinquitur ut imperet & præſit alijs.*
          - Atqui *neq;*
            - Expelli *debet.* N.23. *Vti ſuprà c.13.n.80.*
            - Subijci *debet, ut in politia per uices interdũ pareat deterioribus.*
              - Oſtendit,
                - Inter *eos tãtùm uiciſſitudo imperij dãtur, qui ciuitatis partes ſunt.*
                - At *uir omnũ optimus nõ eſt ciuitatis pars.*
                - Deducit:
                  - Pars *non ſuperat totũ, cuius pars eſt.* N.25.
                  - At *uir optimus ſuperat totum reliquum cœtũ ciuium.* N. 26.
                  - Non *igitur pars. Vt etiã ſuprà c.13.n.46.*
                - Ergo *uiro optimo uiciſſitudo parendi & imperandi non conuenit.*
          - Ergo *relinquitur, ut uir bonus imperet & præſit alijs.* N.27. *Sic etiam ſuprà c.13.n.49. & 85.*

CAPVT XIIX.

Efficientis inſuper reſpectu uarias Rerump. formas eſſe oſtendit.

QVia aũt tres affirmamus eſſe rectas reſpub. harũ aũt neceſſe eſt optimã eſſe, quę adminiſtratur ab optimis uiris: huiuſcemodi aũt eſt, in qua cõtigit uel unũ quempiã ſimul omnib. uel familiã totã, uel multitudinem antecellere uirtute, his quidẽ uim poteſtatẽq; in ſe habẽtib. parẽdi, his aũt imperãdi, ꝓpoſita ſibi maximè expetẽda uita: in primis autẽ diſputationib. demonſtratũ eſt, neceſ-

ΕΠΕΙ δὲ τρεῖς φαμὲν εἶναι τὰς ὀρθὰς πολιτείας· τούτων δὲ ἀναγκαῖον ἀρίστην εἶναι τὴν τοῦ τῶν ἀρίστων οἰκονομουμένην· τοιαύτη δ' ἐστὶν, ἐν ᾗ συμβέβηκεν, ἢ ἕνα τινὰ σύμπαντων, ἢ γένος ὅλον, ἢ πλῆθος ἅπαν ἔχον εἶναι κατ' ἀρετὴν, τὸ μὲν ἄρχειν ἀξιωμένων, τὸ δ' ἄρχειν, πρὸς τὸν αἱρετωτάτην ζωὴν ἐν ᾗ τοῖς πρώτοις ἐδείχθη λόγοις, ὅτι τὸν αὐτὸν ἀναγκαῖον ἀν-

QVoniam autem treis dicimus eſſe rectas reip. adminiſtrandæ formas: harum autem eam neceſſe eſt eſſe optimam, quæ ab optimis uiris adminiſtratur: talis autẽ eſt ea, in qua contigit, ut uel unus aliquis uniuerſis, uel genus totum, uel multitudo uirtute præſtet: ex qua multitudine alij parendi, alij imperandi facultatem habẽt, eo conſilio ut optimè uiuant: libris autem ſuperioribus demonſtratum eſt à nobis, eandem neceſſariò eſſe uiri boni uirtu-

sariò eandẽ uirtutẽ esse uiri & ciuis optimæ ciuitatis. Perspicuũ est eodẽ modo,&per easdẽ res,uirũq; efficistudiosum,& ciuitatẽ cõstitui posse ab aliquo, quæ sit in potestate optimorũ, uel à rege gubernetur. Quapropter erit & disciplina eadem,& mores ijdem ferme, qui uirum studiosum faciunt, & qui faciunt reip.administrãdę,regnoq; idoneũ. Definitis aũt his, iam enitendũ est de rep. optima dicere, quomodo illa apta est gigni & constitui quomodo.Necesse iam est eum,qui de ipsa consideraturus est, ut decet.

ον ἀνδρὸς ἀρετὴν εἶναι καὶ πολίτην τῆς πόλεως τῆς ἀρίστης·φανερὸν ὅτι τὸν αὐτὸν τρόπον, καὶ ἀφ' ὧν αὐτῶν, αὐτὴν τε γίνεται σπουδαῖον, καὶ πόλιν συστήσειεν ἂν τις ἀριστοκρατουμένην, ἢ βασιλευομένην. ὡς ἔσται καὶ παιδεία ἡ αὐτὴ ταὐτὰ σχεδὸν τὰ ποιοῦντα σπουδαῖον ἄνδρα, καὶ τὰ ποιοῦντα πολιτικὸν, καὶ βασιλικὸν. διωρισμένων δὴ τούτων, περὶ τῆς πολιτείας ἤδη πειρατέον λέγειν τῆς ἀρίστης, τίνα πέφυκε γίνεσθαι τρόπον, καὶ καθίστασθαί πως. ἀνάγκη δὴ τὰ μέλλοντα καλῶς αὐτῆς ποιήσεσθαι τὴν πραγματείαν σκέψιν.

tem, & boni ciuis in ciuitate optima: perspicuum est, eodem modo, ijsdemq; artibus & fieri uirum bonum, & ciuitatem constitui posse, siue quæ paucorum optimatium ac uirtute præstantiũ potestate administretur, siue quæ unius regis imperio pareat. Quare & eadem fere institutio, & ijdem mores erunt, quæ uirum bonum efficient, & quæ politicum,& ad regnandum aptum. His autem definitis atq; explicatis, de optima iam ciuitatis administrandæ forma dicere conandum est, & quónam pacto oriri soleat natura, & certo modo institui, necesse enim est de ea conuenienter, & ita ut res postulat, commentari, ac disputare.

COMMENTARIVS ET SCHOLIA.

Quia autem tres.) Docet longo ambitu uerborum,uel sententiarum potius,fermè unam eandemq́ue disciplinam esse, quæ informat probum uirum & ciuem idoneum reip gubernandæ,atque etiam factum ad regnum sustinendum. Primùm autem,tanquam fundamenta quędam,ponit nonnulla,quę iam plana facta erant:quibus etiam adtexit alia,inde ortum & claritatem ducentia,ut ope uiq́ue horum confirmet,quod ostendere uult.inquit igitur:Quia tres affirmamus esse resp.rectas,meritoq́ue probatas,quarum necesse est optimam esse,quæ ab optimis uiris regitur ac dispensatur. Aperire autem uolens,quænám ipsa sit,addit:Huiuscemodi autem est illa, in qua contingit uel unum quempiam imperium habere in omnes uel familiam totam. Quibus uerbis describit regem, qui eligi possit ex uniuersa ciuitate, siue ex una certa familia. Sequitur autem, uel imperium scilicet illic habere numerum certum quendam, cœtumq́ue proborum uirorum: non tamen illum magnum, etsi πλῆθος ipsum uocat. quæ tamen uox nõ multitudinem tantùm, sed numerum omnem ualet,ut distinguat à rege, qui unus soluśq; administrat omnia:exempli gratia, LX.uel LXXX. uiros.Cuiusmodi autem esse debeat cœtus hic,quomodoq́ue institutus,adiungit dicens: Qui superet cæteros uirtute.non alia autem ulla re solùm sine ipsa, exempli causa diuitijs,aut stirpis claritate.Pergit autem explanare reliqua, quæ eò faciunt,dicens:Vt illic sint, qui uim eam in se & potestatem habeant, ut imperium pati possint,& parêre: alij autem contrà præcipere atque imperare, proposita sibi uita maximè expetenda, ad eamq́ue omnibus suis consilijs ac factis directis.

In primis autem disputationibus.)His,quæ iam docuit,expositis,sumit nunc aliunde quiddam, quod & ipsum requirebatur,ut ex omnibus postea eliceret, quod tradere uolebat.Est autem ipsum:In primis autem disputationibus probatũ est,eandem oportere uirtutem esse uiri probi & ciuis boni in optima republica. quod non usuuenit in alijs. Hoc igitur,extremo posito,aperit, quod ex his nascitur, respondetq́ue primæ superiori parti: estq́ue(ut uocant)ἀνταπόδοσις, redditioq́ue illius ἐπεὶ:qua particula significatur,ipsum uti aut sententijs iam probatis,aut sua ui satis planis.

Perspicuum est eodem modo.)Est,inquam,quod admonui,hoc:Stantibus illis,quæ ut certa posita sunt, perspicuum esse oportere,eodem pacto & ope earundem rerum, id est eorundem institutorum & præceptorum, fieri uirum probum & ciuitatem accommodatam aristocratiæ ac regno recipiendo:nec debere,qui posterius hoc præstare uelit,ad exitumq́ue perducere,aliã uiam tenere. Quare adiungit(explicans adhuc magis,quod significare uolebat)erit & disciplina eadẽ, quæ hoc & illud præstet,& mores fermè ijdem,qui efficiant & probum uirum & hominem statui optimorum idoneum, & regno etiam administrando:nec opus esse aliud quippiam,ut hoc commodè efficiatur,requirere.

Definitis autem his.)Aperit ordinem harum rerum gerendarum,& quid nunc sequatur ostendit.Tempus enim iã uenisse narrat,differendi de optima republica: in quam rem pollicetur se toto pectore incubiturum, quomodo scilicet illa existat,& quam uiam inire debeat,qui eam constituere uelit.Nam sine ijs,quæ quæsita sunt,& subtiliter animaduersa,non uidebatur id effici posse.Decebat enim prius illa explicare,quæ muniunt uiam huic exquisitæ præceptioni. Nec tamen significat,se uelle ita de ipsa præcipere,ut ilico formam ipsius aperiat,sed quomodo gignatur,& ortũ deniq; ipsius ostendere.quare non pauca adhuc diligenter uidenda sunt,ut ratione ac uia id moliri ualeat.

Necesse iam est.)In extremo huius libri uidentur quædam defeciśe. Non enim dubium est, quin desiderentur plura: nisi in his uerbis mendum aliquod magnum lateat, quod ego sanè non arbitror. Omne namque malum ac uitium in hoc manere puto,quod dixi:& sanè uidi librum calamo exaratum,in quo inane, satis magnum spatium relictum erat, quod confirmat iudicium meum. non enim unum tantùm aut alterum uerbum desideratur. Qui autem uerterũt hos libros,plagam tantam tegere & operire uoluerunt: quare ita concinnarunt sententiam, spretis uestigijs ueteris lectionis,ut plena illa integraq́ue uideretur.Ego autem semper de hac re aliter existimaui:statuiq́ue,quidquid inuenissem in antiquis exemplaribus mancum deprauatumq́ue,indicare.Hoc igitur arbitror hic uoluisse optimum magistrũ admonere,monstrare inquam rationem uiamq́ue,quam sequi deberet,qui de optimo statu ciuitatis rectè ordineq́ue præcipere aliquid studeret: ut scilicet se præcepta illa in hac re tradenda seruare,ueramq́ue uiam inire comprobaret. unde uocauit illam curam σκέψιν,id est ita tractatam,ut decet. Nam si contentus aliquis foret tenui aliqua negligentiq́; explicatione,non necessaria esset tam exquisita præceptio.

ἐπεὶ δ'.)Syncephalæosis hæc est eorũ quæ dicta sunt de Rerump.speciebus tribus uniuersim.Itaq; rectius inter caput decimum tertium & decimumquartũ interijci debuisse uideatur.Decimoquarto enim capite ab uniuersali consideratione Rerump.ad species descendit,& primam speciem Regiam exequitur,simul etiam tacitè Aristocratiam: sequentis uerò libri Cap.11.de Politia agit.Fortè cùm caput præsens ultima sui parte mutilum sit & mancum,eademque habeat quæ initium libri septimi:insuper uerò libri sequentis initium nimis generale uideatur esse,& phrases quædam parum Aristoteleæ occurrant:suspicioni locus esse possit,hęc omnia usque ad cap.secundum seq.libri temerè interiecta ab aliquibus fuisse,uel certè diuersis temporibus ab Aristotele scripta,extremam illius manum desideraśe.

FINIS TERTII LIBRI.

ARISTOTELIS
DE REPVBLICA
LIBER IV.

CAP. I.

IN cunctis artib. & scientijs, quæ particulares non sunt, sed circa genus unũ aliqd uersant, perfectęq; sunt, uni⁹ est cõtẽplari, qd circa unũqd q; congruit: ueluti exercitatio corpori, qualis quali prodest, & quæ optima (illi namq;, qui est pulcerrimè natura formatus & instructus, optimam necesse est conuenire) & quæ una plurimis omnib⁹: hoc namque artis, quę tradit exercitationes corporis, munus est. Amplius autem, si aliquis optimæ cupidus non est, siue habitudinis, siue scientiæ, quæ faciunt ad certamina: nihilominus magistri eius ludi & exercitatoris officiũ est, facere illos cõpotes huius quoq; facultatis. Eodem autem pacto hoc & in medicorum, & in fabrûm naualium arte, & illa, quæ uestimenta conficit, & omni alia arte, usu uenire uidemus. Quapropter apertum est, eiusdem esse scientiæ uidere, quæ nam optima respub. sit, & qualis aliqua existens maximè sit ad uotum, si nihil impediat eorum, quæ sunt extra, & quæ quibus congruẽs. Multis enim optimam adipisci fortasse impossibile. Quare fallere non oportet scriptorem legum, & uerè ciuilem uirum, quæ sit optima simpliciter, & quę optima è rebus positis. Adhuc autem tertiam quandam è suppositione: opus est enim & datam posse uidere, ab initio q; quomodo constitui possit: & constituta, quomodo conseruetur plurimo tempore. Dico autem, ceu si alicui ciuitati contigit, neque optimo statu regi, penuriaq; laborare rerum etiam necessariarum: neque illo, quẽ obtinere poterat è rebus, quæ ipsi aderant: sed quendam deteriorem. Præterea autem hæc omnia remp. maximè congruentẽ omnibus ciuitatib. oportet nosse. Quoniã magna pars eorũ, qui enunciant de repub. & si cætera dicũt bellè, à rebus, quæ usui esse possunt aberrant. Non

ΕΝ ἁπάσαις τ τέχναις κ ταῖς ἐπιστήμαις, τ μὴ κ' μόριον γινομέναις, ἀλλὰ περὶ γένη ἔντι, τελείαις οὔσαις, μιᾶς ἐστι θεωρῆσαι τὸ περὶ ἕκαστον γένος ἁρμόττον· οἷον, ἄσκησις σώματι ποίαν τε πέφυκε κ κεχορηγημένῳ τ ἀρίστην (τῷ γὰρ κάλλιστα πεφυκότι κ κεχορηγημένῳ τ ἀρίστην ἀναγκαῖον ἁρμόττειν) κ τίς τοῖς πλείστοις μία πᾶσι. ἔστω δ τ γυμναστικῆς ἔργον. ἔτι δ', ἐάν τις μὴ τ ἐγκεκριμένης ἐπιτυμῇ μήθ' ἕξεως, μήτ' ἐπιστήμης τ περὶ τ ἀγωνίαν, μηδὲν ἧττον τὸ παιδοτρίβου κ τὸ γυμναστικὸ παρασκευάσαι τε κ τοῦτο ἐστὶ τ δύνασθαι. ὁμοίως δὲ τοῦτο κ περὶ ἰατρικὴν, κ περὶ ναυπηγίαν, κ περὶ ἐσθῆτα, κ περὶ πᾶσαν ἄλλην τέχνην ὁρῶμεν συμβαῖνον. ὥστε δῆλον, ὅτι κ πολιτείαν τ αὐτῆς ἐστὶν ἐπιστήμης τ ἀρίστην θεωρῆσαι τίς ἐστι, ⁊ ποία τις ἂν ὅσον μάλιστ' εἴη κατ' εὐχήν, μὴ δεινὸς ἐμποδίζοντ@ τῶν ἐκτὸς· ⁊ τίς τίσιν ἁρμόττουσα. πολλοῖς γὰρ τῆς ἀρίστης τυχεῖν ἴσως ἀδύνατον. ὥστε τὴν κρατίστην τε ἁπλῶς, κ τὴν ἐκ τῶν ὑποκειμένων ἀρίστην, οὐ δεῖ λεληθέναι τὸν νομοθέτην, ⁊ τὸν ὡς ἀληθῶς πολιτικόν. ἔτι δὲ τρίτην, τὴν ἐξ ὑποθέσεως. δεῖ γὰρ κ τὴν δοθεῖσαν δύνασθαι θεωρεῖν· ἐξ ἀρχῆς τε πῶς ἂν γένοιτο, κ γενομένην τίνα τρόπον ἂν σώζοιτο πλεῖστον χρόνον. λέγω δὲ, οἷον εἴ τινι πόλει συμβέβηκε, μήτε τὴν ἀρίστην πολιτεύεσθαι πολιτείαν, ἀχορήγητόν τε εἶναι κ τῶν ἀναγκαίων· μήτε τὴν ἐνδεχομένην ἐκ τῶν ὑπαρχόντων· ἀλλά τινα φαυλοτέραν. περὶ πάντα δὲ τοῦτα τὴν μάλιστα πάσαις τοῖς πόλεσιν ἁρμόττουσαν δεῖ γνωρίζειν. ὡς οἱ πολλοὶ τῶν λεγομένων περὶ πολιτείας, ⁊ εἰ τἆλλα λέγουσι καλῶς, τῶν γε χρησίμων ἁμαρτάνουσιν.

IN omnibus artibus & scientijs, quæ non in particula uersantur, sed in uno aliquo genere sunt perfectæ atque absolutæ, unius & eiusdem hominis est, quid cuiq; generi conueniat, uidere: uerbi gratia, & qualis exercitatio quali corpori conducat, & quæ sit optima (ei enim, qui optimè sit natura informatus, & maximis adiumentis instructus, necesse est optimam conuenire) & quæ plerisque omnibus sit una. Etenim hoc artis corporum exercendorum munus est. Præterea etiam si quis neq; habitum iustum, atque in summo perfectionis gradu positum, cõcupiscat, neq; perfectam scientiam eorum, quæ ad certandi laborem pertinẽt, expetat: nihilominus tamen eius, qui pueris exercendis præest, eiusq;, qui corporũ exercendorum artem profitetur, munus est, etiam hanc facultatem posse tradere. Atque hoc similiter & in scientia medendi, & in arte nauium ædificandarum, & in ea, quæ ad rem uestiariã pertinet, in omni alia arte deniq; uidemus euenire. Quare perspicuum etiam est, eiusdem esse scientiæ & quæ sit optima reip. administrandæ forma: & quæ qualis'ue maximè sit optabilis, atq; ex animi sententia, nulla re externa impediente: & quæ quibus apta, atq; accõmodata, peruidere. Multis enim optimã consequi fortasse nefas est. Quocirca nec eam, quæ simpliciter est præstantissima, nec eam, quæ pro rebus subiectis est optima, ignorare debet lator legũ, quiq; uerè moderandæ ciuitatis peritus, & ut Græci appellant, politicus est: postremò ne eam quidem oportet ei esse ignotam, quæ sit ex cõditione atq; (ut ita dicam) suppositione: hoc est, quæ cuilibet fini proposito sit consentanea. Oportet enim etiam eam, quæ fortè oblata sit, uidere posse, & quomodo ab initio cõstituatur, & quomodo constituta diutissimè conseruetur. Dico autem uerbi gratia, si cui ciuitati contigit, ut neq; optima administrandæ reip. forma utatur, neque sit instructa rebus necessarijs, neq; talem administrationem reip. adhibeat, qualem rerum, quæ præsto sunt, natura fert, sed aliquam deteriorẽ. Præter hæc omnia aũt eam, quæ omnibus ciuitatib. maximè apta est, co

gnoscere oportet. Nã plurimi ex ijs, qui de ciuitatis administratiõe aliquid prodiderunt ac protulerunt, etiã si cætera præclara dicant, attamẽ ab utilitate aberrãt.

Non enim ſolum optimã decet contemplari, uerumetiam quę conſtitui poſsit. Eodem autem pacto, & faciliorem & communiorem omnibus. Nunc autem hi quidem celſiſsimam, & egentem multa rerum copia, quærunt ſolùm: hi autem, magis communem quampiam dicentes, extinctis rebuſpublicis, quæ ſunt, Laconicam, uel aliam quampiam laudant. Oportet autem huiuſcemodi ordinem inducere, quem facilè ex ijs, quæ ſunt, & probare, & uſu tueri ualeant. Quoniam nõ minor labor eſt corrigere rempublicam, quàm ab initio conſtituere: quemadmodum & deleta priore falſa doctrina, ueram perdiſcere, quàm à principio diſcere. Quare præter ea, quæ dicta ſunt, rebuſpublicis, quæ ſunt, opus eſt uim & poteſtatem habere opitulandi ciuilem uirum, quemadmodum dictum eſt & prius. Hoc autem fieri non poteſt, ſi ignorat quot ſpecies reipub. ſunt. Nunc autem unum ſtatum popularem arbitrantur quidam eſſe, & unum dominatum paucorum. Non eſt autem hoc uerũ. Quapropter oportet minimè clàm eſſe diſcrimina rerumpub. quot ſunt, & quot modis componũtur. Cum eadem autem hac prudentia & leges optimas uidere, & quæ ſingulis rebuſp. congruũt. Ad reſpub. enim leges oportet ſcribere, & ſcribunt omnes, ſed non reſpub. ad leges. Reſpub. namque eſt ordo in ciuitatibus, qui refertur ad magiſtratus, quo pacto diſtributi ſint, & quod ſit illud, quod ſummam poteſtatem habet in republica, & qui ſit finis uniuſcuiuſque cõmunionis. Leges aũt ſeparatæ ſunt ab ijs, quæ declarant rempublicam, per quas oportet magiſtratus imperium exercere, & cuſtodire illos, qui migrãt in ipſas. Quapropter cõſtat, neceſſe eſſe diſcrimina & numerũ tenere ſingularum rerumpublicarum etiam ad leges ſcribendas: neque enim fieri poteſt, ut eædem leges proſint dominatibus paucorum, & cunctis ſtatibus multitudinis: ſi quidem plures & non unus eſt ſtatus multitudinis: nec dominatus iridem unus paucorum.

οὐ γὰρ μόνον τὴν ἀρίστην δεῖ θεωρεῖν, ἀλλὰ καὶ τὴν δυνατὴν ὁμοίως δὲ καὶ τὴν ῥᾴω καὶ κοινοτέραν ἁπάσης. νῦν δ' οἱ μὲν τὴν ἀκροτάτην, καὶ δεομένην πολλῆς χορηγίας, ζητοῦσι μόνον· οἱ δὲ μᾶλλον κοινήν τινα λέγοντες, τὰς ὑπαρχούσας ἀναιροῦντες πολιτείας, τὴν λακωνικὴν, ἢ τινὰ ἄλλην ἐπαινοῦσι. χρὴ δὲ τοιαύτην εἰσηγεῖσθαι τάξιν, ἣν ῥᾳδίως ἐκ τῶν ὑπαρχόντων καὶ πεισθήσονται καὶ δυνήσονται κοινωνεῖν. ὡς ἔστιν οὐκ ἔλαττον ἔργον, τὸ ἐπανορθοῦσθαι πολιτείαν, ἢ κατασκευάζειν ἐξαρχῆς· ὥσπερ δὲ τὸ μεταμανθάνειν, τοῦ μανθάνειν ἐξ ἀρχῆς. διὸ πρὸς τοῖς εἰρημένοις, καὶ ταῖς ὑπαρχούσαις πολιτείαις δεῖ δύνασθαι βοηθεῖν τὸ πολιτικὸν, καθάπερ ἐλέχθη καὶ πρότερον· τοῦτο δὲ ἀδύνατον, ἀγνοοῦντα πόσαι πολιτείας ἐστὶν εἴδη. νῦν δέ μίαν δημοκρατίαν οἴονταί τινες εἶναι, καὶ μίαν ὀλιγαρχίαν. οὐκ ἔστι δὲ τοῦτ' ἀληθές. ὥστε δεῖ τὰς διαφορὰς μὴ λανθάνειν, τὰς τῶν πολιτειῶν, πόσαι, καὶ συντίθενται πρὸς ἀλλήλας· μὴ δὲ τῆς αὐτῆς φρονήσεως ταύτης, καὶ νόμους τοὺς ἀρίστους ἰδεῖν, καὶ τοὺς ἐκάστῃ τῶν πολιτειῶν ἁρμόττοντας. πρὸς γὰρ τὰς πολιτείας τοὺς νόμους δεῖ τίθεσθαι, καὶ τίθενται πάντες· ἀλλ' οὐ τὰς πολιτείας πρὸς τοὺς νόμους. πολιτεία μὲν γάρ ἐστι τάξις τῆς πόλεσιν, ἡ περὶ τὰς ἀρχὰς, τίνα τρόπον νενέμηται· καὶ τί τὸ κύριον τῆς πολιτείας· καὶ τί τὸ τέλος ἑκάστης τῆς κοινωνίας ἐστί. νόμοι δὲ κεχωρισμένοι τῶν δηλούντων τὴν πολιτείαν, καθ' οὓς δεῖ τοὺς ἄρχοντας ἄρχειν, καὶ φυλάττειν τοὺς παραβαίνοντας αὐτούς. ὥστε δῆλον ὅτι τὰς διαφορὰς ἀναγκαῖον, καὶ τὸν ἀριθμὸν, ἔχειν τῆς πολιτείας ἑκάστης, καὶ πρὸς τὰς τῶν νόμων θέσεις. οὐ γὰρ οἷόν τε τοὺς αὐτοὺς νόμους συμφέρειν τῆς ὀλιγαρχίαις· οὐδὲ τῆς δημοκρατίαις πάσαις· εἴπερ δὴ πλείω καὶ μὴ μία δημοκρατία, μὴ δὲ ὀλιγαρχία μόνον ἐστίν.

Nõ enim uidenda eſt optima tantũ, ſed etiã ea, quæ poteſt eſſe: ſimiliter uerò et quæ facilior eſt, atq; omnib. cõmunior. Nũc aũt alij quidẽ reip. adminiſtrandæ formam in ſummo dignitatis ac præſtãtiæ gradu poſitam, & multo apparatu & molimento, multaq; impenſa egentẽ quærunt ſolùm: alij cõmunem aliquam cõmemorantes potius, cæteras, quæ uſu receptæ ſunt, reip. adminiſtrandæ formas improbantes ac tollentes, Laconicam aut aliam aliquã probant ac laudant. Atqui ea reip. adminiſtrãdæ deſcriptio atq; ordinatio cõmendanda & ſuadenda hominibus eſt, quam facilè poſsint præſentibus inſtitutis ſpretis ac reiectis & approbare, & ad uſum cõmunẽ transferre, ciuilisq; uitæ cultu uſurpare. Nam non minoris operis ac negotij eſt, reip. adminiſtrandæ formam corrigere, quàm ab initio nouã aliquã inſtituere: quemadmodũ & dediſcere difficilius eſt, quàm à principio diſcere. Quocirca præter ea, quæ dicta ſunt, etiã ijs reip. adminiſtrãdæ formis, quæ ſunt uſu receptæ, debet mederi & opitulari poſſe homo politicus, quemadmodũ & antè dictum eſt. Hoc autem is præſtare non poteſt, qui ignorat quot ſint adminiſtrandæ reip. genera. At nunc unam democratiam quidam eſſe putãt, unãq; oligarchiam: ſed non eſt ita. Quare ignorare non oportet quot ſint reip. adminiſtrandæ formarum differẽtia, & quot modis copulentur & componantur. Cũ hac autem eadem prudentia etiam leges optimæ, & unicuiq; reip. adminiſtrandæ formæ conuenientes, cognoſcendæ & uidendæ ſunt. nam pro reip. adminiſtrandæ rationibus leges & ferendæ ſunt, & ab omnibus feruntur: non pro legibus reip. adminiſtrandæ rationes inſtituuntur, neq; inſtituendæ ſunt. Reip. enim adminiſtrandæ ratio, deſcriptio ordinis eſt in ciuitatibus, ad magiſtratus & imperia pertinens, quo modo diſtributi ſint, et quid ſit id, quod in ciuitatis adminiſtratione ſummã poteſtatẽ atq; auctoritatẽ obtineat: quis denique cuiuſq; ſocietatis ſit finis. Leges aũt, ex quibus magiſtratus reip. præeſſe, & eos, qui contra leges cõmittunt, coercere debent, ſeparatæ ſunt ab ijs, quæ reipub. adminiſtrandæ formam declarãt. Quare perſpicuũ eſt, neceſse eſse etiam ad leges ſcribendas, cuiuſq; reip. adminiſtrandæ formæ & differentias & numerum tenere. Non enim fieri poteſt, ut eædem leges neq; oligarchys, neque democratys omnibus ſint utiles, ſi plura ſunt earum genera, & ſi non eſt una duntaxat democratia, neq; oligarchia.

COM-

COMMENTARIVS VICTORII.

In cunctis artibus.) Cùm disseruisset modò de regno (nisi aliqua interciderint, quæ in medio harum quæstionum tradita fuerint, in extremo antecedentis libri collocata) scrupulosque quosdam euulsisset ex animis eorum, qui subtiliter quererent de uera ratione regendi ciuitates, affines tamen adhuc erroribus quibusdam forent: de optima republica nunc, nouo initio sumto huius exquisitæ disputationis, disserere incipit. Exemplo autem artium ac scientiarum declarat, quæ ratio sit huius doctrinæ uerè tradendę. quod enim in illis fieri ac seruari solere ostendit, idem etiam in hac disciplina custodiri oportere docet: quia quod in ipsis usuuenit, idem contingit, propter similitudinem non paruam, in hac præceptione. Inquit igitur, primum, quod in illis ipsis artibus fit, propriumque ipsarum est, exponens: In omnibus artibus & scientijs hoc usuuenire, communeque ipsarum esse, ut una uideat, quod in unoquoque genere stratoque ipsius congruat ac maximè quadret. Antequam tamen sententiam absolueret, excepit nonnullas artes, quæ nõ sunt plenæ, nec totum genus illud statumque complectuntur, sed partem ipsius tantùm. Perfectas igitur absolutasq; intelligit, ut admonet, in quibus error nunquam existit. Cùm autem generatim prius locutus foret, certè unius exemplo id magis illustrat, id est eius, quæ rationem tradit exercendorum corporum: & quia nudi uersarentur in ea, inde gymnastica uocabatur. Inquit enim, docere ipsam, qualis exercitatio quali corpori conueniat, ipsiq; prosit, cùm inde aliena potius obsit: nec non etiam ostendere, quæ sit optima omnium. Hanc enim cõuenire necessariò affirmat corpori, pulcerrimè à primo statim ortu confirmato, & postea instructo refertoque omnibus rebus, ad eam accommodatis. Sed etiam adiungit, oportere illum uidere, quæ potissimum, una eademque plurimis apta sit. Vt enim superiora, ita hoc quoque uidere officium ipsius est, etsi non omnibus aptum est, cùm tamen maiori parti ornandæ idoneum sit.

Amplius autem, si aliquis.) Adiungit aliud officium. Si quis fortè inueniatur, qui non studeat sibi tradi quæ caderet in ipsum, si cuperet laboraretque, siue habitudinem corporis, siue scientiam eorum præceptorum, sed multo minoribus contentus sit, cùm illæ perfectæ integræq; sint: officium gymnasticæ est, tradentisque illam, desiderio eius satisfacere, tantumque ipsi præceptorum eorum tradere, quantum optat, uimque illam ac facultatem in eum importare, quam satis sibi esse putat. Ἰκνεμένῳ ἕξιν & ἐπιτήμῃν uocauit exquisitã ac plenam, quæq; omnes numeros suos habeat. Theodorus, quod apud Theophrastum est, κατὰ τὰς ἰκνεμένας καιρὸς, reddidit Congruis temporibus.

Eodem autem pacto.) Quod in arte exercendorum corporum usuuenire docuit, idem etiam contingere affirmat in cæteris omnibus. tres tamen adhuc tantùm appellat, id est artem medicorum, & fabrûm naualium, & eorum qui uestimẽta conficiunt. Quare planum est, ipsum, quod uult, inductione comprobare. Cùm enim in reliquis artibus hoc ita fieri exploratum sit, restat, ut existimari debeat idem etiam cõtingere in hac ipsa, quam docet. nam quod in extremo inquit, ὀφῶμεν: attingit etiam argumentum, ab euidentia ductum, indeq; nominatum.

Quapropter apertum est.) Hæc conclusio est totius rationis. perspicuum enim esse dicit, exemplo artium, hanc quoque disciplinam non debere tantùm tradere, quæ sit optima & perfectissima respublica, uerum etiam cæteras minus integras minusque absolutas, si ipse sint accommodatæ aut rebus potestatibusque, aut desiderijs eorum hominum. inquit igitur: Quare planum est, eiusdem esse scientiæ disciplinæque uidere, quæ resp. optima est dignaque, quæ reliquis anteponatur, & qualis deberet esse, quæ maximè responderet uotis hominum, talisque demum, ut melior optari meritò non debeat, nulla re, extra ipsam posita, impediente, itaque aduersante, ut nullo pacto ea comportari possit. Plura autem huiusce modi sunt, ut penuria rerum uitæ beatæ accõmodatarum, aut uicinitas feræ gentis aut iniusti principis, qui non sinat eos quiescere, & honesto otio frui. Eodemque pacto, inquit, opus esse illum uidere, quæ potissimũ respublica quibus hominibus quadret, ne fortè studio ornandi aliquam gentem, adferat illi remp. minimè aptam naturæ facultatibusque ipsorum: siue contrà populo procliui ad laudem ac gloriam, remp. minorem ingenio ipsius moribusque assignet. Reddit autem rationem ipse, cur prius illud utile non sit. inquit enim: Inueniuntur namque aliqui, & ij quidem non pauci, qui optimam fortasse adipisci nequeunt, quia maior illa sit captu ipsorum.

Quare fallere non oportet.) Quapropter, inquit, ex his, quæ declarata sunt, apparet, non debere illi, qui constituit rempublicam, clàm esse, quæ resp. simpliciter, nulla scilicet re simul cogitata, ipsique adiuncta, optima omnium sit: & quæ positis illis, quæ ipsi hærent, optima. Quod si falleret ipsum, posset facile labi, & ut modò significatum est, peccare.

Adhuc autem tertiam.) Adiungit, opus non esse etiam ipsum fallere rempublicam, quæ fingitur latis cõditionibus quibusdam, & cùm postuletur hoc ab ipso, quæ possit implere desiderium eorum qui petunt, operamque in hoc eius requirunt, talemque demum conformare, qualem ipsi uolent. Inquit igitur, oportere ipsum instructum esse hac facultate, ut quasi ostensam ipsi & propositam (hanc enim uocat δόησιν) ualeat uidere statim ab initio huius tanquam operis fabricandi, quomodo scilicet illa signi possit: & cùm fuerit prius nata & constituta ab alio, quomodo etiam diu conseruari.

Dico autem, ceu.) Hoc existimo pertinere ad id quod postremum posuit, si fortè accesserint ad eum, qui rogẽt, quomodo ipsorum resp. longo tempore conseruari possit, ipsius partes esse illos admonere, & rationem docere huius rei obtinendæ. quod cùm sibi usus esset breui obscureque protulisse, nunc explanat: inquit enim, Intelligo autem, si cui ciuitati contigit non uti optima republica, esseque inopem rerum, non modò ad bene uiuendum accommodatarum, uerùm etiam uitæ necessariarum: neque etiam statum illum nactam fuisse, quem res ipsius tenues malæq; ferebant, sed deteriorem adhuc: quomodo corrigi emendariq; possit, ac uita ipsius produci.

Præterea autem hæc.) Restare adhuc dicit unum modum, quem nullo pacto incognitum oportere esse affirmat ijs, qui præcipiunt aliquid de republica is autem est, ut cognitam habeant remp. eam, quæ præter cæteras omnes congruit quadratq; omnib. ciuitatibus. Est enim profectò genus quoddam reipublicæ, quod cadit in multas ciuitates, cùm quæ similes inter se sunt non paucis in rebus, eodem modo accommodatum sibi illum esse sentiunt.

Quoniam magna pars.) Quid ipsi suaserit, ut postremum hoc tangeret, aperit, magnamque causam se habuisse docet huius rei admonendæ. Illa autem est, error eorum, qui de rep. præcipiunt: nec unius tantum, aut alterius, sed multorum. Ipsos igitur inquit, etsi alia commodè rectèq; dicunt, tamen deijci depelliique à fine suo: nec attingere, quæ usui esse possunt, exitumque habere. Vt autem planum faciat eos peccasse, quod futurum fuerit officium eorum declarat: non enim, inquit, tantùm optimam remp. uidere oportet, in eamq; solùm oculos coniectos habere, uerumetiam in illam, quæ constitui illic fabri cariq; possit. Quid enim prodest absolutã perfectamq; sibi proponere, nisi accommodare ipsam alicubi ualeas, sed contrà omnes ipsam respuunt? Eodem autem pacto addit, magis facilem, magisque communem attendere oportere, & quæ minore labore pluribus ciuitatibus admoueretur.

Nunc autem, hi quidem.) Refellit errores eorum, quos dixit, duobus modis, contrariaque inter se uia peccantium, cùm alteri ipsorum curarent tantùm ac sedulò conquirerent rempublicam, in excelso loco sitam, ac perfectissimam omnium, quæque ut constituatur, eget multis rebus paratu difficilibus: alteri uerò, qui magis communem quandam adferunt, cùm extinguãt respublicas, quæ receptæ sunt, in usuque aliquarum ciuitatum, Laconicam aut aliam quampiam laudant. Arbitrari licet, quã intelligit, esse maximè Cretensem. hæ namque duæ resp. similes ualde inter se in primis ferebãtur: apud Platonem enim prope initium VIII. libri ipsæ coniunguntur, & præter cæteras à multis laudatæ esse dicuntur. Idem testatur Tacitus in III. libro, cùm de principijs iuris quæreret, & quæ primò leges scriptæ forent doceret. inquit enim: Hæ primò, rudibus hominum animis, simplices erant: maximeque fama celebrauit Cretensium, quas Minos: Spartanorum, quas Lycurgus: ac mox Athenẽsibus exquisitiores iam & plures Solon perscripsit.

Oportet autem huiusce modi.) Admonet eos, qui incumbunt in hanc curam, propositumque habent constituere rempublicam, ut inducant in ciuitatem ordinem statumque talem, quem facile, ex omnibus ijs, qui sunt quasi in manu eorum, illi, quibus prebetur, probent, sperentque sibi utilem futurum, ac ualeant etiam ipsum custodire, seque totos ad eum accommodare. Neque enim loquitur nunc de his, qui corrigere nituntur uitiosam rempublicam: sed de his, qui nouam fingunt. Quod uerò inquit, Et possint etiam simul uiuere in ciuitate ex illis legibus: additum est, quia fieri posset, ut forma reipublicæ, quam probassent, persuasique forent sequi, postea usu cognosceretur esse durior, talisque, ut cogerentur eam repudiare.

Quoniam non minor labor.)Reddit rationem,cur hoc tam diligenter præceperit, occurritque ei, quod aliquis contrà diceret, qui putaret neceſſariam non eſſe ſedulitatem tantam:quia ſi qua in rep.conſtituenda culpa admiſſa foret,facile poſtea poſſet emendari.inquit igitur,iudicium documentumque ſuum confirmans,ſe id præcepiſſe,quia non minor eſt labor corrigere rempublicam,quàm ipſam à principio fingere.confirmat autem hoc ſimili:Quemadmodum enim,inquit, maius negotiũ eſt, deleta prius ex animo ſuo falſa doctrina,ueram perdiſcere,quàm initio ueram accipere ac diſcere. Hoc autẽ conſenſu omnium ita prorſus ſe habere intelligitur:non minor enim labor eſt obliuiſci aliquid,quàm diſcere:quod ſignificauit etiam acuta illa ſua uoce Themiſtocles,ſapientiſsimus uir.

Quare præter ea.)Elicit ex hoc, quod modò præcepit:Vt uerè aliquis politicus ſit, id eſt idoneus ad omnia munera perfecti ciuis conditoriſque reip. obeunda, oportere illum, præter ea quæ iam docuit, præditum eſſe hac facultate, ut poſsit auxiliũ ferre rebuſpublicis,quæ in uſu aliquarum ciuitatum ſunt, ſi fortè illæ uitio cuipiam affines ſunt, & quaſi requirunt operam alicuius, qui ipſis medeatur:quod ſuprà etiam,inquit,admonui. Hoc uerò præſtare nullo modo poſſe affirmat, eum, qui ignoret, quot ſpecies ſunt reipublicæ, ſine qua plena cognitione non ualeat aut uidere aut emendare erratum alicuius malè conſtitutæ reipub.

Nunc autem unum.)Hoc additum eſt ad declarandum,neceſſariam eſſe ſcientiam,quam dixit. cùm enim reperiantur nonnulli affines tam magnis erroribus,oportet eos erudire.inquit igitur tunc, cùm adhuc ueritas huius rei multis occulta erat, ignorabantque illi,quot ſpecies forent rerumpublicarum,extitiſſe aliquos,qui putarent, unum tantùm genus eſſe reip.popularis,& unum itidem genus dominationis paucorũ.quod falſum eſſe affirmat,cùm plura genera utriuſq; ſtatus ſint.Quapropter,inquit,diſcrimina hæc ipſorum clàm eſſe non debent, ſed aperiri conſtituique ante oculos omnium: & eodem pacto, quot modis componantur hæ reſpublicæ coagmententurque, ut ſpeciem eandem ſeruent. ſint tamen inter ſe aliquantum diſcrepantes.

Cùm eadem autem.)Adiungit,oportere nos ope huius cognitionis,ſociaque nobis ipſa exiſtente atque aditum patefaciente, uidere præterea optimas leges, & quæ ſingulis rebuſp. congruant. Quæ namque aptæ ſæpè ſunt huic reip. minimè conueniunt alteri, diſsimili ipſius, ſed contrà frangerent ipſam ac labefactarent. φρόνησιν autem hîc appellat intelligentiam huius rei tractandæ peritiamque:ut alijs quoque locis cepit hoc nomen,quibus ualet non ueram prudentiam,ſed cognitionem alicuius rei: ut in VIII. Topicorum, & eodem ſenſu in primo libro de Arte dicendi, de locis ſedibuſque argumentorum loquens,inquit: καὶ κεῖνα μὲν ἃ ποιήσει τὸν ἐροῦντα γένος ἔμφρονα, peritum intelligens magiſtrumque eius artis. Sed Cicero etiam Latinum uerbum,quod huic reſpõdet,ita cepit in procœmio Luculli, quo ſummum illum uirum ornauit: In eodem tanta prudentia fuit in conſtituendis temperandisque ciuitatibus,tanta æquitas,ut hodie ſtet Aſia Luculli inſtitutis ſeruandis, & quæ ſi ueſtigijs perſequendis.

Ad reſp.enim leges.)Valet hoc quoque ad conuincendum errorem eorum,qui putarent, oportere prius leges ſcribere, poſtea ipſis ſtatum ciuitatis accommodare.perſpicitur enim,inuentos tunc aliquos,qui ita de hac re falſo exiſtimarent. Si uera namque opinio illorum extitiſſet,documentum hoc Ariſtotelis inutile fuiſſet. Inquit igitur:Ad reſp.namque iam cõſtitutas oportet leges ſcribere: & ſanè cuncti, qui incumbunt in hanc curam, ita ſe gerunt, non contrà legibus ſcriptis accommodant ſtatum ciuitatis.

Reſp.namq; eſt.)Vt magis aperiret peccatum eorum,quos confutat,iudiciumque ſuum confirmaret, definit rempublicam, deſcribitque itidem uim legum ipſarum:quibus explanatis patet eos errare,qui conſtituunt ciuitatem,ut leges prius ſcriptę requirunt,ſibique accommodatum eſſe ſentiunt.inquit igitur:Reſp. enim eſt ordo tributus ciuitatibus,quod ad magiſtratus pertinet,quomodo ſcilicet illi creari debeant,quibuſque imperia dari, quid illic ſit illud, cuius rata in primis ſit uoluntas: nec non qui finis ſit ſingularum rerumpublicarum, quodque primum illi ſibi propoſuêre, cùm communiter uiuere ſtatuerunt.unaquæque enim ipſarum ſuum propriumque finem habet. Leges autem, inquit, alia res ſunt, ſeiunctæque non loco, ſed fine atque officio,ab his,quæ declarant remp.formamque ipſius.Illæ namque ſunt,quas oportet magiſtratus in auctoritate ſua imperioque adminiſtrando intueri atque obſeruare illos,qui ipſas migrant,pœnaque afficere.

Quapropter conſtat.)Hæc eſt totius rationis concluſio.ex his enim quæ dicta ſunt,apertum eſſe dicit,neceſſe habere politicũ noſſe & diſcrimina quæ ſunt rerumpublicarum, id eſt, quot modis ipſæ inter ſe diſcrepantes inueniũtur, & numerum etiam ſingularum,id eſt,quot ſint genera ſtatus multitudinis,& quot itidem dominationis paucorũ,& ad alia propria ipſius munera obeunda,& ad leges etiam ferendas: cùm,inquam,incumbit in illam curã,ut leges ſcribat.Ratio uerò huius rei eſt, quia in errore magno uerſaretur,ſi putaret eaſdem leges prodeſſe omni dominationi paucorum, & omni itidem ſtatui multitudinis. Cùm enim plures & huius & illius ſpecies ſint, ſæpè lex, quæ accommodata eſt huic dominatui paucorum, aliena eſt ab alio:etſi conuenit ambobus in hoc, ut regantur à diuitibus:idem etiam uſuuenit in ſtatu multitudinis.Patet autem hoc, inquit,quia ſunt plura genera utriuſque reipublicæ:neque una tantùm eſt,quæ regitur à populo reſpublica, ut neque etiam una,cuius clauum tenent locupletes.

a *Græcum,* καὶ εἰ τἄλλα λέγουσι καλῶς, mendoſè impreſſum eſt in quibuſdam libris, οἱ. LAMBINI.

CAPVT II.

QVia autem in prima ratione de rebuſpublicis diſtinximus,tres eſſe reſpublicas rectas,regnum, optimates, rempublicam: tresque harum labes:tyrannidem enim regni: dominatum paucorum optimatum (ſtatum autem multitudinis reipublicæ) & de optimatibus & regno dictum eſt (de optima enim republica contemplari idem eſt atque de his nominibus dicere: uult enim utraque uirtute conſtare copijs inſtructa) adhuc autem, quo diſcrepent inter ſe ſtatus optimorum & regnum, & quando oportet regnum exiſtimare, definitum eſt prius: reſtat de republica diſſerere,

ΕΠΕΙ δ' ἐν τῇ πρώτῃ μεθόδῳ τῶν πολιτειῶν, διῃλόμεθα τρεῖς μὲν τὰς ὀρθὰς πολιτείας, βασιλείαν, ἀριστοκρατίαν, πολιτείαν· τρεῖς δὲ τὰς τούτων παρεκβάσεις· τυραννίδα μὲν βασιλείας, ὀλιγαρχίαν δὲ ἀριστοκρατίας, δημοκρατίαν δὲ πολιτείας· καὶ πρὸ μὲν ἀριστοκρατίας καὶ βασιλείας εἴρηται. τὸ γὰρ πρὸ τῆς ἀρίστης πολιτείας θεωρῆσαι, ταυτὸ καὶ πρὸ τούτων ἐστὶν εἰπεῖν τῶν ὀνομάτων (βούλεται γὰρ ἑκατέρα κατ' ἀρετὴν σπουδαίαν κεχορηγημένην) ἔτι δ' ἢ τι διαφέρουσιν ἀλλήλων ἀριστοκρατία καὶ βασιλεία, καὶ πότε δεῖ βασιλείαν νομίζειν, διώρισται πρότερον· λοιπὸν πρὸ πολιτείας κατασκευασθείσης, εἰρήσθω περὶ αὐτῆς.

QVoniam autem in disputatione atque institutione superiore de reip. administrandæ formis tali partitione ac distinctione usi diximus, ut treis reip. administrandæ formas rectas poneremus,regnum, aristocratiam, & eam quam communi nomine politiam Græci nominant,id est ei uilem reipub. seu ciuitatis administrandæ rationem: & treis ab his declinationes seu degressiones,à regno quidem tyrannidem, ab aristocratia oligarchiam, à politia populi potestatem, quam democratiam Græci uocant: & de aristocratia quidem & regno dictum est: (nam de optima reipub. administrandæ forma commentari, idem est atque de his nominibus considerare: debet enim utraque conuenienter & congruenter uirtuti rebus necessarijs instructæ, esse constituta) præterea uerò quid inter se differant regnum & aristocratia, & quando regnum sit existimandum, antea distinctè explicatum est: reliquum est, ut de politia dis-

rere, quæ cõmuni nomine appellatur,& de alijs rebuſpublicis,dominatu paucorũ,& ſtatu multitudinis,& tyrãnide. Perſpicuũ igitur & harũ tranſgreſſionũ, quę peſsima eſt, & quæ ſecunda. Neceſſe enim eſt trãſgreſsionẽ primæ & diuiniſsimæ peſsimã eſſe.Regnũ namq; neceſſe, uel nomen tantũ habere,cũ minimè ſit, uel per multã regnãtis exuperantiã eſſe. Quare tyrannidẽ, quæ peſsima eſt, plurimũ abeſſe à repub. Secundo autem loco dominatũ paucorum: ſtatus enim optimorũ multum diſtat ab hac republica.Maximè aũt moderatum ſtatũ multitudinis.Iam igitur quidã enunciauit ſic è numero eorum,qui extitêre ante nos:non tamen ad idem reſpiciẽs, quod nos.Ille namq; exiſtimauit, omnibus probis exiſtentibus, ceu ſtatu paucorum bono,& alijs, peſsimum eſſe ſtatum popularem: improborum autem, optimum. Nos autem penitùs has uitioſas eſſe affirmamus:& meliorem dominatum paucorum alium alio non rectè poſſe dici,ſed minus malum.Verũ de huiuſcemodi exiſtimatiõe nũc omittatur.Nobis autem primũ diuidendum eſt, quot ſunt rerump.differentiæ, ſiquidẽ ſunt ſpecies plures popularis ſtatus & dominatus paucorum.Deinde quæ maximè communis, & quæ maximè expetenda poſt optimam rempublicã: & ſi qua extitit alia ad optimatum ſtatũ uergens,& bene conſtituta,ſed plurimis congruens ciuitatib. quæ eſt. Deinde è numero cæterarum, quæ quibus eſt expetenda: fortaſſe enim his quidẽ neceſſarius magis ſtatus multitudinis, quã dominatus paucorum:his uerò,hic magis illo. Poſthæc autem, quónam modo oportet conſtituere has reſpublicas, qui huic rei ſtudeat: intelligo aũt ſtatus multitudinis per ſingulas ſpecies, & rurſus dominatus paucorũ. Extremũ aũt, quando horũ omnium breuiter mẽtionẽ eã fecerim⁹, quæ cõtingit:enitendũ eſt perſequi,qui interitus,& quę incolumitates ſint rerũp.& cõmuniter & ſeorſum ſingularũ: & per quas cauſas hæc maximè natura fiant.

λιτείας διελθεῖν, τῆς τῷ κοινῷ προσαγορευομένης ὀνόματι, καὶ ταῖς τῶν ἄλλων πολιτειῶν, ὀλιγαρχίας τε, καὶ δημοκρατίας, καὶ τυραννίδος. Φανερὸν μὲν ἓν καὶ τούτων τῶν παρεκβάσεων τὶς χειρίστη, καὶ δευτέρα τίς. ἀνάγκη γὰρ τὴν μὲν τῆς πρώτης καὶ θειοτάτης παρέκβασιν, εἶναι χειρίστην· ἢ γὰρ βασιλείαν ἀναγκαῖον τοὔνομα μόνον ἔχειν ὂν οὖσαν, ἢ διὰ πολλὸ ὑπερέχειν εἶναι τὴν τοῦ βασιλεύοντος. ὥστε τὴν τυραννίδα χειρίστην οὖσαν, πλεῖστον ἀπέχειν πολιτείας. δεύτερον δὲ τὴν ὀλιγαρχίαν. ἡ γὰρ ἀριστοκρατία διέστηκεν ἀπὸ ταύτης πολὺ τῆς πολιτείας. μετριοτάτην δὲ τὴν δημοκρατίαν. ἥδη μὲν οὖν τὶς ἀπεφήνατο καὶ τῶν πρότερον ἔτως· ἐ μὲν εἰς ταυτὸ βλέψας ἡμῖν. ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἔκρινε, πασῶν μὲν οὐσῶν πονηρῶν, οἷον ὀλιγαρχίας τε χρηστῆς, καὶ τῶν ἄλλων, χειρίστην δημοκρατίαν· φαύλων δὲ ἀρίστην. ἡμεῖς δ' ὅλως πάντας ἐξημαρτημένας εἶναί φαμεν· καὶ βελτίω μὲν ὀλιγαρχίαν ἄλλην ἄλλης, οὐ καλῶς ἔχει λέγειν, ἢ πλον δὲ φαύλην. ἀλλὰ περὶ μὲν τῆς τοιαύτης κρίσεως, ἀφείσθω τανῦν. ἡμῖν δὲ πρῶτον μὲν διαιρετέον, πόσαι διαφοραὶ τῶν πολιτειῶν· εἴπερ ἐστὶν εἴδη πλείονα τ' τε δημοκρατίας, καὶ τῆς ὀλιγαρχίας. ἔπειτα τὶς κοινοτάτη, καὶ τὶς αἱρετωτάτη μετὰ τὴν ἀρίστην πολιτείαν· κἂν εἴτις ἄλλη τετύχηκεν ἀριστοκρατικὴ, καὶ συνεστῶσα καλῶς, ἀλλὰ ταῖς πλείσταις ἁρμόττουσα πόλεσι τίς ἐστιν. ἔπειτα καὶ τῶν ἄλλων τὶς τίσιν αἱρετή. τάχα γὰρ, τοῖς μὲν ἀναγκαία δημοκρατία μᾶλλον ὀλιγαρχίας, τοῖς δ' αὖτη μᾶλλον ἐκείνης. μετὰ δὲ ταῦτα τινα πρόπον δεῖ καθίσασθαι τ' βουλόμενον τούτας τὰς πολιτείας· λέγω δὲ δημοκρατίας τε καθ' ἕκαστον εἶδος, καὶ πάλιν ὀλιγαρχίας. τέλος δὲ πάντων τούτων, ὅταν ποιησώμεθα συντόμως τὴν ἐνδεχομένην μνείαν, πειρατέον ἐπελθεῖν, τίνες φθοραὶ καὶ σωτηρίαι τῶν πολιτειῶν, καὶ κοινῇ, καὶ χωρὶς ἑκάστης· καὶ διὰ τίνας αἰτίας τοῦτα μάλιστα γίνεσθαι πέφυκε.

tia diſſeramus,eã, quæ communi nomine ſic appellatur, & de alijs reipub. adminiſtrandæ formis, oligarchia,& democratia, & tyrannide. Perſpicuum igitur eſt, etiam harum degreſsionum ſeu declinationum à rectis adminiſtrationibus, quæ nam ſit peſsima, & quæ nam ſecunda. Neceſſe eſt enim declinationem à prima & diuiniſsima, eſſe deterrimam. Regnum autem neceſſario aut regni nomen habet tantùm, cùm reuera non ſit regnum: aut propter magnam eius, qui regnat, excellentiam, conſtat. Quocirca & tyrannis, quæ deterrima eſt, à reipub. adminiſtrandæ forma longiſsimè diſtat: ſecundò loco longè abeſt oligarchia. Nam ariſtocratia longè diſtat ab hac reipub.adminiſtrandæ forma poſt oligarchiam. Moderatiſsima autem & tolerabiliſsima democratia eſt. Quin & quidam exijs, qui ante nos ſcripſerunt,in eadem ſententia fuit, non tamen, idem atque nos, ſpectans. Ille enim cenſuit, omnium reipub. adminiſtrandæ formarũ, quæ bonæ ſunt, qualis eſt oligarchia laudabilis & recta, ſiue ariſtocratia, & aliæ ſimiles, earum peſsimam eſſe democratiam:malarum autem optimam. Nos autem omnino has deprauatas atq; à rectis detortas eſſe dicimus: & meliorem quidem eſſe oligarchiam aliam alia,neque conuenit dicere neque rectum eſt: ſed minus malam. Verùm de tali quidem ſententia omittamus in præſenti dicere. Nobis autem primùm diſtinguendum eſt,quot ſint reipub.adminiſtrandæ formarum differentiæ,ſiquidem plura ſunt & democratiæ & oligarchiæ genera: deinde quæ ſit communiſsima, & quæ maximè optabilis atque expetenda poſt optimam reip. adminiſtrandæ formam: & ſi qua alia reip. adminiſtratio eſt ariſtocratica, & bene ab initio inſtituta, & plurimis ciuitatibus apta, quæ nam ſit: deinde & aliarum quæ quibus ſit expetenda(fortaſſe enim his quidem magis neceſsaria democratia, quàm oligarchia eſt: illis autem hæc magis, quàm illa) deinde uerò quónam modo has reipub. adminiſtrandæ formas inſtituere oporteat eum, qui hoc facere uelit: dico autem unumquodque genus democratiæ, & iterum oligarchiæ. poſtremò ubi de his omnibus ita, ut res poſtulat,breuiter expoſuerimus, conandum nobis erit perſequi, & quæ res ſint reip. adminiſtrandæ formis lethales ac peſtiferæ, & quæ ſalutares, tum communiter, tum ſeparatim ſingulis: & quibus de cauſis maximè uel interire, uel conſeruari ſoleant natura.

COMMENTARIVS.

Quia autem in prima.)Indicat, quid aggredi nunc uelit,& quid requirat ordo ſuſceptæ ſcriptionis. Vt autem ſe ipſum ſequi oſtendat,coniungit ea,quæ iam præcepit cum his,quæ nunc tradere ſibi propoſuit.In repetendis autem illis,quæ iam expli cuit,& ubi opus eſſe putabat,breui explanãdis,prolixior eſt:hyperbaton namque hic eſt.Cùm enim initio huius partis po-ſuerit ἐπεὶ,redditio ipſius ualde remota inde eſt:eſt enim illa,λοιπὸν τῶν πολιτείων, & quæ ſequuntur. ſed ab initio ordiamur. Quia in prima methodo,ita autem appellat librum 3.qui antecedit huic, quia in ipſo primùm cœpit ordine differere de re-publica,rationemq́ue eius & artem explicare:quia igitur,inquit, in eo libro diſputauimus de rebuſpublicis, itaq́; diuiſimus ipſas(rectas enim tres eſſe oſtendimus)hiſq́; nominibus ipſas appellauimus,regnum,ſtatum optimorum,rempublicã:priuſ-que itidem harum labes & deprauationes,tyrannidem regni,dominatum paucorum ſtatus optimorum,ſtatum multitudi-nis reipublicæ uocatæ:& quia illic à nobis diſputatum eſt de ſtatu optimorum & regno. Cùm autem ſeorſum illic minimè hoc feciſſet,quomodo uerum ſit,quod dixit,teſtatur.uidere enim,inquit, ſubtiliterq́ue quærere de optima republica, idem eſt atque differere de duobus his nominibus,id eſt regno ac ſtatu optimorum.quod probat his uerbis: Debet enim uterque ſtatus conſtitutus eſſe ex uirtute,inſtructa ſcilicet atque ornata rebus illi ſtatui neceſſarijs,non ſola nudataq́ue ipſis. hoc e-nim ualet κεχορηγημένῳ: non perfectam uirtutem,ut quidam falſo putarunt.

Adhuc autem,quo.)Præterea,inquit,diſputatum eſt de diſcriminibus,quæ ſunt inter regnum & ſtatum optimorum,nec nõ quando opus eſt regnum inſtituere.Hoc enim arbitror hic ualere νομίζειν,cùm ſcilicet hi, qui debent ita regi, apta ſeges materiaq́ue ſunt huius imperij: id eſt, ſunt ingenio tales, ut æquo animo ferant ſe ab uno regi. de his igitur omnibus explica-tum eſt prius.

Reſtat de repub.)Hæc eſt ἀπαπόδοσις,redditioq́; illius ἐπεὶ,quod ſuprà ſignificaui, poſt multa in medio poſita. inquit igitur: Reſtat nunc de rep.differere,id eſt de tertio illo genere ſtatus probati, qui ſtatus commmuni nomine omnium rerumpubli-carum,reſp.appellatur:& quemadmodum reliqua nobis hæc eſt excutienda reſpublica,ita tres illæ,quæ corruptelæ ſunt ue-rarum rerumpublicarum,nomenq́ue tantùm retinent reipublicæ,facta autem nullo pacto,id eſt dominatus paucorum,ſta-tus multitudinis,& tyrannis.

Perſpicuum igitur.)Antequam differat de republica, quam ſignificauit, profert nonnulla de tribus, quos modò nominauit, ſtatib.ciuitatis uitioſis:aperitq́ue,qui peſsimus ipſorum ſit, & qui proximè ad ipſum accedat, nec non qui minus deprauã-tus,diligenter ratione reddita ſui iudicij. Neceſſe namque eſſe inquit, ut labes corruptelaq́; primæ & diuiniſsimæ reip. peſ-ſima ſit:reſpondent namque uitia huius uirtutib.illius.Regnum autem tale eſſe docet: neceſſe enim eſt, inquit, aut nomine tenus appellari regnum,minimè autem eſſe,nec conuenire ipſi id nomen ullo pacto:aut conſtare ipſam propter multam exi-miamq́ue uirtutem eius,qui regnat,qua uincat longo interuallo cunctos,in quos imperium habet. Quare, inquit, ſequitur tyrannidem, quæ deterrima eſt, plurimùm diſtare à republica:& non tantùm tota linea aduerſari regno, uerum etiam penè indignam eſſe quæ uocetur reſpublica.

Secundo autem loco.)Secundum locum obtinere ait dominatum paucorum. Quod conſtituere uolens, inquit: Status enim optimorum diſtat multùm ab hac republica.quare ut ille meritò probatur, ita hic è regione ipſius poſitus, uitio affinis eſſe intelligitur.Vim etiam tertij deprauati ſtatus exponit, traditq́ue rempublicam,quæ in manu eſt multitudinis,maximè om-nium corruptelarum moderatam eſſe.Cùm enim recedat à minus bona, inde naſcitur, ut ipſa minus mala ſit:non enim ne-ceſſe eſt,ut omnes numeros in ſe habeat prauitatis,quod aduerſatur minus bono.

Iam igitur quidam.) Oſtendit extitiſſe quempiam ſuperiore ætate, qui de hac re una ſecum ſentiret,niſi quòd uerbis aliquo modo tantùm diſcrepabat.Exiſtimatur autem Platonem notare,qui in libro,cuius index eſt πολιτικὸς,uidetur ita totam hãc rem definire.inquit igitur noſter,ſuum iudicium confirmare uolens:Iam quidam eorum,qui prius uixêre, ut nos modò fe-cimus,de hoc pronuntiauit.ſenſum igitur illius ſuo conuenire his uerbis teſtatur. nam quod addidit, Qui tamen non con-uertit oculos in idem, quod nos: ualet ad oſtendendum, quid diſcriminis uerſetur inter ambos. Ipſum autem eſt, quòd il-le,quicunque fuit, uocauit omnes hos ſtatus reip.probos: cùm ipſe diſtinguat eos, treſq́ue illorum uocet bonos utileſq́ue, tres uerò contrà malos atque inutiles.cætera autem,ut diuerſum hoc principium ferebat,ferè eadem ſunt.inquit enim,con-ferens opinionem eius cum ſua:Ille namque cenſuit,cùm omnes illi tres ſtatus probi eſſent,foretq́ue dominatus etiam pau-corum rectus,& cæteri itidem,id eſt & ſtatus multitudinis & tyrannis, peſsimum eſſe ſtatum multitudinis: malorum autem optimum,id eſt(niſi fallor)collatum cum his,quos uocamus malos:ipſe namque cùm omnes uocaret bonos,nullũ ſanè ma-lum uitioſumq́; exiſtimabat. Quòd autem inquit, τοῦτο εἰς ταυτὸ βλέψας ἡμῖν: eodem pacto locutus eſt Demoſthenes contra A-riſtocratem,cùm qui foret ſenſus animi ſui declarare uellet,οἷον ἵν' εἰδῆτε ὃ ἡμεῖς,οὕτως ὁ βλέπων ἐγὼ,ταῦτα λέγω.

Nos autem penitus.)In quo ipſe diſſentiat ab eo,nunc docet.Nos enim,inquit,omnino tres has deprauatas eſſe,affineſq́; uitio affirmamus,& meliorem ſtatum hunc paucorum eſſe alio,non arbitramur rectè dici,ſed oportere uocari minus malum. Quæ namq; res prauæ ſemel eſſe ſtatuuntur,notatæq́; nomine uitij ſunt,non poſſunt inter ſe conferri ex bonitate: ſed cõtrà ex macula ac prauitate,quę ipſis hæret,cùm poſsit illa in hac maior,in hac uerò minor eſſe.addit autem in extremo:Verũ o-mittamus nunc ſubtiliter differere de hac quæſtione:neque enim illa eſt huius temporis.

Nobis autem primùm.)Notum facit ordinem, quem ſequi ſtatuit in hac diſciplina tradenda, ut ſe ueram uiam ipſius docen-dæ tenere oſtendat,ac iuuet eos,qui ipſam accipere uelint:perſpectus enim ordo ſerieſq́; præceptorum cuncta planiora red-dit.Inquit igitur,à ſe primùm diſtinguendum eſſe , quot ſint diſcrimina rerumpublicarum, quæ modò appellatæ ſunt, cùm plura genera ipſarum ſint:nec una tantùm exiſtat ac ſimplex,ſiue democratia, ſiue dominatio paucorum, ſed plures inter ſe diſtantes aut maiore aut minore uitio ac labe.

Deinde quæ maximè.) Deinde ſui muneris eſſe,inquit,docere,quæ reſp.maximè communis ſit,id eſt,quę præter cæteras om-nes facilius accommodari poſsit pluribus ciuitatibus : nec non , quæ maximè ſit expetenda poſt optimam illam iam expli-catam,quæ diuiditur in duas,id eſt in regnum & ſtatum optimatum.Deinde,inquit,ſuas eſſe partes,ſi qua fortè alia ſit reſpu blica,quæ propè accedat ad rectas adminiſtrataſq́ue ab optimis uiris,ac bellè demum conſtituta,eadem tamen plurimis ci-uitatibus quadrans,uidere quæ nam illa ſit.

Deinde è numero.)Deinde,inquit,poſt eam,quæ inſtar eſt ariſtocratiæ,uidendum ſibi eſſe è numero aliarum, quæ reſp. qui-bus hominibus,qualiq́ue ingenio præditis maximè conueniat, ſitq́ue ipſis meritò expetenda. Vt enim ſunt naturæ hominũ diuerſæ,fortaſſe his magis neceſſaria eſt reſpublica,quam regit multitudo, quàm dominatio paucorum: his autem contrà, longè alia indole præditis,dominatus paucorum magis quàm ſtatus multitudinis conuenit.

Poſt hæc autem.)Cùm hæc omnia explicuerimus,inquit,docendum nobis erit,quonam modo oportet conſtituere has reſp. eum , qui condere ipſas uelit , & quæ tanquam fundamenta iacere ipſarum debeat.Intelligo autem , inquit, non ſimpliciter conſtituere in ciuitate ſtatum multitudinis,ſed cùm plures ipſius partes ſpecieſũe ſint,illam ipſam,quã uoluntas ipſius fert: quod,ut in hac ipſa,ita etiam in dominatione paucorum ſe ſeruaturum eſſe pollicetur.

Extremum autem.)Pergit aperire ordinem,quem ſibi nunc propoſuit indicandum,huius ſcriptionis. Poſtremum enim, in-quit,cùm breuiter omnium harum rerum mentionem eam fecerimus,quam res patitur,dare operam debemus, ut tradamus illa, quæ interitum afferunt rebuſpublicis , & quæ ſalutem eiſdẽ dant: atque id duobus modis, id eſt generatim & propriè. Sunt enim, quæ infirmant perduntq́; omnem rempublicam : ſunt etiam propriæ quædam labes huius & illius , & quæ ma-gis(exempli cauſa)ſtatum multitudinis,quàm dominatum paucorum temptant ac labefactant. Idem autem uſuuenit de me dicinis & remedijs horum malorum:quædam enim diligenter ſeruata facilius ſtatum hunc, quàm alium tuentur, & ab interitu uindicant.Sed etiam,inquit,quas potiſsimum ob cauſas hæc naſci maximè con-ſuerunt,oſtendemus.

CAPVT

CAPVT III.

CVm enim plures sint respub. causa est, quòd omnis ciuitatis partes plures sunt numero. Primũ enim è domib. concretas oẽs uidemus ciuitates: deinde rursus huius multitudinis, hos quidẽ diuites necesse est esse, hos autẽ paupe-res, hos uerò medios: & diuitũ utiq; & pauperũ, hanc quidem partẽ esse armatã, hanc uerò inermẽ. Et hanc plebẽ deditã agro colendo uidemus: hanc autẽ uersari in foro: hanc uerò cõstare ex opificibus. Et nobiliũ sunt discrimina, & per diuitias, & magnitudines patrimonij: ceu studiũ equorũ alẽdorũ. hoc enim nõ facilè est præstare, nisi diuites. Quare antiquis tẽporibus quibuscunq; ciuitatib. robur militiæ in equis manebat, apud hos erãt dominatus paucorũ: utebãtur aũt aduersus hostes equis aduersus uicinos populos, ueluti Eretriẽses & Chalcidenses & Magnetes prope Mæandrũ, & aliorũ populorũ multi Asiã incolentes. Amplius præter discrimina è diuitijs, est quod proficiscitur à genere & à uirtute: & si qua alia huiuscemodi res dicta est pars esse ciuitatis, ubi de optimatũ statu disseruimus: illic.n. distinximus è quot partib. necessarijs constat omnis ciuitas. Harũ enim partiũ aliquando cunctæ participes sunt reipublicæ: aliquãdo, pauciores: aliquando plures. Perspicuũ igitur, plures necesse esse respub. existere, quæ discrepẽt inter se specie: hæ nãq; partes specie discrepant inter se. Resp. nãq; est magistratuũ ordo: hunc aũt cuncti distribuunt uel per potestatem eorum, qui participes ipsorum sunt: uel per quampiam aliam æqualitatem communem: intelligo autem pauperum, uel diuitum, uel communem aliquam ambobus. Necesse igitur est resp. esse tot, quot sunt ordines secũdum exuperantias & secundũ discrimina partiũ. Maximè aũt uidentur esse duę: quemadmodũ in uentis dicitur: hos quidẽ esse Aquilonios, hos aũt Australes: alios autem, horum egressus. Sic & rerumpublicarum duæ, status populi, & dominatus paucorum. Optimates enim speciem dominatus paucorũ esse ponunt, tanquã sit dominatus qui-

ΠΟΤΕ̃ μὲν δὴ εἶναι πλείους πολιτείας αἴτιον, ὅτι πάσης ἐστὶ μέρη πλείω πόλεως τὸν ἀριθμόν. πρῶτον μὲν γὰρ ἐξ οἰκιῶν συγκειμένας πάσας ὁρῶμεν τὰς πόλεις. ἔπειτα πάλιν τούτου τοῦ πλήθους, τὰς μὲν ἀπόρους ἀναγκαῖον εἶναι, τὰς δ' ἀπόρους, τὰς δὲ μέσους· καὶ τῶν ἀπόρων δὲ καὶ τῶν ἀπόρων, τὸ μὲν ὁπλιτικὸν, τὸ δὲ ἄοπλον. καὶ τὸν μὲν γεωργικὸν δῆμον ὁρῶμεν ὄντα, τὸν δ' ἀγοραῖον. τὸν δὲ βάναυσον. καὶ τῶν γνωρίμων εἰσὶ διαφοραὶ, καὶ κατὰ τὸν πλοῦτον, καὶ τὰ μεγέθη τῆς οὐσίας· οἷον ἱπποτροφίας. τοῦτο γὰρ ῥᾴδιον μὴ πλουσίους ποιεῖν. διόπερ ἦν τῶν ἀρχαίων χρόνων, ὅσαις πόλεσιν ἐν τοῖς ἵπποις ἡ δύναμις ἦν, ὀλιγαρχίαι περὶ τούτοις ἦσαν. ἐχρῶντο δὲ πρὸς τοὺς πολεμίους ἵπποις πρὸς τοὺς ἀσυγγενεῖς· οἷον ἐρετριεῖς, καὶ χαλκιδεῖς, καὶ μάγνητες οἱ ἐπὶ μαιάνδρῳ, καὶ τῶν ἄλλων πολλοὶ πρὸς τὴν οὐσίαν. ἔτι πρὸς ταῖς κατὰ πλοῦτον διαφοραῖς, ἔστιν ἡ μὲν κατὰ γένος, ἡ δὲ κατ' ἀρετὴν· κἂν ἔτι δὴ τοιοῦτον ἕτερον εἴρηται πόλεως εἶναι μέρος ἐν τοῖς πρὸ τοὺ ἀριστοκρατίαν. ἐπεὶ γὰρ διειλόμεθα ἐκ πόσων μερῶν ἀναγκαίων ἐστὶ πᾶσα πόλις, τούτων γὰρ τῶν μερῶν, ὁτὲ μὲν πάντα μετέχει τῆς πολιτείας· ὁτὲ δὲ ἐλάττω· ὁτὲ δὲ πλείω. φανερὸν τοίνυν, ὅτι πλείους ἀναγκαῖον εἶναι πολιτείας, εἴδει διαφερόσας ἀλλήλων· ἓν γὰρ τοῦτ' εἶδει διαφέρει τὰ μέρη σφῶν αὐτῶν. πολιτεία μὲν γὰρ ἡ τῶν ἀρχῶν τάξις ἐστί. πάντες δὲ διανέμονται πάντες, ἢ κατὰ τὴν δύναμιν τῶν μετεχόντων, ἢ κατά τινα αὐτῶν ἰσότητα κοινήν. λέγω δ' οἷον τῶν ἀπόρων, ἢ τῶν ἀπόρων, ἢ κοινήν τιν' ἀμφοῖν. ἀναγκαῖον ἄρα πολιτείας εἶναι τοσαύτας, ὅσαι περ τάξεις κατὰ τὰς ὑπεροχὰς εἰσὶ, καὶ κατὰ τὰς διαφορὰς τῶν μορίων. μάλιστα δὲ δοκοῦσιν εἶναι δύο. καθάπερ ἐπὶ τῶν πνευμάτων, λέγομεν τὰ μὲν βόρεια, τὰ δὲ νότια· τὰ δ' ἄλλα, τούτων παρεκβάσεις. οὕτω καὶ τῶν πολιτειῶν, δύο, δῆμος, καὶ ὀλιγαρχία. τὴν γὰρ ἀριστοκρατίαν τὴν ὀλιγαρχίας εἶδος τιθέασιν, ὡς ὄσων ὀλι-

CVm igitur plures sint reip. administrandæ formæ, causa est, quòd omnis ciuitatis plures sint numero partes. Primùm enim ciuitates omneis ex domibus uidemus constare: deinde rursum huius multitudinis alios esse locupleteis & copiosos necesse est, alios egenteis & inopes, alios medios. & locupletum atq; egentium alios esse armis instructos, alios inermes. & de populo alios esse agricolas uidemus, alios mercatores & in foro occupatos, alios artifices illiberaleis & operarios. Nobiliũ quoque sunt differentiæ tum ex diuitijs & amplitudine rei familiaris: uerbi gratia, ex facultate equorum alendorum: hoc enim non facile est ijs facere, qui non sunt locupletes. quocirca priscis illis temporibus, quibus ciuitatibus potentia in equis consistebat, apud has erant oligarchiæ. utebãtur autem equis in hosteis, quos habebant finitimos: uerbi gratia, Eretrienses & Chalcidenses, & Magnetes, qui Mæandrum accolebant, & multi alij Asiæ populi. Tum præter eas, quæ in diuitijs consistũt, differentias, alia est ex genere, alia ex uirtute, & si qua talis alia pars ciuitatis esse dicta est in ijs disputationibus, quæ ad aristocratiam pertinent. Illic enim exposuimus partite ac distinctè, quot ex partibus necessarijs constet omnis ciuitas. Harum enim partiũ interdum omnes sunt reip. administrationis participes, interdum pauciores, interdum plures. Perspicuũ igitur est, necessariò plureis esse reip. administrandæ formas, genere inter sè differenteis. Etenim hæ partes genere differunt inter se. Nam ciuitatis administratio, quam politiã Græci dicunt, magistratuum descriptio atque ordinatio est. Hanc autem distribuunt omnes aut ex ui & potentia eorum, qui sunt huius ordinationis participes, aut ex aliqua eorum æqualitate communi: dico autem, uerbi gratia, æqualitatem aut egentium, aut locupletium, aut quandam utrorumq; communem. Necesse igitur est tot esse reip. administrandæ formas, quot sunt ordines seu ordinationes, pro exsuperantijs & excellentijs, & pro differentijs partiũ. Videntur autem duæ esse maximè: & quemadmodum uentorum alij dicũtur esse Aquilonares, alij Australes, alij uerò horum degressiones: sic & reip. administrandæ formarum duæ, populi potestas seu democratia, & paucorum imperium, quam oligarchiam Græci nominant. Aristocratiam enim oligarchiæ speciem ponũt, quasi sit oligarchiæ quædam

quidam:& uocatã rempublicã, ſtatũ populi: quemadmodũ in uentis,Fauoniũ Aquilonis, Eurum autẽ Auſtri. Eodem modo ſe habet & circa harmonias, ut quidã aiunt. Etenim illic ſtatuunt ſpecies duas eſſe concentus,& qui Doricũ, & qui Phrygium morem exprimit: alias autem compoſitiones,has quidem Doricas, has quidẽ Phrygias appellant. Maximè igitur conſuerunt ſic arbitrari de rebuſpublicis: uerius tamẽ & melius, ut nos diuiſimus, duabus uel una exiſtente, quæ pulcrè conſtituta ſit, reliquas eſſe migrationes exipſis: has quidem bene tẽperatæ harmoniæ, has autẽ optimæ reipublicæ, propè accedentes ad dominatum paucorũ, quæ fuerint contentiores,& magis eriles: remiſſas autem & molles,populares.

Non oportet autem ſtatuere ſtatum multitudinis, quemadmodũ quidã conſuerunt nunc, ſimpliciter hoc pacto, ũbi ſummam poteſtatem habet multitudo(in dominatibus enĩ quoque paucorum, & ubique,maior pars ſummam poteſtatẽ habet)neque dominatũ paucorũ, ubi pauci in ſua manu habent rempublicã. Si enim eſſent cuncti mille & trecenti,atque horũ mille diuites,qui nõ partem tribuerent imperij trecẽtis & pauperibus,liberis exiſtentibus,& cætera ſimilibus, nemo diceret hos populariter regi. Eodem autem pacto & ſi pauperes quidem pauci eſſent, potentiores autem diuitibus, pluribus exiſtentibus, nemo dominatũ paucorũ appellaret: neq; huiuſcemodi, ſi cæteris exiſtentib. diuitibus, participatio nulla eſſet honorũ. Magis igitur dicendũ,populum eſſe ſtatũ,cùm liberi in ſua poteſtate rẽpub habuerint:dominatũ autẽ paucorũ, cũ diuites: ſed cõtingit hos quidẽ multos eſſe, hos autem paucos:liberi enim multi, diuites aũt pauci.Etenim ſi ratione magnitudinis tribuiſſent magiſtratus, quẽadmodũ in Aethiopia fieri ſunt q affirmẽt,uel pulcritudinis,dominatus paucorũ extitiſſet:paruus .n. numer⁹ eſt & formoſorũ & magnorũ. Veruntamen non his ſolũ ſatis eſt definitas eſſe reſp. has, ſed qa plures partes ſunt & popularis ſtatus,& dominatus paucorũ, amplius ſtatuendũ eſt: neq; etiam ſi liberi

χαρχίαν τινὰ· ⸋ τὴν καλουμένην πολιτείαν, δημοκρατίαν· ὥσπερ ἐν τοῖς πνεύμασι, τὸν μὲν ζέφυρον τὸν βορέαν, τὸν δὲ νότον τὸν εὖρον. ὡμοίως δ' ἔχει καὶ περὶ τὰς ἁρμονίας, ὥς φασί τινες. καὶ γὰρ ἐκεῖ τίθενται εἴδη δύο, τὴν δωριστὶ, καὶ τὴν φρυγιστί· τὰ δ' ἄλλα συντάγματα, τὰ μὲν δώρια, τὰ δὲ φρύγια, καλοῦσι. μάλιστα μὲν οὖν εἰώθασιν ἅπτεσθαι ὑπολαμβάνειν περὶ τῶν πολιτειῶν· ἀληθέστερον δὲ καὶ βέλτιον, ὡς ἡμεῖς διείλομεν· δυοῖν ἢ μιᾶς οὔσης τῆς καλῶς συνεστηκυίας, τὰς ἄλλας εἶναι παρεκβάσεις· τὰς μὲν τῆς δὴ κεκραμένης ἁρμονίας, τὰς δὲ τῆς ἀρίστης πολιτείας. ὀλιγαρχικὰς μὲν τὰς συντονωτέρας καὶ δεσποτικωτέρας· τὰς δ' ἀνειμένας καὶ μαλακὰς, δημοτικάς.

Οὐ δεῖ δὲ πιθέσθαι δημοκρατίαν, καθάπερ οἰώνται τινες νυνὶ, ἁπλῶς οὕτως, ὅπου κύριον τὸ πλῆθος (καὶ γὰρ ἐν ταῖς ὀλιγαρχίαις, καὶ συμπαχῇ, τὸ πλέον μέρος κύριον) οὐδ' ὀλιγαρχίαν, ὅπου κύριοι τῆς πολιτείας ὀλίγοι. εἰ γὰρ εἶησαν οἱ πάντες χίλιοι καὶ τριακόσιοι· καὶ τούτων οἱ χίλιοι πλούσιοι, καὶ μὴ μεταδιδοῖεν ἀρχῆς τοῖς τριακοσίοις καὶ πένησιν, ἐλευθέροις οὖσι, καὶ τἄλλα ὁμοίοις· ἀθεεὶ ἂν φαίη δημοκρατεῖσθαι τότους. ὁμοίως δὲ καὶ εἰ πένητες μὲν ὀλίγοι εἶεν, κρείττους δὲ τῶν εὐπόρων, πλειόνων ὄντων· ἐδεῖεις ἂν ὀλιγαρχίαν συστασιάσειεν· οὐδὲ τὴν τοιαύτην, εἰ τοῖς ἄλλοις, ὅσοι πλουσίοις, μὴ μετέστη τῶν τιμῶν. μᾶλλον τοίνυν λεκτέον, ὅτι δῆμος μέν ἐστιν, ὅταν οἱ ἐλεύθεροι κύριοι ὦσιν· ὀλιγαρχία δ', ὅταν οἱ πλούσιοι· ἀλλὰ συμβαίνει, τοὺς μὲν πολλοὺς εἶναι, τοὺς δ' ὀλίγους· ἐλεύθεροι μὲν γὰρ πολλοί, πλέσιοι δ' ὀλίγοι. ⸋ γὰρ ἂν, εἰ κατ' μέγεθος διενέμοντο τὰς ἀρχὰς, ὥσπερ ἐν Αἰθιοπίᾳ φασί τινες, ἢ κατ' κάλλος, ὀλιγαρχία ἦν ἄν. ὀλίγον γὰρ τὸ πλῆθος, ⸋ τὸ τῶν καλῶν, ⸋ τὸ τῶν μεγάλων. οὐ μὴν ἀλλ' οὐδὲ τούτοις μόνον ἱκανῶς ἔχει διωρίσθαι τὰς πολιτείας ταύτας· ἀλλ' ἐπεὶ πλείονα μόρια καὶ τοῦ δήμου καὶ τῆς ὀλιγαρχίας εἰσὶν, εἰς Δωληπτέον, ὡς οὔτ' ἂν οἱ ἐλεύ-

quædam: [3] *& eam, quæ politia nomine communi dicitur, democratiæ: quemadmodum in uẽtis Fauonium quidem Aquilonis, Vulturnũ autem Auſtri partem eſſe uolunt. Similisq; concentionum & intentionum in cantibus ac fidibus, quæ harmoniæ dicuntur à Græcis, ratio eſt, ut aiunt quidem. Nam etiam illic duo earum genera faciũt, Doricum & Phrygium: cæteras, ut ex his conflatas & temperatas, earum nominibus iunctis appellant. Hoc igitur modo de reipub. adminiſtrandæ formis conſueuerũt maximè exiſtimare. Sed uerius & melius eſt ita dicere, quemadmodum partientes expoſuimus, aut duas, aut unam eſſe reip. adminiſtrandæ formam rectè inſtitutam: unamq; harmoniam rectam, & perfectam, cæteras eſſe à rectis aberrationes ac deflexiones: has quidem ab harmonia bene temperata, illas uerò ab optima reip. adminiſtrãdæ forma: oligarchicas eas, quæ ſunt contentiores, & plus nimio heriles: popularеis, eas, quæ ſunt remiſsiores & molliores.*

CAPVT IIII.

Non oportet autem democratiam ſtatuere ita ſimpliciter, ut nunc ſolẽt quidam, eam, in qua penes multitudinem arbitrium & auctoritas eſt: (nã etiam in oligarchys, & ubiq; penes maiorem partem arbitrium & poteſtas eſt) neq; oligarchiã, ubi penes paucos reip. adminiſtrandæ poteſtas eſt. Si enim eſſent uniuerſi ciues mille trecenti, & ex his mille diuites: neque imperij participes facerent trecentos & pauperes, quantumuis liberos, & cætera ſimiles: nemo hos dixerit populare reip. adminiſtrandæ formam uſurpare. Itemq; ſi pauperes pauci eſſent, & tamẽ locupletibus pluribus ſuperiores ac potẽtiores: nemo hanc reip. adminiſtrandæ formã, oligarchiam appellarit, neq; hãc talem, in qua honores cum alys, qui diuites eſſent, non communicarentur. Dicendum igitur potius eſt, democratiam eſſe, cùm penes liberos ſumma rerũ poteſtas eſt: oligarchiam, cùm penes diuites. Quòd autem illi multi ſunt, hi pauci, hoc ita fortè euenit. Nam liberi quidem homines, multi: locupletes autem pauci. Etenim ſi pro magnitudine & procerita-te corporis mandarentur honores, ut in Aethiopia aiunt quidam fieri ſolere, aut pro pulcritudine: eſſet oligarchia. Exiguus enim pulcrorum & procerorum numerus eſt. Veruntamen neque his tantùm has reipub. adminiſtrandæ formas definiri ſatis eſt: ſed quia particulæ plures Democratiæ & Oligarchiæ ſunt, præterea deciden-dum ac ſtatuendum eſt, neque ſi liberi

liberi,pauci existẽtes, in plures & non liberos imperiũ habuerint,populi statũ esse: ut Apollonię sit,q̃ ad mare Ioniũ est, & Theræ:in utraq; enim harũ ciuitatũ honores soli adipiscuntur,qui præstãt cęteris nobilitate,& primi in colonias illas uenerunt,qui pauci sunt è multis. Neq; etiã si diuites,quoniã numero superãt, populi status esset,ueluti antiquitus Colophone:illic enim amplum patrimonium plures possidebant ante bellum,qd̃ gesserunt cũ Lydis. Sed populi stat⁹ est, cũ liberi & pauperes,plures existẽtes,ĩ sua manu imperiũ habuerint. Dominatũ aũt paucorũ,cũ diuites & nobiliores,pauci existẽtes.

ἐλεύθεροι, ὀλίγοι ὄντες, πλειόνων καὶ μὴ ἐλευθέρων ἄρχωσι, δῆμος· οἷον ἐν Ἀπολλωνίᾳ τῇ ἐν τῷ ἰονίῳ, καὶ ἐν Θήρᾳ· ἐν τούτων γὰρ ἑκατέρᾳ τῶν πόλεων ἐν τῇ τιμῇ ἦσαν οἱ διαφέροντες κατ' εὐγένειαν, καὶ πρῶτοι καταλαχόντες τὰς ἀποικίας, ὀλίγοι ὄντες πολλῶν. οὔτε αὖ οἱ πλούσιοι, διὰ τὸ κατὰ πλῆθος ὑπάρχειν, δῆμος· οἷον ἐν κολοφῶνι τὸ παλαιόν. ἐκεῖ γὰρ ἐκέκτηντο μακρὰν οὐσίαν οἱ πλείους, πρὶν γενέσθαι τὸν πόλεμον τὸν πρὸς λυδούς. ἀλλ' ἔστι δημοκρατία μέν, ὅταν οἱ ἐλεύθεροι καὶ ἄποροι, πλείους ὄντες, κύριοι τῆς ἀρχῆς ὦσιν· ὀλιγαρχία δέ, ὅταν οἱ πλούσιοι καὶ εὐγενέστεροι, ὀλίγοι ὄντες.

liberi,qui pauci sint,in plureis et nõ liberos imperiũ obtineant,democratiã esse? quod genus est Apolloniæ in mari Ionio,& Theræ:in utraq; enim harum cũ uitatum florebant honoribus qui nobilitate præstabant, quiq; primi colonias occuparãt,cùm hi essent pauci,alij multi. Neque si diuites præsint, propterea quòd numero sint superiores, democratiam similiter esse habendam:quemadmodum olim in Colophone: illic enim antequam bellum aduersus Lydos ortũ esset, maior pars ciuium magnas & diuturnitate temporis stabilitas atq; amplificatas rei familiaris facultates possidebat.Sed democratia quidem est, cùm liberi & pauperes numero superiores,impery & summæ rei sunt compotes:oligarchia,cùm diuites,& nobiliores,numero pauciores.

COMMENTARIVS ET SCHOLIA.

Cum enim plures.)Cùm ostendisset,quæ sit materies propria huius disciplinę,& quam partem ipsius iam explicasset,quæq; tradenda restaret,ordinemq; etiam quem sequi uellet indicasset:unde nascatur,ut plures,& non una tantùm resp.sit,docere aggreditur.Esse autem causam huius uarietatis & dissimilitudinis ipsarum dicit,quia sunt plures partes omnis ciuitatis: nec ulla reperitur,quæ non ita distincta sit.ordine igitur ipsas enumerat, & inquit: Primùm enim è domibus, id est familijs omnes constitutas uidemus:domos enim hic appellare uidetur familias,quæ in ipsis habitant,non domicilia: id quod significant,quæ sequuntur.dicit enim:Deinde huius multitudinis. multitudinem autem hominum, non ædificiorum, ipsum intelligere apertum est.Huius igitur multitudinis ac turbæ magnæ mortalium, quæ conficit ciuitatem(quod declarat distinctam illam esse ac uariatam multis modis)hos quidem locupletes esse necesse est,hos autem pauperes,hos uerò medios inter illos,atque interiectos inter diuites ac pauperes. Addit autem,quæ & ipsa distinctio non leuis est, & è numero locupletũ & pauperum alteros graui armaturæ præditos,alteros leui, nec instructos armis,quæ corpus tegunt: nisi intelligimus primos illos milites esse,hos uerò uacuos omnino à studio rerum bellicarum.

Et hanc plebem.)Diuidit rursus partes ciuitatis,quas suprà diuiserat.primùm autem tenues homines atq; egenos,quos plebis nomine appellat. quædam enim plebs occupata erat in agris colendis, quædam in foro rerum uenalium diem terebat, uictum sibi parans uendendis uilibus rebus: tertium genus plebis conficiebant opifices, qui minutas sordidasq; artes exercebant.

Et nobilium sunt.)Diuidit nunc, quos notos & quasi insignes uiros uocat. ij enim sunt Græcis γνώριμοι: plures namque res reddunt homines claros,ut docet: primùm autem appellat locupletes.Horum igitur clarorum cùm plura genera sint, nonnullos ipsorum affirmat in eum locum ordinemq; peruenire commendatione diuitiarum atque ampli patrimonij: ceu inquit, qui equos alunt, nomenq; ac dignitatem aliquam nacti sunt ex illo sumtu. hoc enim, inquit,uix facere possunt, qui diuites non sunt.

Quare antiquis.)Valet hoc multùm ad constituendum,quod dixit.inquit enim,ea de causa factum,ut antiquitus illæ ciuitates,quæ copias equestres haberẽt,uimq; omnem ac robur suum in hoc genere armorũ collocarent,statu paucorum uterẽtur:ubi enim diuites multi sunt,adiuuantq; remp.suis fortunis, existimant oportere se potissimum gubernaculum ciuitatis tenere.Vti autem solitos ipsos,inquit,equis in bello,quod gererent cum uicinis populis:neque enim omnes,qui alunt equos,utuntur illis ad rem militarem,cùm plura genera equorum sint.Nominare uerò uolens, qui populi usi multum forent in bello equitibus,indeq; sibi laudẽ ac gloriam peperissent:appellauit Eretriẽses,& Chalcidenses,& Magnetes,qui ad Mæandrum amnem domicilia posita habent,ut distingueret illos ab alijs Magnetibus,qui ab Sipylo uocabantur.duo enim genera Magnetum erant,separata locis.Quod ad Eretrienses pertinet,Plutarchus quoque in libello, quem ἐρωτικὸν uocauit, narrat,firmum in primis equitatum illos habuisse in bello,quod erat ipsis cum Chalcidensibus,ut nulla ratione ualerent illi resistere hostes:quod tamen Chalcidenses aliquando uirtute Cleomachi Pharsalij,qui uenerat ipsis auxilio, obtinuerunt.tota historia,lepida sanè,à Plutarcho diligenter exponitur.Vt autem gentes eas,quas nominauit, cùm uires haberent in equitatu,regi solitas à diuitibus:ita alias quoq; nonnullas Asiæ adiungit.

Amplius præter discrimina.)Ostendit alia nonnulla extare,quæ præter diuitias,distinguunt ac uariant ciuitates,statusq; ipsarum.Cùm enim declaratum esset,magnam ad hoc uim habere ubertatem patrimonij:significat discrepare alios, antecellereq; cæteris antiquitate generis,ut alij quoq; uirtute,& si qua,inquit,alia res est huiusce modi,quæ dicta sit à nobis pars esse ciuitatis,ubi de statu optimorum disseruimus. Cur autem ad eum locum nos reijciat,docet:illic enim, inquit, diuisione ipsarum facta,declaraui, quot partes necessariæ forent omnis ciuitatis,ita ut sine ipsis non uideretur ciuitas ulla posse manere. Quia autem,quod hic tradit se iam fecisse,in libris uerò,qui hunc antecedunt,non perspicitur hoc apertè diligenterq; auctor præstitisse:uenit in mentem docto & ingenioso uiro,Angelo Segnio,multumq; in lectione horum librorum uersato,non tamen solam hanc coniecturam secuto, uerùm alias quoque nonnullas satis acutas, ordinem horum librorum peruersum esse:septimumq;,in quo accuratè hoc,quod hic narrat, effecit,anteire hunc debere. Exhibuit non parũ negotij D. quoque Thomæ hic locus:nec statuere secum potuit,quomodo hic scrupulus euelleretur.primùm enim putauit de hoc dictum fuisse in II.horum librorum,quo loco argumentatur contra remp.Platonis:deinde,quia hoc ipsi nõ ualde firmum uidebatur,addidit fieri posse,ut in tractatu separato(his enim uerbis usus est)quem scripserit de statu optimatum,hoc fecerit. Sepulueda,qui etiam ipse hunc scopulum uidit,inquit,significare Aristotelem tertium librum,in quo de statu optimatum & de regno differit,& ubi explicat partes ciuitatis: nec tamen, quia & ipse hoc parum certum esse intelligebat, alienus fuit ab ea opinione,ut in secundo,disputans aduersus Platonem,hoc attigerit:idem tamen fatetur, de quo dubitari non poterat, in VII.libro hoc sedulò pleneq; fecisse Aristotelem:&,quid suæ sententiæ foret de optimo statu reipublicæ,illic ostendisse.

Harum enim partium.)Verè se distinxisse ostendit respublicas, animaduersa ui naturaq; harum partium: multumq; uaIuisse docet animaduersionem ipsarum ad resp.informandas. est enim, inquit, quando harum partium nulla reijcitur à gubernaculo ciuitatis,sed omnes participes sunt rectionis ipsius:quandoque autem pauciores, excluſa aliqua ipsarum aut pluribus,administrant rempublicam.contingit etiam aliquando,ut plures harum partium capessant ipsam.Non intelligit autẽ (nisi fallor)cùm omnes dicit partes,cunctos ciues,siue potius cunctos,qui illic liberi homines uiuunt: uerùm, ut apertè loquitur,partes illas,quas enumerauit,id est pauperes,diuites,studiosos,nobiles.Est enim status,ut putat,cuius omnes hę partes participes sunt:fortasse autem talis est politia, quæ resp.mixta est temperataq; ex omnib. simplicibus rebusp̃ublicis. in

ea enim

ea enim ad honores perueniunt & pauperes, & probi uiri, & diuites. nam ſtatum multitudinis, & dominatum etiam pauco rum unum tantùm horum generum conficere uidetur: hunc inquam diuites, illum uerò pauperes.

Perſpicuum igitur.) Docet confectum eſſe, quod uolebat: nec dubitari poſſe affirmat, quin ſint plures reſpublicæ, diſcrepantes inter ſe ſpecie, non numero tantùm: ut factum eſſet, ſi eodem tempore diuerſis in locis inuenirentur plures democratiæ, ſiue aliæ quæpiam reſpublicæ, quibus conueniret inter ſe in forma ciuitatis. Cõſtare autem hoc dicit, quia partes, ex quibus illæ conſtitutæ ſunt, & ipſæ ſpecie inter ſe differunt: res enim coagmentatæ retinent uim naturamq́ue partium, ex quibus concretæ ſunt.

Reſpub. namq; eſt.) Vt magis adhuc aperiat, quod oſtendere uult, explicat totam rationem: & quomodo hoc concludatur, diligenter declarat. inquit igitur: Reſp. enim nihil aliud eſt, niſi ordo magiſtratuum, id eſt lex quædam ratioq́; impoſita, qua in ciuitate imperia curæq́; publicæ ſuſtineantur: id eſt, quot numero magiſtratus ſint, & quæ auctoritas ſingulorum. Hunc autem, addit, ordinem tribuũt aſsignantq́; omnes, aut propoſita ſibi ui facultateq́; eorum, qui participes illius ordinis ſunt, ſiue ſpectata quadam æqualitate communi. Cùm uerò uereretur, ne obſcurior fuiſſet, ſenſum eorum uerborum explanat, inquitq́ue, ſe intelligere æqualitatem, ſiue tenuium hominum, exileſq́ue fortunas habentium, ſiue locupletum, ſiue communem quandam ambobus, id eſt pauperibus ac diuitibus. Diuites enim pares inter ſe ſunt, quia cuncti abundant patrimonio: pauperibus autem conuenit in ingenuitate, & quia omnes liberis parentibus nati ſunt: interiecti inter illos, participes eodem pacto ſunt communis cuiuſdã boni, ceu probitatis. Quare, inquit, his expoſitis, neceſſe eſt reſp. tot eſſe numero, quot uidemus eſſe ordines, qui naſcuntur ex exuperantijs partium & diſcriminibus ipſarum: ut qui ualde ſuperarint cæteros in poſſeſsione talis boni, digni uideantur, qui imperium habeant, reiectis cæteris, indeq́; exturbatis.

Maximè autem uidentur.) Significare inſtituit, quot ſint numero reſpublicæ: primùm tamen, quid alij nonnulli de hoc ſenſerint exponit, deinde ſuum propriumq́; iudicium de eodem aperit. inquit igitur: In primis autem duæ uidentur eſſe reſpublicæ, maximè ſcilicet inter ſe diſcrepantes, è regioneq́; poſitæ. Antequam autem, quæ nam ipſæ ſint oſtendat, ſimili utitur. docet enim, idem antiquitus in hac re uſu ueniſſe, quod in flatibus uentorum contigit. Primi namque illi, qui aliquid curæ de rebus ſuperis ſuſceperunt, ut rudes adhuc, duo tantùm genera uentorum, contraria inter ſe cognouerũt. Idem igitur factum eſt de rebuſpublicis, rationibuſq́; regendæ ciuitatis. duas enim ſolas reſpublicas, tota linea alteram ab altera remotas, uiderunt. Quod ad ſimile ipſum facit, hoc eſt. Inquit enim, putari à nonnullis duos flatus uentos q́ue eſſe: quorum uni aquilonij ſint, alteri auſtrales: alios uerò eſſe, qui quaſi exiſſent recta regione ipſorum, nec puri ſinceriq́; illi forent, ſeruarent tamen adhuc aliquid naturæ ipſorum, ut fieri ſolet in rebus permixtis ac contaminatis. Strabo quoq́; in primo libro commemorat, extitiſſe quoſdam, qui dicerent duos uentos eſſe primores, eoſdem ſcilicet, quos hic nominat Ariſto teles: qui præterea, ut noſter, affirmarent cæteros ab ipſis non magno loci interuallo ſeiunctos. In quo animaduertendum eſt, quos philoſophus uocat παρεκδάσεις, Geographum dicere eos diſcrepare ab illis duobus κατὰ μικρὸν ἔγκλισιν. non tamen appellat, ut infrà noſter, unos tantùm, id eſt Zephyrum & Eurum, ſed geminos, cùm tradat, qui ab ortibus æſtiuis flat, Eurum eſſe: qui uerò ab hyemalibus, Aphelioten: & eodem pacto, qui ſpirat ab occaſibus æſtiuis Zephyrum, ab hiemalibus uerò Argeſten.

Sic & Rerumpub.) Idem effici dicebatur ab illis in rebuſpublicis. duas enim ſolùm eſſe rebantur, id eſt ſtatum multitudinis, & ſtatum paucorum. Cùm autem contenderent exiſtere ſtatum, qui regeretur ab optimis uiris, partem quandam ſpeciémue ipſum eſſe aiebant ſtatus paucorum, cùm conueniret inter ſe ambobus, ut regerentur à paucis. Vnde perſpicitur, non intelligere ipſum nunc ὀλιγαρχίας nomine dominatum paucorum. Addit autem, remp. communi nomine omnium rerump. uocatam, exiſtimaſſe eoſdem eſſe democratiam: quia non pauci, ſed multi ipſam regunt. quemadmodum (addit) fieri uidemus in uentis fauonium, aquilonis ſpeciem eſſe: eurum uerò, auſtri.

Eodem modo ſe habet.) Idem, quod in uentis uſu uenire docuit, ſi quis ſequi uelit opinionem quorundam, contingere narrat in arte muſica: non ex ſua tamen, ſed ex aliorum quorundam hic quoque ſententia. Non enim deerant, qui affirmarent duo tantùm eſſe genera concentus, inter ſe maximè diſtantia: quorum alterum Doricum cantum referret, alterũ uerò Phrygium, cùm cæteræ omnes cantus rationes adplicatæ his duobus forent: & ut illi putabant, eſſent hæ Dorici concentus, illæ uerò Phrygij ueſtigia ac partes.

Maximè igitur.) Ita igitur, inquit, rationem concludens, illi, quos ſignificaui, exiſtimabant de rebuſpublicis: ut declaratum eſt à me, quoſdam ſenſiſſe de natura uentorum, omniq́; genere concentus. Addit autem, illos erraſſe, ueriuſq́ue ac melius de uarijs rebuſp. eſſe iudicium ſuum, ut ſcilicet ex omni numero ipſarum, duæ tantùm, uel una potius, rectè conſtitutæ forent, cæteræ autem omnes labes ac corruptelæ ipſarum. Quod ad ſtatus ciuitatum facit, duos laudans, uidetur intelligere illum, qui regitur ab optimis uiris, ſiue unus ille ſit, ſiue plures, & communi nomine omnium rerump. appellatum: cui tamen non tantum tribuit, quantum priori illi, qui diuiditur in duos ualde probatos. Videtur autem oſtendere, ſe quoq; diſcrepantem à iudicio eorum muſicorum, quos dixit, eodem pacto exiſtimaſſe de uarijs harmonijs, cùm tradat ſe putare cæteros cantus eſſe labes ac deprauationes bene temperati cantus. In extremo tamen tantùm concludit de rebuſpublicis corruptis, atq; inquit, propè accedere ad dominatum paucorum, referreq́; ſtatum illum iniuſtum, quæ ſunt magis contentæ, curantq́; in primis utilitatem dominantium: quæ uerò ſunt remiſſæ ac molles, populares uideri poſſe, imaginemq́; eſſe ſtatus illius, qui eſt in poteſtate multitudinis.

Non oportet autem.) Admonet nos, ne incidamus in errorem, cui affines fuerunt nonnulli ſui temporis, ut narrat, qui nimis ſimpliciter definierunt ſtatum multitudinis: quomodoq́; rectè deſcribi poſsit confutatis illis, docet. Statuebant igitur ipſi, popularem remp. eſſe, in qua multitudo quaſi domina ciuitatis eſſet. Docet autem, idem uſu uenire in dominatu paucorum: neq; tantùm in ipſo quoq;, uerum etiam in omni alia republica ac magiſtratu. ubiq; enim maior pars eorum, qui participes alicuius curæ, ſocijq́ue ſunt, domina eſt decretorum, ſtatuitq́; de illis rebus, quod ipſi uiſum eſt. quare perſpicitur, eos peccaſſe, tribuiſſeq́; uni, quod ipſi commune eſt cum cæteris omnibus.

Si enim eſſent.) Fingit quiddam, quod aptum eſt ad explodendum errorem illorum, declarandumq́; quantopere peccarint. Si enim, inquit, eſſent uniuerſi, qui oppidum aliquod incolerent, mille & trecenti, atque ex his mille locupletes forent, qui non paterentur peruenire ad honores trecentos illos pauperes: quamuis liberi forẽt, cæteriſq́; in rebus pares, nemo unquam auderet dicere, ipſos populari ſtatu uti: etſi dubium nullum eſt, quin plures illic imperium habeant, & uti ipſis commodum eſt, rempub. adminiſtrent.

Eodem autem pacto.) Vt ſtatum populi non conficere docuit ſimpliciter multitudinem, ita nunc contrà dominatum paucorum non conſtare affirmat paucitate ſolùm gubernantium: ſed oportere, ut pauci illi, qui in ſua manu remp. habent, ſint locupletes. inquit igitur, manens in eadem re, quam commentus fuerat: Simili modo, ſi pauperes pauci illi forent, firmiores tamen aliquo modo, ualidioreſq́; diuitibus, etſi diuites plures numero ſunt, nemo uocaret ſtatum hunc dominatum paucorum, quamuis in eo etiam diuites excludantur ab honoribus. Patet igitur, aliud requiri: nec puſillum numerum ſolùm tantam uim habere, ut conficiat rempublicam, uocatam dominatum paucorum. Robuſtiores autem diuitibus finxit illos eſſe: quia niſi tales forent, non ferrent imperium ipſorum diuites. Plures autem ſunt modi, quibus effici poſsit, ut pauciores exerceant imperium in plures, præter quàm quòd totum hoc fictum ac commentitium eſt.

Magis igitur dicendum.) Quid ſentiat ipſe, nunc docet, quomodoque definiri debeant hæ reſpublicæ, quæ ſcilicet regitur à multitudine, & quæ gubernatur à paucis. Verius igitur dici putat populi ſtatum eſſe, ubi liberi homines dominantur: paucorum autem, ubi locupletes: ut libertas & diuitiæ definiant ſtatus illos, non numeri aut magnus aut paruus eorum, qui in ſua manu remp. habent. Quòd enim popularium ingens multitudo ſit, itidemq́; eorum, qui clauum tenent in dominatu paucorum, numerus paruus: id fieri ex accidenti tradit. Liberi namque homines in omni ciuitate multi ſunt, diuites autem pauci: arduum enim eſt peruenire ad amplum patrimonium.

Etenim ſi ratione.) Simili utitur, ualde ad rem illuſtrandam apto, fingitq́;, quod multum lucis affert huic rei. Si enim, inquit, mos eſſet imperia dare, magnitudine corporis ſibi propoſita (quod, ut ferunt, cuſtoditur ab Aethiopibus) ſiue ſpecie ac pulchritudine ſpectata, pauci profectò regnarent. exiguus enim numerus eſt & formoſorum & magnorum. Nec tamen norma imperij eſt paucitas ipſa: ſed, ut demonſtratum eſt, ſiue magnitudo, ſiue forma. Illud enim euenit. Idem igitur cõtingit in hac re, de qua agimus. Strabo quoq; narrauit, inſtitutum fuiſſe plurium populorum creare reges pulcherrimos quoſque, ut Medorum

dorum & Indorum quorundam. Sed Lucretius quoque cecinit, eandem consuetudinem fuisse antiquorum illorum hominum, cùm de ortu mundi & moribus rudium eorum seculorum loqueretur.

Veruntamen non his solùm.) Ostenderat iam, quæ ueriores sint normæ status popularis & dominatus paucorum, reiectis illis, inanibusq; demonstratis, quæ à multis falso ferebantur: nunc docet ne has quoq;, quas probauit esse integras, ac præterea desiderari aliquid, quod necessariũ illis perfectè describendis foret. Vt autẽ declararet requiri adhuc aliquid, fingit quædã, quæ usu uenire possent: atq; ipse etiam narrat, extitisse aliquando quibusdam in locis ac temporibus. inquit igitur: Non tamen his tantùm, quæ antè posuimus, perfectè definiuntur hæ respublicæ: quare adhuc differendum est de ipsis, præsertim cum sint plures partes speciésue & popularis status, & dominatus paucorum. Quæ autem fingit, sunt hæc. primùm enim inquit: Neque enim si liberi homines, pauci numero existentes, imperium habuerint in plures & minimè liberos, populi status erit. Ne uideatur autem comminisci aliquid, quod usuuenire non possit: docet hoc aliquando factum esse, monstratquẽ loca duo, in quibus huiuscemodi resp. constituta sit, id est Apolloniam, quæ in littore Ionij maris condita fuit, & Theram itidem coloniam Laconum. Addit autem, in utraq; ciuitate honores publicos tantùm adipisci solitos, qui multum præstarent cæteris nobilitate: primiq́ue occuparant ea loca, in quibus sedes posuerant, & quasi earum coloniarum auctores extiterant, exclusis postea semper ab imperio nouis familijs, quæ numero ipsorum accreuissent, etsi pauci erant, qui imperium habebant: illi autem, qui parebant, multi. Videndum autẽ accuratè est, quod suprà hic legitur in omnibus & excusis & scriptis libris, καὶ μὴ ἐλευθέρων. qui namq; liberi non sunt, sed serui, non sunt pars ciuitatis. Hoc uerò ita planum est, ut confirmari argumento testimonióue ullo non debeat. Si tamen ἐλεύθεροι appellati hic forent nobiles & clari ciues: contraq́; μὴ ἐλεύθεροι, ignobiles & obscuri, quemadmodum uidentur Latinè appellari ingenui & non ingenui, qui tamen omnes liberi sunt: sententia foret aperta. Sed hoc, ut opinor, inusitatum est: uisus enim mihi sum obseruasse, ualere hoc nomen simpliciter, qui est natus liberis parentibus, etsi non ornatus præterea copia patrimonij & claritate generis. Quare quem hic fingit, alius status est à dominatu paucorum, quem cõstituunt, siue diuitiæ, siue nobilitas. Sepulueda, qui & ipse perspexit hunc scopulum, ac uitare uoluit, ita accepit. Duobus autem modis mederi huic malo uoluit. prior eorum est, ut non solùm liberos auctor intellexerit, sed etiam diuites: alter uerò, ut non liberos hic uocarit, qui operibus necessarijs seruiunt, cuiusmodi sunt agricolæ & opifices tenues. Durum autem admodum est, hos minimè liberos hîc dictos, qui alijs omnibus locis liberi habentur, & multas etiam ciuitates regunt. Quis autem non uidet, describere hoc loco summum doctorem statum ciuitatis hac similem parte reip. Venetorum. idem enim prorsus illic factum est. Familiæ namque illæ, quæ miseris olim temporibus Italiæ, coacte bello, terras eas occuparunt, urbemq́; illic condiderunt, perpetuò postea imperium retinuerunt: etsi aliæ uarijs casibus compulsæ, ad ipsas se aggregarunt. Idem autem Aristoteles factum narrat Apolloniæ & Theræ: quibus in ciuitatibus remp. regebant, qui cæteris anteibant nobilitate, principesque fuerant illarum urbium condendarum. Quare exemplum, quo utitur, ostendit, ἐλεύθερος idem hîc ualere, quod εὐγενὴς & γνώϊμος. Apolloniam, quam intelligat, cùm plura oppida hoc nomine uocarentur, ipse monstrat. Thera una erat insularum illarum, quæ Sporades dictæ sunt: qua in insula erat eodem nomine postea ciuitas uocata, cùm prius Calliste uocaretur: quam arbitror auctorem significare. Nam alia quoque pusilla oppida uarijs in terris feruntur hoc nomine appellata: illa uerò nobilis, cùm Cyrenes celebris in Africa ciuitatis mater fuisset: id quod testatus est Callimachus, eius ciuis apud Strabonem: nec non Tibullus in carmine de laudibus Messalæ, cùm cecinit:

Nec fera Thereo tellus obsessa colono.

Neq; etiam si diuites.) Neq; etiam statum populi esse uult eum, peccaturumq́; affirmat, qui talem ipsum iudicarit, in quo diuites, multitudine freti, & quia multum superant numero pauperes, clauum reip. tenent. Id quod hic quoq;, ut suprà fecit, tẽ statur antiquitus contigisse in oppido Ioniæ, quod Colophon uocatum est: in quo maior pars ciuium ampla patrimonia possidebant, ante quam bellum illi suscepissent aduersus Lydos. quod bellum fortunas eorum attriuit. Equestres magnas copias, & eas quidem ualidas, Colophonios olim aluisse narrauit quoq; Strabo: nec non etiam classem firmam eosdem habuisse. quæ ambæ res sumptus ingentes requirunt.

Sed populi status.) Cùm ostendisset, quam descripsit, non posse meritò uocari remp. popularem, quamuis multo plures eam administrarent, quia diuites illi sunt: nunc docet, quæ digna sit hoc nomine: ipsamq́; esse dicit, cùm liberi homines, ijdemq́; pauperes, numero uincẽtes reliquos, in sua manu habent imperiũ, publicosq́; honores. Aberat igitur ab illis, quod in primis constituit hunc statum, id est paupertas. nam reliqua duo non desiderabantur: uincebant enim numero, & liberi nati erant.

* *Legendum,* κῇ τῶν καλουμένων πολιτείαν, δημοκρατίας: ὥσπερ, &c. nam Vulg. mendose, δημοκρατείαν, &c.

CAPVT IV.

ESse igitur respub. plures, & quam ob causam, dictũ est. Esse uerò ipsas plures dictis, & quas, & cur, dicamus, sumto principio prius exposito. Fatemur enim, non unam partem, sed plures habere omnem ciuitatem. Quemadmodum igitur, si animalis uoluissemus prehendere species, primùm secreuissemus, quod necesse est omne habere animal: ceu quędam sensoria, & partem, quæ conficit cibum, & quæ sumit: ceu os, & uentrem: & præter has, quibus mouetur partibus unumquodq; ipsarum. Si iam tot species solùm, harum autem essent discrimina. Intelligo autem oris plura quædam genera & uentris & sensoriorum: adhuc uerò & partium, quibus mouetur, numerus copulationis harum necessariò efficit plura genera animalium. Neq; enim fieri potest, ut idẽ animal plures

ΟΤΙ μὲν ἓν πολιτεῖαι πλείους, καὶ δι' ἃς αἰτίαν, εἴρηται. διότι δὲ πλείους τῶν εἰρημένων, καὶ τίνες, καὶ διὰ τί, λέγωμεν, ἀρχὴν λαβόντες τῶν εἰρημένων πρότερον. ὁμολογῶμεν γὰρ ἔχειν μέρη, ἀλλὰ πλείω πάσαν ἔχειν πόλιν. ὥσπερ ἓν εἰ ζῷον θεωροῦμεν λαβεῖν εἶδη, πρῶτον ἂν διοριοῦμεν, ὅπερ ἀναγκαῖον πᾶν ἔχειν ζῷον· οἷον ἔνια τῶν αἰσθητηρίων, καὶ τὸ τῆς τροφῆς ἐργαστικὸν καὶ δεκτικόν· οἷον στόμα καὶ κοιλίαν. πρὸς δὲ τούτοις, οἷς κινεῖται μορίοις ἕκαστον αὐτῶν. εἰ δὴ τοσαῦτα εἴδη μόνον, τῶν δ' εἴη διαφοραί. λέγω δ' οἷον στόματος τινὰ πλείω γένη καὶ κοιλίας, καὶ τῶν αἰσθητηρίων. ἔτι δὲ καὶ τῶν κινητικῶν μορίων, ὁ τῆς συζεύξεως τῆς τούτων ἀριθμὸς, ἐξ ἀνάγκης ποιήσει πλείω γένη ζῴων. οὐ γὰρ οἷόν τε πᾶν τὸν ζῷον ἕ-

PLureis igitur esse reipublicæ administrandæ formas, & quam ob causam sint plures, expositum à nobis est. Plureis autem esse, quàm quæ expositæ sunt, & quæ, & quam ob causam, dicamus, repetito eodem, quod antea sumsimus, principio. Conuenit enim inter nos, ciuitatis omnis non unam, sed plureis esse partes. Quemadmodum igitur, si consilium capiſsemus species seu formas animalis sumere, primùm quidem id omne secernemus, quod necessariò omne animal habet: ut quædam sensus instrumenta & partes eas, quæ ualent ad conficiendum aut recipiendum alimentum, ut os & uentriculum: deinde quibuscunque particulis unumquodq; animal mouetur. Si igitur ponamus has esse duntaxat partium species, & non plureis: sed tamen sint aliquot harum differentiæ (uerbi gratia) oris & uentriculi, & sentiendi instrumentorum plura quædam genera: præterea uerò & particularum, quæ mouendi uim habent: harum partiũ copulationis numerus, plura necessariò animantium genera efficiet. Non enim fieri potest, ut in eodem ani-

plures habeat differẽtias oris, eodem autẽ pacto neq; auriũ. Quapropter quando deprehẽsæ fuerint omnes horum, quas contingit esse coniugationes, efficiẽt ſpecies animalis: & tot ſpecies animalis, quot erũt cõiugationes partium neceſſariarum. Eodem autem pacto & rerumpublicarũ, quæ dictæ ſunt: ciuitates namq; nõ ex una, ſed è multis partibus cõſtant, quẽadmodum à nobis ſæpe dictũ eſt. Vna igitur eſt multitudo, occupata in alimentis parandis, qui agricolæ uocantur. Secunda autem appellata tenuis ac ſordida: eſt aũt hæc, quæ colit artes, ſine quibus ciuitas habitari nõ poteſt. Harum uerò artium, quaſdam neceſſariò adeſſe oportet: quædam ipſarũ ad delicias faciunt, uel ad bene uiuendum. Tertia pars eſt forenſis: uoco autem forenſem, occupatam in uenditionibus, & emtionibus, & mercaturis, & cauponarijs. Quartam cõſtituunt operarij. Quintum genus eſt, cui mãdata eſt cura belli: quod nõ minus neceſſariũ eſt extare, ſi futurũ eſt, ut ciues non ſeruiant in ipſos hoſtiliter incurſantibus. Vnum enim foret eorũ, quæ non poſſunt effici, putare dignam nomine ciuitatis, quæ ſerua natura eſt. Sui enim iuris ciuitas eſſe debet: quod autem ſeruit, minimè ſui iuris eſt. Quapropter in politia magnificè hoc, non plenè autem dictũ eſt. Inquit enim Socrates, è quatuor maximè neceſſarijs ciuitatẽ cõſtare. Vocat autem hos textorem, & agricolam, & ſutorẽ, & fabrum domorum. Rurſus autẽ adiungit, tanquam hi ſatis non ſint, fabrum ęrarium: & eos, qui curant armenta neceſſaria. Adhuc autem mercatorem & cauponarium: & cuncta hæc complementum fiunt primæ ciuitatis. Tãquam neceſſariarum rerum cauſa omnis ciuitas conſtituta ſit, & non potius dignitatis, ęqualiterq; egeat ſutoribus & agricolis. Partem autem militarem non prius aſsignat, quã regio aucta ſit, & agrum uicinũ attingentibus, ad bellũ peruẽtum ſit. Atqui & in quatuor, & quibuſcunq; aliqua re communicantibus, neceſſe eſt exiſtere quempiam, qui ius dicat, & lites exiſtimet. Si igitur & animum aliquis ponat magis partem eſſe animalis, quàm corpus, ciui-

χειν πλείους σόματ@ Διαφορὰς, ὁμοίως δ' οὐδ' ὅτων. ὥωδ' ὅταν ληφθῶσι τούτων πάντες οἱ ἐνδεχόμενοι συνδυασμοὶ, ποιήσουσιν εἴδη ζώων· καὶ τοσαῦτ' εἴδη τῶν ζώων, ὅσαπερ αἱ συζεύξεις τῶν ἀναγκαίων μορίων εἰσί. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ τῶν εἰρημένων πολιτειῶν. καὶ γὰρ αἱ πόλεις οὐκ ἐξ ἑνὸς, ἀλλ' ἐκ πολλῶν σύγκεινται μερῶν, ὥσπερ εἴρηται πολλάκις. ἓν μὲν οὖν ἐστὶ, τὸ πρὸς τὴν τροφὴν πλῆθ@, οἱ καλούμενοι γεωργοί. δεύτερον δὲ, τὸ καλούμενον βάναυσον· ἔστι δὲ τοῦτο πρὸς τὰς τέχνας, ὧν ἄνευ πόλιν ἀδύνατον οἰκεῖσθαι· τούτων δὲ τῶν τεχνῶν, τὰς μὲν ἐξ ἀνάγκης ὑπάρχειν δεῖ· τὰς δὲ εἰς τρυφὴν, ἢ τὸ καλῶς ζῆν. τρίτον δ' ἀγοραῖον. λέγω δὲ ἀγοραῖον, τὸ πρὸς τὰς πράσεις, καὶ τὰς ὠνὰς, & τὰς ἐμπορίας, καὶ καπηλείας Διαιρεῖσθον. τέταρτον δὲ, τὸ θητικόν. πέμπτον δὲ γένος, τὸ πολεμικόν· ὃ τούτων οὐθὲν ἥττον ἐστὶν ἀναγκαῖον ὑπάρχειν, εἰ μέλλσι μὴ δουλεύσειν τοῖς ἐπιοῦσι. μὴ γὰρ ἐν τῶν ἀδυνάτων ἡ πόλιν ἄξιον εἶναι καλεῖν, τὴν φύσει δούλην. αὐτάρκης γὰρ ἡ πόλις· τὸ δὲ δοῦλον, οὐκ αὐτάρκες. διόπερ ἐν τῇ πολιτείᾳ κομψῶς τοῦτο, οὐχ ἱκανῶς δὲ εἴρηται. φησὶ γὰρ ὁ σωκράτης ὀκ τεττάρων τῶν ἀναγκαιοτάτων πόλιν συγκεῖσθαι. λέγει δ' τούτους ὑφάντην, καὶ γεωργὸν, καὶ σκυτοτόμον, καὶ οἰκοδόμον. πάλιν δὲ προστίθησιν, ὡς οὐκ αὐτάρκων τούτων, χαλκέα· καὶ τοὺς ἅπτι τοῖς ἀναγκαίοις βοσκήμασιν. ἔτι δὲ ἔμπορόντε, καὶ κάπηλον. καὶ πᾶσα ταύτα γίνεται πλήρωμα τῆς πρώτης πόλεως. ὡς τῶν ἀναγκαίων γὲ χάριν πᾶσαν πόλιν συνεστηκυῖαν, ἀλλ' οὐ τοῦ καλοῦ μᾶλλον· ἴσον τε δεομένῳ σκυτέων τε καὶ γεωργῶν. τὸ δὲ προπολεμοῦν ὃ τέταρτον ἀποδίδωσι μέρ@, πρὶν ἢ τῆς χώρας αὐξομένης, καὶ τῆς τῶν πλησίον ἀπομένης εἰς πόλεμον κατασῶσιν. ἀλλὰ μὴν καὶ ἐν τοῖς τέτταρσι καὶ τοῖς ὁποσοισοῦν κοινωνοῖς, ἀναγκαῖόν ἐναί τινα τὸν ἀποδώσοντα, ᾗ κρινοῦντα τὸ δίκαιον. εἴπερ οὖν ᾗ ψυχὴν ἄν τις θείη ζώου μόριον μᾶλλον, ἢ σῶ-

animali plures insint oris differentiæ, neq; item ut aurium. Quare ubi sumtæ fuerint omnes, quæ esse possunt, harum partium coniugationes: tot species animalis constituent, quot sunt partium necessariarum copulationes. Sic & de ys reipubl. administrãdæ formis, quas diximus, sentiendum. Nam & ciuitates non ex una, sed ex multis partibus constant, quemadmodum sæpenumero à nobis dictũ est. Atque una sanè pars est ea, quæ in alimento parando occupata multitudo est, qui aratores seu agricolæ nominantur: altera ea, quæ appellatur (ut ita dicã) sedentaria sordidaq;, & illiberalis. Est autem hæc, quæ artes eas exercet, sine quibus urbs habitari ac frequentari non potest. Harum porrò artium alias necessariò suppetere oportet: aliæ ad delicias & luxum, aut ad benè uiuendum pertinẽt. Tertia est forensium seu eorum, qui forum terunt. Forenses eos dico, qui in uendendo & emendo, & in mercatura faciendã, in redimendis mercibus, quas pluris reuendant, uersantur. Quarta est mercenariorum. Quinta natio militum, & eorum, qui propugnaturi sunt: quam nihilominus, quam has, quas diximus, præstò esse necesse est, nisi uolunt ciues alienigenis atq; exteris bellum inferentibus seruire. Fortasse enim fieri nullo modo potest, ut ciuitas natura serua ciuitatis nomen mereatur. Ciuitas enim suis ipsa opibus pollet, suisq; bonis contenta est. At quod seruum est, non est suis ipsum bonis contentum. Quapropter in libris Platonis de Repub. magnificè hoc quidem & glorioſè, sed anguste & ieiunè dictum est. Ait enim Socrates, ex quatuor generibus hominum maximè necessarijs ciuitatem cõstare. Dicit autem hos, textores, & agricolas, & sutores, & fabros lignarios. Rursumq; addit, quasi hi non sint satis, fabros ærarios ac ferrarios, & præterea eos, qui pecoribus necessarijs præfecti sunt. Præterea uerò mercatores & caupones. Atq; hæc omnia ualent ad explendam primam ciuitatem, tanquam ciuitas omnis necessariarum rerum, & nõ potius boni & honesti causa initiò instituatur & consistat: quasiq; sutoribus æquè, atq; aratoribus egeat. Partem autem propugnantem non prius ciuitati reddit ac repræsentat, quàm agri finibus propagatis, & ad finitimorum agros usq; perductis, ad belli suscipiendi necessitatem redacti fuerint. Iam uerò & in quatuor hominum generibus, & in quamlibet multis socijs, necesse est aliquem intercedere, qui ius suum cuique tribuat, rebusq; iudicandis præsit. Siquis igitur & animum, animalis partem facere debet potius, quàm corpus,

ciui-

ciuitatem etiam magis huiusce modi esse partes ponendũ est, quàm quę tendũt ad usum necessarium: bellicam inquam, & quæ particeps est iustitiæ iudiciariæ. Præter has autem, quæ consultat, quod est officium ciuilis prudentiæ. Atque hæc siue seperatim quibusdam adsunt, siue ijsdem, nihil ad rationem refert: etenim arma gerere, & agrum colere contingit sępe ijsdem. Quapropter, siquidem & has & illas ponendum partes esse ciuitatis, perspicuũ est, quæ arma gerit, necesse partem esse ciuitatis. Septima autem, quę fortunis suis nauat operam reipublicæ, quam uocamus diuites. Octaua autẽ, quæ obit munera publica, & magistratus gerit: si quidem absque magistratibus fieri non potest, ut ciuitas maneat. Necesse igitur est, extare aliquos, qui uim & potestatẽ habeant imperandi, & munera hęc obeundi, siue continenter siue mutatis uicibus ciuitati. Reliquæ partes sunt, de quibus modò disseruimus, quæ consultat & quæ existimat de iustis inter litigãtes. Siquidem igitur hæc oportet fieri in ciuitatibus, & bene fieri ac iustè: necesse est esse aliquos incumbentium reipublicæ, qui participes sint uirtutis. Cæteras igitur potestates ijsdem adesse cõtingere uidetur multis: ceu eosdem esse, qui in bello uersentur, & agros colant, & opifices sint: adhuc autem, & qui consultent atque existiment lites. Cuncti uerò uirtutem sibi tribuunt, seque arbitrantur plurimos magistratꝰ sustinere posse: uerùm pauperes & diuites eosdem esse fieri nullo pacto potest. Quare hæ partes maximè ciuitatis esse uidentur, qui amplum patrimonium habent, & qui tenue. Amplius aũt, quia plerunq; hi pauci sunt, hi uerò multi: has cõtrarias inter se partes apparet esse ex omnib. partibus ciuitatis. Quapropter & resp. per harũ rerũ exuperãtias constituunt, & duæ resp. uidentur esse: status populi & dominatus paucorũ. Esse igitur resp. plures, & ꝓpter quas causas, dictũ est prius. Esse aũt plures species status populi & dominatus paucorum, dicamus. Planũ autem est hoc & ex ijs, quæ tradita sunt. Sunt enim species plures

μα, καὶ πόλεων τὰ τοιαῦτα μᾶλλον θετέον, τῶν εἰς τὴν ἀναγκαίαν χρῆσιν συντεινόντων, τὸ πολεμικὸν, καὶ τὸ μετέχον δικαιοσύνης δικαστικῆς. πρὸς δὲ τούτοις τὸ βουλδόμενον, ὅπερ ἐστὶ συνέσεως πολιτικῆς ἔργον. καὶ ταῦτ' εἴτε κεχωρισμένως ὑπάρχει τισὶν, εἴτε τοῖς αὐτοῖς, οὐθὲν διαφέρει πρὸς τὸν λόγον. καὶ γὰρ ὁπλιτδύειν καὶ γεωργεῖν συμβαίνει τοῖς αὐτοῖς πολλάκις. ὥστε εἴπερ καὶ ταῦτα καὶ ἐκεῖνα θετέα μόρια τῆς πόλεως, φανερὸν ὅτι τόγε ὁπλιτικὸν ἀναγκαῖόν ἐστι μόριον τῆς πόλεως. ἕβδομον δὲ τὸ τοῖς οὐσίαις λειτουργοῦν, ὁ καλοῦμεν δύπορους. ὄγδοον δὲ, τὸ δημιουργικὸν, καὶ τὸ πρὸς τὰς ἀρχὰς λειτουργοῦν, εἴπερ ἄνδ ἀρχόντων ἀδύνατον εἶναι πόλιν. ἀναγκαῖον οὖν εἶναί τινας τοὺς δυναμένους ἄρχειν καὶ λειτουργοῦντας, ἢ συνεχῶς, ἢ κατὰ μέρος τῇ πόλει ταύτην τὴν λειτουργίαν. λοιπὰ δὲ πρὸς ὧν τυγχάνομεν διωρικότες ἀρτίως τὸ βουλδόμενον καὶ κρῖνον πρὸς τῶν δικαίων τοῖς ἀμφισβητοῦσιν. εἴπερ οὖν ταῦτα δεῖ γίνεδαι τοῖς πόλεσι, καὶ καλῶς γίνεδαι καὶ δικαίως, ἀναγκαῖον καὶ μετέχοντας εἶναί τινας ἀρετδ τῶν πολιτικῶν. τὰς μὲν δὴ ἄλλας δυνάμεις τοῖς αὐτοῖς ὑπάρχειν ἐνδέχεδαι δοκεῖ πολλοῖς· οἷον τὰς αὐτοὺς εἶναι πρεπολεμοῦντας, & γεωργοῦντας καὶ τεχνίτας· ἔτι δ' τὰς βουλδομένας τε καὶ κρίνοντας. αὐτιποιοῦνται δὲ καὶ τῆς ἀρετῆς πάντες, καὶ τὰς πλείστας ἄρχειν οἴονται δυνάδαι· ἀλλὰ πένεδαι καὶ πλατεῖν τὰς αὐτὰς ἀδύνατον. διὸ ταῦτα μέρη μάλιστα εἶναι δοκεῖ πόλεως οἱ εὔποροι, καὶ οἱ ἄποροι. ἔτι δ' διὰ τὸ ὡς ἐπιτοπλὺ, τὰς μὲν ὀλίγας εἶναι· τὰς δὲ πολλὰς, ταῦτα ἐναντία μέρη φαίνεται τῶν τῆς πόλεως μορίων. ὥστε & τὰς πολιτείας κατὰ τὰς ὑπεροχὰς τὰ τῶν καθιστᾶσι. καὶ δύο πολιτείαν δοκεῖν εἶναι, δημοκρατίαν & ὀλιγαρχίαν. ὅτι μὲν δὴ εἰσὶ πολιτεῖαι πλείους, καὶ διὰ τίνας αἰτίας, εἴρηται πρότερον. ὅτι δ' ἔστι καὶ δημοκρατίας εἴδη πλείω & ὀλιγαρχίας, λεγωμεν. φανερὸν δὲ τοῦτο καὶ ἐκ τῶν εἰρημένων. εἴδη γὰρ πλείω τοῦ

corpus, ergo & huiusmodi partes, nempe militaris & bellicosa, iustitiæq; iudicialis particeps, ciuitatis partes existimandæ sunt potius, quàm quæ ad usum necessarium pertinent: ad quas accedere etiam debet ea, cuius est consultare & deliberare de rebus ad totam ciuitatem pertinentibus (quod munus est prudentiæ atq; intelligentiæ ciuilis) atque hæc utrum insint seperatim in quibusdam, an in ysdem, quod ad rationem attinet, nihil refert. Nam sæpenumerò euenit, ut ydem & grauioris armaturæ sint milites, & in agris colendis uersentur. Quare si & has & illas ciuitatis partes numerare conuenit: perspicuum est, id genus hominum, quod armis instructum est, partem ciuitatis esse necessariam. Septima est ea, quæ facultatibus & copijs rei familiaris munera & onera publica subit, quos locupletes appellamus. Octaua est ea, quæ rempub. administrat, quæq; in gerendis magistratibus, reip. dat operam: siquidem sine magistratibus ciuitas cõstare non potest. Necesse igitur est, aliquos esse, qui possint imperare, quique in gerendis magistratibus ciuitati seruiant aut continenter & assiduè, aut alternis & uicißim. Tum reliquæ partes præstò esse debent, de quibus paulo antè dictinctè explicauimus: eã dico, quæ cõsultandi munere fungatur, eámque, quæ litigantibus ius dicat. Si igitur oportet hæc suppetere ciuitatibus, & si rectè iustéque administrari debent: necesse est aliquos esse, qui ea uirtute, quæ ad res ciuiles pertinet, quæq; uirorum politicorum propria est, sint instructi atque ornati. Multi igitur posse contingere existimant, ut aliæ facultates ac potestates ysdem suppetant (uerbi gratia) ut ydem sint propugnatores ciuitatis, & agricolæ, & artifices: præterea ut ydem consultent, & iudicent. Tum uerò uirtutem sibi omnes uendicant atque arrogant, plurimósque magistratus se gerere posse autumant: sed ut ydem sint pauperes & diuites, fieri non potest. Quapropter hæ partes maximè uidentur esse ciuitatis, locupletes & egẽtes. Præterea quia ferè illi quidem pauci sunt, hi uerò multi: hæ potißimum partes uidentur esse contrariæ ex omnibus particulis ciuitatis. Itaq; & reip. administrandæ formas pro harum partium exsuperantijs & præstantijs constituunt: duæq; uidentur esse ciuitatis administrandæ formæ, democratia & oligarchia. Esse igitur plureis reipublicæ administrandæ formas, & quas ob causas sint plures, dictũ est antea. Nunc aũt & democratiæ & oligarchiæ esse plura genera, ostendamus. Licet uerò hoc intelligere

rus & populi, & eorum qui appellantur noti: ceu populi ſpecies, una quidem agricolæ: alia autem, qui artes colunt: alia forenſis, quæ occupatur in emendo & uendendo: alia, quæ uerſatur in mari: atque huius hæc quidem dedita bello, hæc uerò quæſtui incumbens: hæc conſtat è portitoribus, hanc conficiunt piſcatores. Multis autem locis unumquodque genus horum magnam turbã continet: ceu piſcatores Tarenti & Byzantij, remiges Athenis: mercatores in Aegina & Chio, portitorum genus in Tenedo. Præter hos genus eſt, quod manib. uictum quęrit, exilemq; rem habet, ita ut otio uti non poſsit. Adhuc genus, quod non ex ambobus ciuibus natum, liberum tamen: & ſi qua alia huiuſcemodi populi ſpecies eſt. Notorum autem ſpecies conſtituunt diuitiæ, nobilitas, uirtus, diſciplina: & quæ dicuntur eadem differentia, qua hæc. Status igitur multitudinis eſt primꝰ quidem, qui dicitur maximè per æqualitatem. Aequale enim eſt, inquit, lex huiuſcemodi ſtatus populi, nihilo magis adeſſe pauperibus, quàm diuitibus: neque ſummam poteſtatem habere rerum omniũ alterutros horum, ſed ſimiles ambos eſſe. Si enim libertas maximè eſt in ſtatu populi (quemadmodum quidam exiſtimant) & æqualitas: hoc pacto maximè fuerit, ſi cuncti communicant maximè rep. eodem modo. Quia autem populi maior numerus eſt, ratũ uerò habetur, quod uiſum fuerit pluribus: neceſſe eſt popularem ſtatum eſſe hunc. Vna igitur ſpecies popularis ſtatꝰ hęc eſt: alia autem, magiſtratus creari è cenſibus: uerùm exilibus his. Oportet autem inſtitutum eſſe, ut poteſtas ſit adipiſcendi illi, qui pararit ipſum: contraq;, qui amiſerit, nõ obtinẽdi. Alia ſpecies popularis ſtatus, participes honorũ oẽs ciues, qcũq; maculæ alicui obnoxij nõ fuerint: imperare aũt legẽ. Alia ſpecies ſtatus populi, cũctos participes magiſtratuũ eſſe, ſi tãtũ fuerit ciuis: imperare aũt legẽ. Alia aũt ſpecies ſtatꝰ populi, cętera quidẽ eſſe eadẽ: ratam aũt eſſe uoluntatẽ multitudinis, & nõ legẽ. Hoc autem fit, cùm plebiſcita rata fuerint, ſed non lex. Cõtingit autem hoc opera popularium aſſentatorum. in ſtatibus enim popu-

τε δήμος καὶ τῶν λεγομένων γνωρίμων ἐστὶν οἷον, δήμος μὲν εἶδη, ἓν μὲν οἱ γεωργοὶ ἕτερον δὲ τὸ ἐπὶ τὰς τέχνας. ἄλλο δ' τὸ ἀγοραῖον, τὸ ἐπὶ ὠνὴν καὶ πρᾶσιν διατρίβον. ἄλλο δὲ τὸ ἐπὶ θάλατταν. καὶ τούτων τὸ μὲν πολεμικὸν, τὸ δὲ χρηματιστικὸν· τὸ δὲ ἐθνοθμοδυτικὸν, τὸ δ' ἁλιευτικόν. πολλαχῆ γὰρ ἔκαστα τούτων πολύοχλα· οἷον ἁλιεῖς μὲν ἐν τάραντι καὶ βυζαντίῳ, τριηρικὸν δὲ ἀθηναίοις· ἐμπορικὸν δὲ ἐν αἰγίνῃ, καὶ χίῳ· πορθμευτικὸν, ἐν τενέδῳ. ἐπὶ δὲ τούτοις, τὸ χερνητικὸν, καὶ τὸ μικρὰν ἔχον οὐσίαν, ὥστε μὴ δύνασθαι σχολάζειν. ἔτι τὸ μὴ ἐξ ἀμφοτέρων πολιτῶν ἐλεύθερον, κἂν εἴ τι τοιοῦτον ἕτερον πλῆθος εἶδος. τῶν δὲ γνωρίμων, πλοῦτος, εὐγένεια, ἀρετὴ, παιδεία, καὶ τὰ τούτοις λεγόμενα κατὰ τὴν αὐτὴν διαφοράν. δημοκρατία μὲν οὖν ἔστι, πρώτη μὲν ἡ λεγομένη, μάλιστα κατὰ τὸ ἴσον. ἴσον γάρ φησιν ὁ νόμος, ὁ τῆς τοιαύτης δημοκρατίας, τὸ μηδὲν μᾶλλον ὑπάρχειν τοὺς ἀπόρους, ἢ τοὺς εὐπόρους· μὴ δὲ κυρίους εἶναι ὁποτέρους οὖν, ἀλλ' ὁμοίους ἀμφοτέρους. εἴπερ γὰρ ἐλευθερία μάλιστ' ἐστὶν ἐν δημοκρατίᾳ, καθάπερ ὑπολαμβάνουσί τινες, καὶ ἰσότης. ἔτως ἂν εἴη μάλιστα, κοινωνούντων ἁπάντων μάλιστα τῆς πολιτείας ὁμοίως. ἐπεὶ δὲ πλείων ὁ δῆμος, κύριον δὲ τὸ δόξαν τοῖς πλείοσιν, ἀνάγκη δημοκρατίαν εἶναι τοῦτο. ἐν μὲν οὖν εἶδος δημοκρατίας τοῦτο· ἄλλο δὲ τὸ τὰς ἀρχὰς ἀπὸ τιμημάτων εἶναι· βραχέων δὲ τούτων ὄντων. δεῖ δὲ τῷ κλωμένῳ ἐξουσίαν εἶναι μετέχειν· καὶ τὸν ἀποβάλλοντα μὴ μετέχειν. ἕτερον εἶδος δημοκρατίας, τὸ μετέχειν ἅπαντας τοὺς πολίτας, ὅσοι ἀνυπόδυτοι· ἄρχειν δὲ νόμον. ἕτερον δὲ εἶδος δημοκρατίας, τὸ πᾶσι μετεῖναι τῶν ἀρχῶν, ἐὰν μόνον ᾖ πολίτης· ἄρχειν δὲ τὸν νόμον. ἕτερον δ' εἶδος δημοκρατίας, τἆλλα μὲν ἔναι ταυτὰ· κύριον δ' εἶναι τὸ πλῆθος, καὶ μὴ τὸν νόμον. τοῦτο γίνεται, ὅταν τὰ ψηφίσματα κύρια ᾖ, ἀλλὰ μὴ ὁ νόμος. συμβαίνει δὲ τοῦτο, διὰ τοὺς δημαγωγούς. ἐν μὲν γὰρ ταῖς καθ'

etiam ex ijs, quæ dicta ſunt. Plura enim genera ſunt & populi & eorum, qui clari nobilesq; dicuntur: uerbi gratia, populi genus unum conſtituunt agricolæ, aliud artifices, aliud caupones & forenſes: eos dico, qui mercaturam in urbibus faciunt, quiq; in emendo & uendendo uitã conterunt: aliud, qui in mari aſsiduè uerſantur. Atq; huius generis aly ſunt militares, alij pecuniæ faciẽdæ ſtudio dediti: aly portitores ac traiectores, alij piſcatores. Multis enim in locis horum generum ſingulorũ magna turba eſt: ut piſcatorum Tarẽti & Byzanty, hominum in triremibus occupatorũ Athenis: mercatorum, in Aegina & Chio: traiectorum ac portitorum, in Tenedo. Præter hos autem ſunt ij, qui operis & manibus ſuis uictum parant, uitamq; tolerant: & quorum ita tenuis & anguſta res familiaris eſt, ut non liceat eis otioſam uitam degere. Præterea aliqui ſunt non ex utroque ciue liberi, & ſi quod tale alius multitudinis genus eſt. Nobilium autem & clarorum uirorum alij ex diuitys claritatem conſecuti ſunt, alij ex præſtantia generis, alij ex uirtute, alij ex doctrina & ſimilibus, quæ ex eadem differentia dicuntur. Democratia igitur prima eſt ea, quæ ex æqualitate maximè ſic appellatur. Aequalitatem enim edicit lex ea, quæ huiuſmodi democratiæ eſt, nempe ut nihilo plus ſint locupletes, quàm egẽtes: neutriq; habeant ſummam auctoritatem & poteſtatem, ſed utriq; ſint ſimiles. Nam ſi libertas in democratia eſt maximè (quemadmodum quidam exiſtimant) & æqualitas: hac maximè ratione fuerit, ſi inter omneis pariter fuerit reip. adminiſtratio communis maximè. Quoniam autem populus multitudine & numero ſuperat: id autem quod à pluribus numero decretum eſt, ratum eſt, hanc eſſe democratiam neceſse eſt. Vnum igitur democratiæ genus hoc eſt: aliud eſt, ubi magiſtratus ex cenſibus, qui tamen ſint anguſti & tenues, deferuntur. Oportet autem ei, qui rem habet, magiſtratũ obtinere licere: qui amiſit, non obtinere. Aliud genus democratiæ eſt, ubi ciues omnes, qui modò ab omni obligatione liberi ac ſoluti ſunt, rei publ. adminiſtrationis ſunt participes: ſed tamen lex dominatur atq; imperat. Aliud genus, ut omnibus, ſi quis modò ſit ciuis, ius ſit obtinẽdi magiſtratus: ita tamẽ ut lex imperet. Aliud genus, ubi cætera quidem ſunt eadem: penes multitudinẽ uerò eſt ſumma rerũ poteſtas, non penes legem. Hoc autẽ fit, cùm multitudinis decreta, quæ pſephiſmata Græci dicunt, rata ſunt, non lex. Atque hoc propter oratores populareis, quos demagógos Græci nominant, id eſt blandos

populi

popularibus, qui parent legibus, non exoritur assentator multitudinis, sed optimi ciues primum locum tenent: ubi autem leges summam potestatem non habent, hic exoriuntur assentatores. Princeps enim populus fit, iunctus unus è multis. Multi namque quasi domini sunt, non sanè ut singuli, sed uniuersi. Homerus autem qualem dominatum multorum minimè bonum esse dicit: utrum hunc, uel cùm plures fuerint, qui imperent ut singuli, incertum est. Huiuscemodi igitur populus, tanquam princeps existens, quærit solus cuncta administrare: quia imperiũ in ipsum non habet lex, & induit mores domini. Quapropter assẽtatores in precio sunt. Proportioneque respondet huiuscemodi populus è numero principatuum tyrannidi, unde & mores ijdem sunt, amboque hi status dominantur melioribus. Et plebiscita sunt, tanquam illic edicta. & qui blanditur multitudini, & assentator, idem sunt, & sibi respondent. Maximè autem utrique ualent apud utrosque: assentatores apud tyrannos, populares oratores apud populos tales. Causa autem hi sunt, ut plebiscita rata sint, & non leges, cuncta redigentes ad populum. Contingit autem ipsis fieri magnis, quia populus est omnium rerum dominus: hi autem populi uoluntatis: obtemperat enim multitudo his. Prẽterea qui criminantur magistratus, aiunt oportere populum de rebus existimare, hic autem libẽter accipi uocationes. Qua propter dissoluuntur omnes magistratus. Iure autem uideretur incusare, qui affirmat, huiuscemodi statum populi non esse rempublicam. ubi enim nõ leges imperant, non est respublica. Oportet enĩ leges imperium habere in omnes res, magistratus autem & rempub. existimare de singularibus rebus. Quapropter, siquidem est populi status una rerumpublicarum: manifestum est huiuscemodi statum, in quo plebiscitis cuncta administrantur, popularem statum proprium non esse. Nullum enim plebiscitum contingit esse uniuersale.

Species igitur status popularis definitæ sint hoc pacto.

νόμον δημοκρατουμένας, οὐ γίνεται δημαγωγὸς, ἀλλ' οἱ βέλτιστοι τῶν πολιτῶν εἰσιν ἐν προεδρίᾳ. ὅπου δ' οἱ νόμοι μὴ εἰσὶ κύριοι, ἐνταῦθα γίνονται δημαγωγοί. μοναρχικὸς γὰρ ὁ δῆμος γίνεται, σωθεὶς εἰς ἐκ πολλῶν. οἱ γὰρ πολλοὶ κύριοί εἰσιν, οὐχ ὡς ἕκαστος, ἀλλὰ πάντες. ὅμηρος δὲ ποίαν λέγει οὐκ ἀγαθὸν εἶναι πελυκοιρανίην. πότερον πάντων, ἢ ὅταν πλείους ὦσιν οἱ ἄρχοντες ὡς ἕκαστος, ἄδηλον. ὁ δ' οὕτω τοιοῦτος δῆμος, ἅτε μοναρχικὸς ὢν, ζητεῖ μοναρχεῖν, διὰ τὸ μὴ ἄρχεσθαι κατὰ νόμον, καὶ γίνεται δεσποτικὸς· ὥστε οἱ κόλακες, ἔντιμοι. καὶ ἔστιν ὁ τοιοῦτος δῆμος, ἀνάλογον τῶν μοναρχιῶν τῇ τυραννίδι. διὸ καὶ τὸ ἦθος τὸ αὐτό, καὶ ἄμφω δεσποτικὰ τῶν βελτόνων. καὶ τὰ ψηφίσματα, ὥσπερ ἐκεῖ τὰ διατάγματα· καὶ ὁ δημαγωγὸς καὶ ὁ κόλαξ οἱ αὐτοὶ καὶ ἀνάλογον· καὶ μάλιστα δ' ἑκάτεροι παρ' ἑκατέροις ἰσχύουσιν· οἱ μὲν κόλακες παρὰ τυράννοις, οἱ δὲ δημαγωγοὶ παρὰ τοῖς δήμοις τοῖς τοιούτοις. αἴτιοι δέ εἰσι τὸ εἶναι τὰ ψηφίσματα κύρια, ἀλλὰ μὴ τοὺς νόμους οὗτοι, πάντα ἀνάγοντες εἰς τὸν δῆμον. συμβαίνει γὰρ αὐτοῖς γίνεσθαι μεγάλοις, διὰ τὸ τὸν μὲν δῆμον εἶναι κύριον, τῆς δὲ τοῦ δήμου δόξης τούτους. πείθεται γὰρ τὸ πλῆθος τούτοις. ἔτι δὲ οἱ τὰς ἀρχὰς ἐγκαλοῦντες τὸν δῆμον φασὶ δεῖν κρίνειν, ὁ δὲ ἀσμένως δέχεται τὴν πρόκλησιν. ὥστε καταλύονται πᾶσαι αἱ ἀρχαί. δίκαιος δὲ ἂν δόξειεν ἐπιτιμᾶν ὁ φάσκων τὴν τοιαύτην εἶναι δημοκρατίαν, οὐ πολιτείαν. ὅπου γὰρ μὴ νόμοι ἄρχουσιν, οὐκ ἔστι πολιτεία. δεῖ γὰρ τὸν μὲν νόμον ἄρχειν πάντων, τῶν δὲ καθέκαστα τὰς ἀρχὰς καὶ τὴν πολιτείαν κρίνειν. ὥς', εἴπερ ἐστὶ δημοκρατία μία τῶν πολιτειῶν, φανερὸν ὡς ἡ τοιαύτη κατάστασις, ἐν ᾗ ψηφίσμασι πάντα διοικεῖται, οὐδὲ δημοκρατία κυρίως. οὐδὲν γὰρ ἐνδέχεται ψήφισμα εἶναι καθόλου. τὰ μὲν οὖν τῆς δημοκρατίας εἴδη διωρίσθω τὸν τρόπον τοῦτον.

populi ductores, & quasi leueis tribunos plebis, euenit. Nam in ciuitatibus, quæ ex lege à populo obtinentur ac reguntur, demagôgus nõ exsistit, sed optimus quisq; ciuis principẽ in rep. locum obtinet. Vbi uerò leges nõ sũt ratæ neq; summã auctoritatẽ habent, hic exoriuntur pupulares oratores, quos demagôgos diximus appellari. Fit enim princeps solus imperium obtinens (monarchum dicunt Græci) populus unus ex multis concretus & conflatus. nam penes multos summa reip. potestas est: non ut singulos, sed ut omneis. Qualem porrò dicat Homerus non esse bonam multorũ dominationem, utrum hanc, an ubi plures sunt, qui imperant, ut singuli, obscurum est. Talis igitur populus, utpote qui sit princeps solus imperiũ obtinẽs, studet solus imperare, quia legum imperio nõ pâret: & tale sibi ius imperiumq; assumit in totam rempubl. quale dominus in seruos. Itaq; assentatores apud eum honorati sunt. Et talis populus proportione ex monarchijs tyrannidi respõdet. Quocirca & ydem sunt mores, & uterq; (populũ huiusmodi dico, & tyrãnum) imperium herile in meliores, ut in seruos, usurpat: & hîc sunt psephismata, uelut illic edicta: & blandus ductor populi, seu demagôgus & assentator tyranni, sunt ydem, & proportione inter se respondent. Et uerò utriq; apud utrosq; plurimum ualent, assentatores apud tyrannos: demagogi apud taleis populos. Quamobrem autem rata sint psephismata, & non leges, hi causam sustinent: quia omnia ad populum referunt ac reuocant. Euenit enim ut crescant, & magni fiant, propterea quòd populus quidem omnium rerum sit dominus atq; arbiter: hi uerò populi opinionis. His enim fidem habet & obtemperat multitudo. Prætera qui magistratus criminantur, populum iudicare dicunt oportere. hic autem libenter [a] prouocationem recipit: quo fit ut magistratus omnes infirmentur atq; eneruẽtur. Meritò autem uideatur quis reprehendere, qui dicat hanc talẽ esse democratiam, non ciuitatis administrationem seu politiam. ubi enim leges non imperant, nõ est politia. Oportet enim legem quidem ciuibus omnibus, magistratus uerò singulis imperare: & politiam seu reip. administrationẽ iudicare. Quare si democratia in reip. administrandæ formis numeranda est, perspicuum est talem reipub. statum, in quo psephismate omnia administrãtur, ne democratiam quidẽ esse propriè. Contingere enim non potest, ut ullum psephisma sit uniuersum. Democratiæ igitur genera hoc modo sint explicata ac distincta.

COMMENTARIVS.

Dominatum autem.)Eodem pacto declarat,quæ ueræ sint dominationes paucorum:ipsasque esse ait, cùm diuites & nobiliores,pauci numero,ciuitatem regnunt.quod uerò inquit,Et nobiliores:ualet,quia diuitiæ non parum dignitatis adferunt ijs, qui eas possident.nam posse constare arbitror etiam remp. ex illis, qui modò facti sint diuites. Vel posuit copulam καὶ pro ἤ, significare uolens,dominatum etiam paucorum conficere paucos nobiles.Addit uerò post hæc uerba,concludens totam rationem,se ostendisse,resp.esse plures:aperuisseque itidem causam,quæ plures ipsas efficeret ac seiungeret.

Esse uerò ipsas.)Cùm ostendisset esse plures respublicas,causamque attulisset, cur plures illæ forent, & aliquo modo indicasset,quot essent:nunc declarat,adhuc plures illis numeratis inueniri,& quæ præterea ipsæ sint: nec non cur tot sint, docet. Vtitur autem eodem solo ac fundamento, posterius hoc probare uolens, quo usus fuerat in priore illo constituendo: idem enim utile est ambabus his rebus confirmandis.principium uerò, ut ipsemet testatur,hoc est: Nullam ciuitatem contentam esse una parte tantùm,sed constare è pluribus.quo posito,ut planius exponat,quod uult,simili utitur:idque,quod usuuenire probare uult in rebus publicis,mõstrat custodiri passim in simili ipso. inquit igitur, Si animus nobis tulisset inuestigare, quot species sint animalium:in primis statuissemus & quasi seorsum posuissemus, quid nam sit, quod necesse est omne animal habere,& sine quo uitam tueri non potest: quemadmodum inquit, partes quasdam corporis, in quibus uigent sensus: præterea eam,quæ cibum conficit,& quæ sumit,id est,ut inquit,os ac uentrem.Os enim cibum primùm capit, uenter postea ipsum conficit.intelligit autem superiorem uentrem.nam inferior reliquias cibi capit,de quo nõ loqui ipsum apparet:quia etiam reticuit hic partem animalis necessariam,& quam alibi ori opponit:illam inquam, qua reliquiæ cibij eijciuntur. Apparet autem hîc auctorem naturæ ordinem non seruare.primùm enim sumitur ore cibus,postea à superiore uentre conficitur.statim tamen ad ipsum rédit,primùm os appellans,in quo respondet uicinori uoci.nam passim ipsum uocare διεκπηδῶν os ipsum,quia cibum capit, exploratum est. Sed ueniamus ad alias partes, quas nominat: cùm enim mutent locum animalia, necesse est instructa sint membris ad motum idoneis. eorum autem plura sunt genera, ut uaria etiam sunt, ualdeque inter se dissidentia genera animantium.

Si iam tot species.)Si ergo,inquit, tot sunt species partesúe solùm animalium: harum uerò partium sint dissimilitudines, ut sanè sunt. Cùm autem τέτων dixisset,ut omnis error hinc tolleretur,aperire uoluit,quid illo uerbo significaret.Inquit igitur, appellans easdem partes eodem ordine,quo suprà fecerat.Dico autem,ceu oris plura quædam genera & eodem pacto uentris,& partium etiam illarum,quibus sentimus,præterea membrorum,quibus animantes utuntur ad motum:post hæc uerò membra appellata,posuit,quod inde sequebatur,quod est tanquam redditio quædam superiorum,indeque aptum. Copulationis harum partium numerus necessariò efficiet plura genera animantium,id est quia uarijs modis inueniuntur coniuncte inter se partes hæ,atque in eodem animali conformatæ,ideo plura genera necessariò existunt animalium. Cuius etiam sententiæ suæ rationem reddit,affirmans fieri nullo pacto posse,ut idem animal habeat plures specie differentias oris. Eadem namque est forma oris omnium hominum,& eodem pacto cunctorum equorum ac reliquorum animalium:discrepant tantùm inter se illa magnitudine, aut aliqua huiusmodi re, quæ non uariat speciem. Addit autem quod usuuenire docuit in ore, idem etiam contingere in auribus ac cæteris denique partibus, quas enumerauit. Quare concludit, cùm, diligentia in hac re à nobis adhibita,indagatæ fuerint cognitæque omnes, quæ possunt esse harum partium copulæ iugaq; efficiunt species animantium:ac tot denique species efficiunt,quot numero fuerint coniunctiones ipsæ ac copulæ partium animalium:partium inquam,quibus carere non possunt,cùm necessariæ sint eorum naturæ constituendæ ac tuendæ.

Eodem autem pacto.)Quod usuuenire docuit in partibus animalium, differentibus specie:idem nunc ostendit contingere in paribus partibus ciuitatum:ut quemadmodum illæ iunctæ copulataeq; inter se, gignunt genera diuersa animantium:ita etiam hæ pariant diuersas respublicas,accommodatque demum nunc simile,quod excogitauit,rei quam auxilio ipsius explanare uoluit. inquit igitur: Eodem pacto se rem habere in rebuspublicis, quæ expositæ sunt. nam constant etiam ciuitates ex partibus, atque ijs quidem multis: non ex una quapiam simplici re confiatæ sunt,ut animantes ipsas constare apertum est. Quòd autem repetit hic de ui naturaque ciuitatum, non simplicem inquam illam esse, testatur à se sæpè suprà traditum fuisse.

Vna igitur est.)Enumerat partes ciuitatis,initiumq; sumit à maximè necessaria.illa autem est,& copiosa quidem, quæ parat nobis studio ac labore suo magno magna ex parte uictum.Vocari autem ostendit hos, quia in glebis subigendis occupati sunt,agricolas.frumentum enim,uinum,oleum,exarati cultique ab ipsis agri ferunt.Cùm autem nõ his tantùm rebus uescamur,sed pecore etiam,auibus ac piscibus: tetigit res magis uitæ necessarias, & quibus carere non possumus.hæc enim parant,qui pòst adiuncti fuerunt,ut infrà narrat.

Secunda autem appellata.)Secundam partem ciuitatis esse dicit,quæ constat ex opificibus,uocatis Græco sermone βαναύσοις. Ita autem illi appellati sunt,quia colebant artes,quæ corpus deterius faciunt, minusque aptum ad labores militares ferendos:cuiusmodi in alijs sunt artes,& sutorum, & aliorum, qui totum diem sedent, manentque in tabernis illis suis:ignaui namque ita fiunt. non enim βαναύσοις tantùm dicebantur artes,quæ corpus deprauant,mancumque ac debile reddunt.Quale autem sit genus hoc hominum,ipse ostendit, dicens occupatum ipsum esse, uersarique in artibus,sine quibus ciuitas constare non potest:post quæ uerba diuidit ipsas,affirmatque partim illarum necessarias esse, partim seruire uoluptatibus corporis ac delicijs: & nonnullas etiam ipsarum bene uiuendo, quæ animum oblectant cantu & alijs huiusmodi suauitatibus. Videndum quid ualeat hoc loco καλῶς ζῆν. si namque significare uoluit bene & copiose uiuere,non est dubitandum,quin artes,quæ uitam mollem ac teneram pariunt,hoc præstent:si uerò honestè ac rectè, alienæ prorsus ipsæ sunt ab hac uita.Quomodo etiam artes,quæ gignunt honestam uitam, βαναύσοις nomi nari possint,non est omnino planum.

Tertia pars est.)Tertiam partem esse affirmat,quam circumforaneam uocat,quia assiduè uersatur in foro. Forum autem significat,ubi res uenales exponuntur.Declarat autem & hanc,quam potissimum intelligat:esseque dicit,quę operam suam poneret in rebus uendendis & emendis. Eorum autem nonnulli, qui portant res in forum, ut uendant, appellantur ἔμποροι à Græcis,mercatores à Latinis:ij sunt, qui aliunde important res uictui aut cęteris usibus hominũ accommodatas.κάπηλοι sunt, qui semper in foro manentes, uendunt aucto pretio, quæ paulo antea uilius emerunt: qui sordidus quæstus est,& cum fraude plerunque administratur.

Quartam constituunt.)Quartum genus hominum esse inquit,quod,accepta mercede,operam suam aliquibus locat,aut diurnam,aut menstruam,aut longioris alicuius temporis: quo tempore omni seruit ei, qui ipsum conduxit, tanquam mancipium:illo scilicet munere obeundo,quod pollicitus est se cum fide administraturum.est igitur hæc species quædam seruitutis.quare humilis ualde pars hæc ciuitatis est.

Quintum genus.)Quintam partem ciuitatis esse inquit(appellat autem nunc honestiores ordines)quæ cùm bellum erit,operam in eo suam reip.datura est.Quia autem arbitraretur quispiam hanc minimè necessariam,quia sæpè quieta tempora tranquillaque sunt,siue cùm res urget,mercede milites parari possunt: docet non minus hanc requiri in bene constituta ciuitate,quàm reliquas.sine ipsa enim admonet remp. prædæ futuram omnibus, qui in ipsam incurrerint,nec ullo pacto libertatem suam retenturam. Affirmat igitur,decipi mirum in modum eum, qui existimet ciuitatẽ uerè appellari,quæ serua sit,ac natura quidem serua.Videtur autem seruam natura ipsam uocare, quia quòd seruiat, culpa ipsius commissum est:sua enim sponte se priuauit his præsidijs, quæ libertatem eius defendissent. Probare uerò uolens seruam ipsam esse,docet non esse illam contentam suis rebus:quia, ut se saluam incolumemq; præstet, cogitur confugere ad alios,expectareque externa auxilia. Quod autem seruum est, posita in se cuncta non habet, quæ ad statum suum tuendum requiruntur. Vtitur autem eodem hoc uerbo sententiaque Plato in 2. libro de Republica, ubi monstrare uult,quę sit origo omnis ciuitatis:nasci enim primùm inde ipsam tradit,quia nullus nostrùm cuncta in se habet,quibus contentus uiuat,sed eget multis rebus.illa autem omnia in ciuitate inueniuntur.

Quapropter in politia.)Cùm ostendisset ciuitatem egere militibus,qui fortunas ipsius & libertatem defendant: recordatusque esset in partib. primis ciuitatis enumerandis,Platonem,dum optimam remp. fingeret, non appellasse milites,

tes,ſed ſerò ipſos adhibuiſſe:& cùm ualde iam ciuitas creuiſſet, putauit oportere ſe leuiter locum tangere, & erratũ illud emendare.inquit igitur:Quare(ita enim indicat aptam hic eſſe diſputationem hanc)in rep. Platonis hoc dictum eſt ſanè magnificè,non tamen plenè: neq; ut tanta res poſcebat.inquit enim illic Socrates,qui in eo ſermone hoc protulit: locus autem eſt in 2.eorum librorum, ciuitatem conſtare ex quatuor partibus maximè neceſſarijs, ac ſine quib. nullo modo uidetur illic commodè uiui poſſe, dignamq; eam eſſe, quæ uocetur ciuitas. Κωμῳδῶς quod affirmauit à Socrate id dictum fuiſſe,latet(ut opinor)in hoc aduerbio reprehenſionis aliquid: oſtendit enim non tam uerè ſtuduiſſe illum hoc enuntiare,quàm cum ſplendore quodam inani ac uento. Apud Euripidem in fabula, cuius index eſt ἱκέτιδες, ſapientiſsimus rex Theſeus uocat præconem Euryſthei κωμῳδὸν,quia arroganter nimis loqueretur de republica,& tãquam arbitrum ſe faceret optimi ſtatus ciuitatum.inquit igitur, ipſum inſimulans: κωμῳδός γ' ὁ κῆρυξ κ) παρεργάτης λόγων.

Vocat autem hos.)Nominat partes,quas Socrates dixit in primis requiri.Sunt autem hæ,ut apparet, opifices tenues ac minuti,ſine quibus tamen non uidemur poſſe uitam tueri.Certè ciuitas nulla ſine ipſis manet:confugimus enim multi in certa quædam loca,ut commodis quibuſdam fruamur,liberaliuſque uiuamus.Sunt igitur hi quatuor,textor, agricola,ſutor,faber ille,qui domos ædificat.De utilitatibus, quas capimus ab his artibus, non opus eſt diſſerere(ſunt enim apertæ)ſi tamen mortales omnes ita duris pedibus fuiſſent,ut ille ipſe qui hæc diſputauit,potuiſſent primo ſuperſedere:ſine calceis enim Socrates ambulabat.

Rurſus autem.)Narrat, adiunxiſſe Socratem quatuor illis partibus alias nonnullas, quæ numero etiam ipſis reſpondent: unde perſpiciebatur,eum putaſſe priores illas ſatis non eſſe ad ciuitatem integram abſolutamque reddendam. Primam poſteriorem harum facit,fabrum,qui ferrum tractet:& paſtores,qui greges armentaue paſcunt.Quòd uerò pecora hæc neceſſaria uocat,ſiue intelligit,quib.nulla ciuitas carere debet: ſiue quæ illi ipſi populo apta opportunáque ſunt.Præterea inquit,Socratem his duab.partibus duas alias adiunxiſſe, eaſdem inquam, quas ipſe ſuprà in forenſib.appellarat,extremaſque ipſarum poſuerat, mercatorem inquam,& cauponem: poſt quæ appellata dicit octo has pares à ſe enumeratas eſſe illas,quas uolebat Socrates ſupplementum eſſe primæ ciuitatis:implereque ita ipſam, ut nihil meritò uideretur poſſe illic deſiderari,quod ad eius multitudinem formamque augendam faceret.

Tanquam neceſſariarum.)Incipit nunc iudicio Socratis aduerſari:primumque docet, uideri illum peccaſſe, qui non aſpexerit uerum finem ciuitatis,exiſtimaritque omnem ciuitatem conſtitutam fuiſſe, ut homines illic abundent rebus ad uitam neceſſarijs: & non potius propter dignitatem ipſam & uitam beatam fruendam, & tanquam ipſa egeret uno eodemque pacto ſutoribns & agricolis. Quis enim non uidet,facilius carere poſſe ciuitatem ſutoribus,quàm agricolis?Sed hoc etiam diſcrimen inter ipſos eſt, quòd ruſticorum opera ſimpliciter uitæ neceſſaria ſunt: ſutorum uerò uitæ commoditatibus.Nolo autem omittere, quin admoneam D. Thomam longè aliter hunc locum accipere, ſecutũ ueterem tralationem,in cuius Græco exemplari,ut apparet,ſcriptũ erat ἴσων patrio caſu multitudinis. quare arbitratur ille in hoc etiam lapſum fuiſſe Socratem,qui dixerit ciuitatem conſtare è ſimilibus.Putat enim ſutores & agricolas æquales eſſe, cùm planum apertumque ſit,uelle Ariſtotelem componere ipſam inæquales ac diſsimiles. Ego tamen opinor communem lectionem ueriorem eſſe,quæ habet ἴσον, accuſandi caſu.uim autem aduerbij uocem hanc retinere,notum eſt.

Partem autem militarem.)Inſimulat Socratem,quòd ſtatim à primo ortu reipublicæ,quam optimam fingebat,in partibus ipſius exponẽdis omiſit unam, ſine qua ſalua illa diutius eſſe non poterat, id eſt præſidium ipſius, ac defenſores: nec prius hanc partem ei tribuit,quàm fines illa ſuos propagaſſet,inciperetque uicinorum agros attingere,ſuaq; ditionis uelle facere(tunc enim fatebatur illam neceſſariam eſſe)ſine copijs enim non poteſt imperium proferri:& cùm bellum excitatum eſt,opera militum in primis requiritur:exiſtimat tamẽ noſter,illam opportunam etiã eſſe ad libertatem tuendam,conatumque inſidiatorum coercendum.

Atqui & in quatuor.)Accuſat his uerbis Socratẽ,qui ut militẽs, ita etiam iudices reſeruabat ciuitati iam auctę.In magno enim numero ciuiũ uidebatur putare,exoriri tantũ lites ac cõtrouerſias. Inquit igitur, coarguens ipſum ac falſo ſenſiſſe dicens,neceſſariam eſſe operam arbitrorum indicumque inter paucos etiam litigantes: quia pauci admodum ſocij, & qui communiter aliquid poſsident,ſæpè inter ſe controuerſantur. exempli cauſa, quatuor ac quilibet denique numerus: neq; enim quatuor,quod inquit,referri debet ad quatuor partes alicuius boni,quas dixit.requiritur igitur citò opera alicuius,qui,quod rectum iuſtumq; ſit, admoneat,& lites eorum dirimat.

Si igitur & animum.)Sumit ſimile ad conſtituendum,quod uult.Cùm enim,inquit,conſtent animantes ex animo & corpore, non facile inueniretur aliquis, qui non concederet potiorem partem ipſarum eſſe animum,quàm corpus. Eodem igitur pacto addit,exiſtimare debemus has duas,quas dixi,magis eſſe partes ciuitatis,quàm illas, quæ neceſſarijs uſibus deſtinatæ ſunt,referunturque ad eos.Intelligo autem,inquit,partem ciuitatis, quæ bello utilis eſt:nec non, quæ particeps iuſtitiæ factæ ad exiſtimandas cauſas.Reſpondere autem animum,non hominis ſolùm,uerum etiam reliquarum animantium his duabus partibus:corpus uerò ſuperioribus, ac materiæ ipſi:& ut ipſe eas uocauit, πλεόμασι, id eſt ſupplemento & quaſi materiæ,nullum negotium eſt intelligere.

Præter has autem.)Antequam omnino abſoluat diſputationem aduerſus Socratem, inſerit in eam ſextam hanc partem ſuæ ciuitatis:quam tamen,ſignificans ipſam ſextam eſſe,non oſtendit,ut in cæteris deſcribendis fecit:initio enim ſtatim numerũ ipſarum poſuit.inquit igitur:Præter eas,quas appellauit partes,quinque ſcilicet numero,eſſe illam,quæ conſilio iuuat ciuitatem,deliberatque de republica.Illam autem ſtatim ornat,munuſque ipſius commendat:eſſe enim,inquit,ipſum proprium ſapientiæ acuminiſque, quod requiritur in ciuibus: qui enim iudicio & magno uſu rerum non ualeret, utilis huic curæ minimè foret.

Atqui & ſiue.)Loquitur de duob. his muneribus ciuium. quorum prius fuit, iudicare lites & controuerſias ciuium:poſterius,iuuare conſilio rempublicam,quæ affirmat ſeiungi ita ſepararique poſſe, ut hi in unam illarum, alteri in alteram incumbant:& etiam in eaſdem perſonas cadere,ut ijdem prorſus diuerſis temporibus, nunc cauſas iudicent, nunc adhibeantur ad deliberationes.nihil enim intereſſe hoc putat ad hunc locum quæſtionemque, quam in manibus habet. Poſſe autem hoc fieri, ut eædem ſcilicet perſonæ ſuſtineant ambas has curas, probat ſimili.Docet enim, ſæpe contingere, poſtulantibus hoc uarijs reipublicæ temporibus,ut ijdem prorſus homines & arma gerant,& terram colant:qui enim prius in ſubigendis glebis occupabantur,exorto bello,arma capiunt,militeſq;fiunt.

Quapropter ſiquidem.)Hæc eſt concluſio totius rationis.Reuertitur enim ad id, quod ſuprà propoſuit, & accuratè probare ſtuduit,erraſſe Platonem,qui putarit nõ ſtatim à principio ipſius neceſſarios eſſe ciuitati milites.Si enim,inquit,hę duo poſtremæ ſunt partes ciuitatis, id eſt milites & agricolæ,nec non ſuperiores illæ,id eſt iudices & ſenatus, ſiue quicũq; alij ſunt, qui deliberant de republica:non eſt dubium, quin genus hominum,quod gerit arma,ſit neceſſaria pars ciuitatis,nec ab ipſa unquam abeſſe poſsit:præda namque ſine ipſa hoſtibus foret.

Septima autem.)Septima,inquit,eſt pars ciuitatis,quæ fortunis ſuis & patrimonio iuuat rempublicam:& ut alij alijs rebus; ita hæc pecunia,qua abundat,ciuitati præſtò ſemper eſt,ſeruitque temporibus ipſius(neque enim ſine pecunia poteſt adminiſtrari reſpublica)nec ſolùm requiritur illa in bello,uerum etiam in otio,ſed in primis in bello: ut declarat etiam Demoſthenes,qui clamauit,ſine illa nihil geri,rectèq; adminiſtrari poſſe illorum,quæ pertinet ad remp.tuendam. Vocamus autem, inquit,ipſam hanc partem locupletes ac copioſos.

Octaua autem.)Octaua uerò,ultimaque pars eſt,quæ fungitur ciuilibus muneribus,publicamque perſonam ſuſtinet, occupata in magiſtratibus gerendis.Eſſe uerò hanc neceſſariam oſtendit,affirmans ſine his,qui iuſtum imperium in priuatos habeant,non poſſe conſtare ciuitatem.Vnde perſpicitur,requiri aliquos,qui uim hanc & poteſtatem in ſe habeant,ſeruiantque reipublicæ in his officijs rectè obeundis.Quia autem hoc duobus modis effici poteſt,uoluit etiam hoc tãgere:aut enim,inquit,perpetui magiſtratus hi ſunt,aut mutantur,ut diuerſis temporibus imperium in omnes cadat.

Siquidem igitur.)Dat operam,ut probet,has quas docuit eſſe partes ciuitatis,bene inſtructas eſſe oportere,& ſingulas rectè ordineque munus ſuum obire:in primis autem illas,de quibus modò locutus eſt,id eſt,quæ cauſas iudicat, & quæ occupata eſt in conſilijs dandis,ſententiaque de rep.dicenda.quod fiet,ſi non deerunt aliqui,qui ipſos erudiant, & in officio retineãt;

uel potius qui ipſi ita docti inſtructiq́ue ſint,ut poſsint rectè illis muneribus fungi,& curas eas ſuſcipiant.inquit igitur:Si igitur hæc opus eſt geri adminiſtrariq́ue in ciuitatibus:nec ſolùm geri, uerum etiam rectè ordineq́; geri, & (ut ipſe loquitur) honeſtè ac iuſtè:neceſſe eſt ſint aliqui ex illis,qui incumbant in rempublicam,& in ea gerenda uerſentur:hos enim intelligit, uocans ipſos πολιτικὰς, qui participes uirtutis ſint.

Cæteras igitur poteſtates.)Quærit, quæ ſint partes ciuitatis, principem locum in illis tenentes, ſuprà poſitas à ſe omnes repetens: ipſas autem eſſe docet, quæ diſtinctæ inter ſe ſunt,nec in eoſdem cadunt.nam curæ,quæ ſuſcipi ab ijſdem poſſunt, non uidentur ſeparare perſonas & diuerſos reddere,qui ipſas adminiſtrant.inquit autem,Cæteras facultates(ita autem appellat artes ac miniſteria:quia,qui ipſas tractant,uim illam in ſe ac poteſtatem habent,ut in ipſis cum laude uerſentur)uidetur contingere atque uſuuenire poſſe,ut alijs multis adſint:nec omnino unam ac ſolam perſonam requirunt.Exempli cauſa, inquit, fieri poteſt,ut ijdem & milites & agricolæ,& opifices ſint. Præterea uidemus aliquando unos eoſdemq́ue eſſe & qui deliberant de republica,& qui cauſas iudicant.Addit autem,omnes hos ſtudere uirtuti,enitiq́ue,ut ſe pares his muneribus obeundis reddant:demumq́ue ſe tales arbitrentur eſſe,ut ualeant plures huiuſcemodi curas cum laude aliqua ſuſtinere.uerùm inquit,contrà effici non poteſt,ut ijdem eodem tempote pauperes ac locupletes ſint.unde perſpicitur,has maximè partes ciuitatis eſſe,quæ tota regione inter ſe diſtant,nec ullo pacto in eoſdem cadunt,id eſt diuites ac pauperes.

Amplius autem.)Nouo argumento probat has reſp. eſſe maximè ſibi ipſis aduerſas,quæ ſcilicet eſt in poteſtate multitudinis,& in qua dominantur pauci: præterquam enim quòd alteri ſunt pauperes,alteri diuites, numero etiam diſcrepant inter ſe. plerunque enim inquit diuites in omni ciuitate pauci ſunt:pauperes uerò multi.quare hac quoque de cauſa eſſe has partes contrarias perſpicitur in partibus ciuitatis:quæ ambæ res inquit cauſa fuerunt,ut conſtituerent reſpublicas, ſpectatis exuperantijs harum rerum,id eſt patrimonij ac numeri,creditæq́ue ſunt eſſe duæ reſpublicæ: & illa quæ regitur à multitudine,& in qua pauci dominantur.

Eſſe igitur reſpub.)Hæc eſt concluſio eorum,quæ proximè effecit. Teſtatur igitur, ſe docuiſſe reſp. eſſe plures, & cauſas etiã attuliſſe uarietatis ipſarum:non enim temerè numerus earum auctus eſt.Quid autem nunc ſequatur,oſtendit:dat enim operam,ut probet,aliter etiam numerum ipſarum creſcere.

Eſſe autem plures.)Incumbit nunc in hanc curam,ut oſtendat,quemadmodum ſunt plures ſtatus,diſcrepantes inter ſe,& natura & nominibus:ita etiam inueniri,qui nominibus ijſdem uocentur:ſint tamen alia parte inter ſe diſsimiles.Declarat autem,hoc primùm contingere in ſtatu multitudinis ac paucorum:atque id ſatis apertum eſſe ex ijs,quæ ſuprà dicta ſunt. Vtitur tamen argumento hoc,quo docet,cùm partes alicuius rei uariantur,ſpecieq́; inter ſe diſcrepant:uariari etiam diſtingui que, quod ex ipſis iunctum concretumq́ue eſt. Varia igitur eſſe genera & populi & notorum clarorumq́ue uirorum, oſtendit:primùm tamen populi.Appellat autem ipſius partes,quas ſuprà enumerauit,id eſt agricolas:primùm enim genus ipſorũ facit,deinde opifices,tertios forenſes:ita enim ipſos uocat,id eſt,qui in rebus emendis uendendiſq́ue occupati,diem in foro totum terunt.Quartum genus conficere tradit eos,qui mare incolunt.quod genus conſtare, inquit,è uarijs artibus: non enim omnes, qui ipſum frequentant, eundem finem habent. Quidam enim ipſorum militiam naualem exercent, alij quæſtui toti dediti ſunt: alij artem habent ex hac in aliam terram homines uehere, portiroreſq́ue ſunt: ſunt etiam in illis piſcatores.

Multis autem locis.)Ne quis diceret,in his diuerſis artibus non uerſari tantam uim hominum ac multitudinem,ut ex ipſis cõficiatur populus:narrat contrà quibuſdam in terris,atque ijs quidem multis, ſingula hæc ſtudia alere turbã mortalium ingentem.Appellat autem loca nonnulla,in quibus apertè hoc fiat.Primùm autem piſcatores plurimos inueniri oſtendit duabus in urbibus Græcorum, rèmotis in ſedibus conditis, Tarento & Byzantio:ut remiges Athenis, mercatores in Aegina & Chio inſulis:portitores autem in Tenedo,& ipſa inſula,propinqua Ilio.

Præter hos genus eſt.)Reſtare adhuc dicit genus hominum,& ipſum copioſum,quod ex operis diurnis uictum ducat,itaq́ue exilem rem familiarem habeat,ut uacare non poſsit à continentib. laboribus. Cui generi addit alterum genus, & ipſum humile,quod tamen alia parte laboret,nec prematur tenuitate patrimonij,ſed natalibus:cùm ortum non ſit ex ambobus parẽtibus ciuibus,ſed altero tantum,idem tamen liberum ſit.Addit in extremo,coniungi poſſe cum his,ſi quod aliud genus plebis extat,tenue admodum & affine alicui uitio uel maculæ.

Notorum autem ſpecies.)Cùm genera hominum expoſuiſſet, ex quibus conflatur ſtatus multitudinis: nunc aperit, quot ſint genera uirorum notorum & illuſtrium,qui ſunt materia ſtatus paucorum:non tamen illos ipſos nominat, ſed res, quæ reddunt ipſos tales,id eſt diuitias,nobilitatem,uirtutem,diſciplinam. Singula enim hæc poſſeſſa ab aliquibus, ornant eos, atq; efficiunt claros:& ſi non omnes eodem pacto,neque ita meritò ac iure optimo. Quòd enim in ipſis collocauit uirtutem,quę propriè uocatum ſtatum paucorum minimè conficit:ſuſpicari poſſemus,doctorem noſtrum illo nomine intellexiſſe etiã ſtatum optimorum:conuenit enim ipſi cum dominatu diuitum in numero.

Et quæ dicuntur.)Valent(ut opinor)hæc uerba:Et quæ ſunt paria his,poſſuntq́ue & ipſa illuſtrare homines, & claros reddere:ut ſunt,merita erga remp.& honeſta facta,& cuncta alia huius generis. Quòd uerò ita locutus eſt, uſuſq́ue hac forma dicendi,arbitror ipſum reſpexiſſe ad conſuetudinem eorum,qui diuidunt aliquam rem.In eodem enim loco collocant ea,quę in diuidendo intelligunt conuenire ſibi ipſis: & contrà inde ſeiungunt ac remouent, quæ aliena inde ſunt caduntq́; ſub aliã diuiſionem ac partem. λεχθέντα igitur κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον, id eſt quæcunque coniungis nominaſq́ue ſimul, cùm unam eandemq́ue partem conficis diuiſionis.Auctor ueteris illius tralationis uidetur in exemplari ſuo præterea habuiſſe ὅμοια, ut ita ſcriptum illic fuerit, ᾗ τὰ τύποις ὅμοια, λεχθέντα, & quę ſequuntur:uereor tamen ne uerbum id huc inculcatum,fuerit quondam declaratio huius ſermonis,non omnino plani apertiq́ue,ſed tamen eruditi.Mouet etiam me nonnihil, facitq́ue ut non credam recipiendam eam uocem,modus hic loquendi,quo cum dandi caſu iungebant ταυτὸ.quam rationem ſermonis,acceptam à Græcis,expreſſerunt Lucretius atque Horatius.

Status igitur multitudinis.)Exponit ſpecies,quot ſunt ſtatus multitudinis & dominationis paucorum, de quib. modò differuerat. In primis autẽ enumerat uarias rationes,quibus populus utitur in ſtatu illo ſuo adminiſtrando.Prima igitur forma ipſius eſt,ut narrat,quæ ita uocata eſt, populariſque dicta propter æqualitatẽ: quia uno tenore omnes ciues participes ſunt eorundem honorum,nec locum illic habent:attenduntur q́ue ea diſcrimina,quæ diſtinguunt ipſos in cæteris rebus publicis, ut accuratè docet.Cùm enim æquale pluribus modis capiatur,quomodo populares illi ipſum interpretentur,aperit. Inquit igitur,legem huius ipſius ſtatus accipere æquales hoc pacto,ut diuites illic nihilo pluris ſint,quàm pauperes:neque aut hos aut illos in ſua poteſtate alteros habere,ut perpetuò ipſis imperent,ſed pares prorſus eſſe.Theſeus apud Euripidem in fabula,cuius index eſt Ἱκέτιδες, cùm bona,quæ ſunt in ſtatu multitudinis prædicaret.in alijs etiam hoc poſuit,licere illic tenuioribus ciuibus,nullarumq́ue opum fortunatis reſpondere,cùm malè ab ipſis audiuerint:uincereq́ue in forenſi omni contentione minorem quemlibet amplum atque opulentum,ſi cauſam meliorem habuerit. Scrupulus autem exiſtit in numero ſtatuũ horum multitudinis.Cùm enim modò tradat,quinque ipſos eſſe: infrà ubi repetit eoſdem, relinquit unum eorum, ac quatuor tantùm facit ipſorum ſpecies:quæ ſanè uidẽtur reſpondere,eædemq́; prorſus eſſe cum ſuperioribus , ſi eximas inde primam ſpeciem.ita enim prima illarum primæ harum reſpondebit.quod in reliquis etiam perſpicitur huiuſcemodi futurum. Quomodo enim hoc manere poſsit,ut ſpeciem eſſe nolit,quam ſtatim,ut incipit de ipſis differere,primam democratiam appellat: & infrà etiam conditionibus ipſius explicatis,iterum apertè ſpeciem uocat,ego ſanè non uideo.D.Thomas arbitratur,unam eandemq́ue eſſe primam & quintam.Quod ſi uerum foret,uidebatur id oſtendere auctor debuiſſe,cùm cætera diligenter exponat:propriumq́ue hoc fuerat diligentiæ ipſius,& non perturbare nos uarietate hac numerorum. Si prima autem ſpecies, infrà uocata,reſponderet primæ harum quinque,ut ſecundæ potius facit:putarem,philoſophum intellexiſſe primum,ueram illam & propriam democratiam,à qua ipſe alienus nunquam fuit, & quam propter ſimilitudinem ingẽtem nõ malè uocari quoq; poſſe politiam,ſignificauit in VI.libro: & talem denique,qualis erat uetus illa Athenienſium, quam Iſotes in Areopagitico & in alijs ſuis orationibus ualde laudat,undeq́ue multa præclara & honeſta facinora prodiẽre:cùm quę poſtea irrepſit in eam urbem,deprauata fuerit,ac magnis uitijs affinis:illiſq́ue demum,quæ narrat hîc Ariſtoteles,manare ex inſtitutis ipſius malis.Cogitans igitur eam,quæ recta erat,magiſq́ue probari poterat,ut exemplum quoddam ipſarum,non eſſe meram talem,cùm referat uocatam politiam,communi nomine omnium rerum publicarum: omiſit infrà eam, & quam

primo

primo quintam fecerat. Quartam ultim amq; esse uoluit, cùm frequentior foret, magis gaudia sua cupiditatesq; sectante multitudine, quam publicam utilitatem, inq; potestatem se dante improbis oratoribus & assentatoribus suis. Si ita igitur locus accipiatur, ut accipi uidetur posse, Aristotele ipso auctore, scrupulus, qui ualde molestus est, euelletur. Volo etiam suspicionem meam de ueritate lectionis indicare: uereor enim, ne uerba hæc, μηδὲν μᾶλλον ὑπάρχειν τὸς ἀπόρους, ἢ τὸς εὐπόρους, mendum contineant, dandiq; casu legi debeat, τοῖς ἀπόροις, ἢ τοὶς εὐπόροις. ratio namque sermonis hoc planè postulat. Nec tamen me mouet, quòd uetus illa tralatio ita locum exprimit, Existere egenis uel diuitibus. Non enim me fugit, ipsam aliter uertere locum non potuisse: sed attendo consuetudinem Græcæ linguæ, quæ custodienda sedulò est. Putaret aliquis, si mutandum hic aliquid est, pro ὑπάρχειν, sublata inde præpositione, potius ἄρχειν legendum esse. Cui opinioni ego libenter assentirer, nisi aduersaretur uetus tralatio, cui meritò multum tribuo. ita enim locutus est in VI. horum librorum, nõ longè à principio: quo loco docet, quale potissimum sit ius illud, quod populare uocatur. ijsdem enim penè omnibus uerbis usus est. Sunt autem hæc, ἔστιν γὰρ τὸ μηδὲν μᾶλλον ἄρχειν τὸς ἀπόρους, ἢ τὸς εὐπόρους: μηδὲ κυρίους εἶναι μόνους. Valeret autem, si μηδὲν μᾶλλον ὑπάρχειν legeretur, nihilo meliore loco esse pauperes quàm locupletes, & si status ab ipsis nomen accepit: nec quicquam plus illis tribui solitum, quàm contrarijs. Quæsisset enim aliquis, si cuncti in eo eodem pacto communicant honoribus ac cõmodis, cur potissimũ ille à populo tenuibusq; ciuibus nominetur. Fieri igitur hoc, inquit, quia illi uincunt numero, semperq; seruetur in hac republica, ut quod uisum est pluribus, ratum sit.

Si enim libertas.) Confirmat quod dixit, non cedere ullam in partem in eo statu pauperes humilesq; ciues diuitibus atque opulentis, sed omnes esse pares, usus sententia probata nonnullis. Illa autem est, libertatem præcipuè uigere in hoc statu ciuitatis & æqualitatem. Hæc enim, inquit, ratio est, qua id maximè fiat, cùm inquam omnes huius reip. participes sunt uno eodemq; pacto, possuntq; peruenire ad honores, nisi sibi ipsis defuerint. Querela illa Terentiani lenonis, qui uerberibus cæsus exclamauit, Hiccine libertatem aiunt esse æquam omnibus: sententiam hanc peruulgatam fuisse declarat. notũ autem est, hunc fuisse ueterem ac legitimum statum Atheniensium.

Quia autem populi.) Probat his uerbis hanc, quam descripsit, esse remp. populare. Quia enim inquit, populus est maior pars ciuitatis. ratum autem illic est, quod uisum est probatumq; pluribus, non quod melius esse existimarint pauciores: fortasse, si singuli cum singulis illis conferantur prudentiores, necesse est hunc statum esse populi. habemus autem addidit, iam unam speciem status multitudinis.

Alia autem, magistratus.) Alteram speciem describit status multitudinis, quæ est cùm publici honores magistratusq; tribuũtur definitis cẽsibus. Nam in priore illo cunctis, qui liberis parentib. nati erant, licebat peruenire ad imperium. Addit tamen, paruos oportere esse census illos finesque. nam si magni forent, eijcerent inde nimis multos, qui exiles fortunas haberent, quare eriperetur status ille è manibus multitudinis. Adiungit autem, oportere illic legem esse, quæ statim aditum aperiat ad honores illi, qui aucto patrimonio, peruenerit ad eum censum, exturbetque inde eum, qui tantum amiserit fortunarum suarum, & non conficiat amplius censum eum.

Alia species popularis.) Adfert aliud genus eiusdem status, in quo cuncti ciues participes sunt sine discrimine ullo publicorum honorum, exceptis illis, qui affines sunt alicui maculæ. Hos enim solos lex inde eijcit: uult enim omnino eos puros esse integrosque ciues. Si namque non forent germani ciues, aut ignominia aliquando notati fuissent, aditus ipsis obstruebatur ad honores. In hoc autem statu lex summam potestatem habebat, cogebãturq; magistratus parêre ipsi: nec poterant iudiciũ suum ac sententiam sequi, si discrepasset à lege.

Alia species status.) Aliam speciem popularis status esse inquit, in qua liceret omnibus imperium habere, dummodo ciues forent, implerentque conditiones eas, quibus definiebantur ciues. Neque enim exturbabant ab honoribus publicis eos etiam, qui notati forent aliquibus maculis, quæ proximos superiores non finebant magistratus obtinere: conueniebat tamen in hoc huic cum illo, quòd ambo hi status legem sequebantur, nec liberè poterant, quod ipsis uisum esset, decernere. Apparet autem, hunc statum solutiorem esse, è materiaq; minus integra concretum.

Alia autem species.) Est alia, inquit, species status multitudinis, in qua cætera omnia eadem sunt, nec discrimen ullum in ipsis existit: tantum uariatur hic à superioribus, quòd in ipso lex proposita non est, quam intueri debeant, qui magistratus gerunt, partemúe ullam reip. susceperint: sed multitudo illic dominatur, ac quidquid ipsi probatum fuerit, id ratum solidumque est. Quod autem ad loquendi modum facit, cùm dixerit, πολλὰ μὲν εἶναι τοῦτο: uidetur allusisse ad cõsuetudinem scribarum, quam accuratè commemorat Hammonius in locum hunc περὶ ἑρμηνείας, λόγος δέ ἐστιν αὐτῷ τὰ μὲν ἄλλα κατὰ τὰ αὐτά. Sed Plato etiam in Gorgia non solùm eodem pacto locutus est, uerum etiam fontem huius locutionis aperuit. unde (ut suspicari licet) explicationem illam suam hausit interpres Aristotelis, quem indicaui.

Hoc autem fit.) Vnde gignantur, ut multitudo penitus dominetur, omniaque sui iuris esse uelit in his rebus p. declarat. Inquit enim id fieri, quando plebiscita illic summam potestatem roburque facta sunt, atque omnis auctoritas legum fracta est cuius incommodi originem esse docet oratores populares, & qui morem habent omnibus in rebus placere multitudini. Vt confirmet autem, quod dixit, addit in illis popularibus rebusp̃ublicis, in quibus lex uiget uimq; suam tuetur, non nasci assentatores hos multitudinis: uerum, inquit, in honore illic sunt, summamque potestatem habent optimi ciues, & qui liberè aduersantur multitudini, cùm publica utilitas hoc postulat. Vbi autem adiungit, Amplius leges auctoritatem suam non retinent: hic existunt, qui omnibus in rebus ipsi assentiuntur, ad uoluptatemque sententias dicunt. Esse in πρωτεδρίᾳ, quod inquit, ualet, solitos illos anteponi reliquis, & summum gradum illic dignitatis tenere, à certo quodam genere honoris ducto hoc nomine. Qui namq; supra cæteros sedent, honestiores uiri existimantur. Vnde πρωτεδρία cœpit uocari maior honos & est, quam hodie præcedentiam uocant, usurpauit etiam hoc nomen in libro, qui sequitur hunc.

Princeps enim populus.) Narrat in ijs ciuitatibus, in quibus leges nullæ, quæ frenent impetus multitudinis, fixæ sunt, populum paulatim fieri dominum, solumq; illic imperare: quid tamen discriminis sit inter ipsum, ac propriè uocatum monarcham, ostendit. Ille enim unus mortalis est, qui sui iuris omnia fecit: hic uerò iunctus est è multis, tanquam ex omnibus illis mortalibus, ex quibus constat populus, simul cõcretis, unus homo factus: cùm etiam multi illi ac magna hominum uis, ex qua conflatus est dynastes hic, non uno modo imperium habere possunt. Aut enim singuli summam illam potestatem habere, aut iuncti simulque omnes, tradit posterioris huius generis esse imperium hoc. Multi namque illi domini illic sunt, non seorsum positi seiunctique: ita enim priuati sunt, ac uirium nullarum, sed unà omnes compositique.

Homerus autem.) Cùm genus quoddam imperij multorum accusasset Homerus, neque planum omnino feciſſet, quod potissimum intelligeret: non alienum esse duxit, ualde studiosus eius poetæ philosophus, quærere paucis, quod significaret. pertinet enim quæstio hæc ad finem huius scriptionis. Duobus autem modis capi posse ostendit πολυκοιρανίην, quam poeta reprehendit, affinemque uitio esse testatus est: utrum scilicet damnarit hanc ipsam, quam nunc describit ipse, siue cùm multis eodem tempore imperium datum est à rep. regeue aliquo, ita ut singuli seorsum iustum plenúmque imperium habeant: quod uidetur putare. Sæpè enim ex discordijs illorum, dissidentibusque consilijs nascuntur ijs, qui parent, non parua incommoda: ut cùm secundo bello Punico populus æquauit imperium dictatoris Q. Fabij, ac magistri equitum, & in eodem bello alio tempore accepta est ingens plaga ob easdem discordias. Antiquum Homeri scholion, cùm tradidisset, ἀγαθὸν hic ualere συμφέρον: addidit, δογματίζει δὲ περὶ πολιτειῶν.

Huiusce modi igitur populus.) Describit nunc ingenium moresque huiusce modi populi: undeque nascatur indicat, ut tãtopere animus ipsi crescat. Originem enim huius mali esse docet, quòd nullis legibus frenatur uolũtas ipsius, uel libido potius. inquit igitur: Talis populus itaque conformatus, tanquam princeps aliquis & tyrannus sit, studet imperare, omniaque facit, ut immodicam illam suam potestatem augeat: atque id, quia nõ regitur à lege ulla, aut coercetur. Quare efficitur par similisque iniusto principi, exercetque imperium in liberos homines, ut erus in seruos, exprimens penitus illum: unde etiam fit, ut assentatoribus gaudeat.

Proportioneq; respondet.) Cui statui, administrato ab uno mortali, proportione respondeat hic status multitudinis, ostendit. Cùm enim duo illi sint, regnum ac tyrannis: tradit, ipsum respondere posteriori huic. Populum autem hic uocat,

cat,ut multis alijs locis,populi ipsius statum,& ubi ipse dominatur. Inde autem proficisci affirmat, ut eadem indoles sit,ijdemque mores utriusque, id est huius insolentioris populi atque iniusti regis. In quo autem pares contrarij inter se maximè,quod ad numerum facit,uel ijdem potius ipsi sint:declarat,in uitio scilicet ac pessima uoluntate.ambo enim,inquit,exercent potestatem illam suam malè partam,in meliores,quàm ipsi sint,eosque mācipiorū loco habent.

Et plebiscita sunt.) Explanat similitudinem ipsorum,singula cum singulis conferens.Primùm autem affirmat,plebiscita eandem uim habere in statu hoc multitudinis, quam habent apud tyrannos interdicta & sæua ipsorum imperia. Præterea inquit orator ille popularis, qui sedulò semper defendit, quæ grata esse sentit multitudini, par est similisq; assentatori,atque ex altera parte ipsi respondet. Adiungit autem,utrosque hos multum ualere gratia apud eos, quorum animo uoluptatique seruiunt,& facile omnia ab illis impetrare,id est assentatores apud tyrannos,& hos demagogos apud populos tales, id est, qui leges contemnant, atque omnia sui arbitrij faciant.ἐπιτάγματα, quæ noster hic uocauit,dixit M. Cicero imperia in oratione pro Rabirio,ubi contumaciam horū describit.hæc enim eius uerba sunt: Regum autem hæc sunt imperia. Animaduerte ac dicto pare, & quæ sequuntur. item in epistola quadam ad Atticum: Verbum autem ipsum Græcum ualde accommodatum esse arrogantibus mandatis iniustorum regum ostendendis, indicauit etiam Demosthenes,qui in 2. Olynthiaca ita locutus est:εἰ δέ τις μὲν, ὥσπερ οὐ τυραννιδι, ὁμῶν ἐπιτάττει δύσεσται.

Causa autem hi sunt.) Addit,increpans magis hos sinistros oratores,ab ipsis proficisci graue id malum, quod in illis rebusp.ualeant imperia, uoluntatesque multitudinis: non leges,ut oportebat.Ipsi enim sunt, qui omnia perducunt ad populum,suæ utilitati prospicientes:fit enim hoc pacto,ut amplitudinem consequantur, opesque suas augeant, cùm populus solutus est omni uinculo,libereque quod uult facit.Vt enim dominus ille omnium rerum est, ita hi sunt populi opinionis ac iudicij multitudinis.persuaderi namque se finit populus ab his.Improbus præco ille apud Euripidē, missus ab Euristheo ad Theseum,cùm ferret in cœlum statum unius: in primis eum laudauit, quòd careret hoc malo, quo populares resp. premuntur. Illic namque semper existere aliquos dixit, qui multitudini blandiantur, inanibusq; uerbis spiritus eius augeant,& quò uelint,ipsam flectant, utilitates suas spectantes: cùm planum sit,eos,qui eo tempore iucundi sunt, ad uoluptatemq; loquuntur,postea magnopere nocere ciuitati.

Præterea qui criminantur.)Monstrat aliud genus hominum,quod & ipsum pessimo suo consilio fouet hoc malum.Dum enim cupit prodesse reipublicæ laboranti aliqua parte, totam illam euertit. Reperiuntur enim in liberis ciuitatibus, qui criminantur magistratus, multaque iniustè facere affirmant: hi omnes(ut docet) consuerūt dicere, oportere populum ipsum causas iudicare,suoq; iudicio in ea re uti: populus autem inuitatus ad rem utilem sibi, plenamq; dignitatis,non respuit donum illorum,sed libenter accipit.quare statim magistratus franguntur.

Iure autem uidere.)Tota hac rep.expressa,positisque ante oculos uitijs ipsius:inquit nunc, qui affirmaret huiuscemodi statum multitudinis administratum(ut demonstratum est)non esse dignum, qui appellaretur respublica, non sine causa ipsum accusaret:quasi enim secum illum facturum significat. Platonem autē uidetur significare: ipsum certè ab huiuscemodi statu populi ualde auersum fuisse constat. Quare familiaris auditorque ipsius Dion Syracusanus eiusdē animi fuit. Cùm enim patriam liberasset,oppressam diu à Dionysijs,patre ac filio,uelletque remp.constituere,atq; optimis legibus ipsam ornare: uersabat mente statum ciuitatis mixtum & temperatū,cogitabatque(ut memoriæ proditum est)democratiam puram meramque,ut nullo pacto rempublicam, sed pestem potius atque exitium rerumpublicarum(ut Plato de ipsa sentiebat)inde arcere,importareq; eò formam reip.Laconicam ac Cretēsem,è populo, regno & optimatibus concretam.Verùm quia multitudinem,quæ prius solutiorem statum, plenumque licentiæ semel gustauit,suoque in arbitrio cuncta habuit,arduum est legibus frenare:cùm suspectus esse cœpisset ciuibus,facile insidiatores inuenit,nec optimum consilium suum ad exitum perduxit. Addit Aristoteles,sensum animi sui aperiens, cōfirmansque uocem illam:Vbi enim leges locum non habēt, neque imperant,non est existimanda illa respublica:multaque illic fiant improbè iniusteque necesse est. Cùm autē probasset,bene constitutā remp.esse nō posse sine legibus: quid inde incommodi capiamus,& quid ab ipsis expectandum non sit,docet.inquit enim: Oportet namque legem in omnibus rebus quasi regnare,id est quæ in uniuersum ipsa iubet aut uetat, ea seruari. Verùm quia ipsa singularia quædam certaque facta complecti non potest,uereq; de illis existimare,hæc sunt æquitati magistratuum reipublicæq; relinquenda:discedunt namque à natura communium illorum.

Quapropter, siquidem est.)Hæc conclusio est totius rationis.inquit enim:Quare si status multitudinis est una rerumpublicarum,ut nos arbitramur:planum est,statum hunc ciuitatis,quem modò descripsimus,id est,in quo non certa quædam,sed cū acta plebiscitis administrātur,non esse nedum rempublicam,statum etiam uerè popularem dignumque,qui illo nomine appelletur. Desideratur namque in eo, quod rempublicam, meritò ita uocatam,constituit,id est lex.Lex enim est,quæ in uniuersum de rebus statuit:contrà autem,ut testatur,plebiscitum nullum esse potest tale,id est, quod communiter in uniuersumq; de aliqua re præcipiat.Post hęc adiungit,se formas popularium statuum explicasse,disputatumque à se esse de ipsis,ita ut satis uideri debeat.

a ἢ τὰς πλείστας ἀρχὰς ἄρχειν,&c.uox ἀρχὰς desideratur in quibusdam lib,mendose.
b προσκλησιν.al.προσπλησιν,non rectè.

CAPVT V.

DOminatus autē paucorū species, una quidē è censib.esse magistrat⁹ tātis,ut pauperes participes eorū non sint, numero plures:licere aūt illi, q possederit, participi fieri reip. Alia aūt,cū è cēsib. paruis fuerint magistrat⁹,& ipsi delegerīt eos,q deficiūt.Si igit ex omnib. his hoc fecerint, uidet hoc magis referre institutū optimatū: si uerò è qbusdā definitis,ꝓpriū est dominat⁹ paucorū. Alia species dominatus paucorū, cū filius ꝓ patre eò puenerit. Quarta aūt,qñ extiterit,qd modò dictū est,& potestatē habuerit nō lex, sed qui magistratus gerūt. atq; dominatus hic in dominatibus paucorum eodem modo se habet,ut tyrānis in imperijs unius: & status populi in po-

ΟΛΙΓΑΡΧΙΑΣ δὲ εἴδη, ἓν μὲν τὸ ἀπὸ τιμημάτων εἶναι τὰς ἀρχὰς τηλικούτων, ὥστε τοὺς ἀπόρους μὴ μετέχειν πλείους ὄντας, ἐξεῖναι δὲ τῷ κεκτημένῳ μετέχειν τῆς πολιτείας. ἄλλο δ' ὅταν ἀπὸ τιμημάτων μικρῶν ὦσιν αἱ ἀρχαὶ, κἀὰν ὧν τὰς ἐλλείπουσας. αὐ μὲν δὴ ἐξ ἁπάντων τούτων ἔστι ποιῶσι, δοκεῖ ἔστ' εἶναι μᾶλλον ἀριστοκρατικὸν· ἐὰν δ' ἔκ τινων ἀφωρισμένων, ὀλιγαρχικόν. ἕτερον εἶδος ὀλιγαρχίας, ὅταν παῖς αὖτι πατρὸς εἰσίῃ. τέταρτον δ', ὅταν ὑπάρχῃ τὸ, τε νῦν λεχθὲν, καὶ ἄρχῃ μὴ ὁ νόμος, ἀλλ' οἱ ἄρχοντες. καὶ ἔστιν ἀνάλογον αὕτη ἐν τῇ ὀλιγαρχίας, ὥσπερ ἡ τυραννὶς ἐν τῇ μοναρχίας, καὶ ᾗ ἧς πολλάκις εἴπομεν δημοκρα-

OLigarchiæ autem genera cùm sint plura, unum est,in quo magistratus mandantur ex censibus tam magnis,ut pauperes atq; egentes, numero plures,eorum participes non sint:sed ei,qui tantam rem habeat, reip. administrationis participi esse liceat. Aliud cùm[a] ex paruis censibus creantur magistratus: & ipsi eos, qui desunt, cooptant.Si igitur ex his omnibus, qui censu sunt æquales, hoc faciant: uideatur hoc esse potius aristocraticum: si uerò ex quibusdā certis, oligarchicum. Aliud autem oligarchiæ genus est, cùm filius in locum patris succedens, magistratum capit. Quartum,cùm & id, quod nunc dictum est, usurpatur, & magistratus imperant,non leges: atque hoc genus in oligarchys altera ex parte ueluti tyrannidi respondet in monarchijs: & ei democratiæ, de qua postremo lo-

pularibus, de quo postremo loquuti sumus: & appellant iam huiusce modi dominatũ paucorũ dynastiã. Dominatus igitur paucorũ & populi status, species sunt hæ. Nõ opus est aũt nobis clã esse, multis locis usu uenire, ut respublica, quæ legibus constituta est, nõ sit popularis: moribus autẽ & institutis uitæ populariter administretur. Simili aũt modo contrà apud alios, remp. legib. constitutá, esse magis factam ad populi utilitates: institutis uerò & moribus potius regi à paucis. contingit aũt hoc maximè post mutationes rerumpub. Non enim subitò migrãt, sed amãt prima, paruis rebus alij alios uincentes. Quapropter leges permanent, quę prius erant: dominantur autem, qui rempub. mutant.

δημοκρατίας ἐν τῇ δημοκρατίαις. καλῶσι δὴ τὴν τοιαύτην ὀλιγαρχίαν δυναστείαν. ὀλιγαρχίας μὲν οὖν εἴδη τοσαῦτα καὶ δημοκρατίας. ὃ δεῖ δὲ λαυθάνειν, ὅτι πολλαχοῦ συμβέβηκεν, ὥστε τὴν μὲν πολιτείαν, τὰ κατὰ τοὺς νόμους μὴ δημοτικὴν εἶναι. διὰ δὲ τὸ ἦθος καὶ τὴν ἀγωγὴν πολιτεύεσθαι δημοτικῶς. ὁμοίως δ' πάλιν παρ' ἄλλοις, τὴν μὲν κατὰ τοὺς νόμους εἶναι πολιτείαν, δημοτικωτέραν· τῇ δ' ἀγωγῇ καὶ τοῖς ἔθεσιν ὀλιγαρχικὴν μᾶλλον. συμβαίνει δὲ τοῦτο μάλιστα μὲν τὰς μεταβολὰς τῶν πολιτειῶν. οὐ γὰρ εὐθὺς μεταβαίνουσιν, ἀλλὰ ἀγαπῶσι τὰ πρῶτα, μικρὰ πλεονεκτοῦντες παρ' ἀλλήλων. ὥσθ' οἱ μὲν νόμοι μένουσιν οἱ προϋπάρχοντες. κρατοῦσι δ' οἱ μεταβάλλοντες τὴν πολιτείαν.

mo loco diximus, in democratijs: talẽq; oligarchiam, dynastiam, id est, potentatũ appellant. Oligarchiæ igitur, & democratiæ tot sunt genera. Ignorare autem non oportet, multis in locis euenire, ut reipub. administrandæ ratio consentanea cum suis legibus non sit illa quidem popularis: sed propter mores & institutæ uitæ rationem populariter ciuitas administretur. Itẽq; rursus apud alios ut administratio ciuitatis, quæ cõsentiat legibus, sit aliquantum popularis: institutio uitæ & moribus, sit paucorum imperium potius. euenit autem hoc maximè mutatis reip. administrãdæ formis. Non enim statim consueuerunt homines immutari, & in alios mores commigrare: sed satis habẽt primò, si pauca aly ab alijs, quasi plus habere cupientes, detrahant, sibiq; assumant. Itaq; leges quidem manent, quæ erant antea: sed superiores sunt, qui reip. administrandæ formam immutant.

COMMENTARIVS.

Dominatus autem paucorum.) Aggreditur nunc tradere, contrarios superioribus, status paucorum, qui & ipsi quatuor sunt. Vnum igitur eorum esse dicit, in quo definiti sunt census & fortunæ ciuium: quantas qui non possident, experies sunt publicorum honorum: & ij quidem census ita magni esse debent, ut pauperes ad eos non perueniant, qui pauperes plures præterea numero sint. Hoc enim quoque requiritur in eo dominatu paucorum, ut qui clauum reip. tenent, pauciores sint, quam illi, qui parent. Addit autem quasi terminum quendam, legemq́; quam suprà quoque fixit in certo quodam genere popularis status explicando: licere illi, qui impleuerit eum censum, tãtumq́; patrimonium auxerit, statim participem fieri eius dominationis. neque enim qui illic dominantur, inimicitias gerunt cum hominibus ipsis, sed despiciunt tenues eorum fortunas: quod si non facerent, euerterent dominatum illum suum.

Alia autem cùm.) Aliud genus est, inquit, cùm magistratus dantur spectatis censibus amplis, fortunisq́; ualde grandibus: atque illi ipsi, qui regunt, cooptant in suum ordinem, quos probarint, si qui fortè illic defecerint. Hoc enim sui iuris esse uolunt, nec patiuntur ut alij ulli eos deligant ac creent: quemadmodum etiam non sinunt illos, qui, auctis patrimonijs, confecerint eum censum, illuc irrumpere. sibi namque iudicioq́; suo hoc reseruant. Legi autem hic debet μακρῶν, non ut in Aldino exemplari excusum est, μικρῶν. quod tamen scripturæ mendum interpretes non uiderunt: etsi uestigium ipsius est in uetere tralatione. μακρὸν uerò πρήγματα uocat grandia, quemadmodum non multò antea in describendo statu quodam appellauit cõtraria his βραχέα: sed etiam eadem ut paria, notauit eodem nomine, in hoc ipso libro infrà iterum: ut cum inquit, οἱ δ' ἀπὸ μακρῶν πρημάτων: & multo pòst, πολὺ ἐπιδέονται μακρότατον. quin etiam ante hunc locum, quem habemus in manibus, uocauit amplum patrimonium μακρὰν οὐσίαν. Sed relicto iam nomine, sententiam uideamus: non enim in dominatu paucorum locum habent exigui census tenuesq́; fortunæ, cùm ostendet omnis è diuitibus. Describit autem nunc auctor secundã speciem ipsius, quæ contentior est astrictiorq́;: non laxior, ut interpretes falsò putarunt. Nam in primo genere notando, cùm inquit, de censib. loquens, πλικῶτων: non intellexit maximos, sed tales tantùm, ut nullo pacto illuc penetrare possent pauperes, qui omnino inde arcendi sunt. Nunc autem significat fortunas grandiores, ac magis, ut uerbum exprimam, in longitudinem porrectas. sed satis de hoc disputatum est, ac fortasse etiam nimis.

Si igitur ex omnibus.) Duos modos ostendit, quibus in locum eorum, qui morte aut alio quopiã casu defecerint, alij substituantur, diuersos inter se ac penè contrarios. eorum prior est: Si ex omni numero ciuium eos delegerint, quem esse tradit humaniorem, atque institutis optimatum propinquiorem. posterior autem: Si ex definitis quibusdam certoq́; hominum genere atque ordine creati illi fuerint. quæ ratio magis propria est illius iniquioris status, magisq́; olet instituta paucorum, in aliqua ciuitate improbè dominantium.

Alia species dominatus.) Aliud genus est, inquit, cùm filius patri succedit, ut lege cautum sit, statim locũ demortui patris occupare filium. quare perspicitur, tertium hunc dominatum iniquiorem esse superioribus duobus. Obstruit enim magis aditum cæteris, eripitq́; ipsis spem omnem perueniendi aliquando ad eum honorem: nisi fortè aliquis mortuus sit sine liberis, oporteatq́; numerum custodire sociorum huius dominationis.

Quarta autem, quando.) Quartum inquit genus est, cùm in eo statu extiterit, quod modò dictum est, id est institutum, ut filius patri succedat: ac præterea hoc nouũ, ut participes eius dominatus nullã legem sequantur, sed uoluntas eorum sit lex. Duo igitur illic sunt, iniusta admodum atque odiosa: nulla namque lege coerceri cupiditates ipsorum, nimis uiolentum est.

Atque dominatus hic.) Quàm improbus iniquusq́; sit hic dominatus, ostendere uolens, confert ipsum cum duobus contrarijs inter se statibus, existimatis uno omnium iudicio pessimis, id est cum tyrannide, & statu multitudinis, uel fæcis potius ciuitatis & ipsius licentiæ plenæ: & inquit, proportione ipsis respondere, id est talem eum esse in dominatibus his, qualis est tyrannis in imperijs unius hominis: & status populi, quem postremum explicuit, in statibus multitudinis. Quare addit, Vocare consueruntque hunc dominatum paucorum dynastiam: quia par similisq́; est huiusce modi principatui. Dynastas uerò appellare mos erat regulos. Testatur autem, in extrema hac parte se explicasse quot genera sint, & dominatus paucorum, & status multitudinis.

Non opus est.) Admonet optimus magister quiddam, quod usuuenire (ut narrat) multis locis solet: ne cùm aliquis in aliqua republica hoc contingere aspexerit, ualde miretur: caulam etiam ipsius adfert, quibusq́; temporibus hoc potissimum fieri soleat, declarat. Est autem hoc, quòd spectantur in aliqua rep. aliquando mores, qui repugnant legibus eius status, ac uidentur penitus contrarij iustitutis atque initijs ipsius: exempli causa, ubi resp. minimè popularis est, si respicias elementa ipsius ac leges: uiui tamen illic administrariq́; ipsam multis partibus populariter. Hoc enim ualet, quod inquit: mores atque institutionem eorum hominum talem esse, ut facile fallaris in iudicio de illa faciendo, arbitreriq́; esse popularem. contrà etiam (ut exponit) in alia gente rempublicam, quod ad leges pertinet, uergere ualde ad utilitates multitudinis: & tamen, si consuetudinem uitæ attendas moresq́;, potius existimari posse gubernari à paucis, sibi ipsis suæq́; potestati cõsulentibus.

Contingit autem hoc.) Non semper hoc inde nasci, unde nunc, ostendit, sed crebrius. Vsuenit enim, inquit, hoc in primis, cùm

status

ſtatus reip. in aliqua ciuitate mutatus eſt: ſemper enim reſtant illic ueſtigia aliqua ueteris reipublicæ. Neque enim repentè poſſunt homines migrare ad diuerſos, & ſæpe contrarios ritus inſtitutaque uitæ: ſed hærent aliquantum prioribus, amántque adſiuc uetera illa, ita ut ex utroque ſtatu quaſi decerpant aliquid, puſillum tamen: nouiq̃ à ueteribus aliquid ducant, hiq̃; contrà ab illis.

Quapropter lege permanent.) Confirmatur his uerbis, quod dictum fuerat, in nouo ſtatu apparere ueſtigia quædam ueteris illius. Leges enim, inquit, permanent, quæ ante mutatum ſtatum erant: & tamen remp. in manu habent, dominanturq̃ue illic, qui remp. mutarunt, multaque committunt contra leges illas, quæ robur ſuum amiſerunt, etſi adhuc abrogatæ nõ ſunt. Sed etiam cùm, erepta rep. è manibus paucorum, multitudo libertatem recuperauit, quædam illo tempore fiunt, quæ non ualde conueniunt libero iuſtoque ſtatui. putant enim falſo nonnulli, ſibi quoque licere, quæ fieri uiderũt à paucis illis, iniuſtè dominantibus: imitanturq̃; improbè ipſos.

a ἀπὸ πεπεμάτων μικρῶν, &c. mendoſe. μακρῶν.

CAPVT VI.

ESſe autem tot ſpecies ſtatus populi & dominatus paucorum, ex ijs ipſis, quæ dicta ſunt, perſpicuum eſt. Neceſſe enim uel cunctas populi partes, quæ dictæ ſunt, participes eſſe reipublicæ: uel has quidẽ, has uerò minimè. Quando igitur genus hominũ, quod colit agros, & quod poſsidet mediocres fortunas, in ſua manu rẽpub. habuerit: regunt ipſam legibus. Res enĩ uitæ neceſſarias opera ſua & labore parant: nequeunt autem ocio frui. Quapropter cùm legem impoſuerint, neceſſarijs tantũ concioni bus præſentes adſunt. Cæteris autem licet remp. capeſſere, cũ parauerint cenſum definitũ legibus. Quare omnibus, qui poſſident, licet cõmunicare. Omnino enim non licere cunctis, inſtitutum eſt dominatus paucorum: poſſe autem ocio uti, non conceditur ſine ueſtigalibus. Hæc igitur una ſpecies eſt reip. popularis propter has cauſas: alia aũt ſpecies propter rationẽ, quæ ſequitur creandi magiſtratus. Fieri enim poteſt, ut omnib. liceat, qui nõ ſunt obnoxij per genus: ſi tamen otij participes eſſe poſſunt. Quare in huiuſcemodi ſtatu populi leges poteſtatẽ habent, quia non ſunt illic ueſtigalia. Tertia autem ſpecies eſt, omnibus licere cõmunicare republica, quicunque liberi fuerint: non tamen ipſos communicare, ob cauſam iam expoſitam. Quapropter neceſſe eſt in hac quoq; poteſtatem habere legem. Quarta autem ſpecies ſtatus populi eſt, quæ poſtrema temporibus in ciuitatib. extitit. Quia enim multo maiores extitêre ciuitates, quã initio, & qa exorta eſt copia ueſtigaliũ: participes oẽs ſunt facti reipublicę, cùm ſuperent numero. Cõmunicant aũt rep. & nauant ipſi operã, quia poſsũt otioſi eſſe etiã paupes, capiẽtes mercedẽ. Et ſanè hęc multitudo

ΟΤΙ δ' ἐστὶ τοσῶτα εἴδη δημοκρατίας καὶ ὀλιγαρχίας, ἐξ αὐτῶν τῶν εἰρημένων Φανερόν ἐστιν. ἀνάγκη γὰρ, ἢ πάντα τὰ εἰρημένα μέρη ἔ δῆμος κοινωνεῖν τῆς πολιτείας· ἢ τὰ μέν, τὰ δὲ μή. ὅταν μὲν ἓν τὸ γεωργικὸν, καὶ τὸ κεκλημένον μετρίαν ἔσιαν, κύριον ἢ τῆς πολιτείας, πολιτεύονται κατὰ νόμους. ἔχουσι γὰρ ἐργαζόμενοι ζῆν, ἐ σχολάζειν· ὥστε τὸν νόμον ὀπιζήσαντες, ἐκκλησιάζουσι τὰς ἀναγκαίας ἐκκλησίας. τοῖς δ' ἄλλοις μετέχειν ἔξεστιν, ὅταν κλήσωνται τὸ τίμημα, τὸ διωρισμένον ὑπὸ τῶν νόμων. διὸ πᾶσι τοῖς κλωμένοις ἔξεστι μετέχειν. ὅλως μὲν γὰρ τὸ μὲν μὴ ἐξεῖναι πᾶσιν, ὀλιγαρχικὸν· τὸ δὲ δὴ ἐξεῖναι σχολάζειν ἀδύνατον, μὴ πεσόδων οὐσῶν. ἔστο μὲν οὖ εἶδος ἐν δημοκρατίας διὰ ταύτας τὰς αἰτίας· ἕτερον δὲ εἶδος διὰ τὴν ἐχομένην αἵρεσιν. ἔστι γὰρ καὶ πᾶσιν ἐξεῖναι τοῖς αὐτοχθόνοις κατὰ τὸ γένος· μετέχειν μέν τοι δυναμένοις σχολάζειν. διόπερ ἐν τῇ τοιαύτῃ δημοκρατίᾳ οἱ νόμοι ἄρχουσι, διὰ τὸ μὴ εἶναι πεσόδον. τρίτον δ' εἶδος τὸ πᾶσιν ἐξεῖναι, ὅσοι ἂν ἐλεύθεροι ὦσι, μετέχειν τῆς πολιτείας· μὴ μέν τοι μετέχειν, διὰ τὴν πεφυκυῖαν αἰτίαν. ὥς' ἀναγκαῖον καὶ ἐν ταύτῃ ἄρχειν τὸν νόμον. τέταρτον δὲ εἶδος δημοκρατίας ἡ τελευταία τοῖς χρόνοις, ἐν ταῖς πόλεσι γεγνημένη. διὰ γὰρ τὸ μείζους γεγονέναι πολὺ, τὰς πόλεις ἢ ἐξ ὑπαρχῆς καὶ πεσόδων ὑπάρχειν ὑπερβολὰς, μετέχουσι μὲν πάντες τῆς πολιτείας διὰ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ πλήθους. κοινωνοῦσι δὲ καὶ πολιτεύονται, διὰ τὸ δύνασθαι σχολάζειν, καὶ τὰς ἀπόρους λαμβάνοντας μισθόν. καὶ μάλιστα δὲ σχολάζει

TOT autem eſſe democratiæ & oligarchiæ genera, ex ijs ipſis quæ dicta ſunt, intelligere licet. Neceſſe enim eſt, aut cum omnibus illis populi partibus, quæ à nobis commemoratæ ſunt, reip. adminiſtrationem communicari: aut cum his communicari, cum illis nõ. Cùm igitur pars ea, quæ agriculturæ operam dat, quæq̃ mediocreis rei familiaris facultates poſsidet, in ſua poteſtate ſuoq̃ arbitrio poſitã habet reip. adminiſtrationem, ex legum præſcripto remp. adminiſtrant. habent enim unde uitam tolerare queant operę ruſtico faciendo, neq̃ tamen eis otioſis eſſe licet. Itaque lege adhibita atque attenta, concionem, ubi poſtulat neceſsitas, aduocãt, in eaq̃ de rebus neceſſarys deliberant. Alys autem ad reip. adminiſtrationẽ patet aditus, ubi cenſi fuerunt cenſum à legibus præſtitutum. Quapropter ys omnibus, qui rem habent, ad remp. gubernandam patet acceſſus. Omnino enim non omneis eſſe reip. adminiſtrationis participeis, oligarchiæ propriũ eſt. Otiandi autem & ab opere uacandi licentia conſtare non poteſt, niſi ueſtigalia ſuppetant. Hoc igitur unum democratiæ genus eſt propter has cauſas. Alterũ eſt propter eam, quæ deinceps ſequitur, eligendorum magiſtratuum rationem. fit[a] enim, ut liceat omnibus, quos modò generis exceptio non repellat, ad remp. accedere: ſoli autem magiſtratum gerant, qui otiari poſſunt. Quocirca in tali democratiâ leges imperãt, quia ueſtigal non ſuppetat. Tertium genus eſt, ubi licet omnibus, qui modò liberi ſint, ad rempub. adminiſtrãdam accedere: ſed non adminiſtrant remp. propter eam cauſam, quæ antè dicta eſt. Quare etiam in hac legem imperare neceſſe eſt. Quartum democratiæ genus eſt ea, quæ poſtrema omnium in ciuitatibus nata eſt. Nam propterea quòd ciuitates oẽs multo maiores factæ ſunt, quàm erant ab initio, & quia ueſtigalium copia abundare cœperunt: patet quidem omnibus ad remp. adminiſtrandam aditus propter ingentem multitudinem. In ſocietatem autem & commu nionem reip. gerendæ recipiuntur, & rempub. adminiſtrant etiam pauperes: propterea quia otiari poſſunt, dum mercedem accipiunt. Et uerò maximè otiatur talis

titudo maximè uacat. nõ enim impedit ipsam ullam in partẽ cura rerum domesticarum: locupletes autem impedit. Quare sæpe præsentes non adsunt concionibus, neq; causis iudicandis. Quæ causa est, ut paupe rum multitudo in sua potestate habeat rempublicam, sed nõ leges. Species igitur reipublicæ popularis tot sunt & tales, ob has res necessarias. Dominatus autem paucorum species, cùm plures rem habuerint: minorem autẽ, & non ualde multam, primi paucorum dominatus species est: faciunt enim potestatem ei, qui possidet participandi. Et quia multi sunt, qui participes sunt eius status: necesse est nõ homines, sed leges dominari. Quanto enim magis abfuerint ab imperio unius, & neq; tãtũ rei habuerit, ut ualeãt ocioſi esse sine cura rerum domesticarum: neq; adeò exilem, ut ali debeant publicè: necesse est statuere ut lex ipsis imperet, & non ipsis imperium habeãt. Si autẽ pauciores iam fuerint, qui rem habent, quã qui prius: maiorem autem, secundi paucorum dominatus existit species. maiores enim uires habentes, æquum esse putant se plus etiam dignitatis tenere. Quare ipsi quidem deligunt ex alijs, qui in ordinem suum perueniant: quia nondum adeò firmi ualidiq; sunt, ut sine lege imperium tueantur, legem huiusce modi figunt. Si autem magis ui res auxerint, ita ut pauciores numero maiores fortunas possederint, tertia accessio fit dominatui paucorum: quæ est, ut per se quidem magistratus gerant: lege autem, quæ iubet, ut filij in locum mortuorum succedant. Quando autẽ iam plurimum cæteros superauerint, & ubertate patrimonij, & copia amicorũ: huiusce modi magna potestas proximè accedit ad imperium unius, & tanquam domini fiunt homines: sed non lex. & quarta species hæc est dominatus paucorum, quæ respondet ultimæ statui popularis.

λάζει τὸ τοιῦτον πλῆθος. ἐμποδίζει γὰρ ἐμποδίζει αὐτὰς οὐθὲν ἡ τῶν ἰδίων ἐπιμέλεια· τὰς δὲ πλουσίους ἐμποδίζει. ὥστε πολλάκις οὐ κοινωνοῦσι τῆς ἐκκλησίας, οὔτε τοῦ δικάζειν. διὸ γίνεται τὸ τῶν ἀπόρων πλῆθος κύριον τῆς πολιτείας, ἀλλ' οὐχ οἱ νόμοι. τὰ μὲν οὖν τῆς δημοκρατίας εἴδη τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα διὰ ταύτας τὰς αἰτίας ἐστί· τὰ δὲ τῆς ὀλιγαρχίας, ὅταν μὲν πλείους ἔχωσιν οὐσίαν ἐλάττω δὲ καὶ μὴ πολλὴν λίαν, τὸ τῆς πρώτης ὀλιγαρχίας εἶδος ἐστί. τοιοῦτοι γὰρ ἐξουσίαι μετέχειν τοῦ κοινοῦ· καὶ διὰ τὸ πλῆθος εἶναι τῶν μετεχόντων τοῦ πολιτεύματος, ἀνάγκη μὴ τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ τὸν νόμον εἶναι κύριον. ὅσῳ γὰρ ἂν πλεῖον ἀπέχωσι τῆς μοναρχίας, καὶ μήτε τοσαύτην ἔχωσιν οὐσίαν, ὥστε σχολάζειν ἀμελοῦντας· μήθ' οὕτως ὀλίγην, ὥστε τρέφεσθαι ἀπὸ τῆς πόλεως, ἀνάγκη τὸν νόμον ἀξιοῦν αὐτοῖς ἄρχειν, ἀλλὰ μὴ αὐτούς. ἐὰν δὲ μὴ ἐλάττους ὦσιν οἱ τὰς οὐσίας ἔχοντες, ἢ οἱ τὸ πρότερον· πλείω δὲ τὸ τῆς δευτέρας ὀλιγαρχίας γίνεται εἶδος. μᾶλλον γὰρ ἰσχύοντες πλεονεκτεῖν ἀξιοῦσι. διὸ αὐτοὶ μὲν αἱροῦνται ἐκ τῶν ἄλλων τοὺς εἰς τὸ πολίτευμα βαδίζοντας διὰ δὲ τὸ μὴ πω σφόδρα ἰσχυροὶ εἶναι, ὡς διὰ νόμου ἄρχειν, τὸν νόμον τίθενται τοιοῦτον. ἐὰν δ' ἐπιτείνωσι, τῷ ἐλάττονες ὄντες μείζονας οὐσίας ἔχειν, ἡ τρίτη ἐπίδοσις γίνεται τῆς ὀλιγαρχίας. τὸ δ' αὐτῶν μὲν τοὺς ἀρχὰς ἔχειν· κατὰ νόμον δὲ τὸν τελευτῶντα τῶν τελευτώντων παραδέχεσθαι τοὺς υἱεῖς. ὅταν δὴ πολὺ ὑπερτείνωσι τῇ οὐσίᾳ καὶ τῇ πολυφιλίᾳ, ἐγγὺς ἡ τοιαύτη δυναστεία μοναρχίας ἐστί· καὶ κύριοι γίνονται οἱ ἄνθρωποι, ἀλλ' οὐχ ὁ νόμος. καὶ τὸ τέταρτον εἶδος τῆς ὀλιγαρχίας τοῦτ' ἐστίν, ἀντίστροφον τῷ τελευταίῳ τῆς δημοκρατίας.

talis multitudo. non enim eos impedit rei familiaris procuratio: at diuiteis impedit. Quare sæpenumero neq; in conciones cum reliquo populo conueniunt, neq; iudicandi munere cõmuniter cum alijs ciuibus fungumtur. ex quo in multitudinis egentium potestatem reipub. administratio redigitur, non in legum. Democratiæ igitur genera tot & talia sunt, propter has necessitates. Quod ad oligarchiæ autem genera attinet, ubi plures rem habent, sed angustiorẽ neq; admodum amplam, hoc primum oligarchiæ genus est. faciunt enim potestatem reip. administrandæ ei, qui rem habeat. Et propterea quòd multi sunt reipub. administrationis participes, necesse est non penes homines, sed penes legem, reip. summam esse potestatẽ. Quanto enim longius absint à monarchia, neq; tantas facultates habeant rei familiaris, ut omni cura soluti cessare atq; otiari possint: neq; rursum ita tenueis & angustas, ut eos alere debeat ciuitas: necesse est eis æquum uideri, legem imperare, non ipsos. Quòd si sint pauciores, qui rem habeant, quam qui prius dicti sunt, sed ampliorem habeant: secũdum fit oligarchiæ genus. Nam quia plus ualent, superiora omnia habere uolunt. Quapropter ex alijs ciuibus magistratus legendos curant, qui eandem reip. administrandæ uiam sequantur. Propterea autem quòd nondum ita opibus ualent, ut sine lege imperare possint, talem legem ferunt. Quòd si magis etiam suam potentiã intendant eo, quòd cùm sint pauciores, ampliores rei familiaris copias habeant, tertium oligarchiæ fit incrementum: in quo per se quidem magistratus obtinent, sed ex lege tamen, quæ iubet magistratuum filios in patrum demortuorum locum succedere. Vbi uerò iam & rei familiaris copijs, & amicorum multitudine supra modum aucti fuerint: ad monarchiam talis potentatus propè accedit, & tum penes homines, non penes legem ciuitatis & summa rei potestas est. Atque hoc est quartũ oligarchiæ genus, quod ultimo democratiæ generi altera ex parte respondet.

COMMENTARIVS.

Esse autem tot species.) Declarat nunc, inueniri tot genera reipublicæ, quot dixit: & huius qui regitur à multitudine, & illius quæ est in manu paucorum diuitum. de ambabus enim disseruit, & species ipsarum enumerauit. Hoc autem sedulò facit, ne quis aut pauciores aut plures extare crederet. Incipit uerò à statu multitudinis, cuius generibus expositis, tradet quot etiam sint dominationis paucorum.

Necesse enim uel cunctas.) In confirmandis generibus reip. popularis, quæ significauit, utitur diuisione partium populi, quas suprà inueniri docuit. inquit autem: Necesse enim est aut cunctas partes populi, quæ suprà à me monstratæ sunt, participes esse reipublicæ, susciperéq; curas quaspiam de illius administratione: aut certas aliquas, cæteris inde exclusis. hoc igitur, tanquam fundamento quodam iacto, dicit. Quando igitur genus hominum, quod in colendis agris occupatur: itemque id omne, quod modicas fortunas possidet, in sua potestate remp. habuerit, regunt illam legibus antè fixis, ad quas se totos referunt: habent enim ipsas duces suorum consiliorum, libenterq; auctoritatem earum sequuntur.

Res enim uitæ.) Reddit rationem, cur hæc hominum genera æquo animo ferant se regi à legibus, quæ possent, si uellent, libe

rè ſoluteq́ue dominari. atque inquit, id fieri: quia ſi aſsidui manſerint in laboribus illis ſuis, facilè ſibi uictum quærunt: non poſſunt autem propter tenuitatem patrimonij otium amplexari. Quare addit, cùm leges ſibi impoſuerint, utiles illi ſuo ſtatui tuendo cogunt tantùm conſilium publicum, deliberantq́; de republica, cùm neceſsitas aliqua cogit, nec uolunt diſcedere à ſuis illis artificijs leuibus de cauſis.

Cæteris autem licet remp.) Quomodo ſe hi gerant erga nouos ciues oſtendit: traditum enim ſupra eſt, illic patefactum eſſe aditum ad honores cunctis, qui confecerint eum cenſum. Ne igitur quoque ſæpe uocentur ad huiuſcemodi deliberationes, permittunt hoc quoque legi: ſemelq́ue ſtatuerunt omnes eos, qui tantùm rei familiaris poſsident, ſtatim ſine ulla ſua exiſtimatione aut iudicio, recipiendos ac ciues habendos. Quare addit, omnibus qui aliquo pacto peruenerũt ad eum cenſum, licet eſſe participib. illius reipublicæ, id eſt & primis illis, qui ſtatim, primiſq́; temporibus illius ſtatus: inſtructi iam ijs fortunis, quæ ſatis eſſe iudicatæ ſunt, eius ordinis fuerunt, & cæteris, qui illuc beneficio legis penetrarunt, auctis aliquãtum tenuibus illorum peculijs.

Omnino enim non licere.) Docet hanc remp. ratione conſtitutam fuiſſe, & quaſi fabros ipſius in ea ædificanda ueram uiam & mediam tenuiſſe. Si enim, inquit, penitus iter ad eam reliquis obſtruxiſſent, nec paſsi forent omnes, qui impleſſent eas conditiones, participes fieri eius reipublicæ: fuiſſet hoc proprium eorum, qui pauci in ciuitate dominantur, oluiſſetq́; ipſorum inſtitutum: eodem pacto neceſſe habuerunt terminos illos propinquos figere fortunarum ipſorum. Cùm enim putarent oportere aliquando ciues illos uacare, cognouerunt id impetrari non poſſe ſine exilibus illis ſaltem fortunis. neque enim licet unquam otioſo eſſe ei, qui ualde egenus eſt, & patrimonio funditus deſtitutus. Cùm autem uidiſſet auctor, ſe iam explicaſſe ſpeciem unam huius reipublicæ, rationeſq́; ipſius ſubtiliter reddidiſſet, teſtatus eſt ſe id feciſſe.

Alia autem ſpecies.) Alterum, inquit, genus eſt huius reipublicæ, quod conflatur è modo ordineq́;, qui ſequitur ſuperiorem: εὔρεσιν enim hic uocat, quòd ſumeret aliquis, ad hanc quaſi fabricam accommodatum. Fieri enim poteſt, inquit, legeq́ue illic permittitur, ut omnibus liceat peruenire ad honores & imperia, qui non fuerint obnoxij alicui labi ac culpæ, quæ hæreat generi illorum: exempli cauſa, ſi non eſſent nati ex ambobus parentibus liberi. Neque enim cenſus ullus illic definitus eſt ac certus, qui expertes ipſius non ſinat participes eſſe reipublicæ, ut in ſuperiore ſtatu: ſed tamen requiritur, quamuis lege ſtatutum non ſit, tantum patrimonij, ut liceat illis aliquantum uacare. Quare, inquit, in hoc ſtatu multitudinis, in quo, etſi inde lege exturbati non ſunt, ſe tamen remouent à reip. frequenti adminiſtratione multi ob tenuitatem patrimonij: & quia nulla habent uectigalia, leges ſummam auctoritatem habent. Cùm enim liberi eſſe uelint, neque unius aut paucorum fidei ſe committere audeant, reſtat ut legum præſidio utantur: neque enim ipſi tempus habent curis publicis inuigilandi.

Tertia autem ſpecies.) Tertium, inquit, genus huius reip. eſt, licere cunctis, qui liberi ſunt, accedere ad remp. participeſq́ue fieri publicorum honorum: nec tamen hoc ipſos facere ea de cauſa, quæ ſuprà allata eſt, id eſt, quia coguntur aſsidui eſſe in tabernis illis ſuis, colereq́; artes, unde uictum capiunt. Quare hi quoque, inquit, neceſſe habent legem figere, quæ in ciuitate ſummam poteſtatem habeat: & quod ſui iuris eſſe uellent, ſi otio frui poſſent, ad leges transferunt. Diſcrimen inter hoc & ſecundum genus, apertum eſt. Hi namque nullos excipiunt, dummodo liberi ſint: probantq́; etiam illos, quos ſuperiores duæ populares reſpub. repudiant.

Quarta autem ſpecies.) Quartum, inquit, genus huius reipublicæ eſt illud, quod exortum eſt poſtremis temporibus in Græcis ciuitatibus. quod genus, antiquis inauditum, unde natum ſit aperit, antequam cuiuſmodi ſit oſtendat. Quia enim inquit, ciuitates multo maiores condi cœperunt, quàm olim fiebat (tunc enim minores multo urbes ædificabãtur) ut, præter teſtimonium Ariſtotelis, indicat quoque Plutarchus in Paulo, ubi Macedoniæ oppidorum direptionem commemorat: & quia uectigalia magna habere cœperunt, quæ capiunt ex his, qui parent imperio ipſarum: cuncti, qui nullum etiam patrimonium habent, accedunt ad rempublicam. Vincit enim illic numero ac uiribus multitudo ac plebs, nec patitur ſe ab honoribus imperioq́; depelli iniuria diuitum.

Communicant autem repub.) Quomodo contingat illic, quod in ſuperioribus populi ſtatibus uſu nõ uenit, exponit. ait enim, participes illic fiunt imperij, uerſanturq́ue in rep. etiam pauperes, quia poſſunt otioſi uiuere. Mercedem namq; tantam capiunt operæ ſuæ publicæ, ut ualeant ea contenti eſſe, ſuppeditareq́; ſumtibus neceſſarijs. Adiungit præterea rem incredibilem nouamq́; auribus multorum, quam tamen ratione confirmat, ac ueram eſſe docet: huiuſcemodi plebẽ multo maiorem otij facultatem habere, quàm diuites habeant. neque enim ipſam quicquam impedit cura fortunarum ſuarum, quæ nullæ ſunt, ut ſæpe illa impedit locupletes, auocans ipſos à republica. quod tradit, dicens: Quæ cauſa eſt, ut ſæpe numero ipſi præſentes non adſint in concione. Ita autem loquitur, quia in huiuſcemodi ſtatibus multitudo ipſa deliberabat de republica: & ut non frequentare ipſos tradit cõcionem, ita etiam crebrò à iudicijs abeſſe. Vnde inquit uſu uenit, ut egenorum multitudo, plebsq́ue domina fiat reipublicæ: & non, ut oportebat, leges. Reſpublica enim in his duabus rebus manet. Neceſſe uerò eſt magna fuerint uectigalia ciuitatis illius, quæ publicè bonam partem plebis aleret. Videtur autem ſignificare Athenas, quæ certè hoc præſtabat, cùm in primis utilitatibus ac ſtudijs multitudinis ſeruiret. Teſtatur hoc ſe facere apud Ariſtophanem Cleon, popularis ciuis: loquens enim cum indicibus cauſarum, unde opem implorabat, ipſis hoc quaſi exprobras. Nam magnam etiam pecuniam eandem ſolitam eſſe diuidere, ut ijdem locos emerent in theatro, notum eſt: atque ita magnam, ut deeſſet poſtea neceſſaria bello adminiſtrando. Huiuſcemodi quoque erat, quæ familias ornabat, & rebus ad uitam neceſſarijs inſtruebat. Nihil autem tangit optimus magiſter, quod faciat ad ſignificandum locupletes ſe remouere ab his publicis muneribus, quia non adipiſcantur eos honores, quos cuperent: ſed tantùm id facere ipſos affirmat, quia coguntur tueri patrimonium, quod dilaberetur, niſi plurimum diligentiæ in eo conſeruando adhiberent. In extremo commemorat ſe docuiſſe & quot & quales ſint reſpublicæ, quæ reguntur à multitudine: & cauſas etiã attuliſſe, & numeri huius ipſarũ, & qualitatis.

Dominatus autem paucorum.) Reddit rationem diuerſarum formarum dominatus paucorum. Sunt autem illæ quatuor. prima ipſarum eſt, ut narrat, cùm plures poſſederint patrimonium: minus tamen, nec ualde multum. Neceſſe igitur eſt, ut hi diuitias nacti ſint, non tamen amplas. Cur huiuſcemodi fortunæ conficiant primam ſpeciem, id eſt magis æquam, magiſq́ue tolerabilem, docet. Poſſeſſores enim, inquit, ipſarum, principeſq́ue eius dominatus poteſtatem faciunt omni ciui, qui parauerit ſibi tantum patrimonij, perueniendi ad eum ordinem. addit autem: Et quia numerus erit non ſanè paruus hominum, qui participes ſint huius dominatus: quæ cauſa plerunque eſt, ut non facilè cogantur, cùm opera ipſorum eget reſpublica: neceſſe eſt ut non illi ipſi ſuo arbitrio omnia adminiſtrent, ſed legem figãt, ipſiq́; permittãt ſummam in ciuitate poteſtatem.

Quanto enim magis.) Affert his uerbis cauſas eius, quod dixit, id eſt, cur hi non ſui iuris omnia faciant, ſed legem patiantur dominari. Sunt autem illæ duæ. prior earum eſt, numerus hominum ſatis magnus. Quanto enim, inquit, magis hi ſe remouerint ab unius dominatu, qui ſolus regnare uult: & quanto magis habuerint fortunas moderatas, quæ poſterior cauſa uidetur, tanto magis erunt huius animi, ut uelint leges ſummam poteſtatem in rep. habere, non ſibi auctoritatem tantam reſeruare. In deſcribendis autem fortunis mediocribus, figendoq́ue ipſis termino, inquit: Vt non tãtum patrimonij poſſederint, ut ualeant otioſi eſſe ſine metu, ne ipſum incuria ſua dilabatur: neque adeò exile, ut debeant publicè ali, ut ſignificauit uſu uenire ualde tenuibus ciuibus in poſtremo genere ſtatus multitudinis.

Si autem pauciores.) Ortum nunc indicat ſecundi dominatus paucorum, qui eſt iniquior. inquit igitur: Si autem pauciores fuerint, qui diuitias conſecuti ſunt, quàm qui prius à nobis traditi fuêre, illas tamen ampliores, quàm ipſi habuerint: exiſtit genus poſterioris dominationis. cur deterior hæc ſit oſtendere uolens, inquit: Cùm enim maiores uires ipſorum ſint, plúſque hi ualeant in ciuitate: æquum eſſe putant plus etiam honorum cæterorumq́ue commodorum oportere ad ſe peruenire. Quod uerò inquit, robur ipſorum maius eſſe: intelligit, quod acceperunt ab amplitudine patrimonij. numero enim uincuntur à ſuperioribus. Cùm autem appareat, quoſdam legiſſe ἐὰ οἱ τὸ πρότερον, ueriorem lectionem duco ἢ εἰ: quam etiam ſequitur uetus tralatio, ut ualeat, quàm qui prius à nobis demonſtrati ſunt, id eſt primum illud genus dominatus paucorum. ut locutus eſt in 4. libro de Generatione animantium, quo loco inquit: τῷ τοῦτο ἐχ ὅπ ἄπυξ, ἀλλὰ πλεοράκις ἢ τὸ ἄρρεν. ipſum autẽ declarans interpres Græcus, particulam eandem ita accipi illic quoque oportere affirmat.

Quare ipſi quidem.) Magnitudo diuitiarum atque inde profectæ opes faciunt, ut ipſi magis fidentes ſibi, ſumant ènumero cæterorum, quos probarint, cooptentq́ue in ſuum ordinem, non permittãt hoc legi, ut priores illi. Ipſi enim ſemel ſtatuerãt, ut quicunque tantum patrimonium auxiſſent, & cenſum illum confeciſſent, ſtatim ſine ulla ſua exiſtimatione fierent

parti-

participes dominatus: hi autem contrà, ut narrat, se arbitros esse uolebant eius reipublicę ijdem tamen, quia nõ sunt adhuc ita firmi ualidique, ut putent se posse sine lege ulla cæteris in rebus dominari, legem figunt, accommodatã suæ potestati atque imperio.

Si autem magis.) Vnde exoriatur, ostendit tertia species huius dominatus. Si enim, inquit, magis adhuc contenderint in hoc suas uires, ut pauciores numero ampliora patrimonia habeant, tertium genus existit dominatus paucorum. erit autem ille hic: uolent enim magistratus in sua manu esse, perque se solos remp. administrari, lege proposita, ut filij parentibus succedant in eo gradu honoris. Clausus igitur ita erat aditus alienis, ut aliquando possent in eum ordinem peruenire: nisi fortè aliqui sine liberis mortui essent, uellentque numerum seruare sociorũ eius dominatus: qui tamen crescere poterat, si filij cuncti patri succedere, & nullo remedio unquam oporteret uti illius duræ legis.

Quando autem iam.) Quomodo existat quarta forma, quæ iniustissima est, aperit. Quando enim, inquit, fortunis suis mirum in modum auctis, uicerint longo interuallo in ea re cæteros: nec tantùm superauerint ipsos terminis patrimonij, uerum etiam multitudine amicorũ, huiuscemodi principatus (ita enim non sine causa uocari debebit potius, quã status paucorum) imperio unius propinquus erit: in eoque dominantur homines, non leges, id est motus animorum, ut amor, odium, ira, cæterique, qui uigent in pectoribus ipsorum, non uera ratio atque æquitas. Hoc enim profectò ualet, quod inquit, homines ipsi, non lex. Cùm autem magis adhuc uim ipsius explanare uellet, contulit cum eo statu, qui iam traditus ab eo fuerat, & satis cognitus erat. inquit enim, ipsum respondere postremæ illi formæ reipublicę popularis. quam licentiæ plenam ac uitij esse significauit.

a ἐστι γὰρ οὐ πᾶσιν ἐξᾶναι μετέχειν τοῖς, &c. desideratur uox μετέχειν, uel repetenda ἀπὸ κοινοῦ.

CAPVT VII.

AMplius aũt sunt duæ respub. præter statũ populi, dominatũ paucorũ: quarũ altera dicũt oẽs, & dicta est quatuor rerũp. species una. Nominãt aũt quatuor, imperiũ unius, dominatũ paucorũ, statũ populi: quartã aũt appellatã aristocratiã. Quinta uerò est, quę uocat cõmuni nomine omniũ: remp. enĩ appellãt. Verũ quia nõ crebrò existit, fallit eos, qui nituntur enumerare species rerump. & quatuor solũ utuntur, quemadmodũ Plato in libris de Repub. Statũ igitur optimorũ rectè habet uocare, de quo disseruimus in primis disputationib. Remp. enĩ, quę cõflata est ex optimis simpliciter uiris secundũ uirtutẽ, & nõ ad suppositionẽ quandã probis hominib. solã, æquũ est appellare statũ optimorũ: in sola enim dũtaxat, idẽ uir & ciuis bonꝰ est: qui aũt in alijs boni sunt, ad remp. suã boni sunt. Sed tñ sunt quædã, quæ discrepant ab illis, quæ in paucorum potestate sunt, & appellãtur aristocratiæ: atq; etiam ab ea, quæ respub. uocatur, ubi nõ solũ cõmendatione diuitiarũ, uerum etiã uirtutis, deligunt magistratus. hęc autẽ resp. discrepat ab ambabus, & à similitudine optimatũ nomen nacta est. In illis enim rebusp̃licis, quæ publicam curam non suscipiunt de uirtute, sunt tamen aliqui uulgò probati, & qui putantur esse boni uiri. Vbi igitur respublicas respicit ad diuitias, & uirtutem, & popularẽ potestatem, ueluti Carthagine hęc speciẽ habet status optimorum. Et in quibus ad duo duntaxat, cuiusmodi est resp. Lacedęmoniorum, ad uirtutem inquam & populi potestatẽ: & est mixtio duarum

ΕΤΙ δ' εἰσὶ δύο πολιτεῖαι παρὰ δημοκρατίαν τε καὶ ὀλιγαρχίαν, ὧν τὴν μὲν ἑτέραν λέγουσί τε πάντες, καὶ εἴρηται τῶν τεττάρων πολιτειῶν εἶδος ἓν· λέγουσι δὲ τέτταρας· μοναρχίαν, ὀλιγαρχίαν, δημοκρατίαν. τέταρτον δὲ τὴν καλουμένην ἀριστοκρατίαν. πέμπτη δ' ἐστὶν, ἡ τοῦ κοινοῦ ὄνομα πασῶν. πολιτείαν γὰρ καλοῦσιν. ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ πολλάκις γίνεσθαι, λανθάνει τοὺς πειρωμένους ἀριθμεῖν τὰ τῶν πολιτειῶν εἴδη, καθάπερ Πλάτων ἐν τοῖς πολιτείαις. ἀριστοκρατίαν μὲν οὖν καλῶς ἔχει καλεῖν, περὶ ἧς διήλθομεν ἐν τοῖς πρώτοις λόγοις. τὸ γὰρ ἐκ τῶν ἀρίστων ἁπλῶς κατ' ἀρετὴν πολιτείαν, καὶ μὴ πρὸς ὑπόθεσιν τινὰ ἀγαθῶν ἀνδρῶν, μόνως δίκαιον προσαγορεύειν ἀριστοκρατίαν. ἐν μόνῃ γὰρ ἁπλῶς ὁ αὐτὸς ἀνὴρ καὶ πόλιτης ἀγαθός ἐστιν· οἱ δ' ἐν ταῖς ἄλλαις ἀγαθοὶ πρὸς τὴν πολιτείαν εἰσὶ τὴν αὐτῶν. ἐμοὶ μὲν, ἀλλ' εἰσί τινες, οἷς πρός τε τὰς ὀλιγαρχουμένας ἔχουσι διαφοράς, καὶ καλοῦσιν ἀριστοκρατίαι, καὶ πρὸς τὴν καλουμένην πολιτείαν. ὅτι γε μὴ μόνον κατ' εὐδοξίαν, ἀλλὰ καὶ κατ' ἀρετὴν ἀριστίνδην αἱροῦνται τὰς ἀρχάς. αὕτη ἡ πολιτεία διαφέρει τε ἀμφοῖν, καὶ ἀριστοκρατικὴ καλεῖται. καὶ γὰρ ἐν τοῖς μὴ ποιουμένοις κοινὴν ἐπιμέλειαν ἀρετῆς, εἰσὶν ὅμως τινὲς, οἱ δοκιμάζοντες, καὶ δοκοῦντες εἶναι ἐπιεικεῖς. ὅπου δὲν πολιτεία βλέπει εἰς τε πλῆθος, καὶ ἀρετὴν, καὶ δῆμον· οἷον ἐν καρχηδόνι, αὕτη ἀριστοκρατική ἐστι· καὶ ἐν οἷς εἰς τὰ δύο μόνον. οἷον ἡ λακεδαιμονίων, εἰς ἀρετήν τε καὶ δῆμον· καὶ ἔστι μίξις τῶν δύο

PRæterea uerò præter democratiam & oligarchiam duæ sunt reip. administrandæ formæ: quarum alteram omnes cõmemorant, & ex quatuor reipubl. administrandæ formis hæc quarta numeratur, unumq; genus est. Quatuor porrò numerant, monarchiam, oligarchiam, democratiam, & quartam, eam, quæ aristocratia nominatur. Quinta autem est ea, quæ communi omnium nomine appellatur. Politiam enim appellant. Sed quia non sæpè usurpatur, ignoratur ab ys, qui reip. administrationum formas & genera numerare conantur: & quatuor duntaxat numerant, quemadmodum Plato in libris de Rep. Aristocratia igitur meritò appellatur ea, de qua supra disputauimus. Ea enim reipub. administrandæ forma, quæ cõstat ex optimis uiris simpliciter & ex uirtute, non ad aliquem sibi propositum finem bonis, sola appellanda aristocratia est. In hac sola enim simpliciter idem est uir bonus, & bonus ciuis. At qui in alys boni sunt, hi spectata eorum ipsorum reip. forma boni sunt. Veruntamen nonnullæ sunt reipub. administrandæ formæ, quæ & à ciuitatibus paucorum imperio paretibus differunt, & ab ea quæ communi nomine appellatur politia: atq; hæ aristocratiæ nominantur. Vbi enim magistratus leguntur & creantur, habita nõ solum diuitiarum, uerum etiam uirtutis ratione: hæc reip. administrandæ forma & à duabus illis differt, & aristocratica appellatur. Nam etiam in eis ciuitatibus, in quibus non est publica uirtutis cura. sunt tamen aliqui, de quibus bene existimant reliqui ciues, & qui habentur uiri boni. Vbi igitur reipubl. administrandæ ratio spectat & ad diuitias, & ad uirtutẽ, & ad populum, [a] ut Karthagine: hæc optimatium potentiæ, seu aristocratiæ conuenit: etiam ea, quæ ad duo tantùm, uirtutem & populum, ut Lacedæmoniorum ciuitatis administrandæ ratio. horum enim duorum

rum harum, ſtatus popularis & uirtutis. Ariſtocratiæ igitur, præter primam optimam rempublicam, hæ duę ſpecies ſunt: & tertia ſpecies, quæcunque uocatæ reipublicæ inclinant magis ad dominatum paucorum.

τέτων, δημοκρατίας τε καὶ ἀρετῆ. ἀριστοκρατίας μὲν οὖν παρὰ τὴν πρώτην, τὴν ἀρίστην πολιτείαν, ταύτας δύο εἴδη· καὶ τρίτον, ὅσαι τῆς καλουμένης πολιτείας ῥέπουσι πρὸς τὴν ὀλιγαρχίαν μᾶλλον.

rum Lacedæmone confuſio eſt, democratiæ & uirtutis. Ariſtocratiæ igitur præter illam primam optimam reipub. adminiſtrandæ formam, hæc duo genera ſunt. In tertio genere locandæ ſunt quæcunq; ab ea reipub. adminiſtrandæ forma, quæ politia nominatur, deflectentes ad oligarchiam magis propendent.

COMMENTARIVS.

Amplius autem ſunt.) Cùm explicaſſet ſpecies ſtatus multitudinis & dominatus paucorum, quatuorq́ ambarum illarum rerump. formas eſſe docuiſſet: tradit nunc inueniri præter eas, duas alias reſpublicas: quarum alteram affirmat nominatam eſſe ab omnibus, qui de rep. aliquid ſcripſêre. dixerunt enim, illam unam ſpeciem eſſe earum, quas appellarunt. Sunt autem hæ, quas cognouerunt, literiſq́ mandarunt, ſtatus unius, dominatus paucorum, ſtatus multitudinis. Quartum genus, inquit, ponebant ſtatum uocatum optimorum.

Quinta uerò eſt.) Quinta autem eſt, inquit, quæ uocatur reſpublica. quod ſanè nomen non eſt proprium huius ipſius, ſed commune ipſi cum cæteris rebuſpublicis. Qui enim, inquit, eam cognorunt, nominant rempublicam. Cauſam autè affert huius rei, docetq́ unde factum ſit, ut ſine ſuo proprioq́ nomine ipſa manſerit. Narrat igitur, quia rata atq; infrequens eſt, fefelliſſe ipſam eos, qui enumerant genera rerumpublicarum: ideoq́; non addidiſſe quatuor illis, ſuprà nominatis, ſibiq́ue perceptis ac cognitis. Quare addit, Contẽti fuerunt quatuor, nec aucto numero ipſarum quin tam hanc, ut poterant, illis adiunxerũt. Teſtatur autem, Platonem unum eorum fuiſſe, quibus illa clam fuerit, cùm in rebuſpublicis, quas literis mandarit, eius mentionem non fecerit. Quod inquit, τὰς πειρωμένας ἀριθμεῖν: admonet, ut opinor, non potius ſe eos præſtare, quod aggreſſi ſunt. In IIII. quoque libro de Generatione animantium ita locutus eſt: ζητεῖ δὲ τούτης τῆς γενέσεως τὴν διαφορὰν ὁ πειρατὴς λέγειν. Sed Plato etiam ipſe in V. libro de Republica.

Statum igitur optimorum.) Tradit genera, quot ſint ſtatus, uocati à Græcis ariſtocratiæ. primum tamen illum ipſum deſcribit, qui dignus eſt, qui uocetur hoc nomine, uereq́; dici poſsit regi ab optimis uiris: deinde reliquos, qui ſimilitudinem aliquam ipſius retinent. ſunt autem genera ipſius quatuor. inquit igitur: Optimates decet appellare rempublicam, de qua paucis locutus ſum antea, cùm diſputarem de regno: & qui illos hoc nomine uocarit, non poterit ullam in partem reprehendi. Optimatum enim ſtatum iuſtum eſt nominare eum, qui adminiſtratur ab optimis uiris, ſimpliciter uirtute ornatis, indeq́; iam præclarum nomen adeptis. Nam ſunt alij quidã, ut docet, qui boni uiri appellati ſunt: quia ſeruiunt illis inſtitutis ac legibus, quib. parêre debent, tuenturq́; eam remp. & ornant, cuius ciues ſunt, cùm tamẽ illa non omnino probetur. Quaſi igitur ex pacto quodam & conuento hi probi ſunt, non abſolutè neque perfectè. Conſtituere uerò uolens, quod dixit, ait, In ſola namque hac ſimpliciter abſoluteq́ue idem & uir & ciuis bonus eſt: in cæteris autem rebuſp. præter hanc, qui boni ſunt, illic tantùm boni ſunt: illiq́ue ipſi reip. utiles, non autem ſimpliciter, ut boni prorſus uocari poſsint: non enim ſunt ſæpè bonis moribus præditi.

Sed tamen ſunt quædam.) Vero integroq́ue ſtatu optimorum declarato, incipit ex hoc loco cæteros explicare. Inueniri igitur affirmat quaſdam reſpublicas, quæ cùm à paucis regantur, uideriq́; poſsint dominationes paucorum: ſeiungũt tamen ſe ab illis aliquibus in rebus, exiſtitq́ue profectò diſcriminis aliquid inter has & illas. quare uocantur & ipſæ ariſtocratiæ, & aliæ quædam etiam, quemadmodum ſuperiores ad ſtatum optimorum uergunt: ita hæ ad remp. uocatũ. Quas uerò intelligat notare uolens, inquit: Primum igitur genus ipſarum hoc eſt. ea reſpublica, in qua non ſolùm, ſpectatis diuitijs, uerum etiam uirtute ponderata, creant magiſtratus, talis meritò exiſtimatur: diſcrepat enim hæc ab utraque, & ſolita eſt uocari ariſtocratica, quia imitetur aliqua parte ſtatum optimorum uirorum.

In illis enim.) Quomodò contingat, quod dixit, aperit, ut una ſcilicet eademq́ue reſpublica ſpeciem retineat aliquam diuerſarum rerumpublicarum. inquit igitur: In illis enim quoque ciuitatibus, quæ publicè curam diligentiamq́ue non ponunt in uirtute capeſſenda, neque σκοπὸν illum habent: exiſtunt tamen quidam, qui probantur & boni moderatiq́; homines ſunt. hi igitur conficiunt ſtatum eum, quem intelligit. Hoc autem ipſum ſignificare uoluit M. Cicero, cùm in epiſtola quadam ad Atticum inquit: Ego, quos tu bonos eſſe dicas, non intelligo: ipſe nullos noui, ſed ita, ſi ordines bonorum quærimus. nam ſingulares ſunt boni uiri, & quæ ſequuntur.

Vbi igitur reſp.) Hæc eſt ſecunda, non omnino ariſtocratia, ſed ariſtocratica reſpublica, & quæ ſimilitudinẽ ipſius quam piam retinet: minorem tamen, quàm proxima ſuperior. in hac enim multitudo poteſtatem habet, particepſq́; eſt publicarum curarũ, quod in illa minimè ſit. Vbi igitur inquit, reſp. reſpicit ſimul & ad diuitias, & ad uirtutem & ad multitudinem, quod Carthagine, inquit, uſuuenit, illic reſp. eſt ariſtocratica. Putabatur ſanè ſtatus, quo Pœni ciuitatem regebant, eſſe popularis: uerùm quia illic uirtus quoque colebatur, & honorem aliquem obtinebat, ideo dixit illam tanquam olere ſtatum optimatum. Nam quia eadem tribuebat nõ parum diuitijs, ideo exiſtimari poterat nõ omnino remota à dominatu paucorum: ſed tamen reſpublica, quæ uirtutem admiratur ac fouet, potius à meliori parte uocanda uidetur.

Et in quibus ad.) Præterea reſp. eſſe tales affirmat, quæ ante oculos habent, ſibiq́ue propoſuerũt duas earum rerum, relicta tertia, id eſt uirtutem tantùm, & uim poteſtatemq́ue multitudinis. qualis, inquit, eſt reſp. Lacedæmoniorum. illa namq́;, ne dum honorem ullum haberet diuitijs, potius ipſas ſummo ſtudio è ciuitate exturbaret: & qui ſcripſerat Spartæ leges, eaſdem tanquam exitium eius reip. reformidabat. Addidit autem optimus magiſter, illam eſſe mixtionẽ ac temperamentum quoddam ſtatus multitudinis ac uirtutis, ad quam colendam tota ciuitas inflammata erat.

Ariſtocratiæ igitur.) Repetit, quæ fecit ad hunc locum pertinentia: deinde adiungit, quod deſiderabatur. inquit enim: Has, quas proximè deſcripſit, præter primam illam, perfectam undique & abſolutam ariſtocratiam, duas eſſe ſpecies ſtatus optimorum, minimè integras. tertiam eiuſdem ſpeciem eſſe cunctas eas reſpublicas, quæ ſunt generis appellati à communi nomine omnium rerumpublicarum, tales, ut magis uergant ad ſtatum paucorum. Valet autem (niſi fallor) extremum hoc, numerum ciuium eorum nõ ualde magnum eſſe debere: corrigere enim uoluit his uerbis hoc proprium ipſarum. Sunt enim in illis rebuſp. ſatis multi participes honorum: aliter enim non imitarentur remp. popularem, umbramúe aliquam ipſarum retinerent. neque enim arbitrari poſſumus hoc dixiſſe auctorem, quia ipſæ amant diuitias & dominatus paucorum: uirtutem namque ſectantur.

a οἷον ἐν ηαρχηδόνι. al. χαλκιδόνι, mendosè.

CAPVT IIX.

REſtat autem nobis, ut de nominata republica dicamus, & de tyrannide. In hunc autem ordinem contulimus, non ſanè exiſtentem, neq; hãc tranſgreſsionẽ, neq; modò expoſitas

ΛΟΙΠΟΝ δ' ἐστὶν ἡμῖν περί τε τῆς ὀνομαζομένης πολιτείας εἰπεῖν, καὶ περὶ τυραννίδος. ἐτάξαμεν δὲ ἕνεκα, διὰ οὗπερ, οὔτε ταύτην παρέκβασιν, οὔτε τὰς ἄρτι ῥηθείσας

Reliquum nobis eſt de a ea, quæ politia uulgò nominantur, diſſerere, & de tyrannide. Hoc autem ordine politiam poſuimus, quia, tametſi b neque hæc uideatur declinatio, ſeu degreſſio à recta repub. neq; ea, quæ paulo antè ex-

positas aristocratias: quia re uera cunctæ aberrant à rectissima repub. Deinde numerãtur cũ his. Sunt aũt hę trãsgressiones, ut primis in disputationib. diximus. Ad extremũ aũt de tyrãni de cõsentaneũ est mentionẽ facere, cũ sit hęc minimè omniũ respub. nobis aũt omnis cura studiumq; est de rep. quã igitur ob causam hęc consecuta sunt, hũc ordinẽ, expositũ est. Nunc aũt differendũ nobis est de repub. Aperta nãq; magis erit uis ipsius, explicatis ijs, quæ faciũt ad dominatũ paucorũ & statũ multitudinis. Est enim respub. ut simpliciter loquar, mixtio dominatus paucorũ & potestatis populi. Cõsuerunt aũt appellare, quæ uergũt ad potestatem populi, respub. quæ uerò ad dominatũ paucorũ, magis status optimorũ, ꝓpterea q, magis comitatur disciplina & nobilitas locupletioribus. Prętereа putãtur locupletes habere ea, quorũ parádorũ causa homines ad ĩiuriã faciendã stimulãtur: unde fit, ut honestos probosq; ac notos hos appellent. Quia igitur statꝰ optimorũ morẽ habet præstantiã tribuere optimis ciuibus, & dominatus paucorũ aiunt esse ex honestis probisq; potius. Videtur aũt unũ esse eorũ, quæ fieri nõ possunt, ut non bonis legib. utatur ciuitas, quæ ab optimis uiris gubernatur, sed ab improbis: similiter autẽ & ab optimis uiris gubernari, quæ non utitur bonis legibus. Nõ est aũt bona legũ cõstitutio bene leges positas esse, minimè uerò ipsis obtẽperari. Quare unã legũ laudẽ existimandũ est esse, obtẽperare legib. positis: aliã uerò, rectè positas esse leges, quib. stant. Licet .n. quoq; parêre legib. malis. Hoc aũt cõtingit duob. modis. Siue enim optimis omniũ, quæ cadunt in ipsos, siue simpliciter optimis. Videtur aũt status optimorum maximè esse, honores tribui ratione uirtutis. Status .n. optimorũ terminꝰ est, uirtus: dominatus aũt paucorũ, diuitiæ: populi uerò libertas. Quodcunq; autem uisum sit pluribus, in omnibus existit. In potestate nãque paucorum, in statu optimorum, & in populis, quod probatum fuerit maiori parti eorum, qui participes sunt reipublicæ, hoc est ratum. In plurimis enim ciuitatibus forma reipublicæ

σας ἀριστοκρατίας· ὅτι τὸ μὲν ἀληθὲς, πᾶσαι διημαρτήκασι τῆς ὀρθοτάτης πολιτείας. ἔπειτα καταριθμῆσαι δεῖ καὶ τούτων. εἰσὶ δ' αὖ τούτων παρεκβάσεις, ὥσπερ ἐν τοῖς καταρχὰς εἴπομεν. τελευταῖον δὴ δεῖ τυραννίδος εὔλογον ἐστὶ ποιήσασθαι μνείαν, διὰ τὸ πασῶν ἥκιστα ταύτην εἶναι πολιτείαν, ἡμῖν δὲ τὴν μεθοδον εἶναι περὶ πολιτείας· διὰ μὲν οὖν αἰτίαν τέτακται τὸν τρόπον τοῦτον, εἴρηται. νῦν δὴ δεικτέον ἡμῖν περὶ πολιτείας. φανερώτερα γὰρ ἡ δυνάμις αὐτῆς διωρισμένων τῶν περὶ ὀλιγαρχίας καὶ δημοκρατίας. ἔστι γὰρ ἡ πολιτεία, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, μίξις ὀλιγαρχίας καὶ δημοκρατίας. εἰώθασι δὲ καλεῖν τὰς μὲν ἀποκλινούσας ὡς τὸ τῶν δημοκρατίαν, πολιτείας· τὰς δὲ τὸ τῶν ὀλιγαρχίαν, μᾶλλον ἀριστοκρατίας, διὰ τὸ μᾶλλον ἀκολουθεῖν παιδείαν καὶ εὐγένειαν τοῖς εὐπορωτέροις. ἔτι δὲ δοκεῖσιν οἱ εὔποροι ἔχειν, ὧν ἕνεκεν οἱ ἀδικοῦντες ἀδικοῦσιν. ὅθεν καλὸς κἀγαθὸς, καὶ γνωρίμους τούτους προσαγορεύουσιν. ἐπεὶ δὲν ἡ ἀριστοκρατία βέλτιστη τὸ ὑπερέχειν ἀπονέμειν τοῖς ἀρίστοις τῶν πολιτῶν, καὶ τὰς ὀλιγαρχίας εἶναί φασιν ἐκ τῶν καλῶν κἀγαθῶν μᾶλλον. δοκεῖ δ' εἶναι τὸ ἀδυνάτων, τὸ μὴ εὐνομεῖσθαι τὴν ἀριστοκρατουμένην πόλιν, ἀλλὰ πονηροκρατουμένην. ὁμοίως δὲ καὶ ἀριστοκρατεῖσθαι τὸ μὴ εὐνομουμένην. οὐκ ἔστι δὲ εὐνομία τὸ εὖ κεῖσθαι τοὺς νόμους, μὴ πειθεσθαι δέ. διὸ μίαν μὲν εὐνομίαν ὑπολητπέον εἶναι, τὸ πείθεσθαι τοῖς κειμένοις νόμοις· ἑτέραν δὲ τὸ καλῶς κεῖσθαι τοὺς νόμους, οἷς ἐμμένουσιν. ἔστι γὰρ πειθεσθαι καὶ κακῶς κειμένοις· τοῦτο δὲ ἐνδέχεται διχῶς. ἢ γὰρ τοῖς ἀρίστοις τῶν ἐνδεχομένων αὐτοῖς, ἢ τοῖς ἁπλῶς ἀρίστοις. δοκεῖ δὲ ἀριστοκρατία μὲν εἶναι μάλιστα, τὸ τὰς τιμὰς νενεμῆσθαι κατ' ἀρετὴν· ἀριστοκρατίας γὰρ ὅρος ἀρετὴ· ὀλιγαρχίας δὲ πλοῦτος· δήμου δ' ἐλευθερία. τὸ δ' ὅτι ἂν δόξῃ τοῖς πλείοσιν, ἐν πάσαις ὑπάρχει. ἐν γὰρ ὀλιγαρχίᾳ, ἐν ἀριστοκρατίᾳ, ἐν δήμοις, ὅ, τι ἂν δόξῃ τῷ πλείονι μέρει τῶν μετεχόντων τῆς πολιτείας, κῦρ' ἐστὶ κύριον. ἐν μὲν οὖν ταῖς πλείσταις πόλεσι, τὸ

tè expositæ sunt, aristocratiæ: tamen, si uerũ fateri uolumus, oẽs deerrarunt à rectissima reip. forma. Præterea cũ his numerãtur, & hæ sunt earũ degressiones, quẽadmodũ initio diximus. Ad extremũ aũt ut de tyrannide mentionẽ faciamus, ratio postulat, propterea quòd, quãuis hæc minimè omnium sit reipub. administrãdæ forma, à nobis tamẽ suscepta sit ciuitatis administrãdæ institutio. Quamobrem igitur talem ordinem secuti simus, dictum est. Nunc autẽ quæ ad politiam pertinent, demonstranda sunt. Explicatis enim ac distinctis ijs, quæ ad oligarchiam & democratiam pertinent, planior & apertior uis eius futura est. Politia enim, ut simpliciter dicã, cinnus quidam ex oligarchia & democratia est. Solent autem eas, quæ ad democratiam magis inclinant, politias appellare: quæ uerò ad oligarchiam, aristocratias potius, quia doctrina & generis amplitudo magis comitatur locupletiores. Præterea uerò eas res locupletes uidentur habere, à quibus homines ad iniuriam alteri inferendam impelluntur. Ex quo hos, uiros bonos atq; honestos & claros homines appellãt. Quoniam igitur hoc aristocratiæ proprium est, ut ciuium optimis egregia & summa omnia tribuat, iccirco & oligarchias ex uiris bonis atq; honestis constare dicunt. Videtur autem unum quiddam esse ex ijs, quæ fieri non possunt, ciuitatem, quæ ab optimatibus teneatur & gubernetur, quasi ab improbis regatur, bonis legibus non uti, neq; bonis legibus parêre: itemq; eam, quæ neq; bonis legibus pareat, neq; bonis legibus positis utatur, ab optimatibus teneri & gubernari. Non est porrò bonarum legum usus, leges quidem esse bene scriptas & positas: sed legibus bene scriptis ac positis nõ parêre. Quocirca unus quidem bonarũ legum usus existimandus est, positis legibus parêre: alter uerò, benè scriptas esse eas leges, quas seruant, & in quibus permanent ac perseuerant. Nihil obstat enim, quominus etiam legibus malè latis pareant. hoc aũt duob. modis cõtingere potest. parẽt enim legib. aut omniũ, quas talis reip. administrandæ forma capere ac ferre potest, optimis, ac simpliciter optimis. Videtur porrò aristocratia quidẽ illa esse maximè, ubi honores ex uirtute deferuntur. Aristocratiæ enim terminus ac finis est honos: oligarchiæ, diuitiæ: populi seu democratiæ, libertas. Id aũt ualere & ratũ esse, quod plurib. probetur, hoc in omnibus reip. administrandæ formis inest. Etenim in oligarchia, & in aristocratia, & in ciuitatibus popularibus ac liberis, quod uisum fuerit maiori parti eorum, qui reipub. administrationis sunt participes, hoc ratũ est. In plurimis igitur ciuitatibus reip. admini-

publicæ nominatur. Solùm enim mixtio attenditur diuitũ & pauperum, diuitiarum & libertatis. Fermè namque apud plurimos diuites honestorum proborumque uirorum locum tenere putantur. Quia autem tria sunt, quæ controuersantur de æqualitate reipublicæ, libertas, diuitiæ, uirtus (quartum enim, quod uocãt nobilitatem, comitatur duobus: nobilitas enim sunt ueteres diuitiæ & uirtus) manifestum est, mixtionem duorum, diuitũ & pauperum, rempub. uocandam esse: trium uerò, statum optimorum maximè cæterorum, præter uerum & primum. Esse igitur alias species reipublicæ præter imperium unius, & statum populi, & dominatum paucorũ, dictum est. & quales hę, & quid differunt inter se, nec nõ status optimorũ, & respublicę à statu optimorum, & non ualde has esse inter se remotas, perspicuum est.

τῆς πολιτείας εἶδος καλεῖται. μόνον γὰρ ἡ μίξις ζητάζεται, τῶν εὐπόρων καὶ τῶν ἀπόρων, πλέτε καὶ ἐλευθερίας. σχεδὸν γὰρ περὶ τοῖς πλείοσι οἱ εὔποροι τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν δοκοῦσι κατέχειν χώραν. ἐπεὶ δὲ τρία ἐστὶ τὰ ἀμφισβητοῦντα τῆς ἰσότητος τῆ πολιτείας, ἐλευθερία, πλοῦτος, ἀρετὴ (τὸ γὰρ τέταρτον, ἃ καλοῦσιν εὐγένειαν, ἀκολουθεῖ τοῖς πλουσίοις. ἡ γὰρ εὐγένεια ἐστὶν ἀρχαῖος πλοῦτος καὶ ἀρετὴ) φανερὸν, ὅτι τὴν μὲν τῶν πλουσίων μίξιν, τὴ εὐπόρων καὶ τῶν ἀπόρων, πολιτείαν λεκτέον. τὴν δὲ τῶν τριῶν, ἀριστοκρατίαν μάλιστα τῶν ἄλλων, παρὰ τὴν ἀληθινὴν καὶ πρώτην. ὅτι μὲν οὖν ἔστι καὶ ἕτερα πολιτείας εἴδη παρὰ μοναρχίαν τε, καὶ δημοκρατίαν, καὶ ὀλιγαρχίαν, εἴρηται. καὶ ποῖα ταῦτα, καὶ τί διαφέρουσιν ἀλλήλων, αὐτὴ ἀριστοκρατία, καὶ αἱ πολιτεῖαι τῆς ἀριστοκρατίας, καὶ ὅτι οὐ πόρρω αὗται ἀλλήλων, φανερόν.

ministrandæ forma, politia generis nomine appellatur. Confusio enim & permistio ex locupletibus & pauperibus, diuitias & libertatem, tanquã signum propositum, intuetur tantùm. Nam ferè apud plerosq; uirorum bonorum atque honestorum locum uidentur obtinere locupletes. Quoniam autẽ tria sunt, quæ de reipub. administratione æqualitate ambigunt & contendunt, libertas, diuitiæ, uirtus (quartum enim, quod εὐγένειαν Græci, nobilitatem, seu generis bonitatem ac præstantiam appellant Latini, comitatur duobus. nã generis splendor & præstantia, seu nobilitas, nihil aliud est, quàm diuitiæ antiquæ & uirtus) perspicuum est cinnum, seu permistionem locupletium & pauperum, politiam dici debere: temperationem autẽ ex tribus, aristocratiam maximè ex aliis esse appellandam, præter illam ueram & primã. Esse igitur alia reipub. administrationis genera præter monarchiam, & democratiam, & oligarchiam, dictum est: tum qualia hæc sint, & quid inter se differant aristocratia, & quid politia ab aristocratia, & non longè admodum has inter se distare, perspicuum est.

COMMENTARIVS.

Restat autem nobis.) Cùm, ut ordinem superiorum relinquam, modò disseruisset de statibus ciuitatum, qui imitantur remp. optimatum, similitudinemq́ aliquam ipsius retinent: nunc restáre dicit, ut præcipiat de illa, quæ uocata est, communi nomine omnium ipsi impositio, respublica, nec non de tyrannide. Primùm autem consilium suum constituit, qui hunc ordinem probarit, docẽtq́; se ratione id feciſſe. Etsi enim neque hęc ipsa, quam nunc traditurus est, neque quas nuper exposuit, id est aristocratiæ, labes ac corruptelæ sunt (neque enim eas in corruptelis enumerauit) tamen, inquit, si uim naturamq́ue ipsarum subtiliter explorare uolumus, uereq́; quod sentimus de illis, ac liberè aperire, cuncta hæ dilapsæ sunt & aberrarunt ab optima & rectissima republica. quare non sine causa & hæ in deprauatis aliquo modo, affinibusq́; uitio collocandæ sunt.

Deinde numerantur.) Hoc alterum uidetur esse argumentum, quo idem comprobat, id est se purgat: nec ulli culpæ affinem esse ostendit, quòd hunc ordinem secutus sit. inquit enim: Deinde numerantur cum his, id est cum statibus ciuitatum non sanis neque integris, sed deprauatis: suntq́; illorum ipsorum, id est optimorum statuum. Significat autem regnum perfectum, & remp. optimatum: sunt, inquam, illorũ labes ac maculæ, quod inquit, statim à principio huius scriptionis docuimus. quare hac etiam de causa debuerunt hîc collocari.

Ad extremum.) Consentaneum esse affirmat postremo loco mentionem facere tyrannidis, cuius etiam sui iudicij rationem reddit. Magis enim, inquit, quàm cæteri omnes, hic status ciuitatis seiungit se à republica, discrepatq́; ualde ab ipsa: nos autẽ, addit, proposuimus nobis differere de republica. Quia igitur ipsa quoque umbram aliquã ipsius retinet (est enim regni peruersio) non potuit omnino omitti: quia uerò minimè omnium digna est, quæ hoc honesto nomine appelletur, ideo in extremum locum ipsam coniecimus. Post hæc uerba, significans quid fecerit, inquit: Causa à nobis allata est totius ordinis, quem secuti sumus.

Nunc autem.) Nunc autem, inquit, id est postquam explicuimus, quæ adiuuant hanc præceptionem, differemus de republica communi nomine uocata. Vis enim & potestas ipsius planior nobis erit, cùm tradita sint & explanata modò à nobis, quæ faciunt ad intelligendum eximiè, & dominatum paucorum, & statum multitudinis. Est namq; resp. hæc, quam significamus, ut simpliciter & non exquisitè loquamur, temperamentum quoddam horum duorum statuum, id est eius, in quo dominantur pauci diuites: & illius, quem administrat multitudo.

Consuerunt autem.) Constituit, quod dixit, id est quam uocant rempublicam, iunctam esse è dominatu paucorũ, & statu multitudinis: quia tamen non cuncta, quæ è duobus pluribúsue composita sunt, eodem pacto unoq́; tenore concreta sunt: quædam enim propius accedunt ad unum eorum, quędam ad alterum. Quod cùm contingat in hac re (sunt enim quę uiciniores sunt statui multitudinis: sunt etiam, quæ contrà) quamuis & ipsæ participes sint utriusque, magis tamen propinquæ sunt dominatui paucorum: inquit consuesse illos, qui hæc curant uocare eas, quæ uergunt ad statum multitudinis, respublicas: eas uerò contrà, quæ ad dominatum paucorum, potius status optimorum. Vtitur igitur testimonio ipsorum, nec tamen nõ confirmat etiam argumento suo, proprioq́; uocem eorum, præsertim quod facit ad posteriorem partem. inquit enim, uideri illos de hac re non malè sentire, quia disciplina & nobilitas magis comitatur diuitioribus, frequentiusq́ue in ipsis reperitur. Quod contingit, quia pauperes, cùm cogantur rem quærere, assidueq́; uersari in rebus ad uictum necessarijs parandis, non possunt incumbere in optimas artes perdiscendas. Vnde laudi datum fuit patri Isocratis, ut à me suprà commemoratum est: quòd, cùm tenuis homo esset, dedit operam, ut filius eximiè eruditetur, omnibusq́; illis artibus ingenium expoliret, quibus se ornabat Athenis nobilissimus quisque adolescens & copiosissimus. quare potuit adipisci luculentum præconium Socratis apud Platonem de suis maximis & uerissimis animi dotibus. Nobilitatem etiam sequi plerunque diuitias, dixit: quia qui patrimonium habent, temperant sibi à tractatione illarum rerum, quæ humiles sordidæq́; sunt, atque inquinant uitam eorum, qui ipsas exercent: præterquam quòd diuitiæ adferunt sua ui aliquid honoris possessoribus ipsarum.

Præterea putantur.) Hoc alterum argumentum est, quo idem probat, uideri domi habere, possidereq́; locupletes illa, quibus cùm careant pauperes, ut ea obtineant, impelluntur ad iniuriam, eripiuntq́ue, si possunt, dominis ipsorum. Vnde, inquit, uulgò uocant hos probos honestosq́ue uiros (ut ita interpreter) quos Græci appellabant, iunctis penè duobus nominibus, καλοὺς κἀγαθούς. mos autem erat Athenienſium ita uocare cumulatos multis & magnis uirtutibus: nec facilè poterant aliquos magis laudare, quàm cùm ita nominabant. Vt autem eos solitos uocari probos ostendit, ita etiam notos & claros: amplitudo namque patrimonij reddit etiam homines insignes.

Quia igitur status.) Aperit unde nata sit hęc opinio, ut dominatus paucorũ putetur potius administrari à probis uiris, quàm

à con-

à contrarijs,cùm tamen hoc uerùm non sit: non poterat enim multi distinguere dominatum paucorum à statu optimorum uirorum. Quia autem uidebant remp. optimorum hunc finem habere, exuperantiamq; tribuere bonorum optimis ciuibus, id est summos gradus honoris,& auctoritatem magnam in ciuitate regenda tuendaq; libertate: ideo dicebant, dominatus paucorum constare ex ijs,qui dicti sunt,id est moderatis hominibus,& ornatis non paruis uirtutibus: nec uidebant continere speciem tantùm harum rerum,umbramque ipsos in se. Μᾶλλον autem inquit, quia non fallebat omnino hos dominatus etiam paucorum alios uocari,qui scilicet constarent ex minimè talibus: ipsi tamen potius arbitrabātur illos appellandos ità esse,quos regerent probi & honesti uiri.

Videtur autem.) Indicat discrimina,quæ sunt inter statum ciuitatis, uocatum rempublicam, & species alias status optimorum,positis primùm nonnullis,quæ hoc constituunt,& sine quibus id firmari non uidetur posse. Primùm igitur inquit, non sine causa existimari unum esse eorum, quæ effici non possunt, ciuitatem eam non bonis utilibusque legibus ornatam esse, quæ ab optimis uiris gubernatur,sed contrà ab improbis regitur: eodemq; pacto,quæ conuersa sententia est è superiore,fieri non uidetur posse,ut uerè ab optimis uiris gubernetur,in qua non leges bonæ fixæ sunt. Antequam autem ratione concludat,quod uult,declarat,quomodo accipi uelit,quod dixit: cùm uno modo solùm non dicatur εὐνομία, duæque notiones sint huius iuncti nominis: quod ostendit ciuitatem aliquam minimè labi. peccareque in his,quæ ad leges pertinent: nō est enim, inquit, εὐνομία in aliqua sanè ciuitate leges esse utiles,si fortè illę non custodiātur: sed cōtrà,qui illic uiuūt,ipsis nō obtemperār.

Quare unam legum.) Cùm unum semper non ualere affirmasset id nomen, putauit oportere se totam rem magis explanare. inquit igitur: Quare existimare debemus unam esse εὐνομίαν, si in ea ciuitate, in qua dicatur esse, qui illic uiuunt, legibus parent, quæcunque illæ sunt: quamuis etiam uitijs affines sint. Altera autem, si leges bene scriptæ sint, quibus obtemperant: sa autem adiunxisse necessariò significat,quod positum est,laudem legum illarum utilitatemque testificans. Quis enim,inquit, non intelligit,posse fieri,ut aliqui etiam pareant legibus inutilibus,& quæ non satis rectè scriptæ sint?

Hoc autem contingit.) Posterius horum duobus modis contingere ostendit,ut scilicet leges sint bonæ, ipsisque ea in ciuitatè pareatur: & cùm fuerint optimæ omnium, quæ congruunt illi reipublicæ: & cùm omnino suaque ui optimæ, nec laudem, quam habent maximam consequutæ sunt,quia conueniant illi ciuitati solùm. Non enim fallere oportet, leges ducere naturam à fine,indeq; spectari: sunt enim quasi instrumenta quædam eius reipublicæ, cui ornandæ tuendæq; scriptæ sunt. Si igitur finis eius reip. malus iniustusque est,non possunt simpliciter laudari,sed tamen laudantur: quia ualent ad cōseruandum statum eum,suntq; illic utiles. Habet enim tyrannis quoque suas leges & dominatus itidem paucorum: si uerò bonus, ut in uero regno republicaq; optimorum,simpliciter omniq; ex parte laudantur.

Videntur autem status.) Qui sit finis ueræ aristocratiæ,declarat. Cùm enim suprà plures esse resp. docuerit, quæ hoc nomine uocantur: illam in primis dignam esse affirmat,quæ dicatur ab optimis regi, quæ propositam habet uirtutem,dirigitque ad eam omnia sua consilia & facta. Nam in alijs aristocratijs,non propriè ita uocatis,non attendebatur solùm uirtus, sed unà cum ipsa & amplitudo patrimonij,& nobilitas. Vt facilius autem probet,finem esse status optimorum uirtutem, spectariq; illam illic solam in tribuendis honoribus imperioque dando: repetit terminos finesque rerump. uitiosarum, docetq; ipsos assignatos esse illis ipsis ciuitatibus,id est diuitias dominatui paucorum,libertatem statui multitudinis.

Quodcunq; autem.) Vt ea, quæ nominauit,propria esse docuit certarum rerumpublicarum,id est uirtutem, diuitias & libertatem: ita quod nunc adiungit,contrà commune omnium esse tradit,id est quod usum probatumque fuerit pluribus,id ratum stabileque esse. Seruari enim hoc affirmat & in statu optimorum, & in dominatu paucorum,& in populi administratione: quibus omnibus in rebuspublicis,inquit,eundem hoc tenorem habere,ut quod maiori parti eorum,qui clauum reip. tenent,probatum fuerit,id firmum solidumq; sit,nec possit ullo pacto labefactari.

In plurimis enim.) Narrat formam reipublicæ,communi nomine uocatæ,frequentem esse, usurparique in plurimis ciuitatibus,eiusque rationem reddit. Plerunque enim,inquit,solum attenditur mixtio temperamentumque locupletū & pauperum,diuitiarumque & libertatis. Nam qui pauperes,dicit,intelligit aliquo modo liberos: tenues enim homines,& qui exiles fortunas habent, nullo alio bono commendantur. Cur autem probi uiri illic non appellentur, docet. Arbitrantur enim,inquit,multi se,cùm diuites nominarunt, eodem tempore nominasse probos & moderatos: ut sunt enim iudicia ipsorum,diuites studiosorum locum tenent,& qui toto animo uirtutem colant.

Quia autem tria.) Ostendit,quod discrimen sit inter remp. uocatam,& stratus illos,qui speciem retinent optimatum. Vt autem ratione confirmet,quod uult,iacit(ut solet) quædam fundamenta,principio ducto à particula illa,quæ ipsi indicium est certarum sententiarum. inquit igitur: Quia autem tria sunt,quæ controuertuntur inter se de æqualitate reipublicæ, ut qui scilicet adepti sint unum aliquod eorum, pares putent se cæteris: nec debere ullo pacto ipsis cedere, quamuis intelligant se uinci alijs quibusdam rebus. Tria autem hæc esse dicit, libertatem, diuitias, uirtutem. Quia uerò non deerant, qui putārent,nobilitatem quoque in numerum eorum referendam esse, quia nobiles non uidentur inferiores esse, superioribus, iustamque & ipsi causam habere petendi honestum locum in ciuitate: docet,ipsos inclusos esse in illis. Comitari namque duobus eorum nobilitatē,cùm ipsa nihil aliud sit,nisi antiquæ diuitiæ ac uirtus. Etsi enim uirtus ueram nobilitatem gignit, tamen diuitiæ quoque,non subitæ nouæque: sed ueteres,& ipsæ(ut est opinio multorum) nobilitatem pariūt. His igitur(ut significaui) propositis,inquit, perspicuum esse debere, nos mixtionem duorum, locupletum scilicet & egenorum,remp. dicere,id est statum illum ciuitatis, quem regunt sine ullo discrimine: & qui amplum, & qui tenue patrimonium habent, appellandum esse Rempublicam: & eum, qui temperatus est è tribus superioribus, appellandum esse statum optimatum: non tamen, ut adiungit, purum illum atque integrum optimorum uirorum, sed qui similitudinem eius aliquam nactus est. illius enim terminus & norma est uirtus solùm, nec diuitiæ honorem aliquem magnum illic adipiscuntur.

Esse igitur alias.) Colligit,quæ confecit,repetitque ea paucis. inquit enim,declaratum à se esse, inueniri alias species reipublicæ,præter tres illas,quæ suprà positæ sunt,id est imperium unius,& statum multitudinis, & dominatum paucorum: itidemque demonstratum à se esse,quales hæ ipsæ sint: & quid discriminis uersetur inter has, quæ nomen & ipsæ optimi status consecutæ sunt,& rempublicam communi nomine uocatam,ac ueram propriamque aristocratiam. Nam in extremo, inquit, has omnes non ualde discrepantes inter se esse: neq; enim hæ,quæ instar ipsius sunt,ualde remotæ sunt ab optimo statu paucorum integerrimorum uirorum.

a ὥσπερ τῆς ὀνομαζομένης πολιτ. *al.* νομιζομένης. mendosè.
b ὁ δικαίων, &c. *al.* δὴ ἔσται, &c. mendosè.

CAPVT IX.

QVónā aũt modo fit præter statũ populi & dominatũ paucorũ, quę uocatur respub. & quo pacto oporteat ipsā cōstituere, dicamus deinceps. Simul aũt planũ erit, quib. definiũt statũ populi & dominatũ paucorũ. Sumēda. n. est harũ diuisio: deinde post hęc ab utraq; decet nos tāquā symbolũ decerpentes cōponere. Sunt aũt termini

Ἐπεὶ δ' ἐστὶ τρόπον τινὰ πολιτεία περὶ δημοκρατίαν καὶ ὀλιγαρχίαν, ἡ καλουμένη πολιτεία, καὶ πῶς αὐτὴ δεῖ καθιστάναι, λέγωμεν ἐφεξῆς τοῖς εἰρημένοις. ἅμα δ' ἔσται δῆλον καὶ τίνες εἰσὶν οἱ δημοκρατίαν καὶ τὴν ὀλιγαρχίαν. λητέον γὰρ τὴν τούτων διαίρεσιν, εἰπὼν ἐκ τίνων ἀφ' ἑκατέρας, ὥσπερ σύμβολον λαμβάνουσας συνθετέον. εἰσὶ δ' οἱ ὅ-

Quónam autem modo præter democratiā & oligarchiam fiat ea, quæ politia nominatur, & quomodo eam constituere oporteat, deinceps post ea, quæ ante dicta sunt, exponamus. Simul autem planum fiet, quibus rebus definiantur democratia & oligarchia. harum enim primum sumēda partitio est: deinde ex his ab utraq; ueluti insigne accipientes componere oportebit. Sunt autem tres compositionis

mini tres cõpositionis & mixtionis. Siue enim ambo sumenda sunt, quęutręq; lege statuũt, ueluti de ratione iudicandi. In dominatib. enim paucorũ diuitib. multã figũt, nisi lites iudicarint: pauperib. aũt nullã mercedẽ. In statib. uerò populorũ, pauperib. mercedẽ: diuitib. aũt nullã multã. Cõmune aũt & mediũ horũ, ambo hæc. Quapropter reip. accõmodatum institutum hoc. mixta enim est ex ambab. unus quidẽ copulę modus hic est. Alter aũt, mediũ sumere eorũ, quæ utriq; statuunt: ceu ius cõciones colẽdi. Hi quidẽ à cẽsu nullo, uel admodũ paruo: hi uerò à magno censu. Cõmune aũt neutrũ, sed mediũ utriusq; horũ census. Tertiũ aũt è duobus institutis, hæc quidẽ è lege propria paucorũ dominatus: hæc uerò ex ea, quæ accõmodata est statui multitudinis. Intel ligo aũt, uidetur aptũ esse multitudini, magistratus creari sorte: diuitib. aũt suffragijs. Et populare, nõ è censu: dominatus uerò paucorũ, è censu. Aptũ igitur statui optimorũ & reip. ab utroq; utrũq; sumere. E dominatu paucorũ, statuere ut suffragijs creentur magistratus: è populi statu, ut nõ à cẽsu. Modus igitur mixtionis hic est. Bene autem mixtum esse statum populi, & dominatum paucorum declarat, quando licuerit dicere eandem rempublicam statum populi, & dominatũ paucorum. Planum enim est ita affectos esse, qui hoc pacto loquuntur, quia pulcrè mixta est. Quod usu uenit etiam in medio. Apparet enim in ipso utrunque extremorum. Quod quidem contingit in Republica Lacedæmoniorum. Multi enim non dubitant loqui de ipsa, ut de populi statu, quia popularia multa locum illic habent: ueluti primũ, quod pertinet ad pueros alendos. Similiter enim aluntur filij diuitum & pauperum, & instituuntur modo hoc, quo possent pauperum filij. Similiter autem se res habet in ætate, quæ sequitur hanc: & quando uiri facti fuerint, eodẽ modo. nulla enim re distinguitur diues à paupere: sic & quæ pertinent ad uictus rationẽ eadem omnibus in communibus illis cœnis. Et uestem diuites huiuscemodi, qualem unusquisque parare

ροι τρεῖς τ σωθέσεως κ μίξεως. ἢ γὰρ ἀμφότερα ληπτέον, ὧν ἑκάτερα νομοθετῶσιν· οἷον, ὥσθ' ἔξ δικάζειν. ἐν μὲν γὰρ τ ὀλιγαρχίαις τοῖς ἀπόροις ζημίαν τάττουσιν, ἂν μὴ δικάζωσι· τοῖς δ' ἀπόροις, ἀδένα μισθόν. ἐν ᾗ τ δημοκρατίαις, τοῖς μὲν ἀπόροις μισθὸν· τοῖς δ' ἀπόροις, οὐδεμίαν ζημίαν. κοινὸν ᾗ ἐ μέσον τ τῶν, ἀμφότερα τοῦτο. διὸ κ πολιτικόν. μέμικται γὰρ ἐξ ἀμφοῖν. εἷς μὲν οὗτος τ σωδυασμ τρόπος· ἕτερος δὲ τὸ μέσον λαμβάνειν, ὧν ἑκάτεροι τάττουσι· οἷον ἐκκλησιάζειν. οἱ μὲν ἀπὸ τιμήματος ἀθενὸς ἢ μικρ πάμπαν· οἱ δ' ἀπὸ μακρ τιμήματ ⓟ. κοινὸν δέ γε ἀμφοῖν, ἀλλὰ τὸ μέσον ἑκατέρ τιμήματος τούτων. τρίτον δ' ἐκ δυοῖν ταγμάτοιν, τὸ μὲν ἐκ τ ὀλιγαρχικ νόμ, τὸ δ' ἐκ τ δημοκρατικ. λέγω δ', οἷον δοκεῖ δημοκρατικὸν μὲν εἶναι, τὸ κληρωτὰς εἶναι τὰς ἀρχάς· τὸ δ' αἱρετὰς ὀλιγαρχικόν. ἐ δημοκρατικὸν μὲν, τὸ μὴ ἀπὸ τιμήματος· ὀλιγαρχικὸν ᾗ τὸ ἀπὸ τιμήματ ⓟ. ἀριστοκρατικὸν τοίνυν κ πολιτικὸν, τὸ ἐξ ἑκατέρας ἑκάτερον λαβεῖν. ἐκ μὲν τ ὀλιγαρχίας, τὸ αἱρετὰς ποιεῖν τὰς ἀρχὰς· ἐκ δὲ τ δημοκρατίας, τὸ μὴ ἀπὸ τιμήματ ⓟ. ὁ μὲν ἓν τρόπ ⓟ τ μίξεως, ἕτερος. τὸ δ' ἐκ μεμίχθαι δημοκρατίαν ἐ ὀλιγαρχίαν ὅρ ⓟ, ὅταν ἐνδέχηται λέγειν τ αὐτὴν πολιτείαν, δημοκρατίαν κ ὀλιγαρχίαν. δῆλον γὰρ, ὅτι τοῦτο πάσχουσιν οἱ λέγοντες, διὰ τὸ μεμίχθαι καλῶς. πέπονθε δὲ τοῦτο κ τὸ μέσον. ἐμφαίνεται γὰρ ἑκάτερον ἐν αὐτῷ τῶν ἄκρων. ὅπερ συμβαίνει ἐπὶ τὴν λακεδαιμονίων πολιτείαν. πολλοὶ γὰρ ἐγχειροῦσι λέγειν ὡς δημοκρατίας οὔσης, διὰ τὸ δημοκρατικὰ πολλὰ τ τάξιν ἔχειν· οἷον, πρῶτον τὸ ἐπὶ τ τροφὴν τ παίδων. ὁμοίως γὰρ οἱ τ πλουσίων τρέφον τοῖς τ πενήτων, ἐ παιδεύοντας τὸν τρόπον τοῦτον, ὃν αὐ δύνανται κ τ πενήτων οἱ παῖδες. ὁμοίως ᾗ κ ἐπὶ τ ἐχομένης ἡλικίας. κ ὅταν ἄνδρες γένων ᾖ, τ αὐτ τρόπον. ἔθεν γὰρ ἄδηλος ὁ πλούσι ⓟ κ ὁ πένης· οὕτω τὸ ἐπὶ τὴν τροφὴν ταὐτὸ πᾶσιν ἐν τοῖς συσσιτίοις. κ τὴν ἐσθῆτα οἱ πλούσιοι τοιαύτην, οἵαν ἄντις παρασκευάσαιτο ἂν εἰς τὰ ἐν τοῖς γυμνασίοις καὶ θύραις χρήσιμα, καὶ τὰ τοιαῦτα. ἀλλὰ μὴν εἴ γε πλούσιοι μὲν ὄντες ἐλάχιστοι, ἀπορώτατοι δὲ πολλοὶ καὶ πένητες, ἐν μὲν τῇ ἀρχαιρεσίᾳ ἰσχύουσιν οἱ πένητες· ἐὰν δὲ μὴ ἀμφοτέροις ἐπιτρέπωσιν, ἀλλ' ἑκάτεροι καθ' αὑτοὺς ὦσι, ἀσθενὴς ἡ πολιτεία ἔσται· ἐὰν δὲ ἀμφοτέρους ἐπιτρέπωσιν, ἔσται ἡ πολιτεία ἐκ τῶν εἰρημένων τριῶν τρίτη. ἔστι δὲ τὸ ἐπιτρέπειν ἀμφοτέροις τὸ ἐκ τ ὀλιγαρχίας καὶ τὸ ἐκ τ δημοκρατίας ἐκ τ νόμων εἶναι τὰς ἀρχάς· οἷον ἐκ τ δημοκρατίας, τὸ κληρωτὰς εἶναι τὰς ἀρχάς· ἐκ δὲ τ ὀλιγαρχίας, τὸ αἱρετάς. ἐκ δὲ τ ἐκ τούτων μίξεως, ἐκ μὲν τ ὀλιγαρχίας, τὸ ἐκ τ ὀλιγαρχικ νόμ, τὸ δ' ἐκ τ δημοκρατικ. ἐκ δὲ τ δημοκρατίας, τὸ ἐκ τ δημοκρατικ νόμ, τὸ δ' ἐκ τ ὀλιγαρχικ. ἐ δὲ τ ἐκ

rare posset, etiã è pauperibus. Præterea duos maximos magistratus, unum horum deligere populum: alterius autem eundem participẽ esse. Senatores enim deligunt: ephororum uerò potestatis participes sunt. Hi uerò dominatũ paucorum, quia multa instituta habet propria huius status: ueluti cunctos magistratus suffragijs creari, & nullum sorte duci, & paucos in sua potestate habere, mortem & exilium, atq; alia huiuscemodi multa. Opus autem est in republica, quæ mixta est probè, utraq; uideri esse, & neutrum. Et conseruari ipsam per se, & non extrinsecus: & per se, non quòd plures extrinsecus sint, qui uelint (posset enim hoc prauæ quoq; reip. contingere) sed quia partiũ ciuitatis nulla omnino aliã remp. uelit. Quo igitur modo oportet rempub. constituere, similiter autem & qui status optimorum nominantur, nunc traditum est.

σαι δώσατο, καὶ τῶν πενήτων ὁσιοσῦν. ἐπὶ τῶν δύο τὰς μεγίστας ἀρχὰς, τὴν μὲν αἱρεῖσθαι τὸ δῆμον τὸ ὃ μετέχειν. τὰς μὲν γὰρ γέροντας αἱρεθῆναι· τὸ δ' ἐφορείας μετέχουσιν. οἱ δὲ ὀλιγαρχίαν, διὰ τὸ πολλὰ ἔχειν ὀλιγαρχικὰ· οἷον τὸ πάσας αἱρετὰς εἶναι, καὶ μηδεμίαν κληρωτήν· καὶ ὀλίγους εἶναι κυρίους θανάτου καὶ φυγῆς, καὶ ἄλλα τοιαῦτα πολλά. δεῖ δ' ἐν τῇ πολιτείᾳ τῇ μεμιγμένῃ καλῶς, ἀμφότερα δοκεῖν εἶναι, καὶ μηδέτερον. καὶ σώζεσθαι δι' αὐτῆς, καὶ μὴ ἔξωθεν· καὶ δι' αὐτῆς, μὴ τῷ πλείους ἔξωθεν εἶναι τοὺς βουλομένους (εἴη γὰρ ἂν καὶ πονηρὰ πολιτεία τοῦθ' ὑπάρχον) ἀλλὰ τῷ μήθ' ἂν βούλεσθαι πολιτείαν ἑτέραν μηθὲν τῶν τοῦ πόλεως μορίων ὅλως. τίνα μὲν οὖν τρόπον δεῖ καθίστασθαι τὴν πολιτείαν, ὁμοίως δὲ καὶ τὰς ὀνομαζομένας ἀριστοκρατίας, νῦν εἴρηται.

pauperibus quisquis sit, parare queat. Deinde propterea quòd ex duob. maximis imperijs alterũ quidẽ populus optat et legit: alterius uerò est particeps. Nam senatores à populo leguntur: ephoriam seu ephoratũ, qui erat quasi tribunatus plebis Romæ, populo licet obtinere. Nonnulli oligarchiam esse uolunt, propterea quòd multa habeat oligarchiæ propria: uerbi gratia, magistratus omneis ex electione mandari, nullum sortitò obuenire: et penes paucos esse necis & exsulij potestatem, & alia multa huiusmodi. Oportet autem in reipub. administrandæ forma bene permista beneq; temperata, utrumq; uideri inesse, & neutrum: tum eam per se & suis uiribus seruari, non extrinsecus: & per se seruari, non quòd plures sint extrà, qui eam saluam esse uelint (hoc enim et iam malæ reipub. administrandæ formæ suppetat) sed eo quòd nulla prorsus pars ciuitatis ullam aliam reip. administrandæ formam uelit. Quonam igitur modo politia sit constituenda, itemq; ea quæ aristocratiæ nominantur, nunc expositum est.

COMMENTARIVS.

Quonam autem.) Cùm ostendisset, rempublicam communi nomine uocatam, concretam esse è statu multitudinis & dominatu paucorum: quomodo illa iungitur ex his statibus, & quæ ratio sit constituendi eam declarat. hoc enim poscere susceptum ordinem, cui seruire uult, significat: ex huius autem rei explicatione pollicetur plana etiam futura illa, quibus definiunt informantq; utrunque eorum statum. cognito namq; uno, alterum etiam simul cognoscetur. Debere enim capi docet diuisionem horum, id est ea, quibus ipsa inter se distincta sunt. Quod cùm factum fuerit, ex ipsis sumta ab utrisque statibus tanquã nota quadam oportet ipsam, remp. inquam hanc constituere: ita enim speciem retinebit huius & illius. Ὅπερ σύμβολον quod inquit, notum est quid auctor in elementorum constitutione transituq; unius in alterum, uocet σύμβολον, id est notam. Propter similitudinem igitur illarum rerum, hîc utitur eodem nomine: uisum tamen ipsi est præponere particulam, quæ ualet tã quam, ne translatio hæc durior uideretur. Consuetudo enim erat, cùm sermo est de quatuor illis initijs, usurpare hanc uocẽ: non cùm de rebus publicis, & earum quasi fabrica.

Sunt autem.) Cùm uocatam remp. dixisset iunctam & temperatam esse è statu multitudinis & paucorum locupletium: & ut hanc, ita etiam status illos, qui propè accedunt ad optimates: declarat nunc, qui termini sint modiq; compositionis harum. Illos autem primùm tres esse testatur, qui cùm diuersi aliquantum inter se sint, singulos illos accuratè explicat. Primùm igitur eorum huiuscemodi esse docet, ut qui scilicet ipsam hanc remp. constituere uelint, sumant utraque & cõiungant, quæ ambæ hæ resp. seorsum probant, sibiq; accommodata ducunt. Vtitur autem, rei illustrandæ causa, exemplo uno quodam. inquit enim: Ceu de litib. iudicandis, in dominatibus paucorum legibus pœna statuitur locupletibus, nisi præstò semper fuerint in foro, funganturq; eo munere: pauperibus autem merces nulla. Contrà autem in statibus multitudinis pauperibus mercedem statuunt, diuitibus autem nullam pœnam, si declinarint illum laborem. Commune igitur est, inquit, interiectumque inter ea, si sumta fuerint ambo hæc. Quapropter, inquit, accõmodatum est statui, qui uocatur respublica: permixtus nãque est ex ambobus his antè expositis. Significat se iam tradidisse modum unum copulationis contrariorum statuum, docuisseq;, quomodo ex ipsis, temperatione hac, unus effici possit.

Alter autem.) Alter, inquit, terminus est, sumere medium eorum, quæ utrique legibus statuunt. nam prior, qui traditus est, illa copulabat, ut erant, id est nøn aucta neque deminuta. Exemplum, quo aperit modum hunc, est: Populares uolunt frequentare conciones, uersariq; in deliberationibus: licere etiam sibi, quamuis aut nullum sanè censum habeant, aut exilẽ admodum: contrà autem locupletes hoc munus proprium esse uolunt eorum, qui censum grandem possident. Quare, inquit, commune non est neque hoc, neque illud. Videtur enim his uerbis ostendere, hunc posteriorem modum disparem esse à priore. Quem etiam, cuiusmodi sit, magis aperit, testificans seruari sanè censum in hoc statu: sed medium inter duo illa è regione posita, id est neque exilem ualde, neque admodum grandem.

Tertium autem.) Aperit tertium modum mixtionis, qui constat ex diuersa, uel contraria potius ratione creandi magistratus, eligendiq; personas ad ipsos administrãdos idoneas, quibus rationibus utuntur & status multitudinis & dominatus paucorum. Cùm igitur unum ex hoc, alterum ex illo sumtum fuerit: efficietur, quod ad hoc pertinet, status medius ac politicus. Hoc igitur est, quod admonet nunc. rei autem explanandæ causa inquit: Quod significare uolo, est hoc. Putatur populare esse, magistratus sorte creari: aptum autem dominatui paucorum, ipsos suffragijs deligi. hoc enim unum eorum est, quæ attenduntur: alterum uerò, quod populare itidem censetur, non spectari censum in magistratibus mandandis, accommodatum uerò paucis in ciuitate dominantibus censum mensuramq; certam patrimonij normam esse huius rei: quæ cùm huiuscemodi sint, erit aristocraticum institutum accommodatumq; itidem uocatæ reipublicæ, ex utroque eorum statuum, qui dicti sunt, sumere utrunque. quod quale sit, explanat. Inquit enim, ex dominatu inquam paucorum, creari magistratus suffragijs, ut quos plures probarint, illi imperium habeant: ex statu uerò populi, ut census diuitiæq; nullam ad hoc uim habeant. In extremo autem addit, testificans quid fecerit. Modus igitur mixtionis, quem dico, hic est.

Bene autem mixtum.) Docet, quomodo intelligere possimus, duos hos status rectè mixtos & temperatos esse, & quo quasi signo in hac re existimanda uti debeamus. inquit igitur, bene mixtum esse statum multitudinis, & dominatum paucorũ declarat: terminusq; & norma huius rei est, cùm licuerit dicere, eandem rempublicam & statum esse multitudinis & dominatum paucorum: & qui aut hoc aut illo nomine ipsam appellarit, non ualde à uero aberrarit. Confirmat autem hoc, dicens. Planum enim perspicuumq; est, eos, qui ita ipsam uocant, & nunc statum populi, nunc aliud spectantes, ipsam dominatum paucorum appellant: nulla alia de causa id facere, nisi quia rectè mixta est. cernunt enim in ea uestigia quędam & huius & illius. quare incerti sunt & ambigunt animo, quo potissimum nomine illa uocari debeat.

Quod

Quod usuuenit.) Illustrat, quod dixit, simili quodam. Quòd enim in hac re usuuenire affirmauit, idem etiam contingere tradit in medio ipso, omnique demum re, quæ interiecta est inter duo extrema. Non sine causa enim illa sæpe fallit, ac uidetur utrunque eorum, quæ ipsam quasi cingunt: umbra enim quædam in medio perspicitur extremorum. Nam quin hoc sępè cõtingat in uirtutibus morum, non est dubium. Fortis enim, & audax & timidus uidetur diuersis hominũ naturis, & quæ non bene existimare possunt de factis hominum, nec uitium à uirtute distinguere. idem etiam de temperante & liberali, cæterisq; uerum est. Hoc igitur est, quod hic significauit Philosophus. Quòd uerò inquit, ita affectum esse medium & πεπονθέναι: eleganter locutus est, & more Atticorum. Nam Aristophanes quoque ἐπέπευσι eodẽ pacto de nasturtio locutus est: cuius natura est, trahere ad se omnem propinquum humorem terræ, ita ut uicinæ herbæ intereant. eius uerba sunt, πέπονθε δὲ τοῦτο καὶ τὸ κάρδαμον. Post exemplum medij, rediens ad materiam susceptam, tradit idem etiam usuuenire in rep. Lacedæmoniorum: quæ cùm rectè iuncta & temperata sit, nacta est non paucos, uariè existimantes de ipsius ui & natura.

Multi enim.) Probat uerum esse, quod dixit, non facile statui posse de rep. Lacedæmoniorum, cuiusmodi illa sit. Primùm autem exponit instituta quædam ipsius, quæ ualebant ad ostendendum eam esse popularem. quare qui talem eam aiebant, his argumentis utebantur. Primùm uerò eorum est ductum à ratione alendi infantes: uno enim eodemque pacto illic alebãtur liberi diuitum & pauperum, nec discrimen ullum erat inter ipsos, quod huc pertineret. Arbitraretur autem aliquis non sine causa significare auctorem, matres omnes Lacedæmone suis uberibus solitas alere filios: nõ ut fit alijs in ciuitatibus, in quibus locupletes fugiunt hoc onus, nutricesque ipsis parant. Nam τροφοὶ altrices infantium uocãtur: & puerorum institutio ἀγωγὴ appellatur, quam uidetur ostendisse nomine παιδεύσεως. Videndum tamen an potius significet, cùm iam è nutricum sinu exierint, sine discrimine ullo cunctos duriter haberi solitos, nõ minus natos è diuitibus, quàm è pauperibus, cùm etiam nudis pedibus ambularent, nec calceis uterentur, ut fit in reliquis ciuitatibus: id quod commemorauit Xenophon in libello, quo instituta Lacedæmoniorum in administranda republica exposuit: & si hoc ad παιδείαν potius facere uidetur, quàm τροφὴν, in qua tradenda in alijs etiam hoc dixit politissimus idem scriptor. Alterum est, quòd cùm creuerint, instituuntur etiam ea ratione diuitum filij, quam adhibere possunt pauperes suis, si uelint, cùm ea minimè requirat magnos sumtus. Idem quoque seruari illic docet in ætate, quæ sequitur pueritiam, id est in adolescentia ac iuuentute: nec non idem, cùm uiri facti fuerint. Nihil enim interesse dicit, quod ad uictum facit, inter pauperem ac diuitem. quippe cùm in cœnis illis publicis omnes cibum eundem capiant.

Et uestem diuites.) Quod in ratione uictus alimentisque custodiri Lacedæmone affirmauit, idem etiam in uestimentis fieri nunc ostendit. diuites enim ueste tali commemorat uti, qualem quilibet pauperum nullo negotio sibi parare potest. Quare cùm Lacedæmonij cuncti eundem cibum sumant, & ijsdem uestibus utantur, nec discrimen ullum uersetur inter diuites ac pauperes in his rebus, quæ bona magnaque pars sunt uitæ humanæ: perspicitur, uerè acuteq; dixisse illum, qui inquit, Lacedæmone tantùm cæcum esse deum illum, in cuius manu sunt fortunæ mortalium, non omnibus in terris, ut de illo prædicabant falsò comici poetæ. Cùm autem auctor narret, Laconas passim uti solitos uili ueste, & quæ non distingueret diuites à pauperibus: memoriæ prodidit Tacitus, Vespasianum cùm in Iudæa bellũ gereret, & ipsum ueste habituque uix à gregario milite discrepantem fuisse: Spartiatarum autem uita militaris ferè erat. nam in altero hoc etiam par erat dux ille fortissimo populo: quòd, ut idem cõmemorat, cibo fortuito utebatur: quæ ambæ res & domi & militiæ multum ualent ad conciliandos sibi animos tenuiorum.

Præterea duos maximos.) Præterea idem etiam significare tradit, instituta, quæ exponit, Lacedæmoniorum, pertinentia ad statum ciuitatis regendum. Cùm enim in ea ciuitate sint duo maximi magistratus, id est senatores & ephori: eorũ alterum, id est senatum, inquit creare populum. deligi namque suffragijs multitudinis uiros idoneos tanto muneri obeundo: alterius autem, id est magistratus ephororum participem esse multitudinem peruenire namque ad honorem eum homines etiã tenues ac populares. Hęc igitur quæ adhuc expositi, dicebantur ab illis, qui defendebant, rem pub. Spartiatarum esse popularem.

Hi uerò dominatum.) Docet nunc, extitisse alios, qui dicerent, eam esse dominatum paucorum: & quibus argumentis ducti ita de ipsa sentirent, aperit. In eam igitur opinionem uenerant, quia uidebant in rep. Lacedæmoniorum multa esse instituta, propria illius paucorum status: quorum duo exponit. Primum ipsorum est, quòd omnes magistratus illic creabantur delectu habito ciuium, & nullus sorte, ut fit in statu multitudinis: alterum, quòd pauci causas capitis & exilij iudicabant: quæ cùm grauissimæ sint, suĩ iuris populus, ubi dominatur, eas esse uult, siue à magno numero suorum existimari. Addit etiam, in eadem rep. multa alia huiusce modi instituta existere, quæ declarant idem, id est ipsam esse paucorum dominatum.

Opus autem est.) Hoc etiam documentum aptũ est è superiore sententia: cui tamen addit quædam, quæ idem significant, id est testantur, quid requiratur in rep. bene temperata. Remp. autem uidetur intelligere, de qua nunc præcipit, & quæ una certaque communi nomine appellatur omnium rerumpublicarum. Relicta igitur rep Lacedęmoniorum, de qua contrarias opiniones nonnullorum commemorat, reuertitur ad illam, & inquit: Oportere in republica mixta rectè: hoc autem, quia possunt etiam perperam misceri uel confundi potius & contaminari, utraque illa uideri esse. & neutrum eorum. quod modò ipse usuuenire docuit in rep. Lacedæmoniorum, de qua contraria indicia fiebant: neutrum uerò, quia non erat pura neq; hæc neque illa: in uera enim democratia nulla apparent uestigia dominatus paucorum, itemq; contrà integer sincerusq; dominatus paucorum remouet à se cuncta instituta popularia.

Et conseruari.) Hoc etiam requiri in bene mixta constitutaq; rectè rep. affirmat, ut statum suũ tueatur, saluaq; sit sua ui atque opera, non alieno solùm præsidio, id est, ut munita sit legibus ijs & institutis, quæ liberare ipsam omni malo pernicieque ualeant, non cogatur expectare auxilium externorum, cùm creatur ipsi periculi aliquid: in primis, ut habeat animos ciuium sibi deuinctos, & qui delectentur illis legibus. Resp. nãque, quæ metu cogit sibi ciues parêre, diuturna esse non potest. Cùm autem ipse uideret, illud δι' αὑτῆς aliter etiam capi posse: aperuit quomodo accipi uellet, reiecitque inde sensum eum, quem alienum esse arbitrabatur. Nam aliquo modo per se conseruatur etiam illa, quæ nacta est multos uicinos, qui ipsam ament, aut rationibus saltem suis accommodatam putent, dentque operam, ut incolumis sit. Sed tamen quia hic modus non omnino certus est, totusque manet in uoluntate aliorum, quæ facile mutatur: non est ille, quem intelligit, probatque Aristoteles. Cùm uerò se sine causa improbare alteram illam interpretationem ostendere uellet, inquit id cõtingere etiam reip. malæ ac uitiosæ (exempli causa) tyrannidi, ut alienis extráque positis uiribus, uitam proroget. Quis autem nescit & constitui sæpe iniustos hos dominatus externis auxilijs, & defendi, atque impendentibus malis liberari?

Quo igitur modo.) Testatur, quæ modò fecerit, commemoratque se tradidisse, quo pacto opus est cõstituere statum ciuitatis, qui communi nomine omnium rerumpublicarum, Resp. appellatur: nec non declarat se docuisse, quæ ratio sit conformandorum statuum illorum, qui aristocratiæ uocantur: cùm tamen non sint ueræ perfectæq; aristocratiæ, sed tantùm similitudinem quandam earum habeant.

a ἐξὴν γὰρ εὐδηλον, &c. al. ἄδηλον, mendose: uel legendum, ἐξὴν γὲ δῆλον, &c.

CAPVT X.

DE tyránide autem restat nobis dicere, non ut longa disputatione de ipsa existente: sed ut adipiscatur partẽ huius scriptionis, quia & hãc statuimus esse partem quandam rerumpublicarũ. De regno igitur expli-

ΠΕΡῚ δὲ τυραννίδος ἦν ἡμῖν λοιπὸν εἰπεῖν, ἐχ ὡς ἐνδέχεται πολυλογίας περὶ αὐτ· ἀλλ' ὅπως λάβῃ τ μεθόδ τὸ μέρος, ἐπεὶ δὴ & τοῦτο τίθεμέν τ πολιτειῶν μέρος. περὶ μὲν οὖν βασιλείας διωρίσ-

DE tyrannide autem nobis relicuum erat dicere, nõ quòd longus de ea sermo habendus sit, sed ut suã huius institutionis partem consequatur, quoniam etiam hanc in reipub. administrandæ formis numeramus. De regno igitur in libris superioribus explicui-

mus

cuimus in primis sermonib. in quib. de illo, qđ maximè uocat regnũ, sedulò qsiuimus, utrũ detrimẽtosum sit, uel cõducat ciuitatib. & qđ, & unde oportet cõstituere, & quomodo. Tyrannidis aũt species duas distinximus, ubi de regno animaduertimus: qa uis potestas q; ipsi⁹ aliquo modo inter se cõmutaẽ & cũ regno: qa è lege sunt ambo hęc imperia. Quidã. n. barbari morẽ hñt, summã potestatẽ dare unis qbusdã: & olim apud priscos Græcos fiebãt quidã monarchę hoc pacto, quos uocabãt æsymnetas. hñt aũt q̃dã discrimina inter se hę potestates. Erãt aũt, qa cõstabant legib. regię: nec nõ, qa imperabãt uolẽtib. tyrãnicę aũt, qa more erorũ ĩmperabãt, suã sententiã sequẽtes. Tertia aũt species tyrãnidis est, q̃ sanè maximè uidetur esse tyrãnis, q̃ altera ex parte respõdet regno. Huiuscemodi aũt esse tyrãnidẽ necesse est, quę rationẽ nõ reddẽs suorũ factorum, potestatẽ exercet in similes & meliores oẽs: qđ conducit sibi spectãs, & nõ qđ ijs quib. imperat. Quare inuoluntaria est. nemo. n. liber homo spõte sua uolẽs q; ppetitur huiuscemodi imperiũ. tyrãnidis igiẽ species hæ, & tot numero ob causas expositas.

σαμεν ἐν τοῖς πρώτοις λόγοις· ἐν οἷς ωερὶ τ̃ μάλισα λεγομένης βασιλείας ἐποιήμεθα τ̃ σκέψιν, πότερον ἀσύμφορον, ἢ συμφέρει τ̃ πόλεσι· & τίνα, κ̀ πόθεν δεῖ καθισαύαι, κ̀ πῶς. τυραννίδος δ' εἴδη δύο μὲν διείλομεν, ἐν οἷς ωερὶ βασιλείας ἐπεσκοπ̃μεν, Δι' ὰ τ̀ δύαμιν ἐπαλλάτειν πῶς αὐτ̃, & ωερὶ τ̃ βασιλείαν, Δι' ὰ τ̀ κ̃ νόμον εἶναι ἀμφοτέρας τὰς ἀρχάς. ἔντε γὰ τ̃ βαρβάρων ἔνιαι αἱρεθ') αὐτοκράτορας μοναρχίας· & τὸ παλαιὸν, ἐν τοῖς ἀρχαίοις ἕλλησιν ἐγίγνοντό τινες μόναρχοι τ̃ τρόπον τ̃τον· ὃς ἐκάλουν αἰσυμνήτας. ἔχουσι δέ τινας ωρὸς ἀλλήλας αὖ') Δι' ἃ φορά. ἧσιν δὲ Δι' ἃ μὲν τὸ κ̃ νόμον, βασιλικαὶ, & διὰ τὸ μοναρχεῖν ἑκόντων· τυραννικὴ δ' Δι' ὰ τὸ δεσποτικῶς ἄρχειν & κ̃ τ̀ αὐτ̀ γνώμην. τρίτον δ' εἶδος τυραννίδος, ἥπερ μάλισ' εἶναι δοκεῖ τυραννὶς, ἀντίστροφος ὅσα τῇ βασιλεία. τοιαύτην δ' ἀναγκαῖον εἶναι τυραννίδα τ̀ μοναρχίαν. ἥτις αὐτεύθυνος ἄρχει τ̃ ὁμοίων & βελτίνων πάντων, ωρὸς τὸ σφέτερον αὐτ̃ συμφέρον ἀλλὰ μὴ ωρὸς τὸ τ̀ ἀρχομένων διόπερ ἀκούσιος. ἀθεὶς γὰ ἑκὼν ὑπομένει τ̀ ἐλευθέρων τ̀ τοιαύτην ἀρχήν. τυραννίδος μὲν ὖν εἴδη τοσαῦτα & τοσαῦτα Δι' ὰς εἰρημένας αἰτίας.

mus, in quibus de eo, quod maximè regnum dicitur, commentabamur, cùm quærebamus utrùm sit inutile, an expediat ciuitatibus: & quem regem, & unde, & quomodo constituere oporteat. Tyrannidem porrò, quo loco de regno disputabamus, in duas partes diuisimus, propterea quòd utriusq; harum uis ac potestas similitudinẽ quandam habet cum regno: idq; quia hoc utrumq; imperium legi est cõsentaneum. Nam & apud nonnullas barbarorum nationes, principes, penes quos solos summa sit omniũ rerum potestas, eligũtur: & olim apud priscos Græcos fiebant hoc modo quidam principes, soli imperium obtinentes, quos æsymnetas appellabant. Differunt autem hæc imperia nonnihil inter se, ac propterea quidem, quòd lege uigebant ac ualebant, & quia soli uolentibus imperabant, erant regia: sed propterea quòd dominorũ in morem imperabãt arbitratu suo, tyrãnica. Tertium autem tyrannidis genus est id, quod maximè tyrannis uidetur esse, cum ex altera parte regno respondeat. Talem autem monarchiam tyrannidem esse necesse est, quæ cùm referendarum rationũ iudicio nõ teneatur, imperium exercet in similes, eosq; omneis meliores, ad suam ipsius utilitatẽ omnia referens, non ad eorum, qui párent imperio. Quapropter inuitis imperat. nemo enim liber & ingenuus tale imperium aquo animo ferre potest. Tyrannidis igitur hæc & tot genera sunt, propter eas, quas diximus, causas.

COMMENTARIVS.

De tyrannide.) Cùm suprà disseruisset de statu multitudiuis & dominatu paucorum, uitiosis rebuspublicis, modoq́ue de rep. uocata, quæ probatur ipsi: restare dicit, ut de tyrennide præcipiat, qui tertius status est è numero deprauatorum. Non tamen, inquit, oportere de ipsa copiosè loqui. Cùm enim affinis sit culpis maximis, nihilque boni in se conti neat, quod sedulò explicandum sit, uitia illius aperta sunt, & omnibus nota: cùm tamen, ut narrat, ipsa quoque nacta sit nomen reipublicæ, unaq́ue ipsarum habeatur: & hæc scriptio præceptioque sit de republica, uidetur non posse silẽtio præteriri, sed debere suam partem obtinere huius disciplinæ.

De regno.) Cùm de tyrannide loqui uelit, iniusto ac sæuo regno (est enim deprauatio labesq́ue regni) repetit nonulla, quæ de regno disseruerat, locum indicans, in quo plenius de ipso disputarat. Est autem, in quo præceperat de uero regno, & quod in primis hoc honesto nomine dignum est. Inquit igitur, se illic quæsisse, utrum illud inutile sit ciuitatibus, detrimentiq́ue ipsis multum adferat, an prosit: & quod potissimum regnum recipiendum sit, & unde, ex quibúsque mortalibus rex deligẽdus, id est ex optimis uiris, & summa uirtute præditis. Sed modum etiam rationemq; se demonstrasse tradit, quomodo ille creandus sit.

Tyrannidis autem species.) Incipit differere de tyrannnide. Primùm autem repetit, quæ suprà de ipsa significarat. attigerat enim duas species tyrannidis illic, quia uis potestasque ipsarum commutatur cum regni duabus itidem speciebus, & una eademque res nunc hoc, nunc illo nomine appellatur: atque hoc, quia ambo hæc imperia principatusque lege cõstituti sunt, quod discrepat à uera proprieq; appellata tyrãnide. Quib. aũt in locis & tẽporib. ipsa, hęc siue regna siue tyrãnides, usurpatæ fuerint, declarat. inquit enim, morẽ esse barbarorũ quorundã, ut eligant singulos uiros, quib. summã potestatẽ tribuant in bello, iurisq́; ipsorũ omnia esse uelint. Sed etiã addit, olim priscos illos Græcos consuesse creare eodem pacto quosdam, qui soli imperarent, quos uocabant *αἰσυμνήτας*. quod nomẽ crebrum est apud tragicos.

Habent autem.) Has tyrannidas aliquo modo pugnare inter se, adiungit: & continere quædam, quæ aduersari sibi ipsis uidentur. Exponit autem, quæ nam illa sint, docetque ex institutis certis quibusdam ipsas existimari posse potestates regias: ex alijs autem contrà, easdem tyrãnicas. Nam quod lege creati erant, itidemque quòd imperabant uolẽtibus. nec recusantibus imperium, hoc habebant à regibus: quòd uerò erorum more liberis hominibus imperant, sequunturq́; in hoc sententiam suam, non legem ullam principatus eorum, hac parte tyrannici sunt.

Tertia autem species.) Tertium genus tyrannidis quale sit declarat. Significat autem se intelligere tyrannidem illam, quæ in primis digna est, quæ tristi hoc & odioso nomine uocetur, cùm ex altera parte respondeat regno. contraria namque instituta & facta sunt huius tyrannidis ac ueri regni. Vt enim regni consilia omnia optima sunt, ita tyrannidis pessima, quod explicat hoc pacto. inquit enim: Huiuscemodi namque principatũ, qui scilicet è regione positus sit regni, aduersetur q́; ipsi omnibus partibus, necesse est tyrannidem esse, cuius principatus dominus imperium exerceat in pares & similes sibi, nullaq́; re inferiores: & imperium tale, ut reddat nunquam rationem suorum factorum. Nam magistratus etiam in liberis ciuitatibus imperium habent in pares: sed tamen, cùm ad exitum illius, legibus sibi mandatæ potestatis uenerunt, reddere coguntur rationes eorum, quæ gesserint in eo magistratu. Addit autem, tyrannum non solùm cogere sibi obremperare similes, uerum etiam meliores, & qui uincant ipsum consilio & probitate, quod facile credi potest. Qui namque ita uerè appellatur, cùm iniustissimus omnium mortalium sit: nullo negotio intelligitur pessimus etiam omnium esse, etsi industria non caret ac malitia, qua uim adhibuit uel imposuit ciuibus. Sed etiam adiungit Eundem, in quo apertè repugnat regi, in potestate illa sua exercenda, cuncta referre ad suam utilitatem: & non ad id, quod conducit ijs, quos in potestate habet.

Quare

Quare inuoluntaria.) Elicit ex eo, quod proximè dixit, principatum hunc esse inuoluntarium: cuius enunciati, & si satis id apertum erat, rationem statim reddit. inquit enim, apparere talem eum esse, quia nullus ingenuus homo libens fert huiusce modi imperium, in quo scilicet administrando intelligit nullam unquam in partem rationem haberi suæ utilitatis. Nam inuiti coactiq; multi patiuntur: nullus autem liber, inquit, significans ingenuum hominem, naturaque talem. Nam serui etiam parêt eris inuiti, ac si possent ullo pacto, iugum seruitutis detrectarent. Contrà autem, ut iam docuit, qui nati sunt ad seruiendum (ut barbari) quamuis in potestate erorum non sint: cùm tamen uerè liberi non sint, sponte sua ascisc unt sibi tales dominos. Addidit in extremo, significans se hanc partem absoluisse, species tyrannidis esse, quas docuit, quæ distinctæ inter se sunt ob causas eas, quæ sunt tradi tæ.

CAPVT XI.

QVæ autẽ optima respublica, & quæ optima uita plurimis ciuitatibus & pluri mis hominibus, neq; conferen tibus cum uirtute, quę supra captum est uulgariũ hominũ: neque cum disciplina, quæ natura eget & copia bonorũ illorũ, quæ fortuna dilargitur: neq; cũ republica, quę uotis expetitur: sed uita, cuiꝰ plurimi mortales participes possũt esse, & rep. cuius plurimas ciuitates cõtingit esse participes. Etenĩ quos uocant status optimorũ, de quib. modò disseruimus, partim cadunt extra plurimas ciuitates, partim uicini sunt uocatæ reip. Quare de ambobus, ueluti de uno, dicendum est. Existimatio aũt de his omnib. ex ijsdẽ elemẽtis proficiscitur. Si enim rectè in libris de Moribus dictum est, uitã beatam constare uirtute uacua ab impedimẽtis, & uirtutẽ esse mediocritatẽ: mediã necesse est uitã esse optimã, mediocritatis eius, quã singuli adipisci possunt. Eosdẽ aũt esse terminos cũ his, necesse est uirtutis ac uitij ciuitatis ac reipublicę: respub. namq; uita quædam est ciuitatis. In omnibus iam ciuitatibus sunt tres partes ciuitatis. hi quidem ualde locupletes, hi autem ualde pauperes: tertij uerò medij horũ. Quia igitur omnes cõsentiunt, mediocre esse optimũ & mediũ: perspicuũ est, rerũ secundarũ possessionem mediã optimã esse. Facillimè enim obtemperat rationi. Eximiè aũt formosum, eximiè robustum, eximiè nobilem, eximiè diuitem: contrariosq;, ualde mendicũ, ualde imbecillum, ualde obscurum, difficile est rationi parêre. Fiunt enim hi quidem contumelioſi, & magnis culpis affines: hi aũt potius fraudulenti, & minutis flagitijs ualde dediti: iniustorũ autem factorum quædã oriuntur à contumelia, quędam autẽ à militia. Amplius aũt hi minimè pfecti tribuũ, siue publici consilij esse uolũt: hæc uerò ambo detrimentosa sunt ciuitatib. Additur his, quòd qui copiã magnã nacti

ΔΙΟ δ' ἀρίστη πολιτεία, καὶ τὸν ἄριστον βίον τῶν πολεσαις πόλεσι καὶ τοῖς πολεσιν τῶν ἀνθρώπων· μήτε πρὸς ἀρετὴν συγκρίνεσθαι, τὸν ὑπὲρ τὸν ἰδιώτας, μήτε πρὸς παιδείαν, ἃ φύσεως δεῖται καὶ χορηγίας τυχηρᾶς, μήτε πρὸς πολιτείαν, τὸν κατ' εὐχὴν γινομένην· ἀλλὰ βίον τε, τὸν τοῖς πλείοσις κοινωνῆσαι δυνατὸν, καὶ πολιτείαν, ἧς τὰς πολείσας πόλεις ἐνδέχεται μεταλαχεῖν. καὶ γὰρ ἃς καλοῦσιν ἀριστοκρατίας, περὶ ὧν νυνὶ εἴπομεν, τὰ μὲν ἐγγύτερον πίπτουσι τοῖς πολείσαις τῶν πόλεων· τὰ δὲ γειτνιῶσι τῇ καλουμένῃ πολιτείᾳ. διὸ περὶ ἀμφοῖν ὡς μιᾶς λεκτέον· ἡ δὲ δὴ κρίσις περὶ ἁπάντων τούτων, ἐκ τῶν αὐτῶν στοιχείων ἐστίν. εἰ γὰρ καλῶς ἐν τοῖς ἠθικοῖς εἴρηται, τὸ τὸν εὐδαίμονα βίον εἶναι τὸν κατ' ἀρετὴν ἀνεμπόδιστον· μεσότητα δὲ τινὰ ἀρετὴν, τὸν μέσον ἀναγκαῖον εἶναι βίον βέλτιστον, τὸν ἑκάστοις ἐνδεχομένοις τυχεῖν μεσότητος. τὰς δ' αὐτὰς τάττας ὅρους, ἀναγκαῖον εἶναι καὶ πόλεως ἀρετῆς καὶ κακίας καὶ πολιτείας· ἡ γὰρ πολιτεία, βίός τίς ἐστι πόλεως. ἐν ἁπάσαις δὴ ταῖς πόλεσιν ἔστι τρία μέρη τῆς πόλεως. οἱ μὲν εὔποροι σφόδρα· οἱ δὲ ἄποροι σφόδρα· οἱ δὲ τρίτοι, οἱ μέσοι τούτων. ἐπεὶ τοίνυν ὁμολογεῖται τὸ μέτριον ἄριστον καὶ τὸ μέσον, φανερὸν ὅτι καὶ τῶν εὐτυχημάτων ἡ κλῆσις ἡ μέση βέλτιστη πάντων. ῥᾴστη γὰρ τῷ λόγῳ πειθαρχεῖν. ὑπερκαλόν τε, ἢ ὑπερίσχυρον, ἢ ὑπερδυσχῆ, ἢ ὑπερπλάσιον· ἢ τἀναντία τούτοις ὑπέρπαν-χον, ἢ ὑπεραθενῆ, καὶ σφόδρα ἄτιμον, χαλεπὸν τῷ λόγῳ ἀκολουθεῖν. γίγνονται γάρ, οἱ μὲν ὑβρισταὶ καὶ μεγαλοπόνηροι μᾶλλον· οἱ δὲ κακοῦργοι καὶ μικροπόνηροι λίαν· τῶν δὲ ἀδικημάτων τὰ μὲν γίγνεται διὰ ὕβριν· τὰ δὲ διὰ κακουργίαν. ἔτι δὲ ἥκιστ' οὗτοι φιλαρχοῦσι καὶ βουλαρχοῦσι· ταῦτα δ' ἀμφότερα ἐλαττοῦται πρὸς τὴν πόλιν. πρὸς δὲ τούτοις οἱ μὲν ὑπερέχοντες εὐτυχημάτων ὄντες, ἰσχύν τε σωμάτων ἔχουσι, καὶ πλοῦτον, καὶ φίλους, καὶ τὰ τοιαῦτα· οὔτε ἄρχειν ἐπίστανται ἀξίως, ἀλλ' ὑπερηφάνους ἄρχειν φιλοῦσι· καὶ παιδεύονται ἀπαιδεύτως· οἱ δὲ ἄποροι, ἀσθενείας καὶ πενίας λίαν· οὔτε ἄρχειν ἐπίστανται, ἀλλὰ δουλικὴν ἄρχουσι· καὶ ἄρχουσι μὲν οὐδενὸς

sunt rerũ prosperarum, uirium inquam & diuitiarũ, & amicorum, & huiusce modi rerum, parêre nolunt magistratibus, neq; etiam sciunt: & huic statim rei domi assueti sunt, pueri adhuc existẽtes. Ob delicias enim neque etiam in ludis literarũ consuetudo erat illis imperia pati. Qui autem maiorem in modũ sunt in penuria horũ, humiles ualde sunt. Quapropter hi quidem imperare nesciunt, sed imperio seruili parent: hi uerò nulli imperio parêre uolũt, sed imperare, ueluti eri seruis. Efficitur igitur seruorum & erorum ciuitas, & non liberorum hominũ: atq; horũ quidem inuidentiũ, horũ aũt despicientiũ. q̃ res plurimũ absunt ab amicitia & cõmunione ciuili. Cõmunio. n. parit amicitiã. ne uia quidẽ enĩ cõmunicare homines cum inimicis uolunt. Requirit enim ciuitas esse è paribus & similibus quãmaximè: hoc autem adest maximè medijs. Quapropter necesse optimè ciuitatem hanc regi, ex quibus quidem natura est constitutio ciuitatis. Et conseruantur in ciuitatibus hi maximè ex omni genere ciuium. Neq; enim ipsi aliena concupiscũt, quemadmodũ pauperes: neq; rem horũ alij, ceu pauperes fortunis diuitum inhiãt. Et quia neq; ipsis struũtur insidiæ, neque ipsi alijs insidiantur, sine periculo uitam degũt. Qua de causa rectè Phocylides optauit:

Multa medijs eximia bona sunt: medius uolo esse in ciuitate.

Planum igitur, cõmunionem ciuilem optimã esse, quæ constat è medijs: atq; huiusce modi ciuitates usu uenit bene regi, in quibus media pars multa est & firmior, maximè quidẽ ambabus: si non altera parte. adiuncta enim efficit inclinationẽ, & non finit fieri contrarias exuperantias. Quapropter felicitas maxima est, eos q uersãtur in rep. fortunas habere medias, & q̃ satis sint: quoniã ubi hi quidẽ ualde multa possident, hi uerò nihil, uel populus postrem⁹ efficitur, uel paucorũ dominat⁹ merus uel tyrãnis, ꝓpter ambas exuperãtias. è statu. n. populi maximè iuuenili, & è paucorũ dominatu nascitur tyrãnis: è medijs aũt, & qui propinqui opibus inter se sunt, multo minus. causas uerò postea, ubi agitur de mutationibus rerumpublicarum afferemus. Mediã aũt optimã esse constat.

ἰσχύϊ καὶ πλούτῳ καὶ φίλων καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων, ἄρχεσθαι οὔτε βούλονται οὔτε ἐπίστανται· καὶ τοῦτ' ἐξ ὧν οἴκοθεν ὑπάρχει παισὶν οὖσι. διὰ γὰρ τὴν τρυφὴν ἐν τοῖς διδασκαλείοις ἄρχεσθαι σύνηθες αὐτοῖς· οἱ δὲ καθ' ὑπερβολὴν ἐν ἐνδείᾳ τούτων, ταπεινοὶ λίαν. ὥσθ' οἱ μὲν ἄρχειν οὐκ ἐπίστανται, ἀλλ' ἄρχεσθαι δουλικὴν ἀρχήν· οἱ δ' ἄρχεσθαι μὲν ἀδεμιᾶς ἀρχῆς, ἄρχειν δὲ δεσποτικὴν ἀρχήν. γίνεται οὖν δούλων καὶ δεσποτῶν πόλις, ἀλλ' οὐκ ἐλευθέρων. καὶ τὸ μὲν φθονούμενον, τὸ δὲ καταφρονούμενον, ἀπέχει φιλίας ⁊ κοινωνίας πολιτικῆς. ἡ γὰρ κοινωνία, φιλικόν. ἐπὶ γὰρ ὁδὸν βούλονται κοινωνεῖν τοῖς ἐχθροῖς. βούλεται δέ γε ἡ πόλις ἐξ ἴσων εἶναι καὶ ὁμοίων ὅτι μάλιστα· τοῦτο δ' ὑπάρχει μάλιστα τοῖς μέσοις. ὥστ' ἀναγκαῖον ἄριστα πολιτεύεσθαι ταύτην τὴν πόλιν ἐστίν, ἐξ ὧν φαμὲν φύσει τὴν σύστασιν εἶναι τῆς πόλεως. καὶ σώζονται δ' ἐν τῇ πόλεσιν οὗτοι μάλιστα τῶν πολιτῶν. οὔτε γὰρ αὐτοὶ τῶν ἀλλοτρίων, ὥσπερ οἱ πένητες, ἐπιθυμοῦσιν· οὔτε τούτων ἕτεροι, καθάπερ τοῖς τῶν πλουσίων οἱ πένητες ἐπιθυμοῦσι. ⁊ διὰ τὸ μήτ' ἐπιβουλεύεσθαι, μήτ' ἐπιβουλεύειν, ἀκινδύνως διάγουσι. διὸ εὖ τὸ καλῶς εὔξατο Φωκυλίδης·

Πολλὰ μέσοισιν ἄριστα, μέσῳ θέλω ἐν πόλει εἶναι.

δῆλον ἄρα, ὅτι καὶ ἡ κοινωνία ἡ πολιτικὴ ἀρίστη, ἡ διὰ τῶν μέσων· ⁊ τὰς τοιαύτας ἐνδέχεται εὖ πολιτεύεσθαι πόλεις, ἐν αἷς δὴ πολὺ τὸ μέσον ⁊ κρεῖττον, μάλιστα μὲν ἀμφοῖν· εἰ δὲ μή, θατέρου μέρους. προστιθέμενον γὰρ ποιεῖ ῥοπὴν, καὶ κωλύει γίνεσθαι τὰς ἐναντίας ὑπερβολάς. διόπερ εὐτυχία μεγίστη τοὺς πολιτευομένους οὐσίαν ἔχειν μέσην ⁊ ἱκανήν. ὡς ὅπου οἱ μὲν πολλὰ σφόδρα κέκτηνται· οἱ δὲ μηθέν, ἢ δημοκρατία γίνεται τελεία· ἢ ὀλιγαρχία ἄκρατος, ἢ τυραννὶς, δι' ἀμφοτέρας τὰς ὑπερβολάς. καὶ γὰρ ἐκ δημοκρατίας τῆς νεανικωτάτης καὶ ἐξ ὀλιγαρχίας, γίνεται τυραννὶς. ἐκ δὲ τῶν μέσων καὶ τοῦ σύνεγγυς, πολὺ ἧττον. τὸν δ' αἰτίαν ὕστερον, ἐν τοῖς περὶ τὰς μεταβολὰς τῶν πολιτειῶν ἐροῦμεν. ὅτι δ' ἡ μέση βελτίστη, φανερόν· πάντων γὰρ ἀμείνω τὰ μέσα τῶν ἄκρων, ὅταν μέσον λέγωμεν τὸ κατὰ ποσόν. ὥστε καὶ ὁ νομοθέτης ἐκ τούτων τὰς εὐπορωτάτας ἀρχὰς ποιήσεται. διὸ καὶ ἐν ταῖς ὀλιγαρχίαις ἐνίοις ἐστὶ νόμος, τοὺς ἄρχοντας ἐκ τῶν μεσαζόντων αἱρεῖσθαι. ἅπας γὰρ ὁ μέσος πολίτης, ἐκ τῶν μέσων ἐστὶ τὸ ποσόν. ἐν μὲν οὖν τοῖς ἄλλοις ἐπιεικὴς ἡ μεσότης ἐστὶ καὶ ἐν τοῖς ἤθεσι καὶ ἐν τοῖς πράγμασι· διὸ καὶ ἡ τῶν μέσων τέχνη, τῶν ἄλλων τεχνῶν ἐπιεικεστάτη ἐστὶ καὶ ἀρίστη· ἣν δεῖ τὸν εὐτεχνοῦντα προορᾶν. ἐν δὲ τῇ πολιτείᾳ ἐπιεικὴς μὲν ἡ μεσότης καὶ ἡ μέση καὶ ἡ τῶν μέσων πολιτεία, ἐστὶν ἐν τοῖς ἄλλοις· ἐπιεικὴς δὲ καὶ ἡ τῶν μέσων καὶ ἡ μέση πολιτεία, ἐστὶν ἐν τοῖς ἄλλοις. ἐν μὲν οὖν τοῖς ἄλλοις ἐπιεικὴς ἡ μεσότης ἐστὶ καὶ ἐν τοῖς ἤθεσι καὶ ἐν τοῖς πράγμασι· διὸ καὶ ἡ τῶν μέσων τέχνη, τῶν ἄλλων τεχνῶν ἐπιεικεστάτη ἐστὶ καὶ ἀρίστη· ἣν δεῖ τὸν εὐτεχνοῦντα προορᾶν. ἐν δὲ τῇ πολιτείᾳ ἐπιεικὴς μὲν ἡ μεσότης καὶ ἡ μέση καὶ ἡ τῶν μέσων πολιτεία, ἐστὶν ἐν τοῖς ἄλλοις· ἐπιεικὴς δὲ καὶ ἡ τῶν μέσων καὶ ἡ μέση πολιτεία, ἐστὶν ἐν τοῖς ἄλλοις.

diuitijs, & amicis, & alijs huiusmodi rebus excellunt, imperium ferre neq; uolunt neq; sciunt. Atq; hoc malum domi natum statum à pueris habent. Nam propter luxuriam & delicias nec in ludis discedendi quidem imperio parêre consueuerunt. At qui supra modum harum rerum penuria atq; inopia conflictantur, nimis sunt humiles atq; abiecti. Itaq; hi imperare quidem nesciunt, sed imperium seruile subire sciunt: illi nulli quidem imperio parêre didicerũt, sed ita imperare sciunt, quomodo domini seruis imperant. Fit igitur seruorum & dominorum ciuitas, non liberorum: & hominum partim inuidentium, partim contemnentium, quæ ab amicitia & societate, communioneq; ciuili distant plurimùm. societas enim & communio ad amicitiam pertinent. nam neque cum inimicis societatem itineris inire uolumus. Ea autem natura ciuitatis est, ut ex paribus & similibus, quàm maximè fieri possit, constare debeat. hoc autem medijs suppetit maximè. Quare necesse est hanc ciuitatẽ optimè gubernari atq; administrari, quæ ex ijs partibus constet, ex quibus conflatam constitutionem ciuitatis dicimus esse optimam natura. & uerò ex ciuibus hi in ciuitatibus salui sunt maximè. Nã neq; ij, ut pauperes, aliena appetunt: neq; rẽ horum familiarem, ut rem diuitũ, pauperes concupiscunt: & quia neq; insidijs cuniculisq; oppugnantur, neq; alijs insidiantur, ab omni periculo tuti uiuunt. itaq; præclarè optauit Phocylides:

Esse uolo ciuis medius. namque optima multa
Sunt medijs.

Perspicuum igitur est, societatem ciuilem illam esse optimam, quæ ex medijs constat: taleisq; ciuitates bene administrari licere, in quibus media pars, multa est, & plus potest maximè quidem, quàm ambæ: secundo loco uerò, quàm alterutra. Accrescẽs enim, aliquid momenti affert, inclinationemq; quandam facit, & obstat ne actidant contrariæ exsuperantiæ. Quapropter summæ felicitatis est, eos, qui in ciuitatis administratione uersantur, rẽ familiarem & mediocrem e & iustam habere. Nam ubi alij ualde multam & amplam habent, alij nullam: aut democratia fit postrema & deterrima, f aut mera oligarchia aut tyrannis, propter utramq; excellentiam atq; exsuperãtiam. nam ex democratia ualentissima & acerrima, & ex oligarchia nascitur tyrannis: ex medijs uerò & affinibus multo minus. cuius rei causam posterius in disputationibus de reipub. administrationum mutationibus & conuersionibus exponemus. Mediam autẽ reip. administrandæ formam esse optimam, perspicuũ est.

ſola enim uacua eſt à ſeditionibus: ubi .n. multa pars eſt, q̃ in medio ſita eſt, minimè ſeditiones & diuulſiões rerũp. exiſtũt. Et magnæ ciuitates magis uacuæ ſunt à ſeditionib. propter eandẽ cauſam, quia media pars multa eſt: in paruis autẽ facile eſt diuidere oẽs in duas, ita ut nihil relinquatur mediũ, & cuncti fermè ſunt uel egeni, uel copioſi. Atq; reſp. populares min⁹ lubricę ſunt, quã paucorũ dominatus, & diuturniores ꝓpter medios. plures enĩ ſunt, & magis participes ſunt honorũ in populi ſtatibus, quã in paucorũ dominatib. quia qñ ſine magno numero horum ſuperarint lõgo interuallo egeni locupletes, res malè ſe hñt, & pereũt citò. Notã huius decet exiſtimare, optimos legũ ſcriptores extitiſſe è medijs ciuibus. Solon enim unus horũ fuit: declarat hoc ipſe ſuis uerſib. & Lycurg⁹ (nõ enim fuit rex) & Charõdas, & fermè plurimi aliorũ. Planũ aũt eſt ex his, cur plurimæ reſp. hæ quidẽ uergũt, ad ſtatus populi, hæ uerò ad dominat⁹ paucorũ. quia .n. in his ſæpe pauci ſunt medij, ſemper utri ſuperauerint, ſiue qui patrimoniũ habẽt, ſiue plebs, qui medio exeunt, ad ſe perducũt remp. quare populus efficitur, ſiue paucorũ dominatus. Additur his, qd̃ quia ſeditiones oriũtur, & mutuæ pugnæ inter plebẽ & diuites, utris eorũ cõtigerit uincere aduerſarios, nõ cõſtituũt cõmunẽ rẽp. neq; ęqualẽ, ſed uictorię ꝑmiũ capiũt accõmodatiorẽ ſibi rẽp. & hi qdẽ ſtatũ populi, hi uerò dominatũ paucorũ moliũtur. Prẽterea populorũ, q imperiũ Grẽcię cõſequuti ſunt, ambo ad rẽp. quã domi habebãt, reſpiciẽtes: hi quidẽ ſtatus populi in ciuitatib. cõſtituerũt, hi uerò dominat⁹ paucorũ: nõ attendẽtes utilitatẽ ciuitatũ, ſed ſuã propriãq;. Quare ꝓpter has cauſas uel nunquã media gignitur reſpublica, uel rarò & apud paucos: unus enim uir ſolus, ex ijs, qui priũs rerum potiti ſunt, perſuaſus eſt hunc ordinẽ tribuere. Iam aũt in ciuitatibus etiam hic mos manſit, nolle ęqualitatem: ſed eniti uel imperiũ obtinere, uel perpeti dominatũ ſuperiorũ. Quæ igitur optima eſt reſpub. & quã ob

νερὸν. μόνη γὰρ ἀστασίαστος· ὅπου γὰρ πολὺ τὸ μετὰ μέσου, ἥκιστα στάσεις καὶ διαστάσεις γίγνονται τῶν πολιτειῶν. καὶ αἱ μεγάλαι πόλεις ἀστασιαστότεραι διὰ τοῦτ' αἰτίαν, ὅτι πολὺ τὸ μέσον· ἐν δὲ ταῖς μικραῖς, ῥᾴδιόν τε διαλαβεῖν εἰς δύο πάντας, ὥστε μηθὲν καταλιπεῖν μέσον· καὶ πάντες σχεδὸν ἄποροι, ἢ δύποροί εἰσι. καὶ αἱ δημοκρατίαι ἧ ἀσφαλέστεραι τῶν ὀλιγαρχιῶν εἰσι, καὶ πολυχρονιώτεραι διὰ τὸς μέσους. πλείους τε γὰρ εἰσὶ, καὶ μᾶλλον μετέχουσι τῶν τιμῶν ἐν ταῖς δημοκρατίαις ἢ ταῖς ὀλιγαρχίαις. ἐπεὶ ὅταν αὖθ' τούτων τῷ πλήθει ὑπερτείνωσιν οἱ ἄποροι, καθ' αὑτὰ γίνεται, καὶ ἀπόλλυται ταχέως. σημεῖον δὲ δεῖ νομίζειν, καὶ τὸ τὸς βελτίστους νομοθέτας εἶναι τῶν μέσων πολιτῶν. σόλων τε γὰρ ἐκ τούτων· δηλοῖ δ' ἐκ τ' ποιήσεως καὶ Λυκοῦργος (ἐ γὰρ ἐν βασιλεύς) καὶ χαρώνδας, καὶ σχεδὸν οἱ πλεῖστοι τ' ἄλλων. φανερὸν δὲ ἐκ τούτων, καὶ διότι αἱ πλεῖσται πολιτεῖαι· αἱ μὲν δημοκρατικαί εἰσιν, αἱ δ' ὀλιγαρχικαί. διὰ γὰρ τὸ ἐν τούτοις πολλαχοῦ ὀλίγον εἶναι τὸ μέσον αἰεὶ ὁπότεροι αὖ ὑπερέχωσιν, εἴθ' οἱ τὰς οὐσίας ἔχοντες, εἴθ' ὁ δῆμος, οἱ τὸ μέσον ἐκβαίνοντες καθ' αὑτὸς ἄγουσι τὴν πολιτείαν. ὥστε ἢ δῆμος γίγνεται, ἢ ὀλιγαρχία. πρὸς δὲ τούτοις διὰ τὸ στάσεις γίνεσθαι καὶ μάχας πρὸς ἀλλήλους τῷ δήμῳ, καὶ τοῖς εὐπόροις, ὁποτέροις ἂν μᾶλλον συμβῇ κρατῆσαι τῶν ἐναντίων, οὐ καθιστᾶσι κοινὴν πολιτείαν οὐδ' ἴσην. ἀλλὰ τῆς νίκης ἆθλον τὴν ὑπεροχὴν τῆς πολιτείας λαμβάνουσι· καὶ οἱ μὲν δημοκρατίαν, οἱ δ' ὀλιγαρχίαν ποιοῦσιν. ἔτι δὲ καὶ τ' ἐν ἡγεμονίᾳ γενομένων τ' ἑλλάδος, πρὸς τὴν παρ' αὐτοῖς ἑκάτεροι πολιτείαν ἀποβλέποντες οἱ μὲν δημοκρατίας ἐν ταῖς πόλεσι καθίστασαν, οἱ δ' ὀλιγαρχίας, οὐ πρὸς τὸ τ' πόλεων συμφέρον σκοποῦντες, ἀλλὰ πρὸς τὸ σφέτερον αὐτῶν. ὥστε διὰ τούτας τὰς αἰτίας, ἡ μηδέποτε τ' μέσην γενέσθαι πολιτείαν, ἢ ὀλιγάκις καὶ παρ' ὀλίγοις. εἷς γὰρ αὐτὴν σπουδὴν πείσας μόνος τ' πρότερον ἐφ' ἡγεμονίᾳ γενομένων, ταύτην ἀποδέναι τ' τάξιν. ἤδη γὰρ καὶ τοῖς ἐν τ' πόλεσιν ἔθος καθέστηκε, μὴ γὰρ θέλεσθαι τὸ ἴσον· ἀλλ' ἢ ἄρχειν ζητεῖν, ἢ κρατούμενος ὑπομένειν. τίς μὲν οὖν αἵρεσις πολιτεία, καὶ διὰ

ſola enim ſeditionibus non eſt infeſta. ubi enim latè patet id quod interiectum medium eſt, minimè ſeditiones oriũtur, minimeq; diuellitur rerumpub. coniunctio. Atq; ob eandem cauſam magnæ ciuitates minus ſunt ſeditionibus opportunæ, nempe quia id quod medium eſt, latè patet. In paruis uerò cùm facile ſit ciues omnes ita in duas partes dirimere, ut nihil relinquatur mediũ: tum omnes ferè aut egentes ſunt, aut locupletes. Præterea democratiæ oligarchijs ſunt à ruinæ periculo munitiores, & ad diuturnitatem ſtabiliores, propter medios. Nam & plures ſunt, & honorum ſunt participes in democratijs magis, quàm in oligarchijs. Cùm enim ſine his egentes ac tenues multitudine ſuperãt, malè rem ſuam gerit ciuitas, & in peſſimum locum deducti ciues citò intereunt. Argumento autem huic rei eſſe exiſtimare oportet, quòd optimi latores legum de mediocriũ ciuium grege fuerunt. Nam & Solon ex hoc numero erat, ut declarat ipſius poeſis: & Lycurgus (non enim rex erat) & Charondas, & ferè plerique alij. Perſpicuum autem etiam ex his eſt, quamobrem plurimæ reipub. adminiſtrandæ formæ aliæ ſint democraticæ, aliæ oligarchicæ. Propterea enim quòd in his ſæpenumerò quod medium eſt, exiguum eſt, ſemper utricunq; excellant, ſiue locupletes ſiue plebecula: qui medium locum exſuperant, hi reipub. adminiſtrationem unà ſecum trahunt. Itaq; aut ſit democratia, aut oligarchia. Propterea uerò quia ſeditiones & contentiones inter plebẽ & locupleteis exſiſtunt, utriſcunq; acciderit, ut aduerſarijs ſuperiores euadant, ij non communem reipub. adminiſtrandæ formã conſtituunt, neq; æqualem: ſed exſuperantiam prioris reip. adminiſtrationis, tanquam uictoriæ præmium accipiunt: & hi quidem democratiam, illi oligarchiam efficiũt. Præterea uerò & eorum, qui principatum Græciæ obtinuerunt, utriq; ad reipub. adminiſtrandæ formam, quæ apud ſe uigebat, intuentes: alteri democratias in ciuitatibus conſtituerunt, alteri oligarchias, non utilitatem ciuium ſpectãtes, ſed ſuam ipſorũ: ita ut propter has cauſas aut nunquam media reip. forma exſiſtat, aut rarò, & apud paucos. Vnus uir enim ſolus ex ijs, qui antea principatum in Græcia tenuerunt, adductus eſt, ut hanc reip. adminiſtrandæ deſcriptionem inſtitueret. Nunc autem apud eos, qui in ciuitatibus uerſantur, hæc conſuetudo ſerpere cœpit, ut nolint æqualitatem: ſed aut imperare ſtudeant, aut victi æquo animo onus imperij ſubeant ac perferant. Quæ ſit igitur optima reipub. adminiſtrandæ forma, & pro-

pter

ob cauſam, ex ijs apertum eſt. Cæterarum autem rerumpublicarum (quia plures populi ſtatus & plures dominatus paucorũ affirmamus extare) qualẽ primam ſtatuendũ eſſe, & qualem ſecundã, & hoc iam modo quæ ſequitur: quia hęc quidem melior, hæc aũt deterior, optima explicata, non erit arduũ uidere. Non enim dubitandũ eſt, quin meliorem neceſſe ſit eſſe, quæ maximè ꝓpinqua eſt huic: deteriorẽ aũt, quæ diſtat à medio magis, niſi ad ſuppoſitionẽ exiſtimarit aliquis. Dico aũtẽ ad ſuppoſitionẽ, quia ſæpe magis expetenda exiſtẽte alia republica, quibuſdam nihil uetat magis conducere aliam rempublicam:

τὴν αἰτίαν, ἐκ τούτων φανερόν. τῶν δ' ἄλλων πολιτειῶν (ἐπειδὴ πλείους δημοκρατίας καὶ πλείους ὀλιγαρχίας φαμὲν εἶναι) ποίαν πρώτην θετέον καὶ δευτέραν, ἑξῆς τὸν τρόπον ἐχομένων· τῷ τὴν μὲν εἶναι βελτίω, τὴν δὲ χείρω, διωρισμένης τῆς ἀρίστης, οὐ χαλεπὸν ἰδεῖν. δεῖ γὰρ ἀναγκαῖον εἶναι βελτίω τὴν ἐγγύτατα ταύτης· χείρω δὲ τὴν ἀφεστηκυῖαν τὸ μέσον πλεῖον, ἂν μὴ πρὸς ὑπόθεσιν κρίνῃ τις. λέγω δὲ τὸ πρὸς ὑπόθεσιν, ὅτι πολλάκις οὔσης ἄλλης πολιτείας ἀρετωτέρας, ἐνίοις ἔθεν κωλύσει συμφέρειν ἑτέραν μᾶλλον εἶναι πολιτείαν:

pter quam cauſam, ex his intelligere licet. Aliarum autem reip. adminiſtrandæ formarum, quoniam plureis democratias, plureisq; oligarchias eſſe dicimus: quæ prima ſit locanda, quæ ſecunda, & quæ ad eũdem modum deinceps proxima: quia alia ſit melior, alia deterior, cùm ea, quæ optima eſt, diſtincta ac definita ſit, non eſt difficile intelligere. Oportet enim neceſſariò eam eſſẽ meliorem, quæ ad hanc proximè accedit: deteriorem eam, quæ à medio remotiſſima eſt, niſi quis in iudicio faciendo finem ciuitati propoſitum intueatur. Dico autem finem ciuitati propoſitũ, quia ſæpenumerò, quamuis ſit alia reipub. adminiſtrandæ forma optabilior ac præſtabilior: nihil obſtat tamen, quòminus aliquibus magis expediat, aliam eſſe apud eos reipub. adminiſtrationem.

COMMENTARIVS.

Quæ autem optima.) Cùm paulo antè diſſeruiſſet de republica, communi nomine uocata, modò autem de tyrannide, generibuſque ipſius: nunc conſilium ſuum aperit, teſtaturq; ſe de optimo ſtatu ciuitatis præcepturum, & de optimo uita: quæ ambæ res cadere poſſint in plurimas ciuitates & plurimos mortales. Nam reſpublicæ ornant ciuitates, beataſque reddunt: uitæ autem honeſtè actæ, homines. quare pollicetur ſe utrunque declaraturum. Cùm uideret autem optimam remp. aliter atque aliter capi, & eodem pacto uitam optimam, non illas, quas ante ſe nonnulli finxerant ac conformarant: & illius deniq; generis ſe explicaturum affirmat. Cùm autem has excluderet, uſus eſt pluribus modis, & quaſi ſignis eiſciendi illas è ſuo fine. Primùm igitur inquit, ſe quod dixit, demõſtraturum eſſe, quæ ſit optima & reſpublica & uita: niſi aliquis conferre uelit cum ea uirtute, quæ ſuperat captum hominum cõmunium. hos enim intellexit, cùm uocauit illos idiotas, id eſt uulgares, & non excultos optimis diſciplinis: neq; enim accipiendi ſunt illo nomine homines tardi & hebetis ingenij, ſed tantùm, qui non dederint aliquid operæ ſcientijs bonarum artium. Poſt hos inquit, neque itidem conferendo ipſas ad diſciplinam, quæ requirit naturam eximiam, ac ſine ingenio tali uix percipitur: neque tantùm hoc poſtulat, uerum etiam copiam bonorũ eorum, quæ fortuna dilargitur. Tertium uerò, ad quod non oportet ipſas conferri, eſſe inquit rempublicam, quam aliquis potius optaret, ac uotis expeteret, quàm ulla ratione fabricaret, aut facile etiam ab alio conſtitutam inuenerit. Cùm autem has alienas eſſe à ſuo propoſito docuiſſet, declarat alia ratione, id eſt recta uia, quæ ſit optima & uita & reſpublica. inquit igitur ſe intelligere uitam, cuius multi mortales compotes poſſunt eſſe, & eodem pacto rempublicam, cuius plurimę ciuitates particípes. nam reſpublica, quam indicauit, aut nuſquam reperitur, aut rarò admodum, difficiliſq; inuentu eſt.

Etenim quos.) Occurrit ei, quod aliquis contrà dixiſſet, illam quam quærit, unam aliquam eſſe ex ijs, quas ſuprà explicuit, & ariſtocraticas appellauit, quia imaginem quandam haberent reipublicæ optimorum: neque enim illæ unquam nomẽ id nactæ fuiſſent, niſi ualde probæ iudicatæ forent. Quod autem non omnino optimatum reſpublicæ uocatæ ſunt, id ſignificat ipſas communiores eſſe, ideoq; recipi poſſe à non paucis ciuitatibus: quod tamen ipſe negat. Hoc igitur facere ſtuduit, cum inquit: Etenim, quas appellant ariſtocratias, de quibus modò diſſeruimus, partim illarum cadunt extra plurimas ciuitates: ipſe uerò aperuit, ſe de huiuſcemodi rebuſp. præcipere uelle, quarum multæ gentes populiq́ue participes eſſe poſſunt. partim autem addit, Propinquæ admodum ſunt, uicinæq́ue illi ſtatui, qui communi nomine omnium rerumpublicarum, reſpublica nominatur: quæ res, ut oſtendit, cùm ita ſe habeat, de ambabus his, ut de una dicendum: ita nãque ſimiles inter ſe ſunt, ut diſtingui ſepararíq; non debeant.

Exiſtimatio autem.) Incipit tradere, quibus initijs & quaſi fundamentis, quæ ipſe στοιχεῖα, id eſt elementa uocat, aliquis uti debeat in iudicio uerè de hoc faciendo: primumq́ue differit de principijs optimæ uitæ, & quæ potiſſimum ſint, quæ ipſam informant: inuentis autem ipſis, facile inde peruèniri teſtatur ad optimam rempublicam. inueſtigans igitur optimam uitam, inquit: Si enim rectè in libris de moribus dictum eſt, uitam optimam eſſe, quæ uirtute conſtat, ſed illa omni moleſtia ſoluta. non enim paucæ res ſunt, quæ uiolant ipſam, nec ſinunt præſtare optima facta, quæ gigneret, ſi uacua ab illis impedimentis foret. Intelligit autem paupertatem, morbos, multaq́ue alia huiuſcemodi. Addit huic, ſi uerè etiam ſtatuimus, uirtutem eſſe in medio poſitam mediocritatemq́ue quandam: ſequi inde, ut uita media optima ſit. Aperit autem, quam mediocritatem intelligat: ut enim hæc reſpondeant ijs, quæ poſuit, teſtatur ſe intelligere mediocritatem illam, quam cuncti mortales, adhibita cura, adipiſcuntur: non aliam quampiam, cuius ipſi expertes neceſſariò ſint.

Eoſdem autem eſſe.) Quos docuit fines terminoſq́ue eſſe uitæ hominum, eoſdem affirmat eſſe reipublicæ. Nam reſpublica, uẽ uita hominum, bona malaq́; dicitur, quòd uirtutem ſequatur, aut uitio affinis ſit. Vt enim hominum uita uocatur, ita etiam ciuitatum: uiuunt enim ipſæ quoque aliquo modo, dum parmanent, ſtatumq́ue ſuum tuentur: ſed nõ ſemper eodem pacto. Nunc enim uigent, ſecundumq́ue curſum faciunt: nunc uerò tabeſcunt, uentoſq́ue aduerſos habent, quæ contrariæ res proficiſcuntur à moribus ipſorum contrarijs. inquit igitur, hoc probare uolens: Eoſdem hos terminos neceſſe eſt eſſe uirtutis ac uitij ciuitatis, & reip. denique ipſius. Quo autem utitur ad hoc conſtituendum, eſt uita. inquit enim: Reſp. uita quædam eſt ciuitatis, id eſt genus quoddam uitæ, inſtarq́ue ipſius. nam uera uita, proprieq́ue ita appellata, eſt uita animantium. Cùm tradat autem hic auctor, ſimili utens ad quod uolebat illuſtrandum, remp. eſſe uitam ciuitatis: Iſocrates in oratione, qua ſuadet Athenienſibus, ut reuocent ueterem rempublicam, quæ regebatur conſilio Ariopagi, affirmat remp. nihil aliud eſſe, quàm animam ciuitatis. Cui ſententiæ addit, ipſam tantam uim habere in ea regenda, quantam prudentia habet in corpore diſpẽſando. quod non minus eleganter, quàm uerè dictum, iterauit in Panathenaica.

In omnibus iam.) Pergit ſumere, quæ ad id, quod oſtendere uult, neceſſaria ſunt. Vt autem ſignificauit, propoſitũ nunc ipſius eſt aperire, quæ ſit optima reſpublica illius generis, quod teſtatus eſt Primùm tamen declarat, quæ ſit optima ciuitas. Vtitur autem diuiſione ſatis certa, & quæ iam tradita ſit, partium ciuitatis: commemorat enim ipſas eſſe tres. Conſtat enim omnis ciuitas partim ex hominibus ualde diuitibus, partim ex ualde pauperibus mendiciſq́ue. Tertium genus conficiunt, qui interiecti ſunt inter hos, mediumq́ue locum obtinent: id eſt, qui non habent ampliſſimum patrimonium, neque exiles admodum fortunas.

Quia igitur.) Trium harum partium optimam eſſe, inquit, mediam, longeq́ue anteponendam reliquis duabus, quæ cinguntẽ ipſam. Vt aũt hoc conſtituat, utitur ſententia peruulgata, & quæ doctorum hominum conſenſu auctoritatẽ adepta eſt. illa autem eſt: Quod mediocre eſt, eſſe optimum: quia nimium aliquorum bonorum, non ſolùm malorum, ſæpe obeſt. in quan-

ta enim omni re, quod mediocre est, bonum existimatur. Reddit autem superiori particulæ ἐπεὶ, quod illa requirebat, atque è sententia, cuius illa initium fuit, nascebatur. est autem hoc, perspicuum esse, bonorum, quæ ampla à fortuna accipimus, mediam quandam possessionem optimam esse, id est moderatam, non eximiam ac præstantem. Non insulsè autem, ut arbitror, in mentem alicui ueniret, pro μέτριον legi debere μέτρον, una minus syllaba & litera. Chilon enim, unus ueterum illorum sapientium dixit, μέτρον ἄριστον. Vt autem μέτριον ἀγαθὸν, bonumque esse in quanto affirmatur: ita ipsum omni in re optimum esse non traditur. neque hoc aliquis, quòd sciam, grauis scriptor testatus est: ipse tamen communem lectionem repudiare non ausim, quam etiam inuentam à me in omnibus libris calamo exaratis, exprimit uetus tralatio.

Facilimè enim.) Pluribus argumentis confirmat, quod dixit. Primùm eorum ductum est à bono explicando mediocriũ fortunarum, uitijsque contrariarum, id est, ingentium aut pusillarum. Quod autem in fortunis existit, idem in possessoribus ipsarum inuenitur: transit enim à fortunis ad illos. inquit igitur: Possessio enim moderata horum omnium bonorum facillimè obtemperat rationi, nulloque negotio patitur se ab ipsa regi. Contrà autem inquit, arduum est, eos qui uincunt cæteros longo interuallo copia bonorum, parêre rationi, ac quod iusserit efficere. Freti namque ubertate exuperantiaque illa bonorum, confidunt se facile omnia perfecturos. quare totos se dant rebus illis gerendis, ad quas impellit ipsos tam præstans eximiaque fortuna. In significandis autem hominibus, qui præter modum ornati sint huiuscemodi bonis, appellat hominem supra cæteros omnes, cotidianumque usum, formosum, aut ualidum, aut nobilem, aut diuitem: siue, inquit, contrarios his, id est mendicissimum, infirmissimum ac uacuum penitus ab honore, ignominiæq; plenum. hi enim, inquit, omnes induci non possunt, ut sequantur rationem, quodque præceperit illa, gerant.

Fiunt enim hi.) Causam affert eius, quod dixit: undeque nascatur docet, ut neutri pareant rationi, sed perstent in suis uitijs: quæ tamen, ut exponit, contraria inter se sunt. Primùm igitur loquens de his, qui nimia copia bonorum, aut corporis aut externorum corrumpuntur, inquit: euadunt enim hi contumelioſi & tales, ut potius labantur ac peccent in grauibus culpis, quàm tenuibus. deinde inquit, de contrarijs, qui spoliati sunt superioribus bonis, ipsos esse callidos ac ualde deditos culpis pusillis, & admodum quidem minutis. Neque enim ipsis animum addunt aut uires corporis, aut diuitiæ, aut cætera bona, quæ parum prudentes impellunt ad iniurias: confidunt enim se omnia facile ope illorum adepturos. quare magno animo ipsa aggrediuntur. Addit autem, quæ concludunt totam rationem: diuidit enim delicta improbaq; facta: partimq; ipsorum nasci ait à contumelia, partim autem à malitia.

Amplius autem hi.) Hoc est secundum argumentum, quo idem confirmat: id est, duo hæc contraria inter se genera ciuium non esse utilia reipublicæ: neque enim sustinere aut uolunt aut possunt munera publica. Appellat autem duo quædam, quæ cùm illi à se reijcerent, declarabant hoc de ipsis uerè dici posse. inquit igitur, ipsos minimè solitos esse præfecturam gerere siue tribuum siue senatus. Vnde intelligitur, eos ita se gerere, ut noceant ciuitati: qui enim has curas declinat, non fungitur officio boni ciuis, uel potius consuetudinem malam inducit uitandi laborem omnem, unde resp. iuuetur. Creabatur autem Athenis magistratus, qui φύλαρχοι appellantur: & item alter, qui βάλαρχοι. quod officium esset φυλάρχου, significauit Harpocration suo in Lexico, qui etiam citat Aristotelem testem notionis eius nominis: id enim tradiderat, cùm scriberet instituta reip. Athenienſium. φυλάρχου igitur fuisse dicit eum, qui è singulis tribubus imperium habet in equites illius tribus, qui tamen parêret uocato ὑπάρχῳ. Hunc uerò fuisse puto eum, qui præfectus esset equitum cunctarum simul tribuum. Non tamen omittere uolo, quin admoneam, in quibusdam libris scriptis legi φιλαρχῶσιν. quod non probo, etsi lectionem hanc, expressam à uetere tralatione, sequitur D. Thomas: nec nõ Sepulueda, qui uertit, Minimè studẽt imperijs. Non uerãm autem præterea arbitror, quia, ut in posteriore iuncta uoce prior pars ipsius ostendit partẽ ciuitatis, id est βάλλω: ita etiam in priore eadem idem facere debuit, non amorem imperandi significare.

Additur his.) Hoc tertium est argumentum, quo idem constituit, extremos scilicet non esse utiles reip. ciues. inquit igitur: Additur ijs argumentis, quod, qui nimium bonorum eorum nacti sunt, uincuntq; sine modo ullo possessione ipsorum cæteros, non inducent unquam in animum parêre alicui: neque etiam, si uellent, facile possent, non tamẽ hoc uitium ipsorum subitum est. Nam à teneris annis domi moribus his fuêre imbuti: cuius deprauati ingenij ipsorum, pessimeque instituti signum satis certum ostendit. Inquit enim, illorum animos tam teneros & molles semper extitisse, ut ne pueri quidem, cùm literas discerent, cæteraſq; ingenuas artes, assueti fuerint dicto audientes esse magistris. Nominauit autem bona, quæ intelligeret: illa autem sunt uires corporis, diuitiæ, amici, cæteraq; huiuscemodi, quib. bonis inueniuntur, qui perperam utuntur. nam extare bona, ac uera quidem, summaque bona, quorum bonorum nimiũ exuperantiaque non est, constat. Cùm autem ἐν τοῖς διδασκαλέοις libri excusi hic habeant, in calamo exaratis pluribus scriptum offendi, ἐν τοῖς διδασκάλοις: quam etiam lectionem sequitur uetus tralatio. Arbitror autem, si culpa librariorum hoc commissum non fuit, esse loquendi modum proprium Atticorum: & sanè huiuscemodi quiddam olere uidetur locus hic Xenophontis è libello, quem scripsit de rep. Lacedæmoniorum. ubi enim loquitur de more cæterarũ ciuitatum in pueris instituendis, usus est his uerbis: Εὐθὺς δὲ πέμπουσιν εἰς διδασκάλων, μαθησομένους τὰ γράμματα, καὶ μουσικὴν, καὶ ἐν παλαίστρᾳ. Plutarchus tamen in eadem re significanda usurpauit uocem, quæ hic in excusis legitur. hæc enim uerba ipsius sunt de M Cicerone puero, quem narrat cæteris omnibus eiusdẽ ætatis ingenij gloria præstitisse: Ὥστε τοὺς παῖδας αὐτῶν ἐπιφοιτᾶν τοῖς διδασκαλείοις, ὄψεσί τε βουλομένους ἰδεῖν τὸν κικέρωνα.

Qui autem maiorem.) Ostendit, cui uitio contrarij superiorum, ita affines sint, ut nequeant sustinere munus ciuium. Illi autem sunt, qui maiorem in modum pauperes sunt, & penuria omnium rerum laborant. Dicit igitur, eos ualde humiles esse, atque abiecto admodum animo: statimq; concludit, quod & hac & priore ratione demonstratum fuit, repetens quæ probauit, & quasi eijciens ambos illos, è regione positos, è numero ciuium. Ita autem agit, primùm loquens de proximis: Quapropter hi quidem imperium tenere ac regere alios non didicerunt, sed apti tantùm sunt ad imperia toleranda: & ea quidem dura, & quæ magis conueniant seruis hominibus, quàm liberis. Post hæc transiens ad alteros illos, inquit: Hi uerò non patiuntur imperij ullum genus, quamuis ciuile & honestum: sed solum imperium habere uolunt, atque id quidem erile & iniustum. neque enim illi regendi sunt liberi, sed frenandi & coercendi serui.

Efficitur igitur.) Cùm ostenderit quales sunt extremi, docueritque hos referre seruos, alteros uerò dominos: elicit inde ciuitatem, quæ constet ex ipsis, non esse ueram ciuitatem, sed conuentum potius quendam seruorum atque erorũ, & non, ut requirebatur, liberorum hominum. Magis autem aperire uolens ingenium amborum, id est ualde pauperũ & ualde locupletum, addit: Et horum quidem inuidentium, intelligens inopes atque egenos. Eorum namque proprium est inuidere locupletibus, horum autem contemnentium: despiciunt enim spoliatos patrimonio, qui amplum illud & opimum habent. In primis enim admirantur diuitias, ac summum bonum ipsas ducunt: qui mores, inquit, ualde alieni sunt ab amicitia ciuilique communione. Probat uerò hoc, dicens: Communio namque familiaritasque parit amicitiam, tueturque ipsam: inimicorum uerò natura est talis, ut nolint unquam, ne in uia quidem, publicoque itinere congredi.

Requirit enim.) Cùm aperuerit, qui minimè materia sunt accõmodata ciuitati: docet contrà, quomodo facti sint homines, ex quib. ipsa facile constituitur. Inquit igitur, eos æquales pareq; esse debere: & hoc sanè postulare affirmat uim naturamq; ciuitatis. Verùm, quia intelligebat arduum esse cogere multitudinem mortalium (ex paucis namque ciuitas non constat) similium omnino inter se & æqualium, adiunxit: Quàm maximè fieri hoc & obtineri potest. neque enim necessaria est plena atque integra æqualitas. sequitur autem: Hoc autem maximè reperitur existitque in medijs, id est in interiectis inter extremos.

Quapropter necesse est.) Hæc est conclusio totius rationis. Quare, inquit, necesse est, optimè gubernari ciuitatem hanc, quæ co nstat ex his ciuibus, ex quibus affirmamus natura coagmentari ciuitatem. Nam quæ constituuntur ex illis extremis, non uidentur natura, & ut ratio ciuitatis postulat, conformari: quin tamen aliquæ illius generis inueniantur, dubium non est.

Et conseruantur.) Monstrat aliud non paruum bonum huius loci atque ordinis ciuium, quod salui diu incolumesque sunt: id quod usu non uenit extremis illis. loquitur autem de periculis domesticis, & quæ sibi inuicem in urbe creant, unde autem hoc fiat docet. Causa enim est, quod neque ipsi appetunt rem alienam, ut pauperes faciũt, qui semper inhiant

hiant fortunis locupletum, flagrantque desiderio diripiendarum illarum: neque etiam habent ullos, qui auidè rem ipsorum cupiant, ut contingit diuitibus, quorum patrimonium sitiunt pauperes. Quare inquit, cùm insidiatores non habeant, neque ipsi struant insidias alijs, sine periculo uiuunt. impendent autē pericula non parua ambobus illis: quibus enim imminent insidiatores, uicinum magnum malum habent: neque etiam sine periculo eorum, qui insidiantur, possunt fortunæ patrimoniaque aliena diripi.

Qua de causa.) Probat Phocylidem, iudiciumque ipsius commendat, qui in libro, in quo collegit multa præcepta utilia uitæ, cùm confirmaret, fortunas mediocres in primis esse expetendas, ita de se locutus est: optauitque, ut unus aliquis foret eorum hominum, qui sin ciuitate medij sunt & interiecti inter extremos. Neque tamen hoc ille tantùm protulit de illis, qui modicam rem haberent: uerum etiam (ut opinor) intellexit quoque eos, qui cæteris in rebus medium locum tenerent, ut in honoribus. Nam qui uincunt cæteros longo interuallo dignitate, non possunt non inuidos habere: & eodem pacto expertem esse dignitatis, & nullum gradum honoris nactum esse in ciuitate, causa est, ut despiciare, & omnibus ludibrio sis. Citauit hunc hexametrum Phocylidis Alexander quoque in commentarijs in Topica Aristotelis iterum. in III. uerò libro post ipsum addidit, confirmare iudicium Phocylidis sententiam Euripidis, quam affinxit Agamemnoni, laudanti obscurum hominem senemque, qui inglorius ad extremam illam ætatem peruenerat: cùm idem diceret, uitam eorum, qui honorem sectarentur, minus beatam esse. Locus est satis notus, & à M. etiam Cicerone expressus: nec tamen ego puto sententiam parem esse. nam Phocylides mediam uitæ conditionem probauit, non eam, quæ uacua penitus est ab honore ac gloria: ut fecit rex ille regum, tædio dignitatis suæ, quæ secum ferebat multas graues molestias & dolores acerbos.

Planum igitur.) Constituit iam, quod uoluit. ut autem rem magis illustret, declarat, quod confectum est. Non restare igitur dubium, inquit, quin optima communio ciuilis sit, quæ constat ex medijs ciuibus, positisque inter extremos: & profectò addit cōtingere, ut ciuitates, quæ tales sunt, bene regantur, rectumque cursum conficiant in omnibus suis consilijs ac factis. Quas autem intelligat, cùm tales ipsa uocauit, interpretans, inquit: In quibus, inquam, pars media copiosa est ac melior ualidiorque, maximè quidem ambabus reliquis partibus, id est, si fieri hoc & obtineri potest: sin autem alterutra illarum partium separata. Reddens uerò rationem suæ sententiæ, ait: Cùm hæc accesserit illis, adiuncta quefuerit alteri ipsarum, auget eam, efficitque ut firmior sit. Vtitur autem politus scriptor uerbis sumtis à libra: quod enim impositum est in alteram lancem, facit ut ea magis deorsum feratur. Explicat tamen statim, si quid inuolutum in hoc sermone fuit, dicens: Et non sinit, ut fiant partes illæ contrariæ firmioris, magisque tales. Moderatur enim ita ipsis, & ad medium retrahit, permiscēs se cum eā: quę, nisi remedium hoc adhibitum esset, præter modum creuisset, atque ita parti contrariæ nimis molesta ac periculosa fuisset. Exempli causa, diuites, nisi medij forēt, qui cùm se adplicant ad illos, temperant aliquo modo ipsos: nec patiuntur ordinem illum præter modū uigere, periculosi forent pauperibus, ac remp. corrumperent. Possunt autem non sine causa se cum ipsis coniungere: neque enim dispares omnino sunt dissimilesque diuitibus, ut pauperes. Eodem pacto remp. iuuant, si fortè metus est, ne pauperes ualidiores fiant. cùm enim accesserint ad eos, faciunt ne intelligantur esse tales: intercedit enim similitudo aliqua inter hos & illos, cùm & ipsi, etsi locupletes non sunt, non tamen tam exile tenueque, ut pauperes, patrimonium habent. Eadem aliquo modo uidetur ratio fuisse Solonis, cùm lege sanxit, ne in seditione ciuitatis liceret alicui expertem esse discordiæ publicæ: sed uoluit, ut ad alterutrā partem se ciuis omnis adplicaret. quod consilium sapientis uiri primò absurdum sine causa uisum est.

Quapropter felicitas.) Hoc corollarium est, quod elicitur ex ijs, quæ tradita sunt. inquit enim: Quapropter felicitas maxima est, ciues mediocres fortunas habere, & quæ non supersint: neque etiam minores quàm oporteat, sint. Cui enim ciuitati id contingit, sperare inde potest utilitates mirificas, in primisque statum reip. futurum & bonum & diuturnum. Ipse autem cōfirmat, quod dixit, aperiens uitia, quæ manant è republica, in qua extremi illi dominantur. Vbi enim, inquit, hi ualde multa possident, hi uerò contrà nihil: illic siue popularis status, postremum genus existit: siue dominatus paucorum merus, ac minimè temperatus cum alio quopiam statu ciuitatis: siue etiam tyrannis, quę nascatur propter contrarias illas exuperantias. Ipse uerò intepretatur, quid intelligat hoc nomine, simulque uerum esse quod dixit, probat. inquit enim: E statu namq; multitudis, nimis soluto ac licentiæ pleno, exoritur tyrannis, nec non eadem ex dominatu paucorum: è medijs uerò, & qui propinqui sibi ipsis sint, re familiari scilicet, id est æqualibus, multo rarius & infrequentius. Huius autem addit, rei causam afferemus infrà, quo loco de immutationibus rerump. disputabimus. Quod uerò νεανικωτάτην popularem remp. uocauit, cùm uitiosum statum eum & nimis ferocem ostendere uellet: planum est, uocem illam significare maximè iuuenilem & insolentem: tales enim sunt mores iuuenum. Sed Demosthenes quoque νεανικὴν φρόνημα dixit.

Mediam autem optimam.) Confirmat argumentis, ductis à consequentibus, rempublicam, quæ constat ex medijs, optimā esse. Primum autem huius rei signum est, quòd sola ipsa omnium rerumpublicarum maximè expers est seditionum intestinorumque malorum. quod ratione ipsi contingere declarat, dicens: In ciuitate illa, in qua magna & copiosa est pars media, minimè solere esse seditiones ac diuisiones rerumpublicarum.

Et magnæ ciuitates.) Si quis (inquit) uidens ciuitates magnas magis expertes seditionum esse, quàm paruas aut etiam mediocres, nescit tamen idem unde unde id existat: is sciat, proficisci hoc ab eadem causa, quia inquit, in ipsis, quod medium est & interiectum inter extrema illa, multum est. non enim procliue est, ingentem numerum ciuiū inquinari, & contagionibus depraui. Contrà autem addit, in paruis ciuitatibus paruus labor est, diuidere in duas partes uniuersos, id est extremos illos, ualde inquam diuites ac uehementer pauperes: atque id ita facere, ut nullum uestigium mediorū restet, sed omnes fermè illic egeni aut copiosi sint.

Atq; respub.) Idem constituit alio argumento, quod est, respublicas, quæ sunt in potestate multitudinis, firmiores ac diuturniores esse, quàm illæ sint, in quibus diuites dominantur, studio & opera mediorum. Cuius rei causas duas affert: quarū prior est, numerus eorum multo maior: altera uerò, quia ipsi magis participes sunt honorum in ea, quàm in dominatu illo paucorum, in quo expertes imperij sunt, & ab omni ferè gradu dignitatis deiecti. quare magis diligunt ipsam, studentq; manere. adiungit autem: Quando namque sine his, medijs scilicet, egeni numero superauerint longo interuallo cæteros, malè agitur in illis ciuitatibus, & breui tempore resp. interit.

Notam huius decet.) Nouum argumentum, quod idem declarat, & ipsum ductum à consequentibus. quare propriè signum appellat. Inquit igitur, ostendere quoque rempublicam, quæ constat ex medijs, optimam esse, quòd optimi legum scriptores extitêre ex hoc genere hominum. nominat autem Solonem, Lycurgum, Charondam. Adiungit etiam alios, qui tantum prudentia cæteris præstiterunt, ut potuerint operam nauare in hac tanti momenti re, aut patriæ aut alij cuipiam ciuitati ac genti: fuisse itidem medios homines, si fortunas eorum spectes. Cùm igitur hic ordo ac locus in ciuitate gignat tam excellētes uiros, ac tantopere utiles humano generi: non potest dubitari, quin ciuitas, quæ ab his regitur, optimè gubernetur. Probare uerò uolens, Solonem ortum ex hoc genere hominū: utitur testimonio ipsius, qui hoc memoriæ prodiderit suis in carminibus. scripsit enim elegias Solon, laudemque aliquam consecutus est in pangendo eius generis poemate. De Lycurgo uerò idem testificari studens, inquit, declarare hoc, quod non adeptus est summum locum in ciuitate, rexq; Lacedæmoniorum creatus. Plutarchus tamen, etsi omnia incerta esse fatetur de Lycurgo initio uitæ ipsius, quam scripsit: infrà tamen auctores eos secutus, quos magis fideles putauit, tradit patrem Lycurgi regnasse Lacedæmone, regnumque reliquisse maiori filio, è duobus, quos genuit. Quo mortuo gradum illum honoris narrat nactum fuisse Lycurgum: qui tamen cùm cognosset fratris mortui uxorem prægnantem relictam, ut tutor fratris filij, qui ex eo partu natus est, ad certum tempus regnum administrauit. Alios igitur auctores noster hic, cùm longè alia de ipso commemorarit, secutus intelligitur. Charondæ locum eundem nullo argumento constituit Aristoteles.

Planum autem est.) Hoc uim corollarij habet. Cùm enim quærerent multi frustra, unde oriatur ut plurimæ ciuitates regantur siue à multitudine, siue à paucis locupletibus, paucæ autem inueniantur, quæ sint in potestate mediocrium ciuium: uoluit euellere hunc scrupulum ex animis ipsorum. inquit igitur: Si quis cognouerit, ea quæ iam dicta sunt, facile ipsum uidere posse causam huius rei: quia enim in his sæpè contingit partem illam mediam pusillam esse, duarum extremarum partium utra ualidior erit, siue quæ constat è diuitibus siue quæ è pauperibus, qui ambo discesserunt à medio: ad sui ordinis locique

homines auctoritatemque propriam remp.trahunt,sua commoda, non publica spectantes. quare inquit status populi, aut dominatus paucorum in ciuitate constituitur.

Additur his.) Additur,inquit,superioribus argumentis hoc, quod uim eandem habet: probatq; & ipsum non temerè fieri,quòd multo plures existunt respublicæ,in quibus aut dominatur multitudo,aut pauci ualde diuites. Cùm nascantur publicè seditiones & pugnæ etiam inter pauperes ac diuites,qui in his concertationibus superiores sunt, constituunt illic rem publicam,quam sibi aptam putant:neque attendunt publicum bonum,studentúe eam,quæ uno eodemque tenore prosit omnibus,uictis etiam à se,informare.Victoriæ enim,quam adepti sunt de inimicis,capiunt præmium,ut rationes ipsorũ meliores sint in ciuitate gubernanda.Hi igitur inquit,id est populares, si uicerint, statum fingunt coagmentantque à se nominatum: illi autem, id est, diuites, dominatum paucorum. uolunt enim retinere potestatem illam legibus, quam armis adepti sunt.

Præterea populorum.) Adfert aliam causam,cur rara admodum infrequensque sit resp.media. Id enim factum esse in non paucis ciuitatibus affirmat:quia,qui constituerunt eas, hoc uoluerunt, sua quædam commoda secuti, non spectantes utilitates earum gentium Significat autem,non singulares aliquos præpotentes uiros:sed populos, qui imperio potiti sunt, id est Athenienses & Lacedæmonios. Hoc enim multis locis auctores rerum memorię prodiderunt,Athenienses in illis ciuitatibus, quæ suæ ditionis erant:quia ipsi domi populari rep.utebantur,instituisse,ut & illæ in multitudinis potestate forent. Contrà autem Lacones,si fortè illas occupassent,dissoluebant status eos, & in manus paucorum tradebant: demumque omnes ciuitates,quæ parebant ipsis,cùm amarent dominatus illos,uolebant in manu esse paucorum.Notum autem est,quodã tempore imperium Græciæ obtinuisse Athenienses,alio autem Lacedæmonios.

Quare propter has.) Cùm causas,quas putauit esse huius rei,oẽs explicasset:id nũc testatur, traditq; inde factũ esse, ut siue nũ quam existat resp.media,& in qua bonum publicum fuerit σκοπὸς eorum, qui ipsas constituerunt, siue rarò admodum & apud paucos.Se uerò quod dixit, uerè prædicasse ostendens : adiungit,unum tantùm extitisse uirum ex omni nnmero hominum,qui summam potestatem habuerunt:summa quidem illum laude dignum, qui relictis proprijs utilitatibus,in animum induxerit,hunc,de quo loquitur,statum tribuere ciuitati,in quam imperium habuit,atque ipsi demum toto pectore consulere.Nam suprà nostrum auctorem populos intellexisse,non certos quosdam mortales,perspicitur etiam:quia nunc,cùm unum singularemque hominem significet,uirum appellat. Cùm uerò nomen ipsius non ponat, arbitror Aristotelem intellige re Clisthenem Athenienscm,quem alijs locis laudat.Ille namque constituit ueterem remp.Athenienſium,meritò probatam, & quæ ad statum optimorum uergebant: quamuis in ea potestatem non paruam haberet multitudo. Eiusdem uerò animi extitisse Dionem illium Syracusanum, constat : qui cùm statum multitudinis non amaret, ipsum tamen anteponendum tyrannidi censebat:nec fugiendum illis,qui sanam integramque aristocratiam consequi non potuissent:cuius ille fingẽdæ desiderio inflammatus,cùm frustra omnia expertus esset,suspectus iam popularibus,uitam insidijs amisit. Cùm M. Cicero L. Lucullum ornaret in procœmio libri Academicorũ, quem ad eum misit , hoc etiam ipsi laudi dedit. Cõmemorat enim, eum,cùm procos. Asiam regeret,summo consilio huiusce modi multas illic resp.constituisse.

Iam autem in ciuitatibus.) Cùm loquutus esset de principibus ciuitatum, & qui plurimum auctoritatis in ipsis habent, quorum culpa non temperantur ciuitates, nec medij qui meliores sunt,clauum reip.tenent:nunc aperit,quid sentiat de multitudine reliqua & quasi plebe,accusatque ipsam,quia ne studeat quidem ueram mediamque remp. obtinere: nec illius,ut debebat,persequendæ studiosa sit,sed potius ob malam consuetudinem, quæ inuasit in ciuitates, uicinis ætati suæ temporibus,det operam,ut aut iniustè dominetur:aut,si uicta & subacta fuerit, tolerèt dominatum unius siue paucorum.Queritur igitur non solùm doctissimus,sed etiam uir optimus,de moribus sui temporis,uelletque ipsos emendari.Et sanè hic locus similis ualde est illi Liuiano,cùm historicus ille, de natura plebis loquens, dixit de ipsa: Aut humiliter seruit,aut superbè dominatur.Οἱ ἐν ταῖς πόλεσιν uocati sunt,ut iam admonui,corpus ciuitatis,& qui ipsam componunt , exceptis tantùm illis , qui excellunt inter reliquos uel omnis populus unà cum principibus ipsis, & qui opibus & consilio præstant. Ζητεῖν sine ulla dubitatione hìc ualet,eniti & operam dare. Narrat igitur,eos nulli rei parcere,ut imperium obtineant & dominentur:à quo conatu si deiecti fuerint,ac potius ipsi in potestatem aduersariorum uenerint,adiungit ipsos iniustum iugum facile perpeti.Post hunc locum,breui colligens, quæ modò egerit, tradit se docuisse,quæ optima resp.est:idq; è superiore disputatione satis apertum esse.

Cæterarum autem rerump.) Cùm demonstrarit nobis,quæ optima resp.est,anteponiq̃ue cæteris meritò debet:nũc, quæ secundum ac tertium gradum bonitatis obtineat, deincepsq; reliquos nobis indicat. Nam non extare unam tantùm rempublicam,sed plures & singulorum etiam generum species uarias,testatur.quod multò antè declarauit,ac uerum esse docuit,repetit tamen nunc.hæ autem ut numero discrepant, ita etiã uitijs ac uirtutibus dissimiles inter se sunt. Non dubitari igitur posse de hoc affirmat,cùm quæ optima sit,iam declararit.erit namque nobis illa tanquam norma quædam huius rei,cùm quæ proximè ad illam accedit,optima sit:pessima autem, quæ magis ab eadem recedit, quam rationem sequantur etiam reliquæ.Semper igitur hoc uerum certumque esse affirmat,nisi aliquis non simpliciter talem,sed magis aptam accommodatamq; aliquibus requirat:& denique existimare ipsam uelit,ut cõgruit ipsa illis, nõ ut sua ui naturaque est.

Dico autem ad.) Dico dixisset,πρὸς ὑπόθεσιν,id est referre iudicium de ipsa,non ad ueritatem, sed quasi terminum quendam adfixum:aperire uoluit, quid intelligeret illis uerbis: neque tamen ipse interpretatur(non enim opus erat)sed sensum eorum explicat. Inquit enim,se capere illud,quia sæpè cùm existat resp. aliqua sua ui magis expetenda:nihil tamen prohibet,quin quibusdam alia magis prosit,accommodataq; magis sit indoli ipsorum ac moribus.Cùm enim regnum(exempli causa)sit optima ratio regendi ciuitatem, totamq; aliquam gentem:non accommodatum est, conducitq; populo illi,ubi cuncti pares sunt,æqualesque inter se animi dotibus ac prudentia.

a οἱ δὲ πανύργοι.*al.*κακύργοι,minus rectè. *b* ἀφ' πανουργίαν.*al.*κακουργίαν.
c ἐν τοῖς διδασκαλείοις,&c. nam mendose quidem lib.uulg.habent,διδασκάλοις.
d ἔτε τῆς τῶν ἐσίας ἕτεροι:deest uox ἐσίας in lib.uulg. *e* κ̀ικάνλω.
f ἡ ὀλιγαρχία ἄκρατος,id est incontinens seu impotens,mendose. *g* Theopompus.

CAPVT XII.

QVæ autẽ respublica quibus, & qualis qualibus conducit, sequitur quæ tradita sunt, ut differamus. Sumẽdum iam primùm de omnibus in uniuersum,idem. Oportet enim firmiorem esse partẽ ciuitatis, quæ uult rempublicã manere, quàm quæ minimè uult. Constat autẽ omnis ciuitas è quali & quanto. Voco autem quale, libertatem, diuitias, disciplinam , nobilitatem : quantum uerò,numeri exuperantiã.

ΠΙΣ δὲ πολιτεία τίσι, καὶ ποία συμφέρει ποίοις, ἐχόμενον ἐστὶ τῶν εἰρημένων διελθεῖν. λητέον δὴ πρῶτον περὶ πασῶν καθόλου, πρῶτον. δεῖ γὰρ κρεῖττον εἶναι τὸ βουλόμενον μέρος τῆς πόλεως, τοῦ μὴ βουλομένου τὴν πολιτείαν. ἔστι δὲ πᾶσα πόλις ἔκ τε τοῦ ποιοῦ καὶ ποσοῦ. λέγω δὲ ποιὸν μὲν, ἐλευθερίαν, πλοῦτον, παιδείαν, εὐγένειαν· ποσὸν δὲ τὴν τοῦ πλήθους ὑπεροχήν. ἐνδεχέ-

Quæ autem reip. administrãdæ forma, quibus & qualis quæ lib.expediat, consequẽs est deinceps ys, quæ dicta sunt, exponere. Primũ igitur quod idẽ uniuersè de omnib. uerè dicitur, sumendum est. Oportet enim plus ualere eam partem ciuitatis, quæ uult reipub.administrandæ formam manere, quàm quæ non uult. Constat autem ciuitas omnis ex quali seu qualitate, & quanto seu quantitate. Quale dico libertatem, diuitias, disciplinam, generis splendorem seu nobilitatem: quantum, multitudinis exsuperantiam.

Contin-

Contingit autem quale adesse alij parti ciuitatis, è quibus cõflata est ciuitas partibus, alij autẽ parti quátũ: ueluti plures numero esse, quàm generosi sint, ignobiles, uel quã diuites, egenos: non tamen tantùm uincere quanto, quantum inferiores sint quali. Quapropter hæc inter se sunt conferenda. Vbi igitur præstat numerus egenorũ proportione, quæ tradita est, hic status populi natura constituitur. Si enim agricolæ præstant, fit populi status agricolarum: & singulæ species status populi pro exuperantia uniuscuiusq; populi: ceu si numerus agricolarum ualde superarit, prima respublica. Si autem sordidorum opificum & mercenariorum, postrema: atq; eodem modo cæteræ, quæ sunt in medio harum sitæ. Vbi autem locupletum & notorũ magis pręstat quali, quàm superatur quãto, hic dominatum paucorum: & dominatus huius eodẽ modo singulæ species pro exuperantia numeri eorũ, qui ita dominantur. Opus autem est semper, qui scribit leges in republica, adsumere medios. Siue enim scripserit leges accommodatas paucorum dominatui oportet dirigere oculos ad medios: siue aptas statui populi, admouere legibus hos. Vbi autem numerus mediorum se extulerit supra ambos extremos, uel alterum duntaxat: hic contingit rempublicam esse stabilem. Nõ enim reformidandum est, ne aliquando diuites consentiant cum pauperibus aduersus hos: neque enim alteri ipsorum seruire uolent alijs. Communiorem autem si quæsiuerint, nunquam inuenient aliã magis quàm hæc est. Per uices aũt imperare nunquã paterentur, quia sibi nõ fidunt. ubicũq; autẽ maxima fide dignus est arbiter: arbiter autẽ medius. Quanto aũt melius resp. temperata fuerit, tanto stabilior erit. Peccant autem multi eorũ, qui respublicas uergentes ad statũ optimatum, fabricare uolũt: nõ tantũ quia plus tribuũt locupletib. uerũetiã quia decipiunt plebẽ. Necesse enim est, tẽpore aliquãdo è simulatis bonis euenire uerũ malũ. Studia enim diuitũ augendi conditionem suam, magis perdunt remp. quàm pauperum.

ἐνδέχε῀ δὲ, τὸ μὲν ποιὸν ἁπλῶς ἀρχὴν ἑτέρῳ μέρει τ῀ πόλεως, ἐξ ὧν συνέστηκε μερῶν ἡ πόλις, ἄλλῳ δὲ μέρει τὸ ποσὸν· οἷον πλείους τὸν ἀριθμὸν εἶναι τ῀ γνωρίμων ἢ τὰς ἀγενεῖς, ἢ τ῀ πλουσίων τὰς ἀπόρους. μὴ μέντοι τοσοῦτον ὑπερέχειν τῷ ποσῷ, ὅσον λείπεσθαι τῷ ποιῷ· διὸ ταῦτα πρὸς ἄλληλα συγκριτέον. ὅπου μὲν οὖν ὑπερέχει τὸ τῶν ἀπόρων πλῆθος τ῀ εἰρημένῳ ἀναλογίαν, ἐνταῦθα πέφυκεν εἶναι δημοκρατίαν. εἴπερ γὰρ γε ὡργοὶ ὑπερέχουσι, γίνε῀ γεωργῶν δημοκρατία, ἑκάστου εἶδος δημοκρατίας κατὰ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ δήμου ἑκάστου· οἷον ἐὰν μὲν τὸ τῶν γεωργῶν ὑπερτείνῃ πλῆθος, τὴν πρώτην δημοκρατίαν· ἐὰν δὲ τὸ τ῀ βαναύσων καὶ μισθαρνούντων, τὴν τελευταίαν· ὁμοίως δὲ καὶ τὰς ἄλλας τὰς μεταξὺ τούτων. ὅπου δὲ τὸ τ῀ εὐπόρων καὶ γνωρίμων μᾶλλον ὑπερτείνει τῷ ποιῷ, ἢ λείπεται τῷ ποσῷ, ἐνταῦθα ἡ ὀλιγαρχία, καὶ τ῀ ὀλιγαρχίας τὸν αὐτὸν τρόπον ἕκαστον εἶδος καὶ τ῀ ὑπεροχὴν τ῀ ὀλιγαρχικοῦ πλήθους. δεῖ δ' ἀεὶ τὸν νομοθέτην ἐν τῇ πολιτείᾳ παραλαμβάνειν τὰς μέσας. ἂν τε γὰρ ὀλιγαρχικοὺς τοὺς νόμους τιθῇ, σκοπεῖν χρὴ τ῀ μέσων, ἐάν τε δημοκρατικούς, παρατείνεσθαι τοῖς νόμοις τούτους. ὅπου δὲ τὸ τ῀ μέσων ὑπερτείνει πλῆθος, ἢ σωαμφοτέρων τ῀ ἄκρων, ἢ θατέρου μόνον· ἐνταῦθ' ἐνδέχε῀ πολιτείαν εἶναι μόνιμον. ἀδὲν γὰρ φοβερὸν, μή ποτε συμφωνήσωσιν οἱ πλέοσι τοῖς πένησιν ὅτι τούτους. ἀδέ ποτε γὰρ ἄτεροι βουλήσον῀ δουλεύειν τοῖς ἑτέροις κοινοτέραν δι' αὐτὴν ζητῶσιν, ἀλλ' ἰσχύσουσι ἄλλην τινὰ τῆς. ἐν μέρει γὰρ ἀρχὴν οὐκ ἂν ὑπομείναν, διὰ τ῀ ἀπιστίαν τ῀ πρὸς ἀλλήλους. πανταχοῦ δὲ πιστότατος ὁ διαιτητὴς· διαιτητὴς δ' ὁ μέσος. ὅσῳ δ' ἂν ἄμεινον ἡ πολιτεία μιχθῇ, τοσούτῳ μονιμωτέρα. διαμαρτάνουσι δὲ πολλοὶ καὶ τῶν τὰς ἀριστοκρατικὰς βουλομένων ποιεῖν πολιτείας, οὐ μόνον ἐν τῷ πλεῖον νέμειν τοῖς εὐπόροις, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ παραπλέονται τὸν δῆμον. ἀνάγκη γὰρ χρόνῳ ποτὲ ἐκ τῶν ψευδῶν ἀγαθῶν ἀληθὲς συμβῆναι κακόν. ἐξ γὰρ πλεονεξίαι τῶν πλουσίων ἀπολλύουσι μᾶλλον τὴν πολιτείαν, ἢ αἱ τ῀ δήμου.

Contingere autem potest, ut earum partium, ex quibus constat ciuitas, parti alteri adiunctum sit quale: alteri quantum (uerbi gratia) ut plures numero sint homines obscuro & humili loco nati, quàm generosi: aut plures egentes, quàm locupletes: non tam superent quanto tamen, quàm superentur quali. Quapropter hæc sunt inter se comparanda. Vbi igitur egentium multitudo alteram partem superat ea proportione, quam diximus, hic democratia oriri solet natura. Nam siquidem agricolæ numero superent, fit agricolarum democratia: & unumquodque genus democratiæ pro cuiusque populi ex superantia, uerbi gratia, si agricolarum superet multitudo, prima exsistit democratia: sin artificum sordidorum & mercenariorum, postrema: similiterq; aliæ inter has interiectæ. Vbi uerò locupletum & nobilium multitudo magis superat quali, quàm superatur quãto: hic nascitur oligarchia, & eodem modo unumquodque oligarchiæ genus, pro exsuperantia multitudinis oligarchiæ conuenientis. Oportet porrò latorem legis semper in reip. administratione medios assumere. Nam siue leges oligarchiæ conuenientes ferat, ad medios leges dirigere debet: siue democratiæ congruentes, his legibus adiungendi sunt. Vbi uerò mediorum multitudo superat aut utrosque extremos, aut alterutrum tantum: hic fieri potest, ut reipubl. administrandæ forma sit firma & stabilis. Non est enim metuendum, ne unquam diuites cum pauperibus in hos consentiant & conspirent. nam nunquam alteri alteris seruire uolẽt. Quòd si communiorem reipub. administrationem quærant, nullam aliam reperient hac communiorem. Nam uicissim præesse atque imperare non facilè inducant animum propter diffidentiam, quæ inter eos intercedit. Vbique gentium autem arbiter honorarius, fidissimus est: at medius, arbiter honorarius est. Quanto autem melius reip. administratio mista & temperata fuerit, tanto firmior & diuturnior est. Vehementer autem errant multi etiam ex ys, qui reipub. administrandæ formas aristocraticas efficere uolunt: non eo solùm, quòd plus tribuant locupletibus, quàm oporteat, uerùm etiam quòd fallaciter populi uires frangant, atque eneruent. Necesse enim est, temporis progressu aliquando ex falsis bonis nasci uerum malum. Nam immoderatæ atque iniustæ diuitum opes reipub. administrationem perdunt potius, quàm populi.

COMMENTARIVS.

Quæ autem respublica.) Cùm ostenderit, quod pollicitus fuerat, quæ resp. optima est plurimis ciuitatibus, aptaq́ue præter cæteras ad illas instruendas: nunc susceptum ordinem huius disciplinæ requirere id affirmans, dicit se tradere uelle, quæ respublica quibus mortalibus conueniat, qualisq́; ac quomodo ornata, qualibus itidem hominibus. Sed tamen, antequam hoc explicare aggrediatur, affirmat, oportere sumere de omnibus in uniuersum unum atque idem. Neque enim, quod statim expromit, idoneum est ad unam tantum aut alteram expoliendam: sed eodem tenore ad cunctas informandas, & à periculo interituq́ue reuocandas. Est autem illud, ut adiungit, oportere partem ciuitatis, quæ delectatur illa republica: uultq́ue ipsam saluam, meliorem firmioremq́; esse ea, quæ eandem non amat, neque cupit manere. Si namque contrà se res haberet, non posset diuturna esse, neque statum suum tueri contra insidias ac pericula, quæ cotidie crearet illi pars inimica ciuitatis.

Constat autem.) Hoc alterum est, quod sibi sumendum putauit, antequam inciperet explicare, quæ tradenda proposuerat. Affirmat igitur, constare ciuitatem omnem ex quali & quanto: quod, cùm ipsi obscurius & nimis concisè dictum uideretur, aperuit sensum suum ac declarauit, quid intelligeret uerbis his. inquit igitur, statim se nomine illo Quale, significare libertatem, diuitias, disciplinam, nobilitatem. quæ igitur ciuitas discrepat ab alia in una quapiam harum rerum, dispar ipsi est aut in diuitijs, aut in disciplina, quæ illic probatur, aut in alio quopiam eorum bonorũ, quæ nominauit, aut in pluribus. Quantum autem se uocare dicit exuperantiam multitudinis, cùm scilicet pars aliqua ciuitatis uincit aliam numero, quia plures illic ciues illius generis sint. Cùm ciuitatem omnem quali & quanto constare hic dicat, exposuit diligenter, quomodo accipi uellet hæc duo nomina. Notum autem est, in ratione quoque differendi ipsa usurpari: sed longè aliud illic ostendere, aut saltem alterum ipsorum. Cùm enim duo sint, quibus propositio categorica uocata, definitur, *ποιὸν & πόσον*: prius horum ualet affirmationem & negationem, posterius uerò propositionem esse declarat uniuersalem, siue particularem, siue indefinitam: quibus terminis usus est Aristoteles ipse in priore libro Priorum analyticorum, cùm propositionum qualitatem & quantitatem significare uellet.

Contingit autem.) Vsu uenire dicit aliquando, uel potius sæpè, ut, quod appellauit quale, sit in una parte ciuitatis, in alia uerò quãtum. Quod etiam, ut superius, quid ualeat, & quomodo accipi uelit, docuit, dicẽs: Ceu si plures numero fuerint, quàm nobiles & claro genere nati sint, ignobiles & obscuri: aut etiam pauperes diuitibus, qui tamen non tantum uincant superentq́; illos quanto, quantum uincantur inferioresq́ue ipsis quali: id est, ut qui superant numero diuites egeni, non tam superent ipsos numero, quàm superentur diuitijs. Quare inquit, hæc sunt inter se diligenter conferenda ut statuatur, cui parti cõmittenda sit respublica. est enim tradenda in manus firmiorum ualidiorumq́ue, aliter nõ posset à periculo abesse: quod semper, si aliter fieret, ipsi impenderet à parte robustiore.

Vbi igitur præstat.) Incipit aperire, quæ respublica quibus congruat, & quomodo informata, quo pacto instructis uita & moribus quadret. Primùm autem docet, quibus conueniat popularis status. inquit igitur: Vbi exuperat multitudo egenorum proportione ea, quę suprà indicata est. Intelligit autem, ut magis uincat aduersarios numero, quàm uincatur ab illis diuitijs aut uirtute: ubi inquam hoc existit, illic natura datum est, ut constituatur status multitudinis: ac nisi aliquis ab eo, quod requiritur discedat, non potest aliam remp. eò comportare: nec solùm debet, qui hanc curam suscipit, hoc custodire, uerum etiam uidere conditionem multitudinis illius. Vt enim diuersæ sunt fortunæ uitæq́; plebis, ita etiam diuersæ sunt discrepanteq́ue inter se non parum respublicæ rectæ à multitudine. Vnaquæque igitur conditio multitudinis postulat eum statum, qui ipsi congruit. ipse quoque accuratè explicat sensum horum uerborum. inquit enim: Ceu si multitudo agricolarum longo interuallo superauerit: quia scilicet agricolæ genus hominum sunt probum, & quod multo suo labore quæstum facit iustum, erit illis apta prima meliorq́; species status popularis. Si uerò, addit, populus ille constabit ex opificibus minùtis sordidisq́ue, siue ex hominibus, operam suam mercede locantibus, erit postremus deterrimusq́ue status multitudinis. Eodem pacto adiungit se res habebit in illis rebus publicis, quæ mediæ sunt & interiectæ inter has. Quòd uerò tam bene existimat de rusticis hominibus, ratione id facit: intelligit autem, qui suos agros colunt, non qui operam suam & quasi uitam locarũt dominis agrorum, parte fructuum recepta: quales plerunque nostri coloni sunt. Euripides quoque in sua Electra ipsos laudauit, tradens eum, cum quo collocata fuerat in matrimonium regia illa uirgo ab impura matre, cùm facinus egregium feciſſet: unum fuisse è genere eorum mortalium, qui rarò urbem forumq́ue uisunt, assiduiq́; manẽt in glebis subigendis. unde solos illos addidit, salutem dare telluri.

Vbi autem locupletum.) Declarat, quibus conuenit dominatus paucorum, & ubi plerunque illa constituitur. inquit autem: Vbi uerò locupletũ & nobilium grex numerusq́ue magis superat reliquos, qui egeni sunt atque obscuri quali, id est diuitijs ac splendore sanguinis, quàm uincatur ab illis quanto, id est numero: hic dominatum paucorum rectum est instituere, quadratq́ue maximè hic status eo loco. Verùm quia plures sunt, & non una tantùm dominationes paucorum: attendendam dicit, exuperantiam illam in amplitudine patrimonij claritateq́ue stirpis, quãta sit, quantoq́; interuallo uincat numerum cæterorum ciuium collatum cum ipsis: atque ita singulæ species dominationis huius sunt conformandæ. Exempli causa, si maximum in modum diuites nobilesq́ue præstiterint pauperibus obscurisq́ue, tunc prima iustiorq́ue species dominatus constituenda erit: æquiore enim animo ferent, se regi ab illis, quos uiderint tanto interuallo se illis rebus superare. Eadem ratio cõpositioq́ue est secundæ formæ huius dominatus ac reliquarum: nam postrema pessima erit.

Opus autem est.) Admonet, consulens ciuitatibus, ne, qui sumit has, quas iam ostendit, resp. constituendas, puras ipsas efficiat: talesq́ue, id est meras aut populares aut oligarchicas. Quod fieret, si in coagmentatione popularis status caperet tantum pauperes: & dominationis paucorum, solos diuites. Iubet igitur, ut asciscat simul in utrosque illos status etiam mediocres ciues, & qui siti sunt in medio, quod ad fortunas pertinet ipsorum: ita enim temperata resp. erit, mixtaq́ue egregiè. Medij namque emendabunt uitia contrariorum illorum, impetusq́ue eorum in aduersarios frenabunt. erit sanè ita quoque utraq́; respublica, qualis dicta est, nec nomen amittet: magis tamen æqua magisq́; tolerabilis.

Vbi autem numerus.) Exponit ipse fructum, qui capitur ex documento suo, si custoditum fuerit. atque inquit: In ciuitate illa, in qua numerus mediocrium superat numerum uel amborum extremorum, si coniungantur, & tanquam unum corpus cogitẽtur, uel saltem alterius eorum: contingere atq; usu uenire potest, ut constituatur respublica stabilis ac diuturna. Extremi, quos intelligit, sunt diuites ac pauperes. hi nãq; amplexantur medios ex utroq; latere, ut mediocres fortunas possidẽtes.

Non enim reformidandum.) Cùm dixisset, ubi etiam numerus mediorum uicerit unum eorum extremorũ tantùm, & non solũ ambo simul, posse constitui firmam rempublicam, quia uidebat quempiam sibi aduersaturum, dicentem id satis non esse ad tutam & à periculo uacuam reddendam rempublicam: quia fieri potest, ut consentiant inter se pauperes ac diuites ad opprimendos medios illos. Occurrit huic opinioni, refellitq́; ipsam, affirmans nos solutos esse posse hoc metu: quia nunquam uolent diuites, quod pauperes, neque societatem inter se coibunt contra medios illos. Causam autem attulit huius rei uoluntatisq́ue ipsorum, meritò dissentientis. Neque enim, inquit, alteri seruire uolent alteris: id est, tantum est naturale odium diuitum in pauperes, contraq́ue: ut si hi aut illi aliqua in re se ad uoluntates eorum accommodarent, putarent se seruire & indignè facere (esset enim genus quoddam seruitutis) augere commoda atque dignitatem inimicorum.

Communiorem autem.) Restabat, ut qui temptare iudicium auctoris uellent, dicerent excogitari posse ratione gubernandæ ciuitatis, magis aptam utrisque, quàm illa sit. Quod ipse confutat, ac falsum esse docet. inquit igitur: Quòd si communiorem quæsiuerint, operamq́; dent, ut eam inuestigent, frustra hoc facient. Neque enim, inquit, in animum inducent, assentienturq́; huic pacto, ut ad certum spatium temporis diuites (exempli causa) clauum reip. teneant, quibus postea succedãt in imperio pauperes. Quæ ratio regnandi Thebis probata fuit duobus fratribus Eteocli ac Polinici: cùm eorum alter qui prior accepit, dimittere, ut pepigerat, summam potestatem in ciuitate noluerit: fidemq́ue fefellerit. Tanta est enim difficultas ipsorum, ut nunquam hoc passuri sint: neque enim pauperes diuitibus tantùm crederent, quos non sine causa suspectos habent: neque diuites pauperibus se committerent. Contrà autem ostendit, rempublicam, in qua medij uigent, auctoritatemq́ue habent, non posse suspectam esse. quod confirmat sententia communi. inquit enim: Omnibus autem contrà in locis arbiter fidissimus est, digniſsimusq́ue cui credatur: ordo autem mediorum in ciuitate est quasi arbiter, tutoq́ue præstat, qui sine ipso aduersarios reformidant.

Quan:o

Quanto autem.) Cùm utilem magnopere esse mixtionem temperamentumque in rep. dixisset, placuit ipsi addere, qualis potissimum debeat esse mixtio hæc: neque enim fortasse mixtio omnis ei, quod tradit, idonea & accommodata foret. inquit igitur: Quanto melius ipsa mixta fuerit, id est, maiore consilio & prudẽtia temperata: tanto firmiorem ipsam diuturniorémque futuram. requiritur igitur in hac re, rectè ordineq; efficienda, ratio & usus: non mixtura magna in primis, ut nonnulli uidentur accepisse, qui tanquam scriptum foret, non Quanto melius, sed Quanto magis, interpretantur.

Peccant autem.) Insimulat quosdam, ac ualde peccare docet: qui, cùm propositum haberent fingere, & quasi ædificare respublicas, quæ in potestate forent optimorum, aut saltem propè ad illas accederent, ipsas affines culpis non paruis, propter inscitiam huius rei, fabricabant: & unde necessariò aliquando erumpere deberet graue malum & interitus denique ciuitatis. Duobus autem modis ipsos errare solitos docet: quorum prior erat, quòd plus tribuebant bonorum locupletibus, quàm oportebat, ornare ipsos uolẽtes. alter erat, quòd astutè remouebant ab honoribus publicis pauperes ac multitudinem ipsam. Putabant autem illi, cùm hoc facerent, se honestiorem splendidioremq; reddere rempublicam, cùm regeretur à diuitibus, qui propter amplitudinem patrimonij maioris dignitatis esse uulgò existimãtur. Vocat igitur hæc falsa & inania bona, quia nullum uerum fructum ex illo splendore capit respublica: quare affirmat, ex ipsis, si non breui, aliquando tamen necessariò proditura esse uera mala. Hoc autem, quia, ut narrat, cupiditates diuitum studiaque res suas omnibus in rebus (iniustè etiam) augendi sunt, magis periculosæ reipublicæ, faciliusque ipsam perdunt, quàm pauperum auiditates. Pauperes enim tenuesq; homines cupidi sunt patrimonij modicè augendi, libertatisque tuendæ: diuites uerò dignitatis amplificandæ, summiq; loci in ciuitate obtinendi. ac uerè aliquo modo de utrisq; dici potest, quod M. Cicero de parte, quæ remp. caram habebat, & de ijs qui ipsum armis oppugnabant, dixit: Illi dominari uolunt, nos liberi esse.

4 ἀλλὰ κῆ ἐν τῷ παρακέεσθαι τὸν δῆμον. Quidam legi uolunt, παρακαλέσθαι.

CAPVT XIII.

SVnt autem quæ prætextus gratia in rebus p. astutè moliuntur aduersus plebem quinque numero: quæ faciunt ad cõcionẽ, quæ ad magistratus, quę ad iudicia, quę ad arma paranda, quæ ad corporis exercitationem. Circa concionem, licere cunctis uersari in cõcione: multam autem diuitib. positam esse, nisi præsentes adfuerint uel solis, uel multo maiorẽ. Circa magistratus autem, ijs qui censum habent, minimè licere magistratus eiurare: pauperibus autem licere. Et circa fora causarum, diuitibus multam esse, nisi causas iudicarint, pauperibus autem impunitatem: siue his quidem magnam, his autem paruam: ut in Charondæ legibus. Quibusdam autem in locis licet omnibus qui descripti sint, colere conciones & lites iudicare: si autẽ, qui descripti sunt, neq; in concionibus, neq; in iudicijs interfuerint, magnæ mulctæ his positæ sunt. Vt metu mulctæ, fugiant describi: quia autem descripti non sunt, neq; conciones obeant, neque causas iudicent. Eodem autem pacto legibus cautum est de armis habendis, & corporibus exercendis. Pauperibus enim licet non possidere, diuitibus autem mulcta posita est, nisi domi habuerint, & nisi se exercuerint, his quidẽ nulla mulcta, diuites aũt mulctantur: ut hi propter mulcta se exerceant, hi uerò quia non metuunt pœnam, præstò non sint exercitationibus. Hæc igitur sunt callida cõsilia paucorum dominationis in legib. scribendis. In statibus autẽ multitudinis aduersus hæc astutè excogitant. Pauperibus enim mercedem dant,

ἔστι δ' ὅσα τοῦ φαύλου χάριν ἐν τῇ πολιτείᾳ τοῦ φίλον τοῦ πρὸς τὸν δῆμον, οἷον τὸν ἀριθμόν· τοῦ ἐκκλησίαν, τοῦ τὰς ἀρχάς, τοῦ δικαστήρια, τοῦ ὅπλισιν, τοῦ γυμνάσιον. τοῦ ἐκκλησίαν μὲν, τὸ ἐξεῖναι ἐκκλησιάζειν πᾶσι· ζημίαν ἢ ἐπιτεῖθαι τοῖς δύπόροις, ἐὰν μὴ ἐκκλησιάζωσιν, ἢ μόνοις, ἢ μείζω πολλῷ. τοῦ δὲ τὰς ἀρχὰς, τὸ τοῖς μὲν ἔχουσι τίμημα, μὴ ἐξεῖναι ἐξόμνυσθαι· τοῖς δ' ἀπόροις, ἐξεῖναι. καὶ τοῦ τὰ δικαστήρια, τοῖς μὲν δύπόροις εἶναι ζημίαν, ἂν μὴ δικάζωσι· τοῖς δ' ἀπόροις, ἄδειαν· ἢ τοῖς μὲν μεγάλην, τοῖς δὲ μικράν· ὥσπερ ἐν τοῖς Χαρώνδα νόμοις. ἐνίοις δὲ ἔξεστι μὲν πᾶσιν ἀπογραψαμένοις, ἐκκλησιάζειν καὶ δικάζειν· ἐὰν δὲ ἀπογραψάμενοι, μήτε ἐκκλησιάζωσι, μήτε δικάζωσιν, ἐπιτεῖναι μεγάλας ζημίας τούτοις. ἵνα δὲ μὲν τὴν ζημίαν, φεύγωσι τὸ ἀπογράφεσθαι· δὲ τὸ μὴ ἀπογράφεσθαι, μὴ δικάζωσι· μὴ δ' ἐκκλησιάζωσι. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ τοῦ τὰ ὅπλα κεκτῆσθαι καὶ τοῦ γυμνάζεσθαι νομοθετοῦσι. τοῖς μὲν γὰρ ἀπόροις ἔξεστι μὴ κεκτῆσθαι, τοῖς δ' ἀπόροις, ἐπιζήμιον μὴ κεκτημένοις· κἂν μὴ γυμνάζωνται, τοῖς μὲν οὐδεμία ζημία, τοῖς δ' ἀπόροις ἐπιζήμιον. ὅπως οἱ μὲν διὰ τὴν ζημίαν, μετέχωσιν· οἱ δὲ διὰ τὸ μὴ φοβεῖσθαι, μὴ μετέχωσι. ταῦτα μὲν ἓν ὀλιγαρχικὰ σοφίσματα τῆς νομοθεσίας. ἐν δὲ ταῖς δημοκρατίαις πρὸς τοῦτ' ἀντισοφίζονται. τοῖς μὲν γὰρ ἀπόροις μισθὸν

Quinq; autem res numero sunt, quas in reip. administrationibus per speciem quandam honestã callidè excogitant in populum: eaq; uersantur in concione, in magistratibus, in iudicijs, in armandis ciuibus, in exercendis. In conditionibus quidem, licere ciuibus in concione deliberãdi causa interesse: multam autem esse constitutam in locupleteis, si non interfuerint in concione: eamq; aut in solos locupleteis, aut multo maiorem. In magistratibus, non licere ijs, qui cẽsum non habeant, eiurare magistratum: egẽtibus & tenuibus licere. In iudicijs multam esse constitutam in locupleteis, nisi iudicandi munere fungantur: egentibus licere impunè rebus iudicandis non præesse: aut in illos quidem grauem multam esse constitutam, in hos leuem: quemadmodum in Charondæ legibus. Alicubi autem licet quidem omnibus, qui modò professi fuerint, & nomen suum in tabulis publicis perscribendum dederint, in concione consultandi gratia interesse, & res iudicare. Quòd si posteaquam professi fuerint, neque in concionem ueniant, neque iudicandi munus obeant: magnæ sunt his pœnæ irrogatæ, ut propter multæ irrogationem, professionem, nominisq; scriptionem fugiant: propterea autem quòd nomen perscribendum non dederint, iudicandi munus non obeant, neq; in concione deliberandi causa intersint. Eodem modo & de armis domi habendis, & corporibus exercendis lege lata constituunt. Egentibus enim licet arma non habere: locupletes uerò si non habeant, pecunia multantur: & illis licet impunè corpus non exercere, his, si corpus nõ exerceant, multa irrogata est: ut hi quidem propter multam corpori exercendo dent operam, illi propter impunitatem corporis exercitationem negligãt. Hæc igitur sunt callida legum ferendarũ artificia, ad oligarchiam accõmodata: in democratijs uerò alias machinas excogitant, quas his opponant. Egentibus enim mercedem præbent

dant, cùm conciones colunt, & causas iudicant: diuitibus uerò nullam multã statuũt. Quapropter manifestũ est, si quis uelit miscere iustè, oportere ipsum ea, quæ sunt apud utrosq;, cogere. & his quidem mercedẽ dare, his uerò multam statuere: sic enim cõmunicarent omnes. illo autem pacto respublica fit duntaxat alterorum. Oportet autẽ remp. quidem constare ex his solùm, qui arma habent: numerum autem census, simpliciter quidem definientes, non licet dicere tantum esse: sed cùm rationẽ duxerint, qualis uenit eò maximus, ut qui participes sunt reipub. plures sint, quàm qui participes non sunt, ipsum statuere. Solẽt enim pauperes, etsi participes non sunt honorum, quiescere: nisi aliquis ipsos contumelia uexarit, aut partem ullam fortunarum ijsdem eripuerit. Sed hoc nõ facilè est. Neque enim semper euenit, ut uiri moderati sint, qui participes sunt eius status. Et mos est illis, cùm bellum exortum fuerit, declinare militiam: nisi ciba ria acceperint, egeniq; extiterint. Si autẽ præbuerit aliquis, quibus alantur, non recusant in bello uersari. Est autem resp. apud nonnullos, non solùm ex ijs, qui arma ferunt: uerumetiam ex ijs, qui arma tulerint. In Maliensibus quidem resp. constituta erat ex ijs: magistratus autem creabant ex ijs, qui militarent. Et prima quidem resp. apud Græcos post regna extitit ex ijs qui bellarent, quæ primùm fabricata est ex equitibus: robur enim, & potiorẽ partem in equitibus bellum habebat. inutilis namque sine ordine grauis equitatus est. usus autem huiusce modi rerum & ordines apud priscos non erant: quapropter in equitibus erat robur. Postquam autem augeri cœperunt ciuitates, & qui arma gerebãt, roboris plus nacti sunt plures, participes reipubl. extitẽre. Quam ob causam, quas nunc uocamus respublicas, priores illi uocabant status populi. Erant autem uetustæ respublicę non sine causa in potestate paucorum diuitum atq; regum: propter paucitatem enim hominum non habebant multos medios. Quare, cùm pauci essent numero, & ij inordinati, magis tolerabant imperia.

πολίζουσιν ἐκκλησιάζουσι καὶ δικάζουσι, τοῖς δ' ἀπόροις ἀδημίαν τάττουσι ζημίαν. ὥστε φανερὸν, ὅτι εἴτις βούλεται μιγνύναι δικαίως, δεῖ τὰ παρ' ἑκατέροις σωζόμενα. καὶ τοῖς μὲν μισθὸν πολίζειν, τοῖς δὲ ζημίαν. οὕτω γὰρ ἂν κοινωνοῖεν ἅπαντες. ἐκείνως δ' ἡ πολιτεία γίγνεται τῶν ἑτέρων μόνον. δεῖ δὲ τὴν πολιτείαν εἶναι μὲν ἐκ τῶν τὰ ὅπλα ἐχόντων μόνον· τοῦ δὲ τιμήματος τὸ πλῆθος, ἁπλῶς μὲν ὁρισαμένους ἐκ ἔστιν εἰπεῖν τοσοῦτον ὑπάρχειν· ἀλλὰ σκεψαμένους τὸ, πόσον ἐπιβάλλει μακρότατον, ὥστε τοὺς μετέχοντας τῆς πολιτείας εἶναι πλείους τῶν μὴ μετεχόντων τοῦτο πάσχειν. ἐθέλουσι γὰρ οἱ πένητες, καὶ μὴ μετέχοντες τῶν τιμῶν, ἡσυχίαν ἄγειν, ἐὰν μὴ ὑβρίζῃ τις αὐτοὺς· μήτε ἀφαιρῆταί τι μηδὲν τῶν οὐσιῶν. ἀλλὰ τοῦτο ῥᾴδιον. ἀλλὰ συμβαίνει χαλεπὸν εἶναι τοὺς μετέχοντας τοῦ πολιτεύματος. καὶ εἰώθασιν, ὅταν πόλεμος ᾖ, ἐκνεῖν· ἂν μὴ λαμβάνωσι τροφὴν, ἄποροι δὲ ὦσιν. ἐὰν δὲ πολίζῃ τις τροφὴν, βούλονται πολεμεῖν. ἔστι δ' ἡ πολιτεία παρ' ἐνίοις, οὐ μόνον ἐκ τῶν ὁπλιτευόντων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ὡπλιτευκότων· ἐν μαλιεῦσι γὰρ ἡ μὲν πολιτεία λῶ ἐκ τούτων· τοὺς δὲ ἀρχὰς ἠρῶντο ἐκ τῶν στρατευομένων. καὶ ἡ πρώτη δὲ πολιτεία ἐν τοῖς Ἕλλησιν ἐγένετο μὲν τὰς βασιλείας, ἐκ τῶν πολεμούντων· ἦν μὲν ἐξ ἀρχῆς, ἐκ τῶν ἱππέων. τὴν γὰρ ἰσχὺν καὶ τὴν ὑπεροχὴν, ἐν τοῖς ἱππεῦσιν ὁ πόλεμος εἶχεν. οὐδὲ μὲν γὰρ σωτάξεως ἄνευ ὄντος τοῦ ὁπλιτικοῦ· αἱ δὲ περὶ τῶν τοιούτων ἐμπειρίαι καὶ τάξεις, ἐν τοῖς ἀρχαίοις οὐκ ὑπῆρχον, ὥστ' ἐν τοῖς ἱππεῦσιν εἶναι τὴν ἰσχύν. αὐξανομένων δὲ τῶν πόλεων, καὶ τῶν ἐν τοῖς ὁπλοις ἰσχυόντων μᾶλλον, πλείους μετεῖχον τῆς πολιτείας. διόπερ ἃς νῦν καλοῦμεν πολιτείας, οἱ πρότερον ἐκάλουν δημοκρατίας. ἦσαν γὰρ αἱ ἀρχαῖαι πολιτεῖαι διὰ λόγους ὀλιγαρχικαὶ καὶ βασιλικαί· διὰ ὀλιγανθρωπίαν γὰρ ὧν ἔχον πολὺ τὸ μέσον, ὥστ' ὀλίγοι τε ὄντες τοῦ πλήθους. καὶ κατὰ τὴν σωτάξιν μᾶλλον ὑπέμενον τὸ ἄρχεσθαι.

bent in concionem deliberandi causa euntibus, & iudicandi munus obeuntibus: locupletibus utrumq; munus defugientibus nullam multam irrogant. Itaq; perspicuum est, si quis uult iustè permiscere, quæ sunt apud utrosq;, in unum esse conducenda: & illis quidem mercedem esse præbendam, his uerò multam irrogandam. Sic enim omnes reipublicæ administrationis fuerint participes: illo modo autem alterorum tantùm reipub. administratio est. Oportet autem reipub. administrandæ formam ex his sanè constare tantùm, qui habent arma, census uerò magnitudinẽ non licet simpliciter definiendo edicere tantam suppetere debere: sed considerato qualis & quantus amplissimus quadret ad id, ut ij qui reipub. administrandæ sunt participes, plures sint ijs, qui non sunt participes, tantum præfinire ac præscribere oportet. Pauperes enim, etiamsi honorum non sint participes, otiari & quiescere non nolunt: modò ne quis eos contumelioso uexet, neq; de re familiari quicquam detrahat. sed hoc facilè non est. Non enim semper contingit, ut sint ij humanitate politi, qui reip. administrationis sunt participes. Et pauperes, ubi bellum ortum fuerit, solent esse tardiores: nisi alantur, & si domi egeant. Quòd si quis uictum suppeditet, militiam non detrectant. Constat autem reipub. administrandæ forma apud nonnullos non solùm ex ijs peditibus, qui arma gerunt: uerùm etiam ex ijs, qui gesserunt. Apud Maliensęis autem reipub. quidem administrandæ forma ex his constabat: magistratus uerò ex ijs, qui militabant, legebantur. Ac prima sanè reipub. administrandæ forma apud Græcos, posteaquam regibus uti desierunt, ex ijs, qui arma ferebant, fuit: principio quidem ex equitibus. robur enim & nerui exercitus & belli præstãtia in equitatu consistebat. Nam sine arte instruendi disponendiq; exercitus peditatus grauioris armaturæ inutilis est. At talium rerum usus & ordinis disciplina non erat apud ueteres ita, ut in equitatu firmamentum & robur belli collocarent: crescentib. autem ciuitatibus, auctisq; eorum, qui arma tractabant, uiribus cum pluribus reipub. administratio communicata est. Quapropter quas nunc politias appellamus, maiores nostri democratias nominabant. Erant aũt ueteres [a] reipublicæ administrandæ formæ non temerè oligarchicæ & regiæ. Nam propter hominum paucitatem ciuitatumq; infrequentiam non admodum multos habebant, qui medij essent. Itaq; cùm & numero pauci essent, & ordinis descriptione, magis imperium præferebant.

Quam

Quam igitur ob cauſam reſpublicã plures ſunt, & cur præter eas, quæ dictæ ſunt, aliæ. ſtatus enim populi non unus numero eſt, & alię eodem modo. Adhuc autem, quæ diſcrimina, & quam ob cauſam hoc contingat, præter hæc optima eſt uniuerſarum rerumpublicarũ, intelligo, quod plerunque fit: & aliorum qualia qualibus quadrant rebuſpublicis, dictum eſt.

Διὰ τίνα μὲν οὖν εἰσιν αἰτίαν αἱ πολιτεῖαι πλείους, καὶ διὰ τὶ παρὰ τὰς λεγομένας ἕτεραι. δημοκρατία τε γὰρ, οὐ μία τὸν ἀριθμὸν ἐστὶ, καὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως. ἔτι δέ τινες αἱ διαφοραὶ, καὶ διὰ τίνα αἰτίαν συμβαίνει. πρὸς δὲ τούτοις τὶς ἀρίστη τῶν πολιτειῶν, ὡς δεῖ τὸ πλεῖσον εἰπεῖν, καὶ τῶν ἄλλων ποῖα ποίοις ἁρμόττει τῶν πολιτειῶν, εἴρηται.

Quam ob cauſam igitur reipub. adminiſtrandæ formæ ſint plures, & quamob rem præter eas, quæ cõmemoratæ ſunt, aliæ (nam & democratia una numero non eſt, & de alijs item ſentiendum) præterea uerò quid inter ſe differant, & quam ob cauſam hoc eueniat: & præter hæc, quæ ſit optima reip. adminiſtrãdæ forma, ut dicamus de eo, quod plerunq; fit: & aliarum reipub. adminiſtrandæ formarum qualis qualibus conueniat, expoſitum à nobis eſt.

COMMENTARIVS.

Sunt autem quæ.) Cùm oſtendiſſet, quos inſimulauit: peccare etiam, quia aſtutis conſilijs paulatim remouent multitudinem à republica, uoluit declarare, quæ ſint eorũ malitiæ: neq; enim apertè id faciunt. Hoc namq; plebs non pateretur ſe exturbari à gubernaculis, & expertem penitus fieri omnis dignitatis: ſed oſtendunt ſe id facere commodorum ipſius cauſa. Hoc totum igitur pendet à ſuperiore illa uoce παρακρούεσθαι, notioneq́ue ipſius: illa uerò hoc ualet, translataq́ue eſt ab hominibus, qui cùm frumentum uendunt, frugeſq́ue menſuras ipſas ita tractant, ut imponant emptoribus. Sed hoc relicto, quod ſatis notũ eſt, quinque numero eſſe dicit, quæ in rebuſp. conſtituendis callidè cogitant moliunturq́ue contra plebem: ut cùm incommodent ipſi, uideantur utilitatibus eius ſeruire. Vtuntur enim his cauſis, prætexuntq́ue ipſas ſuæ malitiæ. eſſe autem ipſas dicit has: Nam in ijs, quæ pertinent ad concionem & in ratione magiſtratuum ac iudiciorum, nec non in militaribus rebus & corporis exercitationibus decipiunt multitudinem. quomodo autem in ſingulis his hoc faciant, accuratè exponit, eodem ordine ſeruato.

Circa concionem.) Quod facit ad deliberationes, inquit, conſilium enim capiebant de rep. cunctæ ferè Græcorum ciuitates in concione: adſtanteq́ue uniuerſa multitudine, legem hanc tulerant, quæ ſanè permittebat omnibus ciuibus, ut concionem, ſi uellent, colerent: multam tamen imponeret locupletibus, niſi præſentes illic adeſſent, aut ſolis ſcilicet illis: aut ſi pauperibus etiam, multo tamen maiorem diuitibus. Quid naſceretur ex hoc inſtituto, apertum eſt. Diuites enim metu pœnæ frequentabant ipſam: pauperes, ſoluti illo metu ac damno, aut ſi pœna exilis minutaq́ue foret, contemnentes iltu pœnæ frequentabant ipſam: pauperes, ſoluti illo metu ac damno, aut ſi pœna exilis minutaq́ue foret, contemnentes illam. magis enim illo tempore in officinis ſuis lucrabantur, quàm cogerentur ſoluere, præſto illic non erant: ſequebatur igitur, ut probarentur, quæ accommodata forent diuitibus.

Circa magiſtratus.) In eo autem, quod pertinebat ad magiſtratus muneraq́ue, quæ obeunda publicè forent, ita imponebant multitudini. Statuerant enim, ne his qui cenſum haberent, quorumq́ue nomina in albo diuitum notata forent, liceret abiurare magiſtratum: id eſt, ſi uellent illo ſe onere liberare, cauſa etiam iuſta allata, iureiurandoq́ue cõfirmata, ne poteſtas eius rei ipſis fieret. contrà autem pauperibus uoluerunt licere. Cùm hoc igitur faciebant, uideri poterant indulgere pauperibus, quos inuitos non cogebant illam moleſtiam ſuſtinere. contrà autem diuites premere ac grauare, cùm ipſos nollent ullo pacto laboribus illis leuari: & tamen longè aliud conſilium ipſorum erat.

Et circa fora.) Tertiam nunc fallaciam & dolum eorundem exponit, quam adhibebant, ut iudicia in manibus locupletum forent, & à litibus iudicandis aſtutè depellerent pauperes. Si enim ſciſſent quantũ inde mali ordini ſuo naſceretur, nunquam id paſsi fuiſſent: eadem autem in hac re, quam ſuprà tradidit, excogitaſſe illos ad remouendos eoſdem à deliberationibus de republica. In legibus autem inſtitutiſq́ue Charondæ Catanei hoc ſeruatum fuiſſe commemorat, qui ſcripſit leges ciuibus ſuis. Apparet autem ipſum, quamuis admodum laudatum nomothetam, fauiſſe diuitibus, & dignitati eorum ſedulò proſpexiſſe, cùm ſtuduerit, ut aduerſarij ipſorum callidè remouerentur à cauſis iudicandis.

Quibuſdam autem in locis.) Oſtendit quomodo alijs in locis ac rebuſp. idem obtineretur: & quia, ut admonet, eadem ratio erat, quæ hoc præſtaret in concionibus & in curijs, coniungit & ipſe ambo hæc, unaq́; exponit. Inquit enim, licere quibuſdam in oppidis omnibus, qui notati fuerint, & illis muneribus aſsignati, deliberare de republica, & cauſas iudicare. Quòd ſi ea facere recuſauerint, fugerintq́ue ea munera, cùm deſcripti fuerint, impoſitas ipſis eſſe pœnas graues. Quod addit, inſtitutum illic eſt callidè, ut ſcilicet metu multarum tantarum pauperes dent operam, ne deſcribantur: quia autem deſcripti non ſunt, non cogentur aut præſtò ſemper eſſe in concione & in curia. reſtabant igitur ita quoque deliberationes ac iudicia in poteſtate locupletum.

Eodem autem pacto.) Coniungit hic ſtatim propter ſimilitudinem reliquas duas actiones, ſimulq́; exponit dolum, qui adhiberetur ad firmiores locupletes in ciuitate efficiendos, cùm ſex ſcripta eſſet de armis domi poſsidendis, uſuq́ue illorum & exercitatione corporis. poteſtatem enim faciebant pauperibus, proſpicere ipſis uideri uolentes, ne, ſi nollent, haberent: neceſsitatem autem imponebant locupletibus habendi, niſi enim arma domi habuiſſent, multabantur. Eodem etiam pacto, inquit, niſi palæſtram frequentaſſent, corpusq́; exercuiſſent, pauperibus pœna nulla impoſita erat: diuitibus autem magna. Quod faciebant, addit (aperire enim hic uoluit malitiam ipſorum) ut diuites premerent palæſtram, durarentq́ue corpus laboribus: pauperes autem inde abeſſent, quia metu nullo cogerentur hoc facere. Adiunxit autem, totum hunc locum abſolutum eſſe demonſtrans: Hæc ſunt callida fallaciaq́ue conſilia legum ſcriptorum ad auctoritatem comparandam diuitibus, paulatimq́ue eripiendam remp. è manibus tenuiorum.

In ſtatibus autem.) Indicat nunc artificia uafraq́ue itidem conſilia, quæ in ſtatibus multitudinis contra ſuperiora excogitarant, qui fauebant ipſis, coſq́ue augere omni ratione uolebant. Tangit igitur duo tantùm, id eſt, quæ faciunt ad concionem & curiam: & quomodo ſe ad diuites paulatim remouendos à deliberationibus ac iudicijs gererent, oſtendit. nam pauperibus illius laboris mercedem ſtatuunt: diuitibus autem, ſi inde abfuerint, pœnam nullam proponũt. alliciunt igitur tenuiores præmio: pœnaq́ue ipſos liberantes reddunt diuites negligentiores ad illa officia obeunda.

Quapropter manifeſtum eſt.) Cùm docuiſſet quibus inſtitutis, malitiæ plenis, aliqui paulatim redigerent remp. in poteſtatem diuitum, & in manus multitudinis, reiectis inde contrarijs: nunc teſtatur, eliciens hoc tanquam corollarium, è ſuperiore diſputatione perſpicuum eſſe: nec fallere ullo modo poſſe, quam uiam ſequi debeat, qui miſcere remp. rectè uelit, mediamq́ue facere inter dominatum paucorum & ſtatum multitudinis. Oportere enim illum affirmat, cogere & in unum quaſi corpus conferre, quæ ſeorſum in ambobus illis fiebant: ut pauperibus mercedem dare, diuitibus autem pœnam proponere: ſic enim futurum eſſe, ut cuncti ſimul uerſentur in republica: illo autem modo, qui ſuprà traditus eſt, ipſa cadet in manus aut horum aut illorum.

Oportet autem remp.) Probat rempublicam, quæ conſtat ex ijs, qui rem familiarem modicam habent, nec omnino pauperes ſunt: quos ſignificat dicens, deberi illam coagmentari ex ijs ſolùm, qui arma domi habent: niſi fallor autẽ, intelligit grauem armaturam, quæ oſtenditur nomine ὁπλιτῶν à Græcis. Non poſſunt autem parare hæc arma, qui nullum patrimonium habẽt, aut tenue admodum: putare autem ipſum pauperes relinquendos extra eſſe, apparet ex ijs, quæ infrà exponit. Sed etiam perſpicitur hoc uerum eſſe, quia ſtatim incipit quærere de cenſu: cùm enim patrimonium in hac rep. neceſſarium eſſe ſignificarit, quærendum illicò fuit, quantum eſſe debeat. quare terminum illius menſuramq́ue, ut poteſt, oſtendit. inquit igitur: Si quis iubeat nos definire cenſus numerum menſuramq́ue appoſitè, rem prorſus difficilem poſtulet, & quæ expediri non poteſt. ſed uia hæc tenenda eſt in hac ipſa re. Debemus enim accuratè uidere, qualis maximus cenſus contingit illis: ut ſanè qui partici-

pes

pes sint reipublicæ,plures sint,numeroque uincant eos,qui hac lege terminoque inde pelluntur,& hunc talẽ censum statuere:præstabit enim egregiè,quod uolumus.

Solent enim pauperes.) Occurrit ei, quod aliquis contrà diceret, pauperes illic exturbatos ab honoribus publicis, minimè quieturos,semperque pericula aliqua reip.creaturos.refellit hoc auctor,affirmans,hanc esse naturam pauperum,ut expertes etiam dignitatis,in officio futuri sint:nisi aliquis in ipsos contumelia usus fuerit, aut eripuerit eisdem partem aliquam exilium illarum fortunarum,quas possident.nam cùm liberi sint,non possunt ferre contumeliam:neque etiam patiuntur facilè spoliari se illo suo tenui patrimonio.

Sed hoc non facilè.)Cùm ostenderit quæ partes sint diuitum, si tenere remp.uelint, solique in magistratibus uersari: fatetur nunc,quod requiritur,arduum esse impetrare.Quare pericula malaque,in quę incidunt,sua ipsorum culpa in ipsos cadunt: contenti enim esse deberent imperio & dignitate illa sua, temperareq; sibi ab omni genere iniuriæ aduersus pauperes. quòd profectò facerent,si moderati forent,& politi elegantesque homines.Hoc enim ualere uidetur,quod inquit,χαρίεντες: ut est illud Terentianum, *Regem elegantem narras*: non tamen, inquit, semper contingit huiusce modi esse,qui remp. regunt: peruenit enim ipsa in manus aliquando,uel potius sæpè,improborum & auarorum hominum.

Et mos est illis.)Ostendit quomodo possit impedimentum aliud tolli,quod nascitur ab his,qui fuerint illic expertes honorum.Cùm enim morem huiusce modi homines habeant,recusare,si fortè bellum exortum sit,arma capere ac pugnare,nisi cibaria acceperint,ijdemque pauperes sint:si,inquit,ipsa è publico data fuerint, non detrectant militiam, utilesque reip. sunt eo tempore,quamuis non recipiantur ab ipsa.Quod inquit,ipsos ὀκνεῖν:propriè locutus est,& ut Attici scriptores.Demosthenes quoque,cùm idem ostendere uellet,eodem uerbo usus est in 11. Olynthiaca: τῆ μὲν γὰρ ἐκεῖνοι μὴ ἐθέλουσιν ἐκπονεῖν στρατεύεσθαι, νυνὶ δὲ ὀκνοῦσιν ἐξιέναι. accusat enim his uerbis ciues suos, qui ut maiores ipsorum faciebant, non alacri promptoque animo ad bellum proficiscebantur:sed segnes inertesque facti erant ad remp.defendendam.

Est autem resp.)Tradit,quibusdam in oppidis remp.constitutam esse non solùm ex his,qui arma tunc gerunt: uerum etiam ex illis,qui præteritis temporibus gesserunt, operamq; reip. nauarunt in ea re. Adiungit autem, certum locum Græciæ appellans, apud Malienses remp.sanè coagmentatam fuisse ex his, quos modò significarat,id est ex ijs, qui antea militarant: in eadem tamen solitos magistratus creari,qui eo tempore in bello uersarentur. erat igitur institutum hoc iunctum è moribus utrisque superiorum illorum.Quod uerò facit ad legem consiliumq; eorum,qui formabant remp. ex ijs,qui prius functi essent omni munere militiæ,notum est,quanti honores Romæ haberentur ueteranis.

Et prima quidem.)Addit,ad confirmandum iudicium eorum accommodatũ,qui magistratus creabant è militibus: primam itidem illam rempublicam,quæ postquam reges deligi desierunt,& tanta potestas singulis hominibus amplius non est data, in oppidis Græcorum instituta fuit, constitisse è militantibus. Cùm autem in bello & equitum & peditum utilis opera sit, diuersisque temporibus nunc hi nunc illi maiore in usu fuerint:commemorat primam illam uetustissimamque remp.constitam fuisse ex equitibus.cuius moris ueterum, qui potissimum uti solerent equestri militia, causam adfert his uerbis: Robur namque & exuperantiam tunc bellum habebat in equitatu.quod etiam non sine consilio ab ipsis factum fuisse declarat. inquit enim: Sine enim structura & ordine acierum nullum fructum fert peditatus, facileque magna quæuis turba inconditorum hominum dissipatur à multo minore numero militum sub signis collocatorum. Non erat autem apud priscos illos scientia & peritia ulla harum rerum:quare inquit,Omne robur exercitus erat in equitibus,& qui equitatu multum ualebãt, superiores erant in bello.Idem etiam,eadem profectò de causa,institutum erat auorum nostrorum,ut potissimum bella per equites gererent : amissa enim uetere disciplina in eodem errore uersabantur, quo antiqui illi Græci, paucosque admodum pedites habebant in magnis copijs equitum.

Postquam autem.)Vnde factum sit docet,ut ciuitates à maiore numero regi cœptæ sint.Quemadmodum enim traditum est, pauci prius ipsas gubernabant.Causam igitur huius fuisse narrat,quòd urbes auctæ sunt : & qui prius infirmi erant pedites, ac sine honore in exercitu,roboris multum acquisiuêre. Quare,cùm multo plures ipsi,quàm equites forẽt, participes uoluerunt esse honorum,atque ita resp.à pluribus regi cœpta est.Reddit etiam subtiliter rationem, cur homines eius ætatis uocarent illos status populares:ea autem est,quòd prius regi soliti erant à paucis.pauci enim,si conferrẽtur cum peditibus,equites erant.aucto igitur tantopere numero remp.administrantium,uocauerunt statum illum popularem,tanquam ab uniuerso populo administraretur.Neque enim cuncti sua in manu remp.habebant,sed qui arma tractabant: inferiore tamen ætate uerius illi status appellati sunt respublicæ eo sensu,quo appellabant certam quandam remp.nomine generis.

Erant autem uetustæ)Redit ad illud,quod suprà tetigerat,explicandum. Dixerat enim,priscis temporibus à regibus quibusdam ciuitates regi solitas,quibus repudiatis successit ipsis dominatus paucorum.Inquit igitur, tunc ratione hoc factũ fuisse,ut scilicet status illi essent aut regij,aut finitimi dominatui paucorum.Quia namque pauci numero erant,qui singulas urbes incolerent,non existebat in illis ordo mediorum: & qui in ipsis eius generis reperiebantur, erant profectò pauci. Quare inquit,plebs quæ ex paucis constabat,& præterea parêre assueta erat ex militari disciplina,æquo animo ferebat se regi,& imperia perpetiebatur aut regum aut equitum.Non repugnat autem,ut aliquis falso putaret,quod inquit nunc,κατὰ τὴν σύνταξιν:& suprà narrauerat,peditatum antiquitus sine ordine ullo extitisse. Significare enim uoluit, antiquitus pedites disciplinam illam,quæ tunc nulla erat,seruandi ordines in pugna, non didicisse.κατὰ σύνταξιν ualet,eos delectos milites fuisse,& illi muneri assignatos.

Quam igitur ob.)Repetit breui ea,quæ fecit ab initio usque huius quarti libri: aitque se docuisse, cur sint plures respublicæ: nec non cur plures sint,quàm sex illæ primo dictæ.Huius posterioris causam esse inquit, quòd sunt plures status populares, discrepantes nonnihil inter se:& eodem pacto cæteri status non uni numero sunt.Præterea ostendimus inquit, quæ sint discrimina ipsorum:& unde sanè illa nascuntur.præterea addit,demõstratum est,quæ sit optima omnium rerumpublicarum, si non semper & ubique, saltem plerunque & pluribus in locis. sed etiam addit, declarauimus ex omni numero cæterarum, præter optimam illam,quæ potissimum congruit quibus mortalibus,quomodoque factis & institutis ipsa etiam qualis.

a ἐξ ἀρχαίων, sic uet.cod.al.ἀρχαὶ, mendosè.

CAPVT XIV.

RVrsus autem & communiter & seorsum de singulis dicamus, ut deinceps illæ se habent, sumto principio ipsarum, quod conuenit. Sunt autem tres partes rerumpub. omniũ, de quibus oportet accuratè uidere bonũ legum scriptorem, quod unicuique ipsarum conducit. Quibus rectè se habentibus, necesse est remp. rectè se habere, & respub. inter se discrepare:quia discrepãt hæ ipsæ. Trium autem harum partium una est, quæ deliberat de rebus communibus.

ΠΑΛΙΝ δὲ κοινῇ καὶ χωρὶς περὶ ἑκάστης λέγωμεν περὶ τῶν ἐφεξῆς, λαβόντες ἀρχὴν τὴν προσήκουσαν αὐτῇ. ἔστι δὴ τρία μόρια τῶν πολιτειῶν πασῶν, περὶ ὧν δεῖ θεωρεῖν τὸν ἀγαθὸν νομοθέτην, ἑκάστῃ τὸ συμφέρον. ὧν ἐχόντων καλῶς, ἀνάγκη τὴν πολιτείαν ἔχειν καλῶς, καὶ τὰς πολιτείας ἀλλήλων διαφέρειν ἐν τῷ διαφέρειν ἕκαστον τούτων. ἔστι δὴ τούτων, ἓν μέν τι τὸ βουλευόμενον περὶ τῶν

RVrsus autem & communiter de omnibus, & separatim singulis tumq; de unaquaq; & de ijs quæ deinceps sequuntur, dicamus, eorum principio apto & conuenienti sumto. Omnium igitur reipub. administrandæ formarũ tres particulæ sunt, quarum quid cuique expediat, bonum scriptorem legum diligenter attendere & considerare oportet. quibus particulis bene affectis, reipub. administrandæ formam bene affectam esse, & pro unius cuiusque harum partium differentia, reipub. administrandæ formas inter se differre necesse est. Harum autem partium una quæ dã est, quæ de rep. consultat:

munibus. Secũda, quę uersatur in magistratibus: hoc autẽ est, quos oportet magistratus esse, & quas res in suo arbitrio habere, & qualem esse decet creationem ipsorum. Tertia, qui ordo debeat causas iudicare. Quæ deliberat, in sua potestate habet, quod pertinet ad bellũ & pacem, & ad societatem bellicam ineundam & dirimẽdam, & statuere de legib. & de morte, & de exilio & publicatione bonorum, & de accipiendis rationibus ab ijs, qui publico aliquo munere functi sint. Necesse autem est, siue omnibus ciuibus traditas esse omnes has existimationes, siue quibusdam omnes: ceu magistratui alicui uni, uel pluribus: uel alijs alias, uel quasdam ipsarũ, omnibus: quasdam autem, quibusdam. Omnes igitur, & de omnibus, populare est: huiuscemodi.n. æqualitatem quærit populus. Sunt autem modi, quibus omnes, plures: unus quidem, cùm per uices, & non cuncti simul, ueluti in Teleclis Milesij reb. res se habet. Et in alijs utiq; rebusp. deliberant plures magistratus coeuntes: ad magistratus aũt perueniunt omnes uicissim è tribub⁹ & partibus minimis penitus, donec transierit per omnes. Cõueniunt autem solùm de legibus ferendis & de republica: & cùm auscultaturi sunt, quæ à magistratibus præcipiuntur. Alius autem modus est, coactos omnes. Conuenire autẽ solùm ad comitia delecturos, & ad leges ferendas, & de bello & pace, & ad rationes accipiendas: de cæteris autem magistratus deliberare, singulis rebus propositos, qui magistratus delecti sint ex omnibus, uel sorte ducti. Alius autẽ modus, ad magistratus creandos & rationes factorum accipiendas occurrere ciues, & de bello deliberaturos, & de socijs ad bellum. Cætera autem magistratus dispensare suffragijs creatos, quotquot licet: huiuscemodi aũt sunt, quoscunq; gerere necesse est rerum earum peritos. Quartus autẽ modus est, omnes de omnibus deliberare, cùm conuenerint: magistratus autem de nulla re existimare, sed duntaxat prius ponderare, quo pacto nunc postremus populi status administratur: quem respondere affirmamus potestati paucorum, referenti dynastas, & imperio unius tyrannico.

κοινῶν. δεύτερον δὲ τὸ περὶ τὰς ἀρχὰς· τοῦτο δ' ἐστὶν ἃς δεῖ, καὶ τίνων εἶναι κυρίας· ἔτι ποίαν τινὰ δεῖ γίγνεσθαι τὴν αἵρεσιν αὐτῶν· τρίτον δὲ τὸ δικάζον, κύριον δ' ἐστὶ τοῦτο βουλόμενον περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης, καὶ συμμαχίας ἔτι λύσεως, ἔτι περὶ νόμων ἔτι περὶ θανάτου καὶ φυγῆς καὶ δημεύσεως, καὶ τῶν εὐθυνῶν. ἀναγκαῖον δ' ἤτοι πᾶσι τοῖς πολίταις ἀποδεδόσθαι πάσας ταύτας τὰς κρίσεις, ἢ τισὶ πάσας· οἷον ἀρχή τινὶ μιᾷ, ἢ πλείοσιν· ἢ ἑτέραις ἑτέρας, ἢ τινὰς μὲν αὐτῶν, πάσαν· τινὰς δὲ τισί. τὸ μὲν οὖν πάντας καὶ περὶ ἁπάντων, δημοτικόν· τὸ τοιαύτην γὰρ ἰσότητα ζητεῖ ὁ δῆμος. εἰσὶ δ' οἱ τρόποι τοῦ πάντας, πλείους· εἷς μὲν τὸ κατὰ μέρος, ἀλλὰ μὴ πάντας ἀθρόους, ὥσπερ ἐν τῇ πολιτείᾳ τῇ τηλεκλέους ἐστὶ τοῦτο μιλησίᾳ. ἐν ἄλλαις δὲ πολιτείαις βουλόμενοι συναρχίαν συνιόντας· εἰς δὲ τὰς ἀρχὰς βαδίζουσι πάντες κατὰ μέρος ἐκ τῶν φυλῶν, καὶ τῶν μορίων, τῶν ἐλαχίστων παντελῶς, ἕως ἂν διέλθῃ διὰ πάντων. συνιέναι δὲ μόνον περί τε νόμων θέσεως, ἔτι περὶ τῆς πολιτείας· καὶ τὰ παραγγελλόμενα ἀκροᾶσθαι τῶν ἀρχόντων. ἄλλος δὲ τρόπος, τὸ πάντας ἀθρόους. συνιέναι δὲ μόνον περί τε τὰς αἱρετὰς ἀρχὰς αἱρησομένους, καὶ περὶ τοὺς νομοθέτας, ἔτι περὶ πολέμου ἔτ' εἰρήνης, ἔτι περὶ συνθήκας. τὰς δ' ἄλλας τὰς ἀρχὰς βουλεύεσθαι τὰς ἐφ' ἑκάστοις τεταγμένας, αἱρετὰς οὔσας ἐξ ἁπάντων, ἢ κληρωτάς. ἄλλος δὲ τρόπος, τὸ περὶ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς εὐθύνας ἁπάντων τοὺς πολίτας· καὶ περὶ πολέμου βουλομένους, ἔτι συμμαχίας. τὰς δ' ἄλλας τὰς ἀρχὰς διοικεῖν, αἱρετὰς οὔσας, ὅσας ἐνδέχεται· τοιαῦται δ' εἰσὶν, ὅσας ἄρχειν ἀναγκαῖον τοὺς ἐπισταμένους. τέταρτος δὲ τρόπος, τὸ πάντας περὶ πάντων βουλεύεσθαι συνιόντας· τὰς δὲ ἀρχὰς περὶ μηθενὸς κρίνειν, ἀλλὰ μόνον προαιρεῖσθαι, ὃν περ ἡ τελευταία δημοκρατία νῦν διοικεῖται τρόπον· ᾧ ἀνάλογον φαμὲν εἶναι ὀλιγαρχίᾳ τε δυναστευτικῇ, καὶ μοναρχίᾳ τυραννικῇ. οὗτοι

consultat. altera, quæ in magistratibus uersatur, hoc est, quos magistratus esse, & quarum rerum potestatem eos habere, & qualem eorum electionem esse oporteat. tertia ad iudices pertinet. Sũmam autem potestatem habet ea pars, quæ de bello & pace, & de societate & de fœderibus & de legibus, & de morte & exsulio, & publicatione bonorum & de rationibus referendis consultat. Necesse est autem, uel ciuibus omnibus hæc iudicia esse tradita, uel nõnullis omnia (uerbi gratia) uni cuidam magistratui aut pluribus, uel alijs alia: uel nonnulla eorum omnibus, nonnulla uerò nonnullis. Omneis igitur ciues de omnibus rebus statuere, populare est. tálem enim æqualitatem requirit populus. Sunt autem modi, quibus omnes de rebus omnibus statuant, complures: unus, ut singuli uicissim, non omnes simul deliberent & statuant: quemadmodũ fit in reipub. administrandæ forma à Telecle Milesio instituta (Et uerò in alijs etiam reip. administrandæ formis consultant magistratuum collegia congressa & in unum coacta: magistratus autem obtinent omnes uicissim ciues ex tribubus & particulis ciuitatis prorsus minimis, donec ad omneis peruẽtum sit) conueniant autem omnes solùm & de legibus ferendis ac iubendis, & ijs de rebus, quæ ad reipub. administrationem pertinent: & ut ea audiant, quæ à magistratibus edicũtur ac denuntiantur. Alius modus, ut omnes cõferti & in unum coacti statuant: sed conueniãt tantùm comitiorum diebus, & ad magistratus creandos seu legendos, & ad leges sciscendas ac iubendas: & cùm de bello & pace agendum est, & ad rationes rerũ in magistratu gestarum repetendas: de cæteris autem magistratus, ut cuiq; negotio propositi sunt, siue lecti ex omnibus, siue sortitò capti deliberent. Alius modus, ut ciues ad magistratus creandos, & rationes à magistratibus repetendas conueniant & præstò sint, & cùm de bello ac societate belli deliberaturi sunt: cætera à magistratibus transigantur atq; administrentur: qui magistratus à populo sint electi, tot, quot esse debent. Tales autem sunt ii, qui non nisi à scientibus & usu peritis geri possunt. Quartus modus est, ut omnes de rebus omnibus congregati deliberent: magistratus uerò nulla de re statuant aut decernant: sed tantùm sententiam suam anquirendi causa antè interponant, eamq; ad populum postea referant: quo modo nunc ultima democratia gubernatur: quam & oligarchiæ potentatus eius (quem dynastiam nominant) imitatrici, & monarchiæ tyrannicæ proportione respondere dicimus.

Hi igitur modi sunt populares omnes. Quosdam autem de omnibus peculiare est dominatus paucorum, habet autem & hoc discrimina plura. Cùm enim à censibus moderatioribus creati fuerint plures ꝓpter cẽsus mediocritatẽ, nec nó eorũ nihil quę lex uetat mouerint, sed comitati fuerint ipsi, atq; licuerit ei qui censum cõsecutus fuerit, participi esse, dominatus sanè paucorum erit: ciuilis tamen huiuscemodi, quia moderatè se gerit. Cùm autem non omnes deliberandi participes fuerint, sed delecti: ut lex autem iubet imperium gesserint, ueluti prius, peculiare est paucorum dominatus. Cùm autem etiã creauerint ipsi semetipsos, in quorũ arbitrio est deliberare, & quando filius succedit patri, & in sua potestate habuerint leges: accõmodatum necesse est esse ordinem hũc dominatui paucorum. Cùm autem quorundam quidam, ueluti belli quidem & pacis, & rationum poscendarum cuncti, cæterarum autem rerum magistratus: & hi suffragijs creati, uel sorte ducti, status optimorum erit, uel respublica. Si uerò quorundam suffragijs creati, quorundam sorte ducti: & sorte ducti uel simpliciter, uel ex ijs, qui prius probati fuerint, uel communiter suffragijs creati uel sorte ducti: hęc quidem horũ reip. uergentis ad statum optimorũ sunt, hæc uerò reip. ipsius. Pars igitur quæ deliberat, distincta est hoc pacto, quod ad resp. pertinet: & unaquæq; resp. dispensatur, ut est à nobis explicatũ. Prodest autẽ statui populi, qui maximè uidetur esse populi status hac ætate (intelligo autem huiuscemodi, in quo populus potestatẽ habet supra leges) ad deliberandũ, meliusq; hoc faciendum, idem quod in curijs in dominatibus paucorum. Statuunt enim multam his, quos uolunt causas iudicare: populares autem mercedem egenis, hoc uerò & circa cõciones faciunt. Deliberabunt enim melius communiter deliberantes cuncti: populus quidẽ cũ nobilibus, hi aũtem cum multitudine. Prodest aũt suffragijs delectos esse, qui deliberaturi sunt, uel sorte ductos æquales è partib⁹. Prodest quoq;, si uicerint multũ numero populares illos, q amarẽt uocatam rempublicam, siue nõ omnibus mercedem dare: sed quod men-

κὴ. ἔστι μὲν οὖν οἱ τρόποι δημοκρατικοὶ πάντες. τὸ δ' ἔνιας ἔχει πάντων, ὀλιγαρχικόν. ἔχει δὲ καὶ ἔστο διαφορὰς πλείους. ὅταν μὲν γὰρ ἀπὸ τιμημάτων μετριωτέρων αἱρετοί τε ὦσι καὶ πλείους διὰ τὴν μεσότητα τοῦ τιμήματος, ἐφ' ὧν ὁ νόμος ἀπαγορεύει μὴ κινῶσιν, ἀλλ' ἀκολουθῶσι, καὶ ἐξὴ κεκωλυμένῳ τὸ τίμημα μετέχειν, ὀλιγαρχία μέν· πολιτικὴ δ' ἐστὶν ἡ τοιαύτη, διὰ τὸ μετριάζειν. ὅταν δὲ μὴ πάντες τοῦ βουλεύεσθαι μετέχωσιν, ἀλλ' αἱρετοὶ κατὰ νόμον δ' ἄρχωσιν, ὥσπερ ἐπὶ τοῦτέρου, ὀλιγαρχικόν. ὅταν δὲ καὶ αἱρῶνται αὐτοὶ αὐτοὺς οἱ κύριοι τοῦ βουλεύεσθαι, καὶ ὅταν πᾶς αὐτὶ πατρὸς εἰσίῃ, ἐπὶ κύριοι τῶν νόμων ὦσιν, ὀλιγαρχικὼ ἀναγκαῖον εἶναι τὴν πόλιν. ὅταν δ' ἐνῶν τινὲς οἷον πολέμου μὲν ἐπὶ εἰρήνης, ἐπὶ δυνῶν, πάντες· τὸ δ' ἄλλων, ἄρχοντες· ἐπὶ ἔστοι αἱρετοὶ, ἢ κληρωτοὶ, ἀριστοκρατία μέν ἐστι ἢ πολιτεία. ἐὰν δ' ἐνίων μὲν αἱρετοὶ, ἐνίων δ' κληρωτοὶ ἐπὶ κληρωτοὶ ἢ ἁπλῶς, ἢ ἐκ τοσκρίτων, ἢ κοινῇ αἱρετοὶ ἐπὶ κληρωτοὶ· τὰ μὲν πολιτείας ἀριστοκρατικῆς ἐστι τὰ τῶν, τὰ δ' πολιτείας αὐτῆς. διήρηται μὲν οὖν τὸ βουλόμενον περὶ τὰς πολιτείας τοῦτον τὸν τρόπον· καὶ διοικεῖ ἑκάστη πολιτεία κατὰ τὸν εἰρημένον διορισμόν. συμφέρει δ' δημοκρατία τε, τῇ μάλις' εἶναι δοκάσῃ δημοκρατία νυῦ (λέγω δὲ τοιαύτῃ, ἐν ᾗ κύριος ὁ δῆμος καὶ τῶν νόμων ἐστὶ) περὶ τὸ βουλεύεσθαι, βέλτιόν τε αὐτὸ ποιεῖν, ὅπερ ἐπὶ τῶν δικαστηρίων ἐν ταῖς ὀλιγαρχίαις. πάσχει γὰρ ζημίαν τούτοις, οὓς βάλονται δικάζειν, ἵνα δικάζωσιν. ἡ δὲ δημοκρατία, μισθὸν τοῖς ἀπόροις, τοῦτο δὲ καὶ περὶ τὰς ἐκκλησίας ποιεῖν. βουλεύονται γὰρ βέλτιον κοινῇ βουλόμενοι πάντες· ὁ μὲν δῆμος μετὰ τῶν γνωρίμων, οὗτοι δὲ μετὰ τοῦ πλήθους. συμφέρει δὲ καὶ τὸ αἱρετοὺς εἶναι τοὺς βουλομένους, ἢ κληρωτοὺς, ἴσους ἐκ τῶν μορίων. συμφέρει δὲ, κἂν ὑπερβάλλωσι πολὺ κατὰ τὸ πλῆθος οἱ δημοτικοὶ τῶν πολιτικῶν, ἢ μὴ πᾶσι δίδόναι μισθόν· ἀλλ' ὅσοι σύμμετροι

mus. Hi igitur omnes modi sunt democratici. Quosdam uerò de omnibus statuere, oligarchiæ proprium est. habet porrò etiam hoc differentias plureis. Cùm enim ex mediocribus censibus & deliguntur magistratus, & sunt plures propter census mediocritatem, neq; quicquam eorũ, quæ uetat lex, mouent, sed legem sequuntur ducem: & ei, qui censum lege præfinitum habeat, licet ad rempub. accedere: oligarchia hæc talis quidem est, sed ciuilis, quia modum seruat. Cùm uerò non omnes consilij publici sunt participes, sed eliguntur, & tamẽ ex lege imperant, ut & supra: id ad oligarchiam pertinet. At cum ipsi pene quos est consultandi potestas, se ipsi legunt & creant: cumq; filius in locum patris succedit, & cùm leges sibi subiungunt, non se legibus: hæc reipub. ordinatio oligarchica sit necesse est. Cùm autem partitione & descriptione quadam facta, de nonnullis rebus statuendi potestatem & ius habent nonnulli (uer bi gratia) de bello & pace, & de rationibus repetendis omnes: de cæteris rebus magistratus, hiq; electi aut sortitò facti: hæc quidem reipub. administrandæ forma, aristocratia est. Sed si de aliquibus rebus statuere possint magistratus electi, de aliquibus sortitò facti: & qui sortitò fiunt, uel simpliciter sumantur ex omnibus, uel ex ijs qui antè meliores iudicati sunt: uel communiter deligantur, & sortitò fiant: hæc reipub. administratio partim aristocratia est, partim ipsa politia. Distinctum igitur ac diuisum hoc modo est id, quod in ciuitate cõsultationi præest, spectatis reip. administrandæ formis: & ª gubernatur unaquæq; reipub. administrandæ forma, quemadmodũ suprà definitum atq; explicatum est. Conducit autem ad consultandum ei democratiæ, quæ maximè uidetur nunc esse democratia (talem democratiam dico, in qua populus habet potestatẽ legum iubendarum & uetandarum) quod fit in oligarchys de iudiciorum ratione, & id rectius facere (multam enim in ys irrogãt, quos iudicandi munere fungi uolunt, ut iudicandi munere fungantur: at democratia tenuibus & egentibus mercedẽ decernit) & hoc idem in concionibus facere. Melius enim consultabunt, si consultent omnes communiter: multitudo quidem cum claris & nobilibus uiris, hi uerò cũ multitudine. Expedit autẽ, eos qui consultandi munus obibunt, aut suffragijs creari atq; eligi, aut sortitò fieri æqualiter ex membris & particulis ciuitatis. Expedit porrò illud quoq;, si ciues populares politicos seu ciuiles longè numero superent: aut non omnibus mercedem dare, sed tam multis, quàm

mensura responderint ad numerum notorum, siue plures illorum sorte eijcere. In paucorum autem statibus, uel deligere aliquos è multitudine, uel fabricare curiam: quemadmodum in quibusdam rebuspublicis, quos uocant præconsultores & custodes legum: & de ijs rebus statuere, de quibus hi prius consultarint. ita enim particeps erit populus deliberandi, & nihil poterit dissoluere eorum, quæ pertinent ad rempublicam. Amplius aut eadem decernere populum, aut nihil, quod aduersetur ijs, quæ proponuntur: uel potestatem facere omnibus applicandi se ad deliberandum, statuere autem magistratus. Et oppositum facere oportet eius, quod fit in rebuspublicis: absoluentis enim ratam oportere esse sententiam multitudinis, condemnantis autem non ratam, sed rursus ad magistratus reijci. In rebuspublicis enim contrà fit: paucorum enim, cùm absoluerint, sententia rata est: cùm condemnarint autem, non rata, sed reijcitur semper ad plurimos. De parte igitur quæ deliberat, & in cuius potestate resp. est, definitum sit hoc pacto.

μετρῖοι πρὸς τὸ τῶ γνωρίμων πλῆθος, ἢ ἀποκληροῦν τὰς πλείους. ἐν ἢ ταῖς ὀλιγαρχίαις, ἢ προαιρεῖσθαί τινας ἐκ τοῦ πλήθους, ἢ κατασκευάσαντας ἀρχεῖον· οἷον ἐν ἐνίαις πολιτείαις ἐστὶν, ἃς καλοῦσι προβούλους, καὶ νομοφύλακας· ἃ δὲ τούτων χρηματίζειν, περὶ ὧν ἂν οὗτοι προβουλεύσωσιν. οὕτω γὰρ μεθέξει ὁ δῆμος τοῦ βουλεύεσθαι, καὶ λύειν οὐθὲν δυνήσεται τῶν περὶ τὴν πολιτείαν. ἔτι ἢ ταυτὰ ψηφίζεσθαι τὸν δῆμον, ἢ μηθὲν ἐναντίον τοῖς εἰσφερομένοις· ἢ τῆς συμβουλῆς μὲν μεταδιδόναι πᾶσι, βουλεύεσθαι δὲ τοὺς ἄρχοντας. καὶ τὸ ἀνθικείμενον δὲ τοῦ ἐν ταῖς πολιτείαις γιγνομένου δεῖ ποιεῖν. ἀποψηφιζόμενον μὲν γὰρ κύριον δεῖ ποιεῖν τὸ πλῆθος· καταψηφιζόμενον δὲ μὴ κύριον, ἀλλ' ἐπαναγέσθω πάλιν ἐπὶ τοὺς ἄρχοντας. ἐν γὰρ ταῖς πολιτείαις, ἀντιστραμμένως ποιοῦσι· οἱ γὰρ ὀλίγοι ἀποψηφισάμενοι μὲν κύριοι· καταψηφισάμενοι δὲ οὐ κύριοι, ἀλλ' ἐπανάγεται εἰς τοὺς πλείους αἰεί. πρὸς μὲν ἓν τοῦ βουλομένου, καὶ τοῦ κυρίου δὲ τῆς πολιτείας, τοῦτον διωρίσθω τὸν τρόπον.

quàm multi cum multitudine nobilium commensu quodam comparari queant, aut plureis sortiendi iure potestate q; priuare. In oligarchys autem utile est aut nonnullos ex multitudine ante alios sumere, alys q; anteferre, qui deliberent: aut curiam aliquam b cõstituere talem, qualis est in quibusdam reipublicæ administrandæ formis, quos probulos, id est præcõsultatores, & nomophylacas, id est legum custodes appellant: & de ijs agere, de quibus hi antè consultarint. Sic enim populus erit consultandi consors & particeps, neq; quicquã eorum rescindere poterit, quæ ad reipub. administrationem pertinent. Præterea aut eadem decernere populum, aut nihil contrarium ys decernere, quæ ad eum referuntur: aut cum omnibus quidem consilium communicare, sed solis magistratibus consultandi potestatem facere: contrariumq; eius, quod fit in ciuilibus reip. administrationibus, quas Græci politias appellant, faciẽdum est. Populi enim in absoluendo rata debet esse auctoritas, in condemnando non debet esse rata: sed prouocatio sit ad eos magistratus, qui reip. præsunt. Nam in ciuilibus reip. administrationibus faciunt ordine conuerso. paucorum enim, si quidem absoluerunt, rata est auctoritas: sin condemnarunt, rata non est, sed prouocatio semper est ad quamplurimos. De ea igitur ciuitatis parte, quæ consultat, & de ea, penes quã est moderandæ atq; administrandæ ciuitatis auctoritas ac potestas, ita sit à nobis explicatũ.

COMMENTARIVS.

Rursus autem.) Cùm absoluisset, quæ modò significauit: ostendit de quibus agere nunc uelit, & quæ requirat uera series huius disciplinæ. inquit igitur, se & communiter de omnibus rebuspublicis, & seorsum de singulis disputaturum esse: quæ sequuntur post ea, quæ iam tradita sunt, sumto debito principio illorum, & quod maximè conuenit. aperit autem, quæ illa sint, quæ deinceps dicenda restant, his uerbis: Sunt autem tres partes rerump. omnium, de quibus decet sedulò uidere bonum scriptorem legum, & qui studio suo suscepit ornandam ciuitatem aliquam: id quod cõducit singulis illis. Ipsa uerò tanti momenti esse adiungit, ut si bellè se habuerint, rectè q; cõstituta fuerint, necesse sit rempub. totam bellè se habere. Præterea eædem partes uim eam habent, ut si ipsæ diuersæ inter se discrepantes q; fuerint, discrepent etiam resp. necessariò, quarum illæ partes sunt.

Trium autem harum.) Exponit, quæ sint partes, quas dicit. Vnam autem earum esse inquit, partem illam reipublicæ, quæ deliberat de rebus pertinentibus ad statum ciuitatis, communeque bonum: alteram autem, quæ uersatur circa magistratus. Cùm uerò sibi uisus esset obscurè locutus, aperit pluribus uerbis sensum animi sui, atque inquit: Intelligo autem, quos oportet magistratus esse in ciuitate, & quæ sint curæ illorum, ut quidquid statuerint de ipsis, ratũ sit. Præterea hæc pars statuet, qualem potissimum esse deceat creationem eorundem. Neque enim una solùm ratio est huius rei: aut enim deligentur magistratus, aut sorte nomina ciuium ex urna ducentur. Tertiam, quæ restabat, partem esse dicit, quæ lites iudicatura sit.

Quæ deliberat.) Pars, inquit, illa summam habet potestatem, & quasi regnat in ciuitate, quæ deliberat de bello ac pace, & de societate coeunda cum aliqua gente: siue, si prius illa extiterit, atque inutilis existimetur, de ipsa renuntianda & dissoluẽda. Eandem rationem esse dicit legum: quæ namque pars leges nouas fert, aut ueteres abrogat: quæ sanè eadem est, & ipsa illic quasi dominatur. Adiũgit autem huiuscemodi alia quædam munera, propria itidem huius partis, quæ potestatem magnam sustinet: ut si statuat de pœna capitis, & de exilio, quæ maxima supplicia sunt omnium, quibus afficiuntur ciues improbi ac seditiosi. Sequitur de publicatione bonorum, quæ grauis itidem pœna comitari sæpè solet has duas proximas superiores. Restant, quas uocat εὐθύνας, cura eorundem: illa autem est, cùm apud aliquos hi qui publicum munus obierunt, legè rationem reddere coguntur administratarum rerum.

Necesse autem est.) Cùm plura uariaque iudiciorum genera exposuisset, utitur diuisione. non enim una solùm ratio est illorum tractandorum, ut commemorat inquit igitur: Necesse autem est, siue omnibus ciuibus tributa esse cũcta hæc iudicia, ita ut nulli sint experteś ipsorum, & qui non aliquãdo de ipsis existimaturi sint: siue certis quibusdam omnia, ut personæ diuidantur, numerus autem iudiciorum idem seruetur. Illi namque ipsi, quibus hoc commissum est, omnes has causas sine discrimine ullo existimabunt. Voluit autem aperire ipse, quomodo accipi deberent, quos distinxit, atque inquit: Ceu magistratui alicui uni, siue pluribus. ita enim quoque, etsi magistratus siue ordines plures sunt, quibus id mandatum est, erepta hæc sunt iudicia è manibus uniuersorum. sequitur autem: Vel diuersis, magistratibus scilicet, personisque, diuersa iudicia: ut hi scilicet existiment de his, alij uerò de alijs. Vltimum membrum diuisionis est: Vel quædam iudicia assignata sint omnibus, ut nullus scilicet inde ciuis excludatur: quædam uerò quibusdam, magistratibus inquam, certisq; personis.

Omnes igitur.) Explicata diuisione, ostendit quibus ciuitatis statibus singula hæc membra diuisionis conueniant: initium autem sumit à primo, inquit enim: Omnes igitur ciues existimare de omnibus causis, neminemque ipsorum esse

penitus expertem huius muneris, populare est propriumque status multitudinis. Cuius suæ sententiæ causam affert, affirmans huiuscemodi æqualitatem quærere cupereque populum, ut scilicet nulla magnopere attendatur personarũ dignitas atque existimatio: sed ut omnes, nati liberi, æquales sint.

Sunt autem modi.) Modos plures inueniri ostendit, quibus, quod nunc protulit, geraturi: d est, ut uniuersi ciues participes sint deliberationum. Sunt autem illi, ut apparet ex ijs, quæ adiungit, quatuor: unum eorum esse uult, qui primus est, cùm singillatim cuncti uocantur ad deliberandum, ita ut nullus eorum sit, cui non aliquando contingat munere hoc fungi: nec tamen omnib. simul licet coactis, eodem loco sententiam dicere de eo, quod in disceptationem uenit. Commemorat autem, in rep. Teleclei Milesij hoc institutum fuisse: probauit enim ille, ut narrat noster hic doctor, rationem hanc.

Et in alijs.) Docet in alijs quoque nonnullis rebus p. idem ferè factitatum fuisse, in quibus magistratus plures, cùm simul coierint, certoque in loco consederint, consultant de republica: in quos magistratus perueniunt cuncti mutatis uicibus, profecti è tribubus & partibus etiam minimis quibusque ciuitatis. quod sedulò seruatur, ut noui semper inde ducantur, donec per omnes transeat id munus. Ita enim quoque apertè ciues omnes dicuntur esse participes deliberationum: non tamen omnino, ut superiores. Illi namque singillatim eorum nominibus ex urna ductis, hi uerò cùm prius magistratum nacti forent: uocabantur enim magistratus ipsi. Συναρχίαι uocati sunt uarij magistratus, qui eodem tempore imperium illud exercerent. Vt autem hic βαδίζειν εἰς τὰς ἀρχὰς, inquit: ita M. Cicero pro L. Flacco, in senatum uenire, aut peruenire.

Conueniunt autem solum.) Magistratus hi (ut percipitur) cæteris temporibus seorsum in suis singuli proprijsque muneribus occupati erant: cùm uerò de magnis rebus publicè quæreretur, ad disceptationes illas simul uocabantur. Quæ autem res requireret studium hoc ipsorum, constatũ ex omnibus, declarat. Inquit enim, solitos cogi, cùm discreptaretur de legibus promulgandis, & de rebus quæ ad statum ciuitatis pertinerent: siue, quod tertium est, uocabantur, ut audirent, quæ significarentur simul omnibus à certo quopiam magistratu: exempli causa, ab eis, qui foris remp. administrant.

Alius autem modus.) Secundum modum exponit, qui est, cùm omnes ciues simul coguntur, eodemque tempore incumbunt in eandem curam. Quia autem magnum negotium est, tantam multitudinem hominum in eundem locum conuenire: docet, id non nisi in magnis deliberationibus seruari solitum. Appellat autem illa tempora, primumque eorum esse inquit comitia: tunc enim conueniebant, ut crearent magistratus. quæ res quanti momenti sit, apparet. Cùm lex etiam aliqua noua ferebatur, aut uetus abrogabatur, solitos illos uocari affirmat, & cùm deliberabatur de bello & pace. Quartum tempus nominat, cùm aliqui publicæ alicuius curæ, quam gesserant, rationem reddebant: ut uiderent, si aliquid contra leges ab ipsis commissum foret. De publicis reliquis negotijs tradit in ciuitate quærere solitos magistratus, illis ipsis rebus uidendis curandísque assignatos: qui magistratus aut suffragijs delecti ex omnibus sint, aut sorte creati.

Alius autem modus.) Tertium modum esse inquit, cùm ciues, omnes scilicet, præsentes adsunt, quando creantur magistratus, aut rationes ab aliquibus redduntur: necnon, cum quæritur de bello, ut deliberent de illo, & de coeũda societate, aut dirimenda. Lex autem in ea rep. est ut cætera dispensent magistratus, qui delecti suffragijs sint: si non omnes, qui saltem ita creari possint. ægrè enim fert multitudo, & quãtum potest repugnat, ne ita creentur magistratus. Qui autem in primis ita deligi debeant, declarat: illi inquam, quorum curæ mandata sunt, quæ non possunt, nisi à peritis, intelligi ac rectè ordineque fieri, ceu ducere exercitum: neque enim facile contingeret alicui. quod narrat M. Cicero usuenisse L. Lucullo: qui cùm esset missus ad bellũ Mithridaticum rei militaris rudis, clarissimus imp. euasit: & regem post Alexandrum Maximum sæpè uicit.

Quartus autem.) Quartus autem modus est, inquit, cùm omnes de omnibus cõsultant coeuntes: magistratus uerò potestatem nullam habent statuendi de aliqua re. Tantum enim permissum est ipsis, ut antequã proponant aliquid multitudini, de illo ipsi uideant, examinentque, an proponi debeat: hoc enim ualet προανακρίνειν, id est probare prius atq; examinare. Quemadmodum etiam locutus est orator pro Ctesiphonte, cuius hæc uerba sunt: τότε δὲ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα οὐκ κέλευε ἐφ' ἑαυτῷ. Adiungit autem philosophus, quasi digito monstrare hoc uolens, quomodo nunc postremum genus populi status regitur ac dispensatur. Vitium uerò huius reip. magis aperire cupiens, addit, quam affirmamus proportione respondere dominatui paucorum, simili principatui dynastarum, & imperio unius iniusto ac tyrannico. Nã dynastas nominauit in epistola quadam ad Atticum M Cicero, cùm paucos ostendere uellet præpotentes ciues, qui Romæ tunc improbè dominabantur: Si erit nebulo iste, inquit, cum ijs dynastis in gratia. In extremo testatur, concludẽs explicationem hanc totam, hos omnes modos esse populares, proprioque status multitudinis.

Quosdam autem.) Cùm deliberandi modos explicuisset, proprios multitudinis: exponit nunc, qui usurpantur in dominatibus paucorum, & ipsos etiam numero plures. Incipiens igitur de illis agere, inquit: Quosdam uerò, certos quidẽ illos, de omnibus agere, proprium est dominatus paucorum. quod sanè & ipsum non uno modo fit. Vt enim demonstratum est, pluribus modis id fieri in diuersis statibus multitudinis: ita in dominatibus quoque paucorum. ipsos uerò ita explicare aggreditur.

Cum enim à censib.) Tradit primum deliberandi modum in dominatibus his, personas ostendens, quæ funguntur illic munere hoc. inquit igitur: Quando enim sumti fuerint principes reip. è censibus fortunisque moderatioribus, ijdemq; fuerint plures, ac satis iustum numerum sui ordinis confecerint: quod necessariò continget, fortunis eorum moderatis existẽtibus. Præterea cùm mouerint nihil, nouarintque contra leges: uerùm semper sequentur iussa ipsarum. Sed etiam cùm licuerit omni illi, qui peruenerit ad eum censum, statim participi fieri reipublicæ, dominatio hæc sanè erit. quis enim hoc non cõcedat? cùm pauci, exclusis cæteris, de magnis rebus statuant: ueruntamen ciuilis illa quidem, & quæ ferri possit, quia se omnibus in rebus principes ipsius moderatè gerunt. Quæ autem requirantur, ut huiuscemodi illa sit, exposuit. sunt enim tria. Nã, quod inquit, numerum deliberantium non paruum esse, ut indicauit quoq; ipse: comitatur primum illud, quod posuit. κινεῖν significat hic mutare nouareque aliquid.

Cùm autem non.) Secundum modum ostendit deliberandi, & ipsum uariantem dominatum. esse autem illum dicit, cũ principes omnes participes non sunt deliberationum, sed è numero ipsorum illi tantùm, qui suffragijs delecti fuerint: qui tamẽ & ipsi, ut superiores illi, nullam in partem discedant à legibus. est sanè & hoc institutum aptum dominatui paucorum: quod enim in extremo auctor inquit, ὥσπερ γὰρ πάτριον, ὀλιγαρχικὸν: ualet, ut opinor, est profectò peculiare paucorum dominatus: eiusdem tamen generis illius, cuius primus ille modus fuit, id est ciuilis & moderatus.

Cùm autem etiam.) Tertius hic modus est, qui magis adhuc declarat eum dominatum esse, magisque discedere ab æquabili & ciuili ratione. Nam sui iuris esse nolunt principes reip. illius ascisci aliquos in suum ordinem, nec patiuntur hoc in aliorum potestate situm esse: & præterea uolunt liberos parentibus succedere in illo gradu honoris. quod quàm periculosum sit bonis consilijs capiendis, intelligitur. Non semper enim filij respondent uirtuti prudentiæque patrum: sed aliquãdo, uel potius sæpè, imbecilli consilij sunt. Tertium, quod in moribus eorum idem declarat, est: quòd narrat, eos dominos legum esse, & licere ipsis, cùm commodum illis est, eas liberè migrare. Vnde in extremo auctor addit, re iam cognita & explorata, necessariò constitutionem hanc esse accommodatam dominatui paucorum: & illi quidem ualde cupido suæ potestatis quacunque ratione retinendæ.

Cùm autem quorundam.) Indicat modum alium rationemque, discrepantem non parum à superioribus. Quando igitur, inquit, quidam certi ciues participes fuerint consiliorum certorum quorundam. Quæ autem deliberationes illæ sint, quas intelligit, antequam absoluat sententiam, aperit: Ceu enim, inquit, deliberationum de bello & pace, & de rationibus reddendis, quarum rerum participes sint omnes: reliquorum autem omnium magistratus, siue illi suffragijs delecti fuerint, siue sorte ducti, hic status est optimatum, siue illius qui uocatur communi nomine omnium rerump. respublica. Cùm autem de certis initio se loqui ostendat, infrà autem partem diuisionis appellans, omnes nominet: ipsi quoque, distincti à magistratibus, non malè quidam uocari possunt.

Si uerò quorundam,) Ostendit simul plures deliberandi modos, aliquantum inter se discrepantes. quorum modorum quidã, ut significat, sunt proprij status uocati reipublicæ: quidam autem optimatum: aut si omnino proprij ipsorum non sunt, mul-

tum

tnm tamen eorum referunt. Primùm igitur inquit, Si uerò quarundam rerũ participes deliberatoreſque erunt docti uiri, qua rundam uerò ſorte ducti, quos etiam, poſteriores inquam hos, non uno modo neque ex eodem ordine duci poſſe adiungit. Vel enim, inquit, ducentur ſimpliciter, id eſt ex ijs, quorum nullus delectus prius habitus fuerit: uel ex probatis, & quaſi illi muneri obeundo idoneis exiſtimatis. hi namque ſunt, quos uocat αὐτοχείτας. Addit autem: Siue communiter & eodem pacto delecti & ſorte ducti. Quod ſequitur, concluſio eſt totius huius rationis. inquit enim: Hæc inſtituta partim propria erũt reipublicæ, ſpeciem habentis ſtatus optimatum: partim autem reip. ipſius. Quæ namque ſorte adminiſtrantur, planum eſt conuenire illi ſtatui. nam conſenſum omnium, iudiciumque requirit ſtatus optimatum. Manet autem ueſtigium eius, quod hîc traditur de ijs, quibus ſorte mandãtur magiſtratus, in noſtra præſenti republica: perſpiciturque qui ſint, quos ipſe uocat αὐτοχείτας. Mos enim eſt apud nos, interiecto ferè ſpatio X. annorum, cogere delectos uiros: ad quos cùm recitẽtur nomina cunctorum ciuium, poteſtate ipſis huius rei data, qui illi ordini probati fuerint, idoneique; exiſtimati muneri propoſito obeundo, eorum nomina in ſacculum conijciuntur. Vocatur autem hoc ſtudium inſtitutumque ſcrutinium, quia hi homines quaſi ſcrutantur & indagant mores uitamque ciuium: cum uerò tempus uenit creãdorum magiſtratuum, ducuntur nomina ipſorum ex illis ipſis ſacculis. Hi ſunt igitur, quos auctor uocat αὐτοχείτας: quia de ipſorum uita acta, factiſque prius exiſtimatio facta fuit, aptique illi habiti ei officio præſtando. Contrà autem, ſi aliquæ curæ publicæ mandarentur nõ probatis antea ſuperiore ratione, ſed ſine ullo diſcrimine illis, quorum tantũ nomina ducta fuiſſent è ſuis ſacculis: illi ſimpliciter ſorte creati dicerentur, quia penitus ſorti res committitur. Veruntamen, quia tanto interuallo temporis poſſent mutari mores hominum: aut, ſi fortè praui quoque ingenij prius fefelliſſent, intelligi: conſuetudo apud nos eſt iterũ proponere nomina probatorum illorum, ut reijci ſuffragijs poſsint, & ab eo munere arceri. Hoc autem, ut docet accuratus magiſter, ſeruatur in paucorum ſtatu. nam multitudini non probatur inſtitutum hoc: nec utitur ipſa præiudicijs his, & (ut uocant) ſcrutinijs.

Pars igitur.) Hæc eſt quaſi peroratio ſuperioris diſputationis. Oſtendit enim ſe abſoluiſſe, quod propoſuerat, diſtinxiſſeque partem reipublicæ, quæ uerſatur in deliberando: & eſt accommodata ſingulis rebuſpublicis, modoſque, quibus id uariatur, eſſe quos oſtendit. Singulæ igitur, inquit, reſpublicæ curant diſpenſantque hoc ex ea, quæ tradita eſt à nobis, explicatione.

Prodeſt autem.) Monſtrat, quod ualde utile putat eſſe in certo quodam genere reip. popularis ad rectè ordineque deliberandum. quod faciet illa imitatione inſtitutorum, quæ propria ſint aliorum ſtatuum, in alijs ſuis finibus impetrandis. ita igitur totum hunc locum proſequitur. Conducere enim, dicit, ſtatui illi multitudinis, qui ſua ætate maximè exiſtimabatur eſſe popularis, ad conſilia capienda, meliuſque id munus obeundum, idem facere, quod faciunt in curijs iudicijſque exercendis auctores dominatus paucorum. Minantur enim, inquit, pœnam illis, quos uolunt cauſas iudicare, ut metu multæ illius frequentent iudicia. Eodem pacto addit, populares, & ipſi mercede inuitant eos, quos utile ſibi putant eſſe iudicare: ij autem ſunt pauperes. Idem igitur ſeruari debere affirmat in eo ſtatu, quem ſignificauit, ut pœna ſcilicet & præmio cuncti in hoc officio aſsidui contineãtur: diuites ſcilicet multa, pauperes autem mercede. Suprà tamen, antequam huc perueniret, aperuit, quæ nam ſit reſp. illa popularis, quam paucis deſcripſerat, cùm dixerat eam tunc putari præter cæteras eſſe popularem: affirmatque ſe intelligere rempublicam, in qua populus legibus etiã dominatur: & cùm commodum ipſi eſt, migrat ipſas ac deſpicit. Apparet igitur Ariſtotelem, cùm inquit, eam putari illo tempore maximè talem eſſe: intelligere homines, qui de hoc non poſſunt uerè exiſtimare. ipſe namq; diſſentit magnopere ab illis, ut notum eſt ex ſuperiore ſua de his ſtatibus accurata diſputatione. Iſocrates quoq; in oratione, cuius index eſt ἀρεοπαγιτικὸς, laudat mirificè ueterem democratiam Athenienſium: conaturque perſuadere ciuibus ſuis, ut recenti, licentiæque plena, relicta, totos ſe conferant ad priſcam illam colendam. In extremo autẽ Ariſtoteles admonuit, & ſi aliquo modo hoc ſimilibus ab ipſo poſitis cognoſci poterat, idq; prius quoque ipſe tetigerat: admonuit inquam, aperteq; dixit, quod intelligeret. inquit enim: Hoc idem facere cùm coguntur conciones, id eſt in deliberationibus: ab uniuerſa enim multitudine deliberabatur in illis ſtatibus de republica.

Deliberabunt enim.) Cauſam adferre uoluit ſuæ opinionis. Si enim, inquit, hoc ſeruârint, ut omnes ſimul deliberent: melius deliberabunt, utilioraq; reip. conſilia capient. Omnes etiam cùm dixiſſet, teſtatus eſt, quos intelligeret. Populus enim, inquit, adiunctis ſibi nobilibus, & hi unà cum plebe. Temperamentum igitur illud, fractis cupiditatibus amborum, efficit ut melius reip. conſulant.

Prodeſt autem.) Secundum hoc eſt eorum, quæ putat prodeſſe ſtatibus multitudinis. Eſt autem huiuſcemodi, ut pares numero ſumantur è partibus contrarijs ciuitatis, qui deliberaturi ſunt: ſiue illi ſuffragijs deligentur, ſiue ſorte ducẽtur. In utraque enim ratione, ſiue illa magis accommodata ſit optimatibus, ſiue propria uoluntatis popularium: idem ſeruari debere arbitratur. Ita enim quoque, cùm non ualde ſuperauerit numerus aut horum aut illorũ, utiliora conſilia capientur.

Prodeſt quoque.) Tertium quoddam monſtrat, & ipſum tale, ut diligenter cuſtoditum, iuuare poſsit remp. eandem, ac deniq; remedium adhibere, ne exoriatur facile illic aliquid incommodi. Si enim, inquit, uicerint numero maiorem in modum populares homines notos ac medios illos, quos idoneam materiam eſſe demonſtratum eſt reip. uocatæ (hos enim uidetur intellexiſſe, cùm appellauit eos πολιτικὰς) oportebit non omnibus præmium proponere: ſed ijs tantùm è numero ipſorum, qui proportione reſpondeant numero nobilium: uel ſi quis omnino uelit mercedem dare, ſorte dũcta eijcere ex ordine illo, qui deliberaturus eſt, uniuerſos eos, qui exuperant, nec pati ut illi præſentes adſint conſilijs capiendis. Niſi enim hoc fieret, probarent hi tantùm conſilia, quæ ſibi accommodata putarent: nec metuerent incommodare locupletibus, qui propter paucitatem non poſſunt reſiſtere ſtudijs ipſorum. ἀποκληροῦν hic ualet remouere, & quaſi ſorte eijcere ex ordine deliberantium, ut uitetur hoc incommodum, plures illos. Si namque ſortitione hoc fiet, non poterunt tantopere queri, nec putare ſe iniuriam accepiſſe, quaſi ſtudioſe pecunia illa priuati.

In paucorum.) Oſtendit uias quaſdam, quibus pauci dominantes in ciuitate, concilient ſibi animum multitudinis, uideanturq; participem ipſam facere deliberationum: eodemque tempore ſine timore ſint, ne illa, flagrans odio aduerſus ſe, ualeat ſibi è manu eripere poteſtatem. Sunt autem illæ rationes tres. Prima earum eſt, quæ hoc præſtat, uel aſciſcere ſibi aliquos è multitudine, quos quaſi ſocios habeant huius muneris: ita enim populus non omnino ſe putabit expertem deliberandi, cùm uidebit quoſdam ſui generis, unà cum diuitibus in hoc officio uerſari. uel inquit, moliri creareq;, magiſtratum ſimilem illi, qui in quibuſdam rebuſp. exiſtit, uocatus à cura eorum, qui gerunt ipſum, à Græcis αὐθέντας & νομοφύλακες: quorum nominum prius inde conformatum eſt, quòd illi debebãt prius uidere, de quibus poſtea deliberandum eſſet: alterum autem impoſitum fuit à cura cuſtodiendarum legum. Προβούλους nominauit Ariſtoteles in III. libro de Arte dicendi, cùm Piſander accuſator quæſiſſet è Sophocle, an probaſſet & ipſe unus eorum, quod reliqui collegæ ipſius? Νομοφύλακας, Cicero quoque in libris de Legibus, præter Græcos auctores. Vt narrat autẽ Ariſtoteles, principes poſtea, paucique illi, qui dominabantur, ſoli ſtatuebant, de quibus hi prius inter ſe diſputaſſent: cui deliberationi confirmationique præſentes non aderant populares illi. Exponit etiam bonum, quod caperetur ex hoc inſtituto, & quantopere utile ipſum foret ſtatui paucorum, declarat dicens, Sic enim particeps populus erit deliberandi: nec tamen temptare diſſoluereque aliquid poterit eorum, quæ fundamenta ſunt præſidiaque illius dominatus. Infrà etiam, ubi differit de magiſtratibus, tradens quoſdam ipſorum proprios eſſe certæ alicuius reipublicæ, ceu hunc ipſum αὐθέντας, dicit ipſum minimè conuenire ſtatui multitudinis: cùm βουλὴ ſit ordo proprius eius reipublicæ, αὐθέντας uerò poteſtatis paucorum. quamuis uſurpetur etiam aliquando in ſtatu multitudinis, atque id, cùm hoc ibi contingit, ut populus liberetur aſsidua cura rerumpublicarum: tunc tamen αὐθέντας multi erunt, in dominatu uerò pauci. numero enim diſtinguitur hic magiſtratus è ſuo loco in alienum tranſlatus.

Amplius autem eadem.) Hæc ſecunda ratio eſt, qua idem callidè obtinetur, ut ſcilicet multitudo ſibi particeps eſſe uideatur deliberationum, nec poſsit nocere illi reipublicæ, cùm poteſtas populo fit, ut eadem decernat, quæ principes, ſi uelit: nihil tamen contrarium, & quod aduerſetur ſententijs, quæ ipſi proponuntur. Non ualde autem diſsimilem huic alium modum adiungit, qui eſt, ut principes poteſtatem faciant multitudini, ne unà ſecum cõſultet: ipſi tamẽ poſtea

ſtea ſoli ſumant probentq;, quæ uiſa fuerint: idem enim uſuueniet ex hac lege.

Et oppoſitum.) Tertia aſtuta ratio hæc eſt, qua pauci ſibi proſpiciunt, dominatumq; ſuum reddunt firmiorem. Iubet igitur ipſos contrarium facere eius, quod ſeruatur in ſtatibus liberis, & qui reguntur à multitudine (id eſt, permittere multitudini, ut improbet repudietque) quæ ſibi non placent, nec tamen ualeat ſententiam ullam confirmare ac ratam facere: quia neceſſe eſt, quod illi probatum ſit, referri ad principes, uidereque an idem ipſis quoq; probetur, quorum auctoritatis hoc proprium eſt, quorumque ſententiæ ratæ ſunt. Commemorat autem modum, quem in hac re ſequi dixit ſtatus liberos. Illic enim, inquit, pauci poteſtatem habent ſuis decretis improbandi repudiandique: non tamen quæ propoſita ipſis fuerint, confirmandi. Verùm illa ſemper comportantur ad multos, cui ordini hoc reſeruatũ eſt: ipſius namque ſumma auctoritas in republica. hæc ſine dubitatione ſententia eſt totius huius loci. ἀποψηφίσεως nãque & καταψηφίσεως id ualet, quod oſtendit: nec tamen me fallit, extitiſſe qui aliter acceperit: cuius doctrinæ magnæ & ingenio ſingulari obfuit inſcitia eius, qui antiquitus uertit in Latinum ſermonem hos libros.

a διοικᾶτας. al. διοικεῖ, mendosè.

b καταισχυνάσαθαι. lib. uulg. καταισχυνάσαντας, mendosè.

CAPVT XV.

SEquitur autem hæc diuiſio magiſtratuũ. Continet enim in ſe hæc quoq; pars reipub. differentias multas. Quot enim magiſtratus, & quarũ rerum arbitrium habeãt, & de tẽpore, quantum ſingulorũ magiſtratuũ. hi namq; ſemeſtres, hi uerò breuioris interualli: nonnulli annuos, alij diuturniores magiſtratus faciunt. Et utrũ eſſe oportet magiſtratus perpetuos, uel diuturnos, uel neutrũ horum: ſed ſæpè eoſdem ipſos gerere, uel nõ eundem iterum, ſed ſemel tantùm. Præterea circa conſtitutionem magiſtratuum, è quibus decet creari, & à quibus, & quomodo. De omnibus enim his oportet poſſe diſtinguere, quot modis contingit fieri: & deinde accommodare, quales qualibus rebuſp. proſunt. Eſt autem ne hoc quidem definire parui negotij, quales oportet eppellare magiſtratus: multis enim præſidibus cõmunio ciuilis eget. Quare non omnes, ſiue ſuffragijs delectos, ſiue ſorte ductos, magiſtratus eſſe ſtatuere debemus: ueluti ſacerdotes primùm. Hoc enim aliud quippiam eſſe præter ciuiuiles magiſtratus, ſtatuendum eſt. Amplius qui choros ducũt, & præcones. Deliguntur autẽ legati quoq;. Sunt autem curarum, hæ quidem ciuiles, uel cũctorũ ciuiũ ad aliquã actionẽ, ceu dux exercitus eorũ qui militant: uel partis, ut qui regit feminas, & qui pueros. Hæ autẽ domeſticę (ſæpe enim eligunt frumẽti mẽſores) hę uerò adminiſtratrices, quibus, ſi locupleres fuerint, imponunt ſeruos. Maximè aũt, ut ſimpliciter loquar, magiſtratus dicere debemus hos, quibuſcũq; tributum eſt conſultare de aliquibus rebus, & exiſtimare, & præcipere, & in primis hoc. Præcipere namque magis proprium eſt eorum, qui imperium habent.

ΕΧΟΜΈΝΗ δὲ τούτων ἐστὶν ἡ περὶ τὰς ἀρχὰς διαίρεσις. ἔχει γὰρ καὶ τοῦτο τὸ μόριον τῆς πολιτείας πολλὰς διαφορὰς· πόσαι τε ἀρχαί, καὶ κύριαι τίνων· καὶ πῶς χρόνος, πόσος ἑκάστης ἀρχῆς. οἱ μὲν γὰρ ἐξαμηνίους, οἱ δὲ δι' ἐλάττονος· οἱ δ' ἐνιαυσίας, οἱ δὲ πολυχρονιωτέρας ποιοῦσι τὰς ἀρχάς. ἔτι πότερον εἶναι δεῖ τὰς ἀρχὰς ἀϊδίους, ἢ πολυχρονίους, ἢ μηδέτερον· ἀλλὰ πλεοναχοῦ τὰς αὐτὰς, ἢ μὴ τὸν αὐτὸν δίς, ἀλλ' ἅπαξ μόνον. ἔτι δὲ περὶ τῆς κατασκευῆς τῶν ἀρχῶν ἐκ τίνων δεῖ γίνεσθαι, καὶ ὑπὸ τίνων, καὶ πῶς. περὶ πάντων γὰρ τούτων δεῖ δύνασθαι διελεῖν κατὰ πόσους ἐνδέχεται γένεσθαι τρόπους· καὶ ἅπερ πεποιήμεθα, ποίαις πόλεσι πολιτείαις συμφέρουσιν. ἔστι δὲ τοῦτο διορίσαι ῥᾴδιον, πόσας δεῖ καλεῖν ἀρχάς. πολλῶν γὰρ ὑπηρετῶν ἡ πολιτικὴ κοινωνία δεῖται. διόπερ πάντας, οὔτε τοὺς ἀρετῆς, οὔτε τοὺς κληρωτοὺς, ἄρχοντας θετέον· οἷον τοὺς ἱερεῖς πρῶτον. τοῦτο γὰρ ἕτερόν τι παρὰ τὰς πολιτικὰς ἀρχὰς θετέον. ἔτι δὲ καὶ χορηγοὶ καὶ κήρυκες. αἱρουῶται δὲ καὶ πρεσβευταί. εἰσὶ δὲ αἱ μὲν πολιτικαὶ τῶν ὑπομελειῶν, ἢ πάντων τῶν πολιτῶν περός | τινα πρᾶξιν· οἷον στρατηγὸς στρατευομένων, ἢ κατὰ μέρος· οἷον ὁ γυναικονόμος, ἢ παιδονόμος. αἱ δ' οἰκονομικαὶ (πολλάκις γὰρ αἱρουῶται σιτομέτρας) αἱ δ' ὑπηρετικαὶ, περὶ ἃς, ἂν διορῶσι, τάττουσι δέκλας. μάλιστα δ', ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, ἀρχὰς λεκτέον ταύτας, ὅσαις ἀποδέδοται βουλεύσασθαί τε περί τινων, καὶ κρῖναι καὶ ἐπιτάξαι, καὶ μάλιστα τοῦτο. τὸ γὰρ ἐπιτάττειν ἀρχικώτερόν ἐστι.

ἀλλὰ

HIS autem proximè conſequens eſt magiſtratuum diſtinctia atque explicata partitio. Inſunt enim in has reip. adminiſtratione multæ differentiæ, quot magiſtratus eſſe debeant, & quarum rerum penes eos poteſtas eſſe debeat: & de tempore, quàm diuturnum quemq; eſſe oporteat. aly enim ſemeſtreis, aly breuiore temporis ſpatio circumſcriptos: alij annuos, aly diuturniores magiſtratus faciunt: & utrùm magiſtratus perpetuos eße oporteat, an diuturnos, an neutrum, ſed ſæpe eoſdem magiſtratum gerere: an nõ eundem bis magiſtratu fungi, ſed ſemel duntaxat. præterea, quòd ad rationem conſtituendorum magiſtratuum attinet, ex quibus fieri oporteat, & à quibus, & quomodo. Nam de his omnibus oportet primùm diſtinguere atq; explicare poſſe, quot modis contingat, ut fieri poßint: deinde uidere quales magiſtratus, quà libus reip. adminiſtrandæ formis ſint utiles, & ſingulos ad ſingulas accommodare. Sed ne hoc quidem definire facile eſt, quales magiſtratus appellandi ſint. multis enim præfectis ciuilis ſocietas eget. Quapropter non omnes y ſunt in magiſtratibus numerandi, neq; qui ſuffragijs creantur ſiue eliguntur, neq; qui ſortitò fiunt, ut primùm ſacerdotes. hoc enim genus hominum aliud eſſe à ciuilibus magiſtratibus ſtatuendum eſt. deinde chororum duces ac magiſtri, & præcones. eliguntur & legati. Sunt autem curationes aliæ ciuiles, & hæ uel omnium ciuium ad aliquam actionem: ui imperator ys omnibus, qui militant, præeſt: uel partis ciuitatis, ut mulierũ curator, aut puerorum: aliæ quaſi ad domum adminiſtrandam, remq; familiarem tuendam pertinentes, quas œconomicas appellant Græci (ſæpenumero enim frumenti menſores leguntur) aliæ in miniſterio conſiſtunt, quibus ſi copia ſuppetat, ſeruos præficiunt. Maximè igitur, ut ſimpliciter & generaliter dicam, magiſtratus hi dicendi ſunt, quibus de aliquibus rebus conſultandi, & iudicandi, & imperandi, & quidem huius rei maximè, munus aſſignatum eſt. Imperare enim magiſtratus proprium magis eſt, quàm illa ſuperiora.

Verùm

Sed

Verùm hæc ad usus nullius momenti sunt, ut ita loquar. nõdũ enim iudiciũ factũ est, sententiaq; lata inter cõtrouersantes inter se de nomine. cõtinet aũt animaduersionẽ aliã quandam rei atq; sententiæ. Quales autẽ magistratus, & quot necessarij sint, ut sit ciuitas: & quales necessarij quidẽ non, utiles tamẽ ad probã remp. magis aliquis quæreret, ad omnẽ utiq; remp. & iam ad paruas ciuitates. In magnis enim iam locũ habet, & oportet unum constitutum esse ad unum munus. Multos namq; ad imperia cõtingit accedere, quia multi sunt ciues: ita ut hos quidem intermittere lõgo tempore, hos uerò semel gerere. Et sanè melius unumquodq; opus adipiscitur studiũ suum, si ipsum incumbat in illã rem solam, quàm si in multas. In paruis aũt necesse est cogere in paucos multos magistratus. Ob paucitatem enim hominũ non facilè est multos in magistratibus esse: qui enim existẽt, qui locum horũ subituri sint? Egent aũt aliquãdo ijsdem magistratibus & legibus paruæ ciuitates, quibus magnæ: nisi q hæ quidem egent sæpè ijsdem, his autem longo temporis spatio hoc usu uenit. Quapropter nihil uetat, multas curas simul iubere. neq; enim sibi sunt impedimẽto, & pro paucitate hominũ necesse est magistratus, tanquam obeliscolychnia facere. Si igitur poterimus dicere, quot necesse est omni ciuitati adesse, & quot minimè necesse, tamen decet adesse: facilius aliquis, cũ cognorit hæc, colligere poterit, quales magistratꝰ cõgruit in unũ cogere magistratũ. Quadrat aut hoc minimè nõ fallere, qualia decet tribunalia, certis locis constituta, multarũ rerũ curã gerere, & qualiũ onib. in locis unũ magistratũ auctorẽ esse: ceu modestiæ, utrum in foro quidẽ prefectũ fori, alio aũt in loco aliũ quempiam, uel ubicũq; eundẽ. Et utrum decet diuidere rerum, siue hominum proposita sibi uarietate. Intelligo autem, ceu unũ modestiæ, uel alium puerorum & feminarum. Et per respublicas utique, utrum refert per singulas uariari genus magistratuum, uel nihil: ueluti in statu populi & dominatu paucorũ, & optimatibus, & im-

ἀλλὰ πῶτα διαφέρει πρὸς μὲν τὰς χρήσεις ἅθεν, ὡς εἰπεῖν. ἀ γάρ πω κρίσις γέγονεν ἀμφισβητούντων περὶ τοῦ ὀνόματος. ἔχει δέ πῦ ἄλλω διανοητικὼ πραγματείαν. ποῖαι δ' ἀρχαὶ, καὶ πόσαι ἀναγκαῖαι, εἰ ἔσαι πόλις· & ποῖαι ἀναγκαῖαι μὲν, ἀ χρήσιμοι δὲ πρὸς ἀγαθαίαν πολιτείαν, μᾶλλον αὖτις ἀποῤῥήσεις. πρὸς ἅπασάν τε δὴ πολιτείαν, καὶ δὴ καὶ τὰς μικρὰς πόλεις. ἐν μὲν γὰ δὴ ταῖς μεγάλαις ἐνδέχεται τε καὶ δεῖ μίαν τετάχθαι πρὸς ἓν ἔργον. πολλούς τε γὰ εἰς τὰ ἀρχεῖα ἐνδέχεται βαδίζειν, διὰ τὸ πολλοὺς εἶναι τοὺς πολίτας. ὥστε τοὺς μὲν διαλείπειν πολὺν χρόνον, τοὺς δ' ἅπαξ ἄρχειν. καὶ βέλτιον ἕκαστον ἔργον τυγχάνει τ' ἐπιμελείας μονοπραγματούσης, ἢ πολυπραγματούσης. ἐν δὲ ταῖς μικραῖς ἀνάγκη συνάγειν εἰς ὀλίγους πολλὰς ἀρχάς. διὰ γὰ ὀλιγανθρωπίαν, ἀ ῥᾴδιόν ἐστι πολλοὺς ἐν ταῖς ἀρχαῖς εἶναι. τίνες γὰ οἱ τούτους ἔσονται διαδεξόμενοι πάλιν; δέονται δ' ἐνίοτε τ' αὐτῶν ἀρχῶν & νόμων αἱ μικραὶ ταῖς μεγάλαις· πολλὼ αἱ μὲν δέονται πολλάκις τ' αὐτῶν, ταῖς δ' ἐν πολλῷ χρόνῳ τοῦτο συμβαίνει. διόπερ ἅθεν κωλύει πολλὰς ἐπιμελείας ἅμα προστάττειν. οὐ γὰ ἐμποδίσουσιν ἀλλήλαις· καὶ πρὸς τὼ ὀλιγανθρωπίαν ἀναγκαῖον τὰ ἀρχεῖα· οἷον ὀβελισκολύχνια ποιεῖν. ἐὰν δ' ἔχωμεν λέγειν ὅσας, ἀναγκαῖον ὑπάρχειν πάσῃ πόλει, & πόσας οὐκ ἀναγκαῖον μὲν δεῖ δ' ὑπάρχειν ῥᾴον αὖτις εἰδὼς, τοῦτα σωάγοι, ποίας ἁρμόττῃ σωάγειν ἀρχὰς, εἰς μίαν ἀρχὼ. ἁρμόττει δὲ καὶ τοῦτο μὴ λελῆθέναι, ποῖα δεῖ κατὰ τόπον ἀρχεῖα πολλῶν ἐπιμελεῖσθαι, καὶ ποίων πανταχῆ μίαν ἀρχὼ εἶναι κυρίαν· οἷον & κοσμίας, πότερον ἐν ἀγορᾷ μὲν ἀγορανόμον, ἄλλον δὲ κατ' ἄλλον τόπον, ἢ πανταχῆ τὸν αὐτόν. καὶ πότερον κατὰ τὸ πρᾶγμα δεῖ διαιρεῖν, ἢ κατὰ τοὺς ἀνθρώπους. λέγω δ', οἷον ἕνα τῆς & κοσμίας, ἢ παίδων ἄλλον, καὶ γυναικῶν. καὶ κατὰ τὰς πολιτείας δὲ πότερον διαφέρει καθ' ἑκάστω καὶ τὸ τῶν ἀρχῶν γένος, ἢ οὐθὲν· οἷον ἐν δημοκρατίᾳ, καὶ ὀλιγαρχίᾳ, καὶ ἀριστοκρατίᾳ, καὶ μοναρχίᾳ,

sed quibus nominibus hæc appellẽtur, nihil propemodum refert ad usus. nondum enim eorum, qui de nomine ambigunt, controuersia iudicio diremta est: uerùm habet aliam aliquam occupationem mentis & cogitationis propriã. Quales autem magistratus, & quàm multi sint necessary ad id, ut sit ciuitas: tum quales non necessary quidem sint, sed utiles ad bonam reipub. administrãdæ formam: magis dubitare posit aliquis, cùm in omni reip. administrandæ forma, tum in paruis ciuitatibus. Nam in magnis fieri & potest & debet, ut unus magistratus uni rei præpositus sit. fieri enim potest, ut multi se conferant ad principatus & imperia, quia multi sunt ciues: ita ut alios magistratus diu intermittere, alios semel gerere liceat. Tum præstat unicuiq; rei & actioni curationem obtingere in uno negotio positam atq; occupatã, quàm multis districtam. In paruis uerò multos magistratus ad paucos homines conferre & contrahere necesse est. Nam propter hominũ paucitatẽ & penuriã non est facilè multos in magistratibus esse. Qui erunt enim y, qui his rursum successuri sunt? Egent autem interdum ijsdẽ magistratibus & legibus paruæ ciuitates atq; magnæ. Hoc interest, quòd hæ quidem sæpenumero egent ijsdem: illis uerò longo temporis spatio hoc euenit. Quapropter nihil obstat, quominus multæ curationes uni simul mandentur. non enim sibi erunt mutuò impedimento. & propter hominum penuriam necesse est magistratus seu imperia constituere: ueluti instrumenta illa, quæ candelabri & uerriculi usum præbẽt, obeliscolychnia à Græcis appellata. Si posimus igitur quot omni ciuitati magistratus esse necesse sit, & quot non sit quidem necesse, sed tamen esse oporteat, dicere: facilius quis his cognitis colligat, quales magistratus in unum magistratum contrahendi & conducendi sint. Conuenit autem ne hoc quidem ignorare, qualis magistratus pro ratione loci multarum rerum curam habere, & qualium rerum penes unum magistratum auctoritas ac potestas esse debeat: uerbi gratia, modestiæ in uita degenda seruandæ, utrùm in foro quidem penes rerum uenalium curatorem seu ædilem: in alio loco penes alium, an ubique penes eundem: & utrùm a ex rebus faciendæ sit diuisio, an ex hominibus: dico utrùm debeat unus esse præfectus modestiæ, an alius pueris, alius mulieribus: & uerò ex reipub. administrandæ formis, utrùm in unaquaque etiam magistratuum genus differat, an nihil differat: uerbi gratia, in democratia, & oligarchia, et aristocratia, & monarchia,

& imperio unius, utrum ijdem magiſtratus ſummam poteſtatem habent: non ex æqualibus autem, neque è ſimilibus, uerùm alij in alijs: ceu in ſtatibus optimorum è diſciplina imbutis: in dominatibus paucorum, è diuitibus: in ſtatibus populi, è liberis. An ſint quædam, & ſecundum ipſas, differentiæ magiſtratuum. Eſt autem ubi conducunt ijdem, & ubi diſſentiũt. hic enim quadrat magnos, hic autem eſſe paruos eoſdem. Nec tamen nõ proprij etiam quidam ſunt, ceu præconſultorum. Hic enim nõ eſt popularis: conſilium autem populare eſt. oportet enim eſſe quiddam huiuſcemodi, cui curæ ſit conſultare ante populum, ut ſolutus ſit illa cura. Hoc autem, ſi pauci fuerint numero, dominatui paucorum accommodatum eſt: præconſultores autem paucos eſſe multitudine neceſſe eſt. Quare paucorum dominatui conuenit. Sed ubi ambo hi magiſtratus ſunt, præconſultores conſtituti ſunt poſt conſultores. conſultor enim eſt populare munus, præconſultor autem aptũ paucorum dominatui. Frangitur autem & ſenatus poteſtas in huiuſcemodi ſtatibus popularibus, in quibus ipſe populus cùm conuenerit, decernit de omnibus rebus. Hoc autem uſu uenire ſolet, quando copia patrimonij extiterit, ſiue merces datur his, qui præſtò ſunt concionibus: cum enim otium habent, coguntur ſæpè, & cuncta ipſi exiſtimant. Moderator autem puerorum, & feminarũ, & ſi quis alius magiſtratus in ſua manu habet huiuſcemodi curam, munus eſt ſtatus optimorum: populare autem minimè. Quomodo enim manere poteſt, ut prohibeantur prodire domo pauperũ uxores? neque etiam aptum paucorũ dominatui. molliter enim uiuunt paucorũ in ciuitate dominantium uxores. uerùm de his hactenus dictum nunc ſit. Circa conſtitutiones autem magiſtratuum enitendum eſt, ut ab initio diſſeramus. Sunt autem differentiæ in tribus terminis, quibus compoſitis neceſſe eſt cunctos deprehenſos eſſe. Sunt autem trium horum: unum quidem, qui ſunt, qui conſtituunt magiſtratus: ſecundum, è quibus: reliquum autem, quo modo. Vniuſcuiuſque autem trium horum

πότερον αἱ αὐταὶ μέν εἰσιν ἀρχαὶ κύριαι· οὐκ ἐξ ἴσων δὲ, οὐδ' ἐξ ὁμοίων, ἀλλ' ἕτεραι ἐν ἑτέραις· οἷον ἐν μὲν ταῖς ἀριστοκρατίαις ἐκ πεπαιδευμένων· ἐν δὲ ταῖς ὀλιγαρχίαις, ἐκ πλουσίων· ἐν δὲ ταῖς δημοκρατίαις, ἐκ τῶν ἐλευθέρων. ἢ τυγχάνουσι μέν τινες οὖσαι καὶ κατ' αὐτὰς διαφοραὶ τῶν ἀρχῶν. ἔστι δ' ὅπου συμφέρουσιν αἱ αὐταὶ, καὶ ὅπου διαφέρουσιν· ἔνθα μὲν γὰρ ἁρμόττει μεγάλας, ἔνθα δ' εἶναι μικρὰς τὰς αὐτάς. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἴδιαί τινες εἰσὶν· οἷον ἡ τῶν προβούλων. αὕτη γὰρ ἡ δημοκρατικὴ, βουλὴ δὲ δημοτικόν. δεῖ μὲν γὰρ εἶναί τι τοιοῦτον, ᾧ σπουδὴν ἔσται δ' δήμου προβουλεύειν, ὅπως ἀσχολῶν ἔσται. τοῦτο δὲ αὖ ὀλίγοι τὸν ἀριθμὸν ὦσιν, ὀλιγαρχικόν· τὸ δὲ προβούλους ὀλίγους ἀναγκαῖον εἶναι τὸ πλῆθος. ὥς ὀλιγαρχικόν. ἀλλ' ὅπου ἄμφω αὗται αἱ ἀρχαὶ, οἱ πρόβουλοι κατεξάσιν ἢ τῆς βουλευτάς. ὁ μὲν γὰρ βουλευτὴς δημοτικὸν, ὁ δὲ πρόβουλος ὀλιγαρχικόν. καταλύεται δὲ καὶ τῆς βουλῆς ἡ δυνάμις ἐν ταῖς τοιαύταις δημοκρατίαις, ἐν αἷς αὐτὸς συνιὼν ὁ δῆμος χρηματίζει περὶ πάντων. τοῦτο δὲ συμβαίνειν εἴωθεν, ὅταν ὑπερβολὴ τις ᾖ, ἢ μισθὸς τοῖς ἐκκλησιάζουσι. σχολάζοντες γὰρ συλλέγονταί τε πολλάκις, καὶ ἅπαντα αὐτοὶ κρίνουσι. παχυνόμενος δὲ, καὶ γυμναινόμενος, καὶ εἷς ἄλλος ἄρχων κύριός ἐστι τοιαύτης ἐπιμελείας, ἀριστοκρατικὸν· δημοκρατικὸν δ' οὔ. πῶς γὰρ οἷόν τε κωλύειν ἐξιέναι τὰς τῶν ἀπόρων, οὐδ' ὀλιγαρχικόν. τρυφῶσι γὰρ αἱ τῶν ὀλιγαρχουμένων. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ἐπισοῦτον εἰρήσθω νῦν. περὶ δὲ τὰς τῶν ἀρχῶν καταστάσεις πειρατέον ἐξ ἀρχῆς διελθεῖν. εἰσὶ δ' αἱ διαφοραὶ ἐν τρισὶν ὅροις, ὧν σωτιθεμένων, ἀναγκαῖον πάντας εἰληφθαι τοὺς τρόπους. ἔστι δὲ τῶν τριῶν τούτων, ἓν μὲν τίνες οἱ καθιστάντες τὰς ἀρχὰς· δεύτερον δ' ἐκ τίνων· λοιπὸν δὲ τίνα τρόπον. ἑκάστου δὲ τῶν τριῶν τούτων διαφοραὶ

utrùm penes eoſdẽ magiſtratus ſit ſumma poteſtas, ſed non ex paribus, neque ex ſimilibus, uerùm in alijs reipub. adminiſtrandæ formis penes alios ſit poteſtas: uerbi gratia, in ariſtocratijs ex hominib. eruditis & bene inſtitutis: in oligarchijs, ex diuitibus: in democratijs, ex liberis. An ſint quædã reip. adminiſtrandæ formæ ipſis quidẽ magiſtratuũ differentijs conſentaneæ: ſed alicubi tamẽ eoſdẽ magiſtratus eſſe expediat, alibi utile ſit inter ſe differre. hic enim conuenit magnos eſſe magiſtratus, illic eoſdẽ eſſe paruos. Veruntamẽ ſunt quidam & propry, ut eorum, qui antè conſultãt & prouident, quos probulos Græci dicunt, Latini præconſultatores: Prouiſores fortaſſis appellare licet. hic enim magiſtratus democratiæ non conuenit, neq; popularis eſt. Conſultatio uerò & ſenatus, populare quiddam eſt. Oportet enim taleis quoſdã eſſe, quibus ſit curæ populo proſpicere & prouidere, ut ei liceat eſſe in ſuis negotijs occupato. Quòd ſi erunt pauci numero, hoc ad oligarchiam pertinebit. At præconſultatores ſeu prouiſores paucos eſſe numero neceſſe eſt. quare hoc oligarchiæ propriũ eſt. Vbi autem ſunt hi magiſtratus utriq;, præconſultatores uidelicet, & conſultatores ſiue deliberatores, & quaſi ſenatores quidam: præconſultatores conſultatoribus opponuntur, atque adeò imponuntur. Nam conſultator ſeu ſenator, populare quiddam eſt: præconſultator uerò, oligarchiæ proprium. Frangitur aũt atq; interit etiam conſultationis publica, id eſt ſenatus, poteſtas in talibus democratijs, in quibus ipſe populus congregatus omnibus de reb. agit & tranſigit. Hoc porrò ſolet euenire, cùm uel copijs rei familiaris abundat populus, uel ijs qui in concionem eunt deliberandi gratia, merces datur. Nam cùm otiẽtur ac negotijs ſoluti ſint: & ſæpenumero congrediuntur, & omnia ipſi diſceptant ac decernunt. Puerorum curator autem, & mulierum, & ſi quis eſt alius magiſtratus, penes quem talis curationis ſit poteſtas: ad ariſtocratiam pertinet, non ad democratiã (quónam modo enim fieri poſſit, ut pauperum uxores prohibeantur domo exire?) neq; ad oligarchiam. Luxuria enim diffluunt paucorum, qui reipub. præſunt, uxores. ſed de his quidem rebus hactenus dictum ſit, nunc quæ ad magiſtratuum creationes ſeu conſtitutiones pertinent, ab initio perſequi & pertractare conãdum eſt. Tribus autem finibus harum differẽtiæ circũſcriptæ ſunt: qui ſi cõponãtur, modos omneis ſumtos eſſe neceſſe eſt. Horũ aũt triũ unũ eſt, qui ſint ij, qui magiſtratus faciũt: alterũ, ex quib. tertiũ, quomodo. Vniuſcuiuſq; porrò horũ

trium

tres

tres differẽtię ſunt. Vel.n.ciues cuncti conſtituũt, uel quidã: & uel è cunctis, uel è quibuſdã definitis: ceu uel cenſu, uel genere, uel uirtute, uel quopiã huiuſcemodi alio. Quẽadmodũ Megaris ex ijs, qui unà redierunt, ſimulq; pugnarũt aduerſus populũ: & hæc uel ſuffragijs, uel ſorte Rurſus hæc copulata. dico aũt, hos quidẽ quidã, hos uerò cuncti: & hos quidẽ è cũctis, hos aũt è quibuſdã: & hos quidẽ ſuffragijs, hos aũt ſorte. Vniuſcuiuſq; aũt horũ differentiæ modi quatuor ſunt: uel enĩ oẽs ex omnibus ſuffragijs, uel oẽs ex omnibus ſorte. Et uel ex omnibus, uel per partes: ceu per tribus, & populos, & phratrias, donec tranſierit per oẽs ciues. uel ſemper ex omnibus: & hęc quidẽ ſic, hæc autẽ illo modo. Rurſus, ſi aliqui, qui conſtituere uel ex omnib. ſuffragijs, uel ex omnib. ſorte: uel è quibuſdã ſuffragijs, uel è quibuſdã ſorte: uel hæc quidẽ ſic, hæc aũt illo modo. Intelligo aũt hæc quidẽ ex omnibus, ſuffragijs: hæc aũt ſorte. Quapropter duodecim modi fiunt ſeorſum duarum copularũ. Harũ aũt duæ quidẽ cõſtitutiones ſunt populares: oẽs inquã ex omnib. ſuffragijs, uel ſorte fieri, uel ambobus: hos qdẽ ſorte magiſtratus, hos uerò ſuffragijs. Nõ oẽs aũt ſimul qdẽ cõſtituere, ex oĩb. aũt, uel èqbuſdã: uel ſorte, uel ſuffragijs, uel ambob. uel hos qdẽ ex omnib. hos aũt è qbuſdã ambobus (intelligo aũt ambobus, hos quidẽ ſorte, hos aũt ſuffragijs) reipub. peculiare eſt. Et quoſdã ex omnib hos quidẽ ſuffragijs cõſtituere, hos uerò ſorte: uel ambobus, hos quidẽ ſorte, hos autem ſuffragijs, dominatui paucorũ accõmodatum eſt: magis aũt accõmodatũ eſt huic dominatui, ex ambobus creare. Hos uerò ex omnibus, hos autem è quibuſdam, accõmodatum eſt reipublicæ, quæ imitatur optimates: uel hos quidem ſuffragijs, hos autem ſorte. Quoſdã autem è quibuſdã, dominatui paucorũ peculiare. Et quoſdã è quibuſdam ſorte, non tamẽ ſimiliter geſtum: & quoſdam è quibuſdam, ambobus modis. Quoſdam autem ex omnibus, non eſt accommodatum dominatui paucorum. E quibuſdam aũt ſuffragijs cunctos, optimatibus accõmodatum eſt. Modi igitur eorum, quæ pertinent ad magiſtratus, tot numero ſunt, & diuiſi ſunt

Φοραὶ τρεῖς εἰσίν. ἢ γὰρ πάντες οἱ πολῖται καθιστᾶσιν, ἢ τινὲς· καὶ ἢ ἐκ πάντων, ἢ ἔκ τινων ἀφωρισμένων· οἷον ἢ τιμήματι, ἢ γένει, ἢ ἀρετῇ, ἢ τινὶ τοιούτῳ ἄλλῳ. ὥσπερ ἐν μεγάροις ἐκ τῶν συγκατελθόντων, καὶ συμμαχεσαμένων τοῖς τὸν δῆμον. καὶ ταῦτα, ἢ αἱρέσει, ἢ κλήρῳ. πάλιν ταῦτα συνδυαζόμενα. λέγω δὲ τὰς μὲν τινὲς, τὰς δὲ πάντες· καὶ τὰς μὲν ἐκ πάντων, τὰς δ' ἐκ τινων· καὶ τὰς μὲν αἱρέσει, τὰς δὲ κλήρῳ. τούτων δ' ἑκάστης ἔσονται αἱ διὰ φορᾶς τρόποι τέτταρες. ἢ γὰρ πάντες ἐκ πάντων αἱρέσει, ἢ πάντες ἐκ πάντων κλήρῳ. καὶ ἢ ἐξ ἁπάντων, ἢ κατὰ μέρος· οἷον κατὰ φυλὰς, καὶ δήμους, καὶ φρατρίας, ἕως ἂν διέλθῃ διὰ πάντων τὸ πλῆθος, ἢ ἀεὶ ἐξ ἁπάντων. ἔτι τὰ μὲν ἅπαξ, τὰ δὲ ἐκείνως. πάλιν, εἰ τινες οἱ καθιστάντες, ἢ ἐκ πάντων αἱρέσει, ἢ ἐκ πάντων κλήρῳ· ἢ ἔκ τινων αἱρέσει, ἢ ἔκ τινων κλήρῳ· ἢ τὰ μὲν οὕτω, τὰ δ' ἐκείνως. λέγω δὲ τὰ μὲν ἐκ πάντων, αἱρέσει· τὰ δὲ κλήρῳ. ὥστε δώδεκα οἱ τρόποι γίνονται χωρὶς τῶν δύο συνδυασμῶν. τούτων δ' αἱ μὲν δύο κατασκάσεις δημοτικαὶ τὸ, πάντας ἐκ πάντων αἱρέσει, ἢ κλήρῳ γίνεσθαι, ἢ ἀμφοῖν· τὰς μὲν κλήρῳ, τὰς δ' αἱρέσει τῶν ἀρχῶν. τὸ δὲ μὴ πάντας ἅμα μὲν καθιστάναι, ἐξ ἁπάντων δ' ἢ ἔκ τινων· ἢ κλήρῳ, ἢ αἱρέσει, ἢ ἀμφοῖν· ἢ τὰς μὲν ἐκ πάντων, τὰς δ' ἐκ τινων ἀμφοῖν (τὸ δὲ ἀμφοῖν λέγω, τὰς μὲν κλήρῳ, τὰς δ' αἱρέσει) πολιτικόν. καὶ τὸ τινὰς ἐκ πάντων, τὰς μὲν αἱρέσει καθιστάναι, τὰς δὲ κλήρῳ ἢ ἀμφοῖν. τὰς μὲν κλήρῳ, τὰς δ' αἱρέσει, ὀλιγαρχικόν. ὀλιγαρχικώτερον δὲ καὶ τὸ ἐξ ἀμφοῖν. τὸ δὲ τὰς μὲν ἐκ πάντων, τὰς δ' ἔκ τινων, πολιτικὸν ἀριστοκρατικῶς ἢ τὰς μὲν αἱρέσει, τὰς δὲ κλήρῳ. τὸ δὲ τινὰς ἔκ τινων ὀλιγαρχικόν. καὶ τὸ, τινὰς ἔκ τινων κλήρῳ. μὴ γυμνασιον δ' ὁμοίως, καὶ τὸ τινὰς ἔκ τινων ἀμφοῖν. τὸ δὲ τινὰς ἐξ ἁπάντων, οὐκ ὀλιγαρχικόν. τὸ δὲ ἐκ τίνων αἱρέσει πάντας, ἀριστοκρατικόν. οἱ μὲν οὖν τρόποι τῶν περὶ τὰς ἀρχὰς, τοσοῦτοι τὸν ἀριθμὸν εἰσὶ· καὶ διῄρηται

trium tres ſunt differentiæ. Nam aut omnes ciues conſtituunt creantq; magiſtratus, aut aliqui: & aut ex omnibus, aut ex quibuſdam certis ac definitis (uerbi gratia) aut à cẽſu, aut à genere, aut à uirtute, aut tali aliare aliqua: quemadmodum Megarij [b] ex ijs, quũ unà ab exſulio reuerterunt, unaq; aduerſus populum acie decertarunt: atque hæc aut electione, aut ſorte. Rurſus hæc duplicari poſſunt: hoc eſt, alios magiſtratus aliqui conſtituunt, alios omnes: alios ex omnibus ciuibus, alios ex quibuſdam: & alios ſuffragijs ſeu electione, alios ſorte. Harum autem differentiarum uniuſcuiuſque quatuor erunt modi. Aut enim omnes ex omnibus electione, ſiue ſuffragijs fient, aut omnes ex omnibus ſorte: & aut ex uniuerſis, aut ex omnibus in parteis diſtributis (uerbi gratia) in tribus, aut municipia, aut ſodalitates ſiue curias, [c] donec ad omneis ciuis peruẽtum, & per omneis itum fuerit: aut ſemper ex omnibus, & partim hoc, partim illo modo. Rurſum ſi qui ſint conſtituti uel ex omnibus electione, uel ex omnibus ſorte: uel ex aliquibus electione, uel ex aliquibus ſorte: uel partim hoc modo, partim illo: hoc eſt, partim ex omnibus electione, partim ſorte. Itaque duodecim modi fiunt, præter duas coniunctiones ſeu copulationes. Harum autem conſtituendi magiſtratus rationum duæ ſunt populares, nempe omneis ex omnibus aut ſuffragio aut ſorte fieri, aut utroque: alios quidem magiſtratus ſorte, alios electione ſeu ſuffragio. Conſtitui porrò non omneis quidem magiſtratus ſimul, ſed tamen ex omnibus, aut ex quibuſdam, aut ſorte, aut electione, aut utroque: aut alios ex omnibus, alios ex quibuſdam utroque. (dico autem utroque, alios quidem ſorte, alios ſuffragio) hoc ciuile eſt, ſeu (ut Græci loquuntur) politicum. Et non nullos magiſtratus ex omnibus conſtitui, partim electione, partim ſorte, aut utroque: hoc eſt, alios ſorte, alios electione, oligarchiæ proprium eſt: & multo magis, ſi utroque. Alios uerò ex omnibus, alios ex quibuſdam, ad politiam pertinet cum ariſtocratia coniunctam: aut alios electione, alios ſorte. At quoſdam ex quibuſdã electione fieri, oligarchiæ conuenit: & quoſdam ex quibuſdam ſorte, & item quoſdã ex quibuſdam utroque. Quoſdam uerò ex omnibus fieri, non item oligarchiæ conuenit. At omneis ex quibuſdam fieri electione, ad ariſtocratiam pertinet. Tot igitur numero modi ſunt y, qui in conſtitutione magiſtratuum uertũtur: & hoc modo pro reipub. adminiſtrationũ ratione & natura duũſi ac diſtincti ſunt.

sunt per respub. hoc pacto: quæ aũt quibus conducunt, & quomodo oportet fieri constitutiones unà cum potestatibus magistratuum, & qui sint, planum erit. Intelligo autem potestatẽ magistratus: ceu habentem in sua manu uectigalia, & custodiã reipublicæ (est enim diuersa species potestatis) ceu iuris ducendi exercitum, & eius curæ, quæ contractus in foro factos regit.

κατὰ τὰς πολιτείας οὕτω. τίνα δὲ πρὸς συμφέρει, καὶ πῶς δεῖ γίνεσθαι τὰς καταστάσεις ἅμα ταῖς δυνάμεσι τῶν ἀρχῶν, καὶ τίνες εἰσὶν, ἔσται φανερόν. λέγω δὲ δύναμιν ἀρχῆς· οἷον τὴν κυρίαν τῶν στρατιωτῶν, καὶ τὴν κυρίαν τῆς φυλακῆς (ἄλλο γὰρ εἶδος δυνάμεως) οἷον στρατηγίας, καὶ τῆς τῶν περὶ τὴν ἀγορὰν συμβολαίων κυρίας.

sunt. Quæ porrò quibus conducant, & quomodo constituendi sint magistratus, & qui sint, unà cum eorum potestatibus, planum fiet. Dico autem potestatem magistratus (uerbi gratia) si quis magistratum describens, dicat, penes eum esse arbitrium & potestatem uectigaliũ aut custodiæ. Non enim eadem sunt potestatis genera, quemadmodum nec eadem est eius, qui exercitui præest, potestas: atq; eius, penes quem arbitrium est de rebus in foro contractis disceptandi.

COMMENTARIVS.

Sequitur autem.) Hæc breuis est repetitio eorũ, quæ modò tradidit. Inquit enim, se putare satis à se disputatum esse de parre illa reipublicæ, quæ deliberat, & cuius decreta in hac re rata solidaque sunt: totamque demum hanc quæstionem commodè explicatam esse. Post ipsam autem aperit, de quibus quæsturus est: ordinem namque huius disciplinæ postulare affirmat, ut nunc de magistratibus disseratur, partibusq; ciuitatis, quæ potestatem aliquam habẽt, quomodo scilicet ipsæ diuidi distinguique debent. Tradit aũt statim, non esse hanc quæstionẽ omittendam, cùm multis uarijsque modis tractari hoc administrariq; soleat, ut declarat, diuisione facta huius rei. Quæri igitur posse ostendit de numero primùm, quot inquam oporteat esse magistratus in ciuitate: deinde de potestate ipsorum, cæterisque rebus, & de spatio temporis, quantum oporteat tribui singulis magistratibus. Significat autem, necesse sibi esse differere diligenter de hoc, cùm dissimilia sint instituta de ipso apud uarias gentes. quosdam enim populos creare solitos magistratus dicit semestres: nonnullos uerò alios narrat minus interuallum assignare ipsis consuesse: nec deesse etiam, qui annuos illos esse uelint. sed inueniri quoque adiungit, qui diuturniores ipsos faciant. quare cùm tanta sit opinionum dissimilitudo de hac re, deberi utilitatem ipsius accuratè uideri.

Et utrum esse.) Hoc quoque ad tempus pertinet. Videre enim oportere dicit, utrum magistratus perpetuos creari deceat, siue diuturniores. Nam mala, quæ proficiscuntur aliquando à perpetuis, fortasse etiam ab ijs impẽderent, qui longo interuallo manent. Vnde (ut ostendit) reperiebantur, qui neutrum probarent, mallentque eosdem eundem magistratum capere pluries: à quibus alij quidam dissentiebant, qui nullo modo tutum existimarent, quempiam eundem magistratum iterare, sed semel capere tantùm in uita.

Præterea circa.) Præterea, inquit, quod facit ad creationem magistratuum, uiamque, quam in hoc tenere oporteat, ut rectè id ordineque fiat: sunt quærenda nonnulla, ceu ex quibus ordinibus locisue sumere ipsos oporteat. Discrepant enim ciues inter se multis modis, diuersorumq; generum sunt: & ut hoc uidendum est, ita etiam statuendum, qui munere hoc fungi debent, ipsisque imperium dare. Tangit etiam tertium quoddam, quod in hac re custodire opus sit, id est modum ac rationem illorum creandorum. nam & suffragijs deliguntur magistratus, & sorte ducuntur. Adiungit autẽ, significatis iam omnibus, quæ uariari in hoc possunt, debere, qui remp. constituit atq; ornat, instructũ esse facultate omnium horũ distinguendorũ, & quot modis geri debeant cognoscendorum; & postea quibus partibus ciuitatum, quales magistratus cõueniant, illos ipsis aptare.

Est autem, ne.) Adfert aliud, quod & ipsum incertum esse, & scrupulum non paruum injcere hominibus significat: quæ curæ publicæ dignæ sint hoc nomine, magistratusq; uocari meritò debeant, cùm resp. indigeat uarijs studijs hominum, ac muneribus, operamq; ipsorum requirat in multis ac discrepantibus rebus, quæ non uidentur posse uno & eodem nomine uocari. Inquit igitur, non esse ne hoc quidem procliue, quales potissimum deceat appellare magistratus: atque id ea de causa, quæ suprà à me exposita est. Non igitur personas illas omnes, quibus utitur ciuilis societas, siue ipse suffragijs delectæ sint, siue sorte ductæ, tradit magistratum gerere dicendum esse. Nominat autem nonnullas, in quas nomen hoc nõ cadit, quarum primos ponit sacerdotes: munus enim eorum diuersum esse affirmat à curis magistratuum, qui in rep. imperium habent. Deinde, quos uocabant choragos, quia gregem cantorum alerent, & sua pecunia instruendum curarent. Adiungit his præcones, qui & ipsi seruiunt reipublicæ. Sed etiam legatos eligi ostendit, qui & ipsi uerè magistratus appellari non possunt. Quòd in his nominat præcones, apparet maioris dignitatis fuisse hoc munus apud Græcos, quàm nostra ætate sit, cùm tenues admodum homines his officijs funguntur. Sed etiam testimonijs quibusdam poetarum percipitur, eos plurimum sibi tunc tribuere & arrogare solitos: intelligit igitur eos præcones, qui ad principes uiros quædam significaturi mittuntur, quorumque opera præcipuè utilis est in bello.

Sunt autem curarum.) Quærit nunc de quibusdam curis, quæ suscipiuntur à diuersi generis hominibus, reip. ornandæ causa, utilitatumq; ipsius procurandarum. Eas autem non audet cunctas appellare magistratus: quare uocat ipsas ἐπιμελείας, quod nomen commune est omnium studiorum, quæ aliquis adhibet in re quapiam diligenter tractanda. Sunt tamen hæ, de quibus loquitur, publicæ. Diuidit igitur ipsas in πολιτικὰς, id est in eas, quæ faciunt ad statum ciuitatis tuendum, & in similes domesticis priuatisque curis, unde uocat eas οἰκονομικὰς: & in seruiles, & quæ propriæ sunt famulorum & ministrorum. Primas autem illas rursus diuidit in eas, quæ regunt uniuersos ciues, certo alicui facto gerendo assignatos: & illas, quæ partem ipsorum, & non simul uniuersos. Exemplum primarum ponit ducem exercitus, secundarum uerò gynæconomum à Græcis uocatum, & pædonomum. Prior horum ordo præpositus erat moribus feminarum regendis: alter pueris instituendis, & in officio retinendis. Domesticarum illarum curarum exemplum apud auctorẽ sunt σιτομέτραι. mandabatur enim Athenis hæc cura quibusdam, ut mensuræ frumenti, cæterarumque rerum, quæ uenderentur, ueræ forent, nec fallacia ulla in hac re adhiberetur. Seruiles tenuesq; curas fuisse dicit, quibus ciuitas proponebat, si abundaret, seruos: libenter enim liberabat ciues his tenuibus uilibusque muneribus, quod facit ad curatores feminarum. Græci grammatici memoriæ prodiderunt, fuisse Athenis platanum, ad quam ipsi in albo pœnas exponerent culparum, in ea re admissarum. Libet quoque hic adnotare, quod tradit uetus declamatio in uersum hunc Homeri, ὅσσαι γὲ πρώων πυρὸς ἐχέμεν οἷσιν ἀνάγκη, & quæ sequuntur: inde admonitos, qui leges scripserunt statuisse, ut crearetur in ciuitate γυναικονόμος, qui uxorem duxisset, & non qui matrimonij semper expers fuisset: & παιδονόμος, non qui filios nunquam suscepisset, ut eruditi exploratoque amore erga personas has, maiorem curam diligentiamque in illis tuendis adhiberent. Est autem locus, ubi Dolon, formidolosus homo, captus à Diomede, aperit consilia suorum: narratq;, Troianos uigilare sanè, & fungi omni munere bonorum custodum. quod auxiliares ipsorum copiæ facere recusarent, ut quæ liberos & uxores longè ab eo loco periculoq; haberent.

Maximè autem.) Cùm usus fuisset nomine alio, nec appellandos putasset magistratus munera quædam, quæ obeunt in ciuitate nonnulli, apta tamen & ipsa ad remp. iuuandam: quærit nunc, quæ potissimum curæ dignæ sunt, quæ uocentur magistratus, & in quibus rebus positum sit hoc, quod dicimus imperium habere: inde enim Græci uocarunt magistratus. Inquit igitur, maximè nominari debere magistratus illos, quibus tributum est consultare de aliquibus publicis rebus: & existimare postea, sententiamq; illam capere, quæ utilior uisa fuerit, nec non præcipere alijs ac mandare, quid facto opus sit: in primis autem extremum hoc proprium esse affirmat magistratus, & declarare, qui meritò ita uocari debeat. Maximè enim, inquit, conuenit magistratum gerenti habentique imperium, mandare, quod tempus ferat parentibus ipsi, & imperium exercere. Idem, quod noster doctor, inquit M. Cicero in III. de Legibus: Videtis igitur, magistratus hanc esse uim, ut præsit præscribatque recta & utilia, & coniuncta cum legibus.

Verùm hæc ad usus.) Cùm, qui uerè dici debeant magistratus, ostenderit, tãquam se leuiter purgat, qui hoc loco de hoc quæsiuerit, ubi differit de rebus seruientibus reipublicæ, utilibusque ualde ipsi administrandæ: hæc uerò quæstio potius propria

sit eo-

sit eorum,qui toti occupati sunt in ui singularũ uocum,notioneq; uidenda.inquit igitur:Verùm hæc ad rem ipsam tractandam nullius ferè momenti sunt:neq; enim requirit usus reip.tam exquisitam minutarum harum rerum disceptationem. Causam uerò asserens eius quod dixit,inquit:Nondum enim inuentus est quisquam,qui existimaret,sententiamq; ferret inter litigantes inter se de nominibus. continent autem in se illa animaduersionem propriam rationis. Alitur enim animus hominis cognitione sola,nec studet semper res eas effici,quas cogitat,& ad exitum perduci.

Quales autem magistratus.)Cùm docuerit,sine damno ullo posse supersederi quæstione modò tacta:indicat, quod itidem ad magistratus ipsos pertinet,quid potius relicto illo,accuratè uidendum sit. Hoc autem est,quales, cuiusue generis magistratus,& quot etiam numero necessarij sint,ut possit uerè illa,ubi inueniuntur,ciuitas appellari:nec non etiam, quot illic necessarij sanè minimè sint,utiles tamen reip.probę ac meritò laudatæ.Quæ profectò quæstio locum habet,ut narrat,in omni republica,& in pusillis etiam ciuitatibus. Adnotanda est oratio hæc,in qua facilè laberetur aliquis,nisi suo loco interpunctiones positæ forent, putaretque falso contrarium ipsam ostendere extrema autem superioris clausulæ negandi particula debet esse. Eodem pacto Xenophon locutus est,cùm amnem lepidum sanè, eundem tamen pusillum describeret. inquit enim, μέχρις μὲν ἡ κρήνη ἐστὶ: ita uerò legi debere locum significauit Demetrius.

In magnis enim.)Cùm & in ciuitatibus magnis, & in paruis magistratus requiri dixisset: aperit nunc, non oportere eodem pacto ipsos creari in tantopere inter se distantibus. Primùm igitur docet,quid seruari,ad magistratus pertinens,in illis opus sit,quæ amplæ sunt:in ipsis enim commodè fieri posse dicit,& oportere etiam unum magistratum uni muneri assignari.Cuius iudicij sui causas duas affert. Prior earũ est,quòd nullo negotio præstari id poterit, propter numerum magnum ciuium, ita ut uon debeant ulli certos quosdam magistratus iterare,nisi post interualla longa temporis:nonnullos autem semel tantùm in uita capere.Altera causa est,quia singula opera factaq; mortalium melius geruntur,absolutioraq; fiunt, si mandantur ijs, qui in illo tantùm occupantur: quàm si hominibus, curis multis uarijsque distractis. Postremum hoc huiusce modi esse testatus quoque est Plato in VIII. libro de Legibus,quo loco uetat ciuem aliquam artẽ, opificum propriam, à suaque alienam discere aut exercere, quæ est tueri augereque publicam dignitatem:atque in hoc omnes animi neruos contendere,quæ profectò magna est,& plurimũ curæ diligentiæque requirit.A contrario enim, documentum hoc probans,inquit,duo studia duasq; artes exquisitè tractare,operaq; ipsarum rectè conficere,nullam fermè humanam uim naturamque posse.

In paruis autem.)In paruis ciuitatibus ostẽdit rem contrà se habere:non quia id probet,utileque semper putet, uerùm quia aliter hoc fieri non possit,propter paucitatem ciuium. Rationem enim huius reddens,inquit:Non enim facilè est multos homines illic magistratus gerere,eodemque tempore imperium habere. Non enim, ut addit, erunt qui in imperio ipsis succedant.Necessitas igitur est,quæ hoc molitur,non uera ratio id iubet.

Egent autem.)Cùm ostendisset non facilè esse præstare,ut in pusillis ciuitatibus multi magistratus sint: docet nunc,aliquando non posse hoc uitari,cogiq; ipsas huc descendere:& quomodo possint illa incommoda,si non omnino declinari, saltem minui,significat.Cùm igitur necesse habeant parua quoque oppida eosdem magistratus certis temporibus constituere,quos magna:aperit,quod discrimen inter ipsa sit:esseq; id dicit,quod in magnis hoc crebrum frequẽsque est, in paruis uerò rarum admodum.Post interualla enim magna temporum contingit ipsis uti magno illo numero magistratuum, nouosque quosdam creare.Monstrare etiam uoluit,quomodo occurratur illis difficultatibus,quas indicarat,cùm hoc officium ipsius foret. inquit enim:Quare nihil uetat,multas res,quas curæ habeant,ijsdem mandare:neque enim illæ impedimento sibi erunt, poteruntque simul omnes,si diligenter in ipsas incubuerint,commodè administrari. Remedium etiam inueniri tradit paucitati ciuium:oportere enim,inquit,cõstitui magistratus quasi obeliscolychnia. Instrumentũ uerò obeliscolychnium erat, quod geminos usus præberet. meminit ipsius auctor in IIII. quoq; de Partibus animantium:cùm traderet, naturam sanè solere, cùm res patitur,duobus muneribus obeundis duas partes corporis,membraque conformare: neque in hoc se gerere, ut ars, quæ fabricat obeliscolychnia:tantumq; naturam hoc facere,cùm cogitur. Pollux quoq; mentionem ipsius facit, qui narrat, militare instrumentum id fuisse.Hoc autem,ut opinor,excogitatum fuerat, ne milites nimis premerentur duobus grauibus instrumentis ferendis,cùm ex uno,ita conformato,ualerent eundem fructum capere.

Si igitur potuerimus.)Docet oportere nos diligẽter uidere,qui magistratus necessarij sint cunctis in ciuitatibus:& qui,si non omnino necessarij,tamẽ tales,ut uix illis carere ciuitas possit.Quod,cùm perceperimus,affirmat nos facilè cognituros,quos potissimum magistratus deceat in unum magistratum cogere, & ex duobus pluribusue unum commodè facere. Illi igitur, qui necessarij sunt,non debent ullo pacto omitti: curæ uerò aliorum, quos minimè necessarios esse intelligemus, ipsis relictis,mandabuntur necessarijs.Ita nihil incommodi accipiet ciuitas:non deerunt enim,qui res eas curent, & minuetur numerus magistratuum.

Quadrat autem hoc.)Aperit uiam utilem ad uidendum,qui magistratus relinqui possint:declaratque, quomodo id obtineatur.Quod primùm proponit,huiusce modi est.Inquit enim,non debere nobis clam esse,qualia fora decet multas curas sustinere suis proprijsque in locis:& quarum rerum magistratum unum præfectũ dominumq; esse oportet uarijs distantibusq; in locis gestarum,& ubicunq; demum illæ fiant.Vt autem planius,quod tradit,intelligatur, unum eorum exempli loco ponit,dicens: Ceu morum honestatisq;,utrum in foro decet,inde uocatum magistratum ἀγορανόμον, curam gerere,ut omnia scilicet illic rectè ordineque fiant:alium uerò magistratum alio in loco curare,ut idem seruetur: siue cunctis in locis unum eundemq; magistratum uidere,neque culpa in ea re admittatur. ἄρχειν,quæ uocauit, arbitror ipsum intellexisse sedes magistratuum: certaque quasi domicilia ipsorum,in quibus tamen suæ propriæq; personæ ius dicerent.Magistratus enim multi animaduertunt,quæ alibi quoque fiunt,in locisque remotis à sede ipsorum. Et hæc causa est,cur primùm, cum de superioribus loqueretur,ἄρχειν dixit:deinde,transiens ad alteros,ἄρχας eos nominauit.

Et utrum decet.)Hoc alterum est eorum,quæ iubet nos attendere. Neque enim oportere putat nobis clam esse,utrum deceat distinguere magistratus,diuersosq; illos facere,quia res alias curent:siue quia personæ sint uariæ,quamuis res eadem sit,quæ ab illis curatur.Explanandæ autem rei causa, ut omnis caligo hinc pellatur,reuertitur ad idem exemplum,inquit: Ceu modestiæ unum sanè magistratum curam gerere,qui caueat,ne quid in ea re peccetur sine discrimine ullo ab utroque sexu & uirili & muliebri:siue contrà. Hunc magistratum dare operam,ut pueri modesti sint: alium uerò,ut feminæ. Cùm uirile genus ostendere uellet,teneram tantùm illius ætatem appellauit:quia ea potissimum freno & custodia eget.

Et per respub.)Tertia quæstio est:ut enim uenire in mentẽ alicui posset,quod iam significauit,oporteat ne magistratus diuidi,ex uarietate rerum,quas curant,aut ex personarum,quæ ipsos regunt:ita nunc quærit,uariatis ne statibus ciuitatis,uariatos etiam opus sit esse magistratus:siue attendi minimè debeat hæc rerump. distinctio,ut ijdem magistratus in singulis rebus publicis, etsi illæ diuersæ inter se sunt,locum habeant. Quod,ut planius fit,ipse appellatis ipsis,declarat. Ceu enim, inquit, in statu multitudinis,& in dominatu paucorum:nec non ubi optimi uiri ciuitatem regunt,siue ubi unus regnat,utrum ijdẽ magistratus summam potestatem habere debeant: non tamen ex æqualibus omnino, similibusque personis conflati, sed ex longè alio genere hominum constituti.Planum enim est,eosdem in diuersis his statibus imperium non posse habere.Quod ipse quoque exemplis positis testatur.Veluti enim,ait,in statu optimorum,ex ciuibus instructis utili disciplina illi obtinendo in dominatu paucorum,ex diuitibus:in statu multitudinis,ex liberis.

Aut sint quædam.) Attingit nunc alteram partem, quæ est, utrum deceat longè alios magistratus esse in diuersis rebuspublicis:nec tantùm in ipsis personas distinctas esse,quæ magistratus regant, uerum etiam magistratus ipsos. Respondet enim hoc apertè parti illi,quam suprà priorem posuit.nam contrariam statim explicuit,id est cùm dixit quærendum,an in singulis statibus requiratur diuersos esse magistratus.Inquit igitur nunc, idem repetens:Siue sunt etiam uariatis ipsis , uaria & distincta genera magistratuum hunc enim esse debere sensum horum uerborum,apparet.Hoc tamen molestum est, quòd perspicitur,maculam non paruam ipsa occupasse,quam nullius calamo scripti libri ope delere potui: confugi igitur, destitutus illa,ad coniecturam,existimauiq;,si pro τὰς Δ|φόρους, mutato casu,Δ|φόροις legatur,locum purgatũ esse, sententiamq; egregiè conuenire.Articulum enim,qui antecedit accusandi casu,arbitror esse extremam syllabam prioris uocis, iteratam negligentia librarij,ut fit.Siue sunt in ipsis,diuersis scilicet rebuspublicis,discrimina etiam magistratuum, ut qui congruunt uni, alteri quadrare nequeant.

Est autem.)Quid sui iudicij de hac quæstione sit,incipit aperire.Inquit enim, inueniri resp.quasdam, dissimiles sanè inter se,in

se,in quibus non tantùm ijdem magistratus locum habent,uerum etiam utiles illic sunt:& contrà alias ita inter se discrepan tes,ut nullo modo illic cohærere possint.addit uerò,hoc confirmans:Hic enim,id est quibusdam rebuspublicis,mirificè cõgruit magnos esse magistratus,in alijs autem paruos.id est,ut arbitror,uim & auctoritarem eorũ esse amplam,& in alio statu pusillam:magnitudinem enim & paruitatem significare hîc potestatem uel contrarium ipsius,non numerum arbitror.

Nec tamen.)Etsi,quod testatus est,sunt magistratus quidam communes uarijs statibus reipublicæ: adiungit tamen, inueniri alios proprios quorundam,& qui minimè ceteris congruunt. Vnum eorum esse dicit,quem suprà etiam nominauit, id est βουλὰς uocatos. Affirmat igitur,eum magistratum nullo modo popularem esse:sed βουλὴν peculiarem esse populi:qui ordo quidam est eorum,qui principes sunt publici consilij. Vnde id nomen ipsis impositum est, quomodo etiam hodie consuetudo est uocare in rebusp. popularibus eundem ordinem simpliciter. nam adiuncta ei uoce, quæ ostendat numerum eorum, qui deliberant, & eum quidem paruum,uocatur etiam consilium:exempli causa, octoginta uirorum, aut centum uirorum, sed non simpliciter consilium. Videtur autem nominare hic βουλὴν auctor,ordinem certum quendam ciuium:& eum quidem plurimorum,non tamen omnium,qui ordo deliberet de republica, & distinguere ipsum ab uniuerso populo. Inquit enim, oportere in statu multitudinis huiusce modi quippiam esse,id est, ut ostendi, ordinem quendam, qui suscipiat hanc curam, consiliaq; capiat ante populum uniuersum,de rebus publicis:non tamen,ut opinor,ita ut consilia ipsius, deliberationesque omnino ratæ sint. Quid autem commodi capiatur ex hoc instituto declarat. Vnde perspicitur,ipsum popularе esse. Inquit enim,id inuentum fuisse,ut populus liberetur illa molestia,nec cogatur nimis crebrò uocari:afferret enim hoc ipsi, cùm constet magna ex parte è pauperibus hominibus, detrimenti non parum. Hæc igitur res fecit,ut crearetur hic ordo, non ut ipse moderaretur populo:nec sineret eum insolentiorem fieri,ut quidam acceperunt.neque enim plus roboris hic ordo & auctoritatis habet,quàm populus uniuersus,ut possit eum coercere: nec patitur res, ut in statu multitudinis magistratus ordoue ullus existat,cuius imperium maius sit,quàm populi totius. Nec putet aliquis,quamuis uerbo hic quoque utatur, unde nominatus est magistratus,quem βουλὰς uocauit, Aristotelem illum prorsus intelligere: alienũ namq; est à statu multitudinis. Nam quòd consilium quoque,quod intelligit,βουλεύειν, dicit:hoc mihi persuasit, ut crederem, non firmas omnino esse sententias ipsius,expectareque totius populi iudicium,quod illa confirmet. qui populus,cùm per lõgiora interualla cogebatur,poterat eodem tempore plura illius ordinis uisa statutaque comprobare.

Hoc autem,si pauci.)Docet nunc,cùm sit aliquo modo commune nomen horum βουλῶν, & superiorum illorum, quid discriminis uersetur inter ipsos:numerum autem longè alium esse amborum significat,& in primis ipsos distinguere: qui cùm paruus fuerit,est tamẽ ordo accommodatus dominatui paucorum. Cùm autem magnus,cadit etiam in status multitudinis:& si uerbo potius βουλεύειν de ipso usus est,quàm eos hic βουλὰς appellarit,quia funguntur eodẽ munere. Cùm autem adiungat βουλὰς,necesse paucos esse numero,intelligit magistratum ita propriè uocatum. concludit igitur,hos ea de causa accommodatos esse dominantibus paucorum.

Sed ubi ambo.)Quæ uis potestasq; sit horum βουλῶν in ea republica, docet, in qua ambo hi magistratus ordinesue sint,id est & ipsi,qui ante consilium uocatum uident,consiliumque capiunt de publicis rebus,& consilium ipsum. Tradit igitur,illic βουλὰς constitutos esse,qui aliquo modo præsint illis,ex quibus consilium constatum est, & quasi moderentur ipsis. cuius causam afferens,docensque ratione hoc fieri,inquit:Consiliarius enim,totusq; ille ordo popularis est:qui uerò tempore ipsum præcedit,fungens prius eodem munere,ordo est idoneus dominationis paucorum.

Frangitur autem.)Vt ostendit minui auctoritatem consilij(liceat mihi ita loqui rei explanãdæ causa)ab ordine, qui ante ipsum uidet inquiritque de rebus,quæ postea ad illius iudicium peruenire debent:ita nunc addit,eiusdem uim potestatemque conteri ac labefactari in illis statibus multitudinis, in quibus populus ipse simul coactus decernit statuitque de omnibus rebus. Quando autem existat hoc malũ,ut nerui utilis ualde illi reip.ordinis incidantur,uel potius totus ipse dissoluatur,declarat & inquit,hoc usuuenire solere,quando ubertas aliqua fuerit,fortunæque tenuiorum ualde creuerint,siue cùm mercede allecti fuerint pauperes ad frequentandas conciones. Tunc enim, inquit, soluti curis quærendi uictus,crebrò coguntur:cunctaque ipsi existimare,& aut probare aut improbare uolunt. non restat igitur aliquid, quod uideant,certis illis ciuibus,ex quibus constabat sapiens ille ordo. Quare perspicitur,uerum esse, quod optimus magister affirmat, nasci inde interitum eius ordinis, cui prius cura deliberationum mandata fuerat, & ab hoc munere obeundo uocabatur. Vetus illa tralatio secuta est exemplar,in quo erat ἀποφία:non, ut nunc in excusis & scriptis etiã quos uidi,legitur εὐπορία,contrario penitus sensu. Vnde D. Thomas ita hunc locũ accepit,maximè quando ordinatur damnum uocatis,si non uenerint.probè sanè,quod ad sententiam facit. Sed tamen constat, ueriorem esse receptam lectionem.in VI. enim horũ librorum ita scriptum est,ubi idem tangit, ut eruditus quoq; interpres testatur:ἐις αὐτὸν γὰρ αὐάγει τὰς κρίσεις πάσας ὁ δῆμος, εὐπορῶν μισθ῀.quo tamen in loco,etsi eodem uerbo utitur,posteriorem tantùm causam rationemque tangit.

Moderator autem.)Certos quosdam magistratus, quibus ciuitatis statibus in primis accommodati sint: atque ita deniq; illis apti,ut uix locum habeant in alijs ullis,ostendit. Nominat autem duos, & qui præpositus erat moribus puerorum,& qui mulierum castitatem tuebatur. Addit tamen,si qui etiam alij huius generis reperiuntur,quibus mandata sit huiusce modi aliqua cura. omnes igitur hos status optimorum uirorum proprios esse affirmat. Illi enim,cùm tales sint,plurimum studij ponunt in uita ciuium ornanda,& ab omni labe uindicanda. Cur autem non penetrent in statum multitudinis hæ curæ, neque in dominatum paucorum,testatur. Variæ namque causæ inde ipsos eijciunt. Primum enim,quod in primis curant,qui suscepерunt illas regendas,domi teneri pauperum mulieres non possunt:coguntur enim domo exire singulis horis, empturæ aut uendituræ aliquid. Non facile autem pudicitiam tuentur feminæ,quæ conuentus hominum frequentant,& cum alienis uiris liberè loquuntur:in statu uerò paucorum,in quo uiri ipsarum locupletes permitttunt sibi multa,& ipsæ molliter delicatèque uiuere uolunt,nec ullis legibus frenari se patiuntur. Ἐξιέναι hic ualet, domo prodire:apud Demosthenem itidem, qui multis locis eodem pacto usus est hoc uerbo,significat ex urbe exire & in militiã proficisci. Hortatur enim ciues suos,ut hoc faciant,poscentibus id reip.temporibus:& non mercede solùm conductis salutem suam & dignitatem ciuitatis committãt. Addit post hæc noster doctor,putare se satis de his rebus à se disputatum esse. quare transit ad alia, uel potius idem à principio repetit.

Circa constitutiones.)Ostendit, poscere nunc hanc disciplinam, ut de ratione creandorum magistratuũ quæratur: quod proꝰ uiribus se facturum pollicetur,nouo principio sumto. Discrimina autem huius rei, & quæ uariari in ea tractanda solent, in tribus terminis manere dicit:qui fines,si iuncti simul fuerint,futurum dicit omnino, ut omnes modi sumantur, nec ullus ipsorum relinquatur:hanc enim uiam putat esse certam ueritatis huius quæstionis inuestigandæ.

Sunt autem trium.)Incipit aperire tres hos,quos significauit,terminos:non tamen respondet illi uoci,que uirilis generis est, sed transit ad neutrum communeque.inquit enim:Trium eorum,quæ sunt quærenda,unum est,qui potissimũ sint, qui creãt magistratus,priuatisque antea hominibus imperium dant. alterum,ex quo genere ciuium illi creari debeant. tertium extremumque est modus,quomodo inquam creari debeant:nam plures uarijq; sunt.

Vniuscuiusq; autem.)Cùm terminos tres affirmasset esse,quibus discrepat inter se ratio omnis creandorum magistratuũ:adiungit nunc,singulos illos itidem trifariam diuidi,partibus ipsius expositis:quomodoque hoc fiat,incipit statim aperire.inquit enim:Singulorum trium horum discrimina esse tria. siue enim omnes ciues coeunt ad creandos magistratus, siue certi quidam,quibus id publicè mandatum sit. Duobus autem expositis discriminibus ex persona eorũ,qui creant,transit ad eos, qui creantur,quibusq; potestas committitur. Siue igitur, inquit,creant ipsos ex omni numero ciuium, siue ex certis quibusdam definitisque, qui scilicet distincti à reliquis sint. plures enim modi huius secretionis sunt, ac noui aliquando aliqui(ut docet)ueteribus adiunguntur,uel censu,uel genere,uel uirtute,uel alio quopiam, quod conueniat multis: separet autem ipsos à reliquis. Quemadmodũ factum esse narrat Megaris,qua in ciuitate lex erat, ut crearẽtur magistratus ex illis tantùm, qui,cùm electi prius forent ex oppido,expulsique ab aduersarijs,redierant armis,pugnauerantque contra multitudinẽ, quæ multitudo antea illic dominabatur. Nam tempus fuisse, quo à populo regeretur ciuitas illa nobilis, indicauit etiam auctor in libro de Arte poetarum,ubi de ortu primo comœdiæ differit. Non patiebantur igitur,cùm uicissent,imperiũ dari,nisi hominibus sui generis ac loci. Transit,hoc expositio,ad modos rationesque,quibus creantur: qui nunc duo, ut superiorum, ita quoque huius rei appellantur:dicitq; illos esse,siue delectum siue sortem.

Rursus

Rursus hæc.) Tertium, qui restabat, singulorum terminorum modum exponit, quomodo gignatur declarans. fieri igitur dicit, cùm illa geminata fuerint. Intelligo enim, inquit, cùm creatio magistratuum diuisa fuerit: ut hos scilicet quidam creent, hos alteros uerò cuncti. Eodem etiam pacto, cùm quasi materia, ex qua creantur, & ipsa minimè simplex fuerit, sed geminata: quia hi magistratus è cunctis ciuibus creantur, hi uero è quibusdam. Tertia duplicatio est, cùm certi quidam magistratus creantur suffragijs delectuq;: certi autem alij, sorte.

Vtrunque autem.) Adiungit nunc singulorum, quæ modò partitus est, discriminum, existere modos quatuor, quos exponit. Siue enim, inquit, omnes magistratus ex omnibus ciuibus creabuntur suffragijs, siue omnes itidem ex omnibus sorte. Cū autem ostendisset iam duas rationes creandorum illorum, ijsdem retentis custoditisque & qui creant, & ex quibus creātur, uariato tantum modo: nunc transit ad modum distinguendum, quo uariantur, quamuis creentur ex uniuersis. non enim semper ille idem est, etsi materia eadem est.

Et uel ex.) Quod uocat è cunctis, docet etiam diuidi. Neque enim unam tantùm rationem esse sumendi ex uniuersis eos, quibus imperium datur: siue enim ducuntur inde non simul ex uniuerso corpore, sed seorsum è partibus certis ipsius, & quasi membris quibusdam: ut ipse accuratè docet, id est per tribus aut pagos illos, unde Athenis uocabātur, & quasi oppida, ut Cicero interpretatus est δήμους. Adiungit quoque phratrias, quibus etiam minoribus multo quasi conuentibus populus Atheniensis distinguebatur. Erat enim phratria quarta pars tribus: quod custodiebatur, ut tradit, donec res transisset, nullis siue imperio relictis, per uniuersos ciues. Siue addit (quæ altera ratio est) semper ex omnibus & uniuerso confusoque cœtu. ad extremum addit, Et hi quidem magistratus: illi uerò altero, in quo confundātur hi modi: ut scilicet diuisione ipsorum facta, partim ipsorum creentur ex uniuerso corpore, partim uerò ex eodem dissecto, & in ea quæ significauit, membra diuiso.

Rursus, si.) Ostendit nunc, unde oriantur reliqua sex membra, conficientia numerum, quem monstrauit inueniri totius huius rationis. Quasi igitur initio quodam nouo sumto, inquit: Rursus si quidam sint certique ciues, & non cuncti, qui creādorum magistratuum potestatem habent, creabunt ipsos uel ex omnibus delectu habito, suffragijsque: uel ex omnibus itidem sorte, uel mutata quasi materia, seruata autem ratione, quæ bipartita est, creandorum illorum: ex quibusdam ipsos delectu, uel ex quibusdam sorte. Vel inquit, quod est tertium quasi membrum, uel diuisis magistratibus: creabunt hos quidem hoc pacto, hos uerò illo. quemadmodum, ne aliquis error hic nascatur, magis explanat his uerbis: Intelligo autem, hos quidem magistratus ex omnibus delectu, hos uerò sorte. Concludit autem statim totam quæstionem, dicens: Quare xij modi restant, sine illis rationibus diuersis copulandi ipsos, id est non appellatis ipsis: neque in numerum modorum coniectis.

Harum autem duæ.) Cùm modos enumerasset creandorum magistratuum, indicat nunc, qui potissimum ipsorum congruūt huic, & qui illi reipublicæ. Incipit autem à statibus multitudini accommodatis, & inquit: E numero harum omnium duæ rationes creandorum illorum populares sunt, cùm scilicet omnes ciues ex omni numero ciuium ducunt ipsos uel delectu, uel sorte: siue utuntur ambabus his rationibus, ut partim scilicet magistratum creent sorte, partim autem delectu. Quæ posterior ratio, ut honestior est, moderatoque statui magis cōuenit: ita minus grata minusque accepta est tenuibus hominibus. nihil enim minus illi ferunt, quàm magistratus creari spectatis meritis, ac uita hominum. uident enim planè, se, si ita res geratur, excluſum iri ab omni publico honore & imperio.

Non omnes autem.) Modum accommodatum statui ciuitatis, qui communi nomine omnium rerumpublicarum Resp. uocatur, qualis sit nunc, ostendit. Eum autem esse dicit, in quo non omnes simul ciues creant magistratus, sed uarijs temporibus omnes: atque ipsos tamen creant ex certis quibusdam & definitis: atque id uel sorte, uel delectu, uel ambobus: uel diuisim, hos quidem magistratus creant ex omnibus, hos uerò è quibusdam ambobus. Quam uocem, cùm iterum usurpasset, obscuritatis tollendæ causa declarauit. inquit igitur, Cùm ambobus dico: intelligo, ut hi quidem magistratus creentur sorte, hi uerò delectu. In extremo auctor posuit, quod concludit totam sententiam: Omne enim institutum, uariatum etiam, ut docuit, affirmat esse aptum reip. uocatæ, ipse id initio collocaui.

Et quosdam ex.) Docet, qui modi sint apti dominatui paucorū. Cùm igitur non omnes ciues, sed certi quidam funguntur hoc munere, atq; ordo illorū huic curæ prepositus, ita ut ex omni numero ciuiū ipsos ducant, creantq; ipsos partim delectu, partim sorte. Vel ex ambobus magistratus creent, id est & ex uniuersa ciuitate, & è suo ordine: & undecunq; ipsos sumāt, hoc seruent, ut hos quidem magistratus sorte, hos uerò delectu creent. hoc institutum conuenit paucis dominantibus in ciuitate statuique, quem suæ rationi uel libidini potius utilem cōstituerunt. Magis autem adhuc proprium illius dominatus, magisque accommodatum ipsis esse dicit, si magistratus ex ambobus ducti fuerint: id est, & quasi è corpore totius ciuitatis & è suo ordine. Nam si ex hominibus tantùm sui loci crearent ipsos, quin magis adhuc hoc iniustum futurum fuerit, non est dubitandum: sed nimis hoc odiosum fuisset reliquis, se penitus depelli à gubernaculis ciuitatis.

Hos uerò ex.) Ostendit, quam rationem sequuntur in hac re, qui constituunt rempublicam, propè accedentem ad statum optimorum. inquit igitur: Legem hāc peculiarem esse ipsius, ut hi quidem magistratus creētur illic ex omni numero, & quasi corpore ciuium: hi uerò ex certis quibusdam ciuibus, & ordine quopiam definito, conuenire reip. propriè uocatæ. in quo imitatur consuetudinem optimorum. Addidit autem hic & ἀριστοκρατικῶς (nisi fallor) ut aperiret quam remp. intelligat. Illa namque, quę ita uocatur proprio nomine, similitudinem quandam habet status optimorum. nam quę sequuntur uerba, eodem pertinent. Intelligo autem quod inquit: Vel hos quidem magistratus delectu, hos uerò sorte. hæc anim quoque ratio mixta est quare quadrat mixtæ huic reipublicæ & temperatæ è statu multitudinis & è rep. optimorum.

Quosdam autem.) Tangit alios modos, & quorum statuum peculiares illi sint significat. Primùm igitur inquit: Quosdam certosque creare magistratus è quibusdam certisque ciuibus, est accommodatum penitus uoluntati commodisque paucorū. suprà autem rationem hanc reliquerat. Videtur enim loqui nunc de puris merisque talibus, non mixtione quapiam moderatioribus redditis.

Et quosdam.) Colligit paucis plures modos. Primùm autem repetit proximum superiorem, sed tamen uariatum: & ut ipsemet indicat, non eodem modo tractatum. inquit igitur: Quosdam uero è quibusdam sorte creare scilicet, & creari: non tamen gestum hoc administratumque eodem pacto: & præterea quosdam è quibusdā ambobus, scilicet modis, id est siue delectu siue sorte intelligendum est. pendet enim à superiore sententia, Est aptum dominatui paucorum.

Quosdam autem.) Perspicitur, suo in exemplari ita scriptum habuisse ueterem illam tralationem, cùm ab omnibus, quos uidi, libris, absint postremæ duæ uoces: quare arbitrari non possumus, lectionem hanc omnino esse inanem. Si igitur sequimur eam, hic sensus ipsius erit: Quosdam autem: id est, cùm certus numerus ciuium atque ordo ex omni corpore ciuitatis creat magistratus, hic modus nullo pacto est aptus dominatui paucorum: è suo enim ordine uolūt illi grauiores magistratus creari. Quare longè aliter id tractari, omnemque potestatem tradi in ciuitate aduersarijs ipsorum non est ipsis tutum: ita enim amitterent citò dominatum illum suum.

E quibusdam autem.) Hic ultimus modus est, ab eo expositus, quem proprium esse testatur status optimorum. Est autem, cū omnes ciues in comitijs aut adsunt, aut adesse possunt, creantque magistratus ex certo quodam loco atque ordine, id est è probis & studiosis uiris, utunturque in imperio dando suffragijs, & nullo modo sorte: neque enim sors è tanto numero hominum optimos quosque & prudentissimos sumeret. Tria igitur, ut planum factum est, concurrunt. Primùm mandatur hec cura non certis quibusdam, sed uniuersæ multitudini: quæ tamen è definitis ciuibus, id est moderatis & instructis ea disciplina, quæ illic requiritur, deligat eos, quib. imperium dat. Status enim optimorum fortasse non displiceret multitudini, uerorum inquam talium, non simulatorum. nam qui freti diuitijs iniustè dominantur in ciuitate, sibi falso asciscunt hoc nomen, uocarique uolunt optimates. Tertium, quod seruatur illic, est, de quo suprà à me dictum est, ratio creandi ipsos: id est, studiū magnum adhibitum in illis eligendis.

Modi igitur eorum.) Vt mos ipsius est, repetit breui, quæ definijt, pertinentia ad creationem magistratuum. Quæ autem partes restant eiusdem quæstionis, nondum explicate, quando, loco ad id apto, expositurus sit, indicat. Primū igitur, inquit, modi creandorum magistratuum tot numero sunt: itaque, ut declaratum est, distincti sunt uariatis rebuspublicis. deinde addit: Quæ autem conducunt utiliaque ualde sunt quibus magistratibus, nec non quomodo decet constitutiones ipsorum administrari: illo tempore planum erit, quo facultates magistratuum ipsorum, & quanta uis auctoritasq; singulorum sit, nec non quot numero ipsæ sunt, cognitum erit.

Intelligo autem.) Cùm uim potestatemq; magistratuum appellasset, aperuit, quid illo nomine accipi à nobis uelit. Inquit igitur, se uocare potestatem magistratus auctoritatem ipsius in statuendo, quod rectum est de rebus illis, quæ curæ ipsius mandatæ sunt, cùm ad alias minimè porrigatur. Exempli causa, magistratus est, qui curat uectigalia publica: est etiam, cui mãdata sunt, quæ pertinent ad custodiam salutemq; reipublicæ, omniumq; rerum, quæ partes sunt ipsius, domina est. constat autem, hanc longè aliam uim facultatemq; esse. Prior enim est eius, qui exercitum ducit: posterior uerò, quæ in sua manu habet contractus forenses. Tangit autem eadem ferè hæc munera in extremo itidem VI. horum librorum: quo etiam in loco narrat, extare magistratum, qui curæ habeat, quæ pertinent ad fora causarum ac contractus hominum, ad quem ipsorum exempla referantur, & ab ijsdem sedulò asseruentur: cùm idem quoque curare debeat, ne qua fraus in ipsis admittatur.

a κατὰ τὰ πράγματα. al. κατὰ τὸ πρᾶγμα.
b ὧν τῶν συγκατελθόντων.
c ἕως ἂν διέλθῃ ἅπαντων τῶν πολιτῶν. al. πολιτικῶν, mendose.

CAPVT XVI.

RElinquitur è tribus, ut tradamus, quod pertinet ad iudicia. Sumendi autem modi & horũ peridè quasi fundamentũ. Manet aũt discrimen iudiciorũ in trib. terminis, ex quibus, de quibus, & quomodo. Dico aũt ex quibus, utrũ ex omnibus, uel è quibusdã: de quibus uerò, quot sint species iudiciorũ: quomodo autẽ, utrum sorte, uel suffragijs. Primùm igitur diuidatur, quot sunt species iudiciorum. Sunt aũt numero octo. unũ quidem, quod corrigit: aliud aũt, si aliquis iniustè se gerit in quapiã republica: tertiũ, quæcunq; ad statum ciuitatis referuntur. Quartũ & imperiũ habentibus & priuatis, quæ controuersiæ nascũtur inter ipsos de multis illatis. Quintũ, de priuatis contractibus, ac magnarũ rerũ. Et præter hæc, quod pertinet ad cædem factã & lites peregrinorũ. Species igitur cædis factę, siue in ijsdem iudicibus, siue in alijs: & de ijs, quæ consulto. Et de ijs, quæ ab inuitis admissæ sunt. Et quæcunq; rei non inficiantur, controuersia aũt est de iusto. Quartũ aũt, quæcunq; reis cædis, ut redeant, intenduntur: ueluti Athenis dicitur, & curia uocata in Phreatte. Contingunt autem huiusce modi facta in uniuerso tẽpore pauca, & in magnis urbibus. Iudicij aũt peregrinorũ unũ quidẽ genus, pegrinis aduersus peregrinos litigantib. aliud, peregrinis aduersus urbẽ incolẽtes. Amplius aũt prẽter hęc oía de paruis cõtractib. quęcũq; unius drachmę, & qnq; drachmarũ, aut paulo maiore pecunia (oportet .n. de his quoq; iudicium fieri) nõ cadũt aũt in multitudinẽ iudicũ. Verùm de his omittatur, & de causis necis, & de peregrinis. De reb. aũt ciuilib. disseramus: de qb. nisi rectè administrẽtur, discordiæ fiunt, & mutationes rerumpub. Necesse autẽ est siue omnes

ΛΟΙΠΟΝ ἢ τ̃ τριῶν τὸ δικαστικὸν εἰπεῖν. λητέον δὲ ἐκ τούτων τὰς πρόσους καθ' ἑκάστην αὐτῶν ὑπόθεσιν. ἔστι δὲ διαφορὰ τῶν δικαστηρίων ἐν τρισὶν ὅροις· ἐξ ὧν τε, καὶ περὶ ὧν, καὶ πῶς. λέγω δὲ ἐξ ὧν μὲν, πότερον ἐκ πάντων, ἢ ἔκ τινων· περὶ ὧν δὲ, πόσα εἴδη δικαστηρίων· τὸ δὲ πῶς, πότερον κλήρῳ, ἢ αἱρέσει. πρῶτον οὖν διαιρεῖσθω, πόσα εἴδη δικαστηρίων. ἔστι δὲ τὸν ἀριθμὸν ὀκτώ. ἓν μὲν δίκαιον· ἄλλο δ', εἴτις τι τῶν κοινῶν ἀδικεῖ· ἕτερον, ὅσα εἰς τὴν πολιτείαν φέρει. τέταρτον καὶ ἄρχουσι καὶ ἰδιώταις, ὅσα περὶ ζημιώσεων ἀμφισβητοῦσι. πέμπτον, τὸ περὶ τῶν ἰδίων συναλλαγμάτων, καὶ ἐχόντων μέγεθος. καὶ παρὰ ταῦτα, τό τε φονικὸν, καὶ τὸ ξενικόν. φονικοῦ μὲν οὖν εἶδη, αὖτ' ἐν τοῖς αὐτοῖς δικασταῖς, αὖτ' ἐν ἄλλοις. περί τε τῶν ἐκ προνοίας, καὶ περὶ τῶν ἀκουσίων. καὶ ὅσα μὲν ὁμολογεῖται, ἀμφισβητεῖται δὲ περὶ τὸ δίκαιον. τέταρτον δὲ ὅσα τοῖς φεύγουσι φόνου, ἐπὶ καθόδῳ ἐπιφέρεται· οἷον ἀθλίως λέγεται καὶ τὸ ἐν Φρεάττοι δικαστήριον. συμβαίνει δὲ τὰ τοιαῦτα ἐν τῷ παντὶ χρόνῳ ὀλίγα, καὶ ἐν ταῖς μεγάλαις πόλεσι. τοῦ δὲ ξενικοῦ, ἐν μὲν ξένοις πρὸς ξένους· ἄλλο, ξένοις πρὸς ἀστούς. ἔτι δὲ παρὰ ταῦτα περὶ τ̃ μικρῶν συναλλαγμάτων, ὅσα δραχμιαῖα, καὶ πεντάδραχμα, καὶ μικρῷ πλείονος (δεῖ μὲν γὰρ καὶ περὶ τούτων γίνεσθαι κρίσιν) οὐκ ἐμπίπτει δὲ εἰς δικαστῶν πλῆθος. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ἀφείσθω, καὶ τῶν φονικῶν, καὶ τῶν ξενικῶν. περὶ δὲ τῶν πολιτικῶν, λέγωμεν· περὶ ὧν, μὴ γινομένων καλῶς, διαστάσεις γίνονται καὶ τ̃ πολιτειῶν αἱ κινήσεις. ἀναγκη δ' ἤτοι πάν-

RElinquum est ex tribus ciuitatis partibus, ut de ea, quæ rebus iudicandis præest, disseramus. Atque huius rei modi sumendi sunt, pro ea institutione, quæ nobis proposita est. Iudiciorum autem differentia tribus finibus continetur, ex quibus, de quibus, quomodo. ex quibus, hoc est, utrùm ex omnibus, an ex quibusdam iudices sumantur: de quibus, quot sint genera iudiciorum: quomodo, utrùm sorte, an suffragio iudices fiant. Ac primùm sanè exponamus quot sint iudiciorum genera, ut sit explicata iudiciorum partitio. Octo igitur sunt iudiciorũ genera. unum est, quod ad repetendas rationes à magistratibus pertinet: alterum, quod ad delicta publica, eaq;, quæ in personas publicas iniustè cõmissa sunt. tertium, quod ad peccata in reipub. statũ. quartum, de cõtrouersijs & magistratuum & priuatorum, cùm ambigunt de multarum irrogationibus: quintum, de priuatis rerum magnarum contractibus, & præterea de cædibus, & de criminibus inter sicarios, & de rebus peregrinis. Maleficiorum autem ad cædeis pertinentium genera, siue apud eosdem iudices res agatur, siue apud alios: alia sunt sponte & consultò admissa, alia in consultò atque inuitè: & alia conceduntur illa quidem, & de facto constat inter eos qui litigãt, sed de iure ambigitur. quartum maleficium est, cuius crimen ijs infertur, qui ob cædem nõ uoluntariam exsulabant, ab exsulio reuocatis, ut capitis causam dicerent: quale dicitur Athenis esse etiã id iudicium, quod exercetur [a] in Phreattone. Sed talia hæc in omni æternitate pauca euenunt, eaq; in magnis ciuitatibus. Iudiciorum autem eorum, quæ ad res peregrinorum pertinent, unum genus est, quo peregrinus cum peregrino litigat: alterũ, quo peregrinus cum ciue. Præter hæc omnia autem sunt & iudicia de paruis contractibus, ab una drachma usque ad quinq;, & paulo amplius. Oportet enim etiam de his iudicari, neque tamen cadunt in iudicum multitudinem. Sed de his quidem iudicijs, & de ijs quæ ad cædem pertinent, & de peregrinorum controuersijs disputare omittamus: de ciuilibus uerò dicamus: de quibus, cùm neq; rectè, neque ordine fiunt, seditiones excitantur, & ex ijsdem reip. administrationum motus ac commutationes oriuntur. Necesse autem est aut

ōmnes de omnib. existimare, quæ diuisa sunt, suffragijs uel sorte: uel omnes de omnib. partim sorte, partim suffragijs. Vel de quibusdam ijsdem, hos quidem sorte hos autem delectos. hi sunt igitur modi quatuor numero. Totidēq; alij sunt & qui particulatim: rursus enim, è quibusdam, & qui iudicant de omnibus suffragijs, uel è quibusdā de omnibus sorte: uel hæc quidem sorte, hæc autē suffragijs: uel quædam iudicia de ijsdem rebus, è iudicib. sorte ductis & suffragijs creatis. Hi igitur modi, quemadmodū traditi sunt, ijdē sunt atq; illi, qui dicti. Amplius autem eadem copulata. Dico autem, ceu hæc quidē ex omnibus, hæc autem è quibusdam, hæc autem ex ambobus: ceu, si eiusdem iudicij forent hi quidem ex omnibus, hi uerò è quibusdā, & uel sorte uel suffragijs, uel ambobus. Quot igitur modis iudicia cōtingit esse, traditū est. Horū aūt prima quidē popularia sunt, quæcunq; ex omnibus, uel de omnib. secunda uerò dominatus paucorū peculiaria sunt, quæcunque è quibusdam de omnibus: tertia autem accōmodata optimatib. & reipublicæ, quæcunque partim ex omnibus, partim è quibusdā.

τας ϖ̃ει παύτων κρίνειν τῶν διηρημένων, αἱρέσει ἢ κλήρῳ· ἢ ϖαύτας ϖ̃ει ϖαύτων τὰ μὲν κλήρῳ, τὰ δ' αἱρέσει. ἢ ϖ̃ει ἐνίων τῶν αὐτῶν, τὰς μὲν κλήρῳ, τὰς δ' αἱρετὰς. οὗτοι μὲν οὖν οἱ τρόποι τέτταρες τὸν ἀριθμόν· τοσοῦτοι δ' ἕτεροι καὶ οἱ κατὰ μέρη. πάλιν γὰρ ἐκ τινων καὶ οἱ διακάζοντες ϖ̃ει ϖαύτων αἱρέσει, ἢ ἐκ τινῶν ϖ̃ει ϖαύτων κλήρῳ· ἢ τὰ μὲν κλήρῳ, τὰ δὲ αἱρέσει, ἢ ἔνια δικαστήρια ϖ̃ει τῶν αὐτῶν ἐκ κληρωτῶν καὶ αἱρετῶν. οὗτοι μὲν ὅν, ὥσπερ ἐλέχθησαν, οἱ τρόποι τοῖς εἰρημένοις. ἔτι δὲ τὰ αὐτὰ σωδυαζόμενα. λέγω δ', οἷον τὰ μὲν ἐκ ϖαύτων, τὰ δ' ἔκ τινων, τὰ δ' ἐξ ἀμφοῖν· οἷον εἰ τῷ αὐτῷ δικαστηρίου εἰσὶν, οἱ μὲν ἐκ ϖαύτων, οἱ δ' ἔκ τινων· καὶ ἢ κλήρῳ, ἢ αἱρέσει, ἢ ἀμφοῖν. ὅσοις μὲν ὅν ἐνδέχεται τρόποις εἶναι τὰ δικαστήρια, εἴρηται. τούτων δὲ τὰ μὲν πρῶτα δημοτικὰ, ὅσοι ἐκ ϖαύτων, ἢ ϖ̃ει ϖαύτων. τὰ δὲ δεύτερα ὀλιγαρχικὰ, ὅσοι ἔκ τινων ϖ̃ει ϖαύτων· τὰ δὲ τρίτα, ἀριστοκρατικὰ, καὶ ϖολιτικὰ· ὅσοι τὰ μὲν ἐκ ϖαύτων, τὰ δ' ἔκ τινων.

aut omneis de omnibus illis, quæ suprà distinctè & partitè enumerata sunt, iudicare, uel suffragio uel sorte: aut omneis de omnibus partim sortitione, partim electione: aut de aliquibus ysdem, [b] alios sortitò factos, alios suffragio creatos atq; electos. Sunt igitur hi modi numero quatuor. Totidem autem sunt alteri & ij, qui sunt ex parte. Rursus enim aut ex quibusdam sumuntur, qui de rebus omnibus iudicent, electione: aut ex quibusdam, qui de rebus omnibus iudicent, sortione: aut partim sortitione, partim electione: aut nonnulli sunt iudicum consessus ysdem de rebus ex iudicibus sortitò factis, & suffragio creatis. Hi igitur modi, quemadmodum expositi sunt, ys quos suprà diximus, cō similes sunt. Præterea uerò hæc eadem iudicia duplicari & copulari possunt. Dico autem (uerbi gratia) si alia quidē ex omnibus, alia ex aliquibus, alia ex utrisque: exempli causa, si eiusdem iudicum consessus aly sint ex omnibus, alij ex quibusdam: & aut sortitione, aut electione, aut utroq;. Quot igitur modis possint esse iudicum consessus, expositum est. Horum autem primi quidem sunt populares, qui aut constāt ex omnibus, aut sunt de omnibus: secundi ad oligarchiam pertinent, nempe qui ex quibusdam sumuntur, & de omnibus iudicāti: terty aristocratiam & politiam attingunt, uidelicet qui partim ex omnibus, partim ex quibusdam sumuntur.

COMMENTARIVS.

Restat è tribus.) Tria uidenda sibi proposuerat: quorum duo cùm iam absoluerit, ad tertium aggreditur. Fuerunt autem illa pars reipublicæ, quæ deliberat consiliaq́ue capit: & de quibus modò disputatum est, magistratus ipsi. Quam restare dicit, tertia est, quæ iudicat causas & controuersias ciuium. Inquit igitur statim, ut ueram uiam huius rei docendæ ineat, oportere modos captare huius rei, ordine tradendæ. Quod obtinebimus, ut narrat, si rationem diuisionemq́;, modò usurpatā, utilemq́ue huic operi inuentam, sequamur. Omne enim discrimen fororum, & quo ipsa discrepant inter se, in tribus terminis situm esse affirmat: qui sunt hi. Diuersæ namque personæ nunc sunt, ex quibus curiæ ipsæ iudiciaq́ue constituuntur: lites etiam controuersiæq́; uariæ diuersum aliquando genus iudiciorum efficiunt. Tertiū discrimen, & quod uariat iudicia, est modus & quomodo ipsa constituantur. Hoc uerū esse declarat ipse, qui, quod breui nimis expositum erat, aperuit. inquit enim: Intelligo, quod dixi ex quibus, utrum ex omnibus ciuibus constituenda scilicet sint iudicia, uel ex certis quibusdam. De quibus autem, quot sint species iudiciorum, distincta inter se dissimilitudine causarum. Quod dixi quomodo, utrum sorte, qui iudicaturi sunt, an suffragijs, deligi debeant.

Primùm igitur.) Putat trium illorum, quæ uidenda sibi proposuit, pertinentium ad diuisionem iudiciorum, secundum mediumq́ue prius exquirendum esse: quia ipsum cognitum planiorem uiam efficiet reliquorum inuestigandorum. Inquit igitur, esse iudicia octo numero: de discrepantib. enim inter se rebus in uarijs curijs foriſue existimari solere. Vnum autem primumq́; genus ipsorum ponit, quod uocat εὐθυντικὸν: quia propositum est rationibus accipiendis eorū, qui munus aliquod publicum obierint: ac si quid illi ulla in re peccarint, corrigere id atque emendare debet. Aliud iudicij genus esse inquit, atque id secundum: quod existimat, siquis lædit uiolatque aliquod publicum bonum. Diuersum ab hoc, tertiūq́; iudicij genus esse affirmat, cuius partes sunt existimare cuncta illa facta, quæ ad rempublicam statūq́; ipsius aliquo modo referuntur.

Quartum & imperium.) Quartum genus esse inquit, quod simul attingit & publicas personas & priuatas: cuius iudicij cura est uidere, quæ pertinent ad multas, aliquibus ob aliquam culpam irrogatas. Vt opinor autem, commune ipsum esse dicit & magistratuum & priuatorum, quia magistratus ipsi multas irrogant: multantur autem priuati, cùm deliquerint. Quod autem coniunxit hîc, qui potestatem imperiumq́ue habent, & priuatos: idem legitur apud Demosthenem contra Aristocratem in lege, quæ se munierat, ne posset facile abrogari. eius legis hæc uerba sunt, quæ arbitror quasi tralaticia fuisse, cùm simul ambos oportebat complecti. ὃς ἂν ἄρχων ἢ ἰδιώτης, καίπερ ἢ τὸν νόμον συγχεῖν, τὸν δὲ.

Quintum, de priuatis.) Quintū genus esse tradit, quod existimat, ac ius dicit de priuatis sanè cōtractibus: ijs tamen magnis. Addidit autem hoc, quia diuersum ab hoc facit iudicium, quod ius dicit de pusillis tenuibusq́ue contractibus, & de minuta pecunia: quæ & ipsa, etsi exilis, in disceptationem uenerit.

Et præter hæc.) Duo præterea genera iudiciorum appellat, quorum unum est, de cæde neceq́; homini illatā, unde nomen inuenit, φονικῶν; appellatum est eadem ratione, qua leges Draconis quædam φονικοὶ νόμοι uocatæ sunt, quia huiusce modi casus, qua pœna affici debebant, ostenderet: qui tamen adeò asper ac durus fuit, ut non grauibus etiā delictis grauem hanc pœnam imponeret. Alterum autem à peregrinis, quibus ius dicit, nominatum est: ξένοι enim externi ac peregrini uocati sunt.

Species igitur.) Iudicium cædis simplex non esse docet: quatuor enim species ipsius extare tradit, siue illæ cūctæ ab ijsdem iudicibus existimentur, siue iudices uarientur uariatis casibus, ut singula genera causarum suos ac proprios iudices habeant. Neque enim hoc modo, an illo res fiat, quicquam interesse putat ad numerum iudiciorum minuendum

aut augendum. Primum autem genus iudicij uult esse de cæde facta consultò, cùm aliquis meditatus uenerit ad hominem occidendum, rationemq́ue totius rei peragendæ secum cogitarit: quæ neces in primis graui pœna dignæ meritò censentur. Πρόνοιαν ualere prouidentiam meditationemque, notum est. Eodem nomine, id est ἐκ προνοίας, appellabantur hæ cædes in altera lege Athenienſium, quam recitat Demosthenes in oratione, unde superius exemplum ductum est. Sed etiam philosophus in V libro de Moribus ad Nicomachum consuetudine sui temporis confirmans, quod dixerat. ait enim, rectè institutum esse, ut quæ incensus ira aliquis fecisset, non existimarentur gesta ἐκ προνοίας.

Et de ijs.) Secundum hoc est iudicij de homine interfecto genus, cùm aliquis imprudens cædem fecit necauitq́ue eum, quem minimè uolebat. Exemplum clarum huius cædis est, quod narrat Herodotus in primo libro Historiarum, Adrastus, qui iterum in hoc lapsus est. Cùm enim domi suæ fratrem inuitus necasset, eiectus à patre, ad Crœsum Lydiæ regem profectus est, ut se expiaret: quod cùm impetrasset benigneq́ue ab eo acceptus esset, datus est ab ipso postea custos filio eunti ad aprum, uastantem agrum, interficiendum: in quem cùm telum iaceret, pro apro regium puerum interemit.

Et quæcunque rei.) Tertium iudicij genus est, cùm reus fatetur fecisse, hominemq́ue obtruncasse: non tamen se pœna ulla dignum esse contendit, quia iustè fecerit. Omnis igitur controuersia est de iure: licuéritne ipsi uitam illi eripere, an contra leges fecerit. M. Ciceronem ita instituisse Milonem defendere, notum est, quem cõcedebat P. Clodium occidisse: utile enim id magnopere reip. fuisse aiebat, cùm seditiosus ciuis fuisset, & ualde periculosus libertati.

Quartum autem) Quartum genus cuiusmodi fuerit, exponit. Inquit igitur, sententiam ferre iudices hos de his cædibus, uel potius rationibus duris ac periculosis purgandi se, cunctaq́; huiusce modi facta existimare: cùm scilicet aliqui, qui solum mutarint ob cædem factam, cupientes redire in patriam, se caputq́ue suum committunt his iudicibus hac conditione: ut si probarint causam suam, liceat ipsis domi manere: sin hoc non præstiterint, statim supplicio afficiantur. Huius generis fuisse adiungit Athenis curiam illam, quę ἐν Φρεαττοῖ dicebatur: cuius curiæ meminit Demosthenes in oratione contra Aristocratem. in ea enim deligenter commemorat plura iudiciorum genera, huc facientia. Huius autem ipsius iudicij rationem omnem accuratè persequitur. quod cuiuis, qui locum legerit, intelligere licet: præterquam quòd testatur idem Harpocration suo in Lexico, uerba etiam auctoris ponens. Arbitratur autem, curiam hanc uocatam ita fuisse à Phraate quodam heroe: cuius opinionis fuisse quoque narrat. Theophrastum, memoriæ id prodentem in XVI libro de Legibus. apud Grammaticum tamen hunc scriptum non uno loco est, ἐν Φρεάτῃ δικαστήριον, non ἐν Φρεαττοῖ.

Iudicy autem.) Expositis quatuor generibus iudiciorum, quæ uarias rationes continent existimandi de cæde aliqua facta: explicat paucis, quod suprà cum ipso appellauerat, uocaueratq́ue ξενικὸν, quia peregrinis ius diceret. Diuidit autem nunc ipsum in duo genera. quorum prius esse dicit illud, quòd existimat lites peregrinorum concertantium inter se: alterum autem, quòd eorundem controuersias cum ciuibus, atque ijs omnibus qui domicilia illic propria habent.

Amplius autem.) Addit nunc superioribus iudicijs unum, quod desiderabatur, explendo numero illorum octo, quæ iam significarat generum. Nam quod modò, pertinens ad peregrinos, tetigit, septimum illorum fuit. Inquit igitur, restare præter ea quæ explicuit, unum iudiciorum genus, quod existimet de pusillis contractibus: de quibus tamen orta sit lis & controuersia. Cuiusmodi autem intelligat: exemplis declarat: in quibus scilicet omnis altercatio est de tenui minutaq́ue pecunia, ut de una drachma, siue quinque: siue addidit, paulo maiore summa. Nam requiri, ut in ciuitate sit iudicium, quod minutas etiam has controuersias dirimat, dicit: nec tamen deceat numerum magnũ esse horũ iudicum, qui occupantur in tam leuibus causis.

Verum de his.) Ostendit, non esse suum propriumq́ue munus scriptionis huius, subtiliter has quæstiones persequi: de iudicijs inquam cædis factæ, & de pertinentibus ad peregrinos: sed oportere se præcipere de his, quæ referuntur ad statum ciuitatis: in quibus, si culpa aliqua admissa sit, nec rectè cuncta administrata, discordię nascuntur seditioneſq́ue in ciuitate, atque interitus deniq; reipublicæ.

Necesse autem est.) Exponit modos rationeſq́ue uarias constituendi iudicia. Primùm igitur hoc facit: deinde ostendit, qui potissimum modi cui reip. congruunt. Vtitur autem quasi fundamento huius diuisionis hoc: primumq́ue ipsius membrum est, quo dicit: aut uniuersos existimare de omnibus litibus controuersijsq́ue, aut certos quosdam: deinde pergit diuidere, adiungitq́ue reliquos modos, atque inquit: Cùm omnes existimant distingui ipsos hoc pacto, quia id faciunt aut delectu habito, aut sorte: uel uniuersos itidem de omnibus, uerùm partim delectu, partim sorte. Vel inquit, quæ duæ alteræ rationes erunt, uniuersos de quibusdam certisq́;, qui partim delectu indicent, partim sorte: his ita distinctis, testatur, quos monstrauit, quatuor numero modos esse.

Totidemq́; alij.) Ostendit totidem modos esse, si diuidatur alterum membrum. inquit enim: Si certi quidam existimant, siue sine ullo discrimine existimant de omnibus, siue id faciunt sorte de omnibus, siue delectu: siue de omnibus aliter, id est seorsum quædam sorte, quædam uerò delectu. Quod si existiment de quibusdam, siue sorte de ipsis existimant, siue delectu: siue de quibusdam causis certi quidam sorte, nonnulli uerò alij delectu: atque ita perspiciuntur esse quatuor alij modi, qui respõdent superioribus: cùm scilicet dissectum fuerit alterum duorum illorum membrum, id est illud, cùm certi quidã existimãt. In extremo huius partis, cùm sententia manca sit, uidentur desiderari hæc uerba ad implendam illam, οἱ αὖτοί εἰσι: ut totus locus ita legatur, ἔστι μὲν ὧν, ὥσπερ ἐλέχθησαν, οἱ τρόποι οἱ αὐτοί εἰσι τοῖς εἰρημένοις.

Amplius autem.) Restare docet modos quosdam, qui adhuc augent rationes traditas: ipsos autem gigni dicit, cùm superiores illi iuncti copulatiq́; inter se fuerint. sed non contentus hoc affirmasse, aperuit, quod obscurè dixerat, hoc pacto: Intelligo ceu, hæc sanè iudicia ex omnib. ciuibus: hæc autem ex certis quibusdam, hæc uerò coniunctim ex ambobus generibus, id est ex uniuersis & certis definitisq́ue. Exempli causa inquit, si qui participes eiusdem iudicij curiæq́ue sunt, hi quidem ducti essent ex uniuersis, hi uerò ex certis definitisq́ue: & distincti etiam sint uel sorte, uel delectu, uel ambabus his diuersis rationibus, ut si scilicet sumti illi sint ex omnibus, partim eorum sumti sint delectu, partim uerò sorte: si ex definitis certoq́ue quopiam ordine, eodem pacto distincti primùm sorte aut delectu, postea confusi, sequitur conclusio totius rationis.

Horum autem.) Docet, è numero diuersorum, quæ monstrauit, institutorum, quæ singulis statibus ciuitatis conueniant. Prima igitur illa, quæ tradidit popularia instituta, dicit esse, id est, quæ sumunt ex uniuersis eos, qui iudicaturi causas sunt, & de omnibus illis existimare ipsos uolunt. Secunda autem accommodata esse affirmat dominatui paucorum, quæ scilicet è certis quibusdam ipsos sumunt: sed tamen eos uolunt existimare de omnibus litibus. Cùm enim hi pauci dominantur in ciuitate, non committerent iudicia multitudini: sed aut ex suo ordine aut sibi fideli uolunt sumi, qui tantam illam potestatem habeant. Tertia instituta propria esse dicit status optimorum, & reip. uocatæ: quæ scilicet constituunt hæc sanè iudicia ex uniuersis, hæc autem ex certis quibusdam.

a τὸ ἐν Φρεαττοῖ δικαστήριον, de quo Demosthenes orat. κατ' Ἀριστοκρ.

b τὰς μὲν κληρωτὰς, &c, al. κλήρῳ, mendose.

FINIS QVARTI LIBRI.

ARISTOTELIS
DE REPVBLICA
LIBER V.

CAP. I.

DE alijs igitur, quæ nobis ꝓpoſueramus, fermè dictũ eſt de omnibus. è quibus aũt mutantur reſpublicę, & quot, & qualibus, & qui ſingularũ rerumpublicarũ interitus, & è quibus in quales maximè tranſeunt: adhuc autẽ conſeruationes quæ, & cõmuniter & ſeparatim uniuſcuiuſq; ſunt. adhuc autem per quas res maximè conſeruetur unaquæque reſpublica, cõſiderandum eſt deinceps poſt iam tradita. Oportet autem primũ animo comprehendere principiũ, multas extitiſſe reſpublicas, omnibus quidem probantibus iuſtũ & proportione ęquũ: ab hoc tamen aberrantibus, quemadmodũ dictũ eſt etiam prius. Status nãq; multitudinis extitit, quia, qui ſimiles ſunt qualibet in re, putant ſimpliciter ſe eſſe ſimiles. quia enim liberi cũcti ſunt, ſimiliter ſimpliciter eſſe exiſtimant. Dominatus autem paucorũ, quia, qui inæquales ſunt in uno quopiam, omnino ſe eſſe inæquales arbitrantur. Cùm enim in re familiari inæquales ſint, omnino eſſe ſe inæquales exiſtimant. Deinde hi quidem, tanquam æquales, omnium æqualium poſtulãt ſe participes eſſe: hi uerò, ut inæquales, plus habere quęrũt. quod enim plus eſt, inęquale eſt. Cunctæ igitur reſpublicæ genus quoddam iuſti amplexantur, ſimpliciter autem affines errori ſunt. Et hanc ob cauſam, cùm contigerit, utroſq; minimè pro ſua opinione habentes, cõmunicare republica, ſeditiosè agunt. Omniũ autem iuſtiſsimè ſeditionũ auctores forent: minimè autẽ hoc faciunt, qui antecellunt uirtute. maximè enim conuenit, inæquales ſimpliciter hos ſolùm eſſe. Sunt autem nonnulli, qui, cùm genere præſtent, non exiſtimant ſe dignos æqualibus propter inæqualitatem hanc. nobiles enim eſſe uidẽtur, quibus adeſt maiorũ uirtus & diuitiæ. Principia igitur, ut ita loquar, hęc ſunt & fõtes ſeditionũ, unde incipiũt ſeditionib. agitari. quare duo,

ΠΕΡΙ μὲν οὖν τῶν ἄλλων ὧν ᾠήθημεν δεῖν, σχεδὸν εἴρηται πρὸς πάντων. ὁπότερον δὲ μᾶλλον ἀφορᾷ τὰς μεταβολὰς τὰς πολιτείας, καὶ πόσων, καὶ ποίων, καὶ τίνες ἑκάστης πολιτείας φθοραὶ, καὶ ἐκ ποίων εἰς ποίας μάλιστα μεθίστανται· ἔτι δὲ σωτηρίαι τίνες, καὶ κοινῇ καὶ χωρὶς ἑκάστης εἰσὶν. ἔτι δὲ διὰ τίνων ἂν μάλιστα σώζοιτο τῶν πολιτειῶν ἑκάστη, σκεπτέον ἐφεξῆς τοῖς εἰρημένοις. δεῖ δὲ πρῶτον ὑπολαβεῖν τὴν ἀρχὴν, ὅτι πολλαὶ γεγόνασι πολιτεῖαι, πάντων μὲν ὁμολογούντων τὸ δίκαιον, καὶ τὸ κατ' ἀναλογίαν ἴσον· τούτου δ' ἁμαρτανόντων, ὥσπερ εἴρηται καὶ πρότερον. δῆμος μὲν γὰρ ἐγένετο, ἐκ τοῦ ἴσους ὁτιοῦν ὄντας οἴεσθαι ἁπλῶς ἴσους εἶναι· ὅτι γὰρ ἐλεύθεροι πάντες ὁμοίως, ἁπλῶς εἶναι νομίζουσιν. ὀλιγαρχία δὲ, ἐκ τοῦ ἀνίσους ἔνιά ὄντας, ὅλως εἶναι ἀνίσους ὑπολαμβάνειν· κατ' οὐσίαν γὰρ ἄνισοι ὄντες, ἁπλῶς ἄνισοι ὑπολαμβάνουσιν εἶναι. εἶτα οἱ μὲν ὡς ἴσοι ὄντες, πάντων τῶν ἴσων ἀξιοῦσι μετέχειν· οἱ δ', ὡς ἄνισοι ὄντες, πλεονεκτεῖν ζητοῦσι. τὸ γὰρ πλεῖον ἄνισον. ἔχουσι μὲν οὖν τι πᾶσαι δίκαιον, ἡμαρτημέναι δ' ἁπλῶς εἰσι. καὶ διὰ τοῦτο τὴν αἰτίαν, ὅταν μὴ κατὰ τὴν ὑπόληψιν, ὦσι ἑκάτεροι τυγχάνωσιν ἔχοντες, μετέχουσι τῆς πολιτείας, στασιάζουσι. πάντων δὲ δικαιότατα μὲν ἂν στασιάζοιεν, ἧκιστα δὲ τοῦτο πράττουσιν, οἱ καθ' ἀρετὴν διαφέροντες. μάλιστα γὰρ δίλογον ἀνίσους ἁπλῶς εἶναι τούτους μόνον. εἰσὶ δέ τινες, οἱ κατὰ γένος ὑπερέχοντες, οὐκ ἀξιοῦσι τῶν ἴσων αὐτοὺς, διὰ τὴν ἀνισότητα ταύτην. δύνηται γὰρ εἶναι δοκοῦσιν, οἷς ὑπάρχει πρόγονων ἀρετὴ καὶ πλοῦτος. ἀρχαὶ μὲν οὖν, ὡς εἰπεῖν, αὗται καὶ πηγαὶ τῶν στάσεων εἰσὶν, ὅθεν στασιάζουσι. διὸ καὶ

DE alijs igitur rebus, de quibus diſputare conſilium cepimus, ferè omnibus diximus. Quibus autem ex cauſis reip. adminiſtrandæ formæ mutentur, & ex quàm multis & ex qualibus, & quæ ſint cuiuſq; reip. adminiſtrationis peſtes atque interitiones, & ex qualibus reip. adminiſtrãdæ formis in qualeis adminiſtrandæ formas fiat conuerſio: præterea quæ res ſint & cõmuniter omnibus & ſeorſum ſingulis ſalutares: præterea uerò quibus maximè rebus unaquæq; reſp. conſeruari poſſit, deinceps poſt illa, quæ ſuprà dicta ſunt, conſiderandum. Primùm autem exiſtimare oportet, multas initiò reipub. adminiſtrandæ formas extitiſſe, cùm inter omneis quidem conueniat, id quod iuſtum, idq; quod proportione æquale eſt, eſſe ſpectandum: ſed ab hoc aberrẽt, quemadmodum & prius dictum eſt. Democratia enim orta ex eo eſt, quòd qui quauis re pares eſſent, ſe ſimpliciter pares eſſe exiſtimarent. Nam quia ſimiliter liberi ſunt, ſe ſimpliciter æqualeis eſſe putant. Oligarchia autem ex eo nata eſt, quòd qui ſunt una aliqua re inæquales & ſuperiores, ſe omninò inæqualeis eſſe putant. Quia enim copijs rei familiaris alios ſuperant, iccircò ſe ſimpliciter inæqualeis eſſe autumant: inde fit, ut illi quidem proinde ac ſi ſint æquales, omnia æqualia ſibi tribui æquũ eſſe cenſeant: hi proinde quaſi ſint inæquales, ſuperiora omnia habere ſtudeant. Nam quod ſuperat, inæquale eſt. Habent igitur omnes hæ reipub. adminiſtrandæ formæ aliquid iuris, ſed ſimpliciter prauæ ſunt. Et propter hãc cauſam cùm utriq; non pro ſua exiſtimatione ſuaq; opinione, reipub. adminiſtrationis ſunt participes, ſeditiones inter eos commouentur. Cùm autem omnium iuſtiſſimè ſeditiones excitent ij, qui uirtute excellunt, tum minimè hoc faciũt. Maximè enim probabile & rationi cõſentaneum eſt, hos tantùm ſimpliciter eſſe inæqualeis. Sunt autem quidam, qui cùm genere præſtent, dignos ſe putant nõ æqualibus, ſed pluribus & amplioribus propter hanc inæqualitatem. uidentur enim ij eſſe nobiles & generoſi, quibus maiorum uirtus & diuitiæ ſuppetunt. Principia igitur hæc ſunt fere ſeditionum, hi fontes atq; hæ cauſæ, quib. impulſi ſeditiones concitant. Quo-

re duobus modis fiunt seditiones. aliquando enim aduersus rempublicam, ut ex ea quæ cõstituta est, aliam inducant: ceu è statu multitudinis dominatũ paucorum, uel statum multitudinis è dominatu paucorũ, uel rempublicam: & statum optimorum ex his, uel has ex illis. Aliquando autem non aduersus rempublicam constitutam, sed statum eundem reip. amãt: per se tamen magis regi hunc uolunt, ceu paucorum dominatum, uel imperium unius. Amplius pugnant de maiore & minore: ceu, aut paucorum dominatum existentem, ut magis intendatur, uel remittatur: uel statum multitudinis existentem, ut magis in potestate multitudinis sit, uel minus. Similiter autẽ in cæteris rebuspublicis, uel ut intendantur, uel remittãtur. Amplius autem ad partem aliquam mouendam reipublicæ, ceu magistratum aliquem constituere, uel tollere: quemadmodum Lacedæmone aiũt quidam Lysandrum aggressum esse regnum dissoluere, & Pausaniam regem ephororum magistratum. Epidamni quoq; respub. mutata est quadam parte: nam pro phylarchis consilium constituerunt. In Heliæam aũt necesse est adhuc accedere magistratus, qui sunt in republica, cũ plebiscito creetur magistratus aliquis. Peculiare autem dominatus paucorum erat, & prętor unus in hac republica. ubique enim propter inæqualitatem exoritur seditio, non tamẽ inæqualibus adest, quod proportione fit. perpetuum enim regnũ inæquale, cùm fuerit in æqualibus: omnino enim ęquale quærentes, seditiones mouent. Est autem duplex æquale: hoc quidem enim numero, hoc autem dignitate est. Dico autem numero, quod multitudine uel magnitudine idem est & æquale: dignitate autem, quod ratione: ceu superant numero pari tria duo, & hæc unum: ratione autem quatuor duo, & hęc unum. ęqualis enim pars duo quatuor, & unum duorum: ambo enim dimidia. Confitentes autem simpliciter iustum esse, quòd è di-

ἢ ἀὶ μεταβολαὶ γίγνονται δι᾽ χῶς. ὁτὲ μὲν γὰ πρὸς τὴν πολιτείαν, ὅπως ὐκ ἂ καθεσηκυίας ἄλλην μεταςήσωσιν· οἷον ἐκ δημοκρατίας ὀλιγαρχίαν, ἢ δημοκρατίαν ἐξ ὀλιγαρχίας, ἢ πολιτείαν καὶ ἀριστοκρατίαν ἐκ τούτων, ἢ ταύτας ἐξ ἐκείνων. ὁτὲ δ᾽ οὐ πρὸς τὴν καθεσηκυῖαν πολιτείαν, ἀλλὰ τὴν μὲν κατάςασιν πρελαμβάνουσαν τὴν αὐτὴν· δι᾽ αὐτῶν δ᾽ εἶναι βούλονται ταύτην· οἷον τὴν ὀλιγαρχίαν, ἢ τὴν μοναρχίαν. ἔτι πρὸς τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον· οἷον ἢ ὀλιγαρχίαν οὖσαν, εἰς τὸ μᾶλλον ὀλιγαρχεῖσθαι, ἢ εἰς τὸ ἧττον· ἢ δημοκρατίαν οὖσαν, εἰς τὸ μᾶλλον δημοκρατεῖσθαι, ἢ εἰς τὸ ἧττον. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν πολιτειῶν, ἢ ἵνα ἐπιτεθῶσιν, ἢ ἀνεθῶσιν. ἔτι πρὸς τὸ μέρος τι κινῆσαι τῆς πολιτείας, οἷον ἀρχήν τινα καταςῆσαι, ἢ ἀνελεῖν· ὥσπερ ἐν λακεδαίμονί φασι λύσανδρόν τινες ἐπιχειρῆσαι καταλῦσαι τὴν βασιλείαν, Ϲ παυσανίαν τ βασιλέα τὴν ἐφορείαν. καὶ ἐν ἐπιδάμνῳ δὲ μετέβαλεν ἡ πολιτεία κατὰ μέρος. ἀντὶ γὰ τῶν φυλάρχων, βουλὴν ἐποίησαν. εἰς δὲ τὴν ἡλιαίαν ἐπάναγκές ἐςιν ἔτι τῶν ἐν τῷ πολιτεύματι βαδίζειν τὰς ἀρχάς, ὅταν ἐπιψηφίζηται ἀρχή τις. ὀλιγαρχικὸν δὲ καὶ ὁ ἄρχων ὁ εἷς ὢν ἐν τῇ πολιτείᾳ πάντη. πανταχοῦ γὰ δεῖ τὸ ἄνισον ἡ ςάσις, οὐ μὴν τοῖς ἀνίσοις ὑπάρχει ἀνάλογον. ἀϊδίῳ γὰ βασιλεία ἄνισον, ἐὰν ἢ ἐν ἴσοις· ὅλως γὰ τὸ ἴσον ζητοῦντες ςασιάζουσιν. ἔςι δὲ διττὸν τὸ ἴσον· τὸ μὲν γὰρ ἀριθμῷ, τὸ δὲ κατ᾽ ἀξίαν ἐςί. λέγω δὲ ἀριθμῷ μὲν, τὸ πλήθει ἢ μεγέθει ταὐτὸν καὶ ἴσον· κατ᾽ ἀξίαν δὲ τὸ τῷ λόγῳ· οἷον ὑπερέχει κατ᾽ ἀριθμὸν μὲν ἴσον τὰ τρία τῶν δυοῖν, καὶ ταῦτα τοῦ ἑνὸς λόγῳ δὲ τέτταρα τῶν δυοῖν, καὶ ταῦτα τῷ ἑνός. ἴσον γὰ μέρος τὰ δύο τῶν τεττάρων, καὶ τὸ ἓν τῶν δυοῖν. ἄμφω γὰ ἡμίσεα. ὁμολογοῦντες δὲ ἁπλῶς εἶναι

circa conuersiones & commutationes reipub. administrationum meritò fiũt. Aliquando enim ipsam reip. administrandæ formã oppugnant, ut ex eo reipub. statu, qui nunc est, aliam reip. administrandæ formam constituant: uerbi gratia, ex democratia oligarchiam, aut ex oligarchia democratiam, aut ex his politiam, hoc est ciuilem reipub. administrationem: aut aristocratiam, aut has ex illis. Interdum non quod præsentem reipub. statum conuellere aut immutare conentur, dissident: sed statum reip. eum quidem qui nunc est, omnibus alys anteponunt: uerùm se moderatores ciuitatis & administrationis reipub. compotes esse uolunt: uerbi gratia, oligarchiæ aut monarchiæ. Præterea interdum certãt de intendenda aut remittenda reip. administrandæ formæ (uerbi gratia) ut, quæ reip. administratio, oligarchia est, sit aut acrior & exquisitior, aut minus acris minusq; exquisita oligarchia: aut, quæ democratia est, uel intentior uel remissior democratia fiat: itemq; de reliquis reipub. administrandæ formis id pugnat, ut uel intentæ sint uel remissæ. Præterea contendunt partem aliquã reip. administrationis mouere atq; immutare (uerbi gratia) magistratum aliquem constituere, aut tollere: queadmodũ aiunt quidam, Lysandrum Lacedæmone regnum tollere esse conatum: & Pausaniam regem, ephororum imperium: & Dyrrachij mutata est reipub. administrandæ forma ex particula quadam. Nam pro tribunis plebis seu tribuum præfectis, quos Græci phylarchos appellãt, senatum fecerũt. Iam uerò in maximum illum & frequentissimum iudicum consessum, quem Heliæam Athenienses nominãt: necesse est etiam nunc magistratus ex ys, qui in reipub. administratione uersantur, peruenire, cùm aliquis iudex in demortui locũ suffragio sufficiẽdus est. Oligarchiæ autem conueniebat etiam prætor seu archon unus in hac reipub. administrandæ forma. ubiq; enim propter inæqualitatem seu iniquitatem seditio oritur. Est autem inæqualitas, & cùm inæquales quidem sunt ciues, non tamen inæqualibus tribuitur id, quod proportione sit æquale: & cum æqualibus tribuuntur inæqualia. Regnum enim perpetuum, inæquale & iniquum sit inter æquales. Omnino enim homines æquale seu æquum quærentes inter se dissident & discordant. Est autem æquale duplex: unum numero, alterum dignitate. Æquale numero dico, quod est multitudine aut magnitudine idem & æquale: dignitate, quod ratione (uerbi gratia) æquali numero tria superant duo, & duo unum: æquali ratione quatuor duo, & duo unum. uterq; enim numerus, qui superatur, eorum numerorum qui superant, dimidius est. Cùm inter eos autem conueniat de eo quod

è dignitate fit, diſſentiũt, quẽ-admodum prius dictum eſt. hi quidem, quia cùm aliqua in re æquales extiterint, omnino ęquales ſe exiſtimant eſſe : hi uerò, quia cùm in aliqua re inæquales, omnibus rebus inæqualibus ſe dignos eſſe arbitrantur. Qua de cauſa duæ maximè exiſtunt reſpublicæ, populus & dominatus paucorũ. nobilitas enim & uirtus in paucis, hæc uerò in multis. nobiles enim & probi utri nullibi centum, pauperes autem multi multis locis. Simpliciter autem omnino per utranque æqualitatem rempublicam conſtitutam eſſe, uitio affine eſt. Manifeſtum autem hoc eſt ex eo, quod uſuuenit: nulla namque ſtabilis eſt harum rerumpublicarum. Huius uerò cauſa eſt, quòd fieri non poteſt, quin ab eo quod initio culpam in ſe continet, non incidatur ad extremum in malum aliquod. Quare oportet in his quidem uti æqualitate, quę numeris cõſtat: in his uerò illa, quæ dignitatẽ attẽdit. Attamẽ tutior eſt & magis uacuus à ſeditionib. ſtatus populi, quàm dominatus paucorum. In dominatibus enim paucorum exoriuntur duæ, ſeditio inter ipſos, & adhuc qua certant cum populo: in ſtatibus uerò multitudinis duntaxat, qua pugnãt cum dominatu paucorum. ipſi autem populo aduerſus ſemetipſum non exiſtit, quę debeat ſeditionis nomine notari. Pręterea reſpublica, quę conſtat è mediocribus, propius accedit ad populum, quàm ſtatus paucorum, quę tutiſsima eſt huiuſcemodi rerumpublicarum.

εἶναι δίκαιον, τὸ κατ' ἀξίαν διαφέρονται, καθάπερ ἐλέχθη πρότερον· οἱ μὲν ὅτι ἐὰν κατά τι ἴσοι ὦσιν, ὅλως ἴσοι νομίζουσιν εἶναι· οἱ δ' ὅτι ἐὰν κατά τι ἄνισοι, πάντων ἀνίσων ἀξιοῦσιν ἑαυτούς. διὸ μάλιστα δύο γίνονται πολιτεῖαι, δῆμος καὶ ὀλιγαρχία. εὐγένεια γὰρ καὶ ἀρετὴ ἐν ὀλίγοις, ταῦτα δ' ἐν πλείοσιν. εὐγενὴς γὰρ καὶ ἀγαθὸς οὐδαμοῦ ἑκατὸν, ἄποροι δὲ πολλοὶ πολλαχοῦ. τὸ δὲ ἁπλῶς πάντη καθ' ἑκατέραν τετάχθαι τὴν ἰσότητα, φαῦλον. φανερὸν δ' ἐκ τοῦ συμβαίνοντος· οὐδεμία γὰρ μόνιμος ἐκ τῶν τοιούτων πολιτειῶν. τούτου δ' αἴτιον, ὅτι ἀδύνατον ἀπὸ τοῦ πρώτου, καὶ τοῦ ἐν ἀρχῇ ἡμαρτημένου, μὴ ἀπαντᾶν εἰς τὸ τέλος κακόν τι. διὸ δεῖ, τὰ μὲν ἀριθμητικῇ ἰσότητι χρῆσθαι· τὰ δὲ τῇ κατ' ἀξίαν. ὅμως δὲ ἀσφαλέστερα καὶ ἀστασιαστότερα μᾶλλον ἡ δημοκρατία τῆς ὀλιγαρχίας. ἐν μὲν γὰρ ταῖς ὀλιγαρχίαις ἐγγίγνονται δύο, ἥτε πρὸς ἀλλήλους στάσις, καὶ ἔτι ἡ πρὸς τὸν δῆμον· ἐν δὲ ταῖς δημοκρατίαις, ἡ πρὸς ὀλιγαρχίαν μόνον. αὐτῷ δὲ πρὸς αὐτὸν, ὅτι καὶ ἄξιον εἰπεῖν, οὐκ ἐγγίνεται τῷ δήμῳ στάσις. ἔτι δὲ ἡ ἐκ τῶν μέσων πολιτεία ἐγγύτερον τοῦ δήμου, ἢ ἡ τῶν ὀλίγων, ἥπερ ἐστὶν ἀσφαλεστάτη τῶν τοιούτων πολιτειῶν.

eo quod iuſtũ eſt ſimpliciter, de eo quod iuſtum eſt proportione, diſſident, quemadmodũ antè dictum eſt: aliꝙ quidem, quoniã ſi aliqua re ſint æquales, exiſtimant ſe eſſe omnibus rebus æquales: aliꝙ, ſi aliqua re ſint inæquales & ſuperiores, plurib. aut maioribus ſe dignos eſſe putant. Quapropter & duæ reipub. adminiſtrandæ formæ maximè exſiſtere ſolent, democratia & oligarchia. Generis amplitudo enim, ſeu nobilitas & uirtus in paucis cernuntur: horum [b] contraria autem in pluribus. Nam nobileis quidem & uiros bonos nuſquam gentium centum reperias: egenteis uerò & improbos, multos multis locis. Simpliciter autem & omni ex parte ex alterutra æqualitate ordinatam & conſtitutam eſſe reipub. adminiſtrationem, uitioſum eſt: quod ex euentu intelligere licet. Nulla enim ex talibus reipub. adminiſtrandæ formis ad diuturnitatem ſtabilis eſt. Huius rei hæc cauſa eſt, quòd fieri non poteſt, ut non ex eo quod primùm & ab initio peccatum, aut minus rectè factum eſt, non erumpat ad extremum inſigne aliquod malum. Quocirca oportet partim æqualitate arithmetica, eaꝙ quæ in multitudinis ac magnitudinis æqualitate conſiſtit: partim geometrica, & ea quæ eſt ex dignitate, uti. Veruntamen tutior & à ſeditionum periculo munitior democratia, quàm oligarchia eſt. Nam in oligarchijs duo mala oriri ſolent, ſeditio paucorum potentium, & inter ipſos & præterea aduerſus populum. Præterea reipublicæ adminiſtrandæ forma ex mediocribus concreta, propius accedit ad democratiam, quàm ad paucorum imperium: quæ quidem mediocrum reſpub. omnium reipub. adminiſtrandæ formarum tutiſsima eſt.

COMMENTARIVS.

De alijs igitur.) Teſtatur accuratus magiſter, ſe, quam primam ſibi propoſuit huius Operis partem abſoluiſſe ac præcepiſſe de alijs omnibus, quæ initio exiſtimauit ſe oportere inueſtigare: quæ uerò nunc, conſtitutis iam aliquo modo rebuſpublicis quærenda ſibi ſint, declarat, id eſt, quæ ſint initia & quaſi ſemina immutationis rerumpublicarum: & quot numero illa ſint, quæ pariunt hoc malum: & qualia demũm, nec non quot ſint ſingularum rerump. interitus: & cùm contingit illas mutari, in quales plerunque ſingulæ tranſire & quaſi migrare conſuerunt. Præterea, inquit, quomodo conſeruẽtur, remediumꝙ ipſis adhibeatur, & communiter omnibus, & ſingillatim quibuſdam rebuſpublicis. Adhuc, quæ potiſsimum remedia ipſis adhibita, uim habeant ſeruandi eas, cùm uarijs modis ipſis auxilium feratur: non tamen cunctis eodem pacto aptis ad hoc præſtandum. Theophraſtus, ut commemorat M. Cicero, ſubtiliter in primis hunc omnem locum in ſuis libris de Rep. perſecutus fuerat. cuius hæc uerba ſunt: Hoc amplius Theophraſtus, quæ eſſent in rep. inclinationes rerum, & momenta temporum.

Oportet autem.) Vt facilius cognoſcatur origo horum malorum, & interitus deniq; rerumpublicarum, necnon quomodo ſalus ipſis detur: affirmat, nobis notum eſſe debere quaſi ſolum ac fundamentum totius huius diſputationis, quod eſt, non omnes reſp. eſſe rectas: ſed inueniri in numero ipſarum nonnullas, quæ hac laude careant: nõ quia, quibus illæ placeant, non præ ſe ferant contrarium, affirmentꝙe ſe ſequi ius ipſum, & quod proportione æquale eſt: ſed tamen in hoc peccãtibus, nec uerum abſolutumꝙe iuſtum attingentibus. id quod antea etiam à ſe in his libris declaratum eſſe teſtatur. Et ſi autem hoc ſuprà traditum fuiſſe narrat, tamen breuiter repetit, ubi id factum ſit oſtendens. inquit enim: Status namque populi extitit ab hoc initio, quia ſcilicet, qui pares æqualesꝙe erant aduerſarijs, nec certa quadam in re meritò ipſis cedebant, arbitrabantur ſe ſimpliciter, omninoꝙe eſſe æquales. quæ uerò illa res foret, in qua inferiores non eſſent diuitibus, & quod iniuſtè poſtularent, aperuit.

Dominatus autem.) Aperit nunc ortum dominatus paucorum, & quo bono freti ſibi uendicent imperium diuites, declarat. Quia enim, inquit, illi diſpares ſunt inæqualesꝙe una quapiam in re, omnino ſe cæteriſꝙ; omnibus in rebus inæquales melioresꝙe ſe eſſe arbitrantur. Vt autem ſuprà fecit, ita nunc quoque explanat, quod intelligit.

Deinde hi.) Quid ſequatur ex hac falſa amborum opinione declarat. Primùm autem error hic pauperum, quid moliatur, quomodoq́ animos ipſorum afficiat, oſtendit. inquit enim: Deinde, id eſt hac falſa opinione imbuti, hi quidem, id eſt pauperes, ut æquales penitus, ſcilicet exiſtentes, poſtulant omnia æqualia in ciuitate, ſeq́ue oportere omnes gradus honoris adipiſci exiſtimant. Alteri autem illi, inquit, diuites ſcilicet, & inæquales exiſtentes, plus omnium bonorum obtinere conantur. Quod enim, inquit, plus eſt, inæquale eſt: quare id exiſtimant conuenire illi ſuæ inæqualitati. ſe uerò confirmaſſe (quod probare uoluit) ſignificans inquit: Omnes igitur hæ reſpublicæ continent in ſe quiddam iuſtum. Si quis tamen totum attendat, errori ac uitio affines ſunt: nec ſunt, ut uideri uolunt, integræ ac perfectæ.

Et hanc ob cauſam.) Errorem illum animorum, quem monſtrauit, fontem eſſe magnorum malorum & ſeditionis denique, unde naſcitur interitus reipublicæ, aſſeuerat. Quando enim, inquit, utrique, id eſt pauperes ac diuites, non participes fuerint reipublicæ publicorumq́; bonorum, ita ut oportere ſe eſſe exiſtimant: tunc exoriuntur in ciuitate cõtrouerſiæ ac ſeditiones. Non poſſunt enim ferre pauperes, ſe non obtinere locum in republica, quo ſe dignos putant, cùm ſe pares faciant diuitibus, tenẽtibus ipſum: & diuites non cõtenti ſunt honoribus, quibus pauperes potiuntur, cùm ſe meliores multo illis arbitrentur.

Omnium autem.) Indicat auctor, qui iuſtiorem cauſam haberent res nouas in ciuitate moliendi, cùm ſe uident illo gradu honoris ſpoliatos, quo ſe dignos exiſtimant: ac uerè quidam exiſtimant, nec tamen hoc faciunt. hi autem ſunt, qui præſtant reliquis uirtute. Si namque ſunt ulli, qui uerè ſe meliores cæteris dicere poſsint: hi profectò ſunt. Diſpares namque ſunt, inæqualesq́ue ſimpliciter: alij uerò certa quadam re tantùm, id eſt, aut diuitijs aut nobilitate. Virtus igitur æquitasq́ue animi, qua præditi ſunt, non ſinit ipſos pugnare, iacturamq́; faciunt ſui iuris patienter. Quòd ſi reſp. incommodi aliquid aliquando capit ex ipſorum excluſione ab honoribus, uident non poſſe huic malo medicinam fieri ſine periculo magno ciuitatis.

Sunt autem.) Eſſe nonnullos affirmat in ciuitatibus, qui, cùm præſtent cæteris claritate generis, propter inæqualitatem exuperantiamq́ue hanc: nullo modo ijſdem honoribus præmijsq́ue contenti ſunt, quibus reliqui in hoc ipſis diſpares. Hos autem potiſsimum appellat, quia ab hoc genere ciuium, ualde cupido dignitatis (ſed non ſemper) ueræ crebrius in rep. diſcordiæ naſcuntur. Qui autem tales putentur, declarat: nobilesq́ue eſſe exiſtimari dicit, qui commendati ſunt uirtute meritisq́; maiorum ſuorum: ſi tamen ijdem patrimonium grande habent.

Principia igitur.) Significat ſe oſtendiſſe, quæ plerunque ſunt initia ſeditionum, & aperuiſſe fontes inteſtinarum diſcordiarum: illæ namque ab his cauſis, quas commemorauit, oriuntur. Adiungit autem, ex his diſcordijs ueriſimiliter proficiſci mutationes rerumpublicarum: exitus enim ipſarum profectò hic eſt. Quomodo autem immutentur reſpublicæ, ſtatim declarat: modos uerò duos exponit, quibus illæ aut uarientur, aut aliquo pacto contaminentur: quorum tamen modorum poſterior tribus diſcrepantibus inter ſe nonnihil rationibus efficitur. ita igitur cuncti quatuor erunt: prior eorum eſt, cùm ex una rep. in alteram migrant. inquit igitur: Principes ſeditionum aliquando pugnare contra remp. eam, qua ciuitas regebatur, ut ipſam mutent, cùm è ſtatu populi dominatum paucorum faciant: ſiue contrà eripiant illam poteſtatem diuitibus, ut tradãt ipſam in manus multitudinis. Ponit etiam exempla alia huius mutationis reipublicæ, dicens: Vel conſtituunt rempublicam propriè uocatam, ſiue ſtatum optimorum, fractis his quæ modò appellatæ ſunt, id eſt aut ſtatu populi, aut dominatu paucorum: ſiue diſſolutis his, id eſt republica & ſtatu optimorum, tradunt ciuitatem adminiſtrandam aut multitudini aut diuitibus. Quòd aliter ipſe hunc locum accepi atque alij interpretes, profectũ eſt à uarietate lectionis. Cùm enim in excuſis olim legeretur, διὸ καὶ μεταβολαὶ γίνονται δικαίως: uidi antiquum exemplar, in quo pro δικαίως, ſcriptum foret δικῶς. quam etiam lectionem perſpicitur ſecutam fuiſſe ueterem tralationem: hanc igitur ueriorem duxi. Neque enim uideo, quomodo ſemper ſtatus ciuitatis iuſtè meritoq́; mutari poſsit: neque nunc quæritur ab auctore, æquéne, an iniquè hoc fiat. Præterea qui diligenter attendet conſuetudinem ſermonis, ut opinor, uidebit ita legendum eſſe: illa namq; ὁτὲ μὲν, & ὁτὲ δὲ, hoc prorſus oſtendũt: modos inquam ueros eſſe duos, qui duob. illis, quas exponit, rationibus diſtinguuntur. Nam quòd infrà inquit ἔτι, cùm modum alterum monſtraret, quo idem ſtatus uariatur quo aduerbio: in quarto quoque explicando eodem uſus eſt, idem arbitror ſignificare. Non enim dubium eſt, quin ita quoq; idem ſtatus ciuitatis uarietur, atq; alia reſpublica aliquo modo fiat.

Aliquando autem.) Poſteriorem modum ponit, quo & ipſo aliquo modo uariatur ſtatus ciuitatis, cùm poſt contentionem pars uictrix, forma eadem reip. ſeruata, depulſis à gubernaculis ciuitatis aduerſarijs, ipſa regit rempublicam. non pugnant igitur contra remp. eam, quam & ipſi quoque amant, ſed ſtudent ſe principes in illa eſſe. in quo autem ſtatu ciuitatis hoc contingere ſoleat, oſtendit: appellatq́; dominatum paucorum, & tyrannidem. neq; enim populus, cùm unus in ciuitate ſit, ut ipſe regnet, alteri populo poteſtatem extorquere è manibus poteſt. Eadem ratio eſt optimorum uirorum: libenter enim hi aſciſcerent ſuum in ordinem, ſi quos alios, ſibi ſimiles, in ciuitate uiderent, expertes illius optimi ſtatus. præcipuè autem hoc uſu uenire ſolet dynaſtis, qui, inceſi cupiditate dominandi, omnem uiam quærunt, quæ perducat ipſos ad ſummã poteſtatem.

Amplius pugnant.) Alius hic modus eſt, quo itidem uariantur nonnihil ſtatus ciuitatis: etſi ijdem permanent, quod ad ſpeciem reip. pertinet. Eſt autem, cùm illi aut magis aut minus tales fiunt, id eſt aut aſtringuntur, aut laxantur. Qui diligenter attendet, uidebit, ut opinor, hunc & eum qui ſequitur, eſſe partes poſterioris modi. Neque enim in ipſis mutatur ſtatus ciuitatis, ita ut ex una republica fiat alia: ſed tantùm uariatur aliquantum, ut in illo ipſo contigit. Variatur autem duabus his rationibus, quas docet: quare perſpicitur non eſſe plenam integramq́; mutationem. Exempla ipſe ponit huius quoque leuis mutationis, dicens: Ceu ſi ſtatus illic dominatus paucorum eſt. uariatur profectò, cùm minor fit numerus eorum, qui illic dominantur: itaq́ue aſtringitur ac uiolentior fit, aut maior. Ita enim laxatur, uiaq́ue aperitur pluribus perueniendi ad illum, moderatiorem ita redditum, dominatũ. Eadem ratio eſt ſtatus multitudinis, magis enim ſuus propriusq́; multitudinis ille efficitur, & minus etiam. Auctor antea quoque docuit, plures gradus inueniri horum ſtatuum. Addit autem nunc, idem uſu uenire in reliquis ſtatibus ciuitatis, ut contrahantur & laxentur. Vtitur autem in extremo uerbis, quibus reſpondent hæc Latina: quibus aptè uſus eſt M. Cicero, cùm de ſua ſeueritate & indulgentia nimia Q. fratris loqueretur in corrigendo improbo filio. inquit enim in epiſtola quadam ad Atticum: Quidquid ego aſtrinxi, relaxat.

Amplius autem.) Tertium modum oſtendit, quo uariatur reſpublica: non quia tota illa diſſoluitur, ſed quia pars tantùm ipſius quædam labefactatur. id quod duabus contrarijs rationibus fieri teſtatur: & cùm aliquis nouus magiſtratus conſtituitur, & cùm uetus deletur. Exempla uerò ponens huius mutationis, primùm narrat, extitiſſe nonnullos, qui affirmarent Lyſandrum, præfectum claſsis Lacedæmoniorum, & cuius auſpicijs captæ ſunt Athenæ, habuiſſe in animo frangere uetus regnum ſua in republica (neque tamen ille ferẽtur cogitaſſe unquam penitus extinguere hunc magiſtratum) ſed cùm è duabus tantùm familijs reges legibus Lycurgi crearentur, patefacere gradum illum honoris omnibus ciuibus, qui digni illa poteſtate uiſi forent: fuit tamẽ ſuſpicio poſt obitum ipſius de hac re. neque enim, dum uixit, hoc hominis, ardentis deſiderio honoris, & irati Ageſilao, peſsimum conſilium patefactum eſt. Totam rem commemorat Plutarchus in uita ipſius. Alterum uerò exemplum eiuſdem rei ſumtum eſt ab eadem republica. Pauſaniam enim regem tradit conatum fuiſſe euertere magiſtratum ephororum, tantamq́ue ipſorum poteſtatem conterere. Diuerſo igitur hic ingenio fuit à Thepompo, qui ephoros oppoſuit regibus, exiſtimans ita firmius regnum diuturniuſq́ue futurum, cohibita ipſorum immodica poteſtate ab ephoris. Quod autem Pauſanias in animo habuit efficere, præſtitit poſtea Cleomenes rex. ipſe namque ſuſtulit magiſtratum ephororum, illis, qui tunc ipſum gerebant, interfectis, initio ſtatim fortis eius facti, quo mutatam ualde corruptamq́; remp. Lycurgi, ad ueterem diſciplinam duritiamq́ue reuocauit: cuius etiam conſilij ſui diligenter poſtera die rationem reddidit, ciuibus ad ſe uocatis.

Epidamni quoq;.) Idem etiam factum fuiſſe docet Epidamni, quæ Illyridis ciuitas poſtea uocata eſt Dyrrachium. Illic enim quoque mutata eſt reſpublica, non tota alia facta: ſed parte tantùm quadam ipſius uariata. in ea enim ciuitate, non ut prius phylarchi cœperunt creari: ſed ipſorum officium cuſaq́ue mandata eſt ſenatui, qui ſucceſsit in eorum locum. Reip. autẽ, qua uſi ſunt Epidamnij, meminit etiam in III. horum librorum.

In Heliæam.) Heliæa fuit Athenis curia maxima, in qua de publicis rebus diſceptabatur. Iudices, è quibus conſtabat, erant numero mille, uel mille & quingenti. mille illi è duobus curijs profecti, in ipſam ueniebant: mille uerò & quingenti, è tribus. hoc literis prodidit Harpocration in libello, quo declarauit uoces rariores decem Atticorum oratorum. Quod hic tradit Ariſtoteles (ut opinor) huiuſcemodi eſt. Docere enim uoluit, mirari neminem oportere, ſi ipſe dixit mutari rempublicam, mutato magiſtratu aliquo: rem enim hanc magni momenti eſſe declarat, quod Athenis, quando magiſtratus aliquis nouus

crea-

creabatur, magna illa uis ciuium cogebatur: & ipsa quidem ex delectis hominibus, & qui probati multitudini forent. cogebantur enim in eam curiam, qui magistratum haberēt: & nisi magistratus ille nouus placuisset, ius nullum ac potestatem habebat. ἐπιψηφίζεσθαι enim ualet confirmari, & sententia illorum plebiscitoq; comprobari.

Peculiare autem.) Cùm meminisset reip. Athenienſium, institutorumque eius ciuitatis (Heliæa namque curia fuit illic singularis dignitatis) significat quiddam in ea rep. adhuc restare quod est monimentum ueteris reip. illius populi: illud autem est summus magistratus, qui ab uno regebatur, unde nomen illi erat ἄρχων. Ostendebat auctoritatem magnam ipsius hoc etiam, quòd qui memoriæ aliquid prodebant, tempus quo id gestum esset, significare uolentes, dicebant factū esse hoc aut illo archonte: ut locutus etiam M. Cicero de Epicuri obitu, qui inquit, mortuum eum esse archonte Pycharato, id est, ut apud Laertium legitur, qui idem literis mandauit in uita ipsius πυθαράτου ἄρχοντος. Tradit igitur, hunc magistratum in ea ciuitate, quæ tamen à populo regebatur, olere dominatum paucorum, ac proprium esse huius reipublicæ, quæ constituta est ad libidinem diuitum: quare causa esse poterat seditionis atque interitus eius reipublicæ. cur autem ille origo sæpe sit discordiarum, testatur: Omnibus enim, inquit, in locis in quib. exoritur hoc malum, eius causa est inæqualitas: non tamen addit, In inæqualibus illa foret, si seruaretur ratio dignitatisq; ipsorum. Post hoc redit ad confirmandum, quod dixerat: Perpetuum enim regnū est profectò inæquale, si in æqualib. paribusq; constitutum fuerit. Probat uerò hoc sententia, quam in uniuersum ueram putat: Omnino enim, inquit, cuncti, qui seditionis principes sunt, æquale quærunt, quo se spoliatos iniustè dolent, eiusque recuperandi desiderio moliuntur res nouas. in uoce hac ζητοῦντες, inclusa est cupiditas huius rei obtinendæ. ita enim sæpe usus est ipsa: infrà tamen, quo loco idem affirmat, propriū huius rei nomen usurpauit. dixit enim, οἱ μὲν γὰρ ἰσότητος ἐφιέμενοι, στάσιάζουσιν.

Est autem duplex.) Declarat cuiusmodi sit æquale, quod dixit: duoq; ipsius genera ponit, discrepantia inter se proportione, id est similitudine rationis. Voco enim proportionem, ἀναλογίαν, appellatam à Græcis: non enim me fallit, aliter recentiores usos hoc nomine. Imitabor igitur Græcos: nec ipsos tantùm, uerum etiam Latinos ueteres, qui hæc attigerunt. Sed ut tota res planior fiat, quæ uis sit utriusque nominis explicabo. Ratio igitur, est habitudo duarum quantitatum inter se: proportio uerò, mutua habitudo duarum rationum, quæ in quatuor terminis maneat necesse est. Intelligo quatuor, siue re ipsa siue cogitatione, ut medius scilicet ipsorum iteretur. Hæc igitur proportio, ut accuratè auctor docet, uel perspicitur in æqualitate rerum ipsarum, quæ conferuntur inter se, ut æquales illæ numero sint: uel æstimatione, cùm numero ipsæ inter se dissentiūt. sed sequamur ipsum, ita hæc docentem.

Dico autem.) Dico igitur, inquit, æquale numero, quod uel multitudine, uel magnitudine, & mensura idem & æquale est: æstimatione uerò, quod ratione & ui illius rei æquale ac par est. Sed exempla quoque rei illustrandæ causa posuit. Non enim, inquit, in magnitudine, quæ numero præstat, tres res duabus, & eodem pacto duæ uni. Ratione uerò & æstimatione æqualiter præstant quatuor res duabus, & duæ uni: cùm tamen numerus dispar sit. Probare uerò uolens, easdem ipsas esse rationes: æqua enim pars duæ res sunt quatuor, & una duarum. ambo enim, inquit, dimidia sunt eorum, cum quibus conferuntur.

Confitentes autem.) Cùm duo genera proportionum, cuiusmodi sint ostendisset: alterum illorum, quod in primis rectum ac iustum esse existimatur, significat, cunctos probare ac uerum esse fateri, qui inter se etiam postea uehementer contendunt: sed tamen ipsum longè aliter metiri atque interpretari. Alteri enim, inquit, si una quapiam in re tantùm æquales extiterint, omnibus in rebus se æquales esse arbitrantur: hi uerò sunt pauperes ac populares. alteri autem, si una quadam in re inæquales melioresque sunt, omnibus in rebus meliores se, anteponendosque cæteris existimant: hæc enim norma est diuitum. sed à se suprà de hoc disputatum esse commemorat. Intelligit autem locum huius ipsius libri, in quo quasi fundamentum iecit eorū, quæ expositurus esset, cùm usque eò commemorasset, quæ iam confecisset: ijsdem autem nunc uerbis utitur.

Qua de causa.) Quid nascatur ex illis contrarijs sententijs, quæ ab uno fonte manant, declarat. Est autē hoc quasi corollarium quoddam. elicitur enim quod hic adiungit, planumq; esse perspicitur è superiore loco, diligenter explicato. inquit igitur: Quapropter uidemus duas in primis extare respublicas, popularem inquam, & in qua dominantur diuites. Cur autem hæ frequentiores sint, quæ uerò regitur à probis beneque institutis uiris rarior multo, testatur. nobilitas enim, inquit, ac uirtus in paucis reperitur: hæc autem quæ indicauit, in pluribus, id est libertas & diuitiæ. Neq; ipse hic diuites appellauit, sed tantùm illos, qui materia sunt status multitudinis, id est pauperes, quos omnibus in locis magnum gregem sui generis conficere docuit: diuites tamen multo plures reperiri, quàm probos uiros, dubiū non est. σῴζεσθαι autem quos uocauit, cùm coniunxerit illos cum probis uiris: uidetur accepisse, qui clari ipsi illustresque sunt, ob sua honesta facta, non qui nobiles appellantur: quia nati sunt tantùm in ſtirpe honesta, degenerant tamen à uirtute maiorum suorum.

Simpliciter autem.) Docet, si penitus aliquis fuerit secutus alterutram earum æqualitatum in constituenda republica, necessariò ipsum peccaturum, ædificaturumque remp. uitiosam. quod planè intelligere licet, huiusce modi esse ab exitu harum rerumpublicarum: qui (ut narrat) semper est malus, cùm sit nulla ipsarum stabilis ac firma. Causam tā infelicis ipsarum euentus esse inquit, quia fieri non potest, quin cùm principium alicuius rei & quasi fundamentum imbecillum sit atque erroris plenum, nō perueniatur ad extremum eius, ac finem malum atque exitiosum. Quod uerò hic summus doctor dixit de ui humanorum consiliorum, idem etiam M. Cicero in epistola quadam ad Atticum protulit his uerbis: Vt malè posuimus initia, sic cætera sequuntur. Necnon apud Herodotum Polymnia legati Græcorum missi ad Gelonem Siculum ad auxilia petenda contra Persas, qui tamen de contrarijs initijs rerum, id est bonis & sapientibus illic loquentes, hac sententia orationem suam clauserunt. In extremo huius loci, monstrans medicinam huius mali, inquit Aristoteles: Vt ipsum uitetur, respublicaque siue hæc siue illa stabilior & diuturnior sit, oportere partim uti proportione hac ipsa, quæ numerum spectat: partim autem quæ æstimationem personarum ac dignitatem, atque ita miscere ipsas ac temperare, ut non puræ omnino sint. id enim breui declarauit, quod in principio dixit, non esse cōstituendas illas simpliciter.

Attamen tutior.) Cùm mendosam atque imbecillam utramque remp. esse docuisset: addit nunc, collatis ipsis inter se, stabiliorem esse magisque uacuam ab intestinis discordijs illam, quæ regitur à multitudine, quàm eam, in qua dominā tur diuites. cuius rei causam hanc affert: In statu enim paucorum existunt seditiones duæ, illa inquam, qua concertant inter se principes dominatus de summo gradu: & ea, qua contendunt cum multitudine & ijs omnibus, qui sunt expertes illius dominatus. Populares autem tantùm pugnant cum principibus, qui exturbatis ipsis à gubernaculis ciuitatis, soli regnare uolunt. non solere autem populum diuidi ait, ac discordare secum. Quòd si aliquando etiam discordiæ aliquæ inter ipsos populares exoriuntur, pusillæ sunt, ac penè non dignæ quæ hoc nomine uocentur.

Præterea respub.) Alterum hoc argumentum est, quo idem probat. Tradit enim, remp. mediorum ciuium propinquiorem esse statui multitudinis, quàm dominatui paucorum: quare inde etiam intelligi posse hanc esse firmiorem. Quod enim magis propinquum est uacuo, magna ex parte à periculis ac malis, ipsum quoque firmius stabiliusque esse perspicitur: remp. uerò administratam à medijs, firmissimam esse omnium harum rerumpublicarum, ipse affirmat. hoc enim, ut certum & exploratum ponit Aristoteles. Quos autem μέσους ipse uocat, appellauit hic medios. animaduerti enim Ciceronem ita aliquando locutum, ut in Philippicis, ubi inquit: Idemq; cùm à summis, medijs, infimis, cùm denique ab uniuersis. Horatius tamen cū hanc μεσότητα celebraret, mediocritatem appellauit.

a διχῶς. al. διχῇ: id est, duobus modis, seu dupliciter. b τὸ ἀναπὰ δ'. al. τοῦτο δ' mendose.

CAPVT II.

QVia autem indagamus ex quibus rebus nascuntur seditiones & mutationes in rebusp̄ublicis, sumendum in uniuersum primùm est principia &

ΕΠΕῚ δὲ σκοπῶμεν ἐκ τίνων αἵτε στάσεις γίγνονται, καὶ αἱ μεταβολαὶ περὶ τὰς πολιτείας, λητέον καθόλου πρῶτον τὰς ἀρχὰς καὶ

QVoniam autem quibus è rebus seditiones in ciuitatibus, & commutationes reipub. administrandæ formarum oriantur, considerare instituimus, uniuersè primùm origines

& cau-

pia & causas ipsarum: sunt autem fermè, ut ita dicam, tres numero, quas oportet definire per se crasso modo primùm. Opus est enim primum capere, quomodo dispositi seditiones mouent, & quarum rerum causa: tertium autem, quæ initia sunt ciuilium turbarum & seditionum, quas inter se exercent. Quòd igitur facti ipsi aliquo modo sunt ad mutationẽ, causam in uniuersum maximè statuendum est, de qua iam diximus. hi namque, appetentes æqualitatem, auctores sunt seditionũ: si existimarint se minus habere, cũ æquales sint ijs, qui plus obtinent. Hi autem inæqualitatem & exuperantiam: si putauerint, cùm sint inæquales, non plus habere, sed æquale aut minus. Hæc autem licet appetere iustè, licet etiam iniustè. Inferiores namque existentes, ut æquales sint, seditiosè agunt: & æquales existentes, ut maiores. Quomodo igitur facti seditiosè agunt, dictum est. De quibus autẽ seditiones mouent, sunt lucrum & honor, & contraria his. etenim ignominiam declinantes & multam, uel pro se uel pro amicis, seditionũm auctores sunt in ciuitatibus. Causæ autẽ & initia motuum, unde ipsi (ut traditũ est) afficiuntur dicto modo, & de ijs quę dicta sunt, cõtingit quidem ut numero septem sint: cõtingit etiam, ut plures. quorum duo quidem sunt eadẽ cũ his, quæ dicta sunt, sed non eodem pacto. ob lucrum enim & honorem exacuuntur inter se, non ut sibi ipsis comparent (quemadmodum prius dictũ est) sed alios spectantes: hos quidem iustè, hos uerò iniustè, his rebus repletos. Amplius propter cõtumeliam, propter metum, propter præstantiam, propter contemptum, propter incrementum, quòd superet dignitatem. Adhuc autem alio modo, propter coitionem humilium, propter neglectum, propter exilitatem, propter dissimilitudinem.

τὰς αἰτίας αὐτῶν· εἰσὶ δὲ ἕξ σχεδὸν, ὡς εἰπεῖν, τρεῖς τὸν ἀριθμὸν, ἃς δεῖ εἰδέναι καθ' αὑτὰς τύπῳ πρῶτον. δεῖ γὰρ λαβεῖν πῶς ἔχοντες στασιάζωσι, καὶ τίνων ἕνεκεν· καὶ τρίτον, τίνες ἀρχαὶ γίνονται τῶν πολιτικῶν ταραχῶν, καὶ τῶν πρὸς ἀλλήλους στάσεων. τὰ μὲν οὖν αὐτοὺς ἔχειν πῶς πρὸς τὴν μεταβολὴν, αἰτίαν καθόλου μάλιστα θετέον, περὶ ἧς ἤδη τυγχάνομεν εἰρηκότες. οἱ μὲν γὰρ ἰσότητος ἐφιέμενοι στασιάζουσιν, ἂν νομίζωσιν ἔλαττον ἔχειν, ὄντες ἴσοι τοῖς πλεονεκτοῦσιν. οἱ δὲ τῆς ἀνισότητος καὶ τῆς ὑπεροχῆς, ἂν ὑπολαμβάνωσιν ὄντες ἄνισοι, μὴ πλέον ἔχειν, ἀλλ' ἴσον ἢ ἔλαττον. τούτων δ' ἔστι μὲν ὀρέγεσθαι δικαίως, ἔστι δὲ καὶ ἀδίκως. ἐλάττους τε γὰρ ὄντες, ὅπως ἴσοι ὦσι, στασιάζουσι· καὶ ἴσοι ὄντες, ὅπως μείζους. τῶς μὲν οὖν ἔχοντες στασιάζουσιν, εἴρηται. τοῦ δ' ὧν δὲ στασιάζουσιν, ἔστι κέρδος καὶ τιμὴ, καὶ τἀναντία τούτοις. καὶ γὰρ ἀτιμίαν φεύγοντες καὶ ζημίαν, ἢ ὑπὲρ αὐτῶν, ἢ τῶν φίλων, στασιάζουσιν ἐν τοῖς πόλεσιν. αἱ δ' αἰτίαι καὶ ἀρχαὶ τῶν κινήσεων, ὅθεν αὐτοί τε διατίθενται τὸν εἰρημένον τρόπον, καὶ περὶ τῶν λεχθέντων, ἔστι μὲν ὡς τὸν ἀριθμὸν ἑπτὰ τυγχάνουσιν οὖσαι. ἔστι δ' ὡς πλείους, ὧν δύο μέν ἐστι ταὐτὰ τοῖς εἰρημένοις, ἀλλ' οὐχ ὡσαύτως. διὰ κέρδος γὰρ, καὶ διὰ τιμὴν προξυόνται πρὸς ἀλλήλους· οὐχ ἵνα κτήσωνται σφίσιν αὐτοῖς, ὥσπερ εἴρηται πρότερον· ἀλλ' ἑτέρους ὁρῶντες· τοὺς μὲν δικαίως, τοὺς δ' ἀδίκως πλεονεκτοῦντας τούτων. ἔτι διὰ ὕβριν, διὰ φόβον, διὰ ὑπεροχὴν, διὰ καταφρόνησιν, διὰ αὔξησιν, παρὰ τὸ ἀνάλογον. ἔτι δὲ ἄλλον τρόπον, διὰ ἐκλέπτειαν, διὰ ὀλιγωρίαν, διὰ μικρότητα, διὰ ἀνομοιότητα.

& causas earum sumere nos oportet. Sunt autem ferè numero tres, quæ primùm rudi quadam descriptione per se sunt explicandæ. Oportet enim sumere & quomodo affecti homines dissideant inter se, & quarum rerum causa: & quod tertium est, quæ sint principia perturbationum ciuilium & seditionum inter ciues ortarum. Quamobrem igitur affecti sint ipsi quodammodo ad conuersionem & commutationem reipub. ea uniuersè causa statuenda est, de qua iam fortè diximus. Alij enim æqualitatis cupiditate inflammati, dissident & discordant inter se, si se putent deteriore esse conditione, cùm sint ijs qui superiora habent omnia, pares. Alij inæqualitatem & præstantiam concupiscentes, si cùm sint inæquales & superiores, existiment se non ferre partes priores, nec plus habere, quàm alios: sed æquale, aut etiam minus. Potest autem euenire, ut hæc iustè expetantur: potest uerò, & ut iniustè. Nam & cùm sint inferiores, ut sint æquales, seditionem concitant: & cùm æquales, ut sint maiores. Quomodo igitur affecti dissideant, & seditionem concitent, expositum est. Ea autem quorum causa dissident & discordãt, sunt lucrum & honos, & quæ his contraria sunt. Nam ignominiam & multam seu damnum fugientes, quæ uel se uel amicos attingat, seditiones in ciuitatibus commouent. Causæ autem & origines motuum, à quibus & ipsi hoc modo afficiuntur, & de rebus quas antè diximus, dissident, aliquo modo sunt numero septem, aliquo modo plures: quarum duæ quidem sunt eædem atq; eæ res, quæ à nobis commemoratæ sunt, sed non eodem modo. Propter lucrum enim & propter honorem inter se excandescunt ac sæuiunt, non ut illa sibi comparent & possideant, ut antè dictum est: sed quòd alios uideãt partim iustè, partim iniustè meliore esse cõditione, quàm se, & bonis externis antecellere. præterea propter contumeliam, propter metum, propter excellentiam, propter contemtum, propter incrementum à proportione auersum. Præterea uerò alio modo propter mercenariũ uitæ tolerandæ genus, propter incuriam, propter paruitatem, propter dissimilitudinem.

COMMENTARIVS.

Quia autem indagamus.) Cùm aperuisset fontem exitiorum rerumpublicarum, & primam huius ingentis mali originem indicasset, necnon modos exposuisset, quibus illa gignuntur: tradit nunc in uniuersum initia & causas ipsorum, ostendens hoc proprium suæ curæ esse atque muneris, cùm (ut significatum est) sibi proposuerit uidere, unde oriuntur seditiones atque immutationes in rebus publicis. Affirmat autem, principia harum deprauationum numero fermè esse tria, quæ primùm distinguere deceat crasso modo fingillatim, cùm opus sit tenere, & quomodo se habentes discordare inter se uehementer ciues incipiunt, & quarum rerum obtinendarum causa: &, quod restat tertium, quæ sint initia motuum tumultuumq; e publicorũ: & harum ipsarum, quibus inter se contendunt, discordiarum.

Quod igitur facti.) Incumbit in explicationem trium horum. orditur autem à primo suprà à se posito, dicens: Quòd nonnulli inueniuntur facti ad perturbandam rempublicam, procliuesq; ad hoc malum pariundum, causam præcipuam in uniuersum

sum existimandum est esse, quam suprà ostendimus, & de qua nonnihil præcepimus: intelligit autem, quæ instigat multitudinem contra diuites, qui dominari uolunt: & stimulat etiam diuites contra honores tenuiorum ciuium. Inquit enim, repetens quæ dixit, sumto principio à plebe: Partim enim ciuium, qui student æquales esse paresque cæteris, nec pati possunt se deijci à gubernaculis: perturbant rempublicam, si existimarint se minus honorum obtinere, cũ pares se putent illis, qui plus eorum adipiscuntur.

Hi autem inæqualitatem.) Declarat nunc, qui itidem permisceant remp. ex altera parte, nec induci possunt ut amẽt statũ multitudini, ingeniaq; ipsorum ac iudicia qualia sint, patefacit. inquit autem: Qui uerò cupidi sunt inæqualitatis, uoluntq; antecellere cæteris, tumultuantur, si arbitrati fuerint, cùm dispares sint melioresque alijs, se nihilo plus habere: sed idem, quod alij minores ipsis, uel etiam minus: haberique demum in eodem ordine, quo multo inferiores.

Hæc autem licet.) Diuidit, quod exposuit. Fieri enim posse, inquit, ut meritò ac iure bono hæc appetãtur: & contrà, id est improbè atque iniustè. Quid autem intelligat apertum est, ut scilicet qui pares sunt, non deteriore loco habeantur, quàm illi, quibus sunt pares: & qui impares melioresque sunt, honestiore loco habeantur, quàm minores ipsis. Non tamen nunc accuratè docet, qui sint homines iustè postulantes æqualitatem, & itidem iustè cupientes exuperantiam, incensique desiderio harum rerum: nec, quæ sint bona, propter quæ non sine causa ipsi appetant honestiorem gradum. Sed tantùm, inquit, eos, qui deteriores sunt, cupere melioribus adæquari: & qui pares cæteris sunt, seditiones excitare, ut superiores honestioresque fiãt: quæ ambo, ut apparet, iniusta sunt. Ελάττως igitur ualet, si hic sensus est, minores atque inferiores uirtute & dotibus animorum, non peius tractati. Post hanc sententiã colligit, quid adhuc fecerit, atque inquit: Quæ prima pars fuit, se explicasse quomodo affecti perturbent rempublicam.

De quibus autem.) Indicat, quod alterum est, quæ sint bona malaque, propter quæ aut obtinenda, aut fugienda, non uerentur perturbare quietum ac tranquillum statum ciuitatis. Illa enim esse, inquit, lucrum & honorem, & contraria his, id est dãnum atque ignominiam: superiora, ut adipiscantur: hæc uerò inferiora, ut uitent, à seque depellant. Probat autem posterius hoc, atque inquit, inueniri multos, qui, ut remoueant à se ignominiam ac damnum à fortunis suis, permiscent omnia: & ut à semetipsis, ita etiam à suis amicisque seditionis duces sunt. Nam C. etiam Cæsar dicebat, se ciuile bellum mouisse, ut ignominiam à se depelleret. quod quasi concedit M. Cicero, cùm Q. Ligarium defenderet. Refellit autem ac falsum esse docet, in epistola quadam ad Atticum his uerbis: Atque omnia se facere ait dignitatis causa, qui ne umbram quidem τῆς κακίας uidit unquam.

Causæ autem.) Tertium, quod restabat, exponit, id est, quæ sint causæ atque principia motuum animi in ciuibus: quarũ perturbationum ui ita afficiantur, ut non metuant perturbare rempublicam: & de illis ipsis, quæ sunt exposita siue bonis, siue malis. inquit igitur ipsa diuersum sui numerum conficere, hoc aut illo modo accepta: hoc enim pacto spectata septem numero esse: alio autem plura: atque hoc, quia quatuor modi, qui infra exponuntur, additi septem his, numerum ipsorum augent: fiunt enim cuncti xij. primum igitur explicat causas, quibus reconditis in animoque manentibus, ciues prompti ac parati sunt ad rempub. permiscendam. Earum autem primas nominat duas illas suprà significatas, id est honorem ac quæstum. non tamen ipsas eodem modo, ut suprà, sumtas. nam suprà illi ipsi, qui tumultuabantur, cupiditate sitique harum rerum capti, ut illis potirẽtur, perturbabant rempublicam: hi uero sibi hæc bona parare non quærunt, sed aspicientes alios ipsis ornatos, commouentur: quorum nonnulli iuste ipsa possident: alij uerò iniustè, atque id quidẽ copiose. Παροξύνονται ualet, cõmouentur animo, & exacuuntur.

Amplius propter.) Exponit, quæ sint reliqua quinque, quæ addita duobus his, quæ modò significauit, conficiant numerum eum, quem dixit. Inquit igitur, ciues commoueri animo ualde, atque ita quoque, ut concitent seditionem propter contumeliam: nihil enim minus fugerũt ingenui homines, quàm contumeliam. Eodem pacto afficere ipsos affirmat metum & exuperantiam, cùm scilicet uident aliquos nimis creuisse: sed hæc, quomodo accipi debeant, ipse infrà diligenter docet. quartum horum tradit contemptum. quintum ultimumque auctionem atque incrementum.

Adhuc autem.) Restare adhuc dicit alias nonnullas res, quæ & ipsæ causæ sint originesque motus atque pestis rerumpublicarum: sed alio pacto, id est sine dissensionibus & armis. Neque enim hoc malum oritur ab ira aut metu ipsorum, neque ab alijs perturbationibus, quas appellauit, quæ ita exacuerint ipsos, ut non dubitarint nocere reipublicæ: sed potius proficiscitur (ut apparebit) ab incuria & negligentia eorũ, qui regunt resp. illas, qui non ut oportebat, citò uiam obstruunt uitijs nõnullis, paulatim irrepentibus in eas. unde tamen idem incommodum exoritur, interituque reipublicæ: sed hoc quoque non multo pòst planum erit, cum accuratè explicabitur ab auctore hoc nostro. Sunt autem quatuor nouæ causæ, quas nũc exponit. Primam uerò ipsarum facit, quam uocant ἐξίδιασιν, id est coitionem tenuium personarum. Secundam, cùm assis non faciunt: nec putant obesse illud, quod postea cum magno publico malo ualidum detrimento sumque esse experiuntur. Tertiũ genus esse inquit exilitatem quarundam rerum, quæ, etsi molestæ noxiæque intelliguntur esse: quia tamen minutæ sunt, non depelluntur à republica. Extremum est dissimilitudo, cùm patiuntur peruenire ad honores alienigenas, participesque faciunt reipublicæ peregrinos.

CAPVT III.

EX his autem contumelia & lucrum, quam uim habent, & quomodo causæ sunt, fermè apertũ est. Quãdo enim magistratus contumelijs priuatos uexant, & plus æquo se habere bonorũ student, dissidere incipiunt, & inter se & aduersus respublicas, quæ dant ipsis potestatem: expletio autem illa bonorum iniusta prouenit, aliquando quidem à rebus priuatis, aliquando autem à publicis. Perspicuũ autem est, & honor, & quam uim habet, & quomodo causa est seditionis. Etenim ipsi ignominia notati, & alios spectantes in honore habitos, seditiones mouent: hęc autem & iniustè fiunt, cùm prętер dignitatẽ aliqui, uel honorati fuerint, uel inhonorati: iustè uerò, qñ pro dignitate. Propter prę-

ΤΟΥΤΩΝ δὲ ὕβρεις μὲν καὶ κέρδος τίνα ἔχουσι δύναμιν, καὶ πῶς ἄπτια, σχεδόν ἐστι φανερόν. ὑβριζόντων τε γὰρ τῶν ἐν ταῖς ἀρχαῖς, καὶ πλεονεκτούντων, στασιάζουσι καὶ πρὸς ἀλλήλους καὶ πρὸς τὰς πολιτείας, τὰς διδούσας τὴν ἐξουσίαν· ἡ δὲ πλεονεξία γίνεται, ὁτὲ μὲν ἀπὸ τῶν ἰδίων, ὁτὲ δὲ ἀπὸ τῶν κοινῶν. δῆλον δὲ καὶ ἡ τιμή, καὶ τί δύναται, καὶ πῶς αἰτία στάσεως· καὶ γὰρ αὐτοὶ ἀτιμαζόμενοι, καὶ ἄλλους ὁρῶντες τετιμημένους, στασιάζουσι. τῶν τε δὲ, ἀδίκως μὲν γίνεται, ὅταν παρὰ τὴν ἀξίαν, ἢ τιμῶνταί τινες, ἢ ἀτιμάζωνται· δικαίως δὲ, ὅταν κατὰ τὴν ἀξίαν. διὸ ὑπερέχων

HArum autem rerum contumelia & lucrum, quam uim habeant, & quomodo sint seditionum causæ, propemodum appâret. Nam cum hi, qui magistratus gerunt, contumelioſi sunt in priuatos, & plura atq; ampliora omnia per iniuriam & auaritiã sibi sumunt: seditionem concitant illi tum inter se; tum in eas reip. administrandæ formas, quæ hanc licentiam præbent ac permittunt. Iam uerò plura & ampliora habendi per iniuriã cupiditas, quam pleonexiam Græci nominant, interdum in res priuatorum, interdum in rem cõmunem & publicam confertur. In prõtu etiam est & quid ualeat honos, & quomodo seditionis sit causa. Nam & cum ipsi ignominia afficiuntur, & cum alios honorari uident, dissident ac discordant. Fiunt autem hæc iniustè, cum præter dignitatem aut honore afficiuntur, aut dedecore infamiaq; notantur: iustè, cum ex dignitate. Propter excellentiam

ſtantiam autem, cùm aliquis fuerit poteſtate maior, uel unus, uel plures, quàm ferat ciuitas & facultas reipublicæ. exoriri enim ſolet ex huiuſcemodi rebus principat9 & dynaſtia. Qua de cauſa conſueuerunt quibuſdã in ciuitatibus hos ad certũ tempus eijcere è finibus: ueluti Argis & Athenis. Atqui ſatius erat ab initio uidere, ne in urbe forent, qui tantũ cæteris anteirent, quàm cũ permiſerint exiſtere, poſtea mederi. Propter metũ autẽ ſeditiones mouent, qui iniuſtè aliquid fecerunt, timentes ne pœnas dent: & qui uidẽt ſe iniuriã accepturos, ſtudentes præuenire, antequã iniuria afficiantur. quemadmodũ in Rhodo nobiles coierunt in plebem propter lites, quæ ipſis intendebantur. Propter cõtemptũ autẽ & ſeditiones mouẽt, & inſidiantur: ueluti in dominatibus paucorum, cùm plures fuerint, qui participes nõ ſunt reipublicæ. firmiores enim putant ſe eſſe, & in ſtatibus multitudinis diuites, deſpiciẽtes cõfuſionem illam & licentiam. Et Thebis poſt prælium in Oenophytis, cùm malè remp. adminiſtrarent, ſtatus populi fractus eſt. Et Megarenſiũ ſtatus, itidẽ popularis, ob confuſionem eãdem & licentiam, uictis popularibus. & Syracuſiis, ante tyrãnidẽ Gelonis. & in Rhodo populus, antequã ſedibus pellerẽtur. Fiunt autem & propter incrementũ, quod exiſtit præter proportionem, mutationes rerumpublicarũ. Vt enim corpus è partibus conſtat, & oportet creſcere proportione cuſtodita, ut maneat conuenientia partium: ſi autẽ hoc non fit, interit: cùm pes quatuor cubitorũ fuerit, reliquum autem corpus duorum palmorum. quandoque autem & in aliùs animãtis formam mutaretur, ſi non ſolùm per quãtitatem, uerumetiã per qualitatem creſceret, non ſeruata proportione: ſic è partibus conſtat ciuitas, quarum ſæpè aliqua fallit uel aucta: ceu multitudo egenorum in ſtatibus multitudinis, & republica. Vſu uenit autem hoc aliquando etiã propter caſus quoſdã, ut Tarenti uictis prælio & extinctis multis nobilibus ab Iapygibus paulo poſt bellum Medorum, ſtatus populi extitit è republica. Et Argis, interfectis à Cleomene Lacone, q erãt in Hebdoma, coacti,

δὲ, ὅταν τὶς ἢ τῇ δυνάμει μείζων, ἢ εἷς, ἢ πλείους, ἢ κατὰ τὴ πόλιν καὶ τὴν δύναμιν τὸ πολιτεύματος. γίνεσθαι γὰρ εἴωθεν ἐκ τῶν τοιούτων μοναρχία, ἢ δυναστεία. διὸ ἐνια χοῦ εἰώθασιν ὀστρακίζειν· οἷον ἐν Ἄργει καὶ Ἀθήνησι. καίτοι βέλτιον ἐξ ἀρχῆς ὁρᾶν, ὅπως μὴ ἐνέσονται τοσοῦτον ὑπερέχοντες· ἢ ἐάσαντας γίνεσθαι, ἰᾶσθαι ὕστερον. Διὰ δὲ φόβον σπουδάζουσιν οἵτε ἠδικηκότες, δεδιότες μὴ δῶσι δίκην· καὶ οἱ μέλλοντες ἀδικεῖσθαι, βουλόμενοι φθάσαι πρὶν ἀδικηθῆναι. ὥσπερ ἐν Ῥόδῳ συνέστησαν οἱ γνώριμοι ἐπὶ τὸν δῆμον, διὰ τὰς ἐπιφερομένας δίκας. Διὰ καταφρόνησιν δὲ καὶ σπουδάζουσι, καὶ ἐπιτίθενται· οἷον ἔντε τῆς ὀλιγαρχίας, ὅταν πλείους ὦσιν οἱ μὴ μετέχοντες τῆς πολιτείας. κρείττους γὰρ οἴονται εἶναι, ἐν ταῖς δημοκρατίαις οἱ ὄποροι, καταφρονήσαντες τῆς ἀταξίας καὶ ἀναρχίας· οἷον καὶ ἐν Θήβαις μετὰ τὴν ἐν οἰνοφύτοις μάχην, κακῶς πολιτευομένων, ἡ δημοκρατία διεφθάρη. καὶ ἡ μεγαρέων δὲ ἀταξίαν καὶ ἀναρχίαν ἠτηθέντων. καὶ ἐν συρράκουσαις, μετὰ τὴς γέλωνος τυραννίδα. καὶ ἐν ῥόδῳ ὁ δῆμος μετὰ τὴς ἐπαναστάσεως. γίνονται δὲ καὶ δι' αὔξησιν τὴν παρὰ τὸ ἀνάλογον μεταβολαὶ τῶν πολιτειῶν. ὥσπερ γὰρ σῶμα ἐκ μερῶν σύγκειται, καὶ δεῖ αὐξάνεσθαι ἀνάλογον, ἵνα μένῃ συμμετρία· ἐὰν δὲ μὴ, φθείρεται· ὅταν ὁ μὲν πους τετράρων πηχῶν ᾖ, τὸ δ' ἄλλο σῶμα δυοῖν ἀπιθαμαῖν. ἐνίοτε δὲ κἂν εἰς ἄλλου ζώου μεταβάλλοι μορφὴν, ἐὰν μὴ μόνον κατὰ τὸ ποσὸν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ ποιὸν αὐξάνοιτο παρὰ τὸ ἀνάλογον· οὕτω καὶ πόλις σύγκειται ἐκ μερῶν, ὧν πολλάκις λανθάνει τι αὐξανόμενον· οἷον τὸ τῶν ὀπόρων πλῆθος ἐν ταῖς δημοκρατίαις καὶ πολιτείαις. συμβαίνει δ' ἐνίοτε τοῦτο καὶ διὰ τύχας· οἷον ἐν τάραντι ἠτηθέντων καὶ ἀπολομένων πολλῶν γνωρίμων ὑπὸ τῶν ἰαπύγων, μικρὸν ὕστερον τῶν μηδικῶν, δημοκρατία ἐγένετο ἐκ πολιτείας. καὶ ἐν ἄργει τ' ἐν τῇ ἑβδόμῃ ἀπολομένων ὑπὸ κλεομένους τ' λάκωνος, ἰῶν-

lentiã porrò ſeditio oritur, cùm aliquis unus aut plures, ampliores opes maiorem q́ potentiam obtinent, quàm fert ciuitas, aut reipub. adminiſtrationis potẽtia. ex talibus enim rebus monarchia aut dynaſtia naſci ſolet. Quocirca in nonnullis locis ſolent præſtantiores uiros per teſtam ad certum tempus relegare, quod Græci dicunt oſtracizein, ut Argis & Athenis. Atqui præſtat ab initio prouidere, ne uiri tam excellentes poſſint in ciuitate exſiſtere, quàm malo ex patientia & negligentia nato poſterius mederi. Propter metũ autem ſeditionem commouẽt & qui iniuriam fecerunt, ne dent pœnas: & qui ſuſpicantur futurum ut iniuria afficiantur, uolẽtes anteuertere atq́ occupare, priuſquàm iniuſtè lædãtur: quemadmodum Rhodi nobiles in populum coierunt & conſpirarũt propter iudiciorum & pœnarum, quæ intentabantur, metũ. Propter contemtum autem ſeditionem excitant, & impetu facto in alios inuadũt: ut & in oligarchys, cùm plures ſunt hi, qui à reipub. adminiſtratione excludũtur (meliores enim ſe eſſe putant) & in democratys locupletes contemta confuſione & perturbatione rerum imperiq́ uacuitate: cuiuſmodi quiddam & Thebis accidit poſt pugnam in uinetis commiſſam: quo tempore, quòd reſp. malè adminiſtraretur à populo, democratia funditus exſtincta atq́ oppreſſa eſt. Etiam Megarenſium democratia cùm propter eandem ordinis perturbationem & imperij uacuitatem ſuperati eſſent, deleta eſt. Syracuſis quoq́ ante Gelonis tyrannidem: Rhodi denicq́ opes populi ante rebellionem fractæ concidere runt. Oriuntur & propter incrementum quorũdam è proportione auerſum ac remotum reipub. adminiſtrationum commutationes. Quemadmodum enim corpus ex partibus conſtat, idq́ oportet ex proportione creſcere, ut maneat totius & partium commenſus: ſin minus, interit, cùm pes quidẽ quatuor eſt cubitorum, reliquum uerò corpus duorum palmorum: interdum uerò etiam in alterius animantis figuram uertitur, ſi non ſolùm ex quanto ſeu quantitate, uerum etiam ex qualitate augeatur et creſcat præter proportionem: ita & ciuitas ex partibus cõcreta & coagmentata eſt, quarum ſæpè nonnulla occultè augeſcit: quemadmodum egẽtium multitudo in democratys & politys. Accidit autem hoc interdum & fortuitò, ut Tarenti ſuperata & exſtincta magna parte nobilitatis ab Iapygibus, non ita multo poſt bellum Perſicum tempore, democratia ex politia facta eſt: & Argis, cum y qui erant in Ebdoma, à Cleomene Lacedæmonio eſſent interfecti, ca-

coacti,

coacti sunt recipere in remp. castellanos quosdam. Et Athenis, cùm terra malè pugnassent, nobiles pauciores facti sunt. nam in bello Laconum delectu militũ facto mutilabant. Vsu uenit autem hoc & in statibus multitudinis: minꝰ aũt. plurib. enim egenis factis, uel patrimonijs auctis, mutantur in dominatus paucorũ, & dynastias. Mutantur autem respub. etiam sine seditione, propter coitiones tenuium ciuium, quemadmodũ Herææ. propter hoc enim, cùm prius suffragijs crearent magistratus, ut sorte ducerentur statuêre. deligebant enim humiles, suiq; loci. Et propter incuriam, cùm fuerint ad magistratus summę potestatis peruenire illos, qui non sunt amici reipublicæ: quemadmodum Orei dissolutus est dominatus paucorum, cùm Heracleodorus, unus eorum qui imperium haberent, factus est: qui è dominatu paucorũ, rempublicam & statũ multitudinis constituit. Amplius ex eo, quod pro paruo habetur. Dico autem pro paruo, quia sæpè fallit magna, quæ fit, legum migratio, cùm paruum neglexerint: ueluti Ambraciæ paruus erat census. at extremũ imperium habebant homines nullius census, tanquam propinquum fit paruum nulli, uel nihil interfit inter paruũ & nullum. Quod etiá non eiusdẽ gentis est, pronũ est ad seditiones, donec conspirarit: quemadmodum enim non è qualibet multitudine fit ciuitas, ita neque in quolibet tempore. Quare quicunq; ad hanc ætatem receperunt, qui unà secũ urbem conderent, uel condita iam illa sibi asciscerent, maxima pars eorũ seditionibus uexati sunt: ueluti Achæi unà cũ Trœzenijs Sybarin condiderunt. deinde Achęi, cùm creuissent numero, eiecerunt Trœzenios. unde scelus extitit Sybaritis. & in Thurijs Sybaritę cum his, qui simul urbem condiderant, cùm postularẽt plus rerũ bonarũ habere, quia ager suus fuisset, expulsi sunt. Et Byzãtijs, qui numero eorum aggregati fuerant imponentes, insidijs cognitis, armis eiecti ex oppido sunt. & Antissæi, cùm Chiorũ exules in ciuitatẽ recepissẽt, uictos eos prælio eiecerũt. Zanclęi uerò, receptis Samijs in urbẽ, exturbati & ipsi sedib. suis sunt. Et Apolloniatę Ponti Euxini,

λὼ αγκάθησαν παραδέξασθαι τῶν ϖλοίκων τινάς. καὶ ἐν ἀθλώαις ἀτυχήντων πεζῆ, οἱ γνώριμοι ἐλάττους ἐγίγνοντο, διὰ τὸ ἐκ καταλόγου στρατεύεσθαι ὑπὸ τὸν λακωνικὸν πόλεμον. συμβαίνει δὲ τοῦτο καὶ ἐν ταῖς δημοκρατίαις: ἧττον γὰρ. ϖλειόνων γὰρ τῶν ἀπόρων γινομένων, ἢ τῶν ἐσθλῶν αὐξανομένων μεταβάλλουσιν εἰς ὀλιγαρχίας καὶ δυναστίας. μεταβάλλουσι δ' αἱ ϖολιτεῖαι καὶ ἄνευ στάσεως, διά τε τὰς ἐλευθερίας, ὥσπερ ἐν ἡραίᾳ. ἐξ αἱρετῶν γὰρ διὰ τοῦτο ἐϖοίησαν κληρωτὰς, ὅτι ἠροῶντο τοὺς ἐρισθυομένους. καὶ δι' ὀλιγωρίαν, ὅταν ἐάσωσιν εἰς τὰς ἀρχὰς τὰς κυρίας παρελθεῖν τοὺς μὴ τῆς ϖολιτείας φίλους. ὥσπερ ἐν ὠρεῷ κατελύθη ἡ ὀλιγαρχία τῶν ἀρχόντων γιγνομένου ἡρακλεοδώρου, ὃς ἐξ ὀλιγαρχίας ϖολιτείαν καὶ δημοκρατίαν κατεσκεύασεν. ἔτι διὰ τὸ ϖαρὰ μικρόν. λέγω δὲ ϖαρὰ μικρὸν, ὅτι ϖολλάκις λανθάνει μεγάλη γινομένη μετάβασις τῶν νομίμων, ὅταν ϖαρορῶσι τὸ μικρόν. ὥσπερ ἐν ἀμβρακίᾳ μικρὸν ἦν τὸ τίμημα· τέλος δ' οὐθενὸς ἦρχον, ὡς ἐγγὺς ἢ μηθὲν διαφέρον, τοῦ μηθὲν τὸ μικρόν. ϛασιωτικὸν δὲ καὶ τὸ μὴ ὁμόφυλον, ἕως ἂν συμπνεύσῃ. ὥσπερ γὰρ οὐδ' ἐκ τοῦ τυχόντος ϖολὴ θους ϖόλις γίγνεται, οὕτως οὐδ' ἐν τῷ τυχόντι χρόνῳ. διὸ ὅσοι ἤδη συνοίκους ἐδέξαντο ἢ ἐϖοίκους, οἱ ϖολῖται ἐστασίασαν· οἷον ϖροιζηνίοις ἀχαιοὶ συνῴκησαν συβαρίν. εἶτα ϖολίτας οἱ ἀχαιοὶ γενόμενοι, ἐξέβαλον τοὺς ϖροιζηνίους. ὅθεν τὸ ἄγος συνέβη τοῖς συβαρίταις. καὶ ἐν θουρίοις συβαρίταις τοῖς συνοικήσασι. ϖλεονεκτεῖν γὰρ ἀξιοῦντες, ὡς σφετέρας τῆς χώρας, ἐξέϖεσον. καὶ βυζαντίοις οἱ ἔϖοικοι ἐπιβουλεύοντες φωραθέντες, ἐξέϖεσον διὰ μάχης. καὶ ἀνϖασάμενοι τὰς χίων φυγάδας εἰς δεξάμενοι, διὰ μάχης ἐξέβαλον. ζαγκλαῖοι δὲ σαμίους ὑϖοδεξάμενοι, ἐξέϖεσον καὶ αὐτοί. καὶ ἀϖολλωνιάται οἱ ἐν τῷ ξένῳ ϖόν-

cti, coacti sunt Argiui nonnullos ex colonis, quos periœcos nominant, in ciuitatem recipere. & Athenis, cùm infeliciter terra pugnassent, nobiles pauciores facti sunt, quia delectu habito militabant, sub bellum Lacedæmonium. Accidit autem hoc etiam in democratys: sed autem minus sæpè. pluribus enim a locupletibus exorientibus, aut copijs rei familiaris crescentibus, mutantur in oligarchias, aut dynastias, seu potentatus. Mutantur porrò reipub. administrandæ formæ etiam sine seditione propter mercenarias operas: quemadmodum in Heræa. Namiccirco magistratus, qui antea suffragio & electione deferebantur, sortito mandari cœpti sunt: quia eligebant homines operis mercenarijs uitam toleranteis. Etiam propter incuriam ac negligentiam seditiones oriuntur, cùm eos, qui à reip. administrandæ forma alieno sunt animo, ad ampliſsimos magistratus peruenire sinunt: quemadmodum Orei sublata & extincta oligarchia est, eo quòd Heracleodorus in prætorum collegium cooptatus fuerat: qui ex oligarchia politiam & democratiam fecit. Prætereà propter id, quod est parui momenti: dico autem rem parui momenti, quia sæpè non sentiunt homines magnam institutorum reipub. mutationem fieri, cùm in re parua conniuent & negligenteis se præbent: quemadmodum Ambraciæ census erat paruus eorum, qui reipub. præerãt. ad extrẽmum autem nullus census homines ad magistratus prouehebantur: proinde quasi paruum censum habere proximum sit, aut nihil planè differat ab eo, quod est nullum habere. Ad seditionem excitandam ualet etiam id, quod non est eiusdem gentis et generis, donec consenserit & conspirarit. Quemadmodum enim non ex qualibet & fortuito oblata multitudine fit ciuitas, sic neq; quouis tempore. Quapropter qui inquilinos aut aduenas in ciuitatem receperunt, ij ferè omnes, aut certè plurimi, seditionibus conflictati sunt: exempli causa, cum Trœzenijs Achiui Sybarim incoluerunt: deinde Achiui numero aucti Trœzenios eiecerũt. unde scelus Sybariticum natum est. Et Thurijs cùm Sybaritæ populos unà secum habitantes, & in ciuitatem receptos iniustè læderent, & maiorem agri, tanquam sui, partem, superioraq; adeò omnia sibi assumerent, exacti sunt. Et cùm Byzantij aduenas sibi insidiari comperissent, & manifestè quasi in ipso furto deprehendissent, eos prælio commisso superatos exterminarunt. Et Antissæi Chiorum exsules in ciuitatem receptos, cùm eos res nouas moliri sensissent, signis collatis eiecerunt. Et Zanclæi, cùm Samios in ciuitatem suam recepissent, ipsi ab eis uicti & expulsi sunt. Et Apolloniatæ, qui in Ponto Eu-

Euxini,

Euxini, cùm colonos in urbem adduxissent, seditionibus conflictati sunt. Et Syracusani liberati à tyrannis, cùm aduenas & milites, qui ipsis mercede seruierant, ciuitate donassent, discordijs agitati sunt, & ad pugnam deuenerunt. Et Amphipolitæ, cùm recepissent Chalcidenses colonos, eiecti oppido sunt ab his magna ipsorum ex parte. Seditionũ autẽ auctores sunt in paucorũ dominatib. populares, ut iniurios è tractati, quanõ cõmunicant æqualib. rebus, cùm æquales sint: in statib. aũt multitudinis nobiles, quia cõmunicant æqualibus rebus, cũ æquales non sint. Discordãt autem aliquando ciuitates etiam propter locos, quãdo sedes nõ satis accommodata est ad unã urbem illic cõdendam: quemadmodũ Clazomenis, qui domicilia habẽt in Chytro aduersus insulam incolentes. & Colophonij, & Notienses. Athenis quoq; non eodẽ modo populares sunt, sed magis amant statum eum ciuitatis, qui habitãt Pyræeũ, quã qui Astu. Quẽadmodum enim in prælijs interiectiones riuorum, ualde etiam paruorum, distrahunt phalangas: sic omne discrimen uidetur gignere discidiũ animorum. Maximum igitur fortasse discidium uirtus ac uitium, deinde diuitiæ & paupertas, & sic aliud alio magis: quorum unum est quoque, quod dictum est.

νω πάντῳ, ἐποίκους ἐπαγαγόμενοι, ἐστασίασαν. καὶ συρρακόσιοι μὲν τὰ τυραννικὰ, τὰς ξένας καὶ τοὺς μισθοφόρους πολίτας ποιησάμενοι, ἐστασίασαν, καὶ εἰς μάχλω ἦλθον. καὶ ἀμφιπολῖται δεξάμενοι χαλκιδέων ἀποίκους, ἐξέπεσον ὑπὸ τούτων οἱ πλεῖστοι αὐτῶν. στασιάζουσι δ' ἐν μὲν ταῖς ὀλιγαρχίαις οἱ πολλοὶ, ὡς ἀδικούμενοι, ὅτι οὐ μετέχουσι τῶν ἴσων, καθάπερ εἴρηται πρότερον, ἴσοι ὄντες· ἐν δὲ ταῖς δημοκρατίαις οἱ γνώριμοι, ὅτι μετέχουσι τῶν ἴσων, οὐκ ἴσοι ὄντες. στασιάζουσι δὲ ἐνίοτε αἱ πόλεις καὶ διὰ τοὺς τόπους, ὅταν μὴ εὔφυὲς ἔχει ἡ χώρα πρὸς τὸ μίαν εἶναι πόλιν· οἷον ἐν κλαζομεναῖς οἱ διὰ χύτρου, πρὸς τοὺς ἐν νήσῳ. καὶ κολοφώνιοι καὶ νοτιεῖς. καὶ ἀθηνῶσιν οὐχ ὁμοίως εἰσὶν, ἀλλὰ μᾶλλον δημοτικοὶ, οἱ τὸν πειραιᾶ οἰκοῦντες τῶν τὸ ἄστυ. ὥσπερ γὰρ ἐν τοῖς πολέμοις αἱ διαβάσεις τῶν ὀχετῶν, καὶ τῶν παμμικρῶν, διαστῶσι τὰς φάλαγγας· ὅτως ἔοικε πᾶσαν διαφορὰν ποιεῖν διάστασιν. μεγίστη μὲν οὖν ἴσως διάστασις ἀρετὴ καὶ μοχθηρία, εἶτα πλοῦτος καὶ πενία, καὶ οὕτω δὴ ἕτερα ἑτέρας μᾶλλον· ὧν μία καὶ ἡ εἰρημένη ἐστί.

xino habitant, cùm aduenas quosdam inuitassent, seditionem inter se concitarunt. Et Syracusani post tyrannos exactos, peregrinis & mercenarijs militibus ciuibus factis, dissenserunt ac discordarunt inter se, & prælium commiserunt. Et Amphipolitæ, Chalcidensiũ colonis receptis, ab his eiecti sunt eorum plerique. Seditiones autem concitat in oligarchijs quidem plebs & multitudo tanquam iniuriam accipiens, quòd æqualium non sit particeps, cùm sit æqualis, quemadmodum antè dictum est: in democratijs uerò nobiles & clari uiri, quoniam æqualia consequuntur, æqualibusq; præmijs ornantur, cùm æquales non sint, sed multò superiores. Seditiones etiam oriuntur interdum in ciuitatibus etiam de locis ac sedibus, cùm solum ad id, ut sit una ciuitas, non est accommodatum natura: ut Clazomenis inter eos, qui Chytrum incolebant, & insulanos: & Colophone inter Colophonios & Notienses. Quinetiam Athenis non similiter sunt omnes populares, sed magis sunt ij, qui in Piræeo habitant, quàm qui in urbe. Quemadmodum enim in bellis ac prælijs cloacarum & fossarum uel minimarum transitus ordines distrahunt ac diuellunt: sic omnis dissimilitudo ac diuersitas, dissidium ac discordiam párere uidetur. Ac maxima fortasse dissensio & discordia est ea, quæ est uirtuti cum uitio: proxima diuitiarum & paupertatis: & ita scilicet alia, quàm alia, maior dissensio est: quarum etiam una est ea, quæ à nobis dicta est.

COMMENTARIVS.

Ex his autem.) Incipit singulas has causas explicare, initium ducens ab illis, quæ sæpè obscuræ sunt, & in pectoribus ciuiũ abditæ, cùm ita afficiant ipsos, ut indignitatem earum rerum ferre nullo modo possint, potiusque secum statuant permiscere omnia, quàm spectaculo esse inimicis, & pati ut illi remp. diripiant ac uexent. Primùm igitur, inquit, contumelia & quæstus quam uim habeant in animis fermè hominum, apertum esse, necnon quomodo causæ sint seditionum. Quando enim, inquit, principes contumelioſi sunt & auari, discordant pugnantque & inter se, & cum rebusp. ipsis: quæ tantum illis potestatis dederunt, ut ualeant, freti ipsa, & ludibrio habere cæteros, & sitim illam pecuniæ extinguere. De cõtumelia, quæ recta esse non potest, ac uiolat existimationem bonorum, tacens: diuidit auaritiam, quam explere ipsos ait, & diripientes bona priuatorum, & remp. expilantes.

Perspicuum autem est.) Pergit reliqua explicare, docetque, quomodo hortentur homines ad seditionem. De honore autem primùm agit, affirmatque perspicuum esse, quid honor sit, & quam uim habeat in animis mortalium commouendis, & quomodo denique causa sit seditionis: nec tamen non tangit quædam, quæ hoc magis aperiunt. inquit enim: Etenim ipsi sine ullo honore secernentes, quod genus quoddam ignominiæ est, alios autem honoribus refertos uidentes: stomachantur, aucto resque seditionum sunt. Hæc autem quæ pertinent ad honorem & ignominiam, aliquando in ciuitatibus rectè ordineque administrari, aliquando contrà significat: aperitque, & quando improbè. Iniustè namque ea fieri narrat, cùm aliqui contra dignitatem omnẽ, aut honore affecti fuerint, aut ignominia: iustè autem, cùm ex moribus factisq; ipsorum tractati fuerint. Indignãtur igitur meritò quoq;, cùm uident aliquos improbos sordidosq; ornati, aut honestos probosq; ignominia notari.

Propter præstantiam.) Aperit, quando seditio existit propter exuperantiam suprà uocatam: dicitque id usu uenire, cùm unus aliquis opibus maior fuerit, quàm ciuitas ferre possit, & quam ratio uisque reip. patiantur: siue ille, qui tantopere creuit (ut traditum est) unus tantum fuerit, siue plures. Opibus cùm dixi, non intellexi diuitias: sed potestatem, quæ nixa est & cognatorum copia, & amicorum, & clientium, & diuitijs etiam ipsis amplitudineque patrimonij. Indicat autem, non iniustè facere, qui resistunt huic nimiæ potestati, cùm inde nascatur plerunque interitus reipublicæ. neque enim præpotentes uiri contenti sunt statu illo suo, parereque magistratibus in animum inducunt: sed dominari uolunt, studentque totã remp. ad se transferre, & aut tyranni aut reguli esse.

Quæ de causa.) Hoc corollariũ est: tradit enim, propter periculum, quod impendet legibus ab his ac libertati, consuesse nonnullas ciuitates huiusce modi opulentos uiros relegare ad certum spatium temporis, quo tanta ipsorum potestas frangeretur. Cùm autem hoc remedium (ut in malis) non reprehendat, maluisset tamen optimus magister obstrui aditum huic malo prius, ne irreperet in ciuitatem: aut elidi statim tenerum adhuc, potius quàm conflatum iam, extinguere, illud hoc pacto conari. Vt apparet autem, suspectum habet hoc remediũ, quia incidunt aliquando huiusce modi tempora, ut illi eiecti è ciuitate, possint ulciſci iniuriam acceptam, & creare periculum ciuitati, quæ ipsos à se remouit: ut factum esset Athenis, si Aristides, unus eorum ille iustus uerè appellatus, non probus uir fuisset ac patiens ignominiæ. consilio enim hostes iuuisset, ac uiam Xerxi aperuisset potiundi ea uictoria: cùm tamen contrà patriæ amor tantum apud eum ualuerit, ut quamuis iniuriam tan-

ta u

tam accepisset,reip.præstò fuerit in ipsius rebus aduersis. Hoc igitur timere Aristotelem puto,& præterea nõ probari eidem arbitror,ut innocens ciuis ea pœna afficiatur, qua improbissimi homines affici soliti sunt. Hoc autem institutũ Argiuorum & Athenien sium potissimum fuisse commemorat.

Propter metum.) Ostendit,qui sint illi, qui propter metum turbant quietum statum reipublicæ. Duo autem contraria inter se,ciuium genera appellat. Primos ponit,qui remp.magna aliqua in re uiolarũt,quos dicit auctores seditionis esse:quia metuunt,ne pœnas dent suorum scelerum. Secũndos uerò,qui intelligunt instare sibi, uicinumque esse graue malum: conari enim hos,dicit,uitare illam iniuriam anticipando,id est perdendo illos, à quibus ipsi perdi debebant,nisi festinassent. Huius rationis meminit M.Cicero in primo de Officijs his uerbis:Sæpè à metu proficiscuntur,cùm is qui alteri nocere cogitat,timet ne,nisi id fecerit,ipse aliquo afficiatur incommodo.Idem etiam significauit,cùm in prouincia consilium dedit Ariobarzani regi(de insidiatoribus ipsius loquens)ut pœna afficeret,quos opus esset:cæteros metu liberaret.Sed Plato quoque in epistola ad Dionis necessarios & sodales, narrans Dionysium, cùm Syracusis rumor esset,ipsum se necasse, & reliquos tocios Dionis, uerentem ne illi ob metum callidum aliquod consilium caperẽt,blandè cunctos appellasse. in primis autem se solatum esse,ac bene sperare iussisse. Aristoteles exemplo confirmare,quod præcipit,uolens,inquit, Rhodi nobiles coijsse contrà statum multitudinis,reformidantes iudicia, cùm passim rei fierent.Cicero quoque in II. de Officijs tradit,Italicum bellum propter iudiciorum metum excitatum.

Propter contemptum.) Docet, quomodo propter contemptum exoritur seditio interituſque reip.alicuius. Qui enim despiciunt aliquos,nec putant posse rempublicam,cuius principes sunt,regere ac tueri:insidiantur ipsis,studentque eripere è manibus eorum gubernaculum.Id usu uenire docet in dominationibus paucorum,cùm satis multi fuerint,qui expertes sunt illius potestatis.sperant enim se meliores firmioresque in contentione cum illis futuros:contemnunt igitur præ se illos numero freti ac uiribus suis.Idem etiam malum impendere affirmat eadem de causa reip.multitudinis : locupletes enim illic, despicientes confusionem omnium rerum & licentiam,turbant rempublicam,& imponunt coitione facta libertati. Hoc quod nunc tradit Aristoteles, párere exitium reipublicæ,in qua regnat multitudo : animum quoque addidit Pyrrho regi ad inuadendam Siciliam.cognorat enim illic post obitum Agathoclis tyranni omnia plena seditionum esse, & nullum certum solidumque imperium eius telluris,sed cuncta in manu esse oratorum assentantium multitudini : quare sperauit se non magno negotio potiri posse illa insula,referta maximis bonis.Hoc commemorauit Plutarchus in uita,quam scripsit,eius regis,cùm astutum illum sermonem, quem Cineas Thessalus cum eo habuit,referret : in quo etiam usus est grauis scriptor eodem uerbo,quo hic noster doctor,appellauitque αὐαρχίαν:ostendens,in illis rebusp.nullam auctoritatẽ habere magistratus,sed cuncta temerè geri,& prauis consilijs demagogorum administrari.

Et Thebis.)Idem etiam contigisse narrat Thebis,postquam pugnatum fuit in Oenophytis. Cùm enim malè remp. administrare cœpissent, ereptum fuit imperium è manibus ipsorum, dissolutusque status ille multitudinis. Meminit huius pugnæ Plato in epitaphio,cùm fortia & honesta facta suorum ciuium celebraret.post Xerxen enim uictum,Athenienses Thebanos exules armis reducere conati fuêre,contrà stantibus Lacedæmonijs,qui miserãt auxilia Thebanis. pugnatum igitur fuit inter hos ancipiti Marte.Lacedæmonij tamen post prælium illud,relictis Thebanis, domum reuersi sunt, postea Athenienses iterum cum Thebanis pugnarunt in Oenophytis,quibus superatis,quod studuerant præstiterunt. Inde factum est, ut reductis exulibus,uetus resp.Thebanorum extincta sit.Meminit huius quoque prælij ac loci Thucydides in I.libro : sed etiam in IIII.in Oratione,qua Hippocrates dux Athenien sium hortatus est suos milites, ut pugnaturi cum Thebanis, respondeant dignitati patriæ & gloriæ maiorum suorum,qui uicerunt ipsos in Oenophytis,duce Myronide,totamque Bœotiam suæ ditionis fecerunt.

Et Megarensium.)Ponit alia exempla interitus eiusdem status.Megaris enim quoq; tradit fractam fuisse rempublicã, quam regebat multitudo:quia facile uicti sunt ab aduersarijs populares,propter eadem, quæ suprà appellauit uitia illorum hominum:id est,quia incondita erat turba in ea ciuitate,& nullis legibus coercita. inimicis igitur ipsius animus auctus est ad eam opprimendam,& uires etiam non defuerunt. Idem etiam commemorat Syracusis contigisse,antequam Gelon illis regnaret. Hic autem est Gelon ille,in quem mortuum Dionysius pater facetus esse uoluit. cùm enim consilia hominis & facta despiceret,uocauit eum pro γέλωτα,immutatione unius literæ(quæ bella est ratio iocandi) γέλωτα Siciliæ:in quo tamen Dion, qui præsens aderat,liberè eum castigauit.narrat autem hoc Plutarchus in eius uita, cùm ostenderet sæuissimum tyrannum soliti, præter eius consuetudinem,ferre liberũ ingenium Dionis. Eadem de causa adiungit, Rhodi populi statũ dissolutũ fuisse.

Fiunt autem.) Ostendit mutari quoque respublicas propter incrementum partis alicuius,quæ sola sine modo creuerit,cùm cæteræ partes auctæ minimè sint. Nam si cunctæ simul creuissent, nihil incommodi natum foret, nec quicquam illic contra iustam mensuram factum.Simili autem utitur ad hoc illustrandum,idemque in hac re usu uenire docet,quæ sine corpore est atque inanimis,quod in corporibus animantium.Ipsa namque ex partibus concreta sunt, debentq; crescere proportione seruata,ut maneat conuenientia membrorum,iustaque eorundem mensura custodiatur:fin,interit animal illud.Vitium autem quod intelligit, aperire uolens, prodigique simile illud esse,monstrare, inquit: Ceu si pes sit quatuor cubitorum, reliquum uerò corpus duorum palmorum tantùm.Sed magis adhuc ponens ante oculos ingentem mutationem ita factam in corporibus animantium,corrumpique penitus naturam illorum,inquit:Aliquando etiam cõtingere, ut funditus ipsius forma corrumpatur, cùm scilicet animal non solùm quantitate ipsa,uerum etiam qualitate maius fit : atque id præter proportionem, ut dictum est. Explicato autem hoc pacto simili, ad redditionem tandem uenit : Eodem pacto ciuitas iuncta est è partibus, quarum partium aliqua sæpè crescit imprudentibus nobis.fallit enim nos id malum, cùm paulatim fiat. Studio rem declarandi exemplum præterea addidit,atque inquit:Ceu numerus pauperum in statibus multitudinis, & illis qui communi nomine omnium terump.respublicæ uocantur.in quibus etiam multitudo non parum ualet: nec tamen tantam potestatem nacta est,quantam in republica,cui ipsa nomen dedit.

Vsu uenit autem.) Quod contingit ijs de causis,quas exposuit,idem etiam usu uenire testatur propter casus aliquos atq; incommoda accepta in bello, ut respublica scilicet immutetur, quod probat multis & claris exemplis : quæ tamen exempla, cùm res illæ magis erant notæ, maiorem lucem afferebant. interpretabor tamen ipsa, ut potero.Primum eorum est, quod commemorat,Tarenti, accepta magna plaga ab hostibus,cùm multi nobiles perijssent, mutatam esse formam ciuitatis,& è rep.uocata,factum esse statum multitudinis:populus enim occasionem eam nactus,imperium ad se transtulit.indicat etiam,qui stragem eam attulerint Tarentinis: Iapygasque eos fuisse tradit,qui & ipsi uicina gens Tarẽtinis forent, & magnam appellatam olim Græciam incolerent. Sed tempus etiam monstrat, quo superati bello sint Tarentini:non multo enim post quàm Medi irruperunt in Græciam, duce Xerxe,id factum fuisse narrat. Fuisse tempus,quo Iapyges Crotonem,fortunatam urbem incolerent,ueteres historici memorię prodiderunt.Virgilium quoque ipsorum meminisse,notum est.

Et Argis.) Alterum exemplum hoc est mutationis reipublicę propter incommodum magnum acceptũ in bello.Cùm enim Argis,qui remp.regebant,occidione occisi fuissent à Cleomene rege Spartiatarum,coacti sunt Argiui,ualde imminuto numero ciuium,donare ciuitate non paucos suos agrestes,quo facto tota alia facta est resp.ipsorum.Non est autem hic Cleomenes ille,cuius suprà mentionem feci: regnauit enim Lacedæmone ante eum Cleomenes alter, quẽ puto hic intelligi ab auctore, Cleombroti filius,ut narrat Plutarchus in Agidis uita: regnauit autem post Agesipolin alterum ipsius fratrem.hi duo namque è Cleombroto nati sunt.Vixit autem,cuius res gestæ magis notæ eodem tempore, quo Aratus Sicyonius(etsi multo iunior)& Philopœmen prætor Achæorum. Floruit autem Philopœmen, cùm iam Romani in Græcia bellum gererent,non ualde amicus laudis.& dignitatis eorum.sed in II. etiam horum librorũ hoc tetigi.Est autem obscurum, quid hic ualeat illud auctoris,τῶν ὑπ' ἐκείνῃ τῇ ἐποδίμῃ.à diuersis sanè interpretibus longè aliter acceptum est,cùm quidam ipsorum putarint tempus ostendere,& ipsum infaustum:alij uerò locum.ego facile crederem,ordinem quendam certum in ea rep.significare.Nam de notione illius uocis,si integra est, dubitari nõ potest: planum enim est,septimam significare. Quòd si mendi aliquid illic subest, uereor hanc maculam extitisse apparet: quia antiqua tralatio lectionem hanc exprimit.

Et Athenis.) Tertium exemplum hoc est eiusdem mali, cùm plaga accepta in bello, causa est mutationis reipublicæ.

Commemorat igitur, Athenis quoque, cùm copiæ ipſorum pedeſtres malè pugnaſſent, nobiles pauciores factos, cæſis ordinis ipſorum multis, amiſiſſe rempublicam. In illo enim bello, quod tunc gerebant cum Lacedæmonijs, duro admodum ac periculoſo, morem fuiſſe Athenienſium narrat, ut deligerentur milites. quare ipſi, ut diuites clariq́ue cogebantur exire in bellum: quod factum non eſſet, ſi uoluntarij in militiam profecti fuiſſent.

Vſuuenit autem.) Cùm exempla poſuiſſet reip. uocatæ ſiue dominationis paucorum, quæ tranſierint in ſtatum multitudinis: nunc contrà tradit, uerti aliquando etiam caſu aliquo, ſed diſpari tamen, ſtatum multitudinis in dominatum paucorum, ſiue in unius principatum: quod tamen rarius & infrequentius uſuuenire teſtatur. Huius à fortunæ inuectæ mutationis ortum modumq́ue ponit, cùm contigerit plures egenos fieri, uel patrimonia ualde augeri: tunc enim migrant in dominationes paucorum, & ſummas poteſtates in ciuitate ſingulorum hominũ. Duobus igitur modis cõtrarijs inter ſe hoc aliquando contingere ſignificat: quorum prior eſt, cùm magni numeri ciuium ualde imminutæ fortunæ ſunt, multiq́ue egeni è pauperibus facti: tunc enim pauci in ciuitate reſtant locupletes: quare dominari uolunt, ſtatumq́ue in ciuitatem inducunt, rationibus ſuis accommodatum. Poſterior eſt, cùm magnopere creuerint patrimonia: non omnium tamen, ſed quorundam. illi enim, tantopere auctis ſuis fortunis, pati non poſſunt una ſecum remp. adminiſtrare inopes homines, quos penitus deſpiciũt. hic uidetur ſenſus eſſe huius loci, ſi legimus ἀπορῶν γιγνομένων: quã ſcripturam perſpicitur ſecuta uetus tralatio, & quam D. Thomas ſectatur. Impulit autem me, ut ueriorem hanc putarem præter antiqui illius interpretis fidem: quia, ſi legeremus εὐπόρων, ut in excuſis prius erat, idem prorſus diceret ſequentibus uerbis, quod his, quæ antecedunt: cùm tamen in medio ipſorum poſita ſit particula, quæ dijungit ac ſeparat. uidetur autem abſurdũ ualde ita loqui. D. ipſius Thomæ uerbã hæc ſunt, cuius ſemper auctoritas plurimum meritò apud me ualeat. Cùm enim ſint plures egeni, contingit quòd plures ditanturi: & tunc augmentatis diuitijs, trãſmutant popularem in paucorum potentatus. Non ſolet autem facile uſuuenire, ut multi è pauperibus diuites fiant: magnus namque numerus egenorum minore labore tueretur ſtatum reipublicæ, quem amat.

Mutantur autem.) Adiungit nunc mutari etiam reſp. ſine diſſenſionib. publicis armiſque: atq; id pluribus modis, quos modos exponit. Primus horum eſt, quem uocat ipſe propter eritbiam: cuius uocis ratio non eſt penitus obſcura, potius non ſatis apertum eſt, quomodo hoc quod tradit, contingat, cauſaq́ue hæc res ſit mutationis reipublicæ. ἐργάται enim uocati ſunt, qui opus faciunt in agro, ἀπὸ τῆς ἔργας: nec non mulieres, quę telas texunt è lana, qua utuntur: & demũ tenues minutiq́ue artifices. uariæ enim notiones huius nominis afferuntur à ueteribus Grammaticis: nec defuerunt etiam, qui à contentionibus, quæ Græcis ſunt ἔριδες, omnes hos uocatos putarint. Homerus certè atque Heſiodus feminas humiles, & quæ ſeruilem in modum uictum quærunt, ut teſtatus ſum, hoc nomine oſtenderunt. Videtur igitur Ariſtoteles admonere, mutari aliquando ſtatus ciuitatum coitione & conſenſu uoluntatum huiuſcemodi ſordidorũ hominum, qui in creandis magiſtratib. deligant ſui loci atque ordinis ciues, id eſt abiectas perſonas. Quę cauſa fuit, ut illic à ſuffragijs ad ſortem res perduceretur: ita enim contingebat aliquando honeſtos uiros peruenire ad aliquã dignitatem & imperium: contrà atque factum fuiſſet, niſi conſpiratio illa humilium perſonarum aliquo modo naturã huius rei immutaſſet. remedium enim huic malo lege adhibetur, neque neceſſarius eſt tumultus & impetus ad ipſum diſturbandum. Hoc autem pacto mutatum fuiſſe ſtatum ciuitatis narrat in urbe Arcadiæ Herea. cùm enim prius ſuffragijs delectuq́; uterentur in creandis magiſtratibus, mala autem conſuetudo illuc inuaſiſſet deligendi humiles homines & abiectos: relictis ſuffragijs, ad urnam ſortemq́ue ſe contulerunt, atque ita conſpirationem illam fregerunt.

Et propter incuriam.) Explicat, quid ſit quod dixerat, mutari aliquando ſtatus ciuitatum ob incuriam, & quando principes reipublicæ accuratè ſaluti ipſius non conſulunt: ſed contrà parui ducunt, fieri quædam, quæ plurimum obſunt, nec reſiſtunt atque aduerſantur ipſis, ut oportebat. negligentia enim, quæ cauſa eſt huius incommodi, manet in perſona eorum, qui ſedulò prouidere debebant, quæ detrimentoſa ipſi forent, atque ea inde fugare non in illis, quibus imperium datur, ut quidam acceperunt. Inquit enim, hunc interitũ naſci, quando, qui regunt remp. paſsi fuerint peruenire ad magiſtratus grandiores: & quorum decreta rata ſunt, eos qui non diligunt ſtatum eum ciuitatis. illi namque poteſtatem nacti diſturbandi ipſum, omnia faciunt, ut ſtatum quem oderunt, extinguant. Hoc factum fuiſſe narrat in oppido Euboeæ, uocato Oreo: in quo cùm ſiuiſſent unum eorum fieri, qui pauci gubernarẽt rempublicam, Heracleodorum quendam, toto animo ab ipſa abhorrentem, ſtudio eius factum eſt, ut ſtatus paucorum uerteretur in remp. uocatam & populárem.

Amplius ex eo.) Oſtendit quomodo mutetur ſtatus aliquis ob culpam eam, quã appellauit παρὰ μικρὸν: quæ culpa cõmittitur, cùm res ſanè exilis puſillaq́ue initio ita paulatim minuitur, ut ad extremum penè nulla facta, cõtaminet immutetq́ue ſtatum ciuitatis: ipſe enim aperire uoluit, quid ualeret uox illa. Inquit igitur, ſæpe numero fallere nos magnam (quæ fit) migrationem legum, cùm aliquod inſtitutum nouum recipitur, maiorem tempore uim habens, quã primò putatur. Exemplum ipſe ponit huius mali, quod etiam declarat notionem huius conciſæ orationis. Narrat enim, Ambraciæ cenſum ſanè paruum fuiſſe: cùm autem minuere ipſum, demereq́ue inde ſæpè aliquid non dubitarent, ad extremum factum eſt, ut ſine cenſu ullo peruueniretur ad magiſtratus, tanquam nihil intereſſet inter paruum & nullum: aut ita uicina ipſa inter ſe forent, ut pro eodem haberi deberẽt. qui error animi cauſa fuit interitus ueteris reipublicæ. Vſus autem eſt hoc modo loquendi auctor in 11. libro Naturalis auſcultationis, cùm quæ bona & quæ mala fortuna putaretur, iam oſtendiſſet. addidit enim, διὸ καὶ τὸ παρὰ μικρὸν κακὸν ἢ ἀγαθὸν λαβεῖν μέγα, ἢ δυσχεῖν ἢ εὐτυχεῖν ἐστιν ὡς ὑπάρχον λέγει ἡ διάνοια: τὸ γὰρ παρὰ μικρὸν, ὥσπερ ὄφελεν ἀπέχειν δοκεῖ. quibus uerbis ſignificare uoluit, eos qui in eum locum uenerunt, ut parum abfuerit, quin acciperent magnum malum: unde tamen euaſerint, fortunatos eſſe habitos: & cõtrà, qui bonum, quod quaſi è manibus ipſorum euolarit, infelices. Cuius rei rationem accuratè reddit, ijſdẽ penè uerbis, quibus hic facit. Docet enim animum ipſorum ſenſumq́;, cùm tam propinqua illa forent, ſe putare iam accepiſſe: quia, quod parum abeſt, ut adſit, iam adeſſe & teneri uidetur. Græcis interpretibus multum negotij exhibuit hic locus, ut è Simplicij commentarijs apparet: qui tamen ad extremum, quomodo accipi deberet, uidit. locus autem, quem habemus in manibus, ualde ſimilis illi, erudire eos potuit, ſi aliquando in eum incidiſſent.

Quod etiam non.) Affirmat etiam naſci ſeditiones in ciuitatibus, cùm ipſarum populus è diuerſo genere hominum iunctus fuerit, duæúe aut plures gentes communi primùm conſilio eandem ciuitatem inhabitarint: quod malum illic graſſatur uſque quo diuerſus ille ſanguis naturaq́ue coaluerit, temporeq́ue, quaſi una nullaque re diſcrepans, gens facta fuerit. Facile autem controuerſias illic gigni, mirariq́ue nos non debere, cùm id contingit, declarat ſimili: Quemadmodum enim, inquit, ex qualibet multitudine non conflatur ciuitas, requiriturq́ue aliquid in ea quaſi materia, ex qua ciuitas conſtituitur, ut illi operi fabricando idonea ſit: ita etiam non in quolibet tempore. temporis enim quoque menſura iuſta multum ualet, neceſſariáque eſt ad ciuitatem componendam. Reſpondet autem hoc illi, quod ſuprà poſuit, ἕως ἂν συμπνεύσῃ. quod uerbum primò ſanè tranſlatum fuit: frequentatum tamen poſtea eſt, mirificeq́ue aptum ad hanc rem oſtendendam. Illo, quod ipſi reſpondet in Latino ſermone, aptè uſus eſt M. Cicero in Ligariana, cùm inquit: Quis eſt, qui horum conſenſum conſpirantem, & penè cõflatum, in hac propè æqualitate fraterna non nouerit?

Quare quicunque.) Confirmat exemplis, quod dixit, atque euentibus odioſis horum malorum conſiliorum, quæ exempla multa ſunt, & ipſius ætate illuſtria erant & clara. Cauſam igitur eſſe inquit, quam nunc docuit, cur omnes ferè omni tempore: qui cùm primùm urbem condiderunt, adiunxerunt ſibi alienigenas, atque ita è duabus gentibus ciuitatem conſtituerunt: ſiue poſtquam ipſi antea urbem ædificaſſent ad augendum numerum ciuium, uiſum paruum, caſuúe aliquo imminutum, idẽ fecerunt, ſeditionibus & inteſtinis malis agitati ſunt. Σύνοικος uocauit priores illos, quæ certa notio eſt eius nominis: ἐπίοικος autem, poſteriores. Prima duo exempla ſunt eorum, qui initio ſocietatem inter ſe coierunt urbis ædificandæ. communiq́ue animo ipſam condiderant. Primùm eſt, quod narrat, Achæos una cum Thrœzenijs Sybarin, magnæ uocatę olim Græcię oppidum, ædificaſſe. deinde cùm auctus eſſet ualde numerus Achæorum, freti illi multitudine ſua, eiecerunt armis Thœzenios. Vnde, inquit, exortum eſt Sybaritis ſcelus uocatum: quia illi affines uiolarant, ſanguineq́ue eorum ſe commacularant. ἄγη enim Græcis uocare conſuetudo erat hos atrocentes impioſq́ue caſus, quæ ἄγη etiam publicè expiabant: ut Athenis fuit quondam ἄγος κυλώνιον, quod intellexit M. Cicero, cùm inquit: Athenienſes, Cylonio ſcelere expiato, fecerunt Contumeliæ fanũ, & im-

& Impudentiæ. Idem etiam usuueniſſe commemorat apud Thurios. Cùm enim Sybaritæ contendere armis cœpiſſent cũ illis, quos ſocios ſibi aſciuerant ad urbem eam ædificandam, uicti ſunt ab ipſis, & exturbati ex oppido. origo diſcordiarum fuit, quia Sybaritæ, ſedis illius, agrorumq; prius domini: æquum eſſe cenſebant, ſe in rep. plus honorum præmiorumq; obtinere, quàm quos ſibi ſocios aſciuerant ad nouam urbem condendam. Strabo commemorat, Sybarin conditam fuiſſe ab Achæis, nulla mentione facta Trœzeniorum: quæ opulenta urbs cùm deleta fuiſſet à Crotoniatis, magna ex parte, immiſſo in eam flumine, adiungit reliquos ipſorum in parietinis urbis ad quoddam tempus manſiſſe: qui etiam extincti ſint ab Athenienſibus & alijs Græcis gentibus profectis eò, ut unà cum ipſis urbem ædificarent, ſpreti ab illis, qui poſtea urbem condiderunt non ualde remoto loco, atque à uicino eiuſdem nominis fonte Thurios appellarunt. Diſcrimen eſt inter hos ſcriptores, quod noſter uult, paucos illos Sybaritas, qui reſtiterant, ſocios fuiſſe eorum, qui aduenerant in noua hac urbe ædificanda: poſtea autem eiectos ex oppido fuiſſe, orta diſſenſione inter ipſos. Strabo autem prius eos deletos narrat. Admirabile autem eſt, uideturq; repugnare iudicio noſtri doctoris, quod initio urbis Romæ in ea ciuitate factum eſt. Primùm enim condiderunt eam uariæ gentes, diuerſaq; (ut neceſſe eſt) hominum ingenia. deinde morem habuerunt, diuq; inſtitutum hoc ſeruarunt, non ſolùm recipere, participeſq; reip. facere alienigenas: ſed etiam hoſtes, bello ſuperatos, in quorum animis ueriſimile eſt reſtitiſſe ueſtigia non parua præteritarum inimicitiarum: nec tamen inter ipſos exortæ ſunt ea de cauſa diſcordiæ, peruentumq; ad arma, ut aut ueteres nouos ciues eijcerent, aut noui ueteres illos & germanos exturbarent. Huius antiqui moris, quẽ dixi, meminit apud Tacitum Claudius imp. in oratione, qua defendit ac copioſè laudauit hoc inſtitutũ, cùm ageretur de ſupplendo ſenatu, nobileſq; Galliæ comatæ ciuitates ius adipiſcendorum in urbe honorum peterent. Cùm hoc multo prius adnotaſſem, animaduerti poſtea idem in mentem uenſſe C. Saluſtio: qui affirmat, incredibile memoratu eſſe, homines diſpari genere, diſſimili lingua, alios alio more uiuentes, tam facile coaluiſſe.

Et Byzantijs.) Hæc exempla ſunt ciuitatum, quæ receperint, ad ſupplendum numerum ciuium extinctorum, peregrinos & quaſi nouum populum. Sunt autem illa ſex. Primum eſt Byzantiorum, quib. ueteribus Byzantijs cùm inſidiarentur noui facti Byzantij, cognitis illorum inſidijs, ueteres ipſos armis expulerunt. Eodem pacto ait, Antiſlæi, cùm Chiorum exules ciuitate donaſſent, recepiſſentq; in urbem, commiſſo poſtea cum ipſis prælio, eos eiecerunt. Zanclæos addit, cùm Samios & ipſi recepiſſent, ab illis poſtea uictos expulſosq; fuiſſe. Tempus ſignificare auctorem arbitror, cùm Athenienſes Samios bello uictos, agris multarunt, ex inſulaq; ue, miſsis eò ſuis colonis, exire coegerunt.

Et Apolloniatæ.) Hoc quartum exemplum eſt ſeditionum, natarum in republica, inter ueteres ciues & nouos, è peregrinis factos. Narrat enim, Apolloniatas, Euxini ponti (plures namque erant huius nominis urbes: quæ enim dicatæ tunc erant Apollini, ab illo deo uocabantur. hos igitur commemorat) cùm ſibi colonos nouos aſciuiſſent, certare cum illis poſtea cœpiſſe. Sequitur exemplum Syracuſanorum, qui tyrannis exactis (qui multi in ea ciuitate iniuſtè regnauerant) cùm aduenas & mercenarios milites ciuitate donaſſent, cum illis poſtea contenderunt, & armis etiam pugnarunt. Extremum exemplum ponit Amphipolitarum, qui & ipſi, cùm Chalcidenſes, domo pulſos, recepiſſent, ab ipſis magna ex parte poſtea ſuperati expulſique ſunt. Dantes quoque noſter, cùm uidiſſet, atq; etiam cum ſuo magno malo expertus eſſet, hoc malo fuiſſe olim noſtræ ciuitati, quæ & ipſa in hoc uitium lapſa fuerat, ac multos nouos in ordinem ſuorum nobilium ciuium peruenire facile paſſa eratiexclamat ſemper, mixtionem hanc ciuium cauſam extitiſſe diſcordiarum interituſque ciuitatum. quod etiam ſimili ualde apto ad rem illuſtrandam comprobauit.

Seditionum autem.) Cùm magnæ ſeditiones oriantur & in dominatib. paucorum, & in ſtatib. multitudinis: qui ſint auctores diſcordiarum in utraque republica, paucis oſtendit. hoc enim antea aliquo modo declaratum fuerat. Inquit igitur: In ſtatu paucorum, ſeditiones oriri à plebe, ijſque demum omnibus, qui expertes ſunt illius dominatus: putant enim ſe accipere iniuriam, cùm parib. honoribus in republica, præmijſque non fruantur, quib. fruuntur illi, quib ſe pares æquale ſq; arbitrantur. Eodem pacto in ſtatibus multitudinis noti clariq; principes ſeditionum ſunt, quia ijſdem honorib. fruuntur: & non amplioribus quàm reliqui, cùm diſpares illis inæqualeſque ſint: & ſanè iuſtam ambo cauſam haberent inter ſe concertandi, ſi norma, qua utuntur in ſe metiendis, bonisq; ſuis æſtimandis, uera foret.

Diſcordant autem.) Aperit alium fontem diſcordiarum, oſtenditq; cauſam eſſe aliquando huius ingentis mali ſitum ipſum diſpoſituramq; loci, quæ aliquo modo facta ſit ad diſſenſiones pariendas, cùm & ipſa diſiuncta, & tanquã diſſecta ſit. Non prodit igitur hæc peſtis à uitio ipſorum primùm, erroreq; aliquo animi, ut in ſuperiore cauſa: ſed quaſi anſam ipſis præbet diſcordandi ſedes ipſa, in qua condita eſt ciuitas. Qui igitur condunt ciuitatem, hoc etiam initiò prouidere deberent, ut cùm una illa eſſe debeat, omnia declinarent, quæ apta ſunt ad eam diſſociandam: parua enim ſemina ſæpè cauſa ſunt magnarum rerum, mortaleſq; procliues ſunt natura ad contendendum inter ſe. Ponit autẽ exempla multa ſeditionum, quæ exortæ ſunt ab hoc tenui principio. Primum eſt, quod inquit, partem quandam Clazomenarum, illoſq; qui incolerent eius urbis locum, Chytrum uocatum, concertaſſe cum illis, qui domicilia haberent in inſula, parte altera urbis eius. Eodem pacto adiungit: Colophonios ſolitos diſſentire animis atque armis etiam à Notijs, qui ſanè eiuſdem urbis ciues erant: uocati (ut opinor) ita, quia ad Auſtrum uergentia domicilia habebant. Diſtincti autem hi erant ab illis flumine, qui ponte tranſibatur: eoſdem tamen magiſtratus habebant. Quod ualet etiam ad hoc declarandum oſtendendumq;, uariare animos conſiliaq; hominum uarietatem locorum: narrat Athenis magis populares fuiſſe illos, qui Piræum portum incolerent, quàm qui Athenarum partem, quæ Aſty, quaſi ipſa uera urbs foret, appellabatur.

Quemadmodum enim.) Vt lucem adferat ei, quod præcipit (uideri enim poterat aliquib. parum ueriſimile) tantam uim habere ad animos hominum diſſociandos paruam loci uarietatem: utitur ſimili, ſumto à re militari, in qua itidem puſilla res cauſa eſt magni ſæpè incommodi, & unde naſcitur clades totius exercitus. Inquit igitur, in bello foſſas aliquas, aquarumq; riuos interiectos, exiles etiam rumpere diſtraherecque phalangem. poſt quam ſententiam quaſi exclamat, dicens: Adeò uidetur omnis differentia, minuta quoque, moliri efficereq; diuiſionem: partiriq; res antea firmiter iunctas, & compactas inter ſe. Quod tradit hic auctor de phalange Macedonum, quæ acies cùm firma ſolidaque ita foret, ut cùm locum ſibi accommodatum nacta eſſet, non uideretur poſſe ullo pacto labefactari: eademque in alieno loco coacta pugnare, & ubi campus non ſit nudus, & minimè interruptus amne, foſſaue, aut aggere quopiam, omniq; demum huiuſcemodi re, quæ ualeat dijungere arctum illum ordinem ſariſſarum, non magno negotio diſipatur: proditum eſt diligenter memoriæ à Polybio, poſtquam narrauit prælium, quo Romani, ſocijs Aetolis, uicerunt Philippum regem; atque id, ut doceret non fuiſſe tam admirabile, ut Græci tunc putabant, phalangas Macedonum in pugna ſuperatas fuiſſe à legionibus Romanis.

Maximum igitur.) Cùm affirmaſſet omne diſcrimen, puſillum etiam, párere in illis rebus, quas dirimit, quaſi diſtantiam quãdam ac diſſimilitudinem: ut doceat has res, quas dixit, etſi cunctæ uariant ac diſtinguunt, non tamen eodem pacto gignere differentiam (uoluit enim oſtendere, inueniri in ipſis gradus quoſdam huius mali, quod creant) addit nunc: Si quis diligenter quærat, cogniturum eſſe maximam diſtantiam interuallumque eſſe uirtutem ac uitium, id eſt nullas exiſtere res, quæ adeò mutent animos hominum, diſcrepareq; inter ſe faciant, ut hæ duæ res faciunt: poſt quas appellat, quæ propius accedunt ad hoc, diuitias ac paupertatem: concluditq; ſtatim eodem pacto, uerè dici poſſe de alijs cauſis atque initijs diſcordiarum: quarum cauſarum unam eſſe inquit, quæ modò dicta eſt, id eſt ſedem ac locum, in quo urbs primò condita fuit.

ἀ τῶν εὐπόρων, al. ἀπόρων, mendoſe.

CAPVT IV.

FIunt igitur ſeditiones non de paruis, ſed à paruis: diſſident autem de magnis rebus. Maximè autem paruæ quoq;

ΓΙΓΝΟΝΤΑΙ μὲν ἓν αἱ στάσεις ἀ περὶ μικρῶν, ἀλλ' ἐκ μικρῶν· στασιάζουσι δὲ περὶ μεγάλων. μάλιστα δὲ καὶ

ORiuntur igitur ſeditiones non de paruis rebus, ſed ex paruis; diſſident enim, & ſeditiones excitant homines de rebus magnis. maximè tamen

quoque uires adipiſcũtur, cùm inter principes ciuitatis ortæ fuerint: ueluti contigit Syracuſis priſcis tẽporibus. Status enim ciuitatis mutatus eſt duobus adoleſcentibus, qui in magiſtratibus erant, inter ſe contendentibus ex amatoria cauſa. Cùm enim eorum alter peregrinaretur, ſodalis ipſius quidã amores ac delitias eius ſibi cõciliauit: rurſus autẽ ille iratus ei factus, uxorem ipſius domũ ad ſe uenire impulit. unde cunctos, qui remp. regebant, diremerunt. Quapropter incipientibus ijs diſcordijs, cauere malum oportet, & componere diſcordias principum, & eorum qui poteſtatem habent in ciuitate. In principio enim naſcitur erratum: principium autem dimidiũ eſſe totius. Quapropter peccatum, quod in ipſo paruũ eſt, proportione reſpondet ad ea quæ ſunt in alijs partibus. Demum diſcordię nobilium alliciunt ad ſe uniuerſam ciuitatem: ueluti contigit Heſtiææ poſt bellum Medorũ, duobus fratribus, litigantibus inter ſe de partitione paternorum bonorum. Qui enim exiliorem habebat rem, tanquam alter non patefaceret bona relicta: neque theſaurũ inuentum à patre, ſibi admouerat populares: alter autem, cuius patrimonium erat grande, diuites. Et Delphis, cũ orta eſſet cõtrouerſia è nuptijs, origo fuit omniũ ſeditionum, quæ poſtea illic natæ ſunt. Cũ enim ſponſus ominatus eſſet quendam grauem caſum, poſtquam uenit ad uirginem, non accepta illa, abijt: hi uerò, quaſi contumelia notati, dum immolaret, ipſi in loculos pecuniam ſacram iniecerunt: poſtea, tanquam ſacrilegum occiderunt. Et prope Mitylenen è uirginibus paternorum bonorum hæredibus, orta ſeditione, principium id fuit multorum malorum: & belli, quod geſtum eſt aduerſus Athenienſes, quo in bello Paches urbem eorum cepit. Cùm enim Timophanes, unus è diuitibus, duas filias reliquiſſet: Doxander reiectus, & non liberis ſuis ipſis impetratis, caput fuit ſeditionis: Athenienſesque exacuit, publicus hoſpes exiſtens ciuitatis. Et apud Phocenſes ex orba uirgine orta ſeditio eſt inter Mnaſean Mnaſonis patrem, & Euthycraten Onomarchi; ſeditio hæc

ἀμικραὶ ἰσχύσιν, ὅταν ἐν τοῖς κυρίοις γένωνται· οἷον συνέβη καὶ ἐν συρακούσαις ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις. μεταβαλὲ γὰρ ἡ πολιτεία ἐκ δύο νεανίσκων στασιασάντων, ἐν τῇ ἀρχαῖς ὄντων, περὶ ἐρωτικὼν αἰτίαν. θατέρου γὰρ ἀποδημοῦντος, ἑταῖρος ὢν τις, τὸν ἐρώμενον αὐτοῦ ἐποιήσατο. πάλιν δ' ἐκεῖνος τοῦτο χαλεπήνας, τὴν γυναῖκα αὐτοῦ ἀνέπεισεν, ὡς αὐτὸν ἐλθεῖν. ὅθεν πρόσλαμβάνοντες τοὺς ἐν τῷ πολιτεύματι, διεστασίασαν πάντας. διόπερ ἀρχομένων διλαβεῖσθαι δεῖ τῶν τοιούτων, καὶ διαλύειν τὰς τῶν ἡγεμόνων καὶ δυναμένων στάσεις. ἐν ἀρχῇ γὰρ γίγνεται τὸ ἁμάρτημα. ἡ δ' ἀρχὴ λέγεται ἥμισυ εἶναι παντός. ὥστε καὶ τὸ ἐν αὐτῇ μικρὸν ἁμάρτημα, ἀνάλογόν ἐστι πρὸς τὰς ἐν τοῖς ἄλλοις μέρεσιν. ὅλως δὲ αἱ τῶ γνωρίμων στάσεις σωταπολαύειν ποιοῦσι καὶ τὴν ὅλην πόλιν· οἷον ἐν ἐσταία συνέβη μετὰ τὰ μηδικὰ, δύο ἀδελφῶν περὶ τῆς τῶν πατρῴων νομῆς διενεχθέντων. ὁ μὲν γὰρ ἀπορώτερος, ὡς οὐκ ἀποφαίνοντος θατέρου τὴν οὐσίαν, ἐδὲ τὸν θησαυρὸν, ὃν εὗρεν ὁ πατὴρ, προσήγετο τοὺς δημοτικούς· ὁ δ' ἕτερος ἔχων οὐσίαν πολλὴν, τοὺς εὐπορωτέρους. καὶ ἐν δελφοῖς ἐκ κηδίας γενομένης διαφορᾶς, ἀρχὴ πασῶν ἐγένετο τῶν στάσεων τῶν ὕστερον. ὁ μὲν γὰρ, οἰωνισάμενός τι σύμπτωμα, ὡς ἦλθεν ἐπὶ τὸν νύμφιον, οὐ λαβὼν ἀπῆλθεν· οἱδ' ὡς ὑβρισθέντες, ἐνέβαλον τῶν ἱερῶν χρημάτων θύοντος· καί τινα ὡς ἱερόσυλον ἀπέκτειναν. καὶ περὶ μιτυλήνην δὲ ἐξ ἐπικλήρων στάσεως γενομένης, πολλῶν ἐγένετο ἀρχὴ κακῶν, καὶ τοῦ πολέμου τοῦ πρὸς ἀθηναίους, ἐν ᾧ πάχης ἔλαβε τὴν πόλιν αὐτῶν. τιμοφάνους γὰρ τῶν εὐπόρων τινὸς, καταλιπόντος δύο θυγατέρας, ὁ προσελθὼν, καὶ οὐ λαβὼν τὰς ὑέσιν αὐτοῦ, δόξανδρος ἦρξε τῆς στάσεως· καὶ τοὺς ἀθηναίους παρώξυνε, προσχὼν τῆς πόλεως. καὶ ἐν φωκεῦσιν ἐξ ἐπικλήρου στάσεως γενομένης περὶ μνασέαν τὸν μνήσονος πατέρα, καὶ δύσκρατα τὸν ὀνομάρχου· ἡ στάσις αὕτη ἀρχὴ τοῦ

men acres & ualidæ ſunt etiam paruæ, cùm in ys, in quorum moderatione reſpub. uertitur, exiſtũt: cuiuſmodi res olim accidit & Syracuſis. Mutata enim eſt reipub. adminiſtrandæ forma ex duobus iuuenibus magiſtratus gerentibus, cùm inter eos de re amatoria diſſenſio orta eſſet. Altero enim abſente, quidam eius ſodalis puerum, eius delicias, ad ſe pellexit. Ille autem reuerſus huic iratus, contrà eius uxorem induxit, ut ad ſe ueniret. ex quo adiunctis ſibi qui in repub. uerſabantur, omneis ciueis ad ſeditionem perpulerunt. Quapropter talibus offenſionibus naſcentibus adhibenda cautio eſt: & ducum ac potentium diſcordiæ componendæ ac dirimendæ ſunt. nam in principio peccatum conſiſtit. At principium dimidium totius eſſe dicitur. Itaq; & quod peccatum in eo commiſſum, paruum & leue eſt, ijs peccatis, quæ in alijs partibus admittuntur, proportione reſpondet. Omnino autem nobilium & clarorum uirorum ſeditiones totam ciuitatem contagionibus malorum contaminatã in eandem fraudem trahũt: quale illud eſt, quod Heſtiææ accidit poſt bellum Perſarum, nato inter duos fratres de bonorum paternorum diuiſione diſſidio. Nam is, cuius res familiaris erat anguſtior, cum alter rẽ à patre relictam non exhiberet, neq; theſaurum, quem pater inuenerat, proferret: populareis aduocauit, ſibiq; adiunxit: alter rei familiaris copys abundans, locupleteis. Et Delphis orta ex affinitate diſſenſio, fons & principium omnium quæ poſterius coortæ ſunt, ſeditionum fuit. Quidã enim captato augurio & conſultis auſpicijs, neſcio quid ſiniſtri ſibi portendi auguratus: ut ad ſponſam uenit, ea repudiata diſceſſit. At puellæ propinqui tanquam contumelioſè tractati atque accepti, interea dum ille ſacrificaret, res quaſdam ſacras in eum locum, ubi ſacrificabat, occultè coniecerunt: deinde eum, ut ſacrilegum, necauerunt. Et Mitylenis nata ex puellis orbis, & patrum locupletium hæredibus ſeditio, multorum malorũ & belli cum Athenienſibus ſuſcepti, in quo Paches Athenienſium imperator urbem eorum cepit, principiũ atq; origo fuit. Nam cum Timophanes quidam, unus ex locupletibus, duas filias ſuperſtites reliquiſſet, Doxanderq;, qui eas filijs ſuis uxores poſciſſet, repulſam tuliſſet, ſpretuſq; ac reiectus fuiſſet, ſeditionis auctor ac princeps fuit: & Athenienſeis ea re offenſos atq; irritatos ad bellum impulit. Et cùm apud Phocenſeis ex puella patri diuiti ſuperſtite inter Mnaſeam Mneſonis patrem, & Euthycratem Onomarchi filium ſeditio coorta eſſet: hæc ſeditio bel-

hęc origo fuit Phocenſib. ſacri belli. Mutata aũt eſt & Epidamni reſpub. è nuptialibus cauſis. Cùm.n. quidã filiã deſpondiſſet, poſtquã multauit ipſum pater eius, cui deſponſa erat, magiſtratũ gerẽs: alter ſecũ aſſumpſit expertes reip. tanquã deſpectus. Mutantur aũt & in paucorũ dominatũ, & in populare ſtatũ, & in rempub. ex eo quòd laudẽ magnã conſequutus eſt: uel amplificatus magiſtratus, ſiue pars ciuitatis: ueluti Ariopagi cõſiliũ gloriam adeptum bello Medorũ, exiſtimatum eſt reddidiſſe remp. cõtentiorem. Et contrà naualis turba, cũ cauſa fuiſſet uictoriæ apud Salaminem: atq; ob hanc, imperij in claſſe propter uires maritimas, popularem ſtatum reddidit robuſtiorẽ. Et Argis nobiles laudẽ adepti in prælio apud Mantineam, quod factum eſt contra Lacedæmonios, aggreſsi ſunt diſſoluere popularem ſtatum. Et Syracuſis plebs, cùm cauſa extitiſſet uictoriæ belli, quod geſtum eſt contra Atheniẽſes, remp. in popularem ſtatum mutauit. Et Chalcide plebs, Phoxo tyrãno necato unà cum claris ciuibus, extemplò arripuit rempublicam. Et Ambraciæ rurſus eodem modo, cùm Periandrum tyrannum exegiſſet unà cum ijs, qui in eum conſpirarant, populus, in ſe rempub. conuertit. Demumq; oportet hoc nos minimè fallere, cũctos q publicæ poteſtatis cauſa extitêre, & priuati homines, & magiſtratus, & tribus, & omnino pars ciuitatis, & ql̃ibet multitudo, ſeditionẽ mouere. Vel.n. q his inuidẽt, honorẽ cõſecutis, auctores ſunt ſeditionis: uel hi, qa dignitate pſtãt cęteris, nolũt manere in æquali gradu cũ ipſis. Mouẽtur aũt reſp. & cũ quæ uidẽtur cõtrariæ partes ciuitatis eſſe, pares fuerint inter ſe, ueluti diuites & plebei: media aũt pars uel parua, uel penitùs nulla. Si nãq; multũ pręſtiterit utra libet pars, ut ſit apertè firmior, reliqua recuſat periculo ſe obijcere. Quapropter q uirtute antecellunt, non ſunt auctores ſeditionũ, ut ita loquar. pauci.n. ſunt aduerſꝰ multos. In uniuerſum igitur in oĩb. rebuſp. principia cauſæq; ſeditionũ & mutationũ ſe hñt hoc modo. Mouẽt autem

κὴ ἱερᾶ πολέμε κατέςη τοῖς Φωκεῦσι. μετέβαλε ὃ ἐν Ἐπιδάμνῳ ἡ πολιτεία ἐκ γαμικῶν. ὑπομνησθείμενος γάρ τις θυγατέρα, ὡς ἐζημίωσεν αὐτὸν ὁ τᾶ ὑπομνης θέντ@ πατὴρ, γνόμενος τῶν ἀρχόντων, ἄτερ@ συμπαρέλαβε τὰς ἀλλὰς τῆς πολιτείας, ὡς ἐπηρεασθείς. μεταβάλλουσι δὲ κὴ εἰς ὀλιγαρχίαν, κὴ εἰς δῆμον, κὴ εἰς πολιτείαν, ἐκ τοῦ δόκιμῆσαί τι, ἢ αὐξηθῆναι· ἢ ἀρχεῖον, ἢ μόριον τῆς πόλεως· οἷον, ἡ ἐν Ἀρείῳ πάγῳ βουλὴ δόκιμήσασα ἐν τοῖς μηδικοῖς, ἔδοξε σωτηροτέραν ποιῆσαι τὴν πολιτείαν. κὴ πάλιν ὁ ναυτικὸς ὄχλ@, γνόμεν@ αἴτι@ τῆς περὶ Σαλαμῖνα νίκης· κὴ διὰ ταύτης τῆς ἡγεμονίας, διὰ τὴν κατὰ θάλατταν δύναμιν, τὴν δημοκρατίαν ἰσχυροτέραν ἐποίησε. κὴ ἐν Ἄργει οἱ γνώριμοι δόκιμήσαντες, περὶ τὴν ἐν Μαντινείᾳ μάχην τὴν πρὸς Λακεδαιμονίους, ἐπεχείρησαν καταλύειν τὸν δῆμον. ἐν Συρακούσαις ὁ δῆμ@ αἴτι@ γνόμεν@ τῆς νίκης τᾶ πολέμε, τᾶ πρὸς Ἀθηναίους, ἐκ πολιτείας εἰς δημοκρατίαν μετέβαλε. κὴ ἐν Χαλκίδι Φόξον τὸν τύραννον μετὰ τῶν γνωρίμων ὁ δῆμ@ ἀνελὼν, δι' ὃν ἔσχετο τῆς πολιτείας. κὴ ἐν Ἀμβρακίᾳ πάλιν ὡσαύτως περίανδρον συνεκβαλὼν τοῖς ἐπιτηδεύουσι ὁ δῆμ@ τὸν τύραννον, εἰς ἑαυτὸν περιέστησε τὴν πολιτείαν. κὴ ὅλως δὴ δεῖ ἕτο μὴ λανθάνειν, ὡς οἱ δυνάμεως αἴτιοι γνόμενοι, κὴ ἰδιῶται, ἐς ἀρχὰς, κὴ φυλὰς, κὴ ὅλως μέρ@ κὴ ὁποιονοῦν πλῆθ@, σχέσιν κινοῦσιν. ἢ γὰρ οἱ τούτοις φθονοῦντες πιμωρούμενοι ἄρχουσι τῆς σχέσεως· ἢ ὅτοι ἐπὶ τὴν ὑπεροχὴν, οὐ θέλουσι μένειν. ἀπὸ τῶν ἴσων. κινδυνεύουσι δ' αἱ πολιτεῖαι, κὴ ὅταν τἀναντία εἶναι δοκοῦντα μέρη τῆς πόλεως, ἰσάζῃ ἀλλήλοις, οἷον οἱ πλούσιοι κὴ ὁ δῆμος· μέσον δ' ἢ μικρὸν, ἢ μηθὲν πάμπαν. αἰεὶ γὰρ πολὺ ὑπερέχῃ ὁποτερονοῦν τῶν μερῶν πρὸς τὸ φανερῶς κρεῖττον, τὸ λοιπὸν οὐ θέλει κινδυνεύειν. διό ὅ τοί κατ' ἀρετὴν διαφέροντες οὐ ποιοῦσι σχέσιν, ὡς ἐπὶ πᾶν· ὀλίγοι γὰρ γίγνονται πρὸς πολλούς. καθόλου μὲν οὖν πᾶσαις τὰς πολιτείαις αἱ ἀρχαὶ κὴ αἰτίαι τῶν σχέσεων κὴ τ μεταβολῶν, τοῦτον ἔχουσι τὸν τρόπον. κινοῦσι

tio belli ſacri Phocẽſibus origo fuit. Mutata eſt & Dyrrhachij reipub. adminiſtrandæ forma ex rebus nuptialibus. Cùm enim quidam filiam ſuã cuidam deſpondiſſet, & ſpõſi pater iratus, quòd ille conſilium ſuum de filia mutaſſet, magiſtratumq; adeptus, ei multam irrogaſſet: ille alter tanquam iniuria & contumelia affectus, eos adiunxit ſibi, qui reipub. adminiſtratione excluſi erant. Mutatur autem reip. adminiſtrandæ forma etiam in oligarchiam, aut in democratiam, aut in politiã: ex eo quòd uel ij, qui reip. præſunt, uel aliqua pars ciuitatis præclaram exiſtimationem et gloriam facto aliquo laudabili peperit, aut aucta ſit: quo modo ſenatus Ariopagiticus optima exiſtimatione & fama parta temporibus belli Perſici uiſus eſt reipub. adminiſtrandæ formam acriorem & contentiorem effeciſſe. Et rurſus turba nautica, cum illius ad Salaminem uictoriæ, & ob uictoriam illam, totius Græciæ principatus cauſa fuiſſet: propter hanc maritimam potentiam, democratiam robuſtiorem ac ualidiorem reddidit. Et Argis uiri nobiles atq; illuſtres magna in prælio aduerſus Lacedæmonios ad Mantineam commiſſo parta gloria, conati ſunt democratiam de medio tollere. Et Syracuſis, cum in populo cauſa uictoriæ belli cum Athenienſibus geſti conſtitiſſet, politia in democratiam mutata eſt. Et Chalcide populus Phoxo tyranno cum illuſtribus & claris uiris ſublato, continuò ſe ad politiam contulit atque applicauit. Et Ambraciæ rurſum eodem modo populus, Periandro tyranno unà cum ys, qui cum eo iuncti in ciuitatem inuadebant, exacto, ad ſeipſum reipub. adminiſtrationem reuocauit ac redegit. Omnino igitur nemini obſcurum eſſe debet, eos, per quos ciuitati potentia parta eſt, tum priuatos, tum magiſtratus, tum tribus, partem deniq; & multitudinẽ quamlibet, quantacunq; illa ſit, ſeditionem commouere. Nam aut qui his honorem habitum inuident, ſeditionis initium faciunt: aut hi propter excellentiã æqualis ſorte contenti eſſe nolunt. Mutantur etiam reipub. adminiſtrandæ formæ, cũ quæ uidentur eſſe inter ſe cõtrariæ partes, exæquantur, ut diuites & multitudo: medium autem aut nihil eſt, aut admodum & prorſus paruum. Nam ſi longè præſtet pars alterutra, cũ parte perſpicuè meliore non uult altera cum periculo dimicare. Quapropter etiam qui uirtute præſtant, ſeditionem ferè non faciunt. Tales enim pauci ſiunt, cum multis comparati. Vniuerſè igitur in omnibus reipublicæ adminiſtrandæ formis, ſeditionum & mutationum principia & cauſæ hoc modo ſe habent. Mouent

autem reſpublicas aliquando quidem per uim, aliquando autem per fallaciam. Per uim quidē, uel ilico à principio, uel poſtea neceſsitatem imponētes. eſt enim fallacia duplex: aliquādo enim uſi fallacia primùm, cōcedentib. deceptis mutant rēpublicam: deinde poſterius ijs inuitis per uim retinent: ueluti dominantibus quadringētis populum deceperunt, affirmātes regem pecuniā præbiturū ad bellum, quod cum Lacedæmonijs gerebatur: cumq; mentiti eſſent, rempub. tenere conati ſunt. Aliquādo autem perſuaſis à principio, poſtea ijſdē uolentibus, & ſponte accipientibus dominantur. Simpliciter igitur in omnibus rebuſpublicis, ex ijs quæ dicta ſunt, uſu uenit fieri mutationes.

δὲ τὰς πολιτείας· ὁτὲ μὲν ἀφ' βίας, ὁτὲ δὲ δι' ἀπάτης. ἀφ' βίας μὲν ἢ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, ἢ ὕστερον ἀναγκάζοντες. καὶ γὰρ ἡ ἀπάτη διττὴ ὁτὲ μὲν γὰρ ἐξαπατήσαντες τὸ πρῶτον, ἑκόντων μεταβάλλεσι τῇ πολιτείᾳ· εἶθ' ὕστερον βία κατέχουσιν ἀκόντων. οἷον ὅτι τῶν τετρακοσίων τὸν δῆμον ἐξηπάτησαν, φάσκοντες τὸν βασιλέα χρήματα παρέξειν πρὸς τὸν πόλεμον, τὸν πρὸς λακεδαιμονίους· ψευσάμενοι δὲ κατέχειν ἐπειρῶντο τῇ πολιτείᾳ. ὁτὲ δὲ ἐξ ἀρχῆς τε πείσαντες, καὶ ὕστερον πάλιν πεισθέντων, ἑκόντων ἄρχουσιν αὐτῶν. ἁπλῶς μὲν οὖν πᾶσι πάσας τὰς πολιτείας, ἐκ τῶν εἰρημένων συμβέβηκε γίγνεσθαι τὰς μεταβολάς.

autem & mutant reipub. adminiſtrandæ formas interdum ui, interdum dolo & fallacia. Vi, aut ſtatim ab initio, aut poſterius uim afferentes, & neceſsitatem imponentes. Nam dolus quoq; duplex eſt. aliquando enim dolis primum uſi aduerſariorum uoluntate reipub. adminiſtrationem commutant: deinde poſterius ijs inuitis per uim retinent: exempli gratia, temporibus quadringentûm uirûm, populum deceperunt, cum dicerent, regem Perſarum pecuniam ad bellum cũ Lacedæmonis ſuſceptum ſuppeditaturum. cum autem falſam dixiſſent, reipub. adminiſtrationem penes ſe retinere conabantur. Aliquando poſteaquam ab initio fidem fecerunt ac perſuaſerunt, eis iterum poſterius perſuadendo adductis, & libentibus imperant. Ex ijs igitur quæ dicta ſunt, intelligere licet, ſimpliciter omneis reipub. adminiſtrandæ formas mutationibus, tanquam quibuſdam fortunæ telis, eſſe propoſitas atq; opportunas.

COMMENTARIVS.

Fiunt igitur.) Tradit, intelligi poſſe ex hac cauſarum explicatione, factis, quæ inde nata ſunt, expoſitis, uel potius tactis, ac digito monſtratis (quib. exemplis facile alia multa diſtinguerentur, quæ idem probarent) contendere ciues inter ſe non ſanè de paruis rebus, ſed ex paruis initijs earum magnarum rerum ac grauium malorum. Nam magna profectò ſunt, de quibus concertant inter ſe, & armis etiam caſtriſque contendunt. Hoc autem putauit, admonere oportere ad refellendum errorem multorum: qui, cùm uideant initium earum diſcordiarum puſillum eſſe, eodem pacto exiſtimant de euentib. ipſarum, diſtinguere inſcitia ſua neſcientes, quæ magnopere inter ſe diſcrepantia ſunt.

Maximè autem.) Cùm docuerit è paruis initijs magna proficiſci incommoda, quando minutæ initio diſcordiæ ualde creſcunt, roburque magnũ capiunt: nunc oſtendit docetq; id fieri, quando in principib. uiris illæ diſſenſiones exortæ ſunt. quod confirmat exemplo. Quod enim Syracuſis antiquitùs factum ſit, diligenter narrat, & ita apertè, ut explicatione locus non egeat. Ὑποποιεῖσθαι, ualet, conciliare ſibi. quod uerò de altero dictum eſt, ipſum, ut ulciſceretur hanc iniuriam, perſuaſiſſe uxori eius, ut ad ſe domum ueniret. M. Cicero idem (ut opinor) his uerbis expreſsit, pro L. Flacco: Huius ſocrum, mulierem imbecilli conſilij, ſatis locupletem pellexit Decianus ad ſeſe: non tamen hic libidinis cauſa, neque amore flagrans, ſed potius auaritia. Προσλαμβάνειν, ſignificat aſciſcere ſibi ſocios aliquos ad aliquid peragendum: quemadmodum non multo pòſt uſus eſt eodem uerbo.

Quapropter incipientibus.) Admonet optimus magiſter, oportere citò remedium adhibere his malis: quod ſi fiat, illa non magno negotio ſedari poterunt. Remedium autem eſt (ut docet) frangere ſtatim diſſenſiones & diſcordias principum ciuitatis, & eorum omnium qui magnas opes illic habent. Vtile autem eſſe præceptum hoc ſuum oſtendit, dicens peccatum omne manere in principio & quaſi ſemine harum diſcordiarum: quod ſi neglectum fuerit, inoleſcit robuſtiuſq; fit. hæc enim natura principij eſt, quod celebri etiam uoce ſignificatur, qua principium traditum eſt dimidium eſſe totius. Quod nũc teſtatur de ui magna poteſtateque principij, diſſerens de uita hominũ ac republica: idem affirmauit in primo libro de Cœlo, cùm oſtenderet oportere ſe uidere in explicanda ratione naturæ, an quod priſci plures phyſici dixerãt, infinitum aliquod exiſteret. hoc enim ignorato, non poſſe ueritatem eius quæſtionis indagari. Inquit igitur illic, principium ui poteſtateq; maius eſſe, quàm magnitudine ac mole. unde quod initio paruum exileque fuit, in extremo atque exitu amplum effici atq; euadere. Concludens uerò nunc rationem hanc, documentumque optimum eſſe docens, inquit: Admiſſam initio paruã culpam peccatumq; proportione reſpondere peccatis, quæ reliquis in partibus committuntur, cùm inde manent. Partes autem illius negotij accipiendæ ſunt, & quaſi corporis: non enim puto hic intelligi debere partes animantium, ut quidam interpretes acceperunt. Apertum autem eſt, errare poſſe aliquos ſtatim in capite alicuius facti, & cùm ad illud aggrediuntur: ut etiam, ſi integrum illud ac rectè adminiſtratum fuerit, in partibus poſtea ipſius labi ac peccare.

Demum diſcordiæ.) Vt inquit, rem complectar paucis, ſeditiones clarorum fortunatorumq; hominum penetrant in uniuerſam ciuitatem, faciuntque, ut qui initio integri erant, illiusque mali quaſi ieiuni, ipſum deguſtent. Cùm autẽ pluribus exemplis hoc confirmet, primum ipſorum eſt, quòd narrat in ciuitate Eubœæ uocata Heſtiæa poſt bellum Medorum, contigiſſe ut duo fratres contenderint inter ſe de hæreditate: quorum alter pauperior locupletiorem incuſabat, quòd occultaret fortunas paternas theſaurumque, quem pater inuenerat. Traxiſſe igitur ad ſe affirmat hunc tenuiores populares q;, qui fauebant ipſi, ut uni ſui loci atque ordinis: alterum uerò locupletem diuites eadem de cauſa. Diſcordiæ igitur duorum uniuerſam ciuitatem ſeditionibus impleuerunt. Vetus tralatio credi poteſt in ſuo exemplari ſcriptum habuiſſe συναπολαῦσαι, cùm reddat coaſſumere: quã tamen lectionẽ nullo pacto probo, cùm recepta fidelis ſit. ἀπολαύειν enim nõ tantùm de rebus bonis iucundiſq; dicitur, uerũ etiã de triſtibus, ut frui apud Latinos nonnullos. Vſus eſt hoc uerbo Xenophon in 11. lib. ἀπομνημονευμάτων in ſimili explicando. inquit enim: ὥσπερ ὅταν νομεὺς ἀγαθὸν κύνα ἔχει, καὶ οἱ ἄλλοι νομεῖς βέλτιστα τοῦτον αὐτῷ τὰς ἀγέλας ἰέναι, ἵνα τοῦ κυνὸς ἀπολαύωσι, ut fructum ſcilicet & ipſi inde capiant, ſalutemque ſuis gregibus ducant ex illo cane. Quod Perſarum bellum, geſtum ab ipſis infeliciter in Græcia, uocauit μηδικὰ: ita quoque Catullus ipſum appellauit, canens:

Cùm Medi rupêre nouum mare.

Et Delphis.) Alterum exemplum, quo itidem declaratur, diſcordias nobilium originem eſſe magnorum in rep. incommodorum. Narrat igitur, apud Delphos, cùm orta eſſet concertatio ex nuptijs, illam cauſam fuiſſe omnium ſeditionum, quæ poſtea populum illum afflixerunt. Sponſus enim, inquit, cùm ad uirginem primùm ueniſſet, deterritus oſtento, relicta illa, diſceſsit. Cognati uirginis contumeliæ cauſa factum putantes, ulciſciq; tantam iniuriam uolentes, cùm ille ad aram immolaret, clàm iniecerunt in eum ſacram pecuniam: deinde ipſum, ut ſacrilegum interfecerunt. Notum eſt, Aeſopum Samium à Delphis eadem fraude ſublatum fuiſſe, cùm homini ſuccenſuiſſent, quòd pecuniam à rege Lydorum ipſi datam, ut eam diuideret illis: ignauiſsimis à ſe cognitis, indigniſque illo munere exiſtimatis, tribuere noluit. Οἰωνισάμενον, quod auctor inquit, πτύμπλωμα, ſignificat timuiſſe ex aui ſiniſtra aliquod incõmodi ſponſum: ut erant ueteres illi ualde ſuperſtitioſi, in omnibuſq;

ſuis

ſuis factis huiuſcemodi ſigna diligenter obſeruabant. Quod indicat etiam hic Terentij locus, quo Phormio inducitur oſtendere, quomodo ſponſa repudiari poſsit: *Poſt illa monſtra euenerunt mihi. Introyt in ædes ater alienus canis, Anguis per impluuium cecidit.* huiuſcemodi igitur aliquid fuerit neceſſe eſt, quod fecit, ut de quo hic ſermo eſt, mutarit conſilium. Similem autē ualde huic rem fuiſſe olim fontem in noſtra ciuitate magnarum diſcordiarum, & quæ diu remp. uexarunt, notum eſt, cùm prius ſtatus ipſius tranquillus ac quietus foret. Intelligo, cùm muliebri aſtutia, & repentino amore inflammatus Buondelmōtius deſponſam ſibi uirginem repudiauit. unde non multo pòſt cædes infelicis amatoris ſecuta eſt, ortæque inter nobiles & potentes familias atroces inimicitiæ. Verùm, quia tota hæc res memoriæ diligenter prodita eſt à noſtris hiſtoricis, & à Dante etiā poeta miſerabiliter deplorata, ipſam accuratè non exponam.

Et prope Mitylenen.) Tertium exemplum hoc eſt, quo idem illuſtratur, nuptias uidelicet cauſam aliquando eſſe maximarum diſcordiarum, ut illo tempore, quo commemorat, fuerunt, & belli denique diuturni ac grauis: quo in bello, geſto ab ipſis cū Athenienſibus, Paches dux Athenienſium urbem Mitylenæorum cepit. Cùm enim inquit Mitylenæus quidam, Timophanes nomine, diues homo, duas filias moriens reliquiſſet hęredes ſuorum bonorum, Doxandruſque, qui filijs ſuis illas expetebat, repudiatus eſſet, caput origoq; fuit ſeditionis, adiunctis ſibi ſocijs Athenienſibus, cùm publicus hoſpes ipſorum foret.

Et apud Phocenſes.) Exponit, apud Phocenſes itidem ſeditionem exortā fuiſſe eadem de cauſa inter Mnaſeam Mnaſonis patrem, & Euthycratem Onomarchi, & ipſum patrem: quæ ſeditio cauſa fuerit belli, ſacri uocati. hi enim quoque primùm contendere inter ſe cœperunt de uirgine locuplete, quæ & hęres foret magni patrimonij. Bellum autem hoc illud eſt, quo ſuſcepto ſtatim commemorat Demoſthenes, ſe acceſsiſſe ad rempublicam. Sacrum autem appellatum eſt, quia geſtum eſt pecunia, doniſque Apollini dicatis. Nominauit autem filios duorum horum, quia clari fuerunt in eo bello, & quaſi duces auctoreſque ipſius.

Mutata autem.) Quintum hoc ultimumque exemplum eſt eiuſdem rei. Narrat enim, Dyrrachij quoque remp. mutatā fuiſſe, nata diſſenſione è reb. pertinentib. ad nuptias: perſonarum uerò nomina non ponit, inter quas ortis inimicitijs tantum publicum malum conflatum ſit. Narrat igitur, in ea ciuitate, cùm quidam filiam adoleſcenti deſpondiſſet, contigiſſetque ſponſi patrem, magiſtratum gerentem, filij ſocerum multare: iratum illum ipſi factum, ſocios ſibi aſciuiſſe reip. illius expertes, atque ita rempublicam non ſolùm perturbaſſe, uerum etiam totam aliam reddidiſſe. Cognoſci autem facile poteſt, eam à paucis antea rectam fuiſſe, poſtquam ita multi in ea non perueniebant ad honores, qui & ducem nacti honeſtum uirum, nō magno negotio potuerint ſtatum eius totum immutare. erat igitur ille aut dominatus paucorum, aut ſtatus optimorum.

Mutantur autem.) Docet nunc noſter doctor, è ſecundis rebus exoriri aliquando interitum ueteris reipublicæ, cùm contingit ipſam non totam ſimul honorem gloriamque adipiſci, aut creſcere amplificarique, ſed tantùm ordinem quempiā ipſius aut partem. Mutari enim tunc affirmat remp. è uetere ſuo ſtatu in dominatum paucorum, aut in ſtatum multitudinis, aut in remp. communi nomine uocatam. Exempla autem multa ponit huius mutationis è bono principio natæ, & aliquando etiā utilis, quæ tamen ſemper pariunt nouitatem. Primum eorum eſt, quod narrat, curiam Ariopagi Athenis, quæ laudem plurimam in bellis, quę Medi Græciæ intulerunt, nacta eſt, exiſtimatam fuiſſe remp. eius ciuitatis effeciſſe contentiorem, cùm habenas populi aſtrinxerit, maioremque in ea auctoritatem grauium ciuium prudentiumque eſſe uoluerit, quā antea erat. cōſtabat enim curia illa è grauibus ſapientibuſque ciuibus. Contentiorem autem dixi, quemadmodum M. Cicero contentum curſum non ſemel appellauit: ſed in IIII. quoque de Moribus ad Nicomachum magnanimum uirū non eſſe σωφρονον ait ſuis ullis in factis. Quomodo autem potuerit tam utilis eſſe illi periculoſo bello gerendo Ariopagus, aperuerat alio loco Ariſtoteles, ut teſtatus eſt Plutarchus in Solone: qui narrat, eum literis prodidiſſe, cùm Athenis publicæ pecuniæ non eſſent, Ariopagi curiam ſingulis militantibus octo drachmas dediſſe, atque ita maximè cauſam fuiſſe, ut triremes implerentur.

Et contrà naualis.) Contrà tradit ijſdem illis temporibus, cùm naualis turba cauſa extitiſſet uictoriæ, quam Græci de Medis apud Salaminem inſulam adepti fuerant: ex qua uictoria factum eſt, ut Athenienſes imperium maris adipiſcerentur, ipſique præfecti poſtea forent communis claſsis Græcorum ob eximiam uirtutem, quam in ea pugna nauali oſtendit, reddidit ſtatū proprium eius urbis popularem firmiorem: cùm ſibi conuenire exiſtimarent, tenues homines ſummam in rep. poteſtatē habere ob meritum illud & ingentem fortitudinem animorum. Vtrique igitur ſibi uendicabant imperium & auctoritatem in republica non ſine cauſa, & ad ſui generis homines gubernaculum ciuitatis trahebant. Status autem multitudinis firmior robuſtiorque fit, cùm conteritur auctoritas principum ac prudentium uirorum.

Et Argis.) Exemplum hoc idem declarat, reip. inquam partem, quæ præclarè ſe geſſerit in aliquo munere publico, laudemque egregiam inde nacta ſit, eniti plerunque mutare rempublicam, ſibique magis accommodatam in ciuitatē inducere, cùm ſpiritus ipſius ualde creuerint. Narrat igitur, Argiuos, nobiles uiros, cùm in pugna, quæ commiſſa fuit Epaminonda duce cum Lacedæmonijs apud Mantineam urbem, bene pugnaſſent. Socij enim Thebanorum erant in eo bello, auctis animis, domi conatos eſſe gubernaculum de manibus multitudinis eripere, & ad ſe transferre: id eſt, ex illo populari ſtatu dominatum paucorum conficere. Huius pugnæ meminit M. Cicero in epiſtola ad L. Luceium, quæ pugna clara admodum eſt propter interitum ſummi illius imperatoris. elicitur autem ex uerbis auctoris, nō potuiſſe præſtare Argiuos illos, quod toto animo cupierunt.

Et Syracuſijs.) Hiſtoria hæc ualde nota eſt. nam & Thucydides in VI. libro, & Plutarchus in Nicia narrant miſerum & calamitoſum euentum eius belli, quod geſſerunt in ea inſula Athenienſes cum Syracuſanis. Commemorat igitur Ariſtoteles, ex uictoria illa, cuius cauſa multitudo eius urbis extiterat, auctos magnopere fuiſſe animos plebis. Quare maiorem poteſtatem in ciuitate regenda ipſa habere uoluit, & è republica, in qua principum ſumma auctoritas erat, ad ſuam uoluntatem omnia traduxit.

Et Chalcide.) Non memini me aliquid legiſſe, quod planius reddat id, quod hic traditur ab auctore. Narrat autem ipſe, cùm Chalcide unà cum manu nobilium populus ſuſtuliſſet Phoxum tyrannum, ſtatim populum incubuiſſe in rem publicam, in poteſtatemq; ſuam eam redegiſſe: nec paſſum eſſe, ut nobiles plus iuris in rep. haberēt, etſi ſolus ille ſuis uiribus iniuſtum illum regem non necauerat.

Et Ambraciæ.) Adiungit idem uſuueniſſe Ambracię: cùm enim populus Periandrum tyrannum, unà cum illis, qui in eum coniurarant, exegiſſet, narrat ipſum omnem ad ſe poteſtatem traxiſſe: relictiſq; illis, qui principes fuerant in illū inſidiarum, ſolum clauum reip. tenere uoluiſſe.

Domumq; oportet.) Cùm, quod ſuprà propoſuit, ſingularib. quibuſdam factis comprobaſſet: nunc totam rationem concludit, in uniuerſumque oſtendit, uerum eſſe quod dixit, affirmans non oportere nos ullo modo fallere omnes illos, qui cauſa ciuitati extitēre, ut creſceret opeſque ſuas augeret ſiue priuati fuerint ſiue magiſtratus, legibuſque imperium nacti, ſiue tribus, ſiue demum pars aliqua ciuitatis, manuue ac numerus ciuium, originem eſſe, initiumque diſcordiarum magnarumque in ciuitate turbarum. Cauſas autem adfert duas huius mali ac perturbationis reipublicæ. Neque enim ſemper ipſi, qui ualde iuuerunt rempublicam, auctores ſunt ſeditionum: uerùm aliquando etiam, qui ferre æquo animo non poſſunt illos ornari, inuidentque honorib. ipſorum. nam tantùm eorum beneficium honore compenſari, præmioque aliquo uidetur oportuiſſe. Aut igitur hi ipſi, qui flagrant inuidia, capita ſeditionum erunt: aut, qui profuerunt ualde reipublicæ: intelligentes enim ſe præſtare uirtute meritiſque ſuis erga rempublicam, non poſſunt contenti eſſe ijſdem gradibus honorum, quib. alij impares ſibi fruuntur.

Mouentur autem.) Oſtendit ortum alium huius mali, dicitque temptari, ſtatuque ſuo moueri reſpublicas, cùm partes ciuitatis, quæ putantur eſſe contrariæ inter ſe atque inimicæ, fuerint æquales, ac penè ijſdem uirib. præditæ: medium autem atque interiectum inter illas puſillum, aut prorſus nullum. ſignificat autem, quas intelligat partes contrarias: Ceu enim, inquit, locupletes ac populares, quorum fortunæ ſunt exiles. non ſemper tamen affirmat, has creare periculum reipublicæ: ſed tūc ſolùm, cùm deſideratur in illis pars, quæ frenet odia ipſarum, nec ſinat ipſas dimicare inter ſe. Confirmat autem documentum hoc ſuum, uereque ſe præcepiſſe declarat, id fieri ſolum, cùm dixit: Nam cum alterutra illarum partium, id eſt ſiue diuites ſiue pauperes longo interuallo præſtiterint aduerſarijs, tunc non ſolet naſci inter ipſas contentio aperta. Quæ namque inferior multo eſt, propter imbecillitatem ſuam metumque, deterretur à pugna. In quo autem oportet ipſam uincere ſuperareq; alteram, teſtatur, id eſt in uno quopiam ſiue plurib. eorum: quæ manifeſtò firmiora ſunt, ualentq; multum ad obtinendā uictoriam: ut ſunt, exercitatio armorum, amici, cognati, clientes.

Quā-

Quapropter qui.)Hoc corollarium est. Apparet enim, inquit, ex ijs quæ dicta sunt, unde nascatur, ut excellentis uirtutis uiri minimè seditionib. agitent ciuitatem, aut rarò admodum hoc moliantur. Sunt enim pauci, cognoscuntq; si uirib. contendere uoluerint, facile se superatum iri: conscij igitur suæ infirmitatis, sibi temperant ab omni concertatione cũ robustioribus. Non longè itidem à principio huius libri dixit, eximiæ uirtutis uiros non mouere seditiones: etsi, cùm tãtopere præstent cæteris, uidentur hoc facere potuisse: illic tamen honestiorem causam huius rei uoluit esse, non metum. Non enim sinit uirtus ipsos perturbare rempublicam, æquoq; animo iacturam aliquam faciunt suæ dignitatis. Nunc ostendit, eosdem, si cuperent etiam, id efficere non posse. Hoc exposito, testatur se in uniuersum præcepisse de initijs & causis publicarum discordiarum & mutationum in omni genere reipublicæ.

Mouent autem.)Aperit nunc modos, quib. utuntur, qui remp. aliquam statu suo mouent: duoq; genera ipsorum facit, uim inquam adhibitam illis, aut dolum ac fraudem. nam astutis etiam consilijs, non solùm uirib. labefactantur respublicæ. Primum autem membrum statim diuidit, duoq; tempora esse docet, quib. cogi aliqui possint: aut enim statim initio ipsius cõstituendæ parêre ijs, quæ non probant, ciues coguntur: aut multo postea. Duo itidem genera fallaciæ inueniri significat, distincta temporibus. aliquando enim contingere ostendit, ut, deceptis amatorib. ueteris reipublicæ, immutent primùm eam, assentientib. ipsis: postea uerò apertis dolis, ui ipsos inuitos recusantesq; dicto sibi audientes esse cogant, illiq; reip. obtẽperare. Vt lucem autem afferat huic rei, exemplum illustre ponit. inquit enim, hoc factum fuisse Athenis in bello Peloponnesiaco. attritis enim Athenienſib tam longo & duro bello, & exhausta ciuitate pecunia, ciues quidam, cupidi propriæ domi nationis, polliciti sunt multitudini, si pateretur illa ciuitatem gubernari à paucis, regem Persarum præbiturum esse grandem pecuniam ad bellum sustinendum, stipendiaq; militib. dissoluenda. postquam autem cogniti sunt mendacio usi fuisse, ui armisq; conati sunt potestatem illam tueri, quam fraude sibi compararant.

Aliquando autem.)Explicat alterum genus fraudis, cùm scilicet uis necessaria minimè est: quia qui semel persuasi sunt, nec recusarunt mutari rempublicam, æquo animo patiuntur nouam illam manere non cognito dolo. Contingit igitur tunc auctores mutationis imperium habere in uolentes, eodem errore ad extremum ductos, quo primùm in fraudem tracti sunt. Post hæc uerba testatur, se ostendisse simpliciter in uniuersumq; quomodo mutentur respublicæ: idq; cognosci facile posse, à superiore de hac re disputatione.

CAPVT V.

PEr singulas autem species reip ex his partiẽtes, quæ usu ueniũt oportet uidere. Status igitur multitudinis maximè mutatur ꝓpter assentatorũ populi improbitatẽ. partim. n. particulatim, qui rẽ familiarem amplã habẽt, criminantes, eos coire societatẽ cogũt ad se defendẽdos (colligit enim inimicissimos cõmunis metus) partim aũt cõmuniter multitudinem in eos incitãtes. & hoc ita in multis factum aliquis intueri potest. In Co namq; popularis status mutatus est, cùm illic exorti essẽt assentatores hi praui: nobiles .n. sui generis gregem fecerũt. & in Rhodo. mercedem enim quandã populi assentatores instituerunt, nec sinebant reddi pecuniã, quæ deberetur præfectis triremiũ: hi aũt propter lites, quæ ipsis intenderentur, coacti sunt, conspiratione facta, statum populi dissoluere. Dissolutus autẽ est & Heracleæ status populi post deductã statim coloniã ob assẽtatores. iniuriã .n. passi ab ipsis nobiles, urbe abibant: deinde congregati, qui eijciebantur, cũ redijssẽt, dissoluerũt populi statũ. Assimiliter etiã Megaris status populi fract9 est. assentatores .n. ut facultatẽ haberẽt diuidendi populo pecuniã, eiecerũt ex urbe multos nobiles, donec numerũ magnũ exulũ fecerunt: hi uerò redeũtes, cõmisso prælio uicerũt populũ, & paucorũ dominatũ cõstituerũt. Cõtigit aũt idem & Cumis, quo tẽpore ciuitas populi statu utebatur, quem statũ dissoluit Thrasymachus. Fermè aũt & in alijs uideret,

Κατ' ἕκαστον δ' εἶδος πολιτείας ἐκ τούτων μερίζοντας, τὰ συμβαίνοντα δεῖ θεωρεῖν. αἱ μὲν οὖν δημοκρατίαι μάλιστα μεταβάλλουσι διὰ τὴν δημαγωγῶν ἀσέλγειαν. τὰ μὲν γὰρ ἰδίᾳ συκοφαντοῦντες τοὺς τὰς οὐσίας ἔχοντας, συστρέφουσιν αὐτοὺς (συνάγει γὰρ καὶ τοὺς ἐχθίστους ὁ κοινὸς φόβος) τὰ δὲ κοινῇ τὸ πλῆθος ἐπάγοντες. καὶ τοῦτο ὅπου πολλῶν αὐτὶς ἴδιοι γιγνόμενον οὕτω. καὶ γὰρ ἐν κῷ ἡ δημοκρατία μετέβαλε πονηρῶν ἐγγιγνομένων δημαγωγῶν. οἱ γὰρ γνώριμοι συνέστησαν. καὶ ἐν ῥόδῳ. μισθοφορὰν τε γὰρ οἱ δημαγωγοὶ ἐπόριζον, καὶ ἐκώλυον ἀποδιδόναι τὰ ὀφειλόμενα τοῖς τριηράρχοις· οἱ δὲ διὰ τὰς ὑπαφερομένας δίκας ἰδιωτικὰς ἠναγκάσθησαν συστάντες, καταλῦσαι τὸν δῆμον. κατελύθη δ' ἐν ἡρακλείᾳ ὁ δῆμος μετὰ τὸν ἀποικισμὸν εὐθὺς διὰ τοὺς δημαγωγούς. ἀδικούμενοι γὰρ ὑπ' αὐτῶν οἱ γνώριμοι, ἐξέπιπτον. ἔπειτα ἀθροισθέντες οἱ ἐκπίπτοντες, καὶ κατελθόντες, κατέλυσαν τὸν δῆμον. παραπλησίως δὲ καὶ ἡ ἐν μεγάροις κατελύθη δημοκρατία. οἱ γὰρ δημαγωγοὶ, ἵνα χρήματα ἔχωσι δημοσίᾳ, ἐξέβαλον πολλοὺς τῶν γνωρίμων, ἕως πολλοὺς ἐποίησαν τοὺς φεύγοντας· οἱ δὲ καταντες, ἐνίκησαν μαχόμενοι τὸν δῆμον, καὶ κατέσχησαν τὴν ὀλιγαρχίαν. συνέβη δὲ παντὶ κατὰ σχεδὸν τὴν ἀπὸ τῆς δημοκρατίας, εἰς καταλυσε θρασύμαχος. σχεδὸν δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων

In unoquoq; autem reipub administrandæ genere oportet nos ex his partientes euenta considerare. Democratiæ igitur mutantur maximè propter blandorum populi ductorum & leuium concionatorũ petulantiã. Nam partim locupleteis priuatim calumnijs onerantes, eos coire & conspirare faciunt (conciliat enim & coniungit uel inimicissimos communis metus) partim communiter multitudinem in eos incitantes. Atq; hoc in multis quis ita euenire uideat. Nam etiam in Co mutata democratia est, exorientibus in ea improbis populi ductoribus. nobiles enim coiuerunt. & Rhodi. stipendium enim militibus populares concionatores præbebant, & triremiũ præfectis iusta persoluere uetabant. Illi autem propter iudiciorum grauium (quæ ex lege, nisi ea uigarent, erant subituri) metum, coacti sunt coitione facta, populi potentiam euertere. Heracleæ quoq; opes populi fractæ & dissipatæ sunt, statim post coloniam eò ab Athenienſibus missam, culpa popularium & leuium populi ductorũ. Cùm enim nobiles ab ijs iniuriã afficerẽtur, exire è ciuitate coacti sunt. deinde qui eiecti fuerant, in unum conductis & contractis copijs, in ciuitatem ab exsulio reuersi, democratiam sustulerunt. Similiter & quæ Megaris erat democratia, dissoluta & conuulsa est. nam populi ductores, ut bona priuatorum publicare posſent, multos nobileis è ciuitate exterminarunt, usq; eò donec magnum exsulum numerum fecerunt. Illi autem in ciuitatem ab exsilio reuerti cupientes, signis collatis populum superarunt, & oligarchiam ex democratia fecerunt. Idem porrò & Cumis accidit: qua in urbe democratiam Thrasymachus funditus deleuit. Atq; in alijs ferè ciuitatibus, siquis animaduertere

deret, qui contemplaretur, mutationes hoc modo se habere. Aliquando enim, ut plebi gratificentur, iniurias ipsis inferentes, nobiles coagmentant, uel patrimonia diuidentes, uel uectigalia publica muneribus & ministrationibus assignantes: aliquando autem criminantes, ut possint publicare patrimonia locupletum. Aetate autem ueterum illorum, quando erat idem assentator & dux belli, in tyrannidem mutabantur: fermè enim plurimi antiquorum tyrannorum ex assentatoribus populi fiebant. Causa autem cur tunc quidem fierent, nunc uerò minimè, est: quòd tunc assentatores populi erant aliqui ex ijs, qui exercitum ducebant. Non enim ad id temporis erant oratores magni, hodie uerò aucta arte dicendi, eloquentes uiri assentantur quidem multitudini: quia tamen ignari sunt militiæ, non imponunt libertati, præter quam si cubi huiuscemodi aliquid pusillum extitit. Existebant autem tyrannides prius magis quàm nunc, & quia magni magistratus quibusdam committebantur: quemadmodum Mileti è prytanea. multas enim & magnas res in sua potestate habebat, qui hunc magistratum gereret. Præterea quia non magnæ tunc ciuitates erant, sed in agris populus domicilia habebat, expers otij, occupatus in rusticis operibus, qui populum regebant: cùm periti rerum bellicarum essent, uiam sibi ad tyrannidem parefaciebant. Cuncti autem hoc faciebant, fide sibi parta apud populum (fides autem erat inimicitiæ cum diuitibus) ceu Athenis Pisistratus, cùm contendisset cum Pediacis. Et Theagenes Megaris cùm locupletum pecora iugulasset, deprehensis custodibus eorum, qui pascerent prope flumen. & Dionysius insimulato Daphnæo & diuitibus, dignus est habitus principatu, ob inimicitias has, parta sibi fide apud plebẽ, quasi popularis foret. Mutantur autem è uetere & maioribus probata populari republica, in nouissimam. ubi enim suffragijs sanè creantur magistratus, non tamen spectatis censibus: eligit autem populus, qui ambiunt magistratus, placentes populo, rem perducunt ad hoc, ut dominetur etiã legibus

ἄν τις ἴδοι θεωρῶν τὰς μεταβολὰς ξυνεχέστας τὸν τρόπον. ὁτὲ μὲν γὰ, ἵνα χαρίζωνται, ἀδικουμένους τοὺς γνωρίμους σωίζουσιν, ἢ τὰς οὐσίας ἀναδάσας ποιοῦντες, ἢ τὰς προσόδους τῆς λειτουργίας· ὁτὲ δὲ διαβάλλοντες, ἵν' ἔχωσι δημεύειν τὰ χρήματα τῶν πλουσίων. ἀπὸ δὲ τῶν ἀρχαίων, ὅτε γένοιτο ὁ αὐτὸς δημαγωγὸς καὶ στρατηγὸς, εἰς τυραννίδα μετέβαλλον. σχεδὸν γὰ οἱ πλεῖστοι τῶν ἀρχαίων τυράννων ἐκ δημαγωγῶν γεγένασιν. ἄτοπον δὲ τὸ τότε μὲν γίγνεσθαι, νῦν δὲ μὴ· ὅτι τότε μὲν οἱ δημαγωγοὶ ἦσαν ἐκ τῶ στρατηγούντων. οὐ γάρ πω δεινοὶ ἦσαν λέγειν, νῦν δὲ τῆς ῥητορικῆς ἠυξημένης· οἱ δυνάμενοι λέγειν, δημαγωγοῦσι μὲν δι' ἀπειρίαν δὲ τῶν πολεμικῶν οὐκ ἐπιτίθενται, πλὴν εἴ τις βραχύ τι γέγονε τοιοῦτον. ἐγίγνοντο δὲ τυραννίδες πρότερον μᾶλλον ἢ νῦν, διὰ τὸ μεγάλας ἀρχὰς ἐγχειρίζεσθαι πισὶν· ὥσπερ ἐν μιλήτω ἐκ τῆς πρυτανείας. πολλῶν γὰ ἦν καὶ μεγάλων κύριος ὁ πρύτανις. ἔτι δὲ διὰ τὸ μὴ μεγάλας εἶναι τότε τὰς πόλεις, ἀλλ' ὥσπὶ τῶν ἀγρῶν οἰκεῖν τὸν δῆμον, ἄσχολον ὄντα πρὸς τοῖς ἔργοις, οἱ προστάται τοῦ δήμου ὅτε πολεμικοὶ γένοιντο, τυραννίδι ἐπετίθεντο. πάντες δὲ τοῦτο ἔδρων ὑπὸ τοῦ δήμου πιστευθέντες· ἡ δὲ πίστις ἦν ἡ ἀπέχθεια, ἡ πρὸς τοὺς πλουσίους· οἷον ἀθηνήσι τε πεισίστρατος, στασιάσας πρὸς τοὺς πεδιακούς. καὶ θεαγένης ἐν μεγάροις τῶν διϊππόρων τὰ κτήνη διαφθείρας, λαβὼν παρὰ τὸν ποταμὸν ἀπενέμοντας. καὶ διονύσιος κατηγορῶν δαφναίου, καὶ τῶν πλουσίων, ἠξιώθη τῆς τυραννίδος, διὰ τὰς ἔχθρας πιστευθείς, ὡς δημοτικὸς ὤν. μεταβάλλουσι δὲ καὶ τὴν πατρίαν δημοκρατίαν εἰς τὴν νεωτάτην. ὅπερ γὰ αἱρεταὶ μὲν αἱ ἀρχαὶ, μὴ ἀπὸ τιμημάτων δὲ αἱρεῖται ὑπὸ ὁ δῆμος, δημαγωγοῦντες οἱ ἀποδεδειγμένοι, εἰς τοῦτο καθιστᾶσιν, ὡς κύριον εἶναι τὸν δῆμον καὶ τῶν

tere & considerare uelit, rerumpub. conuersiones & mutationes hoc eodem modo fieri uidere possit. Interdum enim ut à populo gratiam ineant, nobilibus iniuriam inferentes, eos ad cõsensionem & coitionẽ faciendam impellunt, dum aut eorum bona legibus agrarijs populo diuidunt, bonorumq; æquationem inducunt, aut uectigalia functionibus munerum publicorum exhauriunt: interdum falsis criminibus in iudicium adducentes, & in inuidiam uocantes, ut diuitum fortunas & facultates rei familiaris publicare possint. Priscis porrò temporibus cum idem populi ductor fieret & imperator, democratia in tyrannidem uertebatur. ferè enim plerique tyranni antiqui ex populi ductoribus facti sunt. Causa autem quamobrẽ tunc quidem hoc fieret, nunc uerò non item, est: quòd populi ductores erant ex numero eorum, qui præerant exercitui, quiq; rem militarem administrabant: nondum enim eloquentes erant. Nunc autem arte dicendi propagata, qui dicendo ualent, populo quidem præsunt, eumq; concionando moderantur: sed propterea quòd sunt imperiti rerũ bellicarum, non moliuntur res nouas, neq; reip. administrandæ formam conantur immutare, nisi sicubi leuiter quippiam tale tentatum est. Exsistebant autem tyrannides antea magis quàm nunc, & quia magna imperia certis hominibus mandabantur ac tradebantur: ut Mileti tyrannis ex prytania facta est. multarum enim & magnarum rerum penes prytanin potestas erat. & præterea quia tunc urbes non erant magnæ, sed populus in agris commorabatur, in operibus rusticis occupatus: iccirco populo præfecti cum essent uiri militares & bellicosi, tyrannidem occupabant. Omnes autem hoc faciebant, quòd se populus eis crediderat & commiserat. Fidem porrò ut eis haberet populus, faciebant inimicitiæ, quas illi cum diuitibus gerebant: ut Pisistratus Athenis, orta dissensione inter eum & Pediacos, à populo fide dignus habitus est: & Theagenes Megaris, cùm is locupletiũ pecora & armenta ad fluuium pascentia deprehendisset, ac iugulasset: & Dionysius, cùm Daphnæum & cæteros locupleteis accusaret, dignus tyrannide existimatus est, propter inimicitias cum illis susceptas, fidem apud populum consecutus, quasi popularis esset. Fit autem etiã mutatio ex democratia patria & antiqua in maximè nouam & recentem. Nam quibus in locis magistratus per electionem deferuntur, non ex censibus, & populus eligendi ius habet: in eis ambitiosi homines populo assentantes eò rem deducunt, ut populus etiam legum

legibus populus. Remedium autem huius mali, aut ne omnino fiat, aut minus fiat, erit tribus creare magistratus, & non uniuersum populum. Statuum igitur multitudinis mutationes cunctæ fermè ob has causas oriuntur.

τῶν νόμων. ἄκ@ο ἢ τὸ μὴ γίνεσθαι, ἢ ἔλαττον γίνεσθαι ἧττον, τὸ τὰς φυλὰς φέρειν τοὺς ἄρχοντας, ἀλλὰ μὴ πάντα τὸν δῆμον. τῶν μὲν οὖν δημοκρατιῶν αἱ μεταβολαὶ γίγνονται πᾶσαι σχεδὸν διὰ ταύτας τὰς αἰτίας.

legũ sit arbiter ac dominus. Remedium autem huius incommodi, aut ne accidat, aut ut minus accidat: in eo positum est, ut magistratus à tribubus pronuntiantur ac declarentur, non à populo uniuerso. Democratiarum igitur mutationes ferè omnes propter has causas fiunt.

COMMENTARIVS.

Per singulas.)Tradit nunc, quæ sint causæ principiaque seditionum & mutationum rerump. in singulis statib. ciuitatum, qui reguntur à pluribus, initium ducens à populari, post quem uenit ad paucorũ dominatum: sequitur autem ipsum status optimorum, in quib. ambobus etiam quærit idem. Inquit igitur, consilium suum ordinemque, quem sequi uelit, aperiens: oportere subtiliter uidere, quæ eueniunt singillatim, partientes ex ijs, quæ communiter iam declarata sunt. fundamentum enim horum erunt, quæ iam confuse sunt explicata. Συμβαίνοντα quod inquit, eodẽ pacto locutus est in IIII. libro de Ortu animantium. inquit enim illic: πεπιμήκαμεν δὲ τὰ συμβαίνοντα τοῖς ἐρημένοις.

Status igitur.)Cùm aliæ quoque non paucæ sint causæ mutationis status multitudinis, præcipuam illarum esse inquit, & quæ plerunque facit ut ipse extinguatur, improbitatem demagogorum: ij autem sunt oratores, qui ad uoluptatẽ loquentes, semper defendunt, quæ uident placere multitudini, quãuis cognoscant illa ciuitati detrimentosa esse. Expressit egregiè mores & scelera demagogorum Aristophanes in fabula, qua unum ipsorum, & eum quidem pessimũ omnium & turbulentissimum, Cleonem exagitauit: qui sanè multum ualuit artib. illis apud multitudinem, & summos gradus honoris Athẽnis consequutus est. Nam studium omne suum eum ponere solitum ostendit in criminandis ciuibus. Quemadmodum autem callidè palparet populo, seque in animum ipsius insinuaret, plurib. his uerbis idẽ significantibus declarauit: ἠγαλλ', ἐθώπευ, ἐκολάκευ, ἐξηπάτα. Non oportet autem hæc omnino ficta putare, nullamq; uim habere fidei faciendæ: testimonia namque plerunque certa, quæ dicit, existimata sunt consuetudinis illius temporis, & signa reipublicæ in uoluntate positæ multitudinis, uel potius libidine. Duob. auctor modis docet, demagogos causas esse exitij illi reipublicæ. Partim enim, inquit, fingillatim criminantes locupletes, & nunc huic, nunc alteri ipsorum periculum iudicij creantes, causa sunt, ut coeant simul ad commune malum declinandum. Probat autem, coire societatem eos ad communem salutem defendendam, & quasi globũ sui generis facere, peruulgata uoce, qua dicitur colligere etiam inimicissimos communem metum. Qui enim antea flagrabant odio inter se, ad tempus saltem deponunt hostilem illum animum, cùm impendet omnib. idem malum, quod exitium singuli à se depellere non possunt. Συσφέρειν ualet, manum facere quospiam, conspirareque ad salutem suam tuendam, aut aliquod commodũ obtinendum. Nymphodorus, qui scripsit multos libros de rebus à barbaris nationibus gestis, in XIII. illorum narrauit, Sesostrim regẽ Aegyptiorum, uolentem eneruare suos populos, cùm regionis maximæ dominus foret, metueretque ne tanta multitudo hominum uni parêre recusaret, coactaque liberum statum quæreret: multa instituta excogitasse, apta ad ipsos effeminandos. quæ etiam exponit. In superiore igitur sententia literis mandanda eodem uerbo, quo hic Aristoteles usus est, inquitque: ὅπως μὴ συγγραφέντες ἐπ' ἰσομοιρίαν ὁρμήσωσι. locus integer legitur apud interpretem Sophoclis in scholijs in Oedipum Coloneum. Ostendens uerò Aristoteles rationem alteram, qua ijdem importunitate sua causa sunt interitus popularis reipublicæ, inquit, ipsos impellere aliquando uniuersam plebem in fortunas locupletum, unde illi coguntur incolumitati suæ, ut possunt, prouidere. Quòd si in eo certamine superiores fuerint, eripiunt multitudini imperium. Verum autem esse quod dicit, multis exemplis declarat.

In Co namque)Primum exemplum hoc est: quinque autem utitur ad constituendum, quod uult. In Co namque insula narrat remp. mutatam, & è populari dominatum paucorum factum, cùm improbi cœpissent illic esse auctores populi. nobiles enim, ut res suas in tuto ponerent, & pericula, quæ impendebant sibi ab illis, uitarent, in interitum illius reip. consenserunt.

Et in Rhodo.)Idem usuueniſſe commemorat Rhodi. Cùm enim illic quoque resp. foret in manu multitudinis, suasores hi praui pecuniam publicam populo diuidebant: cumque trierarchi in ornanda classe, cui muneri obeundo creati fuerant, magnos sumtus fecissent: non sinebant eis pecuniam dissolui, quę debebatur, quippe cùm in largitionibus illis absumeretur. Quare illi, locupletes prius, propter pericula litium, quæ ipsis à creditoribus intendebantur (cotidie enim uocabantur in forum) coacti fuêre, conspiratione hominum sui generis facta, dissoluere statum eum malè administratum, acualde ipsis molestum.

Dissolutus autem.)Tertium exemplum hoc est. Narrat igitur, Heracleæ quoque statum multitudinis dissolutum fuisse culpa eorundem assentatorum populi: quique, ut sibi illum concilient, pessima cõsilia ipsi dant. statim enim post cõditam eam urbem, significat cœpisse ipsos notis illustribusque ciuibus iniurias magnas facere. Quare illi, qui singillatim ex oppido eiecti fuerant, coagmentati, sumtis armis cùm redijssent, fracto statu illo, gubernaculum ciuitatis ad se transtulerunt.

Aßmiliter etiam.)Vsos antiquitùs Megarenses rep. populari, pluribus locis monstratum est à nostro auctore: nunc uerò idem ostendit, quomodo in ea urbe potestas sit erepta multitudini. inquit enim, eosdem illos, quasi duces uoluntatis populi, ut copiam haberent diuidendæ pecuniæ multitudini, publicatis eorum bonis, exturbasse è ciuitate multos nobiles. Paulatim igitur numerus ingens exulum factus est, qui cùm fretiam uiribus suis reuerti armis temptassent: superatis in pugna aduersarijs, statum multitudinis dissoluerunt, & accommmodatum sibi dominatum constituerunt.

Contigit autem.) Quintum hoc ultimumque exemplum est, breuiter sanè expositum, uel potius leuiter tactum: quod fecisse auctorem, post tot iam plenius commemorata, mirum non est. Inquit igitur, eodem pacto fractam fuisse remp. Cumæ, quę regebatur à multitudine, cùm importunorum illorum oratorum culpa malè tractati in ea ciuitate nobiles locupletesque forent: nacti namque ipsi ducem Thrasymachum, ulti sunt iniurias eas, & sui iuris remp. fecerunt.

Fermè autem.)Ne plus temporis absumeret in colligendis similibus factis, inquit: Si quis diligenter attenderit, facilè eum cogniturum, ubi status multitudinis dissolutus est, ipsum fermè dissolutum fuisse hac una de causa, id est improbitate & culpa oratorum, qui nimis placere multitudini student in consilijs dandis: inuitosque aliquo modo cogunt diuites populo insidiari propter iniurias, quas ab ipsis accipiunt. Plures autem causas affert, quæ impellunt demagogos ad locupletes uiolandos, excitandosq; ad imperium multitudini eripiendum. Prima illarum est, quòd ut gratũ tantum faciant plebi, placeantque ipsi, inferunt iniurias nobilibus. Quare coguntur diuites societatem coire ad malum à se depellendum. Aliquando, inquit, eosdem impellere diuites ad conspirationem contra rempublicam sibi odiosam ac molestam, ut fortunas suas tueantur, quę diuiduntur pauperibus ab ijsdem. Intelligit autem legem agrariam & adæquationem bonorum. Contingere etiam, inquit, aliquando, ut nobiles coeant ad interitum illius status: quia uectigalia ipsorum fructusque, quos capiunt ex agris suis, tribuuntur opera studioque eorundem pauperibus, qui munus aliquod obierint in ea republica. Vitimum tempus ponit, cùm falsis criminibus obruunt ijdem nefarij oratores diuites, ut bona ipsorum publicent.

Aetate autem.)Cùm de mutatione status popularis differat, multisque exemplis probarit, uerti ipsum inferioribus temporibus solitum in dominatum paucorum (diuites enim auctores interitus ipsius, erepti um multitudini clauum reipublicę, ipsi arripiebant) adiungit, apud priscos post fractam democratiam, secutam plerunque fuisse tyrannidem, causamque huius uarietatis adfert. Docet enim, ueteribus illis temporibus unos eosdemque ferè fuisse, qui gratia ualerent apud multitudinem,

& qui

& qui in bello exercitus ducerent. Verum autem esse quod dixit, ostendere uolens, inquit: Si quis antiquam memoriam euoluerit, inuenturum eum maiorem tyrannorum factam fuisse à popularibus hominibus, & qui traherent semper, quò uellent, multitudinem, assentando illi. Primùm igitur narrauit, quod factum esset: deinde, cur id ita fieret, exposuit.

Causa autem.) Causam cur olim tyrannidem occuparent, qui omnibus in rebus gratificarentur multitudini, sua uerò ætate id minimè fieret: esse inquit, quia tunc aliqui è numero eorum qui exercitum ducebant, assentabantur populo, ac semper ipsi proponebant, quæ grata ei acceptaq; forent. Non dum enim, inquit, erant eloquentes homines, & qui facultatē dicendi magnam haberent: nec tamen putare debemus, illos ipsos duces belli omnino infantes fuisse, nec potuisse uerbis explicare sensum animi sui: neque enim potuissent loqui ad uoluptatem. Addit autem: Nostra uerò ætate, cùm ars dicendi aucta sit, qui multum eloquentia ualent, assentantur multitudini, insinuantque se in gratiam ipsius suis blanditijs. Quia autem ijdem rudes sunt artis bellicæ, non audent sibi iniustum illum principatum uendicare, qui sine disciplina militari non facile obtinetur, nec defenditur. in extremo inquit, Præterquam, si hoc etiam aliquando alicubi usu uenit, ut freti aliqui eloquētia solùm, arripuerint imperium: quod tamen & rarum & imbecillum esse affirmat.

Existebat autem.) Quærit nunc, unde fiat, ut antiquitus plures tyrannides existerent, quàm propinquioribus ætati suæ temporibus. Duas autem causas huius rei affert. Priorem earum fuisse, inquit, errorem ueterum illorum, qui magnos magistratus imperiaque mandabant singulis hominibus. illi enim, cùm ita sibi uiam munitam uiderent ad imperium, arripiebant ipsum, atque iniustè exercebant. Hanc ipsam causam fuisse dicit, ut Milesij amiserint suas leges ac libertatem. cùm enim in ea ciuitate magistratus foret auctoritatis ingentis, qui uocabatur Prytania, ab uno quopiam, qui ipsum adeptus est, iniusto homine oppressa fuit respublica.

Præterea quia.) Alterum fontem aperit huius pestis ciuitatum, crebriores que olim fuisse tyrannidas ait: quia tūc urbes non erant magnæ, ut postea condi cœperunt. eo enim tempore narrat, plebem solitam degere in agris, cùm domicilia illic haberet, occupatam semper in agro colendo atque operibus rusticis faciendis. quare auctores plebis ducesque, cùm contigisset eos esse militares uiros, solitos aspirare ad tyrannidem. Adiungit autem, cunctos illos patefacere sibi solitos iter ad opprimendas leges simplicitate populi, qui temerè ipsis credebat: populum autem ijdem sibi credulum reddebant, præ se ferentes inimicitias aduersus locupletes, cui ordini infensa semper est multitudo, cùm ipsa constet è pauperibus.

Ceu Athenis.) Exemplis confirmat, quod dixit, inimicitias aut ueras aut fictas cum diuitibus, cōparare cupidis iniustæ potestatis hanc fidem. Tria autem ponit ualde illustria. primum ipsorum est Pisistrati, qui Athenis imposuit libertati, callidissimus uir ac patientissimus etiam iniuriarum, ut regnaret. Hunc igitur, inquit, quia aduersabatur Pediacis, acerrimusque erat ipsorum inimicus, conciliasse sibi beneuolentiam multitudinis: erat autem natio quædam Athenis hoc nomine appellata, quæ dominatum paucorū amabat. Pedieas uocauit eosdem Plutarchus in Solone, qui narrat, ut esset ager Athenienſium distinctus: quotque ipsius discrimina forent, tot etiam extitisse factiones partesque ciuitatis, cùm esset illic genus quoddam hominum maximè populare, qui dicebantur Diacrij. Alterum autem hi ipsi Pedieas, quod dominari cuperet, sibiq; gubernaculum ciuitatis uendicaret. Tertium constabat ex illis, qui Parali nominabantur, medium interiectumque inter superiores, quodq; delectaretur rep. temperata ex illis contrarijs statibus. quare impedimēto erat studijs eorum, nec sinebat in suam omnino potestatem remp. conuertere. His igitur Pediacis repugnabat Pisistratus. Harpocration quoque meminit πεδιακῶν, quam partem fuisse tradit agri Attici, uocatam ita: quia, cùm campus esset, illic greges & armēta solita essent pasci. quare inde, qui habebant magna pecuaria, potuerunt appellari πεδιακοὶ Διάκριοι itidem uidentur uocati à certo quodam loco regionis Atticæ, qui dicebatur Διάκρια, ut ueteres Grammatici testantur. Respondet igitur hoc quoq; illi, quod memoriæ prodidit Plutarchus, partes has dissentientes inter se magnopere in administranda republica, à uarijs sedibus, remotis inter se, telluris Atticæ, nominatas esse. Nam unde πάραλοι, tertiū genus dicti sint, nō potest quempiam fallere, cùm hoc nomē ipsum ostēdat.

Et Theagenes.) Alterum exemplum tyrannidis, eadem fraude occupatæ. Commemorat enim, Megaris quoque Theagenem popularem statum oppressisse, cùm fidem amoremque multitudinis nactus esset, simulans se inimicum esse locupletum. Vt enim hoc probaret, obtruncauit eorum armenta, cùm inuenisset eos apud amnem eius telluris ipsa habere: quo fortasse in loco, ut publico non licebat legibus, pascere. Est autem hic Theagenes ille, cuius meminit in primo quoque libro de Arte dicendi, cùm rationem conficiendorum exemplorum traderet. Postquam enim callidè reddidit ille sibi inimicos diuites, uideri uolens se hoc præstitisse, ut gratum faceret popularibus, petijt ab illis custodes corporis, quibus postea usus est non tam ad salutem suam tendam, quàm ad liberum statum euertendum. Tertium exemplum est Dionysij Siracusani, quem dicit eadem arte patefeciſſe sibi aditum ad iniustum regnum in patria. Cùm enim accusaret Daphnæum, nec cessaret criminari locupletes, adeptus est imperium: fidem enim habuit illi, totamque se ipsi commisit multitudo, ut populari homini ac defensori suarum utilitatum.

Mutantur autem.) Tangit nunc aliam mutationem status itidem popularis, quæ non transit in diuersum penitus statum & aliam speciem reipublicæ: sed in eadem manet, uariata tamen non parum à priore forma uetereque democratia: sunt enim gradus quidam ipsius. Vocat igitur ueterem illam πατρίαν, quia in usu fuerat maiorum eius gentis, eratq; eadem temperantior, & minus audacter discedebat à legibus: in quam autem uersa est, νεωτέρῳ, id est quæ coli cœpta est ultimis temporibus, ac maximè recentibus. Quasi enim significat ipsam cotidie magis solutam, & licentiæ plenam factam, peruenisseque tandem in eum locum, ut uerè uarietas illa tanta mutatio uocari debeat. hoc autem in primis Athenis usu ueniſſe, memoriæ proditum est. Quare Isocrates, qui uitia illius democratiæ, sua ætate uigentis, emendare uoluit: scripsit librum uocatum Areopagiticum, in quo omnes neruos contendit, ut reuocaret Athenienses ad priscum illum statum eius ciuitatis: tantaque libertate usus est in reprehendendis peccatis eorum temporum, ut non sine causa existimatus sit cum magno capitis sui periculo id feciſſe. Docet autem, quibus in rebus p. popularibus exoriatur hoc malum, ut scilicet deteriores fiant, & amittant pristinam integritatem. Inquit igitur, id usu uenire, ubi magistratus creantur suffragijs, non tamen censibus spectatis, & necessitate ullā ijs qui deligunt, imposita, hos magis quàm illos probandi: sed tota res in arbitrio ipsorum posita est, & ubi populus est, qui creat ipsos, non ordo aliquis unus aut plures. Illic enim, inquit, cupidos homines honorum obtinendorum, multitudinem, sibi omni arte conciliantes, deducere paulatim rem in hunc locum, ut ipsa omnium rerum domina sit, & potestatem habeat leges abrogandi: quod nisi illa ualeret leges ueteres antiquare, & nouas sibique accommodatas ferre, non posset antiquam remp. de gradu deijcere.

Remedium autem.) Cùm ortum huius mutationis in peiorem partem reip. indicasset, existimauit etiā oportere se remedium eius mali significare. quare inquit: Medicina, ut hoc aut nunquam fiat, aut minus saltem fiat, est, ut tribus ferant suffragia, deligantque magistratus, & non uniuersus simul populus: ita enim ambitiosi homines non assentabuntur multitudini, cùm uidebunt non uniuersam illam, sed certos solùm quosdam ordines potestatem habere desideria sua implendi. Post remedium monstratum superioris ingentis mali, colligit, quæ adhuc fecerit: affirmatq;, se explicasse omnes fermè causas, quibus mutantur status populares.

CAPVT VI.

DOminatus autem paucorum mutatur duob. maximè modis apertissimis. Vno quidem, si iniuriā fecerint multitudini: quiuis enim auctor & præses efficitur. maximè autem quando cōtigerit unū aliquem ex eo dominatu ducē fieri: quē

Αἱ δ' ὀλιγαρχίαι μεταβάλλουσι διὰ δύο μάλιστα τρόπους τοὺς φανερωτάτους. ἕνα μὲν ἐὰν ἀδικῶσι τὸ πλῆθος· πᾶς γὰρ ἱκανὸς γίνεται προστάτης. μάλιστα δ', ὅταν ἐξ αὐτῆς συμβῇ τὸ ὀλιγαρχίας γίνεσθαι τὸν ἡγεμόνα· καθάπερ

Oligarchiæ autem commutantur duobus maximè modis ualde in promtu positis: uno quidem, si pauci potentes, & reipub. compotes multitudini iniuriam inferant. Quiuis enim fit hic dux idoneus ad præeundum populo: sed tum maximè, cùm acciderit, ut dux ex ipsa oligarchia exsistat: quē

admodum in Naxo Lygdamis, qui poſtea tyrannus extitit Naxiorum. Initium quoque ſeditionis, quod naſcitur ab alijs, continet in ſe differentias. interdum enim ex ipſis locupletibus, qui tamen magiſtratus non gerunt, oritur diſſolutio, quando pauci admodum fuerint illi, qui ad honores perueniunt: ceu Maſsiliæ, Iſtri & Heracleæ, & in alijs ciuitatibus euenit. Qui enim participes nõ ſunt magiſtratuum, mouerunt, donec communicarunt illis ſeniores primùm fratrum: poſtea rurſus iuniores (non enim imperium ſimul habent quibuſdam in locis pater & filius) alibi autem maior natu frater & iunior. Et hic quidem ciuilior facta eſt dominatio paucorum. Iſtri autem in ſtatum multitudinis euaſit: Heracleæ uerò è paucioribus ad ſexcentos peruenit. Mutata autem eſt paucorum dominatio, quæ Cnidi erat, contendentibus inter ſe nobilibus ipſis, quia pauci erant qui participes eius forent: &, ut dictum eſt, ſi pater, filium non participem fieri: neque ſi plures fratres, præter maiorẽ natu. Cùm enim plebs nacta eſſet concertantes, accepto duce & auctore è nobilib⁹, ſtructisque inſidijs, pugna ſuperior fuit. infirmum enim eſt, quod diſcordijs laborat. Et Erythris in paucorum dominatu Baſilidarum antiquitùs, etſi officio fungebantur, qui clauum reipub. tenebant: tamen, quia à paucis regebatur, ſtomachans populus mutatus eſt in rempublicam. Mouentur autem paucorũ dominatus, & ſuo uitio, & propter concertationem aſſentantium ipſis. Aſſentatio autem gemina eſt. una quidem in ipſis paucis: exoritur enim aſſentator, quamuis pauci admodum fuerint: ceu, cùm Athenis triginta dominarentur. Charicles multum ualuit, qui triginta illis aſſentabatur: & cũ quadringentis in ſuo arbitrio rẽp. habebãt, Phrynichus eodẽ modo. Vel quando multitudini adulati fuerint, qui illic dominantur: ueluti Lariſſæ politophylaces. Quia enim deligebat ipſos plebs, blandiebantur illi. Et in quibuſcunque paucorum dominatibus non hi magiſtratus creant, è quibus magiſtratus ipſi conſtant; ſed magiſtratus

περὶ ἐν νάξῳ λύγδαμις, ὃς καὶ ἐτυράννησεν ὕστερον τῶν ναξίων. ἔχει δὲ καὶ ἡ ἐξ ἄλλων ἀρχὴ στάσεως διαφορὰς. ὁτὲ μὲν γὰρ ἐξ αὐτῶν τῶν δυνάστων, ἀ τῶν ὄντων δ' ἐν ταῖς ἀρχαῖς, γίγνεται κατάλυσις, ὅταν ὀλίγοι σφόδρα ὦσιν οἱ ἐν ταῖς τιμαῖς· οἷον ἐν μασσαλίᾳ, & ἐν ἴστρῳ, καὶ ἐν ἡρακλείᾳ, καὶ ἐν ἄλλαις πόλεσι συμβέβηκεν. οἱ γὰρ μὴ μετέχοντες τῶν ἀρχῶν ἐκίνουν, ἕως μετέλαβον οἱ πρεσβύτεροι πρότερον τῶν ἀδελφῶν· ὕστερον δ' οἱ νεώτεροι πάλιν (οὐ γὰρ ἄρχουσιν, ἐνιαχοῦ μὲν ἅμα πατήρ τε καὶ υἱὸς) ἐνιαχοῦ δὲ ὁ πρεσβύτερος, καὶ ὁ νεώτερος ἀδελφός. καὶ ἔνθα μὲν πολιτικωτέρα ἐγένετο ὀλιγαρχία. ἐν ἴστρῳ δ' εἰς δῆμον ἀπετελεύτησεν· ἐν ἡρακλείᾳ δ' ἐξ ἐλαττόνων εἰς ἑξακοσίους ἦλθε. μετέβαλε δὲ καὶ ἐν κνίδῳ ἡ ὀλιγαρχία στασιασάντων τῶν γνωρίμων αὐτῶν πρὸς αὑτούς, διὰ τὸ ὀλίγους μετέχειν. & καθάπερ εἴρηται, εἰ πατὴρ, υἱὸν μὴ μετέχειν· μὴ δ' εἰ πλείους ἀδελφοί, ἀλλ' ἢ τὸν πρεσβύτατον. ἐπιλαβόμενος γὰρ στασιάζόντων ὁ δῆμος, & λαβὼν προστάτην ἐκ τῶν γνωρίμων, ἐπιθέμενος ἐκράτησεν. ἀσθενὲς γὰρ τὸ στασιάζον. & ἐν ἐρυθραῖς δὲ ἐπὶ τῆς τῶν βασιλιδῶν ὀλιγαρχίας, ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις· καίπερ καλῶς ἐπιμελουμένων τῶν ἐν τῇ πολιτείᾳ, ὅμως διὰ τὸ ὑπ' ὀλίγων ἄρχεσθαι ἀγανακτῶν ὁ δῆμος, μετέβαλε τὴν πολιτείαν. κινοῦνται δ' αἱ ὀλιγαρχίαι ἐξ αὐτῶν, καὶ διὰ φιλονεικίαν δημαγωγούντων. ἡ δημαγωγία δ' ἐστίν. ἡ μὲν ἐν αὐτοῖς ὀλίγοις. ἐγγίνεται γὰρ δημαγωγὸς, κἂν πάνυ ὀλίγοι ὦσιν· οἷον ἐν τοῖς τριάκοντα ἀθλοῦσιν, οἱ περὶ χαρικλέα ἴσχυσαν, τοὺς τριάκοντα δημαγωγοῦντες. καὶ ἐν τοῖς τετρακοσίοις οἱ περὶ φρυνίχον τὸν αὐτὸν τρόπον. ἢ ὅταν τὸν ὄχλον δημαγωγῶσιν οἱ ἐν τῇ ὀλιγαρχίᾳ ὄντες· οἷον ἐν λαρίσσῃ οἱ πολυτοφύλακες, διὰ τὸ αἱρεῖσθαι αὐτοὺς, τὸν ὄχλον ἐδημαγώγουν. καὶ ἐν ὅσαις ὀλιγαρχίαις οὐχ οὗτοι αἱροῦνται τὰς ἀρχὰς, ἐξ ὧν οἱ ἄρχοντές εἰσιν· ἀλλ' αἱ μὲν ἀρχαὶ

admodum in Naxo Lygdamis, qui poſterius Naxiorum etiam tyrannus fuit. Habet autem & ſeditionis principium ab alys profectum differentias quaſdam. Interdum enim ab ipſis dunitibus, non ys tamen, qui prouecti ſunt ad magiſtratus, naſcitur oligarchiæ interitus, cùm ualde pauci ſunt ys, qui honores adepti ſunt: ut Maßiliæ, & Iſtri, & Heracleæ, & in alys urbibus accidit. Nam qui magiſtratuum participes non erant, rebus nouandis ſtuduerunt, donec ipſi etiam participes facti ſunt: fratres quidem maiores natu prius, poſterius uerò iterum minores. non enim magiſtratum obtinent in nonnullis locis pater & filius: in quibuſdam frater natu maior, & natu minor. Atq; illic quidem reip. adminiſtratio, ciuilior facta eſt. Iſtri uerò in democratiam euaſit. At Heracleæ à paucioribus potentibus ad ſexcentos translata eſt. Mutata etiam in Cnido oligarchia eſt, cùm uiri ipſi illuſtres ac nobiles ab eis diſſediſſent, propterea quòd pauci reipub. adminiſtrationis participes erant: &, quemadmodum dictum eſt, ſi pater magiſtratuum obtinebat, filius à magiſtratu excludebatur: &, ſi plures fratres erant, ſoli natu maximo aditus ad magiſtratus patebat. Nam cũ populus eos inter ſe diſſidenteis ac diſcordanteis occupaſſet atque oppreſſiſſet, & ex illuſtrium uirorum numero ducem cepiſſet: impetu facto eos adortus profligauit, rerumq; potitus eſt. imbecillum enim eſt id omne, quod diſcordat. Et Erythris regis Androcli poſteris oligarchiam obtinentibus, priſcis illis temporibus, quamuis ea quæ ad rempub. pertinerent, bene procurarent: indignè ferens tamen populus, quòd paucorum imperio ſubiectus eßet, reipub. adminiſtrandæ formam mutauit. Mutantur autem oligarchiæ etiam ipſorum paucorum potentium culpa, cùm propter contentionis ſtudium populo blandiuntur atque aſſentantur. Duplex autem popularis blanditia eſt: una, quæ in ipſis paucis potentibus uertitur. Exſiſtit enim blandus populi ductor, & penè dicam, aſſentator, etiamſi pauci admodum ſint quibus blandiatur: uerbi gratia, Athenis in triginta uiris Charicles uiguit ac ualuit, dũ triginta uiris populariter blanditur. & in quadringentis Phrynichus eodem modo. Altera, cùm turbæ & fæci populi blandiuntur & aſſentantur, pauci duntes imperium obtinentes: ut Lariſſæ ciuium cuſtodes, qui politophylaces dicuntur à Græcis: quia ipſi à plebe legebantur, populi turbam & infimam multitudinem colebant. Quod etiam fit in ys omnibus oligarchijs, in quibus non hi legendorum magiſtratuum ius habent, ex quorum corpore aut ordine ſumuntur magiſtratus: ſed magiſtratus

ſtratus è cẽſib. magnis ſunt, uel ſodalitatib. ſuffragijs aũt ſuis ipſos deligũt grauis armaturæ milites, uel populus. qđ Abydi uſu uenit. Et ubi iudicia nõ conſtituũtur ex ijs, q rẽp. in ſua poteſtate hñt: placẽtes .n. ijs, q de litib. exiſtimaturi ſunt, mutant ſtatũ reip. qđ factũ eſt Heracleę, q in Póto eſt. Amplius aũt, cũ qdã ad pauciores traxerint dominatũ: qui .n. ipſorũ æqualitati ſtudẽt, cogũtur ad populi auxiliũ cõfugere. Fiũt aũt paucorũ dominatꝰ mutationes, & cũ fortunas ſuas abſumſerint, uiuẽtes immoderatè. Huiuſcemodi .n. homines dant operã reb. nouis: & uel tyránidi ipſi incũbũt, uel aliũ tyrannũ cõficiunt: quẽadmodũ Hipparinꝰ Dion. Syracuſis. & Amphipoli, q uocabat Cleotimꝰ, colonos Chalcidẽſiũ accerſiuit: & cũ uenissent, fecit ut ipſi cõcertarẽt cũ illis, q amplũ patrimoniũ haberẽt. & in Aegina, q auctor actionis eiꝰ fuit, q geſta eſt aduerſus Charetẽ, aggreſſus eſt rẽp. mutare ꝓpter hác cauſam. Aliquãdo igit nitũtur aliquid mouere: aliqñ aũt furãtur publica uectigalia. unde aduerſus ipſos certãt uel hi, uel qui pugnãt cũ ipſis, rẽp. cõpilantibus. qđ quidẽ Apolloniæ uſu uenit, quę in Ponto eſt. Paucorũ aũt dominatꝰ cõcors haud facilè labefactatur per ſemetipſum. ſignum huius rei eſt reſp. Pharſali: illi nãq; pauci exiſtẽtes, multos in ſua poteſtate hñt, ꝓpterea qđ rectè ſemetipſis utũtur. Diſſoluũtur autẽ & cũ in dominatũ ipſum aliũ paucorũ dominatũ inſeruerit: hoc aũt eſt, cũ omni ſtatu è paucis cõflato maximorũ magiſtratuũ participes nõ fuerint cuncti illi pauci, qđ aliqñ Elide cõtigit. cũ .n. ſtatus ciuitatis ꝓ paucos adminiſtraretur, pauci admodũ ordinis ſenatorũ extitẽre, quia perpetui erãt numero nonaginta: delectu aũt ipſorũ, quo utuntur reguli: ſimilisq; illi, quo Lacedæmone ſenatores legũtur. Mutãtur aũt paucorũ dominatus & tẽpore belli & pacis: belli quidem, quia cùm fidem nullam habeant populo, coguntur uti militibus mercede conductis. cui enim bellum adminiſtrandum tradiderunt, hic ſæpè efficitur tyrannus, quemadmodum Corinthi Timophanes. ſi plures autem hi fuerint, ſibi ipſis diuidunt principatũ: aliquãdo

ἀρχαὶ ἐκ τιμημάτων μεγάλων εἰσὶν, ἢ ἐταιρειῶν· αἱροῦνται δ' οἱ ὁπλῖται, ἢ ὁ δῆμος, ὅπερ ἐν Ἀβύδῳ συνέβαινε. καὶ ὅπου τὰ δικαστήρια μὴ ἐκ τοῦ πολιτεύματός ἐστι. δημαγωγοῦντες γὰρ πρὸς τὰς κρίσεις, μεταβάλλουσι τὴν πολιτείαν. ὅπερ καὶ ἐν Ἡρακλείᾳ ἐγένετο, τῇ ἐν τῷ Πόντῳ. ἔτι δέ, ὅταν ἔνιοι εἰς ὀλίγους ἔλκωσι τὴν ὀλιγαρχίαν. οἱ γὰρ τὸ ἴσον ζητοῦντες, ἀναγκάζουσι τὴν βοηθὸν ἐπαγαγέσθαι τὸ δῆμον. γίγνονται δὲ μεταβολαὶ τῆς ὀλιγαρχίας, καὶ ὅταν ἀναλώσωσι τὰ ἴδια, ζῶντες ἀσελγῶς. καὶ γὰρ οἱ τοιοῦτοι καινοτομεῖν ζητοῦσι· καὶ ἢ τυραννίδι ἐπιτίθενται αὐτοὶ, ἢ κατασκευάζουσιν ἕτερον· ὥσπερ ὁ ἱππαρῖνος Διονύσιον ἐν Συρακούσαις. καὶ ἐν Ἀμφιπόλει, ᾧ ὄνομα ἦν Κλεότιμος, τοὺς ἐποίκους τοὺς Χαλκιδέων ἤγαγε· καὶ ἐλθόντων διεπρήσατο αὐτοὺς πρὸς τοὺς δύναστας. καὶ ἀγήνωρ ὁ τὴν πρᾶξιν τὴν πρὸς Χάρητα πράξας, ἐπεχείρησε μεταβαλεῖν τὴν πολιτείαν. διὰ τοιαύτην αἰτίαν. ὁτὲ μὲν γὰρ ἐπιχειροῦσί τι κινεῖν, ὁτὲ δὲ κλέπτουσι τὰ κοινά. ὅθεν πρὸς αὐτοὺς κατιάζουσιν ἢ ὅτοι, ἢ οἱ πρὸς τούτους μαχόμενοι κλέπτοντας. ὅπερ ἐν Ἀπολλωνίᾳ συνέβη, τῇ ἐν τῷ Πόντῳ. ὁμονοοῦσα γὰρ ὀλιγαρχία οὐκ ἂν διαφθαρῇ ἐξ αὐτῆς. σημεῖον δὲ ἡ ἐν Φαρσάλῳ πολιτεία· ἐκεῖνοι γὰρ ὀλίγοι ὄντες, πολλῶν κύριοι εἰσὶ, διὰ τὸ χρῆσθαι σφίσιν αὐτοῖς καλῶς. καταλύονται δέ, καὶ ὅταν ἐν τῇ ὀλιγαρχίᾳ ἑτέραν ὀλιγαρχίαν ἐμποιῶσι· τοῦτο δ' ἐστὶν, ὅταν τοῦ παντὸς πολιτεύματος ὀλίγοι ὄντος, τῶν μεγίστων ἀρχῶν μὴ μετέχωσιν οἱ ὀλίγοι πάντες. ὅπερ ἐν Ἠλίδι συνέβη ποτὲ· τῆς πολιτείας γὰρ δι' ὀλίγων οὔσης τῶν γερόντων, ὀλίγοι πάμπαν ἐγίνοντο, διὰ τὸ ἀϊδίους εἶναι, ἐννενήκοντα ὄντας. τὴν δ' αἵρεσιν δοκοῦσι πλὴν εἶναι, ὁμοίαν τῇ τῶν ἐν Λακεδαίμονι γερόντων. Γίγνεται δὲ μεταβολὴ τῶν ὀλιγαρχιῶν, καὶ ἐν πολέμῳ καὶ ἐν εἰρήνῃ· ἐν μὲν πολέμῳ, διὰ τὴν πρὸς τὸν δῆμον ἀπιστίαν, στρατιώτας ἀναγκαζομένων χρῆσθαι· ᾧ γὰρ ἂν ἐγχειρίσωσιν, ἅτε πολλάκις γίγνεται τύραννος. ὥσπερ ἐν Κορίνθῳ Τιμοφάνης· ἂν δὲ πλείους, ἔστι αὐτοῖς πεπιστεῦσθαι δυνάστειαν· ὁτὲ δὲ

gistratus quidem fiunt ex amplis & magnis censibus aut sodalitatibus: uerùm eligunt eos aut milites leuioris armaturæ, aut populus (quod Abydi contigit) & ubi rebus iudicandis non præsunt ij, qui rempub. administrant. colentes enim populum iudiciorum gratia reip. administrandæ formam in democratiam commutant: quod & Heracleæ, quæ in Ponto est, accidit. Praterea cùm aliqui oligarchiam ad pauciores trahũt. Nam qui æqualitatem quærunt, auxilium populi aduocare, sibiq; asciscere coguntur. Fiunt autem oligarchiæ conuersiones etiam, cùm pauci potentes, qui rempub. moderantur, rem suam familiarem consumserunt intemperanter uiuendo. Etenim tales homines rebus nouis student: & aut ipsi tyrannidem occupant, aut alium tyrannum parant: quemadmodum Hipparinus Dionysium Syracusis. & Amphipoli quidam, cui nomen erat Cleotimo, Chalcidensium inquilinos in urbẽ adduxit: eosq;, cùm uenissent, locupletibus infensos reddidit, atq; in eos incitauit. Et in Aegina us, qui negotiũ illud, quod ad Charetem attinebat, gessit, reipub. administrandæ formam mutare conatus est propter talem causam. Interdum igitur aliquid mouere & nouare conantur: interdum pecuniam publicam furantur, ex quo aut [a] hi inter se dissidẽt & discordant: aut qui his remp. depeculantibus aduersantur & repugnant: quod Apolloniæ accidit, eam dico, quæ est in Ponto. Consentiens autem & conspirans oligarchia non facilè ex seipsa interit, cui rei indicio est Pharsaliorum reip. administratio. Illi enim cùm pauci sint, [b] in multos dominatum obtinent, quoniam seipsi bene gerunt. Iam uerò frangitur paucorum potentatus, cùm in oligarchiam alteram oligarchiam inserunt. hoc autẽ est, cùm ad paucos contracta reip. administratione, amplissimorum magistratuũ omnes pauci non sunt participes. quod aliquando Elide accidit. Nam cùm respub. à paucis senatoribus administraretur, pauci omnino fiebant senatores: & quia perpetui erant, cùm essent nonaginta: & quia electio erat dynastiæ propria, eorumq; qui Lacedæmone sunt, senatorum electioni similis. Fit porrò etiam in bello & in pace oligarchiarum mutatio: in bello quidem, dum propterea quòd populi fidem habent suspectam, militibus externis coguntur uti. cui enim exercitum tradiderint, hic sæpenumero tyrannus efficitur: quemadmodum Corinthi Timophanes. Quòd si plures fuerint, hi sibi dynastiam asciscunt: interdum uerò

hæc

autem hæc metuentes, communicant rempublicam cum multitudine, quia necesse habent uti populo. Pacis autem tempore, quia non fidunt sibi ipsis, committunt custodiam mercede conductis, & præfecto ipsorum, qui medius & arbiter sit: ille autem aliquando ambarum partiũ dominus fit. quod euenit Lariſſæ, cùm Aleuadæ Sami regnarunt, & Abydi, qua tempestate sodalitates rempub. regebant: quarum una erat illa Iphiadæ. Gignuntur etiam seditiones, quia alij ab alijs extruduntur ex ijs, qui participes dominatus sunt, & contendunt inter se ob matrimonia uel lites: ceu ex causa matrimonij, quæ prius commemoratæ sunt, & dominatũ paucorum Eretriæ, quem equester ordo habebat, Diagoras fregit, accepta iniuria in matrimonio. Ex lite autem in iudicio existimata, Heracleæ seditio orta est: & Thebis discordiarum fuit origo adulterium, cum animad uersio iustè quidem, sed tamen tumultuosè administrata esset, eorum, quæ facta sunt Heracleæ contra Eurytionem: quæ uerò Thebis contra Archiam. laborarunt enim tantum inimici, ut ipsi uincti fuerint in foro ad cyphonem. Multæ autem, quia dominationes ipsæ ualde eriles erant, à quibusdam socijs eius status, stomachantibus, euersæ sunt: ut, quæ Cnidi, & in Chio extitit paucorum dominatio. Fiunt autem & casu quodam mutationes & uocatæ reipublicæ, & paucorum dominatuum, in quibuscunque è censu deliberant & causas iudicant, atque alios magistratus obtinent. sæpè enim census, qui primùm status fuit, accommodatus illis temporibus, ita ut pauci in dominatu participes eius forent: in republica uerò, ut medij, cùm extiterit ubertas propter pacem, uel aliam quampiã felicitatem, contingit eadem bona multo maiore pretio æstimari, ita ut omnes omnium participes sint: interdum quidem sensim & paruis accessionibus, & quæ fallat: interdũ autem & celerius. Dominatus igitur paucorum mutantur, seditionesque in ipsis oriuntur ob huiuscemodi causas: ad summam autem & status populi & dominatus paucorum migrant inter-

τῶν δεδιότες, μεταδιδόασι τῷ πλήθει τῆς πολιτείας, διὰ τὸ ἀναγκάζεσθαι τῷ δήμῳ χρῆσθαι. ἐν δὲ τῇ εἰρήνῃ, διὰ τὴν ἀπιστίαν τὴν πρὸς ἀλλήλους, ἐγχειρίζουσι τὴν φυλακὴν στρατιώτας καὶ ἄρχοντι μεσιδίῳ, ὃς ἐνίοτε γίνεται κύριος ἀμφοτέρων. ὅπερ συνέβη ἐν Λαρίσσῃ διὰ τῆς τῶν Ἀλευάδων ἀρχῆς, τῶν περὶ σάμον. καὶ ἐν Ἀβύδῳ διὰ τῶν ἑταιρῶν· ὧν ἦν μία ἡ Ἰφιάδου. γίνονται δὲ στάσεις καὶ ἐκ τοῦ περὶ θεῶν ἑτέρους ὑφ' ἑτέρων, τῶν ἐν τῇ ὀλιγαρχίᾳ αὐτῶν. καὶ καταστασιάζεσθαι κατὰ γάμους, ἢ δίκας· οἷον ἐκ γαμικῆς μὲν αἰτίας, αἱ εἰρημέναι πρότερον· καὶ τὴν ἐν Ἐρετρίᾳ δ' ὀλιγαρχίαν τὴν τῶν ἱππέων, Διαγόρας δὲ κατέλυσεν ἀδικηθεὶς περὶ γάμον. ἐκ δὲ δικαστηρίου κρίσεως, ἡ ἐν Ἡρακλείᾳ στάσις ἐγένετο. καὶ ἐν Θήβαις ἐπ' αἰτίας μοιχείας. δικαίως μὲν στασιῶσι πικρῶς δὲ ποιησαμένων τὴν κόλασιν τῶν μὲν ἐν Ἡρακλείᾳ, κατ' Εὐρυτίωνα· τῶν δ' ἐν Θήβαις, κατ' Ἀρχίαν. ἐφιλονείκησαν γὰρ αὐτοῖς οἱ ἐχθροὶ, ὥστε δεθῆναι ἐν ἀγορᾷ ἐν τῷ κύφωνι. πολλαὶ δὲ καὶ διὰ τὸ ἄγαν δεσποτικὰς εἶναι τὰς ὀλιγαρχίας, ὑφ' ὧν ἐν τῇ πολιτείᾳ τινῶν δυσχεραινόντων κατελύθησαν· ὥσπερ ἐν Κνίδῳ, καὶ ἐν Χίῳ ὀλιγαρχία. γίγνονται δὲ ἀπὸ συμπτώματος μεταβολαὶ, καὶ τῆς καλουμένης πολιτείας, καὶ τῶν ὀλιγαρχιῶν· ἐν ὅσαις ἀπὸ τιμήματος βουλῶνται καὶ δικάζωσι, καὶ τὰς ἄλλας ἀρχὰς ἄρχωσι. πολλάκις γὰρ τὸ τὰ χθὲν πρῶτον τίμημα πρὸς τὰς παρούσας καιρὰς, ὥστε μετέχειν, ἐν μὲν τῇ ὀλιγαρχίᾳ, ὀλίγους· ἐν δὲ τῇ πολιτείᾳ, τοὺς μέσους, διατεινάσης γιγνομένης διὰ εἰρήνην, ἢ διὰ ἄλλην τινὰ εὐτυχίαν, συμβαίνει πολλαπλασίᾳ γίγνεσθαι τίμημα τῆς ἀξίας τὰς αὐτὰς οὐσίας, ὥστε πάντας πάντων μετέχειν. ὁτὲ μὲν ἐκ πρόσαγωγῆς, καὶ κατὰ μικρὸν γινομένης τῆς μεταβολῆς καὶ λανθανούσης· ὁτὲ δὲ ἐξαίφνης. αἱ μὲν οὖν ὀλιγαρχίαι μεταβάλλουσι καταστάσεσι διὰ τοιαύτας αἰτίας ὅλως· ἡ δὲ δημοκρατία, ἡ ὀλιγαρχίαι, ἐξισωθεῖσαι

hæc ueriti, cum multitudine reip. administrationem communicant, propterea quòd necesse habent populo uti. In pace autem, propterea quòd mutuò fidem non habent, custodiam corporis externis militibus & principi inter eos medio tradunt & committunt, qui fit interdum utriusq; partis dominus. Quod Lariſſæ accidit, Aleuadis Samys principatum obtinentibus: & Abydi, sodalitatibus instititis: quarũ una erat ea, quæ fuit Iphiadæ. Oriuntur autem seditiones etiam ex eo, quòd alij ab alijs contumeliosè tractentur & uexentur, ijs ipsis qui imperium habent: & ex eo, quòd factiosè iactentur ac circumueniãtur in nuptijs, & in actionibus iudicialib. (uerbi gratia) ex causa nuptiali seditiones, quas antè diximus, tanquam ex fonte manauerunt. Oligarchiam porrò Eretriensem, quam equites obtinebãt, Diagoras sustulit ac deleuit, quòd in nuptijs iniuriam accepisset. Seditio uerò, quæ Heracleæ exarsit, ex iudiciali sententia orta est: & ea quæ Thebis, ex eo quòd ob crimen adulterij pœnas iustas quidẽ illas, sed nimis acerbas sumsissent Heracleenses principes de Eurytione, Thebani de Archia. Contenderunt enim eius inimici, atq; odio suo peruicerunt, ut in foro uinctus numellæ astringeretur. Multæ deniq; oligarchiæ quia nimis erant sæuæ, & dominorum in seruos imperys similes, à quibusdam remp. communiter administrantibus: talem sæuitiam ægrè ferentibus, fractæ & dissipatæ sunt: quemadmodum quæ in Cnido, & quæ in Chio erat oligarchia. Fiunt autem etiam ab euentis, tum eius reipub. administrationis, quæ politia appellatur: tum oligarchiarum cõmutationes, earum omnium scilicet, in quibus ex censu in ordinem senatorum, & numerum iudicum ascripti, consultãdi & iudicandi munere funguntur, aliosq; magistratus gerunt. Sæpenumerò enim qui primò fuit census præscriptus ac præfinitus, & ad præsentia tempora accommodatus, ut in oligarchia, pauci: in politia, medy magistratus obtinere possent: rebus prosperis, & ad uoluntatem ciuium fluentibus uel propter pacem uel propter aliam secũdam fortunam, contingit ut eadem rei familiaris facultates multo maiore censu sint æstimandæ, ita ut omnes omnium magistratuum sint participes fiatq; mutatio reip. administrationis interdum occulta quadam accessione, & sensum fugiente incremento, & paulatim: interdum citius. Oligarchiæ igitur conuertuntur, ciuitatesq; seditionibus iactantur ac fluctuant propter taleis causas. Omnino autem etiam democratiæ & oligarchiæ interdum de suo statu graduq;

interdũ non in contrarias reſpublicas, ſed in eas; quæ ſunt eiuſdem generis: ceu è ſtatibus populi & dominatib. paucorum, legibus annexis: in proprios & ſolutos: atque ex his in illos.

ἐξίσανται ἐνίοτε, οὐκ εἰς τὰς ἐναντίας πολιτείας, ἀλλ' εἰς τὰς ἐν τῷ αὐτῷ γένει. οἷον ἐκ τῶν ἐννόμων δημοκρατιῶν, καὶ ὀλιγαρχιῶν. εἰς τὰς κυρίους· καὶ ἐκ τούτων, εἰς ἐκείνας.

graduq; deturbatæ migrant non in contrarias reipub. adminiſtrandæ formas: ſed in eas, quæ eodem genere continentur: uerbi gratia, ex democratys & oligarchys iuſtis ac legitimis, fiunt reip. adminiſtrationes dominantes, hoc eſt, quæ in arbitrio nutuq; paucorũ et populi uertuntur, & ex his ille.

COMMENTARIVS.

Dominatus autem.) Cùm tradiderit modos, quibus extinguũtur ſtatus populares: nunc aggreditur docere illos quibus franguntur dominatus paucorum. Primùm igitur inquit, temptari ipſa, & labefactari duobus plerunque modis, qui ſunt aperti maximè, atque omnibus ante pedes poſiti. Intelligit autem, cùm aut multis magniſque iniurijs afficiũt multitudinem, aut cùm ipſi illi qui dominantur, uehementer diſſentire inter ſe ac concertare cœperint. Primùm autẽ explicat priorem horum modorum, qui oritur ex iniurijs, in multitudinem importatis. Quia autem mirum alicui uideri poterat, quomodo multitudo ſine auctore ac duce clauum ualeret extorquere è manibus eorum, qui freti opibus illic dominantur, inquit: quemlibet hominem, non opulentum etiam, nec ſingularis uirtutis, poſſe ducem eſſe idoneũ huius nouitatis, atque id propter uires magnas multitudinis. Quicunque igitur illam concitarit, erit auctor non malus tantæ mutationis. In primis tamen fatetur, hoc paruo negotio effici poſſe, cùm unus quiſpiam è numero eorum qui dominantur, ſe ducem præbuerit multitudini ad ſocios opprimendos: ut uſuueniſſe narrat in Naxo inſula. Lygdamis enim illic quidam particeps dominationis, iratus ſocijs, uel ſolus dominari uolẽs (quod poſtea ipſum feciſſe cõmemorat) dux fuit multitudinis ad dominationem paucorum diſſoluendam. Significat Saluſtius in Iugurthino, idem etiam moliri aliquando probos uiros & ſtudioſos ueræ gloriæ, qui non poſſunt ferre multitudinem conculcari à nobilibus, & contra ſui ordinis locique praua ſtudia & atroces iniurias, fauent multitudini, duceſque ſe illi præbent ad ſe uindicandam in libertatem. Illuſtrare ac ualde accommodatum huic rei oſtendendæ exemplum eſt T. Gracchi, claritate generis & omni laude florentis ciuis: qui cùm Romæ natus eſſet illo tempore, quo inuaſerat iam in urbem cupiditas pecuniæ, ita ut nobiles omnem penè agrum occupaſſent, ſuiſq; ſedibus eieciſſent tenues homines (unde multa & magna incommoda naſcebantur) uniuerſaque reſp. peribat: remedium tanto malo adhibere uolens, communique ſaluti conſulere, à diuitum factione oppreſſus eſt. Idem etiam Spartæ factum fuiſſe conſtat. Cùm enim illic quoque, ſpretis ac conculcatis legibus Lycurgi, pauci Laconici totius agri domini facti forent: indeque contigiſſet, ut ciuitas paucitate militum laboraret, ac ueterem militiæ gloriam amiſiſſet: Agis optimus adoleſcẽs, rexque iuſtiſsimus, antiqua inſtituta reuocare ſtudens, ephororum fraude & inſidijs in carcerem coniectus eſt. Huiuſcemodi conſilia intellexiſſe Ariſtotelem, exiſtimandum eſt: quorum etiam hic meminiſſet (ut ueriſimile eſt) niſi ipſo iam mortuo, ſecuta eſſent. Quòd affirmauit, quemlibet tenuem etiam hominem, & unum è multitudine, eſſe poſſe principem ſigniferúmque ſeditionis, ſatis aptum, & omnia permiſcere: declarauit hoc uerum eſſe, quod Romæ factum eſt, cùm exorto repẽtè tumultu, ereptum imperium eſt, & uita Galbæ imperatori. Auctores enim fuêre illarum inſidiarum duo gregarij milites, & nullius exiſtimationis. quod Tacitus in indigniſsimo illo facto memoriæ mandando, ſignificat, ac ſtomachatur his uerbis: Suſcepêre duo manipulares imperium populi Rom. transferendum, & tranſtulerunt. Nomina etiã ipſorum poſuit, & quas curas in caſtris gererent, indicauit, humiles ſcilicet. ita autẽ locutus eſt: Sed tum è libertis Onomaſtum futuro ſceleri præfecit, à quo Barbium Proculum, teſſerarium ſpiculatorem, & Veturium optionem eorundem perductos, & quæ ſequuntur. ita enim totus locus legi debet, in excuſis libris fœdum in modum deprauatus: quod teſtatur antiquiſsimum exemplar, quod ſeruatur nunc in Medicea bibliotheca, & præterea Plutarchus in uita Galbæ ipſius. ille enim quoque & nomina & officia humilium harum perſonarum Latinis uerbis expreſſa poſuit. Qui in cohortibus uocarentur optiones, Nonius docuit: teſſerarij qui dicerentur, neminem fallere poteſt.

Initium quoque.) Cùm dominatus paucorum incipit temptari, principio diſcordiarum ducto ab expertib. illius in iuſtæ poteſtatis, affirmat philoſophus non ſemper id eodem modo geri, ſed eſſe plures diuerſaſque origines huius nouitatis: aliquando enim opera ipſorum locupletum, non tamen illorum, qui imperium habent, ſed expertium publicorum honorum fieri dicit diſſolutionem illius dominatus. quando etiam hoc contingat declarat: cũ enim inquit pauci admodum extiterint, qui imperium illic habent: & honores ſibi ſolis tribuunt. tres autem ciuitates nominat, in quibus, cùm à paucis diuitib. regerentur, erepta eſt dominatio ipſis ac potentia, non à pauperibus, perpetuis aduerſarijs illius ſtatus, ſed à locupletibus amatoribus ipſius, niſi ſe læſos tunc, & male tractatos putarent. illæ autem ſunt Maſſilia, Iſtrum, Heraclea, ſed alias etiam nonnullas poſſe exemplum eſſe eiuſdem rei affirmat. In omnib. autem illis narrat, diuites eos, quib. non licebat peruenire ad honores, auctores ſeditionis fuiſſe: illos enim non ceſſaſſe dicit, donec impetrauerunt, ut fratres quoque ſeniores principum illorum participes fierent dominatus: hoc enim primum fuiſſe dicit, quod aliquantulum mouit, laxauitque ſtatum illum ualde aſtrictum. addit autem factum illic poſtea eſſe, ut iuniorib. quoque fratribus aditus eſſet ad imperium. Nequis uerò non facile crederet extare dominatus tales, id eſt ita duros & anguſtos affirmat inueniri profecto aliquos, in quib. illa inſtituta ſint, ut non poſsint ſimul imperium habere pater & filius: alios autem, in quibus idem interdictum ſit ſeniori, & iuniori fratri.

Et huic quidem.) Cùm tradiderit dominatus paucorum conuelli aliquando ſtudio diuitum, expertium ipſorum: aperit nunc, in quos ſtatus illi tranſeant. Inquit igitur è uetere dominatu, duro & aſtricto nimis, fieri aliquando mitiorem, accedentemque propius ad liberum ſtatum ac iuſtum. Iſtri uerò ex illo diſſoluto conflatum fuiſſe tradit ſtatum multitudinis. Magna igitur mutatio hæc fuit, & qua nulla magis contraria priori exiſtere poſsit: cum prior modica fuerit, quippe cùm prior ſtatus uetus nomen non amiſerit. Heracleæ cùm multo minor numerus antea dominaretur, potentiam perueniſſe ad ſexcentos tradit.

Mutata autem.) Nouum exemplum ponit fractæ dominationis paucorum eodem penè pacto. Cùm enim Cnidi quoque nobiles dominarentur, ortaque ſeditio eſſet inter illos: quia nimis pauci participes erant imperij, atque honorũ. inſtitutum namque ſupra expoſitum, illic locum habuiſſe ſignificat, ne pater ſcilicet, filiuſque ſimul reciperetur in illum ordinem: neque itidem, ſi fratres plures forent, alium ullum, excepto maiore. Cõtrouerſantes igitur illos ita inter ſe uidens populus, nactuſque ducem unum è nobilibus, commiſſa pugna cum ipſis, eos uicit. Quomodo autem potuerit ipſos ſuperare in eo certamine, cùm, quamuis pauciores forent, imperium tamẽ illi haberent, docet: tradens, quidquid inteſtinis diſcordijs ſeditionibuſq; agitatur imbecillum ſemper eſſe, nec magno negotio profligari.

Et Erythris.) Narrat idem uſuueniſſe Erythris antiquitus, qua in Ioniæ ciuitate cùm paruus hominum numerus gubernaculum reip. teneret: etſi rectè illi remp. adminiſtrabant, tamen frementem populum tam paucos in ſe imperium habere, mutaſſe ſtatum illum commemorat. Tempus autem, quo hoc factum ſit, oſtendere uolens, & quæ fuerit dominatio illa ſignificare, inquit: Cùm Baſilidum genus in ea urbe dominaretur. Narrat Strabo non longè à principio XIIII. libri, Androclum Codri regis Athenarum filium, & eum quidem iuſta uxore natum (plures enim ſuſcepit è concubinis, ipſos tamen quoque claros) condidiſſe Epheſum, regnaſſeque in pluribus Aſiæ urbibus, ipſiuſque poſteros βασιλέας uocatos fuiſſe, qui inferiore etiam ætate monimenta quædam ueteris dignitatis retinuerunt. An hos intelligat Ariſtoteles, obſcurum eſt: nomen certè diſcrepat: cùm βασιλίδας, quaſi à rege ortum ducentes: non βασιλέας, tanquam tunc regnarent, ipſos appellatos dixerat.

Mouentur autem.) Tertiam cauſam aperit turbationis atque interitus huius dominatus, cùm ſcilicet hæ potentiæ paucorũ ſuo uitio diſſipantur, & non creatur ipſis periculum aliunde, malumúe magnum datur ab inimicis ipſarum. Quomodo au-

tem pestem illæ sibi ipsis pariant, declarans, inquit, cùm scilicet, qui aucupari sibi gratiam in sententijs dicendis student, ad uoluntatemque loquuntur, dissentire inter se cœperint: discordiæ namque horum communis exitij causa sunt. Semper enim principum reip. discordiæ muniunt uiam aduersarijs ad ipsorum potentiam euertendam.

Assentatio autem.) Hæc mala consuetudo assentandi non est, inquit, simplex, uerùm duo genera ipsius extant: alterum ipsorum genus est, cùm reperiuntur aliqui ex illis ipsis, qui reliquis principibus reip. placere student, insinuantque se in ipsorum beneuolentiam blanditijs. Cùm autem nouum uideri posset auribus nonnullorum, paucos etiam illos potentes habere assentatores, quia demagogi uocabantur, qui populo uniuerso assentarentur: affirmat nasci etiam assentatorem illic, quamuis paruus numerus sit eorum, qui totam remp. in manu habent. Quod exemplis probat, atque ijs quæ Athenis facta sunt, cùm erepta fuit potestas in ea ciuitate multitudini. Duo autem tempora ostendit, quibus à paucis ciuitas ea recta fuit: & cùm illic XXX. illi iniustè regnarunt, & cùm CCCC. creati sunt reip. constituendæ. inquit igitur, hoc ostendere uolens, existere etiam in paucis dominantibus studium hoc prauum assentãdi: significatque in paruo quoque illo numero inueniri quospiã, qui habeãt artem illam. Nam unum aliquem ex ipsis, aut plures existere, qui hoc faciat, non quempiam extra ipsos positum, intelligere auctorem perspicitur etiam ex eo, quod statim sequitur. inquit enim, ἐγγίνεται γὰρ: id est, illic exoritur. Quòd uerò totam rem aperit, Charicles fuit unus è XXX. illis, qui iniustam eam potentiam Athenis nacti sunt, cuius praui sui artificij ope tradit ipsum plurimum apud socios ualuisse. Eodem etiam pacto narrat Phrynichum, in maiore sanè numero potẽtium eiusdem ciuitatis: qui tamen numerus & ipse, si conferretur cum ingenti illa multitudine, quæ remp. eam prius gubernabat, paruus erat, solitum se gerere, cùm omni ratione ipsis gratificari studeret.

Vel quando.) Ostendit rationem aliam, qua itidem, uitio assentantium, interitus paratur dominatibus paucorum. Est autem, cùm principes ipsi & qui dominantur, plebi assentati fuerint, omniaque fecerint, ut amorem multitudinis sibi conciliẽt. Quod usuenisse Larissæ affirmat: exemplo enim, quod præcipit, confirmauit. Illic igitur, inquit, πολιτοφύλακες (ita enim uocabantur in ea ciuitate, qui pauci summam potestatem habebant in republica) solitos assentari multitudini infimæque plebi, quia ipsa suis suffragijs creabat ipsos, & in altum illum hoc locum extollebat: aliter enim nullam causam habuissent potentes illi tantopere placendi multitudini, quæ illic parebat. minores enim assentantur superioribus, nõ contrà. Videtur autem significare, ubi hoc contingit, crescere spiritus tenuiorum.

Et in quibuscunq;.) Idem etiam usuenire narrat in omnibus illis dominatibus paucorum, in quibus non illi ipsi qui deligũtur, quibusque magistratus mandantur, creant magistratus: sed alij quidam ordines partesue ciuitatis. necesse enim illic habent cupidi publicorum honorum, ordinem illum sibi conciliare: quod ut obtineãt, blandiuntur ipsi, & uoluntatibus ipsius studijsque contra proprium etiam bonum obsequuntur. Quod dixit autem, & discrimen eorum explicare uolens, inquit: Verùm magistratus creentur seruatis censibus, & ijs quidem magnis, ut aliunde, qui ad eos perueniant, duci nõ possint sine sodalicijs ordinibusue quibusdam: qui autem creant ipsos, sint siue grauis armaturæ milites, siue plebs ipsa (quod etiam Abydi factum fuisse exponit) neque ultra aliquid addit, quod ualeat ad historiam ipsam explanandam: non tamen dubium est, quin illic, qui aspirabant ad gradus honorum, coacti fuerint consequi quacunque ratione possent beneuolentiam eorũ, quã aucupabantur assentationibus.

Et ubi iudicia.) Idem præterea usuuenire tradit, ut scilicet assentatores fiant pauci illi, atque aperiant iter inimicis ad potentiam suam temptandam, ubi lites & controuersias non iudicant, qui dominantur clauumque tenent ciuitatis (hos enim appellat πολιτόυμενα) sed alius quidam ordo, siue seorsum uniuersa ciuitas. Imponi enim necessitatem significat illic principibus illis, metu iudiciorum, ut placeant illis, qui aliquando iudicant, omniaque faciant, ut habeant eos beneuolos: ex ea autẽ contentione, cùm omnes certant inter se, ut uincant reliquos in amore sibi conciliando iudicum eorum, nascitur interitus totius reipublicæ: ipsi enim illi malum hoc pariunt sibi ipsis quod exitio fuisse affirmat dominationi paucorum, quæ Heracleę iniustè regnauit. Cùm uerò plures essent Græcorum urbes, ab Hercule appellatæ: se intelligere testatur, quæ in Ponto condita fuerat.

Amplius autem.) Docet euerti etiam paucorum dominatum, cùm aliqui participes ipsius, contentiorem illum ipsum dominatum, electis inde aliquibus, reddiderint, potentiamque suam iniustam ad pauciores redegerint. Tunc enim, inquit, eos, qui prius pares illis æquales que erant, nec pari possunt se minus auctoritatis habere, aduersari ipsis: & cùm in contentione pares non sint, confugere ad populum, auxilioque ipsius uti ad inimicos superandos: illa uerò totum illum dominatum, occasione arrepta, frangit. Ἕλκειν ἐς ἐλάττους, qui modus est elegans loquendi, ualet ad minorem numerum trahere principes ipsos, excluſis inde necessariò aliquibus.

Fiunt autem.) Affirmat nasci etiam interitum dominatus huius, cùm aliqui participes ipsius, patrimonium absumpserint, uiuentes sumptuose atque intemperanter: solere enim hos dicit, rebus nouis studere, atq; omnia experiri, ut si possint, tueantur uetere illam suam, affluentem uoluptatib. uitam. Quòd si consilia sua praua exitũ non habuerint, æquo animo sustinent omne incommodum, turpius esse putantes priuatim cadere, quàm publicè. Hos igitur, inquit, alterutram harum uiarum sequi, aut tyrannidem ipsos occupare, sibique iniustum illum principatum ascisce re, aut alium quempiam amicum sibi in illũ locum tradere. Ponit autem exempla tria, quib. declaratur, hanc sæpe causam esse huius mali gignẽdi. Primùm enim narrat, Hipparinum Syracusium, magnæ auctoritatis uirum in ea ciuitate, Dionysium suis opib. perduxisse ad eum locum, cùm scilicet ob immodicos sumtus fortunæ ipsius priuatæ perditæ forent: creatus autem ille fuerat collega Dionysij, cùm primùm dux exercitus delectus est, eidemque commissa tota ratio & potestas belli administrandi. pater autem erat Hipparinus Aristomaches, alterius uxoris Dionysij.

Et Amphipoli.) Hoc alterum exemplum est, quo comprobatur ob rem familiarem amissam, quosdam dedisse operam dominatui labefactando, cùm amplius gradum illum honoris tueri non possent. inquit enim, Amphipoli eum, cui nomen erat Cleotimus, eodem consilio colonos Chalcidensium duxisse in eam urbem: quos, cùm eò uenissent, impulit ut contenderent cum locupletibus eius ciuitatis: atque ita gubernaculum reip. ipsis eripuit, seque, instructum armis eorum, principem ciuitatis fecit. Tertium exemplum est Aeginetæ cuiusdam, quem nomine non appellat. illum autem indicare uolens, dicit fuisse eum, qui contra Charetem, ducem Atheniensium gessit factum, ualde notum: & quod tunc neminem fallebat. Ipsum igitur tradit, conatum esse statum eius ciuitatis mutare, gubernatum à locupletibus nulla alia de causa, nisi quia patrimonium amisisset.

Aliquando igitur.) Adiungit, hos omnes qui in corporis uoluptatib. dissiparunt luculentas suas fortunas, mutationem illã uitæ non ferentes, alterutrum horum aggredi: aut statum illum labefactare, quem antea amabant: aut expilare ærarium, & pecunias publicas domum euertere: ex quo etiam improbo facto idem incommodũ nascitur. nam, ut accuratè auctor narrat, aut hi ipsi fures inter se concertant: aut pugnant cum ipsis, qui occurrere ipsorum peculatibus nituntur. sequitur igitur hæc furta necessariò seditio, & è seditione oritur dominationis illius dissipatio. quod exemplo confirmat. Apolloniæ enim, quæ in Ponto condita fuerat, hæc furta dicit originem fuisse interitus dominationis paucorum, quæ prius ibi uigebat.

Paucorum autem dominatus.) Cùm modò dixisset, dominatum paucorum frangi, cùm principes ipsius concertare inter se cœperint: affirmat nunc contrà, ipsum concordem & unanimem ægrè extingui, nisi extrinseci aliquid incommodi, & aliunde inuectum periculum ipsum oppresserit. nullo namque pacto idem securus est ab insidijs & impetu multitudinis, præter quã quòd externi etiam hostes aliquando eundem euertunt. hoc enim profectò ualet ex semetipso. Probat uerò hoc argumento ducto à consequenti: quare notam ipsum uocat. Inquit igitur: Declarat hoc resp. Pharsali oppidi. Cùm enim pauci admodũ forent, qui ipsam regerent, imperium tamen habebant in multos: quia omnibus in rebus se mutuò fouebant, nec ullus ipsorum socium quempiam eius dominationis lædebat. hoc enim ualet, solitos illos χρῆσθαι σφίσιν αὐτοῖς καλῶς.

Dissoluuntur autem.) Ortum alium monstrat obitus huius dominationis, qui est, cùm in aliquam paucorum dominationẽ principes ipsius insæuerint aliam dominationem. quod cùm obscurius dictum uideretur, ipsemet interpretatur, addens: Intelligo autem, cùm uniuersus sanè status ciuitatis est in manu paucorum: in eo tamen maximorum magistratuum participes non sunt omnes illi pauci, sed quidam tantùm delecti ex illis, & angustior adhuc numerus. Hoc usuuenire alicubi significari uolens, inquit: Elide antiquitus id contigisse. cùm enim illic regeretur à paucis, pauciores adhuc ipsorum in senatum perueniebant, senatoresque fieri poterant: atque hoc, quia perpetui erant, gradumque illum honoris, donec uiuerent, custo-

diebant,

diebant, cùm essent numero nonaginta. Delectum autem eorum fuisse, narrat accommodatum potentiæ paucorum, assimilemque illi, quo Lacedæmone utebantur in creandis senibus: ita enim in ea rep. senatores uocabant.

Mutantur autem.) Quia quæri potuisset, bellíne, an pacis temporibus exitium impendat dominationibus his: nunc docet mutari ipsas, dissoluique & in bello & in pace: longè alijs tamen de causis, ut necesse est. Primùm autem, quomodo in bello extinguantur, declarat: idq; fieri tradit, quia cùm principes illi se committere multitudini nullo pacto uelint, ipsiusque uiribus atque armis uti in hostibus propulsandis, coguntur uti mercede cõductis militibus. Hos enim intelligit, ξραπώτας ipsos uocans. Tunc igitur, inquit, præfectum eorum, cuius in arbitrium se tradiderint, sæpenumero tyrannum emici: illamque ansam nactum Timophanem, addit, Corinthi iniustè regnasse. Quòd si, inquit, plures delecti fiat, quibus bellum administrandum dederint: hi ipsi sibi principatum pariunt, ac potestatem illam diuidunt. quare numerus etiam præfectorum non liberat ipsos metu ac periculo. Adiungit autem, aliquando principes illos reipublicæ, hæc mala metuẽtes (id est, nullo pacto uolentes in potestatem siue unius remp. uenire, siue plurium iniustorum & peregrinorum) recipiunt multitudinẽ ad imperium, participemque illam faciunt honorum: coguntur enim opera ipsius uti ad pericula belli depellenda. non est autem dubium, quin ita extinguatur dominatus ille.

Pacis autem tempore.) Quomodo nascatur interitus eiusdem status pacis temporibus, ostendit. Metus enim quoque tunc parit hoc malum, sed non earundem personarum. Nulli enim sunt externi hostes, contra quos uniuersi illi principes se munire debeant: sed diffidunt sibi ipsis, suspectamque habent fidem sociorum. Vt igitur securo animo sint de mutuis insidijs, dicit illos committere custodiam suæ dominationis militibus externis: præfectoq; præsidij illius, qui quasi medius quidam atque arbiter inter ipsos sit. Ipsum autem affirmat diligens doctor sæpè subigere ambas illas partes, fallentem fidem, & quòd prohibere armis ipsum oportebat, si officio fungi uoluisset, ne ab alterutra illarum partium fieret, ipsum dolo moliri. quod factum fuisse commemorat Lariſsæ, quando Aleuadæ regnarunt Sami: & Abydi, cùm illic sodalitates uigerent. Puto στασιώτας, quas uocat, fuisse coitiones multorum ad sua commoda in rep. obtinenda conspiratione illa animorum. Ipsarum meminit etiam Plutarchus in Lysandro, quem dicit, cùm haberet in animo euertere ueterem statum Spartæ, auctorem fuisse multis, ut conflarent sodalitates, & incumberent toto animo ad ea, quæ fierent in republica: atque id non uno tantùm loco tangit in ea uita. Sed etiam M. Cicero in epistolã quadam ad Q. fratrem mẽtionem ipsarum fecit, ut aptarum ad remp perturbandam. inquit enim: Eo die S. C. factum est, ut sodalitates centuriatique discederent. præterea in oratione pro L. Flacco. In libello tamen de Senectute perspicitur, aliter cepisse hoc nomen, uocasseq; sodalitates, quæ reip. causa constitutæ forent: quo loco etiã ortũ ipsarũ exponit. Addidit aũt Aristoteles, earum sodalitatum unã quampiam extitisse, cuius dux & auctor erat Iphiades.

Gignuntur etiam.) Monstrat alium ortum discordiarum inter principes huius iniustæ potentiæ: qui est, cùm ipsorum aliqui alios quospiam extrudunt ab honoribus, nec cessant omni re, qua possunt, eos uiolare: atque illos ipsos demum manu facta offendunt, siue in matrimonio, siue in litibus forensibus: quæ autem, pertinentia ad pudicitiam contaminatam, gignunt hoc malum, & aperiunt uiam communi potentiæ dissoluendæ, inquit se suprà exposuisse. quibus tamen exemplis unum addit. Nam dominatum etiam paucorum, qui constitutus erat Eretriæ (constabat autem ille ex equitibus) affirmat disturbasse Diagoram, cùm læsus esset in matrimonio, ut priuatam illam iniuriam cum interitu communis status ulciſci non dubitarit.

Elide autem.) Exponit alterum fontem eiusdem mali, qui est, quando ob sententiam contra se iudicio latam, aliquis irascitur illi dominationi: & quibus in locis causa illa fregerit dominatum eum, indicat. Heracleæ seditionem excitatã fuisse eam ob causam, & præterea Thebis, cùm damnati illic quidam essent adulterij: iudiciaque illa, etsi iusta fuissent, turbulẽtè tamen & seditiosè supplicium de reis sumtum fuisset. Neque enim illis, qui accepissent eam iniuriam, satis fuit pœnas dedisse adulteros: sed ignominiam morti eorum addi uoluerunt. Nominat autem, contra quos in illis ciuitatibus pœna sumta sit de reis tumultuosè, & quæ fuerit ignominia adiuncta eorum supplicio cum ui. Heracleæ namque illa gesta esse dicit contra Eurytionem. Thebis autem contra Archiam. Studuisse igitur narrat inimicos ipsorum, & omnibus uiribus contendisse, ut in uinculis essent in foro: spectarenturque illic publicè in cyphone, qui erat tormenti quoddam genus, cuius meminit Aristophanes in Pluto fabula.

Multæ autem.) Addit aliam originem dissolutionis horum dominatuum, quæ est, quando ipsi fuerint ualdè (ut loquitur) eriles, id est loco seruorum habuerint eos, qui parent ipsis: itaque imperium in ipsos exercuerint, ut eri in mancipia, quæ emerunt ære, exercere consuerunt. Omnes hi sanè dominatus improbi & iniusti sunt: hi tamen modum nullum tenent in potentia illa sua ostentanda, cæterisque deprimendis. Quare stomachum mouent aliquibus etiam, participibus ipsorum, quibus odio sunt tam importuni mores. hi igitur euertunt ipsos, usi uiribus popularium. Theramenes Athenis, qui fuit unus è XXX. illis, tyrannis uocatis, cùm mitiore ingenio esset, nec probaret ullam in partem sociorum tam iniusta facta: suspectus illis factus, à reliquis sublatus est. Inueniuntur igitur aliquando in grege etiam iniustorum uirorum, qui non tam sæui & inī qui sint, ut reliqui: hos autem dare operam affirmat auctor, ut frangant tam duros & crudeles dominatus. Nam, cùm dixerit, labefactari ipsos ὑπὸ τῶν ἐν τῇ πολιτείᾳ: intellexit manifestò principes, & non eos qui iniustè reguntur ab ipsis. Hi namque, quorum tenues admodum opes sunt, sine auctore ac duce non possunt ulcisci iniurias, quas cotidie accipiunt. principium igitur nascitur à sociorum aliquibus, indignè ferentibus illam sine modo ullo iniustam potestatem.

Fiunt autem.) Addit superioribus causis interitus horum statuum, nasci aliquando mutationes eorundem: nec ipsorum tantùm, uerum etiam uocatarum rerumpublicarum, casu & re, quæ fortuitò eueniat, sine studio ullo atque opera insidiatorum. Quomodo autem hoc contingat, & quibus in locis, diligenter exponit. Inquit enim, id euenire in illis statibus, in quibus census statuti sunt, ut non possint illic peruenire in ordinem senatorium: neque ad iudicandum sumi, aut alium quempiam magistratum adipisci, qui censum eum non habeant. Cùm enim uarientur fortunæ hominum in utramque partem, sæpenumero fit, inquit, ut qui antea expertes erant publicorum honorum, & qui rem familiarem minorem haberent, quàm lex statueret: auctis fortunis suis ubertate agrorum, aut alia quapiam secunda fortuna, participes illorum fiant. Vsu uenire autem hoc dicit duobus modis: nunc quidem minutatim, & ita facta mutatione illa, ut fallat: alio autem tempore celerius & minore interuallo temporis. Vt autem docuit, census dominationum ita grandes sunt, ut plurimos eijciant ab honoribus publicis, sinantque tantùm ad eos peruenire paucos: in rep. uerò uocata, tales fixi sunt, ut recipiant patianturque peruenire ad imperia medios, id est, qui mediocres fortunas habent, & interiecti sunt inter locupletes ac pauperes. Auctis igitur patrimonijs omnium, irrumpent multi in ea loca, unde prius propter angustias rei familiaris arcebantur. quare non erunt amplius, qui remp. regant, pauci: & qui antea pauperes erant, medij fient.

Dominatus igitur.) Testatur paucis, quæ modò confecerit, atque inquit se ostendisse, quibus de causis mutantur dominatus paucorum, & qui sint in illis tanquam signiferi seditionum: additque, posse hoc quoque intelligi ex ijs, quæ sunt explicita, non semper & status multitudinis & dominatus paucorum migrare in contrarios status (cuiusmodi sunt hi ipsi, inimici inter se) uerum etiam aliquando in propinquos, & qui eodem genere continentur, quasi degenerare. Exempli causa inquit, è popularibus, frenatis legibus, in populares itidem status: sed solutos & sui funditus iuris uel potius licentiæ, & contrà. Nam liberi etiam, & qui uincula legum contemnunt, possunt coerceri, & legibus astringi. Idem etiam usu uenire in potentijs paucorum, apertum est. Sunt enim ipsæ quoq; magis ac minus iniustæ, & deprauari corrigiq; possunt. quare hoc ipse reliquit.

a ἔστι.) οἱ κλέπτοντες, subintell. uox κλέπτοντες irrepsit in contextum.

b Legendum fortasse est, τῶν πολλῶν νέμοι ἐσι: id est, in multitudinem dom. obt.

CAPVT VII.

IN statib. aũt optimorũ oriũtur seditiones: hæ quidẽ qa pauci sunt participes honorũ, qđ traditũ est, turbare etiã dominat⁹ paucorũ: & quia status optimorũ aliquo modo est do-

ΕΝ ἢ τ ἀριστοκρατίαις γίγνονται αἱ στάσεις. αἱ μὲν διὰ τὸ ὀλίγους τ τιμῶν μετέχειν, ὅπερ ἔφην, κινεῖν καὶ τὰς ὀλιγαρχίας, διὰ τὸ καὶ τ ἀριστοκρατίαν ὀλι-

IN aristocratijs porrò seditiones exsistunt, uel quia pauci honorum sunt participes: quod etiam oligarchias mouere, dictum est, quoniam aristocratia quodammodo sit oli-

minatus paucorũ. in ambobus enim pauci sunt imperiũ hñt: nõ tñ ob eandẽ paucitatẽ: nam ob hæc uidetur esse status optimorũ paucorũ dominatus: maximè aũt hoc usu uenire necesse est, cũ multitudo cõstiterit è magnos spiritus gerẽtibus, tãquã par sit uirtute. Ceu Lacedæmone q uocati sunt partheniæ: (è similib. enĩ ꝓfecti erãt) quos cũ deprehẽdissent insidiari reipub. miserũt Tarẽti cõditores. Vel cũ aliqui ignominia affecti fuerint, magni uiri, & nihilo inferiores uirtute à quibusdã honoratiorib. uelut Lysander à regibus. Vel cũ aliqs magno animo ꝓditus, nõ fuerit particeps honorũ, ueluti Cinadon, q regnãte Agesilao princeps fuit cõspiratiõis aduersus Spartiatas. Præterea cũ hi quidẽ ualde egeni fuerint: alij uerò abundarint: maximè aũt in bello hoc efficitur. euenit aũt & hoc Lacedæmone tẽpore belli Messeniaci. Perspicitur aũt & hoc è poemate Tirtæi, q uocatur Eunomia: exhausti nãq; bonis nonnulli ꝓpter bellũ, postularũt ut ager diuideretur. Ampliꝰ si aliquis magnus sanè fuerit & facultatẽ habuerit opes augẽdi, ut solus regnet: cuius animi uidetur fuisse Pausanias dux in bello Medorũ, & Carthagine Anno. Dissoluuntur aũt maximè & resp. & status optimorũ ob eã, quæ in ipsa rep. fit iuris deprauationẽ. Iniũctũ aũt est, nõ permixtũ esse rectè, in rep. statũ populi & dominatũ paucorũ: in statu aũt optimorũ, & hęc & uirtutẽ. maximè aũt illa duo. Intelligo autẽ duo, populũ & paucorũ dominatũ: hæc.n. & resp. dãt operã, ut misceãt, & multæ è numero earũ, q uocãtur status optimorũ. Discrepãt enim à uocatis rebusp. status optimorum hoc: & hãc ob rẽ sunt, hæ quidẽ ipsarũ minus: hæ uerò magis stabiles: quę nãq; magis inclinãt ad paucorũ dominatũ, statum uocant optimorum: quę autem ad multitudinem, respublicas. Quapropter tutiores, quæ huiuscemodi sunt alijs existunt: quod enim plus est, firmius est: magisq; cõtenti illic uiuunt, æquale habentes. qui aũt copiã bonorũ hñt, si resp. tribuerit ipsis maiores gradꝰ, cõtumelijs cętteros uexare, & plus quã par sit, rerũ bonarũ adipisci studẽt. Ad summam

γαρχίαν εἶναι πῶς· ἐν ἀμφοτέραις γὰρ ὀλίγοι οἱ ἄρχοντες. ἀ μέν τοι διὰ ταῦτ' ὀλίγοι, ἐπεὶ δοκεῖ γε διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἀριστοκρατία ὀλιγαρχία εἶναι. μάλιστα δ' ἔστι συμβαίνειν ἀναγκαῖον, ὅταν ἡ τὸ πλῆθος τῶ περφρονημαλισμένων, ὡς ὅμοιον κατ' ἀρετήν. οἷον ἐν λακεδαίμονι οἱ λεγόμενοι παρθενίαι· ἐκ τῶν ὁμοίων γὰρ ἦσαν, ἃς φωράσαντες ἐπιβουλεύοντας, ἀπέστειλαν τάραντος οἰκιοῦσας. ἢ ὅταν τινὲς ἀτιμάζωνται μεγάλοι ὄντες, ἐμμενὴς ἦτις κατ' ἀρετήν· ὑπό τινων ἐντιμοτέρων· οἷον λύσανδρος ὑπὸ τῶν βασιλέων. ἢ ὅταν ἀνδρώδης τις ὢν, μὴ μετέχῃ τῶν τιμῶν· οἷον κινάδηλων ὁ τήν ἐπ' ἀγησιλάω συστήσας ἐπίθεσιν ἐπὶ τὰς σπαρτιάτας. ἔτι ὅταν οἱ μὲν ἀπορῶσι λίαν, οἱ δ' εὐπορῶσι· καὶ μάλιστα ἐν τοῖς πολέμοις ἔστι γίνεται. συνέβη δὲ καὶ ἔστι ἐν λακεδαίμονι ὑπὸ τὸν μεσσηνιακὸν πόλεμον. δῆλον δ' ἔστιν ἐκ τῆς τυρταίου ποιήσεως, τῆς καλουμένης εὐνομίας. θλιβόμενοι γάρ τινες διὰ τὸν πόλεμον ἐζήτουν ἀνάδασον ποιεῖν τὴν χώραν. ἔτι ἑαυτὸς μέγας ἦ, καὶ δυνάμενος ἔτι μείζων εἶναι, ἵνα μοναρχῇ· ὥσπερ ἐν λακεδαίμονι δοκεῖ παυσανίας, ὁ στρατηγήσας καὶ τὸν μηδικὸν πόλεμον· καὶ ἐν καρχηδόνι ἄννων. λύονται δὲ μάλιστα αἵ τε πολιτεῖαι καὶ αἱ ἀριστοκρατίαι διὰ τὴν ἐν αὐτῇ τῇ πολιτείᾳ τοῦ δικαίου παρέκβασιν· ἀρχὴ γὰρ τὸ μὴ μεμίχθαι καλῶς, ἐν μὲν τῇ πολιτείᾳ, δημοκρατίαν καὶ ὀλιγαρχίαν· ἐν δὲ τῇ ἀριστοκρατίᾳ, πολλαχοῦ τε ἔστ' ἀρετήν. μάλιστα δὲ τὰ δύο. λέγω δὲ τὰ δύο, δῆμον καὶ ὀλιγαρχίαν. τοῦτο γὰρ αἱ πολιτεῖαι τε πειρῶνται μιγνύναι, ἔστι αἱ πολλαὶ τῶν καλουμένων ἀριστοκρατιῶν. διαφέρουσι γὰρ τῶν ὀνομαζομένων πολιτειῶν αἱ ἀριστοκρατίαι τούτῳ. καὶ διά ἔστ' εἰσίν, αἱ μὲν ἧττον, αἱ δὲ μᾶλλον μόνιμοι αὐτῶν. ταῖς γὰρ ἀποκλίνουσι μᾶλλον πρὸς τὴν ὀλιγαρχίαν, ἀριστοκρατίας καλοῦσι· τὰς δὲ πρὸς τὸ πλῆθος, πολιτείας. διόπερ ἀσφαλέστεραι αἱ τοιαῦται τῶν ἑτέρων εἰσί. κρεῖττόν τε γὰρ τὸ πλεῖον, καὶ μᾶλλον ἀγαπῶσιν ἴσον ἔχοντες. οἱ δ' ἐν ταῖς εὐπορίαις, ἂν ἡ πολιτεία διαμένῃ τιμὴν ὑπερέχειν, ὑβρίζειν ζητοῦσι καὶ πλεονεκτεῖν· ὅλως δ' ἐφ' ὁ-

garchia. in utraq; .n. pauci sunt qui imperẽt: nõ tamẽ propter eandẽ rẽ pauci. nã uideatur sanè propterea aristocratia esse oligarchia. hoc autem maximè euenire necesse est, cùm aliquantus est numerus hominum magnos spiritus gerentium, quasi uirtute similium: quales fuerunt Lacedæmonij, qui Partheniæ dicebantur. ex similibus enim orti erãt: quos cùm manifestò comperissent reipub. insidiari, eos Tarentum miserunt in coloniam. uel cùm aliqui à quibusdã honoratioribus uiris ignominia afficiũtur, qui ipsi magni uiri sint, & uirtute nemine inferiores, ut Lysander à regibus. uel cùm aliquis animo uirili ac robusto, non est honorum particeps: ut Cinadon, eum dico, qui Agesilao regnum obtinente, coitione facta in Spartiatas impetum fecit. Præterea cùm alij magna egestate premuntur, alij ualde sunt locupletes & copiosi: quod maximè in bellis fieri solet. Accidit autem etiam hoc Lacedæmone sub bellum Messeniacum: id q ex Tyrtæi poesi, quæ Eunomia appellatur, cognoscere licet. Cùm enim quidam propter bellum rei familiaris angustijs premerentur, postulabant ut agri uiritim diuiderentur, bonorumq; æquatio fieret. Præterea si quis magnus sit, & qui maior etiam fieri possit, ut unus & solus reipub. præsit atq; imperet: quemadmodum Lacedæmone uidetur Pausanias, qui bello Persico exercitui præfuit: & Carthagine Hanno. Cõuelluntur autem & intereunt maximè cùm politiæ, tum aristocratiæ. propterea quòd in ipsa reipub. administratione ius negligatur ac migretur. Principium autem atq; origo huius mali est, quòd non bene mixtæ & cõiunctæ sunt in politia quidem, democratia & oligarchia: in aristocratia uerò, hæc duo & uirtus: sed hæc duo maximè. Duo autem dico, populi & paucorum imperium. hæc enim & politiæ & multæ ex ijs, quæ aristocratiæ dicuntur, inter se miscere conantur. nam aristocratiæ à politijs, quæ nominantur, hoc differunt. Et propter hanc causam earum aliæ sunt minus firmæ minusq; permanẽtes, aliæ stabiliores & permanentiores. eas enim, quæ magis ad oligarchiam inclinant ac propendent, aristocratias appellant: quæ magis ad multitudinem, politias. Quocirca tales aliarum omnium sunt stabilissimæ. Nam & quod numero superat, potentius est: & homines cùm æqualeis parteis obtinent, æquiore animo sunt, magisq; præsenti reip. statu contenti. Locupletes autem si reip. administrandæ forma excellẽtiam largiatur, studium suum ad contumelioſa facinora, & cupiditates immoderatas atq; iniustas conferunt. Omnino

in

mam autem ad utrum inclinarit respublica, ad hoc ipsum migrat, ambobus, quod suum est, augentibus, ceu resp. in populum: status optimorum in paucorum dominatū, uel in cōtraria: ceu status optimorū in populū. tanquam enim iniuriam accipientes, rapiunt in contrarium egentiores: respublicę autem in paucorum dominatum. solùm enim stabile est, quod ęquale est, pro dignitate: & habere singulos, quæ sua sunt. Contigit autem quod dictū est Thurijs. cū enim magistratus è maiore censu crearentur, in minorem migrauit, & in plures curias: quia autem uniuersum agrum nobiles possidebant contra legem: resp. enim uergebat ad dominatum paucorū. quare facultatem habebant plus sibi ascisendi: plebs autem in bello exercitata, ualidior facta est custodib. donec parte agri cesserunt, qui plus æquo eius habebant. Præterea, quia cunctæ respublicæ, quæ speciem habēt optimatum in paucorū dominatū inclinant, magis nobiles plus æquo studebunt obtinere: ceu Lacedęmone ad paucos patrimonia perueniunt: & licet, quodcunq; uoluerint nobilib. magis facere: & cuicunque uisum ipsis fuerit, filias in matrimoniū dare. Qua de causa Locrorum ciuitas interijt ex affinitate Dionysij. quod in statu populi non extitisset: neque in statu optimorum, bene temperato. Maximè autem fallunt status optimorum, dum mutātur, quia paulatim dissoluūtur. qđ quidem prius in uniuersum expositum est de omnibus rebuspublicis mutationem causam etiam esse, quod pusillum est. cùm enim contempserint quippiam eorum, quæ pertinent ad rempublicam: post hoc & aliud, paulo maius, facilius mutant, donec omnem mouerint ornatum. Contigit autem hoc in repub. quoque Thuriorum. cùm enim lex esset interiecto spatio quinq; annorum, exercitum ducere: quidam adolescentes uersati in bello, & probati custodibus, cōtemptis illis, qui reipub. nauabant operam: sperantesque se paruo negotio ipsos superaturos, hanc legem dissoluere primū aggressi sunt, ut li-

ὁπότερον ἂν ἐγκλίνῃ ἡ πολιτεία, ἐπὶ τοῦτο μεθίστανται, ἑκατέρων τὸ σφέτερον αὐξανόντων· οἷον ἡ μὲν πολιτεία, εἰς δῆμον· ἀριστοκρατία δ' εἰς ὀλιγαρχίαν· ἢ εἰς τἀναντία· οἷον ἡ μὲν ἀριστοκρατία, εἰς δῆμον· ὡς ἀδικούμενοι γὰρ πλείοσιν εἰς τἀναντίον οἱ ἀπορώτεροι· αἱ δὲ πολιτεῖαι εἰς ὀλιγαρχίαν. μόνον γὰρ μόνιμον τὸ κατ' ἀξίαν ἴσον, καὶ τὸ ἔχειν τὰ αὐτῶν. συμβῇ δὲ τὸ εἰρημένον ἐν θουρίοις. διὰ μὲν γὰρ τὸ ἀπὸ πλείονος τιμήματος εἶναι τὰς ἀρχὰς, εἰς ἔλαττον μετέβη, καὶ εἰς ἀρχεῖα πλείω· διὰ δὲ τὸ τὴν χώραν ὅλην τοὺς γωρίμους συγκληροῦσθαι παρὰ τὸν νόμον. ἡ γὰρ πολιτεία ὀλιγαρχικωτέρα ἦν. ὥστε ἐδυνάσθησαν πλεονεκτεῖν· ὁ δὲ δῆμος γυμνασθεὶς ἐν τῷ πολέμῳ, τῶν φρουρῶν ἐγίνετο κρείττων, ἕως ἀφεῖσαν τῆς χώρας, ὅσοι πλείω ἢσαν ἔχοντες. ἔτι διὰ τὸ πάσας τὰς ἀριστοκρατικὰς πολιτείας ὀλιγαρχικὰς εἶναι, μᾶλλον πλεονεκτοῦσιν οἱ γωρίμοι· οἷον καὶ ἐν λακεδαίμονι εἰς ὀλίγους αἱ οὐσίαι ἔρχονται· καὶ ἔξεστι ποιεῖν ὅ, τι ἂν θέλωσι τοῖς γωρίμοις μᾶλλον· καὶ κηδεύειν, ὅτῳ θέλωσι. διὸ καὶ ἡ λοκρῶν πόλις ἀπώλετο ἐπὶ τῆς πρὸς διονύσιον κηδείας, ὁ ἐν δημοκρατίᾳ οὐκ ἂν ἐγένετο· οὐδ' ἂν ἐν ἀριστοκρατίᾳ δ' μεμιγμένῃ. μάλιστα δὲ λανθάνουσιν αἱ ἀριστοκρατίαι μεταβάλλουσαι, τῷ λύεσθαι κατὰ μικρὸν, ὅπερ εἴρηται ἐν τοῖς πρότερον καθόλου κατὰ πασῶν τῶν πολιτειῶν, ὅτι αἴτιον τῶν μεταβολῶν καὶ τὸ μικρὸν ἐστιν. ὅταν γάρ τι πρόωνται τῶν πρὸς τὴν πολιτείαν, μετὰ τοῦτο καὶ ἄλλο, μικρῷ μεῖζον, ῥᾳδίως κινοῦσιν· ἕως ἂν πάντα κινήσωσι τὸν κόσμον. συμβῇ δὲ τοῦτο καὶ διὰ τῆς θουρίων πολιτείας. νόμος γὰρ ὄντος διὰ πέντε ἐτῶν στρατηγεῖν, ᾠήθησάν τινες πολεμικοὶ τῶν νεωτέρων, καὶ παρὰ τὸ πλῆθος τῶν φρουρῶν δόξαντες, καταφρονήσαντες τῶν ἐν τοῖς πρόγμασιν, καὶ νομίζοντες ῥᾳδίως κατασχήσειν, ἔλυσαν τὸν νόμον λύειν ἐπεχείρησαν πρῶτον, ὡς

in utramcunq; partē reip. administrandæ ratio inclinarit, in eam traducitur, utraque id quod propriè suum est, amplificante atque augente (uerbi gratia) politia quidem in democratiam, aristocratia uerò in oligarchiam, aut in contrarium (uerbi causa) aristocratia quidem in democratiam (nam quorum res familiaris angustior est, tanquam iniuriam accipientes, rempub. trahunt in contrarium) politiæ uerò in oligarchiam. id enim solum permanens est & firmum, quod ex dignitate æquale est, & per quod sua cuique obtinere licet. Euēnit autem id quod dictum est, Thurijs. Nam quia magistratus deferebantur ex ampliore & maiore censu, res ad angustiorem & minorem redacta est, & ita ad plureis magistratus. Iam uerò propterea quòd nobiles totius soli Thurienſis agros præter legem coemerant & possidebant (nam eorum reipub. administrandæ ratio erat plus nimio oligarchica: atque iccirco facile poterant superiora omnia habere, & immensas atque immoderatas opes sibi parare) populus in bello exercitatus, custodys & præsidys eorū potentior ac superior euasit, donec y omnes qui plura possidebant, agris cesserūt. Præterea quoniam omnes reip. administrandæ formæ aristocraticæ, sunt oligarchicæ, magis solēt & possunt nobiles immoderatas opes per iniuriam sibi comparare: ut Lacedæmone rei familiaris facultates ad paucos perueniunt: & nobilibus licet magis quicquid libet facere, & affinitatem cum quo uelint contrahere. Quapropter & Locrorum ciuitas interyt ex affinitate cum Dionysio cōtracta: quod neq; in democratia contigisset, neq; in aristocratia bene mixta ac temperata. Maximè autem aristocratiæ latenter & occulte mutantur, ita ut non sentiatur mutatio, quia paulatim dissoluuntur: quod uniuerse de omnibus reipublicæ administrandæ formis ante dictum est, mutationū causam esse a parua negligere. Cùm enim aliquid eorum, quæ ad rempub. pertinent, proyciunt ac deserunt, postea etiā aliud paulo maius facilius mouent, donec omnem ordinem atque ornatum reip. conquassarint. Euēnit porrò hoc etiam in Thuriorum reip. administratione. nam cùm lex esset, nequis prætor esset, exercituiq; præesset, nisi quinquennio intermisso: iuuenes quidam bellicosi natura, usumq; rei militaris consecuti, & apud custodiarum præsidiorumq; multitudinem bonam existimationem ac uirtutis opinionem nacti, contenti ijs qui rebus gerendis erant præpositi; & putantes fore, ut quod habebant in animo, facilè obtinerent, eosq; qui sibi obuiam ire conarentur, cōprimerent & coercerent: hanc legē primùm soluere conati sunt, ijsdem ut li-

ut liceret eosdē sine intermissione duces creari, cùm perspicerent multitudinem promto animo se declaraturam: magistratus uerò, consiliarij appellati, cùm cœpissent primùm fortiter aduersari, in sententiā eorum uenerunt: existimantes illos, si hanc legem sustulissent, reliquam rempublicam suo in statu relicturos: postea autem impedire uolentes, cùm alia in republica conuellerentur, nihil amplius effecerunt, sed omnis ordo reipublicæ mutatus est in eorum summam potestatem, qui moliri res nouas aggressi sunt. Cunctæ uerò respublicæ dissoluuntur, aliquando quidem à semetipsis: aliquando autem extrinsecus, cùm cōtraria respublica uel propè fuerit: uel longè quidem, eadem tamen potens. quod factum est Athenienſibus & Lacedæmonijs inter se contendentibus. Athenienses namque ubique dominatus paucorum: Laconesuerò populi status dissoluebant. unde igitur mutationes rerumpublicarum, & seditiones nascuntur, expositum fermè est.

ὡς ἐξεῖναι τοὺς αὐτοὺς συνεχῶς στρατηγεῖν, ὁρῶντες τὸν δῆμον αὐτοὺς χειροτονήσοντα προθύμως· οἱ δ' ὑπὸ τούτῳ τεταγμένοι τῶν ἀρχόντων, οἱ καλούμενοι σύμβουλοι, ὁρμήσαντες τὸ πρῶτον ἐναντιοῦσθαι, συνεπείσθησαν, ὑπολαμβάνοντες τοῦτον κινήσαντας τὸν νόμον, ἐάσειν τἄλλα πολιτείαν· ὕστερον δὲ βουλόμενοι κωλύειν ἄλλων κινουμένων, οὐκέτι πλέον ἐποίουν οὐδέν, ἀλλὰ μετέβαλεν ἡ τάξις πᾶσα τῆς πολιτείας εἰς δημοκρατίαν τῶν ὑπαρχόντων νεωτερίζειν. πᾶσαι δ' αἱ πολιτεῖαι λύονται· ὁτὲ μὲν ἐξ αὐτῶν, ὁτὲ δ' ἔξωθεν· ὅταν ἐναντία πολιτεία ᾖ, ἡ πλησίον, ἡ πόρρω μὲν ἔχουσα δὲ δυνάμιν· ὅπερ συνέβαινεν ἐπ' Ἀθηναίων & Λακεδαιμονίων. οἱ μὲν γὰρ Ἀθηναῖοι πανταχοῦ τὰς ὀλιγαρχίας, οἱ δὲ Λάκωνες τοὺς δήμους κατέλυον. ὅθεν μὲν οὖν αἱ μεταβολαὶ γίνονται τῶν πολιτειῶν καὶ αἱ στάσεις, εἴρηται σχεδόν.

ut liceret perpetuò prætura obtinere, exercituiq; præesse, cùm populum uiderent sibi libenter suffragaturum. magistratus autem & principes his rebus præfecti, qui symbuli, hoc est consultatores seu consiliarij dicebantur, primū aduersari & obuiam ire conati: adducti sunt postea, ut ab incœpto desisterēt & quiescerent, existimantes fore, ut ij hac lege sublata, cæteram reipub. administrationem suo loco manere sinerēt. Postea uerò cum alijs rebus in republ. tentatis, & mouere cœptis, prohibere uellent, nihil profecerunt, nihilq; assecuti sunt: sed totus ordo reipub. administrandæ in dynastiam eorum, qui res nouas moliti fuerant, mutatus est. Omnes autem reipub. administrandæ formæ franguntur atque intereunt modò ex se, & à causis internis: modò extrinsecus, & à causis externis. à causis internis, cū seditiones excitantur: ab externis, cum uicina & propinqua est reipub. administrandæ forma contraria: aut longè distat quidem illa, sed est potens & copys instructa: quod accidebat Athenienſibus & Lacedæmonys principatum Græciæ obtinentibus. Nam Athenienses quidem ubique oligarchias tollebant: Lacones uerò democratias. Vnde igitur reip. administrandæ formarum mutationes & seditiones oriantur, ferè dictum est.

COMMENTARIVS.

In statibus autem.) Cùm explicasset ortus discordiarum & mutationum earum rerumpublicarum, in statibus multitudinis & paucorum: nunc aperit fontes eorundem malorum in statu optimorum, & in uocata communi omnium rerump. nomine republica. Prius autem, unde nascatur seditio in ciuitate, declarat, quæ regitur ab optimis uiris: primumque meminit originis eius seditionis, quæ est ipsi communis cum dominatu paucorum. paucitas enim eorum, qui clauum tenent harum rerumpublicarum allicit aliquos ad eas labefactandas. Quod enim obest illi, obest etiam huic, paruus inquam numerus eorū, qui omnia gubernant: cùm conueniat in hoc statui optimorum cum statu, quem locupletes regunt, & cui ab exiguo numero nomen impositum est: non tamen eandem causam esse paucitatis in utroque statu testatur, sed longè aliam, diuitiæ, quæ in paucis existunt, contrahunt numerum gubernantium dominatum paucorum: uirtus autem, quæ & ipsa rara & infrequens est, non finit multos participes esse status eius, quem ipsa regit. Paucitatem autem in optimatibus causam esse inquit, ut aliquando putetur status eorum esse dominatus ille iniustus. Vbi autem potissimum impendeat hoc periculum optimatibus, narrat: esseque inquit, ubi uniuersus populus & multitudo eius ciuitatis magnos spiritus gerit, paremque se existimat esse uirtute paucis illis, qui remp. regunt. non possunt enim, cùm tale iudicium de se fecerint, æquo animo pati se repudiatos & excluſos ab honoribus. Περφρονημασμένοι uocantur, qui pleni sunt animi, ac putant se quouis pretio dignos. quod sanè uerbum frequens est apud hunc auctorem.

Ceu Lacedæmone.) Exemplum ponit periculi, quod creant reipublicæ magnitudine animi præditi uiri, cùm uident se ab honoribus exturbatos. commemorat enim, quod Lacedæmone factum fuit à magna manu iuuenum, qui participes non erant reipublicæ: nec tamen se censebant deteriores illis, qui remp. regerent ij erāt, qui parthenij uocati illic fuēre, quia nati essent ex innuptis puellis. Cùm enim diuturnum bellum fuisset inter Messenios & Lacedæmonios, obsiderentque hi urbem Messeniorum, ad cuius mœnia longum temporis spatium consumpserunt, abducta ex urbe omni ferè iuuentute, ne deessent adolescentes, quorum opera uterentur in bello: miserunt partem earum copiarum domum, qui promiscuè rem haberent cum uirginibus, ut ita quoque inde facilius liberi procrearentur. Quia igitur hi nota non carebant, & incertis parentibus orti erant, non fuerunt postea recepti ad remp. administrandam: illi tamen sanguine Lacedæmoniorum se natos scientes, nec reliquis se inferiores putantes, perturbare remp. uoluēre: detectis autem eorum insidijs, missi sunt Tarenti conditores in magna Græcia uocata. Dux eorum fuit Phalantus, quod Horatius etiam significauit. Simile huic est, parereq;, & ipsum aliquid maioris incommodi poterat, quod Romę usu uenit. Filij enim è L. Sylla proscriptorum, qui multi erant, æquo animo non ferebāt se remotos esse à republica, carereque publicis honoribus nullam suam ob culpam, cùm honestis parentibus nati forēt. quare magno consensu animorum delere hanc maculam conabantur, recuperareque maiorum suorum dignitatem. Vnde cùm malè animati essent, si obtinuissent, quod studebant, perturbaturi remp. uidebantur. Eximiam igitur laudem M. Cicero eo tempore consul consequutus est, remque incredibilem feciſſe existimatus, qui eloquentia sua remedium adhibuit huic malo: persuasitque illis, ut publicum bonum suæ cupiditati, quamuis iustæ, anteponerent.

Vel cùm aliqui.) Adfert alteram causam seditionum in statu optimorum, quæ est, quando in eo ignominia nonnulli affecti fuerint, honesti uiri, & nullam in partem inferiores uirtute reliquis: atque iniuriam eam acceperint ab aliquibus, maiores illic nactis honores. Ponens exemplum huius mali, quod impendet optimatibus, inquit: Ceu cùm Lysander, qui præfectus fuerat classis Lacedæmoniorū, ab Agesilao rege multis modis notatus fuit præcipuè quando bellum gerebat in Asia contra Persas. non cessauit enim Agesilaus auctoritatem Lysandri omnibus in rebus conterere, inflati uetere gloria, quam consecutus fuerat præteritis suis rebus gestis. Cogitauit igitur Lysander perturbare rem publicam, cuius consilia pernicioſa exposuit Plutarchus in uita ipsius. Non sine causa igitur metuebat M. Cicero, ne Cn. Magnus quodam tempore, cùm uideret se ludibrio esse inimicis, qui multis modis dignitatem eius lædebant, aliquid maioris mali in rep. moliretur. hæc autem uerba eius sunt in epistola quadam ad Atticum, cùm prius multa dixisset de contumelijs in eum iactis: Et timeo tam uehemens uir, tamque acer in ferro, & tam insolens contumeliæ, ne omni animi impetu dolori & iracundiæ pareat.

Vel

Vel cùm aliquis.)Creari quoque periculum huic reip. oſtendit, cũ uir magni animi, ad publicos honores receptus non fuerit: neque enim huiuſcemodi ingenia æquo animo patiuntur ſe expertes dignitatis eius eſſe, qua ſe dignos putãt: documento enim huius rei eſſe inquit, quod Lacedæmone factum eſt. illic enim non multo poſt creatum regem Ageſilaum Cinadon quidam, iuuenis & robuſtus & audax, dux fuit conſpirationis in eum regem, & principes reipublicæ: quib. inſidijs detectis ille cum ſocijs ſupplicio affectus eſt. totam hiſtoriam huius facti expoſuit Xenophon.

Præterea cùm hi)Præterea, inquit, oriri diſcordias magnas in ciuitate, quæ regitur ab optimatibus, cùm pars ciuium ualde pauperes fuerint: alia uerò copia omnium bonorum referta. Præcipuè autem contingere in bello affirmat, ut tanta fiat fortunarum inæqualitas: quemadmodum Lacedæmone factum eſſe narrat in bello Meſſeniaco, quod diuturnum fuit, & rem familiarem multorum attriuit. Perſpici affirmat uerum eſſe, quod dixit, è Tyrtæi opere, quod uocabatur εὐνομία: de hac enim commutatione tanta fortunarum in eo accuratè egerat poeta. Eſt autem hic Tyrtæus ille, cuius meminit Horatius in Epiſtola, qua collegit multa præcepta de arte poetica. Adiungit autem nonnullos, quorum res familiaris eo bello ualde attrita eſſet, poſtulaſſe, ut ager diuideretur: quæ lex ubique cauſa ſemper fuit magnarum in repub. diſcordiarum.

Amplius ſi aliquis.)Hæc quinta cauſa eſt ſeditionis in eodem ſtatu, cùm quiſpiam illic magnus ſanè ciuis eſt: creſcere tamen adhuc poteſt, nec ad ſummam gradum honoris potentiæque adhuc peruenit. huiuſcemodi enim uiros, ut augeant opes dignitatemque ſuam, ac principes denique ciuitatis fiant, ſolere perturbâre remp. dicit. Magnũ uerò appellat, aut claritate generis aut uirtute, aut copia cognatorum & amicorum, aut diuitijs aut huiuſcemodi demum aliqua re, quæ facit ut præditus ipſa multum poſsit in ciuitate. Exemplum illuſtre ponit huius documenti Pauſaniam regem Laconum: qui cùm imperator fuiſſet ſuarum copiarum in bello contra Perſas, non contentus loco illo, quem iuſtè adeptus erat, ſtuduit iniuſtè in patria dominari: detectis tamen inſidijs, & dignitatem omnem & uitam amiſit. Sed alterum etiam adiungit huic ſimile Hannonis Carthaginienſis, qui & ipſe ad principatum dolo peruenire ſtudẽs, oppreſſus fuit à ciuibus. Plutarchus in libello, quo complexus eſt multa præcepta ad remp. regendam accommodata, meminit huius Hannonis: quem tradit ciues remouiſſe à republica, quia in exercitu leonem manſuetum habebat, & ipſo ad onera portanda utebatur. exiſtimarũt enim, illum ſignum hoc ſecuti, maiora uerſare animo, quàm ciuitas libera ferre poſſet. Sed Plinius etiam idem literis prodidit, qui tamen cauſam aliam adfert damnationis huius uiri.

Diſſoluuntur autem.)Hoc quod adiungit, commune periculum eſt duorum ſtatuum: cauſaque idem interitus & uocatis rebuſpublicis, & his ipſis ſtatibus optimorum. Temptari igitur illos in primis affirmat, quando non tuentur ac ſeruant in rep. adminiſtranda iuſtum illud, quod peculiare eſt earum rerumpublicarum: ſed multa gerunt, quæ non ſunt propria ipſarum, nec ab illis meritò expectabantur. Cùm enim hoc contingit, & ipſæ debilitantur, & inueniunt etiam facile inſidiatores, quibus non probantur ea inſtituta, minimè reſpondentia nominibus ipſarum. hoc igitur eſt, quod uocat παρέκβασιν ἀρχαίας. Quod uerò inquit, ἀρχὴ γὰρ: uidetur poſitum γὰρ pro δὲ. Tradit enim potius rẽ nouam, quàm ratione confirmet, quod iam dixerat: id eſt, aperit quæ ſit origo huius mali, ut ſcilicet migrent recta uia iuris. Principiũ igitur caputque eius oſtendit uetus, quod inquam olim & cùm primùm conſtitutæ ſunt, non ſatis bene mixtæ fuerũt temperatæque inter ſe, unde ipſæ concretæ fuerunt, id eſt in rep. uocata ſtatus multitudinis, & dominatus paucorũ: in ſtatu uerò optimorum & eadem duo, & præterea uirtus diſciplinaque illi tuendæ utilis. In primis autem affirmat, duo illa quæ docuit, probè temperata eſſe oportere in ambobus illis ſtatibus ædificandis, quæ iterum nominat: quia, ſi id non fieret, facile ipſi rimas agerent, ac poſtremùm caderent. Cauſam uerò afferens huius documenti, inquit: Hęc enim reſpub. uocatæ dant operam, ut miſceant & multi ſtatuum eorum, qui appellantur optimatum, etſi non ſunt uiri ſincerique tales.

Diſcrepant enim.)Oſtendit, quod diſcrimen uerſetur inter uocatas reſpublicas & ſtatus optimorum, diſcrepare autẽ dicit ipſas hoc: non tamen ſignificans aliquid, quod iam traditum ſit, ſed quod infrà indicare uolebat. Qua etiam de cauſa fieri inquit, ut hæ minus firmæ ſtabileſque ſint: hæ uerò magis. Eſt autem illud, quod, quæ magis uergũt ad dominatum paucorum, nominari ſolere inquit ſtatus optimorum. quæ uerò ad multitudinẽ, reſpublicas. Quare inquit hæ, intelligens reſp. uocatas, ſunt ſolidiores magiſque remotæ ab omni lapſione. Cuius etiam rei duas cauſas affert. prior earum eſt: Melius enim, inquit, ualidiuſq; eſt, quod plus eſt, ac numero uincit. poſterior uerò, quod homines magis contenti uiuunt, cùm par alijs æqualeque obtinent: & ſi non omnino pares æqualeſque ſunt illis, quibus non libẽter cedunt. id autem apertè fit in communiore illo ſtatu. Cùm autem oſtenderit rerump. uocatarum firmitatem, ſi cõferantur cum ſtatibus optimatum, & ipſis appellatis, non tamen ueris talibus: nunc contrà monſtrat horum imbecillitatem ac uitia. inquit enim: Qui abundant autem patrimonio, ſi reſp. tribuerit illis, ut præſtent cæteris, maioremq; poteſtatem habeant in ciuitate, quàm alij, ſtudent uexare contumelia minores, ac plus æquo uelle omnium bonorum. ἐγκρατὲς enim quod inquit, ualet, incumbunt in has res, uiaſque omnes quærunt, quo expleant iniuſta illa ſua deſideria.

Ad ſummam autem.)Docet, in quas reſpublicas hi duo ſtatus ſoliti ſunt immutari, ad ſummamque inquit in illas plerunque ipſos migrare, ad quas uergunt procliueſque magis ſunt: & cur id maximè fiat, tradit. Eſt autem illud, quia utrique, id eſt, & qui regunt remp. uocatam, id eſt medij ciues: & qui pauci dominantur, id eſt locupletes, augent partes ſuas, ſeque robuſtiores facere conantur. Remp. igitur illam migrare dicit, cùm corrumpitur, in ſtatum multitudinis: ſtatum autem optimorum, in paucorum dominatum: cùm tamen hoc fieri (ut monſtrauit) ferè affirmet: aliquando tamen in contrarios ſtatus illos tranſire ſignificat, id eſt ſtatum optimorum in remp. multitudinis, & remp. uocatam in dominatum paucorum, trãſitum ſtatus optimorum in popularem fieri dicit: quia iniurias crebras accipientes, tenuiores in contrarium trahunt rempublicam: ſperant enim ita ſe tutiores futuros. Reſp. uocatæ migrant in contrarios ſtatus: paulatim enim à medijs illis perueniunt ad nobiles. Cùm enim ipſi quoque cenſus ſtatutos habeant, quando illi fuerint grandiores, pergantque ipſos augere: contingit ut non pauci ex ordine illo eijciantur. itaque minore numero facto gubernantium rempublicam, deuenit tandẽ imperium ad paucos: ſolùm autem ſtabile eſſe ac perdurare affirmat auctor, quod æquale eſt, ſeruata diligẽter dignitate hominum (non, ut quidam ſtatus æquale accipiunt) & ut hoc ipſum æquale, ita etiam firmitatem afferre inquit, licere omnibus patrimonium tueri contra impetus improborum, qui ſitim illam ſuam pecuniæ nunquam explent.

Contigit autem.) Exemplo confirmat, quod dixit, aliquando migrare ſtatus ciuitatum (cùm corrumpuntur) non in propinquos, ſed in remotos, & è regione poſitos. Hoc autem uſuueniſſe narrat Thurijs, quæ fuit ciuitas magnæ Græciæ: cùm enim illic non poſſent peruenire ad publicos honores, niſi qui magnum cenſum haberent: res ad minorem cenſum plureſque curias & quaſi ſedes magiſtratuum perducta eſt, aucto ſcilicet numero, ob beneficium nouæ legis eorum qui poteſtatem habe rent. Quia autem illic agrum omnem poſsidebant nobiles contra inſtituta eius loci, atque ideo neceſſariò ſtatus inuiſus eſſet multitudini: plebs exercitata in bello, meliorque ita facta, iniuſtam illam poteſtatem eripuit exiguo numero dominantium, ipſaq; gubernaculum reip. tenere uoluit, è ſtatu optimatum: non integro tamen illo quidem, ſed penè dominatu paucorum, ſtatus popularis eſt factus. Quomodo autem illi pauci contra legem eius loci potuerint domini fieri totius agri, declarat. Inquit enim, remp. eam multum retinuiſſe conſuetudinis inſtitutorumque dominatus paucorum: quo in ſtatu omnia licent illis, quæ uoluntas eorum, uel potius libido fert. Explanauit etiam, quomodo nobiles diuiteſq; ſpoliati ſint imperio, cùm mos ipſorum ſit præſidio militum armiſque tueri poteſtatem ſuam. populum enim dixit, qui prius, quamuis numero uinceret, uirtute tamen bellica à cuſtodib. uincebatur, parta illa uſu exercitationeq;, ſuperiorem ipſis factum coegiſſe diuites relinquere partem illam agri, quam iniquè poſsidebant.

Præterea, quia)Oſtendit aliam quandam cauſam interitus communiter harum rerumpublicarum, quæ nomen habẽt optimatum: ſunt autem ſimulatæ adumbratæque ariſtocratiæ. Illa uerò eſt, quia cunctæ uitio affines ſunt, imitantúrque in rebus factiſque ſuis dominatus paucorum: in ipſis namque plus iuſto ſemper omnium bonorum obtinent noti clarique ciues. quod in ueris ſtatibus optimorum non fieret. Probare autem uolens hoc, exemplo utitur. inquit enim, Lacedæmone ad paucos ſua ætate peruenire fortunas priuatas, ac præterea in ijſdem facultatem dari nobilibus illis, ut omnia gerant, quæ libuerint ipſis, magis quàm legibus conceſſum ſit, & poſsint etiam filias collocare in matrimonium quibuſcunque commodum ipſis fuerit; unde non parua aliquando mala naſcuntur, & parantur exitia illis rebuſpublicis,

buſpublicis. Animaduertẽdum autem, noſtrum doctorum maturè uidiſſe malum, quod ſerperet ſua ætate in ciuitate Spartiatarum: & cui, niſi iter obſtructum foret, neceſſe erat ut ipſum breui remp. eam perderet. hoc enim erat, quod Lycurgus in primis, qui optimis legibus ciuitatem illam ornarat, metuebat, ne inquam cupiditas pecuniæ in pectora eorum ciuium irreperet: nam adæquaſſe eum agros etiam peculiaſque ciuium ſumma ope, notum eſt. Huic igitur inſtituto frangendo uia tunc aperta erat, quod incommodum creuit uſque ad Cleomenem regem. nam, qui ante ipſum expertus eſt reuocare ueterem rempublicam, Agis ſtatim oppreſſus eſt inſidijs aduerſariorum. Cleomenes enim hoc præſtitit maiore conſilio in hac re uſus: ſuſtulit enim Ephoros, qui eo tempore Lacedæmone tyrãnidem exercebant, & reges in carcerem conijcere, atque indemnatos necare non dubitabant. Quare non poſſum non magnopere mirari, quo conſilio T. Liuius appellarit hunc tyrannum, qui tantopere patriæ legibuſque conſuluit, & ſuo ſtudio extinctam penitus rei bellicæ gloriam fortiſsimo populo reſtituit. hæc enim uerba ipſius ſunt è XXXIIII. libro ab Vrbe cõdita: Quo in loco Antigonus Macedonum rex cum Cleomene Lacedæmoniorũ tyranno, ſignis collatis, dimicaſſe dicebantur. hoc etiam nouo exemplo noſter declarat.

Quâ de cauſa.) Probat uerum eſſe quod dixit, naſci aliquando interitum reip. ex illa licentia, ut ciuis contrahere affinitatem poſsit cum quolibet, peregrino etiam & periculoſo libertati. Id igitur oſtendit, malo fuiſſe ciuitati Locrenſium. nam Xenetus Locrus, clarus in primis in ea ciuitate ſua ætate, filiam Dorida in matrimonium collocauit cũ Dionyſio Syracuſano. inde autem natum exitium commemorat Locrorum ciuitatis. Duas uxores habuiſſe tyrannum illum notum eſt: hanc ipſam Locrenſem, & Ariſtomachem ciuem ſuam. Quomodo autem ex ijs nuptijs tantum incommodi profectum ſit, non narrat Ariſtoteles: ueriſimile tamen eſt ſocerum Dionyſij, opibus tyranni illius uſum, conatum fuiſſe iniuſtũ principatum & ipſum domi poſsidere, quem Syracuſis gener tenebat. cui rei cùm reſiſterent ciues, inde exortam ſeditionem, & bellum inteſtinum excitatum. Suſpectum autem meritò eſſe in libera ciuitate, qui exter nam feminam, & opulenti uiri filiam, uxorem capit, facto etiam uetere noſtri ciuis cõfirmatur. cùm enim Corſus Donatius, ſummo loco natus & florens copia cognatorum & clientum, amoreque ſummo multitudinis (tanquam enim M. Craſſus alter, libenter patrocinium malorum ſuſcipiebat) inſimulatus eſſet ab aduerſarijs, quaſi his artibus ſtuderet dominari: poſtquam patefactum eſt, ipſum nuptijs iunctum eſſe cum Vguccione Fagiola, occultis prius (fortunato uiro & illo tempore principe Gibellinæ factionis) ſtatim peſsimum eius conſilium intellectum eſt, & plebs, quæ ipſi fauebat, mutata mente, hominem accuſabat. Cùm igitur legibus interrogatus, recuſaſſet cauſam dicere: armis in eum ſumtis, oppugnataque domo cùm ſe proripuiſſet, è fuga retractus in itinere ab equitibus, qui ipſum ceperãt, iugulatus eſt. huic autem tanto malo cùm uiam non obſtruat dominatus paucorum, uetans legibus hoc fieri: adiungit, ipſum irrupturum nullo modo eſſe in ſtatum multitudinis, neque in ſtatum optimorum, uerè talem, ac bene temperatum & conſtitutum.

Maximè autem.) Indicat crebram quandam immutationem harum rerumpublicarum, quæ dicuntur uulgò ab optimis regi, & eam quidem fallentem plurimos & obſcuram, quia paulatim fit: de ipſa autem teſtatur, ſe ſuprà locutum fuiſſe, ubi communiter de interitu omnium rerump. diſputauit. Illic enim ſe dixiſſe narrat, puſillum etiam quoddam initio exiſtimatum, cauſam eſſe mutationum: cùm ſcilicet, qui clauum eius tenent, nõ curarint aliquid propter exiguitatem, quod intelligunt alienum ab ea eſſe, & ipſum effici ſuerint. Quomodo autem tam exilis res tantopere obſit, declarat dicens, eoſdem illos auctores primæ nouationis, paulo pòſt aliud quippiam paulo maius mouere, quod facilius obtinent, ac nunquam deſinere, donec uniuerſum ornatum eius reip. corruperint, beneque compactum ac munitum ſtatum conuellerint. ita igitur paulatim paratur interitus illis rebuſpublicis. Περόωντι quod inquit, ualet neglexerint, eripi ſibi è manibus paſsi ſint: neque eam diligentiam in eo defendendo, quam debebant, adhibuerint. ita quoque cepit hoc uerbum Demoſthenes in III. Olynthiaca. hæc enim illius uerba ſunt; ὅπ ἐς τοῦτο ἀφεῖσθαι τὰ πράγματα, ἐὰν παρόντα ἀφῶμεθα.

Contigit autem.) Exiſtimauit oportere ſe hoc quoque exemplo aliquo illuſtrare. inquit igitur, contigiſſe quod dixit, in rep. Thuriorum: cuius etiam reip. meminit non multo ſuprà. Totam autem rem ipſe ita diligenter narrat, ut non magnopere uideatur egere declaratione. Quod legitur, Δεῖ πέντε ἐτῶν γραπτεῖν: uidi calamo exaratum librum, in quo præterea eſt particula, qua negatur. in eo enim eſt, μὴ γραπτεῖν: uetus tamen tralatio non habuit hoc in ſuo exemplari. Cicero cum idem in III. libro de Legibus exprimere uellet, inquit: Eundem magiſtratum, ni interfuerint decem anni, ne quis capito. Τὰς ἐν τοῖς πράγμασι uocat, qui regebant rempublicam, & quaſi cuſtodes ipſius erant. Errorem autem animi ipſorum accuratè exponit, qui primò non aduerſati ſunt ſtudio illorum adoleſcentium, ſperantes, ſi eam rem obtinuerint, finem ipſos ſuæ cupiditati facturos, nec præterea quicquam in rep. moturos: cùm tamen animi eorum aucti ſint, facultaſque perturbandi rempublicam. oportet enim initijs malorum occurrere. Ipſos igitur omnem ordinem ſtatumque prioris reip. commutaſſe ſignificat, conſtituiſſeque paucorum illorum principatum, qui auctores fuerant temptandæ reipublicæ: illos autem, quorum officium erat cauere, ne quid in rep. huiuſcemodi naſceretur, deceptique tunc fuêre, συμβόλους inquit uocatos. Erant autem magiſtratus ordine aliquis in ciuitate, qui ſimul coacti cõſilium caperent de ſumma reipublicæ, ſiue ſocij forent reliquorum magiſtratuum ad illam tuendam.

Cuncta uerò reſpub.) Vt ipſemet indicat, hoc documentum quoddam eſt commune omnium rerumpublicarum, & καθολικὸν θεώρημα huius ipſius rei, de qua nunc agitur. inquit enim, cunctas omnium etiam generum reſpublicas frangi ac diſsipari, ſiue ſuo uitio intrinſecaque aliqua labe, ſiue externa ui, quæ ipſi exitium afferat, cui malo reſiſtere ipſa nullo modo poſsit. Quomodo autem hoc fiat, exponit. inquit enim hoc ipſi uſuuenire, cùm habent uicinam aliquam rem publicam natura ipſis contrariam, aut remotam etiam & longinquam: quæ ſanè reſpublicæ firmiores ſint, poteſtatémque habeant nocendi. Id uerum eſſe, crebróque párere hoc malum, declarat exemplo Athenienſium ac Lacedæmoniorum: qui cùm contrarijs rebuſpublicis uterentur, quæcunque oppida cepiſſent, utétia republica, oppoſita ſuis, ſtatim in ipſis reſp. eas euertebant, ac ſuæ ſimilem illic conſtituebant. Athenienſes igitur dominatus paucorum diſſoluebant: Lacedæmonij autem ſtatus multitudinis. quod etiam multis locis Thucydides in hiſtoria ſua commemorauit. Demoſthenes quoque hoc uerum eſſe cognouit, &, ut ſui ciues etiam intelligerent, laborauit: qui in concione clamitauit, non oportere ullo pacto credere reſpublicas tyrannidi, præſertim ſi illa in propinquo loco ſita ſit: etſi ille de iniuſto tantùm regno locutus eſt, quod acerrimum ſe ſemper aduerſariũ præbet liberis populis. In extremo huius partis teſtatur auctor breui quæ fecerit, ſignificatque ſe fermè expoſuiſſe, unde naſcantur cunctæ commutationes rerũpublicarum, & quæ ſunt cauſæ ipſarum ſeditiones ac diſcordiæ: ſi quæ enim reſtant, quę hoc graue malum pariant, indicio horum facile inuenientur.

a τὸ παρὰ μικρὸν. deeſt præpoſitio παρὰ in lib. uulg.

b ἐξ αὐτῶν μὲν, Δεῖ σώσεων: hoc membrum deſideratur in lib. uulg.

CAPVT IIX.

DE incolumitate autẽ ſingularum rerumpublicarum & communiter & ſeparatim, ſequitur ut dicamus. Primùm igitur perſpicuum eſt, ſi quidem tenemus, quarum rerũ ui reſp. intereunt, tenere etiam nos quarum ui cõſeruantur. res

ΠΕΡῚ δὲ σωτηρίας καὶ κοινῇ, καὶ χωρὶς ἑκάσης πολιτείας, ἐχόμενόν ἐστιν εἰπεῖν. πρῶτον μὲν οὖν δῆλον ὅτι, εἴπερ ἔχομεν, δι' ὧν φθείρονται αἱ πολιτεῖαι, ἔχομεν καὶ δι' ὧν σώζονται. τῶν δὲ

DE ſalute autem & omnium rei pub. adminiſtrãdæ formarum communiter & uniuſcuiuſq; ſeparatim, conſequens eſt ut dicamus. Primum igitur perſpicuum eſt, ſi ea quæ ſunt pernicioſa ac peſtifera reipublicæ adminiſtrandæ formis, teneamus: ea quoq; nobis eſſe nota, quæ ſunt his ſalutaria.

Con-

enim contrariæ contrariorum efficientes sunt: interitus autẽ saluti contrarium est. In rebus publ. igitur bene temperatis, quemadmodũ aliud quippiam opus est seruare, ut nihil contra instituta gerant: & maximè pusillũ cauere. fallit enim, quæ furtim irrepit trãsgressio, quẽadmodum rem familiare m minuti sumptus crebrò facti. fallit enim sumptus, quia non totus simul fit. Decipitur namq; animus ab ipsis, quemadmodum ratio captiosa se habet, si singula pauca & omne: hoc uerò contingit, ut sic: contingit etiam, ut non sic se habeat. totũ enim & omnia minimè paruũ sunt, sed composita sunt ẽ paruis. unam igitur custo diam aduersus hoc principium oportet facere. Deinde non fidere illis, quæ tegendi prauum suum consilium gratia aduersus populum ab inimicis excogitata sunt: refelluntur enim rebus ipsis. Qualia autem dicimus rerump. astuta commenta, prius expositũ est. Licet autem, propè oculis intueri, nõnullos stare non solùm optimorum uirorũ status, uerumetiã paucorum dominatus: non quia resp. ip sæ tutæ sint, sed quia qui magistratus illic adipiscũtur, rectè se gerunt erga eos, qui extra remp. sunt atq; eos, qui participes ipsius sunt. Expertes reip. nulla iniuria afficiendo, & præterea è numero ipsorũ illos, qui cæterorũ duces possẽt esse in discordijs, in rẽp. inducendo. in quo animaduertẽdũ est, ne cupidos honoris lædant in his rebus, quæ ignominiã adferunt: multitudinẽ autẽ in his, quæ pertinent ad lucrũ. Erga semetipsos autẽ atq; eos, qui reip. participes sunt, tractãdo mutuò se populariter. quod enim æquale in multitudine quærunt populares, hoc in similib. non solũ iustũ est, uerũetiã utile. Quare si plures fuerint, qui rẽp. administrant, multa conducunt instituta popularia: ueluti semestres magistratus esse, ut cuncti similes participes ipsorũ sint. sunt enim instar populi iam, qui similes inter se sunt. quapropter in his etiã exoriuntur sæpè assentatores, ut prius dictũ est. Deinde minus incidunt paucorũ dominatus & status optimorum in dynastias. nõ enim similiter pronũ est malitiosè agere, qui paruo tempo-

γὰρ ἐναντίων τὰ ἐναντία ποιητικὰ· φθορὰ δὲ σωτηρίᾳ ἐναντίον. ἐν μὲν οὖν τοῖς δὴ κεκραμέναις πολιτείαις, ὥσπερ ἄλλό τι δεῖ τηρεῖν, ὅπως μηθὲν παρανομῶσι· καὶ μάλιστα τὸ μικρὸν φυλάττειν. λανθάνει γὰρ ἐπεισδύσα ἡ παράβασις, ὥσπερ τὰς οὐσίας αἱ μικραὶ δαπάναι διαπανῶσι, πολλάκις γινόμεναι· λανθάνει δὲ ἡ μεταβασις διὰ τὸ μὴ ἀθρόα γίγνεσθαι. παραλογίζεται γὰρ ἡ διάνοια ὑπ' αὐτῶν, ὥσπερ ὁ σοφιστικὸς λόγος, εἰ ἕκαστον μικρὸν καὶ παντί. τοῦτο δ' ἐστὶ μὲν ὡς, ἔστι δ' ὡς οὐ· τὸ γὰρ ὅλον καὶ τὰ πάντα οὐ μικρὸν, ἀλλὰ σύγκειται ἐκ μικρῶν. μίαν μὲν οὖν φυλακὴν πρὸς ταύτην τὴν ἀρχὴν δεῖ ποιεῖσθαι. ἔπειτα μὴ πιστεύειν τοῖς σοφίσματος χάριν πρὸς τὸ πλῆθος συγκειμένοις. ἐξελέγχεται γὰρ ὑπὸ τῶν ἔργων. ποῖα δὲ λέγομεν τῶν πολιτειῶν σοφίσματα, πρότερον εἴρηται. ἔστι δ' ὁρᾶν, ὅτι ἔνιαι μένουσιν οὐ μόνον αριστοκρατίαι, ἀλλὰ καὶ ὀλιγαρχίαι, οὐ διὰ τὸ ἀσφαλεῖς εἶναι τὰς πολιτείας, ἀλλὰ διὰ τὸ δεῖσθαι τοὺς ἐν ταῖς ἀρχαῖς γινομένους, καὶ τοῖς ἔξω τῆς πολιτείας, καὶ τοῖς ἐν τῷ πολιτεύματι. τοὺς μὲν μὴ μετέχοντας, τῷ μὴ ἀδικεῖν, καὶ τῷ τοὺς ἡγεμονικοὺς αὐτῶν εἰσάγειν εἰς τὴν πολιτείαν· καὶ τοὺς μὲν φιλοτίμους μὴ ἀδικεῖν εἰς ἀτιμίαν, τοὺς δὲ πολλοὺς εἰς κέρδη. πρὸς αὐτοὺς δὲ καὶ τοὺς μετέχοντας, τῷ χρῆσθαι ἀλλήλοις δημοτικῶς. ὁ γὰρ ἀπὸ τοῦ πλήθους ζητοῦσιν οἱ δημοτικοὶ τὸ ἴσον, τοῦτ' ἀπὸ τῶν ὁμοίων οὐ μόνον δίκαιον, ἀλλὰ καὶ συμφέρον ἐστί. διὸ ἐὰν πλείους ὦσιν ἐν τῷ πολιτεύματι, πολλὰ συμφέρει τῶν δημοτικῶν νομοθετημάτων· οἷον τὸ ἐξαμήνους τὰς ἀρχὰς εἶναι, ἵνα πάντες οἱ ὅμοιοι μετέχωσιν. ἔστι γὰρ ὥσπερ δῆμος ἤδη οἱ ὅμοιοι. διὸ καὶ ἐν τούτοις ἐγγίγνονται δημαγωγοὶ πολλάκις, ὥσπερ εἴρηται πρότερον. ἔπειθ' ἧττον εἰς δωμασείας ἐμπίπτουσιν αἱ ὀλιγαρχίαι καὶ ἀριστοκρατίαι· ῥᾴδιον γὰρ ὁμοίως κακουργῆσαι

Contrariorum enim efficientia sunt contraria. At interitio seu pernicies, saluti contraria est. In reipub. igitur administrandæ formis bene temperatis, cùm uidendum sit, siquid aliud, nequid ciues contra leges faciant: tum maximè cauendum, ne id quod paruum est, negligatur, néue in re parua peccetur. Occultè enim serpit ac se insinuat legum uiolandarum atq; institutorum ciuitatis negligendorum consuetudo: quemadmodũ facultates rei familiaris parui sumptus exhauriunt, si sæpe fiant. Non appareret autem commutatio, quia non profunditur uniuersa. decipitur enim ab ijs rebus mens, tanquam falso quodam syllogismo: cuiusmodi est sophistica ratio, Si unumquicque paruum est, ergo & omnia. hoc autem est ut sit uerum, est ut non sit. Totum enim & omnia non sunt parua, sed ex paruis componuntur. Huic igitur principio statim opponenda custodia & cautio est. Deinde ijs quæ callidè & captiosè ad multitudinem fallendam comparantur, fides haberi non debet. à factis enim redarguuntur ac refelluntur. Qualeis autem dicamus callidas & artificiosas reip. administrationum captiones, antè dictum est. Præterea intelligendum est, nonnullas non solùm aristocratias, uerùm etiã oligarchias manere: non quòd stabiles & tutæ sint reipub. administrationes, sed quòd ij, qui magistratus & imperia obtinẽt, rectè se gerũt tum aduersus eos, qui sunt extra reipub. administrationem, tum aduersus eos, qui rempub. communiter administrant: non inferenda ijs, qui reipùb. administrationis non sunt participes, iniuria: ijs, qui sunt in numero priuatorum ad principatum apti, ad reipub. administrationẽ uocandis: ijs quidẽ, qui sunt honoris & laudis cupidi, nulla iniuria, quæ infamiam coniunctam habeat, afficiendis: plebe uerò & multitudine nulla, quæ lucrum imminuat, damnúmue inferat: ijs, qui reipub. administrandæ sunt participes, populariter & comiter tractandis. Quod enim in populo & multitudine quærunt populares, æquale: hoc in similibus non modò iustũ, uerùm etiam utile est. Quocirca si plures rempub. administrent, multa instituta multæq; leges populares sunt utiles (qualis est, semestreis esse magistratus) ut omnibus, qui simileis sunt, ad rempub. administrandam magistratusq; gerendos, pateat aditus. Similes enim iam instar populi sunt. Quo fit, ut sæpè populares oratores & assentatores inter hos exsistãt, quemadmodum antè dictum est. deinde hoc pacto minus in dynastias incidunt oligarchiæ & aristocratiæ. Non enim similiter facilè est ijs, qui breue

tempore imperium habent,& qui multo. nã hanc ob causam in dominatibus paucorũ & statibus multitudinis exoriuntur tyrannides. siue enim maximi in utraque repub. occupant tyrannidẽ:hic quidem assentatores,hic uerò ualde potentes: siue qui maximos magistratus gerunt,cũ longo tẽpore imperiũ tenuerint. Conseruantur au tẽ respublicæ non solùm, quia procul sunt ab his, quę interimunt: uerumetiam aliquando, quia propè ipsa sunt. metuentes enim,magis reipub. prospiciũt.quapropter opus est eos, qui curã gerũt reipublicæ, metus fingere,ut custodiant,& nõ remittant, tanquam nocturnã uigiliam,reipub. custodiam: & quod longinquum periculum est, uicinũ facere. Amplius clarorũ ciuiũ contentiones & seditiones legibus experiri oportet cauere: atque eos, qui extra contentionem sunt, antequam corripiat etiam hos : quoniam, quod initio malũ existit,intelligere nõ cuiuslibet est,sed hominis diu uersati in republica. Aduersus mutationẽ autẽ,quæ fit propter census è dominatu paucorum,& republica,cũ contigerit hoc, manentib. quidem ijsdẽ censibus : ubertate autem pecuniæ nata, prodest cõmunis census multitudinem attendere ad præteritum hoc tẽpore,in quibus quidẽ ciuitatibus cẽsentur singulis annis : in his uerò, quæ maiores, per interuallum triũ uel quinque annorũ : & si fuerit multis partibus maior uel minor,quã prius cũ constituti sunt census reipublicæ, legẽ esse census quoque intendere uel remittere. si modus rei familiaris superarit priorem,amplificantes pro ratione accessionis : si attritus fuerit remittentes,& minorem facientes censum. In dominatibus enim paucorũ & rebuspublicis,nisi sic fecerint:hic quidẽ paucorum dominatum, hic autem dynastiam fieri contingit: illo autem modo, è republica quidem,statum populi: è dominatu autem paucorum,rempublicam uel populum. Cõmune autẽ est & in populo, & in paucorũ dominatu, & in principatu, & omni republica, neque augere ualde quempiam præter

κεργῆσαι ὀλίγον χρόνον ἄρχοντας καὶ πολύ. ἐνίοτε δὲ τοῦτο ἐν ταῖς ὀλιγαρχίαις καὶ δημοκρατίαις γίγνονται τυραννίδες. ἢ γὰρ οἱ μέγιστοι ἐν ἑκατέρᾳ ἐπιθέντα τυραννίδι· ἔνθα μὲν οἱ δημαγωγοὶ, ἔνθα δ' οἱ δυνάσται. ἢ οἱ τὰς μεγίστας ἔχοντες ἀρχὰς, ὅταν πολὺν χρόνον ἄρχωσι. σώζονται δὲ αἱ πολιτεῖαι οὐ μόνον διὰ τὸ πόρρω εἶναι τῶν διαφθειρόντων, ἀλλ' ἐνίοτε καὶ διὰ τὸ ἐγγύς. φοβούμενοι γὰρ διὰ χειρῶν ἔχουσι μᾶλλον τὴν πολιτείαν. ὥστε δεῖ τὸν τὴν πολιτείαν φροντίζοντα, φόβους παρασκευάζειν, ἵνα φυλάττωσι, καὶ μὴ καθεύδωσιν ὥσπερ νυκτερινὴν φυλακὴν, τὴν τῆς πολιτείας τήρησιν, καὶ τὸ πόρρω ἐγγὺς ποιεῖν. ἔπι τὰς τῶν γνωρίμων φιλονεικίας δὲ σκοπεῖν, καὶ διὰ τῶν νόμων πρεπόντως δεῖ φυλάττειν, καὶ τοὺς ἔξω τῆς φιλονεικίας ὄντας, πρὶν παρειληφέναι καὶ αὐτοὺς· ὡς τὸν ἐν ἀρχῇ γινόμενον κακὸν γνῶναι, οὐ τοῦ τυχόντος, ἀλλὰ πολιτικοῦ ἀνδρός. πρὸς δὲ τὴν διὰ τὰ τιμήματα γιγνομένην μεταβολὴν, ἐξ ὀλιγαρχίας καὶ πολιτείας, ὅταν συμβαίνῃ ἴσα, μενόντων μὲν τῶν αὐτῶν τιμημάτων· ὑπερβολὰς δὲ νομίσματος γιγνομένης συμφέρει τὸ τίμημα σκοπεῖν τὸ κοινοῦ τὸ πλῆθος πρὸς τὸ παρελθὸν κατὰ ἔτος τὸν χρόνον, ἐν ὅσαις μὲν πόλεσι τιμῶνται κατ' ἐνιαυτὸν ἐν αἷς μείζοσι, διὰ τριετηρίδος, ἢ πενταετηρίδος· κἂν ᾖ πολλαπλάσιον, ἢ πολλοστημόριον ἕτερον, ἐν ᾧ αἱ τιμήσεις καλέσηται τὴν πολιτείας, νόμον εἶναι μὴ τὰ τιμήματα ἐπιτείνειν, ἢ ἀνιέναι. ἐὰν μὲν ὑπερβάλλῃ, ἐπιτείνοντας κατὰ τὰ πολλαπλασίωσιν· ἐὰν δ' ἐλλείπῃ, ἀνιέντας καὶ ἐλάττω ποιοῦντας τὴν τίμησιν. ἐν μὲν γὰρ ταῖς ὀλιγαρχίαις καὶ ταῖς πολιτείαις, μὴ ποιούντων μὲν οὕτως, ἔνθα μὲν ὀλιγαρχίαν, ἔνθα δὲ δημοκρατίαν γίνεσθαι συμβαίνει· ἐκείνως δὲ, ἐκ μὲν πολιτείας δημοκρατίαν, ἐκ δ' ὀλιγαρχίας πολιτείαν, ἢ δῆμον. κοινὸν δὲ καὶ ἐν δήμῳ, καὶ ὀλιγαρχίᾳ, καὶ μοναρχίᾳ, καὶ πάσῃ πολιτείᾳ, μήτ' αὐξάνειν λίαν μηδένα πα-

tempus imperant, summæ rei detrimentum aliquod importare, factisq; aut consilijs improbis nocere: atque ijs, qui dii. Nam propter hanc causam in oligarchijs & democratijs tyrãnides exsistunt. Aut enim qui sunt in utraque reipub. administrandæ forma maximi, impetu facto tyrannidem occupant: hîc quidem populares oratores & plebis aßentatores, illic uerò dynastæ: aut qui maximos magistratus gerunt, cùm diu imperium obtinent. Seruantur autem reip. administrandæ formæ, non solùm quòd lõgè absint ab ijs, quæ perniciem atq; interitum afferunt: uerùm etiam interdum, quòd propinquæ sint. Dum metuunt enim, statum reipub. accuratius ambabus (ut ita dicam) manibus, atq; adeò mordicùs retinent. Itaq; oportet eos, quibus reipub. status curæ est, terrores quosdam ciuibus opponere, ut sibi caueant, neq; dissoluant tanquam nocturnam uigiliam, sic reipub. administrationis custodiam: & quod longè distat, propè admouere ac repræsentare, & ueluti ob oculos ponere. præterea & nobilium contentiones ac discordias conandum est legibus multò antè coercere: & eos, qui à contentione sunt immunes, priusquam in contentionem incidant, præmunire. Nam malum à principio oriens cognoscere, non est fortè oblati neq; cuiuslibet hominis: sed ad ciuitatem regendam apti & idonei uiri. Ad eam autem mutationem, quæ propter census ex oligarchia & politia fieri solet, cùm hoc euenerit, manentibus quidem ijsdem cẽsibus ad honores obtinendos præfinitis, sed aucta re nummaria: utile est census communis seu publicæ magnitudinem ad præteritum censum spectare, in ijs quidem ciuitatibus, in quib. quotannis ciues censentur, [b] quotannis: in maioribus uerò tertio aut quinto quoq; anno: & si cẽsus sit multis partibus maior, hoc est multiplex: aut multesimus, hoc est multis partibus minor censu priore, ad quem censum æstimationes in hac reipub. administrãdæ forma initiò institutæ fuerũt: legem ferri, qua lege census uel intendantur, uel remittantur. Si præsens census antiquum superet, intendantur æstimationes pro multiplicatione & incremento census: sin decreuerit, remittantur & minuantur pro decretione ac decessione. Nam in oligarchijs & politijs si hoc modo hæc non faciant, hoc est, si censibus minoribus factis atq; imminutis priuatorum æstimationes ad honores petendos non remittant: accidet ut hic quidem oligarchia, illic uerò dynastia nascatur: si altero modo non agant (hoc est, si auctis censibus æstimationes non intendant) eueniet ut ex politia, democratia: ex oligarchia, politia aut democratia fiat. Commune autem præceptum est & in democratia, & in oligarchia, & in monarchia, & in omni denique reipub. administrandæ forma neque nimis augere quen-

ter

ter iustã mẽsurã: sed potius experiri paruos & diuturnos honores tribuere, quã breui magnos. corrũpuntur enim, & nõ omnis mortalis est secũdas res ferre. sin aũt nullo modo, si crebri dati, simulque sunt, demere rursus simul cunctos, sed paulatim. Et maximè quidẽ enitendũ est legib. ita instituere, ut nemo illic exoriatur, multũ præstans potentia uel amicorũ, uel diuitiarũ: si non efficere ipsorũ amandationes longiores extra fines. Quia aũt & ob uitas quoque suas reb. nouis studẽt, opꝰ est magistratũ aliquẽ inducere, qui animaduersurus sit eos, qui uiuunt ita, ut detrimento sint reipublicæ: in statu populi, statui ipsi multitudinis: in dominatu paucorũ, dominatui. similiter aũt & in unaquaq; cęterarũ rerũp. Et partẽ ciuitatis, cuius sunt res ualde secundę, nũc hanc nunc illã cauere ob easdẽ causas. huius aũt mali remediũ est, semper oppositis partib. rẽ gerendã & magistratus tribuere. dico aũt opponi honestos uiros multitudini, & egenos copiosis: nec nõ conari, uel simul miscere multitudinẽ egenorũ & copiosiorũ: uel, quod mediũ inter ipsos est, augere. hoc enim frangit seditiones, quæ proficiscerẽtur ab inæqualitate. Maximũ aũt est in omni rep. & legib. & alia dispensatione, sic ipsam cõstitutã esse, ut nõ liceat magistratib. quæstũ facere. hoc autẽ maximè in dominatib. paucorũ oportet seruare. nõ. n. ita indignatur uulgus, cũ obstruitur ipsis uia ad imperiũ: quinetiã gaudent, si quis finit ipsos reb. suis incũbere: ut facit, si putant magistratus expilare rempublicã. tunc enim ambę res inurunt ipsi dolorẽ, se nõ participes esse honorũ, & quòd uident illos lucrari. Vno aũt modo solũ contingit una esse statum multitudinis & optimatũ, si hoc moliretur aliquis. contingeret enim & claros ciues & populares obtinere, quę ambo uolunt. licere nãq; omnibus ad imperiũ peruenire, populare est: nobiles autem esse eos, è quibus magistratus creentur, propriũ optimatum. hoc autem usu ueniet, cũ minimè licuerit è magistratib. quæstum facere. egeni namq; nolent imperium habere, quia

ρὰ τὴν συμμετρίαν· ἀλλὰ μᾶλλον πειρᾶσθαι μικρὰς καὶ πολυχρονίους διδόναι τιμὰς, ἢ ταχὺ μεγάλας. διαφθείρονται γὰρ, καὶ φέρειν οὐ πάντὸς ἀνδρὸς εὐτυχίαν. εἰ δὲ μὴ, μή τοι γ' ἀθρόας δόντας, ἀφαιρεῖσθαι πάλιν ἀθρόας, ἀλλ' ἐκ πεσσαγωγῆς. καὶ μάλιστα μὲν πειρᾶσθαι τοῖς νόμοις οὕτως ἄγειν, ὥστε μηθένα ἐγγίγνεσθαι πολὺ ὑπερέχοντα δυνάμει, μήτε φίλων, μήτε χρημάτων. εἰ δὲ μὴ, ἀποδημητικὰς ποιεῖσθαι τὰς παραστάσεις αὐτῶν. ἐπεὶ δὲ καὶ διὰ τοὺς ἰδίους βίους νεωτερίζουσι, δεῖ ἐμποιεῖν ἀρχήν τινα τῷ ἐποψομένῳ τοὺς ζῶντας ἀσυμφόρως πρὸς τὴν πολιτείαν. ἐν μὲν δημοκρατίᾳ, πρὸς τὴν δημοκρατίαν· ἐν δὲ ὀλιγαρχίᾳ, πρὸς τὴν ὀλιγαρχίαν. ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἄλλων πολιτειῶν ἑκάστῃ. καὶ τὸ δὴ μερῶν δὲ τῆς πόλεως αὐξα μέρη διαφυλάττεσθαι διὰ τὰς αὐτὰς αἰτίας· τούτου δ' ἀρχὴ καὶ τὸ αἰεὶ τοῖς ἀντικειμένοις μορίοις ἐγχειρίζειν τὰς πράξεις, καὶ τὰς ἀρχάς. λέγω δ' ἀντικεῖσθαι τοὺς ἐπιεικεῖς τῷ πλήθει, καὶ τοὺς ἀπόρους τοῖς εὐπόροις. καὶ τὸ πειρᾶσθαι ἢ συμμιγνύναι τὸ τῶν ἀπόρων πλῆθος καὶ τὸ τῶν εὐπόρων, ἢ τὸ μέσον αὔξειν. τοῦτο γὰρ διαλύει τὰς διὰ τὴν ἀνισότητα στάσεις. μέγιστον δὲ ἐν πάσῃ πολιτείᾳ, τὸ καὶ τοῖς νόμοις, καὶ τῇ ἄλλῃ οἰκονομίᾳ, ὅτῳ τετάχθαι, ὥστε μὴ εἶναι τὰς ἀρχὰς κερδαίνειν. τοῦτο δὲ μάλιστα ἐν ταῖς ὀλιγαρχικαῖς δεῖ τηρεῖν. οὐ γὰρ οὕτως ἀγανακτοῦσιν εἰργόμενοι τοῦ ἄρχειν οἱ πολλοὶ· ἀλλὰ καὶ χαίρουσιν, ἐαυτῖς ἐᾷ πρὸς τοῖς ἰδίοις σχολάζειν· ὡς, ἐὰν οἴωνται τὰ κοινὰ κλέπτειν τοὺς ἄρχοντας· τότε δὲ ἀμφότερα λυπεῖ τό, τε τῶν τιμῶν μὴ μετέχειν, καὶ τὸ τῶν κερδῶν. μοναχῶς δὲ καὶ ἐνδέχεται ἅμα εἶναι δημοκρατίαν καὶ ἀριστοκρατίαν, εἰ ἔστι καταστάσειέ τις. ἐνδέχοιτο γὰρ ἂν καὶ τὰς γνωρίμους καὶ τὸ πλῆθος ἔχειν, ἃ βούλονται ἀμφότεροι. τὸ μὲν γὰρ ἐξεῖναι πᾶσιν ἄρχειν, δημοκρατικόν· τὸ ὑπὸ τὰς γνωρίμους εἶναι ἐν ταῖς ἀρχαῖς, ἀριστοκρατικόν. τοῦτο δ' ἔσται, ὅταν μὴ ἢ κερδαίνειν ἀπὸ τῶν ἀρχῶν. οἱ γὰρ ἄποροι οὐ βουλήσονται ἄρχειν, τῷ μη-

re quenquam præter commensum & conuenientem modum oportere: sed conari paruos, eosdemq; diuturnos honores deferre potius, c quàm breueis & magnos. deprauantur enim his & corrumpuntur ciues: & secundas res ferre, non cuiusuis hominis est. Quòd si aliter factum sit, non posteaquam uniuersos honores in unum aliquẽ effuderint, rursum adimere uniuersos: sed sensim & paulatim: & maximè quidem conari legibus ita ciueis instituere atque erudire, ut nemo in urbe exoriatur longè cæteris antecellens potentia, neq; amicorum, neq; pecuniarum. Sin aliter euenerit, eos peregrinari iussos è ciuitate summouere. Quoniam autẽ etiam in uita priuata res nouas quærũt, certum magistratum in urbe constituere oportet, eos qui inutiliter ad reip. administrationem uiuant, exploraturum atq; inspecturũ: in democratia ad democratiam, in oligarchia ad oligarchiam, itemq; in unaquaq; reip. administrandæ forma. Tum partem ciuitatis prosperitate uitæ, & secunda fortuna exsultantem, & ferocientem, uicißim cauere propter easdem causas. Cuius mali primum remedium est, particulis ciuitatis contrarijs rerum agẽdarum curam mãdare, imperiaq; tradere. Dico autem contrarios esse uiros æquos & bonos uulgò, egenteis locupletibus & copiosis: alterum, conari aut commiscere & confundere egentium multitudinẽ cum locupletibus, aut medios augere. Hoc enim dirimit seditiones ex inæqualitate orienteis. Maximum autem est in omni reipub. administrandæ forma, eam ita & legibus & reliqua institutione ciuitatis domestica esse descriptam atque ordinatam, ut non liceat magistratibus è repub. quæstum facere. atq; hoc maximè in oligarchijs obseruãdum est. Non enim tam indignè fert multitudo se ab imperijs & magistratibus excludi, (quinetiã lætatur, si quis sinat eam in suis negotijs priuatis otiosè & sine interpellatione uersari) quã si putet eos, qui reipub. præsunt, remp. depeculari & compilare. Et tum utrumq; ei dolorem affert, neq; honorum se esse participem, neq; lucrorum. Vno autem modo contingere potest, ut sit democratia simul & aristocratia, si quis hoc efficere ac præstare possit, (fieri enim possit) ut & nobiles & multitudo quod uolunt utriq; habeant. Omnibus enim licere reipub. præesse, & gerere magistratus, populare est, & democratiæ conuenit. Nobilibus uero magistratus mandari, aristocratiæ proprium est. Hoc autem erit, cùm ex magistratibus quæstum facere non licebit. Egentes enim magistratus gerere nolẽt, eo quòd

nihil lucrantur, sed potius assidui esse in suis artibus: locupletes autem poterunt, quia non egent, cõtenti suis bonis, mercede ullâ publica. Quapropter usuueniet egenis fieri copiosis, quia totos dies conterent in suis operibus: honestis autem uiris, non perpeti imperium deteriorum. Ne igitur ærarium compiletur, solutio publicæ pecuniæ fiat adstantibus omnibus ciuibus: exemplaque rationum per phratrias, & ordines, tribusque deponantur. Vt uerò sine mercede magistratus gerantur, honores legib. oportet statutos esse illis, q laudem in eo munere consecuti fuerint. Opus autem est in statibus multitudinis locupletibus parcere, & non solùm agros ipsorum non diuidere: sed neque etiam fructus, quod in quibusdam ciuitatibus cùm fiat, fallit. melius autem est, eos etiam, quæ uelint obire munera, sumptuosa quidem, sed minimè fructuosa reipublicæ, cohibere: ueluti ornatus chori & ludos, quibus cursores sibi faces tradunt: & quicunque alij huiusce modi sunt. In dominatu autem paucorum fouere egenos & magistratus, unde capitur emolumentum, his tribuere: & si aliquis è locupletibus huiusce modi tenues homines contumelia uexarit, in hos maiores pœnas statutas esse, quàm si quempiam ordinis ipsorum. Et hæreditates non largitionibus tribui, sed cognatione uenire: neque plurium, quàm unius quempiam compotem esse. ita enim æquabiliores erunt fortunæ, & plures egentium ad copiam bonorũ perueniẽt. Prodest autem & in statu populi, & in dominatu paucorũ aliarũ rerũ, uel æquali tatẽ uel præstantiã tribuere ijs, qui minus cõmunicãt repub. in populo quidẽ, locupletibus: in paucorũ uerò dominatu, egenis, exceptis magistratibus illis, qui in sua potestate remp. habẽt: hos autem ijs, qui sunt compotes reipublicæ, committere oportet solis, uel pluribus.

τῶ μηδὲν κερδαίνειν, ἀλλὰ πρὸς τοῖς ἰδίοις εἶναι μᾶλλον· οἱ δὲ ἄποροι, ἁμιῶσονται διὰ τὸ μηδενὸς προσδεῖσθαι τῶν κοινῶν. ὥστε συμβήσεται τοῖς μὲν ἀπόροις γίνεσθαι ἄπόροις, διὰ τὸ διατρίβειν πρὸς τοῖς ἔργοις· τοῖς δὲ γνωρίμοις, μὴ ἄρχεσθαι ὑπὸ τῶν τυχόντων. τοῦ μὲν οὖν μὴ κλέπτεσθαι τὰ κοινὰ, ἡ παράδοσις γιγνέσθω τῶν χρημάτων, πρόντων πρώτων τῶν πολιτῶν· καὶ ἀντίγραφα κατὰ φρατρίας, καὶ λόχους, καὶ φυλὰς, τιθέσθωσαν. τοῦ δὲ ἀκερδῶς ἄρχειν, τιμὰς εἶναι δεῖ νενομοθετημένας τοῖς ἀδοκιμοῦσι. δεῖ δ' ἐν μὲν ταῖς δημοκρατίαις τῶν ἀπόρων φείδεσθαι, μὴ μόνον τὰς κλήσεις μὴ ποιεῖν ἀναδάσους, ἀλλὰ μὴ δὲ τοὺς καρπούς. ὃ ἐν ἐνίαις τῶν πολιτειῶν λανθάνει γιγνόμενον. βέλτιον δὲ καὶ βουλομένους κωλύειν λειτουργεῖν τὰς δαπανηρὰς μὲν, μὴ χρησίμους δὲ λειτουργίας· οἷον, χορηγίας, καὶ λαμπαδαρχίας, καὶ ὅσαι ἄλλαι τοιαῦται. ἐν δ' ὀλιγαρχίᾳ τῶν ἀπόρων ἐπιμέλειαν ποιεῖσθαι πολλὴν, καὶ τὰς ἀρχὰς, ἀφ' ὧν λήμματα, τούτοις ἐπονέμειν. κἂν τις ὑβρίσῃ τῶν ἀπόρων, εἰς τούτους μείζω τὰ ἐπιτίμια εἶναι, ἢ ἂν σφῶν αὐτῶν. καὶ τὰς κληρονομίας μὴ κατὰ δόσιν εἶναι, ἀλλὰ κατὰ γένος· μὴ δὲ πλειόνων, ἢ μιᾶς τὸν αὐτὸν κληρονομεῖν. οὕτω γὰρ ἂν ὁμαλώτεραι αἱ οὐσίαι εἶεν, καὶ τῶν ἀπόρων εἰς εὐπορίαν ἂν καθίσαιντο πλείους. συμφέρει δὲ καὶ ἐν δημοκρατίᾳ, καὶ ἐν ὀλιγαρχίᾳ, τῶν ἄλλων, ἢ ἰσότητα, ἢ περιουσίαν νέμειν τοῖς ἥττον κοινωνοῦσι τῆς πολιτείας· ἐν μὲν δήμῳ, τοῖς εὐπόροις· ἐν δ' ὀλιγαρχίᾳ, τοῖς ἀπόροις. πλὴν ὅσαι ἀρχαὶ κύριαι τῆς πολιτείας· τούτας δὲ τοῖς ἐκ τῆς πολιτείας ἐγχειρίζειν μόνοις, ἢ πλείοσι.

nullum ex ijs quæstum facere liceat: sed negotijs domesticis inseruire atq; operam dare mallent. Poterunt locupletes, quia nulla pecunia publica præter domesticam egeant. ita fiet ut egẽtes quidem locupletentur & ditescãt, quia in suis negotijs operibusq; uersentur: nobiles uerò non subiugantur imperio humilium & contemtorum ciuium. Vt ne igitur ærarium compiletur, pecunia publica tradatur præsentibus ciuibus omnibus: & rationum exempla diligenter cum exemplari comparata per curias & centurias, & tribus distributa reponantur. Vt autem sine quæstu gerantur magistratus, ijs, quorum fides & industria in magistratu fuerit probata & spectata, honores oportet lege lata esse decretos. Iam uerò in democratijs quidẽ, locupletibus parcendum est, & non solùm eorum fundis & prædijs, sed etiam fructibus non diuidendis uiritim, atq; ad alios transferendis: quod fit in nonnullis reipub. administrandæ formis, neq; tamen animaduertitur. Sed utilius est ijs, qui locupletiũ copias & opes imminuere ac decurtare uolunt, eos cogere ut muneribus publicis fungantur sumtuosis quidem illis, sed minimè utilibus: ut ludorum faciendorum curationibus, & lampadum præfecturis, & alijs huiusmodi. In oligarchia uerò egentium maxima cura habenda est, hisq; magistratus quæstuosi mandandi sunt. Et si quis è numero locupletium eos contumeliosè lædat, grauiores in illos pœnæ debent esse constitutæ, quã si quis ex egentibus alterum egentẽ contumeliæ afficiat: & hæreditates non ex donatione, sed ex gente & cognatione ad hæredes peruenire. neq; idem plureis hæreditates, quàm unam debet cernere. Sic enim & aequabiliores sint reip. familiaris facultates: & plures egentes, copiosi et locupletes euadere queãt. Vtile autem est tum in democratia, tum in oligarchia ijs, qui reipub. administrationis minus sunt participes, aliarum rerum aut æqualitatem aut primas parteis dare: in democratia locupletibus, in oligarchia egentibus. uerumtamen omnia imperia, in quibus totius reipub. publica consistit auctoritas ac potestas, hæc solis ijs aut pluribus ex ijs, qui rempub. administrant, committere atq; in manus tradere.

COMMENTARIVS.

De incolumitate.) Cùm exposuisset principia & causas temptationum & interituum rerumpublicarũ, ut possint quasi morbi quidam uitari, ne irrumpant in ciuitatem, aut etiam clàm irrepant: nunc quomodo ijsdem salus detur, & quæ remedia sint contra mala illa paranda, declarat: atque id & communiter & separatim: nec tamen omnino eandem uiam init, quã tenuit in periculis rerump. ostendendis. primùm enim, quæ causæ forent atque origines interitus ipsarum in uniuersum significauit: deinde singillatim aperuit fontes eorundem exitiorum. distinxit igitur illa quasi elementa, hic uerò ipsa permiscet ac confundit, simulq; tradit præcepta communia, & ad omnes & ad certas quasdam tuendas. cùm igitur ordinem, quem sequi uult, ostendisset, ac quid postulet hæc disciplina: incumbit in documenta utilia tradenda huic rationi.

Primùm igitur.) Initium huius præceptionis est, quod inquit, satis apertum esse, si tenemus, quæ sint illa quæ interitum afferunt

runt rebuſpublicis:ut profectò tenemus,accuratè ab ipſo explicata,non poſſe nos ignorare,quæ ſalutem ipſis dent,liberéntque illis malis,quæ mala reſp.extinguunt:atque hoc,quia notum eſt contrariarum rerum,quæ ſunt contraria inter ſe eſſe efficentia. interitus autem & ſalus ſunt manifeſtò contraria. Hæc igitur animaduerſio continet in ſe multa præcepta,eruditq; nos ualde ad hæc pericula declinanda,ſi quæ admonuit,recordati fuerimus.

In rebuſpublicis.) Admonet ut caueamus,quod magnopere labefactat reſpublicas probè etiam temperatas,rationeque conſtitutas:& non ſolùm eas,in quibus aliquid uitij primò fuerit, neque tamen à multis exiſtimatur tale eſſe, uimque magnam nocendi habere.quare,cùm minimè reformidetur,furtim inrepit in ipſas, ac parit id mali, quod dixi. Nam cùm affirmet, ipſum depelli à rebuſp.oportere,non minus atque aliud quippiam,quod & ipſum fugandũ ſit,& apertè intelligatur peſtiferum eſſe,magnitudinem huius reconditi fallaciſque mali oſtend t. Eſt autem illud, ne quid illic committatur contra leges: atque hoc ipſum,quod dictum eſt,in primis caueatur,quod exile ac puſillum eſt. Cuius rei ſtatim, quia incredibilis aliquibus uideri potuit,cauſam affert:fallit enim, inquit,multos hæc labes, nec perſpicitur tam tenuis minutaque corruptela. Eiuſdem etiam illuſtrandæ rei cauſa ſimili uitur,quod,ut notum omnibus atque exploratum illis,qui diligenter rem familiarem curant,cognouit multum lucis huic rei adlaturum.minutos enim ſumtus,tradit, magis patrimonium exhaurire, quàm magnos:quia crebriores ſunt,& quia non putantur id efficere poſſe,ac contemnuntur. Eodẽ pacto,inquit, hæc migratio à legibus inſtitutiſque optimis,quia paulatim fit, nec tota ſimul inuadit in rempublicam, magis obeſt, quia deſpicitur:illi autem alteri magnæ atq; apertæ,uia ſedulò obſtrueretur.

Decipitur namq;.) Tradit decipi animum hominis in illis ſumptibus exilibus exiſtimandis, rapitq; in errorẽ non paruum, qui putet inde naſci non poſſe magnum incommodum patrimonio. Qua etiam fallaci ratione docet uti ſolitos ſophiſtas,atque ita imponere rudibus differendi:unam enim hanc eſſe aſtutarum rationum, qua utebantur, planum eſt.aiunt enim,ſi ſingulæ partes paruæ ſunt,& omnia etiam parua.Hoc autem adiungit diligens doctor, quòd dicunt aliquo modo ſumtum,uerum eſt:aliquo uerò,minimè. Totum enim & cuncta illa ſimul ſumta coaceruataque, nullo pacto parua ſunt,ſed conſtant ſolùm ex paruis:eadem autem illa diſtincta,ſeorſumque collocata, ſine ulla dubitatione parua ſunt.Eſt autem hoc illud,quod,ad patrimonium augendum ualde accommodatum, fratri præcepit Heſiodus:Si puſillum puſillo addideris,& crebrò hoc feceris,magnus breui aceruus efficietur. In extremo huius partis auctor inquit hoc,quod ipſe monſtrauit,præſidium unum eſſe ad hoc malum uitandum,aditumque illic claudendum.

Deinde non fidere.) Secundum documentum,quod tradit ad reſp.tuendas accommodatum,hoc eſt:admonet enim, ne temerè credamus ijs, quæ callidè finguntur à nonnullis, imponere uolentibus multitudini, ſimulantibusque ſe utilitates ipſius & commoda procurare,ac mirificis eiuſdem amatoribus eſſe. Illa namque non eſſe qualia primò uidentur,affirmat declarare exitus eorum conſiliorum,ac facta denique ipſa:& nedum utilia ſint,multis exemplis detrimentoſa eſſe intelligi.quæ uerò ſint hæ fallaciæ aſtutaque conſilia,ſignificat ſe prius oſtendiſſe.Intelligit autem locum, qui eſt in libro antecedente huncce ubi etiam monſtrauit, quibus potiſsimum in rebus hi exerceant ſuam malitiam, ſignificauitque ipſas numero quinque eſſe. neque enim pertinet id ad aſſentatores & mala,quæ naſcuntur ex ipſorum ficta beneuolentia,ut nonnulli falſo putarunt.

Licet autem.) Exponit quoddam, ualde & ipſum aptum ad uindicandas ab interitu inteſtinisque malis reſpublicas: & non ſolùm integras probeque conſtitutas,uerum etiam infirmas,ac uitijs affines,quæque,niſi hoc ſeruaretur, non diutius permanerent.Hoc autem,quod præcipit,ut minimè obſcurum eſt (affirmat enim,huiuſcemodi ipſum eſſe,facilè intelligi poſſe) ita ægrè cuſtoditur.Difficile eſt enim, eos qui ſummam poteſtatem habent, ſibi temperare ab iniuria: beneque agere cum illis, in quos imperium habent.hoc enim ualet εὖ πάσχειν quoſpiam aliquibus:id tamen,ut arduũ eſt,ita mirificè utile ac fructuoſum.Diuidit autem in duo genera hominum eos,in quos comitas hæc iuſtitiaq; exercenda ſit ab ijs,qui gubernaculum reip. tenent:id eſt,in eos,qui expertes ſunt publicorum honorum, & in participes ſociosque imperij.

Expertes reipub.) Primum eſſe docet, quomodo ſe illi gerant aduerſus expertes reipublicæ, ut eos in officio retineant. Duo autem tãgit.prius eorum eſt,ut ſe abſtineant ab omni iniuria in illos: alterum autem, ut quos è numero ipſorum cognorint eſſe tales,ut duces ſe præbere poſsint reliquis ad res nouas moliendas, cùm & conſilio & auctoritate ualeant, perducant ad honores,participesque reip.faciant. Cùm autem in primis ſuaſerit,ut nullo modo uiolent ipſos,& non omnes mortales eædem res eodẽ pacto offendant:admonet,ut cupidos honoris nullo modo lædant in ijs rebus,quæ ad dedecus ignominiámque pertinent:multitudinem autem in ijs,quæ ad quæſtum & rem familiarem referuntur.maior enim pars hominum ſectatur lucrum,auidaque pecuniæ eſt. Conatus autem ſum pluribus uerbis exprimere, quos auctor hic uocat ἡγεμονικὰς : neque enim ſuccurrit mihi Latinum uerbum,quod oſtenderet uim notionemque Græci nominis. In primis autem huiuſcemodi uiri ſuſpecti eſſe debent ſtatibus,quos intelligit,qui natura & ſtudio idonei ſunt ad plebem concitandam,& ad deſideria, quibus flagrat,ipſam perducendam.

Erga ſemetipſos.) Docet nunc,quomodo ijdẽ ſe gerere debeant erga ciues ſui ordinis,& qui participes ſunt imperij. Requirĩ igitur,inquit,ut uiuant inter ſe populariter,& quaſi fraternè.cuius ſui conſilij rationem reddit:Quod enim,ait,in ſtatu multitudinis amant populares,totoque animo expetunt,æquale inquam.hoc enim illi iuſtum exiſtimant, non oportere ſe inferiores eſſe locupletibus,quamuis pauperes ſint:hoc in ijs rebus publicis,quas regunt ſimiles paresque, non ſolùm eſt inquit æquum,uerum etiam utile. ualet enim multum ad poteſtatem illam tuendam, ſi mutuò ſe dilexerint, atque in omnibus rebus inter ſe conſenſerint.

Quare ſi plures.) Hoc tanquam corollarium eſt.inquit enim:Et hæc eſt cauſa,cur,ſi maior fuerit numerus eorum, qui remp. regunt. hoc autem dixit,quia numerus non eſt certus definitusque eorum,qui reſp.has gubernant(nunc enim amplior,nunc exilior eſt)documentumque hoc nullo modo conueniret ijs ſtantibus,qui à ualde paucis adminiſtrantur.Si maior igitur eorum cœtus fuerit,multa illic quadrant inſtituta popularia, proſuntque ualde ad ſtatum eum conſeruandum. Vnum autem eorum exponit,quod commodè huc transferri poteſt:eſt autem illud,ut breuia ſint interualla temporis,quibus magiſtratus ijdem gerant.Cauſa autem eſt,inquit,ut omnes qui ſimiles inter ſe ſunt,aliquando perueniant ad eoſdem honores:excluderentur enim inde non pauci,quibus aditus ad eos non eſſet,ſi prolixiora ſpatia eorum forent.Probare ueuò uolens,hanc legem quadrare quoque illic,ait: Qui namque ſimiles inter ſe paresq; ſunt,inſtar populi ſunt, referuntque ipſum multis in rebus.nam,quin ſimiles inter ſe ſint populares homines,non eſt dubitandum. Adiungit autem in extremo, hanc etiam cauſam eſſe,cur in his ſtatibus exoriuntur aſſentatores,& qui uerba faciunt ad uoluptatem:quia ſcilicet ſimilitudo eſt ipſis non parua cum populi republica,cuius reip.illi propria peſtis ſunt:indeq; primò uocati fuerunt,quod malè ſuadent multitudini.

Deinde minus.) Oſtendit fructum alium magnum,qui capitur ex illo inſtituto creandi magiſtratus ſemeſtres, uel breuioris adhuc etiam temporis: magis enim ita tuti ſtatus illi ſunt ab iniuſtis principatibus, & qui ui adhibita legibus, dominantur. Ratio huius rei eſt,quia non tam facilè libertati inſidiantur,qui paruo tempore imperium retinent,ut qui magno.Nam addit,ſi rectè cogitare uoluerimus,& ueterem memoriam euoluere,hanc ob cauſam in dominatibus paucorũ & ſtatibus multitudinis naſcuntur tyrannides: ſiue quia,qui opulenti ſunt, in utraque republica imponunt libertati: ſiue qui magiſtratus primores adepti ſunt,in ipſisque longo temporis ſpatio manſerint.Quinquennium autem C.Cæſari prorogatum,arbitrantur prudentes cauſam fuiſſe belli ciuilis:ille namque tam longo temporis ſpatio cuncta parare potuit,quæ ad libertatem opprimendam neceſſaria forent.Cùm autem loqueretur auctor de inſidiatoribus libertatis, diuiſit ipſos in duo genera hominum,quæ plerunque crearent ipſi hoc periculum: quibuſdam enim in locis, qui multùm ualent gratia apud multitudinem, quia omnibus in rebus ipſi placent, occupare dominatum inquit:in alijs uerò fortunatos homines, & qui uiribus præditi ſunt,poſſuntque exercitibus imperare.

Conſeruantur autem.) Dixerat,manere conſeruariq; reſpublicas, ſi habuerint inſidiatores remotos, & qui perdere ipſas ſtudent.Nam tyrannos finitimos magis formidoloſos eſſe rebuſpublicis, teſtatus etiam eſt Demoſthenes: nunc addit idem,etiam aliquando obtineri, ſi eoſdem illos ualde uicinos, & in propinquo poſitos nactæ fuerint. Quomodo autem hoc fiat, declarat, cùm incredibile ſit. Inquit enim, qui uident propinquos eſſe, imminereque ipſis inimicos,diligentius comparant quæ ſaluti reipublicæ ſint,nec relaxant aliquid,eripiũe ſibi è manibus patiuntur,quod ualeat ad conatus eorum impetúſque reprimendos. Exponit autem documentum utile ad tuendam rempublicam, & quaſi corollarium quoddam ualde accommodatum huic loco,huic inculcat.Inquit enim,oportere illos,qui remp. ſaluam uolunt,fideleſque cuſtodes ipſius ſunt,me-

tus inſerere in pectora ciuium: & comminiſci etiam, ſi ueri nulli extent, ut diligentiores ſint: nec remittant, tanquam nocturnam uigiliam, cuſtodiam reipublicæ: in quo etiam gerendo affirmat, eos debere pericula, quæ longinqua ſunt, propinqua facere, id eſt omni arte adhibita monſtrare illa uicina eſſe, atque ipſis impendére. Vſus autem eſt imagine mirificè appoſita ad rem illuſtrandam, qua etiam uſus eſt M. Cicero ad ſtudium ſuum declarandum in magno periculo reipublicæ. nam inquit: Manendum mihi ſtatuebam quaſi in uigilia quadam conſulari ac ſenatoria.

Amplius clarorum.) Admonet ut à rep. pellantur contentiones nobilium atque diſcordiæ, neque tantùm opera detur, cùm iam conflatæ ſunt, ut citò ſedentur: uerum etiam ut legibus uia prius ipſis obſtruatur, ne aliquando eò irrepant, cùm ſint illæ pernicies reipublicæ: ac præterea ſuadet, ut ſi fortè in ciuitate hoc malum exortum ſit (quod tamen adhuc non multos ciues corripuerit) cura ponatur, ne qui uacui ab ipſo ſunt, neq; adhuc diſcordare cœperint, trahãtur in eas cõcertationes, augeántque numerum perturbantium rempublicam. Vtilitatem autem totius huius documenti ſignificauit; & officium ſuum conſtituit, qui non præciperet ea, quæ uulgaria & nota omnibus forent, dicens ſe hoc admonuiſſe, quia non eſt cuiuslibet intelligere malum in primo ſtatim ipſius ortu: ſed cognoſcere ipſum puſillum adhuc, requirit ingénium periti hominis, & diu uerſati in republica. Διὰ τῶν νόμων, quod inquit, ualet, ope legum & optimorum inſtitutorum. poſſunt enim leges huic rei utiles, ne ſeditiones in ciuitate exiſtant, efficere. Quod uerò hortatus eſt, ut omnia fiant, ne qui extra cõcertationem eam ſunt, contaminentur: perſpicitur quantopere diſſenſerit à iudicio Solonis, qui uoluit, ut omnes ſe ad alterutram partem applicarent, excitata in ciuitate ſeditione: atque hoc lege cauit, pœna propoſita illis, qui otioſi eo tempore manſiſſent.

Aduerſus mutationem.) Cùm ſuprà tradiderit, mutari aliquãdo reſp. nulla culpa hominum, ſed caſu ac uarietate temporum, quod contingit in illis rebuſpublicis, quæ cenſibus definitæ ſunt, nec ſinunt peruenire ad honores, qui fortunas eas non habent, cuiuſmodi eſt dominatus paucorum & reſp. uocata: docet quod remedium adhiberi debeat, ne hoc fiat. Stantibus igitur ijſdem cenſibus, ubertate uerò pecuniæ cæterarúmue rerum, quas pecunia metiuntur: prodeſt, inquit, diligenter uidere numerum copiamque communis quaſi peculij, conferréque cum præterito, illiuſque temporis, quo primùm ſtatutus cenſus fuerit. Verùm quia non eodem ſpatio temporis hoc fiebat in omnibus ciuitatibus Græciæ, ut ſcilicet accuratè illic uiderentur & quaſi ponderarentur patrimonia ciuium: ſed longè alijs interuallis (ut narrat) cùm ipſarum nonnullæ ſingulis annis morem haberent hoc facere, quæ ſcilicet minores ſunt: aliæ uerò interiectis duobus tribúſue annis, grandiores ſcilicet. nam Romæ ſingulis luſtris ſolita ciuium capita cenſeri, notum eſt. Si igitur fortunæ ciuium eius temporis ita uariatæ fuerint à ſuperioribus, ut ſint multo maiores aut minores, quàm fuerunt illo, cùm primum cenſus ſtatuti ſunt, collatæ cum ipſis: cenſus mutare rationem eam ſequentes, atque ita aut augentes ipſos, aut minuentes: lege autem hoc iuberi, quæ cogat hoc diligenter ſeruari. Rem autem totam aperiens, inquit: Si quidem poſſeſsio bonorum aucta fuerit, ſuperaueritque non paruo interuallo ueterem poſſeſsionem, redigendo ad eandem menſuram cenſum: ſi autem contrà imminuta fuerit, remittentes itidem cenſum, minoremque ipſum efficientes. Hic locus, qui, ſi ſententiam ſpectes, non ualde obſcurus eſt: exhibuit ſanè mihi non parum negotij, & ut uideo, etiam alijs. Primùm Sepulueda arbitratur uacare νομισμάτος, reijciéque hinc uocem hanc debere: quia in antecedente εὐπρεπίας, ſatis poſitum ſit, quod ad oſtendendum ualeat, id quod illic requiritur. Vetus quoque tralatio ipſam non exprimit: aliam tamen in exemplari ſuo eo loco habuit: &, ut uidetur, τιμήματος, uertit enim Honorabilitatis, quo rudi nomine reddere ſolet id Græcum nomen. Non uideo tamen, cur tantopere debeat ſuſpecta eſſe hæc uox, immeritoque hinc fugari. quis enim non uidet, fieri poſſe ut magna uis pecuniæ aliunde in aliquam tellurem comportetur, eaque de cauſa contingere, ut fundi domuſque maioris pretij fiant? quod ego accepi, ſatisque compertum eſt, in ipſius tellure factum eſſe, ab extremis locis aduecto ingenti pondere auri. Deinde uerba illa, κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον, non ſunt expreſſa ab eadem uetere tralatione: quod neſcio an culpa librarij commiſſum ſit. In ijs certè, quos uidi, calamo exaratis libris, leguntur: quemadmodum ſuperius quoque illud νομίσματος. De his ſcrupulis docti uiri, & qui iudicio uident, exiſtimabunt, ut uolent.

In dominatibus.) Docet, quid mali inde naſceretur, niſi hæc ſedulò ſeruata ſint: exponitque, in quas reſp. mutatio fieret. Primùm autem, ſi fortunæ ciuium extenuatæ ſint, cenſuſq; non imminutus, de quo proximè egerat. inquit igitur: Cùm hoc contingit hic, id eſt in rep. uocata, exoriri dominatum paucorum: pauciores enim multo quàm antea perueniunt ad illum cenſum: in altera autem, id eſt in dominatu paucorum, gigni principatum. cùm enim prius pauci forẽt, imminuto numero paucorum illorum arbitrium poteſtaſque ciuitatis peruenit ad unum, ſiue ualde paucos. Adiungit autem, Illo uerò modo, id eſt ſi facultates priuatorum ualde creuerint, qui prius reſp. uocata erat, efficitur ſtatus multitudinis. magna enim ita uis hominum particeps fit publicorum honorum: non enim excluduntur inde amplius, ut antea, menſura eorum cenſuum, qui cenſus, ut prius ipſis grandes erant, ita poſtea tolerabiles moderatique facti ſunt. Eodem pacto eademque de cauſa è dominatu paucorũ efficitur uocata reſpublica, ſiue ſtatus multitudinis, quæ mutatio itidem tranſituſq; ex hac rep. in aliam, naſcitur à fortuna & amplificatione patrimoniorum.

Commune autem eſt.) Præcipit quiddam commune omnium rerumpublicarum: quod ſi cuſtoditum fuerit, liberat ipſas multis periculis, in quæ inciderent, niſi malum hoc antea prouiſum foret, iterque illi obſtructum. Admonèt igitur, ne qui regunt reſpublicas, augeant quempiam ciuem ſine modo eximijs honoribus in eũ collatis, ita ut ille ſuperet magno interuallo dignitatem reliquorum. Sed quia minimè decet non præmio aliquo compenſare honeſta facta & merita ciuium, ſuadet ut potius ipſis dentur honores parui, ſed diuturni, quàm magni & ſubiti. Cauſam autẽ ſtatim adfert ſui conſilij, affirmans mortales corrumpi magnitudine popularium honorum, nec facile inueniri, qui æquo animo ferant ſecundam fortunam, temperentque ſibi in rebus ualde bonis. Verùm quia in hoc aliquãdo peccare ſciebat ciuitates, quę poſtea cùm erratum illud corrigere ſtudent, malum pernicioſumque remedium adhibent: admonet, ne in poſteriorem hanc culpam incidant, ut uniuerſos ſimul conentur eripere ciuibus honores eos, quos parum ſapienter in eos effuderint, ſed id faciant paulatim & interuallis quibuſdam temporum: ita enim illi minus dolebunt, quàm facerent, ſi cunctis ſe ſimul præmijs ſpoliari uiderent: neque omnia permiſcebunt, ulciſci illam iniuriam uolẽtes. Quod inquit, non cuiuslibet hominis eſſe bene uti rebus ſecundis: ſententia eſt uera ac peruulgata. Legati etiam Carthaginenſium, cùm pacem peterent, uicti in II. Punico bello, ipſam uſurparunt, monueruntq; P. C. ut reb. ſecundis modeſtè ac moderatè uterentur: addideruntq;, quod idem confirmat, rarò ſimul hominibus bonam fortunam bonamque mentem dari, & cætera eodem pertinentia. quem omnem locum eruditus ſcriptor, acceptũ à Demoſthene, in ore eorum oratorum poſuit.

Et maximè.) Quod affine proximè ſuperiori documento eſt, uel potius quæ uera tutaque illius boni obtinendi ratio, admonet, ut legib. cáueatur, itaque ciuitas inſtituatur, ut nullus ciuis illic exoriri poſsit qui ualde præſtet cæteris opibus ac poteſtate, quæ naſcatur à copia amicorum cognatorumque, ſiue rei familiaris abundantia. Quòd ſi fortè hoc primò prouiſum non fuerit, extiterintque illic aliqui, qui uincant cæteros omnes ijs rebus, ideoque periculoſi libertati ſint: exiſtimat oportere illos mittere, occaſione aliqua arrepta, in alias terras, in quibus uiuant, remoti à rep. ſine ignominia ulla, ſi hoc ullo pacto fieri poteſt. Hoc enim arbitror ſignificare hic potius uoluiſſe auctorem, quàm exilium: nec tamen non, ſi neceſſe fuerit, communis boni conſeruandi cauſa, huc deſcendere non eſt recuſandum. Arbitror autem, quod à uetere tragico obſcurè de Alcibiade prolatum fuit: Non oportere inquam catulum leonis in ciuitate alere, multo autem minus leonem. Quòd ſi fortè hoc ſeruatum non fuerit, utile eſſe morib. ipſius ingenioque obſecundare: id eſt, nullo pacto ipſum lædere atque exaſperare, niſi quòd ille aliam medicinam huic malo parandam eſſe, & non diuturnam peregrinationẽ putauit. Non enim dubium eſt, quin Athenienſes acerrimo illi iuueni periculum iudicij intendentes, irritauerint ipſum, magnaque inde incommoda acceperint. παραῤῥήσεις, quod hic appellauit, ſignificans amandationes, uſus fuit hoc nomine in II. quoque horum librorum, ubi de mercaturæ generibus diſſeruit. Conſilium autem hoc rerumpublicarum, moremque quo prouiderent ſuæ tranquillitati, indicauit etiam C. Saluſtius, tradens Cn. Piſonem, adoleſcentem audacem & factioſum, in Hiſpaniam quæſtorem miſſum, adnitente M. Craſſo: cui tamen ſenatus prouinciam non inuitus dederit, quippe qui fœdum hominem à rep. procul eſſe uolebat.

Quia autem.) Suadet, ut longè futuro malo citò occurratur, extinguaturque ſemen omne ipſius, antequam adoleſcat. Solũ autem ac fundamentum huius præcepti eſt, quòd ſatis multis exemplis cognitum eſt, inueniri multos, qui moliũtur aliquid in republica, quaſi impulſos & ad illam temptandam ſtimulatos ſua uiuendi ratione, quæ aduerſatur morib. ciuitatis: ut ſi

tuerĩ

tueri uitam eam uelint, neceſſe habeant periculi aliquid reip. creare. Non facile autem homines ñitam, cui aſſueti ſunt, mutant, niſi ſeueris legib. coacti ſint. Iubet igitur in remp. inducere magiſtratũ, qui exploret ita uiuentes: ut ſuſpecti meritò eſſe debeant illi ſtatui ciuitatis, qui ferre ipſos non poſsit, ut aduerſantes ſuis rationibus. Quod, ut diligenter docet, in omni genere reip. ſeruandum eſt: neque eſt proprium documentum huius aut illius, ſed commune cunctarum. Exempli cauſa, Solon uoluit, ut Athenienſes omnes artem aliquam exercerent, quia ipſorum ager tenuis macerq́ erat, uidebatq́ neminem poſſe ſuſtinere ſumtus cotidianos uectigalib. ipſorum: quare, quod hic præcipit auctor, in ea ciuitate cuſtodiebatur. erat enim magiſtratus Athenis, qui poſcebat rationem uitæ à ciuibus. Neq; enim fieri poteſt, ut aliquis magnos ſumtus faciat ſine queſtu laboreq́; aut fructu agrorum ſuorum, niſi damno priuatorum, aut praua quapiam ratione pecuniam cogat.

Et partem ciuitatis.) Quia contingit in omni ciuitate, ut ſeorſum nunc hæc pars ciuium, nunc alia uigeat, cui exuperantiæ fortunarum cæterorumq́ bonorum, quæ communis non eſt, exiſtimat oportere moderari, injicereq́ue frenum aliquem: monet, ut prouideatur etiam huic rei, deturq́ue opera ne inde aliquid maioris incommodi naſcatur. Remedium autem erit, medicinaq́ue (ut inquit) huius mali, contrarijs partibus facultatem dare augendi & patrimonium ſuum & dignitatem, ut ipſæ ita auctæ adæquent eximium ac florentem ſtatum illius, quæ primùm ualde fortunata erat. Cùm autẽ contrarias partes dixerit, & quæ quaſi oppoſitæ inter ſe ſint: interpretatur, quid ſignificare uoluerit, affirmatq́ue ſe intelligere contrarios honeſtos uiros multitudini, & pauperes locupletibus. Præterea inquit, utile eſſe conari aut permiſcere inter ſe, & quaſi temperare pauperum numerum magnum cum diuitibus, ſiue medios & interiectos inter illos augere. Extremi autem huius præcepti bonum explicans, inquit: Hoc enim diſſoluit ac frangit ſeditiones, quæ orirentur propter inæqualitates monſtratas, nec ſinit illas magnum aliquod periculum atque interitum denique afferre reipublicę. Ἀνὰ μέϱος uerò, quod initiò inquit: ualet, mutatis uicibus. Neque enim ſemper ijdem uentos ſecundos habent, ſed nunc (exempli cauſa) optimates, nunc plebs. & contingit aliquando etiam, ut qui prius florebant, amittant proſperum illum ſuum ſtatum, contraq́ue.

Maximum autem.) Præcipit, quod maximè ualere putat ad omnem reip. ſtatum tuendum, & ab interitu uindicandum, iniuſtum etiam, ac ui nixum. In primis autem conſeruat dominatum paucorum, quæ poteſtas ſua ui imbecilla eſt, atque eget præſidio magno, ut ſalutem adipiſcatur: ne dum nouo ipſi odio parto, diu incolumis maneat. Eſt autem, quod ſaluas ipſas præſtat, & legibus & omni diſciplina uidere ne poſsint ullo pacto, qui magiſtratus gerunt, quæſtui habere rempublicam, magnoſq́ue inde fructus capere. Poſtquam autem affirmauit, hoc oportere ſeruari in omni republica, reiecto communi illo documẽto: tranſit ad certum quendam muniendum, & eum denique, quem dixi, cauſam afferens hanc ſui moniti & cõſilij. Neque enim, inquit, multitudo ita ægrè fert ac fremit, cùm uidet ſe remotam ab honoribus publicis: quin potius gaudet, ſi quis ipſam ſiuerit incumbere toto pectore in ſuas artes, nec auocarit à ſuis lucris: ut indignatur, ſi putarit magiſtratus publicam pecuniam auertere. Confirmans hoc auctor, ac uerum eſſe docens, inquit: Tunc enim dolorem capiunt ex duabus rebus iniurijſq́ue geminis, quas intelligunt ſe accipere: & quòd ſpoliantur honoribus & fructibus etiam atque emolumentis. In epiſtola quadam ad Atticum M. Cicero, cùm oſtenderet ordines, qui omnib. uiribus reſiſtere Cæſari debuiſſent, armis remp. oppugnanti, non eſſe bonos, nec fungi munere ſuo in alijs, inquit. quod egregiè reſpondet huic loco: An fœneratores, an agricolas, quib. optatiſsimum eſt otium, niſi eos timere putas, ne ſub regno ſint: qui id nunquam, dummodo otioſi eſſent, recuſarunt. Citaui autem proximam huic ſuperiorem ſententiam in libro, qui hunc antecedit: cùm oſtenderem (quod affirmat illic auctor) cognoſſe etiam Latinum ſcriptorem, in ciuitatib. etiam illis, in quib. ordines publici mali corruptiq́ue ſunt, inueniri tamen aliquos ſingulares bonos uiros.

Vno autem modo.) Quàm utile ſit documentum hoc, & quàm magni fructus inde capiantur declarans, addit hac una ratione effici, quod uidetur naturam harum rerum non pati, ut una eademq́ue ratio ciuitatis regendæ exiſtimetur popularis, eademq́ue in poteſtate optimorum ſita: ſi quis, inquam, ſtudio ſuo & artificio hoc molitus fuerit, ut ſcilicet magiſtratus nullas utilitates capiant, neque legibus, neque contra leges ex labore illo ſuo. Explicans autem hoc, inquit: Ita enim continget ſimul, ut nobiles & populares habeant, quod ambo hæc genera ciuium, ordineſq́ue maximè cupiunt. nam licere omnib. peruenire ad honores, neminemq́ue inde paupertate excludi, populare eſt: notos autem & claros imperium habere, inſtitutum eſt optimorum. Hoc autem prorſus obtinebitur, quando ciues non poterunt ullo pacto ex magiſtratibus lucrũ facere. Reddens autem rationem huius temperamenti reipublicæ, dicit: Pauperes enim ſe ſponte ſua remouebunt à curis publicis, quia inde capere nequeunt illud, quo egent: ſed potius priuatis ſuis reb. incumbent. Locupletes uerò poterunt: contenti namque ſuis uectigalibus, libenter occupantur in rep. adminiſtranda, ſine ulla etiam mercede.

Quapropter uſu.) Aperit aliud bonum, quod capitur ex hoc inſtituto, manatq́ue ex ita conſtituta republica. Docet enim, ambos hos contrarios inter ſe ordines adipiſci, quod maximè cupiunt: pauperes enim flagrãt deſiderio patrimonij. poterunt igitur ipſum extinguere, quia ita omnem operam ſuam ponent in pecunia quærenda. Contingit itidẽ notis illuſtribuſq́ue, quod & ipſi uehementer optant: non poſſunt enim pati ſe in poteſtate eſſe humilium atq; obſcurorum hominum, & remp. ab indignis illo honore (ut ipſi arbitrantur) regi. Cùm igitur compotes ambo ſint ſui deſiderij, neceſſe eſt ut in ciuitate concordia exiſtat, conſenſuſq́ue magnus animorũ, unde ſalus reipub. naſcitur. Verum autem eſſe, quod tradit auctor de Moribus ingenioq́ue nobilium uirorum: teſtatus eſt etiam C. Saluſtius, quo loco initium inimicitiarum inter Q. Metellum, & C. Marium expoſuit. cùm enim C. Marius, conſulatus petendi gratia, miſſionem ab imp. petijſſet, penè irriſus ab eo eſt. Addidit autem hæc grauis ſcriptor de proprijs animi bonis Q. Metelli, uitioq́; communi ipſi cum omnibus nobilibus. Cui quanquam uirtus, gloria atque alia optãda bonis ſuperabant: tamen inerat contemptor animus & ſuperbia, commune nobilitatis malum.

Ne igitur ærarium.) Videbat Ariſtoteles, ſe res difficiles præcepiſſe, & quas magnum negotium eſſet obtinere. Pauci enim reperiuntur, qui cùm poſſunt, publicam pecuniam non diripiant: durum eſt etiam perſuadere hominibus, ut magnos continenteſq́ue labores ferant ſine ulla mercede. Docet igitur, quomodo utrunque efficiantur. primùm autem, quæ ratio ſit auaritiæ frenandæ. Ne igitur, inquit, peculatus fiant, multis magniſq́ue teſtibus uectigalia in ærarium comportentur: totamq́ue rem accuratè exponit, quemadmodum moribus eorum temporum gerebatur, aut ſuo iudicio ipſe tractari uolebat. Eſt autem huic loco ſimilis ille M. Ciceronis pro L. Flacco, ubi inquit: Cum ciuitate mihi res eſt acerrima & conficientiſsima literarum, in qua nummus moueri nullus poteſt ſine quinque prætoribus, tribus quæſtoribus, quatuor menſarijs, qui apud illos à populo creantur. Vt autem ſine mercede quæſtuq́ue ullo ſuſtineant ciues moleſtias, quas ſecum ferunt magiſtratus: exiſtimat honoribus effici poſſe, qui legibus tribuantur illis, qui bene remp. adminiſtrarint, cùm laudeq́ue munera publica obierint.

Opus autem eſt.) Documenta quædam dat, quibus conſeruari poſsint & popularis ſtatus & dominatus paucorum, ab illis rebus, quæ creant ipſis periculum, & eoſdem interimunt. Primùm igitur inquit, oportere in ſtatu maltitudinis à locupletum bonis ſibi temperare: & non ſolùm agros ipſorum non diuidere (cuius rei cupiditate incenſi ſunt pauperes) uerum etiam fructus agrorũ: quod multos fallere inquit, cùm fiat quibuſdam in rebuſpublicis. Clàm autem hoc eſſe illic inquit, quia non animaduerſum erat tantum mali pãrere hunc morem, & poſſe omnia uectigalia conſumere eorum, qui ſtudijs illis tenerentur. Adiungit autem, non ſolùm oportere nullam neceſsitatem publicè imponere locupletibus ſumtus hos faciendi: ſed etiam, ſi ſponte ſua ipſi uelint in illis rebus uerſari, id prohibere, nec pati eos obire illa munera, ex quibus nulla publicè utilitas capitur: exhauriant autem patrimonia priuatorum. Aperit autem, quid intelligat: ſignificareq́ue ſe dicit inſtitutum Athenienſium, quia crearent choragos: erant autem hi, qui in grege cantorum erudiendo ornandoq́ue ſumtus faciebant. λαμπαδευχίαι uerò erant ludi Vulcano dicati, quos tenentes manu facem, & dum currerent, propinquo ipſam tradentes, Athenis iuuenes exercebant. Simile inde duxit Lucretius, quo loco de morte contemnenda copioſè diſputauit. Vt autẽ duas has, quas nominauit: ita cætera quæ huius generis eſſent, ſe intelligere oſtendit. M. quoque Cicero in epiſtola quadam ad Q. Fratrem Milonem ualde accuſauit, qui non ſolùm fructus ſuos omnes, uerum etiam patrimonium totum diſsiparet in ludis celebrandis: nec unum ſolùm, ſed plura, atque id quidem nõ poſtulatus. Quam etiam rem tetigit, cùm ipſum in foro reum defenderet, liberalitatem ipſius ſtudiaq́ue in plebem ferens in cœlum. Quod hic inquit auctor, melius eſſe uetari lege, ne, qui uelint etiam, poſsint immoderatos hos ſumtus facere: idem Cicero, cùm diſciplinam militarem Cn. Pompeij laudaret, oſtendit, ipſum ſerua-

re ſolitum in militibus hybernandis. Non modò enim, ut ſumtum faceret in militem memini uim afferri ſolitam: ſed ne cupienti quidem cuiquam permiſſum.

In dominatu.) Præcipit nunc, quid cuſtodiri oporteat, ne loco moueantur temptenturque à multitudine poteſtates paucorum. Affirmat igitur, debere, qui dominantur illic, amplecti plebem, commodaque pauperum ſedulò procurare: & magiſtratus illos, unde utilitates aliquæ capiuntur, illis tribuere. Tertium autem eſſe inquit, quod & ipſum ualet ad eaſdem dominationes tuendas: ut ſi quis ex ordine locupletum, particepſque illius poteſtatis, contumelia uexarit pauperem, maiore pœna afficiatur, quàm ſi ſui loci hominem læſerit. Hæc enim diligenter cuſtodita, in officio retinebũt tenues ciues: æquioreq; ita animo ipſi patientur ſe regi à paucis, nec peruenire unquam ad publicos honores.

Et hæreditates.) Quartum hoc eſt eorum, quæ ſalutem dare putat poteſtati paucorum: lege inquam uetari, ne quis teſtamento poſſit ſua bona dilargiri, cui uoluerit, inſtituereque hæredes alienos: ſed cogatur liberis patrimonium relinquere. Hoc autem ſapienter inſtitutum fuerat à Lycurgo, ac, dum manſit, uiam obſtruxit multis incommodis. Quando autem & qua occaſione ſpretum ſit, docet Plutarchus in Agide, ubi differit de origine labis exitiique illius reipublicæ. Commemorat igitur, extitiſſe in ea ciuitate quempiam, uocatum Epitadem: qui cùm ingenio contumax aſperque foret, idemque ualde iratus filio, factus ephorus, ultus fuerit priuatas iniurias damno publico: legemque tulit, ut liceret patri domum atque agellum patrium, quem poſſideret, dum uiueret, cui libuiſſet dono dare, & teſtamento etiam poſt mortem relinquere. Vt ille autem, explere ſuum animum uolens, promulgauit hanc legem: ita exponit alios auaritiæ cauſa, ipſam accepiſſe ac confirmaſſe. Tãgit autem Ariſtoteles poſteriorem tantùm partem, id eſt, quod pertinet ad hæredes inſtituendos, appellatque hæreditatem κατὰ δόσιν, cùm bona teſtamento relinquuntur alienis: cum uerò ſuccedunt in patrimonio liberi, κατὰ γένος. Adiungit etiam, quod eodem pertinet, oportere quoque legem eſſe, ne quis binas hæreditates capiat. cuius totius rationem reddens, duoque eximia bona inde oriri docens, inquit: Sic enim fortunæ ciuium æquabiliores erunt, & plures qui prius egebant, rem patrimoniumque habebunt.

Prodeſt autem.) Hoc commune præceptum eſt ambarum rerumpublicarum. Prodeſſe enim inquit & ſtatui multitudinis & poteſtati paucorum, ut illis qui minus uirium habent, in adminiſtratione earum ciuitatum: cætera omnia paria tribuantur, ſiue etiam potiora & meliora. hoc enim ualet hic παρρησίαν ipſis concedi, & honeſtiorem denique locum. Quod autem ſignificat in utroque ſtatu, aperiẽs inquit: In populari quidem ſtatu, diuitibus: in poteſtate autem paucorum, pauperibus. hoc enim faciet, ut duo hi ordines, quibus contrarij ſtatus natura odioſi ſunt, minus ipſis offendantur, cùm uidebunt ſe non penitus negligi: ſed compenſari iniuriam, quam accipiunt, cùm depellantur à gubernaculo ciuitatis honore aliquo: locupletes tamen in ſtatu multitudinis non omnino reijciuntur ab honoribus atque imperio. Athenis namque conſecuti ſunt ſummos gradus dignitatis non pauci, qui amplum patrimonium habebant, & honeſto etiam loco nati erant: ut Nicias, Pericles, Cimon, atque alij. Sed cùm ſe meliores multo exiſtiment, quàm pauperes, arbitrantur ſe iniuriam accipere: quòd in regenda republica plus auctoritatis non habent, quàm tenues ciues atque humiles. Cùm autem utile docuerit eſſe utroque in ſtatu amplecti, & honore aliquo afficere eos, qui minus participes ipſorum ſunt: admonet tamen, ne magiſtratus, qui regunt ipſas, in ſuaque manu remp. habent, committantur ijſdem. Nimis namque foret id periculoſum, cùm aduerſentur illis natura: neque ea dona tanti apud ipſos ſint, ut ualeant mutare ipſorum animos, & illis rebuſp. conciliare. Huiuſcemodi igitur omnes magiſtratus uult mandari amatoribus eorum ſtatuum, & qui ualde ipſis delectantur, aut ſolis: aut ſi aliqui etiam eorum, quos ſignificauit, recipiantur ad illos: omnino hoc ſeruare, ut plures ſint in ipſis amici, participeſq; poteſtatum illarũ, quàm natura infenſi, ac deliniti tantùm nonnihil muneribus.

a οἰῶνπερ, al ὥσπερ. mendosè.

b κατ' ἐνιαυτὸν, deficeratur hoc totum, κατ' ἐνιαυτὸν, in libr. uulg. nam bis ab Ariſtot. poſitum eſt, hoc modo: ἐν ὅσοις μὲν πόλεσι πρώτη κατ' ἐνιαυτὸν, κατ' ἐνιαυτὸν: ἐν οἷς, &c.

c ἥ βραχυχρονίους καὶ μέν. d μὴ μόνον τῷ τοὺς κλ. libri uulg. non habent, τῷ.

e κωλύειν.) uulgò κωλύειν, mendosè. præterea deeſt uerbum ἀναγκάζειν, poſt uerbum λειτουργεῖν: quod ex v. codice reſtitui.

CAPVT IX.

TRia autem quædam habere oportet eos, qui adminiſtraturi ſunt ſummos magiſtratus. primum quidẽ amorem erga ſtatum eum reipublicæ: deinde uim & poteſtatem maximam munerum obeundorum eius magiſtratus. tertium eorum eſt uirtus ac iuſtitia in unaquaque republica, quæ faciat ad eam rempublicam. Si enim non eſt idem iuſtum, quod cuſtoditur in omnibus rebuſpublicis: neceſſe eſt ut ſint differentiæ iuſtitiæ. Eſt autẽ quæſtio, cũ minimè contigerit hæc omnia in eodẽ exiſtere, quomodo decet diuiſionẽ facere: ceu ſi quis factus ſit ad ducendũ exercitum, idẽ tamen prauus, neq; beneuolus reipublicę: hic uerò iuſtus & ipſi amicus, quomodo decet delectum facere. Videtur aũt oportere reſpicere ad duo: cuius plus in ſe habent, & cuius minus. quapropter in imperatore deligendo in uſum magis, quàm in uirtutem. minus enim exercitum ducendi facultatis participãt: plus autem probitatis. in cuſtode autẽ & quæſtore

ΤΡΙΑ δέ τινα χρὴ ἔχειν τὰς μέλλοντας ἄρξειν τὰς κυρίας ἀρχάς. πρῶτον μὲν φιλίαν πρὸς τὴν καθεστῶσαν πολιτείαν. ἔπειτα δύναμιν μεγίστην τῶν ἔργων τῆς ἀρχῆς. τρίτον δ' ἀρετὴν καὶ δικαιοσύνην ἐν ἑκάστῃ πολιτείᾳ τὴν πρὸς τὴν πολιτείαν. εἰ γὰρ μὴ ταὐτὸν τὸ δίκαιον κατὰ πάσας τὰς πολιτείας, ἀνάγκη καὶ τῆς δικαιοσύνης εἶναι διαφοράς. ἔχει δ' ἀπορίαν, ὅταν μὴ συμβαίνῃ πᾶσι ταὐτὰ πρὸς τὰ αὐτὰ, πῶς χρὴ ποιεῖσθαι τὴν διαίρεσιν. οἷον εἰ στρατηγικὸς μέν τις εἴη, πονηρὸς δέ, καὶ μὴ τῇ πολιτείᾳ φίλος· ὁ δὲ δίκαιος καὶ φίλος, πῶς δεῖ ποιεῖσθαι τὴν αἵρεσιν. ἔοικε δὲ δεῖν βλέπειν εἰς δύο· τὸν ὠφελιμώτερον μετέχεσι πάντες, καὶ τίνος ἔλαττον. διὸ ἐν στρατηγίᾳ μὲν, εἰς τὴν ἐμπειρίαν μᾶλλον τῆς ἀρετῆς· ἔλαττον γὰρ στρατηγίας μετέχει· τὸ δ' ἐπιεικὲς πλεῖον. ἐν ᾗ φυλακῇ

TRia autem debent habere ij, qui magiſtratus totius ciuitatis ampliſſimos, & penes quos eſt ſumma reipub. poteſtas, geſturi ſunt. primùm in reipub. ſtatum beniuolentiam: deinde eius magiſtratus, quem gerunt, munerum obeundorum facultatẽ maximam: tertio loco uirtutem & iuſtitiam in unaquaq; reipub. adminiſtrandæ forma, pro cuiuſq; reip. adminiſtrandæ forma. Nam ſi non idem ius quadrat ad omneis reipub. adminiſtrandæ formas, iuſtitia quoq; differat neceſſe eſt. Habet autem res dubitationem ad explicandum difficilem, cùm hæc omnia in eodem non concurrunt, quæ ſit adhibenda diſtinctio: uerbi gratia, ſi quis ad ducendum quidem exercitum & rem militarem adminiſtrandam aptus ſit, ſed improbus atque erga reipub. adminiſtrandæ formam non beniuolus: alter uerò & iuſtus, & beniuolo in reipub. adminiſtrandæ formam animo, quo modo facienda ſit electio. Duo igitur uidentur eſſe intuenda: cuius rei ſoleant eſſe omnes homines magis participes, & cuius minus. Quare in imperio militari mandando peritia uſusq; rei militaris potius, quàm uirtus ſpectari ſolet. rariores enim exſiſtunt boni imperatores, quàm uiri boni. In cuſtodia uerò & quæſtura,

ſtore cõtra. maiore enim uirtute res eget, quã quantã uulgò habẽt: ſcientia aũt cõmunis, omnibus. Quærat aũt aliquis, ſi facultas adſit reip. adminiſtrandæ, & amor erga ipſam, quid opus eſt uirtute? efficiet enim, quę cõducũt reip. ui duorũ horum: an quia uſu uenire poteſt, ut qui duo hæc habent, incontinentes ſint. quare quẽadmodum ſuis utilitatibus non ſeruiunt, intelligentes & ſe diligẽtes: ſic & erga cõmune ciuitatis nihil prohibet aliquos ita ſe habere. Simpliciter autẽ quæcunq; in legibus, ut conducentia dicimus reipublicæ, cuncta hæc conſeruant reſpublicas. Et quod ſæpè dictũ eſt, maximũ elementũ eſt, ſeruare ut numerus ciuiũ, qui uult remp. ſtare, potentior ſit illo, qui non uult. Præter aũt hæc omnia oportet minimè fallere, quod nũc fallit reſpublicas; quæ recta uia migrarunt, medium quod ſit. non pauca enim eorum, quæ ſpeciẽ habent populariũ, frangunt ſtatus populi: & eorũ, quæ uidentur accõmodata paucorũ domi natui, dominatũ paucorum. Hi uerò putantes hãc unã eſſe uirtutem, trahũt ad exuperantiã, neſciẽtes naſum, qui migrauit pulcerrima rectitudine uerſus aduncum uel ſimum: eſſe tamẽ adhuc pulcrum, uenuſtatẽq; retinere, quæ iuuet ſpectantes. uerùm ſi intendat aliquis adhuc magis ad exuperantiã, primùm quidẽ perdet mediocritatẽ partis: ad uxtremũ autem ſic efficiet, ut ne naſus quidem eſſe intelligatur propter exuperantiã aut exilitatem contrariorũ. eodẽ modo ſe res habet & de cæteris partibus. Contingit iam hoc & in alijs rebuſp. Etenim paucorum dominatus & ſtatus populi fieri poteſt ut bellè ſe habeat, etſi exijt optimo gradu: ſi aũt aliquis intenderit magis ipſorũ utrũq;, primũ quidẽ deteriorẽ reddet rẽp. poſtremũ aũt, ut reſp. non ſit. Quare oportet hoc minimè ignorare, & q ſcribit leges, & qui remp. cõſtituit, qualia inſtituta popularia conſeruãt, & qualia interimunt ſtatũ populi: & qualia eadẽ, accõmodata dominatui paucorum, dominatũ ipſum. neutrũ enim ipſorũ contingit eſſe & permanere ſine diuitib. & multitudine: ſed cũ æquabilitas bonorũ facta fuerit,

λακῆ Ϲ πεμιεία, τοὐναντίον. πλέίο νϴ γὸ ἀρετῆς δεῖται, ἢ ὅσῳ οἱ πολλοὶ ἔχουσιν· ἢ δὲ ἐπιϛήμη, κοινὴ πᾶσιν. ἀπορήσειε δ' ἄντις κἂν δύναμις ὑπάρχῃ τῆς πολιτείας, καὶ φιλίας τὶ δεῖ τῆς ἀρετῆς; ποιήσει γὸ τὰ συμφέροντα, κατὰ δύο· ἢ ὅτι ἐνδέχεται τοὺς τὰ δύο ταῦτα ἔχοντας, ἀκρατεῖς εἶναι· ὥϛε καθάπερ καὶ αὐτοῖς ἐχ ὑπηρετῶσιν ἐιδότες καὶ φιλοῦντες αὐτὸς, οὕτω καὶ πρὸς τὸ κοινὸν οὐθὲν κωλύει ἔχειν ἐνίοις. ἁπλῶς δὲ ὅσα ἐν τοῖς νόμοις, ὡς συμφέροντα λέγομεν ταῖς πολιτείαις, ἅπαντα ταῦτα σώζει τὰς πολιτείας· καὶ τὸ πολλάκις εἰρημένον μέγιϛον ϛοιχεῖον, τὸ τηρεῖν ὅπως κρεῖϖτον ἔϛαι τὸ βουλόμενον τὴν πολιτείαν πλῆθϴ τοῦ μὴ βουλομένου. περὶ ταῦτα δὲ ταῦτα δεῖ μὴ λανθάνειν, ὁ νῦν λανθάνει τὰς παρεκβεβηκυίας πολιτείας, τὸ μέσον. πολλὰ γὸ τῶν δοκούντων δημοτικῶν λύει τὰς δημοκρατίας, καὶ τῶν ὀλιγαρχικῶν τὰς ὀλιγαρχίας. οἱ δὲ οἰόμενοι ταύτην εἶναι μίαν ἀρετὴν, ἔλκουσιν εἰς τὴν ὑπερβολὴν, ἀγνοοῦντες ὅτι καθάπερ ῥὶς ἐϛὶ παρεκβεβηκυῖα μὲν τὴν εὐθύτητα τὴν καλλίϛην, πρὸς τὸ γρυπὸν ἢ τὸ σιμὸν, ἀλλ' ὅμως ἔτι καλὴ καὶ χάριν ἔχουσι πρὸς τὴν ὄψιν. οὐ μὴν ἀλλ' ἐὰν ὑπτεύνῃ τὶς ἔτι μᾶλλον εἰς τὴν ὑπερβολὴν, πρῶτον μὲν ὑποβαλεῖ τὴν μετριότητα τῶ μορίου· τέλϴ δ' οὕτως, ὥϛε μὴ δὲ ῥίνα ποιήσει φαίνεϑαι, λϑὼ τὴν ὑπεροχὴν καὶ τὴν ἔλλειψιν τῶν ἐναντίων. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἔχει καὶ πρὸς τῶν ἄλλων μορίων. συμβαίνει δὴ τῶτο καὶ πρὸς τὰς ἄλλας πολιτείας. καὶ γὸ ὀλιγαρχίαν καὶ δημοκρατίαν ἐϛὶν ὡς ἔχειν ἱκανῶς, καί περ ἐξεϛηκυίας τῆς βελτίϛης τάξεως· ἐὰν δέ τις ὑπτεύνῃ μᾶλλον ἑκατέραν αὐτῶν, πρῶτον μὲν χείρω ποιήσ τὴν πολιτείαν· τέλος δ' οὐδὲ πολιτείαν. διὸ δεῖ ϖῶτο μὴ ἀγνοεῖν τὸν νομοθέτην καὶ τὸν πολιτικὸν, ποῖα σώζει τῶν δημοτικῶν, Ϲ ποῖα φθείρει τὴν δημοκρατίαν, καὶ ποῖα τῶν ὀλιγαρχικῶν τὴν ὀλιγαρχίαν· ἑϖδετέραν μὲν γὸ ἐνδέχεται αὐτῶν εἶναι Ϲ διαμένειν ἄνϑ τῶν ὑπαρχόντων, καὶ τῶ πλήθους· ἀλλ' ὅταν ὁμαλότης γένηται τῆς οὐσίας,

cõtrarium. maiorem enim uirtutem requirunt, quàm qua uulgus hominum præditum eſt. ſcientia uero omnium cõmunis eſt. Dubitare autẽ poßit aliquis, ſi ſuppetat alicui & reipub. adminiſtrandæ facultas, & erga reipub. adminiſtrãdæ formã beneuolentia: quam obrem uirtus deſideretur. his enim duobus inſtructus, faciet quæ ſunt è repub. An quia euenire poteſt, ut, qui hæc duo habent, ſint incontinẽtes? Itaquè quemadmodum quidam, tametſi ſcientiam habeant, & ſe ipſi amẽt ac diligant, ſibi tamen non conſulunt; neque inſeruiunt: ita nihil uetat quominus hoc modo nonnulli erga rempub. ſint animati. Omnino uerò & uniuerſe, quæ legibus continentur, quæq; utilia reipublicæ adminiſtrandæ formis eſſe dicimus: hæc omnia reipub. adminiſtrandæ formas conſeruãt. Et, quod ſæpè dictum eſt, maximum & primum elementum eſt, diligenter obſeruare & operam dare, ut quæ multitudo uult manere reip. ſtatum, ea plus ualeat, quàm quæ nõ uult. Sed præter hæc omnia, non eſt ignorandum, quod nunc ignoratur ab iis reip. adminiſtrandæ formis, quæ ad extremã deerrarunt; medium. Multa enim quæ popularia uidentur, democratias ſoluunt & corrumpunt: multaq; quæ ſunt oligarchiæ conſentanea, oligarchias. Hi autem hanc unam eſſe uirtutem exiſtimantes, ad id quod eſt nimium, trahunt ignorantes: quemadmodum naſus, quamuis ab eo recto, quod pulcherrimum eſt, aliquantulum ad aduncum aut ſimum deflexerit, adhuc tamen pulcher eſt, & ad aſpectum lepidus & uenuſtus. ſed ſiquis eum intendat etiã magis ad id, quod eſt nimium: primùm particulæ mediocritatem amittet: deinde ad extremum eò deducet; ut ne ſpeciem quidem naſi habeat propter nimium & parum contrariorum. Eodemq; modo de alijs particulis corporis ſe res habet: ita & de alijs omnibus reipublicæ adminiſtrandæ formis ſentiendum. Etenim certo quodam modo fieri poteſt, ut oligarchia & democratia ſint tolerabiles, etiamſi diſceſſerint aliquantùm ab optimo reipub. ſtatu atq; ordine. Quòd ſi quis utramq; earũ magis ac magis intendat, primùm quidem reipublicæ adminiſtrandæ formam deteriorem efficiet: ad extremum uerò, ut nec reipub. adminiſtrandæ forma ſit, efficiet. Quare nõ debet hæc ignorare ſcriptor legum & uir politicus, quales res populares conſeruent, qualesq; perdant democratiam: quales res oligarchiæ conuenientes, oligarchiam. Neutra enim earum poteſt ſine locupletibus & plebe conſtare neque permanere: ſed cùm rei familiaris fuerit æquabilitas,

fuerit, aliã neceſſe eſt eſſe hanc rempub. quare qui interimunt legibus inducentibus exuperantiã, interimunt reſpublicas. Labũtur autẽ & in ſtatibus populi, & paucorũ dominatibus: in ſtatibus quidẽ populi aſſentatores multitudinis, ubi multitudo legib. dominatur. duas enim ſemper faciunt ciuitatẽ, pugnantes cũ diuitibus. oportet aũt contrarium, uideri ſemper dicere ꝓ diuitibus: in paucorum autẽ dominatibus, pro populo ſtudioſos eorũ dominatuũ. Et iuriſiuranda cõtraria ijs quæ nunc, iurare ſtudioſos dominatus paucorũ. nũc enim in quibuſdã iurant: Et erga populũ malæ mentis ero, & quidquid mali potero ipſi procurabo. oportet autẽ uerſare animo & ſimulare contrarium ſignificatione hac utentes in iureiurando: Nullam faciam iniuriã populo. Maximũ autem eſt omnium, quæ dicta ſunt, ut reſpublicæ ſtent, cuius nunc cuncti nullam curam gerunt, inſtitui aptè ad eas reſpublicas. nullũ enim emolumẽtum capitur ex utiliſsimis legibus, & quę probatæ ſint iudicio cunctorũ, qui dant operam reipublicæ, niſi erunt aſſueti & inſtituti: ſi leges populares ſunt, populariter: ſi accommodatæ paucorũ dominatui, aptè ad eum dominatũ. ſi namq; eſt in uno mortali incõtinentia eſt, etiã in ciuitate. Eſt autẽ inſtitui ad rempublicã, minimè hoc efficere, quo lætãtur qui pauci in ciuitate dominantur, uel quib. placet ſtatus multitudinis: ſed illa, quorũ ui poterunt hi quidem tueri dominatum, hi uerò poteſtatem multitudinis. Nunc autẽ in dominatibus paucorũ filij eorũ, qui imperium habent, molliter uiuũt: egenorũ autem exercitati euadunt & laboribus firmati. Quapropter & uolunt magis, & ualent moliri res nouas. In ſtatitibus aũt popularibus, qui maximè uidentur eſſe populares, contrariũ eius quod conducit, in uſu eſt. cauſa autẽ huius eſt, quòd malè definiunt libertatẽ. Duò namq; ſunt, quibus populi ſtatus uidetur definiri. unum eorũ eſt, ut plures in ſua manu remp. habeãt: alterum eſt, libertas. iuſtum enim, æquum eſſe uidetur: æquum autem, quodcunq; uiſum fuerit multitudini, hoc ratum eſſe. Liberum & æquum, quo-

ἄλλῳ ἀνάγκη εἶναι ταύτῃ τὴν πολιτείαν. ὥστε φθείροντες τοῖς καθ' ὑπεροχὴν νόμοις, φθείρουσι τὰς πολιτείας. ἁμαρτάνουσι δὲ καὶ ἐν ταῖς δημοκρατίαις, & ἐν ταῖς ὀλιγαρχίαις· ἐν μὲν ταῖς δημοκρατίαις οἱ δημαγωγοὶ, ὅπερ τὸ πλῆθος κύριον τῶν νόμων. δύο γὰρ ποιοῦσιν ἀεὶ τὴν πόλιν, μαχόμενοι τοῖς εὐπόροις. δεῖ δὲ τἐναντίον, ἀεὶ δοκεῖν λέγειν ὑπὲρ εὐπόρων· ἐν δὲ ταῖς ὀλιγαρχίαις ὑπὲρ τὸ δῆμον τοὺς ὀλιγαρχικούς. καὶ τοὺς ὅρκους ἐναντίους ἢ νῦν ὀμνύναι τοὺς ὀλιγαρχικούς. νῦν μὲν γὰρ ἐν ἐνίαις ὀμνύουσι, καὶ τῷ δήμῳ κακόνους ἔσεσθαι. καὶ βουλεύσω ὅ, τι ἂν ἔχω κακόν. χρὴ δὲ καὶ ὑπολαμβάνειν & ὑποκεῖνεσθαι τἐναντίον, διὰ τοῦτο μνημονευομένους ἐν τοῖς ὅρκοις, ὅτι οὐκ ἀδικήσω τὸ δῆμον. μέγιστον δὲ πάντων τῶν εἰρημένων πρὸς τὸ διαμένειν τὰς πολιτείας, οὗ νῦν ὀλιγωροῦσι πάντες, τὸ παιδεύεσθαι πρὸς τὰς πολιτείας. ὄφελος γὰρ οὐθὲν τῶν ὠφελιμωτάτων νόμων, καὶ συνδεδοξασμένων ὑπὸ πάντων τῶν πολιτευομένων, εἰ μὴ ἔσονται ἐθισμένοι καὶ πεπαιδευμένοι ἐν τῇ πολιτείᾳ· εἰ μὲν οἱ νόμοι δημοτικοὶ, δημοτικῶς· εἰ δ' ὀλιγαρχικοὶ, ὀλιγαρχικῶς. εἴπερ γάρ ἐστιν ἐφ' ἑνὸς ἀκρασία, ἐστὶ καὶ ὅπερ πόλεως. ἔστι δὲ τὸ πεπαιδεῦσθαι πρὸς τὴν πολιτείαν ἀπὸ τούτου, ποιεῖν οἷς χαίρουσιν οἱ ὀλιγαρχοῦντες, ἢ οἱ δημοκρατίαν βουλόμενοι, ἀλλ' οἷς δυνήσονται· οἱ μὲν ὀλιγαρχεῖν, οἱ δὲ δημοκρατεῖσθαι. νῦν δ' ἐν μὲν ταῖς ὀλιγαρχίαις οἱ τῶν ἀρχόντων υἱοὶ τρυφῶσιν· οἱ δὲ τῶν ἀπόρων γίγνονται γεγυμνασμένοι καὶ πεπονηκότες. ὥστε καὶ βούλονται μᾶλλον, καὶ δύανται νεωτερίζειν. ἐν δὲ ταῖς δημοκρατίαις ταῖς μάλιστα εἶναι δοκούσαις δημοκρατικαῖς, τἐναντίον τῷ συμφέροντι καθέστηκεν. αἴτιον δὲ τούτου, ὅτι κακῶς ὁρίζονται τὸ ἐλεύθερον. δύο γάρ ἐστιν οἷς ἡ δημοκρατία δοκεῖ ὁρίζεσθαι· τῷ τὸ πλεῖον εἶναι κύριον, καὶ τῇ ἐλευθερίᾳ. τὸ μὲν γὰρ δίκαιον, ἴσον δοκεῖ εἶναι· ἴσον δ', ὅ, τι ἂν δόξῃ τῷ πλήθει, τοῦτ' εἶναι κύριον. ἐλεύθερον δὲ καὶ ἴσον τὸ ὅ, τι ἂν

quabilitas, alia reipub. adminiſtrandæ forma ſit, hæc neceſſe eſt. Itaq; dum legibus ad præſtantiam & exſuperantiam accommodatis [b] delectãtur, reip. adminiſtrandæ formas euertunt. Peccant autem & in democratijs & in oligarchijs: in democratijs quidem, ubi pene multitudinem legum poteſtas eſt, blandi plebis ductores. nam dum locupleteis oppugnant, ciuitatem, quæ maximè debet eſſe una, ſemper in duas partes ſcindũt ac diuidunt: [c] in oligarchijs uerò, oligarchiæ fautores. At contrà oportet in democratijs populi ductores & magiſtros ſemper pro locupletibus dicere uideri: oligarchiæ fautores in oligarchijs pro populo: atq; hos, quos dixi, oligarchiæ fautores, iuſiurandum ei, quod nunc iurant, contrarium iurare. Nunc enim in nonnullis oligarchijs ita iurant: Et in populum malè animatus ero: & populo quicquid potuero mali, incogitabo. At opus eſt eos & exiſtimare, & præ ſe ferre, ac ſimulare contrarium, ſignificanteis in iuriſiurandi præſcripti uerbis, ſe nullam populo iniuriam illaturos. Omnium autem eorum quæ dicta ſunt, ad rerumpub. diuturnitatem & ſtabilitatem maximum eſt (quod nunc omnes negligũt) puerorum educationem atq; inſtitutionem, ad rei pub. adminiſtrandæ formã eſſe accommodatam. legum enim uel utiliſsimarum & ab omnibus in repub. inuentibus comprobatarum, nullus eſt uſus, niſi ciues erunt eis aſſuefacti atq; ad eas eruditi in repub. adminiſtranda, ſiquidem leges ſint populares, populariter: ſin autem oligarchiæ conuenientes, oligarchiæ cõuenienter. Nam ſi in uno incontinentia eſt, etiam in ciuitate eſt. Non eſt autem hoc eruditum eſſe ad reipublicæ adminiſtrandæ formam, ea facere, quibus lætantur pauci imperium obtinentes: aut y, quibus democratiæ cordi eſt. ſed hoc, ea didiciſſe & agere poſſe, quibus poterunt illi oligarchiam obtinere, hi in democratia uiuere. Nunc autem in oligarchys quidem, eorũ qui reip. præſunt, liberi, delicijs & luxuria diffluunt: egentium uerò filij, exercitati & laboribus aſſuefacti ſunt. Itaq; ea magis & uolunt res nouas moliri, & poſſunt. In democratys uerò ys quæ exquiſitè & accuratè populi potentiam retinent, contrarium: atq; quod reipub. conducit, inſtitutum eſt. Huius rei cauſa eſt, quòd malè definiunt libertatem. Duo enim ſunt, quibus democratia uidetur eſſe definita. unum, ut reip. poteſtas penes maiorem populi partem ſit: alterum, libertas. Nam quod iuſtũ eſt, id uidetur eſſe æquum ſeu æquale: æquum, ut quicquid multitudini uiſum ſit, id ratum ſit. liberũ aũt & æquum eſt,

quodcunq; uoluerit aliquis facere. Quapropter uiuit in huiusce modi populi ſtatibus unuſquiſq; ut uult, & ad quod libido ferſ, ut ait Euripides. Hoc autem eſt culpæ affine: non enim decet arbitrari, ſeruitutem eſſe uiuere ad rempublicam, uerùm ſalutem. Ex quibus igitur reſpublicæ mutantur & intereunt, & quorũ ui conſeruantur ac ſtant (ut ſimpliciter loquar) tot ſunt.

τι ἂν βούληται ποιεῖν. ὥστε ζῇ ἐν ταῖς τοιαύταις δημοκρατίαις ἕκαστος ὡς βούλεται, καὶ εἰς ὃ χρή ζων, ὥς φησιν Εὐριπίδης. τοῦτο δ' ἐστὶ φαῦλον. οὐ γὰρ δεῖ οἴεσθαι δουλείαν εἶναι τὸ ζῆν ὡς τὴν πολιτείαν, ἀλλὰ σωτηρίαν. ἐξ ὧν μὲν οὖν αἱ πολιτεῖαι μεταβάλλουσι καὶ φθείρονται, καὶ διὰ τίνων σώζονται καὶ διαμένουσιν, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, τοσαῦτά ἐστι.

eſt, quicquid uelis, facere. Itaque uiuit unuſquiſque in talibus democratys ut uult, & quò libido trahit, ut ait Euripides. at hoc malum & uitioſum eſt. Non enim oportet exiſtimare ſeruitutem eſſe, uiuere ad reip. adminiſtrandæ formam accõmodatè, ſed ſalutem. Quibus igitur cauſis mutentur reip. adminiſtrandæ formæ, & quibus intereant, & quibus rebus cõſeruentur & permaneant, quod ſimpliciter & uniuersè dicere licet, hæ ſunt tantùm.

COMMENTARIVS.

Tria autem.) Quæ requirantur in eo qui ſummos magiſtratus fideliter recteque regat, admonet. Tria autem numero ipſa dicit eſſe. Primum enim putat, oportere illum diligere ſtatum eum ciuitatis, ac ualde carum habere: niſi enim procliuis ingenio moribuſque ad eum foret, facilè ab eo tuendo ornandoque aut præmio aliquo aut metu auocaretur. Deinde opus eſſe inquit, ut habeat uim poteſtatemque magnam obeundi munera propria illius magiſtratus: neque enim aliter ſuſtineret cum laude publicaque utilitate perſonam eam. Tertium, quo eundem inſtructum eſſe uult, inquit, uirtutem eſſe probitatemque: hoc enim arbitror hic ualere uirtutem, cui adiungit certam uirtutem, qua carere idem nullo pacto debet, id eſt iuſtitiam. Verùm quia non eadem iura ſunt legeſque cunctarum rerumpublicarum, & aliquando quod æquum iuſtumq; eſt in una quapiam ipſarum, non eſt iuſtum in alia: uult ipſum præditum eſſe iuſtitia ea, quæ probatur congruitque illi ipſi ſtatui. Confirmans autem hoc, ac uerum eſſe docens, addit: Si namque non idem iuſtum eſt in cunctis rebuſpublicis (ut profectò non eſt) fieri non poteſt, quin ſint diſcrimina iuſtitiæ, pluraque ipſius genera.

Eſt autem quæſtio.) Cùm tria eſſe oſtendiſſet, quæ ab eo poſtulantur, qui magni ponderis magiſtratus in ſingulis rebuſpublicis ordine adminiſtraturus ſit (nam leuiores curæ mandari ſolent non omnino perfectis hominibus, quia pauci reperiuntur abſoluti uiri: ac ſæpe, qui ornatus eſt una quapiam aut altera uirtutum harum, caret cæteris) aperit quomodo, cùm huiuſcemodi aliquid contingit, nos in deligendo gerere debeamus. nam hæc (non parua ſanè) difficultas meritò quemliber ſollicitat tunc, dum quærit ſecum, quomodo prodeſſe ualeat reipublicæ, deligereque eum, qui potior ſit, magisque ad remp. iuuandam idoneus. Ipſe autem declarat, quomodo hoc uſu ueniat. inquit enim: Exempli cauſa, ſi ſit aliquis imbutus arte ducendi exercitum, idem tamen improbus homo, & minimè amicus illi ſtatui ciuitatis, quando de eligendo imperatore agitur: alius autem iuſtus & ſtudioſus illius reipublicæ, non tamẽ bellicæ diſciplinæ gnarus, quomodo deceat delectum facere, & utrum eorum illi curæ præponere.

Videtur autem oportere.) Diſſoluit hunc nodum, atque indicat, quæ ſint noſtræ partes eo tempore. Iubet igitur, ut reſpiciamus ad duo, utamurque ea quaſi norma, quam dicit, in conſilio de hac re capiendo: id eſt, ſubtiliter uideamus cuius eorum quæ in quæſtionem ueniunt, cuncti mortales magis participes natura ſunt, & cuius minus. hoc enim primùm in uniuerſum præcipit. deinde ad ſuperiorem quæſtionem redit, atque inquit: Quare in duce exercitus deligendo potius ad uſum peritiamq; eius muneris ſpectare debemus, quàm ad probitatem morumque integritatem. Ratio huius eſt, quia homines plerunque minus intelligunt artem imperatoris, quàm facti inſtructique ſint ad probitatem. plures enim in ciuitate reperiuntur, ſine delectu ſumti, qui probi moderatiq; uiri ſint, quam ad ducendum exercitum idonei. Quare minus peccabitur, ſi cuſtodietur hæc tanquam regula quædam in duce ſumendo: in cuſtodia uerò legum ac reipublicæ, publicaque pecunia tuenda, contra nos gerere debemus. maiorem enim poſcunt curæ hæ uirtutem probitatemque, quàm illa eſt, quæ inuenitur plerunque in mortalibus: contrà autem ſcientia earum rerum, quas adminiſtrant, communis ac uulgaris eſt. neque enim requirunt ipſæ eximium ac præſtans ingenium, mediocrisque natura rebus illis rectè adminiſtrandis ſatis eſt. Huc autem facit iocus ille M. Ciceronis in caſtris Pompeianis. Cùm enim L. Domitius ordinem ducere uellet in exercitu quendam, minimè militarem hominem, affirmans eum probum uirum eſſe ac temperantem: cognoſcens Cicero illud bellum aliud requirere, inquit: Cur igitur ipſum tutorem liberis tuis non relinquis? Id autem, quod præcipit hic Ariſtoteles, diligenter cuſtodiuit C. Fabricius, cuius acutam uocẽ cõmemorat idẽ in II. libro de Oratore. tota res præclarè cognoſcetur ex uerbis Ciceronis, quæ ſunt hæc: Vt cùm C. Fabricio P. Cornelius, homo ut exiſtimabatur, auarus & furax, ſed egregiè fortis & bonus imperator, gratias ageret, quòd ſe cõſulem feciſſet, bello præſertim magno & graui: Nihil eſt, quòd mihi gratias agas, inquit, ſi mihi compilari quàm uenire. minus eni malum eſt amittere partem fortunarum ſuarum, quàm accipere magnum incommodum in bello. Carolus etiam V. imperator, cùm audiſſet quendam, quem bene cognitum habebat, affinem ualde eidem culpæ, cui P. Cornelius, delectum eſſe ducem in non paruo ſanè bello: probans iudicium eorum qui id fecerant, uitium tamen eiuſdem ſimul notans, dixit eum bonum ſanè ducem exercitus eſſe, ſed carum: ut caræ res uocantur, quæ magno emuntur.

Quærat autem.) Cùm tria requiri docuerit ad inſtruendum eum, qui rectè ſe in magiſtratu gerere debeat, perſonamque illam honeſtè ſuſtinere: quærit nunc, an ſine damno uno quodam illorum carere poſſit, id eſt uirtute: duoque reliqua ſatis ſint ad eum ornandum, & ad illud munus obeundum perfectum reddendum. Quod igitur ipſe animo uidit, narrat in mentem alicui uenire poſſe: deinde diſſoluit hunc nodum, ita agens: An omnino numerus ille retinendus eſt, continentiaque prorſus neceſſaria? quia uſu aliquando uenit, ut qui uim poteſtatemque in ſe habeant adminiſtrandi illas res, ijdemque remp. eam diligant: impotentes animi ſint, ſeque abſtinere nequeant uoluptatibus corporis rebuſque, quas ſentiunt eſſe uitio affines. confirmat autem hoc ſimili: Quemadmodum enim, inquit, huiuſcemodi homines ſibi ipſis opitulari nequeunt, etſi intelligunt ſe peccare, caroſque habent ſemetipſos: ſic contingit aliquos ſe habere erga rempublicam & commune bonũ ciuitatis. quare perſpicitur, neceſſariam eſſe uirtutem, quæ frenet cupiditates. Exemplum huius rei ſatis clarum eſt, quod narrauit Tacitus in XXI. libro Annalium de Cerialí: qui cùm exercitus dux eſſet contra Ciuilem, ſociosque eius belli, propinquis acerrimis hoſtibus, nauigans cum claſſe in Rheno, non manſit noctu in prætoria naui, ut expleret libidinem ſuam. unde factum eſt, ut non paruum incommodũ acciperetur: ac niſi ille ſemiſomnis & intectus, audita re, citò ſuccurriſſet, maioris multo cladis flagitium ipſius cauſa fuiſſet. Poſtulare uerò imperium, tempuſque illud omne, quo aliquis præpoſitus eſt maximæ curæ, quod admonet diligens doctor, temperantiam: declarauit optimus Imp. P. Scipio honeſto facto ſummaque laude digno: cui cùm milites ex præda eximia forma uirginem detuliſſent, ſcientes eum his amoribus delicijsque delectari: laudatis ipſis donum repudiauit, affirmans tempus illud non pati, ut huiuſcemodi uoluptatibus indulgere: contraq;, ſi priuatus extitiſſet, munus eorum ſibi gratiſsimum futurum fuiſſe.

Simpliciter autem.) Complectitur uno communi plura præcepta, quæ ſalutem cuncta dant rebuſpublicis, & liberant ipſas multis periculis. ſimpliciter enim inquit: Quæcunque legibus excogitata promulgataque ſunt, ut conducentia rebus publicis. hoc enim proprium munus eſt legum, procurare quæ proſunt ciuitati, ad eamq; cuncta comportare, indeque arcere contraria: omnia hæc conſeruant rempublicam, & aliquo modo ipſi ſaluti ſunt.

Et quod ſæpe.) Loco in primis apto repetere uoluit, quod magni momenti eſſe intelligebat ad tuendas reſpublicas: etſi non fallebat ipſum, non ſemel tantùm, ſed ſæpe iam ſe id admoniſſe. Eſt autem hoc, ſeruare, ut pars ciuium, quæ ſtudet remp ſaluam eſſe, melior robuſtiorque ſit illa, quæ cupit ipſam frangi atque interire. Cùm enim ij, qui auerſi ſunt animo ab ea, poteſtatem

ſtatem nacti ſunt ipſam infirmandi ac totam diſſoluendi, libenter id faciunt. quin autem in manu ipſorum id facere poſitum ſit, cùm uiribus ſuperant, dubitandum non eſt. explent igitur tunc uetus deſiderium ſuum. Vocat autem animaduerſionem hanc elementum, oſtendens hoc nomine, contrarium multum ualere ad remp. labefactandum; & quaſi fontem & originem ipſius exitij eſſe. Eodem autem pacto locutus eſt Iſocrates in ſuaſione ad Nicoclen de regno. cùm enim dixiſſet, oportere ipſum curare, ut optimi uiri honores in ciuitate adipiſcerentur, reliqui uerò nullam iniuriam ab ipſis acciperent: addit, τοῦτο γὰρ φυλάξει πρῶτον καὶ μέγιστον χρῆσθαι πολιτείᾳ.

Præter autem hæc.) Admonet ſtudioſos rerump. tuendarum, uc præter ea quæ iam præcepit, non patiantur ullo pacto, ut fallat ipſos mediocritas menſuraque iuſta illarum etiam rerum, quæ ſunt rebuſp. utiles ac ualde accommodatæ. Si namque modus non adhibitus ſit, fiunt illæ inutiles atque inde alienæ. huic autem uitio tradit affines eſſe reſp. cunctas, quæ recta uia migrarunt, & quaſi labes ſunt uerarum rerumpublicarum. Aperit autem, quod impulit ipſum, ut hoc ſedulò præciperet, affirmans multa (quæ ſanè inſtituta popularia putantur, ac profectò talia ſunt, niſi modus eorum ſeruetur) temptare ac labefacta re ſtatum populi: itidemque, quæ dominationi paucorum uidentur apta, dominatum illum ipſum deprauare ac perdere.

Hi uerò putantes.) Refellit errorem eorum, qui in hac re uehementer peccant: oririque hanc culpam affirmat ab amore nimio, quo ſtatus illos proſequuntur. neque enim modum ullum in illis (ut putant) ornandis ſtabiliendisque ſeruant. Inquit igitur, ipſos (augentes quantum poſſunt uim & robur eorum) rem perducere ad exuperantiam ac nimium. quod in omni re uitioſum eſt. Vt autem illuſtret præceptum hoc, ponatque ante oculos ueritatem ſui conſilij: utitur ſimili, ac ſimili ualde noto, & quod omnibus horis huiuſcemodi eſſe, quale dicit, perſpicitur. Quia autem ſemper putauit, ipſum ualde aptum eſſe ad lucem adferendam: in primo quoque libro de Arte dicendi ipſo uſus. Cùm uerò à parte aliqua corporis noſtri exemplum caperet, nullam ſumere potuit, quæ integra magis ornaret hominem, ſpeciemque eius, & corrupta deprauaret. Inquit igitur, idem in hac re uſu uenire, quod euenit in hominis naſo. naſus namque, etſi ex jt ex illa forma recta, quæ maximè laudatur, ita ut uergat in aduncum uel ſimum: tamen adhuc pulcher ac uenuſtus aſpectu uideri poteſt. ueruntamen ſi pergat aliquis magis ipſum trahere ad nimium, quod eſt in utraque contraria labe naſi: primùm, inquit, ejcit inde rectam menſuram illius membri: ad extremumque (permanens in ea praua ratione) ita commutat ipſum, ut prorſus naſus nō uideatur: quia nimium in eo perſpicitur aut parum duorum illorum contrariorum. Expoſito autem accuratè hoc ſimili, idem uſu uenire dicit in cæteris partibus humani corporis, quæ & ipſæ ut nares, idem declararent.

Contingit iam hoc.) Docet, quod uſu uenire narrauit in naribus & earum deprauatione, idem fieri in rebuſpublicis, cū cōtingat & dominatum paucorum & ſtatum multitudinis bellè adhuc aliquo modo ſe habere: & ita ſanè, ut non magnopere aliquid in ipſis deſideretur: etſi planum eſt ipſos migraſſe optima conſtitutione & forma reipublicæ, ut ſemper traditum eſt. Si quis tamen, addit, utranque ipſarum magis intenderit, ſtudueritque multo plus talem reddere, naſcentur inde hæc incommoda: primum enim deteriorem reddet ſtatum eum. Quòd ſi perrexerit in ea uoluntate, nec terminum imponet conſilio illi ſuo malo: ita ad extremū ipſas deprauabit, ut reſpublicæ uideri non poſſint. Poſt ſimile autem expoſitum cùm oſtendat, cui illuſtrando ipſum attulerit, dicens: συμβαίνει δὴ τοῦτο καθὸ καὶ τὰς ἄλλας πολιτείας. in his uerbis arbitror mendum eſſe, importuneque hūc inculcatam uocem ἄλλας. neque enim meminit ſuprà alius ullius reipublicæ: ſuſpicor autem huc ipſam fluxiſſe è ſuperiore uicino loco, quo uſus eſt eadem uoce rectè. Noluit autē hinc ejcere, quia in omnibus ſcriptis libris inueni, ſed etiam animaduerti à uetere tralatione expreſſam: quare ſi eſt erratum (ut iudico) unum eorum erratorum eſt, quæ antiquitus ſcripta bonorum auctorum macularunt.

Quare oportet. Cùm oſtenderit, modum non ſeruatum in his duobus ſtatibus augendis, ne dum ornet ipſos ac meliores reddat, potius paulatim corrumpere, ne aliquis in hac re labatur. Duobus autem generibus hominum hæc inſcitia fraudi eſſe poterat, id eſt ſcriptoribus legum & ijs qui uerſarentur in rep. adminiſtranda: admonet ipſos, ut perdiſcant, quænám è numero popularium inſtitutorum conſeruant ſtatum illum, aut perdunt: nec non, quæ apta dominatui paucorum, eodem pacto ipſi aut ſalutem dent, aut interitum afferant. poterunt enim, cùm hæc cognita habebunt, ſumere quæ utilia ſint: contraria autem uitare. Documenti autem huius illuſtrādi cauſa exemplum ponit, quod uitium huius rei non animaduerſæ declarat. Inquit enim, neutrum horum ſtatuum conſtare & permanere poſſe ſine diuitibus ac ſine multitudine. in dominatu enim paucorum ſunt neceſſarij locupletes. (ipſi enim clauum tenent illius reipublicæ) in ſtatu uerò multitudinis pauperes: multitudo enim conſtat ex ijs, qui tenues fortunas poſsident. Quando autem, inquit, extiterit illic æqualitas rei familiaris, commutatur ſtatus, atq; alius neceſſariò redditur. Quare addit, quæ concluſio eſt totius rationis: Qui perdunt medium in utramq; partem, nec contenti ſunt mediocritate illorū inſtitutorum, ſed nimium ſequuntur: legibus ſuis extinguunt illas reſpublicas, quas firmiores reddere falſò ſe putāt. Quòd autem hoc malum proficiſci à legib. inquit inutilibus, reſpondet illi, quod initio poſuit huius ipſius partis νομοθετῶν: affirmans nullo modo oportere hoc fallere aut eum, qui primùm leges ſcribit illis rebuſpublicis, aut poſtea in ipſis ornandis muniendiſq; nouis legib. occupatus eſt. Cùm prius uerò hic legeretur accuſandi caſu, τὰς κατ' ὑπερβολὴν νόμους: ſecutus fidem librorum calamo exaratorum, emendaui τοῖς κατ' ὑπερβολὴν νόμοις. quam lectionem etiam exprimit uetus tralatio. quod teſtari uolui, quia locus eſt obſcurior. Qui autem quæſtionis huius initium recordabuntur, quod eſt, περὶ πάντα δεῖ τοῦτον δεῖ μὴ λανθάνειν, & quæ ſequuntur: uidebunt hanc prorſus ueram eſſe lectionem.

Labuntur autem.) Monſtrat erratum, quod ſua ætate continebatur in utroque ſtatu, ipſoſque facile ad interitum perducebat: quomodoque idem corrigatur, oſtendit. Tota autem res in hoc manet, quòd auctores illorum conſiliorum ſimpliciter agebant, & odium ſuum in aduerſarios patefaciebant: ipſe autem aſtutè ab illis agi uult. Primùm igitur aperit peccatum, quod noceret ſtatui multitudinis: & illi præcipuè, in quo uoluntas populi magis ualeret, quàm leges. Auctores autem, inquit, mali huius eſſe aſſentatores multitudinis, qui diuiderent ciuitatem, & communionem hanc diſſociarent. unde neceſſariò naſcebatur interitus reipublicæ. Hoc uerò committebant, quia apertè pugnabant cum locupletibus, & quaſi bellum ipſis indicebant: Ariſtoteles autem cenſet contrarium fieri oportere, debereque populares illos oratores, tectis inimicitijs cùm uerba faciunt, ſemper uideri conſulere diuitibus, & commoda ipſorum procurare: contrà autem in paucorum dominatu fautores illius iniquæ poteſtatis dare operam debere, ut utilitates multitudinis defendere uideantur.

Et iuris.) Hoc arbitror proprium documentum eſſe dominatus paucorum, & non commune ipſi cum ſtatu multitudinis, in quo regendo non mos eſſet profiteri inimicitias cum diuitibus: nihil enim tangit auctor, quod hoc innuat. Tradit igitur, oportere capere iuſiuranda contraria illis, quæ eo tempore caperentur quibuſdam in ciuitatibus ab amatoribus earum poteſtatum, cùm imperium magiſtratuſque acciperent. Ponit autem genus hoc iuris iurādi, quòd reprehendit: ſtatimque quomodo emendari debeat, docet. Suadet enim, ut contrarium potius eorum præ ſe ferant: ut cùm iurant, clara uoce dicant, ſe nullam unquam iniuriam allaturos eſſe multitudini, neque ipſam uiolaturos. Κακόνους ille dicebatur, qui malè animatus eſſet erga rempublicam: quo iuncto nomine notauit ciues quoſdam ſuos etiam Demoſthenes, qui non diligerent rempublicam, nec lætarentur rebus ſecundis patriæ: ſed fauerent Macedoni.

Maximum autem.) Admonet quiddam maximè utile (ut affirmat) ad tuendas omnes reſpublicas. Commune enim documētum eſt. & non proprium huius aut illius ſtatus, ut nonnulla alia quæ dedit. Antequam autem ipſum exponat, dolet neglectum eſſe ſua ætate: quare magis decuit ipſum tam ſalutare præceptum commendare, & in conſuetudinem reuocare conari. Eſt uerò illud, ut liberi inſtituantur aptè ad eas reſp. colendas, in quibus uicturi ſunt. Ferens autem in cœlum ipſum, inquit, nullum emolumentum fructumque captum iri ex legibus etiam maximè utilibus, & magno conſenſu probatis ab omnibus, qui uerſantur in illis rebuſpublicis: niſi prius ciues, pueri adhuc, aſſueti fuerint illis inſtitutis, diſciplinaque ornentur propria earum rerumpublicarum. Explanans autem ſenſum animi ſui, addit: Si leges, inquam, fuerint populares, ut ipſi quoque inſtituti ſint populariter: ſi autem aptæ poteſtati paucorum, & ipſos opus eſt eductos eſſe accommodarè ad illam. Rationē uerò reddens huius optimi conſilij, inquit: Si namque uidemus incontinentem quempiam mortalem eſſe, quales profectò multi ſingulares homines ſunt: idem exiſtimare debemus uſu uenire in ciuitate. Planum autem eſt, qui ἀκρατεῖς uocentur, rationem ſanam habere, ac de rebus bonis & malis rectè exiſtimare: eoſdem tamen illos abduci à ueris illis iudicijs ſpecie uoluptatum ac rerum iucundarum, cùm uigeant in ipſis motus turbidi, conſiliumque infirmius factum ſit. Idem igitur euenit,

quod

quod in uno homine, in magno cœtu mortalium: ut ipsi scilicet cuncti non permaneant in eo, quod rectum esse senserint. est autem illud, quod iubent ac uetant leges (respondent enim in hoc simili leges rationi) turba uerò ac multitudo non instituta, motibus animorum uehementioribus. Hoc quod præcipit nunc sapienter Aristoteles, uiderunt Romæ uicinis his temporibus sacerdotes. Cùm enim intelligerent dilapsam aliquantum esse Christianam disciplinam uitio temporum, emendare ipsam uolentes, aperuerunt domum, in qua magna familia puerorum eruditetur, & ad antiquam uiuendi rationem propriamque Christiani nominis imbueretur. Quod imitati sunt multi graues & honesti antistites in his terris, quarum moribus moderantur, cùm & ipsi huiuscemodi probitatis ac doctrinæ seminaria confecerint. Inde igitur fructus magni expectari meritò possunt, auctore quoq; hoc summo doctore: si ratio hæc permanebit, & non ignauia casuq; aliquo interrumpetur.

Est autem institui.) Ne quis errore ullo in hac re teneretur, ostendere uoluit, quid ipse intelligeret, institutum esse quempiam ad hanc siue illam rempublicam. Inueniri enim poterant, atque hi quidem facile, qui aliter atque oporteret, hoc acciperent: putarentque eum imbutum satis ad eas esse, qui imitaretur mores ac uitam eorum, qui in ipsis potestatem habent, quæcunque illa foret. Nititur igitur eos corrigere, atque inquit, non esse hoc quod præcipit, facere in ipsis ea, quib. uulgò capiuntur, magnopereque gaudeant, qui delectantur illis rebuspublicis. Sæpè namque hi uolunt, quæ ipsis exitio sunt: sed quæ gerunt, qui eas saluas uolunt, studentque potestatem illam suam in ipsis perpetuò conseruare ac tueri, siue sit illa dominatio paucorum, siue status multitudinis.

Nunc autem.) Cùm quæ foret uera institutio indicasset, tradit quæ praua ac uitiosa sit: accusatque uitam atque instituta eorum, qui regerent eos status sua ætate. Deliniti enim uoluptatibus, ac nimis sibi indulgentes, patefaciebant iter aduersarijs ad se opprimendos. Primùm igitur ostendit, in quo magnopere peccarent locupletes in ciuitate dominantes, dicitque liberos eorum molliter delicateq; uiuere: contrà autem pauperum sobolem exerceri in armis, uersarique in continentibus laboribus: itaque fieri, ut magis cupiant ac magis ualeant res nouas in ciuitate moliri, atque extorquere gubernaculum è manibus eneruatorum illorum atque ignauorum principum reipublicæ. Vita enim dura, in qua uersati sunt, addit illis animum ad insidiandum aduersarijs, ac uires etiam eorundem auget.

In statibus autem.) Corrigit peccatum non unius hominis, sed ciuitatum, quæ reguntur à multitudine: & illarum ipsarum, quæ maximè putantur uulgò populariter gubernari, id est statum illum populi eximiè colere. In illis enim institutum quoddam manere dicit, quod repugnat utilitati ac saluti earum rerumpublicarum: unde etiam principium ducat hoc, quod tantopere ipsis obest, aperit. Affirmat enim fontem huius mali esse, errorem eorum ciuium, qui perperam definiunt libertatem: quem errorem ut ipsis extorqueat, ita argumentatur, duoque esse dicit, quibus status multitudinis uidetur definiri. Illa autè sunt, ut maior numerus ciuium summam illic potestatem habeat, & ut liberè illic uiuatur. Iustum enim æquale uideri esse: æquale uerò, quodcunque uisum fuerit multitudini, ratum esse, & temptari non posse. Libertatem autem & æqualitatem ita accipiunt, ut liceat omnibus, quodcunque sibi uisum fuerit, facere. Cùm igitur iam ostendisset, quomodo hi accipiant libertatem: adiungit, sequi ex ea definitione, ut in huiuscemodi popularibus statibus singuli uiuant ut uolunt, & ea gerat, quæ ipsis accommodata sunt. Citat autem testem huius sententiæ Euripidem. Locum in fabulis, quæ restant huius tragici, non inueni: puto autem hoc dictum ab eo fuisse in una quapiam earum, quæ uetustate perierunt. est sanè locus accommodatus huic uoci in ea, cuius index ἱκέτιδες. in ipsa namque inducit Theseum, regem Athenarum, refellentem contumacem orationē præconis Creontis, tyranni Thebanorum, ferre in cœlum summis laudibus statum multitudinis: neque tamen illic hoc planè prolatum est, etsi usus est eo loco poeta uerbo, quo hic utitur, χρήζων. quare non absurdè omnino putaret aliquis, auctorem uerbum illud & tanquam modum loquendi potius significare uoluisse, usurpatum sæpè ab Euripide. in Iphigenia enim quoque in Tauris inquit Orestes: ἡμᾶς δ' ὁ χρήζων κλεινέτω.

Hoc autem.) Refellit errorem illorum, qui arbitrarentur libertatem esse, gerere ciuem, quæcunque ipsi libuissent: contrà autem seruitutem, non licere eidem ea ad exitum perducere. docet igitur id falsum esse, neque oportere ullo pacto existimare seruitutem esse, omni sua in uita illa custodire, quæ pertinent ad tuendam rempublicam, nec latum unguem unquam ab illis discedere, sed esse potius eam appellandam salutem. quæ namque prosunt reipublicæ, conseruantque statum illius, prosunt etiam priuatis: salutemque ipsis dant. Post hæc paucis repetit, quæ tradidit, cū uelit de reliquo genere reip. agere, quod est imperium unius. inquit igitur se ostendisse causas mutationem rerumpublicarum, & interituum earundem: & ope etiam quorum institutorum eædem permanent ac uigent: atque id, si non omnino exquisitè, saltem cōmuniter, & crassiore modo.

a ποῖα σώζει τῶν δημοτικῶν, &c. uulg. lib. habent, τὸν δημοτικὸν, mendosè.
b χαίροντες. lib. uulg. φθείροντες, mendosè.
c ἐν δὲ ταῖς ὀλιγαρχίαις, οἱ ὀλιγαρχικοί. hoc totum desideratur in lib. uulg.

CAPVT X.

RElinquitur autē differere & de unius imperio, ex quib. extinguitur, & quorū ui natura conseruatur. Fermè aūt assimilia sunt ijs, quę de rebusp. exposita sunt ea, quę eueniunt circa regna & tyrānidas. regnū enim imago quędā est optimatū, tyrannis uerò è postremo dominatu paucorū cōcreta est, & statu populi. Quapropter maximè detrimentosa est ijs, qui in potestate eius sunt, ut quę è duobus malis rebus concreta est: cōtinetq; in se transgressiones & peccata, quę proficiscūtur ab ambabus rebusp. Existit aūt ortus utriq; singulorum imperio statim è contrarijs: regnū enim ad opem ferendam probis uiris contra plebem ortum est, cōstituiturq; rex ex ordine proborum uirorum ob excellentiam uirtutis, siue actionū quæ proficiscuntur à uirtute, siue ob excellentiam huiuscemodi generis: tyrannus aūt è populo ac multitudine

ΔΕΙΠΕΤΑΙ δ' ἐπελθεῖν ⟨ περὶ μοναρχίας ἐξ ὧν τε φθείρε⟩ται, καὶ δι' ὧν σώζεται πέφυκε. σχεδὸν γὰρ παραπλήσια τοῖς εἰρημένοις περὶ τὰς πολιτείας ἐστί, ⟨ τὰ συμβαίνοντα περὶ τὰς βασιλείας, ⟨ τὰς τυραννίδας. ἡ μὲν γὰρ βασιλεία ἐξ ἀριστοκρατίαν ἐστίν, ἡ δὲ τυραννὶς ἐξ ὀλιγαρχίας τὸ ὑστάτης σύγκει⟩ται καὶ δημοκρατίας. διὸ δὴ καὶ βλαβερωτάτη τοῖς ἀρχομένοις ἐστίν, ἅτε ἐκ δυοῖν συγκειμένη κακῶν· ⟨ τὰς παρεκβάσεις, καὶ τὰς ἁμαρτίας ἔχουσι, τὰς παρ' ἀμφοτέρων τῶν πολιτειῶν. ὑπάρχει δ' ἡ γένεσις διὰ θυοῖν ἐναντίων ἑκατέρα τῶν μοναρχιῶν· ἡ μὲν γὰρ βασιλεία, πρὸς βοήθειαν τοῦ δήμου, τοῖς ἐπιεικέσι γίγνονται. ⟨ καθίστα⟩ται βασιλεὺς ἐκ τῶν ἐπιφανῶν καθ' ὑπεροχὴν ἀρετῆς ἢ πράξεων, τοῦ δήμου τὰ ἀρετῆ, ἢ καθ' ὑπεροχὴν τοιούτου γένους· ὁ δὲ τύραννος ἐκ τοῦ

RElinquitur est ut etiam de monarchia disseramus, & quibus rebus soleat interire natura, & quibus conseruari. Ferè autem ijs quæ diximus cæteris reipub. administrandæ formis euenire, similia sunt ea quæ regnis & tyrannidibus accidunt. Nam regnum quidem aristocratiæ congruit, tyrannis uerò ex oligarchia ultima & democratia componitur. Quapropter etiā ys qui sub imperio uiuunt, perniciosissima est, utpote quæ ex duobus malis concreta sit: & degressiones à recto, et peccata, quæ ab utraq; proficiscuntur, cōtineat. Vtriusq; autem monarchiæ ortus ultimus est statim ex contrarijs. Regnum enim ad bonorum perfugium ac præsidium aduersus populi iniuriam comparatum est: & constituitur rex ex uiris bonis, uel qui uirtute aut uirtutis actionibus excellat, uel qui tali genere cæteris antecellat: Tyrannus uerò ex populo & multitudine sumitur

dine aduersus nobiles, ut populus nullam ab ipsis iniuriam accipiat. Apertum autē est, hoc uerum esse ex ijs, quæ euenerunt: tyrannorum enim magna fermè pars extitit ex assentatoribus populi (ut ita loquar) qui criminando nobiles, fidem cōsecuti sunt apud multitudinē. Hæ namq; tyrannides hoc modo constitutæ sunt, auctis iam ciuitatibus: quæ uerò ante has, partim è regibus, migrantibus ex institutis maiorū, & incensis desiderio erilis imperij: partim autē è delectis ad summos magistratus. antiquitùs enim populi constituebant diuturna publica munera & sacra ministeria: hæ uerò è dominatibus paucorum, deligentibus unum quempiā, in cuius arbitrio sint maximi magistratus. Omnibus enim his modis facultas data est conficiendi paruo negotio, si modò uellent: quia uires iam ipsis adsunt his quidem regij imperij, his autem dignitatis: ceu Phidon Argis & alij tyranni facti sunt, cùm prius regnarent: qui uerò in Ionia tyrannidē inuaserūt, & Phalaris, ex honoribus eò peruenerunt. Panætius autē apud Leontinos, & Cypselus Corinthi, & Pisistratus Athenis, & Dionysius Syracusis, atq; alij eodem modo ex assentatoribus populi euasere. Quemadmodū igitur diximꝰ, regnum ordinatū est more status optimorum. pro dignitate namq; est, uel per propriā uirtutem uel generis, uel propter beneficia collata. cuncti enim, qui beneficia contulerunt, uel uim potestatemq; habent in ciuitates, siue in gentes beneficia conferendi adepti sunt hūc honorem: nonnulli ipsorū aduersantes, ne bello in seruitutē redigerentur, ueluti Codrus: alij autem, cùm in libertatem uendicarint, ueluti Cyrus. uel cùm urbium conditores extitissent, uel agrū sedesq; parassent: ueluti Lacedęmoniorū reges, & Macedonū & Molossorū. Requiritˇ aūt à rege, ut sit custos, prouideatq; ne locupletes aliquid iniuriæ accipiant, plebsq; non uexetur ullo genere contumeliæ. Tyrannus autē, ut sæpe dictum est, non respicit ad commune bonum, nisi suæ propriæque utilitatis causa. propositum autem tyrannicum, uoluptas est: regium autem, honestas. Quapropter rerum, quibus mortales studeant præstare, pecunia expetitur

δήμῳ ἐξ πλήθους ὅπι τὺς γνωρίμους, ὅπως ὁ δῆμος ἀδικῆ) μηθὲν ὑπ' αὐτῶν. Φανερὸν δ' ἐκ τῶ συμβεβηκότων. ῥᾳδὸν γὰρ οἱ πλεῖσοι τῶν τυράννων γεγόνασιν ἐκ δημαγωγῶν (ὡς ἐπεῖν) πιστωθέντες ἐκ τῦ διαβάλλειν τὺς γνωρίμους. αἱ μὲν γὰρ τῶτον τὸν τρόπον κατέστησαν τὰς τυραννίδας, ἤδη τῶν πόλεων ἠυξημένων· αἱ δὲ καὶ τούτων, ἔκπτε τῶν βασιλέων παρεκβαινόντων τὰ πάτρια, καὶ ἐζήτουν πλείονος ἀρχῆς ὀρεγόμενοι· αἱ δ' ἐκ τῶν αἱρετῶν ὅπι τὰς κυρίας ἀρχάς. τὸ γὰρ ἀρχαῖον οἱ δῆμοι καθίστασαν πολυχρονίους τὰς δημιουργίας, καὶ τὰς γεωρίας· αἱ δ' ἐκ ὀλιγαρχιῶν αἱρεμένων ἕνα τινὰ κύριον ὅπι τὰς μεγίστας ἀρχάς. πᾶσι γὰρ ὑπῆρχε τοῖς τρόποις τούτοις τὸ καταρχάζειν ῥᾳδίως, εἰ μόνον βουληθεῖεν, διὰ τὸ δυνάμιν προϋπάρχειν, τοῖς μὲν βασιλικῆς ἀρχῆς, τοῖς δὲ τιμῆς τῆς τιμῆς· οἷον Φείδων μὲν ποτὲ Ἄργει καὶ ἕτεροι τύραννοι κατέστησαν βασιλείας ὑπαρχούσης· οἱ δὲ ποτὲ τὴν ἰωνίαν καὶ Φάλαρις, ἐκ τῶν τιμῶν. παντάπασι δ' ἦν λεοντῖνοις, ὁ κύψελος ἐν κορίνθῳ, ὁ πεισίστρατος ἀθηνῆσι, ὁ διονύσιος ἐν συρακούσαις, ὁ ἕτεροι τὸν αὐτὸν τρόπον ἐκ δημαγωγίας. καθάπερ οὖν εἴπομεν, ἡ βασιλεία τέτακται πρὸς τὴν ἀριστοκρατίαν· κατ' ἀξίαν γάρ ἐστιν, ἢ κατ' ἰδίαν ἀρετὴν, ἢ κατὰ γένος, ἢ κατ' εὐεργεσίας, ἢ κατὰ ταῦτά τε καὶ δυνάμιν. ἅπαντες γὰρ εὐεργετήσαντες, ἢ δυνάμενοι τὰς πόλεις ἢ τὰ ἔθνη εὐεργετεῖν, ἐτύγχανον τῆς τιμῆς ταύτης. οἱ μὲν πρὸς πόλεμον κωλύσαντες δουλεῦσαι, ὥσπερ κόδρος· οἱ δ' ἐλευθερώσαντες, ὥσπερ κῦρος, ἢ κτίσαντες ἢ κτίσαντες χώραν, ὥσπερ οἱ λακεδαιμονίων βασιλεῖς, ὁ μακεδόνων, καὶ μολοττῶν. βούλεται δ' ὁ βασιλεὺς εἶναι φύλαξ, ὅπως οἱ μὲν κεκτημένοι τὰς οὐσίας μηθὲν ἀδικῶν πάσχωσιν, ὁ δὲ δῆμος μὴ ὑβρίζηται μηθέν. ἡ δὲ τυραννὶς, ὥσπερ εἴρηται πολλάκις, πρὸς οὐδὲν ἀποβλέπει κοινὸν, εἰ μὴ τῆς ἰδίας ὠφελείας χάριν. ἔστι δὲ σκοπὸς τυραννικὸς μὲν τὸ ἡδὺ· βασιλικὸς δὲ τὸ καλόν. διὸ καὶ τῶν πλεονεκτημάτων, τὰ μὲν χρήματα,

mitur aduersus nobileis atq; illustreis uiros, ne quam populus ab ys iniuriam accipiat. atq; hoc ex euentis intelligere licet. Nam plerique omnes ferè tyranni ex leuibus populi custodibus ac ductoribus facti sunt (si dicere fas est) fidem apud populum consecuti, claris & illustribus uiris falsò criminandis & calumniandis. Aliæ enim tyrannides hoc modo constitutæ sunt auctis iam ciuitatibus: aliæ ante has ex regibus morem patrium migrantibus, ac uiolantibus, & imperium plus iusto herile concupiscentibus, exstiterunt: aliæ ex ijs quibus electione adhibita summæ auctoritatis ac potestatis magistratus mādati fuerant. olim enim munera publica & reip. procurationes faciebant diuturniores: aliæ ex oligarchys unū aliquem summi imperij compotem ad maximos magistratus per electionem promouentibus. His enim modis omnibus, tyrannidis occupandæ (si modò uellent) facultatem habebant: quia alijs potestas erat delata imperij regij, alijs honoris: (exempli gratia) Phidon Argis & alij, cùm regnum esset, tyranni euaserūt. qui uerò in Ionia fuerunt, & Phalaris ex honoribus regis ad tyrannidem aditum sibi compararunt. Panætius autem apud Leontinos, & Cypselus Corinthi, & Pisistratus Athenis, & Dionysius Syracusis, & aly eodem modo, ex blando populi ductu: demagogiam appellāt Græci, quàm tribunatum plebis dicere licet. Quemadmodum igitur diximus, regnum proximè ad aristocratiam ordine accedit. Nam aut ex dignitate est, aut ex uirtute uel propria uel generis, aut ex beneficijs ac meritis in ciuitatē, aut ex his omnibus cum potētia coniunctis. Omnes enim bene meriti de ciuitatibus, aut qui poterant de ciuitatibus aut gentibus bene mereri, hunc honorem consequebantur: aly prohibito ac depulso per bellum seruitutis periculo, ut Codrus: alij patria liberata, ut Cyrus: alij aut urbe condita, aut propagatis imperij finibus agrisq; latis ac longinquis, siue prouincijs bello partis, quemadmodum Lacedæmoniorum, & Macedonū, & Molossorum reges. Videtur autem rex custos esse natura, ut ij quidem qui facultates & copias habent rei familiaris, nulla iniuria afficiantur: populus uerò & multitudo nullis contumelijs uexetur. Tyrānis porrò, quemadmodū sæpenumero dictum est, nihil cōmune spectat: sed omnia priuatæ utilitatis causa facit. Propositum autem est tyranno quidem iucundum, regi uerò honestum. Quapropter & cū eorum modorum, quibus principes superiora & plura habent, quàm priuati: alter in pecunijs consistat, alter in honore.

à ty-

à tyrannis: quæ uerò referũtur ad honores, potius à regibus: & custodia regũ constat è ciuibus, tyrannorũ autem è peregrinis. Tyrannidem aũt continere in se mala & status multitudinis & dominationis paucorũ, perspicuum est. è paucorum dominatu, quia finis ipsius sunt diuitiæ: sic enim & manere dunta xat necesse est custodes corporis, & uitam tenerã mollemq;: & consiliũ non cõmittendi se ulla in re multitudini. Qua de causa etiam arma adimunt: affligere quoq; plebem, atq; eijcere ex urbe, & sedibus suis extur bare, utriusq; cõmune est, dominationis inquam paucorum & tyrannidis. E̓ statu autem populi, bellum gerere cõtra nobiles, & clàm eos interimere, atq; palàm: & in exilium pellere, tanquam æmulos, & qui impedimento sint principatui. Ab his enim insidias nasci contingit, cùm hi uelint imperiũ in ipsos habere: illi uerò seruire nolint. unde Periãdri consiliũ ad Thrasybulum extitit, celsiorum spicarũ ablatio: quo significauit, oportere semper qui eminẽt supra cęteros, ciues tollere. Quẽadmodum igitur fermè dictum est, eadem initia existimare oportet mutationum in rebuspublicis & in potestatibus unius. propter iniustitiã enim, & metum & contemptum, multi eorũ qui subiecti sunt, imponunt potestatib. unius: atq; è genere omni iniustitię, maximè ob cõtumeliã. aliquãdo aũt & ob expilationẽ bonorũ. Sunt autẽ & fines ijdẽ, quẽadmodũ & illic, & circa tyrãnidas & regna. magnitudo enim diuitiarũ & honoris possidetur ab his, qui soli imperiũ hñt, quarũ rerũ incẽsi sunt cupiditate cũcti. Insidiarũ autem quædam fiunt in corpus principum, quędam autem in principatũ. Quæ igitur à contumelia proficiscuntur, in corpus fiunt. Cùm autem multæ partes sint contumeliæ, unaquæque ipsarum causa iræ existit: magna autẽ fermè pars eorũm, qui aliquibus irascuntur, ulciscendi gratia insidiantur, & non desiderio summum locum tenendi. Veluti insidiæ in Pisistrati liberos ortũ habuẽre à ludibrio, quo fuerat ipsis Harmodij soror: & à contẽptu Harmodij. Harmodius enim ob iniuriã sororis, Aristogiton autẽ ob Harmodij

τυραννικὰ· τὰ δ' εἰς τιμὴν, βασιλικὰ μᾶλλον. καὶ φυλακὴ βασιλικὴ μὲν πολιτική, τυραννικὴ δὲ ἀφ' ἑαυτῶν· ὅτι δ' ἡ τυραννὶς ἔχει κακὰ, καὶ τὰ τῆς δημοκρατίας, καὶ τὰ τῆς ὀλιγαρχίας, φανερόν. ἐκ μὲν ὀλιγαρχίας, τῷ τὸ τέλος εἶναι πλεῖστον. οὕτω γὰρ καὶ διαμένειν ἀναγκαῖον μόνως τήν τε φυλακὴν, καὶ τὴν τρυφήν. καὶ τῷ τῷ πλήθει μηδὲν πιστεύειν. διὸ καὶ τὴν παραίρεσιν ποιοῦσι τῶν ὅπλων· καὶ τὸ κακοῦν τὸν ὄχλον· καὶ τὸ ἐκ τοῦ ἄστεως ἀπελαύνειν, καὶ διοικίζειν, ἀμφοτέρων κοινὸν, καὶ τῆς ὀλιγαρχίας, καὶ τ' τυραννίδος. ἐκ δημοκρατίας δὲ τὸ πολεμεῖν τοῖς γνωρίμοις, καὶ διαφθείρειν λάθρα καὶ φανερῶς. καὶ φυγαδεύειν ὡς ἀντιτέχνας, καὶ ὡς τὴν ἀρχὴν ἐμποδίους. ἐκ γὰρ τούτων συμβαίνει γίγνεσθαι καὶ πᾶσας ἐπιβουλάς· ἢ μὲν ἄρχειν αὐτῶν βουλομένων, ἢ τὸ μὴ δουλεύειν. ὅθεν καὶ τὸ ψειλάνδρου πρὸς θρασύβουλον συμβούλευμα ἐστὶν, ἢ τῶν ὑπερεχόντων σκύων κόλουσις, ὡς δέον ἀεὶ τὰς ὑπερέχοντας τῶν πολιτῶν ἀναιρεῖν. καθάπερ ἦν ὀχεδὸν ἐλέχθη, τὰς αὐτὰς ἀρχὰς δεῖ νομίζειν πρός τε τὰς πολιτείας εἶναι τῶν μεταβολῶν, καὶ πρὸς τὰς μοναρχίας. διά τε γὰρ ἀδικίαν, καὶ διὰ φόβον, καὶ διὰ καταφρόνησιν, ἐπιτίθενται πολλοὶ τῶν ἀρχομένων τοῖς μοναρχίαις· τῆς δὲ ἀδικίας μάλιστα δι' ὕβριν· ἐνίοτε δ' καὶ διὰ τὴν τῶν ἰδίων στέρησιν. ἔστι δὲ καὶ τὰ τέλη τοῦτα, καθάπερ κἀκεῖ, καὶ πρὸς τὰς τυραννίδας καὶ τὰς βασιλείας. μέγεθος γὰρ ὑπάρχει πλέστε καὶ τιμῆς τοῖς μονάρχοις, ὧν ἐφίενται πάντες. τῶν δ' ἐπιθέσεων, αἱ μὲν ἐπὶ τὸ σῶμα γίγνονται τ' ἀρχόντων, αἱ δ' ἐπὶ τὴν ἀρχήν. αἱ μὲν οὖν δι' ὕβριν, ἐπὶ τὸ σῶμα· τ δ' ὕβρεως οὔσης πολυμερῆς, ἕκαστον αὐτῶν αἴτιον γίγνεται τῆς ὀργῆς· τῶν δ' ὀργιζομένων ὀχεδὸν οἱ πλεῖστοι τιμωρίας χάριν ἐπιτίθενται, ἀλλ' οὐχ ὑπεροχῆς· οἷον ἡ μὲν τ' πεισιστρατιδῶν διὰ τὸ πεπαιδεράστηκέναι μὲν τὸν ἁρμοδίου ἀδελφὸν, ἐπηρεάσαι δ' ἁρμόδιον. ὁ μὲν γὰρ ἁρμόδιος διὰ τ' ἀδελφὴν, ὁ δὲ ἀριστογείτων διὰ τ' ἁρμόδιον.

nore, plus habere pecuniarum, tyrãnicum est: plus honoris, magis regium: & custodia regia, ex ciuibus & suis constat: tyrannica ex peregrinis & externis. Tyrãnidem porrò mala habere & ea quæ sunt in democratia, & ea quæ in oligarchia, perspicuũ est. Nam quòd diuitiæ sunt ei extremum bonorũ, quod intueatur & expetat, id habet ex oligarchia. solo enim hoc modo & custodia & luxuria permaneat necesse est. & quòd multitudini nihil credat. iccirco & ei arma adimit. Et plebem infimam uexare, & ex urbe eijcere, & ueluti sentinam exhaurire, atq; alio ubi habitet relegare: utriusq; commune est, oligarchiæ & tyrannidis. Ex democratia autem hoc mali contrahit, quòd bellum gerat cum illustribus ac nobilibus, eosq; & occultè & apertè de medio tollat, & in exsulium pellat, tanquam de eadem arte certanteis artifices, & imperio suo obstanteis. Ex his enim euenire solet, ut etiam insidiæ nascantur, dum aly eorum præesse & imperare uolunt, aly seruire nolũt. ex quo fonte [b] Periandri consilium Thrasybulo datum manauit, spicarum supra alias eminẽtium mutilatio & quasi decurtatio, proinde quasi ciueis excellenteis semper de medio tollere oporteat. Quemadmodum igitur ferè dictum est, eadem principia easdemq; causas mutationum esse in alys reipub. administrandæ formis, atque in monarchijs, existimare oportet. Nam & propter iniustitiam & propter metũ & propter contemtum, multi ex ijs qui sub imperio sunt, monarchias impetu facto adoriuntur: ex omnibus autem iniuriæ generibus, propter contumeliam maximè: interdum tamen etiam propter priuationem bonorum. Sunt autem ijdem fines & tyrannidibus & regnis, qui & illis reip. administrandæ formis, propositi. Monarchis enim magnitudo & amplitudo diuitiarum & honoris suppetit: quæ omnes homines concupiscunt. Earum autem quæ fiunt in reges aut tyrannos impressionum: aliæ fiunt in ipsorum principum corpus & caput, aliæ in principatum. Atq; eæ quidem, quæ propter contumeliam fiunt, ad corpus pertinent. Contumeliarum autem cùm multa sint genera multæq; partes, unaquæq; earum iram commouet. Iam uerò eorum qui irascuntur, plerique ferè omnes ulciscendæ iniuriæ acceptæ gratiâ in alterum inuadunt, non præstantiæ. exempli causa, in Pisistratidas impetus factus est propterea, quòd Harmodij sororem probro & dedecore affecerant; Harmodio stuprum inferre conati erãt. Nam Harmodius propter sororem, Aristogiton propter Harmodium, in eos

dij cõmotus est. Insidiati autẽ sunt etiam Periandro, Ambraciotarũ tyranno: quia cùm poraret unà cũ delicijs suis, quæsiuit ex eo, an prægnans ad huc ex ipso foret? Philippi autem nex, allata ipsi à Pausania, inde nata est, quia neglexit eum contumelia uexatum esse ab Attalo. Et Amyntæ, uocati parui, à Derda, quia iactauerat se in ætatem ipsius. Et eunuchi insidiæ positæ Euagoræ Cyprio: quia enim uxorem rapuerat, filiũ ipsius interfecit, tãquã accepta contumelia. Multæ autem insidię factę sunt, & quia in corpus príncipes aliquos dedecorarũt. Quemadmodum Cratęi in Archelaũ. Semper enim molestè ferebat, cùm libidini ipsius seruiebat: quare leuior etiam causa satis ei fuit, quia nullam filiarum ipsi in matrimoniũ dedit, cùm spopódisset: sed maiorem natu, cũ premeretur bello aduersus Sirram & Arrabęum, dedit regi Elimeæ: iuniorem autem filio Amyntæ, putans sic illum minimè sibi aduersaturũ, & natum è Cleopatra. Verùm initium alienationis fuit, quòd iniquo animo ferebat, cùm morigerari homini cogebatur. Socium autem se præbuit coniurationis & Hellanocrates Lariſſæus eandẽ ob causam. postquam enim, utens ipsius ætate, pulsum patria non reduxit, pollicitus se hoc facturum: ob contumeliam & non ob amatoriam cupiditatem, existimauit consuetudinem illam extitisse. Python autem & Heraclides Aenij Cotyn interfecerunt, patrem ulciscentes. Adamas autem defecit à Coty: quia, cùm puer esset, ab eo exectus fuisset, ut uexatus cõtumelia. Multi autem quoque, quia corpori ipsorum plagæ inflixæ fuêre, irati facti, quorum nonnulli necauêre: hi autem aggressi sunt, ut uexati contumelia: & quosdam etiam, qui imperia nacti erant, & regias potestates: ceu Mitylenæ Penthalidas Megacles interemit, discurrentes & cædentes obuios fustibus, unà cum amicis insidiatus illis. Et postea Smerdes Penthilum, acceptis plagis, & ab eius uxore tractus, necauit. Coniurationis autem Archelai Decamnichus dux fuit. Primus enim concitauit, qui conspirarunt in eum.

μάδιον. ἐπεβάλοντο δὲ καὶ τῷ ἀνδρὶ τῷ ἐν ἀμβρακίᾳ τυράννῳ, διὰ τὸ συμπίνοντα μετὰ τῶν παιδικῶν, ἐρωτῆσαι αὐτὸν, εἰ ἤδη ἐξ αὐτοῦ κύει. ἢ ὑπὸ φιλίππου ὑπὸ παυσανίου, διὰ τὸ ἐᾶσαι ὑβρισθῆναι αὐτὸν ὑπὸ τῶν ἀπὶ ἄτταλον. ἐπὶ ἀμυντᾶ τῷ μικρῷ ὑπὸ δέρδα, διὰ τὸ καυχήσασθαι εἰς τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ. καὶ ὁ τοῦ δυνούχου δὲ ἀγόρα τῷ κυπρίῳ. διὰ γὰρ τὸ τὴν γυναῖκα παρελέσθαι τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἀπεκτεινεν, ὡς ὑβρισμένῳ. πολλαὶ δὲ ἐπιθέσεις γεγόνασιν, καὶ διὰ τὸ εἰς τὸ σῶμα ἀρχαίως τῶν μονάρχων τινάς· οἷον, καὶ ὁ κρατεύου εἰς ἀρχέλαον. ἀεὶ γὰρ βαρέως εἶχε πρὸς τὴν ὁμιλίαν· ὥστε ἱκανὴ ἦν ἐλάττων ἐγίνετο πρόφασις. διὸπερ τῶν θυγατέρων ἐδεμίαν ἔδωκεν ὁμολογήσας αὐτῷ· ἀλλὰ τὴν μὲν πρεσβυτέραν, κατεχόμενος ὑπὸ πολέμου πρὸς σιρραν καὶ ἀρράβαιον, ἔδωκε τῷ βασιλεῖ τῷ τῆς ἐλιμείας· τὴν δὲ νεωτέραν τῷ ἑαυτοῦ ἀνεψιῷ, οἰόμενος οὕτως ἂν σκῆπτρον ἥκιστα διαφέρεσθαι, καὶ τὸν ἐκ τῆς κλεοπάτρας. ἀλλὰ τῆς γε ἀλλοτριότητος ὑπῆρχεν ἀρχὴ, τὸ βαρέως φέρειν πρὸς τὴν ἀφροδισιαστικὴν χάριν. συνεπέθετο δὲ καὶ ἑλλανοκράτης ὁ λαρισσαῖος. διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν. ὡς γὰρ χρώμενος αὐτοῦ τῇ ἡλικίᾳ, ἀκατήγορον ὑποχόμενος· διὸ ὕβρεν, καὶ οὐ διὰ ἐρωτικὴν ὀργὴν ἐποίησε. διὰ δὲ πύθωνα καὶ ἡρακλείδης οἱ αἴνιοι, κότου διέφθειραν τὸν πατρὶ πεμφθέντες. ἀδάμας δ' ἀπέστη κότυος, διὰ τὸ σπασθῆναι, παῖς ὢν, ὑπ' αὐτοῦ, ὡς ὑβρισμένος. πολλοὶ δὲ καὶ διὰ τὸ εἰς τὸ σῶμα αἰκισθῆναι πληγαῖς, ὀργισθέντες οἱ μὲν διέφθειραν, οἱ δὲ ἐπεχείρησαν ὡς ὑβρισθέντες. καὶ τῶν περὶ τὰς ἀρχὰς καὶ βασιλικὰς δυναστείας· οἷον ἐν μιτυλήνῃ τοὺς περιθαλίδας μεγακλῆς περιόντας, καὶ τύπτοντας τοῖς κορυναίοις, ἐπιθέμενος μετὰ τῶν φίλων ἀπέκτεινε. ὕστερον σμέρδης πένθιλον πληγὰς λαβὼν, καὶ παρὰ τὴν γυναικὸς ἐξελκυσθεὶς, διέφθειρε. καὶ τὴν ἀρχελάου δ' ἐπιθέσεως δεκάμνιχος ἡγεμὼν ἐγένετο, πείσας τοὺς ἐπιθεμένους πρῶτος.

impetum fecerunt. Insidiati sunt etiam Periandro Ambraciæ tyranno, propterea quòd inter compotandum cùm unà esset puer, quem ille in delitys habebat, quæsiuisset ab eo, essétne iam ex se prægnans? Iam Philippo à Pausania iccirco uis illata est, quia eum impunè contumelia & dedecore affectum esse ab Attalo passus esset: & Amyntæ, qui cognometo paruus dictus est, à Derda, quia se in eius ætatem puerilem gloriosè iactauisset: & Eunucho ab Euagora Cyprio. Nã propterea quòd uxor sibi ab illius filio ademta esset, eum interfecit, tanquam contumelia accepta. Multæ etiam impressiones factæ sunt in quosdam principes monarchos, propterea quòd alicui pudicitiam, corpore eius constuprato, eripuissent: uerbi gratia, à Cratæo in Archelaum. Semper enim grauiter & molestè ferebat, illum secum stupri causa commisceri. Itaque quamuis longè minor esset hic prætextus, leuiorq; hæc causa: fuit tamen satis idonea & iusta, quòd nullam sibi ex filiabus in matrimonium dedisset, cùm daturum se promisisset: sed maiorem natu quidem, bello, quod cum Sirra & Arrabæo gerebat, implicatus, Elimeæ regi despondit: minorem uerò Amyntæ filio, existimans fore hoc pacto, ut ille præsertim ex Cleopatra natus, minimè à se dissideret. Sed alienationis origo & principiũ fuit, quòd grauiter tulisset, se eius libidini ad res uenereas esse obsecutum. Vnà cum eo illum adortus est etiam Hellanocrates Lariſsæus propter eandem causam. Vbi enim se ab illo, cui suæ ætatis florem utendum fruendúmque dederat, ab exsulio non reuocari uidit: cùm præsertim ille se id facturum pollicitus esset, consuetudinem illam secum esse institutam, non propter cupiditatem amatoriam, sed propter contumeliam, existimauit. Iam Paro & Heraclidæ Aeny Cotyn interemerunt, patris iniuriam ulciscentes. Adamas autem Cotyn reliquit, ab eóque desciuit, tanquam cõtumelia affectus: quòd ab eo, cùm puer esset, exsectus fuisset. Multi porrò etiam propterea quòd corpore uerbera pertulissent, & malè multati essent, irati, alij necauerunt: alij adorti sunt etiam eos, qui summos magistratus, & regios potentatus obtinebant, tanquam contumelia accepta: ut Mitylenis Pentalidas, qui quoquouersus circumibant, & clauis obuium quemque cædebant, Megacles impressione facta cũ amicis interemit. Et posterius Smerda plagis à Penthilo acceptis, & ab eius uxore extractus, eum necauit. Et eius impressionis, quæ in Archelaum facta est, Decamnichus dux fuit, eos primus irritans & concitans, qui in eum impetum fecerunt.

causa

Causa autem iræ fuit, quòd dedit eum cædendum Euripidi poetæ. Euripides autem homini admodum suscensebat, cùm dixisset nonnihil in grauem odorem oris ipsius. Et alij multi ob huiusce modi causam, hi quidem interempti sunt: hi autem insidijs appetiti. Similiter & propter metum. una enim quædam causarum hæc erat, ut in rebusp̃ublicis, ita etiam in imperijs unius: ceu Xerxem Artabanes, ob metum criminis de Dario, tanquam suspendisset non iubente Xerxe: sed putabat sibi ignoturum, tanquam non recordaretur, cùm inter cœnam mandatum esset. Hæ autem propter contemptum, quemadmodum Sardanapalum uisum à se quidam cum mulieribus nentem, si uera hæc de eo prædicant, qui tanquam fabulam commemorant: si non autem in illo, in alio tamen hoc uerum esse posset. & Dionysio posteriori Dion insidias struxit, quia contemnebat, uidens ciues sic affectos, & ipsum semper ebrium. Et amicorum utique quidam insidiantur propter contemptum. quia enim fides ipsis habetur, contemnunt, sperantes consilium ipsorum clàm futurum. Et qui putant se posse occupare principatũ, aliquo modo, quia contemnunt, adoriuntur. Vt enim potestatem habentes, & contemnentes periculum ob potentiam, promptè aggrediuntur, ueluti duces exercituũ monarchas: ceu Cyrus Astyagi insidiatus est, ui tam ipsius despiciens & copias, quia copiæ desides factæ erant, ipseque molliter uiuebat. & Seuthes Thrax Amadoco, cuius exercitum ducebat. Hi uerò ob plura huius generis adoriuntur, ceu & contemnentes: & propter lucrum, quemadmodum Mithridates Ariobarzanem. Maximè autem hãc ob causam adoriuntur, qui sunt ingenio audaces: honorem autem militarẽ adepti sunt apud monarchas. fortitudo enim potestatem nacta, audacia est. propter quas ambas, ut nullo negotio superiores futuri, insidias moliuntur. Illorum uerò, qui ob cupiditatem honoris insidiantur, alius modus est causæ præter expositos prius. Non enim, ueluti nonnulli, tyrannos adoriuntur,

αἴτιον δὲ τῆς ὀργῆς, ὅτι αὐτὸν ἐξέδωκε μαστιγῶσαι Εὐριπίδῃ τῷ ποιητῇ· ὁ δ' Εὐριπίδης ἐχαλέπαινεν εἰπόντι τι αὐτὸ εἰς δυσωδίαν τοῦ στόματος. καὶ ἄλλοι δὲ πολλοὶ διὰ τοιαύτης αἰτίας· οἱ μὲν ἀνῃρέθησαν, οἱ δ' ἐπεβουλεύθησαν. ὁμοίως δὲ καὶ διὰ φόβον. ἓν γάρ τι τοῦτο τῶν αἰτίων ἦν, ὥσπερ καὶ περὶ τὰς πολιτείας καὶ τὰς μοναρχίας· οἷον, ξέρξῃ Ἀρταπάνης φοβούμενος τὴν Δαρείου τὴν περὶ Σκυθῶν, ὅτι ἐκέλευσεν οὐκ ἀναβάντος ξέρξου· ἀλλ' οἰόμενος συγγνώσεσθαι, ὡς ἀμνημονοῦντα διὰ τὸ δειπνεῖν. οἱ δὲ διὰ καταφρόνησιν, ὥσπερ σαρδανάπαλον ἰδόντες τὴς ξαίνοντα μετὰ τῶν γυναικῶν, εἰ ἀληθῆ ταῦτα οἱ μυθολογοῦντες λέγουσιν· εἰ δὲ μὴ ἐπ' ἐκείνου, ἀλλ' ἐπ' ἄλλου γε ἂν γένοιτο ἀληθὲς· καὶ Διονυσίῳ τῷ ὑστέρῳ Δίων ἐπῆλθετο διὰ τὸ καταφρονεῖν, ὁρῶν τούς τε πολίτας οὕτως ἔχοντας, καὶ αὐτὸν ἀεὶ μεθύοντα. καὶ τῶν φίλων δέ τινες ἐπιτίθενται διὰ καταφρόνησιν. διὰ δὲ τὸ πιστεύεσθαι, καταφρονοῦσιν ὡς λήσοντες. καὶ οἱ οἰόμενοι δυνήσεσθαι καταρχεῖν τὴν ἀρχὴν, τρόπον τινὰ διὰ τὸ καταφρονεῖν, ἐπιτίθενται· ὡς δυνάμενοι γὰρ καὶ καταφρονοῦντες τὸ κινδύνου διὰ τὴν δύναμιν, ἐπιχειροῦσι ῥᾳδίως. ὥσπερ οἱ στρατηγοῦντες τοῖς μονάρχοις· οἷον, κύρῳ ἀσυάγῃ. καὶ τὸ βίᾳ καταφρονῶν, καὶ τῆς δυνάμεως, διὰ τὸ τὴν μὲν δύναμιν ἐξηρτῆκέναι, αὐτὸ δὲ τρυφᾶν. καὶ σεύθης ὁ θρᾷξ ἀμαδόκῳ, στρατηγὸς ὤν. οἱ δὲ καὶ διὰ πλεῖω τούτων ἐπιτίθενται· οἷον, καὶ καταφρονοῦντες, καὶ διὰ κέρδος. ὥσπερ ἀριοβαρζάνῃ μιθριδάτης μάλιστα δὲ διὰ τοῦτο τὴν αἰτίαν ἐγχειροῦσιν οἱ τὴν φύσιν μὲν θρασεῖς, τιμὴν δ' ἔχοντες πολεμικὴν παρὰ τοῖς μονάρχοις. ἀνδρεία γὰρ δύναμιν ἔχουσι, θράσος ἐστί. δι' ἀμφοτέρας, ὡς ῥᾳδίως κρατήσοντες, τοιοῦτοι τὰς ἐπιθέσεις. τῶν τε διὰ φιλοτιμίαν ἐπιτιθεμένων, ἕτερος τρόπος ἐστὶ τῆς αἰτίας παρὰ τοὺς εἰρημένους πρότερον. ἐπὶ γὰρ ὥσπερ ἔνιοι, τοῖς τυράννοις ἐπιχει-

Causa autem iræ fuit, quòd eum tradiderat Euripidi poetæ flagellis uerberandum. Euripides autem succensebat ei, quòd aliquid dixisset in suum oris fœtorem. Alij denique multi propter taleis causas partim de medio sublati sunt, partim insidijs excepti non longè à periculo abfuerunt. Similiter autem & propter metum in monarchos inuadere solent. una enim quædam hæc erat ex iis causis, quæ ut alijs reipub. administrandæ formis, ita & monarchijs mutationem & interitum afferunt: exempli gratia, [a] Artabanus Xerxem adortus interemit, criminationem, quæ ad Darium pertinebat, extimescẽs, [b] quòd eum in crucem agere à Xerxe iussus, ei non paruisset: existimans fore, ut ille sibi ignosceret, [c] tanquã oblito, propterea quod cœnabat. Aliæ sunt propter contemtionem, quemadmodum quidam eũ Sardanapalum cum mulieribus nentem, & telam texentem uidisset (si uera sunt hæc, quæ à fabularum scriptoribus tradita sunt) eum interemit. quod si in illo uerum nõ est, at in alio esse possit. Et in Dionysium posteriorem Dion inuasit, propterea quòd eũ cõtemneret, cùm uideret & ciues ita animatos, & ipsum semper ebrium. Et uerò nonnulli ex amicis adoriũtur propter contemtũ. nã propterea quòd sibi fides habetur, contemnunt, tanquam consilium facinoris admittẽdi occultaturi. Et qui putant fore, ut possint principatum occupare & obtinere, quodam modo propterea quòd contemnant, impressionem faciunt. Nam proinde quasi possint, & quia periculum contemnunt propter potentiam, facilè aggrediuntur: quemadmodum qui præsunt exercitui, in eos principes, qui soli imperant, irruunt: exempli causa, Cyrus in Astyagem, & uitam eius contemnens, & copias: propterea quòd milites quidem otio & inertia corrupti, ipse uerò mollitia & luxuria liquefactus erat. Et Seuthes Thrax cùm esset imperator, in Amadocum. Alij pluribus causis ad facinus suscipiendum impelluntur, ut qui contemnunt, & lucri studio ducuntur: ut Mithridates in Ariobarzanem. Maximè autem propter hãc causam ad facinus y aggrediuntur, qui cùm sint audaces & præfidentes natura, apud eos qui soli principatum obtinent, honorem ex scientia rei militaris consecuti sunt. Fortitudo enim potestatem nacta, audacia est: quibus ambabus rebus freti, tanquam facilè uictoria potituri, in eos inuadunt. Eorum autem, qui laudũ & gloriæ studio inflammati aggrediuntur ad tollendos principes, alius causæ modus est ab ys, qui antè expositi sunt. Non enim, ut nonnulli tyrãnos

riuntur, aſpicientes & lucra magna & honores magnos, q̃ ſunt apud ipſos: ſic & eorũ, qui propter cupiditatẽ honorũ inſidiãtur, unuſquiſq; ſtatuit ſecũ periculo caput obijcere: ſed illi quidem ob traditã cauſam, hi uerò quẽadmodũ aliud quodpiam eximiũ factũ, & per qd̃ nomen conſequerentur & clari fierent, ſuſciperent ſibi gerendũ: ſic monarchas inuadunt, nõ ſtudio parandi ſibi imperium, ſed gloriã. Veruntamen pauci admodũ numero ſunt, qui hanc ob cauſam impellantur. Oportet enim eũ in animo offirmatũ habere, nullam curã ſalutis eſſe ſibi attendendã, niſi rem confecerit. quibus comitari oportet Dionis ſentẽtiã. nõ facilè aũt eſt ipſam innatã eſſe multis. Ille nãq; cũ paucis in Dionyſiũ inuaſit, huius animi ſe eſſe prædicans, ut quocũq; progredi cũ illis ſuis copijs potuerit, ſatis ſibi eſſe exiſtimet ad partẽ aliquã eius facti obtinendã: ceu ſi cùm puſillũ illius telluris occuparit, extẽplò contingat ipſum mori, hãc mortẽ eſſe ſibi plenam dignitatis. Tyrannis aũt interit uno qdem modo, ueluti unaquæq; aliarũ rerumpub. extrinſecus, ſi contraria fuerit aliqua reſp. ualidior. uelle nãq; planũ eſt, qd̃ aderit propter cõtrarietatẽ electionis: quę aũt uolũt, cùm poſſunt, agũt omnes. Cõtrarię aũt reſpub. ſunt, populus quidẽ tyrannidi, ut ait Heſiodus: quem admodũ figulus figulo. ſtatus enim multitudinis, poſtremus ille, tyrannis eſt. regnũ autẽ & ſtatus optimorũ propter contrarietatẽ reip. quare Lacedæmonij plurimas diſſoluerũt tyrannidas: & Syracuſani illo tẽpore, quo remp. bene adminiſtrabant. Vno aũt ſua culpa, quãdo, qui participes eius ſunt, ſeditionibus agitantur: quemadmodũ tyrannis Gelonis, & modò tyrannis Dionyſij. Gelonis quidẽ, Thraſybulo Hieronis fratre, Gelonis filio aſſentante, & ad uoluptates impellẽte, ut imperiũ ad ſe transferret. Cùm autem neceſſarij coijſſent, ne tyrãnis funditùs diſſolueretur, ſed Thraſybulus: hi facto agmine ſuorũ, ut tẽpus nacti, eiecerunt uniuerſos ipſos. Dion aũt, exercitu ducto contra Dionyſiũ, affinis exiſtẽs, adiũctoq; ſibi populo, cùm illũ eieciſſet, interfect⁹ eſt.

ἐπιχειροῦσιν, ὁρῶντες κέρδη τε μεγάλα καὶ τιμὰς μεγάλας οὔσας αὐτοῖς· οὕτω καὶ τῶν διὰ φιλοτιμίαν ἐπιτιθεμένων ἔνας ⊙ πρᾶγμα κινδυνεύειν. ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν διὰ τὴν εἰρημένην αἰτίαν· οὗτοι δ' ὥσπερ καὶ ἄλλης τινὸς ὑπομένης πράξεως πρότερον, καὶ δι' ἣν ὀνομασθῆναι γίγνονται καὶ γνώριμοι τοῖς ἄλλοις· οὕτω καὶ τοῖς μοναρχοις ἐγχειροῦσιν, οὐ κλήσεσθαι βουλόμενοι μοναρχίαν, ἀλλὰ δόξαν. οὐ μὴν ἀλλ' ἐλάχιστοί γε τὸν ἀριθμόν εἰσιν, οἱ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν ὁρμῶντες. ὑποκεῖσθαι γὰρ δεῖ τὸ τὴν σωθῆναι μηδὲν φροντίζειν, ἂν μὴ μέλλῃ καταρχήσειν τῶν πρᾶξιν. οἷς ἀκολουθεῖν μὲν δεῖ τὴν δίκην ⊙ φθόνην· οὐ ῥᾴδιον δ' αὐτὴν ἐγγενέσθαι πολλοῖς. ἐκεῖνο ⊙ γὰρ μετ' ὀλίγων ἐστράτευσεν ἐπὶ διονύσιον, οὕτως ἔχειν φάσκων, ὡς ὅπου περ ἂν δύνηται πρόελθεῖν, ἱκανὸν αὐτῷ τοσοῦτον μεταρχεῖν τῆς πράξεως· οἷον, εἰ μικρὸν ἐπιβαίνει τῆς γῆς δ' ὅτι συμβαίη τελευτῆσαι, τοῦτον καλῶς ἔχειν αὐτῷ τὸν θάνατον. φθείρει δ' ἡ τυραννὶς, ἕνα μὲν τρόπον, ὥσπερ ⊂ τὰλλων ἑκάστη πολιτειῶν, ἐξῶθεν, ἐὰν ἐναντία τὶς ᾖ πολιτεία κρείττων. τὸ μὲν γὰρ βούλεσθαι, δῆλον ὡς ἐπάρξει διὰ τὴν ἐναντιότητα τ προαιρέσεως· ἃ δὲ βέλονται δυνάμενοι, πράττουσι πάντες. ἐναντία δ' αἱ πολιτεῖαι, δῆμος μὲν τυραννίδι καθ' ἡσίοδον, ὡς κεραμεῖ κεραμεύς. καὶ γὰρ ἡ δημοκρατία ἡ πλήθουσα, τυραννίς ἐστι· βασιλεία δ' ⊂ ἀριστοκρατία, διὰ τ ἐναντιότητα τ πολιτείας. διὸ λακεδαιμόνιοι πλείους κατέλυσαν τυραννίδας· καὶ συρακόσιοι κ' τ χρόνον, ὃν ἐπολιτεύοντο καλῶς. ἕνα δ' ἐξ αὐτ. ὅταν οἱ μετέχοντες σφάζωσιν· ὥσπερ ἡ τ πρὶ γέλωνα, ⊂ νῦν ἡ τ πρὶ διονύσιον. ἡ μὲν γέλωνος, θρασυβούλῳ τῷ ἱέρωνος ⊙ ἀδελφῷ, τὸν υἱὸν δ' γέλωνος δημαγωγοῦντος, ⊂ πρὸς ἡδονὰς ὁρμῶντος, ἵν' αὐτὸς ἄρχῃ. τῶν δὲ οἰκείων συνεπαιτῶν, ἵνα μὴ τυραννὶς ὅλως καταλυθῇ, ἀλλὰ θρασύβουλος ⊙· οἱ δ' συναύτων αὐτῶν, ὡς καιρὸν ἔχοντες, ἐξέβαλον ἅπαντας αὐτὸς· διονύσιον δ' δίων στρατεύσας, κηδεστὴς ὢν, κ' πρόσταλαβὼν τ δῆμον, ἐκεῖνον ἐκβαλὼν, διεφθάρη.

adoriuntur, quia uident eos ingentibus diuitys, & amplis honoribus circumfluere: ita & eorum, qui propter laudis & gloriæ cupiditatem, impetum in illos faciunt, unuſquiſq; conſilium capit adeundi periculi. ſed illi quidem propter eam cauſam, quæ antè dicta eſt: hi uerò tanquam aliqua alia actione à ſe ſuſcepta egregia & præſtanti, & propter quam apud alios celebritatem & claritatem nominis ſempiternam ſibi comparabunt, ita monarchias adoriuntur: non quòd ſingularem principatum, ſeu (ut Græci nominant) monarchiam concupiſcant, ſed gloriam. Veruntamen pauciſſimi numero ſunt, quos hæc cauſa ad impreſſionem faciendam impellat. Oportet enim hoc antè eſſe poſitum, de ſalute nihil laborare, niſi re confecta: quos debet quidem Dionis exiſtimatio comitari: ſed non facilè eſt eam in multis innaſci. Ille enim cum parua manu aduerſus Dionyſium ſe contulit, cùm hoc animo ſe eſſe diceret, ut quoquo progredi poſſet, ea tenus actionem ſuſceptã perducere ſatis haberet: uerbi gratia, ſi ſtatim ut terram illam leuiter attigiſſet, ſibi aliquo caſu moriẽdum eſſet, hanc mortem, ut honeſtam & præclarã, ſe æquo animo laturum. Interit autem tyrannis uno quidem modo, ut & unaquæq; aliarum reip. formarum, extrinſecus & à cauſis externis, ſi ſit aliqua aduerſaria reipub. adminiſtrandæ forma potentior. uoluntatem enim præſtò futuram perſpicuum eſt, propterea quia conſilia inter ſe contraria ſunt. Quæ autem uolunt, cùm etiam poſſunt, ea agunt omnes. Contrariæ autem ſunt reipublicæ adminiſtrandæ formæ, democratia & tyrannis, ut figulus figulo, quemadmodum inquit Heſiodus. nam democratia extrema tyrannis eſt. Quocirca plurimas tyrannidas Lacedæmonij diſſiparunt: & Syracuſani, quo tempore ſuam remp. bene adminiſtrabant. Altero uerò modo euertitur tyrannis, ex ſeipſa, cùm ij, qui eius ſunt participes, inter ſe diſcordant ac diſſident: quemadmodum Gelonis tyrannis, & nunc Dionyſij. nam Gelonis quidem tyrannis eò euerſa eſt, quòd Thraſibulus Hieronis frater, Gelonis filium popularium populi ductorum more blanditys deliniebat, & ad uoluptates incitabat, ut ipſe imperaret: cùm autem neceſſarij conſpiraſſent & coiuiſſent, ut ne tyrannis funditus euerteretur, ſed ſolus Thraſibulus: nonnulli ex ijs altera ex parte coitione facta, tanquam occaſionem nacti, eos omnes exegerunt. Dionyſium autem Dion, cùm eſſet ei affinitate coniunctus, comparato exercitu, et populo ſibi adiũcto, illũ quidẽ eiecit, ſed paulo poſt interfectus eſt.

Cùm

Cùm sint autem duæ causæ, ob quas maximè insidiantur tyrannidibus, odiũ & contemptus: harũ altera non potest abesse à tyrannis, odiũ scilicet: ex contemptu aũt multę dissoluuntur tyrannides. Signũ autem huius est: plurimi enim eorũ, qui sibi pepererunt, principatus seruarũt: quibus autem relicti sunt, statim (ut ita loquar) cuncti amiserunt. cùm enim uitam traducant in corporis uoluptatibus, cótemptui esse incipiunt, multasq; ansas prębent insidiatoribus. Particulam aũt quandã odij iram esse statuere oportet: existit enim aliquo modo causa earundẽ actionũ. Sępe autẽ magis impellit ad agendũ, quàm odium: contentius enim ferũtur in eos, quib. insidiatur, quia non utitur ratione motus animi. Maximè autẽ contingit excandescentiæ parêre ob contumeliã: & Pisistrati liberorum tyrannis hanc ob causam fracta est, multæq; aliæ. Verùm magis odiũ: ira namq; secum habet ęgritudinẽ, quare non est facilè subducere rationem: odium autem est sine ægritudine. Vt autẽ summatim loquar, quot causas esse diximus paucorum dominatus, meri atq; ultimi, & status multitudinis postremi: tot & tyrãnidis statuendũ est esse. sunt enim hi status tyrannides quædam dissectæ. Regnum autem à rebus, quæ ueniãt extrà, minimè extinguitur. quare diuturnum est: ab ipso autem plurimi interitus existunt. Interit autem duobus modis. Vno quidem, cùm dissenserint inter se, qui communicant ipso: altero autem modo more tyrannorũ administrare ipsum nitentibus, cùm in sua potestate plura esse postularint, atque id aduersante lege. Nõ constituũtur aũt amplius regna hac ætate, sed cùm extiterint, principatus potius ac tyrannides sunt: quia regnum est imperiũ sponte datum, & quod maiores res in sua manu habet. multos autem esse similes, & nullum pręstantem tantùm, ut adæquetur ad magnitudinem & dignitatem imperij. Quapropter ob hoc sponte sua non ferunt. Si autem fallacia usus aliquis, aut ui, potestatẽ consecutus fuerit, iam uidetur hoc esse tyrãnis. In regnis autem per genus ponere oportet causam interitus præter dictas,

δύο δὲ ἐσῶν αἰτιῶν, δι' ἃς μάλιστ' ἐπιτίθενται ταῖς τυραννίσι, μίσος καὶ καταφρονήσεως· ἕτερον μὲν δεῖ τούτων ὑπάρχειν τοῖς τυράννοις, τὸ μῖσος. ἐκ δὲ τοῦ καταφρονεῖσθαι πολλαὶ γίνονται τῶν καταλύσεων. σημεῖον δὲ· τῶν μὲν γὰρ κτησαμένων οἱ πλεῖστοι, καὶ διεφύλαξαν τὰς ἀρχάς· οἱ δὲ παραλαβόντες, εὐθὺς, ὡς εἰπεῖν, ἀπολλύασι πάντες· ἀπολαυστικῶς γὰρ ζῶντες, εὐκαταφρόνητοί τε γίγνονται, καὶ πολλὰς καιρὰς παραδιδόασι τοῖς ἐπιτιθεμένοις. μόριον δέ τι τοῦ μίσους καὶ τὸν ὀργὸν δεῖ πιθέναι. τρόπον γάρ τινα τῶν αὐτῶν αἰτία γίνεται πράξεων. πολλάκις δὲ καὶ πρακτικώτερον τοῦ μίσους. σωτονώτερον γὰρ ἐπιτίθενται, διὰ τὸ μὴ λογίζεσθαι λογισμῷ τὸ πάθος. μᾶλλον δὲ συμβαίνει τοῖς θυμοῖς ἀκολουθεῖν διὰ τὸν ὕβριν· δι' ἣν αἰτίαν, ἥτε τῶν περισπαθῶν κατελύθη τυραννὶς, καὶ πολλαὶ τῶν ἄλλων· ἀλλὰ μᾶλλον τὸ μῖσος· ἡ μὲν γὰρ ὀργὴ μετ' λύπης πάρεστιν. ὥστε ῥᾴδιον λογίζεσθαι· ἡ δ' ἔχθρα, ἄνευ λύπης. ὡς δ' ἐν κεφαλαίοις εἰπεῖν, ὅσας αἰτίας εἰρήκαμεν τό τε ὀλιγαρχίας τό ἀκρότατον καὶ πελευταίας, καὶ τὸ δημοκρατίας τὸ ἐσχάτης· τοσαύτας καὶ τῆς τυραννίδος τιθέον. καὶ γὰρ αὗται συγχαίρουσιν οὖσαι διαιρεταὶ τυραννίδες. βασιλεία δ' ὑπὸ μὲν τὸ ἔξωθεν ἧκιστα φθείρεται. διὸ καὶ πολυχρόνιός ἐστιν. ἐξ αὐτῆς δ' αἱ πλεῖσται φθορὰὶ συμβαίνουσι. φθείρεται δὲ καὶ δύο τρόπους. ἕνα μὲν ὥσπερ καὶ τῶν μετεχόντων τὸ βασιλείας· ἄλλον δὲ τρόπον τυραννικώτερον πειρωμένων διοικεῖν, ὅταν εἶναι κύριοι πλειόνων ἀξιῶσι καὶ παρὰ τὸν νόμον. ἐγγίνονται δ' ἔτι βασιλείαι νῦν, ἀλλ' ἄντερ γίγνωνται, μοναρχίαι καὶ τυραννίδες μᾶλλον· διὰ τὸ τὸν βασιλείαν ἑκάσιον μὲν ἀρχὸν εἶναι, μὴ ζόνων δὲ κυρίαν. πολλοὺς δ' εἶναι τοὺς ὁμοίους, καὶ μηδένα διαφέροντα τοσοῦτον, ὥστε ἀπαρτίζειν πρὸς τὸ μέγεθος καὶ τὸ ἀξίωμα τῆς ἀρχῆς. ὥστε διὰ μὲν τοῦτο, ἑκόντες οὐχ ὑπομένουσιν· ὅταν δὲ δι' ἀπάτης ἄρξῃ τις ἢ βίας, ἤδη δοκεῖ τοῦτο εἶναι τυραννίς. ἐν δὲ ταῖς κατὰ γένος βασιλείαις πιθέναι δεῖ τῆς φθορᾶς αἰτίαν πρὸς ταῖς

Cùm sint autẽ causæ duæ, propter quas maximè ad tyrannidas tollendas aggrediuntur, odium, & contemtus: horum quidem altero digni sunt tyranni, nempe odio: ueruntamen ex eo, quòd contemnantur, multæ nascuntur tyrannidum euersiones. cuius rei hoc argumentum est. Nam pleriq; ex ijs, qui imperia pepererũt, etiã retinere ac tueri potuerunt: qui uerò à maioribus acceperunt, statim ferè omnes amiserunt. Nam dum libidinosè ac uoluptariè uiuunt: & contemti fiunt, & multis ijs, qui adoriri uolunt, occasiones adoriendi præbent. Ody autem particulam etiam iram ponere oportet. Nam quodammodo earundem actionum causa efficiens esse solet. Quin sæpenumero etiam ad agendum maiorem uim habet, quàm odium. contentius enim adoriuntur, quòd perturbatio rationem in consilium non adhibeat. Maximè autem euenit, ut homines ob contumeliam iræ pareant atque obsequantur: propter quam causam cùm Pisistratidarum tyrannis dissipata fuerit, tum multæ aliæ: sed magis propter odium. Nam ira quidem cum dolore coniuncta est. Itaque non est facile ratiocinari ira dominante. Inimicitiæ uerò doloris sunt expertes. Atque ut in summa dicamus, quot causas esse diximus & oligarchiæ meræ, atq; ultimæ, & democratiæ extremæ euertendæ, tot etiam tyrãnidis statuandæ sunt. Etenim hæ reip. administrãdæ formæ, sunt quædam dijunctæ & diuidiuæ tyrannides. Regnum autẽ minimè extrinsecus quidem interit. quocirca & diuturnum est. intrinsecus uerò & ex seipso multæ ei interitiones, multaq; quasi fata imminent. Ac duobus sanè modis interit: unomodo, si discordarint inter se, qui sunt regni participes & amici regum: altero, ubi reges conantur aliquãto magis, quàm par sit, tyrannicè remp. administrare: & ubi postulant penes se plurium rerum, quàm fas sit, esse potestatem, & contra legem. Non exsistunt porrò amplius his temporibus regna: sed si forte, potentiæ singulares, hoc est monarchiæ & tyrannides potius oriuntur, quia regnum est imperium uoluntarium, & summam rerum plus nimio magnarum auctoritatẽ ac potestatem obtinens: multi autem sunt similes, nullúsque exoritur ita cæteris antecellens, ut imperij magnitudini & dignitati sit par & æqualis. Itaque propter hanc causam homines sponte quidem sua regnum non sufferunt. Quòd si quis dolo, aut ui imperium adipiscatur, hoc iam uidetur tyrannis esse. Regnorum autem eorum, quæ ex genere ad posteros perueniunt, interitionis hanc etiam causam, præter eas,

dictas,& nasci multos, qui contemni facile possint,& potestatem tyrannicam minimè tenentes,sed regium honorem, contumelioſi sint. Facilis enim est dissolutio. non uolentibus enim extemplò non est rex, sed tyrannus etiã non uolentibus. Intereunt igitur imperia unius ob has & huiusce modi alias causas.

ἐιρημέναις, ⸂τὸ γίνεσθαι πολλὰς δυ-
κατα⸃φρονήτους, ⸂τὸ δυνάμιν μὴ
κεκ⸃τημένους τυραννικὴν, ἀλλὰ βα
σιλικὴν τιμὴν, ὑβρίζειν. ῥᾴδια γὰρ
ἐγίνετο ἡ κατάλυσις· μὴ βουλομέ-
νων γὰρ οὐθὺς ἔσται βασιλεὺς,
ἀλλ' ὁ τύραννος ⸂μὴ βουλομένων.
φθείρονται μὲν οὖν αἱ μοναρχίαι
διὰ ταύτας ⸂τοιαύτας ἑτέ-
ρας αἰτίας.

quas exposuimus, statuere oportet, quòd multi exoriantur contẽti, & qui, cùm opibus & copijs tyrannicis nõ sint instructi, sed honore regali decorati, ciueis suos cõtumelioſè uexent. Tum enim facilis est regni euersio. Nam si nolint, continuò non erit rex: at tyrannus, etiam si nolint. Intereunt igitur monarchiæ propter has & taleis alias causas.

COMMENTARIVS.

Restat autem.) Cùm disputasset de causis interitus & salutis rerumpublicarum, quæ reguntur à pluribus, quod restabat: incipit ex hoc loco differere de principatu unius, tradereque unde & ipse extinguatur, & quæ res eidem salutem dent. Primùm igitur inquit, quæ usu ueniunt statui unius, id est regno ac tyrannidi, dicique à se de ipso debent: assimilia esse illis, quæ iam exposuit de rebusp̃licis. Cuius similitudinis ipsarum causam affert. regnum conformatum esse ad imaginem status optimorum: tyrannidem uerò constare ex postremo dominatu paucorum, & statu multitudinis importuniore. Quem ortum ipsius pessimum cùm monstrasset, elicit inde, ut planum atque apertum, ipsam esse maximè detrimento sam hominibus, qui necessitate sibi imposita parent illi, iniustæ admodum potestati, ut quæ conflata est ex duobus grauibus malis, continetq; in se labes ac uitia ambarum improbatarum rerumpublicarum.

Existit autem.) Incipere statim ab ipso ortu discrepare inter se ambos principatus hos docet, aperitque fontes ipsorum, qui sunt è regione positi. Primùm autem, quomodo natum sit regnum, docet. Inquit enim, ipsum conflatum primò fuisse, ut auxilio esset locupletibus ac claris uiris contra impetus multitudinis, nec fineret ipsos expilari: cuius rei desiderio flagrant plerunque populares. Adiungit etiam, deligi crearique regem ex ordine honestorum illorum uirorum, qui uincant cæteros uirtute meritisque suis, quæ facta profecta sint à uirtute, siue etiam præstet eisdem: quia ortus sit in ea familia, quæ abundet hac laude. Tyrannus autem, addit, sumitur è grege pauperum, plebeque aduersus conatus illustrium ciuium: ne populus aliquid mali ab ipsis accipiat, de quo ipsi semper soliciti sunt.

Apertum autem est.) Quod narrauit de ortu tyrannorum, uerum esse perspici inquit è præteritis rebus. Si quis enim ueterē memoriam euoluerit, facile hoc cogniturum esse affirmat, cùm bona magnaque pars tyrannorum extiterint ex ijs, qui ducũt populum quò uolunt suis assentationis plenis sententijs: defenduntque semper, quæ grata multitudini acceptaque esse intelligunt, non quæ uera & utilia ciuitati sint. Quomodo autem tam facile imponant multitudini, declarat dicens, ipsos fidem adipisci & auctoritatem apud ipsam, criminando notos & illustres uiros eius ciuitatis. odiũ enim insitum animis tenuiorum aduersus potentiores, facit ut temerè credant omnibus, qui ipsos criminãtur: nec metuant, ut debebãt, insidias. Intelligens autem, non omnes hac uia aditum sibi comparare ad iniustam hanc potentiam: tangit etiam rationes alias, quibus aliqui idem obtinuerunt. Nam quos significauit, tyrannos euasisse illo pacto dicit, cùm iam ciuitates ampliores factæ essent, quæ namque prius exortæ fuêre tyrannides, extiterunt (ut adiungit) è regibus, non contentis legitimo imperio, cupientibusque dominari improbius. Quod cum faciunt, nec seruant leges pactaque, quibus creati sunt, è regionibus tyranni euadunt.

Partim autem.) Aperit duos alios modos, quibus aliqui peruenerunt ad tyrannidem. Prior eorum est natus ex consuetudine ueterum illorum Græcorum, qui in statu etiam multitudinis mandabant munia curasque maiores quibusdam, longo temporis spatio ipsas obtenturis. Qui namque diu potestates illas sustinuerant, assueti imperio captique dignitate ipsius, experiebantur omnia, ne ipsum deponerent, atque tyranni fiebant. Alterum esse dicit, qui proficiscebatur è dominatibus paucorum, idem penè qui superior, & ab eodem errore manans: ipsis enim quoq; deligere mos erat quempiam, quem ducem auctoremúe esse uellent magnorum factorum, cuique potestatem imperiumque amplũ traderent. Θεωρίαι uidentur hic appellatæ procurationes quædam rerum sacrarum, cuius etiam iuncti nominis ueteres Grammatici rationem attulerunt, tradentes, ὤρω ualere aliquando φροντίδω, curamque: alterius uerò eius partis notio aperta est. Θεωροὶ quoque non solùm spectatores uocabantur, sed etiam qui ad rem diuinam faciendam aliquò mittebantur. Quo sensu cepit Athenis Stratocles, assentatorum maximus, auctor flagitiosæ illius sententiæ: qua decreuit, ut legati, qui mitterentur ad Demetrium Poliorcetem, post recuperatas Athenienſibus suas leges ac rempublicam, quam amabant, non appellari debere usitato nomine πρέσβεις, sed Θεωρούς: tanquam ad Deum, non mortalem hominem mitterentur.

Omnibus enim.) Cùm duas uias monstrasset occupandæ tyrannidis, addit nunc, qui fecerunt iter per utramlibet earum, nullo negotio potuisse rem conficere, si modò experti fuissent: facultas enim ipsis iam aderat, uireque, quibus iniustus hic locus paratur ab ijs, qui in hanc uoluntatem incubuerint. Quia autem non eiusdem generis erat potestas illa, etsi ambabus ipsis conueniebat in facilitate ad exitum perducẽdi prauum illud consilium, exponit ipsas. Priorem autem eorum, qui prius legibus reges creati essent: posteriorem uerò eorum, qui magnos gradus honoris opesq; nacti forent siue à multitudine, siue à dominantibus iniustè in ciuitate. Commemorat primùm, eos qui imposuerunt libertati ope regni antea concessi. Exemplis enim confirmare uoluit, quod dixerat: nomen tamen unius tantùm potenit, qui Argis ex rege tyrannus euasit. Phidonem enim uocatum ipsum tradit, adiungitque alios eodem pacto patefeciſſe sibi aditum ad tyrannidem. Cùm uerò in Ionia multi extiterint tyrãni, illos omnes inquit occasionẽ habuisse inuadendæ tyrannidis magnos honores magistratusque, quos à ciuibus, ornare ipsos uolentibus, consecuti erant. Illis autem addit Phalarin, qui Agrigenti auxilio amplæ potestatis, quam ciues ei petenti dederant, eripuit ipsis libertatem: & Panætium, qui Leontinorum tyrannus fuit: & Cypselum, qui Corinthi: & Pisistratum, qui Athenis: & Dionysium, qui Syracusis: & alios non paucos, qui eodem pacto legibus imposuerunt, cùm ualerent gratia apud multitudinem, quam dicendo assentandoque adepti fuerant. multitudo autem stultè ipsis credebat, ac fideles sui defensores arbitrabatur. Multo infrà in hoc libro tyrannidis Cypselidarum meminit Aristoteles: quo itidem in loco significat, Cypselum fuisse assentatorem multitudinis. Sed etiam M. Cicero in libro de Fato: idem quoque in Bruto tangit, fuisse opinionem de Pisistrato, quòd multum ualuerit dicendo. id quod hic ostendit auctor. nam ponit ipsum in demagogis, qui oratores profectò erant, ut tempora illa ferebant.

Quemadmodum igitur.) Confirmat ratione, quod non multo suprà dixerat: dein idem exemplis illustrat. uerba, quibus nunc ostendit, quod probare uult, illa ipsa sunt, quibus antea usus fuerat, cùm primùm id posuit: nisi quòd pro ἐστὶν, hic πέπακται inquit. ualet autem, regnum constitutum esse imitatione status optimorum. Hoc igitur comprobans, inquit: Manet enim, conformatumque est ex dignitate, quæ proficiscatur à sua illius propriaque uirtute, uel familiæ florentis talibus uiris: id est, consilio ac probitate præditis. Vel inquit, spectantur ita, & honore hoc compensantur magna ipsius merita & beneficia, quæ contulit in eam gentem ille, cui regnum defertur. Extremum ponit eorum, quæ aliquẽ perducunt ad hunc honorem, cùm iam expositis rebus, adiunctæ sunt opes ac facultas ualde iuuandi. neque enim tantùm honore afficiuntur, qui iam bonum aliquod magnum salutemque dederunt: sed etiam qui potestatem habent id præstandi. quod ipse etiam ait, causas afferens eorum quæ dixit, his uerbis: Cuncti enim qui magno aliquo beneficio affecerunt ciuitates aliquas aut gentes, uel facultatem habent in easdem beneficia ampla conferẽdi, adepti sunt hũc honorem. Adiungit autem cuiusmodi fuerint beneficia hæc, & qua occasione in eas collata. Siue enim, inquit, in bello,

cùm

cùm non fuerint eos ſubigi opprimiq́ue ab hoſtibus, quibus ſine eorum uirtute non reſtitiſſent: quod præſtitit Codrus Athenienſibus. Siue, cùm iam iugum acerbum ſuſtinerent, liberauerint ipſos: quod fecit Cyrus, qui Perſas ſuos ſeruire Medis paſſus non eſt. Siue addit, urbes condiderunt, uel ſedem nouam parauerunt. Quod beneficium ingens, dediſſe affirmat non hunc aut illum mortalem, ſed communiter reges Lacedæmoniorum, & Macedonum, & Moloſſorum: ob quæ præclara facta illi qui priuati prius erant, fortes tamen & magna uirtute prædíti, regium locum acceperunt. Quomodo Codrus, rex Athenarum, à ciuibus ſuis uicinum graue malum depulerit, cauſaq́ue fuerit, ne urbs ab hoſtibus caperetur: expoſuit diligenter Lycurgus contra Leocratem. ille inquam Lycurgus, quem M. Cicero accuſationes factitaſſe ait. mori namque uoluit pro libertate & ſalute ſuorum. Callido autem conſilio in hoc uſus eſt. coegit enim, neſcientes qui foret Peloponneſi populos, qui impetum fecerant in agrum Atticum, ſe necare: cùm oraculum ipſis ab Apolline editum eſſet, futurum omnino, ut ipſi Athenas expugnarent, ſi cauiſſent ne regem urbis interficerent.

Requiritur autem.) Quod ſit officium regis declarat, & cui rei efficiendæ magno conſenſu contrariarum partium ciuitatis delectus ſit. Inquit igitur, requiri ab ipſo, ut ſit cuſtos & quaſi præſidium quoddam, ne locupletes diripantur à multitudine, ullamq́ue unquam ab ipſis iniuriam accipiant in fortunis ſuis: ſimulq́ue, ne tenues homines contumelia uexentur à diuitibus, qui ſolent eſſe in illos iniurioſi: & niſi exiſtat qui improbitatem eorum coerceat, ludibrio ipſos habent. Statim autem, cõtrariæ muneri regum, oſtendit, quæ ſint cogitationes factaq́ue tyrannorum: quod etſi ſæpè ab ipſo traditum eſt, repetit tamen apto ualde loco. Quæcunque igitur tyrannis facit, ob ſuas aliquas utilitates emolumentaq́ue ipſam facere teſtatur, nec quicquam aliud curare. Finem namque propoſitumq́ue eſſe tyranni inquit, uoluptatem, & quidquid in uita iucundum eſſe poteſt: regis autem contrà honeſtum, qui ſtudio ſuo commune bonum ſeruat, nec ſinit aliquid incommodi maioris naſci in ciuitate. quod cùm facit rex, dignitati ſeruit: qui uerò, quæ iucunda corpori ſunt, & animo deprauato procurat, ſeruus eſt uoluptatis, & ad eam cogitationes omnes ſuas directas habet. Quòd regem cuſtodem appellauit, notus eſt locus ille M. Ciceronis, qui de rege tyranno eodem pacto ſenſit in epiſtola illa, prudentiæ & optimorum præceptorum plena, ad Q. Fratrem: Cùm urbs cuſtodem, non tyrannum: domus hoſpitem, non expilatorem recepiſſe uideatur.

Quapropter rerum.) Hoc quaſi corollarium eſt, quod ducitur è propinqua ſententia, qua dixit ſectari toto animo tyrannum uoluptatem: regem uerò honeſtatem. Cùm igitur hoc ita ſe habeat, dubitandum non eſt, cur ſtudeat tyrannus præſtare cæteris copia patrimonij, incumbatq́ue totus in hanc curam: quæ autem referuntur ad honores, magis expleant deſideria regum. Pecunia enim parantur corporis uoluptates: honeſtis autem factis dignitas ac gloria. Addit etiam, quod ualde diſtinguit ipſos, regum cuſtodes ciues eſſe. Illis enim intelligũt, ſalutem ſuam caram: tyrannorum uerò peregrinos, quibus utuntur ſpiculatoribus, mercede cõductis. Cicero igitur pro M. Marcello, cùm C. Cæſari inſidias metuenti, pollicitus eſt excubias & cuſtodias ciuium Romanorum: locutus eſt de ipſo, ut de iuſto principe reipublicæ, & quaſi rege. Aſſentatus enim ipſi eſt his uerbis, ut reliqua omni oratione fecit: cum uerò obiecit M. Antonio, ipſum homines omnium gentium maximè barbaros Ityreos cum ſagittis deducere in forum, declarauit eum tyrannum eſſe.

Tyrannidem autem.) Conſtituit nunc, quod iam dixerat, conflatam eſſe tyrannidem è ſtatu multitudinis, & è dominatu paucorum, continereq́ue in ſe ea uitia, quæ propria ipſorum ſunt. Explicat igitur totum, hoc primumq́ue aperit, quæ mala iniuſtaq́ue facta tyrannis ducat ex iniuſta potẽtia paucorum. Primum uerò eorum eſt, quòd finem inquit, ipſam habere diuitias. Confidit enim ita manſuram eſſe cuſtodiam ſui corporis: neque enim aliter externi milites tyrannũ defenderent, niſi ſoluta ipſis mercede. Præterea non poſſet molliter ac delicatè uiuere tyrannus ſine magna ui auri. Alterum eſt, quòd non confidit quicquam multitudini. oſtendit etiam, ab hoc populi (quo premitur) metu naſci, quòd eripiunt arma multitudini: ortumq́ue habere iniuriam hanc inde affirmat. metuunt enim impetus illius, cui ſe odio eſſe intelligunt. Adiungit autem alia nonnulla, quæ cõmunia utriuſque iniuſti ſtatus ſunt: id eſt, ſolere & diuites qui dominantur in ciuitate, & tyrannum plebem affligere, necnon ex oppido eijcere atq́ue exturbare, ſedibuſq́ue ſuis ipſam depellere. hoc enim ualet δουλίζειν: quo uerbo etiam uſus eſt Demoſthenes in oratione περὶ ἐιρήνης.

E ſtatu autem.) Exponit, quæ mala ducat tyrannis ex altero illo ſtatu, ex quo concretam ipſam dixit, id eſt è ſtatu multitudinis: traditq́ue inde eam traxiſſe, quòd ſempiternum bellum gerit cum claris & illuſtribus ciuibus, & interimit illos clàm & palàm. cum enim poteſt tyrannus occultè ipſos tollere, libenter id molitur, ne in maius odium incurrat: cum uerò non procedunt inſidiæ, apertè id facit, intelligentibuſq́; omnibus. Aliquando etiam tyrãnidem addit eoſdem in exilium agere. Cuius tam ſæui animi in ciues cauſam affert, quòd putat tyrannis inſignes uiros æmulos eſſe & riuales ſuæ potentiæ, quare ſtudet eos ab ea pellere: nec non quia arbitratur omnibus in rebus ſibi ipſos impedimento futuros. Quod etiam explicat, dicẽs ſolere ab hoc potiſſimum hominum genere creari pericula & inſidias iniuſtis illis regnis: quas etiam inſidias duplicem ortum habere docet. Partim enim inſidiantur tyrannis, potiri poteſtate illa uolentes: partim autem ſeruitutis iugum ferre recuſantes. unde natum fuiſſe, inquit, conſilium, quod Periãder Thraſybulo dedit de eminentioribus ſpicis in ſegete deprimendis: quaſi oporteret, ſi poteſtatem illam tueri uellet, maiores dignitatis ciues extinguere. De callido hoc conſilio in III. horum librorum auctorem egiſſe recordari debemus. Non omiſit etiam hoc Theſeus apud Euripidem in ſupplicib. feminis, cùm accuſaret tyrannidem. dixit enim, nullo pacto amplius fieri poſſe firmam ſtabilemq́ue ciuitatem illam, è qua aliquis ſuſtulerit ſpiritus grandiores: adoleſcenteſq́ue inde decerpſerit, tanquam è uerna ſegete ſpicas. Hæc igitur tragicus ille, ſed elegantioribus uerbis: qui etiam, quod fecit hic noſter dux, conſilium totum illorum aperuit de necandis prudentibus fortibuſq́ue uiris ob metum ſuæ iniuſtæ poteſtatis. Nota omnibus eſt uox C. Salluſtij, idem tradentis. Affirmauit enim, regibus bonos quàm malos ſuſpectiores eſſe. animaduertendum tamen, more Romano ipſum loqui, qui plerunque Reges uocabant iniuſtos principes ac tyrannos.

Quemadmodum igitur.) Quod prius etiam ſe admonuiſſe teſtatur, adiungit nunc quoque, diligentius diſſerens de imperio unius, eadem eſſe initia exiſtimare nos debere mutationum horum imperiorum, quæ declarata ſunt eſſe interitus rerumpublicarum: ut enim modo ſignificatum eſt, ſingulorum hominum ſtatus conflati ſunt ex illis. quare, quæ deprauant interimuntq́ue eas reſpublicas, deprauant etiam hos, profectos inde, iunctoſq́; ex ipſis. Repetit autem initia illa & cauſas in eo, quod nunc præcipit, confirmando: inquit enim impelli multos, in poteſtate ipſorum poſitos, ad inſidiandum imperijs ſingulorum, quia ſe ab illis iniuſtè tractatos arbitrantur: alios autẽ, quia metuunt, ne quid maioris mali ſibi inde impendat. nonnullos uerò, quia contemnunt eos, nec dignos putant, quibus ipſi pareant. Cùm autem dixerit quoſdam ab iniuria accepta excitari: adiungit, ex omni genere iniuriarum potiſſimum commouere animos contumeliam, quam liberi homines ferre non poſſunt: aliquando tamen eoſdem irritari, quia ſpoliatos ſe dolent ſuis bonis.

Sunt autem.) Vt initia modò monſtrauit eadem eſſe mutationum monarchiarum, quæ prius declarata fuerant, eſſe perdendarum rerumpublicarum: ita nunc docet, fines eoſdem eſſe, ut aliqui impellantur ijſdem rebus ad inſidiandum tyrannis, eorumq́ue poteſtatem frangendam, quibus commoueri eos docuit ad uariandas labefactandaſq́ue reſpublicas. Significat igitur amplitudinem bonorum, quibus abundant, qui ſoli imperium in gentem aliquam habẽt, excitare ipſos: in primis autem diuitias & honores, quarum rerum mortales cuncti deſiderio flagrant, nec poſſunt æquo animo pati ſe illis carere, quibus uident reges ac tyrannos abundare.

Inſidiarum autem.) Non omnes, qui regibus tyranniſq́ue inſidiantur, idem propoſitum habere docet. nonnullos enim ipſorum capiti principum uirorum inſidias ſtruere dicit: alios autem principatui ac poteſtati illi amplæ, quam nacti ſunt. Cùm autem in propinqua diuiſione oſtenderit, quoſdam ob contumeliam in ſe ſuoſq́ue iactam, tyrannis inſidiari: affirmat, hos omnes uitæ illorum moliri inſidias. Cùm autem multa genera dicat eſſe contumeliæ, cuncta illa commouere animum affirmat, cauſaſq́ue eſſe ut iraſcamur: iratos autem aliquibus fermè omnes in eos ferri, expeririq́ue cuncta, ut ulciſcãtur iniuriam acceptam, multis exemplis cognoſci poſſe: & non ſtudere, ut conditionem ſuam augeant, ipſiq́ue florentem ſtatum illis ereptum poſsideant.

Veluti

Veluti insidiæ.) Constituit. quod modò tradidit, exemplis multis. Primùm eorum est, quòd commemorat impetum factum ab Harmodio & Aristogitone in Pisistrati liberos hanc ob causam. Sororem enim Harmodij contumelia uexarunt, eodemq; facto se parui ducere Harmodium declararunt. quare Harmodius conspirauit in ipsos ob iniuriam sororis: Aristogiton autem ob læsam dignitatem Harmodij, quem amabat, deliciæ namque Aristogitonis erat puer Harmodius. Ludibrium illatum ipsius sororis huiuscemodi fuit, cùm enim significatum ei fuisset, ut in pompam ueniret, portatura sacrum canistrum, appellatum ab Athenien sibus canum (unde uirgines, quæ fungebantur hoc munere, canephoræ uocabantur) repudiauit ipsam Hippias, negans uocatam, addensque minimè dignam esse hoc honore. quòd fecit, ut fratri eius dolorem inureret, qui spreuerat preces ipsius, nec amori potentis uiri seruire uoluerat. totam rem diligenter narrat Thucydides in vj. libro suę historię. Plato in sermone, cuius index est Hipparchus, dicit politiores uiros aliter hanc rem exponere solitos: qui tamen non inficiarentur ipsum ab Harmodio & Aristogitone interfectum, uerùm affirmarent aliam causam tantæ iræ in Hipparchum extitisse. nullo igitur modo hi uolebant sororem Harmodij, explosam à munere ferendi ludis illis cana, causam fuisse interitus tyranni: sed aliud quiddam ualde huic documento, & ipsum confirmando accommodatum.

Insidiati autem.) Insidias factas commemorat Periandro, Ambraciotarum tyranno, ob contumeliæ plenam uocem, iactam ab ipso in puerum, quem amabat. hos enim formosos pueros Græcos solitos appellare παιδικὰ, notum est, quos Latini uocabant delicias & amores. Cùm enim in conuiuio cum eo foret, quæsiuit ex ipso, an prægnans adhuc ex se factus esset. Non aperit autem noster, solúsne ille tunc inuaserit in impurum suum & cõtumacem amatorem: an alio tempore, adhibitis socijs, quibus conuicium illud displicuerit, creauerit ipsi periculum uitæ. numero certè multitudinis legitur in omnibus libris, ἑπτὰ δεκάδων. In eodem autem de amore libello idem commemorat Plutarchus de importuna illa & odiosa uoce Periandri. adiungit autem, puerum ira commotum ipsum interfeciſſe.

Philippi autem.) Tertium hoc exemplum est insidiarum factarum, & necis demum illatæ Philippo Macedoni, patri Alexandri, à Pausania, nulla alia de causa: nisi quia rex ignominia ipsum ab Attalo affectum ultus non est, nec dolori ipsius ullam in partem satisfecit: cùm tamen & Olympias uxor & Alexander filius factum illud magnopere improbarint, & existimati sint stimulos admouisse Pausaniæ ad iniuriam eam ulciscendam: putãtes ipsum iram suam effusurum in auctorem iniuriæ, non in eum, qui non animaduerterit in ipsum. Quantam autem uim habeat indignatio in pectoribus fortium adolescentiũ, hinc perspicitur: quòd Pausanias non timuit manus afferre clarissimo regi, in medio uictoris exercitus, & qui paucis antea diebus maximo prælio penè uniuersam Græciam debellarat.

Et Amyntæ.) Amyntæ quoque positas insidias à Derda eandem originem habuisse dicit. ut distingueret autem ab alijs Amyntam hunc (nam Philippi quoque pater ita uocabatur) cognomen ipsius addidit: micron enim quasi paruum eum uocatum dicit. hic igitur de flore ætatis Derdæ, à se decerpto, se contumelios è iactauerat. quam ignominiam (magis enim uoce illa improba existimationem suam læsam, quàm turpi facto putauit) cum pati Derdas non posset, struxit Amyntæ insidias: quod enim hic inquit ἡ, ut suprà quoque intelligere debemus ἐπιθέσεις: initio enim huius præceptionis inquit τῶν δ' ἐπιθέσεων.

Et eunuchi.) Quintum exemplum hoc est insidiarum, profectarum à contumelia. Est sanè locus obscurus, atque id non una de causa: in primis autem, quia res ipsa factumque non bene cognitum est. Si mansisset in superiore locutione, cùm inquit, ἢ τῶ εὐνύχῳ: accipere oporteret, insidias factas fuisse eunucho, ita enim suprà locutus est, dicens, ἢ φιλίππῳ, ἢ ἀμυντᾶ. hi namq; insidijs appetiti sunt. uerùm, quod sequitur, repugnat. neque enim scriptum est, ὑπὸ εὐαγόρᾳ: sed dandi casu. quare uidetur ostendere, insidiatorem fuisse eunuchum, qui interfecerit Euagoram: quia Euagoræ filius uxorem ipsi eripuerit. in quo etiam sensu hoc ualde molestum est. Quomodo enim hoc facere eunuchus potuit? ut utar uerbis Terentianis, uxoremque demum ducere. Eadem difficultas hic manet, si intelligeremus, Euagoræ uxorem raptam fuisse ab eunuchi filio. quomodo enim hoc habitu corporis liberos procreare potuit? Euagoram hunc summo studio laudatum ab Isocrate, eiecisse ex ea insula eunuchum eius tyrannum, traditum est: neque tamen illic quicquam narratum, quod penitus pellat tenebras ex hoc loco.

Multæ autem insidiæ.) Multas insidias dicit factas regibus ac tyrannis, quia illi maculas fœdas inusserunt existimationi quorundam, quæ in corpus eorum personámue caderent. Primùm autem exponit, quæ à libidine nefariaque Venere ortæ sint: deinde quæ à uerberibus ac plagis. Liberi enim homines hanc etiam iniuriam non ferunt, dignitatemq; sibi omnem, quibus hoc contigit, ereptam putant. Αἰσχύνεσθαι notionem hic agendi habet, nisi aliquid mendi subest. putare tamen posset aliquis, ut frequens usitataque notio ipsi seruaretur, desiderari præpositionem ὑπὸ, quæ ante μοιχάρχων ab auctore posita foret: cuius tamen uestigium nullum apparet in calamo exaratis libris, aut in uetere tralatione.

Quemadmodum Cratet.) Primum hoc exemplum est insidiarum profectarum ab aliquibus, qui pati non possunt se ludibrio habitos in explenda fortunatorum hominum libidine. narrat enim, Cratæum Archelao regi Macedonum, hanc ob causam insidiatum fuisse: nunquam enim non stomachabatur, cùm uocabatur ad stuprum perpetiendum, restabatque semper in animo ipsius memoria illius turpitudinis. Refellit autem diligenter auctor opiniones quorundam, qui falsò putabant aliam originem habuisse impetum eius in Archelaum: docetque, alteram illam ansam quandam prætextumque fuisse, non ueram causam, quæ tamen pusilla leuisque res in exulcerato prius animo, totq; flagitijs (à quibus natura abhorrebat) probus & generosus adolescens, commoto, eam uim habuit, ut non differret amplius effundere in eum iram ueterem. Ansa autem fuit, ut commemorat Aristoteles, quòd fidem fefellit, pollicitus ei alteram filiarum (duas enim habebat) in uxorem dare, neque id præstitit, ut consuleret regno suo. impeditus enim fuit periculoso bello, ne maiorem cum eo in matrimonium collocaret: minore uerò stabiliuit sibi animum potentis ualde Macedonis, quem, ne sibi aduersaretur, timebat. In extremo auctor, quod suprà dixerat, confirmans, inquit ueram causam fuisse odij, & alienati ab eo animi: quòd grauiter ferebat se cogi uoluptati illius turpiter seruire. χάριν autem solitos Græcos uocare, nomine minuentes culpam huiuscemodi omnis facti, cùm morem gerebat uirgo, aut puer amatori suo, notum est: de cuius notione uocis disputauit etiam subtiliter Plutarchus in libro, ab amore, quem illic ornat, ἐρωτικῷ uocato: in quo etiam commemorat idem, quod noster de nece Archelai allata ipsi à Cratea, quem puerum amarat. Diodorus tamen magis adhuc discrepat ab eo, quod tradit Aristoteles: narrat enim in XIIII. libro suarum historiarum, Archelaum sanè interfectum fuisse à Cratea, sed inuito & omne aliud cogitante: id est, in uenatu, cùm telo ferire feram uellet.

Socium autem.) Alterum hoc exemplum est insidiarum, quæ ortum eundem habuerunt. narrat igitur, Hellanocratem Larissæum socium se addidisse, ut suspicari licet, Crateæ insidianti Archelao, eandem ob causam, id est, ob contumeliam, quam tamen exponit. Cùm enim flore ætatis illius Archelaus abusus esset, pollicitusque eo tempore foret, se in patriam eum restiturum (exsulabat Larissa) non operam dedit postea, ut ille rediret. Existimauit igitur Hellanocrates consuetudinem illam ueterem stupri, profectam à contumelia, non ab amore, quo flagraret. Vt enim cupiditati illi, si qua in re lapsa est, ignoscere homines consueuêre: ita contumeliam non ferunt. & sanè ita quoque se purgauit apud Terentium Thaidi Chærea, quòd uirginem ciuem domi ipsius uiolasset.

Python autem.) Tertium exemplum hoc est insidiarum, ortum ducentium ab eadem causa: non tamen apparet, quomodo hi duo fratres, iniuriam patri suo illatam ulciscentes, impulsi sunt hoc facere à contumelia: nisi superioris generis iniuriam ueteri, qua patrem ipsorum affecerat, addidit his probis adolescentibus, & è Platonis disciplina profectis, unde illi excitati sint ad patrem ulciscendum. nam Cotys hic, rex Thracum, primis temporibus sui principatus fertur fuisse mollis, totusque deditus corporis uoluptatibus: qui tamẽ postea, cùm uẽtos ualde secundos suis in reb. habuisset (regnauit autem spatio XXIIII. annorum) sæuus, uel immanis potius euasit. Meminit coniurationis in eum & cædis Demosthenes contra Aristocratem pluribus locis, in quibus semper πύθων eorum alter (non πύθων, ut antea hic legebatur) appellatus est. quare putaui hoc uerum ipsius nomen fuisse: cuius opinionis etiam est Fabius Beneuolentius, uir doctus & multùm uersatus in historia: qui, cùm de hac re amicè ad me scriberet, significauit mihi, & Plutarchum in libro aduersus Colotem Epicureum, & Laertium in uita Platonis, Pythonem & Heraclidem duos hos fratres nominare. Harpocration in Lexico, qui memoriæ prodidit, & delicatum & crudelem admodum Cotyn fuisse: indicat sanè, Demosthenem in ea oratione mentionem ipsius feciſſe, sed de nece & interfectoribus nihil retigit.

Adamas autem.) Adiungit superioribus exemplis coniurationum natarum è contumelia, & contumelia, quæ declarata sit in explenda turpiter libidine, hoc etium Adamantis: qui tamen non insidiatus est uitæ Cotys, sed defecit ab illo: quia, cùm puer

puer adhuc foret, exfectus ab eo fuerat (ut credi debet) quo diutius frueretur flore corporis illius. Quòd si odium in illum natũ esset à corpore alia de causa mutilato, nõ accommodatũ exemplũ ei, quod auctor uoluit, monstrando fuisset: potiusque adiungi inferioribus debuisset, quib. exponuntur insidiæ profectæ à corpore ingenuorũ male mulctato uerberibusq; cæso.

Multi autem.) Respondet hic locus superiori, quo dixit multas insidias factas opulentis uiris ab his, quorum corpore abusi fuerant ad libidinem. Illi namque postea nacti occasionem aliquam, declararunt quàm odiosa ipsis pueris fuisset ea turpitudo: nunc autem adiungit, extitisse alios itidem multos, qui se alio pacto corpore uiolatos iniquo animo ferentes, ignominiam illam cæde ipsorum ulti sunt, aut saltem uitam & regnum eisdem eripere studuêre. hi igitur, quos nunc intelligit, plagis sibi impositis læsi fuêre, uerberibusque cæsi contra dignitatem. Quare, existimantes illam ignominiam esse, omnia experti sunt, ut maculam sibi inustam delerent: nec tantùm dicit inuentos, qui ea de causa in priuatos homines impetum facerent, uerum etiam in principes uiros, & imperium habentes.

Ceu Mitylenæ.) Confirmat exemplis id, quod dixit. Tribus autem utitur: quorum primum est, quòd narrat, Mitylenæ Megaclen quendam, priuatum hominem, adhibitis socijs coniurationis illius sodalibus suis, interfecisse Penthalidas, principes ciuitatis, & qui illic dominabantur. Fratres autem uidentur fuisse, qui morem haberent uagari per urbem, & baculis cædere, in quos incidissent, passim honestos uiros. hic igitur manu amicorum facta, ultus est petulantiam eorum. κορυνη genus erat clauæ, quo genere armorum qui uterentur, κορυνηφοροι uocabantur.

Et postea.) Addit facto Megaclis, inferioribus temporibus Smerden interfecisse Penthilum dynasten, cùm ab eo uerberibus cæsus esset, cui graui in ipsum iniuriæ improbitatem uxoris eiusdem additam fuisse narrat: quæ femina pedibus ipsum traxit, atque ita quoque satisfacere iræ suæ ac furori uoluit. nam, quin hoc ualeat ἐξελκυσθὲις, dubitare non possumus: ipse enim hoc ipso uerbo eodem pacto usus est in VII. libro de Moribus ad Nicomachum.

Coniurationis autem.) Tertium hoc ultimumque exemplum est eorum, qui conspirarunt in opulentos uiros, ob uerbera ab ipsis accepta. Commemorat enim, Decamnichum ducem auctoremq; fuisse insidiarum, positarum Archelao Macedoni, cum primus ipse commouerit alios, irritaueritque in eum. Causam uerò fuisse, exponit tantæ iræ in regem suum: quia ipsum Archelaus uerberandum dederat Euripidi poetæ, ut ille expleret animum suũ. Succensebat enim Decamnicho Euripides, quia dixerat quiddam (quod ei magnopere doleret) in fœtorem illius. quãtum autem ualuerit gratia Euripides apud eum regem, multis testimonijs ueterum scriptorum exploratum est. Significat autem Aristoteles, supersedere se alijs multis exemplis, quibus facilè uti potuisset ad eandem rem comprobandam: cùm plurimi extiterint, qui uerberati à principibus, ipsos aut necauerint, aut id efficere toto pectore contenderint.

Similiter & propter.) Adiungit explicatis exemplis insidiarum, illas, quæ nascuntur à metu. Metus enim impellit aliquando aliquos, ut præueniant, caputque suum defendant cæde eorum, à quibus malum expectant: reddit enim timor hic & desperatio suæ salutis eos audentiores. Cùm uerò iam ostendisset inueniri nonnullos, qui hac de causa insidiarentur rebuspublicis, ipsasque commutarent aut extinguerent: inquit, eandem causam esse, ut statibus singulorum aliqui insidias faciant. Exemplo confirmare hoc uolens, narrat Artapanem Xerxen sustulisse, timentem criminationem: neque enim ullam odij causam habebat in illum. Quidam enim insimulauerat ipsum apud eum regem, quòd Dareum laqueo interemisset, non mandante id Xerxe ipso, speransque eum sibi ueniam daturum: oblitum, mandassetne id, an non, quia de ea re sermo fuerat inter pocula. Demosthenes quoque in prima (ut nunc ipsa appellatur) Philippica, cùm ostenderet res secundas eius regis non esse ita firmas stabilesque, ut multi falso putabant: in alijs, quæ dixit labefactare ipsas posse, posuit etiam hoc, quòd non paucos haberet, qui ipsum metuerent, & alios quospiam, qui odio prosequerentur: nec deesse etiam, qui eidem inuiderent, è numero quoque eorum, qui existimarentur diligere hominem.

Hæ autem.) Nonnullas insidias fieri docet ob contemtum: quia uita eorum regum & studia meritò despiciantur. Exẽplum primò ponit Sardanapali regis Assyriorum, quem cùm quidã spectasset in cœtu feminarum ministeria, propria illarum obeuntem: despicien-tam tenerum molliemque hominem, insidiatus est ipsi. Non omnino autem exploratum habens, an hoc quod memoriæ proditum de Sardanapalo est, uerum fuerit: dubitari non posse inquit, quin hæc contemptio in alijs quibusdam origo extiterit insidiarum in ipsos: additque ueteri illi atque incerto, exemplum recens atque spectatum Dionysij posterioris. nulla enim alia de causa tradit, Dionem deiecisse firmam illam & solidam tyrannidem ausum, nisi quia contemneret tyrannum, uideretque Syracusanos etiam eundem despicere. quare putauit sibi ipsos auxilio futuros: quemadmodum sanè factum est, ad eam delendam, & tantam potestatem delicato ac luxurioso uiro eripiendam. Nam quòd addit Dionysium ipsum semper ebrium esse solitum: cõmemorauit hoc etiã Plutarchus in uita Dionis, affirmãs eũ spatio quadraginta dierũ potasse.

Et amicorum.) Addit nonnullos etiam familiares principum regno ipsorum imponere ob contemtum, & non solùm alienos hac de causa ipsis insidiari, qui tamen non mollitiam & ignauiam illorum despiciunt: sed alio pacto contemnunt, id est eos non metuunt, freti consuetudine & familiaritate ipsorum, sperantesque insidias suas clàm futuras: quia uident eos omnibus in rebus sibi fidem habere, nec quicquam mali à se expectare.

Et qui putant.) Posse etiam coniungi cum his ostendit eos, qui struunt insidias principibus uiris, confisi opibus suis, sperantesque se posse non magno negotio principatum obtinere: & ipsos enim quoque aliquo modo contemnere affirmat. cùm enim se uideant potestatem ac uires magnas habere, parui æstimant periculum, quod necessariò subeunt, qui inuadunt in principes uiros. Huius generis insidiatores, inquit, esse duces exercituum, ipsorum fidei commissorum à regibus: quam fidem fallunt ob cupiditatem dominationis, cui seruiunt, adipiscendi. Vt autem certum aliquem eorum mõstraret, appellauit Cyrum Persen, qui Astyagi Medo regnum eripuit. ille namque non solùm uires & potestatem regis contempsit, uerum etiam uitam & instituta: sciebat enim copias illius otio nimio languere, & ipsum molliter delicateque uiuere. totam rem accuratè narrat Herodotus in primo libro historiarum. In illis etiam poni debere inquit Seuthen Thracem, qui struxit insidias Amadoco regi suo, usus copijs illis, quarum ducem eum delegerat Amadocus. Xenophon in IIII. libro rerum Græcarũ literis hoc mandauit. Militares copias socordia & incuria Imperatoris corruptas, posuit nobis ante oculos eximiè Tacitus. ita enim de Vitellij cohortibus locutus est Sed miles, plenis castris, & redundante multitudine, in porticibus aut delubris & urbe tota uagus, non principia noscere, non seruare uigilias, neque labore firmari per illecebras urbis (& inhonesta dictu) corpus otio, animum libidinibus imminuebat.

Hi uerò ob.) Adiungit, inueniri quosdam, qui excitantur ad insidiandum principibus uiris, non uno quopiam horum stimulorum, sed pluribus. exempli causa, & propter contemptum, & propter lucrum atque emolumentum, propositum ipsis, si effecerint, quod cupiunt. huius generis insidiarum, quæ scilicet geminum fontem habeant, fuisse dicit insidias illas, quas fecit Mithridates Ariobarzani.

Maximè autem.) An intelligit, cùm unitatis numero utatur, superiorem proximam, iunctam è duab. temperatamque causam: siue alteram illarum tantùm, quæ componunt ipsam. Inquit igitur, adoriri armis opulentos reges eos maximè, qui sunt natura audaces: ijdemque nacti fuerint summum gradum honoris in bello, beneficio eorum principum. Vt autem hoc probet, subtiliter disserit: aperitq;, quid audacia sit, quæ requiritur, ut aliquis periculosum hoc facinus aggrediatur. Inquit igitur, fortitudinem ornatam uiribus, audaciam esse ac reddere homines tales: propter ambasq; illas, id est fortitudinem animi & opes, impelli eos ad insidias faciendas. ut qui se sperent paruo negotio principes illos superaturos, & bona eorum in se conuersuros. Intelligit autem militarem fortitudinem illa nãque cùm usum magnum habeat bellicorum periculorum, uidens se instructam esse rebus ad rem gerendam accommodatis, magno animo aggreditur omne facinus.

Illorum uerò.) Perspectum erat, inuentos aliquando nonnullos, qui impetum fecissent in iniustos ac sæuos principes ob gloriam ipsorum cæde adipiscendam. uetus enim illa Græcia maximos honores tribuebat ijs, qui tyrannos interfecissent. Inquit igitur noster doctor, consilium rationemque horum diuersam esse à superioribus causis: quia hi non impelluntur ad eã rem ob magnas illas utilitates & gradus honoris, quos possident tyranni, sed tantùm ob cupiditatem honoris. Quemadmodum enim hi homines expeterent omne aliud factum, quo nomen ac dignitatem consequerentur: ita etiam hoc ipsum, quod eius generis esse arbitrantur, taleque demum, ut claros ipsos & illustres redditurũ sit. neque enim incensi sunt desiderio principatus, sed laudis ac gloriæ.

Ve-

Veruntamen pauci.) Paucos admodum inueniri tradit, qui huius animi sint, obijciantque caput tanto periculo nulla alia de causa, nisi ob sitim ingentem honoris: cuius paucitatis ipsorum causam affert, affirmans, fundamentum ac solum illius facti oportere esse contemptum mortis. neque enim aliter salui esse possunt, nisi perfecerint, quod uolunt. lubrica autem admodum ac periculosa hæc facta sunt, neque tantam uim habet desiderium honoris in pectoribus. multitudinis, quantam auiditas lucri & summi gradus ciuitatis. Addit autem, necesse esse ut comitetur ipsis propositum Dionis ac sententia, quam difficile esse narrat existere in multis. Vnde perspicitur, uerum profectò esse, quod dixit, raros admodum inueniri, qui creent hoc periculum tyrannis. Tyranni enim prorsus sint oportet, quibus impendat hoc malum: ex nece namque regum uerorumque principum infamia potius ac dedecus, quàm honos ac gloria caperetur. Quod autem Dionis consilium fuerit, exponit. illum enim in animo suo statutum habuisse dicit, quando cum paucis militibus Dionysio potentissimo tyranno bellum iutulit: si tãtùm partem aliquam illius facti attigerit, satis sibi esse. id est, si, cùm pedem tantùm posuerit cum suis copijs in fines ipsius, statim contigerit eum mori. putabat enim si uolun tas ipsius solùm cognita fuisset, mortem eam sibi honestam & plenam dignitatis futuram. Nõ arbitror opus esse me quicquam hic addere, quod pertineat ad magnitudinem animi Dionis declarandum, & exiguitatem copiarum illius, cùm primùm exposuit ipsas in Siciliam: ad quem tamen multi statim, odio illius impuri & ignaui hominis, se contulerunt. cuncta enim accuratè memoriæ prodita sunt à Plutarcho in uita ipsius.

Tyrannis autem.) Tradit rationes, quibus extinguuntur imperia singulorum separatim. Cùm uerò duo hæc sint, tyrãnis ac regnum: primùm ostendit, quibus de causis interit tyrannis, & pessimo huic principatui exitium affertur. Diuidit autem causas ipsas in eas, quæ extrà positæ sunt, atque inde irrumpunt: & in eas, quæ intus sitæ sunt, nascunturq; à uitijs earum. quod enim malè constitutum est, diuturnum esse non potest. Vno igitur pacto frangi dissoluique tyrannidem dicit, quo etiam interimuntur singulæ respublicæ: id est, à re posita extra ipsas. Quod interpretatur, & quomodo fiat declarat: id est, si fuerit propinqua respublica aduersa ipsi atque inimica, quæ firmior ualidiorque sit. Docet autem accuratè, non posse tyrannidem sine metu esse, cùm hoc ei contingit: quia dubitari non potest, quin in illa uolun tas nocendi non sit, cùm sit ipsi aduersaria, longeque alia probet ac sequatur. cuncti autem mortales, inquit, efficere consuerunt, quæ uolunt, cùm potestatem eorum gerendorum nacti sunt.

Contrariæ autem.) Qui status ciuitatum repugnent tyrannidi, infensique sint ipsi, declarat, cùm ab ipsis testatus esset impendére malum huic iniusto principatui. Primùm igitur affirmat, rempublicam, quæ est in manu multitudinis, aduersariam tyrannidis esse: ea scilicet ratione, qua Hesiodus dixit, figulum figulo infensum esse, & cæteros omnes qui eadem artes studiaque colunt, similesque inter se sunt. Quod contingit, quia metuunt, ne pares illi sibi eripiant ipsis emolumentum ac laudem, quam sperarent se posse sine illis æmulis facile adipisci. Ostendit autem, idem usu uenire, quod opificibus, etiam statui multitudinis ac tyrannidi: cùm status populi non omnis, sed postremus ille sit & ipse iniustus, ac referat tyrannidem. Addit autem, regnum uerum & statum optimorum pugnare cum tyrannide propter diuersos fines. quod exemplis constituit in inimicitijs probandis status optimorum & tyrannidis, inquit hãc esse causam, id est insitas à natura ipsis inimicitias, quòd Lacedæmonij plurimas tyrannidas sustulerunt. Quod fecisse etiam adiungit Syracusanos eo tempore, quo remp. bene administrarunt, principibus ciuitatis, clauum ipsius tenentibus. illa enim quoque postea deuenit ad manus infimæ plebis, unde nati sunt sæuissimi tyranni, qui populum oppresserũt, diuque in ea urbe grassati sunt. Cur exemplum regum non posuerit, miror. Alexander namq; discipulus ipsius, prodente hoc memoriæ Plutarcho in eius uita, id præstitit, & uniuersè generatimq; præstitit. Vt enim narrat, cùm studeret ille sibi beneuolentiam Græcorum conciliare, & quasi de laude & gloria cum ipsis certaret: mãdauit ut omnes tyrannides delerentur, suisque legibus ciuitates remp. administrarent.

Vno autem sua.) Alio modo tradit dissolui tyrannidem suo uitio, & cùm causa interitus ipsius intus manet. quod quomodo contingat, exponit. Inquit enim id fieri, quando illi qui participes tyrannidis sunt, nõ eiusdem animi extiterint, sed dissentire inter se cœperint. aperiunt enim aditum morti ipsius discordię illorum. Hoc pacto dissipatam fuisse olim (narrat) tyrannidem Gelonis Syracusani, & sua ætate Dionysij iunioris. Gelonis principatum, id est tyrannidem ab eo constitutam (nam ipse mortuus tunc erat) labefactatum exponit: quia Thrasybulus frater Hieronis, Gelonis filium, hæredem dominatus illius, assentationibus corrupit, & ad corporis uoluptates traduxit, ut ipse pro illo dominaretur: non extincto, sed à publicis curis remoto. Cùm id cognossent cæteri propinqui adolescentis, coierunt, manumque popularium fecerunt: non ut tyrannis illa penitus frangeretur, sed ut Thrasybulus, qui uicarius tyrãni factus erat, potestate illa, dolo parta, spoliaretur. hoc enim consilium ipsorum fuit. Qui autem coierant, nacti occasionẽ eam, cunctos illos eiecerũt, seque in libertatem uendicarunt. Dionysio quoque ereptam illam iniustam potestatem commemorat ob discordias propinquorum. nam Dion, affinis ipsius, cũ copias non magnas in eum duceret, assumptis popularibus hominibus, qui desiderio libertatis flagrantes, ad eum undique confluebant, eum exegit: ipse tamen postea scelere infidelissimi amici interfectus est.

Cùm sint autem.) Duas existere causas, quæ præter cæteras impellunt homines ad insidiandum tyrannis, ostendit, odiũ scilicet ac contemptum: additque, ipsarum alteri eos resistere nullo pacto posse, si uolũt (ut faciunt) iniustè imperare. Quis enim non odio prosequatur eos, qui cogunt meliores sibi, omnibus in rebus seruire: nec publicum bonum, sed suum priuatu semper spectant? quod igitur inquit, ἥκιστα μὲν οὖν τῶν τοιούτων ὑπάρχειν τοῖς τυράννοις: ualet, abesse odium non posse à persona tyrannorum. comitatur enim id ipsis necessariò. Quod non contingit de altera causa, quam significauit: possunt enim facile præstare studio & industria sua, ne despiciantur. Relicta priore causa differt auctor de contemptu, affirmans multas tyrannidas extingui ob contemptum eorum iniustorum principum. Quod probat ab euentu illarum & exitu, quem plerunque adipiscũtur. quare uocat signum argumentum hoc. Inquit igitur, maiorem partem eorum, qui arte & fallacia sua hos principatus sibi peperêre, ipsos tueri, & donec uiuunt, tenere potuisse: contrà autem illos, quibus à parentibut relicti sunt, statim plerunque amisisse, uel potius sua negligentia ac culpa ipsos corrupisse, & ita labefactasse, ut uiam patefecerint aduersarijs ad ipsos penitus euertendos. Quomodo autem hoc commiserint, declarat. Inquit enim, ipsos corporis uoluptatibus totos deditos, in contemptum uenire ciuium, atque ita multas ansas præbere insidiatoribus, seruitutis iugum à se depellendi. Nullum certius exemplum adferri potest documento auctoris comprobando, quàm Hieronymi adolescentis, tyranni Syracusanorum: qui cùm esset nepos Hieronis illius, qui fideliter societatem Romanam spatio L. annorũ coluit, relictus ab eo hæres suæ potestatis, bonis artibus partæ, non multo pòst quàm eam adeptus est, amisit: simulque cum ipsa uitam, arrogantior subitò, intolerabilioreque factus, & toto corpore uolutatus in uoluptatibus: nec minus peccans in pessimis consilijs capiendis, atque in sæuitia inhumana exercenda. Superbiam illius ac cætera uitia ita accuratè commemorauit T. Liuius in XXIIII. libro ab V. C. ut non oporteat aliquid addere ad ueritatem Aristoteleæ animaduersionis significandam.

Particulam autem.) Cùm cognitum sit, aliquando nonnullos ira commotos impetum fecisse in tyrannos: docet existimari non debere hanc causam penitus diuersam esse ab odio, sed potius partem ipsius: etsi dubium non est, quin si quis accuratè hæc consideret, discrepent inter se multis modis ira & odium. Sed spectauit hic singularis doctor uim ipsorum, & quid moliantur in animis nostris. Inquit igitur, iram aliquo modo causam esse eorundem factorum, quorum causa est odium: ac sæpe numero etiam hortari nos & trudere ad quædam agenda multò magis, quàm faciat odium, ut ad hoc ipsum factum, de quo hic quæritur. iratos enim dicit uehementius, & concitatiore animo ferri in eos, quos adoriuntur, quàm faciant odio illos tantùm habentes: quod fit, quia non utitur ratione hic motus animi.

Maximè autem.) Planum cùm sit, non omnes, qui se læsos existimant, quamuis irascantur, eodem pacto parêre iracundiæ: aperit quod sit iniuriæ genus, quod ferre nullo modo possint, sed accepta illa, faciant quod animus & excãdescentia iusserit: contumeliamque eam esse inquit, ob quam contumeliam dominatum Pisistratidarum Athenis fractum fuisse affirmat. quod suprà etiam, tota re plenius exposita, significauit: & ut hanc tyrannidem ea de causa dissolutam, ita quoque multas alias. Addit autem, etsi iam dixit odium sæpè magis impellere, quàm ira faciat ad agendum: tamen odium magis efficere quod gerendum suscepit, quia iracundia dolorem secum iunctum habet. Quare difficile est, ipsam uti ratione ac consilio, quo magno opus est ad res ad exitum perducendas: odium autem (quod tamen ipse hic uocat ἔχθραν) quasi inimicitias uacuum est à dolore. quare melius subducit rationem rerum agendarum.

VI

Vt autem summatim.) Finem imponit ostendendis accuratè causis exitij tyrannidum: adiungit tamen, quòd, si quæ restabant, aperire possit. Vt in pauca enim, inquit, conferam, quæ causæ monstratæ sunt esse interitus pessimarum rerumpublicarum, dominationis inquam paucorum, illius meræ & postremæ atque ultimi itidem status multitudinis, cùm res ad fæcem populi peruenit: easdem etiam putare debemus esse tyrannidis. Confirmauit autem iudicium suum, dicens: Hi nãque status sunt, si subtiliter uim eorum naturamque attendimus, tyrannides diuisæ in plures. hoc enim tantùm discrimen inter ipsos & tyrannidem, quòd plures dominantur in ambab. illis: etsi numerus longè alius & dispar est. Tyrannus autem unus homo est: facta autem & consilia paria. Conuenit enim tribus his iniustis potestatibus in hoc, quòd cunctæ suas tantùm utilitates sectantur, nec curam ullam suscipiunt de communi bono. Vocauit dominationem paucorum, ἀκρότητα: ut in 11. quoq; horum librorum fecit, cùm puram illam talem, & minimè temperatam institutis ullius reip. probatæ, ostendere uellet.

Regnum autem.) De altero genere imperij unius disserit, id est de regno: docetque, quibus & ipsum rebus dissoluatur. Primũ autem indicat, à quibus periculis penè uacuum sit: affirmans, ab externis malis uitijsque ipsum minimè solere extingui, quæ præcipuè impendent tyrannis. ut enim ipsi odio ab omnibus habentur, ita ciues diligunt reges uitamque eorum caram habẽt & custodiunt: unde elicit, regiam potestatem diuturnam esse. Addit autem, quod in primis hic quæritur, culpa sua ac uitio idem multis modis extingui. Animaduertendum autem, non dicere nostrum doctorem, regnum omnino ab externis injurijs liberum esse: falsum enim hoc foret. Nam Persarum regnum ab Alexandro Macedone, & Macedonũ ipsorum à Romanis regnum euersum ac dissolutum fuit: sed tantùm rarò hoc & infrequenter contingere.

Interit autem.) Extingui atque interire regnum docet duobus modis: atque ijs quidem ambobus, profectis à culpa ipsius & intestino malo. Prior eorum est, cùm grauiter dissentire inter se cœperint participes ipsius. Intelligit autem fratres ac liberos eorum, qui regnant. hi namque participes amplæ illius fortunæ non sine causa uocari possunt: degustant enim ipsi quoque plurimum eorum bonorum. Vnde apud Sophoclem Oedipus suspectum habebat uxoris fratrem Creontem, tantusque metus de insidijs ipsius animum eius inuaserat: ut exclamarit, nihil esse tutum regibus atque opulentis uiris, postquam, qui defendere debebant, ipsi quoque eius insidiantur. Non possunt autem alio sensu dicti esse aliqui participes regni, cùm soli reges imperent, nec socijs ullos habeant suæ administrationis. Posteriorem causam ostendit esse interitus regni, cùm ipsi illi cœperint regere ciuitatem iniustè ac more tyrannorum. Interpretatur autem, quid significare uoluerit, τυραννικώτερον dicens: affirmatque id fieri, quando non contenti potestate ipsis tradita augere ipsam conati fuerint, pluraque sibi licere postulauerint, aduersantibus etiam legibus.

Non constituuntur.) Narrat sua ætate, quemadmodum antiquitùs fiebat, non fabricari solita noua regna: & si qua imperia constituantur, quæ similitudinem regnorum habeant, illa potius uocari debere atque esse principatus ac tyrannidas, quàm regna. Eius autem rei causam adfert, quam esse dicit: quia regnum potestas est, quam sponte sua ac uolentes sustinẽt, qui parent: idemque arbiter est atque auctor maiorum rerum. Contingebat autem, eo tempore multos esse pares similesque inter se uirtute ac consilio: quod usu non ueniebat priscis illis temporibus, quibus unus tantùm præstabat reliquis usu rerum ac prudentia, ut meritò summa auctoritas in republica ipsi concedenda esset, cæterique; omnes eidem, ut multo inferiores, parêre non recusarent. Neminem igitur inueniri posse tunc tradit, qui tantum præstet reliquis, cuiusque uirtus æqualis sit, ac respõdeat magnitudini illius potestatis ac dignitati regis: ut quanto scilicet potestas illa uincit conditionem priuatorum, tanto uis ipsius ac consilium superet uim atque naturam cæterorum. Quare addit, contingere ob hanc rem: quia scilicet non est tãtum interuallum inter ipsos iudicij ac sapientiæ, ut sponte non ferant hanc potestatem. Quòd si quis, inquit, usus dolo siue ui, coegerit tales similesque sibi parêre: hic iam tyrannus erit, non rex: potestasq; illa tyrannis, non regnũ appellanda erit.

In regnis autem.) Non omnia regna eiusdem generis esse constat. Sunt enim, quæ non transeunt ad liberos; cuiusmodi erat regnum Laconum: sunt etiam, quorum hæredes sunt, qui nascuntur è regibus, ut erat regnum Macedonum. hæc igitur regna auctor uocat πατρικὰς, quia manent in illa stirpe, deferunturque filijs, cuicumque di illi sint, atque inquit: Præter causas iam expositas interitus eorum regnorum, duas proprias ipsorum restare, quarum prior est, quòd nascuntur multi in ilis, dissimiles parentibus, & qui meritò contemni debeant, ut imbecilli consilij homines & inertes. Hoc autem uerum esse, & exemplis multis & testimonijs uterum scriptorum intelligitur. Altera est, quòd iniurioſi sunt & ignominia afficiunt honestos uiros: cùm tamen præsidia firma non habeant, ut tyranni, quibus freti minore periculo id faciunt: sed speciem tantùm ac dignitatem regiam, quæ tutos ipsos non reddit, improbè se gerentes. Nullum enim negotium est frangere atque euertere hæc regna: statim enim, ut uisum fuerit ijs, qui parebant, delebitur hic rex. Quod non contingit de tyranno, qui inuitis & recusantibus dominatur, cùm habeat firmos custodes suæ iniustæ potestatis. Admonet autem auctor, in extremo se iam tradidisse causas, quibus imperia singulorum extinguuntur. nam si quæ uim eandem habeant, similes his inueniuntur.

a βέλτιον δ' ὁ βασιλεὺς εἶναι φύλαξ. id est, uult autem rex custos esse. quorum uerborum hæc sententia est: Debet autem rex custos esse. *b* Idem refertur suprà lib. 3. cap. 9. pluribus uerbis. *c* Artapanes.

d ὅτι γὰρ ἐκέρμωσεν, κελεύσαντος, &c. al. ὅτι ἐκέρμασεν, ὁ κελεύσαντος, &c. id est, quòd eum in crucem egisset, Xerxis iniussu.

e ὡς ἀμνημονοῦντα, &c. al. ὡς ἀμνημονοῦντα: id est, tanquam oblitus.

CAPVT XI.

COnseruantur autẽ, quod planum est, ut in uniuersum loquar, è contrarijs: ut autem singillatim, ad moderatiorem rationem perducẽdo regna. quanto enim pauciorũ rerum potestatem habuerint, maius temporis spatium necesse est manere omne imperiũ. nam & ipsi minus fiunt in imperijs suis similes dominorum, & uita moribusque pares magis: & ab his qui parent ipsis, minus inuidentur. Hanc enim ob causam & regnum Molossorum longum tempus permansit. & Lacedæmoniorum itidem, quia initio in duas partes diuisum fuit imperium: & rursum Theopompus moderatè se gessit, & alijs rebus, & ephororum magistratuum constituit. Cùm

ΣΩΖΟΝΤΑΙ δ' ἤδη δῆλον, ὡς ἁπλῶς μὲν εἰπεῖν, ἐκ τῶν ἐναντίων· ὡς δὲ καθ' ἕκαστον, τῷ τὰς μὲν βασιλείας ἄγειν ἐπὶ τὸ μετριώτερον. ὅσῳ γὰρ ἂν ἐλαττόνων ὦσι κύριοι, πλείω χρόνον ἀναγκαῖον μένειν πᾶσιν τὴν ἀρχήν. αὐτοί τε γὰρ ἧττον γίνονται δεσποτικοὶ, καὶ τοῖς ἤθεσιν ἴσοι μᾶλλον, καὶ ὑπὸ τῶν ἀρχομένων φθονοῦνται ἧττον. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἡ περὶ Μολοττοὺς πολὺν χρόνον βασιλεία διέμεινε. καὶ ἡ λακεδαιμονίων, διὰ τὸ ἐξ ἀρχῆς τε εἰς δύο μέρη διαιρεθῆναι τὴν ἀρχήν. καὶ πάλιν Θεόπομπος μετριάσαντα τοῖς τε ἄλλοις, καὶ τὴν τῶν ἐφόρων ἀρχὴν καταστήσαντος.

SEruantur autem scilicet, ut simpliciter quidem & uniuersè dicam, contrarijs: ut singillatim uerò, regna quidem, si ad mediocritatem & moderationem adducantur. Quãto enim pauciorum rerum penes principes sit potestas, tãto diutius omnis principatus maneat necesse est. nam cùm ipsi minus fiant dominorum in morem imperiosi, tum moribus efficiuntur magis ad æquitatem æqualitatemq; propensi, tum ciuibus minus sunt inuidiosi. Propter hanc causam enim & regnum Molossorum diu incolume permansit: & regnum Lacedæmoniorũ propterea quòd imperium & ab initio in duas partes diuisum fuerit, & iterum postea Theopompus cùm multis alijs in rebus moderationẽ adhibuerit, tum in ea re, quòd Ephororũ imperiũ illi opposuerit, imminuta enim regni potestate, tẽpus auxit.

Cùm enim dempſiſſet aliquid poteſtatis, auxit tẽpore regnũ: quare reddidit aliquo modo non minus ipſum, ſed maius. Quod quidẽ aiunt ipſum uxori reſpondiſſe, cùm dixiſſet, quomodo nõ erubeſceret, regnum relicturus liberis minus quàm à patre accepiſſet? Non ſanè, inquit. relinquo enim diuturni⁹. Tyrannides aũt conſeruantur duobus modis maximè cõtrarijs inter ſe: quorũ alter eſt, qui per manus traditus eſt, & quo adminiſtrant tyrannorũ plurimi imperium, quod habẽt. Horum autẽ multa Periandrũ Corinthiũ ferunt conſtituiſſe: multa etiam huiuſcemodi ab imperio Perſarum licet ſumere. Sunt autẽ & quæ olim dicta ſunt, ad incolumitatẽ, quantũ effici poteſt, tyrannidis, uiros, qui excellunt, deprimere: magnoq; animo præditos interficere, & neque concœnationes permittere, neq; ſodalitatẽ, neq; diſciplinã, neq; aliud quippiã huiuſcemodi, ſed omnia cauere. Vnde ſolent exoriri duo, ſpiritus magni & fides: & neq; ludos literarũ, neq; alios cõuentus ſinere coli, in quibus honeſto otio homines fruantur. Cũctaq; moliri, è quib. maximè fieri poteſt, ut cuncti ne noti quidẽ inter ſe ſint: cognitio enim facit, ut maiorẽ fidem ſibi mutuò habeant. Et peregrinos ſemper in aperto eſſe, & uerſari circa fores. ita enim minimè clàm eſſe poterit quod agunt, & aſſueſcent humiliter ſentire, ſemper ſeruientes: & alia, quæcunq; huiuſcemodi ſunt inſtituta Perſarũ & barbarorũ, accõmodata tyrannis ſunt. cuncta enim idẽ ualẽt. Atq; eniti nõ fallere ipſos, quęcunq; aliquis dicit, aut facit illorũ qui parẽt ipſis, ſed eſſe exploratores: quales erant fœminæ, quæ Syracuſis uocabantur potagogides. Et Hieron mittebat auſcultatores, ubi aliquis eſſet congreſſus & conuentus: liberè enim loquuntur illic minus, metuẽtes huiuſcemodi homines, ac ſi liberè locuti fuerint, minus fallunt. Et criminari cõmittereq; inter ſe, & amicos cũ amicis: & plebem cũ nobilibus, & diuites cum diuitib. Et pauperes reddere, qui parẽt ipſis inſtitutum tyrannorum, & ut præſidium non alatur: & illis, occupatis in cotidiano uictu parando, otium non ſit ad inſidias ipſis

τῆς γὰρ ἧττωμένως ἀφελῶν, ἤυξησε τῷ χρόνῳ τὴν βασιλείαν. ὥστε τρόπον τινὰ ἐποίησεν οὐκ ἐλάττονα, ἀλλὰ μείζονα αὐτήν. ὅπερ καὶ πρὸς τὴν γυναῖκα ἀποκρίνασθαί φασιν αὐτὸν, εἰ μηδὲν ἀρχιώτερα τὴν βασιλείαν ἐλάττω παραδιδοὺς τοῖς υἱέσιν, ἢ παρὰ τοῦ πατρὸς παρέλαβεν, οὐ φησὶ φάναι· παραδίδωμι γὰρ πολυχρονιωτέραν. αἱ δὲ τυραννίδες σώζονται πλείω τρόπους τοὺς ἐναντιωτάτους· ὧν ἕτερός ἐστιν ὁ παραδεδομένος, καὶ καθ' ὃν διοικοῦσιν οἱ πλεῖστοι τῶν τυράννων τὴν ἀρχήν. τούτων δὲ τὰ πολλά φασι καταξῆσαι πρίανδρον τὸν κορίνθιον. πολλὰ γὰρ καὶ παρὰ τῆς τῶν περσῶν ἀρχῆς ἔστι τοιαῦτα λαβεῖν. ἔστι γὰρ τά τε πάλαι λεχθέντα πρὸς σωτηρίαν, ὡς οἷόν τε τὴν τυραννίδος τὸ τοὺς ὑπερέχοντας κολούειν, καὶ τοὺς φρονηματίας ἀναιρεῖν· καὶ μήτε συσσίτια ἐᾶν, μήτε ἑταιρείαν, μήτε παιδείαν, μήτε ἄλλο μηθὲν τοιοῦτον· ἀλλὰ πάντα φυλάττειν. ὅθεν εἴωθε γίνεσθαι δύο, φρονήματά τε καὶ πίστις· καὶ μήτε σχολὰς, μήτε ἄλλους συλλόγους ἀπιτρέπειν γίνεσθαι σχολαστικούς. ἅπαντα ποιεῖν, ἐξ ὧν ὅτι μάλιστα ἀγνῶτες ἀλλήλοις ἔσονται πάντες. ἡ γὰρ γνῶσις πίστιν ποιεῖ μᾶλλον πρὸς ἀλλήλους. καὶ τὸ τοὺς ἀπιδημοῦντας ἀεὶ φανεροὺς εἶναι, καὶ διατρίβειν πρὸς θύραις· οὕτω γὰρ ἂν ἥκιστα λανθάνοιεν τὰ πράττοντες. καὶ φρονεῖν ἂν ἐθίζοιντο μικρὸν, ἀεὶ δουλεύοντες· καὶ ταῦτα ὅσα τοιαῦτα περσικὰ καὶ βάρβαρα, τυραννικά ἐστι. πάντα γὰρ ταὐτὸν δύναται). καὶ τὸ μὴ λανθάνειν πειρᾶσθαι, ὅσα τυγχάνει τις λέγων, ἢ πράττων τῶν ἀρχομένων, ἀλλ' εἶναι κατάσκοπος· οἷον, πρὶν συρακοῦσας αἱ ποτε γωγίδες καλέμεναι. καὶ τοὺς ἀκροατὰς ἐξέπεμπεν ἱέρων, ὅπου τις εἴη συνουσία καὶ σύλλογος· παῤῥησιάζονταί τε γὰρ ἧττον, φοβούμενοι τοὺς τοιούτους, κἂν παῤῥησιάζωνται, λανθάνουσιν ἧττον· καὶ τὸ διαβάλλειν ἀλλήλοις, καὶ συγκρούειν· καὶ φίλους φίλοις, καὶ τὸν δῆμον τοῖς γνωρίμοις, καὶ τοὺς πλουσίους ἑαυτοῖς. καὶ τὸ πένητας ποιεῖν τοὺς ἀρχομένους, τυραννικὸν, ὅπως μήτε φυλακὴ τρέφηται· καὶ πρὸς τὸ καθημέραν ὄντες, ἄσχολοι ὦσιν ἅπαντες, καὶ μὴ ἐπιβουλεύωσιν.

Itaq; id quodammodo non minus, ſed maius fecit. quod eum & uxori ſuæ reſpondiſſe ferunt, cùm ab eo quæſiuiſſet obiurgãs, ecquid eum puderet regnum minus filys tradere, quàm à patre accepiſſet? Non pudet uerò, inquit. trado enim diuturnius. Tyrannides autẽ duobus modis maximè inter ſe contrarys ſeruantur: quorum alter eſt, is, qui traditus eſt, & quo plerique tyranni imperium adminiſtrant. Atq; ex his multa inſtituiſſe Periandrum Corinthium ferunt: multa etiam talia à Perſarum imperio ſumere licet. Sunt autem & ea, quæ ſuprà à nobis expoſita ſunt, ad tyrannidis, quoad eius fieri poteſt, ſalutem apposita & utilia, præſtantium uirorum excellẽtiam imminuere, quaſiq; deturbare, & ferocis magniq; ſpiritus homines de medio tollere: & neque cõuiuia publica ferre, neque ſodalitates, neque diſciplinas, neque quicquam tale: ſed illa omnia, unde duo proficiſci ſolent, ſpiritus feroces & fides, cauere: & neq; cœtus eruditos, neq; alios conuentus & conceſſus otioſos eſſe ſinere: omnia deniq; facere, quibus quàm maximè inter ſe ignoti omnes erunt. cognitio enim facit, ut maior ſit fides mutua: & dare operam ut ciues, qui nõ abſunt peregrè, ſemper ſint in promtu & in oculis, & uerſentur in foribus. ſic enim & minimùm obſcurum fuerit, quid agant quidque moliantur: & paruos humiles q; ſpiritus ſumere aſſueuerint, ſemper feruentes: & cætera quæcunque ſunt huiuſmodi, Perſica & barbara, ſunt tyrannica. Omnia enim idem ualent. Tum perficere ne ſint occulta neque obſcura quæcunque quis forte uel dicat uel agat ex ijs, qui ſub imperio ſunt: ſed præſtò ſint ſpeculatores, quales erant Syracuſis, qui potagogidæ appellabantur, ſic dicti, quòd omnia, quæ Syracuſis agebantur, atque adeò cogitabantur, acerrimè anquirebant, & tyranno referebant ac renuntiabant. Solebat etiam Hiero ſubauſcultatores quoſdam, qui àre ipſa otacuſtæ dicebantur, quòd omnibus rebus & agendis & dicendis aureis admouerent, emittere, ubicunq; aliquis hominum cœtus eſſet, aut ciuium conuentus aut congreſſus. Nam tum & minus audent liberè loqui, quòd taleis homines pertimeſcant, & ſi liberè loquãtur, minus occulti ſunt. Vtile etiam eſt tyranno inter ciueis ſerere diſcordias, eoſq; inter ſe committere, atq; offenſos reddere & amicos amicis, & populum nobilibus, & diuiteis inter ſe. tum ciueis pauperare tyrannicum eſt, ut neque præſidium ab ipſo alatur, ſed à ciuibus, & in negotio atque opere quotidiano occupati, nihil habeant oty reliquum ad

inſidian-

ipsis struendas. Exẽplũ aũt huius sunt pyramides Aegypti,& quæ Cypselidæ dicarũt dijs: & templũ,quod Olympio Ioui ędificarunt Pisistratidæ:& Polycratis opera, quę Sami sunt.Cũcta namq; hæc ualent idẽ, otio priuare,& pauperes reddere, q sub imperio ipsorũ sunt.Et collatio pecuniæ: ceu Syracusis. quinq; enim annorũ spatio,Dionysio dominante, uniuersam rem familiarem contigit collatã esse. Serit etiã bella tyrãnus, ut cõtinentibus curis premantur,& opera ducis egeant.Et regnũ quidẽ conseruatur studio amicorũ, tyrãnorũ aũt propriũ est in primis,nullam fidẽ habere amicis,ut uolentib. sanè cunctis:his aũt solis facultatẽ habẽtibus,ipsum delẽdi. Et illa quæ geruntur à postremò genere status multitudinis, accõmodata tyrãnis cũcta sunt:& nimia potestas feminarũ in domibus, ut consilia uirorũ nota ipsis faciant: & seruorũ indulgentia, eadẽ de causa.Serui enim non insidiantur, neq; mulieres tyrannis.Cùm autem bene cum illis agatur, beneuolos necesse est esse tyrannidibus & statib. multitudinis.Populus .n.studet esse monarcha. quare assentator apud utrósq; in pretio est:apud populos quidẽ q loqtur ad uoluptatẽ(hic est.n.assentator populi) apud tyrãnũ aũt qui se cũ ipsis humiliter gerũt.quod ꝓfectò est opus assentationis. Etenim hãc ob causam studiosa est improborũ hominũ tyranis:lætitia enim afficiuntur, cũ uidẽt sibi aliquos assentari. Hoc autẽ facere nemo in animũ induceret, qui spiritũ liberũ haberet: sed diligunt probi uiri, uel certè non adulantur: & utiles sunt praui ad res prauas.clauꝰ enim clauo, ut in ꝓuerbio est.Et nullo mortali delectari,q grauis sit & liber, peculiare tyrannorum est. talem enim se solùm tyrannus oportere esse putat. Qui autem & ipse dignitatem tuetur, præbetq; se liberum hominem, eripit ipsi summum honor is locum: & quod proprium tyrannidis est, quæ dominari in omni re uult. odio igitur hos habent tanquam dissoluẽtes potestatem suam. Et uocare ad epulas externos potius quàm ciues, familiariterq; cum ipsis uiuere: eorundem institutum est,tanquam hi sint hostes:hi uerò minimè aduersentur ipsis.

ὑπὸ τῶν τυράννων βουλεύεται. παράδειγμα δὲ τούτου αἵ τε πυραμίδες, αἳ τῶν Αἰγυπτίων, καὶ τὰ ἀναθήματα τῶν κυψελιδῶν, καὶ τὸ ὀλυμπίειον ἡ οἰκοδόμησις ὑπὸ τῶν πεισιστρατιδῶν· καὶ τὰ τοῦ πολυκράτους ἔργα πάντα γὰρ ταῦτα ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ, ἀσχολίαν καὶ πενίαν τῶν ἀρχομένων. καὶ ἡ εἰσφορὰ τῶν τελῶν· οἷον ἐν συρακούσαις. ἐν πέντε γὰρ ἔτεσιν ἐπὶ διονυσίου τὴν οὐσίαν ἅπασαν εἰσενηνοχέναι συμβαίνειν. ἔστι δὲ καὶ πολεμοποιὸς ὁ τύραννος, ὅπως ἄσχολοί τε ὦσι, καὶ ἡγεμόνος ἐν χρείᾳ διατελῶσιν ὄντες. καὶ ἡ μὲν βασιλεία σώζεται διὰ τῶν φίλων· τυραννικὸν δὲ τὸ μάλιστ' ἀπιστεῖν τοῖς φίλοις, ὡς βουλομένων μὲν πάντων· δυναμένων δὲ μάλιστα τούτων αὐτὸν καθελεῖν. καὶ τὰ μὲν τὴν δημοκρατίαν δὲ γιγνόμενα τὴν τελευταίαν, τυραννικὰ πάντα· γυναικοκρατία μὲν τὰς οἰκίας, ἵν' ἐξαγγέλωσι κατὰ τῶν ἀνδρῶν· καὶ δούλων ἄνεσις διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν. οὔτε γὰρ ἐπιβουλεύσειν οἱ δοῦλοι, καὶ αἱ γυναῖκες τοῖς τυράννοις· δημεροῦσί τε ἀναγκαῖον εὐνοῦς εἶναι καὶ ταῖς τυραννίσι, καὶ ταῖς δημοκρατίαις. καὶ γὰρ ὁ δῆμος εἶναι βούλεται μόναρχος. διὸ καὶ ὁ κόλαξ παρ' ἀμφοτέροις ἔντιμος, παρὰ μὲν τοῖς δήμοις, ὁ δημαγωγός. ἔστι γὰρ ὁ δημαγωγὸς τοῦ δήμου κόλαξ· παρὰ δὲ τοῖς τυράννοις, οἱ παρρησίᾳ ὁμιλοῦντες· ὅπερ ἐστὶν ἔργον κολακείας. ἐν γὰρ διὰ τοῦτο πονηρόφιλον ἡ τυραννίς· κολακεύομενοι γὰρ χαίρουσι. τοῦτο δ' οὐδεὶς ἂν ἐλεύθερος ποιήσειε πρόσημα ἔχων ἐλεύθερον. ἀλλὰ φιλοῦσιν οἱ ἀπειρεκάκοις, ἢ οὐ κολακεύουσι. καὶ χρήσιμοι οἱ πονηροὶ εἰς τὰ πονηρά. ἥλιος γὰρ ὁ ἥλιος, ὥσπερ ἡ παροιμία. καὶ τὸ μηδενὶ χαίρειν σεμνὸν, μηδ' ἐλεύθερον, τυραννικόν. αὐτὸν γὰρ εἶναι μόνον ἀξιοῖ τοιοῦτον ὁ τύραννος· ὁ δ' ἀντισεμνυνόμενος καὶ ἐλευθεριάζων ἀφαιρεῖται τὴν ὑπεροχὴν, καὶ τὸ δεσποτικὸν τῆς τυραννίδος. μισοῦσιν ἓν ὥσπερ καταλύοντας τὴν ἀρχήν. ἐν τῷ χρῆσθαι συσσίτοις ἐσωμερρυτοῖς ξενικοῖς μᾶλλον, ἢ πολιτικοῖς, τυραννικόν. ὡς τοὺς μὲν πολεμίους, τοὺς δ' οὐκ ἀντιποιουμένους.

insidiandum. Huius rei exemplum præbent pyramides, quæ sunt in Aegypto, & Cypselidarum Coloßi, donaq; dys consecrata: & ædes Iouis Olympy à Pisistratidis ædificata, & opera Samia à Polycrate facta. Hæc enim omnia ad unum & idem ualent, nempe ad ciuium occupationem, & paupertatem. Eiusdem generis est & tributorum collatio, uectigaliumq; pensitatio: quemadmodum fiebat Syracusis. Nam tyrannidem obtinente Dionysio, eueniebat ut omnis res cuiusque familiaris tributo conferendo, quinquennio esset exhausta. Est etiam bellorum gestor tyrannus, ut sint occupati, & continenter duce egeant. Præterea regnum quidem studio & opera amicorum seruatur: tyranni autem proprium est maximè amicis non credere, quasi omnes quidem tyrannidem euertere uelint, hi autem maximè possint. Et quæ in extrema democratia fiunt, tyrannica sunt omnia: mulierum potentatus in domibus, ut uirorum consilia factaq; enuntient: & seruorum remissius uitæ genus propter eandem causam. Nam neque serui & mulieres tyrannis insidiantur, aut quippiam mali incogitant: & cum prospero fortunæ flatu fruantur, bene cupiant tyrannidibus & democratys necesse est. Nam etiam populus in democratia, monarchi similitudinem quandam gerit. Itaque etiam assentator apud utrumque summo in pretio atque honore est: apud populum quidem leuis populi ductor, blandúsque concionator: (nam populi ductor, quem demagogum Græci uocant, populi assentator est) apud tyrannos uerò is, qui humiliter & demisse cum eis congrediuntur & loquuntur: quod est assentationis munus. Nam etiam propter hanc causam, tyrannis improborum amicitiá iucunda est: gaudent enim assentatione tyranni. hoc autem nemo fecerit, qui ingenuos spiritus gerat. sed qui sunt uiri boni, aut amant, aut non assentantur. Tum improbi ad res improbas sunt utiles. Clauus enim clauo pellitur, ut in prouerbio est. Præterea nemine uiro graui & libero delectari, tyrannicum. Se enim solum talem esse postulat tyrannus. Qui autem grauitate & magnificentia cum tyranno certat, & liberè se gerit, adimit excellentiam & imperium illud herile, ac domini proprium, quod habet tyrannis. Taleis igitur homines oderunt, tanquam imperij sui euersores. Præterea peregrinos ad conuictum & quotidianam uitæ consuetudinem adhibere potius, quàm ciueis, tyrannicum est: tanquam hi quidẽ sint hostes, illi uerò certare de principatu nihil putent ad se pertinere.

Hęc & huiuſcemodi cũcta tyrã nica ſunt, & cõſeruãt poteſtatẽ ipſorũ: nihil aũt inde prauitatis abeſt. Sũt aũt, ut ita loquar, hæc oĩa trib. formis cõtẽta. ꝓponit .n. ſibi tyrãnis tria. Vnũ eorũ eſt, ut qb. dominaẽ, uerſent animo res tenues. nulli enim parui animi homo inſidiaretur. Alterum autẽ, inter ipſos nulla fides ſit: nõ euertitur .n. tyrannis', prius quã aliq fidere ſibi ipſis cœperint. Qua de cauſa cũ probis uiris bellũ gerũt, ut detrimẽtoſis ſuæ poteſtati: non ſolũ qa ferre nõ poſſunt erile imperiũ, uerũ etiã quia fidi ſunt & ſibi ipſis & alijs: nec indicarent aut ſocios inſidiarũ, aut alios. Tertiũ autẽ eſt, ut facultate priuati ſint rerũ gerendarũ. nemo .n. attingit, q̃ fieri nõ poſſunt. quare neq; etiã tyrãnidẽ frãgere experitur, niſi facultas ſit. Ad quos igitur terminos redigũtur ſtudia tyrãnorũ, hi tres ſunt. cũcta enim rediget aliquis inſtituti ipſorum ad hęc quaſi fundamenta. partim .n. ne fidãt ſibi ipſis, partim aũt ne ualeãt, partim ut paruos ſpiritus habeãt. unus igitur modus, unde ſalus exiſtit tyrannibus, talis eſt. Alter aũt fermè ab oppoſito eorũ, quæ dicta ſunt, diligentiã adhibet. licet aũt ꝓcipere ipſum ab interitu regnorũ. quẽadmodũ enim unus modus eſt interitus regni, efficere poteſtatẽ ꝓcliuiorẽ ad tyrannidem: ſic tyrãnidis incolumitas eſt, efficere ipſam magis ſimilẽ regno, unũ dũtaxat ſeruãtẽ, poteſtatẽ ſcilicet, ut imperiũ habeat nõ ſolũ in uolentes, uerũetiã in nolentes. Qui .n. abijcit hoc, abijcit etiã tyrãnidẽ. Sed hoc qdẽ tãquã ſolũ ac fundamẽtũ manere oportet: cętera aũt partim facere, partim uideri, ſimulantẽ regiã ꝓſonã callidè. Primũ igit uideri curę habere res cõmunes neq; pecuniã abſumentẽ in largitionib. huiuſcemodi, quę offendunt animos multitudinis: cùm ab ipſis capiãt, in officinis ſuis aſsiduis, & minuta mercede accepta magno perè laborãtibus: donent aũt meretricibus & peregrinis & ſcenicis artificib. copioſè. Atq; rationẽ reddentẽ eorũ, quę accepit, & quæ expendit: quod ſanè iam præſtiterunt nonnulli è tyrannis. ita .n. aliquis diſpẽſans res, paterfamiliãs, nõ tyrãnus eſſe uidebitur.

τοῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα, τυραννικὰ μὲν καὶ σωτήρια τῆς ἀρχῆς· ἀφὲν δ' ἐλλείπει μοχθηρίας. ἔστι δ' ὡς εἰπεῖν, πάντα τοῦτα τοῦτο πεφυκότα τρισὶν εἴδεσι. στοχάζεται γὰρ ἡ τυραννὶς τριῶν. ἑνὸς μὲν τοῦ μικροὺς φρονεῖν τοὺς ἀρχομένους. ἀδύνατον γὰρ ἀνεπιβούλευτον εἶναι μικρόψυχον· ἐπιβουλεύσειε. δεύτερον δὲ τοῦτο ἄπιστον εἶναι ἀλλήλοις. οὐ καταλύεται γὰρ πρότερον τυραννὶς, πρὶν ἢ πιστεύσωσί τινες αὐτῆς. διὸ καὶ τοῖς ἐπιεικέσι πολεμοῦσιν, ὡς βλαβεροῖς πρὸς τὴν ἀρχήν· οὐ μόνον ἀφ' τὸ μὴ ἀξιοῦν ἄρχεσθαι δεσποτικῶς, ἀλλὰ καὶ ἀφ' τὸ πιστοὺς καὶ ἑαυτοῖς καὶ τοῖς ἄλλοις εἶναι, καὶ μὴ καταγορεύειν μήτε ἑαυτῶν, μήτε τῶν ἄλλων. τρίτον δ' ἀδυναμία τοῦ πράγματος. ὥσθ' ὃ τυραννίδα καταλύειν, μὴ δυνάμενος ὑπάρχῃ. εἰς δὲ μὲν οὖν ὅρους ἀνάγεται τὰ βουλήματα τῶν τυράννων, οὗτοι τρεῖς τυγχάνουσιν ὄντες. πάντα γὰρ ἀναγκάζει τις ἢ τὰ τυραννικὰ πρὸς ταῦτας τὰς ὑποθέσεις. τὰ μὲν ὅπως μὴ πιστεύωσιν ἀλλήλοις· τὰ δ' ὅπως μὴ δύνωνται· τὰ δ' ὅπως μικρὸν φρονῶσιν. ὁ μὲν οὖν εἷς τρόπος, ἀφ' οὗ γίνεται σωτηρία τοῖς τυράννοις, τοιοῦτός ἐστιν. ὁδ' ἕτερος ἐχέδον ἐξ ἐναντίας ἔχει τοῖς εἰρημένοις τὴν ἐπιμέλειαν. ἔστι δὲ λαβεῖν αὐτὸν ἐκ τῆς φθορᾶς τῆς τοῦ βασιλείου· ὥσπερ γὰρ τῆς βασιλείας εἷς τρόπος ἡ φθορᾶς τὸ ποιεῖν τὴν ἀρχὴν τυραννικωτέραν, οὕτω τῆς τυραννίδος σωτηρία ποιεῖν. αὐτὴν βασιλικωτέραν, ἐν φυλάττοντα μόνον, τὴν δύναμιν. ὥστε ἄρχειν μὴ μόνον βουλομένων, ἀλλὰ καὶ μὴ βουλομένων· περιέσεται γὰρ καὶ τοῦτο, περιέσεται καὶ τὸ τυραννεῖν· ἀλλὰ τοῦτο μὲν ὥσπερ ὑποθέσιν δεῖ μένειν· τὰ δ' ἄλλα, τὰ μὲν ποιεῖν, τὰ δὲ δρᾶν, ὑποκειμένου τὸ βασιλικὴν καλῶς. πρῶτον μὲν δρᾶν φροντίζειν τῶν κοινῶν· μήτε δόξαν νόμα δωρεὰς ποιοῦντα, ἐφ' αἷς τὰ πλῆθη χαλεπαίνουσιν, ὅταν αὐτὰ μὲν λαμβάνωσιν ἐρχομένων, καὶ πονούντων χλίχρως· διδῶσι δ' ἑταίραις, καὶ ξένοις, καὶ τεχνίταις ἀφθόνως. λόγον τε διδόντα τῶν λαμβανομένων ἢ δαπανωμένων, ὅπερ ἤδη πεποιήκασί τινες τῶν τυράννων. οὕτω γὰρ ἂν τις δοικῶν, οἰκονόμος, ἀλλ' ὁ τύραννος εἶναι δόκ-

Hæc & talia tyrannica ſunt quidem illa, & imperio ſalutaria: ſed nullum eis improbitatis genus abeſt. Sunt autem ferè hæc omnia tribus generibus comprehenſa. Tria enim tyrannis ſibi proponit ac deſtinat: unum quidem, ut ciues, qui ſub imperio ſunt, humileis & abiectos ſpiritus gerant. Nam qui anguſto & paruo animo eſt, nulli inſidias ſtruxerit, malúmue incogitarit. Alterum eſt, ut alter alteri non credat, ſitq; inter eos incerta ac ſuſpecta fides. Nõ enim prius euertitur tyrannis, quàm aliqui inter ſe fidem habeant. Iccirco & cum uiris bonis bellum gerunt, ut imperio peſtiferis ac pernicioſis: non ſolùm quòd herile imperium reſpuant, ſed quia ſint & inter ſe & erga alios fideles: & quia neque ſe ipſi neque alios indicaturi aut prodituri ſint. Tertium eſt, ut non habeant poteſtatem rerum agendarum. Nemo enim aggreditur ad eas res agendas, quæ effici non poßunt. ergo neque ad tyrannidem euertendam, ſi deſit agendi facultas. Ad quos igitur fineis tyrannorum uoluntates reuocentur, hi ſunt tres numero. Omnia enim, quæ ſunt tyranni propria, ad hæc uelúti ſigna propoſita reuocare poßit aliquis: partim ut ne ciues credant mutuò, partim ut ne quid poßint, partim ut paruos animos humileisq; ſpiritus gerant. Modus igitur unus, quo ſalus conſtituitur tyrannidibus, talis eſt. Alter autem, cura & diligentia ferè ijs, quæ diximus, contrarius eſt: eúmque ex regnorum interitu ſumere ac cognoſcere licet. Quemadmodum enim regni interitionis modus unus eſt, imperium plus iuſto tyrannicum reddere: ſic tyrannidis ſalus eſt, eam facere aliquanto magis regalem, uno duntaxat ſeruato, nempe potentia, ut imperet non modò uolentibus, uerum etiam nolentibus atque inuitis. Nam hoc etiam proijciens, proijcit & tyrannidis obtinendæ facultatem. At hoc quidem, tanquam propoſitum quendam finem, manere oportet: alia uerò partim facere, partim uideri, regales uirtutes bellè ſimulantem, ac præ ſe ferentem: primùm quidem ut reipub. curam habere uideatur, neque ſumtu faciens in eas donationes, propter quas multitudo iraſcitur & ſæuit, cùm tyrannus à ciuibus ſumat atque exigat in opere ac labore aßiduè uerſantibus & tenuiter [a] parcéque uictitantibus: ſcortis autem & peregrinis, & artificibus effuſè largiatur: & rationem acceptorum & expenſorum referendi quod nonnulli iam tyranni fecerunt. ſi enim quis adminiſtrans, diſpenſator rei pub. tanquam rei familiaris, & pater familiâs, non tyrannus eſſe uidebitur.

Nu

bitur. Non opus est autem metuere, ne aliquando desit pecunia, cùm sit dominus ciuitatis. Sed etiam longè à domo degẽtibus tyrannis hoc prodesset magis, quàm relinquere pecunias, quas antea coegerint: minus enim custodes tyrannidis insidiabuntur potestati eorum. Sunt autem magis tyrannis peregrinantibus formidandi, qui tuentur dominatum, quàm ciues: hos namq; unà secũ ducũt, hi uerò uicem illorum subeũt. Deinde sumptuosa munera collationesq; opus est uideri eum cogentem ob reip. administrationẽ, & si aliquando opus fuerit, ut seruiant temporibus belli: demumq; se ostendere custodem ipsarum & quæstorem, ut publicarum, & non ut suarũ ac propriarũ. Et speciẽ præ se ferre non difficilis hominis & asperi, sed grauis & seueri. Præterea autem huiuscemodi, ut non metuant, qui congrediuntur cũ ipso, sed potius uereantur. Hoc autẽ arduum est adipisci, si fuerit contemnendus. quapropter opus est, ut si alijs uirtutib. minimè studuerit, ciuili facultati deditꝰ sit, & inserere in animos ciuiũ huiuscemodi de se opinionem. Amplius autem non solũ ipsum perspici neminẽ ciuẽ contumelia uexantẽ, neq; puerũ neq; uirginẽ, sed etiam nullũ familiariũ ipsius: eodemq; pacto se gerere suas mulieres erga alias. quoniam propter feminarum etiam contumelias multæ tyrannides euersæ sunt. Et quod pertinet ad corporis uoluptates, contrarium facere, quàm nunc quidam è tyrannis faciunt. Non enim tantùm statim à mane hoc faciunt, & continenter quidem multos dies: uerumetiam alijs uideri uolũt hoc gerentes, ut tanquam beatos & deorum uitam penè consecutos, eos admirentur. Atqui in primis deceret, se moderatè gerere in huiuscemodi rebus: si autem non, intelligi cæteris fugere ac uitare. neque enim facilè insidijs captari potest, neq; cõtemptui esse homo sobrius, sed temulẽtes: neque uigil, sed qui dormit. Contrariumq; faciundũ est eorũ, quę olim dicta sunt fermè omnium: construere enim & ornare ciuitatem oportet, ut tutorem existentem, & non tyrannum. Adhuc autem & erga deos uideri semper studium ponentes eximiè. Minus enim

ξει. οὐ δεῖ δὲ φοβεῖσθαι μή ποτε ἀπορήσῃ χρημάτων, κύριος ὢν τῆς πόλεως· ἀλλὰ τοῖς γ' ἐκτοπίζουσι τυραννοις ἀπὸ τῆς οἰκίας, καὶ συμφέροι τοῦτο, μᾶλλον ἢ καταλιπεῖν, ἀθροίσαντας. ἧττον γὰρ ἂν οἱ φυλάττοντες ἐπιτιθεῖντο τοῖς πράγμασιν. εἰσὶ δὲ φοβερώτεροι τῶν τυράννων τοῖς ἀποδημοῦσιν οἱ φυλάττοντες, τῶν πολιτῶν. οἱ μὲν γὰρ σὺν αποδημοῦσιν, οἱ δὲ ὑπομένουσιν. ἔπειτα τὰς εἰσφορὰς καὶ τὰς λειτουργίας δεῖ φαίνεσθαι τῆς τε οἰκονομίας ἕνεκα συνάγοντα, κἂν ποτε δεηθῇ, χρῆσθαι πρὸς τοὺς πολεμικὰς καιρούς. ὅλως τε αὐτὸν παρασκευάζειν φύλακα καὶ ταμίαν ὡς κοινῶν, ἀλλὰ μὴ ὡς ἰδίων. καὶ φαίνεσθαι μὴ χαλεπὸν, ἀλλὰ σεμνόν. ἔτι δὲ τοιοῦτον, ὥστε μὴ φοβεῖσθαι τοὺς ἐντυγχάνοντας, ἀλλὰ μᾶλλον αἰδεῖσθαι. τούτου μέν τοι τυγχάνειν ῥᾴδιον, ὄντα δικαιοφρόνητον. δεῖ δὲ καὶ μὴ τῶν ἄλλων ἀρετῶν ἀπιμέλειαν ποιῆται, ἀλλὰ τῆς πολιτικῆς, καὶ δόξαν ἐμποιεῖν περὶ αὐτὸ τοιαύτην. ἔτι δὲ μὴ μόνον αὐτὸν φαίνεσθαι μηθένα τῶν ἀρχομένων ὑβρίζοντα, μήτε νέον, μήτε νέαν, ἀλλὰ μηδ' ἄλλον μηδένα τῶν περὶ αὐτόν. ὁμοίως δὲ καὶ τὰς οἰκείας ἔχειν γυναῖκας πρὸς τὰς ἄλλας· ὡς ἐξ ἀφ' γυναικῶν ὕβρεις πολλαὶ τυραννίδες ἀπολώλασι. πρός τε τὰς ἀπολαύσεις τὰς σωματικὰς τἐναντίον ποιεῖν, ἢ νῦν τινες τῶν τυράννων ποιοῦσιν. ἀ γὰρ μόνον οὐ θῦς ἔωθεν τοῦτο δρῶσι, καὶ συνεχῶς πολλὰς ἡμέρας· ἀλλὰ καὶ φαίνεσθαι τοῖς ἄλλοις βέλτιστα πράττοντες, ἵν' ὡς εὐδαίμονας ἐμακαρίσας θαυμάσωσιν. ἀλλὰ μάλιστα μὲν περιάζειν τοῖς τοιούτοις· εἰ δὲ μή, τό γε φαίνεσθαι τοῖς ἄλλοις ἀφεύγειν. οὔτε γὰρ ἐπίβετον, οὔτ' ἀκαλαφρόνητον ὁ νήφων, ἀλλ' ὁ μεθύων· οὐδ' ὁ ἄγρυπνον, ἀλλ' ὁ καθεύδων. τοιοῦτον τε ποιητέον τῶν πάλαι λεχθέντων χρεὼν πάντων. κατασκευάζειν γὰρ δεῖ καὶ κοσμεῖν τὴν πόλιν, ὡς ἐπίτροπον ὄντα, καὶ μὴ τύραννον. ἔτι δὲ τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς φαίνεσθαι ἀεὶ σπουδάζοντα ἀφερόντως. ἥττον τε

Non est porrò metuendum nequando pecuniæ eum deficiant, cùm penes eum ciuitatis sit potestas: immò uerò tyrannis in alias terrarum oras domo exeuntibus, etiam hoc utilius sit, quàm coacernatas & congestas relinquere. Ita enim qui custodiæ tyrannicæ præpositi sunt, minus inuadant in res tyranni. Formidolosiores enim atque horribiliores sunt tyrannis ijs, qui peregrinantur, custodes & præsidiary milites, quàm cives. hi enim unà cum tyranis peregrinantur: illi in horum locum manent. Deinde tyrannum uideri oportet tributa & munerum publicorũ functiones, tum rei familiaris tuendæ gratia exigere, tum si quando opus sit, ad opportunitates belli eis uti. In summa deniq; seipsum præbere custodem tanquã rerum communium & publicarum, non tanquam propriarum & priuatarum: & speciem gerere non asperi & sæui hominis, sed grauis & magnifici uiri: præterea talem uideri, ut qui cũ eo loquuntur & congrediuntur, eum non metuant aut horreant, sed uereantur & pudore prosequantur. Hoc autem consequi non est ei facile, qui sit contemnendus. Quocirca oportet eũ, etiamsi alias uirtutes negligat, at certè in scientiæ ciuilis studium diligenter incumbere: & opinionem de seipso talem in animis suorum ingenerare atq; inserere. Præterea non solùm ipsum uideri in quenquam suorum ciuium neq; adolescentulũ neq; puellam contumeliam ullam edere, uerùm nec in alium quenquam suorũ comitum: similiterq; uxores eorum proprias erga alias mulieres affectas esse. Nam propter uxorum contumelias multæ tyrannides interierunt. In uoluptatibus autem corporis consectãdis at perfruendis contrarium facere, atque id, quod nunc quidam tyranni faciũt. non enim solùm statum à mane & continenter per multos dies hoc agunt, ut uoluptatibus perfruantur: uerùm etiam suarum libidinum ac uoluptatum alios homines conscios & testeis esse uolunt, ut sint eis, tanquam beati ac fortunati, admirabiles: sed maximè quidem in his rebus modum seruare: sin minus, at alijs sua flagitia occultare, eorumq; testimonium & oculos fugere. Nam neque is, qui siccus ac sobrius est, impressionem facientibus patet, aut dignus est, qui contemnatur: neque is, qui uigilat atq; excubat, sed is, qui dormit. Contrarium deniq; faciendum est, atq; ea, quæ suprà dicta sunt, ferè omnia. Vrbem enim exædificare atq; exornare debet, tanquam sit procurator, non tyrannus. Præterea quod ad deorum cultum attinet, huius rei semper egregiè studiosus uideri debet.

enim metuũt, accipere aliquid iniusti facti ab huiuscemodi, si religiosum existimauerint esse principem, & curam deorũ gerere. Et minus ipsi insidiantur, ut socios habẽti, quiq; auxiliũ laturi sint, deos. decet autem talem uideri citra superstitionẽ. Atque eos, qui boni sunt aliqua in re, sic honorare, ut non arbitrentur se unquam à suis ciuibus magis honoratum iri, si liberi forent. Et huiuscemodi honores tribuere ipsum: animaduersiones autẽ in eos, qui deliquerint, ab alijs qui potestatem eius rei habeant, & à curijs proficisci. Communis autem custodia omnis imperij unius, neminem efficere unum magnum, aut certè plures: seruabunt enim se mutuò. Quòd si unum oportuerit magnum facere, nullo modo, qui sit ingenio audax: huiuscemodi enim ingenium indolesq; in omnib. factis est prona ad inuadendũ. Et si uisum fuerit cuiuspiam potestatem dissoluere, paulatim hoc facere, & nõ omnem simul ei auctoritatem eripere. Adhuc autem ab omni contumelia sibi temperare: præter cæteras autem à duabus, à corporibus cædendis, & flore ætatis dehonestando. Maximè autem hanc cautionem adhibere debet in illos, qui sunt studiosi honoris. se namque parui duci in spoliatione bonorum; grauiter ferunt auari: contemptum uerò, qui ab ignominia proficiscitur, non ferunt ambitiosi, neq; probi uiri. Quapropter siue huiuscemodi factis uti non oportet, siue uerbera uideri inflixisse more parentum, & minimè ob contemptum. Consuetudines autem, quæ incurrunt in florentes ætate, amoris causa, & non ob potestatem: demumq;, quæ speciem habent ignominię, redimere maioribus honoribus. Ex ijs, qui insidiantur corpori uitæq; tyrannorum, hi maximè sunt metuendi, & egent plurima custodia, quicunq; non curant tueri uitam, si modò cædẽ patrarint. quare maximè cauere oportet eos, qui existimant cõtumelia uexatos, aut se ipsos aut eos qui curæ ipsis sunt. Abiecerũt enim omnẽ cogitationẽ sui, qui ira incẽsi insidiãtur: ut Heraclitus etiam significat, arduum esse affirmans, aduersus iram præliari: animo namque emi.

τόν τε γὰρ φοβουῦτα τὸ παθεῖν τι παραύομον ὑπὸ τ τοιούτων, ἐὰν δόξωσι δεισιδαίμονα νομίζωσιν εἶναι τὸν ἄρχοντα, καὶ φροντίζειν τῶν θεῶν. καὶ ἐπιβουλεύσειν ἧττον, ὡς συμμάχους ἔχοντι τοὺς θεούς. δεῖ δὲ αὖθ ἀβελτηρίας φαίνεσθαι τοιοῦτον. τούς τε ἀγαθοὺς ὤφεί τι γιγνομένους τιμᾶν οὕτως, ὥστε μὴ νομίζειν αὖ ποτε τιμηθῶαι μᾶλλον ὑπὸ τῶν πολιτῶν, αὐτονόμων ὄντων. καὶ τὰς μὲν τοιαύτας τιμὰς ἀπονέμειν αὐτὸν· τὰς δὲ κολάσεις δι' ἑτέρων ἀρχόντων καὶ δικαστηρίων. κοινὴ δὲ φυλακὴ πάσης μοναρχίας, τὸ μηδένα ποιεῖν ἕνα μέγαν· ἀλλ' εἴπερ, ὠφελίους. τηρήσουσι γὰρ ἀλλήλους. ἐὰν δ' ἄρα τινα δέῃ ποιῆσαι μέγαν, μή τοι τό γε ἦθος θρασυῶ· ἐπιθετικώτατον γὰρ τὸ τοιοῦτον ἦθος ὤφελεῖ πάσας τὰς πράξεις, κἀν τῆς δυνάμεως τινὰ δόξῃ παραλύειν, ἐκστασιαγωγῆς ἕτο δρᾶν, καὶ μὴ πᾶσιν ἀθρόον ἀφαιρεῖσθαι τὴν ἐξουσίαν. ἔτι δὲ, πάσης μὲν ὕβρεως εἴργεσθαι· παρὰ πάσας δὲ δυοῖν, τ τε εἰς τὰ σώματα κολάσεως, καὶ τ εἰς τὴν ἡλικίαν. μάλιστα ὑ ταύτην ποιητέον τὴν δύλάβειαν ὤφελεῖ τοὺς φιλοτίμους. τὴν μὲν γὰρ εἰς τὰ χρήματα ὀλιγωρίαν οἱ φιλοχρήματοι φέρουσι βαρέως· τὴν δὲ εἰς ἀτιμίαν, οἵτε φιλότιμοι καὶ οἱ ἐπιεικεῖς τῶν ἀνθρώπων. διόπερ ἢ μὴ χρῆσθαι δεῖ τοῖς τοιούτοις, ἢ τὰς μὲν κολάσεις πατρικῶς φαίνεσθαι ποιούμενον, & μὴ δι' ὀλιγωρίαν· τὰς δὲ πρὸς τὴν ἡλικίαν ὁμιλίας δι' ἐρωτικὰς αἰτίας, ἀλλὰ μὴ δι' ἐξουσίαν. ὅλως δὲ τὰς δρκούσας ἀτιμίας ἐξωνεῖσθαι μείζοσι τιμαῖς. τῶν δ' ἐπιχειρούντων ἐπὶ τὴν τε σώματος διαφθοράν, οὗτοι φοβερώτατοι, καὶ δεόντως πλείστης φυλακῆς, ὅσοι μὴ προαιροῦνται ὑπομένειν τὸ ζῆν, διαφθείραντες. διὸ μάλιστα δύλαβεῖσθαι δεῖ τοὺς ὑβρίζεσθαι νομίζοντας, ἢ αὐτοὺς, ἢ ὧν κηδόμενοι τυγχάνουσιν. ἀφειδῶς γὰρ ἑαυτῶν ἔχουσιν οἱ διὰ θυμὸν ἐπιχειροῦντες, καθάπερ καὶ ἡράκλειτός εἶπε, χαλεπὸν φάσκων εἶναι θυμῷ μάχεσθαι. ψυχῆς γὰρ ὠνεῖσθαι. ἐοικὲ δ' αἱ πόλεις ὑπὸ δυὸ συνεσήκασι

Nam minus timent ne quid sibi incommodi præter leges à talibus uiris importetur, si principem religiosum esse, & metu deorum contineri, & deos curare existiment: & minus ad insidias tyranno comparandas se conferunt, tanquam deos habenti belli societate coniunctos. Oportet tamen sine stultitia & stupore mentis talem uideri. Præterea eos, qui aliqua uirtute præstant, talibus honoribus afficere, ut non putent se unquam à ciuibus, si suis legibus utantur, maiores consecuturos: & taleis quidem honores ipsum tribuere: supplicia uerò per alios magistratus & per iudices constituere. Omnis porro monarchiæ custodia & cautio communis est, ut neminem unum magnum faciat: sed, si hoc demus, plureis obseruabunt enim & speculabuntur inter se. Quod si quem fortè magnum facere oporteat, at ne eum, qui sit ingenio & moribus audax & confidens. In omnibus enim actionibus talia ingenia ad impressionem faciendam maximè ualent. Et si quis potentia spoliandus esse uideatur, ut hoc sensim & paulatim faciat, non totam ei auctoritatem uno tempore adimat. Præterea cùm omni contumelia tyrannus debeat sibi temperare, tum præter omneis duabus, & ne quẽ plagis corpori infligendis supplicio afficiat & excruciet, & ne cui ætate florenti contumeliosè stuprum inferat. Maximè autem adhibenda hæc cautio est in ys, qui honoris studio ducuntur. Nam pecuniæ cupidi & auari, iniuriam sibi per contemtum quendam illatam in bonis & pecunys, grauiter ac molestè ferunt: honoris studiosi & uiri boni, infamiam. Quare aut à talibus factis abstinendũ est, aut supplicia quidem uideri oportet animo paterno constituere, non per contemtum: congressus uerò adolescentium appetere propter causas amatorias & uenereas, nõ propter licentiam ac potestatem: ad summam, quæ ignominiosa esse uidentur, maioribus honoribus redimere atque exsarcire. Eorum autem, qui ipsam tyranni uitam & caput petunt, & corpori interitum parant, hi sunt maximè horribiles, & plurimam accuratissimámque custodiam desiderant, qui tyranno à se necato non magnopere laborent, ut uitam sibi retinere & superesse liceat. Quocirca ij maximè cauendi sunt, qui uel seipsos, uel eos, quos fortè tueri debent, contumeliosè lædi putant. sibi enim minimè parcunt, qui ab ira impulsi in alterum irruunt, ut ait Heraclitus: qui cùm rationem afferret eius, quod dixisset, difficile & arduum esse cum ira pugnare, Quia quod expetit, emit anima, inquit. Quoniam autem ciuitates è duabus constant

ciuitates

constant partibus, ex hominib. pauperibus & è diuitibus: maximè quidẽ utrasq; exiſtimare oportet ſaluté accipere à principatu: operaq; ipſius fieri, ne mutuò ſibi iniurias faciant: & utri ipſorum firmiores extiterint, hos maximè reddere proprios ſui principatus. Quoniã ſi in rebus ipſius hoc extiterit, non neceſſe erit tyrannum ſeruos liberare, & ciuib arma demere: ſatis enim erit altera pars poteſtati ipſius adiuncta, ut firmiores ſint illis, qui inſidiãtur. Superuacaneũ aũt eſſet exponere ſingillatim omnia hæc. ꝓpoſitum namq; manifeſtũ eſt, oportere non tyrannicum, ſed patremfamiliâs & regalem eſſe uideri ijs, qui in poteſtate ipſius ſunt: & non extortorem bonorum, ſed tutorẽ: & uitæ mediocritatem perſequi, non exuperantiam. Adhuc autem conſuetudine cóciliare ſibi claros uiros: multitudini autem blandiri. Ex his enim neceſſe erit, non ſolùm principatũ eſſe honeſtiorem, & quem magis meritò ęmulentur: quoniam imperium habebit in meliores, & nõ humilis & demiſſi animi: & ipſum non odio haberi, neq; metui, ſed etiam principatum eſſe diuturniorem. Præterea ipſum affectum eſſe moribus, ſiue ꝓbè ad uirtutem, ſiue dimidia ſui parte probum: & non prauum, ſed dimidia ſui parte prauum.

νεσήκασι μορίων, ἔκ τε τῶν ἀπόρων ἀνθρώπων, καὶ τῶν εὐπόρων, μάλιστα μὲν ἀμφοτέρους ὑπολαμβάνειν δεῖ σώζεσθαι διὰ τὴν ἀρχὴν, ἔπειτα ἑτέρους ὑπὸ τῶν ἑτέρων ἀδικεῖσθαι μηδέν· ὁπότεροι δ' ἂν ὦσι κρείττους, τούτους ἰδίους μάλιστα ποιεῖσθαι τὴν ἀρχῆς. ὡς ἂν ὑπάρξῃ τοῦτο τοῖς πράγμασι, οὔτε δήλων ἐλευθέρωσιν ἀνάγκη ποιεῖσθαι τὸν τύραννον, οὔτε ὅπλων περαίρεσιν. ἱκανὸν γὰρ θάτερον μέρος πρὸς τὴν δύναμιν προστιθέμενον, ὥστε κρείττους εἶναι τῶν ἐπιτιθεμένων. περίεργον δὲ τὸ λέγειν καθέκαστον τῶν τοιούτων. ὁ γὰρ σκοπὸς φανερὸς, ὅτι δεῖ μὴ τυραννικὸν, ἀλλ' οἰκονόμον καὶ βασιλικὸν εἶναι φαίνεσθαι τοῖς ἀρχομένοις· καὶ μὴ σφετερισθῆναι, ἀλλ' ἐπίτροπον· καὶ τὰς μεσότητας τοῦ βίου δίωκειν, μὴ τὰς ὑπερβολάς. ἔτι δὲ τοὺς μὲν γνωρίμους καθομιλεῖν, τοὺς δὲ πολλοὺς δημαγωγεῖν. ἐκ γὰρ τούτων ἀναγκαῖον, ἃ μόνον τὴν ἀρχὴν εἶναι καὶ καλλίω, καὶ ζηλωτοτέραν, τῷ βελτίονων ἄρχειν, καὶ μὴ τεταπεινωμένων· μηδὲ μισούμενον καὶ φοβούμενον διατελεῖν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀρχὴν εἶναι πολυχρονιωτέραν. ἔτι δ' αὐτὸν διακεῖσθαι πρὸς τὸ ἦθος, ἤτοι καλῶς τοὺς ἀρετὴν, ἢ ἡμίσεως ὄντα· καὶ μὴ πονηρὸν, ἀλλ' ἡμιπόνηρον.

uitates ex duabus particulis conſtant, nempe ex egentibus & locupletibus: maximè quidem utroſque adduci oportet, ut exiſtiment ſe propter imperium tyranni ſaluos eſſe, & neutros alteris ſinere ullam iniuriam inferre: proximè uerò utri ſint potentiores, hos imperio maximè adiungere, & ſuos facere. Nam ſi res tyrãni hoc modo fuerint contractæ & compoſitæ: neque ſeruos neceſſe habebit tyrannus ad libertatem uocare, neq; ciueis armis nudare. pars enim altera ad tyranni copias accedens ſatis erit ualida ad eos, qui impreſſionem facere conabuntur, coercẽdos. Sed ſuperuacaneũ eſt ſingillatim talia perſequi. In promtu eſt enim quid ei principi, qui ſolus imperat, propoſitum eſſe debeat: oportere eum uideri non tyrannicum, ſed tanquam rei familiaris diſpenſatorem, & animo regali præditum erga ciueis: & non omnia ſibi uendicantem, ſuaq; facientem, ſed procurantem ac tuentem: tum in uita degenda mediocritatem & moderationem, non nimium & immoderationem conſectari. Præterea in nobileis quidem ſe affabilem, & in congreſſionibus ac ſermonibus facilem præbere, multitudinem uerò populari oratione demulcere. Ex his enim imperium fit, non ſolùm pulchrius, & omni ſermone prædicabilius ac fortunatius, quia melioribus imperet, & non fractis ac demiſſis, & quia non ſit perpetuò ciuibus inuiſus & horribilis: ſed etiam diuturnius ſit neceſſe eſt. Præterea ita eſſe moratum, animoq; affectum oportet, ut uel uirtutem ſit cõſecutus, uel ſit dimidia ex parte uir bonus: neque homo malus, ſed dimidia ex parte malus.

COMMENTARIVS.

Conſeruantur autem.) Cùm oſtenderit cauſas interitus imperiorum, quæ reguntur à ſingulis hominibus: nunc incipit docere, quomodo ijſdem ſalus detur, ut integra ipſa diu in columia q́ue maneant: cumq́ue duobus modis præcipi hoc poſſet, id eſt ſimpliciter in uniuerſumq́ue, & ſingillatim accedendo ad ſingula genera ipſorum: generatim, inquit, ipſa conſeruari ex cõtrarijs rebus ijs, quibus diſſoluuntur: nec tamen quæ illæ ſint, exponit. nullus enim labor eſt, ipſa inuenire ex ſuperiore explicatione eorum, quæ ipſis malum dent ac uim habeant perdendi.

Vt autem ſingillatim.) Quæ ſint remedia propria huius aut illius imperij, id eſt iuſti aut iniuſti, tradit. Primùm autem aperit, quomodo regnum conſeruetur diuturnumq́ue fiat: deinde, quomodo tyrannis. Regna igitur accepta à maioribus manere inquit, ſi quis ipſa perducat reuocetq́ue ad moderatiorem regendi rationem, dematq́ue aliquid è tam plena abſolutaq́ue ipſorum poteſtate. Cuius ſui documenti ſtatim rationem reddit, & eam quidem quæ non ſolùm proſit uero regno, ſed etiam cæteris poteſtatibus: affirmans, quanto pauciorum rerum auctores & quaſi domini fuerint, tanto longiore tempore manſuram eſſe incolumemq́ue futuram poteſtatem illam. Quod itidem conſtituit probatq́ue, duas cauſas afferẽs huius boni: priorem ſumptam à perſona regum ipſorum, alteram ab eorum qui parent. inquit enim: Ita namque ipſi minus duriter imperabunt, ac uita moribuſq́ue magis ſimiles cęteris cùm ſint, minus inuidebitur ipſis ab ijs, in quos imperium habent. illa enim ſumma omnium rerum poteſtas, etſi radices iuſtas habet, incurrit tamen in oculos eorum qui parent, neceſſarioq́ue gignit inuidiam.

Hanc enim ob cauſam.) Exemplis confirmat ſententiam ſuam, docens, regna quæ diu permanſerunt talia, qualia dixit extitiſſe: nullamq́ue aliam ob cauſam regnum Moloſſorum diuturnum fuiſſe, niſi quia moderatum & legibus quibuſdam frenatum erat: & ut hoc, ita etiam regnum Spartiatarum. quod & ipſum huius generis, id eſt moderatum, fuiſſe probat. Duobus autem, remotis inter ſe, temporibus neruos ipſius modicè inciſos fuiſſe, ne inſolenter exultaret, docet. Primùm enim, ſtatim ut conſtitutum fuit, duo creati ſunt reges, non unus tantùm: itaque poteſtas ipſius diuiſa, & deinde inferioribus temporibus à Teopompo rege: quem narrat, temperanter moderateq́ue ſe geſſiſſe & omnibus alijs rebus: & magiſtratum Ephororum conſtituiſſe, qui quaſi moderaretur regibus, & in officio ipſos teneret. Cùm autem à multis tunc Theopompus exiſtimatus eſſet, ac dictus imperium minuiſſe, docet accuratè bonus exiſtimator horum factorum, id uerum non eſſe. quantum enim ille dempſit ei regno uirium & poteſtatis, tantum addidiſſe Theopompum affirmat eidem temporis ac uetuſtatis. quare addit, Aliquo modo auxit & maius fecit regnum Spartiatarum: non minus, ut multi falſo putabant. id quod inquit, reſpondit rex ille æquus ac probus uxori contumaci ac muliebri ſpiritu inflatæ, quæ uirum ob id factum increpuerat. totam rem auctor diligenter & apertè narrat. Quam auidæ autem ſint imperandi mulieres, nec æquo animo patiantur eripi ſibi priſtinã poteſtatem in ciuitate, declarauit etiam Demarata, Hieronis tyranni filia: Andronodori uerò uxor, quæ & ipſa turbulento admodum tempore, uitæq́ue amborum periculoſo, dehortata eſt uirum ab honeſto & tuto conſilio: admonens ipſum uſur-

patæ sæpe à Dionysio tyranno uocis, qua pedibus tractum, non insidentem equo, relinquere tyrannidem dixerit oportere, factum igitur est, ut non multo postea publico consilio ambo obtruncarentur. Idem autem sensit Plutarchus de nouo magistratu ephororum, qui differit in Lycurgo suo contrà illos, qui arbitrantur ipso redditam remp. eã languidiorem ac magis popularem. Docet enim grauis scriptor, ui eius factam eam esse contentiorem, non remissiorem. cùm enim magistratus ephororum uideretur pro populo stare, & eius commoda augere: auctoritatem tamẽ potestatemque optimorũ firmiorem robustioremque reddidisse. De hoc etiam disseruit in utramq; partem M. Cicero in III. libro de Legibus. cùm enim induxisset Q. Fratrem in eo sermone dicentem, grauitatem optimatum cecidisse potestate ephororum, conualuisseque ius multitudinis: id est, ut locutus est Plutarchus eo loco, quem suprà indicaui, τλὼ τῶν ἐφόρων κατάστασιν fuisse ὥϊεσιν πολιτείας, atque ἐπίτασιν δημοκρατίας: ipse aduersatur illi, docetque contrarium factũ esse, his uerbis: Non est Quinte ita. non ius enim illud solùm superbius populo, sed uiolentius uideri necesse erat: quo postea quàm modica & sapiens temperatio accessit, conuersa lex in omnes est. Plura etiam, ut opinor, Marcus dixerat in eam sententiam: sed locus mutilatus est, ac fortasse etiam extrema hæc pars non integra neque sincera. Molossorum regnum, cùm lõgo temporis interuallo manssisse tradat, atque diuturnitatis illius causam afferat: non est dubium, quin intelligat regnum Epirotarum, quod obtinuit Pyrrhus, qui bellum gessit aduersus Romanos, à Tarentinis Samnitibusque in Italiam uocatus. de cuius regni uetustate & honesta origine disseruit Plutarchus: idemque memorauit, uenisse postea in eam tellurem Neoptolemum, Achillis filium, cum magna manu mortaliũ: qui cùm Pyrrhus etiã uocaretur, putari potest inferiorem hunc dignitatis causa eodem nomine appellatum.

Tyrannides autem.) Cùm paucis ostendisset, quomodo tyrannides extinguuntur: nunc quompdo eædem conseruantur, à periculisque multis, quæ ipsis necessariò imminent, defenduntur, exponit. Primùm igitur inquit, ipsis salutẽ datur, à periculisque multis, quæ ipsis necessariò imminent, defenduntur, exponit. Primùm igitur inquit, ipsis salutẽ dari duobus modis, inter se maximè oppositis: quos tamen statim, qui sint, non aperit. Intelligit autem, ut ijsdem Plutarchi uerbis utar, per ἐπίτασιν & ὥϊεσιν, id est, si contentior fiat tyrannis, magisque talis, & omni denique sui parte similis sibi: contraque, si remissior sit atque languidior. Explicat autem duriorem modum prius, uel potius asperum ac sæuũ. nam alter mitis ac placidus est, & laudari posset: nisi finis ipsius foret dominari, atque minus inuidiosa ratione, iniustã illam potestatem tueri. Inquit igitur, eum esse, qui traditus est ipsis per manus, & acceptus à superioribus, qui & ipsi ita dominati fuerint. illum autem sequi solere, inquit, maiorem partem tyrannorum, atque in tuenda dominatione sua ipso uti tanquam norma quadam certa. Eorum documentorum, inquit, non pauca credi uulgò excogitata fuisse, & in usum adducta à Periandro Corinthio. Addit uerò, ipsis licere etiam huiuscemodi multa instituta sumere à domi natu Persarum, quorum reges superbi atque crudeles in primis erant. id quod significauit etiam M. Cicero in epistola quadam, quam scripsit ad Atticum, cùm aperiret illi, qualem futuram putaret dominationem C. Cæsaris.

Sunt autem.) Exponit, quæ sint documenta suprà à se indicata, ad tuendam tyrannidem apta. Etsi enim πάλαι, inquit: non tamen hic ualet, quod plerunque aduerbium hoc, id est antiquum tempus ac ualde remotum ab ea ætate: sed tamen non parum seiunctam à loco, in quo iterum de rebus illis differit. Eodem pacto infrà hoc ipso in libro loquitur, ubi mitiorem rationem tradens, hortatus est huiuscemodi iniustos principes, ut contra se gererent in uita, & totos se remouerent ab his feris institutis. Quod uerò addit, ὡς οἷόντε, adiunctum ab eo fuit: quia sciebat, quãuis omnia præsidia adhiberentur, uix posse tyrannidem esse diuturnam, propter imbecillitatem ac uitia propria ipsius odiosæ potestatis. Sed his relictis, ueniamus ad hæc ipsa præcepta sæua explicanda: quorum primum illud ipsum est consilium Periandri, conformatumque ad sententiam ipsius. Est autem ipsum, conterere & extenuare ciues eos, qui eminent atq; antecellunt cæteris: id est, si præstant reliquis amplitudine patrimonij, aut existimatione & dignitate, cæterisque huiuscemodi rebus, quasi tondere & amputare eorum diuitias & honores. quod Periander simili fieri oportere docuit. Secundum est, interficere illos, qui magnos in ciuitate spiritus gerunt, de suisque bonis magnificè sentiunt. hi namque se quouis honoris gradu dignos arbitrantur, nec iugum seruitutis æquo animo ferũt. Præterea inquit, nõ permittere conuiuia, id est, cauere ne plures simul cœnent: eodemq; pacto uetare, ne sodalitates in ciuitate instituantur, aut liberales artes colantur: demumq; nihil aliud huiuscemodi concedere. Sed inquit, exturbare è ciuitate cuncta illa, quæ uim ac potestatem habent pariendi duo hæc: spiritus inquam, magnitudinemq; animi, ac fidem. Addit his, non oportere etiam eosdem, si potestatem illam suã conseruare uolunt, concedere, ut in ciuitate sint cõuentus otiosorũ hominũ. hoc enim arbitror ualere συλλόγους σχολαστικούς, & non quib. detur opera studijs literarum. suprà enim intellexit ipsos, cùm inquit, tyrãnos παιδείαν non pati coli.

Cunctaq; moliri.) Incumbere etiã in hanc curã portere ipsos toto pectore dicit, & omnia facere, ut ciues cuncti inter se ignoti sint. Quia aũt hoc difficile est, ac uix obtineri omnino potest, cùm in ijsdẽ locis uiuant: ideo addidit, ὅτι μάλιστα: id est, quam maximè fieri potest, & quantum res patitur. statim autem utilitatem huius præcepti monstrauit à contrario. Inquit enim, notos namq; ipsos & familiares inter se esse, gignit fidem, facitq; ut liberius aperire consilia sua, & cõmunicare audeant: indeq; consensus & conspiratio in tyrãnos nascitur. Plato in V. libro de Legibus, ubi de celebratione sacrorum dierumq; festorum agit: adiungit, inde etiam maximum hunc fructum capi, quòd ciues, uisentes gregatim templa deorum immortalium, beneuolentia iunguntur, seq; mutuò cognoscunt. quo nullum maius bonum contingere liberæ ciuitati potest, quàm ipsos inter se notos esse, & familiaritate hac copulatos. intelligẽs igitur tyrãnus hanc rẽ sibi ualde aduersari, corrũpit ipsam, ac deprauat.

Et peregrinos.) Ostendit hoc etiam institutum tyrannicũ esse, & adiuuare finẽ eorũ: curare inquam, ut peregrini externique homines, qui urbem uisunt, conspicui semper sint, frequententque fores ac domos ipsorum. Quomodo autem hoc ualeat ad potestatem eam tuendam aperit, addens: Ita enim, si in illustribus inquam, apertisque locis maneant, non poterit clàm esse quid faciant: oculi enim omnium coniecti in eos erunt. Suspectos autem tyranni peregrinos habent, ne ferant auxilium ciuibus ad eos opprimendos: quare non patiuntur, ut in urbem ueniant, quin sciant: & dum illic manent, diligenter eos seruant. Quod sequitur apud auctorem, durum est: transit enim subitò à peregrinis ad ciues, perpetuoque in potestate tyranni positos. non enim potest de peregrinis dictum esse hoc. Et sapere uersareque animo consilia parua assuescent, cùm perpetuò ciues seruiant, nec liberum solutumque tempus ullum habeant, quo non obseruentur: nec tamen arbitror auctorem, peregrinos dicentem, intellexisse satellites aut milites mercede conductos. ξένοι namque hi uocantur, non ἐπιδημοῦντες. hoc autem uocabulo ostenditur, qui negotij causa aut uoluptatis alienas urbes uisunt. Quod uerò inquit, πολλὰ ἄστεα: puto ualere, quod dixi, id est frequentes esse prope domos tyrannorum. Cùm enim loquatur de moribus atque institutis barbaris, mirandum non est, si sumpsit etiam inde nomen hoc. qui enim de rege Persarum literis aliquid prodidêre, regiam ipsius significantes, uocant ipsam ϑύραν. quam consuetudinem seruant adhuc, ob similitudinem imperij, Turcæ: uocant enim ipsam, ut notum est, portam. Xenophon quoque ita locutus est non longè à principio pædiæ Cyri. In extremo huius partis addit Aristoteles, hæc ipsa quæ iam exposuit, Persarum ac barbarorum instituta, conuenire tyrannis, & esse ualde accommodata rationi ipsorum, cùm idem ualeant ac præstent.

Atque eniti.) Præterea, inquit, dare operam enitique, ne fugiat ipsum quæcunque aliquis è numero eorum qui parent ei, dicit aut facit: sed instituere indices & exploratores omnium illorum. quod munus obibant Syracusis feminæ quædam uocatæ sermone Dorico, proprio illius ciuitatis, ποπαγωνίδες: feminas enim fuisse has significat Aristoteles. Plutarchus tamen de ijs, qui ministerium hoc haberent, illic loquitur ut de uiris: atque id duobus locis, id est in Dione, & in libello περὶ πολυπραγμοσύνης. in uita Dionis narrat, cùm ille ingressus est in urbem, à qua sustulerat iugum seruitutis, plebem Syracusanam impetum fecisse in amicos tyranni, hosque ipsos impuros homines necasse: quorum etiam sceleratum officium quale fuerit declarat. In eo autem commemorando conuenit ipsi cum Aristotele omnibus in rebus, præterquam in sexu: plenius tamen rẽ narrat. Eadem traduntur ab ipso in eo libello, quem dixi: quo loco etiam uirili genere indices hi appellantur. quare Gulielmus Budæus in suis Commentarijs, collatis his duobus locis inter se (nam tertij è uita Dionis non meminit) censuit apud Aristotelem etiam legi debere, οἱ ποπαγωνίδες λεγόμενοι, cunctis tribus his uocibus uariatis. quod sanè mihi credere difficile est. Quin autem feminæ quoque in corrupta ciuitate fungantur his turpibus officijs, dubitari non potest. declarauit hoc C. Sallustius, qui narrat, L. Catilinam huius generis mulieres sibi asciuisse, quarum opera uteretur non solùm in consilijs uirorũ sibi prodendis: uerum etiam in uirilis audaciæ facinoribus exequendis. Infrà etiam solere hoc facere mulieres auctor narrat, ubi de institutis tyrannorum loquitur, quas curant dominari in domibus hac ipsa de causa.

Et

Et Hieron.) Dionysij fuêre, qui usi sunt opera feminarum in explorandis consilijs Syracusanorum, pater ac filius, ambo tyranni: addit nunc, Hieronem, qui in eadẽ urbe dominatus est, solitum & ipsum mittere exploratores eodem cõsilio in ea loca, ubi conuentus aliquis esset ac frequentia ciuium: exponitq́; quid commodi caperent ex ea diligentia omnes huiuscemodi principes. Fiebat enim, inquit, ut Syracusani minus liberè inter se loquerentur, metuentes hos tectos indices: qui quæcũq; audissent, nota facerent tyrannis, nec auderent expromere quicquã, quod pertineret ad insidias illis faciendas, aut ad eorum existimationem uiolandam. Ac si fortè, inquit, tale aliquid aliquando inconsideratè edidissent, minus poterat fallere principes eos. Commemorat Plutarchus in superiore illo libello de Curiositate, Dareum iunioré regem Persarum, diffidẽtem sibi, cunctosq́; suspectos habentem: primùm habuisse ὠπτικοὺς. eodem enim nomine ipsos uocat, quo hic Aristoteles. Non tantũ autem iuncto nomine ipsos appellarunt Græci scriptores, uerum etiam aliquando simplici, id est ὤπτας: tanquam forẽt hi aures regum ac tyrannorum. quæcunq; enim subauscultauerant, perinde erat atq; si illi ipsi reges propris auribus accepissent. Nero Imperator, ut memoriæ proditum est, utebatur opera huiuscemodi Corycæorum nõ solùm in capite dominatuq́; suo tuendo: uerum etiam in leuioribus studijs, quibus totus deditus erat, ab omni spectatorũ incuria undicandis. dispositi nãq; erant, cùm carmen recitaret in theatró, multi palãm, & plures occulti, qui uultus alacritatem tristitiamq́; obseruarent: eorũ autem indicijs, qui aliqua in re peccassent, aut statim aut mox graui pœna afficiebantur.

Et criminari.) Docet, ad iniustam etiam hanc potestatem tuendã ualere, criminari nunc hos nunc illos apud alteros. & quasi serere discordias inter ipsos, & causas inimicitiarum, id est clàm insusurrare in aures huius aut illius quempiam esse illi inimicum, compertumq́; sibi esse malè ipsum de eo cogitare: eodemq́; postea munere fungi, callidè uidelicet ac nefariè, cũ altero illo. Quod sequitur, συγχεῖσθαι: ualet, committere aliquos inter se, & quasi collidere: quemadmodũ Martialis locutus est, accusans hoc factum in maleuolo homine. inquit enim:

Cum Iuuenale meo quid me committere temptas, *Quid non audebis perfida lingua loqui?*

Exponit autem auctor, in quorum pectora potissimum iacere soleant hæc semina discordiarum: affirmatq́;, ipsos morem habere, collidere amicos cum amicis. fidem enim eorum ac mutuã beneuolentiam intelligũt sibi esse periculosam, & præterea plebem cum claris ciuibus & illustribus, id est nobilibus, ne consentiant ad eos opprimendos: eodemq́; pacto locupletes cum locupletibus.

Et pauperes.) Præterea institutum tyrannorum esse tradit, eos, quibus dominantur, pauperes reddere: in cuius instituti expositione scrupulus nullus est. causam, quam affert eius documenti, obscurã iudico, nisi uitium sit in uerbis. si enim legitur, ut est in omnibus sanè, quos uidi, libris, ὅπως μητε ἡ φυλακὴ τρέφηται, populus nõ alit custodes suæ potestatis. ipse namq; suis uiribus statum suum defendit: sed tyrannus, ut frenet incursus in se multitudinis, speculatores alit. Fuit, qui ita acciperet, ne tyrannus cogatur alere custodes, cùm habeat, in quos exercet potestatem illam suam, pauperes: sed tyrãnis sine custodibus nõ manet, & pauperes etiam facti, qui inuiti ipsi parent, seruitutem à se libenter depellerent, & facile possent, si non haberet custodes. ut enim poeta ille inquit, *Spoliatis arma supersunt.* ipse, si uestigium ullum reperirem huius lectionis, arbitrarer, non malè legi, pro μητε, sublata prima litera, ἠτε: ut diceret id facere tyrannum, ut ex bonis ipsorũ, à se direptis, aleret custodes sui corporis. etsi enim plures sunt rationes efficiendi eos pauperes, hæc tamen breuis est & magis parata. affert præterea secum id bonum, quod ostendi: ualdeq́; utilis est tyranno. alterum commodum, quod capit ex spoliatione fortunarum ciuium esse dicit, quod illi, amissis bonis, cogentur occupati esse in quærendis rebus uitæ suæ suorumq́; necessarijs: nec otium habebunt conspirandi contra eos.

Exemplum autem.) Quod dixi solere fieri ab iniustis regibus ac tyrãnis, declarant inquit excelsæ illæ turres, quæ in Aegypto uisuntur. neque enim alia ulla de causa ædificatæ sunt, nisi ut infinitus ille populus premeretur, occupatusq́; teneretur in illis molibus extruendis: nec posset inire cõsilia depellendi à se sæuum iugum. præterea inquit, opera quæ consecrata dijs immortalibus fuerunt Corinthi à Cypselidis. idẽ testatur. Cypselidæ autem uocati sunt plures eiusdẽ familiæ, quæ dominata est diu in ea nobili ciuitate, à Cypselo, auctore illius potestatis, ortum ducẽtes. sed etiam, inquit, ædificatio templi Iouis Olympij, à Pisistrato instituta, filijsq́; Athenis, eundem finẽ habuit: nec non opera Polycratis tyranni Sami, quę diuturna & sumptuosa fuerant. cuncta enim hæc, inquit, idem ualẽt. quod etiam cuiusmodi sit, ipse repetit: excogitata enim esse affirmat ad otium multitudini eripiendum, paupertatẽq́; in ciuitatem inducendam. Hoc etiam facere consueuerant copiarum Rom. duces, ne nimio otio languerent milites, atque ea de causa in castris seditio aliqua nasceretur. quod periculum minus metuebant uicinis hostibus, & cùm res gereretur.

Et collatio.) Tributa etiam, inquit, idem efficiunt: monstrat enim hanc quoque uiam, ualde aptã ad idem præstandũ. illa autem diu multumq́; usurpata est nostra hac in urbe, præsertim cum partib. diuisa foret: semper enim pars, quæ regnabat, alterã hoc pacto affligebat. exemplũ ipse posuit huius è priuato pecuniæ collationis, tradens dominante Dionysio Syracusis, interuallo quinq; annorum, à ciuibus ea ratione extortum fuisse omne patrimonium.

Serit etiam bella.) Tyrannum etiam bellum concitare dicit, seminaq́; discordiarum iacere inter suum ac uicinos populos. cuius studui sui geminos fines habet: quorum alter idem est, atq; illi, quos suprà commemorauit. dicit enim hoc ipsum facere, ne in quos imperium habet, otiosi sint, sed semper premantur multis laboribus atq; ærumnis, quas secũ ferunt bellici casus: alter uerò, ut egeant opera sua ad bellum administrandum. Non est igitur, quod ad posterius hoc facit, cõmune institutum ac consuetudo omnium tyrannorum: sed eorum tãtùm, qui è militaribus uiris ductoribusq́; exercituum imposuerunt libertati eorum, qui ipsos delegerunt. qui namq;, non ea fraude usi, sibi dominatum pepererunt, cùm artem eam non habeant, non possunt cupere bellum. Præterea uidetur loqui de illis, qui non plenã adhuc potestatem in ciuitate nacti sunt, neque radices egerunt: sed arte atq; astutis consilijs tuentur opes suas. nam illis, qui firmũ iam in ciues imperium habent, peiculum non paruum impendet ab externis hostibus (soli namque possunt frangere eorum principatum) illis autem semper fauent & opitulantur, qui seruiunt. ut enim importunum, quo premuntur, iugum à ceruicibus depellant, non metuunt se in mediam flammam conijcere. A Platone quoque traditum est, morem habere tyrannum, cùm bellum aliquod iam compositum fuerit, siue hostes, cũ quibus pugnarit, fugati, noua bella serere, ut populus duce egeat.

Et regnum quidem.) Ostendit, ualere etiam plurimum ad tuendam tyrannidem, nullam penitus fidem habere amicis ac familiaribus: in quo docet ipsam discrepare magnopere à regno, cùm regnũ conseruetur studio atque opera amicorum: tyrannis autem contrà meritò ipsos suspectos habeat, ut insidiatores suæ illius potestatis. Non sine causa uerò tyrannũ hoc facere docet, dicens cognitum ei esse, cunctos cupere se de gradu deijcere: maximè autẽ præstare id possе amicos, quia uias omnes nocendi norunt, & auctoritatem non paruam habent apud cæteros propter amicitiam illam. Indicauit M. Cicero, Dionysiũ patrem hoc in primis seruasse: de quo in alijs, hoc memoriæ prodidit loco satis noto. Qui cùm abundaret & æqualium familiaritatibus & cõsuetudine propinquorũ, haberet etiã, more Græciæ, quosdam adolescenes amore coniunctos: credebat eorũ nemini. Extrema, quæ hic leguntur duo uerba, expressa non uidẽtur à uetere tralatione: quod tamen nescio, an culpa librarij cõmissum fuerit. sensus certè ipsorum ad sententiam absoluendã necessarius est: nisi aliquis putet auctorẽ intelligi uoluisse, quod requirebatur, quia neminẽ fallere poterat.

Et illa quæ.) Vt similitudinem tyrannidis ac ueri regni ostenderat, in conseruanda sua potestate: ita nunc similitudinem, quam tyrannis habet cum postremo statu multitudinis, ac maximè uitioso, declarat. Inquit enim, institutã illius populi eadem esse, quæ tyrannidis. exponit autem quæ sint hæc, consuesseq́ue dicit tyrannos augere potestatem feminarũ in priuatis domibus, dareq́; operam, ut ipsæ aliquo modo illic dominentur: hocq́; facere ipsos dicit, ut illæ aperiant sibi consilia arcanaq́; uirorũ. Præterea seruorum indulgentiam, uel potius corruptelam, eadem de causa ab ipsis induci in ciuitatem affirmat. disciplina enim, qua contineri debent seuera relaxata studio tyrannorum, reddit ipsos amiciores fidelioresq́; tyrannis, quàm eris. Quia autem licentia eorum, qui ipsis parent, solet esse periculosa tyrãnis: affirmat eos nullam causam habere timendi aliquid mali aut à mulieribus aut à seruis, quia moris non sit aut seruorum aut feminarum insidiari tyrannis. hoc enim & liberi & uiri fortes faciunt. Præterea serui indulgenter habiti, & mulieres etiam, quib. plus tribuitur, quàm conditio ipsarũ ferat, necessariò beneuolæ sunt & tyrannis & statibus, propè accedentib. ad mores institutaq́; tyrannorum.

Populus enim studet.) Affert causam, cur conueniat in institutis & tyranno & populo, quem dixit: docetq́ue id usuenire, quia

re, quia populus ille cupit esse princeps in ciuitate, suaq; in potestate omnia habere, nec legẽ se ullã tenere. quod probat argumento ducto à signo. Hac enim de causa fieri, ut assentator in honore sit apud ambos, apud populos scilicet, qui demagogus uocatur. is enim est, inquit, populi assentator: apud tyrannos uerò, qui demisse humiliterq; se cũ ipsis gerunt. hoc enim ait, est munus opusq; proprium assentationis, non liberè inquã loqui, nec quod in animo habet, aperire. M. Cicero, cùm abiectũ hunc animum, & qui potentiori semper in omni sermone placet sine ulla dignitate, monstrare uellet: uocabulo & ipse hoc usus est. inquit enim: Quod enim aliud argumentum epistolæ fuit, nisi κολακεία?

Etenim hanc ob.) Docet unde fiat, ut tyranni libenter in amicitiam ascisc ant improbos homines: huiusq; ipsorum uoluntatis ac studij duos fontes aperit. Quorum prior est, quòd gaudent assentationibus: & cùm nacti sunt aliquos, qui ipsis assententur, uoluptatem inde magnã capiunt. hoc autem nemo unquam, qui animum uirilem gereret, inducere-tur ut faceret: sed diligũt, inquit, probi & moderati uiri, quos amore suo dignos putant: ex animoq; id faciũt, non simulant, ut assentatores. Quod sequitur, Et improbi homines multum ualent, utilesq; sunt ad facta improba administranda: indicat alterã causam moris, quẽ habent tyranni amicos sibi faciendi prauos uiros. Peruulgata autẽ uoce cõfirmauit sententiam suam, ac prouerbio quodam, quo usus etiam est M. Cicero, cùm remedia traderet amoris uehementioris è pectore exturbandi, liberandiq; se hoc sæuo morbo. inquit enim: Etiã nouo quodam amore ueterem amorem, tanquam clauum clauo eijciendũ putant. Aptè autem quoque Plutarchus in Galba, cùm offenderet, non tã ambitione eorum, qui appellati sunt imperatores, quàm auaritia & intemperantia exercituum factum esse, ut paruo tempore quatuor gubernaculum Romani imperij tenerent: cùm milites, tanquam clauos imperatores opera illorum ipsorum eijcerent. Quòd uerò suprà dixit πονηρόφιλον esse tyrannidem, testatus est idem, qui usu bene cognitam ipsam habebat, Dionysius Syracusanus. Cùm enim quidam, familiaris ipsius, culpam maiorẽ in se admisisset, fecissetq; quod ualde ipsi displicuit: conuersus ad eum inquit, Animaduertissem in te, nisi prauis uiris egeret tyrannis, ac sine opera ipsorum salua diutius esse non posset.

Et nullo mortali.) Indicat alium morem tyrannorum, quos non libenter aspicere dicit uiros graues, & qui dignitatem suam omnibus in rebus ostendant, liberiq; demum uideri uelint: & ne dum gaudeant aspectu illorum, dolorem potius inde sentiunt. Causam huius animi tyrannorum esse inquit, quòd soli illi tales in ciuitate uellent esse, quos reliqui suspiciant & admirẽtur: qui autem & ipse studet honestati, geritq; animum uirilem & ingenuũ, contendit aliquo modo cum tyranno de dignitate, facitq; studio suo, ne ille primũ locum in ea re teneat, atq; ita eripit tyrannidi, quod suum propriumq; putat, esse inquam reginam & solam potestatem habere: odio igitur hos prosequuntur, ut dominatum suum planè comminuentes. Ponit mihi in conspectu diligens scriptor, & (ut opinor) etiam alijs, qui accuratè legunt, huiuscemodi aliquam speciem uiri, qualis fuit Thrasea Pætus, dominante Nerone, ut uitam hominis & mores describit Tacitus. is enim, duro illo & misero tempore studuit dignitati, ac ne latum quidẽ unguem remouit se ab honestate uiaq; uirtutis. quare meritò uideri potuit, ac dici πεμπτὸς plenusq; honoris: idẽq; nõ sine causa putari αὐτοτελεστάτας, fortunato uiro & summas opes adepto, cùm omnibus in rebus liberè se gereret, nec cederet ullam in partem inimicitati eius ætatis. & hanc sanè arbitror causam fuisse, cur ille offenderet apud imperatorem: semper enim infensus ei Nero fuerat. Nam, quæ tradita sunt exitio ipsi fuisse, satis leuia sunt, nec tantopere animũ principis cõmouere debuerunt: sed nocuerũt ipsi, quia indicia fuerunt & notæ satis certæ talis ingenij atq; indolis, & quæ quasi certare uellet de dignitate & summo gradu honoris cum eo, qui se putabat in hoc omnibus antecellere. Non sine causa igitur existimatus est & dictus Nero, cùm operam dedit, ut innocens & integer uir extingueretur, uirtutem ipsam excidisse.

Et uocare.) Indicat aliud institutũ eorundem. Cùm enim mos fortunatorũ hominum sit, habere semper aliquos, qui cum ipsis unà cibum capiant, & simul etiam dies totos traducant: inquit, tyrannos uti socijs epularum & sermonum cotidianorum externis potius hominibus ac peregrinis, quàm ciuibus. putant enim hos esse hostes, illos uerò minimè aduersari studio suo cupiditatiq; dominandi: neque enim peregrini sperare possunt, se imperio in aliena terra potituros. Testatus est post hunc locum diligens doctor, se aperuisse instituta tyrannorum, & quæ tuentur potestatẽ eorum iniustam. Quòd si ulla fugissent ipsum, similia illa esse eorũ quæ exposuit, nec laborem ullum esse, his apertis, ea indagare: cumq; antea uerbũ non fecisset de ui naturaq; ipsorum, nunc simul cuiusmodi sint demonstrat: pessima scilicet omnia ac cõscelerata, taliaq; demum, ut nulla improbiora iniquioraq; cogitari possint. inquit autẽ ξενικοῖς, ut arbitror, non ξένοις: intelligens non solùm ueros peregrinos & externos homines, sed illos etiam, qui se illic gerunt, ut hospites ac peregrini: quãuis in illis locis nati sint, nec magnopere attendunt, quid publicè fiat. eadẽ ratio est (nisi fallor) consequentis uocis. πολιτικοὶ namq; uocantur, qui incumbunt in rempublicã: non enim cuncti qui πολίται sunt, rectè uocantur πολιτικοί. Hi igitur totam mentem conuerterunt ad rempublicam: quare non delectant principes tales.

Sunt autem.) Hoc quoque quod adiungit, pertinet ad superiorem præceptionẽ. Cùm enim ea quæ tradidit, plura uariaq; sint: docendi causa, ut melius scilicet ipsa percipiantur, affirmat cuncta redigi ad tres formas & quasi capita, quæ formæ discrepantes inter se sint, singulæq; contineant ea: quæ etsi non omnino eadẽ sunt, rectè tamẽ possunt ob uicinitatem referri ad ipsas. Εἰδὴ, ut in libro III. de Arte dicendi, appellat hic capita quædã & species, quæ maneant sanè, statumq; suum habeant, nec eadẽ ullo pacto sint cũ quibusdam, habentib. similitudinis aliquid cum ipsis: ut docuit, insimulans Licymniũ, qui in Arte dicẽdi tradenda, nõ dissentiẽtibus inter se rebus, inutiliter noua nomina imposuerat.

Vnum eorum.) Exponit, quænam sint tria illa, quæ dixit semper ante oculos habere tyrannos, & in primis diligenter seruare: in quibus includi continerique ait cuncta, quæ suprà narrauit: unumq; eorum ac primũ esse inquit, quod studeant, ut ij quibus dominantur, uersent animo consilia tenuia atq; humilia, & nihil unquam amplum cogitent. Causam uerò afferens huius ipsorũ tãtæ curæ, inquit: Qui enim parui animi est, nulli insidiari solet. res enim hæc postulat magnitudinem animi, uirumq;, qui nullum periculum declinet, ut salutem det ciuitati, ipseq; nomen inde ac gloriam adipiscatur. Secundum, in quod toto pectore incumbunt, est, quòd dant operã, ne illi, quos in potestate habent, aliquid fidei sibi ipsis habeant audeantúe quicquam credere alicui, quod patefactũ, periculum ipsis creet. Quod sequuntur in hoc institituto, esse inquit, scire illos non frãgi cõminuiq; tyrannidem, priusquã aliqui sint inuenti, qui fidant sibi ipsis, conferantq; consilia. qui namq; suspectam habent fidẽ aliquorum, nihil ipsis temerè committunt. Exemplum prioris horum documenti, uel potius amborũ, satis clarum est, Dionysius pater: qui cùm crederet nihil cuiquam, filiũque etiam, puerũ adhuc, suspectum haberet, domi clausum ipsum tenebat, nec sinebat uti cõsuetudine liberorũ hominum, metuens ne insererent in animũ eius cogitationes ullas grandiores. Quare miser ille, orbatus colloquijs honestorum uirorum, totos dies domi sedebat, fabricans pusilla uehicula, lucernulas, sellas ligneas, mensas, huiuscemodiq; alia: in quibus ille, indignis sua fortuna, studijs diu uersatus, igniculos potius uirtutis, quos à natura haberet, extingueret, quàm ullam in partem augeret. fertur enim, non malum ingenium nactus Dionysius filius. Commemorauit omne hoc, quod exposui, Plutarchus in uita Dionis.

Qua de causa.) Hoc ut certũ exploratumq; elicitur ex eo, quod modò dixit: & profectò corollariũ est. Inquit enim, hanc causam esse perpetui belli, quod gerunt tyranni cum probis & honestis uiris. intelligunt enim, eos inutiles ac detrimentosos esse suæ dominationi, non solũ quia pati non possunt erile imperiũ & tã acerbum iugum: uerum etiam quia sunt fideles sui loci atq; ordinis hominibus, id est, moderatis uiris & alijs etiam: quamuis tã spectatis morib. non sint, nec soleant ullo pacto indicare, aut socios consiliorũ contra ipsos initorum, aut alios, quos pestẽ afferre uelle tyrannis cognouerint. Duos igitur ortus habent inimicitiæ magnæ, quas cũ ipsis gerunt. Non sine causa autẽ hoc ipsos facere, sed iustas radices habere hoc odiũ, declarauit Theodorus, unus eorum qui in caput Hieronymi Syracusani coniurauerant. comprehensus enim, tortoriq; traditus, nullis cruciatibus impelli potuit, ut socios delendæ tyrannidis indicaret: & quod magis admirabile est (ut his ipsis uerbis narrauit T. Liuius) Consciorum nemo, cum diu socius consilij torqueretur, aut latuit aut fugit, tantùm illis in uirtute & fide Theodori fuit fiduciæ.

Tertium autem.) Tertium esse inquit, quod sedulò curant, tuendæ tyrannidi aptum, quòd omnem potestatẽ eripiunt ijs, quibus dominantur, rerum gerendarum: obtinent uerò id pluribus uijs, & spoliando ipsos amplo patrimonio, & eripiendo ijsdem dignitatem atq; auctoritatem, sine diuitijs nãq; & sine existimatione nõ facile aliquis socios inuenire tam periculosi facti.

facti: præterea, si reddiderint eos ignauos atq; inertes, & qui nullũ usum habeant rerũ. Causam uerò afferẽs huius documẽti, utitur theoremate καθολικῷ: Nemo enim, inquit, est, qui aggrediatur ad ea, quæ se efficere posse non sperat, quare cũ unũ hoc eorum sit, periculũ non facit delendæ tyrãnidis, ab opib. uacuus, cæterisq; reb. omnib. quæ necessaria sunt ad id moliendum.

Ad quos igitur.) Expositis iam tribus illis modis, quos dixerat, diligenterque confirmatis, se præstitisse, quod pollicitus fuerat, affirmat: ostendisseque terminos, ad quos referuntur uoluntates ac studia tyrannorum. ὅρους enim nunc appellat, quæ suprà ἕδη uocauerat. βουλήματα dicens, intellexit (ut opinor) desideria ac fines eorũ. omnis enim cura ipsorũ est, tueri dominatum illum suum. Cuncta igitur, quæ ipsis in mentem uenerunt, ad id præstandum apta repetit, redigi ad ea quasi fundamenta, quæ monstrauit: & nunc quoque, non eodem tamen ordine, enumerat, seque in extremo significat priorem iam modum conseruandæ iniustæ huius potestatis explicasse.

Alter autem.) Ostendit alterũ modum, quẽ dixit, qualis sit: eumq; statim tradit repugnare maxima ex parte rationib. iam monstratis conseruandæ tyrannidis, in illisq; oẽs suas curas consumere, cũ priore illo astringatur tyrannis, duriorq; fiat: hoc uerò relaxetur, clementiorq; euadat. Facilè aũt, breuiq; ostendere uolens, quomodo ratio hæc percipiatur: docet ipsam intelligi cognoscíq; ex interitu regni, ac re quæ ipsum corrũpit. Vt enim, inquit, regnũ debilitatur ac frangitur, cùm potestas illa recta uiurpare cœperit instituta tyrannica atq; iniusta, unusq; hic modus est perdendi regnũ: ita salus est tyrannidis, efficere ipsam similẽ regno. Intelligẽs aũt optimus doctor hoc fraudi ipsi esse posse, si modus in eo nullus seruetur: admonet, ut uires solùm retineat, cætera autem omnia remittat: atq; id ut tueri potestatẽ suã ualeat domineturq;, non solùm ipsam æquo animo patientibus, sed etiã inuitis ac recusantibus. si namq; addit, hoc proijceret effunderetq;, eodẽ tẽpore dominationẽ proijceret, quæ nõ manet sine præsidio. hoc enim inquit, tanquam solum ac crepidinem solidam stare oportet, nec pati ullo pacto ipsam concuti: qui uerò modus sit tenendus in reliquis, declarat. Neque enim omnino cuncta eodem modo sunt tractanda. partim enim eorum illo modo, quo dixit sunt gerenda, id est iustè ac regio more sunt administranda: partim autem tantùm adumbranda, & callidè simulanda. nam ipsa quoque si penitus exprimerentur, periculi aliquid tyrannidi crearent.

Primùm igitur.) Primùm eorum quæ putat satis esse uideri, astuteq; inferere talẽ opinionẽ de se in animos eorũ, qui parent tyrãno est: quòd ille curã gerat publicorũ uectigalium, minimè dona dans eius generis: tantaq;, quib. offendat apud multitudinẽ, stomachantẽ à se sumi pecuniã in glebis subigendis occupata, assidueq; in officinis suis manente: dissipare autẽ postea illam in meretricibus atq; externis hominibus ornandis, quos libenter tyrãnos in familiaritatẽ recipere, suprà significauit: & ut illis, ita opificibus, quorũ opera utatur in sumtib. minimè necessarijs: uel actoribus fabularũ, quibus etiã dilargiri multa consueuêre. Aegrè aũt ferre ciues, cùm uident principẽ ciuitatis ornare immodicè peregrinos: suos aũt maximos labores nullo præmio, aut ualde tenui compensari. Declarauit etiã Macedonis illius uox, qui cùm uidisset in extremis terris ignotũ penè hominem ab Alexandro maxima pecunia donatum esse: inquit, Tandem inuenit Alexander dignum ingenti illo pondere auri, tanquã ipsi (qui domo secuti hominẽ fuerant, uexabanturq; assiduis ac magnis laboribus & periculis) utiles ei forent. Si namq; hoc ille æquo animo nõ tulit in rege, ex præda belloq; parta pecunia peregrinũ hominẽ ditante: quãto minus ferendum est in tyranno, cùm effundit, quæ extorsit pauperibus, defraudantibus genium suum, cùm hoc facere coguntur.

Atq; rationem.) Videri posse eundem ostendit curã gerere pecuniæ publicæ, si rationẽ ediderit accepti atque expensi. Quia autem existimaretur hoc ualde alienum ab ingenio moribusque tyranni: ostendit nouum omnino non esse, cùm aliquando inuenti sint tyranni, qui hoc seruarint. Quid autem commodi ex hoc instituto capiant, ostendit: Sic enim, inquit, pecuniam publicam dispensans, uidebitur esse quasi pater familiâs bonus, non tyrannus. Diligens enim illa cura, existimariq; ipsum non plus absumere quàm capiat, magis redolet iustum custodem ciuitatis, quàm tyrannum.

Non opus est.) Refellit, quod contrà quispiam dixisset, hanc minutam diligentiam, & nõ plus capere ab ijs, quos in potestate habet, quàm necesse sit, posse non parum obesse rationi tyrannorum: quia ueniunt aliquando tempora, quibus magna pecunia egeant: quam si antea non coegerint, futurum esse ut nequeant alere defensores sui illius dominatus. Ostendit igitur, eos ab hoc metu uacuos esse debere. neque enim fieri posse ut desit illis pecunia, cùm in sua potestate habeãt cũcta bona ciuium, in quæ impetum faciant, cùm res postulat.

Sed etiam longè.) Addit, quodam tempore magis utile tyrannis esse, quod docuit, id est reliquisse pecuniam in manu potestateque dominorum, quàm eam ereptam possessoribus, habere domi coaceruatã: tempus autem, quod intelligat, aperit. Cùm contingit, inquam, ipsos peregrinari, longeque à sedibus suis abesse. Ratio, quam reddit sui iudicij, discrepantis à consuetudine magnæ partis tyrannorum, est: quòd affirmat, ita custodes illius grãdioris pecuniæ minus inuasuros in locum uacuum relictum absentia tyranni, quàm facerent. si uti possent ipsa, fracta fide, ad regnum sibi parandum. Vt constituat autem sententiam suam, inquit, esse magis metuendos peregrinantibus tyrannis custodes hos, quàm ciues etiam, qui libenter se in libertatem uendicarent, ac ualent opibus. Hos enim adiungit, quos suspectos habent, solent tyranni secum ducere aliquò proficiscentes: hi autem restant, ut tueantur thesaurum, fidei ipsorum commissum.

Deinde sumtuosa.) Præterea inquit, cùm cogit tyrannus è priuato ciues pecuniam conferre, studere debet, ut existimetur id facere, cogereq; pecuniã reip. iuuandæ causa. hoc enim quoq; est unũ eorum quæ callidè simulare ipsos oportere tradit: ac si quãdo res coegerit, sumereq; inde aliquid opus fuerit, uti ipsa ad belliũ administrãdum: demumq; ait (ut paucis multa cõplectamur) omnia facere, ut speciẽ præbeat custodis eius pecuniæ, ac quasi quæstoris publicæ, nõ suæ ipsius ac propriæ. ita enim æquiore animo ferẽt priuati sibi partẽ eripi suarũ fortunarũ, si uidebunt ipsas publicis utilitatib. nõ tyrãni libidinib. seruire.

Et speciem.) Valere etiam ad tuendam potestatem eam dicit, uideri tyrannum, non asperum acerbumque: uerùm grauẽ atque honoris plenum. Si namque asperi truculentique speciem retineret, odio haberetur: non tamen probat illum esse nimis facilem blandumque, sed putat oportere uultu atque incessu retinere plurimum dignitatis. Ipse in 11. de Arte dicendi docuit quid esset σεμνότης, animique hic habitus. dixit enim, eam esse mollem & honestam grauitatem: non arbitror tamen, cùm uocauit eam βαρύτητα, cepisse auctorem Græcum uerbum, ut suprà ipse appellaui grauitatem: sed ut Theocritus Cupidinem uocat βαρὺν θεὸν, id est molestum, & qui inurat dolores acres mortalibus. & sanè σεμνότης hæc incurrit in oculos multorum, displiceatque, nisi condita sit uirtute aliqua, seque commendet meritis non paruis, & honestis factis.

Præterea autem.) Oportere quoque, putat, eundem talem uideri, ut non metuant eum, qui in uia ipsi occurrũt: sed potius uereantur ac colant. Cùm autem intelligeret se postulare rem difficilem, & quæ plerunque non cadit in personam tyrannorum (si namque magnis uirtutib. ornati forent, non iniustè imperarent) expedijt hunc nodum, dicens, uix posse hoc ipsum impetrare, si nullius existimationis sit, ac planè contemnendus habeatur. necesse igitur tyranno esse inquit, si cæteris uirtutibus se non munierit: saltem sit peritus facultatis regendæ reipublicæ, studijque multum ponat in ea percipienda, atque inserat in animos eorum, quibus dominatur, talem de se opinionem.

Amplius autem.) Hoc etiam curare tyrannum oportere, inquit, ut non solùm ipse uideatur nullam contumeliam imponere cuipiam eorum qui sibi parent, siue puero siue uirgini: uerum etiam dare operam, ne aliquis familiarium ipsius hoc faciat. Quàm molestæ uerò & odiosæ sint contumeliæ liberis hominibus, & quot tyrannides ea de causa deletæ sint, suprà declarauit. loquitur autem de iniurijs, quæ pudicitiam uiolent, appareantque ludibrij causa factæ, nõ amoris. Adiungit, debere eundem diligentiam adhibere, ne suæ mulieres, siue familiarium etiam, iaciant conuicia ulla uerborum in cæteras feminas, aut alio pacto contumelioso gerant se aduersus eas. Cuius sui documenti statim rationem reddit, affirmans non solùm huiusce modi iniurias, profectas à uiris, uerum etiam à feminis, exitio fuisse multis huius generis potestatibus.

Et quod pertinet.) Admonet etiam quomodo ijdem se gerere debeant, si salui incolumesque esse uolunt, in corporis uoluptatibus decerpendis: insimulatque nonnullos sui temporis principes uiros, suppressis eorum nominibus, qui grauiter in hac re peccarent, nec modum ullum tenerent in ipsis undique explendis. intelligit autem conuiuia tempestiua & potationes, nec non somnum immoderatum, ut ex uerbis ipsius percipitur. Vellet igitur modicè ipsos capere has uoluptates, quia, ut penitus se ab illis abstineant, impetrari non posse uidet: aut si, ut hæc faciant, sibi imperare nequeunt, saltem uideri contrariam uitam colere. Quantum autem periculum ipsis creet continens temulentia ac somnus, significat à contrario: ostendẽs, sobrium ac uigilantem principem uix posse opprimi, deterrereque ita aduersarios ab insidijs sibi faciendis. Quàm stulta uerò & inutilis ipsis sit cupiditas illius gloriæ, non oportet docere: qui putant se beatos & fortunatos habitum iri, si cogniti fuerint se omnibus satiare libidinibus, ac totos dies noctesque in illis consumere.

Con-

Contrariumq; faciendum.)Complectitur multa,ne singillatim conetur ea enumerare, quæ ualeant ad tuendã hanc potestatẽ.Suadet enim tyranno,ut contrariũ faciat omniũ illorum, quæ multo ante à se tradita sunt, plerunq; fieri ab ipsis improbè atq; auarè.Partim autẽ eorũ attingens,inquit:Ceu ędificare sacras ædes & publica tecta:id est,thermas,basilicas,theatra, & ea demũ omnia,quæ ciuitati splẽdorẽ & ornatũ afferunt. Quod si custodierit, ostendit eũ in opinionẽ uenturũ boni tutoris,non tyranni. Hoc autẽ Athenis Pericles feciss̃e fertur,qui monimentis,multis urbẽ eam ornauit. quare, quãmuis plurimũ posset in ea ciuitate,rempublicamq; suo consilio totam administraret,tyrannus habitus nõ est:inuenit tamen reprehensores nonnullos,qui ipsum insimularent,quòd tantam pecuniam in præclara quæ condidit propylæa effudisset.

Adhuc autem.)Hoc quoq; tyrannum iubet sedulò facere,speciem inquam præbere pij hominis, & qui seruet præter cæteros,quæ pertinent ad cultum deorũ. Quid uerò cõmodi capiat ex hac simulata cura studioq; exponit:non unũ autem id est,sed duo.Primũ enim ostendit,si talis existimatus fuerit ab ijs,qui ui adhibita parent ipsi,minus mali minusq; iniuriarum ipsos ab eo expectaturos. Neq; enim qui uerentur deos, eorumq; consilio credunt res humanas administrari, iniurioſi esse solent:non intelligunt autem nimis creduli homines,tyrannos fingere.Alterum bonum,quod inde capiunt,est,quòd opinio de tyrannorũ pietate,reddet eos,quibus iniustè dominantur,timidiores ad ipsis insidiandum, ut qui habeant deos beneuolos ac defensores.Quia tamen in hoc quoque à principibus uiris peccari posset,admonet, ut id faciant cũ quadam dignitate:caueantq;, ne dum ualde pij haberi studeant,fiant miserè superstitioſi,abiectiq; ipsis seruiant. hoc enim eriperet ipsis dignitatem. Vnde T. Quinctio etiã obiectum fuit ab Archidamo Aetolorum legato, ipsum in bello contra Philippũ nullo unquã imperatoris officio functũ esse,auspicantẽ,immolãtemq;,&uota nuncupantẽ,sacrificuli uatis modo,in acie uidisse,cùm ipse corpus suũ pro eo telis hostiũ obijceret. Nõ est autem dubiũ, quin hoc pertineat ad superiorẽ sententiã. ualet enim ἀβελτηρία,non improbitas,sed stultitiã quædã & nimia simplicitas animi: quæ, ut in alijs rebus perspicitur, ita etiam in hac appareret.est autem parum apta ijs,qui dominari uolunt:impellere q; potius aliquos ad insidiandum ipsis,quàm retardaret,ut ijs quibus nullum negotium est,imponere.

Atq; eos.)Præterea putat prodesse tyrannis,si morẽ habuerint eos omnes,qui ualde laudati sunt in aliquo studio arteq; tãtis honoribus afficere,ut maiores sperare non possint à ciuibus liberis factis, & utentibus suis legibus, se imperaturos. qui enim cupidi honoris sunt,diligunt eũ, qui sitim illã suam extinguit, contentiq; illic uiuunt, nec quærunt ueriores auctores suæ dignitatis. Ἀγαθὲν θρέπτ᾽ uocans ipsos,intellexit peritos earũ rerum,& qui eximiè artes illas didicissent,atq; ita,ut meritò ob intelligentiam earũ laudari possent.Vtar exemplis poetarũ,qui & ipsi aliquo modo eodem pacto locuti sunt.Apollonius in III.libro ἀργοναυτικῶν inquit: ἐσθλὸς μὲν ἐπιφροσύνῃσι νοῆσαι, ἐσθλὸς δὲ συμβουλεύσασθαι ἰδέσθαι.Sed etiã Sophocles in Oedipo tyranno,qui tamen tertia collatione usus est(ita enim fecit Tiresiam augurẽ loqui,exprobrantem regi illi diuinationem) Οὐκῆν σὺ τοῦτ᾽ ἄρχειν σὺ χείσεαι ἴφυς.Virgilius quoq; initio v.carminis pastoralis expresit hunc modũ loquendi.

Et huiuscemodi.)Hoc etiã seruari ab eo debere ostendit,ut honores illos amplos, quos modò significauit, ipse tribuat ijs, quos ornare uult:cùm uerò pœna supplicioq; quospiam afficere necesse erit,in eos animaduerti ab alijs magistratibus, iudicijsq; faciat. Ratio huius documenti aperta est.qui enim se ornatos ita uidebunt, beneficiũ se ab eo accepisse prorsus putabunt:qui contrà pro delictis suis mali aliquid pœnæq; acceperint à legibus,ijsq; quorum sententijs damnati fuerunt.

Communis autem.)Commune autem præsidiũ esse tradit, non huius modò iniustæ potestatis,uerum etiã principatus omnis imperijq; unius,ut neminẽ unquam unum mortalẽ honore atq; opibus ualde augeat. periculosa est enim statui unius tãta alicuius,qui ipsi pareat,amplitudo:animi enim hominũ spesq; crescunt unà cũ fortunis. Quòd si omnino in animũ inducat magnopere quempiã honestare princeps aliquis ciuitatis,plures simul amplificet. Seruabunt enim,inquit, hi se inuicem impedientq; conatus insidiatoris,siquis fortè uellet magis adhuc contra commodum salutemq; monarchæ ascendere.

Quòd si unum.)Adiungit adhuc superiori sententiæ,ut ipsam corroboret,hoc:Si res tulerit,necesseq; omnino sit,unũ quempiam uirum magnũ efficere,augendo dignitatẽ ipsius atq; opes,nullo modo rectũ est deligere,qui sit ingenio audax.huiusce di enim,inquit,natura facta est ad omnia magno animo temptanda,inconsideateq; capessenda.quare cauenda est principibus uiris,& nullo modo naturali ipsius propensioni auctoritas potestasq; addenda.

Etsi usum fuerit.)Cùm admonuisset principẽ omnem ciuitatis,ne nimis amplificaret aut dignitatem aut uires alicuius:nũc contrà docet,quomodo illæ iam grandes,eaq; de causa meritò suspectæ,minui conteriq; debeant. neq; enim putat tutũ esse simul omnẽ illi opulento eripere potestatẽ, sed iubet hoc pedetentim principẽ facere (frãgetur enim ita quoq; nimia illa uis & auctoritas)nec qui minutatim partem suarũ opum sibi demi uidebit,astutiam principis subitò cognoscet, & callidũ aliquod consilium,præcepsq; contra utilitatem eius salutemq; capiet.

Adhuc autem.)Addit oportere etiam tyrannũ se abstinere ab omni genere contumeliæ, si potestatẽ illam suam tueri uult. nihil enim est,quod magis ipsi pertimescendũ sit & quia multæ species contumeliæ sunt,præter cæteras:admonet, ut sibi tẽperet ab his duabus, ne cædat ingenuos homines , grauiterq; animaduertat in personã ipsorum , & ne florenti ætati insultet,addatq; iniuriæ huic despectum & ignominiã. Cùm uerò utile tyranno esse putet hoc seruare aduersus omnes, quos sibi parẽre cogit:in primis hortatur,ne ita existimationẽ lædat cupidorum honoris . auidi enim pecuniæ , auariq; homines, inquit,iniquo animo ferunt sibi malũ dari in fortunis suis: studioſi autẽ honoris & probi uiri pati non possunt ignominiã ac dedecus,commouenturq; ualde iniurijs,quæ huc referuntur. Quare adiungit,oportet,siue penitus non attingere personam eorũ in pœnis ab ijs capiendis:siue,cùm cogeris hoc facere,patrio animo ac clementi uideri ipsos castigare, & speciem nullã præbere despicientis eos. Docet post hoc,quomodo mederi tyrannis debeat ignominiæ impositæ ex turpi usu Veneris,affirmatq;; medicinã ipsius esse,si fidem fecerit se contumeliæ non feciss̃e causa:nec confisum potestate illã sua,qua licet ipsi quidquid libuerit,sed amoris:demumq; concludens totam rationẽ,inquit,non esse cunctandũ tyranno,res omnes quæ similitudinem aliquam habent ignominiæ, redimere, & sibi concedi postulare, maioribus honoribus, & qui deleant illas maculas, quas aliquibus inurit suis fœdis factis.

Ex ijs,qui.)Cùm sit notum,eos qui insidiantur tyrannis,aut potestatẽ illam ipsis eripere conari,aut uitam:docet,posteriores huius generis,qui maximè sint ipsis periculoſi,in primisq; metuendi. Esse autem eos dicit, qui si potuerint efficere quod cupiunt,interimereq; tyrannũ,mori statim non recusant,cogitationemq; nullã suscipiunt de salute sua.Quia autem exploratum est,quosdã inueniri huius animi ac uoluntatis,etsi paucos admodũ raroſque:indicat,qui non sine causa ne tales sint,timendi ualde sint:iubetq; principes uiros in primis cauere illos,qui se arbitrantur contumeliã accepisse. quæ si personã ipsorũ non attigerit,uiolarit tamen eos,qui curæ ipsis sunt:id est,uxorẽ,sorores,liberos,parentes,cæteros propinquos. ira enim cõmoti omnes hi ulcisci consuerunt iniurias illas. Qui uerò excãdescunt, furoreq; impulsi impetũ faciunt in aliquos(ut affirmat,multisq; exemplis perspectũ est)suo capiti salutiq; nullã in partem prospiciunt. Citat autẽ testem huius rei Heraclitum Ephesium,qui dixit,arduũ esse cũ animo excandescentiaq; pugnare:quia illa iactura uitæ perficit,quòd uult.Huius uocis meminit ipse in II. quoq; libro de Morib.ad Nicomachum: & alij etiam scriptores, ut Plutarchus in Mario. ualde enim celebris est.Pausanias certè huius generis fuit,qui cùm iratus factus esset Philippo Macedoni,sibi contumeliã impositam negligenti:in medio uictore exercitu manus ipsi attulit,tantumq; regem necauit.

Quia autem.)Indicat modum,quo principatus incolumis seruetur,sine remedijs asperis & proprijs duræ tyrannidis Vtitur autem,quasi solo huius præcepti,re plana ac perspecta. quare initiò ponit particulam ἐπεὶ,quæ hoc declarat: cui particulæ respondet, quod statim sequitur post hoc fundamentũ iactum. inquit igitur: Quia ciuitates è duabus partibus constant, id est contrarijs inter se duobus generibus ciuium.Interpretatur autem ipse,quid significet, addens, E`pauperibus hominibus & locupletibus:in primis opera danda est principi ciuitatis,ut inculcet in animos eorum,si ullo pacto potest, hanc opinionem,ut ambo illi,id est & pauperes & diuites salui sint studio illius sui principatus, nec ullam iniuriam accipiant ab aduersarijs aut hi aut illi ui ipsius atq; opera:qui si non intercederet,prædæ forent inimicis.Addit huic documento,quia non semper pares uiribus sunt & æquales inter se hi ipsi,utros cognouerit esse meliores firmioresq;, illos ipsos debere sibi maximè tyrannum conciliare,& amicos studioſoſq; omni arte reddere sui principatus. Exponens autem utilitatem huius consilij, inquit:Quoniam si hoc uiribus ipsius imperioq; adiunctũ fuerit,opus non erit aut seruis libertatem dare, aut ciues armis dispoliare,quò necessariò aliter confugiunt,Satis enim præsidij ipsi erit in altera parte coniuncta cum potestate opibusq; proprijs

prijs ipsius, ut uincat superetque eos, qui insidiati fuerint, delereque imperium suum uoluerint. Ποιεῖσθαι ἑαυτοῦ aliquos ualet, fautores amatoresque reddere, ac suos denique proprioſque facere illius rei siue hominis.

Superuacaneum autem esset.) Cùm quædam iam exposuisset, quæ leniunt asperitatem tyrannidis, intelligeretque alia restare, quæ auxilio sunt diuturnitati ipsius: affirmat superuacaneum esse cuncta illa singillatim enumerare, cùm finis ipse caputque omnium illorum notum sit. qui finis est, oportere tyrannum non iniustum uideri, sed patrem familiâs quendam dispensatoremque æquum publicorum bonorum, ac referre moribus atque institutis suis nõ tyrannum, sed regem: dareque operam, ut existimetur non extortor bonorum, sed tutor fidelis: persequique demum in omni uita, quæ moderata sint, mediocritatemque retineant, non quæ eximia sunt, ac magno interuallo uincant consuetudinem priuatorum. Intelligit autem sumtus, qui fiant in uestitu, famulatu, cæteroque uictu cotidiano. His namque artibus deuinxit sibi Hiero tyrannus animos suorum ciuium, ut narrauit T. Liuius. Non tantùm enim sibi temperauit ab institutis insolentioribus, uerum etiam in optima seueraque disciplina suos omnes continuit: ut testatur grauis scriptor his uerbis, exponens, quantopere cuncta illa superbia filij mutata sint. Nam, qui per tot annos Hieronem filiumque eius Gelonem, nec uestis habitu, nec alio ullo insigni differentes à ciuibus cæteris uidissent, & aspexêre purpuram ac diadema, ac satellites armatos, quadrigisque etiam alborum equorum ex regia procedentem, more Dionysij tyranni. Est autem exemplum huic loco, quem habemus in manibus, ualde accommodatum, cùm contrarijs moribus contrarios exitus uitæ ambo hi consecuti sint. Hiero enim auus longo temporis spatio potestatem illam retinuit, nepos autem Hieronymus breui admodum amisit.

Adhuc autem.) Admonet, quomodo idem se gerere debeat cum his, quibus dominatur, ut æquiore animo iugum ferant. quia autem duo genera ipsorum sunt, id est clari & illustres uiri, nec non tenues homines & populares: ostendit non eadem omnino arte oportere ipsum utrosque sibi conciliare, sed nobiles cõsuetudine sua & familiaritate deuincire, multitudinem autem blanditijs ac muneribus. Aperit autem statim, quæ commoda ex consilio hoc suo capturus tyrannus sit: non enim unum est, neque simplex. Ex his igitur, inquit, institutis, scilicet ipsius ac moribus, non solùm necessariò imperium tyranni pulchrius erit, magisque dignum quod omnes suspiciant atque admirentur: quia ita imperium habebit in meliores, & non asperitate illius parui animi & nullius existimationis redditos homines: ipsumque illum continget, non odio haberi neque timeri, sed etiam potestas eius dominatusque diuturnior erit. Extremum hoc significauit M. Cicero, cùm ueram uiam gloriæ M. Antonio aperiens, post illam indicatam addidit: Metui uerò & in odio esse, inuidiosum, detestabile, imbecillum, caducum. Ijsdem autem ferè artibus, quibus noster doctor putat tyrannos stabilire oportere dominationem suam, testatus est Tacitus sibi Octauianum imperium orbis terrarum asciuisse, ferocesq; ac generosos spiritus seruitutem ferre assuefecisse. uerba prudentissimi scriptoris nota sunt.

Præterea ipsum.) Cùm ostenderit, quo artificio utatur tyrannus ad deliniendos, sibique conciliandos animos eorum, qui sibi inuiti parent: docet nunc, quomodo idem se fingere debeat, & quibus moribus se ipsum expolire, ut facilius quod dictum est, obtineat. inquit igitur, ipsum uita & moribus ita informatum esse oportere, ut bellè se habeat ad uirtutem: uel saltem, quia illud arduum ac difficile est in homine tyranno, dimidiatus bonus sit. quod ipse uno iuncto uerbo expressit. addidit autem, Et nullo modo prauus: sed si exuere penitus non potest improbitatẽ, quasi correctus aliquantũ sit, & castigatus prauus.

* τῆ γλίσχρως ζῶντων. abest uox ζῶντων à uulgatis cod.

CAPVT XII.

ATqui ex omnib. rebusp. breuiore tempore manẽt dominatꝰ paucorũ, & tyrãnis: plurimo .n. tẽpore supstes fuit, q̃ Sicyone extitit tyrãnis filiorũ Orthagorę, & ipsius Orthagorę. permãsit .n. annos cẽtũ. Huius aũt causa fuit, qã erga eos, q̃ in ditione ipsorũ erãt, se moderatè gerebãt, & multis in rebus legib. seruiebãt: & quia Clisthenes militaris homo fuit, nõ erat cõtemnẽdꝰ: cũctiq; studijs suis & artib. multis uirtutib. gratiosi fiebãt apud populũ. Fertur igitur Clisthenes capiti eius, qui in iudicio de uictoria parta, ipsum inde reiecerat, coronã imposuisse: nonnulliq; imaginẽ aiunt esse eius, qui ita sententiã tulit, statuã, quę collocata est in foro. Aiũt aũt & Pisistratũ paruisse aliqñ, cũ uocatꝰ esset ad causam dicendã apud Ariopagum. Secũda aũt Corinthi Cypselidarũ: etenim hęc pmansit annos 73. & mẽses sex. Cypselus nãq; tyrãnus fuit annis 30. Periãder aũt 44. Psammetichꝰ uerò Gordiæ filius annis 3. causę aũt eę dẽ huius rei fuêre. Cypselus .n. popularis homo fuit, & in dominatu illo suo fine spiculatorib. uixit: Periãder aũt tyrãnicꝰ sanè fuit, uerũ militaris homo. Tertia aũt Pisistratidarũ Athe-

ΚΑΙ τοι παισῶν ὀλιγοχρονιώτεραι τ πολιτειῶν εισιν, ὀλιγαρχία καὶ τυραννίς. πολεῖσον γὰρ ἐγήρετο χρόνον ἡ ὑπὸ σικυῶνα τυραννὶς, ἡ τ ὀρθαγόρᾳ παίδων, & αὐτὸς ὀρθαγόρᾳ· ἔτη δ' αὕτη διέμεινεν ἑκατόν. τούτου δ' αἴτιον, ὅτι τοῖς ἀρχομένοις ἐχρῶντο μετρίως, & πολλὰ τοῖς νόμοις ἐδάκλουν. καὶ διὰ τὸ πολεμικὸς γρέσθαι κλεισθένης, οὐκ ἦν ὀλιγαφρόνητος, καὶ τὰ πολλὰ τῆς δημελείας ἐδημαγώγουν. λέγεται γοῦν κλεισθένης τ ἀποκρίναντα τ νίκης αὐτὸν, ὡς ἐστεφανώσαν. ἔνιοι δὲ εἰκόνα φασὶν εἶναι τ κρίναντος, ἅτως τὸν ἀνδριάντα τὸν ἐν τῇ ἀγορᾷ καθήμενον. φασὶ δ' καὶ πεισίστρατον ὑπομεῖναι ποτὲ προσκληθέντα δίκην εἰς ἄρειον πάγον. δεύτερα δ' ἔσχε κρίνεσθαι ἡ τ κυψελιδῶν. καὶ γὰρ αὕτη διετέλεσεν ἔτη τρία καὶ ἑβδομήκοντα, καὶ ἐξ μῆνας. κύψελος μὲν γὰρ ἐτυράννησεν ἔτη τριάκοντα· περίανδρος δ' τεσσαράκοντα & τέτταρα· ψαμμήτιχος δ' ὁ γορδίου τρία ἔτη, τὰ δ' αἴτια ταυτὰ & τούτης. ὁ μὲν γὰρ κύψελος δημαγωγὸς ἦν, & κατὰ τὴν ἀρχὴν διετέλεσεν ἀδορυφόρητος· περίανδρος δὲ ἐγήρετο μὲν τυραννικὸς, ἀλλὰ πολεμικός. τρίτη δ' ἡ τῶν πεισιστρατιδῶν ἀ-

ΑTque ex omnibus reipub. administrandæ formis minus diuturnæ sunt oligarchia & tyrannis. diutissimè enim stetit ea, quæ Sicyone fuit Orthagoræ liberorum, & ipsius Orthagoræ tyrannis. annos enim centum permansit. Cuius rei causa est, quòd sese in eos, qui sub tyrannide erant, moderatos præbebant, & magnam partem legibus seruiebant. Et propterea quòd bellicosus natus erat Clisthenes, non erat contemnendus. Et multis in rebus populares erant, beneuolentiámque multitudinis colligebant diligentia, quam adhibebant in reipub. bene gerenda. Dicitur enim Clisthenes eum, qui uictoriam ab ipso abiudicarat, corona donasse. Nonnulli autem statuam illam in foro sedentem, eius, qui ita iudicauit, simulacrum esse dicunt. Aiunt porrò etiam Pisistratum, cùm ad Ariopagum in ius uocatus esset, iudicium accepisse. Proximè diuturna fuit Cypselidarum tyrannis Corinthi: hæc enim firma permansit annos nonaginta tres, & sex menses. Nam Cypselus annos triginta regnauit: Periander, quatuor & quadraginta. Psammetichus Gordiæ filius, annos tres. Causæ autem huius quoque sunt eædem. Nam Cypselus quidem ductor populi blandus erat, & toto imperio suo nullos custodes corporis adhibere perseuerauit: Periander uerò fuit ille quidem tyrannicus, sed tamen militaris & bellicosus. Tertia Pisistratidarum

nis: non fuit autem continens. bis enim exactus est Pisistratus, cũ iam regnare cœpisset. Quare spatio annorũ 33. dominatus est annos 17. filij autẽ ipsius 10. & 8. quapropter cuncti extitêre anni 35. E' reliquis autem, tyrãnis Hieronis & Gelonis Syracusis: annos aũt ne hęc quoque multos permãsit, uerùm simul oẽs duodeuiginti. Gelo namque 7. dominatus est. 8. autẽ uitã amisit: 10. aũt Hieron: Thrasybulus autẽ undecimo mense dominatu excidit. multæ autẽ tyrannides exiguo admodum tẽpore perdurant. Quæ igitur pertinent ad respublicas, necnon quæ ad imperia singulorũ: quorũ ui intereunt, & rursus cõseruãtur, fermè dictũ est de omnibus. In rep. aũt Platonis dicitur quidem à Socrate de mutationibus rerump. non tamen dicitur rectè. Cùm autem sit optima respublica & prima, nõ tradit mutationẽ ipsius propriè. inquit enim causam huius esse, quod nihil suo statu manet, sed quodã ambitu tẽporis mutat. Principiũ autẽ horum esse dicit ea, quorũ sesquitertius fundus quinario coniunctus, duos cõficit concentus: intelligens, qñ descriptionis huius numerus fuit solidus, tanquã natura aliquando gignat prauos homines, & qui non possint disciplina corrigi. Hoc utiq; ipsum fortasse dicens non malè: contingit enim existere quosdam, qui institui & fieri studiosi uiri non possint. Verùm hęc quomodo propria mutatio esset eius, quæ ab eo dicitur, optimæ reip. magis quàm cæterarũ omnium, & cunctarum rerũ, quæ oriuntur. & tẽpore, ui cuius dicit omnia mutari, & ea quoq;, quæ non simul cœpta sunt fieri, simul mutãtur: ceu, si priore die natus est flexionis solis. simul igitur mutabitur. Præter hęc, quã ob causam ex hac in Laconicã mutatur: cũctæ nãq; respublicæ crebrio in cõtrariã mutãtur, quã in eã, quæ ppè est. Eadẽ aũt ratio est aliarũ mutationũ. è Laconica enim inqt mutatur in dominatũ paucorũ: ex hoc aũt in statũ multitudinis. atqui & cõtrà mutãtur: ceu è populo in dominatũ paucorũ, & magis quàm in imperiũ unius. Amplio aũt tyrãnidis nõ dicit, neq; si erit mutatio:

θλώησιν· οὐκ ἐγίνετο δὲ συνεχής. δὶς γὰρ ἔφυγε πεισίστρατος τυραννῶν. ὥστε ἐν ἔτεσι τριάκοντα καὶ τρισὶν, ἐπτακαίδεκα ἔτη τούτων ἐτυράννευσεν· ὀκτωκαίδεκα δ' οἱ παῖδες. ὥστε τὰ αὐτὰ ἐγίνετο ἔτη τριάκοντα καὶ πέντε. τῶν δ' ἄλλοιπῶν, ἡ μὲν ἱέρωνα καὶ γέλωνα μὲν συμπάσας. ἔτη δὲ δ' αὐτὴ πολλὰ διέμεινεν, ἀλλὰ τὰ σύμπαντα δυοῖν δέοντα ἑκατόν. γέλων μὲν γὰρ ἑπτὰ τυραννεύσας τῷ ὀγδόῳ τὸν βίον ἐτελεύτησε· δέκα δὲ ἱέρων· θρασύβουλος δὲ τῷ ἑνδεκάτῳ μηνὶ ἐξέπεσεν. αἱ δὲ πολλαὶ τῶν τυραννίδων ὀλιγοχρόνιαι πᾶσαι γεγόνασι πάντελῶς. τὰ μὲν οὖν περὶ τὰς πολιτείας, καὶ τὰ περὶ τὰς μοναρχίας, ἐξ ὧν τε φθείρονται, καὶ πάλιν σώζονται, σχεδὸν εἴρηται περὶ πάντων. ἐν δὲ τῇ πολιτείᾳ λέγεται μὲν περὶ τῶν μεταβολῶν ὑπὸ Σωκράτους. ἐμέντοι λέγεται καλῶς. τῆς τε γὰρ ἀρίστης πολιτείας, καὶ πρώτης οὔσης, οὐ λέγει τὴν μεταβολὴν ἰδίως. φησὶ γὰρ ἄτοπον εἶναι τὸ μὴ μένειν μηθέν, ἀλλ' ἔντινι χρόνῳ μεταβάλλειν. ἀρχὴν δὲ εἶναι τούτων, ὧν ἁπτόμενος καὶ συνθεὶς πυθμένα συζυγὲς δύο ἁρμονίας παρέχεται, λέγων, ὅταν ὁ τὸ διαγράμματος ἀριθμὸς τετράγωνος τρεὶς, ὡς τῆς φύσεως ποτὲ φυούσης φαύλους καὶ κρείττους τῆς παιδείας. τοῦτο μὲν οὖν αὐτὸ λέγων ἴσως οὐ κακῶς. ἐνδέχεται γὰρ εἶναί τινας, οὓς παιδευθῶσι καὶ γνέσθαι σπουδαίους ἄνδρας, ἀδύνατον. ἀλλ' αὐτὴ τὶ αὖ ἰδίως ἡ μεταβολὴ τῆς ὑπ' ἐκείνης λεγομένης ἀρίστης πολιτείας μᾶλλον, ἢ τῶν ἄλλων πασῶν, καὶ τῶν γιγνομένων πάντων. καὶ διὰ τί ποτε ἐν χρόνῳ, ὃν λέγει πάντα μεταβάλλειν, καὶ τὰ μὴ ἅμα ἀρξάμενα γίγνεσθαι, ἅμα μεταβάλλει· οἷον, εἰ τῇ πρωΐαν ἡμέρα ἐγίνετο τῆς προτέρας ἡμέρας ἔναρξις, ἅμα ἄρα μεταβάλλει. πρὸς δὲ τούτοις διὰ τὴν αἰτίαν ἐκ ταύτης εἰς τὴν λακωνικὴν μεταβάλλει. πλεοναχῶς γὰρ εἰς τὴν ἐναντίαν μεταβάλλουσι πᾶσαι αἱ πολιτεῖαι, ἢ εἰς τὴν σύνεγγυς· ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ περὶ τῶν ἄλλων μεταβολῶν. ἐκ γὰρ τῆς λακωνικῆς, φησι, μεταβάλλει εἰς τὴν ὀλιγαρχίαν· ἐκ δὲ ταύτης, εἰς δημοκρατίαν· εἰς τυραννίδα δὲ ἐκ δημοκρατίας. καί τοι καὶ ἀνάπαλιν μεταβάλλουσιν· οἷον ἐκ δήμου εἰς ὀλιγαρχίαν· καὶ μᾶλλον, ἢ εἰς μοναρχίαν. ἔτι δὲ τυραννίδος οὐ λέγει, οὔτ' εἰ ἔσται μεταβολὴ,

darum Athenis. sed non fuit continua. Bis enim exsulauit Pisistratus, cùm tyrannidem obtineret. Itaque ex annis tribus & triginta, decem & septem tyrannidem obtinuit: decem & octo eius filij. Itaque anni omnes fuerunt quinque & triginta. Reliquarum aũt maximè diuturna fuit Hieronis & Gelonis tyrannis Syracusis. Annos aũt ne hæc quidem stabilis permansit multos. sed anni sunt omnino decem & octo. Nam Gelo cùm annos septem tyrannidem obtinuisset, octauo excessit è uita. Hiero decem. Thrasybulus undecimo mense exactus est. Multæ autem tyrannides breues omnes fuerunt omnino. De reipub. igitur administrandæ formis, & de monarchijs, quibus rebus intereant, & quibus rursus conseruentur, dictum ferè est omnibus. In Platonis autem libris de Republica disputatur quidem à Socrate de mutationibus: sed minus rectè. Nam nec eius reipub. administrandæ forma, quæ optima & prima est, mutationem proprie exponit. Ait enim mutationis causam esse, quòd nihil maneat, sed omnia certo quodam temporis ambitu spatióque mutentur. Horum autem esse principium ea, quorum radix sesquitertia numero quinario iuncta, duos concentus effici: quod futurum est (inquit) cùm huius descriptæ figuræ numerus solidus factus fuerit, proinde quasi natura malos homines, & nulla disciplina sanabileis aliquando gignat. Atque hoc quidem ipsum dicit ille fortasse non malè. Contingere enim potest, ut exsistant nonnulli, qui nulla institutione eruditi, boniq; uiri fieri queant. Sed quamobrem hæc mutatio eius reipub. administrandæ formæ, quæ ab illo dicitur optima, magis quàm aliarum omnium, atque adeò rerum omnium, quæ oriuntur, propria sit? Tum quo temporis spatio dicit omnia mutari, etiam ea, quæ non simul fieri cœpta sunt, simul mutantur: uerbi gratia, siqua pridie solstitij facta sunt, ergo simul mutantur. Præterea quænam causa est, quare ex hac reipub. administrandæ forma in Laconicam fiat mutatio? Sæpius enim omnes reipub. administrandæ formæ mutantur in contrarias, quàm in proximas. Eadem autem etiã aliarum mutationum ratio est. Ex Laconica enim reipub. administrandæ forma (inquit) in oligarchiã fit cõuersio: ex hac in democratiã, ex democratia in tyrannidẽ. Atquin eã etiã in cõtrarias uertũtur: uerbi gratia, democratia in oligarchiam, atque adeò magis quàm in monarchiam. Præterea uerò neque si futura est tyrannidis mutatio, neque si futura non est, huius rei

tatio: neq; si nō erit, quā ob causam id fiet: & in qualem rempublicā. Huius autē rei causa est, quòd non facilè poterat dicere (indefinitum enim est) quia ut est sententia illius, oportet in primā & optimā: sic enim facta esset continens & circulus. Sed mutatur etiā in tyrannidem tyrannis, quemadmodū quæ Sicyone extitit è Myronis in Clisthenis: atq; in dominatū paucorū, quemadmodū quę Chalcide Antileontis tyrannis: & in statum multitudinis, quemadmodū Gelonis tyrannis Syracusis: & in statum optimorum, quēadmodū tyrannis Charilai Lacedæmone & Carthagine. Et in tyrannidem mutatur è dominatu paucorum, quemadmodū in Sicilia fermè magna pars ueterū tyrannidū: apud Leontinos in Panætij tyrannidem: & Gelæ in Cleandri, & Rhegij in Anaxilai: & in alijs multis ciuitatib. eodem pacto. Absurdum autē est & arbitrari in dominatum paucorum ob hoc mutari, quòd auari sint, & adepti magistratum, pecuniā cogant: & nō, quòd multi præstantes alijs copia rei familiaris, iustū non putent participes esse ciuitatis: æqualiter eos, qui nihil possidēt secum: qui rem magnam habēt, in multisq; dominatibus paucorū non licet rem quęrere: sed leges illic sunt, quę hoc uetant. Carthagine autē, quæ regitur à multitudine, sunt attentiores ad rem: nec tamen adhuc resp. mutata est. Absurdū etiam est dicere, in qua dominantur pauci diuites, duas ciuitates esse diuitū & pauperum. cur enim ipsa magis hoc perpessa est, quàm Laconica? uel qualibet alia, ubi non omnes habent ęquales fortunas? uel non omnes eodē pacto sunt probi uiri. Quāuis autem nemo pauperior factus sit, quàm prius: nihilominus mutātur in populare statū è dominatu paucorū, si creuerint numero, qui egentes sunt: & è populi statu in dominatū paucorum, si diuitū natio ualidior plebe facta fuerit: & hi quidem neglig ēter se gesserint, hi uerò rebus mētem adhibuerint. Cùm multæ autem sint causæ, per quas existunt mutationes, non exponit, sed unam: quòd cùm luxui dediti sint, fœnoreque premantur, pauperes fiunt, quasi cuncti initio diuites fuerint aut plurimi (hoc autem uanum est) sed quando principum ciuitatis nonnulli

οὔτ' ἐι μὴ ἔσαι, Δι᾽ ὃν αἰτίαν· ἔ εἰς ποίαν πολιτείαν. τοῦτο δ᾽ ἄτοπον, ὅτι οὐ ῥαδίως ἂν εἶχε λέγειν (ἀόριστον γὰρ) ἐπεὶ κατ' ἐκεῖνον δεῖ εἶναι τὴν πρώτην καὶ τὴν ἀρίστην. οὕτω γὰρ ἂν ἐγίγνετο συνεχὲς ἔ κύκλος· ἀλλὰ μεταβάλλει καὶ εἰς τυραννίδα τυραννὶς, ὥσπερ ἡ σικυῶνος ἐκ τῆς μύρωνος ἔ εἰς τὴν κλεισθένους· ἔ εἰς ὀλιγαρχίαν, ὥσπερ ἡ ἐν χαλκίδι, ἣν ἀντιλέοντος· καὶ εἰς δημοκρατίαν, ὥσπερ ἡ τῶν γέλωνος ἐν συρακούσαις· καὶ εἰς ἀριστοκρατίαν, ὥσπερ ἡ χαριλάου ἐν λακεδαίμονι, καὶ ἐν καρχηδόνι. καὶ εἰς τυραννίδα μεταβάλλει ἐξ ὀλιγαρχίας, ὥσπερ ἐν σικελίᾳ σχεδὸν αἱ πλεῖσαι τῶν ἀρχαίων· ἐν λεοντίνοις εἰς τὴν πανaιτίου τυραννίδα· ἔ ἐν γέλᾳ εἰς τὴν κλεανδρου· καὶ ἐν ῥηγίῳ εἰς τὴν ἀναξιλάου· καὶ ἐν ἄλλαις πολλαῖς πόλεσιν ὡσαύτως. ἄτοπον δ᾽ ἦ τὸ οἴεσθαι εἰς ὀλιγαρχίαν μᾶλλον μεταβάλλειν, ὅτι φιλοχρήματοι ἔ χρηματίζεσθαι οἱ ἐν τῇ ἀρχαῖς· ἀλλ' ὅτι οἱ πολὺ ὑπερέχοντες τῇ οὐσίας, δίκαιον οἴονται εἶναι, ἴσον μετέχειν τῆ πόλεως τὸν κεκτημένους μηθὲν τοῖς κεκτημένοις· ἐν πολλαῖς τε ὀλιγαρχίαις νόμον ἔξεστι χρηματίζεσθαι, ἀλλὰ νόμοι εἰσὶν οἱ κωλύοντες· ἐν καρχηδόνι δὲ δημοκρατουμένη χρηματίζονται, καὶ οὔπω μεταβεβλήκασιν. ἄτοπον δ᾽ ἔ τὸ φάναι δύο πόλεις εἶναι τὴν ὀλιγαρχικὴν, πλουσίων ἔ πενήτων. τί δ᾽ ἂν τὴ μᾶλλον τῆς λακωνικῆς πέπονθεν; ἢ ὁποιασοῦν ἄλλης, οὗ μὴ πάντες κέκτηνται ἴσον, ἢ μὴ πάντες ὁμοίως εἰσὶν ἀγαθοὶ ἄνδρες. ἀδύνατος δ᾽ ἦ συνεστὼς γιγνόμενος ἢ πότερον, οὐθὲν ἧττον μεταβάλλουσιν εἰς δῆμον ἐξ ὀλιγαρχίας, ἂν γίγνωνται πλέονες οἱ ἄποροι· καὶ οὐ δῆμος εἰς ὀλιγαρχίαν, ἐὰν κρεῖττον ᾖ τὸ πλῆθος τὸ εὔπορον· καὶ οἱ μὲν ἀμελοῦσιν, οἱ δὲ προσέχουσι τὸν νοῦν. πολλῶν τε οὐσῶν αἰτιῶν, δι' ἃς γίγνονται αἱ μεταβολαὶ, ἃ λέγει· ἀλλὰ μίαν, ὅτι ἀσωτευόμενοι καταδανείζόμενοι γίγνονται πένητες, ὡς ἐξ ἀρχῆς πλουσίων ὄντων πάντων, ἢ τῶν πλείωνων (τοῦτο δ᾽ ἐστὶ ψεῦδος)· ἀλλ' ὅταν μὲν τῶν ἡγεμόνων τινὲς ἀπολέ-

ius rei causam explicat, neque in quam reipub. administrandæ formam mutatio futura sit, exponit. Ratio est, quia non facilè explicare potuisset. Hoc enim totum incertum, minimeq; definitum est. Nam illius quidem sententia, eius commutatio in primam & optimam fieri deberet. Ita enim continuum quiddam, & orbis fieret. Verum sæpenumerò mutatur in tyrannidem tyrannis: quemadmodum Sicyonia à Myrone ad Clisthhenem translata est: & in oligarchiam, ut Chalcidica, quam Antileon obtinuit: & in democratiam, quemadmodum Syracusana Gelonis: & in aristocratiam, quemadmodum Charilai Lacedæmonia, & Karthaginiensis. Etiam in tyrannidem oligarchia uertitur: ut in Sicilia propemodum antiquæ plurimæ: apud Leontinos in Panætij tyrannidem, Gelæ in Cleandri, Rhegij in Anaxilai: & in aliis multis item ciuitatibus. Absurdum autem etiam illud est, existimare iccirco tyrannidem in oligarchiam mutari, quia qui imperia obtinent, pecuniæ cupidi sunt, & pecuniæ quærendæ studio ducuntur: & non quod multi facultatibus & copys rei familiaris præstantes non putant uerum esse, eos, qui nihil habent, pariter atque eos, qui bonis externis instructi sunt, participes esse ciuitatis. Atque in multis oligarchijs non licet pecuniam quærere, sed leges sunt, quæ uetant. Karthagine uerò, quæ ciuitas sub populi imperio est, & democratia continetur: pecuniæ quærendæ student, & nondum reipub. statum mutauerunt. Iam uerò etiam hoc absurdum est, dicere ciuitatem, in qua pauci imperium obtinent, ex duabus ciuitatibus constare: altera diuitum, altera pauperum. Quamobrem enim ei hoc accidit potius, quàm Laconicæ, aut cuicuimodi aly, in qua aut non sunt pares omnium rei familiaris facultates, aut non sunt omnes similiter & peræquè uiri boni? At, ut nemo fiat pauperior quàm antea, nihilominus mutatur in democratiam oligarchia, si egentes numero aucti sint: & in oligarchiam democratia, si locupletes fuerint multitudine superiores ac potentiores: & alteri quidem negligant, alteri uerò animum attendant & diligentiam adhibeant. Et cùm sint multæ mutandarum rerumpub. causæ, eas non exponit: sed hanc unam commemorat, quia dum profusè ac luxuriosè uiuunt, & dumque ære alieno obruuntur, & fœnore trucidantur, pauperes euadunt: quasi uerò omnes, aut etiam plurimi ab initio sint diuites. At hoc falsum est. Verum cùm aliqui ex principibus facultates rei familiaris

nulli amiserint patrimoniũ, res nouas moliuntur: quando autẽ alij quidam, nihil maioris incõmodi gignitur. Et mutantur nihilo magis ullo tempore in populum, quàm in aliam rempublicã. Amplius autẽ, & si horũ participes nõ fuerint, & si iniuriam acceperint, & si uexati cõtumelia fuerint, seditiones excitãt, & mutant respub. quamuis bona non perdiderint: quia licet ipsis, quod uolunt facere: cuius rei immodicam libertatẽ causam esse aiunt. Cùm sint autem plures dominatus paucorum, & plures status multitudinis, tanquam unum sit genus utriusque, commemorat mutationes Socrates.

ἀπολέσωσι τὰς οὐσίας, καινοποιοῦσιν· ὅταν δὲ τῶν ἄλλων, ἀθεν γίγνεται δεινόν. καὶ μεταβάλλουσιν οὐθὲν μᾶλλον οὐδέποτε εἰς δῆμον, ἢ εἰς ἄλλω πολιτείαν. ἔτι δὲ, κἂν τιμῶν μὴ μετέχωσι· κἂν ἀδικῶνται, ἢ ὑβρίζωνται, στασιάζουσι, καὶ μεταβάλλουσι τὰς πολιτείας· κἂν μὴ καταδαπανήσωσι τὴν οὐσίαν, διὰ τὸ ἐξεῖναι ὅ, τι ἂν βάλωνται ποιεῖν. οὗ αἰτίαν τὴν ἄγαν ἐλευθερίαν εἶναί φησι. πλειόνων δ' οὐσῶν ὀλιγαρχιῶν, καὶ δημοκρατιῶν, ὡς μιᾶς οὔσης ἑκατέρας, λέγει τὰς μεταβολὰς ὁ σωκράτης.

liaris consumserint ac dissiparint, res nouas quærunt: cùm uero alijs idem acciderit, nihil est quòd sit magnopere metuendum: neque unquam magis commutatio fit oligarchiæ in democratiam, quàm in aliam reipub. administrandæ formam. Præterea uerò siue honorum non sint participes, siue iniuria afficiantur, siue contumelioſe uexentur, seditionem excitant, & reipub. administrandæ formas mutant, etiamsi rem familiarem non consumserint: quia licentiam nacti sunt, quicquid libeat, faciendi, cuius rei causam dicit esse nimiam libertatem. Cùm sint autem plures oligarchiæ & democratiæ, quasi utraque sit una, ita utriusque mutationes exponit Socrates.

COMMENTARIVS.

Atqui ex omnibus.) Emendat aliquo modo, quod suprà dixit, si secuti suum consiliũ fuerint tyranni, potestatem ipsorũ lõgiorem futuram: nunc enim fatetur, uix longam illam esse posse, & hunc ipsum statum ciuitatis, & dominatum etiam pauco rum breuitate tẽporis superare cæteras omnes respublicas. Confirmat aũt hoc exẽplis multis. quæ namq; Sicyone tyrannis extitit filiorũ Orthagoræ, & Orthagoræ ipsius (ut narrat) longa sanè fuit, cùm mãserit spatio centũ annorũ: cuius diuturnitatis ipsius causam fuisse dicit, quòd mederati erant, nullamq; acerbitatẽ exercebant in eos, quos in sua potestate haberent, multisq; in rebus legibus obtemperabant. hoc enim arbitror ualere, quod inquit, ipsos solitos seruire legibus. Addidit autẽ aliud argumentũ diuturnæ potestatis eorum, tradens, Clisthenem, qui fuit unus è liberis Orthagoræ: quia militaris homo erat, haud contemnendum fuisse, quod sæpè tyrannis exitio est, ipsos intelligi esse nullius industriæ. Adiungit præterea, eosdẽ morem habuisse multis suis factis, studijsq; placere multitudini, eblandiriq; sensum ipsius. Quod probat uno quopiam exẽplo, cuius auctor fuit idem Clisthenes. commemorat enim, ipsum ornasse hominem, coronãq; capiti eius imposuisse, qui sententia sua uicisse illum (ut suspicor) in certaminibus illis Græciæ statuerat: eoq; honore se magno animo priuarat, cùm cæteri iudices non auderent liberè contra dignitatem principis existimare. Tangit autem historiam, quæ hoc testaretur, indicaretq; quantopere delectatus Clisthenes esset hac illius libertate. Nonnulli enim, inquit, affirmant imaginem esse eius, qui iudicauit ita: id est, fortiter, statuam, quæ in foro collocata est.

Aiunt autem.) Pisistratũ etiam, illum ueterem tyrannum Athenarum, memoriæ proditum narrat, æquo animo tulisse, cùm ad causam dicendam in Ariopagum uocatus fuit: ac paruisse deniq; legibus eius seueræ curiæ, ut priuatũ. Quod uerò de Pisistrato hic auctor commemorauit, prodidit etiam Plutarchus de Timoleonte Corinthio: qui sanè non solùm tyrannus non fuit, sed accerrimus hostis & extinctor omniũ, quos potuit, tyrannorum: & tamen propter sua merita & ingentia beneficia ab ipso in eam ciuitatem collata, aliquo modo Syracusis regnabat. ille enim quoq;, cùm ipsi dicam improbus homo Syracusanus scripsisset, frementibus bonis, & importunitatem hominis coercere uolentibus, non passus est: dixitq; se sponte sua sustinuisse tot tantosq; labores, nec declinasse periculi aliquid alia ulla de causa, nisi ut liceret cuiuis Syracusano, qui uellet, uti legibus eius ciuitatis. Cn. tamen Scipio, de cuius innocentia & optima mente erga remp. nemo unquam dubitauit, alio animo & consilio recusauit causam dicere, nec in dignitatem illam perpeti ullo pacto uoluit: quia, ut T. Liuius de illo memoriæ mandauit, maior animus & natura ipsius erat, ac maiori fortunæ assuetus, quàm ut reus esse sciret, ac summitteret se in humilitatem causam dicentium.

Secunda autem.) Post iam traditã, quæ multũ & ipsa permansit, neq; tamen longa existimari debet, si conferatur cum iustis legitimisq; rebus publicis, fuisse dicit (quæ Corinthi extitit) tyrãnis Cypselidarũ. à Cypselo enim, auctore huius iniustæ potestatis posteri ipsius, qui & ipsi in patria eodẽ pacto regnarũt, ita uocati sunt. Cypseli ipsius mẽtionem Cicero fecit duob. locis, id est in libro de Fato, & in v. Tusculana. Strabo narrat, Cypselum, cùm Bacchiadarum potestatem fregisset, quæ familia & diuitijs, & numero hominum, & claritate sanguinis in ea ciuitate floruit, in eorum locum dignitatemque ascendisse, cuius auctoritas magna Corinthi peruenerit integra solidaque ad posteros: ipse τυραννίαν uocat. idem autem tradit noster. Quæreret aliquis non sine causa (ut arbitror) cur auctor non meminerit Bacchiadarum, cuius familiæ tantæ opes in eadem ciuitate fuerunt, ut Strabo diligens scriptor narrat: præter quam quòd potestas illa longè maiore temporis spatio permansit, ut debuerit collocari in his, de quibus hic agitur: fermè enim ad CC. annos peruenit. Aristoteles hanc mansisse narrat ad annos LXXIII. & menses VI. cuius temporis rationem subducit, indicatque quanto spatio singuli illius familiæ principatum eum retinuerint. Addidit post huius diuturnitatis ipsius causas, & quòd dominatum illum suum diu tueretur, fuisse ferè easdem, quæ fuerunt superioris tyrannidis, quas tamen exponit. inquit enim, ducem & auctorem dominationis Cypselum fuisse popularem, ac ualde acceptum multitudini. Cuius rei signum esse dicit, quòd ille omni suo principatu custodibus nullis sui capitis usus est. Periandrum autem, etsi durior extitit, multumq; retinuit indolis tyrannorum: tamen fuisse narrat militarem uirum, ut non facilè homini imponi temptarique potestas ipsius posset. compensabat igitur acerbitatem suorum factorũ bellica uirtute, deterrebatque ita inimicos, ne sibi insidiarentur.

Tertia autem.) Tertiam, quæ diuturna & ipsa fuerit, extitisse dicit tyrannidem Pisistrati & filiorum, qui omnes Athenis iniuste regnarunt: auctorem tamen dominatus huius, cum spatio annorum XVII. tyrannus fuisset, non continenter regnasse tradit. Si namque fracta non fuisset, postquam semel ipsam occupauit, potestas illius, numerus annorum duplicatus ferè esset: bis enim ereptam ei fuisse ostendit, quam tamen semper recuperauit: tyrannusque obijt: liberos ipsius annos XVIII. dominatos narrat, ita ut cuncti anni, quibus ea familia Athenas seruitute oppressas tenuit, extiterint XXXV. Non uideo itidem cur Aristoteles in longis Dionysij tyrannidem non enumerarit, qui duo de quadraginta annos tyrãnus Syracusanorum fuit, & si primo & ipse, nondum firmam, duram illam ac sæuam in ciues potestatem amisit, idemque filium heredem eius reliquerit: quam tamen ille diu tueri non potuit, totus deditus libidinibus ac potationibus, nactusque inimicum acrem, & industrium Dionem, qui ipsum regno spoliauit. In numero annorum, quo pater dominatus est, consentiunt inter se M. Cicero & Diodorus Siculus.

E reliquis autem.) Addit ex omni numero tyrannidum, quæ non omnino breues, extitêre, restare adhuc tyrannidem Hieronis & Gelonis, qui Syracusis regnarunt: quã sanè & ipsam non multos annos mansisse significat. durasse enim illam interuallo dicit duo de uiginti annorũ, cùm tres fuerint in eadem domo, qui diuersis temporibus Syracusis regnarint: cuius omnis temporis ac personarum rationem diligenter colligit. Ad extremũ adiungit, confirmans iudiciũ suum, maiorem partem tyrannidum breuẽ admodum esse. Quod præter cæteros ciuitatum status dixit exiguo inter

ualla

uallo manere tyrannidas,libet memorare acutam uocē Dionyſij Syracuſani, appellare ſoliti Phereum(ut puto) Alexandrum,qui Theſſalis dominatus eſt ſpatio ſolū x.menſium,irridens hominem,tragicum tyrannum.qui enim in ſcenam ueniunt, non poſſunt diutius poteſtatē tueri, & unà cum ipſo uitam etiam amittunt. Non puto autem neceſſe eſſe admonere,Hieronem hunc & Gelonem non eſſe eoſdem cū illis ijſdem nominibus appellatis,quorū meminit T. Liuius:quorumq; ipſe ſuprà luculenta exempla poſui.tempora enim quibus uixerunt,repugnant.

Quæ igitur.)Docet, ſe impleſſe quod pollicitus erat, & expoſuiſſe interitum afferentia rebuſpublicis & ſtatibus ſingulorum:& ut quæ exitio ipſis ſunt,ita etiam quæ ijſdem ſalutem dant ac liberant illis periculus. fermè enim cuncta hæc à ſe tradita eſſe narrat.quòd ſi ulla relicta à ſe ſunt,inuenientur eiuſdem eſſe generis,& ad hæc ipſa referri.

In repub.)Cùm docuiſſet, quomodo reſpublicæ conſeruantur,quomodoq; eædē intereunt, ac rationes multas expoſuiſſet ſalutis incolumitatiſq; ipſarū, nec non etiam corruptelæ ac mortis: locum Platonis ex VIII.libro Reipublicę, in quo de mutatione abſolutæ illius perfectæq; reip.agitur,ut opifex ipſius putabat,examinare inſtituit, & quæ non ſatis rectè illic tradita forent,oſtendere.Primū igitur narrat,illic de mutationibus rerump. à Socrate diſputatum eſſe,ut fieri oportebat.neq; enim inſimulat Platonē,quòd hoc omiſerit:ſed reprehendit,quòd non uerè rectèq; hoc præſtiterit:primumq; quòd in eo nō probet,eſſe inquit, quia cùm Socrates optimæ reipublicæ, ac primæ illius mutationē adferret, non ſuam propriamq; illius deprauationem monſtrauit,ſed cōmunem ipſi cum alijs rebuſpublicis. Cauſam enim eſſe dixit interitus ipſius,quòd nullū eorum,quæ apud nos fiunt,perpetuò maneret:ſed ambitu quodam circuituq; temporis uariaretur,atq; amiſſo priore ſtatu aliud fieret.Primā remp.uocauit eam,quam finxit informauitq; libris illis,qui ab ipſo Politiæ nomine uocati ſunt:alteram enim poſtea remp.fabricauit,cui ſcripſit leges,magis propinquam moribus atq; inſtitutis aliarum rerumpublicarum.

Principium autem.)Locus hic perobſcurus & perdifficilis ſemper eſt habitus, hancq; ob cauſam non ſolùm ab his, qui libros hos ante me declarandos ſuſceperunt,penè ſilentio præteritus:uerū etiam à ueteribus proprijs legitimiſq; interpretibus diuiniſsimi ſcriptoris,& qui caliginem huiuſcemodi omnē,profectam à ſubtilitate quęſtionum mathematicarum,diſturbare conſuerunt,uix tactus.Quare ego,conſiliū eorum ſecutus, non incubui in tam durū & implicatū nodū diſſoluendum,cùm me præſtiturum,quod facere oporteret,diffiſus fuerim. neque enim ita tritas habeo rationes has numerorū, ut ſperare potuerim,quod reliquos fefellit, me uiſurū, & planè cogniturum. Nec tamē defuit hac noſtra ætate homo periurus harū ſcientiarum,quem non reiecit naufragij periculum ab hoc ſcopulo præteruehēdo: qui ſi effecit,quod magno animo aggreſſus eſt,& in quod multas uigilias conſumpſit,uehementer gaudeo, & ſumma laude ipſum dignum puto.

Hoc utiq; ipſum.)Non improbat ualde ſententiā Platonis hac parte,qui fecerit Socratē dicere, naturā aliquando gignere mortales,agreſtes homines & meliores diſciplina:id eſt,qui nequeant ipſa corrigi & perpoliri.Cōtingit enim, inquit, eſſe homines nonnullos, quos erudiri probo ſque uiros fieri nulla alicuius cura ſtudioſque licet. Interpretatur autem ipſe,quid ualeat illud χαρίεις πανοῦργος. neq; enim ſignificat illic χαρίεις, uerè meliores probioreſq;:ſed qui ingenij ſui duritia & aſperitate reſpuant omnem diſciplinā,nec patiantur ſe illa deliniri.Confirmat autem,quod dixerat ſuprà non attuliſſe Socratē proprium peculiaremq; eius reip.interitum,dicens: Verùm hæc cur haberi debet ſua propriaq; mutatio illius reipublicæ,quam optimā arbitratur,magis quàm aliarum omnium rerumpublicarū: nec rerump.ſolùm,ſed etiam reliquarum rerum omniū,quæ oriuntur & occidunt.cunctæ namq; expoſitæ ſunt huic malo.

Et tempore.)Cùm dixiſſet Socrates ui temporis,& quia hæc eſt natura ipſius,ut omnia conficiat,ipſam mutari: quare oportere ut ipſa quoq;,etſi optimè conſtituta eſt,mutetur ac tranſeat in aliam deterioré rempublicam.inquit noſter contra hæc, cauſamq; hanc refellens,uſuuenire, ut non ſolùm uetuſta, & quæ ſimul orta ſunt, ſimul aliquando intereant:uerum etiā quæ diuerſis temporibus nata fuēre,eodē tempore unaq; extinguantur.Declarare autē hoc uolēs, aperireq; quomodo dixerit quædam ſimul naſci,quia initiū ducant ſui ortus ab eodē tempore:utitur ſimili,ſumitque illud à proprio ueroq; ortu infantium,qui hoc pacto dici poſſent,ſi eadem die orti ſint:ceu,quæ antecedit flexum ſolis ſiue ſolſtitialem ſiue brumalem,unà etiam ipſos interituros,cùm uideamus hoc inane eſſe.quare deſpiciens hoc argumentum,inquit:Neceſſe igitur erit ſimul interire.

Præterhæc.)Oſtendi præterea poteſt,inquit,ipſum peccaſſe,additq; hoc ſuperioribus ipſius erratis,quòd dixit,ex hac optima republica mutationem tranſitumq; fieri in remp.Lacedęmoniorū.neque enim ipſe cauſam huius rei aperuit, neq; hoc uerū eſſe perſpicitur,cùm ſæpius mutationes rerumpublicarum fiant in contrarias, quàm in uicinas & propinquas(qualis eſt reſp.Laconum,quam regebant optimates)huic,quam ipſe optimā putat. Quod autem ad improbandam hanc eius opinionem allatum ab eo eſt, idem ualere inquit contra migrationes cæterarum rerumpublicarū, quæ itidem ab eo dictæ ſunt tranſire in proximas:cùm tamen ſæpenumero conſtet hoc aliter fieri.Primùm autem exponit ſententiam Platonis,numeratis pluribus rebuſpublicis, in quibus ille arbitrabatur hoc fieri: deinde longè aliter aliquando id uſuuenire affirmat. Ex Laconica igitur dicebat Plato tranſitum fieri in dominatum paucorū,ex quo in ſtatum multitudinis deueniri:quo labente,remp. cadere in manum poteſtatemq; tyranni. His autem mutationibus expoſitis,adiungit ipſe non ſolùm id,quod ab eo traditum eſt,contingere: uerum etiam aliquando contrarium, ut cùm fracta multitudinis poteſtate,pauci locupletes imperium arripiunt. quod potius fieri affirmat, quàm pro multitudine dominari incipere unum,in locumq; illius ſuccedere.

Amplius autem.)Reprehendit nūc Socratē, quod non oſtendit,ſiue ut aliarum,ita quoq; tyrannidis mutatio aliqua, tranſituſq; in aliam remp.ſit,ſiue non ſit:totamq; quæſtionē hanc ſilentio præterijt. Si namque non migrat illa in aliam ullam,cauſam huius nouitatis uidebatur exponere debuiſſe,& cur hæc nō ſequitur naturam cæterarū rerumpublicarum:ſi uerò idem facit quod cæteræ,uariaturq;, in quam potiſsimū remp. migrat, aperiendum fuit. Ipſe autem, quam exiſtimat Socrati fuiſſe cauſam huius ſilentij,indicat,inquit enim eam fuiſſe,quia non facile hunc nodum diſſoluere poterat.Tyrannis namq; eſt quiddam indefinitum:de huiuſcemodi autem rebus,quæ non habent certam naturam nec terminos ullos fixos, nihil certi ſtatui poteſt.Nam ſi,inquit, conſuetudinem, quam putauit eſſe aliarum, hæc ſecuta foret,oportebat eam mutari in primā illam & optimā rempublicam:ita namq;, quod ipſe uoluit,ſeruata eſſet continuitas,ut ſingulæ in propinquam & continentem tranſirēt, atque ita orbis ille circuituſq; fieret. Verùm hoc nō cuſtodiri,neq; ſemper eodem tenore fieri,ſed longè aliter geri uariariq; magnopere:multis exemplis intelligitur,quę ipſe colligit. Nam ex uno genere tyrannidis in aliud tranſitum fieri affirmat, ut in dominatum paucorū & in ſtatum multitudinis,non in remp.optimorū è tyrannide. Primùm igitur narrat, confirmans exemplis, quod dixit, Sicyone è tyrānide Myronis tranſitū factum fuiſſe in tyrannidem Cliſthenis.Sicyoniæ tyrannidis meminit ſuprā, Cliſtheniſq;, quem unū eorum eſſe monſtrauit,qui illic iniuſtè regnarunt. Cùm eadem mutatur in dominatum paucorum, exemplum poſuit,tyrannidem,quæ Chalcide uiguit,cuius auctorem nominat Antileontem quendam Probauit autem,eā dem migrare in remp.multitudinis,auctoritate tyrannidis illius, quæ Syracuſis à Gelone poſſeſſa eſt. ſucceſſit enim illi fractæ poteſtas imperiumq; populi.Tranſitum tyrannidis in optimates declarauit facto Charilai: qui cùm Lacedæmone ſuperbè regnaſſet,cauſa fuit ut in ea urbe gubernaculum traderetur in manus optimorum uirorū. Fuit autem Charilaus Polydectis, Lycurgi fratris filius. Statui liberè aperire, quod mihi in mentem uenit, accommodatum (ut puto)ad ueritatem huius facti indagandam:etſi penitus ad cubile ipſius perducere nō poſſum.uereor enim ne alium Charilaum,qui iniuſtè Lacedæmone regnarit,auctor intelligat. Neque enim,cuius etiam Lycurgus tutor fuit, tyrannus eſt unquam dictus,cùm feratur miti ingenio fuiſſe,atq; etiam æquo animo tuliſſe correctionem illam reipublicæ,cuius princeps fuit.patruus,etſi primò metuēs, ne contra ſe arma illa ſumpta forent,in fanū cōfugit: paulo tamen pòſt timore illo pulſo,ſe cum ipſis conſociauit.Præterea regiam poteſtatē retinuit, quod uſu non uenit ijs, quibus iuſtè principatus eripitur.Collegam quoq; ipſius habuit,cùm tyranni ſoli dominentur. Videdum igitur, an in ea ciuitate extiterit Charilaus alter,cui hoc contigerit.quin tamen poſt impreſsionem illam,factam cōſilio Lycurgi,auctoritas magna data ſit optimis uiris,ſenatuſq; in ciuitate conſtitutus,negare non poſſum. Idem etiā uſuueniſſe Carthagini Ariſtoteles commemorauit;nec tamen uerbum addidit,quo magis rem explanaret.

Et in tyrannidem.) Omnis hic locus non parum negotij mihi exhibet. propositum enim est auctori nunc ostendere, in plures ac uarios status mutari potestatē unius, non probare in quos status migret dominatus paucorū: tradereq́;, ex ipso fieri aliquando tyrannidem. Præterea, si contrariū præciperet eius, quod hæc uerba ostendunt: suprà iam significarat, tyrannidem transire aliquando in dominatū paucorum, atq; id exemplo confirmarat. Sed etiam tyrannidem in tyrannidem mutari dixerat, exemplumq́; huius mutationis posuerat: quare nō uideo cur idē iterum nouis exemplis comprobare deberet. Hæc enim quæ hic narrantur, hoc profectò facere uidentur, declarareq́;, è tyrannide una transiri in alteram tyrannidem: nisi aliquis putet, in illis urbibus, quas appellat, institutam prius fuisse dominationē paucorum, de cuius in tyrannidem migratione hic non quærit. Sed hoc scrupulo indicato, qui mihi molestus est: id quod dixit (si unquam ipse hoc dixit) in Sicilia factum esse narrat, qua in terra priscis temporibus hoc factum sit, plurimæq́; tyrannides hunc ortum habuerint: cùm uetus tyrannis, quæ dominabatur Leontinis, siue dominatio paucorum transierit in Panætij tyrannidē, & quæ Gelæ itidē in Cleandri tyrannidem: eodemq́; pacto quæ Rhegij uiguit: quod tamē non Siciliæ oppidum est, sed Italiæ in propinqua terra Calabrorum, in Anaxilai tyrannidē: hunc uerò summā potestatem in ea urbe obtinuisse, alij quoq; scriptores memoriæ prodiderunt.

Absurdum autem est.) Exponit alia nonnulla, quæ in illa rep. parum considerate dicta uidebantur, & affinia esse magnis erroribus: aliter enim ipsa nunquā hoc odioso nomine uocasset. Primùm igitur (inquit) absurdum esse, quod Plato fecit, putare remp. è libero statu mutari in dominatum paucorū: quia ciues cupidi sint pecuniæ, quæstumq́; inde faciant, cùm adepti sunt magistratus: & non potius, quia multi iam locupletes præstanteq́; cæteris copia patrimonij, nō æquū arbitrantur, nec pati ullo pacto possunt, esse sibi pares in republica, obtinereq́; honores (ut ipsi faciunt) eos qui nihil bonorū possident. Ortum autē huius dominatus monstrauit Plato, cùm in ipso VIII. libro induxit Socratem loquentem: diuitias enim arcamq́; plenā nummorum gignere ipsum significauit. τὸ πλούσιον λιὼ δ' ἐγὼ ἑκάστῳ χρυσᾶς πλησθῆναι, & quæ sequuntur. infrà autem in aperiendis rebus quæ hoc malum pariunt, utitur ijsdem uerbis, quibus hic Aristoteles, ordine tantū ipsorum mutato. inquit enim: ὥστε δὲ φιλονεικίαν καὶ φιλοπλουτίαν ἀνδρῶν, φιλοχρηματιστίαν καὶ φιλοχρηματίαν τελέως ἐγένοντο. Cùm simili autē quantum peccatum in ea re esset, ostendisset, uocauit hoc unum erratum. Vt autem planius dux noster ostendat non esse illam ueram originem huius mali, docet remediū primū ipsi adhiberi posse: deinde affirmat, ipsum etiam non párere tantum incommodi, quantū Plato existimauit. Significat igitur multas inueniri ciuitates, quæ regantur à paucis locupletibus, in quibus non liceat quæstui habere rempublicā, nec in magistratibus pecuniam cogere, cùm ibi leges hoc uetent. Præterea narrat, Carthagine, quæ ciuitas regebatur à multitudine, morē fuisse lucrari in publicis honoribus, quippe cùm eos emerent: quæ tamen, inquit, tuetur adhuc leges & libertatē suā, nec mutatur. quod profectò factū esset in tanto spatio tēporis, quo resp. illa mansit, si uera foret sententia Platonis.

Absurdum etiam est.) Nullo etiam consilio affirmat ab eo traditum fuisse, ciuitatem, in qua pauci locupletes dominātur, existimari debere non unā, sed duas esse ciuitates (id est, unā diuitum, alterā uerò pauperum) statimq́; aperit errorem huius opinionis, dicens, quod ab eo de ipsa prolatum est, cadere in omnē ciuitatem, in qua cuncti pares æqualeq́; inter se non sunt aut fortunis aut probitate: ceu in remp. Laconū, quæ existimata est à uirtute præditis gubernari, & optimis uiris. Socrates tamen Platonicus uoluerat hoc propriū esse illius ipsius, quam in potestate sua habent locupletes. Alterū autem hoc erratum idem dixit esse in eodem dominatu, unde necessariò fieri affirmat, ut qui uiuunt illic, perpetuò sibi insidias moliantur, nec unquam cessent contraria tantopere inter se hominum genera dare operam, ut aduersarij extinguantur.

Quamus autem.) Dixerat idem mutari dominatū paucorum in statum multitudinis, cùm aliqui eorum qui illic dominabantur, facti fuerint pauperiores. Quod etiam noster reprehendit, affirmans illud quoq; usuuenire, quando plures in ea ciuitate fuerint egentes, quàm diuites: & non solùm quando aliqui eorū qui illic summam potestatē habebant, amiserint patrimonium. Eodē etiam pacto è statu multitudinis in dominatum paucorū tradit transitum fieri, si pars ciuitatis, quæ amplū patrimonium possidet, firmior fuerit, robustiorq́; quàm multitudo: & ij ipsi pauperes (è pauperibus enim constat multitudo) segnes esse cœperint, in potestateq́; illa sua tuenda nihil diligentiæ adhibuerint: contrà autem diuites incubuerint toto pectore in eam curam, seq́; his rebus munierint, quæ aperiunt ipsis uiā ad dominatū.

Cùm multæ.) Insimulat nunc Platonem, quòd non plenè neq; absolutè quædam tradiderit, cùm partes eius sint, qui præcipit aliquid, cuncta cōplecti, exquisiteq́; rationes eius efficiendi omnes adferre: ceu inquit, Cùm causę plures sint, quibus fiunt mutationes rerumpublicarū, non omnes, sed unam tantùm ipsarum enumerat: quæ est, quòd illi luxurioſe uiuentes, & ut seruiant sumptibus immoderatis, fœnore pecunia sumpta, oppressi ære alieno fiunt pauperes. Despiciens igitur hanc sententiam, uitiumq́; ipsius monstrans, inquit: Tanquam initiò cuncti, cùm resp. constituta est, fuerint diuites. Occurrere autem uolens ei, quod aliquis contrà dicere potuisset, longè aliud esse tenue patrimoniū habere, diuq́; uitam illam exilem coluisse, & fortunis amplioribus exturbari: addit, non instare periculum magnum reip. ab omnibus, qui amiserint rem familiarem: sed ab illis tantùm eius generis, qui principes ciuitatis sunt, auctoritatisq́; multum habent apud multitudinem. Hi enim, inquit, consueuerunt remp. perturbare, dantq́; operā rebus nouis. Quā do autem hoc contigerit alijs quibusdam, nihil inde maioris incommodi impendet reipublicæ. Quod significat hic noster doctor, sedulò seruare solitū C. Cæsarem affirmat M. Cicero, cū in animo haberet, si posset, potiri regno. hæc uerba ipsius sunt è Philippica II. Habebat hoc omnino Cæsar, quem planè perditum ære alieno egentemq́;, si eundē nequam hominem, audacemq́; cognôrat, hunc in familiaritatem libentissimè recipiebat.

Et mutantur.) Hoc (ut arbitror) nouum argumentū est, ductum à signo, ut dicat: Si nāq; multi, exuti patrimonio, nouis rebus studerent, in rempublicam, fortunæ illi suæ accommodatam, mutarent ueterem statum ciuitatis, id est populārem. quod non uidemus fieri. nihilo enim magis, ut inquit, mutatur tunc in statum multitudinis, quàm in alium quēpiam. Non est igitur hæc una & uera causa mutationis rerumpublicarum, ut existimauit ac literis prodidit Plato.

Amplius autem.) Colligit multas alias causas mutationis rerumpublicarum, ut idem faciat, probetq́; parum uidisse Platonem, qui unam tantùm attulit: quemadmodū si participes facti non fuerint publicorum eorum honorū, quibus se dignos putent (sitis enim honorū ualde stimulat animos magnæ partis mortalium) necnon si iniuriam aliquam acceperint, maleq́; se tractatos putauerint in ratione patrimonij, siue alia quapiā huiusce modi re: siue, inquit, ludibrio fuerint aliquibus. omnia enim temptant ingenui uiri, ut cōtumelias à se propulsent. Iis igitur quoq; de causis, inquit, seditionum auctores sunt, etsi patrimonium non effuderint: quia licet illis omnia quæ uoluerint moliri, quam licentiam omnium rerum Plato inquit nasci à nimia libertate. Si namq; illa, ut decebat, coercita legibus fuisset, locus huic graui malo non extitisset.

Cùm sint autem.) Peccasse quoq; Socratem affirmat, nec quod susceperat, plenè confeciſſe. quod cùm sint plures dominatus paucorum, pluresq́;, itidem status multitudinis, ut ipse accuratè docuit in IIII. horum librorum: de ambobus tamen illis ita locutus fuerat, ut feciſſet, si una tantùm species eorum foret, cùm uarias formas & dominatus paucorū & status popularis uarijs modis mutari atq; interire contingat.

a τῆς πολιτικῆς ζάμφω.

FINIS QVINTI LIBRI.

ARISTOTELIS
DE REPVBLICA
LIBER VI.

CAP. I.

VOT igitur sunt differentiæ, & quæ partis quę uersatur in deliberando, & quasi regnat in republica, & ordinis pertinentis ad magistratus, & iudicia, & qualia ad qualẽ cõstituta sunt rempublicam: adhuc autẽ de interitu & incolumitate rerumpublicarum, ex qualibus oriũtur, & quapropter quas causas, dictum est prius. Quia autẽ contigit, ut sint plures ſpecies ſtatus multitudinis, & eodem pacto aliarum rerumpublicarũ, simúlque de illis, si quid reliquũ est: non est alienum animaduertere, & suũ propriũq;, atque utilem modũ singulis illis tribuere. Et item collectiones ipsorũ, qui dicti sunt omnium modorum animaduertẽdi. hæc enim simul iuncta, præstant ut resp. inter se cõmutentur, ita ut ſtatus optimorum uergant ad dominatus paucorum, & respubli cæ ad ſtatum multitudinis. Voco autẽ copulationes, quas oportet quidem considerare, nõ sunt autem nunc consideratæ: si pars quæ deliberat, & quæ creat magistratus, constituta fuerit aptè ad dominatum paucorum: quæ autem uersatur in foro iudicijs q́ue, aptè ad ſtatum optimorum. uel, quod facit ad partem, quæ deliberat, aptè ad paucorũ dominatum: ad optimorum uerò ſtatum, quæ creat magiſtratus. Vel alio quopiam modo, ne cuncta cõstituta sint, quæ sunt sua propriaq; reipublicæ. Qualis igitur populi ſtatus quali ciuitati congruit, eodem modo autẽ & qualis è dominatibus paucorũ quali multitudini, & reliquarum utiq; rerumpublicarum, qualis conducit quibus, dictum est prius. Oportet tamen planum esse, non solùm qualis harum rerumpublicraum optima sit ciuitatibus: sed etiam quomodo decet fabricare & has & alias, persequamur breuiter. Et primùm de populi ſtatu dicamus: simul enim & de oppoſita rep. perſpicuum erit.

ΟΣΑΙ μὲν οὖν διαφοραὶ, καὶ τίνες τοῦτε βελτιστικῆ & κυρίᾳ τῆς πολιτείας, καὶ τί πρὸς τὰς ἀρχὰς τάξεως, καὶ ᾗ δικαστήρια, & ποία ἑκάστοις ποίαν σωτήριον πολιτείαν· ἔτι δ' ᾗ φθορᾶς τε καὶ σωτηρίας τῶν πολιτειῶν, ἐκ ποίων τε γίνεται καὶ διὰ τίνας αἰτίας, εἴρηται πρότερον. ἐπεὶ δ' τετύχηκεν εἶδη πλείω δημοκρατίας ὄντα, καὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως πολιτειῶν, ἅμα τε ᾗ ἐκείνων ἔτι λοιπὸν, & χεῖρον ἐπισκέψασθαι, & τὸν οἰκεῖον, καὶ τὸν συμφέροντα τρόπον ἀποδοῦναι ἑκάστῳ. ἔτι δὲ καὶ τὰς συναγωγὰς αὐτῆ τ εἰρημένων ἐπισκεπτέον πάντων τῶν τρόπων. ταῦτα δ' συνδυαζόμενα, ποιεῖ τὰς πολιτείας ἐπαλλάττειν. ὥσθ' ἀριστοκρατίας τε ὀλιγαρχικὰς εἶναι, & πολιτείας δημοκρατικωτέρας. λέγω δὲ τὰς συνδυασμὰς, οὓς δεῖ μὲν ἐπισκοπεῖν, οὐκ ἐσκεμμένοις δ' ἐστὶ νῦν οἷον, αὖ τὸ μὲν βουλόμενον, καὶ τὸ ᾗ τὰς ἀρχαιρεσίας ὀλιγαρχικῶς ἢ συντεταγμένον· τὰ δὲ ᾗ δικαστήρια, ἀριστοκρατικῶς, ἢ ταῦτα μὲν & τὸ ᾗ τὸ βουλόμενον, ὀλιγαρχικῶς· ἀριστοκρατικῶς δὲ, τὸ ᾗ τὰς ἀρχαιρεσίας· ἢ κατ' ἄλλον τινὰ τρόπον μὴ πάντα συντεθῇ τὰ τῆς πολιτείας οἰκεῖα. ποία μὲν οὖν δημοκρατία πρὸς ποίαν ἁρμόττει πόλιν, ὡσαύτως δὲ καὶ ποία τῶν ὀλιγαρχιῶν ποίῳ πλήθει, καὶ τῶν λοιπῶν δὲ πολιτειῶν, τίς συμφέρει τισὶν, εἰρηται πρότερον. ὅμως δὲ δεῖ γραφὴν δῆλον, μὴ μόνον ποία τούτων τῶν πολιτειῶν ἀρίστη τοῖς πόλεσιν. ἀλλὰ καὶ πῶς δεῖ κατασκευάζειν, καὶ τούτας καὶ τὰς ἄλλας, ἐπελθοῦσιν συντόμως. καὶ πρῶτον περὶ δημοκρατίας εἴπωμεν. ἅμα γὰρ καὶ περὶ τῆς ἀντικειμένης πολιτείας φανερόν. αὕτη

QVOT igitur, & quæ sint eius ciuitatis partis, quæ consultandi ius habet, & penes quam totius reipub. administrationis & magistratuum descriptionis, potestas est, differẽtiæ ac dissimilitudines, & de iudicijs ac tribunalibus iudicũ, & qualia cũ quali reipublicæ administrandæ forma aptè cohæreãt: & præterea de interitu & salute reip. administrãdæ formarũ, ex qualib. rebus oriantur, & propter quas causas eueniãt, antè dictũ est. Quoniam autẽ ita cecidit, ut plura sint democratiæ, & aliarum item reip. administrandæ formarum genera, nõ inutile fuerit uno tempore eademq́ opera, & de illis, si quid reliquum est, considerare & modum cuiq́ accommodatum atq́ utilem tradere ac demonstrare. Præterea & eorum omnium modorum, qui à nobis expositi sunt, coniugationes considerandæ atq́ inspiciendæ sunt. Nam quot modis hæc inter se bina copulantur, tot pariunt reip. administrandæ formarũ uarietates, ita ut & aristocratiæ ad oligarchiæ similitudinem propè accedãt, & politiæ ad democratiam sint propensiores. Copulationes autem seu coniugationes dico (quæ inspiciẽdæ illæ quidem sunt, sed non sunt nunc à quoquam animaduersæ neq́ tractatæ) uerbi causa, si ea quidem ratio, quæ ad consultationes pertinet, oligarchiæ conuenienter sit descripta atq́ ordinata: ea uerò, quæ in iudicijs uersatur, ad aristocratiã accommodatè. aut hæc quidem, & ea quæ ad consultationes pertinet, oligarchiæ conuenienter: ea uerò, quæ in comitijs magistratuũ, siue creatione magistratuũ posita est, ad aristocratiã accõmodate, aut alio aliquo modo, ne omnia quæ reipublicæ administrationis sunt propria, composuisse & coniugasse uideamur. Qualis igitur democratia cum qua ciuitate aptè cohæreat, itemq́ qualis oligarchia cum qua multitudine & ex reliquis reip. administrandæ formis, quæ quibus sit utilis, dictũ quidem est antè. ueruntamen quoniam perspectum & cognitum esse debet non solium qualis ex his reipublicæ administrandæ formis sit ciuitatibus optima, sed etiam quomodo sit constituenda: nos & has & alias breuiter persequamur. Ac primùm de democratia disseramus, simul enim & ea, quæ huic contraria est, cognoscetur.

Hæc autẽ eſt, quam nominant nónulli paucorum dominatũ. Sumenda autẽ ſunt ad hanc rationem tradendã cuncta popularia, & quæ uidentur ſtatibus populi comitari: ex his enim iunctis contingit ſpecies popularis ſtatus naſci, & plures uno eſſe populi ſtatus, & diſcrepantes. Duæ namque ſunt cauſæ, propter quas populi ſtatus plures ſunt. primùm quidẽ, quę dicta prius eſt, quia diuerſi ſunt populi. Eſt enim hæc quidem multitudo ex agricolis: hæc autem è tenuibus artificibus, hæc uerò ex operarijs. quarũ ſi prima ad ſecundã adiungatur, & tertia rurſus ad ambas: non ſolùm diſcrepant, ut melior aut peior ſit ſtatus populi: uerumetiã, ut non ſit idem. Poſterior autem, de qua nunc dicimus: quæ namque comitantur ſtatibus populi, ac uidentur eſſe ſua propriaq́ue huius reipublicæ, cùm iuncta ſunt, efficiũt ſtatus populi diuerſos. huic enim, pauciora: huic autem comitabuntur plura: huic uerò cuncta hæc. Prodeſt autem ſingula hęc cognoſcere ad fabricandam, quam quiſque ipſarum uoluerit, & ad emendandã: quærunt enim, qui reſpubl. conſtituunt cuncta, quæ ſũa propriaq́; ſunt, colligere ad propoſitum ſibi opus. peccant autem hoc facientes, quemadmodũ in his, quæ ad interitus & incolumitates rerumpub. faciunt, dictum à nobis eſt prius. nunc autem initia & mores, & quæ cupiunt dicamus.

αὕτη δ' ἐστὶν, ὃν καλοῦσι τινὲς ὀλιγαρχίαν. λητέον δὲ πρὸς τοῦτον τὸν μέθοδον πάντα τὰ δημοτικὰ, καὶ τὰ δοκοῦντα ταῖς δημοκρατίαις ἀκολουθεῖν· ἐκ γὰρ τούτων συντιθεμένων, τὸ τ' δημοκρατίας εἴδη γίνεσθαι συμβαίνει, & πλείους δημοκρατίας μιᾶς εἶναι, & διαφόρους. δύο γάρ εἰσιν αἰτίαι, δι' ἃς περ αἱ δημοκρατίαι πλείους εἰσί. πρῶτον μὲν ἡ λεχθεῖσα πρότερον, ὅτι διάφοροι οἱ δῆμοι. γίνεται γὰρ τὸ μὲν γεωργικὸν πλῆθος, τὸ δ' βάναυσον καὶ θητικόν. ὧν δ' πρώτου τῷ δευτέρῳ προσλαμβανομένου, & τρίτου πάλιν τοῖς ἀμφοτέροις, ἃ μόνον διαφέρει τῷ βελτίω καὶ χείρω γίνεσθαι τ' δημοκρατίαν, ἀλλὰ & τῷ μὴ τὴν αὐτήν. διότερα δὲ πρῶτον νῦν λέγομεν· τὰ γὰρ ταῖς δημοκρατίαις ἀκολουθοῦντα καὶ δοκοῦντα εἶναι τῆς πολιτείας οἰκεῖα ταύτης, ποιεῖ συντιθέμενα τὰς δημοκρατίας ἑτέρας· τῇ μὲν γὰρ ἐλάττω, τῇ δ' ἀκολουθήσει πλείονα, τῇ δ' ἅπαντα ταῦτα. χρήσιμον δ' ἕκαστον αὐτῶν γνωρίζειν πρός τε τὸ κατασκευάζειν, ὃν αἱρῆται αὐτῶν τύχῃ βουλόμενος, καὶ πρὸς τὰς διορθώσεις· ζητοῦσι μὲν γὰρ οἱ τὰς πολιτείας καθιστάντες ἅπαντα τὰ οἰκεῖα συναγαγεῖν πρὸς τὴν ὑπόθεσιν· ἁμαρτάνουσι δὲ τοῦτο ποιοῦντες, καθάπερ ἐν τοῖς πρὸ τὰς φθορὰς καὶ τὰς σωτηρίας τῶν πολιτειῶν εἴρηται πρότερον· νυνὶ δ' τὰ ἀξιώματα, καὶ τὰ ἤθη, καὶ ὧν ἐφίενται λέγωμεν.

Hæc autem eſt ea, quam nõnulli oligarchiam appellant. Sumenda porrò ſunt ad hanc diſputationem ratione & uia progredientem popularia omnia, & quæ uidẽtur democratijs eſſe adiuncta. euenit enim ut ex his compoſitis & coniunctis democratiæ genera naſcantur, plures q́; una & diuerſæ democratiæ ſint. Duæ enim cauſæ ſunt, propter quas plures democratiæ ſunt: quarum prima quidem ea eſt, quæ antè expoſita eſt, populorum diuerſitas ac diſſimilitudo. alia enim eſt multitudo in agro colendo occupata, alia eorum hominum, qui artes illiberales & ſordidas exercent, alia mercenariorum, & eorum qui operas ſuas mercede locant: quarum ſi prima ad ſecundam aſſumatur atq; aggregetur, & tertia rurſum ad utramq;, non id ſolùm interſit, quòd democratia melior & deterior fiat, ſed quòd non ſit eadem. Secunda autem cauſa eſt ea, de qua nunc loquimur. Nam quæ democratijs adiũcta ſunt, quæq; harum reip. adminiſtrandæ formarum propria uidentur, ea ſi alio atque alio modo componantur, diſſimiles ac diuerſas democratias faciunt. Hanc enim pauciora comitabuntur, illam plura, aliam hæc omnia. Vtile eſt autem horũ unumquodque cognoſcere & ad conſtituendam, quam ex eis quis uelit, reipub. adminiſtrandæ formam, & ad earum correctiones. Student enim ij, qui reipub. adminiſtrandæ formas conſtituunt, omnia cuiuſque reipub. adminiſtrationis propria, ad propoſitum finem collecta conferre. qua in re uehementer errant, quemadmodum in ijs, quæ ad interitiones & ſalutes reip. adminiſtrandæ formarum pertinent, antè dictum eſt. Nunc autem earum poſtulata, & mores, & quæ appetant, exponamus.

COMMENTARIVS.

Quod igitur.) Cùm tradidiſſet iam non pauca eorum, quæ ſibi explicãda ſumpſerat, multumq́; in hoc itinere progreſſus eſſet: aperit, quæ modò præcipere uult, repetitis prius (ut conſueuit) illis, quæ iam abſoluit, præſertim duobus proximis libris. Sunt autem ea, quæ nunc docere inſtituit, ex quibus principijs finguntur reſpublicæ. Cùm autẽ quædam ipſarũ ſint integrę, quædã uerò maculoſæ: primùm differit de rebuſp. uitioſis, deinde de optima omniũ ac præſtantiſsima: quod faciet initio cõſequentis libri. antea enim putauit, oportere ſe affines aliquibus culpis oſtendere. Quæ repetit à ſe tradita, & maximè duobus propinquis libris, ſunt (ut ipſemet etiã teſtatur) quot numero diſcrimina ſunt partis eius ciuitatis, quæ deliberat de republica, princepſq́; & quaſi domina ipſius eſt: & cuiuſmodi etiam ipſa exiſtant, necnon quot diſcrimina ſint ordinis & inſtitutionis magiſtratuum, quomodo ſcilicet creari debeant: & quæ uis poteſtaſq́; ipſorũ ſit. ſed etiam de curijs iudicijſq́; ſignificat ſe præcepiſſe, declaraſſeq́; qualia iudicia ad qualem rempublicam, ut ipſi apta, accommodanda ſint.

Adhuc autem.) Amplius commemorat ſe de interitu & incolumitate rerump. diputaſſe, quod modò fecit in extremo libri, qui antecedit VI. hunc: quare illa monita ac documenta reſonãt nobis adhuc in auribus, ex qualibus ſcilicet initijs oriãtur, & ob quæ obtinenda auctores harum mutationum incumbant in eas uoluntates.

Quia autem contigit.) Cùm commemoraſſet paucis, quæ adhuc fecit: nunc, quæ ſibi reſtent explicanda, oſtendit. Quia autem multo antè docuit, non unũ tantùm genus eſſe ſtatus multitudinis, ſed plura, quod in alijs etiam ſtatibus eodẽ modo ſe habet, ut declaratum eſt: pollicetur ſe traditurum, ſi quid reliqui eſt, quod ab ipſo non dictum fuerit, quando de ipſis præcepit: ſimulq́; non alienum eſſe putat ſingulis rebuſpublicis ſuum propriumq́; modum atribuere, & qui prodeſſe ipſis ualeat.

Et item collectiones.) Suas præterea partes eſſe dicit, uidere quę à ſe antea expoſita ſunt, in unũ locum collecta: ſeorſum enim, diſtantibuſq́; in locis tradita fuerunt, omneſq́; modos illos eſſe ſibi conſiderandos. Quid autem boni capiatur ex hac diligẽtia declarat: hæc enim, inquit, ſimul copulata, unumq́; eorũ cum altero coniunctũ, cauſa ſunt ut reſpublicæ uarientur, aliæq́; quàm prius erant, uideantur: cùm ſcilicet inſtitutum aliquod propriũ unius, alteri reip. adnexum fuerit (hoc enim ualent ea uerba) ita ut optimatum ſtatus ſint, qui uergant ad dominationes paucorũ, & communi nomine uocatæ reſpublicæ, quæ cõtineant in ſe quædã propria ſtatus multitudinis Συναγωγὰς, quas uocauit, non putandum eſt idem ualere quod συνδυασμοὺς ualent: quo nomine infrà utitur. oſtendit enim ipſe quid ſignificent, cùm addat τῶν εἰρημένων. quæ namq; diſperſa ſunt, ac remotis in locis manent, cùm coguntur, dicuntur συνάγεσθαι: ſtudiumq́;, in eo ab aliquo poſitum, appellatur συναγωγὴ.

Voco

Voco autem.)Interpretatur ipſe,quod inquit,uidendos eſſe omnes modos eorum,quæ prius tradita ſunt:indicatq; ſe intelligere copulationes ipſorum,permixtionesq;, quas affirmat oportere ſubtiliter animaduertere, cùm adhuc ponderati non ſint. Vt autem magis aperiat,quid ſignificet,exempla quædam eorũ ponit.inquit enim:Ceu ſi ciuitatis pars,quę deliberat & quæ creat magiſtratus,conſtituta fuerit ex uſu dominatus paucorũ:quæ uerò ad iudicia pertinet,accommodata eſt ſtatui optimorũ.Siue,inquit,hæc & præterea quæ operã ſuam ponit in deliberando,ut requirit dominatus paucorũ,conſtituta fuerit:ex uſu autem optimatũ(quod pertinet ad comitia)ſiue alio quopiã modo iuncta contextaq; fuerint,non cuncta ſua propriaq; eiuſdem ſtatus:ſed ſumpta è diuerſis ac diſsimilibus,concretaq; ſimul.

Qualis igitur.)Tranſit ad ea,quæ ſingillatim explicanda reſtant,tradereq; incipit,quomodo ſingulæ reſpublicæ fabricandæ ſint.prius tamen repetit nonnulla,quæ iam præceperat,quibus adtexit hæc:quæ,ſi abſoluere uellet,quod ſuſceperat, erãt & ipſa docenda.inquit igitur,cùm ſint plures ſpecies ſtatus multitudinis & dominatus paucorũ,ſe oſtendiſſe qualis potiſsimũ ſtatus populi quali congruit ciuitati ac multitudini hominum:eodemq; pacto ex omni numero dominatuũ paucorum qualis quomodoq; conſtitutus, quali multitudini,& quaſi ſtrato,quadrat. quod itidem de reliquis rebuſpublicis uerè dici poteſt. Quæ namq; ipſarum quibus ingenijs mortalium accommodata ſit, teſtatur ſe docuiſſe.quod fecit in IIII. librorũ horum. Non eſſe tamen plenam perfectamq; ſuperiorem præceptionem indicat. cùm enim uerus fructus huius ſcriptionis ſit, conſtituere remp.optimam,aut ſaltem,qua nulla melior aptiorq; illis hominibus,quibus ędificatur,fingi poſsit:reſtabat rationem tradere,qua hoc commodè fieret.Hoc igitur nunc pollicetur ſe breui declaraturum, quomodo inquam & has, quas appellauit,& cæteras omnes,deceat fabricare.

Et primum.)Oſtendit ordinem,quẽ ſequi uult,cauſa etiam ſui conſilij patefacta.affirmat enim,ſe de ſtatu multitudinis primùm agere uelle:quia,ipſo cognito,apertum ſimul erit,quid ſentire debeamus de cõtrario ipſi ſtatu.quis autem hic ſit,quomodoq; ipſum quidam uocent,declarat.inquit enim,contrarium eſſe ſtatui multitudinis eum,quem uocant nonnulli dominatum paucorum.

Sumenda autem.)Vt rectè ordineq; ratio hæc tradatur,oſtendit quæ ſint prius paranda. nã ſine his, quæ quaſi materia ſunt huius operis,nihil efficeretur.Sunt autem illa cuncta inſtituta populariа,necnon quæ comitantur his ipſis rebuſpublicis:cuius ſui documenti,& quàm illa quæ ſignificauit,neceſſaria ſint,rationem ſtatim reddit,dicens: ex ipſis iunctis fieri ſpecies ſtatus popularis,contingereq; ea de cauſa plures eſſe, atq; inter ſe diſcrepantes ſtatus multitudinis.

Duæ namq;.)Probat uerum eſſe,quod dixit,de differentijs ſtatus multitudinis,uarijſq; formis ipſius,ordiens à cauſis huius diſsimilitudinis,quas duas eſſe affirmat.earum autem unam,multo antea explicatam, repetit:alterã uerò nouam affert.Veterem,& prius tactam,eſſe inquit:quia populi,qui in ipſis ſummam poteſtatem habent,longè alij ſunt. quod etſi tunc traditũ fuerat,accurateq; expoſitum:tamen breui repetit.Conſtat enim,inquit,multitudo quędam ex agricolis:alia uerò ex opificibus, & ijs qui mercede accepta ſeruiunt opera ipſorum egentibus. quibus omnibus quaſi materia quadam, aliquo modo iunctis mixtiſq; inter ſe,uariatur ſtatus reipublicæ,quem regunt nõ ſolùm bonitate ac uitio: ut ſcilicet hic ſtatus melior, hic uerò deterior ſit:uerum etiam ut nullo pacto ijdem uideantur,etſi omnes à multitudine reguntur.hinc igitur partim exoritur uaria forma reip.popularis,apertuſq; eſt unus ipſius fons.

Poſterior autem.)Alteram cauſam eiuſdem rei uarietatiſq; huius adfert:quam eſſe dicit,de qua modò incœperat agere. tetigerat enim iam aliquid de inſtitutis popularibus, & ijs etiam quæ comitantur ipſis. inquit igitur: Ea namq;, quæ comitantur ijs ſtatibus, uidenturq; ſua ac propria reip. popularis, cùm iuncta copulataq; ſunt inter ſe,uariant has reſpublicas, reddunt q; ipſas diuerſas,etſi genus ipſum nõ mutant:in cunctis namq; gubernaculũ reip. tenet populus.Diſtinguunt, inquam, ipſas ita,ut aliæ non ſine cauſa habeantur,quia hanc paucidra ipſorum illorũ conſequuntur:aliam uerò plura,& quandã etiam cuncta.paucitas igitur,aut multitudo conſequentium horum uim habet eam,quæ dicta eſt.

Prodeſt autem.) Quis fructus capiatur ex perceptione horum oſtenditerit autẽ ille magnus,ſi quis uti ſcierit ipſis.inquit igitur,ualere multùm ſingula hæc noſſe ad fabricandam remp.eã popularem,quam aliquis cupierit: nec ſolùm ad ipſam nouam ædificandam,uerũ etiam ad ueterem quampiam,affinem aliquibus uitijs,emendandam.In quo autem labantur ac peccent non pauci in conſtituendis rebuſpublicis his,aperit, qui uerã rationem tractandorũ horum non didicerunt: ipſos enim dicit dare operam,ut cuncta quæ ſunt propria eius reipublicæ,quam conſtituere in animo habent,colligant. Quod cum faciant,errare eos affirmat,ut à ſe tam in V. horũ librorum: quo loco diſſeruit de interitu & conſeruatione rerumpublicarum, declaratum eſt. Cùm tetigerit autem,quæ nunc expoſuit, nunc inquit, ſibi tradendas eſſe ſententias quaſdã ualde probatas, & mores ipſarum:nec non quæ ſint,quorum obtinendorum deſiderio inflammatæ ſunt.

CAPVT II.

SOlũ igitur ac fundamentũ reip.populariseſt libertas. hoc.n.dicere cõſueuerũt,tãquã in ſola rep.hac participes ſint libertatis. hoc.n. ꝓpoſitũ ſibi habere aiunt, omnẽ ſtatũ populi. Libertatis aũt unũ genꝰ eſt mutatis uicib. parêre atq; impare: etenim iuſtũ populare eſt,ęquale habere ſecundũ numerũ, ſed nõ ſecũdũ dignitatẽ. Cũ ſit aũt hoc iuſtũ, multitudinẽ neceſſe eſt ſummã poteſtatẽ habere:& quodcũq; uiſum fuerit plurib. hoc eſſe & finẽ,&hoc eſſe iuſtũ. aiũt enim, oportere unũquẽq; ciuiũ æquũ habere. Quapꝓpter cõtingit in populi ſtatib.maiorẽ poteſtatem habere egentes, quàm copioſos (plures enim ſunt)ratum aũt eſt,quod pluribus uiſum fuerit. Vnũ igitur libertatis ſignũ h. e. quẽ ſtatuũt cũcti populares reip. terminũ: alterũ aũt, uiuere ut uult qſq;. hoc

Ὑποθεσις μὲν οὖν τῆς δημοκρατικῆς πολιτείας, ἐλευθερία. τοῦτο γὰρ λέγειν εἰώθασιν, ὡς ἐν μόνῃ τῇ πολιτείᾳ ταύτῃ μετέχοντας ἐλευθερίας. τὸ τε γὰρ ζητεῖσθαι φασὶ πᾶσαν δημοκρατίαν ἐλευθερίας ἧ ἐν μὲν τὸ ἐν μέρει ἄρχεσθαι καὶ ἄρχειν. καὶ γὰρ τὸ δίκαιον τὸ δημοτικὸν, τὸ ἴσον ἔχειν ἐστὶ κατ' ἀριθμὸν, ἀλλὰ μὴ κατ' ἀξίαν. τούτου δ' ὄντος δικαίου, τὸ πλῆθος ἀναγκαῖον εἶναι κύριον· καὶ ὃ, τι ἂν δόξῃ τοῖς πλείοσι, τοῦτ' εἶναι καὶ τέλος, καὶ τοῦτ' εἶναι τὸ δίκαιον. φασὶ γὰρ δεῖν ἴσον ἔχειν ἕκαστον τῶν πολιτῶν. ὥστε ἐν ταῖς δημοκρατίαις συμβαίνει κυριωτέρους εἶναι τοὺς πόρους τῶν οὐσίων (πλείους γάρ εἰσι) κύριον δὲ, τὸ τῆς πλείοσι δόξαν. ἓν μὲν οὖν τῆς ἐλευθερίας σημεῖον τοῦτο· οὗ τίθενται πάντες οἱ δημοτικοὶ τῆς πολιτείας ὅρον. ἐν ᾧ τὸ ζῆν, ὡς βούλεται τις.

Finis igitur reipub. adminiſtrandæ formæ populari propoſitus eſt libertas. hoc enim dicere conſueuerunt, proinde quaſi in hac ſola reipub. adminiſtrandæ forma participes ſint libertatis. Nam democratiam omnem hoc ſpectare,ac ſibi deſtinare dicũt. Iam uerò unum libertatis argumentum eſt,uiciſsim parêre atq; imperare. Etenim ius populare eſt æqualia habere numero, non dignitate. Hoc autem iure poſito ac recepto,multitudo dominetur,& compos ſit reip. & quicquid maiori parti uiſum fuerit, hoc ſit etiam extremum ſeu finis, hoc denique ius ſit neceſſe eſt. Aiunt enim unumquemque ciuium, æquale habere oportere. Itaq; in democratijs euenit, ut plus auctoritatis ac poteſtatis habeant egentes, quàm locupletes. Sunt enim numero plures. Ratum autem eſt, quod pluribus uiſum eſt. Hoc igitur eſt unum libertatis ſignum: quem quidem omnes populares reipub. adminiſtrandæ formæ finem ponunt. Alterum eſt, uiuere ut quis uelit.

hoc

hoc enim libertatis opꝰ esse aiunt, si quidem eius, qui seruus est, uiuere ut non uult. Status igitur populi, terminꝰ hic est secundus: Hinc aũt profectũ est, non imperari sibi, maximè quidẽ à nemine: si non mutatis uicibus, & conducit hac parte ad libertatem, quę secundũ æquale est. His aũt positis, & huiusce modi existẽte imperio, huiusce modi instituta popularia sunt. creare magistratus oẽs ex omnibus, imperium habere oẽs in singulos, & singulos uicissim in omnes. sorte duci magistratus uel cunctos, uel qui usu nõ egent atq; arte. non à censu ullo cõstare magistratus, uel quã minimo. Non iterũ eundẽ magistratum quempiã gerere, aut rarò aut paucos: præter militię proprios. ut parui tẽporis magistratꝰ sint; uel cũcti, uel quos res patitur. Iudicare omnes, & ex omnibus, & de omnib. uel de plurimis & maximis, & maximè ratis: ceu de rationibus ac magistratibus accipiẽdis, & de republica, & de priuatis cõtractibus. Concionẽ in sua potestate habere cuncta: magistratum autẽ nullũ nihil, uel quàm pauciſsima, aut maximarũ rerum quasi dominã esse. Magistratuũ maximè populare consiliũ est, ubi non mercedis copia omnibus. hic enim demunt & huius quoq; magistratus uim ac potestatem. In semetipsum enim redigit existimatiões omnes populus, cũ copiã nactus est mercedis, ut dictũ est prius in ratione tradita ante hanc. Deindè mercedẽ capere maximè quidẽ omnes, cõcionẽ, fora, magistratus: si aũt nõ magistratus, & fora, & consiliũ, & cõciones, quæ ratæ sint, uel magistratuũ, quos necesse est simul cibum capere. Amplius, quia paucorũ dominatio & genere, & diuitijs, & disciplina definitur: popularia uidentur esse, quæ sunt his oppositа, ignobilitas, paupertas, cultus humiliũ artium. In magistratibus autẽ nullũ esse perpetuũ. Si autem aliquis relictus fuerit è uetere mutatione, & conterere potestatem ipsius: & è suffragio delectis, ut sorte ducantur efficere. Quæ igit cõmunia sũt statib. populi, hæc sunt. Existit autem è iusto, quod cuncti fatentur esse populare (hoc autẽ est æquale, omnes habere secũdum numerũ) qui maximè uidetur esse populi,

ἔστι γὰρ τῆς ἐλευθερίας ἔργον εἶναι φασιν, εἴπερ ἕνὸς δούλου ὄντος, τὸ ζῆν μὴ ὡς βούλεται. τῆς μὲν οὖν δημοκρατίας ὅρος οὗτος δεύτερος. ἐντεῦθεν δ' ἐλήλυθε τὸ μὴ ἄρχεσθαι, μάλιστα μὲν ὑπὸ μηθενὸς· εἰ δὲ μή, κατὰ μέρος, καὶ συμβάλλεται πρὸς τοῦτο πρὸς τὴν ἐλευθερίαν τὸ ἴσον. τούτων δ' ὑποκειμένων, καὶ τοιαύτης οὔσης τῆς ἀρχῆς, τὰ τοιαῦτα δημοτικά. τὸ αἱρεῖσθαι τὰς ἀρχὰς πάντας ἐκ πάντων. τὸ ἄρχειν πάντας μὲν ἑκάστου· ἕκαστον δ' ἐν μέρει πάντων. τὸ κληρωτὰς εἶναι τὰς ἀρχὰς, ἢ πάσας, ἢ ὅσαι μὴ ἐμπειρίας δέονται καὶ τέχνης. τὸ μὴ ἀπὸ τιμήματος μηδενὸς εἶναι τὰς ἀρχὰς, ἢ ὅτι μικροτάτου. τὸ μὴ δὶς τὸν αὐτὸν ἄρχειν μηδεμίαν, ἢ ὀλιγάκις, ἢ ὀλίγας ἐξω τοῦ πρὸς πόλεμον, τὸ ὀλιγοχρονίους τὰς ἀρχὰς, ἢ πάσας, ἢ ὅσας ἐνδέχεται. τὸ δικάζειν πάντας, καὶ ἐκ πάντων, καὶ περὶ πάντων ἢ περὶ τοὺς πλείστους, καὶ τοὺς μεγίστων, καὶ τοὺς κυριωτάτων· οἷον περὶ εὐθυνῶν, καὶ πολιτείας, καὶ τῶν ἰδίων συναλλαγμάτων. τὸ τὴν ἐκκλησίαν κυρίαν εἶναι πάντων· ἀρχὴν δὲ μηδεμίαν μηθενὸς· ἢ ὅτι ὀλιγίστων, ἢ τῶν μεγίστων κυρίαν. τῶν δ' ἀρχῶν, δημοτικώτατον βουλὴ, ὅπου μὴ μισθὸς δύσπορα πᾶσιν· ἐνταῦθα γὰρ ἀφαιρεῖται καὶ ταύτης τῆς ἀρχῆς τὴν δύναμιν. εἰς αὐτὸν γὰρ ἀνάγει τὰς κρίσεις πάσας ὁ δῆμος ὃ δύσπορος μισθὸς, καθάπερ εἴρηται πρότερον ἐν τῇ μεθόδῳ τῇ περὶ ταύτης. ἔπειτα τὸ μισθοφορεῖν, μάλιστα μὲν πάντας, ἐκκλησίαν, δικαστήρια, ἀρχὰς· εἰ δὲ μή, τὰς ἀρχὰς καὶ τὰ δικαστήρια, καὶ βουλὴν, καὶ τὰς ἐκκλησίας, τὰς κυρίας. ἢ τῶν ἀρχῶν, ἃς ἀνάγκη συσσιτεῖν μετ' ἀλλήλων. ἔτι, ἐπειδὴ ὀλιγαρχία καὶ γένει, καὶ πλούτῳ, καὶ παιδείᾳ ὁρίζεται· τὰ δημοτικὰ δοκεῖ τἀναντία τούτων εἶναι, ἀγένεια, πενία, βαναυσία. ἔτι τῶν ἀρχῶν, τὸ μηδεμίαν ἀίδιον εἶναι. ἐὰν δέ τις κατλειφθῇ ἐξ ἀρχαίας μεταβολῆς, τότε περιαιρεῖσθαι τὴν δύναμιν αὐτῆς, καὶ ἐξ αἱρετῶν κληρωτοὺς ποιεῖν. τὰ μὲν οὖν κοινὰ ταῖς δημοκρατίαις, ταῦτ' ἐστί. συμβαίνει δ' ἐκ τοῦ δικαίου τοῦ ὁμολογουμένου εἶναι δημοκρατικὸν τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ ἴσον ἔχειν ἅπαντας κατ' ἀριθμὸν, ἢ μάλιστ' εἶναι δοκεῖ τοῦ

hoc enim libertatis munus esse dicunt, si quidem est eius, qui seruus est, uiuere non ut uelit. Democratiæ igitur finis hic est secundus. Hinc autem natum est, parêre uelle maximè quidem nemini: sin minus hoc liceat, at uicissim parêre. Atque hac ratione ad libertatem confert eam, quæ in æqualitate posita est. His porrò suppositis, & tali principio exstante, talia popularia sunt, omneis magistratus ex omnibus legere: omneis quidem unicuique imperare, sed unumquemque uicissim omnibus: magistratus sortitò mandari aut omneis, aut quicunque usum uel artem non requirunt: magistratus ex censu aut nullo, aut minimo mandari: non licere eidem bis ullum gerere magistratum, aut rarò aut paucos, præter bellicos: breui tempore circumscribi ac terminari magistratus aut omneis, aut quàm plurimi possunt: omneis rebus iudicandis præesse, aut ex omnibus, aut de rebus omnibus, aut de plurimis, & maximis, & maximi ponderis, atque ad summam rem pertinentibus: uerbi causa, de rationibus referendis, & reipub. administratione, & de rebus ab unoquoque cum unoquoque contractis: penes concionem esse summam rerum omnium potestatem, penes quenquam magistratũ, nullius, aut quàm pauciſsimarum, aut quàm minimarum, aut non maximarum. magistratuum autem maximè popularis est senatus, seu consultandi potestas, ubi non fit omnibus mercedis accipiendæ copia. hîc enim adimũt etiam huic magistratui potestatem: ad seipsum enim populus, cui larga merces tribuitur, omnia iudicia reuocat, quemadmodum antè libro superiore dictum est. præterea mercedem tribui maximè quidem omnibus, concioni, iudicijs, magistratibus: sin minus, magistratibus & iudicijs, & senatui, & concionibus ijs, quæ sunt principales: aut ijs magistratibus, qui unà cibum capere, & inter se conuiuari necesse habent. Præterea quoniam oligarchia & genere, & diuitijs, & disciplina definitur, popularia uidentur esse his contraria, generis ignobilitas, paupertas, artes illiberales & sordidæ. Præterea nullum esse magistratum perpetuũ. Quòd si quis ex antiqua reipub. administratione immutata relictus sit, tum eius potentiam circumcidere atque imminuere: & eos magistratus, qui suffragijs creabantur, sorte creare. Hæc igitur sunt democratiarum communia. Iam uerò ex eo iure, quod democratiæ proprium esse conuenit inter omneis (& hoc autẽ est, ut oẽs æquale numero obtineant) ea, quæ maximè democratia uidetur esse, & po-

populi ſtatus & populus. Aequale enim eſt nihilo magis imperium habere egentes, quàm copioſos: neque tamen dominos rerũ eſſe ſolos, ſed omnes pariter ſecundum numerũ. ſic enim exiſtimarent æqualitatem in republica, & libertatem.

δημοκρατία καὶ δῆμος. ἴσον γὰρ τὸ μηθὲν μᾶλλον ἄρχειν τοὺς ἀπόρους, ἢ τοὺς εὐπόρους. μὴ δὲ κυρίους εἶναι μόνους, ἀλλὰ πάντας ἐξ ἴσου κατ' ἀριθμόν. οὕτω γὰρ ἂν ὑπάρχειν νομίζοιεν τὴν τ' ἰσότητα τῇ πολιτείᾳ καὶ τὴν ἐλευθερίαν.

& populus efficiuntur & ueluti colliguntur. Aequale enim eſt nihilominus imperare tenueis atque egenteis, quàm copioſos & locupleteis: neque penes ullos ſolos ſummam eſſe rerum poteſtatem, ſed penes omneis ex æquo, pro numero, non pro dignitate. ſic enim exiſtimarint eſſe in reip. adminiſtratione æqualitatem & libertatem.

COMMENTARIVS.

Solum igitur.) Cùm dixiſſet, colligere, qui reſp. conſtituunt, cuncta ſolere, quæ faciunt ad hypotheſin: quæ ſit hypotheſis, id eſt ſolum ac fundamentum reip. popularis, aperit, & quid illa poſitum ſemper ante oculos habeat: libertatem autẽ illud eſſe affirmat. quod comprobat peruulgata uoce, & communi omnium iudicio. creditur enim, uulgoq; fertur, in ſolo hoc ſtatu reipublicæ ciues uniuerſos eodem tenore compotes eſſe libertatis, neminemq; inde excludi cuiuſuis conditionis ſit, modò ciuis ſit: omnemq; ſtatum populi, aiunt, uulgò dirigere omnes ſuos ſenſus ad liberè uiuendum, tanquam finem & ultimum ſuarum appetitionum.

Libertatis autem.) Non uno modo libertatem accipi ſignificat, ſed duobus. unam ſpeciẽ ipſius eſſe inquit, cùm quilibet ciuis uarijs temporibus mutatiſq; uicibus, nunc dicto audiens eſt magiſtratibus, ac parer: nunc in eos imperium habet, quibus prius obtemperabat. Confirmat hoc, oſtendens cuiuſmodi ſit iuſtum populare. eſſe namq; dicit illud, cùm in æqualitate ponderanda numerus attenditur, nõ exiſtimatio, perſonæq; dignitas. æquales igitur ita ſunt pauperes locupletibus, & obſcuri illuſtribus: neq; enim aut amplitudo patrimonij, aut ſtirpis claritas uariat æqualitatem hanc. addit Ariſtoteles: Si cuſtoditur hoc iuſtũ, ſequitur multitudinẽ ſummam poteſtatem in rep. habere: & quodcunq; uiſum fuerit maiori partĩ ciuium, illud eſſe finem, ratumq; haberi debere: & hoc demum, ut teſtatur, eſſe iuſtũ. quod uerum eſſe, itaq; prorſus ſe habere declarat, uoce popularium horum allata, quos aſſeueranter dicere inquit, oportere ſingulos ciues omnium rerum æqualitatem obtinere. Plutarchus capite 11. octaui libri Quæſtionum συμποσιακῶν, cùm uocem peruulgatam Platonis examinaret: in alijs, quibus accipi poſſet ſententijs, adferendis, meminit harũ proportionum: contrariamq; huic, quam amat multitudo, probatam fuiſſe Lycurgo ſignificauit. inquit enim, ipſum proportionẽ arithmeticam eieciſſe è ciuitate Lacedæmoniorum, quam legibus ſuis ornauit, ut popularẽ & acceptam infimæ plebi: comportaſſeq; eò geometricam, quæ cõuenit pauci, moderatè ciuitatem regentibus, & regno legitimo: cùm illa numero æquale metiatur, hęc autem ratione ac dignitate: nec omnia permiſceat ac confundat, uerùm ſit norma quædam certa, quæ ſecernat probos uiros ab improbis: nec utatur in hac re iugis aut ſorte, ſed uirtutis ac uitij diſcrimine tribuat ſingulis ciuibus ſemper, quod ſuũ ac proprium illorũ eſt. In magnis laudibus, quas tribuit Xenophon Ageſilao, ornato ab ipſo ſummo ſtudio, hanc etiã ponit, quam propriam eſſe hic oſtendit auctor in planè libera ciuitate inſtitutorum. narrat enim, eum, cùm potuiſſet ſummũ locum in Aſia, qua in tellure ualde ſecũdæ res ipſius imperantis fuerant, tenere: maluiſſe domi, ut leges iubebant, nunc imperiũ habere, nunc habenti obtemperare. Cùm uerò ijſdem uerbis utatur politiſsimus ſcriptor in hac ſententia, quibus noſter, libet ea hic collocare: ualent autẽ multum ad redarguendam iniuſtitiam eorum, quibus cùm imperium datum ſit, ut reddant, extorqueri ipſum ſibi è manibus non patiuntur. ἐλόμενοι αὐτὴ τῷ μέγεθος ἔλαττον ἐν τῇ ἀσίᾳ, οἴκοι τὸ νόμιμον μὲν ἄρχειν· τὸ νόμιμον δὲ ἄρχεσθαι.

Quapropter contingit.) Hæc eſt concluſio rationis, quæ apta eſt è ſuperioribus ſententijs. Vbi enim, inquit, recepta eſt proportio hæc, exiſtimaturq; iuſtum eſſe, quod eodẽ ordine habet ciues uniuerſos, nec diſtinguit eos diſſimilitudo patrimonij: ſequitur, pauperes maiorem poteſtatem in rep. habere, quàm locupletes: uincunt enim ipſos numero. Plures ipſe inquit, ſunt, quo quaſi medio quodam probat (quod iam dictum erat) ratum illic eſſe, quod pluribus uiſum fuerit, id eſt maiori parti ciuium. Addit autem, concludens rationem hãc priorem: Vna igitur nota libertatis hæc eſt, quam notam populares omnes figunt, quaſi terminum ſuæ reipublicæ.

Alterum autem.) Altera nota eſt, inquit, indiciumq; eiuſdem rei, uiuere unũquẽq; ut uult: quod profert, ſecutus iudiciũ hominum, qui ea rep. delectantur. Affirmant enim, inquit, hoc eſſe propriũ munus libertatis, expectariq; à ſola ipſa poſſe. Quo etiam argumento freti hoc illi affirmarent, oſtendit: à contrario autem id ſumptum eſt. Si quidẽ ſerui hominis eſt, uiuere quã piam ut nollet, & ut ei commodum non eſt.

Hinc autem profectum.) Fontem aperit deſiderij illius, quo flagrant populares: quodq; ipſe dixerat primum ſignũ eſſe libertatis, eis ualde gratæ proficiſci namq; hinc ait, quòd recuſant parẽre: optant enim uiuere, ut ipſorũ libido fert: ac ſi ullo pacto poſſent, fugerent omne imperium, nec paterentur in ſe quempiam iuris aliquid habere: uerum quia hoc arduum periculoſumq; eſt, mutatis uicibus id ferunt. Hoc autẽ addidit, quod neceſſariò probant, id eſt nunc ipſos præcipere: nunc uerò obtemperare, prodeſt libertati ei, quæ amat æqualitatem.

His autem poſitis.) Exponit multa, quæ propria ſunt ſtatus multitudinis, ſeruãturq; in eo diligenter, cũ manet ille intra ſuos fines. elicit autem ipſa ex ijs, quæ tradita ſunt: quæq;, niſi de gradu deijciantur, ſequuntur neceſſariò. inquit igitur: His ſtantibus, taliq; quaſi fundamento iacto, huiuſcemodi erunt inſtituta popularia. Explicat autẽ primùm, quæ pertinent ad rationẽ creandorum magiſtratuum: oſtenditq; auctores huius muneris, & quaſi materiam ac ſegetem, ex qua cõfici legibus debeãt. Deligere igitur uult magiſtratus uniuerſos ciues in hac republica, non partem aliquam ordinemq; ipſorum, eodemq; pacto ex omni numero ciuium illos creare: hoc enim primum inſtitutum ipſius enumerat. Alterum eſt, uniuerſos ciues imperium habere in unũquemq;, neminemúe unũ in ciuitate reperiri, qui aufugere ualeat imperium, pluſq; ſolus poſsit, quàm omnes: ſimulq; neminem illic exiſtere, qui adipiſci nequeat, cùm tempus uenit, imperium in omnes. Addit his duobus tertium, magiſtratus ſorte duci non ſuffragijs, exceptis illis, qui requirunt uſum magnum earum rerum, quæ curæ ipſis mandatæ ſunt, ac ſcientiam & artem requirunt. Cùm uerò dicat, Siue cunctos ſiue aliquos magiſtratus: uidetur indicare, inueniri etiam quoſdam ſtatus populares, in quibus ſine ullo diſcrimine omnes magiſtratus ſorte ducantur. illi etiam, qui commodè regi non poſsint, niſi à peritis earum rerum, qui manifeſtò hac parte multum laborant uitioſiq; ſunt, cùm tanti ponderis res committant rudibus ipſarum tractandarum. Quartum inſtitutum, proprium ipſarum, eſſe inquit, magiſtratus tribui nullo cenſu definito: uel ſi aliquis cenſus illic eſt, exili ac minuto, ut ad ipſum facile perueniant tenues quilibet, ac puſillis fortunis inſtructi.

Non iterum eundem.) Adiungit duo alia inſtituta, quæ pertinent eodem, ad patefaciendum uidelicet aditum ad magiſtratus capeſſendos multis. Prius eorum eſt, quo uetatur, ne ciuis idem capiat iterum eundẽ magiſtratum, quicunq; ille ſit, aut ſaltẽ interiecto interuallo longo temporis: & paucos admodum, exceptis ſcilicet illis, qui curant res bellicas, cùm & maximi ponderis ſint & poſtulent exquiſitam ſcientiã eius diſciplinæ. Poſterius inſtitutum eſt, ut magiſtratus breui tempore maneãt aut omnes, aut ij ſaltem, quos licet. nam ſunt curæ nonnullæ, quæ uix poſſunt exiguo tempore explicari.

Iudicare omnes.) Hoc quoq; ualde accommodatũ eſſe tradit rationi popularium, reipublicæq;, quam illi in manu habent, iudicare cauſas uniuerſos participes eius ſtatus, & ex omnibus ordinibus ipſos deligi, non ex uno quopiam certo aut altero, ſimulq; de omnibus litibus ac controuerſijs eoſdẽ ſententias ferre: aut ſi non de omnibus, exiſtimare de plurimis & maximis, & ijs demum, in quibus reſpublica quaſi fundata ſit, ceu de rationibus referendis omnis muneris publici, quod aliquis obierit: & de ſtatu ciuitatis, & de priuatis etiam contractibus.

Concionem in ſua poteſtate habere.) Multitudinem, quæ, coacta certis in locis, de republica deliberaret, uniuerſumque populum ſolitum uocari à Græcis ἐκκλησίαν, notum eſt, concionem Latini appellarent. In ciuitatibus igitur quæ reguntur à mul-

à multitudine, inquit, oportere concionem hanc omnium rerum potestatem habere, & quæcunque ipsa statuerit, ea rata esse: contrà autem magistratum nihil statuere posse de re ulla, quod solidum omnino ratumque sit: aut si aliqua etiam magistratibus relinquuntur, quæ postea non temptentur, pauca admodum illa esse ait. Addit autem, quod tanquam correctio est superioris sententiæ, illiusque, omnium uel maximorum, quasi dicat, aut si non omnium, saltem maximorum. Huius auctoritatis maximæ, quam haberet concio in rebusp. Græcorum, meminit M. Cicero pro L. Flacco, qui tamen, ut seruiret illi causæ, asperè uerbis ipsas tractauit. hæc eius uerba sunt: Græcorũ aũt totæ respublicæ sedentis cõcionis temeritate administrãtur.

Magistratuum maximè.) Ex omnibus magistratibus maximè popularem esse ait eum, qui uocatur Græca lingua βουλή, Latina consilium: mandatur enim illi cura hæc, ut prouideat saluti publicæ, ac procuret, quæ boni aliquid ciuitati adferant, indeque arceat contraria: hæc enim causa est, quòd consilium appellatum fuit. Maximè autem populatem ipsum uocat, quia creber est communisque ferè omnium harum rerumpublicarum: excipit tantùm illas, quæ ita abundant pecunia, itaque amplia uectigalia habent, ut possint mercedem dare omnibus, qui frequentarint concionem. in ualde enim copiosis locupletibusque, sui iuris hoc quoque uult esse populus, atque hæc etiam potestati suæ reseruat: qui tamen sine mercede non patitur se ab officinis suis auocari, relinquitque has curas ordini publico. quem nunc appellat Aristoteles magistratum. Quemadmodum enim in his ciuitatibus, inquit, eripere multitudinem uniuersam potestatem reliquis magistratibus: ita etiam huic ipsi, qui uocatur consilium eamque totam ad se trãsferre, cùm se unum existimatorem omnium rerum illic faciat populus. quod à se antea traditum fuisse commemorat in hac disciplina tradenda. in IIII. autem horum librorum id fecit.

Deinde mercedem.) Cùm quiddam, quod ad mercedem pertinet, quam populares capiunt suorum publicorum laborum tegisset: addit, peculiare eius reipub. esse, acceptumque ualde animis eorum hominum, accipere mercedem sui omnis muneris cunctos, qui dant operam reipublicæ, sustinentque aliquam partem ipsius, si id ullo pacto fieri potest. Nam arduum est hoc, ità copiosum esse ærarium, ut his sumtibus subsistere possit. Appellat autem omnes, qui seruiunt aliquo pacto reipublicæ, id est concionem, curias, in quibus causæ iudicantur, magistratus. Quòd si, inquit, pecunia non suppetit tanta, ut merces his omnibus soluatur, eam saltem accipere magistratus ac iudicia consiliumque & quasi senatum, nec carere ipsa concione: certas quasdam, id est, quæ legibus instituti: que constitutæ sunt atque ratæ. Hæ autem, ut ueri simile est, erant infrequentiores, ut magistratus etiam, quibus necesse est simul cœnitare: nollent enim operæ illi suæ comitari etiam damnum rei familiaris, ac declinarent aliter cuncta hæc munera.

Amplius quia.) Ostendit qui sint fines status popularis, quibusque quasi notis ipse definiri soleat à contrario statu, quique eregionè ipsi positus est: is autem est dominatus paucorum. contrariæ enim res ipsum metiuntur illis, quæ metiuntur dominatum paucorum. Cùm autem quæ definiunt statum paucorum, hæ sint, claritas generis, diuitiæ, disciplina: populares contrà esse, inquit, ignobilitatem, paupertatem, insciam bonarum artium, quæ tenues homines plerunque comitatur.

In magistratibus.) Quod peculiare sit status multitudinis in magistratibus informandis docet. primùm autem cùm constituitur democratia, nouaque ædificatur, quia prius ciuitas uteretur alio statu multum discrepãte, nullum magistratum petuum constituendum esse dicit: & quem, qui semel adeptus sit, nunquam, donec uiuit, deponat. hoc enim ualde inimicum est uoluntati popularium, qui pares æqualesque se inter se esse omnes putant: existere inquã unum quempiã in ciuitate, qui tãtùm cæteris emineat, imperiumque semper, ac summam potestate quarundam rerum habeat, cæteri autem omnes semper in administratione illarum ipsi pareant. addit autem: Si quis uerò magistratus relictus fuerit è ueteri republica, manseritque in ea, in quam ipse migrauit (non enim loquitur nunc de republica, quæ tota noua fingitur in urbe & ipsa noua condita) qui magistratus sit alienus à fine popularium, ut necesse est, cùm proprius fuerit alius reipublicæ: tradit, oportere uim eius, auctoritatemque minuere. Quare perspicitur, non loqui ipsum de magistratibus perpetuis (ipsorum enim nõ potestas, sed tempus imperij minuendum foret) sed alia etiam ratione ipsos illos castigandos esse docet, atque ad popularem usum redigendos: id est, si illi suffragijs consensuque maioris partis ciuium prius crearentur, ut sorte ducantur nomina eorum, quibus mandari deberent.

Quæ igitur communia.) Admonet, se ad exitum peruenisse eius, quod modò sibi proposuerat: paucisque complexum esse, quæ sunt propria instituta popularis status, conueniuntque omnibus huius generis rebuspublicis. Vnde autem nascantur, adiungit, proficiscique ipsa tradit è iure illo, quod omnes consentiunt esse populare. Quod ipsum etiam, etsi non multo suprà expositum in hoc ipso libro fuerat: iterum tamen quale sit declarat. inquit enim illud esse, cunctos, participes huius status, æqualitatem omnium rerum obtinere. quæ autem hoc custodit, unoque ordine habet omnes ciues, eam uideri maximè affirmat rempublicam, administratam à multitudine, populumque. Nam populum consueuerant Græci uocare rempublicam, in qua summam potestatem haberet populus. Ostendit autem, quare illa non sine causa, talis existimaretur: æquale enim esse dicit, nihilo magis imperium illic habere, peruenireque ad magistratus pauperes, quàm locupletes. Quod aliquis fortasse expectasset, cùm ab illis resp. uocetur, meliore loco pauperes, quàm diuites: neque pauperes solos, ejectis inde locupletibus, claauum reip. tenere, sed unà omnes æqualiter ciues, spectato numero, non dignitate personarum. ita enim ait, Existimaret aliquis manere in rep. æqualitatem ac libertatem, si nullum discrimen inter eos foret. Non me fallit autem, Aretinum interpretem uideri aliter legisse, id est τοὺς εὐπόρους ἢ τοὺς ἀπόρους: qui reddidit, diuites, quàm pauperes: & sanè in omni ciuitate, si spectetur ipsorum uoluntas locupletes se putant anteponẽdos. hoc igitur, ut existimare licet, ille secutus est: ipse uerò receptam lectionem improbare ausus non sum.

a τὸ ἄρχειν ἀρχῶν unà. abest uox ἀρχῶν à lib. uulg.
b ἢ τὸ μηδέτερα. desideratur negatio à lib. uulg.

CAPVT III.

QVod sequitur autẽ, quæritur quomodo æquale habebunt, utrum oportet censũs diuidere quingentorũ mille ciuibus, & ipsos mille æquum ualere ac quingenti illi. Vel non sic constituere oportet æqualitatem secũdum hoc, sed diuidere quidem sic. Deinde è quingentis æquales sumentem, & è mille, hos tanquam dominos esse comitiorum & iudiciorum. Vtrum igitur hæc respubl. iustissima est secundum populare ius: uel potius, quæ secundum numerum. Aiunt enim populares,

Ὁ δὲ μὴ τοῦτο, ἀπορεῖται πῶς ἔξουσι τὸ ἴσον. πότερον δεῖ τὰ τιμήματα διελεῖν χιλίοις τὰ τῶν πεντακοσίων, καὶ τοὺς χιλίους ἴσον δυνάσθαι τοῖς πεντακοσίοις· ἢ οὐχ οὕτω δεῖ τιθέναι τὸν κατὰ τοῦτο ἰσότητα. ἀλλὰ διελεῖν μὲν οὕτως. ἔπειτα ἐκ τῶν πεντακοσίων ἴσους λαβόντα, καὶ ἐκ τῶν χιλίων, τούτους κυρίους εἶναι τῶν δημαιρέσεων, καὶ τῶν δικαστηρίων. πότερον οὖν αὕτη ἡ πολιτεία δικαιοτάτη κατὰ τὸ δημοτικὸν δίκαιον, ἢ μᾶλλον ἡ κατὰ τὸ πλῆθος. φασὶ γὰρ οἱ δημοτικοὶ

Quæritur nunc hoc explicate, *quomodo futurum sit, ut æquale obtineant: utrùm, uerbi gratia, quingentorum ciuium census in mille partiendi sint: & mille tantum posse debeant, quantum quingenti: an non ita sit statuenda ea, quæ ex numero est, æqualitas, sed ita quidem primùm partiri oporteat. deinde cùm totidem ex quingentis, quot ex mille hominibus, sumti fuerint,* [a] *penes hos esse potestatem creandorum magistratuum & iudiciorum. Vtrúmne igitur hæc reip. administrandæ ratio, ex iure populari iustissima est, an ea potius, quæ ex multitudine seu numero spectatur ac ponderatur? Aiunt enim populares homi-*

hoc iuſtum eſſe, quodcunq; uiſum fuerit pluribus. Qui amāt autem paucorum dominatum, quod uiſum fuerit maiori patrimonio: è multitudine enim patrimonij aiunt oportere exiſtimare. Habent autē ambo inæqualitatem & iniuſtitiam. Si namq;, quod pauci, tyrannis erit: etenim, ſi unus habuerit plura, quàm alij locupletes, è iure illo paucorū dominatus, qui unus imperium habeat, dignus eſt. Si autē, quod plures numero, iniuſtè ſe gerent, publicātes bona diuitū & pauciorū, quem admodum dictū eſt prius. Quę igitur eſſe poterit æqualitas, quā fatebuntur ambo. Dicūt.n. quodcūq; uiſum fuerit plurib. ciuibus, hoc oportere ratū eſſe. Sit iam hoc, non tamē omnino, ſed quia duæ partes ſunt, è quibus conſtat ciuitas, diuites & pauperes: quodcunq; ambob. uiſum fuerit, uel pluribus, hoc ratum ſit: ſi autem contraria uiſa fuerint, quodcūq; plures probarint, & quorum cēſus maior fuerit: ceu, ſi hi quidem decem, hi autem uiginti. Viſum autem eſt è diuitibus ſex, è pauperibus uerò quindecim. Acceſſerint autem pauperib. quidē quatuor è diuitibus, diuitib. uerò quinq; è pauperibus. utrorū igitur cenſus ſuperauerit, connumeratis ambobus cum utriſq;, hoc ratū ſit. Si autē pares coinciderint, communem eſſe hanc quęſtionem exiſtimandum eſt: quemadmodū nunc ſi bifariam ſecta fuerit cōcio uel iudiciū. ſiue.n. hoc ſorti committendū, ſiue aliud quippiā huiuſcemodi faciendū eſt. Verùm de æquo & iuſto, etſi ualde difficile inuenire ueritatē de ipſis: tamen faciliùs eſt adipiſci, quàm perſuadere illos, qui ualent plus habere. Semper enim quærunt æquum ac iuſtum infirmiores: qui autē ſunt ſuperiores, nihil curant.

πιθὶ τοῦτο δίκαιον, ὅ, τι ἂν δόξῃ τοῖς πλείοσιν. οἱ δ' ὀλιγαρχικοὶ, ὅ, τι ἂν δόξῃ τῇ πλείονι οὐσίᾳ· καὶ τὸ πλῆθος γὰρ οὐσίας φασὶ κρίνεσθαι δεῖν· ἔχει δ' ἀμφότερα ἀνισότητα καὶ ἀδικίαν. εἰ μὲν γὰρ ὅ, τι ἂν οἱ ὀλίγοι, τυραννὶς· καὶ γὰρ ἐὰν εἷς ἔχῃ πλείω τῶν ἄλλων πλουσίων, κατὰ τὸ ὀλιγαρχικὸν δίκαιον, ἄρχειν δίκαιος μόνος. εἰ δ' ὅ, τι ἂν οἱ πλείους κατ' ἀριθμὸν, ἀδικήσουσι, δημεύοντες τὰ τῶν πλουσίων καὶ ἐλαττόνων, καθάπερ εἴρηται πρότερον. τὶς οὖν οὕτω ἐστὶν ἰσότης, ᾗ ὁμολογήσουσιν ἀμφότεροι, σκεπτέον ἐξ ὧν ὁρίζονται δικαίων ἀμφότεροι· λέγουσι γὰρ ὡς ὅ, τι ἂν δόξῃ τοῖς πλείοσι τῶν πολιτῶν, τοῦτο εἶναι δεῖ κύριον. ἔστω δὴ τοῦτο, μὴ μέντοι πάντως· ἀλλ' ἐπειδὴ δύο μέρη τετύχηκεν, ἐξ ὧν ἡ πόλις, πλούσιοι καὶ πένητες· ὅ, τι ἂν ἀμφοτέροις δόξῃ, ἢ τοῖς πλείοσι, τοῦτο κύριον ἔστω ἐὰν δὲ ἐναντία δόξῃ, ὅταν ἂν οἱ πλείους, καὶ ὧν τὸ τίμημα πλεῖον· οἷον, εἰ οἱ μὲν δέκα, οἱ δὲ εἴκοσιν· ἔδοξε δὲ, τῶν μὲν πλουσίων τοῖς ἓξ, τῶν δ' ἀπόρων τοῖς πεντεκαίδεκα. προσγεγράφθω, τοῖς μὲν πένησι· τέτταρες τῶν πλουσίων, τοῖς δὲ πλουσίοις πέντε τῶν πενήτων. ὁπότερον οὖν τὸ τίμημα ὑπερτείνει, συναριθμουμένων ἀμφοτέρων ἑκατέροις, τοῦτο κύριον· ἐὰν δὲ ἴσοι συμπέσωσι, κοινὸν εἶναι τούτων νομιστέον ἀπορίαν· ὥσπερ νῦν ἐὰν δίχα ἡ ἐκκλησία γένηται, ἢ τὸ δικαστήριον· δεῖ γὰρ ἀποκληρωτέον, ἢ ἄλλό τι ποιητέον. ἀλλὰ περὶ μὲν ἴσης καὶ δικαίας, κἂν εἰ πάνυ χαλεπὸν εὑρεῖν τὴν ἀληθείαν περὶ αὐτῶν· ὅμως ῥᾴον τυχεῖν, ἢ συμπεῖσαι τοὺς δυναμένους πλεονεκτεῖν. ἀεὶ γὰρ ζητοῦσι τὸ ἴσον καὶ τὸ δίκαιον οἱ ἥττους· οἱ δὲ κρατοῦντες, οὐδὲν φροντίζουσι.

homines hoc eſſe iuſtum, quod pluribus uideatur. At ij, qui oligarchiæ ſtudent, id, quod ampliores rei familiaris facultates habentibus probatum ſit. Ex amplitudine enim & copijs rei familiaris dicūt huius rei iudicium fieri oportere. Sed habet utraq; res inæqualitatem atq; iniuſtitiam. Si enim id iuſtum ſtatuendū erit, quodcunq; paucis uiſum fuerit, tyrannis erit. Nam ſi quis unus ampliores rei familiaris facultates habeat, quàm locupletes: ex eo iure, quod oligarchiæ proprium eſt, debebit ſolus præeſſe atq; imperare. Sin quicquid pluribus numero: iniuriam diuitibus & paucioribus inferent, bonis eorū publicandis, quemadmodum ſuprà dictum eſt. Quænam igitur ſit æqualitas, de qua utriq; conſentiant, ex ijs iuribus, quæ utriq; definiūt, uidendum. Dicunt enim quicquid maiori parti ciuium uiſum ſit, id ratum eſſe oportere. Demus ita eſſe. non omnino tamē. Sed quoniam ſors ita tulit, ut duæ ſint partes, ex quibus conſtat ciuitas, diuites & pauperes: quod utriſq; uiſum fuerit, aut pluribus, hoc ratum eſto. ſint contrariæ ſententiæ fuerint, quod plures & ex pauperibus, & ex ijs, quorum ampliores ſunt rei familiaris facultates, probarint, id ualeat: exempli cauſa, ſunt hi quidem decem, illi uerò uiginti. Sed aliud uiſum eſt ciuibus ſex ex diuitum numero, aliud ciuibus quindecim ex pauperum multitudine. Acceſſerunt igitur ad pauperes quidē quindecim, diuites quatuor: ad diuites uerò ſex, pauperes quinque. utrorumcumq; igitur cenſus ſuperat alterū, utrorumq; cenſu inter ſe comparato, & ad calculos uocato, eorū ſententia ualere & rata eſſe debet. Quòd ſi pares ab utraq; parte ſententiæ fuerint, cōmunis & ſimilis exiſtimanda hæc dubitatio eſt, atq; nunc, ſi contionis aut iudicum cōſenſus ſententiæ ab utraq; parte ſint æquales. aut enim ſorti res permittenda eſt, aut aliud tale faciendū. Sed de æquitate quidē & iure, quamuis uerum inuenire difficile ſit, facilius tamen eſt ea obtinere, quàm ijs, qui ſuperiora omnia habere, & bonis externis alios ſuperare poſſunt, ut iuſtitiam colant, & retineant æquitatem, perſuadere. Semper enim æquitatem & ius quærunt imbecilliores: qui uerò opibus & uiribus ſuperiores ſunt, de ijs nihil laborant.

COMMENTARIVS.

Quod ſequitur autem.) Cùm certum ſolidumq́ue ſit, ſtatum popularem uelle, ut ciues cuncti æqualitatem omnium rerum obtineant: reſtat uidere, quomodo hoc rectè ordineq́ue geri debeat. duæ namque rationes uidentur eſſe, quibus hoc efficiatur: non tamen ambæ eodem pacto probandæ. Prior ipſarum eſt, quam reijcit, ut cenſus fortunæq́ue quingentorum locupletum diuidantur mille pauperibus, qui mille poſtea eandem poteſtatem habeant, quam quingenti illi. poſt hæc ipſe inquit: An non decet hoc pacto conſtituere æqualitatem in hac re? nec uera hæc ratio eſt huius rei, tantoperè expetitæ in hac republica tractandæ: ſed inquit, Ita ſanè diuidere non alienum eſt, retinendaq́ue prorſus hæc diuiſio perſonarum, ut quingenti diuites pares ſint mille pauperibus. deinde numero illo quingentorum, & eodem pacto è mille, pares æquales q́ue ſumendi ſunt, ſtatuendumq́ue hos dominos auctoresq́ue creandorum magiſtratuum, & cauſarum iudicandarum: quæ ſunt duo munera, in quibus tota penè reſpublica manet. Cùm autem in omnibus libris, quos uidi, & ſcriptis & excuſis legatur;

διαιρέσεων: puto hanc uocem mendum continere, ſublataq́ præpoſitione, legi debere αἱρέσεων. quemadmodum etiam non multò pòſt auctor locutus eſt, cùm inquit, μὴ μετέχωσι τῆς αἱρέσεως τῶν ἀρχῶν. nam diuiſionibus locum hîc non eſſe, uidit etiam Sepulueda ſubtiliter: qui tamen uocem hanc maculoſam eſſe non putauit, ſed aliter accipiendam hoc loco, ac uulgò capi ſolet, cenſuit.

Virum igitur) Cùm duas rationes æqualitatis obtinendæ in republica populari oſtendiſſet, ac poſteriorem ipſarum priori antepoſuiſſet: quærit nunc, an reſpublica ita conſtituta, ſit maximè iuſta, propoſito ſibi iuſto populari, atque illo cuſtodito: ſiue potius reſp. illa, quæ reſpicit multitudinem & exuperantiam (quæ ſanè non eſt unius generis) multitudo enim, quę quaſi norma ipſius eſt, ſpectatur in perſonis, & in bonis fortunisq́ue, ut ipſe accuratè docet.

Aiunt enim.) Exponit cuiuſmodi ſit reſpublica illa, uel reſpublicæ potiùs, quæ plus amant exuperantiam: quę tamen ambæ non tuentur populare ius, ſed altera illarum tantùm. quæ namque plus bonorum ſequitur, aliena eſt à iure illo. inquit igitur: Aiunt enim populares, iuſtum eſſe, quodcunq; uiſum fuerit pluribus ciuibus: atq; ita regnat illic numerus maior perſonarum. Contrà autem, quibus placet dominatus paucorum, iuſtum eſſe cenſent, quodcunque placuerit maiori patrimonio poſſeſſoribusq́ue ampliorum fortunarum. Affirmant enim hi, inquit, contra iudicium popularium, oportere attendi in exiſtimanda hac re copiam rei familiaris: & qui abundarint ipſa, dignos eſſe qui gubernaculum reip. teneant.

Habent autem ambo.) Aperit uitium utriuſque rationis: incipit autem à poſteriore, quid incommodi naſcatur è ſententia paucorum locupletium, oſtendens. inquit enim: Continent ambo hæc inæqualitatem & iniuſtitiam, quare non ſunt apta ullo pacto bene conſtitutæ reipublicæ. Quomodo autem hoc uerum de illis ſit, declarat. inquit enim: Si namque (quod pauci illi probant) factum fuerit, naſcetur inde tyrannis, quod confirmat, dicens: Si enim unus aliquis ipſorum plus patrimonij poſſederit, quàm cæteri omnes, participes eius dominatus ex iure illo, laudato ab ipſis, debet imperium ſolus adipiſci. Non poteſt autem dubitari, quin regnum ita partum, id eſt commendatione diuitiarum, ſit tyrannis. Priorem autem & ipſam probari non poſſe declarat, uitio ipſius detecto. inquit enim: Si uerò quòd plures numero eſſe dicunt, receptum fuerit: tantaq́ue poteſtas ipſis commiſſa, iniuſtè illi ſe gerent, publicantes, ſibiq́ue diuidentes bona locupletium & pauciorum. quod à ſe anteà ſignificatum fuiſſe commemorat: intelligit autem quartum horum librorum.

Quæ igitur eſſe.) Explosis iam ambabus illis rationibus, quæ ſeiunctæ, magnæ culpę affines eſſe demonſtratæ ſunt: quærit, quæ nam media uia inueniri poſsit, non aliena penitus ab opinionibus iudicijsq́ue & horum & illorum: & quæ demum aqua ſit ex iure illo, quod probant. ita igitur ait: Poſtquam autem hæ rationes periculoſæ ambæ ſunt, quæ nam exiſtit æqualitas, quam probent ambo hi, tantopere inter ſe diſſentientes: diligenter uidendum eſt, retentis illis iuribus, quæ ambo ipſi definiunt ac laudant. quæ uerò illa ſint, repetit, dicunt enim, inquit: Quodcunque uiſum fuerit pluribus ciuibus, illud ipſum ratum eſſe debere, & quaſi regnare in ciuitate.

Si iam hoc.) Concedatur hoc ipſis, inquit, ualeatq́ue quod æquum putant, ambo ſcilicet illi contrarij inter ſe, & qui ſtatibus oppoſitis delectantur: non tamen omnino, ut ipſi accipiunt, ſed aliter ſumptum ac correctum. Quomodo autem accipi uelit, declarat, initio ducto à re plana, & anteà etiam expoſita. inquit enim: Verùm quia duæ partes ſunt, ex quibus ciuitas conſtat, diuites ſcilicet ac pauperes: ratum ſit & ſolidum, quodcunq; ambabus his partibus uiſum fuerit: id eſt, cùm conſenſerint inter ſe diuites ac pauperes, & cùm ſententię ipſorum diſcreparint, ratum ſit, quod pluribus probatum fuerit. Si uerò contraria penitus uiſa ipſis fuerint, ex illis quòd plures itidem probarint: quorumq́ue cenſus amplior fuerit, & ſi contigerit perſonarum numerum eſſe minorem.

Ceu, ſi hi quidem.) Totam rem magis explanat, & quaſi in conſpectu nobis ponit: inquit enim: Ceu, ſi hi quidem, diuites ſcilicet, decem numero extiterint: hi uerò, pauperes inquam, uiginti: uiſum autem fuerit, de quo deliberatur, è numero diuitum ſex quibuſdam: tenuiorum autem pauperumq́ue, quinque. pergens autem totam rem explicare, inquit: Et adhæſerint admotiq́ue fuerint pauperibus quatuor è numero diuitum, diuitibus autem quinque è numero pauperum. Cùm igitur hoc factum fuerit, uidendum eſſe dicit, utrorum cenſus ſuperat cenſum reliquorum, non ſeparatorum, id eſt ſolorum diuitum, aut ſolorum pauperum, ſed mixtorum, id eſt, ut ſcilicet ambo hi ſint cõiuncti cum oppoſitis, id eſt & diuites cum pauperibus, & pauperes cum diuitibus. hoc, inquam, quod uiſum probatumq́; fuerit his, ratum erit.

Si autem pares.) Quid ſeruare oporteat, cùm maior fuerit cenſus aut horum aut illorum copulatorum, iam docuit: nunc autem aperit, quid conſilij capiendum ſit, cùm contigerit illos eſſe æquales, non perſonis, ſed cenſibus. cùm enim hoc uſu uenit, ſublata illa, requiritur alia quaſi norma, quæ quid rectum ſit monſtret. Inquit igitur, hanc quæſtionem communem eſſe, non propriam huius, quæ fingitur hîc, reipublicæ: quare remedium idem adhibendum eſſe, quod illic adhibetur. hoc enim, ut arbitror, ualet, quod inquit: Ceu nunc, ſi concio diuiſa fuerit, ſiue curia ac iudicium, totidemq́ue ſteterint ex utraque parte. confugere enim mortis eſt ad ſortem, aut aliud huiuſcemodi quippiam, quod dirimat hanc litem: idem igitur hîc faciendum.

Verùm de æquo.) Videbat Ariſtotelus rationes has omnes, quas excogitauit, non eſſe omnino certas & exquiſitas (neque enim arbitror ipſum intelligere ſolùm eam, quæ rem fortunæ committ) fateturq́ue; durum admodum atque arduum eſſe in his rebus ueritatem aſpicere, & quod ab omni incommodo periculoq́ue uacuum ſit, adipiſci. ueruntamen putat, ut in malis hoc præſtare faciliusq́ue eſſe ipſum inuenire, quàm poſtulare aut à locupletibus, aut à pauperibus, cùm facultatem eius rei habent, poſſuntq́ue explere ſuas cupiditates, ne id facere uelint, æquoq́ue contenti ſint. quare tutius eſt hoc. Confirmat autem iudicium ſuum, probatq́ue uerum eſſe quod dixit, de faciliore uia huius boni obtinendi, in uniuerſum addens. ſemper enim ſectantur optantq́; quod æquum iuſtumq́ue eſt inferiores: & ſi id impetrare potuerint, bene ſecum actum putant, contentiq́ue eo ſunt. Contrà autem, qui ſuperiores ſunt & quaſi dominantur, ipſum deſpiciunt, ſeruiuntq́; ſuis libidinibus. quare frenandi ſunt ac coercendi.

a, πάντες κυρίως εἶναι τῶν αἱρετέων, &c. al. ἀρχερεσιῶν. Vulgati διαιρέσεων, mendoſe.

CAPVT IIII.

CVM autem ſint quatuor ſtatus populi, optimus quidem, qui primus eſt ordine, quemadmodum dictum eſt in diſputationib. habitis ante hęc. eſt aũt & uetuſtiſsimus omniũ hic. Dico autem primum, quẽadmodum ſi quis diuideret populos: optimus enim populus eſt, qui cõſtat ex agricolis. Quapropter ſtatum populare licet cõficere, ubi multitudo uiuit ex agricultura aut paſtione. Quia enim non multũ peculij habet, eſt ſine otio, ut non ſæpe liceat ipſi in cõcione uerſari: quia autem non

Δημοκρατιῶν δ' οὐσῶν τεττάρων, βελτίστη μὲν ἡ πρώτη τάξει, καθάπερ ἐν τοῖς πρὸ τούτων ἐλέχθη λόγοις. ἔστι δὲ καὶ ἀρχαιοτάτη πασῶν αὕτη. λέγω δὲ πρώτην, ὥσπερ ἄν τις διέλοι τοὺς δήμους· βέλτιστος γὰρ δῆμός ἐστιν ὁ γεωργικός, ὥστε καὶ ποιεῖν ἐνδέχεται δημοκρατίαν, ὅπου ζῇ τὸ πλῆθος ἀπὸ γεωργίας, ἢ νομῆς. διὰ μὲν γὰρ τὸ μὴ πολλὴν οὐσίαν ἔχειν, ἄσχολός ἐστιν, ὥστε μὴ πολλάκις ἐκκλησιάζειν· διὰ δὲ τὸ μὴ ἔχειν

CVM *ſint autẽ democratiæ quatuor, optima quidem eſt ea, quæ eſt ordinè prima, quemadmodũ ſuperioribus libris expoſitum eſt. Et uerò hæc eadem omnium eſt etiam antiquiſſima. Primam autem appello, ut ſi quis populorum diuiſionem faciat. Optimus enim populus eſt is, qui in agri colendi ſtudio uerſatur. Itaq; licet etiam democratiam unam facere, in qua uiuit multitudo ex agricultura, aut ex pecorum paſtione. Nam propterea quòd non habet admodum copioſam neq; amplam rem familiarem, occupata eſt, ita ut non eat in concionem frequens. Quòd uerò caret*

rebus

non habent res ad uictum neceſſarias, aſsidui ſunt in operib. & rem alienam nó cupiunt: ſed iucũdius eſt illis opera ſua moliri, quàm ciuitati nauare operam atq; imperium habere, ubi quęſtus nó fuerint magni è cura reipub. multitudo enim magis appetit lucrũ, quàm honorem. Signum autẽ huius rei eſt: antiquas enim tyrannidas tolerabant, & paucorũ dominatus ferunt, ſi quis ipſos operib. ſuis incũbere ſiuerit, & non abſtulerit aliquid: celeriter.n. hi quidẽ ipſorum diteſcunt, hi autẽ non egent. Amplius autem eorũ poteſtatis eſſe deligere et corrigere magiſtratus, explet id, quo egent, ſi qua cupiditate honoris tenentur: quia apud quoſdã populos, quamuis participes non fuerint deligendorũ magiſtratuum, ſed quidã ipſorũ, delecti ex omnib. per partem (quemadmodũ Mantineæ fit) deliberationes autẽ in ſua poteſtate habeãt: ſatis hoc eſt multitudini, & oportet exiſtimare hanc eſſe formã quandam ſtatus populi, quemadmodũ Mantineę quõdam fuit. Quare cõducit iam etiam ſtatuì populi, qui prius dictus eſt, & adeſſe illi ſolet, deligere quidẽ magiſtratus & corrigere, & cauſas iudicare omnes: gerere aũt maximos magiſtratus delectos uiros, & è cenſib. maiores à maiorib. ſiue à cẽſib. quidem nullũ, ſed eos qui uim & poteſtatẽ habeãt. Neceſſe eſt autẽ, eos qui ſic remp. adminiſtrant, regere eam rectè: magiſtratus .n. ſemper per optimos uiros gerẽtur populo uolente, & probis hominib. nõ inuidente: & probi uiri, nobilesq; hoc ordine cõtenti eſſe debebunt: nõ ſeruient .n. imperio deteriorũ, & imperio utẽtur iuſtè, quia alij in ſua poteſtate habẽt correctiones magiſtratuũ. Pendére .n. aliũde, & nõ omne licere homini facére, quod uiſum fuerit, prodeſt: poteſtas .n. efficiendi quodcunq; uoluerit aliquis, nõ ualet coercere id uitij, quod in ſingulis hominib. exiſtit. Quare neceſſe eſt uſu uenire, quod eſt maximè utile rebuſpub. imperium habere honeſtos uiros, ua cuos à culpis, nulla iactura facta ſui iuris à multitudine. Eſſe igitur hunc omniũ populi ſtatuũ optimũ, perſpicuum eſt: & quã ob cauſam, quia inquã populus eſt qualis. Ad efficiendũ aũt populũ agriculturæ deditũ, q̃dã leges apud multos antiquitus cõſtituentes

χειν τἀναγκαῖα πρὸς τοῖς ἔργοις διατρίβουσι, καὶ τ' ἀλλοτρίων ἐπιθυμοῦσιν· ἀλλ' ἥδιον τὸ ἐργάζεσθαι καὶ πολιτεύεσθαι, καὶ ἄρχειν, ὅπως αὖ μὴ ἦ λήμματα μεγάλα ἀπὸ τ' ἀρχῶν· οἱ γὰρ πολλοὶ μᾶλλον ὀρέγονται τοῦ κέρδους, ἢ τ' τιμῆς. σημεῖον δ' ἐστὶ τὰς ἀρχαίας τυραννίδας ὑπομένοντα, καὶ τὰς ὀλιγαρχίας ὑπομένοντας, ἐὰν μὴ αὐτὰς ἐργάζεσθαι κωλύῃ, μήδ' ἀφαιρῆται μηθὲν· ταχέως γὰρ οἱ μὲν πλουτοῦσιν αὐτῶν, οἱ δ' ἤδη ἀπορροῦσιν. ἔτι δ' τὸ κυρίους εἶναι τ' ἐλέσθαι, καὶ δοθῆναι, ἀναπληροῖ τιμὴν ἰδέαν, ἔστι φιλοτιμίας ἔχουσιν· ἐνίοις δὲ δήμοις, κἂν μὴ μετέχωσι τ' αἱρέσεως τ' ἀρχῶν, ἀλλὰ λίνες αἱρετοὶ καὶ μέρος ἐκ πάντων (ὥσπερ ἐν μαντινείᾳ) καὶ τοῦ βελτίους κύριοί ὦσιν, ἱκανῶς ἔχει τοῖς πολλοῖς. καὶ δεῖ νομίζειν καὶ τοῦτ' εἶναι σχῆμα τι δημοκρατίας, ὥσπερ ἐν μαντινείᾳ ποτ' ἦν. διὸ δὴ καὶ συμφέρον ἐστὶ τῇ πότερον ῥηθείσῃ δημοκρατίᾳ, καὶ ὑπάρχειν ἐώθασιν, αἱρεῖσθαι μὲν τὰς ἀρχὰς καὶ βουλεύειν καὶ δικάζειν πάντας· ἄρχειν δὲ τὰς μεγίστας αἱρετὰς, ἐκ τιμημάτων, τὰς μείζους ἀπὸ μειζόνων. ἢ καὶ ἀπὸ τιμημάτων μὲν μηδεμίαν, ἀλλὰ τὰς δυναμένας. ἀνάγκη δὲ πολιτευομένους οὕτω, πολιτεύεσθαι καλῶς· αἰεὶ γὰρ ἀφεστήξουσι τ' βελτίστων ἔσονται δ' δήμῳ ἐκλεγόμενοι, καὶ τοῖς ἐπιεικέσιν οὐ φθονοῦντ· καὶ τοῖς ἐπιεικέσι ἐγκαλεῖσθαι ἀρκοῦσαν εἶναι πᾶσιν τ' πάσιν· ἄρξοντας δὲ καὶ οὐκ ἐπ' ἄλλων χρόνων· ἐκ ἄρξουσι δικαίως, ἀφαιροῦντος τ' βουλῆς εἶναι κυρίους ἑτέρους. τὸ δὲ ἐπανακρέμασθαι, καὶ μὴ πᾶσι ἐκεῖναι ποιεῖν, ὅ, τι ἂν δόξῃ, συμφέρον ἐστίν· ἡ γὰρ ἐξουσία δ' πράττειν, ὅ, τι ἂν ἐθέλῃ τις, ἀδύνατον φιλάττειν, τὸ ἐν ἑκάστῳ τ' ἀνθρώπων, φαῦλον. ὥστε ἀναγκαῖον συμβαίνειν, ὅπερ ἐστὶν ὠφελιμώτατον ἐν τ' πολιτείαις ἄρχειν τὸς ἐπιεικεῖς ἀναμαρτήτους ὄντας, μὴ δ' ἐλαττούμενον δ' πλήθους. ὅτι μὲν οὖν αὕτη τ' δημοκρατιῶν ἀρίστη, φανερόν· καὶ διὰ τίν' αἰτίαν, ὅτι διὰ τὸ πιόν τινα εἶναι τ' δῆμον. ποιεῖ δ' τὸ καταστοχάζειν γεωργὸν τ' δῆμον, τῶν τε νόμων τινὲς τ' παρὰ τοῖς πολλοῖς κειμένων τὸ ἀρχαῖον,

rebus ad uictum neceſſarijs, in opere faciendo aſsiduè uerſatur, neq; alienum appetit: ſed iucundius ei eſt agrum colere, & opus ruſticum facere, quàm rempub. adminiſtrare, & magiſtratũ gerere, ubi non datur magnos admodum, neq; uberes quæſtus ex magiſtratibus facere. uulgus enim lucri cupidius eſt, quàm honoris. cuius rei hoc argumentum eſt, quòd & olim antiquas tyrannidas æquo animo perferebãt, et nunc oligarchias perferunt, ſi modò quis eos non prohibeat ab opere faciendo, neq; quicquam eis adimat. citò enim alij quidem eorũ abundant, alij autem non egent. Præterea uerò penes eos poteſtatem eſſe creandorũ ſuffragijs ſuis magiſtratuum, & rationum à magiſtratib. repetundarum, hæc eorũ honoris egeſtatem ac ſitim explẽt, ſi qua eius rei cupiditate flagrant. Nam apud nonnullos populos etiamſi non habeant uniuerſi ius mandandorum magiſtratuum, ſed aliqui ex eis omnibus uiciſſim lecti, ut Mantineæ: ſi modò penes eam conſultandi ſit poteſtas, hoc uno eſt contenta multitudo. Atq; hanc figuram quandam eſſe democratiæ oportet exiſtimare. Quapropter & utile eſt ei, democratiæ, quæ anteà expoſita eſt: & ſolet hoc in ea ſeruari, ut omnes quidẽ ciues & magiſtratus eligant, & rationes à magiſtratibus repoſcant, & rebus iudicandis præſint: ſed aliqui ſelecti, & ex cenſibus, maximos magiſtratus gerant, & ut quiſq; erit maximus, ita ex maximo: aut nullũ ex cenſu, ſed qui poſſunt, quiq; facultatem habent, ij gerant. Qui autem ita remp. adminiſtrant, cùm eos bene & præclarè adminiſtrare neceſſe eſt: (nam ita magiſtratus ſemper ab optimis gerentur & populo uolente ac lubente, & uiris bonis non inuidente:) tum homines frugi, uiriq; illuſtres neceſſariò hac reipublicæ deſcriptione atque ordine erunt contenti. Nam nec aliorum deteriorum imperio parebunt, et iuſtè imperabunt: quia penes alios rationum repoſcendarum ſit poteſtas. Pendére enim ex aliorum iudicio atque auctoritate, & quicquid uelit quis, facere non licere, utile eſt. Nam quidlibet agendi licentia ac poteſtas, id, quod in unoquoq; homine mali ineſt, uitare non poteſt. Itaq; neceſſariò id euenit, quod eſt omnibus reip. adminiſtrandæ formis utiliſsimum, ut uiri boni reip. præſint, tuti à periculo peccandi, & ſine imminutione uirium aut commodorum multitudinis. Hanc igitur democratiarum eſſe optimam, & propter quam cauſam perſpicuũ eſt: nempe quia populus certo quodammodo affectus, & bene conformatus eſt. Ad populum autem agriculturæ ſtudioſum reddendũ leges quædam ex ijs, quæ apud populos olim poſ-

res hunc ſtatum, utiles cunctæ ſunt: ſiue omnino non licere plus telluris menſura quadam poſsidere, ſiue ab aliquo loco uerſus urbem & ciuitatem. Erat aũt antiquitus multis in ciuitatibus legib. definitum, ne licere quidem uendere primos agellos ſorte aſsignatos. Valet aũt huiuſcemodi quiddã & lex quã Oxyli dicunt eſſe, nõ licere fœnori addicere partẽ quãdam agri eius, quẽ quiſq; poſsidet. Nunc aũt oportet corrigere lege etiã Aphytalorũ. ad id enim, quod dico, utilis eſt. illi namq; etſi ſunt multi, poſsidẽt aũt puſillum agrũ: tamen cuncti agriculturæ incumbũt. cẽſentur.n. nõ notas poſſeſsiones, ſed per partes tantas diuidẽtes, ut poſſint etiam ſuperare cenſib. pauperes. Poſt multitudinẽ cõſtantem ex agricolis, optimus populus eſt, ubi paſtores ſunt, & uiuunt è pecorib. (multa.n. habet aſsimilia agriculturæ) & ad belli munera maximè hi habitib. exercitati ſunt, & corporib. idonei: uimq; habent ſub dio noctu degendi. Cunctę aũt alię multitudines, è quib. reliqui populares ſtatus conſtant, multò deteriores ſunt his (uita enim iners) & nullum opus cum uirtute illorũ, quæ tractat multitudo tenuium opificum & forenſium hominum & operariorũ. Amplius autẽ, quia aſsiduum eſt in foro & urbe omne huiuſcemodi genus hominum, ut ita loquar, facilè colit conciones: ruſtici autẽ homines, quia ſparſi diſſeminatiq; ſunt per agrum, neque conueniunt, neq; eodem pacto delectantur hoc conuentu. Vbi autẽ contingit regionem huiuſcemodi poſitu ram habere, ut ager multum ab urbe ſeiunctus ſit: nullum negotium eſt, ſtatum popularem efficere bonum, & rempublicam. cogitur enim multitudo in agris manſiones facere. Quapropter oportet, ſi turba forenſis fuerit, in populi ſtatibus nõ ſine illa, quæ degit in agro, conciones facere. Quomodo igitur decet conſtruere optimum & primum populi ſtatum, traditum eſt. Planum autem eſt, quomodo etiam alios: ſeruato enim ordine opus eſt inde migrare, & ſemper deteriorem multitudinem ſemouere. Extremum autem, quia cuncti ipſo communicant: neque omnis ciuitatis

χρήσιμοι πάντες· ἢ τὸ ὅλως μὴ ἐξεῖναι κεκτῆσθαι πλέω γῆν μέτρου τινός, ἢ ἀπὸ τινος τόπου πρὸς τὸ ἄστυ, καὶ τὴν πόλιν· ὧν ἤ γε ἀρχαῖον ἐν πολλαῖς πόλεσι νενομοθετημένον, μηδὲ πωλεῖν ἐξεῖναι τοὺς πρώτους κλήρους. ἔστι δὲ ὃν λέγουσιν ὀξύλου νόμον εἶναι, τοιοῦτόν τι δυνάμενον, τὸ μὴ δανείζειν εἰς τι μέρος τῆς ὑπαρχούσης ἑκάστῳ γῆς. νυνὶ δὲ δεῖ διορθοῦν καὶ τῷ ἀφητάλων νόμῳ· πρὸς γὰρ ὃ λέγομεν ἐστὶ χρήσιμος ἐκεῖνος γάρ, καὶ περὶ ὃν λεγόμεθα πολλοὶ, κεκτημένοι δὲ γῆν ὀλίγην, ὅμως πάντες γεωργοῦσιν ἡμῶν· ἢ γὰρ οὐχ ὅλας τὰς κλήσεις, ἀλλὰ κατὰ μικρὰ μέρη διαιροῦντες, ὡς ἔχειν ὑπερβάλλειν τε ἡμήσεσι καὶ τοὺς πένητας. μᾶλλον δὲ τὸ γεωργικὸν πλῆθος, βέλτιστος δῆμος ἐστὶν, ὅσοι νομεῖς εἰσὶ, καὶ ζῶσιν ἀπὸ βοσκημάτων. (πολλὰ γὰρ ἔχει τῇ γεωργίᾳ παραπλησίως) καὶ τὰ πρὸς τὰς πολεμικὰς πράξεις, μάλιστ' ἔστι γεγυμνασμένοι τοὺς ἕξεις, καὶ χρήσιμοι τὰ σώματα, καὶ δυνάμενοι φέρειν. τὰ δ' ἄλλα πλῆθη πάντα σχεδὸν, ἐξ ὧν αἱ λοιπαὶ δημοκρατίαι συνεστᾶσι, πολλῷ φαυλότερα τούτων (ὁ γὰρ βίος φαῦλος) καὶ ἀδοξοτέρου μετ' ἀρετῆς, ὧν μεταχειρίζεται τὸ πλῆθος, τό τε τῶν βαναύσων, καὶ τὸ τῶν ἀγοραίων ἀνθρώπων, καὶ τὸ θητικόν. ἐπὶ δὲ τὸ πρὸς τὴν ἀγορὰν καὶ τὸ ἄστυ κυλίεσθαι, πᾶν τὸ τοιοῦτον ῥᾴδιον, ὡς εἰπεῖν, ῥᾳδίως συκλησιάζει· οἱ δὲ γεωργοῦντες, διὰ τὸ διεσπάρθαι καὶ τὴν χώραν, οὔτ' ἀπαντῶσιν, οὔθ' ὁμοίως δέονται τοῦ τοιούτου τούτης. ὅσῳ δὲ καὶ συμβαίνει τὴν χώραν τὴν θέσιν ἔχειν τοιαύτην, ὥστε τὴν χώραν πολὺ τῆς πόλεως ἀπωτέρω ῥᾴδιον καὶ δημοκρατίαν ποιεῖσθαι χρησίμην, καὶ πολιτείαν. ἀναγκάζει γὰρ τὸ πλῆθος διὰ τὴν ἀγορὰν ποιεῖσθαι τὰς ἀποικίας. ὥστε δεῖ, κἂν ἀγοραῖος ὄχλος ᾖ, μὴ ποιεῖν ἐν ταῖς δημοκρατικαῖς συκλησίας, ἀλλὰ τοὺς κατὰ τὴν χώραν πλήθους. πῶς μὲν οὖν δεῖ καθασκευάζειν τὴν βελτίστην καὶ πρώτην δημοκρατίαν, εἴρηται. φανερὸν δὲ καὶ πῶς τὰς ἄλλας· ἑπομένως γὰρ δεῖ περιελθεῖν, καὶ τὸ χεῖρον ἀεὶ πλῆθος χωρίζειν. τὴν δὲ πολιτείαν, διὰ τὸ πάντας κοινωνεῖν· οὔτε πάσης ἐστὶ πό

fitæ ſunt, omnes adiuuent & conferãt, aut ne omnino liceat maiorem agri modum, quàm à lege præfinitum ſit, poſsidere, aut ne liceat uſque à certo loco ad oppidum & ad urbem: & in multis ciuitatibus lege conſtitutum erat, ne cui liceret poſſeſsiones antiquas, quæ primæ ſorte obtigiſſent, uendere. Eſt & ea, quam Oxyli legem eſſe dicunt, talem quandam uim habens, ut nequis pecuniam alteri mutuam daret parte aliqua agri, ſeu fundi, quem quiſq; haberet, ab eo pignori accepta. Nunc autem etiam Aphytæorum lege hæc omnia dirigere nos oportet. eſt enim ad id, quod dicimus, utilis. Nam illi, quamuis & multi ſint, & agrum anguſtum habeãt, omnes tamen ſunt agricolæ. nõ enim cenſentur totas poſſeſsiones neq; fundos integros in cenſum referunt, ſed in tot particulas diuidunt, ut etiam pauperes, cenſibus diuiteis ſuperare poſsint. Secundum eam multitudinem quæ ex agricolis conſtat, populus ille eſt optimus, in quo ſunt paſtores, & qui ex re pecuaria uitam tolerant. Multa enim habet agriculturæ ſimilia res pecuaria. & quòd ad militareis & bellicas actiones attinet, hi ſunt maximè exercitati, & tali corporis habitu, ut magno uſui eſſe reipub. & uitã ſub dio degere facilè poſsint. aliæ autem ferè omnes, ex quibus cæteræ democratiæ conſtant, multitudines, multo ſunt his deteriores. uita enim earum ignaua & uitioſa eſt, nullumq; ex ijs muneribus, quæ tractat ſordidorum atq; illiberalium opificum, & forenſium hominum, (eos dico qui cauponariã faciũt) & mercenariorum multitudo, cum uirtute cõiunctum eſt. Præterea uerò quia tale hoc ferè omne hominum genus in foro uolutetur, atque in urbe perpetuò reſideat, facilè conciones frequentat. Aratores uerò & agricolæ, quia ſunt per agros diſperſi: neq; ad tempus concionibus occurrere poſſunt, neq; tali conuentu ſimiliter egent. Vbi igitur contigit ut talis ſit regionis ſitus, ut agri longè ab urbe remoti ſint, ibi probam democratiam, & bonam reipub. adminiſtrandæ formam efficere facile eſt: neceſſe enim habet multitudo in agris, quaſi in colonijs, habitare.[a] Itaq; in democratijs etiã ſi ſit magna turba forenſis, ſeu tabernaria & urbana, non eſt tamen populus cogendus, neque concio aduocanda ſine multitudine agreſti & ruſtica. Quomodo igitur ſit cõſtituenda optima & prima democratia, dictum eſt. Non eſt autẽ obſcurũ quomodo ſint et cæteræ. nã proximè et ſimiliter diſcedere ac degredi oportet ab ea, quæ ordine prior eſt, & ſemper deteriorẽ multitudinẽ ſecernere ac ſeparare. Vltimã aũt democratiã, propterea quòd ciues omnes reip. adminiſtra-

tatis est perpeti, neque ipsum facilè est permanere, nisi legibus & moribus rectè fuerit informatus. Quæ autem perdere contingit & hanc & cæteras respublicas, dicta sunt fermè prius maxima ex parte. Ad constituendum autem hunc populi statum, & populum efficiendum ualidùm, consuerunt principes ipsius quamplurimos ascisc̃ere, & ciues facere non solùm legitimos, uerùm etiã nothos, & qui ex utrolibet ciue nati sint. Dico autem patre uel matre: omne enim hoc idoneũ est huiuscemodi populo magis. Consuerunt igitur assentatores populi sic construere, ueruntamẽ decet ascisc̃ere, donec superet plebs nobiles & medios, & nõ ultra hoc progredi. Nã si sine modo numero uicerint ipsos, & remp. reddunt cõfusiorem, & nobiles magis exacuunt, ut ęgrè ferant se regi ab ea multitudine. quæ res Cyrenæ causa seditionis fuit. paucũ enim, affine culpæ, non aspicitur: multum autem factum, ante oculos magis est. Amplius autem & huiuscemodi consulta prosunt huiuscemodi populi statui, quibus Clisthenes Athenis usus est, augere uolẽs populi potentiam: & Cyrenæ, qui statum multitudinis constituẽre. tribus enim aliæ cõficiendæ sunt plures, & conuentus per priuata sacra in pauca & communia redigendi sunt: & cuncta uafrè facienda, ut quammaximè fieri potest, commisceantur omnes inter se, consuetudines autem priores dirimantur. Amplius autem & tyrannica consulta uidentur cuncta popularia. Dico autem ceu & licentia seruorum (hæc autem foret quodam tenus utilis) & fœminarum, & puerorum: & sinere ut uiuat unusquisque ut uult. Multi enim erunt, qui huiuscemodi reipublicæ opitulentur: iucundius enim est multis uiuere solutè, quàm temperanter.

πόλεως φέρειν, ἅπερ ῥᾴδιον διαμένει μὴ τοῖς νόμοις καὶ τοῖς ἔθεσιν εὖ συγκειμένῳ. ἀ δ' ἁπάντων φθείρειν συμβαίνει καὶ τοῦτο καὶ τὰς ἄλλας πολιτείας, εἴρηται πρότερον τὰ πλεῖστα καὶ σχεδόν. πρὸς δὲ τὸ καθιστάναι τοῦτο τὸν δημοκρατίαν, καὶ δεῖ μᾶλλον ποιεῖν ἰσχυρὸν, εἰώθασιν οἱ προεστῶτες· τῷ προσλαμβάνειν ὡς πλείστους, καὶ ποιεῖν πολίτας, μὴ μόνον τοὺς γνησίους, ἀλλὰ καὶ τοὺς νόθους καὶ τοὺς ἐξ ὁποτερουοῦν πολίτου. λέγω δ', οἷον πατρὸς ἢ μητρός· ἅπαν γὰρ οἰκεῖον τοῦτο τῷ τοιούτῳ δήμῳ μᾶλλον. εἰώθασι μὲν οὖν οἱ δημαγωγοὶ καταδουάζειν ἅτω. δεῖ μὲν τὸ προσλαμβάνειν, μέχρις οὗ ὑπερτείνῃ τὸ πλῆθος τῶν γνωρίμων καὶ τῶν μέσων, καὶ τούτου μὴ πέρα προβαίνειν· ὑπερβάλλοντες γὰρ ἀτακτοτέραν τε ποιοῦσι τὴν πολιτείαν, καὶ τοὺς γνωρίμους πρὸς τὸ χαλεπῶς ὑπομένει τὴν δημοκρατίαν, παροξύνουσι μᾶλλον, ὅπερ συνέβη τῆς στάσεως αἴτιον γοῦν περὶ Κυρήνην. ὀλίγον μὲν γὰρ πονηρὸν παρορᾶται· πολὺ δὲ γινόμενον, ἐν ὀφθαλμοῖς μᾶλλον ἐστίν. ἔτι δὲ τὰ τοιαῦτα καταδουάσματα χρήσιμα πρὸς τὴν δημοκρατίαν τὴν τοιαύτην, οἷς κλεισθένης τε ἠθλήκησιν ἐχρήσατο, βουλόμενος αὐξῆσαι τὴν δημοκρατίαν, καὶ οἱ κυρήνην οἱ τὸν δῆμον καθιστάντες· φυλαί τε γὰρ ἕτεραι ποιητέαι πλείους, καὶ φρατρίαι· καὶ τὰ τῶν ἰδίων ἱερῶν συνακτέον εἰς ὀλίγα καὶ κοινὰ· καὶ πάντα σοφιστέον, ὅπως ἂν ὅτι μάλιστα ἀναμιχθῶσι πάντες ἀλλήλοις, αἱ δὲ συνήθειαι διαζυχθῶσιν αἱ πρότερον. ἔτι δὲ καὶ τὰ τυραννικὰ καταδουάσματα δημοτικὰ δοκεῖ πάντα. λέγω δ', οἷον ἀναρχία τε δούλων (αὕτη δ' ἂν εἴη μέχρι τοῦ συμφέροντος) καὶ γυναικῶν, καὶ παίδων. καὶ τὸ ζῆν ὅπως τις βούλεται, παρορᾶν. πολὺ γὰρ ἔσται τὸ τῇ τοιαύτῃ πολιτείᾳ βοηθοῦν· ἥδιον γὰρ τοῖς πολλοῖς τὸ ζῆν ἀτάκτως, ἢ τὸ σωφρόνως.

strationis sint participes, neq; cuiusuis ciuitatis est ferre, neq; facilè est manere, nisi legibus & institutis bene sit constituta. Quæ res porrò & hanc & cæteras reipublicæ administrandæ formas perdere atq; euertere soleant, expositæ sunt ferè anteà plurimæ. Ad constituendam autem hanc democratiam & populum firmum ac robustum reddendum, solent ij, qui muneribus publicis præpositi sunt, quàm plurimos ad eum assumere atq; aggregare, non solùm germanos ciues, & ex iustis nuptijs procreatos: uerùm etiam ex non iusto concubitu natos, & qui ex alterutro parente duntaxat ciues sunt, hoc est, uerbi causa, ex patre & matre. Omne enim genus hoc hominum ad talem populũ talemq; democratiam magis accommodatũ est. Solent igitur leues & blandi populi ductores hæc excogitare & machinari: sed oportet assumere usq; eò, dum multitudo nobileis & medios superet, & ultra hunc finem non progredi. Nam si modum superent, cùm reipublicæ administrandæ formam faciunt inordinatam & perturbatam, tum nobileis eò magis irritant & incendunt, ut democratiam grauatè atq; iniquo animo ferant: ex quo Cyrenis casu quodam seditio manauit. Nam pusillum malum non attenditur, neq; cernitur: auctum autem & propagatum in oculos incurrit. Præterea talia commenta atq; inuenta, quibus Clisthenes Athenis usus est, cùm democratiam amplificare atq; augere uellet, & ij, qui democratiam cõstituerunt Cyrenis, ad talem democratiã utilia [b] sunt. Nam & aliæ tribus faciendæ sunt, & quæ in urbe insunt, multiplicandæ & sodalitates: & quæ ad sacra priuata pertinent, in pauca & communia contrahenda sunt: omnia deniq; artificia adhibenda sunt, ut quàm maximè omnes inter se permisceantur: pristinæ autẽ consuetudines dirimantur ac distrahantur. Præterea uerò & commenta tyrannica popularia uidentur omnia: hoc est, uerbi gratia, seruorũ licentia nullo magistratu cõstituto, qui eos cõerceat (hæc autem usq; ad aliquem finem utilis fuerit) & mulierum & puerorum: & sinere unumquemq;, ut uelit, uiuere. Multi enim erunt, qui tali reipub. opitulentur. Iucundius enim est multitudini, iis temperanter et inordinatè, quàm temperanter et modestè uiuere.

COMMENTARIVS.

Cum autem sint.) Cùm docuisset, quæ sint propria popularis status, manens in explicatione ipsius: tradit nunc ex quibus idem hominibus, & quomodo conflatus sit. Repetit autem primò, quot species status huius inueniantur: & declarat, quæ sit cæteris anteponenda. inquit enim: Cùm sint quatuor genera reipublicæ eius, quam regit multitudo: optima omnium est, quæ prima est ordine. Indicat igitur his uerbis, cùm eas enumerauit, quid secutus fuerit: primamq; se appellasse ostendit, quæ bonitate præstaret cæteris eiusdem generis. Quemadmodum autem in hac re spectanda, ordineq; ea primum gra-

dum obtineret: ita eandem tempore uetustissimam fuisse inquit, inuentamque & frequentatam ante cæteras, quia constaret ex agricolis, cui studio priscis temporibus dediti erant multi mortales: siue è pastoribus, quos Dicæarchus, ut commemorat M. Varro non longè à principio primi libri de Re rustica, cùm Græciæ uita, qualis ab initio fuerit, aperiret, putauit antiquiores adhuc esse agricolis: quia superioribus temporibus fuisse dicit, cùm homines pastoritiam uitam agerent, neque scirent etiam arare terram, & cæteris muneribus proprijs eius studij fungi.

Dico autem.) Cur tantum tribuerit reipublicæ, quam regunt agricolæ, feceritque eam primam, significat. Dicit enim, se primum gradum ei concessisse, quia qui ipsam administrant, digni sunt qui cæteris anteponantur. Idem enim, inquit, contingeret, si quis uellet populos ipsos diuidere atque æstimare. Optimus enim populus est (quod ad hanc rem pertinet) qui in agro colendo occupatus est. Vt igitur ipse melior cæteris populis est, ita quoq; respub. quę in potestate ipsorum est, melior est rebuspublicis, quæ reguntur à cæteris populis.

Quapropter statum.) Hoc profectò corollarium est. Cùm enim ostenderit idoneam in primis materiam esse reipublicæ populari informandæ, agricolas: addit, dubitandum non esse, quin commodè constituatur status popularis, ubi multitudo uiuit, plebsque ex agricultura, siue pastione. magni enim quoque fructus capiuntur ex pecore, multique sunt certis in locis, qui artem hanc habent.

Quæ enim non.) Constituit quod dixerat, agrestes optimam materiam esse condendæ reipublicæ populari, explicatis bonis, quæ in eo genere hominum uitaque existunt: plura enim illic inueniuntur, quæ adiuuant hoc eximium opus. Primum eorum est, quòd tradit agricolas tenues fortunas habere, ut nequeant amplexari otium, atque ita sæpe in concionibus uersari, eogereque concilium suæ nationis hominum. Alterum est, quòd cùm paratas non habeant res ad uitam necessarias, coguntur assidui esse in operibus suis, unde capiunt fructus non paruos: & cùm uiuant in agris sparsi ac disseminati, quæstum certum sequentes, contenti ipso, nõ appetunt aliena bona: sed libentius, maioreque cum uoluptate uersantur in laboribus illis suis, quàm in republica administranda & imperio etiam habendo. Hanc enim naturam esse multitudinis affirmat, ut potiùs auida sit quæstus, attentioríque ad rem familiarem, quàm studiosa honoris. excepit ciuitates illas, in quibus, qui magistratus gererent, inde caperent magna præmia. uel potius facultatẽ nacti essent cogendi grandem pecuniam, auarè se gerentes, quæstuique demum remp. habentes: ut Plutarchus memoriæ prodidit de Stratocle & Dromoclide, qui tribunal suggestumque, auream messem ea de causa iocantes uocabant, se mutuò ad ipsum inuitantes.

Signum autem.) Probare uolens plebem magis lucrum sectari, quàm honorem, argumentatur à consequentibus: unde ut posteriora, signa ipsa uocat, quia indicant rem tectam & obscuram. Aperire hoc inquit, quod de antiquis illis Græcis memoriæ proditum est, ipsos æquo animo toleraſſe tyrannidas, uixisseque contentos sub iniustè regnantibus: & præterea sua ætate adhuc, inferioribusque temporibus, inueniri, qui non recusent se regi à paucis diuitibus: nec detrectent iugum eorum, si sinant ipsos in agris artibusque illis suis uersari, nec eripiat, quod tot tantisque laboribus quæsiuerunt. Causam autem affert huius ipsorum animi, dicens, partim illorum ita breui locupletari: reliquos autem, qui non tantos quæstus inde faciant, saltem non egere. Vt autem patienter ferunt publicas etiam iniurias, ne auocentur à suis operibus: ita nihil tam inimicum ipsis odio sumque est, quàm abduci ab agris suis, ad aliaque munera transferri. Valet ad comprobandum, quod affirmat hic auctor, perpeti scilicet rusticum genus hominum facile dominationem: quod literis mandatum est, xxx. illos uiros, qui deuictis Athenienſibus impositi sunt à Lacedæmonijs, ciuitati eorum gubernandæ operam dediſſe, consulentes utilitatibus suis, ut abstractos à mari compellerent Athenienſes ad agrum colendum. sciebant enim æquiore animo laturos eos dominatum suum, si ad quietiorem uitam & seiunctam ab omni cogitatione grandioris fortunæ, traducti forent.

Amplius autem.) Additum est hoc, ad declarandum non magnum negotium esse in officio retinere tenues homines, plebemque in illis etiam ciuitatibus, quarum ipsa gubernaculum non tenet, si duo tantùm munera publica in manu ipsius relinquantur, quæ nominat: ualereque non parum putat ad explendam eorum cupiditatem, si ullam in pectoribus suis habent honoris. Hoc autem confirmat, narrans inueniri democratias quasdam, apud quas, etsi participes non sunt uniuersi plebeij homines comitiorum, nec creant suis suffragijs magistratus, sed quidam tantùm delecti ex omnibus mutatis uicibus, tantumque ipsi deliberationum principes auctoresque extiterint: satis ipsis est, nec quicquam aliud expetunt. huiusce modi autem legem institutumque fuisse narrat Mantineæ. Addit in extremo, putare, nos debere morem hunc institutumque relinquendi tantùm alterum eorum munerum multitudini, esse formam quandam reipub. popularis, cùm discrepet à consuetudine reliquarum talium rerumpublicarum: ut in ea ciuitate, quam appellauit, olim factum fuisse tradit.

Quare conducit.) Corollarium hoc est, ualetque ad confirmandum, quod dixit, cùm rationi etiam morem institutumq; hominum conuenire ostendat. inquit enim: Quare prodest reipublicæ populari prius traditæ, id est, quæ plebẽm habet, uniuersumque populum occupatum in agro colendo: & sanè seruari solet, nec unquam ab ea remotum est, creare magistratus, & accipere quas uocant ἐυθυνὰς, causasque existimare ciues omnes. Magistratus autem maximos gerere suffragijs delectos, non sorte creatos, in eaque re spectandos esse census, maioresque magistratus maioribus censibus committendos. Hæc est una ratio, quam utilem illi statui putat. altera, quam statim tangit, est, ut neglectis censibus, in nulloque honore habitis diuitijs, attendatur uirtus uisque ac potestas eorum munerum administrandorum, quæ commissa sunt illi magistratui. inquit enim, rationẽ hanc alterã ostendẽs: Siue nullo magistratu alicui cõmisso ratione census, sed solòs creandos, qui possint. Non me fugit, extitisse qui extremum hoc, secus atq; ego fecerim, acceperint: putauerintque ualere qui possunt, id est, qui tantum rei familiaris habent, ut possint seruire reipub. neq; anguſtijs magnis pratrimonij inde arceantur.

Necesse autem est.) Laudat constitutionem huius reipublicæ, bonis explicatis, quæ ex singulis ipsius institutis oriuntur: Primum eorum est, quod narrat, ita magistratus in manu semper futuros nobilium proborumq; ciuium, atque id plebe uolẽte, & non inuita: neque illis inuidente, ut contingit in alijs statibus. Præterea tradit, moderatis illis honestisque uiris hanc formam reip. acceptam fore, contentosq; omnino eos futuros ipsa: quia non parere illic coguntur deterioribus, quod ubi contingit, est illis ualde molestum & odiosum. Addit aliud bonum ita constitutæ ciuitatis, quod pertinet ad eos in officio retinendos, & ab iniurijs coercendos. inquit enim: Se quoque gerent hi in magistratibus illis suis rectè ac iustè: sunt enim in ea repub. alij, non ipsi, domini eius curæ, corriguntque improba facta eorum, qui publicum aliquod munus cum fraude obiẽre. quare si peccarent, non possent sperare facile eos sibi ignoturos: ut facerent, si sui ordinis homines essent. metus igitur hic libidini eorum occurret.

Pendere enim.) Reddit rationem, cur id quod modò dixit, tantopere prosit: id est, non illos ipsos, sed alios principes esse delictorum corrigendorum. Inquit enim, aptos ipsos esse, & quasi pendere ab alijs, qui potestatis aliquid in ipsos habeant, & non omnia licere ipsis facere, quæ uisa fuerint, utile est reipublicæ. Sed cur etiam hunc ipsum fructum ferat cogitatio hęc, aperit, à contrario argumentans: Facultas enim, inquit, efficiendi omne illud, quod aliquis uoluerit, non potest custodiri compescereque prauum illud ac uitiosum, quod in animis mortalium existit, hortaturque ad iniurias. T. Liuius, commemorans quæ adferrent illi, qui non probabant factum P. Scipionis, quum causam dicere noluit: in alijs etiam hoc posuit, quod mirificè congruit sententiæ huic nostri doctoris. Quid autem tutò cuiquam, ne dum summam remp. permitti, si ratio non sit reddenda? Ἐπανακείμενος hic uim eam habet, quam ostendi: pendere enim illos animo, non corpore significat. sed ipsemet uerbis quæ sequuntur, aperit notionem huius uerbi translati.

Quare necesse est.) Hæc eius quod adiungit, conclusio est: Quasi enim, inquit, si hæc quæ monui, seruata fuerint, inde profectò nascetur, quod est maximè utile reipublicæ: nec potest ullo pacto contingere, quin fiat. Est autem illud, ut nobiles & moderati uiri clauum reipub. teneant, qui ab omni culpa uacui sunt: nec tamen aliquid incommodi capiat multitudo ex imperio ipsorum, iusque ipsius deterius fiat.

Esse igitur.) Concludit nunc, quod primum proposuit: & est hoc quasi peroratio quædam, qua declarat, quid modò fecerit. Perspicuum est igitur, inquit, hanc, quam monstraui, popularem rempublicam, optimam esse ex omni genere talium rerumpublicarum: nec non apertum est, qua de causa ipsa potissimum optima haberi debeat. Illa autem est, quia populus, qui

qui ipsam regit, bene institutus est, ijsque moribus ac sensibus præditus, quos maximè respub. illa, ut summam laudem consequatur, requirit.

Ad efficiendum autem.) Cùm antepositerit cæteris statibus multitudinis hunc, qui constat ex agricolis: quomodo efficiatur, ut populus deditus sit huic arti, indeque uictum quærat, declarat. Qui enim legibus ornant ciuitatem, impellunt multitudinem ad illud ipsum studium, quod probarint. Inquit igitur, ualere ad hoc leges nonnullas, quæ antiquis temporibus apud multas gentes latæ sunt: illas enim omnes hoc præstare affirmat. Cùm uerò quatuor appellet, prima earum est, quæ uetabat plus telluris possidere certa quadam mensura, & ea quidem pusilla: ut Romæ antiquitus, post reges exactos lex de VII. iugeribus. Atque hoc, inquit Aristoteles, siue omnino, & in qualibet parte finium ciuitatis, siue ex certo quodam loco ac spatio urbem uersus. Sequitur autem aliquo modo, si agri magna copia non possideatur ab uno, ut plures participes ipsorum sint, qui etiam suo labore eosdem colant. Memoriæ quoque proditum est à Plutarcho in uita Themistoclis (unde superiorem quoque animaduersionem sumpsi) priscos illos reges Athenienses studuisse, ut populum auellerent à mari, assuefacerentque uiuere minimè nauigantes, sed agrum diligenter colentes: in quo etiam consilio suo constituendo usos eos fuisse narrat uetere fabula, qua traditum est, cùm contenderent inter se Neptunus ac Pallas de nomine tutelaque urbis: deam, monstrata iudicibus eius controuersiæ moria, sacra olea, uicisse aduersarium. Nam Themistoclem contrà prouiso periculo magno, quod à Persis impenderet ciuitati, hortatum magnopere fuisse, ut classem ædificarent, seque in triremibus exercerent, notum est (unde sanè clarissima illa uictoria parta est) ciues tamen pro colonis aratoribusque nautæ, celeustæ & gubernatores redditi sunt, respublicaque erepta è manibus optimatum, traditaque tota nauali turbæ inconditæ ac seditiosæ. Πρὸς τὸ ἄστυ autem inquit, & πόλιν: distinguens astu à ciuitate, ut opinor: quia ciuitates sunt etiam sine oppidis ac mœnibus, quod ualet ἄστυ. ut cùm Terentius inquit, *An in astu uenit:* & Marcus Cicero de Legibus: Vt nostri Attici priusquam Theseus eos demigrare ex agris, & in astu (quod appellatur) omnes se conferre iusserit.

Erat autem.) Hæc altera lex est, quæ idem præstabat, ut omnes scilicet ciues agellum haberent, in eoque colendo studij aliquid ponerent. Erat enim, inquit, priscis temporibus legibus statutum in plurimis ciuitatibus, ne quis posset uendere agellum, sorte ipsi maioribusue eius olim concessum: quæ causa erat, ut hos ipsos agros κλήρους uocarent.

Valet autem huiuscemodi.) Legem præterea quandam satis tunc notam, cuius tamen auctor non omnino certus foret, quamuis multi inuenirentur, qui dicerent, eam Oxyli ueteris Elidis regis esse: eandem uim habere affirmat, simileque aliquid efficere posse, id est, ut ciues agro colendo incumberent, artemque eam haberent. Vetabat autem illa uniuersum agrum pignori opponere, uolebatque ut dominus certam quandam partem ipsius liberam solutamque ab omni fœnore haberet. Huius Oxyli meminit Pausanias in priore libro Eliacorum, totamque ipsius historiam (ut est in omni antiqua memoria euoluenda accuratus) diligenter narrauit, quomodo scilicet ille ob magnum beneficium in Dorienses collatum, amplo fertili que agro donatus sit: quibusque itidem parentibus natus, & quos liberos procrearit, quomodoque in ea terra regnarit, regnumque casu quodam amiserit. Eadem ferè, breuius tamen, commemorantur à Strabone in VIII. libro.

Nunc autem oportet.) Ponit quartam postremamque rationem, qua idem efficeretur: ita autem loquitur, ut uideatur ostendere, ipsam accommodatam esse corrigendo potius errori, remedioque adhibendo, accepto iam malo, quàm uiam ipsi, ne irrumpat, obstruendo. inquit enim, ut accipi debere puto: Nunc autem (id est, postquam hoc malum irrepsit in ciuitatem) oportet ipsum emendare, lege etiam institutoque aphytalorum, cùm hæc lex ipsorum ualeat ad hoc idem, præstetque quod dico. quæ uerò fuerit lex eorum, exponit. Illi enim, inquit, intelligens, quos aphytalos uocauit, etsi multi sunt, cùm agrum solumque pusillum possideant, cuncti tamen agricolæ sunt. Quomodo hoc obtinerent, significat dicens: Constituunt enim census, non in uniuersas totasque possessiones, sed in partes ipsarum minutas: quæ tamen, etsi exiles sunt, tantum quantitatis habeant, ut superent censibus pauperes, & exutos penitus patrimonio. hac enim de causa singulis exiguam illam partem telluris tribuebant, ne pares omnino forent pauperibus, & (ut opinor) expertibus ciuitatis. Qui fuerint autem hi, quos ἀφυτάλους uocat, planè mihi cognitum non est: nec tamen puto significari ab auctore hoc uerbo populum aliquem, ut nonnulli fecerunt, cum quibus in hoc minimè sentio, præsertim cùm fateantur se nomen hoc, ut gentis alicuius, nullibi reperisse, temptentque contaminare lectionem: sed potius ordinem quendam hominum, quibus conueniret aliquo modo in hoc ipso, quod narrat. Quin autem φυτειλιαὶ à Græcis uocati sint horti, & agrorum partes, summo studio consitæ arboribus, dubium non est. Vnde à contrario ἀφύτελοι appellari potuêre, qui carerent huiuscemodi agris: id est, ualde cultis propter minutam & exilem partem soli telluris que, quam possiderent, in nomen tamen hoc, ita iunctum, nunquam incidi.

Post multitudinem.) Statum multitudinis, qui post iam traditum, meritò laudetur, secundumque locum bonitatis obtineat: esse dicit, qui constat è pastoribus, ijsque qui è pecore uiuunt. Constituens uerò hoc, affirmat uitam horum atque artem, multa habere paria similiaque studio colendi agros. Rectè autem multa, inquit, & non omnia: neque enim pecuarij tot tantisque laboribus premuntur, quot agricolæ. Illi enim nunquam ferè cessant ab operibus suis, pastores autem sæpè sedent ac requiescunt. Addit autem, uitam pastoriciam militari multis in rebus similem esse, in primisque ipsos in factis bellicis animos uersatos exercitatosque habere. nam quod ἕξεις inquit, arbitror ipsum intellexisse habitus animorum: quod ut magis credam, facit, quia statim corpora nominat. sequitur enim, eosdem corporibus aptos esse ad eadem illa munera obeunda, militaria scilicet. Adiungit etiam, quæ tanquam declaratio est eius quod proximè dixit: unum certè eorum munerum est, ipsos uim & potestatem habere dormiendi sub dio. hoc enim ualet ὑγρανλεῖν: unde in quinto libro de Ortu animantium uitam beluarum, quæ beluæ noctu in syluis degunt, ὑγρανλίαν uocauit. inquit enim, cùm de pilorum duritie disputaret: αὕτη δ' ἐστὶ τοῖς μὲ ἀγρίοις, ἡ ὑγρανλία. Virgilium etiam, cùm pastorum uitam qualis foret, ostenderet, cùm præsertim pascua mutant: ut rem poneret ante oculos, simili militum Rom. usum omnes nouerunt.

Cunctæ autem aliæ.) Cùm tradidisset, ex qua plebe, quasi materia quadam, ædificantur meliores respublicæ populares: nunc contrà significat, quæ multitudines hominum (requiritur enim huic operi moliendo numerus ingens mortalium) multo minus aptæ sint constituendæ reipublicæ populari, quæ magnis uitijs affinis non sit. Reijcit igitur omnem aliam ferè plebem, ut multo deteriorem, cùm uita illorum ipsorum opificum sit ignaua, & nullum opus administret, uirtutis proprium. Videtur autem intelligere bellicam uirtutem, & unde grandiores fructus perueniant ad ciuitatem. Aperit autem, quos præcipuè inutiles huic operi efficiendo homines putet: appellatque opifices minutos, ac sordidos, & turbam etiam forensem, & eos qui uendentes aliquid, illic assidui manent: quemadmodum etiam multitudinem hominum tenuiorum ac penè seruorum, qui cotidie accepta mercede se ipsos alicui addicunt. Non puto autem auctorem intelligere eos, qui seruirent aratoribus in agro colendo, aut qui in aliqua dura arte tractanda operam suam locarent: hi namque nullo modo desides haberi possunt, sed pares illis sunt habendi. Huic uerò toto loco illustrando accommodatum est ualde testimonium illud Marci Varronis è principio secundi libri de Re rustica. ita enim scripsit, ornans opus artemque, quam in manibus habebat: Viri magni, nostri maiores non sine causa præponebant rusticos Romanos urbanis. Vt ruri enim, qui in uilla uiuunt, ignauiores, quàm qui in agro uersantur in aliquo opere faciendo: sic qui in oppido sederent, quàm qui rura colerent, desidiores putabant.

Amplius autem, quia.) Ostenderat iam cæteras plebes, præter agricolarum & pastorum, uacuas esse à nonnullis bonis, quæ requiruntur in bene instituta ciuitate, prosuntque ualde studio militari: nunc addit, easdem illas pronas esse ad quædam uitia, quæ mirificè obsunt reipublicæ: hoc enim nunc significat nouo hoc argumento. inquit igitur: Præterea quia hi homines assidui sunt in foro rerum uenalium, nec pedem ferè unquam ex urbe efferunt, libenter conueniunt in ijsdem locis, cœtusque sui generis faciunt: contrà autem agricolæ, qui sparsi disseminatique uiuunt in agris ac remotis ab urbe locis, non tam facile congrediuntur, neque tantopere egent his conuentibus, ad perturbandam rempub. aptis.

Vbi autem.) Situm quoque ac loci posituram, declarat multum adiumenti ad hanc rem afferre. Vbi igitur, inquit, contingit sedem regionemque, in qua condita est urbs, huiuscemodi esse, ut agrum habeat ualde remotum seiunctumque; ab oppido: nullũ negotiũ est illic cõstituere statũ popularem bonũ, rempublicãque; demũ, quæ meritò probetur: nisi putamus intellexisse

auctorem non solùm statum, qui regatur à multitudine, in ea ciuitate ædificari commodè posse: uerùm etiam rempublicam illám, quæ communi nomine omnium rerum pub. Respublica uocata est: atque hoc, quia addidit, cùm iam democratiam appellasset, ὑ πολιτείαν. Animaduertendum etiam, cùm iterum idem hoc uocabulum χώρων hîc usurpet: non eodem pacto ambobus locis auctorem ipsum capere. priore enim loco ualet regionem sedemque omnem, posteriore uerò agrum, qui colitur atque aratur. Vnde etiam commoditas hæc nascatur, declarat: aperitq;, quæ sit origo huius boni, in extremo dicens: Coguntur enim domicilia sibi struere in illis longinquis agris. neque enim possent, si domos in oppido haberent, operibus faciendis manè præstò esse, ac uesperè in urbem reuerti.

Quapropter oportet.) Cùm patefactum sit quanta utilitas capiatur à loco: uetat enim quem monstrauit, crebras conciones fieri. Coloni namque in remotis agris uiuentes, non occurrent frequentibus concionibus: admonet, ut si in urbe etiam sit magna turba forensis, quæ sine plebe rustica iustum numerum conficeret, non sinatur tamen sine multitudine agricolarum cogi, deliberaríque aliquid de republica (ita enim necessariò raræ conciones fient) quod ualde accommodatum est probato statui multitudinis. Si uerò sola urbana plebs fungeretur illo munere, crebrò illi rei operam daret, cuius ualde cupida est: perindeque aliquo modo esset, atque si erepta potestas foret rusticis ciuibus deliberandi. Non est autem dubium, quin loquatur hîc auctor de bono, quod capitur ex infrequentioribus concionibus: sed tamen rustici coniuncti cum urbanis, melius etiam consilia capient de repub. ut genus hominum moderatius.

Quomodo igitur.) Testatur se iam partem eius, quod sibi faciendum proposuit, absoluisse, & eam quidem meliorem: indicatque, quæ ratio sit cæterarum conficiendarum minus integrarum. Inquit igitur, se ostendisse, quo pacto deceat optimam rempublicam popularem constituere, & quæ prima inter eas est: id est, primum gradum bonitatis obtinet. Adiungit autem, perspicuum etiam esse, quomodo alias & construere, & quasi ædificare oporteat. Non dubium enim est, quin illæ sint μεταβάσεις, rectaque regione migrarint. Opus est igitur, inquit, discedere ab illa uera consequenter & per gradus, & non à prima ad tertiam quartamúe transilire: sed ad eam, quæ ipsi hæret, minusque uitiosa est. quod fiet, ut aperit, si semper deterior multitudo turbaque inde arcebitur. nam moderatiorem plebem gignere meliorem eius generis statum, iam declarauit.

Extremum autem.) Vt primam celebrauit, ita nunc postremam uituperat: talemque eam esse affirmat, ut nonnullæ ciuitates inueniantur, quæ ipsam perpeti nullo modo ualeant: atque id, quia in ea cuncti, qui illic uiuunt, participes honorum sunt, ac munerum omnium publicorum. Malè autem agitur cum ea ciuitate, in qua periti homines & fex etiam populi peruenit ad imperium. Oportet enim eam eijci à gubernaculo reipublicæ ut imperitam ac seditiosam. Duo uerò eius maxima uitia ostendit. Prius eorum est, quòd dictum est, eam intolerabilem esse multis ciuibus: posterius, quòd fragilis est, nec potest diutius conseruari, nisi legibus institutisque bene iuncta temperataque fuerit, atque ira ab interitu propinquo uindicata. Adiungit in extremo huius partis, opus non esse ut commemoret nunc, quæ sint exitio huic statui ciuitatis prochui ad id malum accipiendum, & cæteris etiam magis remotis ab ea re: quia illa tradita suprà sint, si non omnia, magna tamen ex parte, quæque maiorem uim haberent nocendi.

Ad constituendum.) Cùm uitia huius popularis postremi status aperuerit: significat, quæ uia ratioque sit constituendi ipsum, & quantum infirmitas eius patitur, uires illi addendi: refert enim, quid semper fecerint amatores ipsius. Consuesse igitur, inquit, principes huius status recipere quamplurimos in eum, uocareque undique multos ad communionem illius reipublicæ, quos donant ciuitate: non solumque eos, qui iustis legitimisque tædis nati sint, uerum etiam spurios, quique ex altero tantùm parente ciues sint: id est, siue patre, siue matre, siue contrà. ipsemet enim interpretatus est sensum superiorum suorum uerborum. Obstrui autem aditum solitum Athenis ad honores his partubus, ex illo etiam Comici perspicitur: *Adeò demens ex peregrina.* Omne autem addit huiuscemodi institutum magis idoneum est, quadratque magis huic statui multitudinis, qui roboris multum inde accipit: quàm alij ulli, qui non ita imbecillus sit, ut oporteat ipsum confugere ad hæc præsidia, culpæ affinia, ac dedecori.

Consuerunt igitur.) Quid uitij sit in instituto, quod exposuit, declarat, nisi modus adhibitus fuerit: illosque etiam ipsos, qui omni ratione student illi reipub. consulere, in periculum ipsum adducere demonstrat. Hæc igitur est, inquit, usitata ratio popularium hominum, & qui auctoritatis plurimum habent apud multitudinem. uocat enim nunc δημαγωγούς, quos paulo suprà distinctis nominibus, appellauit πρώτους τοῦ δήμου: hoc pactoque illi primum constituunt statum eum, totum positum in arbitrio multitudinis: & deinde, cùm opus esse putant, eundem corroborant. Non est igitur, inquit, alienum, sumere nouos aliquos, & addere ueteribus ciuibus: atque id facere, usquequò superet multitudo suis uiribus nobiles & medios etiam, interiectosque inter se, & notos ac claros, neque tamen transire terminum hunc, ulteriusque progredi: Cùm enim ascripti illi longo interuallo uincunt, reddunt rempubl. perturbationem, uacuamque à uero ordine. Cui malo additur, quòd hæc res mouet stomachum nobilibus, exacuitque ita illos, ut perperi amplius nequeant statum multitudinis, cui nunquam amici sunt. Exemplo autem iudicium suum confirmat. narrat enim, hoc immoderatè factum, Cynæ causam fuisse domesticarum discordiarum, natamque inde seditionem. Addere etiam uoluit, ut magis sententiam suam confirmaret, deterreretque ab eo facto argumentum: rationeque id fieri docuit. Minuta enim, inquit, res & exilis, uitij aliquid in se continens, cùm fallat homines, negligitur, nec obesse putatur: eadem autem si creuerit, ampliorque facta fuerit, ante oculos omnium magis obuersatur. Πονηρὸν uox improbum mortalem plerunque ualet: hîc malum, & quod uim nocendi habeat, ostendit.

Amplius autem.) Præterea, inquit, ualent ad hoc consilium finemque instituta illa, quibus Athenis usus fuit Clisthenes, cùm post recuperatam rempublicam, uires addere uoluit statui multitudinis, cæteraque omnia eius generis. Antequam autem, quæ nam sint illa indicet, ponit exemplum alterum loci, ubi illa itidem recepta sint: Cyrenis enim, inquit, illos, qui primi statum multitudinis in ea urbe constituêre, eadem usurpasse. Nouas igitur tribus, inquit, faciendas, & eas quidem quamplurimas capit ciuitas, & ut tribus, quas Phylas Græci uocabant: ita etiam phratrias, qui sunt conuentus minores ac partes tribuum: eodemque pacto, quæ pertinent ad priuata gentilitiaque sacra, ad pauca publicaque esse redigenda existimat: demumque omnia callidè excogitanda temptandaque putat, ut ciues, quammaximè fieri potest, permisceantur inter se, ueteresque sodalitates ac coitiones dissipentur.

Amplius autem & tyrannicum.) Addit ijs, quæ iam protulerat, instituta tyrannorum, quæ ipsi ad salutem dominationemque suam tuendam apta inuenerunt, & quasi fabricarunt, accommodata etiam uideri statui multitudinis. Videri autem, inquit, quia non omnino, nisi moderata illa sint, ipsa probat ac posse putat illum etiam statum, alijs quoq; de causis uitiosum ac licentię plenum magis deprauare. quæ uerò hęc sint exponens, inquit, Ceu licentia seruorum: quam sanè, si modica sit, fructus ferre non negat: adferunt enim ipsi quoque præsidij aliquid huic statui multitudinis. Descripsit autem egregiè Marcus Cicero pro Cælio hanc seruorum libertatem, & quasi ante oculos posuit, cùm ostenderet, ualde fideles esse illos ijs domibus, quarum disciplina minimè dura seueraque est, cùm & ipsi illic degustent non parum illarum uoluptatum, in quibus domini toto corpore uolutantur, gaudeantque relaxata ualde esse uincula suæ seruitutis. Affirmat igitur illic, seruos non esse seruos: quare amare coguntur eas domos. quod usu etiam uenire in ijs rebus publicis intelligens Aristoteles, tradit non inutilem eam penitus esse. Adiungit etiam, prodesse allicereque ad eum statum amandum & fœminarum & puerorum eandem licentiam: demumque permittere, ut omnes illic uiuant, ut ipsis libido fert, nec reuocare ipsos ad ullas leges. Concludit autem, fore prorsus, ut status ille, in quo patefacta est uia omnibus flagitijs, habeat multos amatores acerrimosque sui defensores: atque id quia multitudo magis delectatur uita soluta quàm moderata. qui enim hanc sequuntur, pauci sunt.

a Mendosè legitur in libr. uulg. ἐν ταῖς δημοκρατικαῖς ἐκκλησίαις. legendum autem est, ἐν ταῖς δημοκρατίας ἐκκλησίας ἄνδρ τοῦ, &cæt.

b Legendum est, φύσθαι τε δ' ἕτερον ποιητέον πλείους, ἢ αἱ συμπάρχουσαι, ποιητὸν πλείους, ἢ φρ. Nam in libr. uulg. desideratur hoc totum, ἕ αἱ συμπάρχουσαι ποιητέον.

CAPVT

CAPVT V.

EST autem legislatoris officium, & eorũ qui coagmentare uolunt huiuscemodi quãdã remp. nõ fabricare maximũ opus: neq; solũ unũ, sed magis uidere ut cõseruetur. unũ.n. uel duos, uel tres dies, manere haud difficile est illos etiã, qui uersant in rep. quoquomodo. Quare oportet, de quib. prius animaduersum est, q̃ incolumitates & interitus rerũp. ex his eniti ponere ipsas in tuto: cauentes quidẽ, quę perimunt, figentes autẽ huiuscemodi leges, & nõ scriptas & scriptas, q̃ amplexantur maximè ea, q̃ conseruãt resp. Et nõ arbitrari hoc esse popularе, siue accommodatũ paucorũ dominatur: qd̃ efficiet, ut ciuitas, quãmaximè fieri potest sit in potestate populi aut paucorũ: sed quod plurimo tẽpore Qui aũt nũnc sunt fautores populi, gratificantes populis, multa publicabãt p occasionẽ iudiciorũ. Quare oportet cõtra hęc cõparare p̃sidia eos, qui remp. saluam uolunt, legẽ figentes, nihil esse publicũ è bonis damnatorũ, & quæ referuntur ad ærarium, sed sacrũ (qui.n. iniustè se gerunt, nihilominus malũ cauebunt) multabuntur. n. eodẽ pacto. fæx aũt populi minus reos damnabit, captura nihil earum pœnarũ. Ampliusaũt causas publicas quàm paucis. semper facere, magnis pœnis propositis, absterrẽtes eos, q̃ temerè aliqb. iudicij periculũ creant: neq; .n. plebeios, sed nobiles morẽ habẽt in iudiciũ uocare. Oportet aũt etiã reip. cunctos ciues maximè beneuolos esse: sin, nõ utiq; hostes ipsi reddere, qui summas opes habẽt. Quia aũt nouissimi populi statꝰ multorũ hominũ sunt, & arduũ est colere conciones sine mercede: hoc aũt ubi uectigalia nõ sunt, hostile est nobilib. à tributis.n. & publicatione bonorũ necesse est, ꝓuenire ac iudicijs improbis: quę res multos iam populares status euertunt. Vbi igitur uectigalia nõ sunt, oportet paucas facere cõciones, & iudicia de multis q̃dẽ rebus, q̃ tñ paucis dieb. fiãt. Hoc.n. ualet q̃dẽ, & ad id, ne diuites metuãt sumtus, si merces opę positę in iudicãdis litib. nõ det copiosis; egẽtes aũt taceãt.

Valet

ΕΣΤΙ δ' ἔργον ἢ νομοθέτου καὶ τῶν βουλομένων συνιστάναι τινὰ τοιαύτην πολιτείαν, ἡ τὸ καταστῆσαι μέγιστον ἔργον, οὐδὲ μόνον σύ, ἀλλ' ὅπως σώζηται μᾶλλον· μίαν γὰρ, ἢ δύο, ἢ τρεῖς ἡμέρας οὐ χαλεπὸν μεῖναι, πολιτευομένους ὁπωσοῦν. διὸ δεῖ θεωρῆσαι τῶν πεπραγμένων πότερον, τίνες σωτηρίαι καὶ φθοραὶ τῶν πολιτειῶν, καὶ τῶν μὲν ἐπιεικῶν καταστοχάζεσθαι τὴν ἀσφάλειαν· βλαβερὰς δὲ τὰς φθείρουσας, πεπεμένους ἢ τοὺς νόμους καὶ τὰς ἀρχάς, ἢ τοὺς γεγραμμένους, οἱ βέλτιον μᾶλλον τὰ σώζοντα τὰς πολιτείας κἂν μὴ νομίζειν τοῦτ' εἶναι δημοτικὸν, μηδ' ὀλιγαρχικὸν, ὃ ποιήσει τὴν πόλιν ὅτι μάλιστα δημοκρατεῖσθαι, ἢ ὀλιγαρχεῖσθαι· ἀλλ' ὁπωσοῦν χρόνον. οἱ δὲ νῦν δημαγωγοὶ, χαριζόμενοι τοῖς δήμοις, πολλὰ δημεύουσι διὰ τὰς δικαστηρίους. διὸ δεῖ πρὸς τοῦτο ἀντιτάττειν τοὺς κηδομένους τῆς πολιτείας, νομοθετοῦντας μηδὲν εἶναι δημόσιον τῶν καταδικαζομένων, ἀλλὰ φέροντων πρὸς τὸ κοινὸν, ἀλλ' ἱερόν (οἱ μὲν γὰρ ἀδικοῦντες ἧττον φοβηθεῖεν ἔσονται) ζημιοῦσι γὰρ ὁμοίως. ὃ δ' ἐκλέγουσιν ἥττον καταψηφιεῖται τῶν κρινομένων, λήψεσθαι μηθὲν μέλλων. ἔτι δὲ τὰς γινομένας δημοσίας δίκας, ὡς ὀλιγίστας ἀεὶ ποιεῖν, μεγάλοις ἐπιτιμίοις τοὺς εἰκῇ γραφομένους κωλύοντας· ἃ γὰρ τὰς δημοτικὰς, ἀλλὰ τὰς γνωρίμους εἰώθασιν εἰσάγειν. δεῖ δὲ καὶ τὴν πολιτείαν πᾶσιν, μάλιστα μὲν δῆλον εἶναι τὸν πολίτην· εἰ δὲ μή, μήτι γε ὡς πολεμίους νομίζειν τοὺς κυρίους. ἐπεὶ δ' αἱ πελτασταὶ δημοκρατίαι πολυανθρωπότεραί εἰσι, καὶ χαλεπὸν ἐκκλησιάζειν ἀμιθρους· τοῦτο δ' ὅπως μὴ συμβαίνουσιν ἔσται, πολέμιον τοῖς γνωρίμοις· ἀπό τε γὰρ εἰσφορᾶς καὶ δημεύσεως ἀναγκαῖον γίνεσθαι καὶ δικαστηρίων φαύλων, ἃ πολλὰς ἤδη δημοκρατίας ἀνέτρεψεν. ὅπου μὲν οὖν μὴ συμβαίνουσιν οὕτω, δεῖ ποιεῖν ὀλίγας ἐκκλησίας, καὶ δικαστήρια πολλῶν μὲν, ὀλίγας δ' ἡμέρας· τοῦτο γὰρ φέρει μὲν καὶ πρὸς τὸ μὴ φοβεῖσθαι τὰς πλουσίους τὰς δαπάνας, ἐὰν οἱ μὲν εὔποροι μὴ λαμβάνωσι δικαστικὸν, οἱ δ' ἄποροι

φέρει

EST[a] autem Scriptoris legum, & eorum, qui talem aliquã reip. administrandæ formam constituere uolũt, magnum opus, non eam constituisse, neque hoc unum solũ eorum opus, sed potius ut conseruetur, uidere. nã eos diem unũ, uel duos, uel treis manere, qui quauis reip. administratione utantur, nõ difficile est. Quapropter quibus de rebus antè cognouimus ac disputauimus, nẽpe quæ res reipub. administrandæ formis sint salutares, quæ pestiferæ, ex his reb. oportet incolumitatem ac stabilitatem studere comparare, ijs quidem, quæ interitum afferunt, uitatis: legibus uerò huiusmodi et non scriptis & scriptis positis, quæ maximè complectentur res ciuitatibus et reipub. administrandæ formis salutareis: neq; existimare hoc esse populare, aut oligarchiæ proprium, quod maximè faciet, ut ciuitas populẽ aut paucorum imperio pareat, sed quod ut diutißimè pareat. At blandi isti, qui nunc sunt, populi ductores, & tribuni plebis, à populis gratiam inire studentes, multa iudicijs publicant. Quapropter oportet eos, qui reip. curam gerũt, his obuiam ire, & contrarias actiones opponere, hoc lege sancito, ne quid eorum, qui damnantur, et ad cõmune pertinent populi fiat, sed consecretur. Nam ita & ij, qui iniusta facinora faciunt, nihilominus sibi à peccando cauebunt: (æquè enim multabuntur:) & multitudo agrestis atque impolita minus erit ad reos condẽnandos facilis ac propensa, utpote nihil lucrifactura. Præterea facere ut iudicia publica semper sint paucißima et rarißima, maximis pœnis in eos, qui falsò & temerè alterum accusabunt, constitutis. non enim humileis et populareis homines, sed nobileis & illustreis uiros criminari, atq; in iudicium uocare solent. Oportet autem ciueis omneis maximè quidẽ beneuolentiam in remp. cõferre: sin minus, at certè eos, penes quos summa est potestas, hostium loco non ducere. Sed quoniã postremæ democratiæ hominũ frequentia ac multitudine sunt celebres, & cõciones frequẽtare, non accepta mercede, difficile est: (quod quidem ubi nulla sunt publica uectigalia, nobilib. est inimicum atq; infestum: ex tributo.n. & publicatione bonorum, & iudicijs iniquis merces sumatur necesse est: quæ multas iam democratias euertẽrũt) ubi igitur uectigalia fortè non sunt, conciones debent esse rariores: & iudicia multis quidem de rebus, sed paucos dies. Hoc enim etiã ad hoc cõfert, ut ne diuites sumptus extimescant, si locupletes quidem non accipiant iudicandi mercedem, egentes uerò accipiãt:

Valet

Valet autem & ad illud, ut cauſæ exiſtimentur multò melius. copioſi .n. nolũt multos dies à proprijs rebus abeſſe: breue aũt tẽpus nõ recuſant. Vbi aũt ſunt uectigalia, nõ facere, quod nũc populares faciunt. Quæ nam q; ſuperſunt, diuidũt: ſumũt autẽ ſimul, & rurſus egent ijſdẽ: perforatum enim eſt dolium mendicis huiuſcemodi auxiliũ. Sed decet uerè populare uidere, ne plebs ualde prematur egeſtate: hoc enim cauſa eſt, ut ſtatus populi ſit prauus. Danda igitur opera, ut diuturna ſit ubertas.

Quia aũt prodeſt hoc etiam copioſis ijs, quæ à uectigalib. proueniũt congeſtis, confertim ipſa tribuere oportet egẽtibus: maximè quidẽ, ſi quis poteſt tãtum cogere, quantũ ad agellũ emendum ſatis eſt. Si aũt non, quod ad anſam quandã mercaturæ, uel culturæ agri accõmodatũ ſit. Et ſi non cũctis hoc tribui poteſt, ſaltem per tribus, & partem aliquam aliam uiciſſim tribuere: in hoc autẽ ad neceſſarios cõgreſſus cõferre diuites mercedẽ, ſolutos à munerib. ſuperuacaneis. Huiuſcemodi aũt quodã modo Carthaginienſes remp. adminiſtrantes, amicũ habent populum: ſemper enim aliquos mittentes è populo ad oppida ſuę ditionis gubernanda, reddunt ipſos copioſos. Eſt aũt elegantiũ, ſapientium nobilium, ut diuidẽtes inter ſe egentes, & anſas ipſis dantes, cõuertant ad opera molienda. Bellè aũt ſe habet imitari etiam inſtituta Tarentinorũ: illi enim cõmunia bona ſua, quod ad uſum pertinet, facientes cũ egentib. beneuolã ſibi comparant multitudinem. Amplius aũt magiſtratus omnes fecerunt duplices: hos quidem ſuffragijs delectos, hos uerò ſorte ductos, ut populus particeps ſit: ſuffragijs aũt creatos, ut melius remp. gubernẽt. Licet aũt hoc facere, & eiuſdẽ magiſtratus partientes: hoc quidẽ ſorte ductos creare, hos aũt ſuffragijs. Quomodo igitur decet ſtatus populi fabricare, dictum eſt.

Φέρει ἢ κἀ πρὸς τὸ κρίνεσθαι τὰς δίκας πολὺ βέλτιον· οἱ γὰρ ἄποροι, πολλὰς μὲν ἡμέρας οὐκ ἐθέλουσιν ἀπὸ τῶν ἰδίων ἀπεῖναι· βραχὺ δὲ χρόνον ἐθέλουσιν· ὅπως δ' εἰσὶ πόροι, μὴ ποιεῖν ὁ νῦν οἱ δημαγωγοὶ ποιοῦσι· τὰ γὰρ πλείονα νέμουσι· λαμβάνουσι ἢ ἅμα, καὶ πάλιν δέον) τῶν αὐτῶν· ὁ πεπαιμένος γάρ ἐστι πίθος ἡ τοιαύτη βοήθεια τοῖς ἀπόροις. ἀλλὰ δεῖ τὸν ἀληθινῶς δημοτικὸν, ὁρᾶν ὅπως τὸ πλῆθος μὴ λίαν ἄπορον ᾖ· τοῦτο γὰρ ἄτιμον τὴν μοχθηρὰν εἶναι τὴν δημοκρατίαν· πεχνασέον οὖν ὅπως αὐ ἡ πορία ᾖ ὡς πλείστου χρόνου. ἐπεὶ ἢ συμφέρει τοῦτο καὶ τοῖς ἀπόροις, τὰ μὲν ἀπὸ τῶν προσόδων γινόμενα συναθροίζοντας, ἀθρόα χρὴ διανέμειν τοῖς ἀπόροις· μάλιστα μὲν εἰ λίς δυνά) τοῦτον ἀθροίζων, ὅσον εἰς γνδίου κτῆσιν· εἰ ἢ μή, πρὸς ἀφορμὴν ἐμπορείας ἢ γεωργίας. εἰ δὲ μὴ πᾶσι δυνατὸν, ἀλλὰ κατὰ φύλας, ἢ τινὶ μέρει· διανέμειν· ἐν ᾧ τέτῳ πρὸς τὰς ἀναγκαίας συνόδους τοὺς εὐπόρους εἰσφέρειν χρὴ μισθὸν, ἀφιεμένους τῶν λειτουργιῶν. πιθανὸν δέ ἐνα τρόπον καρχηδόνιοι πολιτευόμενοι, φίλον κέκτηνται τὸν δῆμον· ἀεὶ γὰρ πένας ἐκπέμποντες ἐκ δήμου πρὸς τοὺς περιοικίδας, ποιοῦσιν εὐπόρους. χαλεπόν δ' ἐστὶ καὶ νοῦν ἐχόντων γνωρίμων, καὶ λαμβάνοντας τοὺς ἀπόρους, ἀφορμὰς μὲν διδόντας, τρέπειν ἐπ' ἐργασίας. καλῶς δ' ἔχει μιμεῖσθαι καὶ τὰ Ταραντίνων· ἐκεῖνοι γὰρ κοινὰ ποιοῦντες τὰ κτήματα τοῖς ἀπόροις ἅπτονται χρῆσιν, εὐνοϊκὸν παρασκευάζουσι τὸ πλῆθος. ἔτι ἢ τὰς ἀρχὰς πάσας ἐποίησαν διπλᾶς· τὰς μὲν αἱρετὰς, τὰς δὲ κληρωτὰς. τὰς μὲν κληρωτὰς, ὅπως ὁ δῆμος αὐτῶν μετέχῃ· τὰς δ' αἱρετὰς, ἵνα πολιτεύωνται βέλτιον. ἔστι δὲ τοῦτο ποιῆσαι, καὶ τῆς ἀρχῆς αὐτῆς μερίζοντας· τοὺς μὲν κληρωτοὺς, τοὺς δ' αἱρετοὺς. πῶς μὲν οὖν δεῖ τὰς δημοκρατίας καταπαζάζειν, εἴρηται.

Valet etiam ad hoc, ut res in iudiciũ deductæ melius iudicentur: locupletes enim multos dies à ſuis negotijs familiaribus abeſſe nolunt: breue tempus nõ nolunt. Vbi autem uectigalia ſunt, faciendum non eſt, quod faciunt nunc tribuni plebis, ſeu leues populi ductores. Nam quæ factis ſumptibus neceſſarijs ſuperant, populo diuidunt: ille autem ſimul & accipit, & rurſus eget ijſdẽ. eſt enim dolium pertuſum talis ad auxilium egentibus ferendum comparata largitio. Sed oportet eum, qui uerè popularis eſt, ne multitudo ſit nimis egẽs, prouidere. hæc enim cauſa eſt, quare uitioſa ſit democratia. Excogitandum igitur aliquod artificiũ eſt, ut diuturna ſit copia rei familiaris. Quoniam autem hoc etiam diuitibus conducit, ea, quæ ex uectigalibus efficiuntur, oportet in unum congerentes & coaceruãtes egentibus uniuerſæ diuidere, maximè quidem ſi quis tantũ coaceruare poſſit, quantum ſatis ſit ad paruum agelli modum comparandum: ſin minus, [b] ut habeant facultatem & adiumenta mercaturæ faciendæ, atq; agriculturæ. Quòd ſi non poſſit fieri ut omnibus, ſaltem tributim, aut curiatim, aut per aliquam aliam ciuitatis partem uiciſſim diuidere. Atq; interea locupletes ad neceſſarios conuentus mercedem conferre debebũt, ab inanibus ſumptuoſorum munerum functionibus liberi ac ſoluti. Tali autem quodammodo Carthaginienſes rempublicam adminiſtrantes populi erga ſe beneuolentiam collegerunt. Semper enim cùm aliquos de plebe ad urbeis circumpoſitas dimittũt, eos collocupletãt. Eſt autem hoc quoq; humanitate politorum & uenuſtorum, & cordatorum nobilium, egentibus inter ſe diſtributis ſuppeditare eis adiumẽta rei faciendæ, eoſq; ad opus faciendum cohortari & excitare. Præclarum uerò eſt etiam Taurentinorum conſilia imitari. Illi enim iumentis & poſſeſſionibus cum egentibus ad uſum communicatis, multitudinis beneuolentiam ſibi comparant. Præterea magiſtratuum omniũ duo genera fecerunt, ut alij ſuffragio ſeu electione, alij ſortitione mandentur: ſortitione, ut plebs eorum ſit particeps: ſuffragio, ut melius ſua reſpublica adminiſtretur. Licet autem hoc facere etiam in eodem magiſtratu, partitione ita facta, ut alij eum ſortitione obtineãt, alij ſuffragio. Quomodo igitur democratiæ conſtituendæ ſint, expoſitum eſt.

COMMENTARIVS.

Eſt autem legislatoris.) Inſimulat quoſdam & legum ſcriptores, & fabros etiam conditores q; huiuſcemodi rerumpublicarum, qui ponebant omne ſuum ſtudium in augenda & ampla undique reddenda illa ſua republica, & in ea tantùm re occupand

tiosa,breui spatio temporis manet:non tamen ipse rempub. appellauit,Sed homines,inquit,qui prauam rationem in illa regenda sequerentur, ac multis modis peccarent. eodemq; pacto cùm exiguum tempus ostendere uellet,certum quoddam ac definitum nominauit: quamuis ipsum illud minimè intelligeret,id est duos tresue dies.

Quare oportet.) Admonet hos,ne incidant in hanc culpam, quam reprehendit, constituantque rempublicam caducam ac fragilem,ut ipsi,quam condunt,in primis firmitatem comparent: quomodoque hoc obtineant, docet. Oportere enim, inquit,eos cauere,indeque amoliri cuncta,quæ perdere ipsam ualeant: contraque leges ferre,quæ complectantur,quæ salutem reipublicæ illi dent: cumque duorum generum leges sint,& quæ literis proditæ sunt,& quæ nullis scriptis continentur:ambo hæc genera colligenda esse ab illis,affirmat. Nam & à scriptis legibus, & à non scriptis magna ad hoc opus efficiendum præsidia capiuntur: se uerò de hac omni re anteà diligenter disputasse testatur, ut non possint obscura esse, quæ conseruant respublicas,& quæ extinguunt. fecisse autem hoc ipsum in quinto horum librorum,notum est.

Et non arbitrari.) Hoc quoque quod nunc adiungit,ualet ad eripiendum errorem magnum ex animis illorum,qui falsò putabant,cuncta instituta esse utilia statui multitudinis & dominationi paucorum, quæ uires augebant eorum statuum, faciese, & eodem pacto propria status paucorum, quæ faciunt ut longiòre tempore status hi maneant. Sed de hoc etiam prius ab ipso disputatum est: diuturnitas enim in primis spectanda est, quæ illa ratione, quam non probat, sæpe frangitur ac dissipatur.

Qui autem nunc.) Cùm ostendisset extare quædam, quæ uidentur iuuare status populares, & illos etiam, in quibus diuites dominantur,reddereque ipsos magis tales: cùm tamen,si quis uerè existimet,res aliter se habeat: tangit nonnulla eius generis,& quomodo ipsa uitari debeant docet:occurritque demum his omnibus malis. Primùm igitur reprehendit,quòd robur addere falsò putabatur statui multitudinis, quia commoda popularium & utilitates procurabat, cùm illi fructus caperentur ex re, quæ origo ipsi foret exitij. inquit igitur: Qui nunc aucupantur gratiam multitudinis, studentque in omnibut rebus ipsi placere,consuerunt bonam magnamque partem multarum, quibus in iudicijs sontes puniuntur, publicare diuidereque multitudni. Quare,inquit,oportet huic studio ipsorum sedulò resistere, quibus curæ est respublica, uoluntque ipsam saluam esse. Quomodo autem id efficiatur,declarat, quo etiam è consilio remedioque eius incommodi perspicitur, cuiusmodi malum fuerit,quod ex prauo illo instituto nasceretur. Occurrere igitur, inquit, illis oportet,legem ferendo, ne bona damnatorum diuidantur multitudini: nec ulla pecunia in ærarium uertatur eorum,qui legibus damnati sint,sed omnem illam sacram esse: ita enim inquit,Improbi homines sibi temperabunt ab iniuria facienda. non minus enim sontes multabuntur,atque fieret,si pecunia,qua multantur,publica foret, ipsisque diuidi deberet: & plebs inconditaque turba minus prona erit ad reos omnes multandos, si nihil ad se peruenturum sentiet illius pecuniæ. Notum etiam est, magistratus eos,quibus tribuitur pars aliqua multarum,duriores esse,ac uix posse ullos inde elabi (auaritia enim non sinit eos uerè de causis existimare) quiq; hoc primùm instituêre,uoluerunt, mercedula illa captos iudices asperius de reis existimare: aut non uiderunt, quantum possit auaritia in animis hominum labefactandis.

Amplius autem causas.) Hoc quoque,quod nunc præcipit,ualet ad conseruandas respublicas populares. Suadet enim ueris amatoribus ipsarum,ut ab illis depellant,quod ipsis sæpe interitũ adfert (id est,crebras causas publicas)consuetudinemque creandi periculum iudicij aliquibus temerè ac sine iusta causa. nam causæ priuatæ nullum huiusce modi malum gignunt, quamuis frequententur. Monstrat autem,quomodo hoc obtineatur. iubet enim magnis grauibusque pœnis deterrere homines à falsis accusationibus: atque id potissimum, quia delatores consuerunt uocare in iudicium,persequique non tenues ciues,unosque è multitudine, sed claros & illustres,à quibus iratis,reipublicæ proficiscuntur incommoda non parua. Quod significat,addens oportere,qui rempublicam saluam uolunt,dare operam,ut cuncti ciues bene animati sint erga ipsam.quod si impetrari non potest, saltem ne principes uiri opulentique infensi illi sint. Confirmat aliquo modo sententiam summi doctoris,qua dixit,intendi lites non popularibus obscurisque hominibus,sed notis diuitibusque: uox illa Phormionis Terentiani,qui inquit, *Aljs alunde est periculum,unde aliquid abradi potest,*
Mihi sciunt nihil esse.

Quia autem nouissimi.) Documentum quoque hoc est aptum ad tuendos eosdem status, periculisque, quæ ipsis impendent, liberandos. antequam autem exponat remedia horum malorum,aperit fontem ipsorum.inquit igitur: Quia populares status postremi propinquique nostræ huic ætati uim magnam mortalium continent: & præterea quia arduum est colere conciones,frequentesque illic cogi tenues homines sine mercede: hoc autem ipsum,mercedem,inquam,dare tantæ multitudini, ubi uectigalia non sunt: publicique magni redditus, odiosum est, inimicumque diuitibus. Necesse enim est, inquit, pecunia hæc ducatur ab illis,& eorum opimis patrimonijs. Tres autem rationes appellat extorquendæ à locupletibus pecuniæ:quarum prima est,cùm è priuato in publicum conferre coguntur. secunda, cùm cogitur pecunia è publicatione bonorum eorundem. tertia,cùm iudicia deteriùs administrantur. Puto autem intelligi debere,quod ipse suprà reprehendit, cùm multæ eorum qui legibus damnati fuerint,ad ærarium deferuntur. Ponere uerò ante oculos,quantopere hoc cauendum sit,addit: Quæ consilia scilicet mala instituta que multas iam euertunt respublicas.loquitur autem de rebus pub.tanquam de nauibus, quæ insciti a malorum gubernatorum euertuntur.

Vbi igitur uectigalia) Monstrat nunc uiam uitandorum horum periculorum, à principio que adituum ipsis obstruendorum,ne in ciuitatem irrumpant. Vbi igitur, inquit, uectigalia magna non sunt, nec possunt solui mercedes colentibus conciones sine odio locupletium, pernicieque fortunarum ipsorum: oportet paucas conciones instituere, iudiciaque itidem pauca: in quibus tamen multæ lites controuersiæque disceptentur, sed interuallo eædem paucorum dierum absoluantur. Quæ uerò bona nascantur ex hac lege,declarat. duo autem exponit. Prius eorum est, quòd ita locupletes non reformidabunt sumptos publicos: si,qui patrimonium habent,non capient mercedem suæ operæ,positæ in causis iudicandis;sed pauperes tantùm. Alterum autem,quòd causæ melius iudicabuntur, si rara scilicet atq; infrequentia iudicia fient: quia diuites præsto ipsis erunt. quod non contingeret,si crebra forent. neq; enim illi continentibus pluribus diebus abesse uolunt à cura rerum suarum, breui autem spatio temporis se inde abduci æquo animo patiuntur.

Vbi autem sunt.) Respondet hoc superiori parti,qua docuit,quid consilij capiendum sit ad hanc rem ordine gerendam in ea ciuitate, cuius nulla sunt uectigalia: contrà enim, inquit, ubi sunt publici redditus magni, nullo modo committere decet, quòd hac ætate faciunt fautores multitudinis, neque sequi consuetudinem illorum. Illi namque diuidunt multitudini, quicquid superest necessarijs sumptibus: qui autem tenui hac pecunia subleuantur,non multò pòst esuriunt(neque enim satis est egestati eorum explendæ minuta hæc largitio)eodemque facto uectigalia,quæ duris temporibus reipublicæ opportuna forent,dissipantur. Cùm autem iam ostendisset pessimum horum consilium, qui, ut aucupentur amorem multitudinis,diuidunt ipsi pecuniam publicam: facetè accusauit auaritiam eorundem,dicens, Simulque capiunt. est enim profectò hæc uox huc inculcata ad eos undique uituperandos. Nam oratores solitos exiguè diuidere pecuniam populo, sibi autem largiter sumere:urbana uoce similique ualde ad rem illustrandam apto,significauit Democrates: ut memoriæ prodidit noster hic author in quarto libro de Arte dicendi, ubi exempla multa lepidarum urbanatumq; uocum posuit. Vas autem perforatum,prouerbium esse,omnes norunt: cuius meminit etiam Plato in Gorgia,cùm & ipse impleri non posse satiariq;, de quo loquebatur,declararet. Idem etiam intellexisse Lucretium,apertum est,cùm cecinit:

Hoc ut opinor,id est, quo florente puellæ, Quod memorant laticem pertusum congerere in uas,
Quod tamen expleri nulla ratione potestur.

Huic autem,quod admonui,Aristotelem huc inseruisse, dum reprehenderet falsos amatores multitudinis,aptum ad eos auaritiæ insimulandos: par est aliquo modo illud M. Tullij pro M.Marcello breuiter & ipsum prolatum: & maximè in me ipso.etsi inculcatum est ad ornandum C. Cæsarem,mansuetudinemq; illius magis ostendendam: non ut hoc ad improbos illos ciues uulnerandos. totus locus hic est. Intellectum enim est,mihi quidem in multis: & maximè in me ipso,sed paulò antè omnibus. & quæ sequuntur.

Sed decet uerè.) Quod officium sit eorum, qui uerè populares sunt, non uerbotenus, exponit, cuiusmodi esse testatur superiores illos. Debere igitur, dicit, studiosum multitudinis uidere, ne ipsa ualde egeat: incumbereque toto animo in hanc

curam

curam,ne nimis tenues fortunæ ipsius fiant: neque enim facile est,postquam multi exinaniti sunt, consortesque mendicitatis facti,depellere ab ipsis miseram illam conditionem. Cur autem tantopere huic rei occurrendum sit,aperit, quid mali indè nascatur significans. Est autem illud,quia ita respublica corrumpitur:nec potest ullo pacto uirtutem colere ciuitas, quæ tam egentes ciues habet. Hortatur igitur principes & qui amant rempublicam,ut omnia moliantur ad tuendam ubertatem in ciuitate idonea,nec studeant,ut breui tantùm tempore ciues abundent, longo uerò esuriant: ut usu ueniebat ex consilio, quod reprehendit. Inueniri autem in rebuspublicis non paucos,qui,cùm se dicant esse populares defensoresque utilitatum multitudinis,nullam partem huius laudis attingunt,exploratum est: si popularem hominem capimus, ut capi debere significat Aristoteles. in quo etiam M.Cicero iocatus est,cùm in defensione P.Sestij L. Gellium,impurum hominem,multis conuicijs uexaret,qui se talem profitebatur. inquit igitur: Est enim homo iste populo Rom. deditus,nihil uidi magis: qui, cùm eius adolescentia in amplissimis honoribus summi uiri L. Philippi uitrici florere potuisset, usque eò non fuit popularis, ut bona solus comesset.

Quia autem.) Quæ uerior sit liberalitas docet, undeq; maior fructus capiatur: atque id, quia est utile reipubliiuæc,obstr aditum mendicitati: & prætèrea prodest locupletibus hoc institutum,non tantùm pauperibus,qui ita iuuantur. Prodest autem,quia non coguntur cum damno suarum fortunarum opitulari penuriæ tenuiorum. Suadet igitur,ut uectigalia,quæ sunt,diuidantur sanè pauperibus,sed non exiliter minutatimque,ea de causa,quam dixit: uerùm confertim,cùm paulatim coacta fuerint,quæ abundant,& quasi aceruus quidam ex ipsis factus,ac tanta denique pecunia collecta(si hoc effici potest)ut agellum ipsa singuli pauperes emant. Quòd si ad summam hanc perueniri non potest,saltē ut plebs paret ipsa,quod aliquid ualeat ad domum instruendam,aut studium agri colendi ornandum. Cuncti,quos uidere mihi licuit,& scripti & excusi libri legunt,εὐπορίας: uetus tamen ipsa tralatio perspicitur suo in exemplari scriptum habuisse,ἐμπορίας. uertit enim,Negotiationis: quod secutos etiam apparet Aretinum & Sepuluedam, qui reddiderunt Mercaturam: & sanè mihi magis conuenire uidetur huic loco sententia huius uocis. quomodo enim tam minuta pecunia subitò perducere potest à mendicitate ad copiam bonorum & ubertatem,cùm contrà pauperes non pauci soleant, si industrij sunt, non magna ui nummorum tenuem mercaturam exercere,atque inde non contemnendos quæstus facere,crebrò commutantes uiles illas escas. cui uitæ colendæ plerunq; se dant nostri famuli,postquam è mercedula sua aliquot annorum congesta,peculium modicum confecerunt.Nam quod ἡδίον dixit κατὰ μεταφορὰν, simile est huic Terentianum illud: *Agelli est hic sub urbe paululum,quod locetur foris, Huic demus, qui fruatur.* Venerat mihi olim in mentem,rectius facturos dominos prædiorum,qui possunt,si suis agricolis in ipsis alendis tantum opis ferrent,ut non absumpto omni peculio, deserere opera rustica cogerentur, panemque mendicare potius,quàm postea ipsis ad mendicitatem perductis,quod edant dare,aut nummulos paucos dilargiri:quia genus hoc hominum,cùm semel exutum est suis illis tenuibus bonis, nunquam ad studium suum reuertitur: præterquam quòd ita esuriunt hyeme,& frigore etiam premuntur, ut pauci euadant. Adiungi potest, quòd inertiores fiunt, maluntque reliquo tempore miseram illam uitam colere,quàm ad laborem ferendum,qui magnus est in glebis subigendis,redire. Neque tamen ullam in partem reprehendo eos,qui humanitate hac utuntur: sed tantùm quam ueriorem subleuandi ipsos rationem uiamq; esse putem, secutus iudicium doctoris nostri ostendo. nam hoc quoque, etsi minor res est, ualde interest reipublicæ tueri conditionem illorum, qui tantopere nobis utiles sunt, & in continentibus laboribus ætatem degunt, commodis nostris seruientes.

Etsi non cunctis.) Alterum hoc est,quòd descendit,si primum illud non obtineatur,ut tanta scilicet pecunia uno tempore tenuibus detur,ut emant agellum:prius enim fuit,quod modò exposuit. Vt autem minuit illic,quod parandum fuit,quia minor pecunia suppetebat: ita hic illos,quibus diuidenda est,quia tanta ea non erat,ut per capita distribueretur. Valet igitur, ut tributim diuidatur: uel si etiam opus sit, per minores partitiones ciuitatis,quales Athenis erant phratriæ: quarum unaquæque tertia pars erat tribus,uel etiam minutiora quasi membra.

In hoc autem.) Quæ commoda in pauperes conferenda usque ad hunc locum docuit,è publico(ut opinor)uectigalibusq; ciuitatis,sine damno ullo locupletum proficiscebantur: nunc uerò tradere uidetur, quæ ducunrur ex eorum bonis, offenduntque animos diuitum. Quare modica illa onera esse uult,& rebus necessarijs temporibusque seruari:non quemadmodum tunc fiebat,seruire ludis ac spectaculis, unde uerus nullus fructus à ciuitate capiebatur. ex bonis autem diuitum sumi aliquid,quod instrueret conuentus,quos dicit,necessarios, quia sine illis administrari respublica non posset, æquiore animo ab ipsis ferendum erat.

Huiusce modi autem.) Confirmat,quod præcepit exemplo. Commemorat enim, Chartaginienses, indulgentes multitudini, subleuantesque tenuitatem ipsius,amicam sibi benuolamque illam reddere, quæ aliter infensa diuitibus, clauumque reipublicæ tenentibus fuisset,ut natura plebis est. Vigebat autem ætate nostri doctoris respub.illa,opulentaq; admodum erat, non tamen eadem illic omnino diuitum principumque ciuitatis liberalitas erat erga pauperes ciues, cum hac, quam tradit hoc loco Aristoteles: ut ipsemet etiam indicat,qui inquit, τοιοῦτον τρόπον, non τοῦτον. sed res etiam ipsa exposita hoc declarat: neque enim principes Carthaginiensium parte aliqua publicarum siue priuatarum suarum fortunarum plebem iuuabant, sed pauperibus ciuibus potestatem faciebant cogendæ pecuniæ patrimonijque constituendi,mittentes ipsos ad populos regendos,qui parebant eorum imperio,unde ipsi postea locupletiores domum redibant. Hannibal quoque,foris domiq; clarus, fertur fuisse popularis: &, cùm res poscebat,non ueritus est principum eius ciuitatis animos offendere,ut plebem subleuaret. Duo magna indicia huius ipsius uoluntatis commemorat T. Liuius: quorum alterum est, quòd narrat, uectigalia publica dilapsa tunc fuisse,partim negligentia, partim raptione & furtis principum quorundam & magistratuum: cui publico malo ille non sine proprijs simultatibus remedium inuenit. Principes enim ipsi irati, ob extortam sibi è faucibus pecuniam,studuerunt ut periculum homini aut mortis,aut exilij crearetur à Romanis. neq; enim ferunt,qui diuidere sibi publicam pecuniam assueti sunt,facultatem eius prædæ sibi eripi. Incidit etiam in idem malum Athenis Ephialtes, qui & ipse reddidit sibi inimicos eadem de causa partem magnam principum ciuitatis: cùm sedulò posceret rationem ab ipsis rerum publicè administratarum, persequeretur quejudicijs asperè omnes,qui populum offendissent. quare ab inimicis structis ipsi insidijs clàm sublatus est. Aristoteles hunc exitum Ephialtis fuisse memoriæ prodiderat,testante hoc Plutarcho.

Est autem elegantium.) Hoc facit ad Carthaginensium consilium laudandum,& cæteros claros in ciuitatibus uiros excitandum ad eos imitandos. Dicit enim,officium esse politorum hominum nobiliumq;,qui sapientes sunt, fouere pauperes,adminiculique ipsis aliquid dare: atque ita illos instructos ad agrum colendum, artemque aliquam exercendam conuertere. quod sine ope locupletium,carentes omnibus bonis tenues ciues commodè præstare non potuerant. Hoc uerè fecit Philippus Horatianus(ut narrat poeta in epistola quadam) Vulterio Menæ: nisi quòd ludendi causa,non uerè iuuandi hominem, tenuitatemque ipsius subleuandi,id fecit. nam,quòd hortatur locupletes Aristoteles,qui in manu sua rempub.habeant, iubetque ipsos ἀφορμὴν διδόντας pauperibus,τρέφειν ipsos ἐπ' ἐργασίας: ualet profectò,quod ille inquit,

Dum septem donat sestertia,mutua septem Promittit: persuadet uti mercetur agellum.

Bellè autem.) Alterum hoc exemplum est,quo consilium suum constituit. rectè namque facturos,qui rempub regunt,dicit, si induxerint in animum imitari modos institutaque Tarentinorum. illi enim quoque amicam plebem habebant, beneficijsque in ipsam collatis,animum eius sibi deuinciebant. Duas autem rationes exponit,quibus hoc quod ualde arduum est, obtinerent. Prius eorum est,quòd prædia sua cæteraq; bona, communia esse secum patiebantur ex plebe hominibus, quod ad usum pertinet: mancipium enim sibi reseruabant. quare & seruis,& uestimentis,& equis diuitum concessum illic erat uti pauperibus,perinde atque ipsi ea emissent,pecuniaq; sua sibi parassent. Cimon etiam Athenis eodem pacto liberalis erat erga Laciadas,tribules suos, si non omnes Athenienses.

Amplius autem.) Alterum hoc fuit eorundem institutum, quod simul & concliandis animis pauperum locupletibus, & reipublicæ bene administrandæ accommodatum erat. Inquit igitur,ipsos diuisisse cunctos magistratus ita,ut quidam ipsorum suffragijs crearentur: quidam uerò sorte ducerentur. illi,in quibus sors dominabatur, perueniebant crebrò ad tenues obscurosque ciues,quibus hominibus imperium nunquam suffragijs datum foret: qui deligebantur semper ad prudentiores ac meliores. neque enim magno consensu reipublicæ gubernandæ præponuntur minimè probati & spectati ciues. Addit auctor,eadem bona impetrari posse alio pacto,quæ illi diuisione magistratuum adipisci conabantur,ut scilicet non certi tan-

ti tantùm magistratus sorte ducerentur, atq; ita concederentur plebi: sed cuncti, non toti tamen, sed dimidiati, aut ex alia minori parte, prout sorti uisum fuisset, cùm pars ipsorum suffragijs crearetur. Ita enim quoq; cogebantur statum illum ciuitatis amare pauperes, cuius honorũ ipsi etiam participes forent, nec poterant facile reip. nocere: coercebantur enim eorum praua desideria auctoritate clarorum ciuium, eorũdem magistratuum sociorum, qui etiam usu rerũ & consilio suo maiore auctores erant minùs peritis meliorum deliberationũ. In extremo (ut solet) testatur se absoluisse quod sibi explicandum proposuerat: id est, docuisse, quomodo decet populares status fabricare.

a In libr. uulg. uox ἔρχῃ post uerbum κρατεῖσθαι, superuacanea est, atq; iccirco delenda.

b Legendum, πρὸς ἀφόρμιλον ἐμπορίας, ἢ γεωργ. nam libr. uulg. mendosè habent, τυπορίας.

CAPVT VI.

FErmè aũt & quomodo decet, quæ ad paucorum dominatus faciunt, manifestũ est: è contrarijs enim oportet colligere singulos paucorum dominatus ad contrarium statum populi referentem. Bene temperatum maximè paucorũ dominatum, & primùm: hic autẽ est, qui propè uocatam rempublicam est, quam decet census diuidere, hos quidẽ minores, hos autem maiores efficiẽtes. Minores quidem, unde necessarios magistratuum communicabunt: maiores autem, unde magis ratorum: atq; ei qui peruenit ad censum, licere participi esse reipublicæ, tantum inducente populo numerũ per censum, cum quo firmiores erunt illis, q participes nõ sunt. Semper autẽ oportet ascisc ere è meliore populo socios reipublicæ: pariter autem & continentem paucorum dominatum intendentes paruum oportet fabricare. Illi autem qui oppositus est postremo statui populari, quiq; est maximè uiolentus & tyrannicus paucorum dominatuum: quanto pessimus est, tanto plurima eget custodia. Quemadmodum enim corpora bene constituta ad ualetudinẽ, & naues bene instructæ nauti s ad nauigandum, plura errata sustinent, ut non pereant suo uitio: quę autem corpora ualetudinaria sunt, & naues parum firmæ, quæq; nactæ sunt malos nautas, ne pusilla quidem ferre possunt errata: sic & rerumpublicarum pessimæ plurima egent custodia. Status igitur populi omnino multitudo hominum conseruat. hoc enim opponitur iusto, quod dignitate constat: paucorum autem dominatum perspicuum est contrà oportere salutem adipisci à modestia.

ΣΧΕΔΟΝ δὲ καὶ πρὸς τὰς ὀλιγαρχίας πῶς δεῖ, φανερὸν ἐκ τούτων· ἐκ τῶν ἐναντίων γὰρ δεῖ συνάγειν ἑκάστῳ ὀλιγαρχίαν πρὸς τὴν ἐναντίαν δημοκρατίαν ἀναλογιζόμενον. τὴν μὲν δὴ κρατίστην μάλιστα τ' ὀλιγαρχιῶν ἐστὶ πρώτην· αὕτη δ' ἐστὶν ἡ συνεγγὺς τῇ καλουμένῃ πολιτείᾳ, ᾗ δεῖ τὰ τιμήματα διαιρεῖν. τὰ μὲν ἐλάττω, τὰ δὲ μείζω ποιοῦντας. ἐλάττῳ μὲν ἀφ' ὧν τῶν ἀναγκαίων μεθέξουσιν ἀρχῶν, μείζω δ' ἀφ' ὧν τ' κυρίων τέρων. τῷ τε κεκτημένῳ τὸ τίμημα μετέχειν ἐξεῖναι τ' πολιτείας. τοσοῦτον εἰσαγομένης τοῦ δήμου πλήθους ἀφ' ὧν τιμήματος, μεθ' οὗ κρείττονες ἔσονται τ' μὴ μετεχόντων. ἀεὶ δὲ δεῖ παραλαμβάνειν ἐκ τῶν βελτίονος δήμου τοὺς καινοὺς ὁμοίως δὲ καὶ τῷ ἐχομένῳ ὀλιγαρχίαν ἐπιτείνοντας δεῖ μικρὸν κατασκευάζειν. τῇ δ' αὐτικειμένῃ τῇ τελευταίᾳ δημοκρατίᾳ, τῇ δημωδεστάτῃ καὶ τυραννικωτάτῃ τῶν ὀλιγαρχιῶν· ὅσῳπερ χειρίστη, τοσούτῳ δεῖ πλείονος φυλακῆς. ὥσπερ γὰρ, τὰ μὲν σώματα τὰ δὲ διακείμενα πρὸς ὑγίειαν, καὶ πλοῖα τὰ πρὸς ναυτιλίαν καλῶς ἔχοντα πρὸς τὰς πλωτῆρσιν, ἐπιδέχεται πλείους ἁμαρτίας, ὥστε μὴ φθείρεσθαι δι' αὐτάς· τὰ δὲ νοσερῶς ἔχοντα τῶν σωμάτων, καὶ τὰ τῶν πλοίων σκελευμένα, καὶ πλωτήρων τετυχηκότα φαύλων, οὐδὲ τὰς μικρὰς δυνάται φέρειν ἁμαρτίας· οὕτω καὶ τῶν πολιτειῶν αἱ χείρισται πλείσης δέονται φυλακῆς. τὰς μὲν οὖν δημοκρατίας ὅλως ἡ πολυανθρωπία σώζει. τοῦτο γὰρ ἀντίκειται πρὸς τὸ δίκαιον τὸ κατὰ τὴν ἀξίαν· τὴν δ' ὀλιγαρχίαν, δῆλον ὅτι τοὐναντίον διὰ τῆς διατάξεως δεῖ τυγχάνειν τῆς σωτηρίας.

Quomodo autem etiam oligarchiæ constituendæ sint, ex his fere intelligere licet. Oportet enim ex contrarijs colligere, unaquaq; oligarchia ad contrariam democratiam spectata & relata: ea quidem, quæ oligarchiarum temperatißima & prima est, a *ad optimam democratiam & primam. hæc autem est ea, quæ ei reipub. administrandæ formæ, quæ communi nomine sic appellatur, finitima est:* b *in qua census ita diuidendi ac distinguendi sunt, ut alij minores fiant, alij maiores. minores, ex quibus ciues necessarios magistratus obtinebunt: maiores, ex quibus ampliores, & maiorum rerum in ciuitate compotes: & ei, qui censum habet, licere oportet ad rempub. administrandam accedere, tanta populi multitudine per censum ad reipub administrationem introducta, ut ea recepta potentiores ac superiores sint uiribus, qui reipub. administrationis sunt participes, quàm qui non sunt. Semper autem ex meliore populo reipub. administrandæ socij assumendi sunt. Atque oligarchiam huic primæ proximam oportet paulùm intendendo similiter constituere. Ea autem, quæ democratiæ ultimæ contraria est oligarchia, quæq; dynastarum potentatui & tyrannidi simillima & maximè finitima est: quãto est pessima, tanto maximam & plurimam cautionem custodiamq; desiderat. Quemadmodum enim corpora bene constituta, & ad bonam ualetudinem probè conformata: & nauigia ad nauigationem apposita & opportuna, bonisq; nautis instructa, plura peccata recipiunt sine interitionis periculo per se: corpora uerò morbosa, & nauigia fatiscentia, & malos nautas consecuta, ne parua quidem errata ferre possunt: ita & eæ reipublicæ administrandæ formæ, quæ deterrimæ sunt, plurimam cautionem requirunt. Vniuersè igitur democratias hominum ubertas & copia tuetur & conseruat. hoc enim ei inest, quod ex dignitate est, opponitur: oligarchiæ uerò contrà perspicuum est in recti ordinis descriptione bonáque ordinatione salutem esse positam.*

COMMENTARIVS.

Fermè autem.) Cùm tradidisset rationes condendarum rerumpublicarũ, quæ à multitudine reguntur, oporteretq; ostendere, quomodo deceret conformare eas, in quibus pauci diuites dominantur: inquit, perspicuum fermè esse ex ijs quæ iam explicata sunt, quomodo ipsas quoq; fabricare conueniat, cùm è regione positæ hæ respublicæ inter se sint,

& ut communiter hæ reſpublicæ illi:ita ſingillatim unaquæq; harum ei quæ à multitudine adminiſtrata, proportione reſpondet ipſi. Nam quod debere affirmat, eos qui ſuſcipiunt hanc curam, συνάγειν, id eſt colligere & componere ipſas ex illis: aptè eo uerbo uſus eſt. multa enim ſunt contrarij ſtatus, ex quorum contrarijs reſpondẽtibus illis (ut docuit) fingendæ ſunt reſpublicæ paucorũ, cùm ipſa coacta fuerint, & in unũ quaſi corpus collata. Ἀναλογιζόμενον, quod inquit, uidetur oſtendere modum, quẽ ſeruare debet, qui fungitur hoc munere. ſimilitudinem enim ſequi illum debere, hoc uerbo declarat, ac uidere hoc pacto, quid contrario ſtatui cõueniat. In 11. libro de Cœlo, quo loco tradit, quod placuerat Pythagoreis, uideri quoq; alijs multis poſſe, ſequentibus rationem quandã atq; argumentum, non ſpectantibus, quæ apparent, ignem, non terram ſitam eſſe in medio ſummæ: ualet idem hoc uerbum, rationem ducere atque æſtimare. ita autẽ locutus eſt, cũ argumẽtũ iã expoſuiſſet: ὥστε ὃν τρόπον ἀναλογιζόμενοι, ἂν οἰονται ἐπὶ τὸ μέσον κεῖσθαι τὴν σφαῖραν αὐτῆς.

Bene temperatum.) Docet, quomodo conſtituenda ſit maximè temperata moderataq; reſpublica paucorũ, & quæ meritò principem locum in illis obtineat. Antequam autem tradat, ex quibus componatur, aperit bonitatẽ ipſius: eſſeq; ipſam dicit, quæ propinqua uicinaq; eſt admodum ſtatui illi ciuitatis, qui communi nomine omnium rerumpublicarũ, Reſp. appellatur, cum ſtatuq; multitudinis ſimilitudinẽ multam habet: non omni tamen, ſed cum meliore tantùm atque abſolutiore. quare proportione uult hunc paucorũ ſtatum ipſi reſpondere: etſi primò ipſos omnes conformandos eſſe dixerat ex inſtitutis, acceptis è popularibus rebuſpublicis, proportioneq; ipſis reſpondentibus. Primũ autem quod exponit, eſt, cùm iam incœpiſſet hunc præter cæteros probatũ ſtatũ paucorum ædificare: quòd ipſi fingendo opus eſſe inquit, cẽſus ciuium diuidere, partimq; ipſorum maiores, partim minores facere: id eſt, diſtinguere ita illos, & ſeorſum ponere, atque ex minoribus cenſibus creare magiſtratus tenuiores, quos ipſe neceſſarios uocat: quia ſine illis curis, etſi humiles ſunt, ciuitas non manet. non enim aliã ullam laudẽ in ſe habent. Maiores autem cenſus eſſe dicit, ex quibus, id eſt commendatione quorũ, qui eos poſſederint, participes erunt magiſtratuum grauiorum, quorũq; iudicia ſint magis rata. Hoc unũ iam eſt, primumq; eorũ quæ ſumi uult ex contraria republica, ad conſtituendam hanc ipſam, quam quomodo fingi debeat, oſtendit. Alterum eſt, quod nunc adiungit, uultq; itidẽ transferri inde huc: quòd legem figi iubet, ut quicunq; peruenerit ad eũ cenſum, aucto aliqua ratione patrimonio, poſsit, ſi uelit, particeps eſſe publicorũ honorum, neq; præterea neceſſe ipſi ſit comprobari ſententijs ueterum ciuium. Hortatur autem paucos illos, qui illic dominantur, ut inducant in ſuum ordinem ac locum tot è plebe popularibuſq; hominibus, ut cùm ipſis meliores firmioreſq; ſint illis, qui eius dominatus participes non ſunt, ſed lege inde eijciuntur: ne nimium delectati poteſtate illa ſua, tot inde exturbent, ut ipſam diutius tueri non ualeant. qui enim expertes ſunt eius, inimici ipſorũ ſunt, & inſidiantur toto animo illis. Addit autem, quod ad eoſdem erudiendos & ipſum pertinet, ut poſtquam ſumere coguntur è populo aliquos, ſuoq; ordini adiungere: accipiãt ipſos è meliore populo, deligantq; politiores. ita enim ſocijs ſui muneris utentur elegantioribus uiris.

Pariter autem) Oſtendit, quæ ratio ſit cæterarum dominationũ fabricandarum: neq; tamen ſingillatim cunctas attingit, ſed unum tantùm præciplt, quod in ipſis ædificandis ſeruandum ſit. Eſt autem illud, ut contendãtur, magiſq; tales fiant. erunt igitur omnes deteriores prima, quæ expoſita eſt: quantoq; magis ab ea diſtabunt, tanto peiores erunt. Cùm enim hic ſtatus ſemper uitioſus ſit, quanto magis uis eius naturaq; augetur: tano magis creſcit uitium. ſecũdus igitur primo peior eſt, tertius ſecundo: eademq; ratio illius qui ſequitur, id eſt quarti, eſt. contenduntur autẽ omnes, cùm numerus dominantium minuitur, cenſuſq; creſcit. quæ cenſus amplificatio cauſa eſt, ut participes dominatus paciores fiant. aliqui enim, qui antea tantum patrimonij habebant, ut illic peruenirent ad honores, aucto cenſu & quaſi mutata aſtrictaq; quaſi regula ipſius, inde excluduntur. Cùm modum igitur omnium condendorum aperuiſſet, in quarto ultimoq; perpendẽdo manet, qui peſsimus eſt omniũ: quod in primo fecerat, duob. qui in medio ſunt, relictis.

Illi autem.) Quartum dominatũ (is enim eſt, qui opponitur poſtremæ reip. populari) egere dicit maiore præſidio, nec poſſe diu ſaluum & incolumem eſſe, niſi diligẽter cuſtodiatur: aperit autem uitium ipſius, notatq;, antequã abſoluat, quod de illo præcipere uult. non potuit enim magis ipſum infamare, quam fecit, dicens ipſum maximè imitari mores & inſtituta dynaſtarum ac tyrannorum: quos notum eſt, omnia ad poteſtatẽ ſuam reuocare. Dynaſtæ namq; uocantur, qui ſummam poteſtatẽ in aliqua ciuitate genteq; habent, principeſq; demũ illic uiri ſunt, ὀλιγαρέαι; ipſorũ principatus, ut ipſe hoc uerbo uſus eſt in principio octaui libri de Moribus ad Nicomachum: tyrannorũ tamen nomẽ magis odioſum eſt magiſq; iniuſtum, imperium ſignificat.

Quemadmodum enim.) Vtitur duobus ſimilibus ad conſtituendum atq; illuſtrandũ, quod dixit: quorum prius ductum eſt à natura, poſterius uerò ab arte. itaq; ponunt egregiè rem ante oculos. Inquit igitur, Vt corpora firma beneq; cõſtituta ad tuendam ualetudinem: & nauigia, quæ bellè ſe habent ad curſum faciendum, inſtructaq; ſunt nautis, ſuſtinent plura errata, reſiſtuntq; illis, ne corrumpantur impetu ipſorũ: contrà autem, quæ prona ſunt ad morbos corpora, & nauigia itidẽ diſſoluta, & quæ malos nautas nacta ſunt, ne puſilla quidẽ peccata ferunt: eodem pacto reſpublicæ peſsimæ, quæq; affines ſunt maximis culpis, plurimum ſtudium diligentiamq; requirunt, ut ſtatam illum imbecillum diutius tueantur.

Status igitur.) Indicat, quæ ſint remedia idonea his malis propulſandis: præcipitq; in uniuerſum de ambobus his, contrarijs inter ſe, ſtatibus. Status igitur populares affirmat, multitudinem ciuiũ tueri, augeriq; debere numerũ eorũ qui roboris aliquid ipſis adferre uolunt. hoc enim ipſum tradit, ualere multũ contra ius eorum, qui arbitrantur ſpectarì oportere in honoribus mandandis dignitatem, fretiq; illa ſe potiſsimum debere putant clauum reip. tenere. Dubiũ autem non eſſe dicit, quin contra dominatus paucorũ, expectare debeat ſalutẽ diuturnitatemq; à modeſtia. Si namq; ſibi temperauerint, qui ſummum illic poteſtatem habent, nec abuti imperio uoluerint: poſſe & ipſos dominatum illũ ſuum, alioqui infirmum & fragilem, prorogare.

a ὡσὲ τῶν βελτίστων δημοκρατίαν, καὶ πρώτην. hoc totum deſideratur in libr. uulg.

b οὐ ἢ τὰ τιμ. præpoſitio οὐ deſideratur in lib. uulgatis.

CAPVT VII.

QVia autem quatuor quidem ſunt partes maximè multitudinis, agricolæ, opifices, forenſes, operarij: quatuor autem & quæ ſeruiunt bello, equites, grauis armaturæ milites, leuis armaturæ, nauræ. Vbi quidem contigit agrũ equis accommodatum eſſe, hîc quidem natura aliquo modo factum eſt, ut conſtituatur ualidus paucorum dominatus (incolumitas enim peruenìet ad eos, qui illic habitant, ab hoc præſidio) alere enim equos, proprium eſt eorũ, qui ampla patri-

ΕΠΕΙ δὲ τέτταρα μέν ἐστι μέρη μάλιστα τοῦ πλήθους, γεωργικὸν, βαναυσον, ἀγοραῖον, θητικὸν· τέτταρα δὲ τὰ χρήσιμα πρὸς πόλεμον, ἱππικὸν, ὁπλιτικὸν, ψιλὸν, ναυτικόν. ὅπου μὲν συμβέβηκε τὴ χώραν εἶναι ἱππάσιμον, ἐνταῦθα μὲν εὐφυῶς ἔχει καταστασιάζειν τὴ ὀλιγαρχίαν ἰσχυράν (ἡ γὰρ σωτηρία τοῖς οἰκοῦσι διὰ ταύτης ἐστὶ τ δυνάμεως) αἱ δ' ἱπποτροφίαι τῶν μακρὰς κτήσας

QVoniam autem quatuor ſunt in primis multitudinis partes, agricolarum, eorum qui artes ſordidas & illiberales tractant, eorum qui mercaturam & cauponariam faciunt, mercenariorum: quatuor autem ad bellum utiles, equitum, peditum grauioris armaturæ, peditum leuioris ſeu ferentariorum, militum claſsicorum & nauticorum. quo in loco contigit ut regionis ſolum ad equitandum aptum ſit, hîc natura fert ut poſsit conſtitui oligarchia ualida ac robuſta. Nam cùm ſalus ijs qui urbem incolunt, ex his copijs comparatur: tum equorum alendorum facultas, eorum propria eſt, qui amplas diuitias

patrimonia habent: ubi autem grauis armaturę pedites, proximũ paucorum dominatum. genus enim hoc militię peculiare magis est copiosorũ hominũ, quàm egentium. leuis autẽ copia & naualis penitùs cõgruit statui multitudinis. Nunc igitur, ubi talis magna multitudo est, cùm discordarint, sæpè deterius pugnãt. Decet autẽ aduersus hoc capere remedium à belli ducibus, qui ad equestrẽ uim ac potestatem, & graues pèdites iungũt, quæ congruit, leuis armaturæ copiam. hac autẽ ratione superant populi in seditionibus copiosos. leues enim existentes aduersus equestrem & grauẽ copiam facilè pugnãt. Ex his igitur hanc copiam constituere, contra semetipsos est constituere. Oportet autem diuisa ætate, & his quidem senibus, his autem adolescentibus adhuc, adolescentes filios suos docere leuia & tenuia munera: delectos autem è pueris, athletas ipsos esse operum. Potestatem autem multitudini facere perueniendi ad honores, siue quemadmodũ dictũ est prius, possidẽtibus censum: siue, quẽadmodum apud Thebanos, ijs qui se abstinuerint ad certũ tẽpus à sordidis operibus: siue, ut Massilię fit, existimatione facta hominum, qui digni sint, siue ciues fuerint, siue extrà positi. Ad huc autẽ & magistratibus maximè ratis, quos decet compotes reipublicæ obtinere, opus est munera quædam obeunda iniungere, ut sponte suâ populus non sit eorum particeps, & ueniam det imperia illa habentibus, ut mercedem magnã soluentibus eius potestatis. Congruit aũt, ut magistratus ineuntes faciant magnifica sacrificia, & fabricẽt aliquid publicorum operũ, ut eorũ quæ faciũt ad epulas particeps populus, & urbẽ aspiciens ornatã, & donis in fanis positis, & ędificijs, libẽter uideat rẽp. stantẽ. cõtinget aũt & nobilibus moniměta extare sumtuũ. Sed hoc hodie minimè faciũt cõpotes paucorũ dominatuũ, uerũ cõtrariũ: nõ minus .n. captant q̃stũ, quã honorẽ, ut bellè liceat hos uocare statꝰ populi pusillos. Quo igit decet cõstituere statꝰ populi & dõinatꝰ paucorũ, definitũ sit hocmodo.

κεκλημένων εἰσίν· ὅπου δ' ὀλιγαρχίαν τὸν ἐχομένην ὀλιγαρχίαν. τὸ γὰρ ὁπλιτικὸν τῶν ἀπόρων ἐστὶ μᾶλλον, ἡ δὲ τῶν ἀπόρων ἡ ψιλὴ δύναμις, καὶ ναυτικὴ, δημοκρατικὴ πάμπαν. νῦν μὲν οὖν ὅπου τοιοῦτον πολὺ πλῆθος ἐστὶν, ὅταν μάχωνται, πολλάκις ἀγωνίζονται χείρω. δεῖ δὲ τοῖς τὸ φάρμακον παρὰ τῶν πολεμικῶν λαμβάνειν στρατηγῶν, οἱ συνδυάζουσι τοῖς τὸ ἱππικὸν δύναμιν τῷ ὁπλιτικῷ, τῶν ἀρμόττουσιν τοῖς ψιλοῖς· τούτῳ δ' ὑπερέχουσιν οἱ δῆμοι τῶν ἀπόρων· ψιλοὶ γὰρ ὄντες τοῖς ἱππικῷ καὶ ὁπλιτικῷ ἀγωνίζονται ῥᾳδίως. τὸ μὲν οὖν ἐκ τῶν καθίστασθαι τοιοῦτο τὴν δύναμιν ἐφ' ἑαυτοῖς ἐστι καθίστασθαι. δεῖ δὲ διῃρημένης τῆς ἡλικίας, καὶ τῶν μὲν ὄντων πρεσβυτέρων, τῶν δὲ νέων ἔτι μὲν ὄντας νέους τοὺς αὐτοὺς γυμνάζειν καὶ σκληραίνειν τὰς κῶλας καὶ τὰς ψιλὰς ἐργασίας· ἐκκεκριμένους δὲ ἐκ παίδων, ἀθλητὰς εἶναι αὐτοὺς τοῦ ἔργου. τοῦτο δὲ μελάδοσιν γίνεσθαι τῷ πλήθει τῆς πολιτείας, ἤτοι καθάπερ εἴρηται πρότερον, τοῖς τὸ τίμημα κλωμένοις· ἢ καθάπερ ἐν Θήβαις, ἀποχομένοις χρόνον τινὰ τοῦ βαναύσων ἔργων· ἢ καθάπερ ἐν μασσαλίᾳ, κρίσιν ποιουμένους τοῦ ἀξίων, τοὺς ἐν τῷ πολιτεύματι, καὶ τοὺς ἔξωθεν. ἔτι δὲ καὶ τὰς ἀρχαίας τὰς κυριωτάτας, ἃς δεῖ τοὺς ἐν τῇ πολιτείᾳ κατέχειν, δεῖ προσκεῖσθαι λειτουργίας, ἵν' ἑκὼν ὁ δῆμος μὴ μετέχῃ. καὶ συγγνώμην ἔχῃ τοῖς ἄρχουσιν, ὡς μισθὸν πολλοῦ δίδοσι τοῦ ἀρχῆς. ἁρμόττει δὲ θυσίας τε εἰσιόντας ποιεῖσθαι μεγαλοπρεπεῖς καὶ κατασκευάζειν τι τῶν κοινῶν, ἵνα τῶν πρὸς τὰς ἑστιάσεις μετέχων ὁ δῆμος, καὶ τὴν πόλιν ὁρῶν κοσμουμένην, τὰ μὲν ἀναθήμασι, τὰ δ' οἰκοδομήμασιν, ἄσμενος ὁρᾷ μένουσαν τὴν πολιτείαν. συμβήσεται δὲ καὶ τοῖς γνωρίμοις εἶναι μνημεῖα τῆς δαπάνης. ἀλλὰ τοῦτο νῦν οἱ πρὸς τὰς ὀλιγαρχίας φέροντες ποιοῦσιν, ἀλλὰ τἀναντίον· τὰ λήμματα γὰρ ζητοῦσιν ἐχόμενον, ἢ τοῦ τιμίου. διόπερ εὖ ἔχει λέγειν τὰς τοιαύτας εἶναι δημοκρατίας μικράς. πῶς μὲν οὖν χρὴ καθιστάναι τὰς δημοκρατίας καὶ τὰς ὀλιγαρχίας, διωρίσθω τοῦτον τὸν τρόπον.

diuitias magnasq; possessiones habent. Vbi autem regio ad pedites grauioris armaturæ accomodata est, proxima in eo loco oligarchia constitui debet. Nam peditatus grauioris armaturæ, locupletius est magis, quàm egentium. Pedites autẽ leuioris armaturæ, & nautici milites, omnino democratiæ conueniũt. Nunc igitur quib. in locis talis multitudo magna est, cùm separatim & seorsum ab alijs pugnãt, deterius pugnant. Verùm huic incõmodo remediũ ab imperatorib. rei militaris peritis sumendũ est, qui cum equitatu & grauioris armaturæ peditibus aptum & conueniens peditum leuioris armaturæ numerum coniungunt. Atq; hac ratione in seditionibus populares & pleby locupletibus superiores discedunt. Nã quia sunt expediti, cum equitatu & peditatu grauioris armaturæ facile pugnant. His igitur copias ex his comparare, in seipsos est comparare. Oportet autem, cùm ætas non sit simplex, sed in aliquot parteis diuisa, alyq; sint ætate grandiores, alij iuuenes: patres interea dum etiamnum sunt iuuenes, & uiribus integris, filios suos ad leueis & expeditas pugnas erudire: posteaquam autem hi è pueris excesserint, tum ipsos esse militarium operum opifices & athletas. Communicari autem cum multitudine reipub. administratio debet, aut (quemadmodum antea dictum est) cum ijs, qui censi sunt: aut, quo modo Thebani faciunt, cùm ijs, qui aliquandiu se ab illiberalibus artibus abstinuerunt: aut, quemadmodum fit Massiliæ, iudicio facto de ijs, qui digni sunt: tum ex eorum numero, qui in repub. administranda uersantur, tum ex ijs, qui à reipub. muneribus excluſi sunt. Præterea magistratibus ijs, penes quos maximarũ rerum est potestas, quosq; gerere debent ij, qui in repub. uersantur, impositæ esse debent sumtuosorum munerum functiones: ut populus sua sponte & libenti animo reip. administrationis sit expers: & ijs, qui magistratus gerunt, ignoscat tanquam impery sui magnam mercedem persoluant. Conuenit autem & cùm ineunt magistratus, sacrificia magnifica facere, & in opus aliquod publicum ædificandum pecuniam insumere: ut populus epulis illis opiparis acceptus, & urbem partim statuis ac tẽplis, partim præclaris ædificijs exornatam aspiciens, reipub. administrandæ formam libenter uideat stantem ac permanentem. Huc accedit, quòd nobilibus suæ impensæ exstabunt monumẽta. Verùm tantùm abest, ut ij qui oligarchias obtinẽt, hoc faciant, ut etiã contrarijs studijs factis q; delectentur. Quæstũ enim & emolumẽtũ cõsectãtur nõ minus, quã honorẽ ac dignitatẽ. Quapropter par est has oligarchias, paruas democratias appellare. Quo modo igitur democratiæ & oligarchiæ constituendæ sint, ita sit à nobis definitum atq; explicatum.

COMMENTARIVS.

Quia autem quatuor.) Tradit nunc seorsum, quomodo singuli status conseruentur. Vt autẽ facilius extruat, quod uult, utitur duobus quasi fundamentis. quorũ prius est, diuisio multitudinis, ex qua ciuitas constat: alterum autem, partitio eorum, qui utiles bello sint, possintq; nauare operã reipublicæ, ad pericula armis depellenda: quę genera militum respondere numero ostendit partibus multitudinis ac plebis. ut enim illa quatuor sunt, ita hęc quoq; eundem numerum conficiunt. Primùm igitur affirmat, quatuor esse partes primores plebis. nam quæ restant tenuiores, ad hæc rediguntur, tanquã ad capita quædam. Plebis genera appellat agricolarũ turbã & opificũ, & quæ forũ rerum uenaliũ colit: quartam uerò, quæ constat ex hominibus, qui mercede seruiant. Quæ ad bellum apta sint, esse dicit equites, grauis armaturæ milites, & tenuis, & naualẽ turbam. Adiungit autem, his enumeratis, ubi regio est apta equis, illic commodè posse constitui dominationẽ paucorum: sedemq; eam natura factam esse non modò ad hanc remp. recipiẽdam, sed etiam ad firmam eam stabilemq; reddendã: atq; id quia accipiunt salutem, defendũturq;, qui illic uiuunt, ab equitibus. Non possunt autem alere equos, qui diuites non sunt, quare æquo animo patiuntur cæteri eos illic remp. administrare, à quibus salutem accipiunt: & illi, cùm in ipsorum manu robur belli sit, facile potestatem illam suam tuentur. Vbi autem inquit, belli robur est in grauis armaturæ militibus, illic constituitur secundum genus paucorũ dominatus: quia in illo genere armorum parando non contemnendus sumptus faciendus est, etsi tanta pecunia in ea re necessaria nõ est, quanta in equis alendis, qui cotidiano sumptu egent. quare gubernaculum reip. illic quoque potius tenent diuites, quàm pauperes. Monstrauit etiam cui generi reipublicæ apta sit tenuis armatura & naualis turba, penitusque ipsam segetem ac materiam esse dicit status popularis. Omnino autem, inquit, penitusq;, quia fieri potest (quod obscurè significauit) ut è ciuibus, qui graui armorũ genere utantur, cõstituatur resp. popularis: etsi potius illic ad se uocãt imperiũ diuites, cũ minore negotio parẽt ea arma. Quod nominauit χώρων ἱππάσιμον, id est agrũ campestrem, notum est Socratem apud Platonem, cùm quæsitum ex eo foret, an uellet deambulare: respondisse, uocare se ad eam rem, pariter esse atq; equum in planum locum campumq; inuitare. neq; enim minus ipse delectabatur ambulatione, quàm equi faciant planitie: militiam autẽ equestrem alienã esse à montibus atque locis asperis, idq; non una de causa, significauit etiam Nicolaus superiore ætate, dux magnus belli, corpore uerò ualde paruus. unde cognomen inuenit, cùm rogasset eum Puppij comes, ut maneret apud se cum sua copia, quæ tota constabat ex equitibus, ut mos erat bellandi ea tempestate. metuebat enim ne relictus (quod ei contigit) præda, statim fieret nostri populi. Respondit igitur, suos equos non pasci lapidibus. duæ namq; res remouent equitum turmas à montibus: & quia usum magnum nullum illi equi ferunt, & quia parum herbarum montes gignunt. quod fecit etiam, ut Telemachus puer repudiaret id donum Menelai.

Nunc igitur.) Propositũ auctoris est ornare hoc loco dominatus paucorũ, tradereq;, quomodo firmiores ac diuturniores sint. Vbi igitur uis magna copiaq; ciuium est, qui utantur leui armatura, illic commodè institui statum popularium, iam significauit: nunc autem docet, dominatum paucorũ ægrè posse defendi, ubi huiuscemodi copia est, periculosamq; eam ualde esse statui ac potestati. quomodo tamen efficiatur, ut salua incolumisq; ipsa fit, aperit. Primùm autẽ de malo, quod impenderet ipsi, periculoque loquitur, ut res suæ ætate tractabatur. Illud autem est, quòd quãdo nascebatur discordia inter ipsam atque equites peditesq; grauis armaturæ, remp. gubernantes, uentumq; erat ad manus: illi pauci, qui dominabantur, malè pugnabant, inferioresq; sæpè erant in ea concertatione: quare statim potestatem suam amittebant. debere autem expectari accipiq; remedium huius incommodi à peritis belli ducibus, unde parum attendentibus uitium hoc exoriebatur. Illos enim solere, inquit, ad equestrem copiam & grauem armaturam adplicare numerum militum leuium, qui congruat illis, bellicæque disciplinæ respondeat. Quo ex instituto fiebat, ut cùm domi populi cum locupletibus armis contendebant, ipsa multitudo uinceret. Exponit autem, quomodo fieret ut equites & tecti armis, ab nudis penè & inermibus superarentur. Leues enim, inquit, & expediti cùm sint, aduersus equestrem aciem & pedestrem grauem facile pugnant, & non magno labore ipsos uincũt. Addit autẽ, omni hoc periculo ante oculos posito: Ex his igitur hominibus, id est pauperibus ac popularibus, locupletes & qui dominantur in ciuitate, constituere hanc copiam leuiorum militum: nihil aliud est, nisi inimicos suos armare, instrueréque, qui sibi, firmiores facti, magis aduersaturi sint. Deterret igitur ab hoc consilio diuites, suadetq; alia cogitare: aut minorem multo numerum tenuiorum hominum plebeiorumq; in armis exercere, ne inde ipsis tantum periculi, potestatiq; eorum impendeat.

Oportet autem diuisa.) Hoc ualet ad firmandas dominationes paucorum, stabilioresq; reddendas, aucta uirtute ipsorum, qui potestatem illam habent, non extenuatis attritisq; uirib aduersariorũ. Requiri igitur in ea oportere, inquit, ut ætas eorum, qui participes sunt eius, diuidatur, distinguanturq;, senes ab adolescentibus: nec tamen ostendit, quibus munerib. aut hi aut illi custodiantur. An igitur uult grauioris ætatis ciues equestrem militiam exercere, & grauem armaturam ex illis fieri: libertos autẽ ipsorum pedestrẽ colere. quos etiam, cùm in tenera illa adhuc ætate sunt, perdiscere uult leuia ac propria tenuis armaturæ munera & ministeria. quod etiam me impellit, ut facilius credam obire omnino uelle auctorem hoc militæ opus in dominatib. paucorum liberos eorum, qui illic dominantur, ne committant cum tanto suo periculo eam militiæ partem multitudini. In extremo, inquit, ipsos illos adolescentes delectos, & in illis muneribus diu uersatos, futuros prorsus esse operum illorũ athletas: id est, ualde peritos & optimos quasi magistros. hoc enim ualet hic athletas, ut apud alios etiã optimos auctores. nam M. quoq; Varro uocauit μεταφορικῶς pecuarios athletas: eodẽq; pacto Dionysius Halicarnasseus in arte. quã scripsit, locutus est de oratoribus. significauit autem translato hoc uerbo, qui primum locũ in illis tenuerunt. Sed etiam Plato in VIII. libro de Republica, non longe à principio: hic tamen è translatione imaginem fecit. uerba ipsius sunt: ὥσπερ οὖν ἀθλητὰς τε πολέμου χὴ φύλακας.

Potestatem autem.) Valere etiam ad paucorũ dominatum tuendum institutum recipiendi in ipsum aliquos, apertum est: aliter enim, qui ipsius expertes sunt aditum sibi peruenendi ad honores perpetuo clausum uidentes, non possunt illum statum diligere, & insidiantur ipsi frequenter. quomodo igitur rectè hoc efficietur docet, expositis pluribus modis diuersorum populorum. Primùm igitur repetit, quod antea exposuerat, ut, qui aucto patrimonio peruenissent ad censum, legibus statutũ, participes eius dominatus essent: deinde cõmemorat rationem, quã sequebantur Thebani, cùm augere numerum ciuium uolebant. tradit enim, eos solitos ciuitatem dare illis, qui se abstinuissent ad certũ spatium temporis à tenuibns sordidisq; ministerijs. Alterũ exemplum est Massilienſium, quos narrat solitos diligenter existimare de uita ac moribus eorum, qui participes reip. forent, & eorum etiã qui expertes: atq; ita delectum habere, ut deteriores inde eijcerent, & meliores extra ipsam positos, in eũ ordinem reciperent. Massiliam autem Galliæ urbem à Græcis, è Phocide profectis, conditam, ipsum intelligere apertum est: quæ resp. florebat multis & magnis uirtutibus.

Adhuc autem.) Hoc quoq; prodest dominatibus paucorũ, salutemq; illis dat: nõ finit enim eos, qui potestatem in ipsis habent, inuidia flagrare, facitq; ut populares æquiore animo careant honoribus. Inquit igitur, oportere munera quædã sumptuosa iniungere primoribus magistratibus, quosq; obtinere tantùm debent participes dominatus: atq; hoc eo consilio, ut multitudo facilius patiatur se orbari publicis honoribus, ueniamq; det gradus illos sustinentibus, tanquam emẽtibus ipsos, & magna mercede sibi parantibus.

Congruit autem.) Cuius maximè generis uelit esse munera illa significat, affirmatq; conuenire in primis & quasi quadrare, ut ineuntes magistratus rem diuinam faciant, & hostias immolent, ædificentq; aliquid publicè, ut populus particeps epulorum illorum, aspicienſq; ciuitatẽ ornari partim donis rebusq; dijs immortalibus dicatis, partim publicis operibus (ut basilicis, thermis, theatris) amet remp. illam, unde hîc splendor amplitudoq; proficiscitur. Addit, ne pigriores accedant ad eos magistratus, qui secum ferunt damna rei familiaris, capturos inde quoq; esse nobiles & illustres ciues fructum non paruum: manebunt enim monimenta sumptuũ illorum, quæ posteris magnificentiam eorum declarẽt. Quod uerò existimat præter honorem habitum dijs immortalibus, nasci etiã hoc boni è uictimis illis immolatis, ut populus, acceptus ad eas epulas, magis diligat rempublicam utentẽ his moribus atq; institutis. notũ est hoc etiam Romæ fieri solitũ, consuetudinemq; fuisse, ut candidati prandia darent: quod etsi lege uetabatur, tamen perspicitur moris fuisse. Vt autem epulis ac mensis non uidebatur satis rectum, ut darentur magistratus: ita postquam imperiũ iam acceptum esset, qui imperium iam accepissent, uti hac liberali

tate

tate(quod suadet noster doctor)non uidetur magnopere reprehendi posse, præsertim cùm iunctum esset cum honore deorum immortalium.

Sed hoc hodie.) Insimulat hic ætatis suæ principes ciuitatum illos,qui freti diuitijs,pauci in ciuitate dominabantur:ipsosq; dicit magnopere in hac re peccare,& ne dum de suo aliquid ad ornatū publicum conferant, & honore quē sibi usurpassent, contenti forent:potius non minus quæstum in rep. gubernanda,quàm honorē captare. Quare inquit, dominationes uerius illæ paucorum,status populares pusilli appellari possunt,quàm status paucorum. numerum enim tantùm seruarunt, mores autem & instituta sua propriaq; abiecerunt,& aliena sibi asciuerunt: & illa quidem meritò improbata. Post hæc testatur, se absoluisse partem, quam explicandam susceperat: quomodoque decet & populares status & dominatus paucorum constituere,ostendisse.

a Legendum uidetur,ὅπως οἱ ὀωλίπν,πλὼ ἔχον.nam uulgati lib.habēt,ὀωλίτλω,mendosè opinor,refertur enim ad uocē χώρων.

CAPVT IIX.

SEquitur quæ tradita sunt, ut distinguantur rectè ea, quę pertinent ad magistratus: quot sint, & qui, & quarū rerū, quemadmodū dictum est etiā prius. Sine magistratibus enim necessarijs fieri non potest ut ciuitas sit:sine ijs aūt,qui faciūt ad modestiam & ornatum, fieri non potest ut bene illic uiuatur. Amplius aūt in paruis pauciores magistratus esse, in magnis aūt plures, ut prius dictū est. Quales igitur decet in unū redigere,&quales partiri,opus est minimè fallere. Primùm igitur cura studiūq; necessariorū, quæ circa forum est, cui muneri opus est aliquē magistratum propositū esse,attendentē quæ faciunt ad cōmercia & ornatū. necesse namq; fermè est omnibus ciuitatibus quædā emere, quædā uendere, ad necessariū usum,quo inter se tenentur: & hoc est,quod in primis requiritur ad bene uiuendum, cuius gratia uidentur in unam remp. confluxisse. Alia autē cura est, quæ hęret huic ac uicina est,rerum urbanarum, cùm publicarū,tum priuatarum, ut elegātia in urbe sit, & labentiū ędificiorum ac uiarum incolumitas atque instauratio,& finium agrorum, ut nullæ lites inter ciues exoriantur:& quæcūq; alia huius curæ similia his sunt. Vocāt aūt pleriq; huiuscemodi magistratū astynomiam: habēt autē partes numero plures,quorum alios alijs muneribus præficiūt in ciuitatibus amplioribus:ceu mœnibus ędificādis præfectos, & curatores fontium,& portarum custodes. Alia autem necessaria & ipsa, & similis huic: de ijsdē enim rebus, uerùm in agro, & circa ea quæ sunt extra urbem. Vocant autem huiuscemodi præsides,hi quidem præfectos agrorum,hi uerò syluarū custodes. Hæ igitur curæ studiaq; sunt horum tria. Alius autem magistratus est, ad quē uectigalia

ΑΚΟΛΟΥΘΟΝ δὲ τοῖς εἰρημένοις ἐστὶ, τὸ διῃρῆσθ καλῶς τὰ πρὸ τὰς ἀρχὰς, πόσαι, κ τίνες, & τίνων, καθάπερ εἴρη) & πότερον· τ μὲν γὰρ ἀναγκαίων ἀρχῶν χωρὶς, ἀδύνατον εἶναι πόλιν· τ δ' πρὸς διαξίαν & κόσμου, ἀδύνατον οἰκεῖσθαι καλῶς. ἔτι δ' ἀναγκαῖον, ἐν μὲν τ μικρᾶς, ἐλάττους εἶναι τὰς ἀρχὰς· ἐν δ τ μεγάλαις, πλείους, ὥσπερ τυγχάνει πότερον εἰρημένον. ποίας δν ἁρμόττει συνάγειν, & ποίας χωρίζειν; δεῖ μὴ λανθάνειν. πρῶτον μὲν δν ἐπιμέλειά τ ἀναγκαίων ἡ πρὸ τ ἀγορᾶν, ἐφ' ᾗ δεῖ τινα ἀρχὴν εἶναι τ ἐφορῶσαν πρὸ τε τὰ συμβόλαια κ τ εὐνομίαν. ὀχεδὸν γὰρ ἀναγκαῖον πάσας τ πόλεσι, τὰ μὲν ὠνεῖσθ, τὰ δ πωλεῖν πρὸς τ ἀλλήλων ἀναγκαίαν χρείαν. κ διτ' ἐστὶν ὑπαγόμενον πρὸς αὐτάρκειαν, δι' ὃ δοκοῦσιν εἰς μίαν πολιτείαν συνελθεῖν. ἑτέρα δ ἐπιμέλεια ταύτης ἐχομένη κ σύνεγγυς, ἡ τῶν πρὸ τὸ ἄστυ δημοσίων καὶ ἰδίων, ὅπως εὐκοσμία ᾖ, καὶ τ πιπόντων οἰκοδομημάτων καὶ ὁδῶν σωτηρία κ διόρθωσις. & τῶν ὁρίων τῶν πρὸς ἀλλήλους, ὅπως ἀνεγκλήτως ἔχωσι· κ ὅσα τούτοις ἄλλα τῆς ἐπιμελείας ὁμοιότροπα. καλοῦσι δ' ἀσυνομίαν οἱ πλεῖστοι τ τοιαύτην ἀρχὴν· ἔχει δ μόρια πλείω τ ἀριθμὸν· ὧν ἕτερος ἐφ' ἕτερα καθιστᾶσιν ἐν τ πολιανθρωποτέραις πόλεσιν· οἷον, τειχοποιὸς, κ κρηνῶν ἐπιμελητὰς & λιμένων φύλακας. ἄλλη δ' ἀναγκαία τε καὶ παραπλησία ταύτῃ· πρὸ τ αὐτ μὲν γὰρ, ἀλλὰ περὶ τ χώραν ἐστὶ, κ τὰ πρὸ τὰ ἔξω & ἄστεος. καλοῦσι δ τὰς ἄρχοντας τούτους, οἱ μὲν ἀγρονόμους, οἱ δ' ὑλωρούς. αὗ δ μὲν δν ἐπιμέλειαί εἰσι τούτων τρεῖς. ἄλλη δ' ἀρχὴ, πρὸς ᾗ

IIs autem quæ dicta sunt, consequens & connexa magistratuum partitio est,quot,& qui,& quarum rerum sint, quemadmodum & antea dictum est. Nam ut sine magistratibus necessarijs ciuitas constare nequit: ita sine ijs, qui ad recti ordinis descriptionē(quam eutaxiam appellant Graci) & modestiam institutionemq; ciuium pertinēt, urbs præclarè habitari non potest. Necesse autem est, in paruis quidem ciuitatibus pauciores esse magistratus: in magnis autem plures, quemadmodum ante dictum est. Quales igitur magistratus apte possint una cohærere, & in unum conduci: & quales sint secernendi ac seiungendi,ignorare non oportet. Primum igitur cura rerum necessariarum in foro haberi debet, eiq; curæ magistratus aliquis præficiendus est, qui speculans commerciorum & rerum contrahendarum rationem, det operam ut in eis conseruetur ordo, modus & fides. Necesse enim ferè est ciuitates omneis alia emere, alia uendere, ad usus uitæ mutuos & necessarios. Atq; hoc ad copiam bonis omnibus cumulatam atq; instructam, nihil externum requirentem proximè accedit,propter quam in unam ciuitatis administrandæ formam uidentur homines conuenisse. Altera autem cura hanc deinceps subsequens, eiq; proxima, est rerum urbanarum tum publicarum,tum priuatarum, ut sit in eis moderatio, & ordo pulcher ac decorus seruetur, utq; ædificia & sarta tecta conseruentur, & labentia reparentur, uiaq; muniantur, & corruptæ reficiantur: néue sit ulla de finibus inter ciueis controuersia aut querela, & quæcunque alia ad huiusmodi procurationem pertinent. Appellant autem plerique talem magistratum apud Græcos astynomiam, apud Romanos ædilitatem maiorem, quæ plureis numero parteis habet:atq; horum alios alijs rebus præponunt in urbibus celebrioribus, & maiorem ciuiū numerum continentibus: uerbi causa,muris reficiēdis præfectos; fontium curatores, portuum custodes. Alia est & necessaria, & huic consimilis: eadem enim res procurat, sed quæ sunt in agris & regionis solo, quæq; extra urbem. nominant autem hos magistratus alij agrorum curatores, alij syluarum seu nemorum custodes. Hæ igitur sunt tres rerum necessariarum curationes & præfecturæ. Alius est magistratus, ad quem reipublicæ uectigalia rē-

ctigalia publica referuntur, à q̃bus, custodientibus ipsa, partiuntur ad singulas dispensationes. Vocant autem receptores hos, & quæstores. Alius aũt magistratus, apud quẽ describi oportet & priuatos contractus, & existimationes causarum, factas à curijs: apud eosdem autẽ hos & notationes litiũ fieri oportet, & importationes. Quibusdam aũt in locis diuidũt & hunc in plures. Est autem unus princeps horũ omniũ. Vocãtur autẽ hieromnemones, & epistatæ, & mnemones: & alijs nomibus, quæ sunt propinqua his. Post hunc autẽ continens quidẽ, maximè uerò necessari⁹ fermè & molestissimus magistratuũ est, qui uersatur in his, quæ geri debent de damnatis, & ijs q̃ rei facti sunt, & cui mãdata est cura carcere clausorũ. molest⁹ igitur est, quia multũ odij in se continet. quare ubi nõ licet magnum quæstũ facere, non suscipiunt hanc curam neq; si susceperint, inducunt in animũ efficere, quæ leges iubent. Necessarius aũt est, quia nullum fructũ ferret, iudicari causas iustè, nisi hæ finem suũ consequerentur. Quapropter, si iudicijs causarũ non factis, minimè maneret societas humana: & factis etiã ad exitum non perductis. Quam ob causam satius est, non unum esse hunc magistratũ, sed alios ab alijs curijs: & quæ faciũt ad propositiones relatorũ in acta, pariter oportet diuidere. Adhuc autem quędam geri & magistratus alios, & causarum iuuenum potius è iuuenibus cõstantes magistratus. Et eas, quę sunt rerum instantium, cùm alius condemnarit, alium esse qui gerat: ceu astynomos, quæ iudicatæ fuerint ab agoranomis: quæ autem ab his, alios. quanto enim minus odium extiterit, in his quæ geruntur: tanto magis consequentur finem facta ipsa. Eosdem igitur esse, qui condemnarint, & qui faciunt, odium continet in se duplex: de omnibus autem eosdem, reddit illos hostes omnibus. Multis autem locis diuisus est magistratus, qui custodit ab eo, qui gerit: ceu Athenis uocatorum undecim. Quare satius est hunc etiam separare, & callidum consilium excogitare circa

ἀφ' ὧν φυλαττόντων μερίζονται πρὸς ἑκάστην διοίκησιν· καλοῦσι δ' ἀποδέκτας τούτους, καὶ ταμίας. ἑτέραν δ' ἀρχήν, πρὸς ἣν ἀναγράφεσθαι δεῖ τάπὶ ἕκαστα συμβόλαια, καὶ τὰς κρίσεις ἐκ τῶν δικαστηρίων. παρὰ δὲ τοῖς αὐτοῖς τούτοις καὶ τὰς γραφὰς τῶν δικῶν γίνεσθαι δεῖ, καὶ τὰς εἰσαγωγάς. ἐνιαχοῦ μὲν δὴ μερίζουσι καὶ τοῦτο εἰς πλείους. ἔστι δὲ μία κυρία τούτων πάντων. καλοῦσι δὲ ἱερομνήμονας, καὶ ἐπιστάτας, καὶ μνήμονας· καὶ τούτοις ἄλλα ὀνόματα σύνεγγυς. μίαν δ' ταύτην ἐχομένην μὲν, ἀναγκαιοτάτην δ' ὀχεδὸν καὶ χαλεπωτάτην τῶν ἀρχῶν ἐστιν, ἡ πρὸς τὰς πράξεις τῶν καταδικασθέντων, καὶ τῶν προσοφειλόντων καὶ τὰς ἐγγραφὰς· καὶ πρὸς τὰς φυλακὰς τῶν σωμάτων. χαλεπὴ μὲν δὴ ἔστι διὰ τὸ πολλοὺς ἔχειν ἀπέχθειαν. ὥστε ὅπως μὴ μεγάλα ἐστὶ κερδάνειν, οὔτ' ἄρχειν ἐθέλουσιν αὐτὴν· οὐθ' ὑπομένοντες, ἐθέλουσι πράττειν κατὰ τοὺς νόμους. ἀναγκαία δ' ἐστὶν, ὅπου οὐδὲν ὄφελος γίνεσθαι μὲν δίκας πρὸς τῶν δικαίων· τούτους δὲ μὴ λαμβάνειν τέλος. ὡς εἰ μὴ γιγνομένων, κοινωνεῖν ἀδιώατον ἀλλήλοις, καὶ πράξεων μὴ γιγνομένων. διὸ βέλτιον μὴ μίαν εἶναι ταύτην τὴν ἀρχὴν, ἀλλ' ἄλλους ἐξ ἄλλων δικαστηρίων. καὶ πρὸς τὰς προθέσεις τῶν ἀναγεγραμμένων ὡσαύτως πειρᾶσθαι διαιρεῖν. ἔτι δ' ἔνια πράττεσθαι καὶ τὰς ἀρχὰς τάς τε ἄλλας καὶ τὰς τῶν νέων μᾶλλον τὰς νέας. καὶ τὰς τῶν ἐνεστώτων, ἑτέρας καταδικασάσης, ἑτέραν εἶναι τὴν πραττομένην· οἷον, ἀσυνόμους τὰς παρὰ τῶν ἀγορανόμων· τὰς δὲ παρὰ τούτων ἑτέρους. ὅσα γὰρ αὖ ἐλάττων ἀπέχθεια ἐνῇ τοῖς πραττομένοις, τοσούτῳ μᾶλλον λήψονται τέλος αἱ πράξεις. τὸ μὲν οὖν τοὺς εἶναι τοὺς καταδικάσαντας καὶ πραττομένους, ἀπέχθειαν ἔχει διπλῆν· τὸ δὲ πρὸς πάντων τοὺς αὐτοὺς, πολεμίους πᾶσι. πολλαχοῦ δὲ διῄρηται καὶ ἡ φυλάττουσι πρὸς τὴν πράττομένην· οἷον, ἀθλοθέτας τὰ ἔνδεκα καλουμένων. διὸ βέλτιον καὶ ταύτην χωρίζειν, καὶ τὸ σόφισμα ζητεῖν καὶ πρὸς

ferenda sunt, eorũ qui pecuniam publicã à se custoditã. & seruatã ad unamquamq; reip. administrationem depromunt ac distribuunt: hos autem coactores & quæstores appellant. Alius est, apud quem pacta priuata & sententiæ iudiciales perscribi debẽt. apud eosdem postulationes, & litium perscriptiones, & accusationum introductiones fieri oportet. In nonnullis igitur locis etiam hanc magistratum in plureis diuidunt: quorum tamen unus est, cuius est summa in omneis auctoritas ac potestas. Vocantur autem hi sacrorum commentariorum scriptores seu custodes, & tabulis publicis præfecti, & commentarienses seu actuary, & alijs nominibus similibus. Hunc deinceps sequitur, qui idem & maximè omnium magistratuum necesarius est & difficillimus: cuius est pœnas à damnatis expetere, & multas[a] à multatis exigere atque efflagitare, & corpora eorum in carcerem & uincula conjcere, acerrimisque custodys aſeruare. Difficilis autẽ est, quia maximè odiosus atque inuisus est. Itaq; ubi magnos quæstus ex hoc magistratu facere non est, neque eum capere animum inducere queunt: neque cùm ceperunt, eum administrare ex legis præscripto uolunt. ueruntamen necessarius est, quoniam lites de rebus iustis intentæ, sunt inutiles atque inanes, nisi res iudicatæ ad exitum perducantur.[b] Itaque si iudiciorum usu sublato societas hominum constare non potest: ergo neque si res iudicatæ infirmentur, aut iudicata non soluantur ab ijs, qui damnati sunt. Quare præstat hunc magistratum non esse unum, sed alios ex alijs iudicijs ac subsellijs sumi.[c] Atque in multationibus eorum, qui in tabulas publicas relati sunt, eandem diuisionem adhibere conandum est. Præterea uerò & multas nonnullas à magistratibus oportet exigi, cùm alias ab alijs, tum eas, quas noui magistratus irrogarunt, à nouis:[d] & eas, quæ ab ueteribus irrogatæ sunt, cùm alius condemnarit, alium esse qui exigat: exẽpli causa, eas, quas annonæ præfecti seu ædiles minores irrogarunt, ædiles maiores efflagitare: eas, quæ ab his irrogatæ sunt, alios. Quanto enim minore in odio fuerint ij qui exigunt, tanto facilius ac citius exactiones finẽ suum obtinebunt. Eosdem igitur esse, qui damnarint, & qui multam exigant, odium duplex habet: eosdem uerò de rebus omnibus statuere,[e] reddit omnibus inuisos. Multis autem in locis diuisus ac distinctus est magistratus carceri custodiæq; reorum præfectus, ab eo qui

multas flagitat: uerbi gratia, Athenis eorum, qui undecim uiri dicuntur. Quocirca præstat etiam hunc separare, & commentum aliquod callidum etiam in hoc

circa hũc quoq;: necessarius enim est nó minus, quàm qui dictus est. Vsu enim uenit, probos uiros hunc maximè magistratũ fugere: improbis autem tutum non est, in potestatem tradere. ipsi enim potius egent custodia, quàm ualeant alios custodire. Quare opus est, non unũ distinctum ab alijs, magistratũ esse super his: neq; continenter eũdem, sed iuuenũ, ubi aliquis adolescentium uel ciuitatis custodũ est ordo. Et magistratuũ oportet per uices alios suscipere hanc curam. hos igitur magistratus, ut maximè necessarios, primos ponere debemus. Post hos autem necessarios quidem nihilominus, in maiore autem dignitate constitutos: egent enim usu & fide multa. Huiusce modi autem sunt, quibus mandata est custodia urbis, & quicunq; præpositi sunt usibus bellicis. Decet autẽ & pace & bello portarum & murorum custodiæ pariter curatores esse: quique ciuium perscrutationis & constructionis curam habeant. Hic igitur super his omnib. magistratus plures sunt, hic autem pauciores: ceu in paruis ciuitatibus, unus de omnib. statuit. uocant autem exercituum duces & belli principes huiuscemodi præfectos. Amplius autem, si fuerint equites, uel pedites leues, uel sagittarij, uel turba naualis: & in his singulis aliquando constituuntur magistratus, qui uocantur nauium, & equitum, & ordinum præfecturæ: & particulatim sub his triremium præfecturæ, & positorum in insidijs, militum ductus, & tribuum præfecturæ: & quæcunq; horum sunt partes. In uniuersum autẽ, unũ quoddam horum est genus curæ rerum bellicarum. quod facit igitur ad hunc magistratum, se habet hoc modo. Quia autem aliqui magistratus, si non cuncti, gerunt multas res communes: necesse est alium extare, qui rationes accepturus sit, & delicta correcturus, ipsum quidem nihil aliud gerentem. uocant autem hos hi quidẽ correctores, alij autem ratiocinatores: hi uerò exquisitores, nonnulli aduocatos. Præter omnes autẽ hos magistratus, existit, qui maximè quasi dominus est omniũ rerum: idem enim sępè finẽ habet, & aditum,

ὡσὶ ταύτῃ· ἀναγκαία μὲν γάρ ἐστιν οὐχ ἧττον τῆς εἰρημένης. συμβαίνει δὲ τοὺς μὲν ἀπειρεκάκους φεύγειν μάλιστα ταύτην τὴν ἀρχήν, τοὺς δὲ μοχθηροὺς οὐκ ἀσφαλὲς ποιεῖν κυρίους. αὐτοὶ γὰρ δέονται φυλακῆς μᾶλλον ἢ φυλάττειν ἄλλους δυνάνται. διὸ δεῖ μὴ μίαν ἀποτεταγμένην ἀρχὴν εἶναι ταὐτὸν πρὸς αὐτούς· μὴ δὲ συνεχῶς τὴν αὐτήν, ἀλλὰ τῶν τε νέων, ὅσοις τὶς ἐφήβων ἢ φρουρῶν ἔστι τάξις. καὶ τῶν ἀρχῶν δεῖ κατὰ μέρη παιδεύειν τὴν ἀπιμέλειαν ἑτέρους. ταύτας μὲν οὖν τὰς ἀρχὰς ὡς ἀναγκαιοτάτας θετέον εἶναι πρώτας. μετὰ δὲ ταύτας, τὰς ἀναγκαίας μὲν οὐθὲν ἧττον, ἐν σχήματι δὲ μείζονι τεταγμένας· καὶ γὰρ ἐμπειρίας καὶ πίστεως δέονται πολλῆς. τοιαῦταί τινές εἰσιν ἅπτεσθαι τὴν φυλακὴν τῆς πόλεως, καὶ ὅσοι τάττονται πρὸς τὰς πολεμικὰς χρείας. δεῖ δὲ καὶ ἐν εἰρήνῃ καὶ ἐν πολέμῳ, πυλῶν τε, καὶ τειχῶν φυλακῆς ὁμοίως ἀπιμελητὰς εἶναι, καὶ ἐξετάσεως, καὶ συντάξεως τῶν πολιτῶν. ἔνθα μὲν οὖν ἅπτεσθαι πᾶσι τούτοις ἀρχαὶ πλείους εἰσὶν, ἔνθα δ' ἐλάττους· οἷον, ἐν ταῖς μικραῖς πόλεσι μία δεῖ πάντων. καλοῦσι δὲ στρατηγοὺς καὶ πολεμάρχους τοὺς τοιούτους. ἔτι δὲ κἂν ὦσιν ἱππεῖς, ἢ ψιλοὶ, ἢ τοξόται, ἢ ναυτικὸν· καὶ ἅπτεσθαι τούτων ἑκάστων ἐνίοτε καθίστανται ἀρχαὶ, αἱ καλοῦνται ναυαρχίαι, καὶ ἱππαρχίαι, καὶ ταξιαρχίαι. καὶ κατὰ μέρη δὲ αἱ ὑπὸ ταύτας τριηραρχίαι, καὶ λοχαγίαι, καὶ φυλαρχίαι, καὶ ὅσα τούτων μόρια. τὸ δὲ πᾶν ἕν τι τούτων ἐστὶν εἰδος ἀπιμελείας πολεμικῶν. δεῖ μὲν οὖν ταύτην τὴν ἀρχὴν ἔχειν τὸν τρόπον τοῦτον. ἐοικέναι δὲ ἔνιαι τῶν ἀρχῶν, εἰ καὶ μὴ πᾶσαι διαφέρουσι πολλὰ τῶν κοινῶν, ἀναγκαῖον ἑτέραν εἶναι τὴν ληψομένην λογισμὸν, καὶ διασθωσοῦσαν αὐτῇ μηθὲν διαφερόντως ἕτερον. καλοῦσι δὲ τούτους, οἱ μὲν εὐθύνας, οἱ δὲ λογιστὰς· οἱ δὲ ἐξεταστὰς, οἱ δὲ συνηγόρους. περὶ πάσας δ' ταύτας τὰς ἀρχὰς ἡ μάλιστα κυρία πάντων ἐστὶν· ἡ γὰρ αὐτὴ πολλάκις ἔχει τὸ τέλος· καὶ τὴν εἰσφο-

in hoc excogitare. nihilo enim minus necessarius est, quàm qui proximè commemoratus est. Euenit autem ut uiri boni hunc magistratum maximè fugiant: at improbis hãc permittere potestatem non est tutum. ipsi enim custodia egent potius, quàm alios custodire possunt. Quapropter non oportet unum certum huic negotio præpositum esse magistratum, neq; continenter & perpetuò eundem geri: sed & ex iuuenibus, ubi aliquis est puberum & præsidiariorum militum ordo: & ex magistratibus alios atq; alios sumi, qui uicissim hanc pronunciãt gerãt. Hi igitur magistratus ut maxime omniũ necessarij, primi statuendi sunt. sequuntur deinceps nõ minus illi quidem necessarij, sed in maiore splendore collocati, speciemq; magis illustrem præ se ferentes. nam multum usum magnamq; fidem desiderant. Tales autem fuerint & ij, ad quos urbis custodia pertinet: & ij, qui ad usus rerum bellicarum instituuntur atq; ordinantur. Oportet autem tum in pace, tum in bello peræquè portarum & murorum custodiæ præfectos, & ciuibus anquisitione habita probandis, atque ordine describendis curatores esse. alibi enim plures sunt ad hæc omnia munera administranda creati magistratus, alibi pauciores: uerbi gratia, in paruis ciuitatibus magistratus unus omnibus negotijs gerendis præponitur. Taleis autem appellant Græci strategos & polemarchos, hoc est, duces exercitus seu imperatores, & belli principes. Præterea uerò si sint equites aut pedites leuioris armaturæ, aut sagittarij, aut nautici seu classiary milites: etiam his singulis interdum constituuntur magistratus, qui appellantur classis præfecturæ, & equitum magisteria, & ordinũ seu legionũ præfecturæ: & uicissim his subiectæ sunt triremium præfecturæ, & decurionatus, & centurionatus, & tribunatus militares, & quæ sunt similes harum præfecturarum partes. Vniuersum autem harũ partium unum quoddam genus est, rerum bellicarum curatio seu administratio. Quod igitur ad hunc magistratũ pertinet, ita se res habet. Quoniam autem si non omnes, at certè nonnulli magistratus multa negotia totius ciuitatis & populi communia tractant: alium esse necesse est, qui rationes ab illis repetat, & præterea iudicio rationũ referendarũ subiectos corrigat & castiget, nihilq; aliud tractet. Appellãt porrò hos alij correctores ceu censores, alij ratiocinatores, alij anquisitores seu probatores, alij patronos seu cognitores. Est & alius præter hos oẽis magistratus, cuius grauissima est omniũ auctoritas, maximaq; potestas. Idẽ. n. sæpenumerò et uectigalis curatio-

aditum, qui ante multitudinem nauat operam suam, ubi populus in sua manu res habet: oportet enim esse, qui in unum conuocet ordinem, in sua potestate habentem rempublicam. Vocatur autem hic quidem, præconsultores, quia prius consultant: ubi autem multitudo est, consilium potius. Magistratus igitur, qui proprij reipublicæ sunt, fermè huiuscemodi quidam sunt. Alia autem curæ species, quæ pertinet ad deos, ueluti sacerdotes & curatores rerum, quæ pertinent ad ædes sacras: ut conseruentur stantia, & instaurentur ædificia collabentia: & eodem pacto cætera, quæ referuntur ad deos. Contingit autem curam hanc quibusdam in locis esse unam, ueluti in paruis ciuitatibus: in quibusdam autem multas & separatas à muneribus sacerdotum: ceu fanorum fabros & custodes, & quæstores sacrarum pecuniarum. Sequitur autem hanc cura definita ad communia omnia sacra, quæ minimè sacerdotibus tribuit lex, sed à communi Vesta nacta sunt honorem. Vocant autem hos hi quidem archontas, hi autē reges, hi uerò prytanis. Necessariæ igitur curæ sunt de his rebus, ut summatim repetamus, quæ ad res diuinas, & ad bellicas, & uectigalia, & ad sumptus qui fiunt, & ad forum, & ad urbem, & portus, & agrum. Adhuc autem & ad curias, & contractuum exemplaria, & actiones, & custodias, & ratiocinationes, exquisitiones, nec non ad correctiones magistratuum: & demum quæ ad id, quod deliberat de rebus communibus. Seorsum autem ciuitatibus, quæ magis ocio fruuntur, quarúmque res sunt magis secundæ: ijsdem autem sollicitis de honestate, insunt magistratus, & qui regat mulieres, & qui custos sit legum, & qui pueros coerceat, & qui curet ipsos exercendos. Additur autem his cura, quæ suscipitur de gymnicis certaminibus, & proprijs Liberi patris: & si qua alia contingit huiuscemodi fieri spectacula. Horum autem magistratuum nonnulli apertè non sunt populares, ueluti præfectura mulierum & puerorum. Necesse enim habent

εἰσφορᾶν, ἢ ποιεῖσθαι τοῦ πλήθους, ὅπου κύριός ἐστιν ὁ δῆμος· δεῖ γὰρ εἶναί τὸ συνάγον τὸ κύριον τῆς πολιτείας· καλεῖται δὲ, ἔνθα μὲν βουλοί, ἀφ' τοῦ προβουλεύειν· ὅπου δὲ τὸ πλῆθός ἐστι, βουλὴ μᾶλλον. αἱ μὲν οὖν περὶ τὴν πολιτικὴν τῶν ἀρχῶν, σχεδόν τι σωτηρίαί τινές εἰσιν. ἄλλο δ' εἶδος ἐπιμελείας ἡ περὶ τοὺς θεούς· οἷον, ἱερεῖσι καὶ ἐπιμεληταὶ τῶν περὶ τὰ ἱερά· τοῦ σώζεσθαι τὰ ὑπάρχοντα, καὶ ἀνορθοῦσθαι τὰ πίπτοντα τῶν οἰκοδομημάτων, καὶ τῶν ἄλλων ὅσαι τέτακται πρὸς τοὺς θεούς. συμβαίνει δὲ τὴν ἐπιμέλειαν ταύτην ἐνιαχοῦ μὲν εἶναι μίαν· οἷον, ἐν ταῖς μικραῖς πόλεσιν· ἐνιαχοῦ δὲ πολλὰς καὶ κεχωρισμένας τῆς ἱερωσύνης· οἷον, ἱεροποιούς, καὶ ναοφύλακας, καὶ ταμίας τῶν ἱερῶν χρημάτων. ἔχομένη δὲ ταύτης ἡ περὶ τὰς θυσίας ἀφωρισμένη τὰς κοινὰς πάσας, ὅσας μὴ τοῖς ἱερεῦσιν ἀποδίδωσιν ὁ νόμος, ἀλλ' ἀπὸ τῆς κοινῆς ἑστίας ἔχουσι τὴν τιμήν. καλοῦσι δ' οἱ μὲν ἄρχοντας τούτους, οἱ δὲ βασιλεῖς, οἱ δὲ πρυτάνεις. αἱ μὲν οὖν ἀναγκαῖαι ἐπιμέλειαι εἰσὶ περὶ τούτων, ὡς εἰπεῖν συγκεφαλαιωσαμένους, περί τε τὰ δαιμόνια, καὶ τὰ πολεμικὰ, καὶ περὶ τὰς προσόδους, καὶ περὶ τὰ ἀναλισκόμενα, καὶ περὶ ἀγορανόμους, καὶ περὶ τὸ ἄστυ καὶ λιμένας, καὶ τὴν χώραν. ἔτι τὰ περὶ τὰ δικαστήρια, καὶ συναλλαγμάτων ἀναγραφάς, καὶ πράξεις, καὶ φυλακάς, καὶ ἐπιλογισμούς τε καὶ ἐξετάσεις, καὶ πρὸς ὑθύνας τῶν ἀρχόντων· καὶ τέλος ἃ περὶ τὸ βουλόμενον εἰσὶ τῶν κοινῶν. ἰδίᾳ δὲ ταῖς σχολαστικωτέραις, καὶ μᾶλλον ἡμερούσαις πόλεσιν· ἔτι δὲ φροντιζούσαις εὐκοσμίας, γυναικονομία, νομοφυλακία, παιδονομία, γυμνασιαρχία. πρὸς δὲ τούτοις περὶ ἀγῶνας ἐπιμέλεια γυμνικοὺς καὶ ἱππικοὺς, κἂν εἴ τινας ἑτέρας συμβαίνει τοιαύτας γίνεσθαι θεωρίας. τούτων δ' ἔνιαι φανερῶς εἰσὶν οὐ δημοτικαὶ τῶν ἀρχῶν· οἷον, γυναικονομία καὶ παιδονομία· τοῖς γὰρ πόροις

nem, & tribunatū plebis, hoc est ephoriam, obtinet: qui præest populo in ys ciuitatibus, in quibus penes populū summa est rerum potestas. Oportet enim alicui magistratū esse, qui habeat ius conuocandæ eius ciuitatis partis, penes quam summa reip. est potestas. Vocantur aūt alibi quidē à Græcis probuli, à Romanis (si placet) prouisores seu præcōsultatores, quia prouideāt et antè cōsultēt. ubi autē multitudo dominatur, senatus potius, seu consiliū publicū appellatur. Ciuiles igitur magistratus tot ferè numero sunt. Aliud porrò curationis genus est, quæ in cæremonijs & deorū cultu uersatur: uerbi gratia, sacerdotum & eorū, quorum est quæ ad res sacras pertinēt, curare, ædes sacras sartas tectas cōseruare, ruinosas & labentes reficere atq; excitare, & alia similia, quæ ad religiones deorum instituta sunt, administrare. Euenit aūt ut hæc curatio alicubi sit una, ut in paruis ciuitatibus: alicubi uerò multæ, & à sacerdotio separatæ (uerbi gratia) in quibus sunt sacrifici, & templorum custodes seu ædituī, & sacrarū pecuniarum custodes. Huic proxima ea curatio est, quæ ad sacrificia publica excepta & reseruata est: ea dico, quæ non sacerdotibus à lege assignātur, sed ys, qui nunc honorem à cōmuni ciuitatis foco & totius urbis lare consequuntur. Appellant autem hos aly principes seu prætores, aly reges sacrorum, aly prytanes. Necessariæ igitur curationes, ut eorū quæ diximus, summam faciamus, in his rebus uersantur: in diuinis, in bellicis, in uectigalibus, in sumtibus, in annona, & rebus uenalibus, in rebus urbanis, in portubus, in agro & solo regionis: præterea in rebus iudicialibus, in rerū contractarū perscriptionibus, in multarū exactionibus, rerúmue iudicatarum executionibus, in custodijs, in rationibus subducendis, in ciuium probationibus, atq; in mores eorum anquisitionibus, in rationib. ab ys qui magistratu defuncti sunt, reposcendis. Postremò y magistratus, qui consilio publico præsunt, in numerū cōmunium referendi sunt. Propria autem est ciuitatum otiosorum & pacatiorum, & rebus prosperis magis florentium, & præterea uerò elegantis ornatus & pulchri ac decori ordinis curam aliquā habētium, mulierum disciplina, legum custodia, puerorum institutio ac moderatio, gymnasiorum præfectura, præterea ludorum gymnicorum & Dionysiacorum curatio, & si qua fortè alia huius generis instituantur spectacula. Horum autem magistratuum nonnullos in promtu est non esse populares: ut mulierum & liberorum institutionem ac disciplinam. Egentes enim necesse

habent

habent egentes uti mulieribus & pueris, tanquam famulis, quia carent seruis. Cùm autem sint tres magistratus, per quos creant quidam magistratus summæ potestatis, custodes legum, prœconsultores, cõsilium: custodes legum congruunt optimatibus, prœconsultores paucorum dominatui, consilium statui multitudinis. De magistratibus igitur, ut crasso modo, fermè dictum est de omnibus.

ἀπόροις ἀνάγκη χρῆσθαι ὡς γυναιξὶ καὶ παισὶν, ὥσπερ ἀκολάθοις διὰ τὴν ἀδεκλίαν. τριῶν δ' ὄντων ἀρχῶν, καθ' ἃς αἱρένται τινες ἀρχὰς τὰς κυρίας, νομοφυλάκων, πρεσβέλων, βελῆς· οἱ μὲν νομοφύλακες ἀριστοκρατικὸν, ὀλιγαρχικὸν δ' οἱ πρεσβέλοι, βελὴ δ' ἡμοτικόν. πρὸς μὲν δὴ τ' ἀρχῶν, ὡς ἐν τύπῳ, ἱκανὸν εἰρῆσθαι πρὸς πάσων.

ceſſe habẽt uti uxoribus & liberis, tanquam pediſſequis ac miniſtris, quia ſeruis careant. Cùm ſint autem tres magiſtratus, ex quorum ratione quidam magiſtratus ampliſſimos ſummaq; auctoritate ac poteſtate prædictos ſuffragio creant, legum cuſtodes, prouiſores ſeu prœconſultatores, ſenatores ſeu conſilij publici participes: legum cuſtodes ad ariſtocratiam pertinent, prœconſultatores ad oligarchiam, ſenatus ad democratiam. De magiſtratibus igitur ferè omnibus ueluti rudi quadã informata imagine à nobis explicatum eſt.

COMMENTARIVS.

Sequitur quæ tradita.) Cùm iam tradidiſſet, ex quibus informantur reſpublicæ, quæ rectæ non ſunt, & quæ ratio ſit ipſarum conſtituendarum: incipit nunc differere de magis integris atque ipſi probatis, uerum ordinem huius diſciplinæ hoc requirere ſignificans. Primùm igitur in illis affirmat, oportere uidere, quæ pertinent ad magiſtratus (ij enim ſunt nerui rerumpublicarum) ſtatuereq́ue, quot numero illi eſſe debeant: & qui demum, quæq́ue curare, ipſorum fidei diligentiæq́; commiſſa. quæ ſanè antea etiam tacta à ſe fuiſſe monſtrat, ut in extremo quarto: ſed non perfectè neque exquiſitè. hoc uerò ſibi faciendum ſedulò eſſe confirmans, inquit. Quæ namque careat neceſſarijs magiſtratibus, non dignam eſſe quæ appelletur ciuitas: quæ autem (etſi illis deſtituta non eſt) uacua tamen eſt ab ijs magiſtratibus, qui faciunt ad modeſtiam inducendam ornatumq́ue, fieri non poteſt ut bellè habitetur, & honeſtam atque beatam uitam afferat ciuibus.

Amplius autem.) Hoc alterum argumentum eſt, quo probat oportere diligenter attendi quæſtionem hanc de magiſtratibus: neque enim in omni ciuitate idem numerus ipſorum requiritur. Quis enim dubitet, quin in paruis ciuitatibus pauciores magiſtratus ſatis ſint: in magnis uerò plures neceſſarij? Hic enim plures controuerſiæ inter ciues naſcuntur, multoq́; pluribus improbis factis atque iniurijs occurrendum: illic autem & minora & pauciora incommoda periculaq́ue exiſtunt, quibus remedium adhibere oportet. ſed de hoc etiam à ſe prius dictum eſſe commemorat. Adiungit autem, cùm hoc huiuſcemodi ſit, ſui officij eſſe hæc explicare: neque enim debere hæc fallere illos, qui reſp. conſtituunt emendantq́ue, quales magiſtratus decet cogere, & è duobus pluribuſq́ue unum facere, in puſillis ſcilicet ciuitatibus: contraq́ue, quos diuidere, & ex unis plures reddere, cùm unus aliquis magiſtratus tot curis ſuſtinendis par non ſit propter multitudinem cauſarum. hoc autem fieri opus eſſe in amplis grandibuſq́ue urbibus, apertum eſt.

Primùm igitur.) Primùm magiſtratum putat conſtitui debere, qui ſtudio ac diligentia ſua uideat, ne quid in foro rerum uenalium improbè fiat: quod ſi aliqua culpa illic admiſſa fuerit, malitioſeq́ue geſtum, corrigat id omne factum. Hoc autem munus, etſi non omnino honeſtum eſt, quæ cauſa fuit ut neceſſarium uocarit: tamen quia, ut indicat, ſine uenditione atque emptione ciuitas manere non poteſt, ideo ipſum primo loco poſuit. Eſſe igitur oportere, inquit, magiſtratum, qui hanc curã ſuſcipiat, attendatq́ue diligenter contractus huius generis, qui fiunt, detq́ue operam ut omnia illic rectè ordineq́ue gerantur. nullam enim tantam hominum multitudinem inueniri dicit, quanta in omni ciuitate eſt, cui neceſſe non ſit emere aliquid ac uendere, ut ſinguli qui illic uiuunt, parent facilè res ad uitam neceſſarias. Fermè autem, quod addidit, arbitror ipſum potius edidiſſe, ut cautè loqueretur, uitaretq́ue omnem concertationem, quàm quod uerè hoc fieri poſſe putaret. Non exiſtimo etiam pertinere, quod inquit *σύνταξιν*, ad ædificia propria eius loci, huiuſcemodiq́ue aliquem ornatum: neque etiam ad purgationem uiarum, ſed ad mores uitamq́ue eorum qui uerſantur illic, ementes aut uendentes aliquid, ne fallacia ulla doloue utantur. Vt autem probet, quod præcipit, curamq́ue hanc in primis requiri oſtendat: inquit, hoc eſſe maximè aptum ad efficiendam uim eam facultatemq́ue, ut qui illic uiuunt, prompta omnia habeant, contentique rebus illis ſint: ob quod commodum obtinendum uideri poſſent mortales multi, relictis ſuis ueteribus ſedibus, in unum locum confluxiſſe, iiſdemq́ue legibus ſe aſtrinxiſſe.

Alia autem. Aliam curam eſſe inquit, quæ ſequitur ordine ſuperiorem, uicinaq́ue ipſi eſt, requirẽs & ipſa præfectos aliquos ac magiſtratum: illa inquam, quæ proſpicit publicis priuatiſq́ue ædificijs, ut iuſtus ornatus in illis ſit: eodemq́ue pacto uideat, ut quæ rimas agunt labunturq́;, firmentur atque inſtaurentur, ſimulq́ue ut uiæ publicæ conſeruentur, nec impedimenti aliquid accipiant: eædemq́ue, quod ad ſpeciem urbis pertinet, ſplendoremq́ue, dirigantur: nec non etiam terminos agrorum mandari huic magiſtratui uult, ne lites inter priuatos hac de cauſa exoriantur. addidit etiam reliqua ſimilia his, quæcunque illa ſint: neque enim omnia complecti potuit, eiuſdem curæ ſtudijq́ue propria.

Vocant autem.) Quo nomine uocaretur hic magiſtratus, oſtendit, maioremq́ue partem Græcarum ciuitatum tradit appellare ipſum ſolitas *ἀστυνομίαν*: quod quaſi lex quædam foret eorum, quæ ad ſtatum urbis pertinerent. Romæ huiuſcemodi magiſtratus ædilitas uocabatur. Adiungit autem, diuidi ipſum in ciuitatibus magnis, cùm plures partes ipſius ſint, atque officia non omnino eadem: neque enim unus idemq́ue par eſſet tot tantiſq́ue curis ſuſtinendis: ipſas igitur illas numeroſas ciuitates tradit, morem habuiſſe ſingulis his muneribus obeundis certos quoſdam proponere: ſeparatimq́ue narrat ipſas uocare hos, iuncto nomine, *τειχοποιὸς*, quòd muros ciuitatis ædificandos aut reficiendos curent: alios uerò curatores fontium & aquæductuum, qui in oppidum aquam inferrent. quæ res requirit plurimum ſtudij ac diligentiæ. Huiuſcemodi erant Romæ curatores uiarum, ceu Flaminiæ, Caſſiæ, Appiæ, Aemiliæ: qui tamen non urbana itinera, ſed extra urbem uias, ne quid detrimenti caperent, animaduertebant. Addit his cuſtodes portuum: quos uidetur Terentius intellexiſſe, cùm de Chærea ita loquentem Parmenonem induxit: *Miror quid ex Piræo abierit, nam ibi cuſtos nunc publicè eſt.* & in alio loco Lachetem, ipſius patrem admirantem, quod munus illud reliquiſſet: *An in aſtu uenit?*

Alia autem.) Aliam curam ſuperioribus duabus addit, quæ ſanè, ut inquit, omitti non debet, cùm & neceſſaria prorſus ſit, & propinquæ ualde ſimilis: diſcrimen tantùm hoc inter hanc & eam uerſari dicit, quòd quæ domi in urbeq́ue illa curat: hæc in agro, cùm regat, quæ illius generis extra urbem fiunt. Non uno autem & eodem nomine cunctos magiſtratum hunc & curatores earum rerum uocare ſolitos docet, cùm quidam ab agris ipſos nominarent *ἀγρονόμους*, ex parte hac eius curæ: alij uerò à ſyluis, quarum & cædendarum & defendendarum curam gererent, *ὑλωρούς*. nam magni reip. intereſſe, quid de ſyluis fiat: nec poſſe ſine magno damno rem hanc negligi, apertum eſt, cùm Romæ cura ipſarum conſulibus commiſſa foret. quod ſignificaſſe creditur Virgilius, cùm in paſtorali carmine dixit: *Si canimus ſyluas, ſyluæ ſunt Conſule dignæ.* has autem, quas nominauit adhuc curas, numero tres eſſe inquit.

Alius autem.) Magiſtratum alium eſſe oſtendit, ad quem uectigalia ciuitatis referuntur, quæ pecunia publica, diligenter ab ipſo cuſtodita, poſtea diſpenſatur ad ſingulos uſus ciuitatis. Vocari autem ſolitos ciues, qui hanc curam ſuſtinerent, inquit, ab accipienda illa pecunia, *ἀποδεκτὰς*: ſiue ab eadem diuidenda, *τριὰς*. omnis enim opera ipſorum conſumebatur tribus in muneribus. Accipere namque & tueri & poſtea ſoluere, quibus mandatum eſſet, debebant. Romæ appellari ſolitam curam hanc ærarium uel fiſcum, notum eſt. unde, quod penè exprimit uerba hæc, *ὡσπερ ἐν Ῥώμῃ τοῖς ταμίαις ἀναφέροντες*: illud à Cicerone dictũ eſt de rationibus à L. Piſone relatis. Ita enim ſunt perſcriptæ ſcitè ac literatè, ut ſcriba ad ærariũ, qui eas retulit. & quæ ſequũtur. Quod pertinet ad rationem prioris horum nominis, id eſt *ἀποδεκτῶν*: notum eſt, equites Hieroſolymitanos uocare & ipſos, quos mittunt in urbes, terraſq́ue ad ſua uectigalia exigenda, quaſi expreſſo hoc nomine, receptores: quod honeſtius eſt, quàm ſi ipſos exactores uocaſſent, tanquam à uolentibus, ſponteq́ue dantibus: non ab inuitis atque coactis, debitam ſibi pecuniam accipiant.

Egentes enim ne-
ceſſe

Alius

Alius autem.) Alium magistratum esse uult, apud quem tradit oportere perscriptos referri priuatos contractus & iudicia facta de causis à magistratibus, ut diligenter illic custodiantur, & cùm usus ipsorum uenerit, facilè inueniantur. est uerò magistratus hic ualde necessarius. Puto autem intelligere ipsum, quem Romæ tabularium uocabant: cuius meminit M. Cicero pro A. Licinio. hodie autem appellant Græca uoce, sed contaminata, archiuiũ, cum archium uocari debeat, ut est in XLVIII. Pandectarum, tit. de pœnis, l. IX. In nostra enim ciuitate, quæ aliàs utilibus exquisitisque legibus instructa est, desiderabatur hæc curia. Quare non parua inde incommoda nascebantur, cùm priuatim & contractus uiuorum, & testamẽta mortuorum asseruarentur, siue fraude siue negligentia eorum, in quorum manus ea scripta peruenerant: remedium huic graui malo adhibuit Cosmus Medices, magnus Eutriæ dux, inuento & ornato amplo loco, in quo tutò haberentur: & nouo magistratu creato, qui curæ omnia haberet: & ministris idoneis fidelibusque ad ea quæ res requireret, facilè expedienda, paratis. Addit autem, ad eosdem hos, curam superiorem sustinentes, præterea referri nomina eorum, quibus lites intenderẽtur, causarumq; ipsarũ tituli. Εἰσάγειν ualet, deferre nomen alicuius: indeq; εἰσαγωγαί, appellatæ sunt litium & causarum aditus atque initia.

Quibusdam autem.) Ipsemet in hac cura explicanda indicauit plures partes ipsius esse, quare nunc addit: Quibusdam in locis, in ciuitatibus inquam amplis & numerosis, diuidi hunc magistratum in plures, singulisque partem aliquam eius muneris, non omnino simplicis, assignari: cùm tamen una eademque uis ac potestas aliquo modo foret domina eorum omnium, legitimumque ius haberet in cunctas. Sed partiendi laboris causa, & ut accuratius omne illud negotium administraretur, diuisum illic erat in plures partes. Admonuit etiam, quomodo hi homines sua ætate in Græcia uocarentur: appellatosque illos esse & ἱερομνήμονας & ἐπισκόπους, & μνήμονας. ἱερομνήμονας uocatos eos, quòd memoriam rerum literis mandatarum, custodirent: cui tamen nomini, significandi memoriam, iuncta esset particula, quæ sacras aut personas aut res ostendit. Alterum nomen ἐπισκόπου, simpliciter ualet præsides auctoresque. tertium, quod idem est, quod posterius in iuncto illo positum, memoriam tantùm notat, quam ipsi tuerentur ac colerent. restare adhuc alia nomina testatur, quæ non attigit.

Post hunc.) Sequi magistratum superiorem, inquit alium, quem maximè necessarium esse dicit, nec posse ullo pacto sine illo rectè remp. administrari: eundẽ tamen molestum maximè, difficilemq; esse fatetur, superareq; in hoc ipso uim cæterorum omnium magistratuum. Esse autem hunc dicit, cui curæ sunt ea quæ geri debent in illos, qui à iudicibus cõdemnati sunt: pœnaq; affici debẽt, legibus aut arbitrio eorum definita, id est aut exigi multã ab ipsis aut extorres illos agi è ciuitate finibusq;, aut capite plecti, alioq; demũ quopiam supplicio affici. cuncta enim hæc munera incurrunt in oculus animosq; eorũ, qui malum accipiunt: nec ipsorũ tantùm, uerum etiam cognatorum & affinium, pariuntq; sæpè administrantibus ipsa periculi non parũ. quare non sine causa declinantur. Quemadmodũ autem supplicia sumpta de ipsis, ita etiam initia harũ causarũ odiosa esse affirmat, inuisosq; reddere, qui huiuscemodi aliquid attingunt. cuius generis sunt scribæ, & qui nomina notant in tabulis publicis eorum quibus hæ graues lites intenduntur. Hos enim ostendere uidetur, cum inquit, τὸν τῶν κατεγνωσμένων γράμματα ἐγγράφοντα: ut opinor enim, hoc ualẽt hoc ipso in loco ἐγγράφειν. nec enim me fallit, ἐγγράφειν etiam significare, profiteri liberos, & in ordinem suum conijcere, ut ἐγγράφειν εἰς φράτορας, & εἰς δημότας. quod etiam εἰσάγειν dicere moris erat. ambobus enim his uerbis utitur in eadem re ostendenda Demosthenes in Bœotum.

Molestus igitur.) Probat, se meritò uocasse hunc magistratũ difficilem ac necessarium: rationemq; reddit sui iudicij. Primùm autem ostendit, cur difficilem esse dixerit. neq; enim ita ipsum uocauit, quia negotij magni sit res eas moliri: sed quia odiosæ illæ sunt, inimicitiarumq; plurimum pariunt ei qui ipsas administrarit. quare inquit: Vbi non magna emolumẽta prẽmiaq; proposita sunt, non inueniuntur, qui curam hanc suscipere uelint: aut demum, si passi sint sibi onus illud imponi, inducãt in animum rectè ordineq; res eas gerere, & quæ leges iubent, seuerè efficere.

Necessarius autem.) Nunc affert causam, cur eundem magistratum necessarium appellarit: constituitq; hoc, incommodo mõstrato, quod nasceretur, si cura hæc non extaret, aut munere suo nõ fungeretur. Inquit igitur, nullum fructũ ciuitati ferre, causas in ea rectè iudicari: nisi sententiæ latæ existimationesq; de ipsis factæ, exitum haberent, gererenturq; ea, quæ iudices statuissent. quare inquit: Si societas ciuium dirimitur iudicijs non factis, necesse est etiam eiusdem interitum nasci, si illa negligãtur: ut profectò fieret, si finem ipsa non adipiscerentur.

Quam ob causam.) Curam hanc omitti non posse, iam declarauit, cùm tamen ipsa malum secum ferat, atq; id quidem nõ parum. durum est enim, offendere apud suos, quod remedium ipsi adhiberi debeat: quomodoq; id incõmodum declinari, ostendit. Est autem illud, si magistratus hic curaq; diuidatur. eodem enim tempore diuidetur in plures, minueturq; odium. quare non ita arduum periculosumq; erit, ut iudicia scilicet grauia huius magistratus peragantur ab hac parte huius curæ: aliud autem ab alia. Eodemq; pacto, inquit, quæ pertinent ad propositiones relatorum in acta eodem modo diuidere, nec pati cuncta illa uni magistratui curæq; committi. Videndum autem est, an iubeat hæc quoque diuidi eadem de causa, ut scilicet odium periculumq; conteratur: quod sanè mihi uerisimile non est: neque enim facta hęc, si ἀναγεγραμμένα sunt, quæ putantur, huius generis sunt, atque efficiunt hoc, odiũq; ingens gignunt: sed potius, ut minuatur labor eorum, quibus mandata sunt, accuratiusq; omnia planiusq; proponantur, ac breuiore etiam interuallo temporis gerantur. Aduersari tamen uidetur huic sententiæ, quod statim redit ad explicanda ea, quæ pertinent ad pœnas capiendas ab hominibus, qui maiorem aliquam culpam admiserunt, ita ut rapi in iudicium, & seruari in custodia: etsi conuicti fuerint, ultimo supplicio affici debeãt. Hanc suspicionem adiuuare uidetur, quod appellauit hîc κατηγορίας: quemadmodum suprà locutus est, dicens κατηγορημένων de illis, quibus dicæ iniuriarum scriptæ sunt.

Et eas, quæ.) Videndũ accuratè, quid referat articulus, qui hic positus est, τὰς an κατηγορίας: siue potius ἀλλὰς: ut sensus sit, præterea causas de rebus præsentibus, & illius ipsius temporis, ita agere, ut si magistratus aliquis condemnarit, non idem, sed alius quispiam sit, qui efficiat & exequatur: ceu inquit uocatos Astynomos exequi, quæ acceperint ab agoranomis, ab illisque decreta fuerint: itidemq; quæ ab his, astynomis scilicet, fuerint deliberata, aliũ quempiam magistratum. Quãto minus enim odij extiterit in rebus efficiendis, tanto magis illæ exitum habebunt, peragenturq;, quæ à magistratibus statuta fuerint. ut enim patefactum est, metus odij suscipiẽdi, inimicitiarumq; sibi creandarũ reddit homines pigriores ad ea, quæ tristitia sunt & aspera peragenda. si deriuabitur igitur in plures hoc malum, minus cauendum, minusq;, periculosum erit.

Eosdem igitur esse.) Confirmat iudicium suum, docetq; quid incommodi nascatur in ciuitate, si aliter res administrata fuerit: non simplex autem ipsum est, ut declarat, sed geminum. inquit igitur: Vnos & eosdem esse, qui condemnent & peragant, duplex odium in se continet: quomodo uerò utrumq; gignatur, apertum est. De omnibus autem causis eosdem homines statuere, & non diuidere ipsas in plures uariosq; ciues, est inimicos ipsos reddere omnibus mortalibus, qui illic uiuunt.

Multis autem locis.) Commemorat, quod ualet ad iudicium suum confirmandum, qui censet, declinandæ inuidiæ causa diuidendas esse has curas, multis in locis magistratum eũ, qui custodit sontes, seperatum esse ab eo qui perficit exequiturq; decreta magistratuum. unum autẽ eorum nominat. Athenis namq;, qui XI. uiri uocabãtur, distincti erant à custodibus carceris: ij autem erant, qui, quod faciendũ erat, efficiebant. Huius magistratus meminit Plato in Phædone, narrans eos misisse ministrum publicũ, qui Socrati cicutam præberet. Quare putat Aristoteles, satius esse hunc etiam magistratum distinguere, callidamq; demum aliquã rationem inuenire, qua extenuetur odium ipsius, ut superiorum: nam sine eo non posse remp. manere: non minusq; ipsum, quàm superius tradit, necessarium esse, apertum est. Romæ magistratus hic minori numero hominũ mãdabatur. triumuiri enim capitales appellabantur, quin hanc curã suscipiebant. ipsorum mentionem fecit Sallustius de coniuratione Catilinæ his uerbis: Triumuiros, quæ ad supplicium postulabat, parare iubet.

Vsu enim uenit.) Primũ exponit, quid difficultatis comitetur huic magistratui. probos enim ac moderatos uiros, quibus tutò hæc cura committeretur, tradit toto animo ab ipso abhorrere, nec pati sibi iniungi hoc munus: improbis autem tutũ non esse rem tanti ponderis committere, facereq; illos dominos aliquo modo publicarum sententiarum atq; legũ, cùm ipsi magis egeant custodia, quàm possint aliquos custodire. Hoc quoq; acutè dixit M. Cicero in Cecilium in diuinatione, cũ ipsum ut furem, insimularet: Custodem, inquit, Tullio me apponite: quid? mihi quam multis custodibus opus erit, si te semel ad meas capsas admisero.

Quare opus est.) Duobus modis significat posse conteri odium horum ministeriorum, si non unus inquam certus definitusq; magistratus fuerit, qui cuncta hęc curet: neq; continenter ijsdem, qui semel huiuscemodi aliquid gesserint, illud munus obire debeant, sed mutentur personæ horum ministeriorum. Quod facile, ut testatur, obtinebitur, ubi institutus est ordo a-

liquis

iquis epheborum aut custodum urbis. Cùm enim illi multi sint, magnumq; numerum sui generis conficiant, poterunt inde sumi semper aliqui mutatis uicibus, qui operam nauent reipublicæ, legibusq; cogantur sustinere hoc munus. In qua igitur ciuitate hoc seruabitur, nullam notam inurent hæc ministeria ijs, qui coacti hæc fecerint, nec contra ipsos odium excitabitur. Cùm autem superiora præcepisset, addidit se absoluisse, quæ pertinebant ad magistratus maximè necessarios, & huius quidem generis primos.

Post hos autem.) Post explicatos, quos tradidit, magistratus, dicit restare quosdam similes ipsis, quod ad necessarium ipsorũ usum facit: superiores tamen dignitate, quiq; speciem aliquam habeant. Nam illi tenues admodum fuerunt atq; obscuri, etsi ciuitas ipsis carere non poterat: egere autem affirmat hos usu & fide multa, nec posse rectè sustineri hæc munera, nisi ab hominibus peritis & probis. Cuiusmodi autem intelligat, aperit, nonnullis ipsorum appellatis. huius enim generis magistratũ esse inquit, eum, cui commissa est custodia urbis, quiq; tueri ipsam debet ab externis & domesticis etiam hostibus: nec non eũ omnem, cui curæ sunt res bellicæ. Occurit autem illi, quod aliquis fortasse dixisset, posse sine damno ciuitatẽ carere quodam tẽpore hoc magistratu: quia tranquillo statu ipsius paceq; opus non est hominibus, qui curent res belli proprias. quod ipse uerum non esse putat, dicens, non minus pace quàm bello requiri operam eorum, qui custodiant & portas urbis & muros, omniaq; hæc diligenter curent: non tamen, etsi ἐφηβίας inquit, oportere hoc fieri contrarijs inter se temporibus, exist mandũ est sensisse illum, eandem omnino diligentiam adhibendam esse in his muneribus obeundis pace, quæ bello: sed significare uoluit, nullo tempore esse hoc dimittendũ, spretumq; posse magna pericula libertati creare. Vt autem necesse putat esse hoc, magistratũ aliquem curare: ita eundem sedulò uidere & scrutari militiæ idoneos ciues, & ipsos describere, ut cùm usus uenerit, præstò sint reipublicæ, & communi saluti prouideant. delectum autem militum arbitror postremis uerbis intelligere.

Hic igitur.) Non custodiri idẽ de bellicis magistratibus omnibus in locis tradit, sed magnopere uariari rẽ in paruis & magnis ciuitatibus. in quibusdam enim, & ijs quidem amplis, omnibus his curis muneribusq; plures præpositos esse magistratus, qui singulas partes attendant, in alijs uerò pauciores: ceu inquit, paruis in oppidis unus idemq; magistratus suscipit has omnes, diuersas inter se curas, parq; est ipsis sustinendis. Quibus etiam nominibus Græci uocare solerent hæc imperia, commemorat. στρατηγὸς enim, id est duces in bello, & πολεμάρχους, quòd imperiũ haberent in eas res, appellatos eos inquit. præterea addit: Si distinctæ fuerint copiæ illæ, ut partim ipsarum sint equites, partim tenuis armaturæ milites, partim toxotæ, ita uocati, quia utantur arcubus, aut etiam nauales copiæ: aliquando singulis his proprios quosdam certosq; magistratus imponi solitos esse, qui partes illas curent, nec imperium habeant in reliquas: ut primis illis duobus contingebat, qui uniuersum exercitum regebant. Morem autem fuisse narrat, his nominibus uocandi hæc distincta separataq; imperia, id est ναυαρχίας, & ἱππαρχίας, & τεξιαρχίας, posteriore parte iunctorum horum nominum semper eadem seruata, quæ potestatem imperiumq; significat: priore uerò mutata, ut mutata foret ratio militiæ. nam Lysandrum Lacedæmonium, ναύαρχον à Plutarcho uocatum, præfectum classis appellasse Ciceronem, constat. Quomodo etiam uocarentur curæ quædam imperiaq;, minora his, & quæ parêrent superioribus, ostendit. Tria autem tantùm nominat, quamuis (ut testatur) plura illa forent, id est τριαρχίας, & λοχαγιὰς, & φυλαρχίας. nam trierarchas præfectos singularum triremium uocari solitos, notum est. eadem ratio est reliquorum duorum nominum. Qui autem in bello uocarentur λόχοι, neminem fallit. milites enim in insidijs positi, ita uocati sunt: reliquas omnes partes eiusdem generis esse inquit, & obtemperare superioribus illis. Quòd si relictis partibus totũ aliquis consideret, esse omnes illas, inquit, species eiusdem curæ, id est administrantis & gubernantis res bellicas. De hoc autẽ magistratu putat à se satis disputatum esse, prorsusq; rem se habere affirmat, ut ostendit.

Quia autem aliqui.) Docet, egere rempublicam quodã magistratu, qui corrigat peccata aliorum magistratuum, in administrãda rep. commissa: non solùm qui publicam pecuniã auerterint, sed etiam qui improbè se in alio quopiam facto gesserint. iacit autem primum fundamentum huius documenti, dicens: Quia magistratus quidam, etsi non omnes, curant multas communes res. nam quosdam totos occupatos esse in litibus controuersijsq; priuatorum hominum, & nihil attingere, quod ad remp. pertineat, apertum est: necesse est alium magistratũ in ciuitate esse, qui rationem accipiat ab illis omnium factorum, & emendet, quæcunq; illi gesserint improbè, solutum ipsum liberumq; ab omnibus alijs curis. Quomodo autẽ in Græcia uocarent huiuscemodi magistratum, ostendit: quatuorq; diuersis nominibus ipsos notatos significat, ut opinor, à discrepantibus muneribus, quæ obirent, dum opus suum explerent. Primum nomen declarat studium eorũ in dirigendis quasi tortuosis factis aliorum positum: secundum, ratiocinatores ualet: tertium, diligentiam ipsorum monstrat in exquirendis perscrutandisq; magistratuum peccatis: quartum, ualet patronos & aduocatos. quòd ipsi fortasse defenderent causam eorum, qui se iniuriam accepisse à magistratibus affirmarent.

Præter omnes.) Præter omnes, quos commemorauit magistratus, extare alium tradit, qui potestatẽ habet in cunctos, & quasi dominus ipsorum est. Quod uerum esse ostendere uolens, summam inquam esse auctoritatem ipsius, inquit, eundẽ sæpenumero habere finem, & quasi extremũ omnium rerum, nec non etiam principium & aditũ. ἐσφορὰν enim, quo nomine auctor usus est, alterũ hoc ualere arbitror, de magistratuq; hoc dici: quia ipse proponit & quasi obijcit, de quibus deliberari debet. eundẽ autem πλῶ, quod prius dixit, habere: quia confirmat & rata reddit sententia sua ea, de quibus consiliũ cogitur. Hũc autẽ magistratum, inquit, in illis locis, in quibus dominatur multitudo, ante ipsum (quod facere debet) moliri, cùm opus sit manere in rep. magistratũ, cuius officium sit cogere multitudinem, rempusq; intelligat, quo facere hoc oporteat. neq; enim sine causa debet exhiberi molestia tanta multitudini: illa uerò est, quæ in sua manu habet rempublicam. addit, ut suprà semper fecit, quomodo uocetur hic magistratus, affirmatq; appellari ipsum non ubiq; eodem nomine: uerùm ab re, quam gerit, & quæ propria est iui muneris alicubi προβούλους solet enim illic, antequam proponatur, de quo deliberari debet, uidere diligenter, an id facere utile sit: ubi autẽ multitudo domina est, & huius quoq; rei suũ ius esse uult, dicit appellari potius βουλὴν: inditans, ipsum in aliquibus locis retinere superius nomen, sed tamẽ in plurimis amittere ipsum, & ut docuit, appellari. Trã sit post hunc locum ad aliud genus curæ, ostendens prius à se tradita, quæ ad profanos magistratus pertinebant.

Alia autem.) Restare ostendit aliam partem publicarum curarum, quæ ut superiores fuêre, profana non est, uerùm sacra: illa autem in bene instituta ciuitate accuratè in primis tractanda. Cuiusmodi autem hæ curæ sint, paucis expositis, declarat: primumq; nominat sacerdotes, qui rem diuinam faciant. deinde curatores eorum, quæ faciunt ad ædes sacras fanaq;, qui uidere debeant, ut quæ iam ædificata sunt manentq;, conseruentur, & ab omni periculo ruinæ uindicentur: quę uerò labuntur, firmentur & instaurentur. ipse de his, quæ rimas agunt, ædificijs instaurandis loquens, uerbo ἀνορθοῦσθαι usus est: quo etiam usus fuit Isocrates in libro, quem misit ad Philippum, Cononẽ Athenienſum laudans: qui sua uirtute, cùm fregisset opes Lacedæmoniorum, causa fuit ut muri patriæ reficerentur, diruti euersiq; ab illis, cùm Athenas ceperunt. Qui putaret, quod suprà positum est, ἱερὰ, illic ualere res omnes sacras, & non solùm templa, id est diuini cultus instrumenta, ut uestes, uasa & cætera: existimare posset, quod infrà est, ὑπάρχοντα, significare hæc ipsa, & quasi fortunas & peculium sacrum. non enim dubiũ est, quin, cùm de rebus profanis sermo est, ὑπάρχοντα uocentur patrimonia & res familiaris. Adiunxit autem, curatores hos suscipere curam debere cæterorum omnium, quæcunq; referuntur ad deos immortales.

Contingit autem.) Curam hanc, pertinentẽ ad deos, æqualem non esse omnibus in locis tradit: sed uariari, uariatis oppidis & amplitudine ipsorũ, quippe cùm in paruis urbibus una tantùm sit, ad quam cuncta quæ sint huius generis, referantur: in alijs uerò locis usu uenit has curas esse multas & semotas à proprio munere sacerdotum. Appellat autem diuersos ipsius ordines, tresq; ponit, quorum primi uocarentur ἱεροποιοὶ: ita iuncto nomine appellati, quia ædes sacras & fana ædificarent. Secundos nominat ναοφύλακας, id est custodes fanorum, & ut Latini ipsos uocabant, ædituos: tertios, quæstores & dispensatores sacrarum pecuniarum.

Sequitur autem.) Sequi, quam modò explicuit, curam dicit, propinquamq; esse illi, curã aliam: cuius officiũ est regere & administrare cuncta publica sacrificia, quæ lege commissa non sunt sacerdotibus. ipsa namq;, ut lex statuit, sacerdotibus relinquuntur, propriaq; ipsorum sunt. Contingit autẽ ciuitatem immolare hostias aliquando plures ob causas, ceu ob rem bene gestam in bello, uictoriamq; partam contra hostes: quæ sacrificia, ut apparet, mandabantur profanis personis, accipientibus hunc honorem (ut narrat) à cõmuni Vesta. erant enim priuatæ quoq; Vestæ, in singulisq; domibus foci aclares familiares, quibus rem diuinã facerent, qui illic habitarẽt. Vt igitur distingueret ab his Vestam, quam intelligit, publicam ipsam uocat. Vnde licet arbitrari, ciuitatem, quæ esset tanquam ampla quędam domus, habuisse & ipsam moribus institutisq; uererũ illo-

rum

rum ſuum focum ac lares familiares. Honorem autem uocat, curam hanc & munus: quia dignitatis erat, ornabatq; perſonã eorum, qui ipſam ſuſtinebant. Varijs autem nominibus diuerſis in locis hos uocatos oſtendit, cùm quidam appellarent ipſos ab imperio, quod habebant in has res, ἄρχοντας: alij reges, ut Romæ quoq; rex ſacrorũ uocabatur: nec deeſſent etiam qui appellarent ipſos πρυτάνεις, quaſi adminiſtratores & curatores earum rerum.

Neceſſariæ igitur.) Cùm expoſuiſſet magiſtratus, quos putauit neceſſarios eſſe in ciuitate, quia ſine illis commodè tutoq; illic uiui non poſſet: repetit nunc eos, pauciſq; in memoriã redigit. ἐπιμελείας autem ipſos, ut ſæpe quoq; fecerat ſuprà, uocat à cura, quã ſuſcipiunt emendandæ atque ornandæ ciuitatis. Eſſe igitur, inquit, illos hos ferè & in his rebus, quas nominat, diligẽtiam adhibere. Primũ autem nominat nunc, quem poſtremũ prius attigit, id eſt, qui curaret res diuinas, ac uideret quæ ad deos rectè colendos pertinent: deinde illum, qui res bellicas regeret: eodemq; pacto cæteros omnes & qui uectigalia ſuæ curæ mandata haberet, quiq; itidem publicorum ſumptuũ rationem duceret: necnon qui, quæ in foro rerum uenalium fierent, ut ordine ſine fraudeq; gererentur, operam daret. Addit etiam his, quæ ad urbem, portus, agrum regionemq; pertinebant: quæ cuncta, ut ſuprà ſignificatum eſt, ſuos curatores magiſtratuſq; habebant.

Adhuc autem.) Præterea commemorat ſe tradidiſſe magiſtratum, qui curaret, quæ pertinerent ad iudicia cauſaſq; forenſes & contractus, qui fierent inter ciues, ne quis dolus in ipſis adhiberetur: nec non illum etiam, qui uideret, ut tabulæ ſcriptæ que publica ac priuata fideliter aſſeruarentur, & ſententiæ magiſtratuum exitum haberent, ac fierent quæ decreuerunt, ſonteſq; in uinculis haberentur: quiq; etiam proſpiceret, ut rationes omnium rerũ diligenter ſubducerentur; & perſcrutatio nes accuratè fierent: nec non illum, cuius officium foret rationes accipere ab his, qui publicum aliquod negotium adminiſtraſſent, rerum ab ipſis geſtarum.

Seorſum autem.) Repetit etiam, ſe ſuprà tradidiſſe curas nonnullas, quæ communes non ſunt omnium ciuitatum, ſed propriæ illarum, quæ beatiores putantur. Has enim intellexit, cùm dixit eas eſſe tales, ut magis ipſis otio frui liceat, & habeant ſuarum omnium rerum uentos ſecundos: nec tantùm hoc bono præditæ ſint, uerùm etiam ſtudeant modeſtiæ, laborentq; quantum poſſunt, ut in ciuitate modicè temperateq; uiuatur. Quatuor autem magiſtratus appellat, qui curam hanc ſuſcipiant, & diuerſos ſexus aut ætates regant. Primus γυναικονομία uocatus, qui continentiæ muliebri prouidebat, frenabatq; ipſas. Secundus itidem curabat, ut leges, quæ & has & cæteras partes ciuitatis coercebant, cuſtodirentur, à quo munere nomen ipſis impoſitum erat. Tertius puerilem teneramq; ætatem regebat, & ut rectè inſtitueretur, operam dabat. Vltimus procurabat, ne quid flagitij admitteretur in illis locis ſed; buſq;, ubi adoleſcentes publicè corpus exercebant, & militaribus laboribus præparabant, omniaq; demum illic rectè & ordine fierent. unde appellabatur γυμνασιάρχια. Quibuſdam in locis ſenerè admodum hoc imperium adminiſtrari ſolitum, ſignificauit Plutarchus in Erotico, adoleſcentesq; illic duris legibus in officio contineri.

Additur autem.) Reſtare adhuc oſtendit, addiq; debere quatuor iam expoſitis, curam magiſtratumq; quendam, prium & ipſum fortunarum ciuitatum. nam tenues pupillæq; non capiuntur his oblectationibus: qui uideret, ut quæ ad certamina gymnica ludoſq; Liberi patris pertinebãt, ordine fierent. Ἀγῶνας διονυσιακοὺς dicẽs, intellexit tragœdias. hę namque fabulæ illi deo dicatæ erant. Præterea inquit, ſi ulla alia ſpectacula huiuſcemodi in ciuitate ſunt, quos ſpectare populus ſoleat: ut erant Romæ gladiatores, funambuli, uenationes, cæteraq; huius generis.

Horum autem.) Cùm peculiares quarundam ciuitatum affirmaſſet eſſe magiſtratus, quos modò appellauit: duos ipſorum tradit manifeſtò non habere locum in illis, quæ reguntur à multitudine: id eſt, qui longè proſpicit muliebri modeſtiæ ac pudicitiæ, & qui pueros regit, & lubricæ illius ætatis diſciplinæ præeſt. Cùm enim pauperes clauum harum ciuitatum teneant, non patiuntur ſibi eripi uſus domeſticos & uxorum & liberorum: coguntur enim propter paupertatem, uti frequenter operæ illorum ſuis in miniſterijs, habentq; eos loco famulorum, cùm ſine ſeruis ſint: feminæ autem, quę ſæpè domo prodeunt, res empturæ aut uendituræ, non facilè caſtitatem tuentur: pueriq; non poſſunt erudiri, diſciplinamq; accipere publicè probatam, ſi coguntur adminiſtrare, quæ ad uitam opus ſunt parentibus.

Cum autem ſint.) Cùm plures ſint rationes creandorum magiſtratuum primorum, uarijſq; ordinibus curam hanc imponere mos ſit in diuerſis generibus reipublicæ: docet, quibus potiſsimum in ipſis hoc facere maximè quadret, atque inquit: cùm tres prius ordines appellaſſet, id eſt cuſtodes legum, præconſultatores, conſilium, cuſtodes legum: hoc præſtare ſtatui optimorum, accommodatum eſſe: dominatui uerò paucorum, præconſultatores: fungi uerò hoc munere conſilium illic uocatum, proprium eſſe reip: popularis. Poſt quod, extremum huius libri documentum, inquit, fermè à ſe traditum eſſe, quod pertinebat ad cunctos magiſtratus: ſi non exquiſitè, ita tamen, ut ſatis huic diſciplinæ uideri poſsit.

a τῶν προτιμηθέντων. al. τῶν προτιθεμένων, minus rectè.
b ὥστε εἰ μὴ γινομένου, &c. ſubintel. δικῶν.
c τοὺς προτιμήσεις τῶν, &c. uulg. libr. habent, τοὺς προθέσεις, mendosè.
d τὰς τῶν ὀνεσιόντων. al. τὰς τῶν ἐσιόντων, &c.
e πολεμίους πᾶσι ποιεῖ. uerbum ποιεῖ deſideratur in lib. uulg.
f ἐπιμέλεια πολεμικῶν, mendosè in libris uulg. ἐπιμελείας.

FINIS SEXTI LIBRI.

ARISTOTELIS
DE REPVBLICA
LIBER VII.
CAP. I.

QVI de optima rep. ut decet, quærere debet, necesse habet statuere primùm, quæ uita maximè est expetenda. Si nãq; hoc incertũ fuerit, & optimá etiá remp. incertã esse necesse est. optimè enim rẽ gerere cõuenit eos, qui optima rep. utũtur, pro rebus, quib. instructi sunt, nisi aliquid existat prẽter rationẽ. quare oportet primùm exploratũ esse, quę uita sit omnibus (ut ita loquar) maximè expetẽda: deinde utrũ cómuniter uel separatim eadẽ, uel diuersa. Cùm igit arbitremur multa à nobis dicta esse, quę satis haberi possint in disputationib. etiá exotericis de optima uita, & nũc utendũ est ipsis: certè enim aduersus unã diuisionẽ, nemo unquã controuersaretur. quòd cũ tres partes sint bonorũ, q̃ sunt scilicet extra nos, & quæ in corpore, & q̃ in animo, cũcta hęc nõ adesse opus sit beatis uiris. Nemo .n. diceret beatũ eũ, q̃ nullã partẽ haberet in se fortitudinis: neq; tẽperantiæ, neq; iustitiæ, neq; prudẽtię, sed metueret p̃teruolãtes muscas: nec abstineret se à quopiá eorũ q̃ postrema sunt, si cupiditas inuasisset edẽdi aut bibẽdi, atq; ob quadrantẽ interimat carissimos sibi amicos: eodẽq; pacto in his, q̃ faciũt ad sensum animi, adeò demẽs sit, & falsis opinionibus teneatur, ut planè puer sit, uel insanus. Verùm hæc quidem dicta aliquo modo omnes concederent: discrepant autem quanto & exuperantijs. Virtutis enim habere quantulumcunque satis esse arbitrantur: diuitiarum autem, & pecuniæ, & potentiæ, & gloriæ, & huiusce modi omnium rerum, sine termino ullo quærunt ubertatem. Nos autẽ dicemus ipsis, facilè quidem esse de his factis etiam certiores fieri, uidentes homines quærere & tueri, non uirtutes bonis extra nos positis, uerùm illa ope harum: & beatè uiuere, siue in uoluptate po-

ΠΕΡῚ πολιτείας ἀρίσης τὸν μέλλοντα ποιήσασθαι τ̃ πρωτόκλασον ζήτησιν, ἀνάγκη διορίσασθαι πρῶτον, τὶς αἱρετώτατος βίος. ἀδήλε γὰρ ὄντος τέτε, καὶ τὶν ἀρίσην οὐκ ἀναγκαῖον ἄδηλον εἶναι πολιτείαν. ἄριστα γὰρ πράττειν πρόσηκε τὰς ἄριστα πολιτευομένας ὧν τ̃ ὑπαρχόντων αὐτοῖς, ἐὰν μή τι γίγνηται παράλογον. διὸ δεῖ πρῶτον ὁμολογεῖσθαι τὶς ὁ πᾶσιν, ὡς εἰπεῖν, αἱρετώτατος βίος· μ̃ δὲ ἕτο, πότερον κοινῇ καὶ χωρὶς ὁ αὐτὸς, ἢ ἕτερος. νομίσαντας ἱκανῶς πολλὰ λέγεσθαι καὶ τῶν ἐν τοῖς ἐξωτερικοῖς λόγοις περὶ τῆς ἀρίσης ζωῆς, καὶ νῦν χρηστέον αὐτοῖς· ὡς ἀληθῶς γὰρ πρὸς γε μίαν διαίρεσιν ἁδεὶς ἀμφισβητήσειεν ἂν· ὡς οὐ τριῶν οὐσῶν μερίδων, τῶν τε ἐκτὸς, καὶ τῶν ἐν σώματι, καὶ τῶν ἐν τῇ ψυχῇ, πάντα ταῦτα ὑπάρχειν τοῖς μακαρίοις δεῖ. ἁδεὶς γὰρ ἂν φαίη μακάριον, τὸν μηδὲν μόριον ἔχοντα ἀνδρείας, μὴ δὲ σωφροσύνης, μὴ δὲ δικαιοσύνης, μηδὲ φρονήσεως, ἀλλὰ δεδιότα μὲν τὰς παρατρεπομένας μυίας· ἀπεχόμενον δὲ μηθενὸς, ἂν ἐπιθυμήσῃ τοῦ φαγεῖν ἢ πιεῖν, τῶν ἐσχάτων· ἕνεκα δὲ τετάρτη μορίε διαφθείροντα τὸς φιλτάτος φίλους. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ περὶ τὴν διάνοιαν οὕτως ἄφρονα καὶ διεψυσμένον, ὥσπερ τι παιδίον, ἢ μανόμενον. ἀλλὰ ταῦτα μὲν λεγόμενα, ὥσπερ πάντες ἂν συγχωρήσειαν· διαφέρονται δ' ἐν τῷ ποσῷ, καὶ τ̃ ὑπερβολῇ. τ̃ μὲν γὰρ ἀρετῆς ἔχειν ἱκανὸν νομίζουσιν ὁποσονοῦν· πλέτε δὲ χρημάτων, καὶ δυνάμεως, καὶ δόξης, καὶ πάντων τ̃ τοιύτων εἰς ἄπειρον ζητ̃σι τ̃ ὑπερβολήν. ἡμεῖς δὲ αὐτοῖς ἐροῦμεν, ὅτι ῥᾴδιον μὲν ἴσως ἐστὶ τύτων καὶ διὰ τῶν ἔργων διαλαμβάνειν τ̃ πίστιν, ὁρῶντας ὅτι κλῶνες καὶ φυλάττουσιν ὑτας ἀρετὰς τοῖς ἐκτὸς, ἀλλ' ἐκεῖνα ταύτας· καὶ τὸ ζῆν εὐδαιμόνως, εἴτ' ἐν τῷ χαίρειν

TVM qui de optima reip. administrandæ forma conuenienter quæsiturus & commentaturus est, primum quænam uita maximè sit optabilis atq; expetenda, definitè cognouerit necesse est. Nam si hoc obscurum & incognitum sit, etiam optima reip. administrandæ forma obscura & incognita necessariò futura est. Optimas enim res agere, optimeq; res suas gerere conuenit eos, qui optima reipub. administratione utuntur, ex ijs, quæ eis suppetunt, nisi si quid præter omnium opinionem & rationem accidat. Quocirca oportet hoc primũ inter nos constare & conuenire, quænam sit omnibus, paucissimis exceptis, optatissima & maximè expetenda uita: deinde utrùm cum alijs communiter & separatim eadem sit, an alia. Cùm existimemus igitur multa de uita optima in ijs libris, quos exotericos, id est quasi externos appellare consueuimus, satis ad rem accommodatè dici, etiam nunc ijs utendũ nobis est. Nemo enim profectò, quod ad unam quidem diuisionem attinet, in controuersiam uocarit, quin, cùm triæ sint bonorum genera, externa, ea quæ sunt in corpore, ea quæ in animo, hæc omnia beatis suppetere oporteat. Nemo enim beatum dixerit eum, in quo neq; fortitudinis, neque temperantiæ, neque iustitiæ particula insit ulla: sed qui muscas circumuolitantes metuat, & cùm esuriat aut sitiat, nulla re sibi temperet etiam deterrima atque extrema, amicos carissimos atque intimos ob quadrãtem interimat: similiterq; in ijs, quæ ad mentem attinent, æquè sit imprudens & excors, pariq; mentis errore afficiatur, atque puer aliquis aut insanus. Hæc igitur quæ ita dicuntur, omnes, [a] ut diximus, uno ore concesserint: sed de quanto & excellentia immoderata ambigunt. Virtutis enim quantulumcumque habeant, satis se habere existimant. Diuitiarum uerò & pecuniæ, & potentiæ, & gloriæ, & talium omnium rerum cupiditati nullum modum statuunt, nullum finem imponunt. Nos autem eis respondebimus, facilè quidem esse his de rebus etiã [b] ex factis argumenta ad fidem faciendam sumere, cùm uideamus, eos parare & retinere non uirtutes bonis externis, sed bona externa uirtutibus: & beatè uiuendi facultatem, siue ea hominis

sitū est hominibus, siue in uirtute, siue in utrisq;, magis cadere in illos, qui morib. & cōsilio instructi sunt eximiè: in possessione aūt bonorū extra nos positorū, ad mediocritatē puenerūt, quā illis, q ipsa quidē possidēt plura, quā usui sint: in his autē deficiūt. Sed etiā ratione attendentibus paruo negotio idem perspicitur. bona enim, q̄ sunt extra nos, terminū hñt, tanquā instrumētū quoddā: omne aūt usui seruit, quorū exuperantiā, uel obesse necesse est uel nihil ꝓdesse ijs, qui possidēt. Singula aūt animi bona, quāto maiora fuerint, tāto maiores fructus ferunt: si decet in his laudandis adiungere non solū honestatē, uerūetiā utilitatē. Omnino aūt perspicuū est, nos dicturos comitari optimā dispositionē singularū rerū inter se pro exuperātia quā quidē distantiā nactæ sunt: quarū rerū dicimus esse affectus hos. Quapropter si animꝰ est reb. à nobis possessis, & corpore, maiore honore dignū & simpliciter & nobis, necesse est optimā dispositionē singulorū horū ꝓportione ad hæc se habere. Amplius autē propter animū hęc sunt natura expetēda: & ita sanè decet oēs expetere, qui sapiūt, sed nō illarū causa animū. Singulis igitur hominib. tantū uitæ beatæ cōtingere, quantū uirtutis, & prudētię, & factorū ex præceptis harum, extra omnē cōtrouersiā nobis sit, utentib. Deo teste, qui beatꝰ sanè est: non tñ ui ullius bonorū illorū, quæ sunt posita extra se, sed ipse per se met ipsum, & quia natura talis est. Nam secūdam fortunā à beatitudine ob hæc necesse est diuersam esse. bonorū enim quę sunt extra animū, causa, & casus, & fortuna: iustus autem nemo, neque temperans à fortuna genitus est, neque propter fortunā factus. Aptum autem est ad hoc, & ijsdē rationibus cōstituitur & ciuitatem beatā esse, quæ optima est, & bene rem gerit: fieri autē nō potest, ut bene rem gerant, qui non honestè agunt. Nullum autem honestū opus, neq; hominis, neque ciuitatis est absque uirtute & prudentia. Fortitudo autem ciuitatis & iustitia & prudentia eandem uim habet & formam: quorum participes

ρειν ἐστὶν, εἴτ' ἐν ἀρετῇ τοῖς ἀνθρώποις, εἴτ' ἐν ἀμφοῖν, ὅτι μᾶλλον ὑπάρχει τοῖς τὸ ἦθος μὲν καὶ τὴν διάνοιαν κεκοσμημένοις εἰς ὑπερβολὴν· δεῖ δὲ τὴν ἔξω κλῆσιν τῶν ἀγαθῶν μετριάζουσιν, ἢ τοῖς ἐκείνα μὲν κεκτημένοις πολὺ τῶν χρησίμων· ἐν δὲ τούτοις ἐλλείπουσιν. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν λόγον σκοπουμένοις δῆλόν ἐστι. τὰ μὲν γὰρ ἐκτὸς ἔχει πέρας, ὥσπερ ὄργανόν τι· πᾶν δὲ τὸ χρήσιμον ἐστιν, ὧν ἢ ὑπερβολὴ, ἢ βλάπτειν ἀνάγκη, ἢ μηθὲν ὄφελος εἶναι αὐτῶν τοῖς ἔχουσι. τῶν δὲ δεῖ ψυχὴν ἕκαστον ἀγαθῶν, ὅσῳπερ αὐ ὑπερβάλλῃ, τοσούτῳ μᾶλλον χρήσιμον εἶναι· εἰ δεῖ καὶ τούτοις ἐπιλέγειν, μὴ μόνον τὸ καλὸν, ἀλλὰ καὶ τὸ χρήσιμον. ὅλως τε δῆλον, ὡς ἀκολουθεῖν φήσομεν τὴν δάθεσιν τὴν ἀρίστην ἑκάστῳ πράγματος πρὸς ἄλληλα, κατὰ τὴν ὑπεροχὴν, ἣν περ εἴληφε δάθεσιν. ὧν φαμὲν αὐτὰς εἶναι δαθέσεις ταύτας. ὥσ' εἴπερ ἐστὶν ἡ ψυχὴ, καὶ τῆς κλήσεως, καὶ τὸ σῶμα τιμιώτερον, καὶ ἁπλῶς, καὶ ἡμῖν· ἀνάγκη καὶ τὴν δάθεσιν τὴν ἀρίστην ἑκάστῳ, ἀνάλογον τούτων ἔχειν. ἔπι δὲ τῆς ψυχῆς ἕνεκεν ταῦτα πέφυκεν αἱρετὰ· καὶ δεῖ πάντας αἱρεῖσθαι τοὺς εὖ φρονοῦντας, ἀλλ' οὐκ ἐκείνων ἕνεκεν τὴν ψυχήν. ὅτι μὲν οὖν ἑκάστῳ τῆς εὐδαιμονίας ὑπερβάλλει τοσοῦτον, ὅσονπερ ἀρετῆς καὶ φρονήσεως, καὶ τὸ πράττειν κατὰ ταύτας, ἔστω συνωμολογημένον ἡμῖν, μάρτυρας τῷ θεῷ χρωμένοις, ὃς εὐδαίμων μέν ἐστι καὶ μακάριος· δεῖ δ' οὐθὲν δὲ τῶν ἐξωτερικῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ δι' αὐτὸν αὐτὸς, καὶ τῷ ποῖός τις εἶναι τὴν φύσιν. ἐπεὶ καὶ τὴν εὐτυχίαν τῆς εὐδαιμονίας ἀφ' ταὐτὸ ἀναγκαῖον ἑτέραν εἶναι. τὸ μὲν γὰρ ἐκτὸς ἀγαθῶν τῆς ψυχῆς ἄλλον, τοὐτόμαλον καὶ ἡ τύχη· δίκαιος δ' οὐδεὶς, οὐδὲ σώφρων ἀπὸ τύχης, οὐδὲ διὰ τὴν τύχην ἐστίν· ἐχόμενον δ' ἐστὶ καὶ τῶν αὐτῶν λόγων διελόμενον, καὶ πόλιν εὐδαίμονα τὴν ἀρίστην εἶναι καὶ πράξασαν καλῶς· ἀδυνάτον γὰρ καλῶς πρᾶξαι τοῖς μὴ τὰ καλὰ πράξασιν. οὐθὲν γὰρ καλὸν ἔργον, οὔτ' ἀνδρὸς, οὔτε πόλεως χωρὶς ἀρετῆς καὶ φρονήσεως. ἀνδρεία γὰρ πόλεως καὶ δικαιοσύνη, καὶ φρόνησις, τὴν αὐτὴν ἔχει δύναμιν καὶ μορφήν· ὧν μεταδοῦσα καὶ ἡ τοῦ

bus posita sit in uoluptate, siue in uirtute, siue in utroque, datam esse maiorem ijs, qui morum quidem & mentis uirtutibus egregiè & supra modum sunt exornati, bonorum autem externorū copys mediocriter instructi: quàm ijs, qui, cùm multo plura bona externa habeant superuacanea, quàm ad uictum cultúmque utilia, à uirtutibus sint inopes ac uacui: uerumtamen etiam ijs, qui hanc quæstionem ad rationem spectare atque exigere uolent, facile ueritas patebit. Nam bona externa, tanquam instrumentum quoddam, extremum habent. Quicquid autem utile est, in ijs rebus consistit, quarum nimium necessariò aut obest ijs qui habent, aut nihil prodest. At unumquodque eorum bonorum, quæ in animo insunt, quo maius & uberius est, hoc utilius est: si hæc bona non solùm honesta, sed etiam utilia quasi cognomento quodam sunt appellanda. In summa autem, perspicuum est, nos esse dicturos, optimarum cuiusq; rei affectionum talem comparationem & proportionem inter se futuram, qualis excellentia & differentia ijs rebus contigit, quarum rerū has affectiones esse dicimus. Quare si animus & bonorum externorum possessione, & corpore carius ac præstabilius quiddam est tum simpliciter, tum nobis: etiam optima cuiusque horum affectio eandem proportionem & comparationem inter se habeat necesse est. Præterea propter animum hæc sunt optabilia & expetēda natura: & omnes benè animentis homines ea expetere propter animum debent, & non animum propter illa. Tantum igitur ad unumquemque felicitatis peruenire, quantum cuique uirtutis & prudentiæ, & actionum his consentanearum contigit, conueniat inter nos, Dei testimonio utenteis: qui quamuis fortunatus & beatus sit, non tamen propter unum bonum externum beatus est, sed ipse propter se, & quia sit cuiusdam modi natura. Nam etiam propter hanc causam secunda seu prospera fortuna à beatitudine necessariò differt. Bonorum enim, quæ extra animum sunt, casus & fortuna, causæ sunt efficientes: iustus uerò aut temperans nullus est à fortuna, neque propter fortunam. Consequens autem est, & easdem rationes desiderat, ciuitatem optimam, suaq; negotia præclarè gerentem, esse etiam beatissimam. Fieri porrò non potest ut ij negotium suum præclarè gerant, qui res honestas & præclaras non agant. At nulla præclara actio neque uiri neque ciuitatis sine uirtute & prudentia est. Fortitudo autem & iustitia & prudentia ciuitatis eandem uim & speciem habent, atque illæ quas unusquisque morta-

pes ſinguli mortales dicuntur iuſti & prudentes, & temperãtes. Sed enim hęc hactenus ſint uerbis more procemij expoſita: neque enim non attingere ipſa rectum fuit. neque cunctas perſequi rationes ſuas propriasq; licet: alius enim ſunt hæc quæſtionis. nunc enim tantùm poſitũ ſit uitam optimam & ſeorſum ſingulis mortalibus, & cõmuniter ciuitatibus eſſe, quę cum uirtute eſt inſtructa uſque eò, ut particeps eſſe poſsit actionum, quę à uirtute proficiſcũtur. aduerſus autem diſſentientes, cũ hoc facere omiſerimus in præſenti pręceptione, diſputandum poſtea, ſi quis fortè noſtris argumẽtis perſuaſus non eſt.

ᾠχὼν ἕκας☉ τῶν ἀνθρώπων λέγεται δίκαι☉, καὶ φρόνιμ☉, καὶ σώφρων. ἀλλὰ γὰ τοῦτα μὲν ὅτι τοσοῦτον ἔσω πεφροιμιασμένα τῶ λόγῳ. οὔτε γὰ μὴ διηγήσειν αὐτῶν δίωατόν. οὔτε πάντας τοὺς οἰκείους ἐπεξελθεῖν ἐνδέχεται λόγους. ἑτέρας γάρ ἐσιν ἔργον σχολῆς τοῦτο. νῦ δ' ἱκανόν ἐσω τοσοῦτον, ὅτι βί☉ μὲν ἄρις☉, καὶ χωρὶς ἑκάστου, καὶ κοινῇ ταῖς πόλεσιν, ὁ μετὰ ἀρετῆς κεχορηγημένης ὅτι τοσοῦτον, ὥστε μετέχειν τῶν κατ' ἀρετὴν πράξεων. πρὸς δὲ τοὺς ἀμφισβητοῦντας, ἐάσαντας ὅτι τῆς νῦ μεθόδου δίασκεπτέον ὕστερον, εἴ τις τῆς εἰρημένοις τυγχάνει μὴ πειθόμενο☉.

mortalium conſecutus, iuſtus & prudens & temperans appellatur. Sed hactenus hæc inſtar procemij ei diſputationi, quam habituri ſumus, præpoſita ſint. [d] *Nam neque ea prætermittere ſas nobis fuit, neque ut omneis rationes huius ſermonis proprias perſequeremur, rerum natura tulit. Sunt enim hæc alius quæſtionis & loci. Nunc autem hoc poſitum ſit, uitam optimam, & ſeparatim cuiuſque & communiter ciuitatum eſſe eam, quæ uirtuti conſentanea eſt, tanta bonorum copia inſtructæ, ut particeps eſſe poſsit cõgruentium uirtuti actionum. Iis autem, qui hæc in controuerſiam uocant, omiſsis, nunc in hac, quam ratione & uia ſuſcepimus diſputatione, poſterius uidendum erit, quid reſpondeamus, ſi quis fortè ys quæ dicta ſunt, non aſſentiatur.*

COMMENTARIVS.

Qui de optima.) Propoſitum auctori nunc eſt, præcipere de optimo ſtatu ciuitatis, & qui uincat cæteros omnes, poſt primum illum, maximè ipſi probatum, qui Regnum uerè uocatur, & non nomen ſolùm ipſius ſibi iniuſtè uendicat. Vt igitur conſtituat ordinem, quem ſequi cogitat in hac parte tradenda, exponit nonnulla, quæ antecedunt hanc diſputationem, & ſine quibus non ſatis commodè rectèque explicaret, quod uult. eſt autem hoc, uidere, quæ ſit uita homini maximè expetenda. Si namque, inquit, obſcurum incertumque hoc erit, neceſſe eſt optimam etiam remp. incertam eſſe. probabile namque eſt, expectarique meritò poteſt, eos maximè beatam uitam uicturos, qui optima rep. uſi fuerint, pro ratione eorum bonorum, quibus inſtructi ſint. maior enim aut minor copia eorum, aut augere poteſt, aut minuere uitam eorum beatam. Intelligens autem ſapiens uir, quàm ſint dubiæ lubricæque res humanæ: excipere caſus hos uoluit, atque addidit, Niſi aliquid aduerſum præterque rationem contigerit. tale autem profectò eſt, cùm mirifica bona pariunt aliquo modo ingens malum. Addidit autem rationem, concludens, quare opus eſt primùm hoc teneri, compertumque haberi, quæ ſit maximè expetẽda uita, & meritò cæteris omnibus anteponenda: deinde utrum eadem ipſa ſit, nec uarietur, ſi communis totius ciuitatis ſit, & ita capiatur, ſiue unius ciuis, ſeorſumque poſiti, ut putentur res aliæ eſſe, quæ ciuitatem aliquam beatam reddunt, & quæ unum aliquem mortalem.

Cum igitur.) Vtitur diuiſione bonorum, huic rei explorandæ apta, quam tradidit in libris communioribus, & quorum ſententiæ non omnino exquiſitæ forent: quare munit ſibi primùm uiam ad hanc rem, conſtituitque hæc quaſi fundamẽta quædam, ne parum firma putentur. inquit igitur: Cùm arbitremur à nobis multa dicta eſſe de optima uita, ſi non ſubtiliter ac perfectè, ſaltem ita, ut illis rebus oſtendendis ea apta uideri poſsint: in diſputationibus etiam exotericis, utemur nunc quoque ipſis. Nam profectò, inquit, uni diuiſioni illic factæ nemo repugnaret, conuellereque eam conaretur. Quòd cùm tres ſint partes generaque bonorum, externa ſcilicet, & corporis & animi: cuncta hæc in uita beata inuenirentur, nec poſſet uerè beatus uocari, qui quopiam horum careret, orbatuſque penitus eſſet parte aliqua ipſorum. Hinc licet intelligere quantopere diſſentiret auctor à ſententia, quam poſtea arripuerunt Stoici, qui aiebant, uirtutem ſolam efficere hominem beatum: nec labefactari ipſam ullis, quamuis magnis aut corporis, aut extra ipſum poſitis, incommodis ac malis.

Nemo enim.) Incipit probare, quod uult à uerioribus bonis, id eſt bonis animi ac uirtutibus, & eis quæ morum ſunt & quæ rationis, nonnullis ipſarum appellatis. Nemo enim, inquit, appellaret eum beatum, qui nullam partem in ſe haberet fortitudinis: nec reliquarum trium, quas nominat uirtutum. Significare autem uolens penitus ipſis orbatum, contrarium ponit animi eorum, qui ornati ſunt his præclaris uirtutibus: primumque fingit qualis ſit, qui penitus uacuus ſit à fortitudine: atq; id prouerbio, quod in ore omnium erat. de formidoloſo enim homine uulgò dicebatur, metuere illum præteruolantes muſcas. intemperantem autem deſcribens, inquit, Qui ſe abſtinere nequeat, ſi fortè cupidus cibi aut potus ſit, ab ullo quopiam eorum, quæ cùm ſatiare famem aut ſitim ſuam ualeant: ſunt tamen poſtrema eius generis; ac ſpurciſsima. ἔσχατα enim quod ipſa uocauit, ſignificare uoluit ad alia prius omnia, quàm ad illa deſcendendum homini eſſe, ob ipſorum fœditatem ac ſcelus. M. autem Cicero eodem pacto pro L. Muræna cepit Latinum uerbum, quod huic reſpondet. Cùm enim Ser. Sulpitium, accuſatorem rei reprehenderet, qui ſaltatorem Murænam uocauerat, inquit: Tu mihi arripis id, quod neceſſe eſt omnium uitiorum eſſe poſtremum: relinquis ea, quibus remotis, hoc uitium omnino eſſe non poteſt. Intelligere autem philoſophum uentris ac gutturis uitia, quæ immanitatis ſunt, ac uim naturamque beluæ potius referunt, quàm hominis, conſtat: quorum exempla quædam poſuit in VII. libro de Moribus ad Nicomachum. Non poſuit autem exemplum intemperantiæ in altera parte huius uitij, id eſt Veneris ipſius. non tamen nos fallit, ad quæ nos cõferre nullo pacto debemus, ut expleamus hoc deſiderium naturæ. Quod ad iuſtitiam uiolandam pertinet, indicandumque maximè iniuſtum hominẽ, dixit, Qui ob tenuem admodum, minutamque pecuniam non timeat perdere cariſsimos amicos, acceptaque parua mercede, ſalutem eorum prodat. nam illi, qui ob maximum lucrum in hanc culpam incideret, uidetur magis ignoſcendum eſſe: nec declarat, id factum ita pronum paratumque ad iniuſtitiam exercendam. Hoc autem confirmat ſententia Eteoclis Euripidei, quam tantopere laudabat C. Cæſar, & re etiam ipſa factoque expreſsit. Oſtendere uerò uolens Ariſtoteles, uacuum funditus à prudentia & imbecilli admodum conſilij, inquit: Qui ita inſipiens ſit, ut in omnium rerum exiſtimatione decipiatur, tanquam puer aut inſanus.

Verùm hæc quidem.) Oſtendit non facilè inueniri quempiam poſſe, qui non concedat uera eſſe, quæ modò dixit: magnopere inquam pertinere ad uitam beatam, uel neceſſaria potius illic eſſe ea bona, quæ tradidit, id eſt animi, corporis & extra hominem poſita: in quo autem diſſentiant è iudicio doctorum uirorum imperiti, declarat. Inquit enim, eos diſcrepare à ſententia ſapientium, in quantitate earum rerum, & in copia exuperantiaque quarundam eius generis. ſatis enim, inquit, eſſe putãt uirtutis particulam poſsidere, uel umbram potius ipſius: contrà autem diuitiarum & nummorum, & opum, id eſt imperij, poteſtatis & gloriæ, omniumque demum huiuſcemodi rerum ubertatem & copiam infinitam, cùm terminum nullum ipſarum expetendarum habeant. Eiuſdem autem animi, cuius hi, quos accuſat hic Ariſtoteles, fuit Neoptolemus Ennianus, ut commemorat M. Cicero. ipſe enim quoque philoſophandum ſibi ait neceſſe eſſe, ſed paucis: nam omnino haud placere. Vt igitur peccatum illius confutauit diligenter Latinus ſcriptor, & errorem magnum: ita hic noſter doctor multis modis eos magnopere labi ſignificat.

Nos autem dicemus.) Refellit opinionẽ falsumq́; iudiciũ horum,& declarat quantopere fallantur:cùm præsertim ueritatem harũ rerum non ratio solùm argumentaq́; aperiant,sed res ipsa naturaq́; earum rerũ diligẽter spectata,uel leuiter etiam animaduersa.potuisse enim illos nullo negotio uidere affirmat,minimè parari custodiriq́; uirtutes auxilio bonorũ externorum:sed contrà illa his.Virtutes enim multũ ualent ad bona,extra hominem posita, adipiscenda. hoc igitur primùm est,quod admonere ipsos debuit ad aliter de his rebus sentiendum. Alterũ uerò est,quòd uita beata magis comitatur illos,qui moribus rationeq́; eximiè ornati fuerint, munitumq́; ualde pectus habuerint his animi dotibus,ijdemq́; mediocres fortunas habuerint:quàm illis,qui plus possident eorum bonorum,quàm necesse sit,penuria autẽ animi bonorũ laborant. Cùm auctor hîc de uita beata loqueretur, intelligeretq́; uarias sententias de illa esse,κατὰ περίοδον hoc etiã attigit,tresq́; opiniones cõmemorauit:quarũ prima in sola uoluptate lætitiaq́; positam illam putabat,secunda in uirtute,tertia in ambobus his iunctis.uerum igitur solidumq́; gaudium arbitratur capere ex uita,qui participes sunt uirtutũ utriusq́; generis:& illã esse uitam,quæ prorsus beata dicenda esset.nam de altera dubitandũ non erat.quomodo enim poterant existimare diuitias ubertatemq́; fortunæ bonorũ efficere uitam beatam, qui in uirtute constitutam illam iudicabant?

Sed etiam.)Cùm affirmasset ueritatẽ huius quæstionis cognosci posse,spectatis tantùm rebus, quæ inde proficiscuntur.ac fiunt,quæ manifestò id ostendũt, nullumq́; scrupulũ in animis nostris relinquũt:adiungit nunc,intelligi tamen idem,perspiciq́; facile ita se habere argumentis,ex ui naturaq́; earũ rerum ductis.bona enim externa terminũ habere inquit,ut quę instrumentorũ instar sint Omnẽ autem rem talem usibus hominũ seruire addit,quorum quasi instrumẽtorum nimium & exuperantiã necessariò siue nocere inquit,siue nihil iuuare eos,qui utãtur ipsis.Cùm igitur hoc huiuscemodi sit in propriè appellatis instrumẽtis:quis enim non intelligit fabrũ materiarũ uti non posse serra aut malleo,quæ iustã mensurã excedant, impedireq́; nimiã magnitudinem eorum instrumentorũ opera eius opificis? idẽ igitur existimari debet de his bonis,quæ similitudinem instrumentorũ habent,cùm contrà in animi bonis nihil unquam nimiũ inueniatur:& quanto maiora illa fuerint,modumq́; cotidianarũ cõmuniumq́; uirtutum superarint, tanto maiores fructus ferant.In extremo autem addidit,aliquo modo corrigens, quod dixerat: ualetq́; ad nobilitatẽ uirtutũ ostendendã,si opus est de his uerbum facere,non solùm ut rebus honestis,uerum etiã ut utilibus,cùm tanto interualo uincat honestas utilitatem in uirtutibus,ut parui profectò illa ducenda sit.

Omnino autem.)Hoc alterum argumentum est,quo idem probat, eandem rationem habere ponens singularum rerũ præstantiam inter se,quã habent res inter se collatæ,quarum illæ præstantiæ perfectioneśq; sunt: quantũq́; interualum sit inter eas exuperantias,tantum etiã existat inter pondus earum rerum.Quod,quasi solum ac firmamentũ suæ rationis,ita stabile esse putat,ut labefactari non possit,planeq́; certum sit:transferens autẽ ipsum ad id, quod habet in manibus,inquit:Quare si animus hominis maioris pretij est,quàm res familiaris & corpus, & simpliciter acceptus, sine ulla cogitatione bonorum,quæ inde accipimus, & ad nos quoq; relatus: necesse est optimũ statum illius eandem uim habere ad statũ optimũ & patrimonij & corporis,ac proportione hæc sibi respondere. Quod ad uerba pertinet, quæ non ita plana sunt,σαφὲς ὡς φήσομεν:ualet, si fortè quæsitũ ex nobis fuerit: & si sensum animi nostri aperire de hac re uoluerimus,non est dubiũ,quin ita responsuri simus.Πρὸς ἄλληλα uerò inquit,non πρὸς ἀλλήλας, respondens proximè uicino uerbo πράγματος:non illi,quod remotius erat,ἀφέσεων.quod si feciſſet, dilucidior fuisset oratio.Ἡ περ ἐλήφθη ἀφέσεων,ὧν φαμὲν:intelligendũ est πράγματα,ὧν scilicet πραγμάτων.nos dicimus ea esse spatia & interualla.

Amplius autem.)Hoc certium argumentũ est, quo probat anteponenda esse bona animi bonis corporis atq; externis.Inquit igitur,natura tulit,& sanè fic facere oportet cunctos,qui habent aliquid sapientiæ,ut bona hæc expetantur, charaq́; nobis sint propter animum,non contrà:ut animũ diligamus,ornemusq́;, ut maiorẽ copiam cogere possimus fortunæ bonorum.nec mouere nos debet, quòd uidemus plurimos mortales incumbere toto animo in illa parãda ac tuenda, nullã autẽ aut pusillam admodũ curam ponere in cultu ornatuq́; animi. sequi enim debemus iudicium institutumq́; doctorum hominum & prudentium.

Singulis igitur.) Hæc est conclusio,sanè orta è superioribus rationibus: cui tamen tanquam cumulum, addit quædam quæ & ipsa idem constituunt,magisq́; declarant.inquit autem: Vnicuiq; igitur homini tantũ contingere uitæ beatæ, quantũ contingit uirtutis ac prudentiæ,& factorũ inde proficiscentium,sit nobis exploratum,unoq́; animo cuncti de hoc eodem pacto sentiamus.Quòd si oculos ad Deum conuerterimus,perspexerimusq́; uitã ipsius,planius hoc uerum esse cognoscemus,qui undiq; beatus est:nec tamen talis ob copiã bonorum externorum,quæ non cadunt in personã ipsius,uiliaq́; admodũ sunt,si cum bonis cœlestibus cõferantur:sed propter se & propria sua bona,quę manent in natura ipsius,non aliunde uenerunt.Nã quòd inquit,posse nos hoc uidere,utentes Deo teste:nõ intellexit, debere nos adhibere ipsum testem,& quasi inuocare,ut hoc confirmet:sed uti illo,tanquam signo quodam certo,& exemplo huius rei claro atque illustri.

Nam secundum.)Hoc alterũ eorum est,quibus illustrauit,quod iam confecerat.inquit enim:Et sanè fortunatã uitam à beata ob hæc necesse est diuersam esse:bonorum enim,quæ extra animum sunt, causa est casus ac fortuna. uidemus enim cotidie peruenire hæc bona ad indignos,quod minimè usuueniret,si uirtute sola illa pararentur.contrà autem, ut addit,Iustus nullus aut temperans temerè, beneficioq́; fortunæ factus est.Videtur autẽ aduersari hoc illi,quod nõ multò suprà inquit,Quæri custodiriq́; bona externa uirtute:cùm contrà hic causam eorum esse affirmet casum ac fortunã,in potestateq́; horũ sita ipsa uelit.quare arbitror illic abusum auctorem nomine uirtutis,ut multis alijs locis fecit,secutumq́; consuetudinẽ sermonis,quæ appellat uirtutẽ:quod aptius sedulitas industriaq́; uocaretur. Nam rerum etiã animi sensusq́; expertiũ,ἀρετὴ aliquando dicta est:ut telluris,quę fert magnos fructus,fœcundaq́; est,sed etiã locutionis:hic autem propriè locutum,intellexisseq́; ueras uirtutes:quæ sanè maxima ex parte uitam beatã conficiunt,ut ipse censet:ut Stoici uerò,solæ.

Aptum autem.)Cùm ostendisset,quæ sint ea, quæ faciũt homines uerè beatos : addit nunc,eadem illa reddere ciuitatẽ beatam,quod propositũ ipsi fuerat declarare.Primùm igitur indicat ordinẽ harum rerũ,ijsdemq́; argumentis testatur comprobari utrumq́; inquit igitur, Sequitur superiorẽ præceptionem, ijsdemq́; rationibus confirmatur ciuitatẽ beatam esse,quæ optima est,beneq́; atq; honestè rem gerit. Addit autem,ad comprobandũ quod uult aptũ, refellendumq́; erroré idiotarum,qui putant ciuitatem beatam esse, quæ habet uentos secundos suis omnibus in rebus: fieri non posse,ut ij beati sint,qui non gerunt ea,quæ honesta sunt. Cui adiungit,nullum factũ esse honestum, siue hominis,siue ciuitatis,quod uacuũ sit à uirtute atq; prudentia.Virtutem autẽ dicens, intelligit positam in moribus: necunã tantum,sed omnes.nam prudentia est alterius generis uirtus,& una earum,quæ rationis sunt:neque tamen hanc solã intelligere debemus, sed cæteras quoq; eiusdẽ loci atq; ordinis. Quia autem opinari aliquis potuisset, aliam esse fortitudinem ciuitatis à fortitudine unius hominis,& eodem pacto reliquas uirtutes, quæ ornant uniuersam ciuitatem,diuersas esse ab illis,quæ perpoliunt singulos mortales:ideo falsum hoc esse in extremo huius rationis ostendit, docuitq́; utrasq; habere eandem uim & naturam.Nam,cùm dixisset publicas & cõmunes totius ciuitatis habere potestatem eandem,quam habent positæ singulis in ciuibus, quod addidit post ἀνώμεν(quæ uox manifestò ualet uim & potestatem)τῇ μορφῇ:opinor ipsum significare uoluisse εἴδει. Neq; enim effigies & imago locũ hic habent. Puto etiã sumi debere statim extrinsecus ad implendam sententiã,ἐκέναις:ut significet,quas dixit,uirtutes habere uim & naturam eandẽ,quam habent illæ,quarum participes qui sunt,appellantur homines iusti,temperantes,prudentes.

Sed enim hæc.)Purgat se, quòd hæc plenius non persequatur, absoluatq́; modò totam hanc quæstionem: uel potius consilium suum constituit,qui mediam quandã uiam secutus fuerit,neq; omnino neglexerit hunc scrupulũ,neq; funditus ipsum euulserit:unde ea, quæ dicta sunt de quæstione hac,inchoata inquit à se,& nõ perfecta,sed tanquã prooemij uim habere.Non igitur se cõmittere potuisse cõmemorat,ut non leuiter ipsam attingeret,neq; cunctas,quæ propriæ ipsius sunt,rationes debuisse explanare.Nã hæc exquisitè tractata,requirere maius otiũ affirmat,propriaq́; esse alterius disputationis:nunc autem,inquit,quasi firmũ solidumq́; à nobis recipiatur,uitã optimam & seorsum singulorum ciuiũ,& communiter ciuitatũ esse,quę coniunctã habeat uirtutẽ:& eam quidem non nudam neq; spoliatam fortunæ

tunæ bonis, sed instructam illis tantùm, ut particeps esse ualeat factorum, quæ à uirtute proficiscuntur, quę sæpè exitum non habent sine pecunia, opibus, amicis ac cæteris fortunæ bonis, aut partibus aliquibus ipsorum. Κεχορηγημένῳ autem uirtutem uocauit, uerbo translato à theatro gregeque cantorum in fabulis ornatam, ut dixi: quemadmodum in X. libro de Moribus ad Nicomachum locutus est, sententiam Solonis laudans, qui etiam uidetur existimasse necessarium esse ad uitam beatam modum quendam horum bonorum. Cùm autem putaret fieri posse, ut aliqui à se dissentirent, si qui unquam huiuscemodi extiterint, quibus argumentis hi fidem non fecerunt: pollicetur, se alio tempore contra eorũ sententiã accuratè disputaturũ.

a ὥσπερ εἰρήκαμεν. uerbum εἰρήκαμεν desideratur in uulgatis libris.

b Ἀφ' ὧν ἕξων λαμβάνειν τὴν πίστιν. lib. uulgati habent, Ἀφ' ἃ λαμβάνειν, &c.

c Vet. cod. habet, ἥνπερ ἔλαχε, &c. lib. uulg. ἔλαφε, mendosè ἥνπερ ἔλαχε autem, id est quam sortitæ sunt.

d Vetus codex habet, ὅτε γὰρ μὴ θιγγάνειν αὐτῶν, &c. id est, neque enim ea non attingere fas nõ fuit, &c. quam sententiam alijs uerbis expressimus. Vulgati autem habent, μὴ τυγχάνειν, minus rectè.

CAPVT II.

VTrũ aũt beatitudinẽ eandem esse dicendum sit uniuscuiusq; hominis & ciuitatis, uel non eandẽ, restat nobis dicere. Perspicuũ aũt hoc etiã: cuncti enim faterẽtur eandem esse. Quicunq; enim in diuitijs bene uiuere ponunt (de uno mortali loquentes) hi & ciuitatẽ totã, si fuerit diues, beatam prædicant: quicunq; autem tyrannorũ uitã maximè suspiciunt, hi etiã ciuitatẽ plurimis imperantẽ beatissimã esse affirmarent. Si quis uerò unũ hominẽ propter uirtutem probat, is & ciuitatẽ beatiorẽ esse diceret, quæ studiosior est. Sed hęc duo iam sunt, quę considerationem requirũt. Vnũ quidẽ eorũ, utrũ magis expetenda uita, quę uersatur in repub. administrãda & cõmunione ciuitatis, uel potius quę in urbe, quasi peregrinatur, & remota est à ciuili societate. Amplius autẽ, quam rẽp. ponere debemus, & qualis ordo ciuitatis optimus: siue cunctis expetendum sit cõmunicare ciuitate, siue quibusdã quidẽ minimè: plurimis tamen. Quia aũt ciuilis animi & contemplationis hoc est officiũ, sed non quod expetẽdũ est singulis hominibus: nos utiq; hanc nunc susceptimus considerationem. illud quidẽ foret alienũ à ꝓposito, hoc aũt propriũ opus huius præceptionis. Constat igitur necessarium esse remp. hanc esse optimam, per quẽ ordinẽ unusquisq; bene rẽ gereret, & beatè uiueret. Quæritur autem ab ipsis, qui assentiũtur, uitã sectantẽ uirtutẽ esse maximè expetendã, utrũ, quæ uersatur in rep. administrãda, & reb. agẽdis sit expetẽda, uel potius quæ libera solutaq; sit ab omnib. reb. extra ipsum positis: cuiusmodi est uita tota dedita cõtẽplationi, quã solã quidã dicũt esse ꝓpriam philosophorũ. Fermè enim has duas uitas homines eximiè cupidi honoris, tendentis ad uirtutẽ, perspiciũtur ꝓbasse & superioris

ΔΕΥΤΕΡΟΝ δὲ τὴν εὐδαιμονίαν τὴν αὐτὴν εἶναι φατέον, ἑνός τε ἑκάστου τῶν ἀνθρώπων καὶ πόλεως, ἢ μὴ τὴν αὐτήν, λοιπὸν ἐστὶν εἰπεῖν. φανερὸν δὲ τοῦτο· πάντες γὰρ ἂν ὁμολογήσειαν εἶναι τὴν αὐτήν. ὅσοι γὰρ ἐν πλούτῳ τὸ ζῆν εὖ πίθονται ἐφ' ἑνός, οὕτοι καὶ τὴν πόλιν ὅλην, ἐὰν ᾖ πλουσία, μακαρίζουσιν. ὅσοι τε τὸν τυραννικὸν βίον μάλιστα τιμῶσιν, οὗτοι καὶ πόλιν τὴν πλείστων ἄρχουσαν, εὐδαιμονεστάτην ἂν εἶναι φαῖεν. εἴτε τις τ' ἕνα δι' ἀρετὴν ἀποδέχεται, καὶ πόλιν εὐδαιμονεστέραν φήσει τὴν σπουδαιοτέραν. ἀλλὰ ταῦτ' ἤδη δύο ἐστίν, ἃ δεῖται σκέψεως. ἓν μέν, πότερον αἱρετώτερον βίον, ὁ μετὰ τοῦ συμπολιτεύεσθαι καὶ κοινωνεῖν πόλεως, ἢ μᾶλλον ὁ ξενικὸς καὶ τῆς πολιτικῆς κοινωνίας ἀπολελυμένος. ἔτι δὲ τίνα πολιτείαν θετέον, καὶ ποίαν διάθεσιν πόλεως ἀρίστην· εἴτε πᾶσιν ὄντος αἱρετὸς κοινωνεῖν πόλεως· εἴτε κατὰ τισὶ μὲν μή, τοῖς δὲ πλείοσιν. ἐπεὶ δ' ἡ πολιτικὴς διάνοίας καὶ θεωρίας ἕτ' ἐστὶν ἔργον, ἀλλ' οὐ τὸ φεῦ ἕκαστον αἱρετόν, ἡμεῖς δὲ ταύτην προῃρήμεθα νῦν τὴν σκέψιν· σκεῖνο μὲν παρεργον ἂν εἴη, ἕτερον δ' ἔργον τῆς μεθόδου ταύτης. ὅτι μὲν οὖν ἀναγκαῖον εἶναι πολιτείαν ἀρίστην ταύτην· καθ' ἣν τάξιν, κἂν ὁτιοῦν ἄριστα πράττοι καὶ ζῴη μακαρίως, φανερόν ἐστιν. ἀμφισβητεῖται δὲ παρ' αὐτῶν τῶν ὁμολογούντων τὸν μετ' ἀρετῆς βίον αἱρετώτατον, πότερον ὁ πολιτικὸς καὶ πρακτικὸς βίος αἱρετὸς, ἢ μᾶλλον ὁ πάντων τῶν ἐκτὸς ἀπολελυμένος· οἷον, θεωρητικός τις, ὃν μόνον τινὲς φασιν εἶναι φιλόσοφον. ἀρχεδὸν γὰρ τούτους τοὺς δύο βίους τ' ἂν θρώπων οἱ φιλοτιμώτατοι πρὸς ἀρετὴ φάνον) προαιρέμενοι, καὶ τ' προ-

VTrùm autem beatitudo sit eadem dicenda uniuscuiusque hominis atque ciuitatis, nécne, reliquum est ut explicemus. At etiam hoc in promptu est. omnes enim eandem esse uno ore conceſerint. Nam quicunque in diuitys bene uiuere de uno homine ponunt; hi etiam ciuitatem, si sit locuples & copiosa, beatam prædicant. & quicunq; uitã tyrannicã cæteris omnib. anteponũt, hi etiã ciuitatẽ plurimis imperantẽ, beatissimã pronuntiarint: & si quis unũ aliquẽ uirtutis nomine maximè admiratur & probat, hic & ciuitatẽ, quo erit uirtute ornatior, eo dixerit esse beatiorem. Sed hæc iam sunt duo, quæ cõsiderationis indigent: unũ, utra uita sit magis expetẽda, ea quæ in cõmunione reip. administrationis & ciuitatis traducatur, an potius peregrini propria & à ciuili societate segregata ac soluta: alterum, quæ reipub. administrandæ forma, & quæ ciuitatis affectio siue ordinatio, siue (ut ita dicam) dispositio, optima sit locanda, siue omnibus optabile sit & expetendum, in ciuili societate uersari: siue aliquibus quidem minimè, sed plerisque etiam. Quoniam autem cogitationis & cognitionis ciuilis hoc munus est, non quid cuique rei sit expetendum, uidere: nos porrò hanc disputationem nunc instituimus ac susceptimus. illud quidem alienum à nostro instituto fuerit; hoc uerò proprium munus huius à nobis uia & ratione susceptæ institutionis. Hanc igitur necessariò esse optimam reipub. administrandæ formam, [a] ex cuius ordinatione quiuis res optimas agat & beatè uiuat, perspicuum est. Ambigitur autem ab ijs ipsis, qui concedunt uitam cum uirtute coniunctam, esse maximè expetendam, utrùm uita ciuilis, & ad agendum expedita, sit optabilis & sumenda, an ea potius, quæ ab omnibus rebus externis segregata est ac soluta: uerbi causa, ea, quæ in contemplatione & cognitione rerum consumitur: quam solam quidam dicunt esse philosopho dignam. Ferè enim hæc duo uitæ genera, homines laudis & gloriæ uirtute partæ cupidissimi, alijs anteferre reperiuntur, & qui olim uixe-

rioris ætatis,& noſtrę:dico aũt duas, quæ uerſatur in republica,& quæ incumbit cognitioni rerum.Refert autem non parũ, utro modo ueritas ſe habeat. neceſſe enim eſt eũ,qui ſapit ad meliorẽ finem ſe cõponere, & priuatim quemlibet hominẽ, & publicè ciuitatẽ. Arbitrãtur aũt hi quidẽ in uicinos imperium habere, eriliter tractatũ iniuſtitiã quandam maximam in ſe continere:ciuiliter aũt,iniuſti ſanè nihil habere: impedimẽto tamen eſſe uitæ iucundæ, & ſuę ſecuritati.His aũt tanquam è regione conſtituti alij aduerſantur: ſolũ enim uiri uitã eſſe exiſtimant,quę occupatur in agẽdo & ciuitati ſeruit.In ſingulis enim uirtutib. nõ anſas dari magis agendi priuatis hominibus,quàm illis, qui reſpub. gerũt & ciuitati nauant operam. Hi igitur ſic exiſtimãt: hi uerò erilẽ & tyrannicũ modũ reipublicę ſolùm eſſe beatũ aiunt.Apud nonnullos aũt etiam reipublicæ hic terminus legũ eſt, ut dominentur uicinis. Quare cũ plurima inſtituta(ut ita loquar) in uſum uenerint, apud plurimos tamẽ,ſicubi quippiã leges ad unũ ſpectant, in ditionẽ ſuã redigere cuncti propoſitũ hñt: quemadmodũ Lacedęmone & in Creta,ad bella gerenda ordinata fermè eſt diſciplina & legum multitudo.Præterea in omnibus gentibus,quæ uim habent ſubigendi aliquos, huiuſcemodi poteſtas honorem cõſecuta eſt: ut in Scythis, Perſis, Thracib. & Gallis.Apud quoſdam aũt & leges quædam ſunt exacuentes ad hanc uirtutem, quemadmodũ Carthagine aiũt capere ornatum ab annulis pro expeditionibus, quas aliquis obierit. Erat autẽ quondam & in Macedonia, qui nullum hoſtem interfeciſſet,iunctum eſſe capiſtro.Apud Scythas autẽ nõ licebat feſto quodam die bibere è poculo, quod circũferebatur, qui neminẽ hoſtẽ necaſſet. Apud Iberos aũt, gẽtẽ bellicoſam,tot numero columellas figũt circa ſepulcrũ,quot obtruncauerit exhoſtib.Et alia iã apud alios ſunt huiuſcemodi multa, partim legib.recepta,partĩ morib.Atqui uideat ualde abſurdũ fortaſſe eſſe illis,q cogitare uolũt, ſi hoc eſt officiũ ciuilis uiri, uim

πρεσβυτέρων, καὶ τῶν νυῦ· λέγω δὲ δύο, τόν τε πολιτικὸν καὶ τὸν φιλόσοφον. Διαφέρει δὲ οὐ μικρὸν πότερος ἔχει τὸ ἀληθὲς. ἀνάγκη γὰρ τὸν, τε εὖ φρονοῦντα πρὸς τὸν βελτίω σκοπὸν συντείνεσθαι, καὶ τῶν ἀνθρώπων ἕκαστον, καὶ κοινῇ τὴν πολιτείαν. νομίζουσι δ' οἱ μὲν τὸ τῶν πέλας ἄρχειν, δεσποτικῶς μὲν γιγνόμενον, μετ' ἀδικίας τινὸς εἶναι τῆς μεγίστης· πολιτικῶς δὲ, τὸ μὲν ἄδικον οὐκ ἔχειν. ἐμπόδιον δὲ ἔχειν τῇ πρὸς αὐτῶν εὐημερίᾳ. τούτων δ' ὥσπερ ἐξ ἐναντίας ἕτεροι τυγχάνουσι δοξάζοντες. μόνον γὰρ ἀνδρὸς τὸν πρακτικὸν εἶναι βίον καὶ πολιτικόν. ἐφ' ἑκάστης δ' ἀρετῆς οὐκ εἶναι πράξεις μᾶλλον τοῖς ἰδιώταις, ἢ τοῖς τὰ κοινὰ πράττουσι καὶ πολιτευομένοις. οἱ μὲν οὖν οὕτως ὑπολαμβάνουσιν· οἱ δὲ τὸν δεσποτικὸν καὶ τυραννικὸν τρόπον τῆς πολιτείας εἶναι μόνον δοξάζουσι. παρ' ἐνίοις δὲ καὶ τῆς πολιτείας οὕτω ὅρῳ τῶν νόμων, ὅπως δεσπόζωσι τῶν πέλας. διὸ καὶ τῶν πλείστων νομίμων χύδην, ὡς εἰπεῖν, κειμένων παρὰ τοῖς πλείστοις, ὅμως εἴπέ τι πρὸς ἓν οἱ νόμοι βλέπουσι, τὸ κρατεῖν στοχάζονται πάντες· ὥσπερ ἐν λακεδαίμονι καὶ κρήτῃ πρὸς τὸς πολέμους συντέτακται ἡ ἀγωγή, ἥ τε παιδεία, καὶ τὸ τῶν νόμων πλῆθος. ἔτι δ' ἐν τοῖς ἔθνεσι πᾶσι, τοῖς δυναμένοις πλεονεκτεῖν, ἡ τοιαύτη τετίμηται δύναμις· οἷον, ἐν σκύθαις, καὶ πέρσαις, καὶ θραξὶ, καὶ κελτοῖς. ἐν ἐνίοις γὰρ καὶ νόμοι πανέσι εἰσὶ παροξύνοντες πρὸς τὴν ἀρετὴν ταύτην, καθάπερ ἐν καρχηδόνι φασὶ τὸν ὑπὸ τῶν κρίκων κόσμον λαμβάνειν, ὅσας ἂν στρατεύσωνται στρατείας. ἐν δέ ποτε καὶ πρὸς μακεδονίαν νόμος, τὸν μηδένα ἀπεκτακότα πολέμιον ἄνδρα, φρουρεῖσθαι τὴν φορβειάν. ἐν δὲ σκύθαις οὐκ ἐξῆν πίνειν ἐν ἑορτῇ πιὼν σκῦφον περιφερόμενον, τῷ μηδένα ἀπεκτακότι πολέμιον. ἐν δὲ τοῖς ἴβηρσιν, ἔθνει πολεμικῷ, τοσούτους τὸν ἀριθμὸν ὀβελίσκους καταπηγνύουσι πρὸς τὸν τάφον, ὅσους ἂν ἀφαιρεθῇ τῶν πολεμίων. καὶ ἕτερα δὴ παρ' ἑτέροις ἐστὶ τοιαῦτα πολλά· τὰ μὲν νόμοις κατειλημμένα, τὰ δ' ἔθεσι. καί τοι δόξειεν ἂν ἄγαν ἄτοπον ἴσως εἶναι τοῖς βουλομένοις σκοπεῖν, εἰ τοῦτ' ἔστιν ἔργον τοῦ πολιτικοῦ,

runt, & qui nunc ſunt. Duo autem dico, ciuile, & philoſophicum. Magni porrò refert, utrum ſit uerum. Neceſſe enim eſt eum, qui prudentia ualet, & priuatim ſingularem hominem, & communiter reipub. adminiſtrandæ formam, ita ſe componere & parare, ut eum uitæ finem, qui ſit melior, ſibi proponat. Exiſtimant autem aly quidem, finitimis imperare, ſi hoc dominorum in morem, & imperiosè fiat, cum iniuſtitia maxima eſſe coniunctum: ſin ciuiliter, iniuſtitia hoc quidem uacare, ſed impedimento eſſe uitæ tranquillitati & proſperitati. Alij cum his pugnantes aliter opinantur. Solam enim uiri eſſe propriam uitam in actione poſitam, & ciuilem. Nam quæ cuiuſque uirtutis ſunt actiones, non magis ad priuatos, quàm ad eos, qui rempub. gerunt, & in repub. uerſantur, pertinere. Sic igitur quidam exiſtimant: aly uerò ſolam reipublicæ adminiſtrandæ rationem herilem, & domino conuenientem & tyrannicam, beatam eſſe dicunt. Quin apud nonnullos, & in reipublicæ adminiſtratione hic legibus finis propoſitus eſt, in finitimos dominari. Quapropter quamuis plurimæ leges apud pleroſque ſparſim & confusè, ut ita dicam, latæ ſint, ſicubi tamen leges ad aliquid unum ſpectant, hoc petunt ac deſtinant, ut imperium obtineant: quemadmodum Lacedæmone, & in Creta tum diſciplina, tum legum multitudo ad rem militarem compoſita & comparata eſt. Præterea in ys gentibus, quæ plura obtinere, & ſuperiora habere poſſunt, huiuſmodi potentia plurimi fit, in ſummóque honore eſt: ut apud Scythas, & Perſas, & Thraces, & Celtas. Apud quaſdam enim nationes etiam leges exſtant, quæ ad hanc uirtutem excitant, quemadmodum Karthagine aiunt anulorum ornatum ita quemque capere, ut plurimas militias tolerarit. Quin lex erat hæc quondam in Macedonia, ut qui nullum hoſtem occidiſſet, capiſtro cingeretur. Apud Scythas autem ei, qui hoſtem neminem interfeciſſet, ex eo ſcypho, qui circumferebatur, die quodam feſto, bibere non licebat. Apud Hiſpanos, gentem bellicoſam, tot numero uerucula (obeliſcos appellant) circum ſepulcrum defigunt, quot quiſque hoſteis interemerit: aliáque multa apud alios talia partim legibus comprehenſa, partim inſtitutis & conſuetudine recepta ſunt. Atqui uideri fortaſſe poſſit dictu abſurdum ys, qui rem accuratè conſiderare uelint, minus eſſe uiri ad rempub.

uim &poteſtatẽ habere uidẽdi, ut imperiũ habeat in uicinos, & dominetur ipſis & uolentibus & nolentibus. Quomodo enim foret hoc ciuilis hominis aut ſcriptoris legũ proprium, quod ne legibus quidem conſtat? non eſt aũt ſecũdum leges non ſolùm iuſtè, uerumetiã iniuſtè imperare: licet uerò ſubigere etiã iniuſtè. Quinetiam ne in alijs quidẽ ſcientijs hoc fieri uidem⁹. neq; enim medici, neque gubernatoris officium eſt, uel perſuadere, uel cogere: huius quidem ægrotos, huius uerò nautas. Verùm uidentur multi erilem poteſtatẽ, ciuilem putare eſſe: & quod ſibi ipſis ſingu li inficiantur eſſe iuſtũ aut utile, hoc non erubeſcunt in alios exercẽtes. Ipſi nãq; in ſemetipſos iuſtè imperare q̃rũt, in alios autem nullam curã de rebus iuſtis ſuſcipiunt. Abſurdum autẽ eſt, ſi non natura hoc quidem eriliter dominãs eſt, hoc autem non eriliter. Quapropter ſi quidem ſe habet hoc modo, nõ decet experiri omnib. eriliter imperare: ſed illis qui ſunt materia huius dominatus: quemadmodum neq; uenari ad ueſcendũ aut immolandũ homines, ſed quod eſt captãdum ad hoc. eſt autem captandum, quod utiq; ferum fuerit animal, idéq; humano cibo accõmodatum. Atqui eſſet etiã per ſe una ciuitas beata, quæ ſcilicet bene adminiſtratur: ſi quidem cõtingit ciuitatẽ habitari alicubi per ſe, bonis legibus utentem, cuius reip. ordo non ad bellum, neq; ad hoſtes ſubigẽdos referatur. nihil enim huiuſcemodi ſit. Planũ igitur eſt, omnia ſtudia, quæ ad bellum faciunt, honeſta quidem eſſe ſtatui debere: non tamẽ ut finem omniũ altiſsimũ, ſed illius gratia hæc. Scriptoris autem legum ſtudioſi officium eſt, uidere ciuitatẽ & genus hominum, & omnem aliam cõmunionem, uita bona quomodo cõmunicabunt: & beatitudine, quæ cadit in ipſos. diſcrepabũt ſanè inter ſe quædam inſtituta lata. Et hoc facultatis ferẽdi leges proprium eſt uidere, ſi aliqui fuerint uicini, qualia aduerſus quales exercenda ſint: uel quomodo in his, quę ad officia pertinẽt, ſingulis utendũ ſit. Sed hoc quidẽ poſtea etiã adipiſci poterit debita ſibi animaduerſionem, ad quem finem oportet optimam rempub. contendere.

τὸ δικάσαθαι θεωρεῖν, ὅπως ἀρχὴ καὶ δεσπόζῃ τῶν πολισίων, καὶ βελομένων, καὶ μὴ βελομένων. πῶς γὰρ ἂν εἴη τοῦτο πολιτικὸν, ἢ νομοθετικὸν, ὅγε μὴ δὲ νόμιμον ἐστιν. ἐ νόμιμον δέ, τὸ μὴ μόνον δικαίως, ἀλλὰ καὶ ἀδίκως ἄρχειν· κρατεῖν δ' ἐστὶ καὶ μὴ δικαίως. ἀλλὰ μὴν ἐδ' ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπιστήμαις τοῦτο ὁρῶμεν· οὔτε γὰρ τοῦ ἰατροῦ, οὔτε τοῦ κυβερνήτου ἔργον ἐστὶ, τὸ ἢ πείσαι, ἢ βιάσασθαι· τοῦ μὲν τοὺς θεραπευομένους, τοῦ δὲ τοὺς πλωτῆρας. ἀλλ' ἐοίκασιν οἱ πολλοὶ τὴν δεσποτικὴν, πολιτικὴν οἴεσθαι εἶναι· καὶ ὅπερ αὐτοῖς ἔκαστοι εὖ φασὶν εἶναι δίκαιον, οὐδὲ συμφέρον, τοῦτ' οὐκ αἰσχύνονται πρὸς τοὺς ἄλλους ἀσκοῦντες. αὐτοὶ μὲν γὰρ παρ' αὐτοῖς τὸ δικαίως ἄρχειν ζητοῦσι· πρὸς δὲ τοὺς ἄλλους οὐδὲν μέλει τῶν δικαίων. ἄτοπον δὲ εἰ μὴ φύσει, τὸ μὲν δεσπόζον ἐστὶ, τὸ δὲ οὐ δεσπόζον, ὥστε εἴπερ ἔχει τὸν τρόπον τοῦτον, ἐ δεῖ πάντων πειρᾶσθαι δεσπόζειν, ἀλλὰ τῶν δεσποτῶν· ὥσπερ οὐδὲ θηρεύειν δεῖ ἡμῖν ἢ θυσίαν ἀνθρώπους, ἀλλὰ τὸ πρὸς τοῦτο θηρευτὸν· ἔστι δὲ θηρευτὸν, ὃ ἂν ἄγριον ᾖ, ἐδεσὸν ζῷον. ἀλλὰ μὴν εἴη γ' ἂν καὶ καθ' ἑαυτὴν μία πόλις εὐδαίμων, ἢ πολιτεύεται δηλονότι καλῶς. εἴπερ ἐνδέχεται πόλιν οἰκεῖσθαι πως καθ' ἑαυτὴν, νόμοις χρωμένην σπουδαίοις, ἧς τῆς πολιτείας ἡ σύνταξις οὐ πρὸς πόλεμον, οὐδὲ πρὸς τὸ κρατεῖν ἕνεκα τῶν πολεμίων. μηθὲν γὰρ ὑπάρχέτω τοιοῦτον. δῆλον ἄρα ὅτι πάσας τὰς πρὸς τὸ πόλεμον ἐπιμελείας, καλὰς μὲν θετέον· ἀχ ὡς τέλος δὲ παύτων ἀκρότατον, ἀλλὰ ἐκείνας χάριν ταύτας. τὸν ἢ νομοθέτην τὸν σπουδαῖον ἐστὶ, τὸ θεάσασθαι πόλιν, καὶ γένος ἀνθρώπων, καὶ πᾶσαν ἄλλην κοινωνίαν ζωῆς ἀγαθῆς πῶς μεθέξουσι· καὶ τ' ἐνδεχομένης αὐτοῖς εὐδαιμονίας. διοίσει μέν τοι τῶν παρομένων ἔνια νομίμων. καὶ ἔστι τῆς νομοθετικῆς ἐστιν ἰδεῖν. ἐάν τινες ὑπάρχωσι γειτνιῶντες, ποῖα πρὸς ποίους ἀσκητέον, ἢ πῶς τοῖς καθήκουσι πρὸς ἑκάστους χρησέον. ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἂν ὕστερον τύχοι τῆς παρούσης σκέψεως, πρὸς τὶ τέλος δεῖ τὰ πόλιν πολιτείαν σωτείνειν.

pub. administrandam apti, & scientia ciuili instructi, perspicere atque intelligere posse, quomodo finitimis imperet, uelint nolint. Nam quî possit hoc aut societati ciuili, aut latoris legum officio conuenire, quod ne legitimum quidem est? Legitimum autem non est [b] *non solùm iustè, uerùm etiam iniustè imperare. fieri autem potest, ut quis alios subigat ac superet etiam iniustè. Atqui nec in cæteris scientijs hoc fieri uidemus. Nam neq; medici, neque gubernatoris munus est aut persuadere, aut inferre uim: illius quidem ijs qui curantur, huius uerò nautis & uectoribus. Sed multi rationem in seruos dominandi, scientiam ciuilem esse uidentur existimare, & quod in se neque iustum neque utile esse dicunt, hoc non pudet ipsos in alios exercere. Ipsi enim ut sibi iustè imperetur, postulant: aduersus alios uerò iura non sunt eis curæ. Absurdum autem est non esse natura id, quod in alterum dominatur, & id, quod non dominatur. Quare si ita se res habet, non in omneis oportet conari dominari,* [c] *sed in eos, qui apti sunt ad domini imperium subeundum, natura: quemadmodum neque ad epulas aut sacrificium homines uenari, sed id, quod uenando captari debet. Captari autem uenando debet id, quod sit ferum, animal edule. Veruntamen possit esse etiam per se ciuitas una beata, nempe ea, quæ bene administratur: siquidem fieri potest, ut ciuitas sedes suas alicubi seorsum & per se collocarit, bonis legibus utens, cuius reipub. administrationis descriptio atque ordinatio, non ad bellum neq; ad uictoriam ab hostibus reportandam referatur. Fingamus enim nihil esse tale. Perspicuum igitur est omnia ciuitatis studia, omneis que curas, quæ ad bellum conferuntur, esse has quidem præclaras habendas, uerùm non ut summum rerum omnium finem, sed has illius gratia. Est autem boni legum scriptoris diligenter considerare & uidere, quomodo ciuitas, & genus hominum, & omnes aliæ societates, uitæ cum uirtute coniunctæ, & beatitudinis sibi conuenientis, & in se cadentis participes esse possint. Different porrò inter se nonnullæ leges scriptæ ab institutis & more. Atq; hoc munus est scientiæ legum scribendarum, uidere, si qui fortè sint finitimi, qualia studia aduersus qualeis sint exercenda atq; excolenda, aut quomodo officia in singulos seruanda. Sed hæc quidem quæstio, ad quem finem optimam reip. administrandæ formam contendere oporteat, etiam posterius, ita ut res postulat, disputari atq; explicari poterit.*

COMMENTARIVS.

Vtrum autem.)Cùm iam declarasſet, quæ ſit optima uita unius hominis & uniuerſæ ciuitatis: quæri poſſe ab aliquo ſignificat, an eadem hæc ſit, ut quæ res efficiunt unum quempiam mortalem beatum, eędem beatam, reddant totam ciuitatem, ſiue ſit alia quæpiam, ac diuerſa & longè alijs rebus in ſingulis ciuibus, & in communione ipſorũ efficiatur. Nõ eſſe autem arduũ affirmat hoc uidere, neque hunc ſcrupulũ ualde moleſtum eſſe: quod probat, conſenſu magno mortalium de hac re & communi opinione de ipſa. non facile enim credi poteſt, uniuerſos homines errare, in re præſertim, quæ ante oculos ſita eſt. inquit igitur: Quicunque enim bene beateq; uiuere unius hominis poſitum putant in diuitijs, ij uniuerſam ciuitatem beatam dicerent, ſi dives foret ac referta omnibus copijs. Quicunq; uerò, inquit, tyranni uitam laudaret, ac beatam iudicaret, is ciuitatẽ eam maximè beatam diceret, quæ dominatur iniuſtè multis ciuitatibus, in imperioq; illo ſuo exercendo utilitatibus tãtùm ſuis proſpicit: eodemque pacto addit, qui unũ probaret, ut uirtute præditum, in primiſq; illum ſuſpiceret: is etiam ciuitatem beatiſsimã arbitraretur, quæ uirtutẽ coleret, maximeq; ſtudioſa foret. eſt autem hoc argumenti genus inductio. Quis enim dubitat, quin, qui beatum exiſtimaret hominẽ eum, qui expletus eſt maximis corporis uoluptatibus: is etiã uocaturus ſit beatam ciuitatem, quæ iucundè uiuat. eadem ratio cæterorum omnium eſt.

Sed hæc duo.)Sed uenit iam tempus, inquit, duorũ uidendorum, quæ ſunt diligenter animaduertenda, requiruntq; multam operã noſtram. quorum unum eſt, utrum magis expetenda ſit uita occupata in rep. regenda, & quæ particeps ſit publicorum conſiliorum: uel potius, quæ imitatur conſuetudinem hoſpitũ ac peregrinorum, qui non debent in aliena urbe eſſe curioſi, neq; ullam partem attingere publicorũ factorum, ſolutaq; demum eſt ac dijuncta à communione ciuiũ. Alterum autem, quã potiſsimum remp. probare debeamus, & quem ſtatum ciuitatis optimũ eſſe arbitrari, utra ſuperiorum opinionum recipiatur: ſiue illa, quæ iudicat omnibus bonum & expetendũ eſſe uerſari in republica: ſiue illa, quæ quibuſdam nullo modo cenſet id expetendum, etſi à maiore parte ciuium id non alienum putat.

Quia autem.)Hoc facit ad priorem nodum diſſoluendum. docet enim, ſuſcepti muneris non eſſe quærere, quod expetendũ ſit ſingulis hominibus: ſed quod uniuerſæ ciuitati, ita argumentans: Quia autem ciuilis mentis & cogitationis curaeq; talis proprium eſt hoc, uidere ſcilicet ſubtiliter, quod conueniat omnibus ciuibus, ſeu maximæ parti ipſorum: non autem illud, quod ſeorſum quibuſdam aptũ & accommodatum eſt. Nos autem, addit (quæ altera propoſitio eſt) ſumpſimus hoc tempore nobis hoc opus faciendum, & hoc ſedulò uidere ſtudemus: illud profectò alienum eſt, & extra propoſitum noſtrum, hoc uerò proprium huius muneris & ſuſcepti negotij. ipſe inquit, μεθόδῳ τοιαύτης, id eſt diſciplinæ & artis ciuilis. redditio autem illius ἐπτὰ, quod initiò poſuit, eſt ἐκεῖνο μὲν πάρεργον: quare rectè olim hinc ſuſtuli γδ, quod irrepſerat in excuſos libros ante meam editionem.

Conſtat igitur.)Non eſt igitur dubitandum, inquit, quin optima reſp. ſit hæc, quæ colit leges & inſtituta. hoc enim intellexit, cùm inquit τάξιν, id eſt ordinẽ harũ rerum, quibus legibus & inſtitutis efficitur etiam, ut unuſquiſq; mortalis optimè rem gerat ac beatè uiuat. hoc enim elicitur, planeq; huiuſcemodi eſſe affirmat ex ijs quæ ſuprà poſita ſunt.

Quæritur autem.)Tangit quæſtionem perobſcuram, & de qua etiam inter ſe diſſenſerunt uehementer non pauci graues & docti uiri, utra ſcilicet magis expetenda uita ſit: ea ne, quæ uerſatur in rebus agendis, & in rep. adminiſtranda: ſiue quæ conſumit omnes ſuas curas in contemplatione rerũ maximarum. Nam quòd inquit, longè aliter de hac re ſenſiſſe quoſdam etiã è grege eorum, qui collocarent uitã maximè expetendã in uirtute: ſignificare uoluit, extitiſſe etiam nonnullos, quorũ ſententiæ de hoc diuerſæ forent, qui non putarent uirtutẽ efficere uitam beatã: cuiuſmodi fuit ętate, quę ſecuta eſt, Epicurus. ille enim, cùm beatam uitã exiſtimaret eſſe, quæ referta eſt uoluptate, non putauit oportere ſapientẽ accedere ad rempublicã. Eſt igitur, inquit optimus magiſter, controuerſia etiã inter hos, qui fatentur uitam eſſe maximè expetendã, quæ uirtutem colit: nec ſolùm ipſam ſõciam conſiliorũ ſuorum, ſed etiam ducem habet, utrũ uita occupata in rep. regenda & rebus agendis ſit expetenda, uel potius, quæ remota eſt à ſtudijs ambitionis, otiumq; ac tranquillitatem amplexatur: quam uitam quidã ſolũ putant eſſe propriam ſapientis, atq; illo dignam. philoſophon enim hic ualet id, quod dicere conſuerunt philoſophicam. nõ enim uſurpatur tantùm de hominibus hoc nomen, uerũ etiã de rebus animi expertibus. & ſanè cepit ipſum hic auctor eodẽ pacto alibi, & M. etiam Cicero: quod ego alijs locis admonui. Addit autẽ, duarum fermè harum uiatũ alteram ſecutos fuiſſe cunctos mortales, qui maximè cupidi ſunt honoris: ueri tamen, & non inanis ac falſi: hunc enim arbitror ipſum intelligere, cùm uocarit eum μετ' ἀρετῆς, id eſt iunctum cũ uirtute, nec uacuũ ab ipſa. quod ſcilicet uerũ eſſe perſpici poteſt, propoſitis ſibi (ut ait) & ſuperioris ætatis & recentis exemplis. Nẽ reſtaret autem dubij aliquid in animo alicuius, aperit, quos ſignificet. Verum autẽ eſſe, quod inquit de diſſenſione in hac re doctorũ uirorum, perſpicitur: quia poſt ipſum Dicæarchus & Theophraſtus & ipſi diuerſas opiniones ſecuti ſunt. id quod commemorauit etiam M. Cicero in epiſtola quadam ad Atticum.

Refert autem.)Non parui momenti eſſe quæſtionẽ hanc affirmat, uerumq; in hac re perſpectum referre multum ad uitã beatam tradit. Quod probat, dicens, neceſſe eſſe ut qui ſapit, conſilioq; in rebus ſuis utitur maturè, ſe ad meliorẽ finem adplicet, dirigatq; eò curſum uitæ ſuæ: neque ſolùm hoc faciant ſeorſum ſinguli ciues, uerum etiã communiter uniuerſa ciuitas. lõgè enim alij mores & inſtituta ſunt, quæ perducunt ad hos contrarios fines.

Arbitrantur autem.)Differit contra ambas has opiniones. primùm aduerſus uitã, quæ delectatur imperio, conſtituens ſecuram uitam ac liberam publicis negotijs. inquit igitur: Arbitrantur hi quidẽ imperium habere in uicinas urbes, atq; id exercere ea ratione, qua eri ſeruis ſuis imperant, cõtinere in ſe iniuſtitiã multam: cùm uerò idem modicè ciuiliterq; adminiſtratur, uacuum ſanè eſſe ab illa culpa: neque accuſari ullo pacto poſſe ut iniuſtũ, ſed tamen impedimẽto eſſe ac repugnare uitæ quietæ & tranquillę. quod indicauit etiã M. Cicero illo loco, quem indicaui ſuprà. cùm enim Theophraſti ſententiam exponeret, inquit: Reſpicio nunc ad hanc familiam, quæ mihi non modò ut requieſcam, permittit: ſed reprehendit, quod non ſemper quierim. Cùm igitur imperium duobus modis, contrarijs inter ſe, tractetur: docuit, diſtincto illo atq; diuiſo, utro modo adminiſtretur, eſſe moleſtũ & continere in ſe non paruum malum: quæ tamen inter ſe comparanda non ſunt, ſed tamen illi, qui uitam ſecuram amat, & uacuã à periculis, odioſum eſt implicari curis illis, & capiti ipſius impendere ſemper graues aliquos caſus. εὐημερίαν igitur hîc uocat, uitam liberam his malis.

His autem tanquam.)Docet, non deeſſe qui de hac re longè aliter ſentiant: & aliquo modo oppoſiti ſint ſuperioribus, affirmantes ſolam propriamque hominis uitã eſſe, quæ uerſatur in agendo & rep. gubernanda. Quã ſententiam ſuam conſtituũt hoc argumento: aiunt enim, nullã extare uirtutem, quã melius colere non queant, qui in rep. uerſantur, quàm qui domi otioſi ſedent, atq; inde pariendi facta honeſta facultatẽ maiorem non habeãt. Vt enim fortitudo & liberalitas omittatur, quę ſine dubio uirtutes maiores fructus ferunt, & illuſtriores in perſonis claris & publicis. Temperantia etiam, quæ magis conuenire priuato homini exiſtimaretur, Cn. Scipioni maximã laudem attulit, & Romano imperio opes, cùm ſpectatæ formæ uirginem captiuam, deductam ad ſe à militibus, intactam parentibus reddidit.

His igitur ſic.)Refellit aliquo modo ſententiã proximam, quæ iuſtũ imperium probabat. inueniri enim tradit quoſdã accuſantes ipſam, & inanẽ prorſus putantes, qui dicerent erile ſolũ & tyrannicum imperiũ efficere uitam beatam: ac ſtultè facere omnes illos, qui cùm regerent aliquos, ſedulò curarent eorum cõmoda, & non ſuis potius utilitatibus prouiderent. Quam opinionẽ confirmans, ait, extare quoſdam populos, qui hunc terminum habeant ſuarũ legum, propoſueruntque demum ſibi dominari uicinis gentibus ac ciuitatibus. quare inquit: Cùm plurimæ leges ſcriptæ ſint ſine ſumma cura, uel potius incõſideratè (ut ita exprimam, quod ipſe inquit χύδην: quam tamen uocem ſtatim à ſe editam caſtigauit, moderatuſq; illi eſt) tamen inquit, ſi cubi ad unum quempiam finem leges reſpiciunt, illic dominari & ſubigere alienos omnes ciuitates ſibi proponunt. Appellat autem certos quoſdam populos, qui ante oculos hoc ſemper haberent, & omnes neruos in eo contenderent. inquit enim: Vt factum Lacedæmone uidemus, & in Creta. illic enim fermè diſciplina omnis ac leges, uniuerſaque inſtituta rum multitudo referuntur ad bellum, in quo qui præſtant cæteris, non magno negotio ſuæ ditionis ipſos faciunt. Verè etiã numeraretur ciuitas Romana in illis populis, qui laudem bellicam & ſummam poteſtatem opę armorum ſibi propoſuerũt. quod princeps etiam Latinorum poetarum ſignificauit, cum cecinit:

Tu regere imperio populos Romane memento. Hæ tibi erunt artes.——

Præ-

Præterea in omnibus.) More gentium cupidarum imperij idem declarat, quæ cunctæ facilè intelliguntur in honore pretioq; magno habuisse disciplinam militarem nulla alia de causa, nisi ut explerent sitim illam suam dominandi. hæc enim uia certa est, quæ perducit ad imperium. Appellat autem quatuor populos bellicosos, & illos quidem barbaros: quos significare solet hac uoce ἔθνη, respondente Latino uerbo, gentes.

Apud quosdam.) Addit, nonnullis etiam in gentibus legibus exacui excitariq; homines ad fortitudinem militarem, auxilio cuius obtinetur imperium. Primùm autem ostendit, hoc Carthagine factum esse, quæ resp. latum imperium habuit, & plures terras subegit. Commemorat igitur ornatum anulorum apud illos hunc finem habuisse, cùm lex esset, ut quot quisq; expeditiones fecisset, tot gestaret anulos in digitis. Fuisse etiam narrat olim legem apud Macedonas, ut qui nullum hostem in bello interfecisset, pro cingulo capistro cinctus foret: quod erat ignominiæ genus. Proditum etiam memoriæ est, legem fuisse in eadem gente, ut qui aprum extra retia non confecisset, in conuiuio nõ accumberet: sed (quod minus honestum erat) sederet, ut apud nos, mutatis moribus, esset, ad mensam cibum sumentem stare. quod in pueris custoditur. Venatum autem, rudimentum quoddam militaris uirtutis esse omnes nouerunt. adiungit Aristoteles, apud Scythas uetitum esse bibere è poculo, quod circumferebatur festo quodam die, omni illi qui hostem non occidisset. Præterea narrat, apud Iberos (quam gentem bellicosam appellat) morẽ fuisse tot numero columellas adfigere sepulchro mortui, quot ille interfecisset hostes. In extremo addidit, se alia multa huiuscemodi colligere potuisse, quæ uim eandem habent apud uarias gẽtes legibus ac moribus constituta. Quis autem nescit, Romanos in primis, ut iuuenes incenderent ad pericula in bello adeunda, multa huiuscemodi excogitasse? huius enim generis erant coronæ illæ multiplices, & hastæ puræ. nam plurimum etiam uirium habuisse ad eandem rem laudationes mortuorum, in quibus celebrare consuerant, quæ illi fortiter in bello fecissent: exposuit etiam Polybius, ubi disputauit in libro de Rebuspublicis ac uarijs statibus ciuitatum.

Atqui uideatur.) Argumentis pluribus probat, hoc nullo modo uerum esse. quorum primum huiuscemodi est. Ostendit enim non uideri munus eius qui susceperit curam ordinandæ reipublicæ, uidere quomodo ciuitas, quam legibus ornat, ualeat imperium habere in propinquos populos, atque illis dominari, & æquo animo imperium accipientibus & inuitis, seruireq; recusantibus. hoc uerò alienum esse ab officio ipsius, docet his uerbis: Quomodo enim potest hoc conuenire aut ipsi, qui statum in ciuitatem inducat laude dignum, aut scribat leges utiles eidem, quod ne legibus quidem constat, ipsissue ullam in partem respondet? nam certè legitimum non uocaretur, quod non solùm iustè, uerum etiam iniustè administratur: ut est hoc ipsum, de quo quærimus, imperium habere. sine dubio namque potest aliquis, sua in potestate quospiam habere etiam iniustè.

Quinetiam ne in alijs) Constituit idem simili artium, occupatarum in agendo: quas tamen uocat ἐπιστήμας, id est scientias. illarum enim officium esse docet, minimè uim adhibere ac cogere: sed persuadere hortariq; id accipere, quod ipsis accommodatum salutareq; esse intelligunt. Appellat autem medicum & gubernatorem, quorum neuter eo pacto se gerit. Neque enim medicus, si non potest ægroto, quem curat, fidem facere, ut patiatur se illo modo curari, inuitum ipsum sibi parêre cogit: eadem ratio est gubernatoris, qui etiam oratione utitur, nititurq; ita ad suum consilium perducere, quos in nauim recepit, & in alias terras saluos se perducturum pollicitus est. Monstrat autem summus doctor, ac ualde liber in illis accusandis, quos refellit, fontem huius erroris, & in quo demum labantur: quod est, quia multi mortales nequeunt, aut nolũt, distinguere imperium erile à ciuili, falsoq; putant eandem rationem esse tenendi in officio seruos & ciues: & quod gestum administratumq; contra se singuli iustum esse utileq; negarent, idem à se fieri proficiscique in alios non uerecundantur. Ipsi namque quærunt postulantq; iustum imperium in se: cùm uerò ad alios ab ipsis manat, suaque demum nihil interesse uident, quid illo fiat: negligunt ipsum, nullamq; in partem solliciti de illo sunt. quàm autem hoc improbum uitiosumq; putet, indicat dicens, illos non erubescere, cùm hoc facerẽt. saltem enim oportebat eos signum aliquod pudoris edere. Quod autem extremis his uerbis significauit auctor, aptum magnopere ad infamandos postremos hos homines: damnamus nos quoque peruulgata uoce, & quæ uim habet prouerbij, cùm huiuscemodi aliquos iniquos mortales notare uolumus: dicimus enim, eos amare iustitiam alienæ domui, à sua uerò longè depellere.

Absurdum autem.) Stultè inquit sentiret, qui non putaret extare quiddam, quod natura dominetur, erileq; imperium iure bono exerceat: eodemq; pacto contrarium, quod minimè à natura tale factum sit, ut id possit sine culpa efficere. Quare inquit, Si res hoc pacto se habet, suntq; hæc definita & certa, nec possunt labefactari, nisi à natura discedamus, rationeq; ipsa: nullo modo decet sine ullo discrimine, eniti omnibus dominari, sed illis tantùm, qui quasi seges sunt ac materia huius duri imperij, ac queunt perpeti iugum seruitutis. Vt autem magis illustret, ponatq; ante oculos, quod ostendere uult, simili utitur. inquit enim: Non aliter atque non rectum est captare in uenatu homines, ut carnibus ipsorum mensam instruas, aut eosdem immoles ad aras deorum: uerùm quod à natura huic rei aptum procreatum est. cuiusmodi autem id sit, declarauit. Est enim, inquit, uenationis materia, quod ferum animal est, idemq; cibus idoneus hominis. Non poterit igitur dici uenari, si sequimur definitionem hanc, qui captat uulpes, lupos, ursos, leones (neque enim carnibus harum animantium utimur) sed qui lepores, capros, ceruos, apros. nec tamen desunt, qui carnibus etiam harum beluarum uescantur, ut nõnulli eorum, qui in ipsis captandis studium ponunt. quod memoriæ prodidit etiam Galenus in libello de Atra bile. ἐδώδιμον igitur ualet, quod alere potest humanum corpus, nec detrimenti aliquid importat comesum.

Atqui esset.) Hoc itidem argumentum est, quo redarguit opinionem eorum, qui putabant, optimum statum ciuitatis esse, qui proposuit sibi subigere uicinas gentes: omniaq; sua consilia dirigit ad hunc dominatum. inquit enim, ponens conditiones quasdam: fingit autem quædam, ut hoc constituat. Fieri etiam uidetur posse, ut ciuitas una beata sit propter sua propriaq; bona, minimè instructa commodis extrinsecus acceptis, & cum damno aliorum paratis, quæ scilicet statum suum probè regat: atque hoc, si contingit, urbem condi seiunctam ab alijs, eandemq; institutis ac legibus rectis utentem, cuius etiam forma omnis ordoq; minimè ad bellum referatur, neque ad superandos hostes. Ponamus enim, inquit, nihil in ipsa huiuscemodi inueniri, quod huic rei efficiendæ patatum sit. Videtur autem ostendere statum ciuitatis parem similemq; ei, qui fuit Romæ Numa regnante: etsi omni illo tempore quietam urbem reddidit non locus longinquitasq; eorum, qui turbare possent, sed pietas regis: perspectumq; uicinis populis esse, eum remotum toto animo ab omni iniuria. nisi enim fidissent uitæ moribusq; optimi ac sanctissimi regis, non passi essent tam diuturna pace frui populum, quem ob multa incommoda ab ipso accepta in bello, magno odio prosequebantur: neq; etiam res & fortunæ ipsorum ita fractæ & attritæ erant, ut nacti occasionem talem, non ulcisci uellent ueteres iniurias, efficereq; ne immutatis postea institutis ciuitatis, diuersoq; ingenio regis, facilè sibi noceretur. Quod contingit statim, ut Tullus regnauit. nam quanta uis sit religionis, & quantam securitatem illa afferat mortalibus, declarat: quod cùm Romam nuntius uenisset, qui affirmaret armatos hostes appropinquare, contempsit periculum illud Numa: ridensq; fertur dixisse, Ego autem rei diuinæ incumbo. adeò fidebat dijs immortalibus, spemq; suam omnem in ipsis collocatam habebat. eodem pacto illi reuerentes hominem, & tanquam Deum ipsum suspicientes, sibi ab eo uiolando, ijsq; que regebat, temperabant.

Planum igitur est.) Putat se iam ostendisse, quod uolebat: quare concludit rationem totam, ac mediam quandam uiam tenet. Neque enim omnino improbat studia belli, inutiliaq; esse arbitratur: nec tamen tantum in ipsis positũ existimat, quantum nonnulli falsò crederent, qui sola illa colebant, finemq; reliquorum omnium factorum esse rebantur. Non est igitur, inquit dubium, quin omnes curæ exercitationesq;, quæ referuntur ad bellum, disciplinamq; militarem ornant, sint honestæ laudeq; dignæ: nec tamen tantùm in ipsis esse putandum, ut haberi debeant finis ultimus omnium publicorum consiliorum, & quò reliqui omnes referanter: sed contrà studia belli ad illum ipsum uerum finem referri debent, & eum, ut pars, iuuare. finis enim ciuitatis est securitas & tranquillitas uitæ, non continens perpetuumq; bellum, nec pericula malaq;, quæ necessariò ipsi hærent: sed bellum geritur, ut pace aliquando fruamur, & honesto otio. Admonet etiam, quæ partes sint eius qui legibus ornandam ciuitatem susceperit, atque id munus obire rectè uelit. Debere enim ipsum, inquit, accuratè urbem uidere, situmq; ipsius, & copiam contemplari: nec non naturam moresq; hominum, qui illic uiuunt: quemadmodum etiam reliquam omnem communionem ipsorum, quo pacto illi bene uiuere possint, participesq; fieri beatitudinis eius, quæ in ipsos cadit. Neque enim omnis sedes, neque omne ingenium hominum recipit integram absolutamq; uitam beatam: beneq; cum ipso agitur, cùm obtinet opera studioq; scriptoris legum eam, quæ melior plenioq; in ipsum peruenire

uenire poteſt. Teſtari etiam uoluit, ne quis poſtea, cum hoc uidebit, miretur, fieri poſſe, ut ſi non omnes, quædam tamen leges diſcrepantes inter ſe ſint, quæ ſcilicet hanc aut illam ciuitatem inſtituant: uariatis enim moribus, naturiſque ciuium, leges etiam uariari neceſſe eſt.

Et hoc facultatis.) Addit ſuperioribus monitis, quibus ornauit legum ſcriptorem, oportere etiam illum (nomotheten enim profectò intellexit, cùm inquit, uim poteſtatemque ſcribendi leges) ſedulò uidere, ſi fortè ciuitas uicinos populos aliquos habeat, quomodo ſe cum ipſis gerere debeat, qualiaque ſtudia colere erga hos & illos. non enim eodem loco cuncti, diſſimiles etiam inter ſe, habendi ſunt. Exempli cauſa, ſi uicini ſint bellicoſi cupidique imperij, ut poſsit impetus eorum declinare, fortunasque ſuas ac libertatem tueri, & ipſa debeat corpora ſuorum ciuium ad militares labores durare, cauereq́; ne aliqua in re apud eam gentem offendat: uel potius ipſam ſibi amicam ſociamque reddat, cæteraq́; demum huiuſcemodi. poſterius enim quod inquit, ἢ πῶς τοῖς κρήνησι χρὴ ἑκάστους χρῆσθον, alterum hoc ſignificare puto. κρήνηνται enim, ſunt officia. Verùm ſequitur apud auctorem, hoc quod non tetigimus, pòst aptiore ſuoque loco nanciſcetur ſuam animaduerſionem diligentémque diſputationem: ad quem ſcilicet finem decet optimum ſtatum ciuitatis dirigi, ac ſcopum denique illum omni ſuo in curſu habere.

a Legendum, κατ' ἧς τάξιν. nam libri uulgati habent, κατ' ἣν τάξιν, &c.

b Videtur legendum, μὴ μόνον δικαίων, ἀλλὰ καὶ ἀδίκως ἄρχειν. id eſt: Non ſolùm iuſtis, uerumetiam iniuſtè imperare.

c ἀλλὰ τῶν δεσποσῶν. nam uulg. libri habent, δεσποτῶν. mendosè. ſic lib. 3. cap. ult.

CAPVT III.

ADuerſus aũt eos, qui fatẽtur uitã, quę cũ uirtute geritur, eſſe maximè expetendã, diſſentiũt aũt de uſu ipſius, diſſerendũ nobis eſt cõtra utroſq; ipſos. Hi nãq; improbãt ciuilia imperia, exiſtimãtes liberi hominis uitã diuerſam eſſe ab eius, qui nauet operam reip. atq; unã omniũ maximè expetẽdã: hi uerò hanc optimã. Fieri autẽ nõ poteſt, ut qui nihil gerat, bene rem gerat: bonã aũt actionẽ & beatitudinẽ, idem eſſe: quoniam partim utriq; dicũt rectè, partim nõ rectè. hi quidẽ quoniã liberi hominis uita erili melior eſt (hoc enim uerum eſt) nihil enim amplitudinis cõtinet in ſe, uti ſeruo, qua ratione ſeruus eſt. Mandare nãq;, quod facto opus ſit in reb. neceſſarijs, nullã partẽ obtinet dignitatis. Arbitrari aũt omne imperiũ eſſe dominatũ, nõ rectũ eſt. nõ minus .n. diſtat imperiũ liberorũ ab imperio ſeruorũ, quã ipſum natura liberum à natura ſeruo. explicatum aũt eſt de ipſis ſatis in primis diſputationibus. Magis uerò laudare uitam remotã à rebus agendis, quàm occupatam in ipſis, minimè uerũ eſt: beatitudo enim actio eſt. Præterea multarũ & honeſtarum rerum finem habent iuſtorum atque temperantium uirorum actiones. Atqui fortaſſe exiſtimaret aliquis, cùm hęc ita definita ſint, dominari omnib. optimũ eſſe. ſic enim plurimas & pulcerrimas actiones in manu ſua haberet. Quapropter non oportet eum, qui facultatem habet imperandi, cedere propinquo, ſed eripere potiꝰ: & neq; patrẽ liberorum, neq; liberos patris: neq; omnino amicũ amici rationẽ ullam ducere, neq; de hoc cogitationẽ ullã ſuſcipere. qd .n. optimũ eſt, id maximè expetẽdum:

ΠΡΟΣ δὲ τὰς ὁμολογῦσας μὲν τὸν μετ' ἀρετῆς εἶναι βίον αἱρετώτατον, διαφερομένας δὲ περὶ τῆς χρήσεως αὐτοῦ, λεκτέον ἡμῖν πρὸς ἀμφοτέρους αὐτούς. οἱ μὲν γὰρ ἀποδοκιμάζουσι τὰς πολιτικὰς ἀρχὰς, νομίζοντες τόν τε τοῦ ἐλευθέρου βίον ἕτερον τινὰ εἶναι τοῦ πολιτικοῦ, καὶ πάντων αἱρετώτατον· οἱ δὲ τοῦτον ἄριστον. ἀδύνατον γὰρ τὸν μηθὲν πράττοντα πράττειν εὖ· τὴν δ' εὐπραγίαν καὶ τὴν εὐδαιμονίαν εἶναι πάντ', ὅπερ τὰ μὲν ἀμφότεροι λέγουσιν ὀρθῶς, τὰ δ' οὐκ ὀρθῶς. οἱ μὲν ὅτι ὁ μὲν ἐλευθέρου βίος τοῦ δεσποτικοῦ ἀμείνων (ἔστι γὰρ ἀληθὲς) ἔσθ' ὅτε γὰρ τῷ γε δούλῳ, ἢ δοῦλος, χρῆσις οὐθενός· ἡ γὰρ ὑπηρεσία, ἡ περὶ τὰ ἀναγκαῖα, δούλους μετέχει τῶν καλῶν. τὸ μέν τοι νομίζειν πᾶσαν ἀρχὴν εἶναι δεσποτείαν, οὐκ ὀρθόν. ἐν γὰρ ἔλαττον διέφηκεν ἡ τοῦ ἐλευθέρου ἀρχὴ τῆς τῶν δούλων, ἢ αὐτὸ φύσει ἐλεύθερον τοῦ φύσει δούλου. διώρισται δὲ περὶ αὐτῶν ἱκανῶς ἐν τοῖς πρώτοις λόγοις· τὸ δὲ μᾶλλον ἐπαινεῖν τὸ ἀπραγμονεῖν τοῦ πράττειν, οὐκ ἀληθές. ἡ γὰρ εὐδαιμονία πρᾶξίς ἐστιν. ἔστι δὲ πολλῶν καὶ καλῶν τέλος ἔχουσιν αἱ τῶν δικαίων καὶ σωφρόνων πράξεις. καί τοι τάχ' ἂν τις ὑπολάβοι τὰς τούτων οὕτω διωρισμένους, ὅτι τὸ κύριον εἶναι πάντων ἄριστον. οὕτω γὰρ ἂν πλείστων καὶ καλλίστων κύριος εἴη πράξεων. ὥστε δεῖ τὸν δυνάμενον ἄρχειν παρίεναι τῷ πλησίον, ἀλλὰ μᾶλλον ἀφαιρεῖσθαι, καὶ μήτε πατέρα παίδων μήτε παῖδας πατρὸς, μήθ' ὅλως φίλον φίλου μηθένα ὑπολογίζεσθαι· μὴ δὲ περὶ τούτου φροντίζειν. τὸ γὰρ ἄριστον αἱρετώτατον· τοῦτο δ' ἐστὶν εἰ ἀγαθὸν ἢ εὖ πράττειν.

IN eos autem utroſque, qui uno quidem ore conſentiunt, uitam cum uirtute coniunctam eſſe maximè expetendam, de eius uerò uſu diſſentiunt, nobis nunc dicendum eſt. Alteri enim ciuiles magiſtratus improbant, exiſtimantes hominis liberi uitam aliam quandam eſſe à uita ciuili, & maxime omnium eſſe optabilem atq; expetendam: alteri hanc eſſe optimam arbitrantur. fieri enim poſſe, ut qui nihil agit, negotia ſua præclare gerat. Præclaram autem negotij geſtionem, ſeu bonam actionem, & beatitudinem, idem eſſe. Dicimus igitur utroſque partim rectè dicere, partim non rectè: illos quòd aiunt hominis liberi uitam ea uita, quæ domini imperium in ſeruos exercet, eſſe meliorem. Hoc enim uerum eſt. ſeruo enim, qua ratione ſeruus eſt, uti, nihil habet gloriatione dignum. nam de rebus aduſum quotidianæ uitæ neceſſarys præcipere, & negotium dare, nihil habet pulcrum aut præclarum. Exiſtimare autem omne imperium, eſſe domini in ſeruos imperium ſeu dominatum, errare eſt. Non minus enim differt imperium in liberos ab imperio domini in ſeruos, quàm id quod liberum eſt natura, ab eo quod ſeruum eſt natura. qua de re libris ſuperioribus cumulatè à nobis explicatum eſt. Vitam autem otioſam & ceſſatione torpentem, magis eſſe laudandam, quàm actionem, non eſt uerum. Beatitudo enim, actio eſt. Præterea uerò multarum & honeſtarum rerum finem continent iuſtorum & temperantium uirorum actiones. Atquin exiſtimare forſitan poſsit aliquis his ita definitis, ſummam in omnes habere poteſtatem, eſſe optimam. Ita enim plurimarum & honeſtiſsimarum actionum penes eum fore poteſtatem. Itaque eum, qui poſsit imperium obtinere, id alteri concedere non oportere, ſed potius adimere: & neque patrem liberorum, neque liberos patris, neque denique amicum amici rationem habere debere, neque hac de re laborare. quod enim eſt optimum, id eſſe maximè expetendum atq; optãdum.

rem

dũ: bene aũt rem gerere, optimum est. Hoc igitur uerè fortasse dicunt, si aderit de spolian tibus alios, ac uim afferẽtibus, quod omnium rerũ quæ sunt, maximè expetendum est: sed fortasse non potest adesse, sed supponitur hoc. neq; enim amplius honestas actiones contingit esse, nisi illi, qui tantum præstet, quantum uir mulieri, uel pater liberis, uel erus seruis. Quapropter, qui uia migrarit, nullum tantum bonum postea efficere poterit, quantum iam culpæ admisit, digrediens à uirtute. Similibus enim honestum & iustum in parte. hoc namque æquale & simile: non æquale autem æqualibus, & non simile similibus præter naturam est: nihil autem præter naturam, est honestum. Quapropter si alius quispiam melior extiterit uirtute & facultate agendi res optimas, hunc sequi honestum est, & huic obtemperare iustũ. Oportet autem non solùm uirtutem, uerumetiam facultatẽ adesse, per quam erit aptus ad agendum. Sed si hæc dicuntur rectè, & beatitudinem ponendum est esse bonam actionem, & communiter omnis ciuitatis, & singillatim optima uita, quæ in agendo uersatur. Sed uitam actiuam non est necesse ad alios referri, ut quidã arbitrantur: neque cogitationes esse solas has actiuas, quæ gratia proficiscentium inde fiunt ex agendo: sed multo magis, quę finem in se continent, & quę sua causa fiunt contemplationes & cõsiderationes. Bona namq; actio finis: quare & actio quædã, maximè autem & agere dicimus, & dominos esse exteriorum actionũ, qui sunt architecti. Atqui neque necesse est nihil agere ciuitates per se sitas, & quæ ita uiuere elegerũt. Contingit enim per partes & hoc euenire. Multæ namque sunt cõmuniones inter se partibus ciuitatis. Simili autem modo se hoc habet & de unoquoque homine. quomodo enim Deus se bene haberet, & totus mundus, quibus non adsunt exteriores actiones præter suas & proprias ipsorũ. Eandẽ igitur uitã necessariũ esse optimã unicuiq; homini, & cõmuniter ciuitatib. & hominibus, perspicuũ est.

τον, τὸ δ' εὖ πράτ̃ειν ἄριστον. ἔστω μὲν οὖν ἀληθῶς ἴσως λέγουσιν, εἴπερ ὑπάρξει τοῖς ἀποστερῶσι καὶ βιαζομένοις, τὸ τ̃ ὄντων αἱρετώτατον. ἀλλ' ἴσως οὐχ οἷόν τε ὑπάρχειν, ἀλλ' ὑποτίθενται ταῦτ' εἶναι. τὸ γὰρ ἔτι καλὰς τὰς πράξεις ἐνδέχεται εἶναι τῷ μὴ διαφέροντι τοσοῦτον, ὅσον ἀνὴρ γυναικὸς, ἢ πατὴρ τέκνων, ἢ δεσπότης δούλων. ὥστε ὁ παραβαίνων, οὐθὲν ἂν τηλικοῦτον κατορθώσειεν ὕστερον, ὅσον ἤδη παρεκβέβηκε τῆς ἀρετῆς. τοῖς γὰρ ὁμοίοις τὸ καλὸν καὶ τὸ δίκαιον ἐν τῷ μέρει. τοῦτο γὰρ ἴσον καὶ ὅμοιον· τὸ δὲ μὴ ἴσον τοῖς ἴσοις, καὶ τὸ μὴ ὅμοιον τοῖς ὁμοίοις, παρὰ φύσιν· ἀδὲ δὲ τῶν παρὰ φύσιν καλόν. διὸ κἂν ἄλλος τις ᾖ κρείττων κατ' ἀρετὴν καὶ κατὰ δύναμιν τὴν πρακτικὴν τῶν ἀρίστων, τοῦτο καλὸν ἀκολουθεῖν, καὶ τούτῳ πειθεσθαι δίκαιον. δεῖ δ' οὐ μόνον ἀρετὴν, ἀλλὰ καὶ δύναμιν ὑπάρχειν, καθ' ἣν ἔσται πρακτικός. ἀλλ' οἱ ταῦτα λέγοντες καλῶς, καὶ τὴν εὐδαιμονίαν εὐπραγίαν θετέον, καὶ κοινὴν πάσης πόλεως ἂν εἴη κ καθ' ἕκαστον, ἄριστος βίος ὁ πρακτικός. ἀλλὰ τ πρακτικὸν οὐκ ἀναγκαῖον εἶναι πρὸς ἑτέρους, καθάπερ οἴονταί τινες· οὐδὲ τὰς διανοίας εἶναι μόνας ταύτας πρακτικὰς, τὰς τ ἀποβαινόντων χάριν γινομένας ἐκ τ πράττειν, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον τὰς αὐτοτελεῖς, καὶ τὰς αὐτ' ἕνεκεν θεωρίας, ἢ διανοήσεις. ἡ γὰρ εὐπραξία τέλος· ὥστε καὶ πρᾶξις τις. μάλιστα δ' καὶ πράττειν λέγομεν, κ κυρίως τ ἐξωτερικῶν πράξεων, τοὺς τὰς διανοίας ἀρχιτέκτονας. ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἀπραγμονεῖν ἀναγκαῖον τὰς καθ' αὐτὰς πόλεις ἱδρυμένας, καὶ ζῆν οὕτω πεφυκυίας· ἐνδέχεται γὰρ κατὰ μέρη καὶ τοῦτο συμβαίνειν. πολλαὶ γὰρ κοινωνίαι πρὸς ἄλληλα τοῖς μέρεσι τῆς πόλεως εἰσίν. ὁμοίως δὲ τοῦτο ὑπάρχει καὶ καθ' ἑνὸς ὁτουοῦν τῶν ἀνθρώπων. σχολὴν γὰρ ἂν ὁ θεὸς ἔχοι καλῶς, καὶ πᾶς ὁ κόσμος, οἷς οὐκ εἰσὶν ἐξωτερικαὶ πράξεις παρὰ τὰς οἰκείας τὰς αὐτῶν. ὅτι μὲν οὖν τὸν αὐτὸν βίον ἀναγκαῖον εἶναι τὸν ἄριστον, ἑκάστῳ τε τῶν ἀνθρώπων, καὶ κοινῇ ταῖς πόλεσι καὶ τοῖς ἀνθρώποις, φανερόν ἐστιν.

rem autem suam bene gerere, esse optimum. Hoc igitur fortasse uerè dicunt, si quidem futurum est, ut qui alterum spoliant, quiq; alteri uim inferunt, rei omnium, quæ sunt, maximopere expetendæ sint compotes. Sed fieri fortasse non potest ut sint. & hoc falsum supponunt. non enim iam fieri potest, ut sint honestæ actiones ei, qui non tanto cæteris antecellat, quanto uir mulieri, aut pater liberis, aut dominus seruis. Itaque qui æqualitatẽ ab initio migrat, nullam tantam actionem posterius rectè gesserit, quantum iam à uirtute deflexit ac deerrauit. Similibus enim honestum & ius in eo posita sunt, ut pro sua quisque parte imperent. hoc enim æquale & simile est. quod uerò æquale non est æqualibus, & quod simile non est similibus, à natura alienum est. Nihil autem eorum quæ à natura aliena sunt, honestum est. Quocirca si quis alius sit uirtute & potestate agendarũ rerũ optimarũ cæteris præstãs, huic obsequi est pulchrum atq; honestum, huic parêre iustum. Oportet autem non solùm uirtutẽ, uerùm etiam potestatem ac facultatem in eo inesse, ex qua aptus futurus est ad agendum. At si hæc præclarè dicũtur, & si beatitudo bona actio statuenda est: ergo & communiter omnis ciuitatis, & singillatim cuiusq; hominis ea uita fuerit optima, quæ sit ad agendum apta. Sed hominem ad actionem aptum, non est necesse ab alios spectare, aliorũq; arbitratu ac nutu uiuere, ut quidam putant: neq; has solas cogitationes esse ad agendum aptas, quæ euentorum gratia suscipiuntur, ex agendo nascentes: sed multo magis eas, quæ sunt per se perfectæ, & sua ipsarum causa susceptæ cõtemplationes, & mentis agitationes. Nam bona actio, finis est. ergo & actio aliqua. Maximè autem eos dicimus agere, & externarum actionum dominos & compotes esse, qui mente & cogitatione opificibus quod agant, præcipiunt atque præscribunt. Iam uerò neque eas ciuitates otio & cessatione torpere necesse est, quæ per se & separatim ab alijs sitæ sunt, quæq; ita uiuendi consilium ceperunt. Fieri enim potest, ut eis etiam actionis usus in partibus eueniat. Nam multæ communicationes inter se partibus ciuitatis intercedunt. Atque hoc in quouis homine similiter inest. nam nisi ita esset, parum pulchrè esset Deo & toti mundo, quibus non sunt externæ actiones, neque ullæ aliæ, præter quàm eorum propriæ. Eandem igitur uitam optimã esse oportere, & singillatim unicuiq; homini, & communiter generatimq; ciuitatibus atq; omnibus hominibus, perspicuum est.

COM-

COMMENTARIVS.

Aduersus autem eos.)Incumbit in hanc curam,ſtudetq́; diſſoluere nodos, quos iam monſtrauit. Duo autem illi fuêre, quorum priore ſoluto,ſtatim perſpicitur ratio poſterioris ſcrupuli euellendi.Si namq; cognitũ fuerit, quæ ſit optima priuati hominis uita:non ualde obſcurum erit,quæ ſit optima reipublicæ.Inquit igitur,aduerſus eos qui aſſentiũtur, uitam, quæ tanquã ducem ſequitur uirtutem, maximè expetendam eſſe: repugnant tamen & aduerſantur de uſu ipſius(cõtenti namq; ſunt habitu poteſtateq́; uirtutis) agere debemus:neq; contra hos ſolùm,uerũ etiam contra alteros illos diſputare.Antequam tamen edat,quæ ſibi dicenda aduerſus eos putat,rationes eorum repetit,aitq́;:Hi nãque ipſorũ improbant,à ſeq́; repellunt publicos honores ac magiſtratus,iudiciũ hoc ſequentes,in quo eſt error.arbitrantur enim,uitam ſolutam liberamq́;,aliam eſſe à uita,quam ducit,qui uerſatur in republica,eſſeq́; illã maximè expetendam:hi autem contrà,hanc,quæ uerſatur in republica,optimã iudicant. quam ſententiã ſuam conſtituunt hoc pacto.Dicunt enim,fieri non poſſe,ut qui nihil agit in uita,bene agat,ideoq́; compotẽ eſſe non poſſe uitæ beatæ:putant enim,bene agere & beatè uiuere,unum atq; idem eſſe,nullaq́; re inter ſe diſcrepare

Quoniam partim.)Commune illorũ eſſe inquit,ut in uno rectè ſentiant,in altero labantur: & exponit,quæ ambo probè dicerent,ac ſine ullo errore,& in quibus itidem peccarent. Primũ autem, in quo alteri ipſorum uerum uiderent. inquit enim:Hi quidem dicunt uitam liberam meliorem eſſe erili,id eſt ea, quæ alicui tanquã ero paret ac ſeruit. quã ſententiam probat,ueramq́; ſe putare oſtendit.cauſam etiam afferens ſui iudicij:nulla enim in re poteſt aliquis ſeruo uti,uti miniſterium illud eius habeat in ſe dignitatem ullam:niſi uelit transferre ſeruũ ad munera,quæ non ſunt propria conditionis ipſius,ſed extra captũ ſeruorum.Conſtituere etiam uoluit ſententiã,quam ſumpſit ad confirmandũ, quod uolebat & addidit: Imperium enim omne,iuſſumq́; de rebus neceſſarijs utilibuſq́;,quales ſunt, quæ conueniunt mancipio,caduntq́; in perſonam ſerui:nullam partem in ſe habet dignitatis atq; honoris.

Arbitrari autem.)Aperit nunc,in quo ijdem laberentur, ac uiderent parum.inquit enim:Arbitrari autẽ eoſdem omne imperium eſſe dominatũ,referreq́; erilẽ poteſtatem:rectũ uerumq́; non eſt.quod confirmat diſtinctione imperiorum,affirmans non minus eſſe diſcrimen inter imperiũ liberorum hominum ac ſeruorũ,quàm ſit inter liberum naturã uirũ,& ſeruum itidem natura.Quantũ autem interuallum inter hos ſit, oſtendit,non oportere ſe nunc tradere, cũ antea declaratum hoc ſit:& ita quidẽ explicatũ,ut addi nihil debeat diſputationi illi, quod huic loco ac tempori accõmodatũ ſit.quem autem locũ intelligat,notum eſt.πρώτους igitur λόγους,appellauit diſputationes eas accuratas.

Magis uerò.)Refellit alterum errorẽ eorundem,nulloq́; modo uerũ eſſe,ſapienterq́; factum affirmat, quod illi committebant, qui magis laudabant otium atq; inertiam, quàm uitam occupatã in rep.adminiſtranda: inquit, ut magis peccatũ eorum detegeret,ipſos magis probaſſe nihil penitus agere in uita, quàm agere aliquid. quod quã falſum ſit, declarat:Quia uita beata eſt actio,quare perſpicitur,compotes eius eſſe non poſſe,qui uacui ſunt ab omni facto. Addit autem huic alterũ argumentũ,quod huiuſcemodi eſt:Facta iuſtorũ & temperantium uirorũ continere in ſe finem multarũ & honeſtarũ rerum.quod,ut opinor,ualet,homines illos,qui uerè iuſti temperanteſq́; ſunt, cùm gerunt aliquid in uita,propriũ ſuarum illarũ uirtutum,& quod inde profectum ſit,habere continereq́; in ſe finem & terminum multarũ honeſtarumq́; rerum.multa enim in uita fiant ab aliquo neceſſe eſt,non ſine labore aliquo ac moleſtia,antequam particeps uirtutis fiat:quarum omniũ terminus extremumq́; eſt uirtus ipſa iam parta factaq́;, quæ inde naſcuntur:qui autem ad ultimũ finemq́; ueniunt ſuorũ laborum,meritò gaudent.quod non poteſt alienum eſſe ab ulla uirtute factiſq́; proprijs ipſius.quamuis autem duas tantùm uirtutes appellarit, cæteras tamen ipſum intelligere prorſus arbitror.

Atqui fortaſſe.)Adfert quiddã,quod excogitatũ ab aliquo,uideri poſſet aduerſari ſuperiori ſententiæ, & illud quod iam firmatũ erat,frangere:ſtatimq́; ipſum redarguit,oſtendens,in quo uitiũ ſit.inquit igitur: Cùm hæc ita definita & quaſi ſtabilita ſint,uitam inquam beatã eſſe actionem,non ceſſationẽ ab omni opere:ſuſpicaretur aliquis dominũ eſſe publicorũ conſiliorũ,ſuaq́; in poteſtate remp.habere,optimũ eſſe,tractus in hanc ſententiam his rationibus. ita enim plurimorum & pulcherrimorum factorum dominus atq; auctor erit.nihil enim eſt, quod efficere non ualeãt, qui poteſtatem omnium rerũ nacti ſunt.Quare inquit,non debet,qui facultatem habet imperij adipiſcendi, aliquid omittere,aptum ad ipſum obtinendũ:neq; cedere proximo,patiq́; ut alter ad imperium perueniat:ſed potius eripere ipſi, ſi aliqua ratione ſummã illam poteſtatẽ conſequutus erit,atq; omnia demum officia negligere, ut imperio potiatur. Quorum partim appellat,dicens,non oportere patrẽ in ea re rationem ullam ducere liberorum,neq; liberos parentis:& eodẽ pacto contra honorẽ commodaq́; amicorum amicos omnia moliri, neq; metuere aliquid huiuſcemodi uiolare:ſecutos hoc iudicium,quod maximè expetendum ſit,& omnibus uiribus parandum,quod optimum eſt:bene autem rem gerere,optimum eſſe.

Hoc igitur uerè.)Docet,nihil ualere ad infirmandum, quod iã conſtitutum erat, argumentũ ipſorũ:atq; id, quia uterentur falſo quodam principio,tanquã uero ac certo.niſi autem hoc fuiſſet,non negat quin ſententia eorum probari debuerit.inquit igitur:Hoc uerè fortaſſe dicunt,ſi,quod aiunt,effici poteſt,ut ſcilicet id quod maximè expetendum eſt,perueniat ad illos,qui ui ac dolo in eo parando utũtur,ſpoliantq́; ipſo aliquos,ac ſibi iniuſtè uendicant.quare addit,Hoc exitũ non habet:falſoq́; ab ipſis ponitur,non ullã in partem probatur. neq; enim poſſunt facta, quæ tali ab imperio proficiſcuntur,quod iniuſtum ſcilicet ac uiolentum ſit,honeſta eſſe:niſi illi ipſi, qui uim adhibuerunt, tantum præſtant ijs,quos cogunt ſibi ſeruire:quantũ uir feminæ præſtat,aut pater liberis, aut erus ſeruo.quæ ſunt tria genera imperij,iuſta ſanè:ſed tamen non paria inter ſe.Cùm autem hoc non contingit, nihil boni expectari poteſt ex eorum incœptis.inquit enim,hoc ſignificare uolens: Quare qui initiò improbè facit, rectaq́; uia digreditur, nihil conſequentibus temporibus geret tã rectè,ut ueterẽ corrigat culpam, tam propeq́; accedat poſtea ad uirtutem, quantum prius inde migrauit. Aptum autẽ ualde hoc eſt ad refellendam uocẽ notam Iaſonis Theſſali,ac fortaſſe hoc conſilio ſummo doctore prolata eſt,ut uanitas ipſius intelligeretur,qui aiebat,oportere quædã in uita iniuſtè facere,ut multa poſtea ope ipſorum rectè iuſteq́; gererentur.auctoritas autẽ tanti uiri,ne moribus obeſſet,confutanda fuit. Cùm uerò prius hic legeretur,ἀλλ' ὑποπήγνυται τοῦτο ψεῦδος:deleui extremã uocem ut otioſam,ſecutus auctoritatẽ ueteris tralationis,ac ueritatem ipſam,ſi quis acutè rem ſpectet. ὑποπήγνυσθαι enim ualet, id quod dubium & incertum eſt, tanquã firmum & exploratum ſtatuere,atq; ipſo uti ut aperto:in quam culpã illi manifeſtò incidebant.ſed etiam D. Thomas perſpicitur ita locũ accepiſſe.Neq; enim ſolùm non agnoſcit id nomen,ſed etiã explicat uim ac notionẽ uerbi,dicens: Ipſi tamen hoc ſupponunt,tanquã per ſe manifeſtũ.Quin autẽ ita multis locis loquatur philoſophus,non dubium eſt, ut infrà,ubi inquit:διὸ δεῖ πολλὰ ὑποτεθῆναι καθάπερ εὐχομένους, & quæ ſequuntur.

Similibus enim.)Oſtendit quàm improbè faciant,qui dominari uolunt,cùm tales non ſint,quales indicauit:nec uirtute multum præſtent ijs,in quos imperium exercere quærunt,ſed potius pares ipſis ſint.Inquit enim,ijs qui ſimiles inter ſe ſunt,quod honeſtum ac iuſtũ eſt ſine diſcrimine ullo tribui debere mutatis uicibus,& ita deniq;, ut nulli ipſorũ expertes perpetuò ſint ipſius:ſed nunc hi,nunc illi imperium habeant.quod autem addit, Minimè æquale æqualibus, neq; ſimile ſimilibus tribuitur:aduerſatur naturæ.unde ſequitur,ipſum honeſtum eſſe non poſſe:quia nihil quod cõtra naturam eſt,honeſtum eſt.

Quapropter ſi alius.) Adeò exiſtimat alienum importunumq́; eſſe priuare cæteros ſua parte honoris: itaq; iudicat, oportere omnes qui pares inter ſe ſint, æquáliter aliquando ad imperium peruenire, ſuumq́; ius obtinere: ut uelit etiam,ſi fortè ſit aliquis in illis melior longo interuallo uirtute & facultate remp.adminiſtrandi,ipſi potiſsimum imperium dari.hoc enim inculcauit nunc huc,tanquam corollarium.eſt enim profectò documentũ hoc in alienum locum inſertum.neque enim quærit nunc de regno. Quia autem magni momenti eſt uniuerſam rempublicam uni regendã tradere,præſertim ubi ſunt multi apti ad hoc munus obeundum:aperit accuratè,quid in illo requirat,& quibus dotibus inſtructum eſſe uelit.Neque enim probitatem ſatis eſſe putat,ſed coniunctam cum ea opus eſſe cenſet uim poteſtatẽq́; agendi ea,quæ ſunt optima reipublicæ:quibus animi partibus,eximijſq́; bonis hic ipſe præſtet magnopere(ut dictum

dictum est)ceteris omnibus:qui,si inuentus fuerit,huic ipsi obtẽperandum existimet,auctoritatemq; eius sequẽdum.

Sed si hæc.)Concludit primùm rationem omnem,dubitari non posse docens,quin uita optima sit,quę uersatur in agendo:si ea quæ à se suprà dicta sunt,uerè dicta sunt,necuitij aliquid in se continent. Repetit autem breui, quænám sint illa,quæ fundamenti instar sunt: ac nisi labefactentur, patefaciunt ueritatem huius quæstionis. Est autem illud, uitam beatã esse actionem expletam refertamq; ueris bonis,quam uocat εὐπραξίαν: & illam quidem communiter totius ciuitatis,& seorsum singulorum ciuium Statim autem ut hoc testatus est,intelligens inueniri quosdam, qui cùm secum facere uideantur, dissentiunt tamen aliqua parte: confutat errorem eorum, significatque se non ita accipere uitam in agendo positam,ut illi faciebant.ipsi enim existimabant,solam uitam esse talem,quæ ad alios referretur:quę uerò sibi ornandæ studeret,non putabant posse uocari rebus agendis deditã. Quemadmodum ijdem censebãt, quod adiungit,solas cogitationes esse dignas,quæ uocarentur πρακτικαί,quæ suscíperentur ob ea consequenda,quæ nascerentur ex illis factis ac studio earum rerũ gerendarum:uerum etiã,quæ perfectæ forent in semet, ac finem haberent eos ipsos expolire ac meliores facere, qui uersarentur in ipsis studiose uidendis ac cogitandis. Probat autem uerum esse,quod dicit,has inquam quoque debere πρακτικὰς putari:quia sine dubio perfecta actio quædam est,quã scilicet comitetur integritas & absolutio illius operis.usus autem quasi consensu omnium, inquit: In primis autem agere eos dicimus,qui non sunt ministri & quasi fabri,sed auctores & duces factorum extra illos ipsos etiam positorum.

Atqui neq;.)Putabant illi,quos malè sensisse ostendit, ciuitatem conditam in solo ac remoto loco, & quæ uitam coleret,uacuam à negotijs externis,penitus orbatam esse facultate agendi:quia non haberet gentem ullam uicinam,cũ qua de re aliqua aut litigaret,aut consentiret.Negat igitur optimus magister hoc uerum esse,quia fieri possit,ut ipsa secum suisq; in partibus hoc faciat.Multæ enim,inquit, cõmuniones sunt partibus ciuitatis inter se. Adiungit autem, idem contingere non solùm in cœtu magno hominum,uerum etiam in singulis mortalibus. quod probat argumento à maiore,exemplisq; ualde illustribus:Quomodo enim,inquit,Deus bellè se haberet ac beatus undique foret,qui gaudet suis proprijsq; bonis:& ut Deus,ita etiã mundus ipse,in quibus nullæ existunt extrinsecæ actiones, & quæ ad positos extra se referantur, sed suæ tantùm propriæq;. Σχολὴ quod inquit, & quæ sequuntur : elegans oratio est, propriaque,ut arbitror,sermonis Attici.in exemplo eiusdem argumentationis,quod posuit in 11. libro de Arte dicendi, idem quasi aduerbium est.inquit enim : εἰ μηδὲ οἱ θεοὶ πάντα δι᾽ὧν ποιοῦνται, σχολῇ γ᾽ οἱ ἄνθρωποι. quæ autem lentè nimis tardeque administrantur,eius generis plerunque sunt,quod effici non potest.

Eandem igitur)Planum iam factum esse inquit,unam eandemque uitam optimam esse uniuscuiusque hominis ac totius ciuitatis,id est,quæ beat singulos ciues seorsum,& quæ uniuersam simul ciuitatem:neque longè aliam esse rationem uiuendi,quæ ornat ac perficit unum mortalem, & gregem maximum hominum, eodem loco uiuẽtium,atq; easdem leges colentium.est igitur hæc conclusio superioris quæstionis.

CAPVT IIII.

QVia autem exordij uim habuêre, quæ modò de ipsis dicta sunt,& de his quæ faciunt ad cæteras respublicas, à nobis prius disputatum est: initium reliquorum erit primùm dicere, qualia oportet fundaméta esse ciuitatis constituendæ,quæ uoto respondeat. neq; enim fieri potest, ut respublica sit optima sine moderata copia rerũ.Quare opus est antea multa poni tanquã optata : esse tamen nihil horum tale, ut effici non possit. Intelligo autẽ, ceu de numero ciuium, & magnitudine agri. Quemadmodum enim & alijs opificibus, ueluti textori & fabro nauali,oportet materiam paratã esse ad opus faciendum idoneam. Quanto enim ipsa melius comparata fuerit, necesse est, quod efficitur ab arte,pulchrius esse:sic & politico & scriptori legum, opus est suam propriamque materiã adesse, quæ sit accommodata. Est autem ciuilis copiæ primùm numerus hominũ, quot & quales natura ipsi adesse oportet: & de agro eodem pacto, quantum esse, & qualem hunc. Putant igitur plurimi conuenire, magnam esse ciuitatem, quæ beata futura sit. Si autem hoc uerum est, ignorant qualis magna, & qualis parua ciuitas sit : è numeri enim multitudine eorum qui illic habitant,existimant magnam.Decet aũt potius non ad multitudinem,

ΕΠΕΙ δ᾽ πεφροιμίασται τὰ νῦν εἰρημένα θεῖα τ᾽, καὶ θεῖ τὰς ἄλλας πολιτείας ἡμῖν τε θεωρητὰ πρότερον· ἀρχὴ τ᾽ λοιπῶν εἰπεῖν πρῶτον, ποίας τινὰς δεῖ τὰς ὑποθέσεις εἶναι θεῖ τ᾽ μελλούσης κατ᾽ εὐχὴν οἰκεῖσθαι πόλεως. ἐ γὰ οἷόν τε πολιτείαν γενέσθαι τὴν ἀρίστην ἄνευ συμπάσης χορηγίας. διὸ δεῖ πολλὰ μὲν ὑποτεθεῖσθαι καθάπερ ὑπάρχοντας· εἶναι μέν τοι μηθὲν τούτων ἀδύνατον. λέγω δ᾽, οἷον θεῖ τε πλήθους πολιτ᾽, καὶ χώρας. ὥσπερ γὰ καὶ τοῖς ἄλλοις δημιουργοῖς· οἷον, ὑφάντῃ ἐ ναυπηγῷ δεῖ τ᾽ ὕλην ὑπάρχειν, ἀπιτηδείαν ἕκαστον θεὸς τὴν ἐργασίαν. ὅσῳ γὰ ἂν αὐτὴ τυγχάνῃ παρεσκευασμένη βέλτιον, ἀνάγκη ἐ τὸ γιγνόμενον ὑπὸ τ᾽ τέχνης εἶναι κάλλιον· οὕτω ἐ τῷ πολιτικῷ, ἐ τῷ νομοθέτῃ δεῖ τὴν οἰκείαν ὕλην ὑπάρχειν, ἀπιτηδείως ἔχουσαν. ἔστι δ᾽ πολιτικῆς χορηγίας πρῶτον, τό, τε πλῆθος τ᾽ ἀνθρώπων, πόσους τε ἐ ποιούς τινας ὑπάρχειν δεῖ φύσει· καὶ τ᾽ τὴν χώραν ὡσαύτως, ὅσην τε εἶναι, ἐ ποίαν τινὰ τυγχάνειν. οἴονται μὲν δ᾽ οἱ πολῖται μεγάλην εἶναι τὴν εὐδαίμονα πόλιν. εἰ δ᾽ ἔστ᾽ ἀληθὲς, ἀγνοοῦσι ποία μεγάλη καὶ ποία μικρὰ πόλις· κατ᾽ ἀριθμὸν γὰ πλῆθος τῶν ἐνοικούντων κρίνουσι τ᾽ μεγάλην. δεῖ δ᾽ μᾶλλον μὴ εἰς τὸ πλῆ

QVoniam autem ea, quæ nunc exposuimus, proœmij loco dicta sunt, quoniamq; de alijs reipublicæ administrandæ formis suprà à nobis disputatũ & consideratũ est,initiũ de reliquis rebus dicendi hinc capiendũ,ut exponamus primùm qualia quæ si fundamenta debeant esse eius,quæ ex animi nostri sententia constatura sit, ciuitatis.Non enim fieri potest, ut optima exsistat reip.administrandæ forma sine conuenienti rerũ aduitæ cultũ necessariarum supellectile & copia. Quocirca multa à nobis antè fundamenta posita sint oportet,quasi optantibus : nihil tamen horum tale sit, ut fieri aut contingere nõ possit:ea dico,quæ ad ciuium numerũ,& terræ agriq; modũ,& regionis naturã pertinent. Quemadmodum enim alijs quoq; opificibus, ut textori & nauiũ fabro, materiã ad ea opera, quæ efficere uolunt, idoneam suppetere oportet(quãto enim ea fuerit cõpositior & paratior,tãto opus,quod ab arte efficietur,pulchrius sit necesse est) sic etiã ei, qui in rep. administranda uersatur,& legum scriptori,materiam propriã suppetere oportet,appositã atq; opportunã. Hæc igitur est prima ciuilis supellex & copia,qua instructa debet esse ciuitas,hominum multitudo, ut, quot & quales esse debeant natura, intelligat:idemq; de regione loci sentiendum, ut sciat quantã hanc esse, & qualẽ oporteat. Pleriq; igitur beatã ciuitatem existimant,magnã esse cõuenire. Quòd si demus hoc uerum esse, qualis tamen sit magna,qualis parua ciuitas,uidetur

ignorare. Numero enim habitatorum metiuntur magnitudinem ciuitatis, uerùm oportet potius non numerum &

tudinẽ, sed ad potestatẽ respicere: est enim quoddã ciuitatis opus. Quare, quæ ualet hoc maximè moliri, hanc putandũ est esse maximã: ceu Hippocratem non hominem, sed medicũ esse maiorem diceret aliquis, quàm eum, qui præstet magnitudine corporis. Veruntamen etsi decet etiã ad multitudinem respicientes, non è qualibet multitudine hoc putandum est. Necesse namq; fortasse in ciuitatibus adesse & seruorum multorum numerum, & inquilinorum & peregrinorum: sed quicunq; ciuitatis sunt pars, & è quib. constat ciuitas suis proprijsq; partibus: horum enim exuperãtia multitudinis magnæ ciuitatis indiciũ. è qua enim minuti artifices prodeunt multi numero, milites autem pauci: hanc impossibile est esse magnam. non enim idẽ est magna ciuitas, & multorum hominũ. Quinetiã & hoc ex operibus quoq; manifestum est, difficile esse. Fortasse autem impossibile, bonis legibus uti, ualde numerosam: earũ certè, quæ uidentur bene administrari, nullã uidemus esse remissam uersus multitudinem. Hoc autem perspicuum est per assensionem etiã, quæ ducitur à rationibus: lex enim ordo quidam est: & bonam legum institutionem, necesse est bonã ordinationẽ esse. Numerus autẽ ualde exuperans, non potest obtinere ordinem: diuinæ nãq; potestatis hoc iam opus est, quæ sanè uniuersum hoc continet. Nam pulchrum in multitudine & magnitudine solet nasci. quare & ciuitas, cuius cum magnitudine dictus terminus existit, hanc esse pulcherrimã necesse est. Sed est quædã etiã ciuitatibus magnitudinis mẽsura, quẽadmodũ aliarum rerũ omniũ, animalium, stirpium, instrumẽtorum. Etenim unumquodque horũ, neq; ualde parũ, neq; magnitudine exuperans, habebit suam uim ac potestatem: sed aliquando quidem funditùs orbatum erit natura, aliquãdo autẽ malè se habebit: ueluti nauigiũ unius palmi, non erit nauigiũ omnino, neq; duorũ stadiorum. Ad magnitudinem autem quandam cùm uenerit, aliquando quidem ob exiguitatem, praua efficiet nauigationem: aliquando autẽ, ob exuperantiam. Simili aut modo & ciuitas, hæc quidem

θος, εἰς ὃ δώαμιν ἀποβλέπειν· ἔστι γάρ τι καὶ πόλεως ἔργον. ὥστε τῷ δωαμένῳ ἕτο μάλις' ἀποτελεῖν, ταύτῳ οἰητέον εἶναι μεγίστῳ· οἷον, ἱπποκράτῃ, οὐκ ἄνθρωπον, ἀλλ' ἰατρὸν, εἶναι μείζω φήσειεν ἄντις τἄ διαφέροντος κατὰ τὸ μέγεθ@ τᾶ σώματ@. ἀ μὴν ἀλλὰ κἂν εἰ δεῖ κρίνειν πρὸς τὸ πλῆθ@ ἀποβλέποντας, ἀ κατὰ τὸ τυχὸν πλῆθ@ ἕτο οἰητέον. ἀναγκαῖον γὰ ἐν ταῖς πόλεσιν ἴσως ὑπάρχειν καὶ δλέλων ἀριθμὸν πολλῶν, ἐ μετοίκων, καὶ ξένων· ἀλλ' ὅσοι πόλεως εἰσὶ μέρ@, καὶ ἐξ ὧν σωίσατη πόλις οἰκείων μορίων· ἡ γὰ τάτων ὑπεροχὴ τᾶ πλήθως μεγάλης πόλεως σημεῖον. ἐξ ἧς δὲ βαύαυσι μὲν ἐξέρχον) πολλοὶ τ ἀριθμὸν· ὁπλῖτη δὲ ὀλίγοι, ταύτῳ ἀδώατον εἶναι μεγάλῳ· οὐ γὰ ταὐτὸν μεγάλη τε πόλις καὶ πολυάνθρωπ@. ἀλλὰ μὴν καὶ τᾶτο γε ἐκ τῶν ἔργων φανερὸν, ὅτι χαλεπόν. ἴσως δὲ ἀδώατον δυνομεῖσθαι τὴν λίαν πολυάνθρωπον· τῶν γοῦν δοκιμωτάτων πολιτδύεσθαι καλῶς, ἀδὲ μίαν ὁρῶμεν ἔτι ἀνειμένῳ πρὸς τὸ πλῆθ@. τοῦτο δὲ δῆλον καὶ ἀφ' τῆς τ λόγων πίστεως· ὅτε γὰ νόμ@ τάξις τίς ἐστι, καὶ τὴν δυνομίαν ἀναγκαῖον δύταξίαν εἶναι. ὁ δὲ λίαν ὑπερβάλλων ἀριθμὸς, ἀ δηώατον μετέχειν τάξεως· θείας γὰ δὴ τᾶτο δηωάμεως ἔργον, ἥπις καὶ τὸ δὲ σωέχει τὸ πᾶν. ἐπεὶ τό γε καλὸν ἐν πλήθει καὶ μεγέθει ἐίωθε γίνεσθαι. διὸ καὶ πόλιν, ἧς μ μεγέθος ὁ λεχθεὶς ὅρ@ ὑπάρχει, ταύτῳ εἶναι καλλίστην ἀναγκαῖον. ἀλλ' ἔστι τι καὶ πόλεσι μεγέθος μέτρον, ὥσπερ καὶ τῶν ἄλλων πάντων, ζώων, φυτῶν, ὀργάνων. κ γὰ τάτων ἕκαστον, οὔτε λίαν μικρὸν, οὔτε κατὰ μέγεθ@ ὑπερβάλλον ἔξει τὴν αὐτᾶ δηύαμιν· ἀλλ' ὁτὲ μὲν ὅλως ἐστερημένον ἔσαι τῆς φύσεως, ὁτὲ δὲ φαύλως ἔχον· οἷον, πλοῖον σπιθαμιαῖον μὲν, οὐκ ἔσαι πλοῖον ὅλως, ἀδὲ δυοῖν σταδίοιν. εἰς δέ τι μέγεθ@ ἐλθὸν, ὁτὲ μὲν διὰ σμικρότητα φαύλῳ ποιήσει τὴν ναυπλίαν· ὁτὲ δ διὰ ὑπερβολήν. ὁμοίως δ πόλις, ἡ μὲν ἐξ ὀλίγων λίαν, οὐ

multitudinem, sed potentiam intueri. est enim aliquod & ciuitatis opus. quare quæ hoc efficere maximè potest, hãc existimare oportet esse maximã: quemadmodum Hippocratem non hominem, sed medicum quis eo maiorem dixerit, qui illũ corporis magnitudine superat. Verumtamen si iudicium huius rei ex multitudine facere oportet, nõ ex quauis multitudine tamen existimandum est id fieri oportere (necesse enim fortasse est in ciuitatibus esse & multorum seruorum numerum, & inquilinorum & peregrinorum) sed ex illorum hominum multitudine, qui sunt pars ciuitatis, & ex quibus, tanquam proprijs partibus, constat ciuitas. horum enim multitudo ũsitatum ciuium numerum exsuperans, magnam ciuitatem esse arguit ac declarat: ex qua uerò ciuitate multi illiberales & sordidi prodeunt artifices, pauci milites armati, hæc non potest esse magna ciuitas. non enim idem sunt magna & frequens hominibus ciuitas. Atqui etiam hoc ex factis & euentis apparet, difficile esse, fortasse uerò ne fieri quidem posse, ut ciuitas nimium frequens hominibus bene legibus regatur. earũ quidem certè, quæ præclarè administrari uidentur, nullam uidemus ad quantamuis multitudinem recipiẽdam esse remissam, effusam ac dissolutam. Hoc autem etiam rationibus demonstrari & confirmari potest. nam & lex, ordo quidam est: & bona legum institutio, bona quædam ordinatio est. at numerus ualde modum superãs, non potest ordinis esse particeps. hoc enim diuinæ potestatis opus est, quæ & hoc uniuersum moderatur & continet. Quoniam igitur pulchritudo in multitudine & magnitudine cõsistere solet, cui ciuitati is est, quẽ dixi, cum magnitudine coniunctus multitudinis terminus, hæc ciuitas pulcherrima sit necesse est. Præterea uerò aliquis est etiam ciuitatibus magnitudinis modus, quemadmodum & aliarum rerum omnium animantium, plantarum seu arborum, instrumentorum iusta magnitudo est. etenim unumquicq; horum neq; si nimis pusillum sit, neque si magnitudine modum superet, potestatem aut uim suam incolumen conseruabit: sed interdum natura sua prorsus orbatum erit, aliâs nullam utilitatem afferet. exempli causa, nauigium palmi quidem unius longitudinem non superans, aut usque ad duorum stadiorum longitudinem porrectum, non erit omnino nauigium: ad quandam uerò magnitudinem progressum, modò propter paruitatem, nauigationem incommodam reddet, modò propter magnitudinem immoderatam atque immensam. Similiter uerò & ciuitas ea quidem, quæ ex nimis paucis

quidem ex ualde paucis non contenta ſuis partibus erit: ciuitas autem quiddam expletũ eſt: hæc autem è ualde multis, quod facit ad res neceſſarias, ſatis earum nacta eſt, tanquam gens, non ciuitas. Rempublicã enim non facilè eſt adeſſe. Quis enim dux ualde exuperantis multitudinis erit, uel quis præco, niſi ſit Stentori ſimilis? Quare primam eſſe ciuitatẽ neceſſe eſt, quæ conſtat ex tanta multitudine, quæ prima multitudo contenta eſt rebus ſuis ad bene uiuendum, ſecundùm communionem ciuilem. Contingit autem, & eam quæ ſuperat hãc multitudinem, maiorem eſſe ciuitatem: ſed hoc non eſt, ut diximus, indefinitum. Quis autem terminus eſt exuperantiæ, uidere facilè eſt ex operibus: ſunt enim actiones ciuitatis his quidem imperium habentibus, his autem imperio parentibus. imperantis autem edictum, & exiſtimatio eſt opus. Ad exiſtimãdum autem de rebus iuſtis, & ad mandandum magiſtratus pro dignitate, neceſſe eſt, ut ciues inter ſe noti ſint, quales ſunt. Quoniam ubi hoc non uſu uenit, neceſſe eſt perperam tractari, quæ pertinent ad magiſtratus & exiſtimationes: in ambabus enim his rebus non iuſtum eſt ſubitò de quopiam ſtatuere, quod in ualde magna hominum multitudine exiſtit apertè. Præterea peregrinis & inquilinis facilè eſt obrepere ad rempub. neque enim arduũ eſt fallere, propter exuperantiã multitudinis. Perſpicuum igitur hunc eſſe ciuitatis terminum optimum, maxima multitudinis exuperantia, opportunis uitę rebus inſtructa, quę nõ magno negotio cernatur. De magnitudine igitur ciuitatis definitum ſit hoc modo.

οὐκ αὐτάρκης. ἡ δὲ πόλις, αὐτάρκες· ἡ δὲ ἐκ πολλῶν ἄγαν, ἐν μὲν τοῖς ἀναγκαίοις αὐτάρκης ὥσπερ ἔθνος, ἀλλ' ἡ πόλις· πολιτείαν γὰρ ἡ ῥᾴδιον ὑπάρχειν. τίς γὰρ στρατηγὸς ἔσται ἕλίαν ὑπερβάλλοντος πλήθους, ἢ τίς κήρυξ μὴ στεντόρειος; διὸ πρῶτον μὲν εἶναι πόλιν ἀναγκαῖον τῷ ἐκ τοσούτου πλήθους, ὃ πρῶτον πλῆθος αὐτάρκες πρὸς τὸ δὴ ζῆν ἔστι; κατὰ τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν. ἐνδέχεται δὲ καὶ τὴν ταύτης ὑπερβάλλουσαν κατὰ πλῆθος, εἶναι μείζω πόλιν· ἀλλὰ τοῦτ' οὐκ ἔστιν, ὥσπερ εἰρήκαμεν, ὡρισμένον. τίς δ' ἐστὶν ὁ τῆς ὑπερβολῆς ὅρος, ἐκ τῶν ἔργων ἰδεῖν ῥᾴδιον· εἰσὶ γὰρ αἱ πράξεις τῆς πόλεως, τῶν μὲν ἀρχόντων, τῶν δ' ἀρχομένων. ἄρχοντος δ' ἐπίταξις καὶ κρίσις ἔργον. πρὸς δὲ τὸ κρίνειν τὰ δίκαια, καὶ πρὸς τὸ τὰς ἀρχὰς φαίνεσθαι κατ' ἀξίαν ἀναγκαῖον γνωρίζειν ἀλλήλους, ποῖοί τινες εἰσὶ, τοὺς πολίτας. ὡς ὅπερ τοῦτο μὴ συμβαίνει γίγνεσθαι, φανλως ἀνάγκη γίγνεσθαι τὰ περὶ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς κρίσεις· περὶ ἀμφότερα γὰρ δίκαιον αὐτοχειρίζειν, ὅπερ ἐν τῇ πολυανθρωπίᾳ τῇ λίαν ὑπάρχει φανερῶς. ἔτι δὲ ξένοις καὶ μετοίκοις ῥᾴδιον μεταλαμβάνειν τῆς πολιτείας. οὐ γὰρ χαλεπὸν τὸ λανθάνειν, διὰ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ πλήθους, δῆλον τοίνυν ὡς οὗτός ἐστι πόλεως ὅρος ἄριστος, ἡ μεγίστη ἐν πλήθους ὑπερβολὴ, πρὸς αὐτάρκειαν ζωῆς εὐσυνόπτος. περὶ μὲν οὖν μεγέθους πόλεως διωρίσθω τὸν τρόπον τοῦτον.

paucis conſtabit, nõ erit ſuis ipſa bonis opibusq; contenta: at ciuitas quiddam eſt ſuis opibus pollens, ſuisq; bonis contentum: quæ uerò ex nimium multis, erit illa quidem rebus neceſsarijs ſic inſtructa, ſuisq; bonis ita contenta, ut gens, ſed non ut ciuitas. reipub. enim adminiſtrationem in ea ineſſe haud facilè eſt. quis enim aut imperator multitudinis per quàm immeſæ futurus eſt; aut præco, niſi Stentoreus? Quare primam quidem eam ciuitatem eſſe neceſſe eſt, quæ ex tanta multitudine conſtet, quæ cùm ſit prima multitudo, ſuis bonis contenta ſit ad benè uiuendum in communitate ciuili. Fieri autem poteſt, ut etiam ea ciuitas, quæ hanc multitudine ſuperat, maior ſit ciuitas: ſed hoc non eſt, ut diximus, interminatum neq; infinitum. quis enim ſit exſuperantiæ et immoderationis modus ac terminus, ex operibus & factis uidere facilè eſt. ſunt enim ciuitatis actiones, & eorum qui imperant, & eorum qui parent imperio. Eius porrò qui imperat, opus ac munus eſt, præceptio & iudicatio. Ad iudicium autem de rebus iuſtis faciendum, & ad magiſtratus pro meritis ac dignitate diſtribuẽdos, ciueis cognoſcat oportet, qui inter ſe differãt & quales ſint. nam ubi hoc fieri rerum natura nõ patitur, quæ ad magiſtratus & iudicia pertinent, minus rectè adminiſtrentur neceſſe eſt. In utriſq; enim iniuſtum eſt aliquid agere negligenter & inconſiderate: quod in nimis frequenti hominum multitudine perſpicuè ineſt. Præterea uerò peregrinis & inquilinis facilè eſt ad reip. adminiſtrationem peruenire. Ignorari enim & fallere difficile non eſt propter multitudinis exſuperantiam & immenſitatem. Apparet igitur hunc eſſe ciuitatis finem & terminum optimum, maximam multitudinis exſuperantiam, eo conſilio coactam, ut rebus ad uictum cultumque uitæ neceſſarijs inſtructa, & ſuis ipſa bonis contẽta ſit, quæ ſit oculis omnium propoſita: hoc eſt, quæ facilè conſpici, & cognoſci poſſit. De magnitudine igitur ciuitatis, hoc modo ſit explicatum.

COMMENTARIVS.

Quid autem.) Cùm iam explicaſſet, quæ ſibi quærenda fuerant de ciuitatibus uarijſq; ſtatibus ipſarum, pertinẽtia ad finem earundem: nunc proponit, ſibi uidere, quæ propria materiæ ſunt, indeque poſticiſcuntur, ualde & ipſa apta ad illas ornandas, melioreſque faciendas. Repetens igitur paucis, quid adhuc fecerit, indicat quæ ſequantur ordinemque uerum huius diſciplinæ. Redditio autem illius ἐπὶ, quo hîc utitur, eſt, quod non multo pòſt ſequitur, ἀρχὴ τῶν λοιπῶν. Quib. uerbis monſtrat, initium quod ſit nouæ præceptionis. hinc enim arbitratur principium eius duci oportere, id eſt ab inueſtigatione eorum quæ futura ſint quaſi fundamenta ciuitatis, quæ conſtituenda eſt ex ſententia: & ita denique, ut integrior nulla abſolutioráque optari debeat, uotiſq; à dijs immortalib. etiam petì. Primùm igitur oſtendit, requiri ut inſtructa ſit rebus ad bene uiuendum neceſſarijs. Quod probat à contrario, affirmans fieri non poſſe, ut optima reſp. cõſtituatur ſine iuſta moderataque copia bonorum: neque enim ubertatem eorum infinitamque copiam neceſſariam putat. illa namque potius impediret, quàm iuuaret uitam beatam.

Quare opus.) Vt igitur hoc præſtare poſsimus, inquit, opus eſt multa prius à nobis poni, & quaſi firma ſolidaque figi, quibus conſtruamus hoc pulcerrimum ædificiũ: quæ ſanè huiuſcemodi ſunt, ut optare potius illa ualeamus, quàm ipſi alicunde ſumere: neq; enim noſtri arbitrij ſunt. Cùm igitur ipſa quaſi uotis experenda ſint, uidendũ tamẽ nobis eſt, inquit, ne deligamus aliquid è numero eorũ, quę non poſſunt effici. Quod ſignificare uolo, eſt inquit de numero ciuium, qui idoneus eſſe debet: nam nimis magnus, & nimis itidem paruus aduerſaretur huic operi, & de regione terraque, ubi urbs condenda ſit:

magni enim hoc quoque refert ad ciuitatem beatam efficiendam, ſedes inquam ac locus ipſe, ubi ea condita ſit. Quis enim neſcit, Alexandrum Macedonem contempſiſſe conſilium architecti illius magni, qui ſuaſerat ipſi, ut urbem ædificaret in Athone monte: attenderat enim ille tantùm ſpeciē eximiam eius formæ, utilitati autem non prouiderat. Et eodē pacto Chalcedonios à Pythia cæcos uocatos, quibus cùm liceret ſumere locum opportuniſimum urbi condendæ, refertiſsimū q; maximis bonis: relicto illo, è regione poſitum, incommodum ualde ſpoliatumq; magnis fructibus, delegerunt: quem maximū errorem ipſorum patefecerunt magis, qui plus uidentes, illic Byzantium condiderunt.

Quemadmodum enim.) Cùm oſtendiſſet, ut optima reſp. conſtituatur aliquo in loco, oportere copiam mediocrem illic eſſe eorum quæ requiruntur ad eam fingēdam: probat nunc id, uerumq; eſſe oſtendit ſimili artium earum, quę fabricant aliquid: quibus artibus apparet, planumq; eſt omnibus, neceſſariam eſſe materiam accommodatam ipſis, & eam quidem idoneam ad opus proprium ipſarū efficiendum Appellat autem, exempla ponere uolens, textorem & fabrū naualem, quibus opificibus ſuam cuique materiam paratam eſſe neceſſe eſt: quæ etiā quanto melior integrioráq; fuerit, multo ſtudio in ea deligenda poſito, tanto pulchrius abſolutiuſq; opus eius artis futurū affirmat. Exempli cauſa, ſtatua politior perfectiorque fiet ex Attico Parioq; marmore, quàm è rudi aliquo lapide. Quod igitur contingit in his artibus opificibuſque ipſarum, idem etiam uſuuenire narrat illi, qui ſuſceperit remp. ædificandam, & ei etiam, qui legibus eandem inſtituendam. Non enim eſt omnino idem officium amborum horum, etſi conuenit ipſis inter ſe in materia idonea requirenda, ſuaq; ac propria illorum ſtudiorum. In oſtendendo autem conditore urbis, utitur uerbo proprio fabrorum atq; opificum: facitq; ipſum unum eorum. nam conditores urbium κτίστας, uel οἰκιστὰς propriè appellantur. Sed Plato quoq; Deum ipſum, mundi conditorem, eadem tranſlata uoce, quaſi fabrum quendam, δημιουργὸν κόσμου uocauit.

Eſſe autem ciuilis.) Illius ipſius, quam ſignificauit, copiæ & apparatus, primum eſſe inquit numerū hominum, è quibus ciuitas coagmentari debeat: quot numero requirantur, & quales natura ac moribus. Minor enim labor eſt inſtruere atque perpolire eos, qui ingenium à natura nacti ſunt, factum ad uirtutem accipiendam, quàm agreſtes ac duros: eodem etiam pacto, inquit, opus eſſe uidere, quæ ad locum ſedemq; pertinent, & quanta illa ſit & qualis. multa enim quoque inde ducuntur, quæ magni momenti ſint ad inſtituta uarianda. Neque enim omnis ſedes ciuitatis requirit eandem diſciplinam, neque omnis ager eundem numerum hominum alit: niſi propinquum habeat mare, ut utantur frumento nauibus importato.

Putant igitur.) Adfert opinionem quorundam, & eorum quidem plurimorum: qui, cùm differerent de his, quæ beatam ciuitatem faciunt, in primis arbitrabantur, requiri magnitudinem in illa. atque ipſam refellit hoc pacto: Si enim, inquit, hi non omnino falsò ſentiunt, & ſi aliquam uim habet ad hanc rem magnitudo, planè neſciunt omnes, quæ ciuitas uerè magna uocanda ſit, & quæ parua. Quis enim non uidet, amplitudinem ciuitatis numerumque ciuium grandiorem hoc præſtare non poſſe, nec tantam poteſtatem habere, ut efficiat ciuitatem beatam: illi autem è numero eorum qui uiuerent illic, ipſam magnam exiſtimabant.

Decet autem.) Aperit errorem eorum, & quæ anſa fuerit ipſis peccandi declarat. Cùm enim duæ res ſint, quæ ciuitatem aliquam magnam reddere uideantur, numerus inquam eorum, qui domicilia illic habeāt, & poteſtas roburq; ipſius: decet potius attendere uires opeſque ciuitatis, quā numerum copiamq; ciuium. Confirmare uerò hoc uolens, inquit: Eſt enim profectò munus quoddam opuſq; ciuitatis, quod munus ab ipſa expectatur, ut ſinguli opifices opera ſua conficere debent. Quare addit, ciuitatem eam, quæ ualuerit hoc eximiè moliri atque abſoluere, illam putandam eſſe maximā. Exemplo autem uti nius artis hoc illuſtrat, & eius quidem poſitæ in agendo: unde propius accedit ad hanc, quæ in manibus eſt. inquit enim: Ceu Hippocratem, magnum nocantes, non hominem maiorem eſſe intelligimus illo, qui ſuperat ipſum magnitudine corporis: ſed medicum eſſe maiorem, etſi ſimpliciter ipſum maiorem dicimus.

Veruntamen etſi.) Quòd ſi etiam in exiſtimanda ciuitate magna deceret multitudinem reſpicere, ipſaq; uti tanquam norma quadam huius rei: non tamen iudicium tale de ipſa faciendum foret, propoſita ſibi qualibet multitudine. nam in ciuitatibus cunctis ſunt & ſerui, & hi quidem ſui generis numerus non paruus, & præterea inquilini & hoſpites: qui, etſi ciuitatem referciunt, non tamen eam magnam reddunt. illi enim (ut adiungit) hoc præſtant, qui ciuitatis pars ſunt, & ex quibus ciuitas ſuis proprijſque partibus & quaſi membris conſtat. Vbertas enim exuperantiaq; multitudinis horum, id eſt, qui uerè dicantur partes ciuitatis, ſignum eſt magnæ ciuitatis. Vt autem planius hoc demonſtret, atq; ante oculos ponat (contrarium enim hoc maximè efficere poteſt) ait: Ciuitas autē illa, ex qua multi numero tenues ſordidiq; artifices prodeunt, milites uerò pauci admodum: non uidetur ullo pacto uocanda magna. Longè enim, inquit, aliæ res ſunt, ciuitas magna, & in qua exiſtat ingens hominum numerus. homines enim illi quoque ſunt, quos ſuprà inde excluſit: id eſt, ſerui, inquilini & hoſpites. idem etiam antea ſignificarat, cùm dixit, τῶν ἐνοικούντων. hi enim quoq; in ciuitate degunt, complexuſq; eſt illo nomine hos quoq;.

Quinetiam & hoc.) Oſtendit hoc, de quo differit, tale eſſe: quale dicit, ex factis etiam ipſis euentuq; rerum perſpici, arduū inquam eſſe: uel potius tale, ut effici non poſsit, ciuitatem, in qua ualde magna eſt hominum multitudo ac turba, obtemperare legibus. inquit igitur, à contrario argumento ducto: Videmus enim nullam ciuitatem è numero earum, quæ exiſtimantur bene legibus inſtitutæ eſſe, atq; illis parēre, remiſſam eſſe, nimiſq; ſolutā: quod ad numerum ciuium pertinet. Vnde intelligere licet, contrariam huic, & quę abundet infinita copia hominum, frenari legibus, coerceriq; uix poſſe. Ἀναμίγνυμι ualet, remiſſam ac relaxatam: ut Cicero etiam locutus eſt, cùm fratrem accuſaret in epiſtola quadam ad Atticum, quòd nimis filio indulgeret, praui ingenij puero: Quidquid, inquit, ego aſtrinxi, relaxat.

Hoc autem perſpicuum.) Probationis etiam genus quoddam ſuperius fuit: perſuaſiq; ſumus ita ſentire, ſpectato exitu ciuitatum illarum, quæ populum nimis magnum habent, quarum nulla corrigi cohiberiq; poteſt: non tamen ſubtili oratione id probatum fuit, ſed penè luminibus ſenſuique oculorum obiectum Hæc autem probatio, qua nunc utitur, ratione argumēroque nititur. inquit igitur: Lex ſpecies quædam ordinis eſt. quare bona inſtitutio legeſq; bonæ eſſe non poſſunt, ubi ordo bonus laudatuſq; non eſt. Addit autem, ut concludat quod uult: Numerus uerò nimis magnus, & qui iuſtum modum longè ſuperet, non poteſt particeps eſſe ordinis. Conſtituit autem hoc illuſtri exemplo, & quod omnem ſcrupulum euellit. neceſſariam enim eſſe affirmat huic rei conficiendæ, tantæq; multitudini moderandæ, diuinam poteſtatem: propriumq; hoc ipſius munus eſſe, non imbecillæ naturæ facultatiſq; mortalis: quæ quidem diuina uis ac poteſtas regit uniuerſum hunc ornatum rerum. quare dubitandum non eſt, quin etiam modum illa inuentura ſit huic rei, arduæ mortali ingenio, efficiendæ.

Nam pulcrum.) Cōcedit auctor, requiri multitudinem in ciuitate, fateturq; ipſam illic neceſſariam: idem tamen retinet ſuū illud, quod dixerat, terminum quendam in ea poſtulari, aliterque non poſſe ipſam probari. Cùm autem & in IIII. libro de Moribus ad Nicomachum, & in primo de Arte poetarum dixerit, Vt pulchrum aliquod corpus ſit, magnitudinem in eo requiri: addit nunc illi ſententiæ multitudinem, quam & ipſam non minus neceſſariam eſſe uult in re, quam conſtituit quantitas numerorum, coniungitq; ambas has res, è quibus conſtet omnis res formoſa. Ab eo autem quod in uniuerſum tale eſt, rediens ad id, quod in manib. habet, affirmat ea de cauſa ciuitatem etiam quæ magnitudinem coniunctam habet cum eo termino, quem indicauit, & quaſi norma quadam eius rei: fieri non poſſe, quin pulcerrima ſit, in eoq; bono abſoluta.

Sed eſt quædam.) Conſtituit, quod uſuuenire dixit, extare menſuram quandam in ciuitatib. magnitudinis, quam migrare nō oporteat. Vtitur autem ſimilibus, ductis à natura & arte quoque, nec non uſibus hominum. Inquit enim, uerum hoc eſſe, cognoſci poſſe ſpectatis animantibus, & ijs omnibus quæ oriuntur è terra, & inſtrumentis etiam ipſis: quæ omnia, neque ualde parua, neq; præter modum magna, uim ac poteſtatem ſuam tuebuntur. Duo autem mala inde naſci tradit, ſi peccatum fuerit ualde in utramuis partem, ſiue magnitudine nimia, ſiue exiguitate. Aliquando enim, inquit, inutiles penitus res illæ erūt, nec poterunt fructum ullum ferre mortalibus. Pertinet autem hoc ad id, quod tertium appellauit, uocauitque inſtrumentū: aliquando autem ſuo ac proprio munere fungi commodè non poterit. exemplum autem utriuſq; uitij ponens, inquit: Ceu nauigium unius palmi, id eſt minutum admodum ac puſillum, non erit omnino nauigium: eodem pacto ſi fuerit duorum ſtadiorum. magnitudo enim tunc, quæ modum omnem ſuperat, uſum ipſius impediet, nec ſinet curſum facere. Si uerò, addit, ad aliquam magnitudinem peruenerit, quæ non tam abſurda ſit, eadem tamen uitioſa & incommoda: nunc propter exiguitatem malè nauigabit, nunc uerò propter granditatem. utræque enim contrariæ res impediunt corrumpuntq; aliquantum uerum uſum ipſius. Declarant hoc altera ex parte, inſtrumenta Demetrij regis, capiendis urbibus fabricata, unde nomen ipſis impoſitum fuerat, quę præ magnitudine ſua uix poterant loco moueri: & ut paruum ſpatium loci conficerent ducerenturque,

turq́ue,quò oportebat,magnum interuallum temporis requirebant. Eandem culpam in ſe fuſtinebant ingentes naues, quæ memoriæ proditæ ſunt,maximis ſumtibus exſtructæ fuiſſe à Philopatore & Hierone Siculo. illæ namque curſum ægrè faciebant,nec portus ullos,qui ipſas caperent, inueniebant (potius enim magnificentiæ, quàm nauigationi ſeruiebant) quæ cuncta,niſi fato iam functo noſtro doctore facta eſſent, uſus ipſorum exemplo, ad id quod uolebat demonſtrandũ,ut ueriſimile eſt,fuiſſet.nam Philopator fluuiatilem nauim,thalamegum uocatam, conſtruendã curauit:cuius longitudo,ſi non duorum ſtadiorum eſſet,dimidiatum tamen ſtadium impleret.Explanato ſimili reuertitur ad id,cui declarando ipſum adhibitum fuit.

Simili autem modo.)Id eſt,eodem pacto ciuitas,conſtans è ualde paucis ciuibus,non cuncta quæ ipſi requiruntur, in ſe poſita habet:contenta autem ſuis rebus ciuitas eſſe debet,itaq́; inſtructa,ut bene uiuere poſsit.Cõtrà autem,inquit, quæ è ualde multis,iuſtumq́ue numerum prætereuntibus, erit profectò neceſſarijs rebus ſatis ornata atque expleta. In tanta enim multitudine mortalium uix fieri poteſt,ut non exiſtant,qui induſtria ſtudioq́ue ſuo parent,quæ deſiderantur:ſed tamen ut gens,non ut ciuitas. Cauſam huius rei eſſe inquit, quia illic remp. conſtitui, legibuſq́ue tantam uim hominum regi difficile admodum eſt.Probat autem hoc ſimili:Exercitum enim ingentem copiaſq́ue iuſtam menſuram longo interuallo ſuperantes,nullum imperatorem poſſe utiliter ducere affirmat:& cùm perſona munuſq́; præconis illic requiratur,nullum inueniri poſſe affirmat, cuius uox ad aures tantæ multitudinis perueniat, niſi planè ſit talis,qualem Homerus finxit Stentorem illum ſuum.

Quare primam.)Monſtrat,ut poteſt,quis terminus eſt magnitudinis ciuitatis,id eſt,numeri ueri ciuiũ:eliciq́; hoc affirmat ex ijs,quæ poſita ſuprà ſunt:quę ſi rata ſunt,ut eſſe debẽt,neceſſe eſſe,inquit,primã ciuitatẽ,id eſt,quę perfectior ſit,è præceptiſq́; huius diſciplinæ conformata, conſtare è multitudine, quæ multitudo prima cõtenta ſe ipſa ſit ad bene uiuendum,propoſita ſibi ciuili ſocietate officijſq́ue ipſius diligenter ſeruatis. Primam autem uocat hanc, quia cæteræ quæ ad hunc finem non peruenerunt,ut habeant tantam uim ciuium,& ſtudio operaq́ue ipſorum prompta ſemper ac parata habeant,quæ tuendæ huic communioni neceſſaria ſunt:non poſſunt enim ciuitates appellari.

Contingit autem.)Oſtendit,quamuis hanc maximè multitudinem,quam docuit, dignam putet quæ uocetur ciuitas: eã tamen quoque quæ numero uincit hanc,aliquo modo & ipſam appellari ciuitatem poſſe,ſed non primam. Quæ namque antecedit,dignam magis exiſtimat, quæ uocetur ciuitas. Vt autem concedit numeroſiorem aliquanto, non eijci penitus è grege ciuitatum:ita affirmat, ſi numerus ipſius ualde creuerit, nec modus ullus in eo ſeruatus fuerit, non poſſe amplius ipſum ciuitatem appellari,ut ſuprà quoque ſignificauit: quia hæc res habet terminum ac finem quendam,qui non debet migrari. Admonet autem,eum qui ſcire uelit,ne peccet in hac re, ubi finis hic ſit, & quantum ſine damno creſcat ciuitas:ut uideat munera propria ciuitatis,quæq́ue gerenda ſunt ab ipſa. plura enim maioraq́ue opera maiorem numerum poſtulant ciuium, ut effici abſoluiq́ue poſsint. Quia autem nouum alicui, inauditumq́ue eſſe potuit,ciuitatem agere aliquid,ut hominem:eripit ipſi hunc errorem,docetq́ue extare etiam quædam facta ciuitatũ, atque ea diuiſa,ut ſunt etiam diſtinctæ perſonæ ciuium: quorum quidam ad certum ſanè tempus imperium habent, quidam uerò illis parent.Statim autem monſtrauit, quæ ſint facta ciuis magiſtratum gerentis: duoque illa eſſe affirmat,in quibus ipſe uerſari ſtudioſe debet.Prius eorum nominat, præcipere ac mandare priuatis, quid facto opus ſit: alterum autem,exiſtimare ponderareq́ue ingenia ac merita ciuium.

Ad exiſtimandum.)Vt rectè ualeant ciues obire poſterius hoc munus, id eſt exiſtimare iuſtè uereq́ue:tradit neceſſe eſſe,ut ſe mutuò cognoſcant. Cùm autem duobus temporibus requiratur fidelis exiſtimatio, & cùm lites iudicandæ ſunt.Sententiam enim ferre,iudicareq́ue cauſas,eſt exiſtimare,& cùm creandi ſunt magiſtratus,curæq́ue publicæ aliquibus committendæ. tunc enim quoque opus eſt exiſtimare de moribus prudentiaq́ue ipſorum: neutrum horum commodè fieri poteſt ſine cognitione,quam dicit.neque enim ſimplex cognitio ſatis eſt.Quod ſignificauit, cùm dixit, oportere ipſos cognoſci ποῖοί τινες εἰσί:id eſt,uita & moribus quales,inſtructiq́ue demum ita,ut ſuſtinere ualeant id onus.Confirmat hoc à contrario,dicens,in ciuitate illa,in qua bene ciues cogniti inter ſe nõ ſint, neceſſariò perperam adminiſtrari,quæ pertinent ad comitia & forum litium indicandarum. Hoc autem uſuuenire illic, quia rectum non eſt,neque reip.utile, illa munera negligenter temereq́ue adminiſtrari: ac quidquid in mentem ſubitò uenit hominibus, præpoſitis his curis,ab ipſis fieri. Quod malum neceſſariò naſci affirmat in ciuitate, quæ ſine modo abundat ciuibus.planum enim unicuique eſt,non poſſe in tanta multitudine ciues omnes inter ſe notos ſpectatoſq́ue eſſe.

Præterea peregrinis.)Aperit aliud uitium,quod oritur in ingenti ciuium multitudine.eſt autem hoc, quod uſurpant ſibi illic ius ciuium multi,qui ueri ciues non ſunt.qui dolus ipſorum in tanta turba non facile deprehendetur. Quanta uerò inde,& quàm magna incommoda naſcantur,nullum negotium eſt uidere,cùm ſcilicet peregrini homines aut inquilini de rep.deliberant,& publicos honores in ciuitate aliena contra leges adipiſcũtur. Hoc autẽ uerum eſſe, quod dicit,fallere inquam ipſos facile poſſe:inde etiam perſpicitur,quando aliquando Athenis,quæ ciuitas hoc malo laborabat,uno tempore magnus numerus falſorum ciuium è ciuitate electi ſunt,uel potius graui pœna affecti:id eſt,pauciores paulo quinque milibus,qui cuncti legibus damnati uenditi fuêre,quod memoriæ prodidit Plutarchus in extremo uitæ Periclis,cùm in rep.permanſerint,probata cauſa ſua, XIII. milia ciuium,& XL. numero.

Perſpicuum igitur.)Oſtendit ſe præſtitiſſe,quod ſtuduit,indicaſſeq́ue, quis ſit optimus terminus ciuitatis: quem ſcilicet finem non oporteret tranſire,ſi quis uellet ciuitatem conſtituere,quę ſuis proprijſq́; bonis contenta eſſet,facileq́ue ſtatum ſuum legeſq́ue tueretur. Eſſe namque illum affirmat,maximam ciuium multitudinem,ut ita paret,quæ ad bene uiuendum requiruntur. Quanto maior igitur fuerit numerus ipſorum,tanto minore negotio illa expedientur. Curandum tamen eſſe adiungit,ut partes ipſius omnes ſimul cerni poſsint. quod in immenſa magnitudine non contingeret.Dum enim aliquis occupatus foret in prima parte ſpectanda, extremam ualde inde remotam aſpicere non ualeret. Vſus autem eſt doctiſsimus magiſter eadem quaſi norma, cùm de magnitudine tragœdiæ in libro primo de Arte poetarum diſputaret. Laudat enim illam quoque, cùm maxima eſt: ita tamen maxima, ut quaſi cerni ſimul tota poſsit.eodem enim uerbo illic quoque uſus eſt, remouetq́ue inde immodicam ipſius longitudinem. Addidit etiam hic, in extremo de magnitudine ciuitatis ſe putare,quæ tradidit ſatis exiſtimari debere.

CAPVT V.

SImiliter autẽ ſe habent, & quæ de agro: de eo namq́ue qualem deceat, non eſt dubium,quin illum, quo maximè contenti eſſe debeãt, unuſquiſque laudaret.Huiuſcemodi autem neceſſe eſt, eſſe omnium rerum feracẽ: omnia enim adeſſe, & nulla re egere, contentos homines reddit. Multitudine autem & magnitudine tanta,ut poſsint,qui illic habitant, uiuere in ocio, liberaliter ſimul & tem-

ΠΑΡΑΠΛΗΣΊΩΣ δ' ἔχει καὶ τὴν χώραν ἔχειν· δεῖ μὲν δὴ ποίαν τινὰ, δῆλον ὅτι τὴν αὐταρκεστάτην πᾶσι τοῖς ἀνθρωπείοις· τοιαύτην δ' ἀναγκαῖον εἶναι καὶ παντοφόρον· τὸ δὲ πάντα ὑπάρχειν καὶ δεῖσθαι μηδενὸς, αὐτάρκες· πλήθει δὲ καὶ μεγέθει τοσαύτην, ὥστε δύνασθαι τοὺς οἰκοῦντας ζῆν ὀχολάζοντας, ἐλευθερίως ἅμα καὶ σωφρόνως.

SImiliter autem & de agri natura ſe res habet. Nam quod ad illud attinet,qualis eſſe debeat,nimirum omnes eum laudauerint, qui ſit rerũ omnium copia refertus atq; inſtructus, ſuisq́; ipſe bonis contentus: talis autem ſit neceſſe eſt, qui ſit omniũ rerũ ferax. omnibus enim rebus abundare, & nulla egere,hoc eſt ſuis ipſum bonis contentum eſſe, omniumq́; rerum copia refertum atque inſtructum eſſe: multitudine autem & magnitudine talis, ut qui in eo habitent, poſsint uiuere, ab omni opere uacantes, liberaliter ſimul &

& temperanter. Hunc autem finem, rectè ne, siue non rectè dicimus, postea exquisitius considerandum est, quando omnino de possessione bonorum & copia patrimonij contigerit mentionem facere, qualiter & quomodo se habere oportet ad usum ipsum. Multæ namq; circa considerationẽ hanc sunt controuersiæ, ob studium eorum, qui trahunt ad utramque uitæ exuperantiam: hi quidem ad exilitatem, hi autem ad luxum. Formam autem regionis non est arduum dicere. Decet autem in quibusdam consilio sequi illorum, qui periti sunt artis imperatoriæ: oportere quidem eam hostibus difficilẽ esse ad irrumpendum, ipsis autẽ pronam ad exeundum. Adhuc autem, quemadmodum multitudinem hominum affirmauimus oportere facilem esse perspectu, ita & regionem. Perspectu autem facilem esse, perinde est atque eandem talem esse, ut paruo negotio ipsi auxiliũ ferri possit. Posituram autem urbis, si oportet condere illam ex sententia, ad mare cõuenit sitam esse rectè, & ad agrũ. Vnus quidem finis est, qui dictus est: oportet enim ad auxilia mittenda cõmunem esse omnibus locis: reliquus autem, ad exportationes fructuum, qui ibi nascuntur. Adhuc autem materiæ lignorum, & si quam aliam rem, opera hominum factam, regio possidet, ut sit facilis exportatu.

σωφρόνως. τοῦτον δ' ἔτ' ὅρον, εἰ καλῶς ἢ μὴ καλῶς λέγομεν, ὕστερον διαπορητέον ἀκριβέστερον, ὅταν ὅλως περὶ κτήσεως καὶ τῆς περὶ τὴν οὐσίαν ἐπιμελείας συμβαίνῃ ποιεῖσθαι μνείαν, πῶς δεῖ καὶ τίνα τρόπον ἔχειν πρὸς τὴν χρῆσιν αὐτῆς. πολλαὶ γὰρ περὶ τὴν σκέψιν ταύτην εἰσὶν ἀμφισβητήσεις, διὰ τοὺς ἐλθόντας ἐφ' ἑκατέραν τοῦ βίου τὴν ὑπερβολὴν τοὺς μὲν ἐπὶ τὴν ὀλιγοχρότητα, τοὺς δὲ ἐπὶ τὴν τρυφήν. τὸ δὲ εἰσάγειν τῆς χώρας οὐ χαλεπὸν εἰπεῖν. δεῖ δ' ἔνια προϊδεῖσθαι καὶ τοῖς περὶ τὴν στρατηγίαν ἐμπείροις· ὅτι μὲν τοῖς πολεμίοις εἶναι δυσέμβολον, αὐτοῖς δ' εὔεξοδον. ἔτι δ' ὥσπερ τὸ πλῆθος τὸ τῶν ἀνθρώπων εὐσυνόπτον ἔφαμεν εἶναι δεῖν, οὕτω καὶ τὴν χώραν. τὸ δ' εὐσύνοπτον, τὸ εὐβοήθητον εἶναι τὴν χώραν ἐστί. τῆς δὲ πόλεως τὴν θέσιν, εἰ χρὴ ποιεῖν κατ' εὐχήν, πρός τε τὴν θάλατταν πρόσκεισθαι καλῶς, πρός τε τὴν χώραν. εἷς μὲν ὁ λεχθεὶς ὅρος. δεῖ γὰρ πρὸς τὰς ἐκβοηθείας κοινὴν εἶναι τῶν τόπων ἁπάντων· ὁ δὲ λοιπὸς, πρὸς τὰς τῶν γιγνομένων καρπῶν παρεμπομπάς. ἔτι δὲ τῆς περὶ ξύλα ὕλης, κἂν εἴ τινα ἄλλην ἐργασίαν ἡ χώρα τυγχάνοι κεκτημένη τοιαύτην, ὃ παρεγκόμιζον.

temperanter. Hunc autem terminũ recténe, an secus constituamus, posterius erit accuratius considerandum, cùm uniuersè de rerum partarum aut relictarum possessione, & totius rei familiaris copijs ac facultatibus mentionis faciendæ locus erit, quo pacto & quomodo erga usum ipsum affectum esse oporteat. Multæ enim in hac quæstione uersantur dissensiones & controuersiæ, propter eos, qui eum in utramq; uitæ de gendæ immoderationem trahunt: hi ad nimiam parsimoniam, illi ad luxuriam & profusionem. Genus aũt agri quódnam esse debeat, nõ est hoc quidem difficile exponere: sed nõnulla sunt, in quibus etiam rei militaris peritus sit habenda fides, qui aiunt eum esse debere hostibus quidem ad incursionẽ faciendam difficilem & impeditũ: ipsis autem ad educendum exercitum facilem & expeditũ. præterea uerò quemadmodum hominum multitudinem eiusmodi esse oportere diximus, quæ facilè cõspici & cognosci possit, quæq; omniũ oculis exposita sit: sic & agrũ censemus. agrum autem esse oculis omnium propositũ, est esse eiusmodi, ut ei facilè subueniri ac succurri possit. Iam uerò quod ad urbis situm attinet, si licet optare, & à mari commodè sitam esse conuenit, & ab agro. Atq; huius quidem rei una ratio est, quæ exposita est. oportet enim omnium locorum esse communem, ut ei undiq; subueniri possit. altera est, ut fructus, qui è terra nascuntur, ad eam supportari possint: præterea ut lignorũ materia, & si quid tale aliud ad operum effectiones ager efferat, id facilè subuehi queat.

COMMENTARIVS.

Similiter autem.) Cùm explicasset, quæ tradenda erant, pertinentia ad magnitudinem ciuitatis: aggreditur ad ea, quæ uidenda restabant de regione sedeque ipsius: hæc enim quoque magni momenti sunt ad eam explendam, omnibúsque rebus ornandam. Inquit igitur, hæc asimilia superioribus esse. Cùm enim quæratur qualem potissimum ipsum esse deceat, non esse dubium inquit, quin omnes laudaturi sint eum agrum, qui maximè contentus suis proprijsque bonis sit. Declarare autem uoluit, qui potissimum ager talis sit, dignusque qui meritò uocetur αὐτάρκης, nec egeat rebus importatis. Huiuscemodi igitur necessariò esse, inquit, regionem eam, quæ fert omnia humanæ uitæ accommodata. Quod statim ratione confirmat, aperiens uim notionemque huius nominis αὐτάρκους. Inquit enim, cuncta namque prompta parataque illic esse, nec ullam rem desiderari: ualet contentum esse suis bonis, omniaq; in se posita habere.

Multitudine autem.) Aperit, quod pertinet ad mensuram telluris, cuiusmodi sit: quæ sanè mensura non est certa neque definita: crescit enim aut minuitur pro numero & multitudine hominum, qui illic uiuunt. Cùm autem suprà sibi solum quærendum ostendisset de magnitudine regionis: addit nunc multitudinem, respiciens, ut arbitror, uarietatem telluris. cùm enim oportere illam esse, dixisset, omnium fructuum altricem, idem terræ genus non omnem rem plerunque fert. Significare igitur uoluit, debere in ea esse & segetes, & prata, & syluas, & cætera quæ omne genus fructus ferant, quibus abundare rebus ad uitam necessarijs ciuitas ualeat. Finem igitur & terminum eius hunc esse uult, ut qui illic habitant, uiuere possint otiosi: id est, uacui à seruilibus ministerijs. neque enim omne otium laudat, sed honestum, & quod conuenit ingenuis hominibus. Sed ipsemet declarat, quale intelligat, probatque eorum uitam, finésque ipsius monstrat. nam & liberaliter & temperatè simul uiuere illos uult, duasque res quæ contrariæ inter se uidentur, coniungi. Quem terminum huius rei recténe, an perperam fixerit, dicit se infrà declaraturum, accuratè tota hac quæstione ponderata: ubi de possessionibus publicis, ijsque omnibus quæ faciunt ad copiam bonorum, disputabit. Ille enim locus proprius est huius adnimaduersionis: in quo subtiliter quæretur, quomodo hoc quasi patrimonium ciuitatis paretur, & quæ uera ratio utendi ipso sit. Nam requirere hanc rem accuratam disputationẽ indicat, quòd multæ sunt de ea disceptationes, ac ualde diuersæ sententiæ: cuius controuersiæ causa sunt diuersa hominum ingenia, ac magnopere inter se discrepantia, quæ trahunt rem ad utramque contrariam uitæ rationem: & ambas quidem exuperantes, nec modum ullum tenentes. Quæ autem illæ sint, declarat. alteram enim ipsarum uocat animum angustum & minutum: alteram autem, delicatum ac mollem.

Formam autem. Quia magni momenti est ad salutem ciuitati dandam, finesque imperij augẽdos, cuiusmodi sit regio, id est, planáne an montuosa & aspera: inquit, formam ipsius ostendere difficile non esse, & qui hoc quærere uoluerit, non magno negotio, quæ opus sint, inuenturum: addit etiam, partim horum esse, in quibus sequendum consilium sit peritorũ bellicæ disciplinæ. Exempli causa, quod oporteat aditus ipsius difficiles esse hostibus, atque ijs qui in fines cũ exerci-

exercitu irrumpere conarentur: contrà autem, si commodũ fuerit ciuitati, exire è suis finibus ad bellum alij genti inferendum, facultatem magnam ei dare illius rei posituram locorum. Infrà etiã hoc ipso in libro, ubi tradit quatuor attendenda esse in idoneo loco urbi condendæ sumendo, secundum eorum ponit documentũ hoc: ubi etiã altero duorũ horum nominũ iunctorum eodem utitur, cùm alterum immutarit, ac pro δυσέμβολον, duo usurparit. dixit enim, oportere illam esse εὐπαρόσοδον, & εὐπερίληπτον. Transfert etiam huc præceptum, quo moderatus est suprà numero ciuium: uerbumque idem usurpat, quo usus iam fuerat in eo, qui aptus est ostendendo. Inquit enim, ut dixerat, multitudinẽ esse talem, ut facile conspiceretur: ita etiam regionem ipsam. neque enim probat, eam, quæ partes suas & quasi membra ita remota seiunctaq; haberet, ut eiusdem corporis partes esse nequeant existimari. Ne autem error aliquis nasceretur in hac uoce repetita, declarauit quomodo eam capi uelit: dixitque, se intelligere εὐσυμβόλον, cuius partes sibi auxilio esse possent, cùm res posceret, periculumque aliquod instaret. nam suam propriamque notionem huius nominis luminum esse, aspectationisq;, apertum est. Consilium, quod dedit T. Flamininus Achæis, cupientibus sibi post uictum Philippũ Macedonem tribui Zacynthum, huic aptum est. docuit enim, accõmodatã ipsis non esse ullo pacto possessionem eius insulæ, quia seiuncta foret ab ipsorum finibus, nec facile eam tueri possent ab impetu aduersariorum: in quo etiam usus est simili eleganti, mirificeq; apto ad rem demonstrandã, erroremq; eũ ex animis ipsorũ euellendũ.

Posituram autem.) Ostendit, quem locum in primis idoneũ putet urbi condendæ: uelletq;, si res pateretur, eligi opportunum uicinumq; mari, & qui regioni, partibusq; ipsius conueniret. Exponit autem commoda multa magnaque, quæ capiuntur è propinquitate maris. Finem igitur unum esse dicit, atq; eum quidem primum, qui modò dictus est: illum tamen repetit, potius quàm sumit, affirmans oportere ciuitatẽ positam esse in sede, apta ad auxilia undique accipienda. ita enim ipsam minore labore fortunas & libertatem suam defensuram. Alterum terminum esse inquit, qui & ipse requirit hanc posituram, in primisq; uicinitatem maris, ut fructus agrorũ, qui illic abundant, facile in alias terras mittantur. Adiungit etiam, quemadmodum ille fructus, id est frumentũ, uinum, oleũ: ita etiã ligna hoc pacto, quæ supersint, facile exportari posse, & præterea merces omnes, operaq; artium aliquarum, quas colat regio. ita enim sine sumtu magno uecturarum cuncta mittentur in ea loca, in quibus carè ueneunt. Quod uerò præcipit auctor, uereq; dicit commodum præstare mare: notum est, in se quoque aliqua ex parte habere fluuios magnos, & in quibus cursus faciũt maiora nauigia: quo bono præditæ sunt multæ ciuitates Gallorum.

CAPVT VI.

DE cõmunione autem cũ mari, utrum sit utilis ciuitatibus, bonis legibus instructis, uel detrimentosa, existunt multæ controuersiæ. Frequentare enim ea loca peregrinos quosdam, in alijs moribus educatos, minimè conducere aiũt ad leges utiles eius loci, & magnum numerum hominũ. nasci namq; ipsum, quia utuntur mari, mittentes aliò, & recipientes mercatorũ multitudinẽ: qui nimis magnus numerus aduersatur reip. bene administrandæ. Præstare igitur, si hæc non contingunt, & ad tutò illic uiuendum, & ad copiam rerum necessariarum, urbem & regionem participẽ esse maris, non est obscurũ. Nam & ad facilius ferendum incursum hostiũ, opus est ambabus partibus auxilia uenire posse illis, qui è periculo sunt eripiendi, id est terra & mari: & ad incómoda importanda inuadentibus, si non utrinq;, saltem ex altera parte facultas erit, si ambabus communicabunt: & quæcũq; non sunt apud eos, accipere hæc. quæq; supersunt, illic nascentiũ, aliò mittere, est profectò una rerum necessariarum. Sibi enim ipsi oportet mercatura prouidere, non alijs ciuitatem. Qui autem apud se forum instituũt omnibus gentibus, hi uectigalium causa hæc faciunt. Quòd si non oportet ciuitatem tanta cupiditate teneri rei quærẽdæ, neq; mercatũ etiã talẽ apud se habere. Quia aũt & nunc uidemus multis & regionibus & ciuitatibus adesse

Περὶ δὲ τῆς πρὸς τὴν θάλατταν κοινωνίας, πότερον ὠφέλιμος τοῖς εὐνομουμένοις πόλεσιν, ἢ βλαβερά, πολλὰ συγχωροῦσιν ἀμφισβητοῦντες· τό, τε γὰρ ἐπιξενοῦσθαι τινὰς ἐν ἄλλοις τεθραμμένοις νόμοις, ἀσύμφορον εἶναί φασι πρὸς τὴν εὐνομίαν, καὶ τὴν πολυανθρωπίαν. γίνεσθαι μὲν γὰρ ἐκ τῆς χρήσεως τῆς θαλάττης, ἀποπέμποντας καὶ δεχομένους ἐμπόρων πλῆθος· ὑπεναντίαν δ' εἶναι πρὸς τὸ πολιτεύεσθαι καλῶς. ὅτι μὲν οὖν εἰ ταῦτα μὴ συμβαίνει, βέλτιον καὶ πρὸς ἀσφάλειαν, καὶ πρὸς εὐπορίαν τῶν ἀναγκαίων μετέχειν τὴν πόλιν, καὶ τὴν χώραν τῆς θαλάττης, οὐκ ἄδηλον· καὶ γὰρ πρὸς τὸ ῥᾷον φέρειν τοὺς πολεμίους, βοηθήτους εἶναι δεῖ κατ' ἀμφότερα τοὺς σωθησομένους, καὶ κατὰ γῆν, καὶ κατὰ θάλατταν· καὶ πρὸς τὸ βλάψαι τοὺς ἐπιτιθεμένους, εἰ μὴ κατ' ἄμφω δυνατόν, ἀλλὰ κατὰ θάτερον ὑπάρξει μᾶλλον, ἀμφοτέρων μετέχουσιν. ὅσα τ' ἂν μὴ τυγχάνῃ παρ' αὐτοῖς ὄντα, δέξασθαι ταῦτα καὶ τὰ πλεονάζοντα τῶν γιγνομένων ἐκπέμψασθαι τῶν ἀναγκαίων ἐστίν. αὐτῇ γὰρ ἐμπορεύεσθαι, ἀλλ' οὐ τοῖς ἄλλοις δεῖ εἶναι τὴν πόλιν. οἱ δὲ παρέχοντες σφᾶς αὐτοὺς πᾶσιν ἀγοράν, πρόσοδόν τε χάριν ταῦτα πράττουσιν. ᾗ δὲ μὴ δεῖ πόλιν τοιαύτης μετέχειν πλεονεξίας, καὶ ἐμπορίου δεῖ κεκλῆσθαι τοιοῦτον. ἐπεὶ δὲ καὶ νῦν ὁρῶμεν πολλαῖς ὑπάρχον καὶ χώραις καὶ πόλεσι

De maris autem communione, & nauigationis usu, utrùm ciuitatibus, quæ bonis legibus reguntur, prosit an noceat, magna controuersia est. Nam aliquos in alijs legibus educatos ac peregrinos in urbe uersari, inutile dicunt esse tum ad bonam legum institutionem, tum propterea quòd parit nimiam hominum multitudinem. nasci enim ex usu maris, & commercio rerum maritimarum, mercibus exportandis & importandis, mercatorum turbam: hominum autem multitudinem immoderatam, quo minus resp. bene administretur, aduersari. Vtilius igitur esse, si hæc incommoda non usueniant, tum ad stabilitatem & incolumitatem ciuitatis ab omni iniuria & periculo tutam, tum ad facultatem & copiam rerum necessariarum, urbi & agro aliquod esse cum mari commercium, non est obscurum. Nam & ad hostium incursionem facilius sustinendam, oportet eis, qui salui esse uolunt, utrinque terra & mari auxilium ferri posse: & ut hostibus inuadentibus detrimentum inferre queant, si ex utraque parte id non poterit fieri, at ex altera magis licebit, cùm utriusque erit eis communitas & cõsortio: præterea & quæ apud eos forte non sunt, hæc ab alys accipere, & quæ superant, ea ad alios exportare necesse est: sibi enim, non alys ciuitas facere mercaturã debet. Qui autem omnibus apud se mercatum præbent ac proponunt, y conciliandæ pecuniæ gratia hæc agũt. Quòd si nõ oportet ciuitatem tanta superuacanearum & immensarum diuitiarum cupiditate ardere, ne mercatum quidem talem debet habere apud se institutum. Quoniam autem etiam nunc multis & regionibus & urbi-

adesse naualia & portus, opportunè sitos ad ciuitatẽ, ut neque eandem urbẽ colant, neq; ualde remoti sint, sed mœnibus firmari, & huiusce modi alijs operibus, manifestũ est: si res ferat, ut aliquid boni existat ex communione ipsorum, aderit ciuitati hoc bonum: si autẽ aliquid detrimenti, cauere ipsum facilè est legibus, ostendẽtes & definientes, quos non oporteat, ac quos permisceri oportet inter se. De potestate autẽ naualí optimũ esse, paratã esse illam usque ad aliquem numerũ, nõ est obscurum. Non enim solùm sibi ipsis, uerumetiã uicinis quibusdã formidolosos esse oportet, & posse etiã auxilium ferre, ut terra, ita quoq; mari. De numero autẽ iam & magnitudine potestatis huius considerandũ est pro uita ciuitatis. Si namq; studiosam imperandi uitam & ciuilem uiuet, necesse est & hãc potentiam adesse, respondentem ad res gerendas. Multitudinem autẽ hominũ, quæ proficiscitur è turba nauali, minimè necesse est adesse ciuitatibus: nullã enim partem ipsos oportet esse ciuitatis. Genus enim uectorum, liberum: & itidẽ eorum, qui solent terra pugnare. quod illic summam potestatẽ habet, & princeps est nauigationis. Vbi autẽ est numerus magnus castellanorum & agricolarũ, illic necesse est copiã etiã esse nautarũ. Videmus aũt hoc nunc etiam adesse quibusdam, ueluti ciuitati Heracleotarum: multas enim implẽt triremes, cùm tamen habeant urbem magnitudine alijs concinniorem. De regione igitur, & portubus, & urbibus, & mari, & de nautica potestate, sit explicatũ hoc modo: de multitudine autẽ ciuili, quem terminum ipsum habere opus est, prius disseruimus.

σιν, ὄπινεια καὶ λιμένας, δ' ὕφυῶς κείμενα πρὸς τὴν πόλιν. ὥστε μήτε τὸ αὐτὸ νέμειν ἄγυ, μήτε πόρρω λίαν, ἀλλὰ κρατεῖαθαι τείχεσι, καὶ τοιούτοις ἄλλοις ἐρύμασι, φανερὸν, ὡς εἰ μὲν ἀγαθόν τι συμβαίνει γίγνεαθαι διὰ τῆς κοινωνίας αὐτῶν, ὑπάρξει τῇ πόλει τοῦτο τὸ ἀγαθόν· εἰ δέ τι βλαβερὸν, φυλάξαθαι ῥᾴδιον τοῖς νόμοις, προφέροντας καὶ διορίζοντας, τίνας χρὴ, καὶ τίνας ὁπωμίσγεαθαι δεῖ πρὸς ἀλλήλους. πρὶ δὲ τῆς ναυτικῆς δυνάμεως, ὅτι μὲν βέλτιον ὑπάρχειν μέχρι τινὸς πλήθους, οὐκ ἄδηλον· οὐ γὰρ μόνον αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ τῶν πλησίον τισὶ δεῖ καὶ φοβεροὺς εἶναι καὶ δυνάαθαι βοηθεῖν, ὥσπερ κατὰ γῆν, καὶ κατὰ θάλατταν. πρὶ δὲ πλήθους ἤδη καὶ μεγέθους τῆς δυνάμεως ταύτης πρὸς τὸν βίον ὁπτέον τῆς πόλεως. εἰ μὲν γὰρ ἡγεμονικὴν καὶ πολιτικὴν ζήσεται βίον, ἀναγκαῖον καὶ ταύτην τὴν δύναμιν ὑπάρχειν πρὸς τὰς πράξεις σύμμετρον. τὴν δὲ πολυανθρωπίαν τ' γιγνομένην πρὶ τὸν ναυτικὸν ὄχλον, οὐκ ἀναγκαῖον ὑπάρχειν τ πόλεσι. ὅθεν γὰρ αὐτὸς μέρος εἶναι δεῖ τ πόλεως. τὸ μὲν γὰρ ἐπβατικὸν, ἐλεύθερον· τ δὲ πεζεύοντων ἐστὶν. ὁ κύριον ἐστὶ, καὶ κρατεῖ τῆς ναυτιλίας. πλῆθος δὲ ὑπαρχόντων περιοίκων, καὶ τῶν τὴν χώραν γεωργούντων, ἀφθονίαν ἀναγκαῖον εἶναι καὶ ναυτῶν. ὁρῶμεν δὲ καὶ τοῦτο καὶ νῦν ὑπάρχον ποσὶν, οἷον τῇ πόλει τῶν ἡρακλεωτῶν· πολλὰς γὰρ ἐκπληροῦσι τριήρεις, κεκλημένοι τῷ μεγέθει πόλιν ἑτέρων ἐμμελεστέραν. πρὶ μὲν οὖν χώρας, καὶ λιμένων, καὶ πόλεων, καὶ θαλάττης, καὶ πρὶ τῆς ναυτικῆς δυνάμεως, ἕως διωρισμένα τὸν τρόπον τοῦτον. πρὶ δὲ τὸ πολιτικὸ πλῆθος, τίνα μὲν ὅρον ὑπάρχειν χρὴ, πρότερον εἴπομεν.

urbibus naualia & portus esse indemus, ita aptè & opportunè sitos ciuitati, ut neque idem oppidum occupent, neque admodùm longè distent, sed mœnibus communibus & alys munimentis ac propugnaculis contineantur: in promptu est, si quid fortè emolumenti ex hac communione proficiscì potest, hoc ad ciuitatem esse peruenturum: sin aliquid detrimenti, id facilè uitari posse legibus, ubi pronuntiarint & definierint quos non oporteat, & quos oporteat inter se commisceri. Classem autem, & copias nauales utilissimum esse, habere usque ad aliquam multitudinem ac magnitudinem, non est obscurum. Non enim sibi solùm, sed etiam finitimis nonnullis opitulari posse, & formidolosos esse oportet, quemadmodum terra, ita & mari. Quod autem ad multitudinem & magnitudinem harum copiarum attinet, ad uitæ genus quod sequitur ciuitas, huius rei iudicium referendum est. Nam si uitam principatui conuenientem simul & ciuilem colet, necesse erit etiam has copias ei suppetere, quæ ad res gerendas, magnitudini ciuitatis rerumque gerendarum congruant. Ingens autem hominum multitudo, quæ uersatur in negotio & instrumento nautico, ciuitatibus necessaria non est. Nulla enim in parte ciuitatis numerari debẽt. Nam uectores quidem, qui naues conscendunt ut depugnent, liberi sunt, & è numero peditum: habentq; in illos potestatem: & in tota nauigatione dominantur, & principatum tenẽt. Cùm sit autem accolarũ & eorum qui agrum colunt, multitudo etiam nautarum & nauicullariorum magna sit copia & frequentia necesse est. Atq; hoc etiam nũc apud nonnullos usu receptum esse uidemus: exempli causa, in Heracleotarum ciuitate. multas enim triremeis instruunt, quamuis urbem habeant alys minorem. De agri igitur, siue regionis, & terræ natura, & portubus, & urbibus, & mari & copijs naualibus ita sit explicatum. De ciuili uerò multitudine, quis modus ei sit constituendus, antea diximus.

COMMENTARIVS.

De communione.) Cùm laudassẽt in sumenda sede nouæ ciuitati, uicinitatẽ maris, uideret autem non deesse, qui de hac re longè aliter sentirent: quærit diligenter, utrum propinquitas hæc plus in se boni, aut mali habeat. neque enim argumenta aduersariorum contemnenda erant. Primùm igitur quæstionem hanc proponit, atque inquit: utrum autem communio cum mari ciuitatibus bene institutis, utilis sit (nam quin prosit multum illis, quæ diuitias & ubertatẽ omnium rerum sibi proposuerunt, non ualde autem sollicitæ, sunt de moribus & integritate uitæ suorum ciuium, dubitari non potest) an contrà detrimentosa: quidam, inquit, ambigunt, afferuntq; multa aduersus superiorem sententiã. Dicæarchus etiam non probauit consilium Græcorum, ut memoriæ prodidit M. Cicero in epistola quadam ad Atticum, quòd mare tam secuti essent: incertum tamen, an generatim ita ille senserit de omni terra, siue de Peloponneso tantùm, de quo tunc sermo erat (ipsius enim ciuitates omnes maritimas esse Dicæarchus tabulis suis notauerat) nec præterea elicitur ex uerbis Ciceronis, quæ causa impulerit eum, ut in eo tantopere Græcos suos reprehenderet.

Frequentare enim.) Exponit duo, quæ adferebant illi, quibus non probatur propinquitas maris. Prius eorum, est labes & deprauatio morum: alterũ aũt, turba hominũ, quæ confluit in urbẽ talẽ. Inquit igitur, frequẽtare semper aduenas aliquos urbẽ, propinquã mari, domiciliaq; illic sibi ponere eductos in alijs moribus, inutile hi esse aiũt ad leges, & illius loci tuendas, quæ probæ sunt: cùm suprà significarit se de ciuitate loqui, optimis legibus instructa. Accedit huic malo,

malo, inquit, nimis magna uis ac multitudo mortalium, quæ cogitur in ea. creſcit enim illa facilè in eo loco, cùm utatur mari, multiq́ue inde parent ſibi ad uitam neceſſaria, ac rem occaſione illa faciant: atque etiam, quia recipit mercatores, ad ſatis quidem multos. quæ omnia aduerſantur, impedimento q; magno ſunt ad bene remp. adminiſtrandam.

Præſtare igitur.) Confirmat, quod dixit, tueturq́ue ſententiam ſuam: nec tamen omnino deſpicit argumenta illorum, qui aliter de hoc ſentiebant: eaq́ue ſi ſunt, quæ ipſi opponunt, momenti alicuius eſſe fatetur. Poſtremum tamen, quomodo declinentur declarat, ut bona ſcilicet illa ſua retineantur, mala autem minuantur, ſi non penitus extinguantur. Primùm igitur non eſſe dubium affirmat, quin ſi ea quæ dicta erant, non impedirent: melior poſitura illa futura ſit, & ad ciuitatem tutam præſtandam, magiſq́ue uacuam ob omni externo periculo reddendam, & ad copiam rerum uitæ neceſſariarũ: ſi inquam & urbs ipſa & regio ſit propinqua mari.

Nam & ad facilius.) Explicat ſui iudicij bona, certaq́; illa eſſe & magna oſtendit: ita autem conteritur uis atq; impetus aduerſariorum. Nam cùm tantum ſtudij ponat auctor in ſuis argumentis illuſtrandis, perſpicitur ipſa magnopere amare, & prorſus retinere uelle. Inquit igitur, populos, qui conſeruari debeant, eripiq́ue è manibus hoſtium, factos eſſe debere ad auxilia ex utroque loco accipienda: quæ ambo loca, quæ ſignificet aperit, oſtendens ſe intelligere & mare & terram: ita enim futurum eſſe, ut facilius ſuſtineant inimicos. Contingit enim aliquando, ut altera harum uiarum clauſa ſit ijs, qui auxilium ipſis ferre uelint: tunc autem præda hoſtium reſtarent: præterea ita ijdem eadem de cauſa detrimenta afferre facilius poterũt ſibi inſidiantibus. Quòd ſi non licuerit ipſis utraque uia incommoda inimicis importare, altera ſaltem expedita erit, ſi ambo hæc loca facultatem ipſis dabunt huius rei præſtandę. Tangit autem poſt hæc alterum bonum, quod prædicauit: pertinet autem id ad facilem importationem eorum, quæ illic deſiderantur. Nulla enim terra exiſtit, quæ omnibus rebus, uitæ humanæ accommodatis, abundet: & eodem pacto ad exportationem eorum, quæ illic nata, ſuperſunt. hoc enim quoque unum eorum quæ neceſſaria ſunt, habendum putat: pecunia enim ita non deerit rebus aduenticijs emendis.

Sibi enim ipſi oportet.) Cùm poſtremis uerbis quaſi patefeciſſet iter mercaturæ, quam infinitam, & ut artem tractatam, minimè probat: quomodo accipi uelit ſententiam ſuam declarat, oſtenditq́ue ſe laudare ciuitatem, quæ ipſam recipit uſque ad terminum aliquem: id eſt, donec paret quæ ſibi neceſſaria ſunt, atque expoſtet quæ ſuperſunt. Vult enim ipſam ſibi tantùm, utilitatibuſq́ue ſuis, auxilio huius artis, ſeruire, non commodis aliarum ciuitatum ac locorum: quamuis ita pecuniam quærat, ac non paruam quidem ſæpè. Contrà autem, inquit, qui patiuntur in urbe ſua forum mercatumq́ue rerum uenalium exerceri, & omnes ex omnibus terris cum mercibus atque oneribus eò commeare, lucri cauſa, uectigaliumq́ue hoc faciunt: & non ſtudent, ut illic bene beateq́ue uiuatur, cui fini tantæ diuitiæ accommodatæ non ſunt. hoc enim addit, dicens: Quòd ſi ciuitatem minimè oportet, nec bono ipſi eſt, refertam eſſe tantis diuitijs: non etiam rectũ eſt, mercatum ipſam habere omnium rerum, & è republica bene inſtituta forum fieri.

Quia autem & nunc.) Erudire nos etiam poſſe, admonereq́ue, ut hoc faciamus, id eſt, ut bona, quæ è mari capiuntur, decerpamus, nec patiamur errore magno animi nos ipſis carere, uitemus tamen mala, quæ inde manant: conſuetudinem nonnullarum ciuitatum, quæ cùm mari propinquæ ſint, non tamen in littore conditæ, naualia & portus habent diſtinctos ab urbe muris & aggeribus quibuſdam. ita enim ſi imitati fuerimus ipſas, conſiliumq́ue earum ſecuti, quidquid boni capitur è mari, uicinitateq́ue ipſius, illud obtinebimus. Quòd ſi inde mali aliquid proficiſci poteſt, penetrareq́ue in rempublicam, arcebimus ipſum, aditumq́ue ipſi obſtruemus non mœnibus aut molibus: ſed legibus paruo negotio ſignificantes, definienteſq́ue, quos minimè oportet frequentare urbem, permiſceriq́ue cum ciuibus: & quibus hoc liceat, non talibus, ut noceant ſuis moribus reipublicæ, & inſtituta ipſius optima deprauent.

De poteſtate autem nauali.) Quærit de claſſe ædificanda uiribuſq́ue naualibus, quid conſilij capere ciuitas debeat. nam putat prorſus ipſam mirificè accommodatam eſſe, & rebus ſuis tuendis, & uicinis in metu continendis, ne audeant aliquid periculi incommodiq́ue afferre ciuitati, ſoluti eo metu. Temperabunt enim ſibi magis ab iniuria inferenda, ſi cognouerint, quibus infenſi ſunt, poſſe ſibi ipſis & terra & mari præſidio eſſe: ueruntamen exiſtimat ſapiens magiſter, uires has maritimas oportere eſſe definitas, iuſtumq́ue terminum habere: aliter enim mali aliquid párerent. Turba enim nautica, ſine qua claſsis non inſtruitur, periculoſa eſt publicæ quieti. Addit etiam, requiri ab honeſta ciuitate, ut auxilium ferat uicinis populis ſocijſq́ue bello oppreſsis.

De numero autem.) Cùm oſtendiſſet, terminum oportere habere naualem apparatum: addit nunc, non poſſe definiri claſſem hanc, niſi prius cognoſcatur ſtudium finisq́ue ciuitatis. aliæ namque uitæ ciuitatum propoſitaq́ue longè aliam claſſem requirunt, id eſt maiorem aut minorem: cùm tamen cunctæ, ut exiſtimat, aliquid uirium maritimarum debeant habere, ſalutis ſuæ ſaltem libertatisq́ue tuendæ cauſa. Ciuitatem igitur, quæ delectatur imperio, uitamq́ue colit occupatam in ſubigendis regendiſq́ue populis: opus eſt omnino, ut habeat uim poteſtatemq́ue, quæ reſpondeat conſilijs ac factis ipſius. niſi enim par eſſet claſsis propoſito finiq́ue illius, ad exitum nunquam perduceret ſuos conatus. Quia tamen non paria ſunt facta, ſed hæc minora, illa uerò maiora: eodem pacto claſsis etiam menſuræ eorum conuenire debet.

Multitudinem autem.) Quia claſsis, ut inſtructa ornataq́ue ſit, requirit ingentem numerum mortalium (aliter enim non conſtat turba naualis) oſtendit cuiuſmodi eſſe debeat: uariamq́ue illam eſſe, & non unius generis oportere ſignificat. Primùm igitur, inquit, neceſſe non eſſe, ut illa propria ſit ciuitatis (remiges enim ſæpè mercede conducebantur à Græcis) neque ſanè probat, ut ipſi pars ſint ciuitatis. Nam genus illud omne, quod uocabant ἐπιβατικὸν: quia pugnandi cauſa in naues aſcendebant, & in hoc ſolùm operam claſsi nauabant, liberum ingenuumq́ue eſſe affirmat, & ex illo genere militum, qui etiam in terra pugnare ſoliti erant. quod ſanè genus in claſſe ſummam poteſtatem habet, & aliquo modo illic dominatur, in officióque retinet remiges & cæteros nautas, qui ſine illis forent importuniores.

Vbi autem eſt.) Docet unde ſumatur uis hominum, qui minora hæc munera in claſſe ſuſtineant, & nautarum denique: dicitq́ue deeſſe illos nullo modo poſſe, cùm multitudo caſtellanorum, & qui domicilia habent in agro, & agricolarum etiam ipſorum illic ſit. ex ipſis namque ſuppetet copia nautarum. Iudicium autem ſuum confirmat exemplis, affirmans uerum eſſe, quod inquit, intelligi poſſe, ſpectatis inſtitutis quarundam ciuitatum ætatis ſuæ. Vnam autem ipſarum appellat, id eſt Heracleotarum, qui multas triremes ex genere hominum implebant, cùm haberent, ut narrat, ciuitatem multo quàm alij minorem: elegantem tamen illam & concinnam. Aptè autem proprieq́ue locutus eſt de turba nauali ac remigibus, tradens Heracleotas ſolitos implere triremes. Vocabant enim Græci à ſuo uerbo, quod huic reſpondet, ducta uoce, remiges πληρώματα. uiliore autem adhuc nomine hodie appellant uniuerſam hanc turbam, qui utuntur uoluntarijs, quos Romani honeſta uoce ſocios nauales uocabant: cùm mos præterea ſit, uti damnatis ob grauem aliquam culpam, ſiue captiuis hominibus ad hoc durum miniſterium, triremeſq́ue agendas.

De regione igitur.) Teſtatur ſe abſoluiſſe, quod explicandum ſuſceperat, ſi non exquiſitè, quod tamen ſatis huic tempori ſcriptioniq́ue uideri poſsit, præcepiſſeq́ue de forma regionis, ubi condere oportet: nec non de portubus, & urbe ipſa, & præterea de claſſe ac uiribus naualibus. nam roboris multum dignitatiſq́ue claſſem afferre exiſtimauit: quæ tamen non omnes eodem pacto egere ciuitates confeſſus eſt.

a συλλεστέρων. al. ἰμμελεστέρων, concinniorem.

CAPVT VII.

QVales autem ipſos natura eſſe oporteat, nunc tradamus. Fermè autem perciperet hoc, qui reſpexerit ad Græcorum ciuitates omnibus probatas, & ad uniuerſam tellurem,

ΠΟΙΟΥΣ δέ τινας τὴν φύσιν εἶναι δεῖ, νῦν λέγωμεν. χρεῖον δὴ κατανοήσειεν ἂν τις τοῦτό γε, βλέψας ἐπί τε τὰς πόλεις τὰς εὐδοκιμούσας τῶν ἑλλήνων, καὶ πρὸς πᾶσαν τὴν οἰ-

QVali autem natura aut ingenio præditos eſſe ciueis oporteat, nunc exponamus. Atq; hoc ſanè propemodum quis intelligat, ſi & ciuitates Græcorũ fama gloriaq́; præſanteis, & uniuerſum orbem terrarũ, qui inco-

lurẽ,ut gẽtib. diſtincta eſt. Gentes .n. q̃ degũt in frigidis locis, & q̃ Europa incolũt, animi qdẽ plenę ſunt, ingenij aũt & artis dotib.nõ tã refertę. Quare liberę quidẽ magis ſeruãtur: expertes autẽ ſunt uitæ ciuilis, neq; uim & poteſtatẽ hñt parãdi ſibi imperiũ uicinorũ. Quę uerò Aſiæ loca habitãt, ingenio ualẽt, & artib. colẽdis factę ſunt: animi aũt inopes. Quare parêre nõ recuſant, & ſeruiũt ppetuò. Genus aũt Greçorũ, quẽadmodũ ſitũ eſt in medio horũ locorũ, ſic cõmunicat ambab. illis naturis: nã & animo prędituũ eſt, & ingenio ualet. quare liberũ permanet, atq; optimè rẽp. adminiſtrat: factũq; ad imperiũ adipiſcendũ cunctarũ gentiũ, ſi ab una rep. regeretur. Idẽ aũt diſcrimen exiſtit Greçorũ populorũ inter ſe: hi náq; natura hñt unimembrẽ, hi uerò bene tẽperati ſunt ad ambas poteſtates has. Perſpicuũ igitur, oportere ingenioſos eſſe & ꝓcliues ad irã natura, q ſe debent parare faciles ſcriptori legũ ad uirtutẽ. Qd̃. n. quidã aiunt, oportere ineſſe cuſtodib. promtos illos eſſe ad diligẽdos ſibi notos, aduerſus autẽ ignotos, agreſtes ac feros: animus eſt, qui gignit benignitatẽ. hęc .n. eſt uis & poteſtas animę, qua diligim⁹. Signũ aũt eſt: aduerſus enim familiares & amicos animus excitatur magis quàm aduerſus ignotos, cũ existimarit ſe deſpici. Quare Archiloch⁹ etiã, ut decebat, increpãs amicos, uerba ſua dirigit ad animũ: Non enim ab amicis ſuffocabare. Et qd̃ imperiũ utiq; habet, & qd̃ liberũ eſt, ab hac poteſtate ortũ, adeſt omnibus. fact⁹ enim ad imperandũ & inuictus eſt animus. Nõ bellè aũt ſe habet dicere, difficiles eſſe aduerſus ignotos: aduerſus nemine .n. oportet eſſe talẽ. Neq; qui magnamini ſunt natura, agreſtes ſunt, niſi aduerſus eos, q faciũt iniuriã. ita aũt magis aduerſus familiares afficiũtur (qd̃ prius à nobis dictũ eſt) ſi exiſtimarint ſe iniuriã accipere. atq; hoc ratióe cõtingit: à quib. enim deberi ſibi beneficiũ putãt, præter malũ quod datur, beneficio etiã ſe priuari exiſtimãt. Vnde dictũ eſt, Difficilia enim bella fratrũ: &, Qui ſine modo amarũt, ijdem ſine modo etiã odio hñt.

κουμένῳ, ὡς ἀμείληπται τοῖς ἔθνεσι. τὰ μὲν γὰρ ἐν τοῖς ψυχροῖς τόποις ἔθνη, καὶ τὰ περὶ τὴν Εὐρώπην. θυμοῦ μέν ἐστι πλήρη, διανοίας δὲ ἐνδεέστερα καὶ τέχνης. διόπερ ἐλεύθερα μὲν διατελεῖ μᾶλλον· ἀπολιτεύτα δέ, καὶ τῶν πλησίον ἄρχειν ἀδύνατα. τὰ δὲ περὶ τὴν ἀσίαν, διανοητικὰ μὲν & τεχνικὰ τὴν ψυχὴν· ἄθυμα δέ. διόπερ ἀρχόμενα καὶ δεδουλωμένα διατελεῖ. τὸ δὲ τῶν ἑλλήνων γένος ὥσπερ μεσεύει κατὰ τοὺς τόπους, οὕτως ἀμφοῖν μετέχει· καὶ γὰρ ἔνθυμον καὶ διανοητικόν ἐστι. διόπερ ἐλεύθερόν τε διατελεῖ, καὶ βέλτιστα πολιτευόμενον· καὶ δυνάμενον ἄρχειν πάντων, μιᾶς τυγχάνον πολιτείας. τὴν αὐτὴν δ' ἔχει διαφορὰν καὶ τὰ τῶν ἑλλήνων ἔθνη πρὸς ἄλληλα. τὰ μὲν γὰρ ἔχει τὴν φύσιν μονόκωλον, τὰ δὲ εὖ τε κέκραται πρὸς ἀμφοτέρας τὰς δυνάμεις ταύτας. Φανερὸν τοίνυν, ὅτι δεῖ διανοητικήν τε εἶναι καὶ θυμοειδῆ τὴν φύσιν, τὴς μέλλοντας εὐαγώγους ἔσεσθαι τῷ νομοθέτῃ πρὸς τὴν ἀρετήν· ὅπερ γὰρ φασί τινες δεῖν ὑπάρχειν τοῖς φύλαξι, τὸ φιλητικὸς μὲν εἶναι τῷ γνωρίμων, πρὸς δὲ τὴς ἀγνῶτας ἀρρίους, ὁ θυμός ἐστιν, οὗπερ τὸ φιλητικόν· αὕτη γάρ ἐστιν ἡ τ' ψυχῆς δυνάμις, ἧ φιλοῦμεν. σημεῖον δὲ· πρὸς γὰρ τὴς συνήθεις καὶ φίλους ὁ θυμὸς αἴρεται μᾶλλον, ἢ πρὸς τοὺς ἀγνῶτας, ὀλιγωρεῖσθαι νομίσας. διὸ καὶ ἀρχίλοχος & πρεσπικόντως τοῖς φίλοις ἐγκαλῶν, ἀξιοῖ πρὸς τὸν θυμόν· ἃ γὰρ δὴ παρὰ φίλων ἀπάγχει. καὶ τὸ ἄρχον δὲ καὶ τὸ ἐλεύθερον διὰ τῆς δυνάμεως ταύτης ὑπάρχει πᾶσιν· ἀρχικὸν γὰρ καὶ ἀήττητον ὁ θυμός. ἃ καλῶς δ' ἔχει λέγειν χαλεπὰς εἶναι πρὸς τὴς ἀγνῶτας· πρὸς ἀθενᾶ γὰρ εἶναι χρὴ τοιοῦτον. ἀδὲ εἰσὶν οἱ μεγαλόψυχοι τὴν φύσιν ἄγριοι, πλὴν πρὸς τὴς ἀδικοῦντας. ἔτι δὲ μᾶλλον ἔτι πρὸς τὴς συνήθεις πάσχουσιν, ὅπερ εἴρηται πρότερον, αἰ ἀδικεῖσθαι νομίσωσι. καὶ ἔστι συμβαίνει κατὰ λόγον· παρ' οἷς γὰρ ὀφείλεσθαι δεῖν τὴ ὑπεροχὴν ὑπολαμβάνουσι, πρὸς τῷ βλάβει, καὶ παύτης ἀποστερεῖσθαι νομίζουσιν. ὅθεν εἴρηται, Χαλεποὶ γὰρ πόλεμοι ἀδελφῶν· καὶ, Οἵ, τοι πρὶν στερξαντες, οἵ δὲ καὶ πρὶν μισῆσαι. πρὸς

incolitur, ut à diuersis ac uarijs gentibus occupatus eſt, inſpiciat. Quæ enim gentes in locis frigidis, quæq; in Europa habitant, animi quidem & ardoris plenæ ſunt, cogitationis uerò & artis aliquanto inaniores. Quocirca libertatem quidem magis retinere ſolent, reſp. uerò ſuas minus bene adminiſtrare, nec finitimis imperare poſſunt. Quæ autem Aſiam incolunt, mente ſunt illæ quidẽ in cogitando, & in artibus inueniendis ſollertes & ingenioſæ, ſed nullius animi. quocirca perpetuò parent ac ſeruiunt. Porrò autem Græcorum natio, quemadmodum quòd ad loca attinet, media interiecta eſt, ita & ambarum illarum eſt particeps. Nam & ferox atque animoſa, & ſolers atque ingenioſa eſt. quapropter & ſemper in libertate uiuit, & perpetuò rempub. ſuam optimè adminiſtrat: & omnibus imperare poßit, ſi unam reip. adminiſtrandæ formam conſequatur. Eodem autẽ modo inter ſe differunt Græcorum nationes. Aliæ enim ingenio præditæ ſunt mero & ſimplici: aliæ ad hanc utramq; uim bene tẽperatæ. Perſpicuum igitur eſt, eos homines, qui ſcriptori legum ad uirtutem flexibiles ac tractabiles futuri ſunt: & acri ad cogitandum ingenio, & magno ferociq; ad audendum animo eſſe debere. nã id, quod aiunt quidam, in cuſtodibus ineſſe oportere, ut ſint notis quidem benenoli & amici, ignotis uerò inimici atque infeſti: ardor animi eſt, qui uim amandi & benè uolendi gignit. Hæc enim eſt animæ poteſtas, qua amamus. cuius rei argumentum eſt, quòd in familiareis & amicos ardor & excandeſcentia animi concitatur magis, quàm in ignotos, ſiquis ſe ab illis neglectum aut parui factum putet. Quapropter conuenienter et meritò Archilochus de amicis querens, cum hac animi parte loquitur hoc modo: Nónne appetebant iugulum amici ipſi tuum? Tum imperandi & libertatis amor ab hac ui omnibus attributus eſt. imperioſum enim & inuictum quiddam animi excãdeſcentia eſt. Neq; uerò rectè dictum eſt à quibuſdã, ſæuos atq; aſperos in ignotos eſſe oportere. in neminẽ enim talem oportet eſſe. neq; magnanimi uiri, feri & aſperi ſunt natura, niſi in eos, qui faciunt iniuriã. Sic autem in familiareis & notos afficiuntur magis, quàm in ignotos, quòd paulò antè dictum eſt, ſi ſe ab illis iniuria affectos eße putẽt. Atq; hoc nõ temerè euenit. quos enim ſibi beneficiũ debere exiſtimant, ab iis ſe præter detrimentum, quod ſibi infertur, etiã hoc fraudari arbitrantur. ex quo illud dictũ eſt, Nam bella fratrũ ſæua, pugnæq; aſperæ. &, Qui ualde amarunt, odia gerunt acerrima.

De his igitur, qui participes sunt reipublicæ, quot oportet esse, qualesq; natura: adhuc autem & agrum quãtum & qualem, fermè explicatum est. non enim eãdem exquisitam rationem decet quærere in illis, quę rationibus conficiuntur, & ijs quæ sensu percipiuntur.

πρῶτον μὲν οὖν τῶν πολιτευομένων πόσους τε ὑπάρχειν δεῖ, καὶ ποίους τινὰς τὴν φύσιν· ἔπειδὴ τὴν χώραν πόσην τέ τινα, καὶ ποίαν τινὰ, διώρισται σχεδόν. οὐ γὰρ τὴν αὐτὴν ἀκρίβειαν δεῖ ζητεῖν ἀφ' τε τῶν λόγων, καὶ τῶν γιγνομένων ἀφ' ἧς αἰσθήσεως.

rima. De ijs igitur, qui in ciuili societate uiuunt, quàm multos, & quali ingenio præditos esse oporteat: & prætereà quantus ager, & qualis esse debeat, ferè definitum atque explicatum est. non enim eadem in ijs, quæ disputantur & dicuntur, atque in ijs, quæ fiunt, & sub sensum cadunt, subtilitas postulanda est.

COMMENTARIVS.

Quales autem.) Cùm de numero triremium, magnitudineque classis disputasset, undeque caperentur remiges ostendisset (neque enim probat eos, qui funguntur hoc munere, reip. participes esse) uenisse tempus significat, ut tradat, qui numerus ciuium esse debeat, & quibus moribus qualique ingenio præditi ipsi sint. Quorum tamen duorum documentorum alterum iam, ut narrat, explanarat: hoc autem quod restabat dicendum, posse etiam cognosci affirmat non magno labore ab eo, qui diligenter perspexerit instituta Græcarum illarum ciuitatum, quæ spectatæ sunt, & laudem plurimam consecutæ apud prudentes uiros: neq; harum tantùm, uerum etiam consuetudinem reliquarum omnium attenderit, quę in uniuerso orbe conditæ sunt, ut sunt illæ uarijs populis nationibusque distinctæ. à moribus enim quoque legibusque barbararum gentium utilitatis aliquid ad hanc rem sumetur.

Gentes enim) Paucis exponit, quæ necessaria huic disputationi sunt. inquit enim: Gentes, quæ terræ partes incolunt frigidas & loca Europæ. intelligit autem, quæ uergũt ad Septentrionem Europæ partes, sunt iracundæ, & animi spiritusque plenæ: eædem autem non multum ingenio & artificio ualent, desideraturque potius in natura ipsarum acumen & calliditas. Quare, inquit, liberæ suiq; iuris ferè sunt, nec facilè possunt dicto audientes esse alienis imperijs, nec tamẽ idoneæ ad rempublicam constituendam & administrandam: quia hæc cura requirit consilium & prudentiam, à qua ipsas non paruam in partem destitutas esse affirmauit: eodemq; pacto, inquit, illas, atque eadem de causa uim potestatemque non habere regendi uicinos populos imperio. Ita autem existimauit Aristoteles de his nationibus, ut ipsæ suæ ætate erant, & ut cœlum ipsum eas fingebat, & sanè omni tempore informat ac fingit: studium tamen ac diligentia adhibita immutat non parum regionis naturam, ac cœli ipsius propensionem. quod etiam sanctissimus uir Socrates de se prædicauit, cùm à Zopyro, ut libidinosus tardusq;, insimulatus foret. Hoc autem uerum esse perspicitur, si quis uitam ac mores Germanorũ animaduerterit: qui manifestò uni sunt eorum populorum, quos hic optimus auctor intelligit, & in tellure uiuunt, qualem describit: in ea tamen plures liberæ ciuitates sunt ac respublicæ, quàm in reliqua omni terra, quam cognouimus quas etiam legibus & disciplina instructas fideliter sapienterque gubernant. Idem autem, quod hic noster, iudicium facit Plato de natura earundem gentium in IIII. libro de Republica: quo loco tradit, à uita moribusque singulorũ eorum hominum proficisci, ut totæ nationes existimentur huius aut illius ingenij esse. appellat enim Thracas & Scythas, & cunctas denique nationes, quæ ad superiorem locum uergũt, & iracundas animique plenas esse narrat. sed ad Aristotelem redeamus. Contrà autem, inquit, gentes, quæ Asiam incolunt, quæ tellus ad ortum solis exposita est, ingenio ualent, uidentque animo facientia ad commoda ipsorum: arteq; eximiè tractant, facti ad hoc natura: eædem uerò sunt animi fortitudinisque expertes. quare addit: Tolerant imperia facile, dura etiam & iniusta: nec recusant seruire. quod etiam de Persis, incolentibus eam regionem, M. Cicero in epistola quadam ad Atticum testatus est.

Genus autem.) Affirmat, Græcos moribus & animi partibus, quasi temperatum hominum genus esse ex ingenijs dissimilibus contrarijsque inter se gentium illarum, quas significauit: & mediam quandam naturam habere, quemadmodum etiam medium locum sedemque inter ipsas tenet. Explicat autem, quod indicauit diligenter. Esse namque, inquit, Græcorum genus prædi tum animo, excandescereque cùm oportet: idemq; cogitare subtiliter de rebus, uidereque quod in ipsis boni est ac mali. Quare inquit, liberum uiuit, utiturque suis legibus, atque optimè omnium remp. administrat. hoc enim profectò ualet, quod est in omnibus, quos uidi libris, ἢ βέλτιστα πολιτεύεσθαι. indicio tamen ueteris tralationis cognoscitur, fuisse olim libros, in quibus pro βέλτιστα, scriptum foret μάλιστα: quæ lectio repudiari penitus non debet, cùm ostendat, quod uerum illa ætate erat, in Græcia plures quàm in omnibus alijs terris extitisse respublicas, cùm in primis ea natio libertatem coleret, ac iugum seruitutis recusaret. In libro autem III. de Partibus animantium, ubi in excusis est μάλιστα, contrà in calamo exarato, & illo quidem uetusto, legitur κάλλιστα. quod admonuisse uolui, ut intelligeretur, quàm facile duæ uoces hæ propter similitudinem inter se commutentur. Omnis autem locus hic est: totum enim ponam, cùm putem integriorem etiam alijs partibus illic esse, quàm in peruulgatis exemplaribus. differẽs igitur auctor de colli fistula, per quam transit spiritus, inquit: ἢ κάλλιστα αὐ ἅπτοις ἀποτελεῖ τὴν αἰσθησιν ἢ ἐκπνοὴν. *Factumq; ad imperium.*) Præclarum iudicium facit de suis Græcis auctor: existimat enim ipsos, si unius animi fuerint, eandemque demum remp. coluerint, potiri posse imperio orbis terrarum. inimicitiæ autem eorum contentionesque de summo loco, uetuerunt, ne tantam potestatem gloriamq; adipiscerentur: præcipuè autem aduersata sunt huic fini odia Athenienſium & Lacedæmoniorum, quibus inter se flagrarunt, & atrocia diuturnaque bella gesserunt. hi namque duo potentissimi florẽtissimiq; populi, cupidi imperij, secũ trahebant uires reliquarum Græciæ ciuitatum. Declarat, quod hic affirmat Aristoteles, uerum esse, conatus Athenienſium, qui soli studuêre Siciliam sui iuris facere: & si hostes Peloponnesios habebant, qua deuicta, ut literis proditum est, uicinã Italiæ tellurẽ subigere, & postea in Africa contra Carthaginienſes bellũ gerere cogitabãt.

Idem autem discrimen.) Idem, quod ostendit inueniri discrimen in natura ingenioque barbararum gentium, longisque spatijs terrarum inter se distantibus, tradit existere etiam in indole moribusque Græcorum ipsorum: cuius gentis affirmat populos quosdam naturam habere altero tantùm eorum ornatam, ut scilicet aut animi tantùm fortitudinisque pleni sint, aut ingenij ac consilij: cùm alij bellè temperati existant ad ambas animi potestates, ualeantq; sapientia, nec ullam in partem timidi sint. Μονόκωλον propriè appellari, quod uno tantùm membro, constat, ceu crure; apertum est. quare μεταφορικῶς, ab auctore hoc iunctum nomen nunc usurpatum fuit. Populi autem Græci, similes ingenio barbaris nationibus, eodemque pacto ut illæ, distincti inter se: non tam (ut opinor) tales erant ob uicinitatem eorum, & quia sub eodem penè cœlo, quo illæ uiuerent, quàm propter uim naturamque sui ac proprij cœli, quod fingebat eos, cuiusmodi erant. Thebani enim, cæteriq; Bœotij tardi putabantur, qui tamen in gremio Græciæ sedes habebant. Arcades uerò asperi ac duri, etsi ambo sub cœlo uiuerent, quod páreret incolas tales.

Perspicuum igitur.) Elici inquit, & planè cognosci ex his quæ dicta sunt oportere, ualere ingenio, nec non procliues ad iram esse natura, qui materia satis apta sint ad uirtutem accipiendam: seque faciles præbituri sint sapienti uiro, optimis legibus ciuitatem ornanti, ad parendum iudicio ipsius atque institutis. εὐαγώγους enim appellat, qui persuaderi se sinunt, perducique non magno labore ad eam uitam, quam ille probarit, mutatis etiam, si oporteat, moribus ac studijs.

Quòd enim quidam.) Differit contra iudicium Platonis, studetque refellere opinionem ipsius, qui, de custodibus suæ reip. loquens, affirmauit oportere illos esse duros asperosque ignotis atque alienis hominibus: ipse ἀγρίους inquit, id est feros & agrestes, ducens hoc à natura canum, qui custodes fideles futuri sint domus fortunarumq; domini. Non probat igitur hoc, primumque ostendit se, quod erudit illos, idoneosque ei muneri obeundo reddit, complexum esse uno suo uerbo, iuncto tamẽ, id est cùm præcipit illos esse φιλομαθεῖς: animum enim esse, qui efficit homines pronos ad diligendum. quod accuratè docet. Hæc. n. est, inquit, animi uis ac potestas, qua diligimus. Animũ aũt cũ dico, ita accipio nomẽ hoc, ut Horat. uidetur cepisse, cũ inquit: *–animũ rege, qui nisi paret, Imperat:* id est, uim quandã animi, quę uiget, ac facile cõmouetur, cũ suspicatur se despectã. neque enim me fallit, quod est omnibus notum, animum etiam uirili genere significare τὸν ψυχῆν. Cùm uerò apertè hic tradat,

dat hanc animæ uim esse,qua diligimus:in II.tamen libro Topicorum, & in IIII. uidetur dissentire à semetipso, cùm uelit illic sedem ac domicilium animi esse partem illam,qua cupimus,incensíq; sumus desiderio alicuius rei iucundæ: etsi eo in loco non differens de natura ipsius,ut hic facit,id protulit,sed exempli loco.nec tamen scrupulum hunc contemno, faciléue posse euelli puto. inquit igitur priore loco, Ceu si odium, dixit aliquis, comitari iracundiam, foret odium in animi parte, quæ θυμοειδὲς uocata est:non enim illic iracundia. Considerandum igitur,si contrarium ipsius est in ea, quæ uocatur eodem nomine.si namque hoc uerum non est(in ea enim,quæ appellatur ἐπιθυμητικὸν, est amicitia)non comitatur igitur odium iracundiam.Idem quoque tradidit in posteriore,etsi illic de alia re quæstio est:id est,si amicitia uel actio,qua diligimus (ut interpretatur Alexander)est uoluntas. Cùm tradiderit autem hîc animum, id est habitum animæ pronum ad iram, impellere nos ad diligendum:uidendum est,an,quod apud Comicum est,amantium iras integrationem amoris esse,huc pertineat: ut quæ res hoc parit,eadem etiam augeat:præsertim cùm Plutarchus in libro,cuius index est ἐρωτικὸς,idem affirmet, ac simili etiam illustret.ueluti enim inquit,Sol è nubibus prodiens,& post caliginem feruentior est:ita amor,cùm iracundia & zelotypia reconciliatis delicijs iucundior atque acrior.

Signum autem est.)Ducto à signo argumento,id confirmat.Animus enim,inquit,atque excandescentia excitatur magis aduersus familiares & amicos, quàm aduersus ignotos, cùm aliquis putauit se neglectum & nullius existimationis habitum. Vtitur etiam testimonio Archilochi,qui perspicitur de eadem re eodem pacto existimasse: laudatque iudicium eius, ut alijs etiam locis fecit.Molestum autem ualde est in exemplo,paucis uerbis ipsum expositum fuisse,neque omnino certis ac planis. Cùm autem ita breui aliquid à ueteribus scriptoribus adponitur, nec cognitum est, quod antecedebat, aut sequebatur: uix potest aliquid de illo affirmari.Nam cùm in Aldino exemplari legeretur,ἀπάγχεο, tertia huius uerbi litera commutata: uidi calamo exaratum librum, qui habet ἀπέγχεο. quam lectionem expresit uetus tralatio, nec tamen non alium contrà nactus sum,in quo est itidem,ἀπάγχεο: cui lectioni,nisi obstaret uetustas, prorsus assentirer, ut ab ἄγχομαι conformata sit hæc uox, pro ἀπάγχω:& tempore & persona & licentia crebra apud poetas.Si enim ita legatur,notio est satis aperta.Hunc autem,totum deditum explendæ iracundiæ,non uno loco solùm orationem suam direxisse ad excandescentiam,perspicitur: quia apud Stobæum plures iambi leguntur,quorum hoc initium est, Θυμὲ,θύμ' ἀμηχανοῖσι κηδεσι κυκώμενε:ipsis autem instruit animum,docetque quomodo se gerere debeat, & cùm uicit aduersarios, & cùm uictus superatusque est in pugna contra illos: quorum uersuum primus citatur etiam à Dionysio Halicarnasseo in libro, quem scripsit de iungendis nominibus.Sed in illis etiam usurpauit uerba duo,eodem pacto conformata,cùm & ἀγάλλεο & ὀδύρεο dixerit:ut ἠλέφεο legitur in uersu eiusdem, qui editus fuit in Elpinicen à Pericle,cùm eam corriperet.quòd cùm uetula iam foret,stultè speraret se posse impetrare, quæ puellæ petunt ab amatoribus.Integrum carmen est, σὺ καὶ μύροισι χρῶς ἐὼν ἠλέφεο.in quo uideor mihi debere notare non eiusdem modi esse ἀπάγχεο & ἠλέφεο,cuius ἀγάλλεο & ὀδύρεο:priora enim illa duo sunt secundæ personæ, temporis imperfecti, modi indicandi:posteriora autem imperandi. conuenit enim ambobus in hoc. Quod autem de animo hoc dixit,illum ἄγεσθαι, id est extolli atque excitari:eodem uerbo usus est Sophocles in Oedipo adhuc regnãte,ubi de ipso ita inducit Iocastam loquentem,ὑψοῖ γὰρ ἄγει θυμὸν Οἰδίπους.

Et quod imperium.)Addit superiori alterum argumentum,quo idem probet, illos inquam quos uocauit θυμοειδεῖς, mirificè aptos esse ad remp.administrandam,posséque non magno negotio institui ad publicam dignitatem defendendam.inquit igitur:Et quod in homine est factum ad imperium sustinendum,& libertatem tuendam,proficiscitur ab hac potestate, acceptumque ipsi referri debet:animus enim,unde illi θυμοειδεῖς iuncto nomine uocati sunt,uim illam habet, nec patitur se uinci,& in contentione ulla superari.Vt igitur sententiam Platonis non probat,ita sedulò suam constituit:ueriusque quales debeant esse,qui clauum reip.tenent,demonstrat.

Non bene autem.)Refellit alteram partem sententiæ Platonis,qua ille iudicauit,oportere custodes reipublicæ,quique ipsam consilio suo ac uiribus gubernarent, esse ignotis asperos ac molestos. inquit enim, non rectè id dictum fuisse, neque decere quempiam talem esse:cùm etiam,qui cæteros præ se cõtemnere possent,cum summis bonis præditi sint,magnanimi inquam uiri,tales minimè sint natura, id est feri & agrestes. tantùm enim personam illam induunt contra improbos ac facinorosos mortales,uel potius ipsis perpetuò infensi sunt.adiungit autem de magnanimis:Ita multo magis illos affici animo,si sensérint se despici à familiaribus.quod prius testatur se narrasse de omni genere hominum.laudat autem hoc,meritoque fieri ab illis dicit,à quibus enim ornari se expectabant,cùm ab illis læduntur, & detrimenti aliquid capiunt: non tantum se malum accipere cogitant,sed etiam arbitrantur bono priuari.quod sibi deberi non sine causa putabant. Animaduertendum autem, putare optimum auctorem,magnanimos uiros iure optimo quibusdam irasci,nec impedire magnitudinem illam animi,uel potius concursum omnium uirtutum,quin graues iustasque pœnas capiant ab inimicis: ijsque omnibus, qui ipsos magnis iniurijs affecerint.Medea etiam apud Euripidem hoc probat:& honesti uiri,laudisque ueræ cupidi,officium esse dicit: grauem inquam ac ualde molestum esse inimicis,beneuolum autem placidumque amicis.

Vnde dictum est.)Confirmat idem peruagatis duabus uocibus,ac prouerbijs denique:quorum alterum erat,sæuum esse bellum fratrum,sanarique uix posse inimicitias exortas inter ipsos.quod certum & exploratum esse,exemplis comprobare necesse non est:ita multa occurrunt & uetera & recentia. Nec tamen alienum est admonere, idem etiam affirmasse grauem rerum scriptorem Tacitum, cùm de duorum germanorum atrocibus inimicitijs, quorum unus imperium Rom. pro uiribus fouebat:alter pro libertate suorum magno animo pugnabat,in XX.libro loqueretur.Prærat Iulius Briganticus sorore Cifuilis genitus,ut fermè acerrima proximorum odia sunt,inuisus auunculo,infensusque: alterum uerò,qui uehemẽter,& quasi præter modum dilexerunt,acerbè quoque ac finè modo odisse consuerunt.

De his igitur.)Repetit paucis,quæ modò explicuit: dicitque se putare de ipsis commodè à se disputatum esse, quia hæc non poscunt maiorem curam: inscitéque eum facturum affirmat, qui de huiuscemodi rebus expectat exquisitiorem doctrinam. non enim omnia eodem pacto tractanda sunt. Quæ namque ratione argumentisque solis nituntur, requirunt subtiliorem animaduersionem(neque enim sensu illa postea adiuuantur) quæ autem sensu percipiuntur, non egent tam exquisita diligentia: quod enim non impleuit studium præcipientis, efficit absoluitque sensus ipse. Si quid igitur desideratur hîc à quopiam,accipiet ipsum,planeque cognoscet,cùm uidebit,aut aliquo alio sensu notabit.

CAPVT ~~XIV.~~ IIX

QVia aũt,quẽadmodũ aliarũ rerũ,q̃ natura cõstãt, non hæ sunt partes totius coagmẽtatiõis, sine qb. totũ nullo modo esset:manifestũ est, neq; ciuitatis partes poni oportere, q̃cũq; ciuitatib. necesse est inesse:neq; ullius alîus cõmuniõis, ex qua unũ qd̃piã gen⁹. Vnũ .n. qd̃dã & cõmune oportet esse, & idẽ cõmunicãtib. siue æquali,siue inę quali cõmunicabunt: ceu siue cib⁹ hic est,siue mẽsura agri, siue alia q̃piã huiusc. rerũ. Quan-

ΠΕΡΙ δ', ὥσπερ τ' ἄλλων τ' ἐν τῇ φύσιν συνεστώτων, οὐ πᾶσα ἔστι μόρια τὰ ὅλης συστάσεως, ὧν ἄνευ τὸ ὅλον οὐκ ἂν εἴη, δῆλον ὡς καὶ τὰς πόλεως μέρη θετέον, ὅσαι ταῖς πόλεσιν ἀναγκαῖον ὑπάρχειν, οὐδ' ἄλλης κοινωνίας οὐδεμιᾶς, ἐξ ἧς ἕν τι τὸ γένος. ἐν γάρ τι καὶ κοινὸν εἶναι δεῖ καὶ πᾶσι τοῖς κοινωνοῖς· ἂν τε ἴσον, ἄν τε ἄνισον μεταλαμβάνωσι· οἷον, εἴτε τροφὴ τοῦτό ἐστιν, εἴ τε χώρας πλῆθος, εἴτε ἄλλό τι τῶν τοιούτων ἐστίν.

QVonam autẽ,quemadmodum in alijs, quæ natura constant, non continuò sunt hæ totius concretionis partes, sine quibus totum esse nõ possit:sic in promtu est,neq; in ciuitatis partibus esse ea numeranda, quæ ciuitatibus non deesse debent, neq; in alius ullius societatis, ex qua unum quoddam genus fiat. unum enim quiddam, & commune, & idem socijs sit oportet siue æqualiter siue mæqualiter eius sint participes, siue hoc sit:uerbi causa,alimentum, siue agri longitudo & latitudo, siue quid aliud tale.

At

Quando aũt fuerit hoc quidem huius gratia, hoc aũt cuius gratia, nihil in his cõmune est: nisi huic quidem facere, huic aũt sumere: intelligo autẽ & instrumento omni ad opus, quod efficitur, & opificibus: domui.n. ad fabrum nihil est, quod efficitur commune, sed est gratia domus fabrorum ars. Quare opus est ciuitatib. possessione bonorũ: possessio aũt nulla pars est ciuitatis. Multæ aũt partes bonorum sunt animales. Ciuitas uerò communio quędam est similium, gratia aũt uitæ, quantũ res patitur, optimæ. Quia autẽ beatitudo est optimũ: hæc aũt uirtutis actio est, & usus quidã perfectus. contigit autẽ sic, ut hos qdẽ usu ueniat participes esse ipsius, hos aũt paulũ quidã, uel nihil: planũ est, hoc causam esse, q̃ sunt species ciuitatis, & discrimina, & respub. plures. alio.n.modo, & per alia, singuli hoc indagãtes, & uitas diuersas faciunt, & respublicas. Adhuc aũt considerandum est, quot hęc sunt, sine quib. ciuitas nullo pacto esset: etenim quas dicimus esse partes ciuitatis, in his foret necessarium inesse. Sumendus ergo est numerus operũ: ex his.n. perspicuum erit. Primũ igitur adesse oportet alimẽtum, deinde artes: multis.n. instrumẽtis eget uita. tertium aũt arma: q̃ cõmunicant.n. ipsã, necesse est & in seipsis habere arma, & ad imperiũ, ꝓpter eos q̃ parére nolũt: & aduersus eos, q̃ extrinsec⁹ iniuriã facere aggrediũt. Adhuc pecuniæ aliquã copiã aut habeãt, & ad usus ꝓprios suos q̃; & ad bellicos. Quintum aũt & primũ, curam, q̃ refertur ad naturã diuinam, quã uocant sacerdotiũ. Sextum aũt numero & omniũ maximè necessariũ existimationẽ de reb. utilib. ac iustis inter se. Opera igitur hæc sunt, qb. eget omnis ciuitas, ut ita loquar. ciuitas.n. multitudo est, non quælibet, sed q̃ paratas habeat res ad uitã necessarias, ut affirmam⁹. Si aũt quippiã horum desideretur, fieri nõ potest ut simpliciter cõmunio hęc cõtenta suis reb. sit. Necesse igitur est per operationes has coagmẽtatam esse ciuitatem. Opus ergo est, agricolarum esse multitudinem, qui parent cibaria, & opifices, & milites, & locupletes, & sacerdotes, & existimatores rerũ necessariarum, & utilium.

ὅταν δ' ἡ τὸ μὲν τούτῳ ἕνεκεν, τὸ δ' οὗ ἕνεκεν, ἀθὲν οὐδὲ τούτοις κοινόν· ἀλλ' ἢ τῷ μὲν ποιῆσαι, τῷ δ' λαβεῖν. λέγω δ' οἷον ὀργανῴῳ τε ὧν τι πρὸς τὸ γιγνόμενον ἔργον, καὶ τοῖς δημιουργοῖς· οἰκία γὰρ πρὸς οἰκοδόμον, ἀθὲν ἐστιν ὁ γίνεσθαι κοινόν, ἀλλ' ἕνεκεν τοῦ οἰκίας χάριν ἡ τῆ οἰκοδόμων τέχνη. διὸ κτήσεως μὲν δεῖ τοῖς πόλεσιν· ἀφ' ὧν δ' ἐστὶν ἡ κλῆσις μέρος τῆς πόλεως. πολλὰ δ' ἔμψυχα μέρη τῆς κτήσεως ἐστίν. ἡ δὲ πόλις κοινωνία τῆς ἐσὶ τῶ ὁμοίων, σύνεκεν τοῦ ζωῆς τῆς ἐνδεχομένης ἀρίστης. ἐστὶ δ' ἐστὶν εὐδαιμονία τὸ ἄριστον· αὕτη δὲ ἀρετῆς ἐνέργεια καὶ χρῆσις τις τέλεια· συμβέβηκε δ' ἔνια, ὥστε τὰς μὲν ἐνδέχεσθαι μετέχειν αὐτῆς, τὰς δὲ μικρὸν ἢ μηδέν· δῆλον ὡς τοῦτ' αἴτιον ἓν γίγνεσθαι πόλεως εἶδη καὶ διαφορὰς, καὶ πολιτείας πλείους· ἄλλον γὰρ τρόπον καὶ δι' ἄλλων, ἕκαστοι τοῦτο ἐνεργοῦντες, τάς τε οἴκους ἑτέρους ποιοῦσι καὶ τὰς πολιτείας. ἐπισκεπτέον δὴ καὶ πόσα τινά ἐστιν, ὧν ἄνευ πόλις οὐκ ἂν εἴη· καὶ γὰρ ἃ λέγομεν εἶναι μέρη πόλεως, ἐν τούτοις ἂν εἴη ἀναγκαῖον εἶναι τὰ ἄρχειν. λεπτέον τοίνυν τί ἔργον τοῦ ἀριθμὸν ἐκλέκτων γὰρ ἔσαι δῆλον. πρῶτον μὲν δὴ ἓν ὑπάρχειν δεῖ τροφὴν, ἔπειτα τέχνας· πολλῶν γὰρ ὀργάνων δεῖται τὸ ζῆν. τρίτον δὲ ὅπλα· τοὺς γὰρ κοινωνοῦντας ἀναγκαῖον καὶ ἐν αὐτοῖς ἔχειν ὅπλα· πρός τε τὴν ἀρχὴν, τοῦ ἀπειθοῦντων χάριν, καὶ πρὸς τοὺς ἔξωθεν ἀδικεῖν ἐπιχειροῦντας. ἔτι χρημάτων τινὰ δύναμιν, ὅπως ἔχωσι καὶ πρὸς τὰς καθ' αὑτοὺς χρείας, καὶ πρὸς πολεμικάς. τέμπτον δὲ καὶ πρῶτον, τὴν πρὸς τὸ θεῖον ἐπιμέλειαν, ἣν καλοῦσιν ἱερατείαν. ἕκτον δὲ τὸν ἀριθμὸν, καὶ πάντων ἀναγκαιότατον, κρίσιν πρὸς τοῦ συμφερόντων καὶ τοῦ δικαίων, τοῦ πρὸς ἀλλήλους. τὰ μὲν οὖν ἔργα ταῦτ' ἐστὶν, ὧν δεῖται πᾶσα πόλις, ὡς εἰπεῖν. ἡ γὰρ πόλις πλῆθός ἐστιν ἐξ ὧν τυχὸν, ἀλλὰ πρὸς ζωὴν αὐτάρκης, ὡς φαμὲν. ἐὰν δέ τι τυγχάνῃ τούτων ὂν ἐκλεῖπον, ἀδύνατον ἁπλῶς αὐτάρκη τοῦ κοινωνίαν εἶναι ταύτην. ἀνάγκη τοίνυν καὶ ταύτας συνεστάναι πόλιν· δεῖ ἄρα γεωργῶν τ' εἶναι πλῆθος, οἳ παρασκευάζουσι τοῦ τροφὴν, καὶ τεχνίτας, καὶ τὸ μάχιμον, καὶ τὸ ἄπορον, καὶ ἱερεῖς, καὶ κριτὰς τοῦ ἀναγκαίων καὶ συμφερόντων.

At cùm duarum rerum hæc est illius gratia: illa autem, cuius gratia: nihil est in his rebus cõmune, nisi quòd hæc faciat, illa accipiat: exempli causa, nulli nec instrumento, nec opifici cum opere, quod efficitur, quicquam est cõmune. domui enim nihil est cum fabro aut architecto commune: sed architectura & ars fabrorum domus gratia comparata est. Quãdo igitur hæc ita sunt, quamuis bonorũ partorum seu relictorũ possessione ciuitatibus opus sit, bonorum possessio tamen ciuitatis nulla pars est. Atqui multa animata partes sunt ciuitatis. Ciuitas autem societas quædam similiũ est, uitæ, quoad eius fieri potest, optimæ gratia constituta. Sed quoniam summum bonum est beatitudo: beatitudo aũt uirtutis operis functio, & usus quidã perfectus est: resq; ita cadit, ut alij possint eius esse participes & compotes, alij parum aut nihil: hæc uidelicet causa est, quamobrem ciuitatum & rerump. plura & dissimilia genera exstiterint. Nam dum alij alijs modis alijsq; uijs ac rationibus singuli hoc aucupantur atq; inuestigãt: & uitæ genera diuersa efficiunt, & reipublicæ administrandæ formas dissimileis. Quàm multæ autem hæ res sint numero, sine quibus ciuitas esse non queat, uidendũ est. Nã quas ciuitatis partes esse dicimus eæ in his reb. insint necesse est. Ergo operum numerus sumendus est, ex his enim intelligere licebit. Primùm igitur uictus seu alimentum suppetere debet: deinde artes. multis enim instrumentis opus est ad uitam degendam: tertio loco arma. eos enim, qui societatem ciuilem coierunt, armis instructos esse necesse est, & aduersus eos, qui imperium respuunt, legibusq; parére nolunt, & aduersus externos iniuriam facere conanteis. deinde aliqua pecuniæ uis et copia tum ad usum domesticum atq; urbanum, tum ad sumtum rei militaris. quintum est id, quod primo loco ponendum fuit, rerum diuinarum & cæremoniarum curatio, quam sacerdotium appellant. postremum est & sextum, omniumq; maximè necessarium, iudicium de rebus utilibus & de rebus iustis, quæ ciuibus inter ipsos intercedunt. Hæ sunt res, hæcq; opera, quæ omni ciuitati opus sunt, quæ quidem relatu digna sint. Ciuitas enim multitudo est non fortè oblata, sed ad uitã degendam suis ipsa bonis cõtenta, ut dicimus. Quòd si quid horũ fortè desit, fieri non potest absolutè, ut hæc societas suis ipsa bonis sit cõtenta. In horũ igitur operũ effectionib. cõsistere ciuitatẽ necesse est. Oportet ergo & agricolarũ esse multitudinẽ, qui alimentũ uictũq; præbeãt, & artifices, et uiros militares, et locupletes, & sacerdotes, & iudices, qui [a] de reb. iustis ac utilib. statuãt.

COMMENTARIVS.

Quia autem.) Ostendit, existimari non debere partes ciuitatis cuncta, quæ requiruntur ad constitutionem illius. sunt enim quædam, sine quibus ipsa manere nullo pacto potest, quæ tamen partes uocandæ non sunt. Declarat autem hoc simili, sumpto à rebus naturalibus. neq; enim in illis, quod satis apertum est, planiusq; intelligitur, omnia quæ seruiunt compositioni earum, perficiuntque res eas, partes ipsarum esse uerè creduntur. Idem igitur usu uenire affirmat in ciuitate, & in omni alia communione, ex qua conficitur unum genus, & quasi unum corpus.

Vnum enim.) Non loquitur communione solùm illa, quæ uocatur ciuitas: sed de omni communione, in qua tradit, unum quodpiam oportere esse, quod commune sit omnium illorum, qui partes sunt eius communionis, siue æqualiter, siue inæqualiter participes illius sint, ut quidam ipsorum maiorem eius partem accipiant in diuisione eius boni: quidam uerò minorem. Neque uerò necesse est, omnes qui socij sunt eiusdem operis, æqua parte fructus, qui inde capitur, ornari: nisi personæ ipsorum pares sint, & labores etiam æquales. Explicat autem quale sit illud, quod intelligit, atque inquit: Ceu frumentum, resq; aliquæ aliæ, quib. homines uescuntur, siue ager sit, siue aliud quippiã è genere horum, quæ utilia uitæ hominũ sint.

Quando autem.) Aperit nunc, quando nihil commune inter aliquos existit: causamque huius affert, ut eripiat errorem animi aliquibus, qui in hoc peccarent. Quando igitur, inquit, eorum qui falsò putarentur, commune aliquid habere, unum fuerit eius generis, quod alius causa laborat seruitque illi: alterum uerò, cuius causa conficitur opus, nihil profectò commune inter hæc esse potest, nisi aliquis ita accipiat arbitreturque conuenire ipsis aliquo modo: quia ipsorum alterum molitur, fabricatque id opus: alterum uerò sumit ipsum, atque eo utitur. Explicat autem magis quod significare uult, atque exemplum eius ponit: inquit enim: Ceu omni instrumento nego aliquid commune esse cum opere, quod efficit, & opificibus ipsis. Exempli causa, domui cum fabro, qui ipsam ædificauit (nihil enim commune est his) uerùm omnis ars studiumque fabri refertur ad domum. quare addit, ut propius accedat ad ea, quæ in manibus habet concludatq; quod uult, opus sane ciuitatibus est bonis: nec manet illa, nisi possideat, quæ necessaria sunt: non tamen possessio ipsorum, est pars aliqua ciuitatis. Non est autem dubium, quin multæ res animò præditæ, partes sint patrimonij; numerenturque in bonis: ceu pecora, iumenta, serui. Ciuitas uerò, inquit, est communio similium. quod, ut patefactum est, usu non uenit in superioribus rebus: quæ communio inuenta est uitæ optimæ causa, si non perfectæ atq; absolutæ, quantum materia illa patitur.

Quia autem beatitudo.) Propositum auctori est ostendere, quæ requiruntur ad ciuitatem constituendam. Primò igitur declarat, unde existat uarietas dissimilitudoq; rerumpublicarum: quæ nimirum proficiscitur à dissimilitudine finis. neq; enim populi cuncti unum eundemq; finem sibi proposuerunt in ordinando statu ciuitatis: sed sæpe longè alium ac diuersum. inquit igitur, sumptis quibusdam satis planis. Quia autem uita beata est quoddam primum: hæc uerò, uita inquam beata, est actio uirtutis, & usus quidam ipsius integer ac perfectus, & quo melior absolutiorque nullus inuenitur: contingit autem uitio & imbecillitate ingeniorum humanorum, ut hi esse queant participes ipsius: hi autem pusillum eius attingant, siue penitus inde deijciantur. Post hæc iam exposita redditionem adfert, concluditque sententiam, perspicuum esse affirmans, hanc causam esse, cur existant species ciuitatis & discrimina inter ipsas, eodemq; pacto respub. plures. alia namq; uia & administriculo diuersarum rerum singuli mortales hoc uenantes & adipisci studentes, uitas longè alias effecerũt, & resp. itidẽ diuersas.

Adhuc autem.) Inuestigat sanè auctor, quæ sint partes ciuitatis: ut autem ipsas inueniat, enumerat illa, sine quibus ciuitas constare non potest. intelligit enim in ipsis profectò existere, quæ sedulò quærit, etsi non omnia, quæ necessaria ei sunt, ut testatus est, partes ipsius sunt: ita tamen facilius inueniuntur. Inquit igitur, illa sumenda esse à factis: quorum operum ipsorum numero deprehenso futurum prorsus, ut pateant affirmat. Non sine causa suspicaretur aliquis, secutus indicium ueteris tralationis, defecisse in Græco exemplari unum aut alterum uerbum ante ἀναγκαῖον ὑπάρχειν. sic enim in ipsa nunc legitur: quæ quamuis rudis, fidelis tamen esse solet. Propriè à quo. uel ut in alio, scripto itidem, Propriè quod.

Primùm igitur.) Exponit, quæ necessaria indicat ciuitati: sunt autem illa numero sex. Primum eorum nominat alimentum, sine quo uiui non potest, si nullum sit: si uerò duriter comparetur, ægrè miserèque. Deinde artes existimat esse necessarias: in primis autem quæ moliendis operibus incumbunt, qualis est ars fabrorum materiariorum, & eorum qui domos cõstruunt, textorum, & cæterorum his similium, hoc autem uerum esse declarat, dicens: Multis enim instrumẽtis eget uita hominũ, quę commoda auxiliaque sine artibus non obtinentur. Non enim intelligit solùm nunc instrumenta, quibus artes utuntur ad opera sua conficienda: sed etiam quæ similitudinem aliquam eorum habent, quia multum ualent ad bene beateq; uiuendum. Tertium commemorat arma, complectens ὅπλων uerbo, quibus plagas infligimus, & quibus salutem nostram nostrorumq; tuemur: quæ necessaria esse tradit ad imperium retinendum, cui periculum creatur (ut narrat) à domesticis & ab externis hostibus reipublicæ. Magistratus enim egent armis ad retinendos in officio improbos ciues, qui recusant parêre legibus: simulque copijs aliquibus indiget ciuitas ad impetum hostium coercendum, qui facilè ciuitatem spoliatam armis incurrerẽt. Præterea pecuniæ uim aliquam & copiam (hoc enim quartum est) cuius etiam geminum usum esse tradit. sine pecunia namque non potest ciuitas administrari. Sumptus enim tranquillis quoque temporibus certi quidam necessarij sunt, sed ad res quoque bellicas, & multo etiam magis requiruntur: unde nerui articuliq; belli à quibusdã ideò pecuniæ uocatæ sunt. Quintum, & quod antecedit reliqua, cultum deorum esse dicit: quæ res uincit reliquas, quia refertur ad deos, capitq; hunc gradum honoris à personis quas curat. Quomodo etiam munus illud uocare sui Græci soliti sint, ostendit. inquit enim, ἱερωτείαν, curam hanc ab illis appellari. Sextum numero esse inquit, quod maximè necessarium esse affirmat, reipub. scilicet conseruandæ & concordiæ ciuium existimationem, iudiciumq; prudens rerum, quæ prodesse queunt ciuitati, ut scilicet illa probentur, contraria autem repudientur: simulq; ut causę ciuium litesq; æqualiter iusteq; iudicentur. significare enim uidetur senatum concionemúe, in qua de rebus publicis deliberetur, nec non forum & curiam.

Opera igitur.) Expositis superioribus affirmat, quæ enumerauit ea esse, quibus eget omnis ciuitas. intelligens autem se de rebus agere, de quibus nihil certi exquisitique tradi possit. uariantur enim illæ nonnihil, mutatis locis atque institutis populorum: addidit, ut se uindicet ab omni reprehensore, liceat mihi ita loqui, & certum numerum in rebus non omnino certis ponere. contingit enim, ut ciuitas aliqua sit, quæ horum aliquo non indigeat: inueniretur etiam, quæ unoquopiam aut altero præterea egeat. Constituit autem quod dixit, probatque ea necessaria esse, redigens nobis in memoriam, quod anteà dictum est, id est, quæ sit uis ratioque huius rei, & quæ uerè uocetur ciuitas. neque enim quamlibet multitudinem ciuitatem esse dicit, sed certam quandam & præditam ijs bonis, quibus meritò contenta sit ac commodè uiuat. Quòd si horum quippiam desideratur, fieri non posse, inquit, ut simpliciter hæc communio absoluta expletaque sit. exempli causa, si penuria frumenti illic fuerit, eodemque pacto inopia pecuniæ publicę, nullumq; ærarium, siue aliud quippiam è numero eorum, quæ suprà appellata sunt. Ὡς ἐπεῖν, quod inquit, non ualet, ut uerè dicam, sicut interpres quidam accepit: sed contrà conterit, & quasi leuiter emendat, quòd dixerat, ciuitatem omnem. sunt enim è numero harum rerum, & quasi operum artium, quę intellexit, nonnulla, quibus non omnino egent ciuitates, sed sine illis manent. quòd autem infrà addit, ὡς ἔφαμεν: id significat planè: & hunc sensum illius esse, iudiciumque testatur.

Necesse igitur.) Concludit rationem, affirmans ex his quę modò dicta sunt, cognosci ui studiorum, officinarumque appellatarum constare ciuitatem, ac uix posse sine ipsis manere. unde perspicitur, oportere illic esse, qui ea moliãtur industria sua, ac fabricent: id est agricolas, opifices & cęteros, quos enumerauit, ne cogatur illa semper aliunde petere magno cum labore ac sumptu: nec prompta ea unquam habere.

α τῶν δικαίων, καὶ τῶν συμφερόντων. al. τῶν ἀναγκαίων, καὶ τῶν συμφ. id est de rebus necessarijs & utilibus.

CAPVT IX.

HIs aũt reb. explicatis, reliquum est considerare: utrum omnes deceat omnib. his com-

ΑΠορισμένων δὲ τούτων λοιπὸν σκέψασθαι πότερον πᾶσι κοινωνητέον πάντων τού-

HIS autem decisis ac definitis, reliquum est, ut uideamus, utrum hæc omnia debeant omnium esse cõmunia?

communicare. contingit. n. eos dem omnes esse & agricolas & opifices, & qui deliberēt & qui iudicent, siue singulis munerib. expositis alios proponendum sit: siue hæc quidē propria, hæc autem communia omnium necessariò sunt. Non in omni autē hoc repub. (quemadmodum enim diximus) contingit & omnes omnib. cōmunicare: & non omnes omnibus, sed quosdam ipsorū. Hæc enim reddunt respublicas diuersas. In statibus enim multitudinis participes sunt omnes omnium, in dominatib. autem paucorū, contrà. Quia aūt propositum nobis est quærere de optima repub. hæc autem est, per quam ciuitas esse posset maximè beata, beatitudinem aūt sine uirtute impossibile esse obtineri, dictum est à nobis prius: manifestū est in ciuitate, quæ pulcherrimè remp. administret, & quę iustos uiros habet simpliciter, sed nō ad suppositionem, neq; uitam artificum humilium, neq; forensem oportere ciues uiuere: ignobilis enim est huiuscemodi uita, & ad uirtutē subcontraria. neq; oportet agricolas esse: opus enim est otio & ad uirtutem gignēdam, & ad actiones ciuiles obeundas. Quia autē & quod militiæ seruit, & quod deliberat de his q̄ conducūt, & quod existimat de reb. iustis existit, & partes hæ ciuitatis perspiciuntur maximè esse, utrū diuersa & hęc ponendum, uel ijsdem tribuendum est ambo? Perspicuum aūt & hoc, aliquo modo ijsdem, aliquo autē & diuersis. qua enim alius uiriditatis utrūque horum operum est, & hoc quidem eget prudentia, hoc autem corporis uiribus diuersis: qua uerò unum eorum est, quæ fieri non possunt, ut qui ualent uim adhibere ac resistere, hi ferant perpetuò sibi imperari, hac utique eosdem. Qui enim in sua manu habent arma, in eorundem arbitrio est maneat, an non maneat respublica. Restat igitur ambobus, ipsis tribuere rempublicam hanc: non autem simul, sed ut natura fert. robur enim in iunioribus, prudentia autem in senioribus. Sic igitur ambobus assignare utile ac iustum esse uidetur: habet enim diuisio hæc, quod ex dignitate est. Quin etiam & possessiones bonorum opus est in his extare: necesse enim est diuitias ciuibus adesse. Ciues autem hi:

τῶν ἐνδέχε) γὰρ τὰς αὐτὰς ἅπαντας εἶναι καὶ γεωργὰς καὶ τεχνίτας, καὶ τοὺς βουλευομένους καὶ δικάζοντας, ἢ καθ' ἕκαστον ἔργον τῶν εἰρημένων ἄλλους ὑποθετέον. ἢ τὰ μὲν ἴδια, τὰ δὲ κοινὰ τούτων ἐξ ἀνάγκης ἐστίν. οὐκ ἐν πάσῃ γὰρ τούτῳ πολιτείᾳ (καθάπερ γὰρ εἴπομεν) ἐνδέχε) καὶ πάντας κοινωνεῖν πάντων, καὶ μὴ πάντας πάντων, ἀλλὰ ἔνιας τινῶν· τοῦτο γὰρ καὶ ποιεῖ τὰς πολιτείας ἑτέρας. ἐν μὲν γὰρ ταῖς δημοκρατίαις μετέχουσι πάντες πάντων· ἐν δὲ ταῖς ὀλιγαρχίαις, τἀναντίον. ἐπεὶ δὲ τυγχάνομεν σκοποῦντες περὶ τὴν ἀρίστης πολιτείας· αὕτη δ' ἐστὶ, καθ' ἣν ἡ πόλις αὐ εἴη μάλιστ' εὐδαίμων, τὴν δὲ εὐδαιμονίαν ὅτι χωρὶς ἀρετῆς ἀδύνατον ὑπάρχειν, εἴρηται πρότερον, φανερὸν ὡς ἐν τῇ κάλλιστα πολιτευομένῃ πόλει, καὶ τῇ κεκτημένῃ δικαίους ἄνδρας ἁπλῶς, ἀλλὰ μὴ πρὸς τὴν ὑπόθεσιν, ὥστε βάναυσον βίον, ἢ ἀγοραῖον δεῖ ζῆν τοὺς πολίτας· ἀψυχὴς γὰρ ὁ πρᾶττων βίος, καὶ πρὸς ἀρετὴν ὑπεναντίος, ὥσθ' οὐ γεωργοὺς εἶναι· δεῖ γὰρ σχολῆς καὶ πρὸς τὴν γένεσιν τῆς ἀρετῆς, καὶ πρὸς τὰς πράξεις τὰς πολιτικάς. ἐπεὶ δὲ καὶ τὸ πολεμικὸν, καὶ τὸ βουλόμενον πρὸς τῶν συμφερόντων, καὶ κεῖνον πρὸς τὸ δικαίων ἐνυπάρχει, καὶ μέρη φαίνε) τῆς πόλεως μάλιστα ὄντα, πότερον ἕτερα καὶ ταῦτα θετέον, ἢ τοῖς αὐτοῖς ἀποδοτέον ἄμφω; φανερὸν δὴ καὶ τοῦτο· διό πτερόν μοί ἐνια τοῖς αὐτοῖς, τόπον δέ ἐνια καὶ ἑτέροις· ἡ μὲν γὰρ ἑτέρας ἀκμῆς ἑκάτερον τῶν ἔργων, καὶ τὸ μὲν δεῖται φρονήσεως, τὸ δὲ δυνάμεως, ἑτέροις· ἢ δὲ τῶν ἀδυνάτων ἐστὶ τοὺς δυναμένους βιάζεσθαι καὶ κωλύειν, τούτους ὑπομένειν ἀρχομένους ἀεὶ, ταύτῃ δὲ τοὺς αὐτούς. οἱ γὰρ τὰ ὅπλων κύριοι, καὶ μένειν, καὶ μὴ μένειν κύριοι τὴν πολιτείαν. λείπεται δίνλω τοῖς αὐτοῖς μὲν ἀμφοτέροις ἀποδιδόναι τὴν πολιτείαν ταύτην· μὴ ἅμα δὲ, ἀλλ' ὥσπερ πέφυκεν, ἡ μὲν δυνάμις ἐν νεωτέροις, ἡ δὲ φρόνησις ἐν πρεσβυτέροις ἐστίν. ἁρμόττει γὰρ οὕτως ἀμφοῖν νενεμῆσθαι συμφέρειν δίκαιον εἶναι· ἔχει γὰρ αὕτη ἡ διαίρεσις τὸ καθ' ἀξίαν. ἀλλὰ μὴν καὶ τὰς κλήσεις δεῖ εἶναι πρέπουσας· ἀναγκαῖον γὰρ δυσχέρειαν ὑπάρχειν τοῖς πολίτα-

nia: (fieri enim potest, ut ijdem omnes sint & aratores, & artifices, & consultatores, & iudices) an unicuiq; operi et muneri, quod à nobis commemoratum est, alij atq; alij præficiendi sint, an quædam ex his propria, quædam necessariò sint communia. Non in omni autē reip. administrandæ forma hoc locum habet. nam, quemadmodum diximus, fieri potest, ut & cum omnibus omnia communicentur, & non omnia cum omnibus, sed quædam cum quibusdam. Hæc enim dissimiles reipubl. administrandæ formas gignunt. In democratijs enim omnes omnium sunt participes, in oligarchijs contrà. Quoniam autem fors ita tulit, ut de optima reipub. administrandæ forma cōsideraremus: hæc autem est, ex qua ciuitas maximè fortunata et beata esse posit: at beatitudinem sine uirtute constare non posse, antè dictum est. perspicuum est in ea ciuitate, quæ optimè regitur rectissimeq; administratur, quæq; uiros possidet simpliciter & absolutè, nō ex conditione iustos ciueis, neque illiberalem et sordidam, neq; cauponariam & tabernariam uitā degere oportere. humilis enim minimeq; generosa talis uita est, & uirtuti aduersaria. neque uerò agricolas esse: otio enim opus est tum ad uirtutis ortum, tum ad actiones ciuileis. Quoniam autem inest in ciuitate & genus hominum militare, et id quod partim de utilibus deliberat, partim de iustis disceptat & iudicat, quæ duo genera ciuitatis partes in primis uidentur esse: utrum etiam hæc munera diuersa habēda sūt, an ijsdē utraq; assignāda & mandanda sunt? Atqui hoc quoq; perspicuū est, quāobrē quodā modo ijsdē, quodā modo diuersis sint mandanda. Nā qua ratione utrūq; munus ad aliud tempus ætatis accommodatum est, & alterum prudentia, alterum uirib. corporis eget, alijs mandari debent: qua ratione uerò fieri nō potest, ut qui uim afferre & prohibere possunt, hi semper se sub imperio esse æquo animo ferāt, hac ratione ijsdem. nam penes quos armorū est arbitrium & potestas, eorundem arbitratu manet & non manet reip. administrandæ forma. Reliquū igitur est, ut ijsdem quidem hæc utraq; reip. administrandæ pars sit mandanda, uerùm nō uno tempore, sed quemadmodū uires corporis in iuuenibus, prudētia in senib. solet inesse natura: sic ambob. distribui & utile & iustū est. habet enim hæc diuisio ac distributio rationem dignitatis. Iam uerò etiam hos bona possidere oportet. Ciuibus enim facultates & copiæ rei familiaris suppetant necesse est. at hi

opifices enim tenues non ſunt participes ciuitatis, neq; aliud ullum genus, quod non obit opus uirtutis. Hoc autem manifeſtum eſt è ſuppoſitione: uitã enim beatam ducere, neceſſe eſt cum uirtute adeſſe, beatam autem ciuitatem nõ ad partem aliquam ipſius reſpicientes decet dicere, ſed ad omnes ciues. Manifeſtum autẽ eſt, oportere prædia eſſe horũ, ſiquidem neceſſe eſt eſſe agricolas, ſeruos, uel barbaros, uel pauperculos, qui ſedes habent in agro. Reliquum aũt eſt è numero eorum, qui dicti ſunt ſacerdotũ genus: apertus autem eſt horum ordo. Neq; enim agricola neque tenuis opifex, ſacerdos conſtituendus eſt: à ciuibus enim decet coli deos. Quia autem ciuium genus diuiſum eſt in duas partes, hoc eſt in illud, quod arma geſtat: & alterum, quod adhibetur ad deliberationes. decet autem cultum tribuere dijs, & requietẽ capere in illis colendis eos, qui per ætatem defecerũt, hos aſsignare oportet ſacerdotijs. Sine quib. igitur ciuitas nõ conſtat, & quot partes ſunt ciuitatis, dictũ eſt: agricolæ namque & artifices, & omne genus mercenariorum neceſſariò adſunt ciuitatibus: partes autem ciuitatis ſunt, quòd arma geſtat & deliberat. & diſtinctum eſt unumquodq; horum: hoc quidem ſemper, hoc aut per uices.

ταις. πολίτην δὲ οὗτοι· τὸ γὰρ βάναυσον ἀ μετέχῃ τ πόλεως, οὐδ' ἄλλο ἀθὲν γένος, ὁ μὴ τ ἀρετῆς δημιεργόν ἐστι. τοῦτο δ' δῆλον ἐκ τ ὑποθέσεως· τὸ μὲν γὰρ εὐδαιμονεῖν, ἀναγκαῖον ὑπάρχειν μετ' ἀρετῆς· εὐδαίμονα δ' πόλιν οὐκ εἰς μέρος τι βλέψαντας δεῖ λέγειν αὐτῆς, ἀλλ' εἰς πάντας τοὺς πολίτας. φανερὸν δὲ, καὶ ὅτι δεῖ τὰς κτήσεις εἶναι τούτων, εἴπερ ἀναγκαῖον εἶναι τοὺς γεωργοὺς, δῆλος, ἢ βαρβάρους, ἢ περιοίκους. λοιπὸν δὲ ἐκ τῶν καταριθμηθέντων τὸ τῶν ἱερέων γένος. φανερὰ δὲ καὶ ἡ τούτων τάξις· οὔτε γὰρ γεωργὸν, ὅτι βάναυσον ἱερέα καθιστατέον· ὑπὸ γὰρ τῶν πολιτῶν πρέπει τιμᾶσθαι τοὺς θεούς. ἐπεὶ δὲ διῄρηται τὸ πολιτικὸν εἰς δύο μέρη, τοῦτ' ἔστι τό, τε ὁπλιτικὸν καὶ τὸ βουλευτικόν· πρέπει δὲ τιμᾶν τε θεραπείαν ἀποδιδόναι τοῖς θεοῖς, καὶ τιμᾶν ἀνάπαυσιν ἔχειν πρὲ αὐτοὺς τοὺς διὰ τὸν χρόνον ἀπειρηκότας, τούτους αὖ εἶη ταῖς ἱεροσύναις ἀποδοτέον. ὧν μὲν οὖν χάριν ἀνδρὶ πόλις οὐ συνίσταται· καὶ ὅσα μέρη πόλεως, εἴρηται· γεωργοὶ μὲν γὰρ, δεῖ χνῖ καὶ πᾶν τὸ θητικὸν ἀναγκαῖον ὑπάρχειν τ πόλεσι· μέρη δ' τ πόλεως τό, τε ὁπλιτικὸν καὶ βουλευτικόν.

καὶ κεχώρισται δὴ τούτων ἕκαστον, τὸ μὲν ἀεὶ, τὸ δ' ἐκ μέρους.

His autem rebus.) Significarat ſe non poſſe tradere commodè, quæ ſint partes ciuitatis, niſi prius docuiſſet quæ neceſſaria ipſi ſunt: quibus iam expoſitis, incipit ordiri illa ipſa, ſumitque adhuc quædam, quæ hanc præceptionem adiuuant. Inquit enim, rem dignam quæſtione eſſe, utrum omnes, qui illic uiuunt, participes omnium eorum munerum eſſe debeant (ita enim quoq; adminiſtrari remp. poſſe teſtatur) quia fieri poſſe inquit, ut ijdem omnes diuerſa illa munera obeant, ſintq; & agricolæ & opifices, & deliberent de republica, & cauſas iudicent: an contrà, inquit, ſingulis enumeratis operibus diuerſos tribuere opus eſt, qui illa exerceant: ſiue, quod tertium quoddam eſt, ſunt illa diuidenda: atque hæc munera propria quorundam, hæc uerò communia omnium neceſſe eſt eſſe.

Non in omni.) Hoc quod proximè dixit, quædam ſcilicet munera propria eſſe quorundam, quædam uerò communia omnium: non uſu uenire, locumque habere in omni republica, inquit. Declararat enim iam, hunc ordinem proprium eſſe optimæ reipublicæ: non uſu uenire autem id ſignificat, quia contingit in quadam republica omnes participes eſſe omnium, nec quempiam excludi ab honoribus publicis. in diuiſione enim rerum p. hoc docuerat, & in alia quadam, quoſdam tantùm certos ac definitos quorundam, quam rem hic cauſam eſſe inquit, ut reſpublicæ longè aliæ ac diuerſæ ſint. Verum autem hoc eſſe admonet, tanquam exemplis poſitis, redigensq; nobis in memoriam, quæ iam monſtrauit. inquit enim: In ſtatibus namq; multitudinis omnes omnium participes ſunt, ſine diſcrimine ullo: in dominatibus autem paucorum contrà. diſtinguuntur enim in illis officia diſtinctione ordinum.

Quia autem.) Elicit è uita hominum, qui regere debent ciuitatem, quam fingit, artes nonnullas, nullam in partem aptas fini eius reipublicæ, & quæ contaminarent ipſam. Primùm autem illos eſſe non uult opifices tenues ac ſordidos, quos uocat βαναύσους, niſi potius putamus ualere hoc nomen eos, qui duras artes & fabriles exercent: neque tales probat, quales ſunt, qui forum rerum uenalium premunt, indeque uitam ducunt. Deinde remouet ab ipſa artem agricolarum, qui ruri opus facientes uiuunt, redditis diligenter rationibus ſui conſilij. Sumit autem quædam, ut hæc conſtituat, ſatis aperta certaque, utiturque ipſis quaſi fundamentis. inquit igitur: Quia quærimus de optima republica, & præſtantiſſima omnium: hæc autem eſt, in qua maximè bene beateque uiuitur. Non poſſe autem manere uitam beatam ſine uirtute, à nobis antea declaratũ eſt, planum apertumque eſt (hæc autem eſt redditio ſententiarum, quas poſuit) in ciuitate, quæ rem ſuam communem pulcherrimè regat, quæque ciues habeat iuſtos, non poſſe locum habere artes eas, quas infrà appellat. Verumtamen antequam eas enumeret, cùm iuſtos uiros nominaret, intelligeretque ipſos non uno ſolùm modo capi poſſe, quomodo eos accipi uelit ſignificat. Sunt enim iuſti uiri ciuesque, qui ſeruiunt fideliter ſuæ reipublicæ, cuicuimodi illa ſit, præceptaque eius cuſtodiunt: uerius tamen ita uocantur, qui in optima republica ita ſe gerunt, legesque eius ſeruant. hi igitur ſimpliciter iuſti ſunt: ſunt enim ornati uirtute ipſa. Alteri quaſi ex pacto ac conuento iuſti uocantur: niſi enim referrentur ad leges inſtitutaque eius ciuitatis, uerùm ſeorſum ſimpliciterque ſpectarentur, tales nullo pacto dicerentur. hoc igitur auctor ſignificare uoluit, erroris tollendi cauſa. De artibus autem aut humilibus nimis, corpusque uitiantibus, aut aſsiduam operam requirentibus, laboresque continentes, quas depellit ab ea republica, dictum iam à me eſt. Cauſæ, propter quas artes has & uiles & operoſas repudiat, eſſe dicit: quia uita occupata in miniſterijs uilibus eſt ignobilis, ac uirtuti contraria, quę uerſari debet

hi ſunt ciues. nam id genus hominum, quod arteis illiberaleis & ſordidas exercet, non eſt particeps ciuitatis, neque ullum aliud, quod non eſt uirtutis opifex. hoc autem eo quod poſitum eſt, & ex cõditione dicta in promptu eſt. Nam uita beata cum uirtute coniuncta ſuppetat neceſſe eſt. Beata autem dicenda ciuitas eſt, non parte aliqua ſpectata ciuitatis, ſed omnibus ciuibus. perſpicuum autem etiam ex eo eſt, ciueis copioſos et locupleteis eſſe oportere, quòd neceſſe eſt agricolas eſſe aut ſeruos, aut barbaros, aut accolas, et quaſi glebæ addictos, quod genus hominum Periœcos Græci uocant. Reliquum eſt ex ijs, quos ſuprà enumerauimus, ſacerdotum genus. Atq; horum quidem deſcriptio & ordinatio non obſcura eſt. nam neq; agricola, neq; illiberalis & ſordidus artifex ſacerdos inſtituendus eſt. à ciuibus enim deos coli decet. Quoniam autem ciuilis multitudo in duas partes diſtributa eſt, hoc eſt in milites grauioris armaturæ & ſenatores, decet autem & dijs immortalibus cultum tribuere, et ætate grandibus temporiſq; ſpatio defeſſis requieſcendi licentiam dari: his uidentur ſacerdotia eſſe deferenda. Sine quibus igitur rebus ciuitas conſtare non poſſit, & quot ſint partes ciuitatis, dictum eſt. Nam agricolæ quidem & opifices, & omnis mercenariorum hominũ turba ciuitati ſuppetat neceſſe neſt: ſed partes ſunt ciuitatis grauioris armaturæ milites & ſenatores. & ſingula hæc genera ita ſeparata ac diſtincta ſunt, ut alia ſemper, alia uiciſsim & à certo tempore ſuo munere fungantur.

COMMENTARIVS.

Quia autem.) Elicit è uita hominum, qui regere debent ciuitatem, quam fingit, artes nonnullas, nullam in partem aptas fini eius reipublicæ, & quæ contaminarent ipſam. Primùm autem illos eſſe non uult opifices tenues ac ſordidos, quos uocat βαναύσους, niſi potius putamus ualere hoc nomen eos, qui duras artes & fabriles exercent: neque tales probat, quales ſunt, qui forum rerum uenalium premunt, indeque uitam ducunt. Deinde remouet ab ipſa artem agricolarum, qui ruri opus facientes uiuunt, redditis diligenter rationibus ſui conſilij. Sumit autem quædam, ut hæc conſtituat, ſatis aperta certaque, utiturque ipſis quaſi fundamentis. inquit igitur: Quia quærimus de optima republica, & præſtantiſſima omnium: hæc autem eſt, in qua maximè bene beateque uiuitur. Non poſſe autem manere uitam beatam ſine uirtute, à nobis antea declaratũ eſt, planum apertumque eſt (hæc autem eſt redditio ſententiarum, quas poſuit) in ciuitate, quæ rem ſuam communem pulcherrimè regat, quæque ciues habeat iuſtos, non poſſe locum habere artes eas, quas infrà appellat. Verumtamen antequam eas enumeret, cùm iuſtos uiros nominaret, intelligeretque ipſos non uno ſolùm modo capi poſſe, quomodo eos accipi uelit ſignificat. Sunt enim iuſti uiri ciuesque, qui ſeruiunt fideliter ſuæ reipublicæ, cuicuimodi illa ſit, præceptaque eius cuſtodiunt: uerius tamen ita uocantur, qui in optima republica ita ſe gerunt, legesque eius ſeruant. hi igitur ſimpliciter iuſti ſunt: ſunt enim ornati uirtute ipſa. Alteri quaſi ex pacto ac conuento iuſti uocantur: niſi enim referrentur ad leges inſtitutaque eius ciuitatis, uerùm ſeorſum ſimpliciterque ſpectarentur, tales nullo pacto dicerentur. hoc igitur auctor ſignificare uoluit, erroris tollendi cauſa. De artibus autem aut humilibus nimis, corpusque uitiantibus, aut aſsiduam operam requirentibus, laboresque continentes, quas depellit ab ea republica, dictum iam à me eſt. Cauſæ, propter quas artes has & uiles & operoſas repudiat, eſſe dicit: quia uita occupata in miniſterijs uilibus eſt ignobilis, ac uirtuti contraria, quę uerſari debet

debet in rebus plenis dignitatis: uita uerò rusticorum impedit ortum uirtutis & usum eiusdem. opus enim esse dicit otio, honesto scilicet, ac requiete à molestis serullibusque curis, ut paretur primùm, deinde exerceatur uirtus. Qui enim cogerentur uictus parandi causa assidui esse in agro, rusticisq; operibus: neq; se erudire possunt, neq; nauare operam reipublicæ.

Quia autem.) Quærit è numero eorum, quæ dixit, quæ nam eidem personæ aliquo modo cõueniant, & quę minimè cadant in eosdem uiros, nec ualeant aptè ab ijsdem administrari, dissoluitq; infrà hunc nodũ. Primùm igitur declarat ordinem ciuium, qui rem bellicam curat: neque hunc solùm, uerum etiam qui deliberat de republica, quiq; causas litesque forenses diiudicat: posse ex ijsdem hominibus aliquo modo constare, alia uerò ratione è diuersis ac dissimilibus. *Rem* autẽ hanc quæstione dignam non debere ullo pacto dubiam incertamque relinqui ostendit: quia, ut testatur, perspicuum est has esse maximè partes ciuitatis. Quid autem sentire nos oporteat de partibus tanti momenti, exploratum esse debet.

Perspicuum autem.) Satis apertum hoc etiam esse affirmat, neq; perdifficilem habendam quæstionem hanc. Quæ namq; contraria uidentur, non esse omnino talia significat: existit enim ratio, qua concilientur, ut accuratè docet. aliquo igitur modo committuntut diuersa ila munera ijsdem hominibus: aliquo autẽ alijs ac discrepantibus. Qua ratione enim, inquit, utrumq; opus ministeriumq; requirit alium statum hominis ac uiriditatem, longè alijs ac diuersis tribuuntur: non enim commodè consilia capiuntur de magnis rebus ab adolescentibus, quæ ætas idonea est armis tractandis. Egere igitur, dicit, officium senatorium & omnium illorum, qui statuunt de magnis rebus, prudentia: militare autem bellicumq; uiribus corporis ac robore. Ambo autem hæc munera propria esse sui status, inquit: quia consilia recta non dantur, nisi à peritis multarum rerum ac senibus. hæc enim est uiriditas flosq; consiliorum. Ita autem locutus est, quia iuuenes etiam sententiam dicere possunt: sed hæc ætas ea nõ est, à qua illa non expectantur. Declarat hoc uerũ esse testimonium Neuij, quod citauit etiam M. Cicero, cùm ornaret senectutem. Proueniebant oratores noui, stulti, adolescentuli: quæ uerò statim ipse addidit, mirificè conueniunt sententiæ nostri doctoris in iudicio, quod facit de utraq; contraria inter se ætate. Temeritas est, uidelicet florentis ætatis: prudentia, senectutis. Eodem pacto etiam qui uergerent ad senectutem, in militiam proficiscerentur: sed id munus eximiè ab illis non administratur. Exponit post hæc accuratè, quomodo dicantur peruenire ad eosdem eadem munera: & quasi nos cogi affirmat hæc facere, necessitateq; nobis eius rei imponi. Vnum igitur tradit esse eorum, quæ effici non possunt, illos qui uim adhibere queunt, & cùm in animum inducunt depellere à se illam ignominiam, uelle perpetuò parêre: stultumq; esse putare, ipsos contentos ea conditione fore, cùm in manu sua imperium habeant. Hac igitur ratione, inquit, ijsdem concedetur hæc cura. Probat autem uerum esse, declarateq;, quod obscurius dixerat, his uerbis: Qui namq; in sua potestate arma habẽt, & tanquam ipsorum domini sunt: ijdem etiam reip. domini sunt, ualentque cùm libuit ipsis, eam & tueri & euertere.

Restat igitur.) Hæc est conclusio totius rationis, ratioque satis bona componendi hanc litem. Restat enim, inquit, & huc nimirum confugere debemus: restat, inquam, ambobus his impertiri hoc munus, potestatemq; ipsis facere deliberandi de republica. hoc enim arbitror hîc ualere πολιτεύειν, id est hanc curam in republica: etsi alteri ipsorum uidentur ei officio præstando instandi tempore, magis idonei esse, alteri uerò inde alieni. Quare, inquit, non simul autem utrisque, sed diuersis temporibus, sequique debemus in hoc naturam ipsam, quæ iuuenibus uires corporis ac robur dedit, prudentiam autẽ consiliumq; senibus. Ambabus igitur addit his ætatibus, ut monstratum est, tribuenda hæc munera sunt, itaque nos facere, conducit ciuitati, quia non creatur ipsi periculum, nec perturbatur status ipsius, ut fieret, si inde arcerentur penitus iuuenes: ac iustũ profectò est, & sanè, inquit, hæc diuisio horum munerum seruata dignitate personarum administrata est.

Quinetiam &.) Adiungit, opus esse ut hi domini sint agrorum, quos tamen ipsi nõ colant. neque enim probat ciues in tam tenui opere occupari, sed tantùm uult eos possessores eorum esse, fructusq;, inde capere, ut uersentur sine molestia in suo honestiore munere. Quòd igitur, inquit, poscere publicam utilitatem, ut agri sint ὡσὶ τύποις, uidetur hoc ualere. Causam uerò, quam adfert huius rei, esse dicit, quia necesse est ciues abundare: illiq; ue, quos significauit, sunt ciues. Nam opifices humiles non uult numerum ciuium implere: neq;, ut testatur, aliud ullum genus hominum, quamuis illic uiuat, quod non colat exerceatque uirtutem, opusque aliquod faciat, quod ipsam pariat. Hoc autem uerum esse, itaq; prorsus se habere, affirmat perspici posse ex solo, & quasi fundamento huius disputationis: quod est, non posse uitam beatam manere sine uirtute, nec spectandam ciuitatis beatitudinem ex parte ipsius tali: existimariq; ue ipsam beatam, si partẽ solùm ciuium habeat uirtutis cultricem: reliquos uerò inde alienos, & omnia alia magis quàm uirtutem curantes: nam quin agri horum esse debeant, dubitari non posse inquit: cùm eos, qui in ipsis colendis uersantur, necesse sit esse aut seruos homines mancipiaque, aut barbaros, aut genus quoddam pauperculorum, qui cum sua familia eos colendos susceperint: quales (ut opinor) sunt nostri agricolæ, hos enim uidetur θητικοὺς uocare.

Reliquum autem est.) Restabat è partibus ciuitatis expositis uidere, quibus mandanda foret cura rerũ diuinarum, quæ propria est eorum, qui sacerdotes uocantur. Quid igitur consilij de his capiendum sit tradit, existimatque deligi debere non omnino eosdem cum superioribus, neq; penitus diuersos. Primùm autem repudiat illos, quos iam ex ordine gregeque ciuium ciecerat: neq; enim idoneos putat ministros deorum, quibus ipse committere noluit munus ullum publicum. ij autem sunt agricolæ & opifices tenues. Hoc autem ita uerum esse exploratumque arbitratur, ut accuratè de ipso non differat. Nam ordinem sacerdotum curatorumque rerum sacrarum necessarium esse censet, cùm oporteat (ut testatur) deos immortales honorari à ciuibus. Iudicium autem suum aperiens de hac re, orditur ab his, quæ iam constituerat, ütiturque ipsis tanquam fundamento quodam: cui tamen addidit, quod requirebatur ad rationem totam concludendam. inquit enim: Quia diuisa est coagmentatio corpusque ciuium in duas partes & ordines, id est, in eum qui tractat arma, & in eum qui deliberat de re omni publica: & quia decet debitum cultum tribuere dijs, nec non requietem capere, cessareq; aliquando à laboribus: eos qui propter longam ætatem pares amplius illis sustinendis non sunt, hos uidetur oportere sacris exercendis assignare. ita enim hi omni tempore nauabunt operam rei, & illis muneribus publicis obeundis incumbent, quæ commodè potest ætas unumquæque perpeti, & cum dignitate tractare.

Sine quibus.) Repetit paucis, quæ proximè probauit, testaturque se ostendisse quæ sunt illa, sine quibus ciuitas non constituitur: in qua enim desideratur unum aut plura eorum, non est existimanda illa plena integraque ciuitas. Præterea, inquit, declaratum est, quæ sunt uere partes ciuitatis (ipsas enim iterum appellat) agricolas enim & opifices minutos, inquit, illic requiri, nec posse ullo pacto carere ipsis ciuitatem. & tenuiorum etiam hominum genus, quod mancipiorum simile est, nõ tamen hos esse habendos partes ciuitatis, sed alteros illos, quos monstrauit, id est ordinem militarem, & qui consultat de rebus publicis. Adiungit autem hos, quos postremos appellauit, distinctos esse à superioribus, omniaque demum hæc genera inter se. Agricolæ namque & opifices perpetuò studia illa sua artesque colunt, nec ex uno in aliud genus transeunt: milites uerò consultoresque, nec non sacerdotes mutantur fiuntque alij. ut enim significauit, uariatis ætatibus uariantur eorum officia: semperque reipub. seruiunt in eo, quod optimè præstare ualent.

CAPVT X.

VIdetur autem non nunc, neque nuper, hoc esse cognitũ his, qui subtiliter quærũt de repub. oportere diuidi seorsum per genera ciuitatẽ: & militarem copiã diuersam esse ab agricolis. & in Aegypto enim res se habet hoc pacto usque ad hoc tempus, & quæ in Creta fiunt. Quæ igitur in Aegypto fer-

ΟΙΚΕ δ' οὐ νῦν, ἐδὲ νεωστὶ ῥῦτ' εἶναι γνώριμον τοῖς περὶ πολιτείας φιλοσοφοῦσιν, ὅτι δεῖ διηρῆσθαι χωρὶς τὴν χώραν τῆς πόλεως, καὶ τὸ, τε μάχιμον ἕτερον εἶναι, καὶ τὸ γεωργοῦν. ἐν αὐλῷπῳ τε γὰρ ἔχει τὸν τρόπον τοῦτον ἔτι καὶ νῦν· τὰ μὲν οὖν περὶ αὐλῷπον

VIdetur autem nõ nunc primùm, neque nuper esse cognitum ijs, qui de reipub. administrandæ ratione studiosè cõmentantur & philosophantur, seorsum distinctam ac distributã per genera esse ciuitatem oportere, & alterum genus militare, alterum, quod in agro colendo uersetur, esse debere. nã & in Aegypto etiã usq; ad hodiernũ diem hoc institutũ uiget, et in Creta, cũ Sesostris

seruantur,ut affirmãt, Sesostrin auctorem habent, qui hoc lege sanxit: quæ uerò in Creta, Minoem. Antiquus aũt uidetur esse & cómunium cœnarũ ordo, quę in Creta extitêre circiter regnũ Minois: quę uerò in Italia, multò uetustiora fuêre his aiũt enim diserti uiri illarũ gentiũ, Italum quendã fuisse regẽ Oenotrię,à quo mutato nomine,Italos eos ꝓ Oenotrijs uocatos esse,atq; orã hãc Europę adeptã nomẽ Italiæ,quæcunq; intra sinũ Scylleticũ est & Lameticũ: distant aũt hæc loca inter se itinere dimidiati diei. Hunc autẽ tradũt,cùm pastores forẽt,Oenotros reddidisse agricolas, & leges alias ipsis tulisse,& cómunes cœnas primùm instituisse. Quare & nunc etiã nõnulli,qui ab eo ortũ ducũt,utuntur cõcœnationib. & legib. quibusdam. Habitabãt aũt partem,quę uersus Tyrrheniã est, Opici,& priꝰ & nunc appellati cognomine Ausones: quæ uerò est uersus Iapygiã & Ioniũ Chones, uocatã Syrtim. erant aũt & Chones genere Oenotri. ordo igitur cõmuniũ cœnarũ hinc ortꝰ est primùm:secretio aũt per genera ciuium multitudinis ab Ægypto profecta est: ualde.n.superat tẽporib.regnum Minois, quod à Sesostre profectũ est.Fermè aũt &alia existimare oportet inuẽta sępe in multo tẽpore, potius aũt infinitè:res namq; uitæ necessarias usum ipsum docere uerisimile est: quæ uerò ad splendorẽ & uberiatẽ faciũt, his iam partis, uerisimile est augmentũ capere. Quapropter & quæ ad resp.pertinẽt, arbitrari oportet eodem pacto se habere. Esse autem cuncta antiqua, declarant quæ in Ægypto fiunt: hi.n.antiquissimi uidentur esse, consecuti autem sunt legem & ordinem ciuilẽ. Quare oportet his, quæ tradita sunt, ita ut satis esse possint,uti: quę uerò sunt omissa,eniti quærere. Oportere igitur agrum esse eorum,qui arma tenẽt,& qui participes sunt reipublicæ,dictum est prius: & eos, qui agrum colunt, diuersos ab ipsis esse oportere, & quantum qualemq; agrum esse conuenit. De distributione uerò & cultoribus agrorum,quos qualesúe oportet esse, dicendum est primùm, quia neque com-

πλον σεσώστρεως, ὥς φασιν, ἔτων νομοθετήσαντος· μίνω ᾗ τὰ ϖερὶ κρήτην. ἀρχαῖα ᾗ ἔοικεν εἶναι καὶ τ συσσιτίων ἡ τάξις· τὰ μὲν ϖερὶ κρήτην νενομίσθαι ϖερὶ τὴν μίνω βασιλείαν, τὰ δὲ ϖερὶ τ ἰταλίαν πολλῷ παλαιότερα τούτων. φασὶ γὰρ οἱ λόγιοι τ ἐκεῖ κατοικούντων, ἰταλόν τινα γενέσθαι βασιλέα τ οἰνωτρίας. ἀφ' οὗ τ', ἰε ὄνομα μεταβαλόντας, ἰταλοὺς αὐτ' οἰνωτρῶν κληθῆναι· εἰ τ ἀκτὴν ταύτην τ Δευκανίας, ἰταλίαν ϝὄνομα λαβεῖν. ὅση τετύχηκεν ἐντὸς ἕσα τ κόλπου τ σκυλλητικοῦ, εἰ τ λαμητικοῦ· ἀπέχει γὰρ τοῦτα ἀπ' ἀλλήλων ὁδὸν ἡμισείας ἡμέρας. τοῦτον δὴ λέγουσι τὸν ἰταλὸν, νομάδας τοὺς οἰνωτροὺς ὄντας, ποιῆσαι γεωργοὺς· ἐνόμους ἄλλους τε αὐτοῖς ϑεῖναι, εἰ τὰ συσσίτια καταδεῖξαι πρῶτον. διὸ εἰσὶν ἔτι τ ἀπ' ἐκείνου χρώμενοι τοῖς συσσιτίοις, καὶ τ νόμων ἐνίοις. ὤκησαν ᾗ τὸ μὲν ϖρὸς τ τυρρηνίαν ὁπηνοῦν, καὶ ϖρότερον καλούμενοι τ ἐσπωνυμίαν αὔσονες. τὸ δὲ ϖρὸς τ ἰαπυγίαν καὶ τὸν ἰώνιον κόλπον, τ καλουμένην σύρτιν. ἦσαν δὲ καὶ οἱ χῶνες οἰνωτροὶ τὸ γένος. ἡ μὲν οὖν τ συσσιτίων τάξις ἐντεῦθεν γέγονε ϖρῶτον· ὁ δὲ χωρισμὸς ὁ κατὰ γένος εἰς ϖολιτικοὺς ϖλήθους, ἐξ αἰγύπτου· ϖολὺν γὰρ ὑπερτείνει τοῖς χρόνοις τ μίνω βασιλείαν ἡ σεσώστρεω. ὡσεδὸν μὲν οὖν εἰ τὰ ἄλλα δεῖ νομίζειν εὑρῆσθαι ϖολλάκις ἐν τῷ ϖολλῷ χρόνῳ, μᾶλλον δ' ἀπειράκις· τὰ μὲν γὰρ ἀναγκαῖα τ χρείαν διδάσκειν εἰκὸς αὐτούς. τὰ δ' εἰς εὐσχημοσύνην καὶ ϖερουσίαν, ὑπαρχόντων ἤδη τούτων, εὔλογον λαμβάνειν τ αὔξησιν. ὥστε καὶ τὰ ϖερὶ τὰς ϖολιτείας οἴεσθαι δεῖ τ αὐτὸν ἔχειν τρόπον. ὅτι ᾗ ϖάντα ἀρχαῖα σημεῖον τὰ ϖερὶ αἴγυπτόν ἐστιν· ὅτι γὰρ ἀρχαιότατοι μὲν δοκοῦσιν εἶναι νόμων ᾗ τετυχήκασι ᾗ τάξεως ϖολιτικῆς. διὸ δεῖ τοῖς μὲν εἰρημένοις ἱκανῶς χρῆσθαι· τὰ δὲ ϖαραλελειμένα ϖειρᾶσθαι ζητεῖν. ὅτι μὲν οὖν δεῖ τὴν χώραν εἶναι τῶν ὅπλα κεκτημένων, καὶ τῶν τῆς ϖολιτείας μετεχόντων, εἴρηται ϖρότερον· καὶ διότι τοὺς γεωργοῦντας αὐτῶν ἑτέρους εἶναι δεῖ· καὶ ϖόσην τινὰ χρὴ, καὶ ϖοίαν εἶναι τὴν χώραν. ϖερὶ δὲ τῆς διανομῆς καὶ τῶν γεωργούντων, τίνας καὶ ϖοίους εἶναι χρὴ, λεκτέον ϖρῶτον. ἐπειδὴ οὔτε κεί-

stris in Aegypto huius instituti legisq; auctor fuerit,ut aiunt: Minos in Creta. Videtur autem & conuiuiorum seu sodalitiorum ordinatio uetus esse: & ea quidem, quæ in Creta usurpantur, Minoe regnum obtinente,usu recipi cœpta esse: quæ uerò in Italia celebrantur,multo his esse antiquiora. aiunt enim ex ijs, qui illic habitant,uiri docti & eloquentes,& rerum antiquarum scriptores,Italum quendam Oenotriæ regem fuisse: à quo,nomine mutato, Italos pro Oenotrijs esse appellatos:& hanc Europæ oram, quæ sinu Scyllatico & Lametico continetur, hoc nomen esse consecutam. distant enim hæc loca inter se diei dimidij itinere. Hunc igitur Italum ferunt Oenotros, qui pastores & nomades erant,agricolas fecisse,& cùm alias eis leges scripsisse, tum uerò sodalitia conuiuiaq; publica lege sanxisse ac confirmasse. Quapropter etiam nunc nonnulli ex ijs,qui ab illo orti sunt, et sodalitijs utuntur,& nonnullis alijs legibus. Habitabant autem in ea quidem parte, quæ à mari Tyrrheno alluitur, Opici, qui & olim cognomento Ausones dicebantur,& nunc item dicuntur. In ea uerò quæ Iapygium & Ionium attingit, quæ Syrtis appellatur,Chaones. Erant autem etiam Chaones genere Oenotri. Sodalitiorum igitur ordinatio hinc primùm nata est. Multitudinis uerò ciuilis per genera descriptio ac distributio ex Aegypto. multis enim seculis Sesostris regnum Minois regno antiquius est. Oportet igitur etiam alia fere existimare sæpenumero, atq; adeò infinitis uicibus longo temporis interuallo esse inuenta. nam rerum quidem ad uictum cultumq; necessariarum utilitatem ac necessitatem ipsam magistrã fuisse credibile est: ijs uerò quæ ad speciem & ornatum, ad magnificos denique & superuacaneos apparatus pertinent, has iam repertas incrementum dedisse probabile est. Itaque etiam ea, quæ ad rerumpublicarum administrationes pertinent,ita se habere putanda sunt. Antiqua porrò esse omnia, Aegyptiorum leges institutáque indicant. nam cùm hi mortalium omniũ antiquissimi esse uideantur, leges & descriptionẽ ciuilis ordinis consecuti sunt. Quocirca oportet[a] ijs quidem,quæ tolerabiliter inuenta & tradita sunt, uti: quæ uerò sunt prætermissa nondumqúe reperta,quærere. Agrum igitur & eorum esse debere qui arma gerunt,& eorum qũi reipub. administrationis sunt participes: & agricolas alios ab eis esse oportere, & quantus ager esse debeat, & qualis,dictum est suprà. De agri autem diuisione & ijs, qui agrum colunt, quos & qualeis esse oporteat, primo loco dicendum est: quandoquidem neq;

bona

comunẽ affirmamus esse oportere possessionẽ bonorũ, quem admodũ qdã uoluerunt, sed usu amicorũ more fieri cõmunem: neq; quẽpiam ciuium, unde alatur non habere. De publicis cœnis, probatur omnib. cõducere bene institutis ciuitatib⁹ adesse illas: quã aũt ob causam probaẽ etiã nobis, postea trademus. Oportet aũt cõmunicare his oẽs ciues: non facilè aũt est, egentes de suo conferre, qd definitũ est, & suppeditare reliquæ domui. Adhuc aũt sumptus, qui fiunt in deos immortales, cõmunes sũt totius ciuitatis. Necesse igit est in duas partes diuisũ esse agrũ, & hunc qdẽ esse publicũ, hunc aũt priuatorũ: & utrũq; horũ diuidi rursus bifariã. publici qdẽ alterã partem ad munera, q̃ pertinẽt ad deos: alterã aũt ad sumtum, qui fit in cœnas publicas. agri aũt priuatorũ alterã partẽ, quę uergit ad extremos fines: alteram aũt uersus urbẽ, ut duob. agellis unicuiq; tributis amborũ locorũ cuncti participes sint: ita enim & æquale custodietur, & iustũ & ad bella aduersus uicinas urbes maior cõsensus animorũ. ubi.n. res nõ se habet hoc pacto, hi qdem finitimorũ inimicitias parui ducunt: hi aũt ualde curãt, & pręter dignitatẽ. Quare apud nõnullos populos lex est, eos quicini sũt finitimis, nõ adhiberi ad deliberationes de bellis aduersus eos, tanquã ob proprias utilitates nõ ualeant rectè cõsultare. agrũ igitur necesse est diuisum esse hoc modo ob causas iam dictas. Qui agros autẽ culturi sunt, maximè quidẽ, si opus est ad uotũ, seruos esse, neq; omnib. illis eiusdẽ nationis, neque pnisi natura ad animũ. sic.n. ad op⁹ faciendũ essent utiles, & uacuos à metu nos tenerent, ne qd noui molirẽtur. secundo aũt loco barbaros colonos, similes ingenio dictis: horũ aũt pprios quidẽ in proprijs agris eorum esse, qui rem habẽt: publicos autem in publicis. quo autẽ modo decet tractare seruos, & satius esse seruis præmium propositam esse libertatem, postea dicemus.

κοινὴν φαμὲν εἶναι δεῖν τὴν κλῆσιν, ὥσπερ ἔνιες εἰρήκασιν, ἀλλὰ τῇ χρήσει φιλικῶς γινομένην κοινῇ· ὅτ' ἀπορεῖν ἀφθόνα τὰ πολιτῶν τροφῆς. ὡδὶ συσσιτίων τε σωδοκεῖ πᾶσι χρήσιμον εἶναι τὰ δὲ καταπεπλασμένας πόλεσιν ὑπάρχειν· ἰὼ δ' αὐτίαν σωδοκεῖ ἡμῖν, ὕστερον ἐροῦμεν. δεῖ γὰρ τούτων κοινωνεῖν πάντας τὰς πολίτας· ῥᾴδιον γὰρ ἔνιας ἀπορεῖν ἀπὸ τῶν ἰδίων τὰ εἰσφερόμενα τὸ σωτηρίαν μένον, καὶ διοικεῖν τὰ ἄλλα οἰκίαν· ἔτι γὰρ πρὸς ἔνιας θεὸς δαπανήματα κοινὰ πάσης τῆς πόλεως ἐστίν. ἀναγκαῖον τοίνυν εἰς δύο μέρη διῃρῆσθαι τὴν χώραν· καὶ τὰ μὲν εἶναι κοινὰ, τὰ δὲ τῶν ἰδιωτῶν. καὶ τούτων ἑκατέραν διῃρῆσθαι δίχα πάλιν. τῆς μὲν κοινῆς, τὸ μὲν ἕτερον μέρος, εἰς τὰς πρὸς τοὺς θεοὺς λειτουργείας· τὸ δὲ ἕτερον, εἰς τὰ συσσιτίων δαπάνην. τῆς δὲ τῶν ἰδιωτῶν τὸ ἕτερον μέρος, τὸ πρὸς τὰς ἐσχατιὰς· ἕτερον δὲ, τὸ πρὸς τὴν πόλιν. ἵνα δύο κλήρων ἑκάστῳ νεμηθέντων, ἀμφοτέρων τῶν τόπων πάντες μετέχωσι τό, τε γῆσον ἅπας ἔχῃ, καὶ τὸ δίκαιον, καὶ τὸ πρὸς τοὺς ἀσυγγείτονας πολέμους, ὁμονοητικώτερον· ὅπου δὲ μὴ τοῦτον ἔχῃ τὸν τρόπον, οἱ μὲν ὀλιγωρῶσι τὰ πρὸς τοὺς ὁμόρους ἔχθραν, οἱ δὲ λίαν φροντίζουσι, καὶ παρὰ τὸ καλόν. διὸ παρ' ἐνίοις νόμος ἐστὶ, τοὺς γειτνιῶντας τοῖς ὁμόροις, μὴ συμμετέχειν βουλῆς τῆς πρὸς αὐτοὺς πολέμων· ὡς διὰ τὸ ἰδιον οὐκ ἂν δυναμένους βουλεύσασθαι καλῶς. τὴν μὲν οὖν χώραν ἀνάγκη διῃρῆσθαι τὸν τρόπον τοῦτον, διὰ τὰς προειρημένας αἰτίας. τοὺς δὲ γεωργήσοντας μάλιστα μὲν εἰ δεῖ καθ' ὑπηρεσίαν δούλους εἶναι, μήτε ὁμοφύλων πάντων, μήτε θυμοειδῶν ἕνεκα γὰρ ἂν πρός τε τὰ ἔργα σίαν ἔχοιεν χρήσιμοι, καὶ πρὸς τὸ μηδὲν νεωτερίζειν ἀσφαλεῖς. δεύτερον δὲ βαρβάρους τοιούτους οἰκέτας παραπλησίους τοῖς εἰρημένοις τὴν φύσιν. τούτων δὲ τοὺς μὲν ἰδίους τοῖς ἰδίοις εἶναι τὰ κεκτημένων τὰς οὐσίας· τοὺς δ', ὥσπερ τῇ κοινῇ γῇ, κοινούς. τίνα δὲ τρόπον χρητέον δούλοις καὶ διότι βέλτιον πᾶσι τοῖς δούλοις ἆθλον προκεῖσθαι τὴν ἐλευθερίαν, ὕστερον ἐροῦμεν.

bona uolumus esse cõmunia, quemadmodũ quidã dixerũt: sed liberaliter & amicorũ in morẽ usum eorũ esse cõmunem, neq; quẽquã ciuiũ alimẽto uictuq; egere. Tũ de sodalitijs & cõuiuijs publicis uno ore cõsentiũt oẽs, ea esse utilia ciuitatibus omnibus benè cõstitutis, propter quã porrò causam idẽ nobis quoq; uideatur, posterius dicemus. Oportet aũt inter omneis ciueis horũ esse cõmunionẽ. At egẽtib. non facile est id, q̃ præfinitũ ac præstitutũ est tributũ in eas cõcœnationes de suo cõferre et cæteros sumt⁹ rei familiaris tueri ac sustinere. Præterea uerò sumtus in deos & deorũ religiões, totius ciuitatis sũt cõmunes. Necesse igitur est agrũ in duas parteis esse diuisum: atque alterã quidẽ partẽ esse cõmunem & publicã, alterã uerò propriã et priuatã: & harũ partiũ utrãq; rursus sectã esse bifariã, ut publicæ partis altera pars impiorũ munerũ functiones, & cultus deorũ cõferatur: altera in sodalitia & publica cõuiuia insumatur: partis priuatorũ pars altera posita sit in extremis totius agri finibus, altera sit suburbana, ut binis portionib. unicuiq; tributis, oẽs utriusq; loci sint participes. sic.n. & æqtas iustitiaq; seruatur, et maior est ciuiũ ad bella cũ finitimis suscepta concordia. Nã ubi nõ fit hoc modo distributio, alij quidẽ inimicitiarũ cũ finitimis suscipiendarũ securi sunt: alij de ijs nimis solliciti præter honestũ ac decorũ laborãt. Quæ propter apud nõnullos lex est, ne, q̃ uicini sũt finitimis, adhibeãtur in id cõsiliũ, in quo agitur de bello eis inferẽdo, tanquã propter metũ & curã rerũ priuatarũ minus rectè cõsultare possint. Agrũ igitur ita diuisũ esse necesse est propter eas causas, quæ antè expositæ sunt. Eos aũt qui agrũ colẽt, maximè quidem optandũ est, si optare fas est, ut serui sint, neq; oẽs unius gentis, neq; animosi. sic enim & ad opus rusticũ faciẽdum fuerint utiles, & metuendũ non sit, ne quid rerũ nouarũ moliantur: quòd si hoc non cõtingat, at ut sint accolæ barbari, simili ingenio prædíti, atq; superiores. Atque ex his sanè ij quidẽ, qui priuatos agros colent, priuati & proprij sint oportet eorũ, qui bona possidẽt: ijs uerò, qui cõmuneis & publicos, cõmunes & publici. Quomodo autem seruis utendum sit, & quamobrẽ seruis omnibus libertatis præmium esse propositum melius sit, posterius exponemus.

COMMENTARIVS.

Videtur aũt) Cõfirmat sententiã suã auctoritate antiquorũ, quos docet idẽ, quod ipse præcepit, uidisse, atq; optimũ esse iudicasse. Vtitur autẽ testimonio laudatorũ populorũ, & qui plurimũ studij posuerunt in expolienda ciuitate, principibus, eorũ institutorũ sapientib. uiris, ijsdemq; principib. earũ gentiũ. Non sua igitur ætate, neq; temporib. ipsi uicinis, testatur id inuẽtũ & incœptũ usurpari: diuidi inquam, distinguiq; ciuitatẽ per genera hominum, qui in ea uiuunt, atq; aliud esse quod militiæ destinatũ est, & quod in agris colendis uersatur. nã in Aegypto id usq; ad suam ætatẽ seruatũ affirmat, cùm à Sesostri uetere rege eius telluris ortũ habuisset: & in Creta itidẽ, cùm illic quoq; à Minoe rege institutũ fuisset. Narrat sanè Herodotus in Euterpe, non longè ab extremo libri, Aegyptiorũ extare septẽ genera, quæ appellat: sunt aũt hæc, sacerdotes, milites, bubulci, subulci, caupões, interpretes, gubernatores: nec tamẽ ostẽdit, auctorẽ fuisse huius distinctiõis personarũ Sesostrin. quẽadmodũ ẽt, neq; multo antea in eodẽ libro, ubi cõmemorat, quæ gesta fuere ab ipso, dũ regnauit: solùm autem, quod ad regio-

nem pertinet,tradit eum diuisisse agrum, & æqualem mensuram singulis Aegyptijs tribuisse,quam sorte ducta possiderent.

Antiquus autem)Cœnas publicas,quæ auctoris ætate in usu maximè Laconum erant,docet fuisse multo uetustiores: erraturosq́; prorsus eos,qui arbitrarentur principes fuisse huius instituti Cretas. Morem sanè hunc, cibum unà plures publicè capiendi, ex insula Creta perductum Lacedæmonem constat:neque tamen uerum est, Cretas auctores ipsius extitisse, primosque cœpisse conuiuia hæc agitare.Vt enim narrat, in Italia prius ipsa frequentata sunt. Primùm igitur narrat conuiuia hæc in Creta coli cœpta regnante Minoe,non paruo sanè antea tempore: in Italia uerò multis antea seculis. Quod tradit,secutus fidem nonnullorum disertorum uirorum, qui sua ætate in hac nostra tellure uiuebant.illos enim affirmare narrat,extitisse olim Italum quendam,regem Oenotriæ,quæ non magna sanè pars fuit regionis huius, uocatæ nunc Italiæ, à quo accepto nomine Italos uocatos, qui prius appellabantur Oenotri:oramq́ue demum eam omnem, ut commemorat, Europæ, pro Oenotria appellatam Italiam. Totam autem hanc ueterem historiam tetigisse Virgilium, notũ est, qui cecinit eruditè:

Est locus, Hesperiam Grai cognomine dicunt,
Terra antiqua, potens armis, atque ubere glebæ,
Oenotrij coluere uiri, nunc fama minores
Italiam dixisse, ducis de nomine gentem.

Describit autem ueterem Italiam Aristoteles, finesq́ue ipsius monstrat:littus namque omne intra sinum Scylleticum, & alterum sinum Lameticum,ita uocatum tradit à Scylla,quæ è regione Siculæ charybdis posita est, uocatum priorem sinum apparet. Lameticus unde appellatus sit,non noui,neque etiam locum ipsum indicare ausim: spatio uerò unius dimidiati diei distare inter se hæc loca,narrat:quare angusti tũc fines Italiæ erãt,quæ postea creuit interuallo magno,atq; id uarijs tẽporib.

Hunc autem)Illos,quos significauit,disertos uiros,commemorat auctor dicere,Italum hunc ornasse populum suum,& meliorem multis modis reddidisse.Cùm enim Oenotri prius pastores forent, mutarentq́; sæpè loca, utilitatibus pecoris seruientes:traduxit illos ad cultum agrorum,legesq́ue multas scripsit,in quibus erat hæc,quę cogebat eos simul uesci,quas communes cœnas ille primus instituit.quod Aristoteles signo confirmat,uestigioq́ue satis certo huius antiquę consuetudinis.dicit enim,usque ad sua tempora nonnullos, qui ab eo profecti sunt, cœnas has publicas colere, ueteremq́ue morem seruare: neque solùm legem hanc,uerum etiam alias nonnullas, quas idem Italus tulit.

Habitabant autem)Pergit describere situm eius regionis,nominaq́; gentium exponit,quibus suo tempore uocarentur. Habitasse igitur commemorat partem eius telluris,quæ uergit Tyrrheniam uersus,Opicos populos,quos tradit superiore tempore cognomen nactos Ausonum, quod restaret usque ad suam ætatem. nam tractum illum omnem appellatum à Virgilio etiam Ausoniam,omnes nouerunt. Cùm autem terminum earum terrarum ostenderet auctor,non nominauit,aut Romam, aut Tyberim:etsi clara iam ipsius ætate ciuitas hæc erat & fluuius, quia non peruenerat ad aures ipsius gloria horum locorum. Plutarchus tamen testatur,nosse Aristotelem Romam captam fuisse à Gallis:quamuis,cùm hoc monimentis mandaret,lapsus sit in prænomine eius, qui è manibus hostium ipsam eripuit. Lucium enim hunc fuisse narrauit, cùm Marcus ille uocatus sit. Tyrrhenorum autem fama Græcis magis nota erat, quæ natio ante Romanum imperium floruit, & armis disciplinaq́; domestica ualde illustris fuit, cùm mari quoque propinquo nomen imposuisset uocato etiam infero, à loco quem tenet: quo nomine distinguitur à supero. Indicat etiam contrarios his fines,dicitq́ue altera ex parte terminare sedem,quam describit Iapygiam promontorium,& Ionium mare, quam terram incolerent Chones populi uocati:ita enim prorsus legendum arbitror,non Chaones.quis enim nescit,Chaoniam Epiri regionem esse? sed in uetere quoque tralatione uestigia apparent huius ueræ lectionis. Eximit autem omnem scrupulum, qui restaret in animo alicuius,locus Strabonis, citantis testem Appollodorum è libro, quem scripsit de nauibus Philoctetis, ubi mentio fit horum populorum.Narrat igitur ille, extitisse quosdam,qui literis prodiderint,Philoctetem,cùm in agrum Crotoniaten peruenisset, incoluisse Cremisam promontoriũ, atque illic urbem Chonin condidisse, à qua Chones, qui oram illam incolerent, uocati essent.cum uerò tradat Aristoteles, Syrtim loca illa uocata: non memini, me hoc alibi legisse.idem etiam narrat,Chonas Oenotrorum gentem fuisse.

Ordo igitur)Cùm multa de Italia commemorasset,ueteribusq́ue ipsius nominibus atque institutis: redit nunc ad ea explicanda, quorum causa digressus aliquantum fuerat à materia, & inquit, morem institutumq́ue publicarum cœnarum hinc fluxisse (id est ex Italiæ parte illa,de qua tunc loquebatur)quemadmodum distinctionem generum ordinumq́ue ciuitatis ex Aegypto:de his namque duabus rebus initio differebat. Primùm autem de hac diuisione partium ciuitatis,quod uerum esse inde intelligi tradit:quia Sesostris, Aegypti rex, longo temporis interuallo uincebat regnum Minois, qui Sesostris auctor fuerat institutorum horum in ea tellure, atque eam multis modis ornauit.

Fermè autem) Hoc ualet ad confirmandam auctoris sententiam, estq́ue præterea documentum utile ad omnes alias res intelligendas,quas sæpè multi falso putant nouas,modoq́ue inuentas: estq́ue demum simile Terentiano illi, *Nullum est iam dictum,quod non dictum sit prius*. hoc enim tantùm interest, quod illic de uocibus, hic de rebus institutisq́; sermo est. Inquit igitur,existimari debere alia quoque multa in longo præterito tempore sæpè inuenta fuisse. Vel potius infinitè, quæ recentiores sua ætate à quopiam excogitata falso arbitrantur: quia ueteres auctores eorum ignorantur,ipsaq́ue casu aliquo extincta fuêre.unde postea nascitur falsa illa opinio de nonnullis, qui cùm renouent ipsa, inuentores eorum creduntur. Cùm igitur uelit optimus magister hunc errorem eripere hominibus,differit diligenter de hac rerum inuentione, & quæ res prius in lucem uenerint declarat.Affirmat enim,res uitæ necessarias,& sine quibus uiui nullo pacto poterat, aperuisse utilitatem, quæ inde capitur: quæ autem contrà ad ornatum commodaq́ue uitæ, cùm superiora illa iam parata forent, consentaneum esse creuisse,magisq́ue studiose queri incœpta esse. quare addit, rationem concludens: Putare oportet, quæ ad remp. pertinent, eodem pacto se habere,ac sequi cæterarum rerum consuetudinem.

Esse autem)Probat,quæ dixit de institutis reipublicæ antiquitùs repertis,uera esse,argumentaturq́ue à signo. Quæ namque in Aegypto fiunt, indicium sunt huius rei. Hi namque uetustissimi existimantur esse omnium populorum, ijdemq́ue nacti sunt leges & ordinem reip.gubernandæ. quare addit:Quæ commodè ab illis excogitata sunt,si non omnino sapienter, sunt inde sumenda, ipsisq́; uti debemus: quæ uerò illi non potuerunt uidere,& ingenio suo indagare,sunt à nobis sedulò inuestiganda:quædam enim omiserunt.Eniti autem nos debere inquit, illa addere: multumq́ue operæ ponere in hac ipsa re, quia difficilia esse intelligit.uel potius, ut declinet culpam arrogantiæ.

Oportere igitur) Ostendit,quæ modò absoluerit.Oportere enim,inquit,agros esse ordinis illius qui arma tractat,& reliquorum qui participes sunt reipublicæ,dictum iam est:nec non requiri etiam,ut qui agros ipsos colunt,è genere illorum nõ sint. neque enim committenda est resp. rure uiuentibus, omneq́ue studium suum in glebis subigendis ponentibus.præterea dedeclaratum est,quanta qualisq́ue regio esse debeat.

De distributione.)Cùm iam ostendisset,quæ sunt ueræ partes ciuitatis,& quæ nullo modo tales habẽdæ,etsi ab imperitis falsò putantur in partibus enumerandæ,reiecissetq́; à gubernaculis ciuitatis agricolas & tenues opifices:differere nunc incipit de diuisione agrorum & cultoribus ipsorum,qui potissimum & quales esse debeant. hoc enim sibi primùm tradendum esse affirmat.πίνας cùm dixit,uidetur intellexisse,cuius generis atque loci: ποίους uerò significat, quali ingenio ac moribus prædictos. Non posse autem à se omitti accuratam harum rerum disputationem inquit,quia non probat communionem bonorũ, neque agros uult omnes publicè possideri. Cuius sententiæ fuit Plato, affirmans inde nasci mirificam beneuolentiam inter ciues,pelliq́ue procul è ciuitate lites ac discordias: quæ orientur,cùm bona certos dominos haberent. Ipse enim arbitratur, quod nunc etiam repetit, cùm in II. horum librorum diligenter contra sententiam hanc argumentatus esset: præstare inserere legibus tantam benignitatem in pectora ciuium,ut patiantur fructus agrorum esse communes:utiq́ue ipsis non solùm dominos possessoresq́; fundorum,sed etiam alienos. Addit præterea,se cogi hoc uidere subtiliter:quia non decet ciuem quempiam esurire,& rebus ad uitam necessarijs carere.

De publicis cœnis.) Primùm narrat institutum cœnarum publicarum magno consensu existimari ab omnibus accommodatum esse ciuitatibus bene constitutis,debereq́ue omnino illic locum habere,à quorum iudicio se non dissentire fatetur:causam tamen,quæ facit ut morem hunc probet,pollicetur se alio loco adlaturum. quid tamen in illis desideret, nunc aperit,& cui difficultati ipsarum remedium adhiberi uelit.Cùm enim oporteat frequentare ipsas uniuersos ciues(aliter enim non essent communes)non facilè autem fit egentes à suis exilibus bonis in illas conferre,quod lege definitum est,& alere familiam quæ domi restat,cæteraq́ue parare,quæ domui dispensandæ necessaria sunt: uidetur huic rei prouidendum. hoc enim infrà ponit:prius tamen sumtum alium ostendit,& ipsum publicum,quo uidentur pauperes leuandi.

Adhoc

Adhuc autem.) Præterea, inquit, sumptus qui fiunt in rebus ad deos immortales pertinentibus, id est, in fanis sacrisq; ædibus ædificandis, & ipsis postea ornandis & instruendis, cæterisque rebus parandis, quæ ad cultum deorum remq; diuinam faciendam spectant: communia sanè totius ciuitatis sunt, & non unius aut plurium ordinum quoq;. quare nisi publicè prouideretur, non possent hoc onus à se depellere, cui ferendo pares non sunt.

Necesse igitur) Vt conficiantur sine magno incommodo pauperum, quæ docuit, id est, ut celebrentur cœnæ illæ publicæ, & debitus cultus tribuatur dijs: necessarium esse, inquit, in duas partes agrum partiri: quarum una publica sit, altera uerò priuata. Non contentus autem hac diuisione, censet oportere rursus ambas partes bifariam secari: & illius quæ communi ciuitatis assignata est, alteram partem conuerti in sumptos faciendos in deorum cultum: alteram uerò in eos, quos requirunt cœnæ publicæ, ne domus tenuiorum exhauriantur. Agrum uerò priuatorum non eodem pacto diuidi uult, id est minimè, ut in superioribus factum est, fructus ipsius distribui, sed agrum ipsum possessionemq; eiusdem diuidi ita, ut singuli ciues agri sibi legibus assignati: &, ut Græci loquuntur, cleri sortisq; partem habeant propinquam urbi, partem autem in extremis partibus sui imperij finibusq; regionis positam. cuius sui iudicij sententiæq; statim causam afferet. Ἐσχατὰς fines regionis alicuius extremasq; ipsius partes appellari notum est, quo uetere nomine hodie etiam uocantur Italiæ partes propinquæ Siciliæ quasi postremæ ipsius: & illius deniq;, quæ unde hoc uocabulum fluxit, magna Græcia olim dicebatur, opulentæ quondam & omni copia bonorum refertæ terræ.

Vt duobus agellis.) Quid boni sit in hac sua diuisione exponit, quæ præterea fuit ab alijs. Inquit enim, sibi hoc placuisse, ut duobus agellis singulis ciuibus assignatis cuncti participes fiant utrorumq; locorum, simulq; bonorum ac malorum quæ in illis sunt: additq;, ita æquum & iustum omnes adepturos. quod non fieret, si alteri eorum agros propinquos urbi possiderent: alteri uerò remotos, & multis casibus periculorum expositos. Adiungi autem huic æqualitati ac iustitiæ, quæ ita seruatur, tertium quoddam non minus bonum affirmat: si inquam, hoc institutum receptum fuerit, ciuitatem futuram magis concordem in bellis aut suscipiendis, aut non gerendis aduersus finitimas ciuitates. cuncti enim magno consensu aut arripient ipsa, aut declinabunt. Eodem enim pacto ipsa siue omnes iuuabunt siue prement atq; affligent. Confirmat autem, hoc malo indicato, quod nascitur in locis, ubi hoc non custoditur. illic enim, ut narrat, alteri eorum, qui scilicet agros possident uicinos urbi, sine metu ullo exercent inimicitias cum finitimis, non expectantes aliquid maioris mali ab illis: alteri autem, in finibus positos agros habentes, ualde metuunt ipsorum odia: & omnem potius publicam iniuriam tolerarent, quàm arma caperent aduersus ipsos, timentes suis priuatis bonis, ne statim diriperentur, prædaque fierent hostium.

Quare apud.) Hoc quasi corollarium est: ualet autem ad confirmandam sententiam suam, diuisionemque illam agrorum, quam probat. Inquit enim, lege cautum esse in quibusdam locis, ut cùm deliberatur de bello suscipiendo contra finitimos populos, qui agros habent propinquos ipsis, non adhibeantur ad eas deliberationes, neque participes fiant eorum consiliorum. arbitrantur enim, non posse illos, aut nolle recta consilia dare, timentes suis proprijsq; fructibus. Nam primi ipsi, ac fortasse soli, incommoda inde caperent, quæ secum fert bellum. Hoc etiam accepi, aliquando seruatũ esse in nostra uetere repub. Cùm enim multi nostri ciues mercaturis rem quærant, negotiaq; gerant in regno Neapolitano, aut in Gallia: mos erat cùm deliberabatur de bello suscipiendo contra eas gentes, arcere inde cunctos suspectos, ne ob metum rerum suarum non fidelia consilia darent, potiusque propriæ quàm publicæ utilitati consulerent. Concludit ijs omnibus de causis Aristoteles, necesse esse hoc modo, quem monstrauit, diuidere agrum: quod si fiat, uitabuntur hæc mala.

Qui agros) Quos qualesúe probet agricolas, ostendit. Primùm autem significat, se iudicare idoneos operibus rusticis faciendis seruos homines: huicq; hominum generi tradendam potissimùm curam glebarum subigendarum putat: si facultas ipsius esset, possentq; semper à nobis obtineri, quæ optamus. Verùm quia non hoc omni tempore ac loco contingit, qui post hos sint cæteris anteponendi, docebit. Quid autem custodiri in his parandis opus sit, admonet. in primis enim uidendũ censet, ne omnes sint eiusdem gentis: postea, ne sint ingenio feroces, pleniq; animi ac spiritus. Causam autem statim adfert sui consilij: Ita enim, inquit, ad opus faciendum erunt ualde idonei, neq; detrectabunt imperia, cùm sint alienæ potestatis, neq; etiam periculum erit, ne rebus nouis studeant. Post hos probat barbaros, rusticos homines, qui natura sint pares iam expositis, id est mites ac lenti, nec spiritus magnos gerant. Hos autem aliter diuidit, addit: que superiori nouam distinctionem. qui enim priuatorum agros colant, propria priuataque mancipia esse uult dominorum eorum agrorum: qui uerò publicam telurem exarent, publicos seruos oportere esse censet. Quomodo uerò ipsis eruti debeant, & quo pacto tractandi sint, pollicetur se infrà declaraturum (quæ sanè quæstio magna est) simulque confirmaturum consilium suum, qui existimat, præstare omnibus seruis, ponere præmij loco libertatem.

a τοῖς μὲ εὑρημένοις ἱκανῶς, &c. al. τοῖς μὲ ἀρημένοις, mendosè.

CAPVT XI.

VRbem autem oportere cõmunem esse continentis & maris, & regionis totius similiter, quantum res patitur, dictum est prius. Ipsius autem ad semet ipsam posituram optare debemus adipisci, ad quatuor respicientes. Primùm quidem, ut necesse est, ad corporis sanitatem: quæ namque ad auroram uergit, & ad uentos, qui flant ab ortu, salubriores sunt. deinde ad aquilonem: hæ namque hyeme commodiores sunt. Reliquorum autem ad ciuiles & bellicas actiones commodè se habere. ad bellicas igitur ipsis quidem facilem ad exeundum esse oportet: hostibus autem difficilem accessu, & talem, ut uix cingi capique possit. Aquarum autem & amnium maximè quidem adesse domesticam copiam. si uerò hoc inuentum non est, parare ipsam fabricando rece-

ΠΕΡΙ ΜΕΝ ΟΥΝ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ, ὅτι μὲν δεῖ κοινὴν εἶναι τῆς ἠπείρου τε καὶ τῆς θαλάττης, καὶ τῆς χώρας ἁπάσης ὁμοίως, ὅσ᾽ ἐνδεχομένων ἔρηται πρότερον. αὐτῆς δὲ πρὸς αὐτὴν εἶναι τὴν θέσιν εὐχερῶς δεῖ καταγχάνειν, πρὸς τέτταρα βλέποντας. πρῶτον μὲν, ὡς ἀναγκαῖον, πρὸς ὑγίειαν· αἵ τε γὰρ πρὸς ἕω τὴν ἔγκλισιν ἔχουσαι καὶ πρὸς τὰ πνεύματα τὰ πνέοντα ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς, ὑγιεινότεραι. δεύτερον δὲ, πρὸς βορέαν· διχείμεροι γὰρ αὗται μᾶλλον. τῶν δὲ λοιπῶν πρός τε τὰς πολιτικὰς πράξεις, καὶ πολεμικὰς, καλῶς ἔχειν. πρὸς μὲν οὖν τὰς πολεμικὰς, αὐτοῖς μὲν, εὔεξοδον εἶναι χρὴ τοῖς δ᾽ ἐναντίοις, δυσπρόοδον καὶ δυσπερίληπτον. ὑδάτων τε καὶ νομάτων, μάλιστα μὲν ὑπάρχειν πλῆθος οἰκεῖον. εἰ δὲ μὴ· τοῦτο γ᾽ εὑρῆται, διὰ τοῦ κατασκευάζειν ἐπο-

VRbem porrò terræ continentis quidem, & maris et agri totius similiter, quantum loci natura patitur, communem esse oportere, suprà demonstratum est. [a] Eius uerò per se consideratæ situs talis optandus est, ut quatuor res spectemus. primùm quidem ualetudinem, tanquam rem necessariam. urbes enim ad orientem uersus, & ad uentos ab ortu flanteis positæ, saluberrimæ sunt: secundùm has eæ, quæ ad aquilonem spectant. hæ enim ad hyemem salubrem excipiendam sunt appositiores, deinde, quòd ad reliqua attinet, ut & ad ciuileis actiones & ad bellicas sit opportuna. Atque ut ad bellicas quidem actiones sit apta, eam ciuibus oportet exitus habere ad exercitum educẽdum faciles atq; expeditos: aduersarijs accessus difficileis, & circumsedendi uiam impeditam. postremò, aquarum partim stantium, partim manantium et perennium copia maximè quidem propria & natiua suppetat oportet: [b] sin minus, at certè excogitadum tali incommodo remediũ est, construẽdis multis & magnis rece-

receptacula pluuialibus aquis & plurima & ampla, ut nunquam deesse possint, cum agro arcentur propter bellum. Quia autem oportet curę habere ualetudinem eorum, qui illic habitãt: hoc autem manet in hoc, ut locus situs sit in tali, & ad talem rectè. secundum autem est, ut utãtur aquis salubribus, huius quoque rei opus est cogitationem suscipere nó negligenter. quibus enim plurimis utimur ad corpus, & plurimum, hæc plurimum conducunt ad corporis sanitatem: aquarum autem & uenti potestas ac uis huiusce modi naturam habet. Quare in ciuitatibus, quæ prudentes sunt, oportet diuidi, si non omnes fuerint similes, neque copia extiterit harum, quæ sponte fluunt, aquarum, ut seorsum, quæ ad alendum aquæ, & quæ ad alium usum habeantur. De locis autem munitis, non omnibus eodem pacto se res habet rebusp. ceu arx pauco rũ & unius dominationi accómodata est. planus autem & æquus locus statui multitudinis: optimatibus autem neutrum, sed magis firma loca plura. Priuatarum autem ædium forma iucundior putatur & aptior ad alia factà, si fuerit eleganter diuisa, & ad recentiorem, & Hippodemium modum: ad tutám autem urbem reddendam ab hostibus, contrà, ut se habebant antiquitus: illa namque difficiles exitus habet peregrinis, & ab insidiatoribus uiæ possunt ægrè indagari. Quare opus est ambarum harum rationum urbem participẽ esse: obtineri enim hoc potest, si aliquis ita construxerit, ut in rebus rusticis sunt, quos appellant ordines uitium. Et uniuersam non facere urbem eleganter diuisam, sed partibus tantùm quibusdam & locis: sic enim & tuta simul & ornata satis erit. De muris aũt, qui negãt oportere habere ciuitatem, quę uirtutem amplectitur, antiqui homines sunt: præsertim cùm uideant re factisque confutatas esse, quæ illo modo decus sectantes, se ornant. Est enim non satis honestum, aduersus pares, & non ualde numero præstantes eniti saluos esse murorum firmitate. quia autem contingit etiam & usu uenit, ut longè maior sit exuperantia eorum, qui

ὑποδοχὰς ὀμβρίοις ὕδασιν ἀφθόνους καὶ μεγάλας. ὥστε μηδέποτε ὑπολείπειν, εἰργομένους τὰς χώρας διὰ πόλεμον. ἐπεὶ δὲ δεῖ περὶ ὑγιείας φροντίζειν τῶν ἐνοικούντων· τοῦτο δ' ἐστὶν ἐν τῷ κεῖσθαι τὸν τόπον, πρός τε τὸ πνεῦμα καὶ πρὸς τὸν ἥλιον καλῶς, δεύτερον ἂν ὕδασιν ὑγιεινοῖς χρῆσθαι. καὶ τούτου τὴν ἐπιμέλειαν ἔχειν μὴ παρέργως· οἷς γὰρ πλείστοις χρώμεθα πρὸς τὸ σῶμα καὶ πλειστάκις, ταῦτα πλεῖστον συμβάλλεται πρὸς τὴν ὑγίειαν· ἡ δὲ τῶν ὑδάτων καὶ τοῦ πνεύματος δύναμις τοιαύτην ἔχει τὴν φύσιν. διόπερ ἐν ταῖς εὖ φρονούσαις δεῖ διωρίσθαι πόλεσιν. ἐὰν μὴ πάνθ' ὅμοια· μήτ' ἀφθονία τούτων ᾖ γιγνομένων, χωρὶς τὰ, τε εἰς τροφὴν ὕδατα, καὶ τὰ πρὸς τἄλλα χρείαν. πεῖ δ' τόπων τῶν εἰρημένων, ὁ πάσαις ὁμοίως ἔχει τὸ συμφέρον ταῖς πολιτείαις· οἷον, ἀκρόπολις, ὀλιγαρχικὴν καὶ μοναρχικήν· δημοκρατικὴν δ', ὁμαλότης· ἀριστοκρατικὴν δὲ, ἄλλα ἄλλοι. ἀλλὰ μᾶλλον ἰσχυροὶ τόποι πλείους. ἡ δ' τῶν ἰδίων οἰκήσεων διάθεσις, ἡδίων μὲν νομίζεται, καὶ χρησιμωτέρα πρὸς τὰς ἄλλας πράξεις, αὖ εὔτομος ᾖ, καὶ τὸ νεώτερον τὸ ἱπποδάμειον τρόπον· πρὸς δὲ τὰς πολεμικὰς ἀσφαλείας, τἀναντίον, ὃς εἶχον καὶ τὸν ἀρχαῖον χρόνον· δυσέξοδον γὰρ ἐκείνην τοῖς ξενικοῖς, καὶ δυσεξεύρετον τοῖς ἐπιτιθεμένοις. διὸ δεῖ τούτων ἀμφοτέρων μετέχειν· ἐνδέχεται γάρ, αὖ τις ὕστω κατασκευάζῃ, καθάπερ ἐν τοῖς γεωργοῖς, ἃς καλοῦσί τινες τῶν ἀμπέλων συστάδας. καὶ τὸν μὲν ὅλον μὴ ποιεῖν πόλιν εὔτομον, κατὰ μέρη δὲ, καὶ ὧδε· οὕτω γὰρ καὶ πρὸς ἀσφάλειαν καὶ κόσμον ἕξει καλῶς. πεῖ δὲ τειχῶν, οἱ μὴ φάσκοντες δεῖν ἔχειν τὰς τῆς ἀρετῆς ἀντιποιουμένας πόλεις, λίαν ἀρχαίως ὑπολαμβάνουσι, καὶ τοῦθ' ὁρῶντες ἐλεγχομένας ἔργῳ τὰς ἐκείνως καλλωπισαμένας. ἔστι δὲ, πρὸς μὲν τοὺς ὁμοίους, καὶ μὴ πολὺ τῷ πλήθει διαφέροντας, οὐ καλὸν τὸ μὴ ῥᾴδιον σώζεσθαι διὰ τῆς τῶν τειχῶν ἐρυμνότητος. ἐπεὶ δὲ καὶ συμβαίνει καὶ ἐνδέχεται πλείω τὴν ὑπεροχὴν γίγνεσθαι τῶν ἐπιόν-

receptaculis ad excipiendam aquam pluuiam, ut ne unquam deficiat eos aqua, si forte propter bellum ab agro prohibeantur. Quoniam aũt eorum qui in urbe habitant, ualetudinis ratio & cura habenda est: hoc autem primùm in urbis situ consistit, ut et in salubri loco sita sit, & salubrem cœli partem spectet: secundo loco in usu aquarum salubrium, etiã in hac re diligentia præcipuè est adhibenda. Quibus enim rebus largissimè & plerunque utimur ad corpus alendum & tuendum, hæc maximo ad ualetudinem sunt adiumento. at aquarum et uentorum uis tali natura prædita est. Quapropter in ciuitatibus prudentibus & cordatis, si omnes aquæ non sint similes, & si non sit harum aquarũ perennium copia: oportet & eas, quæ sunt ad uictum opportunæ, & eas quæ ad alium usum comparatæ sunt natura, separatas esse ac distinctas. De locis munitis autem non omnibus peræquè ciuitatibus eadem expediunt: exempli causa, arx edita atq; excelsa oligarchiæ & monarchiæ propriè conuenit: loci æquabilitas uerò democratiæ: aristocratiæ neutrum, sed potius c loca firma & munita complura. Priuatorum porrò ædificiorum descriptio suauior illa quidem habetur, & ad alias actiones utilior, si singula eorum loca sint explicata atq; aperta, & more hoc recẽtiore, & eo, cuius inuentor fuit Hippodamus, ædificata: ad munitiones uerò bellicas et ad pericula belli propulsanda contrario modo, & quo modo ædificabant ueteres. habebat enim illa ædificandi ratio exitus impeditos externis, & latebras ad scrutandum difficileis ijs, qui impetum aut impreßionem facere conarentur. Quapropter oportet utramq; rationem in ædificando seruari. fieri enim hoc potest, si quis ita ædificet, ut imitetur ea, quæ appellant nonnulli d in rebꝰ. rusticis uitium iuga siue systadas, perinde ac si dicas uitium constitutiones: & totam quidem urbẽ ita extruere, ut non sit tota latis uijs explicata atq; exporrecta, sed in quibusdam partibus ac locis. sic enim & à periculo erit tuta ac munita, & ad ornatum speciemq; præclara. Muros autem urbibus qui negant ciuitates eas habere debere, quæ se uirtutẽ colere profitentur, eiusq; possessionem sibi uendicant ac mordicus retinent: næ illi ualde antiquè hac de re existimãt, idq; cùm uideant re & factis eas refelli, quæ se ita gloriosè uenditabant. Et uerò aduersus similes, neque admodum numero præstanteis, in murorum præsidio ac munimento salutem collocare, non est honestum. Sed quando euenit & fieri potest, ut qui adoriuntur & impetum faciunt uirtute humana, eaque, quæ

qui incurrũt, quã & humana, & quæ in paucis est, uirtute sustineri possit, si decet cõseruari, & nõ incõmoda accipere: neq; lubrio esse inimicis, maximè tũ tam firmitatẽ murorũ existimare oportet utilẽ esse maximè in bello, pẽrtim hoc tempore, cũ inuẽta sint missilia & machinę, fabricatę exquisitè ad expugnãdas urbes. Simile namq; est, muros nõ esse urbib. circũagendos arbitrari, atq; regionẽ quærere apertã, & locos montuosos tollere: eodẽq; pacto priuatis domibus parietes nõ circũagere, tanquã si id fiat, futuri sint, qui illic habitãt, ignaui. Atqui neq; hoc opus est nos fallere, licere cinctã muris habentib. urbẽ ambob. modi suti urbibus, & ut habentib. muros, & ut nõ habentibus: urbib. aũt, quæ carẽt muris, nõ licere. Si iam res hoc modo se habet, nõ solũ sunt circũagẽdi, sed in his cura magna ponenda est, ut ad ornatum etiam ualeant ciuitati, ut decet, & ad bellicos usus, cæteroq; & hos, qui modò inuenti sunt: ut enim quęrũt diligenter, qui aggrediuntur uias omnes, per quas res suas meliores reddãt: ita his, q̃ inuenta sunt, uti oportet, qui sẽ defendunt, & noua quærere ac subtiliter indagare: initiò enim nõ aggrediũtur lacessere, quos paratos, & omnib. reb. instructos nouerunt.

ἁπιόντων καὶ τὸ ἀνθρωπίνης, καὶ τὸ ἐν τοῖς ὀλίγοις ἀρετῆς, εἰ δεῖ σώζεσθαι καὶ μὴ πάσχειν κακῶς· μὴ ὑβρίζεσθαι τ' ἀσφαλεστάτῳ ἐρυμνότητα τ' τειχῶν οἰητέον εἶναι πολεμικωτάτῳ. ἄλλως τε καὶ νῦν ὀρεμένων τ' πρὸς τὰ βέλη, καὶ τὰς μηχανὰς εἰς ἀκρίβειαν πρὸς τὰς πολιορκίας. ὅμοιον γὰρ τὸ τείχη μὴ περιβάλλειν ταῖς πόλεσιν ἀξιοῦν, καὶ τὸ τῶν χώραν ἀμβολον ζητεῖν, καὶ περιαιρεῖν τὰς ὀρεινὰς τόπους. ὁμοίως δὲ καὶ ταῖς οἰκήσεσι τ' ἰδίαις μὴ περιβάλλειν τοίχους, ὡς ἀναίδρων ἐσομένων τῶν καρικωμώντων. ἀλλὰ μὲν ἀδὲ τοῦτο γε δεῖ λανθάνειν, ὅτι τοῖς μὲν περιβεβλημένοις τείχη περὶ τὴν πόλιν, ἔξεστιν ἀμφοτέρως χρῆσθαι ταῖς πόλεσι· καὶ ὡς ἐχούσαις τείχη, καὶ ὡς μὴ ἐχούσαις· τ' δὲ μὴ κεκτημένοις, οὐκ ἔξεστιν. εἰ δὴ τοῦτον ἔχει τ' τρόπον, οὐχ ὅτι τείχη μόνον περιβλητέον, ἀλλὰ καὶ τούτων ἐπιμελητέον, ὅπως καὶ πρὸς κόσμον ἔχῃ τῇ πόλει πρεπόντως, καὶ πρὸς τὰς πολεμικὰς χρείας· τάς τε ἄλλας καὶ τὰς νῦν ἐπεξευρημένας· ὥσπερ γὰρ τοῖς ἐπιβεβημένοις ἐπιμελές ἐστι, δι' ὧν τρόπων πλεονεκτήσουσιν, ὅτω τὸ μὲν, εὕρηται· τὸ δὲ, δεῖ ζητεῖν καὶ φιλοσοφεῖν, καὶ τοὺς φυλαττομένους· ἀρχὴν γὰρ οὐδ' ἐπιχειροῦσιν ἐπιτίθεσθαι τοῖς εὖ παρασκευασμένοις.

quæ in ciuibus numero paucis inest, sint superiores ac potentiores: si salutis ratio habenda est, et non ultrò accipienda detrimenta, & perferendæ contumeliæ: ut quæq; munitio stabilissima et tutissima est: ita habenda est ad bellum accommodatissima, præsertim cùm hodiè reperta sint telorum, & tormentorum, & machinarum genera ad urbium oppugnationes exquisitissima & perfectissima. Simile enim est, urbeis muris nõ esse cingendas censere, atq; si quis regionem quærat incursionibus hostium expositam atq; opportunam, & loca montosa circumcidat: itemq; domicilijs priuatis parietes non circumdet, tanquam habitatores propterea ignaui sint futuri. Iam uerò ne hoc quidem ignorandum est iis, quorum urbes mœnibus septæ sunt, utroq; modo urbibus uti licere, & ut muros habentibus, & ut non habentibus: quorum uerò urbibus muri non sunt circumdati, ijs hoc idem non licere. Si igitur hæc uera sunt, non solùm mœnibus urbes sepiendæ ac muniẽdæ sunt, uerùm etiam curandum est, ut hæc ad ornamentum urbis sint magnifica ac decôra, & ad usus bellicos, tum alios, tum nunc proximè repertos, accommodata atque opportuna. Quemadmodum enim ijs, qui adoriuntur & inuadunt, curæ est excogitare, quibus modis omnia aut aliqua habeant superiora: ita & ijs qui sibi cauent, alia iam inuenta sunt, alia ipsi quærere, & acerrimo studio inuestigare debent: nam ab initio ne conantur quidem in eos impetum facere, qui præmuniti ac præparati sunt.

COMMENTARIVS.

Vrbem autem.) Præcipere uult de situ posituraque ciuitatis, qualem optare debeant, qui illic uiuunt, ut fruantur, quantum res patitur, commodis uitæ: primũ tamen repetit, quæ suprà tetigit de sede ipsius, referens cuncta illic ad ea, quæ extra ipsam posita sunt. Inquit igitur se ostendisse, oportere urbem eo loco conditam esse, unde capiat facilè utilitates, quæ ducuntur è terra, & è mari, & quasi communem esse utriusque loci. Quod continget, si aut in littore ædificetur, aut in propinquis littori locis: ita enim quoq; ijsdem commodis abundabit. Eodemque pacto existimat in medio ipsam collocatam esse suorum finium, uerùm quia intelligit hoc quibusdam in terris obtineri non posse, ideò addidit, ὡς τῶν ὑδεχομένων: id est, quantum natura eorum locorum patitur.

Ipsius autem.) Incipit nunc aliter de positura urbis cogitare, non ad externa spectans, sed ad partes ipsius in se conuersas: qua etiam in re uidet ualde arduum esse adipisci locum omnibus ijs bonis instructum, quę ornant ciuitatem, & explent undique ipsam. quare, inquit, hoc potius uotis à Dijs immortalibus petendum, quàm sine ipsorum benignitate sperandum. Quatuor igitur esse ostendit, quæ cumulant ipsam, & ad quę conuertere oculos decet, qui urbem omnib. dotibus refertam amant: quæ bona enumerat. Eorum autem primum est bonam ualetudinem, quam necessariam putat, primumq; uidendam illi, qui urbem condit. ut enim sapientes uiri censuerunt singulis mortalibus primùm optandam corporis sanitatem, anteponendamq; hanc esse cæteris omnibus, quæ ipsos iuuant: ita etiam existimandum est magno cœtui ipsorum, ac ciuitati denique. Monstrauit etiam, quæ sedes forent plerunque salubriores. nam quibusdam certis locis talibus eripit hoc bonum, aut uicina palus, aut aperta uia flatibus pestilentibus, aut aliquid huiusce modi. inquit igitur: Sedes, quæ uergunt ad auroram, & ad uentos spirantes ab ortu solis, esse salubriores: deinde (hoc enim alterum eorum est) quæ expositæ sunt aquiloni. cuius etiam rationem reddit: Hyeme namque cùm uenti uigent, tempestatesque magnæ sunt, illic degi melius posse. nam quàm molesti sint austri, corporibusq; nostris noxij, notum est. unde extitêre, qui Græco sermone putarint, à morbis quos important his flatibus nomen impositum esse.

Reliquorum autem.) Quod suprà fecit aliquo modo, hìc etiam seruat. quasi enim coniungit duo quatuor illorum, quæ suprà proposuit. tertium enim est, quòd tradit, urbem idoneo opportunoq; loco conditam esse debere ad munera publica obeunda: non tamen ostendit, quæ sint munera hæc factaque ciuilia, quæ intelligit (ut facit) de alteris illis loquens, quæ bellica militariaq; uocat. ipsa namq; explicat: inquit enim, oportere positã esse ijs, qui manent in ea, ita ut paruo negotio inde, cùm opus est, exirent cum copijs suis ad hostes lacessendos, detrimentaque ipsis importanda: hostibus autem difficilem aditu ad bellum inferendum irrumpendumq; in fines ipsorum: ac demum talem, ut uix expugnari capiąque possit. Quartum autem ultimumq; est, quod nunc attexit huic, oportere illic esse, ubi urbs conditur, aquarum ac riuorum copiam, suam propriamq; illius terræ, si obtineri hoc ullo modo potest: ita enim aquæ firmiores erunt. Quòd si hoc beneficio loci inuentum illic non sit: opus est sibi illud parare, construendis tanquam uasis quibusdam, cisternis uocatis, & illis quidem multis ac magnis, quibus recipiatur magna uis aquæ pluuiæ: ut præter cotidianos ipsius usus, si quando contigerit obsessa urbe prohiberi agro, qui illic uiuunt, aquæ non desint. priuati enim illa, necessariò in hostium potestatem uenirent.

Quia autem.) Postquam, inquit oportet conditorem urbis suscipere magnam cogitationem de ualetudine hominum, qui illic

illic habitaturi sint, seduloque uidere, quæ hoc mirificum bonum præstent: manet autem ipsum magna ex parte in positura loci & usu aquarum. quod etiam suprà monstratum fuit. Primùm enim significat, polliceri nos hoc nobis posse, si elegerimus locum huic rei natura aptum, id est, qui sua ui saluber sit, uacuusque ab omnibus iniurijs, quæ cœlum uiolant. hoc enim arbitror ualere, quod inquit, ἐν τε τοιούτῳ. quod enim sequitur, ὡδὸς τοιοῦτον, significat, locum ipsum talem sua sponte uergere etiam debere ad salubrem locum. Nam si propinquus locus insaluber foret, illius quoque ipsius clementiam propter uicinitatem contaminaret, & insalubrem eum redderet: ceu si propinquam paludem haberet, aut uentum aliqua sui parte pestilentē exciperet. quod memoriæ proditum est, contigisse Agrigento, fortunatæ olim urbi Siciliæ. unde Empedocles, ciuis ipsius, qui remedium illi malo inuenit, uentoque pestilenti uiam obstruxit, κωλυσανέμῳ uocatus fuit. Alterum, inquit, quod multum prodest eidem rei, est, uti in uictu ciuitatem salubribus aquis: in quam rem oportet toto animo incumbere conditorem urbis, & qui ciuitatem regit. ita enim loquitur optimus auctor, ut apertè ostendat magni momēti hoc esse, nec posse negligenter ullo pacto geri. pendet enim inde salus uitaque omnium. Verum autem hoc esse, quod dixit de uentis & aqua, ostendere uolens, & requirere hanc rem infinitam curam, inquit: Quibus enim multis utimur in uita corporeque tuendo, & multum. Sæpe enim usus uenit, ut utendum nobis sit aqua, & flatus ipsos uentorum cōtinenter quasi gustamus & ore excipimus. hæc plurimum conferunt ad bonam ualetudinem. Quæ autem illa sint, ipse in extremo, concludens rationem, significauit. aquarum enim ac uenti uim & potestatem, talem naturam habere affirmauit, ut crebrò cogamur ad illa confugere. Initium Odes Pindaricæ, quo cecinit summi ingenij Poeta, aquam esse optimam: existimasse nostrum, hanc uim habere notum est: nullaq; alia de causa tantum ipsi tributum, nisi quia multos magnosq; usus uitæ nostræ ferret. Animaduertendum autem eleganter hîc locutum summum doctorem, ornareque orationem uoluisse ter repetita, parum immutata, eadem uoce intelligo, quod inquit, πολέμους, πολεμικὸς, πολέμου.

Quare in ciuitatibus.) Præcipit, quod magnos fructus fert tranquillis etiam temporibus, exemploque prudentium ciuitatum hortatur, ut reliquæ omnes idem faciant: quæ, siue non omnes aquas habent pares, & eodem pacto salubres, sed quasdam corpori utiles: contrà autem, alias inutiles, siue salubrium tantam uim non habent, ut inde cuncti sumant ad omnes usus uitæ. illas enim ciuitates commemorat distinguere ipsas, uetareque salubrium usum cæteris omnibus in rebus, iubereq; ipsas custodiri potui & cibis coquendis: in primis autem potui, ad cætera autem commoda uitæ, quæ sunt multa, quemadmodum corpori lauando, & uestibus ac uasis, beluisq; itidem pascendis adhibere minus puras.

De locis) Quia in ciuitatibus multis loca quædam sunt, aut natura aut arte munita, quæ non eodem pacto cunctis rebus publicis diuersisque statibus ciuitatum conducunt, cuidam etiam aduersantur: quid uerum sit, probarique debeat, ostendit. Primùm igitur inquit, arcem accommodatam esse dominatui paucorum, & ijs omnibus, qui singuli in sua potestate uniuersam ciuitatem nolentem etiam habere uolunt: sedem autem urbis planam & æquabilem conuenire statui multitudinis. Optimorum autem statui affirmat neutrum superiorum aptum esse, id est neq; arcem, neque omnia complanata: sed potius loca firma, & quæ non facilè capi possint ab aduersarijs, plura. Quod ad arcem pertinet, idem etiam priscis illis temporibus, quorum uitam moresque eleganter describit, seruatum fuisse cecinit Lucretius his uerbis:

Condere cœperunt tum urbem, arcemq; locare Præsidium reges ipsi sibi, perfugiumq;.

Non sine causa autem miraretur aliquis, Athenienses, quibus in primis status multitudinis gratus acceptusque erat, arcem habuisse: etsi enim, ut uerisimile est, illa ædificata fuit à ueteribus tyrannis, qui in ea urbe antiquitùs regnarunt: tamen debuit euerti exactis illis, ut Syracusani fecerunt magno impetu, statim ut beneficio Timoleontis suas leges libertatemque recuperarunt. Sed Athenienses etiam à rege aliquando increpiti sunt, stulteque fecisse dicti, qui ipsum ingredi, pedemque ponere in eam passi forent. quòd enim inde cum suis exisset, fuæ fidei ac liberalitati acceptum referri oportere: non illorum errori, atq; animi simplicitati. ijdem etiam inferioribus temporibus, cùm fracta sua potentia, occupata arx fuisset à Cassandro rege, multum laborarūt, ut eriperent ipsi eam è manibus, nec iugum illud ferre ullo pacto potuerant. Tanto magis igitur admiratione dignum est, ipsos id malum aluisse, & corpori suæ reipub. diutius hærere, cùm demoliri possent, passos esse.

Priuatarum autem.) Quærit nunc de modo rationeque ædificandi priuatas domos, non tamen spectans commoda utilitatesq; dominorum ædium: sed totius ciuitatis ac sedis ipsius, in qua condita sit urbs. inquit igitur, formam ordinemq; priuatorum ædificiorum, & (ut arbitror) uiarum ipsarum iucundiorem existimari, utiliorem q; ad alia facta ciuium, si fuerit diuisa rectè atq; arte distincta, & demum ad recentiorem rationem ædificandi redacta. cuius auctor fuit & monstrator Hippodamus architectus, cuius anteà meminit: & qui etiam, ut erat acuti ingenij uir, nec contentus ullis in rebus consilijs inuentisq; maiorum, ausus est etiam remp. fingere, & rationem quam putabat optimam esse regendę ciuitatis, ostendere. Contrà autem dicit, elegantem hanc rationem ædificandi urbem, itineraq; ipsius dirigendi, minimè aptam ad ciuitatem tutam ab hostibus præstandam: sed meliorem tutioremque esse ueterem illam rationem, si ratio uocanda est, cùm omnia fierent confusè, &, ut singulis, qui illic uiuebant, accommodatum erat. confirmat autem iudicium suum, dicens: Modus enim ille priscus talis erat, ut peregrini & hospites exeundi illinc non facilè rationem inuenirent propter flexas uias & inextricabiles, & ab illis qui urbi insidias struerent, ægrè, nec sine multis erroribus ac periculis poterat eò penetrari: neq; enim uias apertas directasq; inuebant: quare incerti ignariq; locorum errare cogebantur: nec perducebant ad exitum suum conatum, sed potius flexibus illis, quasi tenebris inuoluti, facultatem dabāt illis, quibus periculum crearant se opprimendi. Vetus tralatio perspicitur librū secuta, in quo legeretur, κὴ τὸν ἀρχαῖον τρόπον: ita enim omni ex parte respondisset auctor superiori illi, κὴ τὸν νεώτερον τρόπον:

Quare opus est.) Viam quandam mediam monstrat, rationemque ædificandi, quæ particeps sit utriusque boni, id est, simul consulat & saluti ciuitatis, & dignitati: non esse autem hanc difficilem affirmat. Quòd si quis imitari uoluerit diligentiores agricolas, hoc profectò sine magno labore consequetur. illi namq; in uitibus serendis hoc seruant: ordines enim quosdam ipsarum custodientes, & ijsdem semper spatijs eas terræ mandantes, prospiciunt eodem tempore & utilitatibus earum, & oculorum uoluptati. nam de commodo fructuq;, quem inde capiunt arbores, si fuerint ita satæ, & in quincuncem directę, disseruit etiam subtiliter & eleganter Virgilius in 1. suorum Georg. quòd enim inquit hic noster doctor, εὖ γεωργοῖς: arbitror uelere in rebus rusticis, non in effectioribus eorum operum & colonis, ut plerunque capitur hoc nomen. An dictum hîc fuit εὖ τοῖς γεωργοῖς ab Aristotele, ut ab Isocrate in Areopagitico, ἐν ταῖς ὠλησιν, ubi fert in cœlum uitam moresque ueterum Atheniensium: quorum etiam adolescentes castè moderateq; uiuebant: accusatq; iuuenes ætatis suæ, qui totos dies terebant in alea & lupanaribus, cæterisq; huiusce modi infamibus gregibus. de quo modo loquēdi memini me multo anteà disseruisse.

Et uniuersam.) Quod simili iam significarat: nunc, manens in reipsa, magis explanat. Suadet enim conditoribus urbium, ne uniuersam ciuitatem diuidant secentque: ut Hippodamus, decori seruiens, & ab artificio suo non discedens, fieri oportere censuerat. ille namq; in ea re splendorē & elegantiam sibi proposuerat, sed tantùm partes quasdam ipsius, & certos quosdam locos, id est illustres, & in conspectu positos: in cæteris autem retineat ueterem consuetudinem ædificandi urbem, quæ rudis & confusa erat. Constituens autem iudicium suum, addit: Si namq; hoc fiet, ciuitas bellè se habebit, nec culpæ ulli affinis erit. magis namq; tuta ab hostibus insidiatoribusq; erit, & dignitatem speciemq; aliquam retinebit.

De muris.) Quid sentiat de muris ciuitatum & omni munitione ipsius, aperit. Non enim omnes de hac re eodem pacto existimabant: sed inueniebantur, qui putarent ciuitatem, quæ uirtutem coleret, fortitudinemq; amplexata esset, non debere cingi muris. & Spartiatæ non solùm huius opinionis erant, uerùm etiam reipsa præstiterant, urbemque sine muris habebant. arbitrabantur enim, Spartæ muros esse fortitudinem animi, disciplinamque militarem, in qua iuuentutem continenter exercebant. Irridet autem opinionem hanc sapiens magister, dicitq;, ualde antiquos homines esse ac rudes, qui ita sentirent: præsertim cùm uiderent rebus ipsis factisq; redargutas ciuitates, quæ hoc probassent, & in hoc positam esse dignitatē salutemq; suam falsò putassent. uictæ namq; illæ & captæ ab hostibus fuerant, cognouerantque cum suo magno malo errorem animi. Confirmat consilium nostri doctoris, quòd illa ipsa fortissima ciuitas, quæ præter cæteras muros turresq; improbauit, huc aliquando descendit, itaque salutem suam expediuit: ut cùm Pyrrhus Cleonymum, regem Laconum, extorrem patria, reducere conatus est. tunc enim non uidentes Spartiatæ, quomodo aliter hostes arcerent, diffidentesq; uirtuti suorum, ob copias ingentes aduersariorum: fossam subitò parti urbis, cui imminebant hostes, duxêre, cuius latitudinem altitudinemq; ueteres scriptores diligenter literis prodiderunt: in quo etiam opere magno animo, & contra infirmitatē sui corporis Lacænæ fœminæ egregiè se gesserunt, tertiamque partem ipsius suo labore confecerunt, ut non paruam laudē inde consecutæ sint. Quod

tempus

tempus & ipsum, ut aliud, quod suo loco tetigi, non parum ualet ad delendam eam maculam, quæ à philosopho ipsis inusta est: quòd duris temporibus ipsæ, quamuis uersatæ semper in studijs militaribus, nihilo meliores forent cæteris mulieribus. sed hoc mortuo iam ipso factum est.

Est enim.) Concedit aliquid aduersarijs, ut facilius eos refellat, cùm ostenderit id semper non obtineri. Inquit igitur, contra similes hostes paresque uirtute, & contra illos etiam, qui non multum superent numero, non esse sanè honestum quærere salutem mœnibus ac propugnaculis, eludereque impetum hostium præsidio locorum munitorum. uerùm, quia usu uenit aliquando, & contingit ut uincamur ab illis, qui incurrunt in fines nostros, uiribus ac numero, tãto interuallo, ut nulla humana uirtus, & quæ in paucis existat, par sit illis sustinendis: si opus, inquit, est conseruari è manibus inimicorum, & non incommoda magna ab ipsis accipere: demumque, quod pessimum omnium est, non uexari contumelia. Ponit enim ea, quæ aperta sunt, & dubitationem nullam habent: quin quacunque ratione declinanda sint, firmam, & maximè tutam murorum altitudinem, existimandum est mirificè conuenire bello gerendo, nec maculam ullam inurere ijs, qui hac ratione aperiunt sibi uiam ad salutem: præsertim addit, hac nostra ætate huc confugiendum est, & summo studio loca muniendum, cùm inuenta sint, quæ ad urbes expugnandas ualent, & sagittæ & tormẽta bellica, & tanto artificio fabricata & exquisita sint, ut ipsi addi nihil possit. Quare constat, par studium collocandũ esse in ciuitatibus muniendis, nec requiri tantùm muros ciuitatibus defendendis: uerum etiam illos exquisita cura & arte corroborandos. Quæ autem existimauit Aristoteles instrumenta urbium expugnandarum, cùm uiueret, ad summum perducta: ea collata cum ætatis nostræ machinis, ludibria sunt & contemni facile possunt. Nam quòd iacula & sagittas suo in genere perfectas & absolutas tunc fieri cœptas esse inquit. Nota uox est Laconis illius, qui cùm spectasset telum, quod balista iaciebat, & spatium loci magnum: exclamauit, Perijt uiri uirtus. ita enim ab ignauo homine facile fortissimus quisque interimitur. Quanto autem uerius hoc ab Archidamo edi potuisset inferiore multo tẽpore, quo inuentæ sunt aheneæ machinæ: quibus, præter quam quòd nulla firmitas murorum resistere diu ualet, interiecto etiam maiore spatio loci, summi duces cæsi àc dilacerati sunt. Quod, ut alios taceam, contigit etiam publico magno incommodo totius Italiæ, & tunc maximè, cùm tellus hæc consilio & fortitudine animi ipsius egebat: Ioanni Medici, frenanti cursum sæuarum nationum ad Romam diripiendam, ac latera sua corpusque opponenti furori illarum ac rapinæ.

Simile namq;.) Argumento ducto à simili, sententiam eorum contemnit. Simile enim, inquit, est cẽsere, non esse muris cingendas ciuitates, atque in situ urbis capiendo regionem quærere, in quam facile irrumpant hostes, & si qua illic sint loca montuosa & aspera, ipsa tollere & complanare. Errorem autem hunc magnum uidit etiam atque exagitauit noster politissimus poeta, cum in grandiore illo carmine, quo deplorauit statum Italiæ suæ ætatis, cecinit: naturam rerũ mirificè consuluisse olim saluti Italorum, cum alpibus hanc tellurem muniuit, & ipsis, tanquam aggere quodam ac castello, tectam defensamque uoluit à gentibus feris & immanibus: quod tamen eximium bonum postea Itali ipsi sua culpa & auaritia corruperunt, iter sibi illac facientes ad urbes, locaque transalpina. unde factum esset ut Italia efficeretur peruia illis nationibus, & tanquam sinus & commune nobiscum domicilium barbarorum. Non contentus autem uno simili Aristoteles, alterum affert: quod & ipsum stultitiam aduersariorum declarat. Eodem etiam, inquit, pacto peccaret atque ille, qui priuatis domibus parietes non circundaret, secutus iudicium hoc. quod si hoc factum foret, qui ipsas habitarent, futuri essent ignauiores.

Atqui neq;.) Hoc tertium argumentum est, quo docet, consilium suum non impedire uirtutem militarem, neque aduersari magnitudini animi. Quasi enim, inquit, non ualeant, qui munitam operibus ciuitatem habẽt, exire ex urbe, & conserere manum cum hostibus. illis enim, qui in muris cincta ciuitate uiuunt, licet ambobus modis ipsa uti: &, cùm uolunt, ut munita cinctaque mœnibus: & contrà eadem, ut aperta & sine muris. Duobus igitur modis possunt se gerere & sequi rationem eam, quam meliorem tunc putarint. quod nequeunt facere, qui uiuunt in nudata, & à muris uacua: quin autem præstet, duas uias habere salutis expediendæ, quàm unam tantùm, non est dubitandum.

Si iam res.) Cùm iam ostendisset, consilium suum uerum esse, fretus rationibus illis: concludit, oportere diligenter in hanc curam incumbere: & non solùm ædificare muros, uerum etiam uidere, ut decus afferant urbi, & ad bellicas utilitates sint accommodati, resistantque modis ueterib. oppugnandarum urbium, & machinis inferiore ætate inuentis. Excitat autem præfectos & defensores urbium ad hanc rem toto animo administrandam, exemplo eorum qui insidiantur alienæ libertati, studentque subigere uicinas ciuitates. Vt enim illi non contenti antiquis instrumentis oppugnandarum urbium, noua quædam excogitarunt, demumque omnia parant, quibus superiores sint: ita, inquit, hi debent & uti iam inuentis rationibus ipsarum custodiendarum, & nouas quasdam indagare, adhibitoque summo studio captare. Quòd si studiose antea factum fuerit, non solùm poterunt impetus aduersariorum eludere, conatusque eorundem irritos facere: uerum etiam statim in principio consilia illorum frangere. Neque enim, inquit, homines cõsuerunt aggredi, quos sciunt esse ad uim repellendam instructos. Qui mœnibus olim urbem nostram cinxerunt, summo studio utrique rei prouiderant. nam & crebras & celsas turres excitarant, præsertim autem portis ciuitatis ingẽtia propugnacula imposuerant: quæ ut firma erant, ita etiam amplitudinem & speciem non paruam præ se ferebant. Venit postea tempus, cùm oppugnari illa, à quibus minimè decebat, cœpta esset: quo, quæ prius & præsidio & ornatui erant, existimata sunt à peritis militiæ ducibus, mutata ratione ac uia belli gerendi, expugnandarumque urbium, magis aduersari, quàm prodesse defensoribus. quare paucis exceptis, magno labore ac sumtu dirutæ sunt, cùm opus ualde firmum ac solidum foret. Videri igitur potuit amisso splendore suo illis, qui prius ornatam ipsam uiderant, manca ac debilis, & à quibusdam etiam talis dicta est: ut agricola quoq;, cuius repentè oculis ipsa ita deformata obiecta est, dixerit, Florentiam sibi uideri redditam mennam (sic enim nos appellamus homines impotentes) liceat mihi nunc in rebus grauibus iocari. Rectè igitur ac iure bono inquit Aristoteles, ad decus quoque respiciendum esse in munienda urbe, præsertim ampla & magnæ dignitatis atque imperij, qualis nostra est.

a αὐτῆς δὲ, &c. al. αὐτῶν δὲ, &c.
b εἰ δὲ μὴ, τοῦτο γε εὑρῆσθαι, λέγω, &c. nam mendose alij libri habent, εὕρηται, &c.
c ὠχυροὶ τύποι, mendose alij, ἰσχυροὶ. *d* ἐν τοῖς γεωργικοῖς.

CAPVT XII.

QVia autem oportet multitudinem ciuium in cõmunes cœnas distributam esse, muros autem distinctos propugnaculis & turribus per loca opportuna: apertum est, ipsa cohortari paratas habere quasdam harum cœnarum in his propugnaculis: & hæc quidem aliquis hoc modo exornaret. Tecta uerò diuinis naturis assignata, & maximè ratas magistratuum communes cœnas

ΠΕΡΙ δὲ δεῖ τὸ μὲν πλῆθος τῶν πολιτῶν ἐν συσσιτίοις κατανεμῆσθαι, τὰ δὲ τείχη διειλῆφθαι φυλακτηρίοις καὶ πύργοις καὶ τόπους ἔνια καιρίους· δῆλον ὡς αὐτὰ προκαλεῖται παρασκευάζειν ἔνια τῶν συσσιτίων ἐν τούτοις τοῖς φυλακτηρίοις· καὶ ταῦτα μὲν δὴ τοῦτον αὖτις διακοσμήσειε τὸν τρόπον. τὰς δὲ τοῖς θείοις ἀποδεδομένας οἰκήσεις, καὶ τὰ κυριώτατα τῶν ἀρχείων συσ-

Quoniam autẽ ciuium quidem multitudo per sodalitates & cõcœnationes publicas distributa, muri uerò propugnaculis & turribus in locis idoneis distincti atq; intercepti esse debẽt: scilicet eæ res hortãtur & inuitant, ut nõnulla conuiuia in his propugnaculis apparentur atq; adornentur. Atq; hæc quidẽ hoc modo disponenda atq; ordinanda esse uideantur. Sed ea, quæ rebus diuinis attributa & consecrata sunt, domicilia, & ea quæ sunt ampliſſima magiſtratuũ ſodalitia, tri-

cœnas, cõuenit locum accommodatum habere, & eundem, exceptis fanis, quæ lex separat, siue oraculum, quod responsa edat. Esset autem huiuscemodi locus omnis, qui conspectum habet ad uirtutis posituram talem, ut satis sit & ad uicinas partes urbis firmiter. Decet autem sub hoc loco huiuscemodi fori sedem esse parem illi, quod in Thessalia uocant liberũ. hoc autem est, quod purum esse oportet, uacuumq; à rebus cunctis uenalibus: neque minutũ artificem, neque agricolam, neque alium quempiam huiuscemodi uirum eò commeare, nisi uocatum à magistratibus. Foret autem uenustus locus, si loca, ubi corpus exercent senes, hic ordinem haberent: decet enim per ætates diuisum esse hunc quoque ornatũ, & apud iuniores præfectos quosdam manere: seniores autem apud magistratus. cùm enim magistratus sunt ante oculos, inserunt in animum uerum pudorem, & metum ingenuorũ uirorum. Forum autem rerum uenalium diuersum ab hoc esse oportet, & seiunctum loco: sedemque habere, in quam facilè recipiantur, & quæ mari mittuntur, & quæ tellure cuncta. Quia autem multitudo ciuitatis diuiditur in sacerdotes, in magistratus: decet quoque, ubi sacerdotes simul cœnant, sedem esse propinquam sacris ædibus. Magistratuum autem, quicunque curæ habent contractus & scripturas litium, & uocationes ad se, atque aliam huiuscemodi administrationẽ: adhuc autem agoranomiam & astynomiam appellatum, prope forum oportet & conuentum quendam communem fabricare. Huiuscemodi autem est locus, qui est circa forum necessarium: superius enim uolumus esse, ubi ociosè degatur, hoc autem necessarijs factis assignamus. Distribui autem oportet dicto ordine illa etiam, quæ in agro fiunt: illic enim quoque magistratibus, quos appellant hi quidem hyloros, hi uerò agronomos, & propugnacula & cœnas communes ad custodiam necesse est esse: præterea fana per agrũ esse distributa partim dijs, partim heroibus.

σίτια, ἁρμόττει τόπον ἁρμοδίου τε ἔχειν καὶ τὸν αὐτὸν· ὅσα μὴ τῶν ἱερῶν ὁ νόμος ἀφορίζει χωρὶς, ἤτοι μαντεῖον ἄλλο τι θυσιάζεσθαι. εἴη δ' ἂν τοιοῦτος ὁ τόπος, ὅς τις ἁρμοφανειά τε ἔχει πρὸς τὴν τῆς ἀρετῆς θέσιν ἱκανῶς, καὶ πρὸς τὰ γειτνιῶντα μέρη τῆς πόλεως ἐρυμνότερος. πρέπει δὲ ὑπὸ μὲν τοῦτον τὸν τόπον τοιαύτης ἀγορᾶς εἶναι κατασκευὴν, οἵαν καὶ περὶ Θετταλίαν ὀνομάζουσιν, ἣν ἐλευθέραν καλοῦσιν. αὕτη δέ ἐστιν, ἣν δεῖ καθαρὰν εἶναι τῶν ὠνίων παντός· καὶ μήτε βάναυσον, μήτε γεωργὸν, μητ' ἄλλον μηδένα τοιοῦτον παραβάλλειν, μὴ καλούμενον ὑπὸ τῶν ἀρχόντων. εἴη δ' ἂν εὐχαρὴς ὁ τόπος, εἰ καὶ τὰ γυμνάσια τῶν πρεσβυτέρων ἔχοι τὴν τάξιν ἐντεῦθεν· πρέπει γὰρ διῃρῆσθαι κατὰ τὰς ἡλικίας καὶ τοῦτον τὸν κόσμον. καὶ παρὰ μὲν τοῖς νεωτέροις ἀρχοντάς τινας προτρέπειν· τοὺς δὲ πρεσβυτέρους, παρὰ τοῖς ἄρχουσιν· ἡ γὰρ ἐνοφθαλμοῖς τῶν ἀρχόντων παρουσία μάλιστα ἐμποιεῖ τὸν ἀληθινὸν αἰδῶ, καὶ τὸν τῶν ἐλευθέρων φόβον. τὴν δὲ τῶν ὠνίων ἀγορὰν ἑτέραν τινὰ δεῖ τούτης εἶναι, καὶ χωρὶς· ἔχουσαν τόπον εὐσυνάγωγον, τοῖς τε ἀπὸ τῆς θαλάττης πεμπομένοις, καὶ τοῖς ἀπὸ τ χώρας πᾶσιν. ἐπεὶ δ' τὸ πλῆθος διαιρεῖται τὴν πόλεως εἰς ἱερεῖς, εἰς ἀρχοντας, πρέπει καὶ τ ἱερέων συσσίτια πρὸς τὸ τῶν ἱερῶν οἰκοδομημάτων ἔχειν τὴν τάξιν. τῶν δ' ἀρχείων, ὅσα δεῖ τὰ συμβόλαια ποιεῖσθαι τὴν ἐπιμέλειαν, δεῖ τε γραφὰς δικῶν, καὶ τὰς κλήσεις, καὶ τὴν ἄλλην τ τοιαύτην διοίκησιν· ἔτι δὲ δεῖ τὴν ἀγορανομίαν, καὶ τὴν καλουμένην ἀστυνομίαν· πρὸς ἀγορᾷ μὲν δεῖ, καὶ συνόδῳ τινὶ κοινῇ, κατασκευάσθαι· τοιοῦτος δ' ὁ δεῖ τὴν ἀναγκαίαν ἀγορὰν εἶναι τόπος· ἐν χολάζειν μὲν γὰρ τὴν ἄνω τίθεμεν· ταύτην δὲ πρὸς τὰς ἀναγκαίας πράξεις. νενεμῆσθαι δὲ χρὴ τὴν εἰρημένην τάξιν καὶ τὰ δεῖ τὴν χώραν· καὶ γὰρ ἐκεῖ τοῖς ἄρχουσιν, οὓς καλοῦσιν οἱ μὲν ὑλωροὺς, οἱ δὲ ἀγρονόμους, καὶ φυλακὴν ἔργα, καὶ συσσίτια πρὸς φυλακὴν ἀναγκαῖον ὑπάρχειν. ἔτι δὲ ἱερὰ κατὰ τὴν χώραν εἶναι νενεμημένα τὰ μὲν θεοῖς, τὰ δὲ ἥρωσιν.

clinia dico, in quibus ea celebrantur, conuenit locum idoneum habere, unóque & eodem loco templa omnia esse posita, nisi uel lex aliqua, uel aliquod oraculum Apollinis, uel aliquod aliud uetat separari. Talis autem fuerit locus & ad efficiendam [a] situs præstantiam satis illustris atque eminens, & præ uicinis partibus ciuitatis tutus ac munitus. Decet autem huic loco talis fori structuram esse subiectam, quale in Thessalia [b] usu receptum est, quod liberum uocant. hoc porrò significat ab omnibus rebus uenalibus purum & sincerum esse oportere, neque quenquam sordidum atque illiberalem artificem, neque agricolam, neque alium quemquam talem huc irruere, aut omninò aspirare, nisi à magistratibus arcessatur. Fuerit autem hic locus lepidus ac uenustus, si etiam senum gymnasia hîc fuerint locata. Decet enim etiam hoc ciuitatis decus atque ornamentum pro ætatibus esse diuisum ac distinctum: & inter adolescentes quidem magistratus aliquos, inter magistratus uerò senes uersari. magistratuum enim præsentia ante oculos posita, uerum pudorem & liberalem metum in animis ingenerat. Forum autem rerum uenalium aliud ab hoc esse oportet, & seorsum positum in loco & ad eas res, quæ è mari aduehuntur, & ad eas quæ ex agro importantur, unà excipiendas opportuno. Iam uerò quoniam ciuitatis multitudo diuiditur in sacerdotes & magistratus, decet triclinia, in quibus sacerdotes conuiuia inituri sunt, ad ædes sacras esse collocata. Magistratum uerò, quicunque rerum contractarum iudicijs, & actionum intentionibus, & in ius uocationibus, & talibus alijs curationibus præsunt, & præterea ædilium minorum, seu annonæ præfectorum, & ædilium maiorum, qui res urbanas procurant: horum omnium sodalitia seu potius triclinia, in quibus conuiuia agitent, ad forum & conuentum alia quem publicum ædificata esse oportet. talis autem est locus, in quo rerum necessariarum mercatus institutus est. nam forum illud superius uacuum esse ponimus, hoc uerò rebus necessarijs destinamus. Ea autem, quæ extra urbem sunt, constitutionem & descriptionem à nobis expositam imitari debent. Illic enim magistratibus, quos alij syluarum custodes, alij agri præfectos appellant, & loca ubi custodias agant, & triclinia, ubi unà epulentur, & conuiuia agitent, comparata sint necesse est: & præterea templa per agrum distributa, alia dijs, alia heroibus dedicata. Verùm

Verùm

Verùm terere nunc tẽpus; exquirentes & dicentes de his, ſuperuacaneum eſt: non enim huiuſcemodi intelligere arduum eſt, ſed potius efficere. dicere namq; optati eſt opus, contingere aũt fortunæ. quare de huiuſcemodi rebus plurib. diſſerere omittatur modò.

ἀλλὰ τὸ Δροτρίβειν νυῦ, ἀκριβολογουμένους καὶ λέγοντας περὶ τοιούτων, ἀργόν ἐστιν· ὃ γὰρ χαλεπὸν ἐστι τὰ τοιαῦτα νοῆσαι, ἀλλὰ ποιῆσαι μᾶλλον. τὸ μὲν γὰρ λέγειν, ὄψης ἔργόν ἐστι· τὸ δ' ἔυμβῆναι, τύχης. διὸ περὶ μὲν τούτων τὸ γε νῦν ἐπιωλεῖον ἀφείσθω ταυτῦ.

rùm longos eſſe nunc in harum rerum explicatione ſubtiliore, & diſputatione accurata atque arguta, ſuperuacaneum eſt. talia enim intelligere difficile non eſt, ſed facere potius. nam de his uerba facere, optantis eſt: ea autem euenire, fortunæ. Quare de talibus nunc plura dicere omittamus.

COMMENTARIVS.

Quia autem.) Præcipit nunc, quid præterea requirat ornatus ciuitatis, pertinens ad ædificia: & illa quidem, quæ uſibus maioribus ſeruiant, & unde ipſa abſolutior fiat. Primùm autem publicis, deinde priuatis. Habent autem documenta hæc ſola & fundamenta nonnulla, quæ iam probata & conſtituta fuerant, ut ſtatim primum hoc. inquit enim: Quia opus eſt multitudinem ciuium tributam coniectamque eſſe in plura loca, ubi ſimul cibum ſumant. neque enim una eademq; ſedes caperet tantam uim mortalium, & ualde inde remotis fuiſſet nimis moleſtum in ea loca confluere. Præterea, inquit, quia opus eſt muros ciuitatis diuiſos eſſe diſtinctoſque propugnaculis & turribus, in quibus commodè maneant cuſtodes ipſorum, quæ propugnacula ſita ſint locis opportunis, atque hac de cauſa ſint aliquando longinqua: non dubium eſt, inquit, quin oporteat fabricare quædam tecta in ijs ipſis locis, ubi unà defenſores illi ſimul ueſcãtur: & ſanè loca ipſa, utilitateſque eorum, ut hoc faciamus, nos hortari uidentur, & aliquo modo inuitare. addit autẽ: Et hæc quidem, quæ adhuc tradita ſunt, conſtrui debent ratione, quæ monſtrata eſt. quorum fabrica, quia decus etiam atque ornatum adiungit urbi, ideo de ipſa dixit, Διακοσμήσεις.

Tecta uerò.) Cùm in ciuitatibus neceſſe ſit fana & ſacras ædes exiſtere, ut ſemper ante oculos habeant ciues, quæ renouent in animis eorum memoriam deorum immortalium, & maxima beneficia, quæ inde acceperunt, ne deſint loca, quò ſe conferant, cùm gratos & memores illorum ſe oſtendere uolunt: docet nunc, qua potiſsimum in parte urbis ædificanda ſint. Quia enim à benignitate deorum omnia bona, quibus expleti ſumus, obtinemus: ideo decet nos gratias habere illis, cùm referre non ualeamus, & iuſtũ honorem dijs exhibere. loca autem ipſis dicata exiſtimantur huic rei apta eſſe. Iubet igitur illis deligi locum ualde idoneum, & qui congruat mirificè his rebus, quæ requiruntur in ipſis colendis & uenerandis: & ſi hoc obtineri poſsit, unum eundemq; non ſeiunctum, nec ualde remotum. Quærendũ autem eſt, an uelit uno in loco ædificata eſſe cuncta deorum domicilia: an potius mandet ædificari in uicino propinquoq; loco & templa ipſa & domos, in quibus ſummi magiſtratus unà diſcumbunt: hoc enim ueriſimilius eſt. Conuenire enim magis uidetur, ut fana ſacellaque ſint per totam ciuitatẽ ſparſa: & ſanè hoc magis accommodatum foret uſibus ciuiũ, & in omnibus ſanè urbibus frequentatur: ſed tamen, quæ ſequuntur apud auctorem ipſum, uidentur ſignificare, de fanorum tantùm uicinitate ipſum locutum. Cùm enim excipiat quædam ædificia, quæ non debent in propinquo condita eſſe, quia lex ſanorũ ſacraque uetet, ſiue oraculum aliquod reſponſo ſuo: non ſine cauſa putaret aliquis de ſacris tantùm ſedibus, dicatiſque alicui Deo auctorem locutum. Eſt etiam ſcrupulus in illis uerbis, τὰ κυριώτατα τῶν ἀρχέων συνιστᾶν, qui oritur à uarietate lectionis. cùm enim excuſi prius libri haberent ἀρχῶν, non ἀρχέων: plures calamo exarati, quos uidi, ἀρχαίων habent. quam ſcripturam exprimit quoque uetus tralatio. in ea enim legitur Antiquorum: cui tamen lectioni non uidetur hic locus eſſe. unde ex ea factum eſt ἀρχείων, quæ uox ualet ſedes domiciliaque magiſtratuum. Cùm uerò hæc lectio probata receptaque ſit, tamen totã rem ueritatemque huius loci aperire uolui. Legem autem fanorum appellat, quia exiſtimandum eſt, multa quæ ſeruari debe rent in fanis extruendis, lege definita fuiſſe: μαντεῖον uerò, πυθόχρηστον uocat. cùm enim plura genera diuinationis eſſent, uariáque itidem ſacella, quæ res futuras indicarent: non cuncta tamen oracula reſponſaque edebant.

Eſſe autem.) Oſtendit, qui locus idoneus ſit his ſedibus, id eſt talis, ut illic commodè apteque conſtruantur & fana & domicilia primorum magiſtratuum, in quibus unà cibum capiant: duoque ſpectari oportere teſtatur. Primum eorum eſt, ut habeat ſplendorem & dignitatem tantam, ut illic figatur rectè, collocetúrque ſedes uirtutis. Verè autem uocauit uirtutem, pietatem, quæ tribuitur dijs immortalibus, & munera magiſtratuum: qui ſi præſtare uolunt, quod propriũ eorum eſt, iuſtè ſancteque de cauſis controuerſijſque ſemper exiſtimabunt. Alterum eſt, ut ſumatur locus editior munitiorque, ut non facile uicina loca & ſeditioſi homines, qui in ipſis uiuunt, uiolare fana & ſpoliare ualeant, & uim afferre magiſtratibus.

Decet autem.) Quid uellet cuſtodiri de locis uicinis ſedi, quã demonſtrauit, indicat, id eſt ſacris ædibus & domibus, in quibus primores magiſtratus cibum ſimul caperent. Inquit enim, quadrare magnopere, & ad dignitatem commodaque ciuitatis pertinere, ſub ut illo ipſo loco ædificetur forum: forum tamen uacuum ab omnibus rebus, quæ contaminare ipſum ualeant, & turbare otium honeſtum. Interpretatur autem ipſe cuiuſmodi forum intelligat, id eſt in quo nullæ res uenales exponantur, & ad quod non liceat adire obſcuris tenuibuſque opificibus, neque agricolis, neque alij ulli mortali eius generis, niſi accerſantur à magiſtratibus. Sed etiam exemplo declarat, qualem hunc locum intelligat: quod fecit prius quàm ipſe magis ſenſum animi ſui aperiret. Dixit enim, ſe probare ipſum tale, quale eſt apud Theſſalos. Vnde tradit ipſos uocare illud ἀγορὰν ἐλεύθερον, ſiue, ut eſt in alio quopiam exemplari, ἐλευθερίαν, id eſt liberum ſolutumq; ab illis moleſtijs, ſiue aptum accommodatumque liberis atque ingenuis hominibus.

Foret autem.) Cùm futurum affirmet locum elegãtem ac uenuſtum, non intelligit hoc ſolùm forum, quod modò deſcripſit: uerum etiam uniuerſam partem illam urbis, quam uellet undique exornari, in qua extructa ſint fana deorum, & ea quæ iam monſtrauit. Addit igitur, ualiturum etiam multum ad ornatum perfectionemque illius, ſi gymnaſia ſeniorum illic conſtituta fuerint: aſsignatuſque ipſis locus, ubi apertè illi ætati corpus exerceant, prope ſedes magiſtratuum, & illa ipſa domicilia, quæ ſuprà ſignificauit. Reddit autem rationem ſui conſilij, dicens, conuenire maximè, ut hic ornatus ciuitatis, pulcerrimuſq; ordo diuidatur per ætates, & apud iuniores, cùm dant operam his corporis exercitationibus, ſemper ſint præfecti quidã, qui ipſos ſeruent: ſeniores uerò ipſi prope magiſtratus ſedeſque eorum maneant, incumbentes in eadem illa ſtudia. Addit autẽ, quod utilitatem huius inſtituti declarat. Cùm enim magiſtratus præſentes adſunt, aſpectus eorum ante oculos poſitus, inſerit in animos omnium, qui ſunt in poteſtate ipſorum, uerum pudorem, & qui reuocat ab improbis factis: & metum etiam, qui laudatur congruitque liberis hominibus: non illum, qui meritò ſemper accuſatur, & remotus eſſe debet à pectoribus ingenuorum. Vim uerò magnam eſſe honeſtæ ſenectutis, non ſolùm in adoleſcentibus coercendis, uerum etiam in magiſtratibus in officio retinendis: declarauit factum Appij illius cæci, qui aduentu ſuo fregit ſententiam ſenatus, inclinantis ad pacem & fœdus cum Pyrrho rege faciendum: quæ pax, cùm turpis eſſet, & contra ueterem morem eius populi probata, inuſſiſſet non paruam maculam nomini Romano. Quem autem uocat hic auctor ingenuorum timorem, intelligit illum, cui Lacedæmonij ſacellum ædificarant prope ſedem ephororum metum: inquã legum, & pœnam propoſitam omnibus, qui ipſas contempſiſſent, cùm arbitrarentur in primis remp. metu contineri. ut teſtatur Plutarchus in uita Cleomenis: quo tamen in loco mendum ſcripturæ eſt. in excuſis enim legitur, contra antiquorum librorum fidem, τῷ πολιτείαν μάλιστα σωτήριαν νόμῳ νομίζοντες: cùm pro νόμῳ, legi prorſus debeat φόβῳ.

Forum autem.) Cùm ſit neceſſe in ciuitate locum definitum eſſe, in quo res uenales exponantur, forumque tale: oſtendit, qui locus huic foro accommodatus ſit: primumque remouet eum, dijungitque ab altero illo foro: ſedemque habere uult, in quã facile conuehantur, quæ mari eò mittuntur, & eodem pacto, quæ comportantur eodem terra, atque ex agro propinquo. ita enim mercatores ſine magno labore ac ſumptu forum illud frequentabant. Nam cùm uelit forum hoc ſeiunctum eſſe nõ pauo interuallo à foro, quod aſsiduè premunt honeſti & politi uiri: cur id faciat apparet, ne inquſm penetret ob uicinitatem in ipſum aliquid ex altero foro, quod perturbet otium & liberales ſermones eorum qui illic uerſantur.

Quia autem.) Vbi debeãt extrui domicilia, in quibus ſacerdotes & magiſtratus unà epulentur, docet. Cùm enim hi duo ordines ſint partes ciuitatis, & honeſtiores quidem partes: res poſtulat, ut locus commodus aptuſque muneribus proprijs eorum obeundis ipſis tribuatur. Vtitur autem tanquam ſolo ac fundamento huius nouæ præceptionis diuiſione uetere. partitus enim fuerat multitudinem ciuitatis in ſacerdotes & in imperium in ea habentes: omitti namque nunc priuatas perſonas. inquit igitur decere, ut loca aſsignata cœnis illis communibus ſacerdotum ſint prope fana & ſacella, quæ ipſi ſtudio ſuo colunt. ἔχειν enim πόλιν, quemadmodum paulo ſuprà locutus eſt: ſignificat illic conſtituta & dimenſa eſſe. Cùm enim frequẽtes ipſos oporteat eſſe in fanis illis, ut ſeruiant officio ſuo, quod ſine ſcelere deſeri non poteſt: facilius id præſtabunt, ſi explebunt deſideria corporis propinquo in loco. Monſtrat poſt hoc ſtatim, quæ ſint opportunæ ſedes certorum magiſtratuum: ubi ſcilicet & ipſi commodè ſimul ueſcantur, nec longè abſint à perſonis, quarum lites & controuerſias, iure ſuæ poteſtatis, componere debent, & præſtò ſemper ipſis eſſe.

Magiſtratuum autem.) Primùm enim appellat magiſtratus, qui curam gerunt litium, quæ naſcuntur ex contractibus: ijſque, quæ aliqui pepigerunt inter ſe, exiſtimantes de illis, ſententiamque ferentes. Nominat autem partes harum curarum. primi enim ueniunt, qui queruntur de pactis non ſeruatis, aiuntque ſe aliqua in re læſos eſſe. unde uocare oportet in iudicium eos, qui inſimulantur: aliaque huiuſcemodi nonnulla, quæ reticet, propria muneris eorum eſſe inquit. Indicat etiam alios duos ſimiles magiſtratus, quos coniungit cum ſuperiore in eo, quod nunc tradit: id eſt, eum quem uocabant ἀγορανόμους, quia curarent, quæ ad modeſtiam fori pertinebant, uiderentq; ne quid illic improbè gereretur: nec nõ alterum, qui appellabatur ἀστυνόμοι. Nomen oſtẽdit, poſteriorum horum auctoritatem legemque ampliorem fuiſſe. ut enim illi ſolius fori, ita hi totius urbis, quaſi lex & columen erant. Horum igitur omnium domicilia extrui debere affirmat prope forum & locum urbis, ubi cogatur uis magna hominum, & undique eò concurrant. quis autem plerunque huiuſcemodi ſit, declarat. Inquit enim, talẽ eſſe locum, qui cingit forum neceſſarium: quod forum ita uocat, quia ciuitas nulla carere ipſo poteſt. neceſſe namque eſt in ea ſedem eſſe, ubi exponantur res uenales, & quibus homines uitam ducunt. Ne quis autem putet, intelligere ſe alterum illud forum, quod frequẽtant ingenui homines, ut ſimul de re publica & priuata loquantur, non ducti ſtudio emendi aut uẽdendi aliquid, hoc teſtatur. Eodem pacto uocans facta neceſſaria, quæ adminiſtrantur in altero foro, quo accedunt ciues, ut domum inſtruant, aut quæſtui ſeruiant.

Diſtribuit autem.) Admonet, ut quæ in agro ciuitatis fiunt (illic enim quoque & præfecti quidam eſſe debent, & domicilia ipſis extrui, & ad cibum unà ſumendum, & ad fines tuendos accommodata) eodem ordine rationeque diſpenſentur, atque ea quæ in urbe ipſa diſtribui oportere ſignificauit, totaque ſe referant ad præcepta illa ac normam ipſorum. Eos autem, qui in agro imperium habent, ac regunt in eo rempublicam: uocari tradit à nonnullis ὑλωρούς, quaſi ſyluarum cuſtodes: ab alijs autem ἀγρονόμους, quia ſint tanquam lex quædam eorum, quæ geruntur extra urbem. Tradit igitur, ædificari oportere in agro caſtella quædam ad arcendos hoſtes, locis opportunis ſita: & domos etiam, in quibus unà ueſcantur. Præterea ſacella quædam, uarijs locis in agro condita eſſe debere affirmat, dicata partim dijs, proprijs ruſticorũ, ut Faunis, Pani, & cæteris: partim excellẽtis uirtutis uiris, quos ueteres illi uenerabantur, atque ipſis hoſtias immolabant. Cùm prius autem hic legeretur μεμιμῆσθαι & in excuſis libris & in ſcriptis, quos nidi, malui tamen excudi νενεμῆσθαι: cuius ſcripturæ ueſtigia certa extant in uetere tralatione. Non ſine cauſa autem puto me multum ipſi tribuere, cùm eius ope olim plurimos locos reſtituerim. quare fides eius meritò explorata omnibus eſſe debet. Mouit etiam me, quod infrà ab hoc ipſo uerbo ductũ nomen eſt νενεμημένα: ſed etiam non multo ſuprà idem uerbum uſurpatum fuit, cum præpoſitione iunctum. Conuenit autem mirificè ſententiæ notio ipſius, ut contrà non ualde mihi quadrare ei uidetur, quod reieci. non ſatis enim aptè imitari, ut opinor, de hac re dicitur. D. quoque Thomas hanc lectionem ſequitur.

Verùm terere.) Conſtituit officium ſuum contra illos qui criminari ipſum experirentur, quod copioſe ſubtiliterque de his rebus non præcepiſſet. Inquit enim, diutius uerſari nunc in expoſitione harum rerum, exquiſiteque omnia docere, eſſe nimis otioſum: quia nihil negotij ſit huiuſcemodi omnia excogitare, & animo uidere. difficile enim potius eſſe illa efficere & parare. Cuius ſui iudicij rationem reddit, dicens, uoti munus eſſe, optarique præcipere de ipſis. de tam minutis enim rebus quilibet poteſt, ſuum conſilium ſecutus, commodè ſtatuere: fortunæ autem & caſus proprium eſſe, ut illa obtineantur. niſi enim ager factus erit ad hæc accipienda, & niſi erit, unde ſumptus illi fiant, nunquam ea exitum habebunt. Concludit igitur rationem totam hoc pacto: Quare de huiuſcemodi rebus omittamus nunc pluribus diſputare.

a τῆς θεσεως ἀρετλὼ uulgò τῆς ἀρετῆς θεσιν, mendoſe.
b νομήζεσιν. al. ὀνομάζεσιν, mendoſe opinor.
c ἀδιέξοδόν ἐστιν. mendoſe. uulgò, ἄρρητόν ἐστιν.

CAPVT XIII.

DE repub. aũt ipſa, ex quibus & qualibus oportet cõſtare ciuitatẽ, quæ futura eſt beata, rectèq; debet adminiſtrari, dicendũ eſt. Quia autem duo ſunt, in quibus exiſtit laus omnibus rebus: horũ autem unum manet in eo, ut propoſitũ conſtitutũ ſit, & finis actionũ rectè: unũ aũt inuenire actiones, quę perducũt ad finẽ. Contingit enim hæc & diſcrepare inter ſe, & cõſentire: aliquãdo enim finis expoſitus eſt rectus, in agẽdo aũt ab ipſo adipiſcendo aberrant. quandoq; aũt adipiſcuntur cuncta, quæ ad finẽ faciunt, ſed finẽ malũ ſibi propoſuerũt: eſt etiã, qñ ab utroq; aberrant, ueluti in medendi arte: neq; .n. quale oportet eſſe corpus ſanũ exiſtimant aliquãdo bene: neq; cõſequuntur res, quæ ſint efficientes termini, quem ſibi propoſuerũt. opus autem eſt in artibus

ΠΕΡΙ δὲ τῆς πολιτείας αὐτῆς, ἐκ τίνων καὶ ἐκ ποίων δεῖ συνεστάναι τ μέλλουσαν ἔσεσθαι πόλιν μακαρίαν, ἐ πολιτεύεσθαι καλῶς, λεκτέον. ἐπεὶ δὲ δύ' ἐστιν, ἐν οἷς γίγνεται τὸ εὖ πᾶσιν· τούτοιν δ' ἐστὶν, ἓν μὲν ἐν τῷ τὸν σκοπὸν κεῖσθαι, καὶ τὸ τέλος τῶν πράξεων, ὀρθῶς· ἓν δὲ τὰς πρὸς τὸ τέλος φερούσας πράξεις εὑρίσκειν· ἐνδέχεται γὰρ ταῦτα καὶ διαφωνεῖν ἀλλήλοις ἐ συμφωνεῖν. ἐνίοτε γὰρ ὁ μὲν σκοπὸς ἔκκειται καλὸς· ἐν ᾧ τῷ πράττειν τὰ τυχεῖν αὐτοῦ διαμαρτάνουσιν· ὁτὲ δ' ἐν τῶν μὲν πρὸς τὸ τέλος πάντων ἐπιτυγχάνουσιν, ἀλλὰ τὸ τέλος ἔθεντο φαῦλον· ὁτὲ δ' ἑκατέρου διαμαρτάνουσιν. οἷον περὶ ἰατρικήν· οὔτε γὰρ ποιόντι δεῖ τὸ ὑγιαῖνον εἶναι σῶμα κρίνειν ἐνίοτε καλῶς· οὔτε πρὸς τὸν ὑποκείμενον αὐτοῖς ὅρον τυγχάνουσι τῶν ποιητικῶν· δεῖ δ' ἐν ταῖς τέ-

DE ipſa autem reipub. adminiſtrandæ forma, ex quibus, & ex qualibus eam ciuitatem, quæ beata futura eſt, & rectè adminiſtrabitur, conſtare oporteat, dicendum eſt. Quoniam igitur duo ſunt, in quibus poſita eſt omnium hominum perfectio & præſtantia: horum autem unum in eo conſiſtit, ut ſcopus & finis actionum ſit rectus, & rectè propoſitus: [a] alterum in eo, ut homo actiones ad finem pertinentes & conferentes inueniat: (fieri enim poteſt, ut hæc & diſcrepent inter ſe, & conſonent. interdum enim ſcopus quidem propoſitus eſt rectus atque honeſtus: ſed in agendo ab eo aberrant: interdum cõtrà, ea quidem omnia, quæ ad finem pertinent, aſſequuntur, ſed finem ſibi propoſuerunt malum ac prauum: aliquando ab utroq; longè aberrãt: quod genus in arte medendi. nã neque quale eſſe oporteat corpus ſanum, rectè interdum iudicant, neq; ad finem ſibi propoſitum accommodata efficientia nanciſcuntur, in artibus autem

tibus & ſcientijs hæc ambo teneri, finẽ & actiones, quæ ſeruiunt fini. Omnes igitur bene uiuere & beatitudinem expetere perſpicuũ eſt: ſed hęc his quidẽ adipiſci licet, his aũt minimè, propter fortunã aliquã uel naturã: eget enim copia quadam honeſtè uiuere. hoc autem pauciore quidẽ opus eſt, melius affectis: pleniore autẽ, deterius. Hi autem ilico non rectè quęrunt uitam beatã, etſi facultas adeſt. Quia autem propoſitum eſt nobis optimã rẽp. uidere: hęc autem eſt, per quam optimè regeretur ciuitas: optimè aũt regeretur, per quã maximè licet ciuitatem beatè uiuere: apertum eſt oportere nõ fallere nos beatitudinẽ, quid eſt. Dicimus autem & in libris de Moribus, ſi quid adiumenti capitur ex illis diſputationibus, actum eſſe, & uſum uirtutis perfectum: atq; hunc non ex ſuppoſitione, ſed ſimpliciter. Dico autem ex ſuppoſitione res neceſſarias: ſimpliciter autẽ, quod honeſtè: ueluti, quę fiunt in honeſtis factis iuſtæ ultiones & animaduerſiones: à uirtute enim proficiſcuntur. neceſſariæ autẽ, & quod honeſtæ ſunt, à neceſsitate habẽt: expetibilius enim nulla huiuſcemodi re egere, neq; uirũ quẽpiam, neq; ciuitatẽ. quæ autem ad honores & ubertates ſimpliciter ſunt honeſtiſsimæ actiones: alterum enim mali cuiuſdã optio eſt: huiuſcemodi autem actiones contrà. cõſtructiones enim bonorum ſunt, & generationes. Vteretur autẽ uir ſtudioſus & paupertate & morbo, & alijs aduerſis caſibus rectè: ueruntamen quod beatum eſt, in cõtrarijs manet. Hoc enim definitũ eſt diſputationib. de Moribus. huiuſcemodi eſſe ſtudioſum uirum, cui uirtutis ui bona, ſunt ſimpliciter bona. Perſpicuum autẽ eſt, & uſus neceſſariò ſtudioſos & honeſtos eſſe hos ſimpliciter. quare arbitrantur homines, beatitudinis cauſas eſſe bona extra nos poſita, tanquam ſi utendi cithara clarè & rectè cauſam uelit eſſe aliquis lyram, potius quàm artẽ. Neceſſe igitur eſt ex his, quę dicta ſunt, hæc quidem oportere adeſſe: hæc autem comparare legislatorem. quare uotis expetimus coagmentationem bonorũ, quorũ fortuna domina eſt:

χναις καὶ ἀπιστήμοις τοῦτα ἀμφότερα κεκτῆσθαι, τὸ τέλος, καὶ τὰς εἰς τὸ τέλος πράξεις. ὅτι μὲν οὖν τοῦτ' εὖ ζῆν, καὶ τὸ εὐδαιμονίας ἐφίεσθαι πάντες, φανερὸν· ἀλλὰ τούτων τοῖς μὲν ἐξουσία τυγχάνειν· τοῖς δ' οὔ, διά τινα τύχην, ἢ φύσιν. δεῖται γὰρ καὶ εὐπορίας τινὸς τὸ ζῆν καλῶς· τούτου δὲ ἐλάττονος μὲν τοῖς ἄμεινον διακειμένοις· πλείονος δὲ τοῖς χεῖρον. οἱ δ' ὅλως οὐκ ὀρθῶς ζητοῦσι τὴν εὐδαιμονίαν ἐξουσίας ὑπαρχούσης. ἐπεὶ δὲ τὸ προκείμενον ἐστὶ τὴν ἀρίστην πολιτείαν ἰδεῖν. αὕτη δ' ἐστὶ καθ' ἣν ἄριστ' ἂν πολιτεύοιτο πόλις· ἄριστα δ' πολιτεύοιτο, καθ' ἣν εὐδαιμονεῖν μάλιστα ἐνδέχεται τὴν πόλιν, δῆλον ὅτι τὴν εὐδαιμονίαν δεῖ τίνεσι μὴ λανθάνειν. φαμὲν δὲ καὶ ἐν τοῖς ἠθικοῖς, εἴπερ τῶν λόγων σπουδαῖον ὄφελος, ἐνέργειαν εἶναι καὶ χρῆσιν ἀρετῆς τελείαν· καὶ ταύτην οὐκ ἐξ ὑποθέσεως, ἀλλὰ ἁπλῶς. λέγω δ' ἐξ ὑποθέσεως, ταναγκαῖα· τὸ δ' ἁπλῶς, τὸ καλῶς· οἷον, τὰ περὶ τὰς δικαίας πράξεις αἱ δίκαιαι τιμωρίαι. καὶ κολάσεις, ἀπ' ἀρετῆς μὲν εἰσὶν· ἀναγκαῖαι δέ, καὶ τὸ καλῶς ἀναγκαίως ἔχειν. ἀρετώτερον μὲν γὰρ μηδενὸς δεῖσθαι τοιούτων, μήτε τὸν ἄνδρα, μήτε τὴν πόλιν. αἱ δ' ἀπὸ τὰς τιμὰς καὶ τὰς εὐπορίας ἁπλῶς εἰσὶ κάλλισται πράξεις. τὸ μὲν γὰρ ἕτερον, κακῶν τινος αἵρεσις ἐστίν· αἱ τοιαῦται δὲ πράξεις τἀναντίον· κατασκευαὶ γὰρ ἀγαθῶν εἰσι καὶ γνωρίσεις. χρήσαιτο δ' ἂν ὁ σπουδαῖος ἀνὴρ καὶ πενίᾳ, καὶ νόσῳ καὶ ταῖς ἄλλαις τύχαις ταῖς φαύλαις, καλῶς· ἀλλὰ τὸ μακάριον ἐν τοῖς ἐναντίοις ἐστί. καὶ γὰρ τοῦτο διώρισται κατὰ τοὺς ἠθικοὺς λόγους. ὅτι τοιοῦτός ἐστιν ὁ σπουδαῖος, ᾧ διὰ τὴν ἀρετὴν τὰ ἀγαθὰ ἔστι, τὰ ἁπλῶς ἀγαθά. δῆλον δ' ὅτι καὶ τὰς χρήσεις ἀναγκαῖον σπουδαίας καὶ καλὰς εἶναι ταύτας ἁπλῶς, διὸ καὶ νομίζουσιν ἄνθρωποι τῆς εὐδαιμονίας αἴτια τὰ ἐκτὸς εἶναι τῶν ἀγαθῶν· ὥσπερ εἰ τὸ κιθαρίζειν λαμπρῶς καὶ καλῶς αἰτιῶτο τὴν λύραν μᾶλλον τῆς τέχνης. ἀναγκαῖον τοίνυν ἐκ τῶν εἰρημένων, τὰ μὲν ὑπάρχειν· τὰ δὲ παρασκευάσαι τὸν νομοθέτην. διὸ κατ' εὐχὴν εὐχόμεθα τὴν τῆς πόλεως σύστασιν, ὧν ἡ τύχη κυρία·

tem & ſcientys hæc utraque tenenda ſunt, finis & actiones, ſeu effectiones ad finem conferentes.) Omneis igitur & bene uiuendi, & beatitudinis cupiditate affectos eſſe, perſpicuum eſt: ſed aly eam aſſequi poſſunt, aly per fortunam quandam aut naturam non poſſunt. adiumentis enim & facultatibus extrinſecus ſuppeditatis ad bene uiuendum opus eſt: ſed ijs, qui animo melius affecti ſunt, paucioribus: qui deterius, pluribus. aly autem ſtatim ab initio beatitudinem non rectè quærunt, quamuis eius obtinendæ facultatem habeant. Quoniam autem propoſitum nobis eſt optimam reipub. adminiſtrandæ rationem uidere: hæc porrò eſt, ex qua ciuitas optimè gubernari atq; adminiſtrari poſsit: optimè uerò ciuitas ex ea adminiſtratione regi atque adminiſtrari poſsit, ex qua maximè beata eſſe queat: quid ſit beatitudo ſcilicet, non eſt ignorandum. Dicimus autẽ etiam in libris de Moribus (ſi quis eſt librorũ illorum fructus) eſſe muneris functionem & uſum uirtutis perfectum: eumq; non ex conditione, ſed ſimpliciter & abſolutè. Ea porrò ex conditione dico, quæ neceſſariò fiunt: ſimpliciter, quæ honeſtè. exempli cauſa, in iuſtis actionibus, pœnæ & caſtigationes à uirtute illæ quidem proficiſcuntur, ſed neceſſariæ ſunt: & quòd honeſtè fiunt, id habent neceſſariò. eſt enim optabilius nullare tali opus eſſe neque homini neque ciuitati. Quæ uerò in honoribus & copys bonorum externorum uerſantur actiones, eæ ſimpliciter ſunt pulcherrimæ atque honeſtiſsimæ. Illud enim alterum, ſupplicia dico, & animaduerſiones in improbos, mali cuiuſdam electio eſt, ut aliud malum tollatur. tales uerò actiones, contrà. bonorũ enim ſunt quaſi ſtructuræ, ſeu machinationes, & procreationes. Poſsit autem uir bonus quidem, & paupertate, & morbo, & alijs fortunæ caſibus aduerſis pulchrè et rectè uti: ueruntamen in contrarijs beatitudo poſita eſt. hoc enim definitum ac deciſum eſt in libris de Moribus. uirum bonum eſſe talem, cui, quæ ſimpliciter bona ſunt, bona ſunt. In promptu autem eſt etiam, hos uſus neceſſario bonos & honeſtos eſſe ſimpliciter. Quapropter bona externa beatitudinis cauſas efficientes eſſe, exiſtimant homines: ut ſi quis cauſam clarè & benè citharæ canendi lyræ potius, quàm arti aſcribat. Ex ys igitur quæ dicta ſunt, alia ſuppetant, alia legum ſcriptor præparet ac ſuppeditet neceſſe eſt. Quocirca in conſtituenda ciuitate eas res omnibus precibus oramus & optamus, quæ ſunt in poteſtate & arbitrio fortunæ. eam enim harũ rerum abitram ac dominam ponimus:

dominã enim ipsam statuimus esse. studiosam uerò esse ciuitatẽ, non amplius fortunæ opus, sed sciẽtiæ & electionis. Atqui studiosa ciuitas est, quia ciues, qui participes sunt reipublicæ, sunt studiosi: nobis autem cuncti ciues participes sunt reipublicæ. hoc igitur considerandũ est, quomodo uir efficitur studiosus. etenim, si cunctos contingit esse studiosos, non singulos autem ciues, sic expetibilius foret: comitatur enim singulos & omnes. Atqui probi uiri; & studiosi fiunt ui triũ. tria autem hæc sunt, natura, mos, ratio. Primùm enim oportet nasci, ueluti hominem, & non aliud quodpiam animal: deinde qualem corpore atque animo. Quædam enim nasci nihil prodest: consuetudines enim gignunt mutationẽ. quædam enim sunt, quæ cum natura in utramq; partem prona sint, consuetudine feruntur ad deterius & melius. Cæteræ igitur animantes maximè quidem naturæ uiuunt: paucæ autem quędã & moribus: homo autem & rationi. solùm enim rationem habet. quare opus est hæc consentire inter se: multa enim gerunt præter illa, quibus assueti sunt, & præter naturam: per rationẽ, si persuasi fuerint aliter melius esse. Quales igitur natura esse oportet, qui se faciles præbituri sunt ad obtemperandum legislatori, definiuimus prius. Quod restat autẽ, opus iam est disciplinæ: quædam enim discunt, assuefacientes se: quædam autem, audientes.

κυρίαν γὰρ αὐτὴν ὑπάρχειν τίθεμεν τὸ δι' ἀγαθὰν εἶναι τὴν πόλιν, οὐκ ἐπὶ τύχης ἔργον, ἀλλ' ἐπιστήμης καὶ προαιρέσεως. ἀλλὰ μὴν ἀγαθὰ πόλις ἐστὶ, τῷ τοὺς πολίτας, τὰς μετέχοντας τ' πολιτείας, εἶναι ἀγαθάς· ἡμῖν δὲ, πάντες οἱ πολῖται μετέχουσι τῆς πολιτείας. τοῦτ' ἄρα σκεπτέον, πῶς ἂν ἡμῖν γένηται ἀγαθὸς· ἡ γὰρ εἰ πάντας ἐνδέχεται ἀγαθοὺς εἶναι, μὴ καθ' ἕκαστον δὲ τῶν πολιτῶν, οὕτως αἱρετώτερον· ἀκολουθεῖ γὰρ τῷ καθ' ἕκαστον, καὶ τὸ πάντας. ἀλλὰ μὴν ἀγαθοί γε ἀγαθοὶ γίγνονται διὰ τριῶν· τὰ τρία δ' τοῦτ' ἐστι, φύσις, ἔθος, λόγος. ἐν μὲν γὰρ φυῶαι δεῖ πρῶτον· οἷον, ἄνθρωπον. ἀλλὰ μὴ τ' ἄλλων τι ζῴων ἄτω, μηδ' ποῖόν τινα τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχήν. ἔνιά τε ἐθὲν ὀφελοῦ φυῶαι· τὰ γὰρ ἔθη μεταβαλεῖν ποιεῖ. ἔνια γάρ ἐστι διὰ τ' φύσεως ἐπιμφοτερίζοντα διὰ τ' ἐθῶν ἐπὶ τὸ χεῖρον ἢ τὸ βέλτιον. τὰ μὲν οὖν ἄλλα τ ζῴων μάλιστα μὲν τῇ φύσει ζῇ· μικρὰ δ' ἔνια καὶ τοῖς ἔθεσιν· ἄνθρωπος δὲ καὶ λόγῳ· μόνον γὰρ ἔχει λόγον. ὥστε δεῖ ταῦτα συμφωνεῖν ἀλλήλοις· πολλὰ γὰρ παρὰ τὰς ἐθισμὰς καὶ τὴν φύσιν πράττουσι διὰ τὸν λόγον, ἐὰν πεισθῶσιν ἄλλως ἔχειν βέλτιον. τὴν μὲν οὖν φύσιν, οἵους εἶναι δεῖ τοὺς μέλλοντας ῥᾳδίως ἕξειν πρὸς τὸν νομοθέτην, διωρίσμεθα πρότερον. τὸ δὲ λοιπὸν ἔργον ἤδη παιδείας· τὰ μὲν γὰρ ἐθιζόμενοι μανθάνουσι, τὰ δ' ἀκούοντες.

sed bonam esse ciuitatem, non iam fortunæ, sed scientiæ & consilij munus atque opus est. Atquin eò bona ciuitas est, quòd ciues, qui reipub. administrandæ sunt participes & consortes, boni sint. nobis autem ciues omnes reipub. administrationis sunt consortes. Hoc igitur considerandum est, quo pacto uir bonus fiat. Nam si fieri potest, ut omneis ciues sint uiri boni, non singuli: ita optabilius est. [b] sed non potest. omneis enim ciueis esse uiros bonos, sequitur illud, ut origine prius, unumquemque esse bonũ. Fiunt porrò boni & probi tribus rebus. tria autem hæc sunt, natura, consuetudo, ratio. Etenim nasci oportet primùm, uerbi causa, hominem, & non aliud aliquod animal: [c] deinde certo quodam modo conformatum, & corpore & animo. Nonnulla autem sunt, quæ non satis est à natura esse tributa. mos enim & consuetudo ea immutant. quædam enim sunt in utramque partem propensa natura, quæ consuetudine in deterius aut in melius flectuntur. Aliæ igitur quidem animantes maximè quidem uiuunt natura: nonnullæ uerò aliquantum etiam more & consuetudine: homo autem etiam ratione. hoc enim solùm ex omnibus animalibus ratione præditum est. Itaque hæc oportet inter se concinere & consonare. multa enim agunt homines præter consuetudinem & naturam rationem discem secuti, si persuasum eis fuerit aliter agere melius esse. At quali sanè ingenio qualiq; natura præditos eos esse oporteat, qui legum scriptori futuri sint morigeri & tractabiles, distinctè explicauimus antea. Reliquum iam nobis munus est, ut de institutione & disciplina ciuium disseramus. alia enim discunt consuescendo, alia audiendo.

COMMENTARIVS.

De repub. autem.) Cùm copiosè disseruisset de his, quæ requiruntur ad constituendam optimã rempublicã, finem ipsius ornantibus, referentibusq; se ad illum perficiendum: ostendit uenisse tempus, ut præcipiat, ex quib. qualibusque oportet conformatam esse ciuitatem, quæ beata futura sit, statumque suum recte ordineque administratura. Et numerus igitur rerum, quæ præstent hoc, & earum ipsarum uis & natura demonstranda est. plurimum namque ualent ad hoc eximium bonum gignendum. Statim autem, hoc declarato, incipit explicare, quod proposuit, iacitque fundamentum huius præceptionis: quod est, duo extare, ex quibus iunctis conflatur hominibus & priuatim & publicè, quod integrum est & undique perfectum. Duorum autem illorum unum esse dicit, si ultimum finisque ipse totius facti, sumptum fuerit rectè, ut ab omni labe uacuum sit, quò peruenire studet. Alterum autem, si quis potuerit inuenire adipisciq; facta, quæ perducunt eò. Neque enim extremum potest obtineri, nisi prius quædam gerantur, unde ipsum manat. Significat autem, opus esse, ut illa sibi respondeant. aliter enim bonum illud ipsum è manibus elaberetur. Duobus namque modis in uita peccatur. aliquãdo enim finis ipse uerus est, deijciuntur autem ab eo homines, dum gerunt, quæ inde aliena sunt, nec ipsum pariunt: aliquãdo autem, inquit, nanciscuntur præclarè cuncta, quæ ualent ad illum sibi propositum finem gignendum, sed finis ipse malus est. quare ita quoque peccatur, nec potest impetrari, quod rectum est.

Veluti in medendi.) Simili, quod dicebat, illustrat. est autem hoc apertum, atque oculis cernitur. Idem igitur usu uenire inquit in arte medicorum. peccant enim ipsi quoque duobus modis, qui modi affines culpæ sunt. Siue enim non existimãt rectè, quale deceat esse corpus, quod curant, & quod sanum appellari possit: reddunt que ipsum tale studio suo, quale sanè uoluerunt, non tamen à morbo uacuum. Hi igitur apertè labuntur in fine ipso, siue non utũtur remedijs aptis ad morbum depellendum. hoc enim ualet: Non adipiscuntur, quæ sint efficientia termini illius, finisque, quem sibi proposuerunt. Simili autem posito, atque ita confirmata sua sententia, concludit rationem ipsam, affirmatque custodiri hoc in omni arte & scientia: ut qui uacuus ab omni errore esse uelit, det operam ut utraque teneat. Declarauit etiam, quid accipi uelit hoc nomine Vtraque, finem inquam, & illa quæ perducunt ad finem sine errore ullo.

Omnes igitur.) Mortales cunctos sine discrimine ullo cupere bene uiuere, seque beatos esse affirmat: satisq; planum hoc esse tradit, non tamen omnes eodem pacto posse cõsequi, quod cupiunt. quibusdam enim licere illud ipsum, cuius desiderio flagrant, impetrare: quia scilicet ornati instructique sint ijs omnibus, quæ præstare id debent. alijs autem nonnullis minimè. Cuius rei causam esse dicit fortunam causamque, nec non naturam illorum ipsorum Fortunam cùm dixit aduersari, ne illã

illi beati sint: intellexit, si destituti fuerint maiorem in modum ijs bonis, quæ fortuna dilargitur hominibus: id est, inhonestam faciem habuerint, corpusque deprauatum aut infirmum, siue humili admodum loco nati fuerint, aut ualde pauperes extiterint: naturam autem parum aptam, si tardo ingenio fuerint, & moribus propensis ad uitia. Durum enim est moderari ijs naturis, nec uidentur huiusce modi homines compotes fieri posse tanti boni. Causam ipse afferens sui iudicij, inquit, egere (quod nos uocamus bene beateque uiuere) ubertate quadam bonorum. Adiungit autem, non tamen omnes eodem pacto illa ipsa egere, cùm quibusdam minor copia satis sit ad uitam beatam consequendam, qui scilicet melius instructi sunt à natura, factique ad illam aliquo modo: alijs uerò nonnullis maior copia necessaria sit, illis inquam, qui alieni ab ipsa sunt. Accomodata huic loco est uox Pelopidæ Thebani, qui cùm castigaretur ab amicis, quòd rē familiarē pecuniamque despiceret, rē prorsus necessariā: Sanè inquit Nicodemo huic, monstrauit enim digito cæcū quendā ac claudū, eadē ratio est uitæ beatæ.

His autem ilico.) Indicat tertium quoddam genus hominum: quod cùm instructum sit ijs omnibus, quæ uitam beatam efficiunt, sua culpa ipsa caret, erroreque magno animi. Non enim ueram uiam ipsius indagandæ ingreditur, ut superiores illi aliquantum progrediantur in ipsa: hi uerò statim, initio que sui cursus ab ea depelluntur. positam enim esse arbitrantur in ijs rebus, à quibus ipsa longissimè abest: exempli causa, in corporis uoluptatibus, in falsa & inani gloria aucupanda. quod significare uoluit M. Cicero, cùm in prima Philippica, conuertens uim suæ dictionis in Cn. Dolabellā, inquit: Illud magis uereor, ne ignorans uerum iter gloriæ, gloriosum putes, plus te unum posse, quàm omnes: & metui à ciuibus tuis, quàm diligi malis, & quæ sequuntur.

Quia autem.) Ostendit operam nobis dandam esse, ut sciamus, quid sit uita beata, & in quibus maximè rebus posita ipsa sit. si namque ignoretur, unà cum ipsa ignorari etiam quæ sit optima respublica, necesse erit. positis autem sententijs certis hoc declarat. inquit enim: Quia autem propositum σκοπὸς; noster est uidere, quæ sit optima respublica. Optima autē respublica est ea, quæ uim & potestatem hanc habet, ut ciuitas optimè gubernetur: optimè autem gubernabitur ciuitas, munusque suū pulchrè obibit illa, cuius studio factis; facultas datur ciuibus, ut beati sint. Vnde sequitur (hoc enim est redditio illius Quia, quod initio positum fuit) ut fallere nullo modo nos debeat, quid beata uita sit: non possemus namque peruenire, quò uolumus, si hæc cognita nobis non esset, ut patefactum est.

Dicimus autem.) Adfert definitionem uitæ beatæ, & quid inuolutum in hoc nomine sit, aperit. Cùm enim tāta uis ipsius sit, quantam docuit: oportebat ostendere diligenter, quid ipsa sit, unde non contentus beatitudinem definisse, definitionem etiam ipsam explicat. Inquit igitur, se in libris, quos scripsit de Moribus, explanasse, uitam beatam esse actum & usum uirtutis perfectum: atq; ipsum non conditione aliqua lata, fundatumq; in ipsa, sed simpliciter. quæ uerba quid ualeant, ne quis scrupulus exoriatur, statim declarat. Cùm autem de libris illis ita loquatur, dicatq;, Si qua utilitas inde capitur: non putare debemus, ipsum tam malè sentire de ipsis, ut uereatur ne fructum aliquem ferant: sed (ut opinor) sensus eorum est, Si quid inde huc transferri potest. non enim consuerunt philosophi, quod geometræ passim faciunt, uti rebus, alijs locis tēporibusq; à se probatis: sed uniuersam quæstionē tunc explicare, partesq; eius omnes constituere, tanquā si nouæ undiq; & inauditæ forēt.

Dico autem.) Docuit ipse, positis exēplis illustribus, quomodo accipi debeat, quod dicitur simpliciter, contrariumq; ipsius in extremo secundi libri Topicorum: quod nunc etiam facit, cùm hic quoq; locus postularet explicationem harum uocū diligentem. Vocat autem contrarium eius, quod est simpliciter, ἐξ ὑποθέσεως: quia posito quopiam, quod solidum esse debet, illud quoque tale habendum, quod aliter non contingeret. neque enim sua ui tale est. Sed aliquid lucis huic loco, si possumus, addamus. inquit igitur auctor, se uocare expositione, nec loco motis quibusdam, ad quæ ipsa referuntur, quæ sunt necessaria, gerimusque: non quia omnino placeant, sed ut finem illum tueamur. Contrà autem, simpliciter se uocare dicit, quod honestè fit, & propter dignitatem, omnesque in se numeros bonitatis habet. Exemplis autem hic quoque illustrat, quod tradit. inquit enim: Cuiusmodi sunt ea, quæ geruntur in iustis factis administrandis, iustæ scilicet in aliquos animaduersiones, cùm ulciscimur dolorem improbè nobis inlatum, aut pœnæ sumtæ ab aliquibus sceleratis hominibus. Hæc namque, addit, sunt iusta facta, quippe cùm à uirtute proficiscantur: sed tamen necessaria Libenter enim ipsis, si honestè facere possemus, supersederemus: & quòd honestè fit illic, nascitur à necessitate ipsa. Ve enim testatur, optabilius esset, nulla huiusce modi re, quasi medicina egere aut singulos homines, aut ciuitatem quampiam. nam suprà, cùm inquit, πεῖραν: uidetur intellexisse non solùm cùm conuentus magni hominum ulciscuntur acceptum dolorem, sed etiam, cùm certi quidam priuatique mortales. Verùm, inquit, quæ referuntur ad honores consequendos, & ubertatem bonorum, sunt honestissima facta simpliciter. Confirmat autem, quod dixit de utroque genere his uerbis. Prius enim genus ipsorum, inquit, id est facta illa, quæ uocant necessaria, sunt mali atque incommodi cuiuspiam acceptio. sumimus enim malum, molestiamque aliquam primò inde sentimus: id tamen facimus, ut depellamus à nobis malum. Contrà autem, inquit, usu uenit in posteriore hoc genere. sunt enim ipsa fabrī cationes quædam bonorum & ortus, uacuæ scilicet ab omni labe, ac puræ.

Vteretur autem.) Aperit iudicium suum de his rebus, testaturque, cuiusmodi putet esse in primis beatum uirum & ciuitatem uniuersam. Concedit enim, tantam uim esse uirtutis, ut solatium esse possit illorum malorum, emergereq; aliquo modo ex ipsis: sed tamen ueram beatitudinem in contrarijs rebus sitam affirmat. neq; enim dubium est, quin mala, quæ dicit, uiolent non parum, contaminentque uitam beatam. inquit igitur: Vir sanè studiosus se gerere posset, quamuis premeretur & paupertate & morbo, & alijs huiusce modi incommodis, honestè: uerùm tamen, quod beatum est, in contrarijs rebus positum est. Plenè enim uereque beatus is est, qui cùm instructus sit animi bonis, non tamen incidit in res ualde aduersas: neque orbatus est ijs, quæ corporis sunt bona, & illis etiam quæ uocantur externa.

Hoc enim definitum.) Dubitari non posse inquit, quin studiosus uir rectè usurus sit hac ubertate, quam intelligit. Si namque aliter faceret, studiosus non foret: deprauare enim animos imperitorum consueuit copia externorum bonorum, non sapientium. De hoc igitur ait se disseruisse in libris de Moribus, ita inquam instructum esse eum, qui meritò uocetur studiosus: ut uī uirtutis, quæ in ipso est, quæ simpliciter omninoq; bona sunt, ei bono sint, ipsumque iuuent: quod non contingit in insipiente homine, expertè uirtutis, carenteq; facultate illa, quæ ornat sapientes, facitq; ne ipsi aliquid in hac re peccent.

Perspicuum autem.) Perspicuum esse inquit, futuros omnino usus borum bonorum in illis studiosos, & plenos dignitatis, atque id simpliciter ac sine ulla exceptione. ornati enim sunt uirtute, habentq; illam ducem omnium suorum factorum. Refellit autem, cùm iam hoc comprobasset, errorem multitudinis, quæ falsò putat, cùm aspiciat studiosos illos, & eosdem fortunatos, beatos esse: bona externa, quibus ipsi abundant, causam esse illius uitæ beatæ, nec uerum ortum ipsius uidet, uirtus enim maxima ex parte hoc in ipsis præstat ac molitur. illa autem tanquam instrumenta sunt, quod declarat simili, quod ponit. Est autem ualde aptum ad ipsos refellendum ac stultè sentire ostendendum. inquit igitur cum contemptu quodam: Perinde atq; quis uellet citharam potius quàm artē, quæ utitur cithara, causam esse cur citharista clarè beneq; sonorē illū edat.

Necesse igitur.) Perspici posse inquit ex ijs, quæ nuper tradita sunt, non omnia, quæ ornant ciuitatem beatamq; ipsam efficiunt, unius generis esse, ab eodemque quasi fonte hauriri: sed è diuersis locis peti. Significauit enim & homini beato & ciuitati itidem beatæ, præter uirtutem ipsam, quæ plurimum ad hanc rem ualet adesse oportere bona corporis, & extra etiam corpus posita. Quomodo autem hæc obtineantur, declarat. inquit enim, oportere ut ciuitas beata undiq; sit, partim horum adesse iam: partim autem studio & opera eius, qui informat ipsam, legesque ipsi scribit, comparari. Vnde, inquit, solemus optare ac uotis expetere, ut ciuitas instructa sit ijs bonis, quæ sunt in potestate fortunæ. ita autem loquor, inquit, secutus cō suetudinem consensumque mortalium. Facimus enim fortunam dominam horum bonorum, quæ manent in corpore, & eorum etiam quæ extra corpus posita sunt. Contrà autem adiungit, ciuitatem custodiosam esse, uirtutemque colere, nō est fortunæ munus, neque decet hoc ab ipsa expectare: uerùm proprium est disciplinæ, & animorum, ad ipsam propensorum. Cognitio earum rerum, quæ ciuitatem erudiunt, accipitur ab auctore optimorum institutorum: illi autem ipsi qui institui eruditique debent, non debent abhorrere, & prorsus alieni esse à præceptis illis. Vix enim, si tales forent, excoli possent & imbui uirtute.

Atqui studiosa.) Quomodo dicatur ciuitas aliqua studiosa, declarat: talemque eam esse affirmat, cuius ciues, non omnes scilicet (ut quidam accipiunt) ciues, sed qui participes sunt reipublicæ, & tenere legibus possunt gubernaculum ciuitatis, studiosi sunt. Nobis autem, inquit, id est in ea republica, quam amamus, omnes ciues perueniunt aliquando ad honores. quare

uiderentur omnes ſtudioſi eſſe debere. Reſtat igitur ut uideamus, qua ratione ac uia homo ſtudioſus fiat, & quæ neceſſaria ſint ut præclarum hoc opus efficiatur. Si contingit enim, & aliquo pacto obtineri hoc poteſt, ut omnes ſcilicet ſtudioſi ſimul efficiantur, & non tantùm ſinguli ſeorſum: ſic profectò melius erit magiſque expetendum, quàm altera illa ratione. Illis, qui ciuitatem regi uolebant ab uno aut à paucis, ſatis erat unum illum aut paucos erudire, quibus clauum reip. committebant: huic autem noſtro, qui nullum reijcit à gubernaculis ciuitatis, non eſt ſatis. Docet autem id obtineri ſtudio ac diligentia, ut ſcilicet nulli ciues expertes ſint illius inſtitutionis ac uirtutis. ſi namque ſeorſum ſinguli imbui poſſunt, omnes quoque poterunt. Comitatur enim, inquit ei, quod dicimus ſingulos omnes, neque ſeiunctum inde eſt. ita namque nullus excipitur.

Atqui probi.) Cùm oſtendiſſet, opus eſſe uidere, quo pacto homo fiat probus ac ſtudioſus, & quæ requirantur ut exiſtat, qui uerè talis appelletur: id ipſum nunc facit, affirmatque tria oportere concurrere, ut efficiatur hic ipſe, nec minorem numerum rerum præſtare tam eximium opus. quæ ſint tria hæc commemorat: naturamque eſſe dicit, & conſuetudinem, & rationem. quæ ſtatim, ſecutus ordinem ipſarum, declarat, docetque quomodo accipi debeant.

Primùm enim.) Primum, quod ad hoc ualet, à natura proficiſci dicit, ipſiuſque quaſi donum eſſe: illud autem eſt naſci talem, ut particeps uirtutis ſis, id eſt (ut ipſe interpretatur) hominem naſci, non beluam. cæteræ enim animantes expertes huius ſunt. miboni ſunt: nec tamen exiſtimandum eſt, excipere ipſum pecudes tantùm, uerum etiam homines nonnullos, pecudibus ſimiles. Non ſolùm autem oportere naſci hominem adiungit, uerum etiam ita ornatum corpore & animo, ut res poſtulat. neque enim omnis hominis animus uirtutis compos eſt, & corpus etiam magis hoc, quàm aliud uirtutem recipit, ſine qua nihil geritur. quod ſi hoc perpetuum non eſt, plerunque tamen ita fit.

Quædam enim.) Confirmat, quod dixerat, conſuetudinem etiam requiri: quæ cùm bona malaq; ſit, ſi mala ſequatur, corrumpit bonũ naturę, contaminatque ſemina illa uirtutis, quæ ab ipſa accepimus. Inquit igitur hoc probare uolens, ſatis non eſſe, nec fructum ferre magnum poſſe, natum eſſe (exempli cauſa) temperantem, fortem, iuſtum: quantumque harum uirtutũ præbet nobis natura, tenere. cõſuetudinem namque hæc immutare, & hos quaſi igniculos quoſdam uirtutum maximarum, extinguere. Inquit uerò ipſe, in hominum natura quædam eſſe, à natura ipſa mortalibus data, quæ facile mutantur, deteriorá- que fiunt: & in contrarium etiam tranſeunt, ſi nacta fuerint conſuetudinem malam, cùm prius bona forent. quod uſuenit etiam in altero genere. Quæ namque natura nobis aderant uitioſa ac praua, moribus & conſuetudine emendantur, & meliora fiunt. Qui autem dixit primus, conſuetudinem eſſe alteram naturam: hoc profectò ſignificauit, & uim conſuetudinis ipſius egregiè expreſsit.

Cæteræ igitur.) Cùm tria eſſe affirmaſſet, quæ requiruntur ut homo perfectus ſit, & quænám forent illa, oſtendiſſet: tradit nunc non eadem uim habere ipſa in moribus cunctarum animantiũ uariandis, cùm tertium eorum, id eſt ratio, penitus locum non habeat in magna parte ipſarum, id eſt in beluis. quid igitur ſequantur illæ declarat, atque inquit: Reliquæ animantes præcipuè in uita naturam ſequuntur. Non omnino autem hoc ipſas, ſemperq; facere inquit, quia exiſtunt nõnullæ, quæ aſſueſcunt nõ pauca facere, aliena à natura ſua: ſed paucas ipſas eſſe affirmat quę dociles ſunt, & ſtudio diligentiaque adhibita perdiſcunt aliqua. Paucas autem animantes dixi, & ſi apud auctorem eſt μικρὰ ζῶα. apparet enim, hîc μικρὰ pro ὀλίγα ſumtum. Huiuſcemodi autem manifeſtò ſunt aues quædam, quæ ſermonem humanũ accipiunt: & quadrupedes etiam, quæ doctæ faciunt non pauca, à quibus ingenium ipſarum abhorret: cùm non defuerint etiam, qui leones manſuefecerint, ac iugum ferre tam ferã & generoſam beluam, docuerint. Sed his relictis, quæ ſatis nota ſunt, cùm Plutarchus etiam in libello, quo quæſiuit, utræ animantes prudentiores ſint, quæ in terra degũt, an quæ in aquis, multa & magna exempla poſuerit huius rei. inquit Ariſtoteles, ſolùm hominem præter duas has res, id eſt naturam & conſuetudinem, ſequi etiam rationem, cùm ſolus rationem à natura obtinuerit. Quare addit, opus eſſe, ut conueniant hæ ſibi ipſis, nihilq; controuerſiæ in ſe contineant. nam ſæpè minimè conſentire apparet, quia gerunt in uita homines multa contra naturã conſuetudinemq;, ſecuti rationem: cùm perſuaſi fuerint oratione alicuius, cognouerintq; illud, ad quod impelluntur, eſſe melius. Hoc uerò uſuueniſſe Polemoni Academico, memoriæ proditũ eſt: qui cùm procliuis ad libidinẽ natura foret, & intemperanter etiam multos annos uixiſſet, totus immutatus eſt una Xenocratis diſputatione, qua luxuriã uituperauit, cũ unà cũ grege ſibi ſimiliũ in ſcholã eius temulentus irrupiſſet.

Quales igitur.) Opus fuiſſet docere, niſi prius hoc feciſſet, quales ui naturæ forent illi, qui materia idonea futuri eſſent optimæ reipublicæ, ſeque præbituros eſſent faciles ad accipiendas utiles leges: quare omittit nunc hoc, tranſitq; ad reliqua duo. Quod enim reſtabat, accommodatum ad expoliendos ciues: inquit proficiſci, expectarique debere à diſciplina inſtitutione- que uitæ. nam homines meliores fiunt partim conſuetudine, partim monitis præceptiſque alicuius.

a Legendum, οὐ δὲ οὐ πᾶς, &c. b ἀλλ' οὐκ ἐνδέχεται. hoc totum deſideratur in libris uulgatis.
c ἔπω, &c. quidam libri uulg. habent, ἅπαξ, mendoſe.

CAPVT XIV.

QVia autẽ omnis cõmunio ciuilis cõſtat ex ijs, qui imperium habent, & ex ijs, qui parent: hoc iam conſideran dũ eſt, ſi diuerſos eſſe oportet, qui imperant, & qui parent, uel eoſdẽ, donec uiuũt. planũ enim eſt, futurũ etiã, ut oporteat comitari diſciplinã huic diuiſioni. Si igitur fuiſſent tantũ diſcrepãtes alij ab alijs, quantũ deos & heroas arbitramur diſcrepare ab hominibus, ſtatim primũ corpore multã exuperantiã habentes: deinde animo, ut certa foret atque aperta præſtantia eorum, qui imperant in eos, qui parent: perſpicuum eſt, melius futurum, ut ſemper ijdem, hi quidem imperent, hi autem ſemel pareant. Quia autem hoc non facilè eſt obtinere, neque licet, ut ait Scylax apud Indos, reges tantùm antecellere ijs, qui parent: manifeſtum

ΕΠΕΙ δὲ πᾶσαι πολιτικὴ κοινωνία συνέστηκεν ἐξ ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων, τοῦτο δὴ σκεπτέον, εἰ ἑτέρους εἶναι δεῖ τοὺς ἄρχοντας καὶ τοὺς ἀρχομένους, ἢ τοὺς αὐτοὺς διὰ βίου. δῆλον γὰρ ὡς ἀκολουθεῖν δεήσει καὶ τὰ παιδεύματα κατὰ τὰ διαίρεσιν ταύτην. εἰ μὲν οὖν οἷόν τε τοσοῦτον διαφέροντες ἕτεροι τῶν ἄλλων, ὅσον τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς ἥρωας ὑπάρχειν φαμὲν τῶν ἀνθρώπων διαφέρειν, δῆλον ὅτι πρῶτον μὲν τὸ σῶμα πολλῷ δεῖ ἔχοντας ὑπερβολῇ εἶτα κατὰ τὴν ψυχήν, ὥστε ἀναμφισβήτητον εἶναι καὶ φανερὰν τὴν ὑπεροχὴν τοῖς ἀρχομένοις τὴν τῶν ἀρχόντων. δῆλον ὅτι βέλτιον ἀεὶ τοὺς αὐτοὺς τοὺς μὲν ἄρχειν, τοὺς δ' ἀρχεσθαι καθάπαξ. ἐπεὶ δὲ τοῦτ' οὐ ῥᾴδιον λαβεῖν, οὐδ' ἔστιν, ὥσπερ ἐν ἰνδοῖς φησι σκύλαξ, εἶναι τοὺς βασιλέας τοσοῦτον διαφέροντας τῆ ἀρχομέ-

QVoniam autem ſocietas omnis ciuilis ex ijs qui imperant, & ijs qui ſub imperio ſunt, conſtat: ergo hoc uidendum eſt, utrum eos qui imperant, & eos qui parent imperio, diſſimiles ac diuerſos eſſe oporteat, an eoſdem, per omne uitæ tempus. Perſpicuum enim eſt, ex hac diuiſione diſciplinæ rationem pendere, ut qualis huius quæſtionis diſtinctio fuerit, talem ciuium diſciplinam eſſe oporteat. Si igitur alteri tanto alteris antecellerent, quanto deos & heroas hominibus præſtare exiſtimamus: ut primùm ſtatim corpore longè eſſent proceriores, deinde animo multo excellentiores, ita ut in controuerſa, & in promptu poſita eſſet eorum, qui imperant, præ ijs, qui ſub imperio ſunt, excellentia: perſpicuum eſt ſatius fore ſemper illos quidem præeſſe atq; imperare, hos uero imperio pa rere omnino. Quando autem non eſt hoc inuentu aut paratu facile, neq; ita euenit, ut dit Scylax, apud Indos fieri reges eſſe tantopere ys, qui ſub eorum impe-

rio

festũ est multis de causis necesse esse, ut cuncti similiter cõmunicent uicissim imperio atque obsequio. Aequale enim idẽ similibus: & difficile est manere rempublicam, constitutã præter iustum: adplicãt enim se ad eos, qui parent, cupidi rerũ nouarũ, cuncti qui in agro uiuunt: tot autem numero esse, qui rẽp. regunt, ut superiores sint his omnibus, unum quoddã est eorũ, quę fieri non possunt. Atqui oportere, qui imperium habẽt, antecellere ijs, qui parent, citra cõtrouersiã est. Quomodo igitur hæc erunt, & quomodo participes erũt, opus est uidere legumlatorẽ. dictũ autẽ est prius de ipso: natura enim optionem dedit, cũ fecerit ipsum idem genere: hoc quidẽ è iuniorib. hoc autẽ è seniorib. quorũ unis parêre conuenit, alteris autem imperare. stomachatur autem nemo, cui per ætatem imperatur: neq; arbitratur se meliorẽ esse, præsertim cũ hoc præmiũ recepturus sit, cũ res tulerit, iusta ętate. Est igitur quomodo eosdẽ imperare & parêre affirmandũ est: est autẽ & quomodo alios. quapropter quomodo & disciplinã eandẽ esse necesse est: est autẽ quomodo aliã. eũ enim, q debet rectè imperare, paruerit primũ aiunt oportere. Est autẽ imperiũ, quemadmodũ in primis disputationibus dictũ est, hoc quidem imperantis causa, hoc autẽ parentis: horum autẽ unũ quidem erile esse affirmamus, alterũ aũt liberorũ. Quædã aũt è numero eorũ, quę mandantur, discrepant, non operibus, sed fine. quare multa operũ illorũ, quæ uidentur propria esse ministrorum, & adolescentium, honestũ est liberis hominibus administrare: ad honestũ enim, & non honestũ, non tam discrepãt actiones per se, quàm fine, & cuius causa. Quia autẽ ciuis & imperiũ habentis eandẽ uirtutẽ esse affirmamus, & optimi uiri: eundem autem parentẽ oportere fieri prius, & imperantẽ posterius: hoc à legumlatore curãdum est, ut uiri boni fiant, & per quæ studia, & qui sit finis optimæ uitæ. Diuisę autẽ sunt duæ partes animi: quarum una rationẽ habet per se, altera aũt non habet per se, quę ualeat tamen audiẽs esse rationi: qua-

νων, φανερὸν ὅτι Δι᾽ πολλὰς αἰτίας ἀναγκαῖον πάντας ὁμοίως κοινωνεῖν τῶ κατὰ μέρ@ ἄρχειν καὶ ἄρχεσθ. τὸ, τε γὸ ἴσον ταυτὸν τοῖς ὁμοίοις, & χαλεπὸν μένειν τὴν πολιτείαν, τὴν συνεχηχυῖαν παρὰ τὸ δίκαιον. μ῀ γὸ τῶν ἀρχομένων ὑπάρχωσι, νεωτερίζειν βελόμενοι, πάντες οἱ κατὰ τὴν χώραν. τοσόντους τε εἶναι τοὺς ἐν τῶ πολιτεύματι τὸ πλῆθ@, ὡς᾽ εἶναι κρείττους πάντων τούτων, ἕν τι τῶν ἀδυνάτων ἐστίν. ἀλλὰ μὴν ὅτι γε δεῖ τοὺς ἄρχοντας Διαφέρειν τῶν ἀρχομένων, ἀναμφισβήτητον. πῶς οὖν ταῦτ᾽ ἔσαι, καὶ πῶς μεθέξουσι, δεῖ σκέψασθαι τὸν νομοθέτην. εἴρηται γ῀ πρότερον πρὸς αὐτ᾽· ἡ γὸ φύσις δέδωκε τὴν αἵρεσιν, ποιήσουσι αὐτὸ τῶ γένει ταὐτό· τὸ μὲν νεώτερον, τὸ δὲ πρεσβύτερον· ὧν τοῖς μὲν ἄρχεσθ πρέπει, τοῖς δ᾽ ἄρχειν. ἀγαναλεῖ γ῀ ἀδεὶς καθ᾽ ἡλικίαν ἀρχόμενος, ἀδὲ νομίζει εἶναι κρείττων· ἄλλως τε καὶ μέλλων ἀντιλαμβάνειν τοῦτον τὸν ἔρανον, ὅταν τί χρὴ τ῀ ἱκνουμένης ἡλικίας. ἔστι μὲν ἄρα, ὡς τοὺς αὐτοὺς ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι φατέον· ἔστι δὲ ὡς ἕτερος, ὥστε καὶ τὴν παιδείαν ἔσιν ὡς τὴν αὐτὴν ἀναγκαῖον· ἔστι δ᾽ ὡς δ᾽ ἑτέραν εἶναι. τὸν τε γὸ μέλλοντα καλῶς ἄρχειν, ἀρχθῆναί φασι δεῖν πρῶτον. ἔστι δὲ ἀρχὴ, καθάπερ ἐν τοῖς πρώτοις εἴρηται λόγοις· ἡ μὲν τοῦ ἄρχοντ@ χάριν, ἡ δὲ τοῦ ἀρχομένου. τούτων δὲ τὴν μὲν δεσποτικὴν εἶναι φαμὲν, τὴν δὲ τῶν ἐλευθέρων. διαφέρει δ᾽ ἔνια τῶν ἐπιτατ῀μένων, οὐ τοῖς ἔργοις, ἀλλὰ τῶ τίν@ ἕνεκα. διὸ πολλὰ τῶν εἶναι δοκούντων διακονικῶν ἔργων, καὶ τ῀ νέων τοῖς ἐλευθέροις καλὸν διακονεῖν. πρὸς γὸ τὸ καλὸν καὶ τὸ μὴ καλὸν, οὐχ οὕτω διαφέρουσιν αἱ πράξεις καθ᾽ αὐτὰς, ὡς ἐν τῶ τέλει, καὶ τῶ τίν@ ἕνεκεν. ἐπεὶ δὲ πολίτης καὶ ἄρχοντ@ τὴν αὐτὴν ἀρετὴν εἶναι φαμὲν, καὶ τὸν ἀρίστου ἀνδρὸς· τὸν δ᾽ αὐτὸν ἀρχόμενόν τε δεῖν γίγνεσθαι πρότερον, καὶ ἄρχοντα ὕστερον, τοῦτ᾽ ἂν εἴη τῶ νομοθέτη πραγματευτέον, ὅπως ἄνδρες ἀγαθοὶ γίγνωνται, καὶ διὰ τίνων ἐπιτηδευμάτων· καὶ τί τὸ τέλ@ τῆς ἀρίστης ζωῆς. διῄρηται δὲ διττὸν μέρη τ῀ ψυχῆς, ὧν τὸ μὲν ἔχει λόγον καθ᾽ αὐτὸ, τὸ δὲ οὐκ ἔχει μὲν καθ᾽ αὐτὸ· λόγῳ δ᾽ ὑπακούειν δυνάμενον·

rio sunt, præstanteis: nimirum propter multas causas ciues omnes similiter imperandi & parendi uicissim, & pro sua quisque parte sint participes necesse est. nam & æquale seu æquum, est idem similibus: & reipub. administrandæ formam, quæ contra ius sit constituta, manere difficile est. cũ ijs enim, qui sub imperio sunt, coniuncti sunt & conspirant omnes, qui in regione sunt, rerum nouarum cupidi, & ut q̃ qui rempub. administrant, tot sint numero, ut hos omneis superare queant, unũ quiddam eorum est, quæ fieri non possunt. Verumenimuerò quin ij, qui ciuitati præsunt atque imperant, ys, qui sub imperio sunt, antecellere debeant, nemo in controuersiam uocat. Quomodo igitur hæc futura sint, & quomodo reip. administrationis consortes sint futuri, scriptori legum uidendum est. Dictum uerò est hac de re suprà. natura enim eligendi facultatem dedit, quæ fecit eorum, qui sunt ijdem genere & numero, alios iuuenes, alios senes: quorum illos quidem decet parêre, hos uerò imperare. Nemo autem propter ætatem parens imperio, indignetur, neque se meliorem esse putet, præsertim qui sit hoc munus uicissim accepturus, ubi iustam ætatem attigerit. Quodam igitur modo ydem imperare & parêre imperio dicendi sunt, & quodammodo alijs quare & quodammodo eandem disciplinam adhibere necesse est, quodammodo aliam. Nam & ut is, qui benè imperaturus est, primùm paruerit imperio, aiunt oportere. Imperium autem, quemadmodum tertio libro dictum est, aliud est eius, qui imperat, gratia: aliud eius, qui imperio paret. atque horum illud quidem, impertum domini in seruos, seu herile dicimus: hoc uerò, imperium in liberos. Differunt autem nonnulla eorum, quæ imperantur, non factis & muneribus, sed fine. Quocirca honestum est etiam iuuenibus ys, qui liberi sunt, multa facta ac munera, quæ ministrorum propria uidentur, administrare atque obire. non enim tam per se differunt inter se actiones ad honestum & inhonestum, quàm fine & eo, cuius gratia obeuntur. Quoniam autem ciuis, & magistratus, & optimi uiri eandem uirtutem esse dicimus: eundem porrò & prius oportet imperio parêre, & posterius imperare: hoc negotium fuerit legum scriptori diligenter curandum, & quo modo uiri boni fiant, quibus q̃ studijs: & quis sit uitæ optimæ propositus finis. Duæ autẽ animi partes distinctæ sunt: quarum altera ratione prædita est per se, altera non habet illa quidem rationem per se, sed rationi obtemperare potest.

ni: quarum affirmamus uirtutes esse, per quas uir bonus dicitur aliquo modo. harum autẽ in utra magis finis, diuidentibus quidẽ sic, ut nos uolumus, non incertum est quomodo dicendum: semper enim deterius melioris est gratia. & hoc perspicuum est eodẽ pacto in his, quæ sunt per artẽ, & in ijs quæ per naturam: melior autem est, quæ ratione prædita est. Diuisa autẽ est bifariam, quo consueuimus modo, nos diuidere: una enim actiua est ratio, altera cõtemplatiua. Eodẽ igitur pacto necesse est diuisam esse & hanc partem, scilicet & actiones utique dicemus, pportione se habere: oportetque partis natura melioris expetibiliores esse ijs, qui ualent adipisci: uel omnes, uel duas. semper enim cuiq; est hoc maximè expetẽdum, quod summum adipisci ualet. Diuiditur autem & omnis uita in negotium & otium, & bellum & pacem, rerũ quæ aguntur: & hæ quidem in necessarias & utiles, hæ uerò in honestas. de quibus necesse est eandem optionem esse, quæ est in partibus animi, & actionibus ipsarum. bellum quidem, causa pacis, & negotium, otij: quæ autem necessaria sunt & utilia, honestorum causa. Ad omnia igitur respicientem, decet uirum ciuilẽ scribere leges, & per partes animi & per actiones ipsarum: magis autẽ ad ea, quæ meliora sunt, & fines. Eodem autẽ modo & circa uitas & diuisiones rerum opus enim est, posse in negotio esse & in bello: potius autem pacem agere, & otio frui: & res necessarias atque utiles gerere, honestas autẽ magis. Quare ad hos fines & pueros adhuc erudire oportet, & cæteras ætates, quæcunque egent disciplina. Græci autem, qui nũc optimè putantur rempublicam regere: & legumlatores, qui has constituerunt respublicas, neque ad optimum finem perspiciuntur condidisse, quæ ad respub. faciunt: neq; ad omnes uirtutes leges & disciplinam, sed importunè ad res, quæ utiles uidentur esse, & explendæ cupiditati eorum aptæ, declinarunt. Eodem autem pacto atque illi, & nonnulli, qui postea respublicas conscripserunt, eandem

ὧν φαμὲν τὰς ἀρετὰς εἶναι καθ' ἃς ἀνὴρ ἀγαθὸς λέγεταί πως· τούτων δὲ ἐν ποτέρῳ μᾶλλον τὸ τέλος· τοῖς μὲν ἅτω διαιρῶσιν, ὡς ἡμεῖς φαμὲν, σκ ἄδηλον πῶς λεκτέον. ἀεὶ γὰ τὸ χεῖρον τ βελτίονος ἐστὶν ἕνεκεν· ὃ τ τοῦτο φανερὸν ὁμοίως ἔν τε τοῖς κ' τέχνῃσι, ὃ τοῖς κ' φύσιν· βέλτιον ἢ τὸ λόγον ἔχον. διήρηται τε διχῇ καθ' ὅνπερ εἰώθαμεν τρόπον διαιρεῖν· ὁ μὲν γὰ πρακτικός ἐστι λόγος, ὁ ἢ θεωρητικός. ὡσαύτως ἓν ἀνάγκη διηρῆσθαι ὃ τοῦτο τὸ μέρος, δῆλον ὅτι ὃ τὰς πράξεις δ' ἀνάλογον ἐρεῖμεν ἔχειν· κ δεῖ τὰς τ φύσει βελτίονος αἱρετωτέρας εἶναι τοῖς δυναμένοις τυγχάνειν, ἢ πασῶν, ἢ τοῖν δυοῖν· ἀεὶ γὰ ἑκάστῳ τἄθ' αἱρετώτατον, οὗ τυχεῖν ἐστιν ἀκροτάτου. διήρηται δὲ κὴ πᾶς ὁ βίος εἰς ἀσχολίαν, κὴ εἰς σχολὴν, κὴ πόλεμον, κὴ εἰρήνην· κὴ τῶν πρακτῶν, τὰ μὲν εἰς τὰ ἀναγκαῖα κὴ χρήσιμα, τὰ δὲ εἰς τὰ καλά. ὥδε ὢν ἀνάγκη τιὼ αὐτιὼ αἵρεσιν εἶναι, ὃ τοῖς τῆς ψυχῆς μέρεσι, κὴ ταῖς πράξεσιν αὐτῶν. πόλεμον μὲν εἰρήνης χάριν, ἀσχολίαν δὲ σχολῆς· τὰ δ' ἀναγκαῖα ὃ χρήσιμα, τῶν καλῶν ἕνεκεν. πρὸς πάντα μὲν τοίνυν τῷ πολιτικῷ βλέποντι νομοθετητέον, κὴ κατὰ τὰ μέρη τῆς ψυχῆς, κ κατὰ τὰς πράξεις αὐτῶν· μᾶλλον δὲ πρὸς τὰ βελτίω ὃ τὰ τέλη. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον κὴ πρὸς τοὺς βίους κὴ τὰς τῶν πραγμάτων διαιρέσεις. δεῖ μὲν γὰ ἀσχολεῖν δικαιοῦσθαι, κὴ πολεμεῖν· μᾶλλον δ' εἰρήνην ἄγειν κὴ σχολάζειν. κὴ τἀναγκαῖα κὴ τὰ χρήσιμα δὲ πράττειν, τὰ δὲ καλὰ δεῖ μᾶλλον. ὥστε πρὸς τούτους τοὺς σκοπὸς κὴ παῖδας ἔτι ὄντας παιδευτέον, κὴ τὰς ἄλλας ἡλικίας, ὅσαι δέονται παιδείας. οἱ δὲ νῦν ἄρξασθαι δοκοῦντες πολιτεύεσθαι τῶν ἑλλήνων, κὴ τῶν νομοθετῶν οἱ τοιούτους καταστήσαντες τὰς πολιτείας, οὔτε πρὸς τὸ βέλτιον τέλος φαίνονται συντάξαντες τὰ πρὸς τὰς πολιτείας· οὔτε πρὸς πάσας τὰς ἀρετὰς τοὺς νόμους κὴ τιὼ παιδείαν, ἀλλὰ φορτικῶς ἀποκλίναν πρὸς τὰς χρησίμους εἶναι δοκούσας, κὴ πλεονεκτικωτέρας. παραπλησίως δὲ τούτοις κὴ τῶν ὕστερον τινὲς γράψάντων ἀπεφήναντο τὴν

Atq; harum animi partium uirtutes eas esse dicimus, ex quib. uir bonus quodammodo dicitur. In utra aũt parte potius finis cõsistat, si quæratur: ijs quidẽ, qui animũ ita partiuntur, ut partiri dicimus oportere, non est obscurũ quomodo respondere debeant. Semper enim quod deterius est eius, quod melius est, gratia est. Atq; hoc apparet similiter in ijs reb. quæ natura ualent, atq; in ijs quæ arte constant. At quæ pars animi ratione prædita est, melior ea est, quæ non est. Rationis porrò duæ sunt partes, quo modo nos quidẽ diuidere consueuimus. altera enim in agendo uersatur, altera in contẽplando. Quoniã igitur necesse est actiones ad eundẽ modum esse diuisas, quemadmodũ ea, quorũ sunt actiones, diuisa sunt: hanc aũt animi partẽ ita oportet esse diuisam, scilicet & harũ partis animi partiũ actiones ex proportione inter se respõdere dicemus: & partis animi melioris actiones etiã meliores esse necesse est, ijs qui possunt esse qui, uel omneis, uel duas. semper .n. hoc cuiq; est optatissimũ, quod ad potiendũ est summũ, summoq; in gradu positum. Diuisa aũt omnis uita est in negotiũ & otiũ, bellum & pacẽ. Tũ earũ rerum, quæ in actionẽ ueniunt, aliæ sunt necessariæ & utiles, aliæ honestæ: in quibus eadẽ adhibeatur electio necesse est, atq; in animi partibus, earumq; actionibus: nẽpe ut bellum pacis gratia suscipiatur, negotiũ oty: necessaria & utilia honestorũ. Cùm igitur uir moderandæ ciuitatis peritus in ferendis legib. hæc omnia intueri debeat, & ex animi partib. & ex earũ actionibus: tũ maximè oportet eum leges dirigere ad meliora, atq; ad fineis. eademq; ratio in uitæ generib. & rerũ uarietatibus ac dissimilitudinibus adhibenda est. Oportet enim negotia quidẽ, & bella gerere posse: sed magis agitare pacẽ, atq; otiari posse: & rerũ quidem necessariarũ atq; utilium agendarum facultatem habere, sed magis honestarum. Itaq; ad hos propositos fineis & pueri quãdiu in ea ætate sunt, & aliarum ætatum ciues, qui institutionis indigẽt, erudiendi sunt. At ij, qui nunc optimè omnium Græcorum rem suam publicã administrare existimantur, & ij legũ scriptores, qui has reip. administrandæ formas instituerunt, neq; eorũ, quæ ad respublicas administrandas pertinent, descriptionẽ ad meliorem finẽ: neq; leges & disciplinam ciuitatis ad omneis uirtutes reperiũtur retulisse, sed inepte ac stolidè ad eas, quæ utilitatis speciem præ se ferunt, & quæ ad opes amplificandas, imperiaque iniusta obtinenda uidentur accommodatiores, deerrarunt. Similiter autem atque hi, quidam ex ijs, qui posterius scripserunt, idem

candē ſententiam edidêre: laudes enim remp. Lacedæmoniorū, probant propoſitū legumlatoris, quòd cūcta ad uincendū apta & ad bellum gerendū legibus ſuis inſtituit. Quæ & ratione argumētis q; nullo negotio refelluntur, & re factis q; nunc confutata ſunt. quemadmodū enim plurimi mortales ſuſpiciunt dominari multis, quia multa copia inde naſcitur bonarū rerū: ſic & Thibron perſpicitur ꝓbaſſe legislatorē Lacedęmoniorū, & cęteri oēs, q ſcripſerūt de rep. ipſorū, qđ ꝓ exercitationes in periculis ſubeūdis, imperiū habebāt in multos. Atqui apertū eſt, poſtquā nūc non amplius in manu ipſorū eſt imperium, non eſſe eos beatos, neq; legislatorem eorū bonum. Prętерea aūt ridiculū eſt hoc, ſi perdurantes in legib. ipſius, & nulla re impediente, quin utantur legibus, amiſerunt honeſtā uitā. Non rectè autem exiſtimant neq; de imperio, quod oportet perſpici in precio habere legūlatorem: imperiū enim liberorū pulchrius eſt imperio erili, magis q; cū uirtute. Adhuc aūt non oportet ob hoc ciuitatem beatā exiſtīmare, atq; legumlatorē laudare, quia firmauit illos exercitationibus ad imperium īn uicinos: hęc enim continent īn ſe magnum incōmodū. quis enim dubitat, quin ciuis omnis, qui ualeat, hoc eniſurus ſit perſequi, ut poſsit in ſua propriaq; ciuitate dominari. quod quidē obijciunt Lacones Pauſaniæ regi, & ſi tantū legib. honorē adeptus erat. Neq; iā ciuilis ulla huiuſcemodi rationū & legum eſt, neq; utilis, neq; uera eſt. quę enim optima ſunt & priuatim & publicè, legumlatorē oportet inſerere hęc in animos hominū. Bellicarū aūt rerū exercitationē nō huiꝰ gratia decet meditari, utin ſeruitutē redigāt indignos, ſed ut primū ipſi non ſeruiāt alijs: deinde ut q̄rātprincipatū utilitatis cauſa eorū q ſibi parēt, ſed nō ut dominent omnib. tertiū aūt, ut domini fiāt eorū, q digni ſunt, q ſeruiāt. Oportere aūt legūlatorē potiꝰ laborare, ut ſtudiū, quod ponit in reb. bellicis ornādis, & cætera omni inſtitutione, referat ad otiū & pacē, oſtendūt q̄ fiūt, teſtimonioq; ſuo cōfirmāt ratiōes.

maior

αὐτὼν δόξαν. ἐπαινοῦντες γὰρ τὼ λακεδαιμονίων πολιτείαν, ἄγαν᾽ τὸ νομοθέτην τὸν σκοπὸν, ὅτι πάντα πρὸς τὸ κρατεῖν, καὶ πρὸς πόλεμον ἐνομοθέτησεν. ἃ καὶ κατὰ τὸν λόγον ἐστὶν εὐέλεγκτα, καὶ τοῖς ἔργοις ἐξελήλεγκται νῦν. ὥσπερ γὰρ οἱ πλεῖστοι τῶν ἀνθρώπων ζηλοῦσι τῶν πολλῶν δεσπόζειν, ὅτι πολλὴ χορηγία γίγνε᾽ τῶν εὐτυχημάτων, οὕτω καὶ θίβρων ἀγάμενος φαίνεται τὸν τῶν λακώνων νομοθέτην· καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστος τῶν γραφόντων περὶ πολιτείας αὐτῶν, ὅτι διὰ τὸ γεγυμνάσθαι πρὸς τὰς κινδύνους, πολλῶν ἦρχον. καὶ τὸ δῆλον, ὡς ἐπειδὴ νῦν γε οὐκέτι ὑπάρχει τοῖς λάκωσι τὸ ἄρχειν, οὐκ εὐδαίμονες· οὐδ᾽ ὁ νομοθέτης ἀγαθός. ἔτι δὲ τοῦτο γελοῖον, εἰ μένοντες ἐν τοῖς νόμοις αὐτὸ, καὶ μηδενὸς ἐμποδίζοντος πρὸς τὸ χρῆσθαι τοῖς νόμοις, ἀποβεβλήκασι τὸ ζῆν καλῶς. οὐκ ὀρθῶς δ᾽ ὑπολαμβάουσιν ἐκ περὶ τῆς ἀρχῆς, ὧν δεῖ τιμῶντα φαίνεσθαι τὸν νομοθέτην· τὸ γὰρ δεσποτικῶς ἄρχειν ἡ ἐλευθέρων ἀρχὴ καλλίων· καὶ μᾶλλον μετ᾽ ἀρετῆς. ἔτι δὲ διὰ τοῦτο δεῖ τὴν πόλιν εὐδαίμονα νομίζειν, καὶ τὸν νομοθέτην ἐπαινεῖν, ὅτι κρατεῖν ἤσκησεν ὅπερ τὸ τῶν πέλας ἄρχειν· ταῦτα γὰρ μεγάλην ἔχει βλάβην. δῆλον γὰρ ὅτι καὶ τῶν πολιτῶν τῷ δεσποζομένῳ τοῦτο περιεργατέον διώκειν, ὅπως δεσπόσῃ τῆς οἰκείας πόλεως ἄρχειν· ὅπερ ἐγκαλοῦσιν οἱ λάκωνες παυσανίᾳ τῷ βασιλεῖ, καίπερ ἔχοντι τηλικαύτην τιμήν. οὔτε δὴ πολιτικὸς ὁ τοιοῦτων λόγων ὁ νόμων ἀθεὶς, οὔτε ὠφέλιμος, οὔτε ἀληθής ἐστι· ταῦτα γὰρ ἄφελεῖν ἰδία καὶ κοινῇ τὸν νομοθέτην ἐμποιεῖν δεῖ ταῦτα ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀνθρώπων. τήν τε τῶν πολεμικῶν ἄσκησιν ἕνεκα τούτου χάριν δεῖ μελετᾶν, ἵνα καταδουλώσωνται τοὺς ἀναξίους, ἀλλ᾽ ἵνα πρῶτον μὲν αὐτοὶ μὴ δουλεύωσιν ἑτέροις· ἔπειτα ὅπως ζητῶσι τὴν ἡγεμονίαν τῆς ὠφελείας ἕνεκα τῶν ἀρχομένων, ἀλλὰ μὴ πάντων δεσποτείας. τρίτον δὲ τῷ δεσπόζειν τῶν ἀξίων δουλεύειν. ὅτι δὲ δεῖ τὸν νομοθέτην μᾶλλον παιδεύειν, ὅπως ἔστι περὶ τὰ πολεμικὰ, καὶ τἄλλα νομοθετέον τῷ σχολάζειν ἕνεκεν πάξη· καὶ τῆς εἰρήνης, μαρτυρεῖ τὰ γιγνόμενα τοῖς λόγοις,

idem pronuntiarunt. Nam Lacedæmoniorum reip. administrandæ rationem laudantes, finem legum ſcriptori propoſitum admirantur, quòd leges omneis ad principatum obtinendum, rerumq; potiendum, & ad bellum direxit: quæ cùm ratiõe facilè coargui ac refelli poſſunt, tum re & facto nuperrimè conuicta ſunt. Nam quemadmodum plerique mortales longè lateq; dominari fortunatum eſſe putāt, quia hinc magna rerum ſecundarum ſuppeditatur facultas: ſic & Thibro, & unuſquiſq; eorū, qui de Lacedæmoniorum reip. administrandæ ratione ſcripſerunt, eorum legum ſcriptorem propterea uidentur eſſe admirati, qui aſsidua in laboribus & in periculis exercitatio eis imperiū in multos populos cōciliauit atq; adiudicauit. Atqui perſpicuum eſt, quandoquidem nunc Lacedæmonii deſierunt principatum obtinere atq; imperare, neq; eos eſſe beatos, neq; legum ſcriptorem bonum. Præterea uerò hoc ridiculum eſt, eos in legibus permanēteis, nulla re obſtāte, quo minus ijſdem legibus uterentur, honeſtæ uitæ fructum perdidiſſe. Ne de principatu quidē & imperio rectè ſentiunt: quod aiunt legis ſcriptorem magni facere uideri oportere. Imperium enim in liberos, herili imperio iniuſtoq; dominatu honeſtius, magūq; cum uirtute coniunctum eſt. Præterea non eò ciuitas beata exiſtimanda eſt, neq; legum ſcriptor iccirco laudandus eſt, quòd ciueis ad imperium in finitimos occupandum exercuerit. Hæc enim magnum detrimentum afferunt. ſequeretur enim ſcilicet, ut, quicunque ciuis poſſet, is conari deberet plus unus poſſe, quàm tota ciuitas, ſuæq; ciuitatis ſeruitute oppreſſæ imperare. Quod Lacedæmony crimini dant Pauſaniæ regi, quamuis in tam alto honoris ac dignitatis gradu collocatus eſſet. Nec igitur ad ciuilem ſocietatem accommodata eſt talis ulla ratio talisq; lex, nec utilis, nec uera. Debet enim legum ſcriptor quæ ſint eadem, & priuatim & publicè optima, in animis hominum ingenerare atque inſerere: neque ciueis in rei militaris ſtudio ea gratia oportet exerceri, ut eos, qui ſunt indigni ſeruitute, in ſeruitutem redigant: ſed primùm ut ipſi quidem ne alys ſeruiant: deinde ut principatum quærant, eorum, qui ſub imperio ſunt, utilitatis, non iniuſtæ in omneis dominationis cauſa: poſtremò ut dominentur in eos, qui ſeruitute digni ſunt. Legiſcriptori autē maiorē operam eſſe dandā, ut leges & eas, quæ ad res bellicas pertinēt, et cæteras, oty & pacis cauſa inſtituat ac deſcribat, nō belli teſtimonio ſunt ijs, quæ dicimus, ea, quæ fiunt.

Pleræq;

maior enim pars huiuſcemodi ciuitatũ, dum bellũ gerunt, conſeruantur: poſtquã autem potitæ ſunt imperio, pereunt: amittunt enim duritiem, tanquã ferrum, in pace uiuentes. cauſa autem huius eſt legumlator, qui non docuit, quomodo poſſent otio uti.

ἁ γὰρ πλεῖσται τῶν τοιούτων πόλεων, πολεμοῦσαι μὲν σώζονται. κατακτησάμεναι δὲ τὴν ἀρχὴν, ἀπόλλυνται· τῷ γὰρ βαφῆ ἀφιᾶσιν ὥσπερ ὁ σίδηρος, εἰρήνην ἄγοντες· αἴτιος δὲ ὁ νομοθέτης, ἐ παιδεύσας δυνάσθαι σχολάζειν.

Pleræq; enim ex talibus ciuitatibus tantiſper quidem dum bellum gerunt, ſaluæ ſunt: potitæ autem imperio & principatu, occidũt. Nitorem enim & ſplendorem ſuum in pace deperdunt, inſtar ferri: cuius rei legum ſcriptor culpam ſuſtinet, qui hoc eos non docuit, ut otiari poſſint.

COMMENTARIVS.

Quia autem.) Conſiliũ auctoris eſt, oſtendere diſciplinam, qua imbuatur ciues. Cùm aũt ciuitas omnis, cœtuſq; hominum, qui imitetur ciuitatem, conſtet è duobus generibus hominum: quorũ alterũ imperat, alterũ paret (neq; enim manet communitas ulla, niſi ſit qui ipſam regat) quærit primùm, an diuerſos oporteat eſſe hos, ut alteri ipſorum perpetuò imperium habeant: alteri ſemper ipſis dicto audientes ſint, nec unquam liceat illis peruenire ad imperium, ſiue ijdem utrumque munus ſuſtineant uarijs temporibus, & nunc quidem imperium habeant, nunc uerò, depoſito illo, pareant. Neceſſe autem eſſe declarat, hoc prius uidere, quia diſciplina alia adhibebitur, ſi hoc pacto diſtinctæ fuerint partes ciuitatis: alia uerò, ſi alio. Planum enim eſt, non erudiri debere eodem pacto, qui priuati ſemper futuri ſunt: ut erudiuntur, quibus imperium ita datum eſt, ut nunquam reddant, neque eadem ambos diſciplina ornari.

Si igitur.) Puſillum aliquod diſcrimen inter ciues non tantam uim habere dicit, ut pariat eam diſſimilitudinem, ut hi perpetuò clauum reip. teneant, hi uerò æquo animo patiantur ſe ſemper regi: ſed maxima. Monſtrare uerò ipſe uolens, qualia ſint, attulit ea, quibus maiora nulla eſſe poſſunt, uſuſque demum eſt in hac re ὑπερβολῇ. inquit enim: Si igitur aliqui forent in ciuitate tanto præſtantiores cæteris, quanto arbitramur deos immortales & heroas excellentiores eſſe hominibus: antequã autem ſententiam abſoluat, explicat, quibus in rebus maneat tanta præſtantia. Primùm enim inquit, quod ſtatim occurrit, & ante oculos eſt, in dotibus corporis magno interuallo uincant alios: intelligit autem magnitudinem, ſpeciem, uires: deinde in animi bonis uirtutibuſque, ita ut dubitandum non ſit de præſtantia imperantium, ſi conferrentur cum his, qui parẽt, ſitq; illa aperta omnibus, & explorata. Planum eſt, inquit, oportere eoſdem ſemper idem munus obire: alteroſque ipſorum imperium habere, alteros uerò ipſis dicto audientes, ſtatim à principio, quaſi lege hac lata, & omni cõtrouerſia de hac re ſublata.

Quia autem.) Oſtendit, melius eſſe, tutiuſque committere remp. cunctis ciuibus, participeſque ipſos facere ſine diſcrimine ullo publicorum honorum, ſi ſe dignos ipſis præbuerint: non quòd omnino hæc ratio anteponenda ſit, ſed quia alterum illud, quod præſtare dictum eſt, difficile inuentu eſt, ac penè unum eorum quæ effici non poſſunt. hoc igitur cõfirmans, inquit: Quia autem hoc, quod nos quoque probaremus, non eſt facile obtinere, neque uſu uenit in his noſtris ſedibus, quod Scylax narrat, peculiare eſſe apud Indos, ut maximo interuallo bonorum omnium & animi & corporis, uincant eorum reges priuatos homines: manifeſtum eſt, pluribus de cauſis debere ciues omnes eodem pacto participes eſſe imperij: non cunctos ſanè ſimul (neque enim hoc exitum habet) ſed mutatis uicibus, uarijſque temporibus. quod etiam ſeruandum eſt in contraria re, ut omnes itidem, legibus coacti, aliquando dicto audiẽtes ſint magiſtratibus, neque exiſtat illic aliquis, in quem hoc non aliquando cadat. Scylax, quem citat teſtem, confecit uolumen in alijs nõnullis, quo deſcripſit ſitum multarum terrarum, moreſque etiam gentium, quæ ipſas habitarent: quæ ſcripta Græci uocabãt περίοδους γῆς. in hoc igitur arbitror ipſum, quod nũc commemorat Ariſtoteles, memoriæ prodidiſſe. indicat, quæ fuerit patria ipſius, Suidas, nominatq́ indices etiam librorum. Athenæus quoque multis locis eius meminit.

Æquale enim.) Exponit, quæ ſint cauſæ illæ, quas ſignificauit. Prima earum eſt, quòd dicit, æquum eſſe, ac ueritatem huius rei poſtulare, ut ſimilibus inter ſe æqualia ſint omnia & paria. Ductum igitur primum hoc argumentum eſt ab æquitate, ſecundum uerò ab infirmitate contrariæ reipublicæ. imbecilla enim prorſus eſt: uix enim poſſe illam manere tradit, quæ talis eſt. Refellit autem, quod dixiſſet aliquis, Qui imperium habent, facile frenare poſſe ſpoliatos omni auctoritate: quales ſunt, qui non attingunt partem ullam publicæ poteſtatis. inquit autem cum ipſis, Perturbare remp. aggredientibus, futuros eſſe ruſticos ac caſtellanos: omneſque demum, qui in agris uiuunt, qui rerum nouarum ſemper cupidi ſunt. Intelligens autem optimus doctor, habere adhuc perfugium quoddam, qui ſibi aduerſari uelint: obſtruit ipſum. dixiſſent enim, poſſe participes fieri tot illius dominatus, ut facile cogant ſibi parêre cæteros oẽs, id eſt, & eos qui in urbe uiuũt, & eos qui in agris: quod negat exitũ habere ac fieri ullo modo poſſe. nõ enim magnũ numerũ recipere dominatꝰ hos, apertũ eſt, ſatiſq; exẽplis cognitũ.

Atqui oportere.) Oſtendit ex altera parte difficultatem non paruam. etſi enim omnes æquales pareſque in ciuitate debent eſſe, tamen non eſſe dubitandum, inquit, quin eos qui imperium habent, oporteat præſtare priuatis. Si namque diſcrimen nullum inter ipſos foret, non bene factum uideretur, ut hi aliquo modo regnarent inter illos, alij autem parêrent.

Quomodo igitur.) Munus eſſe docet eius, qui leges ciuitati ſcribit, componere hanc litem, uidereque quomodo hoc impetretur: cuius remedij huius mali ipſe uiam oſtendit. Quomodo igitur, inquit, hoc efficiatur, & quo pacto participes erunt huius boni, id eſt publicæ poteſtatis, uidere oportet, qui ciuitatem informat, & optimis inſtitutis excolit. ſed à ſe quoq; de hoc antea diſputatum eſſe, teſtatur. Quinetiam naturam ſpecimen nobis dediſſe huius rei affirmat, monſtraſſeque aliquo modo, quid ſequi & probare debeamus: cùm molita ſit, feceritque eodem in genere, humano inquam, hos quidem iuniores, alteros uerò ſeniores: quarum duarum contrariarum ætatum decet alteram eſſe dicto audientem, alteram uerò præcipere atque imperare. Docet autem, non eſſe quòd aliquis uereatur, ne qui minor ætate eſt, ægrè ferat ſtomacheturque ſeniorem imperiũ in ſe habere. Neque enim, inquit, hoc aliquis facit, neque exiſtimat ſe meliorẽ dignumque qui illi anteponatur. hic enim ſenſus eſt receptæ lectionis. Extitêre tamen, qui arbitrarentur pro δεῖ νομίζειν, legi debere δεῖ εἰ νομίζει: quod ualeret, quamnis etiam meliorem ſe putet, delectatus ualde aliqua ſua dote. Omnes enim reuerentur ſenectutem, atque ipſi cedunt: libentius autem (ut addit) hoc faciunt, quia ſciunt uenturum aliquando tempus, cùm ipſi quoque donum illud præmiumq́; accipiẽt, cùm ſcilicet ætas ipſorum huic muneri ſuſtinendo idonea erit.

Eſt igitur.) Concludit rationem, docetque apparere iam, & eoſdem & diuerſos inter ſe dici hos poſſe, totumque diſcrimen uerſari, quomodo illi accipiantur. Hoc autem ut perſonis ipſorum contingit, ita etiam in diſciplina, qua ornantur, uſuuenit. ipſa enim quoque & eadem aliquo modo & diuerſa uocatur. Confirmare uerò hoc uolens, ac uerum eſſe docere, utitur peruagata uoce, & quæ prouerbij loco fertur. illa autem eſt, Non poſſe rectè imperium adminiſtrare eum, qui prius imperio alicuius non paruerit. Perſpicitur igitur, eadem diſciplina cunctos inſtructos quondam fuiſſe, quæ uariatur poſtea, uariatis temporibus & muneribus, quæ ipſi obeunt in republica.

Eſt autem imperium.) Diuidit imperium, duoque genera ipſius eſſe oſtendit: quorum alterum exercetur in ſeruos, alterum in ingenuos liberoſque homines, ut planè à ſe declaratum eſſe ſignificat in alijs accuratis de hac re diſputationibus. intelligit autem tertium horum librorum, in quo copioſe diſtinxit genera cuncta gerendorum hominum. Inquit igitur nunc, unũ horum imperiorum referri ad eum qui regit, commodaque eius procurare: alterum uerò ſpectare utilitates eorum qui parent: quorum prius erile uocari uulgò tradit (habet enim eos, quos regit loco mancipiorum) poſterius autem imperium liberorũ. hi enim non recuſant huic obtemperare, & alterum illud oderunt, nec perpeti queunt. Quod πρώτας λόγους hic appellauit, eodem pacto locutus eſt in IIII. libro de Cœlo: ubi tangit, quod accuratè in VIII. libro Naturalis auditionis docuerat, nullum corporum naturalium, quæ mouentur, à ſemetipſo moueri: uerùm omne quod mouetur, ab alio moueri. inquit enim: καθάπερ εἴρηται ἐν πρώτοις λόγοις, ἐν οἷς, & quæ ſequuntur.

Quædam autem.) Cùm diſtinxerit imperium, alterumq́; ipſorum exerceri in ſeruos, alterum uerò in liberos oſtenderit: contingere uidens aliquando, ut ingenui homines honeſtè uerſentur in munerib. proprijs ſeruorum, neque ea de

cauſa

causa inquinent dignitatem suam. Quomodo hoc fiat, declarat, affirmans non tam opera immutare facta ipsa, quàm finem, cuius causa geruntur. Cùm autem iam hoc exposuisset, inquit, quod inde fidem ducit, satisq; planum esse intelligitur: multa sanè, quæ primò putarentur seruilia officia esse, propriaque famulorum, posse administrari ab adolescentibus ingenuis sine labe ulla ac dedecore. Ad existimanda enim, inquit, honesta, & minimè honesta facta, uerumq; iudicium de ipsis faciendum: non tam ualere facta illa ipsa, muneraque spectare per se, quàm finem ipsum, propter quē geruntur, & cuius deniq; rei causa labor ille, qui humilis sordidusque uidetur, suscipitur. Memoriæ proditum est, Cn. Magnum in misera illa fuga post pugnam Pharsalicam, cùm Alexandriam nauigaret, nec seruos secum haberet, suis manibus cœpisse sibi pedes lauare, & corpus ungere. quod cùm aspexisset Fauonius, ille liber in primis senator atque æmulus M. Catonis, qui in eadem naui uehebatur, id passus non est: ipseque eò accurrens, humili hoc officio, & huiuscemodi nonnullis alijs functus est. Qua humanitate, uel pietate potius, omni illo tempore usus fuit: hoc autem, nisi laudi ipsi datum esset, literis mãdatum non fuisset. Recordor ego, cùm premeretur obsidione nostra ciuitas, hostisque ad portas castra posuisset: uniuersam nostram iuuentutem in operibus faciendis, muniendaque urbe occupatam fuisse: neque tamen eo tempore quicquam, quod nobilitati suæ non conueniret, gessisse. non enim ob mercedem inde capiendam, sed ob libertatem defendẽdam, id faciebat

Quia autem ciuis:) Cùm ostendisset in republica bene instituta, imperium habentis & obtemperantis ipsi, eandem disciplinã esse oportere, certo quodam modo sumptam, alio uerò discrepantem: propositum ipsi nunc est tradere, qua ratione ac uia, opeque quorum documentorum, uiri probi fiant, finisque optimæ uitæ qualis sit: comitari autem hanc præceptionem docet illa, quæ iam declarata à se sunt, ordinemque uerum hoc prorsus postulare. quare utitur illis, tãquam fundamentis quibusdam huius nouæ constructionis, ita agens: Quia autem ciuis & imperium habentis eandem uirtutem esse uolumus, eodémque pacto optimi uiri: nec non quia existimamus, unum eundemque prius debuisse parêre dictoque audiẽtem esse magistratui, postea uerò imperium habere: hoc profectò perspicitur, curandum esse illi qui optimis moribus legibusque informandã ciuitatem susscepit, ut probi uiri illi efficiantur, uiamque ipsis monstrandam, qua huc perueniatur (certa enim quædam studia hoc præstant) in primisque indicare debet, qui sit finis optimæ uitæ, & quid illa propositum habeat. Cùm autẽ usus fuisset initio huius comprehensionis particula, quæ declarat, requiri quiddam, quod absoluat sententiam, id est ἐπὲ: redditio illius est, τῷ νομοθέτῃ παραμυθητέον. nã inducunt necessitatẽ hæ uoces, unde aduerbia ἧπερ uocatæ sunt à grãmaticis Græcis.

Diuisæ autem sunt.) Requirere hunc locum existimauit, ut diuideret animum nostrum, cùm de fine humanæ uitę disputaret. Etsi enim ex animo & corpore iuncti sumus, tamen ad uitam beatam præstandam plus ualent animi bona, quàm corporis. Idem autem fecit, cùm illic quoque uitam beatam, qualis foret, ostenderet, in libris de Vita & moribus ad Nicomachum. in primo enim eorum librorum prope extremum usus est eadem diuisione: quo etiam in loco testatus est, debere politicũ cognitam habere aliquo modo uim naturamque animæ. Diuidit igitur hic quoque ipsam, ut illic fecit, non exquisitè omnino, sed satis huic præceptioni ac disciplinæ. Inquit enim, duas partes ipsius esse: quarum unam rationem habere tradit per se, id est, insitam ac secum natam: alteram uerò minimè ipsam habere illo modo, sed tamen talẽ esse, ut obtemperare rationi possit, auscultareque ipsam præcipientem aliquid: quod aliæ partes animi non faciunt, quæ penitus surdæ sunt, orbataque hac potestate. Harum autem partium uirtutes addit esse, quibus instructus aliquis, uir probus esse aliquo modo dicitur Cùm uideret autẽ posse exoriri scrupulum in animo alicuius, utræ uirtutum harum uim maiorem habeant expoliendi hominis, ac probum ipsum reddendi: illæne, quæ rationis sunt, cuiusmodi est prudentia, sapientia, cæteræ, quæ διανοητικαὶ uocantur, an quæ sedem habent partem animi uacuam à ratione sua ui: inquit, eos qui probarint diuisionem superiorem, statutum habere posse, quæ facilius hoc præstare quant. est enim hoc satis apertum. Quod enim deterius est, factumque ad alterum explendum, tanquam instrumentum, semper inseruit meliori: ita uerò se rem habere, ac uerum hoc prorsus esse, inquit apparere & ex his rebus, quæ ab arte quapiam fiunt, & ex ijs quæ à natura. in quibus omnibus perspicitur, quod inferius est, referri tanquam ad finem, ad superius. Non potest autem dubitari, quin melior sit pars, quæ in se positam rationem habet, non ab alia acceptam.

Diuisa autem est.) Adiungit, diuidi quoque hanc animi partem, quæ in se positam rationem habet, ac diuidi bifariam: quam diuisionem aliquatum rerum sibi semper placuisse testatur. Vnam enim rationem uersari dicit in rebus quærendis ponderandisque, quæ ad facta hominum pertinent: alteram autem in illis examinandis, quæ propriæ sunt contemplationis. neque enim ratio mensúe uocata est practica aut theoretica, quia ipsa agat aut contempletur: sed quia ambæ ueram uiã monstrent illarum rerum tractandarum. Vt igitur hæ potestates animi diuiduntur, ita etiam diuidi ait, quæ ab ipsis prodeunt. quę munera seruare dicit eandem rationem, si conferantur inter se, respondereque naturæ partium, unde manant. Planè autem restatur, oportere facta, quæ à meliore parte proficiscuntur, si melior ipsa fuerit sua sponte & natura ipsius rei, magis expetenda esse: non omnibus tamen hominibus sine discrimine ullo, sed ijs tantùm, qui studio ac diligentia sua adipisci possint cuncta illa, si plura fuerint: aut duo, si numerum duorum non excesserint. Confirmans autem iudicium suum, quod usu hic uenire dixit, perpetunm esse, & eodem tenore fieri omnibus in rebus inquit. quare magis certum putari debere, inquit igitur: Semper enim singulis hominibus hoc maximè expetẽdum est, quo nequeunt maius obtinere. est enim ipsum illud in excelso loco positum, nec extat aliud quicquam maius bonum, quod cadat in conditionem eorũ, quodque labore ullo impetrare possit. si namque extaret, magis illud ipsum ab ipsis expetendum foret.

Diuiditur autem.) Ostendit, uniuersam uitam hominum, & quæ geruntur ab ipsis, diuidi perinde atque diuiduntur partes animi, unde sanè facta illa manant, & ortum ducunt. Diuidit autem ipsam, factaque eius in duas contrarias inter se res. Inquit igitur, diuidi uitam omnem hominum in negotium & otium, aut enim occupati sunt mortales in rebus agẽdis, aut requiescunt, soluti curis illis laboribusque. Eandem etiam diuidi, adiungit, in bellum & pacem: quam posteriorem diuisionem non sine causa putaret aliquis, quasi declarationem quandum esse prioris. bellum enim & incommoda, quæ secum fert, in primis digna sunt quæ uocentur ἀσχολίαι: non sinunt enim nos quietem capere. Contrà autem, tranquillitatem temporum permittere nobis ut cessemus, ueroque fructus uitæ degustemus: honestum enim otium arbitror auctorem intelligere. Sequitur autem eodem pacto, eorum quæ geruntur in uita ab hominibus, quædam esse necessaria: cogimur namque ipsa tractare, quia sine illis statum nostrum tueri uix possumus: quæ etiam tradit esse talia, ut usus aliquos nobis præstare queant, ualeantque ad nos maiorum bonorum compotes faciendos: alia uerò esse dicit honesta, & quæ expetuntur propter dignitatem. Erga hæc autem & delectum omnem ipsorum affirmat oportere nos ita animatos esse, ut sumus erga partes animi ac facta, quæ inde proficiscuntur: bellumque suscipiamus, ut postea pacem certam obtineamus: & implicemur negotijs, ut otio fruamur: nec pigeat nos facere, quæ uocantur necessaria, quæque seruiunt alijs rebus impetrandis, ut auxilio nobis sint ad ea quæ sunt honesta, administranda.

Ad omnia igitur.) Concludit, oportere ciuem, qui susscepit curã optimis moribus & institutis ornandi ciuitatem (is enim est, quem appellat πολιτικὸν) ad omnia quæ dixit, respicientem, fungi munere illo: legesque scribentem ante oculos habere & partes animæ, & facta propria ipsarum partium, cuncta sanè: sed tamen maius studium ponere in melioribus exprimendis: & quæ rationem finis habent, quàm in illis, quæ referuntur ad fines. Eodem pacto significat debere illum diligenter uidere uitas hominum, diuisionesque factorum, quæ geruntur ab ipsis. Aperit autem consilium suum, confirmatque quod præcepit, his uerbis: Opus enim est, cùm res scilicet postulat, potestatem habere sustinendi labores ac molestias, & in bello se cum laude uersandi: præstat tamen, anteponendumque illi est, honestè se gerere in pace, utique otio recte. Sed etiam, inquit, non est cunctandum facere, quæ necessaria sunt atque utilia: sed tamen promptius, quæ sunt plena dignitatis. illa namque plerũque uiliora sunt.

Quare ad hos.) Cùm ostendisset, quæ potissimum sunt gerenda, intelligeretque quantam uim habet omnib. in rebus consuetudo: admonet, ut à tenera statim ætate ciues contineantur in illis studijs atque exercitationibus, quæ perducunt paruo labore ad fines probatos in ea republica: ita enim facilius multo, meliusq; ea reddent atq; efficiẽt, quæ sunt honesta, & reip. accommodata. Non solùm autem oportere indicat pueros adhuc imbuere illa disciplina, quæ fructum eum parit: uerum etiam (ut testatur) omnem aliam ætatem, quæ disciplina eget, nec ita ornata instructaque est, ut publicum bonum requirit. Nunquam igitur est dimittenda hæc cura, etsi maiores fructus gignit, cùm teneri adhuc animi informantur: euadunt enim ita perfectiores.

Græci autem.) Cùm, quod optimum esse arbitratur, ostendisset: reprehendit resp. nonnullas, quæ finẽ alium haberẽt ab eo, quẽ ipse maximè probat: & earũ ueteres conditores, in quibus reb. illi lapsi sint, testificans. Primùm igitur, quid sentiat de rebus illis quæ in usu tunc erant, liberè loquitur: deinde de fictis, & literis tantùm proditis, inquit igitur: Qui autem hoc tempore existimantur è numero Græcorũ populorũ optimum statũ ciuitatis habere, quiq; resp. illas constituerunt: manifestò tenẽtur non ad meliorẽ finem direxisse instituta & cætera, respub. quibus illæ cõtinentur: eodẽq; pacto ijdem perspiciuntur minimè ad omnes uirtutes conuertisse leges & disciplinã suam, sed declinasse, parua ratione reliquarũ habita, contumaciter ad eas, unde utilitates maximè uidentur capi, & quæ auxilio sunt ad uim adhibendã, & plus iusta parte bonorũ possidendum. Intelligit autem fortitudinẽ militarem, patientiam laborũ, huiuscemodiq; nonnullas bello accõmodatas uirtutes. Lycurgum autẽ in primis notare uidetur, rempublicamq; Spartiatarũ ab eo constitutã. Perspicitur uerò inde, etiã leges ipsius σπουδὴν eũ habuisse, quia spretis illis, & magna ex parte antiquatis, concidit omnis gloria Spartiatarũ: & qui prius maiores copias hostium facile uincebant, prẽda esse cœperant pauciorũ, crebraq; & magna detrimenta in bello accipiebãt. Cui turpitudini remediũ attulit Cleomenes, magni animi & consilij rex, reuocatis in usum legibus Lycurgi: factũ enim est ui earum legum, & uirtute huius imperatoris, ut breui antiqua laus in pectoribus Laconum reuiuisceret. quod planè declararunt multæ & magnæ uictoriæ, quas ille de fortissimis aduersarijs adeptus est: quæ omnia memoriæ prodidit Plutarchus in uita ipsius.

Eodem autem pacto.) In eandem culpam docet incidisse nõnullos, qui posterioribus, ætateq; suæ uicina, scripserunt respublicas, docti uiri & ingenio præstanti: ipsi enim quoq; eiusdem opinionis extitêre. Cũ enim, inquit, ferant in cœlum summis laudibus remp. Lacedæmoniorũ: intelliguntur amare amplexariq; propositum Lycurgi, qui leges suas omnes ordinesq; ciuitatis tales uoluit esse, ut ope illorum peruenireturad imperium, aduersariosq; subigendos, demumq; ad bellum fortiter gerendum.

Quæ & ratione.) Docet sine causa tantopere laudatum fuisse à multis Lycurgum, institutaq; ipsius in cœlum sublata: quæ instituta oratione argumentisq; facile refelli posse affirmat, nec tanto honore dignæ esse ostendi, ut quę in se uitia quædã contineant. sed illa etiã re ipsa factisq; confutata esse testatur, quia exitum eum non habuerũt, quẽ pollicebantur. Aperit autẽ quid impulerit summum amatorẽ Lycurgi Thibronẽ, ut ualde ipsum probaret, cæterosq; qui de rep. Lacedæmoniorũ scripserunt, eiusdem animi sententiæq; omnes: causamq; illam non satis iustã esse docet, qua re ipsi tantũ tribuerent, quippe quę fundata & extructa foret in opinionibus multitudinis, non uerè plerunq; de rebus existimantibus. dixit enim noster: Quemadmodũ enim magna pars mortaliũ laudat, atq; eximiũ bonum iudicat dominari multis, summamq; potestatem in illos habere, nulla alia de causa: nisi quia inde ubertas magna cõmodorum uitæ ducitur, ac rerũ quæ reddunt homines fortunatos, ita illi probabant consiliũ Lycurgi. Quia enim Lacones in militaribus laboribus exercitati erant, bellicisq; periculis fortiter caput obijciebant, imperiũ in multas gentes habuerunt, eosq; sibi, uictos armis, parêre coegerunt. Cùm plures hic auctor indicet scripsisse remp. Spartiatarũ: unum eorũ fuisse narrat Plutarchus in uita Lycurgi, Dioscoridem quendam.

Atqui apertum.) Auctorem legũ Lacedæmonijs peccasse ostẽdit, qui finẽ earum statuerit, esse rem quæ amitti potest saluis illis legibus, & nullã in partẽ neglectis: quod declarauit tẽpus ipsum. Cùm enim uita beata eius reipublicæ, solùm suum fundamentũq; haberet imperium: extincto illo, ereptoq; è manibus ipsorũ, simul extincta est uita, quæ putabatur beata eorundẽ. Quare non erat illa beata, in re instabili posita: neq;, qui scripsit leges eas, functus fuisse munere ueri sapientisq; scriptoris legum, perspicitur.

Præterea autem.) Insimulauit suprà Lycurgũ à fine legũ ipsius, qui lubricus, instabilisq; foret: nunc autẽ eundem reprehendit ui legum ipsarũ spectata neq; enim illæ uitam beatã præstabant. Si namq; uis ea & potestas ipsarũ extitisset, donec illæ seruatæ fuissent, semper idẽ effecissent, quod nõ contingebat tunc: quia Lacedæmonij permanebãt in ijsdẽ legibus, nemoq; extabat, qui uetaret ipsis usum earũ legum: ut inferioribus temporibus factũ est, dominantib. in ea ciuitate tyrannis multis, qui ipsas funditùs euerterunt: & tamen illi bene beateq; non uiuebant, quia spoliati fuerant imperio. meritò igitur dicit, stultũ & deridiculum esse, putare leges eas optimas esse, quibus manentibus, diligẽrerq; custoditis, non manet finis, quem pollicentur.

Non rectè.) Docet eosdẽ illos, qui tantopere ferebant Lycurgũ, in hoc quoq; parum uidisse, quòd non cognouerunt cuiusmodi esse deberet imperiũ laude atq; honore dignũ: & quod posset sine culpa celebrari ab auctore quopiam legũ, & proponi illis hominibus exprimendũ, quos susceperit instituendos. Imperiũ enim, inquit, quo reguntur uolentes liberi ingenuiq; homines, pulcrius est, quã illud, quod, adhibita ui, cogit sibi seruire inuitos aliquos ac recusantes, quia pares uiribus armisq; non fuerint: & ut pulcrius est, ita etiã magis uirtutẽ redolet: uerior namq; uirtus est, quæ hoc imperium ornat, quàm quæ erile, quod potius tuetur ac regit uis atq; iniuria.

Adhuc autem.) Ostendit aliud uitiũ, quod contineret in se ratio illa. Cùm enim probaret imperiũ ui partũ, putaretq; uitam beatã positam esse in finitimis subigendis: inferebat in animos ciuiũ nimis magnũ amorem principatus. Vt enim uidebãt publicè in maximo honore esse dominationẽ, ita ipsos uerisimile erat omnia facturos, ut in ciuitate dominarentur, unde nasceretur interitus legum ac reipublicæ. Non existimat igitur eo nomine ciuitatem beatam putãdam, quæ hoc efficiat: nec auctorẽ eius disciplinæ laudandum, ob timorem iustum amittendæ libertatis. non enim dubiũ est, inquit, quin è ciuibus ille, qui fretus aut diuitijs aut copia cognatorum amicorumúe, sperarit se posse principatũ in ciuitate obtinere, in eam curam toto pectore incubiturus sit. Exemplũ huius reisatis clarũ esse inquit, Pausaniã illum Laconẽ, quo duce suarũ copiarum uictus fuit Xerxes. Etsi enim legibus rex erat in ea ciuitate, non contentus gradu illo honoris, studuit iniustè dominari: nulli enim sunt ciuiles honores, qui sitim hanc dominatus adipiscẽdi expleant. Non inquit autẽ πειθήσεται, quia deceret ipsum hoc facere, rectumq; foret: sed ut declararet ingentem cupiditatem huius rei, quæ excitaretur in animis ciuium publico illo instituto.

Neq; iam.) Cùm iam singillatim confutasset uitia prauæ illius rationis, mendosamq; ipsam esse multis modis declarasset: nunc colligit mala, quę forent in ea. inquit igitur: Illarũ profectò rationũ legumq; nullam esse neq; ciuilem, neque utilem ciuitati, neque ueram: & ut illarum ipsarũ, ita etiã assimiliũ pariumq;. Ciuiles ipsas nõ esse inquit, quia uis & iniustitia aliena est ab institutis optimæ ciuitatis: estq; inhumanũ prorsus, cogere inferiores uirib. sibi seruire, cùm alijs rebus deteriores non sint. Vtiles easdem non inquit, quia potest inde oriri tyrãnis: ueras itidem esse negat, quia iustæ non sunt, nec funguntur munere uerarum legũ. Cum uerò causam afferret tantæ accusationis ipsarum, dixit illas contrariũ efficere eius, quod proficiscitur à bonis legibus. iubere namq; illæ debẽt, & inserere in animos ciuium, quæ simul publicè priuatimq; bona sint: non quæ priuatos iuuent utilitatibus, quas capiebant ex prædis ac rapinis: obsint autem cõmuni reipublicæ, cùm deterior fiat, periculumq; ipsi instet ueniendi in potestatem unius, qui totam disipet. Videtur sanè hæc sententia esse huius loci: non tamen negarim, perturbatam ipsam apud auctorẽ. quod facile credi potest profectum inde, quia in uerbis aliquid uitij maneat: primũ enim eadẽ uox repetita hic esse sine causa uidetur. intelligo autẽ πάλιν: quare extitêre interpretes, qui expresserint, tanquam si πάντα scriptum foret. quod mihi non displiceret, quãuis uetus tralatio uertat Hæc Posset aliquis, ut opinor, ita accipere, nulla mutatione facta: existimareq; Aristotelẽ eandem uocẽ iteraſſe, ut magis conuinceret aduersarios, quasi exclamantẽ. Hæc enim, quæ optima sunt & priuatim & publicè, hæc inquam, & quæ sequuntur. quod testari uolui, non quòd omnino probẽ: neq; enim ueritatem huius facti, sed erratũ potius aliorũ monstrarat. Cùm autẽ hic ualde liberè loquatur auctor, aperiatq; uitia, quæ putat esse in legibus atq; institutis Lycurgi: non tamen existimari debet infensus homini fuisse. Plutarchus namque cõmemorat, Aristotelẽ miris laudibus ipsum tulisse, scripsisseq; cùm magnos multosq; honores ille Lacedæmone post obitũ consecutus esset: multo maioribus tamen pluribusq; dignũ fuisse. Sacellum autem ciues Lycurgo ædificarant, & ipsi, tanquam deo, singulis animis immolabant.

Bellicarum autem.) Non reprehendit in libera ciuitate usum exercitationemq; armorum, quippe cùm necessariam eã illic putet: sed finẽ, quem in ea re habebant, quos insimulat. Primùm igitur docet, finẽ eorum malũ iniustumq; fuisse: deinde accuratè ostendit, quæ impellere debent scriptorẽ legum ad inducendã hanc curam bellicorum studiorum. Inquit

quit enim, nullo modo oportere ciues exerceri in militaribus laboribus, ut subigant, seruireq; sibi inuitos cogāt minimè dignos quibus iugum imponatur: sed alijs de causis. Quarum prima est, ne ipsi, quod ignauis contingeret, superatisq; in bello, cogantur parēre alijs. Altera uerò, ut nitantur sibi comparare summū locum in studio illo uirtuteque militari, ut prosint socijs, ijsq; omnibus, qui sunt in imperio ipsorum: non ut studeant liberis, tanquam mancipijs, dominari, & omnes gentes armis illis premere. Tertia inquit est, dominari apud eos, imperiumq; erile exercere, qui digni sunt qui seruiant. Isocrates in Areopagitico, cùm ferret in cœlum mores institutaq; ueterum illorū Athenienſiū: dixit, eos existimasse maximè necessariū ac iustū bellum esse, quod gereretur cōmuni animo omnium mortalium aduersus feras truceſq; animantes: secundū autem, quod susceptum foret conspiratione omnium Græcorū contra barbaros. quod congruit sententiæ auctoris de tertia causa belli: barbaros enim dignos esse, qui Græcis seruirent, arbitrabantur. Accommodatū ac ualde illustre exemplū est secūdæ trium harū causæ, cùm Romani T. Quinctio duce Græciam, ereptā è manibus Macedonum, liberarunt. unde, qui præsentes aderant, audita uoce præconis, admirantes tantū beneficium, ac penè diuinum ipsis datū, ut proditum memoriæ est ab optimo auctore, hæc uerba effuderunt: Esse aliquam in terris gentem, quæ sua impensa, suo labore ac periculo bella gerat pro libertate aliorū: nec hoc finitimis aut propinquæ uicinitatis hominibus aut terris, continenti iunctis præstet, maria traijciat, ne quod toto orbe terrarum iniustū imperium sit, & ubiq; ius, fas, lex potentissima sint. Hac in parte, indicio ueteris tralationis, perspicitur, duo in quibusdā libris (si non in omnibus) aliter legi olim solita, id est pro πολεμικῶν, quod nunc receptum est, πολιτῶν: & pro ζητῶσιν, tertia tantùm litera mutata, ζηλῶσιν: quo uerbo paulo suprà usus fuerat Aristoteles, cuiusq; notio huic etiam loco ualde congruit: ut dicat, oportere admirari tantopere, & in honore summo habere imperiū principatūq; in rebus bellicis, ut hoc præclarū opus efficiatur. Eodē pacto quis non uidet, locū etiā esse antiquæ superioris loci lectioni, ut personas attigerit, quæ exercentur, non res studiaq;, in quæ sedulò incumbunt: quæ & ipsa, quamuis nō appellarentur, nota erant.

Oportere autem.] Iudiciū suum de hac re, opinionemq;, quam sequitur, constituit, quasi signo quodam euentu contrarij consilij, cùm ciuitates, quæ finem sibi proposuerunt dominatū armis partū, nec ultra quicquam cogitauerunt, quā bellica uirtute perdomare gentes fortunatas, nulla cogitatione susceptā de pace ac requiete, qua fruantur post obtē tum imperiū, citò amiserint, quod magnis laboribus quæsiuēre: nec tantū spoliatæ ipso restent. sed etiā inciderint in res ualde aduersas, demūq; interierint. Inquit igitur, ostendere hoc uolens, oportere illū, qui leges scribit, potius studium ponere in hoc, ut scilicet leges suas, & quæ pertinent ad studiū militare, & cæteras omnes, scribat spectantes ad ōtium & pacē, testificantur (quæ plerunq; fiunt) auctoritatēq; adferunt nostræ sententiæ ac disputationi, quā de hac re habuimus. Bona namq; pars & magna ciuitatū harū, donec habuerunt, cum quibus pugnarent, saluæ incolumesque fuerunt: cùm autē adeptæ sunt imperiū, extinctæ sunt. Quomodo autē hoc effici potuerit, ut illæ cùm tā firmæ forēt, aduersarioq; subegissent, perierint: declarat dicens, Amittunt enim in pace robur illud suū, ut ferrum aciem perdit, quā adeptum fuerat aqua tinctum, ut moris est. simili enim, ut rem illustraret, utitur. Quod pace longa atq; otio relanguere fieriq; residē dixit bellicam uirtutē, & amittere demū uiriditatē suam: idē significauit M. Cicero in Philippica XI. cùm inquit: Diu legiones Cæsaris uiguerūt, nūc uigēt Pansæ, uigent Hirtij, uigent Cæs. filij, uigēt Planci. in quo tamen aut uerū non uidit, aut tempori seruiuit. neq; enim ueterani illi partem ullam suæ uirtutis amiserant, cùm in perpetuis penè armis retenti fuissent. Βαφλῶ quod auctor inquit, ualet, la tempera, ut uulgò loquimur unde nos etiā transferre uerbū consueuimus, cū loquimur de aliqua re, quæ eneruatior reddita sit, multumq; suarū uirium amiserit, Perduto la tempera. In extremo auctor inquit, fontē causamq; huius mali extitisse, qui leges ei ciuitati scripsit. neque enim, ut debebat, erudijt illā rectè, tradiditq; ipsi disciplinam utilem otio tuendo, uacuo ab hoc periculo conterendi pristinam uirtutem.

* Hic locus mendosissimus est in libris alijs uulg. omnibus.

CAPVT XV.

QVia aūt idē finis esse perspicitur & publicè & priuatim hominibus, & eundē terminū necesse est esse optimo uiro, & optimæ reipublicæ: manifestum est oportere uirtutes, ad otiū facientes, adesse. finis enim, ut sæpè dictū est, pax quidē belli, ociū aūt negotij. Vtiles autē sunt ad ociū & animi remissionē uirtutes, quarū in ocio munus est, & quarum in negotio: opus est enim multas necessariarū rerū adesse, ut liceat in ocio esse. Quapropter tēperantē ciuitatē esse cōuenit & fortē, & ærumnarū tolerantem: ut enim prouerbiū est, Nō otium seruis. Quia aūt nequeūt pericula fortiter expectare, serui sunt inuadentiū in ipsos. Fortitudine igitur opus est, & tolerātia ad negotiū: scientia aūt honestarū artiū ad ociū: temperātia uerò ac iustitia ambob. tēporibus, magisq; in pace atq; ocio etiā traducētibus. Bellum enim cogit nos iustos esse, & tēperanter uiuere: quæ autem è rebus secundis percipitur lętitia, & ociū cū pace cōtumelioſos potiō reddit.

ΔΙΟΠΕΙΡ ὃ τὸ αὐτὸ τέλος εἶναι φαίνεται καὶ κοινὴ καὶ ἰδία τοῖς ἀνθρώποις, καὶ τὸ αὐτὸ ὅρον ἀναγκαῖον εἶναι τῷ τε ἀρίστῳ ἀνδρὶ καὶ τῇ ἀρίστῃ πολιτείᾳ, φανερὸν ὅτι δεῖ τὰς εἰς τὴν σχολὴν ἀρετὰς ὑπάρχειν. τέλος γάρ, ὥσπερ εἴρηται πολλάκις, εἰρήνη μὲν πολέμου, σχολὴ δ' ἀσχολίας· χρήσιμοι δὲ τῶν ἀρετῶν εἰσι πρὸς τὴν σχολὴν καὶ διαγωγήν, ὧν τε ἐν τῇ σχολῇ τὸ ἔργον, καὶ ὧν ἐν τῇ ἀσχολίᾳ· δεῖ γὰρ πολλὰ τὴν ἀναγκαίων ὑπάρχειν, ὅπως ἐξῇ σχολάζειν. διὸ σώφρονα τὴν πόλιν εἶναι προσήκει, καὶ ἀνδρείαν, καὶ καρτερικήν· κατὰ γὰρ τὴν παροιμίαν, ἀσχολία δούλοις. οἱ δὲ μὴ δυνάμενοι κινδυνεύειν ἀνδρείως, δοῦλοι τοῖς ἐπιοῦσιν εἰσίν. ἀνδρείας μὲν οὖν καὶ καρτερίας δεῖ πρὸς τὴν ἀσχολίαν· φιλοσοφίας δὲ πρὸς τὴν σχολήν· σωφροσύνης δὲ καὶ δικαιοσύνης ἐν ἀμφοτέροις τοῖς χρόνοις· καὶ μᾶλλον εἰρήνην ἄγουσι καὶ σχολάζουσιν. ὁ μὲν γὰρ πόλεμος ἀναγκάζει δικαίους εἶναι καὶ σωφρονεῖν· ἡ μὲν τῆς εὐτυχίας ἀπόλαυσις, καὶ τὸ σχολάζειν μετ' εἰρήνης, ὑβριστὰς ποιεῖ μᾶλλον.

QVoniam autem idē finis propositus uidetur esse hominibus et priuatim & publicè, eundemq; uiro optimo atq; optimæ reip. administrandæ rationi terminum constitutum eße necesse est: perspicuum est, uirtutes ad otium pertinentes suppetere oportere. Finis enim est, ut sæpe dictum est, pax belli, otium negotij. utiles autem sunt ad otium & uitam in otio degendam, uirtutes & eæ, quarum opus munusq; in otio uertitur, & eæ, quæ in negotio munere suo funguntur. Multæ enim res necessariæ suppetant oportet, ut quis otiari possit. Quocirca ciuitatem conuenit esse temperantem, & fortem, & laborum tolerantem ac perferentem. Nam ut est in prouerbio, Non est otium seruis. At qui fortiter periculum adire non possunt, eorum qui inuadunt, serui sunt. Fortitudine igitur, & laborum tolerantia opus est in occupatione & negotio: philosophia autem in otio & quiete: temperantia uerò & iustitia in utroq; tempore: sed magis tamen in pace & otio. Nam bellum quidem iustos & temperantes esse cogit: rerū uerò secundarum tranquillitas ac iucunditas, otiumque cum pace coniunctum, petulantes & contumelioſos reddit potius.

dit. Multa igitur iuſtitia, & mul ta tẽperãtia opus eſt illis, qui ui dẽtur bene rẽ gerere, atq; omni bus reb. fruũtur, q̃ beatos homi nes efficiũt: ueluti, ſi q ſũt, quẽ admodũ poetę aiunt, in inſulis beatorũ: maximè .n. hi egebũt ſciẽtia honeſtarũ artiũ, & tẽperãtia & iuſtitia, quãto magis otioſè uiuũt in copia huiuſcemodi bonorũ. Oportere igit ciuitatẽ, quæ beata & ſtudioſa futura eſt, harũ uirtutũ participẽ eſſe, cõſtat. Cũ .n. turpe ſit nõ poſſe uti bonis, adhuc magis non poſſe in otio uti: ſed in negotijs quidẽ & in bellis perſpici eſſe probos, in pace autẽ mancipijs ſimiles. Quare oportet, nõ quẽadmodũ Lacedęmoniorũ ciuitas, uirtutẽ colere. illi nãq; non hoc differũt ab alijs, q̃a nõ arbitrẽtur eadẽ, q̃ alij, maxima eſſe omniũ bonorũ: ſed magis, q̃a gigni hæc per quandã uirtutẽ exiſtimãt. Quia aũt maiora hæc bona ſunt, quã bona belli, & fructũ, qui capitur ex his, quã qui è uirtutib. & qđ per hãc, pſpicuũ eſt ex his. Quomodo autẽ, & ui quarũ rerũ exiſtet, hoc iam cõſiderandũ eſt. Diuiſimus autẽ prius, opus eſſe natura, & conſuetudine, & ratione: horũ autẽ quales natura eſſe oportet, explicatũ eſt prius. Reſtat autẽ uidere, utrũ erudiendi ſint ratione prius uel moribus: hæc enim oportet inter ſe conſonare optima, tanquam uocum concordia. cõtingere enim poteſt, ut ratio ab optimo propoſito aberret, atq; per ſimiles mores traducatur. Manifeſtũ iam hoc utiq; primùm quidem, quemadmodũ in alijs rebus, ortum ab aliquo principio eſſe, & finẽ ab aliquo principio alius finis: ratio autem nobis, & mens naturæ finis eſt. Quapropter ad hos ortum, & morum meditationem parare oportet. Deinde, quẽadmodũ animus & corpus duo ſunt: ſic & animi uidemus duas eſt partes, & quæ uacua eſt à ratione, & quæ rationis eſt compos: & habitus horũ duos eſſe numero, quorum unus quidẽ eſt appetitio, alter aũt mens. Quemadmodũ autẽ corpus prius eſt generatione, quàm animus: ita & uacua à ratione rationis compote. manifeſtũ autem & hoc. Ira enim ac uoluntas, adhuc aũt cupiditas, & pueris ſtatim ut nati ſunt, adeſt: ra-

πολλῆς ἓν δεῖ δικαιοσύνης ϛ πολλῆς σωφροσύνης τοὺς ἄρισται δικαίους ἔχοντας πράττειν, καὶ πάντων τ μακαριζομένων ἀπολαύοντας· οἷον, εἴ τινές εἰσιν, ὥσπερ οἱ ποιηταὶ φασὶν, ἐν μακάρων νήσοις· μάλιστα γὰρ οὗτοι δεήσονται φιλοσοφίας, ϛ σωφροσύνης, καὶ δικαιοσύνης, ὅσῳ μᾶλλον σχολάζουσιν ἐν ἀφθονίᾳ τ τοιούτων ἀγαθῶν. διότι μὲν ἓν τὴν μέλλουσαν εὐδαιμονήσειν ϛ ἀγαθὴ ἂν ἔτοιμος πόλιν τούτων δεῖ τ ἀρετῶν μετέχειν, φανερὸν· αἰσχρὸν γὰρ ὄντος μὴ δύασθαι χρῆσθαι τοῖς ἀγαθοῖς, ἔτι μᾶλλον μὴ δύασθαι ἐν τῷ σχολάζειν χρῆσθαι. ἀλλ' ἀσχολοῦντας μὲν ϛ πολεμοῦντας φαίνεσθαι ἀγαθοὺς· εἰρήνην δ' ἄγοντας καὶ σχολάζοντας, ἀνδραποδώδεις. διὸ δεῖ μὴ καθάπερ ἡ λακεδαιμονίων πόλις τ ἀρετ ἀσκεῖν. ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ἐ ταύτῃ διαφέρουσι τ ἄλλων, ᾧ μὴ νομίζειν ταὐτὰ τοῖς ἄλλοις μέγιστα τ ἀγαθῶν, ἀλλὰ τῷ χρῆσθαι μᾶλλον διά τινος ἀρετ. ἐπεὶ ἢ μείζω τε ἀγαθὰ ἢ τὰ ἐ πολέμῳ ταῦτα, ϛ τ ἀπόλαυσιν τ τούτων ἢ τούτων, ἢ τ τ ἀρετ, ϛ ὅτι διὰ αὐ τ, φανερὸν ἐκ τούτων. πῶς ἢ, καὶ διὰ τίνων ἔσται, ἔστω δὴ θεωρητέον. συγχαίνομεν δὴ διῃρημένοι πρότερον, ὅτι φύσεως, ϛ ἔθους, ϛ λόγου δεῖ· τούτων ἢ ποίους μέν τινας εἶναι χρὴ τὴν φύσιν, διώρισται πρότερον. λοιπὸν ἢ θεωρῆσαι πότερον παιδευτέοι τῷ λόγῳ πρότερον, ἢ τοῖς ἔθεσι. ταῦτα γὰρ δεῖ πρὸς ἄλληλα συμφωνεῖν συμφωνίαν τ ἀρίστην· ἐνδέχεται γὰρ διημαρτηκέναι καὶ τ λόγον τ βελτίστης ὑποθέσεως· ϛ διὰ τ ἐθῶν ὁμοίως ἦχθαι. φανερὸν δὴ ἔστό γε, πρῶτον μὲν καθάπερ ἐν τοῖς ἄλλοις, ὡς ἡ γένεσις ἀπ' ἀρχῆς ἐστι, ϛ τὸ τέλος ἀπό τινος ἀρχῆς ἄλλου τέλους. ὁ ἢ λόγος ἡμῖν, ϛ ὁ νοῦς, τ φύσεως τέλος. ὥστε πρὸς τούτους τ γένεσιν καὶ τ τῶν ἐθῶν δεῖ παρασκευάζειν μελέτην. ἔπειτα ὥσπερ ψυχὴ ϛ σῶμα δύ' ἐστὶν, ἔστω ϛ τ ψυχῆς ὁρῶμεν δύο μέρη· τὸ, τι ἄλογον, καὶ τὸ λόγον ἔχον, ϛ τὰς ἕξεις τὰς τούτων δύο τ ἀριθμόν· ὧν μὲν ἔστιν ὄρεξις, τὸ ἢ νοῦς. ὥσπερ ἢ τὸ σῶμα πρότερον τῇ γενέσει τ ψυχῆς, ἔστω καὶ τὸ ἄλογον τ λόγου ἔχοντος. φανερὸν δὲ καὶ ἔστο· θυμὸς γὰρ ϛ βούλησις, ἔτι δὲ ἐπιθυμία, καὶ γνωμένοις εὐθὺς ὑπάρχει τοῖς παιδίοις·

Multa igitur iuſtitia, multaq; temperantia ys opus eſt, qui optimè rem gerere uidentur, quique rebus omnibus, quæ fortunatæ habentur, perfruuntur: ut ſiqui ſunt, quemadmodum fabulantur poetæ, in inſulis fortunatis. Hi enim tanto magis philoſophiam & temperantiam, & iuſtitiam requirent, quanto magis in talium rerum copia & libertate otioſè uiuunt. Quamobrem igitur eam, quæ beata & bona futura eſt, ciuitatem, his uirtutibus oporteat eſſe præditam, in promptu eſt. Nam cùm turpe ſit non poſſe bonis uti, tum multo turpius eſt in otioſa uita non poſſe uti: ſed occupatos quidem, & bellum gerenteis, ſe præbere uiros bonos: pacem agitanteis uerò, & otio diffluenteis, mancipiorum ſimiles eſſe. Quapropter non quo modo Lacedæmony, colere uirtutem oportet. non enim illi ab alijs hac ratione differunt, neque alys eo ſunt excellentiores, quòd non eadem, atq; aly, maxima bonorum eſſe putent, ſed potius quod hæc aliqua uirtute parari exiſtiment. Quoniam autẽ maiora hæc eſſe bona, quàm bellica: melius q̃ eſſe his frui, quàm uirtutibus: & hæc eſſe per ſe expetenda, perſpicuum eſt. Quo modo & quibus uys ad ea peruenirì poſſit, uidendum. Hac igitur partitione ſuprà uſi ſumus, ut diceremus, natura, conſuetudine, ratione ijs, qui uiri boni futuri ſunt, opus eſſe. Atque ex his tribus, quali ingenio, qualiue natura præditos eſſe oporteat, antea definitum & conſtitutum eſt. Reſtat ut uideamus, utrùm ratione prius erudiendi ſint, an conſuetudine & moribus. Hæc enim oportet inter ſe concinere concentus optimo. fieri enim poteſt, ut & ratio alicuius ab optimo fine poſito & fixo aberrarì, [b] & ſimili conſuetudine ſit educatus. Perſpicuum igitur primùm hoc quidem eſt, quemadmodum in alijs, ſic & in hac re ortum à principio initium capere: & finem ab aliquo principio naſci, quod ipſum alius finis eſt. At ratio & mens nobis ſunt naturæ finis. Quare ad has oportet ortum noſtri & conſuetudinis meditationem atque exercitationem parare. Deinde quemadmodum animus & corpus duo ſunt: ſic & animi duas eſſe partes uidemus, unam rationis expertem, alteram rationis participem: & duos harum partium habitus, quorum alter appetitus, alter eſt mens. Vt autem corpus animo origine prius eſt: ſic et pars animi rationis expers, parte ratiõis participe prior eſt. Licet autem hoc quoq; hinc intelligere, quòd animi quidam ardor ſeu excandeſcentia & uoluntas & præterea cupiditas, in pueris ſtatim in lucẽ editis ineſt:

est:ratio autem & mens ætate progredientibus natura innascitur. Quare primùm corporis curam necesse est esse priorem, quàm animi:deinde curam appetitionis. Gratia sanè mentis eam, quę est appetitionis:illam autem corporis, gratia animi.

ὁ δὲ λογισμὸς καὶ ὁ νοῦς τοῖς ἔθεσιν ἐγγίνεσθαι πέφυκε. διὸ πρῶτον μὲν τοῦ σώματος τὴν ἐπιμέλειαν ἀναγκαῖον εἶναι πρότερον, εἶτα τὴν τῆς ψυχῆς. ἔπειτα τὴν τῆς ὀρέξεως. ἕνεκα μέν τοι τοῦ νοῦ τὴν τῆς ὀρέξεως· τὴν δὲ τοῦ σώματος, τῆς ψυχῆς.

ineſt:ratiocinatio uerò, & mens ætate progreſsis innasci ſolet natura. Quocirca primùm quidem corporis cura animi culturam necessariò debet anteire: deinde proximè appetitionis, mentis causa tamen, cura habenda est: animi gratia, corporis.

COMMENTARIVS.

Quia autem.) Confirmat, quod dixit, carere non posse ciuitatē, quæ beata futura sit, uirtutibus, aptis ad otium honestè traducendū, retinendaq; bona, quæ magnis cum laboribus periculisq; parta fuerint. Vtitur autem ad hoc constituē dum sententijs duabus, satis planis: quarū prior est, eundē finem uitæ esse hominibus publicè & priuatim: id est, eadē studia & easdē artes magnū conuentum & gregē hominum ornare, quæ ornant & perficiunt unū quempiam mortalem. Altera autē, eundē terminū oportere esse uiro optimo & optimæ reipublicæ, & non diuersum, ut aliæ scilicet res sint, quæ informent optimum uirum: aliæ, quæ rempublicā totam. Inquit igitur, ex his quasi fundamentis quibusdam perspici, instructā esse debere ciuitatē uirtutibus, quæ otio cum laude traducendo, necessariæ sunt: est enim hoc redditio illius, quæ initiò posita est particulæ ἐπεὶ. Requiri uerò ostendit has uirtutes, cùm finis humanorū consiliorū belliq;, quod suscipitur ab ipsis aliquando, necessariò sit pax, ut negotij laborumq; multorū otium ac requies. quod sæpè se testatū esse cōmemorat. Planè autē hoc significauit in x. libro de Moribus ad Nicomachum, cùm inquit, uideri positam uitam beatam in otio: sustulitq; ea quæ repugnare uidebantur. Etsi enim, inquit, premimur aliquando laboribus multis, uersamurq; in negotijs, id facimus, ut requiescamus: eodemq; pacto bellum gerimus, ut pace fruamur.

Vtiles autem.) Indicat nunc, quæ uirtutes accōmodatæ sint otio & oblectationi animorū. Neq; enim unū tantùm genus ipsarū, propriæq; artes otij, otiū ornant: sed requiruntur etiā, quæ negotijs & turbidis temporibus idoneæ sunt. Coniungi igitur ambo hæc genera earū debent: cuius rei, ne quis hoc fortè miretur, causam adfert. Opus enim esse, inquit, humanæ naturæ multis quoq; necessarijs rebus, ne penuria ipsarum impediatur illud suū honestum otium: in primis tamen multū ad hoc ualent ueræ uirtutes, ut, concludens totam rationē, tradit. uel potius, ut planum hoc factum è superiore disputatione addens, inquit: Quapropter temperantē ciuitatē esse decet, & fortem & constantem, tolerantemq; laborū: postremum uerò horū requiri comprobat auctoritate prouerbij, quod est, non permitti debere seruis ut otiosi sint. Vox peruagata loquebatur de planè seruis, quos otiū & indulgentia dominorū corrumpit: accommodat autē illam Aristoteles ad ingenuos, quibus etiam ualde obest otium. quod Veronensis poeta significauit, cùm cecinit: *Otium reges prius, & beatas Perdidit urbes.* Cùm autē otium nunc accusat, quod suprà tantoperè laudauit, mirari non oportet: longè enim aliud hoc otiū est ab illo, ut apparet. Pyrrhus etiā, rex Epirotarum, cognouit finē bellorum esse requietē: coactusq; est id confiteri post multas & astutas interrogationes Cineæ illius sui, quem dolebat, ipsum per tot casus & pericula magna ad ipsam tendere, cùm in manu sua positam haberet. Cùm igitur otiū quoque Pyrrhus probaret, crederetq; fructum esse maximarū ærumnarum: non tamen, ut significauit, idē quod Aristoteles, otium intelligebat (longè enim melius & honestius est hoc) illo namq; fortunati omnes homines frui possunt, ac fortasse etiam non magnis opibus instructi uiri.

Qui autem.) Docet, quæ potissimū uirtutes quibus temporibus, & contrarijs etiam inter se, maximè conueniant. Primùm autē admouet stimulum hominibus, ut se muniant uirtutibus, idoneis ad pericula belli depellenda: ponēs ipsis ante oculos malum, in quod necessariò incidunt, qui non sunt illis, tanquam armis, tecti. fiunt enim præda inimicorū atq; omniū, qui in ipsos hostiliter incurrerint, nisi fortitudinē coluerint. Addit igitur, opus esse fortitudine & constātia, ut mala toleremus temporibus turbulentis, & cùm premimur molestijs atq; incōmodis: contrà autē studijs sapiētiæ, & bonis artibus, ad otiū honestè traducendum. temperantia uerò ac iustitia ambobus temporibus: & in bello enim, & in pace utiles sunt, uel necessariæ potius hæ uirtutes. Adiungit etiā, magis requiri ambas in otio & tranquillis rebus: non quia non magnos fructus ferant in negotio & in bello (tunc enim præcipuè decet nos remotos esse ab omni libidine atq; iniusto facto) sed quia durities eorū temporum, continentesq; labores nos erudiunt, talesq; necessariò reddunt. Contrà autē, inquit, ubertas externorū bonorum, & securitas, nedum moderetur animis nostris, potius nos deprauat ac contumelioſos reddit: nisi obstruatur uia pestibus animorū, ne irrepant in nostra pectora. Cùm tanquam certum & exploratum ponat, bellū cogere nos iustos esse ac temperantes, non est dubitandum de ueritate huius sententiæ: quamuis, si aliquis spectet mores & consuetudinē nostrorū temporum, longè aliter existimet de hac re, cùm tanta licentia inuaserit animos militum, præsertim Italici generis, corrupta disciplina militari. Ne autem magis accusem nostræ superioris q; ætatis mores, quod sine dolore facere non possum, qui cogitare uoluerit ueteris Romanæ militiæ instituta, & illius quæ postea secuta est, præsertim perpetuò imperantibus certis quibusdam hominibus, qui pecunia ac dolis gradū illum honoris, potestatemq; sibi peperêre: ita prorsus se rem habere, facile intelliget.

Multa igitur.) Cùm impendat nobis tantū mali, nisi uti illis sciamus, à magna copia bonorum, rebusque admodum prosperis: monet nos, ut tunc maximè caueamus ipsa, totosque nos conferamus ad remedia, quibus coercentur: ducuntur autē illa ab excellenti quadam iustitia & temperantia, quibus ornati sint oportet, qui habent uentos ualde secundos omnium suarū rerum, potiunturq; cunctis rebus, quæ uulgò putantur efficere homines beatos. Cùm autem monstrare uellet refertos homines fortunæ bonis, & qui securo penitus animo esse possent, inquit: Ceu si sunt aliqui, ut poetæ ferunt esse in insulis beatorū, id est expleti omnibus commodis uitæ, & remoti ab omnibus periculis: his in primis opus erit studio sapientiæ uirtutibusque, quas appellarat: & tanto magis, quanto magis uincunt cæteros in affluentia eorum bonorum, exploratumq; habent se illa nunquam amissuros. M. quoque Cicero in epistola quadam ad Atticum, cùm significare uellet locum, ubi bene beateque uiueretur: eodem prouerbio est usus, appellauitque & ipse μακάρων νήσους. Animaduertendus autem est modus loquendi infrequentior & durior, δικαιοσύνης δεῖ τοὺς λοιπούς: & non dandi casu, τοῖς λοιποῖς. opinor autem esse Atticismum: cuius sermonis flosculos libenter decerpebat minimè impolitus scriptor Aristoteles.

Oportere igitur.) Ostendit se illustrasse, quod obscurum erat, ac multis ignotum: sed etiam confirmat iudicium suum, aperiēs quantopere peccaturi sint, & in quam turpitudinem incisuri, qui aliter faciant. Inquit autem, Oportere ciuitatem, quæ bene beateque uictura sit, eademque studiosa futura, his uirtutibus instructam esse, perspicuum est. post quod iam editum, stimulum, ut dixi, ciuitatibus admouens, ait: Cùm enim turpe sit uti non posse bonis, quæ sibi adsint, nec uerum fructum inde capere: adhuc magis turpe est, & dedecoris plenum, in otio pati illa cessare & langueſcere, quod nasci non potest, nisi à nostra ignauia atque inertia. cuncte namque tunc curæ & impedimenta remota sunt, quæ asperis temporibus nos premunt, & cogunt in remedijs illorum malorum quærendis occupatos esse. inurit enim nobis turpem notā, nos grauatos molestijs multis, & dum uersamur in bello, perspici esse uiros bonos: cùm autem pace fruimur & otio, mancipijs similes. uita enim illa, referta uoluptatibus, & quæ nullā cogitationē susciput de sua dignitate, magis propria est serui hominis, quā ingenui ac liberi.

Quare oportet.) Cùm uideret ciuitatem Spartiatarum aduersari suo consilio propter auctoritatem eius reipublicæ, ualde laudatæ: necesse habuit Aristoteles eius meminisse, testificariq; non esse in hoc ipsam imitandam, quia peccaret atque errori non paruo affinis esset. quare ortum etiam huius erroris indicauit. Inquit autem, non debere ciuitates, quæ beatam uitam tueri uelint, colere uirtutem, ut illa faciebat. nam sedulò Spartam uirtutem exercuisse fatetur, neque in hoc discrepasse, quòd putaret alia quædam maxima bona esse: non quæ cæteri, qui saperent, existimarent. Sentiebat enim cùm ipsis in hoc, ac bea-

tam uitam in primis esse persequendam censebat: sed hæc eximia bona parari alia potius uirtute arbitrabatur, id est, bellica & fortitudine ipsa. concludit autem rationem hoc pacto: Quia autem maiora bona sunt, quæ pariunt uirtutes propriæ pacis, id est, quæ rationis sunt, ac uersantur in rebus contemplandis, quàm quæ gignit alterum genus uirtutum, illæ inquam, quæ à moribus appellantur. hæ namque magis utiles sunt in bello, ut fortitudo & temperantia: ideo melius se existimare de his dicit, quàm Lacones faciant. Quod facit ad uerba, quibus hic usus est, cùm obscurius illud dictum sit. ἀλλὰ τῷ ἡγεῖσθαι: opinor è superiore loco huc traduci debere, νομίζειν: ut intelligatur, Laconas dissensisse ab alijs τῷ νομίζειν ἡγεῖσθαι, quemadmodum à me iam in declaratione ipsa significatum est.

Quomodo autem.) Cùm docuisset, quis optimus ac uerisimus finis sit uitæ humanæ, quod sequebatur: nunc tradit, quæ uia sit perueniendi ad eum, & quarum rerum ope id impetratur. restare igitur sibi affirmat, ut hoc uideat, & quasi manu ducat illos, quos perpolit, & compotes tanti boni facere studet, ad ipsum. Redigit autem in memoriam nostram primùm superiorẽ diuisionem, qua complexus est, quæ requiruntur ad hoc præclarum opus efficiendum. illa autem sunt tria, natura, mos & ratio. Primum uerò eorum nunc minimè explicat, id est quales oporteat esse natura ingenioque, qui adipisci queant hoc eximium bonum, quia id factum à se iam fuerat: quærit igitur de duobus reliquis, quibus ambobus, cùm opus sit eosdem ornatos esse, posse ambigi ostendit, ab utrò incipiendum sit, id est utrum prius instituendi sint ratione an moribus, & unde principium sit sumendum. Nam, quin conuenire debeant hæc inter se, dubitandum non esse affirmat: & conuenire non mediocri aliqua ratione & concordia, sed optima & perfectissima. Plurimum autem studij in hoc ponendũ esse, & hunc qui dictus est, consensum necessarium esse, significat. Quod usuuenire potest, & contingit aliquando, ut ratio aberret discedatque ab optimo quasi fundamento, quod iactum sit alicuius honesti facti: eodemque pacto deprauatam ipsam esse, rationem scilicet, cõtingit, moribus & consuetudine mala, in qua diu assueta & educta sit. Cùm priore duorum horum modo incommodum nascitur, ratio corrupta non est, sed tantùm peccat: quia non consequitur, quod uolebat: cũ posteriore, tunc uitio ipsius fit. Cũ in excusis quibusdam libris hic ὁμοίων legatur patrio casu, numero multitudinis, quam lectionem sequitur uetus tralatio: in omnibus calamo exaratis scriptum offendi ὁμοίως. est sanè locus omnis obscurior: quod fecit etiam (nisi fallor) ut lectio incerta sit. Non planè etiam perspicitur, quæ uis notioque sit postremi uerbi, ualeat ne ἦχθαι institutam esse rationem, & quasi informatam, ut ἀγωγὴ uocatur institutio puerorum: an perductam ad uitium & peccatum.

Manifestum iam.) Satis apertum esse dicit, unde initium ducendum sit huius rei, id est instituendi uiri probi & ciuis utilis reipublicæ. Incipiendum enim est à corpore: anteaque studium ponendum in ipso ornando, quàm in animo perpoliendo: eodemque pacto, cùm ad animum peruentum est, incumbendum prius in partes eius, uacuas à ratione, excolendas, quàm in mentem & consilium instituendum. Viam igitur, quæ tenenda est, aperire uolens, inquit: idem cõtingere in hac ipsa re, quod in cæteris omnibus usu uenit. ut enim generatio ipsarum proficiscitur ab aliquo principio: ita finis, à quopiam principio alius finis. Imitari igitur debemus in hac re instituta naturæ ipsius & artium etiam, quæ sequuntur hãc rationem ac uiam. addit autem, quod desiderabatur ad concludendum, Ratio autem nobis & mens finis est nostræ naturæ: statimque concludit dicens: Quare ad hæc, generationem & morum curam, meditationemque præparare opus est: debemusque cuncta quæ antecedunt instruere ita, ut huic perficiendo, cui aliquo modo seruiunt natæque sunt, ualdè aptæ accommodatæque sint. Sed, cũ locus obscurior sit propter breuitatem, nec cuncti, qui declarare uoluerunt, eodem pacto acceperint: iterum de sententia ipsius disputabo. Cùm igitur duobus argumentis utatur, prioris huius uis (ut opinor) hæc est, quo, ut altero quoque, probat oportere prius incumbere in uitam & mores, quàm in rationem ac mentem erudiendam, etsi σκοπὸς consiliumque est, perficere & absoluere mentem. Videmus enim, inquit, hoc usu uenire in multis rebus, ut originem ducant à principio remotiore, & non solùm proximo suo, quia principium primum peperit aliquo modo non unum, sed plura. Eodem igitur pacto studium perpoliendi mores, aditus atque ingressio est cultus & expolitionis rationis ipsius ac mentis: nec commodè poterant instrui hæ, nisi antea uita moresque purgati fuissent. Quare cùm aspiciamus hoc contingere in alijs rebus, quæ à natura siue ab arte fiunt, ut initium sumant ab inchoato quopiam atque imperfecto, feranturque ad integrum atque perfectum: mirari nõ debemus, si idem usu uenit in hoc, de quo quærimus. Necesse autem auctor habuit mentionem facere rerũ, quæ dici possunt nasci ab alio quoque initio: & non solùm à suo proprioque, ut ostenderet, similique probaret, uerum esse, quod ordiri uult, ordinemque hunc suum rectum. Inueniri namque potuissent, qui existimarent, oportere statim finem humanæ naturæ, id est rationem ac mentem excolere & ornare à principijs suis proprijsque illarum ipsarum, & non ab initijs aliarum antecedentium rerum.

Deinde, quemadmodum.) Probat appetitionem, uacuam à ratione, existere in homine, antequam mens in eo consistat. etsi enim præstantior mens est, uincitque dignitate appetitionem: superatur tamen ab ipsa tempore. Vtitur autẽ diuisione frequẽti apud ipsum, & quam significauit suprà sibi uehementer placere, id est, quæ secat res bifariam. inquit enim, quasi à capite ordiens: Quemadmodum anima & corpus duo sunt, ita perspicimus animæ partes duas esse: illam inquam, quæ sine ratione est, & alteram quæ rationem in se continet. præterea uidemus habitus harum partium diuersos esse, numeroque itidem duos: quorum alter appetitio est, qui flagrat cupiditate rerum, speciem aliquam boni in se habentium: alter uerò mens, quæ moderatior est, consilioque suis in rebus utitur. addit autem, ut efficiat, quod studebat: Vt autem corpus, si spectetur ortus ipsius, prius est animo: ita pars animæ, expertis rationis, tempore antecedit habentem in se rationem. corpus enim tanquam stratum est & materia: anima uerò species atque actus. Satis autem apertum hoc esse inquit, nulloque negotio intelligi posse ita se habere ab illis, qui habitus proprios harum partium cogitarint. Animus enim, inquit, id est excandescentia & uolũtas, nec non cupiditas, existunt in pueris statim ut nati sunt. iræ namque in ipsis, in tenera etiam illa ætate, signa quædam uisuntur, ijdemque cognoscuntur quædam ardenter cupere: contrà autem, inquit, ratio & mens gigni solet in ijsdem, cùm ætate profecerint. hic enim est ordo naturæ. πέφυκεν autem inquit, quia reperiuntur quidam ita tardi, ut cùm creuerint, etiam simi les sint puerorum. Cùm appellet hic auctor in habitibus animi, expertibus rationis, uoluntatem: planum est, ipsum in hoc sequi consuetudinem, non iudicium suum, qui & in II. de Anima, & in primo de Arte dicendi, cùm diuideret appetitionem, statuit uoluntatem esse appetitionem cum ratione. Sed M. quoq; Cicero uoluntatem etiam sæpè fecit, contra ueritatem, expertem rationis. quod tamen minus mirari debemus.

Quare primùm.) Si standum est, inquit, ijs quæ tradita modò sunt, necesse est prius curare corpus, quàm animam: adhibitaque diligentia & studio conficere ipsum tale, ut propria sua munera rectè obire possit. Cùm autem ipsum ornatum fuerit, ad animumque informandum iam ueniendum est, eundem ordinem sequentes, incipiendi ab ijs quæ priora natura sunt: incumbendum est in appetitionem moderandam, quæ duplex est. aut enim ira efferimur, aut ardenter quæ iucunda sunt, cupimus. Omnem autem operam nostram in appetitione frenanda conferri debere testatur ad mentem ipsam tuendam, suoq; in statu conseruandam. aliter enim labis multum & impedimenti ipsi adferrent uitia appetitionum, non cohibitarum: eodẽq; pacto oportere nos tradit curam gerere corporis appetitionum causa, ut semper inferiores partes, cultusque qui in illis adhibetur, seruiat superioribus ac melioribus.

a καὶ λέγ. τῶν ἐθῶν ὁμοίων ἦχθαι. lib. uulgati, ὁμοίως, mendosè.

CAPVT XVI.

SIquidem igitur ab initio legumlatorem uidere oportet, ut corpora eorum, qui alun tur, sint optima: primùm quidẽ diligentia adhibenda est in matrimonio, quãdo & quales existentes

ΠΕΡ οὖν ἀπ' ἀρχῆς τὸν νομοθέτην ὁρᾶν δεῖ, ὅπως βέλτιστα τὰ σώματα τὰ φύοντα τῶν τρεφομένων· πρῶτον μὲν ἐπιμελητέον πρὸς τὴν σύζευξιν, πότε καὶ ποίους τινὰς ὄν-

Si igitur ab initio uidendum est legum scriptori, ut optima fiant eorum, qui aluntur, corpora: primo utique loco adhibenda in coniungendis maris & fœminæ corporibus diligentia est, quo tempore, & quales

290

stentes nuptialem consuetudinem inter se coire oportet. Opus autem est legem ferre respicientem circa hanc societatem, ad ipsos que & uiuendi tempus, ut simul descendant ætatibus ad eandem temporis opportunitatem, & non dissentiant facultates: uiro quidem adhuc facultatem habente generandi, fœmina autem minimè. Siue hac quidem, non autem uiro: hæc enim gignunt & seditiones inter ipsos, & lites. Deinde & ad liberorum successionem. oportet enim neque ualde relinqui ætatib. filios à parentibus: nullum enim fructum ferret senioribus gratia, quæ proficisci debet à filijs: itemque auxilium, quod à parentibus filijs, neque ualde propinqua esse debet: multam enim habet molestiã. pudor namque minus inest huiusce modi, tanquã æqualibus, & in dispensanda domo propinquitas hæc plena querelarum est. Præterea autem, unde incipientes huc trãsiuimus, ut corpora eorum, qui procreantur, sint ad uoluntatem legumlatoris. fermè iam cuncta hæc existunt per eandem diligentiam. Quia autem fixus est terminus gignendi, dico, quod ferè fit: uiris quidem septuaginta annorũ numerus ultimus, quinquaginta autem mulieribus: oportet initium coniugij, quod ad ætatem pertinet, ad hæc tẽpora descendere. Est autẽ adolescentium copula ad liberos procreandos mala: in cunctis enim animantibus partus iuniorũ sunt imperfecti, & fœminini generis frequẽtius, & pusilli corporis. Quare necesse est idem hoc usu uenire etiã in hominibus. Signum huius rei est: in quibuscunque enim ciuitatibus mos est adolescentes & uirilis & muliebris generis copulare, imperfecti & parui corpore sunt. Adhuc autem in partibus adolescentulæ magis laborant, & plures intereunt. Vnde & oraculũ aiunt nonnulli editum fuisse Trœzenijs hãc ob causam, tanquam multę interirent, quia nuberent adolescentulæ, nõ propter fructuum cõparationem. Conducit autem & ad temperantiam, collocari in matrimonium grandiores: intemperantiores enim esse uidentur, cùm adolescentulæ usæ fuerint

τας χρὴ παιδῶν πρὸς ἀλλήλους τὴν γαμικὴν ὁμιλίαν. δεῖ δ' ἀποβλέποντα νομοθετεῖν πρὸ καὶ τούτων τ' κοινωνίαν, πρὸς αὐτάς τε καὶ τὸν τοῦ ζῆν χρόνον, ἵνα συγκαταβαίνωσι ταῖς ἡλικίαις ἐπὶ τὸν αὐτὸν καιρὸν, καὶ μὴ διαφωνῶσιν αἱ δυνάμεις· τὸ μὲν ἔτι δυναμένου γυναῖκα, τῆς δὲ μὴ δυναμένης. ἢ τούτης μὲν τοῦ δ' ἀνδρὸς μὴ· ταῦτα γὰρ ποιεῖ καὶ στάσεις πρὸς ἀλλήλους, & διαφοράς. ἔπειτα καὶ πρὸς τὴν τῶν τέκνων διαδοχήν· δεῖ γὰρ οὔτε λίαν ὑπολείπεσθαι τῆς ἡλικίας τὰ τέκνα τῶν πατέρων· ἀώνητον γὰρ τοῖς μὲν πρεσβυτέροις ἡ χάρις παρὰ τῶν τέκνων· ἡ δὲ παρὰ τῶν πατέρων βοήθεια τοῖς τέκνοις, οὔτε λίαν πάρεγγυς εἶναι· πολλὴν γὰρ ἔχει δυσχέρειαν. ἥ τε γὰρ αἰδὼς ἧττον ὑπάρχει τοῖς τοιούτοις, ὥσπερ ἡλικιώταις, καὶ πρὸς τὴν οἰκονομίαν ἐγκλημάτικον τὸ πάρεγγυς. ἔτι δ' ὅθεν ἀρχόμενοι δεῦρο μετέβημεν, ὅπως τὰ σώματα τ' γενωμένων ὑπάρχῃ πρὸς τὴν τοῦ νομοθέτου βούλησιν. σχεδὸν δὴ πάντα ταῦτα συμβαίνει κατὰ μίαν ἐπιμέλειαν. ἐπεὶ γὰρ ὥρισαι τέλος τῆς γηνήσεως, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰπεῖν· ἀνδράσι μὲν, ὁ τῶν ἑβδομήκοντα ἐτῶν ἀριθμὸς ἔσχατος, πεντήκοντα δὲ γυναιξί, δεῖ τ' ἀρχὴν τῆς συζεύξεως κατὰ τ' ἡλικίαν εἰς τοὺς χρόνους καταβαίνειν τούτους. ἔτι δ' ὁ τῶν νέων συνδυασμὸς φαῦλος πρὸς τεκνοποιίαν. ἐν γὰρ πᾶσι ζῴοις ἀτελῆ τὰ τῶν νέων ἔγγονα, καὶ θηλυτόκα μᾶλλον, καὶ μικρὰ τὸν μορφόν. ὥς ἀναγκαῖον πανταχοῦ τοῦτο συμβαίνειν καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων. τεκμήριον δ' ἐν ὅσοις γὰρ τῶν πόλεων ἐπιχωριάζεται τὸ νέους συζυγνύναι καὶ νέας, ἀτελεῖς καὶ μικροὶ τὰ σώματά εἰσιν. ἔτι δὲ ἐν τοῖς τόποις αἱ νέαι πονοῦσί τε μᾶλλον, καὶ διαφθείρονται πλείους. διὸ καὶ τὸν χρησμὸν γενέσθαι τινές φασι διὰ τοιαύτην αἰτίαν τοῖς τροιζηνίοις, ὡς πολλῶν διαφθειρομένων διὰ τὸ γαμίσκεσθαι τὰς νεωτέρας, ἀλλ' οὐ πρὸς τὴν τῶν καρπῶν κομιδήν. ἔτι δὲ καὶ πρὸς σωφροσύνην συμφέρει τὰς ἐκδόσεις ποιεῖσθαι πρεσβυτέρας· ἀνελαστότεραι γὰρ εἶναι δοκοῦσι νέαι, χρησίμως καὶ ταῖς συ-

leis inter se matrimonio coniungi oporteat. Debet autem de hac societate leges ferre, spectato & utroque eorum ipsorum, & uitæ tempore, ut ætatibus ad eandem opportunitatem temporis conueniant & concurrant: neque uires & potestates discrepent, ut uir quidem gignere possit, fœmina non possit: aut fœmina possit, uir non possit. hæc enim discordias inter eos pariunt, & dissensiones. Secundo loco spectanda est filiorum successio. Oportet enim neque nimis ætate posteriores esse filios parentibus: (nam ut parentes natu grandiores nullum beneficy sui fructum à filijs uicissim percipere possunt: sic filij à parentibus nulla re iuuari, aut subleuari queunt) neque nimis propè ad parentum ætatem accedere. multa enim in hac re insunt incommoda. Nam & minor est erga taleis filiorum uerecundia, tanquam æqualeis, & ex ætatum propinquitate in administratione rei familiaris querelæ & criminationes proficisci solent. Postremò, unde initio huc degressi sumus, uidendum est legum scriptori, ut corpora eorum, qui procreantur, sint ad eius uoluntatem apposita. Hæc igitur ferè omnia una diligentia curáque continentur. Quoniam enim procreationis finis definitus est, uiris quidem ad summum, annorum septuaginta numerus ultimus: feminis uerò, quinquaginta: oportet coniugationis principium, quod ad eorum ætatem attinet, ad hæc tempora concurrere. Est autem adolescentulorum copulatio & coniunctio ad liberorum procreationem inepta. nam in omnibus animantibus adolescentium fœtus imperfecti sunt, & feminæ eduntur potius, quàm mares, & breui corporis figura. Quare necessariò hoc idem etiam in hominibus euenit. Cui rei hoc argumento est, quòd quibuscunque in ciuitatibus hoc in more positum est, ut adolescentes cum puellis adolescentulis matrimonio iungantur, imperfectis & breuibus corporibus præditi sunt. Præterea puellæ adolescentulæ & magis laborant in partu, & plures intereunt. Quapropter consulto à Trœzenijs oraculo responsum eis esse quidam dicunt, illa incommoda ijs accidere propter talem causam, proinde quasi multæ mulieres interirent: quia iuniores ac minores natu in matrimonium collocarentur, non quòd fructus ante tempus colligerentur. Præterea uerò & ad temperantiam aduuat, elocare paulò ætate grandiores. uidentur enim esse intemperantiores ac libidinosiores eæ, qua ualde puellæ re-

fuerint uenere. Et corpora mariũ impediri uidentur ad incrementum, si, dum corpus augescit, coierint: est enim huiꝰ qdꝫ dam definitum tempus, quod non superat amplius augescẽs. Quare uirgines hac copula iungi circiter ætatem decem & octo annorum conuenit, uiros autem circa triginta & septem aut paulo plus minúsue: in tanto enim tempore uigentibus corporibus coniugium erit, & ad pausam procreandorum liberorum unà temporibus opportunè peruenient. Adhuc autem liberorum successio, his quidem ineunte uiriditate fiet, si secuta fuerit statim, ut consentaneum est, generatio: his autem iam fracta ætate ad numerum septuaginta annorum. De hoc igitur, quando decet coniugij initium fieri, traditum est. Tempestatibus autem uti oportet, quibus nunc multi utuntur rectè, re definita ratione, qui hyeme exercent hãc copulam. Opus autem & ipsos iam uidere ad procreationem, quæ à medicis dicuntur, & à peritis rerum naturalium. Medici enim tempestates corporibus aptas satis ostendunt, & physici de uentis, Aquilonios quàm Australes magis laudantes. Qualibus uerò corporibus existentibus, hoc futurum sit ijs qui procreantur, maximè accommodatum, differendum à nobis erit magis accuratè, ubi differetur de institutione liberorum: crasso autem modo dicere satis est & nunc. Neque enim habitus athletarum utilis est ad corporis habitudinem, quæ requiritur in ciuibus: neque ad ualetudinem & liberorum procreationem: neque qui studio medicorum inducitur, ac ualde multis laboribus partus est, uerùm medius horum. Laboribus igitur assuetum opus est habitum habere, laboribus autem non uiolentis: neque ad unum solùm, cuiusmodi est habitus athletarum, sed ad ingenuo homine dignas actiones. Eodem pacto decet hoc existere in uiris & fœminis. Oportet autem & prægnantes curam gerere corporum, non desidiæ deditas, neque alimento tenui utentes. Hoc autem facilè erit legumlatori præstare, si iusserit, ut sin-

νουσίας. καὶ τὰ τῶν ἀῤῥένων δὲ σώματα βλάπτεσθαι δοκεῖ πρὸς τὴν αὔξησιν, ἐὰν ἔτι τοῦ σώματος αὐξανομένου συνιῶνται τῇ συνουσίᾳ· καὶ γὰρ τούτου τὶς ὡρισμένος χρόνος, ὃν ἐκ παραβαίνει πλεῖστον ἔτι. διὸ τὰς μὲν ἁρμόττει περὶ τὸ ὀκτωκαιδέκατον ἐτῶν ἡλικίαν συζυγνύναι, τοὺς δ' ἔτι πλὰ καὶ τελάκοντα, ἢ μικρὸν· ἐν τοσούτῳ γὰρ ἀκμάζουσί τε τοῖς σώμασι σύζυξις ἔσαι· καὶ πρὸς τὴν παῦλαν τῆς τεκνοποιίας συγκαταβήσεται τοῖς χρόνοις δ' καίρως. ἔτι δὲ ἡ διαδοχὴ τῶν τέκνων, τοῖς μὲν ἀρχομένης ἔσαι τῆς ἀκμῆς, ἐὰν γίγνηται κατὰ λόγον δ' θὺς ἡ γώνεσις· τοῖς δὲ ἤδη καταλελυμένης τῆς ἡλικίας πρὸς τὸν τῶν ἑβδομήκοντα ἐτῶν ἀριθμόν. περὶ μὲν οὖ τοῦ πότε δεῖ ποιεῖσθαι τὴν σύζυξιν, εἴρηται. τοῖς δὲ πρὸς τὴν ὥραν χρόνοις, δεῖ χρῆσθαι, οἷς οἱ πολλοὶ χρῶνται καλῶς καὶ νῦν, ὁρίσαντες χειμῶνα τὴν συναυλίαν ποιεῖσθαι ταύτην. δεῖ δὴ καὶ αὐτοὺς ἤδη θεωρεῖν πρὸς τὴν τεκνοποιΐαν, τά τε παρὰ τῶν ἰατρῶν λεγόμενα, καὶ τὰ παρὰ τῶν Φυσικῶν. οἵ τε γὰρ ἰατροὶ τοὺς καιροὺς τῶν σωμάτων ἱκανῶς λέγουσι· καὶ πρὸς τῶν πνευμάτων οἱ Φυσικοὶ, τὰ βόρεια τῶν νοτίων ἐπαινοῦντες μᾶλλον. ποίων δὲ τινων τῶν σωμάτων ὑπαρχόντων, μάλιστα ὄφελος ἂν εἴη τοῖς γινομένοις, ὑπισχνοῦσι μὲν μᾶλλον λεκτέον ἐν τοῖς περὶ τῆς παιδονομίας· τύπῳ δὲ ἱκανὸν εἰπεῖν καὶ νῦν. οὔτε γὰρ ἡ τῶν ἀθλητῶν χρήσιμος ἕξις πρὸς πολιτικὴν εὐεξίαν, οὔτε πρὸς ὑγίειαν, καὶ τεκνοποιΐαν, οὔτε ἡ θεραπευτικὴ, καὶ κακοπονητικὴ λίαν, ἀλλ' ἡ μέση τούτων. πεπονημένῳ μὲν οὖν ἔχει δεῖ τὴν ἕξιν· πεπονημένῳ δὲ πόνοις μὴ βιαίοις· μηδὲ πρὸς ἕνα μόνον, ὥσπερ ἡ τῶν ἀθλητῶν ἕξις, ἀλλὰ πρὸς τὰς τῶν ἐλευθέρων πράξεις. ὁμοίως δὲ δεῖ τοῦτα ὑπάρχειν ἀνδράσι καὶ γυναιξί. χρὴ δὲ καὶ τὰς ἐγκύους ἐπιμελεῖσθαι τῶν σωμάτων, μὴ ῥαθυμούσας, μὴ δ' ἀργὰ τροφῇ χρωμένας. τοῦτο δὲ ῥᾴδιον τῷ νομοθέτῃ ποιῆσαι, προστάξαντι

bus uenereis usæ sunt. Tum masculorum corporibus nocere uidetur ad incrementum, [a] si adhuc corpore crescente rebus uenereis dent operam. huius enim tempus quoddam est definitum, extra quod egrediens non amplius augescat. Quapropter feminas quidem anno ætatis circiter duodecimesimo conuenit in matrimonium collocare: mares uerò anno circiter tricesimo septimo nuptijs alligare. Namque hoc tempore facta coniunctio, & corroboratis florentibúsque ac uigentibus corporibus erit opportuna, & ad procreationis liberorum pausam ac requiem tempestiuè in eodem tempore utrisque concurret. Præterea uerò successio liberorum & parentibus & liberis erit opportuna: his quidem ineunte ætatis robore ac uigore, si statim pro ratione temporis nati fuerint: illis uerò ætate iam decrepita, & ad annum ætatis septuagesimum præcipitata. De coniugio igitur quo tempore sit conciliandum, dictum est. Anni autem tempore eo utendum est, quo etiam nunc utuntur multi, idque pulchrè ac præclarè, bruma [b] huic congressioni faciendæ præfinita. Oportet igitur etiam eos ad liberorum procreationem ea iam cognoscere, & quæ à medicis dicuntur, & quæ à physicis. Nam & medici quibus potissimùm temporibus corpora optimè sint affecta, satis accuratè explicant: & physici, cùm de uentis copiosè disputant, tum uentos aquilonareis australibus anteponunt. Sed quomodo affectis parentum corporibus plurimùm iuuentur, qui procreantur, in ijs quidem, quæ de puerorum institutione dicentur, attentius & accuratius erit disputandum. nunc autem satis erit adumbrata quadam forma dicere. Nam neque athletarum habitus ad bonam corporis constitutionem ciuili societati conuenientem, nec ad bonam ualetudinem, nec ad procreationem liberorum utilis est: neque is, qui remedijs & curationibus eget, quique ualde laborioſus & morbis exercitus est, sed qui inter hos interiectus est. Habitu igitur corporis esse oportet laboribus perferendis durato atque assuefacto: sed assuefacto laboribus non uiolentis, neque ad unum laborem exercitato, quemadmodum athletarum est habitus: sed ad hominum liberorum actiones. Atque hæc ad uiros similiter, & ad mulieres pertinent. Oportet autem & mulieres prægnanteis seu grauidas suorum corporum curam habere, ne desidiæ se dedant, neq; alimento utantur nimis tenui & subtili. Atq; hoc facilè assequetur scriptor legum, si eis iter

aliquod

ut singulis diebus iter quoddã faciant, ad cultum dearum, quę sunt nactæ honorem, ut opem ferant generationi: mente autẽ contrà atque corpore sedatius remissiusq; degere conuenit. apparet enim, quæ gignuntur, ad se ducere non parum ab ea, quæ in utero habet, pariter ac stirpes è tellure. De exponendis autem liberis & alendis, sit lex, nihil mãcum debileq; alere. Propter multitudinem autẽ filiorum, si ordo gentium uetarit, nihil exponere eorum quæ genita sunt: definitam enim esse oportet multitudinem procreandorum filiorum. Si autem aliquibus præter hæc copulatis exortum fuerit, antequã sensus ac uita existat, abortum eo importare oportet. sanctum enim & non sanctum, definitum erit sensu ac uita. Quia autem initiũ ætatis uiro & uxori definitum est, quando principium facere oportet coniugalis copulæ, quanto etiam tempore congruit dare operam liberis definiatur: nati enim seniorũ, sicut iuniorum, imperfecti oriuntur, & corporibus & mente: confectorum autem ætate, imbecilli. Quare cùm uiget mens: hoc autem est in plerisq; (quod quidam poetæ dixerũt, metientes septenario numero ætatem) circa tẽpus quinquaginta annorum. Quare quatuor uel quinque annis superantes ætatem hanc, liberari oportet à procreatione liberorum, quæ palàm sit. Reliquo autem tẽpore ualetudinis gratia, uel alicuius huiusce modi causę, opus est intelligi cõsuetudinem hanc colentes. De consuetudine autem cum alia uel cũ alio, sit quidem simpliciter non honestum, attingentem intelligi ullo pacto, quãdo iam uocatus fuerit sponsus. Tempore autẽ, quo datur opera liberis, si quis perspectus fuerit huiusce modi aliquid gerens, ignominia plectatur, quæ conuenit peccato illi.

καθ' ἡμέραν τινὰ ποιεῖσθαι πορείαν πρὸς θεῶν ἀποθεραπείαν, τῶν ἐληχότων τὴν περὶ τῆς γενέσεως τιμήν. τὴν μέν τοι Δήνοιαν τἐναντίον τ σωμάτων ῥαθυμοτέρως ἁρμόττει Δήγειν· ἀπολαύονται γὰρ φάνεται τὰ γιγνόμενα τῆς ἐχέσης, ὥσπερ καὶ τὰ φυόμενα τῆς γῆς. περὶ δὲ ἀποθέσεως καὶ τροφῆς τῶν γιγνομένων, ἔστω νόμος, μηδὲν πεπηρωμένον τρέφειν. Δηὰ δὲ πολῆθος τέκνων, ἐὰν ἡ τάξις τ ἐθνῶν κωλύῃ, μηδὲν ἀποτίθεσθαι τ γιγνομένων· ὡρίσθαι γὰρ δεῖ τ τεκνοποιίας τὸ πλῆθος. ἐὰν δέ τισι γίγνηται παρὰ τοὺς τεθησυναθέντων, πρὶν αἴσθησιν ἐγγίνεσθαι καὶ ζωὴν, ἐμποιεῖσθαι δεῖ τὴν ἄμβλωσιν· τὸ γὰρ ὅσιον καὶ τὸ μὴ διωρισμένον, τῇ αἰσθήσει καὶ τῷ ζῆν ἔσται. ἐπεὶ δ' ἡ μὲν ἀρχὴ τῆς ἡλικίας ἀνδρὶ καὶ γυναικὶ διώρισται, πότε ἄρχεσθαι χρὴ τ συζεύξεως, καὶ πόσον χρόνον λήγειν ἁρμόττει πρὸς τεκνοποιίαν ὠρίσθω· τὰ γὰρ τῶν πρεσβυτέρων ἔκγονα, καθάπερ τὰ τῶν νεωτέρων, ἀτελῆ γίνεται καὶ τοῖς σώμασι καὶ ταῖς Δήνοίαις· τὰ δὲ τῶν γεγηρακότων, ἀσθενῆ. Δηὸ κατὰ τὴν τῆς Δήνοίας ἀκμήν· αὕτη δ' ἐστὶν ἐν τοῖς πλείστοις (ὡς περ τῶν ποιητῶν τινες εἰρήκασιν, οἱ μετροῦντες ταῖς ἑβδομάσι τὴν ἡλικίαν) περὶ τ χρόνον τὸν τῶν πεντήκοντα ἐτῶν. ὥστε πλάρσιν, ἢ πέντε ἔτεσιν ὑπερβάλλοντα τὴν ἡλικίαν ταύτην, ἀφεῖσθαι δεῖ τῆς εἰς τὸ φανερὸν γεννήσεως· τὸ δὲ λοιπὸν ὑγιείας χάριν, ἢ τινὸς ἄλλης τοιαύτης αἰτίας, φαίνεσθαι δεῖ ποιουμένους τὴν ὁμιλίαν. περὶ δὲ τῆς πρὸς ἄλλον ἢ πρὸς ἄλλον, ἔστω μὲν ἁπλῶς μὴ καλὸν ἀπορρῆσον φαίνεσθαι μηδαμῇ μηδαμῶς, ὅταν ᾖ καὶ προσαγορευθῇ πόσις. περὶ δὲ τὸν χρόνον τὸν τῆς τεκνοποιίας, ἐάν τις φαίνηται τοιοῦτόν τι δρῶν, ἀτιμίᾳ ζημιούσθω πρεπούσῃ πρὸς τὴν ἁμαρτίαν.

aliquod quotidianum ad cultum uenerationemq; deorum eorum, quibus sorte obtigit, ut præsint gignendis animantibus, iniunxerit ac mandauerit. Mentem uerò earum contrà, atq; corpora, dissidiosus haberi in uita degenda conuenit. enam quæ procreantur, multa à matre contrahere cernuntur: quemadmodum & quæ ex terra nascuntur, à terra. De exponendis aũt uel tollendis partubus, lex esto, nequid mancum & debile alatur. Propter multitudinem autem liberorum, ne plures sint, quàm expediat, si gentium instituta & leges uetent procreata exponi: definitũ esse oportet procreandorũ liberorum numerũ. Quòd si quibus inter se copulatis & congressis plures liberi, quàm definitum sit, nascantur, prius quàm sensus & uita inseratur, abortus est fœtui inferẽdus. Quid enim pium ac religiosum sit, quid non, sensu & uita circumscriptũ ac definitum erit. Quoniam aũt ætatis initium uiro & uxori, quando conciliare coniunctionẽ nuptialem incipere oporteat, definitum est: etiam hoc definitum sit, quandiu liberis procreãdis eos operam dare conueniat. Nam ut iuniorũ, ita & grandiorum natu fœtus, inchoatis atq; imperfectis corporibus mentibúsq; nascũtur: eorũ uerò qui senio cõfecti sunt, soboles infirma atq; imbecilla est. Quare id tempus præfiniatur, in quo mens maximè uiget ac floret. mentis aũt flos ac uigor in plerisq; est, quem quidã poetæ exposuerunt: qui hominis ætatẽ septenariis numeris metiuntur, anno circiter quinquagesimo. Itaq; qui hanc ætatem quadriennio aut quinquennio superat, is debet à manifesta procreatione solutus esse. De reliquo, ualetudinis gratia, aut propter talem aliquã causam, oportet eos uideri inter se cõmiscere. De concubitu autem aut uiri cum alia femina, aut feminæ cum alio uiro, esto absolutè turpe & flagitiosum, alium aut aliam ulla ratione ullóque pacto tangere uideri, cùm & est & appellatur coniux. Quòd si quis inter id tempus, quod procreationi liberorum præfinitum est, in tali aliquo facinore deprehendatur: tali infamia notetur, qualem peccati magnitudo grauitásque postulat.

COMMENTARIVS.

Siquidem igitur.) Tradit, qua ætate deceat copulari uirum & uxorem, ut corpora filiorum firmiora sint, erudianturq; melius in ijs studijs, quæ ciuitas colit: in primis autem laboribus militaribus. de corpore enim ciuium, ad uirtutem accipiendã componendo, primùm agit: cui rei efficiendæ existimat oportere longè prouidere, utiturque hoc quasi fundamento quodã suæ præceptionis, dicens: Si quidem igitur à principio statim oportet conditorem legum uidere, ut corpora eorum qui alũtur, optima sint, aptissimáque muneribus obeundis, quibus publicè destinantur: primùm diligentiam adhibere oportet in coniugio, qua potissimum ætate, qualesque ipsos qui iunguntur, esse deceat, cùm matrimonio copulantur. à stirpe namque, in qua nati sunt, parentibusque multa trahuntur, quę ad speciem roburque corporis plurimum ualent. Cùm autem dixerit, Qui aluntur, non qui inde nascuntur: arbitror ipsum significare uoluisse, non omnes esse alendos, cùm legibus etiam interdictum esset quibusdam in populis, ne manci debilesq; alerentur. Cùm enim parẽtibus liceret, statim natos necare liberos, aut exponere: multo magis uidebatur concedi debere publicè, uel potius iuberi, ut inutiles futuri, quia capti essent membris

reip.

reip. necessarijs, exponerentur. Huius opinionis fuit quoque Genesius Sepulueda, qui subtiliter hoc uidit non animaduersum à cæteris interpretibus.

Opus autem.) Ostendit multa, quæ constituere sibi ante oculos debet scriptor legum, cùm ornat hunc locum: admonetque, quæ sint seruanda, pertinentia ad hanc societatem nuptialem. Primum autem est, ut conuertat mentem ad illos ipsos, qui copulantur, ac uiuendi tempus: ut dum unà uiuunt, consentiant inter se, & ijsdem muneribus obeundis pares sint. hoc enim uaIet, Vt simul ætatibus procedant, & tanquam unà iter faciant ad postremum tempus & terminum uitæ. quod non contingeret, si eiusdem ætatis forent: ad certum enim tempus ita desiderijs profectò ijsdem tenerentur, sed mulieris natura imbecillior est. quare citius extinguerentur in ipsis eædem appetitiones ac uires facultatesq; matrimonij exercẽdi. unde, ut affirmat auctor, exorirentur inter ipsos querelæ & discordiæ magnæ: cui malo prouidendum censet. Discreparẽt potestates ipsorum, ut docet, si eorum alter gignere adhuc per ætatem posset: altera autem nullo pacto párere: quod continget non solùm cùm grandior natu est uxor, quàm uir: uerùm, cùm æquales ambo sunt, ac uir etiam superat ipsam aliquot annis, ut ex termino, quem infrà figit huic copulæ, perspicietur. ostendit autem quando initium expostulationum nascitur à uiro. Significauit etiam, quando iustam causam habet uxor increpandi uirum, cùm ipsa scilicet adhuc dare operam liberis potest: uir autem senex iam, & exacta ætate, nõ potest. indicio autem ueteris tralationis cognoui, olim scriptum fuisse hac parte, περὶ τοῦτου τοῦ κοινωνίων, non sine præpositione, ut in excusis erat: sed ita quoque suprà inquit, περὶ τοῦ σύζυξιν.

Deinde & ad liberorum.) Respiciendum etiam, inquit, esse in hac copula ineunda ad sobolem susceptionemque liberorum: ut commoda quæ expectantur inde, capiantur, malaque ac molestiæ uitentur. quare uidendum esse, quantum humano consilio fieri potest, ne filij ætate nimis longo interuallo distent à parentibus. Cùm enim ipsorum senum, imbecillorum factorum, beneficia compensare debeant, non possent pueri adhuc, infirmoque animo ac corpore hoc præstare: eodemque pacto, inquit, cùm deceat parentes liberis prodesse, auxilium hoc non debet ualde uicinum esse: non quia non semper liberis utile sit iuuari à parentibus, sed quia propinquitas hæc secum fert multa incommoda, odiosa parentibus. Duo autem enumerat, quæ inde abesse uix possunt. prius eorum est, quòd liberi minus uerentur parentes: nec pudet ipsos facere, quæ culpæ affinia sunt coram illis, quasi æqualibus ac sodalibus potius, quàm maioribus. Alterum autem est, quòd dolet, filios grandiores tamdiu in potestate esse, uellentque à se pecuniam domumque totam dispensari. quare nascuntur ex hoc querelæ crebræ ac magnæ. Non ferre autem posse filios se corrigi à patribus, frenarique suam luxuriam, declarauit etiam Clitipho Terentianus: qui præterea ualde commotus animo, culpam, cui falsò putabat affinem esse suum, hærere dixit pectoribus omnium parentum, cùm exclamarit. *Quàm iniqui sunt patres in omneis adolescentes iudices*, & quæ sequuntur.

Præterea autem.) Addit tertium quoddam, quod maioris adhuc momenti est: pertinet enim ad rempub. institutaque ipsius seruanda: nec tantùm, si neglectum fuerit, lædit personas, quæ sine consilio societatem hanc coierunt. Præterea inquit, facit ad illud, quod quærebamus, cùm huc diuertimus, explicatoque loco illo, ad hunc transiuimus (accommodatum enim est ad consilium publicum) ita enim corpora eorum, qui nascentur ex eo coniugio, respondebunt menti latoris legum. firmiora namque erunt, celsioraque, & ijs demum dotibus ornata, quæ requirit disciplina ciuitatis. In extremo addidit, fermè hæc omnia commoda proficisci ex eadem disciplina, capiúque ex studio posito in hac copula rectè ordinéque facienda. Intelligit autem, ne existant expostulationes inter uirum & uxorem, inter parentes & liberos: & ut, qui inde nascuntur, pares sint laboribus militaribus tolerandis, & alijs omnibus muneribus obeundis, quæ leges iusserint. Fermè autem, inquit, quia fieri potest, ut hæc diligentia magis profit uni alicui trium horum, quàm alteri: & non omnibus, ut ipse significauit, eodem tenore ac sine ullo discrimine.

Quia autem.) Indicare uult ætatem maris ac fœminæ idoneam maritali copulæ. Vt autem hoc probet, se ratione facere ostendit, qui sit terminus procreationis utroque in sexu, atque ita moderatur huic rei, usus hoc quasi fundamento quodam. Quia enim, inquit, definitus est finis extremumque tempus, quo gignit homo si non omnino exquisiteque, saltem animaduerso illo, quod usu uenit ferè: est enim terminus hic in uiris LXX. annorum numerus ultimus, in feminis uerò quinquaginta: oportet (hæc enim redditio est illius Quia, pendetque ab ea uoce) initium generationis, cùm ætatem attendimus, cæteris rebus posthabitis, ita figi, ut unà perueniant ambo ad ætatem, qua minimè postea apti sint huic operæ: & non ipsorum alter prius, alter uerò posterius. Exempli causa, si uirgo sexdecim annorum nuberet uiro quinquagenario: siue contrà, ut cùm magno interuallo uincit uxoris ætas ætatem uiri: ut Demetrio illi Macedoni contigit, qui ab Antigono patre impulsus fuit Phil lam uetulam uxorem ducere, admonente, ut hoc faceret auctoritate Euripidei senarij: cuius tamen extremam partem immutauit. cùm enim apud tragicum illum sit in Phœnissis, ὅπῃ τὸ κέρδος, παρὰ φύσιν ἀγελαῖον: pro ἀγελαῖον ille γαμητέον dixit. ipsius autem ita uariati sententia est, quæstus causa non esse cunctandum præter ætatem uxorem ducere.

Est autem.) Hæc, quæ nunc adiungit, ualent ad ostendendam utilitatem instituti, quòd laudauit. Multa enim & magna bona in se continere ipsum docet, patefactis malis, quæ comitantur mori contrario. Primùm igitur testatur, Venerem concubitumque adolescentium idoneum non esse procreandis liberis, habereq; in se uitia non parua, quæ enumerat. Probat autem id primum exemplo cæterarum animantium, quarum cùm multæ domi alantur, ut aues nonnullæ, quadrupedes: planũ est hoc in illis ita contingere. & columbarum enim & gallinarum iuniorum partus tales sunt, quales describit, & canum etiam. imperfectos igitur esse, inquit, natos ipsarum, & potius oriri ex illis feminas, quàm mares, eosdemq; illos pusillos esse minutosq;. Quare inquit, necesse est idem contingere in hominibus, cùm sequantur & ipsi in hoc naturam reliquarum animantiũ. Nequis tamen aduersaretur, nec putaret hoc uerum, confirmauit idem argumento ducto à signo. inquit enim, declarare id quod usuenit in omnibus ciuitatibus ac locis, in quibus mos est matrimonio inter se copulare & teneras puellas & adolescentes: homines enim illic sunt imperfecti, pusillique corporibus, nec ad iustam mensuram corporis, firmitatemq; perueniunt. Hoc autem uulgò de plebe Gallorum dicitur, apud quos mala hæc consuetudo increbuit: unde notantur etiam uoce, ostendente erratum hoc ipsorum, irridenteq; breuitatem corporis eorundem & deformitatem. Ἐπιχωριάζειν, quod inquit: ualet, morem esse eius telluris & gentis, ut in comœdia Aristophanes locutus est, qui inquit: ἀσκεῖν τὸν ἐπιχώριον τρόπον: in quo etiam animaduertendum est, ipsum dixisse ἀσκεῖν τρόπον, ut paulo suprà Aristoteles, ἀσκεῖν ἀρετὴν.

Adhuc autem.) Alterum hoc incommodum est, quod exoritur ab eodem fonte: non tamen ipsum posteris nocet, aut reipublicæ tantopere: neque etiam offendit ambos, qui ita copulantur, sed matres tantùm. in partubus namque ipsas magis laborare inquit, multoque plures earum extingui, quàm grandiorum, eo tempore. Causa autem frequẽtioris obitus feminarum aperta est: corpus enim iuniorum, tenerum adhuc & molle, uiresque imbecillæ non perpetiuntur tantum dolorem, totiusq; corporis conuulsionem. Quod si, ut ait Mysis Terentiana, non satis tutum est committere cuilibet obstetrici primo partu mulierem, quia res hæc plena est periculi: quanto magis partus idem periculosus est tenero corpori ac molli, ætatique nondum firmæ ad acerrimos illos dolores sustinendos? Tangit autem historiam, acutamque quorundam responsi editi Trœzenijs interpretationem. cùm enim cæteri omnes putarent, admonuisse Apollinem, ne (ut arbitror) tam citò spargerent semẽ in agros, si uellent uberes fructus inde capere (peribant enim, antequam domum comportarentur) quidam aliter acceperũt, existimaruntque insimulare ipsos Pythiam: quia in hoc peccarent: & ante tempus, propereque nimis uirile semen muliebri aruo mandarent. unde fiebat, ut multæ perirent: natique ipsarum, non fructus terræ collecti, inchoati & exiles forent. In ora ullum hoc nunquam incidi: quod si extaret, aliquid lucis afferret huic loco.

Conducit autem.) Tertium beneficium hoc est, quod capitur è more instituto que, quòd celebrat, atque id quidem magnum: ita enim feminæ continentiores fiunt, si non statim, ut nubiles sunt, & ut iuris periti loquuntur, uiri potẽtes, traditæ fuerint nuptui: cùm enim illa ætate, quæ incontinens est, feruerq; libidinibus, assuetæ fuerint Veneri, intemperantiores euadunt: nec frenant postea ullam in partem ardentem sitim coitus. unde quot mala gignantur, apertum est.

Et corpora.) Quartum hoc est, ultimumq; beneficium, quod inde capitur: uitatur enim ita non paruum incommodũ, quod exoriretur è contrario more. Illud autem est, quòd corpora marium, si frequenter, teneri adhuc, uenerem exercerent: non facile crescerent, impedimentiq; inde multum acciperent ad corporis augmentum. Tacitus quoque in libello, quem scripsit de moribus Germanorum sui temporis, existimauit adolescentium eorum continentiã causam esse proceritatis corporis ipsorum. uerba ipsius hæc sunt: *Sera iuuenum Venus, ideóque inexhausta pubertas.* Si sequimur lectionem hanc, dubitare non possumus, quin sententia uera sit: est certè plana illa & facilis, præterea secum habet ueterem tralationem. est enim molestum,

lectum, quod in Aldino exemplari & quibusdam etiam calamo exaratis, pro σώμωπος, legitur ασέμωπος. non desunt itidem scripti nonnulli, à quibus utrumque nomen patrij casus abest, tanquam accipi debeat, νέε αὐξωνεμένε. Putaret aliquis non omnino reijci debere, alienumque prorsus esse ασέμωπος, ex illo quod infrà est, πλῆθνον. uidetur enim multitudinem magis copiamque, quàm quantitatem ostendere: ipso enim quoque hoc pacto utitur infrà, ubi de lactis uberrate loquitur. Sed hoc relicto explicat diligenter auctor totam rem, dicens: Si cùm uirile corpus adhuc augescit, incumbunt in Venerem. ne crederetur ab aliquibus uanum, quod affirmasset, corpus crescere: docet id profectò fieri, nec ante legitimum tẽpus ipsum integrum absolutumque esse, qui terminus expectandus est, nec ullo pacto impediendus: quemadmodum etiam non sperandum, ut ipso transacto, corpus augescat.

Quare urgines.) Indicat tempus opportunum huic copulæ. stantibus enim ijs quæ iam tradidit, sequitur ut uirgines collocari debeant in matrimonium, liberisq; operam dare incipere xviij. annorum ætate aut propinqua (neq; enim certus omnino definitusque terminus est harum rerum) mares autem xxxvij. paulóue plus aut minus. Adfert autem causas, quibus maximè probet constituatque hanc legem, docens tantum temporis interuallum requiri, ut inde capiantur commoda, quæ narrat. Primum eorum est, quòd tunc amborum corpora firma sunt, atque ad uiriditatem peruenerunt: ita autem nunc uocemus ἀκμὴν: unde participium, quo utitur, conformatum est. quod tamen in omnibus calamo exaratis libris idem penitus non est, quod scilicet ad genus, numerum casumque pertinet. in maiore enim parte ipsorum scriptum est ἀκμάζωσι, ut respondeat copulæ, quæ σύζευξις uocata ab ipso fuit. uerus tralatio perspicitur, suo in exemplari ἀκμάζωσιν habuisse: neque tamen sententiam uariat, siue dicantur corpora florentia eorum qui ita copulantur, siue copula ipsa florens uirensque appelletur. Alterum bonum, quod inde capitur, esse dicit, quòd simul quasi progrediuntur, iterq; faciunt ad terminum causam que procreationis liberorum: concordes enim tempore, desiderijsque consentientibus: si desideria quoque uocanda sunt cessationes ipsorum, & quasi interitus. Tertium est, quod adiungit, & ipsum magnum. inquit enim: Si hoc seruatum fuerit, fore ut liberi ex ipsis nati, succedant parentibus, & quasi uicarij operæ illorum fiant legitimo opportunoque tempore. Si namq; ait, ut uerisimile est, orti fuerint, statim ut parentes eorum copulati inter se sunt, continget ipsos appropinquante iam uiriditate, uxores ducere: parentibus autem uergentibus iam ad obitum, & cùm peruenerint ad annum LXX. annorum, quasi diuersorio, in quo quiescant, egentibus. καταλύεσθαι enim ualet requiescere, & ut qui iter faciunt, solent in diuersorium uenire. tunc enim moris est fasces oneraque dissoluere.

De hoc igitur.) Ostendit, qua tempestate anni deceat copulare marem ac feminam, ut inde proficiscantur bona, quæ exponit. Cùm enim arbitretur (ut sanè uidemus contingere in multis) ut primis illis diebus prægnantes faciant uxores: magni referre putat, omnia facere, ut primi partus mares sint: quod obtineri posse sperat, si prima illa ingressio matrimonij, apto tempore administrata fuerit. nam post ipsam, non uidetur facile esse impetrare à junctis hac copula, simulq; degentibus, ut sibi temperent à coniugio reliquis anni partibus. Laudat autem consuetudinem sui temporis, sequendamq; existimat, quo multi morem habebant hyeme uxores domum ducere, tuncque primùm incipere liberis operam dare. Cùm uellet autem hoc significare, quod apertis uerbis expositum, turpitudinis aliquid in se habere uisum esset: appellauit, uerbo ducto ab arte musica, cantuque tibiarum, hunc congressum uiri & uxoris συμφωνίαν. quod junctum uerbum propriè ualet, cùm duo tibicines eandem cantilenam canunt, concordesq; sunt in eodem nomo, ut loquuntur. Aristophanes in fabula, cuius index est ἱππῆς, eodem pacto, cùm intelligeret duorum conseruorum fletum, qui ambo querebantur de iniquitate eri: locutus est, fecitque alterum illorum dicentem, ξυμφωνίαν κλαύσωμεν. Adiungit autem auctor, concludens rationem: Quare opus est & ipsos, qui ineunt hanc copulam, præterea uidere præcepta medicorum, ut rectè ordineque se gerant in re tanti momẽti: sed etiam physicorum, qui subtiliter rationem omnem naturæ contemplati, suadere multa poterunt, ualde huic rei apta. Medici enim, inquit, tempestates nouerunt aptas malo aliquo corporibus gignendo, & quæ etiam salubres sunt: physici autem uentorum uim cognitam habent, laudantque magis flatus aquilonios, quàm australes, quemadmodum cæteris corporum utilitatibus pariendis. Ipse, qui facilè illa omnia docere potuisset, cùm artis medicorum (ut ferunt) ualde peritus esset, & omnium consensu, summus physicus: noluit nunc incumbere in hanc curam, ne doctrinas uarias permisceret, quod committere semper sedulò uitauit. Vel confugit in hoc ad auctoritatem aliorum, ne se ostentaret. Laertius certè in eius uita, quam scripsit, tradit Aristotelem domi Amyntæ, Macedonum regis, uixisse, functumque apud eum esse munere medici atque amici. In IIII. certè libro de Ortu animantium, testatus est, quòd hic ait illos dicere: mulieres, spirantibus aquilonibus, mares magis párere. quo etiam in loco addidit, pastores affirmare nõ solùm magni referre ad gignendum pecudum fœtus mares siue fœminas, si ineantur hoc aut illo flatu: uerum etiam si uersæ fuerint, cùm ineuntur, ad austrum aut aquilonem.

Qualibus uerò.) Docet qualia deceat esse corpora parentum, ut quæ nascetur, firma sit proles, aptaque magnopere publicæ institutioni. Etsi enim intelligit locum magis aptum esse huic disputationi, ubi agitur de disciplina huius ætatis: non alienum tamen arbitratur, nunc etiam aliquid attingere, proprium illius quæstionis. Ostendit autem, quæ corpora minimè accommodata sint huic rei præstandæ. inde namque cognoscetur, quæ contrà, uacua ab his uitijs, sint idonea tam præclaro operi efficiendo. Primùm igitur reijcit hinc habitum corporis athletarum, id est summo studio & infinita quadam cura partum: exponens, quæ uitia in eo sint, affirmansque ipsum minimè accommodatum esse ad bonam illam corporis habitudinem, quæ requiritur in ciuibus, utilisq; est muneribus proprijs ipsorum obeundis, nec ad ualetudinem corporis tuendam, neque ad liberos procreandos. longũ aũt carmen Euripidis è fabula, cuius index erat Autolycus, legitur apud Athenæum in X. libro, in quo uituperantur athletæ, multis uitijs illius studij accuratè demonstratis: præcipuè aũt accusatur, quòd nulla publica utilitas inde capitur. Etsi namq; infinitum est robur corporis ipsorum, illas tamen uires nullum fructum ferre traditur in bello, neq; eo fortiores sunt contra hostes. Quare confirmatur illo, quod ipsi primum hic objicitur ab optimo auctore. Quod hic secundo loco ponitur, non esse eosdem habitus corporis ualetudini tuendæ aptos, notum est, Celsum idem affirmare, causas diligenter afferentem suæ sententiæ. Tertium, quòd dicti sunt, nihil etiã ualere illi habitus ad liberos gignendos: fortasse inde nascitur, quòd cibus ille multus, quem capiunt, consumitur totus in corpore augẽdo, magnitudineq; eius, quæ superabat staturam cæterorum mortalium: ut etiam in illo, quem suprà indicaui loco, declarat Athenæus. Quemadmodum autem improbat noster doctor habitudinem corporis athleticam: ita etiam, quæ arte medicorum curationibusq; assiduis paritur, omnemq; demum, quæ non sine magnis laboribus conflictationibusq; corporis comparatur. Mediam autem probare se dicit, quæ utitur exercitationib. corporis moderatis: & cæteris omnibus, eodem pacto iustã mensurã seruantibus.

Laboribus igitur.) Cùm ostenderit, qualem deceat esse ad liberos gignendos ualdè accommodatam corporis habitudinem, id est mediam interiectamq; inter duo extrema: nunc declarat magis, quam intelligat, & quæ potissimum ipsa sit: dicitq; se probare sanè illam, quæ laboribus firmata est, sed laboribus modicis, & minimè uiolentis, lædere enim magis quàm iuuare corpus solent exercitationes corporis uehementiores. Vitandas etiam dicit eas, quæ referuntur ad unum tantùm finem, quales erant exercitationes corporis athleticæ. duram enim illam exercitationem solùm ferebant, ut uires augerent, in certaminibusque illis & spectaculis superarent aduersarios: ipse autem uult parari habitudinem aptam ad cuncta ciuilia munera sustinenda, & quæ ingenuis uiris congruant. Adiungit autem in extremo, oportere ijsdem præceptis instruere muliebre genus, nec pati ipsas segnes penitus ignauasque esse: ita enim quoque erunt ad meliores partus pariendos aptiores: habita tamen semper ratione corporis ipsarum mollioris.

Oportet autem.) Cùm existimet magni referre ad firmitatem corporis natorum, quanta maximè in infirma illa teneraq; ætate manere potest, qua ualetudine matres sint, præsertim eo tẽpore, quo uterum gerunt (si quid enim uitij est in corpore ipsarum, facilè manat ad fœtus) admonet paucis, quæ seruanda ab ipsis putet. in primis autem utile arbitratur, prægnãtes segnitiem desidiamque uitare (cui culpæ plerunque mulieres omnibus temporibus affines sunt) sedent enim domi, nec exercent corpus: quare necessariò excrementorum plenæ sunt. quæ res obest ualde ijs, quos in utero habent. Præterea suadet ipsis, ne utantur uictu tenui, cibisque qui succi parũ firmitatisq; in se contineant. Quia autẽ hoc arduũ esse existimaret aliquis, mutare scilicet mores hominũ: ostendit quomodo sine magno negotio impetrare id legũ lator queat. remedium enim erit, medicabiturq; huic malo religio, quæ in animis ipsarum magnam uim habet: cùm sint, ut Naufistrata Terentiana fatetur, miserę mulieres omnes superstitiosæ. Vult igitur ipsum iubere, ut singulis diebus prægnantes accedant ad fanum dearum earum, quibus deabus mortales tribuerunt hunc honorem ac potestatem adiuuandi parturientes, opemque ferendi doloribus illis

oppressis,

oppreſsis, conciliaturæ ſibi animos earum. non enim dubium eſt, quin quod apud auctorẽ eſt, τῶν ἐλληχότων τὸν πρῶτον γρυπτεῖον μιλὼ: pertineat ad deos ipſos, non ad mulieres, conſecutas hoc decus, id eſt, quæ obierint proprium ipſorum munus, declinarintque maculam ſterilitatis, ut quidam acceperũt. Fieri autem opinionibus hominum uidetur Ariſtoteles ſignificare, naſciq; à iudicijs ipſorum, ut hi dij magis hanc rem, quàm aliam curent. Talis uerò, qualem deſcribit, erat (ut notum eſt) Iuno Lucina. Vt autem debere illas exercere corpus, ita contrà animum iudicat habere oportere tranquillum uacuumque à moleſtijs ac ſollicitudinibus. ægritudines enim ac moleſtiæ longè pellendæ ſunt à mulieribus prægnantibus, præſertim cùm iam partui propinquæ ſunt: operaque potius danda, ut hilares ſint, ac iucundæ uiuant: quia id obeſſet magnopere his, quos in utero gerunt, labisque non parum afferret corporibus ipſorum, in quæ penetraret aliquid curarum ac triſtitiarum matris. Valde autem premere atque affligere corpora hominum dolores & ſollicitudines, ſatis exploratum eſt. Ita arbitror locum accipiendum, non quemadmodum fecerunt, à quibus etiam ſuprà diſſenſi: qui uidentur putaſſe loqui hic auctorem de his, qui nati iam ſint, atque imbui diſciplina aliqua cœperint: quibus profectò requies & ceſſatio à corporis laboribus accõmodata eſt. Vtilitatem in extremo expoſuit huius præceptionis. Inquit enim, infantes, quod apparet, trahere à matribus, quæ in utero ipſos geſſerunt, non parum eorum & bonorum & malorum quæ illic exiſtunt, ut in corpore, ita etiam in animo: quemadmodum inquit, quę oriuntur è terra, è tellure ipſa, & eius natura ac ui. Venter igitur matris reſpondet poteſtati terræ, quæ & ipſa ſtirpes alit.

De exponendis.) Quid ſui iudicij ſit de more inſtitutoq; ueterum illorum Græcorum oſtendit, quibus licebat exponere neq; liberos, ſi alere noluiſſent: neque ea res fraudi ipſis erat. plenæ ſunt fabulæ comicorum & tragicorum huius conſuetudinis. inquit igitur: De exponendis, ſiue in uita retinendis alendiſq; liberis à parentibus, ſtatur hæc lex, Nihil mãcum debileq; alendum. nullo enim pacto uult orbatum ſenſu, membroq; aliquo corporis, uſibus humanis neceſſario, ſiue pluribus, ali. quod probabat antiquitas, quia hi reip. utiles nullam in partem ſunt (moleſti autem multis modis cæteris) ſed etiã quia illi ipſi nullum uerum fructum uitæ guſtant. conflictantur autem neceſſariò multis miſerijs. Noſtra pietas Chriſtiana hoc ſuſtulit, tantumq; concedit monſtra extingui, & partus, qui magis beluæ, quàm hominis ſpeciem referunt.

Propter multitudinem.) Aperit, quid faciendum putet, ut in malis, ab illis, quibus ſoboles nimis creſcat, in illis locis, ubi lege interdictum eſt, ne quis pater alat plures liberos, quàm lex patiatur. neq; enim probat expoſitionẽ necemq; eorum, qui procreati ſint: ſed melius eſſe putat, huic malo prius remedium adhibere, & antequam editi in lucem ſint, ipſos extinguere: ſi extingui illi dici poſſunt, qui perduntur in utero matrum, antequã ſenſus uitæq; participes fiant. Concedit igitur abortionem: non omnem tamen, ſed celerem illam & propinquam, conceptui liberorum: atq; id, ut uitentur incommoda, quæ naſcerentur è nimia copia ipſorum. & ſanè inſtitutis ueterum Græcorum, hoc frequẽs & uſitatum erat. quod inde etiam perſpicitur, quòd licebat parentibus, editos iam ipſos interimere. Declarat idẽ locus Ciceronis pro A. Cluentio, qui laudat iudices quod dam, qui Mileſiam mulierem, quòd ab hæredibus ſecundis accepta pecunia, partum ſibi ipſa medicamentis abegiſſet, rei capitalis damnauerant. qui fortaſſe illam magis damnarant, quia mercede id feciſſet, quàm quod cõtra leges commiſiſſet. non enim oportuiſſet tantopere oratorem iudicium illud celebrare, ſi peruulgatum ipſum & cotidianum fuiſſet. Vt autem conſilium ſuum conſtituat Ariſtoteles, doceatq; nihil culpæ admiſſuros, qui id quod iubet, fecerint: inquit, uſque ad hunc terminum poſſe id ſine ſcelere fieri: quia ſanctum id eſſe, ſiue non eſſe, ſed nefarium factum, definitum eſt ſenſu ac uita. Non eſt igitur homo fœtus, expers ſenſus atq; uitæ: quare qui ipſum diſsipat, non homicida. Non eſt autẽ certa lectio huius partis duobus locis: excuſus enim liber ab Aldo diſcrepat ab exẽplari, quod ſecuta eſt uetus tralatio: nã habet, πάξις τῶν ἐθῶν, & nõ ἐθνῶν, una plus tantùm litera, ſed ſenſu ualde diuerſo. & infrà, ὥριστο γὰρ ἤδη, præterito, non indefinito tempore: & ſententia, quæ neceſsitatem oſtendat, ὡρίσθαι γὰρ δεῖ. ego, etſi diu multumq; dubius in hoc fui, magis tamen probaui uetuſtam illam.

Quia autem.) Monſtrat tempus, quo putat deſiſtendum coniugibus eſſe à procreatione liberorum. Cùm enim definierit primam ætatem aptam huic muneri rectè obeundo, quæ in uirginibus eſt, XVIII. annorũ: in uiris, XXXVII. uidebantur ipſius eſſe partes, figere terminum aliquem ultimum eidem operi: in quam rem nunc incumbit. Neceſſe autem eſſe, finem aliquem ſtatuere procreationi liberorum, inquit. Vt enim nati è nimis iuuenibus, imperfecti ſunt, imbecillumq; corpus & conſilium habent: ita procreati è ſenibus, ſunt imbecilli. hic uidetur eſſe ſenſus huius loci: qui tamen non ualde planus eſt, niſi exiſtimemus non idem omnino ualere, πρεσβυτέρων & γεγηραικότων: utar enim uerbis ipſius Græcis rei explanandæ cauſa: cuius ſanè opinionis non ſum. Expreſsit autem, de iunioribus matrimonio inter ſe copulatis, loquens, inchoatos filios eorum eſſe & corporibus & animi parte illa, qua utimur in conſilijs capiendis, διανοίᾳ uocata: de ſuſceptis autem è ſenibus tantùm inquit, ipſos eſſe imbecillos: hoc enim apertè ualet, ἔκγονα ἀσθενῆ. quod uerbum potius oſtendit infirmitatem corporis, quàm animi: nec tamen me latet, ἀσθένειαν aliquando appellatam imbecillitatem conſilij: ſed debuit hoc loco apertè loqui, non uti uerbis translatis. Quòd ſi ita locus accipiendus eſt, uidendum cur non condẽnet eiuſdem uitij, putetq; laborare imbecillitate conſilij, ut corporis, natos è ſenibus: cùm omnes conſentiãt, pares in hoc quoq; eſſe ſenes pueris: & non minus quàm illi habeãt, conſilium imbecillum habere. D. ſanè Thomas diſcrimen nullum inter ipſos notat: quod fecit, quia illa uerba, ἀτελῆ γὰρ τὰ σώματα τῶν νέων διανοίας, de ſenibus prolata eſſe cenſet.

Quare cùm uiget.) Aperit magis tempus idoneum huic rei, definitq; ipſum eſſe ætatem quinquaginta annorum, quam quaſi normam quandam elicit è ſuperiore animaduerſione: quod indicat, quod dixit, Quapropter declaratum enim fuerat, oportere firmam ac uegetam eſſe mentem: hac autem potiſsimum ætate contingere affirmat. Vt autem facilius hoc probet, utitur teſtimonio Solonis. is enim fuit, qui diſtinxit ætates numero ſeptenario. Poëtam autem ipſum uocauit, quia ualde fuit deditus ſtudio pangendi carminis, non adoleſcens modò, uerùm etiam ſenex. Sed potuit quoque eundem ita uocare, quia hoc elegia quadam ſua Solon ſignificauit: cuius plures uerſus leguntur apud Clementem Alexandrinum. Addit autem in extremo, cùm prius teſtatus eſſet, non hoc penitus ſolidum certumq; eſſe, ſed uſu uenire in maiore parte mortalium: addit igitur, oportere, qui ſuperauerint hanc ætatem ſpatio quatuor uel quinque annorum, penitus ſe abſtinere à ſuſcipiendis liberis, quos alant, & loco filiorum habeant: ut uitetur malum, quod expoſuit.

Reliquo autem.) Non præcepit, ut ex ea die penitus ſibi temperent à coitu, miſcendiſque ſimul corporibus uir atque uxor: quod nunc teſtificatur, ſed tantùm conſilio procreandi reip. liberos, quia eſſent inutiles. Quòd ſi (ut nunc adiungit) commodum ipſis eſt aliquando hoc facere, alia de cauſa ad id impelli, id eſt, ut ſeruiãt ualetudini: ſiue ob aliud quippiam, remotum à proprio munere, ita inter ſe coniugatorum, quod eſt dare operam liberis. Animaduertendum autem eſt, cenſere noſtrũ doctorem, in illa etiam ætate Venerem aliquam iuuare corpus. leuat enim manifeſtò ipſum, eiecto humore illo è locis, in quib. copia ipſius collecta eſt: ſed hoc potius iuuare corpus iuuenum uidebatur, quàm ſenum. Quòd autẽ alias quoq; cauſas extra re poſſe, inquit, huius concubitus, multæ poſſunt eſſe: in quibus etiam illa, ut ita ſedentur, ſi quæ fortè inter ipſos iniuriæ natæ ſint. nam hoc quoq; optimum eſſe huius domeſtici mali remedium, ſignificauit Solon: qui lege quadam ſua coegit uiros ob id, ut ſaltem ter menſe rem haberent cum uxore: quam tamen neceſsitatem non omnibus impoſuit, uerùm illis tantùm, qui domum duxiſſent hæredem paternorum bonorum: ne, ſi fortè illa putaſſet ſe negligi, cum ſua copia eum deſereret.

De conſuetudine.) Oſtendit, quomodo ſe gerere uir debeat, cùm iam uxorem cepit, in hac ipſa re, de qua ſermo nunc eſt, id eſt in uſu Veneris: abſtinereque ſe ipſum uult ab omni alia ratione uoluptatis huius explendę. Partitur autem in duo tempora iniuriam, quam ſi fidem uiolaret, uir faceret uxori: peccatumq; non par eſſe declarat ambob. temporibus, quare nec eãdem pœna afficiendũ. Tempora autem ſunt hæc, unũ ſcilicet, ſtatim ut uir iunctus eſt hac copula cùm uxore, ſponſioq; facta eſt: alterum, cùm ipſam domum duxit, liberisq; operã dare cœpit. Cenſet igitur, uirum improbè facere, ſi poſtquam ſponſus iam appellatus eſt, intelligatur ab uxore alij ulli Veneri operam dare. Exiſtimat enim, aditũ quoq; matrimonij integrũ eſſe oportere, & ab omni labe uacuũ: inutileq; putat eſſe, primis illis diebus offendere apud uxorem, alienareq; à ſe animũ ipſius: & tamen commiſſam hanc culpam non dignam pœna arbitratur, ſed tantùm, inquit, honeſtum non eſſe hoc committere: nec rectè facturum ſponſum, qui penitus ſibi non temperet ab hac iniuria. Alterum tempus eſt, cùm uir iam liberis operam dare incœperit. quare ignominia uirũ legibus affici iubet, notariq; maiore ipſa, aut minore pro ui naturaq; flagitij. grauius enim tunc crimen eſt, magiſq; odioſum hoc factum meritò uxoribus (putant enim ſe deſpici) ita autem omnem hunc locum accipiendum puto. nam quod initio inquit, πρὸς ἄλλο, ἢ πρὸς ἄλλον: fortaſſe non pertinet poſterius hoc ad uxorem inſtruendam: nec declarat, ipſam quoque ſe abſtinere debere à miſcendo corpore cum alio uiro. Nam præceptum hoc inſtruere uirum ſolùm

Iùm iudico. quòd indicant uerba, quæ sequuntur, uirilis generis ἁπλόμβρον, & πόσις. Significare enim puto turpem & nefariam Venerem, quæ Græcis penè libera & concessa erat: additumq; ab auctore, ad refellendos illos, qui existimarent ita se minimè uxores lædere, neq; matrimonium uiolare, cùm in alio genere libidinis peccent. Declarat hoc, quod in Pharmaceutria Theocriti legitur. ubi enim uenefica illa exponit, uenisse ad se mulierem, quæ nuntiaret ipsi Delphin aliò conuertisse animũ suum, nec tamen compertum ipsi esset, cuius generis amor ille foret, inquit, Κή' τέμιν αὔτε γυναικὸς ἴχει πόθος, ἔπτε κ᾽ ἀνδρὸς. Nec tamen me fallit uideri cuipiam esse Platonem in extremo VI. libro de Legibus aliter de hoc sentire, qui apertè loquitur, uxorẽ quoque notandam, quæ consuetudinem habuerit cum alieno uiro id quod non repugnat, ut opinor, huic loco.

a Vetus codex habet, ἐὰν ἔπ τὲ σώματος αὐξανομένης, &c. Vulg. τὲ σπέρματος αὔξων. Quidam docti neq; σώματος, neque σπέρματος in hunc locum recipiunt, sed reijciunt. ego σώματος retineo, cùm præsertim in libris antiquis reperiatur.

b τὴν σωφροσύνην ποιεῖσθαι τ. al. σωφωλίαν, minus rectè.

c ἀπολαύοντα γὰρ φαίνεται τὰ χρυσώμματα τῆς τεκέσης, &c. Vulg. τὰ χρυόμματα τῆς ἐχέσης, &c. mendosè.

CAPVT XVII.

NAtis autẽ filijs putare oportet magnũ esse discrimen ad corporũ uires alimẽtũ, quali utantur. Perspicitur autẽ attendentibus, quæ fiunt in cæteris animantibus & gentibus, quę student inducere bellicum habitũ, lactis alimentũ copiosum maximè accõmodatũ esse corporibus: sine uino aũt, propter morbos. Adhuc autẽ prosunt & motus, quos tantuli ferre possunt. Ne membra aũt distorqueantur, propter teneritatem, utuntur & nunc quædam gentes instrumentis quibusdã, à fabris confectis, quæ non sinunt corpora taliũ distorqueri. Prodest autem statim & contra frigora assuefacere à paruis pueris: hoc enim & ad ualetudinẽ, & ad bellica facta maximè accõmodatum est. Quare apud multos barbaros populos mos est, his quidem in flumen frigidum infantes mergere: his uerò paruũ tegmen inducere, ueluti Celtis. Cuncta enim, quibuscunque fieri potest ut assuescant, satius est paulatim assuefacere: factus autẽ est natura habitus puerorũ propter calorem ad frigorum exercitationẽ. Circa igitur primã prodest adhibere curam huiuscemodi, & huic assimilem. Proximã autẽ huic ætatem usque ad quinq; annorum, quam nondum ad rem ali quam perdiscẽdam rectum est admouere, neq; ad necessarios labores, ne corporum auctionẽ impediant: decet tantam motionem adipisci, ut fugiat ignauiam corporũ, quam opus est cõparare & per alia facta & per lusionẽ. Decet aũt lusiones esse neq; illiberales, neq; laboriosas, neq; remissas. Et de sermonib. & fabulis, quales decet audire tãtulos curẽt pfecti ipsorũ, quos uocãt pędonomos: cũcta .n. huiuscemodi oportet munire uiã posteriorib. studijs. Quare lusiones multas oportet esse imita-

ΓΕΝΟΜΕΝΟΝ δ᾽ τ τέκνων, οἴεσθαι μεγάλω εἶναι διαφορὰν πρὸς τ τ σωμάτων δύναμιν, τ τροφὼ, ὁποία τὶς αὖ ἡ φαίνεται· ἔστι δὲ διά τε τ ἄλλων ζώων ἐπισκοπεῖσθαι. ἔστι δὲ διὰ τ ἐθνῶν, οἷς ἐπιμελές ἐστιν εἰσάγειν τ πολεμικὴν ἕξιν, ἡ τὸ γάλακτος πληθύεσθαι τροφὴ μάλιστα οἰκεῖα τοῖς σώμασιν· ἀοινοτέρα δὲ, διὰ τὰ νοσήματα. ἔτι δ᾽ κινήσεις ὅσας ἐνδέχεται ποιεῖσθαι τηλικούτων συμφέρει· πρὸς δὲ τὸ μὴ διαστρέφεσθαι τὰ μέλη δι᾽ ἀπαλότητα, χρῶνταί πού καὶ νῦν ἔνια τ ἐθνῶν ὀργάνοις τισὶ μηχανικοῖς· ἀπὸ τὸ σῶμα ποιεῖ τ τοιούτων ἀσραβές. συμφέρει δ᾽ οὐθὺς πρὸς τὴν ψύχη σκληθίζειν ἐκ μικρῶν παίδων. ἔστι γὰρ κ πρὸς ὑγίειαν, πρὸς πολεμικὰς πράξεις, ἀχρηστότατον. διὸ παρὰ πολλοῖς ἐστὶ τ βαρβάρων ἔθος, τοῖς μὲν εἰς ποταμὸν ἀποβάπτειν τὰ γιγνόμενα ψυχρὸν, τοῖς δ᾽ σκέπασμα μικρὸν ἀμπέχειν, οἷον κελτοῖς. πάντα γὰρ ὅσα δυνατ᾽ ἐθίζειν, ἀθρόους ἀρχομένων βέλτιον ἐθίζειν· ἐκ προσαγωγῆς δ᾽ ἐθίζειν. εὐφυὴς δ᾽ ἡ τ παίδων ἕξις διὰ θερμότητα πρὸς τ τ ψυχῶν ἄσκησιν. ὥστε μὲν ἔν τ πρώτην συμφέρει ποιεῖσθαι τ ἐπιμέλειαν τοιαύτην τε καὶ τ τοιαύτη παραπλησίαν. τ δ᾽ ἐχομένην ταύτης ἡλικίαν μέχρι πέντε ἐτ, λύειν ἴσως μάθησιν καλῶς ἔχει σχολάζειν ἀδεμίαν, οὔτε πρὸς ἀναγκαίας πόνους, ὅπως μὴ τ αὔξησιν ἐμποδίζωσι, δεῖ τοσαύτης τυγχάνειν κινήσεως, ὥστε διαφεύγειν τὴν ἀργίαν τ σωμάτων· λύειν χρὴ παρασκευάζειν, καὶ δι᾽ ἀλλήλων πράξεων, καὶ διὰ τ παιδιᾶς. δεῖ δὲ κ τὰς παιδιὰς εἶναι, μήτε ἀνελευθέρους, μήτε ἐπιπόνους, μήτε ἀνιαμένας. κ δεῖ λόγων δὲ καὶ μύθων ποίους τινὰς ἀκούειν δεῖ τὰς τηλικούτους, ἐπιμελὲς ἔστω τοῖς ἄρχουσιν, οὓς καλοῦσι παιδονόμους· πάντα γὰρ δεῖ τὰ τοιαῦτα προοδοποιεῖν πρὸς τὰς ὕστερον διατριβάς. διὸ τὰς παιδιὰς εἶναι δεῖ τὰς πλ-

Liberis autẽ natis atq; editis, multum interesse existimandum est ad corporis uires, quo cibo alantur. Appãret autem, si quis alias animanteis & nationes, quibus curæ est habitum bello aptum corpori inducere, animo percurrat: lactis naturam exuberantem, esse alimentum corporibus maximè accommodatum: sed quæ sit uini expers, propter morbos. Præterea et tãtas agitationes, quantas qui sunt ea ætate, ferre possunt, adhibere prodest. Ne autem membra propter teneritatem distorqueantur, utuntur etiam nunc nonnullæ nationes machinis quibusdam & instrumentis solerter excogitatis: quæ corpus eorum, qui sunt id ætatis, à peruersione & distortione tuentur. Prodest & statim ab ineunte ætate pueros frigoribus assuefacere. hoc enim & ad bonã ualetudinem & ad actiones bellicas, utilissimum est. Quocirca multi barbari hunc morẽ retinent, aly ut pueros simul atq; nati sunt, in frigidum flumẽ immergant: aly ut breui integumẽto uestiant, quod Galli faciũt. Omnib. enim rebus, quibus assuefieri possunt, statim ab ineunte ætate eos assuefacere melius est, dummodo sensim ac paulatim. facilè autem exerceri potest puerorum habitus natura ad frigora perferenda propter calorẽ. In prima igitur ætate tal m diligentiam adhibere, & huic quàm simillimam, utile est. Huic autem proxima usq; ad annos quinque, quam neque dum ad ullam disciplinam admouere, neque ad necessarios labores appellere par est, ne incrementum impediant, tantam agitationem consequi debet, ut corporum segnitiem ac desidiam effugiat: quæ agitatio cùm alys rebus, tum ludo inducenda & comparanda est. Oportet autem ludos neque illiberaleis neque laborioſos, neque remissos ac dissolutos esse. Qualeis autem sermones qualeisq; fabellas audire debeant pueri id ætatis, ijs magistratibus, qui pueris regendis præfecti sunt, quos pædonomos Græci dicunt, curæ sit uidere. Hæc enim omnia debent præcursionẽ quandã adhibere, uiamq; munire ad posteriores uitæ degendæ cõsuetudines & disputationes. Iccirco & lusiones pleræq;, a eorum studiorum, quæ posterius seriò ab

imitationes eorũ, quę poſtea ſeriò agũtur. Contentiones autẽ puerorũ & ploratus nõ rectè prohibẽt, qui legibus uetant: proſunt enim auctioni: fiũt enim aliquo modo exercitatio corporibus. ſpiritus nãq; retentio parit uires laborãtibus: quod uſu uenit & pueris, cùm contendũt uocem, ac tenera ſua membra. Obſeruare autẽ debent pædonomi uitam horũ, & aliã, & ut quamminimũ cum ſeruis ſint: hanc enim ætatẽ & uſq; ad ſeptẽ annos, neceſſe eſt domi cibum capere. Conſentaneũ igitur eſt reijcere ab auditionibus & ſpectaculis illiberalibus, & tantulos exiſtentes. Penitùs igitur obſcœnitatem uerborũ, ut aliud quippiam, oportet legum latorẽ exterminare: è licẽtia enim quodlibet turpè dicẽdi, prodit & facere, quod propè eſt. maximè igitur ab adoleſcẽtibus, ne aliquid dicant aut audiant huiuſcemodi. Quòd ſi aliquis cognitus fuerit aliquid dicere aut facere illorum quæ uetita ſunt, ingenuum quidẽ, nõdum autem probatũ, qui accũbat in cœnis publicis, ignominijs animaduertere in ipſum ac uerberibus: grandiorem autem hac ætate ignominijs illiberalibus, quià ſe gerit ut mãcipiũ. Quia autem dicere huiuſcemodi aliquid exterminamus, manifeſtũ eſt itidẽ & ſpectare uel picturas, uel fabulas obſcœnas. Diligentiam igitur adhibebũt magiſtratus, ne ſtatua ulla, uel pictura huiuſcemodi factorum ſit imitatio. Niſi apud huiuſcemodi quoſdam deos, quib. lex tribuit etiam laſciuiam: ad hos aũt permittit lex & pro ſemetipſis, & pro liberis & uxoribus colere deos. Iuniores autẽ, ne ſint ſpectatores iamborum aut comœdię, lege ſtatuẽdũ eſt, antequã ad ætatẽ peruenerint, in qua poteſtas ipſis facta ſit communicandi iam accubatione & temulẽtia: diſciplinaq; reddiderit omnes tutos à detrimento, quod proficiſcitur ab his reb. Nũc igitur aliò properantes de his rebus locuti ſumus: poſtea aũt cũ in hoc ſteterimus, oportet magis explicare, ſiue nõ oportet primũ, ſiue oportet ſtudio ſe quærentes, & quomodo oportet. præſenti aũt tempore mentionẽ fecimus, ut neceſſe

λὰς μιμήσεις τ ὕστερον σκεψόμεθα. τὰς μὲν οὖν διαπαίσεις τ παίδων καὶ τὰς κλαυθμοὺς, ἐκ ὀρθῶς ἀπαγορεύουσιν οἱ κωλύοντες ἐν τοῖς νόμοις· συμφέρουσι γὰρ πρὸς αὔξησιν· γίνεται γάρ τρόπον τινὰ γυμνάσια τοῖς σώμασιν. ἡ γὰρ τ πνεύματος κάθεξις ποιεῖ τὴν ἰσχὺν τοῖς πονοῦσιν· ὁ συμβαίνει & τοῖς παιδίοις διατεινομένοις. ἐπισκεπτέον μὲν οὖν τοῖς παιδονόμοις τ τούτων διαγωγὴν τ τ ἄλλων, & ὅπως ὅτι ἥκιστα μὴ φαύλων ἔσται· τοῦτο γὰρ τὴν ἡλικίαν, καὶ μέχρι τ ἑπτὰ ἐτῶν, ἀναγκαῖον οἴκοι τὴν τροφὴν ἔχειν. ὅλως δὲ ἀπολαύειν δεῖ τ ἀκουσμάτων καὶ τ ὁραμάτων ἀνελευθερίας, καὶ τηλικούτους ὄντας. ὅλως μὲν οὖν αἰσχρολογίαν ἐκ τ πόλεως, ὥσπερ ἄλλό τι φῶμεν δεῖν τὸν νομοθέτην ἐξορίζειν· ἐκ γὰρ λυσιτελοῦς λέγειν ὁτιοῦν τ αἰσχρῶν, γίνεται & τὸ ποιεῖν σωφρονιστικώτερον. μάλιστα μὲν οὖν ἐκ τῶν νέων, ὅπως μήτε λέγωσι, μήτε ἀκούωσι μηδὲν τοιοῦτον. ἐὰν δέ τις φαίνηταί τι λέγων ἢ πράττων τ ἀπηγορευμένων, τ μὲν ἐλεύθερον, μήπω δεῖ καταλύσεως ἠξιωμένον ἐν τοῖς συσσιτίοις, ἀτιμίας κολάζειν καὶ πληγαῖς· τὸν γὰρ πρεσβύτερον τ ἡλικίας τοιαύτης ἀτιμίαις ἀνελευθέροις, ἀνδραποδώδεσι χαίρειν. ἐπεὶ γὰρ τὸ λέγειν τὰ τ τοιούτων ἐξορίζομεν, φανερὸν ὅτι καὶ τὸ θεωρεῖν, ἢ γραφὰς, ἢ λόγους ἀρχήμονας. διὸ μελὲς μὲν ἔστω τοῖς ἄρχουσι μηθὲν, μήτε ἄγαλμα, μήτε γραφὴ εἶναι τοιούτων πράξεων μίμησιν. εἰ μὴ παρά τισι θεοῖς τοιούτοις, οἷς & τὸν τῶν θυσιῶν μὸν ἀποδίδωσιν ὁ νόμος. πρὸς δὲ τούτοις ἀφίησιν ὁ νόμος τοὺς ἔχοντας ἡλικίαν πλέον πεντήκοντα, καὶ ὥσπερ αὐτ & τέκνων καὶ γυναικῶν παλαίειν τοὺς θεούς. τοὺς δὲ νεωτέρους, οὔτ' ἰάμβων, οὔτε κωμῳδίας θεατὰς νομοθετητέον, πρὶν ἢ τὴν ἡλικίαν λάβωσιν, ἐν ᾗ καὶ κατακλίσεως ὑπάρξει κοινωνεῖν ἤδη, & μέθης· καὶ τῆς ἀπὸ τῶν τοιούτων γιγνομένης βλάβης ἀπαθὴς ἡ παιδεία ποιήσει πάντας. νῦν μὲν οὖν τοῦτον ἐν παραδρομῇ ποιούμεθα τὸν λόγον· ὕστερον δ' ἐπισκοποῦντας δεῖ διορίσαι μᾶλλον, εἴτε μὴ δεῖ πρῶτον, εἴτε δεῖ διαπορήσαντας, & πῶς δεῖ. κατὰ τὸν παρόντα καιρὸν, ἐμνήσθημεν ὡς ἀναγκαίου.

eis tractabũtur, imitationes eſſe debẽt. Vocu autem contentionibus & ploratibus non rectè pueris interdicunt, qui legibus eos uocem contendere & plorare uetant. nam ualent hæc ad incrementum. ſunt enim corporibus exercitationum loco. Nam ſpiritus & animæ compreſsio ijs, qui in aliquo labore uerſantur, uireis ſuppeditat atque amplificat. quod & pueris uocem contendentibus accidit. Debent porrò ij, qui pueris moderandis præfecti ſunt, cùm aliam horum uitæ degendæ conſuetudinem attendere, tum maximè operam dare, ut quàm minimè cum ſeruis uerſentur. huic enim ætati etiam uſque ad annos ſeptem neceſſariò domi uictus ſubminiſtratur. Ratio igitur poſtulat, ut, qui hac ætate ſunt, ab auditionibus & ſpectaculis illiberalibus longè arceantur. Cùm igitur uniuerſè ſcriptor legum uerborum obſcenitatem ex ciuitate, ſiquid aliud, ejicere debeat: (ex eo enim quòd aliquis, quodcunque uerbum turpe in buccam ueniat, facilè proloquatur, naſcitur proximè ut faciat) tum maximè à puerorum auribus oculisq; remouere, ne quid tale uel loquantur uel audiant. Quòd ſi quis comperiatur aliquem eorum, quæ legibus uetita ſunt, aut dicere aut agere, isq; liber ſit quidem ille, ſed nondum dignus qui in conuiuijs publicis interſit, habitus ſit: & ignominia afficiendus, & uerberibus caſtigandus eſt. ſin ſit hac ætate ſuperior, ignominijs illiberalibus inurendus eſt, propterea quòd ſe ſeruorum ſimilem moribus præbuerit. Quoniam autem tale aliquid proloqui uetamus, perſpicuum eſt etiam picturas & fabulas indecoras ac deformeis ſpectare per nos non licere. Dent igitur operã magiſtratus, nequa ſit uel ſtatua uel tabula picta, quæ taleis actiones imitetur: niſi fortè in templis quorundam talium deorum, quibus lex laſciuiam atq; irriſionem ſubobſcenam attribuit. Veruntamen hos deos permittit lex ijs, qui paulò ſunt ætate prouectiores, & pro ſe, & pro liberis, & pro uxoribus uenerari & omni cultus genere mactare. Iunioribus uerò neq; iãbos neq; comœdias ſpectare ulla lege permitti debet, priuſquam eam ætatẽ attigerint, in qua & eis accubationis atq; ebrietatis cõſortibus licebit eſſe: & eos omneis à noxa ex his talibus proficiſcente incolumeis atq; integros diſciplina ſeruabit. Nunc igitur hunc ſermonem curſim habuimus: poſterius autem attentius erit conſiderandum, pluribusq; uerbis explicandum, quærentibus primùm, utrum minimè ſit faciendum, an ſit faciendum: deinde quomodo faciendum. In præſentia autem neceſſariò his de rebus mentionem nonnullam fecimus.

erat.

For-

erat. Fortasse enim nō malè dicebat huiusce modi quiddam Theodorꝰ, tragœdię actor: nulli enim unquā concedebat, ut ante se in scenā exiret, ne humili quidē histrioni, ut conciliatis theatris primis auditionibus. Contingit autē idē hoc & erga cōsuetudines hominū, & erga itidē rerum: cuncta enim prima magis amamus. Quare opꝰ est adolescentibus omnia efficere aliena, quæ culpæ alicui affinia sunt: maximè autem è numero ipsorū, quæcunq; continent in se scelus aut odiū. Cùm transierint aūt quinq; anni, duob. usq; ad septem, oportet eos iam spectatores esse rerum, quas oportebit perdiscere ipsos. Duæ autem sunt ætates, ad quas necesse est diuisam esse disciplinam, post illā, quæ incipit à septem usque ad pubertatem: & rursus post eam, quę à pubertate usq; ad unū ac uigesimū annum. qui enim septenario numero diuidunt ætates, ferè non rectè dicunt. Decet aūt sequi naturę diuisionem: omnis enim ars & disciplina nititur, qđ deest in natura explere. Primū igitur cōsiderandū est, deceátne ordinem aliquem constituere circa pueros. deinde utrū conducit publicè suscipere curā de ipsis, uel priuatim: quod fit & nūc in plurib. ciuitatibus: tertiò aūt, qualem oportet esse hanc.

ἴσως γὰρ οὐ κακῶς ἔλεγε τὸ τοιοῦτον Θεόδωρος ὁ τῆς τραγῳδίας ὑποκριτής· οὐθενὶ γὰρ πώποτε παρῆκεν ἑαυτοῦ πρωτεύειν, οὐδὲ τῶν δήτελῶν ὑποκριτῶν, ὡς οἰκειουμένων τῶν θεάτρων ταῖς πρώταις ἀκοαῖς. συμβαίνει δὲ ταυτὸ τοῦτο καὶ πρὸς τὰς τῶν ἀνθρώπων ὁμιλίας, καὶ πρὸς τὰς τῶν πραγμάτων. πάντα γὰρ φέρομεν τὰ πρῶτα μᾶλλον. διὸ δεῖ τοῖς νέοις πάντα ποιεῖν ξένα τὰ φαῦλα· μάλιστα δ' αὐτῶν, ὅσα ἔχει ἢ μοχθηρίαν, ἢ δυσμένειαν. διελθόντων δὲ τῶν πέντε ἐτῶν, τὰ δύο μέχρι τῶν ἑπτὰ δεῖ θεωροὺς ἤδη γίγνεσθαι τῶν μαθήσεων, ἃς δεήσει μανθάνειν αὐτούς. δύο δ' εἰσὶν ἡλικίαι, πρὸς ἃς ἀναγκαῖον διηρῆσθαι τὴν παιδείαν μὴ τὴν ἀπὸ τῶν ἑπτὰ μέχρι ἥβης. καὶ πάλιν μὴ τὴν ἀφ' ἥβης μέχρι τῶν ἑνὸς καὶ εἴκοσιν ἐτῶν· οἱ γὰρ ταῖς ἑβδομάσι διαιροῦντες τὰς ἡλικίας, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ λέγουσιν ἃ καλῶς. δεῖ δὲ τῇ διαιρέσει τῆς φύσεως ἑπακολουθεῖν· πᾶσαι γὰρ τέχνη & παιδεία τὸ προσλεῖπον βούλεται τῆς φύσεως ἀναπληροῦν. πρῶτον μὲν οὖν σκεπτέον, εἰ ποιητέον τάξιν τινὰ περὶ τοὺς παῖδας. ἔπειτα πότερον συμφέρει κοινῇ ποιεῖσθαι τὴν ἐπιμέλειαν αὐτῶν, ἢ κατ' ἴδιον τρόπον· ὃ γίνεται καὶ νῦν ἐν ταῖς πλείσταις τῶν πόλεων· τρίτον δὴ ποίαν τινὰ δεῖ ταύτην.

Fortaſse enim Theodorus tragœdus non malè tale quiddam dicebat. nullum enim unquam, ne contemptum quidem histrionem passus est ante se in scenam prodire: quòd existimaret spectatorum aureis ys, quæ prima audiūt, captas occupari. Quod idem usu uenit & in hominum congressionibus, & in rerum tractationibus. Nam quæ prima nobis oblata sunt, ea omnia sunt nobis probatissima. Quare adolescētibus, cùm mala ac uitiosa omnia ita debent esse incognita, quasi peregrina: tum ea maximè, in quibus inest uel turpitudo, uel animi offensio. Annis autem quinque exactis, biennium usque ad annum septimum confectum, debent iam disciplinarum earum, quas eos discere oportebit, fieri spectatores. Duæ porrò sunt ætates, ad quas necessariò institutio diuidenda est: altera ab anno septimo ad pubertatem, altera rursus à pubertate usq; ad primum & uicesimum annum. Nam qui ætates per hebdomadas partiuntur, magnam partem non rectè dicunt. Sequenda uerò naturæ diuisio est. Vult enim omnis ars omnisq; doctrina id, quod naturæ deest, supplere. Primum igitur uidendū est, sit'ne in puerorum institutione aliqua ordinis descriptio adhibenda: deinde, utrùm eorum institutionis procuratio, publica, an priuata esse debeat pro cuiusque arbitrio & modo: quod etiam nunc in plerisque ciuitatibus fieri solet: tertio loco, qualem esse oporteat.

COMMENTARIVS.

Natis autem filijs.) Præcipit nunc, quomodo alendi sint pueri, ut firmo corpore sint, aptiq́ue, cùm creuerint, laboribus militaribus tolerandis. Incipit autem ab infantia, quæ tenera ætas quomodo alatur, magni referre putat ad firmandum corpus, solidumq́ue postea faciendum: contra nonnullorum fortasse sententiam, qui arbitrarentur, nullius ponderis hoc esse ad tam remotam ætatem muniendam. Ipse autē contrà existimat, iacienda esse fundamenta ualida huius publici boni. cùm enim dicat, Ad corporum uires roburq́ue: non intellexit corpuscula illa infantium, in quibus nec manere robur uerum potest: nec, si extiterit illic, fructum ullum ferre. Laudat autem copiosum lactis usum, exemplo ducto à cæteris animantibus, & à moribus institutisq́ue populorum, qui toti dediti sunt militiæ. beluæ namque non cessant natis lac præbere naturæ instinctu, donec adulti sint. quod seruant etiam gentes, quas dixit. Quia autem uinum & ipsum robur corpori adfert, reficitq́ue à nimio labore, nequis putaret obijci etiam debere infantibus: tollit hoc, ostendens graues inde morbos & periculosos nasci. quod seruatur etiam diligenter in nostris moribus, quippe cùm, quantum fieri potest, caueatur, nè nutrices merum potent, modicoq́ue, etiam temperato aqua utantur. Si uerum autem est, quod ab Aristomacho Athenienſi dicebatur, ferente in cœlū summis laudibus cytisum, si nutricibus, in defectu lactis, aridus prębitus fuerit, atque in aqua decoctus, potuiq́; cū uino ijsdē datus, fore ut firmiores celsioresq́; infantes sint: deberet in magno honore esse, præcipueq́; iuuaret usus ipsius cōsiliū nostri auctoris. nā quin pabulum hoc magnā copiā lactis gignat, dubitandū nō est, cùm hoc uno ore affirment & medici ueteres oēs & poetæ.

Adhuc autem.) Cùm ostendisset, quali cibo infantes alendi sint: tradit nunc, quæ ad firmandum ipsorum corpus, rectúmque conseruandum faciant. Quantum autem prodesse putet corporis exercitationes, hinc perspicitur: cùm infantes etiā tantillos, quantum infirmum tenerumq́ue ipsorum corpus patitur, exerceri uelit. uerùm quia ambulare nequeunt, iubet, ut ipsis adhibeantur motus tot tantiq́ue, quod res postulat. ita enim, si quid est noxij humoris in corporibus eorum dissipabitur, & calor proprius excitabitur, qui etiam ipse ualde iuuat in omni ætate. Cùm sit igitur consuetudo matrum nutricumq́;, cunas, in quibus infantes sint, agitare, præsertim cùm ipsos sopire uolunt: existimandum est, hoc olim institutum fuisse non solùm conciliandi somnum causa, uerum etiam, ut motu hoc fieret, quod proficisci ab eo tradit optimus magister. Sequitur expositio remedij, quod adhiberent quædam gentes, ne membra puerorum distorquerentur, quia tenera ualde sunt: narrat enim, ipsas uti solitas instrumēto quodā, ad hanc rem facto à fabro, quod uim hanc habet, facitq́ue ne crura mollia ipsorū torqueantur. Sunt etiā in usu horū tēporū instrumenta hæc è ferro, quæ admouentur crurib. puerorū, non omniū: sed eorū tantùm, qui distorta habere cœperint, ad ipsa emendanda & dirigenda. uocabantur autem Latinè Serperastra, ut testatur M. Varro.

Prodest autem.) Admonet, ut statim, primo inquam illo tempore uitæ, cùm parui pueri etiamnunc sunt, assuescant frigoribus perpetiendis: idq́ue prodesse multùm affirmat ad reliquam ætatem ab immoderatis illis defendendam, quæ frigora corpus offenderent magis, morboq́; graues importarent, si noua, neque unquam antea gustata, uenirent. Ad bellica etiā studia id accommodatum affirmat, in quibus necesse est multis modis ipsa fortiter tolerare. Vt autem hoc probet, tangit morē multarum barbararum gentium, quæ olim incumbebant in hanc curam. Duobus autem institutis ipsarum hoc declarat, quibus utitur tanquam signis. Prius eorum est, quòd narrat, quosdam populos solitos statim, ut orti sunt, natos in frigidum

flumen mergere: alterũ autẽ aliorum nonnullorũ, in quibus sunt Celtæ, quos cõmemorat, tenui panno, operimento úe corporis exili, tegere corpora liberorum. ita enim necessariò contra frigus futuri tẽporis muniuntur. Prioris moris meminit Virgilius, ubi fecit Numanum, celebrantẽ firmitatem corporis Italorum, disciplinamq; suæ gentis, dicere:

Durum à stirpe genus, natos ad flumina primùm Deferimus, sæuoq; gelu duramus & undis.

Confirmat autem, quod modò præcepit, addens: Præstare statim incumbere in ea studia, à primisq; annis incipere illis operam dare, quæ necessariò postea frequentanda sunt: sed tamen, quia non omnia usu meditationeq; percipiuntur, hæc excipit. quod in libris etiam de Moribus, exemplo posito, significauit. Quomodo enim posset aliquis sine cibo uitam ducere, quamuis multum studuisset huic rei, aut exercitatione magna impetrare, ut uolaret? hæc enim huiuscemodi; multa sunt, quæ intellexit. Ostendit etiam, quomodo assuefieri debeamus illis rebus melius efficiendis, quæ obtinere ualemus, si meditati fuerimus: iubetq; nos paulatim, non subitò in ipsas incumbere, semperq; addentes aliquid iam parto à nobis cura & diligentia præterita. hoc enim ualet, οὐκ ἀθρόαγωγῆς. Adiungit quoque, quod facit ad idem cõprobandum, habitum corporis infantium, propter calorem, suum propriumq; eius ætatis, factum esse ad frigus meditandum, corpusq; ad ipsum exercendum.

Circa igitur.) Significat se tradidisse, quæ faciunt ad primam ætatem ornandam, & futuris temporibus cum laude trã figendis, magnaq; utilitate reip. parandam: & si qua restant, quæ uim eandẽ habeant, diligenterq; ipsis admota, ualeãt idem præstare: huiuscemodi esse affirmat, & non magno negotio excogitari posse.

Proximam autem.) In quibus motibus corporis, exercitationibusq; tenenda sit consequens ætas, & à quibus cohibenda, declarat. Vt autẽ primam spatio duorum annorũ definiri docuit, ita hanc trium. terminus igitur ipsius erit quintus annus absolutus. Oportere igitur, inquit, hanc ætatem exerceri motu corporis tanto, quantus requitur ad uitandã segnitiem atq; ignauiam, quam omnino opus est ab omni. quamuis tenui & molli corpore depellere: sed rationibus illis motibusq;, qui conueniunt tum infirmis uiribus. Antequam autem ostendat, qui potissimum hi sint, causam affert, cur non iubeat hanc ætatem literis erudiri, arteúe aliqua ingenua ac disciplina imbui, & durioribus etiam laboribus admoueri, malo patefacto, quod inde nasceretur: grauarentur enim nimis ita animi ipsorum, si cogerentur discere aliquid, & labores illi magni incrementũ corporis impedirent. Motum autem eum utilẽ mandat admoueri ipsis, & alijs quibusdam factis, in quibus leniter teneantur, & lusionibus: quas etiam lusiones aperit quales probet, ostendens quæ fugiendæ sint. Primùm enim tollit seruiles & libero homine indignas: deinde duras & laboriosas: tertium genus ipsarum, quas damnat, sunt contrariæ his, id est remissæ nimis atq; eneruatæ.

Et de sermonibus.) Notum est, paruos pueros uehementer capi auditione fabularum, consueesseq; matres & ancillas ita ipsos oblectare. Cùm autem non omnes eodem pacto ipsis accommodatæ sint, quæ potissimum adhiberi debeant, inquit, animaduersurum magistratum eum, qui regit ætatem hanc, unde παιδονόμος uocatur. Mandat igitur curæ ipsorum hanc quoq; rem, & tamen declarat ipse cuius potissimum generis illæ debeant esse: in uniuersum affirmans, cuncta puerilia ipsorum studia patefacere aditum debere ad ea, quæ postea ab ipsis tractanda sint, & quasi leuiter eos in illis erudire, ne cùm tempus uenerit eorum gerendorũ, noui penitus & quasi hospites in ipsis sint. Quod cum intelligat quantopere prosit, præcipit etiam, ut lusiones & oblectamenta puerorum sint imitationes & simulacra eorum, quæ matura ætate ab ipsis seriò fieri debent.

Contentiones autem.) Insimulat quosdã, ualdeq; eos peccasse docet, qui uetabant legibus suis, quod potius laudare debebant, id est contentiones uocis ploratusq; puerorũ: falso putantes, hos nisus esse detrimentosos, cùm, ut docet ipse, prosint iuuentq; incremẽtum corporis. esse namq; dicit conatus illos exercitationis quoddam genus. Quomodo autem efficiatur quod dicit, declarat, adiungens: Spiritus enim contentio uires gignit in corporibus eorum, qui magno cum labore aliquid faciunt: id est, aut onus ferunt, aut infligere plagam alicui uolunt. idem igitur usu uenire, inquit, pueris in contentionib. illis, ut scilicet, uirium aliquid eo pacto imbecillo suo corpori comparent, unde ipsum crescat. Quod hic tradit de spiritu, qui continetur: idem usu uenire affirmat ijsdem penè uerbis in II. libro de Ortu animantium: uires, inquam, hunc conatum corporibus admouere.

Obseruare autem.) Tradit, magistratum eundem diligenter obseruare debere consuetudines puerorum, & cum quibus familiariter uersentur, in primisq; arcere ab illis seruos. quare autem hoc tam sedulò præcipiat, testatur dicens: Cùm enim ipsos necesse sit usq; ad septimum annum domi ali, periculũ est, ne teneri eorũ animi inficiãtur: si liberè in ipsos insusurrare mancipia potuerint, quæ & ipsa illic assidua sunt. Inquit igitur, id malum depellere inde uolens, iustumq; hunc timorẽ esse docere: Consentaneum esse, pueros etiam pusillos, ac penè tantillos, hausturos esse aliquid ex auditionibus seruorum, factisq; illiberalibus, quæ uiderint passim ab ipsis geri. Chærea Terentianus accõmodatũ exemplum est huius optimi documenti, cùm opera studioq; Parmenonis egeret suo illo in amore subito, quam operã ipsi pollicitus fuerat olim impurus seruus: egerat enim ita sæpè cum eo, ut narrat: *Chærea, aliquid inueni modò, quod ames, in ea re utilitatem ego faciam, ut cognoscas meam.*

Penitus igitur.) Complectitur paucis omnia, quæ putat uetanda, tãquam obstantia bonis moribus, & magnam labem in ciuitatem importantia. Ne igitur, inquit, cuncta singillatim persequar, uno uerbo decet legum latorẽ, omnem turpitudinem uerborum è ciuitate eijcere, nec pati uestigiũ aliquod ipsius in ea restare. Quod uerò addidit, ὥσπερ ἄλλοπ, nec expresit quid illud esset: intellexit omnem rem aliam, quæ apertè uim potestatemque magnam haberet nocendi reipublicæ. Causam etiam attulit suæ tantæ seueritatis his uerbis: Qui enim assueti fuerint liberè omnia, quæ turpia obscœnaq; sunt dicere, non metuunt etiam illa facere: inde enim oriuntur improba facta, quæ sanè uerbis flagitij plenis, ut narrat, uicina sunt. unde etiam sapiens uir affirmamus, orationem esse simulachrum atque effigiem factorum. In primis autem præcipit in adolescentibus hoc custodire, ne aut dicant aut audiant quippiam, quod similitudinem aliquam habeat huius culpæ.

Quòd si aliquis.) Qui non paruerint his legibus, pœnis coercendos esse docet: ut & ipsi, si fieri potest, emendentur, & ne exemplo sint alijs peccandi. ostendit autem, quibus potissimùm pœnis castigandi sint. Liberum igitur hominem, & qui adhuc cõsecutus non sit gradum hunc honoris, ut accumbat in publicis mẽsis propter ætatem, participesq; illarum epularũ fiat, iubet ignominia aliqua & uerberibus puniri: qui uir autem iam fit, ac non paruo spatio superauerit ætatem indicatam, ignominijs oportere affici existimat seruilibus, quia colit uitã potius serui hominis, quàm liberi propriam. Non solùm autem ætas parua impediebat, ne aliquis perueniret ad mensas illas: uerum etiam alia quædã uirtutis facta, quæ aliquis adhuc non præstitisset.

Quia autem.) Vrget adhuc magis hunc locum, dicens, dubitari non posse, quin uelit interdici adolescentibus omni aut aspectatione aut auditione rerum lasciuarum, & quæ possunt excitare animos illorũ infirmos ad aliquid turpiter faciendum. Vetat igitur ipsos esse spectatores aut picturarum aut fabularum in theatro impudicarum, & quæ habeant in se deformitatem aliquã. Quare, ut omnis occasio huius mali auferatur, suadet magistratibus, ut uideant, ne statua aut pictura ulla existat in ciuitate, quæ sit imago & imitatio turpium factorum, curentq; diligenter, ut omnes huiuscemodi res inde amoueantur. Vt autem ad eundem Chæream reuertar, cùm ille flagraret amore, & in domo meretricia foret: tamen fatetur sibi animum auctum ad uitium uirgini afferendum à tabula picta, quam illic spectauit.

Nisi apud.) Concedit, ut formæ & simulacra horum tenerorum molliumq; factorum relinquantur in fanis eorũ deorum, qui putantur à mortalibus his factis præesse: non quia hoc auctor probet, rectumq; existimet, sed quia scit impetrari non posse ut tollantur. quæ namque religioni consecrata sunt, quamuis praua, non facile è pectoribus hominũ extirpantur. Illis igitur lasciuis dijs tradit, legem etiam tribuere licentiam uerborum & petulantiam: id est, ut qui uersantur in eorum sacris, liberè quibus uoluerint maledicant, & omne conuiciorum genus in eos iaciant. Vocabant autem ipsos phallos & ithyphallos, & qui imitatores horum institutorum erant, formasq; eorum deorum in theatrum ferebant, appellabantur φαλλοφόροι. Athenæus in XIIII. libro de his copiose locutus est, qui etiam in extremo sermone de illis, usus est uerbo, quo hic Aristoteles. inquit enim: εἶπε προσρέχοντες ἐτάραζον, ὃς αὖ προείλοιντο. notum autem est, hũc nostrum meminisse impudicorum poematum in libro, quem ipsius habemus de Arte poetarum. Addit autem hic, apud hos permitte-

permittere legẽ, ut ætas maturior uota nũcupet pro ſua ſalute, & pro liberorũ etiã atq; uxorũ, & omni honore ipſos afficiat.

Iuniores autem.) Vt docuit, legẽ poteſtatẽ facere ætati iam corroboratæ, ut colat eos deos, quos indicauit: ita ipſe reijcit minores ipſa ab omni ſpectaculo, auditioneq; molli & laſciua, & quæ poſſet mores eorum deprauare. Cùm autem perpetuum hoc eſſe non debeat, extremum mõſtrat huius ſeueritatis: expectariq; tempus debere affirmat, quo ipſi facultas detur accumbendi in conuiuio, & temulentiæ deguſtandæ. quod tempus cùm uenerit, ut hæc quæ liberiora ſunt ipſi concedantur: ita eidem tribui debere putat, ut ſpectent comœdias. Cuius rei cauſa eſt, quòd cùm imbuti ſint diſciplina publica, tuti uidẽtur ab omni labe detrimentoq;, quod important poemata tenera. Ita prorſus puto hunc locum accipiendum: & ut accubationem, ita quoq; ebrietatem exiſtimo moribus Græcorum conceſſam fuiſſe illi ætati, quam ſignificat, & eandem meritò pluribus de cauſis negatam uetitamq; pueris: neq; in declarandis ſententijs antiquorum ſcriptorum, neceſſe ſemper eſt inſtituta noſtra attendere, ad ipſaq; omnia referre, cùm ualde mutata ſint. Quis enim neſcit, non adeò probroſam exiſtimaſſe Græcos, politos etiam & graues uiros, temulentiã, ut nos Itali facimus? Omnia igitur hæc quæ ponit, ſunt quaſi ſigna quædam temporis eius, quo uult iam licere adoleſcentib. ſpectare in theatro, & laſciua illa poemata & comœdias: id eſt, cũ iam permiſſum fuerit illi ætati, ut accumbant in lectulis, cibum ſumentes cum parentibus, & largius potent: & ui diſciplinæ acceptæ, nihil inde mali accipere poſſint, muniti ipſa. Cùm autem interdicat pueris comœdia, puto Ariſtotelem ſignificare priſcã illam comœdiam, quæ plena flagitiorũ erat, maledictorumq; in honeſtos etiã ac moderatos uiros: non nouã, qualis Menandri, Apollodori, Diphili fuit, quæ aut nondũ extabat, aut ipſius ætate in lucem uenit. Peccauit autem manifeſtò Horatius, qui appellãs antiquæ huius comœdiæ auctores: dixit illos ſolitos notare uexareq; contumelijs, qui digni forent, qui deſcriberentur, cùm paſsim innocentes & probos uiros læderent, nec dijs etiam parcerent: cùm Ariſtophanes totã comœdiam in ſanctiſsimum uirum Socratem docuerit. Menandri aũt fabulæ caſtæ erant, & ab omni flagitio uacuæ, quod Plutarchi, grauiſsimi in primis auctoris, teſtimonio cognoſcitur, qui in collatione duorum horum comicorum diuerſi generis, ut alterum inſimulat, & magnis uitijs affinem eſſe declarat: ita Menandrum probat, & ſummis laudibus in cœlum fert. Cùm aũt iambi poematis genus, proprium maledictorũ exiſtimentur, & quo ſolùm conuicia in aliquos iaciantur: tamen uidetur ex hoc loco elici, inuentos etiã, in quibus forent ſententiæ laſciuæ atq; impudicæ: niſi aliquis putet, improbaſſe ipſos quoque auctorem, ut comœdias, quia dum inurerent aliquibus turpes notas, ipſorumq; ſcelera aperirent, obeſſe ualde poſſent puris integriſq; animis puerorum. Nos certè, cùm quempiam oſtendere uolumus, patrio noſtro ſermone ludere ac iocari, dicere conſueuimus ipſum uolere il giambo: hinc ducta uoce, cùm ſit notum, adiungere nos nominibus, quæ ab hac uocali incipiunt, literam g. Duxit autem multa uerba noſter à uetere Græcorum ſermone, quorum etiam quædam ſunt in uſu multitudinis, ac ualde uulgaria, ut aliàs exemplis poſitis teſtatus ſum. Sed, quod paulò ſuprà uocatum fuit ἀσπαθὴς σῶμα: inde nos cognomine uocamus eum, qui uitio hoc crurum laborat, quod ſignificat Ariſtoteles. appellamus enim Stramba.

Hunc igitur.) Cùm attigerit hanc quæſtionem, quæ non eſt propria huius loci (neq; enim tempus adhuc uenit differendi de inſtitutione liberorũ) nec tamen eam abſoluerit: fatetur ſe digreſſum è propoſito, ſimulque oſtendit ſuo loco ipſam allaturum, pleneque perſecuturum: ſed etiam rationem aperit, quam tenere uult, cùm incumbet in hanc rem. Prius enim oſtendit, ſe quæſiturum, oporteátne publicè ſuſcipere hanc curam, ſeduloque pueritiam inſtituere, an non laborare de hoc: & cùm patefactum fuerit, rectum hoc eſſe, oportereque diſciplina probata adoleſcentiam erudiri: pollicetur ſe declaraturum, quã uerã utilemque putet. hoc autem ipſo tempore tradit ſe meminiſſe ipſius tantùm, ut neceſſariæ.

Fortaſſe enim.) Valet hoc ad confirmandum, quod ſuprà præcepit, oportere pueros abſtinere ab omni aſpectatione & auditione rerum laſciuarum: quia firmè hærẽt animis, quæ prima audiuntur, capiuntq; ipſa ualde nos. Vtitur autẽ iudicio Theodori, nobilis tragœdi, qui non patiebatur actorem quempiam fabularum in theatrum induci ante ſe, fabulam recitaturum, quamuis humilem & nullius exiſtimationis præ ſe, illum eſſe intelligeret. hoc autem faciebat, quia exiſtimabat ſpectatores primis illis auditionibus, quas accepiſſent, beneuolos iam familiareſque factos: nõn facilè ullam aliam, quamuis meliorem, probaturos eſſe. Προεισάγειν uidetur ualere, in ſcenam uenire ante ſe: ut εἰσάγειν prolatum ſit pro εἰσάγεσθαι. non permittebat alicui, qui hoc à ſe peteret, non ſinebat quempiam, cùm multum gratia ualeret, hoc impetrare à magiſtratu. Θεάτρων dixit pro θεατῶν, ut M. Cicero: Theatra tota reclamant.

Contingit autem.) Accommodat ſenſum opinionemq; ipſius ſuę rationi, tradens idem uſu uenire in colloquijs hominum atquẽ factis: homines enim ſolere, affirmat, cuncta quæ prima ad eos peruenerint, magis amare, magisque cara habere. Quare concludit, nõn eſſe cunctandum, omnia quæ culpam aliquam in ſe continuerint, remouere ab oculis adoleſcentium, præſertim autem quæ ſceleri affinia ſunt, odioque ab omnibus habentur.

Cùm tranſierint.) Oſtendit quid facere oporteat pueros duobus conſequentib. annis, cùm iam quinq; præterierint, quæ tertia eſt ætas: quã, ut poteſt, inſtruit. Vt aũt ſecundam ſedulò arcuit à ſpectandis rebus, quæ obeſſent: ita cõtrà tertiã hanc exiſtimat oportere iam uiſere ſpectareq; ea, in quib. poſtea firma facta exerceri debet. Vt enim citus illorũ aſpectus allexiſſet teneros animos ad ea amanda, quod pernicioſum fuiſſet: ita horũ animaduerſio amorem eorũ ſtudiorũ inſerit in illorum pectora, in quibus ſtudijs poſtea uerſari debent. Hinc igitur quoq; cognoſcitur, quantã uim habere putet optimus magiſter aſpectationẽ rerũ aliquarũ ad animos puerorũ aut inficiendos aut ornandos. Nam ſtudia quæ intelligit, μαθήματα q; uocat, quia illa ab adoleſcentib. perdiſcuntur: ſunt ferè rudimenta rei bellicæ, & exercitationes in armis tractandis, & laborib. ſuſtinendis, quorũ magnam partem in palæſtra diſcebãt. illa etiã tetigit Virgilius eodem illo in loco, quẽ ſuprà indicaui, cùm cecinit:

Venatu inuigilant pueri, ſyluasq; fatigant Flectere ludus equos, & ſpicula tendere cornu.

Plato quoque in VII. de Republica affirmat, ducendos eſſe eadem de cauſa pueros ad bellum, impoſitos equis: & ſi hoc obtineri tutò poteſt, admouendos loco, ubi pugnatur, ut guſtent ſanguinem, tanquam catuli.

Duæ autem ſunt.) Venit iam tempus uidendi de diſciplina, qua pueri expoliri debeant. nam duobus proximè antecedentibus annis potius ſpectatores illos eſſe uoluit eorum, quibus grandiores inſtituuntur, quàm ipſos imbui diligẽter præceptis. Tradit igitur, ætates duas eſſe poſt ſeptimum annum, quæ diuerſa diſciplina inſtruendæ ſunt: quarum prior ab eo termino uſque ad pubertatem progreditur, altera uerò à pubertate uſq; ad uigeſimum primum annum. Cùm aũtẽ nunc primum attigerit nnmerum, quem ſemper ſpectandum eſſe putauit Solon (is autem eſt tertius ſeptenarius) anteaq; ipſo uſus non fuerit: reddit rationem ſui conſilij, affirmatq; illos qui ętatem diuiſerunt, uſi hoc numero, tanquam norma certa, plerunq; erraſſe, cùm quædam ipſarum minores ſint hoc numero. Ipſe namq; ſpatium primæ hebdomadis in tres ætates partitus eſt: cùm hic non XIIII. annum nominauerit, qui eſt ſecundus ſeptenarius, ſed pubertatem declarauit: ita quoque ſe normam illam non probare. Etſi namque pubertas definitur in multis numero hoc annorum, hoc tamen ſolidum non eſt: quidam enim prius, nonnulli alij poſterius pubeſcunt. Apertè autem pòſt fatetur ſe auctoritatem Solonis non ſequi, oſtendens ueriorem uiam huius rei cognoſcendæ. Dicit enim oportere ſequi naturæ diuiſionem, quæ rarò peccat: atque id, quia omnis ars & omnis diſciplina implere & abſoluere uult, quod inchoatum reliquit natura. Cùm igitur ætates illæ duæ, quas indicauit, ſint factæ, paratæq; ad ornatus illos, & quaſi uirtutes animi & corporis accipiendas: tunc adhibenda ſunt ſtudia & præcepta ipſis perficiendis atq; expoliendis accommodata, dandaque opera, ut ſemina illa adoleſcant.

Primùm igitur.) Hæc eſt quaſi forma quædam eorum, quæ ſequente libro conficere cogitat: ordinem enim totũ nobis quæſtionum illarum proponit, & qui ſcrupuli in hac materia exoriantur, iam monſtrat. Inquit igitur, primùm oportere uidere an debeat puerorum moribus inſtitutio aliqua adhiberi, quæ inſtruat illos & informet, ut ſint utiles reipublicæ, ſiue contrà nulla cura ſuſcipienda ſit de uita ipſorum. Deinde, ſi conſtet eſſe illos ſedulò erudiendos, utrum præſtet ipſos communiter una eademq; diſciplina ornari, an oporteat permittere parentibus, ut ipſi ſuos liberos ſeorſum erudiant. Quod, addit, uidemus ſeruari in plurimis ciuitatibus: non multæ enim tunc quoq; repetiebantur, quæ hoc inſtitutũ haberent. Tertia quæſtio erit, ſi communis diſciplina recipitur, quæ potiſsimum illa futura ſit: longè enim alij ſunt ſæpè fines diuerſarum ciuitatum. ἀ τῶν ἀπεδιαθησομένων, &c. libri uulg. τῶν ἀπεδεξομένων, &c. mendoſè.

FINIS SEPTIMI LIBRI.

ARISTOTELIS
DE REPVBLICA
LIBER IIX.
CAP. I.

VIn igitur legumlatori maximè cura adhibēda sit in puerorum institutione, nemo utiq; controuersaretur. In ciuitatibus namq; non seruatū hoc, nocet rebuspublicis: oportet enim aptè ad singulas uersari in republica. Indoles nāq; uniuscuiusq; reipublicæ, sua ac propria, & tueri singulas solet, & initiò constituere: uelut popularis indoles, popularē statum: & paucorum dominationis, paucorum dominatum. Semper autem optima indoles ac mos causa est melioris reipublicæ. Amplius autem ad cunctas facultates & artes existunt quędam, ad quæ opus est prius erudiri, & assuefieri aptè ad singula ipsorū opera. quapropter apertum est, oportere idem fieri in uirtutis actionibus. Quia autem unus est finis omni ciuitati, perspicuum est disciplinā unam quoq; & eandē necesse omnium esse: atque hanc curā publicè adhiberi, nó priuatim, quomodo nunc quisque suorū filiorū curam gerit, priuatimq; & priuatam cognitionē, quam ipsi uisum fuerit, tradens. Oportet autem cómunium cómunē quoq; esse exercitationem. Simul autem neq; existimare oportet quempiam ciuiū ipsum sui ipsius esse, sed omnes ciuitatis: pars enim unusquisq; est ciuitatis. Cura autē studiūq; singularum partiū spectare debet naturæ ordine ad curā totius. Laudaret autem aliquis in hoc quoq; Lacedæmonios: plurimū enim studium adhibent in pueros, & hoc quidē publicè. Oportere igitur leges scribere de institutione, & hanc cōmunem omnium faciendam, perspicuum est.

ΟΤΙ μὲν οὖν τῷ νομοθέτῃ μάλιστα πραγματευτέον περὶ τὴν τῶν νέων παιδείαν, ἀδεὶς ἂν ἀμφισβητήσειε. καὶ γὰρ ἐν ταῖς πόλεσιν οὐ γιγνόμενον τοῦτο βλάπτει τὰς πολιτείας· δεῖ γὰρ πρὸς ἑκάστην πολιτεύεσθαι. τὸ γὰρ ἦθος τῆς πολιτείας ἑκάστης, τὸ οἰκεῖον, καὶ φυλάττειν ἐίωθε τὴν πολιτείαν, καὶ καθίστησιν ἐξ ἀρχῆς· οἷον, τὸ μὲν δημοκρατικὸν, δημοκρατίαν· τὸ δ' ὀλιγαρχικὸν, ὀλιγαρχίαν. ἀεὶ δ' τὸ βέλτιστον ἦθος βελτίονος αἴτιον πολιτείας. ἔτι δὲ πρὸς πάσας δυνάμεις καὶ τέχνας ἔστιν, ἃ δεῖ προπαιδεύεσθαι καὶ προεθίζεσθαι, πρὸς τὰς ἑκάστων ἐργασίας. ὥστε δῆλον ὅτι καὶ πρὸς τὰς τῆς ἀρετῆς πράξεις. ἐπεὶ δ' ἓν τὸ τέλος τῇ πόλει πᾶσι, φανερὸν ὅτι καὶ τὴν παιδείαν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἀναγκαῖον εἶναι πάντων· καὶ ταύτης τὴν ἐπιμέλειαν εἶναι κοινὴν, καὶ μὴ κατ' ἰδίαν, ὃν τρόπον νῦν ἕκαστος ἐπιμελεῖται τῶν αὑτοῦ τέκνων· ἰδία τε, καὶ μαθήσιν ἰδίαν, ἣν ἂν δόξῃ, διδάσκων. δεῖ δὲ τῶν κοινῶν κοινὴν ποιεῖσθαι καὶ τὴν ἄσκησιν. ἅμα δὲ οὐδὲ χρὴ νομίζειν αὐτὸν αὑτοῦ τινὰ εἶναι τῶν πολιτῶν, ἀλλὰ πάντας τῆς πόλεως. μόριον γὰρ ἕκαστος τῆς πόλεως. ἡ δ' ἐπιμέλεια πέφυκεν ἑκάστου μορίου βλέπειν πρὸς τὴν τοῦ ὅλου ἐπιμέλειαν. ἐπαινέσαι δ' ἄν τις καὶ ἓν τὸ λακεδαιμονίων· καὶ γὰρ πλείστην ποιοῦνται σπουδὴν περὶ τοὺς παῖδας, καὶ κοινὴν ταύτην. ὅτι μὲν οὖν νομοθετητέον περὶ παιδείας, καὶ ταύτην κοινὴν ποιητέον, φανερόν.

IVIN legum scriptori igitur in adolescentium disciplina maximè sit elaborandum, nemo in controuersiam uocarit. namq; hoc in cuitatibus neglectum magna incommoda reip. administrandæ formis importat. accōmodatè enim ad unumquodq; reip. administrandæ genus ciuitatē administrare oportet. Nam uniuscuiusq; reip. administrandæ formæ propria indoles, atq; ut ita dicā, ingenium proprium & reip. administrandæ formā tuetur, & ab initio constituit: uerbi causa, indoles democratiæ conueniens, democratiā constituit & conseruat: oligarchiæ conueniens, oligarchiā. Semper aūt ut quæq; indoles est optima, ita optimā reip. administrandæ formam parit. Præterea in omnibus facultatibus atq; artibus quædam oportet antè doceri, & quibusdā antè assuefieri ad cuiusq; opera muneraq; obeunda. Quare perspicuum est etiam ad uirtutis actiones expromendas quibusdam studys & exercitationibus antecedentibus opus esse. Quoniam autem finis unus omni ciuitati propositus est, perspicuum est etiam unum & eandem omniū necessariò esse disciplinam, huiusq; procurationem publicam esse debere, non priuatam: quemadmodum nunc sui cuiq; filij curæ sunt, & priuatim & priuatam disciplinam, quam cuiq; uisum fuerit docere, suis filijs tradenti. Oportet autem rerum communium exercitationem quoq; facere communem: simulq; ciuem neminē existimare oportet ipsum esse suum, sed omneis se esse ciuitatis. particula enim unusquisq; ciuis ciuitatis est. At cuiusq; particulæ procuratio, totius procuratio nē intueri solet natura. Atq; etiā in hoc Lacedæmonios in hoc laudarit. plurimū enim studij in pueros conferūt, idq; communiter & publicè. Leges igitur de disciplina & institutione puerorū esse scribendus, atq; hanc communem & publicam esse oportere perspicuum est.

COMMENTARIVS.

Quin igitur.) Ostenderat iam, quomodo educanda foret ætas tenera, ut firma uegetaq; fieret. neque enim adhuc expoliri poterat proprijs animi bonis propter imbecillitatem suam: ipsam aūt usq; ad septimum annum perduxerat, & eam quidem non simplicem, sed tripertitā. Cùm aūt in extremo quærenda sibi quædam significasset, ad ætatem, quæ sequitur, pertinentia, quorum primum erat, an oportet illam erudiri, & disciplina aliqua ornari: nunc statim in aditu huius libri scrupulum hunc euellit, affirmatq; dubitari de hoc non posse, quin inprimis debeat, qui informat ciuitatem, scribitq; leges ipsi accommodatas, de hoc curam suscipere. Probat autem hoc exemplo ciuitatum earum, in quibus negligitur. illæ namque accipiunt inde mala incommodaq; non parua, cùm planum sit oportere in ciuitate participes reipublicæ, uitam ducere, factam ad illum ipsum statum ciuitatis, in omnibusq; rebus accommodare sę moribus naturæq; ipsius: atque id quia (ut testatur) indoles natu-

naturaq́ue propria ac ſua uniuſcuiuſque reipublicæ,& tuetur illam,& primo conſtituit:ceu, inquit, ingenium ciuium popu lare popularem ſtatum conſeruat,& auidum dominandi dominatum paucorum:nec tuetur ſolùm cuſtoditq́ue,ſed à primo fingit. Quomodo autem,qui libertatem æquam omnibus amant,conſtituerent(inquam) poteſtatem,aut contrà. admonuit autem in extremo,ſemper meliorem indolem melioremq́ue naturam,originem cauſamq́ue eſſe melioris reipublicæ: quod è ſuperioribus perſpicitur neceſſariò uſu uenire,cùm omnes delectentur rebus ſibi ſimilibus.

Amplius autem.)Conſtituit idem ſimili facultatum atque artium:in quibus omnibus tractandis affirmat extare quædam, quæ oporteat prius cognoſſe:& ſiue à doctore aliquo didiciſſe, ſiue uſu & conſuetudine percepiſſe, ut opera illarum artium melius efficiantur,quæ rudis aliquis, ignarusq́ue eorum præceptorum, animaduerſionumq́ue nullo pacto rectè conficeret. Quare,inquit,idem contingere exiſtimare debemus in factis uirtutum proprijs, exquiſitius ſcilicet, integriuſq́ue illa geri & adminiſtrari ab inſtructis,& uſu diſciplinaq́; doctis. Nam quinetiam multũ ualeat ad facultates artesq́; facilius percipiendas,& opera illarum abſolutius efficienda, à natura aliquo modo ad illas factum eſſe, dubitandum non eſt. uidemus enim quoſdam quaſi ſemina quædam habere à natura data ad artem dicendi exercendam: alios aũt ad picturam,aliamúe quampiam artem.quare idem exiſtimandum eſt uſu uenire in ſtudio gubernandæ ciuitatis.

Quia autem.)Hoc pertinet ad ſecundam earum quæſtionum,quas propoſuit in extremo antecedẽtis libri. Videndum enim eſſe,inquit,ſi omnino ſtatutum fuerit oportere adoleſcentes erudiri,unáne omnes,eandemq́; diſciplina ornandi ſunt,an uaria,& ut cuique priuatim commodum fuerit. Vtitur igitur quaſi fundamento quodam, huic rei declarandæ apto, ſententia hac certa.Vnum eundemq́ue finem propoſitum eſſe oportere uniuerſæ ciuitati,& non ſingulas ipſius partes,in quibus diſſimilitudo aliqua ſit,ſuum propriumq́ue finem habere:è qua perſpicuum eſſe inquit, oportere diſciplinam unam & eandem eſſe, quæ referatur ad eam finem,atq; omnes ciues inſtruat ad eum iuuandum. Addit etiam,curam & diligentiam, quæ in illis inſtituendis adhibetur, publicam eſſe debere,& non priuatam ullo pacto.quomodo nunc, inquit, fieri uidemus, cùm & priuato conſilio adoleſcentes erudiantur, & priuata propriaq́ue diſciplina imbuantur, quàm ſcilicet probarit qui docet,& quam parentes rebus ipſorum domeſticis accommodatam eſſe iudicarint: refellit autem hunc morem, uel errorem potius, affirmans in uniuerſum oportere publicarum rerum publicam eſſe doctrinam atque exercitationem.

Simul autem.)Valere ad idem comprobandum inquit,declarareq́; diſciplinam,qua imbuuntur in ciuitate adoleſcẽtes,communem omnium eſſe debere,non propriam:ſi cogitatum fuerit hoc,quod exploratum eſſe debet,non eſſe quempiam ciuem ſui omnino iuris ac poteſtatis,ſed cunctos ciuitatis,ab ipſaq́ue quaſi poſſideri:atq; hoc,quia ſinguli ſunt pars, & quaſi membrum reipublicæ.pars autem toti ſeruire debet,atq; ipſum ſuis proprijs muneribus adiuuare. Quod ſignificauit dicens,diligentiam,quæ adhibetur in ſingulis partibus ornandis,reſpicere debere ad ſtudium diligentiamq́ue totius,non habere diuerſum alium finem.Hoc uidit etiam,atq; expreſsit M.Cicero,cùm obiecit C.Verri tanquam crimen publicum, quòd filium,natum reip.iuuandæ,exemplo ſuo corrupiſſet: ita enim quaſi eripuerat ciuitati ea bona,quæ ipſa inde, niſi deprauatus fuiſſet, meritò expectaſſet.

Laudaret autem.)Exemplo etiam excitare uoluit ad conſilium ſuum perſequendum,& in primis nobilis ciuitatis, tradit enim laude dignos eſſe Lacedæmonios,qui præter cæteros honeſtos populos plurimum ſtudij ponunt in liberis educandis, & ipſius quidem publici,communiſq́; omnium. Non diſcrepabant igitur ullam in partem à iudicio noſtri doctoris, cùm & ipſos diligenter inſtituerent,& omnes eadem diſciplina ornarent,quæ publicè probata & definita legib.erat.hoc iam tradito,exponit ſe trium illarum quæſtionum priores duas abſoluiſſe: teſtare autem tertiam,quam ſtatim aggreditur.

CAPVT II.

QVæ autem eſt inſtitutio hęc,& quomodo oportet inſtitui, opꝰ eſt nos minimè fallere: nunc enim cõtrouerſia eſt de operibus. Nõ enim eadẽ cuncti putant oportere adoleſcentes diſcere,neq;ad uirtutẽ, neq; ad optimã uitã: neq; apertum eſt, utrũ ad rationẽ magis decet, ſiue ad animi mores. Ex inſtitutiõe enim peruagata,tũ buléta eſt animaduerſio: nihilq́ue inde planũ elicitur, utrum decet exercere res utiles uitæ, ſiue quæ tendũt ad uirtutẽ,ſiue res eximias.cũcta enim hęc nacta ſunt aliquos aſſertores. De his quoq;,quę referũtur ad uirtutem,nihil eſt omniũ conſenſu probatum: uirtuté enim ſtatim minimè eandẽ cũcti colũt. quapropter non ſine cauſa diſſentiunt etiã de exercitatione ipſius. Opus igitur eſſe rerũ utilium, eas quæ neceſſariæ ſunt, perdiſci,nõ eſt obſcurũ.Non omnes autem illas,diuiſis liberalibus operib. atq; illiberalibus, perſpicuum eſt:decet enim huiuſcemodi participẽ eſſe, quæcunque utilium rerum non reddent participẽ ipſarum ſordidum.Sordidũ autem opus eſſe oportet hoc exiſtimare & artẽ hãc & doctrinã, quęcũq; ad uſus & actiões uirtutis efficiũt inutile cor-

ΤΙΣ δ' ἐστὶν ἡ παιδεία, καὶ πῶς χρὴ παιδεύεσθαι, δεῖ μὴ λανθάνειν· νυνὶ γὰρ ἀμφισβητεῖται περὶ τῶν ἔργων. οὐ γὰρ ταὐτὰ πάντες ὑπολαμβάνουσι δεῖν μανθάνειν τοὺς νέους, οὔτε πρὸς ἀρετὴν, οὔτε πρὸς τὸν βίον τὸν ἄριστον· οὐδὲ φανερὸν πότερον πρὸς τὴν διάνοιαν πρέπει μᾶλλον, ἢ πρὸς τὸ τῆς ψυχῆς ἦθος. ἐκ τε δὴ τῶν ἐμπροσθὲν παιδείας παραχώρησις ἡ σκέψις· καὶ δῆλον οὐδέν, πότερον ἀσκεῖν δεῖ τὰ χρήσιμα πρὸς τὸν βίον, ἢ τὰ τείνοντα πρὸς ἀρετὴν, ἢ τὰ περιττά· πάντα γὰρ εἴληφε τινὰς κριτάς. πρός τε τῶν πρὸς ἀρετὴν, οὐθὲν ἐστιν ὁμολογούμενον· καὶ γὰρ τὴν ἀρετὴν οὐ τὴν αὐτὴν ὀρθῶς πάντες τιμῶσιν. ὥστ' εἰκὸς διαφέρονται καὶ πρὸς τὴν ἄσκησιν αὐτῆς. ὅτι μὲν οὖν τὰ ἀναγκαῖα δεῖ διδάσκεσθαι τῶν χρησίμων, οὐκ ἄδηλον. ὅτι δὲ οὐ πάντα, διῃρημένων τῶν τε ἐλευθέρων ἔργων καὶ τῶν ἀνελευθέρων, φανερὸν, ὅτι τῶν τοιούτων δεῖ μετέχειν, ὅσα τῶν χρησίμων ποιήσει τὸν μετέχοντα μὴ βάναυσον. βάναυσον δ' ἔργον εἶναι δεῖ τοῦτο νομίζειν, καὶ τέχνην ταύτην καὶ μάθησιν, ὅσαι πρὸς τὰς χρήσεις καὶ τὰς πράξεις τὰς τοῦ ἀρετοῦ ἄχρηστον ἀπεργάζονται τὸ

QVæ ſint autem diſciplina, & quo modo pueros & adoleſcentes oporteat erudiri, cognoſcendum eſt. nunc enim de factis ambigitur. nam non eadem adoleſcentibus eſſe diſcenda, omnes exiſtimant neque ad uirtutem neque ad optimam uitam comparandam: Et utrùm ad mentem & cogitationem, an ad animi mores diſciplina ſit referenda, obſcurum eſt. Tum huius rei conſideratio ducta ex diſciplina uſitata, & in medio atque in promtu poſita, turbulenta ac perturbata eſt: neque appâret, utrùm exercenda ſint ea, quæ uitæ ſunt utilia, an quæ ad uirtutem pertinent, an eximia quædam & ſuperuacanea. hæc enim iudicibus quibuſdam nituntur. Et de ys, quæ ad uirtutem pertinent, non conuenit inter omneis. Etenim uirtutem non eandem ſtatim omnes magni æſtimant. quare & de eius exercitatione ac ſtudio inter ſe diſſentiunt. Ex ys igitur, quæ uitæ utilia ſunt, neceſſaria eſſe diſcenda, non eſt obſcurum: ſed tamen non omnia. Nam cùm diſtincta ſint liberalia munera ab illiberalibus, licet uidere talia utilia adoleſcenti eſſe tractanda, quæ eum, qui tractet,non ſordidum,neq; illiberalem ſunt redditura. Sordidum autem atq; illiberale munus hoc eſt habendũ, & hæc ars, atq; hæc diſciplina ſunt illiberales iudicandæ, quæ ad uirtutis uſus & actiones, hominum liberorũ aut

corpus liberorũ hominũ aut animũ aut mẽtẽ. Quare huiuſcemodi artes, quęcũq; paulatim efficiũt, ut corpus deterius affectũ ſit, ſordidas uocam⁹, mercenarias q́; itidẽ operas: faciũt enim, ut extra otiũ mẽs ſit atq; humilis. Liberaliũ etiam ſcientiarũ quarũdã quodã tenus participẽ eſſe, non eſt illiberale: aſſiduos aũt manere in illis perfectè percipiendis, obnoxium eſt expoſitis incõmodis. Diſcrimẽ aũt magnũ uerſatur in hoc, cuius gratia agit aliqs, uel diſcit: ſui enim ipſius cauſa uel amicorum, uel ob uirtutẽ, non eſt illiberale. Qui uerò hoc ipſum facit propter alios, is ſæpè mercenarium uel ſeruile quoddã agere uideretur. Peruulgatæ igitur nunc ſcientiæ, ut prius dictũ eſt, in utram q; partem trahi poſſunt.

σῶμα τῶν ἐλευθέρων, ἢ τ' ψυχλὼ, ἢ τλὼ διάνοιαν. διὸ τάς τε τοιαύτας τέχνας, ὅσαι τὸ σῶμα παρασκευάζουσι χεῖρον διακεῖσθαι, βαναύσους καλοῦμεν, καὶ τὰς μισθαρνικὰς ἐργασίας· ἀσχολον γὰρ ποιοῦσι τὴν διάνοιαν, καὶ ταπεινήν. ἔστι δὲ καὶ τῶν ἐλευθερίων ἐπιστημῶν μέχρι μέν τινος ἐνίων μετέχειν, οὐκ ἀνελεύθερον· προσεδρεύειν δὲ λίαν πρὸς τὸ ἐντελὲς, ἔνοχον τοῖς εἰρημένοις βλάβαις. ἔχει δὲ πολλὴν διαφορὰν καὶ τὸ, τίνος χάριν πράττει τις, ἢ μανθάνει· αὐτῷ μὲν γὰρ χάριν, ἢ φίλων, ἢ διὰ ἀρετὴν, οὐκ ἀνελεύθερον. ὁ δ' αὐτὸ τοῦτο πράττων διʼ ἄλλους, πολλάκις δηλονὸτι καὶ δόξειεν ἂν πράττειν. αἱ μὲν οὖν καταβεβλημέναι νῦν μαθήσεις, καθάπερ ἐλέχθη πρότερον, ἐπιμφοτερίζουσιν.

corpus inutile efficiunt, aut animũ, aut mentis agitationem. Quocirca & taleis arteis omneis, quæ corpus corrumpunt reddunt q́ deterius, & operas mercenarias, illiberaleis appellamus. mentem enim occupatam atq́ impeditam diſtinent, eam q́ humilem reddunt. Non eſt autem illiberale, nonnullis ſcientijs liberalibus uſq́ ad aliquem finem inſtructum atq́ ornatũ eſſe: ſed in eas incumbere, ysq́ affixum eſſe uſq́ eò, donec ad perfectionem peruentum ſit, id ad ea incommoda, quæ à nobis commemorata ſunt, obiectum eſt. Præterea multùm intereſt, cuius rei gratia quis aliquid agat aut diſcat. ſua enim cauſa, aut amicorũ aut propter uirtutem diſcere, non eſt illiberale. Qui uerò hoc agat propter alios, ſæpè mercenarium quiddam & ſeruile agere uideatur. Quæ igitur nunc uſu receptæ & tritæ ſunt diſciplinæ, quemadmodum ſuprà dictum eſt, anacipites ſunt, & in utramque partem ualent.

COMMENTARIVS.

Quæ autem eſt.) Reſtat, inquit, uidere, quæ potiſsimum apta diſciplina ſit, & quomodo tradenda, quas res nullo modo fallere nos debere affirmat: incumbendum autem nobis eſſe in eas toto animo oſtendit, quia hęc quæſtio perobſcura & perdificilis eſt. Quod intelligi poteſt, quia magna controuerſia eſt de factis harum uitarum, atque operibus, quæ inde manãt: neque enim, inquit, omnes homines putant eadem oportere adoleſcentes perdiſcere, & in ijſdem ſtudijs ſedulò uerſari, ſiue ad uirtutem accipiendam, ſiue ad uitam optimam colendam. Non eſſe etiam planum apertumq́ dicit, utrum deceat nos magis ad rationem ornandam, mentem ſtudiaq́ conuertere, ſiue ad uitam ac mores perpoliendos. Tangit igitur ambo genera uirtutis, id eſt, quæ rationis ſunt, & Græcè διανοητικαὶ uocantur, & quæ in animi partibus manent, inflammatis ſæpè cupiditatibus, quibus illæ uirtutes moderantur, uocatæ ab ijſdem inde ἠθικαὶ.

Ex inſtitutione.) Occurrit ei, quod aliquis fortaſſe dixiſſet, poſſe indicium fieri de hac re, ſpectata uulgari diſciplina, & quæ in uſu illius temporis paſsim erat: hoc enim ualet ἡ παιδεία ἐμπορική. quod negat Ariſtoteles, nulloq́ modo uerum putat: quia talis de ipſa exiſtimatio confuſa obſcuraq́ admodum eſſet: neque liceret illo pacto uidere, utrum uerſari oporteat in ſtudijs, quæ fructum aliquem ferunt uitæ, ſeduloq́ ipſa exercere: ſiue ea quæ referuntur ad uirtutem morumq́ probitatem, ſiue cognitionem rerum eximiarum, cuiuſmodi eſt ſcientia rerum naturalium ac diuinarum. hæc enim uocantur à Græcis περὶ φύσεως. Vnde autem oriatur hæc difficultas aperit, à uarijſq́ iudicijs hominum ipſam proficiſci teſtatur: quia cunctæ hę uitæ nactæ ſunt amatores, & qui iudicio ſuo ipſas conſtituerint. Λαβεῖν κρίσιν enim hic ualet, inuentos ſapientes aliquos uiros, qui ipſis plurimum tribuerint, & anteponendas cæteris exiſtimarint: quemadmodum etiam locutus eſt in primo libro de Anima, quo loco tradit cuncta elementa adepta fuiſſe quempiam, qui dixerit ex ipſis ſolis conſtare animam, præter tellurem. Addit autem, hic nihil etiam exploratum eſſe, & uno omnium iudicio cõprobatum, de uirtutibus ipſis, in moribus poſitis: neque enim cuncti mortales eandem uirtutem amant. ex ipſis namque hi uirtutem hanc, alij uerò aliam admirantur ac colunt. Quare inquit, non ſine cauſa diſſentiunt inter ſe, quam potiſsimum exercere ac frequentare debeant.

Opus igitur eſſe.) Vt à primis igitur ordiamur, inquit, non eſt dubium, quin ex ijs quæ fructum ferunt, utiliaq́; uitæ ſunt, perdiſcere debeamus rationes neceſſarias, & quibus carere uix poſſumus: ſine ipſis namque uitam ducere commodè nobis non liceret, quod expetimus, ac uitæ beatæ accommodatum putamus. eodemq́ pacto inquit, planum apertumq́ eſt, non debere nos in omnia illa incumbere, unde fructus capiuntur, cùm ſeparata diſtinctaq́ ſint munera, libero homine digna, ut contraria his, & quæ non cadunt in ingenuum uirum. debere igitur nos inquit attingere è numero fructuoſarum artium illas tantùm, quæ non reddunt hominem, exercentem ipſas, ſordidum: βάναυσον ipſe inquit, cuius nominis uim, & quomodo accipi uelit, ſtatim declarat: βάναυσον enim opus & artem omnem, cognitionemq́; rerum exiſtimare nos oportere dicit, quæ deprauant corpus, aut animum ingenuorum hominum, inhabilemq́; aut hunc, aut illud efficiunt ad munera uirtutis obeũda, factaq́; exprimenda, quæ inde proficiſcuntur. Liberorum autem inquit & ingenuorum, quia ſerui homines non fiunt illis de cauſis deteriores, minuſq́; apti proprijs ipſorum officijs adminiſtrandis: neque enim intelligit corrumpi corpus, ſi mãcum mutilumq́ factum fuerit: ita enim ſerui quoque ſuis munerib. non fungerentur, ſed ſi diu habitum fuerit in ſtudijs alienis ualde, contrarijſq́ ciuilib. officijs. quomodo enim ignaui homines, & qui ſemper ſedent in tabernis illis ſuis, militiæ idonei erunt? Eadem ratio eſt animi ipſius: corrumpitur enim, inutiliſq́ue & ipſe redditur reip. gubernandæ, ſi nunquam aliquid amplum honeſtumq́ cogitat, ſed ſemper uerſatur in curis cogitationibuſq́; humilibus. Cùm uerò de uitijs corruptiliſq́; animi loqueretur, non ſatis ipſi fuit cõmuniter animã appellaſſe: ſed partem ipſius addidit, qua utimur in conſilijs capiendis, utilitateq́; factorum humanorum inquirenda. Concludens autem rationem, inquit: Quare huiuſcemodi omnes artes, quæ uſu ſuo ac tractatione, quaſi inficiunt corpus, paulatimq́ue tale reddunt, ut deterius fungatur ſuis muneribus, ſordidas uocamus (natus eſt enim homo liber ipſis cum laude obeundis) eodem pacto, inquit, exiſtimamus eſſe curas illas omnes ſordidas indignaſq́; ingenuo uiro, quæ ſuſcipiuntur ob quæſtum humiliter faciendum, mercedemq́ue capiendam ſuorũ operum. non ſinunt enim diſtentum animum illis uacuum tempus habere ad res honeſtas cogitandas, ſimulq́ue humilem ipſum & abiectum reddunt. Quomodo enim poteſt, qui lucrum ſtudioſe ſectatur, totuſq́ue occupatus eſt in pecunia cogenda, non humiliter ſentire?

Liberalium etiam.) Docet, quomodo ſe gerere debeat is, quem informat, in ſtudijs artium liberaliũ. Cùm enim cognitio earum honeſta ſit, & ingenuo uiro digna: tamen duobus modis ſignificat peccari in hac re poſſe. quorũ prior eſt, ſi nimis magna opera in ipſis perſequendis adhibeatur: alter uerò, ſi incumbat in ipſas, non captus ſcientia pulcherrimarum illarum rerum, neque pura uoluptate, quam inde & ipſe capit, quaq́; amicos oblectare poteſt, ſed ut quæſtui ipſas habeat. Statim autem oſtendit, uitij aliquid in ſe continere tractationem etiam harum rerum, quæ propter ſe laude dignæ ſunt, non ut ſuperiores, ſua ſponte tenues atque humiles (ponit enim terminum, quem tranſire non oporteat) neque omnino ſtudium ipſorũ libero uiro dignum eſſe affirmat: ſed non indignum ipſo, neque illiberale. Præterea non complectitur omnes, ſed quarundã tantùm ex ipſis moderatum uſum probat. Contrà autem apertè damnat infinitum ſtudium in illis poſitum, non quia deforme ſit,

me fit,& culpæ magnæ affine:ſed quia non conueniat perſonæ ciuis,qui in rebus agendis uerſari debet,non otio ſe totũ tradere,quamuis honeſto. Inquit igitur,conſumere omne tempus in illis rebus obſcuris inueſtigandis,dareque operam, ut ipſas difficiles admodum,perfectè abſoluteque teneas:habere in ſe illa detrimenta,quæ monſtrata iam ſunt, id eſt contra officium eſſe,impedireque magnopere multos uſus ciuiles. Satis autem notum eſt, M. Ciceronem hoc nomine accuſatum fuiſſe à multis,quòd nimis magnum ſtudium poneret in philoſophia Latinis literis explicanda,nec ſeruiret dignitati perſonæque,quam ſuſtinebat,quod tamen ille ſemper ſedulò purgauit.Indicans autem alterum,quaſi uitium,inquit : Magni etiam referre, cuius gratia hæc tanta cura in ipſas conferatur, uariareque aliquo modo hoc naturam earum rerum.Sua enim,inquit,cauſa,uel amicorum,id eſt,ut delectêre,& amicos etiam delectes:ſiue ductus ſcientia earum artium id facias,minimè eſt illiberale.Qui autem,addit,hoc facit,ut ſeruiat alijs, ſtatimque à principio hunc finem habuit: ſæpenumero,inquit,rem humilem tenuemque gerere exiſtimatur.In extremo inquit,concludens hunc locum:Scientiæ igitur peruulgatæ,quaſque pueri diſcunt,non ſunt omnino certæ:neque uni tantùm rei præſtãdæ aptæ,ſed pro modo ipſarum nunc hoc,nunc contrariu.. efficiunt.Κατεσβεσμένας uocans has artes, intellexit ſparſas & diſſeminatas, in uſuque demum communi poſitas: quemadmodum non multo pòſt appellat eodem ſenſu κατεσβεσμένα παρρησίας.in primo de Morib.ad Nicomachũ,dicens, καίτοι πολλοὶ λόγοι εἰσὶ περὶ αὐτὰ κατεσβεσμένοι: oſtendere uoluit,repertos,qui multis argumentis res eas honore augere conati ſunt.

CAPVT III.

SVnt aũt quatuor ferè,in quibus erudire pueros cõſueruũt,literæ,gymnaſtica, muſica: & quartã pingẽdi artẽ quidam adhibẽt.Literarũ ſciẽtiã & pingẽdi artem, ut utiles ad uitã, & qb. utimur multis in reb. gymnaſticã,ut cuius finis eſt fortitudo.Muſicã iã in cõtrouerſiã aliquis uocaret: nũc enim,ut uoluptatis gratia,plurimi participes ſunt ipſi9. Hi aũt initio collocarũt in diſciplina, quia natura ipſa quærit, quod ſanè ſæpè dictũ eſt: non ſolùm in negotio rectè, uerũetiã in ocio honeſtè uerſari. hoc enim principium eſt omniũ, ut & iterum dicam9 de ipſo. Si.n. ambo quidẽ oportet,magis aũt expetendũ eſt otiũ, quã negotiũ:& omnino q̃rendũ,quid in ocio agere oportet:nõ enim ludere. Finẽ enim neceſſe foret eſſe nobis uitæ luſionem. Si aũt hoc fieri non poteſt,magisque in negotijs utendum eſt luſionibus. Qui enim laborat,eget requiete:luſio autem gratia requietis eſt, negotium uerò tractatur cum labore & contentione.Quapropter oportet luſiones inducere,uſu ipſarũ tẽpore adhibito, tanquã medicamenti gratia admouentes: remiſsio enim eſt huiuſcemodi motus animi, & per uoluptatẽ requies.In otio aũt degere,uidetur ipſum cõtinere in ſe uoluptatẽ & beatitudinem:beneq; ac beatè uiuere. Hoc autẽ non adeſt illis,qui negotijs premuntur, ſed qui in otio degũt: qui enim in negotio eſt, ob aliquem finẽ negotio ſe dedit,tanquã ille minimè adſit : beatitudo autem eſt finis, quam nõ cũ ægritudine, ſed cum uoluptate putãt omnes eſſe. Voluptatem ſanè hanc nõ amplius eandem eſſe ſtatuunt,ſed ſinguli,quæ ſibi ipſis ſuoq; habitui congruat;

ΠΕΡΙ δὲ τέτταρα μάλιστα δοκοῦν, ἃ παιδεύειν εἰώθασι, γράμματα, καὶ γυμναστικὴν, καὶ μουσικὴν· καὶ τέταρτον ἔνιοι γραφικήν. τὴν μὲν γραμματικὴν καὶ γραφικὴν, ὡς χρησίμους πρὸς τὸν βίον οὔσας καὶ πολυχρήστους· τὴν δὲ γυμναστικὴν, ὡς συντείνουσαν πρὸς ἀνδρείαν. τὴν δὲ μουσικὴν ἤδη διαπορήσειεν ἄν τις· νῦν μὲν γὰρ ὡς ἡδονῆς χάριν οἱ πλεῖστοι μετέχουσιν αὐτῆς. οἱ δ' ἐξ ἀρχῆς ἔταξαν ἐν παιδείᾳ, διὰ τὸ τὴν φύσιν αὐτὴν ζητεῖν, ὅπερ πολλάκις εἴρηται, μὴ μόνον ἀσχολεῖν ὀρθῶς, ἀλλὰ καὶ σχολάζειν δυνάσθαι καλῶς· αὕτη γὰρ ἀρχὴ πάντων, ἵνα καὶ πάλιν εἴπωμεν περὶ αὐτῆς. εἰ γὰρ ἀμφω μὲν δεῖ, μᾶλλον δ' αἱρετὸν τὸ σχολάζειν τοῦ ἀσχολίας, καὶ ὅλως ζητητέον τί ποιοῦντας δεῖ σχολάζειν. οὐ γὰρ δὴ παίζοντας. τέλος γὰρ αὐάγκαῖον εἶναι τῷ βίῳ τὴν παιδιὰν ἡμῖν. εἰ δ' ἔστι ἀδύνατον, καὶ μᾶλλον ἐν ταῖς ἀσχολίαις χρηστέον τῇ παιδιᾷ· ὁ γὰρ πονῶν δεῖται τῆς ἀναπαύσεως, ἡ δὲ παιδιὰ χάριν ἀναπαύσεως ἐστί· τὸ δ' ἀσχολεῖν συμβαίνει μετὰ πόνου καὶ σπουδῆς. διὰ τοῦτο δεῖ παιδιὰς εἰσάγεσθαι, καιροφυλακοῦντας τὴν χρῆσιν, ὡς φαρμακείας χάριν· ἄνεσις γὰρ ἡ τοιαύτη κίνησις τῆς ψυχῆς, καὶ διὰ τὴν ἡδονὴν ἀνάπαυσις. τὸ δὲ σχολάζειν ἔχειν αὐτὸ δοκεῖ τὴν ἡδονὴν, καὶ τὴν μὴ δυσαιμονίαν, καὶ τὸ ζῆν μακαρίως· τοῦτο δὲ οὐ τοῖς ἀσχολοῦσιν ὑπάρχει, ἀλλὰ τοῖς σχολάζουσιν. ὁ μὲν γὰρ ἀσχολῶν ἕνεκά τινος ἀσχολεῖ τέλους, ὃ οὐχ ὑπάρχοντος· ἡ δ' εὐδαιμονία τέλος ἐστὶν, ὃ οὐ μετὰ λύπης, ἀλλὰ μεθ' ἡδονῆς οἴονται πάντες εἶναι. ταύτην μέντοι τὴν ἡδονὴν οὐκέτι τὴν αὐτὴν τιθέασιν, ἀλλὰ καθ' ἑαυτὸς ἕκαστος, καὶ τὴν ἕξιν τὴν αὐτῶν· ὁ δ'

QVatuor autem ferè ſunt, quæ pueros docere ſolẽt: literas & artem corporum exercendorum, quam gymnaſticam Græci uocant, & muſicam, & quod quartum eſt, nonnulli artem pingendi. Grammaticam quidem & artem pingendi, ut ad uitam utileis & multis utilitatibus atq; opportunitatibus refertas: gymnaſticam autem, ut ad fortitudinem pertinentem. De muſica porrò dubitauerit aliquis. nunc enim plerique tanquam uoluptatis cauſa eius ſtudio ducuntur. alij eam ab initio in pueritia diſcendam propoſuerunt: propterea quòd ipſa natura, id quod ſæpenumerò à nobis dictum eſt, uitas omneis quærit non ſolùm negotij rectè gerendi, uerùm etiam otij honeſtè rectéque ponendi. Hoc enim omnium rerum agendarum principium eſt, ut de hac iterum dicamus. Nam ſi utrumque adhibendum quidem eſt, ſed tamen otium negotio eſt anteponendum: etiam quærendum eſt omnino, quid ſit in otio faciendum.nõ enim ludendum. alioqui finis uitæ humanæ propoſitus, neceſſariò ludus eſſet. At ſi hoc nefas eſt, potiusq; in negotijs & occupationibus ludo & ioco utendum eſt (nam ei, qui in labore uerſatur, requie opus eſt: & requietis cauſa ludus interponitur: negotium gerere autem, cum labore & contentione coniunctum eſt) iccirco ludus & iocus nobis adhibendus eſt, captato & obſeruato eis utendi tempore, proinde quaſi ea adhibeamus medicinæ faciẽdæ gratia. talis enim animi agitatio, remiſsio eſt, & propter uoluptatẽ requies expetitur: otium aũt ipſum uidetur uoluptatem, & beatitudinem, & uitam fortunatã ac iucundam continere. hæc enim non occupatis & negotio impeditis, ſed feriatis & ceſſantibus ſuppetere uidetur. Nã qui negotiũ aliquod gerit, alicuius finis gratia negotium gerit, quaſi non præſtò ſit neq; ſuppetat. At beatitudo finis eſt, quã nõ cũ dolore, ſed cum uoluptate coniunctam eſſe omnes arbitrantur. Hanc porrò uoluptatem non iam omnes eandẽ ſtatuunt, ſed pro ſuo quiſque ſenſu atque habitu fingit:

optimus

uir autem optimus optimã, & quæ ab honestissimis factis proficiscitur. Quapropter apertum est, oportere etiam ad ocium uitæ quædam discere, & in illis erudiri: & hæc quidem præcepta & has doctrinas sui gratia esse: quæ uerò ad negotium, & necessarias, & aliorũ gratia. Vnde musicã, qui prius uixêre, in disciplinæ ordine collocarunt, non ut necessariam: nihil enim tale in se habet, quemadmodũ literæ ad rem faciendam, & ad domum administrandam, & ad doctrinas, & ad ciuiles actiões multas. Videtur autem & pingendi ars utilis esse ad existimãda opificum opera melius: neque & ipsa, quemadmodum gymnastica, ad ualetudinem & robur corporis. neutrum enim horũ uidemus proficisci à musica. restat igitur, ut accommodata sit ad uitæ cursum in otio, ad quam rem perspiciuntur ipsam traducentes: quam enim putant esse liberorum hominũ uitam, in hac collocãt. Qua de causa Homerus ita cecinit:

Sed quale lucet uocare ad epulas Thaliam.

& cùm sic locutus esset, alios quosdam,

Qui uocant cantorem (inquit) qui suauitate cunctos perfundat.

& alio loco ait Vlysses hunc esse optimum uitæ cursum, quando lætitia affectis hominibus,

Conuiuæ domi audierint cantorem ordine in mensa sedentes.

Extare igitur disciplinã quandam, quam minimè, ut utilem tradunt filijs, neque ut necessariam: sed ut liberalem & honestam, perspicuum est. utrum autem sit una numero, uel plures, & quænam hæ, & quomodo, postea dicendum erit de ipsis. nunc autem tantùm nobis præuertendo partum est, quod ductum à ueteribus testimoniũ quoddam nobiscum habemus è peruulgatis institutionibus: musica namque hoc planum facit. Præterea utilium quibusdam oportere institui pueros, non solùm ob utilitatẽ, ueluti scientiam literarum: uerum etiam, quia multas contingit ope ipsorum comparari doctrinas alias. Similiter autem & pingendi artem, non ut in proprijs eius artis reb. emẽdis, ne labantur, sed decipi non possint in emptione ac uenditione ne

ὁ δ' ἄριστος τῷ ἀρίστῳ, καὶ τὸν ἀπὸ τῶν καλλίστων. ὥστε φανερὸν, ὅτι δεῖ καὶ πρὸς τὴν ἐν τῇ διαγωγῇ σχολὴν, μανθάνειν ἅττα καὶ παιδεύεσθαι· ἃ τοῦτα μὲν τὰ παιδεύματα, καὶ ταύτας τὰς μαθήσεις εἶναι χάριν· τὰς δὲ πρὸς τὴν ἀσχολίαν, ὡς ἀναγκαίας καὶ χάριν ἄλλων. διὸ καὶ τὴν μουσικὴν οἱ πρότερον εἰς παιδείαν ἔταξαν, οὐχ ὡς ἀναγκαῖον· οὐδὲν γὰρ ἔχει τοιοῦτον· οὐδ' ὡς χρήσιμον, ὥσπερ τὰ γράμματα πρὸς χρηματισμὸν, καὶ πρὸς οἰκονομίαν, καὶ πρὸς μάθησιν, καὶ πρὸς πολιτικὰς πράξεις πολλάς. δοκεῖ δὲ καὶ χαρίεν εἶναι πρὸς τὸ κρίνειν τὰ τῶν τεχνιτῶν ἔργα κάλλιον. οὐδ' αὖ καθάπερ ἡ γυμναστικὴ πρὸς ὑγίειαν καὶ ἀλκὴν· οὐδέτερον γὰρ τούτων ὁρῶμεν γιγνόμενον ἐκ τῆς μουσικῆς. λείπεται τοίνυν πρὸς τὴν ἐν τῇ σχολῇ διαγωγὴν, εἰς ὅπερ καὶ φάνεντας παράγοντες αὐτὴν· λέγομεν γὰρ οἶον διαγωγὴν εἶναι τῶν ἐλευθέρων, ἐν ταύτῃ τάττοντες. διόπερ Ὅμηρος ἔτως ἐποίησεν·

ἀλλ' οἷον μέν ἐστι καλεῖν ἐπὶ δαῖτα θαλείην.

καὶ οὕτω προσεῖπεν, ἑτέρους τινὰς·

οἱ καλέουσιν ἀοιδὸν (φησὶν) ὄκεν τέρψησιν ἅπαντας.

καὶ ἐν ἄλλοις δέ φησιν ὀδυσσεὺς τοῦτο ἀρίστην εἶναι διαγωγὴν, ὅταν εὐφραινομένων τ' ἀνθρώπων,

δαιτυμόνες δ' ἀνὰ δῶμα καθήμενοι ἀκροάζωνται ἀοιδῆς,
ἡμένοι ἐξείης.

ὅτι μὲν τοίνυν ἐστὶ παιδεία τις, ἣν οὐχ ὡς χρησίμην παιδευτέον τοὺς υἱεῖς, οὐδ' ὡς ἀναγκαίαν, ἀλλ' ὡς ἐλευθέριον καὶ καλήν, φανερόν ἐστι. πότερον δὲ μία τὸν ἀριθμὸν, ἢ πλείους, καὶ τίνες αὗται, καὶ πῶς, ὕστερον λεκτέον πρὸς αὐτῶν. νῦν δὲ τοσοῦτον ἡμῖν εἶναι πρὸ ὁδοῦ γέγονεν, ὅτι καὶ παρὰ τῶν ἀρχαίων ἔχομέν τινα μαρτυρίαν ἐκ τῶν καταβεβλημένων παιδευμάτων· ἡ γὰρ μουσικὴ τοῦτο ποιεῖ δῆλον. ἔτι δὲ καὶ τῶν χρησίμων ὅτι δεῖ τινα παιδεύεσθαι τοὺς παῖδας, οὐ μόνον διὰ τὸ χρήσιμον· οἷον, τὴν τῶν γραμμάτων μάθησιν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ πολλὰς ἐνδέχεσθαι γίγνεσθαι δι' αὐτῶν μαθήσεις ἑτέρας. ὁμοίως δὲ καὶ τὴν γραφικὴν, οὐχ ἵνα ἐν τοῖς ἰδίοις ὠνίοις μὴ διαμαρτάνωσιν, ἀλλ' ὦσιν ἀνεξαπάτητοι πρὸς τὴν τῶν σκευῶν ὠνὴν τε καὶ

optimus autem optimam sibi uoluptatẽ deligit, & à rebus honestißimis proficiscentẽ. Quare perspicuũ est, quædam ad partem uitæ degendæ otiosam accõmodata esse discenda, & talibus quibusdam doctrinis pueros & adolescenteis esse erudiendos: atque has quidem institutiones & disciplinas ipsorũ, qui discunt, gratia suscipi: eas uerò, quæ ad negotium & occupationem referuntur, tanquam necessarias, & aliarum rerum causa, expeti. Quocirca & musicam maiores nostri inter disciplinas numerarunt, non quòd sit necessaria (nihil enim habet tale) neq; quòd sit utilis, quemadmodũ sunt literæ, ad pecuniam faciendã & ad tuẽdam rẽ familiarem, & ad arteis mathematicas aliasq; disciplinas, & ad multas ciuileis actiones: [a]neq; ut ars pingendi (uidetur enim ars pingendi ad melius solertiusq; iudicandũ de artificũ operibus esse utilis) neq; uerò, ut gymnastica ad bonũ ualetudinẽ & robur. neutrum enim horũ uidemus à musica effici. Reliquũ igitur est, ut sit ad liberorum hominum uitæ degendæ consuetudinem utilis: ad quam rem & eam uidentur adhibere. quam enim liberis hominibus uitæ degendæ rationẽ conuenire putãt, in hac ei locum tribuũt. Quocirca Homerus ita cecinit:

At decet ad lautas cantorem arcessere mensas.

& quibusdam alijs antè appellatis:

Cantorem arcessunt (inquit) qui carmine mulceat aureis.

Et alibi Vlysses ait hanc esse optimã uitæ degendæ rationem, cùm delectantur homines:

Auditurq; ampla conuiuis cantor in aula,
Ordine dispositis longo.

Disciplinam igitur esse aliquam, quam fily doceri debent, non tanquam utilem neque tanquam necessariam, sed tanquam liberalem atque honestam, perspicuum est. Vtrùm autem una numero sit, an plures, & quæ sunt hæ, & quo modo docendæ, posterius ys de rebus erit dicendum. Nunc hoc tantùm nobis quasi muniendæ ad ea, quæ dicturi sumus, uitæ gratia, positum est, etiam antiquos id, quod dicimus, ex disciplinis primis & usitatis testimonio suo confirmare. Musica enim hoc declarat. Præterea uerò etiam hoc perspicuum est, disciplinas quasdam utileis docere pueros oportere, nõ eos solũ, quòd sint utileis, qualis est grammatica & literarum cognitio: sed etiam quòd multæ aliæ disciplinæ earum adiumento percipi & comparari possint. Similiter & ars pingendi tradenda est, non ut ne in suis rebus uenalibus labantur aut titubent, sed ut ne in uasorum & supellectilis emptione & uenditio-

ne utensilium. uel potius, quia reddit hominem spectatorem pulchritudinis corporum. quærere autem omnibus in rebus utilitatem, minimè conuenit uiris magnanimus atque ingenuis. Quia autem manifestum est utrum moribus, an ratione in institutione utendum sit, & circa corpus prius uel mentem: perspicuum est ex his, tradendos pueros esse gymnasticæ & pædotribicæ. Harum enim una gignit qualem habitum corporis, altera autem opera.

πρᾶσιν. ἢ μᾶλλον, ὅτι ποιεῖ θεωρητικὴν τοῦ πρὸς τὰ σώματα κάλλους· τὸ δὲ ζητεῖν πανταχοῦ τὸ χρήσιμον, ἥκιστα ἁρμόττει τοῖς μεγαλοψύχοις, καὶ τοῖς ἐλευθέροις. ἐπεὶ δὲ φανερὸν, πότερον τοῖς ἔθεσιν, ἢ τῷ λόγῳ παιδευτέον εἶναι καὶ πρὸς τὸ σῶμα πρότερον, ἢ τὴν διάνοιαν· δῆλον ἐκ τούτων, ὅτι παραδοτέον τοὺς παῖδας γυμναστικῇ, καὶ παιδοτριβικῇ. τούτων δὲ ἡ μὲν ποιάν τινα ποιεῖ τὴν ἕξιν τοῦ σώματος, ἡ δὲ πρὸς ἔργα.

uel editione decipi possint: seu potius quòd in pulchritudine corporis cognoscenda solertem efficiat atque intelligentem. Vbiq; autem utile quærere & fructum consectari, minimè conuenit uiris magnanimis & liberis. Iam uerò quoniam in promtu est, utrùm pueri consuetudine, an ratione docendi sint, & utrùm prius ea, quæ ad corpus pertinent, quàm quæ ad mentis agitationem, an contrà: ex his cognoscere licet, pueros arti corporum exercendorum, quam gymnasticam appellant Græci, & arti puerorum uarijs certaminibus terendorum ac durandorum, quam pædotribicam uocant, esse tradendos. harum enim altera corporis habitum conformat, altera effectiones & munera.

COMMENTARIVS.

Sunt autem.) Quibus artibus adolescentes suos ueteres illi Græci erudirent ostendit: quatuor autem eas ferè fuisse narrat. quod addidit, Quia tunc etiam inueniebantur, qui his aliquas adderent, aut numerum ipsarum minuerent: illæ autem erant, ut narrat, scientia literarum, studium exercendi corpus, musica, quibus tribus commemorat quondã adiungere consuesse picturam. magis igitur communes erant primæ tres. quod Terentius etiam significauit, qui fecit Parmenonem, laudantem simulatum illum eunuchum, ita loqui: *Fac periculum in literis, fac in palæstra, in musicis, quæ liberum scire adolescentem æquum est, solertem dabo.* γράμματα autem dicebant, quod expresit quoque Comicus, cùm rationem literarũ ostendere Attici scriptores uolebant. quod percipitur etiam ex Aristophane, quòd quem Cleon sic loquitur, affirmãsse minimè aptum esse reip. gubernandæ, quia non esset instructus liberalibus studijs. inquit enim: ἀλλ' οἰμοι τάλας, ἀθλίε μουσικὴν ἐπίστασαι, πλὴν τῶν γραμμάτων. E numero quatuor harum tradit Aristoteles, recepisse illos grammaticen & picturam, ut uitæ humanæ utiles, & unde caperentur multi fructus. Quin hoc uerum sit in cognitione literarum, nemo dubitaret: neque enim intelligit reconditam illarum scientiam. Magis autem obscurum est, quam utilitatem pariat pingendi ars: quare uidetur γραφικῆς nomine appellasse etiam describendi quoque locum lineamentis facultatẽ ac uim. ipsa namque liberali uitæ usibusque multis ciuium ualde accommodata est, ut facile intelligitur. Nam picturæ ipsius artem perceptam multum ualere ad existimanda opera artificum, ipse infrà tradit. florebat autem in Græcia ætate nostri doctoris hæc ars: coluisse uerò artem eosdem exercendi corpus testatur, quia referretur ad militarẽ fortitudinẽ.

Musicam iam.) Differit accuratius de ratione cantus, sed etiam de reliquis artibus, quas suprà tetigit, subtilius pleniusque agit. Mutatum igitur sua ætate dicit usum musices, cùm plerique incumberent in eam tunc uoluptatis causa. Olim autem, quando primùm exorta est, loco disciplinæ musicam haberent, & ipsa tanquam instrumento uterentur ad mores informandos: quia natura ipsa hominum quærit, & in hanc curam studiosè incumbit, non solùm in negotio rectè se gerere, nihilque in rebus gerẽdis peccare: uerum etiam traducere otium honestè, potestatemque eius rei adipisci. quod, inquit, sæpè à nobis significatum est. Quòd uerò addidit, Hæc namque principium est omnium: arbitror ipsum ostendere uoluisse, naturam, quam prius appellarat. in postremis enim his uerbis nihil est, cui respondeat pronomen hoc αὕτη; muliebris generis: ut significet naturam spectandam esse, ad eamque ipsam referre nos omnia debere. non enim uideo, quomodo accipi possit χρῆ, quæ suprà nominata non est, ut interpretes fecerunt: in quorum præterea explicatione hoc ualde durum est, quod principium pro fine positum putarunt. Sed etiam iudicium meum adiuuat hoc ipsum, quod in extremo posuit: Vt rursus loquamur de ipsa, natura scilicet hominum, iteremusque, quod iam traditum à nobis fuerat: absoluisse enim sibi uidebatur, quod ad eam ornandam pertinebat.

Si enim ambo.) Hoc quoque declarat, loqui hic auctorem de natura, ambobusque desiderijs ipsius, non de altero tantùm eorum, id est de posteriore tempore ac fine: quod tamen anteponit priori. inquit enim: Si enim ambo quidem requiruntur, dandaque est opera ab hominibus, ut ipsa obtineant: magis autem expetendum est otium, quàm negotiũ, est etiam accuratè uidendum, quid potissimum in otio & requiete à magnis molestijs gerere debeamus. Quòd si quis putaret, oportere nos tum ludere ac iocari, profectò erraret: sequeretur enim ita, necesseque foret, finem uitæ nostræ esse ludum ac iocum. Quod si, inquit, hoc exitum habere non potest, neque ullo modo probari, potiusque in negotio ipso, medijsque laboribus tempus ludendi captandum nobis est. quod probat dicens: Qui enim laborem capit, eget requiete: lusioque adhibetur, ut requiescamus, uimque eam habet: contrà autem in negotio cùm uersamur, laboramus, & contento animo sumus in tractatione illarum rerum. quare inquit, concludens rationem omnem: Non est cunctandum adhibere lusiones, tempus idoneum captantes illis: tuncque ipsas usurpantes, cùm negotia non impediunt, uidemusque corpus & animum refici recrearique debere. monstrauit enim tempus, non solùm aptum lusioni, uerum etiam necessarium: simili, quo utitur ad hoc declarandum. Iubet enim admouere lusiones, tanquam medicamẽtum: non traditur autem medico corpus integrum ac sanum, sed ægrotum. Relaxationem uerò huiuscemodi motum inquit esse, mutationemque animi, id est uariare statum ipsius, atque immutare: è qua immutatione proficiscitur uoluptas, quæ uoluptas est fons atque origo requietis. Nam cùm ludebat, non erat omnino animus uacuus à labore. Cũ labore namque aliquo exercentur etiam lusiones: quæ tamen, quia iucundæ sunt atque oblectant, uidentur nos recreare. Eodem autem hoc uerbo iuncto, quo hic utitur elegans scriptor, id est καιροφυλακεῖν, usus quoque est Demosthenes contra Aristocratem: apud quem ualet, tempus nocendi seruare, & quasi in insidijs manere.

In ocio autem.) Explicat bona, quæ in se habere creditur otium: primumque affirmat, existimari ipsum refertum esse uoluptate, ac uitam beatam reddere, similemque illi uitæ, quam, qui μάκαρες uocati sunt, degũt (ita autem Græci deos immortales ostendebant) quem aceruum maximorum bonorum nullam in partem obtinent grauati curis ac molestijs, sed uacui ab ipsis, ut asseuerat. Confirmat autem ratione, expertem esse huius beatæ uitæ illos, qui premuntur laboribus: ea autem est, hominem, qui in negotio uersatur, sollicitari, ut adipiscatur finem illum, quo putat se carere. nisi enim intelligeret, se expertem esse eius boni, non tantopere laboraret. Contrà autem, inquit, uita beata est finis, quam uitam nullo pacto cum dolore, sed cum uoluptate iunctam, omnes qui de ea quid sentirẽt, aperuerunt, semper arbitrati sunt. Sed quemadmodum consentiunt in hoc, ita inter se discrepant: quòd non eandem uoluptatem cuncti ipsi adplicant: sed singuli, quam amant & quam intelligunt congruere rationi suæ habituique, ipsi adtexunt. Qui autem, addit, uir optimus ac perfectissimus est, is optimam ipsi annectit uoluptatem, & quæ ab honestissimis factis, prodit.

Quapropter apertum.)Perſpicuum eſſe,inquit,ex his quæ tradita ſunt,oportere nos quædam prius addiſcere,imbuiq́ue diſciplinis nonnullis,ut percipiamus inde uoluptatem,quam quærimus.illæ namq; notitiæ ſunt origo uoluptatis, quę conuenit uitæ beatæ,atq; explet ipſam.Cuiuſmodi autem eſſe debeant ſcientiæ & artes,quas intelligit,declarat:affirmatq́; ipſas è genere illarum ſcientiarum eſſe debere,quæ expetuntur propter ſe,non quia auxilio nobis ſint ad alia quædam commoda obtinenda.Illæ namq;(ut adiungit)quæ utiles nobis ſunt in negotijs, adiuuantq́ue fines propoſitos illis curis atque ærumnis, expetuntur ut neceſſariæ,& ut ope ipſarum aliquando impetremus,quod cupimus.

Vnde muſicam.)Oſtendit elici ex his,quæ modò tradidit,conſilium ueterum illorum Græcorum fuiſſe uerum, qui utebantur muſica ad uitam informandam,non ad uoluptates decerpendas è cantu & ſuauitate ſonorum: & demum non habebant ipſam loco rerum neceſſariarũ,cùm(ut teſtatur)nihil in ſe huiuſcemodi habeat(poſſumus enim carere ſine damno ullo muſica hac)quæ aures oblectant,aut quæ uſui eſſent uitæ,ualerent ad alia bona nobis parienda,ut cæteræ,quas appellat.Primã autem ipſarum uocat,ut ſuprà fecit,literas,id eſt ſcire(ut loqui ſolemus) legere ac ſcribere: non enim intelligit exquiſitã harum rerum doctrinam,quam leuem etiam literarum cognitionem affirmat utilem eſſe ad rem quærendam,& ad domum rectè adminiſtrandam,ut etiam ad artes perdiſcendas,multaque ciuilia munera obeunda: quæ uix poſſent à rudi penitus imperitoq́ue literarum attingi.Secundam nominat artem pingendi,quam etiam in utilibus poni poſſe affirmat,cùm ualeat ad melius ſubtiliuſq́ue exiſtimanda opera clarorum opificum:neq; rurſus utilẽ muſicam eſſe inquit,ut prodeſt multũ palæſtra, ratioq́; exercendi corpora ad ualetudinem & robur corpori comparandum. neutrũ enim horũ bonorũ comparari dicit auxilio cantus.Reſtat igitur,inquit,ut ualeat ad tempus in otio terendum,uoluptatemq́; inde hauriendam:ad quam rem apparet ipſam traduxiſſe,motam uetere ſua ſede,quam apud priſcos tenebat,inferioris ætatis homines.Quam enim, inquit, putant eſſe debere uitam liberorum uirorum,in hac collocant.Repetens autem quæ ſuprà dixit de inſtituto priſcorũ,duo mutauit,quæ uariant potius locutionem,quàm ſententiam:pro enim οἱ ἐξ ἀρχῆς inquit,οἱ πάτερον,eoſdem intelligens:& πάλαι σὺν αὐτῇ nunc,cùm ſuprà ἐς παιδείαν dixiſſet.nam πατρώγειν indicat,quod expreſsi,ueriorem uſum fuiſſe muſices arbitrari auctorem apud antiquos,quàm apud inferioris ætatis homines,qui tanquam abduxerunt ipſam è ſuo proprioq́; domicilio.

Qua de cauſa.)Citat Homerum teſtem huius nouæ conſuetudinis,qui plurib.locis indicauit, adhiberi ſoli tam tunc quoq; muſicam in epulis ad animos oblectandos.quare docti uiri ſtudioſiq́ue dignitatis ipſius,purgarunt poetam,neque ullo modo putandum dixerunt exiſtimaſſe Homerum, muſicam ſolùm ualere ad delectandos homines,aureſq́ue ſuauitate uocum ſonorumq́; perfundendas: neq; hoc ipſum oſtendere uoluiſſe uerſibus his omnibus, quorum ſententia eſſet altior, magiſq́ue recondita,quàm aliqui iudicarant.ipſam autem explicat Plutarchus in extremo illo libro,quem ſcripſit de Muſica:Ariſtoteles tamen hic communem opinionem ſequitur.Non poſſum autem monſtrare locum apud poëtam,ubi ſententia hæc prior uerbaq́ue ſint:& non ſolùm non memini,me alicubi in eius monimentis legiſſe,ſed etiam, cùm quæſiuerim ipſa, non reperi. Quare ſuſpicor hunc unum eſſe locorum illorum, qui à criticis poſtea inde ſublati ſunt. Notum enim eſt, multas uariaſq́ue editiones huius ſummi poetæ antiquitùs extitiſſe, cùm plures ei manus admouerint. Poſterior uerò quam citat, eſt in IX. libro Odyſſeæ.

Extare igitur.)Repetit,quæ modò confecit,ſignificatq́ue ſe contra ſententiam quorundam(ut uidetur) minutorum hominum,oſtendiſſe inueniri eruditionem, ingenuo uiro dignam. Hoc autem confirmat, non alienum eſſe,dare operam muſicæ, & quaſi uiam munit cognitioni cantus,ut liberè ingrediatur honeſtam omnem ciuitatem,ac ſine metu,ne inde ejciatur.Inquit igitur,extare diſciplinam quandam,quam minimè,ut fructuoſam,tradere oporteat pueris:neque etiam ut neceſſariam, ſed ut liberalem & dignitatis plenam,perſpicuum eſt.Reſtat nũc uidere,ſitne hæc una numero,an plures: & ſi plures hæ artes ſunt,expolientes & ornantes ingenuos uiros,quæ potiſsimum illæ ſint, & quomodo tradendæ, quod poſtea quæremus. Nunc tantùm nobis ſatis fuit,atque id hoc loco curandum putauimus,teſtimonijs ueterum comprobari,eſſe locum in bene inſtituta ciuitate huic diſcipline,quod perſpicitur ex ipſorum perulgatis,& in uſu omnium poſitis ſtudijs.Muſica namque, quæ in uſu antiquorum erat,profectò hoc declarat,planumq́ue facit.

Præterea utilium.)Cùm uelit expoliri pueros artibus ingenuis,addit,oportere eoſdem quædam etiam perdiſcere,unde fructus utilitateſq́ue uulgò capiuntur:non tamen eodem omnino conſilio,quo cęteri faciunt, ſolùm ſequentes emolumenta & lucra,quæ inde ducuntur,in ipſa incumbunt:uerum etiam,quia illæ quæ fortunas noſtras augent,ſunt etiam utiles alijs ſciẽtijs perdiſcendis:cuiuſmodi eſt,inquit,cognitio literarum.Quomodo enim,qui legere ſcribereq́ue neſciret,aut mathematicis ſtudijs imbueretur,aut cæteras doctrinas coleret? etſi Epicurus aiebat, poſſe Epicureum eſſe, qui neſciret literas. omnis enim ratio illius in uita moribuſq́ue purgandis poſita erat,ſpernebatq́ue ſtudia cuncta,quæ non ualerent ad ſapiẽtiam perficiendam,& animos noſtros ab inanibus,ut arbitrabatur,timoribus liberandos.

Similiter autem.)Quod in notitia literarum uſuuenire ſignificauit:idem etiam nunc contingere affirmat in arte,quã à deſcribendis formis imaginibuſq́ue uocat γραφικὴν..Videtur autem hæc complecti plures artes,uel potius eſſe quaſi ſemen & origo ipſarum.nam & penicillo & ſcalpro exprimuntur imagines,ſed è cera etiam & luto ducuntur, quibus omnibus exercendis,& cum laude tractandis,requiritur hæc ipſa γραφικὴ. Inquit igitur, hanc uarios uſus præbere, addiſcendamq́ue eſſe non ſolũm,ne labantur & errent,cùm emere aliquid eius generis uolunt,quæ res ignorata ipſis damnum afferret:uerùm, inquit, ne decipiantur,affineſq́ue ulli errori ſint in rebus exiſtimandis,quæ paſsim emuntur aut uenduntur:in quibus itidem forma ſpectatur,quamuis nihil ipſorum intereſſet,neque inde incommodi aliquid acciperent. Quia extitêre qui falsò putarint bis idem dicere auctorem:neque enim,quid diſcriminis foret inter priorem & poſteriorem ſententiam uidere potuerunt:ideóque in uertendo hoc loco ſententiam alteram reliquerunt, ſed uerba etiam contaminarunt: ideo teſtari hoc uolui, aperireq́; iudicium meum.cùm enim loquatur de arte hac adumbrandi lineis rem aliquam,non ut de utili,ſed ut de habente in ſe non parum dignitatis:non eſt dubium,quin inſtructus ipſa,uti ea poſsit ad alios iuuandos & à fraude aliena liberandos:cum oſtendat ipſis,cuius pretij & æſtimationis res ſingulæ ſint. Σκεύη uerò hæc omnia ipſe uocat(in uaſis enim præcipuè attenditur forma ac ſpecies)commendatio neq; ipſius illa aut cara ſunt aut uilia.Sed tamen hoc nomine intellexit etiam reliqua utenſilia,quæ placent aut diſplicent ui formæ. Videns autem hoc etiam aliquo modo referri ad utilitatem, tanquam ipſe corrigit atque inquit,eam potius percipiendam eſſe:quia reddit,qui ipſam didicit, elegantem ſpectatorem formarum humanarum.quam laudem ſibi arrogauit Chærea Terentianus. Quis autem dubitat, quin hi cuncti opifices melius exiſtiment uirtutes ac uitia humanorum corporum, quàm rudes & imperiti harum artium? unde meritò contempſit Catullus illos, qui Quinetiam formoſam dicerent: quæ ſanè femina cunctas partes corporis, ſi ſeorſum ſpectares,formoſas haberet:nec tamen illas ſibi reſpondentes in menſura & uera ratione,è qua iuſta debitaq́ue menſura membrorum exiſtit uenuſtas & lepos. opifices autem hoc in primis ſummo ſtudio ſequuntur.Increpat in extremo illos, qui cunctis in rebus quæſtum perſequuntur: minimeq́ue conuenire affirmat ſtudium tale magnanimo uiro ac libero,qualem fingit in his libris.

Quia autem manifeſtum eſt.) Docet oportere,cùm huius ætatis, quam monſtrauit, pueri fuerint, tradere illos erudiendos duabus artibus : quarum priorem Græci ab exercendis corporibus appellabant gymnaſticam (nudi enim in ipſa uerſabantur) alteram autem pædotribicam, quia eoſdem magiſtri ipſius quaſi contererent, aſsiduoſq́ue eſſe cogerent in illis ſuis ſtudijs. Conſtituit autem præceptionem hanc,tempus ueniſſe oſtendens, quo incumbere illa ætas debeat in has curas:quia patefactum ſuprà fuit,oportere prius pueros informare inſtitutis conſuetudinibuſq́ue, quàm ratione & exquiſita doctrina:nec non quia itidem cognitum eſt,decere prius corpus eorum,quàm animum excolere & confirmare.unde ſequitur,quod dixit:Qua autem in re diſcrepẽt inter ſe artes hæ, breui ſignificat:atq; hoc, quia notum id tunc omnibus & perſpectum erat.Inquit igitur,alteram illarum reddere habitum corporis qualem,id eſt firmum ac uegetum, ad muneraq́ue ipſius propria obeunda paratum:alteram uerò,id eſt quam pædotribicam uocauit,meliora reddere,& perfectiora munera,quæ ab ea ætate expectantur.tradit enim rationem ueram arma tractãdi,& uſum omnem uariorum generum illorum:quæ tetigit etiam Virgilius,cùm fecit Numanum, ferentem in cœlum diſciplinam Italorum,exprobrare mollitiam Troianis.

a ὡσ' ὥσπερ ἡ γραφικὴ,hoc totum deſideratur in lib.uulg.

CAPVT

CAPVT IV.

NVnc igitur ciuitates, quę maximè uidentur curam gerere puerorũ, hæ quidẽ athleticum habitũ inferunt in illos, corrumpentes formas & auctionem corporum: Lacones uerò non uersantur quidẽ in hoc errore, feros aũt efficiunt laboribus, tanquam hoc ad fortitudinẽ maximè conducat. Atqui quẽadmodũ dictũ est sæpè, neque ad unã, neq; ad hanc potissimũ respicientẽ, decet diligentiam adhibere. Si autem & ad hanc, neq; hoc inueniunt: Neq; enim in cæteris animantibus, neq; in gentibus, uidemus fortitudinem comitari maximè agrestibus, sed potius mitioribus & morib. leoninis. Multæ autem sunt gentes, quæ ad cædem & ad humanas carnes comedendas pronæ sunt, quemadmodum Pontum incolentiũ Achæi & Heniochi, & Asiaticarum gentium aliæ: quarum hæ quidem pariter atq; hę, alię uerò magis, quæ è latrocinijs quidem uiuunt, nullam autem partẽ fortitudinis nactæ sunt. Amplius autem ipsos Laconas nouimus, donec ipsi assidui erant in laboribus, superiores alijs fuisse: nunc autem & exercitationibus & bellicis certaminibus uictos esse ab alijs. Non enim, quod adolescentes exercent hoc modo præstabant: sed tantum, quod aduersus non exercentes exercebãt. Quapropter quod honestũ est, nõ quod ferinũ, oportet in certaminib. primum locũ tenere: non enim lupus neq; alia ulla immanis belua subiret ullum honestum periculum, sed potius uir probus. Qui aũt ualde relaxarũt ad hęc pueros, & nullã in partẽ instructos rebus necessarijs fecerunt, sordidos reddunt: si uerè de illis sentimus, ad unum tantũ opus reip. utilib. illis redditis: & ad hoc, ut ratio dictat, deterius alijs. Oportet autem è priorib. factis existimare, sed ex huius ætatis: habent enim nũc aduersarios & quasi ęmulos disciplinæ, prius aũt non habebant. Oportere igitur uti exercitatiõe corporis, & quomodo utendũ ipsa, confessum est: usq; ad pubertatẽ enim leuiores adhibẽdæ sunt exercitationes, uiolẽtũ uictũ & labores, necessitate illorũ ferendorũ imposita, remouẽtes, ne im-

ΝΥΝ μὲν ἓν αἱ μάλιστα δοκοῦσαι τῶν πόλεων ἅπτεσθαι τῆς μελείσθης τῶν παίδων, αἱ μὲν ἀθλητικὴν ἕξιν ἐμποιοῦσι· λωβῶνται τά τε εἴδη, καὶ τὴν αὔξησιν τῶν σωμάτων. οἱ δὲ λάκωνες τούτων μὲν ἐκ ἥμαρτον τὴν ἁμαρτίαν θηλώδεις δ' ἀπεργάζονται τοῖς πόνοις, ὡς δεῖ πρὸς ἀνδρείαν μάλιστα συμφέρον. καί τοι καθάπερ εἴρηται πολλάκις, οὔτε πρὸς μίαν, οὔτε πρὸς μάλιστα ταύτην βλέποντα ποιητέον τὴν ἐπιμέλειαν. εἴτε δὲ πρὸς ταύτην, δεῖ δεῖ ἐξελέγκειν· οὔτε γὰρ ἐν τοῖς ἄλλοις ζώοις, οὔτ' ἐπὶ τῶν ἐθνῶν ὁρῶμεν τὴν ἀνδρείαν ἀκολουθοῦσαν τοῖς ἀγριωτάτοις, ἀλλὰ μᾶλλον τοῖς ἡμερωτέροις καὶ λεονλώδεσιν ἤθεσι. πολλὰ δ' ἐστὶ τῶν ἐθνῶν, ἃ πρὸς τὸ κλέπτειν, καὶ πρὸς τὴν ἀνθρωποφαγίαν εὐχερῶς ἔχει, καθάπερ τὸ περὶ τὸν πόντον ἀχαιοί τε καὶ ἰὠίοχοι καὶ τῶν ἠπειρωτικῶν ἐθνῶν ἕτερα. τὰ μὲν ὁμοίως τούτοις, τὰ δὲ μᾶλλον, ἀλλ' ἀληστικὰ μέν ἐστιν· ἀνδρείας δ' οὐ μετειλήφασιν. ἔτι δ' αὐτοὺς τοὺς λάκωνας ἴσμεν, ἕως μὲν αὐτοὶ παρεσπάρθουν τοῖς φιλοπονίαις, ὑπερέχοντας τῶν ἄλλων· νῦν δὲ καὶ τοῖς γυμνασίοις καὶ τοῖς πολεμικοῖς ἀγῶσι λειπομένους ἑτέρων· οὐ γὰρ τῷ τοὺς νέους γυμνάζειν τὸν τρόπον τοῦτον διέφερον, ἀλλὰ τῷ μόνον μὴ πρὸς ἀσκουῦντας ἀσκεῖν, ὥστε τὸ καλὸν, ἀλλ' οὐ τὸ θηρίωδες δεῖ προταγωνιστεῖν· οὐ γὰρ λύκῳ, οὐδὲ τῶν ἄλλων θηρίων τὶ, ἀγωνίσαιτο ἂν ἀθλητὴς καλὸν κίνδυνον, ἀλλὰ μᾶλλον ἀνὴρ ἀγαθός. οἱ δὲ λίαν εἰς ταῦτα ἀνέντες τὰς παίδας, καὶ τὰ ἀναγκαίων ἀπαιδαγώγους ποιήσαντες, βαναύσους κατεργάζονται κατά γε τὸ ἀληθὲς· πρὸς ἕν τε μόνον ἔργον τὴν πολιτικὴν χρησίμους ποιήσαντες, καὶ πρὸς τοῦτο χεῖρον ὡς φησιν ὁ λόγος, ἑτέρων. δεῖ δὲ οὐδὲ τῶν πρότερον ἔργων κρίνειν, ἀλλ' ἐκ τῶν νῦν· ἀνταγωνιστὰς γὰρ τῆς παιδείας νῦν ἔχουσι, πρότερον δ' οὐκ εἶχον. ὅτι μὲν οὖν χρηστέον τῇ γυμναστικῇ, καὶ πῶς χρηστέον, ὁμολογούμενόν ἐστι· μέχρι μὲν γὰρ ἥβης κρότερα γυμνάσια προστεόν, τὸν βίαιον τροφὴν ἐπάγοντας τοῖς πρὸς ἀνάγκην πόνους ἀπείργοντας, ἵνα

NVnc igitur quibus ciuitatibus maximæ curæ pueri uidentur esse, earum aliæ athletarum habitum corporibus conciliant, & formas corporum corrumpentes, & eorum incrementis nocentes. At Lacedæmony in hoc quidem non peccant, sed pueros laboribus immaneis & feros reddunt; proinde quasi hoc ad fortitudinem plurimum ualeat. Atqui, quemadmodum sæpenumero dictum est, neque una neque hac maximè uirtute spectata, cura in pueros est conferenda. Et si demus hanc etiam uirtutem esse spectandam, ne hoc quidem assequuntur. Nam neque in alys animantibus, neque in alys gentibus fortitudinem moribus immanissimis & efferatissimis comitem adiunctam esse cernimus, sed mansuetissimis potius & leoninis. Multæ autem sunt nationes, quæ ad necandos homines, & ad uescendum carnibus humanis sunt faciles ac proclines, quemadmodum ex ys populis, qui Pontum accolunt, Achæi & Heniochi: atq; ex gentibus mediterraneis aliæ nonnullæ partim similiter atq; hæ uiuũt, partim deterius atq; immanius: quæ ad latrocinandum quidem factæ sunt natura, sed fortitudine nulla ex parte præditæ sunt. Præterea uerò Lacedæmonios ipsos scimus, quandiu ij in studio laborũ assiduè uersabantur, alys præstitisse: nunc autem & exercitationibus & certaminibus bellicis ab alys Græciæ populis superari. non enim eò quòd pueros & adolescenteis hoc modo exercerent, cæteris præstabant: sed eò solùm, quod in eos, qui se non exercebant, exercerent. Quare primas parteis honestum, non immanitas ferre debet. non enim lupus neque ulla alia fera, certamen ullum cum honesto periculo coniunctum inierit, sed uir bonus potius. Qui uerò pueros ad hæc certamina ualde effusè ac dissolutè ferri sinunt, & ad res necessarias custodes aut magistros eis non apponunt, sordidos atque illiberaleis artifices eos reddunt, si uerum fateri uolumus, quippe qui eos ad unũ opus duntaxat scientiæ ciuili utileis efficiant: & quidẽ ad hoc deterius alys cõparatos, ut ratio indicat ac declarat. Oportet autem non ex superioribus factis, sed ex præsentibus iudicare. Nunc enim habent aduersarios, qui de disciplina cum eis certent, antea non habebant. Vtendum igitur esse gymnastica, & quomodo sit utendum, conuenit inter omneis. Nam usque ad pubertatem pueri ad leniorem exercitationem sunt admouendi: à uiolento uictu & laboribus à necessitate præscriptis arcendi,

ne impedimento sint corporibus augendis. Signum aũt non paruũ, qd uim potestatẽq; habent huius rei efficiendæ: inter olympionicas enim duos tresue inuenias, qui ijdem uicerint uiri ac pueri: quia cùm adolescẽtes se exercuerint, amiserũt uires ob necessarias exercitationes. Quando aũt à pubertate tres annos alijs rebus perdiscẽdis incubuerint, tunc cõgruit, & laboribus & necessitate comedendi continentem ętatem occupare: simul enim & mente & corpore duriter laborare nõ oportet. Cõtrariũ .n. uterq; laborũ horũ naturã habet moliri: impediens corporis labor mẽtem, huius autem corpus.

μηθὲν ἐμπόδιον ἢ πρὸς τ αὔξησιν. σημεῖον γδ οὐ μικρὸν, ὅτι δύναιντ ἂν τὸ περιγενέσθαι ἐν γδ τοῖς ὀλυμπονίκαις δύο τὶς ἂν ἢ τρεῖς εὕροι τὸς αὐτὸς νενικηκότας ἄνδρας τε καὶ παῖδας, ἅμα τὸ νέους ἀσκουῶτας, ἀφαιρεῖσθαι τὴν δύναμιν ὑπὸ τῶν ἀναγκαίων γυμνασίων. ὅταν δ' ἀφ' ἥβης ἔτη τρία πρὸς τοῖς ἄλλοις μαθήμασι γένων), τότε ἁρμόττει τοῖς πόνοις, καὶ τ ἀναγκοφαγίαις ξ λαμβάνειν τ ἐχομένην ἡλικίαν· ἅμα γδ τῇ τε διανοίᾳ ξ τῷ σώματι δαπονεῖν δεῖ. τἐναντίον γδ ἑκάτερος ἀπεργάζεσθ πέφυκε τ πόνων· ἐμποδίζων, ὁ μὲν τ σώματος πόνος, τ διάνοιαν· ὁ δ' τοὐτων, τὸ σῶμα.

nequid impedimenti afferant corporis incremento. posse enim illa hoc efficere, non paruo argumento est, quòd in Olympionicis duos, aut summùm treis reperias, qui ijdem & uiri & pueri uicerint, propterea quòd eis, interea dum pueri sunt, immodicè se exercentib. necessariæ & uiolentæ exercitationes uireis auferant. Cùm uerò à pubertate treis annos in alijs disciplinis posuerint, tum conuenit & laboribus necessarijs & uictui à necessitate præscripto, quã anangophagiam Græci uocant, proximam ætatẽ alligare. Nam uno tempore & mente & corpore laborem sufferre non oportet. uterq; enim labor res contrarias efficere solet natura: & corporis quidem labor, menti: mentis labor uerò, corpori impedimento est.

COMMENTARIVS.

Nunc igitur.) Antequam aperiat rationem, quam probat, ac ueram iudicat, præparandi pueritiam ad labores militares: refellit ut affinia magnis culpis, institura quarundam ciuitatum, & earum quidem nobilissimarum: quæ sanè plurimam curam ponebant in exercendis corporibus suorum adolescentium: sed ualde in hoc peccabant. Primùm igitur reprehendit eas, quæ habitum athleticum, magno studio adhibito in eam rem, inducebant in suos pueros. Ita enim, inquit, deprauari speciem corporum, nec aduersari tantùm formæ hanc institutionem: sed etiam non sinere corpora crescere. atque id (ut opinor) propter immoderatos illos labores, in quibus continebant adolescentes. Grauabant enim ita ipsos duris exercitationibus & cursibus, ut cursum impetumq; naturæ impedirent: sed tamen literis proditum est, inuentos athletas nonnullos, qui miram magnitudinem corporis haberent. Nam de copia cibi, qua imposita ipsis necessitate huius rei, alerentur, nihil opus est dicere, quæ, ut robur corporis efficiebat, si debitæ exercitationes adhibitæ forent: ita fortasse formam lædebat. & tamen Euripides in fabula quadam sua, cùm studium hoc Græcorum uehementer accusaret, dixit eos huic uni rei factos esse, foro inquam ornando, cùm essent quasi pulchra quædam simulachra & imagines. Exercitationes autem palæstritarum propriæ ipsorum erant, id est cursus, saltus, disci iactus, lucta, cæteraque huiusce modi. Addit autem auctor, Laconas, qui sanè longè aberant ab errore hic exagitato, peccasse alio pacto: reddebant enim suos adolescẽtes ob asperos labores, duros & efferatos. Quod improbans, continereque in se magnam mendam declarans, inquit: tãquam hoc multum prodesset fortitudini, præstantémque hanc uirtutem magnopere adiuuaret. quod nullo modo uerum esse arbitratur noster doctor. De more hoc Laconum, qui optimum esse censebant, firmare corpora adolescentium labore, quod institutum in feminas etiam transtulerant: commemorauit multa M. etiam Cicero in II. Tusculana. Nam quod multum facit ad iudicium nostri doctoris adiuuandum, idem quoque pro L. Muræna narrat, disciplinam illam asperam, quam probarunt hi ipsi Lacones & Cretes, non tulisse illis fructus, quos sperabant. Quorum alteri, inquit, uno aduentu nostri exercitus deleti sunt: alteri nostri imperij præsidio disciplinam suam legesque conseruant. Eo autem loco tangit nonnulla de duritia legum illarum, & quantopere abhorrerent ab omni leniore uiæ cultu.

Atqui quemadmodum.) Erratum in hoc eorundem ostendit, affirmatque non opus esse, ut illi faciebant, qui fortitudinem tantùm colerent, unã solùm uirtutẽ ante oculos habere, atq; in ea obtinenda omnes neruos contendere. neque enim ipsa sola ualet ciuitatẽ optimè regere, ac uitam beatã præstare, ut testatur sæpè à se antea declaratum esse. Addit autem, magis peccatum eorum aperiens, si una etiam sola uirtus tantam uim potestatemque in se haberet, ut omnibus temporibus cum laude traducendis satis foret, atq; imperium legesq; tueretur: illam non esse fortitudinẽ, sed aliam quandam, quam tamen non appeliat, nec quæ sit, indicat.

Si autem.) Insimulat eosdem, quos aliter etiam peccasse dicit: quia ueram uiam illius ipsius uirtutis parandæ, quam maximè amabant, non tenebant. concedit enim aliquo modo ipsis, quod iã eripuerat. inquit igitur: Quòd si opus esset ad fortitudinem capessendam totos se conferre: neque etiam, quod studuerunt, ipsam indagare potuêre. quod probat simili beluarum & nationũ quarundã immaniũ. inquit enim: Neque enim hoc usuuenire uidemus in animantibus expertibus rationis, neq; in nationibus, ut fortitudo comitetur, maximè agrestibus efferatisque: sed potius illis, quæ mansuetioris ingenij sunt, moribusq; leoninis præditæ (quæ belua in primis fortis est ac generosa) eadem tamen multa sæpè signa dat suæ clementiæ, quæ nota sunt, & literis etiam prodita. Tradit autem, multas existere nationes, quæ ad cædem faciendam pronæ sunt, & uescuntur etiam humana carne: ceu inquit ex Pontũ incolentibus, Achæi & Heniochi, & quædam etiam è numero gentium illarum, quæ Asiam incolunt: quarum nonnullæ, ut superiores, sæuitiam suam declarant, quia cædib. gaudent: aliæ autem sunt, piraticam exercentes, mareque infestum habentes: in quarum tamen naturis specimen nullum est fortitudinis: longèenim aliud est exuisse omnem humanitatem, ut illæ barbaræ prorsus nationes fecerũt; ac uera fortitudine imbutos esse. Nationes epiroticas cùm nominasset, intellexit feros nonnullos populos, qui Asiam incolerent. illa enim quoque tellus Epirus uocata fuit, gentes, quas antea appellarat, ad Septentrionem uergunt.

Amplius autem.) Hoc itidem ualet ad declarandum, duram illam institutionem, & infinitam patientiam in dolore corporis tolerando, in qua tenebant adolescentes suos Lacones: non habere tantam uim, quantam nonnulli existimabant ad fortitudinem gignendam, & uictoriam ex hostibus semper reportandam. Sed id tum factum fuisse, quòd illi exercitati, cùm in omni prelio superiores erant, pugnabant cum minimè exercitatis. Non enim, inquit, præstabant cæteris populis, quia pueros exercerent illo pacto, quo dictum est, id est asperè ac duriter: sed quia res erat illis cũ desidibus & expertibus penitus exercitationum. Postquam autem cæteri Græci cœperunt & ipsi corpora exercere, quamuis mitiore uterentur ratione, res mutata est: præter quam quòd illi multum remiserunt ueteris illius suæ educationis, nec tantũ studij adhibere cœperunt in duris laboribus sustinendis. Perspicitur igitur, hoc quoque pacto illa instituta Laconum in adolescentibus exercendis meliora cæteris non esse, quæ præterea nocent animis, cùm mores adolescentium ferinos reddant.

Quapropter quod.) Concludit iam totam rationem, postquam sibi uisus est, quod uolebat comprobasse: nec tamẽ adhuc cessat, magis declarare, quod uerum putat, usus simili ferarum. inquit enim: Quapropter quod honestum est, & non quod beluæ proprium, & illius quidem feræ atque immanis, oportet primum dignitatis locum obtinere, & anteponi cæteris institutis: neque enim lupus, neque ulla alia fera uersaretur unquam in aliquo honesto certamine, subiretque periculum plenum dignitatis, quare neque homo etiam similis illis, & qui ferinum ingenium habeat: sed uir probus, ac ueræ laudis studiosus. Adiungit autem, nimis magnam curam positam in corpore exercendo, impedire alias disciplinas, nec sinere adolescentes imbui uirtutibus, uitæ ciuili necessarijs. Vnde etiam affirmat, populos, qui assiduos ipsos tenent in illis laboribus, ne dum expoliant adolescentes, potius (si quis uerè existimat) reddere illos agrestes ac sordidos, cùm efficiant ipsos aptos uni tantùm operi præ-

ri præstando, quod ad remp. administrandam aptum sit: & ad illud quidem non omnino rectè ac meliore uia, sed deterius etiam, quàm alij faciant, ut superior ratio demonstrauit. Πρωταγωνισεῖν, quod dixit, cùm primas partes tenere significare uellet, uerbum duxit ab actoribus fabularum qui enim ipsorum maiores partes agerent, πρωταγωνισταὶ uocabantur: ut qui secundas & tertias sustinerent, δευτεραγωνισταὶ, & τριταγωνισταί.

Oportet autem.) Hoc quoque pertinet ad Laconas: peccaturos enim ostendit eos, qui existimarent de institutis ipsorum, ex ueteribus eius gentis factis, cùm facile cæteros, quibus cum bellum gererent, superabant, & non ex nouis ac recentibus. Hodie enim, inquit, æmulos habent atque aduersarios illius disciplinæ: prius autem non habebant. nulli enim tunc Græci populi incumbebant in hanc curam, adolescentesque suos exercebant. Qui igitur statuere uult, an disciplina illa recta sit ac digna, quæ anteponatur institutioni reliquorum Græcorum, iudiciumque facere de ipsa ex factis, quæ inde manant: conferat res gestas horum temporum inter se & illorum, & aduersariorum, non ueterum: Nunc enim omnes exercent suos adolescentes: quare ita melior institutio putanda est, è qua uictores uerorum certaminum proficiscuntur.

Oportere igitur.) Concludit superiorem disputationem, declaratque, quid modò confectũ sit: explicat tamen simul, quæ breuius tradita fuerant, confirmans nouis argumentis, si quid non omnino planum illic erat. Inquit igitur exploratum esse, oportere exercere adolescentes: nec non qua disciplina illi instituendi sint. usque ad pubertatem enim, inquit, leuiores exercitationes sunt adhibendæ, contrariæque penitus ab ipsis arcendæ: quas significat dicens, uictum uiolentum & labores definitos, & usque ad certam quandam mensuram perductos, esse ab illa tenera adhuc ætate remouendos, ne naturæ cursus impediatur, corpusque ita crescere non sinatur. Notum autem est, athletis certum pondus cibi præberi solitum, quod sumere cogerentur: & certas etiam definitasque corporis exercitationes, quas implere itidem ipsis necesse erat. Extinguere autẽ impetum naturæ, uiresque extenuare immoderatos labores, & quos ætas illa uix fert, argumento probat, ducto à posteriore, id est signo, quod signum ualde aptum putat ad hanc rem illustrandam. Illud autem est, quod in magno numero pugilum, qui uicissent Olympia, duo tantùm aut tres inueniebantur: qui ijdem & uiri facti & pueri, uictores eorum certaminum extitissent: atque id, quia cùm adolescentes ualde laborassent, amiserant robur corporis propter illas immodicas exercitationes, quæ impositæ ipsis forent à magistris, quasque obire necessariò deberẽt. Quod optimus doctor probat exemplo pugilum, his nostris temporibus, quibus honestæ ferè cunctæ corporis exercitationes omissæ sunt, uerum esse intelligitur simili aratorũ. qui enim, pueri adhuc duro huic labori admoti sunt, ferè non crescuntur nec corpus ualidum ac firmum habent. Cùm autẽ præcipiatur hîc de ratione corporum exercendorum, ipseque nactus occasionem hanc, questus sim de iuuẽum desidia nostri seculi: extitit uir eruditus ac diligens, Hieronymus Mercurialis summus medicus, & in omni genere politioris doctrinæ multùm uersatus, qui remedium huic malo adhibere conatus est: scripsitque librum de Gymnastica, in quo complexus est, quæ assidua lectione ueterum auctorum, huc facientia, inuenit: quæque Romæ atque in alijs locis monimenta huius artis in lapidibus nomismatibusque inuestigauit, apta mirificè ad amorem huius nobilis uti ipsque studij in pectoribus adolescentium renouandum, ignauiamque inde pellendam. quare maxima ipsi gratia habenda est. Restant adhuc in nostra ciuitate uestigia quædam huius artis, ac fortasse plura, quàm in alia ulla Italiæ urbe: in qua tamen & ipsa cotidie magis dediscuntur, & inertia luxuriaque huc inuecta, communi uitio huius temporis, negliguntur. Sed hoc relicto, ad curam, quam suscepi, reuertar. Arbitror autem hic legi debere, κεφότερα γυμνάσια accusandi casu numeri multitudinis, non generandi singulari: quod indicare uidetur aduerbium πρόσθιον, præter fidem ueteris tralationis. Adhibentur enim traduntur q; potius exercitationes adolescentibus, quàm ipsi dicantur admoueri exercitationibus: præterea consuetudo est neutro genere uocare γυμνάσια, non γυμνασίας muliebri.

Quando autem.) Ostendit, quibus in laboribus tenendi sint adolescentes, cùm tres iam anni transierint post pubertatem, quòd triennium elapsum consumpserint in alijs studijs disciplinisque percipiendis: traditque, conuenire iam ætatem hanc firmiorem, & quæ sequitur eam, quam significauit, occupare in laboribus corporis grandioribus: eandemque cogere uti certis quibusdam cibis, & illorum etiam definitam quantitatem sumere: & quam sæpè, nisi uis adhibita foret, recusaret: qui uictus & quantitate sua & mensura accommodatus sit ad uires roburque corpori comparandum. Confirmare autem uolens iudicium suum, ostendereque se nõ sine causa remouisse prius labores duriores à pueris, inquit: Non oportere uno eodémque tempore ualde laborare adolescentes animo & corpore: atque id, quia contrarium molitur in nobis uterque labor, cùm corporis defatigatio impediat temptetque animum, animi autem, corpus lædat, & cursum ipsius moretur. Cùm ostenderim, quomodo locus accipiendis foret, nisi scrupulus inesset in uerbis ac sententia: indicabo nunc, quæ me res diu torserit. Primũ enim molestum est quòd non loquitur nunc de pugilibus, quibus sanè semper imponebatur necessitas sumẽdi plus cibi, quã uellent, & illum etiam ipsum, quem non amarent: sed de adolescentibus, qui ad ciuilia munera erudiretur, quibusque uictus athletarum & labor nullo modo accommodatus esset, ut diligenter docuit. Hoc autem à Græcis passim ἀναγκοφαγία uocabatur. Non deerant tamen mortales nonnulli, qui sibi necessitatẽ hanc imponerent, & sponte sua se huic legi astringerent: ut commemorat Philostratus in uitis, quas scripsit Sophistarum, Rufum Perinthium se gerere solitum in uita. inquit enim de illo: Ferebatur autem gymnastica solitus firmare corpus, necessitatem in cibo sumendo sibi imperans, & magnos illos labores sustinens, pariter ac faciunt, qui cùm aduersario certaturi sunt. Accedit huic difficultati, quòd uetus tralatio perspicitur exẽplar secuta, in quo pro ἀναγκοφαγίαις, fuerit ξηροφαγίαις: cuius iuncti itidem nominis sententiam sequitur D. Thomas hæc enim ipsius uerba sunt: Et tunc etiam expedit eis magis administrare alimentum siccum, quod magis disponit ad fortitudinem. De ueritate lectionis nunc unusquisque, ut ipsi commodum erit, existimabit. ego sanè arbitror hanc esse scripturæ uarietatem unam illarum, quæ antiquitùs occuparant monimenta huius nostri doctoris: plurium autem huiuscemodi ueteres ipsius Græci interpretes meminerunt. Quin autem alimentum siccum ualeat ad corpus firmandum, dubium non est. quare, ut, quod sentio, de quæstione hac liberè loquar, sententiam, quæ suadet ut præbeatur alimentum siccum, sanè non alienã puto. Altera autem illa peruulgatæ lectionis suspecta mihi est. uix enim possum credere, philosophum iubere uniuersam iuuentutem more athletarum ali, cùm suprà improbarit hunc uictum. Quòd si intelligeremus illo nomine labores maiores ac uiolentos, quos depulerat à teneriore ætate, non tamen tam graues & duros, quam erant illi athletarum cibumque itidem uiolentum, etsi nomine proprio ipsorum usus est, nihil habeo quod reprehendam.

CAPVT V.

DE musica aũt, nõnulla quidem dubitãdi modo dixi mus & prius: rectũ autem est & nunc, repetita illa, ulterius producere, ut tanquam endosimũ fiant disputationibus, quas aliquis haberet, enunciãs de ipsa. Neq; enim quam uim ac potestatẽ habet, facilè est de ipsa distinguere: neq; cuius gratia oportet participẽ illius esse, utrũ lusionis causa & requietis, quẽ admodũ somni & temulentiæ. Hęc enim per se quidẽ, neq; rerũ seriò tractandarum unæ aliquæ sunt,

ΠΕΡΙ ΔΕ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ἔνια μὲν διηπορήσαμεν τῷ λόγῳ καὶ πρότερον· καλῶς δ' ἔχει καὶ νῦν ἀναλαβόντας αὖθις προαγαγεῖν, ἵνα ὥσπερ ἐνδόσιμον ᾖ τοῖς λόγοις, οὓς ἄν τις εἴποιεν ἀποφαινόμενος περὶ αὐτῆς. οὔτε γὰρ τίνα ἔχει δύναμιν ῥᾴδιον περὶ αὐτῆς διελεῖν, οὔτε τίνος δεῖ χάριν μετέχειν αὐτῆς. πότερον παιδιᾶς ἕνεκα καὶ ἀναπαύσεως, καθάπερ ὕπνου καὶ μέθης. ταῦτα γὰρ καθ' αὑτὰ μὲν οὔτε τῶν

DE musica autem quæsita quidem, & in dubiũ uocata sunt in hoc libro antea nonnulla, sed par est etiam nunc ea repetita amplificare ac promouere, ut ueluti prolusiones quædam sint ijs, quæ quis de ea dicere possit asseuerando ac pronuntiando. Nam neque quam uiam habeat, distinctè explicare facilè est, neque cuius rei gratia eam adhibere & assumere oporteat, utrum ludi & quietis, quemadmodum somnũ & ebrietatem: (hæc enim ipsa quidem per se non sunt in rebus bonis & honestis numeranda,

sunt, sed iucũdę, & simul sedãt curas graues, ut ait Euripides. Quare ordinãt in his ipsam, & utũtur omnib. his uno & eodẽ pacto, uino, & temulẽtia, & musica. collocant aũt & saltationẽ in his. An magis putandũ est ad uirtutẽ nõnihil tẽdere musicã, ut ualeat, quẽadmodũ gymnastica corpus quale cõficit: ita & musica indolẽ ac mores, assuefaciẽtẽ ipsũm tale, ut possit rectè gaudere. An ad uitã honestè traducẽdã aliqd cõfert atq; ad prudẽtiã: hoc.n. tertiũ ponẽdũ est eorũ, q̃ dicta sunt. Oportere igit adolescẽtes nõ lusiõis causa instituere, satis cõstat: nõ.n. ludũt, q̃ discũt: cũ molestia enim est oĩs eruditio. Atqui neq; honestũ otiũ cõgruit pueris & ætatib. huiuscemodi tradere: nulli nãq; impfecto cõuenit finis. Sed fortasse uideri posset cura studiũq; puerorũ lusionis causa adhiberi, ut cũ uiri fuerint, atq; pfecti iam, ea utãtur. Sed si hoc huiuscemodi est, qd est, cuiꝰ causa oporteat discere ipsos: & nõ, ueluti Persarũ & Medorũ reges opera aliorũ, qui in hoc ipsum faciũt, participes fieri uoluptatis, & eruditionis? Necesse nãq; est, melius cõficere eos, qui hoc ipsum fecerũt opus & artẽ suã, quã illos, q tãtũ tẽporis in hoc cõsumserũt, quãtũ satis esset solũ ad eã pdiscendã. Si aũt opus est in huiuscemodi reb. ipsos cũ labore uersari, & artem etiã coquẽdarũ cõdiendarũq; epularũ oporteret ipsos sibi parare: uerũ hoc absurdũ est. Eadẽ aũt q̃stio est, si ualet mores meliores reddere: quid.n. opus est hęc discere ipsos? & nõ, alios audiendo, rectęq; gaudere, & uim potestatemq; habere existimãdi? quẽ morẽ hñt Lacones. illi nãq; minimè discẽtes, tñ possunt existimare rectè (ut aiũt) qui boni, & qui nõ boni cãtus sunt. Eadẽ autẽ ratio est, si ad res secũdas, & uitã liberalẽ uti ipsa oportet, quid opus est ipsos discere, & nõ alijs tractãtib. frui suauitate ipsius. Licet aũt nobis attẽdere qd animo cõcepimus de dijs: nõ enim Iupiter ipse canit, neque utitur cithara apud pœtas: quinetiam consueuimus uocare sordidos huiuscemodi homines, hocque agere non uiri esse putamus, nisi temulenti aut ludentis. Sed fortasse de his posterius à nobis differendũ erit.

δαίων, ἀλλ' ἡδέα, καὶ ἅμα ποιεῖ μέρμναν, ὥς φησιν Εὐριπίδης. διὸ καὶ πάντασιν αὐτῷ, καὶ χρῶνται πᾶσι τούτοις ὁμοίως, οἴνῳ, καὶ μέθῃ, καὶ μουσικῇ. πιθέασι δὲ καὶ τῇ ὀρχήσει ἐν τούτοις. ἢ μᾶλλον οἰητέον πρὸς ἀρετήν τι τείνειν τὴν μουσικὴν, ὡς διαμένουσαν, καθάπερ ἡ γυμναστικὴ τὸ σῶμα ποιόν τι παρασκευάζει, καὶ τὴν μουσικὴν τὸ ἦθος ποιόν τι ποιεῖν, ἐθίζουσαν δύνασθαι χαίρειν ὀρθῶς, ἢ πρὸς διαγωγὴν τι συμβάλλεται, καὶ πρὸς φρόνησιν· καὶ γὰρ τοῦτο τρίτον θετέον τῶν εἰρημένων. ὅτι μὲν οὖν δεῖ τοὺς νέους μὴ παίζοντας ἕνεκα παιδεύειν, ἐκ ἄδηλον. ἐ γὰρ παίζουσι μανθάνοντες· μετὰ λύπης γὰρ ἡ μάθησις. ἀλλὰ μὴν ἀδιλὲ διαγωγὴν τε παισὶν ἁρμόττει, καὶ τῆ ἡλικίας ἀποδιδόναι τὰς τοιαύτας· ἀθενὶ γὰρ ἀτελὲς πρόσκειται τέλος. ἀλλ' ἴσως ἂν δόξειεν ἡ τῶν παίδων παιδιὰ παιδείας εἶναι χάριν, ἀνδράσι γενομένοις, καὶ τελειωθεῖσιν. ἀλλ' εἰ ἔστ' ἐστὶ τοιοῦτον, τίνος ἂν ἕνεκα δέοι μανθάνειν αὐτοὺς, ἀλλὰ μὴ καθάπερ οἱ τῶν περσῶν καὶ μήδων βασιλεῖς, δι' ἄλλων αὐτὰ ποιούντων μεταλαμβάνειν τῆς ἡδονῆς καὶ τῆς μαθήσεως· καὶ γὰρ ἀναγκαῖον βέλτιον ἀπεργάζεσθαι τοὺς αὐτὰ ταῦτα πεποιημένους ἔργον καὶ τέχνῃ, τῆς ποσοῦτον χρόνον ἐπιμελουμένων, ὅσον πρὸς μάθησιν μόνον εἰ ἢ δεῖ τὰ τοιαῦτα διαπονεῖν αὐτοὺς, καὶ πρὸς τὴν τῶν ὄψων πραγματείαν αὐτοὺς ἂν δέοι παρασκευάζειν, ἀλλ' ἄτοπον. τὸ δ' αὐτὴν ἀπορίαν ἔχει, καὶ εἰ δυνατὸν τὰ ἤθη βελτίω ποιεῖν· ταῦτα γὰρ τί δεῖ μανθάνειν αὐτούς· ἀλλ' ἐξ ἑτέρων ἀκούοντας ὀρθῶς τε χαίρειν καὶ δυνασθαι κρίνειν; ὥσπερ οἱ λάκωνες· ἐκεῖνοι γὰρ ἃ μανθάνοντες, ὅμως δύανται κρίνειν ὀρθῶς, ὡς φασι, τὰ χρηστὰ, καὶ τὰ μὴ χρηστὰ τῶν μελῶν. ὁ δ' αὐτὸς λόγος κἂν εἰ πρὸς διημερείαν καὶ διαγωγὴν ἐλεύθερον χρηστέον αὐτῇ, τί δεῖ μανθάνειν αὐτοὺς, ἀλλ' ἐξ ἑτέρων χρωμένων ἀπολαύειν. σκοπεῖν δ' ἔξεστι τῷ ὑποληψιν, ὡς ἔχομεν περὶ τῶν θεῶν· ἃ γὰρ ὁ ζεὺς αὐτὸς ᾄδει καὶ κιθαρίζει τοῖς ποιηταῖς· ἀλλὰ καὶ βαναύσους καλοῦμεν τοὺς τοιούτους, καὶ τὸ πράττειν, ὡς ἀνδρὸς μὴ μεθύοντος, ἢ παίζοντος. ἀλλ' ἴσως περὶ μὲν τούτων ὕστερον διασκεπτέον.

sed iucunda sunt: simúlque sollicitudines coercent & comprimunt. quocirca etiam ea in eodem ordine & loco ponunt: & his omnibus similiter utuntur, uino, & ebrietate, & musica. In harum autem rerum numerum etiam saltationem referunt) an uerò musica aliquid existimanda sit ad uirtutem pertinere, quasi posśit, ut gymnastica corpus cuiusdammodi reddit: sic & musica mores certo quodam modo conformare, an ad uitæ degendæ rationem & prudentiam ualere. hoc enim eorum, quæ dicta sunt, tertium statuendum est. Pueros igitur non esse ludi causa docendos, nemini obscurum est. non enim ludunt, qui discunt. nam cum dolore disciplina coniuncta est. Iam uerò certam uitæ degendæ rationem pueris, & talibus ætatibus præfinire non conuenit. nulli enim rei imperfectæ finis conuenit. Sed fortasse uideatur alicui puerorum studium ludi causa esse comparatum, cùm ad uirilem ætatem peruenerint, & adulti perfectiq; fuerint. At si hoc uerum est, quamobrem ipsos discere oporteat: & non, quemadmodum persarum & Medorum reges, per alios, qui id faciant, uoluptatem & disciplinam percipere? Etenim necesse est eos melius rem aliquam facere, qui eius ipsius rei artem profitentur, quam qui tamdiu in ea re curam & diligentiam adhibuerunt, quantum temporis in discendo fuit conterendum. Quòd si ipsos in talibus rebus oportet elaborare, ergo etiam apparandorum opsoniorum artem ipsos discere, negotiumque tractare oporteat. At hoc absurdum. Eandem autem res habet dubitationem, & si quis dicat eam posse mores meliores efficere. Nam cur hæc ipsos discere oportet, & non potius, dum alios audiunt, & honestam uoluptatem percipere, & rectè iudicare posse, quemadmadum Lacedæmonij faciunt? Illi enim, quamuis musicam non discant, possunt tamen, ut aiunt, de modis & cantibus, qui boni sint, qui non, rectè iudicare. Eadem quoque ratio quadrauerit, si quis dicat ad tempus diei iucundè hilaritèrq; traducendum, & ad uitæ degendæ rationem liberalem, ea esse utendum. cur enim ipsos discere oportet, & non alijs utentibus percipere uoluptatẽ? Licet autem quæ sit nostra de dijs immortalibus existimatio considerare. non enim Iupiter ipse canit, & cithara pulsat apud poetas. quin etiam taleis, illiberaleis & sordidos artifices appellamus: & actio ipsa non est hominis eius, qui non sit ebrius, aut qui non ludat. Sed fortasse his de rebus posterius uidendũ est.

Prima

Prima autē quæstio est, utrum minimè adhibenda sit ad disciplinam musica, siue adhibenda: & quid prętare ualet eorū, quę in controuersiam uenerunt, utrum disciplinā, uel lusionē, uel cursum uitæ cum dignitate iucundū. Non sine causa autē adhibetur ad omnia, perspicitúrque in ipsis locum habere: lusio enim ob requietem recipitur. Requies enim iucunda sit necesse est: medicina namque quædā est tristitiæ, quæ nascitur à laboribus. Cursum autem uitæ honesto uiro dignum, omnium consensu decet habere in se non solùm dignitatē, uerum etiam uoluptatē: uita enim beata ex ambobus his constat. Musicam aūt cuncti affirmamus unam esse rerum iucundissimarum, & nudam simplicemq;, & iunctam cum concentu. Affirmat certè Musæus,

Mortalibus iucundissimum esse canere.

Quare ad conuentus hominū, & tempus cum uoluptate traducendum, cōportant meritò ipsam, ut quæ uim ac potestatē habeat lætitiā in animum inserendi. Quare hinc etiā aliquis opinaretē debere iuniores musica erudiri: cuncta enim, quæ sunt innocua, è numero iucundorū, non solùm fini congruūt, uerumetiam requieti. Quia aūt in fine rarò contingit hominib. esse, sæpè autem requiescunt, & utuntur lusionibus, nō ut plus inde capiāt, sed etiam propter uoluptatem: utile foret quiescere in uoluptatibus, quæ proficiscuntur ab hac. Accidit autem hominibus, ut lusiones finem faciant: continet enim fortasse in se uoluptatem aliquam etiā finis, sed nō quālibet. Quærentes autem hanc, sumūt, ut hāc, illam: quia cum fine actionum similitudinem quandam habet. Finis namque nullius eorum, quæ futura sunt, gratia expetendum est: & huiuscemodi uoluptates nullius futuræ rei gratia sunt, sed factarum: ceu laborum & ægritudinis. Quam igitur ob causam beatitudinem existere quęrunt per has uoluptates, hanc meritò aliquis opinaretur esse causam. De illo autem, quòd deceat communicare musica, non propter hanc solam: uerumetiam, quòd utilis sit ad requietes, ut uidetur. Nec tamen non quærendum est, num quidem

ἡ ὃ πρώτη ζήτησίς ἐστι, πότερον ἀ θετέον εἰς παιδείαν τὴν μουσικὴν, ἢ θετέον, καὶ τὰ τρία τῶν διαπορηθέντων τριῶν; πότερον παιδείαν, ἢ παιδιάν, ἢ διαγωγήν. ὑπόλογος δ' εἰς ἅπαντα τάττεται, καὶ φαίνεται μετέχειν. ἥπτε γὰρ παιδιὰ χάριν ἀναπαύσεως ἐστι, τὴν δὲ ἀνάπαυσιν ἀναγκαῖον ἡδεῖαν εἶναι· τῆς γὰρ διὰ τῶν πόνων λύπης, ἰατρεία τις ἐστί. καὶ τὴν διαγωγὴν ὁμολογουμένως δεῖ μὴ μόνον ἔχειν τὸ καλὸν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἡδονὴν· τὸ γὰρ εὐδαιμονεῖν ἐξ ἀμφοτέρων τούτων ἐστί· τὴν δὲ μουσικὴν, πάντες εἶναι φαμὲν τῶν ἡδίστων, καὶ ψιλὴν ἅδουσαν, καὶ μετὰ μελῳδίας. φησὶ γοῦν καὶ μουσαῖος·

εἶναι βροτοῖς ἥδιστον ἀείδειν.

διὸ καὶ εἰς τὰς συνουσίας καὶ διαγωγὰς εὐλόγως παραλαμβάνουσιν αὐτὴν, ὡς δυναμένην εὐφραίνειν. ὥσπε δ' ἐντεῦθεν ἄντις ὑπολάβοι δεῖν παιδεύεσθαι δεῖν αὐτὴν τοὺς νεωτέρους· ὅσα γὰρ ἀβλαβῆ τῶν ἡδέων, ἃ μόνον ἁρμόττει πρὸς τὸ τέλος, ἀλλὰ καὶ πρὸς τ' ἀνάπαυσιν. ἐπεὶ δεῖ ἐν μὲν τῷ τέλει συμβαίνει τοῖς ἀνθρώποις ὀλιγάκις γίγνεσθαι, πολλάκις δ' ἀναπαύονται, καὶ χρῶνται τ' παιδιᾷς, οὐχ ὅσον ἅπαξ πολέον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἡδονὴν, χρήσιμον ἂν εἴη διαναπαύειν ἐν τ' ἀπὸ ταύτης ἡδονῆς. συμβέβηκε δὲ τοῖς ἀνθρώποις ποιεῖσθαι τὰς παιδιὰς τέλος· ἔχει γὰρ ἴσως ἡδονήν τινα καὶ τὸ τέλος, ἀλλ' οὐ τὴν τυχοῦσαν. ζητοῦντες δὲ ταύτην, λαμβάνουσιν ὡς ταύτην, ἐκείνην, διὰ τὸ τῶ τέλει τῶν πραξέων ἔχειν ὁμοίωμά τι· τό, τε γὰρ τέλος οὐθενὸς τῶν ἐσομένων χάριν αἱρετὸν, καὶ αἱ τοιαῦται τῶν ἡδονῶν οὐθενός εἰσι τῶν ἐσομένων ἕνεκεν, ἀλλὰ τῶν γεγονότων· οἷον, πόνων καὶ λύπης. διὸ δὴ τοὺ μὲν οὖ αἰτίαν ζητοῦσι τὴν εὐδαιμονίαν γίγνεσθαι διὰ τούτων τῶν ἡδονῶν, ταύτην ἅπαντες εἰκότως ὑπολάβοι τὴν αἰτίαν. ὥσε δὲ τοῦ κοινωνεῖν τῆς μουσικῆς, οὐ διὰ ταύτην μόνην, ἀλλὰ & διὰ τὸ χρήσιμον εἶναι πρὸς τὰς ἀναπαύσεις, ὡς ἔοικεν. ἃ μὴν ἀλλὰ ζητητέον, μή ποτε τὸ μὲν

Prima autem quæstio est, utrùm musica numeranda sit in disciplinis puerilibus, nécne: & ex tribus illis, quæ in dubium uocata sunt, cuius potissimùm uim obtineat, utrùm disciplinæ, an ludi, an uitæ degēdæ ac traducendæ ætatis rationis. Meritò porrò in horum omnium ordine ac numero locatur, omniumq; uidetur particeps. Nam & ludus reficiendi ex labore corporis relaxandiq; animi causa comparatus est. Relaxatio autem & recreatio animi & corporis iucunda sit necesse est. doloris enim eius, quem labores afferunt, medicamentum quoddam est: & uitæ degēdæ, ætatisq; traducendæ genus sine controuersia debet habere non solum honestum, uerùm etiā uoluptatem. nam beatitudo ex hoc utroq; constat. At musicam omnes esse dicimus è numero rerum iucūdissimarum, tum nudam ac simplicem, tum eam quæ cantu & modulatione constat. Ait itaq; & Musæus,

Dulcius esse nihil cātu mortalib. ægris.

Quapropter etiam ad conuentus & ad congressiones, uitæq; traducendæ rationes & consuetudines, eam meritò assumere solēt, quasi delectādi uim habeat. Quare etiam ex hoc existimare possit aliquis, adolescentulos ac pueros eā discere oportere. Omnia enim iucūda, quæ nullum detrimentū important, non modò ad finem apposita & accommodata sunt: uerùm etiam ad quietem remissionemq; animorum. Quoniam aūt rarò admodum contingit hominibus, ut ad finē perueniant: sæpenumerò autem requiescunt, animosq; à laboribus relaxant, & utuntur ludo & ioco non solum immoderato & supra modum, uerùm etiam propter uoluptatē: utile fuerit in ys, quæ à musica nascuntur, uoluptatib. acquiescere. Euenit aūt hominibus, ut iocum & ludum finē constituāt. habet enim fortasse uoluptatē nonnullam adiectā etiā finis: uerùm nō quamlubet, neq; fortè fortuna oblatā, sed longè maximā & egregiam. Homines autem dum hanc quærunt, pro hac illam sumunt, propterea quòd ea cum fine actionum humanarū similitudinē quandam præ se ferat. Nam & finis nullius rei futuræ gratia optabilis est: & hæ tales uoluptates (eas dico, quæ ex musica percipiuntur) nullius rei futuræ causa expetūtur: sed præteritarum rerum gratia, nempe laborū & doloris. Quam ob causam igitur beatitudinem, & in his uoluptatibus quærant, & ex his uoluptatibus sibi comparare studeant, hanc quis esse causam probabiliter existimare possit. De musica autem, eam omnium esse communem nō propter hanc causam solum, sed etiā propterea quia utilis sit ad requiem & recreationem à labore, nemo in controuersiam uocauerit, ut appāret. Verùm enimuerò quærendum

dem hoc accidit: maiore autem honore digna est eius natura, quàm ut recipienda sit propter hunc usum: & oportet non solùm participem fieri cõmunis uoluptatis, ꝓficiscẽtis ab ipsa, cuius omnes sensum habẽt: cõtinet enim in se musica naturalem uoluptatem. qua de causa omnibus ætatibus, & omnibus moribus usus ipsius gratus, acceptusq; est. Sed etiam uidere, nunquid ad mores quoq; pertinet, atq; ad animã: hoc enim foret manifestum, si qualitate aliqua, ui opeque ipsius, afficeremur. Atqui fieri nos quales, & alijs multis rebus: non minimum autem & Olympi cantilenis, perspicuum est. Hæ namque, assentientibus omnibus, efficiunt animos diuini furoris plenos: diuinus autẽ furor indolis animi motus est. Amplio autem homines, cùm audiunt imitationes, afficiuntur omnes ijsdem animi motibus, quibus illæ cõcitæ sunt, sine rhythmis etiam & cantib. ipsis. Quia autem contigit musicam esse unã rerum iucundarum, uirtus autẽ manet in eo, ut rectè gaudeamus, itidemq; diligamus & odio habeamus: non est dubiũ, quin oporteat discere, & nullã rem magis consuetudine obtinere, quàm rectè existimare & gaudere probis moribus & honestis actionibus. Sunt autẽ simulachra maximè secundũ ueras naturas in rhythmis & cantibus iræ & lenitatis: adhuc autem fortitudinis ac temperantiæ, & omnium rerũ, quæ sunt contrariæ his, & cæterorũ pertinentium ad mores. Perspicuũ autem hoc est ex operibus: mutamur enim animo, cùm audimus huiusce modi res. Consuetudo autem in similibus dolendi & gaudendi propè est, ut aliquis eodẽ modo se habeat ad ueritatẽ: ueluti, si quis gaudet imaginem alicuius spectãs, nõ aliam ob causam, sed ob formã ipsam: necesse huic est & eandẽ spectationẽ, cuius imaginem libenter spectat, iucundam esse. Contigit autem è genere sensilium in alijs nullum existere simulachrum morum, sed in ijs quæ sub aspectum cadunt, remissè: figura enim huiusce modi sunt. uerùm parum, cunctiq; huiusce modi sensu communicant. Adhuc autẽ non sunt huiusce modi

τὸ μὲν συμβέβηκε· τιμιωτέρα δ' αὐτῆς ἡ φύσις ἐστὶν, ἢ κατὰ τὴν εἰρημένην χρείαν· καὶ δεῖ μὴ μόνον τῆς κοινῆς ἡδονῆς μετέχειν ἀπ' αὐτῆς, ἧς ἔχουσι πάντες αἴσθησιν· ἔχει γὰρ ἡ μουσικὴ τὴν ἡδονὴν φυσικήν. διὸ πάσης ἡλικίας, καὶ πᾶσιν ἥδεσιν, ἡ χρῆσις αὐτ' ἐστὶ πεφιλής. ἀλλ' ὁρᾶν, εἴ πη καὶ πρὸς τὸ ἦθος συντείνει, καὶ πρὸς τὴν ψυχήν. τοῦτο δ' ἂν εἴη δῆλον, εἰ ποιοί τινες τὰ ἤθη γιγνόμεθα δι' αὐτῆς. ἀλλὰ μὴν ὅτι γιγνόμεθα ποιοί τινες, δῆλον ἀφ' ὧν μὲν καὶ ἄλλων· οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ ἀφὸ τῶν ὀλύμπου μελῶν. ταῦτα γὰρ ὁμολογουμένως ποιεῖ τὰς ψυχὰς ἐνθουσιαστικὰς· ὁ δ' ἐνθουσιασμὸς τοῦ περὶ τὴν ψυχὴν ἤθους πάθος ἐστί. ἔτι δὲ ἀκροώμενοι τῶν μιμήσεων γίγνονται πάντες συμπαθεῖς, καὶ χωρὶς τῶν ῥυθμῶν καὶ τῶν μελῶν αὐτῶν. ἐπεὶ δὲ συμβέβηκεν εἶναι τὴν μουσικὴν τῶν ἡδέων, τὴν δ' ἀρετὴν περὶ τὸ χαίρειν ὀρθῶς καὶ φιλεῖν καὶ μισεῖν· δεῖ δῆλον ὅτι μανθάνειν, καὶ συνεθίζεσθαι μηδὲν οὕτως, ὡς τὸ κρίνειν ὀρθῶς, καὶ τὸ χαίρειν τοῖς ἐπιεικέσιν ἤθεσι, καὶ ταῖς καλαῖς πράξεσιν. ἔστι δὲ ὁμοιώματα μάλιστα παρὰ τὰς ἀληθινὰς φύσεις ἐν τοῖς ῥυθμοῖς καὶ τοῖς μέλεσιν ὀργῆς καὶ πραότητος· ἔτι δ' ἀνδρείας καὶ σωφροσύνης, καὶ πάντων τῶν ἐναντίων τούτοις, καὶ τῶν ἄλλων ἠθικῶν. δῆλον δὲ ἐκ τῶν ἔργων· μεταβάλλομεν γὰρ τὴν ψυχὴν ἀκροώμενοι τοιούτων. ἡ δ' ἐν τοῖς ὁμοίοις ἐθισμὸς τὸ λυπεῖσθαι καὶ χαίρειν, ἐγγύς ἐστι τοῦ πρὸς τὴν ἀλήθειαν τὸν αὐτὸν ἔχειν τρόπον· οἷον, εἴ τις χαίρει τὴν εἰκόνα τινὸς θεώμενος, μὴ δι' ἄλλην αἰτίαν, ἀλλὰ διὰ τὴν μορφὴν αὐτὴν, ἀναγκαῖον τοῦτο καὶ αὐτὴν ἐκείνην τὴν θεωρίαν, οὗ τὴν εἰκόνα θεωρεῖ, ἡδεῖαν εἶναι. συμβέβηκε δὲ τῶν αἰσθητῶν ἐν μὲν τοῖς ἄλλοις μηδὲν ὑπάρχειν ὁμοίωμα τοῖς ἤθεσιν· οἷον, ἐν τοῖς ἁπτοῖς καὶ τοῖς γευστοῖς, ἀλλ' ἐν τοῖς ὁρατοῖς ἐνίοις· σχήματα γάρ ἐστι τοιαῦτα. ἀλλ' ὅτι μικρὸν καὶ πάντες τῆς τοιαύτης αἰσθήσεως κοινωνοῦσιν. ἔτι δὲ οὐκ ἔστι τοῖς ὁμοιώμασι

rendum est, utrùm per se, an ex euentu musica relaxandi animi causa expetatur: uerendumque est ne hoc ei quidem cuenerit, sed honoratior eius natura sit, quàm ut propter eam, quam diximus, utilitatem atq; indigentiam, expetatur: oporteátque non solùm communem ex ea uoluptatem, cuius omnes habent sensum, percipere (inest enim in musica naturalis uoluptas. quocirca omnibus ætatibus omnibúsque moribus, eius usus amœnus & gratus est) sed num aliqua ex parte etiam ad mores & ad animum pertineat ac permanet, uidere. Hoc autem in promptu fuerit, si cuiusdammodi moribus, id est certo quodam modo morati per eam efficiamur. At nos certo quodam modo moratos per musicam fieri, cùm ex alijs multis intelligere liceat, tum maximè ex Olympi carminibus modulatis. hæc enim sine controuersia animos afflatu quodam diuino permouent & concitant. At animi concitatio ex afflatu diuino nata, morum & affectionum animi perturbatio est. Præterea uerò omnes homines cùm imitationes audiunt, animis permouentur ex consensione & contagione naturæ, etiam sine a *numeris & modis ipsis. Quoniam porrò euênit, ut musica sit è numero rerum iucundarum: uirtus autem in eo uersatur, ut quis rectè lætetur & amet & oderit: oportet scilicet nihil ita discere, nullíq; rei sic assuefieri, ut his, nempe rectè iudicare, & probis moribus honestisq; actionibus delectari. At in numeris & modis præter ueras naturas, insunt maximè iræ, & lenitatis, & uerò etiam fortitudinis, & temperantiæ, & omnium his contrariorũ habituum aliarumq; rerum moralium simulacra quædam expressa. Atq; hoc facta ipsa declarant: cùm enim talia audimus, animorum fit in nobis mutatio & perturbatio. At aliquem in ijs, quæ similitudine & imitatione sunt expressa, assuefactũ esse dolore & lætari, non longè abest ab eo, ut eodem modo ad res ueras sit animatus atq; affectus. uerbi causa, si quis alicuius imagine aspicienda delectetur non propter aliã causam, quàm propter speciem & formam ipsam: huic eius ipsius aspectus, cuius imaginẽ contemplatur, iucundus sit necesse est. Euenit autẽ, ut in alijs quidem rebus sub censum cadentibus, nullũ insit morum simulacrũ: uerbi gratia, in ijs quæ tactum & gustatũ mouent: uerumtamen in aspectabilibus inest aliquantulum (tales enim sunt figuræ) sed parum admodum. tum omnium hominum talis sensus communis est. Præterea uerò non sunt hæc quæ fiunt,*

morum

modi simulachra morũ, sed notę potius morũ, intelligo, q̃ fiũt figurę & colores: & hęc existũt in corpore, cũ est motib. pturbatũ. Veruntamẽ pusillũ illud, qd̃ interest circa harũ rerũ aspectationẽ, oportet nó Pausonis opera spectare adolescẽtes, sed Polygnoti: & si qs alius è pictorib. aut statuarijs morũ est expressor. In cãtib. aũt ipsis sunt imitamẽta morũ. & hoc pspicuũ est: statim .n. cõcẽtuũ natura diuersa est: ita ut, qui audiũt, aliter afficiãtur, & nó eodẽ modo se habeãt ad unũquéq; ipsorũ, sed ad nónullos luctuosè & contractè magis: ueluti ad illũ, qui mixolydi⁹ uocatur: ad alios aũt mollius animo, ueluti ad remissas: medio aũt habitu & cõstãti maximè ad aliũ, cuiusmodi quiddã facere uidetur Doric⁹ solus ex omnib. cõcentib. Diuino furore afflat Phrygi⁹: hęc .n. rectè dicũt, qui in hãc disciplinã incubuerũt: sumũt .n. testimonia disputationũ suarũ ab operib. ipsis. Eodẽ .n. pacto se res habet & circa numeros: hi nãq; mores hñt stabiliores, hi uerò pronos ad motũ, & è numero horũ hi quidẽ mor⁹ hñt importuniores, hi uerò magis liberales. Ex his igitur apertũ est, uim ac potestatẽ musicã habere efficiẽdi mores animi quales. Qd̃ si hoc pstare ualet, nõ est dubiũ, quin tradenda sit, oporteatq; in ipsa erudire adolescẽtes. Congruit aũt ingeniũ tale erudire musica: adolescẽtes .n. ꝓpter ætatẽ nihil, cui nõ sit aspersa suauitas aliqua, spõte sua ferunt. musica aũt sua natura unũ quoddã eorũ est, q̃ sunt cõdita suauitate, & quędã uidet cognatio esse harmonijs cũ rhythmis. quare multi sapiẽtes aiũt: hi quidẽ harmoniã esse animã, hi uerò habere ipsam in se harmoniam.

τε τῶν ἠθῶν, ἀλλὰ σημεῖα μᾶλλον τὰ γινόμενα σχήματα καὶ χρώματα τῶν ἠθῶν· καὶ ταῦτ' ἐστὶν ὅπῃ ἕ σώματος ἐν τοῖς πάθεσιν. οὐ μὴν ἀλλ' ὅσον διαφέρει καὶ ὡδὶ τὴν τούτων θεωρίαν, ὥστε μὴ τὰ παύσων ⊕ θεωρεῖν τοὺς νέους, ἀλλὰ τὰ πολυγνώτου· κἂν εἴ τις ἄλλ⊕ τῶν γραφέων, ἢ τῶν ἀγαλματοποιῶν ἐστιν ἠθικός. ἐν ὅσῃ τοῖς μέλεσιν αὐτοῖς ἐστι μιμήματα τῶν ἠθῶν. καὶ τοῦτ' ἐστὶ φανερὸν· δι' ὧνπερ γὰρ ἡ τῶν ἁρμονιῶν διέστηκε φύσις· ὥστε ἀκούοντας ἄλλως διατίθεσθαι, καὶ μὴ τὸν αὐτὸν ἔχειν τρόπον πρὸς ἑκάστην αὐτῶν, ἀλλὰ πρὸς μὲν ἐνίας ὀδυρτικωτέρως καὶ σωφρονικώτερον μᾶλλον· οἷον, πρὸς τὴν μιξολυδιστὶ καλουμένην· πρὸς ἣν τὰς μαλακωτέρως τὴν διάνοιαν, οἷον πρὸς τὰς ἀνειμένας· μέσως δὲ καὶ καθεστηκότως μάλιστα πρὸς ἑτέραν· οἷον δοκεῖ ποιεῖν ἡ δωριστὶ μόνη τῶν ἁρμονιῶν. ἐνθουσιαστικὰς δὲ ἡ Φρυγιστί· ταῦτα γὰρ καλῶς λέγουσιν οἱ περὶ τὴν παιδείαν τούτων πεφιλοσοφηκότες· λαμβάνουσι γὰρ τὰ μαρτύρια τῶν λόγων ἐξ αὐτῶν τῶν ἔργων· τὴν αὐτὴν γὰρ τρόπον ἔχει καὶ τὰ περὶ τοὺς ῥυθμούς· οἱ μὲν γὰρ ἦθος ἔχουσι στασιμώτερον, οἱ δὲ κινητικόν. καὶ τούτων οἱ μὲν φορτικώτερας ἔχουσι τὰς κινήσεις, οἱ δ' ἐλευθεριωτέρας. ὅτι μὲν οὖν ἔν τούτων φανερὸν, ὅτι δυνάμεταί πῶς τι τὸ τῆς ψυχῆς ἦθος ἡ μουσικὴ παρασκευάζειν. εἰ δὲ δύναται ποιεῖν, δῆλον ὅτι προσακτέον καὶ παιδευτέον ἐν αὐτῇ τοὺς νέους. ἔστι δ' ἁρμόττουσα πρὸς τὴν φύσιν τὴν τηλικαύτην ἡ διδασκαλία τοῦ μουσικοῦ· οἱ μὲν γὰρ νέοι διὰ τὴν ἡλικίαν ἀνήδωτον ἐθὲν ἀνέχονται ἐκόντες· ἡ δὲ μουσικὴ φύσει τῶν ἡδυσμένων ἐστί· δοκεῖ τις εἶναι συγγένεια τῆς ἁρμονίας καὶ τοῖς ῥυθμοῖς εἶναι. διὸ πολλοὶ φασὶ τὸ σοφῶν· οἱ μὲν ἁρμονίαν εἶναι τὴν ψυχήν, οἱ δ' ἔχειν ἁρμονίαν.

morũ figurę atq; hi colores, morum simulacra: sed signa potius. et hæc insunt in corpore, inter corporis affectus. Verumtamen quanta cunq; sit in harũ rerum inspectione differentia, oportet pueros & adolescenteis non Pausonis, sed Polygnoti, & siquis alius pictor aut fictor moralis est, hoc est mores exprimit, picturas intueri. At in modis ipsis & cantib. insunt imitationes assimulationesq; morũ. atq; hoc in promptu est. Tantum enim differunt ac distant inter se harmoniarum naturæ, ut, qui audiunt, aliter atq; aliter afficiãtur, neq; eodem modo ad unamquamq; earum moueantur: sed ad has quidam aliquanto mœstius & contractius, ut ad eam, quæ mixolydia seu mixtolydia appellatur: ad illas mentibus remolleſcãt, ut ad remissas & molleis: ad aliam moderati fiant, maximeq; sedati: cuiusmodi quiddã efficere uidetur sola ex harmonijs Doria. Phrygia autem ad mentem instinctu diuino concitandam ualet. hæc enim probè dicunt, qui in hac disciplina studiosè uersati sunt. Namque ex factis ipsis sumunt eorum, quæ dicunt, testimonia. Enimuerò & eorũ quæ ad numeros, qui à Græcis rhythmi dicuntur, pertinent, eadem ratio est, aly enim mores habẽt sedatiores, aly ad mouendũ ualent: atq; horũ aly motus habent ineptiores atq; illiberaliores, aly politiores ac liberaliores. Ex his igitur perspicuũ est, posse musicam mores animi cuiusdammodi efficere & conformare. At si hoc facere potest, ad eam scilicet pueri sunt applicandi, eaq; erudiendi. Est autem ad huius ætatis naturam accommodata musicæ doctrina. Pueri enim propter ætatem sua uoluntate nihil iucunditatis expers ferre possunt. At musica ex earum rerum numero est, quæ iucunditate ac uoluptate conditæ sunt, & aliqua nobis uidetur esse cum harmonys & numeris cognatio. Quocirca multi sapientes partim animum harmoniam esse dixerunt, partim ex harmonia constare.

COMMENTARIVS.

De musica autem.) Cùm de musicâ nonnulla iam tetigisset, non eo consilio, ut indicaret illa certa esse, sed potius aperire studens scrupulos quosdam, qui in ea sunt: significat se hoc tempore, ijsdem illis repetitis, quæstionem hanc ulterius perducturum: non tamen eo animo, ut ipse eam absoluat, sed ut, quæ nunc addiderit, tanquam initium futura sint exquisitæ disputationis, quæ ab aliquo haberi possit, uersato magis in hac arte, auxiliumq; ipsi correctura. Qua in sententia edenda transfert nomen ab hac ipsa arte, quam in animo habet subtiliter ponderare, & quid in ea boni utilitatisque sit ostendere: appellat enim προοίμιον (ita autem musici uocabant) quod interiectum est inter præludium ipsum ac uerum cantum: quod quasi copulat connectitque tanquam proœmium ipsum cum cantilena, quam citharœdus sibi proposuit canere.

Neq; enim.) Requirere plurimum curæ ac studij præceptionem hanc significat: quia multa in ea sunt ardua atque obscura, quæ non sine causa sollicitant animos eorum, qui cogitationem aliquam de ipsa susceperunt. exponit autem, quæ sint illa, dicens: Neque enim procliue est uidere, quam uim ac potestatem musica habet, quidque à nobis cognita & percepta moliatur & efficiat: neque etiam cuius potissimum causâ oportet in eã incumbere, neque omninò rudes esse expertesque ipsius. Vtrùm, inquit, lusionis causa & requietis, ut facere consueuimus de somno & temulentia. nam ambo hæc non sunt sua sponte expetenda, neque studio digna: sed adhibentur tanquam medicina corporibus, & remedium mali. somno enim reficimus uires, ac uino sedamus aut saltem sopimus molestias & angores: & tamen suauitatem in se habere hæc auctor tradit. Nam de altero bono, quod inde capitur, citat testem Euripidem, qui uinum largè sumtum mœrores sedare dixerat. sententia uerò hæc ipsius erat in una quapiam fabularum eius poetæ, quæ uetustate amissæ sunt: non memini enim me alibi hæc uerba legisse

gisse. Plato quoque in II. libro de Legibus, cùm penitus uinum uetasset pueros gustare, usque ad annum XVIII. nisi prius se exercere cœpissent: sequentique ætati usque ad XXX. annum modicum eius usum adolescentibus concessisset, quos tamen uoluit omnino sibi temperare ab ebrietate, largioreque potu uni: idem tamen post XL. dilargitus est copiosum usum ipsius, ac temulentiam, ut cùm simul in cœnis illis publicis epularentur, uocatis & alijs dijs, & Libero patre, rogarent ipsos, ut ad senum sacrum illud & lusionem uenirent, quam cæteris omnibus mortalibus dono dedisset, ut auxilio foret contra tristitiam & austeros mores senectutis, uino medicamento allato. Itaque nos ad pubertatem quasi redeamus sopiamusque mœrorem, quod usu uenturum nobis declarat eleganti simili. Addit autem, ἀλὸ καὶ πάππαν αὐτῷ quorum uerborũ, si uacua sunt à mendo, quod uix puto, sensus erit: Qua de causa recipiunt ipsam, & in ordinem locumq; cæterarum referunt, quas concedunt. sequitur autem: Et omnibus his utuntur eodem pacto & animo, uino inquam, ebrietate & musica. Addere placet illis, quæ suprà à me dicta sunt ex sententia Platonis de temulentia, Proclum etiam Lycium locum illum attingere, ubi differit in Commẽtarijs in Politiam, de his quæ à Platone scripta sunt aduersus Homerum, & artem poetarum: ea de causa Atheniensem hospitem, ne ebrietatem quidem putare esse eijciendam è ciuitate, quæ rectè administretur, propter scopum & impetum multorum ad eam: sed tantùm indefinitam, & non castigatam. Adiungit auctor, homines sui temporis saltationem tribus his, quæ modò nominauit, quasi sociam quandam adhibere solitos: quas omnes artes oblectandi sui causa, & animi à curis reficiendi, frequentabant.

An magis.) Hoc alterum est eorum, quibus existimatur prodesse musica, id est ualere ipsam ad animum uirtute informandum, quam utilitatem musicam adferre ueri similius esse inquit. Simili autem utitur ad rem declarandam, Vt quemadmodũ scilicet ars exercendi corpora corpus iuuat, qualeque opus est ipsum esse, tale reddit: ita canendi ars mores perpoliet, indolemq; eius, qui uersatus in ipsa sit cum laude, cùm assuefaciat gaudere, quibus decet, rectumque est gaudere: eijciatq; è pectore ipsius rationes oblectandi se improbè atque inhonestè.

An ad uitam.) Tertium hoc emolumentum est, quòd putaret non sine causa aliquis musicam præbere studiosis ipsius: & ea de causa incumbendum in eam esse, quòd confert nonnihil ad uitam honestè traduceudam, & prudentiam gignendam. Videndum autem est, an acceperit hic φρόνησιν, pro ἐπιστήμῃ, & intelligentiam, ut alijs nonnullis locis fecit: quemadmodum cùm uocauit artificium dicendi, facultatemue oratoris, φρόνησιν, in primo libro de illa ipsa Arte.

Oportere igitur.) Coarguit sententias eorum, qui nulla uera de causa arbitrabantur addiscendam musicam à pueris. Primùm autem, quæ musices fructum esse rebatur lusionem ac iocum: atque ob id tradendam pueris sedulò censebant, ut possent, percepta illa, ludere inter se. Argumentum, quo utitur ad id ostendendum, hoc est: Si tantopere indulgent hi huic ætati, uoluntque pueritiam oblectare, non deberent statim ipsam conijcere in labores ac molestias: neque enim sine labore ac uigilijs percipitur hæc scientia. Vt in cæteris autem artibus, quæ discuntur, ita in hac, cũ molestia aliqua paritur cognitio ipsius.

Atqui neq;) Reijcit quod extremum attulerat, non conuenire docens, honestum & plenum dignitatis otium (hoc enim significat hic διαγωγὴ) pueris ac teneræ ætati, quæ imbecilli, uel nullius potius consilij est, & flagrat desiderio corporis uoluptatum. Ratio huius rei est, inquit, quia finis, & quod perfectum absolutumque est, non congruit imperfecto, quales sunt manifestò pueri.

Sed fortasse.) Occurrit argumento, quo uteretur, qui probare uellet perdiscendam musicam pueris, studiumque ab ipsis in ea ponendum, non ob præsentem uoluptatem, neque ut ludere ipsa debeant, sed ob futuram: quia ueniet tempus, quo erit ipsis utilis, cùm scilicet uiri iam facti fuerint, plenamque ac perfectam ætatem adepti sint. contrà igitur ipse inquit: Si hoc tale est, quale dicunt, ut possit scilicet tantopere ætatem grauem oblectare: quid opus est pueros in ipsa conterere, & non potius suauitate cantus perfundi alijs exercentibus illos ipsos, senes iam factos. Hæc autem exemplo confirmat, consilium que suum uerum esse ostendit, institutis fortunatorum uirorum commemoratis, id est Medorum ac Persarum regum. illi namque morem habebant canentibus alijs, tractantibusque omne genus musicæ, participes fieri suauitatis, quæ inde nascitur. Addit autem, ad idem constituendum aptum, necesse præterea esse multo melius artifices eos uersari in illo suo studio, gigneque maiorem uoluptatem, qui toti in eo occupati sunt: nihilque aliud agunt tota in uita, quàm, qui tantum curæ ponunt in ipso, quantum necesse est ad modos illos percipiendos, suauitatemque cantus gustandam. Neque enim omnes principes imitantur Neronem, affinesque sunt tantæ culpæ ac flagitio, ut relictis omnibus rebus incumbant in artem musicam, ut ille fecit, qui maluit bonus citharœdus, quàm bonus imperator haberi: & abiectis gubernaculis tanti imperij solùm cogitauit, quomodo plectrum rectè tractaret. M. quoque Cicero uidit non eodem consilio artes omnes scientiaque ab omnibus attingi: qui locus cùm sententiæ nostri doctoris ualde accommodatus sit, à me huc è III. libro de Oratore transferetur: Omnes enim artes aliter ab ijs tractantur, qui eas ad usum transferunt: aliter ab ijs, qui ipsarum artium tractatu delectati, nihil in uita sunt aliud acturi, & quæ sequuntur. ut enim rem totam illustraret, exempla posuit. In extremo Aristoteles addit, quod uidebatur ad rationem hanc labefactandam ualere, atque id statim inane esse & nullius ponderis declarat ad id efficiendũ. diceret enim aliquis: Si opus est pueros hæc omnia, quæ fructum latura sunt consequenti ipsorum ætati perdiscere, atque in ipsis accipiendis cum labore uersari: oportebit etiam eosdem in coquendis & condiendis dapibus maturè occupari, & artem illam totam percipere. sed hoc, inquit, absurdum est. Vt enim non inhonestum est incumbere studiosè in artem cantus: ita in hanc turpe ac dedecoris plenum.

Eadem autem.) Quod adferri posse contra musicam demonstratum est, inquit, si illa dicatur ob animi uoluptatem & oblectamentum adhibenda esse: idem adferretur dubitandi modo, si ipsa uim eam & potestatem habeat, ut mores emẽdet ac meliores reddat. Quid enim opus est hæc ipsos discere? & non, cùm audiuerint alios eximios musicos canentes, gaudere rectè, suauitateq; illa uocum deliniri, facultatemq; præterea habere existimandi de illis uocibus ac sonis? quod, inquit, Lacones faciunt, & posse præstare ipsos ferunt. Cùm enim musicam non perdiscant, tamen, inquit, ualent existimare, uerumq; iudiciũ facere de bonis ac malis cantib. non addit aũt auctor, Vt illi de se prædicant: ut quidam locum acceperũt. neq; enim uerum est hoc Lacedæmonios sibi ascisere solitos, quemadmodum liberè fatebantur se scientiam musicæ non tenere, quod testatus est Athenæus in XIIII. libro, usus ijsdem penè uerbis. Nam eosdem quamuis duros & agrestes, non abhorruisse ab arte musica declarauit etiam M. Cicero in II. Tusculana. Vt autem de musica quærentes, ipsamq; in manibus habentes, hoc addamus, cùm Cicero uideatur contemnere institutum hoc Spartiatarum, quasi factum ad fortitudinem eneruandam. Polybius cõtrà in IIII. libro Historiarum inquit, non debere putari, qui scripserunt antiquitùs leges Cretensibus & Lacedæmonijs, erasse, qui tibiam & rhythmos uoluerunt eos in bellum aciemq; introducere pro tuba, quæ posterioribus tẽporibus in usum uenit.

Eadem autem ratio.) Quod dictum iam est in superioribus duobus finibus musices, idem inquit dici potest in tertio hoc, qui restat: ut si ualet ipsa multum ad res secundas ornandas, & otium honestè traducendum, adhibeantur potius eo tempore homines periti ipsius, qui oblectent, quàm pueri ingenui perdiscere eam cogantur: ita enim leuabitur ætas tenera hoc onere, nec tamen carebit senectus & lætitia, hoc quasi condimento quodam suarum rerum bonarum. illi enim præstò erunt, qui etiam hoc melius & exquisitius præstabunt.

Licet autem.) Licet idem etiam uidere, inquit, adhibendos inquam esse alios, qui nos oblectent operibus huius artis: non oportere nos ipsos incumbere studiosè in eam perdiscendam, ex opinione, qua imbuti sumus de dijs immortalibus, iudicioque, quod de ipsorum uita factisque fecimus. Neque enim arbitramur Iouem ipsum, principem deorum, canere utique musicis instrumentis, cùm se oblectare uult: sed fungi hoc munere apud superos Apollinem, minorem deum, & cui magis conuenit hoc studium. Hæc autem nata sunt è fabulis poetarum, qui humana ad deos transtulerunt. quare rectè appellauit has opiniones: nihil enim certi & explorati habebant ueteres illi Græci de studijs & institutis deorum. Addit etiam, ad idem confirmandum aptum, relictis rebus cœlestibus. Quin etiam nos musicos, huiuscemodique omnes artifices uocare consueuimus sordidos: & hæc administrare, non putamus honesti hominis proprium, nec cadere ullo pacto in uirum, nisi temulentus sit aut ludat. Sed, inquit, de his postea accuratius disputabimus.

Prima autem.) Incipit ex hoc loco dissoluere nodos, quos proposuit: antea tamen repetit, de quibus suprà quæsitum fuit: primamque superiorum quæstionum fuisse dicit, qua dubitatum est, an minimè referenda sit musica in numerum artium, quæ utiles sunt pueris instituendis, siue ipsa quoque in illis sit collocanda. Quòd si recipiatur in eum gregem, quid potissimum efficiat ac præstet eorum, quæ moliri credita est in animis nostris iuuandis à uarijs amaroribus ipsius: utrùm scilicet

ualeat

ualeat ad informandos pueros optima disciplina,an hominibus,ludere uolentibus,apta sit:siue ad secundas res ornã das adhiberi debeat,& sit quasi cumulus quidam uitæ beatæ ob dignitatem,quam secum fert.

Non sine.)Incumbit nunc in quæstiones has profligandas,rationeque fieri dicit,ut adhibeatur in cuncta hæc tria,fructumq; ferat omnibus his temporibus:cùm planum sit,ipsam cuncta hæc bona,quæ dicta sunt,in se continere. Incipit autem à lusione,quam spernendam non esse docet:quia requietis uim habet,reficitque animos nostros à magnis laboribus:unde perspectũ est, sapientes etiam & graues uiros aliquando se oblectare puerilibus lusionibus. Addit autẽ, ad rationem concludendam aptũ,requietem necessariò iucundã esse, cùm sit quasi medicina quædam molestiæ atque ægritudinis,quæ oritur è laboribus corporisque defatigationibus.Ita igitur,ut demõstratum est,comprobauit, prodesse musicam,si adhibeatur etiã ludendi animo.Nam quòd uerbo translato usus est in beneficio, quod inde capitur, indicando:idem apud Græcum comicum fuisse existimandum est loco illo,quem,eundem modum seruans,ita expressit Terentius:*Eius labore atq; eius dolore gnato,ut medicarer tuo.*

Cursum autem.)Constituit nunc,eandẽ ualere ad res secundas quasi condiendas,& suauitate sua aspergendas: cũ uitam illam constet,honestamque otij traductionem habere in se oportere non solùm dignitatem,uerum etiã uoluptatem:beata enim uita,inquit,ex ambab.his rebus constat,id est ex honestate ac uoluptate:uirtusq;, quæ in primis ipsa conficit,nõ debet uacua esse à uoluptate,cõtra sententiã,quam postea amauerunt Stoici: illam quidem prius exortã, semper tamen spretam atq; irrisam à nostro doctore.quod testatur etiam hic locus.Musicã uerò ipsam omniũ consensu non solũ iucundam,uerũ etiam iucundissimã esse,intelligi posse affirmat: cumq; sint duo genera ipsius, utrumque illorũ,id est musica nuda,& sine concentu.Videtur autẽ musicã hic uocare sonorẽ musicorum instrumentorũ, & illam etiam,cũ qua coniunctus est cantus,uoxq; humana.ψιλὴ certè ualet,nuda ac simplex: quemadmodũ uocauit tellurem ψιλὴν,segetẽ agrumq;,in quo nullę arbores satę forent.Quamuis autẽ musicam omniũ consensu suauissimã esse dixerit,tamen addidit,cõmuni de illa iudicio,testimoniũ auctoritatemq; Musæi, prisci poetæ,cuius etiã uerba ponit: quæ sunt posterior pars dimidiati hexametri.Significant autẽ,mortalibus suauissimũ esse canere:sed etiã institutum morẽq; hominũ idem declarare ostendit,qui consuerunt ipsam adhibere in cœtus omnes locaq;, ubi se honestè oblectent perfundantq; animos lætitia.quod consiliũ ipsorum laudat,qui uiderint musicam gignere uoluptatẽ ac gaudiũ. Cùm plures autẽ fuisse,Musæos uocatos,memoriæ proditum sit:arbitror hunc esse, quẽ ferunt audisse Orpheum, scripsisseq; epicũ carmen.idem etiam ostendere uidetur,fuisse inquam ipsum honestum uirũ & clarum poetam,testimonium Socratis,qui in oratione,quam habuit ad scelestos illos iudices,cùm affirmaret nõ malè omnino secum actũ esse,quòd capitis damnatus foret:dixit se in campis beatorũ cum optimis ingenijs sermones collaturum,in quibus enumerauit Orpheum,Musæum & Homerũ.non intelligi enim hîc debere puto Musæũ, cuius extat lepidum poema & ipsum hexametris uersibus confectum,de infelici amore Leandri atque Heronis.

Quare hinc.)Quod nunc adfert,tertiũ illud bonũ inde elici declarat.cùm enim dixisset,musicã parere lætitiam,atque id cõprobasset,inquit nunc:Quapropter hac de causa crederet aliquis,oportere iuniores ipsam perdiscere, id est quia gignat uoluptatem.cuius ratio est,ut docet,quod quæcunq; iucũda sunt,eademq; innocua(nã eius generis, quæ moribus obsunt,sunt fugienda, seduloq; ab hac in primis ætate arcenda)nõ solùm ad finẽ ultimũq; uitæ ornandũ faciũt, sed etiã ad requietem animi.Adiungit autem,crebriores usus esse musices ad posterius hoc,quod inquit:Quia rarò cõtingit,homines in fine existere,uitamq; adipisci refertã omnibus bonis quæ ipsam explent.sæpe autẽ requiescunt, ac lusionibus utuntur.res adhibentes,quæ ad delectandũ referuntur: utile est, inquit, requiescere in his, quæ à musica eruuntur,uoluptatibus, indeq; auxilium petere ad hoc bonum obtinendum. Quia antẽ non omnes, qui uoluptates amant,impelluntur ad illas eodẽ animo(quidã enim non tam ipsas sequuntur,quàm bonũ,quod inde nascitur)ultráque quiddã spectant: quidã autem ipsis contenti sunt, nec quippiã aliud sibi proponũt,complexus est ambo hæc hominũ genera.Nam quod inquit,ἐχ ὅσον ἐπὶ πλέον:indicat aliquo modo illos,qui non utuntur uoluptatibus, tanquã cõdimento quodam uitæ beatæ,sed contenti sunt ipsis.

Accidit autem.)Vnde fiat,ut mortales multi finẽ suæ uitæ faciant lusiones,magisq; ipsas ament,quàm deceat, aperit. Inquit igitur usuuenire hominibus, ut cùm operã dent lusionibus,putent se adeptos iam uitam beatam: nec præterea sibi quicquã aliud quærendũ existiment, quod statũ ipsorum augeat, quia continet in se finis ipse uoluptatem(in quo peccant)non tamen quamlibet,sed sinceram ac puram. Cùm igitur(ait)quærant hanc, incensiq; desiderio ipsius sint,sumunt uulgarem corporisq; uoluptatẽ:& hanc,quia imaginem quandã habet finis actionũ nostrarum,instarque ipsarum est. Similitudo autem inter ipsas hæc est:Finis enim ultimus ueruq; non expetitur ob ullã aliquam rem,quæ inde proficiscatur: & hæc quoq; talesq;, corporis uoluptates nobis caræ non sunt ob futuram ullam rem, quam inde expectemus:sed quæruntur propter res præteritas & iam factas:quarum tamen restent in nobis uestigia quædam,id est propter laborem & dolorem.sunt enim,ut suprà indicauit,remedia & solatia horum malorũ.Quod inquit,nõ esse expertẽ uoluptatis finem hominũ,intelligens uitã beatam:declarant hoc uersus elegi,qui Epaminondæ, summi imperatoris,nomine apud Strabonẽ leguntur,quibus ille prædicat honesta sua facta,gloriaq; sibi ducit,quòd Thebas patriam ex iniustis manibus Lacedæmoniorũ eripuisset, atq; alia multa summa laude digna gessisset. Initium autẽ eius magnifici carminis expresit M.Cicero in V.Tusculana, quo loco etiam posuit principiũ similis illi epigrãmatis P.Scipionis. Sed in libro etiã Plutarchi,quo docuit,ne iucundã quidem esse uitã,quam cõmendabat Epicurus:multa huius uoluptatis exempla posita sunt,nõ tantùm in bellicis factis illustriũ uirorum, uerũ etiam in studijs optimarum artiũ. Quare non addidit hoc loco philosophus fortasse,quòd de hoc dubitaret: sed ualet illud ad eos incusandos, & errorem ipsorum refellendum.Iis omnibus expositis,quasi breui testari uoluit,quod modò fecerit,atque inquit:Quã potissimum ob causam homines studeant uitam beatam consequi ope harum uoluptatum ac factis ipsarum, totosque se illis tradant,hanc aliquis causam esse putaret.

De illo autem.)Videtur dicere,sequi nunc ut quæratur,an prosit moribus musice,ualeatq; ad eos ornandos,& animũ ipsum expoliendũ,ueriorq; hic finis musices sit.nam eandẽ efficere quæ dicta sunt,non est dubiũ: quæ tamen non parit propriè,sed ex accidenti,contingit enim inde illa proficisci,cũ tamen maiori bono gignendo nata sit.Inquit igitur, oportere peritũ esse musices,non ob hanc causam solùm,quæ modò expositа est,id est quia parit uoluptatẽ:uerum etiã quia ualet ad requietẽ,reficimusq; ipsa animos,quod uerũ esse itaq; se prorsus habere non magno negotio intelligitur: sed tamen,inquit,uidendũ est,an hoc contingat ipsi.Hoc autẽ dicens,intelligit, capere nos ex ipsa uoluptatẽ: ualereq; eandẽ ad reficiendos nos à laboribus præteritis, cùm ipsius natura propriaq; uis honestior sit, quàm usibus illis præstandis:deceatq; nos non solùm cõmunis uulgarisq; uoluptatis,auxilio ipsius,participes fieri(quam uoluptatẽ cuncti degustant ac sentiunt)uerum etiã longè maiorẽ:quæ cuiusmodi sit exponit,& unde oriri existimet, indicat. antè tamen confirmat,quod modò protulit, neminẽ mortalem ab ea uoluptate depelli,atque id meritò:quia continet in se musice naturalem uoluptatẽ,non aliunde ascitam:id quod demonstrat etiã,ut testatur, quia uidemus ipsam omnibus ætatibus & omnibus moribus gratam atque acceptam esse.

Sed etiam.)Hoc est illud,quod arbitratur musicã præstare in nobis,magis perclarum opus. Cùm autem non omnino id planum esset,ita loquitur de ipso:iubetq; uidere,an studiũ hoc ad mores pertineat,atq; animũ & mores scilicet expolire ualeat,atq; omnẽ inde labem abstergere:eodemq; pacto animũ meliorem reddere. Ostendit etiam,quomodo cognoscere nobis liceat hunc fructum ipsius:perspicuumq; futurum tradit,hoc quoque ipsam efficere,si opera uiique musices uitam moresque nostros mutatos senserimus,& quales optandum est,effectos.

Atqui fieri.)Quod nobis obseruandum dixerat,ipse statim tradit planum esse,perspiciq́ue nullo negotio posse,multis indicijs huius rei:effici inquã nos quales,immutariq; animos nostros multis modis. Quales autem,quod inquit,intellexit nũc hilares nunc tristes,nunc iratos nunc mites: aliquando pronos ad libidinem, aliquando temperantes, & alijs itidem huiusce modi motibus,atque id statim,auditis cantibus illis.In his indicijs sunt,ut narrat, quæ non minus quàm alia argumenta signaque hoc declarant,cantilenæ Olympi.ipsas namque uno omnium consensu existimari dicit, reddere animos hominum diuini furoris plenos,insereque in pectora ipsorum eos motus,quibus excitandis fabricatæ à poeta siue musico siue utroque,illæ ipsæ cantilenæ fuerint:priscis enim illis temporibus non distinguebantur hæc studia,ijdemq; musici ac poetę erant.

Ne quid autem caliginis importaret hoc nomen aperuit quid ualet ἐνθουσιασμὸς: & inquit, ipsum esse motum naturæ mo-
tumue, in animo ipso inflammando. inflammatur enim prorsus animus eorum, qui audiunt sententijs quibusdam & nu-
meris, ad hoc efficiendum aptis. Græco uerbo aliquando usus est M. Cicero, ut in epistola quadam ad Q. fratrem, in qua
se purgans, quòd non pangeret carmen, quod promiserat, inquit: Sed abest etiam ἐνθουσιασμὸς. In oratione uerò pro
Archia exprimere multis Latinis uerbis uim Græci huius nominis conatus est: ubi enim inquit, seiungens studium poe-
tarum à cæteris artibus: Poetam natura ipsa ualere, & mentis uiribus excitari, & quasi diuino quodam spiritu afflari: ex-
tremis his uocibus hoc præstitit. Olympus hic proprium nomen est celebris musici, quem aiunt Marsiæ illius uete-
ris discipulum extitisse, scripsisseque νόμους lugubres, aptosque ualde ad mœrorem inserendum in animos eorum, qui
cantui illi præsentes adessent. Meminit ipsius Aristophanes in fabula νεφέλαις, & Plutarchus in libro, quem scripsit
de musica.

Amplius autem.) Probat idem argumento ducto à fabulis rebusque fictis, quibus expressi sint mores factaque aliqua-
rum personarum, & ipsis etiam spoliatis numeris his, quos rhythmos uocant, & uersibus, quas res constat incendere ual-
de animos eorũ, qui spectant audiúntue, & trahere in eosdem illos motus. hoc enim ualet, quod dixit, fieri illos qui audiũt,
συμπαθεῖς, afficique, ut affectos uident eos, quos imitatores illi expresserunt (tanta uis est imitationis) neque est quòd quis
quam putet id fieri beneficio numerorum aut pedum, qui admoti sint illis quasi imaginibus simulachrisque rerum commen
titiarum: significauit enim, ipsa uacua penitus esse à rhythmis. Nam cantus etiam optimorum musicorum imitationes esse
non est dubium, quibus præter condimenta numerorum, harmoniæ adiunctæ sint.

Quia autem contigit.) Oportere nos tradit, hanc quasi doctrinam quandam perdiscere, dareque operam, ut hoc præclarè ef-
ficiamus, in nullam rem maiore studio, quàm in hanc incumbentes. ut scilicet rectè possimus existimare de rebus, gaudea-
musque probis moribus & factis honestis, contrarijs spretis ac repudiatis. Vt igitur hoc probet, sumit duo satis plana, ad
hoc confirmandum apta, & unde perspicitur uerum esse quod præcipit, & ad quod nos impellit. Prius eorum est, musicam
cantumque unam quampiam esse rerum iucundarum: quod iam monstratum fuerat. Posterius uerò, uirtutem manere in uo
luptate capienda è rebus rectis uacuisque ab omni labe: diligendisque aut odio prosequendis itidem illis, quæ amore aut
odio digna sunt, sunt enim hæc quasi fundamenta optimi documenti, quod nobis dat. Redditio uerò illius ἐπεὶ, quo initio
usus est, apertè est, quod infrà posuit, οἷς δηλονότι: quo nos hortatur ad omnes neruos contendendos, ut compotes fiamus
huius eximij boni, quod prædicat.

Sunt autem simulachra.) Confirmat, quod posterius posuit, commoueri animos eorum, qui audiunt facta aliqua expressa
à poetis, aliisue deditis studio imitandi: adiungitque, quæ potissimum quasi simulachra rerum, undeque profecta, quo-
modoque tractata, egregiè hoc præstant: esseque potissimum illa inquit, quæ à ueris & acutis ingenijs exorta confictaque
sint, eademque in numeris ac cantibus collocata, imagines sunt effigiesque iræ ac mansuetudinis: qui sunt motus animo-
rum & habituum etiam ac uirtutum: ceu (ut inquit) fortitudinis ac temperantiæ omniumque etiam, quæ contraria his
sunt, siue moribus animorum appellatis, siue habitibus & aliorum quoque quæ pertinent ad mores. exprimuntur enim sub
tiliter ea ratione, qua docuit, uirtutes omnes ac uitia, & quasi ante oculos constituuntur. Verum hoc esse, intelligi posse, in-
quit, ex factis ipsorum. Immutant enim planè nos, inseruntque uarios motus in animos nostros, cùm audiuntur hæ fabu-
læ ad similitudinem aliquam nostrorum morum conformatæ, præsertim cùm modis musicis instructæ fuerint, ijsque omni-
bus suauitatibus conditæ.

Consuetudo autem.) Quem fructum latura sit consuetudo hæc, studiumque positum in uoluptate capienda doloréue, è re-
bus fictis ad similitudinem rerum uitiosarum, siue integrarum, declarat: magnumque illum esse testatur, ac ualde uicinum
ueritati eorum factorum. est enim hæc quasi uia quædam, quæ ducit rectà ad sedem ueritatis: fingitque nos paulatim tales
ut nullo pacto postea possimus aliter gerere, & tanquam discedere à nobismetipsis. Simili etiam utitur, illustrare hoc uo-
lens: Ceu enim, inquit, si quis lætatur, imaginem alicuius spectans, capitque ex ea re uoluptatem, natam sanè illam ex a-
spectu illius ipsius formæ, non ex alia quapiam re, ueluti è pulchritudine colorum siue eximio opificis artificio: necesse
est, eundem gauisurum esse aspectu illius ueræ formæ, non adumbratæ ac penecillo expressæ, cuius falsa imagine simula-
chroque delectatus est. Idem igitur in hac ipsa re contingere significat. Qui enim assuetus fuerit gaudere rebus honestis,
quamuis tristes aliquantum illæ sint, eædemque conformatæ ingenio alicuius: idem etiam gaudebit ijsdem rebus ueris ac
studijs, nec quæret alia dulciora: aut hæc, fugiens illam tristitiam, repudiabit.

Contigit autem.) Pergit ostendere, cantus ac sonos facultatem magnam habere immutandi animum nostrum, & in eos mo
tus traducendi, quos inserunt in ipsum illi ipsi cantus: qui cùm genus quoddam sensilium sint (excitant enim hunc sensum,
qui sine ipsis nihil penitus sentiret) tradit hoc facilè fieri, quia cõtingit in his auditus sensilibus, quod usu non uenit alijs. In
illis namque simulachrum nullum existit, quod referatur ad mores, ualeatque animos nostros immutare. Appellat autem
sensilia, tactus & gustatus: neque tamen non odoratus quoque intelligit. nam in ijs quæ sensilia sunt uisus, exiliter id fieri
concedit, ac lentè. Quomodo autem hoc usu uenire in illis existimari debeat, docens inquit: Figuræ enim, quas oculis cer-
nimus, sunt tales, habentque & ipsæ mores, id est impellunt leuiter nos, atque ita commutant non nimium mortalium, sine
ullo namque discrimine hoc usu uenit cunctis: & non ijs solùm hominibus, qui uigent ingenio, aut exercitati sunt in hoc stu
dio. Hic autem locus obscurus ualde foret, nisi nactus aliquo modo esset explicatorem auctorem ipsum, qui alio loco aper-
uit, quomodo accipi deberet. Quare fefellit etiam doctissimum interpretem, cui durum admodum uidebatur, quod affir-
mat hic Aristoteles, excepto sensili aurium, cætera non mouere animum nostrum: cum planum sit, hoc ipsa efficere. Vt igi-
tur hunc quasi scopulum quendam uitaret, existimauit sumendum esse nihil, tanquam si parum dixisset: cùm tamen, si pri-
mus ille motus intelligitur, quem inserunt in animos nostros sensilia. Constat non parum excitare nos siue colores, siue odo
res, siue sapores, siue etiam πυῤῥὴ ipsa corporum, quæ tangimus: sed testatus est eo loco Aristoteles, se intelligere secundum
quendam motum, qui comitatur priori, uimque eam habet, quam dictum est. Exempli causa sonus statim ut acceptus au-
ribus est, nos mouet atque excitat. hic est igitur primus motus, quem dicit, qui motus communis est omnium sensiliũ. Nam
& color mouet uisum, & odor nares, & sapor gustatum. sed sonum audientes, mouemur alio quodam motu, qui sequitur il-
lum primum. Hic uerò secundus motus est, qui similitudinem in se continet nostrorum morum, potestque nos formare, &
eosdem mores in nos inferere, quibus ipse instructus est, siue boni illi sint, siue mali. Posterioris igitur huius motus, pro-
prij auditus, & qui in numeris, quos rhythmos uocant, & cantibus existit: est species quædam in tabulis pictis & signis: sed
exilis illa ac tenuis (ut narrat) in cæteris autem sensilibus prorsus nulla. Locus autem, quo sensum suum aperuit, & de hoc
plenius disseruit: est quæstio xvij. segmenti, quo explicuit multa, quæ ad rem musicam pertinent.

Adhuc autem.) Addidit hoc ad confirmandum nouo argumento iudicium suum, qui uult in solis ijs, quæ percipimus auri
bus, manere simulachra nostrorum morum. Etsi enim concesserit, idem etiã tenuiter contingere in ijs quæ luminibus cernun-
tur: nunc tamen aliquo modo id quod iam dederat, reuocat. dicit enim, illa quæ in tabulis pictis statuisque uidemus, signa
potius indiciaque morum uocari debere, quàm simulachra eorundem: & hæc apparere, inquit, in corpore, cùm commotum
est, & turbidis motibus agitatum. Exempli causa, qui imaginem C. Marij spectabat, eximiè expressam ab opifice, qualem se
uidisse Rauennæ narrauit Plutarchus in uita ipsius: aspicere poterat in uultu eius illam asperitatem ingenij, & mores ho-
minis sæuos & agrestes. quare hoc præstabat artificium opificis, ut cognosceremus naturam C. Marij, non ut redderet
nos tales, aut etiam exiliter mores nostros uariaret. Adiunxit autem, ad rem magis explanandam, eandem etiam perspici in
corpore alicuius, qui commotus ira sit, aut alio quopiam motu. Intelligimus enim ope horum motuum, quæ sit indoles ho
minis, quæ antea nobis clam erat, cum reconditi mores ipsius forent: aperiuntur autem & patefiunt in illis motus. ut enim
facta hominum significant eorum indolem & ingenium, ita etiam motus hi animorum.

Veruntamen pusillum.) Etsi uerum esse putat, quod probauit, ut scilicet in imaginibus penicillo aut scalpro expressis, nõ exi-
stant simulacra uera morũ, quæ ualeant nos informare, & in pectora nostra inferere eos motus, quorũ ipsa uestigia sunt, sed
potius notæ quædã, quæ indicẽt illi ipsi, quales fuerint, tamẽ arbitratur, etsi non multũ intereſt: quia tñ aliquantulũ intereſt,
ne illud ipsum amittatur, oportere potius adolescẽtes Polygnoti picturas spectare, in quib. mores uisuntur, ac mores qui-
dem honesti, etsi qui alius extitit siue pictor, siue qui ex ære fingeret imagines, laudatus in eo studio morum effingendorum,

quam

quam Pausonis, qui caruit hac industria: nec sensus moresque expressit eorum, quos imitaretur suis in tabulis. non enim loquitur de Pausone, ut de pictore, qui turpia obscenaque argumenta imitatus sit, ut nonnulli putarunt: sed qui non affinxerint mores personis, quas pingebat.

In cantibus autem.) Vt in statuis & tabulis pictis non existere simulachra morum docuit, ita nunc contrà in cantibus ipsis tradit illa manere, facta prorsus ad imitationem ipsorum: de quo, quin ita se habeat, non dubitandum inquit, cũ apertè intelligatur hoc nasci mutationibus, quæ fiunt in nobis, uariatis cantibus ijs, quos auscultamus. Nam rationes cantus, legesque dissimiles inter se esse constare dicit: atque ita sanè discrepantes, ut eos qui audiant, aliter afficiant: & non omnes uno & eodem pacto, uarijs modis auribus acceptis. Indicat igitur, hoc maiorem fructum capi ad informandos animos nostros è uocibus sonoribusque, quàm ex aspectu signorum & picturarum: ex illis namque pusillum, ex his uerò magnum profectò duci. Vocat uerò hic (ut opinor) μιμηματα, id est imitamenta, quæ suprà appellauit ὁμοιώματα. Declarat autem hoc, quod inquit in problemate, cuius memini, de posteriore illo motu, ipsum continere in se ὁμοιώματα, id est imitamenta & quasi simulachra quædam, expressum in rhythmis & ordine sonorum acutorum & grauium.

Sed ad non.) Exempla ponens, atque ita illustrans quod tradit, inquit, ad nonnullas naturas cantus effici eos, qui audiunt, pronos ad mœrorem, plorandaque sua mala, & contractos denique: ceu inquit ad harmoniam eam, quæ uocatur mixolydisti: quia non sit pura neque sincera Lydia, sed mixta temparataque cum alia harmonia. Ad alias autem quasdam, inquit, reddi animo languidiore ac magis tenero: ceu ad illas omnes, quæ remissæ sunt, & repudiarunt multum contentionis illius summæ in cantu. Medio autem quodam modo se habere tradit, & interiecto inter superiores illas, in primisque stabili & quasi solido, ad aliam quampiam: ceu ad quod, inquit, moliri & efficere uidetur in animis nostris, ex omnibus harmonijs, quæ Dorica uocatur, fluxitque è moribus & institutis grauium eorum populorũ. Commotos autem ualde animo, & quasi afflatos diuino furore reddere eos qui audiunt, inquit, cantum Phrygium, quæ cuncta de ui & potestate superiorum harmoniarum, cùm iam edidisset: ostendit unde sumpserit, simulque probè illa, eruditeque prolata affirmat. Inquit enim, hoc iudicium de ipsis fecisse illos, qui incubuerant in hanc scientiam, ac uerè de ipsa existimare poterant: quam etiam rationem ijdem secuti, statuerint hoc pacto de uiribus ipsarum, adiungit, inquit enim, ipsos uti tanquam testibus quibusdam, factis quæ inde manant. cùm enim diligenter attẽderint, quomodo nos afficiant singulæ illæ, perspexerintque semper eas motus, quos significauit, in animis nostris excitare: cognouerũt ita potestatem ipsarum. Quod affirmat hic philosophus, moliri in animis nostris Dorium & Phrygium cantum: idem in quæstionibus suis de harmonia tradit, efficere uariatis nominibus hypodorium & hypophrygium: cùm tamẽ concentus hi longè alij sint ac superiores illi, quibus initio particula ὑπὸ adnexa non est. Quare non sine causa discrimen hoc, quod non tam exile est, ut uidetur: uarietasque lectionis, negotij non parum attulit Hieronymo Meio, docto uiro, multumque cùm in omni philosophia, tum in studijs mathematicis, uersato. Veretur igitur, ne commissum hoc sit culpa librariorum, & cùm certam esse atque exploratam putet huius loci, quem habemus in manibus, lectionem: suspectam ualde habet alteram illam problematum. Cùm uerò uiderit eam & in excusis & in calamo exaratis libris constanter manere, & expressam quoque esse à Theodoro: in hanc opinionem uenit, ut, si nulli prorsus maculæ affinis sit, putet ita ipsam accipiendam, ut acciperetur, si abesset inde præpositio. id quod multis & non contemnendis argumentis comprobat. Testari hoc ego uolui, cùm ipsius utilis hic atque iucundus labor nondum editus sit, ut accommodatum magnopere huic loco illustrando, acceptum è IIII. ipsius illorum librorum, quos scripsit de Vetere musica, & epistolis etiam eiusdem confirmatum. est enim amicus meus summus, diligoque uehementer hominem, ut egregia morum probitate ac fide præditum, doctrinaque (ut dixi) & uaria & recondita excultum.

Eodem enim.) Quod efficere ostendit in animis nostris cantus musicos, ut, uariati ipsi, uarient magnopere animos, & aliter atque aliter afficiant: idem nunc testatur facere numeros illos, quos Græci uocant rhythmos, & omne quidem genus ipsorum. sunt enim, ut constat, in oratione, unde uocatur, quæ aptos complectitur, oratio numerosa. εὐρυθμίας huiusce modi concinnitates Isocrates appellauit, qui multum & scitè ipsis usus est. Sunt etiam in alijs rebus, quæ sonũ aliquem strepitumque edunt, quibus in omnibus mensura motus illius appellatur numerus. Inquit igitur auctor, certos quosdam numeros continere in se, & in alijs etiam excitare mores sedatos indolemque stabiliorem (id est, quæ uergat ad statum ac requietem) alienaque sit à motu omni concitato. Alios uerò contra inueniri tradit, qui sint proni ad motum, uimque habeant commouendi, è statuque pristino eijciendi animos eorum, ad quos perueniunt. Quos etiam motus, excitatos ab ipsis, tradit non omnes unius generis esse, sed magnopere inter se discrepantes: cùm quidam ipsorum sint importuniores, quidam uerò liberaliores ac magis ingenuo uiro digni. His uerò omnibus expositis, concludit superiorem disputationem, declaratque à se factum, quod præstare studuit. apertum enim iam esse, inferere mores in animum nostrum cantus, genusque omne musices, præditamque ipsam esse hac facultate: quare qui adhibebunt ad hoc præclarum opus efficiendum, non errabunt. Plutarchus quoque in libello, cuius index ἐρωτικὸς, idem de rhythmis & de harmonia significauit: & qui rhythmus quæque harmonia ita commouerent animum, ut penè incensi ipsis insanirent, declarauit. Inquit enim, quosdam sedare saltationes, & tripudia bacchantium, & famulorum Cybeles, mutato rhythmo è trochæo & concentu è Phrygio, atque ita furorem illum extinguere.

Quod si.) Cùm declarasset iam, ualere multum musicam ad mores informandos: addit nunc, non esse dubitandum, quin utile sit deducere ad ipsam adolescentes, ipsosque diligenter in ea erudire. Quod enim id præstat, non debet ab ipsa seiunctum esse: omnes enim adhibendæ sunt machinæ, ut hoc eximium bonum obtineamus. Valet autem hic locus ad opinionem meam confirmandam; qua significaui, κρότερα γυμνάσια numero multitudinis, accusandique casu legi debere: non dandi, κρότεσι γυμνασίοις. utitur enim alio uerbo hic, ubi significat oportere perducere adolescentes ad musicam perdiscendam, aptoque huic rei ostendendæ. Illic enim, ubi de musica tradenda ipsis, & ad ingenia ipsorum excolenda comportanda loquebatur, usus est uerbo προσφέρειν: hic autem inquit, προσάγειν. quo loco admonet, admouendos ipsos esse musicæ, & ad magistros doctoresque ipsius, ut eam perdiscant, esse mittendos.

Congruit autem.) Docet, quod ualde iuuat, facilioremque reddit omnem præceptionem, si hoc fecerimus, nos inuitaturos esse adolescentes ad rem ualde acceptam gratamque animis eorum: quia perceptio musices congruit mirificè ingenio tali, quale est ingenium puerorum, cùm perpeti nihil possint, quod expers sit uoluptatis, nisi coacti, necessitateque ipsis illius rei ferendæ impositæ, abhorreantque ijdem toto animo à rebus tristibus: musica autem una earum rerum est, quæ conditæ sunt plurima suauitate. Quod autem de musica prolatum est, idem etiam de rhythmis numerisque dici uerè potest (ut narrat) propter coniunctionem harum rerum inter se.

Quare multi.) Cùm affirmarit, musicam aptam esse ad puerorum animos perpoliendos, cantusq; uarios prius docuisse uariare mirum in modum animos nostros: addit, idem confirmare uolens, propter affinitatem hãc, quam habet cõcentus omnis cum animo nostro: extitisse ea de causa multos doctos uiros, qui unum idemque aliquo modo esse ambas has res asseuerarint: quos tamen diuidit, cùm ipsorum uni prorsus dixerint animum esse harmoniam, alteri uerò eum cõtinere in se harmoniam concesserint, etsi non omnino unum idemq; ambas esse arbitrati sunt. Eodem autem pacto locutus est in 1. de Anima de mentis munere, cuius uerba sunt: ἐὰν δὲ καὶ τοῦτο φαντασία τις, ἢ μὴ ἄνευ φαντασίας. & de amicitia initio statim VIII. libri: ἴσῃ γὰρ ἀρετὴ, ἢ μετ' ἀρετῆς. Aristoxenum musicum, eundemque philosophum uoluisse animum esse harmoniã, narrauit etiam M. Cicero, cùm id apud Platonem literis proditum inuenisset. Sed Aristoteles quoque in eodem libro de Anima opinionem hanc confutauit, cùm ipsam primis temporibus, quibus exorta est, ualde placuisse non negasset.

a Per numeros hîc significat Aristoteles motus corporis, & maximè pedum, numerosos: per modos, cantus: ut in libro περὶ ποιητικῆς. appellat autem Græcè hos μέλη, illos ῥυθμοὺς.

CAPVT

CAPVT VI.

VTrũ aũt oportet discere ipsos, canẽtes q; & manu instrumẽta tractãtes, siue nõ, de quo q̃sitũ est prius, nũc dicẽdũ est. Nõ est autẽ obscurũ, magni interesse, ut fiãt in omni re quales, si aliquis cõmunicauerit operibus: unum enim quoddam est eorũ, quæ fieri non possunt, aut saltem difficilia sunt, ut qui operibus nõ cõmunicarint, exi stimatores fiant boni. Simulq; op⁹ est pueros habere aliqd, in quo libẽter uersentur: & Archytę crepitaculũ putare rectè inuentũ esse, qd̃ tradũt infantib. in man⁹, ut hoc utẽtes, nihil frãgãt eorũ, q̃ domi sunt. Nõ .n. uelet, qd̃ iuuenile est, quescere. hęc igitˉ est infãtib. apta lusio. Disciplina aũt instar crepitaculi est adolescẽtib. grãdiorib. rectũ igitur esse tradere musicã sic, ut cõmunicent operib. patet ex his. Quid aũt deceat, uel nõ deceat ętates, nõ arduũ est definire, ac soluere aduersus eos, q asseuerãt sordidã esse hãc tantã curã. Primũ .n. qa existimandi gratia op⁹ est participẽ esse operũ, ob hoc oportet, dũ adolescentes sunt, fungi operib. seniores aũt factos operib. qdẽ liberari, uim aũt & potestatẽ habere existimãdi de honestis cãtib. & rectè gaudẽdi, ope illius cognitiõis, q̃ parta est in iuuentute. De culpa uerò, quã nõnulli ipsi obijciunt, tãquã musica reddar sordidos: nullus labor est discutere, si cõsiderauerimus, quatenꝰ operib. cõmunicare debeãt q ad ciuilẽ uirtutẽ instituũtur, & qualib. cãtib. qualibus q̃; rhythmis cõmunicare ipsos deceat. Amplius aũt in qualib. instrumẽtis discere debeãt: etenim hoc interesse uerisimile est. in his nãq; manet dissolutio eius, q̃ incusant: nihil .n. ꝓhibet: qn modo quodã musicę efficiãt, qd̃ dictũ est. Perspicuũ igitur est, oportere ꝓceptionẽ ipsius nihil impedimẽti afferre ad futuras actiones: neq; corp⁹ efficere sordidũ & inutile ad bellicas & ciuiles exercitatiões: ad usus quidẽ statim. ad ꝓceptiones aũt postea. Cõtĩgeret aũt hoc in discẽdo, si neq; elaborauerint in his q̃ referũtur ad cõcertationes cũ artificibus: neq; ex operũ genere, q̃ sunt admirabilia atque eximia,

ΠΟΤΕΡΟΝ δὲ δεῖ μανθάνειν αὐτοὺς ᾄδοντάς τε καὶ χειρεργοῦντας, ἢ μὴ, καθάπερ ἠπορήθη πρότερον, νυνὶ λεκτέον. οὐκ ἄδηλον δὲ ὅτι πολλὴν ἔχει διαφορὰν πρὸς τὸ γίγνεσθαι ποιούς τινας, ἐάν τις αὐτὸς κοινωνῇ τῶν ἔργων· ἐν γάρ τι τῶν ἀδυνάτων ἢ χαλεπῶν ἐστι, μὴ κοινωνήσαντας τῶν ἔργων, κριτὰς γενέσθαι πονησαίους. ἅμα δὴ καὶ δεῖ τοὺς παῖδας ἔχειν τινὰ διατριβὴν· ἡ δ' ἀρχύτα παραγωγὴ οἴεσθαι γενέσθαι καλῶς, ὧν διδόασι τοῖς παιδίοις, ὅπως χρώμενοι πρῶτον, μηδὲν καταγνύωσι τῶν κατὰ τὴν οἰκίαν· ἐνδέχεται γὰρ τὸ νέον ἡσυχάζειν. αὕτη μὲν οὖν ἐστι τοῖς νηπίοις ἁρμόττουσι τῶν παιδιῶν ἡ δὲ παιδεία παραγωγὴ τοῖς μείζοσι τῶν νέων. ὅτι μὲν οὖν παιδευτέον τινὰ μουσικὴν οὕτως, ὥστε καὶ κοινωνεῖν τῶν ἔργων, φανερὸν ἐκ τῶν εἰρημένων. τὸ δὲ πρέπον, καὶ τὸ μὴ πρέπον τοῖς ἡλικίαις, καὶ χαλεπὸν διορίσαι, καὶ λύσαι πρὸς τοὺς φάσκοντας βαναυσον εἶναι τὴν ἐπιμέλειαν. πρῶτον μὲν γὰρ, ἐπεὶ δεῖ κρίνειν χάριν μετέχειν δεῖ τῶν ἔργων, διὰ δὴ τοῦτο χρὴ νέους μὲν ὄντας χρῆσθαι τοῖς ἔργοις· πρεσβυτέρους δὲ γινομένους τῶν μὲν ἔργων ἀφεῖσθαι, δυνάσθαι δὲ τὰ καλὰ κρίνειν· ἐκ χαίρειν ὀρθῶς διὰ τὴν μάθησιν, τὴν γιγνομένην ἐν τῇ νεότητι. πρεῖ γὰρ τὴν ἐπιμήσεως, ἵνα ἐπιμιμῶσιν, ὡς ποιόσης τῆς μουσικῆς βαναύσους ἀχαλεπὸν λῦσαι, σκεψαμένους μέχρι τινὸς τῶν ἔργων κοινωνητέον τοῖς πρὸς ἀρετὴν παιδευομένοις πολιτικὴν, καὶ ποίων μελῶν, καὶ ποίων ῥυθμῶν κοινωνητέον. ἔτι δὲ ἐν ποίοις ὀργάνοις τὴν μάθησιν ποιητέον· καὶ γὰρ δεῖ διαφέρειν εἰκὸς. ἐν τούτοις γὰρ ἡ λύσις ἐστὶ τῆς ἐπιτιμήσεως· ἓν γὰρ κωλύει τρόπους τινὰς τῆς μουσικῆς ἀπεργάζεσθαι τὸ λεχθέν. φανερὸν τοίνυν, ὅτι δεῖ τὴν μάθησιν αὐτὴν, μήτε ἐμποδίζειν πρὸς τὰς ὕστερον πράξεις· μήτε τὸ σῶμα ποιεῖν βάναυσον καὶ ἄχρηστον πρὸς τὰς πολεμικὰς καὶ πολιτικὰς ἀσκήσεις. πρὸς μὲν τὰς χρήσεις ἤδη, πρὸς δὲ τὰς μαθήσεις ὕστερον. συμβαίνοι δ' ἂν πρὸς τὴν μάθησιν, εἰ μή τε τὰ πρὸς τοὺς ἀγῶνας τὰς τεχνικοὺς συντείνοντα διαπονοῖεν, μήτε τὰ θαυμάσια καὶ πρόσθετα τῶν ἔργων, ἃ νῦν ἐλήλυθεν εἰς τοὺς ἀγῶνας·

VTrum autẽ pueros ita musicam discere oporteat, ut ipsi canant, & muneribus operibúsque musicis manus admoueant, nécne, quemadmodum suprà dubitatum est, nunc est dicendum. Non est porrò obscurum, ualde referre ad id, ut cuiusdammodi homines fiant, si quis ipse in muneribus operibúsque fungendis uersetur. Nam fieri non potest, aut uix quidem certè, ut qui non fuerunt munerum atque operum participes, boni iudices artis fiant: simulq; pueros oportet aliquod uitæ traducendæ atque occupandæ genus habere: & Archytæ crepitaculum præclarè esse comparatum existimare, quod pueris dare solent, ut, dum hoc utuntur, nihil eorum quæ domi sunt, perfringant. quod enim puerile & iuuenile est, quiescere non potest. Atque hoc quidem ludicrum pueris infantibus conuenit: disciplina uerò pueris grãdioribus crepitaculum est. Sic igitur musicam pueros esse docendam, ut musicæ muneribus fungantur, operúmque sint participes, ex his intelligere licet. Quid deceat porrò ætates, quid non, difficile non est definire, & quod quidam obyciunt, studium esse sordidum atque illiberale, dissoluere. Primùm enim, quoniam iudicandi gratia operibus fungendum est, iccirco oportet eos, dum pueri sunt, opera tractare: ubi uerò adoleuerunt grandiores q̃ facti sunt, opera quidẽ missa facere: recta uerò iudicare, & rectè lætari posse, propterea quòd in pueritia musicam didicerunt. Deinde uerò quòd quidam musicam uituperant, tanquam sordidos efficiat atq; illiberales artifices, non erit difficile eos refellere: si cõsiderauerimus, quatenus ij, qui ad uirtutẽ ciuilẽ eruduntur, musicæ operibus fungi, et qualeis modos cãtus q̃, & quales numeros tractare, præterea qualib. in musicis instrumentis seu organis musicã discere debeãt. Nãq; hoc aliquid interesse probabile est. in his enim reprehensionis ac uituperationis dissolutio posita est. nam modos quosdã musicæ id, quod dictũ est, efficere nihil uetat. Perspicuũ igitur est, oportere eius studiũ ac disciplinã neq; posteriores actiones impedire, neq; corpus illiberale, et ad bellicas ac ciuileis exercitationes inutile reddere: ad exercitationes quidem iam, ad disciplinas uerò posterius. Aptè autem & conuenienter pueri musicam discant, si neq; in eis quæ ad artificum certamina pertinent, elaborent, neq; admirabilia & eximia, atq; exquisita opera magno labore suscepto perdiscant,

quæ

quæ hunc in certamina, & è certaminibus in institutionem uenerunt. Sed & huiusce modi, donec potuerint gaudere honestis cantibus & rhythmis: & non solùm communi musicæ, ueluti cæterarum animantium quædam: itidemq; mancipiorum & puerorum multitudo. Patet autem ex his, & qualibus instrumentis utendum sit: neque enim tibiæ in disciplinam sunt comportandæ, neq; aliud quippiam instrumentùm, proprium artificũ: ueluti cithara, & si quid huiusce modi aliud est: sed quęcunq; ipsorum reddent auditores bonos, uel musicæ, uel alius disciplinæ. Adhuc aũt tibia non est instrumentum factũ morib. expoliendis, sed potiùs animis inflãmandis. Quare huiusce modi temporibus ipsa utendum est, in quib. opera studiumq; consumitur, potius in animo purgando, quàm in discendo. Addamus, quod usu uenit ipsi cõtrarium eius, quod requirit disciplina, & quod nõ sinit oratione uti, qui inflat ipsam. Quare pulchrè eiecerunt usum ipsius priores ab adolescẽtib. & ingenuis hominibus, etsi usi fuêre primùm ipsa. Cùm enim nacti essent plus otij propter copiam bonorum & maioris animi facti ad uirtutem capessendam: adhuc autẽ & prius & post res gestas cõtra Medos, ex factis illis auctis ipsorum spiritibus omnem scientiam attigerunt, nullo habito delectu, sed ultrà conquirentes: quare tibiarũ quoq; inflationem adduxerunt in ordinẽ eorum, quę discerentur. Etenim Lacedęmone quidã choragus ipse tibias inflauit choro, & Athenis adeò peculiaris erat, ut fermè multi ingenuorum participes forent ipsius. Planum autem est hoc è tabula, quam dicauit Thrasippus, cùm choragi munere functus esset Ecphantidæ. Postea autem improbata est periculo ipsius facto, cùm existimare melius possent, quod ad uirtutem, & quod minimè ad uirtutem faceret. Eodẽ aũt pacto & multa ueterũ instrumẽtorũ repudiata sunt, ut pectides & barbati: atq; ea, quæ ad uoluptatẽ eorũ qui audiunt, tendunt utentib. ipsis, heptagona, & trigona, & sambucæ, ac cuncta, quæ scientia egent manu ipsa tractantium. Consentaneũ autẽ est, & quod de tibijs à ueteribus in morẽ fabulæ memoratum est. Aiunt enim Mineruam, cùm reperisset, abiecisse tibias.

ἐκ ἧ τῶν ἀγώνων, εἰς τ παιδείαν. ἀλλα καὶ τὰ τοιαῦτα μέχριπερ ἂν δύωνται χαίρειν τοῖς καλοῖς μέλεσι & ῥυθμοῖς· καὶ μὴ μόνον τῷ κοινῷ τῆς μουσικῆς, ὥσπερ & τῶν ἄλλων ζώων. ἔτι ἧ & πλῆθος ἀνδραπόδων καὶ παιδίων. δῆλον δ' ἐκ τούτων & ποίοις ὀργάνοις χρηστέον· ὅτε γὰρ αὐλὸς εἰς παιδείαν ἀκτέον, ὅτ' ἄλλο τεχνικὸν ὄργανον· οἷον, κιθάραν, κἂν εἴτι τοιοῦτον, ἕτερόν ἐστιν, ἀλλὰ ὅσα ποιήσῃ αὐτῶν ἀκροατὰς ἀγαθοὺς, ἢ τῆς μουσικῆς παιδείας, ἢ τῆς ἄλλης. ἔτι ἧ οὐκ ἔστιν ὁ αὐλὸς ἠθικὸν, ἀλλὰ μᾶλλον ὀργιαστικόν. ὥστε πρὸς τὰς τοιάτας αὖτ καιρὸς χρηστέον, ἐν οἷς ἡ θεωρία κάθαρσιν μᾶλλον δύνατ, ἢ μάθησιν· περὶ δὲ, ὅτι συμβέβηκεν ἐναντίον αὖτ πρὸς παιδείαν, & τὸ κωλύειν τῷ λόγῳ χρῆσθ τ αὐλησιν· διὸ καλῶς ἀπεδοκίμασαν αὖτ οἱ πρότερον τὴν χρῆσιν ἐκ τῶν νέων καὶ τ ἐλευθέρων, καίπερ χρησάμενοι τὸ πρῶτον αὐτῷ. σχολαστικώτεροι γὰρ γιγνόμενοι διὰ τὰς οὐσίας & μεγαλοψυχότεροι πρὸς ἀρετὴν ἔτι τε πρότερον καὶ μ τὸ μηδὲν φρονηματισθέντες ἐκ τ ἔργων, πάσης ἥπτοντο μαθήσεως, οὐδὲν διαφέροντες, ἀλλ' ἐπιζητοῦντες, διὸ & τὴν αὐλητικὴν ἤγαγον πρὸς τὰς μαθήσεις. καὶ γὰρ ἐν λακεδαίμονι τὸν χορηγὸν αὐτὸς ἠυλήσε τῷ χορῷ· καὶ πρὶ ἀθηναίους οὕτως ἐπεχωρίασεν, ὥστε σχεδὸν οἱ πολλοὶ τῶν ἐλευθέρων μετεῖχον αὐτῆς. δῆλον δὲ ἐκ τοῦ πίνακος, ὃν ἀνέθηκε θράσιππος ἐκφαντίδῃ χορηγήσας. ὕστερον δ' ἀπεδοκιμάσθη διὰ τῆς πείρας αὐτῆς, βέλτιον δυναμένων κρίνειν τὸ πρὸς ἀρετὴν & τὸ μὴ πρὸς ἀρετὴν, σωτέον. ὁμοίως δὲ, καὶ πολλὰ τῶν ὀργάνων τῶν ἀρχαίων· οἷον, πηκτίδες, καὶ βάρβιτοι· καὶ τὰ πρὸς ἡδονὴν συντείνοντα τοῖς ἀκούουσι τῶν χρωμένων, ἑπτάγωνα, καὶ τρίγωνα, & σαμβύκαι· καὶ πάντα τὰ λεγόμενα χειροτεχνικῆς ἅπτεσθαι. εὐλόγως δ' ἔχει καὶ τὸ περὶ τῶν αὐλῶν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων μεμυθολογημένον· φασὶ γὰρ διὰ τὴν ἀθηνᾶν εὑρεῖν ἀποβαλεῖν τοὺς αὐλούς.

quæ nunc in certamina, ex certaminibus in disciplinam introducta sunt: sed talia usque ad eum finem discant, quoad elegantibus & honestis modis ac numeris delectari possint, & non solùm genere musicæ communi, quemadmodum & nonnullæ aliæ animantes: præterea uerò & mancipiorum ac puerorũ multitudo. Apparet autem ex his, etiam quibus organis sit utendum. Nam neq; tibiæ in puerorum institutionem introducendæ sunt, neque aliud organum artificum proprium, qualis est cithara, & siquod aliud est huiusmodi: sed ea sola, quæ efficient eos bonos auditores aut doctrinæ musicæ, aut alius. Præterea tibia non est organum ad mores mitiores exprimendos aut inferendos aptum (ethicum Græci appellant, nos morale dicamus) sed potius ad animos furore quodam Bacchico stimulandos accõmodatum. Quare talibus temporibus eo utendum est, quibus eius usus ualet ad animos expiandos potius, ac lustrandos seu purgandos, quàm ad erudiendos. His accedat, tibiam hoc habere institutioni & doctrinæ aduersarium, quòd tibiæ cantus prohibet ratione uti. Quocirca rectè ueteres eius usum in pueris ac liberis hominibus improbarunt, cùm antea eo usi essent: otium enim uberius ex omnium rerum copia nacti, maioresq; que animos ad uirtutem consecuti, tum superioribus temporibus, & post bellũ Persicum ex rebus fortiter & præclarè gestis ferociores & elatiores effecti, omne disciplinæ genus attigerunt, nullum delectum adhibentes, sed aliam atque aliam insuper indagantes. quapropter etiam artem tibia canendi ad disciplinarum numerum aggregarunt. Etenim Lacedæmone quidam, qui ludorum sumptus suppeditabat (choragum appellant Græci) ipse choro tibiam inflauit: & Athenis ita increbuit, ut ferè plerique liberi & ingenui homines tibia canerent. Atque hoc ex ea tabula apparet, quam Thrasippus is, qui Ecphantidæ ludorum sumptum suppeditârat, dedicauit. posterius uerò spreta atque improbata est periculo eius facto: cùm iam melius, quid ad uirtutem ualeret, quid non, iudicare possent. Similiter & multa organa uetera, ut pectides & barbiti, & quæ ad uoluptates eorum pertinent, qui cantores audiunt eis utenteis: cuius generis sunt septangula, quæ heptagona nominant Græci, & triangula, quæ trigona, & sambucæ, & omnia, quæ scientiam in manuum opere munereque positam desiderant. Habet autem rationem probabilem & ea de tibijs fabulâ, quam confinxerunt ueteres. aiunt enim Mineruam tibias à se repertas, abiecisse. Cùm igi-

Non insulsum igitur est dixisse, propter deformitatẽ oris hoc fecisse deam stomachatã. Verũtamẽ magis uerisimile est, quia nihil facit ad mentem cognitio artis tibiarum: Mineruæ autem nos scientiam & artẽ tribuim⁹. Quia autẽ & instrumentorũ & tractationis ipsorum improbamus intelligentiam propriam artificum: propriam autẽ ipsorum esse uolumus, quæ seruit concertationibus. in hac enim, qui agit, non suę propriæ uirtutis gratia id attingit, sed eorum qui audiũt uoluptatis & ipsius importunæ. Quare minimè liberorum hominũ existimamus esse tractationẽ, sed penè mercenariã, & usu uenit fieri sordidos. scopus. n. malus est, ad quẽ ut ad finem feruntur. Spectator nãq; importunus existẽs, morẽ habet mutare musicã. quare & artifices ad eum meditationes suas cõuertẽtes, & ipsos quales efficit, & corpora eorundẽ propter motus.

οὐ κακῶς μὲν οὖν ἔχει φάναι καὶ διὰ τ̀ ἀσχημοσύνην ⸀τοῦ προσώπου ⸁τὸ ποιῆσαι, δυσχεράναντα τὴν θεόν· ἐμοὶ δὲ μᾶλλον εἰκὸς, ὅτι πρὸς τ̀ διάνοιαν ἀθρόν ἐστι ἡ παιδεία τῆς αὐλήσεως· τῇ δ' ἀθλίᾳ τῶν ἀτιμήτων ἐπιτήδευμεν καὶ τῇ τέχνῃ. ἐπεὶ δ' τ̀ τε ὀργάνων ⸀καὶ τῆς ἐργασίας ἀποδοκιμάζομεν τ̀ τεχνικὴν παιδείαν· τεχνικὴν δ' ⸀τίθεμεν τ̀ πρὸς τὰς ἀγῶνας· ἐν ταύτῃ γὰρ ὁ πράττων, οὐ τ̀ αὐτοῦ μεταχειρίζεται χάριν ἀρετῆς, ἀλλὰ τῆς τ̀ ἀκροωμένων ἡδονῆς, καὶ ταύτης φορτικῆς. διόπερ οὐ τ̀ ἐλευθέρων κρίνομεν εἶναι τ̀ ἐργασίαν, ἀλλὰ θητικωτέραν. καὶ βαναύσους δὴ συμβαίνει γίγνεσθαι· πονηρὸς γὰρ ὁ σκοπὸς, πρὸς ὃν ποιοῦνται τὸ τέλος· ὁ γὰρ θεατὴς, φορτικὸς ὢν, μεταβάλλειν εἴωθε τ̀ μουσικήν. ὥστε καὶ τὸς τεχνίτας, τοὺς πρὸς αὐτὸν μελετῶντας, αὐτούς τε ποιούς τινας ποιεῖ καὶ τὰ σώματα, διὰ τὰς κινήσεις.

gitur hoc quoque liceat dicere, deam, quòd oris deformitate offensa esset, hoc fecisse: tum uerò probabilius est, propterea quòd tibiarum inflandarum disciplina nihil ad mentis agitationẽ conferat: Mineruæ autem scientiam & artem tribuamus. Quoniam porrò tractandorum organorum et fungendi muneris musici disciplinam artificum propriam seu artificialem improbamus: artificialem autem seu artificibus conuenientem statuimus eam, quæ ad certamina pertinet: (in hac enim is, qui agit, nõ uirtutis suæ, sed eorum qui audiunt, uoluptatis, huiusq; ineptæ ac putidæ causa musicam tractat) iccirco ingenuorum esse nequaquam iudicamus operis huius functionem, sed mercenariorum hominum. Itaq; euenit, ut euadant artifices liberales. finis enim, quẽ sibi proponunt, & quem intuentur, malus est. Nam spectator, qui ineptus & indoctus est, musicam mutare consueuit. Itaq; etiam artifices, qui sese ad eum meditando componunt, tum ipsos cuiusdammodi efficit, tum eorum corpora propter motiones.

COMMENTARIVS.

Virum autem.) Percipiendam esse adolescentibus suauitatem cantus, iam tradidit. Sed quia hoc non uno modo obtinetur, (nam & ipsi canere possunt, tibijsq; uti, & sibi temperare ab usu: tantumq; de cantibus musicorum existimare, uoluptatemq; inde capere) quæret nunc, utrum horum magis honestis hominibus aptum sit (quam quæstionem suprà attigerat) nodumq; hunc dissoluit. Χειροεργοῦντας uerò legi debet, non, ut olim in excusis erat, χειροεργωθοῦντας. quod mendum ipse quondam sustuli, præterquàm quòd infrà auctor ita loquitur. Plutarchus in lib. de Musica appellauit χειροεργικὸν μέρος musices partem eam, quam qui eam artem habent, tractant. Idem etiam alibi in eodem libello uocauit χειροεργοῦντα κιθαρῳδόν.

Non est autem.) Euellit scrupulum à se modò indicatum, quem sanè non ualde molestum esse affirmat: quippe cùm obscurum non sit (ut narrat) magni referre ad animos nostros aliqua arte ornandos, & nosmet ipsos quales cupimus esse efficiendos, utrum aliquis tractet opera, siue contentus sit ratione ipsa præceptisque eius artis, nec unquam aliquid proprium ipsius attingat. Est igitur hoc καθολικὸν ⸀θεώρημα, quod auctor huc affert, rei quam in manibus habebat, declarandæ ualde aptum. Confirmat autem sententiam suam, addens unum eorum esse, quæ effici non possunt, aut saltem ualde ardua sunt: illos ipsos, qui facta non aggrediuntur, nec uersantur in rebus gerendis, bonos existimatores esse munerum illorum, distinguereque posse, qui bene aut perperam instrumentis illis utantur. Non sine causa igitur Hannibal contemsit Phormionem illum peripateticum, qui cùm nunquam hostem, nunquam castra uidisset: disputauit tamen, se adstante, copiosè de officio imperatoris, & de omni re militari.

Simulq; opus.) Hoc alterum argumentum est, quo probat, non alienum esse pueros erudiri in cantu ac fidibus. inquit enim, adiungi bono, à se inde nasci significato: quod cùm necesse sit ætatem illam oblectari, habereque aliquid in quo libenter uersetur, hoc studium erit ipsi accommodatissimum. nam tunc lætitiam afferet, & posteà proderit. Huc facere, inquit, instrumentum ab Archyta Tarentino inuentum. Cùm enim uir ille sapiens uideret pueros non posse quiescere, delectarique ualde sonore: ac nisi haberent aliquid, quod pariat ipsis hanc uoluptatem, fracturos esse uasa mensæ instruendæ facta: excogitauit platagen, instrumentum sono reddendo factum, atque inde etiam appellatum: & ita simul impleuit animum puerorũ, & domestica uasa conseruauit. Meminit platages, unge etiam percipitur quid ipsa ualeret, Apollonius in secundo libro Argonauticôn: quo loco commemorat, quomodo Hercules fugauerit Stymphalidas aues. sonitu enim ipsius perterrefactas, eas longè se remouisse ab oculis eorum delectorum iuuenum cecinit. Fuit igitur quasi crotalum quoddam, quod & ipsum Græcum uerbum notum est Latinis poetis & oratoribus. Videmus enim, apud nos morem hunc mansisse: præbentur enim infantibus nobilibus hodie instrumenta, quibus à sono sermone nostro nomen impositum est. Oportuisse autem aliquid huiusce modi ipsis tradere, declarat auctor: quia quicquid tenerum est atque adolescit, naturæ ipsius impulsu non potest quiescere. Cùm autem iam tradidisset uim platages huius, & quem fructum ferat infantibus ostendisset: confert ipsius usum cum commodo, quod capit consequens firmiorque ætas è tractatione musicæ, & inquit, è genere lusionum omnium oblectamentum illud platages maximè conuenire infantibus. Studium uerò, quod ponitur in cantu, cognitionemque illam artis musicæ, instar esse platages ætati, quæ succedit. quia enim grandiores iam pueri spernerent instrumentum illud, inuenta est musica, in qua se oblectarent. Concludens autem totam rationem, inquit: Planum factum est argumentis, quibus usi sumus, rectum esse, ita erudire adolescentes in arte musica, ut discant etiam ipsi canere, & uti instrumentis proprijs ipsius. hoc enim significat, imbui ipso ita illos, ut participes esse ualeant operum musices.

Quid autem.) Intelligens Aristoteles non conuenire omni ætati, nec fortasse etiam omni ordini ac fortunæ usum musices, nec deesse præterea qui hoc reprehendant, si fiat: uoluit quoque hoc tangere. Quare inquit, quid attendere in hoc oporteat, ut custodiatur quod decet, & ne committatur aliquid contra dignitatem personarum ac decus, non est difficile uidere, & simul refellere, quod obiectum ipsi est à nonnullis, qui aiunt, omnem usum tractationemque ipsius esse rem humilem ac sordidam. ἐπιμέλεια enim ualet hîc studium ipsius, operamque in ea positam. Narrauit Plutarchus initio uitæ Periclis, Philippum Macedonem aliquando increpitasse Alexandrum filium, quòd eximiè in conuiuio quodam fidibus ceciniſſet, præceptis omnibus eius artis seruatis: erubescereque illum debere ea de causa affirmasse, qui sapiens rex perspicitur, nõ damnasse musicam & cantum in illo: sed nimis magnum studium in ea arte perdiscenda adhibitum, cùm id non deceret regem magnum futurum. Sed etiam grauis ille scriptor addidit, contentum esse debere opulentum uirum, si otium habuerit audiendi alios psallentes, spectator ipse, non manu instrumentum aliquod attingens.

Primùm

Primum enim) Probat consilium suum uerum esse, qui præceperit ut pueri canere discant, ac psallere. neque enim se unquã cogitasse dicit, ut uterentur muneribus his tanquam fine, neque uoluisse ut perpetuò in ipsis occupati sint: sed censuisse, ipsos ea ætate percipere musicam, ut melius postea de ipsa existimarent. Hanc enim certam ueramq; rationem esse putauit cognoscendi uitia ac uirtutes, quæ committerentur in cantibus: neque posse rectè hoc præstare, nisi illos, qui studiose uersati forent in operibus ipsis: esseque se prorsus, narrat, huius animi, ut cùm uergere iam cœperint ad senectutem, non amplius tractent munera illa, sed existimationem tantùm sibi re seruent, facultatemq; distinguendi laude dignos cantus à contrarijs, capiendique uoluptatem sine errore uolo ex ipsis, ob intelligentiam eius artis, qua imbuti fuerint in adolescentia. nisi enim tunc didicissent, peccarent multis modis, in fine fructuque huius artis decerpendo.

De culpa uerò) Confutat nunc, quod maledicti loco à quibusdam in ipsam dicebatur: occurritque alteri illi, quod suprà ostenderat, uituperatores ipsius adferre, qui aiebant reddere musicam eos, qui operam ipsi darent, sordidos homines, & mancipiorum similes. Inquit igitur, nullum negotium esse liberare musicam hoc crimine, si cogitare homines uoluerint, quousque decet incumbere in ipsius opera eos, qui instituuntur, ut futuri utiles ciuitati: quique ornari debent uirtute propria ciuium. Nam est profectò terminus huius rei, neque oportet tantum ipsius adsumere, quantum faciunt, qui studium illud habituri sunt, nec quicquam in uita aliud acturi. Facere etiam huc, admonet, cantilenarum uarietatem, & rhythmorum: ut enim quædam sunt idonea, ita contrà quædam aliena.

Amplius autem) Præterea uidendum inquit diligenter, cùm pueri discunt, in quibus potissimum musicis instrumentis eruditur, compotesque eorum præceptorum fiunt. magni enim hoc referre tradit ad existimationẽ ac dignitatem, nec existimari sanè de hoc aliter posse. Illustre exemplum huius documẽti indicabo, quod proditum est literis de Alcibiade: qui cùm puer in musicis erudiri cœpisset, spreuit usum tibiarum ut sordidum & illiberalem, quæ tibiæ illa ætate Athenis in magno honore erant, antepositque ipsis fides: quarum fidium bona dignitatemq; celebrauit, & incommoda uitiaq; tibiarum ante oculos posuerat, acutis ualde lepidisq; argumentis usus, quæ apud Plutarchum in ipsius uita leguntur: tantumq; præstitit rationibus illis & gratia, qua apud Atticam iuuentutem florebat, ut illæ penitus repudiarentur, & exciderent è manibus nobilium adolescentium. Hoc igitur esse puto, quod significare uoluit Aristoteles: qui tamen infrà hoc planè significauit. Post hæc autem adiungit, Valere: quæ protulit ad dissoluenda, quæ obiecta musicæ fuerant, possequ defendi his argumentis dignitatem ipsius. nã, quin modi quidã musices obsint, gignantq; incõmoda, quæ aduersus ipsam dicta sunt, se inficiari negat.

Perspicuum igitur) Quam ualde laudauit, puerisque ediscendam censuit, cùm anceps sit, ualeatque, perperam administrata, multum mali párere, ex his quæ iam exposita sunt, planum esse inquit, quomodo tradenda sit. Primùm igitur docet, quæ pars ipsius sit à pueris depellenda, atque id in uniuersum: omnem inquam talem, ac uacuum ab his magnis uitijs, ideſt impedimento non futuram factis, quæ expectantur à futura ætate, neque reddituram corpus iners & imbecillum, minimeque aptũ ad bellicas & urbanas exercitationes. Cùm autem muneribus obeundis, proprijs duarum ætatum, hoc non seruatum obesse existimet: diuidit hoc, indicatque, quid lædat illo ipso tempore, & quid postea, aduersari usibus, inquit, modò. Tunc enim, cùm adhuc pueri sunt, ad intelligentiam autem & cognitionem posterius: uiri enim iam facti & senes sunt existimaturi de cantibus, ac uerum iudicium de ipsis facturi. si namque uersati prius fuissent in praua disciplina, non hoc probè præstarent.

Contingeret autem) Quomodo hoc obtineatur, monstrat, quod facit ad perceptionem intelligentiamque, quam dixit, si pueri non incubuerint in ea cognoscenda, quæ faciunt ad certamina contentionesque de arte ipsa. Musici enim inter se acriter pugnabant, ut citharistæ ac tibicines de præstantia illius artis, & omnes neruos in eo contendebant, ut superarent aduersarios. Omnia igitur illa præcepta, quæ erudiebant hos, talesque reddebant, ut è concertationibus his palmam facilè reportarent: existimat prudentissimus doctor, esse ab institutione horum puerorum amolienda, ne contererentur in rebus perdiscendis, unde proprium fructum non caperent. Quemadmodum autem putat hæc ab ipsis aliena, ita minimè existimat eisdem perdiscendos cantus quosdam (hos enim intelligit, opera dicens eius artis) illos inquam, qui admirationem in animis eorum qui audiunt, gignant, eximijque atque exquisiti sint: quos cantus, inquit, muneraque musices, sua ætate ueniſse in certamina illa, quæ significauit, atque inde profecta, malo consilio doctorum eius artis, in institutionem puerilem. Cùm enim uiderent ipsa in certaminibus prodesse, causamque esse uictoriæ: transtulerunt illos cantus, exercitationesque ad eos, qui minimè ipsis egebant, cùm longè alium finem haberent.

Sed & huiusce modi) Modum etiam quendam dicit esse horum, quę propria sunt institutionis puerilis: nec debere pueros instrui in illa ad perfectum, ne dum deceat eos occupari in minimè necessarijs, & nullum fructum laturis futuræ uitæ: τὰ τοιαῦτα enim significari puto, quæ sunt ipsis documenta accommodata. nam superuacanea, ne gustanda quidem arbitratur. cognoscenda igitur hæc existimat usque quò gaudere possint pulchris cantibus & numeris, distinguantque ipsos à contrarijs, quos longè à se pellere debent. Nam si, inquit, rudes penitus forent, expertesque musices, sic etiam possent cantu delectari, sed bono illius tantùm: quod capiunt inde etiam beluæ quædam, cùm sit commune penè omnibus, quæ aures habent: & ut beluæ, ita etiam turba omnis mancipiorum atque infantium. Turpe autem est, eos qui reip. eruditurus, politique homines futuri sunt, non plus iuuari cantu musicaque omni, quàm expertes rationis animantes faciant. nam has deliniri cantu, nouerat etiam M. Cicero, cuius hæc uerba sunt pro Archia poeta: Bestiæ sæpè immanes cantu flectuntur. Porphyrius quoque in III. eorum librorum, quibus deterruit à uescendis carnibus, affirmauit & elephantos & equos demulceri fistulis ac tibijs. quod prædicari etiam dixit de piscibus nonnullis. nam quòd sentire suauitatem cantuum ac numerorum, inquit, uiles etiam homines ac seruos, significauit idem M. Cicero his uerbis: Histrio, si paulùm se mouit extra numerum, aut si uersus pronunciatus est syllabã una breuior aut longior, exsibilatur, exploditur: in theatrum enim turba omnis ac plebs confluit.

Patet autem) Cùm in uniuersum, quid seruare in cantibus oporteat, ostendisset: uenit nunc ad certa instrumenta huius artis ponderanda, dicens superiorem disputationem de hac re admonere nos potuisse, quibus musicis instrumentis utendum sit in disciplina hac pueris tradenda, & in quibus denique ipsi exerceri debeant: neque enim nunc præcipit de ijs, quæ postea à firmiore iam ætate impunius usurpantur. Primùm igitur non probat, tibias perduci comportarique ad illud munus, neque aliud quippiam instrumentum, quod requirat plurimum artificij: qualis, inquit, est cithara, & si quod aliud est huic simile instrumentum. Hoc autem, ut arbitror, præcepit: quia hæc duo operosa sunt, & magis conueniunt hominibus oblectandis, qui iam didicerint, quàm pueris instruendis, ac bonis moribus ornandis. Quod facit ad citharam, in qua minimè uult exerceri pueros: uidendum, an idem significet, quod est apud Plutarchum in Etotico, arduum esse certamen citharœdorum. Vt autem hæc remouit ab ipsis, ita iubet admoueri pueris (cùm præceptis huius artis imbuuntur) illa, quæ reddent eos, qui audiũt bonos, ut puto, existimatores munerũ ppriorũ eius artis, siue etiã alĩus, & peritos horũ officiorũ præstãdorũ.

Ad hoc autem) Confirmat idem argumento, ducto à ui potestateque tibiæ, cuius sonum aptum minimè putat ad mores informandos, & quasi animum componendum, sed ad ipsum potius commouendum, & furore quodam implẽdum: & eius generis furorem, qualis est feminarum, stimulis Liberi patris agitatarum, cuius sacra uocabantur Orgia: siue etiam iuuenum incitatorum artificijs Magnæ matris sacerdotum. tibiam enim in usu fuisse ipsorum, ut tympana & cymbala, significauit etiã Catullus in carmine de Berecinthia & Atti. appellatis enim superioribus duobus instrumentis, addidit: *Tibicen ubi canit curuò graue calamo.* id quod ante ipsum fecerat Lucretius, cùm ambo contenderint sonum etiam horum instrumentorum uerbis exprimere: quod, ut erant summo ingenio præditi & singulari facundia, eximiè præstiterunt.

Addamus, quòd) Nouis argumentis constituit tibiam arcendam à pueris, quia habet in se, quod non conuenit illi ætati, uel potius inde ualde alienum est, repugnatque disciplinæ puerili, cùm impediat usus eius orationem. Verat enim, qui inflant eam, dicere aliquid simul aut canere, cùm obturet os, nec sinat ullo pacto tibicines loqui: instituuntur autem uerbis monitisque magna ex parte adolescentes. Hoc uerò alterum eorum fuit; quæ attulit Alcibiades, cùm accusauit tibiarum usum. Quare Plutarchus id commemorans, inquit: τὸν αὐλὸν ἐπιχωμάζειν καὶ ἀποφράττειν ἑκάστῳ τὼ τε φωνὼ, καὶ τὸν λόγον ἀφαιρούμενον. cuius uerba hic posui, quia declarant, uehementer peccasse illos, qui putarunt ualere apud Aristotelem hoc loco λόγον, rationẽ: neq; tamen conuenit auctori nostro cum Alcibiade in hoc, quòd probauit Alcibiades citharam, quam ipse non recipit: neq; tamen negari potest, quin ipsa non impediat usum sermonis. Sequitur apud Aristotelem: Quare probè prudenterque priores usum eius improbarunt, ac fugarunt longè ab adolescentibus, & liberis hominibus: id est, non passi sunt ipsos tibijs uti, & admouere ori hoc instrumentum. Neque enim dicit auctor, remouisse illos tibiæ sonum ab auribus eius ætatis, noluisseque

seque ullo pacto eos auditores esse tibicinum: sed tantùm non admouere manum illi musico instrumento pueros: etsi non negat fuisse tempus, quo morem haberent ipsi quoque tractare tibias.

Cùm enim.) Narrat, quomodo factum sit, ut antiquitùs receperint sonum tibiæ, usumque eius pueris concesserint. inquit enim, eos, cùm abundare cœpissent, potuisse magis otio indulgere. Ob id igitur, & quia aucti magnoperè animi eorundem erant ad uirtutem amplexandam: & aliquanto sanè prius ipsos, & post uictoriam, quam adepti fuerant è Medis ex fortissimis illis factis plenos spiritus, ac magnificè de se existimantes: omnem attigisse doctrinam nullo discrimine habito rerũ, quæ conuenient optimæ institutioni: ut qui adhuc rectè existimare possent, sed tantùm studiosè conquirent, quæ splendorem aliquem in se habere uiderentur. quare inquit: Non multum in hoc uidentes, & errore ducti studuerunt, ut pueri tibias inflare discerent: & unam hanc esse uoluerunt disciplinarum illarum, in quibus teneram ætatem magistri erudirent.

Etenim Lacedæmone.) Confirmat, quod dixit, exemplis Lacedæmoniorum & Athenienſium, ueteres inquam illos Græcos solitos uti tibijs, nec indignam se putasse tractationem ipsarum. Primùm igitur extitisse Lacedæmone choragum (hæc autem cura ornandi & instruendi gregem cantorum, ludisque postea chorum hunc ipsum ducendi mandabatur honestis uiris & locupletibus) qui ipse inflauerit tibias, & functus sit munere tibicinis, dum gregem suum duceret. Deinde commemorat, Athenis consuetudinem illam utendi ingenuos uiros tibijs ita propagatam fuisse, ut liberi homines participes ipsius fierẽt, ac sedulò artem illam perdiscerent. Declarare autem hoc ostendit, ac planè testari uerum esse, tabulam, quam dicauit Thrasippus, cùm chorum duxisset dignitatis causa Ecphantidis: uiri autem nomen hoc fuerit, an aliud hîc ostendat, compertum non habeo. Ecphantes sanè dictus est à Suida proauus fuisse Musęi illius antiqui poetæ: priscas uerò res moresque ueterum, cùm aliter non poterant, huiuscemodi indicijs constituebant. Nam à Plutarcho idẽ hic noster traditus est probasse ætatem, qua uixit Lycurgus, disco, dicato Olympiæ, in quo nomen ipsius notatum erat. Quia autem in illustri loco tabula hæc posita erat, & tota res ualde nota: ideò, ut opinor, quod inscriptum notatumue in ea foret, non narrauit. Idem autem, quod hic commemorat de uetere dignitate huius studij, affirmat etiam in quæstione quadam de harmonia: qua narrat, antiquitùs ingenuos pueros solitos canere in choris.

Postea autem.) Quam prius non sanè probatam (neque enim existimare adhuc poterãt de uirtute ipsius) sed receptã solùm docuit, eandem posteà improbatam fuisse narrat: usus enim eruditit ipsos, ostenditque plus ei tribuisse, quàm debebant. factũ enim tempore esse dicit, ut melius uiderent existimarentq;, quod ad uirtutem referretur, & quod minimè ipsam adiuuaret: quare errore uetere cognito, repudiasse illos tibiam dicit. Addit autem, quemadmodum hanc improbarunt, ita etiam non pauca alia ueterum instrumentorum, quorum etiam nomina ponit. Primùm autem appellat pectidas uocitatas & barbitos: demumque omnia illa, quæ finem haberent perfundere uoluptate eos, qui audirent aliquos utentes illis instrumentis: qualia, inquit, sunt appellata heptagona & trigona à numero angulorum, formaq; ipsorum instrumentorũ: nec nõ etiã sambucæ, & cuncta itidem, quæ requirunt scientiam propriam eorum, qui ipsa tractant, operamque manuum subtilem & exquisitam. Appellauit nonnulla horum instrumentorum Plato quoque, ut pectidas: cuius etiam instrumenti meminit Lucianus in sermone, quem finxit habitum à Doride cum Galatea irridente amatorem ipsius Polyphemum, utentem ipso, & contemnente quoque instrumentum: quod cui rei simile foret, non sanè eleganti declarat.

Consentaneum autem.) Intelligens Aristoteles adiuuare consilium, ualereque ad criminandum sonum tibiæ ueterem fabulam, meminit ipsius. est autem illa, ut paucis exponit: Mineruam cùm inuentisset tibias, abiecisse ipsas. Non reprehendit autẽ eos, qui dixere hoc ipsam fecisse, quia aspexit usu ipsius uultum suum deformatum. quare ægrè hoc ferens, stomachans repudiauit. Non enim, inquit, negari posse, quin hoc tibia efficiat, deformetque faciem: sed tamen ait, uerisimilius esse, Mineruam tibias abiecisse, quia sonus ipsarum nullam in partem ualet ad animum expoliendum: omneque studium, quod ponitur in scientia ipsius perdiscenda, irritum est, quod facit ad mores ornandos, meliores que reddendos: Mineruæ autem, inquit, nos tribuimus doctrinam omnem & artem. Credi igitur potest, repudiatam esse tibiam à sapiente Dea hac de causa. hæc est interpretatio magis acuta nostri singularis doctoris. Apud Athenæum in 14. libro citatum est testimonium Melanippidis medici, in quo accusatur ars tibiarum, mentioque est huius fabulæ. sed etiam uerba leguntur Mineruę, quibus fecit ipsam usam, cùm abiecit tibiam: nec tamen non eodem loco leguntur uersus Telestis, hanc fabulam reprehendentis, ac parum uerisimilem esse significantis, demumque quo laudatur studium tibiarum.

Quia autem.) Corripit studium eorum, qui colerent musicam, non sui alicuius ornatus causa, neque ut animum expolirent: sed tantùm ut uoluptatem his qui audiunt, parerent: neque esse illos imitandos docet, colligens uitia, quæ in ea re sunt. inquit igitur, quasi fundamentum iaciens suæ sententiæ, atque eius quod tradere nolebat. Quia autem musicorum instrumentorum & omnis tractationis eorum improbamus disciplinam eruditionemque artificiosam: antequam autem impleret sententiam, aperuit quomodo accipi uellet, quam dixerat artificiosam doctrinam. inquit enim, se ita illam nominare, quæ apta est certaminibus contentionibusque illis, quibus pugnant inter se artifices huius, contendentes de laude & summo loco. Affert autem statim causam, cur improbet hoc tantum studium, dicens, in hac eruditione, qui gerit aliquid, attingitque partem ipsius, non propositum habere suum propriumque bonum, neque, ut ipse uirtutem adipiscatur, laborare: uerùm gignendæ tantùm uoluptati alijs studere: & illi quidem importunæ, quæque uacua à culpa non sit. Cùm incœpisset autem de uitio ipsius disputare, patefatere uoluit totum consilium suum: quare corollarij loco accusat eam, aperitque mala, quæ gignit: ut declaret, se non sine causa uilem hanc humilemque musicam improbare. inquit igitur: Quapropter minimè liberorum hominum censemus esse tractationem musicorum instrumentorum, proposito sibi hoc fine: sed mercenariorũ, & qui sint mancipiorum similes. Addit etiam, eos qui toti occupantur in hoc studio, solere fieri sordidos, atque id meritò: quia finis ipsorum, propositumque est prauum, ad quod intendunt animum, manumque suam. prauum autem finem ipsum esse probat, quia spectator auditorque importunus causa est ut musica uarietur. Quare adiungit, opifices musicosque, qui placere ipsi studeant, meditanturque in studio illo suo tractando, quod gratum ei esse possit, fieri ab ipso quales: immutarique & animo & corpore propter mutationes illas artis, quas dixit. Quæ exposita sunt huc usque ab eo loco, quo cœpit declarare, quæ foret disciplina, quam uocaret artificum propriam: apta sunt inter se, atque omnia huc inculcata, antequam, quod proposuit, absoluat.

CAPVT VII.

DIsserendũ adhuc est de ijs quę harmoniarũ & rhythmorũ sunt, & ad disciplinã faciũt, utrũ omnib. uti deceat harmonijs & rhythmis, an diuisione utẽdũ sit. deinde incũbẽtib. ad disciplinã, utrũ eandẽ descriptionẽ ponem⁹, siue op⁹ est tertiã quãdã aliã. Postquã uidem⁹ musicã p cant⁹, modos & rhythmos cõstare: horũ aũt utrũq; fallere nos nõ oportet, quã uim & potestatẽ habet ad disciplinã: &

Κεπλέον δ' ἔπι πρὶ τε τὰς ἁρμονίας, καὶ τὰς ῥυθμὰς, καὶ πρὸς παιδείαν, πότερον πάσαις χρηστέον ταῖς ἁρμονίαις, καὶ πᾶσι τοῖς ῥυθμοῖς, ἢ διαιρετέον. ἔστι δὲ τοῖς πρὸς παιδείαν λαμβάνουσι, πότερον τὴν αὐτὴν διορισμὸν θήσομεν, ἢ τρίτην δεῖ τινα ἑτέραν. ἐπειδὴ τὴν μὲν μουσικὴν ὁρῶμεν λόγῳ μελοποιίας καὶ ῥυθμῶν οὖσαν· τίνων ἕκάτερον ἃ δεῖ λεληθέναι πέρα ἔχει δύναμιν πρὸς παιδείαν.

QVod ad harmonias autem, & numeros, & disciplinam pertinet, uidendum est, utrum omnibus harmonijs, omnibusque numeris utendum sit, an aliqua adhibenda sit distinctio. Deinde ad eos, qui in institutione puerorum elaborant, utrùm eandem definitionem accommodemus, an tertiam quandam aliam afferre oporteat, quoniam musicam in cantu & numeris consistere uidemus: horum autem utrumque quid ad institutionem & disciplinam puerilem ualeat, nõ est ignorandũ: &

& utrum anteponenda sit musica, quæ cantu suaui constat, siue quę suauitate rhythmorũ delectat. Cùm igitur existimaueri mus multa rectè de his reb. dicere quosdã huius ętatis musicos, & pfectorũ è philosophia, illos qui periti sunt eruditionis musicæ, exquisitã disputationẽ singulariũ partiũ: relinquemus quęrere, qui cupidi eius fuerint ab illis. Nunc autẽ ex opinione multorũ diuidamus, formis tãtùm traditis ipsarũ. Quia autẽ probamus diuisionẽ cantuũ, ut diuidunt quidã ex ijs, q uersati sunt in philosophia: qui statuerũt, hos quidẽ esse morales, hos aũt actiuos: nõnullos factos ad inserendũ in animos furorẽ, & harmoniarũ naturã ad horũ unaquęq; suam ac propriã, aliam ad aliam partẽ esse uolunt. Affirmamus autẽ, non unius tantùm emoluẽti causa uti oportere musica, sed plurium gratia: nam & disciplinę causa, & purgationis utendũ est ipsa. Quid autem uocamus purgationem, nunc quidem simpliciter: rursus autem in ijs, quæ sunt de Poetica, planiùs dicemus. Tertium autem ad uitam cum honesta uoluptate traducendam, ad relaxationem & ad requietem à contentione animi. Perspicuum est, omnibus uti oportere: non eodem autem modo cunctis, sed ad disciplinam ijs, quæ sunt maximè morales: ad auditionem autem alijs operantibus, & actiuis, & furorem excitantibus. Affectus enim, qui in quibusdam animis ualidè aliquando excitatur, hic in omnibus existit, eo tantũ, qd minus aut magis est, discrepat: ueluti misericordia & metus. amplius autem furor diuinus: ab hoc enim motu quidam oppressi sunt. Ope autem sacrorum cantuum uidemus quosdam, cùm usi fuerint cantibus, qui uim habent animum deliniendi, sedatos & compositos, tanquam nactos medicinam & purgationem. Idem iam hoc necesse est pati & misericordes, & formidolosos, demumque ualde pronos ad aliquos affectus: cæteros autem, quantum attingit ad singulos huiuscemodi motuum, & omnibus contingere quandam purgationem, leuariq; ipsos cum uoluptate. Simili aũt modo & cantus, qui uim habent purgandi, afferunt hominibus gaudium inno-

Ἕτερον προαιρετέον μᾶλλον τὸ μελῆ μουσικὴν, ἢ τὸ ῥυθμον. νομίσαντες οὖν πολλὰ καλῶς λέγειν περὶ τούτων, τῷ τε νῦν μουσικῶν ἐνίους, καὶ τῶν ἐκ φιλοσοφίας, ὅσοι τυγχάνουσιν ἐμπείρως ἔχοντες περὶ τὴν μουσικὴν παιδείας, τὸ μὲν καθ' ἕκαστον ἀκριβολογίαν ἀποδώσομεν ζητεῖν τοῖς βουλομένοις παρ' ἐκείνων. νῦν δὲ νομικῶς διέλωμεν, τοὺς τύπους μόνον εἰπόντες περὶ αὐτῶν. ἐπεὶ δὲ τὸ διαίρεσιν ἀποδεχόμεθα τῶν μελῶν, ὡς διαιροῦσί τινες τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ, τὰ μὲν ἠθικὰ, τὰ δὲ πρακτικὰ· τὰ δ' ἐνθουσιαστικὰ πρέποντες, καὶ τὴν ἁρμονιῶν τὴν φύσιν πρὸς ἕκαστα τούτων οἰκείαν ἄλλην πρὸς ἄλλο μέρος πρέπειν. φαμὲν δ' ἐμιᾶς σύνεγγυς ὠφελείας τῇ μουσικῇ χρῆσθαι δεῖν, ἀλλὰ καὶ πλειόνων χάριν· καὶ γὰρ παιδείας ἕνεκεν καὶ καθάρσεως. τί δὴ λέγομεν τὴν κάθαρσιν, νῦν μὲν ἁπλῶς· πάλιν δ' ἐν τοῖς περὶ ποιητικῆς ἐρροῦμεν σαφέστερον. τρίτον δὲ πρὸς διαγωγὴν· πρὸς ἄνεσίν τε καὶ πρὸς τὴν τοῦ τόνου ἀνάπαυσιν. φανερὸν, ὅτι χρηστέον μὲν πάσαις τοῖς ἁρμονίαις· οὐ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον πάσαις χρηστέον, ἀλλὰ πρὸς μὲν τὴν παιδείαν ταῖς ἠθικωτάταις· πρὸς δὲ ἀκρόασιν, ἑτέρων χειρουργούντων, καὶ ταῖς πρακτικαῖς, καὶ ταῖς ἐνθουσιαστικαῖς. ὁ γὰρ περὶ ἑνίας συμβαίνει πάθος ψυχὰς ἰσχυρῶς, τοῦτο ἐν πάσαις ὑπάρχει· τῷ δὲ ἧττον διαφέρει καὶ τῷ μᾶλλον· οἷον, ἔλεος καὶ φόβος. ἔτι δ' ἐνθουσιασμός· καὶ γὰρ τοῦτο παύτης τῆς κινήσεως κατακώχιμοί τινές εἰσιν. ἐκ δὲ τῶν ἱερῶν μελῶν ὁρῶμεν τούτους, ὅταν χρήσωνται τοῖς ἐξοργιάζουσι τὴν ψυχὴν μέλεσι, καθισταμένους, ὥσπερ ἰατρείας τυχόντας καὶ καθάρσεως. ταὐτὸ δὴ τοῦτο ἀναγκαῖον πάσχειν καὶ τοὺς ἐλεήμονας καὶ τοὺς φοβητικοὺς, καὶ τοὺς ὅλως παθητικοὺς· τοὺς δ' ἄλλους καθ' ὅσον ἐπιβάλλει τῶν τοιούτων ἑκάστῳ, καὶ πᾶσι γίγνεσθαί τινα κάθαρσιν, καὶ κουφίζεσθαι μετ' ἡδονῆς. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ μέλη, τὰ καθαρτικὰ, παρέχει χαρὰν ἀβλαβῆ τοῖς ἀνθρώποις. διὸ ταῖς μὲν τοιαύταις ἁρμο-

& utra musica sit optabilior ea, quæ in cantu consistit, an quæ in numeris. Cùm igitur existimemus, nonnullos huius ætatis musicos & quosdam philosophos, quicunq; fortè ea doctrina, quæ ad musicam pertinet, eruditi sunt, multa his de rebus rectè disputata tradidisse: subtiliorem quidem & accuratiorem de singulis sermonem eos, qui plura cognoscere uelint, ab illis petere sinemus: nunc autem [a] generaliter rudi quadam duntaxat et adumbrata descriptione exposita de ijs disseramus. Quoniam autem cantuum partitionem, quam philosophi quidam faciunt, probamus, qui cantus alios moraleis, alios ad actionem pertinenteis, alios ad animos instinctu diuino concitandos ualenteis ponunt, & harmoniarum naturam ad unumquemque horum accommodatam aliam ad aliam partem faciunt: dicimus autem non unius utilitatis causa uti musica oportere, sed plurium: (institutionis enim, siue disciplinæ & lustrationis siue expiationis gratia ea utendum est: quid autem lustrationem seu expiationem appellemus, nunc quidem simpliciter, alias autem in libris de Arte poetica planius exponemus) deinde uerò ad ætatem traducendam, uitamq; degendam: postremò ad remißionem animorum, & ad requiem ac recreationem à contentione et labore. Quoniam igitur hæc ita sunt, perspicuum est, omnibus harmonijs utendum esse: uerùm non eodem modo omnibus utendum, sed ad institutionem quidem ac doctrinam ijs, quæ maximè sunt morales: ad eos uerò audiendos, qui manus organis admouent, operèque musico funguntur, ijs quæ ad actionem, ijsq; quæ ad animos afflatu diuino concitandos ualent. Qui enim affectus in aliquibus animis existere solet ualidè & acriter, hic in omnibus inest: sed eò differt, quòd in alijs magis, in alijs minus inest: quod genus est, misericordia & metus, & præterea mentis concitatio ex afflatu diuino. Etenim ex hac agitatione & permotione nonnulli concitati feruntur, sed hos uidemus sacris cantibus tranquillari ac sedari: cùm utuntur musici cantibus animum furore leuantibus ac purgantibus, proinde quasi curationem & purgationem consecuti sint. Hoc igitur idem accidere necesse est & misericordibus & timidis, & omnino ijs, qui alio aliquo affectu facile commouentur: cæteris autem quantum talium motionum ad quenque attinet ac peruenit, atque omnibus purgationem atque expiationem quandam contingere, omneisq; non sine uoluptate leuari. Similiter uerò & cantus ad purgandos atque expiandos animos ualentes, lætitiam afferunt hominibus damni &

innoxium. Quare huiuſcemodi harmonijs, & huiuſcemodi cantibus ſpectandũ actores eos, qui ſectantur muſicam theatralem. Quia autem ſpectator eſt duplex: unus quidem liber & expolitus, alter autẽ importunus, è ſordidis artificibus & mercenarijs, huiusque generis hominibus concretus, tribuendæ ſunt contentiones & ſpectationes ijs quoq; ad requietem. Sunt autem, ut ipſorum animi diſtorti ab habitu naturali, ſic & harmoniarũ deprauationes: & cantuum intenſi, & è uero colore eiecti. Parit autem uoluptatem ſingulis, quod eſt propriũ & accómodatum naturæ ipſorum. Quapropter tribuenda eſt poteſtas certantibus, ut ad huiuſcemodi ſpectatorem utãtur huiuſcemodi quopiam genere muſices. Ad diſciplinam autẽ, ut dictum eſt, moralib. cantib. utendum eſt, atque harmonijs huiuſcemodi: huiuſcemodi autẽ eſt Dorica, ut ſuprà diximus. Recipere autẽ oportet & ſi cuius alius admittendæ auctores nobis fuerint, qui uerſantur nobiſcum in ſtudijs philoſophiæ, & diſciplinæ muſices. Socrates autem in republica nõ probè relinqt Phrygiam ſolã cum Dorica, præſertim cùm improbarit ex inſtrumẽtis tibiam. nã habet eandem poteſtatẽ in genere harmoniarũ Phrygia, quã tibia in inſtrumentis: ambo enim ſtimulos admouent atque excitant motus animi. Declarat autem poeſis: omnis enim debacchatio, & omnis huiuſcemodi motio, ex inſtrumentis maximè exiſtit in tibijs, ex harmonijs autem in Phrygijs cantibus cõſequũtur hæc, id quod decet: ceu dithyrambus omnium cõſenſu Phrygius eſſe uidetur, atque huius rei multa exempla afferunt, qui uerſantur in hoc ſtudio. Aliaq; & Philoxeni, qui cùm aggreſſus eſſet dithyrãbũ pangere in Dorica, nequiuit: ſed naturæ ipſius ni decidit in Phrygiã, cõgruentẽ ipſi, harmoniã, unde diſceſſerat. De Doria aũt oẽs cõſentiunt, eſſe ipſam maximè ſtabilẽ, indolẽq; in primis habere uirilẽ. Ampliꝰ aũt, quia mediũ exuperãtiarum laudamus, & oportere ſequi affirmamus: Dorica aũt naturam hanc habet, collata cũ cæteris harmonijs, perſpicuũ eſt decere magis iuniores inſtituere in Doricis cantibus.

ἁρμονίαις, ⸫ τοιάτοις μέλεσι θεατέον τοὺς τὴν θεατρικὴν μουσικὴν μεταχειριζομένους ἀγωνιστάς. ἐπεὶ δ' ὁ θεατὴς διπλοῦς, ὁ μὲν ἐλεύθερος ⸫ πεπαιδευμένος, ὁ δ' ἀγοραῖος καὶ βαναύσων, ⸫ θητῶν, καὶ ἄλλων τοιούτων συγκείμενος, ἀποδοτέον ἀγῶνας καὶ θεωρίας καὶ τοῖς τοιούτοις πρὸς ἀνάπαυσιν. εἰσὶ δ', ὥσπερ αὐτῶν αἱ ψυχαὶ παρεστραμμέναι τῆς κατὰ φύσιν ἕξεως, οὕτω ⸫ τῶν ἁρμονιῶν παρεκβάσεις εἰσὶ· καὶ τῶν μελῶν τὰ σύντονα, καὶ παρακεχρωσμένα. ποιεῖ δὲ τὴν ἡδονὴν ἑκάστοις τὸ κατὰ φύσιν οἰκεῖον. διόπερ ἀποδοτέον ἐξουσίαν τοῖς ἀγωνιζομένοις πρὸς τὸν θεατὴν τὸν τοιοῦτον, τοιούτῳ τινὶ χρῆσθαι τῷ γένει τῆς μουσικῆς. πρὸς δὲ παιδείαν, ὥσπερ εἴρηται, τοῖς ἠθικοῖς τῶν μελῶν χρηστέον, καὶ ταῖς ἁρμονίαις τοιαύταις. τοιαύτη δ' ἡ δωριστί, καθάπερ εἴπομεν πρότερον. δέχεσθαι δὲ δεῖ κἂν τινα ἄλλον ἡμῖν δοκιμάζωσιν οἱ κοινωνοὶ τῆς ἐν φιλοσοφίᾳ διατριβῆς, καὶ τῆς πρὸς τὴν μουσικὴν παιδείας. ὁ δ' ἐν τῇ πολιτείᾳ Σωκράτης ὀρθῶς τὴν φρυγιστὶ μόνην καταλείπει μετὰ τῆς δωριστί· καὶ παύτα ἀποδοκιμάσας τῶν ὀργάνων τὸν αὐλόν· ἔχει γὰρ τὴν αὐτὴν δύναμιν ἡ φρυγιστὶ τῶν ἁρμονιῶν, ὃν περ αὐλὸς ἐν τοῖς ὀργάνοις· ἄμφω γὰρ ὀργιαστικὰ καὶ παθητικά· δηλοῖ δ' ἡ ποίησις· πᾶσαι γὰρ βακχεῖα, καὶ πᾶσι ἡ τοιαύτη κίνησις, μάλιστα δ' ὀργάνων ἐστὶν ἐν τοῖς αὐλοῖς, τὸ δ' ἁρμονιῶν ἐν τοῖς φρυγιστὶ μέλεσι λαμβάνει παῦτα τὸ πρέπον· οἷον, ὁ διθύραμβος ὁμολογούμενος εἶναι δοκεῖ φρύγιον· ⸫ τὰ τε πολλὰ παραδείγματα λέγουσιν οἱ περὶ τὴν σύνεσιν ταύτην. ἄλλα τε, καὶ διότι Φιλόξενος ἐγχειρήσας ἐν τῇ δωριστὶ ποιῆσαι διθύραμβον τοὺς μύθους, ἐχ' οἷός τ' ἦν· ἀλλὰ σφόδρα τῆς φύσεως αὐτῆς ἐξέπεσεν εἰς τὴν φρυγιστί, τὴν πρέπουσαν ἁρμονίαν πάλιν. περὶ μὲν τῆς δωριστὶ πάντες ὁμολογοῦσιν, ὡς σεμνοπαθεστάτην οὖσαν, καὶ μάλιστ' ἦθος ἐχούσης ἀνδρεῖον. ἔτι δ' ἐπεὶ τὸ μέσον μετὰ τῶν ὑπερβολῶν ἐπαινοῦμεν κρατεῖσθαι δικαίως φαμὲν· ἡ δὲ δωριστὶ ταύτην ἔχει πρὸς τὰς ἄλλας ἁρμονίας, φανερὸν ὅτι καὶ δώρια μέλη πρέπει παιδεύεσθαι μᾶλλον

& noxæ expertem. Quapropter in talibus harmonijs, talibúſque modis & cantibus certatores ij ſpectandi ſunt, qui muſicam theatralem tractant. Quoniam autem ſpectator eſt duplex: alter liber & eruditus, alter indoctus & ſtolidus, ex illiberalibus & mercenarijs hominibus, & talibus alijs concretus & conflatus: danda ſunt etiam ijs, qui tales ſunt, certamina & ſpectacula ad requiem & remiſſionem animorum. Quemadmodum autem eorum animi ex habitu naturæ conſentaneo deprauati ac detorti ſunt: ſic & harmoniarum & cantuum quædam deprauationes ſunt: eos cantus dico, qui nimis contenti ſunt, & indecoris quaſi coloribus infuſcati. Affert autem unicuique uoluptatem id, quod cuiuſque naturæ accommodatum eſt. Quapropter permittenda ijs qui certant, licentia eſt ad talem ſpectatorem talis cuiuſdam muſicæ generis uſurpandi: ſed ad inſtitutionem & diſciplinam, quemadmodum dictum eſt, cantibus mores exprimentibus, quos moraleis diximus appellari, utendum eſt, & talibus harmonijs. talis autem eſt Doria, ut antè diximus. Recipienda porrò eſt & ſiquam aliam probent ij, qui nobiſcum ſocietate philoſophiæ in uita degenda, & artis muſicæ diſciplinæ coniuncti ſunt. Socrates autem in libris de Republica adminiſtranda non rectè Phrygiam harmoniam cum Doria relinquit, idque cùm ex omnibus organis muſicis tibiam improbarit. nam eandem uim habet in harmonijs harmonia Phrygia, quam in organis tibia. utrumque enim ad animos inſtinctu diuino concitandos, & ad affectus commouendos ualet. quod poeſis declarat. Omnis enim bacchatio, omnisq; talis motus ex omnibus organis in tibijs eſt maximè: ex omnibus uerò harmonijs & cantibus, hæc organa cantibus Phrygijs maximè ſunt decora. exempli cauſa, dithyrambus ſine controuerſia Phrygius uidetur eſſe. cuius rei cùm multa alia exempla commemorent ij, qui huius ſcientiæ ſunt intelligentes: tùm hoc Philoxeni proferunt, qui in fabulis Doria harmonia dithyrambum facere conatus, non potuit: ſed ab ipſa natura in Phrygiã recidit, conuenientẽ harmoniã. De Doria aũt ſic oẽs uno ore ſentiũt, eam eſſe maximè ſedatã, & mores habere maximè uirileis. Præterea uerò quoniã q, mediũ eſt inter duo extrema, laudamus & ſequi dicimus oportere, Doria aũt harmonia huius naturæ eſt cũ alijs harmonijs cõparata: perſpicuũ eſt, cantus Dorios diſcere magis, quàm ullos alios pueros decere.

cantibus. Duo autẽ ſunt nobis ante oculos cõſtituenda, & qd fieri poteſt, & quod decet: oportet enim ſingulos aggredi magis, quę fieri poſſunt, & quę decet. Sunt autẽ hęc definita ætatibus, ceu illis, qui per ętatẽ relanguerunt, nõ facilè eſt canere intenſas harmonias, ſed remiſſas natura prębet talibus. Quare rectè obijciunt & hoc Socrati muſici quidã, q, remiſſas harmonias improbaſſet ad diſciplinã, ſumens ipſas, ut ad temulentiam factas, nõ ſecundũ uim ac poteſtatem temulẽtiæ (pronum. n. ad Baccheos motus uinum magis efficit) ſed remiſſas. Quapropter ad futurã ætatem, ſeniorum inquam, opus eſt huiuſcemodi harmonias attingere, & cantus etiam huiuſcemodi. Amplius aũt, ſi qua eſt huiuſcemodi harmonia, quę cõuenit puerorum ætati, quia ornatum ſimul & diſciplinam in ſe continet, quale ex harmonijs maximè perſpicitur Lydia habere. Planũ eſt, hos tres terminos facere oportere ad diſciplinã, mediumq;, & quod fieri poteſt, & quod decet.

λον τοῖς νεωτέροις. εἰσὶ δ' δύο σκοποὶ, τό, τε δυνατὸν, & τὸ πρέπον· καὶ δὲ δυνατὰ δεῖ μεταχειρίζεσθαι μᾶλλον, & τὰ πρέποντα ἑκάστοις. ἔστι δὲ καὶ ταῦτα ὡρισμένα ταῖς ἡλικίαις· οἷον, τοῖς ἀπειρηκόσι διὰ χρόνον ῥᾴδιον ἄδειν τὰς σωτόνους ἁρμονίας, ἀλλὰ τὰς ἀνειμένας ἡ φύσις ὑποβάλλει τοῖς τηλικούτοις. διὸ καλῶς ἐπιλιμῶσι καὶ τοῦτο σωκράτει τῶν περὶ τὴν μουσικήν τινες, ὅτι τὰς ἀνειμένας ἁρμονίας ἀποδοκιμάσειεν εἰς τὴν παιδείαν, ὡς μεθυσικὰς λαμβάνων αὐτὰς, οὐ κατὰ τὴν τῆς μέθης δύναμιν· βακχευτικὸν μὲν γὰρ ἥκιστα μέθη ποιεῖ μᾶλλον, ἀλλ' ἀπειρηκυίας. ὥστε καὶ πρὸς τὴν ἐσομένην ἡλικίαν τὴν τῶν πρεσβυτέρων, δεῖ & τοιούτων ἁρμονιῶν ἅπτεσθαι, καὶ τῶν μελῶν τῶν τοιούτων. ἔτι δ', εἴπερ ἔστι τοιαύτη τῶν ἁρμονιῶν, ἡ πρέπουσα τῇ τῶν παίδων ἡλικίᾳ, διὰ τὸ δύνασθαι κόσμον τ' ἔχειν ἅμα καὶ παιδείαν· οἷον, ἡ λυδιστὶ φαίνεται πεπονθέναι, μάλιστα τῶν ἁρμονιῶν, δῆλον ὅτι τούτους ὅρους τρεῖς ποιητέον εἰς τὴν παιδείαν· τό, τε μέσον, καὶ τὸ δυνατὸν καὶ τὸ πρέπον.

decere. Sunt autẽ duo ſpectanda, quod fieri poteſt, & quod decet. Etenim ea quæ fieri poßunt, & quæ quemque decent, tractanda ſunt potius. Definita porrò ſunt hæc quoque ætatibus (uerbi cauſa) ijs, qui annis confecti & ætate defeßi ſunt, haud facilè eſt contentas & acreis harmonias canere, ſed remiſſas natura ſuggerit ijs, qui id ætatis ſunt. Quocirca [a] rectè etiam hoc nomine Socratem reprehendunt nonnulli ex ijs, qui in muſica uerſantur, quòd remiſſas harmonias in inſtitutione ac diſciplina puerorum improbarit: eas accipiens tanquam temulentas & ebrioſas, non ex ui & poteſtate ebrietatis, quaſi ebrios item efficiant (maiorem enim uim habet ebrietas ad furorem Bacchicum incutiendum) ſed tanquam languidas, fractas ac defeßas. Quare & ad ætatem futuram, grandiorum natu dico, oportet taleis harmonias, & taleis cantus adhibere. Præterea ſi qua talis harmonia eſt, quæ puerilem ætatem deceat, quia poßit ornamentum ſimul & doctrinam afferre, qualis ex omnibus harmonijs Lydia maximè uidetur: in promtu eſt, treis fines ac ueluti terminos in inſtitutione ac diſciplina eſſe conſtituendos: quod medium eſt, quod fieri poteſt, quod decet.

COMMENTARIVS.

Diſſerendum adhuc) Hanc puto redditionem eſſe illius ἔτι δὲ, quo initio uſus fuit, & ſi ualde remota eſt à particula ſententiaque, unde pendet: ſed hoc non nouum eſt apud auctorem. Neceſſe autem habuit multa in medium inſerere, ut iudicium ſuum conſtitueret, & probaret ſe non ſine cauſa à muſica hac operaria alienum eſſe: ideoque coactus eſt poſt tantum interuallum occurrere illi uoci, ſententiamque abſoluere. Cùm igitur exturbaſſet è genere inſtrumentorum tibias, quas uocauit artificiales, uſumque ipſarum, quia propriæ illæ forent magiſtrorum huius artis, qui inter ſe contenderent, oſtentandi ingenij cauſa, gloriæque inde aucupandæ: ſignificat nunc, opus ſibi eſſe idem facere in diſtinguendis cantibus numerisque, qui facerent ad diſciplinam & mores eneruandos, ab illis, qui ſeruirent uoluptati. Inquit igitur, reſtare, ut ſubtiliter uideat, quod dictum eſt, utrum ſine diſcrimine ullo omnibus uti deceat cantibus, & eodem pacto cunctis numeris, an diſtinguere ipſos opus ſit. Deinde, inquit, oportere uidere, utrum ponendus ſit idem terminus, & eadem quaſi deſcriptio illis, qui uerſantur in hoc ſtudio propter diſciplinam inde hauriendam, moresque expoliendos, ſiue tertius ſit addendus: ut non ſolùm duobus temporibus ipſis utantur, uerumetiam adhibeant muſicam tertio cuidam: quod quale ſit, infrà demonſtrabit.

Poſtquam uidemus) Indicat, quæ ſint ſedulò à nobis indaganda, & omni ſtudio comparanda: atque id, quia ſine intelligentia ipſorum nullum uerum fructum caperemus è muſica. Sequitur autem morem ſuum, ut primùm ponat, unde illa quæ præcipit, cognoſcantur requiri, inquit enim: Quia uidemus muſicam exerceri colique & per cantus & pernumeros: neque enim alia ulla ratio eſt, qua ſuauitatem ipſius deguſtemus. ὁρῶμεν autem inquit, quia omnibus hoc planum & apertum eſt, & quaſi ante oculos poſitum: μελοποιίας q; nomine complectitur etiam muſicorum inſtrumentorum ſonum, & non ſolùm conuentum uocum: non eſt inquit committendum ullo pacto ut ignoremus, quam uim poteſtatemque utrumque horum habeat ad inſtituendos nos, & quid præſtare ualeat in moribus noſtris expoliendis, hoc uerò eſt, quod aptum eſt è ſententia primorum illorum uerborum. Vt autem, quod dixit, percipi oportere teſtatus eſt: ita etiam utrum magis probare debeamus cantuum ſonorumque omnium ſuauitatem, an muſicorum numerorum, & utra harum dignior ſit, quæ alteri anteponatur.

Cùm igitur) Aperit conſilium ſuum, & quam uiam ſequi uelit in his tradendis, exponit. Significat enim, ſe nihil præceptu-rum eſſe de uarijs rationibus cantus exquiſitè: ne tamen, qui huius plenæ intelligentiæ cupidi ſunt, non haberent unde hauriant expleantque ſitim ſuam, indicat unde accipiant ipſa, inquit igitur: Cùm fuerimus huius ſententiæ, ut multa dixerint de his rebus probè nonnulli huius ætatis noſtræ, qui profitentur hanc ſcientiam, & præterea è numero doctorum uirorum ſapientiæque ſtudioſorum, illos qui periti ſunt artis muſicæ, accuratam cognitionem harum rerum, & quid de ſingulis partibus ipſius exiſtimandum ſit: ab ipſis petere iubebimus, qui ſubtiliter omnia ſcire uolent. Nos autem, inquit, nunc diuidamus ex opinionibus multorum, expoſitis tantùm formis craſſioribusque modis ipſorum. Quin autem typi craſſiores modi ſingularum rerum tractandarum uocati ſint, dubium non eſt: unde τυπωδῶς, pingui Minerua ualet. Illud magis incertum eſt, quid ualeat hic νομικῶς, quomodo ſanè legitur in omnibus, quos uidi libris & excuſis & ſcriptis: & quomodo etiam perſpicitur ſcriptum fuiſſe in exemplari ueteris tralationis: Legaliter enim reddidit. Vt igitur, quid de hoc ſentiam, aperiam, cùm plures ſint huius nominis νόμος, notiones, in quibus etiam eſt, ualere ipſum opinionem multorum: ita putaui conformatum ab eo aduerbium, eſſe accipiendum. Cùm priſci illi phyſici putarent nihil explorati nos habere de ſenſilibus, idque uoce aſſeuerarent: dicebant νόμῳ χροιὴ, νόμῳ ὀδμὴ, eodemque pacto cætera eius generis, ut memoriæ proditum eſt à Laertio. quod cùm exprimeret M. Cicero, inquit: Opinionibus & inſtitutis omnia teneri, nihil ueritati relinqui. νόμον quoque hoc ſignificare oſtendit Ariſtoteles, ubi in v. de Moribus ad Nicomachum de ratione huius nominis νόμισμα differit: præterea in Sophiſticis elenchis docet, aduerſari illi, quod eſt κατὰ φύσιν, hoc ipſum κατὰ νόμον: quo loco certè ſignificat νόμος, quod aptum eſt ab opinionibus multitudinis.

Quia autem) Tradit, non unum eundemque fructum esse, qui capitur ex arte musica, cùm singulæ partes ipsius proprijs bonis gignendis factæ sint. Ducit autem hoc ex diuisione partium musices: cuius diuisionis auctores fuerant, ut commemorat, philosophi quidam, qui delectati sunt hoc studio. Intelligere non insulsè putaret aliquis, Aristoxenum, qui incubuit in artem musicam: idemque ualde deditus fuit studio sapientiæ, atque præter egregiam ipsius scientiam harum rerum, ut ornaret auditorem suum, numeratur enim Aristoxenus in his, qui ab Aristotele eruditi sunt, etsi alijs, antequàm ad eum se conferret, doctoribus usus fuerat: sed hoc relicto, fundamenta iaciens eius quod struere uolebat, inquit: Quia autem diuisionem illam probamus cantilenarum, cuius auctores extitêre nonnulli philosophi: ita enim distinxerunt ipsas, uocaruntque quasdam morales, quasdam uerò practicas, rebusque agendis aptas: & nonnullas itidem accommodatas esse dixêre inflammandis animis, diuinoque furore implendis: eodemque pacto, inquit, naturam harmoniarum rationemque cantus suam propriamque singularum illarum esse statuerunt, ut scilicet hæc harmonia nata sit his cantilenis pariendis, alia alijs: affirmamus, ipsam scilicet secuti, iudiciumque eorum, non esse capessendam musicam, neque in eam sedulò incumbendum, unam tantùm ob utilitatem, uerùm ob plures, quas inde nos hausturos non sine causa nobis polliceri possumus. Ipsas autem exponit, & institutionis enim causa, inquit, & disciplinæ rectæ, nec non purgationis incumbere in ipsam debemus. Cùm autem tertium genus cantilenarum & μελῶν, ἐνθουσιαστικὸν uocatum dixerit, quia inserit in animos eorum qui audiunt, motum aliquo modo diuinum & certum quendam furorem. Plutarchus in libello, quem scripsit de Amore, atque ἐρωτικὸν uocauit, cùm de motione illa turbida subtiliter disputaret, tradidit tria genera furoris inueniri: quorum primum esse docuit, quo è potestate aliqui exeunt, & aliena loquuntur ob morbum corporis: quæ insania etiam quomodo gignatur, accuratè docet. Alterum genus furoris esse dicit minimè uacuum à diuinitate, & quod nullo modo, ut superius, existimari potest domi natum: sed importatum & peregrinum, cùm sit afflatus quidam & peruersio partis eius, quæ ratione utitur ac sapit, à meliore potestate initium ducens, & motum: huius autem, quod commune est, ἐνθουσιαστικὸν πάθος uocari dicit: cuius etiam ἐνθουσιασμὸν, diligenter positis exemplis, conformationis eius nominis causam affert. Vult autem illum constare societate & communione diuinioris potestatis. Cùm uerò sint eius plura genera, quod à uatibus nomen accepit, nominaturque μαντικὸν, ab Apollinis afflatu inspirationeque proficisci dicit, & quod βακχικὸν à Libero patre. sed huius etiam generis esse narrat, quod à famulis Magnæ matris, κορυβαντισι uocatis, prodit, cùm sacra Cybelis ipsius & dei Panis affinia sint Liberi patris institutis ac stimulis. Tertium furoris genus esse narrat, quod à Musis manat, & excitat inflammatque in animis quorundam mortalium appellatam partem eorum poeticam & musicam, cùm iuuet ipsa, foueatque poetarum studium, & ad omnem artem Musarum instruat. sed hæc minimè aliena ab hoc loco, plenius illic traduntur, ubi tamen manca & mendosa leguntur.

Quid autem) Cùm posterius hoc commodum, quod inde capitur, non omnino esset notum: significat se nunc simpliciter de purgatione hac turbidorum animi motuum disputaturum, monstratque locum, in quo accuratius planiusque de ipsa differet: is autem est Opus, in quo præcepit de arte Poetarum. Malè autem factum est, quòd cùm tres libros de ipsa scripserit, primum tantùm eorum habemus, reliquos uetustate amisimus. Nam cùm polliceatur, se uberius illic, quàm hic fecerit, purgationem hanc explicaturum: multo plura sunt, quæ hoc loco de ipsa tradit, quàm illa quæ in primo eorum librorum tetigit, ut qui locum expectaret, huic rei plenè absoluteque docendæ magis accommodatum: qui cùm ueniisset, ereptus nobis est iniquitate temporum superiorum, & ignoratione eorum hominum. Cùm autem expurgatio hæc duobus nominibus à Græcis uocata sit, & κάθαρσις enim & ἀφοσίωσις appellatur: discriminis hoc inter ipsa existere puto, ut κάθαρσις potissimùm dicta sit, cùm mundatur animus, turbidis motibus inde aut penitus eiectis aut extenuatis, qui magnopere obfuturi erant, si diutius illic mansissent, atque id naturali aliqua uia: ἀφοσίωσις uerò, cùm scelus siue morbus cœlitùs inuectus, re diuina facta, siue huiuscemodi quapiam sacra ratione expiatur. quod, ut hic auctor ostendit, sanctis quibusdam cantibus efficiebatur: nec tamen me fallit Proclum Lycium in politiam sæpè uocasse ἀφοσίωσιν, quam Aristoteles nominat κάθαρσιν, ut alij quoque ueteres scriptores: ratio tamen nominis declarat, quod dixi uerum esse.

Tertium autem) Tertium emolumentum, quod capitur è musica, esse inquit, quòd ipsa utilis est ad otium honestè traducendum, cùm facultatem eius nacti sumus, incommodaque uitæ extenuanda, si non omnino extinguenda. Cùm enim necesse sit mortales laborare, aliquandoque curis grauioribus sollicitari, solatium eorum malorum esset cantus. nam, quin honestè etiam ita oblectemur, dubium non est: res enim quoque secundas ornat, augetque animi lætitiam. Quod igitur pertinet ad gaudium ac lætitiam, continetur uerbo illo διαγωγῆς: quod ualet, ad remissionem laborum maximorum, requietemque capessendam, ijs quæ sæquuntur.

Perspicuum est) Hæc est redditio illius partis, cùm inquit, ἐπὲι δὲ τὸ διαίρεσιν: ipsa enim quoq;, quemadmodum superior, nõ parum seiuncta est à loco, unde pendet. Stantibus igitur, inquit, illis planum est, uti oportere omnibus rationibus cantus. Neque tamen cunctis illis eodem pacto utendum est: sunt enim accommodandæ ijs, quæ nobis proposuimus, captandis: exempli causa, inquit, ad institutionem, uitæque disciplinam moralibus uti oportet. Ad auscultationem uerò suauitatemq;, quæ percipitur è cantu, ut ratum tamen solidumque sit, adhibendos hoc tempore musicos, & alios qui pariant nobis studio suo hanc uoluptatem: & nullo pacto à nobis manum admouendam huic operi & ijs harmonijs, quæ ab agendo, quod præstant significatæ sunt, & ijs quæ aptæ sunt animis inflammandis, id est reliquis duobus generibus cantilenarum.

Affectus enim) Ostendit, cantus hos, qui purgant animum, eijciuntque inde motus immoderatos, aut saltem conterunt ipsos & extenuant, ualde utiles esse, uel potius necessarios: neq; solùm illis ipsis, qui magnopere oppressi sunt his turbidis motibus, uerum etiam cæteris hominibus, cùm sit mortalis nullus, qui non pronus sit in aliquem ipsorum, & quem non attingant: etsi non omnes uno eodemque pacto, cùm leuiter etiam quidam commoueantur. nec tamen non prodest moderari leuioribus, & ne crescant, radicesque maiores in nos agant, citò ipsas incidere aut coercere. inquit igitur, hoc probare uolens, omnibus inquam accommodatam esse hanc, quasi medicinam quandam. Quod enim in quorundam mortalium pectoribus usu uenit uehementer, ut ipsi scilicet commotum animum habeant fortiter: idem existit in omnibus animis hominũ. hoc enim tantùm inter ipsos interest, quòd quidam magis, quidam uerò minus premuntur. Studio autem illustrandi, quod præcipit, id est ostendendi, qui forent motus, quos intelligit, exemplis utitur. inquit enim: Ceu misericordia & metus: quibus duob. motibus notioribus, addi posse, inquit, afflatum illum diuinum, qui ἐνθουσιασμὸς uocatus est. Affirmat autem statim, se non sine causa ipsum superioribus adnumerasse, cùm planum sit quosdam mortales ualde ipso commoueri, & ita denique, ut penè è potestate exeant. hi enim sunt, quos κατεκωχίμους uocat.

Ope autem) Vt confirmet purgationem hanc, quam dicit, id est alleuationem animi motuum grauiorum, exitum habere, ac fructum, quem pollicetur, ferrè: utitur simili, significatq;, eosdem ualde inquam commotos animo & quasi lymphaticos factos, curari sacris quibusdam cantilenis. Quod ita manifestum esse, ut nemo de hoc dubitare queat: ab omnibus enim hoc ita fieri animaduerti & spectari posse, discutique furorem illum, cùm usi fuerint cantibus, expiando animo, frangendisq; uehementioribus illis motibus aptis. hi autem cantus nulli alij sunt, nisi quos sacros uocauit. Quod usu uenire affirmat, ut scilicet ipsi liberentur eo quasi morbo, extenuatis illis motibus: quia ita, tanquam medicinam consecuti sunt, extenuationem leuamentumque eorum motuum.

Idem iam) Quod usu uenire narrauit Dei plenis, & quasi furentibus, ut leuentur ope quorundam sacrorum cantuum, cùm nacti sunt, qui adhibita ipsis ea ratione, ducta à uetere religione, pellant ex eorum pectoribus eam, tanquam insaniam: idem contingere dicit misericordibus & formidolosis, id est ijs, qui ualde procliues sunt ad hos motus: & quemadmodum his, ita quoque cæteris omnibus qui ita affecti sunt, aliquibus motibus, ut inde meritò appellentur, ut scilicet ipsi quoque leuentur ui ac beneficio eorum sacrorum cantuum, quasi medicamenti cuiusdam. Addit etiam, alios quoque eodem pacto iuuari, & facilius sanè curari, qui non tam uehementer commoti sunt: singulis enim oportere mederi existimat pro uitio ipsorum, & quasi morbo. Omnibus igitur utilem esse tradit hanc expiationem, leuarique ipsos: quod in primis optandum est, & studiosè quærendum in omni curatione, si obtineri potest, cum uoluptate. cantus enim illi quoque sacri suauitatis nonnihil secum portabant.

Simili autem) Vt cantilenas illas sacras, quas docuit adhiberi solitas sua ætate ad expiandos lymphaticos, præter furorem, quem leuant, affirmauit gignere uoluptatem: ita nunc testatur, cantus purgandis animis factos, qui tamen non opitulantur ope diuina ualde commotis animo, sed concentu uocum sonorumque, apto illis motibus prosunt, continere in se suauitatis

plurimum.

plurimum. Eodem igitur pacto, inquit, ut in illis usu uenire demonstratum est, ita cantilenæ huic rei factæ, & quæ uim habent purgandi, præbent hominibus lætitiam, quæ minimè nocet, sed uacua est omni huiuscemodi periculo ac malo. Hortatur igitur ad hanc curationem animorum suscipiendam, ferentem secum non parum suauitatis: & rationem etiam tradit, qua commodè hauriatur. non esse enim cunctandum, inquit, spectare actores fabularum hanc, accommodatam theatro, musicam exercentes, & in harmonijs rationibus que cantus, & in cantilenis, motibus leuandis, & ita animis nostris purgandis, aptis. Suspicor autem uitium esse in uoce hac θεατέον: uetus certè tralatio uidetur legisse, θετέον.

Quia autem) Docet, quibus generibus cantus utendum sit ad singula genera hominum iuuanda: locumque esse tradit in theatro cantilenis etiam quibusdam non integris, quæ cantilenæ deprauatæ naturis hominum, & ipsis etiam deprauatis distortisque accommodatæ sunt, non minus atque rectæ & integræ moderatis, & bene institutis. Primùm igitur ostendit, non esse penitus repudiandas neque exturbandas è theatro nonnullas uitiosas. Vt autem hoc constituat, adfert quædam certa ac plana, quibus positis illa concedi debent. inquit igitur: Distinctis personis, quæ theatrum frequentant. Quia spectator duplex est, & non unius generis, cùm eorum alter liber ingenuusque sit, idemque eruditus: alter uerò importunus, qui scilicet constat ex hominibus tenuibus, & sordidas artes colentibus, peneque seruis: concedere oportet certamina spectaculaque etiam huiuscemodi hominibus, ut ipsi quoque ita requiescant, & solentur labores illos suos. Cùm autem initio huius partis posuerit ἐπεὶ, redditio ipsius, satis propinqua, atque ideo clara est, ἀποδοτέον, & quæ sequuntur, ut suprà etiam spectator inquit, quasi de uno loquens. quæ locutio ijs, qui scribunt res Græcas & Romanas utraque lingua, & poetis quoque familiaris est: cùm tamen multitudinem omnem, quæ theatrum frequentat, intelligeret.

Sunt autem) Addit, cùm requietem uoluptatemque eorum non negligendam dixisset, quemadmodum animi horum hominum ob ministeria illa uilia, quæ tractant, deteriores facti sunt, & ab habitu, qui ex natura est, discesserunt: ita quoque harmoniarum quasdam deprauationes inueniri, aptas horum ingenijs ac moribus: nec non cantilenas etiam quasdam contensas, & quæ uerum colorem cantuum non seruent, sed totæ ab eo auersæ sint. nam χρῶμα, colorem Græcis ualere notum est, quæ uox μεταφορικῶς de cantu usurpatur.

Parit autem) Adiungit, ne quis putet hos cantus inutiles, & funditùs remouendos, & qui ob uitium, quod in se continent, nulli hominum generi accommodati sint, parere uoluptatem singulis hominibus: quod est ipsis secundum naturam aptum ualde ingenijs eorum. Quare, inquit, concludens rationem omnem, fieri debere potestatem ijs, qui in theatro contendunt, placereque student huic etiam spectatori, quem significauit, ut utantur hoc genere cantus. quod si, qui illic sedent & audiũt, cuncti politi homines forent, inde auferri sine dubio deberet.

Ad disciplinam.) Ostendit nunc, qui cantus apti sint institutioni ueræ: cùm indicarit, qui prosint reficiendis animis opificum, turbæque uilioris. Vtendum igitur esse, inquit, quod traditum à se iam narrat, cantilenis moratis, & ut cantilenis, ita etiam eiusdem generis harmonijs: monstrauit etiam, quæ potissimum ratio cantus præstet hoc, illamque Doricam esse dicit: ac suadet ijs, qui perpolire mores suos uoluerint, ut hac utantur: neque ipsa solùm, uerum etiam omni illa, quam probauerint, studioseq; persequendã esse censuerint sodales ipsius. Nobiscũ enim, inquit, uiuentes in studijs sapientiæ, & hac ipsa etiã musicæ disciplina. Videtur aũt eosdẽ intelligere, quos suprà significauit hoc ipso in libro, & ut arbitror, inprimis Aristoxenũ.

Socrates autem) Insimulat Platonem, qui fecit in Rep. sua, cùm inde pelleret rationes cantus, quas putaret inutiles ipsi ac detrimentosas, cæteris omnibus explosis, relinquere solùm Phrygiam harmoniam cum Dorica. quod ualde miratur uoster, præsertim cùm reiecerit è numero musicorum instrumentorum tibiam, alienamque ab institutis fineque eius ciuitatis, quã fingit, duxerit. Phrygium enim cantum tradit, uim eandem potestatemq; habere in animis eorum, qui audiunt, commouendis, quam habet tibia: quare aut ipsam quoque repudiare Socrates debeat, ut tibiam fecerat: aut simul & tibiam & Phrygiã harmoniam retinere. Probare uerò uolens, quod dixit, de similitudine ipsarum, inquit, Ambo hæc in furorem agunt. quod declarat, quia accommodata sunt sacris Liberi patris, quæ Orgia uocabantur ea de causa: eademque esse uehementer apta, adiungit, ad motus animi excitandos. Est autem locus, quem intelligit, in III. libro de Republica. Cùm enim Socrates illic ostendisset, non oportere alere in ciuitate fabros certorum quorundam instrumentorum, quæ suprà etiam noster appellauit: addidit, idem etiam seruari debere de fabris tibiarum, qui & ipsi quoq; unà cum tibijs suis ex oppido essent eijciendi. Omnis autem hæc controuersia inter summos auctores non tam erat de ui potestateque instrumentorum, quàm de ingenijs moribusque diuersorum ciuium, ac materia dissimili ciuitatum ipsarum. Optimis enim illis atque integerrimis uiris, & quibus solis remp. suam conditam esse uolebat Plato, nullo modo accommodata erant illa instrumenta, quæ inde pelluntur: noster uerò in suam receperat diuersa ingenia, & homines etiam agrestes, destitutosque omni politiore arte. quibus humilibus uilibusque artificibus existimat locum etiam esse debere in ciuitate. Discrimen solùm magnum est de ui naturaque tibiæ: de qua dissentit apertè à Platone. Plutarchus autem in eodem libello de Amore, eiusdem sententiæ, cuius noster doctor, est de tibia. indicat enim, ipsam hoc præstare, exemplo utens eius, ut ad insaniam impellentis, & furoris, quo afflatur Pythia, cùm responsa dat: ad significandum, ob amorem agi quosdam in furorem, & penitus è potestate exire.

Declarat autem) Probat uerum esse, quod modò dixit. utiturque signo, ad id confirmandum accommodato. Intelligo autem, eandem uim habere Phrygium cantum in harmonijs, idemque præstare, quod molitur tibia in musicis instrumentis. inquit igitur, declarare hoc studium poetarum. cùm enim ipsi inducunt quospiam in furorem actos, motusque uehementiores in animis aliquorum excitatos exprimere uolunt: conferunt se huc, adhibentque è genere omni musicorum instrumentorum tibiam, & ex harmonijs Phrygiam: contingitque tunc, eos adipisci quod decet, præstareq; quod sibi undiq; respondet. Quod facit ad uocem, qua usus hic est Aristoteles, ostendentem motus corporis concitatiores, atque insaniæ proximos: eadem usus est Plutarchus, cùm commemoraret lætitiam, qua perfusus fuit Hyrodes rex Parthorum, & uniuersa ipsius domus, delato illuc capite Marci Crassi: in quibus etiam dixit, Iasonem Trallianum, actorem tragœdiarum, sumpto in manus capite illo, & motus edidisse, & uersus ceciniſſe è Bacchis Euripidis, aptos illi rei ante oculos constituendæ: quos etiam uersus narrat, ipsum quasi afflatum numine diuino, ceciniſſe. Sed uerba ipsius hîc ponam, atque eo magis, quia non solùm uerborum, uerum etiam harmoniæ huius accommodatum exemplum esse arbitror. τῆς γὰρ κεφαλῆς λαβόμενος, ἀναβακχεύσας, ἐπῆιδεν ἐκεῖνα τὰ μέλη μέθ' ἡδυσμοῦ καὶ ᾠδῆς: Φέρομεν ἐξ ὄρεος ἔλικα νεοτόμον ἐπὶ μέλαθρα, μακαρίαν θήραν. Sed idem etiam in uita Demosthenis, significans eum in dicendo aliquando quasi è potestate exisse, παράβακχον ipsum factum dicit. M. uerò Cicero in Bruto suo, cùm consuetudinem M. Calidij oratoris exponeret, quem minimè solitum fuisse in dicendo, inquit, animos eorum qui audirent, inflammare: quæreretq; unde hoc oriretur, in alijs causis hanc etiam protulit: siue consilio, quod eos, quorum altior oratio actioque esset ardentior, furere & bacchari arbitraretur. Non possum facere, postquam exemplo suprà Plutarchi usus sum, quin euellam scrupulum, qui magnus illic residet. in fabula namque Euripidis, cuius nunc in excusis libris index est βάκχαι, non leguntur, neque quæ significat primùm, cùm extra fores adhuc esset, ceciniſſe Iasonem, apud poetam ab Agaue, accusante se, pronunciata, quòd Pentheum filium furens dilaniasset: neq; uerba, posita hic à me, quæ Plutarchus narrauit, eundem tragœdum, traditis Penthei uestibus cæterisque quæ habitum eius referrent uni earum, ut absolueret, quem incœperat cantum, edidisse. Quare, quod olim in legenda diligenter ea fabula notaui, admonere placuit, falsum uideri esse indicem huius fabulæ, quæ in manibus est: neque debere ipsam Bacchas uocari, sed Pentheum, quemadmodum sanè illa inscripta est in uetere exemplari: qui Pentheus cùm uetustate perierit (ut multæ aliæ huius tragici fabulæ, causa fuerit, ut nomen eius immutaretur. non dissimile namq; argumentum erat ambarum tragœdiarum. Adiuuat suspicionem meam, uel potius testatur, quod dixi uerum esse, quod Apsinus, antiquus magister dicendi, capite περὶ πελικῶν, cùm doceret excitari misericordiam, semet ipsum accusando, alicuius flagitij quod admiserit, inquit: ita apud Euripidem Agauem, Penthei matrem, uacuam à furore factam, cùm cognosset iam à se filium dilaceratum, accusare semet ipsam. qui locus non est in his, quas habemus, Bacchis. & infrà etiam idem rhetor, cùm alium locum ostendisset, eidem motui excitando aptum, inquit: Hoc modo usus est Euripides, misericordiam mouere uolens super Pentheo. unumquodque enim Penthei mem brorum mater manibus tenens, in singulis illis, deplorans quantum mali accepisset, excitat fletum: cuius itidem rationis in his Bacchis uestigium nullum.

Ceu dithyrambus) Vno carminis genere constituit, quod uult, ampliore quidem illo ac licentiæ pleno: quo potissimum in factis Liberi patris canendis utebantur, uocabantque inde Dithyrambum, ipsum enim omnium consensu, existima-

tum

tum ait Phrygium. Adiungit autem, adferre huius rei exempla multa eos, qui in hoc studio uersantur, quibus omnibus planum fit, certam esse rationem inflammandi uehementer animos eorum qui audiunt. eam autem exposuit, quique ipsam reliquerunt, lapsos esse ait. in illis uerò exemplis hoc est, quod Philoxenus melicus, cùm aggressus esset dithyrambum, facere in genere harmoniæ Dorico: non potuit ad exitum perducere conatum illum suum, paulatimq; delapsus est in Phrygios modos naturæ ipsius impulsu: quæ in primis intelligit, quid cuique rei aptum sit, ipsumq; ab inuitis etiã extorquet, omne quod inde alienum est, repudians. Est autem molestum hac in parte, quod legitur in media sententia accusandi casu μύθους: quę uox non satis constat unde sit apta: magis tamen non perturbat uerborum constructionem, quàm sententiam huius loci. Plures autem macnlæ, quæ à me propinquo in loco extremum huius libri inquinasse monstratæ sunt, declarant, aliquo modo uicinum esse maius malum: non multò enim pòst sequitur uulnus, quod ipsum confecit, ac penitùs ualde bonam magnamq;, ut opinor, eius partem extinxit. Incœperat igitur prius fœdari, & quasi temptationibus quibusdam labefactari, ut contingit plerunque omnibus in rebus.

De Doria.) Vt Phrygium cantum minimè idoneum docuit institutioni puerorum: ita nunc nouis argumentis comprobat, Doricum ipsi ualde accomodatum, & quia maximè stabilis est, remotusque à turbido motu: quod omnium, qui existimare possunt de hac arte, consensu constare dicit, ut quia præter cæteros omnes habet uiriles mores propriosque fortitudinis, cui uirtuti exercendæ in primis eruditiuntur adolescentes.

Amplius autem.) Accommodat etiam huic loco uetus perpetuumq; iudicium suum, quod fecit de sede domicilioque uirtutis positæ in moribus, quam omnem in medio sitam esse declarauit: & illius quod nimium in rebus est, & illius quod parum. quare ipsum medium semper esse persequendum existimauit. Doricum autem cantum naturam hanc uimq; habere affirmat, ut maneat in medio, interiectusque sit inter harmonias extremas. Concludit igitur, his positis, conuenire ut præcipuè instituantur adolescentes in hac harmonia Dorica, perdiscantque cantilenas proprias huius generis. Cùm autem initio posterioris huius partis posuisset ἐπεὶ, redditio ipsius aperta est: neq; dubitandum, quin illa sit, quòd inquit, concludens rationem: φανερὸν ὅτι, & quæ sequuntur.

Duo autem.) Significat, non omnes cantilenas, etsi è genere earum sunt, quę iuuant mores, sine ullo discrimine usurpandas: & quæ seruanda sint ostendit, ut peccati nihil in hoc admittatur. Duo enim quasi capita spectanda dicit, & ante oculos ponenda: quorum unum est, quod effici potest: alterum uerò, quod personas decet. Arbitratur igitur (quod ad prius horum pertinet) oportere singulos ea persequi, quæ commodè tractare ualent: non quæ omnino illius generis sunt, ut à quibusdam efficiantur. intelligit autem quæ illis ipsis facilia sunt: ualde namque ardua, perinde ac si effici non possint, habenda. Eodem etiam pacto attendere iubet, quid deceat illos, qui incumbunt in hæc musices genera. Ambo autem hæc definita esse docet ætatibus diuersis. Vt enim ætas firma ualidaque cantus quosdam sustinet, quos nullo modo, aut ægrè admodum, imbecilla: ita nonnulli ipsorum conueniunt certę cuidam ætati, qui contrariæ minimè congruunt. Hoc autem ipse simili declarauit. inquit enim: Illis, qui uires corporis amiserunt ob longam ætatem, procliue non esse canere harmonias cõtentas ac duras: sed naturam huius rei rationemque obijcere his omnibus remissas ac languidas, & in quibus necesse non sit, tantoperè uocem spiritumque contendere. Quod autem usu uenire optimus magister tradit in ætate graui senectuteque, idem contingere in iuuentute etiam infima, exploratum est: & ut in cantu, ita etiam in dicendo causisque agendis. id quod exemplo sui testatus est M. Cicero. cùm enim in eo esset (ut narrat) summa gracilitas & infirmitas corporis, omniaque solitus esset dicere ui summa uocis & totius corporis contentione: ut consuleret saluti suę, nec tamen artem desineret, quod medici iubebant, mutauit genus dicendi, & remissione moderationeque uocis uti cœpit. Planum autem est, auctorem egisse primùm de priore illo fine, confirmareque uoluisse ipsum sedulò obseruandum.

Quare rectè.) Cùm ostendisset imbecillas uires, quales sunt senum, requirere harmonias remissas & languidiores, sciretque contrà Socratem apud Platonem ipsas repudiare & penitùs explodece, ut inutiles pueris erudiendis: huius etiam sententiæ meminit tantopere à suo iudicio discrepantis, præsertim cùm haberet secum nonnullos peritos musices, quibus nullo modo probabatur opinio Socratis, libereque ipsum reprehendissent. Inquit igitur, illos non sine causa hoc feciſſe, meritoq; hominem insimulasse. In hoc autem uidebatur Socrates peccasse, quia acceperat eas, ut quæ ualerent temulentiam inserere in animos nostros, & quasi ipsos extinguere ac sopire. hoc enim temulentiam præstare, in nobisque ad extremum, & cùm iam efferuescit, efficere, apertum est. Non igitur hoc facere illum, spectata uera ui ac potestate temulentiæ, inquit: quæ, etsi quin illud etiam efficiat ac moliatur, negari non potest: magis tamen excitat nos & inflammat, quasi in furorem agens, estque hoc magis proprium naturæ ipsius. Cùm igitur non ita ipsas acciperet, sed ut remissas: ideò existimatus est in hoc lapsus esse. Sed hæ quoque accommodatæ, remissæ inquam, sed non custodibus reipublicæ & militibus, uerùm senibus, quorum ætati congruunt. Quare adiungit noster, non est cunctandum uiam ipsis patefacere, recipereque eas in gregem reliquarum utilium & harmoniarum & cantilenarum, ut ipsas quoque attingat & degustet adolescentia.

Amplius autem, si quæ.) Duobus suprà propositis finibus explicatis, quos ante oculos semper habendos docuit magistris huius artis, & qui in ipsa pueros erudiunt ad usum publicum: addit, uidendum restare, an existat adhuc harmonia aliqua congruens puerorum ætati, mirificeque ipsi apta: quia eodem tempore ualeat ornatum ei adferre & eruditionem, id est, politiores ipsos reddere pleniores que earum artium, quæ ingenuis pueris conueniunt, & ad uirtutem exercendam paratiores. qualem, inquit, uim potestatemq; perspicitur habere præter cæteras harmonias, Lydia uocata. Duobus igitur superioribus tertius hic scopus adiungendus erit in tradenda disciplina hac pueris. Quare nõ erunt amplius duo, sed tres: quos etiam ipse in extremo huius libri enumerat, id est medius. incipit enim ab hoc, quem modò indicauit: medium uerò uocat, quia simul & ad elegantiam splendoremq;, & ad optimam disciplinam ualet, interiectusque est inter hæc duo quasi contraria. Alter est, quod fieri & ad exitum perduci potest. Tertius uerò, quod decet singulas ætates.

a χρωικῶς. al. νομικῶς, minus rectè.
b κωλῶς. al. ἀκωλῶς, &c.

Confeci cursum, quem mihi proposueram, ad finemque, Deo iuuante. perueni huius mei diurni laboris: qui utinam, ut mihi longæq; ætati meæ grauis & molestus sæpe fuit, ita studiosis honestarum artium utilis iucundusque sit: nec tamen cessassem, si reliquum huius Operis haberemus, omnes ingenij neruos cõtendere, ut si possem, aliquid lucis ei afferrem. Quod cùm factum non sit, magno meo cum dolore & communi incommodo hîc desinam. nam desiderari multa, satis planum apertumque est. quæ autem illa sint, & quomodo resarciri hoc damnum possit, alij maiore doctrina & iudicio præditi uidebunt: si partem ego aliquam huius laudis consecutus ero, ut studio atq; opera mea profuerim aliquantulum ijs quæ restant, id mihi satis superq; est, contentus q; eo ualde sum.

FINIS VIII. LIB. POLITIC.

ERRATA CORRIGE, OMISSA SVP-

ple, hunc in modum.

Folio 40. post Scholion, ὥσπερ ῥήτορα γράφοντα παρανόμων. insere: Εὔνοια ἄναι] Lãbinus legere mauult, σύνομία. Sed illud rectius.

Fol. 41. post, ὁ ὃ φύσις βόλεται. insere: καὶ ὃν ἀσὶν οἱ μὲν] Lambinus censet negationem delendam esse. uel sic legendum, ἃ ἀσὶν οἱ μὲν, id est, Vtrum alij sint natura serui, alij liberi nec ne, ex ijs, &c.

Fol. 66. post, ἔστα δι' ὑπεροχίας, lege: καὶ νόμῳ πανδάπασι] Lambinus explicatius legit, νόμῳ.

Ibidem post, ὑπαλλάττοντα γὰρ ἡ χρῆσις, sub finem adde: Lambinus etiam aliter interpretatur: Alternat enim utriusque rationis pecuniæ quærendæ usus, cùm sit eiusdem rei.

Fol. 73. in Græco contextu (διὰ τίχους ὃ ἡ μεταβλητικὴ) διπλοῦς 21. δ' ὅσης, &c. Ibid. num. 23. deleatur μεταβλητικῆς.

Fol. 132. extremo Scholio (Proprium enim singulis) adde hæc:

Putasset aũt aliquis, q animaduertisset omne hoc, quod cõmemoratur hic de benignitate Laconũ inter se, sumptũ fuisse à Xenophõte è libello de Repub. ipsorũ, cùm ijsdem penè uerbis cætera omnia exponat: notioq; huius nominis, ut à nostro usurpatũ est, hoc loco infrequentior sit, pro ἐφοδίων, legi debere ἐπιτηδείων. ita enim Attici scriptores uocant res ad uictũ necessarias. & ita sanè ipsas Xenophon illic appellauit, ubi morẽ hunc fuisse Laconũ narrauit: peccasset tamen, qui sic existimasset, aususq; esset lectionem uariare, quæ uera est. Vocant enim Græci ἐφόδια, non solùm pecuniã, quæ itineri alicui faciendo seruit: sed etiã cibaria ipsi obeundo accõmodata. atq; ita sanè cepit hoc nomen Polybius pluribus locis, in excerptis ex ipsius libris, uetustate absumptis, quibus loquitur de consilio Imperatorũ, qui opprimere studeant hostes, & inexpectati aliquò peruenire. iubent enim prius milites, quorũ opera uti uolunt in eo facto, parare, quæ uictui suo necessaria sint, ad spatiũ illud tẽporis, quod requirit occultũ illud iter: quæ cibaria, quia sine illis uia fieri nõ posset, consiliũq; ducis expediri, ἐφόδια appellãtur. In ijs igitur, quæ deprõpta fuêre olim è libro, hæc uerba sunt: παρήγγελτο τετράρων ἡμερῶν ἔχειν ἐφόδια. sed etiã Plutarchus eodẽ pacto locutus est in uita Demetrij. Xenophontis autẽ totus locus, quo tradit morẽ illum fuisse Laconum, hic est: ἐποίουν ὃ μὴ οἰκεῖται, ἃ τις δικαιοῖ, χρῆσθαι μὴ τοῖς ἀλλοτρίοις, μὴ κοινῶν δὲ δημοτικῶν σωμάτων κοινωνίαν. ὥστε οἱ μὲν δεόμενοι παρακαλοῦσιν ἐπὶ δεῖπνον, ὁ ὃ μὴ αὐτὸς σχολάζων, ἡδέως ἐκπέμπει. μὴ ἔστιν ὅτε δὲ ὡσαύτως χρῶνται· ἀ μὲν γὰρ ἐκεῖνοι τὰ παρὰ τοῖς ἄλλοις ἀδιαμίνεν ἐποίουν ἐπιτηδεύεσθαι. ὅσον γὰρ αὖ ὑπὸ δείπνου ὀλιγδύντες δικαιῶσι τὸ ἐπιτηδείων, λίθοι σωτικοδυναμένοι τύχωσι, μὴ ἐντεῦθεν ἔθνη τοὺς μὴ πειθομένους καταλέπειν τὰ πεποιημένα· τοὺς ὃ διομένους, αὐοίξαντας τὰ σύμαγμα, λαβόντας ὅσων αὖ δέωνται, σημηναμένους καταλιπεῖν.

Fol. 161. post, ἐν δ' ἐῷ τιμᾷ. insere: ἀλλὰ καὶ αὖ ἐπιθυμοῖεν] Lambinus legendum putat, ἀλλὰ καὶ αὖ μὴ ἐπιθυμοῖεν.

Fol. 162. post, ὧν οἱ πλησίον. insere: ὅτι συμφέρει πλεῖθος ἀσίας] Lambinus legit, ὅσον συμφέρει πλῆθος ἀσίας.

Ibidem post, ἄπειρος γὰρ insere: Τῆς ἀσίας ἄρχει] Lambinus suspicatur legendum διάρχει, uel διώρισε, definiuit, distinxit.

Fol. 192. post, Scholion, νῦν δ' ἔχει. insere: Κἂν ἀποθάνῃ μὴ διαδίδωσι] Aliter quoque interpretatur Lambinus: Et si is decesserit intestatus, quem ille hæredem reliquerit, hic, cui uelit, collocat.

Fol. 192. post Scholion, ἕκαστον δὲ φέρον, inserantur sequentia sex Scholia:

Περὶ τῶν γερόντων ἀρχῶν] Lycurgus XXIIX. in Senatum legit è toto populo, uiros optimos, adiunxit ijs duos reges. itaq; totus Senatus ex XXX. uiris constabat. Penes hos rerũ deliberandarũ & iudicandarũ summa erat, neq; populo licebat quicquam contrariũ dicere facereue. Itaq; αὐσύνθωοι erãt, nec ad reddendã magistratus gesti rationẽ adigi poterant. Polydorus quetiã & Theopõpus reges rhetrã introduxêre: Si quando populus cõtra Senatus decreta concionẽ haberet, Senatus eã uti cõtrariã reip. sua intercessione solueret.

Καὶ τὸν νομοθέτην αὐτὸν ἀπιστᾶν] Seu quia illos à reddẽdis gestorũ rationib. immunes facit, id metuens, ne si censura illorũ instituatur, in facinore deprehensi aliqui, totius ordinis dignitatem & auctoritatẽ in dubiũ reuocẽt. seu quia ipsos met eã dignitatẽ ambire uult, neq; tamen prius admitti, quàm ciuitatis totius suffragijs approbati digniq; iudicati fuerint: quasi ipsi semetipsos fallere queant, nedum alios.

Καὶ τὸν τρόπον ὁ τῶτον] Respondeat quis, Quinimò Senatores quoq; Ephororum magistratui subesse. At hoc præter Lycurgi institutum, cùm Ephori posterius tantùm introducti fuerint. Deinde non ita subsunt Ephoris, ut gesti magistratus rationem reddant, quam si comprobare nequeant puniantur: sed tantùm à Senatoribus ad Ephoros facta prouocatione, sententia ab illis lata uel antiquatur, uel approbatur, nulla interim pœna ob iudicium peruersum intentata.

Καὶ τὸν αἵρεσιν] Eligendorũ acclamatione magistratuũ morẽ puerilẽ esse, & uiris prudentib. atq; cordatis indignũ, Arist. putat, tum quòd is qui deligendus est, semetipsum cõcioni offert, tùm quòd per concionẽ transiens populi acclamatione excipitur, tũ quòd iudices seorsim cõclusi ex clamoris magnitudine suffragia populi colligũt: cùm fieri posit, ut uni alicui pauciores, sed Stentores acclamẽt, alteri plures, sed minus uocales: ut proinde is qui pauciora habet suffragia, sed magis sonora, magistratũ præripiat alteri plura habẽti suffragia. In puerilib. itaq; ludis tale qd locũ habere potest: at in serijs uirorũ negocijs modus alius maiestati tãtæ Reip. cõueniẽtior introducẽdus erat.

Φιλοτίμως γὰρ] Cùm uirtus corporis oculis & sensib. comprehendi nequeat, per pedissequum suum honorem sese spectandam uulgo exhibet. Hinc qui domina Penelope nequeunt potiri, ad ancillam conuertuntur. Etsi autem gloriæ studium stimulus est ad uirtutem: at iniuria fit interim ipsi uirtuti, quæ propter gloriam à plerisq; expetitur, cùm ipsa per se nullis concomitata bonis expetenda est. Lycurgus ergo prius illud institutum populare secutus, gloriæ studium suorum animis inserere quocunq; modo studuit: uoluitq; adeò, ut quicũq; uirtuti suæ confiderent, si quando locus senatorius uacaret, eum audacter conscientia & professione liberâ suæ uirtutis peterent. Licuit hoc in ciuitate optimè morata, præsertim cùm hinc ad pulcerrimum certamen bene merendi de patria & bello & pace accenderentur. At quoniam non intra honoris studium consistêre, sed ad ambitionem sensim hac ratione sunt delapsi: non satis bene uidetur Lycurgus Reip. suæ in hac parte consuluisse. Quid ergo de ijs Rebuspub. sentiendum, in quibus omnia officia publica tam honoraria quàm utilia non nisi petentib. conferuntur, adeoq; non ambitioni tantùm, sed & auaritiæ, duabus pestibus exitialibus, occasio datur amplissima?

Μὴ καθάπερ νῦν] Hæreditaria uidelicet successione, Tisameno Orestis F. regnante; cùm Heraclidæ (sic Herculis posteros uocabant) in Peloponesum postliminiò redijssent, Aristomachi liberi, Cresphontes, Temenus, et Aristodemus regnũ inter se sunt partiti. Et Temeno quidẽ Argos sorte obuenit. Is inter Cresphontẽ & Aristodemi (in reditu è Delphis occisi) liberos arbiter delectus, fraudulenta sortitione Cresphonti Messeniam, utpote feraciorem attribuit, Aristodemi liberis Laconia adiudicata, Eurysthenis scilicet & Procli: à quibus deinceps duæ familiæ regiæ ortæ, ab Eurysthene natu maiore, cui Agis F. successit, Agidarũ: à Procle uerò, quẽ Sous filius, & tertius Eurypon nepos secutus est, Eurypontidarum. Ergo ex qualibet familia rex unus erat, & is quidem filijs hæreditariũ regnum relinquebat.

Fol. 223. post Singulatim, lege: An hæc deinceps consideratio ad Principiata pertinet, quemadmodum in Dispositione generali librorum notauimus? Turbationem reuera magnam, & caput 18. mutilum, & libri quarti initium generale, & anacephalæoses sequentes interiectæ, hisce libris accidisse, satis arguunt. Videlicet de, &c.

Fol. 247. post, ὀνειρώσειν ἐν ἀρχῇ, &c. insere: οἷον ἐπαρχᾶν] Lambinus legit, καὶ ταξιαρχᾶν ταξιαρχηδάντα, καὶ λοχαγᾶν λοχαγηδάντα, &c.

Fol. 261. Ad finẽ referãtur octo illa Scholia, quę fol. 265. & 266. habẽtur, & incipiũt à Scholio ἐτέρων ἔναι τότων. Iisdẽ deinde attexe nonũ Scholion, quod tale est: κατὰ τὸ ἁπλῶς δίκαιον] Lambinus addit copulã, καὶ κατὰ τὸ ἁπλῶς δίκαιον.

Fol. 265. Scholijs ad præcedens caput relatis, Victorij commentarijs subijce Scholion:

καὶ μετέχουσιν αὐτῆς] Lambinus legit, καὶ μάλιστα μετ' αὐτῆς.

Fol. 288. post τυχόσης ὀλιγίας, &c. adde:

ποιᾶ φανερὸν ἑδὸν ὅτως ἕτερον] Lambinus legit, ποιᾶ φανερὸν ὅτι δεῖ ἑδὸν ἕτερον ἅτως, ἢ τὰς νόμους ἔναι κυρίας.

Quæ bonam ciuitatem, eadem quoq; bonum politicum & basilicum faciunt.

Si Respub. per solam uirtutem talis est, eodem erunt efficientes causæ boni uiri & bonæ Reip.

Genere quidem tres sunt bonæ Reip. Num. 1.

At Respub. bona per solam uirtutem talis est. Nam in

Respublica optima ea est, cuius ciues sunt optimi. Numero 2.

Specie, optima harum ea est, quæ uirtute regitur. Probatur:

At quãdo uel unus uel pauci uel multi ob uirtutis excellentiam imperant, & ad eiusdem studiũ eos quibus imperant traducere cupiunt, uitæ bene beatæq; transigendæ ergô: tũc ciues existũt optimi. Num. 3. Ratio. Nam præced. c. 4. ostẽdimus, eandem esse uiri boni & boni ciuis uirtutem. Num. 4.

Ergo quando secundum uirtutẽ & imperant alij & parent, Respublica optima erit dicenda.

Ergo eædem erunt efficientes causæ boni uiri & bonæ Reip. Num. 5.

At quæ bonũ uirum, eadem quoque bonã ciuitatem:

Ergo quæ bonum uirum, eadem quoq; bonũ politicũ & basilicũ facient.

Quæ uirum bonũ faciunt, eadem quoq; bonum politicum & basilicum facient:

At Institutio & Assuetudo siue Exercitatio Ethica uirum probum faciunt.

Ergo Institutio quoq; & Assuetudo Ethica bonum facient politicum & basilicum. Num. 6.

DE Forma Reip. in genere egimus, species ipsas ex Materia primùm, deinde ex Forma, tandem ex Fine deduximus: tum uerò etiam de Regno singillatim. Etsi uideatur ordo turbatus, & hoc caput præponi debere capiti 14. & subnecti cap. 13. ut tractationem Finis statim sequatur tractatio Efficientis instrumentalis, Qua ratione Respub. optima fiat, & Ciues optimi: ut quando ratione & Materiæ et Formæ differũt Respub. bonæ, at conueniunt saltem ratione Finis & Efficientis, ad bonũ publicũ referunt omnia, ut Virtutis studio et exercitiò incũbendo. Ergo Efficientem causam optimæ Reipub. & optimorum ciuium, Institutionem esse, non aliam, quàm quæ in Ethicis tradita fuit, Aristot. tali syllogismo uidetur demonstrare:

FINIS

PYTHAGOREORVM FRAGMENTA POLITICA,

Ad philosophiæ Aristoteleæ de Rep. illustrationem plurimum conferentia,

ex IO. STOBAEI Thesauro excerpta: nunc primùm à IO. SPONDANO conuersa, & multis locis emendata.

CL. V. D. ZVINGERO MEDICO
ET PHILOSOPHO PRÆSTANTISSIMO
Io. SPONDANVS εὐπραξίαν.

ECCVI potiùs euigilatas iſtas meas lucubratiunculas offeram, quàm tibi uir clariſſime, qui mihi & author & hortator eas ſuſcipiendi fuiſti? Ac memini cùm primum ea de re uerba mecum faceres, uſum te lenibus quibuſdam cohortationibus: quarum tamen illud fuit apud me momentum, ut non ſolùm tibi morem ſponte gerere non recuſarem, ſed pro mero imperio quicquid à te diceretur acciperem. Id enim iamdiu didiceram, iubere potentiores uiros cùm rogant. Ergo & quod rogabas & quod iubebas perfeci, ſed Apellis more non Protogenis, quia manum de tabula, eandemq́, quod doleo, nondum poſtremam ſuſtuli. Quicquid tamen à me factum eſt, id ſpero à te boni conſultum iri, quòd tu mihi ſalebrarum ſis conſcius, ad quas identidē in hoc Opere impingebam: & quas ut adæquarem, acriter deſudaui, quàm feliciter, abſit ut ipſe iudicium feram ne dicatur οἴκοθεν ὁ μάρτυς cùm neq́ mihi planè, immò ferè nuſquam ſatisfecerim. Ne eſſem tamen omnino ἀσύμβολος, contuli quicquid in me tam ſubitò excreſcere potuit. Et ne ſit tota mea oratio ἀλληγορέμενος, hæc fragmenta Pythagorica, quibus in ucterum Ethnicorū ſcriptis nihil elegantius, nihil excultius, nihil ſanctius, nihil diuinius me legiſſe memini, inſerta erant locupleti illi Stobæi Theſauro Gnomologico, in quo gemmas ſplendidiſſimas radiare non negauero: ſed ita tamen, ut ferè illæ nihil aliud eſſe uideantur, quàm quæ de ingenti merce ſegmina quædam præcidanea exhiberi ſolent, ut ad totius uidendæ deſiderium alliciare. Id cùm aliàs, tum ex his ipſis fragmentis manifeſtè collegi, ut ſæpe naufragium tam nobilium authorum, ex quibus tabulæ iſtæ tantùm ſuperſunt, miſerari & deplorare contigerit, adeò ut dubius ſim utrum laudandus, uel culpandus ſit Stobæi labor: qui cùm ſanos & integros authores haberet, operam potiùs non dederit, ut ij ad nos tranſmitterentur, & eos ſic illibatos relinqueret. Nam laudem quidem, immò & gratiam ſanè ei debemus, cuius adhuc induſtria horum fragmentorum iacturam non fecimus: contra uerò culpam ex eo ipſo, quod totum opus ab exitio non uindicarit, promeruiſſe mihi uidetur. Sed illud fruſtra querimur, & cùm non ſit quod uolumus, uelimus ſaltem quod eſt, ὡς τὸ τᾷ κωμῳδοχάρᾳ παρῳδεῖν. Amplectamur ergo has ſacroſanctas reliquias, immò ab iniuria temporis aſſeramus, ne commune damnum ſubeant. Proinde amo tuum illud inſtitutum, quo propagari illas adhuc hac noſtra editione uoluiſti: amo, inquam, & exoſculor. immò uerò opem meam quoq́ confero: ut nitore quædam qui uetuſto ſit ſplendidior, refulgeant. Itaq́ donaui illas noua Latinitate poſt ſummum illum uirum Conradum Geſnerum, cuius manum illa ante noſtram ſenſerant, ſed, ut liberè dicam, non poſtremam, qualem neq́ noſtram quoq́, ut iam præmonui, agnoſci uolo. At uerè latinitate donari non poterant, niſi πρωτότυπον Græcum emendaretur. Sed mēne tam arrogantem eſſe, ut iam pro altero Ariſtarcho & Critico me uenditem? Hoc ergo ut à me remouerem, placuit textum ipſum Græcum integrū relinqui, in quo nihil immutarem, ſed marginī tantùm iudiciū meum apponerem. Volebam autem ſeorſim meas emendationes excudi paulò ſcilicet fuſiores quàm in margine fieri potuerit, ubi rationem ſuam omnibus ſubieciſſem: ſed cùm operarij urgerent, quia in præſentes nundinas, quæ iam inſtant, hoc, quicquid eſt, exiret, mihi inſtitutum exequi meum non licuit, cùm etiam intermiſſæ lucubrationes Homericæ & alia quæ molior, iam me reuocarent. Intereà facile erit tibi & Lectori meam diligentiam in hoc opere obſeruare, tum in cōferenda uerſione, tū quia Geſneri emēdationes ac meas, illius tantū appoſito nomine, diſtinguī ab operarijs iuſſi. Hoc in præſentia peto, ut ad uiuum, imperiti tonſoris more, omnia ne reſeces, ſed hanc meam ad horum fragmentorum illuſtrationem ſymbolam tanquam à paupere uiro collatam interpreteris: quam ego tamen tibi pro meo in illam iure, do, dono, addico. Vt autem tibi grata futura ſit, ualde non laboro. Perſpectior enim & exploratior mihi eſt tua humanitas, qua me iamdiu honorificè complecteris, quàm ut eam nunc in dubium reuocem. Ea ipſa igitur uirtute hoc munuſculū accipies. quod ſi aut tibi minus pro ſua exiguitate arrideat, aut te indignum cenſeas, at tamen ex grato & deuincto tibi multis modis animo proficiſcitur, quem neſcio quis Pythagoreorū noſtrorum, quos iam exhibemus, in pari negotio inſpiciendum eſſe admonet. Vale uir clariſſime, & me, eadem quæ ſoles amicitia foue. Baſileæ 24 die Auguſti, quæ noſtris Gallis ante decennium fuit funeſtiſſima, Anno ſalutis reſtauratæ

CIↃ IↃ LXXXII.

PYTHAGOREORVM FRAGMENTA POLITICA:

DE RERVMPVB. DIVISIONE.

HIPPODAMVS lib. de Repub.

EGO uerò cenſeo uniuerſum ciuitatis ſtatum in tres partes diuidi: quarum prima eſt bonorũ qui publica negotia moderantur: altera eorum qui uiribus pollent: tertia uerò eorum qui ſupplendis ac ſuppeditandis neceſſarijs occupãtur. Primam autem multitudinem appello conſiliariam, ſecundam auxiliarem, tertiam mechanicam. E` quibus priores eorum eſſe proprias ſtatuo qui ingenuam & liberalem uitæ conditionem uiuunt: tertiam uerò eorum qui labore ſibi uictum quæritant: & conſiliariam quidem omnium prętſtantiſsimam, mechanicam deteriorem, auxiliarem uerò, mediam. Conſiliariam porrò prętſſe & imperare oportet, mechanicam imperio ſubijci, auxiliarem uerò & imperare & ſubijci imperio. Illa enim quid faciendum ſit prius conſulit: auxiliaris uerò quatenus propugnat toti mechanicæ turbæ imperat, quatenus uerò ab alijs priùs capiuntur conſilia, imperio ſubijcitur.

Trium autem harum partium ſingulę rurſus in tres diuiduntur. Cõſiliariæ enim partis alia quidẽ eſt quæ præſidet, alia quæ regit, alia quæ de publicis negotijs ſtatuit. Atq; ea quidem quæ præſidet ea eſt quæ prior cõſidet & de rebus deliberat, de quibus poſtea ad Senatum refert. Ea uerò quæ regit, ea nimirum eſt quæ uel nunc regit, uel iam anteà eo munere eſt defuncta. Eius aũt quæ de publicis negotijs ſtatuit, alia multitudo eſt quę à priori parte propoſita excipit, ſuffragijſq; & authoritate ſua ea quæ iudicio ſuo commiſſa ſunt confirmat. Vt autem de ijs omnibus apertè & ſimpliciter dicam, oportet quidem præſides negotia ad Senatum referre: Senatum uerò per Prætores ad Comitia. Sic quoq; alterius partis quæ auxiliaris uel potens dicitur, alia eſt pars quæ regit, alia quæ propugnat, reliqua & maior pars gregalis & militaris. Pars ergo quę regit eſt ex qua principes exercitus, centuriones, manipulares, & anteſignani conſtituuntur, & in uniuerſum omnes qui principatum aliquem obtinent. Altera uerò pars quæ propugnat ex fortiſsimis, animoſiſſimis, & audaciſsimis quibuſque conſtat. Reliqua uerò multitudo eſt promiſcua & militaris. Tertiæ autem partis quæ mechanica eſt & uictum labore quæritat, alia pars eſt agricolarum, & eorum qui in excolendam regionem operam ſuam impendunt: alia in artificijs occupatur, tum inſtrumenta tum machinas ad uitæ negotia ſuppeditans: alia in peregrinationibus, & mercaturis obeundis uerſatur, quæ ea quidem quibus ciuitas abundat in peregrinam regionem tranſfert, & ex peregrina regione in ciuitatem. Conſtitutiones igitur ciuilis ſocietatis ex tot & talibus partibus conficiuntur: ſequitur ut de earum coniunctione atque unione dicamus. Cùm uerò tota ciuilis communio lyræ omnino comparari poſsit quatenus inſtrui & concinnari eam oportet, & denique ab aliquo quodammodo tractari ad uſum uidelicet Muſicæ, de

ΔΑΜΙ` δ᾽ ἐγὼ εἰς μοίρας τρεῖς διεξᾶδαι τὴν σύμπασαν πολιτείαν. καὶ μίαν μὲν εἶναι μοῖραν τῶν ἀγαθῶν, κυβερνώντων τὰ κοινά· δευτέραν δ᾽ τῶν δυναμένων· τρίταν δ᾽ τῶν σκαπαρῶν, καὶ χορηγία τῶν ἀναγκαίων. ὀνομαίνω δὲ τὸ μὲν πρῶτον πλᾶθος, βουλευτικόν· τὸ δ᾽ δεύτερον, ἐπίκουρον· τὸ δ᾽ τρίτον, βαύαυσον. καὶ τὰ μὲν αὐτῶν ἐλευθέραν βιοτὰν ἐχόντων οἰκῆα φαμὶ ἦμεν· τὸ δ᾽ τρίτον, τῶν βιοπόνων. καὶ τὸ μὲν βουλευτικὸν, ἄρισον ἦμεν· τὸ δ᾽ βαύαυσον, χερήϊον. τὸ δὲ ἐπίκουρον, μέσον. ἕ τὸ μὲν βουλευτικὸν, ἄρχειν δεῖ· τὸ δ᾽ βαύαυσον, ἄρχεσθαι· τὸ δ᾽ ἐπίκουρον, καὶ ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι. τὸ μὲν γὰ καὶ τί δεῖ πράττειν πρὸ βουλεύει· τὸ δὲ ἐπίκουρον, τῷ μὲν πολεμεῖν, ἄρχει τῷ βαναύσῳ παντός· τῷ δ᾽ πρὸ βουλεύεσθαι, ἄρχεται.

Ταύτων δ᾽ τᾶν μοιρᾶν ἑκάστα πάλιν εἰς τρία τέτακται. τῶ τε γὰ βουλευτικῶ μέρει τὸ μὲν ἐστι πρόεδρον· τὸ δ᾽, ἀρχονλικόν. τὸ δ᾽, κοινοβουλλικόν. πρόεδρον μὲν, τὸ προσωεδρεῦον, καὶ τὸ προβουλεύμενον πρὸς τῶν πραγμάτων, καὶ ὕστερον ἐπαναφέρον ἐπὶ τὰν βουλάν. * ἀρχονλικὸν δ᾽, τὸ ἤτοι ἄρχον, ἢ γεγυαμένον ἀρχονλικόν. κοινοβουλλικὸν δ᾽, τὸ ἄλλο πλᾶθος τὸ * περιδεχόμενον τὰ προσωεδρεύμενα, καὶ ἐπιψαφιζόμενον καὶ ἐπικυροῦν τὰ ἐπὶ κρίσει. ὡς δ᾽ ἁπλῶς εἰπεῖν, δεῖ τὰς μὲν πρόεδρας, ἐπὶ τὸ κοινοβουλλικὸν ἀναφέρειν· τὸ δ᾽ κοινοβουλλικὸν, ἀπὸ τῶν στρατηγῶν ἐπὶ τὰν ἐκκλησίαν. ὡσαύτως δ᾽ καὶ τῶ ἐπικράτει, καὶ τῶ δημαμικῶ μέρει, τὸ μὲν τί ἐστιν, ἀρχονλικόν· τὸ δ᾽ προμαχαλικόν. τὸ δὲ λοιπὸν καὶ πλεῖον μέρος ἀγελαῖον, καὶ στρατιωτικόν. ἀρχοντικὸν μὲν ὧν ἐστιν, ἐξ * ὧν στρατοπεδάρχαι, καὶ ταξιάρχαι, καὶ λοχαγοὶ, καὶ προμαχοι καθίσαντι, ἕ καθόλε πάντες οἱ ἀγεμονίαν ἔχοντες. προμαχαλικὸν δ᾽, τὸ τῶν ἀνδρικωτάτων, καὶ θυμικωτάτων, καὶ τολμαλικωτάτων, πᾶν γένος. ἀγελαῖον δ᾽ ἕ στρατιωτικὸν, τὸ λοιπὸν πλᾶθος. τῶ δ᾽ βαναύσῳ καὶ * βιοπονα-λικῶ, τὸ μὲν ἐστι γεωπόνον, ἕ περὶ τὰν κατεργασίαν τᾶς χώρας καταχολέμενον. τὸ δ᾽ * τεχνασικὸν, ὄργανα καὶ ἐπιμαχανήματα τοῖς τῶ βίω πράγμασιν σκπεριζόμενον· το δὲ μεταβαλικὸν ἕ ἐμπορικὸν, ὁ τὰ μὲν ἐν τῇ πόλει πρεισιάζονται ἐπὶ τὰν ξέναν διάγεται, τὰ δ᾽ ἀπὸ τᾶς ξένας ἐς τὰν πόλιν. τὰ μὲν οὖ συνάμαπα τᾶς πολιλικᾶς κοινωνίας, διὰ ροσέτων ἕ τριῶνδε μερέων σωλέται δ᾽. ἔπεσθαι δ᾽ περὶ ἁρμογᾶς ἕ ἐνώσι αὐτῶν ῥηΐον. ἐπεὶ δ᾽ πᾶσα πολιτικὰ κοινωνία * λύρας παντιλῆ * ὁποτέοικε, τῶ ἐξαρ-

τύσιός τε δέεσθαι καὶ σωαρμογᾶς, καὶ τὸ τελυταῖον ἐπαφᾶς λινὸς καὶ προσχράσι μωσικᾶς· πρεῖ μὲν

* Videtur locus corrupt. G. Nos tamen ex eo aliquem sensum elicuimus D. Zuing suggerente.

* παραδεχ. G.

* fortè ᾧ.

* fortè βιοπόνων, ut suprà.

* τεχναπκὸν. G.

* Lego λύρη παντελῶς ποτεοικε. G.

* Forsan ἀπέοικε. G.

οὗ ἐξαρτύσιος πολιτείας ἐκ τίνων καὶ πόσων συνέστηκεν, εἰρηταί μοι ἐν τοῖς ἔμπροσθεν· νῦν δὲ συναρμοσᾶς ἐνώσιος αὐτῶν, πειράσομαι νῦν λέγειν. Φαμὶ δ' ἔγωγε τριττὰ τούτοις συναρμόζεσθαι τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν· λόγοις, ἐπιτηδεύμασιν ἐθῶν, νόμοις· καὶ διὰ τριῶν τούτων παιδεύεσθαι μὲν ἄνθρωπον καὶ σπουδαιότερον γίγνεσθαι. τοὶ μὲν γὰρ λόγοι διδάσκουσι, καὶ ἐπιθυμίας ἐμποιοῦσι, προτρεπόμενοι πρὸς ἀρετήν· τοὶ δὲ νόμοι τὰ μὲν φόβοις κατέχοντες, ἀπερύκουσι, τὰ δὲ ἆθλοις τε καὶ δωρεαῖς δελεάζοντες, ἐγκαλέουσι. τὰ δὲ ἔθη, ἐπιτηδεύματα, πλάττει καὶ κηροχυτεῖ τὰς ψυχὰς, φυσίωσιν ἐμποιοῦντα διὰ τὴν συνεχέος ἐνεργείης. δεῖ δὴ τὰ τρία ταῦτα συντετάχθαι, ποτί τε τὸ καλὸν, καὶ τὸ συμφέρον, καὶ τὸ δίκαιον, ἐν ἑκάστῳ αὐτῶν, εἰ μὲν δυνατὸν, σχολάζεσθαι πάντων· εἰ δὲ μή γε, δυοῖν ἢ ἑνός· ὥς τ' εἶναι ἐν τῷ λόγον καλὸν ἐν δίκαιον καὶ συμφέρον, καὶ τὸ ἔθος, ἐν τῷ νόμον. προσπιπτόντος δὲ πρῶτον τὸ καλόν· δεύτερον, δὲ τὸ δίκαιον· τρίτον δὲ, τὸ συμφέρον· τὸ καθόλου δὲ πρᾶσσεσθαι διὰ τούτων, ὡς ὅτι μάλιστα ποιεῖν τὴν πόλιν, ὅπως *ὁμόλογος καὶ σύμφωνος τοῖς αὐτοῖς μέρεσιν, ἀλλὰ μὴ στασιάζουσα, καὶ διαμαχομένα. ἐσεῖ δὲ καὶ, ἅπερ, ἅπαντα τὰ πάθεα τῆς ψυχῆς παιδευθῆναι νέων, καὶ εἰς τὸ μέτριον ἀγαγεῖν, τοῖς ἀδέσποτε ἐν λυπηροῖς· καὶ ἅπαντα ταῦτα τὰς ἡσίας μέτρια, ἐν ἀπὸ γεωπονίας ἕξονται τὴν πρόσοδον. ἐν ἅπαντα τὰς ἀρχὰς ἄρχουσι, τὰς μὲν ἀρετῆς δεομένας· τοὶ ἀγαθοί. τὰς δ' ἐμπειρίας τινὸς, τοὶ ἔμπειροι· τὰς δὲ παροχῆς τινὸς καὶ διαπονίας, τοὶ εὔποροι. καὶ τούτοις πᾶσι καθ' τρόπον ἄρξασι τῆς καθ' ἀξίας ἀρχὰς διανέμουσι τὰς τιμάς. ἐπὶ δὲ τῆς ἀρετῆς αἰτίαν τυγχάνουσι τρεῖς φόβος, ἐπιθυμία, αἰδώς· δυνατεῖται δὲ τὸν μὲν φόβον ὁ νόμος ἐμπερασπιδάζειν· τὰν δὲ αἰδῶ, τὰ ἔθεα. τοὶ γὰρ ἐθισθέντες καλῶς αἰδέονται τὰ αἰσχρὰ πράσσειν. ὁ δὲ λόγος τὰν ἐπιθυμίαν ἀγωγὸν γὰρ, τᾶς αἰτίας ἀπόδοσις ἅμα, καὶ ἐφελκυστικὸν τᾶς ψυχᾶς, ἄλλως τε δὴ καὶ γιγνόμενον μετὰ προφορᾶς. διὸ φρατρίας, ἐν συσσίτια, ἐν συσκανίας, καὶ συναγελισμὸς, τὰ μὲν σφαιρωτικὰς, τὰ δὲ ἐν πολιτικὰς ἐγκαπασπιδάζειν δεῖ τὸ τῶν νέων ψυχαῖς, συναρμόζειν δὲ καὶ τὸ τὸ πρεσβυτέρων ἡλίκες αὐτοῖς· ἐπὶ δή περ τοὶ μὲν νέοι δέον σωφρονισμῷ, ἐν καταρτύσιος· τοὶ δὲ πρεσβύτεροι, φιλοφροσύνας, ἐν διαγωγᾶς ἀλύπω.

Ἐπεὶ δὲν διὰ τριῶν ἐλέγομεν ἀποτελεῖσθαι τὸ ἄνθρωπον συναγαθὸν, διά τε τὸ ἐθέων, ἐν τὸ νόμων, καὶ τὸ λόγου, σκοπάζεσθαι δεῖ, πῶς τε διαφθείρεσθαι πέφυκε τὰ ἔθεα, καὶ πῶς διαμένῃ. εὑρήσομες δὴ τὰ ἔθεα φθειρόμενα ὑπὸ δύο τρόπου· ἢ γὰρ δι' αὐτὸς, ἢ τὸς ἐκτός. καὶ διὰ μὲν αὐτὸς, ἤτοι διὰ τὸ φεύγειν τὰς λύπας, ἢ διὰ τὸ αἱρεῖσθαι τὰς ἡδονάς. διὰ μὲν γὰρ τὸ φεύγειν τὰς λύπας, τὸς πόνους ἐκτωμένοις· διὰ δὲ τὸ διώκειν τὰς ἡδονὰς, τὰ ἀγαθὰ τοὶ ἀποβάλλουσι. ἐργαλεύουσι δὲ τοὶ μὲν πόνοι τὰ ἀγαθὰ τοῖς ἀνθρώποις· πὴ δὲ ἀδοναὶ, τὰ κακά. ἀκρατέες ὧν καὶ μαλακοὶ γιγνόμενοι, ἠλύτεροι γίγνονται τᾶς ψυχᾶς, καὶ ποτὶ τὰς ἀναλωσίας πολυδαπανώτεροι. διὰ δὲ τὸς ἐκτὸς, ἅπαξ ξενικὸς* ἐπίδαμος ὄχλος γίγνηται εὐαμερίαις ἐμπορικαῖς χαίρων· ἢ ἐν τοὶ ἀσυγείτονες φιλάδονοι καὶ τρύφακες ἐόντες, μεταδιδοῦσι τοῖς πλησιάζουσι τὸ περὶ αὐτοῖς ἐθέων· διὸ δεῖ τὸς νομοθέτας, καὶ τὸς ἀγελάρχας ἐπιμελῶς παρατηρεῖν, εἰ ἐπιμελῶς * παρασκεῖται τὰ ἔθεα, καὶ ὁμαλῶς πορεύεται διὰ παύτων· ἓν δ' εἰ τὸ γλάσιον, καὶ τὸ αὐθιγενὲς πλῆθος τᾶς πολιτείας διαμένει ἀκέραιον,

instructione quidē ciuilis ſtatus ex quibus & ex quot conſtituatur, ſatis etiā in ſuperioribus docui. De eius autem concinnatione ac unione nunc conabor exponere. Ac quidem ciuilem communionem ex his tribus concinnari ſtatuo, diſciplinis, inſtitutis conſuetudinum, & legibus. atq; horum trium beneficio inſtitui hominem, ac meliorem fieri. Diſciplinę enim docent, & affectus inijciunt concitantes ad uirtutem. Leges uerò partim metu detinentes cohibent, partim honoribus & donis ineſcantes, inuitant. Conſuetudines uerò & inſtituta formant & in ceræ modum liquant animum, cui per cōtinuam actionem naturam quandam imprimunt. Porrò hęc tria oportet tum ad honeſtum, tum ad utile, tum ad iuſtum conſtitui: & in ſingulis eorum, ſiquidem fieri poteſt, omnia collimando aſſequi: ſin minus, duo ſaltem aut unicum. Vt tum diſciplinæ, tum conſuetudines, tum leges, & honeſtæ, & iuſtæ, & utiles ſint. Pluris autem eſt primùm faciendum nempe honeſtum, ſecundò iuſtum, tertiò utile. Atq; in uniuerſum per hæc enitendum eſt, ut quantum fieri poterit, ita cōſtituamus ciuitatem, ut in eius partibus conueniat ac conſonet, neq; ſeditionibus ac contentionibus cōflictetur. Quod accidit, ſi in iuuenibus animi affectus inſtituantur, & in uoluptatibus ac moleſtijs ad mediocritatem reducantur: deinde ſi mediocres facultates habeāt, & redditū ex agricultura: item ſi magiſtratus gerant, eos quidem qui uirtutem poſtulent boni, qua uerò experientiam aliquam, periti: qua autem largitionem & ſumptus, diuites, & his omnibus in earum adminiſtratione ſeſe, ut decet, gerentibus, dignos magiſtratu illo honores tribuantur. Tres ſunt porrò ad uirtutem inducentes cauſæ, timor, deſiderium, pudor. Poterit autem lex quidem timorem inijcere, pudorem uerò conſuetudines: qui enim honeſtis rebus ſunt aſſueti eos pudet turpe quippiā patrare. Diſciplinæ uerò deſiderium. Cauſæ enim expoſitio adducit immò etiam attrahit animum cùm aliàs tum maximè, ſi cum adhortatione fiat. Ideò curias, ſodalitates, contubernia & conuentus tum militares tum ciuiles in animis iuniorum inſtruere ac concinnare oportet, ſed ipſis tamē ſeniores adiungere: ſiquidem iuniores prudentia, atq; inſtitutione egēt, ſeniores uerò hilaritate & cōuerſatiōe moleſtiarū experte.

Cùm ergo iam docuerimus tribus hominem probum perfici, conſuetudinibus, legibus, & diſciplinis: uidendum eſt, quà ratione ſoleant conſuetudines labefactari, & quomodo inuiolata permanere. Duobus ergo modis labefactatas conſuetudines inuenimus. Vel à nobis ipſis, uel ab exteris. Et à nobis ipſis quidē, uel quòd moleſtias uitemus, uel quòd uoluptates cōſectemur. Nam quod moleſtias uitant, labores non ſuſtinent: quod uerò uoluptates ſequantur, abijciunt bona. Atqui labores bona hominibus comparant, uoluptates uerò mala. Itaq; qui incontinentes & molles deueniunt, effœminantur animis, & ad expenſas ſumptuoſiores fiunt. Ab exteris uerò ſi peregrinus nobiſcum habitans populus mercatoriæ negotiationis felici ſucceſſu exultet: aut etiam uicini ciuitatis qui uoluptates & luxus ament, mores ſuos ad uicinos quoq; tranſmittant. Proinde oportet legiſlatores & præfectos populo ſtudioſè ac diligēter animaduertere, utrū cōſuetudines diligenter exerceantur & æqualiter per omnes incedant. Inſuper utrum germani & indigenæ

*ὁμόλογος ἢ.

*ἔχουσι.

*ἐπιδάμιος.

*συνασκῆται, G.

ciuitatis incolæ ab alia gente integri & impermixti permaneát: & utrum facultatum copiæ in eodem ſtatu perſeuerent, neque modum excedant. Cùm enim ſuperflua poſsident, ſimul etiam ſuperfluis adhuc inhiant. Et hac quidem ratione conſuetudines tutò ſtabiliri oportet. Quod autem ad diſciplinas attinet (ijdem legiſlatores) ſophiſtarum genus probent ac examinẽt, an ad leges & ciuilia inſtituta & ad priuatá uitæ rationem utilia præcipiant. Neq; enim paruam, ſed quàm maximam infœlicitatem hominum animis ſophiſtarum diſſertationes injiciunt, ſi quid audeant mouere, præter cõmunem ſenſum, uel in diuinis uel in humanis: qua re nulla poteſt tum cõtra ueritatem, tum contra ſecuritatem, tum cõtra gloriam eſſe perniciosior: ſed & caliginem ac cõfuſionem in uulgus hominũ infert. Tales ſunt autem diſputationes omnes, quæ ſtatuunt uel nõ eſſe Numen, uel etiam ſi fuerit, nõ ita ad genus humanum eſſe affectum, ut illud reſpiciat, & de eo curam gerat, ſed deſerat & contemnat. Etenim hæc ita ſemel recepta opinio ſtultitiam & iniuſtitiam in hominibus gignit, quantá facile non ſit explicare. Vtendum eſt ergo ciuili oratione & graui, quæ propriè cum dicentis animo congruat, non autem ſimulatè. Ita enim oratio dicẽtis mores ac ingenium patefaciet. Ex legibus autem ſecuritas ſic inferetur, ſi compoſitus ciuilis ſtatus uel etiam concinnatus ex alijs omnibus fuerit, non ex ijs, ut ego ſentio, quæ præter naturam, ſed quæ ſecundum naturam conſtitutæ ſunt. Tyrannidis enim nullus eſt uſus ciuitatibus, ut neq; ferè paucorum dominatus. Inſtitui ergo primùm oportet regnum, ſecundò optimatum dominatum. Regnum enim res eſt Dei imitatrix & quæ difficilè ab humana mente ſeruari ac cuſtodiri poſsit: citò enim per luxum & contumeliam immutatur. Vbi enim quilibet hominum diſſoluta imperio licẽtia impletur, ac ſubmiſſum excuſsit metum, petulanter laſciuit & exultat, legesq; tranſgreditur ac uiolat. Proinde non eſt eo prorſus utendum, ſed quantum fieri poterit & ciuili ſtatui erit utile. Dominatus uerò optimatum magis in eo eſt inferẽdus, eo quòd plures ſint qui regant, & ſe inuicem æmulentur, ac ſæpe magiſtratus inter ſe permutent. Adhiberi quoq; popularem ſtatum omnino eſt neceſſarium. Ciuem enim cùm pars ſit uniuerſę ciuitatis, ali quod etiam ex ea præmium & decus par eſt reportare. Videndum eſt autem ut uulgus ualde cohibeatur, ſi quidem tum audax tum præceps ac temerariũ eſſe ſolet.

κέραιον, καὶ ἀπαρέμικτον ἐπάρχον ἀπὸ τῶ ἄλλω γήδους· καὶ εἰ τὰ μεγέθεα τ βίων ἐν τοῖς αὐτοῖς διαμένῃ, καὶ ἐ παρὰ πολύ. ἅμα γὰρ τῷ τὰ ωφέλιμα πλᾶσθ, καὶ τὰ ωφέλιμα μαίνεσθαι. ἐ τὰ μὲν ἔθεα ὅτως ἀσφαλίζεσθ χρή. τὰς ἢ λόγως, τὸ τ σοφιςῶν γήρος ἀπικρίνοντας ἐ δοκιμάζοντας, εἰ ποτὶ τὰς νόμως καὶ τὰ πολιτικὰ δόγματα, καὶ τὰς ἰδίας οἰκονομίας τῶν βίων ὠφέλιμα λέγοντι. ἐ γὰρ τὰν τυχᾶσαν, ἀλλὰ τὰν μεγίςαν κακοδαιμοσύναν ἐντίκλοντι τ σοφιςῶν λόγοι τ τ ἀνθρώπων ψυχᾶς, ἀν καὶ ἀτολμῶσι* κινῆν, παρὰ τὰς κοινὰς ἐννοίας ἢ τ θείων, ἢ τ ἀνθρωπίνων. * ἐδὲν ποτ' ἀλλάθειαν, ἐδὲ ποτ' ἀσφάλειαν, ἐδὲ ποτὶ δόξαν * κύριόν ἐςι· ζόφωσιν ἢ ἐ σύγχυσιν ἀπιφέρῃ τῷ κοινῷ τ ἀνθρώπων. ρἰᾳτρι ἢ λόγοι τυγχάνοντι οἱ παῦτες, ἤτοι μὴ * εἰμεν τὸ θεῖον, ἢ ἐ ἐὸν, μὴ ἔχειν ὅτως ποτὶ τὸ τ ἀνθρώπων γήδος, ὡς ἀπιβλέπειν αὐτὸ ἐ φροντίζειν, ἀλλ' ἐᾶν καὶ κατολιγωρεῖν. ἐ γὰρ ἀ τοιαῦτα παρεδοκία τοῖς ἀνθρώποις ἀφροσύναν καὶ ἀδικίαν ἐντίκλῃ, * ὅσην ἐδ' εἰπεῖν δὴ λελμένοις εὐμαρές ἐςι.* (πᾶς γὰρ ἄνθρωπος ἀναρχίας ωλαρωθείς, ἐ τ † ὕποπλον ἀπωσάμενος φόβον, σκιρτᾷ τε ἐ παρανομεῖ. παντοδαπὸς γινόμενος) χρέεσθ δεῖ ὧν τῷ λόγῳ πολιτικῷ καὶ σεμνῷ, καὶ οἰκείῳ τᾶς διαθέσιος τῶ λέγοντος, ἀλλὰ μὴ ωεθαποιητῷ. ὅτω γὰρ ἀ λέξις ἐσεῖται τὸ ἦ λέγοντος ἦθος ἐμφαίνεσθαι. ἐκ ἢ τῶν νόμων δεῖ τὰν ἀσφάλειαν ὅτως ἀπιφέρειν, εἰ ἐ σώφρετος ἀ πολιτεία, ἢ καὶ σωτεπαγμένα ἐκ παιδὸς τᾶν ἄλλαν· λέγω ἢ ἐ τ παρὰ φύσιν, ἀλλὰ τ κατὰ φύσιν. τυραννίδος γὰρ ἀδεμία χρεία τᾶς πολεσιν, εἰ μή πω ἐ τὰς ὀλιγαρχίας ἀπὶ ἔραχύ. δεῖ γοῦν βασιλείαν ωρᾶτον ἐντεπέχθαι, καὶ δεύτερον, ἀριςοκρατίαν. βασιλεία μὲν γὰρ ἀεομίμαλον πρᾶγμα, καὶ ὁλυσφύλακτον ὑπ' ἀνθρωπίνας ψυχᾶς ταχέως γὰρ ὑπὸ τρυφᾶς καὶ ὕβρεος ἁλλάσετ). * διόπερ ἀ δεῖ κατὰ πᾶν αὐτᾷ χρέεσθαι, μέχρι ἢ τῷ δυνατῷ καὶ ποτὶ τὰν πολιτείαν χρησίμως· τὰν δ' ἀριςοκρατίαν ἀπιπολέον ἐμωλέκειν, τῷ πλείονας * εἶμεν τὰς ἄρχοντας, ἐ φιλοζήλως διατίθεσθ ποτ' αὐτὰς, καὶ πολλάκις ἀντιμεταλαμβάνεσθ τὰς ἀρχάς. δαμοκρατίαν ἢ ἀναγκαῖον μὲν ἦμεν πάντως. δεῖ γὰρ τ πλίταν μέρος ὑπάρχοντα τᾶς συμπάσας πολιτείας φέρεσθαί τι ἀπ' αὐτᾶς γέρας. * ἐπεύχεσθαι δ' ἱκανῶς αὐτὰν δεῖ. θρασὺ γὰρ καὶ ωετοπετὲς τὸ πλῆθος.

* addo τί.
* addo ἕ.
* Lego χρήσιον.
* ἦμεν.
* addidi ὅσαν.
* Inclusa parentheſi in hũc locum erant temerè translata qualis tranſpoſitio erat in uerſione Geſneri circa hæc loca. Itaq; reiecta illa ad inferiora in hac nota *
* ὑποπτωλικὸν
* for. ἐπίχεσθ. G.

DIOTOGENIS EX LIB. DE SANCTITATE.

LEges autẽ non oportet domibus ac oſtijs concludi, ſed in ciuium ingenijs. Quod' nam eſt ergo uniuerſæ ciuitatis principiũ? Iuuenum educatio. Neq; enim uites fructum ullum utilem producent, niſi diligenter ac bene excolãtur: nec equi egregij fient, ſi pullorũ educationem neglexeris. Recentes enim fructus planè ijs à quibus apprehenduntur & ad quem propè accedũt, ſpeciem ſimillimam accipiunt. Homines curam de uitibus diligenter gerunt, prout illas putari & curari oporteat. De ijs uerò quæ homines ipſos maximè attingunt, negligenter & temerè prouident. Atqui neq; uitis neq; uinum ciuitatem regũt, ſed homo & animꝰ hominis. At uerò plantis digniorem ſolemus præponere, & eum qui earum curam geret non minoris quàm duabus minis (id eſt ducentis drachmis) conductum. Iunioribus uerò Illyrium quempiam uel Thracem nullius pretij ho-

* Τὼς ἢ νόμως ἐκ ἐν οἰκήμασι καὶ θυρώμασιν ἐπῆμεν δεῖ, ἀλλ' ἐν τοῖς ἠθέεσι τ πολιδυομένων. τίς ἔν ἐςὶ πολιτείας ἀπάσης νέων τροφά. ἀ γὰρ μήπω καῦτ καρπὸν ὀνασιφόρον ἄμπελοι γεννήσω τᾳ, μὴ φυτοτροφηθεῖσαι καλῶς· ἀδ' ἵπποι μήπω καλοὶ πωλοτροφίαν παρέντες. τὰ γὰρ νεόχρηςα τ σιτίων μάλιςα τῷ ἁψαμένῳ καὶ πλασιάζοντι ὅμοιον τ ὀχήμα λαμβάνῃ τοῖς ἀνθρώποις ωεὶ καὶ ἀμπέλων, πῶς χρὴ τιμηθῆμεν τε ἐ ἐπιφθῆμεν, πεφρονημένως ἔχει. τὰ δ' ἀπὶ τ ἀνθρώπων, ἀμελέως τε ἐ εἰκαίως· καὶ τοι ἐχ ἁ ἄμπελος, ἀδὲ οἶνος τᾶς πολιτείας ἀγεμών, ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος ἐ ἁ ψυχὰ τῷ ἀνθρώπῳ καὶ τῷ μὲν φυτῷ πολέονος ἐώθαμες ἄξιον παρακαθιζάμεν, καὶ τ ἀπιμεληθμενον, ἀ μεῖον ἢ δύο μνᾶν ἄξιον. τοῖς ἢ νέοις, ἰ λυ-

* Idem dicit infrà Archytas pag ſequenti circa finem.
* γένωνται. G.

ελὸν ἢ Θρᾶκα, ἁδσνὸς ἄξιον. οἱ δ' ἐξαρχᾶς νομοθέτας, τὸ μέσον τῶν ἀνθρώπων σύσιμον, ἐκ αὖ δύναντο ποιῆσαι· κινάσιος ἦ μόνας καὶ τάξεως *κεκοινωνηκύας παρα κατέζδυξαν ὄρχησιν ϵ ῥυθμόν· ἔτι ἦ παιγνιὰς τὰς μὲν ἐς κοινωνίαν σωτερεπμσίας, τὰς δ' ἐς ἀλάθειαν καὶ ὀξύτατα ψυχᾶς. ὁμοίως δὲ καὶ τοῖς ὑπὸ μέθας ἢ τινὶ σμονᾶς φαῦλόν τι καταπέξασιν, τὸν αὐλὸν καὶ τὰν ἁρμονίαν, *ἐς ὃ τὰς σωέσεας *κατέσαξαν, ὅπως πεπαυόμενον τὸ ἦθος, δμώαντο καταπαιδευθᾶν.

*κεκοινωνηκῶν. G.

*ὃ ἐς. *κατέπαξαν. G. Ego retinui κατέσαξαν.

minem præficimus. Porrò primi legislatores stabilē hominum mediocritatem efficere non potuerunt, proinde motus solius & ordinis participē adiunxerunt saltationem & rythmum: insuper ludos qui partim ad communionem adhortarentur, partim ad ueritatem & acumen ingenij. Similiter etiam ijs qui præ ebrietate aut crapula mali quippiam commisissent, tibiam & harmoniam, quod mentibus instillarūt, ut maturius ac mollius factum ingenium melius posset ad decorum informari.

ARCHYTÆ EX SCRIPTIS DE LEGE ET IVSTITIA.

Φαμὶ δὴ ἐγὼ πᾶσαν κοινωνίαν ἐξ ἄρχοντος καὶ ἀρχομένω συνεστάμεν, καὶ τρίτον νόμων. νόμων ἦ ὁ μὲν ἔμψυχος, βασιλεύς. ὁ ἦ ἄψυχος, γράμμα. πρῶτος *ὢν ὁ νόμος. *τούτω δὲ *ὁ μὲν βασιλεὺς, νόμιμος· ὁ δ' ἄρχων, ἀκόλουθος· ὁ δ' ἀρχόμενος, ἐλεύθερος· ἁ δ' ὅλα κοινωνία εὐδαίμων. ϵ τούτων παρεβάσᾳ μὲν βασιλεὺς, τύραννος· ὁ ἦ ἄρχων, ἀνακόλουθος· ὁ δ' ἀρχόμενος δοῦλος. ἁ δ' ὅλα κοινωνία κακοδαίμων. συνείρονται δὲ τὰ πράξιες ἐκ τᾶς ἀρχᾶς, καὶ ἐκ τᾶς ἀρχεδας, ϵ τρίτον ἐκ τᾶς κρατεῖν. τὸ μὲν ἓν ἄρχειν τῶ κρείσσονος οἰκεῖον, τὸ δ' ἄρχεδαι τῶ χερείονος, τὸ ἦ κρατεῖν, ἀμφοτέρων. ἄρχει μὲν γὰρ τὸ λόγον ἔχον τᾶς ψυχᾶς, ἄρχεται δὲ τὸ ἄλογον, κρατοῦντι δὲ τῶ παθέων ἀμφότερα. γίνεται γὰρ ἐκ τᾶς ἑκατέρων συναρμογᾶς ἀρετά. αὐτὰ δὲ ϵ ἀπὸ τᾶ ἀσσονᾶς καὶ ἀπὸ τᾶ λυπᾶς ἐς ἀρεμίαν καὶ ἀπάθειαν ἀπάγει τὰν ψυχάν.

SEntio uerò uniuersam cōmunionem ex eo qui imperat & ijs qui sunt imperio subiecti constare, cui tertium accedit, scilicet leges. Legum autem alia est animata, nempe rex: alia inanimata, scriptum. Prima igitur lex. Quæ si obseruetur Rex erit legitimus: magistratus uerò, consentaneus: subditus autem, liber: porrò tota communio felix. Sin uerò uioletur è Rege tyrānus fiet, magistratus in munere suo defungendo minus idoneus, subditus uerò, seruus: unde tota communio infelix futura est. Actiones enim quæ ex imperando, obediendo, & uincendo proficiscuntur inter se cohærent. Ergo imperium præstantioris est proprium, obedire deterioris, uincere utriusq;. Imperat enim pars illa animæ quæ rationem habet, paret quæ ratione destituitur, utraq; uerò perturbationes uincit. Fit enim ex utriusq; coniunctione uirtus: ipsa uerò à uoluptatibus & doloribus in tranquillitatem & perturbationum immunitatem animum abducit.

*leg. ὧν. *alias, malè τούτων. *Supplendum uidetur & ex ipsius Gesneri uersione tnēsq.

αὖθοτι

*Συμφέρονται ἦ τᾶ πολιτικᾶ κοινωνίαι, ἄνκα μὴ μόναρχος ἦ ϵ ἰδιωφελὴς ὁ νόμος, κοινωφελὴς δὲ, καὶ πάντων πατρίων. δεῖ ἦ ϵ ποτὶ τὰν χώραν, ϵ ποτὶ τὼς τόπως ἀποβλέπην τὸν νόμον. ὅτι γὰ τὼς αὐτὼς καρπὼς, ὅτι ψυχὰ ἀνθρώπων τὰν αὐτὰν ἀρετὰν παραδέξαδαι δύναται.

*συμφέρονται.

Ibidem.

Vtile est autem ciuili communioni, si non monarchicæ sint leges, & priuatorum commodis prospiciant, sed ad omnium utilitatem comparentur, ac in omnes sese extendant Lex etiam tum regionis tum locorum rationem habere debet. Neque enim terra ipsos eosdem fructus, neque animus hominum ipsam eandem uirtutem suscipere potest.

αὖθοτι

Δεῖ ἦ τὸν νόμον τὸν κάρρονα καὶ τὰν πόλιν ἐκ πασᾶν σύνθετον εἶναι τᾶν ἄλλαν πολιτειᾶν· καὶ ἔχειν τι δαμοκρατίας, ἔχειν τι ὀλιγαρχίας, ἔχειν τι βασιλείας, καὶ ἀριστοκρατίας· ὥς περ καὶ ἐν τᾶ Λακεδαίμονι. τοὶ μὲν γὰ βασιλέες, τᾶς μοναρχίας· τοὶ ἦ γέροντες, τᾶς ἀριστοκρατίας· τοὶ ἦ ἔφοροι, τᾶς ὀλιγαρχίας· ἱππάγρεται ἦ ϵ κόροι, τᾶς δαμοκρατίας. δεῖ *τὸν νόμον μὴ μόνον ἀγαθὸν καὶ καλὸν ἦμεν, ἀλλὰ καὶ ἀντιπεπονθέναι τοῖς αὑτοῦ μερέεσιν. ἔτος γὰ ἰσχυρὸς καὶ βέβαιος· τὸ δ' ἀντιπεπονθέναι λέγω αὑτῶ, καὶ ἄρχειν ϵ ἄρχεδαι ταὐτὰ ἀρχαὶ, ὥς περ καὶ ἐν τᾶ εὐνομωτάτα Λακεδαίμονι. τοῖς μὲν γὰ βασιλεῦσιν οἱ ἔφοροι ἀντικάθηνται, τούτοις δ' οἱ γέροντες, μέσοι δ' οἱ κόροι καὶ ἱππαγρέται. ἐφ' ὃ γὰ αἱρέψονται τοὶ πλεονεκτέοντες τῶν ἐχόντων, ἔτοι τοῖς ἄλλοις ὑποτίθενται.

*addo, δὲ.

Δεῖ τὸν νόμον τὰ μὲν θεὸς ϵ δαίμονας καὶ γονέας, ϵ ὅλως τὰ καλὰ ϵ τίμια πᾶσα τίθεδαι. δεύτερον δὲ τὰ συμφέροντα. τὰ γὰ μείονα τοῖς μείζοσιν ἀκολουθεῖν πρέπει· καὶ μὴ ἐν οἰκήμασι καὶ θυρώμασιν εἶμεν, ἀλλ' ἐν τοῖς ἤθεσι τῶν πολιτευομένων. ὡσαὐτὼς γὰ ἐν Λακεδαίμονι τᾶ εὐνομωτάτα, πλάθει γραμμάτων ἁ πόλις διοικεῖται· πολὺ δὲ μᾶλλον ἐν τοῖς τρόποις

SEntio uerò uniuersam cōmunionem ex eo qui imperat & ijs qui sunt imperio subiecti constare, cui tertium accedit, scilicet leges. Legum autem alia est animata, nempe rex: alia inanimata, scriptum. Prima igitur lex. Quæ si obseruetur Rex erit legitimus: magistratus uerò, consentaneus: subditus autem, liber: porrò tota communio felix. Sin uerò uioletur è Rege tyrānus fiet, magistratus in munere suo defungendo minus idoneus, subditus uerò, seruus: unde tota communio infelix futura est. Actiones enim quæ ex imperando, obediendo, & uincendo proficiscuntur inter se cohærent. Ergo imperium præstantioris est proprium, obedire deterioris, uincere utriusq;. Imperat enim pars illa animæ quæ rationem habet, paret quæ ratione destituitur, utraq; uerò perturbationes uincit. Fit enim ex utriusq; coniunctione uirtus: ipsa uerò à uoluptatibus & doloribus in tranquillitatem & perturbationum immunitatem animum abducit.

Ibidem.

Oportet uerò legem præstantiorem, & ciuitatem ex omnibus alijs rerumpublicarum generibus esse conflatam, ita ut aliquid dominatus popularis, aliquid paucorum, aliquid regni, aliquid optimatum in se complectatur. Vt est in Lacedæmone usitatum. Reges enim unius imperium tenent: Seniores optimatum dominationem: Ephori paucorum potestatem: Hippagretæ uerò & iuniores popularem statū. Porrò legem non solùm bonam & honestā esse oportet sed ut suis partibus inuicem opponatur. Sic enim firma & constans futura est. Oppositionem autem illam intelligo, cùm idem magistratus tum imperandi tum obediendi partes sustinet, ut in bonis legibus ornata ciuitate Lacedæmone. Ephori siquidem Regibus opponuntur. Ephoris uerò seniores: inter quos medij sunt iuuenes & Hippagretæ. Hi siquidem, cùm potentiores magistratus in unam partem inclinant, alijs subijciuntur.

Hoc est legis officium ut de ijs ante omnia statuat quæ Deos, Dæmonas, & parentes spectant, & in totum quæ honesta sunt & egregia: secundò de utilibus. Decet.n. ut minora maioribus postponantur & succedant: neq; domib. ac ostijs cōtineri debet, sed in subditorum animis. Siquidem neq; in Lacedæmone ciuitate alioqui optimus legibus ornata, scriptorum multitudine ciuitas administratur, sed potius subditorum

torum moribus. Vtile autem ciuili cõmunioni fuerit, si lex sola nõ imperet & in priuatorum commodum, nõ potiùs in publicam utilitatem instituatur & ad omnes pertineat, ac pœnam ad dedecus & ignominiam referat, non ad bonorum iacturam. Nam si pœna dedecoris infligatur, elegantissimè & optimè dant ciues operam, ut in pœnam quæ legibus comprehenditur non incidant. Sin uerò pœna illa pecuniaria fuerit, fiet ut ciues multi pecunias æstiment, cùm censebunt eas sibi optimo peccatorum remedio olim futuras. Optimum itaq; erit totam ciuitatem ita constitui, ut nullius exteræ rei indigeat, siue quoad uirtutem, siue quoad robur, siue ullam aliam ob causam. Sic enim corpus, domus & exercitus optimè constitutus fuerit qui in se ipso salutis causam habeat non aliunde, & quidem corpus robustius, familia uerò bene composita, exercitus uerò qui neq; mercenarius neq; inexercitatus fuerit. Quæ enim ita sunt constituta alijs sunt longè præstantiora, immò & libera quidem & minimè serua, non quæ ad tolerantiam non multis indigent sed paucis ijsq; paratu facilibus. Sic enim quispiam robustus onus, nudus uerò frigus euincit. Casibus enim ac calamitatibus homines exercentur. Siquis prętereà sobrius fuerit, & tam corporis quàm animi laboribus subactus, quilibet cibus illi ac potus suauis est, ac cubile ex frondibus. Ei uerò qui in luxu & mollitie diffluentem uitam degere instituerit, ne magni quidem Regis apparatus aut alius quispiam placere illi poterit. Legem igitur in animis & institutis ciuium insculpi oportet. Ciues enim suis rebus contentos efficiet, & suum unicuique pro dignitate distribuet. Sic enim etiam Sol per circulum Zodiacum uectus omnibus quæ in terra sunt ortus, alimenti, & uitæ conuenientem partem, quasi æquitatem, optimam anni temporũ constitutionem administrans distribuit. Vnde Nomius & Nomeius Iupiter appellatur, & νομιὸς, id est opilio, qui alimenta ouibus impertitur: & citharœdorum cantus νόμοι nuncupantur: illi siquidem animam componunt harmonia, rythmis, & mensuris decantati.

τ̃ πολιτευομένων. συμφέρονλι ỹ τ̀ᾳ πολιτικ̀ᾳ κοινωνίᾳ, ἄϊκα μὴ μόναρχος ἢ καὶ *ἰδιοτελὴς, κοινωφελὴς ỹ καὶ * διαπωτὸς Δ̀ᾳτείνων ὁ νόμος. ἒταὶ ζημίαν ἐς ταὒ ἀρχικὼν καὶ ταν ἀτιμίαν ἀναφέρη. μὴ ἐς ταὒ τ̃ χρημάτων ἀποβολάν. ὁκ μὲν γὰ τ̃ῶ τ̀ᾳ ἀρχικ̀ᾳ ζαμιῶσθαι, κοσμιότατ̀ᾳ κ̀ᾳ χρησότατ̀ᾳ ἀπεργάζονλι, ὅπως τὰν ἐν τοῖς νόμοις ζαμίαν ἀκοινώνατον ἔχωνλι. ὁκ ỹ τ̃ῶ χρήμασι, χρήματ̀ᾳ πρειωλείσε ποιησάντα, μέγιστον φάρμακον ὑπολαμβάνοντες ἥμεν τ̃ ἁμαρτημάτων. ἄρξον μὲν ἕν τὰν ὅλαν πόλιν ὅτως σωτετάχθαι, ὥστε μηδενὸς ποδεῖσθ ἔξωθεν, μήτε κατ' ἀρετὰν, μήτε κ̃ᾳ δὠαμιν, μήτε κατ' ἄλλαν μηδεμίαν αἰτίαν. ὅτω γὰ σῶμα, καὶ οἰκία, κ̃ᾳ στράτευμα * σωτετάχθαι καλῶς, τὸ μὲν αὐτ̃ῶ ἔχον τὰν αἰτίαν τ̃ σωτηρίας, ἀλλὰ μὴ ἔξωθεν· σῶμα μέν γε κάρρον, οἰκία ỹ συγκειμένα καλῶς, στράτευμα ỹ τὸ μὴ μισθοφόρον μηδὲ ἀγύμνασον· κρέασονα γὰ τὰ ὅτως σωθαχθέντα γίνε) τ̃ ἄλλων· κ̃ᾳ ἐλεύθερα μὲν καὶ ἀδέλωθα, ὰ πολλῶν πολιτεόμενα ποτὶ τὰν διαμοναν, ὀλίγων ỹ ἐ * εὐπορίσων. ὅτω γὰ αὖ ὁ μὲν ἰσχυρὸς τ̃ῶ βάρεος, ὁ ỹ * γυμνάσας τ̃ῶ ῥίγεος πρειγίνε). γυμνάζονλι γὰ τὰν τύχαν κ̃ᾳ τὰν συμφοραὶ τὸς ἀνθρώπος. ἐπεὶ καὶ τ̃ῶ σώφρονι, κ̃ᾳ διαπονατέν κ̃ᾳ σώματι κ̃ᾳ ψυχᾶ, κ̃ᾳ τροφᾶ ἀδέα φαίνε) πᾶσι, κ̃ᾳ ποτὸν, κ̃ᾳ εὐὰ ὅτε ἀ μ̃ῦ Φυλλάδος. τ̃ῶ ỹ τρυφᾶν ἐ συβαίζεν πρεαιρεμένῳ, καὶ ἀ τ̃ῶ μεγάλω βασιλέως παρασκευὰ ὅτυ ἀρεσος, καὶ ἀλλοτρία· τ̀ νόμον ὧν ἐν τοῖς ἤθεσι, καὶ τοῖς ὁπιτηδεύμασι τ̃ πολιτῶν ἐγχρώζεσθ δεῖ. τὸς γὰ πολίτας αὐταρκέας ἦ σθ, καὶ Δ̀ᾳνεμεῖ τὸ κατ' ἀξίαν ἑκάστω καὶ τὸ ὁπιβάλλον. ὅτω γὰ ἐ ὁ ἅλιος φερόμενος Δ̀ᾳὰ τ̃ῶ ζωφόρω κύκλω Δ̀ᾳνέμε τοῖς ὁπὶ γᾶς πᾶσι, καὶ ἡμέσιος ἐ τροφᾶς ἐ βιοτᾶς τὰν πολάκισαν μοῖραν, οἷον ἐυνομίαν, τὰν εὐκρασίαν τ̃ ὡρῶν παρασκευάζομενος. διὸ καὶ Νόμι@ καὶ Νεμήϊος Ζεὺς καλέε), καὶ νομεὺς ὁ Δ̀ᾳνέμων τὰς τροφὰς τοῖς ὄϊεσιν· καὶ τὰ τ̃ κιθαρωδ̃ῶν ỹ ἄσματ̀ᾳ νόμοι. σωτάσονλι γὰ καὶ ταῦτα τὰν ψυχὰν, ἁρμονίᾳ καὶ ῥυθμοῖς καὶ μέτροις ἀεισόμενα.

* ἰδιωφελὴς ut paulo superius G.
* Δ̀ᾳ πάντων ut sup. G.
* σωτέτακ).
* uel εὐκομίσων. G.
* Γυμνήτης est miles leuis armaturæ, & qui penè est nudus.

DE MVTATIONIBVS RERVMPVB.

Hippodami ex lib. de Rep.

OMNIA quidem mortalia naturæ necessitate in mutationibus uersantur. quorum nimirum alia ex deteriori statu in præstantiorem mutantur, alia uerò ex præstantiore in deteriorem. Quę enim nascuntur, augentur, aucta uigent: ubi uiguerunt consenescunt, tandem denique omnino pereunt. Quæ quidem à natura generantur, ab ipsa eadem natura ad ignotum eius limitẽ redacta & rursus ex ignoto illo termino ad mortalitatem rursus conueniunt generationis reciprocatione, & interitus redditione, hac rursus in circulum retrogradiente. Partim uerò præ humana insipientia, iniuria & satietate feruente, domus & urbes à magnis felicitatibus in altum sublatæ, & multis facultatibus locupletatæ, simul cum laudatissimis suis bonis perierunt. Porrò uerò etiam accidit uniuersum regendi statum tribus temporibus terminari. Vno quidem ac primo quod acquisitionẽ, secundo quod fruitionem, postremo uerò quod

ΠΆΝΤΑ μὲν ὦν τὰ θνητὰ δι' ἀνάγκαν φύσιος ἐν μεταβολαῖς κυλίνδεῖται, τὰ μὲν ἀπὸ τ̃ χειρόνων ὁπὶ τὰ βελτίονα μετατροπὰν λαμβάνοντα, τὰ ỹ ἀπὸ τ̃ βελτιόνων ὁπὶ τὰ χειρόνα. γινόμενα γὰ, ἀέξεται τὰ πρ̀ᾳγματ· κ̃ᾳ αὐξηθέντα ἀκμάζει, κ̃ᾳ ἀκμάσαντα γηράσκ, κ̃ᾳ τέλος ὕστατα φθείρε). τὰ μὲν ὑπὸ φύσιος γινόμενα, δι' αὐτᾶς τᾶς φύσιος ἐς τ̀ ἄδηλον αὐτᾶς τερματιζόμενα· καὶ πάλιν ὁκ ἐξ ἀδήλω, ἐς τ̀ θανατὸν ὁπισωερχόμενα ἀμοιβᾷ γινέσιος, κ̃ᾳ αὐταποδόσ φθορᾶς, κύκλον αὖ ταὐτὰς ἀναποδιζοίσας. τὰ ỹ καὶ ὑπὸ ἀφρο σώνας ἀνθρωπίνας, ὕβρει καὶ κόρῳ ζεσάσας, οἰκεί τε καὶ πόλις ὑπὸ μεγάλων εὐτυχημένα ἀερθεῖσαι, ἐ βίον ἐς βαθὺ πλουτεῦσαι, ἅμα τοῖς μακαριζομένοις ἀγαθοῖς, ἐς τ̀ ὄλεθρον ἔβασαν. * ἔτω δεῖ κ̃ᾳ συμβαίν φ πᾶσαν ἀγεμονίαν τρισὶ χρόνοις ὁρίζεσθ. ἑνὶ μὲν κ̃ᾳ ἰῷ πρ̀ᾳτῷ πειέχον τι τὰν κίνασιν. δευτέρῳ ỹ, τῷ τὰν ἀπόλαυσιν· τελευτ̀ῳ

* ἔτω δὴ. Ges. uel fortè εἶπε δεῖ.

δὲ, τῷ τὰν ἀπόλεσιν. τοὶ μὲν γὰ πρῶτοι ἀτυχέες ἐόντες, ἐκτήσαντο· τοὶ δεύτεροι εὐτυχέες γενόμενοι, διέφθειραν. τὰ μὲν ὦν ὑπὸ θεῶν διοικημένα, ἄφθαρτα δὲ ἔστι, ὑπὸ ἀφθάρτων, τ' ἀεὶ χρόνον πέφυκε σώζεσθαι. τὰ δ' ὑπ' ἀνθρώπων θνατὰ ὄντα, ὑπὸ θνατῶν δέχεται ποικίλαν ἀεὶ μεταβολάν. κόρος μὲν γὰ καὶ ὕβρις πέρας, ὄλεθρος· ἀπορίας δὲ καὶ σκοχωρίας πέρας, ἀνδραγαθία ἐσὶ ἀνθρωπίνα. (τὸ καὶ * ἀφ' ἑτέρων αὐτὸν περαίνεσθαι.)

* lego sic, ὃς καὶ ἀφ' ἑτέρων αὐτὸς περαίνεται.

interitum complectitur. Primi enim cum infelices essent, acquisierũt. Secundi uerò fortunati facti, perierũt. Quæcunq; igitur à Dijs administrantur, ac incorrupta sunt, ab incorruptis æternùm seruantur: quę uerò à mortalibus mortalia, à mortalibus uariam semper mutationem suscipiunt. Satietas enim ac petulantia interitu, inopia uerò & angustiæ rerum probitate uitæ humanæ terminantur, quæ etiam ab alijs rebus finem sortitur suum.

DE REGNO ▸ DIOTOGENIS
in lib. de Regno.

Βασιλεὺς κ' εἴη ὁ δικαιότατος· δικαιότατος δὲ ὁ νομιμώτατος. ἀνὰ μὲν γὰ δικαιοσύνας, ἀδύνατος ἂν εἴη βασιλεύς· ἄνευ δὲ νόμω, δικαιοσύνα. τὸ μὲν γὰ δίκαιον, νόμω σύντα. ὁ δὲ νόμος ἄντα τῶ δικαίω. ὁ δὲ βασιλεὺς ἦρι νόμος ἔμψυχος σύντα, ἢ νόμιμος ἄρχων. Διὰ ταῦτ' ἂν δικαιότατος καὶ νομιμώτατος. ἔργα δὲ βασιλέως τρία, τό, τε στρατηγεῖν, καὶ δικασπολεῖν, καὶ θεραπεύειν θεούς. στρατηγεῖν μὲν ὧν καλῶς δύναται), πολεμῶν καλῶς ἐπιστάμενος. δικασπολεῖν δὲ καὶ * Διανέμων πάντων τ' ὑπ' αὐτὸν, φύσιν δικαίω καὶ νόμω καλῶς σύμφωνον. θεραπεύειν δὲ τοὺς θεοὺς εὐσεβῶς καὶ ὁσίως, φύσιν θεῶ καὶ ἀρετὰν ἐπιλογισάμενος. ὥστε ἀνάγκα τ' τέλειον βασιλέα, στρατηγόν τε ἀγαθὸν εἶμεν, καὶ δικαστὴν, καὶ ἱερέα. ταῦτα γὰ καὶ ἀκόλουθα καὶ πρέποντα σύντι βασιλέως ὑπεροχά τε καὶ ἀρετᾶ. κυβερνάτα μὲν γὰ ἔργον σύντι, τὰν ναῦν σώζειν· ἀνιόχω δὲ τὸ ἅρμα. ἰατρῶ δὲ τοὺς νοσέοντας· βασιλέως δὲ καὶ τῶ στρατηγῶ τοὺς ἐν πολέμω κινδυνεύοντας. ὦ γὰ ἕνας ἄγεμὼν σύντι σώματος, τάτω καὶ δεσπότας καὶ δημιουργός. καὶ μὰν τό, τε δικασπολεῖν καὶ Διανέμειν τὸ δίκαιον, ξυνὰ μὲν καθόλου, ἰδία δὲ σύνεστι ἔργον οἰκεῖον βασιλέως. * (ἔτος γὰ ὥσπερ θεὸς ἐν τῶ κόσμω, ἀγεμών τε καὶ προστάτας σύντι) ξυνὰ μὲν τὸ ποτὶ μίαν ἀρχάν τε καὶ ἀγεμονίαν τὸ ὅλον ξυναρμόζει· καθ' ἕκαστον δὲ τὸ ἐς τὰ κατὰ μέρος ποτὶ τὰν αὐτὰν ἁρμονίαν τε καὶ ἀγεμονίαν συναρμόζεσθαι. ἔτι δ' ἐν τῶ ποιεῖν εὖ καὶ εὐεργετεῖν τοὺς ὑποτεταγμένους ὁ βασιλεὺς ἐνδέκεται. ταῦτα δ' ἐκ ἄνευ δικαιοσύνας καὶ νόμω. τό γε μὰν τρίτον, λέγω δὲ τὸ θεραπεύειν τοὺς θεοὺς, βασιλέως ἀντάξιον. δεῖ γὰ τὸ ἄρχον ὑπὸ τῶ ἀρίστω τιμᾶσθαι, καὶ τὸ ἀγεμονεῦον ὑπὸ τῶ ἀγεμονεύοντος. τ' μὲν ἐν φύσει τιμιωτάτων ἄρχον ὁ θεός· τ' δὲ θεῖον γᾶν καὶ τοὺς ἀνθρώπους, ὁ βασιλεύς. * ἔχει δὲ καὶ ὡς θεὸς ποτὶ κόσμον, βασιλεὺς ποτὶ πόλιν· καὶ ὡς πόλις ποτὶ κόσμον, βασιλεὺς ποτὶ θεόν. ἁ μὲν γὰ πόλις ἐκ πολλῶν καὶ διαφερόντων συναρμοσθεῖσα, κόσμω σύνταξιν καὶ ἁρμονίαν μεμίμαται). ὁ δὲ βασιλεὺς ἀρχὰν ἔχων ἀνυπεύθυνον, καὶ αὐτὸς ὢν νόμος ἔμψυχος, θεὸς ἐν ἀνθρώποις παρεχαμάτισται.

* διοικεῖν πάντας τοὺς.

* Parentheſi in luſa nõ ſunt huius loci, ſed potius uidẽtur infra eſſe reponenda ad hãc notam * uel, ſi manis, ad finẽ.

αὐτόθι

Οὐθὲν δεῖ τ' βασιλέα μὴ νενικῆσθαι ὑφ' ἁδονᾶς, ἀλλ' αὐτὸν νικᾶν ταύταν· μὴ δ' ὅμοιον ἦμεν τοῖς πολλοῖς, ἀλλὰ διὰ πολλὸν διαφέροντα τούτων· μὴ δ' ἔργον * ἀγεῖσθαι ταὶ ἁδοναὶ, ἀλλὰ μᾶλλον ταὶ ἀνδρα γαθίαν. ἅμα δὲ καὶ πρέπειν τ' ἑτέρων ἄρχειν χρήζοντα, τ' ἐν ἑαυτῶ παθέων πρᾶτον δεῖσθαι ἄρχειν. σθεῖ γε μὰν τὰς * πλεονεκλικὰς, ὅδε λόγος. δεῖ γὰ ἐς ἔτο πεπᾶσθαι τὰ

* addo αὐτῶ. G.

* πλεονεκτίας. G.

Rex ille esto, qui iustissimus fuerit: iustissimus uerò, qui legum obseruátissimus: nam sine iustitia Rex esse nullus possit, aut sine legibus, iustitia. Iustũ enim legis est, quæ iusti est causa. Rex autem uel lex est animata, uel legitimus princeps. Vnde sequitur eum iustissimum & legum obseruantissimũ esse. Tria sunt autem regis officia, exercitum ducere, iura administrare, & Deos colere. Ducere autem exercitum rectè poterit, si bellum optimè gerere sciuerit. Iura uerò administrare & omnes suos subditos regere, si naturam iusti & legum probè exploratam habuerit. Deos autem piè & sanctè colere, si naturam & uirtutem Dei apud se cogitando expenderit, adeò ut perfectum & absolutum Regem necesse sit, tum optimum Ducem exercitus, tum Iudicem, tum Sacerdotem existere. Hæc enim excellentiã Regis ac uirtutem sequuntur & decent. Etenim gubernatoris officium est, nauem seruare, aurigæ uerò currũ, medici ægrotos: Regis autem & Ducis exercitus eos qui in bello periclitantur. Cuiuscunq; enim rei quispiam principatũ suscipit, eidem est præfectus & eius effector. Et quidem iudicare & iustũ administrare generaliter quidem res est cõmunis, speciatim uerò proprium est Regis munus. (Hic enim tanquã Deus in hoc mundo, dux atq; præses existit) generaliter quidem ut ad unius imperium & præfecturam totum cõcinnè reducatur: speciatim uerò ut particularia ad eandem harmoniam & præfecturam eadem concinnitate quadrent & conueniant. Insuper Regis quoque partes sunt subditos beneficijs suis afficere, & hoc quidem non sine iustitia ac legibus. Porrò tertiũ, quod est de Deorũ cultu, Rege maximè est dignum. Oportet enim optimũ ab optimo honore affici, & id quod imperat ab eo etiã q̃ imperat. Eorũ ergo q̃ natura sunt præstãtissima excellit bonitate Deus: eorũ uerò q̃ circa terrã sunt & ipsos hoies, Rex. Vt porrò Deũ mũdi respectu cõsideramus, sic Regẽ respectu ciuitatis: & ut ciuitatẽ rõne mũdi, sic Regẽ Dei respectu. Ciuitas .n. ex multis & diuersis cõcinnè cõformata, mundi cõstructionẽ & harmoniã est imitata. Rex uerò q̃ imperiũ nemini obnoxiũ obtinet, q̃ & ipse lex est animata, Dei speciẽ inter hoies figuratè refert.

Ibidem.

Quocirca oportet Regem non uinci à uoluptate, sed eam ab illo unici: neq; similẽ esse plebi, sed longè ea præstantiorem: neq; rem sibi consentaneam existimare uoluptatem, sed potius probitatem: simul etiam decere eum qui in alios uelit ius imperij usurpare, ut prius suas proprias perturbationes regere possit. Cæterùm de auaritia ita statuendum est. In hunc enim finem bona possideri

deri oportet, ut beneficia amicis conferri, egeni etiam ſuſcipi poſsint, ac de inimicis iure uindicta ſumi. Suauiſsimum enim eſt felicitate cum uirtute frui: eadem autem ratio de illo faſtigio regio. Cùm enim reliquos uirtute antecellat, decet etiã ſecundum illam iudicium de imperio facere: non ſecundum diuitias, aut robur, aut uim armorum. Primum enim quibuſlibet è uulgo commune eſt: ſecundum etiam brutis eſt commune animantibus: tertium uerò tyrãnis quoq; commune. Illud uerò, nempe uirtus, bonis tantùm uiris eſt peculiare: ut quiſquis Regum temperans quidem fuerit circa uoluptates, circa pecunias liberalis, ac prudens & fortis circa regnum, hic uerè Regis nomen ſibi poſsit uendicare. Habet uerò populus eandem rationem uirtutum & uitiorũ quam hominis animæ partes inter ſe habẽt. Auaritia enim in principe animæ parte accidit. Rationalis enim eſt cupiditas. Ambitio uerò & feritas circa partẽ illam, quæ eſt iræ ſedes. Hæc enim eſt feruens ac robuſta animæ pars. Amor autem uoluptatum, circa partem concupiſcibilem, quæ eſt effœminata & mollis pars animę. Iniuſtitia uerò quę eſt abſolutiſsima nequitia & cõpoſita, circa totam animam naſcitur. Proinde Regis eſt ciuitatem bonis legibus inſtructam lyrę inſtar coaptare ac concinnare, ſi modò prius finem iuſtiſsimũ, & legis ordinem in ſe ipſa primùm conſtituerit: intelligens populi, cuius imperium ipſi conceſsit Deus, concinnitatem ad ipſum oportere concinnari. In concionibus autem bonum Regem decet diſpoſitiones ac habitus conuenientes cõſtituere, ciuiliter ſe gerendo ac ſolerter, ut neq; aſper uideatur uulgo, aut ſui pariat ipſi contemptum, ſed tum ſuauis tum facilis. Horum autem fiet compos, ſi primùm quidem uenerabilis uideatur tum uidendo, tum audiendo, tum ſe dignum imperio oſtendendo: deinde uerò benignus exiſtat in cõgreſſu, in aſpectu, & in beneficentia: tertiò uerò ſeuerus ac formidabilis in improbitatis odio, in ei⁹ animaduerſione, & in conficiendi celeritate, & deniq; in peritia & uſu ipſius regnandi poteſtatis. Illa enim ueneranda grauitas cùm res ſit diuinitatis æmula, poteſt eum admirandum & honorandum plebi exhibere. Benignitas uerò dilectum & amabilem. Seueritas autem terribilem & inuictum aduerſus hoſtes, magnanimum uerò & ſecurum erga amicos. Oportet autem uenerandam illam grauitatẽ circa eum conſtitui, nihil humile ac abiectum inſtituentem, nec quod uulgo cõferatur: ſed ijs quæ admirationi ſunt, & quæ imperio & ſceptro conueniunt: nunquam cum minoribus decertantem, neq; cum æqualibus, ſed cum maioribus: & exiſtimãtem pro ratione magnitudinis imperij eas eſſe maximas uoluptates, quæ ex honeſtis & magnis facinoribus, non quæ ex rebus ad fruendum idoneis percipiuntur: ſeparãtem quidem ſeipſum ab humanis perturbationibus, ſed Dijs appropinquantem nõ faſtu, ſed animi & uirtutis inuicta magnitudine: denique qui ſe hoc decoro & imperij maieſtate circuminduat, tum uiſu, tum ratiocinationibus, tum cogitationib⁹, tum natura ingenij, tum actionibus, tum motu & geſtu corporis: ut qui ipſum reſpiciunt, ornamentum recipiant illiti pudore, temperantia & ad decorum diſpoſitione. Nõ enim minus quàm tibia & harmonia boni Regis intuit⁹ animos intuentiũ cõuertere debet. Et de ueneranda quidem illa grauitate hactenus. De benignitate nũc ſubijciam. Omnis ſiquidem Rex

χρήματα, ὥστε φίλους εὐεργετεῖν, καὶ δεομένους ὠφελαμβάνειν· καὶ ἐχθροὺς δὲ μὴ δίκας ἀμύνασθαι. ἀδίκως γὰρ ἀμετ' ἀρετῆς ἀπόλαυσις τῆς εὐτυχίας· ὁ δ' αὐτὸς τρόπος ἐστὶ καὶ τῆς ὑπεροχῆς. ἀεὶ γὰρ καθυπερέχων τοὺς ἄλλους ἀρετᾷ, καὶ κατ' αὐτὴν ἄξιον κρίνεσθαι τὸ ἄρχειν, ἀλλὰ μὴ κατὰ πλῆθος, ἢ τὴν δημώδη, ἢ τὴν ῥώμην τὴν τῶν ὅπλων. ὁ μὲν γάρ τι κοινὸν ἔχει τῶν τυχόντων· ὁ δὲ κοινὸν καὶ τῶν ἀλόγων ζώων· ὁ δὲ κοινὸν καὶ τῶν τυράννων· ὁ δὲ μόνον ἴδιον τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν. ὥστε ὅστις βασιλεὺς, σώφρων μὲν ἐστὶ περὶ τὰς ἡδονὰς, * κοινωνικὸς δὲ περὶ τὰ χρήματα, φρόνιμος δὲ καὶ δραστικὸς περὶ τὰς ἀρχὰς, ἔστος κ' εἴη κατ' αὐτὸν ἀλάθειαν βασιλεύς. ἔχει δὲ καὶ ὁ δῆμος τῶν μερέων τὰς μὲν ἀνθρώπου ψυχᾶς τὰν ἀναλογίαν ταύταν τῶν ἀγαθῶν ἔστι κακῶν. ἁ μὲν γὰ πλεονεκτία γίνεται περὶ τὸ ἀγόμενον μέρος τᾶς ψυχᾶς· λογικὰ γὰ ἁ ἐπιθυμία· ἁ δὲ φιλοτιμία καὶ θηριότας, περὶ τὸ θυμοειδές· ἔστω γὰ ζέον καὶ δραματικὸν μέρος τᾶς ψυχᾶς. ἁ δὲ φιληδονία, περὶ τὸ ἐπιθυμητικόν· ἔστω γὰ θῆλυ καὶ ὑγρὸν μέρος τᾶς ψυχᾶς. ἁ δέ γε ἀδικία, τελεωτάτη κακία, καὶ σαθρότατος ἑξία, περὶ ὅλαν γίνεται τὰν ψυχάν. ὅθεν εἰς λύραν καὶ πόλιν εὐνομουμένην δεῖ σωαρμόσασθαι βασιλέα, ὅρον δικαιότατον, καὶ νόμω τάξιν ἐν αὐτῷ πρᾶτον κρησόμενον, εἰδότα διότι τῷ πλάθεος, ὃ δέδωκεν ὁ Θεὸς αὐτῷ τὰν ἀγεμονίαν, ἁ συναρμοσὰ πρὸς αὐτὸ ὀφείλει σωαρμοσθῆμεν. ποτὶ δὲ τᾶς ἀγορευομένοις, δεῖ καὶ θέσιας καὶ ἕξιας ἐπιπρεπέας ἐπιτάσσεν τὸ ἀγαθὸν βασιλέα, πολιτικῶς αὐτὸ πλάσσοντα καὶ * πραγματωδέως, ὅπως μήτε τραχὺς φαίνηται τᾶς πλάθεσι, μήτ' εὐκρόναρος, ἀλλὰ καὶ ἁδὺς καὶ ἀμφισραφής. τεύξεται δ' τούτων, ἄμα πρᾶτον μὲν σεμνὸς ᾖ, καὶ ἐκ τῶ ἰδεῖν, καὶ ἐκ τῶ ἀκοῦσαι, καὶ ἐκ τῶ ἄξιος ἐπιφαίνεσθαι τᾶς ἀρχᾶς. δεύτερον δὲ χρηστὸς καὶ ἐκ τᾶς εὐτυξίος, καὶ ἐκ τᾶς εὐβλεψίος, καὶ ἐκ τᾶς εὐεργεσίας. τρίτον δὲ δῆνος καὶ ἐκ τᾶς μισοπονηρείας, καὶ ἐκ τᾶς κολασίας, καὶ ἐκ τᾶς ἐπιταχύσιος, καὶ ὅλως ἐκ τᾶς ἐμπειρίας καὶ τριβᾶς τᾶς περὶ τὸ βασιλεύειν. ἁ μὲν γὰρ σεμνότας θεόμιμον ὑπάρχεσα πρᾶγμα, δοκεῖ θαυμαζόμενον καὶ τιμώμενον αὐτὸ παρέχεσθαι τοῖς πλάθεσιν. ἁ δὲ χρηστότας, φιλεύμενον καὶ ἀγαπαζόμενον· ἁ δὲ δῆνότας, φοβερὸν μὲν καὶ αἰκαρὲν ποτὶ πολεμίους, μεγαλόψυχον δὲ καὶ θαρσυλέον ποτὶ φίλους. δεῖ δὲ * τὰ σεμνότατα καθεζέσθαι περὶ αὐτὸ μηδὲν ταπεινὸν ἐπιτελεύοντα, μηδὲ τῶν πολλῶν αὐτάξιον, ἀλλὰ τῶ θαυμαινομένων, καὶ τῶ ἀγεμονίας καὶ σκαπτοχίας πολυφυῶν, ἀμιλλώμενον ἀεὶ μὴ τοῖς μείοσι, μηδὲ τοῖς ἴσοις, ἀλλὰ τοῖς μείζοσι· καὶ κατὸ μέγεθος τᾶς ἀγεμονίας, ἁδονὰς ὑπολαμβάνοντα μεγίστας ἦμεν, τὰς ἐπὶ τοῖς καλοῖς ἔργοις καὶ μεγάλοις, ἀλλὰ μὴ τὰς ἐπὶ τοῖς ἀπολαύσοις· χωρίζοντα μὲν ἑαυτὸν ἀπὸ τῶ ἀνθρωπίνων παθέων, σπουδάζοντα δὲ τοῖς Θεοῖς ὁμοῖον φανῆναι, ἀλλὰ μὰ μεγαλοφροσύαν, καὶ μέγεθος ἀρετᾶς ἀνυπέρβλατον, τοιαύτᾳ αὐτῷ ἐπιπρέπειαν καὶ σεμνοπρέπειαν ἀμφιβαλλόμενον, καὶ κατὰ τὰν ὄψιν, καὶ κατὰ τὸς λογισμούς, καὶ κατὰ ἐνθυμάματα, καὶ κατὸ ἄθος τᾶς ψυχᾶς, καὶ κατὰς πράξις, καὶ κατὰ τὰν κίνασιν καὶ κατὰ τὴν θέσιν τῶ σώματος. ὥστε τὸς * ποτ' αὐτὰς μὲν ὡς αὐτὸ κεκοσμημένους κεπιπλαγμένως ἀεὶ δεῖ, καὶ σωφροσύνα τε καὶ μαθέσι τε περὶ τὰν ἐπιπρέπειαν. ἁ γὰ μεῖον αὐλῶ καὶ ἁρμονίας, τῶ ἀγαθῶ βασιλέως * ποτωύασις ὀφείλει τρέπειν τὰς ψυχὰς τῶν * ποτ' αὐτὰς. καὶ περὶ μὲν σεμνότατος, ἅλις εἰρήσθω· περὶ δὲ χρηστότητος νῦν ὑποθέσθαι πρασσόμεθα. χρᾳστὸς γὰ ἐσεῖται πᾶς βασιλεύς,

* κοινωνικὸς. G.

* τὰν.

* fortè περὶ αὐτὸν uel πλάτιον, ut inferius. G.

* ποτὶ αὐ.

* fortè περὶ αὐτὸν. G. Ego legerem ποτευγαζομένους αὐτὸν: quia ſequitur ποτωύασις. ſic etiã infrà: poſtea lego, καταπεπλασμένους, illitos.

* πεπλωγαζομένους, ut ſup.

λεὺς, τὸ μὲν καθόλω, δίκαιος πὼν καὶ ἐπιεικὴς καὶ εὐγνώμων. ἔνπι γὰρ ἀ δικαιότας κοινωνία συνεκτικὰ καὶ σωκτικὰ, καὶ μόνα γε ὧν πρὸς τὰς πλατίον ἀ γιαύσα θέσις ἄρμοσαν τᾶς ψυχᾶς. ὃν λόγον παρέχει ῥυθμὸς ποτὶ κίνασιν, καὶ ἁρμονία ποτὶ φωνάν. ἔχρν ἔχει τ' λόγον δικαιότας ποτὶ κοινωνίαν. κοινὸν γὰ ἀγαθὸν ἐντὶ καὶ ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων, εἴγε δὴ συναρμοσικά ἐντι κοινωνίας πολιτικᾶς. ἀ δὲ ἐπιείκεια, καὶ εὐγνωμοσύνα, πάρεδροί τινες ἐντὶ τᾶς δικαιοσύνας· ἀ μὲν (τὸ ἐπιεικές. ἀ *ὄ) τὸ ἀπότομον τᾶς βλάβας μαλθάσσοισα· ἀ δὲ τοῖς ἐπὶ ποσὸν ἀμπλακίσκυσι, συγγνώμας ἀπομερίζυσα. δεῖ δὲ τ' ἀγαθὸν βασιλέα *μαθημαλικόν τε ἦμεν τ' δεομένων, καὶ εὐχάριστον δέ. βοήθαν δὲ μὴ καθ' ἕνα τινήσιαν τρόπον, ἀλλ' ὅπως αὐ δύνατ' ᾖ. εὐχάριστον δ' ἦμεν δεῖ, μὴ ποτὶ μέγεθ@ ἀποβλέποντα τᾶς τιμᾶς, ἀλλὰ ποτὶ τρόπον, καὶ τὰν προαίρεσιν τῶ λιμῶντ@. ἀβαρέα δὲ δεῖ ἦμεν πὸ τὶ πάντας ἀνθρώπως, μάλιστα δὲ πολὺς μήονας καὶ κρείσσερος τ' τύχας. ἔτι γὰ ὥσπερ τὶ νοσέοντες τοῖς σώμασιν, ἁδέως ὑπομένυσι δύναν τ' βαρέων. ἔχονθι γὰ τὰς θέσιας τοιαύτας καὶ οἱ Θεοί, καὶ μάλιστα ὁ κρατέων πάντων Ζεύς. καὶ γὰ ἔστ@, σεμνὸς μέν ἐντι καὶ τίμι@ θέσ τε ταὶ ὑπεροχαὶ, καὶ τὸ μέγεθ@ τᾶς ἀρετᾶς. χρᾳστὸς δὲ θέσ τὸ εὐεργετικός τε ἦμεν, καὶ ἀγαθοδότας, ὅκως δὴ καὶ λέγε) ὑπὸ τῶ Ἰωνικῶ ποιητᾶ, ὥσκ' ἔη πατὴρ ἀνδρῶν τε Θεῶν τε. δεινὸς δὲ θέσ τὸ κολάζειν τὼς ἀδικέοντας, καὶ κρατεῖν, καὶ κυριεύειν πάντων. ἔχει δὲ νῦ τ' κεραυνὸν μ' χεῖρα, σύμβολον τᾶς δεινότατος. ἐπὶ πᾶσι ᾗ τάποις, μναμονεύειν δεῖ, ὅτι θεόμιμόν ἐντι πρᾶγμα βασιλεία.

*Imò illud τὸ ἐπιεικὲς, uidetur glossema esse. & sic illud ἀ ᾗ quod sequitur, erit expungendum.

Inclusa parenthesi nihil ad sensum conferunt. G.

*malim βοηθαικὸν. G.

Homerum intelligit.

benignus erit generaliter quidē si iustus, æquus & clemens fuerit. Est enim iustitia cōmunio quæ continet & in unum cogit, & hic solus animi affectus proximis conuenienter sese accommodat. Quæ enim est ratio rythmi ad motum, & harmoniæ ad uocem, eandem habet iustitia ad communionem. Siquidem commune est eorum qui imperant & subditorum bonum, quandoquidem ciuilem communionem coadaptat & concinnat. Æquitas uerò & clementia quasi assessores quidā sunt iustitiæ. Illa quidem rigidam & seueram nimis noxæ pœnam emolliens: hæc uerò ijs qui aliquatenus delinquūt, ueniam impertiens. Bonum autem Regem oportet egenis auxiliari, & gratum esse. Auxiliari uerò non uno quidem modo, sed quāqua fieri poterit ratione. Gratum autem esse oportet non inspecta honoris magnitudine, sed ingenio & uoluntate honorantis: Minimè molestum autem esse oportet erga quoslibet, sed maximè erga inferiores & uilioris fortunæ. Hi enim tanquam corporibus ęgrotantes, nihil graue possunt pati. Similes enim affectus habent etiam ipsi Dij, ac potissimùm omnium imperator Iupiter. Hic siquidem uenerabilis quidem est & honorandus propter eminentiam & magnitudinem uirtutis: benignus uerò tum quòd beneficus sit & bonorum largitor, ut ab Ionico Poeta dicitur esse pater hominum & Deorum. Seuerus autem & formidabilis, quòd iniustos punit, regnumq; ac imperium in omnia obtinet. Gestat etiam manu fulmen, seueritatis signum. Hęc ergo omnia cogitando meminisse oportet Regnum ad Dei imitationem maximè esse comparatum.

STHENIDAE LOCRI EX LIB. DE REGNO.

Χρὴ τ' βασιλέα σοφὸν ἦμεν. ἔτω γὰ ἐσεῖται ἀντίλιμ@, καὶ ζηλωτὰς τῶ πρώτω θεῶ. ἔτ@ γὰ καὶ φύσ ἐντι καὶ πρῶτ@ βασιλεύς τε, καὶ δυνάστας· ὁ δὲ γενέσ καὶ μιμάσ. καὶ ὁ μὲν ἐν τῶ παντὶ καὶ ὅλω· ὁ δὲ ἐπὶ γᾶς. καὶ ὁ *τ' ἀεὶ τὰ πάντα διοικεῖ τε, καὶ ζώ, αὐτὸς ἐν *αὑτῷ κεκραμέν@ τὰν σοφίαν· ὁ δ' ἐν χρόνῳ, ἐπισκέμαν. ἄριστα δὲ καὶ μιμέοιτο ἔτιν, εἰ μεγαλοφρονάτε, καὶ *ἀβρὸν, καὶ ὀλιγοδεέα περασικυάζοι αὐτὸν, πατρικὰν θέσιν ἐνδυόμενος τοῖς ὑφ' αὐτῷ. θέσ ἔτ γὰρ ὠμάλιστα καὶ *νομίχθαι τ' Θεὸν, πατέρα μὲν Θεῶν πρᾶτον, πατέρα δὲ ἀνθρώπων ἦμεν, ὅτι ἤπι@ πὼς πάντα τὰ ὑπ' αὐτῷ γνόμενα ἐντὶ, καὶ μελέμεν@ τᾶς πρώτας ἀδέπκα παύε), ἀδὲ ἤρκεσεν τῶ ποιητὰς μόνον πάντων γενέναι, ἀλλα καὶ τροφεὺς διδάσκαλός τε τ' καλῶν πάντων καὶ νομοθέτας πέφυκε πᾶσιν ἐπίσας. τοιῶτον *ἐπιζῆμεν καὶ τ' ἐπὶ γᾶς, καὶ παρ' ἀνθρώποις ἀγεμονεῖν μέλλοντα βασιλέα, ἀδὲν δὲ ἀ βασίλευτον καλὸν, ἀδὲ ἄναρχον. ἄνευ δὲ σοφίας καὶ ἐπισκέμας, ἔτε μὰν βασιλέα, ἔτε ἄρχοντα οἷόν τε ἦμεν. μιματὰς ἄρα καὶ ὑπηρέτας ἐσεῖ) νόμιμ@ τῶ Θεῶ ὁ σοφός τε καὶ βασιλεύς.

*μὲν.

*αὐτῷ.

*leg. σοφὸν. G. Ego uerò retineo τὸ ἀβρὸν, quia etiā σεμνὸν significat.

*malim νενόμισθαι. G.

*lego χρὴ ἦμεν. G.

OPortet Regem esse sapientem. Ita siquidē honore uicissim afficietur, & primi illius Dei, erit æmulus. Ille enim natura primus est Rex ac princeps, hic uerò & ortu & imitatione: atq; ille in toto & uniuerso, hic in terra: & ille quidem semper omnia administrat, & uiuit ipse in se ipso sapientiā possidens: hic in tempus scientiam. Optimè autem illum imitabitur, si ad magnimitatem, grauitatem, & paucorum indigentiā sese comparauerit, subditis suis patrium affectū exhibens. Hanc enim ob causam præcipuè existimatum est Deum primum quidem Deorum parentem, & hominum esse, quòd erga omnia quæ sibi sunt subiecta mansuetus existat, & imperij sui moderationem nunquam intermittit: neq; ei sufficit solùm omnium creatorem illum fuisse, sed & nutritor, bonorumque omnium præceptor & legislator ex æquo est omnibus. Talem esse eum oportet Regem qui in terra & hominibus imperaturus est. Nihil autem pulchrum est, quod imperij ac regni legibus solutum est. Sine sapientia autem & scientia neq; Rex neq; princeps quispiam esse potest. Imitator ergo & minister legitimus Dei erit, quisquis sapiens & Rex erit.

ECPHANTAE LIB. DE REGNO.

Ὅτι μὲν ἅπαντος ζώω φύσις, ποτί τε τ' κόσμον ἄρμοκ), καὶ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ, πολλοῖς μοι δοκεῖ τεκμαρίοις φανερὸν ἦμεν. συμπνείσα γὰρ ἔτω καὶ σωδεδεμένα, ταὶ δρίσαν τε ἅμα καὶ ἀναγκάαν ἀκολουθίαν ὀπηδᾶ, ῥύμα τῶ παντὸς θεῖ *αὖ γνομένα, ποτί τε ταὶ κοιναὶ εὐκοσμίαν καὶ πολλὰν ἴδιον ἑκάστω θέσμοναί. παρὸ καὶ τόδε κόσμ@ πολαγορεύεται καὶ ἐπὶ τῶν ὄντων

*αὐτῶ γνόμενα. G.

*fortè γνομένων.

QVòd quidem omnis animalis natura & ad mundum accommodata sit, & ad ea quæ sunt in mundo, multis mihi argumentis uidetur esse perspicuum. Sic enim consentiens & colligata optimam simul & necessariam seriem sequitur, impetu totius circa ipsam facto tum ad communem omnium ornatum & ad peculiarem uniuscuiusq; perpetuitatem. Vnde & illud κόσμ@

id est

id est mundus appellatur, & est omnium animalium existentium absolutissimum. In eius uerò partibus, quæ tum multæ sunt, tum natura inter se differunt, eminet aliquod animal siue inter ea quæ maximè diuina sunt, siue inter terrena, quod magis Numine participet. Et in illa quidem æterni Dei natura, quæ primam & maximam habent seriem, planetæ stellæ salutantur. In regione autem sublunari, ubi directè incedunt corpora, Dæmonis natura uersatur. In terra uerò & apud nos præstantissimus quidem natura est homo, diuinissimus autem Rex, & in communi natura meliore abundans: tabernaculo quidem id est, corpore reliquis similis, quasi nempe ex eadem materia ortus, ab optimo autem artifice factus, qui ipsum fabricauit, seipso usus archetypo. Itaq; hic Rex unicum est & solum (quorundam respectu) supremi illius Regis opus, quod ipsi factori quidem semper est familiare, à subditis.u.tanquá in lumine, in Regno conspicitur. Illud enim examinatur & probatur, ut præstantissimum alituum omnium aquila, Soli oppositis oculis. Eademque est de regno ratio, quod diuinum est, & propter eximium splendorem uix possit uideri, quàm à germanis & legitimis oculis. Fulgores enim multi & tenebricosæ uertigines quasi in alienam altitudinem ascenderint, spurios arguunt. Qui uerò conuenienter propter suam ad illud necessitudinem eò peruenerint, illud incolere possunt, & eo commodè uti. Igitur regnum res est sincera & incorrupta, & propter eminẽtiam diuinissima, quæ uix ab hominibus adiri potest. Eum ergo qui in eo sit collocatus, natura purissimum & splendidissimum esse oportet, ne rem clarissimam maculis suis obscuret: ut etiam sanctissima loca quidam inquinauerunt, & impuri quidam eos quibus facti sunt obuiam. Regem uerò qui cum hominibus cõuersatur, incontaminatæ naturę oportet esse participem, ac intelligere quanto sit reliquis diuinior, & cætera quę ipsi adsunt, quibus se prout decet instruens, tum seipso tum subditis suis optimè utatur. Et alijs quidem hominibus, si delinquant, sanctissima est hæc purgatio, principibus suis assimilari, siue lex siue Rex eorum statum administret. Neque enim mundum quæsiuerit aliquis, cùm in eo sit & pars illius: neque qui alios rogat, illum à quo regitur ignorabit. Hic autem ornatus magnus est, & quòd nihil possit reperiri, quod imperium non sentiat. Regem etiam moribus suis regnum instituere decet. Eluceſcit enim illico eius uenustas, si qui imitatur per uirtutem, ei charus sit, quem imitatur (nempe Deo) & multo magis subditis: neq; enim quispiam Deo dilectus, hominibus odio esse potest: siquidẽ neque sidera, neq; totus mundus odio Deum persequitur. Nam si Ducem suum odisset, nunquam ei obediret. Ipsa autem bene imperandi ratio, causa est cur & subditi benè pareant. Porrò censeo hunc terrenum Regem nulla uirtute posse esse illo cœlesti Rege inferiorẽ. Sed ut ipse res est quædam peregrina & externa, ut quæ cœlitùs ad homines promanarit: sic etiam eius uirtutes quispiá Dei opera existimet, & per eum ipsi adesse. Ac tibi ab ipso principio rem cõsideranti, ueritas meæ orationis comprobabitur. Principe enim & necessaria communione, hominum genera possidet noster Rex. Possidet uerò etiam, qui in hoc toto omnia administrat. Fieri enim non potest, ut sine amicitia & communione constent. quod

ζώων τεληότατον. ἐν δὲ τοῖς μέρεσιν αὐτῷ, πολλοῖς τε ὄντεσι, καὶ διαφόροις ταὐτὸν φύσιν, * ἐξάρχει τὶ ζῶον * καὶ οἰκηότατον ἐν ὑμοῖν. καὶ διὰ τὸ μετέχειν πλέον τῷ θείῳ. ᾗ ἐν μὲν τᾷ τῶ Θεῶ ὄντος ἀεὶ φύσι, τὰ ταὐ πράταν Ϛ μεγίσταν ἀνηλεθίαν ἔχοντα, * ἀσπάζεται οἱ πλανᾶτες ἀστέρες. ἐν ᾗ τᾷ χώρα τᾶς σελάνας ἔνερθεν, τὰ δι εὐθείας ἰόντα σώματα, ἀ τῶ δαίμον Φύσις ἔχει ταὐ διεξαγωγάν. ἐν * δὲ τᾷ γᾷ ᾗ πὰρ ἀμῶν, ἀνθρωπο Φυέσταν μὲν αὖθρωπο, θειότατον δὲ ὁ βασιλεὺς, ἐν τε κοινᾷ Φύσι πλεονεκτῶν τῶ κρέασον, τὸ μὲν σκαῦ τοῖς λοιποῖς ὅμοι, οἷα γεγονὼς ἐκ τᾶς αὐτᾶς ὕλας, ἀπὸ τεχνίτα δ' ἐργασμοῦ λώϝσω, ὃς ἐτεχνίτευσεν αὐτὸν, ἀρχετύπῳ χρώμενο ἑαυτῷ· ϗ σκεύασμα * δὲ ὂν ὁ βασιλεὺς ἐν καὶ μόνον (ἐν οἷς τιν) τῶ ἀνωτέρω βασιλέως· τῷ μὲν πεποιηκότι γνώριμον ἀεὶ, τοῖς δὲ ἐρχομένοις ὡς ἐν Φωτὶ τᾷ βασιλείᾳ βλεπόμενον. τὰ δὲ γὰ κρίνετά τε καὶ δοκιμάζετ', ὡς τὸ κράτιστον ἐν πᾶσιν ζῶον ἀετὸς, αὐτῶπὸν ἀλίῳ γινόμενον. χ' ὥπὶ τᾶς βασιλείας δὲ λόγος ὠὗτος θείας τε * ἐάσας καὶ δὶ ὑπερβολαὺ λαμπρότατος δυσοράτω, * ἀμὴ τοῖς γυμνασίοις. μαρμαρυγά τε γὰ πολλᾷ καὶ σκοτοδινιάσης ὡς ἐφ' ὕψ ὀθνεῖον ἐπιβάντας τὼς νόθως ἀπήλεγξαν. τοῖς ᾗ πεφυκόντως κατ' οἰκειότατα πρὸς αὐτὰν ἐπὶ τόπῳ ἀφιγμένοις, οἰκήσιμος * κεχρῆται δηλωσία. αὐτὰ μὲν ὧν βασιλεία, χρῆμα ἐλλιπὲς τε ϗ ἀδιάφθορον ἐστὶ, καὶ δι ὑπερβολαὺ θειότατον, δυσέφικτον αὐθρώπῳ. δεῖ ᾗ καὶ τ' ἐς αὐτὰν ϗ ἐκβαίνειν, καθαρώτατόν τε ἦμεν Ϛ διαυγέστατον τὰν φύσιν, ὡς μὴ τὸ λαμπρότατον ἀφανίζῃ ἐν σπίλοις τοῖς ὑφ' αὐτῷ. καθὸ ϗ τὼς ἀγνωτάτως τρόπως σκαλίδωσάν τινες, Ϛ τ' αὐτασαύτων ἔνιοι μιαροὶ τὼς αὐτιάξαντας αὐτοῖς. βασιλῆα ᾗ τ' ὁμιλήσαντα φύσιός τε ἀρχαίτω δεῖ μετέχειν, ἐπιστᾶμόν τε αὐτ' ὅσῳ τ' ἄλλων ἐντὶ θειότερος, ὅσα τε ἄπειρα αὐτῷ, οἷς δεῖ ϗ λόγον ἀποκάζων ἑαυτ', ἄρις' ἂν ἑαυτὸ τε χρῶτο, Ϛ τοῖς ὑπ' αὐτὸ ταγμένοις. Ϛ τοῖς μὲν ἄλλοις ἀνθρώποις, ἅπερ ἁμαρτάνουσι, ὁσιωτάτη κάθαρσις, ἐξομοιωθῆμεν τοῖς ἀρχόντεσιν, ἅτε νόμο, ἅτε βασιλεὺς διέπει τὰ κατ' αὐτώς (οἱ δ' * εἴ τι τῶ κρέασον δέοντο διὰ τ' Φύσιν ἁμαλακόντες ἀ μακρὰν ἀπ' ἀπωκισμένως οἱ, χρὴ Θεῷ μὲν εὐθὺ τᾶς ὠφελείας τυγχάνειν) ὅτε γὰ τὸν κόσμον δίζοιτο ἄν τις ἐν αὐτῷ τε ὢν Ϛ μέρος ἐκείνα, ὅτ' ἂν ἀνόητο εἴη τῶ διέποντος αὐτ' ὁ ἑτέρων αὐτὸς ἄρχων. ἀ δ' εὐκοσμία πολλὰ, ϗ τὸ μηδὲν ἄναρχον ὁρᾶν δύναται. ϗ τῷ τρόπῳ τᾶς ἀρχᾶς διδάσκαλον ἐκλάμπει γὰ αὐτᾶς εὐθὺ τὸ καλὸν, ἂν ὁ μιμασόμενος δι ἀρεταὺ αὐτῷ τε φίλο, ὃν μεμίμαται), Ϛ πολὺ πλέον τοῖς ὑπ' αὐτ' πεταγμένοις. ἀ γὰ ἂν τις θεοφιλὴς ὢν μισοῖτο ὑπ' ἀνθρώπων. ἐπεὶ ἀδὲ τὰ ἄστρα, ὁδ' ὁ σύμπας κόσμο ἐχθαίρει τ' θεόν. αἰ ᾗ Ϛ ἐμίσει τ' ἀγεμονεύοντα, οὐκ * ἀεί ποτε ἂν πεθόμενος αὐτῷ. τὸ δ' ἐκεῖνον ἄρχειν εὖ ἄριστον τῷ Ϛ τώσδε ἄρχεται καλῶς. ἐγὼ μὲν ὧν ὑπολαμβάνω Ϛ τ' ἐπὶ τᾶς γᾶς βασιλέα, δηλώσαι μηδεμιᾷ τ' ἀρετ' ἐλαττῆσθαι τῶ κατ' οὐρανὸν βασιλέως. ἀλλ' ὥσπερ αὐτὸς ἀποδαμόν τι ἐντὶ χρῆμα ϗ ξένον ἐκεῖθεν ἀφιγμένον πρὸς αὐθρώπως, ϗ τὰς ἀρετὰς ἂν τις αὐτῷ ἔρχα ὑπολάβοι τῶ Θεῶ, ϗ δι ἐκεῖνον αὐτῷ. σκοπέονλι δ' ἀρχᾶθεν, ἀλάθεα λόγος κοινωνία τε γὰ πρᾶτῶ τε πάντων Ϛ ἀναγκαιοτάτα, * τὰς τ' αὐθρώπων * γλυκὰς μετέχει μὲν ὁ παὶρ ἁμῖν βασιλεύς. μετέχει δὲ ϗ ὁ ἐν τῷ παντὶ πάντα διέπων. σπουδὴν γὰ χωρὶς φιλίας ϗ κοινωνίας, ἀμάχανον. σκοπεῖν δ' ἄν τις

* ἐξέχει.
* ϗ θειότατον ϗ ἔχειν διὰ τὸ, etc. Virum sic ἀπόδοσις est manifesta in sequentib. Sed primum membrum, τὸ θειότατον, duas habet partes, astra & dæmonas. Vel etiam κατ' οἰκειότητα ἐχεῖν. nam ad excellentiã uni⁹, requiritur illa ἐχεῖνς οἰκειότης, quã in Rege paulo pòst explicat.
* forte ἀσπάζοντας.
* Eadẽ suprà in sermone de Monarchia. G.
* iego δὴ ὧν. G.
* ἐάσας.
* αἰ μὴ τοῖς γνησίοις. G.
* ϗ χρῆσθαι δυναμένα ἔστι.

Inclusa parenthesi non intelligo: neq; ipse Gesnerus. Itaq; illa etiam in uersione omisi.
* ὡς.

* malim ἔαν. G.

* τὰ.

* γένη. uel τὰς γενεὰς.

πις ταῦτα καὶ ὅπὶ τ̃ συμπολιτδυομένων, ἐξελὼν τῷ λόγῳ ταὺ κατὰ σωάθηαν κοινωνίαν. ἐλάτ̃ων γδ αὕτα τ̃ς τε θείας φύσι☉ καὶ τ̃ς βασιλικ̃ς. ὲ γδ δέονταγ τὰν τοιαύταν δ̃ξησιν· ἀλλ' ἄλλων * καθαν̃ ἐκπρευῦτες τ̃ * ὑσέρων, αὐαπλαρ̃ῦπι κοιναὶ τὰν βοήθειαν. τέλειοι γδ κατ' ἀρεταύ. ἀ δ' ἐν πόλει φιλία κοινῶ τιν☉ τέλε☉ ἐχομένα, τὰν τ̃ παντὸς ὁμόνοιαν μιμ̃ται αὖδ δ̃ξ τ̃ς ὠ̃ι τὰς ἀρχὰς διατάξι☉, ὲδεμία αὖ πόλις οἰκῆτ. εἰς δ̃ξ ταύταν νόμων τε δ̃ξι, καὶ τίνος ωεσεσίας πολιτικ̃ς τό τε ἄρχον καὶ τὸ ἀρχόμενον, * εἴ περ σώζοιτ δ̃ξ αὐτ. ἐκ τ̃των κοινὸν ἀγαθὸν εὐαρμοσία τὶς, καὶ τ̃ πολλῶν ὁμοφωνία μετὰ πάθ̃ς σωῳδ̃σας. ὁ κατ' ἀρεταὺ ἐξάρχων καλ̃ται βασιλεὺς, καὶ ἐντὶ, τοιαύταν ἔχων φιλίαν τε καὶ κοινωνίαν ποτὶ τὸς ὑπ' αὐτὸν, οἷ περ ὁ Θεὸς ἔχει ποτί τε τ̃ κόσμον κ τὰ ἐν αὐτῷ. ὅλαν δ̃ξ τὰν ἔωοιαν χρὴ παρασκυάζεσθ, πρ̃ῶτα μὲν παρὰ τῶ βασιλέως ἐς τὸς βασιλυομένως· δ̃ξύτερον δ̃ξ παρὰ τ̃δε, ἐς τ̃ βασιλέα· ὁπ̃ία γυνάτορ☉ ποτὶ υ̃έα, καὶ ποτὶ πίμναν νομέως, καὶ νόμω ποτὶ χρ̃ώμενον αὐτῷ.

Μία γδ ἀρετὰ ωεὸς τὸ ἄρχειν αὐθρώπων, καὶ ωεὸς τ̃ αὐτῶ βίον. χρ̃ήσεται δ' ἀδενὸς δ̃ξ ἐνδειαν ποπλαμβάνων εἰς ὑπηρεσίαν τὰν αὐτὸς * αὐτῷ ἄλλως κατὰ φύσιν σωεργῶν. κοινωνίας γδ * ἐάσας, ἀδ̃ξὲν ἔλατ̃ον ἔκας☉ αὐτάρκως βιώσ καθ' αὐτόν. δοκεῖ μὲν γδ ὁ αὐτάρκης μηδενὸς αὖ ἄλλω ωεός γε ταὺ αὐτῶ διεξαγωγὰν ποτιδ̃ήσεσθαγ. αὖ δ' ἄρα δεῖ βίον ἐνεργέα ζῶν, δ̃άλον ὡς καὶ ἕτερα αὖ ωεσλάβοι, ἀδ̃ξέν τι ἔλατ̃ον αὐτὸν αὐταρκέα ποιήσ. φίλως τε γδ ἕξει δ̃ξὰ τὰν * αὐτῷ ἀρετάν· καὶ τοῖσδε χρ̃ώμεν☉, ὲ κατ' ἄλλαν ἀρετὰν χρ̃ήσεται, ἢ * ἅπερ καὶ ποῖον αὐτῶ βίον. ἀνάγκα δ̃ξ ἀκ̃λαθ̃ῖν καὶ τὰ τοιᾶδ̃ξ ἐχ * ἀτέρως τινὸς ἐξαιρέτω ποτ' αὐτὰ παρεσκυασμένως. χ' ὡ μὲν Θεὸς ὅτε δ̃ακόνως ἔχων, ὅτε ὑπηρέτας, ὅτ' αὖ ωεσεάξει τινὶ χρ̃ώμεν☉, ὲδ̃ξε σεφανῶν ἢ ἀναγορεύων τὸς πάθομένως, ἢ ἀτιμάζων τὸς ἀπ̃θέοντας, * ἔτ☉ αὐτὸς ἄρχει * ποτὶ τοσόνδ̃ξε μέγεθ☉ ἀρχ̃ς. ἀλλ' οἷμαι παρέχων ἀξιομίματον * ὠῦτὸν, ζ̃άλον ἐντ̃ήσι πᾶσι τ̃ς αὐτῶ φύσι☉. ἔντι δὲ αὐτὸς μὲν ἀγαθὸς, καὶ τ̃δε μόνον τε κ̣ ῥ̃άδιον ἔργον αὐτῶ. οἱ δ̃ξε μιμεύμενοι τ̃ αὐτῶν, χρέαν τῶδε πάντα ἐργάζονταγ (ἀ δ̃ξε ὁμοίωσις, καὶ ἑκάσω τῶδε αὐταρκὲς ἐντι) ὲ γδ ἄλλα μὲν ἀρεταὶ ποιεῖ τὰ ἀρεσὰ τῷ Θεῷ, μιμέεταγ δ' αὐτὸν ἑτέρα. ὁ δ' ἅπιγε☉ ἀμ̃ν βασιλεὺς, πῶς ἐχ ὁμοίως αὐταρκ̃ης; ἀπ̃καζων τε γδ αὐτὸν ἑνὶ αὖ ἀπ̃κάσθε τῷ κρατίσῳ, & * πᾶς ἑωυτῷ πρ̃ώμεν☉ ὁμοιῶν * ἀφ' ὃς ἔσεταγ· * τὰ δ' ὅσοι βίας καὶ ἀνάγκας τὰς τ̃ ὑποτεταγμένων, ἐνίοτε ἑκάσῳ ταὺ ωᾶι ταὺ μίμασιν * ωεθυμία ἀφαιρέεται. χωρὶς ἑωοίας γδ ἀμάχανον ἐξομοιωθ̃ῦναι, ἃ μάλιστα πάντων ἀφανίζει τὸ φοβερόν. ὡς εἴθε ἰῶ τὰς ἀνθρωπίνας φύσεως δ̃ωατὸν ἀφέμεν, καὶ τὸ πάθ̃ς τιν☉ * δ̃ξεχεσθαγ. τὸ δ̃ξε γδ τὰς ὅπιγας φαυλόπατ☉ τὸ λείψανον, καθ' ὃ ὅπικαιρον ὂν τὸ ζῶον, ταύτας οὐκ ἀμοιρεῖ. ἐπάδ̃ξη πάθ̃ς ἔργον τι ἐντὶ παροικέον ἀνάγκα. ωεφάται γδ ἀφ' αὐτ̃ς αὐτὰ κατεργάζεται, τὰ παρ' ἐκείναν δ̃ξέφυγμ. ὅσοι δ' αὐτοφυῶς τῷ καλῷ χρ̃ῆται, τέτοις ὲδ̃ξεμία πάθ̃ς αἰδ̃ῶς· ἐπάδ̃ξη περ ὲδ̃ξε φόβ☉ ἀνάγκας. ἐνεργάσαγτ δ' αὖ μόν☉ ὁ βασιλεὺς ἀνθρώπω φύσ καὶ τ̃δε τὸ ἀγαθὸν, ὡς δι' μίμασιν αὐτῶ τῶ κρέαν☉ ποτὶ τὸ δ̃ξέον ἔπεσθαγ. τὸς δ̃ξε ὥσπερ ὑπὸ μέθας δ̃ξεφθαρμένως, καὶ δ̃ξὰ κακαὶ

*for. καλὰ νεν. G.
* ὑσερόντων. G.
*ἀποσώζοιτο. G.
* αὐτῷ.
*ἐάσας.
* αὐτῷ.
*for. ἅπερ. G.
* for. ἀτέρω τινὸς ἐξαιρέτω ποτ' αὐτὰν παρεσκευασμένω. G.
* ἔτως.
* ποτί.
* ὠῦτὸν.
Videtur corruptum exemplar Græcum. G.
Inclusa parenthesi uitiosa sunt.
* lego πάνλας. Locus corruptus. G.
Ego legerem ἀγαθὸς ἐσεῖ). ταυτ' ὅσα ξιάζεται κ' ἀναγκάζ) τὸς ὑποτεταγμένως.
* lego πρόθυμίαν. G.
* δέεαζ lego, ut suprà in sermone de monarc. G.

ipsum inter ciues quispiam facilè animaduerterit, si cogitatione communionem quæ ex consuetudine constat exemerit. Ipsa siquidem diuina & regia natura longè est inferior. Illæ enim minimè hac indigentia laborant: sed alijs per animum exeuntes indigentium, commune explent auxilium. Virtute enim perfectæ sunt. Amicitia autem quę est in ciuitate, cui communis quidam finis est propositus, concordiam Totius imitatur: sine ulla uerò magistratuum dispositione, nulla ciuitas habitaretur. ad illam uerò leges sunt necessariæ, & alicuius ciuilis imperij tum is qui regit tum is qui regitur, si per se conseruetur. Ex his commune bonum concinnitas quędã & plebis consensus cum suadela concordi. Qui uirtute excellit, Rex nuncupatur, & talis est si talem habeat amicitiam & communionem cum suis subditis, qualem Deus habet cum mundo & ea quæ in mundo sunt. Omnem autem beneuolentiam instrui oportet, primùm quidem à Rege erga subditos, deinde à subditis erga Regem: qualis parẽtis erga filium, & pastoris erga gregẽ, & legis erga eum qui ea utitur.

Vna enim uirtus ad imperium hominis, & ad eius uitam. Vtetur uerò nemine, inopia eũ accersens ad ministerium, quod ipse sibi aliter secundũ naturam sufficiat. Cùm enim sit communio, nihilominus unusquisq; sufficienter per se ipsum uiuet. Qui enim satis per se instructus est, nemine alio ad uitam transigendam uidetur insuper indigere. Quòd si igitur actiua uita sit uiuenda, cõstat etiam si alia assumpserit, nihilominus eum suis cõtentum effici. Amicos enim propter propriam uirtutem habebit, & his utens, non secundum aliam uirtutem utetur, quàm ea qua uitam suam instituit. Necesse est enim huiusmodi uirtutẽ sequi, cum nihil ipsa præstantius adstrui possit. Et Deus quidem neq; ministros habet, neq; seruos, neque insuper imperio quodam utens, neq; coronans, neq; denuncians obedientes, aut ignominia afficiens immorigeros, sic ipse solus tam magnũ imperium administrat: sed, ut credo, exhibens se dignum imitatione, omnibus desiderium injcit suę naturæ. Est autem ipse quidem bonus, & in hoc solùm opere, eoq; facili occupatur. Qui autem ipsum imitantur, eò melius omnia operantur. Non enim alia est uirtus, quæ Deo grata facit, alia quæ illũ imitatur. Terrenus uerò noster Rex quomodo non pariter se ipso contentus sit? Vni enim optimo se assimilauerit, & omnes sibi similes reddere, enitẽs bonus erit. Quæcunq; autem uim inferunt & cogunt subditos, interdum singulis alacritatem illam, qua ad imitationem ducuntur, auferunt. Nam sine beneuolentia assimilatio illa fieri non potest. quæ quidem beneuolentia una omnium maximè terrorem tollit. Atq; utinam illud hominum ingenium tolli posset, neq; persuasione ulla indigeret. Hæc enim est terrenæ prauitatis residuum, qua temporarium hoc animal ea non destituitur. Siquidem persuasio res est propinqua necessitati. Ipsa enim prima ab illa perficit ea quæ ipsam (necessitatem) effugerunt. Quæcunque autem natura propria boni usum admittunt, in illis nulla est persuasionis reuerentia, siquidem neq; necessitatis metu tenentur. Porrò solus Rex in hominis natura hoc etiam bonum posset operari, ut per eius quod melius est, imitationem decorum consectaretur. Qui uerò tanquam ebrietate corrupti sunt, & ob prauam educationem in eius obliuionẽ inciderunt, assumpta

oratio

oratio confirmat eos & ægrotátes sanat, & ipsam obliuionem quæ ex prauitate in ipsis habitat eijciens memoriam intus collocat, ex qua Pytho illa oritur. Ita ex prauis seminibus illa initium sumens, aliquid boni producit terrenam habitantibus regionem, in qua propter naturæ nostræ imbecillitatem oratio in hominum colloquijs usitata explet illud qd' prauitate nostra nobis deficit.

Ibidem.

Quisquis sacram & diuinam habet cogitationem reuera Rex est, hac enim persuasus, bonorũ quidem omnium author erit, nullius autem mali. Imò uerò futurum eum iustum quòd ad communionem sit comparatus, cuius est manifestũ. Communio enim est sita in æqualitate, & in eius distributione, præcedit quidem iustitia, communio uerò participat. Neque enim fieri potest ut quispiam sit iniustus, æqualitatem autem distribuat, aut distribuat æqualitatem, neque ad communicationem sit comparatus. Quomodo autem quispiam eum continentẽ non existimauerit qui suis rebus tantùm fuerit contentus? Siquidẽ sumptuositas, mater est incõtinentiæ, hęc uerò petulãtię, ex qua tam multa in homines mala deriuãtur. Frugalitas aũt non domatur per sumptuositatẽ, uel per reliqua quæ ab ipsa proueniũt, sed quasi ipsa quędam princeps existat, omnia quidem regit, à nullo aũt regitur. Quod est quidẽ propriũ Dei, sed & ipsius Regis imperare quidem (unde etiá αὐτάρκης uocatur) nullius aũt imperiũ pati. Quod autẽ hæc sine prudentia non fiant, certũ est: & hoc apparet Deũ esse mundi prudentiá: siquidẽ eleganti ornatu & decenti dispositione cõtinetur: quod sine mente fieri non posset. Neq; etiá ipse Rex sine prudentia his esset præditus uirtutibus, nẽpe iustitia, continentia, cõmunione, & quæcunq; his sunt affinia.

τροφὰν ἐς λάθαν ἐμπεσόντας * αὐτῶ παραλαφθεὶς ὁ λόγ@, ἐπέρρωσέν τε κὴ κάμνοντας ἰάσατο, κὴ τὰν ἐκ τᾶς κακίας ἐνοικεῦσαν αὐτοῖς λάθαν ἐκβαλὼν, τὰν μνάμαν ἐσώκισεν, ἐξ ἃς ἀπετέχθη ἃ καλεομένα πόθώ. κὴ τὰν ἀρχὰν ἐκ φαύλων σπερμάτων λαβοῦσα αὔξα, τὶ ἀσχαλαῖον ἐκφύη τὰν ὄπίσηον * οἰκεῦσαν χώραν, ἐν ᾇ δὴ ἀσθένειαν τᾶς ἀμῶν φύσι@ ὁ λόγ@ ἀνθρώπις ὁμιλέων, ἀναπλαροῖ τε * τῶν ἀφὸ κακίαν ὑστερούτων. *

* *scilicet* τὸ κρέσσον@. G.

* leg. οἰκεῦσι. G.

* ὅσπερ ἔχῃ.

* *Videtur aliquid deesse. G.*

* *Ego ita legi posse arbitror:* τὸ ἀφὸ κακίαν ὑστερούμενον

αὐτόθι

Ἀ περ ἱερὰν κὴ θείαν ἔχων ἔννοιαν, τῶ ὄντι βασιλεὺς εἴη. τᾶδε γὰ πεπεισμέν@, ἀγαθῶν μὲν πάντων αἴτι@ ἐσεῖται, κακῶν δὲ ἀδενός. ἀ μὰν, ἀλλ' ὅτι γε δίκαι@ ἐσεῖται κοινωνικὸς ὢν, παντὶ τῶ δᾶλον, ἐν ἰσότατι γὰ ἃ κοινωνία, κὴ ἐν τᾷ ταυτᾶς ἀσπαφᾷ. ἐξάρχει μὲν ἃ δικαιοσύνα, μετέχει δ' ἃ κοινωνία. ἃ γὰ δυνατὸν ἄδικον μὲν ἦμεν, μεταδιδόμεν δέ ἰσότατ@· ἢ μεταδιδόμεν ἰσότατ@, μὴ κοινωνικὸν δὲ ἦμεν. ἐγκρατέα ἦ πῶς ἂν αὖ ὑπολάβη τις τ' αὐτάρκη; ἃ γὰ πολυτέλεια, μάτηρ τᾶς ἀκρασίας· αὐτὰ ἦ τᾶς ὕβρε@, ἐξ ἃς τ' ἐν ἀνθρωπίνοις κακῶν τὰ πολλά. ἃ δ' αὐτάρκεια, * ἁδυά τε, κὴ πολυτέλειαν, ὅτε τὰ ἀπ' αὐτᾶς. ἀλλὰ αὐτά τις ἕσει ἀρχὰ, πάντα μὲν ἀγεῖ· ἀγοῖτο δ' αὖ ὑπ' ἀδενός. ὅπερ ἐνὶ μὲν τῷ Θεῷ, ἔντι ἦ κὴ τῷ βασιλεῖ, αὐτῶ μὲν ἄρχειν (ἀφ' ἅπερ κὴ ὁ αὐτάρκης καλέεται.) ἄρχεσθαι δ' ὑπ' ἀδενός. ταῦτα δ' ὅτι μὲν φρονάσι@ χωρὶς οὐκ ἂν γνοίη, δᾶλον. ὅτι δ' ἃ τῶ κόσμω φρόνασις ὁ Θεός ἐντι, φανερόν. σωέχεται γὰ εὐκοσμία τε & τάξει τᾷ δεέσᾳ. νόω ἦ χωρὶς, οὐκ ἂν αὐτὰ γνοίαν. ἀδ' ὁ βασιλεὺς δὴ χωρὶς φρονάσι@ ταύτας ἂν ἔχοι τὰς ἀρετάς· δικαιοσύναν φαμὶ & ἐγκράτηαν & κοινωνίαν, & ὅσα τάτων ἀδελφά.

* *Hunc locum ita restituo:* ἁδαμᾶ γε τὰ πολυτέλεια· ὧν ὅτε κρατῆ ἀπ' αὐτᾶς.

LEGES ARCHYTAE.

LEGES Deorum non scriptæ improbis consuetudinibus aduersantes, malum fatum & pœnam immorigeris constituentes: parentes & duces scriptarum legum & constitutionum quæ sunt hominibus impositæ.

ΝΟΝΗΡΩΝ ἀθέων νόμοι Θεῶν ἄγραφοι αὐτινομιζόμενοι, πονηρὰν μοῖραν κὴ ζημίαν τῶ μὴ πᾳθομένῳ διδόντες, πατέρες κὴ ἡγεμόνες τῶν γεγραμμένων νόμων, κὴ δογμάτων ἀνθρώποις τεθέντων.

LEGES DIOTOGENIS IN LIB. DE SANCTITATE.

HOnestum hoc insuper Deum initio cœnę & prandij inuocari, non quasi ipse aliquo horum indigeat, sed ut animus tantum ornamentũ ex hac recordatione accipiat. Cũ enim ab eo simus, & Numinis facti participes, decet nos illud honore prosequi. Cùm autem Deus iustus sit æquum etiam est nos iustè omnia facere. Insuper quatuor sunt causæ quæ omnia consummant & ad finem perducunt, Natura, Lex, Ars & Fortuna. (Ac Natura quidem omnium quæ existunt generaliter est principium.) Eorum uerò quæ ex moribus ad concordiam ciuilem adducunt lex præses est ac effectrix. At eorum quæ humana prudentia perficiuntur ars meritò mater ac principium nuncupetur. Eorum autem quæ temerè ac prout contigit sponte similiter probis & improbis accidunt, Fortunam causam esse pronunciamus: quæ sine modo aut fine ullo concinnata ac insipiens omnia conficit.

Καλῶς δὲ κὴ τὸ τὸν Θεὸν ἐν ἀρχᾷ τῶ δείπνω κὴ τῶ ἀρίστω ὑπικαλεῖσθαι, ἐχ ὡς δεόμενον τινὸς τῶν ῥιάτων· ἀλλ' ἵνα τὸ μεταθὲν παρασκευασθῆμεν τὰν ψυχάν. ἐπιδὴ γὰ ἀπ' αὐτῶ ἐσμὲν, & κεκοινωνήκαμεν τῶ θείω, (κρίνοντι ἄμμε· διὸ κὴ βουλεύοντα) δικαίως αὖ ἅπαντα ἡμᾶς ὑπιτελέειν δικαιοπραγέοντας. ἔπιτα γὰ, τέτορες αἰτίαι τὰ σύμπαντα περαίνοντι, & ὑπὶ τέλος ὑπιτίθεντι, φύσις, κὴ νόμ@, & τέχνα, κὴ τύχα. καὶ τῶν μὲν * ἐξ ἄρχ@ ποτὶ συμφωνίαν πολιτικὰν φερόντων, νόμ@ ὑπισάτης & δημιουργός. τῶν δὲ ἀφὸ φρονήσι@ ἀνθρωπίνας τελεσθέντων, τέχνα λέγοιτο δικαίως, μάτηρ τε κὴ ἡγεμὼν ἦμεν. τῶν δὲ εἰκᾶ τε & ὡς ἔτυχεν ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου ὁμοίως πολιπλόντων τοῖς χρηστοῖς τε & πονηροῖς, τύχαν τῶν ῥιάτων αἰτίαν φάσκομες. ταύταν δ' οὔτ' ἐν μέτρῳ, οὔτ' ἐν ὅρῳ * τεταγμέναν, * & πεφρονηκυῖαν ἕκαστα*

* Καλὸν. *Parenthesi inclusa obscura sunt. Apparet aũt aliquid deesse, quoniam de natura nihil dixit. G. Ego ita existimabã posse legi* δὲ ἐκεῖνο λιμᾶν. δικαίως δ' αὐτὸ ὄντ@ δίκαιον ἂν.

* *Quod de natura deest ex ipsius Gesneri iudicio ita supplebo:* & τὸν μὲν ὄντων ἃ φύσις καθόλε ἀρχά. τῶν δ' ἐξ ἄθεος &c.

* τεταγμένως καὶ πεφρονημένως. G. κ' ἀφρονηκῶν τοιῶν.

πιεῶ.

CHARONDAE CATANAEI, PROOEMIA LEGVM.

Τὼς βουλομένως καὶ πράξοντάς τι, ἀπὸ Θεῶν ἄρχεσθαι χρή. τὸ γὰρ ἄριστον, ὥσπερ ἡ παροιμία φατὶ, τὸν Θεὸν ἡμῖν αἴτιον πάντων τούτων. ἔτι δὲ φαύλων πράξεων ἀπέχεσθαι, καὶ μάλιστα διὰ τὸν πρὸς τὸν Θεὸν ξυμβολίαν. ἄδικος γὰρ ἀδίκου Θεὸν κοινωνεῖν. βοηθεῖν δὲ ἕκαστον ἑαυτῷ, καὶ παρακελεύεσθαι κατ' ἀξίαν τῶν δικαίων μεταλαμβάνειν καὶ πράσσειν. τὸ γὰρ ὑπὲρ μικρῶν καὶ μεγάλων ὁμοίως διατείνεσθαι, ἄγαν μικροπρεπὲς δοκεῖ ἡμῖν καὶ ἀνελεύθερον. διὸ φροντίζειν, τῷ μὴ *σφόδρα ἐς τὰ μάκιστα & τὰ μεγάλα ἐμπίπτειν· ἀλλὰ καθ' ἀξίαν ταὐτὸν ἑαυτῷ & δυναμίαν, μετρέοντα ἑκάστῳ πρᾶγμα ἐπιβάλλειν, ὅπως τίμιος ἦς & σεμνός.

* lego σφόδρα ὀλιγώρως. G.

Ἀδίκῳ ἀνδρὶ, ἢ γυναικὶ, κεκριμένοις ὑπὸ πόλεως, ἐπιρωγὴν μὴ ποιεῖσθαι, μηδὲ ὁμιλεῖν μηδένα, ἢ ὀνειδίζεσθαι ὡς ὄντα ὅμοιον, ᾧ ὁμιλεῖ. τὸν δὲ πεπεκριμένον ἀνδρὸς ἀγαθὸς ἀγαπᾶν, καὶ συντυγχάνειν αὐτοῖς, πλεῖστάκις τε τοῖς μεγίστοις καὶ τελειοτάτοις τελετοῖς, αὐδρεαγαθίαν μιμεμένους ἐπ' ἀληθείᾳ καὶ κτωμένους τοῖς δρετοῖς. ἄδικος γὰρ οὐδὲ τέλεος οὐδὲ ταύτης. πολίτῃ δὲ ἀδικεμένῳ βοηθεῖν, καὶ οἴκοι, καὶ ἀπὶ ξένης. ξένον δὲ πάντα, τὸν ἐν τῇ ἑαυτοῦ πατρίδι σεβόμενον, καὶ κατὰ τὰς οἰκείας νόμους, εὐφήμως καὶ οἰκείως προσδέχεσθαι, καὶ ἀποστέλλειν, μεμνημένους Διὸς ξενίου ὡς παρὰ πᾶσιν ἱδρυμένου κοινοῦ Θεοῦ, καὶ ὄντος ἐπισκόπου φιλοξενίας τε & κακοξενίας.

Ἡγεῖσθαι δὲ καὶ παραγγέλλειν πρεσβυτέρους νεωτέροις *τῷ αἰδεῖσθαι, καὶ αἰσχύνεσθαι τὰ κακὰ, φανερὸς ὄντας αὐτοὺς αἰσχυνομένους καὶ αἰδεμένους. ὡς ἐν αἷς πόλεσι πρεσβυτέρων ἀναισχυντίαι, φύονται παῖδες αὐτῶν καὶ παίδων παῖδες ἀναίσχυντοι. ἀκολουθεῖ δὲ ἀναισχυντίᾳ καὶ ἀναισθείᾳ, ὕβρις καὶ ἀδικία· τέρψις δ' ἕπεται ὄλεθρος. μηδεὶς δ' ἔστω ἀναιδὴς, ἀλλὰ σωφρονείτω ἕκαστος, ὡς τούτῳ τοὐξόμενος *Θεὸν ἵλεων & σωτηρίας. ἀδεὶς γὰρ κακὸς θεοφιλής. τιμάτω δὲ ἕκαστος τὸ καλὸν & τὰληθὲς, & μισείτω τὸ αἰσχρὸν, & τὸ ψεῦδος· πᾶσι γὰρ ἀρετῆς σημεῖα καὶ κακίας. διὸ χρὴ σωφρονίζειν ἐκ παίδων κολάζοντας μὲν τοὺς φιλοψευδεῖς, φιλοῦντας δὲ τοὺς φιλαλήθεις, ἵν' *ἐμφυσιῶ ἑκάστῳ τὸ κάλλιστον καὶ σπερματωδέστατον τῆς ἀρετῆς. σεμνοποιείσθω δὲ ἕκαστος τὴν πολιτ', σωφρονεῖν μᾶλλον, ἢ φρονεῖν· ὡς ἡ σεμνοποίησις ἢ φρονεῖν, μέγα σημεῖον ἀπροκαλίας καὶ σμικρότητος. ἔστω δὲ ἡ σεμνοποίησις ἢ σωφρονεῖν, ἀληθὴς. μηδεὶς γὰρ πλαττέσθω γλώσσῃ καλὰ ἔργα, πράξεως καὶ διανοίας στερόμενος ἀγαθῆς.

* Θεῶν. G.

* fortè etiam ἐμφύηται.

Χρὴ δὲ καὶ τοὺς ἄρχοντας ἔννομον διαφυλάττειν, καθάπερ πατρικὴν, εὐπειθοῦντας καὶ σεβομένους. ὡς ὁ μὴ διανοούμενος ἔστω, ἴσα δικῶν κακῆς θελῆς δαίμοσιν ἐσιέχοις. ἄρχοντες γὰρ ἐστιχοῦσι πόλεως & πολιτῶν σωτηρίας.

Χρὴ δὲ καὶ τοὺς ἄρχοντας δικαίως προεστάναι τῶν ἀρχομένων, καθάπερ τέκνων ἰδίων, ἔχθραν καὶ φιλίαν, καὶ θυμὸν & τῷ κρίνειν κοιμίσαντας.

Ἐπαινέσθωσαν δὲ καὶ δοκιμάσθωσαν, ὅσοι ἂν ὄντες εὔποροι τοῖς ἐνδεεστέροις ἐπαρκῶσιν, ὡς τέκνα, καὶ ἀμυῦνοντες τὴν πατρίδα· ἐπαρκείτωσαν δὲ

QVi deliberant, aut quippiam agunt, à Dijs debent initium sumere, siquidem optimū est, ut parœmia dicit, Deum esse horū omnium authorem. Insuper à prauis actionibus abstinere, & maximè propter consiliū quod cum Deo commune habemus: siquidem nullū sit Deo cum iniusto commercium. Oportet prætereà quenq; sibi auxiliari, & sese ad capessenda & agenda iusta quæ dignitati respondent incitare. Nam perinde tam in paruis, quàm magnis rebus æqualiter se gerere, nimis abiectū & illiberale esse uidetur. Ideò diligenter aduertēdum est, ne ualde in res amplas & magni momenti incidas: sed pro ratione dignitatis suæ & uirium, singulis ponderatis, in rei administrationem incumbas, ut inde gloriam tibi, & grauitatem concilies.

Iniusto uiro aut mulieri, qui iam ciuitatis iudicium subierint, nemo auxiliator, eiusq; consortione se adiungito, aut quasi ei similis qui cum uersatur opprobrio afficitor. Qui autem prejudicio bonorum uirorū opinionem sibi cōpararunt amantor, cōuersationemq; illorum nullus aspernator, aceorum probitatem uerè ac uirtutem imitando maximum hoc & absolutissimū sacrificiū obeunto. Sine illa enim nemo hominum est perfectus. Ciui qui iniuria sit affect9 siue domi siue peregrè auxilium exhibetor: quiuis peregrinus, qui in patria sua reuerentia afficiatur, idq; secundum leges domesticas, bonis uerbis & familiariter excipitor, idemq;, hoc in memoriam reducto apud omnes communem Deum, Iouem Hospitalem esse constitutum, qui hospitalitatem & inhospitalitatē obseruet, remittitor.

Præsint uerò iunioribus seniores, hortenturq; eos ut pudore & uerecundia à uitijs deterreātur, quod fiet si eodem pudore & uerecundia ipsimet teneri uideantur. Siquidem in ijs ciuitatibus in quibus senes impudentes fuerint, liberi eorum & nepotes tales etiam nascuntur. Impudentiam autem ac inuerecundiam petulantia & iniustitia comitantur: has uerò sequitur exitium. Impudens uerò nemo esto, sed quisque modestus & temperans, quasi hoc pacto Deum propitiū & salutem sit consequuturus. Nullus enim malus à Deo diligitur. Porrò honestatem & ueritatem singuli colunto, turpitudinem ac mendacium odio prosequunto. Hęc sunt enim uirtutis & nequitię signa. Ideò iam inde à pueris assuescendū est ut metiendi studiosi castigentur, ueritatis uerò amatores diligantur, ut quod præstantissimum & fœcundissimū uirtutis est singulis inseratur, ita ut quodammodo cum eorum natura coalescat. Porrò singuli ciuium temperantiam potius quàm prudentiam profiteatur. Prudentię enim uendicatio magnum est rusticitatis & angusti animi indicium. Temperantiæ uerò uendicatio uera nec fucata esto. Nemo enim lingua honesta facta fingat, cum alioqui effectū illa nō sortiātur & bona mēte sit destitut9.

Oportet etiā erga principes beneuolentiā conseruare quasi parentibus debitā, eos nimirū obedientia & reuerētia prosequendo. Qui enim aliud cogitauerit praui consilij pœnam dæmonibus suę ciuitatibus custodibus luet. Principes enim ciuitatis & ciuium salutis tutelā ac dominiū obtinēt.

Oportet uerò & principes iustè præesse subditis, quasi proprijs liberis, odium & amicitiam ac iracundiam in iudicando sopientes.

Laudantor uerò & celebrantor, quicunque opibus affluentes egenis opitulantur, quasi nimirum pueros & defensores suæ patriæ conseruent. Iis autem qui fortunæ culpa non ex ociosa & intempe-

intemperante uita egestate conflictantur, succurrunto. Fortuna enim res est omnibus communis: uita autem ociosa & intemperãs improbis hominibus peculiaris.

Porrò honestum censeatur indicare si quis aliũ iniustè quippiam patrare rescisuerit ut ciuitas seruetur, quæ multos habet suæ concinnitatis custodes. Qui autem indicat, etiamsi domesticos ac necessarios denunciauerit pro pio habetor: nihil enim est nobis patria coniunctius. Reuelantor autem nõ quæ per inuitam imprudẽtiam facta sunt, sed quantum ex deliberato quispiam peccauerit. Qui autem detectus est, si ei qui indicauit, inimicum se gerat, odio omnibus esto, ut pœnam ingratitudinis luat, qua sanantem se priuat, sanantem, inquam, à maximo morbo nempe iniustitia.

Hæc autem pro maximis sceleribus habentor, Deorum contemptus, sponte parentes malis affici, magistratus & leges negligere, sponte iustitiam uiolare. Iustissimus uerò & sanctissim⁹ ciuis esto, qui ea colit, & eos qui illa cõtemnunt apud ciues & magistratus indicat.

Pro patria mortem oppetere honestius est quã studio uitæ eam deserere simul cũ honestate. Longè enim præstantius est honestè occumbere quã turpiter & ignominiosè uiuere.

Oportet uerò & quenq; ex defunctis honore prosequi, nõ lacrymis, neq; luctibus, sed bona recordatione, & singulis annis fructuum oblatione. Ingrati enim aduersus terrenos dæmones quodammodo uidemur, si supra modum lugeamus.

Nequis autem ob iniustum damnum quempiã conuicijs proscindat. Res est enim diuinior bene quam male de aliquo loqui.

Is uerò ꝓ meliore ciue existimetur q̃ iram uincit, q̃ qui ꝓ eã delinq̃t. Qui fana & prætoria sumptuositate priuatorũ antecellit, non laudator, sed opprobrio afficitor. Nihil enim priuatũ magis magnificum ac præstantius publicis esse debet.

Qui diuitijs & pecunijs seruit contẽnitor, quasi pusillanimi & illiberalis, & obstupefactus à sumptuosis possessionibus, uitaq; Tragica, ac simplici animo esse censeatur. Qui enim est magnanimus longè ante omnia humana præcogitat, ac à nullo horum cùm acciderit, conturbatur.

Nemo turpia loquatur, ne cogitatione ad turpia opera propriùs accedat, & animũ impudentia & sceleribus repleat. Quæ enim honesta sunt & amabilia proprijs nominibus & à lege constitutis nuncupamus. Quæ uerò odio prosequimur, eorũ etiam nomenclaturam propter turpitudinem explodimus. Sit uerò & turpe, rem turpem eloqui.

Vxorem quisq; legitimam diligat, & ex ea prolem suscipiat. In nihil autem aliud suorum liberorum semen immittat: nec quod natura & lege preciosum est, illegitimè expendat, & flagitium perpetret. Natura enim ad liberos generandos, non ad libidinem semen procreat.

Vxorem aũt castam esse oportet, neq; impium coitum aliorum uirorũ admittere, quasi iusta iracundia Dæmonum incolas eijcientium & odia creantium occurrente.

Qui liberis nouercam superinducit laudem nõ consequatur, sed opprobrijs afficiatur quasi domesticæ dissensionis author.

Cæterùm oportet ea quæ prædicta sunt obseruare: qui ea uiolauerit ciuili execrationi obnoxius esto.

τοῖς Δὲ τύχῳ πενομένοις, καὶ μὴ Δὲ βίον ἀργὸν καὶ ἀκρατῆ. ἡ μὲν γὰ τύχη, πᾶσι κοινόν· ὁ Δὲ ἀργὸς καὶ ἀκρατὴς βίος, κακοῖς ἀνδράσιν ἴδιος.

Καλὸν Δ' ἔστω μὴ μωύειν ἐάν τίς τῳ σωίδῃ ἀδικοῦντι, ἵνα ἡ πολιτεία σώζηται, πολλὰς ἔχουσα τὰς εὐκοσμίας φύλακας. ὁ Δὲ μωύων, εὐσεβὴς ἔστω, & κατὰ τὸ οἰκειοτάτων ἐξαγγέλλων· ἀδὲν γὰρ ἐστιν οἰκειότερον πατρίδος. ἐμφανιζόντων Δὲ μὴ τὰ Δι' ἀκέσιον ἄγνοιαν γιγνόμενα, ἀλλ' ὅσων αὖ ἐκ προνοίας τι ἁμαρτάνωσιν. ὁ Δ' ἐμφανισθεὶς, αὖ ἐθελεχθρῇ τῷ μωύσαντι, μισείσθω ὑπὸ πάντων δίκαιο διδοὺς ἀχαρισίας, ἧς ἀποστερῆ τὸ ἰατρεύον τὰ μεγίστω νόσον ἰατρευόμενος ἀδικίαν.

Ἔστω Δὲ μέγιστα ἀδικήματα, Θεῶν καταφρόνησις, καὶ γονέων κάκωσις ἐκόσιος, καὶ ἀρχόντων καὶ νόμων ὀλιγωρία, καὶ ἐκόσιος ἀτιμία δικαιοσύνης. δικαιότατος Δὲ ἔστω καὶ ὁσιώτατος πολίτης, ὁ ταῦτα τιμῶν, & ἐμφανίζων πρὸς πολίτας, καὶ ἄρχοντας, κατὰ τῶν καταφρονούντων.

Τὸ περὶ κατρίδος ἀποθνήσκειν σεμνότερον ἔστω, ἢ γλιχόμενον ζῆν ἐγκαταλιπεῖν αὐτὴν, & τὸ καλόν. κρεῖττον γὰ τεθνάναι καλῶς, ἢ ζῆν αἰσχρῶς καὶ ἐπονειδίστως.

Χρὴ Δ' & τὰ τελευτώντων ἔκασον τιμᾶν, μὴ δακρύοις, μηΔὲ οἰκτοις, ἀλλὰ μνήμῃ ἀγαθῇ, & τῇ τὰ κατ' ἔτος ὡραίων ἀπιφορᾶ· ὡς ἀχαρισίας ἔσης πρὸς δαίμονας χθονίους, λύπης ὑπὲρ τὸ μέτρον γιγνομένης.

Βλασφημείτω Δὲ μηΔεὶς ἐπ' ἀδίκῳ βλάβῃ πρὸς μηΔενός θειότερον γὰ εὐφημία κακηγορίας.

Νομιζέσθω δὲ πολίτης ἀμείνων, ὁ τῆς ὀργῆς κρείττων, μᾶλλον τὸ Δι' αὐτὸν πλημμελοῦντος.

Ὁ ἱερὰ καὶ ἀρχεῖα ὑπεραίρων τῇ πολυτελείᾳ τῶν ἰδίων, μὴ εὐΔοξείτω, ἀλλ' ὀνειδιζέσθω. μηΔὲν γὰ ἔστω ἰδιωτικὸν, μεγαλοπρεπέστερον & σεμνότερον τὰ δημοσίων.

Ὁ πλούτῳ καὶ χρήμασι Δυναστεύων, καταφρονείσθω, ὡς μικρόψυχος ὢν, καὶ ἀνελεύθερος, καὶ καπηλεύων ὑπὸ κτημάτων πολυτελῶν, καὶ βίον τραγωΔούμενον, καὶ εὐτελὴς εἶναι τῷ ψυχῇ ὑπολαμβανέσθω. ὁ γὰ μεγαλόψυχος προΔιανοεῖται πάντα παρ' ἑαυτῷ τὰ παρ' ἀνθρώποις, καὶ Δι' ὀΔύνης θορυβεῖται ῥᾳστα, ὅταν παραπέσῃ.

Αἰσχρορρημονείτω Δὲ μηΔεὶς, ὅπως ἂν μὴ παροικοῦσα τῇ Διανοίᾳ ἔργοις αἰσχροῖς, μηΔὲ ἀναπίμπλῃ τῇ ψυχῇ ἀναιΔείας καὶ μιασμάτων. τὰ μὲν γὰ εὐφήμονα καὶ φίλα, τοῖς οἰκείοις ὀνόμασι, καὶ κειμένοις ὑπὸ τῶν νόμων, προσαγορεύομεν. προὸς ἃ Δὲ ἐχθρῶς ἔχομεν, ἐξιστάμεθα καὶ τῆς προσηγορίας Δι' τὸ αἰσχρόν. ἔστω Δὲ καὶ αἰσχρὸν, εἰπεῖν τὸ αἰσχρόν.

Γυναῖκα Δὲ τῷ κατὰ νόμους ἕκαστος σπερμάτω, καὶ ἐκ ταύτης τεκνοποιείσθω. εἰς ἄλλο Δὲ μηΔὲν προϊέσθω τέκνων τὸ αὐτῶν σπορέων· μηΔὲ τὸ φύσει καὶ νόμῳ τίμιον, ἀνόμως ἀναλισκέτω, καὶ ὑβριζέτω. ἡ γὰ φύσις τεκνοποιίας ἕνεκεν, οὐκ ἀκολασίας ἐποίησε τῷ σπορέων.

Γυναῖκα Δὲ σωφρονεῖν χρὴ, καὶ μὴ προσΔέχεσθαι σωφροσύνην ἀσεβῆ παρ' ἄλλων ἀνδρῶν, ὡς ἀπαντώσης νεμέσεως παρὰ Δαιμόνων καὶ ἐξοικιστῶν καὶ ἐχθροποιῶν.

Ὁ μητρυιὰν ἐπιγαμῶν μὴ εὐΔοξείτω, ἀλλ' ὀνειδιζέσθω, ὥσπερ ἄγτι & ὢν οἰκείας Διαστάσεως.

Χρὴ Δὲ ἐμμένειν τοῖς εἰρημένοις, τὸν Δὲ παραβαίνοντα, ἔνοχον εἶναι τῇ πολιτικῇ Δίκῃ.

Προσάσει ὁ νόμος, ἁπίσασθαι τὰ προοίμια τὰς πολίτας ἅπαντας, καὶ ἐν ταῖς ἑορταῖς μὴ τὰς παιᾶνας λέγειν, ᾧ αὐ προσάσει ὁ ἑσιάτωρ, ἵν' ἐμφυσῶσιν ἑκάστῳ τὰ παραγγέλματα.

Iubet autem lex, ut hæc proœmia à ciuibus omnibus teneantur, & in festis post pæanas memorentur, ab eo cui id conuiuator iniunxerit, ut præcepta illa singulorum ingenijs inserantur.

ZALEVCI PROOEMIVM LEGVM.

Τοὺς κατοικοῦντας τὴν πόλιν καὶ τὴν χώραν, πάντας πρῶτον πεπεῖσθαι χρὴ, καὶ νομίζειν θεοὺς εἶναι, καὶ ἀναβλέποντας εἰς οὐρανὸν, καὶ τὸν κόσμον, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς διακόσμησιν, καὶ τάξιν. ἀ γὰρ τύχης, ἀλλ' ἀνθρώπων εἶναι δημιουργήματα. σέβεσθαι δὲ τούτους καὶ τιμᾶν, ὡς αἰτίους ὄντας ἁπάντων ἡμῖν ἀγαθῶν, τὰ κατὰ λόγον γιγνομένων. ἕκαστον δὲν ἔχειν καὶ παρασκευάζειν δεῖ τὴν αὑτοῦ ψυχὴν, πάντων τὰ κακῶν καθαράν. ὡς ἀ τιμᾶται θεὸς ὑπ' ἀνθρώπου φαύλου, ἀδὲ θεραπεύεται δαπάναις, ἀδὲ τραγῳδίαις τὰ ἁλισκομένων, καθάπερ μοχθηροῦ ἀνθρώπου· ἀλλ' ἀρετῇ καὶ προαιρέσει τὰ καλῶν ἔργων καὶ δικαίων. διὸ ἕκαστον δεῖ εἰς δύναμιν ἀγαθὸν εἶναι, καὶ πράττει, καὶ προαιρεῖσθαι τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι θεοφιλῆ· καὶ μὴ φοβεῖσθαι τὰς εἰς χρήματα ζημίας μᾶλλον τὰ εἰς αἰσχύλα τινόντων· καὶ πολίτην ἀμείνονα ὀνομάζειν ἢ τὸν ὅσιον προῖέμενον μᾶλλον τὸ καλὸν ἢ δίκαιον. ὅσοις δὲ μὴ ῥᾴδιον πρὸς ταῦτα τὸν ὁρμὸν πεπεῖσθαι, τὸν δὲ ψυχὴν ἔχουσιν εὐκίνητον πρὸς ἀδικίαν, ὥστ' ἡμῖν παρηγγέλθω· πᾶσι τοῖς τοιούτοις πολίταις, καὶ πολίτισι, ἢ ξωοίκοις, μεμνῆσθαι θεῶν ὡς ὄντων, καὶ δίκας ἁπιπεμπόντων τοῖς ἀδίκοις· καὶ τίθεσθαι πρὸ ὀμμάτων τὸν καιρὸν τοῦτον, ἐν ᾧ γίνεται τὸ τέλος ἑκάστῳ τῆς ἀπαλλαγῆς τοῦ ζῆν. πᾶσι γὰρ ἐμπίπτει μεταμέλεια τοῖς μέλλουσι τελευτᾶν, μεμνημένοις ὧν ἠδικήκασι, καὶ ὁρμὴ τοῦ βούλεσθαι πάντα πεπρᾶχθαι δικαίως αὐτοῖς. διὸ δεῖ ἕκαστον παρ' ἑκάστων πρᾶξιν αἰεὶ συνοικεῖν τὸν καιρὸν τοῦτον, ὡς δὴ παρόντα. ἕτω γὰρ ἂν μάλιστα τοῦ καλοῦ ἢ τοῦ δικαίου φρονεῖν. ἐὰν δέ τῳ παρασῇ δαίμων κακὸς τρέπων πρὸς ἀδικίαν, ἁμαρτεῖν πρὸς ναοὺς, ἢ βωμοῖς, καὶ τεμένεσι, φεύγοντα τὴν ἀδικίαν, ὡς δέσποιναν ἀσεβεστάτην καὶ χαλεπωτάτην, ἱκετεύοντα τοὺς θεοὺς σωτῆρας αὐτῶν. ἰέναι δὲ καὶ πρὸς ἄνδρας δόξαν ἐπ' ἀνδραγαθίᾳ, ἀκακόμενον πρὸς εὐδαίμονα βίον, καὶ κακῶν ἀνδρῶν ἰμωρίης, ἵνα ἀποτρέπηται τὰ ἀδίκων ἔργων. * Δεισιδαμονῶν δαίμονας, ἀλάστορας. πάντας δὲ * τιμῶν θεοὺς τοὺς οἰκαρικοῦντες τὴν πόλιν, καὶ τοῖς ἄλλοις νομίμοις τοῖς πατρίοις * τοὺς θεούς. πάτρια δ' εἶναι τὰ κάλλιστα. πεπεῖσθαι δ' τοῖς νόμοις ἅπαντας· καὶ τοὺς ἄρχοντας αἰδεῖσθαι, καὶ ἐξίστασθαι, καὶ πείθεσθαι τὰ παραγγελλόμενον. ὡς μετὰ θεοὺς, καὶ δαίμονας, καὶ ἥρωας, γονεῖς τε καὶ νόμοι καὶ ἄρχοντες σύνεγγύς εἰσι τῶν ἡμᾶς παρ' ἀνθρώποις νῦν ἔχοντι, καὶ σωθησομένοις. πόλιν δ' φιλαιτέραν μηδεὶς ἄλλην ποιείσθω τὸν αὐτοῦ πατρίδος, ὡς θεῶν πατρώων νεμεσώντων. δὲ χὴ γὰρ εὐσεβείας φύεσθαι τοῖς τοιαῦτα ἐθελομένοις. εἰ δ' χαλεπώτερον, τὸ οἰκείας γῆς στερόμενον, ζῆν ἐπ' ἀλλοτρίας. ἐδὲν γὰρ ἐστιν οἰκειότερον πατρίδος. μηδὲ ἐχθρὸν ἀκατάλλακτον μηδεὶς μηδένα νομιζέτω τῆς πολίτ, οἷς ἐφήκασιν οἱ νόμοι μετέχειν τὸ πολιτείας· ὡς ὁ τοιοῦτος ὅτε ἄρξαι δύναιτ' ἄν, ὅτε δικάσαι καλῶς, τὸν θυμὸν ἔχων κυριώτερον τοῦ λογισμοῦ. μηδεὶς δ' λεγέτω κακῶς, μήτε κοινῇ τὴν πόλιν, μήτε ἰδίᾳ τῶν πολίτων. ἀλλ' οἱ τῶν νόμων φύλακες ἐπιμελείσθωσαν· τῶν ὠλημμελούντων, πρῶτον μὲν νουθε-

QVi ciuitatem & regionẽ incolunt eos omnes oportet esse persuasos, & censere esse Deos, respicientes in cœlum, & mundum & rerum in ipsis concinnam dispositionem, & ordinem: neq; enim fortunæ, neq; hominũ esse opera. Ipsos uerò colere & honorare, ut qui sint nobis authores omnium bonorum quæ aliqua ratione accidũt. Oportet ergò unumquenq; animam suã habere & ita cõparare ut à uitijs sit pura. Etenim non honoratur Deus à prauo homine, neq; colitur sumptibus, neq; tragicis impensis ut uitiosus quispiam: sed uirtute & instituto actionũ quæ honestę & iustæ sunt. Proinde oportet unumquenq; pro uiribus studere, ut bonus sit, tum actione, tum uoluntate, si Deo acceptus esse uelit: neq; magis reformidare mulctas quæ pecuniæ, quàm quæ honori infliguntur: & eum pro præstantiore ciue appellare qui mauult bonorũ, quàm honestatis & iustitiæ iacturam facere. Iis autem quos non est facilè ad hæc persuasione impelli, sed ad iniustitiam procliues feruntur, talia à nobis denunciata sint. Omnes huiusmodi ciues uiri & fœminæ, & conciues meminerint Deos existere qui iniustos iustè plectãt: ponantq; ob oculos tempus illud, in quo futurus est unicuiq; uitę exitus. Omnes enim morituros inuadit pœnitentia, cùm recordantur eorum quæ iniustè commiserunt, & tamen uellent à se omnia iustè fuisse facta. Idcirco unumquenq; in singulis actionibus de hoc tempore tanquã præsente cogitare debet: ita enim fiet ut cum maiore diligẽtia honestatem & iustitiam exerceant. Si uerò cuipiam malus Dæmon affuerit à quo ad iniustitiam conuertatur, ille ad templa & aras, & sacella commoretur, fugiens iniustitiam, tanquam dominam impiam maximè & molestissimã, Deosq; oret ut sibi ad eam propulsandum auxilium ferãt. Ad eos etiam accedat qui ob probitatem sunt illustres de beata uita & prauorum hominum ultione auditurus, ut ab iniustis actionibus deterreatur. Malos porrò genios solùm reformidabit: eos autem Deos colat quos ciuitatis etiam incolæ & alijs patrijs ritibus, quos ritus præstãtissimos censeat. Omnes etiã legibus obtemperent: Magistratus reuereantur, ijs assurgant, & eorum mandata exequantur. Etenim post Deos, Dæmonas, & Heroas, parentes, leges, & magistratus proximos honores sortiũtur apud homines qui sanæ sunt mentis & seruari uolunt. Ciuitatem autem chariorem nemo aliam faciat sua patria, quasi hoc Dij patrij iniquè ferant. Initium enim proditionis in ijs qui talia cupiunt innascitur. Insuper grauius est eum qui patria sua destituitur in peregrina uiuere. Nihil enim est nobis patria coniunctius. Nemo etiã quempiam è ciuibus quem leges participem ciuitatis esse patiuntur hostem irreconciliabilem sibi habẽdum esse existimet. Si quidem uir eiusmodi neque imperare, neque iudicare rectè possit, in quo ira ratione sit potentior. Ne quis autem uel ciuitati in commune, uel priuatim ciui maledicat. Sed legum custodes diligenter eos qui delinquunt obseruent, primùm quidem ferendo leges,

* Locus est mutilus. al δεισιδαμόνων, & cohæret superioribus. Ego ita existimaui posse legi, δείσας δὲ μόνον δαίμονας ἀλ. πάντας δὲ τιμᾶτω. * Hæc uerba hinc expungo, quæ paulo antè inserui, ubi in libro Gesneri duplex erat lacuna integrum locum, ut tam docui, restituẽdo.

deinde

deinde si non paruerint illos puniendo. Ex latis autem legibus si quæ non benè lata uideatur, in melius transferatur: ubi uerò manent omnes obtemperanto. Conditas enim leges ab hominibus superari, neq; honestum est neq; cõducibile: si quis uerò à meliore lege uictus contineatur, & honestũ est & utile. Eos autem qui hæc transilierint puniri oportet, quasi ciuitati maximorũ malorum causam inobedientiam astruentes. Magistratus uerò prefracti ac intractabiles ne sint, neq; ad offensionem iudicent, neq; cùm iudicant aut amicitiæ, aut odij, sed solius iusti meminerint. Ita enim iudicia, quàm iustissima ferent, digniq; erũt magistratu. Ergo seruos decet timore iustum aliquid facere, ingenuos uerò ac liberos pudoris & honestatis causa. Ideò tales oportet esse magistratus, ut eos subditi dignos censeant, quorum pudore teneantur. Si quis autem quondam ex iam cõstitutis legibus monere uoluerit, aut aliam inducere, ceruice in laqueum sublata, de ea populum commonefaciat: & si collectis suffragijs uideatur soluendam esse legem, aut eam quæ infertur amplectendam, illæsus esto: si uerò prior rectior & melior uideatur, aut quæ infertur iniusta sit, is qui aut eam mouit aut hanc induxit, constricto laqueo moriatur.

τῆντες· ἐὰν δὲ μὴ πίθωνται, ζημιῶντες. τ̃ δὲ κειμένων νόμων ἐάν τις δοκῇ μὴ καλῶς κεῖσθαι, μετατίθεμεν ἐπὶ τὸ βέλπιον. μενόντων ὴ πάντας πιθαρχεῖν * ὡσ' ἀνθρώπων μὲν ἡττᾶσθαι τοὺς κειμένους νόμους, ἃ καλὸν, ἁδὲ συμφέρον· ὡσὸ ὴ νόμος * βέλπιον ὡς ἡττώμενον καθαιρατεῖσθαι, καὶ καλὸν καὶ συμφέρον. τοὺς δὲ ταῦτα παραβαίνοντας χρὴ κολάζειν, ὡς κατασκευάζοντας τῇ πόλει μεγίστων κακῶν ἀρχὴν, ἀναρχίαν. ἄρχοντας ὴ μὴ εἶναι αὐθάδεις, μηδὲ πρὸς ἐπήρειαν κρίνειν, μηδὲ μεμνῆσθαι κρίνοντας φιλίας, ἢ ἔχθρας, ἀλλὰ τ̃ δικαίου. ὕτω γὰρ ἀποδώσουσι τοὺς κρίσεις δικαιοτάτας, καὶ τ̃ ἀρχῆς ἔσονται ἄξιοι. τοὺς μὲν ἓν δούλους πρέπει διὰ φόβον πράττειν τὰ τ̃ δικαίων, τοὺς δ' ἐλευθέρους δι' αἰδῶ καὶ τὸ καλόν. διὸ χρὴ καὶ τοὺς ἄρχοντας εἶναι τοιούτους, ἵν' ἔχωσιν οἱ ἀρχόμενοι τοὺς ἀξίους αἰχμώης. ἐὰν δέ τις βούληται τ̃ κειμένων νόμων κινεῖν, ἢ ἄλλον εἰσφέρειν νόμον, εἰς βρόχον εἶραι τ̃ τραχήλου, λεγέτω τοῖς πολίταις πρὸ αὐτοῦ. καὶ ἐὰν μὲν διαψηφιζομένων δόξῃ λελύσθαι τ̃ νόμον, ἢ ὡσὰρχειν τ̃ εἰσφερόμενον, καὶ αὐτὸν ἀθῶον εἶναι. ἐὰν ὴ ὁ πρότερον ὑπάρχων μᾶλλον δοκῇ καλῶς ἔχειν, ἢ ὁ εἰσφερόμενος ἢ ἄδικος, πιθναίνειν τὸν κινοῦντα ἢ εἰσφέροντα νόμον, ἁπαραθέντα βρόχου.

* addo ὡς. G.

* lego βελτίονος ἡττώμενον. G.

DE OECONOMICA ADMINISTRATIONE. CALLICRATIDÆ LACONIS, EX LIBRO de Familiarum fœlicitate.

HOc igitur uniuersum existimandum est constitutionẽ esse cõmunionis cognatę ac naturalis. Omnis aũt cõstitutio ex dissimilib. quibusdá contrarijs cõflatur, & ad unũ aliquid quod sit optimum cõponitur, ac ad cõmune emolumentũ refertur. Qui enim Chorus appellatur, constitutio quædã est Musicæ cõmunionis, & ad cõmune aliquid refertur, nempe cõcentũ. Præterea etiã constitutio corporis circa nauẽ ex quibusdá dissimilib. & cõtrarijs cõstituitur, & ad aliquid qd' sit optimũ cõposita est, nẽpe gubernatorem, & ad cõmunẽ utilitatẽ refertur, nimirũ felicẽ nauigationẽ. Sic etiã familia, cũ sit cõstitutio naturalis cõmunionis ex quibusdá dissimilib. constituta est quæ sunt ppriæ eius partes, & ad unum aliquod optimũ cõposita est, nimirũ patrẽfamiliâs: ac ad cõmunẽ utilitatẽ refertur, nẽpe cõcordiá. Et ut paucis dicã, omnis familia, nõ secus ac musicũ organũ his tribus indiget, instructione, concinnitate, & cõtrectatione quadã ac usu musico. Instructio igitur est, cõpositio omnium eius partium, ex quibus cõpletur uniuersa ac tota cõstitutio naturalis cõmunionis. Partium aũt illius duæ sunt primę & maximæ. Homo, & ipsa possessio, nempe id quod regitur, & usum præbet. Vt ipsius animalis primæ & maximę partes sunt, anima & corpus: & anima quidẽ est, ea quæ moderatur ac utitur: corpus uerò id quod moderationem & usum sui exhibet, ac concedit. Et opes quidem ac facultates instrumentum est ascititium uitæ humanæ: corpus uerò natiuum & cognatũ animæ instrumentum. Hominum uerò qui familiam absoluunt, alij quidem cognati, alij uerò affines: Et cognati quidem ij sunt qui ab eodem sanguine producuntur, aut qui eandem habent originem, ex ijs qui primi genus illud disseminarunt: Affines uerò cognati ascititij qui initiũ ex cõmunione cõiugij accipiũt.

Ὁ μὲν ὢν ὅλον ὑπολαπτέον ἦμεν σύστεμα κοινωνίας συγγενικᾶς. σύστεμα ὴ πᾶν ἔκ τινων ἐναντίων ἀνομοίων σύγκειτ), καὶ ποτὶ ἕν τι τὸ ἄριστον σωτέτακτ), καὶ ἁπὶ τὸ κοινὸν συμφέρον ἐπαμφέρετ). ὅ, τε γὰρ ὀνυμαινόμεν χορὸς σύστεμά τι ἐντὶ κοινωνίας ὠφελικᾶς, καὶ ποτὶ ἅν τι κοινὸν ἐπαμφέρετ) τὰν σωφροσύναν. ἔτι καὶ τὸ σύστεμα τῶ σώματ· ὠφὲι τὰν ναῦν ἔκ τινων ἀνομοίων καὶ ἐναντίων σωέστακε, καὶ ποτὶ ἕν τι τὸ ἄριστον σωτέτακτ) τ̃ κυβερνάταν, καὶ ἁπὶ τὸ κοινὸν συμφέρον ἐπαμφέρετ) τὰν εὐπλοιαν. ἔτω ὴ καὶ ὁ οἶκ·, σύστεμα κοινωνίας συγγενικᾶς ἐστάρχων, ἔκ τινων ἀνομοίων σωέστακε τ̃ ἰδίων μερέων, καὶ ποτὶ ἕν τι τὸ ἄριστον σωτέτακτ) τ̃ οἰκοδεσποτάταν, καὶ ποτὶ τὸ κοινὸν συμφέρον ἐπαμφέρετ) τὰν ὁμοφροσύναν. * ὡς δ' ἀπλῶς εἰπεῖν, πᾶς ὁ οἶκ· καθάπερ ψαλτήριόν τε ὢν τούτων χρήζει τυχὲν, ἐξαρτύσι·, σωαρμογᾶς, ἁφᾶς ἴν· καὶ χρήσιος μωσικᾶς. ἐξάρτυσις μὲν ὧν ἐντι, ἃ σώθεσις τ̃ * αὐτῶν μερῶν ἁπάντων, ἐξ ὧν συμπλαρῶτ) τὸ, τε ὅλον καὶ τὸ πᾶν σύστημα τᾶς συγγενικᾶς κοινωνίας. τ̃ δὲ μερέων * αὐτῆς, δύο πρᾶτα καὶ μέγιστα· ἄνθρωπ·, καὶ κτᾶσις τὸ κυβερνώμενον, καὶ τὰν χρᾶσιν ἐμπαρεχόμενον. ὥσπερ ὴ καὶ ζώω τὰ πρῶτα μέρεα καὶ μέγιστα, ψυχὰ δὲ σῶμα· καὶ ψυχὰ μέν ἐντι τὸ κυβερνῶν καὶ χρεώμενον, σῶμα ὴ τὸ κυβερνώμενον, καὶ τὰν χρᾶσιν ἐμπαρεχόμενον· καὶ ὁ μὲν βί·, ὄργανον ἁπίκατον ζωᾶς τᾶς ἀνθρωπίνας, τὸ ὴ σῶμα, ὄργανον σύμφυτον τῇ συγγενεῖ τᾶς ψυχᾶς. τ̃ ὴ συμπλαρόντων τ̃ οἶκον ἀνθρώπων, τοὶ μὲν συγγενέες· τοὶ δ' οἰκῆοι. οἱ συγγενέες μὲν, ἀπὸ τ̃ αὐτᾶ αἵματ· γινόμενοι, ἢ τὰν αὐτὰν ἀρχὰν ἔχοντες, ἐκ τ̃ πρωτοφανῶν πρώτων τὸ γίν·. οἰκῆοι ὴ ἁπίκατοι συγγενέες, ἀπὸ τᾶς τῶ γάμω κοινωνίας λαμβάνοντες τὰν κτησιν.

* αὐτῆς. G. Ego αὐτῆς ut sup.

ἔτι ἢ τυγχανόντι, ἤτοι πατέρες, ἢ ἀδελφοὶ, ἢ μητροπάτορες, ἢ * πατροπάτορες, ἢ εἰ γέ τι τούτων ἔχοντες τῆ εἰς τὴ γάμον συνελθόντων. εἰ ἢ καὶ τὸ τῶ φίλων ἀγαθὸν ὅλῃ τῆ οἴκον ἐπαμφέρεται (μέζων γὰρ ἔτως γίνεται καὶ μεγαλοπρεπέστερος, ἐ μόνον ἐσία καὶ συγγενεία πλήθυσμος γενόμενος, ἀλλὰ καὶ φίλων πολυανθρωπία.) φανερὸν ὡς καὶ τοῦτο μέζονα ποιεῖ τὸν οἶκον, τὸ ἐπαγωγὸν εἶδος τῆς φιλίας, συγκαταριθματέον ἐν τοῖς συμπληρώσι τῶ οἴκω. τῆ δὲ κτήσεως, ἃ μὲν ἐστὶν ἀναγκαία· ἃ δὲ ἐλευθέριος. ἀναγκαία μὲν, ἃ παῖδας ἐξυπηρετοῦσα τὰς τῶ βίω χρείας· ἐλευθέριος ἢ, ἃ ποτὲ κόσμον ἢ * ἀγωγὴν ἄγουσα τὸν ἄνθρωπον, ὥστε μὴ ἑτέρων δέεσθαι. ἃ δὲ ὑπερβάλλοισα κόσμον ἐλευθέριον καὶ * διεξαγωγὴν, καταρχὰ ὕβρεως καὶ ὀλέθρου ῥιζοῦται τοῖς ἀνθρώποις. ἀνάγκη γὰρ τοὺς πολλὰ ἔχοντας, πεπυφῶσθαι πρῶτον, πεπυφωμένους δὲ ἀλαζόνας γίνεσθαι· ἀλαζόνας δὲ νομιζομένους, ὑπερηφάνως ἡμῖν, καὶ μήτε ὁμοίως μήτε ἴσως ὑπολαμβάνειν τοὺς συγγενέας, καὶ ὁμοφύλους, καὶ φυλέτας· ὑπερηφάνως δὲ νομιζομένους, ὑβριστὰς ἡμῖν ὕβρις δὲ πάσας ἔχαρον καὶ πέρας, ὀλέθρου. ὅκα ἕν ἐν οἴκῳ καὶ πόλει πλεισταζῃ, τὰ περιττὰ τὴ νομοθέτην δεῖ περικόπτειν ἢ περιτέμνειν, ὡς ἀγαθὸν γεωργὸν τὰ φύλλα μὴ ἀνιέντα τὰς κτήσιος. τῶ ἢ συγγενικῶ ἢ οἰκειακῶ μέρεος τῶ ἀνθρώπω τελεῖόν εἶδος. τὸ μὲν γὰρ ἐνὶ ἄρχον· τὸ δὲ δεχόμενον· τὸ δὲ ὑπηκρον τῶ οἴκω καὶ τὰς συγγενείας. καὶ ἄρχον μὲν ὁ ἀνήρ· δεχόμενον ἢ ἡ γυνά· ὑπήκρον δὲ τὸ γεννᾶν ἐκ τούτων.

αὐτόθι

* Ἐ πὶ τὰς πρακτικὰς καὶ ξ' λογισμὸν δεχᾶς, ἃ μέν ἐστι δεσποτικὰ, ἃ δὲ ὑπηρετικὰ, ἃ δὲ πολιτικά. καὶ δεσποτικὰ μέν ἐνὶ, ἃ τῶ ἰδίῳ συμφέροντος ἄρχοισα, ἀλλ' ἃ τὴ δεχομένων. ταύταν γὰρ ἄρχει τὴν ἀρχὴν ὁ μὲν δεσπότας, τὴ δούλων· ὁ δὲ τύραννος, τὴ ὑποτεταγμένων. ὑπηρετικὰ δὲ ἕνεκα τῶν δεχομένων, ἀλλ' ἐχ * αὐτᾶς. ταύταν δ' ἄρχουσι ταὶ δεχαὶ τοὶ μὲν ἀλείπται, τὴ ἀθλητῶν· καὶ τοὶ ἰατροὶ, τῶν νοσεόντων· καὶ τοὶ διδάσκοντες, τῶν διδασκομένων. ἃ γὰρ * αὐτοῖς τὸ συμφέρον, ἀλλὰ τοῖς ἀρχομένοις πολιτεύνται· τοῖς μὲν καμνόντεσσιν, τοὶ ἰατροί· τοῖς δὲ σωμασκεῦσιν, τοὶ ἀλείπται· τοῖς δὲ ἀνεπιστάμοσιν, οἱ ὑπηρέτεμενες. πολιτικὰ δέ ἐστι ἀρχὰ, ἅτις τέλος ἔχει, τὸ κοινᾶ συμφέρον καὶ τὴ ἀρχόντων καὶ τὴ ἀρχομένων. κατὰ γὰρ ταύταν ταὶ δεχαὶ, ἐν μὲν τοῖς ἀνθρωπίνοις, ὅ, τε οἶκος καὶ ἁ πόλις συνήρμοσται· ἐν δὲ τοῖς θείοις ὁ κόσμος, μίμαμα δ' οἶκος καὶ πόλις, κατ' αὐταὶ ἀναλογίαν τᾶς τῶ κόσμω διοικήσεως. δεχὰ μὲν γὰρ τὸ θεῖον, τᾶς φύσις, ὅτε τὸ * ἐκείνων συμφέρον σκοπεύμενον, ὅτε μαὶ τὸ ἴδιον ἀπολελυμένως, ἀλλὰ τὸ κοινᾶ. καὶ διατᾶτο παγορεύεται ὁ κόσμος, ἀπὸ τᾶς τῶν πάντων διακοσμάσις, πᾶ' ἃ τὸ ἄριστον συντεταγμένος. τὸ δ' ἐν ἐστιν ἄριστον αὐτὸς, ὅπερ ἐστὶ κατ' αὐταὶ ἔννοιαν, ζῶον ἀρέμνιον, ἄφθαρτον, δεχά τε καὶ αἰτία τᾶς τὴ ὅλων διακοσμάσις. ἐπεὶ ὦν καὶ ὁ ἀνὴρ * δεχὰ τᾶς γυναικὸς, ἤτοι τὰν δεσποτικὰν ἀρχὴ ἀρχὰν, ἢ τὰν ὑπηρετικὰν, ἢ τὸ γε ἔχαρον, τὰν πολιτικὰν * ἀρχὴ. ὅτε γὰν δεσποτικὰν δεχὰν· κἀδεὴ γὰρ κ' ὑπημέλετο τᾶ αὐτῶ γυναικός. ὅτε ταὶ ὑπηρετικαὶ καθάπαξ· καὶ αὐτὸς γὰρ μέρος ἐντὶ τᾶς κοινωνίας. ἀπολείπεται ὦν, ταὶ πολιτικαὶ, καθ' αὐτίδεται ἢ ὁ ἄρχων κ' ὁ ἀρχόμενος τὸ κοινᾶ συμφέρον. διόπερ καὶ ὁ

*προπάτορες. Ges. Sed lectio in textu recepta conuenit sensui.

*ἀγωγαὶ. G.

*ἔπειτα.

*αὐτᾶς.

*αὐτοῖς.

*ἐκείνας.

*ἄρχει.

* hoc ἄρχη uel præcedens uidetur redundare.

Hi uerò sunt, uel patres, uel fratres, uel aui materni, uel aui paterni, aut aliquid tale horum habent qui nuptijs coniunguntur. Si uerò etiam amicorum bonum ad familiam refertur (hoc enim pacto maior fit & magnificentior, nõ solùm substantia & cognatione adaucta, sed etiam amicorũ numerosa multitudine) manifestum est ex hoc ipso familiam ampliorem fieri, sociale genus amicitiæ in familiæ absolutione connumeranda est. Possessionis uerò alia est necessaria, alia liberalis. Necessaria quidem, quæ uitæ necesitatibus subministrat: liberalis uerò quæ ad ornatũ & oblectamentum deducit hominem, ut alijs non indigeat. Quę autem ornatum liberalem & oblectamentum excedit, ad initium contumeliæ & exitij inter homines radices agit. Necesse enim est eos qui multa possidẽt primùm intumescere: ubi uerò intumuerunt fastuosos fieri: Vbi fastuosi facti sunt superbi re, & neq; similes, neq; æquales existimare cognatos, gentiles ac contribules suos. Vbi uerò superbiores facti sunt, cõtumelioſos ac proteruos esse. Contumeliæ autem ac proteruiæ omnis extremũ est ac finis, exitium. Cùm ergo in familia ac ciuitate facultatum erit superfluitas, officium est legislatoris superflua resecare & amputare, instar periti agricolæ frondes nimium luxuriantes. Cognatæ uerò & domesticæ partis hominis tres sunt species. Prima enim imperat: altera paret: tertia auxiliaris est familiæ & cognationis: & imperat quidẽ uir, paret uxor: auxiliatur uerò, quod ex utroque progenitum est.

Ibidem.

Ad hæc actiui & rationalis imperij aliud est herile, aliud præfectoriũ, aliud ciuile. Ac herile quidem est, quod ad suum, non ad subditorum cõmodum imperat. Ista enim ratione dominus quidem seruis, tyrannus uerò subditis imperat. Præfectorium uerò subditorum non uerò propriam utilitatem spectat. Et eo genere imperij imperant aliptæ athletis, medici ægrotis, præceptores discipulis. Neq; enim in suam, sed in subditorum gratiam totam utilitatem procurãt: ægrotantium quidem medici, corpus uerò exercentiũ aliptę: indoctorũ deniq; docti. Ciuile autem imperium est, cui finis est propositus communis utilitas, tam eorum qui imperant, quàm qui subditi sunt imperio. Secundum enim hoc genus imperij in rebus humanis, tum familia, tum ciuitas concinnatur: in diuinis autem mundus. Familia autem & ciuitas secundũ cuiusq; porportionem administrationem mundi imitantur. Numen enim naturæ est initium, quod neq; illius commodum, neq; proprium separatim sed cõmune spectat. Et idcirco appellatur κόσμος, (id est mundus) à concinna omnium rerum dispositione, ad unum aliquod bonum conformatus. Illud autem ipsum bonum est ipse Deus qui est secundum cogitationem animal cœleste, corruptionis expers, principium & causa concinnę omnium dispositionis. Cùm ergo uir regat mulierem, nimirum aut herili regit imperio, aut præfectorio, aut denique ciuili. Atqui herili imperio non imperat, curam enim eamque sedulam suæ uxoris gerit: neque omnino præfectorio, nam & ipse pars est communionis. Reliquum est ergo ut ciuili utatur imperio, secundum quod tùm is qui imperat, tum is qui est sub imperio, communem utilitatem statuunt. Itaque & coniugium ad uitæ commu-

communionem cõstituitur. Qui ergo ex uiris herili utũtur imperio odium uxorum sibi cõciliant: qui præfectorio, negliguntur. Viderentur enim quasi uxorum appendices uel assectæ, & adulatores. Qui uerò ciuili, & admirationi sunt, & diligũtur. Vtrunq; autem erit, si tum uoluptate, tum grauitate conditum quispiam imperium exerceat: & uoluptatem quidem in amando: grauitatem uerò nihil uile, aut humile committendo.

Ibidem.

Qui autem uxorem ducere cupit ducat eam oportet pro ratione suæ sortis: ut neque facultate sua maiores neque minores nuptias contrahat sed pro ratione propriæ facultatis. Qui enim supra suam facultatem contrahunt de principatu contendunt: Ea siquidem quæ diuitijs & genere superat maritum regere præoptat: ille uerò indignum censet præterq; naturam cedere. Qui uerò minores sua facultate, dignitatem & amplitudinem familiæ simul tollunt. Musicum autem imitari oportet, qui cum proprium tonum uocis noscat, ita conatur mediam constituere, ut & acui & deprimi sufficienter possit, & neq; rumpatur, neque intensionem relinquat. Pari ratione oportet nuptias cõtinuare ad proprium tenorem animæ, ut coniuges non solùm in secunda sed etiam in aduersa fortuna consentiant. Qui ergo nuptias affectat, oportet eum tutorem, dominum, ac præceptorem suæ uxoris esse: ac tutorem quidem in eius rebus diligenter curandis: dominum uerò in regendo & dominando: præceptorem ac doctorem ea docendo quæ decet. Hoc autem maximè continget, siquis probitate parentum explorata puellam florentem annis duxerit. Quæ enim primò nubunt facilius informari, & inflecti possunt, & ad discendum ingenioſæ sunt ac acutæ, & ad timendos diligendosq; maritos suos.

γάμ@ ὅτι βίᾳ κοινωνίαν συνίστασιν. οἱ μὲν οὖν τὰν δεσποτικὰν ἄρχοντες ἀρχὰν τ̃ ἀνδρῶν, μισεῦνται ὑπὸ τ̃ γυναικῶν· οἱ δὲ τὰν ὑπηρετικὰν, καθ' Φρονέον@. προσθήκαι γὰρ αὐ φαίνοιντο τ̃ γυναικῶν, καὶ κόλακες. οἱ δὲ τὰν πολιτικὰν, καὶ τιμώμενοντα καὶ φιλέονται. ἀμφότερα δὲ τοῦτα ἐστῖ, ἀλλὰ ἀδονᾷ καὶ σεμνότητι κεκραμένα πολιφέρηταί τις τὰν ἀρχάν, τὰν μὲν ἀδονάν, ἐν τῷ ἀγαπᾶν πολιφερόμεν@· τὰν δὲ σεμνότητα, ἐν τῷ μηδὲν εὐτελὲς, μηδὲ ταπεινὸν πράττειν.

αὐτόθι

* Γαμίσκονται ὦ δεῖ γαμεῖν, ποτὶ τάν * αὐτῶ τύχαν. ἵνα μήτε ὑπὲρ τὰν δύναμιν, μήτε μείονα τᾶς δυνάμι@ τ̃ γάμον ἐπάγηται, ἀλλὰ ποτὶ λόγον τᾶς ἰδίας δυνάμι@. οἱ μὲν γὰρ ὑπὲρ ταὶ δυνάμιν ἐπάγοντις, σασιάζονι μὰ τὰν ἀγεμονίαν. ἃ μὲν γὰρ τῷ πλάτῳ & τῷ ἤθει καθυπερέχοισι τᾶνδρὸς ἄρχειν προαιρεῖται, ὁ δὲ ἀνάξιον ἀγεῖται, κ̀ παρὰ φύσιν συγχωρέν. οἱ δὲ μείονα τᾶς δυνάμι@, τὸ ἀξίωμα καὶ τὸ μέγεθ@ τῶ οἴκω σωαγρᾶνι. δεῖ δὲ τ̃ μωσικὸν μιμεῖσθαι, ὃς τ̃ ἴδιον τόνον τᾶς φωνᾶς ἐκμαθὼν, ἅτως πρᾶται τὰν μέσων καθιστάμεν, ἅπως & ὑπὸ τὰ ὀξέα, & ὑπὸ τὰ βαρέα διαρκέσαι δύνα@, & μήτε ῥήξῃ, μήτε ἀπολίπῃ τ̃ πᾶσιν. ἅτως ἂν δεῖ & γάμον συναρμόζεσθ ποτὶ τ̃ ἴδιον τόνον τᾶς ψυχᾶς, ὅπως μὴ μόνον ἐν εὐτυχίᾳ συνεκτέχειν ἀλλήλοις δύνωντι, ἀλλὰ & ἐν δυσυχίᾳ ποτὶ λόγον δὲ μασδόμενον τ̃ γάμον, δεῖ καὶ ὑπήκοον καὶ κύριον καὶ ὑπηρέταν τᾶς αὐτῶ γυναικὸς ἦμεν. ὑπήκοον μὲν, τῷ φρονεῖν τ̃ ἐκείνας. κύριον δὲ, τῷ ἄρχειν καὶ κυριεύειν· διδάσκαλον ὄ, τῷ διδάσκειν τὰ δέοντα. ἧρ δ' ἐσεῖται μάλιστα, ἅτα τὶς ἀγαθῶν προγόνων σκοπασάμεν@, παῖδιον ἀγαμάζοιν γαμίσκῃ. καὶ γὰρ εὐπλασοι, καὶ εὐάγωγοι τυγχάνονι πρωτογύμφοι καὶ ποτὶ τὸ μαθὲν εὐφυῶς ἔχονι, καὶ ποτὶ τὸ φοβηθῆμεν, καὶ ἀγαπᾶξαι τ̃ αὐτῶν ἄνδρα.

*γαμάσῃ ὄντα.
*αὐτῷ.

Included parenthesi addidi: Gesnerus in sua uersione & nos nũc in Græco putauimus esse supplendũ.

PERICTYONES EX LIB. DE MVlieris concinnitate.

HArmoniã, mulier, idoneè instituere oportet prudentia & temperantia plenã. Oportet enim omnino sapere animam ad uirtutem. Quocirca erit, & iusta, & fortis, & prudens, & frugalitate decorata, ac gloriæ inanis inimica. Ex his enim actiones honestę oriuntur uxori, tum erga se, tum erga uirum, & liberos, & familiam: sæpe etiam erga ciuitates, siquidem ciuitates, aut gentes talis regat, ut in Regno uidemus. Si ergo cupiditatem & iracundiam uicerit, diuina etiam fiet illa harmonia. Itaque neq; illegitimi amores illam persequentur, sed maritum, liberos, & totam deniq; familiam amabit. Quæcunq; enim aliena cubilia amant, ipsæ etiam omnes qui sunt in familia tam liberos, quàm seruos odio prosequuntur, & struũt dolos marito, & ei mendacia aduersus omnes confingũt, ut solę uideãtur beneuolentia præstare, & familiam regãt, ocij amantes. Ex his enim exitium ijs omnibus contingit quæcunq; ipsis & marito communia sunt. Et hęc quidem hactenus. Corpus uerò ad moderationem naturæ ducendum est, quod alimentum, uestes lauacra, unctiones, capillorum posituram, & quæcunque ex auro & gemmis ad ornatum comparatæ sunt spectant. Quotquot enim sumptuosa omnia edunt, bibunt, induunt, & gestant mulieres, ad nequitiæ

Τὴν ἁρμονίαν γυνὰ ἱκανώσασθαι δεῖ φρονήσιός τε καὶ σωφροσύνης πλείω. κάρτα γὰρ ψυχὰν πεπύσθαι δεῖ εἰς ἀρετάν. ὥς' ἔσαι & δικαία κ̀ ἀνδρεία, κ̀ φρονέουσα, καὶ αὐταρκὴς καλλωπομένα, καὶ κενὰν δόξαν μισέουσα. ἐκ τούτων γὰρ ἔργματα καλὰ γίνεται γυναικὶ ἐς αὐτάν τε καὶ ἄνδρα, καὶ τέκνα, & οἶκον· πολλάκις ὄ & πόλεις, εἴγε πόλιας, ἢ ἔθνεα ἢ τοίᾳ γενεατῶοι, ὡς ὑπὸ βασιλῆος ὁρέμεν. κρατέουσα ἂν θυμίας καὶ θυμᾶ, θεία καὶ ἁρμονία γίγνεται. ὥστε ἀδὲ ἔρωτες αὐτὰν ἄνομοι διώξουσιν, ἀλλ' ἐς ἄνδρα τε & τέκεα, κ̀ τ̃ οἶκον ξύμπαντα, χιλίαν ἕξει, ὁκόσαι γὰρ ἐραστρίαι τελέθουσιν ἀλλοτρίων λεχέων, αὗται κ̀ πολέμιαι γίγνονται πάντων τ̃ ἐν τῇ οἰκίᾳ ἐλεύθερων τε καὶ οἰκετέων. & * σωτίθεται δόλους ἀνδρὶ, καὶ ψεύδεα κατὰ πάντων μυθίζεται πρὸς τοῦτον, ἵνα μένῃ δοκέῃ διαφέρειν εὐνοίᾳ, καὶ τ̃ οἰκίης κρατῇ, ἀργίαν φιλέουσα. ἐκ τούτων γὰρ φθορὴ γίνεται συμπάντων οἰκέων αὐτῇ τε κ̀ τῷ ἀνδρὶ ξυνά ἐστι. κ̀ ταῦτα μὲν ἄχρι τῶνδε λελέχθω. σκιῶ@ δὲ ἄγαν χρὴ πρὸς μέτρα φύσι@, προφῆς τε περὶ εἱματίων, & λουτρῶν, κ̀ ἀλείψεων, & τελχῶν θέσιος, κ̀ τῶν οἰκέων ἐς κόσμον ἐστὶ χρυσᾶ κ̀ λίθων. ὁκόσαι γὰρ πολυτελέα πάντα ἐσθίουσι κ̀ πίνουσι, κ̀ ἀμπέχονται, κ̀ φορέουσι γυναῖκες, ἐς ἀμαρτίαν

* Ego numerũ pluralẽ in uersione continuè posui.

ἔποιμον κακίης συμπάσης, ἔς τε λέχεα καὶ ἐς τὰ ἄλλα ἀδικοπρηγέες. λιμὸν ὦν καὶ δίψαν ἐξακέσασθαι δεῖ μάνον, κνίφῳ ὀκ τῷ εὐτελέων, *κνίφῳ ῥίγος, κνίφῳ νάκος, κνίφῳ σισύρῃ. βρωτῆρας δ' εἶναι τῷ τηλόθεν, ἢ τῷ πολλῷ πωλεομένων, ἢ τῷ ἐνδόξων, κακίη δ' ἐχὶ μικρὰ πέφαται. * ἢ ἀλφάσθαι ἔμαλλα εἰκότα λίνῳ, καὶ * ποικίλῳ ἀπὸ θαλασσίης βάπτους ἁλός, ἢ ἄλλης χρόης πολυτελέως, μωρίη πολλή. σκίῳ δ' ἐθέλειν μὴ ῥιγέειν, μηδὲ γυμνὸν εἶναι, χάριν εὐπρεπείης, ἄλλως δ' ἀδενὸς χρήζειν. δόξαν δ' ἀνθρώπων μεταμαθίης, ἐς τὰ κενεά τε καὶ ἀσθενέα ἰέναι. ὥς τε χρυσὸν ἀμφιθήσειν, ἢ λίθον Ἰνδικὸν, ἢ χώρης ἐόντα ἄλλης· ἀδὲ πολέξεσθαι πολυτεχνίῃσι τρίχας, ἀδ' ἀλείψειν Ἀραβίης ὀδμῇς ἐμπνέοντα· ἀδὲ χρίσειν πρόσωπον λύκαίνοισι, ἢ ἐρυθραίνοισι ξύστῳ, ἢ μελαίνοισι ὀφρύας τε καὶ ὀφθαλμὸς, ἢ τῷ πολίῳ τρίχα βαφῇσι τεχνωμένην, ἀδὲ λάσθαι θαμινά. ἡ γὰρ ταῦτα ζητέουσα, θηητῆρα ζητεῖ ἀκρασίης γυναικήης. κάλλος δὲ τὸ ὀκ φρονήσιος, ἐχὶ τὸ ὀκ τούτων, αὐθάνει τῇς γιγνομένοισιν εὖ. ἀναγκαῖα δὲ μὴ ἡγέεσθω εὐγενίῃ καὶ πλούτου, καὶ μεγάλης πόλιος· πάντως χρέεσθαι, καὶ δόξαν, καὶ φιλίῃ ἐνδόξων καὶ βασιληίων ἀνδρῶν. λυπέει μὲν γὰρ ἔη, ἀπιζητέειν δ' οὐ πιέει. τὰ τῶν γὰρ δίχα φρονίμη γυνὴ ζωὴ δ' οὐ κωλύεται. κνίφῳ * ἔη ταῦτα ἅπερ λελέχαται, τὰ μεγάλα καὶ θαυμαζόμενα, μή ποτε διζέσθω ψυχὴ· ἀλλὰ καὶ * ἄπαν αὐτῶν ἁδιζέσθω. βλάπτει γὰρ μᾶλλον ἐς ἀτυχίῃ ἐλθόντα, ἢ ὠφελέει. τάρβος γὰρ ἐμβάλλει τε καὶ φθόνον, καὶ βασκανίη πρόσκειται, ὥστε ἐν ἀπειρεξίῃ ὀκ ἂν χρήσιτο ἡ γυνή τις. θεὸς δ' σέβειν δεῖ, ἐς εὐελπισίῃ εὐδαιμονίης, νόμοισί τε καὶ θεσμοῖσι πατρίοισι. μετὰ δὲ τούτους μυθέεσθαι τὰς θεὰς γονέας τιμᾶν καὶ σέβειν. ἔτι γὰρ ἴσαι θεοῖσι πάντα πέλονται, καὶ πρήσσουσι τοῖς ἐγγόνοισι. πρὸς δὲ τὸν ἄνδρα τὸν ἑαυτῆς, ζώην ὡς δεῖ δεῖ νομίμως καὶ πρηγύως, μηδὲν ἐννοεομένῳ ἰδίῃ, ἀλλ' ἑωυτὴ τηρεῦσαν καὶ φυλάσσουσαν. ἐν τούτῳ γάρ ἐστι τὰ ξύμπαντα. φέρειν δὲ χρὴ τῶ ἀνδρὸς πάντα, κνίφῳ ἀτυχῇ, κνίφῳ ἁμάρτῃ, κατ' ἄγνοιαν, ἢ νοῦσον, ἢ μέθῃ, ἢ ἄλλῃσι γυναιξὶ συγγένηται. ἀνδράσι μὲν γὰρ ἔπιχωρέει ἁμαρτίη ἄυτη· γυναιξὶ δ' οὐκέτι, τιμωρίη δ' ἐφέσηκεν. ὥσαυθαι δὲ τὸν νόμον δεῖ, καὶ μὴ ζηλοτυπέειν. φέρειν δὲ καὶ ὀργὴν καὶ φειδωλίην καὶ μεμψιμοιρίην, καὶ ζηλοτυπίην, καὶ κατηγορίην, καὶ ἤν τι ἄλλο ἔχῃ ὀκ φύσιος, καὶ τοῦτο ζήσεται πάντα, ὅκως φίλον ἐστὶν αὐτέῳ σωφρονέουσα. γυνὴ γὰρ ἀνδρὶ φίλῃ οὖσα καὶ τὰνδρὸς πρήσσουσα πρηγύως, ἁρμονίην τωὐτὸ ἄρχει, καὶ οἶκον τὸν ξύμπαντα φιλέει, καὶ τοὺς θύρηθεν δυνόους τῇ οἰκίῃ ποιέει. ἐπὶν δὲ μὴ φιλέῃ οὔτε οἶκον, οὔτε παῖδας τοὺς ἑωυτῆς, οὔτε θεράποντας, οὔτε θυσίην ἱρῶν ναῶν ἐθέλει σώαν ἐσιδέειν, φθορὴν δὲ πᾶσιν ἀγεῖται, καὶ εὔχεται εἶναι, ὡς πλεμίη ἐοῦσα, καὶ τὸν ἄνδρα εὔχεται τεθνάναι ὡς ἐχθρὸν, ὅπως ἄλλοισιν ὁμουρέῃ, καὶ ὀκόσοι αὐδραύουσι τυτέῳ, ἐχθαίρει. * ὀρνῖν δὲ αὐτὴν ὧδε δοκέω, εἰ πλέως τελέθει φρονήσιός τε καὶ σωφροσύνης. ἀ γὰρ μοῦνον * ἐθελήσῃ τὸν ἄνδρα, ἀλλὰ καὶ παῖδας καὶ συγγενέας καὶ δούλους, καὶ τὴν οἰκίαν ξύμπασαν, ἐν ᾗ καὶ κτήματα, καὶ φίλοι, πολῖταί τε καὶ ξένοι εἰσί· καὶ ἀπρεπείῃ τὸ σκῆπτρον ἀφέξεται τουτέων, λεσχαίνουσά τε καὶ ἀκούουσα καλά· καὶ ἀκολουθέουσά τε αὐτέῳ, καθ' ὁμοδοξίην τῆς ζωῆς βιοτῆς, καὶ οἷς ἐκεῖ-

omnis crimina procliues sunt, & circa lectos & alia iniustè se gerunt. Famem igitur & sitim solùm depellere oportet quantumuis tenui subsidio: & frigus, siue pelle siue rhenone. At cibis è longinqua regione conquisitis uesci, aut qui charè uæneunt, aut eximijs, non exiguum est uitiũ. Ac uestes nimis decentes conquirere, easdemq; marini ostri cruore immersas picturare, aut alio precioso colore magna est stultitia. Corpus enim uult frigus propellere, & tegi decoris causa, cæterùm nulla alia re indiget. Opinio uerò hominum iustitiæ coniuncta ad inania & superuacanea fertur. Itaq; neq; auro induetur, neque gemma Indica, aut ex quauis alia regione: neque uario artificio capillos innectet, neq; se odoratis Arabicis unguentis, nec faciem unget uel ut candidiorem uel ut rubicundam efficiat, nec denigrabit supercilia & oculos, nec canos alijs coloribus ornabit, neq; balneis frequenter utetur. Quæ enim illa quærit, spectatorem muliebris suæ incontinentiæ quærit. Nam pulchritudo quæ prudentia, non ijs modis conciliatur, bene natis mulieribus placet. Necessaria autem ne existimet nobilitatem ac diuitias, & ex ampla ciuitate ortum, & gloriam, & illustrium ac regiorum uirorum amicitiam. Si enim adsint, molestiam non pariunt: sin uerò desint, ualde sui desiderium non mouent. His enim priuata prudens mulier uiuere non impeditur. Et nisi uerè ad sint ea quæ diximus ampla & admiranda, animus ea ne appetat, sed ab ijs longè recedat. Magis enim lædunt, quod ad infortunium trahant, quàm iuuent. His enim insidiæ, inuidia, & calumnia adiacent, ut talis mulier in tranquillitate esse non possit. Deos porrò colere oportet, ad spem felicitatis, & ut legibus & ritibus patrijs obtemperet. Post Deos autem parentes honorare & colere oportet. Hi enim pares Dijs per omnia sunt, & æqualia faciunt ratione liberorum. Erga maritum autem suum ita eam uiuere oportet legitimè & sincerè, ut nihil sibi peculiare cogitet, sed lectum seruet & custodiat. In hoc enim sunt sita omnia. Omnia autem quæ uiro contingunt ferre patienter oportet, siue infeliciter rem gerat, siue delinquat imprudenter, aut per morbum, aut per ebrietatem, aut aliarum mulierum utatur concubitu. Viris enim hoc delictum indulgetur: mulieribus uerò minimè, sed pœna eis est imposita. Lex igitur æquo animo ferenda est, & zelotypia exuenda: ferenda insuper eius ira, tenacitas, reprehensio, zelotypia, accusatio, & si quid aliud à natura habet, & ad eius nutum uitam instituet, quantum ei placet temperantiam obseruans. Vxor enim quæ uiro chara est & uerè uiri negotia administrat, harmoniam constituit, & totam familiam amat, & externorum huic familiæ beneuolentiam conciliat. Quòd si neque domum, neque liberos suos, neque ministros amauerit, neque ullum sacrificium felix uidere cupit: omne autem genus exilij adducit & imprecatur, quasi hostis, & maritum mori exoptat ut hostem, ut aliorum fruatur commercio, & quotquot ille amat, illa odit. Harmonicam autem ipsam esse existimo, si plena prudentiæ & modestiæ fuerit. Non enim uirum solùm amabit sed etiam liberos, cognatos, seruos & totam familiam, in qua & possessiones, & amici & ciues & peregrini continentur. & sine ullo luxu eorum corpora ornabit, honesta & loquens & audiens. Atque ipsi se adiunget comitem secundam eandem communis uitæ susceptionem, & quibus ipse

* fortè, ῥίγος κνίφῳ ὀκ νάκος κνίφῳ ὀκ σισύρης.
* for. κὴ διφῆσθαι. G.
* ποικίλα.
* addo μὴ. G.
* mal. ἄνευ. G.
Ego, ἀπ' αὐτῆς.
* mal. ἁρμόνιον. G.
* φιλήσει.

ipse fauet cognatis & amicis acquiescet: atq; suauia & amara existimabit eadem quæ maritus nisi omnino harmoniæ fuerit expers.

νος αὔξει συγγενέσι τε καὶ φίλοισι ξυμμαρτέειν καὶ ταυτὰ ἡγεμένη γλυκέα τε καὶ πικρὰ τἀνδρὶ, ἵν' μὴ ἀναρμόνιον εἰς τὸ πᾶν εἴη.

DE CVLTV PARENTVM

Ex Aristoxeni sententijs.

POST Numen & Dæmonas plurimi fieri parentes & leges, non ficto sed uerè se ipsum ad ipsa comparantem, nimirum in seruandis patrijs moribus & legibus comprobaui, licet aliquantulum alijs fuerint deteriores.

Ibidem lib. 4.

Post hæc honores, qui uiuis parentibus deferuntur. Itaq; fas est, eum qui debet prima & maxima debita debitorum omniũ antiquissima rependere, præterea existimare quæcunq; possidet ac habet omnia eorum esse qui genuerunt, & aluerunt, ut ea præberet in subsidium ipsis, pro suis uiribus: initium sumendo à bonis, secundò ea quæ sunt corporis, tertiò ea quæ sunt animi quasi mutuum persoluendo, nimirum curas & dolores ueteres eorum qui in eorum iuuentute elaborarunt quasi ad usuram traditos, rependendo maioribus qui in senectute egestatem patiãtur. In omni præterea uita eos eximiè oportet bonis uerbis parentes suos persequi: Siquidem leuium & uolatilium uerborum, grauissima est pœna. Iis enim speculatrix constituta est nuntia Iudicij Nemesis. Itaque iratis cedere oportet, & indignationi satisfacere, siue in uerbis, siue in rebus tale quippiam faciant, agnoscentem, iure admodum patrem in filium, licet uideatur iniustè facere, ualde excandescere. Vbi uerò mortui sunt parentes, sepultura quidem quæ modestissima fuerit optima est, fastum solitũ non excedendo neq; imminuendo ea quæ primi parentes suis genitoribus struxerũt. Eorũ quoq; qui iam finem uitæ sortiti sunt curas annuas quæ sunt ornamento retribuere oportet. Ne autẽ prætermittatur memoria perpetua hoc antiquius nihil est habendum, sumptuum qui à fortuna sunt suggesti partem laborantibus distribuendo. Hæc igitur si fecerimus, & secundum illa singuli per se & singulatim uiuant digna à Dijs & ab ijs qui nobis sunt præstantiores referemus, plurimum uitæ tempus in bona spe transigentes.

ΜΕΤΑ τὸ θεῖον καὶ δαιμόνιον, πλεῖστον ποιεῖσθαι λόγον γονέων τε καὶ νόμων, μὴ πλαστῶς, ἀλλὰ πεπισευμένως ἑαυτὸν πρὸς ταῦτα παρασκευάζοντα τῷ ἐμμένειν τοῖς πατρίοις ἔθεσί τε καὶ νόμοις, ἐδοκίμαζον, εἰ καὶ μικρῷ χείρω τἄ ἑτέρων εἴη.

αὐτόθι βιβ. δ

Γονέων δὲ μετὰ ταῦτα τιμὴ ζώντων, ὡς θέμις, ὀφείλοντα ἀποτίνειν τὰ πρῶτά τε καὶ μέγιστα ὀφειλήματα χρεῶν πάντων πρεσβύτατα. νομίζειν δὲ ἃ κέκτηται καὶ ἔχει, πάντα εἶναι τῶν γεννησάντων καὶ θρεψαμένων, πρὸς τὸ παρέχειν αὐτὰ εἰς ὑπηρεσίαν ἐκείνοις κατὰ δύναμιν πᾶσαν, δεχόμενον ἀπὸ τῆς οὐσίας, δεύτερα τὰ τοῦ σώματος, τρίτα τὰ τῆς ψυχῆς ἀποτίνοντα δανείσματα, ἅτε μελείας τε καὶ ὑπὲρ πενήντων ὠδῖνας παλαιὰς ἀπὸ νέοις δανεισθείσας, ἀποδιδόντα δὲ παλαιοῖς ἐν τῷ γήρα σφόδρα κεχρημένοις. παρὰ πάντα βίον, ἔχειν τε καὶ ἐσχηκέναι χρὴ πρὸς αὐτὰ γονέας εὐφημίαν διαφερόντως. διότι κἄφρων καὶ πλεῶν λόγων, βαρυτάτη ζημία. πᾶσι γὰρ ἀπίσκοπος τοῖς πρὸ τὰ τοιαῦτα ἐτάχθη, δίκης Νέμεσις ἄγγελος. θυμουμένοις γε ἓν ὑπείκειν δεῖ, καὶ ἀποπαλάσσειν τὸν θυμὸν, εἴτε ἐν λόγοις, εἴτε ἐν ἔργοις ὁρῶσι τὸ τοιοῦτον, συγγιγνώσκοντα, ὡς εἰκότως μάλιστα πατὴρ υἱεῖ δοξάζων ἀδικεῖσθαι θυμοῖτ' ἂν διαφερόντως. τελευτησάντων δ' γονέων, παρὰ μὲν ἡ σωφρονεστάτη, καλλίστη, μήτε ὑπεραίροντα τὸν εἰθισμένον ὄγκον, μήτε ἐλλείποντα, ὧν οἱ πρεσπάτορες τὰς αὐτῶν γεννήτας ἐτίθεσαν. τάς τε αὖ κατὰ ἐνιαυτὸν τὰς ἡδίστη τέλος ἐχόντων ὡσαύτως ἀπιμελείας τὰς κόσμον φερούσας ἀποδιδόναι. τὸ δὲ μὴ παραλιπεῖν μνήμῃ ἐνδελεχῆ παρεχόμενον, τοῦτο μάλιστα ἀεὶ πρεσβεύειν, δαπάνης τε διδομένης ὑπὸ τύχης. τὸ μὲν τελοῦν τοῖς κεκμηκόσι νέμοντα. πᾶσι δὲ ποιοῦντες, καὶ κατὰ πᾶσα ζῶντες ἑκάστοτε ἕκασοι, τὰ ἀξίαν παρὰ θεῶν, καὶ ὅσοι κρείττονες ἡμῶν κοσμιζοίμεθα, ἐν ἐλπίσιν ἀγαθαῖς διάγοντες τὸ πλεῖστον τοῦ βίου.

PERICTYONES EX LIB. DE MVLIERIS HARMONIA.

NEq; uerbo neq; re ipsa lædendi sunt parentes, & ijs siue mediocris siue melioris fuerint cõditionis obediẽdum: in omni uerò animi, corporisq; fortuna & externarũ rerũ, & in pace aut bello, & in sanitate, & diuitijs & egestate, & gloria, & ignominia, & priuatis, & magistratib. propè adesse oportet, nec unq̃ fugiendũ: obediendũ etiá ipsis ꝓpemodũ in insania. Hæc.n. pij prudẽter & rectè præstãt. Qd' si q̃s parẽtes cõtẽpserit hoc genere malorũ tá in uiuis q̃ in defunctis hoc peccatũ apud Deos damnatur, ut hoſes illud oderint, & sub terra cũ impijs in eodẽ loco æternũ puniatur à Iudicio & infernis Dijs, q̃ ad has actiões ſspiciẽdas cõstituti sunt. Diuinus.n. & honestus est parentũ aspect9: & eorũ cõtrectatio & obseruãtia táta quãta neq; Solis, neq; omniũ astrorũ, q̃ cœlũ collustratũ in choreq̃ modũ circũuoluit: & si quid aliud mai9 esse uideri põt eorũ q̃ possum9 cõtẽplari. Existimo uerò Deos nõ negligere quũ hæc fieri uidẽt. Viuos ergo & defunctos colere oportet

Οὔτε λέξαι δεῖ κακὸν γονέας, οὔτε ἔρξαι· πείθεσθαι δὲ μικροῖσί τε καὶ μεγάλοισι γονεῦσιν. ἐν πάσῃ δὲ ψυχῆς τε καὶ σώματος πύχῃ, καὶ τῶν ἔξωθεν, καὶ ἔν τε εἰρλύῃ ἢ πολέμῳ, ὑγιείῃ, νόσῳ πλούτῳ ἀπορίῃ, δόξῃ καὶ ἀδοξίῃ, καὶ ἰδιώτῃσι καὶ ἄρχουσιν, ὁμηρεύειν δεῖ, καὶ φεύγειν μηδέποτε· πείθεσθαι δὲ μανίῃ. πεπυσμένα γὰρ ταῦτα καὶ κρήγυα πᾶσιν εὐσεβέεσιν. εἰ δέ τις γονέας ὑπερφρονέοισιν, ἰδὲν κακῶν ταύτῃ καὶ * ζώσῃ καὶ θανούσῃ ἁμαρτία παρὰ θεοῖσι χράφεται, ὑπό τε ἀνθρώπων μισέεται, καὶ ὑπὸ γῆν μετὰ τῶν ἀσεβέων ἐν τετάρτῳ τῷ χώρῳ δι' αἰῶνος κακοῖσιν ἀπομένη ὑπὸ δίκης καὶ τῶν ἐνερθεν θεῶν, οἳ τάτων ἅπασι πεπήγασιν τὰ πεπρωμένα. θεία γὰρ ἡ καλὴ ὄψις γονέων. καὶ ἡ τετέων * ἄψις καὶ θεραπείη, ὁκόση ἐδὲ ἠλίῳ, ἐδὲ παύτων ἄστρων, τὰ οὐρανὸς ἐναψάμενος ἀμφιχορεύει, ἢ εἴ τι ἄλλο δοκέει τῆς χρῆμα μεῖζον εἶναι, * καὶ θεωρίῃ * ἐόλων. δοκέω γὰρ μὴ θεοὺς * φρονέειν, ὁκότε τοῦτο ὀρέωσι γιγνόμενον. καὶ ζῶντας δὲ καὶ ἀποιχομένους σέβειν

* ζῶσιν καὶ θανοῦσιν.

* *Gel. legit* ὄψις.

* *Locus apparet corruptus. G. Ego legerẽ* τῶν θεωρίῃ ἐχόντων.

* *fortè* ὑπερφρονέειν.

βειν χρὴ, καὶ μηδέποτε αὐτιλεγχαίνειν. ἀλλ' ὧι καὶ ἀγνοοῦσι νόσῳ, ἢ ἀπάτῃ, παρηγορεῖν καὶ διδάσκειν, ἐχθρεύειν δὲ μηδαμῆ. μείζων γὰρ ἁμαρτία καὶ ἀδικία ἀνθρώπων ἐκ αὐθάδειαν, ἢ εἰς πατέρας ἀσεβεῖν.

& ijs nunquam refragari. Quin etiam si quid ignorent aut morbi aut erroris culpa, hortari & docere, odisse uerò minimè. Nullũ enim potest maius delictum aut maior iniustitia ab hominibus committi quàm impiè se in parentes suos gerere.

De cvltv parentvm, Pempeli.

ex lib. de Parentibus.

Γονέων ἀμελεῖν ὅτε δαίμων, ὅτε ἄνθρωπος σύμβολον ἄμπαυμα γένοιτό τινι σύμμετρον, ψυχᾶς κεκτημένος ἀπτερύγωτον. διόπερ ἐθὲν αὖ * θεῶν ξόανον, ἢ ἱερὸν ἔχοιμεν ἂν χρημάτων κτῆσιν πατέρος ἢ καὶ προπάτορος γήρα παρέμενον, ἢ καὶ ματέρων τ' * ἰδίαν δώραμιν ἐχθσῶν. ὁκόταν γὰρ ἀγάλληι τις γέρασι καὶ τιμᾶις τὼς γένετρας, ἀγαθὰ τίθηι Θεός. καὶ γὰρ ἐσθ' αὖ ἐπίκοος ἔπελεν αὐτ'. σεμνὸν γάρ τι καὶ θείας Φύσιος πεπαμένον ἁμῖν τὸ τ' Φιτυσαύτων ἵδρυμά ἐστι, καὶ ζωόντων πολὺ * μαλλότερον, ἢ τῶν * ἀμεμφίκτων ἱδρυμάτων. τὰ μὲν γὰρ καλλιωόμενα & λαμπριζόμενα ὑφ' ἁμέων ἑκάστοτε συνεύχε) ἡμῖν δωτίνας ἀγαθάς· σκυβαλιζόμενα δὲ, τἀναντίον. τὰ δὲ ἀδ' ὁκότερα τῶνδε ἔρδει. ὥστε ἄγκα δεόντως τις χρῆται πατρὶ & ματέρι, καὶ προπάτορι, & ἄλλοις τοῖς ὁμοιορύσμοις, πάντων ποτὶ θεοφιλῆ μοῖραν πεπάσε) ἀγαλμάτων κυριώτατα. πᾶς δὴ νόον ἔχων ἁμήτω & σεβέτω καὶ δεδιέτω γονέων εὐχὰς ἢ κατάρας, ἐσθλὰς πολεμώσι πολεονάκις ἐπιτελέας συμβεβηκυίας. τούτων ἕν ἕτως Φύσει Δαμκεησμανίων, τοῖς μὲν ἐμφρόσι & κοσμίοις τ' βροτ' * ἑρμὰ προγηγένετρες γεραλέοι ζῶντες μέχρι τᾶς ἐσχάτας βιοτᾶς, καὶ ἐφέρποντες αἰζηοῖς νέοις πρεινοὶ, * ῥωμαλέοι ψυχᾶ σφόδρα πρεινὼ ἐόντες Δὰ τὸ πολλὰ εἰδέμεν. τοῖς δὲ φλαύροις καὶ ἀσωέτοις εὖ μάλα φοβοειδέες καὶ ζοφεροὶ. ἀ δὲ ἕνα φάμα ἀμύητος ὤτων πολιῶφωσιν κατίσχει τριῶνδε λόγων, εἰσβλέ) ὡς καὶ δαίμοσιν ἐχθρὸς πέλει καὶ ἀνδράσιν, τοῖς ποτὶ σωέσιος ἠρπύξασιν ἀτραπόν.

* πρὸς θεῶν τιμιώτερον apud Platonem. lib. 11. de legib. Vbi eadem quæ hic dicũtur, sed breuius aliquantulum.
* αὐτίω.
* μᾶλλον.
* ἀψύχων. G.
* ἕρμαιον. G. Sit ἕρμαι, Græcum esset. sta legerem. forsan ergo ἑρμανοί. Sed apud Plat. legitur ἕρμαιον.
* for. ῥωμαλέα. G.

Parentes negligere neq; Dæmon neq; homo unquam ulli consuluerit qui uel tantillũ animo sapiat. Idcirco nullum delubrum aut sacellũ habere possimus preciosius in nostris bonis possessiõe patris aut etiã aui senio cõfecti aut etiã matrum quæ peculiarem habẽt potestatem. Cùm enim quispiá munerib. & honorib. parentes exornauerit, uicissim bona repẽdit Deus: alioqui eos nõ exaudiret. Venerandũ enim & diuinæ naturæ particeps nobis est parentum simulacrum, & uiuentium quidem magis, quàm inanimatorum. Illa enim si ornentur & illustrentur à nobis frequenter, optima dona nobis comprecantur: si uerò cõtemnantur, contrà. Hæc uerò neutrum horum faciunt. Itaq; si quis decenter se in parentes auum, & omnino in alios eiusdem generis gesserit ille ad sortẽ q̃ Deo placeat omniũ maximè propria possidet simulacra. Quisquis igitur sana mente est præditus honoret, colat, & reformidet parentum preces uel execrationes, sciens multis sæpe earũ exitũ euenisse. Cùm hæc ergo ita sint à natura dispositа prudentibus quidem & modestis hominibus amabiles sunt parentes senes dum uiuunt usq; ad extremam uitam, & adrepentes uegetis liberis iucundi, animo pollentes & ideò sui excitantes desiderium quòd multa sint præditi scientia. Improbis uerò & stultis maximè formidabiles & atri. Si quis uerò opinione profana ad hos sermones obsurduerit, constat ijs qui sagacitatis & iudicij uiam insistunt, eum & Dijs, & hominibus esse odiosum.

DE OFFICIO MVLIERIS, PHINTYOS FIlia Callicratis Pythagoræ dogmatum studiosæ, ex lib. De temperantia mulieris.

Τὸ μὲν ὅλον, ἀγαθὰν δεῖ ἦμεν καὶ κοσμίαν. ἄνευ γὰρ ἀρετᾶς, ἀδέποκα γένοιτό τις τοιαύτα. ἑκάστη γὰρ ἀρετὰ τῶν ἑκαστον γιομένα, τὸ αὐτᾶς δεκλινὲν ἀποδίδωσι πρεπόδαιον· ἁ μὲν τ' ὀπλίτα ὀπλίτας· ἁ δὲ τᾶς ἀκταῖς, τὰν ἀκταί & ἁ μὲν ἵππα, τ' ἵππον· ἁ δ' ἀνδρὸς, τ' ἄνδρα· ἕτω δὲ & γυναικὸς, τὰν γυναῖκα. γυναικὸς δὲ μάλιστα ἀρετὰ σωφροσύνα. διὰ γὰρ ταύτας, τ' ἴδιον ἄνδρα καὶ μᾶν καὶ ἀγαπᾶν δύναται). πολλοὶ μὲν ἴσως δοξάζοντι, ὅτι οὐκ εὐάρμοστον γυναικὶ φιλοσοφεῖν, ὥσπερ οὐδ' ἱππεύειν, οὐδὲ δαμαγορεύειν. ἐγὼ δὲ τὰ μέν τινα νομίζω ἀνδρὸς ἦμεν ἴδια, τὰ δὲ γυναικὸς, τὰ δὲ κοινὰ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς τὰ δὲ μᾶλλον ἀνδρὸς ἢ γυναικός· τὰ δὲ μᾶλλον γυναικὸς ἢ ἀνδρός. ἴδια μὲν ἀνδρὸς, τὸ στρατηγεῖν, καὶ πολιτεύεσθαι, & δαμαγορεῖν ἴδια δὲ γυναικὸς, τὸ οἰκεῖν, καὶ ἔνδον μένειν, & ὑποδέχεσθαι, καὶ θεραπεύειν τ' ἄνδρα. κοινὰ δὲ φαμὶ, ἀνδρείαν, δικαιοσύναι, & Φρόνασιν. & γὰρ τᾶς & σώματος ἀρετὰς ἔχειν πρέπον καὶ ἀνδρὶ καὶ γυναικὶ, & τᾶς ψυχᾶς, ὁμοίως. καὶ ὡς ὑγιαίνειν τῷ σώματι ἀμφοτέροις ὠφέλιμον, ἕτως ὑγιαίνειν τᾷ ψυχᾷ. σώματος δὲ ἦμεν ἀρεταὶ, ὑγείαν, ἰσχύν, εὐαισθησίαν, κάλλος. τὰ δὲ μᾶλλον ἀνδρὶ & ἀσκεῖν καὶ ἔχειν οἰκεῖον ἔνι· τὰ δὲ μᾶλλον γυναικί. ἀνδρόταται μὲν γὰρ καὶ Φρόνασιν, μᾶλλον ἀνδρὶ, & Δὰ τὰν ἕξιν τῷ σώματος, & Δὰ ταὶ δυνάμεις τᾶς ψυχᾶς. σωφροσύναν

MNINO bonam esse oportet & modestam: sine uirtute enim, in talẽ nunquam euaserit. Singulæ enim uirtutes singulis adhærentes, id quod eas suscipit, probatum efficiunt. Et uirtus quidem oculorum, oculos: auditus, auditum: equi, equum: Viri aũt uirum: Sic etiã mulieris mulierẽ. At uirtus maximè mulieris, est temperãtia. Huius enim beneficio, proprium uirum, & colere, & amare poterit. Multi quidem certè existimant, nõ decere mulierem philosophari, ut neq; equitare, neq; cõcionari. Ego uerò quædam censeo uiri esse peculiaria, quædam mulieris: quædam utriq; cõmunia: quædam potiùs uiri quàm mulieris: quædam uerò potius mulieris quàm uiri. Peculiaria quidem uiri exercitum ducere, ciuitatem regere, cõcionari: Peculiaria mulieris, ædes custodire, domi inclusam manere, excipere uirũ, & ei ministrare. Cõmunia uerò dico fortitudinem, iustitiam, & prudentiam. Etenim corporis uirtutes tam uirum quam uxorem decẽt, & animi similiter: Et uelut utriq; bona corporis ualetudo utilis est, sic sanitas animi: Corporis aũt uirtutes esse sanitatẽ, robur, integrã sensuum facultatẽ, formæ elegantiã. Quædã uerò magis propriè uir exercet & habet: quædã uerò mulier. Fortitudinẽ enim & prudẽtiã potius uir tum ꝓpter habitũ corporis, tũ ꝓpter animi facultatẽ.

Tempe-

σωφροσύναν

Temperantiam uerò mulier. Cognoſcendum ergo eſt ei quæ mulierē ſit inſtructura temperantia, & quot & qualibus hoc bonū mulieri accidat. Nimirum inquam ex his quinq;. Primùm quidem ex ſanctitate ac pietate circa lectum. Secundò ex ornamentis corporis. Tertiò ex excurſibus è proprijs ædibus. Quartò abſtinēdo à Bacchanalibus & à matris Deorum ſacrificijs. Quintùm ut in ſacrificijs quæ Numini fiunt, cauta ſit & moderata. Ex his autem illud maximè temperantiam producit & cōtinet, circa lectum eſſe intemeratā, & extero homini non ſe commiſceat. Primùm enim hac parte leges uiolans Deos natalitios offendit, ut pote quæ familiæ, & cognationi non genuinos auxiliatores, ſed ſpurios præbeat. Offendit etiam naturæ Deos, per quos iurauerat ſe cum parentibus & cognatis ſuis ad communionem uitæ & liberorum procreationem legitimè conuenturam. Sed & patriam ſuam offendit, ut quæ eius ſtatuta non obſeruet. Præterea in ijs peccare quibus maxima pœnarum conſtituta eſt, nempe mors, propter ſceleris magnitudinem, uoluptatis cauſa peccare, & iniurioſum eſſe, nefarium eſt, & uenia maximè indignum. Omnis autem iniuriæ terminus, eſt exitium. Atq; illud quidem cogitandū eſt, eam nullum remedium purgatorium delicti inuenturam, ut cùm ad templa & aras Deorum acceſſerit, ſancta ſit & Deo accepta. Huic enim delicto minimè omnino Deus ignoſcit. Præſtantiſſimum autem ingenuæ mulieris ornamentū teſtari per formam liberorum ſuorum cōtinentiam, quam uiro ſeruat, ſi characterem ſimilitudinis parētis ſui repræſentē. Et de lecto quidē ita res ſe habet. Quod autem ad ornatum corporis attinet, uidetur mihi illam candidas ueſtes & ſimplices ac minimè ſuperfluas decere. Quod fiet ſi nō tranſlucidas, neq; uariegatas, neq; ex bombyce contextas ad tegendum corpus adhibeat ſed moderatas & coloris albi. Sic enim nimium ornatum, luxum & cultū ſuperfluum uitabit, & prauam inuidiam alijs non inijciet. Aurum uerò & ſmaragdum planè non induat. Nam & multi eſt precij, & ſuperbiā erga populares demonſtrat. Oportet uerò ciuitatē quæ optimis legibus fuerit inſtituta totam per omnes partes diſpoſitā eodē pacto affici & ijſdem uti legibus. Operarij ergo qui talia faciunt, ab urbe arcentor. Colore uerò ornari faciem nō aſcititio ac alieno, ſed germano corporis, ſolaq; aqua elotam eſſe oportet, ac magis pudore ornari. Nam hac ratione tum cōiuctorem ſuum (id eſt maritum) & ſe ipſam uenerabilem exhibebit. Exeant uerò ædibus mulieres populares ſacra facturæ Deo tutelari ciuitatis, in ſui, mariti & totius familiæ gratiā. Prętereà neq; ſurgentibus tenebris, neq; ueſpera, ſed repleto foro palàm egrediatur mulier aliquid ſpectandi gratia, aut emendi, ab unica ancilla aut duabus ad ſummum concinnè deducta. Sacrificia autem frugalia Dijs offerat & pro ratione facultatis. Bacchanalibus autem & matris Deūm ſacris quæ domi fiunt abſtineat. Lex enim communis arcet hoc à ciuitate, nec hoc à mulieribus peragatur, tum aliàs tum quia illi ritus ebrietates ac mentis alienationes inducunt. Matrem autem familiās, quę domui adminiſtrādæ præfecta eſt, temperantem & intemeratam eſſe oportet.

φροσύνην ἢ γυναικί. διὸ δεῖ πρὸ σωφροσύνης παιδευομένην γνωρίζειν, ἐπ' ὅσων τινῶν, ἔκ τοίων γέ τοι τἀγαθὸν τῇ γυναικὶ παραγίνεται. φαμὶ δὴ ἐκ πέντε τούτων. πρῶτον μὲν ἐκ τῆς πρὸς τὴν ἑαυτοῦ ὁσιότητός τε καὶ εὐσεβείας. δεύτερον ἢ ἐκ τοῦ κόσμου τοῦ περὶ τὸ σῶμα. τρίτον ἐκ τῆς ἐξόδου τῆς ἐκ τῆς ἰδίας οἰκίας. τέταρτον δ' ἐκ τῶν μυστηρίων τῆς ὀργιασμοῖς καὶ *ματρωσμοῖς. πέμπτον δ' ἐν τοῖς θυσίαις τοῖς πρὸς τὸ θεῖον εὐλαβέα ἦμεν ἔκ μετρίαν. τούτων δὲ μέγιστον αἴτιον καὶ σωτηριωτάτην τῆς σωφροσύνης, τὸ περὶ τὸν ἑαυτοῦ ἦμεν ἀδιάφθορον, ἔκ ἄμικτον ἑτεραίῳ ἀνδρός. πρῶτον μὲν γὰρ εἰς ἅπαντα παρανομοῦσα, ἀδικεῖ γὰρ θεοὺς θεούς, οἰκῷ καὶ συγγένεια ἀγνασίους ἀπικέρδεις, ἀλλὰ νόθους παρεχομένα. ἀδικεῖ ἢ τὰς φύσει θεὸς ὥσπερ ἐπομόσασα μὴ τῶν αὐτῆς πατέρων τε καὶ συγγενῶν σωτηρίου ἕνεκα ἐπὶ κοινωνίᾳ βίου τε καὶ τέκνων γενέσθαι, κατὰ νόμον. ἀδικεῖ ἢ καὶ τὸν αὐτῆς πατρίδα, μὴ ἐμμένουσα τοῖς ἐν ἀπορρήτοις τεταγμένοις. ἔπειτα ὅτι τούτοις ἁμαρτάνουσιν, ἐφ' οἷς τὸ μέγιστον τῶν προστίμων ὥρισεν θάνατος, ἀπὸ τῶν ὑστέρου λαὸν τῶν ἀδικημάτων, ἀδονᾶς ἕνεκεν ἁμαρτάνειν, καὶ ὑβρίζειν, ἔκθεσμον, καὶ *ἀσυγγνωμονέστερον *ἦμεν, ὕβριος ἢ πάσης πέρας, ὄλεθρος κἀκεῖνο ἢ χρὴ ἀπαλογίζεσθαι, ὡς ἥδεν καθάρσιον εὑρήσει τὰς ἁμαρτίας τούτοις ἄκρον, ὥστε ἐς ἱερὰ θεῶν καὶ σωμὸς ποτέρχομένην, ἦμεν ἀγναὶ καὶ θεοφιλατάν. ἔπει γὰ ταῦτα τὰ ἀδικία μάλιστα ἔκ τὸ δαιμόνιον *ἀσυγγνωμότατον γίνεται. κάλλιστος ἢ κόσμος γυναικὸς ἐλευθέρας *πρέπει, εὖ τ' εἶδος τὸ διὰ τ' αὐτῆς τέκνων ἀπομαρτύρεσθαι τὴν σωφροσύνην τὴν ποτὶ τ' ἄνδρα, ἄρκα τ' τύπον τᾶς ὁμοιότατος ἀπιφέρωνται τῷ κτίσαντι αὐτὼς πατρός. καὶ σεῖ μὲν εὐνᾶς, ὅτως ἔχῃ. σεῖ ἢ τῷ κόσμῳ τῷ σεῖ τὸ σῶμα, δοκεῖ μοι *ὅτω δεῖ λεύχειμονα ἦμεν ἔκ ἀπλοικαν, ἔκ ἀσεῖαστον. ἐσεῖ ἢ ἵστο, ἄρκα μὴ ἀμφανέεσι, μηδὲ ἀμπικίλοις. μηδὲ ἀπὸ ἑρμίνεος ὑφασμένοις χρᾶται τοῖς σεῖ τὸ σῶμα. ἀλλὰ μετρίοις καὶ λευκοχρωμάτοις. ὅτω γὰ τὸ μᾶλλον κοσμεῖσθαι καὶ τευφλὼ ἔκ καλλωπισμὸν φεύξεται, καὶ ζᾶλον ἐκ ἐμποιήσει μοχθηρὸν τ' ἄλλαις. χρυσὸν ἢ καὶ σμάραγδον ἀπλῶς μὴ σεπίθεσθαι. καὶ γὰ πολυχρήματον, καὶ ὑπεραφανίαν ἐμφαῖνον πόλιας δαμοκρατᾶς δεῖ ἢ τὰν ἐνομισμένην πόλιν, ὅλαν αὐτὰν δι *ὅλας τεταγμένα, συμπαθέα τε καὶ ὁμοιόνομον ἦμεν· ἀπερύκειν ἢ ἔκ δαμιοργὸς ἐκ τᾶς πόλιος τοὺς ἐρχαζομένους τὰ τοιαῦτα. χρῶμαι ἢ φαιδρύνεσθαι τὰν πλῶπαν, μὴ ἐπικλῷ ἔκ ἀλλοτρίῳ, τῷ δ' οἰκήῳ τῷ σώματος δι αὐτῷ τῷ ὕδατος ἀπολουομένᾳ, κόσμεν ἢ μᾶλλον *αὐτὰν αἰσχύνα. ἔκ γὰ τ' συμβιῶντα καὶ αὐτὰν ἐνδιμον παρέξει, τὰς ἢ ἐξόδως ἐκ τᾶς οἰκίας ποιεῖσθαι τὰς γυναῖκας τὰς ἀμποτελέας θυηπολέσας τῷ ἀρχαγέτᾳ θεῷ τᾶς πόλιος ὑπὲρ αὐτᾶς καὶ τῶ ἀνδρὸς, καὶ τῶ παντὸς οἴκω. ἔπειτα μήτε ὀρφνᾶς αἰνιγαμένας, μήτε ἑσπέρας, ἀλλὰ πλαθέσας ἀγορᾶς καὶ φανέα γινομέναν τὰν ἔξοδον ποιεῖσθαι θεωρίας ἕνεκά τινος, ἢ ἀγορασμῶ οἰκήω, μὴ θεραπαίνας μιᾶς, ἢ καπὸ πλείσον δύο εὐκόσμως κεκραγωγημέναν. τὰς ἢ θυσίας λιτὰς παρισάμεν τοῖς θεοῖς, ἔκ καπὰν δύναμιν. ὀργιασμῶν ἢ ἔκ *ματρωσμῶν τ' καπ' οἶκον ἀπέχεσθαι. ἔκ γὰ ὁ κοινὸς νόμος ἀπερύκει τᾶς πόλιος τούτας τὰς γυναῖκας ἀπιτελεῖν, ἔκ ἄλλως, καὶ ὅτι μέθας καὶ ἐκ στάσιας ψυχᾶς ἐπάγονται τᾷ θρησκεύσιες αὗται. τὰν δὲ οἰκοδέσποιναν καὶ σωκαθεζομένην οἴκω δεῖ σώφρονα καὶ ἀνέπαφον ἦμεν.

* Geſn. inf. legit ματρωασμοί: fortè legendum eſt βακχίασμοις: quod eſt genus laſciuæ ſaltationis, ut docet Pollux: ſed nihil immuto, quia infrà hæc lectio non quadraret.

* ἀσυγγνωσότατον. Apud Geſnerum autem hi anfractus alio modo legitur ego ordinem uerborum immutaui propter ſenſum, ni fallor, commodiorem.

* ευπ.

* ἀσυζυγωμόνητον. G.

* Geſn legit in ſua uerſione πρέπον.

* malim ὅτι. aut poſt ὅτω pũctus notetur. G.

* fortè ὅλα: ſup. μεῖρα.

* fortè αὐτὰν, ut referatur ad ποτωπὰν.

* fortè μαλεασμῶν. G.

FINIS.

IN ARISTOTELIS POLITICA, ET PYTHAGOREOS INDEX.

Obseruabit Lector, paginam quamuis secundùm longitudinem in quinque partes æquales diuisam fuisse: ita quidem ut A primam & summam, B secundam, C tertiam, D quartam, E quintam & extremam partem denotet. Eo compendio uti uoluimus, ne si paginarum numeris numeros uersuum coniunxissemus, nimia diligentia legentium oculos & animos perturbaremus.

A

Βελτιείω 468 b
abortus fœtui quãdo inferendus 561 b
absolutionis litera 174 b
Accuncta 589
in Accusantes falso pœna maxima statuenda 489 d
ἄχολον 313 b
acquisitio mercenaria 86 c
acquisitio rerum cur fiat 88 e
acquisitionis instrumentum duplex 86 a. & seq.
actio quid 25 c
actio nulla præclara sine uirtute 506 e
actuarij 490 b
Adrasti binæ cædes 400 a
adolescentes in 4 artibus eruditi olim 573
quibus laboribus tenendi 578. 579
adolescẽtes ne cuncti eadem discere debeant 571
adolescentium fœtus imperfecti: fœminæ potius 559 d
adolescẽtium indignatio magna 454 b
Adolescentibus uitiosa debent esse incognita 567 a
adolescentulorum copula ad procreationem inepta. pagina 559 e
adulterium flagitiosum 561 d
adulterij pœna 561 e
Aedificia priuata ut habenda 538 c
ædiles minores 498 e. 542 e
ædilitas maior 497 e. 542 e
æditui 503 e
Aegyptij medicinæ studiosissimi 322 c
medicis curandi modum præscripsere 320 a. 322 c. 323 a
Aegyptij muliebria agunt 92 c
mortalium antiquiss. 534 d
Aegyptiorum septem genera 535 e
Aelianus 191 d
æqualitas duplex 402 e
æqualitas in Repub. seruanda 302 b
nobilibus molesta 159 d
æqualitas ut seruari possit in democratia 480 e
æquitatem quærũt infirmiores 481 e
ærarium 501 e
ἀεργοί 149 b
æs signatum quis intulerit 66 d
Aesymnetæ 371 b
Aesymnetarum regnum 315 a
Aeschines 39 b. 40 d. 204 b. e
Aeschylus 26 a
Aesopi mors 416 e
ætas diuisa 495 b. 567 b
in Aethiopia ratione magnitudinis tribuuntur magistratus 346 e
Agamemnonis patientia 312 b. 314 b
ἀγαμίας 188 a
ἀγαπητὸν 124 c
qui Agere dicantur 515 d
ἄγη 412 e
Agesilaus comis erga ciues 246 b. 247 b
ager quorum esse debeat 534 e
ager αὐταρκὴς 521 e
agri forma 522 b
diuisio 535 b
natura 521 e. 522 a. & seq.
in tres partes diuisio 171 b. 175 b
agri prouentus communis ne esse debeat, agri uerò possessio propria: aut contrà 136 d
agrorum curatores 497 e
cultores 535 d
agros colendi duplex modus 131 c
agricolæ 350 b
maximè necessarij 354 c
non necessariò ciuitatis pars 177 d
agricolæ optimum populum constituunt 482 e
agricolarum constitutio Platonica reprehenditur 141 a. & seq.
agricolarum Respub. optima 482 e
agricolas magis quàm custodes discordes esse præstat 125 d
agriculturæ similis pecuaria 484 c.
agriculturæ studiosi ut reddendi 483 e
ἀγωγὴ 370 b
ἀγρεώνομον 395 d. 498 d
ἀγρεωνόμοι qui 544 b
agrarij 159 b
agripetæ ibid.
ἀγρονόμοι 544 b
αἰσυμνήτην 312 e
αἰσυμνητεία 313 e. 315 a
ἄκρατον 218 b
Alcetas Laco ob amorem urbem amisit 97 c
Alcæus poeta lyricus 313 a
Alcibiades tibiarũ usum accusauit 591
Aldus 99 e
Alexander 98 b. 377 a. 496 c. 528 a
Alexander ignotum pecunia donauit 467 b
Alexandri Magni continentia 101 c
alimentum siccum corpus firmat 579
alimenti diuisio 288 b. 290 a
alimenti appetitus & usus naturalis 58 c
alimenti præcipua cura naturæ 770 a
ἄλυπον 159 e
ἀλωκλικῆς diuisio 46 c
ἁμαρτήματα μνημονικὰ 302 e
Amasis regis calliditas qualis 92 a. c
D. Ambrosius 75 c
ambulatiõe delectabatur Socrates 496 b
ob Amatoriam rem Respub. mutata 414 a
amicitia quid 275 c. 278 e
amicitia perfecta ad summũ ciuitatis bonum confert 126 a
ad Amicitiam societas & cõmunio pertinent 373 b
amicorum fortunas debere esse communes 131 e. 135 d. 137 d
amicorum opera regnum seruatur 459 b
amicis nõ fidere tyranni proprium 459 b
amantes connasci penitus cupiunt 126 b
amans uel seipsum uel alium amat 125 a
amor sui ipsius duplex pagina 137 d
amor cum iracundia reconciliatus 528 a
ampla domus & pusilla ciuitas num discrepent 3 b
ἀναγκοφαγία 579
ἀναπξάτης 86 b
ἀναρχία 411 b
ἀναστκισμὸς 75 c
ἀνειμένιλω 520 d
Andria 135 e. 188 b
Androdamas Rheginus legislator 220 d, 222 d
Angelus Segnius 347 c
animi ardor in modò natis 556 e
animi motus prauiores per cantum alleuiari 596
animi culturam corporis curam anteire debet 557 a
ànimi sedes 527 e. 528 a
partes duæ 549 e. 556 e
animi uis duplex 18 c
anima ciuitatis uiri optimi 307 c
animæ facultates duæ potiss. 102 a
ànimam esse harmoniam: in se habere harmoniam 583. 587
animalis species 349 d
animalia homini ut commodent 53 d
animalia duplicem sonum à natura habent 18 c
animalia duplicia 33 d
animalium generatio 53 c
alimentum: uita uaria 57
a differentiæ triplices 52 e
animalibus orientibus ut natura de alimento prospicit: ortis item quomodo 58 a
animantes cum fœtu alimentum parientes 51 e
animantium uarius cibandi modus 51 b
animo prius corpus 556 e
annonæ præfecti 542 d
ἀνομάλωσις 220 a
ἀνταπόδοσις 91 e
antiqua recentioribus minus expolita 205 d
Antisthenis fabella 302 c. 307 e
annulorum ornatus 510 d
finis 513 a
Apaturiorum dies 288 c
Apheliotes 348 b
ἀφοσίωσις & κάθαρσις ut differant 596
Aphytæi omnes agricolæ 484 b
Aphytæorum lex 484 b
ἀφύπαλοι 487 c
ἄσκλησον 161 a
ἀποδεκτὸς 501 e
ἀπολαύειν 416 e
ἄπολις 16 a. 18 a
Apollo musicus 584
Apollonius Rhodius 302 d. 304 c. 468 b. 590
Apolloniatæ unde 413 b
appetitus uenereus naturalis 11 d
Appianus 161 d
Apsines rhetor 597
aqua multa minus putrescit 324 b
aquarum copia urbibus suppetat 527 c
aquas distinguendas, pagina 538 b
Aratus 92 d
arbi-

arbiter quis 176 a
arbiter honorarius fidiſsimus 379 d
Arcadum habitatio 113 c
Archelai mors 454 d
Archiuius 502 a
Archyta Tarentinus 590
ἀρχὴ politica 250 d
ἀρχεῖα 393 d
ἀρχων 402 d. 405 a
Archontes Athenienſium 162 b. 500 c
Areopagitarum conſeſſus Solone antiquior 220 e
ἀρετὴ 246 e
ἀρετὴ pro calliditate 39 b
ἀρετὴ politica 250 e
Aretinus 132 b. 204 d. 335 e. 480 d. 492 b
Argeſtes 348 b
ἀργυρασπιδὴς 89 c
ἀργυρόμυοι 501 e
Argonautæ 308 a
Argus centoculus 330 e
Ariopagus à Solone conſtitutus 218 c
Ariſtocratia 267 a quæ 363 c
Ariſtocratia non durabilis 282 a oligarchiæ ſpecies 345 e. 438 a
Ariſtocratiæ genera 363 b. finis 365 e proprium 365 c. 435 e
Ariſtocratiæ ne regnum præſtet 324 e
Ariſtocratiæ genera 363 b. & ſeq.
Ariſtocratiæ aliquæ cur maneant 433 c
Ariſtocratię à politijs quo differant 428 d
in Ariſtocratijs unde ſeditiones 427 e. 428. 429
Ariſtocratica multitudo 337 b
Ariſtocratici magiſtratus creatio 393 e
Ariſtophanes 9 a. 74 e. 75 b. 97 e. 119 b. 124 a. 126 b. 362 d. 370 a. 418 b. 427 c. 562 d. 563 b. 575. 586
Ariſtoteles artis medicæ peritus 563 c
Ariſtoteles reprehenditur 234 d
Ariſtotelis liber 7. Polit. quartum præcedere debet 347 e
Ariſtotelis libri duo poſteriores de Arte poetica amiſſi 596
Ariſtotelis locus mãcus 336 d
Ariſtotelis locus obſcur⁹, ambiguus 356 e. 357 a. 411 e. 438 b. 444. d. 454. b. 465 b. 473 b. 543 c. 564 c. 579. 588 b
Ariſtotelis locus correctus, auctus, mutatus 9 a. 25 a. 30 c. 74 e. 75 b. 82 a. 98 d. 99 e. 113 c. 132 d. 134 c. 171 a. 172 c. 190 a. 192 b. 204 d. 205 c. 212 b. 219 e. 226 e. 244 b. 245 d. 246 c. 247 a. 254 d. 275 e. 302 e. 311 e. 329 c. 335 d. 342 d. 349 c. 355 b. 358 d. 359 c. 360 a. 362 e. 363 b. 364 e. 367 d. 370 e. 376 c. 378 d. 384 d. 390 a. c. 395 e. 396 c. 397 d. 398 a. 400 d. e. 404 c. 405 e. 412 a. 427 e. 432 c. e. 440 c. 444 c. 445 c. 454 e. 457 d. 465 e. 469 c. 480 d. 482 a. d. 488 e. 492 b. 493 a. 494 d. 497 a. 504 d. 509 a. 514 a. 516 d. 527 d. 537 c. 541 d. 544 c. 548 c. 555 a. 558 e. 563 a. 579. 590. 597. 598
armati ſemper incedebãt Græci 173 b. 174 d
ars ne fortunam requirat 84 e
ars ſedentaria 350 b
ars herilis χρηστικὴ eſt: non opera ſua, non multæ dignitatis 47 d
ars ἀγενέστατα βαναυσοτάτη: γυναικεία: ἀθλικωτάτη: ἐλαθερωτάτη 87 a. & ſeq.
ars κτηλικὴ & œconomica naturæ ne eiuſdem 55 b. & ſeq. κτηλικὴ & χρηματιστικὴ eadẽ 88 c.
artes ἀγωνικαὶ 47 c
τεχνικώτατα: τυχικαὶ 84 d
βαναυσίαι 99 d
ſordidæ quæ 572
artium differentiæ à ſubiecto 56 a finis in infinitum 70 c
artium perfectio in quo 323 a
in Artibus alia ad cognitionem, alia ad actionem pertinent 234 c
in Artibus inueniendis qui ingenioſi 526 a
artibus omnibus finis 64 c quibus adoleſcentes erudiri 573
artificialis χρηματιστικὴ 67 a. & ſeq.
arx oligarchiæ & monarchiæ conuenit 538 c. 540 b
ἀσχολίαι 553. d
Aſiam incolentes quales 526 a
Aſiatici ſeruili ingenio 316 c cur ſerui 526 b
aſſentator ubi in pretio 459 c
aſſentatores apud tyrannos plurimum ualent 353 c oligarchiam perdunt 422 e
aſſentationis munus 459 d
ἄστυ 487 b
Aſtyonomi 498 d. 544 b
aſtynomia qualis magiſtratus 497 e. 501 d
Atarnea urbs 160 e. 162 a
Athenæus 41 b. 46 a. 186 b. 191 b. 552 c. 563 d. 584. 592
Athenienſis Reipub. adminiſtratio 220 d
Athenienſium præfecti 162 b
Athenienſium Reſpub. uetus qualis 234 d
Athenienſium & aliorum Reſpub. conſideratur 218 uſq; ad 222 e
athletarum habitus ad procreationem nõ utilis 560 d
athletis cibi certum pondus præbebatur 579
athleticum habitum nocere 577. 578
ἀτιμητὸν 255 a
ἀτυχία 159 a
auaritiæ frenandæ ratio 435 a
auaros reddit uitæ amor immodicus 71 d uoluptas etiam 72 a. & ſeq.
Auerroes 288 a
aues ſolitariæ ſæuæ ſunt 10 b rapaces οἰωνὰς dicũtur 13 b
aues uocẽ ſui generis audientes fugiunt 10. c
αὐλοποιοὶ 246 d
A. Gellius 191 e
aurum in ærarium illatũ 192 e
Auſoniæ nomen 536 b
αὐτάρκεια finis eſt, propter quẽ ciuitas 17 e. 305 e
αὐτάρκεια optimum eſt 17 d
αὐτάρκειαν natura ſpectat 17 d
αὐτιππονῶδες 112 a
αὐτογνώμονες 188 d
αὐτοκράτορες 199 e. 311 e
αὐτοπόλης 86 a
αὐτόφυτον 51 d
αὐτόχθονοι Athenienſes 174 d
ἀξιόλογα 171 e
ἄζυξ 18 b
ἄζυγαι λέκτραι 10 b
ἄζυγες qui ibid.
ἄζυγες γάμων 147 a

B

Babylonis ambitus 238 e
Balia 188 d
Βακχικὸν 596
Βαναυσος 245 c
Βαναυσοι 81 e. 83 d. 354 d. 532 e. 572 (8 e
Barbari à Græcis qui uocati
Barbari ſerui Græcis 43 c
Barbaricum regnum 315 e. 316 c. & ſeq.
Barbiti 589
Βαρυδαίμονα 313 b
Βασιλεῖς origo 425 e
βάσις 133 e. 135 e
βαφὴ 555 c
beatitudo ſummum bonum 529 b ἐν βίῳ τελέῳ 275 e
beatitudo actio eſt 514 d finis eſt 573 œconomiæ finis 70 a
beatus quis Platoni 246 d uerè 547 d
bellum ſacrum 415 a. 417 b
belli neruus 87 e ducis ſtudium 495 b
belli uictoria inſolentes 218 d
belli ne perpetuus præfectus habendus 322 e
in Bello oligarchiæ mutatio fit 423 e
ad Bellũ quatuor utiles 494 e
bella fratrũ ſæua 526 c. 528 d
bella ferenda à tyranno 459 b
bellorum finis requies 557 c
bellica incommoda Rempub. mutant 418 e
bellicoſæ gentes luxurioſæ 191 c. 195 c
beluæ manſuetæ meliores feris 31 b
beluarum uita uaria 57 b
bene uiuere ciuitatis finis 278 e mortales cupiunt 545 a
beneuolẽtia multitudinis colligenda 490 e
beſtias immanes cantu flecti 591
bilis ἄκρατον 218 b
βίον 12 b
βίος ἀλιευτικὸς: γεωργικὸς 57 d ληστρικὸς: πολεμικὸς 57 c θηρευτικὸς 57 d νομαδικὸς 57 c
βλάβη 175 b
blanditia popularis duplex 422 d
βοήθεια 52 b
bona actio & beatitudo idem 514 c
bona animi bonis corporis anteponenda 506 c
bona externa beatitudinis cauſæ efficientes 545 e
bona quæuis inter ſe comparari non poſſunt 296 d
qui Bona ſua communia fecerint 132 a
bonorum tria genera 505 c
bonorum poſſeſsio ciuitatis nulla pars 529 a
bonorum æqualitas qualis requiratur 164 a
bonis nõ poſſe uti turpe 556 b
ſine Bonis reſpub. eſſe nequit 295 e
bonos ex bonis non ſemper naſci 199 a. & ſeq.
bos apud Heſiodum pro ſeruo 8 e
βοσκήματα 81 a
βυλαρχοι 376 b
βυλὴ 396 a. 480 a
βυλὴ peculiare populi 392 b
Budæus 81 d. 191 b. 404 e

C

CAeſar 113 a
calcei duplex uſus 62 e. 67 d
ſine Calceis Socrates ambulabat 355 a
Caminus urbs 205 c
Canephoræ 454 a
canere mortalibus iucundiſs. 581
cantus ſingulis uoluptatem párere 594
cantus ac ſoni facultatem magnam habent immutandi animum 586
cantus qui purgant animum 593. 594
cantuum diuiſio 593
cantibus moralibus ad diſciplinam utendum 594
in Cantibus morum imitamẽta 583 quarum rerum ſimulachra 582
cantilenæ olympi 582. 585
cantilenas non omnes ſine diſcrimine uſurpandæ 595 uitioſas non penitus repudiandas 597
cantor quis 574
capiſtro cincti 513 a.
capite cenſi 221 a
capſarij 46 b
carne humana qui ueſcantur 577
carniũ primus uſus 53 a. 54 a
Carolus quintus 443. d
Carolus Sigonius 220 d. 228 a. 260 e
Carthaginenſium reſpublica proponitur & examinatur 210. uſque ad 215 d
caſtella in agris ædificanda 542 e
Catullus 416 e. 576. 591
cauponaria 63 d cum uirtute non cõiuncta 484 d
caupones unde dicti 9 a
χειροτονῆται 189 c
χειρουργικὸν μέρος 590
χειρώναξ 288 b
Celtæ qui 191 b
Celtarum ſcelus 186 b. 191 b 195 c
cerdones qui 83 c
Cerialis dux ob libidinẽ ferè exercitum amiſit 97 c
Cerialis ducis incontinentia 443 e
χερνῆτες 245 e. 247 a. 250 b
Chaones 534 c. 536 b
Charondas 8 e. 14 e. 219 b. e. 221 a. 222 a. 330 e. 374 c. 381 c
chorea 133 e
chorus comicus à tragico diuerſus 238 c. 240 e
choragi 436 c. 439 e. 592
choragi inter magiſtratus non numerandi 390 d
cibus purus 286 d. utilis: inutilis 286 d
cicadæ aureæ Athenienſiũ

ornatus 174 d
Cicero 9 b.10 a.& seq.
Cicero quo habitu prædi-tus 598
Cimon Athenienſis agros ſuos communes eſſe uo-luit 132 a
citharisten actibicines de præ ſtantia auiter pugnarunt 591
cithara plurimum artificij requirit. ibid.
in Cithara pueros non exer cendos 589
ciuilis quis 3 b
ciuilis cõmunio duplex 230 c. & seq.
ciuilis uita in quo 232 a
ciuilis & herilis ſocietas di-uerſa 47 a
ciuilis ſocietas 113 a
ciuilis ſocietas optima 16 b. 373 d. cauſa τοῦ εὖ ζῆν in-ſtituta 278 d. humanæ naturæ propria: ratio hu-ius 18 a.& seq. ex quibus conſtet 548 d.
ciuilis ſocietatis finis bonũ 5 a.16 c.115 d
ciuilis prudẽtię munus 350 a
ciuilis & regij natura ne eadem 4 c
ciuilia iudicia 398 e
ciuilium turbationum quæ initia 406 c.& seq.
ciuis quis 228 b.278 a.c.230 a. & seq.231 d.e. 232 b.& seq. 258 a.302 a
ciuis tres ſpecies 255 c
ciuis factus 228 a.235 d na-tus 235 a
ciuis ueri conditio 230 a ab alijs ut diſtinguatur 232 c
ciuis, magiſtratus & uiri o-ptimi uirtus eadem 549 e
ciuis magiſtratum gerentis quæ facta 519 b
ciuis liberi ſtudia duplicia 257 a
ciuis boni & uiri boni uir-tus eadem 247 e. 251 a
ciuis uirtus 245 c.247 d.249 d cui conueniat 256 d
ciuis uirtutem habet pro-priam 248 b pars ciuita-tis 231 c.570
ciuis cognitio Politico ne-ceſſaria 229 c.& seq.
ciuis communione ἀρχῆς de-finitur 232 e definitio difficulter aſsignatur 231 c notio accidentalis 235 a seq.
in Ciuem ſine modo hono-res conferri non debent 434 e.435 a
ciues ſecundum quid 230 d
ciues qui dici nõ poſsint 226 c.& seq.227 a.& seq.
ciues duplices 235 a. & seq. in duas partes diuidun-tur 532 b
ciues ſubiecta ſpecie diffe-runt 231 b
ciues Athenienſium 288 c Romanorum 228 a
ciues Romæ quinquẽnio ſin gulo cenſebantur 438 b
ciues ciuitatis materia 248 d Reipublicæ partes proxi-mæ 103 d non ſuijpſius, ſed ciuitatis 570
ciues Reipub. adminiſtrati-onis conſortes 546 a
ciues de rebus ſtatuere po-pulare eſt 385 b
ut Ciues deliberationibus participent, quatuor mo di 385 c.& seq.
ciues ne res inter ſe commu nes habeant 109 a.& seq.
ciues qui maximè conſeruẽ-tur 373 c
ciues ex genere uariãt 257 c beneuolos eſſe debere 489 d qua natura præ-diti eſſe debeant 525 e. 526 a.& seq.
ciuium ſpecies 257 a.& seq.
ciuium claſſes quatuor Solo ni 152 b. 161 c. 163 b. 218 e. 219 b. 221 a diſtributio quando orta 534 c
ciuium ſit communio 535 a communitas quorum 307 a munera duo 355 d
ciuium uirtus eadẽ eſſe ne-quit 248 d
ex Ciuium multitudine in-genti quæ mala 519 c
ciuitas quid 16 a.139 b.226 c. 228 a.231 e.239 d. 260 c. 262 d.275 c.278 e communio quædam 5 a
ciuitas cur ſit 278 e quæ dica 10 e quę uerè appellanda tur: cur primò condita 9 d. 239 b
ciuitas natura conſtat 10 a ut conſtituenda 8 a un-de ſuum eſſe habeat 231 c
ciuitas beata quæ 506 e.509 b.532 a optima quæ 372 d pulcherrima 518 d uera ubi 266 d
ciuitas quæ benè adminiſtre tur 373 d
ciuitas uelut ſubiectum Po-litiæ 239 e natura prius domo & ſingulis morta-libus 10 e. & pago 19 c propoſitum habet bonũ 2 e.5 a
ciuitas per genera diſtribu-enda 533 e
ciuitas ex quo conſtet 378 e ex quibus hominibus 350 b. & seq. ex triplici ho-minum genere 372 d
ciuitas ſine quibus eſſe non poſsit 529 c.& seq. ſine magiſtratu eſſe nequit 497 b ex ſolis pauperi-bus: uel ſeruis conſtare nequit 295 d qualem multitudinem hominum requirat 518 a
ciuitas multitudo eſt: ex ſi-milibus conflari non po-teſt 111 c.115 beata magna ne eſſe debeat 517 e nu-merosa non benè legibus regitur 518 c
ciuitas ne una & eadem pro pter incolas eoſdem 240 d quomodo una uel di-uerſa 239 d.240 a.& seq.
ciuitatis appellatio 108 c o-rigo 354 e cauſæ 16 a
ciuitatis forma 239 d.249 b Politia 228 d uiri opti-mi 307 c
ciuitatis materia 239 b. 248 b materia domus 3 c na tura 373 b finis 275 c. 277.c.278 e.305 e.519 d
ciuitatis optimæ fundamen ta 517 d. 518, 519 diſpoſi-tio quæ optima 509 c. & seq.510
ciuitatis opt. ſtatus 372 b. & seq.373 a.& seq.
ciuitatis diuiſio ſecundũ ani mæ facultates 150 a
ciuitatis pars ciuis 570
ciuitatis partes 232 a. 345 a partes duæ 463 a. 481 b partes tres 398 a.399 d partes plures 349 d.350 a. & seq.
ciuitatis partes domus 20 e. 21 e.
ciuitatis ſtudia quæ præcla-ra 511 d uirtutes 555 d
ciuitatis uita Reſpub. 372 d
ciuitatis multitudo diuiden da 542 c
ciuitatis communio non eſt ſita in ſocietate 278 b
ciuitatis ſedes ſeditionũ cau ſa 410 b
ciuitati omnis finis unus 570
ciuitatem bonam eſſe, ſcien tiæ opus 546 a non poſ-ſe cõdi ex pauperib. 294 d qui regere debeant 531 b
in Ciuitate optimi impera-re debent 366 e
in Ciuitate cõtrouerſię quã do oriantur 401 d
ciuitates cur libenter Regi-bus paruerint 9 c.& seq.
ciuitatum cur plura genera 529 b
ciuitatibus diuitiæ priuatæ utiles 294 d
ciuitatibus eſt magnitudinis modus 518 d.519 a
Claudianus 212 e
clauus clauo pellitur 459 d
Clemens Alexãdrinus 219 b
clerus 183 c
Cliſthenes Athenięſis 378 b. 472 c.473 e.485 c. 488 d
cœlibatus præter naturã ne
Cœlius 136 b
cœnæ collatæ 288 b
colonia & pagus idem 9 c
colonia domeſtica 15 c
cogitationes πρᾶκτικαὶ 517 a
cognati cur dicti neceſſarij 11 d
collybus 89 e
comitia 475 d quando habe bantur 385 d
commodatum 85 e
ob Communia quàm propria maior contentio 138 c
communio duplex 230 d
communio bonũ affectat: bo-num præſtantiſsimum 5 a ciuitatis finis 277 c Rei-pub. forma 109 a
communio iudiciorum non facit ciues 230 c
communio ueram ſolis ciui-bus conueniens 231 a. & seq.
in Communione uxorum & liberorum quæ reprehen-dat Ariſtoteles 123 b. & seq. 124 a.& seq.
communitas ciuium in quo 266 d Reipublicæ genus 108 d
communitatis ſpecies uariæ 109 c.133.134
communitatem uxorum & li-berorum multa abſurda ſe-qui 125 b.& seq. nullis con-uenire poſſe 126 a.& seq.
commutatio duplex 82 e propria 86 a
commutatio fuit ante nũmũ inuenta 66 c
commutatio rerũ unde orta 67 c.& seq. non eſt contra naturam 68 b inter quos exercebatur 63 a
commutatione qui utantur 66 c
commutatoria 90 c
quæ Comparari inter ſe poſ-ſint 296 d
compoſitiuus ordo in Poli-ticis 4 e
concio 290 d
concioni ius electionis & cẽ-ſuræ non permittendũ 290 b.& seq.
in Concione conſultabatur apud Græcos 383 b
cõcordia publica quãdo ma-ximè foueatur 166 e
ad Concordiam publicã quo opus 166 c
concubitus iniuriarum dome ſticarum remedium 564 e
condemnationis litera 174 b
conditores urbium κτίσται di-cuntur 520 b
conductio 86 d
confœderatio 113 a auxilij cau ſa inſtituitur 115 c
confœderatorum ciuitas non una 278 b
de Coniugio 558 e.uſque ad 561 e
coniugij annũs 119 e tempus 560 a
coniunctio hominum cur in-ſtituta 13 e
cõiunctio naturalis apud Bar baros una 14 d
conſilium infirmum 97 e pu-blicum 500 a
conſultandi munus obeuntes ut eligendi 386 e
conſultatio 232 c cur inuen-ta 392 b
conſultatio populare quid eſt 392 b populare munus 392 c
conſulibus Romæ ſyluarum cura demandata 501 e
contẽptus cauſa interitus mo narchiæ 449 b.& seq. ut ſeditionis cauſa 408 b
continentia ducis quanti u-ſus 97 d
de Contractibus paruis iudi. cia 398 e
contrariorum efficientia ſunt contraria 433 a
conuictus finis 263 b
conuiuia publica Lacedæmo-niorum: Cretenſium 206 d
cõuiuiorum ordinatio 534 a. 536 a
contumelia quomodo ſedi-tionum cauſa 407 d
cõtumeliarum multa ſunt ge-nera 447 e
copiæ nauales utiliſs. 524 b
copula uiri & uxoris nomi-ne Græco caret 21 a
coquinariæ inuentor 46 a
χώρων dupliciter ſumit 488 a
χορδοτὰ 244 e
χορηγία 39 c.40 e
corpus animo prius 556 e
corpus temperatũ quod 152 a
corporis humani principia 229 c
corporis cura animi anteire debet 557 a

corpora morbosa errata minima ferre non possunt 493 d
Corsus Donatiꝰ patronus malorum 432 b
corui sensum habent 10 c
Cosmus Medices 502 a
Cosmi 203 e.204 e.206 b
Cosmi Cretensium 207 a. & seq.
corycœi 465 a
non Credendum temerè 433 c
crepitaculũ Archytæ 588.590
Creta ἑκατόμπολις dicta 321 e
Cretensis Respublica, Spartane uelut parens 205 e.206 a. & seq.
Cretensium Respublica proponitur & examinatur 203 usque ad 207 e
κτήματα 22 e unde dicta 67 b
κτηματιζόμενοι qui 64 d
κτηματικὴ 21 b propriè dicta duplex: finis eius 66 d.67 d. 70 a.&seq.74 d species 52 d naturalis: artificialis 77 a. & seq. artificialis & naturalis differentes 67 b
κτηματικὴ alimẽtaris 56 d. hæc uaria 57 a.& seq. μεταβλητικὴ 67 a.& seq.82 e
κτηματικὴ composita 84 a. & seq.
κτηματικὴ simplex, quæ duplex 85 a.& seq.
κτηματικὴ œconomiæ ne propria 75 d.76 a.& seq. œconomiæ basis 22 e
κτηματικὴ δεσποτικὴ comitatur 23 d eadẽ cũ κτητικὴ 67 a
κτηματιστικῆς οἰκειοτάτης munus: methodus 85 a.& seq.
κτηματιστικῆς uoce uariè utitur Aristoteles 52 e
κτηματιστικῆς subiectũ κτήματα & κτημάτα 56 a species 75 c finis infinitus 70 d
κτηματιστικῆς methodus practica 84 a.& seq.
κτῆσις œconomi est 75 e
κτητικὴ herilis scientia 47 d
κτῶμαι 597
crotalum 590
cumæ uariæ 174 d
cunarũ usus cur inuẽtus 507 e
cuncti uox duobus modis capitur 118 c
cupido βαρὺς θεὸς 467 d
cupiditas in modò natis 556 e
curæ sordidæ 572
curæ Reipub. ornandæ causa 390 d
curatores Sacrarũ rerũ 500 b
custodes qui Platoni 136 a. 140 b
custodes regum & tyrannorum diuersi 312 d
custodibus proprium 526 c
Cynosarges 254 e
Cypho 427 c
Cypselidæ 465 c.472 d
Cypselydarum tyrannis cur diuturna 469 e.471 d

D

Dædali opera 25 b.26 a.27 c
Dæmagogi 220 e.221 d. 352 e.353 a.420 b.459 c
Dæmagogi causa exitij Reipub. 418 c
Dæmagogia 446 c
δήμιος 313 e
δανεισμὸς 75 c.86 d
Dantes 40 b.64 a.413 b.417 a.541 b.
dedisce quàm discere difficilius 340 b.342 a
deliberandi modi inter se discrepantes 386 e
deliberandi modi multitudini proprij 385 a.& seq. oligarchiæ proprij 386 a. & seq.
delicias & amores quos Latini uocent 454 a
Democratia 267 d.270 d quid 346 c.& seq.347 b unde orta 401 c quæ optima 482 d.483.484 a.& seq. quæ mala 485 a.& seq.
Democratia duobus definita 442 e quibus conueniat, 379 a stabilior oligarchia 374 b tutior est oligarchia 343 b
Democratia & tyrannis contrariæ 450 d
Democratiæ finis 365 e proprium 368 c.478 a
Democratiæ quid conueniat 435 e
Democratię & oligarchiæ discrimen medium 368 a
Democratiæ oligarchiæ contraria 475 e
ad Democratiam qui assumãtur 485 a
ex Democratia cur tyrannis 419 b
in Democratijs quis seditionis author 410 b cur tyrannides 434 a
Democratiæ plura genera 352 c.& seq.353 a.& seq.360 c.& seq.475 b cur plures 476 a quatuor 482 d.usque ad 485 e
Democratiæ ut constituendæ 489 a.& seq.490 a.& seq. ut mutentur 418 c.& seq.
Democratici deliberandi modi 385 a & seq.
an Democraticos an Aristocraticos imperare præstet 289 a.& seq.
Democratia bona ubi facilè institui possit 484 d ut cõseruanda 436 b
Democratia non omnis iusta 281 b
in Democratia quorum ratio habenda 436 b
Democritus 63 e
Demosthenes 39 b.
Deus cæcus apud Lacedæmones 370 b
Deus cur beatus 506 d
Deo non sunt externæ actiones 515 e
Deũ ut uocitarit Plato 520 b
Dijs humana forma tributa 9 d.15 d
Dijs gratia habenda 543 b.
in Deos sumptus communes 535 b
inter Deos regia respub. 15 e
δεσποτικὴ societas 21 b.& seq. 22 d
διαιρετικὴ μέθοδος 3 c
Diacrij 421 b
διαφόνια ἐγκύκλια 46 a
διανοητικαὶ uirtutes 572
dictatoris curatio 280 d
dictatoris summa 314 b
dignitas in imperante 276 d
dij lasciuiæ 568 e
δικαστήρια 211 c
δικαιοσύνη unde 11 d
δημαγωγοὶ 192 c.197 c
δημιεργὸς 286 e.291 b
δημιεργὸς κόσμος 520 b
δημοκρατία 147 d
δῆμος 250 c.262 c
δῆμος 397 a
Diodorus Siculus 26 a
Diogenes cynicus 10 a
διοικίζειν 453 c
Dionysiaci ludi 500 e.504 c
Dionysius spatio 40 dierum potauit 455 c filium à consuetudine hominũ remouit 466 d
Dionysius Halicarnass. 496 d 528 b
Diophantes 162 b.e
Dioscorides Rempub. Spartiatarum scripsit 554 b
disciplina eadem informans probum uirum & ciuem idoneum gubernationi 336 b
disciplina adolescentibus instar crepitaculi 588
disciplina naturam supplet 567 c
disciplina una ciuitatum 570
disciplina aliqua ut liberalis filijs traditur 574
disciplinarum spectatores iuuenes quando 567 b
discordiarum intestinarũ fontes 401 d
discordiarum principio occurrendum 414 b
discordias inter ciues faciat tyrannus 458 e
dithyrambus 594.597
diuinum quid Platoni 93 d
diuinus furor 582.586
diuitiæ œconomiæ finis 50 e oligarchiæ finis 365 e priuatæ ciuitatibus utiles 294 d. ueræ quæ 64 a
diuitiæ cui inseruiant 54 c. & seq. quale instrumentũ 14 c.52 d non infinitæ 59 a quæ terminatæ 54 c ueræ pecunijs non constãt 64 a
diuitiæ ex quibus rebus constent 52 c
diuitiarum nomen quæ mereantur 59 b
diuitiarum uariæ species 163 e
diuitijs cur studeant homines 71 d.72 a.& seq.
diuitias ciuibus adesse oportet 531 e nobilitas sequitur 366 b
circa Diuitias duo habituum genera 151 d
diuites imperium sibi deberi contendunt 305 b
diuites impedit res familiaris in Repub. 361 a
diuitum norma 405 c
δοκιμασία 288 c
dolium pertusum 490 a
dominari in quos oporteat 511 c
dominari & seruire iustum est 41 e iniustum: præter naturam: uiolentum 23 b
dominationis sciẽtia, & quæ: an à Politico tractanda 23 a
dominium & seruitus animali secundum naturam inest: eidem conuenit secundum partes principes 35 b.36 quib. naturaliter insit 36 c
dominij & seruitutis distinctio inter Barbaros nulla 14 d
dominus qs dicatur 45 c.46 d
dominus prius seruus fuerit necesse est 246 b.250 e
dominus & seruus formis distincti 46 e
dominus & domina 21 d
domini & serui: mariti & uxoris: patris & liberorum, uir tutes peculiares 103 c
domini est seruum instituere 105 a
domus pro familia 347 c
domus principia 14 a.& seq. natura 14 e cur instituta 12 d.14 e
domus ciuitatis materia 3 e. 21 c. ciuitatis partes 20 a.21 e
domus è duabus societatibus constat 8 e.14 e
domus cognitio in quo 22 d
de Domo in Politicis cur agatur 4 a.21 e
domorum tres primæ partes 22 c
donatio 86 c
Dorica harmonia laudatur 594
Dorici cantus natura 598
in Doricis cantibus iuniores instituendi 595
δρακοπολις 275 d
Draco Athenienſis legislator 220 c 221 b.222 c.234 e
Draconis leges sanguine scriptæ 221 b
duodenarij mysterium in cõfœderationibus 113 b
dux libidinosus quantum incommodet 97 c
δωμαϊκὴ 9 c.359 a.385 e.388 c
dynastia oligarchiæ species 205 c 207 c
dynastæ qui 494 c
δυνάμεις 66 a
δυνατὰ res quæ 101 b
Dyrrhachium urbs 161 c.162 b

E

Ebrietas cui ætati concessa 566 c.569 a
ebrij plures quàm medici lon gæui 138 d
ebriorum duplex pœna 220 c.222 d
ab Ebrietate sibi temperandũ uoluit Plato 584
ἐδεσὶν 513 d
Edoardus Vottenus 52 c
egentes in democratijs ipsis locupletibus plus ualent 477 e
egestas 295 a
ἐγκαφεῖν 502 b
εἰσαγωγαὶ 502 a
ἑκατόμπολις Sparta dicta 192 b
ἐκκλησία 479 e
elephantes demulceri fistulis 591
ἐλεύθεροι 346 b
elocare ætate grandiores ad temperantiam facit 559 e
ἔμβασις 133 e
embrionem expellens non est homicida 564 c
Empedocles 40 a.540 a
ἐμπορία 66 c.86 b
ἔμποροι 354 d
emptio 86 c
ἔνδημα 313 e
ἐνδόσιμον 579.583
entia animata duplicia 33 b
in Entibus uegerantibus seruitutis & dominij uestigia 33 b
ἐνθουσιασμὸς quid 586
ἐνθουσιασμῶν species 596

ἐπαλλάττειν quid 39 b
Epaminondas 160 a
Epheſi conditor 425 e
Ephialtes poma è ſuis cuilibet conceſsit 132 a
Ephialtes Rhetor 221 d
Ephori 206 b
Ephori Lacedæmoniorũ 207 a. & ſeq.
Ephororum electio 188 d origo 192 b uſus 404 e
Ephoros qs ſuſtulerit 404 e
ephoria 149 d. 188 b. 500 a
ephoria Reipublicæ contraria 197 c
ἐπῳδικὴν 525 d
Epicurus 54 a eius mors 405 a. 512 c. 585
Epicurei ſtudium 576
Epidamnus urbs 161 c. 162 b
Epidamnus Dyrrhachium poſtea dictum 328 c. 330 d
ἐπιεικὲς 161 b. 287 d
ἐπικώλειν 303 a
ἐπιμελέα 51 a
ἐπιμελέας 394 d. diuiſio 390 d
Epimenides 9 a. 12 c. 14 e
ἐπήρεια 326 c
Epirotica natio 578
epiſtatæ 498 b. 502 b
ἐπιτάγματα 358 a
ἐπιτίξει & νθετήσει ſerui ad uirtutẽ traducẽdi 105 b. & ſeq.
ἐπιθυμητικὸν 528 a
ἐπιεικοσῶ 45 e
ἐποικος 412 e
ἐφόλᾳ quæ dicantur 132 b
equa iuſta appellata 119 c
equis qui populi uſi potiſs. 347 d. 349 e
equos qui alere debeãt 494 e
equites Hieroſolymitani 501 e
equites Soloni qui 161 c
ἐργασία 51 d. 160 a
ἔρεσις 412 b
ἐρεθία ibid.
ἔρεθοι qui. ibid.
ἔθνη 314 b
εὐαγωγὸι 527 e
Eubuli calliditas 160 e. 162 a. 164 e
εὐδελφον 246 d
εὐγνῶεις 405 c
εὐημερία 512 d
εὐνομία 367 a
εὐοφθαλμὸν 173 a
εὐπραξία 517 a
εὐωθῶσπον 133 a
Euripidis tragœdia Bacchæ, malè inſcripta 597
Europæi, liberi magis alijs 526 a
Europæi libertatis cupidi. 316 c
Europam incolentes quales 526 a
εὐρυθμία 587
eurus 348 b
εὐστώπλον 523 a
Euſtathius 26 a
εὐτυξία 497 b. 501 c
εὐτυχὲς 246 d
ἐν φρεατίοῖ 400 b
excandeſcentia maior aduerſus familiares 528 a
exercitatione corporis utendum 577
exercitiũ infantulorum 565 b
ἐξιεναι 396 d

F

Fabius Beneuolentius 454 e
fabros tibiarum urbe ejectẽdos 597
factum honeſtum 506 e
facti ciues 230 a
factio quid 25 c
falſi teſtimonij cauſa 219 e
famulis quibus maximè iraſcamur 131 c
fenus 86 d. 89 e
Feſtus 11 d. 75 c
feudi principium 53 b
fideicommiſſum 85 e
fides inſtrumentum 591
fides nõ uiolanda 237 d. 238 d
filiorum ne eædem, quæ parentum uirtutes 101 b
in Flumen pueri nati merguntur 565 c
fœdera quid 277 d
fœlicitas maxima 373 e
fœmina à ſeruo diſtincta 8 c
fœminę elocãdę anno 18. 560 a
fœminarum cur frequentior obitus 559 e. 562 e
fœminas agros colere, quę abſurda ſequãtur 135 a. & ſeq.
fœneratoria 90 b. d
fœneratores cur ὀβολοστατικοὶ dicti 74 e
fœneratorum ſtudium peſsimum 74 d
fœnus quid 74 e. 75 c
unde dictum 78 b
fontes ſi deſint, aqua ut comparanda 538 a
fortes fortibus naſcũtur 41 b
fortitudo audacia fit 449 e
fortitudo ſola non colenda 577
fortitudo alia domino, alia ſeruo conuenit 100 d
fortitudo num Spartanorum 540 e
fortitudinis finis 72 c
fortitudine ubi opus 555 e
fortuna quorũ domina 545 e
fortuna à beatitudine retardatur 545 a
fortunámne ars requirat 84 e
fortunæ mediocres expetendæ 377 a
cum Fortunarum incremento cupiditas creſcit 161 a
forenſes 350 b
forum quid 354 d
forum liberum 342 a
foro locus accommodatus 542 c
foro præficiatur magiſtratus 497 c
foſſa Spartiatarum 540 e
fratres plures ad magiſtratum non admittebantur 422 c
frigus facilè perferunt pueri 565 b
frigori aſſuefaciẽdi pueri 565 c
Frontinus 162 a
in Fructuoſas artes ut incumbendum 572
frugalitas 295 a
funambuli Romæ 504 c
fures non examinata cauſa ſuſpenduntur 178 b
furoris tria genera 596

G

Galenus 322 e. 513 d
Galli cur breues ſtatura 562 d
Gallorum mos circa infantulos 565 c
γαμικὴ ſocietas 21 b. 22 d
γαμικὸν imperium cur politicum 93 c
Garamantæ communes habent uxores 119 c
gaza 186 c
γέλωτα 411 c
gentes 314 b
γεωμετρικῶν 287 b
Germanorum mores 527 b
Germanorum proceritas unde 562 e
Germanos à Gallis & Italis malè reprehendi 12 a
γερουσία 147 e
gladius Delphicus 8 c. 12 b
gloria monarchiam perdidit 450 a
γνώριμοι 347 c
γράμματα 575
γραφικὴ multas artes complectitur 576
Græcanicum regnum 315 e
Græci oppida puſilla condebant 321 e
Græci liberi natura 43 c
Græcorum cibus è terra & mari 74 b
Græcorum natio qualis: inter ipſos differẽtia 526 b. 527 d
Græcos iurè Barbaris imperare 14 e
gymnaſia ſenum 542 b
γυμναστικὴ 504 b
Gymnaſtica cur dicta 341 a
Gymnaſticæ primus quis operam dederit 266 b
finis 573 officium 341 b
γυναικοκρατούμενοι Aegyptij 92 c
γυναικονομία 504 b
Gynæconomus 394 d

H

Habitꝰ qui procreationi utilis 560 d
habitus ad finem propriũ referendi 72 e
Hannibal popularis 492 d
harmonia duplex 346 a
Dorica ad inſtitutionẽ utendum 594
harmonia quæ diuerſa 240 e
harmoniæ tres ſunt 598
harmoniæ uariæ 583. 587
harmoniarum cum rhythmis cognatio 583
hæreditatis diuiſio ſeditionis cauſa 414 c
hæreditates non alijs dilargiẽdæ 436 d
Harpocration 81 d
ὕβρις 175 b
ὑδαρὴ 124 b. e
Heliæa Athenienſium 402 d. 404 e
Heluetij haſtis longis uti cœpêre 149 b
Heluetij ut diſtincti 113 b
Hepheſtia 314 c
Heptagona 589. 592
herilis ſcientia χρηστικὴ 47 d
herilis uirtus 104 e
herilis & ciuilis ſocietas & adminiſtratio diuerſa 47 a
in Herili imperio finis itẽ, effectus uarius 263 c
herile imperium monarchia quædam 47 b
Hermogenes 133 d
Herodotus 32 e
heroicum regnum 315 c. e
heroici regni ſpecies 315 c
Heſiodus 8 e
Heſychius 170 e. 219 e
Hieromnemones 498 b. 502 b
Hieronymus Meius 587
Hieron. Mercurialis 579
Hippocrates 32 e
Hippocratis liberi ſtultiſsimi 40 b
Hippocratis ꝑceptor 266 b
Hippodamus 161 c archytectus 538 c nouitatis ſectator 175 a
Hippodamus magnus fuit: quæ inuenerit: quib. moribus ꝑditus 170 e. 171 a. 174 b. 175 a
Hippodami reſpublica perpenditur 170 e. 179 e
ὑλοτομία 84 b
ὑλωροὶ 501 e. 544 b
homicida nõ eſt, embryonẽ expellens 564 c
Homerus ſummus poëta P. Victorio 9 b. & ſeq. & alibi.
Homerus 9 b
homo natura animal politicum 18 a
homo omnibus alijs antecellit 33 c omnis creaturæ dominus 53 e omnibus imperare debet 33 d ſolus ratione ꝑditus 546 c
homo homini ſeruiat 12 b
homo unus ab alio ut diſcrepet 111 d in quo animantia uincat 10 b.
homo quid proprium habeat. ibid. d
homo ne ſolus bonum atq; malum ſentiat. ibid.
homo optimus quis: peſsimus quis 16 c
hominis honeſti non eſt muſicum agere 580
hominis liberi uita alia à ciuili 514 b
hominẽm unũ imperare nõ decet 332 a. & ſeq.
homines ut diuidantur 41 a
homines diuerſi generis, ſeditionis cauſa 409 d rerum ſuarum mali æſtimatores 273 e
homines ne bonos imperare expediat 323 e. 324 a
homines aliqui nulla cura erudiri poſſunt 470 c
homines ad fortitudinẽ militarem legibus exacui 513 a magni ſpiritus è medio tellendos 458 b tenues facilè in officio retinentur 483 b
hominum duo genera ab alijs diuerſa 11 a. 161 a quę genera ciuitatem conſtituant 350 b. & ſeq. multitudine ciuitas inſtructa eſſe debet 517 e. 518 a
hominum in tres partes diuiſio 171 b. 175 b
hominum cauſa animalia genita 52 a
hominum perfectio in duobus 544 d
hominum fines uarij 108 a
hominum diuerſa genera, diuerſos etiam cantus requirunt 594
honeſtum in certaminibus prævaleat 577
honorarium quid 83 c
honor ut ſeditionis cauſa 407 e
honos ariſtocratię finis 365 e
honoris cauſa paucos periculo ſe obijcere 450 b
Horatius 12 c
Horatius notatur 569 b
hoſpitalitas olim gratuita 66 c

qui Hostem non occiderat, ignominia afficiebatur 510 e
Hottomannus 40 d. 83 c
ὑπάρχω 376 c
ὑπαρχόντων Respublicæ 108 b
ὑποποιῶ 416 c
ὑφηγημένη μέθοδος 3 e
humani uictus cõparatio duplex 51 d
Hybrides qui 257 d
hyems coniugij tempus 560 c
Hypodorium 588
Hypophrygium 587

I

IAmbi poemat. genus 569 b
Iapyges qui 411 d
Iasonis uox 245. b. 249 c
Iason Trallianus, tragœdiarum actor 597
Ichthyophagi Aethiopes 53 b
idiotæ qui 155 c
ἱερόποιοι 503 e
ἱερατεία 530 d
ἡγεμονικὴ 437 c
Ilotæ qui 134 c. 136 a. 139 d
de Ilotis 193 d
in Imaginibus morum simulachra non existunt 586
ἡμιπόνηροι 32 c
in Imperatore bellico usus magis spectãdus quàm uirtus 440 e
imperans & parens in quo cõueniant: in quo differant 100 b
imperantis munus 519 b
imperantes ne & parentes diuersi esse debeant 548 d
quos Imperare præstet 289 a & seq.
imperare ciuis præcipuũ munus 254 e
imperare magistratus ppriũ 390 e
imperare optimi debent 306 e
imperare multos magnis nõ præter rationem 290 e
imperandi uariæ species 47 a
imperandi atq; parendi uarij ordines 102 b
imperaturus prius rectè paruerit oportet 549 c
imperium animi est 30 e
imperium & seruitus necessaria & utilis: inter entia naturalia secundum naturam 346 & seq.
imperium cui iure conueniat 280 e. 281 a. & seq. potius multitudini quàm uni conuenit 324 a. & seq.
imperium multitudinem habere præstat 285 d penes leges esse debet 288 d plurium bonorum uirorũ παμβασιλείας præferunt 333 a & seq.
imperium qui habent, præstare oportet priuatis 549 b
imperium politicum & aristocraticum natura præfertur regno 325 a. & seq.
imperiũ qui ferre nolint 372 e
imperij ius quibus conueniat 295 d. 296 b
imperij species 280 e
diuisio 549 d
tria genera 516 d
imperij regi species perfectissima 93 d
imperij uicissitudo inter maritum & uxorem 93 c
imperij ne societas de ratione essentiali ciuis sit 255 c & seq. 256 a. & seq.
de Imperij iure qui certare possint 305 a. & seq. 306 a. & seq.
imperio unius plurium bonorum præferendum 333 a & seq.
imperfectus quis 11 e
imperfecto finis non conuenit 580
improbitas armata perniciosissima 16 c
improborum cupiditati nihil satis 166 b
ad Incrementum ploratus ualet 566 a
insulæ fortunatæ 556 a. 557 d
incrementum quorundã mutationis reip. causa 408 d
indoles optima, melioris reipub. causa 570
infans à belua parum discrepat 9 e
infinitum aliquid duob. modis dicitur 52 c
inimicitiæ doloris expertes 471 c
iniuria seditionis causa 409 b
iniuriarum ortus 372 e
differentiæ 165 a
tria genera 171 c. 175 b
iniuriarum domesticarũ remedium concubitus 564 e
inopũ propriũ inuidere 373. b
inquilinus unde 255 b
inquilini seditionum causæ 409 d
de Institutione puerorum leges scribendæ 570
instrumentum uni inseruiens, melius quàm multis 14 c
instrumenta omnia duplicia sunt 27 a
animata duplicia: inanima ta 27 b
instrumenta uulgi ut differãt ab instrumentis doctorum 25 c
instrumenta cur uaria requirantur 27 d
instrumenta musica quæ conueniant: quæ non 589 590
inuidere proprium inopum 373 b
Io. Genesius 82 d. 329 c. 562 a
Ioh. Leo 174 b. 336 d
ὑπόθεσις 516 d
ἵπποι 218 c. 219 a
ira cum dolore iuncta 451 c
cum Ira pugnare difficile 462 e
ira dominante, non est facilè ratiocinari 451 c
iræ & lenitatis simulachra in cantibus 582
ἰσότης laudatur 261 d
Isocrates 421 d. 444 a. 454 c 503 d. 540 d. 557 a. & seq.
Isocratis pater 246 e
eius studium erga filium 366 c
Italiæ ueteris descriptio 534 b & seq.
Italus Oenotriæ rex 534 e 536 a
Itali pro Oenotrijs appellati 524 a unde dicti 536 a
Italici belli causa 411 a
ἠθικαὶ uirtutes 572
Ithyphalli 568 e
iucundum uni, alteri non 51 b
iucũda quæ, innocua sunt 581
iudex periurus 176 c
iudicatio 232 e
iudicium arbitrarium: forense 176 a
eius genera 400 a
iudicia cõstituendi uarij modi 399 a. & seq.
iudiciorum genera 175 c 384 e. 385 a octo genera 398 c
iudiciorum differentia in tribus 398 b
iudicum consessus quot modis esse possit 399 a. & seq.
iudicum domicilia ubi extruenda 542 c
iuniores comœdias ne spectẽt 566 d
Iupiter non canit 580
ius in quo 16 d
ius quò communius, eò melius 270 e
ius quid dici debeat 276 b
ius necessitatis 42 c
populare 477 d
uoluntatis 42 b
ius politiæ bonum est 295 c
ius ciuitatem non corrumpit 281 b
ius imperij in ciuitate qui meantur 277 a
qui Ius dicat, requiritur 350 e
iuris æqualitas respectu personarum 276 d
Iustinus 53 b. 191 d. 238 e
iustitia requiritur in magistratu 440 d
iustum quid 481 a. & seq.
iuuenes parêre debent 549 c
iuuenile quiescere non potest 588

K

Καθάρσιος sacra 124 e
κάθαρσις & ἀφοείωσις ut differant 596
κιμωτόμοι 146 b. 150 e
καιροφυλακὴ 575
κακογαμίαι 188 a
κακόνομος 444 e
κακουργοὶ 147 b
κακοπαιδία 313 b
κακοκαζαβία 97 b
κάπη quid 9 a
κάπηλος propriè 86 a
κατοῆλοι unde 9 a. 354 d
καπηλικὴ 65 d. 90 b
etymi ratio 66 c
eius species 52 e
unde ortum habuerit 68 c & seb.
καπηλικὴ auaritiæ ministra: cõtra naturam est 77 d
œconomo indigna 70 a
opulentiæ sordidæ mater 70 c
καπηλικὴ non est μεταβλητικὴ naturalis 67 e
nullũ terminũ habet 70 c
καπηλικῆς natura 69 a & seq. 70 b. & seq.
κηροπλάσται 53 a
κατακωχίμενος 186 c
κατασκοδάζειν 147 a
κεχορηγημένη 509 a
κηδεία 275 b
κλῆρον idem quod οἶκον 147 c
κλῆροι qui 195 b
κληρῦχοι 195 b
κνημὸν 146 b. 150 e. 355 a
κοροβαύτεται 596
κορυφὴ 455 a
κορυνηφόροι 455 a
κορυφαῖος 244 e
κόσμος 246 c
κωλυσανέμους Empedocles 540
κώμη unde 12 e
κτῆμα 25 e. 27 a. 22 e. 28 e. 66 a
κτήματα & χρήματα ut differant 88 d
κτηματικὴ 22 e
κτῆσις 27 a
κτῆσις prior χρήσεως 22 e
κτῆσις pars domus est 23 d
κτῆσις & χρήματα ut differant 56 a
κτήσας qui 234 b. 520 b
κτητικὴ 65 d
κτητικὴ diuisio: subdiuisio 46 c
prædatoria naturalis 58 d
pars œconomiæ 23 e
κτητικὴ scientia domino non conuenit 47 e
κτητικὴ an œconomiæ famula 55 c
κυβερνητικῶν 287 b

L

LAc alimentum puerorum 565 b
Lacedæmonij mechanicas artes contemnebant 162 b
plurimum laboris ponunt in educandis liberis 570
Lacedæmoniorum respublica examinatur 185 usq; ad 200
Lacedæmoniorum & Cretensium discrimen 205 b
Lacedæmoniorũ studia 136 a
Lacenæ mulieres incontinentes 186 b
imperantes 187 a. 191 b 195 d
Lacones binos habebãt reges 149 d
uili uestitu usi 370 b
breuitatem orationis amauerunt 134 d
Lacones ut exercuerint liberos 577
Laconicum regnum 315 e. 316 a. & seq. uariat rempublicam 331 a
Laconica 340 a
Lactantius 11 e
Laertius 82 d. 192 c. 405 a. 454 e. 563 c. 595
λαμπαδαρχία 36 c. 439 e
legati inter magistratus non numerandi 390 d
lex duplex 331 e
lex oxyli: Aphytæorum 484 b. 487 b
lex Agraria 161 d
lex est medium 331 d
lex anima reipublicæ 307 c
Dei imago quædam 332 d
ordo est 518 c
regina mortalium 40 d
regis magistra 323 d
lex æqualis esse debet 307 a
lex recta ut ponenda 307 b
lex prior & dignior rege 323 c
lex qualis imperare debeat 288 e quid 340 e. 342 c
legis finis 178 c. 510 c. 305 d
legis imperium quàm regis melius 323 c
legem imperare decet 332 d
cum Lege rex imperare debet 323 d
leges unde 367 b
quibus ponantur 307 b & seq.
leges ubi non imperant, non est politia 353 e
leges quàm homines imperare, utilius ne 331 b. & seq. 333 c
leges ne optimas imperare expediat 323 c. & seq.
leges optimis uiris non poni 307 b. & seq.

leges ne à maioribus acceptæ permutandæ 176 e 178 a. 179 a. & seq.
secundum Leges reipub. potestas esse debet 361 b
legum munus 443 e
usus 365 d
legum custodes ad Aristocratiam 501 a
legum institutio recta ad concordiam facit 166 c
legũ muratio periculósa 174 e 176 e.
legũ imperium πμβασιλέας præferunt 331 b. & seq.
legibus ne imperium debeatur 281 e
legib. malis etiam parêre possunt 365 d
legislator ne leges suas omnibus debeat accommodare 306 d. 307 a. & seq.
legislatoris scopus 151 a. 165 a. 550 c. 551 d.
legislatoris studium 511 d
legislatores antiqui 219 b. & seq. 220 a. & seq. 221 c. & seq. 222 a. & seq.
legislatores optimi ex ciuium numero 374 b
Lenæa 314 c
leo clementiæ signa dat 578
leonis catulus in ciuitate non alendus 438 e
lexiarchicæ tabulæ 228 b
Liber pater ad cœnas uocabatur 584
liberalitas in quo 138 a. 149 c
liberalitas quæ uerior 490 b
liberalium scientiarum quatenus participem esse conueniat 572
liberi & serui domum constituunt: sunt ciuitatis partes 222 a
liberi nobilibus pares 304 a
liberi de imperio contendunt 305 c
liberorum duæ species 43 c
liberis interest quo cibo alantur 565 a
libertas democratię basis 277 e. 477 d
democratiæ finis 365 e
libertatis genera 477 d. & seq.
λῆμμα 204 d
literas ignorans Epicureus esse potest 576
lites apud Hebræos ut componantur 174 c
locatio 86 c
λοχαγίαι 503 b
λόχοι qui 503 b
λοιπὸν quis 171 a
λόγον unde 18 c
λόγοι duplices 294 e
Locrorum tria genera 159 a 161 d. 219 b. 221 a
locupletum si maior numerus, oligarchia oritur 379 b
Lucianus 133 e. 592
L. Regius 113 b. 161 e
lucri cupidius, quàm honoris uulgus 483 a
lucri studium monarchos perdidit 449 d
lucro inhians, ad magistratũ non aptus 215 b
ludus animos reficit 585
ludus motus est & mutatio animi 575
ludo exercendi pueri 565 e
ludi quales concedendi 565 e
lusio infantibus apta 588
lusionis finis 573
lusioni tempus aptum 575
lusiones aur aliqui uitę finem faciant 581
Lycophron 274 d. 277 d
Lycurgus legislator, non rex erat 374 c. 377 e
Lycurgum sine causa laudatũ 551 a. & seq.
Lydia harmonia pueris etiam conuenit 595
lymphatici sacris curãtur cantilenis 596
Lyricus, poeta uetustissimus 314 c

M

Magistratus diuisio 227 b
duplex 289 e
magistratus duplex consideratio 290 d
triplex 206 b
magistrat⁹ ciuilis species 497 u. que ad. 500 b
magistratus criminalis 498 b
cui committendus 499 a
magistratus in Aethyopia ratione magnitudinis tribuuntur 346 e
magistratus gesti iudiciũ cuius 291 e
magistratus qui custodit, ali⁹ qui gerit 498 e
magistratus omnium necessarius 498 b. & seq.
magistratus proprium 390 e 394 e
magistratus prudentia 251 d
magistratus unus uni muneri assignandus 391 b
magistratus electio populo non committenda 290 c
delectus ut habẽdus 440 e
magistratus in oligarchia qualis 495 d. & seq.
magistratus ut sine quæstu geratur 436 b
magistratus Carthaginensium 211 a
magistratus semestris quando utilis 433 e
magistratus Græcorum post reges 382 d
magistratum qui creent 393 a
magistratum summum qui regit, tria habere debet 440 c
penes Magistratum imperiũ esse debet 288 d
magistratu ineunte, sacrificia fiant 495 d
in Magistratu quæ requirantur 212 e
magistratus qui appellandi 390 d
magistratus nomina 497 usque ad 501 b
magistratus tres præcipui 501 qui creentur 393 a
sorte creantur in democratia: electione in oligarchia 368 c
magistratus olim non ambiebantur 264 a
magistratus quot & quales necessarij, ut sit ciuitas 391 b. & seq. ubi pauci, ubi multi requirantur 497 b
magistratus qui criminantur, eosdem euertunt 353 d
magistratus quibus reb. præficiendi 497 c
magistratuũ præsentia 542 c
magnanimi in iniuriam facientes asperi 526 e
magnatum duo genera 347 d
μαγωγοὶ 575
maleficiorum ad cædes genera 398 d
malum initio nosse, non cuiuslibet 434 c
malum paruum non cernitur 485 c
mancum non alendum 561 a
μαντικὸς 596
mare nõ omne piscibus abundat 51 c
è Maris propinquitate quæ commoda 522 c
mas fœmina natura præstantior 33 e
mas fœminæ imperare debet 33 e
mas & fœmina inter se cõsentiant 559 a
maris & fœminæ coniunctio quis finis 8 a. 11 e
conjunctio à natura 14 a
mares natura meliores fœminis 31 b
mares ut sint primi partus 563 b
masculorum corporibus immatura Venus nocet 560 a
M. Crassus mancipia eruditi curauit 96 e
Martialis 288 c
Martianus 40 d
Massilia urbs 496 e
matris uenter terræ respõdet 561 a
à Marte multa contrahuntur 561 a
in Matrimonio diligentia adhibenda 558 e
mechanica & œconomica instrumenta fines habent diuersos 27 e
mechanici contempti 247 a
mechanici ne è ciuium numero 256 a
ubi pro ciuibus habeãtur: ubi uerò non 257 a. & seq.
mechanico ciuis uirtus nõ cõuenit 256 c
mediastini 46 b
medicæ artis finis 64 b. 72 e
medicina noua à ueteri differt 174 c. 178 a
medicina & utilis & damnosa 266 b
medicus à medico tantùm iudicari potest 291 b
medicus architectonicus 286 e. 291 a
medici nomen quis mereatur 291 b
medici ægrotantes sibi nõ fidunt 331 c
duob. modis peccãt 544 e
medicorum tria genera 286 e
medicorum mos Aristotelis tempore 329 c
medicorum Aegyptiorum curandi modus 320 a
medicis conducibilius, leges quàm opiniones suas sequi 331 c
mediocre optimum 372 d
melior deteriori in natura imperat 34 c
mellis usus ueteribus maior 81 b
membrorum uenustas 576
Menander 11 e. 569 b
mendacium 294 e
mensarij 63 d
mens quando maximè uigeat 561 c
mente & corpore simul non laborandum 678
mercatoria 90 e
mercatura quatenus utendũ 523 e
mercaturæ differentiæ 86 b & seq.
merceturæ partes tres 81 c
mercenaria 90 c
mercenaria acquisitio 86 e
mercenarij 350 c
mercennarię operę remp. mutant 409 b
mercenariorum munera cum uirtute nõ coniuncta 484 d
Messeniorum decennalis obsessio 191 d
μεσεβλητικὴ 52 e. 90 b
quid 68. b & seq.
inter quos locũ habeat ib.
species 67 a
duplex 77 a. & seq.
cum natura an pugnet 68 a & seq.
metallum res commutationi idonea: ut æstimatum 68 d
metalla unde nomen 66 d
pro Metallorum uarietate ingenia diuisa 136 c. 140 c
methodus ad quid conducat 3 e
metus seditionis causa 408 b
monarchos perdidit 449 a
Mida rex auro exitium sibi parauit 64 a. 66 d
in Militaribus laboribus non exercendos ciues 551 e
milites qui oligarchiæ conueniant 494 e
qui democratiæ 495 a
milites in insidijs λόχοι dicti 503 c
militum Platonicorum numerus 151 a
militum præfecturæ 499 d
μιμήματα & ὁμοιώματα idem 587
Minerua tibias abiecit 590 592
Minos 205 c
μισοκαίσαρες 330 c
μισοτύραννον 330 c
μισθαρνία 66 c. 77 e. 81 e. 86 e
Mixolydius 583. 587
moderatores puerorum & fœminarum ad aristocratiam pertinent 392 d
mœnia qualia requirantur 539 c
mœnib. urbes sepiendæ 539 b
monarchia 312
monarchia rerumpub. prior 325 a
monarchiæ omnis cautio 462 b
monarchus 353 d
à Monarcho quid requiratur 515 b
monarchæ apud Græcos quĩ 371 b
monarchorũ euersionis causæ 445 d. usque ad 452 b
monarchis insidiæ cur factæ 447 d. & seq.
μονόκωλον 527 d
μονοπώλια 82 e. 87 d
monstra extinguenda 564. b
μόριον quid 28 b
morum simulachra in quibus maneant 583
motus cõmunis omnium sensilium 586
mulier quando uiri imperio subiecta 12 a

mulier ne à uiro natura differ tiat 8 d
mulieris uirtus 103 a: eius proprium 246 c.251 c
mulieres apud Thracos seruilia obeunt 8 d
mulierũ Lacedęmone liberos suis uberibus alebant 370 a
mulieres ad fanum dearum accedere debent 560 e
mulieres legibus non obtemperantes 186 e.187 a. imperandi auidæ 463 e
mulieres exploratrices 464 e 465 a
mulieres fossam confecerunt 540 c
mulierum consilia quid impediat 97 e
mulierũ Laconicarũ libertas 194 b.& seq.195 a.& seq.
mulieribus ut seruis Turcę & Moscouitæ utuntur 12 c
multitudo contenta consultandi potestate 483 b
multitudinis quatuor partes. 494 e
multitudini,inordinatè uiuere iucundius 485 e
mundus ortus secundum Lucretium 173 d. secundum Platonem 174 d
in Mundo nullæ extrinsecæ actiones 515 e
munera non tam spectanda quàm finis 553 a
muros ne habere debeat urbs 538 e.539 a. & seq.540 e
in Muros salutẽ collocare non honestum 538 e
Musæus 581.585
muscas metuit 505 d
de Musica 573. 574. 576. 580.581
de Musica ubi egerit 586
musica theatralis 594
musica ad quid ualeat 580.581 una rerũ iucundiss. 581 suauitate condita 583
musica adolescentibus tradenda 583
musica cur utendum 593
musica animum uirtute informat:ad uitam honestè traducendam confert 580
musica ad res secundas condiendas ualet 581
musica per quæ constet 592
musica moribus ne prosit 582
musica in disciplinę ordine. 574 (582
musices peritum esse oportet
musices spectator duplex 594
musicæ acceptio 585
musicæ usus omnibus ætatib. gratus 582
musicæ quantum immorandum 590
musicæ perceptio alias actiones futuras ne impediat 388
musicæ utilitas 573.574.576
musica instrumenta 589
musici ac poetæ olim ijdem. 585
musici sordidi 580
mutuum 85 e

N

Nαοφύλακες 503 e
nasturtij natura 370 a
natalia quid 40 d
natura quod bonum spectat 34 a. quod melius agit 14 b.nil facit frustra 18 b. 50 d
naturę fines ratio & mẽs 556 d
à Natura aliena non honesta. 515 b
ναυαρχία 218 e
ναύαρχοι 503 b
ναυκληρία 81 c. 86 b
nauis salus non ab uno 247 d
naues ingentes 521 a
nautarũ propria officia 244 b. 247 c
nautica turba minimè ciuitatibus utilis 524 c
ναυικωτάτη 377 c
necessarij cur dicti cognati. 11 d
quod Necessarium & utile,id secundum naturam 34 a
νεφέλαις 74 e
Nero bonus citharœdus,quã bonus imperator maluit esse 584
Nero uirtutem excîdit 466 c
nobiles qui 401 e
nobiles de imperio contendunt 305 c. digniores ciuibus 305 c
nobilium differentiæ 345 b plura genera 352 c
nobilium contentiones legibus coercendæ 434 c seditio in uniuersam ciuitatem penetrat 414 c. & seq.
nobiliores solum Apolloniæ magistratus adipiscuntur. 347 a
nobilitas in paucis 403 a
nobilitas res præclara 301 b diuitias sequitur 366 b
nomophylacas 387 a
νομοφύλακας requiri 332 d
νόμοι ἰατικοὶ 219 e. 222 b
νομοθετικὸς quis 322 d
νόμος plures habet notiones. 595
νόμους lugubres 586
νόμισμα cur pecunia dicatur. 63 e
Nonius 425 c
noua nomina non imponenda 50 e
nudæ choreas ducebant Spartanæ 191 d
numerus exuperans, ordinis non particeps 518 d
numerorum duplex subiectũ 135 e
numella 424 c
numularia 66 d
nummus cur inuentus 63 d unde ortum habeat 68 c & seq.
nũmus κτητικῆς materia subiecta 69 a.70 b
nummus ueram opulentiam non constituit 69 c.& seq.
numulariæ subiectum 72 a
ex Nuptijs seditio 414 d & seq.415 a. 417 a
Nymphodorus 420.c

O

OBedientia uirtus pueri. 103 b
obeliscolychnia 391 c.395 c
ὀβολοστατικὴ 52 e.66 c.90 b.eius subiectum 72 a
ὀβολοστατικὴ penitus contra naturam 78 a.& seq.
ὀβολοστατικῆς etymon 474 e
in Obscuris inuestigandis laborare, nimium detrimentosum 572
Octauianus Ferrarius 260 e
œconomus cuius rei cognitionem habere debeat 87 c
pædotribes. 261 b circa quæ uersetur 100
œconomi cur in κτητικὴν incidant 71 b
œconomo χρηματιστικὴ ut conueniat 76 c, & seq.
œconomica ars & quæstuaria eædem ne 55 a.& seq.
œconomica imperia essentialiter differunt 102 d
œconomica instrumenta 26 c hęc cum mechanicis ut conueniant 27 a.& seq.
œconomica uita ciuilis præstantior 19 a. & seq.
œconomicæ χρήσεως duo munia 75 a
œconomicæ operatio χρῆσις. 55 d
œconomicæ disciplinæ quatuor partes 23 c
œconomicę & quæstuariæ operationes diuersæ 55 d
œconomicorum instrumentorum diuisio 25 e
œconomicarum personarum uirtus 100 c. & seq.
œconomia tota in duobus. 101 b
œconomia regnum domesticum 314 e
in Oeconomia qui parere debent, differunt 102 c
œconomiæ basis χρηματιστική. 22 e
œconomiæ forma 100 b & seq. finis diuitiæ 50 e
οἰκιστὴ 520 b
οἰκοδόμοι 25 c
οἰωνισόμενος 416 e
οἰωνὸς aues rapaces dicuntur. 13 b
ὀλιγαρχία 147 d
oligarchia 267 c.270 d. quid 346 d. 347 b. unde nata 401 e
oligarchia non omnis iusta. 281 d
oligarchia optima quæ:pessima quæ 493 b
oligarchia quibus definatur. 478 e
oligarchia quibus conueniat. 379 b. ut sit conseruanda 436 b
oligarchia consentiens non facilè interit 423 c
oligarchia minus stabilis democratia 403 c
oligarchia ualida ubi constituatur 494 e.495 a
in Oligarchia quorum ratio habenda 436 c
oligarchiæ proprium 154 a & seq. 360 c.368 c genera plura 358 d. & seq. 361 b. & seq. finis 365 e
oligarchiæ ex quibus constẽt 365 c. ut constituendæ 493 a.& seq.ut mutentur 421 e 422 a. & seq. 423 a. & seq. 424 a
oligarchiæ aliquæ cur maneant 433 c
oligarchiæ & democratiæ discrimen 368 a
oligarchiæ & tyrannidi multa communia 447 b
in Oligarchijs ut conciliandi animi multitudinis 387 a
in Oligarchijs quis seditionũ causa 410 a
in Oligarchijs cur tyrannides 434 a
oligarchici magistratus creatico 393 d
oligarchici deliberandi modi 386 a.& seq.
ὅλης 50 d
ὀλμοποιοὶ 246 d
ὁλμὸς 234 a
Olympus musicus 586
ὁμιλία quid 11 d
omniuora animalia 53 a
ὁμοέθνοι 9 a
ὁμογάλακτες 9 a.12 e.13 a. 15 a
ὁμοκάπνοι 9 a.12 e.14 e
ὁμόκαπνοι 12 e
ὁμοιώματα & μιμήματα idem. 587
ὁμόλεκτοι 9 a
ὁμοσιτύοι qui 8 e.12 e.14 e
ὁμοσίπνοι 12 e
ὁμόσιτοι 12 e
ὁμοφαγία 53 a
ὁμώνυμα quæ 19 a
Onomacritus legislator 219 b 221 a.222 b
ὀστοκόπται 53 d
opici 534 b.536 b
opifices Reipub.pars 176 c
ὅπλα 147 e
oppida pusilla condebãt Græci 321 e
optimates ne an populus imperare debeant 289 c
optimos plures melius quam unum imperare 324 e
opulentia oligarchiæ basis. 277 e
opulentiæ finis 71 a
opulentiæ ueræ mater οἰκονομικὴ 70 e. sordidæ mater κτητικὴ 70 c
opulentiæ utriusque comparatio 71 a. & seq.
opulenti à ciuitatibus relegati 408 a
opulentos contentos esse debere auditu musices 590
opum duo mala:remedia 151 c
opum inæqualitas tumultum excitat 164 c
ὀψιγαμίαι 188 a
oratio homini cur data 10 d
orationis etymon 18 c
orationis genere quali utendum erga uxorem: seruum: puerum 102 c. finis 18 c & seq.
orationem impedit tibia 589
orbis in duas partes diuisio. 314 b
ordo ad quid conducat 3 e
ordo compositiuus in Politicis 4 e
orgia 597 sacra 591
ὀρμή 11 c
ὀρθωτέτυς νόμος 302 a
ortu posterius,natura prius 13
ostracismus 280 d.302 c.308 a
ostracismi institutio an laudanda 308 e
ostracismi etymon 304 c
ὄστρα 465 a
ὀστρακόφυλλα 458 e. 465 a
otium magis expetendum 573
otium non est seruis 555 d
ad Otium uitæ quædam discẽda 574
ad Otium honestè traducendum musica utilis 593
otio cur opus 531 c
Ouidius 32 e. 66 d.123 e
oxyli lex 484 a. 487 b

P

PAedonomi 394 d.565 e
παιδοτριβεῖα 219 e

pædotribica 576
pæderastia abominanda 186 b.191 b.195 c.206.e
pagus & colonia idem 9 c
pagus prima communio 9 a
παίζων 12 e
pagi ortus 9 b causæ 15 e
παιδικὰ 454 a
palæstritarum exercitationes. 578
παλιγκάπηλος 86 b
παμβασιλεία 314 e
panathenæa 314 c
πάντες dupliciter dicitur 120 a
pandectæ 502 a
παρὰ ξαχχον factus quid 597
parali 421 b
παράζυγαι 147 a
παρανόμων γραφὴ quid 40 d
παράστασις 81 c.86 b
parere & imperare secundum naturam animaliũ 33 c
parentes domini cur dicantur 92 b
ne Parentis liberos agnoscerent, uoluit Plato 119 b
ex Parentib. sapientissimis filij nequissimi 40 b.41 b
πάροδος 228.c
Paris Troianorum formosissimus 32 c
parricidirum homicidio grauius 125 b
pars hominis quid 232 a
partheniæ 428 a
de Partub. tollendis lex 561 a
ex Paruis reb. seditiones 413 e
pastores, populus optimus. 484 b
pastorum uita non omnino à latronum societa 51 e
pastoricia uita, militari in multis similis 484 b
pater & filius in magistratu non erant 422 c
patris in liberos imperium simile regio 92 e
patrifamilias cui plus incumbendum 96 e
patres familias cur inhient pecuniæ 64 d.e
à Patribus familias quid requiratur 74 c
πατρικὴ societas 21 d.22 d
πατρικὴ & γαμικὴ societas ut conueniãt: ut differant 92 e 93 a. & sequent.
πατρικὸν imperium cur regiũ 93 e
patrimonij duplex usus 62 d
patrimonia æqualia uoluit Phaleas 163 a. hoc refutatur ibid. & 164 a. & seq.
patrimonia ne communia esse an cõtrà cõuenientius 136 c & seq. 137 a. & seq.
patrimoniorũ cõmunitatẽ oppugnat 138 a. & seq. 139 a & seq. 140 a. & seq.
patrimoniorũ absumptio oligarchiam mutat 423 b
patrimoniorũ proprietas cõmoda 137 b. & seq.
Παῶλοι 161 b.287 d
Paulus Iurisc. 63 a
pauperes si plures democratia natura cõstituitur 379 a
pauperes etiam Rempub. administrant 360 e
pauperes cum diuitibus permiscendi in Repub. 435 c
in Pauperes quæ conferenda 489.490 a. & seq.
ex Pauperibus ciuitatem non posse condi 294 d. 295 d
pauperib. summus magistratus non cõmittendus 197 b
paupertas improbitatem parit 152 c
paupertatis amãs Sparta 294 d. 295 a
pax potius sectanda 550 d
in Pace oligarchię mutatio fit 424 a
peccatum in principio 414 b
pectides 589. 592
pecunia Græcis χρήματα 68 e
pecunia à pecore 66 d
cur νόμισμα dicatur 63 e
pecunia est νόμον 63 e. est neruus belli 87 e. 164 e
pecuniæ finis 78 a
usus 65 e
pecuniæ cogendæ ratio unde 63 c. & seq. immodicè cumulatio unde 71 d. & seq.
sine Pecunia Respub. administrari non potest 355 e
pecuaria res agriculturę similis 484 c
pecuarij ut pecus sequantur. 53 a
pedis acceptiones 133 e
φησῖται 135 e. 139 b
pediacæ 421 b
Pelopides pecuniam despexit. 547 a
Peloponnesi urbes 238 e
πανέσχυ 134 e. 136 b. 185 d. 190 e
pentacosio medimni 218 e 219 a
πεντηχία 211. c
πεπαιδευμένοι 286 e. 287 288 c 291 b
πεφεννημένοι 430 d
peregrini in ciuiũ numerũ recepti 409 e
Pericles 220 e. 221 d. 234 d 215 a. 467 a. 528 b
periœci 203 e. 205 c.d. 206 a 207 e
περίοικοι 532 b.533 c
περιοίκους 194 c.203 d
Periander 302 d. 464 b. 472 d
περιτὸν 146 b.150 d
pestilentia ut auersa 261 c
petalismus 280 d. 304 c
P. Victorius carpitur 83 c. 99 e
φαλλοφόροι 568 e
Phaleæ patria 161 c
Phaleæ respublica 162 usq; ad 166 d. comparatur cum Platonicis duabus 162 d
phalli 568 e
phiditia 188 b.189 e.203 e 206 a
Philemon 32 b
Philippus rex cur occisus 448
φυλαρχίαι 503 b
φύλαρχος 376 b.402 d
φιλαυτία 137 d
φιλαυτία & φιλεῖν ἑαυτὸν nõ esse eadem 137 e
φίλαυτοι qui 132 c
φολέται 119 b
φιλίπια 139 b
Philolaus Corinthius legislator 219 c.220 a. 222 b
φιλοχρηματία & τὸ φιλεῖν χρήματα differunt 137 d
φιλοχρήματος 132 c
philosophi quid eximij præ cæteris habeant 304 c
philosophia in otio opus 555
Philostratus 579
φλαῦρα 234 d
φυτὰ quæ 81 b
φυτάλιαι 487 c
Phocylides 149 b.373 c.377 a
Phrator 119 b
phratria 119 b.275 b. unde 12 e 119 d. quid 397 a
φρόνησις 342 b
picturæ inhonestæ uetandæ. 566 d
piscatorum copia ubi 352 b
Pittacus Mytilenæus legislator 220 c
Pittacus 220 c.221 b.222 d.313 a 314 c.318 a.330 d
Pindarus 40 d
pingendi artis utilitas 574
πύργων 12 e
platagen 590
à Platone in legibus quæ inuenta 220 b
Platonica respublica examinatur 113 usque ad 154
Plautus 99 d. 113 a. 158 d. 162 d
ples plus otij quã diuites habent 360 e.362 c
plebiscita 352 e.353 a. & seq.
pleonexia 407 e
πλήρωμα 525 d
ploratus pueris non interdicendus 566 a
corporibus exercitationis loco 566. a
πλῆτον unde 69 a
poesis pictura loquens 51 c
ποίησις & πρᾶξις differunt. 28 a
ποιηταὶ 226 d
ποιητικὰ & πρακτικὰ instrumenta differunt 28 a
φοῖλαι 488 d
Polemarchi 499 c
πολεμικῆς species est prædatoriæ 58 e
Poliænus 162 a.322. d
Poliorceres Demetrius dictus 245 e
politeuma quid 260 b.262 a 265 c.266 c
πόλις unde 15 e
etymon 112 e
πόλις respectu quorum dicatur 239 c
πόλεως acceptio uaria 240 a
nomen cui conueniat 239 a & sequent.
πόλεως cognitio Politico necessaria 229 a
πολιτεία & πολίτευμα an idem 265 c.266 b
politia est ipsum πολίτευμα. 262 b
politia & πόλις se consequuntur 239 b
politia 147 d. 228 d. & sequen. 364 e. 365 a. & seq.
πολιτεία quid 226 c.262 a 342 d.345 d
politia quid dici debeat 366 b
quæ eximiè dicta 267 b
unde denominetur: quorũ sit 239 b
politia ciuitatis forma 248 b
politia quinta Reipub. forma 363 b
politia mala quæ 267 d
politia præceptis & exemplis indiget 87 e
politia non est, ubi leges non imperant 353 e
politia mixtio est oligarchię & democratiæ 365 b
politia quomodo ex democratia & oligarchia constituatur 368 a, & seq.
politiæ plura genera 248 a
politiæ subiectũ ciuitas. pag. 239 e
politiæ subiecta bona 277 b
politiæ ne forma una 262 a
politiæ effectus in quo. pag. 263 d
politiæ finis 263 a.295 b
politiæ ut inter se differant. 262 d
politiæ specie differunt 231 a
politiæ ne regnũ præstet 324 b & seq.
politiæ, ueteribus democratię 382 e
politiæ cur dissoluãtur 428 d 429. & seq.
politiarum malarum differentiæ unde sumantur 270 b
πολιτικοὶ 466 c
politica cum Ethicis quid simile 3 e
politica compositiuo ordine tradita 4 e
politica principes quæ 4 a & sequent.
politica societas omniũ optima 16 e
politica multitudo 337 b
politica facultas princeps. 295 b
in Politica societate datur cõmutatio 68 b
politicæ bonum ius 295 c
materia domus 3 c
in Politico imperio utilitas omnium spectatur 263 e 264 a
politici legem quærunt, non medium 331 e
politici magistratus creatio. 393 d
politissimus poeta Dantes. 133 a
πολιτῶν acceptio uaria 240 a
πολιτοφύλακες 171 e. 422 e 426 b
Pollux 133 e.397 c
Polybius 9 a. 113 b. 174 d 189 d. 190 c. 192 d. 210 e 413 d.584. 513 b
pomis agrestibus ueteres usi. 51 d
Pomponius Mela historicus. 119 c. 190 e
πονηρὸν 488 d
πονηρόφιλον esse tyrannidem. 466 b
πονηρόπολις 275 d
popularis societas 113 a
populus belua multorum capitum 285 e
populus optimus quis 482 e
populus ne, an optimates imperare debeant 289 c
populo non conuenit magistratus correctio uel electio 291 a. & seq.
populo quæ potestas danda. 290 a. & seq.
populi plura genera 352 a & seq. bellicosi 510 d
populi quæ debeat esse autoritas 387 b
Porphyrius 591
φορτὰ 81 c
φορτηγία 81 c.86 b
Posidonius 41 b
potagogidæ 458 d.464 e
potentia, tyrannidis basis. 277 e
potestas magistratus Aristot. quid 394 a
præcones inter magistratus non numerandi 390 d

præcones, qui apud ueteres
præconsultatores ad Oligarchiam 501 a
præconsultores 387 a.392 b
consultatoribus opponũtur 392 c
præconsultores democratię nõ conueniunt. ibid. b
præcõsultores pauci sint: oligarchiæ proprij. ibid.c
prædator primus 54 a
prædiorum uendendorũ lex apud Locrenses 163 c
præfecturæ rerum necessariarum tres 497 e
præfectus ne unus modestię esse debeat 391 e
prægnantes quæ curare debeant 560 e
propter Præstãtiam seditio oritur 408 a
πρᾶξις & ποίησις differũt 28 a
prima cuncta amamus 567 a
principatus digniori debetur 37 a
princeps exẽplar uitę 249 b
principi quid propositũ esse debeat 463 b.& seq.
principes quales, tales ciues 212 e
principes à subditis differre ut debeant 151 e superstitiosi non sint 462 a.468 a
principũ cõstitutio Platonica impugnatur 140 c
principium dimidium totius 414 b
principia uitæ practicæ traduntur in Ethicis 99 c
πρόβουλοι 389 e.392 b.500 a
probus quis 245 a
Proclus 39 c.580.596
procreandorum liberorum numerus statuẽdus 561 b
procreandis quamdiu opera danda 561 c
procreatiõis terminus 559 c
finis annus LXX uiris, fœminis L 559 c
προεισάγειν 569 c
πρεσβεία 357 d.440 b
πρεσβύτης 389 a
Proletarij 221 a
Promethea 314 c
πρόνοια 400 a
πρόπολις 86 a
πρόπυτοι 86 a
propria possidere iucundissimum 137 e
propylæa 468 a
προσλαμβάνειν 416 c
προστάτης 226 e
προστατηρίαι 579
Proxeneta quis 86 a
prudens pro callido 13 e
prudentes uiros necandos 447 b.453 d
prudentia cui propria 246 d
senectutis 533 b
prudentiæ bellicæ finis 72 d
Prytanis 419 c.500 c.501
ψιλὴ 585
ψηφίσματα 352 e
pubertatis annus 569 e
pueri ut alendi: frigori assuefaciendi 565 a.& seq. 566 & 567. per totum.
pueri ad bellũ ducendi 569 d
quinquẽnes disciplina nõ imbuendi 565 d
pueri minimè cũ seruis uersandi 566 b
puerorum alimentum lac 565 b
pyramides Aegypti cur ædificatę 459 a.465 c
Pythagorei 166 b.266 a.494

Q

Quæstores 498 a
quæstus tria genera 83 c
honestiss. quis 65 c
quæstus quomodo seditionum causa 407 d
quæstus è Repub. non faciẽdus 435 d
sine Quæstu magistratus ut gerendus 436 b
quæstuaria unde 88 e
quæstuaria naturalis 56 c
quæstuariæ causæ 88 a species duæ 56 c. & seq. 89 a. & seq. 90 a. & seq.
quæstuariæ operatio κλῆσις 55 d
Quinquemodiales Soloni qui 161 c
Q. Curtius 238 e

R

Ratio & mens naturæ fines 156 d
rationis partes duæ 550 b
ratiocinatio natura innascitur 557 a
receptæ medicæ 330 e
receptores 501 e
rectum quid 302 a
regius quis 3 b
regij & ciuilis naturá ne eadem 4 c
regia multitudo 337 b
regium honorem qui consequebantur 446 d
regnum 267 a. 343 a
cur ortum 445 e
regnum duplex 314 e barbaricum, græcanicum, laconicum 315 e heroicum. ibid. c. e plenum 314 e definitum, indefinitũ 315 c.316 a.& seq.
regnum species bonæ Reip. 314 d respub. diuinis. 343 b
regnum ne melius alia Reipub. forma 314 d politia ne præstet 324 b.& seq.
regnum bonum ne fit 322 e
regnum ne hæreditariũ esse debeat 325 d
regnum Aristocratiæ congruit 445 d.446 d.
regnum ut conseruetur 457 d amicorum opera seruatur 459 b
regnum quibus de causis intereat 451 d.452 a
regnum in quibusdam tolerari, in quibusdam nõ debere 336 e.337 a.& seq.
regni species 314 d.315 a. & seq. 316 a. & seq. quinque genera 313 e.314 a
regni & tyrannidis differentia 314 e.371 b.447 a.
regno natura quale imperium præferatur 325 a
regna πάτρια 312 c
regna cur non existant 451 d
requies medicina molestiæ 581
rei possessæ duplex usus 67 c
de Rebus statuendis modi uarij 385 b
res multæ, eidem in paruo magistratu mandari possunt 391 c
res secundę petulantes reddunt 555 c
res secundas ferre nõ cuiusuis 435 a.438 e
respublica quid 226 c.262 b
duplex 108 d
respublica Athenienſium & aliorum cõsideratur, proponitur 218. usq; ad 222 e
Carthaginensium examinatur 210 usq; ad 215 d
Cretensium examinatur 203 usq; ad 207 e
Hippodami perpenditur 170 e. usque ad 179 e
Lacedæmoniorũ examinatur 185. usq; ad 200
respub. Lacedæmoniorum democratiane an oligarchia 368 d.369 a.& seq.
respublica Phaleæ examinatur 162. usq; ad 166 d
Platonica in duas subcõtrarias ciuitates diuisa 140 a. 145 e
respublica Platonica in XII de Legibus tradita examinatur 150 e.154 d
respub. ciuitatis anima 375 e
diuinis. regnum 343 b
optima quæ 152 a. 373 e. 509 d.531 b.547 b
respub. optima ut cõstituẽda 368 a.& seq. sine quibus esse nequeat 517 c
sine bonis esse nequit 295 e
respub. quæ stabilior 379 e
respubl. qualis instituenda 330 a.540 a.& seq. ut tuenda 441.442
respub. uera & recta 266
respub. regia inter Deos 15 e
respublica media cur rara 374 d
reipub. anima lex 307 c
reipub. partes proximæ, remotæ 103 d
reipub. forma 109 a quinque formæ 363 b bonæ, malæ 149 d termini 372 d. tres formæ rectæ, harum labes 342 d.344 a
optima quæ 323 a
ad Reipub. formam cognoscendam quid requiratur 219 a.& seq.
reipublicæ qualis ordo 340 d.342 c
reipub. terminus 275 d.372 d
reipub. administrandæ cur plures formæ 345 a ex quibus constare debeat 387 b
reipubl. administratio cum multitudine communicãda 495 c
reipub. administratio ciuitatis uita 372 d
reipublicæ recta constitutio ex quo pendeat 195 a beatitudo ex quo pendeat 140 d
reipub. benè constitutæ indicium 212 d
reipub. ciues non esse utiles extremos 372 e.373 a
reipub. popularis fundamẽtum 477 d
reipub. unius formæ fit mutatio in aliam 470 e.471 a
de Reipub. mutatione Platonis opinio. ibid. b.a
reipublicæ Platonicæ duplicis collatio 150 a. & seq.
reipub. Platonis incõmoda 113 d argumenta eius refutantur 114 a. usq; ad 141
reipub. & aliarum specierũ discrimen 365 c
reipublicæ custodes 119 e
in Reip. custode & quæstore uirtus spectanda 441 a
de Reipub. æqualitate tria controuersantur 366 a
rempub. reprehendit 550 e. 551 a.& seq.
rempub. ciuibus cõmittere tutius 548 e.549 a quid maximè tueatur 435 c
ad Rempub. perturbandam aliquos factos 406 a
de Republica uera disserit 364 e.365 a. & seq.
in Repub. gubernanda uirtutis ratio habenda 277 c
in Repub. recta quid requiratur 369 b
in Republica imperij æqualitas per uicissitudinẽ est instituenda 116 e
respub. ex quibus principijs fingantur 475.476
respub. duæ potiss. 345 e.351 e. ueterum quales 382 e examinantur 113 d.& seq.
reipublicæ quæ minus diuturnæ 469 c.470 a.& seq.
respub. nõ omnes rectæ 401 c ut immutentur 402 a. & seq. 416 a ut dissoluantur 430 b
rerump. quæ prior; quæ posterior 325 a.& seq.
rerump. differentiæ ex fine 295 b.& seq. 296 a
rerump. species examinãtur 270 a.& seq. 276 a
de Rerump. speciebus 266 b. & seq. 267 a.& seq. salute 433 a. & seq. usque ad 436 e
rerumpub. omniũ tres partes 384 e
rerumpub. commune præceptum 434 e
rerump. immutationis quæ semina 401 b.& seq 402 a & seq. perturbandarum causæ 406 c.& seq. 408 a. & seq. 409 a.& seq. 414. 415
inter Respub. cur seditiones commoueantur 401 d
in Rebuspub. constituendis quinq; numero moliũtur contra plebem 381 b
rex legis corrector: custos 323 e.446 e
rex ex quibus componatur 445 e sine lege imperare non potest 323 c satel litum ne potentia indigeat 325 e
regis officium 446 e
regi honestũ propositũ. ibi.
regem ne optimum imperare expediat 323 a.& seq.
reges primi unde 315 b à Romanis tyranni 453 d
reges sacrorum 500 c
reges rem diuinam faciebãt 313 d.314 c.315 c
reges olim eligebantur uel formosiss. uel ualidissimi 293 e pulcherrimi creabãtur apud Medos 348 e
reges duo apud Lacones 189 d indemnati occisi 432 a

Regum apud Græcos auctoritas 313 c.315 c
Regum & tyrannorum custodes diuersi 312 d
Rhegyū quale oppidū 474 a
Rhodij plebem amicam habuerunt 212 d
rhythmi in animis nostris quod cātus musici efficiūt 583
ῥυθμοὶ 135 e
Romanorum senatorium insigne 92 c

S

SAbinus 83 e
Sacerdotes inter magistratus non numerandi 396 d
sacerdotium in ciuitate requiritur 529 d
sacri cantus 593
Sallustius 63 a
saltationes 580
Sambucæ 589
Sardanapalus mollis 455 c
σαρκοφάγα 53 a
scelus Sybariticum 409 e. 412 e
sceptri sublatio 315 c
scientia herilis χρηστικὴ 47 d
scientia seruilis quæ 47 c
scientiæ legum scribendarum munus 511 e
scopum non semper assequimur 544 e
scrutinium quid 389 a
Scylax geographus 548 e. 552 c
secundæ res aliquando Reipub. interitus : & contrà 415 a.& seq.
sedentaria uita 350 b
seditionum causæ in Repub. 407 e.408 a.& seq. cur moueātur quæ initia 406 c
seditiones ex paruis, non de paruis rebus oriuntur 413 e
seditiones frangit permistio pauperum cum diuitibus 435 c
σεμνὸς 466 b.467 d
Senatus 290 d ὄργανον Ciceroni 25 c
Senatus ad democratiā 501 a
Senatus Lycurgicus qualis 198 a. & seq. Platonicus 148 e
Senatores Lacedæmone ut creabantur 189 b Cretenses:Lacedæmonij 207 b
Seneca 32 b.148 e
senectutis honestæ uis magna 543 e
senes imperare debent 549 c
seniorū nati imbecilles 561 c
sententiæ antiquitus ut latæ 171 c.174 b.& seq.175 c
septimo anno pueri disciplina instruendi 567 b
Sepulueda 3 e
sermones quos audire debeāt pueri 565 e
Serperastra instrumenta ferrea 567 e
seruilis scientia quæ 47 c
seruilis uirtutis finis 104 a. & seq. efficiēs 105 a.& seq.
seruitium corporis est 30 e
seruire & seruus iure duobus dicitur modis 41 c
seruitus duplex 41 d secundū naturam 41 e præter naturam 44 a.& seq.
seruitus præter naturā quis: hic inutilis:iniustus 44 b.
seruitus bellica est Iuris gentium 41 d hæc lege cōstat 43 a uel iusta an iniusta 42 b.43 a lege constans iusta 42 d
seruitus ne aliqua iusta & secundum naturam 33 a
seruitus quo iure constet 40 e
seruitus & dominiū homini secundum naturā ineſt 33 e
seruitutis species 33 a.& seq. ad Seruitutem qui proniores 312 c.316 c
seruitute indignus iure tamē belli seruus non est 43 e
seruus ne aliquis natura 33 a natura quis 31 c.36 a.& seq.
seruus quis 45 d.46.e
seruus est instrumentum πρᾶξεως 28 a præcipuum instrumentum œconomicum 26 d
seruus est κτῆμα:non est instrumentū mechanicū 28 c mechanicis organis antecellit 28 a.& seq.
seruꝰ est pars rei familiaris 55 a socius nostræ uitæ 98 d
seruus etiam est alterius 36 a
seruus facultate consultandi caret 97 e
seruus seruo honestior 45 d. 46 b
seruus hero ut seruiat:uirtute quatenus indiget 104 a
serui facultas:natura 26 c. & seq. uirtus 103 b
serui & beluæ discrimen 31 c
seruo conducens etiam domino conducere debet 44 a
serui eiusdē gentis plures non habendi 124 e blandius nō tractandi 193 e
serui & liberi domum constituunt:sunt ciuitatis partes 22 a
serui pueris frequentius honestis sermonib. audiēdi 105 c
seruis, Cretenses quid interdicant 134 c.140 a
seruis libertas sit proposita 535 e
cum Seruis non ludendū 193 e
seruorum genera 245 d duæ species 43 c
seruorum urbs 275 d ciuitas non datur 278 a
Sicyonia tyrannis cur omnia diutiſ.steterit 469 c
συγκλητοι 227 d
συγκρύειν 465 b
silentium decus mulierum 98 c.103 a.246 c.247.b
σύλλεκτος Iouis Amphitryo 9 a
συμβόλοι 432 d
simile relinquere naturale 8 b
συμμαχία 113 b
Symplicius 412.d
συμπάγωγος 476 e
συμπλακικὴ 85 e
συμπρεχία 388 b
συμωλία 563 b
σιῶν 160 e
συνοίκους 412 e
σινῦαι quid 8 e.12 e
συσσίτια 203 e.206 d
σιβμέτρας 394 d
σκεύη 576
σκολιῶν carminis genus 314 c
σκωληκτοκάμπτα 53 d
societas prima uicus 15 e
societas prima inter duos 11 d ciuilis:popularis 113 a
societas ἡγεμόνος alia σωτηρίας causa instituitur 14 a
societas ciuilis maximè naturabis 17 a.& seq. herilis reliquarum basis 23 a hæc an secundum aut præter naturam 23 a.& seq.
societas politica omnium optima iuris magistra 16 e
sociatatis species 113 a domesticæ species 92 d herilis forma 46 d
societatem herilē constituentes personæ 26 c
societates tres 22 d
societatibus duabus domus constituitur 14 e
Socrates 3 b
Socrates ut libidinosus insimulatus 527 b
Socratis in temulentos factū 161 e
sodalitates 427 b
sodalitionum ordinatio unde orta 534 c
solitaria uita ciuilis præstantior 69 d
Solon 52 c
Solon ætates numero septenario distinxit 564 d
Solon poeta fuit ibid. elegias scripsit 374 e
Solonis laus 3 c.218 b
solus uiuens naturam non sequitur 19 e
Sophocles 98 c
sordidi qui redoliti 577
Sparta paupertatis amās 294 d.295 a
Spartani ab omni opificio abstinebant 46 c
Spartanorum puerorum educatio:respublica quamdiu floruerit 149 d
Spartiatæ libidinosi 186 c. 187 a.191 b.195 b.& seq.
speculatores in tyrannide requiri 458 d
Stentoreus 519 a
Stephanus 205 c.219 b
Stobæus 52 a.174 b.528 d
Stoici 507 c.508 d.585
Stabo 32 b
στρατηγία 319 e
Stramba 569 b
Strategi 499 c
Strebæus 3 e
Strutophagi 53 b
Stymphalides aues 590
subausicultatores usitati olim 458 e
subditorum prudentia 251 d
Suetonius 32 c.245 b
Suidas 162 a.170 e.275 d.552 c.592
supellectilis nomine quid intelligatur 88 a
Sybaris à quibus cōdita 413 a
Sybaritæ mechanicos eijciebant 162 b
Sycophantæ proprium 172 e
syluarum custodes 497 e
Symphonia 135 e
Syntagmatici libri 261 a
Syrus 134 c
Syssitia 135 e.139 d.192 c. 368 e
Sýssitia muliebria 222 c

T

TAbularius Romæ 502 a tabulis publicis præfecti 498 b
in Tabulis pictis uisa, signa morum uocari debent 583
taciturnitas mulieris uirtus 103 a
Tacitus 97 c
talionis pœna 111 e
ταμιοὶ 501 e
ταπεινοῦν 303 a
Tarentina Repub. ut mutata: clades 408 e.411 d
τάξις 8 d
τειχοποιοὶ 501 d
τέχνα 83 b
τεκνοποιητικὴ societas 21 d.22 d
temeritas florētis ætatis 533 b
temperantia ubi opus 555 e
temperantiæ à pulchris abstinere 138 a
templa non ędificanda 247 a
templa ubi ædificanda 541 e 542
templa per agrum distributa duplicia 542 e
temulentiam quadragenarijs concesit Plato 584
temulentia quando concedenda 566 e
tenuitas 295 a
θεοφράστος 304 b
Terentius 30 d
terræ, uenter matris respondet 561 a
θετοὶ 219 e
θετικὸς 221 b
θεωρία quid 452 d
θεωροὶ qui ibid.
tibia ut tympana & cymbala in usu fuit 591
tibia orationem impedit: cur repudiata 589
tibiæ uis : huius sonus ut receptus 589
tibiā adhibent poetæ ijs qui in furorem acti sunt 597
tibiam Plato reiecit 597
tibiæ non usurpandæ 589
tibias abiecit Minerua 590. 592
Tibullus 349 c
θυμοειδὲς 527 e
θηρευτικῆς diuisio 46 c
Θησεῖον 329 a
Tiranes centipedes 330 e
Θῆτες 257 b
θητικοὶ 219 a
Thalamegus nauis 521 a
Thales Milesius 82 d.219 c. 221 b
Thaletes omnia torcularia conduxit 82 d.83 d.87 c
Thebanorum Respub. ut extincta 411 e
Themistocles 342 a uxori inseruiuit 191 c insolentiſ. factus 220 e.221 a
Theocritus 12 e.467 d.565 a
Theodectes tragicus 40 a. 43 d
Theodorus 587
Theodorus tragœdus 567 a. 568 c
Theognis 53 e.54 c.164 c
Theophrastus 219 b.341 b. 400 b.403 e.512 d
Theoph.Paracelsus 288 b
Thetæ qui Soloni 161 c
Thera insula 349 b
τοκισμὸς 66 c.86 d
τόκος id quod fœnus 74 e.78 c.86 d.89 e
totum prius partibus 19 b
totum ex partibus cognoscitur 22 c
tragœdiæ magnitudo 521 d
tragœdiæ ludi Dionysiaci dicti 504 c
τριαρχία 503 b

tribunal 290 d
tribunatus plebis 446 c. 500 a
tribules 119 b
triclinia 542 a.d
triduana media 322 c
trigona 589.592
triremes plurimi Athenis 352 b
triumuiri Romani 502 e
τροφοὶ 370 b
Turcæ regia porta dicitur 464 e
θύρα ibid.
tyrannicum imperium per se non iustum 281 c
tyrannica commenta popularia 485 d
tyrannicidæ præmijs affecti à Græcis 160 b.162 a.165 e
τυραννὶς 267 c quid 371 d
triplex ibid.a
tyrannis propria 460 c deterrima 343 b
tyrānis principatus inuoluntarius 371 c ex oligarchia & democratia componitur 445 d
tyrannis ex prytania 419 c
tyrannis quæ mala ex democratia ducat 453 e
tyrannis & oligarchiæ & democratię uitia cōtinet 453 a
tyrannis iniuria maxima 165 e quibus perniciosa 445 d ut conseruetur 458 a.& seq.459.460.461.462.463 d. quib. de causis intereat 450 c.& seq.451 a
de Tyrannide cur agendum 370 e
tyrannides ut constitutæ 446 a.& seq.
tyrannides olim magis quàm nunc 419 c
tyrannus ex quibus 445 e. 446 a in quæ incumbere debeat 461 c
tyranni uox regem significabat 322 b
tyranni proprium amicis non fidere 459 b
tyranni propositum 446 e
tyranno quæ facienda 461 e
tyranni quibus gaudeāt: quos oderunt 459 d.460.461
tyranni improbis gaudēt 459 d.& seq.
tyrannorum uoluntas ad tria reuocatur 460 a
θυρωλεῖν 487 d

V

VAlerius 174 b
ualetudinis causa concumbendum 561 d
ualetudinis rationem habeat urbis conditor 538 a.& seq.
uas perforatum 491 e
ubertas ut diuturna sit, in democratia uidendum 490 b
uectigalia si non sint 489 d. & seq.490 a
uenandum quid 511 c
uenator primus 53 b
uenatus quis uerus 51 c
uenditio 86 b
Venetorum Respub. 349 b
uenti duplices 345 e
uenti aquilonares commodi copulæ 560 c
Venus quot malorum causa 448 a.& seq.
Venerē in senibus iuuare corpus 564 d
à Verberibus quot mala 448 e
uerborum obscœnitas extirpanda 566 b
Vespasiani habitus & uictus 370 c
Vestæ 503 e
uetita faciens puer, castigandus 566 c
uiarum curatores Romę. 501 d
uictus comparatio à natura pendet 58 a.& seq.
uictus ut cura habenda 54 d
uicus causæ 15 e
uinum mœrores sedat 583
uinum ad annum 18. Plato uetauit 584 infantibus non cōuenit 565 b & cur 567 d
uini origo 54 a
uir bonus qualis 545 d quomodo bonus fiat 546 b. 556 c
uir τελέως ἀγαθὸς 97 b
uir bonus & bonus ciuis in Aristocratia idem 363 d
uiri boni uirtus 249 d honesti officium 528 c
uiri proprium 246 c.251 e
uiri boni & ciuis boni uirtus eadem 247 e.251 a.& seq.
uir fœmina ad imperandum aptior 93 a
uiri imperium in uxorem quale 91 e.92 e
uiri & uxoris copula Græco nomine caret 21 a
uiri & uxoris eadē studia Platoni 99 c
uiri uirtus perijt 541 b
uiri optimi ex urbibus pelluntur 307 d.308 a.& seq.
uiri optimi ciuitatis anima 307 c
uirorum magnorum expulsio sit ne iusta 308 c.& seq.
uiris optimis leges non poni 307 b.& seq.
uirtus quid 100 c in quo 582 bonū maximè cōmune 305 c
uirtus ethica omnibus communis 99 c
uirtus in paucis 403 a
uirtus imperantis : parentis 102 e
uirtus ne eadem eius qui imperat & qui paret 101 b.& seq. sunt uariæ 102 d
uirtus politica duplex 251 a an cū uiri boni uirtute eadem 250 e.251 a.& seq.
uirtus ne uiri boni & ciuis boni eadem 247 b.248 a.& seq.249 a.& seq.
uirtus & iustitia requiritur in magistratu 440 d
uirtus sola beatum facit 507 c ueram nobilitatem gignit 367
uirtutis definitiones 98 b
uirtutis sedes 598 duo genera 572
uirtutis cōmunio uera 277 b
uirtutis ratio habēda in Repub.gubernanda. ibid.c
propter Virtutis actiones ciuitas est 278 e
uirtuti cū uitio maxima dissensio 410 c
uirtutē excîdit Nero 466 c
ad Virtutē serui ἐπιτάξει & ὑποθετικῶς traducendi 105 b
uirtutem eandē omnes non colunt 571
ad Virtute præstantiss. imperium pertinet 306 e
uirtute præstantes honorādi 462 b
de Virtute serui: uxoris 101 a
uirtutes ocio accommodatę 555 d
quæ Virtutes quibus insint 103 b.& seq.
uita beata quæ 372 c quid 545 b 547 b ex quibus constet 581
uita beata Epicuri 512 c
uita beata cum uirtute coniuncta 532 a
uita ciuilis prior œconomica & solitaria 19 a.& seq.
uita fortunata à beata diuersa 506 d
uita hominis optima 372 c. 515 c quæ magis expetēda 509 c.510
uita libera melior herili 516 b perfecta quæ 278 e rustica aliorū princeps 57 e
uita uera animātiū est 375 e
in Vita quædam iniustè facienda 516 d
uitæ diuisio 550 c duo genera 45 e principia 372 c
uitæ humanæ finis 266 a
uitę causa ciuilis societas nō instituta 278 c
uitæ cursus optimus 574
uitæ finem cur aliqui lusiones faciant 581
uitæ amor immodicus auaros reddit 71 d
uitæ ratio à ciuibus Atheniensibus poscebatur 439 a
quæ Vitæ utilia perdiscenda 572
uitam beatam qui uiuant 505 a
ad Vitam beatam quæ necessaria. ibid.d
de Vita beata opiniōes tres. ibid.e
uitæ hominum uariæ ob uarietatem ciborum 51 c
uitæ quæ colūtur præcipuè. ibid.d.57 d
uiuendi cupiditas hominib. innata 260 e.263 b
Vlpianus 83 c
undecimuiri Athenis 502 e
uni ne in Repub.omniū potestas relinquenda 322 e
unitas, ciuitatis finis Platoni 112 e refutatur 114 c. & seq.115 a.
unitas ciuitatem tollit 115 a
unitatis causam efficientem Platonicam refutat Aristoteles 119 e.120 a.& seq. 121 a.& seq.
uolūtas in modò natis 556 e expers rationis 558 d
uoluptuariam uitam qui sequantur 72 a
uoluptas auaros reddit 72 a
uox cuius rei nota 10 c
uocis usus 18 c
urbanis rebus magistratus præficiendus 497 d
urbs ut ædificanda 538 d
urbis primus ortus 9 d
urbis custodia 499 b
urbis partes specie differūt 115 c situs qualis 522 c qualis optandus 537 d.538 a.& seq.
urbes cur cōditæ 275 c quæ saluberrimæ 537 d
urbes primæ regio imperio usæ 15 e
in Vrbibus tres ciuitatis partes 372 d
ex Vrbibus optimi pelluntur 308 a
usus rerum duplex 65 e
utile ex aliorum iudicio pendére 483 d
utilib. pueri instituendi 574
Vulcani tripodes 25 b.26 a. 27 c
uxores ab altero emere 178 b communes qui habeāt 119 d communes esse uoluit Plato 111 b
uxorū cōmunitas plurimas difficultates habet 113 d
uxorum contumeliæ tyrannides euertere 461 d

X

XΕυηλασίαι Lycurgi 192 a
ξενικοὶ qui 466 c
Xenophon 3 b
ξηροφαγία 579

Z

ZAleucus 219 b.221 a.222 a
ZZacyntha insula 523 a
Zephyrus 348 b
Zeugitæ 218 e.219 a
Zeugitæ Soloni qui 161 c
Zeuxidis pictoris diligentia 288 b
ζητεῖν 378 c
ζωοφάγα 53 a

FINIS.

